DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE SE ELABOREAZĂ DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI, DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ DIN CLUJ-NAPOCA ȘI DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ISTORIE LITERARĂ ȘI FOLCLOR DIN IAȘI

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE

(DLR)

SERIE NOUĂ

TOMUL XI

PARTEA A 3-A

LITERA T

TOCĂNA — TWIST

1983

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R 79717 BUCUREȘTI, Calea Victoriei nr. 125

Redactori responsabili:

IORGU IORDAN
Membru al Academiei Republicii Socialiste România

ALEXANDRU GRAUR
Membru al Academiei Republicii Socialiste România

ION COTEANU
Membru al Academiei Republicii Socialiste România

Partea a 3-a a tomului al XI-lea a fost elaborată în cadrul sectorului de lexicologie și lexicografie al Institutului de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj-Napoca, de următorul colectiv:

Redactori:

Ioana ANGHEL
Elena COMȘULEA
Maria MUNTEAN-BOJAN
Doina NEGOMIREANU
DOCTOR ÎN FILOLOGIE
Felicia ȘERBAN
DOCTOR ÎN FILOLOGIE
Valentina ȘERBAN
Sabina TEIUȘ
DOCTOR ÎN FILOLOGIE
Emilia TODORAN
Maria Ana VARTIC

Au colaborat parțial la redactare:

Ileana CÂMPEAN
Angela GOLDEA
Ion ISTRATE
Rodica MARIAN

Revizori:

Elena COMȘULEA
Doina NEGOMIREANU
DOCTOR ÎN FILOLOGIE
Valentina ȘERBAN
Emilia TODORAN
Maria Ana VARTIC

Revizia finală:

Vasile BREBAN
coordonator
Ioana ANGHEL
Felicia ȘERBAN
DOCTOR ÎN FILOLOGIE
Sabina TEIUȘ
DOCTOR ÎN FILOLOGIE

Au fost consultați pentru *etimologiile* din acest tom:

Alexandru GRAUR, membru al Academiei Republicii Socialiste România, București; Grigore BRÎNCUȘ, doctor în filologie, conferențiar, Universitatea București; Vladimir DRIMBA, doctor în filologie, conferențiar, Universitatea București; Theodor HRISTEA, doctor în filologie, conferențiar, Universitatea București; Maria ILIESCU, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Craiova; Bela KELEMEN doctor docent în filologie, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj-Napoca; Gheorghe MIHĂILĂ, doctor docent în filologie, profesor, Universitatea București; Nicolae URSU, doctor în filologie, cercetător științific principal gr. I, Institutul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor din Iași.

A colaborat la unele *operații tehnice:*
Mariana ISTRATE

Redactori responsabili ai tomului XI (partea a 3-a):

VASILE BREBAN doctor docent BELA KELEMEN

TOCĂNÁ vb. I v. **tocăni.**

TOCĂNĂTÓR s. n. (Regional) Tocător **(II 4).** Cf. CHEST. VIII 9/29. *Să tocănează carnea di porc... pi tocănătoriu cu săcurea.* ib., cf. ALR SN IV h 1 034/605, ALRM SN II h 853/605.
— Pl.: *tocănătoare.*
— **Tocăna** + suf. *-tor.*

TOCĂNĂU s. n. (Prin Maram.) Făcăleț cu care se mestecă mămăliga; (regional) tocăner. Cf. T. PAPAHAGI, M. 234, id. C. L., ALR SN IV h 1 112/353, ALRM SN III h 923/353.
— Pl.: *tocănaŭ* și *tocanaŭ* (ALR SN IV h 1 112/353).
— **Tocană** + suf. *-ău.*

TOCĂNEÁLĂ s. f. **1.** (Regional) Zdrobire, terciuire (a fructelor). Com. din HERECLEAN — ZALĂU.

2. (Regional) Murdărie **(1).** Cf. DRLU.

3. (Prin nord-vestul Munt.) Pisălogeală, cicăleală. Cf. UDRESCU, GL. *Ce atîta tocăneală pe noi, de azi dimineață și pîn-acuma?* id. ib.
— Pl.: *tocăneli.*
— **Tocăni** + suf. *-eală.*

TOCĂNÉR s. n. (Regional) Făcăleț cu care se mestecă mămăliga; (regional) tocănău. Cf. VAIDA. *Cu tocăneriu ti-oi freca.* BÎRLEA, L.P.M. II, 365, cf. CHEST. V 61/92, ALR SN IV h 1 112/349, ALRM SN III h 923/349.
— Pl.: *tocăneruri.* ALR SN IV h 1 112/349. — Și: **toconér** (ALR SN IV h 1 112/346, ALRM SN III h 923/346), **tocălér** (VICIU, GL., LEXIC REG. 22, ib. II, 114, pl. *tocăiere* ib.) s. n.
— **Tocăni** + suf. *-ar.*

TOCĂNÍ vb. IV. (Regional) **I.** Intranz. A bate în ceva cu lovituri repetate; a bocăni, a ciocăni. *Cînta, lin tocănind pe o covată.* BUDAI-DELEANU, Ț. 95, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Sandu... auzi tocănind în ușă de credeai c-o năvălit turcii ori tătarii.* ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D., DEX, ALR I 352/107, 112, 116. ◆ Tranz. Fig. A bate pe cineva la cap; a pisălogi **(3),** a cicăli. UDRESCU, GL. *M-a tocănit ăla de mi-a împuiat urechile, mi-e capul călindar.* id. ib. ◆ Tranz. Fig. A vorbi mult și fără rost; a trăncăni[1] **(2),** a toca din gură. Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Cîte baba-i tocănise Toate drepte le-a luat.* ap. CADE.

2. Intranz. (Despre berze) A produce un zgomot caracteristic prin lovirea deasă și repetată a celor două părți ale ciocului; a clămpăni din cioc. *Cînd tocănește cocostîrcul cu clonțul, lăsîndu-se cu capul pe spate, face a secetă.* PRIBEAGUL, P. R. 113, cf. CADE. *Barza tocăne.* H V 417, cf. VII 29.

3. Tranz. A toca[1] **(2).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., ALR I 1 987, ib. 1 988/35, ALR II 4 136/531, 551, 605, A VI 26. ◇ Refl. pas. *Se hăcuie sau se toacă (tocănează) varza.* PAMFILE, S. T. 39. *Să tocănează carnea di porc, mai grasa... cu săcurea.* CHEST. VIII 9/29.

4. Refl. (Despre fructe) A se zdrobi, a se terciui. Com. din HERECLEAN — ZALĂU.

5. Tranz. A murdări, a mînji. Cf. DRLU, BRAN, S., VAIDA, CABA, SĂL. 93. ◆ Fig. A ocări pe cineva, a ponegri. Cf. VAIDA.

6. Tranz. A chema orătăniile la mîncare, prin strigătul toc-toc. Cf. SCRIBAN, D. *Ieși afară să tocănească angăriile.* id. ib.
— Prez. ind.: *tocănesc* și *tócăn.* — Și: **tocănă** vb. I.
— **Toc**[1] + suf. *-ăni.*

TOCĂNÍRE s. f. (Regional) Acțiunea de a **tocăni** și rezultatul ei.

1. Zgomot produs prin tocănit; (regional) tocănitură. *O luă în pas lin spre Mureș ea să-l scoată în răchitișul de la capul uliței, de unde se auzea tocănirea morilor.* SLAVICI, O. II, 60.

2. Minjire, murdărire. Cf. **tocăni (5).** Cf. DRLU.
— V. **tocăni.**

TOCĂNÍT s. n. Faptul de a **tocăni**[1].

1. (Prin nord-vestul Munt.; în expr.) **A lua la tocănit** (pe cineva) = a pisălogi, a cicăli. UDRESCU, GL.

2. (Regional) Clămpănit. *Dacă se aprinde undeva o casă,* [barza] *vestește oamenii prin tocănitul cu ciocul.* ȘEZ. VIII, 53, cf. CADE.
— V. **tocăni.**

TOCĂNITOÁRE s. f. (Regional) **1.** (Ornit.) Ciocănitoare *(Dryobates major).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 165, ALR I 1 028/878, GL. OLT.

2. Morișcă de vînt care, prin zgomotul pe care îl face, e folosită ca sperietoare de păsări (în semănături, în pomi etc.). Cf. UDRESCU, GL.
— Pl.: *tocănitori.*
— **Tocăni** + suf. *-toare.*

TOCĂNITÚRĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Zgomot produs prin tocănit; (regional) tocănire **(1).** Cf. UDRESCU, GL.
— Pl.: *tocănituri.*
— **Tocăni** + suf. *-tură.*

TOCĂNÍȚĂ[1] s. f. Diminutiv al lui **tocană.**

1. Cf. **tocană (1).** *Mîncară tocăniță de pui cu castraveciori acri.* V. ROM. februarie 1952, 138, cf. DEX. *Fripturi și tocăniță.* CHEST. VIII 55/8.

2. (Prin Maram.) Cf. **tocană (2).** Cf. LEXIC REG. 22.
— Pl.: *tocănițe.*
— **Tocană** + suf. *-iță.*

TOCĂNÍȚĂ[2] s. f. (Regional) **1.** (Ornit.) Ciocănitoare *(Dryobates major)* (Agrișu Mare — Lipova). ALR I 1 028/63.

2. Numele unui dans popular (Cornereva — Băile Herculane). Cf. ALR I 1 477/18.
— Accentuat și: *tócăniță.* ALR I 1 028/63. — Pl.: *tocănițe.*
— **Tocăni** + suf. *-iță.*

TOCĂNÍȚĂ[3] s. f. (Ornit.; regional) Bibilică *(Numida meleagris)* (Topliță). ALR SN II h 383/228.
— Pl.: *tocănițe.*
— **Tocan**[2] + suf. *-iță.*

TÓCĂNIȚĂ[4] s. f. (Zool.; regional) **1.** Cățelul-pămîntului *(Spermophilus citellus).* Com. din MINIȘ — ARAD. ◆ (În forma *toconiță*) Popîndău *(Citellus citellus)* (Vălcani — Sînnicolau Mare). ALR II/47.

2. (În forma *toconiță*) Cîrtiță *(Talpa europaea)* (Bărăteaz — Arad). Cf. L. ROM. 1959, nr. 5, 72. ◆ Mușuroi de cîrtiță (Bucoșnița — Caransebeș). L. COSTIN, GR. BĂN. II, 194.
— Pl.: *tocănițe.* — Și: **tóconiță** (accentuat și *toconíță* ALR II/47) s. f.
— Etimologia necunoscută.

TOCĂTÓR, -OÁRE adj., subst. **I.** Adj. **1.** (Rar) Care bate toaca **(1),** care toacă[1] **(1).** Cf. BARCIANU.

2. Care mărunțește, care zdrobește, care toacă[1] **(2).** *Iarna doar mai tace, cît mai tace Melița, melița. Dar acuma iat-o iar la soare Melița de cînepi tocătoare.* BENIUC, V. 73, cf. DEX.

II. Subst. **1.** S. m., (rar) s. f. Cuțit mare de tocat carne; satîr. Cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U. *Tocătorul a dispărut, înlăturat de mașina de tocat, care sfărîmă carnea strivind-o și uscîndu-i sucurența.* ARGHEZI, B. 43. *Mai bine îmi pun capul sub tocător decît să-ți mai dau un galbin!* BARBU, PRINC. 190, cf. DEX. ◆ (În forma *tocătoare)* Mașină de tocat carne. SCRIBAN, D.

2. S. f. Maşină de tocat nutreţ (paie[1], coceni etc.) pentru vite; (regional) şişcă[1] **(2)**. Cf. SCRIBAN, D. *Maşini pentru prelucrarea produselor: ...Tocători de nutreţ.* NOM. MIN. I, 106, cf. MDT. *Pînă în prezent au fost reparate şi revizuite... 3 tocătoare de furaje şi alte maşini agricole.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 834. *Executarea reparaţiilor la tocătorile mecanice este mijlocul principal pentru pregătirea unui nutreţ însilozat de bună calitate.* ib. nr. 4 843.

3. S. n. (Regional) Limba meliţei **(1)** (Izbiceni — Corabia). ALRM SN I h 169/886.

4. S. n., (rar) s. f. Bucată de lemn dreptunghiulară sau rotundă pe care se taie carne, ceapă etc.; cîrpător, fund, (regional) toblă, tocănător. Cf. POLIZU, BARCIANU, DDRF, ALEXI, W. *Inima lui se zbătea ca o bucată de carne vie pe tocător.* REBREANU, I. 330, cf. NICA, L. VAM. 242, ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Acolo, mai rezema şi ea o albie şi un tocător, atît, că altă sculă nu s-a mai dovedit în casa lor.* KLOPŞTOCK, F. 192, cf. SCRIBAN, D., DEX, ALR SN IV h 1 034, ALRM SN II h 853. ◆ (Regional) Butuc pe care se crapă lemne; p. g e n e r. butuc. Cf. DEX. *Lemne se taie la tocător, în faţa stînii.* CHEST. V 47/86, cf. ALR II 6 406/723, 886. ◆ (Regional) Butuc pe care ciopleşte rotarul (Zimnicea). ALRM SN I h 383/899.

— Pl.: *tocători, -oare.*

— **Toca[1]** + suf. *-tor.*

TOCĂTÚRĂ s. f. **1.** Carne (sau slănină) tocată (şi amestecată cu pîine, condimente etc.), folosită la prepararea unor mîncări; mîncare făcută din acest amestec. Cf. POLIZU, COSTINESCU. *Vîrîse în dinţii rînjiţi un trandafir umplut cu tocătură rumenă de pecie şi de muşchi.* DELAVRANCEA, S. 182, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *De obicei mănîncă tocăturile oamenii cari... n-au măsele cu ce să mănînce carnea.* BIANU, D. S. 736, cf. TDRG, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Se face o tocătură din carne.* S. MARIN, C. B. 52, cf. DEX. *În tocătură se pune şi ceapă, verdeţuri, sare.* ŞEZ. VI, 81.

2. Furaje tocate mărunt pentru hrana vitelor. *Tocătură de paie.* CADE, cf. DEX.

3. (Text.; în sintagma) *Fir de tocătură* = fir care se obţine din lînă pieptănată amestecată cu bucăţele de fir de bumbac sau de mătase de altă culoare. Cf. IONESCU-MUSCEL, FIL. 506.

— Pl.: *tocături.*

— **Toca[1]** + suf. *-tură.*

TOCĂZÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Maram.) A murdări, a păta. LEXIC REG. 13, 25.

— Prez. ind.: *tocăzesc.*

— Cf. t o c ă n i, c o t o z i.

TOCEÁLĂ s. f. **1.** Acţiunea de a t o c i[3]; tocire. Cf. SCRIBAN, D.

2. (Familiar) Însuşire mecanică a unei lecţii sau a unor cunoştinţe prin învăţarea pe dinafară; bucherească, buchisească. Cf. BUL. FIL. IV, 148. *Eram dat ca pildă de tîmpenie şi de „toceală".* GALACTION, O. 14. *Ai înnebunit cu desăvîrşire... Iată unde duce toceala!* C. PETRESCU, A. R. 33. *A orienta elevii spre buchisire şi toceală, spre reţinerea mecanică a unor formulări, a unor date neesenţiale... constituie o metodă profund dăunătoare.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 904, cf. DEX.

— Pl.: *toceli.*

— **Toci[3]** + suf. *-eală.*

TOCHÍŢĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui t o a c ă **(1)**. *Şi unul din călugări cu mantie, ţinînd în mînă o tochiţă, toacă.* GRECU, P. 414.

— Pl.: *tochiţe.*

— **Toacă** + suf. *-iţă.*

TOCI[1] s. n. Numele unui joc de cărţi. Cf. COMAN, GL., com. din ŢEPEŞ VODĂ — CERNAVODĂ, L. ROM. 1960, nr. 2, 20, SCL 1977, 187, 195, UDRESCU, GL. ◆ Cuvînt care marchează o greşeală în cursul acestui joc. Cf. UDRESCU, GL.

— Etimologia necunoscută.

TOCI[2] s. n. (Prin Bucov.) Mîncare preparată din cartofi cruzi, daţi pe răzătoare, amestecaţi cu făină şi ouă şi prăjiţi în grăsime; (regional) tocină. Com. din RĂDĂUŢI, cf. L. ROM. 1961, 240.

— Pl.: ?

— Cf. t o c i n ă.

TOCÍ[3] vb. IV. **1.** T r a n z. (Mold. şi Transilv.; complementul este un obiect tăios) A da la tocilă **(1)**, a face să fie tăios, a ascuţi, (învechit, rar) a tocila **(1)**. *Toată jigania complită colţii îşi tocea şi toată pasirea rumpătoare pintenii îşi ascuţea.* CANTEMIR, IST. 186, cf. ANON. CAR., POLIZU, COSTINESCU, CIHAC, II, 414, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., MIHĂILĂ, I. 195, DEX. *Baba nu s-a dus în pod să vă aducă de mîncare, ci să-şi ascuţă dinţii să vă poată mînca; că are în pod o piatră mare de moară, de care-şi toceşte dinţii.* RETEGANUL, P. V, 42, cf. ŞEZ. V, 163, com. MARIAN.

2. T r a n z. şi r e f l. A (se) face mai puţin ascuţit, a-şi îngroşa tăişul. Cf. LB. *Pieptul tău era tare ca de oţel; paloşul se tocea pe dînsul.* BĂLCESCU, M. V. 556. *Mult timp Murad în lupte tocindu-şi iataganul,... apărase întreg Aliotmanul.* ALECSANDRI, POEZII, 344, cf. COSTINESCU, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. ◆ A (se) uza prin întrebuinţare, frecare, lovire etc.; a (se) roade, (regional) a tîrşti **(2)**. Cf. COSTINESCU. *A robului plînsoare o piatră chiar toceşte Curgînd neîncetat.* BOLINTINEANU, O. 7. *Numai atunci vei da mîna cu mine, cînd vei rupe trei perechi de opinci de fier şi cînd vei toci un toiag de oţel căutîndu-mă, căci eu mă duc.* ISPIRESCU, L. 55. *Sub creştetul măririi, astăzi vechiturile, În granit lovind tot una, îşi tocesc custurile.* BELDICEANU, P. 121. *Dinţii nu i-au căzut, dar s-au tocit toţi pînă în gingii.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 140. *Ghearele şi colţii slăbiţi li s-au tocit.* ARGHEZI, S. V, 198. *Ca să nu se supere patronul că-i toceşte scaunul pe degeaba, Rafira ceru un sfert de palincă.* STANCU, R. A. III, 99, cf. DEX. *Mai luaţi-o pe învîrtite, Că hora-i pe isprăvite. Să învîrtim fetele, Să-şi tocească călcîiele.* DOINE, 173, com. MARIAN. *Bătul ce-l avea fiecare de 3 stînjeni cînd au plecat de-acasă să tocisă de să făcusă numai ca de un cot.* CĂTANĂ, B. I, 88. ◇ (Prin exagerare) *Dară de ce-ţi toceşti genunchii rugîndu-te şi te usuci postindu-te?* ISPIRESCU, L. 464. ◇ F i g. *Şi-a tocit plămînii treizeci şi atîţia de ani cu atîtea sute de copii nebunatici.* REBREANU, I. 347. ◇ E x p r. **A-şi toci gura (în zadar)** = a vorbi fără rost şi fără folos. Cf. DDRF.

3. T r a n z. şi r e f l. F i g. A pierde din intensitate, a slăbi, a (se) slei, a amorţi. *Energia poporului se tocise de atîtea chinuri şi asupriri.* BĂLCESCU, M. V. 33. *Ne-am tocit mereu puterile în luptele ce am fost siliţi să susţinem.* ODOBESCU, S. III, 433. *Refuzîndu-le totul, le toceşte simţirea, îi tîmpeşte.* IONESCU-RION, S. 231. *Astfel se rostesc bătrînii din adîncul cugetării; Însă voi nu le daţi seamă şi tociţi răbdarea ţării Şi-a lui vodă.* DAVILA, V. V. 22, cf. ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Cu timpul simţurile li se toceau şi li se perverteau.* STANCU, R. A. III, 103. *Am văzut că înseşi percepţiile bătrînilor se tocesc.* PARHON, B. 69. *Agresivitatea celor maturi a început să se tocească.* PREDA, M. S. 89. *Voinţa mea s-a tocit.* V. ROM. noiembrie 1964, 44, cf. DEX.

4. T r a n z. (Folosit şi a b s o l.; familiar) A-şi însuşi mecanic lecţiile, învăţîndu-le pe dinafară; a învăţa foarte mult. *Toceam pe Manliu.* KLOPŞTOCK, F. 206. *Mîine are teză. Toceşte şi el.* C. PETRESCU, C. V. 84, cf. SCRIBAN, D. *A tocit singur şi a dat vreo două clase de liceu.* PAS, Z. I, 179. *Dumneata toceşti, o ştie toată lumea!* V. ROM. iunie 1954, 104, cf. L. ROM. 1972, 447, DEX. ◇ I n t r a n z. *Tocea înfrigurată la bo-*

tanică și zoologie pînă să-i vină rîndul la examinat. I. BOTEZ, B. I, 123.

— Prez. ind.: *tocesc.*
— Din v. sl. точити.

TOCÍ⁴ vb. IV. Tranz. **1.** (Prin Ban. și Olt.) (Cu complementul „vin") A scoate, a trage dintr-un butoi (mai mare) în alt vas (mai mic). Cf. ANON. CAR., ALR SN I h 246. *După zece zile... îl toceai* [vinul] *și-l puneai în butoi.* GL. OLT., cf. PORȚILE DE FIER, 348. ◆ A scoate și a turna la loc, de mai multe ori la rînd, zeama din butoiul cu varză, în scopul de a face să se amestece mai bine sarea dizolvată și să se acrească mai repede; a pritoci (Pecinișca — Băile Herculane). Cf. ALR SN IV h 1 106/2.

2. (Prin Ban.; în expr.) **A-i toci pe cineva sîngele** = a-i curge cuiva sînge din nas. Cf. ALRM II/I h 166/2.

— Prez. ind.: *tocesc.*
— Din scr. **točiti.**

TOCILÁ vb. I. Tranz. **1.** (Învechit, rar) A toci³ **(1).** Cf. DRLU, COSTINESCU.

2. (Prin Maram.) A călca rufe cu tocilătorul. *Cu sucitoriul te-oi suci, Cu tocilătoriu te-oi tocila.* BÎRLEA, C. P. 337, cf. GR. S. VI, 104, 153, ALR II 3 386 bis/353.

— Prez. ind.: *tocilez*, pers. 3 și *tócilă* (ALR II 3 386 bis/353).
— V. **tocilă.**

TOCILÁR, -Ă s. m. și f. **1.** S. m. Persoană care se ocupă cu ascuțirea la tocilă **(1)** a instrumentelor de tăiat; (regional) tocitor **(1).** Cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., NGM. PROF. 22, SCRIBAN, D., DEX, ALRM SN I h 339.

2. S. m. și f. (Familiar) Elev, student etc. care învață pe de rost, fără a căuta să pătrundă înțelesul textului sau care învață foarte mult; bucher, (familiar) tocilă **(2)**, tocitor **(2).** Cf. BUL. FIL. IV, 148, ib. V, 203, IORDAN, L. R. A. 64, SCRIBAN, D. *Dumneata tocești, o știe toată lumea! Ești o tocilară!* V. ROM. iunie 1954, 104, cf. DEX.

— Pl.: *tocilari, -e.* — Și: **tocilér** s. m. ALRM SN I h 339/36.
— **Tocilă** + suf. *-ar.*

TOCILĂT s. n. Sunet scos de cocoșul-de-munte în perioada împerecherii. *Pe nesimțite cocoșii se vor porni pe cîntat susținut cu toacă... și „tocilat"... în strofe complete.* VÎN. PESC. martie 1964, 13. *Toaca a devenit din ce în ce mai repezită și se pierde în primul sîsîit al tocilatului.* ib., cf. V. ROM. februarie 1968, 127.

— Cf. t o c i l ă.

TOCÍLĂ s. f. **1.** Piatră circulară pe care se ascut uneltele de tăiat, așezată pe un suport de lemn și prevăzută cu un mîner sau cu o pedală pentru învîrtit. Cf. ANON. CAR., LB, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, DAMÉ, T. 108, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *În urmă secerile se călesc în apă rece și se dau la tocilă, adecă se ascut.* PAMFILE, A. R. 116. *Lut sau praf de tocilă... ce se depun în vasul tocilei și provin din fierul și piatra roasă la ascuțit.* PAMFILE—LUPESCU, CROM. 126, cf. NICA, L. VAM., 242, ȘĂINEANU, D. U. *Mașinile de ascuțit scule. Cea mai simplă este tocila.* IOANOVICI, TEHN. 338, cf. SCRIBAN, D. *Zece nopți și zece zile Huruiau mii de tocile.* ARGHEZI, S. P. 126. *Dă cuțitul la tocilă.* BENIUC, V. 106. *N-ar vrea să-l întîlnească undeva singur, fără a avea asupra lui pușca încărcată și sabia dată la tocilă.* VORNIC, P. 186, cf. DEX. *Plec spre bîlci dupe tocilă.* ALECSANDRI, P. P. 265, cf. H I 24, II 30, 81, VI 172, X 77, 161, 539. *Cu tină de la topilă, Cu scursori de pe tocilă.* MARIAN, V. 208. *Șeade tetea pe tocilă, Ca dracul pe rădăcină.* SEVASTOS, N. 306, cf. T. PAPAHAGI, M. 234. *C-un cuțit tras la tocilă, Te-a tăiat fără de milă.* FOLC. MOLD. II, 78. *Pe lemn, apă, Pe apă, piatră, Pe piatră, fier, Pe fier, carne (Tocila).* GOROVEI, C. 367. ◇ Fig. *Se vede că ți-ai ascuțit mintea pe tocila civilizației din Sadagura!* ALECSANDRI, T. 1 013.

2. (Familiar) Tocilar **(2).** Cf. BUL. FIL. IV, 148, SCRIBAN, D.

3. (Prin Mold.) Instrument muzical nedefinit mai îndeaproape. Cf. H X 410, 414, 508, 543.

— Pl.: *tocile.*
— Din v. sl. точило.

TOCILĂRÍE¹ s. f. (Rar) Meseria tocilarului **(1).** Cf. SCRIBAN, D., DEX.

— **Tocilar** + suf. *-ie.*

TOCILĂRÍE² s. f. Atelierul tocilarului **(1).** Cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

— Pl.: *tocilării.*
— **Tocilă** + *-(ă)rie.*

TOCILĂTÓR s. n. (Prin Maram.) Bucată dreptunghiulară de lemn cu una dintre suprafețe brăzdată de șanțuri, cu care se netezesc rufele de pînză groasă. *Cu sucitoriu te-oi suci, Cu tocilătoriu te-oi tocila.* BÎRLEA, C. P. 337, cf. GR. S. VI, 104, 153.

— Pl.: *tocilătoare.*
— **Tocila** + suf. *-ător.*

TOCILÉR s. m. v. **tocilar.**

TOCÍNĂ s. f. (Regional) Mîncare preparată din cartofi cruzi, dați pe răzătoare, amestecați cu făină și ouă și prăjiți în grăsime; (regional) toci² (Părhăuți — Gura Humorului). LEXIC REG. II, 127.

— Pl.: *tocine.*
— Cf. t o c ă n i.

TOCÍRE s. f. Faptul de a (se) t o c i³.

1. Cf. t o c i³ **(1).** Cf. POLIZU.

2. Cf. t o c i³ **(2)**; tocit¹, (învechit) tîmpire **(1).** Cf. DDRF. ◆ Uzare. *După tocirea coroanei dinților, oaia bătrînă se mai zice și botoșă.* H II 87.

3. (Familiar) Învățare pe de rost; buchisire. Cf. t o c i³ **(4).**

— V. **toci³.**

TOCÍT¹ s. n. Tocire **(2).** *Se casează cîteva dări nelegiuite, precum de ex. taxa pentru tocitul condeiului.* BARIȚIU, P. A. I, 385.

— V. **toci³.**

TOCÍT², -Ă adj. **1.** (Despre obiecte cu vîrf ascuțit sau cu tăiș) Care nu mai taie, cu tăișul îngroșat; (învechit) tîmpit **(1).** Cf. LB, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Bat și-ntorc pe nicovală Fierele de plug, tocite, Și le-ascut, ca pe cuțite.* D. BOTEZ, F. S. 76. *Fiecare avînd... în mîna dreaptă un corn de cerb..., iar în stînga o lance veche, cu vîrf tocit.* V. ROM. ianuarie 1970, 9, cf. DEX. *Ia foarfecile în mînă, dar să taie, cum naiba?... că foarfecile-s tocite.* SEVASTOS, N. 71, com. MARIAN. ◇ Fig. *La două ori trei zile după lună nouă, coarnele* [lunii]*... sînt cam tocite.* PAMFILE, VĂZD. 101. ◆ Ros, uzat. *Cu dinții tociți.* ALECSANDRI, T. 1 379. *Scările... tocite... te făceau a crede că* [mănăstirea] *este mai mult o ruină.* EMINESCU, P. L. 95. *O scară mînăstirească, cu treptele de piatră, tocite de vremuri.* BASSARABESCU, S. N. 22. *Spital tăcut, Cu scările tocite Și sălile pătrate.* MINULESCU, V. 79. *Un bănuț de acum două mii de ani, tocit și muced, culcat în cata falcul de pluș al unei vitrine de muzeu.* C. PETRESCU, A. 37. *După cîteva opintiri în pragurile tocite ale ușii, fu scos afară.* ARGHEZI, S. XI, 23. *Ceaiul se servește în aceleași cești preistorice, tocite de buzele nenumăratelor generații.* V. ROM. noiembrie 1964, 112. *Auzise b cănitul toiagului... pe pietrele tocite.* BARBU, PRINC. 194. *Treptele... erau tocite toate, roase de pași.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 277. (Fig.) *Cetatea cu dalele albe Tocite de umbra întoarsă-a catargelor.* V. ROM. noiembrie 1969, XV, cf. DEX. ◇ (Prin exagerare) *Robule cu pielea neagră*

de bătaie, pe spinare, Şi cu gleznele tocite încă de un lanţ prea greu. OLLĂNESCU, H. O. 351. ◇ (Despre obiecte de îmbrăcăminte) *Cioarecii îi sînt tociţi şi nespălaţi.* LUNGIANU, CL. 9. *Rîdeau... de redingota lui unsuroasă şi tocită.* REBREANU, I. 74. *Boierii coborîră, abia mişcîndu-se în blănile tocite.* BARBU, PRINC. 208. *Femeia... se strînge şi mai mult şi mai bine în ea, în hainele ei tocite de aba.* BĂNULESCU, I. 14, cf. ALR I 1 984/588. ◇ Fig. *Cîntăreţii înaripaţi* [ai dumbrăvii] *ce cu glasul lor... îţi schimbă parcă sufletul tocit, într-unul cu totul neatins, neprihănit.* ap. TDRG. *Astfel de cuvinte Tocite de vechime, Le-alungă un om cuminte.* CĂLINESCU, L. L. 121. ✦ (Regional; despre pietrele morii) Neferecat. Cf. ALR SN I h 151.

2. Fig. Slăbit, amorţit. *Oamenii, însă, rîdeau de-aceste cuvinte. Pentru dinşii, auzul şi văzu-i tocit.* ISANOS, Ţ. L. 22.

3. Fig. (Despre cuvinte, fraze etc.) Banalizat prin repetare deasă; răsuflat **(4)**. *Credeai c-asupra noastră acele fraze goale Şi declamări tocite... Vor face vreodată efectul de ştiinţă?* I. NEGRUZZI, S. II, 18, cf. BARCIANU. *Cum să dau cu slove negre şi tocite Jocul fraged: numai apă, numai soare.* PILLAT, P. 90. *Ce vrei, burghez cuminte, Cu gestul frînt din leagăn şi calcule tocite...?* id. ib. 178.

— Pl.: *tociţi, -te.*

— V. **toci**[3].

TOCITOÁRE s. f. **1.** (Învechit şi popular) Vas mare de lemn în care se pun strugurii, fructele (zdrobite) pentru a fermenta, în vederea fabricării vinului sau a rachiului; cadă, zăcătoare. *Şi atunce făcură tocitori de aduna rodurile, de le împlea.* CORESI, EV. 144. *Culease viia pămîntului şi o aruncă în tocitoarea cea mare.* N. TEST. (1648), 314[r]/29, cf. ANON. CAR. [Vinde] *trei tocitori,... şi trei hărdaie* (a. 1705). IORGA, S. D. V, 130. *Şi am vîndut... buşi trei, tocitori trei, cu teasc* (a. 1734). BUL. COM. IST. V, 242. *Învăţătură pentru cotul ce s-au făcut de măsura buţilor, în ce chip să să măsoare buţile sau tocitorile sau putinile precum în jos arată* (a. 1795). BV II, 376. *După ce şi-a făcut fierberea, să se pecetluiască tocitoarea.* MAN. SĂNĂT. 48/11, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Tocitorile sînt aşezate frumos pe căpătîie.* ODOBESCU, S. I, 84. *Baba Cloanţa, muma zmeului, zise ea, are darul să nu moară cît va fi cada (tocitoarea) ce stă ici după uşă.* ISPIRESCU, L. 260. *Pînă una, alta, umplu gazdei două tocitori cu bani.* id. ib. 280, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DEX. *Tescovina se pune în tocitori şi la 9 zile se pune în cazane din care iese rachiu.* H XVI 41, cf. ib. IX 83, XII 225, CONV. LIT. XX, 1 019, VAIDA, VICIU, GL., GR. S. IV, 135, ALR II 6 129/284, 723, 769, ALR II/I MN 145, 3 919/728, ALRM II/I h 397/728. ◇ Fig. *În viia ceaia de sus, împărătească, să întrăm şi struguri frumoşi să culeagem şi taina aceasta în tocitorile inimilor noastre să mustim.* CORESI, EV. 301. ✦ Vas de lemn în care se pune varza la murat; conţinutul unui astfel de vas. *Visam astă-noapte că pritoceam amîndoi tocitoarea şi că, parcă, varza se stricase.* PR. DRAM. 247, cf. ŞĂINEANU, D. U.

2. (Regional) Vas în care se face saramura de peşte. Cf. DDRF.

3. (Regional) Ciubăr în care se opăresc albiturile. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *tocitori.*

— **Toci**[4] + suf. *-toare.*

TOCITÓR s. m. **1.** (Regional) Tocilar **(1)**. Cf. ALR SN II h 509, ALRM SN I h 339.

2. (Familiar) Tocilar **(2)**. Cf. BUL. FIL. IV, 148.

— Pl.: *tocitori.*

— **Toci**[3] + suf. *-tor.*

TOCITÚRĂ s. f. (Regional) Ştersătură, rosătură. Com. MARIAN. ✦ (Prin nord-vestul Munt.) Loc cu iarbă păscută pînă la rădăcină; loc uscat, ars. UDRESCU, GL. *A rămas izlazul o tocitură.* id. ib.

— Pl.: *tocituri.*

— **Toci**[3] + suf. *-tură.*

TOCÎŞĂ s. f. (Regional) Oaie al cărei miel a fost tăiat (Runcu Salvei — Năsăud). CHEST. V 71/66.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *tocîşe.*

— Etimologia necunoscută.

TÓCMA adv. v. **tocmai.**

TOCMÁC s. n. (Învechit) Ciocan mare de lemn (de care se foloseşte plăpumarul); mai[2] **(1)**. Cf. VALIAN, V. 143. *Cu arc şi cu tocmac se pune jos şi începe a bate* [lîna]. PR. DRAM. 253, cf. POLIZU, CIHAC, II, 623, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, DR. IV, 855, CADE.

— Pl.: *tocmace* şi (rar) *tocmacuri* (VALIAN, V.). — Şi: **tocmág** s. n. TDRG, CADE.

— Din tc. **tokmak.**

TOCMÁCI s. m. pl. v. **tocmagi.**

TOCMÁG s. n. v. **tocmac.**

TOCMÁGI s. m. pl. (Transilv. şi Mold.) Tăiţei. Cf. POLIZU. *După aceste din urmă se aduce zamă cu tocmagi (tăieţei) şi apoi sarmale.* MARIAN, NU. 499. *Se trimete asemenea... o ulcică cu lapte dulce fiert cu togmagi.* id. î. 387, cf. GHEŢIE, R. M. *Togmagi, tăieţei de aluat, fidea de casă, lapte cu togmagi.* SĂGHINESCU, V. 72, cf. ALEXI, W., PAMFILE, S. V. 9, id. CR. 18, DR. IV, 854, SCRIBAN, D., DEX, H X 86, 255, VAIDA, VICIU, GL. *Am făcut nişte lăşcuţă, De-am prins boii la căruţă; Am făcut nişte tomnagi, De cu boii stai să-i tragi.* VICIU, GL., com. din FRATA — TURDA, cf. PAŞCA, GL., CHEST. VIII 9/9. *Supa cu tocmagi sau cu urechiuşe mici.* ŞEZ. XII, 6. *Pe ele spînzurau fleşturi de hîrtie cîrlionţată..., tăietă ca tocmagii.* I. CR. IV, 48, cf. ALR SN IV h 1 076, ALRM SN III h 882, GLOSAR REG. ✦ (Regional) Bucăţele de aluat fierte în apă şi care se consumă apoi cu brînză, cu magiun etc. (Mirceşti — Paşcani). Cf. ALRM SN III h 885/537.

— Şi: **tocmáci, togmági, tomági** (ALR SN IV h 1 076/284, ALRM SN III h 882/284), **tomnági, tomnáci** (POLIZU), **tojmági** (CHEST. VIII 9/15, 27, ib. 10/27, ALR SN IV h 1 076/260, ALRM SN III h 882/260), **tojmáci** (ib. h 1 076/362, ib. h 882/362), **toşmági** (ib. h 1 076/272, ib. h 882/272), **toşmági** (GLOSAR REG.) s. m. pl.

— Din tc. **tutmaç.**

TÓCMAI adv. **1.** În aceeaşi măsură, deopotrivă, aidoma, asemenea, întocmai; (învechit) tocmaşi **(1)**. *Zise cel fecior mai mic părintelui: „Dă-mi ce mi se cade parte den avuţie". Şi împărţi lor tocma.* CORESI, EV. 24. *Şi amu păcătoşii păcătosul împrumutează, ca să priimească tocma.* ib. 336. *La greşialele ce să ceartă cu bani, să ceartă tocma şi cel bătrîn ca şi cel tînăr.* PRAV. 258. *Aceşti de apoi un ceas lucrară şi i-au făcut tocma cu noi.* BIBLIA (1688), ap. CADE. *Amîndoi sînt tocma de mari.* LB, cf. SCRIBAN, D. ◇ (Urmat de dativ sau de acuzativ cu prep. „cu") *Căce las păcatele şi căce mă fac tocma lui Dumnezeu?* CORESI, EV. 247. *Săpă, noapte, o groapă largă şi pusă lemne slabi deasupra şi preste lemne pusă pămînt, făcîndu-l tocma cu celalant pămînt.* HERODOT (1645), 271. *Nime tocma nu-ţi iaste cu gîndul Să te-ajungă şi să-ţi ţie rîndul.* DOSOFTEI, PS. 132/19. *Priiatenul tău cela ce e tocma cu sufletul tău.* BIBLIA (1688), 136[1]/41. *Fietecare parte de împărăţie tocma cu alta să fie.* CANTEMIR, HR. 244. [Vîntul] *suflînd regulat prin 50 de zile ale ecvinopţiei de primăvară, cîndu-i tocma ziua cu noaptea, iscă ciuma.* AR (1829), 196[1]/21. ✦ (Şi adjectival) Asemănător, similar; egal. *Cine va vedea ceva întru tatăl, aceaia va vedea şi întru fiiul, nu pre luatul fireei, ce după fire,*

că cui e tăriia tocma, tocmaș știe și firea. CORESI, EV. 186. *Paru-i-se că nu sînt tocma.* id. ib. 410. *Măgariul ... împărți vînatul și făcu 3 părți tocma* (a. 1705). GCR I, 353/5. *De să va afla unul de dănși să fie luat mai mic pămînt și mai prost, acolea să să socotească să-i mai dea și dentr-alt pămînt să fie tocma.* PRAV. 2. [Stîlpii] *într-un chip era tocma.* BIBLIA (1688), 66[1]/56, cf. TDRG. ✦ (Adjectival) Neted, plan; întins. *[În vreamea aceaea] sta I[isu]s la un loc tocma.* CORESI, ap. GCR I, 19/10, cf. ANON. CAR., POLIZU.

2. (Exprimă ideea de exactitate, de conformitate cu adevărul, întărind sensul cuvîntului sau ideea la care se referă) Exact, precis, chiar; (popular) oblu[1] **(II 2)**, taman **(1)**, (regional) tam, tocmaș **(2)**, tomitc. *Ce iaste drept și tocma plătiți slugiloru-vă.* CORESI, PS. 466/13. *Acesta nu să va certa puțin, ce tocma și deplin, după cum va fi scriind pravila.* PRAV. 264. *Și tocma de într-acea luminată frumuseațe, ce înflorea asupră-i* (a. 1648). GCR I, 132/19, cf. ANON. CAR., CLEMENS, LB. *Acela care voiește să cunoască tocma toate cauzele revoluției românești, să nu-și pregete a frunzări ... prin istoria țării.* BARIȚIU, P. A. I, 480, cf. POLIZU, CIHAC, II, 415, COSTINESCU. *Caracterele acestora nu sînt proprii numai literaturii decadente și tocmai aici e nefericirea.* IONESCU-RION, S. 248, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG. *Nu găsisem nimic anormal, dar tocmai ignoranța cauzei m-a alarmat peste măsură.* IBRĂILEANU, A. 180, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Tocmai în direcția asta n-a făcut nimic.* CĂLINESCU, C. O. 23. ◇ (Înaintea unei compliniri modale) *Și acolo tocma în loc adurmi.* PO 94/28. *Tocma așa scrie și Kemeni Ianoș.* ȘINCAI, HR. III, 29/30. *Tocma cu neputință era să se facă zisa cuscrie.* MAIOR, IST. 194/18. *Cercarea sa era nemerită tocmai precum socotea.* DRĂGHICI, R. 52/17. *La patimile... care le pricinuiți voi, priviți cu răbdare, ba tocma cu plăcere.* GT (1838), 47[2]/3, cf. POLIZU. *Tocmai așa s-au întîmplat și cu flăcăul acesta.* CREANGĂ, P. 142. *De am putea nimeri la vremea aceea, tocmai bine ar fi.* ISPIRESCU, L. 29. *Pînă ieși tu la pensie, tocmai bine îl înveți cum să se descurce pe aici.* IL mai 1965, 31. *Ion i tomna așa de tare ca și mine.* ALR I 250/273, cf. ib. 1 335/59, 269, 270, 359, 1 343/278, 1 390/93. *Am făcut lumna cum mi-ai poroncit.* ALR SN V h 1 483/279, ALRM SN III h 1 205/279. *Femeie că se-ntrupa, Tocmai după cum era.* BALADE, I, 298. *Iar nouă, de nu ni-ți da, Chiar tocmai așa și-așa.* FOLC. MOLD. I, 272. ◇ (Întărind o comparație; urmat de „ca" sau „ca și") *Glasul tocma ca glasul a lui Iacov.* PO 90/25. *Învățături sufletești, tocma ca și ceale trei darure, de folosința sufletească* (a. 1642). GCR I, 94/16. *Pentru că cumu-i aceasta, iaste tocma ca și sodomiia.* PRAV. 148. *Ea, tocma ca o ieșită din minte...*, *a tăiat pînza* (a. 1827). IORGA, S. D. XII, 212. *Ploaia răsuna tocma ca un șuvoi de apă.* DRĂGHICI, R. 9/15. *E bătut la cap Tocmai ca un țap.* PANN, ap. CADE. *Și-a fugit pe drum la vale Togmai ca și-o fată mare.* POP., ap. GCR II, 336. *Rumcorii obrăjori Sînt tocmai ca doi bujori.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 136. *Sa se poată deștepta Tuma ca cum ar vedea Moartea din Galiția.* T. PAPAHAGI, M. 52. *Se ținea după căruță Tomnai ca o boldeicuță.* BALADE, II, 330. *Cel de tot tăcut, Tocma ca un mut.* ZANNE, P. II, 766. ◇ (Înaintea unei compliniri care indică locul, direcția etc.) *Tocma acolo pre locul unde dentîniu preastolul făcuse și întru agiutoriu chemă acolo numele Domnezeului.* PO 45/21, cf. 30/18. *D[u]mnezeu-i bagă tocma în munca cea de vecie* (a. 1642). GCR I, 96/13. *L-au lovit un glonțu tocma în gură.* NECULCE, L. 105. *Urmează mare căldură, fiind tocmai sub linie unde soarele este drept în creștet.* DRĂGHICI, R. 49/17. *De lene și de urît, Tocma sub pat s-a vîrît.* PANN, P. V, I, 106/14, cf. POLIZU. *Atîta slăbiciune și nepăsare din partea administrațiunii, tocmai ... unde trebuia să așez un centru de lucrări mai serioase, m-a îngrijat.* BOLLIAC, O. 270. *Aproape de casa ei era o groapă adîncă: tocmai acolo-i nădejdea caprei.* CREANGĂ, P. 29. *Luminițele lor, întrunite, răsfrîngeau un snop spectral tocmai asupra textului pe care-l citea.* VINEA, L. I, 50. *Tocmai aici mă lovesm de încertitudini.* V. ROM. noiembrie 1969, 9. *Cetatea prădatu-i-a, Măicuța călcatu-i-a Cu copita calului Tocma-n capu pieptului.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 485. *Dacă cineva poate să ridice colbul „tocmai pe jos".* PAMFILE, VĂZD. 51. *L-o lozit togma în frunte.* ALR SN IV h 980/353, cf. ib. V h 1 352/833. *Ș-unde-n Novac că îmi da, Tocma-n capul pieptului.* BALADE, II, 52. *S-o bătut cu neamțu greu, Tocmai la izvoru meu.* FOLC. TRANSILV. I, 265. *Du-te, dor, unde te mîn, Tomna la bădița-n sîn.* ib. II, 69. *S-o zvîrlit în uși, din uși în cui, togma la locu lui!* O. BÎRLEA, A. P. I, 303. *Orbul cînd dă de părete, Tocmai aci socotește Că lumea să isprăvește.* ZANNE, P. II, 653. ◇ (Înaintea unei compliniri temporale, accentuînd ideea de simultaneitate) *Luptă-se iară cu Iacov un bărbat, tocma pînă la răvărsatul zorilor.* PO 103/6. *Tocma cînd era în astă buiguială, Vine vestea că în Țara Românească Turcii pradă și fac nerînduială.* BUDAI-DELEANU, T. V. 39. *Un general... pe care-l apuca durerile de podagră tocma în furiile luptei.* BARIȚIU, P. A. II, 60, cf. POLIZU. *Gonașii îi ajunseseră tocmai cînd treceau hotarul.* NEGRUZZI, S. I, 158. *Tocmai pe cînd suia un deal lung și trăgănat, alt om venea dinspre tîrg.* CREANGĂ, P. 40. *Mă bucur și eu că-i tocmai în dricul iarmaroculuI.* id. A. 113. *Trecură pe d-asupra pădurei și tocmai cînd erau să se lase în jos la scara palatului,... toată pădurea se puse în mișcare.* ISPIRESCU, L. 7, cf. 35, TDRG. *Tocmai cînd d-na Alexandrescu își căuta un pretext să-i lase singuri... se auzi deodată o timidă bătaie în ușă.* REBREANU, R. I, 241. *Tocmai cînd el a început să-și croiască de abia un rost în lume!* id. ib. 248, cf. 183. *L-a pornit cu sila Să iu trenul numai pînă la Chitila Și să stea acolo tocmai timpul strict Ca să-i poată prinde în flagrant delict.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 205. *Nu știu ce-a pălit-o tuma az, să vadă de nu l-o mîlit ploaia.* C. PETRESCU, Î. II, 31. *Tocmai atunci iată că se-ntoarse frățînul cel mare.* VOICULESCU, P. I, 221. *Se înfățișează înaintea feciorului celui mare al Împăratului Alb, tocmai atunci cînd sta cu taică-său la masă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 156. *Are... cămașă albă, parcă tocmai atunci a fost luată de pe frînghie.* STANCU, D. 108. *Directorul se gîndea, într-adevăr, tocmai atunci, cum se face un ziar.* ARGHEZI, S. XI, 38. *Mai mare rușinea să pierdem steagul tocmai acum, doar la două săptămîni după ce l-am avut.* MIHALE, O. 192. *Tuma atunci punea o osie la car.* I. CR. II, 220. *Măi Soare, om blestemat, Cîte chefuri mi-ai stricat Și mereu că te-am iertat, Tomn-acum am să te bat.* MAT. FOLK. 176. *Păi de ce, năsule? Tomnai atunci să mor? În floare.* PAMFILE, S. T. 86. *Să mor tomna-n ăsta ceas, Pe bădița tot nu-l las.* DENSUSIANU, Ț. H. 204. *Tomna cînd eram eu acasă* ALR I 2 146/129, cf. ALR SN V h 1 490. *Mă deșteptași Tocmai cînd dormeam.* BALADE, I, 412. *Tocmai cînd să mă umbresc, Mai tare mă dogoresc.* ZANNE, P. IV, 258. *A zburat puiul cu ața, Tocmai cînd era dulceața,* se zice cînd cineva pierde un prilej potrivit, după ce a făcut eforturi pentru a-l obține. id. ib. I, 645. *Tocma cînd s-a repezit, Și lumea s-a isprăvit,* se zice despre cel ce se apucă de o treabă prea tîrziu. id. ib. II, 688. ◇ (Înaintea unei compliniri cauzale) *A fost ucis de viu Tocmai fiindcă el a fost copilul tău...* MINULESCU, VERS. 247. *Eram băiat umblat prin lume..., tocmai de aceea nu puteam să cad la pat ca Efimița.* GALACTION, O. 78. *O, stelelor, nici voi n-aveți În drumul vostru nici o țintă, Dar poate tocmai de aceea cuceriți nemărginirea!* BLAGA, POEZII, 41. ◇ (Învechit și regional; înaintea unei compliniri concesive) *Toate orînduiește, toate îndreaptă Spre perirea păginelor gloate, Tocma să fie nenumărate.* BUDAI-DELEANU, Ț. 175. *Căci tocma să te-nghită bălaurul feros În scurt te va rescoate întreg și sănătos!* MUREȘANU, P. 70/21. *De-acolo nu-i înturna, Tuma de te-ar vrea lăsa.* T. PAPAHAGI, M. 71. ◇ (Adesea singur, complinirea fiind subînțeleasă; întărește o aprobare, o afirmație) *Pînă atunci, mai bine să-ți ajut la traducerea ta. Vezi că n-am uitat? — Tocmai!*

se bucură Sabina. C. PETRESCU, C. V. 176. *Socotisem să stau acolo o săptămînă... — Poate chiar mai mult... — Tocmai.* BARANGA, I. 171, cf. ALB I 350/268, ALR SN V h 1 425, ALRM SN III h 1 173. (Expr.) (Familiar) **Tocmai pe tocmai** = exact (așa), întocmai. *Plăteşte ca popa. Tocma pe tocma.* PANN, P. V. II, 72/25. *Cererea ei se îndeplini tocmai pe tocmai.* ISPIRESCU, L. 308. *Cum nu i te ştiu rudă, n-am cap să-nţeleg De unde-i semeni? Tocmai pe tocmai, ca un tată.* COŞBUC, S. 164, cf. CADE, DEX. *Pe tocmai la cal mi-o făcut-o tomna pe tomna.* ALR SN V h 1 344. **A fi tocmai pe tocmai sau tocmai-tocmai** = a fi chit. *Mă jur c-am lăsat acasă catastişe ne-ncheiate... Iartă-mă!... Tocmai pe tocmai... Fost-ai rob, te iert şi eu.* HASDEU, R. V, 67. *Sîntem tocmai-tocmai.* ALR I 595/227. ✦ (Învechit; adesea însoţit de adverbul „şi") Pînă (şi), chiar (şi). *Tocma şi pînă noi creştinii,... ce tocma şi păgînii... îş aduc aminte de D*[umne]*zău.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 6/17. *Lipsiţi tocma şi de hrana burienilor.* MINEIUL (1776), 137r1/21. *De am răbda şi mii de morţi şi tocmai şi matca focului.* ap. TDRG. *De ar veni tocma împăratul, încă nu va ierta pre bulgari.* ŞINCAI, HR. I, 116/26. ✦ (Învechit; accentuînd exactitatea unui număr, a unui raport numeric sau cantitativ) Cu precizie, fără rest, nici mai mult, nici mai puţin. *3 în 15 întră de 5 ori tocma.* AMFILOHIE, E. 99/18. *S-au mai aşezat vinitul cutiei bisericei... să se deie... douăzeci şi patru parale, deosebit de un leu tocma, la cutia breslei* (a. 1814). URICARIUL, XIV, 8, cf. POLIZU, BARCIANU. *De şapte luni, de cînd o cunoştea, nu i-a putut vorbi între patru ochi decît tocmai de două ori.* REBREANU, I. 104. *Am de dus tomna încă o dată alîtea.* PĂCALĂ, M. R. 153. *Dar de ce tocmai de douăzeci şi trei de ani?* VINEA, L. II, 305. ✦ (În legătură cu un cuvînt sau cu o propoziţie care arată locul) Nu mai aproape decît; taman, hăt, departe. *El o goni tocmai 4 mile.* MOXA, ap. GCR I, 58/27. *Turcii cuprinseră toate laturile spre apus tocma păn' la marea Ochianului şi pănă la Alvania.* GAVRIL, NIF. 18/1. *Au trimis cum mai de sîrgu de l-au adus pre Buhuş tocma acolo la Ceahrin.* NECULCE, L. 61. *Nu se lăsară bulgarii pînă nu i-au împins tocma la munţi.* MAIOR, IST. 57/16. *Le-au dus tocma în vîrful muntelui şi le-au pus acolo.* CALENDARIU (1814), 113/4. *Noi ne-am suit după o mare ostineală tocma în vîrfu turnului.* KOGĂLNICEANU, S. 53. *Nu uita să te îndreptezi tocmai în fundul forului roman.* ODOBESCU, Ş. III, 70. *Prepeleac era tocmai la heleşteul din pădure să caute toporul.* CREANGĂ, P. 47. *Dacă vrei să ne întoarcem cu vînat, să mergem tocmai la Milești.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 136, cf. CADE. *Mă duc tocma la Iazu Călugărului.* SADOVEANU, O. IX, 376. *M-a dus tocmai în Oltenia şi m-a crescut la ea.* H. LOVINESCU, T. 212. *Chilia ce i-o dăduse messerului era tocmai la capătul celălalt al palatului.* BARBU, PRINC. 57. *Mă invită la o vînătoare de mistreţi, tocmai în fundul Dobrogei.* V. ROM. septembrie 1970, 57. *A venit... tocmai din pădurea Letei, unde stă acum.* BĂNULESCU, I. 15. *Zbură cu el tuma-n nantu ceriului. Şez.* IV, 195. *Eu de-aici că l-am luat Şi-ntr-alt loc mi l-am mutat, Tocma-n vîrful munţilor, În crengile brazilor.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 204. *De-acolo ne-am întors la munte îndărăt, tomna-n dealu Boului.* GRAIUL, I, 38. *Cum cu palma mi-l tăia, Tomna-n Cerna să oprea.* DENSUSIANU, Ţ. H. 188, cf. ALR I 336/180, ALRM II/I h 311/928. *Tumna-n fundul văii.* ALR SN VI h 1 589/219.

3. (Scoate în relief sau accentuează cuvîntul la care se referă) Însuşi, chiar; nu altceva sau altcineva; în special, îndeosebi, mai ales. *Şi zise Domnezeu lui: tocma Sara va naşte fic fecior.* PO 55/6. *Că nu numai oamenii, ce şi tocma îngerii sămt cuprinşi de spaimă.* VARLAAM, C. 70. *Găseaşte apoi de se află oarecarele român să vorbească, e tocma mirare.* MAIOR, IST. 52/12. *Dar tocmai prieteşugul mi-au aprins focul mai tare.* CONACHI, P. 86, cf. COSTINESCU. *Mie unuia, dacă cumva mi-a plăcut vreo vînătoare, apoi a fost tocmai din acelea în care picioarele şi mînele au mai puţin de lucrat.* ODOBESCU, S. III, 15. *Se vede că tot mai ai oleacă de noroc de-ai nimerit tocmai la mine.* CREANGĂ, P. 90. *Îmi pare rău: tocmai coana Joiţica, tocmai dumneaei.* CARAGIALE, O. VI, 78. *După ce înţelese că are a face tocmai cu răpitorul iubitei sale, îşi pierdu cumpătul.* ISPIRESCU, L. 27. *Tocmai cine S-a găsit să-şi lege soarta şi viaţa lui cu tine!* VLAHUŢĂ, S. A. I, 75. *Şi fata s-a-ndrăgit de el, Că doară tocmai Viorel I-a fost menit.* COŞBUC, P. I, 54. *Drumul la Constanţa ar fi fost tocmai prilejul binevenit să-şi revază casa.* GALACTION, O. A. I, 53. *Dar dumitale tocmai asta-ţi place.* ARGHEZI, S. V, 44. *Erau de o aliniere perfectă şi tocmai asta m-a speriat.* CĂLINESCU, C. O. 44. *Tocmai lui i s-a întîmplat asta, el care s-a tot ferit de datorie.* VINEA, L. I, 29. *Tocmai aceste amănunte... sînt semnificative.* IST. LIT. ROM. I, 87. *Tocmai această etapă încearcă să o depăşească volumul de faţă.* V. ROM. decembrie 1970, 149. *Cum să întîmplă, trece tomnai un ficior d-ai lui p-acolo.* ŞEZ. III, 34. *Ehe! neică, tomnai ăla mă omoară pe mine.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 364, cf. ALR I 1 390/341, 350, ALR SN VI h 1 664/349. *Togmai iel vinę d'im păduri.* O. BÎRLEA, A. P. I, 414. (Pleonastic) *Tocma înşişi împăraţii nemică nu făcea fără sfatul acelora părinţi filosofi* (a. 1620). MOXA, ap. GCR I, 60/29.

4. (În construcţii negative) Chiar aşa de, atît de, prea... *Anul nu tocma roditoriu în grîu.* CALENDARIU (1814), 69/24. *Teamă-mi e că, acordîndu-mi mie o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine.* ODOBESCU, S. III, 9. *Nu trece tocmai mult şi vine vremea de însurat şi feciorului celui mic.* CREANGĂ, P. 7. *Irinuca era o femeie nici tînără, nici tocmai bătrînă.* id. A. 26. *Am o educaţie nu tocmai îngrijită.* CARAGIALE, O. IV, 236. *De prin secolul al XVI-lea pînă la al XVIII-lea* [burghezimea] *era o clasă nu tocmai numeroasă.* IONESCU-RION, Ş. 115. *În penuria de locuinţe de la Braşov, tînăra pereche găsise o căsuţă, nu tocmai pe plac.* BLAGA, H. 72. *O femeie mică, uscăţică şi nici tocmai urîtă şi nici tocmai bătrînă, smunci lui Andrei pălăria din mînă.* HOGAŞ, H. 84. *Nu-i chiar togmai bun.* ALR II/I MN 54, 4 165/192. *Departe, vere, departe, Dar nu tomn-aşa departe.* BALADE, I, 334. *Iar jupîneasa gazdă, cînd a văzut, Nu tocmai bine i-a părut.* FOLC. MOLD. I, 291. ✧ (Învechit şi regional; ajută la formarea superlativului) Foarte, extrem de... *Pre mulţi au tăiat, tocma puţini au scăpat.* ŞINCAI, HR. I, 223/3. *Matei Aga cu ai săi s-au apărat tocma viteşte.* id. IB. III, 23/27. *Buţile în pivniţă trebuie ţinute toema curate.* ECONOMIA, 168/10. *Ci aceasta fiind lucru tocma nou: nu micşorează vechimea romanilor în Dachia.* MAIOR, IST. 200/15. ✦ (Învechit, rar; întărind un adverb negativ) Chiar. *Vrea mai mult să bea şi tocma nemic să mănînce.* CALENDARIU (1814), 185/27.

5. Abia, numai, chiar (atunci). *Robinson atîta de dulce au dormit această noapte, încît tocmai după amiazăzi trecîndu-să s-au sculat.* DRĂGHICI, R. 71/17. *Aşa scrie şi la noi în cărţi despre unii că tocmai la bătrîneţe au făcut copii.* CREANGĂ, P. 118. *Pînă la revedere, tocmai înspre iarnă, primeşte deocamdată călduroase mulţumiri pentru volumul ce mi-ai trimis.* CARAGIALE, O. VII, 367. *Răspunsul ne vine tocmai în zorii zilei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 380. *Şi tocmai după multă vreme s-a întors îndărăt.* ŞEZ. III, 25. *Porcul tocma după ce moare Pe toţi satură de unsoare.* ZANNE, P. I, 607.

6. (Regional; în loc. conj.) **Nu tocmai** = cu atît mai puţin, necum; darămite. *Băiatul a început*

a se dezvinui, a se jura și a zice că lui nici în cap nu i-a venit aceasta, nu tocmai să fi zis... vreodată! SBIERA, P. 76.

— Și: (învechit și popular) **tócma, tómna,** (regional) **tógmai, tógma, tómnai, tóimai, tóma** (TDRG, RĂDULESCU-CODIN), **túcmai** (ALR SN V h 1 490/928), **túcma** (ib. h 1 490/386, ȘEZ. V, 165), **túmna, túma, túcna** (ȘEZ. V, 165) adv.

— Din v. sl. ТЪКМА.

TOCMÁLĂ s. f. v. **tocmeală.**

TOCMÁȘ s. m. **1.** (Regional) Flăcău căruia i se încredințează conducerea jocului într-un sat pe o anumită perioadă de timp. *Cîțiva flăcăi, numiți tocmași, arvonesc scripcarii încă înainte de sărbători.* ȘEZ. III, 108, com. din PARVA—NĂSĂUD și din HERECLEAN—ZALĂU. ◆ Cel care aranjează capra, ursul și alte jocuri de Crăciun și de Anul Nou. Com. din VATRA DORNEI.

2. Cel ce se tocmește la tîrg, care se tîrguiește. *Tocmeala începu sub nasul lor... Tocmașii aveau cizme de lac și nuiele scurte de trestie de mare, cu alamă în capete, pe care le băteau de carîmbi.* BARBU, G. 71.

— Pl.: *tocmași.*

— **Tocmi** + suf. *-aș.*

TÓCMAȘI adv. **1.** (Învechit) Tocmai **(1).** *Cine va vedea ceva întru tatăl aceaia va vedea și întru fiiul, nu pre luatul fireei, ce după fire, că cui e tăriia tocma, tocmaș știe și firea.* CORESI, EV. 186.

2. (Regional) Tocmai **(2).** *Tomnași pă iel o pus mîna mai întîi.* DENSUSIANU, Ț. H. 103.

— Și: **tómnași** adv.

— **Tocma(i)** + **și.**

TÓCMĂ s. f. (Regional) **1.** Învoială, tocmeală **(I 1).** Cf. ANON. CAR., CADE, SCRIBAN, D. *Dacă o să dovedească hărnicie, o să-i dea Șoavă și obiele peste tocmă.* STANCU, D. 233. *Au tocmit să fie tovarăși pe cîștig și au ajuns la tocmă și au plecat amîndoi.* I. CR. III, 165, cf. GRAIUL, I, 76, L. COSTIN, GR. BĂN. 202. *A ajunge la togmă.* UDRESCU, GL. ◇ Loc. adj. **Pe tomnă** = (despre obiecte de îmbrăcăminte) făcut la comandă, de tocmeală. *Mi-am făcut cizme pe tomnă.* CIAUȘANU, V. 204.

2. Tîrguială **(3),** tocmeală **(I 2).** *La spițerie nu încape tocma.* STANCU, D. 385. *Începem tocma. Pentru toate bulendrele ... negustorul ... crede că ar trebui să-i dau patruzeci și șase de lei.* id. ib. 402, cf. ALR II/876.

3. Tocmeală; logodnă. Cf. MARIAN, NU. 239, ARF. FOLK. VI, 384, PUȘCARIU, L. R. I, 286, H XVIII 7. ◇ Expr. **A fi în tomnă** = a duce tratative de logodnă. Cf. LEXIC BEG. II, 42.

— Pl.: *tocme.* — Și: **tógmă, tómnă** s. f.

— Postverbal de la **tocmi.**

TOCMĂCÉI s. m. pl. v. **tocmăgel.**

TOCMĂGÉL s. m. (Prin Mold.) **I.** (La pl.) Diminutiv al lui tocmagi. Cf. DDRF, DL, DM, DEX. *La masă să dă ... borș de pasăre cu tocmăgei, apoi ostropături, pe urmă răcituri.* TEODORESCU, P. P. 168. ◆ Mîncare făcută din făină de grîu asemănătoare cu ciulamaua (Țepu—Tecuci). Cf. LEXIC REG. II, 96.

II. 1. Numele mai multor specii de ciuperci: **a)** ciupercă de toamnă, înaltă, de culoare, gălbuie-roșcată, care crește pe mușchiul copacilor; meloșel *(Clavaria crispula).* Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 196; **b)** meloșel *(Clavaria formosa).* Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 196; **c)** (la pl.) barba-caprei *(Clavaria flava).* Cf. PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, BORZA, D. 196; **d)** bureți-de-veveriță; burete-de-conopidă *(Clavaria botrytis).* Cf. TDRG, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 196.

2. Cretișoară *(Dryodon coralloides).* BORZA, D. 193.

— Pl.: *tocmăgei.* — Și: **(II) togmăgél** (TDRG, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 196) s. m., **(I) tocmăcéi** (ALR SN IV 1 076/682, ALRM SN III h 882/682) s. m. pl.

— **Tocmag(i)** + suf. *-el.*

TOCMEÁLĂ s. f. (Atestat prima dată în 1453, cf. MIHĂILĂ, D. 166) **1.** (Predomină ideea de punere de acord, potrivire, înțelegere) Învoială, înțelegere; acord, convenție; contract; (regional) pogoadă, pogodeală, tocmă **(1).** *Întru noi au adevărat acela cuvînt pentru tocmeală.* CORESI, L. 359/7. *Tocmală și plată deplin: făcutu-i-am de la noi această mărturie* (a. 1591). GCR I, 38/35. *Făcut-am tocmeală, ce dumneata ai trimes* (a. 1600). IORGA, C. I. II, 236. *Să nu veți fi tocmit voi altă tocmeală mai bună* (a. 1600). id. ib. *Și-n aiastă tocmală au fost mulți oameni buni* (a. 1614). GCR I, 45/10. *Ș-au fost și Mălcoci Slujeariul în tocmăla noastră* (a. 1626). GCR I, 75/5. *Obreazania iaste o tocmală de pace ce au făcut Dumnedzău cu Avraam.* VARLAAM, C. 405. *Să vor tocmi doi plugari să schimbe niscare pămînturi denaintea a doi sau a trei marturi și tocmala lor s-au grăit să fie stătătoare.* PRAV. 2. *La tocmeala noastră fost-au boiari marturii* (a. 1649). BUL. COM. IST. V, 195. *Ci tocmala noastră au fost denainte părintelui svinției sale mitropolitului Varlaam* (a. 1652). BUL. COM. IST. IV, 15. *M-au pus pe mine să-i fac tocmală cu Ghinea Medelniceriul* (a. 1667). ib. 169. *Împăratul nemțăscu au socotit și cu sabiia să-i supuie avînd tocmală cu Bator.* M. COSTIN, O. 49. *La tocmală a fost și Copăcean* (a. 1687). BUL. COM. IST. IV, 207. *Tocmeala cărămiziei care ei fac.* BIBLIA (1688), 42¹/36. *Au cetit catastihul cel de tocmală ce au făcut lui Dimitrașco.* NECULCE, L. 232, cf. ANON. CAR. *Datori să fie tocmala ce va face... să o facă cu zapise* (a. 1755). URICARIUL, I, 330. *Și in tocmala noastră la vînzare s-au întîmplat mahalagii și oameni de curte cari, ... toți s-au iscălit mai jos* (a. 1762). URICARIUL, X, 76. *Tocmala cu meșterii lucrători... să urmeze prin știrea d-sale vel-vornic* (a. 1813). ib. I, 199. *Tocmeala sau contractul iaste o îndatorire cu o potrivită voință și priimire între doi sau între mai mulți.* PRAVILA (1814), 36/12. *Leul, asinul și vulpea au pornit la vînat împreună, cu așa tocmeală că orice vor vîna să împartă între sine frățește.* ȚICHINDEAL, F. 21/21. *Tocmeală este o făgăduială deopotrivă de doi sau de mai mulți inși.* CARAGEA, L. 11/27. *Au împrumutat cu 75 lei pe Maraveleștii cei bătrîni cu tocmală să-i deu moșiia în stăpînire* (a. 1816). BUL. COM. IST. IV, 180, cf. LB. *Aicea... este dreptatea, aicea pricina cea bună, tocmelele, legăturile și jurămintele de pace.* BĂLCESCU, M. V. 368. *El intră în bănuieli Că au amîndoi tocmeli.* PANN, P. V. I, 100/16, cf. POLIZU. *V-am cerut de milă dreptul Cu tocmeală între frați, Nu vreți? ni-l ținem cu pieptul Și veniți de ni-l luați.* BOLLIAC, O. 204, cf. COSTINESCU. *Ce însemnează gluma asta? îmi zise ea... Ai uitat tocmeala noastră?* BOLINTINEANU, O. 345. *Simigiul cel cu tocmeala, pentru plăcintele mîncate, rămase bun plătit numai cu cinticelul dascălului.* ODOBESCU, S. III, 10. *A chemat pe necunoscuta drumeață în odaia împăratului, după cum avusese tocmală.* CREANGĂ, P. 27, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Pe țărani îi vestise... Cristea că grecul a trecut spre curte să mîntuie tocmeala pentru Babaroaga.* REBREANU, R. I, 170. *Tocmeala fu gata.* RETEGANUL, P. I, 31. *În cinste fără simbrie Lasă-l acasă să iie; În cinste fără tomală (tocmeală), Lasă-l să iie-ntr-o sară.* ȚIPLEA, P. P. 74. *Togmelile vechi erea togma vitelor la arindaș.* GRAIUL, I, 76, cf. BÎRLEA, B. 66, PODARIU, FL. 92, CHEST. V/7, 10, 17, 18, 44, 45, 54, 60, 66, 73, 74, 83, 94, 98 supl. ◇ (În legătură cu verbul „a face") *Să facem tocmală despre țeara și voievodul Moldovei, ca să nu se stîrnească pentru aceea război.* ȘINCAI, HR. II, 110/22. *Toți oamenii fac tocmeli asupra acestei comori* [prietenia], *dar puțini sînt cari știu să o cumpere cu prețul ei cel adevărat.* MARCOVICI, C. 42/16. *Am făcut tocmală cu opt carboave.* KOGĂLNICEANU, S. 3. *Tu gîndești să faci tocmeală cu mine?* BĂRAC, T. 58/18, cf. POLIZU. *Să faci tocmală că, după ce ți-i împlini anii, să ai a lua din casa lui ce-i vrea tu.* CREANGĂ, P. 146, cf. BARCIANU. *După o asemenea chibzuire se face tocmeală.* DIACONU, P. 11. *Citeodată, în asemenea*

împrejurare, tocmeala o face dascălul Iov. SADOVEANU, O. XXI, 395. *Bărbații celor două fete, diregătorul și scriitorul împăratului, erau îndestuliți cu tocmeala ce-au făcut* RETEGANUL, P. II, 26. ◇ L o c. a d j. **De tocmeală = a)**. care este stabilit printr-o înțelegere. *Dar nu trecu mult și se încheiară și cei cinci ani de tocmeală.* ȘEZ. IX, 67; **b)** (despre obiecte de îmbrăcăminte) făcut la comandă. *Mi-au făcut o pereche de ghete de tocmeală.* CHEST. V/38 supl. *Pantofii de tocmeală sînt troinici.* ib. V/49 supl.; **c)** de mîntuială. *După cîteva cruci de tocmeală, m-am suit în pat.* BRĂESCU, A. 82. ◇ L o c. a d j. și a d v. **De tocmeală** = tarc, zdravăn. *Pusesc piele bună,... crau cusute de tocmală.* CREANGĂ, A. 103. *Bărbații roși de tocmeală, în haine negre, . . ., se opresc, se cearlă, pornesc din nou.* BRĂESCU V. A. 9. *După ce i-a dat un taval cole, de tocmală, beșivul ș-a luat drumul.* ȘEZ. I. 258, cf. ZANNE, P. IV, 275, id. ib. V, 632. ◇ E x p r. **A intra în (sau la) tocmeală** (sau **tocmeli)** = a cădea la învoială, a se pune de acord, a accepta condițiile cerute. *Îmbile părți au intrat în oarecare tocmele.* AR (1829), 57¹/12. *Așa s-a hotărît să intre la tocmeală, crezînd că doar l-o împăca.* GHICA, S. VIII. **A-și ține tocmeala** sau **a se ține de tocmeală** = a respecta o învoială, o hotărîre luată de comun acord. *Iar precum ș-au ținut acești domni tocmala, se va scrie la rîndul său.* NECULCE, L. 205. **Nu încape tocmeală** = este sigur că..., nu încape îndoială, nu încape vorbă. *Țara asta vrea profteționism — nu mai încape tocmeală!* CARAGIALE, O. III, 32. ✦ (Popular) Discuții duse între părți, în vederea încheierii unei căsătorii; pețit; p. e x t. logodnă; (regional) t o c m i ș, t o c m i t¹ **(2)**. *Dacă nu se fac toate după obicei, și tocmeala, și logodna, poate că s-ar răzgîndi chiar părinții fetei.* AGÎRBICEANU, S. 258. *A plîns mult Rafila cînd a făcut tocmeala cu Toma.* REBREANU, NUV. 36. *Înainte de nuntă premerge logodna, tocmeala sau credința.* BÎRLEA, B. 132, cf. H XVII 406, CHEST. V/66 supl., ALR II/I h 158, LEXIC REG. 115. ◇ E x p r. **A se duce pe tocmeală** = a merge în pețit. *S-a dus badea pe tocmală, Nu-i ajute sfînta sară.* BÎRLEA, C. P. 268. ✦ P. e x t. Petrecere prilejuită de încheierea unei logodne. *După încredințare se dă un ospăț care în unele părți se numește tocmeală.* MARIAN, NU. 185. *Să fac nuntă și tocmeală.* I. CR. VI, 282, cf. H II 82, 89. *Plînge-mă, maică, cu dor Că ți-am fost voinic fecior; Ți-am scos plugul din ocol... Și-am sămănat grîu de vară Să fac nuntă și tocmeală.* DOINE, 101. ✦ (Învechit) Legămînt. *Legăturile și tocmealile nu să țin.* HERODOT (1645), 31. *Și așe, zisără să facă tocmală cu giurămînt.* id. ib. 271. *Cu tine voiu face tocmeală.* PO 28/24. ◇ E x p r. **A lega tocmeală** = a face un legămînt. *S-au împăcat cu craiul leșesc și mare tocmală au legat.* URECHE, LET². I, 175.

2. Discuție pentru stabilirea prețului la negocierea unui lucru; tîrg **(2)**, tîrguială **(3)**, (regional) tocmă **(2)**. *După tocmeală am luat acești bani* (a. ?). BUL. COM. IST. V, 305. *Să fie cumpărat(ă) fără tocmeală.* CANDREA, F. 374, cf. TDRG, CADE. *Începu vorba tocmelii, pe departe, trăgănată.* SADOVEANU, O. IV, 199. *Gospodinele apar de pe toate ulițele și încep tocmeala.* BOGZA, Ț. 29. *Aici veneau primii cumpărători, femeile,..., și începeau tocmeala.* V. ROM. octombrie 1963, 20. *De ți-o spune de tocmeală, Zi-i că nu ți-e de vînzare.* TEODORESCU, P. P. 529. *Cască ochii la tocmeală, iar nu după ce te-nșală.* PANN, H. 9/10. *Ia fără tocmeală și-i dă cu cîntăreală.* PAMFILE, J. II, 170. *Togmeală țigănească și plată negustorească (sau boierească).* UDRESCU, GL. *Școteala d-acasă nu se potrivește cu tocmeala din tîrg.* ZANNE, P. V, 603. *Tocmala n-are mînie.* id. ib. 630. *Bun la tocmeală, Rău la socoteală.* id. ib. 631. *Tocmeala în tîrg, și vulpea e-n pădure,* se zice de cei ce se laudă înainte de a izbuti. id. ib. I, 703. *Pentru așa tocmală, așa telal* = omul potrivit la locul potrivit). id. ib. V, 630. ◇ L o c. v b. **A sta** (sau **a se lua, a intra) la tocmeală** = a se tîrgui, a se tocmi **(3)**. *Hai să intrăm la tocmeală.* ALECSANDRI, T. 1 543. *Mocanul că se-ntorcea, În ogradă că intra, La tocmeală se lua.* I. CR. I, 12. *Stăm la tocmeală.* ALR II 3 645/682. ◇ E x p r. **A merge pe tocmeală** = a se face pe baza unei negocieri, a unei tîrguieli **(3)**. *Aici nu merge pe tocmeală că nu e bilci. Cine o apucat, e bun stăpîn!* REBREANU, R. II, 210. *Cum vine asta? Merge pe tocmeală, pe obținut?* DEMETRIUS, C. 30. **Cu tocmele și momele** v. m o m e a l ă. ✦ (Rar) Compromis. *Viața ne silește la tocmeli.* C. PETRESCU, Î. II, 69.

3. (Învechit și popular) Condiție, clauză. *Decheval... au poftit pace, căruia Traian pre lesne i-au dat-o cu aceaste tocmeale ca priiatinilor romanilor priiatin și nepriiatinilor nepriiatin să fie.* CANTEMIR, HR. 82. *Să învoiesc cu tocmelile tratatului* (a. 1795). IST. AM. 24¹/13. *Vesteșe pace și iertare însă cu această tocmeală ca Numa îndată să iasă din locurile Romii.* BELDIMAN, N. P. II, 26/7, cf. LB. *Numitile republice nu vor fi în stare de a împlini tocmelile tractatului.* AR (1829), 47¹/31. *Eu bucuros vin cu tine, însă cu asfel de tocmeală, ca, de vom vedea vro altă nelegiuire..., să ne întoarcem fiecare la scaunul său.* GORJAN, H. I, 8/33. *Spune că închinăm cetatea, cu tocmală să ne lesă slobozi să ieșim.* NEGRUZZI, S. I, 173. *Ei bine, fie, însă cu o tocmeală. — Ce tocmeală? — Să nu mă mai temi.* GANE, N. II, 13. *Îi învoi aceasta, însă cu tocmala ca în tot timpul ospățului, să steie numai la spatele stăpînu-său.* CREANGĂ, P. 231. *Dacă vei primi tocmeala mea, te duc înapoi.* ISPIRESCU, L. 9, cf. TDRG, DEX. *Cînd din sat le-am căpătat, Cu tocmală le-am luat, Să nu stric călcăile, Nici să rup turetcile.* MAT. FOLK. 1 404. ✦ Întîmplare, împrejurare, circumstanță. *Ce au fost tocmala aceasta de au ieșit domnul Hristos din țara jidovască?* VARLAAM, C. 251. *Iară de tocmala lui Thoma apostol fu așea.* id. ib. 98. ✦ Posibilitate, mijloc. *Înțelease aceasta împăratul sirienilor și întrebă nește bătrîni de cei prădați, ca să știe vreo tocmeală spre mîngîiare, de ce era perirea varvarilor.* CORESI, EV. 155.

II. (Învechit; predominînd ideea de ordine, rînduială, constituire) **1.** Organizare, rînduială, ordine, întocmire, aranjament; aranjare într-o anumită ordine. *Veți hi imblîndu in tocmealele meale și veți fi socotindu* (a. 1560). GCR I, 3/30. *Eu mă veselesc că eu văz a voastră tocmeală și a voastră tare credință.* CORESI, L. 460/10. *Și am tocmit domnia meu și alte lucruri bune care să fie de folos țării, ca și cum cele legi și obiceiuri bune, ce le-au fost tocmit cei domni bătrîni ce li se fericează viața lor și li se cunosc tocmelile că au fost de folos țării* (a. 1631). MAG. IST. I, 123/30. *Tocmeala sfinților apostoli.* PRAV. GOV. 108/4. *Vrut-au Domnul Hristos să puie tocmala sa în lucrurile carile sămt mai de treabă tuturor oamenilor.* VARLAAM, C. 34. *Așa nice tocmala, nice obiceiele țărei bine nu-s așezate.* URECHE, LET.² I, 131. *Aicia, la tocmala aceștii pravile, aceasta ierosilie să înțeleage într-acesta chip...* PRAV. 195. *Va da aceale lucruri pentru alte tocmeale bune și acela le va trebui spre alte lucruri reale.* ib. 309. *De vor veni la mănăstire, de vor lua tocmeala călugărească, aceia să fie slobozi dentru toate.* PRAV. MOLD., ap. ZANNE, P. VI, 344. *Celor nedeprinși cu tocmala creștinătății, tuturor le arată în toate fealurile calea pocăinții.* EUSTRATIE, PRAV. 1/9. *Iar semnele sau tocmelele și lucruri, cîte s-au făcut în țară, nu le arată toate..., ce scrie mai pe scurt.* SIMION DASC., LET. 4. *Oastea, obosită de atîta cale, tot într-acea zi, cu tabăra ruptă în trei părți, precum este mersul și tocmala în război socotește.* M. COSTIN, LET.² I, 335. *Să-i faceți veste de tocmeale bune.* DOSOFTEI, PS. 30/29. *Și va face pașlele D[o]mnului după leagea pașilor și după tocmeala lor.* BIBLIA (1688), 100 bis¹/42. *Așezat-au acestu împărat tocmele bune în Dafiia.* N. COSTIN, L. 152. *A lucrurilor de casă tocmele și pînă acmu tot acea dintîi țin.* CANTEMIR, HR. 127. *Tocmi toate obiceaiurile pe pravilă și pe tocmealele sfinților apostoli.* ANON. CANTAC., CM I, 86. *Hotărîm a orîndui aceste... pentru așăzarea și tocmala acestor școale* (a. 1775). URICARIUL, I, 76. *După ce făcu tocmeală iscusită oștilor sale, trimise pe frații Buzești cu o seamă de oaste către hanul tătăresc.* ISPIRESCU, M. V. 16, cf. DDRF, TDRG, CADE. *El putea deci tot așa de bine în 1674, ca și după 1686, să vorbească despre țăria și tocmeala oștilor nemțești.* BUL. COM. IST.

II, 130. *Îndrăznește a intra în lumea de-acolo,... pentru a cunoaște așezările împărăției grecești și tocmeala adevărată a legii lui Hristos.* SADOVEANU, O. XII, 28, cf. DEX. ◇ Fig. *Iară după lucrure bune, toate tocmealele sufletului poți finea de toate neputințele și de păcate, și către spășenie pre noi aduce.* CORESI, EV. 33. ◇ Expr. **A strica tocmeala** = a nu respecta rînduiala, ordinea. *Pentru ce... strici tocmala mănăstirei?* VARLAAM, C, 352. ✦ Normă, regulă, lege; dispoziție, ordin. *Rugăm pre el să vindece și să întărească sufletele și trupurile noastre ce sînt slăbite în păcate și firea noastră să o derepteaze și să o pleace spre lucrurile cealea bune și spre tocmeala evangheliei.* CORESI, EV. 64. *Acest obiceaiu au fost legiuit de legiuitorii cei bătrîni, iară în vreamea de acmu cești mai tineri s-au tocmit toți împreună ș-au schimbat acea tocmală într-acesta chip.* PRAV. 58. *Pentru să să înțeleagă bine firea și tocmala pravilei, trebuie să spunem bine.* ib. 257, cf. ANON. CAR. ✦ Tîlc **(2)**, rost[1]. *Tocmeala acestui svînt praznic ... aceasta este.* VARLAAM, C. 64. *Tocmeala acestui praznic de astăzi* (a. 1600—1650). GCR I, 140/29, cf. CADE. ✦ (Rar) Motivare, mărturie. *De o va fi furat cineva de la dăns... au vor fi spart ușa ..., să nu aibă certare, nice iaste dator să dea nemică; iară de vor lipsi aceaste tocmeale, să se cearte.* PRAV. 42. ✦ Uneltire, lucrătură, punere la cale. *Să cerceteaze bine giudețul, să nu fie tocmala părinților răpitoriului.* PRAV. 187. *Cei suduiț au știut de tocmala uciderii și n-au nevoit să nu să facă.* ib. 325. *Atuncea prădară... pre șchiai adoară cu tocmala lui Nichifor.* MOXA, 393/37. *Cu aceste legături și tocmele s-au așezat Ștefan Bator la crăiie leșască.* N. COSTIN, L. 543. *El au aflat cele ascunse tocmele* (a. 1792). IST. CAROL XII, 25[v]/23.

2. (Învechit) Creare, naștere, întemeiere, facere. *Înțeleasa amu ainte de tocmeala* (t e m e l i a N. TEST. 1648; i s v o d i r e a BIBLIA 1688) *lumiei.* COD. VOR. 144/3. *Veniți, ... de moșteniți ce e gătită voao împărăția den tocmeala* (d e n î n c e p u t u l ț) *lumiei.* CORESI, EV. 34. *Și voiu rîgăi ascunsele den tocmeala lumiei.* CORESI, ap. GCR I, 17/19. *Din tocmeala lumiei* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 226/4. ✦ Mod de manifestare, însușire, caracteristică, specific (de la natură). *Că omul, cînd boleaște de vreo boală, iară-i treace, că boala nici intră, nici iase, ce denlăuntru are ea pildă și tocmeală, iară nu intră eu denafară.* CORESI, EV. 82. *Aceasta tocmală are păcatul: dintăiu îndulceaște, iară apoi amăreaște.* VARLAAM, C. 17. *A știutului năravurilor tocmeală au învățat.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 1[v]/23. *Era într-însul trei pietri de aveа 12 tocmeale și toate boalele vindeca.* ALEXANDRIA, 49/16. ◇ Loc. adv. **Din tocmeală** = din fire, de la natură. *Leagea amu den tocmeală slugă are pre frica, iară frica den tocmeală judecătoriu are leagea.* CORESI, EV. 25.

3. (Învechit; mai ales la pl.) Așezămînt, instituție; (concretizat) acaret, construcție anexă, dependință. *Și puseră de au făcut pecete... de se pune pre cărți ce poronceșe domnul de tocmele și de așezări lăcuitorilor.* SIMION DASC., LET. 16/37. *Au făcut chip cetății Cameniții de ceară, cu toate tocmelele ei dinluntru și denafară.* NECULCE, L. 41. *Acele case le-au dat nepoatei sale... cu pivniță și cu grajdi și cu toate tocmelele casei, pe cît cuprinde locul, ca să le fie lor dreaptă moșie în veci* (a. 1725). URICARIUL, XI, 304, cf. CHEST. II 391/257.

4. (Învechit, rar) Constituție fizică; înfățișare; (învechit, rar) tocmitură **(1)**. *Și tocmealele și firile trupului se întăresc și se sănătoșesc.* CORESI, EV. 82. *Pre chip amu și pre veșminte și pre cuvinte precepu... că jidovu iaste Domnul.* id. ib. 158.

5. Fig. Chibzuință, cumpănire, socoteală, calcul. *Nuor și negură împrejurul lui, dereptatea și judicata și tocmeala.* CORESI, EV. 37. *Iară Ioannu se acoperi cu neștiirea, și după tocmeală, întreba și grăiia.* id. ib. 524. *Învingîndu-i pre toți, Apoclid poronci să zică fluierașul zisul iscusit, cu tocmală bună, și așa giucă frumos.* HERODOT (1645), 351. *Să dea-nvățătură cu tocmală bună.* DOSOFTEI, PS. 28/6. *Lucrurile și faptele a strămoșilor săi, așea la războaie arătate, cum la pace, au scris cu mare socoteală și tocmală.* N. COSTIN, L. 41. *Gura sa o deșchise cu socoteală și cu tocmeală* (a. 1694). GCR I, 313/19, cf. POLIZU. *Bătrînii voiau „unire" cu tocmală, iar tinerii, „unire" fără socoteală.* CREANGĂ, A. 153, cf. BARCIANU. ✦ Scop, rost[1], intenție. *Și nu știa cine iaste acesta și cu ce tocmeală atinse-se de cosciug, însă cu multă minunare aștepta să vază ce vrea să fie.* CORESI, EV. 347.

6. Obicei, datină; tradiție. *Tocmală au împărații cînd vor să-și tremițe vo[i]nicii la război, mainte le dau de veste să-ș gătească armele.* VARLAAM, C. 7. *Tocmală avea împărații în vreame de demult cînd să întorcea de la războiu cu biruire,... atunci ieșiia înaintea lor năroade multe.* id. ib. 67. *Drept aceia și ceale tocmeală carele cu îndelungat obiceai s-au ispitit și s-au păzit de multă vreame, sînt de treabă.* PRAV. MOLD., ap. ZANNE, P. VI, 344. *Cela ce nu face la boieriia lui după tocmealele și năravurile ce au fost mai demult aceii boierii, ce face alte obiceaie după voia sa, acela... greșește.* PRAV. 235. *Să să facă cu apă și cu foc, așe cum iaste tocmala* (a. 1675). GCR I, 218/16, cf. ST. LEX. 170/2. ✦ Deprindere rea, năravi. *Derep ce și voi călcați învățătura lu Dumnezeu, derept tocmealele voastre.* TETRAEV. (1574), 226. *Nu răschiră el avuțiia aceaia întru lucruri rreale..., cumu-i tocmeala tineritor din vreamea de-acmu.* VARLAAM, C. 387. ✦ (Concretizat) Testament **(1)**. *Cela ce va să facă tocmeală sau carte, acelui trebuie să-i fie mintea întreagă și sănătoasă, iar nu trupul.* PRAV. GOV., ap. CADE. *Tocmeală sau cartea iaste dreapta sfătuire a omului care va să facă la moartea lui isprăvă întru bucatele lui și le împarte cum va.* PRAV. MOLD., ap. ZANNE, P. VI, 344.

7. (Regional; la pl.) Dresuri, fard. Cf. t o c m i **(II 6)**. Cf. ALR I 790/315, ALR SN IV h 1 199/64.

8. (Învechit, rar) Menstruație, period. *Oarece muiare va întra în biserecă și acolo i se va vedea tocmeala ei și de va ști într-acel ceas și va ieși, păcate n-are.* PRAV. GOV. 108[v]/18. *Muiarea mai nainte pănă nu se va curăți de tocmeala ce-i iaste, prescuri să nu facă.* PRAV. MOLD., ap. ZANNE, P. VI, 344, cf. CADE.

— Pl.: *tocmeli* și (învechit) *tocmele.* — Și: (popular) **togmeală, tomneală,** (învechit și regional) **toemală,** (regional) **tomeală** (ALR II 3 645/192), **tomală** s. f.

— **Tocmi** + suf. *-eală.*

TOCMÍ vb. IV. **1.** (Predomină ideea de potrivire, punere de acord, înțelegere, învoială) **1.** Tranz. și refl. (Învechit) A (se) potrivi, a (se) asemăna, a (se) face deopotrivă. *Nu înțelease, asămără-se vitele negîndite și se tocmi lor.* PSALT. HUR. 42[r]/4. *Că cine în nuori asemără-se Domnului, tocmi-se* (i n c h i p u i s e - v a c[2], s ă s ă f a c ă d e a s e a m e n i a c u D) *Domnului.* PSALT. 182. *Cine în nuori... tocmi-se Domnului?* CORESI, PS. 242/5. *Duhul svînt curățeaște pre om... pînă ce aduce pre om de-l schimbă din viața lui cea păcătoasă și-l tocmește, de-l face pre chipul și pre obrazul lui Dumnedzău.* VARLAAM, C. 142. *Tocmăscu-să și cu aceasta laconii cu eghiptenii.* HERODOT (1645), 330. *Voiu piarde pre dînsul și pre toți cîți să tocmăscu într-un gînd cu el.* BIBLIA (1688), 85[2]/35. *Iară ce scrie Ureche vornicul că au fost văleatul 6807 la descălecarea țării cu Dragoș Vodă nu să tocmește.* N. COSTIN, L. 171. *Dacă se mai tocmesc cu gîndul tău... încă a doi sau a trei socoteala.* M. COSTIN, ap. GÎDEI, cf. LB, DDRF, TDRG, BUD, P. P. 23. ◇ Refl. pas. *Să vor măsura una cu alta ce să dzice eresele cu preacurviia, și să vor tocmi să fie una pentru alta și să nu să despartă.* PRAV. 149. ◇ (Cu forma negativă a gerunziului) *Socoteala de-acasă, cu cea din tîrg netocmindu-se.* ZANNE, P. V, 603. ✦ Refl. A se întîmpla, a se nimeri. *Pe vremea aceea s-a tocmit (întîmplat) să fie și o ciumă în lume.* PAMFILE, J. III, 95.

2. Refl. (Învechit și regional) A se înțelege, a cădea la învoială, a conveni; a se pune de acord;

p. ext. a se împăca. *Mergînd și încungiurînd o cetate, peri și el, și oastea lui, tocmindu-să cu cei din cetate să iasă de bună voie.* HERODOT (1645), 312. *A doa dzi s-au tocmit și boierii cu Dumitrașco Vodă și mitropolitul și i-au făcut toți scrisori la mînă.* NECULCE, L. 232. ◇ Fig. *Nu să tocmește finul cu focul.* DOSOFTEI, V. S. februarie 67r/16. ◇ Refl. recipr. *Tocmiră-se iudeii grăindu acestea așa a fi.* COD. VOR. 60/6. *Sudalma să cheamă iertată, cînd să tocmăsc amîndoo părțile și să împacă.* PRAV. 242. *Și s-au tocmit de au dat aceale părți de ocin* (a. 1651). GCR I, 151/16. *De care lucru de era mai nainte de acel săbor ceva neîngăduință între aceste biserici, era nădejde că se vor tocmi și vor veni la împreunare.* SIMION DASC., LET. 26. *Doi frați să sfădiia pentru acel iazer și nu să tocmiia.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 132r/34. *Ci oricum au fostu, că tot să tocmescu, că au fostu izbînda lui Ștefan Vodă.* URECHE, L. 97. *Nu s-au putut tocmi, rămîind iarăși să se bată* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 280/4. *Iară pre urma lui Ștefan Vodă au rămas domniia țării la doi ficiori a lui, anume Pătru și Ștefan, carii, nepulîndu-să tocmi între sine pentru domniia țării, s-au aflat mare vrajbă într-înșii.* N. COSTIN, L. 177. *Acei vechi cu cești noi să văd a nu să tocmi.* CANTEMIR, HR. 64, cf. ANON. CAR. *Ai vrea dumneata și pohtești ca în viiața dumitale să ne isprăvim și să ne tocmim* (a. 1702). BUL. COM. IST. II, 241, cf. PAMFILE, C. Ț. 141, 261. ◇ Tranz. *Și zise Domnezeu lui: tocma Sara va naște fie feciori și aceia tu veri chiema Isac: și legătura mea voi tocmi cu el.* PO 55/9. *De va dzice cuiva vreun cuvînt de sudalmă, pentru să tocmească pri ceia ce să svădesc înaintea lui, acesta nu să va certa.* PRAV. 224. *Iară Roman Vodă, fiind seminție de pre îmă craiului leșesc, lui Cazimir, au năzuit la dînsul, și, făcînd jalbă, au sfătuit craiul să-i tocmească, au cu tărie să-l puie la domnie.* SIMION DASC., LET. 33. *Au poftit denaintea domniii meale de au luat la mijloc dumnealor pre cinstiți și credincioși boiarii domniii meale... ca să-i tocmească și să-i așaze de toate ce vor avea între dînșii* (a. 1682). BUL. COM. IST. II, 237, cf. TDRG. ◆ Tranz. și refl. (Regional) A ajunge la o înțelegere, a se învoi în vederea căsătoriei; a se logodi. *A venit în casa mea Aldea Sima de a tocmit pe fata mea* (a. 1826). IORGA, S. D. XII, 212. *Se întreabă tinerii dacă se plac sau se vreau unul pe altul și dacă da, apoi încep a să tocmi.* H II 224, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, cf. DENSUSIANU, Ț. H. 337. *Tinerii... se tocmesc și-și promit credință pentru toată viața.* Com. din URCA — TURDA, com. din SOMEȘ GURUSLĂU — ZALĂU, cf. ALR II/I h 157, com. din MORĂRENI — TOPLIȚA, LEXIC REG. II, 42. *S-or tomnit ei cîn' să fie nuntă.* O. BÎRLEA, A. P. I, 360. ◇ Intranz. *Hotenu T[u]dor, omu slobodu, au tocmitu cu văduva a Revnic* (a. 1772). IORGA, S. D. XII, 247.

3. Refl. A discuta asupra prețului unei mărfi, a căuta să cadă la învoială pentru a cumpăra sau a vinde ceva; a se tîrgui, a se precupeți; (învechit și popular) a se negustori **(3)**, a se neguța, (regional) a se ogodi[3], a se pogodi **(3)**, a răzbate **(6)**. *Au nu cu arginture te-ai tocmit cu mine.* TĂTRAEV. (1574), 234. *Tocmindu-să cu lucrătorii cîte un denar pre zi, trimise pre ei în viia sa.* N. TEST. (1648), 25v/21. *M-am tocmit cu Dumitrașco... și am vîndut* (a. ?). URICARIUL, XXII, 109. *Mai bine să te tocmești întîi, decît pe urmă.* CREANGĂ, P. 151, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, BL VI, 73. *Se tocmea așa la sumele mici, din rîzgîială, crezînd că se pune în condiția oamenilor cu mijloace puține în fața speculei.* CĂLINESCU, S. 375. *Se tocmește cu tata și cad la învoială: o să ne dea trei duble de grîu.* STANCU, D. 108. *În pragul mai tuturor prăvăliilor sînt musafiri care se tocmesc îndîrjit, ba spun că se lipsesc de așa marfă.* V. ROM. noiembrie 1953, 59, cf. ȘEZ. V, 164, ALR I 1 581, ALRM SN II h 825. *Se făcea de se tocmea, Dar știa socoteala, Cît cerea, atîta da.* BALADE, II, 435. *Te tocmește dușmănește Și plătește omenește.* ZANNE, P. V, 633. ◇ Refl. recipr. *Și s-au tocmit ei de-au vîndot* (a. 1609). GCR I, 43/20. *Văzându de-a lor bună voie tocmală tocmindu-s[e] și făcîndu-i-s[e] plata deplin, noi încă am iscălit* (a. 1641). GCR I, 91/33. *Să ne tocmim cu bani.* HERODOT (1645), 500. *Cînd vor a face negustorie, să tocmesc stînd departe și cu armele gata.* IST. AM. 80r/7. *Moșia... să dă în arendă și cine va fi mușteriu să meargă la d-lui să se tocmească.* CR (1834), 3002/34, cf. DDRF. *În alte prăvălii... se tocmesc pentru marfă.* STANCU, D. 385. *Și ei cărțile-mi citesc, Gălbenașii-mi socotesc, Pe-mpărțeală se tocmesc.* TEODORESCU, P. P. 442, cf. ALRM SN II h 825. *Să dusără acasă și să tomnîră ei.* O. BÎRLEA, A. P. I, 348. ◇ Tranz. (Complementul indică marfa asupra prețului căreia se discută) *Șe au tocmet aceast(ă) ocenă... Șe... ne-am pus și pecețiele* (a. 1673). BUL. COM. IST. V, 205, cf. POLIZU. *La lot ar pune suflarea omenească, Cînd cineva cu dînsul ar vrea să o tocmească.* ALEXANDRESCU, O. I, 194. *Tocmea, precupețea... finul, orzul ori făina... poruncile de intendența imperială.* GALACTION, O. 110. *Cîn' ți-i duce acas' cu ea să-ț tomnești cai, boi, casă, mașîni; cît de mare avere, așa să faci.* GRAIUL, I, 87. *Tocmește tronul măriei tale cu banii socrului meu.* BARBU, PRINC. 191. *Murgușu vom tocmi Și pînă ne-om învoi, Amîndoi că vom cinsti.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 487. *Pînă boii veți tocmi, Amîndoi ni-om logodi.* RETEGANUL, TR. 98, cf. BALADE, II, 147. *Ne-om înțelege noi, că nu togmim o pereche de boi.* UDRESCU, GL. *Tocmești pielea ursului, și ursul, în pădure.* ZANNE, P. V, 635. ◇ Intranz. *Îmi cere prețu,cu cît nu era de a să prețui și a tocmi cineva, după cum cere d[u]m[nea]lui* (a. 1773). id. ib. VII, 40, cf. ALR I 1 584/815, 831. *Să pune și așteaptă la loc destinat, ăl care tomnisă cu el.* O. BÎRLEA, A. P. I, 341.

4. Tranz. și refl. A (se) angaja ca lucrător, slugă, meșter etc., a intra la stăpîn sau în serviciu; (învechit și popular) a (se) năimi **(2)**. *Să va tocmi un lucrător... să lucreadze o vie.* PRAV. 4. *Cu multă cheltuială am tocmit dascăli învățați și le-am dat această carte de o au scos di pre limba rusească pre limba noastră* (a. 1678). GCR I, 237/8. *Și am tocmit cu plată corăbiariu și feciori destui* (a. 1783). id. ib. II, 128/33. *Și tocmind meșteri iscusiți, au făcut un chioșc de cristal, foarte frumos* (a. 1800). GCR II, 178/30, cf. LB. *Băbacă, te-aș ruga ca să-i tocmești un dascăl de zugrăvit.* KOGĂLNICEANU, S. 86. *Ești tocmit cu luna ca să-i agiuți la duratu casii cei de închisoare.* ALECSANDRI, T. 1 531. *Vizitiul nostru ne spuse cu mirare că l-a tocmit pentru hotarul Austriei și că am luat drumul Giurgiului.* BOLINTINEANU, O. 263. *Din ziua în care s-a tocmit Chirică la Ipate, norocul îi curgea gîrlă din toate părțile.* CREANGĂ, O. 62, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Își zicea că dimineață are să-i dea drumul slugii, să-și tocmească altul.* AGÎRBICEANU, S. 253, cf. DR. IV, 697. *De păcurari se îngrijesc aceia dintre proprietari care au oi mai multe și-i tomnesc (nămesc, angajează)... pe întreg sezonul de vară.* PRECUP, P. 9. *Ne tocmea slugi fără plată la cucoana dumisale.* I. BOTEZ, ȘC. 33, cf. STOIAN, PĂST. 66. *Tocmi dascăli învățați pentru cei trei băieți ai lui și puse copiii să învețe carte.* VISSARION, B. 90. *Nu voia să se tocmească nicăieri, nu voia să muncească nimic.* SADOVEANU, O. III, 110. *Pe drum feciorul de împărat se-ntîlnește cu un spîn care vrea să se tocmească slugă.* CĂLINESCU, I. C. 308. *Pentru asta tocmește și plătește lăutari.* STANCU, D. 169. *Tocmise un băiat care-i aducea „Adevărul" și alte ziare de după prînz.* PAS, Z. I, 165. *Ce prăpăd ar fi fost pe capul lui să fie nevoit să caute și să tocmească oameni ca să lucreze pămîntul.* VINEA, L. I, 207. *A trebuit să-și tocmească slugi.* PREDA, D. 190. *Aflase de la oamenii lui, ce... și-i tocmise să spioneze.* BARBU, PRINC. 79. *Tocmi meșteri... să zugrăvească biserica mahalalei.* V. ROM. ianuarie 1965, 11. *Tătîne-său se tocmea păcurar în fiecare an.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 96. *Se duseră amîndoi la popa și se tocmiră argați.* ȘEZ. III, 129. *Te-am tomnit să-mi cînți.* ib. IV, 135, cf. VII, 105. *Acolo dac-ajungea, Năvodari tomnia.* I. CR. III, 164. *El și-a numărat din această grămadă de bani numai optzeci de lei, cu cît se tocmise.* SBIERA, P. 4. *Și pe mîne te-i tocmi bucătăreasă aci la o curte.* RETEGANUL, P. II, 20. *Ni-or tomnit*

slugă poienarii și cu ei am mers. DENSUSIANU, Ț. H. 215. *Stăpînul stînei își tocmește ciobanii pentru păzit oile.* CHEST. V 24/49, cf. ib. 24/29, 76, ALRM SN I h 258. *Nunta-i pregătea, Lăutari tocmea.* BALADE, II, 135. *Plecai să mă tocmesc, dare-ar Dumnezeu să nu găsesc,* se zice despre cei leneși. Cf. ZANNE, P. V, 633. (Fig.) *Ascultă, domnișoară, pe semne ți-ai tocmit și limba stăpînei d-tale.* I. NEGRUZZI, S. V, 388. ◇ Refl. pas. *Nice un popă în poporu fără știrea protopopului să nu să tocmească* (a. 1675). GCR I, 220/32.

5. Tranz. A lua cu chirie; a arvuni, a face comandă (pentru haine, obiecte etc.). *Mărfuri obținute în schimb sau tocmite pe bani.* N. A. BOGDAN, C. M. 6. *Poate s-or înțelege bădia și cu Bibescu și mi-or tocmi niște haine pe măsura mea.* SADOVEANU, O. XXI, 314. *Se duce să vadă o fineață, pe care urma s-o tocmească pentru cei șase cai ai companiei.* CAMIL PETRESCU, O. II, 23. *Nu aveau trăsura lor și nici măcar cu ce să tocmească una.* PAS, L. I, 104. *A tocmit o sanie țărănească.* GALAN, Z. R. 246, cf. CIAUȘANU, V. 204. *În luna asta n-am mai tomnit lapte.* Com. din SEBEȘ, cf. ALR II/I h 219/172. ◇ Refl. pas. *Creditoriul... ce au încredințat banii săi pentru ca să se facă casă... are tăcută ipotichi în casa ce s-au tocmit sau s-au făcut.* PRAVILA (1814), 52/4.

II. (Predomină ideea de organizare, aranjare, constituire) **1.** Tranz. A pune la cale, a aranja, a organiza; a plănui; a stabili, a statornici, a dispune. *Și cu folos tocmit-au toate, după mare frîmseațea slaveei lui.* CORESI, EV. 92. *Faptele noastre... mărîia sa așea le tocmește și le înfrămșadză către binele nostru.* VARLAAM, C. 269. *Tocmind Dumnezeu împăcare cu Avraam, patriarhul legii cei vechi, și pentru semnul împăcării aceiia poruncit-au lui ca să taie împrejur.* CHEIA ÎN. 71^{v}/20. *Ilie va veni mainte și va tocmi toate.* N. TEST. (1648), 22^{v}/6. *Au tocmit de au despărțit din Mileovul cel mare o parte de pîrău.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Și întru acesta chip tocmitu-ș-au Radul... țara cu bună pace, că încă nu era de turci împresurată* (a. 1650—1675). GCR I, 190/7. *Dumnezău... tocmi lucrul precum pohti ficioara.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 139^{r}/26. *Să schimbă Poarta și-ș tocmiră Cantemireștii trebili și ieși de la închisoare Antiohi Vodă.* NECULCE, L. 154. *Au început a-și tocmi și a-și îndrepta țara cu județe.* R. POPESCU, CM I, 228. *Însă Iustin, istoricul de la Trog, luînd amestecate a pomeniților socoteale, foarte pre lesne le tocmește.* CANTEMIR, HR. 71. *Vor începi a schimba și a tocmi toate lucrurile ceriului și a pămîntului* (a. 1815). GCR II, 216/33. *O socoteală de ceea ce ar putea face și a tocmi cu banii aceia.* BELDIMAN, N. P. II, 171/23. *Cu chip iscusit să tocmești pocăința și îndreptarea lor* (a. 1828). URICARIUL, X, 270. *Cită vreme fu de a tocmi țara și a face pace.* BĂLCESCU, M. V. 359, cf. DDRF, TDRG. *După ce tocmea cursele și-și lua banii...,* colinda orașul de unul singur. V. ROM. iulie 1958, 13. *Matei Basarab... a obligat pe roșii și dregătorii mărunți din țară să „tocmească" (să așeze) birurile înăuntrul județelor.* STOICESCU, C. S. 349. (Refl. pas.) *Și așe să aședzară și să tocmiră boieriile la toate trebile.* NECULCE, L. 134. *Orînduiala acestor două soboare, într-acesta chip... se orîndui și se tocmi.* CANTEMIR, IST. 27. *Iaste ceas rău și planetele nu s-au tocmit pre stare.* ALEXANDRIA, 8/10. *Tocmindu-se lucrul, au venit un generar mare, chibzuit la oștire... și fără veste au lovit pe mîrzacii sultanului.* DIONISIE, C. 169. ◆ (Complementul indică o armată) A aranja într-o anumită ordine de luptă; a pregăti de război. *Și acesta întăi tocmi oștile cu orînduială.* HERODOT (1645), 44. *Tocmit-au la trecătoare Alexandru Vodă oștile sale cu tunuri, să nu lasă a trece oastea lui Dispot.* N. COSTIN, L. 446. *Să sfătuie cum ari tocmi cătărimea afară din șanțuri.* NECULCE, L. 47. *Craiul încă tocmise șvezii și sta supuși la locurile ce tocmise* (a. 1716). GCR II, 19/9. *Și iscoditori viind cu degrabă vestiia năvălirea perșilor ce era tocmiți pentru război.* AETHIOPICA, 56^{r}/17. *Alexandru... tocmi oștile și să gătiră de război cu oaste mare.* ALEXANDRIA, 31/8. *Apoi, tocmindu-și oștile, trecu Dunărea pe gheață în luna lui Cărindar.* ISPIRESCU, M. V. 15. *Irimie Vodă... a tocmit oștile sale asupra orașului* MARIAN, T. 285. ◇ Refl. *Să tocmiră împotriva lor la război la Valea Sărată.* BIBLIA (1688), 9^{2}/8. *S-au tocmit după rîndaiala ce au ei de război.* MUSTE, LET.^{2}, III, 11. *Polonii se tocmiră de război.* BĂLCESCU, M. V. 659. ◆ (Învechit) A orîndui, a așeza. *Craiul a fostu sfătuit... să-i tocmască pre amîndoi la domnie* (a. 1650—1675). GCR I, 191/4. *Dinafară de raiu au tocmit D[u]m[ne]dzău heruvimii.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 81^{v}/7. ◆ (Învechit) A îndruma, a dirija; a porunci. *Și-i învață să facă cumu se cade, și pre ei și pre noi încă ne învață așa și tocmește, cum sfîntul evanghelist grăiește și răspunde.* CORESI, EV. 88. *Theodora... tocmiia toate în părățiia fiiu-său.* MOXA, 386/33. *Svi*[n]*t*[u]*l... îi tocmi și-i învață să dzică către D*[o]*mn*[u]*l.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 88^{r}/26. *Mucenicul îi tocmi și-i învață să ducă răspunsul la D*[o]*mnul și stăpînul tuturor.* MINEIUL (1776), 162^{r1}/37, cf. GRAIUL, I. 87. ◇ Refl. pas. *Să păzești foarte să faci după toate cîte ți să vor tocmi ție.* BIBLIA (1688), 139^{1}/18.

2. Tranz. (Învechit) A face, a crea, a realiza **(3).** *Mîrule tale feaceră-me și zidiră-me (tocmiră-mă* II, mă plăzmuiră D). PSALT. 257. *Iacov toată marha tătîni-nostru au apucat și din marha tătîni-nostru au tocmit toată această bogăție.* PO 104/12. *A treia zi atunce tocmi iazerele și izvoarăle.* MOXA, ap. GCR I, 57/19. *Îngerii ceia buni i-au tocmit să petreacă ca niște slugi a sale.* VARLAAM, C. 174. *Darurile lui D*[u]*m*[ne]*dzău ceale nevăzute carile sînt tocmite și date de la Domnul nostru* (a. 1645). GCR I, 115/10. *Au doară în zilele tale am tocmit lumina cea de dimineață.* KLEIN, ap. GCR II, 158/23. *Pentru aceea au tocmit Dumnezeu căsătoriia, pentru ca să să înmulțească oamenii în lume.* CHEIA ÎN. 84^{r}/27. *Să ducea de să culca în patu-și și deméneața nu știa cine i-au tocmit* (i-au grijit MUNT.) *așea pîinea.* PRAV. 284. *S-au apucat și au tocmit clopotnița.* N. COSTIN, LET.^{2}, II, 14. *Nu e cu putință neștine în toată viața ca să-și tocmească lăcaș de foc în iad și în sfîrșit să se înalțe la scaonul măririi în cer.* MAIOR, P. 60/18. *Să găsim și pe ceilalți emigranți și să tocmim un comitet.* GHICA, A. 243, cf. TDRG. *Mi-am tomnit o casă frumoasă.* ALR II/I h 219/192. ◇ Refl. pas. *Se laude numele lui D*[u]*mnedzeu că acela dzise și fură, ace*[la] *poveli și se tocmiră,* PSALT. HUR. 124^{r}/24. *Stihii din care să tocmește trupul omului care de le va purta cineva... să va răsipi tocmirea trupului* (a. 1654). GCR I, 166/16. ◆ A prepara, a face. *Și va tămîia Aaron pre dînsul tămîie tocmită mărunță, dimineață.* BIBLIA (1688), 61^{1}/49. ◆ A întocmi, a alcătui, a compune (un act, o scrisoare etc.); p. ext. a născoci **(2).** *Ce e de mitari și de farisei pilda și lucrul, ca o învățătură și nevoință fu tocmită de sfinții oteți și făcută să se cînte.* CORESI, EV. 12. *Și dintru toți, mai tare Themistoclei tocmea cuvîntul.* HERODOT (1645), 448. *Aceale scrisori și aceale polojenii cu sudălmi și cu ocări vor fi tocmite cu vicleșug.* PRAV. 248. *Sv*[i]*nta liturghie... o au tocmit mai pre scurt marele Vasilie.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 78^{r}/7. *Scriptura cea noo... la rînduiala tipicului elinesc spre lesne cetire o ai tocmit.* BIBLIA (1688), [prefață] VII/57. *Însă iarăș el să nu fie avut cap, carele să poată dintreg a scorni și a tocmi minciună ca aceasta, prostimea voroavei îl arată.* CANTEMIR, ap. GCR I, 360/5. *D*[u]*mnezeiasca liturghie... o au tocmit.* MINEIUL (1776), 136^{v1}/25.

3. Tranz. (Învechit) A destina, a hărăzi, a sorti. *Și tocmiră* (rînduindu-i N. TEST. 1648) *lui dzile.* COD. VOR. 102/14. *Tu ești ce tocmit-ai uricul mieu mie.* PSALT. 21. *Toate chinurele măriei neudați și fără de frică tocmește-ne a trece.* CORESI, EV. 66. *Aceasta să fie acea muiare, care-au tocmit Domnul fiiului.* PO 80/1. *A noastră mîntuire, deaca vruseși, mîntuitoriule, să o tocmești întru pîntecele Fecioare*[i] *sălăș.* PARACLIS (1639), 248. *Din veaci au fost tocmit de Dumnedzău mîntuința omenească să hie dintr-aceaia rudă.* VARLAAM, C. 252. *Să mă tocmească unde iaste lumina și*

viiața cea de vecie (a. 1669). GCR I, 185/32. *Tu-mi ești, Doamne, ce-mi tocmești pre soarte Ociina mea în seamnele toate.* DOSOFTEI, PS. 44/3. *Eu sînt tocmit a fi voinic lui H*[risto]*s.* CHEIA ÎN. 2^{v}/9. ◇ Refl. pas. *Pentru mare dobîndă sufletelor noastre s-au tocmit aceasta.* VARLAAM, C. 43. ✦ A osîndi **(1)**. *Își lasă trupul a cădea în neputințe și în boale, încă și în rane a se jivini tocmește-l.* CORESI, EV. 57.

4. Tranz. și refl. A (se) aranja, a (se) pune, a (se) așeza (într-o anumită ordine). *Zidi acolo Avruam un oltariu și leamnele tocmi pre el.* PO 71/11. *Că de nu va ști neștine să-ș tocmească casa sa, dară beseareca lui D*[u]*mn*[e]*zău cum o va putea tocmi?* (ante 1618). GCR I, 47/10. *Și viind a doa zi perșii, îi tocmi prin livezi și așa îi ospăta.* HERODOT (1645), 54. *Sv*[i]*ntul tocmi bucățelele toate... la loc.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 117^{v}/11. *A doua zi... alaiul domnesc se tocmi cu boierii mari și mici înainte, călări pe cai aleși.* SADOVEANU, O. V, 576. *Au ajuns bivolii la stăpînul lor și, văzîndu-l bucățele, au început... a tocmi bucățică lîngă bucățică.* SBIEBA, P. 123. ◇ Intranz. *O tomni pin casă.* ALR II/I h 253/95, cf. ALRM SN III h 924/250. ✦ Tranz. A așeza un obiect într-o anumită poziție; a face să stea bine, a potrivi. *Au pus de au pogorît din cetate a veche tunuri de le-au tocmit să bată asupra casii craiului* (a. 1716). GCR II, 18/9. *Am tocmit stîlpul iarăși în loc cum a fost* (a. 1743). URICARIUL, V, 263/17. *După ce i-au închis și legat gura, îi tocmesc mîinile în cruciș pe piept.* MARIAN, Î. 77. *Cele două surori o urmăreau pe furiș pînă... își tocmea o șuviță de păr la oglindă.* AGÎRBICEANU, A. 482. *Bine, bine, a mai spus Ana, tocmindu-și șalul.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 103. *I-a mai dut un pumn în splină Și-a tocmit-o pe fărină.* TEODORESCU, P. P. 152. *Și-n biserici mă tocmesc, Cu aur mă zugrăvesc Și cu toții mă cinstesc.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 508. *Nănașe, dragă nănașe, Să ți să hi rupt mîna Cînd mni-ai ținut lumnina Și mni-ai tomnit cununa.* ȚIPLEA, P. P. 11, cf. CANDREA, Ț. O. 45, ALR I 775/347, ALR II 3 268/310, ALR SN V h 1 317, ALRM SN III h 1 117. ◇ Refl. (Regional; despre ființe) *Apoi se tocmește și el mai bine și adoarme.* SBIERA, P. 143. *Mni-aș lua peană și hîrt'ie Ș-apoi m-aș tomăi ș-aș scrie.* T. PAPAHAGI, M. 52. ✦ Tranz. A aranja, a potrivi. *Mă sileam a mă arăta cu un chip lin, îmi tocmeam fața.* BELDIMAN, N. P. II, 58/12.

5. Tranz. A pregăti. *Spunea ucenicilor... cînd va veni vreamea chinului, să n-aibă a zice vreunul dentr-înșii că n-au știut... Ce-i tocmi ca să știe și să înțeleagă, că de nimea nu e nevoit, ce de bună voia lui mers-au spre muncă.* CORESI, EV. 84. *Acela va mearge înaintea lui Dumnedzău, de va tocmi calea lui.* VARLAAM, C. 460. *Sluga, tocmind toate, precum îi porunci se, ieșise de căuta pre stăpînă-sa.* MINEIUL (1776), 181^{r1}/4. *Vine și dumnealui numaidecît... după ce tocmește cele de cuviință.* SADOVEANU, O. X, 48. *Ionu Bodii își tocmea pușca și începea să buciume din țeve.* AGÎRBICEANU, S. P. 17.

6. Tranz. și refl. A (se) găti, a (se) aranja, a (se) dichisi; a (se) împodobi. *Și-l tocmiră frumos, și-l îngropară ca pre un mare făcător de bine.* HERODOT (1645), 321. *Și-mi tocmiți trupul cu flori.* MARIAN, Î. 529. *Ne uităm în oglindă, ne tomnim.* A III 16. *Dragu-mi-e, mîndro, de tine, Cînd te văd tomnită bine.* FOLC. TRANSILV. II, 322. ✦ A aranja într-un anume fel barba sau mustața. *Nice ș-au tăiat unghile, nice ș-au tocmit mustața.* BIBLIA (1688), 235^{2}/36. *Crai-de-Pește sucește De trei ori capu-i luminat,... Începe-apoi la descîntat, Tocmindu-și barba ca păunul.* COȘBUC, P. II, 228.

7. Tranz. A repara **(1)**, a reface **(1)**, a drege (un obiect stricat, uzat); a restaura **(1)**, a întări (o clădire). *Tocmiră biserica și mai bine de cum era și-i făcură multe lucruri iscusite.* HERODOT (1645), 295. *Să tocmească besearica ce pre unde va fi stricat.* PRAV. 148. *Să tocmască stricătura.* DOSOFTEI, V. S. februarie 72/8. *Multe biserici și mănăstiri stricate au acoperit și le-au tocmit.* NECULCE, L. 299. *Apoi... tocmind-o* [cetatea], *cu oaste au întărit-o.* CANTEMIR, HR. 155. *Să cerceteze podurile și unde va afla vreo podea stricată ... să puie să o tocmească* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 342. *Să le tocmească catargurile la corabie.* DRĂGHICI, R. 27/30. *Se duse să-și caute căruța tocmită în grabă.* SADOVEANU, O. IX, 136. *Plugu-ndată mi-l tocmi.* POP., ap. GCR II, 335. *Calul să nu-l stăpînesc, Palușul să nu-l tocmesc.* ȘEZ. I, 78, cf. ib. II, 44, V, 164, ARH. FOLK. VI, 300. *Dar s-a rupt grindeiu-n două, Grindeiul pîn l-am tocmit, S-a gătat de plugărit.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 390. *Să cosască fîn pe rouă, Rupă-i-se coasa-n două, Să meargă să o tocmească, Cu mîndra să se-ntîlnească.* DOINE, 32, cf. CABA, SĂL. 93, COM. MARIAN, GRAIUL, I, 548, CHEST. II 14/307, ALR I 1 993/251, ALR SN V h 1 337, ib. h 1 342, ALRM SN III h 1 125, ib. h 1 128. *Mi-s stricați rău bocancii, trebuie să-i tocmesc puțin.* MAT. DIALECT. I, 289. *Numa carul ți se strice, Să nu-l poți, mîndră, tocmi, Cum nu te pot eu iubi.* FOLC. TRANSILV. I, 40. *Am o pereche de racle,... și, dacă s-ar strica, nu-i meșter să le tocmească* (Oul). GOROVEI, C. 264. (Fig.) *Unde n-au fost bine, am isprăvit și am împlut și am tocmit din cît am putut.* N. TEST. (1648), V^{r}/14. ◇ Absol. *Să nu dea pildă celora ce vrea să-i vatăme, ce cu mîndrie să tocmească și să dereagă ce e d-înșii.* CORESI, EV. 203. *La o moară... cînd ar trebui a se iezi, să iasă cu toții să tocmească* (a. 1764). URICARIUL, X, 191/29. ◇ Refl. pas. *S-au făcut multe biserici, altele din nou, altele s-au tocmit, cît n-au rămas biserică să nu se tocmască* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 259/20. *A poruncit norodul Ca să se tocmească podul* (Stativele). GOROVEI, C. 354. ◇ Fig. *N-au venit să tocmască leagea, ce să o strîce.* VARLAAM, C. 404. *Să cade într-acel ceas, ce au suduit, să-și tocmească lucrul și să să lase mai mic, căindu-să ce au făcut.* PRAV. 226. *Și-au tocmit greșeala sa, aducînd niște pricini să se îndrepteze.* AMIRAS, LET.^{2} III, 99. *Lumea o prăpăd'ește'i Ori o tomește'i?* O. BÎRLEA, A. P. I, 411. ✦ Refl. (Învechit) A prospera; a (se) îmbogăți. *Țara foarte se tocmea* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 261/34. ✦ Refl. (Regional; despre vreme) A se îndrepta, a se îmbunătăți. *O stat ploaia, s-o tomnit vremea.* ALR I 240/93. ✦ (Regional) A-și pregăti glasul tușind ușor, pentru a vorbi, a cînta etc.; a drege. Cf. ALR II 2 156/95, 141, 219, 325.

8. Tranz. și refl. A (se) însănătoși, a (se) reface; a se vindeca. *I s-au tocmit limba de la D*[u]*m*[ne]*dzău de grăiia curat.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 23^{r}/3. *O rază cerească i să pare că au căzut asupra fruntei sale, ochii i să învăpăiesc, fața i să tocmește.* BELDIMAN, N. P. I, 160/4, cf. ȘEZ. V, 164, BUD, P. P. 34, com. din PODENI — TURDA. ✦ Fig. A (se) potoli, a (se) liniști, a (se) molcomi sufletește. *Tocmi cărtularul gloatu.* COD. VOR. 12/12. *Și cu glasul său mîngîie inimile ucenicilor săi și spămîntarea lor tocmi.* CORESI, EV. 127. ◇ (Popular; cu complementul „inima") *Cînd am aflat această veste, mi-am tocmit (îmbucurat) inima-n mine.* PAMFILE, J. III, 95. *Cucuțele năuc, Cum n-am pușcă să te pușc, Să scot untura din tine, Să tomesc inima-n mine.* ȘEZ. I, 46. *Drăguță, drăguță, Nu fi tu nebună, Ci mergi de-l cunună, Cu dînsul cinstește, Inima-i tocmește.* SEVASTOS, C. 188, cf. GRAIUL, I, 450. *Lasă, puică, drumul tău Și hai unde-oi zice eu,... Și-ți tocmește inima, Că mi-i inima pustie Și gîndul de pribegie!* PAMFILE, C. Ț. 141. *Mai ai tu pă cineva... Să-ț tomască inima?* T. PAPAHAGI, M. 29. *Nu știu pe cine-aș afla Să-mi dezlege inima... I-aș da bani să se hrănească, Inima să mi-o tocmească.* FOLC. TRANSILV. I, 268.

— Prez. ind.: *tocmesc.* — Și: (regional) **tomni, tomi, tocni** (ALR I 1 581/526, 540, 576, 588, 592, 600, 618, 690, 727, 986, ALR II 5 207/682), **togmi** vb. IV.

— Din v. sl. ТОКМИТИ.

TOCMÍRE s. f. Acțiunea de a (se) t o c m i și rezultatul ei.

1. (Învechit) Înțelegere, acord, învoială; p. e x t. armonie. Cf. t o c m i **(I 2)**. Cf. ST. LEX. 172/1. *Așijderea și părinții care lăcuiesc într-însa să petreacă întru volnicie și odihnă..., întru cuviință și bună tocmire, după canoanele vieții călugărești* (a. 1702). IORGA, S. D. XIV, 8. *Toată tocmirea ce se tocmește omul unul cu altul* (a. 1753). URICARIUL, XVI, 303, cf. DRLU, COSTINESCU.

2. Cf. t o c m i **(I 3)**; tîrguire **(2)**. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU.

3. Angajare într-o slujbă. Cf. t o c m i **(I 4)**. *Vreo cîteva zile după tocmirea lui Pleșa, nici Tasica nu-și aflase hodină.* POPA, V. 30.

4. (Învechit) Organizare, aranjare, alcătuire. Cf. t o c m i **(II 1)**. *Graiuri de pravile și de leage, de tocmirea besaricii și d[u]mnedzăeștile slujbe* (cca 1650—1675). GCR I, 193/9. *Să va răsipi tocmirea trupului* (a. 1654). id. ib. 166/17. *Era o cetate a căriia frumusează și împistritura și închietura și tocmirea zidurilor cu neputință iaste a povesti neștine.* MINEIUL (1776), 29r1/22, cf. DDRF. ✦ Făcut, preparat. *Și va face întru el tămîie lucru de făcătoriu de mir den tocmirea făcătoriului de mir.* BIBLIA (1688), 62¹/6.

5. (Învechit) Ordine, rînduială. Cf. t o c m i **(II 4)**. *Vor începe a se bate și în voinicii lui nu va fi tocmire.* PARACLIS (1639), 254, cf. ST. LEX. 175²/8. *Și văzu... îngerii și voevozii și ceatele înfricoșate și înspăimîntate, cu tocmire și cu rușine și cu cucerie multă* (a. 1691). GCR I, 289/29. *Și așa cu bună orînduială ca aceasta și cu bună tocmire mergînd.* R. GRECEANU, CM II, 45. *Cu bun[ă] togmire mergînd* (a. 1700). GCR I, 334/35. *Din cea bine rînduită și prea minunată a mea tocmire venii întru cunoștința înțălepciunii lui.* VARLAAM — IOASAF, 72r/21, cf. GCR II, 164/35, ALEXI, W.

— Pl.: *tocmiri.* — Și: (învechit) **togmíre** s. f.

— V. **tocmi.**

TOCMÍȘ s. n. (Maram.) Logodnă; (regional) tocmit¹ **(2)**. V. t o c m e a l ă. *Vine și Vameșiul Și ne strîcă tocmișul.* BÎRLEA, C. P. 275.

— **Tocmi** + suf. *-iș.*

TOCMÍT¹ s. n. Faptul de a (se) t o c m i.

1. (Învechit și regional) Reparat, dres, îndreptat, aranjat. *Lemnu... pentru tocmitul cetății.* NECULCE, L. 206. *Tocmitul drumului din Codru Iașului* (a. 1786). IORGA, S. D. VI, 195, cf. ALR SN VI h 1 746, A I 21, 26, III 17.

2. (Regional) Logodnă; (regional) tocmiș. V. t o c m e a l ă (Filipești — Brăila). Cf. H I 190.

— Și: **tomít** s. n. ALR SN VI h 1 746.

— V. **tocmi.**

TOCMÍT², **-Ă** adj., s. f. **1.** Adj. Aranjat, organizat, rînduit, așezat (într-un anumit fel sau loc); (despre oști) pregătit (de război). *Mergea craiu... cu hvală mare și cu oști tocmite.* MOXA, 403/5. *Numa eu, mîndro, t'e-oi duce La curți mîndre, văruite, La cocii cu cai tomnite.* T. PAPAHAGI, M. 98. ✦ (Regional; glumeț; în forma *tomnit)* Beat, cherchelit, afumat (Ilva Mică — Năsăud). Cf. CHEST. VIII 108/15.

2. Adj. (Despre oameni) Chibzuit, cumpătat. *Și prea înțelept era și tocmit la toate lucrurile și la faptele lui* (a. 1760). GCR II, 68/8.

3. Adj. (Prin Maram.; despre oameni; în forma *tomnit)* Gătit, împodobit. LEXIC REG. 13.

4. S. f. (Învechit) Plăsmuire, creare. *Cela ce feace ochiul (tocmita o c h i l o r II) nu veadea-va?* PSALT. 196.

— Pl.: *tocmiți, -te.* — Și: (regional) **tomnít, -ă, tomít, -ă** (ALR II 5 061/362) adj.

— V. **tocmi.**

TOCMITÓR, -OÁRE s. m. și f. (Învechit) **1.** S. m. și f. Organizator, conducător; rînduitor (de oști). *Slujindu ca bunri tocmitori în totu chipul bunrătaților lu D[um]n[e]dzeu.* COD. VOR. 160/9. *Că se cădea amu să aibă... și lucrului tocmitori și propoveadnici.* CORESI, EV. 209. *Să cade preutului să hie nevinovat ca un tocmitor a lui D[u]mn[e]dzeu* (ante 1618). GCR I, 47/28. *Sfetnici, dregători, judicători și a toată meseria tocmitori* (a. 1628). ap. ODOBESCU, S. I, 435. *Îndată poftiră pre tocmitorul oștii și, înțălegînd aceasta, cu toții chiuiră și năvăliră ca să ia mortul.* HERODOT (1645), 477. *Pîrcălabul, care-l îl pusese Pătru Vodă mai denainte vreame tocmitoriu și socotitoriu.* URECHE, L. 146. *Ostîrdnici tocmitori și bine cumpătați domnitori să fie ieșit, cum acelor vechi, așe acestor noi hronice ne povestesc.* CANTEMIR, HR. 13. *Oare tocmitoriul a acei întoarcere nu-i va fi mare plată?* VARLAAM — IOASAF, 144r/26. ✦ Călăuzitor, îndrumător, sfetnic, sfătuitor. *Și mireanilor tocmitori întru lume datori sînt să fie ca să lumineaze... oamenii.* CORESI, EV. 217. *Să-i fie lui... învățătoriu și indireptătoriu tuturor oamenilor și tocmitoriu mîntuirii tuturor.* GAVRIL, NIF. 16/16. *Pre aceasta o știm tocmitoare de a nu greși întru dumnezăiasca mărturisire.* VARLAAM — IOASAF, 54r/24.

2. S. m. Făuritor, întemeietor, creator, alcătuitor. *Pînă la vreamea unui dascăl mare și tocmitoriu de pravile..., carele au strîns toate pravilele ceale împărătești.* PRAV. 295. *Tocmitori acestui domnezeiască carte, mult greșitul ermonah Meletii Machedonul* (a. 1644). GCR I, 111/17. *Mateiu tocmitoriul de leage..., carele au fost foarte înțelept* (a. 1652). id. ib. 159/36. *Me-ai fost îndreptătoriu și tocmitoriu a mari și minunate bunătăți.* VARLAAM — IOASAF, 102r/9. *Cine izvodi figurile [= cifrele] acestea și au fost tocmitoriu aritimeticii?* AMFILOHIE, E. 5/1.

3. S. m. Lucrător angajat cu plată; om care se angajează; ziler. *Fugari și tocmitori nicicum să mai priimească* (a. 1819). DOC. EC. 216, cf. 1 055.

— Pl.: *tocmitori, -oare.*

— **Tocmi** + suf. *-tor.*

TOCMITÚRĂ s. f. **1.** (Învechit, rar) Constituție fizică (a omului), înfățișare, alcătuire; (învechit, rar) tocmeală **(II 4)**. *Și era și mai groși în tocmitură.* HERODOT (1645), 480.

2. (Regional; în forma *tomnitură)* „Locul unde a fost o stînă" (Moiseiu — Vișeu de Sus). GLOSAR REG.

— Pl.: *tocmituri.* — Și: (regional) **tomnitúră** s. f.

— **Tocmi** + suf. *-tură.*

TOCNÍ vb. IV v. **tocmi.**

TÓCO interj. (Regional; repetat) Strigăt cu care se cheamă puii de curcă la mîncare. Cf. CIAUȘANU, GL.

— Onomatopee.

TOCÓI s. n. (Transilv.) Bucată dintr-un trunchi de copac, avînd lungimea de un metru (Lupșa — Cîmpeni). Cf. VICIU, GL.

— Cf. t o c³.

TOCOLÁ vb. I v. **tocăla.**

TOCOLÍCI s. m. (Regional) Miel care suge la mai multe oi; (regional) aplecător, țocoian (Rumcu Salvei — Năsăud). Cf. CHEST. V 2/66.

— Pl.: *tocolici.*

— De la **toc¹.**

TOCONÉLE s. f. pl. (Prin Olt.) Numele unei melodii tradiționale. *În unele părți ale Olteniei, copiii... cîntă o melodie tradițională, numită toconelele.* ALEXANDRU, I. M. 31.

— Cf. t o c ă l i ț ă.

TOCONÉR s. n. v. **tocăner.**

TOCONIȚĂ s. f. v. **tocăniță⁴.**

TOCOREÁZĂ s. f. (Prin sudul Transilv.) Persoană care vorbește mult și care nu poate păstra un secret. Cf. REV. CRIT. III, 171. *Păzește-te, nu-i spune nimic, că e o tocorează.* ib.
— Pl.: *tocoreze.*
— Cf. t o c ă i.

TOCORÍC s. n. (Regional) Casă de păstrare (a banilor), bancă. Cf. CABA, SĂL. 101, ALR SN IV h 1 007/279, ALRM SN II h 815/279.
— Pl.: *tocoricuri.* — Și: **tocoríci** s. n. CABA, SĂL. 101.
— Din magh. **takarék.**

TOCORÍCI s. n. **v. tocoric.**

TOCORMÁN s. n. (Prin nord-vestul Transilv. și Maram.) Nutreț obținut din plante furajere. Cf. ALR I 938/305, ib. 953/315, ALR II 5 258/334, 346, ALR SN I h 121, ALRM SN I h 85, A I 31, FD I, 196, SCL 1953, 216, LEXIC REG. 22, 72. ✦ Ovăz semănat pentru nutreț; (regional) coșolină. Cf. ALR II 5 194/334, 346, TEAHA, C. N. 274. ✦ Porumb semănat des și recoltat ca nutreț. Cf. ALR SN I h 120.
— Pl.: *tocormanuri.* ALR II 5 194/334, 346, ib. 5 258/334, 346, ALR SN I h 121. — Și: **tăcărmán** s. n. ALR I 938/302, 320, 333, ALR SN I h 121/316.
— Din magh. **takarmány.**

TÓCOT s. n. (Rar) Zgomot produs de izbiturile ciocanului. *Pietrarii fac tocot; vărarii aruncă lemne în foc.* SLAVICI, N. I, 29, cf. DM, DL, SCL 1960, 784.
— **Toc**[1] + suf. *-ot.*

TOCÓZ s. n. **v. cotoz.**

TOCSECÁT, -Ă adj. **v. topsecat.**

TOCSÍN s. n. Clopot de alarmă; p. e x t. sunet produs de acest obiect. *El porunci să sune tocsinul în toată sînta împărăție.* BĂLCESCU, ap. DDRF, cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DEX. ◇ F i g. *Cuvintele acestui deputat au fost toxinul care a deșteptat pe români din letargia în care se aflau.* GHICA, S. 173, cf. COSTINESCU. *Se aud trei lovituri rare în geam... Tocsinul sunase. Cauza sfîntă a poporului îi chema pe cîmpul de luptă.* CARAGIALE, O. III, 157. *După ce și-au făcut socotelile, cei doi împărați... au sunat toxinul războiului.* LOVINESCU, C. IV, 171.
— Scris și: *toxin.* — Pl.: *tocsine.*
— Din fr. **tocsin.**

TOCSÚN, -Ă adj. (Prin Munt.; despre oameni; determinat prin „la vorbă") Tăcut, morocănos. Cf. ALR I 1 573/900, LEXIC REG. II, 32.
— Pl.: *tocsuni, -e.*
— Etimologia necunoscută.

TOCTOCÁ vb. I. I n t r a n z. (Rar) A face zgomot prin lovituri, bocănituri puternice (într-un obiect sau într-un material tare). v. t o c a[1]. *Piuăle toctocau neîntrerupt.* AGÎRBICEANU, A. 328.
— De la **toc**[1].

TÓCȚIGLĂ s. f. (Prin Ban.) Țiglă, olan **(1)**. Cf. JAHRESBER. X, 215, MÎNDRESCU, I. G. 96.
— Pl.: *tocțigle.*
— Din germ. **Dachziegel.**

TOCULÉȚ[1] s. n. Diminutiv al lui t o c[3]; cutioară. Cf. POLIZU.
— Pl.: *toculețe.*
— **Toc**[3] + suf. *-uleț.*

TOCULÉȚ[2] s. n. Diminutiv al lui t o c[4]. *Toculeț de cizme.* POLIZU.
— Pl.: *toculețe.*
— **Toc**[4] + suf. *-uleț.*

TOCURÉLE s. n. pl. (Rar) Diminutiv al lui t o c u r i. V. t o c[3]. *Am două ciocănele, Șed în două tocurele* (Ciubota). GOROVEI, C. 78, cf. PASCU, C. 74.
— **Tocuri** (pl. lui *toc*[3]) + suf. *-ele.*

TÓCURI subst. pl. **v. tocă.**

TODÁȘ s. n. **v. toldaș.**

TODAÚNA adv. **v. totdeauna.**

TODĂÚNA adv. **v. totdeauna.**

TODEAÚNA adv. **v. totdeauna.**

TODERÁȘCA s. f. art. (Regional) Numele unui dans popular (Țepu—Tecuci). Cf. PAMFILE, J. I, 17, 136.
— De la n. pr. **Toderașcu.**

TODERÁȘUL s. n. art. (Regional) Numele unui dans popular (Țepu — Tecuci). Cf. PAMFILE, J. I, 17, 136.
— De la n. pr. **Toderaș.**

TODEÚNA adv. **v. totdeauna.**

TODOMÁN s. n. **v. tudumană.**

TODOMÁNĂ s. f. **v. tudumană.**

TODOMANÍE s. f. **v. tudumană.**

TODOMĂNÍ vb. IV **v. tudumăni.**

TODOROSÁLE s. f. pl. **v. todorusale.**

TODORUSÁLE s. f. pl. Numele unei sărbători care cade în a patra miercuri după Paști, în ziua de Sf. Toader, cu 24 de zile înainte de rusalii, și de care se leagă mai multe superstiții; (regional) strat de rusalii, strada rusaliilor, sfredelul rusaliilor. Cf. MARIAN, S. R. III, 329, TDRG. *Pe sărbătorile Simpietrului de iarnă și de vară, pe la Andrei, pe la Ignat, pe la todos.* PAMFILE, DUȘM. 163, cf. DR. IV, 173, ȘĂINEANU, D. U., CADE, ALR II/I MN 112, 2 838/29, 36, ALRM II/I h 270. ✦ (În credințele populare; în forma *todorosale)* Boli personificate în ființe rele care atacă oameni și vite în ziua de Sf. Toader. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195.
— Și: **todorosále** (LIUBA — IANA, M. 109, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195, H XVIII 312, ALR II/I MN 112, 2 838/76, ALRM II/I h 270/76), **tudorusălii** (PAMFILE, S. V. 58), **todorúse** (ALRT II 18, 322, ALR II/I MN 112, 2 838/2, 27, ALRM II/I h 270), **tudorúțe** (ALR II/I MN 112, 2 838/130, ALRM II/I h 270/130) s. f. pl., **todos** s. n., **stodorúse** (ALR II/I MN 112, 2 838/836, ALRM II/I h 270/836), **stodorúțe** (ALR II/I MN 112, 2 838/848, ALRM II/I h 270/848) s. f. pl.
— [Sfîntul] **Todor** + **rusalii.**

TODORÚSE s. f. pl. **v. todorusale.**

TODORÚȘĂ s. f. (Bot.; regional) Dumbravnic *(Melittis melissophyllum).* BORZA, D. 110.
— **Todor** (n. pr.) + suf. *-ușă.*

TODOS s. n. **v. todorusale.**

TOF s. n. **v. tuf.**

TOFÁNA s. f. (Învechit; și în sintagma *apa tofana,* VASICI, M. II, 29/8) Otravă foarte puternică. *Vrem a pomeni numai praful (iarba) de pușcă și unele de cele mai nouă veninuri, apa tofana.* VASICI, M. II, 29/8, cf. COSTINESCU.
— Din it. [aqua] **Toffana,** fr. [aqua-] **Toffana.**

TOFĂÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A merge greu, plescăind (prin apă, noroi etc.); a fleșcăi, a pleoscăi **(1)**. *În sfîrșit, porni, toflăi prin glod.* CONTEMPORANUL, V_1, 294, cf. DDRF. *Moș Toader tofăia pe lîngă sacaua-i cu apă.* ap. TDRG, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, BL VI, 149, SCRIBAN, D., SFC VI, 9, UDRESCU, GL.

✦ (Prin nord-vestul Munt.) A merge greu, încet, anevoie (Mușetești — Curtea de Argeș). Cf. UDRESCU, GL.

— Prez. ind.: *tofăiesc* și *tófăi* (SCRIBAN, D., UDRESCU, GL.). — Și: **toflăí** vb. IV.

— Formație onomatopeică.

TOFĂIÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Acțiunea de a t o f ă i; mers anevoios, mișcare moliie (Mușetești — Curtea de Argeș). UDRESCU, GL.

— **Tofăi** + suf. *-eală*.

TOFĂÍT, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.; despre oameni) Care se mișcă greu, moale; (regional) tofolog **(1)** (Mușetești — Curtea de Argeș). Cf. UDRESCU, GL. 270.

— Pl.: *tofăiți, -te.*

— V. **tofăi.**

TÓFLĂ s. f. (Regional) **1.** Opincă sau cizmă ruptă. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, cf. GLOSAR REG.

2. Găină cu picioarele acoperite cu pene; găină încălțată (Borșa — Vișeu de Sus). ALR II 5 705/362.

— Pl.: ? — Și: **toáflă** s. f. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

— Din germ. **Toffel** „papuc".

TOFLĂÍ vb. IV v. **tofăi.**

TÓFLEA s. m. (Regional) Epitet deprecciativ pentru un om moale (Mușetești — Curtea de Argeș). Cf. UDRESCU, GL.

— De la **toflăi.**

TOFLEÁC subst. (Prin Ban.) Știulete de porumb. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 202, NOVACOVICIU, C. B. II, 22.

— Cf. t u f l e u.

TOFLEGÍ vb. IV. R e f l. (Regional; despre fructe) A se muia, a se strica, a se fleșcăi. Cf. SCRIBAN, D., SFC VI, 9.

— Prez. ind. pers. 6: *toflegesc.* — Și: **toflígi** vb. IV. SCRIBAN, D.

— Cf. c o f l e g i.

TOFLÉU s. n. v. **tufleu.**

TOFLÍCĂ s. f. Denumire generică pentru peștele mărunt; albitură. Cf. DL, DM. *Am cumpărat niște toflică.* I. CR. XIII, 44.

— Etimologia necunoscută.

TOFLIGÍ vb. IV v. **toflegi.**

TOFLÓG, -OÁGĂ adj., s. m. v. **tofolog.**

TOFLOGÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Tofolog. Cf. PASCU, C. 210.

— Pl.: *toflogoși, -oase.*

— **Toflog** + suf. *-os.*

TOFOLEÁN s. m. (Bot.; regional) Hamei *(Humulus lupulus).* BORZA, D. 85.

— Etimologia necunoscută.

TOFOLÓG, -OÁGĂ adj., s. m. și f. **1.** Adj. (Regional) Cu mișcări încete și greoaie; moliu **(2)**, (regional) tofăit, toflogos. Cf. DR. V, 235, SCRIBAN, D. *E cam tofoloagă nevestica mea... Și nițeluș cam zăpăcită.* STANCU, R. A. II, 55, cf. id. D. 500, L. ROM. 1960, nr. 5, 36. *Bobocii nu mai sînt tăfălogi.* VÎN. PESC. octombrie 1964, 10, cf. SFC VI, 9, RĂDULESCU - CODIN. *Foaie verde foi de plop, Cucule de-ăl tăfălog, Mai coboară-n vale-n Olt De-mi mai potolește-ăl foc.* I. CR. II, 301, cf. TOMESCU, GL., LEXIC REG. 38, UDRESCU, GL. ◇ (Substantivat, m.) *Decît după un tofolog,... Mai bine după-un voinic, Măcar să n-aibe nimic.* FOLC. forma *toflog) Umbla toflog.* T. PAPAHAGI, C. L. ✦ (Prin Munt. și Transilv.) Cu picioare late și greoaie. Cf. SCRIBAN, D.

2. S. m. (Prin nord-estul Olt.; în forma *tăfăluc),* Persoană care nu știe să se îmbrace. Cf. LEXIC REG. 86.

3. S. f. pl. (Prin Olt.) Ghete mari și rupte. V. t o f l ă **(1)**. Cf. BOCEANU, GL., L. ROM. 1960, nr. 5, 36.

— Pl.: *tofologi, -oage.* — Și: **toflóg, -oágă** adj., s. m., **tăfălóg, -oágă** adj., **tăfălúc** s. m.

— Formație onomatopeică. Cf. t o f o l o g.

TOFTÁN adv. v. **toptan.**

TOFTÁR subst. v. **taftur.**

TÓFUS s. n. Nod format din depozite de urați de sodiu și de calciu, care apare la bolnavii de gută la degete, la pavilionul urechii etc. Cf. ȘINCAI, în DR. V, 562, BIANU, D. S., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tofusuri.*

— Din lat. **tophus,** fr. **tophus.**

TOG s. n. **1.** (Învechit) Proprietate de pămînt, moșie creată prin comasarea unor terenuri. Cf. VAIDA, CABA, SĂL. 101.

2. (Prin nord-vestul Transilv.; în forma *tag)* Loc neted (LEXIC REG. II, 87); luminiș în pădure (ALR I 1 980/320, LEXIC REG. II, 90). ✦ Fînaț (Berința — Baia Mare). ALR I 410/357.

3. (Prin nord-vestul Transilv.) Adăpost (improvizat) la cîmp, folosit în timpul muncilor agricole. V. s ă l a ș, c o l i b ă (Popeni — Zalău). Cf. CHEST. II 36/358. ✦ Locuință în afară de sat (Eriu Sîncraiu — Carei). CHEST. II 35/376.

— Pronunțat, după magh., cu *o* deschis. — Pl.: *toguri.* — Și: **tag** s. n.

— Din magh. **tag** „lot, parcelă".

TOGÁT, -Ă adj. (Rar) Îmbrăcat cu togă. Cf. DRLU, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. ✦ F i g. Roman[3]. *Togata semințe.* ap. ȘĂINEANU, D. U. *Neamul togat.* SCRIBAN, D.

— Pl.: *togați, -te.*

— Din lat. **togatus.**

TÓGĂ s. f. **1.** Îmbrăcăminte bărbătească la romani, constînd dintr-o mantie largă și lungă, care se purta peste tunică, înfășurînd corpul și lăsînd descoperite brațul și umărul drept. Cf. DRLU. *Fiind nevoiți de frig a lepăda toga și a se revesti cu sarica dacă.* HELIADE, O. II, 383, cf. STAMATI, D. *Să schimbăm pantalonul și surtucul pe togă.* RUSSO, S. 49. *Bătrînul Nerva în toga romană.* FM (1861), 72. *Ți-am cusut o togă, nici largă nici prea mică, Precum îți place ție... s-o porți la zile mari.* ALECSANDRI, T. II, 348, cf. COSTINESCU. *Deosebirea e că unul era îmbrăcat cu togă, iar celălalt cu pieptar pestriț și crestat.* ODOBESCU, S. I, 43. *Traian, în tunică scurtă,... cu toga pe umeri, iese cu alți doi soți de subt un portic.* id. ib. III, 74. [Neron] *apleacă femenin Grumazul său de fildeș pe toga sa de in.* MACEDONSKI, O. I, 107, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Sandalele-mi sînt rupte, Iar toga ce mi-o dete Apolo... Abia-și mai flutură albastrul de-a lungul umerilor goi.* MINULESCU, VERS. 6. *Era... în togă albă, în sandale și cu fruntea încinsă de cunună.* C. PETRESCU, Î. II, 103. *Deși port o togă, solemnă hlamidă, Am totuși finuță timidă.* CĂLINESCU, L. L. 186. *Bărbați în toge ce aruncă aceleași falduri.* BLAGA, Z. 69. *Cînd am aflpit ..., ființa mi s-a umplut de freamătul fabuloaselor grădini romane. „Intră"... mă îndemna un bărbat în togă albă, parcă turnat în marmură.* CAMILAR,

2. Robă. Cf. SCRIBAN, D. *Îndărătul carului funebru venea un şir lung de notabilităţi, magistraţi în toge, oameni politici, universitari.* CĂLINESCU, S. 364.

— Pl.: *toge.*
— Din lat. **toga.**

TOGĂLÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, prin nord-vestul Transilv.) A comasa, a reuni loturi de pământ pentru a forma o proprietate mai mare; (regional) a togoşi. Cf. CABA, SĂL. 101.

— Prez. ind.: *togălesc.*
— **Tog** + suf. *-ăli.*

TÓGMA adv. v. **toemai.**

TOGMÁGI s. f. pl. v. **toemagi.**

TÓGMAI adv. v. **toemai.**

TÓGMĂ1 s. f. v. **tagmă.**

TÓGMĂ2 s. f. v. **toemă.**

TOGMĂCÉL s. m. v. **toemăjel.**

TOGMEÁLĂ s. f. v. **toemeală.**

TOGMÍ vb. IV v. **toemi.**

TOGMÍRE s. f. v. **toemire.**

TOGONIŢĂ s. f. (Regional) Suport construit din bîrne groase şi rezistente pentru cozile ciocanelor de la piuă. Cf. PĂCALĂ, M. R. 464.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *togoniţe.* — Şi: **docăniţă** s. f. ld. ib.
— Etimologia necunoscută.

TOGOŞÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, prin nord-vestul Transilv.) A togăli. Cf. VAIDA.

— Prez. ind.: *togoşesc.*
— Din magh. **tagosit.**

TOHÁC s. n. v. **tohoc.**

TOHÁRCĂ s. f. v. **tohoareă.**

TOHÁRIC, -Ă adj. Care se referă la o limbă indo-europeană vorbită în antichitate în Asia Centrală şi cunoscută din texte scrise cu alfabet hindus. *Limba toharică este de asemenea o limbă moartă.* GRAUR, I. L. 206, cf. DER, DEX.

— Pl.: *toharici, -ce.* — Şi: **tocárie, -ă** adj. SCL 1964, 416.
— Din germ. **tocharisch.**

TOHĂNEÁNCA s. f. art. Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. Cf. VARONE, D. 150.

— **Tohan** (n. pr.) + suf. *-eancă.*

TOHÍRCĂ s. f. v. **tohoareă.**

TOHOÁRCĂ s. f. Cojoc mare ciobănesc, făcut din piei de oaie neprelucrate (cu lîna în afară). V. b u n d ă, b i t u ş c ă, s a r i c ă. Cf. DDRF. *Aşa îşi fac oamenii tohoarca, cojoc păcurărese pînă-n pământ.* PAMFILE, I. C. 48, cf. PĂCALĂ, M. R. 142. *Cei mai slabi de multe ori trebuiau adăpostiţi şi încălziţi în „tihoacă" — cojoc ciobănesc cu lîna în afară.* DRAGOMIR, O. M. 8. *Mă culcasem cu tohoarca-n cap şi ajunsesem la al doilea somn.* C. PETRESCU, R. D. 132. *Eu mă grămădesc fericit într-un ungher, subt o tohoarcă mioasă de berbec.* SADOVEANU, O. IX, 369. *Stăpînă, să-mi dai tohoarcă şi căciulă şi piele pentru o pereche nouă de opinci.* id. ib. X, 522. *Între umerii lui Avram, aîrnat ca o torhacă ciobănească, un halat strălucitor.* GALAN, B. II, 212. *Lîngă uşa de la intrare, şi-a lepădat tohoarca sub care se apărase de ploaie.* V. ROM. noiembrie 1960, 46, cf. ŞEZ. II, 44, VICIU, GL. *Amu, voinicul meu face el ce face şi-şi găseşte un rînd de straie ciobăneşti: o pereche de opinci, ... o cămeşă, o tohoarcă.* VASILIU, P. L. 47, cf. ALR SN IV h 1 185, ALRM SN III h 1 006, A V 15, 16, VI 9, 26, 32, LEXIC REG. II, 64, 102. ✦ (Regional) Piele de oaie neprelucrată (din care se fac cojoace). *O zi deplină am ras într-o tuhoarcă de cîrlan.* I. CR. IV, 50, cf. MAT. DIALECT. I, 270. ✦ (Regional; în forma *tiharcă)* Căciulă rea, care nu mai poate fi folosită (Măţău — Cîmpulung). Cf. COMAN, GL. ✦ (Prin nord-estul Olt.) Obiect de îmbrăcăminte sau de încălţăminte mare şi greu de purtat. Cf. CIAUŞANU, V. 205, MAT. DIALECT. I, 237. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Nişte torhoate de haine.* CIAUŞANU, V. 205. *Nişte torhoate de cizme.* id. ib. ✦ (Prin nord-estul Olt.; în forma *tohîrcă)* Jumătate de dovleac. LEXIC REG. 87.

— Pl.: *tohoarce.* — Şi: (regional) **tohăréă** (CADE, VASILIU, P. L. 219, ALR SN IV h 1 185/551, ALRM SN III h 1 006/551, pl. *tohărci* ALR SN IV h 1 185/551), **tohîrcă** (LEXIC REG. 87, pl. *tohîrci* ib.), **tahoárcă** (I. CR. II, 163), **torhácă, torhoácă** (ALR SN IV h 1 185/228) s. f., **torhóc** (LEXIC REG. II, 102) s. n., **torhoátă** (CIAUŞANU, V. 205, MAT. DIALECT. I, 237), **tihoárcă** (DRAGOMIR, O. M. 12, SCRIBAN, D., H IX 496, ALR SN IV h 1 185/414, pl. şi *tihorci* ib.), **tihoácă, tihárcă, tuhoárcă** (H I 62, VIII 78, 260, COM. SAT. III, 80, CHEST. V 165/19, LEXIC REG. II, 64), **tuhárcă** (ALR SN IV h 1 185/531, pl. *tuhărci* ib.) s. f.

— Etimologia necunoscută.

TOHÓC s. n. **1.** (Prin Olt., Munt., Ban.) Resturi, sfărîmături, amestecătură de paie, fîn, coceni, nuiele etc. (v. t o r i ş t e); gunoi provenit de la măturat sau de la treierat, amestecat cu ţărînă. Cf. SCRIBAN, D., VICIU, GL., I. CR. IV, 250, IZV. V, nr. 1, 22, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195, CIAUŞANU, V. 204, CV 1951, nr. 1, 37, ALR I 953/750, LEXIC REG. 47, 57, ib. II, 17, 102, UDRESCU, GL. ✦ Grîu de calitatea a doua (Strehaia). Cf. ALR II 5 318/848. ✦ Lînă mărunţă, de calitate inferioară, care cade la scărmănat. Cf. GL. OLT. ✦ (Prin sudul Olt. şi nord-vestul Munt.) Amestec de lucruri mărunte. Cf. LEXIC REG. 57. *Aţi umplut casa de tuhoc.* UDRESCU, GL.

2. (Regional; în forma *tihoc)* Noroi **(1)**; murdărie **(1)** (Măţău — Cîmpulung). Cf. COMAN, GL. *Cămaşa e ca tihocul de neagră.* id. ib.

— Pl.: *tohoace.* LEXIC REG. 57, ib. II, 102. — Şi: **tohác** (SCRIBAN, D., VICIU, GL.), **torhóc** (SCRIBAN, D.), **tuhóc** (ALR I 953/750, LEXIC REG. II, 17, UDRESCU, GL., pl. *tuhocuri* SCRIBAN, D.), **tuóc** (I. CR. IV 250, CV 1951, nr. 1, 37, pl. *tuocuri* SCRIBAN, D.), **toóc** (CV 1951, nr. 1, 37), **tăóc** (com. din TURNU MĂGURELE), **taóc** (CV 1950, nr. 5, 32), **tuonóc** (SCRIBAN, D.), **troonóc** (id. ib.), **tihóc** s. n.

— Etimologia necunoscută. Cf. t r o h o t.

TOHOCÍ vb. IV. Tranz. şi refl. (Regional; mai ales despre păioase) A (se) fărîmiţa, a (se) zdrobi, a (se) mărunţi. Cf. LEXIC REG. 57, ib. II, 102. *S-a tohocit trifoiul că nu avusei vreme să-l cosesc la timp.* ib. ✦ Refl. (Despre îmbrăcăminte şi încălţăminte) A se uza. Cf. LEXIC REG. 57.

— Prez. ind.: *tohocesc.*
— V. **tohoc.**

TOHOCÍT, -Ă adj. (Regional) Fărîmiţat, zdrobit, mărunţit. *În dormitoare aveai nălucirea iadului: saltele de paie putrezite sau tohocite ca tabacul,... rufe murdare.* CIAUŞANU, R. SCUT. 63.

— Pl.: *tohociţi, -te.*
— V. **tohoci.**

TOHÙ-BOHÚ s. n. (Rar) Haos. Cf. HELIADE, O. I, 585, COŞBUC, ap. IORDAN, STIL. 98, ŞĂINEANU, D. U.

— Din fr. **tohu-bohu.**

TOI1 interj. (Regional; repetat) Strigăt cu care se stîrnesc iepurii din culcuşuri (Vîlcele — Turda). MAT. DIALECT. I, 99.

— Etimologia necunoscută. Cf. t o i3.

TOI[2] s. m. (Ornit.; regional) Ţiclean *(Sitta europaea caesia)*. Cf. BĂCESCU, PĂS. 165, 302.
— Din tc. **toy** [kuşu] „dropie".

TOI[3] s. n. (Mai ales la sg.) **1.** (Învechit şi popular) Zgomot mare produs de oameni care strigă, cîntă, se ceartă etc., l a r m ă, g ă l ă g i e, v a c a r m; p. e x t. ceartă, gîlceavă, tărăboi, scandal. *Nuntaşii miresei, făcînd un toi îngrozitor, le ies înainte.* MARIAN, NU. 486, cf. DDRF, ŞIO II$_1$, 363. *Moşule, boierule, Este vin în sat la voi, De s-aude atîta toi?* DOINE, 271, cf. CONV. LIT. XX, 1 019. *În chilia aceasta nu mai era suflet de om, dar în cea vecină se auzea multă vorbă şi mult toi.* CĂŢANĂ, P. B. II, 6. ◇ E x p r. (Prin Bucov.) **A avea toi** (cu cineva sau cu ceva) = a avea bătaie de cap, necaz (cu cineva sau cu ceva). *Am destul toi cu dînsul.* Com. din BILCA — RĂDĂUŢI. *Am toi cu barabulele astea, pînă le-oi săpa.* Com. din VICOVU DE SUS — RĂDĂUŢI. **A sta de toiul cuiva** = a se îngriji de cineva în mod special, insistent, a avea grijă de cineva, v. g r i j ă. *Să steie neîncetat de toiul dragilor săi fii.* SBIERA, F. S. 358. *Stau de toiul băieţilor pînă ce-a veni mă-sa.* Com. din VICOVU DE SUS — RĂDĂUŢI. **A sta de-un toi** = „a sta numai şi numai pe un lucru". Com. din STRAJA — RĂDĂUŢI.

2. (Învechit şi popular) Învălmăşeală, încăierare, luptă. *Că-n războiul nostru stăm fără de frică, De toi, de năvală nu gîndim nemică.* DOSOFTEI, PS. 218/18. *În mijlocul toiului s-au dat în partea hunilor, armele împotriva soţiei sale... întorcînd.* CANTEMIR, HR. 284. *De-ar începe iarăşi toiul, Ah, de-acum de-ar fi războiul!* COŞBUC, P. I, 133. *În valmeşul toi, din goană-n sfîrşit o ajunse.* MURNU, I. 96. *Mulţi duşmani în toiul crunt ucise.* id. O. 195, cf. TDRG, SCRIBAN, D. *Şi cînd fu mai tare toiul, Şoboleanii pierd războiul.* ARGHEZI, S. V, 92. ◇ F i g. *Vrere-aş să m-ascund de lume, De-al ei toi sîngerător.* F (1873), 228.

3. (Învechit şi popular) Mijloc, centru al unei îngrămădiri de oameni, al unei mulţimi; p. e x t. grup, ceată. *Tu mă scoate De pohoi de ape, toi de gloate.* DOSOFTEI, PS. 222/5. *Voi fi-n pace de toi de gloate.* id. ib. 181/18. *S-au luptat cîtva şi au ieşit din toiul tătarilor.* N. COSTIN, LET. II, 114/36. *Între toiul neînsemnaţilor tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul.* NEGRUZZI, S. I, 25. *Cu cît toiurile de barbari deveneau mai numeroase..., cu atît populaţia daco-romană se retrăgea dinaintea lor.* ARHIVA, I, 641, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Pătrunse de-a dreptul în toiul glotimii.* C. PETRESCU, A. R. 7. ✦ (Învechit) Partea cea mare a armatei, grosul armatei; (învechit) temei **(III 1)**. *L-au rînduit de mergea înaintea împăratului, lîngă toiuri.* IST. Ţ. R. 69, cf. CM II, 314. *Sub „marea oaste" se înţelege aci „toiul armatei" sau „tabăra cea mare", cum zice acelaşi traducător.* BOGDAN, O. 400. ✦ (Regional) Cîrd, stol (de păsări). Cf. PAMFILE, CER. 200. *Toi de rîndunele, cînd aceste se adună mai multe într-un loc. toamna, să plece de la noi.* H XVI 95. *Un toi di raţă.* ALR SN III h 718/520, cf. ALRM SN II h 522/520.

4. Punctul culminant, momentul de maximă intensitate al unei acţiuni sau al unui fenomen în desfăşurare, (popular) p u t e r e, d r i c; (concretizat) partea principală, miezul, esenţa unui lucru. Cf. POLIZU. *În vara anului 1829 războiul era în toiul lui.* GHICA, S. 521, cf. CIHAC, II, 623. *Dar cine-s cavalerii în zale îmbrăcaţi Ce zbor în toiul nopţii pe cai focoşi, turbaţi?* BOLINTINEANU, O. 52. *Cată cu un ochi de milă la cea tinerime de rînd care, în toiul frumuseţelor, trăieşte în dezmierdări şi-n desfătări se îmbată.* ODOBESCU, S. III, 210. *Regulatorul... s-a frînt în toiul mişcării.* CARAGIALE, O. III, 9. *Ea, un trandafir în toi.* ISPIRESCU, ap. ŞIO II$_1$, 363. *Odinioară, cînd sosea în toiul horei, închega zarva.* DELAVRANCEA, S. 56. *Ca-ntr-o panoramă i se arăta acum satul răvărsat pe vale, ogoarele coapte în toiul căldurilor.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 14, cf. DDRF, BARCIANU, ŞIO II$_1$, 363. *Trebuie să răbdăm, că sîntem în toiul trebei.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 58. *Şi... din grozavul toi Ştiute glasuri m-au răpit Spre vremuri scumpe înapoi.* GORUN, F. 66. *Iarmarocul anual era în toiul lui.* ANGHEL — IOSIF, C. L. 90. *Legumele sînt chiar atunci în toiul lor.* ap. TDRG. *Hora e în toi.* REBREANU, I. 11. *Acea amorţeală în braţe, în toiul muncii, acel leşin de forţe... se repetau acum la Constantin.* GALACTION, O. 135. *Cheful era în toi.* STĂNOIU, C. I. 99. *Eram în toiul examenelor.* BRĂESCU, A. 120. *Nu l-o împins omu să umble pe coclau de aista la toi de noapte, ca un hoţoman.* POPA, V. 106. *În toiul luptelor nebune, Pe runa inimii ce moare, Nădejdea vremilor mai bune Răsare pururi ca o floare.* VOICULESCU, POEZII, I, 26. *Luna lui cuptor era în toi şi parcă fierbeau zările în tremur.* SADOVEANU, O. VI, 604. *Răzvrătise lumea zbuciumată în toiul lucrului pe cheiuri.* BART, S. M. 83. *Acolo unde chiot şi cîntec fură-n toi.* PILLAT, P. 147. *Îţi aminteşti bordeiul poienii, toiul verii.* id. ib. 151. *Se auzea toaca de lemn, în toiul nopţii.* ARGHEZI, S. VII, 250. *Aprinde-n toiul zilei lumînări.* CĂLINESCU, L. L. 28. *După amiază o să fie nunta în toi.* STANCU, D. 178. *Bătrînu-său nu s-a dus la lucru tocmai astăzi, în toiul secerişului.* V. ROM. mai 1953, 103. *În toiul zarvei, apăru pe uliţa dinspre gară un grup de muncitori.* VORNIC, P. 213. *Ei mi-au fost credinţa-n toi de luptă.* BENIUC, C. P. 9. *Ea se trezea mereu în toiul nopţii.* VINEA, L. I, 196. *Toamnă în toi şi mai faci zmeie... Cine o să ţi le mai cumpere?* T decembrie 1964, 9. *Vestitele-i balade... se pot cînta în toi de noapte, la lumina focurilor, pe cîmp.* V. ROM. decembrie 1964, 162, cf. H I 341, IV 244, VII 146, IX 387, XI 321, XII 113. *Cînd soarele-mi scăpăta, Cînd din toi se domolea.* TEODORESCU, P. P. 443. *Şi cu dînsul Purcedea Tocma-n valea Vajului, La finîna Hoţului, Unde-i toiul finului.* id. ib. 601. *Te-ai rupt şi tu tocmai acum, cînd era toiul bătăii.* ŞEZ. I, 264. *Petrecerea era în toiul ei, muzica cînta de te ridica în slava cerului.* POPESCU, B. III, 36. *Atunci, în toiul chefului,...cere să-i aducă trei pepeni.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 21, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 22, ALR SN III h 782, ALRM SN II h 610. ◇ E x p r. **În toiul cuiva** = potrivit felului de a fi al cuiva. [Făt-Frumos] *a plecat în lumea largă şi-n toiul lui de voinic.* EMINESCU, P. L. 3. **După toiul cuiva** = pe măsura, pe potriva cuiva. *Feciorul babei se dăduse... în dragoste c-o fată sărăcuţă şi frumuşică, după toiul lui.* ŞEZ. IV, 159.

5. (Munt., Olt. şi prin Ban.) Loc în albia unui riu unde apa este adîncă şi repede; şuvoi[1] **(1)**, undă. *Se abate cursul apei, dînd-o pe altă albie şi astfel rămîne albia ei, parte uscată şi parte cu toi de apă.* I. IONESCU, M. 66, cf. H II 76, V 74, IX 435, XI 57, 321, XII 18, 113, XVIII 69.
— Pl.: *toiuri.*
— Din tc. **toy** „petrecere, banchet".

TOÍ[4] vb. IV. (Învechit şi popular) **1.** I n t r a n z. A face zgomot, larmă, gă lăgie; a striga. Cf. DRLU, LB, POLIZU, LM, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ŞIO II$_1$, 363, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D., SCL 1970, 15. *Dar vin mulţi colindători, Şi-aceia tare-or toi, De nu te-i putea hodini.* ŞEZ. XVIII, 117, cf. VAIDA, CONV. LIT. XX, 1 019, ŢIPLEA, P. P. 118, BUD, P. P. 83, CABA, SĂL. 93. *Merge-on ghenerar călare... Şi din gură jib toind.* BÎRLEA, L. P. M. I, 9. *Oaia nu toieşte* [cînd o prinde lupul]. ALR II/310, cf. A I 12, 24, LEXIC REG. II, 75.

2. T r a n z. A certa, a mustra, a dojeni. *Fericitul ... să feace ca focul asupra lor... şi-i toiia zîcînd: a ce le scrieţi voi aceastea?* DOSOFTEI, V. S. octombrie 69[1]/14, cf. CADE, SCRIBAN, D. *La început împăratul a vrut să toiască pe Făt-Frumos, cum de nu ascultă poruncile, să meargă la el cînd îl cheamă.* RETEGANUL, ap. CADE, cf. VAIDA. *Spune-mi, dragă verişoară, De te-a toit mă-ta iară, C-ai grăit cu mine-asară!* BUD, P. P. 48. *Vin' acasă citeodată, Vezi străinii cum mă poartă: Desculţă şi neschimbată, Şi toită cîte-odată.* BÎRLEA, B. 76. *Frunză verde de pe rît, Ce eşti, mîndruluţ, scîrbit, O părinţii te-o toit?* id. C. P. 36. *Şi părinţi i-o toit.* T. PAPAHAGI, M. 15, cf. ALR I 1 442/273, 335, ALR

SN v h 1 414/279, ALRM SN III h 1 164, LEXIC REG. 17. *Nu-mi toi biata mîndruță, Dacă vezi că-i sărăcuță.* BALADE, III, 288. ✦ Tranz. și refl. (Regional) A (se) calma, a (se) liniști (Șieu Măgheruș — Bistrița). MAT. DIALECT. I, 289. *Toiește puțin copilul acela, nu vezi ce face?* ib.

— Prez. ind.: *toiesc.*

— V. **tol**[3].

TOIÁG s. n. **1.** Băț lung și drept de care se servește cineva la mers sau pentru a se apăra, a lovi etc.; ciomag, bîtă; (regional) măcău[1] **(1)**; băț cu care odinioară se băteau vinovații. *Varga ta și toiaga ta, acele mă oțeșiră.* PSALT. HUR. 18[v]/16. *Ziseră cu toiage să-i bată.* CORESI, PS. 76/17. *Inelul tău, brîulu-ți și toiagulu-ți carele ți-e a mînă.* PO 132/22. *Să-l bată cu toiage.* VARLAAM, C. 429. *Nu-l păziia cu altă, fără numai cu toiagi mari de lemn, cu carile înbla după dînsul.* HERODOT (1645), 24. *Văcariul ce va arunca cu toiagul ... și va vătăma vrco vită..., acesta nu va fi fără de pagubă, ce va plăti paguba stăpînului.* PRAV. 14. *Nemică să nu ia pre cale, numai toiag.* N. TEST. (1648), 47[v]/30, cf. ST. LEX. 176[r2]/1. *Nici încălțăminte, nici toiag, că vreadnic iaste lucrătoriul de hrana lui* (a. 1650—1675). GCR I, 194/26. *Luă bătrînul toiagul și marșă să-l bată și să-l goneasc[ă]* (a. 1692). id. ib. 306/6. *Certarea cu toiage într-ascuns, decît ocara și batjocura în arătare, mai de suferit iaste.* CANTEMIR, IST. 170. *Atuncea l-au îmboldit cu toiagul de l-au deșteptat* (a. 1747). GCR II, 41/20. *Și arcul, slăbindu-l din coardă... îl făcea toiag.* AETHIOPICA, 9[v]/4. *O bătură cu toiage.* MINEIUL (1776), 179[v1]/30. *Veade... un bătrîn răzimîndu-să de un toiag.* BELDIMAN, N. P. II, 68/7. *D-aci, ca un păstor, care, rezemîndu-se pe toiagul său... își plimbă ochi[i] pe nemărginitele cîmpiei.* MARCOVICI, C. 86/1. *Luîndu-și... toiagul în mînă, au vrut să purceadă.* DRĂGHICI, R. 71/20. *A purces să se ducă la iad c-un toiag în mînă și c-un sac d-a spinare.* NEGRUZZI, S. I, 87. *Acolo unde credeam că voi găsi toiagul și traista... am găsit ignoranța întronată.* FILIMON, O. I, 94, cf. BARONZI, L. I, 92. *Bătrînul moșneag Oftă și se duse cu-al său vechi toiag.* ALECSANDRI, P. I, 42. *Și de crunta-mi vijelie, tu te aperi c-un toiag? Și, purtat de biruință, să mă-mpiedec de-un moșneag?* EMINESCU, O. I, 147. *Cînd te mieri ce nu-i venea la socoteală, te-ți popă desagii și toiagul și pe ici ți-e drumul.* CREANGĂ, A. 135, cf. ISPIRESCU, L. 55. *Era un copilandru, era un biet moșneag, Copilul, plin de viață — bătrînul în toiag.* MACEDONSKI, O. I, 46. *Apoi, luînd toiagul, apuc-o la picior, Te du din casă-n casă la orice-alegător.* I. NEGRUZZI, S. II, 29. *Prin iarbă el și-a pipăit Toiagul său acum.* COȘBUC, P. I, 233. *Domol, în mijloc se așează Și, sprijinind încet toiagul, Clipind din genele cărunte, Începe-a povesti moșneagul.* GOGA, P. 24. *Se aciuiase acolo lîngă traista și toiagul lui de pribegie.* ANGHEL, PR. 52. *Șade în picioare, cu mîinile încrucișate și cu un cot sprijinit pe toiag.* PETICĂ, O. 203. *Am trecut puntea, sprijinindu-ne în toiege.* GALACTION, O. 205, cf. OȚETEA, T. V. 76. *I-am pus la cap merinde Și-alăturea toiagul cu traista mea goală.* VOICULESCU, POEZII, I, 71. *Bătrînii, rezemați în toiegele lor, grăiau încet.* SADOVEANU, O. V, 706. *Purta în mînă toiag și uneori se sprijinea în el să nu cadă.* STANCU, R. A. III, 158. *Se repede să-și ia un șal, un toiag.* H. LOVINESCU, T. 134. *Moșneagul își opri toiagul din pipăit și se întoarse încet de tot.* PREDA, Î. 37. *Tu fă-te un călugăr bătrîn cu două toiege.* ȘEZ. I, 227. *Iată-un biet de cerșitor În spinare cu desag Și în mînă c-un toiag.* ALECSANDRI, P. P. 130. *Toiagul cel de fier, ros pe jumătate.* SBIERA, P. 48. *Stă în poartă rezemat, Pe toiagu-i ferecat.* PĂSCULESCU, L. P. 43, cf. CHEST. V 63/58, ALR SN IV h 1 203/791, ALRM SN III h 1 022/791. *Fugea pagul nechezînd, Rămînea mocan plîngînd, În toiag se răzema Și din gură-așa-mi zicea.* BALADE, II, 425. *A trecut cu toiagu.* O. BÎRLEA, A. P. I, 550. *De-ar muri moșul, să-i apuc toiagul!* ZANNE, P. II, 641. *Ziua slujitor, Noaptea domnitor (Toiagul).* GOROVEI, C. 367. ◇ Fig. *Socoti-i-voi cu toiagul fărădeleagelor.* PSALT. HUR. 75[v]/14. *Și senin Reiau toiagul vremii călătoare.* PILLAT, P. 184. *La douăzeci și șase de ani, sînt iar pe drumuri, nevoit să reiau toiagul pribegiei.* T iunie 1964, 21. ◇ (Regional) Loc. adj. **Făcut toiag** = țeapăn, înghețat tun. Cf. CIAUȘANU, GL. ✦ (Învechit) Lovitură dată cu toiagul **(1)**. *Să-i dea pre spinare 30 de toiage.* PRAV. LUCACI, 163. *Să plătească toată paguba celuia cu dulăul și să-i dea și dzeace toiage.* PRAV. 20. *Și au pus de i-au dat trei sute de toiege* (cca 1670). GCR I, 199/25, cf. M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Apoi 4 corporali de la cavalerie... s-au părîndat, pînă ce i-au măsurat... una sută de toiege.* BARIȚIU, P. A. I, 655, cf. SCRIBAN, D.

2. Fig. Sprijin, ajutor, reazem; p. ext. putere, tărie; stăpînire. *Scaunul tău, D[umne]dzeule, în veacii veaculuĭ toiagul dereptații.* PSALT. HUR. 38[r]/24. *Izbăvilu-l-ai cu toiagul a destoiniciei tale.* ib. 63[v]/20. *A sfărîmat toiagul prejudecăților.* MARCOVICI, D. 218/15. *Se sîrgui a întări forma bisericei romane ș-asigura toiagul păstoriei sale.* SĂULESCU, HR. I, 183/22. *Vinul e toiagul bătrîneților și nebunia tinereților.* PANN, P. V. I, 114/21. *Ținîndu-și acolo Carul și stemele toate, se luptă și tinde s-aducă Neamuri sub mîndru-i toiag.* COȘBUC, AE. 11. *A crezut că Florica cu Pavel îi vor fi toiagul bătrîneților și i-a luat în casa ei, să trăiască toți împreună.* REBREANU, R. I, 150. *Palamon, cîntăreț bun și toiagul starițului, nu putea să rămîie acasă.* GALACTION, O. 213, cf. SCRIBAN, D. *Ne-a luat... Și toiagul de dreptate Și scaun de judecată.* PĂSCULESCU, L. P. 17.

3. (Învechit; și determinat prin „puterii", „stăpînirii" etc.) Baston (de diferite forme) purtat ca semn distinctiv sau ca simbol al unei anumite demnități sau autorități. *Fuște vrătute (toiagu de putcare* D, *toiagul puteriei* H) *tremeate-va ție Domnul.* PSALT. 238. *Toiagul tău și fuștele tău, acelea mă mîngîiară.* CORESI, EV. 484. *Nu se va lua de la Iuda toiagul crăiesc.* PO 174/6. *Toiagul puterii va trimite ție Domnul... și vei birui pre mijlocul vrăjmașilor.* CHEIA ÎN. 94[r]/20. *Și-ș luă Iacov toiag de stirac.* BIBLIA (1688), 22[2]/6. *Au fost ședzînd odată în divan cu toiagul în gură.* NECULCE, L. 21. *În mînă poartă un toiag văpsit cu aur* (sec. XVIII). BUL. COM. IST. V, 103. *Vel postelnicul cu toiagul a mînă, vel spathar cu sabiia la umăr.* GHEORGACHI, CER. (1762), 281. *Să îmbră[că] în haine de mult preț și-și pusă cunună de aur în cap și luă toiagul lui Darie împărat.* ALEXANDRIA (1784), 53[v]/10. *El iaste vreadnic să priimească toiagul stăpînirei.* ȚICHINDEAL, F. 65/3. *În sus, d-asupra ușei, Însemnele băniei în arme-nchipuite, Cu lănci între stindarde, în jurul unei perne Cu un toiag pe dînsa.* HELIADE, O. I, 220, cf. COSTINESCU. *Aniversarea zilei, cînd ai primit toiagul De rege, esle-aproape.* COȘBUC, S. 36. *N-a fost vrodată de-asemenea cinste părtaș un al doilea Crai de toiag purtător.* MURNU, I. 11, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Nu lipsea de la ceremonie Vel banul Radu Golescu..., bătînd cu toiagul lui de argint.* BARBU, PRINC. 115. *Luat-au luna și lumina, Zorile și razele, Stelele și soarele, Cel toiag de judecată Ce judecă lumea toată.* POP., ap. GCR II, 331. *Toiag de argint Ca să stăpînească Cerul și pămîntul.* TEODORESCU, P. P. 18. *Icea, cest domn bun, (Cutare) jupîn Cu toiagu-n dreapta.* PĂSCULESCU, L. P. 47. *Haznare de bani, ca pe la boierii cei mari, toiag stăpînesc, scaun domnesc.* FOLC. MOLD. I, 238.

4. (Regional) Numele mai multor obiecte de fier sau de metal asemănătoare cu toiagul **(1)**:

a) (la moară) picior de lemn ascuțit, în jurul căruia se învîrtește valul. Com. din SĂLIȘTE — SIBIU;

b) prăjină cu care se împinge luntrea de la mal; opintitor. Cf. DAMÉ, T. 126, PAMFILE, I. C. 72;

c) (în forma *toiug*) bucată de lemn, lată la un capăt, cu care se bătucește pămîntul; mai[3] **(II 2)** (Groși — Baia Mare). ALRM II/I h 412/349;

d) mîner, coadă de lemn (la îmblăciu sau la gîrbaci); codiriște; hădărag. Cf. JAHRESBER. XIX, 113, A II 12;

c) steag (la nuntă) (Mircești — Roman). ALRM II/I h 209/537;

f) mustuitor. ALR SN I h 233;

g) „drugul sfredelului". ALR II 6 641/791, 812, 833;

h) motiv ornamental în formă de bețe, la vase, cuiere sau alte obiecte. Cf. PAMFILE, I. C. 393, PĂCALĂ, M. R. 484.

5. (Popular) Lumînare de ceară (în formă de spirală) care se pune la căpătîiul (sau în mîna) mortului. *Începură... a vorbi despre stîrlici, toiag, năsălie.* CREANGĂ, P. 14. *Această lumină se numește... toiag pentru că... pe dînsa se razimă mortul... cînd călătorește în ceealaltă lume.* MARIAN, Î. 149, cf. PAMFILE, I. C. 97, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *În locul unde a murit cineva, se arde trei zile toiag de ceară curată.* GOROVEI, CR. 324. *„Toiagul" se învălătucește roată și se așează într-o farfurie.* ARH. FOLK. II, 105, cf. ȘEZ. VI, 58. *Se scoboară Dumnezeu,... Pe scară dalbă de ceară... Și pe praguri de toiaguri.* VICIU, COL. 104, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI și din DEDA — REGHIN, CHEST. II 368/224, ALR II/I MN 89, 2 712/514. *În loc di toiag pi piept, Stă binoglu cel sicret.* FOLC. MOLD. II, 115. ✦ (Regional) Ramură de măr sau de gutui care se împodobește cu o basma (sau cu o batistă) și cu fructe la parastas sau la pomană (Bistrița — Turnu Severin). LEXIC REG. 50.

6. (Astron.; la pl., de obicei art.) Cele trei stele luminoase așezate în linie dreaptă în mijlocul constelației Orion. Cf. PAMFILE, CER. 172. *Se mai socotește noaptea și după răsăritul luceafărului și după toiege.* H XVIII 263, cf. ib. IX 129, XVIII 270, ALR II 2 464/2, 29, 36, 76, 848.

— Pl.: *toiege* și (învechit și regional) *toioage*, (regional) *toioguri*. — Și: (învechit și regional) **toiágă** (H XVII 237) s. f., (regional) **toiúg** (ALR SN I h 233/349, ALRM II/I h 412/349), **tuiág** (ALR II 6 641/791) s. n.

— Din v. *oia h, toiá'a*.

TOIÁGĂ s. f. v. **toiag**.

TÓIBĂ s. f. (Bot.; regional) Secărea (*Bromus secalinus*). BORZA, D. 33.

— Pl.: *toibe*.

— Etimologia necunoscută.

TÓICĂ s. f. (Prin Ban.) Bită mare; par[1] **(1)**. *Ciobîrnacele... au urechi prin cari să bagă ciobîrnăcariul, iepila sau și toica, cînd să duc pre umere.* LIUBA — IANA, M. 101, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195.

— Pl.: ?

— Etimolog a necunoscută.

TOIEGÉL s. n. Diminutiv al lui toiag **(1)**; bastonaș, toiegel **(1)**. Cf. LB. *Pe la amiaz iată vine al doilea mincinos, Cu un toiegel în mînă, și, ca și cellalt pe jos.* PANN, H. 76/8, cf. POLIZU. *Aduse cu dînsa o furcă mică și un toiegel.* ISPIRESCU, L. 67, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Își purta la subsuoara stîngă încălțările și-n mîna dreaptă un toiegel alb.* SADOVEANU, O. IX, 77. *Mă bate uncheșelul, Tot cu toiegelul.* TEODORESCU, P. P. 132, cf. I. CR. II, 287. *Își ia toiegelul și pornește.* H IV 65.

— Pl.: *toiegele*.

— **Toiag** + suf. *-el*.

TOIEGÍ vb. IV. Tranz. **1.** (Popular) A străbate, a cutreiera. *Pornesc să toiegesc drum îndepărtat prin țări streine.* SANDU-ALDEA, D. P. 8. ◇ Expr. **A o toiegi** = a porni, a o întinde, a o tuli. Cf. TDRG, SCRIBAN, D. *Și o toiegește creștina la gîrlă.* I. CR. II, 265. *O duse așa încet în pădure, luă tîrîșul și o toiegi cu el spre casă.* ib. III, 170, cf. RĂDULESCU-CODIN. *Și-o toiegește spre casa celui mare.* id. Î. 54. *Și toiegește-o iar la vale.* PLOPȘOR, C. 109, cf. PAȘCA, GL.

2. (Familiar) A bate pe cineva cu toiagul **(1)**. Cf. SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *toiegesc*. — Și: **tuiegí** vb. IV. DR. V, 902, PAȘCA, GL.

— V. **toiag**.

TOIEGÚȚ s. n. **1.** Toiegel. Cf. TDRG. *A fugit și a dat băiatului, drept ținiere de minte, un toieguț.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 239.

2. (Regional; la pl.) Motiv ornamental la catrințe (Sibiel — Sibiu). LEXIC REG. II, 64.

— Pl.: *toieguțe*. — Și: (regional) **tolegúță** s. f. ALR I 972/926.

— **Toiag** + suf. *-uț*.

TOIEGÚȚĂ s. f. v. **toieguț**.

TÓIET s. n. (Regional) Gălăgie, larmă, zgomot. *Tuiet mare, foc și vînt Și-ncîlceală pre pămînt.* RETEGANUL, TR. 71, cf. VAIDA, JAHRESBER. VI, 49, 84, CHEST. IV 52/273.

— Și: **tóiot** (ALR II/I h 28/325), **túiet** s. n.

— **Toi**[3] + suf. *-et*.

TOIFUÍ vb. IV. Intranz. (Prin Maram.) A îndopa gîște. LEXIC REG. 22.

— Prez. ind.: ?

— Etimologia necunoscută. Cf. germ. stopfen.

TOÍGĂ s. f. v. **toligă**.

TÓIMAI adv. v. **tocmai**.

TÓIOT s. n. v. **tolet**.

TOIPÚȚĂ s. f. (Regional) Unealtă de dulgherie, nedefinită mai îndeaproape (Latinu — Brăila). Cf. H I 238.

— Pl.: ?

— **Toalpă** + suf. *-uță*.

TOÍRE s. f. (Învechit, rar) Acțiunea de a toi[4] și rezultatul ei; exclamare, strigăt, larmă. Cf. DRLU, LB.

— V. **toi**[4].

TOITÁN, -Ă adj. (Munt. și Olt.; și substantivat) (Copil sau pui de găină, de rață etc.) măricel, bine dezvoltat, împlinit; voinic, dolofan; p. anal. (obiect) mare. Cf. H I 7, RĂDULESCU-CODIN. *Eram toitan și aveam pe samă o turmă întreagă de oi!* COMAN, GL., cf. TOMESCU, GL., LEXIC REG. 87, II, 17, 18, 32. *O femeie toitană.* UDRESCU, GL. *O ploscă toitană.* id. ib. ◇ (Substantivat, f.; ca epitet, precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de") *S-a făcut o toitană de fată, crapă fustele pe ea.* UDRESCU, GL. ✦ (Substantivat, f.) Oală mare de pămînt. ALR I 695/780, LEXIC REG. 87. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de") *Toitană de oală.* I. CR. IV, 187.

— Pl.: *toitani, -e*. — Și: **tultán, -ă** adj. ALR I 695/780.

— Etimologia necunoscută.

TOITĂNÉL, -EÁ, -ÍCĂ adj. (Regional) Diminutiv al lui toitan; măricel. Cf. RĂDULESCU-CODIN, COMAN, GL. ◇ (Substantivat; ca epitet, precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de") *S-a făcut un toitănel de băiat — să nu-i fie de deochi — și-i mai mare dragul!* UDRESCU, GL. *E o toitănică de fată, s-o sorbi cu ochii.* id. ib. ✦ (Substantivat, f.) Oală măricică. RĂDULESCU-CODIN.

— Pl.: *toitănei, -ele*. — Și: **toitănică** adj.

— **Toitan** + suf. *-el*. — **Toitănică**: cu schimbare de sufix.

TOITĂNÍCĂ adj. v. **toitănel**.

TOIÚG s. n. v. **toiag**.

TOJERÁ vb. I. Tranz. (Regional) A reteza (vîrful unui copac) (Checea — Jimbolia). Cf. ALR I 976/40.
— Prez. ind.: *tojerez.*
— Etimologia necunoscută.

TOJMÁCI s. m. pl. v. **tocmagi.**

TOJMÁGI s. m. pl. v. **tocmagi.**

TOJMÁGI s. m. pl. v. **tocmagi.**

TOLÁN s. m. v. **talan[1].**

TÓLĂ s. f. Tablă (groasă) de oţel folosită la confecţionarea rezervoarelor, a cazanelor etc. Cf. COSTINESCU. *În jurul turbinei se văd 2 imense rezervoare în tole de fier.* ENC. TEHN. I, 303. *Nituirea poate fi de două feluri: simplă (cu tole suprapuse) sau cu eclise.* SOARE, MAŞ. 54. *În locul pieselor metalice masive se folosesc altele, de aceeaşi formă, făcute din fîşii de tablă numite tole.* CIŞMAN, FIZ. II, 437, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *tole.*
— Din fr. **tôle.**

TOLĂCĂNÍ vb. IV v. **tolceăni.**

TOLĂÍ vb. IV v. **tălălăi[1].**

TOLĂLĂU s. n. v. **tălălău[1].**

TOLĂLÍ vb. IV v. **tălălăi[1].**

TOLĂLUÍ vb. IV v. **tălălăi[1].**

TOLĂNEÁLĂ s. f. Faptul de a se tolăni; trîndăveală, leneveală. *Tolăneala căţeilor, mici şi leneşi, de sub streşinile caselor.* DELAVRANCEA, T. 6, cf. ALR II/I h 97/784.
— Pl.: *tolăneli.*
— **Tolăni** + suf. *-eală.*

TOLĂNÍ vb. IV. Refl. (Despre fiinţe) A se întinde într-o poziţie comodă; a se lungi; a se trînti[1] **(3),** (regional) a se răbuni[1], (regional) a se răcăşi **(3),** a se tologi[1] **(1).** Cf. POLIZU, CIHAC, II, 416, LM. *Stînd să facă popas, se tolăniră fiecare pe ce avea, la umbră.* ISPIRESCU, L. 369, cf. 251. *Şi mi-era cald, cald şi mă tolăneam la umbra unui nuc mare.* DELAVRANCEA, V. V. 3. *Ce lucruri aş fi scris eu dacă aş fi avut iarna foc în sobă, şi vara putinţa de a mă tolăni pe iarbă, la umbra unui copac!* VLAHUŢĂ, O. A. 506, cf. DDRF. *Se tolăni lung şi începu ... să împroaşte cu şîmburi în sus.* SĂM. III, 459, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Cînd şi în cort mi s-a urît, ies pe bord, mă tolănesc pe scîndurile goale şi, cu ochii deschişi, încep a visa la ţara mea iubită.* DUNĂREANU, CH. 56. *Jos, pe dîmb, mă tolănesc Fermecat de lene.* IOSIF, PATR. *19. Cu aste vorbe se tolăni de-a lungul carului pe mîndirul de grăunţe.* CHIRIŢESCU, GR. 138. *Nu-ţi place să stai lîngă mine, colea? îi zise Roza, arătîndu-i un colţ din haina pe care se tolănea.* REBREANU, I. 105. *Se tolăni pe divan.* ARDELEANU, U. D. 207, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Aprinse o ţigară şi se tolăni apoi ... pe o vechitură de canapea.* STĂNOIU, C. I. 220. *În după-amieze cu soare mîngîios de toamnă, mă tolăneam în troscot şi citeam.* I. BOTEZ, ŞC. 54. *Ne tolănim pe paie. Încercăm să adormim.* STANCU, D. 224. *Se tolăniră într-un compartiment de clasa întîia a trenului accelerat.* VORNIC, P. 147. *Cu mîinile în buzunar, picior peste picior, se tolănise într-un fotoliu.* V. ROM. iulie 1955, 37. *S-a tolănit mulţumit pe pernele trăsurii.* GALAN, Z. R. 5. *Lucu se tolăni din nou pe divan.* VINEA, L. I, 172. *Cîinele... se tolănise între noi, căscînd de somn.* V. ROM. septembrie 1963, 27. *Porcu se mai tolănea pe jos.* ŞEZ. II, 112. *Ţiganii noştri... se tolăniră într-o margine a drumului, într-un hat cu dudău mare.* ib. VII, 26, cf. ALR II/I h 97. ◇ Fig. *Nourii cenuşii se tolăneau prin văzduhul înăbuşit.* REBREANU, NUV. 48. *Alături văd livada stropită cu albastru, August se tolăneşte prin horbotele ei.* LESNEA, P. E. 87. *Casa noastră părintească era pe muchea unui deal mare, atît de mare că la poalele lui se tolăniseră în soare patru sute.* DAN, U. 195. *Umbra anemică a pomilor se tolănea de-a lungul trotuarelor.* T. POPOVICI, S. 228. ✦ Intranz. A sta culcat comod; a lenevi, a trîndăvi, a zăcea. Cf. DR. IV, 854, IORDAN, L.R.A. 349. *Tolăneşte la umbră.* STANCU, D. 30. *El tolăneşte şi noi ne spetim muncind.* id. ib. 105, cf. DEX. ◇ Fig. *Lîngă iazul cu lumina-n punţi, Tolăneşte-o cale nisipoasă.* LESNEA, P. E. 19.
— Prez. ind.: *tolănesc.* — Şi: (regional) **tălăni** (ALR SN III h 785/130), **toloni** (ALR II/I h 97) vb. IV.
— Etimologia necunoscută. Cf. tologi.

TOLĂNÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de a se tolăni. Cf. POLIZU, DDRF, DEX.
— V. **tolăni.**

TOLĂNÍT, -Ă adj. (Despre fiinţe) Culcat, întins într-o poziţie comodă, odihnitoare; trîntit[2] **(3),** (regional) răbunit[1] **(1),** tologit. *Vedeai vite cornute, cai şi oi tolănite în iarbă.* GHICA, S. 537. *Măturătorii stau tolăniţi pe trotuar.* CARAGIALE, O. I, 77. *Tolănit pe nisip, ascultă fluierile doinaşilor.* VLAHUŢĂ, R. P. 183. *Vreo zece claponi tolăniţi la umbră şi gînditori.* CONTEMPORANUL, V_1, 97, cf. IONESCU-RION, S. 321, DDRF. *Tolăniţi pe iarba verde între oile lor grase, Zic păstorii lung din fluier cîntecele lor duioase.* OLLĂNESCU, H. O. 320. *Alţii cîţiva vorbeau, tolăniţi pe un pat de cîmp ori călare pe scaune, rezemaţi de ferestre.* D. ZAMFIRESCU, R. 202. *Sta mai mult tolănit în căruţă.* DUNĂREANU, CH. 37. *Tolănit pe sofa, maestrul privea la ea zîmbind cu satisfacţie.* ANGHEL — IOSIF, C. L. 143, cf. TDRG. *Tolănit pe pat, citeşte o gazetă.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 93. *Stătea hoinarul tolănit pe frunzişurile moi, ca un paşă.* GÎRLEANU, L. 31. *Văzu peste drum, în cerdac, tolănit într-un jilţ, pe preotul Boteanu care se sorea fericit.* REBREANU, P. S. 147. *Moş Hau şi moş Spînu, tolăniţi pe maldăre de stuf, mă priveau pieziş.* SADOVEANU, O. IX, 393. *În drumul maşinii noastre, pe aceeaşi stradă, stă totdeauna tolănit un cîine bătrîn.* ARGHEZI, S. VII, 64. *Trecea babacu-tău tolănit în butcă.* C. PETRESCU, A. R. 26. *Tolănit pe perne de catifea, moi, sugea turcul din narghilea tutun.* STANCU, D. 22. *A plecat şi a fost văzut peste vreo două ceasuri tolănit pe pernele unei trăsuri.* PAS, Z. I, 226. *Stăteau tolăniţi pe paturi şi parcă aşteptau pe cineva.* PREDA, D. 207. *Păunişa... sta tolănită pe pernele trăsurii.* BARBU, PRINC. 139. *Tolănit pe spate, Emil priveşte stelele.* IL 1962, nr. 1, 7. *Doar ulii vineţi se rotesc deasupra pustietăţii şi se reped să înhaţe şerpii tolăniţi pe stînci.* V. ROM. ianuarie 1965, 88. *Şi-am stat aşa, neclintit, tolănit pe-o parte.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 429. *Şeade grecul tolănit Şi la faţă rumenit.* TEODORESCU, P. P. 577, com. din STRAJA — RĂDĂUŢI. *Şade Toma tolănit Şi cu murgul priponit.* ANT. LIT. POP. I, 290. ◇ Fig. *În urma noastră, Motrul, tolănit în spintecătura dealurilor ca un balaur ostenit, îşi tremură solzii sclipitori în soare.* VLAHUŢĂ, R. P. 69. *O clipă rîul doarme tolănit la soare, în miros de fîneaţă.* id. S. A. III, 324. *Tolăniţi pe lîngă ape, Munţii rumegă tăcere.* LESNEA, I. 145.
— Pl.: *tolăniţi, -te.*
— V. **tolăni.**

TOLĂNÍŢĂ s. f. v. **tălaniţă.**

TOLBÁR s. m. (Regional) Tolbaş. Cf. TOMESCU, GL. ✦ Cerşetor. Com. din STRAJA — RĂDĂUŢI.
— Pl.: *tolbari.* — Şi: **torbár** s. m. Com. din STRAJA — RĂDĂUŢI.
— **Tolbă** + suf. *-ar.*

TOLBÁŞ s. m. (Învechit) Negustor ambulant (de mărunţişuri), care îşi poartă marfa în tolbă **(3);** marchitan, (regional) tolbar, tolbaşar. Cf. POLIZU, COSTINESCU. *Perine împodobite cu horboţică de-a bună, cumpărată de pe la tolbaşii care umpleau drumurile.* MACE-

DONSKI, O. III, 126, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., CIAUŞANU, V. 156.

— Pl.: *tolbaşi*.

— **Tolbă** + suf. *-aş*.

TOLBAŞÁR s. m. (Prin sud-estul Olt.) Tolbaş. Cf. CV 1951, nr. 5, 26.

— Pl.: *tolbaşari*.

— **Tolbaş** + suf. *-ar*.

TÓLBĂ s. f. **1.** (Învechit) Toc purtat pe şold, atîrnat de umăr, în care se păstrau săgeţile. *Creaşnicii întinseră arcul, gătiră săgeţile în tulbă a săgeta înturearecu.* PSALT. HUR. 7^{v}/12. *Păcătoşii întinseră arcul, goloviră săgeate (săgeate în tulbă* H). PSALT. 16, cf. CUV. D. BĂTR. I, 306/8. *Preste noapte s-au rădicat şoarici din pămînt şi le-au mîncat tulbile lor şi arcile lor.* HERODOT (1645), 134. *Păgînii... pun săgeţi în tulbe.* DOSOFTEI, PS. 35/16. *Ia-ţi... arcul şi tulba şi ieşi afară la cîmp.* BIBLIA (1688), 19^{1}/30. *Preste umărul cel drept avînd spînzurată tulba* (a. 1773). GCR II, 92/2. *Săgeţile ce avea în tulbă.* BELDIMAN, N. P. I, 53/11, cf. LB. *O tulbă plină cu săgeţi.* GORJAN, H. II, 88/32, cf. POLIZU. *Îmbrăcat numai cu aripi şi cu tolbă cu săgeţi, gîndeai că era chiar fiul cel iubit al Afroditei.* GHICA, S. 496. *M-arunc deodată în mijlocul lor, ca o arătare, smuncesc torba şi plec la fugă pintre stînci.* ALECSANDRI, T. 1 497, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 425. *Apolon... luă din tolbă o săgeată.* ODOBESCU, S. III, 301. *În tolbă-i el păstrează, ca săgeţi, Numai flori înveninate.* EMINESCU, O. I, 236. *Îşi atîrnă tolba cu săgeţile.* ISPIRESCU, L. 74. *S-a aşezat într-o groapă, cu calu-i năprasnic şi cu tolba-i de săgeţi.* VLAHUŢĂ, R. P. 70, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Arcul pe umeri avînd şi tolba cea bine-nvălită.* MURNU, I. 5, cf. TDRG. *Tolbele scitice aveau o formă particulară, cunoscută atît de pe monumentele de artă orientală, cît şi de pe cele greceşti.* PÂRVAN, G. 26, cf. ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Nu purtau scuturi, nici lănci, nici tolbe de săgeţi.* V. ROM. ianuarie 1970, 14. *Imaginea... e aceea a bustului Dianei cu tolba de săgeţi pe umăr.* H. DAICOVICIU, D. 176, cf. ALR II 4 953/414.

2. Geantă care se poartă pe şold, atîrnată de umăr, şi în care se poartă merindele, vînatul etc. Cf. LB, POLIZU. *Abia intrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceea.* NEGRUZZI, S. I, 82. *Ai venit... ca să împuşti fără milă... iepurii şi alte vietăţi menite a umplea torba ta.* ALECSANDRI, T. II, 47, cf. COSTINESCU. *Vînătorul vesel... azvîrlă* [pasărea] *singerată în tolba sa.* ODOBESCU, S. III, 36. *Îmi pusei puşca şi torba lîngă căpătîi.* GANE, N. II, 177. *Înainte de răsărit el îşi lua puşca şi torba în spate şi o pleca la vînat pe cărări ce se pierdeau în munţi.* I. NEGRUZZI, S. III, 85, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, TDRG. *Ridică prepeliţa moartă şi-o puse în tolbă.* GÎRLEANU, L. 19. *Are o tolbă, în care s-a hotărît să te vîre şi pe tine.* HOGAŞ, DR. I, 126. *Îi dezlegă un pădurar, cu tolba subsuoară şi cu puşca pe umăr.* C. PETRESCU, Î. II, 99, cf. STOICA, VÎN. 26. *Şi pescarului i se poate întîmpla, ca şi vînătorului, să se întoarcă acasă cu torba goală.* SADOVEANU, O. IX, 357, cf. SCRIBAN, D. *Prundenii îl văzură spunînd ceva primarului şi scoţînd din tolbă hîrtii.* PAS, L. I, 269. *Deşerta în calea lor tolba cu vînat, bucată cu bucată.* VINEA, L. II, 80. *Sărăcia stă în coşniţa pescarului şi în tolba vînătorului.* ZANNE, P. V, 572. ◇ Fig. *Ce folos că eşti bătrîn Şi-ai suflet bun, Dacă-n tolbă n-ai decît minciuni?* MINULESCU, VERS. 323. *Cu tolba grea de gînd să calce peste Sălbateca virginitate-a vieţii.* VOICULESCU, POEZII, II, 18. *A început să-şi descarce tolba cu noutăţi.* CONTEMP. 1954, nr. 418, 6/4. *Sub capotă, urmărind Cum din neagra noptii torbă Scapă boabe de argint, Stau cîţiva ostaşi de vorbă.* V. ROM. octombrie 1954, 17. ◇ Expr. **A fi cu tolba-n spinare** = a fi cocoşat. Cf. DDRF, ZANNE, P. V, 634. ✦ (Regional) Epitet depreciativ pentru o femeie care umblă cu minciuni (Feneş — Severin). Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. I, 196.

3. (Învechit şi regional) Un fel de raniţă sau cutie în care îşi poartă marfa negustorii ambulanţi. Cf. COSTINESCU, ŞIO II$_{1}$, 365, TDRG, CHIRIŢESCU, GR. 255, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., TOMESCU, GL., ALR II/791.

4. (Regional) Traistă, boccea, desagă. Cf. CUV. D. BĂTR. I, 305. *Te trimit cu torba-n sat Ca să-mi aduci de mîncat.* SEVASTOS, N. 306. *Tache scoase o torbă de cînepă şi i-o întinse.* IL iunie 1960, 37, cf. H XVIII 77, com. din STRAJA — RĂDĂUŢI, ALR I 727/675, 677, 679, 684, 988, ALR II/I MN 148, 3 928/728. ✦ Sac în care se dă ovăz calului. *Cum ţi-i drag fie cu vin, Aşa şi mie cu fîn; Ţi-i drag cu făina-n sac, Şi mie cu torba-n cap!* PAMFILE, C. Ţ. 242, cf. ALR I 1 127/395, 675, 677, 679, 684.

5. (Regional) Partea năvodului în care se prinde peştele. Cf. ANTIPA, P. 422.

6. (Regional) Vermorel pentru stropit pomii (Godineşti — Tîrgu Jiu). GL. OLT.

— Pl.: *tolbe*. — Şi: **tórbă,** (învechit) **túlbă** (pl. şi *tulbi*) s. f.

— Din tăt. **torba,** tc. **torba.** Cf. bg. т о р б а, scr. т о р б а, ucr. т о р б а.

TOLBĂRÍE s. f. (Regional) Meseria de a face negoţ ambulant, umblînd cu tolba **(3)** în spate. Cf. TOMESCU, GL.

— **Tolbar** + suf. *-ie*.

TOLCÁM s. n. v. **talcam.**

TOLCÁN s. n. v. **talcam.**

TOLCÉI s. n. v. **tolcer.**

TOLCÉR s. n. **I.** (Transilv., Ban., Maram.) Pilnie **(1).** Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 218, LB, CIHAC, II, 533, LM, MÎNDRESCU, UNG. 110, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., VAIDA, CABA, SĂL. 93, 101, com. din CÎLNIC — SEBEŞ şi din VAŞCĂU, DENSUŞIANU, Ţ. H. 60, L. COSTIN, GR. BĂN. 202, GR. S. VI, 245, CV 1951, nr. 2, 35, CHEST. V 66/supl. *Feşcila aia viie făcută ca un tolşeri.* ALRT II 1, cf. ALR I 698, ALR SN I h 234, ALRM SN I h 158, A I 12, 13, 17, 20, 21, 22, 23, 26, 31, 34, 35, 36, II 3, 6, 7, 8, 9, 10, 12, III 3, 12, TEAHA, C. N. 274, L. ROM. 1962, 106, SCL 1966, 285.

II. P. a n a l. (Regional) **1.** Virtej, bulboană (Secusigiu — Arad). Cf. CHEST. IV 39/49.

2. Trompa albinei (Răcăşdia — Oraviţa). Cf. CHEST. VI 58/21.

3. (Bot.; la pl.) Zorele *(Ipomaea purpurea).* BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3—4, 60, cf. BORZA, D. 127.

— Pl.: *tolcere* şi *tolceruri* (LB, ALR I 698/49, 51, 93, 96, 223, 247, 259, 270, 280, 289, 302, 315, 320, 350, 573, ALR SN I h 234). — Şi: (învechit) **tolcériu** (KLEIN, D. 439, ANTROP. 52/9), (regional) **tulcér** (GREGORIAN, CL. 63, ALR I 698/118, 825, 831, ALR SN I h 234/833, A III 1, 2, 4, 7, 16, 17, IV 5), **tiolcér** (ALR I 698/229), **tiulcér** (ib. 698/578), **toltér** (ib. 698/266), **turcér** (CIHAC, II, 533, H XIV 59), **turcél** (ALR I 698/200), **tolcéi** (ŞEZ. VII, 188) s. n.

— Din magh. **tölcsér.**

TOLCERÁŞ s. n. Diminutiv al lui t o l c e r **(1).** Cf. KLEIN, D. 439, LB, LM.

— Pl.: *tolcerăşe*.

— **Tolcer** + suf. *-aş*.

TOLCÉRIU s. n. v. **tolcer.**

TOLCERÚŢ s. n. (Bot.; regional) Petunie *(Petunia hybrida).* BORZA, D. 126.

— **Tolcer** + suf. *-uţ*.

TOLD s. n. v. **toldău.**

TOLDÁŞ s. n. (Regional) **1.** Adaos, prelungire, înnădire. Cf. VAIDA, CABA, SĂL. 101, CHEST. II 125/363.

✦ (Concretizat) Bucată de material care se adaugă la un obiect de îmbrăcăminte pentru a-l lungi sau lărgi. Com. din ZAHAREȘTI — SUCEAVA, ALR II 3 306/272. ✦ (Concretizat) Bucată de lemn care se adaugă la o bîrnă, la o streșină etc., sau cu care se umple o scobitură; (regional) toldău **(2)**. Cf. ȘEZ. V, 163, CHEST. II 125/223a, 259, ib. 246/276.

2. Pîrghie **(1)**. Cf. A II 3.

— Pl.: *toldașuri*. CHEST. II 125/363. — Și: **tódaș** (CHEST. II 246/276), **tuldáș** (A II 3) s. n.

— Din magh. **toldás.**

TOLDĂÍ vb. IV v. **toldui.**

TOLDĂU s. n. **1.** (Regional) Cui gros de fier sau de lemn cu care se unesc între ele diferite obiecte, îndeosebi părți ale carului sau ale plugului. Cf. ANON. CAR. *Între cătușă și proțap vine băgat jugul, carele să ție de ele prin un toldău.* LIUBA — IANA, M. 106, cf. CADE. *Jugul vine prins prin un toldău de fier de proțap.* H XVIII 142, cf. ib. 268, IX 60, com. din BANAT și din CRIȘCIOR — BRAD, ALRM SN I h 19/76, MAT. DIALECT. I, 270, GL. OLT. ✦ Resteu **(1)**. VICIU, GL.

2. (Prin Ban. și Transilv.) Bucată de lemn de mărimi diferite folosită ca adaos în construcții; (regional) toldaș, toldie, tuldoaie. Cf. ANON. CAR., DR. IV, 161, CHEST. II 125/48, A II 7.

3. (Prin Ban.) Drug de fier. L. COSTIN, GR. BĂN. 203.

— Pl.: *toldăie* (H XVIII 268). — Și: **told** (com. din CRIȘCIOR — BRAD), **tuldău** (VICIU, GL., A II 7, MAT. DIALECT. I, 270, pl. *tuldeie* CHEST. II 125/48 și *tuldoaie* ib. 125/56) s. n.

— Din magh. **toldó.**

TOLDEÁ s. f. (Prin Maram.) Adăusătură la ie. LEXIC REG. 13.

— Pl.: *toldele.*

— Cf. t o l d ă u.

TÓLDIE s. f. (Prin nordul Mold.) Bucată de lemn care se adaugă la o bîrnă; (regional) toldău **(2)**. Cf. ȘEZ. V, 163.

— Pl.: *toldii.*

— Cf. t o l d ă u.

TOLDOÍ vb. IV v. **toldui.**

TOLDUÍ vb. IV. (Regional) **1.** T r a n z. A adăuga, a întregi; a prelungi. Cf. DR. X, 328, CABA, SĂL. 101.

2. T r a n z. A ajuta pe cineva să-și scoată carul greu încărcat dintr-un loc mocirlos sau pe un urcuș, prinzînd la car încă o pereche de vite sau de cai. *I-am tulduit cu caii pînă i-am suit dealul.* CV 1950, nr. 11—12, 39. *Vino și mă tulduiește, să pot urni carul ăsta de aici.* MAT. DIALECT. I, 270. ✦ I n t r a n z. A înjuga la car sau la plug încă o pereche de vite sau de cai. Cf. CADE, com. LIUBA. *Am toldăit ca să scot caru.* Com. din ORAVIȚA, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 203, ALR I 334/28, A II 7.

3. R e f l. A se pune de acord cu cineva, a se înțelege; a se asocia. Cf. CADE. *Ei s-or tulduit cu tismanarii să-mpartă între ei drepturile din munte, da fără să ne spună și nouă.* CV 1952, nr. 1, 36. *S-au fost tolduit, oamenii mei să aducă lemne de la pădure, unul a pus caii, iar celălalt a pus cocia.* CĂTANĂ, P. B. II, 58. ✦ A se căsători. *S-or tulduit și ei săracii.* CV 1950, nr. 11—12, 39, com. LIUBA, NOVACOVICIU, C. B. I, 22, MAT. DIALECT. I, 270.

4. R e f l. (În forma *toltoi*) A se sfătui în ascuns. Cf. LEXIC REG. 50, 115. ◇ E x p r. (T r a n z.) **A o tulduí** = a pune ceva la cale, a plănui. Cf. CADE. *Om vedea noi cum om mai tuldui-o.* VASILIU, P. L. 239.

— Prez. ind.: *tolduiesc.* — Și: **toldăí** (com. din ORAVIȚA, L. COSTIN, GR. BĂN. 203), **toldoí** (HODOȘ, P. P. 151, com. LIUBA, NOVACOVICIU, C. B. II, 22), **toltoí** (LEXIC REG. 50, 115), **tulduí** (DR. X, 328, A II 7, CV 1950, nr. 11—12, 39) vb. IV.

— Din magh. **told.**

TOLERÁ vb. I. T r a n z. A îngădui, a permite (un lucru, o situație, un fapt nepermis); a trece cu vederea; a admite, a răbda; (învechit) a obicini **(2)**. Cf. STAMATI, D., POLIZU, COSTINESCU. *Preferați amiciția străinilor care, tolerîndu-vă acele privilegii parțiale, vor să răpească independența țării.* BOLINTINEANU, O. 422, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tolerîndu-i totuși oftările, cel mult se amuza, pe socoteala lui.* REBREANU, R. II, 99. *Acum nu mai poate tolera asemenea scandal.* C. PETRESCU, C. V. 324. *Căpitănia portului nu poate tolera întreruperea din lucru.* SAHIA, N. 41. *Cînd Olguța era singură, îl mai tolera, cînd era cu Rodica, niciodată.* TEODOREANU, M. II, 259, cf. SCRIBAN, D. *Lucrul tău nu tolerează cuvintele: poate, dacă, să vedem etc.* ARGHEZI, S. XI, 100. *Statura sa impozantă tolera o anume studiată neglijență.* CĂLINESCU, B. I. 398. *Se prefăcea că-l tolerează ca să se slujească de el.* id. C. O. 20. *Nu veți tolera însă nici o abatere.* VORNIC, P. 189. *Era din ce în ce mai des invitat într-o lume care-l ignorase pînă atunci sau îl tolerase.* V. ROM. iulie 1955, 30. *Surprinsese desigur privirile doamnei și le luase urma, fără să dea importanță. Cunoștea jocul și-l tolera.* VINEA, L. I, 150. *În casa noastră e tolerată orice nebunie.* H. LOVINESCU, T. 253. *I se păru lui... că-l luau de sus toți, că-l tolerau ca pe o rudă săracă.* V. ROM. ianuarie 1965, 24. *Burebista nu putea tolera ca înaintarea celtică să amenințe pămîntul Daciei.* H. DAICOVICIU, D. 93, cf. DEX. ◇ R e f l. r e c i p r. *E un templu al buneicuviințe, în care oamenii învață să se tolereze.* SADOVEANU, O. IX, 229. ◇ R e f l. p a s. *Poate, în secolul în care trăim, să se tolereze astfel de tiranii?* BOLINTINEANU, O. 350. *Se minuna cum se poate să se tolereze niște stări atît de barbare.* REBREANU, R. I, 96. *Nu se poate tolera dezordinea.* CAMIL PETRESCU, T. II, 441. ✦ A suporta. *Așa face și cățelul flămînd; înghite orice-i iese naintea și pe urmă măruntaiele-i aruncă afară ce nu pot tolera.* CARAGIALE, O. VII, 549. *Dar nici eu nu tolerez cosmeticul.* TEODOREANU, M. II, 162. *De obicei bolnavii febrili nu tolerează grăsimile.* BELEA, P. A. 251, cf. DEX.

— Prez. ind.: *tolerez.*

— Din fr. **tolérer.**

TOLERÁBIL, -Ă adj. Care poate fi tolerat; admisibil. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. *În țara noastră nu e tolerabil ca creșterea literaturii să meargă în mod automat.* SAHIA, U.R.S.S. 166. *Arhaismele sînt inevitabile cînd e vorba de instituțiuni și tolerabile ori de cîte ori cititorul poate să le priceapă fără a recurge la dicționar.* BUL. COM. IST. II, 34, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN², DEX.

— Pl.: *tolerabili, -e.*

— Din fr. **tolérable.**

TOLERÁNT, -Ă adj. Care tolerează; îngăduitor; indulgent. *Acesta liniști tulburările... prin blînda, dreapta și toleranta sa guvernare.* SĂULESCU, HR. I, 224/2, cf. STAMATI, D., GHICA, S. 172, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, BUL. FIL. VI, 7, SCRIBAN, D. *Să nu fim sectari, dar nici toleranți sau indiferenți atunci cînd vom fi chemați să desemnăm noii colegi.* CONTEMP. 1948, nr. 109, 7/2. *Dar și mediul oamenilor serioși nu e mai tolerant.* RALEA, S. T. II, 214. *Tolerant față de orice sistem logico-matematic, empirismul logic este intolerant față de orice „metafizică" în sensul tradițional al cuvîntului.* L. ROM. 1965, 198. *Noțiunea de modernitate extinsă în chip arbitrar — în teatru, cel puțin — a devenit atît de elastică și atît de tolerantă.* V. ROM. iulie 1970, 103, cf. DEX. ✦ (Despre organism) Care suportă anumite medicamente sau substanțe. *Stomac tolerant.* SCRIBAN, D.

— Pl.: *toleranți, -te.*

— Din fr. **tolérant.**

TOLERANTÍSM s. n. (Rar) Îngăduință, toleranță în materie de religie. Cf. COSTINESCU, CADE, DN², DEX.

— Din fr. **tolérantisme.**

TOLERÁNȚĂ s. f. **1.** Atitudine îngăduitoare; indulgență, îngăduință. Cf. COSTINESCU. *Toleranța, jumătate înscrisă în coduri, a fost întreagă în aplicație.* RUSSO, S. 165, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Exagerează cochetăria și abuzează de toleranța amabilă a bărbatului ei.* REBREANU, R. I, 250. *Își au și ei ale lor greșale și toleranța este reciprocă.* SADOVEANU, O. X, 79, **cf.** SCRIBAN, D. *O toleranță mai veche decît numirea părintelui la locul de provizor... îi da voie să scape unui control permanent.* ARGHEZI, S. XI, 92. *Ea vine după lungi răbdări și e urmată apoi de o lungă toleranță.* CĂLINESCU, C. O. 80. *Indulgența și toleranța urmează ca simple corolare.* RALEA S. T. II, 394. *Naivia are mult din factura baladelor populare, cu toleranța unor stridențe.* LL 1955, 21. *Tatăl, mai șters, cultivă toleranța, împletind-o cu afectivitatea.* V. ROM. decembrie 1964, 81, cf. SCL 1970, 349, 351, DEX ◇ *Casă de toleranță* = bordel. *Mîinile îndemînatice, sigure, ale profesionistei din casa de toleranță.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 301. *Este imaginea veridică, cînd e mai tînără, a unei pensionare dintr-o casă de toleranță.* OPRESCU, S. 220. *În romanele sale există camere mobilate, tavernе, case de toleranță.* CONTEMP. 1956, nr. 488, 3/4. ✦ (Învechit) Admiterea practicării și a altor religii decît cea oficială a statului. *De cînd s-au început toleranția, adecă volnicia legilor.* CALENDARIU (1814), 4/25. *Iosif II dînd afară orînduiala cea vrednică de pomenire a toleranției, adecă slobozeniei legilor* [credințiĭ]. ib. 101/9. *Se închide toată toleranța dogmaticească a altor streine închinări* (a. 1820). URICARIUL, XIV, 128. *Rezultatul unui asăminea război fu... introducerea toleranției relighiilor.* SĂULESCU, IIR. I, 17/5, cf. STAMATI, D. *În 13 oct. 1781 dete memorabilul edict de toleranță.* BARIȚIU, P. A. I, 466. *Toleranța religioasă a fost un act pururea cunoscut.* RUSSO, S. 74.

2. Obișnuință sau dispoziție pe care o are organismul de a suporta anumite medicamente sau substanțe. Cf. CADE, SCRIBAN, D. *Indienii care consumă multe glucide capătă după 60 de ani o scădere a toleranței pentru zahăr și o tendință progresivă la diabet.* PARHON, B. 43, cf. DEX.

3. (Tehn.) Diferență între valorile maximă și minimă admisibilă pentru o anumită mărime sau dimensiune caracteristică a unui material, piesă sau obiect, exprimînd gradul de precizie cu care acestea trebuie realizate. Cf. DM, DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *toleranțe.* — Și: (învechit) **toleránție** s. f.

— Din lat. **tolerantia,** germ. **Toleranz,** fr. **tolérance.**

TOLERÁNȚIE s. f. v. **toleranță.**

TOLERÁRE s. f. Faptul de a t o l e r a; îngăduire. Cf. ARISTIA, PLUT., POLIZU, COSTINESCU, DDRF. *Delictul de tolerare a arestării ilegale.* COD. PEN. R.P.R. 363, cf. DEX.

— Pl.: *tolerări.*

— V. **tolera.**

TOLERÁT, -Ă adj. Care este privit cu îngăduință; a cărui prezență este suportată; acceptat, admis. *Orice relighie, adecă credință, este aice tolerată sau slobodă.* AR (1829), 79²/32. *Ardelenii, tolerați numai pe pămîntul ce-l ocupa pînă la 1848.* RUSSO, S. 42. *Dezbinați în credință, tolerați și înjurați în legea și în naționalitatea lor, starea socială a românilor nu mai era de suportat.* F (1866), 31, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *M-am bucurat de favoruri tolerate.* BRĂESCU, A. 244, cf. COD. PEN. R.P.R. 577. *Otilia era socotită ca o străină tolerată.* CĂLINESCU, E. O. II, 301. ◇ (Substantivat) *Sînt un tolerat, domnule președinte. O ciupercă la umbra unui stejar.* VINEA, L. I, 45.

— Pl.: *tolerați, -te.*

— V. **tolera.**

(regional) **teleguță.** *Adusese, după o goană nebună prin tot orașul, un moș care avea o taligă pe două roți.* V. ROM. ianuarie 1955, 97, cf. ALR II/284, ALR SN II h 354/279, ALRM SN I h 237/279, MAT. DIALECT. I, 99, 289, com. din CUZDRIOARA — DEJ.

2. Teleaga plugului (Făget — Moinești). Cf. ALR I 893/578.

— Pl.: *toligi.* — Și: **talígă, toígă** (ALR SN II h 354), **táigă** (pronunțat *ta-i-*, pl. *táigi* ib. h 354/316), **tálágă** (ANON. CAR.) s. f.

— Din magh. **taliga.**

TÓLNIȚĂ s. f. v. **tălaniță.**

TOLOÁCĂ s. f. (Regional) **1.** Ogor lăsat necultivat o anumită perioadă, pentru a deveni mai productiv; pîrloagă **(1).** *De voiești a face grîu frumos trebuie ca să-l sameni... în toloacă.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 5/12. *Inul cere un loc nou,... toloacă de 2 și 3 ani.* I. IONESCU, C. 42/26, cf. id. P. 240, CIHAC, II, 416, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Buruiene care cresc pe toloace.* I. CR. I, 9, cf. TDRG, I. BRĂESCU, M. 72, ȘĂINEANU, CADE. *E pămînt bun pe tolouca asta, pămînt negru.* V. ROM. februarie 1952, 141, cf. H III 49, VI 95, VIII$_1$ 133, VIII$_2$ 24, X 260, 479, 499. *Suie-te în spate la mine și ține-te bine, că am să te duc pe o toloacă mare.* PAMFILE, VĂZD. 39, cf. ALR I 915/538, 550, 552, ALR SN I h 7, A VI 16, 19, 26.

2. Teren liber, neîngrădit, între case sau la marginea unei localități, unde pasc vitele (v. p ă ș u n e, i z l a z c o m u n a l), unde se joacă copiii (v. m a i d a n). *Locurile ce hrănesc vitele sînt nu numai imașurile, toloacele, otăvile, dar și fînețele.* I. IONESCU, C. 87/19, cf. DDRF. *Înconjurînd satul, trecînd prin toloaca dintre îmbele Horodince.* SBIERA, F. S. 104. *Se aruncă* [băț,ul] *cel gros înainte pe toloacă.* PAMFILE, J. III, 47. *Descult, cu suflet năzdrăvan, zburdase pe toloacă.* LESNEA, VERS. 319. *Se întorceau spre poartă și-și împingeau recunoașterea peste șosea, pînă pe toloaca din față.* SADOVEANU, O. X, 506, cf. SCRIBAN, D. *Toată toloaca din mijlocul satului seamănă cu acele vestite tablouri flamande, încît, privind-o, te apucă amețeala.* CONTEMP. 1955, nr. 467, 2/6. *De cînd s-a deschis acest tîrg în toloaca boierească, s-au adunat negustori... din multe părți.* V. ROM. noiembrie 1960, 19. *În Moldova se numea toloacă locul călcat de vitele mari, unde stăteau și pășteau toate vitele satului.* PANAITESCU, O. Ț. 131, cf. H VIII 46, 120, 127, 133, 142, 151, 298, 328. *Dimineața-i promoroacă, Paște mîța pe toloacă.* ȘEZ. XXIII, 59. *Și au ieșit pe-o toloacă, pe care păștea mulțime de vite, fel de fel.* SBIERA, P. 161, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, CHEST. IV 115/371, V 21/64, ALR I 409/378, 388, 395, 412, 540, 695, ALRM SN II h 317. *Pasc toloaca porcilor Și beau apa gîștelor.* FOLC. MOLD. II, 598. ✦ Loc jos, groapă pe coasta muntelui sau a dealului (ȘEZ. III, 85); drum mai jos decît grădinile sau ogoarele din jur (CHEST. IV 16/569). ✦ Loc mlăștinos, mocirlos. [Porcul] *se scaldă în toloacă.* ALR II 5 686/362, cf. GLOSAR REG.

— Pl.: *toloace* și (rar) *toloci.* Com. MARIAN, ALR I 409/388. — Și: **toloágă** s. f. ALR I 915/223.

— Din ucr. **толока.**

TOLOÁGĂ s. f. v. **toloacă.**

TOLOÁPĂ s. f. **1.** (Regional) Încălțăminte prea largă. SCRIBAN, D.

2. (Prin nord-vestul Munt.) Termen depreciativ pentru o persoană care are picioarele mari sau care calcă apăsat, greoi; tălăban. Cf. UDRESCU, GL. *Vine toloapa, se simte după mers.* id. ib. (Ca epitet precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O toloapă de muiere.* id. ib.

— Pl.: *toloape.*

— Etimologia necunoscută.

2. Epitet deprec iativ pentru o femeie guralivă, vorbăreață (Crișcior — Brad). Cf. PAȘCA, GL.

— Pl.: *toloboate.*

— Etimologia necunoscută.

TOLOBÓNI s. m. (Prin sud-vestul Transilv.) Ciorap gros de pănură care se poartă în opinci. Cf. CADE. *Tolobonu să faše d'in șioareși; îl tăiem pă măsură și-l coasăm cu acu și-l trăžem îm pișor.* DENSUSIANU, Ț. H. 155.

— Etimologia necunoscută.

TOLOBÓȚI s. m. pl. (Prin sud-vestul Transilv.) Papuci cu talpă de lemn lucrați în casă. CV 1950, nr. 5, 31.

— Etimologia necunoscută. Cf. t o l o b o n i.

TOLOCĂNEÁLĂ s. f. (Prin Mold.) Faptul de a t o l o c ă n i **(2)**. *Să nu-ți fie tolocăneala în dodii.* ap. CADE.

— Pl.: *tolocăneli.*

— **Tolocăni** + suf. *-eală.*

TOLOCĂNÍ vb. IV. (Regional) **1.** I n t r a n z. A ciocăni; p. e x t. a face mult zgomot. Cf. CIHAC, II, 418, GHEȚIE, R. M., BARCIANU. *În deal, sălta o ciocănitoare pestruie, torocănind în dreapta și stînga.* N. REV. R. I, 64, cf. ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. ✦ A trăncăni[1] **(2)**. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

2. I n t r a n z. A vorbi mult și fără rost; a pălăvrăgi, a flecări, a trăncăni[1]; a bombăni, a bodogăni. *Numai gura lui se aude în toate părțile. Hojma tolocănește pentru nemica toată, curat ca un nebun.* CREANGĂ, P. 252, cf. DDRF. *Ia nu mai tolocăni din cea gură, femeie hăi!* ap. TDRG, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU. *Se urcă în copac, lăsînd oamenii să tolocănească pentru a-și goni somnul.* ap. CADE, cf. ALEXI, W. *Ce tot tolocănești din gură.* PAMFILE, J. II, 170, cf. ȘĂINEANU, D. U., MIRONESCU, S. 622, SCRIBAN, D. *Nu mai tolocăni alît.* ȘEZ. IX, 145. *N-aș credi eu ci moșneagu s-o dzică din inimiră; ași-i șirea lui, sî tolocănească dižaba.* GRAIUL, I, 524, cf. ȘEZ. XIX, 13. *Mă doare capul de cînd tot tolocănește femeia asta.* Com. din BILCA — RĂDĂUȚI și din STRAJA — RĂDĂUȚI.

3. T r a n z. A bate la cap pe cineva, a cicăli; a dojeni, a certa. *Ogoiți-vă; ce tolocăniți băiatul; cu tatăl său aveți ce-aveți, iar nu cu dînsul.* CREANGĂ, A. 54. *Mare luptă avea unia dintre boierii tineri cu cuconul Alecu Forăscu, care, una-două, îi tolocănea mustrîndu-i.* id. ib. 153, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, MIRONESCU, S. 622, ȘEZ. V, 164, IX, 150, I. CR. III, 219.

— Prez. ind.: *tolocănesc.* — Și: (regional) **tolăcăni** (PAMFILE, A. R. 262, id. J. II, 170), **tologăni** (DEX), **toloconí** (SCRIBAN, D.), **torocăní** vb. IV.

— Formație onomatopeică.

TOLOCÍ vb. IV. (Regional) **1.** T r a n z. A călca în picioare (semănăturile, iarba etc.); a bătători. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. *Săminăturile le tologeau cu caii lor cei mici și sprinteni.* ȘEZ. V, 76, cf. ALR SN V h 1 360/414.

2. R e f l. (Despre terenuri) A deveni toloacă **(1)**. *Să să pască de vite măcar trí ani ca să să tolocească.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 3/24. *Pămîntul învechit se va toloci mai mult și mai bine.* I. IONESCU, C. 219/2, cf. TDRG, CADE. *Se tolocește locul pentru grîul de toamnă.* H VIII 275, cf. CHEST. IV supl.

— Prez. ind.: *tolocesc.* — Și: **tologi** vb. IV.

— Din ucr. **толочити.**

TOLOCÍT, -Ă adj. (Regional; despre terenuri) Care a devenit toloacă **(1)**. *Lespezile pămîntului tolocit se ridicau grele și groase, îndoind cormenele.* MIHALE, O. 124, cf. LEXIC REG. 110.

— Pl.: *tolociți, -te.*

— V. **toloci.**

TOLOCONÍ vb. IV v. **tolocăni.**

TOLOGĂNÍ vb. IV v. **tolocăni.**

TOLOGEÁLĂ s. f. (Regional) Faptul de a s e t o l o g i[1]. ◇ E x p r. **A-l apuca** (pe cineva) **tologeala** sau **a-i fi** (cuiva) **tologeală** = a-l apuca pe cineva urîtul, a-i fi cuiva urît. ALR SN V h 1 246/95. ✦ Căldură înăbușitoare, zăduf (Scărișoara — Abrud). Cf. ALR SN V h 1 502/95.

— **Tologi[1]** + suf. *-eală.*

TOLOGÍ[1] vb. IV. R e f l. **1.** (Mold.) A se tolăni. *Ne-am tologit subt un bătrîn plop.* NEGRUZZI, S. I, 223. *La pămînt o rogojină, pe care se tologeau colegii mei și jucau cărți.* EMINESCU, G. P. 45. *Cum ajungem la cîmp. Trăsnea se tologește pe-un hat.* CREANGĂ, A. 87, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, JAHRESBER. VIII, 228, ALEXI, W., TDRG. *Nu este bine a călca în locul unde s-a tologit calul.* GOROVEI, CR. 41. *S-au tologit pe jos, căscînd mereu.* LUNGIANU, CL. 148, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Pe lîngă jar se tologesc vreo patru-cinci.* V. ROM. octombrie 1954, 27, cf. L. ROM. 1967, nr. 5, 420, COM. SAT. III, 80, ALR II/I h 97/414, 520, 531, 537, ALR II 5 686/414.

2. (Regional) A se da de-a tumba. *După ce s-a tologit de mai multe ori, s-a sculat și a apucat la fugă.* Com. din BILCA — RĂDĂUȚI, cf. ALR I 367/402.

— Prez. ind.: *tologesc.*

— Etimologia necunoscută.

TOLOGÍ[2] vb. IV. R e f l. (Regional) A se asocia (Chișindia — Vașcău). *Noi ne-am tologit laolaltă.* Cf. CV 1950, nr. 11—12, 39.

— Prez. ind.: *tologesc.*

— Etimologia necunoscută.

TOLOGÍ[3] vb. IV v. **toloci.**

TOLOGÍT, -Ă adj. (Mold.; despre oameni) Tolănit, întins. *Maica era tologită jos între două scaune.* DRĂGHICI, R. 26/17. *Mîncam din belșug... tologiți abia suflam.* CONTEMPORANUL, I, 833. *Ziua tologit în soare, pîndind cozile de șoaric.* EMINESCU, O. I, 48. *Și cînd colo, mă vede tologit cu pielea goală pe năsip, cît mi ți-i gliganul.* CREANGĂ, A. 65, cf. DDRF. *Nu-i vezi c-asudă, tologiți la umbră și-i dor șalele și pîntecele.* LUNGIANU, CL. 136.

— Pl.: *tologiți, -te.*

— V. **tologi[1].**

TOLOGLÓD s. n. (Regional) Noroi, glod. *Iacă vine numai porcul sforăind pe nas de căldură și se tăvălește în tologlod răcorindu-se.* MERA, L. B. 68.

— Etimologia necunoscută. Cf. g l o d.

TOLOÍ vb. IV v. **tololoi[2].**

TOLOIPÁN, -Ă s. m. și f. v. **toroipan.**

TOLOLOÁNCĂ s. f. (Regional) Clopot de tinichea, care se atîrnă la gîtul vitelor (mai ales al oilor); talangă **(1)** (Șercaia — Făgăraș). LEXIC REG. II, 55.

— Pl.: *tololoance.*

— Cf. t a l a n g ă.

TOLOLÓI[1] s. n., s. m. (Regional) **1.** S. n. Zarvă, tărăboi; gălăgie. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., SCL 1960, 784. *Mîncară și beură ca nicicînd altă dată și făcură un tololoi d-ăl figănesc.* CĂTANĂ, P. B. III, 57. *Umblu eu prin pădure cît umblu, pînă aud numa într-o scorbură cîțiva pui de glanguri făcînd tololoi.* MERA, L. B. 84. *Alungă copiii ăștia de-aici să nu facă așa un tololoi mare.* MAT. DIALECT. I, 289.

2. S. m. Persoană care flecărește, care trăncănește. Cf. DR. IV, 180, CADE, SCRIBAN, D., ȘEZ. V, 169.
— Pl.: **(2)** *tololoi.*
— Cf. t ă l ă l ă u.

TOLOLOÍ² vb. IV. Intranz. (Regional) **1.** (În forma *toloi)* A țipa, a face larmă (Chișindia — Vașcău). Cf. L. ROM. 1961, nr. 1, 22.

2. A flecări, a trăncăni. Cf. SEVERIN, S. 71.
— Prez. ind.: *tololoiesc.* — Și: **toloí** vb. IV.
— Cf. t o l o l o i¹.

TOLOLÓȚI s. m. pl. (Regional) Tăiței (Drăgușeni — Târgu Neamț). Cf. COMAN, GL. ✦ Frecăței (Bogdana — Vaslui). LEXIC REG. 62.
— Etimologia necunoscută.

TOLOMÁC, -Ă s. m. și f. (Regional) Persoană grasă, butucănoasă, moliie; prostănac. Cf. L. ROM. 1965, 329, DEX, com. din LUPȘA — TURDA și din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ, UDRESCU, GL.
— Pl.: *tolomaci, -ce.*
— Etimologia necunoscută.

TOLOMOÁCĂ s. f. (Învechit și regional) Om moliu, bleg. *Un soldat carele pe lîngă un gheneral fricos ar fi tomolog, poate să facă minuni pe lîngă unul viteaz.* TÎMPEANUL, G. 98/16, cf. UDRESCU, GL.
— Pl.: *tolomoace.* — Și: (învechit) **tomológ** s. m., (regional) **tomoloáeă** (UDRESCU, GL.) s. f.
— Cf. t o l o m a c.

TOLOMOÁCE subst. (Prin sud-estul Mold.) Mîncare rea. Cf. I. CR. VI, 315.
— Etimologia necunoscută.

TOLONÍ vb. IV v. **tolăni.**

TOLONTĂÍ vb. IV. Intranz. (Prin Mold.) A vorbi singur, a bombăni. Cf. I. CR. VI, 251. *Ia nu mai tolontăi de pomană.* ib.
— Prez. ind.: *tolontăiesc.*
— Formație expresivă.

TOLOPĂÍ vb. IV. Intranz. (Prin nord-vestul Munt.) A merge tropăind sau tîrîndu-și picioarele. Cf. UDRESCU, GL. *Cine tolopăie așa?* id. ib.
— Prez. ind.: *tolopăiesc* și *tolópăi.*
— Cf. t ă l ă p ă n i.

TOLOȘCÁN, -Ă s. m. și f. (Mold.) **1.** Copil dolofan, durduliu; (regional) toloșman. Cf. SĂGHINESCU, S. 107, PASCU, S. 341, JAHRESBER. XXVI—XXIX, 42, CADE, SCRIBAN, D. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Găsi soția stînd de vorbă despre trebile împărătești cu un toloșcan de băiet.* ap. CADE. ✦ Boboc de gîscă sau de rață bine dezvoltat. *Am ieșit să pușc hulpea... Mi-a mîncat optsprezece rățuște — toloșcane de patru luni.* SADOVEANU, O. VI, 636, cf. H XVI 226.

2. Persoană leneșă, trîndavă, greoaie, proastă. Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., LEXIC REG. 118.

— Pl.: *toloșcani, -e.* — Și: **tulușeán, -ă** s. m. și f. LEXIC REG. 118.
— Etimologia necunoscută.

TOLOȘMÁN s. m. (Mold.) Toloșcan **(1).** Cf. SĂGHINESCU, S. 107, PASCU, S. 341, BUL. FIL. VII—VIII, 112.
— Pl.: *toloșmani.*
— Cf. t o l o ș c a n.

TOLOVĂNÍ vb. IV. Refl. (Prin Mold.; despre ugerul oii sau al vacii) A se întări, a se bolovăni. Cf. A V 27, 29, VI 26, GLOSAR REG.
— Prez. ind. pers. 3: *tolovănește.*
— Etimologia necunoscută. Cf. b o l o v ă n i.

TOLPÁȘ s. m. v. **talpoș.**

TÓLPĂ s. f. (Prin nordul Mold.) Grup, ceată, mulțime. Cf. ALR I 456/388, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI și din BILCA — RĂDĂUȚI. ✦ (Regional) Cîrd de oi (Brodina — Rădăuți). GLOSAR REG.
— Pl.: *tolpe.*
— Din rus. **толпа.**

TOLTÉC, -Ă s.m. și f. Persoană care face parte dintr-o populație indiană din Mexic. DEX.
— Pl.: *tolteci, -ce.*
— Din fr. **Toltèque.**

TOLTÉR s. n. v. **toleer.**

TOLTÉU s. n. v. **telteu.**

TOLTEUÁR s. m. (Regional) Persoană care face coșuri (Sighiștel — Dr. Petru Groza). Cf. TEAHA, C. N. 275.
— Pl.: *tolteuari.*
— **Tolteu** + suf. *-ar.*

TOLTÍȘ s. n. (Regional) **1.** Drum pietruit. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195, A I 20, LEXIC REG. 72, II, 84, 87.

2. Întăritură în țărmul unui rîu pentru ca apa să nu-i strice malurile. Cf. CHEST. IV 41/68, 86.

3. Ungher după horn (Pociovelișteă — Beiuș). A I 13.

— Pl.: *toltișuri.* LEXIC REG. II, 87.
— Din magh. **töltés** „umplutură".

TOLTIȘÉR s. m. (Regional) Persoană care îngrijește un drum pietruit (Șimand — Arad). Cf. ALR I 805/59.
— Pl.: *toltișeri.*
— **Toltiș** + suf. *-ar.*

TOLTOÁȘĂ s. f. **1.** (Prin Olt. și Munt.) Mototol, ghemotoc. *Namul de buccea din spate... i se tot topise, de-ajunsese o biată toltoașă.* CONV. LIT. LI, 213. *Două oftări se surpau pe dată din toltoașa boccelelor.* KLOPȘTOCK, F. 202, cf. SCRIBAN, D. (Fig.) *Am trecut toltoașa „menajului" la coana Sița.* KLOPȘTOCK, F. 276. ✦ Boccea. *La urmă ieșim din sat, bag pălăria în toltoașă și țiști, mă proțăpesc iar pă loitrar.* ALAS 19 V 1929, 4/2, cf. SCL 1977, 187.

2. (Prin nord-vestul Munt.; la pl.) Testicule. Cf. UDRESCU, GL.
— Pl.: *toltoașe.* — Și: **doldoáșă** s. f. CONV. LIT. LIV, 363.
— Etimologia necunoscută.

TOLTOÍ vb. IV v. **toldui.**

TOLTÚȘ s. m. (Bot.; prin Munt.) Corcoduș *(Prunus cerasifera).* SCRIBAN, D., cf. ALR II 6 082/784.
— Pl.: *toltuși.*
— Etimologia necunoscută. Cf. t o l t u ș ă.

TOLTÚȘĂ s. f. (Prin Munt.) Corcodușă. SCRIBAN, D.
— Pl.: *toltușe.*
— Etimologia necunoscută. Cf. t o l t u ș.

TOLUÉN s. n. Hidrocarbură din seria benzenului, incoloră, insolubilă în apă, cu miros specific, care se găsește în gudroanele cărbunilor de pămînt și în benzina extrasă din anumite feluri de țiței și care se întrebuințează ca materie primă în industria coloranților, a unor medicamente etc. Cf. CADE, NOM. MIN. I, 207, MACAROVICI, CH. 467, LEG. EC. PL. 426. *Toluenul mai are avantajul că se dilată mai regulat decît alcoolul.* MARIAN — ȚIȚEICA, FIZ. II, 75, cf. DN³, M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **toluène.**

TOLUIDÍNĂ s. f. Amină derivată din toluen, întrebuințată la fabricarea unor coloranți, a unor medicamente etc. Cf. DC, M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **toluidine.**

TÓLVAI interj. v. **tulai**[1].

TOLVĂÍ vb. IV. (Regional) **1.** Refl. A se văita, a se văicări. *Pe vîrful Dosului fugea un om tolvăindu-se, văietîndu-se în gura mare.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 111.

2. Tranz. A bate (pe cineva) (Valea Timișului — Caransebeș). L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195. *Am să te toalvăi.* id. ib.
— Prez. ind.: *tolvăiesc* și *toálvăi.*
— De la **tolvai.**

TOM s. n. Fiecare dintre volumele care compun o lucrare unitară; p. ext. carte, operă (literară, științifică etc.). *Tomosul al doilea al Hronicului nostru.* CANTEMIR, HR. 26. *Au scris tomuri destul de mari.* ECONOMIA, 173/7. *Această carte... stă din mai mulți tomi.* MAIOR, IST. 259/7, cf. DRLU. *O colecție de autori latini în 29 de tomuri bine legate.* CR (1829), 238[2]/24, cf. VALIAN, V., STAMATI, D. *Aa introdus tomuri pentru descoperirea unei regule de gramatică.* RUSSO, S. 163. *Din cele cinci tomuri... se mai află încă un mic număr de esemplare complete.* FM (1861), 32, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 707. *Luna strălucește peste-a tomurilor bracuri.* EMINESCU, O. I, 132. *Pînă acuma toate cărțile de citire erau o grămădire într-un singur tom a bucăților de cetit pentru toate șapte clasele.* CARAGIALE, O. IV, 417. *O mînă îi căzu moleșit și greu pe tomul de alături.* DELAVRANCEA, T. 198. *Răspunsuri multe, dar goale, îngrămădite în tomuri groase.* IONESCU-RION, S. 123, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Tomuri pe care au visat cine știe ce ochi,... dorm toate la un loc.* ANGHEL, PR. 18. *Sînt pline De tomuri grele.* CAMIL PETRESCU, V. 7. *Printre tomuri cu cotoare roșii Foșnesc lin chiparoșii.* CĂLINESCU, L. L. 88. *Publică trei tomuri de folclor sîrbesc.* LL 1955, 16. *Vreme de două-trei ceasuri, se îndeletnicea cu cititul, trecînd de la una la alta, prin tomuri, reviste și dicționare.* VINEA, L. I, 50. *Și îi-am vorbit aiurea, de tomuri, de cărțile mele, de mine.* T. POPOVICI, S. 48. *Între tomuri, pe postamentul rafturilor de jos, lucește un chivot de metal.* V. ROM. octombrie 1964, 105. *Revista de filozofie, tomul 13, nr. 1/1966, cuprinde un număr bogat și variat.* CONTEMP. 1966, nr. 16, 8/1. *Aș umple tomuri dacă m-aș apuca să le trec pe hîrtie.* V. ROM. mai 1969, 22, cf. DEX.
— Pl.: *tomuri* și (învechit, m.) *tomi.* — Și: (învechit) **tómos** s. n.
— Din ngr. τόμος, lat. **tomus,** fr. **tome.**

TÓMA adv. v. **toemai.**

TOMÁCI s. m. pl. (Regional) Ciorapi (Rasova — Constanța). H II 300.
— Din tc. **tomak** „cizmă".

TOMÁDĂ s. f. v. **tomată.**

TOMÁG s. n. v. **stomac.**

TOMÁGI s. m. pl. v. **toemagi.**

TOMÁLĂ s. f. v. **toemeală.**

TÓMAN adv. v. **taman.**

TOMÁTĂ s. f. Pătlăgea roșie *(Lycopersicum esculentum)*; p. restr. fructul acestei plante. *Locul ce va rămînea gol prin recoltarea bobului care se coace iute va fi ocupat de tomate.* F (1884), 217, cf. ALEXI, W. *Fiecare colibă caută să se aprovizioneze cu fasole..., cu dumade (pătlăgele roșii).* ANTIPA, P. 760. *Un rînjet... batjocoritor în colțul gurii lui cărnoase și roșie ca o tomadă.* I. BOTEZ, B. I, 117. *Clientul concentrase pe figura lui toate culorile roșii dintre carnea tocată, tomată și boiaua de ardei.* ARGHEZI, S. XI, 31, cf. DN[2], BORZA, D. 102. *Cei din urmă pepeni și cele din urmă tomate... Sînt adunate.* HOREA, C. 84. *Alte solanacee alimentare sînt: pătlăgelele roșii sau tomatele.* BOTANICA, 153. *Se pregătesc roșiile la fel ca pentru ochiuri în tomate.* S. MARIN, C. B. 62, cf. DEX, H II 251.
— Pl.: *tomate.* — Și: (regional) **tomádă, domádă** (H II 251), **dumátă** (PAMFILE, A. R. 197), **dumádă** s. f.
— Din germ. **Tomate,** fr. **tomate,** bg. **домат.**

TOMÂNÍ vb. IV v. **tumâni.**

TOMBÁC[1] s. n. Aliaj de cupru cu zinc, de culoare roșiatică, folosit la fabricarea unor sîrme, table etc. *10 linguri de tombac* (a. 1784). IORGA, S. D. VII, 234. *2 zarfuri proaste sadea de tumbac* (a. 1802). DOC. EC. 68. *Șăsă furculiță di tumbacu și trii cuțăti di os* (a. 1821). IORGA, S. D. VII, 262. *Ajunserăm la o poartă de tumbac.* GORJAN, H. IV, 150/2, cf. POLIZU. *În mijlocul camerei era un scaun... pe care erau puse patru sfeșnice de tumbac.* FILIMON, O. I, 178, cf. COSTINESCU. *Îmi străpunse vederile lumina flacărilor de niște mangale de tombac poleit.* ODOBESCU, S. I, 292. *Fierul, aurul, tombacul Ardă-l focul, să mi-l ardă.* EMINESCU, L. P. 147, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ȘIO II[1], 368, ALEXI, W. *Sîrmă de tombac.* NOM. MIN. I, 85. *Însemnul medaliei... este confecționat din tombac aurit.* BO 1955, 282, cf. DN[2], DEX, H XII 236. *Și sînt cu puica certat, Pentr-un inel de tumbac.* CIAUȘANU, V. 58, cf. ALR II 4 268/386.
— Și: **tumbác** s. n.
— Din fr. **tombac.** — **Tumbac** < tc. **tumbak.**

TOMBÁC[2] s. n. v. **tambac.**

TOMBÁL, -Ă adj. (Livresc) Asemănător unui monument funerar. *Dacă nu sînt niște capodopere, au totuși măreția tombală.* CĂLINESCU, C. O. 160.
— Pl.: *tombali, -e.*
— Din fr. **tombal.**

TOMBATÉRĂ s. f. (Învechit) **1.** Un fel de căciulă de modă orientală, care se purta în trecut. *O căciulă cît ciubărul de piele de miel sur, numită în batjocură: „tombatera".* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 16. *De la zaveră ei lepădase lebadeaua și tombatera și se îmbrăcase nemțește.* GHICA, S. 258. *Era un bătrîn cuișlic mare în cap, ceea ce făcu pe cei mai tineri din noi să strige „tompatera" bietului administrator.* BOLINTINEANU, O. 264. *Și-ar fi bătut joc de ișlic și tombateră.* MAIORESCU, CR. II, 181, cf. GÁLDI, M. PHAN. 262, SCL 1953, 116, 117. *Căpățînele rase de sub tombaterele funariote.* V. ROM. februarie 1963, 3.

2. Fig. (Și adjectival) (Persoană) cu idei învechite, retrograde. V. tombarist. *Te credeam om de progres..., dar te găsesc tombatera de tot, cum se zice la noi.* GHICA, S. 441, cf. DDRF, SCL 1953, 116, 117, ZANNE, P. III, 404.
— Pl.: *tombatere.* — Și: **tompatéră, tonpatéră** (ALEXI, W., TDRG) s. f.
— Din ngr. τὸν πατέρα [„care imită] pe tata".

TOMBATERÍST s. m. (Învechit, rar) Persoană care purta tombateră **(1)**; fig. persoană cu idei învechite, retrograde, (învechit) tombatеră **(2).** *Toți principii ..., toți tombateriștii, toți șiicarii... au încungiurat ... pe sărmanul.* în SCL 1953, 117.
— Pl.: *tombaterișt.*
— **Tombateră** + suf. *-ist.*

TÓMBĂ s. f. (Italienism) Mormînt **(I 1).** *Dacă pe la tomba-mi... va trece, Să poată să s-areate, să poată-ngenunchea.* HELIADE, O. I, 114, cf. COSTINESCU.
— Pl.: *tombe.* — Și: **túmbă** s. f. COSTINESCU.
— Din it. **tomba.**

TOMBERÓN s. n. Cutie de tablă cu fundul rotunjit, montată pe o osie cu două roți mari și folosită pentru transportul pe distanțe mici al materialelor de

construcție, al gunoaielor etc. Cf. BUL. FIL. XIV, 112. *Stăteau să se odihnească lîngă tumbăraiele lor.* PREDA, M. S. 150, cf. DN². *Tomberoanele... duceau gunoiul spre groapă.* T 1961, nr. 212, 5/4, cf. DEX.
— Pl.: *tomberoane.* — Și: (formă coruptă) **tămbărău** (CV 1949, nr. 7, 30), **timbărău** (BL XIV, 112), **tumbărău** (DEX, pl. *tumbăraie*) s. n.
— După fr. **tombereau.**

TÓMBOLĂ s. f. Loterie organizată la diferite ocazii (serbări, baluri etc.), cu cîștiguri în obiecte. *Dac-am văzut că mă omoară concurența străinilor, am deschis tombolă cu obiecte la Moși.* CARAGIALE, O. I, 86, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Au să poarte grijă coconeturile cu baluri, tombole și toate moșturile.* C. PETRESCU, Î. II, 125. *Vindea bilete de tombolă.* V. ROM. aprilie 1955, 167. *Organiza „reuniuni tovărășești" cu bufet și tombolă.* PREDA, R. 110, cf. DEX.
— Accentuat și: *tombólă.* DEX. — Pl.: *tombole.*
— Din fr. **tombola, it. tombola.**

TOMBÚR s. n. v. **tambură**[1].

TOMEĂLĂ s. f. v. **toemeală.**

TOMENTÓS, -OÁSĂ adj. (Bot.) Acoperit cu peri moi, catifelați, de culoare albă. *Foi tomentoase.* GRECESCU, FL. 144. *Frunzele alb tomentoase pe partea inferioară.* ENC. AGR. III, 88, cf. DN².
— Pl.: *tomentoși, -oase.*
— Din fr. **tomenteux.**

TOMÍ vb. IV v. **toemi.**

TOMÍSM s. n. Doctrină teologică și filozofică a lui Toma d'Aquino și a continuatorilor săi. V. n e o t o m i s m. Cf. ȘĂINEANU, D. U., DN², M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **thomisme.**

TOMÍST s. m. Adept al tomismului. Cf. ȘĂINEANU, D. U.
— Pl.: *tomiști.*
— Din fr. **thomiste.**

TOMÍT[1] s. n. v. **toemit**[1].

TOMÍT[2]**, -Ă** adj. v. **toemit**[2].

TÓMITE adv. (Prin Olt.) Tocmai **(2).** CADE. *Ș-acu mai am semne — uite, tomite-n creștet.* GRAIUL, I, 55, cf. CIAUȘANU, GL. *Am fost la o nuntă tomite-ncolo dăparte la Ploiești.* GL. OLT.
— Și: **tămite** (GL. OLT.), **tómte** (ib.), **túmite** (UDRESCU, GL.) adv.
— To[cmai] + **mi-te.**

TOMÎNJÍ vb. IV v. **tămînji.**

TOMNÁ[1] vb. I. I n t r a n z. (Despre oi, vite) A petrece toamna într-un loc (unde se găsesc pășuni). *Di să vor găsî oi sau fiece dobitoaci vărînd sau tomnînd în hotarul svintii mănăstiri..., să aibă a le lua lor cîti 12 berbeci* (a. 1630). IORGA, S. D. VI, 3, cf. DRLU, SCRIBAN, D., CHEST. V 13/71. ◆ T r a n z. A ține, a îngriji turmele, vitele în timpul toamnei. *În cazuri extrem de rare, li se întîmplă unora să nu le ajungă finul, și, deci, să fie siliți să ducă oile „la cîmp" să le „tomneze" ori „primăvăreze".* GR. S. V, 312. *Toamna le aduna Și-aci le tomna, Iarna le mîna De a le ierna.* POP., ap. GCR II, 329, cf. ALR I 1 795/215, A V 26, 28, VI 26.
— Prez. ind.: *tomnez.*
— V. **toamnă.**

TÓMNA[2] adv. v. **toemai.**

TOMNÁCI s. m. pl. v. **toemagi.**

TOMNÁGI s. m. pl. v. **toemagi.**

TÓMNAI adv. v. **toemai.**

TOMNÁȘI adv. v. **toemași.**

TOMNÁT s. n. Ținerea vitelor sau a oilor în timpul toamnei într-un loc unde se găsesc pășuni. *În această zi se aleg vitele de la tomnat.* PAMFILE, S. T. 72. *Acum toate oile împărțite pe boteie se strîng pentru tomnat sub grija unui singur cioban.* DIACONU, P. 15. *Cînd... verile erau secetoase și nu-și puteau face fîn din belșug, ei își duceau turmele... la „tomnat".* GR. S. VI, 305, cf. CHEST. V 12/19, ib. 23/66, ALR I 1 788/803.
— V. **tomna**[1].

TOMNÁTEC, -Ă adj. v. **tomnatic**[2].

TOMNÁTIC[1] s. n. (Regional) **1.** Petrecerea toamnei într-un anumit loc. *Cantemir își ținu hoarda la tomnatic, pe marginile Lehiei.* SADOVEANU, O. V, 615.

2. Loc unde stau păstorii cu animalele lor toamna. Cf. H X 31, 45.
— Pl.: *tomnatice.*
— **Tomna**[1] + suf. *-atic.*

TOMNÁTIC[2]**, -Ă** adj., s. f. **1.** Adj. Care a
care se face toamna; de toamnă; (regio
Cf. ANON. CAR., LB, POLIZU. *Curînd răsăr
din ce în ce se suia pe cer, cu-afîta tomnatecele sale raze deveneau mai calde.* EMINESCU, G. P. 135. *Liliecii și gîndacii tomnateci începură să zboare prin aer.* SLAVICI, N. I, 102. *Aerul tomnatic al unei dimineți răgușite de ceață îi răcori repede fruntea.* MACEDONSKI, O. III, 20, cf. DDRF, BARCIANU, PASCU, S. 99. *Cerul, căptușit cu nouri tomnatici, apăsa greu și parcă-și afunda marginile în orizont.* REBREANU, R. I, 70. *În curînd raza se stinse în negurile tomnatice de pe înălțimi.* IBRĂILEANU, A. 215. *Vîntul împrăștie ploaia, Tomnatice frunze prin tîrg Aleargă pe drumuri cu droaia.* BACOVIA, O. 105. *Amar miroase somnul celor ce nu mai sunt Prin liniștea aramei drumeagului tomnatec.* LESNEA, I. 113. *Aduce ca o veste năpraznică de moarte, Tomnaticilor struguri spunîndu-le-n țelesul, Că mîine-n zori începe, cu chiote, culesul.* VOICULESCU, POEZII, I, 175. *Un pom cu foi de foc e un mărgean Sub pavăza tomnaticului ram.* PILLAT, P. 137. *Îmi ghicesc soarta Din palma unei frunze tomnatice.* BLAGA, POEZII, 89. *Îl îmbăta mireasma pămîntului tomnatec.* VINEA, L. I, 49, cf. H IX 306, 338, XVIII 41, A I 13, 21, II 6, 12, III 2, 5, 17, 19. ◆ (Despre pomi) Care rodește toamna; (despre fructe) care se coace toamna. *Trei fălci de vie..., 5 meri tomnatici* (a. 1741). URICARIUL, XXV, 313/6, cf. BARONZI, L. I, 93, BUL. GRĂD. BOT. I, 86, ȘĂINEANU, D. U., ȘEZ. V, 69. *Ș-ar vrea să fac-o gargară De prune tomnatice.* TEODORESCU, P. P. 131, COM. MARIAN, H I 48, IV 83, IX 374, ALR I 879/194, ib. 875/510, ALR II 6 067/316, 605, ib. 6 068/130, A I 12, 20.

2. Adj. F i g. Ca toamna; p. e x t. trist, melancolic. *Căci răgușit, tomnatec, vrăjește trist un greier.* EMINESCU, O. I, 71. *Parfumul rozelor ude, Tomnatic suspin În zori, în tăcutele trude, Te cheamă pe tine, puțin.* BACOVIA, O. 111. *Mîni tomnatice întinde noaptea mea spre tine.* BLAGA, POEZII, 47.

3. Adj. F i g. (Despre oameni) Trecut de maturitate, ajuns la vîrsta care precedă bătrînețea; (mai ales despre bărbați) trecut de tinerețe și rămas necăsătorit; celibatar, holtei, burlac. *Vezi pe acest flăcău tomnatic, îmbrăcat cu un frac fără mînece?* NEGRUZZI, S. I, 238. *Sînt încă tot holtei..., holtei tomnatic, precum vedeți.* ALECSANDRI, T. 873. *Iubea prea mult femeile... nalte sau mici, bălăi sau smolite, tinere sau tomnatice, numai femei să fi fost.* CONV. LIT. IX, 51. *Am jucat la trei jocuri: unul de flăcăi tomnatici.* CREANGĂ, A. 104, cf. BARCIANU. *Nu mai era destul de tînără, ca să întoarcă mințile la flăcăi tomnatici ca Scatiu și alții.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE, cf. ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, J. II, 170. *Începuse a se număra, după obiceiurile satului, între flăcăii tomnateci.* AGÎRBICEANU, S. 13, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Primul aspirant la mîna ei, flăcău tomnatic.* BRĂESCU, A. 63. *Aproape*

flăcău tomnatic, cel cu înfățișare mai fudulă dintre toate odraslele lui Păr-Negru, ar fi cel mai nimerit să agonisească moștenitori. SADOVEANU, O. XIII, 91. *Își recruta „viitoarele" printre femei tomnatice.* CĂLINESCU, C. N. 119. *Venit aci burlac tomnatic, îi trecuse pe nesimțite timpul și nu se mai însurase.* CAMIL PETRESCU, O. II, 291. *Tot voinici tomnatici Vin pe cai sălbatici.* TEODORESCU, P. P. 588. *Flăcăii tomnatici și fetele cele bătrîne...: aleargă pe la vrăjitoare.* ȘEZ. IV, 20, cf. ALRM I/II h 387, ZANNE, P. IV, 357. ✦ (Învechit și regional; despre plante) Trecut, vechi; răscopt. *Leamne tomnateci fără rodu, de doao ori muriră de-n rădăcină* (a. 1569—1575). GCR I, 12*/3, cf. ȘĂINEANU, D. U., ALR II 5 263/362.

4. S. f. pl. (Regional) Numele unor insecte asemănătoare cu lăcustele. Com. din SASCA MONTANĂ — ORAVIȚA.

5. S. f. pl. (Bot.; regional) Crizantemă *(Chrysanthemum indicum).* BORZA, D. 47.

— Pl.: *tomnatici, -ce.* — Și: **tomnátec, -ă** adj.

— **Toamnă** + suf. *-atic.*

TÓMNĂ s. f. v. **toemă.**

TOMNEÁLĂ s. f. v. **toemeală.**

TOMNÍ vb. IV v. **toemi.**

TOMNÍT, -Ă adj. v. **toemit².**

TOMNITÚRĂ s. f. v. **toemitură.**

TOMNÍȚĂ s. f. Nume dat unei insecte de toamnă. *Pe ușa deschisă îi venea, din grădiniță de-afară, mireasma busuiocului și firîitul moale al tomnițelor.* SADOVEANU, O. IX, 50, cf. XIII, 254.

— Pl.: *tomnițe.*

— **Toamnă** + suf. *-iță.*

TOMNÍU, -ÍE adj. (Regional) Tomnatic² **(1)**. Cf. SFC VI, 77. *Cită poamă e tomnie, Nice una nu-i dulcie Ca măicuța ceă dintîie!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 209.

— Pl.: *tomnii.*

— **Toamnă** + suf. *-iu.*

TOMOÁȘĂ s. f. (Regional) Ghemotoc. *Cum umblam așa, văz jos o tomoașă neagră... portofelul ăsta cu bani.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, în SCL. 1977, 188.

— Pl.: *tomoașe.* — Și: (prin vestul Munt.) **tomoáșcă** s. f. SCRIBAN, D.

— Cf. m o t o a ș c ă.

TOMOÁȘCĂ s. f. v. **tomoașă.**

TOMOGRAFÍE s. f. (Med.) Metodă de examinare radiografică cu ajutorul căreia se obțin imagini ale structurilor dintr-un singur plan de profunzime, eliminînd imaginile celorlalte planuri. Cf. DN², ABC SĂN. 357, M. D. ENC., DEX. ✦ (Concretizat) Clișeu, film care conține o asemenea imagine. DEX.

— Pl.: *tomografii.*

— Din fr. **tomographie.**

TOMOLOÁCĂ s. f. v. **tolomoacă.**

TOMOLÓG s. m. v. **tomoloacă.**

TOMOLOGÉI s. m. pl. (Regional) Tăiței (Folțești — Galați). cv 1950, nr. 7, 33.

— Etimologia necunoscută.

TOMONÍ vb. IV v. **tumăni.**

TÓMOS s. n. v. **tom.**

TOMPATÉRĂ s. f. v. **tombateră.**

TÓMTE adv. v. **tomite.**

TOMULTÓC s. n. v. **tăhultoc.**

TOMURLÚCI s. m. v. **tumurug.**

TON¹ s. m. Pește de mare răpitor, înrudit cu pălămida, lung pînă la 4—5 m și cu greutatea de 500 — 600 kg; (învechit, rar) peștudă *(Thunnus thynnus).* Cf. CADE, DL, DM, DER, DEX.

— Pl.: *toni.*

— Din fr. **thon.**

TON² s. n. **1.** (Muz.) Sunet muzical; interval între două sunete apropiate; tonalitate a unei bucăți muzicale. Cf. STAMATI, D., POLIZU, COSTINESCU. *Pe tonurile duioase și întunecate ale trîmbiței metalice, se juca, cu o melodie sălbatecă, melodia cîntecului.* ODOBESCU, S. III, 96, cf. DDRF. [Cîntăreața avea] *niște acorduri nalte,... tonuri zburdalnice și minunat colorate.* CONTEMPORANUL, IV, 84, cf. PONI, F. 323, 324, BARCIANU, TIM. POPOVICI, D. M., ALEXI, W. *Nici un ton de flaut nu plînge-n depărtare.* PETICĂ, O. 60. *Orchestra a avut un colorit variat, acoperind și lăsînd în umbră tonul de vată al pianului.* CONTEMP. 1949, nr. 120, 13/6. *Conturul tonurilor* [muzicale] *se șterge.* BLAGA, Z. 126. *Gama majoră cuprinde cinci tonuri.* CIȘMAN, FIZ. II, 79, cf. MARIAN — ȚIȚEICA, FIZ. II, 52. *Ar avea de cîștigat curățindu-și jocul de o anumită risipă de gesturi și tonuri acute.* T mai 1964, 83. *Tonurile de jos i le împrumutaseră cucii.* VOICULESCU, POEZII, II, 242. ◇ F i g. *Mobilele pocneau, trosneau pe multe tonuri.* DEMETRIUS, A. 72. *Filozofia e „bemolul" spiritului: toate tonurile spiritului ea le adîncește cu o jumătate de ton.* BLAGA, Z. 11. ◇ E x p r. **A da tonul = a)** a indica notele de început ale unei compoziții muzicale. Cf. DL, DM, M. D. ENC. (F i g.) *Acum, ah, negrele ape cui îi dau tonul?* BLAGA, POEZII, 143; **b)** a fi inițiatorul unei acțiuni, al unui anumit fel de a gîndi, al unei mode etc. *Acest cerc literar ... ar trebui să dea tonul întregii mișcări literare.* GHEREA, ST. CR. II, 98, cf. 219. *La Neamț, tonul îl dă corpul didactic.* IBRĂILEANU, A. 128. *Pot fi văzuți aici,... marii artiști ai acestor epoci, cei care dădeau tonul în materie de gust.* OPRESCU, S. 225.

2. Felul în care se urcă și se coboară glasul în timpul vorbirii; variația intensității, mlădiere a vocii, inflexiune, intonație; tonalitate **(2)**. Cf. VEISA, I. 175²/17, POLIZU. *A striga pe toate tonurile, cu vreme și fără vreme, din gură și din condei.* GHICA, ap. CADE. *Tonul ei înmărmurește P-ai pădurilor tirani.* ALEXANDRESCU, O. I, 298. *Strigați pe tonuri multe Și dați alarmă-n lume.* CONTEMPORANUL, I, 204. *Constantin tuși, își drese glasul..., apoi începu astfel pe un ton melancolic.* GANE, N. III, 27. *C-un ton declamator și grav, plimbîndu-se prin casă, vorbește în niște fraze ridicol de solemne.* VLAHUȚĂ, O. A. 205. *Cum nu se poate? zise inspectorul jignit de tonul răspunsului.* REBREANU, I. 410. *Mi-a plăcut tonul ei.* IBRĂILEANU, A. 45. *A continuat pe acest ton cîtva timp.* CAMIL PETRESCU, U. N. 147. *O ia pe mama de braț și spune pe un ton obișnuit...: — Să mergem.* SAHIA, N. 54. *Cînd citim o bucată literară, o vom înțelege adesea numai dacă ne închipuim și tonul și gesturile cu care și-a imaginat-o autorul.* PUȘCARIU, L.R. I, 57. *Tonul blajin al comisarului... făcu bine sufletului Linei.* ARGHEZI, S. XI, 25. *Te-a întrebat: „Așa de tîrziu?", dar fără ton de mustrare în glas.* PAS, Z. I, 313. *Toate acestea ni le-am destăinuit pe un ton confidențial și științific.* VINEA, L. II, 288. *Dacă-mi vorbești pe tonul ăsta..., nu-ți răspund.* BARANGA, I. 190. *Reia tonul de catedră.* T decembrie 1964, 33. *În ciuda tonului blînd, m-a luat de mînă și m-a scos literalmente din cameră.* V. ROM. decembrie 1966, 19. *Vocala silabei accentuate era pronunțată cu un ton mai ridicat.* IST. L. ROM. I, 26. *Rina triumfa. Vedeam asta în siguranța tonului, în strălucirea ochilor.* V. ROM. ianuarie 1971, 21. *Ștefan-Vodă aștepta Și pe urmă întreba Cu răstit și aspru ton.* BALADE, III, 99. ◇ F i g. *Violența de ton a presei noastre se explică prin aceea că e o simplă sfadă.* IONESCU-RION, S. 224. ◇ L o c. a d v. (Învechit) **Cu ton** = cu glas tare. *Întîi l-aș certa cu ton.* PANN, E. V, 132/5. ◇ E x p r. **Tonul face muzica,** se spune pentru a sublinia importanța felului în care

se spune ceva. Cf. DL, DM. **A ridica tonul** v. ridica. **A schimba tonul** v. schimba. (Rar) **A-şi da ton** = a-şi da aere. *Dîndu-şi ton de mari capitalişti, ruinează societatea prin falimente frauduloase.* FILIMON, O. I, 93.

3. (Lingv.) Înălţime cu care se pronunţă o silabă. *Sunetele pot fi muzicale, adecă pot avea caracter de ton.* GRAUR, I. L. 45. *Chineza literară are numai patru tonuri ... care servesc la diferenţierea vocalelor şi deci a cuvintelor.* id. ib. 68. ✦ (Învechit) Accent. *Se ştie că, la cele mai multe vorbe, turcii tonul îl au la sfîrşit.* PANN, P. V. II, 164/5. ✦ (Rar) Mod de pronunţare specific unui anumit grai sau unei anumite limbi. *Vorbeşte franţuzeşte cu tonul unui parizian.* AR (1829), 248¹/32. ◇ Fig. *Altfel e-n ţară la noi: noi trebuie să formăm, Să dăm un aer, un ton limbii în care lucrăm.* ALEXANDRESCU, O. I, 170.

4. Felul în care se prezintă, în general, o scriere literară; notă dominantă a stilului sau a vorbirii cuiva. *Dacă pe tonul glumei Slobod îmi e să vorbesc.* ALEXANDRESCU, O. I, 130. *Scurtimea lucrării... şi tonul în care e concepută.* MAIORESCU, CR. I, 104. *Această glumă şi violenie, tonul uşor de batjocură dispar îndată ce simţămîntul puternic al dragostei cuprinde sufletul.* GHEREA, ST. CR. III, 281. *Cu totul altfel, în ceea ce priveşte cuprinsul de fapte şi tonul, e expusă domnia... lui Grigore Ghica.* IORGA, L. I, 485. *Poeziile în care dragostea nu e fericită sînt puţine, iar tonul lor nu e nici amărăciunea, nici deprimarea.* IBRĂILEANU, S. L. 153. *Dezbaterile au avut un ton susţinut de seriozitate.* SADOVEANU, E. 41. *Constat... tonul de persiflare.* CĂLINESCU, C. O. 93. *Tonul poetului este plin de durere, de mînie, de sarcasm.* VIANU, L. U. 23. *Aceste predici... au o unitate de stil, de ton, de organizare.* BLAGA, C. 205. *Tonul dominant este acela al umanismului perfect echilibrat.* LL 1955, 132. *Tonul descriptiv este dominant, discuţia teoretică fiind ocolită.* T septembrie 1966, 94.

5. Nuanţă a unei culori; (pictură) denumire care marchează gradul de luminozitate a culorilor. *Colinele urmează unele după altele, schimbîndu-şi tonul culorilor cu depărtarea.* MILLE, V. P. 156. *Razele de soare să se topească, în tonuri de aur, pe fundul vioriu şi depărtat al munţilor.* HOGAŞ, M. N. 13. *Ziduri vopsite cu olei în tonuri felurite.* SADOVEANU, O. IX, 227. *Augusta toamnă din nou îl înfăşoară În tonuri de crepuscul.* I. BARBU, J. S. 5. *Pentru a se vedea rezistenţa faţă de ucizi la rece, se afundă proba în acid sulfuric... şi se observă eventuala schimbare a tonului.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 59. *Dragostea pentru tonul mat, întins uşor, fără împăstări şi reliefuri inutile, fără nimic care să accentueze violent conturul, a rămas aceeaşi.* OPRESCU, S. 73. *Tonul dulceag-gălbui, cu reflexe limonadiere... scaldă aproape întreg tabloul, învăluindu-l într-un colorit de prost gust.* CONTEMP. 1948, nr. 113, 9/3. *Cînd vremea e rece...* [obrajii] *iau un ton pal.* CĂLINESCU, C. O. 65. *Apropia scrisoarea de flacăra care arunca lumini jucăuşe pe faţa ei cu trăsături subţiri şi tonuri de ivoriu.* VINEA, L. I, 94. *Gama coloristică e redusă aproape numai la tonuri sumbre, de gri, de negru, de violet,... ce dau o notă gravă atît culorii cît şi poeziei.* V. ROM. decembrie 1964, 158. *Priviţi aceste stofe mai grele ori mai uşoare, În felurite tonuri.* T iulie 1964, 59. ✦ (Tipogr.) Cerneală pentru tipar de fond. Cf. MOLIN, V. T. 31, 65, M. D. ENC.

— Pl.: *tonuri.*
— Din fr. **ton.** Cf. lat. tonus.

TON³ s. n. **1.** (Maram. şi Transilv.) Butoi (mai mic) avînd diferite întrebuinţări. Cf. MOLNAR, D. *O ploscă de pămînt, o toană, 2 troci* (a. 1811). IORGA, S. D. XII, 228, cf. LB, BARCIANU. *Bumnarii (butnarii) fac toane, ferdele.* H XVII 237, COMAN, GL., CV 1950, nr. 4, 34. *Laptele acru se păstrează în bărbînţă, iar zerul tot în bărbînţă sau în ton.* CHEST. V 122/72, cf. CANDREA, Ţ. O. 52. *Că nici am ton Să vă-nfund Şi pă mare să v-arunc.* ARH. FOLK. I, 169. *La Aniţa, erîşmăriţa, Tri tonuri o deşărtat.* ib. VI, 57, com. din vestul Transilv., T. PAPAHAGI, M. 159, ALR I 1 818/348, ALR II/I MN 143, 3 914/346, 349, 353, ALRM II/I h 390, ALR II 6 140/349, ALR SN I h 190, ib. h 245, ib. v h 1 488, ALRM SN I h 132, LEXIC REG. 22. ✦ Conţinutul unui ton³ **(1).** *Răspuns-au Emir că-i va da el împrumut o toană de galbeni.* ŞINCAI, HR. II, 251/19. ✦ Ploscă. COMAN, GL.

2. (Prin Ban.) Scoc, jgheab la moară. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 203.

— Pl.: *tonuri* şi *toane.* — Şi: **toână** s. f.
— Din germ. **Tonne.**

TONÁJ s. n. **1.** Masă sau greutate a unui corp exprimată în tone. Cf. M. D. ENC., DEX.

2. Volum interior al unei nave comerciale, măsurat în tone-registru. Cf. ŞĂINEANU, D. U., ABC MAR., SCRIBAN, D. *Din hoinărelile mele prin porturi, învăţasem să estimez, acceptabil, tonajul unui vapor.* TUDORAN, O. 90, cf. DEX. ✦ Greutatea totală, exprimată în tone, care reprezintă capacitatea de încărcare a unui vehicul. Cf. DEX. ◇ Loc. adj. (Despre vehicule) **De mare tonaj** = care are o mare capacitate de încărcare. *Zăceau împrăştiate... camioane de mare tonaj.* PREDA, R. 98. *Întîlnim cargouri de mare tonaj.* VÎN. PESC. august 1964, 13. ✦ Greutatea totală a unui tren, exprimată în tone. Cf. DL, DM, DER, M. D. ENC.

— Pl.: *tonaje.*
— Din fr. **tonnage.**

TONÁL, -Ă adj. **1.** (Muz.) Care se referă la ton² **(1).** *Notele executate pe îndoită coardă sau în terţă sînt oarecum lipsite de egalitatea tonală cerută.* FILIMON, O. II, 210, cf. 277. *Constructorii de orgi cunoşteau de mult combinaţiile tonale, care dau sunetului timbrul diferitelor instrumente.* CIŞMAN, FIZ. II, 69, cf. DN². *Pornim de la căutarea axului central tonal.* M 1965, nr. 1, 31.

2. Referitor la tonul² **(5)** culorilor. [Pictorul] *introduce subtilitatea cromatică, rafinamentul nuanţelor, simfonia tonală.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 15/6, cf. DN².

— Pl.: *tonali, -e.*
— Din fr. **tonal.**

TONALITÁTE s. f. **1.** (Muz.) Raport care se stabileşte între sunetele unei scări muzicale faţă de acordul ei principal; centru armonic al gamei; ansamblul legilor care stau la baza unei game. *Aceeaşi fanfară domneşte ca motiv de căpetenie şi răsare, sub felurite tonalităţi, printre diverse episoade muzicale.* ODOBESCU, S. III, 97, cf. BARCIANU, TIM. POPOVICI, D. M., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Acompaniamentul se limita să sprijine tonalitatea, intervenind din timp în timp.* CIŞMAN, FIZ. II, 79, cf. DER, DEX.

2. Intonaţie, modulaţie a vorbirii; ton² **(2).** *Tonalitatea pe care o dăm vorbirei noastre nu priveşte deci numai anumite sunete, ci emisiunea întreagă.* PUŞCARIU, L. R. I, 81. *Formal, caracterul obiectiv al unei astfel de interogaţii se trădează prin lipsa unei „tonalităţi" prea perceptibile; deosebirea de ton faţă de aspectul enunţiativ al aceluiaşi cuvînt... de abia o simţim.* IORDAN, STIL. 72, cf. DEX. ◇ Fig. *Tonalitatea înaltă a poeziei, măreţia victoriei.* V. ROM. ianuarie 1954, 164. *Distincţie, delicateţă sufletească, tonalitate moderată în modul de a exprima gînduri despre arta poeziei în genere.* ib. iunie 1970, 142.

3. (Lingv.) Intonaţie deosebită, în anumite limbi, a unor cuvinte care se scriu la fel, dar au sensuri diferite. *Cuvintele care sînt la fel, dar au înţeles diferit, se pronunţă cu o intonaţie deosebită. Această aşa-zisă tonalitate constituie o particularitate a limbii chineze.* L. ROM. 1953, nr. 4, 19, cf. DEX.

4. Trăsătură dominantă, notă specifică a unei scrieri, (p. ext.) a unei gîndiri, a unei stări sufleteşti etc.

Lirismul scriitoarei e lipsit de duioşie, de melancolic şi de acea tonalitate vagă şi dulce a romantismului. LOVINESCU, C. VII, 112, cf. VI, 160. *Atitudinea estetică nu se poate dezvolta decît în tonalitate sufletească calmă.* RALEA, S. T. III, 226. [Impresiile] *ce au fost însoţite de un coeficient afectiv însemnat... se păstrează mai bine decît acelea cu o slabă tonalitate afectivă.* PARHON, B. 67. *Tonalitatea generală a spectacolului a cucerit şi a unit întregul colectiv.* GL 1961, nr. 3, 7/3. *Dramaturgia originală contemporană constituie principalul pilon de susţinere a teatrului nostru, cel care-i dă tonalitatea şi orientarea specifică.* T august 1964, 1. [Piesa] *rămîne notabilă pentru tonalitatea satirică pe linia umorului popular.* V. ROM. ianuarie 1965, 149. *Nu-şi schimbă tonalitatea scrisului său.* ib. septembrie 1970, 138, cf. DEX.

5. Nuanţă a culorilor; ambianţă cromatică specifică unei picturi. *Are obrazul colorat în tonalităţi de carmin.* MON. IST. I, 128. *Ogoarele şi mirişti le au o tonalitate aurie.* SADOVEANU, O. XIV, 396. *Pictorul folosise tonalităţi întunecate.* CONTEMP. 1949, nr. 164, 8/6. *Are însă tonalitatea culorii mai mult verzuie decît albăstruie.* LINŢIA, PĂS. II, 34, cf. 136, DEX.

— Pl.: *tonalităţi.*
— Din fr. **tonalité.**

TONÁNT, -Ă adj. (Rar) Care tună **(2)**, tunător **(1)**. *Progresul e mai mare, ştiinţa mai departe Cînd ne produce fructe ca pulbera tonante Ş-alăturea cu dînsa ful gerătoare arme.* HELIADE, O. I, 382, cf. DN[2].

— Pl.: *tonanţi, -te.* — Şi: (învechit) **tonánte** adj. invar.
— Din it. **tonante,** fr. **tonnant.**

TONÁNTE adj. invar. v. **tonant.**

TONÁR s. m. (Regional) Persoană care face şi vinde cepuri pentru butoaie; cepar (Negreşti — Baia Mare). Cf. ALR II 6 485/346.

— Pl.: *tonari.*
— **Ton**[3] + suf. *-ar.*

TONÁRE s. f. Depunere a unui strat subţire de cerneală pe părţile albe ale unei tipărituri, ca urmare a acoperirii incidentale cu cerneală a suprafeţei neutre a formei de tipar. M. D. ENC., cf. DEX.

— De la **ton**[2], după germ. *Tonen.*

TONÁTEC, -Ă adj. v. **tonatic.**

TONÁTIC, -Ă adj. Cu toane[1], capricios; schimbător; (regional) toncos, tonos. *Dacă ea astăzi este cea mai tonatică femeie, vina, o simţesc, este a mea.* CONV. LIT. XIII, 423, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, A. R. 262. *Fiind ursitoarele adeseori foarte tonatice şi supărăcioase, romăncele caută... cum le-ar putea mai bine intra în voie.* MARIAN, NA. 151, cf. LEXIC REG. 43.

— Pl.: *tonatici, -ce.* — Şi: **tonătee, -ă** adj. PAMFILE, A. R. 262.
— **Toană**[1] + suf. *-atic.*

TÓNĂ s. f. Unitate de măsură a masei egală cu 1 000 kilograme; (învechit) tonelă. *Am primit... 1 tonă peşte* (a. 1802). IORGA, S. D. X, 341. *Un vapor încărcat cu 20 000 tone.* CONTEMPORANUL, IV, 49, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Făcu cu faţa numărătoarea coşurilor şi a tonelor intrate.* DUNĂREANU, CH. 203. *Leafa servitoarei, cursa cu birja, tona de lemne ... reprezentau... patru sau zece perechi de ghete.* C. PETRESCU, C. V. 170. [Vaporul] *înghiţise trei mii de tone grîu arnăut.* BART, S. M. 81. *Tone de apă sînt frînate undeva.* CĂLINESCU, C. O. 164. *Aruncă în aer tone întregi de piară.* BOGZA, C. O. 179. *Încercă să se ridice, dar parcă trupul său cîntărea mii de tone.* VINEA, L. II, 85. *Furnaliştii... au produs peste plan, de la începutul anului, 25 000 tone de fontă.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 589, cf. M. D. ENC., DEX, A III 18. ◇ Fig. *În bulgării de sub pămînt Zac tone de viaţă!* FRUNZĂ, Z. 32. ◇ *Tonă-forţă* = unitate de măsură a forţei, egală cu greutatea unui corp cu masa de o tonă. M. D. ENC. *Tonă-kilometru* = unitate de măsură pentru exprimarea volumului transporturilor pe o linie de cale ferată, echivalentă cu transportul unei greutăţi de o tonă-forţă pe distanţa de un kilometru. Cf. DL, DM, DER, DEX. (Nav.) *Tonă-registru* = unitate de măsură pentru volumul interior al unei nave comerciale, egală cu 2,8 316 m[3]. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tone.*
— Din fr. **tonne,** germ. **Tonne.**

TONCÁ vb. I. Intranz. (Transilv.; construit cu dativul) A i se năzări (cuiva), a-i căşuna, a-i trăsni prin cap. Com. din FRATA — TURDA. *I-a toncat să plece şi a plecat.* PAŞCA, GL., com. din HERECLEAN — ZALĂU. *Ce i-a toncat, ce nu i-a toncat, că într-o zi s-a luat şi a plecat.* CV 1951, nr. 6, 27. *Cînd îi toancă lui să intre la crîşmă, musai să intre.* COMAN, GL., cf. MAT. DIALECT. I, 99. *Lucrează cum îi toancă.* ib. 216, cf. 289.

— Prez. ind. pers. 3: *toáncă.* — Şi: **tuncă** vb. I. JAHRESBER. III, 329, NOVACOVICIU, C. B. I, 20.
— Etimologia necunoscută. Cf. toană[1].

TONCĂNÍ vb. IV v. **tongăni.**

TONCĂNITÓR adj. (Regional) Flecar; cicălitor (Ponoarele — Vaşcău). TEAHA, C. N. 275.

— Pl.: *toncănitori.*
— **Toncăni** + suf. *-(i)tor.*

TONCHI s. m. v. **tenchi**[1].

TONCÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Transilv.; despre persoane) Cu toane[1], capricios; tonatic. Cf. VICIU, GL.

— Pl.: *toncoşi, -oase.*
— **Toancă**[2] + suf. *-os.*

TONCOTÍ vb. IV. Intranz. (Regional; despre clopote) A suna (Avram Iancu — Abrud). Cf. ALR I 353/94.

— Prez. ind. pers. 3: *toncoteşte.*
— Formaţie onomatopeică.

TONCÚŢĂ adj., s. f. (Regional) Diminutiv al lui toancă[3]; prostuţă (Măţău — Cîmpulung). Cf. COMAN, GL. *E cam toncuţă, sărmana!* id. ib.

— Pl.: *toncuţe.*
— **Toancă**[3] + suf. *-uţă.*

TONDOMÁNÍ vb. IV v. **tudumăni.**

TONDOROSÍ vb. IV. Tranz. (Prin Ban.) A trînti[1], a răsturna; a împrăştia. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 22. (Absol.) *Nu ştiu ce face că tot tondorosind îl aud.* L. COSTIN, GR. BĂN. 203.

— Prez. ind.: *tondorosesc.*
— Etimologia necunoscută.

TONÉIE s. f. pl. v. **tănear.**

TONÉLĂ s. f. (Învechit) Tonă. Cf. COSTINESCU, CLIMESCU, A. 209, ALEXI, W.

— Pl.: *tonele.*
— De la **tonă.**

TONÉTĂ s. f. Gheretă sau tarabă la care se vînd, pe stradă, articole mărunte, dulciuri, răcoritoare etc. *O serie de staţii PECO vor fi prevăzute cu tonete pentru vînzarea unor piese de schimb.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 894.

— Pl.: *tonete.*
— Cf. fr. tonnelet.

TONG interj. (Şi în forma *tongo,* în corelaţie cu *longa*) Cuvînt care redă sunetul produs de un clopot. Cf. SCL 1960, 784, ALR I 353/351.

— Şi: **tóngo** interj. ALR I 353/351.
— Onomatopee.

TONGĂNÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Transilv.) A bate, a lovi un obiect pentru a-l face să sune. Cf. KLEIN, D. 439, LB, CIHAC, II, 533, LM, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., SCL 1977, 188, TEAHA, C. N. 275.

2. Tranz. și refl. (Prin Maram.; în forma *toncăni)* A (se) lua la bătaie, a (se) bate. Cf. ALR I 1 768/355, LEXIC REG. II, 106.

3. Tranz. și refl. (Prin Transilv.; în forma *toncăni)* A (se) sfătui în taină, a pune la cale ceva discret. COMAN, GL. ✦ Intranz. A flecări. TEAHA, C. N. 275.

— Prez. ind.: *tongănesc.* — Și: **tonchăní** vb. IV.

— De la **tong.**

TÓNGO interj. v. **tong.**

TONÍ vb. IV. Refl. (Despre pești) A merge în grămadă, în toană[2]. Cf. BĂCESCU, P. 151.

— Prez. ind. pers. 3: *tonește.*

— V. **toană[2].**

TÓNIC, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Care are proprietatea de a reface și de a fortifica un organism slăbit; întăritor, fortifiant, reconfortant, reconstituant, tonifiant. *Picături de tinctură tonică.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 403/7, cf. POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *O luă în brațe, o culcă, îi luă pulsul, îi făcu o injecție tonică.* V. ROM. iulie 1955, 91. *Tratamentul tonic general trebuie continuat și după terminarea bolii.* BELEA, P. A. 264. ✦ (Substantivat, n.) Substanță, medicament care reface și fortifică un organism slăbit. *Să deie bolnavului doftorii întăritoare (tonice).* CORNEA, E. I, 184/12. *Printre tratamentele medicamentoase, tonicele cardiace... merită a fi menționate.* PARHON, B. 148. *Tratamentul medicamentos constă mai mult în administrarea de tonice.* ABC SĂN. 367. ✦ Fig. Care dă puteri morale; întăritor, reconfortant. *Cît de tonică... este scena cu care se închide istorisirea!* CONTEMP. 1949, nr. 164, 2/6. *Ca să ia un contact tonic cu familia lui,... porni chiar de dimineață în oraș.* CĂLINESCU, E. O. II, 85. *Convorbirea cu el este tonică.* id. C. O. 33. *A descoperit cum, alături de prezența tonică a lui Anton Filip, înfloresc mlădițele sigure ale noii conștiințe comuniste.* IL februarie 1960, nr. 2, 69. *Dezvoltă un sentiment tonic în sufletul nostru, al auditorilor.* M 1965, nr. 1, 4/2. *Va trăi,... integrîndu-se în fluxul tonic al unei vieți constructive și cinstite.* V. ROM. ianuarie 1965, 145. *Idila e fermecătoare și tonică prin banalitatea ei.* CONTEMP. 1966, nr. 1 005, 2/4. *Gravurile... aduc o notă de humor solid și tonic.* V. ROM. iulie 1970, 117.

2. Adj. (Lingv.; despre vocale, silabe etc.) Care poartă accentul, pe care cade accentul. *Flexiunea verbală este caracterizată prin opoziția între radicale tonice și atonice, necunoscute de flexiunea nominală.* SCL 1956, nr. 1—2, 132, cf. DER, M. D. ENC., DEX. ◇ *Accent tonic* = accent muzical. *În limba grăită... accentul tonic este semnul qualificativ al cuvîntului.* ARHIVA, I, 168, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Accentul muzical sau tonic este produs de mărirea numărului de vibrații pe secundă.* GRAUR, I. L. 56, cf. M. D. ENC.

3. S. f. (Muz.) Treapta întîi a modurilor major sau minor; acord construit pe o astfel de treaptă. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., TIM. POPOVICI, D. M., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN[2]. *Adagio din partea a patra se bazează pe o pedală sol, cu funcția de dominantă pentru presto-ul care va interveni cu tonica.* M 1965, nr. 4, 18/2, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tonici, -ce.*

— Din fr. **tonique,** ngr. τονικός.

TONICARDIÁC s. n. Substanță folosită pentru a corecta insuficiența cardiacă. *Cele mai întrebuințate diuretice sînt: serul glucozat..., infuziile diuretice și tonicardiacele.* BELEA, P. A. 278, cf. 270. *Au urmărit... rezultatul acțiunii adrenalinei și a tonicardiacelor cu care îl reanimau.* V. ROM. decembrie 1966, 18, cf. D. MED.

— Pl.: *tonicardiace.*

— Din fr. **tonicardiaque.**

TONICITÁTE s. f. **1.** (Fiziol.) Însușire a unui țesut elastic de a se afla într-o permanentă stare de tensiune. *O maladie curioasă... — iată simptomele și fazele ei. O pierdere mereu crescîndă a tonicității mușchilor supuși voinței.* CARAGIALE, O. VII, 44. *Se vor elucida... unele probleme de fiziologie neuro-musculară, ca predominarea tonicității unor mușchi asupra aceleia a altora.* PARHON, O. A. I, 30, cf. id. B. 18. *Pe miocardul adult (de care depind excitabilitatea, tonicitatea și contractilitatea), medicamentele digitalice și chinina sînt antagoniste.* DANIELOPOLU, F. N. II, 49, cf. DL, DM. *Venele mici sînt dilatate și lipsite de tonicitate.* ABC SĂN. 14, cf. DN[2], M. D. ENC., D. MED., DEX.

2. Fig. Însușire a ceea ce este tonic **(1),** reconfortant, stenic. *A fost fermentul care... a trecut efluvii pline de tonicitatea veseliei, a declanșat rîsul, a întîrziat zîmbetul pe chipul spectatorului.* V. ROM. decembrie 1970, 126.

— Din fr. **tonicité.**

TONIFIÁNT, -Ă adj. Care tonifică, întărește; tonic **(1).** Cf. DN[2], M. D. ENC., DEX. (Fig.) *Un humor copios, variat, tonifiant.* LL 1955, 132. ◇ (Substantivat, n.) *În cantități moderate, cafeaua și ceaiul sînt un tonifiant care favorizează munca intelectuală.* S. MARIN, C. B. 12.

— Pronunțat: *-fi-ant.* — Pl.: *tonifianți, -te.*

— Din fr. **tonifiant.**

TONIFICÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică un țesut, un organ, un organism) A întări, a fortifica. *Această substanță... tonifică organismul.* CONTEMP. 1956, nr. 518, 2/7, cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Sufletele luptătoare... le tonifică în atitudini de luptă mai dîrze.* VIANU, L. R. 530. *Nici o morală nu invită la incertitudine și relativism. Ea tinde... către afirmația categorică, prin care sufletul șovăielnic al omului primitiv trebuie tonificat spre a rezista destrămării.* RALEA, S. T. II, 278.

— Prez. ind.: *tonific.*

— Din fr. **tonifier.**

TONIFICÁRE s. f. Acțiunea de a tonifica și rezultatul ei; întărire, fortificare. DN[2], DEX. (Fig.) *Toate terapeuticile au recomandat același lucru: tonificarea acțiunii sugestive, adică întărirea în bolnav a ideii de sănătate.* RALEA, S. T. III, 172.

— V. **tonifica.**

TONISÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) A pune pe note; a compune. *N-avem... cunoștință exactă dacă sf. Ioan Damaschin și Cozma au tonisit irmoasele canoanelor făcute de dînșii.* ap. TDRG, cf. GÁLDI, M. PHAN. 262, ROSETTI — CAZACU, I.L.R. I, 354.

— Prez. ind.: *tonisesc.*

— Din ngr. τονίζω.

TONISÍRE s. f. (Învechit) Faptul de a tonisi; compunere, aranjament, punere pe note. *Acei slujbași bisericești nu au cunoștință despre... tonisirea glasurilor în cîntările bisericești* (a. 1853). ARH. OLT. VII, 130, cf. GÁLDI, M. PHAN. 262.

— V. **tonisi.**

TONITRUÁNT, -Ă adj. (Franțuzism rar; despre glas, p. ext. despre sunete) Tunător **(1),** răsunător. *Clopotul... intonează un început de temă cu o turburătoare tonitruantă vibrație între orgă și clavicord.* CĂLINESCU, C. O. 247, cf. DN[2].

— Pl.: *tonitruanți, -te.*

— Din fr. **tonitruant.**

TONJÎC s. m. (Regional) Toc[3] **(III 1).** L. COSTIN, GR. BĂN. 203.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *tonjîci.*

— Etimologia necunoscută.

TONOÁSĂ s. f. (Prin Mold. și Transilv.) Poznă, năzbîtie, trăsnaie; boroboață, pocinog. *Văzînd că nu e alt chip de scăpare, s-a făcut nebun și a prins a face fel de fel de tonoase și alte blazgonii, crezînd că... îi vor da drumul.* MARIAN, S. R. I, 242, cf. TDRG, CADE. *Mirele... știa că* [mireasa] *n-a prea mers cu voie bună după dînsul și se temea să nu-i facă vro tonoasă.* SBIERA, P. 21, cf. ȘEZ. III, 91. *Nu face tonoase, și te ogoaie!* VICIU, GL. *Băiatul, văzînd c-o făcut tănoasa, n-o stat mult la chiteală.* VASILIU, P. L. 262, com. din BILCA — RĂDĂUȚI și din STRAJA — RĂDĂUȚI, A V 14, MAT. DIALECT. I, 195.

— Pl.: *tonoase.* — Și: (regional) **tonoáză** (VICIU, GL.), **tănoásă** s. f.

— De la **toană**[1].

TONOÁZĂ s. f. v. **tonoasă.**

TONOCÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin Ban.) A trăncăni[1], a flecări. *Nu-mi tonoci atîta la ureche.* Com. din ORAVIȚA, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195. ✦ T r a n z. A bate la cap, a cicăli (Zgribești — Lugoj). Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195. *De ce mă tonocești atîta.* id. ib.

— Prez. ind.: *tonocesc.*

— Din magh. **tanácsol** „a sfătui, a povățui".

TONOCIE s. f. (Prin Ban.) Bîrfă, cleveteală. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 203, NOVACOVICIU, C. B. I, 21.

— Accentul necunoscut.

— Cf. t o n o c i.

TONOH subst. (Regional) Ceață, negură. BUGNARIU, N.

— Accentul necunoscut. — Pl.:?

— Etimologia necunoscută.

TONOMÁT s. n. Aparat cu discuri muzicale care se declanșează automat prin introducerea unei fise. Cf. DN[2]. *Urcam pe terasa restaurantului — unde era cafébarul și tonomatul — puneam fiecare cîte cinci monede de cîte un leu.* V. ROM. iulie 1970, 5, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tonomate.*

— Din germ. **Tonomat.**

TONOMÉTRIC, -Ă adj. Care ține de tonometrie, referitor la tonometrie. Cf. DN[2].

— Pl.: *tonometrici, -ce.*

— Din fr. **tonométrique.**

TONOMETRÍE s. f. Procedeu utilizat pentru determinarea greutății moleculare a substanțelor nevolatile, prin măsurarea tensiunii de vapori a soluțiilor acestor substanțe; ramură a fizicii care se ocupă cu efectuarea acestor măsurători. Cf. DN[2], M. D. ENC.

— Din fr. **tonométrie.**

TONORÓG s. n. v. **tînărog.**

TONÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre persoane) Cu toane[1], capricios; tonatic. Cf. POGOR, HENR. 233/11. *Și cît de tonoasă a fost [ea] toată sara. Abia grăia cu gura.* ap. TDRG, cf. CADE, DL, DM.

— Pl.: *tonoși, -oase.*

— **Toană**[1] + suf. *-os.*

TONÓU s. n. Evoluție în zbor orizontal a unui avion, care constă dintr-o rotație a acestuia în jurul axei sale longitudinale, fără a-și schimba direcția sau înălțimea de zbor. Cf. SCL 1960, 40, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tonouri.*

— Din fr. **tonneau.**

TONOVEÁLĂ s. f. (Regional) Pămînt călcat din care se construiesc pereții caselor (Izvoru — Slatina). CHEST. II 86/97.

— Etimologia necunoscută.

TONPATÉRĂ s. f. v. **tombateră.**

TONSÚRĂ s. f. Ceremonia tunderii părului din creștetul capului la consacrarea unui cleric catolic; (concretizat) locul, de formă rotundă, rămas fără păr în urma acestei ceremonii. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Scoțîndu-și pălăria din cap, revelă o țeastă goală...*, *de o tonsură extremă, buclele albe de păr căzînd numai pe frunte, deasupra urechilor și la baza craniului.* CĂLINESCU, S. 28. *Sta cu ochii pironiți pe creștetul lui Gavril: un rotocol mic de sidef, ea o tonsură, în buclele lui blonde; un început de chelie.* VINEA, L. II, 22, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tonsuri.*

— Din fr. **tonsure,** lat. **tonsura.**

TONT, TOÁNTĂ adj., s. f. **1.** Adj. (Adesea substantivat) (Om) prost, nerod, nătărău, bleg; (regional) tanteș, tălășman **(2),** tontan, tontolete, tontolog, tontovan, tronc[2], tut[2] **(1).** V. t î n d a l ă[1], t o n t ă l a n, t o n t ă l ă u. *Hameleonul... în fața a tuturor tonților se schimba.* CANTEMIR, IST. 205, cf. URICARIUL, X, 404, POLIZU. *Mă înștiințează că bietul om... este tont.* NEGRUZZI, S. III, 404. *Tontule,... pune umăru de-mpinge.* ALECSANDRI, T. 395, cf. COSTINESCU, CIHAC, I, 290, LM. *Prin orașele și satele unde nu sînt grădini, oamenii dau dovadă că-s trîndavi și tonți.* ap. TDRG. *Tontu și nenvățatu are capu găunos.* JIPESCU, O. 117. *Îndeamnă păcatul pe bădița Vasile, tîntul, că mai bine nu i-oi zice, să puie pe unul, Nic' a lui Costache, să mă procitească.* CREANGĂ, A. 5. *Mi-ar părea mai bine să fiu slută și pocită... și să am și eu puțintel duh, decît să fiu așa de frumoasă și toantă cum sînt.* CARAGIALE, ap. CADE. *Era un flăcăiandru, care se vedea, după apucături, că era tont și molatic.* CONV. LIT. XVIII, 206. *Îl aștept ca o toantă.* CONTEMPORANUL, VI[1], 503. *Zmeoaicele s-ar folosi de o asemenea ocaziune ca să schimbe copilul cu un altul care de regulă e tont, hăbăuc.* MARIAN, NA. 93 cf. DDRF. *Ce toant-am fost să nu mă duc eu după un fecior de gospodariu!* ap. TDRG, cf. BARCIANU, ALEXI, W., PAMFILE, J. II, 170, SEVERIN, S. 150, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ea are să știe să-i calce pantalonii frumos, cu dungă, nu ca toantele astea care nu-s în stare nici măcar să încălzească bine fierul.* REBREANU, R. I, 199. *Badea — negustor nepriceput și tont — își adusese acasă nu tihnă..., ci belea.* GALACTION, O. 134. *Gîndi cu ură la tot ce lăsase înapoi: bîrfelile și spionajul cucoanelor..., necazurile de gospodină care și-a mistuit tinerețea cu slugi toante.* C. PETRESCU, C. V. 10. *Mă-sa... mai tîntă și mai fudulă ca fii-sa.* KLOPȘTOCK, F. 177. *Poate că-i bleg, încet la minte, tont.* TEODOREANU, M. U. 296. *S-a amestecat fără rost Bucșan, ca un tont căruia nimeni nu-i ceruse părerea.* SADOVEANU, O. XVII, 522. *După dumneata, inteligentul e tont și deșteptul prost.* CĂLINESCU, C. O. 60. *Născoceam, cu închipuire drăcească, vreo cruzime, ce urma s-o ducem la îndeplinire pe socoteala... tonților, zănaticilor sau bicisnicilor din localitate.* BLAGA, H. 16. *Descopereau părinții că fata lor... e o toantă și de-aceea nu o ia nimeni.* PAS, Z. I, 221. *Adoarme iar tîntul.* BENIUC, V. 124. *Pînă-n seară și-a luat lumea-n cap... toanta!* GALAN, Z. R. 181. *Bată-te crucea de naș, Cum naiba mă înșelași Și cu cin' mă cununași! Cu toanta din Făgăraș.* TEODORESCU, P. P. 334. *Toate fetele torcea, Numai proasta mea plîngea, Nu mai plînge, toantă fa, Că dracul te-o mai lua.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 423. *Nu fi toantă! Unde-ai văzut tu să fie grîu fiert bun de sămînță?* SBIERA, P. 222, cf. MÎNDRESCU, L. P. 113. *Peste deal și peste vie Este-o fată cu moșie, Boii-s buni, moșia-mi place, Dar cu toanta ce m-oi face?* DOINE, 180. *Mă-nsurai, luai muiere, Mă bucurai la avere... Averea o cheltuii Și eu toanta io ujdii.* HODOȘ, C. 90. *I-au strechiat vacile*

din obor, că și ele s-au speriat de toanta pe care a luat-o. ȘEZ. XII, 33. *Ce să facă tînta? Că nu știa să toarcă un fir.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 188. *Iacătă și toanta mea, Că be vin dintr-o lulea.* CARDAȘ, C. P. 143, cf. I. CR. IV, 60, VI, 218, CABA, SĂL. 93, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI și din AGRIȘ — ARAD, NOVACOVICIU, C. B. I, 22, ALR SN V h 1 240. *Foaie verde din cărare, Vine toanta cu mîncare, Cu blidușu nespălat, Cu lingura de sub pat.* FOLC. TRANSILV. II, 76. *Aseară, cînd m-am culcat, S-a pus toanta jos pe vatră, Cu capu cît o piatră.* FOLC. MOLD. I, 344. *Bogăția șede-n ladă și toanta șede pe vatră.* ZANNE, P. V, 94.

2. Adj. (Regional) Bilbîit. Com. din PESCARI — MOLDOVA NOUĂ. ◇ (Adverbial; în expr.) **A vorbi tont** = a vorbi pe nas; a fonfăi. Cf. ALR I 1 620/69.

3. S. f. art. (Bucov.; și în sintagma *toanta slută, toanta sluța*) Numele unui dans popular. Cf. VARONE, D. 150, id. JOC. ROM. N. 129.

— Pl.: *tonți, toante.* — Și: (regional) **tint, -ă, tent, -ă** (PLOPȘOR, V. O. 370), **téntea** (id. îb.), **tunt, -ă** (com. din BEIUȘ), **toáncă** (COMAN, GL.) adj.

— Etimologia necunoscută. Cf. it. t o n t o.

TONTÁN s. m. (Regional) Tont **(1)**. Cf. SCL 1972, 495, ȘEZ. V, 164.

— Pl.: *tontani.*

— **Tont** + suf. *-an.*

TONTĂÍ vb. IV. T r a n z. și r e f l. (Regional) A (se) tonti. Cf. LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Prez. ind.: *tontăiesc.*

— **Tont** + suf. *-ăi.*

TONTĂÍRE s. f. (Regional) **1.** Faptul de a (s e) t o n t ă i; (regional) tontire. Cf. LM, BARCIANU, ALEXI, W.

2. Îmbolnăvire de capie; căpiere. Cf. PĂCALĂ, M. R. 270.

— V. **tontăi.**

TONTĂLÁN, -Ă adj. (Prin Mold.; și substantivat) (Om) tont **(1)**; (om) grosolan, necioplit; (regional) tontălău. Cf. SFC VI, 118, 126, 134, ȘEZ. V, 164, ALR II 3 668/365, ALR SN V h 1 240.

— Pl.: *tontălani, -e.* — Și: **tontolán, -ă** (SFC VI, 118, 126, 123), **trontălăn, -ă** (ALR II 668/365) adj.

— **Tont** + suf. *-ălan.*

TONTĂLÁNCĂ s. f. (Prin Transilv. și Maram.) Tontălaucă. Cf. SCL 1972, 495, ALR SN V h 1 240.

— Pl.: *tontălănci.* — Și: **tontoloáncă** (SCL 1972, 495, ALR SN V h 1 240/260), **tăntălăncă** (ib. h 1 240/272) s. f.

— **Tontălan** + suf. *-că.*

TONTĂLÁUCĂ s. f. (Prin Mold. și Transilv.) Femeie proastă, toantă, neîndeminatică; (regional) tontălancă. Cf. MARIAN, S. R. II, 127, SCL 1972, 495.

— Pl.: *tontălauce.* — Și: **tăntălăucă** (MARIAN, S. R. II, 217, I. CR. IV, 60, VIII, 91, MAT. DIALECT. I, 288), **tîntălăucă** (ALR SN V h 1 240/537) s. f.

— **Tontălău** + suf. *-că.*

TONTĂLĂÓS adj. (Regional; despre cai) Greoi în mișcări. Cf. DR. V, 105.

— Pl.: *tontălăoși.* — Și: **tăntălăós** adj. ib.

— **Tontălău** + suf. *-os.*

TONTĂLĂU adj. (Mold., Transilv.; adesea substantivat) (Om) prost, nătîng, nepriceput, t o n t **(1)**; (om) grosolan, necioplit; (regional) tontălan. *Românii din Transilvania înțeleg sub cuvîntul „mut" nu numai pre oamenii ce nu pot vorbi, ci și pe cei prostălăi..., tăntălăi, nepricepuți.* MARIAN, O. I, 113, id. S. R. II, 217. *Nici o fată nu vrea să-și încurce viața cu așa tontălău.* ap. DDRF, cf. ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, C. 53, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Un nărod slab la minte, ca Oarță al dumitale, dă-mi țiție inima în tot ceasul să nu dea foc la casă, cîtu-i de... tăntălău.* C. PETRESCU R. DR. 21, cf. SCRIBAN, D. *Cununia nici nu era stricată ..., tîntălăul nu-și luase gîndul de la Parasca.* IL decembrie 1960, nr. 12, 14, cf. SCL 1972, 495, H XVIII 315. *Tot am fost eu un tontălău, că să-l fi omorît atuncea ..., poate că giceam mai bine.* SBIERA, P. 73. *Bărbățelul meu Prost și tontălău!* FURTUNĂ, V. 20. *Nu vroia să deie fata la oricine..., ca să nu-i vie cine știe ce tontălău ginere.* ȘEZ. XXI, 58, com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ, PAȘCA, GL., ALR II 3 668/95, 310, ALR SN V h 1 240, A I 24, MAT. DIALECT. I, 195, 288, LEXIC REG. II, 54. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Noi am cugetat că nici lumea-ntreagă n-ar fi în stare să săvîrșească lucrul acesta... și iată că tontălăul iesta de Ion l-a făcut singur!* SBIERA, P. 159.

— Pl.: *tontălăi.* — Și: **tăntălău, -áie, tîntălău** adj.

— **Tont** + suf. *-ălău.*

TONTĂLÉȚ s. m. (Prin nordul Mold.) Om puternic, robust, viguros. Cf. SFC VI, 121, 126, ȘEZ. II, 47.

— Pl.: *tontăleți.* — Și: **tontuléț** s. m. SFC VI, 126.

— **Tont** + suf. *-ăleț.*

TONTĂNÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin Ban.) A vorbi pe nas. Cf. ALR I 1 620/75, 85.

— Prez. ind.: *tontănesc.*

— De la **tont.**

TONTĂVÍ vb. IV v. **tîntăvi.**

TONTÍ vb. IV. T r a n z. și r e f l. (Transilv., Olt.) A (se) prosti, a (se) tîmpi, a (se) zăpăci; (regional) a (se) tontăi. Cf. POLIZU. *Și tu, ucigașe, pe (cutare) să-l amuțești, Să-l tontești, să-l zăpăcești.* MAT. FOLK. 667, cf. T. PAPAHAGI, C. L. *Te-ai tontit de toată isprava.* CIAUȘANU, GL., cf. GR. S. VI, 105.

— Prez. ind.: *tontesc.* — Și: (regional) **tonți** vb. IV. MAT. FOLK. 683.

— V. **tont.**

TONTÍNĂ s. f. (Ieșit din uz) Asociație ai cărei membri participă fiecare cu o anumită sumă la un capital comun în schimbul căreia primesc o rentă viageră, iar la moartea unuia dintre participanți suma se reîmparte supraviețuitorilor; rentă viageră. Cf. SCRIBAN, D.

— Din fr. **tontine.**

TONTÍRE s. f. (Regional) Faptul de a (s e) t o n t i; (regional) tontăire. Cf. POLIZU.

— V. **tonti.**

TONTÓC adj., s. m. (Regional) (Om) ursuz, morocănos (Pecica — Arad). Cf. ALR SN I h 1 243/53.

— Pl.: *tontoci.*

— **Tont** + suf. *-oc.*

TONTOJÉL s. m. (Bot.; prin nord-estul Olt.) Cocoșei *(Erythronium dens-canis).* Cf. LEXIC REG. II, 32.

— Pl.: *tontojei.*

— Etimologia necunoscută.

TONTOLÁN, -Ă adj. v. **tontălan.**

TONTOLÉTE adj., s. m. (Om) tont **(1)**. *El, tontoleț, poartă niște coarne p-atîta.* ALAS 4 IX 1932, 5/2, cf. SCRIBAN, D., SCL 1972, 495, SFC VI, 121, 134, DEX, SCL 1977, 188, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 192. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *El credea că are de-a face cu d-alde tontoletele de Strîmbă-Lemne.* ISPIRESCU, L. 467.

— Pl.: *tontoleți.* — Și: **tontolét** s. m.

— **Tont** + suf. *-olete.*

TONTOLÉȚ s. m. v. **tontolete.**

TONTOLOÁNCĂ s. f. v. **tontălancă.**

TONTOLÓC, -OÁCĂ adj. v. **tontolog.**

TONTOLÓG, -OÁGĂ adj. (Regional) Tont **(1)**. *Era un cățel liniștit, cam tontolog.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 167, cf. CADE, BL IV, 99, SCL 1972, 495, SFC VI, 123, 126, 134. *Bărbatu mi-e tontoloc, Nu mă știe săruta, Bade, cum știi dumneata.* FOLC. TRANSILV. II, 537. ◇ L o c. a d v. **De-a tontoroeul** = de-a rostogolul **(I 1)**, v. r o s t o g o l. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 203.
— Pl.: *tontologi, -oage.* — Și: **tontolóc, -oácă, tontoróg, -oágă** (CADE, PORȚILE-DE-FIER, 349), **tontoróc, -oácă, tăntălóg, -oágă** (REV. CRIT. III, 172, PASCU, S. 214, SFC VI, 123, 126) adj.
— **Tont** + suf. *-olog.*

TONTOLÓGI s. m. pl. (Bot.; prin Transilv.) Inima-Domnului *(Dicentra spectabilis)*. BORZA, D. 59.
— Etimologia necunoscută.

TONTORÓC, -OÁCĂ adj. v. **tontolog.**

TONTORÓG, -OÁGĂ adj. v. **tontolog.**

TONTORÓIUL s. n. art. **1.** (În e x p r.) **A juca** (sau **a sări**) **tontoroiul** = a sălta, făcînd mișcări dezordonate și bruște, a sări de pe un picior pe altul; a țopăi. *Se puneau de cîntau și jucau cu Blanșa franceza tontoroiul de gît.* BOLINTINEANU, O. 417. *Femeia are năvîrlii grozave: întruna sare și joacă tontoroiul.* CARAGIALE, O. II, 236. *Sărea și el tontoroiul de colo pînă colo, fără să vrea, căci nu era chip să stea la un loc fără a sălta, cînd cînta muzica aia.* ISPIRESCU, L. 237. *Se ruga la Dumnezeu să nu-l șontorogească de picioare pînă nu va apuca să joace... tontoroiul pe mormîntul ei.* M. I. CARAGIALE, C. 139, cf. ȘĂINEANU, D. U., G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 134, SCRIBAN, D. *Niște soldați l-au dat... jos din trăsură și-i turtiră jobenul și jucară tontoroiul în jurul lui.* PAS, Z. III, 106, cf. ZANNE, P. IV, 667. (Glumeț) *Frumosul tău țilindru, care începuse și el să joace țonțoroiul.* C. PETRESCU, A. R. 22. **A juca pe cineva tontoroiul** sau **a face pe cineva să joace tontoroiul** sau **a-i juca cuiva țonțoroiul** = a obliga, a sili pe cineva să se supună capriciilor tale, a-l face să-ți împlinească toate gusturile; a-l ține la cheremul tău. *În lume se arată că este cea mai evlavioasă muiere ..., dar într-ascuns joacă pe bietul cocon tontoroiul.* FILIMON, O. I, 234, cf. DDRF. *Ce s-ar mai judeca și i-ar mai purta pe toți de la Societate pe la tribunale... și ce i-ar mai juca țonțoroiul, să curgă nădușeala pe dînșii.* C. PETRESCU, R. DR. 353. (Adverbial; cu parafrazarea expresiei) *Cum se răsucește vremea, Și ne joacă tontoroi!* VLAHUȚĂ, S. A. I, 117. **A umbla țonțoroiul** = a umbla haihui, a umbla brambura. Cf. PAMFILE J. I, 136.
2. Numele unui dans (cu sărituri). Cf. BARCIANU, ALEXI, W., PAMFILE, J. II, 35, CADE, H VI 56, MAT. DIALECT. I, 237. (Ironic) *Dacă... ai început să deplîngi efectele civilizațiunii asupra danțurilor, n-ai băgat de seamă că-ți ofta inima după tinerețea pierdută, iar nu din pricina tontoroiului de modă nouă.* ap. TDRG.
— Și: (regional) **torontóiul** (MAT. DIALECT. I, 237), **țonțoróiul** s. n. art.
— Etimologia necunoscută.

TONTOROSÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin sud-vestul Transilv.) A îngăima, a bolborosi. Cf. REV. CRIT. III, 172.
— Prez. ind.: *tontorosesc.*
— Formație expresivă.

TONTOROȘÉL s. m. (Bot.; Olt.) Ghiocel *(Galanthus nivalis)*. H XVI 26, CV 1951, nr. 1, 37, ALR I 1 923/820.
— Pl.: *tontorogei.*
— Etimologia necunoscută.

TONTOVÁN, -Ă adj. (Munt.; și substantivat) Tont **(1)**. Cf. SCL 1972, 495. *Nebun aș fi să-i leg fetei capul cu un tăntăvan?* RĂDULESCU-CODIN, Î. 163. *Ca să-și baiă j c de barbată-său și să vadă cîtu-i el de tantavan, se prefăcu bolnavă.* I. CR. III, 188. *Păi, bine e așa, măi tîntăvane?* PAMFILE, COM. 39, cf. COMAN, GL. *Tăntăvanul nostru n-a mai sosit cu căruța, ce-o fi pățit?* UDRESCU, GL.
— Pl.: *țontovani, -e.* — Și: **tăntăván, -ă, tîntăván, -ă** adj.
— **Tont** + suf. *-ovan.*

TONTULÉȚ s. m. v. **tontăleț.**

TONTÚȚ, -Ă adj. Diminutiv al lui t o n t **(1)**. Cf. SCL 1972, 495.
— Pl.: *tontuți, -e.*
— **Tont** + suf. *-uț.*

TONȚÍ vb. IV v. **tontl.**

TONȚÍE s. f. (Rar) Prostie, nerozie, neghiobie. Cf. POLIZU, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *tonții.*
— **Tont** + suf. *-ie.*

TÓNUS s. n. Stare de semicontractare permanentă a mușchilor care întreține poziția normală a corpului, postura normală a organismului etc.; stare permanentă de activitate în condiții de repaus în centrii nervoși; p. e x t. energie, dinamism. *Sînteți un om sănătos. Doar un tonus mai accentuat al inimei.* CĂLINESCU, E. O. II, 220. *Tonusul vital general al cenesteziei noastre dă un... colorit vag sentimentului vital.* RALEA, S. T. II, 22. *Variațiile acestui potențial* [de energie nervoasă] *se traduc în afară prin variații ale tonusului muscular.* PARHON, O. A. I, 276. *Tonusul diastolei crește.* DANIELOPOLU, F. N. II, 31, cf. DN[2], DER, M. D. ENC., D. MED., DEX.
— Din fr. **tonus.**

TONÚȚ s. n. (Maram.) Diminutiv al lui t o n[3] **(1)**; butoiaș. *Să bem in cu tonuțu, Să ne-mpărțîm doruțu.* T. PAPAHAGI, M. 41. *Ș-o dus fărînă și brînză și on tonuț de d'in.* ARH. FOLK. VI, 90.
— Pl.: *tonuțuri.*
— **Ton**[3] + suf. *-uț.*

TOÓC s. n. sg. v. **tohoc.**

TOÓNDI adv. (Grecism învechit) Într-adevăr. *Toondi, frate, așa este: mi-s-a întîmplat să văz eu însum cu ochii.* PLEȘOIANU, în BV III, 655.
— Din ngr. τῳόντι.

TOP[1] s. n. **1.** Pachet ambalat de coli de hîrtie sau de carton, care cuprinde de obicei 250, 500 sau 1 000 de coli; pachet sau balot cuprinzînd o anumită cantitate de obiecte de același fel sau o anumită cantitate dintr-un material. V. t e s t e a. *Să dea la cămară cîte 20 topuri hîrtie* (a. 1776). ALAS 8 VIII 1937, 6/4. *Hîrtia cea mai bună de un top 12 bani* (a. 1792). ap. ȘIO II[1], 363. *2 topuri de hîrtie* (a. 1796). IORGA, S. D. VIII, 32. *Un top hîrtie de băcălie* (a. 1832). N. A. BOGDAN, C. M. 139, cf. POLIZU. *Bumbăcării plătite... pe prețul din anul 1860, de exemplu, pe un galben topul de madapolan.* GHICA, C. E. I, 94. *Ața neagră se aduce din Turcia cu prețu de 2[1/2] pînă la 3 lei topul de patru legături.* I. IONESCU, M. 697, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 623. *O cutie cu penițe, un clondir cu cerneală și trei topuri mari de hîrtie.* CARAGIALE, O. IV, 168. *Într-o parte a tejghelei lungi, avea... lumînări de ceară curată, albă și galbenă, în „topuri" după mărimi.* CONV. LIT. XLIV[2], 659, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., V. MOLIN, V. T. 65, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Bădălău... cotrobăi prin cartușieră și scoase topul de chibrituri.* P. CONSTANT, R. 156, cf. SCRIBAN, D. *Vocea... îmi cedează la a doua strigare a ziarelor pe bulevard, făcîndu-mă să-mi cumpăr singură, seara, topul restant.* V. ROM. august 1970, 5. *Înnegrim Mii de topuri de file curate.* VULPESCU, P. 74, cf. I. CR. IV, 251. *Să-mi iei un top de bumbac.* BOCEANU, GL. *El pe cale așeza Șapte topuri de postav.* PAMFILE, C. Ț. 64, cf. LEXIC REG. 57. ◇ E x p r. **A trage** (sau **a da** cuiva) **un top de bătaie** = a da cuiva o bătaie strașnică, o mamă

de bătaie. *Îi trag un top de bătaie de-i sar zbanțurile!* P. CONSTANT, R. 109. *Reușise bărbatu-său s-o ia de muiere,... punîndu-i mîna în păr și dîndu-i un toc de bătaie.* V. ROM. noiembrie 1964, 18, cf. GRAUR, E. 157, SCL 1977, 188, UDRESCU, GL. ◆ (Regional; adverbial, cu valoare de superlativ absolut) Plin, cu vîrf; ochi[1] **(I 1)** (Pecinișca — Băile Herculane). L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195.

2. (Regional) Greutate la cîntarul cu un braț (Enisala — Babadag). ALR I 1 599/679.

— Pl.: *topuri.* — Și: (regional) **toc** s. n.

— Din tc. **top.**

TOP[2] s. n. Clasament al preferințelor pentru cîntăreți, actori, bucăți muzicale etc. pe baza punctajului oferit de publicul spectator sau de specialiști, direct sau prin corespondență. Cf. DEX.

— Pl.: *topuri.*

— Din engl. **top.**

TOP[3] s. n. (Regional) Tun[1] **(2).** Cf. DDRF, ȘIO II[2], 123, GĂMULESCU, E. S. 196, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195, ALR I 1 415/49.

— Pl.: *topuri.*

— Din scr. **top.**

TOP[4] s. n. v. **topcă.**

TOP[5] s. n. v. **țop[2].**

TOP[6] s. n. v. **țop[3].**

TOPÁLĂ s. f. (Transilv.) Mîncare cu carne (PAȘCA, GL.); ciorbă cu carne de oaie și cu cartofi (MAT. DIALECT. I, 216); tocană (ALR SN IV h 1 095/284, com. din CUZDRIOARA — DEJ). ◆ Mujdei **(1)** (Voivozi — Carei). ALR II 4 117/325.

— Etimologia necunoscută.

TOPÁNCĂ s. f. (Transilv., Maram.; mai ales la pl.) Gheată. *Toate fetele-s doamne Cu topănci și cu barșoane.* MÎNDRESCU, UNG. 110, cf. TDRG, CL 1969, 403, CABA, SĂL. 101. *Să hie mindra cuminte, Mă-ar lua topînci cu ținte, Cînd oi tropoti să cînte.* ARH. FOLK. I, 173, cf. ARL SN IV h 1 190, LEXIC REG. 17, 67. ◆ Tirlic. *Adă topăncile să le încalț.* ÇV 1952, nr. 5, 40, cf. LEXIC REG. II, 114, MAT. DIALECT. I, 270, 289. ◆ (Maram.) Opincă **(1).** ALR I 1 880/278, 343.

— Pl.: *topănci.* — Și: **topîncă, topănecă** (LEXIC REG. 67) s. f.

— Din magh. **topánka.**

TOPARDÓS s. n. v. **tabardos.**

TOPÁRH s. m. (Grecism învechit) Principe, voievod, guvernator. *Toparh a unii țărișoare.* DOSOFTEI, V. s. septembrie 8[r]/7. *Ieșitu-i-au înainte... Bogdan, a celor mai din luntru țări toparha sau crăișor.* CANTEMIR, HR. 377. *Bogdan... se vede a fi fost toparh preste Constanția și celelalte cetăți ce sînt de-a stînga Dunării.* ȘINCAI, HR. I, 195/33.

— Pl.: *toparhi.* — Și: **topárha** s. m.

— Din ngr. τοπάρχης.

TOPÁRHA s. m. v. **toparh.**

TOPÁS s. n. v. **topaz.**

TOPÁZ s. n. Silicat natural hidratat de aluminiu cu fluor, transparent, incolor sau colorat, de obicei galben, uneori albastru, violet, roșu, în cristale mari și limpezi, folosit ca piatră prețioasă; (învechit) pazie[2]. *Preaiubiiu dzisele tale mai vîrtos de aurul și pazia (topazion* D d r a g h i c a m i e H). PSALT. 262. *Și-l grămădează acesta cu patru rîndure de pietri: în rîndul dentîniu... topazie și smeragdie.* PO 271/27, cf. 311/20. *Decît aur ț-am iubitu-ți dzîsa, Topazion n-am căutat de dînsa.* DOSOFTEI, PS. 421/19. *Un rînd de pietri va fi sardion, topazion și zmaragd un rînd.* BIBLIA (1688), 59[1]/57. *Aceastea sînt zamfir, rubin, ametist, topazia.* FL. D. (1693), 56[v]/17. *Am iubit poruncile tale mai mult decît aurul și topazia* (a. 1784). ap. TDRG. *Topazio esti o piatră scumpă.* AMFILOHIE, G. F. 215[r]/3. *Pietrile ceale scumpe, în feliurimi de feațe, precum diamantul, robinul, zanfirul, topazul.* GRECEANU, Î. 130/6, cf. LB. *Gropile de beril și de topaz și spălătoriile de aur.* AR (1829), 191[2]/32. *Platină, aur, argint, diamante, rubine, topaze.* GENILIE, G. 125/16. *Topazul... este mai totdeauna alămiu.* J. CIHAC, I. N. 350/11, cf. MARIN, PR. I, 176/37. *Topazul e de coloare galbenă.* BARASCH, I. N. 43/17, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Topaz, turmalina, mărgean.* ap. TDRG. *Alba cetate... Rămîne nălucă, dar tot o zărește Cu porți de topaze, cu turnuri de-argint.* MACEDONSKI, O. I, 147, cf. DDRF. *Topaza orientală, colorată în galben.* PONI, CH. 231, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Diamante și rubine și topazuri și safire Tremură în mii de ape și se bat în strălucire.* IOSIF, PATR. 62, cf. TDRG, NICA, L. VAM. 243, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Diamante și foițe de argint, matostate și topaze.* G. PETRESCU, R. DR. 27, cf. SCRIBAN, D., CANTUNIARI, L. M. 118. *Aluminiul se mai găsește în natură și sub formă de... topaz oriental (galben).* MACAROVICI, CH. 367. *De fiece obraz, Un rubin cri un topaz.* ARGHEZI, VERS. 112. *Topazul e absolut veritabil, bate în roz fiindcă a fost expus la căldură.* CĂLINESCU, S. 43. *Zmeul... are castel sau case mari din aramă, argint, aur, „cu totul și cu totul de sticlă", ori din topaz.* IST. LIT. ROM. I, 83. *El se duse ... pînă dete peste un palat mare numai de aur și de topaz.* FUNDESCU, L. P. 23. ◇ F i g. *Mai! Mai! și aurora cu lacrimi de topaze, Mai: albele calicii de crini.* MACEDONSKI, O. I, 148. *De cîte ori n-am aruncat cu bulgări În apa lui curată de topaz!* CAZIMIR, L. U. 28. *Pe ramurile brazilor ș-ale fagilor, se aprindea apa în lumini felurite; apărea ici un topaz portocaliu, un ametist se arăta dincolo.* SADOVEANU, O. VI, 506. *Călătorind pe malul talazelor latine, L-am întîlnit, sol pacinic, pe-o stîncă de topaz.* ARGHEZI, VERS. 78.

— Pl.: *topaze* și *topazuri.* — Și: (învechit) **topázion, topázio, topăziu** (I. NAT. 29/1) s. n., **topázie** (pl. *topazii* LB), **topázia, topăză** s. f., **topás** (J. CIHAC, I. N. 342/5) s. n.

— Din ngr. τοπάζιον, lat. **topazius,** fr. **topaze,** germ. **Topas.**

TOPÁZĂ s. f. v. **topaz.**

TOPÁZIA s. f. v. **topaz.**

TOPÁZIE s. f. v. **topaz.**

TOPÁZIO s. n. v. **topaz.**

TOPÁZION s. n. v. **topaz.**

TOPÁZIU s. n. v. **topaz.**

TÓPĂ s. f. v. **topcă.**

TOPĂLÍ vb. IV. T r a n z. (Regional; cu complementul „mămăliga") A tăpși (Groși — Baia Mare). ALR SN IV h 1 113/349.

— Prez. ind.: *topălesc.*

— Cf. t o p a l ă.

TOPĂLÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre oameni) Căruia îi place topala. Com. din CUZDRIOARA — DEJ. ◆ (Depreciativ) Obraznic **(I 1).** L. COSTIN, GR. BĂN. 203. ◇ (Substantivat) *Un topălos mi-a dat o palmă.* id. ib.

— Pl.: *topălоși, -oase.*

— **Topală** + suf. *-os.*

TOPĂNCÚȚĂ s. f. (Prin Maram.) Diminutiv al lui t o p a n c ă; ghetuță. Cf. ALR II 3 345/334, 362.

— Pl.: *topăncuțe.*

— **Topancă** + suf. *-uță.*

TOPĂNITÚRĂ s. f. v. **tropăitură.**

TOPĂRÍȘTE s. f. v. **toporiște.**

TÓPCĂ s. f. (Olt., Dobr.) Minge făcută din păr de vite, din lînă etc. Cf. H II 282, PLOPȘOR, V. O. 371, COM. SAT. III, nr. 4, 52, ALR II 4 347/872. ◇ **De-a topu** = nume dat unui joc cu mingea. Cf. H II 245, 290.

— Pl.: *topci*. — Și: **tópce** (CADE, PLOPȘOR, V. O. 371), (Dobr.) **tópă** (ALR II 4 347/682, pl. *topi* ib.), **túpeă** (cv 1951, nr. 12, 37) s. f., **top** s. n.

— Din bg. **топка.**

TÓPCE s. f. v. **topeă.**

TOPCÎ-BAȘÁ s. m. (Învechit) Conducătorul artileriei turcești. *Nici unul n-au putut scăpa să treacă la ordiia împărătească, unde era dencoace de Tisa, căzînd veziriul cu alalți 5 veziri și cu topci-bașa.* B. GRECEANU, CM II, 92. *Rădicînd și pe sol de la casele topci-bașii..., s-a dat în sama capitan pașii* (a. 1715). ARHIVA R. II, 10/13. *S-a făcut alaiul topci-bașii cu topciii lui* (a. 1715). ib. 17/12. *Armașul cel mare este topci-bașa general.* ap. ȘIO II_2, 123.

— Accentuat și: *topcì-báșa*. — Pl.: *topci-bași*.

— Din tc. **topçu başı.**

TOPCÍU s. m. (Turcism învechit) Soldat din artilerie. V. t u n a r. *Să rămîie pașa... și beiul Misiriului cu toți misirliii și inicerii și topciii.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 178/5. *S-a făcut alaiul topci-bașii cu topciii lui* (a. 1715). ARHIVA R. II, 17/12. *Un surmaci, un doboșer și un topciu* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 330. *N-au cercat vro greutate, a pute găsi topcii.* BELDIMAN, E. 12/35. *Batalionul al doilea de tunari (topcii) este... în răzvrătire.* CR (1829), 194^2/6. *Acela care luă crucea de pe turnuri era un topciu (tunar).* BĂLCESCU, M. V. 130. *Să arză fitilul! Topciii la loc! O dată, de două, a treia ori, foc!* BOLINTINEANU, ap. TDRG, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *topcii*.

— Din tc. **topçı.**

TOPEÁLĂ s. f. **1.** (Învechit) Topire **(1).** POLIZU, COSTINESCU.

2. (Olt.) Topire **(3).** GL. OLT. [Cînepa] *o băgăm la topeală îm baltă ș-o topim.* ib.

3. (Prin Munt.) Mîncare cu carne și cu ceapă. ALR II/723. ✦ (Olt.) Untură topită în care se înmoaie mămăliga sau pîinea. Cf. cv 1950, nr. 4, 37.

— Pl.: *topeli*.

— **Topi** + suf. *-eală*.

TÓPEL adj. invar. v. **dopel.**

TÓPELĂ s. f. v. **topilă.**

TOPÉNIE s. f. **1.** Prăpăd, dezastru, urgie, nenorocire. Cf. POLIZU, COSTINESCU. *Ia spune și sfinția ta una, părinte călugăraș, că doar n-o fi topenie mare.* DELAVRANCEA, S. 258, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Te pomenești că se îndură Dumnezeu... și slobozește apele, glăsui unul. — Dacă nu, e topenie, își dădu celălalt părerea.* PAS, L. I, 34. ◇ (Prin exagerare) *În cele din urmă se duce cu brațele întinse către un biet cerșetor..., spre desăvîrșita topenie de rîs a celorlalți.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 28. *Am intrat într-o serie neagră la cărți... duminică seara topenie, alaltăseară topenie, aseară topenie.* C. PETRESCU, A. R. 39. *E topenie mare!... L-a bătut o fată.* PREDA, Î. 56. ◇ E x p r. **A fi topenie de cineva** = a fi rău de cineva, a fi vai de cineva. Cf. POLIZU. *Avea... niște mustăți totdeauna bine răsucite, de ar fi crezut că-i topenie de bietele femei.* GANE, N. III, 157, cf. CADE. **Topenia pămîntului** = **a)** din cale afară, peste măsură, extraordinar, grozav. *S-a îndurat sfîntul de mi-a dat muiere harnică, da rea, topenia pămîntului.* DELAVRANCEA, S. 6. *Argeșul a venit mare, topenia pămîntului.* id., ap. DDRF, cf. SCRIBAN, D.; **b)** foarte rău, groaznic, îngrozitor. *La noi e topenia pămîntului. Înhioară-te hinc!* JIPESCU, O. 45. ◆ P. e x t. (Prin nord-vestul Munt.) Cantitate mare; mulțime **(1)**; belșug. *Topenie de lume... la bîlciul ăsta.* UDRESCU, GL. *E topenie mare de fructe estimp.* id. ib. ◇ (Adverbial) *Obosisem topenie alergînd atîția ani ... după dreptate.* JIPESCU, ap. TDRG.

2. (Regional) Sfîrșit, moarte. *Și-acesta nc-a fost jocul și-nceputul Topeniei, săraci de noi... Ulise... ochind zvîrli săgeți amare Și-n toți ceilalți, și noi căDeam grămadă.* MURNU, O. 400. *Cugetînd că acuși îi va fi și topenia lui, nu voia ca ele să mai trăiască.* CĂTANĂ, P. B. I, 102. ◇ E x p r. **A nu avea topenie** = a nu avea moarte, v. m o a r t e. Cf. CIAUȘANU, GL. *Săcurea asta nu mai are topenie!* id. ib.

— Pl.: *topenii*.

— **Topi** + suf. *-enie*.

TOPHANÁ s. f. (Turcism învechit) Arsenal pentru artilerie. *Au mers pe la tarsana, de la tophana... și s-au dus la saraiul lui Abdula-Pașa.* BELDIMAN, LET. III, 446, cf. DDRF, RUDOW, XIX, 412, ȘIO II_2, 123.

— Și: **top-hané** s. f. COMAN, GL.

— Din tc. **tophane.**

TOP-HANÉ s. f. v. **tophana.**

TOPÍ vb. IV. **1.** T r a n z. A face ca un corp să treacă, prin încălzire, din stare solidă în stare lichidă. Cf. ANON. CAR. *L-au pus la muncă și au topit banii ce au luat de la turci... și i-au turnat în gură să-l satură* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 35, cf. DRLU, LB, POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Sfîrșit metalul nobil topit de-atîtea ori.* VOICULESCU, POEZII, II, 56. *Veni austrul cel răsunător și topi zăpezile.* SADOVEANU, O. V, 634. *Cazane mari topesc untura.* CĂLINESCU, C. O. 259. *Am să topesc zăpada.* V. ROM. septembrie 1954, 58. (Prin exagerare) *Soarele ardea să topească zidurile.* REBREANU, I. 65. ◇ F i g. *Tremite-va cuvîntul său și topi-o-va.* PSALT. HUR. 124^r/10. *Tiran iaste aurul, care ... topește pre cea mai curată zăpadă a fecioriei.* MOLNAR, RET. 29/11. *I-ar topi ochii cu sărutările lui.* EMINESCU, N. 74. *Începu a plînge lacrimi de bucurie, o bucurie fierbinte care parcă-i topea întreaga ființă.* SADOVEANU, O. I, 267. *A pornit-o-n cimitire Cu mîndruța după dînsul, Ce-și topea ochii cu plînsul.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 107. *Scoate-mi șarpele din sîn; Cînd se-ntinde, Mă cuprinde; Se zgîrcește, Mă sfîrșește, Inimioara mi-o topește.* BALADE, III, 183. *Vine toamna, noaptea crește, Dorul inima-mi topește.* FOLC. TRANSILV. II, 64. ◇ R e f l. *Ca topească-se ceara de fața focului, așa se piară păcătoșii de fața dzeului.* PSALT. 126. *Și fiiarbe pînă ce să va topi și piiatra și comidul* (a. 1750). GCR II, 46/8, cf. LB. *Aripile de ceară în grabă se topesc.* NEGRUZZI, S. II, 195, cf. POLIZU. *Această zăpadă ce se topește subt adierea încopilă a zefirului primăvăratic.* ODOBESCU, S. III, 41. *Gheața s-a topit, Codrul a-nfrunzit.* BOLINTINEANU, O. 80. *Se topește omătul și curg pîrăile și se umflă Bistrița.* CREANGĂ, A. 28, cf. DDRF, TDRG. *E lumină și căldură, S-ar topi ghețari în spume.* DENSUSIANU, L. A. 71. *Sloiul rece mi se topea în palma caldă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 88. *Pe la sfîrșitul lui fevruarie începură a se topi zăpezile.* SADOVEANU, O. VI, 466. *N-auzi în munte... cum se topește neaua Altor ierni?* PILLAT, P. 231. *În ceasul cînd penumbra la orizon descrește,... Mi s-a părut că domul de gheață se topește.* I. BARBU, J. S. 24. *Zăpada s-a topit singură.* CĂLINESCU, C. O. 97. *Boabele porumbului sînt... socotite să ne ajungă pînă s-or topi zăpezile.* STANCU, D. 101. *Zăpada începu să se topească văzînd cu ochii.* V. ROM. noiembrie 1953, 12. *Nu simțea nici zăpada care se topea.* ib. decembrie 1964, 66. *Dunărea nu s-a dezghețat bine, iarnă tîrzie, nu s-a topit, ca pe lacurile de aici.* BĂNULESCU, I. 15. *Gheața-n baltă se topește.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 89. *Soarele-a luci, Untul s-a topi.*

MARIAN, S. A. 225. *Sloii de gheață s-au topit.* DOINE, 176, cf. ALR II 4 130/346, 362. *Neaua s-o topi, Apa, s-o-nmulți.* BALADE, I, 433, cf. 434. *Apa mă naște, Soarele mă crește, Împărați și domni mă iubesc, Și cînd pe mama întîlnesc Cad jos și mă topesc* (Sarea). GOROVEI, C. 328. (Ironic) *Nu merge la soare de frică să nu i se topească nasul,* se spune despre o persoană foarte delicată. Cf. ZANNE, P. II, 307. (Fig.) *Două primăveri trecură, Fața ei s-a veștejit, Ochii-n lacrimi s-au topit, Rozele s-au stins pe gură.* BOLINTINEANU, O. 111. *Ochii săi întristați se topeau în lacrimi de foc.* ODOBESCU, S. I, 132. *Simt parcă topindu-se-ntreagă Făptura-mi de plumb.* COȘBUC, P. II, 23. *Seceta a ucis orice boare de vînt, Soarele s-a topit și a curs pe pămînt.* LABIȘ, P. 26. (Subiectul este „trup", „inimă", „suflet" etc.) *Cînd, Moldovo, bună țară, Stau la tine de gîndescu Inimile li se topescu!* (a. 1774). GCR II, 104/17. *Oricît ar fi de înghețată inima femeiască, totuși trebui... să se topească la caldele raze a amorului.* NEGRUZZI, S.I, 106. *Inima-i ferice în sînu-i se topește.* ALECSANDRI, P. III, 321. *Parcă i se topea sufletul privind-o.* EMINESCU, N. 37. *Îi șiruiau ochii de ți se topea inima uitîndu-te la ea.* SĂM. III, 311. *Inima mi se topește Cu unsoarea cea de pește.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 407. *Inima ni sî tochește Cînd văd cum țara-njucheșle.* MAT. FOLK. 1 297. *Cine pe frumos iubește Inima i se topește.* FOLC. TRANSILV. II, 45. ✦ Fig. A înmuia, a înduioșa, a îmblînzi. *Mă uitam la cîte o stea Și mă topea dragostea.* CĂLINESCU, L. L. 134. *Dragu meu acolo scrie... Și cînd scrie mă mîngîie, Cînd citește, mă topește.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 38. (Cu complementul „inimă") *Oftări amoroase, care erau în stare să topească de compătimire inima chiar a statuelor de marmură.* FILIMON, O. I, 119. ◇ Refl. (Subiectul este „inimă", „suflet") *Și parcă i se topea sufletul.* EMINESCU, P. L. 28. *El tăcea și eu crezu că l-a supărat. I se topi inima de părere de rău.* PREDA, D. 7. *Stai-ai ani și n-ai venit, Inima mi s-a topit.* BALADE, III, 252. ✦ A transforma, prin topire, un obiect de metal în altul. *L-au prinsu împăratul moschicescu și-au topit banii ce-au luat de la turci.* NECULCE, L. 62. *Icoane și potire el le topește-n bani.* ALECSANDRI, T. II, 150. ◇ Refl. Fig. *Și nu te temi că aurul din plete-ți Se va topi în stele?* EMINESCU, O. IV, 108. *Tot plumbul meu din suflet, o, forme călătoare, Cu voi să se topească în gînduri de ninsoare.* I. BARBU, J. S. 15.

2. Tranz. și refl. A (se) dizolva în apă sau în alt lichid. *Apă... în care s-au topit sarea lui Glauber.* I. IONESCU, C. 176/9. *Apele sulfuroase alcaline topesc materia organică.* FĂTU, D. 99/13. *Cauciucu să desolvă (topește) cu totul.* ISIS (1859), 38²/44, cf. TDRG. *Se ia borș... iar în el se topește piatră acră.* PAMFILE—LUPESCU, CROM. 22. *I-au dat să bea fuică în care topiseră șoricioaică.* STANCU, D. 89. *Erau cu șuncă și erau calde, se topeau în gură.* V. ROM. iulie 1970, 17. *Ploaia topise toată sarea și nu mai rămăsese nimica.* POP., ap. GCR II, 365. ◇ Fig. *Topit în apa adîncilor mistere, Zeiței chtoniene întreg te vei fi dat.* I. BARBU, J. S. 11. ✦ Tranz. (Învechit) A înmuia. *Această curățenie subțiază veninul și topește întăriturile pîntecului.* PISCUPESCU, O. 217/6. ✦ Tranz. (Regional; complementul este „varul") A stinge (Cavnic — Baia Mare). MAT. DIALECT. I, 270. ✦ Fig. A (se) amesteca, a (se) confunda într-o masă (unică); a fuziona. *S-arată-n galbenul ce scade Topindu-și fața în azur.* MACEDONSKI, O. I, 55. *Cînd sînt lîngă tine mintea mi se topește într-o privire.* I. NEGRUZZI, S. VI, 18. *Ochii i se topiră parcă în privirile jucăușe ale boarului.* AGÎRBICEANU, S. P. 20. *Munte înalt al cărui vîrf se topește în înălțimea cerului.* ARDELEANU, U. D. 44. *Coasta lină și netedă se întindea ca o coală de hîrtie, dar se topea în ceața înserării.* REBREANU, NUV. 289. *Cerul se decolorează topindu-se în mare.* KLOPȘTOCK, F. 329. *Nu mai sînt ceasuri. Vremea-n lumină se topește Și-n ghiolurile amiezii stă timpul scufundat.* VOICULESCU, POEZII, II, 20. *În pace sufletească topindu-se, te-alină Realitatea vremii pe al naturii prag.* PILLAT, P. 88. *S-au topit cu totul în masele românești.* PUȘCARIU, L. R. I, 290. *Topind în el motivele populare, Eminescu le-a reluat cu sufletul din veac al poetului anonim și cu arta poetului modern.* SADOVEANU, E. 78. *Culorile toate s-au topit într-o singură culoare, de lumină adormită, care acum visează.* ARGHEZI, C. J. 41. *Uimirea, teama și mînia i se topeau în priviri.* VINEA, L. I, 84. *Momentele solemne și tragice se topesc în cele de petrecere.* IST. LIT. ROM. I, 37. *Realismul psihologic, patosul și forța cu care sînt dezbătute problemele sînt trăsături care se topesc una în alta, realizînd personalitatea impresionantă a unui autor.* T decembrie 1964, 52. *În istoria culturii noastre, marile momente de cotitură sînt marcate de acele personalități care reușesc să recepteze și să topească într-o sinteză originală (uneori de geniu) toate filoanele străvechi.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 894.

3. Tranz. A supune plantele textile unui proces de dizolvare a substanțelor care fixează fibrele de partea lemnoasă a tulpinii, ținîndu-le în apă; (regional) a mura. *Dacă o culege* [cînepa], *trebuie neapărat să o topească în apă.* PAMFILE, A. R. 170. *Baba ce-și topește cînepa în baltă.* BLAGA, POEZII, 96. *Strînge cînepa, o topește, o bate.* ALECSANDRI, P. P. 308. *Dar eu gură nu-i voi da Pîn-oi topi cînepa.* DOINE, 164. *Iie n-are, Da i-o facc finăsa Cînd o topi cînepa.* FOLC. TRANSILV. II, 195. ◇ Refl. *Făcînd cîteva fuioare mici, au pus-o în apă ca să se topească.* DRĂGHICI, R. 52/14. *Înu-n baltă se topește Și finaful otăvește.* BELDICEANU, P. 88. *Cînepa smulsă și legată în snopi numiți „mînuși", după ce i s-au tăiat cu securea rădăcina, se așază în apă pentru a se „topi".* PRIBEAGUL, PR. 93. *Din producția totală... numai 1/8 se topește rațional în stațiuni cu utilaje mecanice.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 24. *Și rupse trei fire de cînepă de vară Și le băgă în apă să se topească.* MAT. FOLK. 585, cf. ALR I 1 303/59, 218, 255, 269, 289, 290, 333, 335, 337, 315, 348, 350. *Și am dus-o la tochitoare și s-a topit.* FOLC. MOLD. I, 413.

4. Refl. (Despre lumînări; p. ext. despre obiecte supuse acțiunii focului) A se consuma arzînd, a se trece, a se mistui; a se distruge. *Au ars de s-au topit pînă în pămînt toate casele.* AMIRAS, LET. III, 130/37. *Hieru, pietrile, lemnele să rugînească și să putrezească și să se topască* (a. 1718). URICARIUL, XI, 301. *Biserica înlăuntru umilindu-o i-au dat foc, Pără nu s-au topit toate, nu s-au mișcat de pe loc.* BELDIMAN, E. 82/12. *Focul vieții sale... să stingc... ca o flacără ce să topește arzînd.* MARCOVICI, D. 178/3. *Găsește casa topită de venirea unui foc.* PANN, P. V. II, 59/10. *Am intrat în bordei... pe vatră lemnele se topise.* EMINESCU, G. P. 42. *Păn-or sări oamenii de la nuntă, pînă nu știu ce, casa are să se topească.* CREANGĂ, P. 175, cf. TDRG. *Era tîrziu tare după miezul nopții, și lumînările de ceară verzie de Veneția se topiseră pînă la jumătate.* SADOVEANU, O. V, 613. *El, cu iarba cea de fier Atingea gratii de fier; Gratiile, ca de foc, Se topea toate pe loc.* BALADE, II, 182, cf. ZANNE, P. I, 177. (În imprecații și în jurăminte) *Cum să topește ceara dă la fața focului, așa să să topească neamul lor dă la fața Domnului.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 85. *De te-oi fi lăsată eu, Topască-mă Dumnezeu Ca pe seul de berbece!* EMINESCU, L. P. 66. ◇ Fig. *Topitu-me-au jalostea ta, că ultară cuventele tale vrăjmașii miei.* PSALT. 264. *Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flacări.* EMINESCU, O. I, 199. *El zice-așa, să zică iară, Să-i facă gîndul ei ușor, Și gîndu-i se topea de pară.* COȘBUC, P. I, 124. [Iubirile] *trec pin foc, nu se topesc.* ALECSANDRI, P. P. 304. ◇ Tranz. *Iară ceia ce vor fi de-a stînga... lepădați fi-vor în adîncul focului... și scrîșnitului dinților topi-i-va.* CORESI, EV. 481. *Și-n foc l-arunca, Focul de-l topea.* BALADE, II, 135. (Tranz. fact.) *Na pufine faclii topise asupra cărților filozofești.* CANTEMIR, IST. 39.

5. Refl. Fig. (Despre oameni) A slăbi, a se vlăgui, a se usca; p. ext. a se sfîrși, a se prăpădi; a pieri (1). *Păcătosul vădzu și mănie-se, cu dinții săi*

scărcică şi topi-se-va. PSALT. 241. *Topiră-se toţi ce viu în Hanaanu.* CORESI, PS. 409/5. *Să topeaşte şi se sfîrşeaşte către moarte.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 33^{v}/19. *Den mulţimea măhnirii meale m-am topit pănă acum.* BIBLIA (1688), 195^{1}/3, cf. ANON. CAR. *Iară păcătosul... cu dinţii va scrăşca şi se va topi* (a. 1710). GCR I, 368/19. *Văd... tinerimea cea crudă... scurgîndu-să şi topindu-să de la cea mai întăi vrîsnicie.* PISCUPESCU, O. 1/14. *Mă topeam din ceas în ceas ca ceara de foc.* GORJAN, H. II, 44/21. *Dar sluga se necăjeaşte, Cu inima să topeaşte.* BĂRAC, A. 53. *Şi tot trupul, păn' la moarte topindu-se cătinel.* CONACHI, P. 56. *E necuviincios ... a-şi petrece vara închişi în tabere, topindu-se în moliciune.* BĂLCESCU, M. V. 326. *În oftare petrecea şi să topea.* PANN, E. IV, 49/25. *Îmi vine să cred că tot visez, şi ştiind că nu visez, parcă mă topesc, mă sting, mă mistuiesc.* SLAVICI, N. I, 104. *Eu plîngeam de mă topeam, că mă despărţeam de fiul cel mic.* ISPIRESCU, L. 304. *Dacă s-ar aşeza* [mortul] *cu capul spre uşă, atunci... tot neamul i s-ar topi.* MARIAN, Î. 74, cf. DDRF. *Se topise la faţă ca după o boală grea.* SANDU-ALDEA, D. M. 28, cf. TDRG. *Nu era prea bătrîn, dar se topise rău în anul din urmă.* AGÎRBICEANU, S. 535. *Rafila se topea pe zi ce mergea.* REBREANU, NUV. 37. *Aici la noi căpiteniile l-au dat lipsă şi mort, precum că s-ar fi topit şi stins de holeră în ţara bulgărească.* SADOVEANU, O. VII, 289. *Şi eu m-aş topi viermănită de voi pînă la oase.* CĂLINESCU, C. O. 118. *M-am bucurat în sinea mea de m-am topit.* V. ROM. ianuarie 1966, 54. *Nu mi-i rău, dar mă topesc, Cînd în mine mă gîndesc Că azi-mîine voi muri Şi nime nu m-o jeli.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 206. *De ce zac, de ce bolesc, De ce aşa mă topesc?* DOINE, 188. *Omu prost nu-mbătrîneşte, Cel cu minte se topeşte.* ŞEZ. I, 71. *Frunză verde lemn domnesc, După mîndra mă topesc.* HODOŞ, P. P. 31, cf. PODARIU, FL. 70. *Foaie verde salbă moale, Căpitane Răducane, E vai de zilele tale, Te topeşti în închisoare!* BALADE, II, 393. *Măru-n casă să-nflorească Badea-n pat să se topească.* FOLC. TRANSILV. II, 51. ◇ E x p r. **M-am (sau ne-am) topit!** = am păţit-o! *Vai, bietele fete! Că le-am prăpădit Şi le-am dat pe bete ... De-acum m-am topit!* ALECSANDRI, T. 410. *Nenea Iancu! să vie aici! M-am topit! ... Sînt nenorocit.* CARAGIALE, O. VI, 212. *Îi puse mîna la gură şi-i zise: Şt! că ne-am topit! Să nu te audă cineva.* ISPIRESCU, L. 373. *Cu toporul? Ne-am topit!* DELAVRANCEA, O. II, 324. *Ne-am topit toţi. Ce se aude fraţilor?* PAŞ, Z. IV, 237. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de" sau „după", exprimă adesea intensitatea unei acţiuni, a unui sentiment etc.) *Topindu-se de foame.* PSALT. 315. *Că mai bine iaste să vezi mişelul topindu-se de foame, decît să-l saturi pre el.* CORESI, EV. 449, cf. GCR I, 15/39. *De pizmă şi zavistie topindu-să.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 8^{v}/22. *De foamea şi de setea cea cu vreame îndelungată topindu-te.* MINEIUL (1776), 92^{r1}/26. *Ceialalţi împăraţi fără de minte şi nesocotiţi, rău să topiia acolo de foame.* VARLAAM—IOASAF, 60^{r}/9. *Să se topească de dorul laptelui.* ECONOMIA, 76/16. *Ş-aici fiind depărtat, te topeai de dorul ei.* GORJAN, H. I, 6/3. *Eu nă topisem de tot de frică numai văzîndu-l.* PR. DRAM. 133. *Împăratul se topea de dragoste pentru Ileana Simziana.* ISPIRESCU, L. 29. *Lui Milescu îi venea să se topească de rîs, însă se stăpîni.* D. ZAMFIRESCU, R. 143. *Mă topesc şi eu ca şi tine d-atîta pustietate.* DELAVRANCEA, S. 242. *Sufleţelul ţi-a zburat ... Şi pe mine m-a lăsat... De-al tău dor să mă topesc.* MARIAN, Î. 114. *Se uită cu mai multă îndrăzneală la Laura care se topi de ruşine.* REBREANU, I. 133. *Mă topesc de dragoste.* SADOVEANU, O. XV, 375. *Se topea de fericire, iar mesenii zîmbiră uitîndu-se unul la altul.* CAMIL PETRESCU, O. I, 123. *Slobozi-mă, maică-n joc, Că, zău, mă topesc de foc.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 187. *Zice mama să mă-nsor, Să nu mă topesc de dor.* DOINE, 99. *Frunză verde lemn domnesc, De dor mare mă topesc.* FOLC. TRANSILV. II, 364. (Întărit prin „din picioare", „de pe picioare") *De cînd am intrat în casa asta mă topesc din picioare.* ALECSANDRI, T. 1 008. *Băgă de seamă că mă-sa se topeşte de pe picioare.* ISPIRESCU, L. 128. *Se mistuia amarnic în necurmatu-i zbucium, se topea de pe picioare.* VLAHUŢĂ, N. 145, cf. ZANNE, P. II, 409. ◇ T r a n z. *Şi-i puseră în temniţă întunecoasă... topindu-i eu foamea şi cu setea.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 127^{v}/11. *Cu cît îndrăgitul se ascunde şi se fereşte, cu atîta dragostea cuprinzindu-l îl „topeşte".* CANTEMIR, IST. 81. *Fierbinţeala aceaia... toate oasele topea.* BELDIMAN, N. P. II, 130/8. *Şi să-l mai ascund* [amorul] *se poate, cînd arde şi mă topeşte?* CONACHI, P. 83. *Pe-o sofa ea zace dusă: chinurile o topesc.* MACEDONSKI, O. I, 241. *Dar pe regina răzbită de mult de văpaia iubirii, Crunta-i durere sporind, o topesc tăinuitele flăcări.* COŞBUC, AE. 68. *Drumul Clujului... se sfîrşeşte Al dorului mă topeşte.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 92. *Bate vîntul, iarba creşte, Dorul mîndrei mă topeşte.* DOINE, 210. *Nu aud cine vorbeşte Numai dorul mă topeşte.* HODOŞ, P. P. 216, cf. ALR II/I MN 50, 2 273/812. *Frunză verde solzi de peşte, Dorul mîndrii mă topeşte.* FOLC. TRANSILV. II, 530. (T r a n z. f a c t.) *Postul adeverit iaste nu numai să topim trupul, ce de ce mîncăm noi să împărţim şi altora.* CORESI, EV. 50. *Topindu-şi trupul cu trudă şi cu post.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 14^{r}/24. *Ţi-ai topit trupul de post.* MINEIUL (1776), 80^{r1}/32. ✦ (Despre plante) A se ofili, a se usca. *Se veştejea ca o floare ce în zori de zi deschisă Şi lipsită de viaţă... Se topeşte sub arsura soarelui cu înfocare.* CONACHI, P. 83.

6. R e f l. F i g. A se şterge, a se estompa, a se pierde; a se risipi, a dispărea (treptat). *Ceale lumeşti sînt ca floarea şi ca iarba să trec şi să topăsc* (a. 1697). BV I, 345. *Ah! Dac-al nostru suflet ca visul se topeşte.* BOLINTINEANU, O. 199. *O coaliţie aşa de importantă... se topeşte înaintea noastră.* MAIORESCU, D. II, 238. *Boale ce mizeria ş-averea nefirească Le nasc în oameni, toate cu-ncetul s-or topi.* EMINESCU, O. I, 61. *Cum se topeşte lumina pe cer, aşa şi zgomotele pe pămînt.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 156. *I se topi toată cutezanţa, toată holărîrea de pîn-acum.* AGÎRBICEANU, A. 301. *Lungi raze de lumină mută şi rece... se topeau pe luciul aerian al turnului neclintit.* HOGAŞ, M. N. 135. *S-a uitat după ei, pînă s-au topit în văgăuni de negură.* POPA, V. 35. *Cei din urmă nori de fum ieşiră gîlgîind pe gurile coşurilor negre, topindu-se în văzduh.* BART, E. 294. *Formele şi-au pierdut conţinutul, aci e toată problema, şi s-au topit şi formele, — şi toţi caută un conţinut şi forme noi.* ARGHEZI, S. XI, 60. *Linia se topeşte în umbră.* BLAGA, Z. 120. *Încetul cu încetul cîmpiile fertile ale-Andaluziei dispar, se topesc.* RALEA, S. T. I, 354. *Luceafărul de seară ardea... la o suliţă deasupra dealului negru, a cărui coamă molatică... se topea tărăgănat.* CAMIL PETRESCU, O. II, 28. *S-a topit în umbra dintre coloane.* BENIUC, M. C. I, 108. *Umblînd mai mult de-a-ndăratele, doamna se topi într-o uşă laterală.* GALAN, B. I, 55. *Şi casa întreagă se topi în întuneric.* VINEA, L. I, 228. *Jos, într-o vale largă, care se deschide topindu-se în lunca întinsă a Mureşului, dormeau Ponoarele.* V. ROM. ianuarie 1956, 45. *Afară, toate zgomotele se topiră numaidecît şi peste sat se lăsă deodată o linişte mare.* PREDA, M. 31. *Sania se topi în acel văzduh plin de fulgi de zăpadă.* BARBU, PRINC. 58. *Se topeşte în pămînt ca ploaia.* V. ROM. august 1970, 134. *Tinăreaţa ei pierea, Ca lumina se topea, Ca lumina cea de ceară Cînd bate vîntul de-afară.* BALADE, II, 215. ◇ T r a n z. *Sufletul meu obosit primiţi-l, topindu-mi amarul.* COŞBUC, AE. 84. *Ceva din umbra şi lenea apusului părea că-i şterge, îi topeşte conturul lucrurilor.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 70. ✦ (Familiar) A pleca repede, a o şterge. *Astfel îi strigam soldatului care trebuia să-mi execute un ordin urgent: Haid, te-ai topit?* în SCL 1977, 188.

7. T r a n z. F i g. A distruge, a nimici, a desfiinţa, a prăpădi. *Toată oastea i-au topit, numai Mateiaşi cu puţini au scăpatu.* URECHE, L. 109. *A căruia mănie topeaşte începuturile şi stăpînile şi pietrile să sfărîmă* (cca 1650—1675). GCR I, 228/18. *Cu hicleşug au scos pre ei... să-i topească pre ei de pre pămînt.* BIBLIA

(1688), 62[2]/44. *I-au lovit moldovenii cu Tomşea şi pre toţi i-au topit, cît n-au rămas nice unul.* N. COSTIN, L. 471. *Pe oţelul vîrtos rugina îl topeaşte.* CANTEMIR, IST. 152. *Deci aşa urmînd capicheheialile spun că ar fi topit pe vreo doi trei capigii.* DIONOSIE, C. 205. *Pre mine mă topeşte.* ZILOT, CRON. 78. *Imense fură consecuenţele acestei prime bătălii... Ea topi una din cele mai frumoase armate duşmane.* HASDEU, I. V. 94. *Aci a topit pe turci.* DELAVRANCEA, O. II, 164, cf. ALR II 6 538/769, ZANNE, P. I, 163. (Refl.) *Frînseră-se codrii cu nevoie şi topiia-se munţii.* PSALT. 321. *Atunce ceriul va peri şi lumea toată aprinde-se-va şi se va topi.* CORESI, EV. 35. ◇ (Cu complementul „viaţa") *Şi moartea cea rece topindu-mi Viaţa din trup, te-oi urma ca nălucă.* COŞBUC, AE. 77. *Lupi l-au încolţit, Viaţa i-au topit.* TEODORESCU, P. P. 437. ✦ Refl. (Învechit, rar) A se descompune, a putrezi. *Mormîntul... Într-ale căruia sînuri tatăl nostru s-au topit.* BELDIMAN, O. 5/13. ✦ A consuma, a irosi (bani, avere, sănătate etc.). *Cine v-a scăpat pe voi de zapcilîc, de bir, de havalele cari vă topeau munca şi vă uscau puterile?* GANE, N. I, 189. *Se pocăiau la Plumbuita, la Snagov, la Mărgineni şi în ocnele de la Telega, topindu-şi sănătatea şi averea.* GHICA, S. 136, cf. SCRIBAN, D. *Sumele pe care le încasa le topea cu aceşti inşi.* PREDA, M. S. 33. *Îşi topiseră toată solda în ultima învoire.* V. ROM. aprilie 1970, 70. (Refl. pas.) *Se gîndea c-un fel de scîrbă la mîncările multe care se topiseră în seara asta la masa stăpînilor.* AGÎRBICEANU, S. P. 36.

— Prez. ind.: *topesc.*
— Din v. sl. **топити.**

TÓPIC[1], -Ă adj., s. n. **1.** Adj. (Despre nume) Care se referă la locuri, la localităţi, care denumeşte locuri sau localităţi. *Europa întreagă cunoştea pe atunci Ţara Românească mai ales sub numele topic de Muntenia.* HASDEU, I. C. I, 54. *Cărămizi, cărora dialectul local al românăşenilor le-a însuşit denumirea topică a Antinei, zicîndu-le cărămizi de Antina.* ODOBESCU, S. II, 424, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *În această regiune nici un nume topic latin nu s-a păstrat cu fonetismul român?* PUŞCARIU, L. R. I, 254. *Se întîmplă cîteodată, ca numele topic propriu-zis să aparţină la mai mult decît două sate.* IORDAN, N. L. I, 109, cf. 50. *Este drept că numele topice n-au fost neglijate, dar ele se bucură de atenţia unui număr foarte redus de specialişti.* L. ROM. 1959, nr. 4, 9. *O atenţie deosebită merita cîteva apelative topice.* CL 1970, 302.

2. Adj. (Rar) Local, caracteristic pentru un anumit loc. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D.

3. Adj. (Rar; şi substantivat, n.) (Medicament) care se aplică direct pe locul bolnav. Cf. BIANU, D. S., CADE, SCRIBAN, D.

4. S. n. (La pl.; în retorica antică) Argumente de natură generală, aplicabile în toate cazurile analoage; locuri comune. *Cel dintîi tertip... este cel mai obişnuit, ştiut încă din topicele lui Aristotel.* MAIORESCU, CR. II, 353, cf. ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DN[2], DEX.

5. Adj. (Rar) Care se raportează direct la subiect, la problemă. *Argument topic.* SCRIBAN, D. ◇ (Adverbial) *A răspunde topic la un argument.* id. ib. ✦ Caracteristic, tipic; semnificativ. *În teatru ea e, în adevăr, topică, tulburată de toate gunoaiele mahalalei, dar viguroasă.* LOVINESCU, S. I, 233. ◇ (Adverbial) *Alecsandri era, de altfel, în măsură să înţeleagă pe poetul Tibrului care cîntase atît de topic poezia mediocrităţii.* id. ib. 104.

— Pl.: *topici, -ce.*
— Din ngr. τοπικός, fr. **topique**, germ. **topisch.**

TÓPIC[2], -Ă adj. Care aparţine topicii, privitor la topică. *Un alt efect stilistic care poate fi bine urmărit în proza lui Arghezi este deplasarea topică şi sintactică.* VIANU, A. P. 273, cf. DN[2], DEX.

— Pl.: *topici, -ce.*
— De la **topică.**

TÓPICĂ s. f. (Lingv.) Ordine, mod de aşezare a cuvintelor în propoziţie sau a propoziţiilor în frază. *Ajunge o anumită topică pentru ca să se distingă un caz de altul.* PUŞCARIU, L. R. I, 138, cf. 47. *Anumite norme are şi topica românească, mai ales în limba vorbită care li se conformează cu destulă rigoare.* IORDAN, STIL. 231. *Topica sau ordinea cuvintelor diferă de la o limbă la alta.* GRAUR, I. L. 163. *Potrivită... pare denumirea de topică „directă" şi topică „inversă", terminologie folosită cu preferinţă în manualele şcolare.* CL 1957, 219. *Şi în acest caz, franceza cunoaşte ambele topici.* SCL 1959, 172, cf. DN[2]. *Un strîns raport de interdependenţă există între intonaţie şi topică.* L. ROM. 1965, 455, cf. GRAM. ROM.[2] II, 428. *Topica poeziei este chiar mai liberă decît cea a prozei.* IST. L. ROM. I, 282, cf. DEX. ✦ Parte a sintaxei sau a stilisticii care se ocupă cu studiul ordinii cuvintelor în propoziţie şi a propoziţiilor în frază. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Legătura dintre stilistică şi sintaxă iese în mod izbitor la iveală mai cu seamă în domeniul topicii.* IORDAN, STIL. 21, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *topici.*
— Din germ. **Topik.**

TOPICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Relativ la un loc, caracteristic pentru un anumit loc; din partea locului. *Canonul acesta macar că adevărat din topiceasca pravila noastră este.* CANTEMIR, IST. 354, cf. TDRG, GÁLDI, M. PHAN. 262, SCRIBAN, D., ROSETTI—CAZACU, I.L.R. I, 329.

— Pl.: *topiceşti.*
— De la ngr. τοπικός.

TOPICIÓS, -OÁSĂ adj. (Rar) Care are proprietatea de a (se) topi **(2)**, de a (se) dizolva. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *topicioşi, -oase.*
— **Topi** + suf. *-(i)cios.*

TOPICIÚNE s. f. (Învechit şi regional) **1.** Lipsă de vlagă, slăbiciune, moliciune. *Voi lua topiciunile de pe toate oasele.* UDRESCU, GL.

2. Fig. Trîndăvic; moleşeală **(1)**. *Deci nu în putrejiuni şi în topiciune să fim nici întru a pămîntului grijă.* CORESI, EV. 335.

— Pl.: *topiciuni.*
— **Topi** + suf. *-(i)ciune.*

TOPILÁT, -Ă adj. v. **pitulat.**

TOPÍLĂ s. f. **1.** Loc amenajat în albia unui riu sau într-o apă stătătoare ori groapă (improvizată) legată, printr-un şanţ de alimentare şi unul de scurgere, cu o sursă de apă (riu, iaz etc.), unde se pun la topit cînepa sau alte plante textile; topitoare **(II 3)**, (regional) topliţă **(3)**. Cf. ANON. CAR. *S-au măsurat pe mijloc, începînd din marginea codrului şi peste nişte topile de lîngă Mihalău* (a. 1762). URICARIUL, VIII, 6. *Şi cum că de-l va vrea sa-l ducă în sîlă, De-acasă, ajungînd la cea mai de întîie Apă, prăpaşte sau orice topilă, Va sări de viu.* BUDAI-DELEANU, Ţ. V. 45, cf. 163, LB, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU. *Ilinca asta a-nserat la topila dă în, cu alte două neveste.* SĂM. III, 664, cf. ALEXI, W. *Unde te duci, Gavrilă? Mă duc la topilă.* CANDREA, F. 353, cf. TDRG. *Lacul pentru topitul cînepii se numeşte prin unele părţi şi topilă.* PAMFILE, I. C. 204, cf. PASCU S. 332. *Topilă, balta unde se topeşte cînepa.* ARH. FOLK. VI, 300, cf. MIHĂILĂ, Î. 195. *Să mă curăţăsc... de lut di la tochilă, de smol di la mori.* GCR II, 137/11, cf. H XI 323. *Lut de la topilă.* TEODORESCU, P. P. 374, cf. JARNÍK—BÎRSEANU, D. 19. *De-ai fi un bărbat cu lege, Cînepa tu mi-ai culege; De-ai fi un bărbat cu mila, Ai duce-o şi la topilă.* MARIAN, SA. 144, cf. GRAIUL, I, 301. *Trei surori au plecat cu cînepa la topilă.* I. CR. IV, 72. *Bat parul de topilă, Parul mişcă lacul.* MAT. FOLK. 663, cf. VICIU, GL. *Rău, mamă, m-ai blăstămat, Cînd cu apă m-ai udat, Ai luat apă din topilă M-ai dat la străini fără milă.* HODOŞ, C. 99, com. din

ZAGRA — NĂSĂUD, din STRAJA — RĂDĂUȚI și din HERECLEAN — ZALĂU, CHEST. II 73/399, IV 68/772, GREGORIAN, CL. 63, ALR SN III h 831/531, ALRM SN II h 653/531, A I 13, 20, 21, 36, II 3, 4, 7, 8, 36, III 2, 3, 5, 12, 16, 18, V 2, 4, 14, 15, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 30, 33, LEXIC REG. 22, TEAHA, C. N. 275. *Mănînc finul din mocirlă Și beau apă din topilă.* FOLC. MOLD. II, 514.

2. Vas sau cuptor de topit[1] metale sau alte materiale; topitoare **(II 1)**. Cf. LB, POLIZU, LM, BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM. ◇ Fig. *Orbind eu prăsila Lui Adam, o întorc de la cărare Bună, ș-o duc pe încel la topila Noastră aici* [în iad]. BUDAI-DELEANU, Ț. 223.

— Accentuat și: (regional) *tópilă*. Com. din HERECLEAN — ZALĂU, A I 20, 21, 36, TEAHA, C. N. 275. — Pl.: *topile*. — Și: (regional) **tópelă** s. f. A I 31.

— Din bg. **топило**, scr. **topilo**.

TOPÍRE s. f. Acțiunea de a (se) t o p i și rezultatul ei.

1. Trecerea unei substanțe din stare solidă în stare lichidă, sub acțiunea căldurii; topit[1] **(1)**, (învechit) topeală **(1)**. Cf. t o p i **(1)**. Cf. DRLU, LB, POLIZU. *Și dacă n-ajunge, voi pune la topire Icoane, policandre, cruci, toți!* ALECSANDRI, T. II, 170, cf. COSTINESCU, DDRF. *Ele vor pierde starea lor solidă și se vor preface în lichide. Fenomenul acesta se numește topire.* PONI, F. 120, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Topirea fontei se datorește flacărilor combustibilului.* IOANOVICI, TEHN. 79. *Trecerea unei substanțe din starea solidă în cea lichidă se numește topire.* MARIAN — ȚIȚEICA, FIZ. II, 102. *În cazul unui amestec omogen solid se pot face topiri fracționate.* MACAROVICI, CH. 25, cf. CIȘMAN, FIZ. I, 395. *Apele mari, produse din topirea zăpezii și gheții se scurg repede.* VÎN. PESC. februarie 1964, 9. *N-a fost altceva decît o pungă de apă strînsă din ploi și din topirea zăpezii.* T iulie 1964, 66. ◇ Fig. *Carnea-nduioșată și-atotștiutoare Îți va face-un suflet din topirea ei.* VOICULESCU, POEZII, I, 170. *Roata capului Mercur În topire, de azur, Roata Soarelui Marelui.* I. BARBU, J. S. 101. ◇ *Punct* (sau *temperatură*) *de topire* = temperatura la care un corp începe să se topească.

2. Dizolvare. Cf. t o p i **(2)**. Cf. BARASCH, I. F. 71, POLIZU, BARCIANU. ✦ Fig. Contopire, fuzionare. *Una din particularitățile acestui monument, al cărui tip se găsește într-o clădire din Palmira, este topirea într-un singur corp de zidărie a calotei și a pendentivilor.* NAUM, IST. ART. 110.

3. Operație de fermentare în apă la care sînt supuse plantele textile pentru a se distruge substanțele cleioase care țin legate fibrele textile de partea lemnoasă a tulpinii; topit[1] **(2)**, (învechit și regional) topitură **(2)**, (regional) topeală **(2)**. Cf. t o p i **(3)**. Cf. LB, POLIZU, COSTINESCU, DAMÉ, T. 63 bis, BARCIANU, ALEXI, W., DL.

4. Fig. (Rar) Istovire, slăbire. Cf. t o p i **(5)**. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

5. Fig. (Învechit, rar) Distrugere, nimicire **(1)**. Cf. t o p i **(7)**. *Să trimităȚie D[o]mnul... topirea preste toate unde vei pune mîna ta.* BIBLIA (1688), 146[1]/44.

— V. **topi**.

TOPISÁLĂ s. f. (Regional) Carne de porc friptă în grăsime multă (COMAN, GL.); grăsime prăjită rămasă de la altă mîncare și folosită din nou la gătit (GL. OLT.).

— De la **topi**.

TOPÍT[1] s. n. **1.** Topire **(1)**. *Li se plătea ca și la băieșii din Abrud și Roșiia, trăgîndu-se numai decima și spesele topitului.* BARIȚIU, P. A. I, 653, cf. DDRF. *Pînze lucii de apă, strînse după topitul zăpezilor, se arată ca niște oglinzi.* SADOVEANU, O. III, 80. *Părea urmă de-nghef după topit.* I. BARBU, J. S. 31. *Hîrbul stîrp, chiar dacă e de aur, nu e bun decît de topit*, se spune despre un lucru nefolositor, fără valoare. Cf. ZANNE, P. III, 573.

2. Topire **(3)**. *Inul cel tîrziu... se pune la topit cu sămînțe cu tot.* I. IONESCU, C. 145/11, cf. DDRF. *Cînepa se duce la topit, cu care se începe industria casnică a cînepii.* PAMFILE, A. R. 174.

— V. **topi**.

TOPÍT[2], **-Ă** adj., s. n. **1.** Adj. Devenit moale sau lichid sub efectul căldurii. *Ca ceara topită nu va fi.* PSALT. 111. *Să ceurte pre dăscăliță, să-i vearse plumb topit în gură.* PRAV. 172, cf. LEX. MARS. 224, DRLU. *Această materie alcătuită de pietre topite, metaluri, rășinuri și altile se numește lavă.* DRĂGHICI, R. 113/23. *Trecea... prin stelele mari de aur topit.* EMINESCU, N. 46, cf. DDRF, DAMÉ, T. 193, BARCIANU, ALEXI, W. *În lumina lunei apa părea argint topit.* SADOVEANU, O. II, 470. *Amurgul picură cu stele Prin frunza lor, de-acum argint topit.* PILLAT, P. 126. *I-aș da stupului aceluia foc, să ardă de viu în flacăra cerci topite.* ARGHEZI, S. VIII, 57. *Se și văzu într-un fel de carceră cu iz de unt topit.* VINEA, L. I, 303. *Se simțea mirosul înăbușitor al plumbului topit.* BARBU, PRINC. 130. *Ceară sfîntă Tot topită și învîrtită.* POP., ap. GCR II, 327. ◇ Fig. *Albastrul șters al văzduhului topit apăsa greu peste pămînt, iar subt arșița covîrșitoare a miezului zilei, vîntul adormise obosit.* HOGAȘ, M. N. 165. *Lin, furtunii somnului picurau lingoare, Topiți în aburează și adîncimi de dor.* VOICULESCU, POEZII, I, 266. *Lacrime de ceară, Topite-n pacea mare de altar.* PILLAT, P. 132. *Văzduh topit ca ceara-n arșița de soare Curgea de-a lungul peste miriști ca un rîu.* BLAGA, POEZII, 6.

2. Adj. (Învechit) Dizolvat. *Pisează-le toate în piuliță puind zahar... topit cu puțintel cheț* (a. 1749). GCR II, 45/42. *Cleiul de moron hăcuit, topit în must sau vin, să toarnă în vas.* I. IONESCU, C. 203/21. *Balsamul topit (solvit).* CORNEA, E. II, 68/29. ✦ Fig. Contopit. *Tragicul și documentarul se găsesc topite laolaltă.* V. ROM. aprilie 1963, 145.

3. Adj. (Despre plante textile) Care a suferit procesul de topire **(3)**; (regional) murat **(3)**. V. m a c e r a t. *Cînepă topită.* DL, cf. DM, DEX.

4. Adj. Fig. (Adesea urmat de determinări, indică intensitatea unor manifestări, sentimente etc.) Slab, vlăguit, istovit; obosit. *De văm afla vecinul flămînd și topit de seate... ca samareaninul milostiviia inimiei să desfacem lui.* CORESI, EV. 395. *Fața neagră și topită, numai oasele cu pielea.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 114[1]/29. *Pentru ce puterile voastre sînt acum topite, mînele voastre slăbite și inimile voastre fără bărbăție?* BĂLCESCU, M. V. 372. *Ca o apă limpede și rece, pre cei topiți de arșițele lipsei răcorea.* ARHIVA R. I, 66/25. *Nu vedea decît visele sale cele de aur... prefăcute acum într-o aspră mizerie, care-l strîngea cu tărie în brațele ei cele topite de suferințe.* FILIMON, O. I, 247. *Stetea* [ca] *o marmură vie,* [ca] *un geniu al durerii, rezimată cu fața topită de durere.* EMINESCU, G. P. 47. *Stă pașa beat, cu ochi topiți, Se trag spahii-ncremeniți.* COȘBUC, P. I, 114. *Topită de veghere, bunica toarce, toarce.* IOSIF, PATR. 11, cf. TDRG. *Rămîn numai femeile, topite de neliniște.* CAMIL PETRESCU, T. II, 395. *Topiți de ajunări, călugării moțăiau în strană.* VOICULESCU, P. I, 148. *Pe un pat larg se afla întins un om topit.* STANCU, R. A. I, 171. *Dar, pe cînd lucra Tot mai auzea Un glas răgușit, Un vaiet topit.* BALADE, III, 29. ✦ Lipsit de forță morală; distrus, pierdut. *Leana (cu frică): Cin' să mai fie?...— Cine mai e? Leana (topită): — Mama.* DELAVRANCEA, O. II, 369.

5. Adj. Fig. Pierdut, dispărut; estompat, șters; risipit. *Auzea ca prin vis... vorbele avocatului, topite într-o uruială întreruptă din cînd în cînd de glasul judecătorului.* REBREANU, I. 241. *Soarele cădea ca o spadă pe icoanele rusești scrise în culori topite.* BARBU, PRINC. 310. ✦ (Rar) Descompus, dezagregat; putrezit. *Cînd topit îmi va fi corpul, voi fi cîmpul plin de flori.* MACEDONSKI, O. I, 97.

6. Adj. (Regional; despre făină) Măcinată mărunt (Arieșeni — Cîmpeni). Cf. ALR I 1 372/93.

7. S. n. (Regional) Mîncare (A V 6, 15, 23, 31) ciobănească (CHEST. V 153/19, A V 15) preparată din unt și brînză (CHEST. V 153/54), din unt, brînză și ceapă prăjită (GLOSAR REG.) sau din caș jintuit fiert cu ceapă și sare (ȘEZ. VII, 115).

— Pl.: *topiți, -te.*

— V. **topi.**

TOPITÓR, -OÁRE adj., subst. **I.** Adj. **1.** (Învechit, rar) Care (se) topește **(1)**. Cf. DRLU. ◇ (Substantivat) [Aurul] *se ține ca și argintul, de ordul metalelor nobile, de familia greu topitoarelor.* F (1875), 350.

2. Care topește **(7)**. *Foc topitoriu iaste, acesta va surpa pre ei.* BIBLIA (1688), 132²/1. (Fig.) *Dorul ei arzînd și topitoriu după acela pe care-l iubea.* F (1869), 319.

II. 1. S. f., (învechit, rar) s. n. Cuptor special pentru topit[1] metalele sau alte materiale, topilă **(2)**; p. ext. loc în care este instalat acest cuptor. *În cuptoriu coconii lui Israil ca într-o topitoare cu podoaba bunei credințe mai curat decît aurul au strălucit.* MINEIUL (1776), 41r¹/15. *Multe feluri de metale le-au băgat în topitoare.* DIONISIE, C. 171. *Aici se află și o topitoare de smoală și catran.* I. IONESCU, M. 757, cf. DDRF. *Topitorile statului nu erau departe.* AGÎRBICEANU, A. 69. *Pîntecul de iad al topitoarelor din turnătorii.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 14. *Părăseau coarnele plugului, ca să se-nchine cărăușiei cu produsele brute ale topitoarelor de fier sau să încerce afaceri, de preferință în legătură cu lemnul pădurilor.* BLAGA, H. 93. ◇ Fig. *I-ai scos den pămîntul Eghipetului den mijlocul topitoriului de hier.* BIBLIA (1688), 249²/53, cf. TDRG. ✦ Vas pentru topit[1]. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

2. S. m. și f. Persoană care lucrează la un cuptor de topit[1] sau, în general, la topirea unor materiale. *Și au luat maica lui 200 de arginți și au dat pre ei topitoriului.* BIBLIA (1688), 187²/14, cf. ANON. CAR., LB, POLIZU, DDRF, ALEXI, W., PASCU, S. 127, ȘĂINEANU, D. U., NOM. PROF. 20, 40, 50, LEG. EC. PL. 290, 297. *Topitorul e obișnuit să scruteze mereu fierbura aurie.* CONTEMP. 1956, nr. 483, 1/4, cf. DEX.

3. S. f. Topilă **(1)**. Cf. LB, POLIZU, COSTINESCU. *Bătut și stîlcit cum erai, te-au dus la baltă și te-au pus în topitoare.* CREANGĂ, O. 293, cf. ALEXI, W. *Lacul pentru topitul cînepii se numește prin unele părți și topilă sau topitoare.* PAMFILE, I. C. 204; cf. MARIAN, D. 94, BREBENEL, GR. P. *Am scos cincizeci de horste de cînepă de vară, le-am dus la topitoare.* Com. din BILCA — RĂDĂUȚI, cf. A I 12, 22, V 33, VI 16, 19. *Dar eu gură nu i-oi da Pîn' s-o topi cînepa; Cînepa-i la topitoare, Gură-i dau la șezătoare.* FOLC. TRANSILV. I, 491. *Am arat, am sămănat..., am culeș și... am dus-o la tochitoare și s-a topit.* FOLC. MOLD. I, 413.

— Pl.: *topitori, -oare.* — Și: (învechit) **topitóriu** adj., subst.

— **Topi** + suf. *-tor.*

TOPITORÍE s. f. Instalație pentru topirea diferitelor materiale (metale, grăsimi, plante textile etc.). Cf. ALEXI, W. *Unele topitorii sînt înzestrate cu uscătorii artificiale.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 332. *Muncitori de la saline..., de la topitoriile statului.* PAS, Z. IV, 217. *Topitorii, cuptoare, mori, puțuri, fierăstraie, O sîrmă dă lumină, o țeavă vîlvătaie.* ARGHEZI, C. O. 64. *Paralel cu construirea topitoriei de in..., s-a trecut la construirea unei torcătorii.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 885.

— Pl.: *topitorii.*

— **Topitor** + suf. *-ie.*

TOPITÓRIU adj., subst. v. **topitor.**

TOPITÚRĂ s. f. **1.** Lichid obținut prin topirea unei substanțe solide. Cf. LB, DRLU, POLIZU, ALEXI, W., CADE, DL, DM. ✦ (Învechit, rar) Obiect lucrat din metal topit; obiect turnat. *Au părăsit poruncile... Și au făcut lor topitură, două junce.* BIBLIA (1688), 279²/11. ✦ Soluție. *5 funturi clorină... topindu-s' în 50 litre apă..., deci scoțîndu-se straiele din apă curată s-au pus în topitura clorinei.* AR (1829), 164¹/29

2. (Învechit și regional) **Topire (3).** Cf. LB, POLIZU, ALEXI, W. *Cînepa-i la topitură Și badea la-nvățătură.* DOINE, 164.

3. (Regional) Untură obținută din slănina topită[2] (ALR I 750/18); numele unei mîncări (H II 320, CHEST. VIII 62/29) preparată din bucățele de carne (desprinse de pe slănină) prăjite (PAMFILE, CR. 205); friptură de porc (S. MARIN, C. B. 116, ALR II 4 141/605, A V 33, 35, VI 26). *Înghițea felie după felie și întingea în topitură bucăți mari de mămăligă.* SADOVEANU, O. X, 560. ◇ Expr. **Cu topitură** = cu mîncări bune, alese. Cf. SCRIBAN, D. *Bal cu topitură.* id. ib.

— Pl.: *topituri.*

— **Topi** + suf. *-(i)tură.*

TOPÎNCĂ s. f. v. **topaneă.**

TOPÎRCÍ vb. IV v. **tăbîrci[1].**

TOPÎRNĂVÍ vb. IV. Tranz. (Prin nordul Munt.) A bătători. RĂDULESCU-CODIN.

— Prez. ind.: *topîrnăvesc.*

— Etimologia necunoscută.

TOPÎRNÍCĂ s. f. v. **potîrniche.**

TOPLICIÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre un teren) Bogat în apă; apos. Cf. A V 15, 16, GLOSAR REG.

— Pl.: *toplicioși, -oase.*

— **Topliță** + suf. *-os.*

TÓPLIȚĂ s. f. **1.** Izvor, pîrîiaș cu apă caldă (MIHĂILĂ, Î. 96, CARDAȘ, C. P. 91, ȘEZ. V, 164, VÎRCOL, V., A V 15); ochi de apă caldă care nu îngheață iarna (MARIAN, Î. 457, com. MARIAN, COMAN, GL., A V 16, 33, 35). *Numai în gura pîrăului se afla o topliță, unde bolborosea apa scînteind, ca un cuibar al soarelui.* SADOVEANU, O. X, 570. *Un cîrdișor de rațe sălbatice trecu vîjîind pe sus, întorcîndu-se la vadurile Moldovei de la toplițele din munte.* id. ib. XIII, 292. *În punctul Podul Roșu—Cozia, a fost amenajată încă o topliță, cu două compartimente.* VÎN. PESC. septembrie 1962, 23.

2. (Regional) Apă stătătoare. Cf. MIHĂILĂ, Î. 96, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI. ✦ Șanț de scurgere. A V 26. ✦ Braț mort al unui rîu. Cf. ANTIPA, P. 171, MIHĂILĂ, Î. 96. ✦ Loc apos (H IV 244, VÎRCOL, V., PAMFILE, J. II, 170, CHEST. IV 63/176 b, 396, ALR II 5 059/414); teren uscat la suprafață sub care mocnește apa, smirc (DDRF, H X 419, XI 323).

3. (Regional) Topilă **(1)**. Cf. MARIAN, D. 94, com. MARIAN.

— Pl.: *toplițe.*

— Din bg. **топлица.**

TOPLOTĂ s. f. v. **teplotă.**

TOPO- Element de compunere cu sensul de „loc, regiune", care servește la formarea unor cuvinte ca **topoclimă** Cf. M. D. ENC., DEX.

— Din gr. τόπος.

TOPOCLÍMĂ s. f. Climă condiționată de formele de relief. M. D. ENC., cf. DEX.

— **Topo-** + **climă.**

TOPOFOBÍE s. f. Fobie de anumite locuri. Cf. DN², DEX.

— Din fr. **topophobie.**

TOPOGÁN s. n. v. **tobogan.**

TOPOGRÁF s. m. Persoană care efectuează măsurători terestre, folosind metode și instrumente topografice; specialist în topografie **(1)**. Cf. POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. *Fu înrolat în războiul cu francezii și, pentru că făcuse studii de inginerie, servi*

între topografi. IORGA, L. II, 521, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Căpitanul* [era] *un om de treabă, topograf eminent.* BRĂESCU, A. 248, cf. NOM. PROF. 5. *Topografii alcătuiesc și ei hărți amănunțite.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 654, cf. L. ROM. 1968, 409, DEX. ◇ (Adjectival) *Un tînăr inginer topograf.* ALECSANDRI, T. 945.

— Pl.: *topografi.*

— Din fr. **topographe**, germ. **Topograph.**

TOPOGRÁFIC, -Ă adj. **1.** Care ține de topografie **(1)**, referitor la topografie, de topografie; (învechit) topograficesc. *În cărțile numite topografice.* AMFILOHIE, G. 174/12. *Este însărcinat... cu direcția lucrărilor geodizice și topografice și cu săvîrșirea unei harte.* CR (1829), 212[1]/6, cf. FABIAN-BOB, G. 2/19, CALENDAR (1854), 72/10. *Vom... preciza și mai mult sub diverse raporturi, fie cronologice sau topografice, toate cîte s-au determinat aci.* HASDEU, I. C. I, 32, cf. COSTINESCU. *Încerc a vă da introducțiunea topografică a unui roman de călătorii.* CARAGIALE, O. III, 345, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Înfipt ca un semnal topografic.* BRĂESCU, V. A. 149. *Harta geologică este o hartă topografică obișnuită.* GEOLOGIA, 121. *Semnal topografic de la cîmpie.* V. ROM. mai 1969, 7, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ *Peniță topografică* = peniță specială cu care se execută, în topografie, hărți, planuri și desene. Cf. CADE. *Reprezentare topografică* v. r e p r e z e n t a r e.

2. Care ține de **topografie (2)**, referitor la topografie. *Poziția topografică a locului... au menit a fi acest loc un adăpost.* ASACHI, S. L. II, 112. *După întîmplările vieții pacinice sau tulburate, după înlesnirile hranei, după condițiile topografice, noroadele și-au mărit nevoile.* RUSSO, S. 51, cf. POLIZU. *Poziția topografică a acestui palat era astfel.* FILIMON, O. I, 108. *Țara de astăzi... cu întinderea și situațiunea ei topografică* (a. 1869). URICARIUL, XIV, 147. *Un însemnat număr de toponimice românești constau dintr-un nume propriu-zis și un determinativ, care fixează oarecum așezarea topografică a locului.* IORDAN, N. L. I, 107.

— Pl.: *topografici, -ce.*

— Din fr. **topographique**, it. **topografico**, ngr. τοπογραφικός.

TOPOGRAFICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Topografic **(1)**. *Șede de caută pe o carte topograficească.* AMFILOHIE, G. 2/18. *Toți geografii cad întru rătăcirile cele mai grozave asupra multor amărunturi topograficești.* TÎMPEANUL, G. II/5. *Vatra tîrgului cu toate mahalalele... și imașul de prin pregiur..., rădicîndu-să în plan topograficesc, se va însemna prin linie despărțitoare* (a. 1852). URICARIUL, III, 250, cf. POLIZU.

— Pl.: *topograficești.*

— De la fr. **topographique**, it. **topografico**, ngr. τοπογραφικός.

TOPOGRAFICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere topografic **(1)**. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF.

— **Topografie** + suf. *-ește.*

TOPOGRAFÍE s. f. **1.** Descriere amănunțită a unui loc sub raportul așezării, al configurației etc.; ramură a geodeziei care se ocupă cu tehnica măsurătorilor unor porțiuni restrînse din suprafața pămîntului, precum și cu reprezentarea acestora în plan orizontal, în scopul întocmirii planurilor și hărților. Cf. GHEOGRAFIE, 4[V]. *Cînd oamenii s-au adunat într-un singur loc, îl numiră (topografie) (adecă scrisoarea locului).* AMFILOHIE, G. V/8. *Topografia tîrgurilor și țărilor, care voi trece, ți-oi face-o în scrisoarea mea.* KOGĂLNICEANU, S. 6. *Nu cunosc topografia... județului.* TÎMPEANUL, G. IV/25, cf. NEGULICI, POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *N-ai fost ascultat la topografie?* BRĂESCU, A. 251. *O scurtă topografie a locului nu-i de prisos.* CĂLINESCU, B. I. 7. *Studiul măsurării suprafețelor relativ mici de pe pămînt, fără a ține seama de specificitatea globului pămîntesc, îl face topografia.* TRIGONOM. 114, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Înfățișare, dispoziție, așezare a unui loc, a unui oraș etc. *Un oraș a cărui topografie n-o poți cunoaște.* V. ROM. mai 1969, 29. *Căpitanul... nu cunoștea topografia locurilor.* ib. decembrie 1970, 54, cf. M. D. ENC. ◇ (Prin analogie) *Fiecare pată roșie arată ochilor ... topografia essactă a pustiirilor interne ale boalei.* MAN. SĂNĂT. 226/27. *Topografia organelor abdominale și a diverselor procese patologice poate fi apreciată pe baza împărțirii abdomenului în mai multe regiuni.* ABC SĂN. 8.

— Pl.: *topografii.*

— Din fr. **topographie**, germ. **Topographie**, ngr. τοπογραφία.

TOPOLÓGIC, -Ă adj. Privitor la topologie, de topologie. *În cercetările noastre topologice,... linia generală, ideile esențiale sînt pentru noi un... îndrumar.* CONTEMP. 1949, nr. 164, 11/3.

— Pl.: *topologici, -ce.*

— Din fr. **topologique.**

TOPOLOGÍE s. f. Ramură a științelor matematice care studiază proprietățile figurilor din spațiu din punct de vedere calitativ. *Teoria funcțiunilor și a mulțimilor (care, în bună parte, au dat naștere topologiei moderne).* CONTEMP. 1949, nr. 164, 11/3, cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **topologie.**

TOPOMETRÍE s. f. Ramură a topografiei **(1)**, care se ocupă cu tehnica măsurătorilor și cu efectuarea calculelor necesare întocmirii planurilor și hărților. Cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **topométrie.**

TOPOMÉTRU s. m. Specialist în lucrări de topometrie. Cf. NOM. PROF. 5, 70, DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *topometri.*

— Din fr. **topomètre.**

TOPONÍM s. n. Toponimic. DN[2]. *O examinare succintă a toponimelor de pe acest teritoriu.* CL 1970, 302, cf. H. DAICOVICIU, D. 20, ENC., DEX.

— Pl.: *toponime.*

— Din fr. **toponyme.**

TOPONÍMIC, -Ă adj. Privitor la toponimie **(1)**, de toponimie. *Continuă să se dezvolte cercetarea toponimică.* CL 1969, 109. *Majoritatea satelor românești poartă nume plurale, deci nume de obști, formă toponimică necunoscută în restul continentului.* PANAITESCU, O. Ț. 27. *Ele reprezintă o dovadă și o urmă (ca sistem toponimic) ale vechimii și generalizării geografice a obștii țărănești la români.* id. ib. 28. ✦ (Substantivat, n.) Nume de loc (de oraș, de sat, de apă, de munte etc.); toponim. *O mare parte din toponimicele noastre sînt nume de persoană.* PUȘCARIU, L. R. I, 305. *Numărul redus al toponimicelor în alcătuirea cărora intră determinative pur geografice se datorește faptului că vorbirea populară preferă sinonimele lor mai concrete.* IORDAN, N. L. I, 108. *Acest toponimic este slav, mai precis bulgar.* SCL 1954, 20. *Toponimicele n-au apărut în trecut și nu apar nici astăzi întîmplător, ci ele au apărut și s-au dezvoltat... în decursul perioadelor istorice.* MG I, 68, cf. SCL 1967, 698.

— Pl.: *toponimici, -ce.*

— Din fr. **toponymique.**

TOPONIMÍE s. f. **1.** Totalitatea numelor proprii de locuri, de ape, de munți etc. dintr-o țară sau dintr-o regiune; toponomastică **(1)**. *Toponimia se moștenește de la un neam la altul.* SADOVEANU, O. XVI, 10. *Urme sigure de grai peceneg n-avem în românește decît în toponimie.* PUȘCARIU, L. R. I, 315. *Toponimia poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor.* IORDAN, N. L. IV. *Urmărim valea ce se va inunda, schimbînd geografia locului și transportînd o parte din toponimi*

din lumea realului în aceea a legendei. CĂLINESCU, C. O. 251. *Hasdeu voia deci să înregistreze toată limba vie a poporului, precum și limba veche..., toponimia și antroponimia.* SCL 1954, 280. *O simplă privire pe una din foile topografice... ale hărții... ne arată cît de bogată și variată este toponimia țării.* MG I, 65. *Transformările la care este supusă limba se reflectă și în toponimie.* SCL 1958, 337. *Ar trebui să pornim de la toponimia istorică, de la denumirile de sate din documente, nu de la toponimia actuală.* PANAITESCU, O. Ț. 27, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Ramură a onomasticii care studiază originea, sensul, forma și evoluția numelor proprii de locuri; **toponomastică (2).** *Definind toponimia, arată că aceasta cercetează numele de localități, rîuri, munți etc.* L. ROM. 1953, nr. 1, 86. *Ca o ramură oarecum laterală a lingvisticii s-a constituit, de multă vreme, studiul numelor proprii, adică, în linii mari, al numelor geografice — al toponimiei, cum i se mai zice.* GRAUR, N. P. 5, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *toponimii.*

— Din fr. **toponymie.**

TOPONOMÁSTICĂ s. f. **1.** Toponimie **(1).** *O problemă deschisă, în ceea ce privește lista de cuvinte, o constituie includerea în dicționar a toponomasticii, onomasticii și numelor de popoare.* SCL 1958, 223. *D. P. Bogdan se ocupă... de onomastica și toponomastica românească.* ib. 1959, 482, cf. DN².

2. Toponimie **(2).** *Un loc important ocupă toponomastica.* CL 1957, 251, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **toponomastique,** germ. **Toponomastik.**

TOPÓR s. n. **I.** Unealtă pentru tăiat copaci, pentru despicat lemne etc. folosită în trecut și ca armă de luptă, formată dintr-un corp de oțel cu tăiș și cu un ochi în care se fixează o coadă de lemn tare; (învechit) teslă, (regional) titeu. V. baltag, bardă, secure, tăietor. *Tăiară ușile lui depreură cu tăietoare (topoare* H*) și cu ciocanul sparseră-o.* PSALT. 147, cf. ROSETTI, B. 104. *Iar tătarîi... și arce de rînd și hangeri și darde și topoară încă avea.* HERODOT (1645), 383. *Cela ce va agiuta furului ori în ce feal și mainte de ce va fura de-i da niscare lucruri... cumu-i svreadel sau topor... pre acesta ca pre un fur să-l cearte.* PRAV. 38. *Au luat... toporul în mîna lui.* BIBLIA (1688), 181²/38. *Pre șea să fie avut un topor de ceale lungi în coadă.* CANTEMIR, ap. GCR I, 361/22, cf. ANON. CAR. *Chirigiul să aib[ă] la car topor, sfreadel* (a. 1696). IORGA, S. D. V, 354. *Au rănit pe nouă oameni pe care i-au tăiat cu toporul* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 48, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Vrînd... pînă la ficați să soarbă sîngele săracilor și... să dea țării cu toporul în cap, ... s-au strîns cei mai bătrîni... și... au făcut o anafora.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 79. *Niște pietre... din care au ales una... în chipul unui topor.* DRĂGHICI, R. 53/21. *Într-un colț se vede un topor.* NEGRUZZI, S. III, 219, cf. POLIZU. *Trebuie să știți însă, și poci să dau dovadă, Că pe vremea aceea toporul n-avea coadă.* ALEXANDRESCU, O. I, 195, cf. LM. *Toporul s-a cufundat și Prepeleac a rămas bătînd în buze.* CREANGĂ, P. 46. *Locuia într-o pădure... pe unde nu ajunsese toporul încă.* ISPIRESCU, L. 58. *Aruncă toporul jos și ieși repede afară.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 14. *Afară de aceste două feluri de arme ofensive, dacii mai purtau topoare, ciomege și măciuci.* XENOPOL, I. R. I, 81. *Securea sau toporul pentru tăiat lemne.* DAMÉ, T. 38. *Din fiece palat Și fiece colibă a pus de-au adunat Săgeți și... topoare de-oțel.* COȘBUC, P. II, 181, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 31, TDRG. *Toporul slujește la despicatul lemnelor și cioplirea lor pentru a le da forma generală.* PAMFILE, I. C. 125. *Uite, Irino... Un om vorbește singur și învîrtește un topor în mînă.* BUJOR, S. 149. *Cele mai primitive dintre instrumentele de pescuit sînt toporul și*

tătărești, îi suflă în față un vînt ... și-l dădu în vine. GALACTION, O. 54. *Se-nchipuie aievea năvala de aprigi topoare, furtuna, Sub care se frînse copacul.* VOICULESCU, POEZII, I, 10, cf. DS, PUȘCARIU, L. R. I, 279, ROSETTI, L. R. III, 93. *Înfige-n trunchi toporul.* CĂLINESCU, L. L. 13. *Să pună capăt puterii nesătule a neamului ciocoiesc, cu sabia..., cu toporul.* STANCU, D. 10. *În Țara Moților, toporul nu e numai un lucru oarecare din inventarul gospodăriei.* BOGZA, A. Î. 132. *Trei oameni veneau către el, cu topoarele subsuoară.* V. ROM. mai 1955, 26. *Le crăp capul cu toporul!* H. LOVINESCU, T. 126. *Retezau căpățînile răposaților cu toporul ca să sperie ciuma.* BARBU, PRINC. 22, cf. MIHĂILĂ, Î. 45. *Se taie cu cuțitele și toporul.* IST. LIT. ROM. I, 162. *În păduri răsunau lovituri de topoare și brazii se prăbușeau cu un fîlfîit uriaș.* V. ROM. ianuarie 1965, 83. *Dădu de toporul întins pe fundul bărcii, alături de cazma și lopată.* BĂNULESCU, I. 22. *Cu ghioaga nestrugită, Numai din topor cioplită.* ALECSANDRI, P. P. 73, cf. H II 3, 62, 89, 146, 186, 203, 207, 881, III 87, X 368. *De-ar fi lumea rămurea, Cu toporul o-aș tăia.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 221. *Cînd bate piatra, înfige toporul în pămînt.* ȘEZ. I, 126, cf. RĂDULESCU-CODIN, PAMFILE, B. 11. *Toporu din mînă-i lua Și pe turc că mi-l tăia.* BALADE, II, 160. *Auleu, măi hoț de dor, N-am topor să te omor.* FOLC. TRANSILV. I, 67. *A pus mîna pă topor și s-a dus în pădure.* O. BÎRLEA, A. P. I, 241. *Cu gura îl descîntă, Cu toporu-l toporu, Cu barda îl bărduia.* FOLC. MOLD. I, 211. *Copaciul mare numai cu o lovitură de topor jos nu cade.* ZANNE, P. I, 144. *Copaciul cînd jos cade, toți cu topoarele pe el se pun.* id. ib. 146. *Și cel mai tare stejar la topor se pleacă.* id. ib. 289. *Nu e bună coada care a mai slujit la un topor.* id. ib. V, 195. *Coadă de topor* = persoană care servește cuiva ca unealtă, ca ajutor în săvîrșirea unei fapte rele. Cf. CADE. ◇ *Topor de piatră* = unealtă primitivă de muncă și apărare formată dintr-o piatră legată de o coadă de lemn. *Colo stau sălbateci negri cu topoarele de piatră.* EMINESCU, O. IV, 111. ◇ Loc. adj. și adv. **Din topor** = fără finețe, grosolan, necioplit. *Făcea versuri d-acelea ca din topor lucrate.* ALEXANDRESCU, O. I, 183. *Natura ar fi trebuit să le croiască un sistem nervos mai din topor.* VLAHUȚĂ, O. A. 98, cf. BARCIANU, PUȘCARIU, L. R. I, 356, ZANNE, P. V, 638. ◇ Expr. **(A fi) topor de oase** = a avea de îndurat greutăți mari, a suferi mult; (a fi) cal de bătaie. *Noi sărmanii, topor de oase, vite de beilic.* DELAVRANCEA, S. 227, cf. DDRF, TDRG, PAMFILE, J. II, 170. *Pentru directorul nostru ajunsese cal de bătaie și topor de oase.* CIAUȘANU, R. SCUT. 51, cf. id. V. 204. *Mai ai acasă vreun ajutor? — Numai eu sînt topor de oase.* ZANNE, P. V, 636. **A face** (cuiva) **un topor** (sau **toporul**) = **a)** a înșela, a păcăli; a juca cuiva o festă; a face cuiva rău. *Leul s-au întors unde au fost lăsat iepurele, dar rău norocosul, că iepurele i-au făcut un topor, că au aflat numai locul unde zăcuse.* ȚICHINDEAL, F. 27/14, cf. BARONZI, L. 44. *Uite cine „ne-a făcut toporul?" Pe el băieți!* PAMFILE, D. 76, cf. RĂDULESCU-CODIN. *Frînghierul... a văzut pacostea și a știut cine i-a făcut toporul.* CIAUȘANU, R. SCUT. 14, cf. id. V. 204, id. GL., ZANNE, P. V, 636; **b)** a bate zdravăn. *Pe semne te mănîncă spinarea, cum văd eu; și ia acuș te scarpin, dacă vrei; ba ș-un topor îți fac, dacă mă crezi.* CREANGĂ, A. 57, cf. TDRG, VICIU, GL. **A-i face chica topor** = a bate zdravăn. *Să-i faci chica topor, spinarea dobă și pîntecele cobză..., căci altmintrelea nici nu e de chip s-o scoți la capăt cu bucluceașul acesta.* CREANGĂ, P. 254, cf. ZANNE, P. II, 62. **(A scăpa) cu chica topor** = (a scăpa) cu părul măciucă, îngrozit, înfricoșat. *Glonțul însă nimerește în unul din caii lui, calul cade din ham și beizadeaua scapă cu chica topor.* GHICA, S. 41, cf. DDRF, BARCIANU, ZANNE, P. II, 62. **A sta cu toporul la brîu** = a fi totdeauna gata de ceartă, de bătaie. DL, DM, DEX, ZANNE, P. V, 637. **Din topor, toporîșcă** (sau **toporiște**) v. toporișcă, toporiște. ✦ Lovitură

II. (Regional) **1.** (Și art.) Numele unui dans popular. Cf. H XI 150, ALR I 1 477/990.

2. (Astr.) Numele popular al constelației Perseu. PAMFILE, CER. 169.

— Pl.: *topoare.*

— Din v. sl. ТОПОРЪ.

TOPORÁN s. m. (Învechit) Ostaș înarmat cu topor **(I)**; (învechit, rar) toporar. *În aripa stîngă puse pe toporanii armați cu securi.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. TDRG, PASCU, C. 85, ȘĂINEANU, D. U.

— Pl.: *toporani.*

— **Topor** + suf. *-an.*

TOPORÁR s. m. (Învechit, rar) Toporan. *Tunguz... cu ceata lui de toporari.* ap. TDRG.

— Pl.: *toporari.*

— **Topor** + suf. *-ar.*

TOPORÁȘ s. n., s. m. **1. 1.** S. n. Diminutiv al lui topor **(I)**; toporel, (rar) toporuș **(I)**. Cf. ST. LEX., LB, LM, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., H II 13, 118, X 254, 400. *Lazăr mi s-a mînecat, Dimineața s-a sculat,... Toporașul mi-a luat, La pădure mi-a plecat.* TEODORESCU, P. P. 204, cf. ALR II 6 628/728. *Toporaș în mînă, Disăgei cu pîine.* BALADE, I, 396. *Ăla, jap, mîna-n barbă, Și cu toporașu-n alta.* O. BÎRLEA, A. P. I, 245.

2. S. n. (Regional; și art.; și în construcția *de-a toporașu)* Numele unui joc de copii nedefinit mai îndeaproape. Cf. H II 50, V 72, IX 116, 453, XI 202.

3. S. m. (Învechit) Călău. *Toporaș* (a. 1530-1532). D. BOGDAN, GL. 111.

4. S. m. (Învechit) Cel care lucra cu toporul **(I)**. *Rufetul căpitanului de poduri... se compune din: 1 ciauș de poduri, 20 teslari, 10 toporași, 10 pietrari* (a. 1776). N. A. BOGDAN, C. M. 66. *[Cer domnului patruzeci de scutelnici] cari să fii tulumbagii, sacagii, căugeri, toporaș* (a. 1827). IORGA, S. D. V, 271.

5. S. m. (Învechit) Țăran care muncea cu brațele (DDRF); „clăcaș în cinci pogoane" (VÎRCOL, V.); pălmaș (SCRIBAN, D.). Cf. URICARIUL, XIX, 342. *Se scădeau fruntașilor 5 vite; iar mijlocașilor și toporașilor una.* CATANELE, 34. ◆ Muncitor care lucra cu brațele la întreținerea drumurilor. Cf. VÎRCOL, V.

II. S. m. **1.** Numele mai multor plante din familia violaceelor: **a)** (și în sintagmele *toporași de munte,* DDRF, *toporași de pădure,* BORZA, D. 180) viorele, violete, (regional) călțunași, cîrligei, cocoșei, floare-domnească, flori-mărunte, garoafe, găurele, hobridrag, ligoace, mereoare, micsandre, micșunele, nemțoaice, tămîioare, tămîioase, zambile-de-cîmp *(Viola odorata).* COTEANU, PL. 24, LB, BARONZI, L. 146, BRANDZA, D. 43, DAMÉ, T. 184, BARCIANU, GRECESCU, FL. 89, BIANU, D. S., TDRG, PASCU, S. 347, SIMIONESCU, FL. 20, BORZA, D. 180, ALR SN III h 642, ALRM SN II h 449; **b)** tămîioară *(Viola hirta).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 056, CADE, BORZA, D. 180; **c)** viorele *(Viola mirabilis).* BORZA, D. 180; **d)** colțunii-popii *(Viola silvestris).* id. ib. 181; **e)** trei-frați-pătați *(Viola tricolor).* CADE, BORZA, D. 181. *I-au dus la un izvor, di unde, scăldîndu-să, să făcea mai moi ca de untdilemn și mirosiia a toporași.* HERODOT (1645), 155. *Veți găsi pe lîngă toporași și viorele.* NEGRUZZI, S. I, 97. *Toporași ce se închină gingașelor lăcrimioare.* ALECSANDRI, P. III, 55. *Strîngînd viorele și toporași de pe lîngă plai.* CREANGĂ, A. 29. *Frunză verde toporaș, După soare duce-m-aș.* BELDICEANU, P. 107. *Un toporaș galben întinde petalele lui lacome de sărutări spre mine.* PETICĂ, O. 258. *Cosița ei se risipi pe pînze ca un paner cu toporași negri.* GALACTION, O. 203. *Înfipse o linguriță strașnică în șerbetul de toporași.* C. PETRESCU, Î. II, 243. *Un parfum ușor vine pe adierea amurgului de la toporași.* SADOVEANU, O. VI, 232. *Toporași violeți răzbăteau prin frunzele moarte; pițigoii și cintezii cîntau între muguri de mesteceni.* id. ib. VI, 601. *Toporași Din gropi ieșeau* I. BARBU, J. S. 90. *Mi-a părut un toporaș Răcorit de-un izvoraș.* ALECSANDRI, P. I 237, cf. 36.

2. (Și în sintagma *toporași de grădină,* BORZA, D. 21) Căldărușă *(Aquilegia vulgaris).* CADE, BORZA, D. 21.

3. (Și în sintagma *toporași de cîmp,* BORZA, D. 51) Nemțișor *(Delphinium consolida).* CONV. LIT. XXIII, 1 057, CADE, BORZA, D. 51.

— Pl.: *toporași.*

— **Topor** + suf. *-aș.*

TOPORĂȘÍU, -ÍE adj. (Rar) De culoarea toporașului **(II 1)**; violet. *Broderia de aur lăsa abia să se vadă catifeaua toporășie a hainelor sale.* NEGRUZZI, S. I, 30, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

— Pl.: *toporășii.*

— **Toporaș** + suf. *-iu.*

TOPORÉL s. n. Toporaș **(I 1)**. *La capătul acesta mai leagă trei toporele de metal.* MARIAN, NA. 89, cf. CANDREA, F. 165, TDRG. *Cum a înserat bine, mi-am luat arcul, tolba cu săgețile și toporelu la brîu.* AL. LUPULUI, P. G. 83, cf. TEODORESCU, P. P. 140. *Brade, brade, Am și eu un frate, Un frumos păcurărel Și are un toporel.* MARIAN, Î. 108. *Cu nouă furcerele, Cu nouă toporele.* GR. S. VI, 118, cf. ALR II 6 628/2.

— Pl.: *toporele.*

— **Topor** + suf. *-el.*

TOPORÉȘTE adv. (Regional; în expr.) **A înota toporește** = a nu ști să înoți; a cădea la fund (ca un topor). CIAUȘANU, GL.

— **Topor** + suf. *-este.*

TOPORÎ vb. IV v. **topori.**

TOPORÍE s. f. v. **toporie.**

TOPORÍȘ s. m. (Bot.; regional) Nemțișor *(Delphinium consolida).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 057.

— **Topor** + suf. *-iș.*

TOPORÍȘCĂ s. f. **1.** Topor **(I)** cu coada scurtă (folosit altădată și ca armă de luptă); bardă. *Sînteți trei voinici,... tustrei țintași buni, cu arcurile pe după gît, cu cuțitele la brîu și cu toporîștele în mîini.* DELAVRANCEA, O. II, 106. *Adusei toporișca, cuțitul și frigarea.* ap. TDRG, cf. PASCU, S. 250. *Împingînd cu coada toporiștei crengile îndărătnice.* C. PETRESCU, S. 142, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Toporișca trebuie mînuită cu grijă.* CAMILAR, N. II, 395. *A tăiat răchitișul, secerîndu-l repede, singur, cu o toporișcă, în mănunchiuri.* GALAN, Z. R. 92. *Intră peste tine un ucigaș cu toporișca în mînă?* PREDA, M. S. 279. *Eram cu toporișca, despicam spinarea porcului.* V. ROM. decembrie 1966, 55. *Era acolo o haină de casă veche..., un fierăstrău și o toporișcă.* ib. martie 1969, 20, cf. SCL 1970, 343, RĂDULESCU-CODIN. ◇ Expr. **Din topor, toporișcă** = dintr-o situație mai bună în una mai rea. Cf. ZANNE, P. V, 635.

2. (Regional) Toporîște **(1)**. Cf. STERESCU, N. 1 047, ALR I 940/315, ib. 1 827/90, 315, 837, 840, ALR SN I h 76/316.

3. (Prin nordul Munt.) Numărul nouă în jocurile de copii. RĂDULESCU-CODIN.

— Pl.: *toporiști* și *toporîște.* — Și: **toporîșcă** s. f. ALR I 940/90, 840.

— Din bg. ТОПОРИШКА.

TOPORÎȘTE s. f. **1.** Coadă de coasă, de topor **(I)**, de secure etc.; (regional) toporlie, toporișcă **(2)**. Cf. MOLNAR, D. 84, LB. *Ghiță securea o aduce, dar fără leac de toporîște.* F (1883), 443. *După aceasta întoarce un cojoc pe dos,... vîră toporîștea în una din mînecile cojocului.* MARIAN, Î. 204. *Fierul coasei se numește custură, partea ce o ține de lemn, brățară, lemnul, toporîște sau coporie.* DAMÉ, T. 37, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, STERESCU, N. 1 047, PAMFILE, I. C. 124, PASCU, S. 253,

BOCĂNEȚU T. A. 155, ȘĂINEANU, D. U., ION BOTEZ, STR. 28. *Minerul montat în secure sau în topor se numește toporiște.* PRIBEAGUL, PR. 61, cf. 73. *Primi de la Paramon coasa ș-o ținu în stînga cu toporîștea în pămînt.* SADOVEANU, O. IX, 171, cf. MIHĂILĂ, Î. 45, L. ROM. 1967. 233. *M-am sprijinit de toporîștea coasei.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 499, cf. H IX 62, 88, XVII 234. *Aveau și toporașe cu toporiști înflorite.* MARIAN, T. 3. *Începînd a cosi, coasa... odată sări din toporîște cu o mare putere.* ȘEZ. I, 85, cf. VICIU, GL., com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, PAMFILE, J. II, 170. *Ținînd de toporîștea săcurii dăm de 9 ori către patru pereți ai casei.* BÎRLEA, C. P. II, 339, cf. T. PAPAHAGI, M. 234, CIAUȘANU, V. 205, A I 22, 23, 35, II 12, III 4, 19, V 14, 19, 33, VI 3, 16, 20, 22, 26, ALR I 922/302, ib. 940, ib. 1 827, ALR SN I h 76/310. ◇ Expr. **A o pune în toporiște** = (despre o lucrare, o acțiune) a plănui, a inițiа; a pune la cale, v. c a l e. Cf. VASILIU, L. P. 262, ZANNE, P. V, 638. ◆ P. r e s t r. (Regional; în forma *toporîște)* Partea coasei cu care se fixează de toporiște **(I)** (Gîrbova — Sibiu). Cf. TODORAN, GL. ◆ P. e x t. (Regional; în forma *toporîște)* Coasă. COMAN, GL.

2. (Regional; în forma *toporîște)* Topor mic. Com. din RĂHĂU — SEBEȘ. ◇ Expr. **Din secure** (sau **din topor), toporiște** = dintr-o situație mai bună într-una mai rea. Cf. CIAUȘANU, V. 205, ZANNE, P. V, 590, 635, 636.

— Pl.: *toporiști.* — Și: (regional) **toporîște, topăriște** (ALR I 940/129, 798, 900, A III 7), **toporúște** (ALR I 940/122) s. f.

— Din v. sl. ТОПОРИЩЕ.

TOPORÍȚĂ s. f. (Regional) Topor **(I)** mic (Boghea de Sus—Cîmpulung). O. BÎRLEA, A. P. II, 345. *Ia toporița pă mînă și pleacă.* id. ib.

— Pl.: *toporițe.*

— **Topor** + suf. *-iță.*

TOPORÍ vb. IV. T r a n z. **1.** (Învechit și regional) A lovi, a tăia cu toporul **(I)**. Cf. DDRF, COSTINESCU. *Cu gura îl descînta, Cu toporul topora, Cu barda îl bărduia.* FOLC. MOLD. I, 211. ◆ F i g. A pregăti în grabă. SCRIBAN, D. (R e f l. p a s.) *Dac-aștepți, se toporăște cît ai clipi un pui de mămăligă.* id. îb. ◆ F i g. A inventa, a născoci. Cf. LB, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

2. (Regional) A pune coadă la topor **(I)**. Com. MARIAN.

— Prez. ind.: *toporăsc.* — Și: **toporí** vb. IV. POLIZU, DDRF, ALEXI, W.

— V. **topor.**

TOPORÍIE s. f. (Regional) Coada coasei; toporiște **(1)**; (regional) coporîie. Cf. TDRG. *Coada coasei se cheamă toporîie, toporîște sau coporîie.* PAMFILE, I. C. 141, cf. BOCĂNEȚU, T. A. 155, CADE, SCRIBAN, D. *Vlaga li se scurgea în toporîi, din toporîi trecea în oțel și de acolo în pămînt, la rădăcina fiecărui fir de iarbă atins de coasă.* VORNIC, O. 90, cf. ALR I 940/584, 588, 590, 592, 600, 610, 614. ◇ Expr. **A o pune în toporîie** = (despre o lucrare, o acțiune) a începe, a pune la cale; a o pune în toporiște. Cf. PAMFILE, J. II, 170.

— Pl.: *toporîi.* — Și: **toporíe** s. f. ALR I 940/584.

— De la **topor.**

TOPORÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a t o p o r í. Cf. LB, COSTINESCU.

— V. **topori.**

TOPORÍȘCĂ s. f. v. **toporișcă.**

TOPORÍȘTE[1] s. f. (Regional) Loc în pădure unde se taie copacii numai cu toporul (Jena — Lugoj). Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195.

— **Topor** + suf. *-iște.*

TOPORÍȘTE[2] s. f. v. **toporiște.**

TOPORÎT, -Ă adj. (Regional; despre obiecte) Lucrat neîngrijit, grosolan; prost făcut; din topor **(I)** (Piatra Neamț). Cf. COMAN, GL.

— Pl.: *toporîți, -te.*

— V. **topori.**

TOPÓRNIȚĂ s. f. (Regional) Loc în care se pune securea la plug în timpul aratului (Călinești — Botoșani). H I 35.

— Pl.: *toporințe.*

— **Topor** + suf. *-orniță* (prin haplologie). Cf. GRAUR, E. 34.

TOPORÚȘ s. n., s. m. **I.** S. n. (Rar) Diminutiv al lui t o p o r **(I)**; toporaș **(I 1)**. Cf. DAMÉ, T. 63.

II. S. m. (Bot.; învechit) Nemțișor *(Delphinium consolida).* Cf. ȘINCAI, în DR. V, 558, BORZA, D. 51.

— Pl.: **(I)** *toporușe.*

— **Topor** + suf. *-uș.*

TOPORÚȘTE s. f. v. **toporiște.**

TOPOTÍ[1] vb. IV. T r a n z. (Regional) A netezi ceva cu palma prin lovituri scurte, repetate (Holod — Beiuș). LEXIC REG. II, 90. *Mălaiul îl pune pe lopată, îl topotește cu palma udă, apoi îl bagă în cuptor.* ib. ◆ A bate, a ciocăni (Brusturi — Oradea). ALR I 352/302. *Topotăsc pă uși.* ib.

— Prez. ind.: *topotesc.*

— Formație onomatopeică.

TOPOTÍ[2] vb. IV v. **tropoti.**

TOPSECÁ vb. I. **1.** T r a n z. (Învechit și popular; de obicei în descîntece) A otrăvi, a învenina. *Otrăvit aerul înghițind, de carile lovit și topsicat, acum cele mai de pre urmă duhuri trage.* CANTEMIR, IST. 209, cf. ANON CAR., DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *M-a mușcat, m-a topsăcat Brîncă Veninată.* GR. S. V, 155. *Șarpe balaur m-a mușcat, m-a topzicat.* H IV 294. *M-a mușcat, m-a topsicat.* TEODORESCU, P. P. 393.

2. R e f l. F i g. (Olt.) A se supăra, a se necăji; a se învenina. Cf. CIAUȘANU, GL., MAT. DIALECT. I, 237.

— Prez. ind.: *toápsec* (SCRIBAN, D.) și *topsechez* (CIAUȘANU, GL.) — Și: (învechit și regional) **topsicá,** (învechit) **tupsecá** (CIPARIU, ap. TDRG, JAHRESBER. XII, 21, prez. ind. *tápsec* TDRG), (regional) **topzicá, topsocá** (DR. VII, 478) vb. I.

— Lat. **toxicare.**

TOPSECÁT, -Ă adj. **1.** (Învechit și popular) Otrăvit, înveninat; (învechit, rar) topsecos. Cf. ANON. CAR., TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DR. IV, 172. *Soare roșu, Soare veninat, Soare tocsăcat.* MAT. FOLK. 1 574. *Brîncă neagră, Brîncă topsicată.* CANDREA, F. 336, cf. GRAIUL, I, 137. ◇ (Substantivat) *Tu, izdate, Blestemate, Topsicate, ... Nu întinde, Nu cuprinde (pe cutare).* MAT. FOLK. 624.

2. F i g. (Olt.) Supărat, îmbufnat, mîniat. Cf. CADE. *Începu vorba și-l întrebă de ce este așa de topsăcat.* PAMFILE, D. 91, cf. PLOPȘOR, V. O. 15, CIAUȘANU, V. 205, MAT. DIALECT. I, 237.

— Pl.: *topsecați, -te.* — Și: **topsicát, -ă, tocsecát, -ă** adj.

— V. **topseca.**

TOPSECĂTÚRĂ s. f. (Învechit și popular) Rană, mușcătură otrăvită, înveninată. Cf. DDRF, SCRIBAN, D. *Luînd în brațe..., Udîndu-l la mușcătură Pe topsicătură.* TEODORESCU, P. P. 393, cf. GR. S. V, 155.

— Pl.: *topsecături.* — Și: **topsicătúră** s. f.

— **Topseca** + suf. *-ătură.*

TOPSECÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Topsecat **(1)**. *Topsăcos aerul carele prin tot trupul lățit și împrăștiat îi era.* CANTEMIR, IST. 210, cf. DDRF, TDRG, SCRIBAN, D.

— Pl.: *topsecoși, -oase.*

— **Topseca** + suf. *-os.*

TOPSICÁ vb. I v. **topseca.**

TOPSICÁT, -Ă adj. v. **topsecat.**

TÓPSICĂ s. f. v. **toapsec.**

TOPSICĂTÚRĂ s. f. v. **topsecătură.**

TOPSÍN s. n. v. **topspin.**

TOPSOCÁ vb. I v. **topseca.**

TOPSPÍN s. n. (Sport) Lovitură de atac la tenis de masă, tenis de cîmp etc., în urma căreia mingea urmează o traiectorie neprevăzută, inducînd în eroare pe adversar. Cf. M. D. ENC., DEX, DN[3].

— Şi: **topsín** s. n. M. D. ENC., DEX.
— Din engl. **topspin.**

TOPŞÁN s. n. v. **tăpşan.**

TÓPŞĂ s. f. v. **tapşă[1].**

TOPŞĂÍ vb. IV v. **tăpşăi.**

TOPŞÍ vb. IV v. **tăpşi.**

TOPTÁL adv. v. **toptan.**

TOPTÁN adv. Cu grămada. *Oi, cari s-au vîndut toptan dumisali logofătului Constantin Balş* (a. 1806-1807). IORGA, S. D. VI, 201. *Tractaturile dau slobozenie supuşilor Franţiii să aducă după afară şi să scoaţă toptan numai lucruri nepoprite* (a. 1826). DOC. EC. 363. *Mori şi alte acareturi, după cum s-au stăpînit şi de alţi arendaşi pînă acum, sînt a se da cu arendă toate toptan pe trei ani înainte.* CR (1831), 332[2]/35. ◇ (Substantivat; în l o c. a d v. şi a d j.; mai ales în legătură cu modul de cumpărare sau de vînzare; în opoziţie cu c u a m ă n u n t u l) **Cu toptanul** sau (învechit, rar) **în toptan** = în cantitate mare, cu ridicata, angro; p. e x t. foarte mult, din belşug. *Preţurile şi condiţiile hotărîte pentru comerţul în toptan* (a. 1845). DOC. EC. 856, cf. POLIZU. *Culesul s-a făcut în octombre, vînzîndu-se recolta cu toptanul.* I. IONESCU, P. 258. *În veci nu m-oi sătura Toate bunurile lumii cu toptanul a-ţi ura.* HASDEU, R. V. 101, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 623. *Eu singur le cumpăram cu toptanul, biblioteci risipite ale oamenilor bătrîni.* EMINESCU, N. 79. *A răscolit vrafuri de hîrţoage... zvîrlite cu toptanul prin poduri şi beciuri mănăstireşti.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. *Acolo e o adevărată plăcere sufletească să faci negoţul cu toptanul.* I. NEGRUZZI, S. V, 163, cf. DDRF, BARCIANU. *Băcanul puse cu toptanul icre şi măsline.* ap. ŞIO II[1], 364, cf. ALEXI, W., TDRG. *Comerţul cu peşte... „cu toptanul".* ANTIPA, P. 721. *Ai turnat la sare cu toptanul în ciorba asta!* SCRIBAN, D., cf. ROSETTI — CAZACU, I.L.R. I, 337. *Nevoia îi silea să-şi vîndă cu toptanul rodul muncii şi al pămîntului.* PAS, L. 262. *Dreptatea nu mai poate fi împărţită cu toptanul.* CONTEMP. 1971, nr. 1 300, 5/1, cf. ALR II 3 548/705, 987. *Cu toptanul Şi banii la anul.* ZANNE, P. V, 639.

— Şi: (regional) **toftán** (ALR SN V h 1 485, ALRM SN III h 1 207), **toptál** (ALR SN V h 1 485, ALRM SN III h 1 207/192) adv.
— Din tc. **toptan.**

TOPTANGERÍE s. f. (Ieşit din uz) **1.** Negoţ cu r-i dicata. Cf. COSTINESCU, ŞIO II[1], 364, TDRG, CADE, SCRIBAN, D.

2. Magazin în care se vindea cu ridicata, cu toptanul. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ŞIO II[1], 364. *Alături de „toptangerie"... avea circiumă.* CONV. LIT. XLIV[2], 660, cf. ALEXI, W., TDRG.
— Pl.: *toptangerii.*
— **Toptangiu** + suf. *-ărie.*

TOPTANGÍU s. m. Negustor care vinde cu toptanul, cu ridicata; angrosist. Cf. POLIZU, COSTINESCU. *Îşi logodise fata cu feciorul unui mare toptangiu.* F (1881), 395. *El îşi puse ochii pe o tînără..., fata a mai mare a lui Hagi Cănuţă, toptangiu pe vremuri.* CARAGIALE, O. II, 223. *Înjurat de un toptangiu, huiduit de un pantofar, îmbrîncit de un grec care vindea coase şi secure, căzu pe brînci,* DELAVRANCEA, T. 125. *Drăghici era fiul unui toptangiu de pînzeturi.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 66, cf. DDRF. *Într-o dimineaţă de toamnă, intrai pentru întîia oară în magazinul toptangiului.* DEMETRESCU, O. 95, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞIO II[1], 364, TDRG. *Negustori... cari reprezentau principalele ocupaţii..., ca toptangii (angrosişti-importatori) cît şi vînzători cu amănuntul.* N. A. BOGDAN, C. M. 63, cf. CADE. *Aşchiile de şindrilă după acoperişul toptangiului.* KLOPŞTOCK, F. 173, cf. NOM. PROF. 10, SCRIBAN, D. *Fata unui negustor de peste Dunăre, aşezat acum la Bucureşti, mare toptangiu, care ţinea în mîna lui aproape tot negoţul de gabrovenie.* CAMIL PETRESCU, O. II, 65. *Au adunat marfa de pe la toptangii şi au pus-o într-o magazie, la un han din Obor.* PAS, L. II, 14. *Sînt foarte mulţi toptangii milionari cari fac un lux enorm.* V. ROM. ianuarie 1966, 178.

— Pl.: *toptangii.*
— Din tc. **toptanet.**

TOPTILOÁCĂ s. f. = **pitpalacă** (Ponoarele — Vaşcău). TEAHA, C. N. 275.

TOPÚZ[1] s. n. **1.** (Învechit) Buzdugan cu capul îmbrăcat în argint şi bătut cu nestemate, care (împreună cu sabia, tuiul şi calul împărătesc) constituia unul dintre semnele investiturii domneşti conferite de sultan. *Vodă au zis:... sabie şi topuz este în mîna mea,* DIONISIE, C. 206. *Sub manta poartă lorică..., în mîna dreaptă un topuz şi la coapsă sabia.* BĂLCESCU, M. V. 532. *Îl învesti cu caftan (vestmînt larg de mare preţ), cu buzdugan sau, cum îi zic turcii, topuz, şi cu sabia.* BARIŢIU, P. A. I, 3. *Ai uitat oare că padişahul mi-a dat sabie şi topuz, ca să vă sfărîm oasele cînd vă veţi răzvrăti?* FILIMON, O. I, 112. *În vîrful scării sociale* [se află] *un domn cu topuzul în mînă şi cu legea sub picioare.* ALECSANDRI, ap. SADOVEANU, E. 58. *Al mare a rămas cu topuzu-mpărătesc; al mijlociu cu iconiţa.* CARAGIALE, O. I, 123, cf. DDRF, ŞIO II[1], 364. *Boierii nu pot fi bătuţi decît de domni, cu topuzul, care ucide uneori, dar nu necinsteşte niciodată.* IORGA, C. I. II, 161, cf. TDRG, SEVERIN, S. 60. *Pe-o măsuţă erau aşezate sabia, topuzul şi cuca, semnele puterii domneşti.* C. GANE, TR. V. 232. *Aici stăpînea Duca-Vodă cu topuzul său şi cu cele două tuiuri în a treia a sa domnie.* SADOVEANU, O. X, 86. *Nu e nici topuz, nici tui,* se spune despre cineva fără nici o putere. Cf. ZANNE, P. IV, 668. ◇ L o c. a d v. **Cu topuzul** = cu sila, cu forţa, cu brutalitate. *Au făcut trei naimele către împăratul, arătînd pe boieri de haini, zicînd că cer mansupuri cu topuzul* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 267/15. *Libresul mi-a trimes alaltăieri socoteala şi a cerut cu topuzul ca să-i plătesc.* KOGĂLNICEANU, S. 120. *Deodată îmi cere, parcă am căpchiet, Cu topuzu, frate, să-i dau cic-o faţă!* PR. DRAM. 369. *Îţi spun drept, boierule, mă tem, De aia zişei că nu e potrivit să-i iei cu topuzul.* SADOVEANU, O. XVII, 335, cf. COMAN, GL. ◆ Măciucă scurtă conferită de domn marilor demnitari; p. e x t. buzdugan. *Dîndu domnul cu mîna lui semnu să poarte topuz, adecă buzdugan şi de atuncea s-au numit şi vel agă.* GHEORGACHI, CER. (1762), 268. *Dacă îndrăznea vreunul, subt topuzul lui* [Ciuciuc Ahmet] *perea.* BELDIMAN, E. 114/33, cf. CIHAC, II, 624, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ŞIO II[1], 364, ALEXI, W. *Turcii se luptă cu topuzele.* SEVERIN, S. 61. *Primi drept plată Măgura şi topuzul armăşiei.* M. I. CARAGIALE, C. 109. *Vel postelnicul Ionachi Moruzi şi cu vel spătarul Dumitraşcu Topliceanu, cu sabia şi cu topuzul în mîna dreaptă, se aşezară în spatele său.* BARBU, PRINC. 221. *Să dea focuri Să-i omoare, Ori topuzuri Să-i doboare?* BALADE, II, 94. ◆ Lovitură la tălpi cu topuzul **(1).** *De-mi spui minciuni, îţi voi da cincizeci de topuze la tălpi.* FILIMON, O. I, 151, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

2. Piatra cea mai mare dintre cele cinci în jocul numit „cinci pietre". Cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 364, CADE, SCRIBAN, D.
— Scris și: *topus.* DDRF. — Pl.: *topuzuri* și *topuze.*
— Din tc. **topuz.**

TOPÚZ² s. n. v. **cobuz.**

TOPZICÁ vb. I v. **topseca.**

TOR¹ s. n. **1.** (Prin Munt., Olt., Ban,) Tizic. Cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D. *Focul de tor arde mocnit.* STANCU, D. 19, cf. I. CR. IV, 250, com. din TURNU MĂGURELE, PLOPȘOR, V. O. 15, CV 1950, nr. 5, 32, ALR SN IV h 1 073/899.

2. (Prin Ban., Transilv., Mold.) Toriște **(2)**. Cf. BOCĂNEȚU, T. A. 128, CADE. *Peste zi și peste noapte, alternativ se hrănesc vitele cu fîn și cu tulei, iar rămășițele de fîn și tulei se numesc toriu.* REV. CRIT. I, 559, cf. IV, 146, com. din SASCA MONTANĂ — MOLDOVA NOUĂ și din TĂRCĂIȚA — BEIUȘ. *Vitele noastre lasă mult tor.* L. COSTIN, GR. BĂN. II, 195, cf. ARH. FOLK. III, 156, CHEST. V/34 supl., ALR I 949/5, ib. 953, ALR II/36, LEXIC REG. II, 84, TEAHA, C. N. 275, GL. OLT.

3. (Prin sudul Olt.) Leșie care rămîne pe fundul căldării după ce s-a scos săpunul; (regional) moare de săpun, strat. Cf. LEXIC REG. 43.
— Din bg. **top.**

TOR² s. n. **1.** Mulură rotundă cu profil convex la baza sau la capitelul unei coloane. *Torurile ieșite mult în afară, cornicele și consolele prea înflorite.* NAUM, IST. ART. 99, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. Corp obținut prin rotirea unui cerc în jurul unei axe exterioare lui, dar conținute în planul cercului. Cf. MARIAN—ȚIȚEICA, FIZ. I, 109. *Tor eliptic cu secțiune circulară.* ENC. TEHN. I, 52, cf. DN², M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *toruri.*
— Din fr. **tore.**

TOR³ s. n. (Franțuzism) Neplăcere, nemulțumire, prejudiciu. Cf. COSTINESCU, DN². *Tot reportajul e inventat. Și e inventat idiot. Întîi ai făcut un tor gazetei și altul mie, personal.* C. PETRESCU, C. V. 132, cf. DN².
— Pl.: *toruri.* DN².
— Din fr. **tort.**

TORÁCE s. n. **1.** Cavitate a corpului la om și la animalele vertebrate, cuprinsă între gît și abdomen, delimitată de coaste, stern și coloana vertebrală și care conține principalele organe ale sistemului circulator și respirator, coșul pieptului; p. ext. piept. *Toate aceste oase formează împreună un fel de coș ce se numește toracs sau torace.* KRETZULESCU, A. 14/24. *Oasele toracelui seau a coșului.* CORNEA, E. I, 198/12. *Ciudate ființe..., le lipsește partea stîngă a toracelui cu toate ale ei.* CARAGIALE, O. V, 340, cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S. *Coșul pieptului sau toracele este o cutie în care se găsește inima și pulmonul.* ENC. VET. 6, cf. ȘĂINEANU, D. U. *O vreme rămîne cu [nodul broboadei]... în piept..., apoi îl întoarce la loc, în toracele ei puțintel.* KLOPȘTOCK, F. 163, cf. SCRIBAN, D. *Leziunile deschise ale toracelui se întîlnesc mai des decît cele închise.* BELEA, P. A. 130, cf. DN². *Pereții toracelui corespund cuștii toracice.* ABC SĂN. 357. *Toracele de luptător îi stătea alipit de marginea mesei.* V. ROM. februarie 1969, 35. *Morminte colective... conținînd... schelete umane... și torace de cai.* H. DAICOVICIU, D. 50, cf. M. D. ENC. ◆ Parte a corpului insectelor, de care se articulează picioarele. Cf. MARIAN, INS. XIII, CADE. *Toracele este format din trei segmente.* FAUNA R.P.R. VIII$_1$, 10, cf. DEX.

2. (Învechit, rar) Armură, zale, platoșă. Cf. ARISTIA, PLUT.
— Pl.: *torace.* — Și: (învechit) **torax** (POLIZU, P. 27, scris și *toraxs)* s. n., **toráxă** (COSTINESCU) s. f.
— Din lat. **thorax,** fr. **thorax.**

TORÁCIC, -Ă adj. Care ține de torace **(1)**, privitor la torace, de torace; care se află în torace. *Canalul toracsic primește limfa.* KRETZULESCU, A. 400/1. *O fevie comună... se numește conductorul toracic.* CORNEA, E. I, 178/30. *Se face în cavitatea toracică o grămădire de zer care cășună deocamdată junghiul.* MAN. SĂNĂT. 222/25, cf. COSTINESCU. *Plămînul sting e aderent de părțile inferioare ale peretelui toracic.* BABEȘ, O. A. I, 319. *Mărirea și micșorarea dimensiunilor cutiei toracice.* BELEA, P. A. 82, cf. DM, DN². *Abcesul pulmonar... se constituie în urma pătrunderii în căile respiratorii a unui corp străin, ca urmare a unei plăgi toracice.* ABC SĂN. 7, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ *Membru toracic* v. membru.
— Scris și: *thoracic.* TURNESCU, MED. OP. 149.
— Pl.: *toracici, -ce.* — Și: (învechit) **toráxic, -ă** (scris *toracsic)* adj.
— Din fr. **thoracique.**

TORACOPLASTÍE s. f. (Med.) Intervenție chirurgicală care constă în rezecția unor coaste sau porțiuni din coaste în scopul realizării unui colaps pulmonar și a punerii plămînului bolnav în stare de repaus. Cf. DN², D. MED., M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *toracoplastii.*
— Din fr. **thoracoplastie.**

TORACOTOMÍE s. f. (Med.) Deschidere pe cale chirurgicală a cavității toracice. Cf. DN², D. MED., DEX.
— Pl.: *toracotomii.*
— Din fr. **thoracotomie.**

TORÁX s. n. v. **torace.**

TORÁXĂ s. f. v. **torace.**

TORÁXIC, -Ă adj. v. **toracic.**

TORĂÍ vb. IV v. **turui¹.**

TORĂITOÁRE s. f. v. **turuitoare.**

TORBÁR s. m. v. **tolbar.**

TÓRBĂ s. f. v. **tolbă.**

TORBĂCEÁLĂ s. f. v. **tărbăceală.**

TORBOSEÁLĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Apă amestecată cu noroi; mocirlă **(1)**. Cf. CIAUȘANU, V. 205.
— Pl.: *torboseli.*
— Cf. tîrcoseală, corvoseală.

TORCÁT, -Ă adj. v. **tăreat.**

TORCĂITOÁRE s. f. (Regional) Prisnel la fusul de tors (Racșa — Satu Mare). ALR I 1 270/341.
— Pl.: ?
— De la **toarce.**

TORCĂLĂU s. m. (Prin Mold.; depreciativ) Bărbat care toarce. *Mă întreceam cu fetele cele mari din tors; și din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvucului ... făcea adeseori în ciuda mea și-mi bătea din pumni, poreclindu-mă „Ion Torcălău".* CREANGĂ, A. 63, cf. A V 30, GLOSAR REG., SFC VI, 119, 126.
— Pl.: *torcălăi.*
— **Toarce** + suf. *-ălău.*

TORCĂREÁSĂ s. f. (Regional) Torcătoare **(1)** (Nucet — Beiuș). A I 35.
— Pl.: *torcărese.*
— **Toarce** + suf. *-ăreasă.*

TORCĂRÍE s. f. (Regional) **1.** Meseria torcătoarei **(1)** (Micloșanii Mici — Cîmpulung). Cf. H IX 310, 342.

2. Șezătoare unde se toarce; (regional) torcătoare **(4)**. *Iarna fac femeile torcării.* ARH. FOLK. V, 119, cf. LEXIC REG. II, 32, GL. OLT.
— Pl.: **(2)** *torcării.*
— **Toarce** + suf. *-ărie.*

TORCĂȘÍȚĂ s. f. (Prin vestul Transilv.) Torcătoare **(1)**. A I 12, 13.

— Pl.: *torcășițe*.

— De la **toarce**.

TORCĂTÓR, -OÁRE subst. **1.** S. m. și f. Persoană care toarce **(2)** lînă, in, cînepă etc.; persoană a cărei îndeletnicire este torsul[1] **(1)**; (regional) torcărească, torcășiță. Cf. ANON. CAR. *La acest județ am găsit... lude 32 cu numire de torcători* (a. 1819). DOC. EC. 194, cf. DRLU, LB, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Află că torcătorii de lînă străduiesc... cu laudă.* BARBU, PRINC. 160. *Draga mamei torcătoare.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 448. *Împărătesei îi păru bine că feciorul i-a adus o fată atît de harnică, o torcătoare atît de năzdrăvană.* RETEGANUL, P. I, 52. *Și-am avut două fuioare Și le-am dat la torcătoare.* MAT. FOLK. 495, cf. A V 14, VI 19. ✦ Fig. (În credințele populare) Ființe supranaturale despre care se crede că torc firul vieții. V. parcă[2], ursitoare. Cf. MARIAN, NA. 159, CANDREA, F. 7.

2. S. m. și f. Persoană care lucrează la o mașină de tors. Cf. NOM. PROF. 34, LEG. EC. PL. 296, 297, A I 34.

3. S. f. Mașină de tors fire textile; torsătoare. Cf. BARCIANU, NOM. PROF. 34.

4. S. f. (Prin Maram.) Șezătoare unde se toarce; (regional) torcărie **(2)**. Cf. ARH. FOLK. I, 152.

5. Subst. (Regional) Fir de urzeală care nu încape în spată (și care se face ghem rămînînd pe lîngă războaie); (regional) întorcător, înturnătoare, mînz **(3)** (Boldu — Rîmnicu Sărat). ALR I 1 291/708.

— Pl.: *torcători, -oare*.

— **Toarce** + suf. *-ător*.

TORCĂTORÍE s. f. **1.** Atelier sau fabrică unde se torc **(2)** fibre textile; filatură. *Statul să înființeze în acest oraș o fabrică de apretat și o torcătorie.* GOLOGAN, C. R. 107, cf. NOM. PROF. 34. *Au adus lumina electrică, instalată astăzi într-o mulțime de gospodării particulare, în torcătoriile de lînă.* MOROIANU, S. 30. *Paralel cu construirea topitoriei de in,... s-a trecut la construirea unei torcătorii de in, care va da fire de calitate fabricilor de țesături.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 885, cf. LTR[2], M. D. ENC.

2. Ramură industrială care se ocupă cu transformarea fibrelor textile în fire; filatură. *Filatura sau torcătoria este ramura industrială care produce... fire destinate în general pentru țesături și tricotaje.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 25.

— Pl.: **(1)** *torcătorii*.

— **Torcător** + suf. *-ie*.

TORCĂTÚRĂ s. f. **1.** (Rar) Tors[1] **(1)**. Cf. COSTINESCU.

2. Fel, mod de a toarce **(2)**, de a răsuci firul. *Noema ... au deprinsu toate torcăturile de lînă, de in.* N. COSTIN, L. 54, cf. BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, M. D. ENC.

— Pl.: *torcături*.

— **Toarce** + suf. *-ătură*.

TORCĂȚÉL s. m. (Bot.; regional) Torțel[1] *(Cuscuta europaea)*. BORZA, D. 55.

— Cf. torțel[1].

TÓRCE s. f. v. **torță**.

TORCÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **tureesc**.

TÓRCIE s. f. v. **torță**.

TORCÓL s. n. v. **tîrcol**.

TORCRETÁ vb. I. Tranz. (Tehn.) A prepara și a aplica cu ajutorul aerului comprimat un strat de mortar de ciment sau de beton fin pe suprafața unor elemente de construcții, pentru unele reparații, tencuieli speciale etc. Cf. DN[2], M. D. ENC.

— Prez. ind: *torcretez*.

— Cf. germ. torkretieren.

TORCRETÁRE s. f. (Tehn.) Acțiunea de a torcreta. Cf. LTR[2], M. D. ENC.

— V. **torcreta**.

TOREADÓR s. m. Luptător cu taurii într-o coridă. Cf. ALEXI, W. *Ca un trufaș toreador M-am înarmat și în arenă M-am coborît provocator.* ANGHEL — IOSIF, C. M. I, 183, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Se hotărî să înfrunte taurul ca toreadorii.* CĂLINESCU, B. I. 194. *Face pe toreadorul, desfășurînd marama roșie cînd într-o parte, cînd în alta.* BENIUC, M. C. I, 228, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-re-a-*. — Pl.: *toreadori*.

— Din fr. **toréador**.

TORÉNT s. n. Curs de apă temporar, cu viteză și putere de eroziune mare, care apare, în urma ploilor repezi și abundente sau după topirea bruscă a zăpezii, pe povîrnișurile munților și ale dealurilor; puhoi, șuvoi[1] **(I 1)**, (regional) nămăș. Cf. MAIOR, T. 101. *Torent, rîu ca un potop ce vine cu repeziciune din vîrful munților și care să face din ploi sau topitul zăpezilor.* CR (1829), 250[2]/4. *Torentul este un repede rîu format din înecarea ploilor celor mari.* GENILIE, G. 118/22. *Apele ce se socotesc cele mai curate sînt cele de torenți.* MARIN, PR. I, 83/5, cf. BARASCH, I. N. 90. *Pîraiele umflate, Mici torente spumegoase, De pe culme, de prin sate Curg în văile-aburoase.* ALECSANDRI, O. 227, cf. COSTINESCU. *Acest torent se arunca cu zgomot dintr-o înălțime într-un lighean de granit, iar de aci se vărsa prin jghiaburi și se ascundea prin deosebite crăpături, ca niște șopîrle de argint.* BOLINTINEANU, O. 329. *Un torent ce-și prăvălește cursul de apă peste stavili.* MACEDONSKI, O. I, 105. *Cadavrul meu va sta ani întregi sub torentul curgător.* EMINESCU, P. L. 98, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Stufișuri și dumbrăvi care pogoară pînă în prăpăstiile... mereu scobite de torente.* GALACTION, O. 344. *Cît timp lupți cu torentul ai sorți să ajungi la mal.* C. PETRESCU, A. 353, cf. DS. *Albia uscată a torentului nestatornic... apare îngrozitor de tristă.* BOGZA, C. O. 210. *Adesea un torent e mai primejdios decît un fluviu.* VINEA, L. I, 353. *Voi, zîne bune, Zvîrliți-mi un brîu, Să se facă rîu Și să sune, Apoi, sub torentul spumos, Îngropați-mă jos.* ISANOS, Ț. L. 63. *Torenții sînt cursuri temporare, sălbatice, în regiuni cu relief aspru.* GEOLOGIA, 52, cf. M. D. ENC. ◇ (Prin exagerare) *Ploi, ce în torente, de veacuri, s-au vărsat, Sîngele după pietre încă nu l-au spălat.* ALEXANDRESCU, O. I, 68. *Te mirai că mai rezistă torentelor de ploaie.* EMINESCU, N. 34. *Dar unde te oprești acum,... sub torentele vijelioase ale ploii?* GALACTION, O. 80. ◇ (Ca termen de comparație) *Amorul tău pornise-ntîia oară Fierbînd ca un torent umflat de omăt.* GORUN, F. 150. *Pe drumul de fier locomotivele se prăvălesc la vale, ca un torent.* BOGZA, C. O. 346. *Hohotul se rostogolea ca un torent.* VINEA, L. II, 170. *Cuvintele cădeau... din gura lui ca un torent.* BARBU, PRINC. 133. *Mii și mii de oameni se frămîntau ca un torent care căuta cu putere un drum.* V. ROM. octombrie 1964, 25. ◇ (Prin analogie) *Produsul otrăvit ... a găsit mijlocul d-a se străcura în torentul circulațiunii prin canalul vinelor.* MAN. SĂNĂT. 120/28. *Torent de lavă.* CANTUNIARI, L. M. 153. *Asemeni torentului de lavă ce arde năvalnic.* BARANGA, V. A. 25. *Acești germeni... se propagă de la o infecție..., fiind aduși de torentul sanguin.* ABC SĂN. 7. ◇ Fig. *Și stavilă decretă acestui torent barbar.* HELIADE, O. I, 204. *O întocmire carea să oprească șiroiul sau torentul consumției vieții.* VASICI, M. 53/19. *Cei bine informați însă știau că toată lupta se poartă în contra torentului.* BARIȚIU, P. A. III, 66. *Munții noștri au fost adesea scump azil de libertate. Și din vîrful lor românii, torent iute, furios, S-aruncau.* ALEXANDRESCU, O. I, 75, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU,

D. U., CADE. *Tirît de torentul unui talent, ai săpat înseşi temeliile Republicei.* CAMIL PETRESCU, T. II, 601. *Trandafirii agățători... cădeau... acoperind fațada cu cochetul lor torent.* TEODOREANU, M. II, 21. *Cerbul țîşni... Cu năluci de crengi unduind în frunte, Torentul fugii piere-ntre stînci.* VOICULESCU, POEZII, II, 112. *Vuietul infernal care se ridică din torentul mulțimii te amețeşte.* BART, S. M. 40. *Natura s-ar fi sfiit să alăture de un timpan vibrător torentul gemetelor rupte de scrîşnire ale hăului mare.* ARGHEZI, S. VIII, 87. *Omul primitiv voieşte... să fixeze în puncte stabilite torentul neconținut al conştiinței veşnic trecătoare.* RALEA, S. T. II, 155. *Torentele istoriei mutîndu-le din loc, pe alte căi putu să le îndrume.* V. ROM. februarie 1954, nr. 2, 136. *M-am pierdut, cu un fel de amețeală,... în torentul acela viu.* H. LOVINESCU, T. 324. *Cărarea vieții mele de trăsnete-i brăzdată. În jurul meu răsună torente, grindini dure.* T iulie 1964, 62. (Urmat de determinări introduse prin prep. „de" indicînd felul, natura, substanța etc.) *Torenții de sînge omenesc vărsat au rămas fără nici un folos.* BARIȚIU, P. A. I, 357. *Torinții graşi de sînge român, nevinovat, Ce-a curs întru speranță că răul va s-aline.* MUREŞANU, P. 68/3. *Vederea torentelor de sînge şi pofta de răzbunare iritase atît de mult pe popor.* FILIMON, O. I, 299. *O cascadă, un torent de invective la adresa autorității.* CARAGIALE, O. I, 158. *Tremuram, purtînd în sînu-mi un torent de fericire.* MACEDONSKI, O. II, 435. *Soarele dimineților de vară revarsă torente de viață.* VLAHUȚĂ, O. A. 343. *Acest torent de idei, impresii, ne-a venit mai pe neaşteptate.* GHEREA, ST. CR. III, 173. *M-a răsplătit anticipativ cu un torent de mulțumiri.* IBRĂILEANU, A. 143. *Surprins peste fire de acest torent de plînsete..., stăteam locului nemişcat.* GALACTION, O. 82. *Din balcoane năvăleau torente de trandafiri... curgători.* ARGHEZI, S. VI, 93 ◇ (Adverbial) *Un crin se usucă... Cînd grindina cade torente pe flori.* BOLINTINEANU, O. 178. ◇ Loc. adj. **În torente** = foarte mare, torențial. *Pe o ploaie în torente eram înapoi.* GALACTION, O. 245. ◇ Loc. adv. **În torent** = din belşug, din plin. *Toastele se repetară şi vinul curgea în torent.* BOLINTINEANU, O. 394. ◆ (Rar) Repezină. *Cîrmaciul înşfacă vîsla şi-o împlîntă pieptiş în propta torentului.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 321.

— Pl.: *torente* şi (m.) *torenți.* — Şi: (învechit, rar) **torínte** s. m. RUS, I. I, 46.

— Din fr. **torrent, lat. torrens, -tis.**

TORENȚIÁL, -Ă adj. (Despre ploaie) Cu debit mare şi de scurtă durată; vijelios. *Ploile torențiale.* MARIN, F. 365/3, cf. COSTINESCU. *Multe sărutări vă trimit pe o ploaie torențială.* CARAGIALE, O. VII, 397. *Cerul se acoperă de nori. O ploaie torențială vine răpăind pe miriştea arsă.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 73, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., IBRĂILEANU, A. 102, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Într-o clipă, senin ...; într-altă clipă, nori căzuți din cer, ploi torențiale, tunete şi trăsnete.* VORNIC, P. 107. *Nu se mai cunoştea nimic din ploaia torențială din ajun.* V. ROM. septembrie 1970, 19, cf. M. D. ENC. ◇ Fig. *Presupuşii autori se umflau în pene, în băncile lor, sub torențialele elogii.* BLAGA, H. 86. ◇ (Adverbial) *Vîntul se linişti o clipă, pentru a porni cu mai multă furie, iar ploaia începu torențial, pînze-pînze, rupte peste pădure.* V. ROM. mai 1963, 24. ◆ (Despre ape curgătoare) Care are un curs violent, impetuos, rapid şi o mare putere distructivă. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ◆ (Despre eroziuni) Care este provocat de ploi cu debit mare şi de scurtă durată. *Versanții sînt afectați, în general, de eroziuni torențiale accentuate şi de alunecări.* MG I, 185.

— Pronunțat: *-ți-al.* — Pl.: *torențiali, -e.*

— Din fr. **torrentiel.**

TORÉUTICĂ s. f. (A. plast.) Arta de a sculpta, cizela şi asambla lemnul, aurul şi fildeşul; p. ext. arta de a sculpta în bronz. Cf. SCRIBAN, D., DN², DER, M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **toreutique.**

TORF s. n. v. **turfă.**

TÓRFĂ s. f. v. **turfă.**

TORFÓS, -OÁSĂ adj. v. **turfos.**

TORHÁCĂ s. f. v. **tohoarcă.**

TORHÁN s. m. v. **tarhan.**

TORHOÁCĂ s. f. v. **tohoarcă.**

TORHOÁNĂ s. f. v. **trahana.**

TORHOÁTĂ s. f. v. **tohoarcă.**

TORHÓC[1] s. n. v. **tohoarcă.**

TORHÓC[2] s. n. v. **tohoc.**

TORÍD, -Ă adj. Excesiv de cald; arzător, dogoritor. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *I-am văzut pe arşițele toride ce înfierbîntă asfalturile Iaşului.* ANGHEL, PR. 53. *În după-amiaza toridă, obosit de o noapte fără somn, stăteam întins pe canapea.* IBRĂILEANU, A. 191. *Anghel evocă... cerul torid al Spaniei.* LOVINESCU, S. I, 68. *S-a scăldat cu farmec, după o zi de muncă sub soarele torid.* GALACTION, O. 137. *După veri toride, toamna are mîngîierea unei delicate prietinii feminine.* SADOVEANU, O. IX, 284. *Sub soarele torid, o umbră nu găseşti printre lumini.* BLAGA, POEZII, 339. *Decorul se schimbă brusc într-un scenariu spaniol: munți de granit goi şi dezolați, căldură toridă, lipsă de apă.* RALEA, O. 117. *Creştea amiaza toridă.* V. ROM. iulie 1954, 12. *De o adiere uşoară se îmblînzise pojarul văzduhului şi stîncile toride.* VINEA, L. II, 104. *Căldura devenea toridă cîțiva kilometri împrejur.* V. ROM. august 1960, 79. *În zilele toride care au urmat, am ieşit puțin pe plajă.* ib. noiembrie 1969, 19. *Mi-am rotit privirile peste cîmpia... întinsă într-o liniște desăvîrşită, sub soarele torid.* BĂNULESCU, I. 79. ◇ Fig. *Prindea fără voie, din treacăt, odată cu aceste imagini toride sau răcoritoare, frînturi de conversație.* C. PETRESCU, O. P. I, 16. *Lumina de afară avea splendoarea toridă a verii.* TEODOREANU, L. 13. *Dragostea mea, în imperiul acesta torid Nu mai poți fi o floare de cîmp oarecare.* BRAD, O. 23. ◇ (Substantivat, n.) *Luciul de oglindă al unui mare automobil nichelat, care arcui ca să tragă la intrarea hotelului, mări impresia de torid incandescent a nămiezii.* CAMIL PETRESCU, N. 98. ◇ *Zonă toridă* = porțiune de pe suprafața pămîntului situată între cele două tropice, unde temperatura este foarte ridicată tot timpul anului. Cf. AMFILOHIE, ap. URSU, T. Ş. 290, BREZOIANU, A. 388/5, MARIN, F. 2/34, COBÎLCESCU, G. 60/11. *Tropicele şi cele două cercuri polare împart suprafața pămîntului în cinci bande sau zone care sînt: o zonă toridă, două zone temperate, două zone glaciale.* DRĂGHICEANU, C. 53, cf. COSTINESCU. *Zona toridă cuprinzînd regiunea ecvatorială dintre ambele tropice.* PONI, F. 176, cf. BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX.

— Accentuat şi: (învechit) *tórid.* AMFILOHIE, ap. URSU, T. Ş. 290, SCRIBAN, D. — Pl.: *torizi, -de.*

— Din fr. **torride,** lat. **torridus.**

TORIDITÁTE s. f. (Rar) Faptul sau însuşirea de a fi torid. Cf. SCRIBAN, D.

— **Torid** + suf. *-itate.*

TÓRINĂ s. f. (Prin Ban. şi Olt.) **1.** Torişte **(1).** Cf. SCRIBAN, D., GĂMULESCU, E. S. 196, SCL 1977, 188, ALR SN II h 318/36, com. din BĂNIA — ANINA şi din PRILIPEȚ — ANINA.

2. Torişte **(2).** Cf. CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *torini.*

— Din scr. **torina.**

TORINÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A gunoi (pămîntul) (Ghilad — Timişoara). ALR II/36.

— Prez. ind.: *torinesc.*

— V. **torină.**

TORÍNTE s. m. v. **torent.**

TÓRIȘTE s. f. (Regional) **1.** Loc de odihnă al oilor și al vacilor, (regional) t o r i n ă **(1),** z ă c ă t o a r e, s t a n i ș t e (H XIV 187, XVII 8, ALRM SN I h 210/886), în timpul amiezii (A III 8), în timpul nopții (VUIA, PĂST. 30, ALR I 1 122/116, 831, 835, 870), în timpul iernii (ARH. FOLK. V, 176); loc unde se dă oilor de mîncare (iarna) (PĂCALĂ, M. R. 142, PRECUP, P. 6, SCRIBAN, D., H XIV 187, com. MARIAN, VICIU, COL. 34, CHEST. V 14/17, 18, 31, 57, 66, 67, 79, 97, ib./68, 73 supl.); loc unde pasc animalele (VICIU, COL. 45, T. PAPAHAGI, M. 235); loc de adăpost pentru oi și capre (CHEST. II 429/274, ALR SN III h 803, ALRM SN II h 620); țarc (DENSUSIANU, Ț. H. 59); loc din care s-a scos bălegarul (SCRIBAN, D.); loc unde se mulg oile (H XVII 255); loc unde a fost stîna (CHEST. IV, 101, 113 supl.). *Românii... spun că atunci cînd iarna se adună mai multe* [presuri] *la un loc prin ogrăzi, prin ocoalele vitelor, pe turiștele oilor..., în curînd după aceea are să sosească vreme rea.* MARIAN, O. I, 381. *Greblau ogrinji ce se adunaseră în turiștele oilor peste iarnă.* AGÎRBICEANU, S. 339. *Strunga, stîna și toriștea se mutau de pe locul unui proprietar pe al altuia.* VUIA, PĂST. 30. *Vîrî cai în toriști.* DIACONU, P. 35. ✦ Loc bătătorit. Cf. PAMFILE, J. II, 167, SCRIBAN, D. ✦ Loc de adunare, de întîlnire. Cf. SCRIBAN, D. ✦ Adăpost pentru păstorul de vite (Dobra — Deva). Cf. CHEST. II 38/4. ✦ (Prin sudul Olt.) Loc din apropierea șoselei unde poposesc căruțașii porniți la drumuri lungi. Cf. LEXIC REG. 87. ✦ Loc special amenajat în care se pune cursa de prins păsări (Boureni — Băilești). LEXIC REG. 32.

2. Resturi de fîn, de paie etc. din iesle sau de pe locul unde au mîncat vitele sau oile; (regional) ogrinji[1] **(1),** tor[1] **(2),** torină **(2).** V. t î r n o m a t ă. Cf. LB. *Se adună toriștea de la vite și se arde.* MARIAN, S. R. II, 168, cf. 68, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, TDRG. *Turiște la oi, ogrinji în ieslea vitelor nu se pomeneau nici de leac.* AGÎRBICEANU, S. P. 28, cf. PĂCALĂ, M. R. 142, DR. V, 63, PASCU, S. 253. *Se așternea turiște, fînul ce rămînea nemîncat de la vite.* VUIA, PĂST. 127, cf. DIACONU, P. 35, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., H IX 88, ȘEZ. III, 83, 91, I. CR. IV, 188, FRÎNCU — CANDREA, M. 106. *Să dăm foc la toriște, să mai descurcăm curtea.* BOCEANU, GL., com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, CIAUȘANU, V. 205, TOMESCU, GL., CHEST. V 14/7, 10, 66, ib./3, 15, 44, 45, 49, 53, 54, 65, 76, 86, 94 supl., ALR I 953, ALR SN I h 132/514, ALRM SN I h 89/514, A II 8, III 2, V 2, 7, 14, 15, 16, 20, 25, 26, 27, 31, 33, 34, VI 4, 8, 10, 33, LEXIC REG. 50. ◇ E x p r. **A face storiște,** se spune cînd cineva face murdărie în jurul său, la masă. Cf. SCRIBAN, D. ✦ (La pl.) Tulei de porumb, tăiați, servind ca hrană vitelor (Geoagiu — Orăștie). MAT. DIALECT. I, 270. ✦ (Munt., Olt.) Gunoi format din bălegar și pleavă. Cf. SCRIBAN, D., I. CR. IV, 250.

— Pl.: *toriști.* — Și: **tóriște, tóroște** (com. LIUBA, CHEST. II 419/8), **tóruște** (LEXIC REG. 50), **tóriță** (com. LIUBA), **túriște, túliște** (SCRIBAN, D., VICIU, COL. 45), **táriște** (CHEST. IV 119/101), **stóriște** (PASCU, S. 253, SCRIBAN, D., CHEST. V 14/39, 118, ALR I 1 122/776, ALR SN III h 803, ALRM SN II h 620) s. f.

— Din bg. **торище.**

TORIȘTÍ vb. IV. T r a n z. (Folosit și a b s o l.) (Regional) A mînca (toriștile). Cf. H X 357. *Mi-am făcut cai, ca să aibă cine turiști după ei.* DR. V, 63.

— Prez. ind. pers. 3: *toriștește.* — Și: **turiștí** vb. IV.

— V. **toriște.**

TORÍT s.n. (Min.) Silicat natural de toriu, de culoare galbenă, variind pînă la negru, cu luciu sticlos sau gras, întrebuințat ca minereu pentru extragerea unor elemente radioactive. Cf. CANTUNIARI, L. M. 118, DL, DM, DN[2], DER, DEX.

— Din fr. **thorite.**

TÓRIȚE s. f. v. **toriște.**

TÓRIU s. n. (Chim.) Element radioactiv cenușiu, greu, ductil, întrebuințat la fabricarea sitelor pentru lămpile cu gaz acrian, pentru activarea filamentelor tuburilor electronice etc. Cf. MARINESCU, P. A. 34, CADE, SCRIBAN, D. *Toriu este un metal... extras din nisipurile monazite.* ENC. TEHN. I, 407. *Prin cercetarea substanțelor radioactive s-a constatat că, prin dezintegrare, rezultă numeroase alte elemente radioactive, care pot fi grupate în trei serii: seria uraniului, seria actiniului, seria thoriului.* MACAROVICI, CH. 191, cf. MDT, DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

— Scris și: *thoriu.*

— Din fr. **thorium.**

TÓRÎȘTE s. f. v. **toriște.**

TORJÁN s. m. v. **strujan.**

TORMÁC s. m. (Bot.; prin Ban.) Hrean *(Armoracia rusticana).* Cf. ANON. CAR., DR. IV, 161, CADE, L. COSTIN, GR. BĂN. 203. *O rădăcină dă tormac.* ALR SN I h 191/31, ib. h 191/76.

— Din magh. **tormák** (pl. lui *torma).*

TORMĂNÁȘ s. m. (Regional) Proprietar de turmă **(1);** (regional) turmaș. *Sînt tormănaș Cu trii nii di oi.* DIACONU, VR. 35.

— Pl.: *tormănași.*

— Cf. t u r m ă.

TORMENTÁT, -Ă adj. v. **turmentat.**

TORNÁ vb. I v. **turna[1].**

TORNÁDĂ s. f. Vîrtej de vînt violent, cu viteză foarte mare, însoțit adesea de ploi torențiale, care cuprinde regiuni întinse. *Urmînd oarecum pilda climatului din această parte de lume, care se desfășură fără noimă și-n salturi de tigru, amestecînd anotimpurile, ploile cu viscolele, tornadele cu calmurile neclintite.* SADOVEANU, O. XII, 202, cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tornade.* — Și: **tornádo** s. n. DER.

— Din fr. **tornade,** sp. **tornado.**

TORNÁDO s. n. v. **tornadă.**

TORNÁNȚ s. n. v. **tirnaț.**

TORNÁȚ s. n. v. **tirnaț.**

TÓRNĂ s. f. (Prin vestul Mold.) Bălegar de oaie. Cf. GLOSAR REG.

— Cf. t o r[1], t o r i ș t e.

TORNĂTOÁRE s. f. v. **turnător.**

TORNĂTÓR s. m. v. **turnător.**

TORNĂTORÍE s. f. v. **turnătorie.**

TORNÍSTRĂ s. f. (Învechit) Raniță (militară) (Dubova — Orșova). PORȚILE DE FIER, 349.

— Din germ. **Tornister.**

TOROÁBĂ s. f. v. **toroapă.**

TOROÁPĂ s. f. (Regional) **1.** Om moale, greoi, încet; om care vorbește rar. Cf. UDRESCU, GL. ✦ Persoană care vorbește mult, fără rost (Crihalma — Făgăraș). LEXIC REG. 96, ib. II, 47. ✦ Vorbă, știre (Suseni — Tîrgu Jiu). LEXIC REG. 50.

2. Mîrțoagă, gloabă. Cf. PĂCALĂ, M. R. 142, DR. V, 237. *Trei cai, da' sînt niște toroape.* ALAS 1 IX 1929, 3/2, cf. SCL 1977, 188, H IV 53. ✦ Epitet dat unei femei bătrîne, neputincioase. Cf. DR. V, 237. ✦ Epitet dat unui om înalt și slab. Cf. SCRIBAN, D.

3. Încurcătură, necaz, bucluc. *Puneți chieptu ciliva pentru el și cu binișoru scoateți-l din toroapă.* JIPESCU, O. 63, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M. 461, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. ◇ E x p r. (Prin Olt.) **A da în toroapa ...** = a fi preocupat de...

A dat în toroapa geambașlîcului, nu-i mai arde de sapă. L. ROM. 1960, nr. 5, 36. *A dat în toroapa măritatului, nu mai face nimic prin casă.* BOCEANU, GL., cf. LEXIC REG. 57.

— Pl.: *toroape.* — Și: **toroábă** (DR. V, 237), **ţoroápă** (ib.) s. f.

— Postverbal de la **toropi**[1].

TOROBOÁNȚĂ s. f. v. **tărăboanță**[1].

TOROBOÁȚĂ s. f. v. **taragot.**

TOROBONȚÁR s. m. v. **tărăbonțar.**

TOROCÁLĂ s. f. (Regional) **1.** Amestecătură de mai multe feluri de mîncare, neplăcută la gust. V. t a l m e ș-b a l m e ș. *Zeița... le pregăti o torocală de brînză, de făină și de miere.* MURNU, O. 166, cf. SCRIBAN, D., ȘEZ. II, 44, com. din PIATRA NEAMȚ, COMAN, GL., CV 1951, nr. 9—10, 46, LEXIC REG. 64. ✦ Ciorbă; supă; zeamă lungă fără gust. Cf. CHEST. VIII 31/27, SCL 1977, 188. ✦ Mîncare pentru porci (Mărășeni — Vaslui). LEXIC REG. 64.

2. Harababură, amestecătură de obiecte; dezordine (Borlești — Piatra Neamț). Cf. SCL 1977, 188. *Da era o torocală în casă.* ib.

3. Bucată de lemn lungă, scobită, în care se pun niște pietricele și care se leagă de gîtul vitelor pentru a produce un zgomot ca de talangă (Schitu Duca — Iași). Cf. SCL 1977, 188. ◇ E x p r. **A-i umbla (cuiva) gura ca o torocală** = a nu mai conteni din gură. ib. ✦ Epitet depreciativ pentru un om care vorbește mult. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

4. Soluție obținută din nuci verzi fierte în apă, în care se vopsesc anumite obiecte de îmbrăcăminte (Furcenii Vechi — Tecuci). Cf. ALR II 3 414/605.

5. Pată mare. SCRIBAN, D. *O torocală de cerneală pe pantaloni.* id. ib.

— Pl.: *torocale.* — Și: **toropálă** s. f. CHEST. VIII 31/27.

— Formație expresivă.

TOROCĂNÍ vb. IV v. **tolocăni.**

TOROFÍNĂ s. f. **1.** (Prin nordul Munt.) Resturi de semințe, fructe etc. stoarse. V. t e s c o v i n ă, t u r t ă. Cf. ARHIVA, XXVIII, 74, SCRIBAN, D. ✦ Resturi rezultate la cernerea griului prin ciur. Cf. SCRIBAN, D. ✦ Rămășiță din fagurele fiert, după ce s-a stors mierea și ceara; boștină. Cf. SCRIBAN, D.

2. (Regional) Apă tulbure, cu impurități, pe fundul unui vas. Com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ.

— Pl.: *torofine.* — Și: **(1) torohínă** s. f. ARHIVA, XXVIII, 74, SCRIBAN, D.

— Etimologia necunoscută. Cf. t o r[1].

TOROFLEÁC s. m. (Prin Munt.) Persoană voinică și grasă. Cf. PASCU, S. 196, REV. CRIT. IV, 86, RĂDULESCU-CODIN.

— Etimologia necunoscută.

TOROGEÁC adj., s. m. v. **tărăjnec.**

TOROGOÁNȚĂ s. f. v. **tărăboanță**[1].

TOROGOÁTĂ s. f. v. **taragot.**

TOROGOTÍST s. m. v. **taragotist.**

TOROHÍNĂ s. f. v. **torofină.**

TOROÍ vb. IV v. **turui**[1].

TOROÍD s. n. (Geom.) Suprafață generată de o curbă închisă care se rotește în jurul unei axe din planul curbei și care nu intersectează curba; p. e x t. corp solid mărginit de o astfel de suprafață. Cf. LTR. *Deocamdată vom considera numai fenomenul de primă magnetizare al unei bare foarte lungi sau al unui toroid.* CIȘMAN, FIZ. II, 406, cf. DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *toroide.* — Și: **toroídă** s. f. LTR[2].

— Din fr. **toroïde.**

TOROÍDĂ s. f. v. **toroid.**

TOROIPÁN, -Ă s. m. și f., s. n. (Prin Munt.) **1.** S. n. Băț noduros, mai gros la un capăt; bîtă, ciomag, măciucă **(I 1)**, (regional) toropală[1]. *Cu toroipanuri bătîndu-se se săvîrșește.* GRECU, P. 414, cf. POLIZU, BARONZI, L. 92, COSTINESCU, CIHAC, II, 418. *Un uriaș cu mîinile întinse în sus, ținînd în dreapta un toroipan ridicat.* CARAGIALE, O. III, 62. *Aducînd toroipanul, mai repede decît fulgerul, păli pe unul la dreapta, pe altul la stînga.* ISPIRESCU, L. 122. *Își luă însă toroipanul, pe care și-l cioplise el dintr-un lemn nodoros de măslin sălbatec.* id. U. 30, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG, ALEXI, W., PASCU, S. 291, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Așa cum surîdea sprijinit în baston,... chiar că se cerea grabnic măturat de un toroipan fără cruțare.* C. PETRESCU, A. R. 28. *Enache făcea și el politică,... punîndu-și oamenii să convingă cu toroipanul.* PAS, Z. I, 152. *A făgăduit marea cu sarea cînd a venit și pe urmă s-a pus cu toroipanul pe mineri.* V. ROM. ianuarie 1965, 49, cf. UDRESCU, GL. ◇ F i g. *Risca... să fie poate prins sub toroipanul vreunor împrejurări neprevăzute.* GALAN, B. II, 326.

2. S. m. și f. F i g. Persoană voinică. Cf. RĂDULESCU-CODIN, UDRESCU, GL. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *E un toroipan de băiat ca bulzul.* RĂDULESCU-CODIN. *S-a făcut o toloipană de fată tîrtoșă, parcă-i ruptă din mal.* UDRESCU, GL. ◇ (Adjectival) *E toroipană fata.* id. ib.

— Pl.: *toroipani, -e* și (rar, n.) *toroipanuri.* — Și: **tololpán, -ă, ştoloipán, -ă** (UDRESCU, GL.) s. m. și f.

— Cf. t o r o p a l ă[1].

TOROIPĂNÍ vb. IV. T r a n z. (Regional) A bate zdravăn, a ciomăgi; a ucide cu toroipanul **(1)**. *Săgetă pe unii, tăie pe alții, toroipăni pe cei mai mulți.* ISPIRESCU, U. 57, cf. DDRF, BARCIANU, PAMFILE, J. III, 95, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., SCL 1970, 15.

— Prez. ind.: *toroipănesc.*

— V. **toroipan.**

TOROJNÍ vb. IV v. **toroști.**

TORÓN[1] s. n. Grup de fire (subțiri) răsucite în același sens, folosit la fabricarea frînghiilor, a cablurilor etc. Cf. ENC. TEHN. I, 445. *Firele vegetale se împletesc mai întîi în toroane.* SOARE, MAȘ. 121, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *toroane.*

— Din fr. **toron.**

TORÓN[2] s. n. (Chim.) Gaz produs prin dezintegrarea radioactivă a toriului. DN[2], DEX.

— Din fr. **thoron.**

TORONTÓC, -OÁCĂ adj. v. **tărăntuc.**

TORONTÓIUL s. n. art. v. **tontoroiul.**

TOROPÁLĂ[1] s. f. (Prin Mold.) Ciomag, bîtă; (regional) toroipan **(1)**. *Învață ighemonul de-l spîndzurară și-l bătură cu toropale.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 73[r]/27, cf. DRLU. *Ia auzi-i cum se mai fasolesc!... să nu-i iei cu toropala?* ALECSANDRI, T. 623. *Îmi vine să-i ieu cu toropala.* id. ib. 991, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG, PASCU, S. 291, SEVERIN, S. 60, GR. S. VI, 326, DR. IX, 471, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., ȘEZ. V, 164.

— Pl.: *toropale.*

— Din ngr. τὸ ῥόπαλον.

TOROPÁLĂ[2] s. f. v. **torocală.**

TOROPEÁLĂ s. f. **1.** Stare de moleșeală (premergătoare somnului), t o r o p i r e **(1)**, (rar) t o r p o a r e;

somnolență, aromeală; amorțeală. Cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 418. *Cufundat într-un fel de toropeală..., care nu se poate numi somn, dar nici atita stare de trezie, așteaptă calm să dispară lumina zilei.* CARAGIALE, O. VII, 44, cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., TDRG. *Își scutură trupul de toropeală.* ARDELEANU, V. P. 225. *Așa, măi oameni! zise Miron liniștit, ca și cînd înjurătura argatului l-ar fi smuls dintr-o toropeală.* REBREANU, R. I, 145, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Mă scufundasem iar în toropeala febrei și visului.* SADOVEANU, O. XVIII, 636, cf. SCRIBAN, D. *O zvîcnire scurtă a inimii îl făcu pe bolnav să-și lase pleoapele în jos și să se cufunde într-o toropeală amețitoare.* V. ROM. februarie 1954, 238. *Venea soarele după ei,... îi prinsese toropeala.* PAS, Z. I, 236. *O toropeală grea, un somn de neînvins... îl făcea să piardă amintirea locului și a oamenilor.* VINEA, L. II, 84. *Se întinse pe nisip. Îndată îl cuprinse o toropeală binefăcătoare.* T. POPOVICI, S. 88. *Oameni cu fețe fără expresie, căzuți parcă într-o toropeală ce nu mai lua sfîrșit.* BARBU, PRINC. 194. *Zgomotul sacadat al roților mă enervă un timp. Apoi mă prinse toropeala.* V. ROM. aprilie 1963, 13, cf. PĂSCULESCU, L. P. 122. ✦ Lîncezeală, apatie. *Vreo trei zile, gîndurile, dezlănțuite dintr-o toropeală prelungă, l-au chinuit și i-au sfîșiat sufletul.* REBREANU, P. S. 111. *Căzut într-o continuă toropeală, el viețuia totuși, dar numai în trecut.* BART, E. 345. *Parcă s-a aprins dintr-odată în făptura ei mărunță, puțină, un foc... care-o frige, o înviază din toropeală, îi dă puteri, îi dă glas.* STANCU, D. 133.

2. Visare, reverie. *Ceasuri întregi... rămînea în legănarea unui vis minunat, în această toropeală leneșă, adîncă.* VLAHUȚĂ, O. A. 118. *Și-n toropeala asta dulce a noastre inemi amîndouă Se-ngemănau de duioșie, ca două lacrime de rouă.* ANGHEL, Î. G. 31, cf. TDRG. *Să mă trezească din toropeala sentimentală în care mă cufundasem.* HOGAȘ, M. N. 184.

3. Căldură mare, zăpușeală, arșiță. *Toropeala din afară e copleșită de toropeala dinlăuntru.* STANCU, D. 197, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI. ◇ Fig. *Eu nu-ți cer fericire, această toropeală De sobă oarbă-ncinsă, c-un vreasc făr' de lumină.* VOICULESCU, POEZII, II, 307.

— Pl.: *toropeli.*
— **Toropi[1]** + suf. *-eală.*

TOROPÍ[1] vb. IV. **1.** Tranz. A aduce în stare de toropeală **(1)**, a amețí; a moleși **(1)**. Cf. POLIZU. *Șovăind, ca un om toropit de băutură,... o luă întîi spre comună.* VLAHUȚĂ, O. A. 357, cf. DDRF, TDRG. *Toropiți de căldură erau și oamenii.* SADOVEANU, O. IV, 195. *În compartiment era zăpușeală, și trenul, parcă toropit și el de căldură, se tîra încet.* CONTEMP. 1955, nr. 434, 2/1. *Chelnerii, toropiți de oboseală, rătăceau prin odaie ca niște stafii.* V. ROM. februarie 1957, 108. ◇ Tranz. fact. *Descoperirea a toropit pe mulți.* BACALBAȘA, S. A. I, 175. *Debitul lui egal și țăcănit, de belfer deprins să vorbească de buiestru, aproape că-l toropise.* VINEA, L. I, 350. *În după-amiaza toropită de soare, se strecurară pe ulița adormită... vreo douăzeci de căuzași.* CAMIL PETRESCU, O. II, 118. *Dincolo, pe deal, Vereștii, toropiți de soare, își ridica hogeagurile.* CAMILAR, N. II, 47.

2. Tranz. A cuprinde, a copleși; a năpădi **(2)**. *Sufletul lui însă era toropit de amărăciune.* REBREANU, I. 433, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Se odihnea întins pe o bancă... Îl toropea somnul.* PREDA, D. 213, cf. ȘEZ. I, 56. *M-a toropit somnul.* FRÎNCU—CANDREA, M. 106, cf. PAMFILE, C. Ț. 193. (Tranz. fact.) [Durerea] *toropește toată ființa.* C. PETRESCU, C. V. 260. (Refl.) *Inima lui Cimpoeșu se toropi de-o imensă milă.* CAMILAR, N. I, 416. ◇ Fig. *Prin aceste păduri toropite de vis.* BENIUC, C. P. 29.

3. Refl. (Învechit, rar) A se exalta. *Luați de minte să toropea și, ca cum ar fi din duh înflați, în gura mare striga.* CANTEMIR, HR. 401.

— Prez. ind.: *toropesc.*
— Din ucr. **торопити(ся).**

TOROPÍ[2] vb. IV. Tranz. **1.** (Popular; complementul indică ființe) A bate zdravăn, a ucide în bătăi; p. ext. a omorî **(1)**. Cf. DRLU. *O! îmi vine să-l toropesc.* ALECSANDRI, T. 707. *Nu te clinti că te toropesc.* id. ib. 1 547. *Era cît pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de seamă unul dintre plăieși.* CREANGĂ, A. 31, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Și-am toropit un bărbat nespus de puternic și mare: Lat cît o namilă-ntins se zbătea la pămînt uriașul!* MURNU, I. 140, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Să azvîrlim... fiecarele buzduganul și paloșul său în sus și, cînd s-ór întoarce ..., să cadă drept în capul și în inima fiecăruia și să ne toropească, de cumva n-am fost unul altuia cu prință.* SBIERA, P. 88, cf. ZANNE, P. IV, 668.

2. (Regional) A strica, a zdrobi, a distruge. *Ce să se mai năcăjească cu ea să o cosească, de nu alta, dar l-a toropi o ploaie și s-a alege nimic din nutrețul cel bun.* RETEGANUL, în N. REV. R. I supl. II, 157.

— Prez. ind.: *toropesc.*
— Derivat regresiv de la **toropeală[1]**.

TOROPÍRE s. f. **1.** Faptul de a toropi[1]; moleșire **(1)**; toropeală **(1)**. Cf. COSTINESCU. *Toropirea și moliciunea pe care-o lasă în organismele plăpînde o violentă zguduire de nervi.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 119, cf. DDRF.

2. (Învechit, rar) Exaltare. *I-au învățat în toropirea lor să zică precum așe va Dumnăzău.* CANTEMIR, HR. 401.

— V. **toropi[1]**.

TOROPÍT[1], -Ă adj. **1.** Cuprins de toropeală **(1)**, amețit, amorțit, moleșit **(1)**, (regional) troinic[2] **(1)**; vlăguit. Cf. DRLU. *La vatră o țigăncușă toropită și uscată bătea și ea cînd și cînd din picioare.* REBREANU, NUV. 41. *Cite-un rostimp de vreme stătea toropită pe un divan.* SADOVEANU, O. XIII, 607. *Toropit pe nisip visez că sînt grec.* CĂLINESCU, L. L. 143. *Toropit, priveam prin gene Cum boii se mișcau prin flori de sînziene.* BLAGA, POEZII, 57. *Iubirea se sfîrșește ca un scîncet. Rămîi pe urmă toropit și lînced.* BENIUC, C. P. 33. *Cînd nu zăcea toropită, delira.* H. LOVINESCU, T. 412. *Toropit, sub amorțeala somnului.* V. ROM. februarie 1963, 13. (Despre ochi) *Stătea cu ochii toropiți.* TEODOREANU, M. U. 71. ◇ Fig. *Toropit, bătrîn, pe coastă, Dormitează lînced Clujul.* BENIUC, V. 105.

2. Copleșit, năpădit (de ceva). *Fii cu răbdare și-ndură, o, mamă, deși necăjită, Inima-mi plînge de dragă ce-mi ești, de te văd taropită.* MURNU, I. 20. *Toropită, năucită de greutatea prea repedei, uriașei descoperiri, Ilina își pierduse cunoștința.* VOICULESCU, P. I, 239.

— Pl.: *toropiți, -te.*
— V. **toropi[1]**.

TOROPÍT[2], -Ă adj. (Rar) Zdrobit, terciuit; moale[1]. *Mere copilăroase, renclode toropite și prea dulci.* TEODOREANU, M. II, 144.

— Pl.: *toropiți, -te.*
— V. **toropi[2]**.

TOROPITÓR[1], -OÁRE adj. Care toropește[1] **(1)**, care provoacă toropeală **(1)**; moleșitor. *Jocul acesta al ploilor mari, noaptea, și al căldurilor arzătoare, toropitoare, ziua, a dus la un rod îmbelșugat.* CAMIL PETRESCU, O. I, 265.

— Pl.: *toropitori, -oare.*
— **Toropi[1]** + suf. *-tor.*

TOROPITÓR[2], -OÁRE adj. Care toropește[2] **(2)**, care zdrobește. *Ploaie amestecată cu o grindină toropitoare.* AR (1829), 7[2]/27. *O ploaie foarte repede amestecată cu o grindina toropitoare... în Iași a spart geamuri.* CR (1829), 79[2]/14.

— Pl.: *toropitori, -oare.*
— **Toropi[2]** + suf. *-tor.*

TOROSÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A vorbi mult, a trăncăni[1] **(2)**, a flecări. *V-ați plictisit auzindu-mă*

torosind la verzi şi uscate. ISPIRESCU, ap. TDRG. *Cînd i-auzi torosind pe la tribunale cîte în lună şi în soare, ... socoteşti că ei sînt tari şi mari în lume.* F (1883), 13, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ŞĂINEANU, D. U., BL IV, 106, SCRIBAN, D., ROSETTI — CAZACU, I.L.R. I, 356, PAMFILE, J. III, 95.

— Prez. ind.: *torosesc.*
— Probabil formaţie onomatopeică.

TOROŞÍP s. n. v. **tărăşip.**

TÓROŞTE s. f. v. **torişte.**

TOROŞTEÁLĂ[1] s. f. (Prin nord-vestul Olt.) Umflătură la gît; (popular) gîlcă. Cf. PAŞCA, GL.

— Pl.: *toroşteli.*
— Etimologia necunoscută.

TOROŞTEÁLĂ[2] s. f. (Regional) Terciuială **(1)**. Cf. COMAN, GL. *Atîta ai fiert mîncarea, că e numai o toroşteală.* Com. din BONŢ — GHERLA. *Roşiile erau prea coapte; s-au făcut tot o toroşteală.* ib., cf. LEXIC REG. 25.

— Pl.: *toroşteli.* Com. din CUZDRIOARA — DEJ.
— **Toroşti** + suf. *-eală.*

TOROŞTÍ vb. IV. Tranz. şi refl. (Regional) A (se) zdrobi, a (se) terciui. *Am toroştit cartofii din tocană.* Com. din BONŢ — GHERLA. *Ouăle s-au toroştit.* ib., com. din HERECLEAN — ZALĂU şi din CUZDRIOARA — DEJ, LEXIC REG. 25.

— Prez. ind.: *toroştesc.* — Şi: **torojni** vb. IV. BÎRLEA, L.P.M. II, 217.
— Formaţie expresivă.

TORPÁC s. m. v. **tîrpac.**

TORPÁN s. n. v. **tîrpan.**

TORPÉDO s. n. **1.** (Învechit) Perete care separă într-un autovehicul locul motorului de cel rezervat conducătorului şi pe care se fixează aparatele de bord. Cf. DL, DM, DN[2], DEX.

2. Sistem de frînă la unele vehicule (bicicletă etc.), care se bazează pe strîngerea axei. Cf. DL, DM, DN[2], DEX.

— Accentuat şi: *torpédo.* — Pl.: *torpedouri.*
— Din fr. **torpédo.**

TORPÍD, -Ă adj. (Rar) Leneş, molatic; greoi. *În ochii lîncezi sclipi o scurtă săgetare de inteligenţă ironică şi dispreţuitoare, neaşteptat de vie şi de ascuţită, la un colos cu atît de torpide mişcări.* C. PETRESCU, O. P. I, 41, cf. DN[2], DEX.

— Pl.: *torpizi, -de.*
— Din fr. **torpide.**

TORPILÁ vb. I. Tranz. **1.** A ataca şi a lovi cu o torpilă **(2)**. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DN[2]. *Mai văd un vapor fugar pe mare ... Vă socotiţi mîntuiţi ... Dar sînteţi torpilaţi şi înecaţi cu miile.* V. ROM. martie 1971, 42, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Fig. A submina, a face să eşueze (un plan, o acţiune etc.). *Avea interes să ne torpileze experienţa.* BARANGA, I. 207, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

2. (Tehn.) A efectua operaţia de producere a exploziei comandate de la suprafaţă în interiorul găurii de sondă cu ajutorul unei torpile **(3)**. M. D. ENC.

— Prez. ind.: *torpilez.*
— Din fr. **torpiller.**

TORPILÁRE s. f. Acţiunea de a torpila.

1. Cf. torpila **(1)**. Cf. DL, DM, DN[2], DEX.

2. (Tehn.) Cf. torpila **(2)**. Cf. LTR[2].

— V. **torpila.**

TORPÍLĂ s. f. **1.** Peşte marin cu scheletul cartilaginos, cu corpul turtit, înzestrat cu organe speciale care produc descărcări electrice *(Torpedo marmorata).* Cf. BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DN[3], DER, M. D. ENC., DEX.

2. (Mil.) Proiectil submarin, prevăzut cu motor propriu şi cu încărcătură de exploziv, care poate fi lansat de la bordul unei nave, dintr-un avion sau de pe coastă în scopul distrugerii navelor inamice. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., ABC MAR. *Hotărî să pregătească o torpilă mare, cu tot restul de fulmicoton ce-i mai rămăsese.* BART, S. M. 72. *Lăsase torpila în seama sergentului Marin, cel mai priceput şi mai cuminte gradat din companie.* id. ib. 73, cf. SCRIBAN, D., ENC. TEHN. I, 172, LTR[2], DN[2], M. D. ENC., DEX.

3. Recipient cu exploziv folosit pentru a face o torpilare **(2)**. M. D. ENC.

— Pl.: *torpile.*
— Din fr. **torpille.**

TORPILÓR s. n. (Mil.) Navă de război uşoară şi rapidă, echipată cu instalaţii de lansat torpile **(2)**. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., ABC MAR. *Un torpilor, negru ca un bivol, ţenit din arenă, trecu vijelios cu botul şi nările deschise adînc îngropate în apă.* BART, E. 121, cf. SCRIBAN, D. *Torpilcarele româneşti nu trebuie să atace.* V. ROM. octombrie 1954, 42, cf. DN[2], L. ROM. 1967, 317, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *torpiloare.*
— Din fr. **torpilleur.**

TORPOÁRE s. f. (Rar) Toropeală, moleşeală; lîncezeală. *Cugetul lucra ager, dincolo de ceaţa torpoarei.* C. PETRESCU, C. V. 142, cf. DN[2]. ◇ Fig. *Într-o străfulgerare a cugetului, judecă realitatea altfel de cum o vedea în torpoarea conştiinţei de cîţiva ani încoace.* id. A. 387.

— Gen.-dat.: *torpoarei.*
— Din fr. **torpeur.**

TORR s. m. (Fiz.) Unitate de măsură a presiunii egală cu presiunea exercitată de o coloană de mercur înaltă de 1 mm, la o temperatură de 0° C. *Milimetrul de mercur... se numeşte torr, în onoarea lui Torricelli.* CIŞMAN, FIZ. I, 287, cf. II, 322, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *torri.*
— Din fr. **torr.**

TORS[1] s. n. Faptul de a toarce; toarcere.

1. Cf. toarce **(2)**; (rar) torcătură **(1)**. *Femeia... care cu torsul... ţine casa.* I. IONESCU, D. 248. *Mă-ntreceam cu fetele cele mari din tors.* CREANGĂ, A. 63. *Nevastă... care nu e gata cu torsul tortului... e ţinută de o leneşă.* MARIAN, S. R. II, 3, cf. DDRF, ŞĂINEANU, D. U. *Din cînd în cînd se oprea din tors şi, suspinînd, căta lung la focioru-său.* MIRONESCU, S. A. 42. *Ai pune-o p-asta la tors şi la spălat rufe?* C. PETRESCU, Î. II, 123, cf. SCRIBAN, D. *Odaia cea mare e impresionantă. Două rînduri de grinzi încrucişate, ... iar pe pat roata de tors.* CĂLINESCU, C. O. 248. *Îşi luase furca de tors, goală, ... să plece la mătuşe-sa Fana, unde era clacă.* V. ROM. noiembrie 1964, 9. *Au văzut oile albe mişcîndu-se pe verdele ierbii,... oi domesticite, cu lîna bună de tors.* ib. martie 1970, 16. *Femeile... se ocupau cu spălatul, scărmănatul şi torsul lînii.* VUIA, PĂST. 165. *La tors se serveşte de furcă, drugă şi fus.* H II 4, cf. BREBENEL, GR. P. *Că slănina cît o fost Ai împărţit-o pe tors.* FOLC. TRANSILV. I, 394. ◇ (Regional; în construcţia) **Tors în tors = a)** cu firele de bătătură bine răsucite (la fel cu cele folosite pentru urzeală). *Iţarii se făceau în vechime numai din lînă toarsă „tors în tors" şi îs cu mult mai subţiri decît cioarecii.* ŞEZ. VII, 178; **b)** pînză de bumbac foarte subţire. GLOSAR REG. ✦ Sunetul produs în timpul torsului[1] **(1)**. (Fig.) *Cînd torsul s-aude l-al vrăjilor caier Argint e pe ape şi aur în aer.* EMINESCU, O. I, 37.

2. Sunetul produs de pisici cînd torc. Cf. toarce **(3)**. Cf. ŞĂINEANU, D. U. *Se auzi lămurit, în tăcere, un*

sfîrîit ciudat, ca un tors de motan. SADOVEANU, O. II, 359, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX.
— V. **toarce.**

TORS[2] s. n. **1.** Sculptură reprezentînd partea superioară a corpului omenesc fără membre și uneori fără cap. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Numai o parte e dintr-o epocă mai veche, capul; torsul și brațele fiind restituiri moderne.* NAUM, IST. ART. 146, cf. CADE. *Din tine vreau să fac în piatră frîntă Un torso sfînt, strălucitor prin timp.* PILLAT, P. 219. *Un tors, un detaliu păstrat dintr-o frescă... conține ceva din înțelesul și frumusețea întregului.* VIANU, P. 153, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Trunchiul (gol al) corpului omenesc. *Ajunse cu marele său tors curbat în ușa salonului.* CĂLINESCU, S. 70. *Poartă pe cap o basma roșie, ca să-l apere de soare; e cu torsul gol, bronzat.* V. ROM. aprilie 1956, 158, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *torsuri.* — Și: (rar) **tórso** s. n.
— Din fr. **torse,** it. **torso.**

TORS[3], TOÁRSĂ adj. **1.** (Despre materii textile) Care a fost tors **(1),** făcut fire; răsucit **(1),** (învechit, rar) tort[1]. *Toată muiarea înțeleaptă... au adus toarse vînătul și mohorîtul și roșul și mătasea.* BIBLIA (1688), 65[2]/10, cf. POLIZU. *Ca să înalbim lîna... fierbem... jirebia toarsă, cu cenușă cernută.* PENESCU, M. 56/24. *Dintr-o oca de lînă spalată și toarsă ieșă 12 coți de urzeală.* I. IONESCU, M. 691, cf. COSTINESCU. *Canură toarsă nu era pentru bătătură.* CREANGĂ, A. 62, cf. DDRF, ALEXI, W., BARCIANU, BL III, 79. ◇ Fig. *Clipele astea în fața sobii păreau un obicei vechi al unei iubiri îndelung toarse, repetate acum, pentru a cîtea oară?* DEMETRIUS, A. 71.

2. Fig. (Prin nord-estul Olt.; despre corpul omului) Lung și subțire; zvelt. Cf. CIAUȘANU, GL. *Trupul parcă e tors.* id. ib. ◆ (Despre lemne) Lung, drept și fără noduri. Cf. CIAUȘANU, GL.
— Pl.: *torși, toarse.*
— V. **toarce.**

TORSÁDĂ s. f. **1.** (Învechit, rar) Mănunchi de fire răsucite; franj, ciucure. Cf. VALIAN, V., COSTINESCU, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U.

2. Motiv arhitectonic decorativ de forma unei frînghii răsucite. Cf. DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *torsade.*
— Din fr. **torsade.**

TORSÁT, -Ă adj. (Rar) Răsucit **(2).** *Să considerăm o bară cilindrică... fixată la un capăt și torsată... la celălalt capăt.* CIȘMAN, FIZ. I, 238.
— Pl.: *torsați, -te.*
— Cf. t o r s[1].

TORSĂTOÁRE s. f. Mașină de tors fire textile; torcătoare **(3).** *Pentru prelucrarea liniii,... au existat numeroase scărmănători, torsători și depănători mecanice.* VUIA, PĂST. 166.
— Pl.: *torsători.*
— **Tors[1]** + suf. *-ătoare.*

TORSĂTORÍE s. f. (Regional) Meseria de a toarce **(2)** (Văleni Podgoria — Pitești). H IX 474.
— De la **tors[1].**

TORSĂTÚRĂ s. f. Ceea ce s-a tors **(2); tort[2] (1),** (învechit și regional) torsură. *Să aducea și solii sirienilor; din ceale de la dînșii torsături și țesătură prea supțiri aducînd dar.* AETHIOPICA, 79r/8, cf. DRLU, POLIZU, COSTINESCU. *În cunie pre părești sînt motche, fuse etc. cu torsături.* LIUBA — IANA, M. 100, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE, M. D. ENC. ◇ (Prin analogie) *Omida ... le anină la feliuritele locuri, ca torsătura să închipuiască un fel de schele în care este aninată gugoașa.* AP. TDRG.
— Pl.: *torsături.*
— **Tors[1]** + suf. *-ătură.*

TORSIOGRÁF s. n. Aparat folosit pentru înregistrarea grafică a deformațiilor barelor supuse la răsucire. Cf. M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *-si-o-.* — Pl.: *torsiografe.*
— Din fr. **torsiographe.**

TORSIOMÉTRU s. n. **1.** Instrument pentru determinarea deformației la torsiune a barelor. Cf. LTR[2], DN[2].

2. Instrument pentru determinarea numărului de răsuciturl pe o anumită lungime de fir. *Torsiometrul și determinarea răsuciturilor.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 57, cf. DL, DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *-si-o-.* — Pl.: *torsiometre.*
— Din fr. **torsiomètre.**

TORSIONÁ vb. I. Tranz. A prelucra un material prin răsucire. M. D. ENC.
— Pronunțat: *-si-o-.* — Prez. ind.: *torsionez.*
— V. **torsiune.**

TORSIONÁRE s. f. Operație de prelucrare a materialelor prin răsucire. M. D. ENC.
— Pronunțat: *-si-o-.* — Pl.: *torsionări.*
— V. **torsiona.**

TORSIONÁT, -Ă adj. Răsucit **(2).** *Nu știu cum să-și mîngîie palmele delicate cu aceste bolnave flori torsionate, arzînd în ele însele.* BARBU, PRINC. 69.
— Pronunțat: *-si-o-.* — Pl.: *torsionați, -te.*
— V. **torsiona.**

TORSIÚNE s. f. **1.** (Tehn.) Răsucire. Cf. MARIN, F. 373, 375, COBÎLCESCU, G. 3/15, ALEXI, W. *Încercările de torsiune constau în răsucirea unei eprubete cu ajutorul unei mașini speciale.* IOANOVICI, TEHN. 389. *Experiența arată că firul va suferi o torsiune.* MARIAN — ȚIȚEICA, FIZ. I, 138, cf. ORBONAȘ, MEC. 234, ENC. TEHN. I, 275. *Uneori, șuruburile sînt supuse și la eforturi de torsiune (de răsucire) pe lîngă cele de tensiune sau compresiune.* SOARE, MAȘ. 43. *Urzeala va avea răsuciturile aplicate într-un sens diferit de sensul torsiunei aplicate bătăturii.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 40, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

2. (Med.) Scrîntitură, luxație. *Forțele mecanice acționează asupra țesuturilor de obicei sub formă de presiune sau tracțiune, dar adeseori întîlnim aceste două forțe acționînd simultan..., dînd naștere formei de torsiune.* A. POP, CHIRURG. 3, cf. DN[2], DEX.
— Pronunțat: *-si-u-.* — Pl.: *torsiuni.*
— Din fr. **torsion.**

TÓRSO s. n. v. **tors[2].**

TORSÚRĂ s. f. (Învechit și regional) Torsătură. Cf. LB, POLIZU, COSTINESCU, ALEXI, W. *Torsura cînepei, lînei, inului etc.* Com. MARIAN.
— Pl.: *torsuri.*
— **Tors[1]** + suf. *-ură.*

TORT[1] adj. (Învechit, rar) Tors[2] **(1).** *Torcea un fir de o mătasă albă, subțire, strălucită, ce sămăna mai mult a o vie rază de lună ce cutreiera aerul decît a fir tort.* EMINESCU, P. L. 7.
— V. **toarce.**

TORT[2] s. n. **1.** Fir tors de cînepă sau de iu; torsătură. *Și bătu aur și-l tăie ca un tort, cum cu măiestrie să-l poată țese între cea mătase galbină, mohorîtă și roșie mătase.* PO 310/27. *Li-i depăna ca tortul.* DOSOFTEI, PS. 347/7, cf. ANON. CAR. *Fusul, ce sucești fimeia tortul* (a. 1779). GCR II, 120/3. *Au furat o legătură de tort* (a. 1800). IORGA, S. D. XII, 214, cf. DRLU. *Și eu doresc a face o traistă așa, dacă aș ave tort.* DRĂGHICI, R. 59/4. *Fuiorul îndestul de micșurat face un tort îndestul de slab.* I. IONESCU, C. 154/24. *Tot felul de tort.* PANN, P. V. I, 137/22, cf. POLIZU, HEM 2 735, COSTINESCU. *Fusele cu tort și bucul de mălai.* CREANGĂ, P. 6. *Jos, lîngă portiță, e vîrtelnița cu jerebia de tort.* SLA-

VICI, N. 1, 33. *Fiecare femeie trebuie să fie gata cu tortul pentru cămăşi.* MARIAN, S. R. II, 3, cf. DAMÉ, T. 140. *Şi-atîta tort mi-am încîlcit Şi-n graba mare-am spart un geam.* COŞBUC, P. I, 93, cf. ALEXI, W., CANDREA, F. 233. *Tortul astfel sucit se deapănă apoi de pe fuse pe diferite mosoare.* ANTIPA, P. 169, cf. TDRG. *Sacul sau ţolul... are urzeala cîteodată de tort nefiert.* PAMFILE, I. C. 285. *Sfoara mi-o răsucisem din nişte tort de cînepă.* SADOVEANU, O. IX, 364. *Ac, ală,... lînică, tort.* H IV 11. *Păcat, leleo, că nu pot, C-aş toarce un fir de tort.* ŞEZ. VIII, 82, cf. ALR I 1 287/315, A VI 9. *Pentru trei fire de tort Nu mi-oi sui plugu-n pod.* FOLC. TRANSILV. II, 73. ◇ (Prin analogie) *Să facă tortu din vinele nucilor locului.* DRĂGHICI, R. 199/19. *S-adun' flori în şezătoare, De painjen tort să rumpă, Şi anină-n haina nopţii Boabe mari de piatră scumpă.* EMINESCU, O. I, 72. *Unele, ca un tort fin de păianjen, se înălţau mai tare, le înghiţea văzduhul.* AGÎRBICEANU, L. T. 425. *Această sămînţă a lor căzută în apă, pe ierburi, rădăcini etc. sau legată de pietre şi rădăcini printr-un tort de păiengeniş secretat şi tors de către goangă.* ATILA, P. 63. ◇ Fig. *Parca arde-a vieţi-mi tort.* EMINESCU, O. IV, 33. *Lună! fin e însă tortul de pe fusul tău de aur.* MACEDONSKI, O. I, 162. *Se rupe tortul galben al razelor de lună.* GOGA, POEZII, 71. *Porniră funigeii cu mătăsoase torturi.* V. ROM. noiembrie 1954, 55. ◇ (Regional; despre pînză; în construcţia) *Tort în tort* = ţesut numai din fire de cînepă sau de in. Com. din HERECLEAN — ZALĂU. ◇ Expr. (Regional) **A avea gîtul ca tortul** = a fi foarte slab. Cf. ŞEZ. II, 74. **A i se face** (cuiva) **gîtul ca tortul** = a slăbi foarte tare. Cf. CIAUŞANU, GL. **Parcă-i un fir de tort,** se spune despre o persoană slabă. Cf. ŞEZ. IX, 144. **A flerbe** (pe cineva) **cu pe tort** = a bate tare pe cineva. Cf. PAMFILE, J. II, 170. ✦ Legătură sau scul din astfel de fire. *2 torture* (a. 1760). IORGA, S. D. X, 224. *Cît tort merge într-un cot.* PETROVICI, P. 142/23, cf. DDRF, M. D. ENC., ŞEZ. VII, 192, ALR I 1 276, A V 14, 25.

2. Ţesătură, pînză făcută din fire de cînepă sau de in. *Se va face.... stricăciune... în tort.* BIBLIA (1688), 79[2]/21, cf. LB, POLIZU. *Degetele repezi poartă acul fin: Ea îşi coase ochii într-un tort de in.* EMINESCU, O. IV, 364. *De-argint e alb frumosu-i port, Dar roş de sînge-i albul tort, Şi pieptul gol al celui mort De lănci e plin.* COŞBUC, P. I, 146, cf. BARCIANU, H VII 8, ALR I 1 281/335, ib. 1 296/315, A V 27. ◇ Fig. *Razele pieziş destrămau tortul brumelor în toate feţele curcubeului.* M. I. CARAGIALE, C. 40.

— Pl.: *torturi* şi (învechit, rar) *torture.*

— Lat. **tortus.**

TORT[3] s. n. Prăjitură făcută din mai multe straturi de aluat şi de cremă, dulceaţă etc. (acoperită cu cremă sau cu glazură şi ornamentată); (regional) tortată. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Doctoriţa Prinţu înghiţi singură o jumătat' de tortă.* AGÎRBICEANU, A. 136, cf. ŞĂINEANU, D. U. *S-a trîntit pe canapea... Ca o viespe-ntărîtată Pe un tort de ciocolată!* MINULESCU, VERS. 358. *Făcuse torturi.* TEODOREANU, L. 249, cf. SCRIBAN, D., DN[2]. *Se duce... să dea dispoziţii jupîneselor pentru cafelele, torturile şi înghe̦tatele ce mai aveau să fie servite.* V. ROM. februarie 1969, 37. *Tortul se aşază cu o oră înainte de a fi servit.* S. MARIN, C. B. 242, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *torturi.* — Şi: **tórtă** s. f.

— Din germ. **Torte.**

TORTÁR subst. (Prin vestul Transilv.) **1.** Sfredel cu care se găureşte toarta la vasele de lemn; p. restr. mînerul sfredelului. Cf. ARH. FOLK. V, 114, ALR I 1 830/94, ALR II 6 640/95.

2. Mîner, clanţă la uşă (Bistra — Abrud). CHEST. II 164/307.

— Pl.: ?

— **Toartă** + suf. *-ar.*

TORTÁTĂ s. f. (Prin Transilv.) **Tort[3].** *Tortatele, prăjiturile de ciocolată, pancovele sînt cu mult mai grele decît prăjiturile de poame.* F (1883), 262, cf. GHEŢIE, R. M., ALEXI, W.

— Pl.: *tortate.* — Şi: **turtátă** s. f. MAT. DIALECT. I, 270.

— Din magh. **tortát.**

TÓRTĂ s. f. v. **tort[3].**

TORTĂRÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A sfredeli, a găuri toartele ciubărului (Scărişoara — Abrud). Cf. ARH. FOLK. V, 114.

— Prez. ind.: *tortăresc.*

— V. **toartă.**

TORTĂU s. n. v. **tartău.**

TORTÉL s. m. v. **torţel[1].**

TORTÉŢ s. n. (Regional; în expr.) **A-i tăia** (cuiva) **torteţul** = a-i strica cuiva rostul; a-i tăia craca de sub picioare. Cf. DDRF, ZANNE, P. IV, 152.

— Cf. turtel[1].

TORTÍ vb. IV. Intranz. (Regional; în expr.) **A nu o torti** (cu cineva) = a nu se potrivi cu cineva; a nu se înţelege cu cineva. Cf. CIAUŞANU, V. 205. *N-o torteşte cu ălal* id. ib.

— Prez. ind.: *tortesc.*

— V. **toartă.**

TORTÍCOLIS s. n. (Med.) Simptom caracterizat prin înclinarea laterală a capului şi a coloanei cervicale din cauza unei hipertonii musculare, însoţit de durere şi de limitarea mişcărilor. Cf. BIANU, D. S., DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **torticolis.**

TORTÍŢĂ s. f. Diminutiv al lui toartă.

I. Cf. toartă **(I);** (rar) mînucioară. Cf. ALEXI, W., TDRG.

II. 1. Cf. toartă **(II 2 a).** *Mai căţaţi în cea lădiţă, Că mai e de-o sălbiţă De galbenei cu tortiţă.* MATEESCU, B. 66, cf. BALADE, II, 500.

2. Cf. toartă **(II 2 c);** cercel. Cf. POLIZU, BARCIANU. *Firul nu se scoate decît cînd s-a vindecat locul înţepat, şi atunci, ca să nu astupe gaura, se pun tortiţe sau cercei de metal.* CANDREA, F. 51, 254, cf. GOROVEI, CR. 340, T. PAPAHAGI, M. 145, ALR SN IV h 1 201, ALRM SN III h 1 019.

3. (Regional) Inel. *Să te duci, fiule, să-mi aduci, cum îi şti, tortiţa din deştuăl mic.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 256.

— Pl.: *tortiţe.*

— **Toartă** + suf. *-iţă.*

TORTOÁICĂ s. f. (Regional) Pînză groasă de cînepă (Soci — Piatra Neamţ). GLOSAR REG.

— **Tort[2]** + suf. *-oaică.*

TORTONIÁN, -Ă adj., subst. **1.** Adj. Care aparţine subetajului miocenului superior, care se referă la această perioadă. Cf. M. D. ENC.

2. Subst. Subetaj al miocenului caracterizat prin depozite marine şi lagunare şi printr-o faună de lamelibranhiate, gasteropode etc., la care se adaugă şi alge calcaroase. *În tortonian, sedimentarea începe atît la exteriorul, cît şi la interiorul Carpaţilor.* MG I, 129, cf. DER, M. D. ENC.

— Pl.: *tortoniani, -e.*

— Din fr. **tortonien.**

TORTOREÁ s. f. v. **turturea.**

TORTOREÁŢĂ s. f. v. **tortoreţ.**

TORTORÉTE s. m. v. **tortoreţ.**

TORTORÉȚ s. m. (Regional) **1.** Făcăleț având la partea inferioară două bețișoare fixate în formă de cruce (Muierească — Râmnicu Vîlcea). GL. OLT. ◆ Făcăleț cu care se zdrobește și se amestecă fasolea fiartă (Râmnicu Vîlcea). Cf. LEXIC REG. 87.

2. (În forma *totoreț*) Lemn rotund, nedespicat (Lăpușata — Râmnicu Vîlcea). Cf. GL. OLT.

— Pl.: *tortoreți*. — Și: **tortoreáță** s. f., **tortoréte, totoréț** s. m., **(1) totoreáță** (SCRIBAN, D., pl. *totoreațe* id. ib.) s. f.

— Cf. t o r t[1], i n t o r t.

TORTOREȚÁ vb. I. T r a n z. (Regional) A zdrobi și a amesteca fasolea fiartă (Râmnicu Vîlcea). Cf. LEXIC REG. 87.

— Prez. ind.: *tortorețez*.
— V. **tortoreț**.

TORTOROSÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Bucov.) A mormăi[1] **(2)**. Cf. LEXIC REG. 110.

— Prez. ind.: *tortorosesc*.
— Formație onomatopeică.

TORTOȚÉL s. m. v. **torțel[1]**.

TORTUÓS, -OÁSĂ adj. (Livresc) **1.** (Despre cursul unei ape) Sinuos, cotit, meandric. Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D. ◆ F i g. (Despre exprimare, gîndire etc.) Încurcat, încîlcit; întortocheat. *Apoi tortuoasele fraze ale gîndirii critice anglo-saxone trebuie sparte pentru realizarea unei curgeri logice.* ROMÂNIA LITERARĂ 1969, nr. 38, 21/3.

2. F i g. (Despre acțiuni, fapte etc.) Ascuns, viclean. Cf. SCRIBAN, D. *Procedură tortuoasă* id. ib.

— Pl.: *tortuoși, -oase*.
— Din fr. **tortueux**.

TORTUOZITÁTE s. f. (Livresc) Însușirea de a fi tortuos **(1)**; întortocheri, sinuozitate, sucitură, cotitură. Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D.

— Scris și: *tortuositate*. COSTINESCU.
— Din fr. **tortuosité**.

TORTURÁ[1] vb. I. T r a n z. A supune pe cineva la chinuri, la cazne trupești, a s c h i n g i u i, a c h i n u i, (învechit și popular) a m u n c i **(1)**, (învechit și regional) a p e d e p s i, (învechit) a p ă t u i[2], a t e s c u i **(2)**; a face să sufere, a provoca suferințe (fizice și morale). Cf. POLIZU. *Semănau întocmai cu demonii iadului cari torturează sufletele condamnaților.* FILIMON, O. I, 160, cf. COSTINESCU. *După ce a torturat-o ticălosul de frate, ea a fugit din mînăstire.* BOLINTINEANU, O. 353. *Eram persecutați, împilați, torturați și goniți pretutindeni.* ODOBESCU, S. III, 475, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *A fost torturat de acest interogator.* SEBASTIAN, T. 280, cf. SCRIBAN, D. *Încă nu-și dădea seama în ce fel va fi torturat.* STANCU, R. A. III, 71. *Nici nu se sinchisea, așa cum nu-i păsa unui om biciuit și torturat de vaietul lui de durere.* VINEA, L. II, 313. *Ar fi să-i torturezi pentru ceea ce nu au făcut.* BARBU, PRINC. 62. *Voi știați că a fost torturat în închisoare?* T august 1964, 60. *Femei dace... torturează pe captivi.* H. DAICOVICIU, D. 227. *Alte mii au fost torturați, închiși sau exilați.* SCÎNTEIA, 1972, nr. 9 016. ◇ F i g. *În van îmi tortur inteligința.* ALECSANDRI, T. 705. *Vai de răi! fără-ncetare, de-al lor aur torturați.* MACEDONSKI, O. I, 164. *Nevinovații și naivii trandafiri mi-au fost inimici..., m-au torturat.* GALACTION, O. 58. *O Europă... torturată de plăgile întinse ale sărăciei.* T decembrie 1964, 49. ◆ (Subiectul indică idei, sentimente, imagini etc.) A urmări, a preocupa neîncetat (pe cineva); a obseda. *Trebuie să fie încurajat spre a-și alunga ideile posomorîte ce-l torturează.* ALECSANDRI, S. 138, cf. COSTINESCU. *Era torturat și de veninul și de rușinea acestui sentiment.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 173. *Îl tortura o trebuință sfîșietoare să vorbească, să se explice.* REBREANU, P. S. 59. *Nerăbdarea lui de-a ajunge grabnic la Amara îl tortura mai cu seamă din dorința de-a dobîndi certitudinea.* id. R. II, 236. *Torturată de nostalgie, avea viziunea rătăcitoare din locul ei natal.* BART, E. 307. *Încă fragil și neîmplinit, torturat de spectrul morții mamei moarte.* T decembrie 1964, 54. *Găsi că e un act de onoare să suporți cu tărie condiția umană, chiar cînd conștiința ei te torturează.* V. ROM. octombrie 1969, 30. ◆ F i g. A forța; a stîlci, a poci (cuvintele, stilul, limba, versul etc.). *Au început a tortura ortografia și cuvîntarea.* MAIORESCU, CR. I, 346. *În dorința de a le încorpora pe toate, poetul torturează versul și cuvîntul.* GHEREA, ST. CR. III, 102, cf. ȘĂINEANU, D. U., DN[2], DEX.

— Prez. ind.: *torturez*.
— Din fr. **torturer**.

TORTURÁ[2] vb. I. T r a n z. (Regional) A fierbe tortul[2] **(2)** de cînepă (Beba Veche — Sînnicolau Mare). Cf. ALR I 1 276/49.

— Prez. ind.: *torturez*.
— De la **tort[2]**.

TORTURÁNT, -Ă adj. Care torturează[1], care chinuie; torturător **(1)**. *Scrisul său cucerește și repugnă în același timp; în tot cazul, scoate din apatia obișnuită, fiindcă reprezintă interesantul spectacol al unui temperament ce se caută pe sine prin contorsiuni torturante.* CONSTANTINESCU, S. I, 1.

— Pl.: *torturanți, -te*.
— Din fr. **torturant**.

TORTURÁRE s. f. Acțiunea de a t o r t u r a[1]; tortură. Cf. DDRF, DL, DN[2], DEX.

— Pl.: *torturări*.
— V. **tortura[1]**.

TORTURÁT, -Ă adj. **1.** Chinuit, căznit, muncit **(1)**; (învechit) pățit[2] **(1)**. Cf. DDRF, DL, DM. ◆ Frămîntat, zbuciumat, preocupat. *Două sînt experiențele ce reușesc să zgîlțîie violent aceste. Eu-ri puternice și torturate.* V. ROM. iunie 1970, 80. ◆ F i g. (Despre cuvinte, limbă, stil) Stîlcit, forțat. *Era o dogmă încîlcită... Anevoie se putea ține minte așa fraze torturate.* CARAGIALE, O. I, 23.

2. Răsucit **(3)**, contorsionat. *Zeci de leproși se tîrau plini de răni ulcerate,... cu capul torturat ca un trunchi de salcie.* BRĂESCU, A. 229. *Norii rostogoliți de vîntoasele înalte se adunaseră... frămîntîndu-se într-o încleștare uriașă, torturată, ciudată.* C. PETRESCU, A. R. 28.

— Pl.: *torturați, -te*.
— V. **tortura[1]**. Cf. fr. t o r t u.

TORTURATÓR, -OÁRE adj. v. **torturător**.

TORTÚRĂ s. f. **1.** Caznă, chin (la care erau supuși osîndiții); torturare, (învechit și popular) muncă **(1)**, muncire, (învechit) muncitorie. Cf. STAMATI, D. *Dieta se învoiește, abia pe la începutul acestui veac, ca tortura să fie desființată și în această țară.* BARIȚIU, P. A. I, 551, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Este despotic, este arbitrar: violarea ce se face cetățenilor, punerea vieții lor în pericol, torturile, uciderile fără judecată.* BOLINTINEANU, O. 260. *Viteazul Bragadino și flcarea junelei venețiane periră în torturi.* HASDEU, I. V. 164, cf. DDRF. *Acolo curg: înjurături, bătăi și temnițl și torturi.* NECULUȚĂ, Ț. D. 102, cf. BARCIANU. *De trei gîrnețe desfrunzite, erau legați trei țărani, supuși la tortura „vîrtejului".* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 190, cf. ALEXI, W. *Merit... o pedeapsă mai grea decît streangul, o tortură care n-a fost născocită.* C. PETRESCU, Ț. II, 58. *Crimă de omor... prin întrebuințare de torturi.* COD. PEN. R.P.R. 494. ◇ (Prin exagerare) *Tcaleta ei din toate zilele se compunea dintr-un șir de torturi la care ea se supunea.* FILIMON, O. I, 131. ◆ (Învechit) Instrument de tortură **(1)**. *Oriunde vor vrea să poată face și rădica furci și tot feliul de torturi (chinzuituri).* ȘINCAI, HR. I, 331/24. ◆ F i g. Forțare, stîlcire, pocire a cuvinte-

lor, a versurilor etc. *Ceea ce caracterizează stilul poeților noștri de azi e nesiguranța,... tortura versului și a formei.* GHEREA, ST. CR. III, 101.

2. Durere violentă, suferință (fizică sau morală); patimă **(2)**. *A îmbla însă pe asemenea poduri era o adevărată tortură.* FILIMON, O. I, 145. *Cînd o pasiune îl apuca, era o tortură nemaipomenită.* CARAGIALE, O. III, 4. *Există încă un zeu al răzbunării Ce știe să scurteze tortura așteptării?* MACEDONSKI, O. II, 252. *Era o tortură pentru Dinu viața aceea falsă, plină de temeri, de revolte și de remușcări.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 76. *Călătorește Trei zile lungi de lungi torturi.* COȘBUC, P. II, 228. *Examenul fu o tortură pentru învățător și elevi.* REBREANU, I. 410. *Sînt momente de descurajare în care viața pare o tortură.* BRĂESCU, A. 233. *Ce rost are tortura asta? Începu pentru prima oară să simtă singurătatea, durerea despărțirii de ceilalți, tortura de-a nu mai ști ce este cu el.* V. ROM. ianuarie 1971, 4.

— Pl.: *torturi* și (învechit) *torture.*
— Din fr. **torture**, lat. **tortura.**

TORTURĂTÓR, -OÁRE adj., s. m. **1.** Adj. Care torturează[1]; chinuitor, torturant, (livresc) torționar. *Scena devenise acum torturătoare pentru toți cîți au înțeles pe acești doi corifei.* BARIȚIU, P. A. III, 209, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Obosit am fost și-n minte Torturatorul vis chimeric M-a îndemnat mereu-nainte.* PETICĂ, O. 37. *Fața ei avea Torturătoarea suferință A unui înger ce ar cădea.* id. ib. 99, cf. SEVERIN, S. 62.

2. S. m. Persoană care torturează[1], chinuiește. *Cu o convingere pe care i-o dă cea de a doua personalitate, creată de torturători, afirmă că da, el a omorît.* GHEREA, ST. CR. II, 163.

— Pl.: *torturători, -oare.* — Și: (rar) **torturatór, -oáre** adj.
— **Tortura**[1] + suf. *-(ă)tor.*

TORTURÉL s. m. v. **turturel.**

TORTURÉLE s. n. pl. (Regional) Diminutiv al lui tort[2]. V. tort[2] **(1)**. *Din fetia mamei mele Avui două torturele. Pusei pînza pe urzoi.* ȘEZ. IV, 233.

— **Torturi** (pl. lui *tort*[2]) + suf. *-ele.*

TORTURÍȚĂ s. f. (Regional) Numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 057.

— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

TÓRȚĂ s. f. Faclă; (învechit) masala. *Cercetînd cu torcii aprinse toate unghiurile închisorei,... descoperiră gura canalului.* ASACHI, S. L. II, 61. *Seara iluminare, muzică cu torțe și oratiuni.* BARIȚIU, P. A. III, 111, cf. ARISTIA, PLUT. *O mulțime de oameni afară, cu hîrlețe, cu sulițe și torți.* NEGRUZZI, S. III, 362, cf. COSTINESCU, CIHAC, I, 282. *În salele pustie lumine roși de torții Rănesc întunecimea ca pete de jeratic.* EMINESCU, O. I, 96, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *La lumini de torții Ea deșira tot ce lucrase ziua.* MURNU, O. 20. *Mîna pe torță a pus, scuturînd-o aprinsă în aer, Și... tot cerul păli luminat de văpaie.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 101, cf. TDRG. *Aprinzîndu-se ramul, îl ridicau deasupra capului și uriașa torță își înălța flacăra.* AGÎRBICEANU, A. 296. *Festinurile cu dans, tamtam și torțe de rășină.* C. PETRESCU, R. DR. 101. *O femeie enorm de groasă, îmbrăcată în fier și dramă, pe un colosal soclu de granit, ține în mînă o torță aprinsă, servind ca far la intrarea portului.* BART, S. M. 38, cf. SCRIBAN, D. *Aprindeți, în calea magilor, torțile!* TULBURE, V. R. 17. *Marile catedrale erau luminate cu mari torțe.* CĂLINESCU, C. O. 39. [Pescarii] *poartă torța în așa fel, încît lumina ei pătrunde pînă la pietrile din fund.* BOGZA, C. O. 302. *Țineau în mînă sulițe și împungeau văzduhul... în lumina incertă a torțelor.* BARBU, PRINC. 144. *A luptat... și noaptea, la lumini de torțe.* V. ROM. ianuarie 1970, 8. ◇ (Ca termen de comparație) *Brazii s-aprind ca nalte torții.* ALECSANDRI, P. III, 303. *Patima lor crescu ca o torță care se tot apropie.* GALACTION, O. 138. *Mai sus, pe creștete, moliftii ardeau, trosnind, ca niște torți.* VOICULESCU, POEZII, I, 40. *Ieșiți uscați din iarnă, salcîmii trosneau, luminau ca niște uriașe torțe înfipte în pămînt.* MIHALE, O. 368. ◇ Fig. *Prin care torțe de moarte voiești a ne lumina?* HELIADE, O. I, 421. *Moartea, cu torce aprinsă, ardea.* CONACHI, P. 40. *Tu ești toartă luminoasă Celor răniți de amor.* PANN, E. V, 111/7. *Torcia care-i luminează în calea cinstelor se aprinde la focul unde patria moare!* NEGRUZZI, S. II, 41. *Al tău e-ntregul Univers plecat sub sabie și torță.* MACEDONSKI, O. I, 149. *N-ai aruncat torcie de foc în piosul nostru oraș?* I. NEGRUZZI, S. V, 233. *Cu torțe aprinse robii... vor îmbrăca pămîntul într-un vestmînt de foc.* CERNA, P. 87. *Torțele răzvrătirii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 105. *Călăuzit de torța ideilor revoluționare ale vremii, poetul... va lua apărarea intereselor vitale ale celor mulți.* V. ROM. februarie 1963, 194. ◇ *Retragere cu torțe* v. retragere.

— Pl.: *torțe* și *torți.* — Și: (învechit) **tórție** (pl. *torții*), **tórcie** (pl. *torcii*), **tórce, toárță** s. f.
— Din it. **torcia.** Cf. fr. torche.

TORȚÉL[1] s. m. (Bot.) **1.** Numele mai multor plante erbacee, parazite: **a)** plantă fără frunze, cu tulpina filiformă, care se răsucește ca firul de tort[2] **(1)** în jurul plantelor pe care trăiește, și cu florile de culoare roșietică; crește prin livezi, fînețe și poiene; (regional) barba-dracului, borangic, cinepa-dracului, gălbează, iarbă-de-crescut-părul, iniță, întorțel, lipici, mătasa-trifoiului, părul-Sfintei-Marii, rîie, steagul-zînelor, tîvsă *(Cuscuta epithymum).* Cf. ȘĂINEANU, D. U., VOICULESCU, L. 281, BORZA, D. 55, H IX 305; **b)** plantă cu tulpina de culoare galben-verzuie, mai rar roșcată, cu florile albe sau puțin roșietice; crește prin tufișuri și bălării; (regional) borangic, cătină, cinepa-dracului, gălbează, iniță, întorțiel, lipici, părul-Sfintei-Marii, rîie, steagul-zînelor, torcățel *(Cuscuta europaea).* Cf. COTEANU, PL. 15, LB, POLIZU, LM, CONV. LIT. XXIII, 1 057, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, JAHRESBER. VIII, 164, ALEXI, W., CATANELE, 30, BORZA, D. 55, ȘEZ. XV, 134; **c)** (regional) gălbează *(Cuscuta trifolii).* Cf. ȚOPA, C. 219, SIMIONESCU, FL. 328, BORZA, D. 55. *Frunză verde de torțel, Pe cel deal și-un dealușel Fuge dorul mărunțel.* F (1885), 356. *Sprîncenele le jumulise și creionase ca virgulele unui titlu din scrisorile de dragoste, înșiruindu-le pînă la urechi, ca torțelul cînd îl iei în furcă.* IOVESCU, N. 128. *Torțelul sau cuscuta este o plantă ce parazitează pe trifoi.* BOTANICA, 55.

2. (Prin Transilv.) Troscot[1] *(Polygonum aviculare).* Cf. BORZA, D. 134, ALRM SN II h 457.

— Și: (regional, **1) tortél, torțlél** (BRANDZA, FL. 368, N. LEON, MED. 47, PANȚU, PL., CADE), **tortoțél** (PĂCALĂ, M. R. 16, BORZA, D. 55, VICIU, GL. 87), **troțél** (BORZA, D. 134, ALRM SN II h 457/250), **turtél** (CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL. 368, GRECESCU, FL. 419, N. LEON, MED. 47, TDRG, DRĂGANU, ROM. 397, H XII 373, VICIU, GL. 87, com. din BILCA — RĂDĂUȚI), **turțél** (BORZA, D. 55), **turițél** (A V 33, GLOSAR REG.), **turțlél** (ȚOPA, C. 219), **turțéț** (VICIU, GL.), **turtuțél** (ȚOPA, C. 219, BORZA, D. 55) s. m.
— **Tort**[2] + suf. *-el.*

TORȚÉL[2] s. m. (Regional) Berbec de doi ani (Valea Neagră de Jos — Beiuș). A I 26.

— Pl.: *torței.*
— Cf. terțiu[2].

TÓRȚIE s. f. v. **torță.**

TORȚIÉL s. m. v. **torțel**[1].

TORȚIONÁL, -Ă adj. v. **torționar.**

TORȚIONÁR, -Ă adj., s. m. (Livresc) **1.** Adj. Care torturează[1]; torturător **(1)**. Cf. BARCIANU.

2. S. m. Persoană care torturează[1]; călău. *Prizoniera unui cabinet de chinuri savante, cum n-au știut să născocească nici călăii inchiziției, nici torționarii subtili ai Chinei.* C. PETRESCU, C. V. 169. *O femeie pătrunde la miezul nopții într-o cameră întunecoasă, unde așteaptă torționari, care își ridică pelerinele peste ochi, pentru a nu fi văzuți.* CONTEMP. 1956, nr. 521, 2/3.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Pl.: *torționari, -e.* — Și: (învechit) **torțional, -ă** adj. ALEXI, W.

— Din fr. **tortionnaire.**

TORȚÍU s. m. v. **terțiu²**.

TORÚNGĂ s. f. v. **doringă**.

TÓRUȘTE s. f. v. **toriște**.

TÓRY s. m. invar. Nume dat în trecut membrilor Partidului Conservator din Anglia. Cf. SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX.

— Din engl. **tory.**

TOS adj. (În sintagma) *Zahăr tos* = zahăr sub formă de cristale mărunte. Cf. ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DEX.

— Și: (învechit) **toz** adj. SCRIBAN, D.

— Din tc. **toz** „praf".

TOSĂNÍ vb. IV. Tranz. (Prin Transilv.) A înghesui, a apăsa, a strîmtora (la perete etc.). Cf. LEXIC REG. 73, MAT. DIALECT. I, 99, 217. *L-o tosănit într-un colț, de era să strice păretele.* ib. 99, com. din HERECLEAN — ZALĂU. ◆ A îndesa (Baia Mare). LEXIC REG. 17.

— Prez. ind.: *tosănesc.* — Și: **tosoní** vb. IV. Com. din HERECLEAN — ZALĂU.

— Din magh. **taszít, taszint** (dial. *toszint*).

TOSC adj. (În sintagma) *Dialectul tosc* = dialect albanez vorbit la sud de rîul Shkumb și în coloniile albaneze din Grecia și Italia. *Albanezisme comune cu dialectul tosc.* PUȘCARIU, L. R. I, 256.

— Din fr. **tosque.**

TOSCÁN, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația Toscanei sau este originară de acolo; (la m. pl.) populație care locuiește în Toscana. Cf. SCRIBAN, D. *Unii îl credeau... toscan.* BARBU, PRINC. 43, cf. DEX.

2. Adj. Care aparține Toscanei sau toscanilor **(1)**, privitor la Toscana sau la toscani, originar din Toscana. Cf. BARCIANU, SCRIBAN, D. *Limba italiană literară s-a format pe baza dialectului toscan în care au scris Dante, Petrarca, Boccaccio.* GRAUR, I. L. 203. *Podurile de peste Arno nu vor mai fi distruse... împreună cu tot ce s-a distrus în Florența toscană.* V. ROM. mai 1969, 11, cf. DEX. ◆ (Substantivat, f.) Dialect vorbit de toscani **(1)**. *Vorbise în toscana veche pe care Principele o cunoștea bine.* BARBU, PRINC. 34.

— Pl.: *toscani, -e.*

— Din it. **toscano.**

TÓSIC, -Ă adj. v. **toxic**.

TOSONÍ vb. IV v. **tosăni**.

TOST s. n. v. **toast**.

TÓȘCĂ s. f. v. **țoșcă¹**.

TOȘENÍ vb. IV v. **tușina**.

TOȘMÁGI s. m. pl. v. **tocmagi**.

TOT¹ s. m. v. **tăut**.

TOT², TOÁTĂ adj., adv., s. n. **A. Adj. I. 1,** (La sg.) Întreg, complet. *Laban pipăi tot cortul și nemică nu află.* PO 107/18. *Pentru săvîrșirea a tot lucrului să-mi dea taleri patruzeci și cinci de mii* (a. 1829). DOC. EC. 443. *Dorințe arzătoare, care îmi turbură toată ființa.* MARCOVICI, D. 6/15. *Tot portul său era plin de mîndrie.* DRĂGHICI, R. 59/28. *Sfîrșitul a toată Halimaua.* GORJAN, H. IV, 231/10. *Învățase carte la dascalul Pascali, ce știa toată Alexandria pe de rost.* NEGRUZZI, S. I, 246. *Se zguduie tot domul.* EMINESCU, O. I, 94. *Un tremur o cuprinde în tot trupul și ochii i se painjinesc.* CREANGĂ, P. 26. *Trebuie să ies Afară-n vînt, afară, Că-mi arde capul tot.* COȘBUC, P. I, 60. *În tot trupul copilului s-a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 28. *Sînt zile cînd tot pieptul iubirea mi-l împarte.* PILLAT, P. 14. *Se prăbușește tot peretele peste bandă și rupe lanțul.* DAVIDOGLU, M. 11. *Toată casa... vuia de zgomote și împușcături.* V. ROM. august 1966, 10. *Își amintise toată povestea.* ib. martie 1970, 40. *Dacă se rupe o verigă, tot lanțul se desface.* ZANNE, P. III, 204. *Cînd capul bolește, Tot trupul pătimește.* id. ib. II, 46. ◇ Expr. **În toată firea** v. fire. **Cu toată inima** v. inimă. **(A fi) în** (sau, învechit, **cu) toată mintea** sau **în toate mințile** v. minte. ◇ (Despre oameni) Cu întreg corpul, din cap pînă-n picioare. *Badea nalt cît o prăjină, Mîndruța-i toată-n țărînă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 429. *Ieși, fată, din piatră, Să te văd odată! — Cum să ies din piatră? Că sînt goală toată.* ALECSANDRI, P. P. 15. *De-ar ști mama cini mi-i drag, Tătă m-ar tăie pe prag.* POP., în IST. LIT. ROM. I, 145. *Are oglindă mică, dar se vede tot în ea.* ZANNE, P. III, 258. ◆ (Indică alcătuirea, componența unui ansamblu) Din care nu lipsește nimeni sau nimic. *Auzi Irod împărat, turbură-se, și tot Ier[u]salimul cu nusul.* TETRAEV. (1574), 2. *Cela ce adauge și întoarce toată lumea spre roire.* CORESI, EV. 87. *Furtușag mare să chiamă... cînd fură și pale nevoie tot satul.* PRAV. 30. *Vlădicul au luat de la Dumnedzău, de ține supt mîna lui, tot credinciosul norod.* EUSTRATIE, PRAV. 37/2. *Să fii... pildă... a tot neamul omenescu.* BIBLIA (1688), [prefață] 6/52. *Ce nu face un sfat bun cîteodată! Ferește de rău o țară toată.* BUDAI-DELEANU, Ț. 106. *Obștescu folos al tot neamului românesc.* ZILOT, CBON. 65. *Dobîndirea a două taberi ale dușmanului, a toatei sale artilerie... sînt rodurile militărești mari talenturi.* AR (1829), 97¹/27. *Religia a toată Italia este catolică.* CR (1829), 171¹/3. *Toată zidirea doarme.* MARCOVICI, C. 8/5. *Toată compania sta în adîncă tăcere.* DRĂGHICI, R. 34/7. *Ah! prietesugul care toată lumea îl slăvește.* CONACHI, P. 84. *El voiește a întrupa toată românimea într-un singur stat.* BĂLCESCU, M. V. 8. *Ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unei soții, fiice și surori de domn.* NEGRUZZI, S. I, 144. *Orice iubire, alta, aici, la muritori, Afară de iubirea a toatei omenire, Pe lîngă cea a țării se află mai prejos.* BOLINTINEANU, O. 202. *La geamul tău ce strălucea Privii atît de des; O lume toată-nțelegea, Tu nu m-ai înțeles.* EMINESCU, O. I, 191. *Chirică atunci... într-o clipă adună toată drăcimea.* CREANGĂ, P. 158. *Toată împărăția se fălea.* ISPIRESCU, L. 2. *În serile de vară, mai ales pe lună, toată mahalaua ieșea pe prispa de pămînt.* DELAVRANCEA, S. 217. *Prin celelalte odăi și la parter toată lumea spărgea și urla.* REBREANU, R. II, 204. *Îi face curte tot Iașul.* TEODOREANU, M. II, 155. *Toată lumea rîde în oraș.* ARGHEZI, S. XI, 44. *Toată lumea trece dansînd.* CĂLINESCU, C. O. 13. *Uneori, îmi imaginez cum ar fi dacă toată omenirea ar deveni oarbă.* H. LOVINESCU, T. 97. *A coborît toată lumea, veselă și gălăgioasă.* V. ROM. iulie 1970, 35. *Să se mire lumea toată C-a fost dragoste curată.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 57, cf. BIBICESCU, P. P. 15. *Tătă-casa o mîncat.* MAT. DIALECT. I, 98. *Mîndra nu mă mai iubește, Toată lumea mă urăște!* BALADE, III, 251. *Tătă lumea-i dintr-o viță, Numa io-s o rămășiță.* FOLC. TRANSILV. I, 26.

2. (Indică cantitatea) Cît există, cît este, cît are cineva. *Audzi-i și de toată grija loru izbăvi-i ei.* PSALT. 60. *Să lepădăm tot răul și hitleniia de la inema noastră.* CORESI, EV. 47. *Să piardză tot negoțul, derept carele nu va fi plătit vamă.* PRAV. 46. *Tot păcatul și hula iertasă-va oamenilor.* N. TEST. (1648), 16ʳ/1. *Cătră tine... mi-i toată nedeajdea.* DOSOFTEI, PS. 35/9. *Vînzătoriul*

și urzitoriul a toată răutatea. ȘINCAI, HR. II, 327/6. *Se cade... să fugim de păcat mai mult decît de tot rău.* MAIOR, P. 162/25, cf. BUDAI-DELEANU, T. V. 88. *Perilipsis de toată cheltuiala morii din Ctoșani* (a. 1820). IORGA, S. D. VII, 7. *Nenorocirile vremelor au hrăpit o parte din averea ta sau și toată.* MARCOVICI, D. 15/18. *Eu îți voi purta grijă pentru toată cheltuiala drumului.* DRĂGHICI, R. 6/13. *Ca de-un fulger ce-l văd ochii și își pierd lumina toată.* CONACHI, P. 100. *Toat-a ei delicateță Îi adeverea noblețe.* PANN, P. V. III, 44²/17. *Înghite el toată apa din fîntînă.* CREANGĂ, P. 65. *Își împărți toată avuția pe la ostași.* ISPIRESCU, L. 4. *Numai mîinile îi tremurau, încolo parcă îi fulgerase toată judecata.* REBREANU, I. 266. *Dar acum l-a prins potaia Și a-nceput să-l scuture... Peste toată hărmălaia Trece-n zbor un fluture.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 194. *Leasa aduna în scoverga ei și prefira toată apa gîrliței.* VOICULESCU, P. I, 19. *Băi, Gheorghe, izbucnea el atunci din tot sufletul, uitîndu-se adînc în ochii fiecăruia.* PREDA, D. 205. *Un adolescent își iubește viața cu toată forța vîrstei lui.* V. ROM. decembrie 1964, 119. *Pînă nu vei număra Paiele de p-un hotar Și tot finul dintr-un car.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 277. *Și în birt el cît a stat, Tot vinul că l-a gătat.* BALADE, II, 9. *Dar de cînd te-ai depărtat, Tot amarul l-am gustat.* FOLC. TRANSILV. II, 44. *Nu e botezat cu toată apa.* ZANNE, P. VI, 497. ◇ Loc. prep. **Cu tot** (sau **toată, toți, toate**) = în ciuda ..., în pofida... *Eram trist cu tot timpul frumos a primăverei.* NEGRUZZI, S. I, 95. *Cu tot monoclul lui, un aer de plebeu îi sta întipărit pe figură.* D. ZAMFIRESCU, A. 22. *Cu toate soldele sporite — un sublocotenent primea... 277 lei.* BRĂESCU, A. 246. *Cît de tînăr se păstrează..., cu tot părul alb.* C. PETRESCU, Î. II, 123. *Suia scările în urma lui Daniil, subțire și uscat, încă vioi și tînăr, cu toți cei șaizeci de ani trecuți.* SADOVEANU, O. IX, 157. *Cu toată graba, rămase pe loc și se uită în urma lor.* PREDA, D. 139. ◇ Expr. **Asta-i toată averea mea (a ta** etc.) v. avere. **Tot aurul din lume să-mi fi dat** v. aur. **Nimica toată** v. nimic. ◆ Deplin, perfect. *Lui se cuvine toată slava și cinstea.* CORESI, EV. 85. *Trebile și le căuta cu toată rînduiala.* CANTA, LET. III, 181/16. *Toată fericirea unui neam atîrnă de la buna creștere a tinerimii.* CR (1832), 229¹/13. *Văz că toată a mea fericire spînzură de la dînsa.* MARCOVICI, D. 6/22. *Toată fericirea îți poftesc.* DRĂGHICI, R. 92/13. *Nu tăgăduiesc că Olga nu mă iubește cu toată frenezia amorului.* NEGRUZZI, S. I, 47. *Să lase toată latitudinea și toată libertatea inițiativei individuale.* GHICA, S. XXII. *Ai toată voia de la mine, fătul meu.* CREANGĂ, P. 187. *Condurul sta de-a pururea pe masă, în cămara împăratului. Oricine voia să-l încerce avea toată voia.* ISPIRESCU, L. 306. ◇ Loc. adj. **De tot**... sau **de toată**... = cum nu se poate mai mult; deplin. *Un moșneag fără căpătîi, însă de tot hazul.* CREANGĂ, A. 82. *Era băiat de tot hazul, știa să facă o mulțime de pozne.* SLAVICI, O. I, 88. *Îl convinsese că din acea căsuță de mahala se poate face, cu cheltuială puțină, un cuib de toată frumusețea.* VINEA, L. I, 52. ◇ Loc. adv. **În toată libertatea** = neconstrîns, după voie. *Mihai s-a întors la Ipotești și a început să citească în toată libertatea, cu gîndul de a se prezenta ca pregătit în particular.* CĂLINESCU, E. 80. **În toată puterea cuvîntului** v. putere. **Cu tot dinadinsul** v. dinadins. **Cu tot dragul** v. drag. **Cu toată dragostea** v. dragoste.

3. (Indică întinderea, cuprinsul) Cît e de mare, cît se întinde, cît cuprinde. *Pre tot pămîntul.* PSALT. HUR. 5ʳ/15. *Pre tot pămîntul împărățeaște-se.* CORESI, EV. 92. *Va arde plodul despre pămîntu totu* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 48/18. *Derepții și strîmbii de pre tot pămîntul.* DOSOFTEI, PS. 36/10. *Bine ai venit, Alexandre, a toată lumea împărat.* ALEXANDRIA (1794), 64/12. *Încungiurați cu iuțimea gîndului vostru tot pămîntul.* MOLNAR, RET. 120/4. *Umblînd tot locul prin pregiur, au obosit.* DRĂGHICI, R. 40/8. *Toată împărăția Tătăriei celii mari.* GORJAN, H. I, 2/12. *A dragostelor fire... Uscatul tot îl cuprinde.* CONACHI, P. 83. *Împărăteasa se ridică în toată măreața ei statură,* EMINESCU, P. L. 4. *Dar nu mai cade, ca-n trecut, În mări din tot înaltul.* id. O. I, 181. *În sfîrșit, s-a hotărît a se duce în toată lumea.* CREANGĂ, P. 89. *Cei mai frumoși armăsari din toată împărăția.* ISPIRESCU, L. 3. *O pajiște frumoasă, ... că-i numai flori toată.* VLAHUȚĂ, R. P. 138. *Mai un hotar tot a fost plin De mese.* COȘBUC, P. I, 57. *Prin arșița caniculară... Porni din nou martirul nostru..., Cutreierînd tot Bucureștii.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 11. *Îmbălsămat e sufletul de floare Și-n toată lumea zboară risipită.* VOICULESCU, POEZII, I, 3. *Pămîntul tot îl ține sub paloș.* PILLAT, P. 22. *Grădina toată era plină de sori de argint.* VINEA, L. I, 5. *Să-mi fac ochișorii roată, Să mă uit în lumea toată.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 199. *Ia, moșicî, pin și ieu d'in tălă lumea asta!* O. BÎRLEA, A. P. I, 199.

4. (Indică durata) Cît durează, cît ține. *Toată viața noastră... cu pace să o obîrșim.* CORESI, EV. 66. *L-ai rasu-l din nume de preste tot anul.* DOSOFTEI, PS. 29/16. *Viiața omului toată e nestatornicie.* MAIOR, P. 21/12. *Virtutea ne însoțește întru toată viața.* MARCOVICI, C. 4/25. *Șede toată ziua la ea.* NEGRUZZI, S. I, 65. *Eu te-oi străjui toată noaptea.* CREANGĂ, P. 128. *Astfel de noapte bogată, Cine pe ea n-ar da viața lui toată?* EMINESCU, O. IV, 101. *Mă uit toată ziua cu ochianul în largul mării.* CARAGIALE, O. VII, 558. *Simina era mai tristă de cum fusese toată ziua.* SLAVICI, O. I, 251. *Domni în pace... toată viața lui.* ISPIRESCU, L. 40. *Tot trecutu-i pare-o comoară.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 49. *Vînasem toată ziua.* PILLAT, P. 189. *Toată noaptea veghe în presupuneri amare.* CĂLINESCU, C. O. 16. *Vieții nu i-am rămas dator nici un gînd, Dar i-am rămas dator viața toată.* BLAGA, POEZII, 107. *Făcuse la volan tot războiul.* V. ROM. octombrie 1970, 24. *Mîndră, mîndruleana mea, Toată vara mi-ai lucrat La o masă de bumbac.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 452. *Toată ziua zbuciumă Și nimic nu-mi folosea, Și noaptea că-l ajungea.* BALADE, I, 325. *Petrece și joacă toată vara, parcă o să secere la iarnă.* ZANNE, P. IV, 547. *Ce umblă viața toată, Și drumul nu-l trece niciodată?* (Moara de apă). SADOVEANU, P. C. 10.

II. 1. (La pl.) În număr complet, fără să lipsească nici unul; (sugerînd varietatea) de diferite feluri, de diverse soiuri. *Caută și socotească în toate limbile.* PSALT. HUR. 49ʳ/7. *În cinste ne nevoim toți oamenii.* CORESI, EV. 53. *Temnicearul deade pre toți prinșii în mîna lui, cine era în temniță.* PO 136/20. *Să fii... împărătească toturor polatelor mele* (ante 1600). CUV. D. BĂTR. II, 153/15. *Toate bucatele... ce va avea... să să dea besearecii.* PRAV. 44. *Năroade de gloate... ț-au ținutu-ți poruncile toate.* DOSOFTEI, PS. 25/12. *Toți sfinții apostoli.* BIBLIA (1688), [prefață] 6/24. *Deteră răspuns întru auzu tutulor boierilor.* IST. Ț. R. 4. *Silie să-și plinească poroncile Porții toate.* NECULCE, L. 206. *Vulturul... carile precum tuturor zburătoarelor împărat ieste, cinești poate prepune?* CANTEMIR, I. I. I, 28. *Ca toți oamenii.* ANTIM, P. XXVI. *Las blăstăm acelui ce ar amesteca ceva, să fie neiartat... de tus [sic] sfinții.* IORGA, S. D. XVI, 315. *Iaste fecioara... frumoasă ca luna, fiindcă cu lumina sfinteniei stinge pre toate celelalte stele.* MOLNAR, RET. 54/23. *În reghistrul veacurilor... sînt trecute pînă la una faptele tutulor muritorilor.* HELIADE, O. I, 265. *Acea coloană măreață, care pricinuiește încă și în zioa de astăzi mirare tutulor oamenilor de gust.* CR (1833), 43²/47. *Să-și adune toate puterile.* MARCOVICI, D. 14/9. *Toate alte lucruri le orînduiește cu înțelepciune.* DRĂGHICI, R. 50/20. *Toate popoarele se mișcă.* BĂLCESCU, M. V. 581. *Mă cunoșteau vecinii toți, Tu nu m-ai cunoscut.* EMINESCU, O. I, 191. *Mîndră-n toate cele.* id. ib. 167. *Toate femeile din sat ... vorbeau despre soacra cu trei nurori.* CREANGĂ, P. 16. *Împăratul se afla la masă cu toți boierii.* ISPIRESCU, L. 2. *Omul pătimaș... și adăpat la izvorul tutulor cunoștințelor.* M. I. CARAGIALE, C. 43. *Hagi Iordan rîse cu toți dinții puternici.* C. PETRESCU, R. DR. 200. *Strînse în școala lui toți copiii satului.* VISSARION, B. 90. *Fug toți arnăuții cînd iese la drum.* VOICULESCU,

POEZII, I, 29. *Două companii ne aşteptau cu toate calabalîcurile scoase.* SADOVEANU, O. II, 477. *Era şi o cititoare aprinsă a tuturor cărţilor apărute.* ARGHEZI, S. XI, 29. *Toţi semenii lui i se par nişte fiinţe inferioare.* CĂLINESCU, C. O. 32. *Se revarsă în mine drumurile Toate pe cari ai umblat.* BLAGA, POEZII, 118. *Ceea ce izbeşte la toate aceste locuinţe monotipe e lipsa de flori.* RALEA, O. 11. *Toate oasele mă dor.* STANCU, D. 251. *Cînd îi ajunge din urmă aerul deplasat cu violenţă de bubuitura exploziei, toate felinarele sînt stinse.* BOGZA, Ţ. 53. *Trupul lui odihnit trosni din toate încheieturile.* VINEA, L. I, 55. *Toate gîndurile tale sînt pentru mine.* H. LOVINESCU, T. 6. *Omul care s-a apropiat de masa noastră părea că are zugrăvite pe chip toate culorile spaimei.* V. ROM. februarie 1964, 79. *Eroii sînt dotaţi cu toate calităţile.* IST. LIT. ROM. I, 82. *Semăna-ţi-aş numele Prin toate grădinile.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 94. *Toţi ciobanii s-aduna, Oile le-amesteca.* ANT. LIT. POP. I, 492. *Ghiozdanul cu cărţile, Cu toate ristoavele, C-alea-mi sînt averile.* BALADE, I, 335. *Frunză verde nucă sacă, Toate crengile s-apleacă.* FOLC. TRANSILV. I, 23. *Cine umblă pe toate drumurile nu ajunge nicăiri.* ZANNE, P. VI, 96. ◇ L o c. a d v. **Din** (sau, învechit, **de în) toate părţile** = de pretutindeni. *Şi încungiurară casa de la mici... pînă la mari... oamenii de în toate părţile.* PO 60/14. *Moartea să iveşte din toate părţile.* MARCOVICI, D. 14/3. *Pe unde trecea, lumea din toate părţile îl înghesuia.* CREANGĂ, P. 228. *Din toate părţile începură să alerge ofiţeri, sergenţi, soldaţi.* BACALBAŞA, S. A. I, 93. *Din sus, din jos, luminile apar deodată din toate părţile, merg în toate sensurile.* BOGZA, Ţ. 49. **În toate părţile** (sau, învechit, **locuri)** = pretutindeni. *În toate amu părţile învaţă... de iubirea oamenilor.* CORESI, EV. 40. *Vor fi cutremure de pămînt în toate locuri.* N. TEST. (1648), 58ᵛ/18. *Sîngele cerbului ... a început... a se răspîndi în toate părţile.* CREANGĂ, P. 226. *Ele aleargă în toate părţile.* CĂLINESCU, C. O. 17. *Au căutat împăratu, s-o-mvîrt'it în tăt'i părţîli.* O. BÎRLEA, A. P. I, 296. **Cu toate acestea** = totuşi. *Puţine ţări s-au îmbogăţit din natură cu atîta îmbilşugare... şi cu toate acestea nicăirea fericirea n-a fost mai rară decît într-acest pămînt.* CR (1832), 289¹/8. **Pe toate drumurile** v. d r u m. **Pe toate cărările** v. c ă r a r e. **După toate probabilităţile** v. p r o b a b i l i t a t e. ◇ E x p r. **A asculta cu toate urechile** = a asculta cu mare atenţie. *Fata asculta cu toate urechile.* ISPIRESCU, L. 18. **A rîde cu toţi dinţii** = a rîde astfel încît să i se vadă dinţii; a rîde foarte tare. *Aceasta nu-l împiedica să rîdă cu toţi dinţii sub mustăţile gigante.* C. PETRESCU, C. V. 248. **A vîri** (sau **a băga) pe cineva în toţi sperieţii** (sau **în toate boalele, în toate grozile morţii)** = a înfricoşa, a îngrozi pe cineva foarte tare. *Să nu mai zici că vine lupul, moş Nichifor, că mă vîri în toate boalele!* CREANGĂ, O. 283. *Mi-a ieşit înainte un urs grozav, care m-a vîrît în toţi sperieţii.* id. P. 186. *M-ai băgat în toate grozile morţii, căci, cuprins de ameţeală, nu mai ştiam unde mă găsesc.* id. ib. 196. **A se da** (sau **a se izbi, a se bate) cu capul de toţi pereţii** v. p e r e t e. ◇ (Urmat de un num. card. împreună cu care exprimă ideea de num. col.) *Tute patru.* PO 267. *Trei, Doamne, şi toţi trei.* COŞBUC, P. I, 99. ◆ (Substantivat) Lucrurile sau fiinţele care intră în discuţie sau care sînt de acelaşi fel (fără să lipsească nici unul). *Să ne spălăm toţi şi să ne curăţim.* CORESI, EV. 51. *Tuturora întru un chip luminează lucirea dulceţiei sale.* id. ib. 439. *Tatăl tuturora.* PO 23/25. *Aceste au fustu tute... ale Fuglie* (a. 1606). CUV. D. BĂTR. I, 151/21. *Nevoia pre toţi să-i dea bir.* MOXA, 349/17. *Şi noi greşim toţi ca dînşii.* C. CANTACUZINO, CM I, 11. *Ieşiră cu doao mii de feate împodobite şi toate cu cai albi, cu haine roşii şi cu cununi de aur.* ALEXANDRIA (1794), 64/15. *Tuturor de aleasă vrednicie iubitori de ştiinţă.* MOLNAR, RET. 3/1. *Tu început şi sfîrşitul al tău şi al tutulor!* HELIADE, O. I, 97. *Vezi... pe tiran scîrbit şi părăsit de toţi.* MARCOVICI, C. 19/4. *Banul C... şi postelnicul Andronache... rămaseră în urma tutulor.* FILIMON, O. I, 110. *Toţi umblă după posturi, adică după lefi; toţi aspiră a să face bucureşteni.* ALECSANDRI, T. 874. *Şi prin frunzele uscate Rînduri, rînduri trece-un freamăt, ce le scutură pe toate.* EMINESCU, O. I, 83. *La vederea acestei minunăţii, toţi au rămas încremeniţi.* CREANGĂ, P. 229. *Complimente de la toţi.* CARAGIALE, O. VII, 6. *Sînt adunate toate în curte.* ISPIRESCU, L. 7. *Vreau banii pe jumătate, dacă nu toţi!* DELAVRANCEA, H. T. 39. *Parcă te văd cum înainte Ne ieşi la toţi.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 67. *Asmuţa fără încetare, împotriva tutulor, o fiară spurcată.* M. I. CARAGIALE, C. 19. *O să vă dau pe toţi afară, că nu sînteţi buni de nimic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 61. *Ca să facă bine tutulor, dar ca să îndemne şi mai mult pe copiii lui la carte, zidi o şcoală mare.* VISSARION, B. 90. *De ce să le citeşti numaidecît pe toate?* VLASIU, A. P. 318. *Toţi te-au crezut izbăvitorul şi zvonul clocoti nebun.* VOICULESCU, POEZII, I, 24. *Şi mă gîndesc... La moartea tuturora, ce vine cînd nu ştii.* PILLAT, P.160. *Cine vrea să fie tuturor stăpîn e tuturora slugă.* ARGHEZI, S. XI, 78. *Mai toţi eram aşezaţi în viaţă de bine, de rău.* CĂLINESCU, C. O. 24. *Toate-mi plîng în seara asta, Fata mică şi nevasta.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 34. *Îi vedea pe toţi.* PREDA, D. 215. *Să accepţi ideea adversităţii tuturor.* H. LOVINESCU, T. 9. *Nu făcea nimeni nimic, toţi se uitau spre palatul Principelui.* BARBU, PRINC. 14. *Să fie-ntreg pămîntul al tău şi-al tuturor Livadă cu livadă, ogor lîngă ogor.* HOREA, C. 10. *Sadoveanu este scriitorul... cel mai artist dintre toţi.* V. ROM. septembrie 1970, 4, cf. DEX. *La lacul cu lapte dulce, Unde pe toţi doru-i duce.* BALADE, I, 342. *Roată toţi pă lîngă copii.* O. BÎRLEA, A. P. I, 163. *Rău, maică, m-ai blestemat, Să nu fim toţi într-un sat.* FOLC. MOLD. I, 134. ◇ (În corelaţie cu c î ţ i, c î t e) *Smentîră-se toţi cîţi vădzură ei.* PSALT. HUR. 52ᵛ/14. *Toate cîte le faci tu sînt bine făcute.* MARCOVICI, D. 5/11. *Toate cîte ţi le spun între noi trebuie să rămînă.* CARAGIALE, O. VII, 249. *Toţi cîţi cădeau loviţi de gloanţe pe pieptul lui se sprijineau.* VOICULESCU, POEZII, I, 41. *Cîte fete ardelene, Toate-s negre la sprîncene.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 28. *Sus, pe Cerna-n sus, Mulţi voinici s-au dus, Dar, cîţi mi s-au dus, Toţi mi s-au răpus.* BALADE, I, 319. *Cîte flori sînt pe părău, Toate plîng de dorul meu.* FOLC. TRANSILV. I, 17. *Tute cite le-amăreşte limba poate să le îndulcească.* ZANNE, P. II, 222. ◇ (La pl.; precedat de prep. „cu"; de obicei în forma *toţii, toatele)* *Noi cu toţii pohtim să fii domn.* IST. Ţ. R. 6. *Dascălii să-i înveţe bine ca să cînte cu toţi lin şi frumos* (a. 1810). IORGA, S. D. XII, 202. *Cu toţi, săltînd de bucurie, s-au apucat de grumazul tatălui lor.* DRĂGHICI, R. 8/7. *Şi-au mîncat, şi-au băut, şi-au cîntat, pînă au adormit cu toatele pe loc.* CREANGĂ, P. 11. *Mi se pare că vă cunoaşteţi cu toţii.* DELAVRANCEA S. 120. *Deşi am văzut cu toţii, totuşi nu ştim nici unul nimic.* AGÎRBICEANU, S. 39. *Tocmai şi ei se pregătesc să plece cu toţii la Delga pentru vreo două săptămîni.* REBREANU, R. I, 57. *De ce te-au dus, bunico, într-o chilie rece Şi te-au lăsat cu toţii sub lespezi de cavou?* PILLAT, P. 79. *O să aflaţi cu toţii astăzi.* H. LOVINESCU, T. 9. *Am cunoscut eu toţi durerea ce e.* LABIŞ, P. 28. *Caii, şase cîţi erau cu toţii..., la popasuri urcau greu.* BARBU, PRINC. 93. *Ne-am tras după el în vîlceluţă şi am ieşit apoi cu toţii.* V. ROM. octombrie 1964, 12. *N-are astîmpăr nici acum, cînd murim cu toţii.* BĂNULESCU, I. 24. *Noi cu toţi să ne-nfrăţim Şi cu toţii să trăim.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 205. *Din pricina focului de la vecini ne-am sculat cu toţ din casă.* ALR II 3 012/531. *Dar voinicii ce-mi făcea? Cu toţii că-mi îngheţa. Numai unu-mi rămînea.* BALADE, I, 302. ◇ L o c. a d v. **De toţi** (sau **de toate)** = la un loc, una cu alta, în total. *Era în corabie de toţi doao sute şi şaptezeci şi şase de suflete.* N. TEST. (1648), 171ᵛ/13. *Fusesă de toţi şesă, şepte mii de leşi.* NECULCE, L. 55. ◆ (Substantivat, n.) Lucrurile cîte intră în discuţie, considerate împreună (fără nici o excepţie). *I-ai supus toate supt a lui picioare.* DOSOFTEI, PS. 28/9. *Cel ce pe toate le cîrmuieşte.* ANTIM, P. XXV. *Lăsă tot pentru dragostea ce avea către D[o]mnul.* MINEIUL

(1776), 179^{v2}/8. *Dascăle, toate m-ai învățat și toate știi bine.* ALEXANDRIA (1794), 20/7, cf. HELIADE, O. I, 97. *Toate au fost vis..., nălucire!* MARCOVICI, C. 16/18. *Toate trec... și mor și per.* CONACHI, P. 114. *Cînd tot doarme-n natură, cînd tot e liniștire..., Deșteaptă priveghează a mea tristă gîndire.* ALEXANDRESCU, O. I, 137. *Ei tot și voi nimica; ei cerul, voi dureri!* EMINESCU, O. I, 60. *Dar cine ești tu, zise Ivan cam zborșit, de te lauzi că știi toate?* CREANGĂ, P. 299. *Punea la cale tot pentru drum.* ISPIRESCU, L. 13. *Sfintelor umbre..., Trăiți în totul ce e văzut Din nevăzutul unde-ați pierit.* MACEDONSKI, O. I, 20. *Toate-mi spun că mergem spre o viață mai senină, mai bună și mai fericită.* VLAHUȚĂ, O. A. 226. *Eu toate le-am făcut, Ca să poți să-mi spui odată, Să mă-ntrebi: „Mă vrei tu, fată?".* COȘBUC, P. I, 51. *Care cum venea de la cîmp, lăsa tot în mijlocul ogrăzii și alerga atras de țipetele Floricăi.* BUJOR, S. 47. *Sînt clipe cînd toate le am.* BACOVIA, O. 192. *Miine au să-l roage pe străin să uite tot, să ierte tot.* C. PETRESCU, A. 295. *Dacă nu mi s-or mai întoarce feciorii, ne-om duce și noi,... unde se duc toate.* SADOVEANU, O. XVIII, 11. *Barbă Roșie îl pusese în curent cu toate.* BART, E. 394. *Din tot ce mi-a-nflorit vreodată, Ea singură purta-va roade.* VOICULESCU, POEZII, I, 26. *Totul a fost dat uitării în clipa cînd am intrat într-o prăvălie, să ne cumpărăm chipiile de rigoare, chipiile de „studenți".* BLAGA, H. 73. *Au murit de-atuncea toate.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 24. *Trebuie să mă gîndesc la toate,* VINEA, L. II, 306. *Am găsit tot.* BARANGA, I. 218. *Un gînd va pluti ca o flacără, Dragostea nestînjenită Între tot ce e om.* LABIȘ, P. 55. *Și totul ce era durere-n mine Simți fierbinte-o mînă de prieten.* V. ROM. aprilie 1970, 3. *De fereastră se lipea, Toate i le povestea.* BALADE, II, 239. *Pămîntul mi-a înghițit Tot ce-n lume am iubit.* FOLC. TRANSILV. II, 21. *Îndată o uitat tăi!* O. BÎRLEA, A. P. I, 335. *Rabdă, inimă, și taci, Că tu toate mi le faci!* FOLC. MOLD. I, 99. *Nu se mănîncă tot ce zboară.* NEGRUZZI, S. I, 251. *Te pupă-n bot și-ți ia din pungă tot.* ZANNE, P. II, 680. *Sănătatea e mai bună ca toate.* id. ib. 703. *Sănătate, că-i mai bună decît toate,* formulă de salut. ◇ L o c. a d j. și s u b s t. **De toate** = (lucruri) de diferite feluri, variate. *Întreba cineș de păcatele sale,... alții de nedireptăți, alții... de alte păcate de toate.* VARLAAM, C. 381. *Cain au făcut orașe de toate.* N. COSTIN, L. 53. *Papagalii,... după ce să îmblînzăsc, mîncă de toate.* DRĂGHICI, R. 149/27. *Erau călăreți, pedestri, marinari, de toate pe rînd, după cum le venea mai la socoteală.* HASDEU, I. V. 72. *Avem de toate cu îmbelșugare.* MAIORESCU, CR. I, 266. *Cînd avea trebuință de asemenea lucruri, totdeauna supăra pe alții, iară mai ales pe frate-său, care avea de toate.* CREANGĂ, P. 38. *Deschiseseră prăvălii cu de toate.* STANCU, D. 6. *Cei mici vor multe... și de toate.* ZANNE, P. IV, 446. *Dacă vei ști de toate, îmbătrînești fără vreme.* id. ib. V, 582. ◇ L o c. a d v. **Înainte (sau mai întîi) de toate** = în primul rînd; mai presus de orice altceva. *Carea iaste poruncă mai întîi de toate.* N. TEST. (1648), 57^{v}/27. *Care om nu ține la viață înainte de toate?* CREANGĂ, P. 206. **De** (sau, învechit, **întru**) **tot sau cu** (sau **în, întru**) **totul,** (popular) **cu** (sau **întru**) **totului tot,** (învechit) **cu totul** (sau **totuluș**) **tot,** (regional) **cu totului (totului), tot în tot** = în întregime, pe de-a-ntregul, complet; cu desăvîrșire. *De totu-i sfrăși și-i pierdu.* MOXA, 361/20. *El iaste cu totul tot a diavolului.* VARLAAM, C. 138. *Au trimis împăratul oaste... de-au stricat... cu totul orașul acela.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 116^{r}/14. *Se vădzură... cu obrazele neagre, unora de giumătate, altora de tot.* id. ib. noiembrie 148^{r}/29. *Întru tot lăudată.* id. ib. septembrie 19^{r}/23. *Crăiia ... cu totului tot s-au stîns.* CANTEMIR, HR. 77. *Cugetul nostru cu totuluș tot au fost spre facerile de bine* (a. 1755). URICARIUL, I, 80. *Cu deznădăjduire cu totul... sîntem cuprinși.* MINEIUL (1776), 163^{v2}/16. *Întru tot sf[i]ntă stăpînă.* ib. 203^{v1}/32. *Drept aceaea cu totului tot vă părăsiți de acel lucru ce vă nădăjduiți că veți dobîndi de la noi.* VARLAAM-IOASAF, 106^{v}/26. *În zilele răzvrătirti prăpădindu-să acel pod, cu totul s-au făcut din nou* (a. 1826). DOC. EC. 365. *Fătul meu, în ce amăgire cu totul te părăsești!* HELIADE, O. I, 436. *Mă las dar cu totul în mîinile tale.* MARCOVICI, D. 7/7. *Focul s-au stins de tot.* DRĂGHICI, R. 139/31. *Beciuri gigantice, pre care oricît s-a încercat ciocanul vandalilor, ... nu le-a putut încă surpa de tot.* NEGRUZZI, S. I, 183. *M-a încurcat de tot.* ODOBESCU, S. III, 83. *Lasă-ți lumea ta uitată, Mi te dă cu totul mie.* EMINESCU, O. I, 209. *Tu ai boi, de ce nu-ți închipuiești și-un car? Al mieu l-ai hîrbuit de tot.* CREANGĂ, P. 39. *Calul a obosit de tot.* CARAGIALE, O. I, 144. *Sta s-o doboare cu totul întristarea.* ISPIRESCU, L. 59. *Nu-i va da drumul pînă nu se va istovi de tot în închisoare unde este băgată.* id. ib. 142. *Făcuse doi feți-logofeți cu totului totului de aur.* id. ib. 63. *De l-aș fi cunoscut în totul, mi-ar fi dat mult material.* GHEREA, ST. CR. I, 5. *Îmi pierdusem cu totul capul.* AGÎRBICEANU, S. 46. *A prins baioneta numai cu două degete... a început s-o împingă pe gît. A intrat cu totul.* SAHIA, N. 69. *Ne mișcăm cu ușurință și-n voie... printre niște codri... pe care nici noi nu-i cunoaștem întru totului tot.* SADOVEANU, O. XIII, 733. *Leul pierdu de tot răbdarea.* ARGHEZI, S. V, 226. *Lipsită cu totul de spiritul conservării individuale.* CĂLINESCU, C. O. 44. *De cincisprezece ani de zile uitase aproape cu totul de prietenul său din copilărie.* PREDA, D. 26. *Mîndră, eu te voi iubi, Chiar de tot de m-ai orbi!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 384. *Frigurile ca dragostea, cînd se lipește, cu totul te topește.* ZANNE, P. II, 559. (Întărit prin repetiție) *Pricepuse, drăcoaica, că încă nu scăpase cu totul și cu totul de primejdie.* ISPIRESCU, L. 363. *Cu totul și cu totul de sticlă.* IST. LIT. ROM. I, 83. **Cu totul** sau (popular) **în totului tot,** (învechit) **în tot,** (regional) **de tot** = la un loc, una cu alta, în total. *S-au mănat de tot 8 ai.* MOXA, 354/10. *Beizadeleie primesc de la domn 5 galbini și de la cucoana Săftița 4 galbini, în tot nouă.* KOGĂLNICEANU, S. 112. *În totului tot, a fi trecut la mijloc vro jumătate de ceas.* CREANGĂ, A. 66. *În așezările acele de scînduri... aveam cu totul vro patru sute de ostași din cei mai greu răniți.* MIRONESCU, S. A. 117. *Cîte zece încărcături de fiecare* [pușcă]; *în totului tot patruzeci de bubuituri.* SADOVEANU, O. X, 352. **De tot** = pentru totdeauna, definitiv. *Să aflară unii ca aceia carii nu de tot părăsiră nunta.* VARLAAM, C. 236. *Veniiu la voi,... au să vă lepădați... au să vă pierz de tot.* MINEIUL (1776), 143^{v1}/9. *Răul pieri-va de tot din lume?* BĂLCESCU, M. V. 3. *Sara bună, nu de tăt, Că am gînd să te mai văd!* MARIAN, NA. 245. *Cît aș vrea să uit de tot abecedarul, Din tăceri să pot urzi păienjenișuri.* PILLAT, P. 90. *Nu pot să plec de tot.* IL mai 1965, 28. *De tot să i-l dea lui.* ȘEZ. III, 135. (Pe lîngă adjective și adverbe, dă acestora valoare de superlativ absolut) **De tot** sau **cu totul,** (regional) **de** (sau **cu**) **totului tot, cu totului** = foarte. *Cea de tot folositoare... negustitorie.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/27. *De tot sănătos n-au mai fost pînă au trăit.* N. COSTIN, LET. II, 24/27. *Lipsiți de tot de meșteșugul doftoresc.* MINEIUL (1776), 169^{r1}/4. *Să nu rămîie ei de tot păgubași* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 49. *Un loc cu totul pustiiu.* DRĂGHICI, R. 38/28. *Către palat pleacă... De tot cu inima seacă.* BĂRAC, A. 12/12. *Cîrtița de tot lipsită de a lumei mîngîiere.* CONACHI, P. 269. *Se făcu înmormîntarea lui Andrei cu o pompă de tot crăiască.* BĂLCESCU, M. V. 395. *Acel atelagiu, deși rusesc, avea o formă cu totul moldovenească.* NEGRUZZI, S. I, 37. *Asemenea unui nor întunecat fîlfiia asupra antichității poziținea de totului tot mizeră a femeii.* F (1872), 146. *Aferim... frumos de tot!* ALECSANDRI, T. 342. *Baba cea zgîrcită și nebună a rămas de tot săracă, lipită pămîntului.* CREANGĂ, P. 70. *La Bîrlad le mergeau afacerile rău de tot.* CARAGIALE, O. I, 17. *Ai trecut, nefericitule, în valea plîngerii! îi ziseră ele cu totul speriate.* ISPIRESCU, L. 8. *În rotundă era un public de tot numeros.* F (1886), 277. *Tîrziu de tot s-a ridicat.* COȘBUC, P. I, 231. *Cartea de față este cu totului tot nouă.* I. PANȚU, PR. VIII. *Lucrul se păru de tot firesc omului meu.* HOGAȘ, M. N. 57. *Satul Lespezi e aproape de tot.* REBREANU, R. I, 159. *D. Hogaș este o apariție*

cu totul surprinzătoare în literatura noastră. TOPÎRCEANU, O. A. II, 317. *Era ceva cu totului tot deosebit de lumea lui de altădată.* SADOVEANU, O. IX, 35. *Filip băuse rar de tot vin.* CĂLINESCU, S. 317. *Au apărut sus de tot, de după o creastă de munte.* BOGZA, Ţ. 49. *Suna bine de tot.* VINEA, L. II, 81. *Rămăsese fără avere... repede de tot, dintr-un condei.* PREDA, D. 39. *Mărul cel alb, Cu totului alb.* MARIAN, V. 162. *Ardă-i casa-ntreagă-n foc, Să rămînă orb de tot.* FOLC. TRANSILV. II, 228. *Cel de tot tăcut, Tocma ca un mut.* ZANNE, P. II, 766. *Un gard de tot căzut de o propteau numai nu să poate fineа.* id. ib. III, 159. **După toate** v. după. ◇ Loc. conj. **Cu toate că...** = deşi, măcar că... *Le-am risipit prin reviste cu diferite pretexte, cu toate că aveam un plan de lucru.* CĂLINESCU, C. O. 57. *E mult înapoi? Afîta e şi de-acum înainte, Cu toate că mult mai puţin o să pară.* BLAGA, POEZII, 151. *Cu toate că se împlinise nifel la trup, starea ei nu se prea cunoştea.* VINEA, L. II, 279. *Cu toate că vorbise în şoaptă, lui Ilie i se păru că Iancu a fipat.* PREDA, D. 89. *Avea privirea turbure şi nu se uita la nimeni, cu toate că îi vedea.* id. ib. 215. ◇ Loc. prep. **Cu cineva (sau cu ceva) cu tot** (sau, învechit, **cu totul**) sau, regional, **cu tot cu cineva** (sau **cu ceva**) = împreună cu..., la un loc cu... *Era să să îneace corabiia cu oameni cu tot.* VARLAAM, C. 390. *Au trimis împăratul oaste... de-au stricat... oraşul acela cu oameni cu totul.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 116ʳ/14. *Să fie carăle cu peşte, cu boi cu tot, a voastre.* NECULCE, L. 13. *Au trimis băţul acel sfredelit cu cărţi cu tot înapoi la Ştefăniţă Vodă.* id. ib. 27. *Începea a-mi... cînta cu vocea jumătate cîte-o horă ori cîte* [o] *chiuitură cu vorbe cu tot.* EMINESCU, G. P. 108. *Zburau fesurile cu creier cu tot.* GANE, N. II, 111. *Sluga mea are să-mi aducă pielea cerbului aceluia, cu cap cu tot.* CREANGĂ, P. 218. *Herghelia de iepe cu armăsarul ei cu tot.* ISPIRESCU, L. 26. *Dar dacă pui flăcăi o dată S-aleagă dinşii cum socot O fată: Bogata-şi pupă boii-n bot, Îmbătrînind cu boi cu tot!* COŞBUC, P. I, 129. *Dacă am spus că le pot vinde, înseamnă că trebuie să plec cu ele cu tot la oraş.* VLASIU, A. P. 494. *La sfîrşitul mesei să-mi dai voie însă să mînînc merele cu tot cu coajă.* SADOVEANU, O. IX, 452. *A început... să-l mănînce cu musca lui cu tot.* CĂLINESCU, C. O. 19. *Lumea... aduna paralele cu pulbere cu tot.* BARBU, PRINC. 238. *Am aruncat... cu bolovani, pe care-i rupeam, cu rădăcini de grîu cu tot, din lutul uscat.* BĂNULESCU, I. 80, cf. BALADE, II, 53. *Ş-o mîncat lumînarea cu feştilă cu tot.* ZANNE, P. III, 215. ◇ Expr. **Asta-i tot** sau **atîta** (sau **atîta-i) tot** = atît şi nimic mai mult. *O azvîrliţi cu despreţ, zicînd: atîta e tot!* NEGRUZZI, S. I, 48. *Vreu să-mi dau sumă despre satul nostru, despre copilăria petrecută în el şi atîta-i tot.* CREANGĂ, A. 73. *Mă doare puţin capul, atîta tot.* CĂLINESCU, S. 601. *Înapoi, Condrate! Asta-i tot. Nu-i pămînt. N-are rost să mergem mai departe.* BĂNULESCU, I. 12, cf. ZANNE, P. III, 202. **A nu fi în toate ale mele (ale tale, ale ei** etc.) = **a)** a nu fi în deplinătatea facultăţilor mintale. *A rămas cam într-o ureche de cînd i-au murit băieţii în război. Nu e vorbă, nici mai înainte nu era ea în toate ale ei.* STANCU, R. A. I, 11; **b)** a fi abătut. *De ce nu vrei tu să-mi spui ce ai pe suflet? Eu văz că nu eşti în toate ale tale.* CARAGIALE, O. VI, 278. **Toate ca toate** (sau, rar, **toatele**) = celelalte ar mai merge, treacă-meargă. *Toate ca toate, dar urîtul îi venea de hac.* CREANGĂ, P. 140. *Toate ca toatele, dar, cînd am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muiat gura.* id. A. 58. *Toate ca toate, numai poveţele ce ţi-am dat să nu le uiţi.* ISPIRESCU, L. 16. *Toate ca toate, dragoste cu sila nu se poate.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I. 45. **Femeie la toate** = femeie (de serviciu) care îndeplineşte singură toate treburile dintr-o casă. *O femeie la toate, alsaciană, tînără, robustă.* BRĂESCU, A. 191. **Multe toate** sau **multe (şi) de toate,** (rar) **de multe de toate** v. mult. **Cîte toate** v. cît. **A da toate pe una** v. da. **A-şi băga nasul în toate** v. nas. ◆ (Substantivat, n. sg. art.) Bunul suprem (care le înglobează pe toate celelalte). *În acel moment vedeam în ea totul... idealul meu, îngerul meu.* EMINESCU, G. P. 72. *Vreau să fiu totul în viaţa ta.* CAMIL PETRESCU, T. II, 60. *Am copii care sînt acuma totul pentru mine.* SADOVEANU, O. IX, 184. *Dă totul pentru slava ţării!* FRUNZĂ, Z. 18. *Să-ţi sorb... Puterea, sîngele, mîndria, primăvara, totul.* BLAGA, POEZII, 11. ◇ Expr. **Aici e totul** = asta explică lucrurile. *Aici e totul, calul lui Răcoare nu era cal ca toţi caii.* SADOVEANU, O. I, 462. ◆ (Substantivat, n. sg. art.) Natură, univers. *Al totului părinte, tu, a cărui voinţă La lumi nenfiinţate ai dăruit fiinţă.* ALEXANDRESCU, O. I, 125. *Şi în noaptea nefiinţii totul cade, totul tace.* EMINESCU, O. I, 133. *Pricepe nesfîrşitul şi-al totului mister.* MACEDONSKI, O. I, 109. *A sta în singur neclintit în universala lunecare a totului către nesfîrşit.* HOGAŞ, M. N. 56. *Stelele, chiar şi ele încep să rotească, împărţindu-şi undele luminoase marelui tot, ca într-o ameţitoare viziune apocaliptică.* BLAGA, Z. 39. ◆ (Precedat de „şi", completînd o enumerare) Restul care n-a fost amintit; celelalte. *A lăsat şi bani şi tot şi s-a dus.* CREANGĂ, P. 60. *Încă mă mier cum am scăpat cu viaţă; lehamite şi de împărăţie şi de tot.* id. ib. 188, cf. DEX. *Ochii tăi şi toate-s bune, Sprîncenele-ţi fac minune; Ochii tăi şi toate-mi plac.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 23. ◇ (Urmat de o subordonată relativă introdusă prin „ce") *Scoală-te, c-am găsit şi secure şi frînghie şi sfredel şi tot ce-mi trebuie.* CREANGĂ, P. 134. *Puse la cale să-i gătească de drum merinde şi tot ce-i trebuia.* ISPIRESCU, L. 3.

2. (La sg.; învechit şi popular; despre fiinţe sau lucruri dintr-un grup, despre elemente de acelaşi fel, considerate izolat; precedat de prepoziţii, sugerează periodicitatea, repetiţia) Fiecare (dintre...); oricare, orice fel de... *Toată dihania se laude Domnul.* PSALT. HUR. 125ʳ/23. *Tot omul cînd cade în vreo scîrbă... multă grije are.* CORESI, EV. 78. *Tot creştinul... are cineş îngerul său.* VARLAAM, C. 378. *Drept aceaea, tot omul... să socotească şi să cerceteaze foarte pre amănuntul această cale aleasă.* EUSTRATIE, PRAV. 2/17. *Propoveduiţi ev*[an]*g*[he]*lia a toată făptura.* N. TEST. (1648), 64ʳ/13. [A] *certa cu leage vina a tot omul.* DOSOFTEI, PS. 30/5. *Toată unealta deşchisă cîte nu-s cu legături legate... necurat iaste.* BIBLIA (1688), 110²/13. *Cu această carte... să oprească pre tot omul dupre moşăiia Năm*[ă]*eştilor* (a. 1684). IORGA, S. D. VII, 29. *Celui bun... tot locul moşiie* [îi este]. CANTEMIR, IST. 37. *Precum se politiceşte în toată biserica.* ANTIM, P. XXVIII. *Pololesti toată lacrima de la faţa pămînteanilor.* MINEIUL (1776), 201ʳ/28. *Strigă: tot omul să iasă înaintea lui Alixandru.* ALEXANDRIA (1784), 35ᵛ/13. *Cu aşa de mare dobîndă au îmblat Mihai Vodă preste Dunăre, de pre toată sabia au venit cîte 80 de taleri.* ŞINCAI, HR. II, 270/38. *Şi-l deprinsă la toată fapta bună.* BUDAI-DELEANU, Ţ. V. 102. *Osăbit să plătească şi cîte un leu de toată vadra la Casa obştii* (a. 1821). IORGA, S. D. VII, 99. *Toată meseria are nevoile ei.* MARCOVICI, D. 52/27. *Acest fel de cugetări tot omul poate avea.* DRĂGHICI, R. 30/10. *Toată rădăcina de prun au dat 10 ocă prune* (a. 1835). DOC. EC. 581. *Gospodina... în toată luna să tot samine.* I. IONESCU, C. 48/19. *Tot pasul care vei face va fi pas de fericire.* CONACHI, P. 273. *Omul... ar dori ca tot lucrul să se îndeplinească în acest moment iute.* BĂLCESCU, M. V. 4. *Am rămas greu-ndată, ca toată nevasta.* PANN, P. V. II, 137/2. *Alergări de cai se fac pe tot anul.* NEGRUZZI, S. I, 36. *Împăratul are obicei a bea în toată sara o cupă de lapte dulce.* CREANGĂ, P. 97. *Astfel vine-n toată noaptea zburător la al ei pat.* EMINESCU, O. I, 80. *Veneau, cu fete şi feciori, Trăsnind, rădvanele de crai... La tot rădvanul patru cai.* COŞBUC, P. I, 55. *În toată clipa-i poate zbura sufletul.* AGÎRBICEANU, S. 77. *Toată furnica vine să-şi ia dejunul în ulcea.* ARGHEZI, S. VIII, 55. *Toată boala are leac.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 212. *Toată fata cu noştea Pre drăguţul ce iubea.* BALADE, II, 216. *Tot omul trage foc la oala lui.* ZANNE, P. IV, 22. *Tot bordeiu Îşi are obiceiu.* id. ib. V, 452. ◇ (Învechit; urmat de pronume relativ sau de pronume demonstrativ, la rîndul lui urmat de pronume relativ). *N-aţi auzitu că printru numele meu munci-se-va totu cela ce nu va crede*

a). 1550—1580). CUV. D. BĂTR. II, 320/23. *Tot cine face păcat rob iaste păcatului.* N. TEST. (1648), 117r/9. *Tot carele mă va mărturisi înaintea oamenilor.* CHEIA ÎN. 1r/5. *Tot carele nu cunoaște pre tatăl.* MINEIUL (1776), 69v²/20. *Lipsit... de tot cel ce putea să-l mai mîngîie.* MARCOVICI, C. 4/8. *Acum cerul zîmbește, Natura-ntinerește Și tot care trăiește Se simte fericit.* ALECSANDRI, P. I, 178. ◇ Loc. adj. **De toată ziua** sau (la pl.) **de toate zilele** = de fiecare zi, cotidian. *Scrisorile mele sînt un jurnal în care însemnez nuvelele de toată zioa.* GHICA, A. 352. *Înainte de a-și pune gîtul în jugul vieții de toată ziua, porniseră, ca ucenicii altor timpuri și altor neamuri, să străbată țara din ținut în ținut.* C. PETRESCU, R. DR. 33. *Cămașa țăranului și mai ales ia țărăncii este partea principală a costumului lor de toată ziua.* OPRESCU, S. 153. *Scriitorul descrie moravuri de toate zilele.* BLAGA, Z. 102. **Tot soiul de...** = fel de fel de..., variate feluri de... *Pădurea fojgăia... de tot soiul de jivine mici și mari.* CREANGĂ, P. 289. *Sînt tot soiul de oameni în lumea asta!* AGÎRBICEANU, S. 79. **De tot soiul** sau (regional) **în toată forma** = fel de fel, variat. *Mulțimea păsărilor de tot soiul.* DRĂGHICI, R. 61/5. *Mai sînt fete-n toată forma Și mai dragi ca tin' la vorbă.* FOLC. TRANSILV. II, 230. **(De) tot felul** v. fel. **De tot neamul** v. neam. **De toată mîna** v. mînă **(De) tot chipul** v. chip. ◇ Loc. adv. **Peste** (sau, rar, **pe în) tot locul** sau (substantivat, n.) **peste tot** = pretutindeni. *În tot locul se întinde.* CONACHI, P. 272. *Era peste tot alb și liniște.* BĂNULESCU, I. 20. *Nu-i norocul pe tot locul, Că el crește lîngă vale Și s-alege cine-l are.* FOLC. TRANSILV. I, 30. (Învechit) **În** (sau, rar, **pre) toată vremea** sau (rar, la pl.) **în toate vremi** = în fiecare clipă; mereu, necontenit. *În toată vreme s-au mărîtu numele tău pre pămîntu* (a. 1550—1580). CUV. D. BĂTR. II, 356/17. *În toate vreami să fim gata* (a. 1619). ib. 124/2. *Ni să cade să him gata în toată vreamea.* VARLAAM, C. 21. [Frunza sa] *pre toată vreamea va sta vearde.* DOSOFTEI, PS. 12/6. *Nu părăsiia o ocărî în toată vreamea.* MINEIUL (1776), 181r²/33. [Caii] *cei de șa să fie în toată vremea potcoviți de cîte patru picioarele.* CR (1833), 95¹/34. [Patimile] *sînt în toată vremea a vieței tale soartă.* CONACHI, P. 109. **În** (sau, rar, **pe) tot momentul** v. moment. **În** (sau, învechit, **pe) tot ceasul** v. ceas. **În toată clipa** v. clipă. **Pe tot minutul** v. minut. **La tot pasul** v. pas². **În tot cazul** v. caz. **La toată întîmplarea** v. întîmplare.

B. Adv. **1. Încă**, și acuma; (în fraze negative) nici acuma. *Dumnădzău tot nu s-au îndurat de istov.* NECULCE, L. 374. *Eu încă trăiesc și tot mă bucur de acest nou dar al vieții.* MARCOVICI, D. 1/14. *Văzînd-o tot îngenunchează cu fața la pămînt, intră în odaie.* NEGRUZZI, S. I, 26. *O clopotniță de mulți ani începută și tot nesfîrșită.* id. ib. 194. *Tot n-ai scăpat de primejdii.* CREANGĂ, P. 95. *Văzînd că și ale ei se vestejise, tot nu crezu că este voinic.* ISPIRESCU, L. 20. *Aștept, de mult tot aștept.* BLAGA, POEZII, 99. *Tot n-a murit mătușă-mea.* STANCU, D. 325, cf. DEX. *Și tot n-a găsit Potrivă să-i fie Vro dalbă soție.* BALADE, I, 283. ◇ (Întărit prin „încă") *Dzisă... dară totu-i viu încă acel fărmăcătoriu?* DOSOFTEI, V. S. septembrie 36v/11. *Încă tot este mic la suflet!* DRĂGHICI, R. 73/18. ◇ (Întărit prin „mai") *Vai! tot mai gîndești la anii cînd visam în academii, Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii.* EMINESCU, O. I, 140. *Se vede că tot mai ai oleacă de noroc, de-ai nimerit tocmai la mine.* CREANGĂ, P. 90. *De-oi mai scăpa și din asta cu viață, apoi tot mai am zile de trăit.* id. ib. 219. *Tot mai citesc măiastra-ți carte, Deși ți-o știu pe dinafară.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 31. *Tot mai păstrați trufie de nobil castilian.* PILLAT, P. 23. *Tot mai miroase via a tămîios și coarnă, Mustos a piersici coapte și crud a foi de nuc.* id. ib. 69.

2. Tot timpul, mereu; fără a se opri, întruna, necontenit, neîncetat. *Și leșii s-au tot dus în țara lor.* NECULCE, L. 55. *Și tot suindu-se pînă-n mahalaoa Sărăriei, stătu la portița unei căsuțe.* NEGRUZZI, S. I, 16. *De atunci, neîncetat văd capul acela și mi-e tot frică!* id. ib. 147. *Bathor Cardinalul... Pe-un cal alb de spume fuge tot nainte.* ALECSANDRI, P. III, 245. *Și, gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri.* EMINESCU, O. I, 148. *Oaspeții, tot gustînd vinul de bun, începuse a se chiurchiului.* CREANGĂ, P. 232. *Baba și cu odorul de fiică-sa tot cîrțitoare și nemulțămitoare erau.* id. ib. 284. *Am tot amînat să-ți scriu, cu gîndul să-ți răspund pe larg o dată la toate.* CARAGIALE, O. VII, 246. *Tot umblînd încoa și încolo,... auz un glas ca de privighetoare.* ISPIRESCU, L. 244. *Mama-ți tot zice: fii cuminte!* VLAHUȚĂ, S. A. I, 67. *Tot aștepta, doar o veni.* COȘBUC, P. I, 282. *Merseră împreună, tot oprindu-se în drum.* AGÎRBICEANU, S. 48. *Nu te mai tot amesteca și tu în vorbele oamenilor.* REBREANU, I. 71. *S-a scutural și vara De cînd te tot aștept.* VOICULESCU, POEZII, II, 27. *Tot auzeam în noapte: „Străinule, revino!"* PILLAT, P. 21. *Ce tot bați cîmpii cu filozofia ta?* CĂLINESCU, C. O. 12. *Se tot duc cei poterași.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 164. *Tocmai lui i s-a întîmplat asta, el, care s-a tot ferit de datorie.* VINEA, L. I, 29. *Spune, bă, numele acolo, Ilie, ce te tot uiți.* PREDA, D. 38. *Puterea, de care-mi tot trăncăni, m-a ostenit.* BARBU, PRINC. 51. *Doar autorii stau și tot visează, Privind cîmpia unei albe coale.* V. ROM. ianuarie 1966, 40. *M-a făcut maica pe lună, Să fiu tot cu voie bună.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 395. *Ba eu n-oi voi Soare soțior, Că-i tot călător Ziua Peste sate Și noaptea Pe ape!* BALADE, I, 294. *Dimineața cît ținea Întreba, tot întreba, Pînă iată c-ajungea Colo-n vale la cișmea.* ib. II, 87. *Că, de-ar ști omul ce-ajunge, Tot ar suspina și-ar plînge.* FOLC. TRANSILV. I, 40. *Decît în casă de piatră, Tot plîngînd și supărată, Mai bine-n casă de bîrne, Tot cu rîs și tot cu glume.* ib. II, 271. *Dacă nu te-aș mai visa, Tot aș plînge și-aș ofta.* FOLC. MOLD. I, 104. *A umblat, tot a umblat, Pînă cînd pe brînci a dat.* ZANNE, P. II, 787. ◇ (Întărește adverbe ca „mereu", „întruna") *Și tot înjurîndu-i mereu, îi porniră.* BĂLCESCU, M. V. 393. *Codrule cu rîuri line, Vreme trece, vreme vine, Tu ăin tînăr precum ești Tot mereu întinerești.* EMINESCU, O. I, 123. *Se scuturâ salcîmii de toamnă și de vînt, Se bat încet din ramuri, îngînă glasul tău... Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu.* id. ib. 129. *Stă neadormit zi și noapte tot întruna, fără să se clintească din loc.* CREANGĂ, P. 311. *O singură barcă se tot mișca întruna.* BĂNULESCU, I. 22. *Trage, mîndră, la dor greu, Că eu am tras tot mereu.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 161. ◇ (Pe lîngă un verb la conjunctiv, arată că acțiunea exprimată de verb se prelungește) *Filozofului zadarnic placă-i să tot vorovească.* CONACHI, P. 277. *Soacra nu trebuie să fie cu gura mare și să tot cîrtească.* CREANGĂ, P. 4. *Mumă, sînt silită eu Să-i tot văd în vis mereu Ochii de jăratic?* COȘBUC, P. I, 184. *Așa e cumnatul Vlase, frumos vorbește, tot să stai să-l asculți.* BĂNULESCU, I. 18. *Binele meu din fetie Nu-i diac să-l poată scrie, Chiar de-ar fi ceriul hîrtie Și luna un călămar, Sfîntul soare-un diecel Să tot scrie mărunțel.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 176. ◇ Expr. **Să tot aibă...** = ar putea să aibă (ce mult)... *Să tot fi avut treizeci și cinci-treizeci și șase de primăveri înnodate.* BACALBAȘA, S. A. 208. *Să fi tot avut treizeci de ani.* AGÎRBICEANU, S. 140. *Să tot aibă douăzeci de ani.* CAMIL PETRESCU, U. N. 303. **Să tot fie ... sau să tot fi fost...** = ar putea să fie (cel mult)... *Să tot fie împreună șase-șapte sute.* CAMIL PETRESCU, O. II, 463. *Să tot fi fost 100 de inși! Peste cap să fi fost 100...* CIAUȘANU, GL. ✦ **Totdeauna**, în orice imprejurare. *Dar capra tot capră; se smuncea.* CREANGĂ, P. 42. *Femeia tot femeie, zise Lăpușneanul zîmbind.* NEGRUZZI, S. I, 157. *Căci streinu-i tot strein, De i-ai face apa-n vin.* FOLC. TRANSILV. II, 11. *Măgarul tot măgar rămîne.* ZANNE, P. VI, 453.

3. (Cu sens iterativ) De repetate **ori**, de multe ori; adesea. *Țara era tot bejănită.* NECULCE L. 96. *Mă! tot am auzit din bătrîni că dracii nu-s proști.* CREANGĂ, P. 52. *Tot da cu nuiaua în apă.* ISPIRESCU L. 34. *Femeia, dusă pe gînduri, ședea pe pat cu căciula mea în mînă, o tot învîrtea ș-o răsucea.* CARAGIALE, O. I, 143. *Tot își scoate ciubucul din gură și răcnește la cei mai*

mici. SADOVEANU, O. X, 549. *Doi oameni mai tineri... scoteau din sîn niște bani pe care-i tot numărau cu grijă.* BART. S. M. 33. *Se uita la bocanci și tot mișca din picioare.* PREDA, D. 142. *De unde tot iei și nu pui, curînd se isprăvește.* ZANNE, P. V. 393.

4. (Urmat de un comparativ sau de un verb, exprimă o gradație de intensitate) Din ce în ce. *Boala tot întărîndu-se, năzui la sf[î]nta beserecă.* MINEIUL (1776), 160 r²/35. *El încă purtînd stială de... fiară, să cam tot depărta de codrii cei mari.* DRĂGHICI, R. 62/13. *Mintea ... lenevindu-se moare, iar lucrînd tot înviază.* CONACHI, P. 278. *De-or trece anii cum trecură, Ea tot mai mult îmi va plăce, Pentru că-n toat-a ei făptură E-un „nu știu cum" și-un „nu știu ce".* EMINESCU, O. I, 208. *Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare.* id. ib. 148. *O vede învăluită într-un hobot alb, rîdicîndu-se în văzduh, apoi înălțîndu-se tot mai sus.* CREANGĂ, P. 192. *O înălțime acoperită cu arbori, din desișul cărora ies la iveală, tot mai sus,... case albe.* VLAHUȚĂ, R. P. 8. *Tot mai des privește.* COȘBUC, P. I, 253. *Rofile pocneau tot mai des.* REBREANU, R. I, 13. *Tot mai mult am rămas cu ce este.* BACOVIA, O. 110. *Și-ngreuiata, lunga voastră vină Tot mai adînc vă trage și v-afundă.* VOICULESCU, POEZII, I, 22. *Vestea se întărea, tot mai tare rostită.* SADOVEANU, O. III, 181. *Tot mai blîndă pare, Cu fața ei asemeni iubirii ce-a trecut.* PILLAT, P. 10. *Tot mai departe șovăi pe drum.* BLAGA, POEZII, 83. *Prin pînza tot mai subțiată a anilor,... te-ai revăzut, copil.* PAS, Z. I, 43. *Peste păduri tot mai des focuri, focuri, Dansează sălbatice, satanice jocuri.* LABIȘ, P. 37. *Producția pretinde, printre altele, cadre tot mai calificate.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 893. *De s-ar face dealul șes, Ar veni badea mai des; Dar dealul se tot mărește Și badea mă părăsește.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 164.

II. 1. De asemenea, la fel. *Aceste trei furtușaguri le-au făcut tot într-un loc.* PRAV. 35. *Tot ca să mai lungească, să treacă vara cu amăgele.* NECULCE, L. 351. *Apoi oare, nu este tot o greșeală Cînd omul... Vra să iasă din... măsura lui...?* CONACHI, P. 271. *I-a mai dat o tipsie mare de aur și o cloșcă tot de aur, bătută cu pietre scumpe.* CREANGĂ, P. 93. *Și-și arătă cartea de meșter de hoție, precum și nevasta ce-și aducea tot prin furtișag.* ISPIRESCU, L. 379. *Pe acel prunc de un an îl chema tot Mitrea.* SADOVEANU, O. XVII, 281. *M-a privit și pe mine tot lung.* CĂLINESCU, C. O. 35. *Tot lîngă tine stau și aștept Să treacă soarele dincolo de pădure.* HOREA, C. 134. *Frunză verde, frunză verde, De trei ori tot frunză verde.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 19. *Măre, nouă ai, Tot pe nouă cai.* BALADE, I, 283. *Du-mă, bade, și pe mine Tot într-un oraș cu tine.* FOLC. TRANSILV. II, 42. *Tot Ion mă cheamă.* ZANNE, P. VI, 162. ✦ (În construcție cu „așa", „asemenea", „astfel", „atîta", „același") Întocmai, exact. *Tot așa cu prelungire.* CONACHI, P. 84. *Tot așa, tot voinicește!* ALECSANDRI, P. I, 68. *Tot așa mergînd ei încă un an de zile,... au trecut peste nenumărate țări și mări.* CREANGĂ, P. 94. *Dac-ar fi pretutindene tot asemene judecători..., cei ce n-au dreptate n-ar mai năzui... la judecată.* id. A. 150. *Porni luceafărul. Creșteau În cer a lui aripe, Și căi de mii de ani treceau În tot atîtea clipe.* EMINESCU, O. I, 176. *Tiran lucră tiranul, Căci nu cunoaște lacrămi; iar cei care nu plîng Sînt tot același suflet cu fiarele din crîng!* COȘBUC, P. II, 183. *N-a umblat vorba tot așa și cînd a vîndut fratele boierului Miron?* REBREANU, R. I, 134. *Era, în tot atîta nepăsare, Atît pustiu și-amară vitregie.* VOICULESCU, POEZII, I, 51. *Tot așa! — zise sumbră Otilia.* CĂLINESCU, E. O. II, 284. *Sînt mai bătrîn decît tine,... tot așa cum mă știi.* BLAGA, POEZII, 92. *Soarele răsare,... apune, și a doua zi răsare iar și tot așa mereu.* STANCU, D. 14, cf. DEX. *Trandafirul rău tînjește Deacă-l smulgi de unde crește! Tot așa tînjesc și eu Fără de sătuțul meu.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 202. ◇ (Urmat de un substantiv precedat de art. nehot.) *Cela ce... va trimite de va muta hotarul, ca să să cearte împreună cu cela ce l-au trimis tot un fel de certare.* PRAV. 41. *Ei s-or închina la Moscu,l că sînt tot de o lege.* NECULCE, L. 289. *Atîta cîmpul cu otava înverzea, cît ochilor... tot o tablă de smaragd... a fi se părea.* CANTEMIR, IST. 125. *Încît este că patinachii sînt prăsiți dintr-un neam cu cumanii, Anna Komnena încă mărturisește, întărind că tot o limbă an.* ȘINCAI, HR. I, 203/22. *S-au aflat două hrisoave domnești tot într-o glăsuire* (a. 1816). URICARIUL, II, 23. *Muierile lor erea tot într-o minte.* GORJAN, H. I, 5/22. [Grîul de primăvară și cel de toamnă] *sînt tot un grîu.* I. IONESCU, C. 21/13. *Migdalul, persicul, prunul, cireșul, pentru dînșii au tot un nume.* NEGRUZZI, S. I, 102. *Mai am o fată luată de suflet, tot de o vîrstă cu fata meu.* CREANGĂ, P. 270. *Tot dintr-o căciulă scoși.* ZANNE, P. III, 46. ◇ (Exprimă, într-o comparație, un raport de egalitate) *Dacă însă păstorul ce tu ni l-ai alege Va fi tot ca păstorii de care-avem destui, Atunci...* ALEXANDRESCU, O. I, 87. *Cel ce-n lume lup se naște Tot ca lupul va trăi.* ZANNE, P. I, 522. *Blăstemul de mumă, Tot ca rana cea de ciumă.* id. ib. IV, 472. ◇ (În construcție cu „așa... ca", „atît de" sau „atîta pe cît" formează gradul de egalitate al comparativului) *La vînătorie... eu mă pricep cam tot atîta pre cît se pricepea vestitul agemiu.* ODOBESCU, S. III, 9. *Am constatat cum că autorii antici... sînt tot așa plini de amănunte tecnice ca și Manualul tău.* id. ib. 63. *A primit-o... tot așa de bine ca și surorile sale.* CREANGĂ, P. 92. *Și-i dete poruncă că tot astfel de bucate să-i gătească.* ISPIRESCU, L. 23. *El însuși era sau cel puțin se socotea tot așa de dezarmat.* REBREANU, R. I, 19. [Fraza] *e ca un descîntec, și poate să fie tot atît de bine punctul de pornire al unei idile ca și al unei sumbre tragedii.* VINEA, L. I, 6. *El a putut fi tot atît de bine un miner cu carte sau un cleric.* IST. LIT. ROM. I, 76. *Cîteodată huiduielile atestă valoarea unui spectacol tot atît de evident ca și aplauzele.* V. ROM. octombrie 1970, 24. ◇ (În propoziții comparative) *Și mergînd tot cum s-a dus, ... ajunge la împărăție.* CREANGĂ, P. 216. *O silesc să intre în odaia ei, tot cum a ieșit.* id. ib. 269. ◇ Expr. **Mi-e tot atîta** = mi-e egal. *Meștere, nu știu dacă la asta s-au gîndit acei pescari..., dar eu văd că mi-i tot atîta.* SADOVEANU, O. XXI, 401. **Tot atîta** v. atîta. **Tot un drac** v. drac.

2. (Urmat de substantive și pronume, arată că ființa sau lucrul respectiv apare sau revine într-o situație similară) Iarăși, din nou; ca totdeauna. *Tot pricina obștească... Iartă un rău.* CONACHI, P. 265. *Șezi aici pînă despre ziuă, că am să vin atunci tot eu să te iau.* CREANGĂ, P. 97. *Și numai iaca, și a treia oară, tot glcaba cea de cal vine și începe a mînca jăratic.* id. ib. 195. *Eu tot aceea sînt.* NEGRUZZI, S. I, 18. *Iată-mă! Tot eu, cea veche! Ochii? hai, ce mai pereche!* COȘBUC, P. I, 102. *Tot ei i s-a spovedit și de păfania lui.* VINEA, L. I, 59, cf. DEX. *Și nu știu cum s-a-mpărțit, Că tot mie mi s-a vînt!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 196. *Plînge, inimă, mai rele, Că tăt tu te-ai tras la ele.* FOLC. TRANSILV. I, 27. *Taci, inimă, taci, Că tot tu le faci.* ZANNE, P. II, 201. *Ginirele să-l porți toată ziua în spate, seara tot el zice că a ostenit.* id. ib. IV, 374.

3. (Exprimă periodicitatea, regularitatea) De fiecare dată, cu regularitate. *L-au tot apărat carii era pe lîngă dînsul.* M. COSTIN, O. 158. *Și așe tot om peste om cădе de să îneca.* NECULCE, L. 141. [Omul] *Tot cade și se rădică și iar cade în greșale.* CONACHI, P. 275. *Pe drum horea și doinea, iar buzduganul și-l arunca să spintece norii, de cădea departe tot cale de-o zi.* EMINESCU, P. L. 4, cf. DL, DEX. ◇ (Urmat de un num. ord.) *Dau ca bir tot al zecelea din copiii supușilor mei.* EMINESCU, P. L. 6. ◇ (Urmat de un num. card. adesea precedat de prep. „la", „pentru") *Și preoții să prindă arme asupra turcilor, așa cît tot pentru două sate să rămînă acasă un preot.* ȘINCAI, HR. II, 152/24. *După aceasta, tot la două-trei săptămîni, jupînesica Malca venea în Neamț.* CREANGĂ, P. 136. *Tot trei chifle, zece bani.* ZANNE, P. III, 520. ◇ (Urmat de un num. distributiv, indică ordinea) *Cuconii tot cîte unul i-au întrebat.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 6r/30. *Au ieșit din Iești oi cîte unul.* NECULCE, L. 166. *Se înșiră tot cîte unul-unul,*

pînă la poartă. CREANGĂ, P. 267. ◇ (În construcția *tot un* (sau *o*)... *și un* (sau *o*)..., indică o succesiune neîntreruptă de perechi) *Vorba veche: „tot un bou și-o belea".* CREANGĂ, P. 37. *După ei,... tot o fată și-un flăcău.* PĂCALĂ, M. R. 173.

4. Numai, exclusiv; fără excepție. *Să-l margă tot bine și cu năroc.* VARLAAM, C. 261. *Așea le tocmește și le înfrămșadză... cum am face tot bine.* id. ib. 269. *Pașa ... tot la dînsul trimete de lua vești.* NECULCE, L. 209. *Pereții caselor pri dinafară tot de marmure scump.* CANTEMIR, IST. 128. *N-am auzit să fie trăit bine amîndoi de cum s-au luat, ci tot cu cîrteală* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 206. *O livezuie tot de trandafiri.* GORJAN, H. IV, 46/28. *În dureri cunosc viața și în viață tot durere.* CONACHI, P. 104. *Ziua și noaptea se gîndește tot la necredința muierii.* FILIMON, O. I, 130. *Îi putem da și altceva, nu tot cap de om.* ISPIRESCU, L. 44. *Tot cinste ne-a făcut.* COȘBUC, P. I, 229, cf. DL, DEX. *Să-ngrădească ulița Tot cu in și cu pelin.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 61. *Și pe mine m-așteptau Tot cu foc și cu lumină Și cu dor de la inimă.* id. ib. 169. *Ți-oi da ghionturi și pistoale, De ți-or părea tot parale.* FOLC. MOLD. I, 77. *P-unde-n țară am umblat, Tot plînsori am căpătat Și de vaiete am dat.* BALADE, III, 139. *Parcă întîlnea tot surzi și muți.* ZANNE, P. II, 757. *Parcă tot ouă coapte mănîncă.* id. ib. IV, 34. ◇ (Întărește un substantiv sau un pronume) *Ba uneori, ca să-și mai ție de urît, tot ea vorbea și tot ea răspundea.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Dar tot voi sînteți de vină.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 131. ◇ Expr. **Tot unul și unul** v. unul. ◇ (Urmat de un adjectiv sau de un substantiv la pl.) *Vlasluieni tot de cei buni de gură și de pîră.* NECULCE, L. 180. *Au omorît... vro 40 pași, tot aleși, fruntea turcilor.* id. ib. 284. *Și cîte oștiri străine, și o droaie de cătane călări, tot nemți de cei mari, îmbrăcați numai în fir, au trecut în vremea copilăriei mele cu săbiile scoase prin Humulești.* CREANGĂ, A. 74. *Apoi dă, cumătră, se vede că și lui Dumnezeu îi plac tot puișori de cei mai tineri.* id. P. 31. *Tot oaspeți rari, Tot crai și tot crăiese mari.* COȘBUC, P. I, 57. *Mînînd printre ghilcei Mieluței tot frumușei.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 76. *La baie să-l trimetem Cu cincizeci de ianiceri, Tot feciori de mari boieri.* BALADE, I, 392. ✦ De tot, cu totul, în întregime, pe de-a-ntregul; complet. *Au bătut-o de moarte, făcîndu-o tot sînge* (a. 1816). IORGA, S. D. VII, 16. *Cerbul acela este bătut tot cu pietre scumpe, mult mai mari și mai frumoase decît aceste.* CREANGĂ, P. 217.

III. 1. Și astfel, și așa, oricum; în orice caz. *Eu vreu să-mi cerc norocul, chiar de o fi să mor... Tot mort sînt fără dînsa.* ALECSANDRI, T. I, 463. *De nu curge, macar picură, și cine mișcă tot pișcă.* CREANGĂ, P. 110. *Să faci... două scînduri la pat, că tot ne lipsește cîteva scînduri.* ISPIRESCU, L. 64. *Aseară tot se ducea frati-meu la tîrg, i-am dat carnea s-o vîndă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 66, cf. DL. *Eu tot trebuie să spun cuiva lucrurile astea.* V. ROM. noiembrie 1964, 41, cf. DEX. *Soacră, soacră, Poamă acră, De te-ai coace un an și o vară, Tot ești acră și amară.* ZANNE, P. IV, 610.

2. Cu toate acestea, totuși; încă. *Hie de ce boală vrea hi bolnav, tot să tămăduia.* VARLAAM, C. 110. *Acum ai îmbătrînit și tot nu te lași.* IST. Ț. R. 73. *Îi tăiase limba Leon... și tot voroviia și după tăietură.* MINEIUL (1776), 180r1/23. *Cu toate acelea greutăți, comisiunea tot a reușit ca să termine operatul său.* BARIȚIU, P. A. I, 562. *Pînă la vremea asta nici el de la sine, nici prietenii... tot nu l-au putut face să se însoare.* CREANGĂ, P. 142. *O haraba întreagă aș fi în stare să mănînc și parcă tot nu m-aș sătura.* id. ib. 210. *Parcă tot nu-mi vine-a crede că ești dusă pe vecie.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 9. *Răceala fusese încă și mai mare înainte; acum parcă tot se mai risipise.* AGÎRBICEANU, S. 29. *Chiar cînd traiul nu-mi convine, Decît mort, tot viu mai bine.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 73. *Voicu se întinse din nou pe pat, dar după cîtva timp simți că tot nu se poate odihni.* PREDA, D. 95. *De-aici pînă-n satul meu Ard două lumini de seu; Ziua plouă, noaptea ninge Și tot nu le poate stinge, Făr-inima mea cînd plînge.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 194. *Cinci a omorît Și tot n-a găsit.* BALADE, I, 283. *Mîncă mere, mîncă pere, Locul pitei tot nu piere.* ZANNE, P. IV, 82. *Am plătit datoria și tot dator am rămas.* id. ib. V, 259. ◇ (Cu funcțiune de corelativ al unei propoziții concesive sau prezumtiv-concesive) *Dar, macar că prea multe cheltuieli nu s-a făcut, tot n-au cuprins suma veniturilor.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 154/22. *Și de n-ar fi agiuns oști din multe părți într-ajutor nemților, tot și, l-ar fi dobîndit.* MUSTE, LET. III, 23/32. *Deși Zoe nu cunoștea adimenirile cochetăriei, tot însă ținu în lanțul ei pe fluturateeul tînăr.* NEGRUZZI, S. I, 21. *Deacă cumva acum te simți cam obosit de lunga digresiune zoologico-filologică..., apoi tot mai iartă-mă să adaog vreo două, trei cuvinte.* ODOBESCU, S. III, 32. *Măcar că au pățit multe, tot cearcă... să vadă.* CREANGĂ, P. 218. *Dacă se întîmpla să nu nimerească paserile cu săgeățile tot nu scăpau de dînsul.* id. ib. 245. *De-ar iubi bădița zece, De dorul meu tot nu-i trece.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 154.

C. S. n. Întreg, unitate. *Cu putință este a împărți un totul (lucru întreg) în atîte părți cîte vom voi.* ASACHI E. I, 50/20. *A lumilor răsfățate părțile înfeliurite, Pentru a-nchega pre totul, sînt înțelept potrivite.* CONACHI, P. 272. *Națiunile în omenire... produc, chiar prin diversitatea lor, armonia totului, unitatea.* BĂLCESCU, M. V. 3. *Propozițiile, după totul părților din care se compun, se împart în simple, compuse, pline.* I. POP, L. 34/3. *Între totalitatea fenomenelor care alcătuiesc marele tot, societatea, să nu fie oare aceeași legătură de cauzalitate ca și între fenomenele care alcătuiesc... natura?* IONESCU-RION, C. 55. *A fost un gemet întreit, Din totul inimii pornit.* COȘBUC, P. I, 287. *În acest letopiseț, compilatorul nu ajunge niciodată să deosebească elementul național de cel străin, ci vede într-însul un tot, absolut original și neatins de greșeală.* IORGA, L. I, 89. *Rezultă un tablou strict pictural, evocator al totului pentru cetitor.* IBRĂILEANU, S. L. 117. *Omul meu poate fi și o colectivitate, poate fi un tot.* ARDELEANU, U. D. 43. *Aceste două acte, din punct de vedere penal, apar ca un tot indivizibil.* COD. PEN. R.P.R. 553. *Academia este un tot divers.* D. GUSTI, P. A. 204. *Nenumărate opere ale lui Grigorescu îmbină într-un tot armonios frumusețea oamenilor cu minunatele peisagii subcarpatice.* CONTEMP. 1954, nr. 379, 3/5. *Un tablou este un tot simultan.* VIANU, L. R. 31. *În acest studiu, disciplinele matematice sînt considerate ca un tot.* CONTEMP. 1971, nr. 1 281, 8/2.

D. (În forma *tus-*) Element de compunere cu sensul „laolaltă", „împreună", care, atașat pe lîngă numerale cardinale, formează numerale colective ca: tu s c i n c i, tu s o p t. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., DL, DM. *Cu cît avem a face cu numere mai mari, cu atît numeralele colective formate cu tus- apar mai rar.* GRAM. ROM.² I, 191, cf. DEX, L. ROM. 1978, 347.

— Pl.: *toți, toate* și (învechit, f.) *tute,* (învechit, rar, m.) *tus.* — Gen.-dat. pl.: *tuturor, tuturora,* (învechit, rar) *toturor,* (regional) *tutulor.* — Și: (învechit și regional) **tótuluș** adj., (regional) **tăt, -ă** adj., adv. — Lat. **totus.**

TOTÁL, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. Care cuprinde totul²; întreg, complet, integral. V. g l o b a l. *Eclips total sau central.* GENILIE, G. 80/20. *Eclipsă totală.* BARASCH, M. II, 94/13, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În paguba totală mai intră lemnul de foc, replantarea, curățirea și pierderea productivității.* TITULESCU, D. 77. *Priveliște totală, pe amintiri te razimi, Te-ai copt încet în suflet ca miezul unei azimi.* PILLAT, P. 93. *Dar nu de aci s-a tras... ruina totală a familiei.* VINEA, L. I, 99. *Distrugerea totală a viefii.* H. LOVINESCU, T. 153. *Dezastrul total i se părea de acum inevitabil.* V. ROM. octombrie 1964, 36, cf. GEOM. SP. 75. *Evitarea totală a împrumutului nu*

a fost posibilă. IST. L. ROM. I, 55. *Eliminarea totală din relațiile interstatale a folosirii forței și a amenințării cu forța.* SCÎNTEIA, 1972, nr. 3 016. ✦ (Adverbial) Cu totul², în întregime. Cf. BARCIANU. *Îl acaparaseră total peripețiile proprii.* C. PETRESCU, C. V. 47. *Jupînul... se instală definitiv și total în locul ei.* TEODOREANU, M. II, 200. *Toate încercările de a separa total și definitiv romanul de viața amplă s-au soldat pînă la urmă cu un eșec.* V. ROM. iulie 1970, 86. [Unele cuvinte] *s-au putut asimila total, în timp ce altele... au rămas la periferia lexicului ca un element străin.* IST. L. ROM. I, 37. ✦ (Cu valoare de superlativ) Cît se poate de mare; deplin, desăvîrșit; absolut. *Față de slugile și de treburile curții arătau o totală nepăsare.* C. PETRESCU, R. DR. 116. *Citește sau se preface că citește, într-o totală indiferență.* SEBASTIAN, T. 56. *Au făgăduit în liste o abdicare totală de la voința lor.* ARGHEZI, S. VII, 262. *Totală dezinteresare de univers.* CĂLINESCU, C. O. 42. *Problemele... pot fi soluționate în totală neatîrnare de întrebările impuse.* VIANU, L. R. 37. *Mă invita să păstrez discreție totală.* CONTEMP. 1965, nr. 967, 1/6. *Inocența personajului vine din dezinteresul lui total.* V. ROM. ianuarie 1965, 207. *Obținusem o victorie decisivă, totală.* ib. iulie 1970, 34. ✦ (Despre actori) Care întrunește mai multe calități necesare unui spectacol teatral modern. *Actori... hai să nu zicem chiar totali, termen atît de uzitat — cel puțin cu o suficientă mobilitate fizică.* T februarie 1969, 90.

2. S. n. Întreg rezultat din însumarea părților, (învechit) t o t i m e; s p e c. sumă rezultată dintr-o adunare. Cf. LB. *Oricine să va însărcina cu contractu poștiilor i să va socoti drept zălog spre păzirea condițiilor și asigurarea statului totalu cailor și al furajului ce va avea prin toate stănțiile.* CR (1833), 101²/13. *Totalul veniturilor tuturor acestor mănăstiri* (a. 1834). URICARIUL, V, 355/25, cf. VEISA, I. 175²/20, STAMATI, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Știința așa-zisă universală nu este altceva decît totalul realizărilor științifice ale savanților diferitelor națiuni.* CONTEMP. 1949, nr. 160, 7/2. *Aveți o situație mai veche, gata calculată și verificată? Să facem o probă. Astupați totalul dumneavoastră și vă voi da totalul meu.* ARGHEZI, S. XI, 152. *În carnetul său își notă... totalul combustibilului consumat.* MIHALE, O. 191. *Sporul... va fi aproape egal cu totalul salariaților existenți în 1938.* SCÎNTEIA, 1971, nr. 9 011. *Un total de 351 de cuvinte.* IST. L. ROM. I, 49. ◇ L o c. a d v. **În total** = **a)** cu totul², una peste alta. *Căldurile au ținut, numai cu o întrerupere de vreo patru zile, în total opt zile.* CARAGIALE, O. VII, 443, cf. CADE; **b)** peste tot², pe de-a-ntregul. *Opera e inegală și nu i se poate aplica în total aceeași judecată.* IORGA, L. I, 297.

— Pl.: *totalt, -e.*

— Din fr. **total.**

TOTALITÁR, -Ă adj. **1.** (Despre regimuri politice) Care preconizează sau aplică totalitarismul; privitor la totalitarism, care ține de totalitarism. Cf. DL, DM, DN², DEX.

2. (Rar) Care cuprinde totalitatea elementelor unui ansamblu. *Lucrările nu le înfăptuia fiindcă voia să le facă atît de adînci și totalitare..., încît nu depășea niciodată faza fișelor.* CĂLINESCU, C. O. 24.

— Pl.: *totalitari, -e.*

— Din fr. **totalitaire.**

TOTALITARÍSM s. n. Regim politic autocrat care aplică dictatura unei minorități, prin conducerea și controlul întregii activități în stat, îngrădind libertățile democratice și practicînd o politică de forță și violență. Cf. DL, DM, DN², DEX.

— Din fr. **totalitarisme.**

TOTALITÁTE s. f. Tot² unitar rezultat din unirea elementelor aparținătoare; întreg (fără să mai rămînă pe dinafară nici unul dintre elementele lui componente); (învechit) totime. *Îi dedea rolul unei trein i din totalitatea armatei.* HASDEU, I. V. 244. [Spațiul] *ocupă totalitatea universului în infinit și eternitate.* MACEDONSKI, O. IV, 152, cf. DDRF, ALEXI, W. *Totalitatea acestor obiecte are o însemnătate secundară.* NAUM, IST. ART. 148, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tudor, care ajunsese să comande aproape totalitatea pandurilor, s-a distins în luptele de la Rahova.* OȚETEA, T. V. 98. *Așază ... opera lui în totalitatea literaturii naționale și comparate.* VIANU, L. R. 27. *Știe că orice fapt istoric particular aparține unei totalități și că își primește întreaga semnificație numai din legăturile lui.* L. ROM. 1953, nr. 1, 36. *Prin strălucirea lor expresivă, prin elevația lor contemplativă le selectăm din totalitate.* CONSTANTINESCU, S. I, 87. *Selectează cu dărnicie, din totalitate, pe cît posibil tot ce e tipic.* V. ROM. decembrie 1964, 116. *Genul epic include, efectiv, totalitatea literaturii de tip narativ.* ib. iunie 1970, 128. ◇ L o c. a d j. **În totalitatea lui** (sau **a ei**) sau **în totalitate** = în întregime, tot² **(A I 1)**, întreg. *Cartea... în totalitatea ei este prea grea.* MAIORESCU, L. 164. *O masă lichidă... se prăbușește în totalitatea ei, între două rînduri de munți, despicați pînă în temelie.* BOGZA, C. O. 336. *Realitatea trebuie să fie reprezentată în totalitatea ei, fără pitoresc ieftin.* T mai 1964, 8. *Un director reprezintă ziarul în totalitatea și în programul lui.* ARGHEZI, S. XI, 39. *Opera trebuie privită... ca o totalitate.* V. ROM. decembrie 1970, 100. *Privită în totalitate, culegerea este un ciudat și interesant amestec de critică extrinsecă și critică intrinsecă.* ib. februarie 1971, 85.

— Pl.: *totalități.*

— Din fr. **totalité.**

TOTALIZÁ vb. I. T r a n z. A face totalul **(2)**; a aduna. Cf. DDRF, CADE. *Trase un plic galben și însemnă repede cîteva cifre, le totaliză.* C. PETRESCU, A. 389. *Număra literele firmelor,... totaliza numărul birjelor și taximetrelor.* id. Î. II, 189, cf. DEX, FD III, 195. ✦ A întruni un număr de..., a însuma. *Se continuă astfel pînă cînd brîurile vor totaliza firele necesare urzelii.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 88. *Se construiesc cartiere și blocuri muncitorești totalizînd mii de apartamente.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 970. *Bibliografia lui, excluzîndu-se numeroasele reeditări, totalizează peste o sută de titluri.* V. ROM. iunie-iulie 1963, 431. *În turneul final al competiției, disputat la Helsinki, echipa Finlandei a totalizat 6 puncte.* RL 1977, nr. 10 324.

— Prez. ind.: *totalizez.*

— Din fr. **totaliser.**

TOTALIZARE s. f. Acțiunea de a t o t a l i z a; adunare, însumare. DN², DEX.

— V. **totaliza.**

TOTALIZATÓR, -OÁRE adj., s. n. **1.** Adj. Care totalizează, care însumează. Cf. DN².

2. S. n. Aparat care totalizează mecanic o serie de numere. Cf. CADE, DN², DEX.

— Pl.: *totalizatori, -oare.*

— Din fr. **totalisateur.**

TOTALMÉNTE adv. În mod complet, cu totul², pe de-a-ntregul, în întregime, cu desăvîrșire. [După Platon, opera de artă] *depinde totalmente de o lume transcendentă, lumea ideală a esențelor pure.* GHEREA, ST. CR. II, 19, cf. ALEXI, W., DL, DM, DN², DEX.

— Și: (rar) **totalmínte** adv. ALEXI, W.

— Din fr. **totalement,** it. **totalmente.**

TOTALMÍNTE adv. v. **totalmente.**

TOTÁLNIC adv. (Învechit, rar) Cu totul², în întregime. Cf. VEISA, I. 175²/22.

— **Tot²** + suf. *-alnic.*

TOTÁRCĂ s. f. v. **tătarcă.**

TOTDAÚNA adv. v. **totdeauna.**

TOTDEAÚNA adv. **1.** În tot timpul (de pînă acum); în toată vremea; mereu, oricînd, necontenit, pururea; (învechit) tutindeni. *Mustrarea... aceaea nemică nu socotea, ce totdeauna striga și să ruga.* VARLAAM, C. 253.

Totdeauna își întindea mintea după niște păreri nebunești. IST. Ț. R. 18, cf. LEX. MARS. 245. *Te-oi chiema totdeauna „fărtate".* BUDAI-DELEANU, T. V. 87, cf. CLEMENS. *Totdeauna voi lucra și voi propoved ui fapta bună.* MARCOVICI, D. 2/7. *Te-oi iubi totdeauna.* CONACHI, P. 101. *Să te știești a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară.* NEGRUZZI, S. I, 247, cf. POLIZU. *Trecutul și viitorul vor avea totdeauna cartea lor deschisă poeziei.* BOLLIAC, O. 45. *N-am mai primit de mult vești de la dv., de cari sînt totdeauna doritor.* CARAGIALE, O. VII, 175, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Totdeauna avusese el credința asta că după o bucurie mare trebuie să urmeze o supărare.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 187. *I se părea că toată lumea îl dușmănește și totuși se simțea mai fericit ca totdeauna.* REBREANU, I. 216. *Mie îmi plac și mi-au plăcut totdeauna entuziaștii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 28. *Totdeauna am fost încredințat că furnica este o ființă harnică.* CĂLINESCU, C. O. 43. *Publicul nostru a arătat totdeauna o pronunțată înclinație pentru operele marelui poet englez.* VIANU, L. U. 79. *Totdeauna lumea a fost privită într-un fel oarecare ca o minune.* BLAGA, Z. 17. *Nu totdeauna pacea a însoțit aceste meleaguri...* BARBU, PRINC. 69. *L-am îngropat pe dîmbul cu salcîmi de pe frontieră, ca să fie totdeauna plîns de ninsoarea frunzelor îngălbenite.* V. ROM. octombrie 1964, 61. *Au fost considerate totdeauna ca un element străin.* IST. L. ROM. I, 34. *Galbenă ca dumneata Voi găsi totdeuna!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 230, cf. A I 26, III 3. *Că-i veselă ca și luna, Și iubește totdeauna.* FOLC. TRANSILV. II, 87. *Dreptatea totdeauna ca untdelemnul plutește deasupra apei.* ZANNE, P. V, 284. ◇ Loc. adv. **Pentru totdeauna** = definitiv; pentru vecie. *Valahia și Moldavia vor fi pentru totdeauna scutite de a da bucate și alte provizii.* GT (1839), 63²/32. *Nimic nu rămînc decît să ne despărțim pentru totdauna.* FILIMON, O. I, 139. *Ea fu menită să poarte pentru totdeauna jugul în grumazi.* FM (1862), 23. *S-a statornicit în satul acela pentru totdeauna.* CREANGĂ, P. 139. *Trebuia deci să mă scol de la masă și de lîngă această iubire pentru totdeauna.* CAMIL PETRESCU, U. N. 113. *Inima-mi, această piatră vie,... Pentru totdeauna îi-o au ție.* VOICULESCU, POEZII, I, 106. *Povestirea copilului mi adusese aminte de toate cele de demult frumoase și pentru totdeauna pierdute.* SADOVEANU, O. VI, 602. *Ai înțeles numaidecît că... el a venit pentru totdeauna.* ARGHEZI, S. VIII, 319. *Te-am pierdut pentru totdeauna.* BLAGA, POEZII, 80, cf. 83. **Din** (sau **de**) **totdeauna** = de la început, în tot timpul; mereu, necontenit. *Obrazul să-ți descopăr n-o să viu! Și totuși, îl presimt de totdeauna.* PILLAT, P. 260. *Sufletul lui e în căutare. În mută secular căutare, De totdeauna.* BLAGA, POEZII, 193. *Manevrele de culise au fost din totdeauna o armă de temut a parveniților.* V. ROM. octombrie 1964, 97. ◇ Loc. adj. **De totdeauna** = obișnuit, cunoscut. *Ieși în curînd, schimbată în hainele ei de totdeauna.* EMINESCU, G. P. 71. *Ceea ce întreprindea era în concordanță cu convingerile lui de totdeauna.* V. ROM. septembrie 1970, 53.

2. De fiecare dată, în orice ocazie; de obicei, de regulă. *În rugă totdauna tăcută-i era buza.* HELIADE, O. I, 216. *Examenul anual totdauna se va face în cele cincisprezece zile dintîiu ale lunii lui aug.* CR (1833), 256²/3. *Angajamente trecătoare dictate mai totdauna de capriciu.* FILIMON, O. I, 135. *Cînd avea trebuință de asemenea lucruri, totdeauna supăra pe alții, iară mai ales pe frate-său, care avea de toate.* CREANGĂ, P. 38. *Și din drum, ca să-i ajute, Vin flăcăii totdeauna.* COȘBUC, P. I, 96. *La voi aleargă totdeauna Trudilu-mi suflet să se-nchine.* GOGA, POEZII, 5. *Oamenii cu necazuri întîi la grecul alergau fiindcă el nu era mîndru, îi asculta totdeauna și îi mulțumea măcar cu o vorbă bună.* REBREANU, R. I, 166. *Ca totdeauna, în toate cele bune se amestecă și ceva rău.* SADOVEANU, O. XVIII, 472. *Tu totdeauna ești bine informat.* ARGHEZI, S. XI, 43. *Se ducea la facultatea de litere ca auditor, așezîndu-se totdeauna în fruntea.* CĂLINESCU, C. O. 14. *Marița e de vină totdeauna.* STANCU, D. 353. *Se va cerceta totdeauna dacă nu este vorba de un obstacol.* ABC SĂN. 107. *Nu totdeauna un nou volum înseamnă o evoluție.* V. ROM. aprilie 1970, 94, cf. O. BÎRLEA, A. P. I, 314. *Cine deschide ochii după ce cumpără, cumpără totdeauna marfă proastă.* ZANNE, P. V, 229.

— Și: **todeaúna,** (învechit) **totdeún** (LEX. MARS. 245), (regional) **totdaúna, todaúna** (ALR SN V h 1 497), **todăúna** (ib.), **totdeúna, todeúna, tădeaúna** (ALR SN V h 1 497), **tătdaúna** (ib. h 1 497/53), **tădaúna** (ib. h 1 497), **tădăúna** (ib. h 1 497/76), **tădiúna** (ib. h 1 497) adv.

— **Tot**² + **de** + **a** + **una.**

TOTDEODÁTĂ adv. (Astăzi rar) Totodată. *Relele... ți s-au trimis din cer ca să se cerce credința ta și totdeodată să te învețe cum trebuie să te porți.* MARCOVICI, D. 15/26. *Trebuie totdeodată ca ea să poată dovedi folosul ce a adus.* BĂLCESCU, M. V. 5. *Avem totdeodată dinaintea ochilor imaginea clară și vie a acelei vînători pe care singură o permitea Platon cetățenilor republicei sale.* ODOBESCU, S. III, 76. *Cazul e jalnic și comic totdeodată.* CĂLINESCU, C. O. 14. *L-a luat și l-a pus în priza din baie, să telefoneze în voie, răsfățîndu-se totdeodată în apele albăstrii și călduțe.* VINEA, L. I, 69, cf. FORM. CUV. I, 220.

— **Tot**² + **de** + **o** + **dată.**

TOTDEÚN adv. v. **totdeauna.**

TOTDEÚNA adv. v. **totdeauna.**

TOTÉM s. n. Animal, plantă, rareori obiect, considerat ca strămoș și protector al unei ginți sau al unei fratrii în cadrul orînduirii gentilice. Cf. CADE. *Calul e un fel de animal sfînt, de totem.* RALEA, O. 58, cf. DEX.

— Pl.: *totemuri* și (rar, m.) *totemi.* CADE, DN².

— Din fr. **totem.**

TOTÉMIC, -Ă adj. Care se referă la cultul totemurilor, la credințe în totemuri; care aparține totemului, privitor la totem. Cf. DN². *Creează în sensul... artei etniilor negre (...așa-numitei arte totemice noi).* CONTEMP. 1966, nr. 1 005, 6/7, cf. DEX. ◇ (Adverbial) *Cauza trebuie căutată în aceeași dualitate resimțită totemic.* CONTEMP. 1971, nr. 1 294, 3/6.

— Pl.: *totemici, -ce.*

— Din fr. **totémique.**

TOTEMÍSM s. n. Cultul religios primitiv al totemurilor; credința în totemuri. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cea mai primitivă religie, cum a dovedit-o Durkheim, e totemismul, religie fără divinitate, fără personificare deci, bazată numai pe adorația unor forțe impersonale.* RALEA, S. T. II, 94. *Indiferent de factorii care au colaborat în timp la conturarea imaginii (...superstiții..., totemism...).* IST. LIT. ROM. I, 83, cf. DN², DEX.

— Din fr. **totémisme.**

TOTÍME s. f. (Învechit) Totalitate. *Totimea simțirii și a lucrării trupului.* PISCUPESCU, O. 125/13. *Această sumă să aibă a să adăogi din an în an, pînă după trecîrea de patru ani, cînd va ajunge totimea tributului pe un an.* AR (1829), 38²/29. *Totimea poporului Engliterei.* ib. (1829), 64¹/5. *Totime*[a] *răzășilor* (a. 1845). IORGA, S. D. XXI, 456. *Totimea siderală cu lumile din ea!* ALECSANDRI, POEZII, 387. *Totimea literaturii samănă o mozaică a căria pietricele, nepotrivite în flori și mărime, nu sînt unite cu ipsos.* RUSSO, S. 92, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. ✦ Total, sumă. *Totimea acestor trii porții este 8: 1 + 3 + 4 fac 8.* ASACHI, E. I, 175.

— Pl.: *totimi.* — Și: (rar) **toțíme** s. f.

— **Tot**² + suf. *-ime.*

TOTÍLCĂ s. f. v. **tutelcă.**

TOTÎRLĂ s. f. (Prin Olt.) **1.** Rotiță la scripeții iților. Cf. DAMÉ, T. 135, CADE. ✦ Rotiță de lemn la fusul cu care se răsucește lîna. Cf. CADE.

2. Rotula genunchiului. LEXIC REG. 43.
— Pl.: *totîrle.*
— Etimologia necunoscută. Cf. c o c î r l ă.

TÓTNICI s. m. v. **tatniș.**

TOTODÁTĂ adv. În același timp, simultan; deodată, concomitent; (rar) totdeodată. *Și în luna lui noiembrie au intrat în Țarigrad totodată cu alaiu împăratul și vezirul.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 189/3. *Clerul nostru pe atuncea avea înrîurire totodată și în alte popoară* (sec. XIX). URICARIUL, V, 149. *Pe-o lege dată Și scaiul și trandafirul răsar și cresc totodată.* CONACHI, P. 258, cf. 262. *Acum a făcut și nunta și cumătria totodată.* CREANGĂ, P. 102, cf. 279. *Totodată și văzură un porc mistreț mare fugind.* ISPIRESCU, L. 140. *Totodată, amîndoi Și-au amintit și de Maria.* IOSIF, P. 69, cf. TDRG, CADE. *Mahalaua...* [era] *un spațiu tragic și simbolic totodată.* T decembrie 1964, 40. *Îi răspunse... și totodată îl invită: — Să vii diseară la spectacol, moșule!* V. ROM. octombrie 1970, 31. *Să ne facă o groapă, Să ne-ngroape totodată.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 57.
— **Tot**[2] + **o** + **dată.**

TOTOLÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Bucov. și Maram.) A șifona, a mototoli. Cf. LEXIC REG. 22, 115.
— Prez. ind.: *totolesc.*
— Cf. m o t o t o l i.

TOTOLÓȚ s. m. (Prin Mold. și Transilv.) Cocoloș. Cf. CADE, ȘEZ. VII, 75, com. din HERECLEAN — ZALĂU.
— Pl.: *totoloți.*
— Formație expresivă.

TOTOREÁȚĂ s. f. v. **tortoreț.**

TOTORÉȚ s. m. v. **tortoreț.**

TÓTULUȘ adj. v. **tot**[2].

TÓTUNA adv. (Popular) **1.** La fel; același lucru. *Totuna-i dacă astăzi sau mîine o să mor.* EMINESCU, O. I, 127. *Dar nu-i totuna leu să mori Ori cîine-nlănțuit.* COȘBUC, P. I, 257. *Boier, răzeș, țăran supus era totuna în fața lui.* DELAVRANCEA, A. 102. *Deși măreți și meșteri, ei nu știu că totuna Sînt harfa cu vioara și flautul cu struna.* ARGHEZI, S. P. 96. *Nu-i totuna dacă un om ridică mîna spre frunte spre a indica o durere morală sau spre a se scărpina.* CĂLINESCU, C. O. 61. [Cine-i] *Străinul care-n mine pe mine mă desface, Făcîndu-mă totuna cu-o fiară sau c-un Crist?* PILLAT, P. 14. *Paraschiv se uita la el mereu, cu mîinile în buzunare, nemișcat și încremenit, parcă ar fi fost totuna cu peretele.* PREDA, M. 165. *Mîndră, ochișorii tăi Cum seamănă cu ai mei! Dar cum foc n-or semăna, Cînd gîndu ni-i totuna!* FOLC. TRANSILV. I, 228. ◇ E x p r. **A(-i) fi** (cuiva) **totuna** sau (rar) **a face totuna** (pentru cineva), se spune cînd, din mai multe alternative, cineva nu dă preferință nici uneia, socotindu-le pe toate pe același plan; indiferent, oricum. *De-acum ori să spun, ori să nu mai spun, că totuna mi-i.* CREANGĂ, P. 30. *Spune-le ce-ți place. Că pentru ei, ori viu, ori mort, Totuna face.* COȘBUC, P. I, 78. *L-am lăsat acolo, că-i era totuna...* VOICULESCU, POEZII, I, 46. *Pentru mine-i totuna.* SADOVEANU, O. X, 324. *Mie mi-i totuna! Puneți-mă unde vreți!* VINEA, L. I, 353. *Am trei surori: una zice să se facă ziuă, alta ba, iar a treia că i-i totuna* (Fereastra, patul și ușa). SBIERA, P. 319. (Eliptic) *Care dintre ei o fi rămas singur...? — Totuna, răspunse Mustea scurt.* BENIUC, M. C. I, 468.

2. Întruna, încontinuu. *De trei zile o țin totuna cu mesele și cu lăutarii.* ALECSANDRI, T. 552. *Îmbla totuna în vițelii.* SBIERA, P. 80. *El... totuna cugeta la aceea.* id. ib. 120. *Dracii totuna sfărîmă în cer gheață și fac piatră.* PAMFILE, VĂZD. 145.
— **Tot**[2] + **una.**

TÓTUȘI adv. Cu toate acestea, în ciuda celor spuse fără a ține seamă de cele anterioare; (regional) meghiș. *Cela ce să cearcă să răpască călugăriță, macar de nu o are nice răpi, acesta totuș va piiarde viața.* PRAV. 193. *Tătarîi totuși într-aceea noapte au plecat den tabără.* M. COSTIN, O. 162. *De vreame că totuși mi-i a muri, mai bine voiu muri creștin.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 137[v]/18. *Tătuș mai trăbuie încă luat sama.* ȘINCAI, I. 36/14. *Dar măcar era într-acest chip stricată, Totuș, precum s-arăta din făptură, Era prea bună și la călitură.* BUDAI-DELEANU, T. V. 40. *Unealtele... sînt cunoscute plugarilor, tătuși nu strică, încai pre ceule mai de frunte, a le pomeni.* ECONOMIA, 20/1. *Măcar că foarte mulți dintră romani știia limba latină cea gramaticească... tătuși mulțimea nu știia fără numai limba poporului.* MAIOR, IST. 265/25, cf. CLEMENS, LB, COSTINESCU. *Ești om purtat, știi mai bine decît mine; dar totuși te rog să mîi cu băgare de seamă.* CREANGĂ, P. 115. *Și dacă luna bate-n lunci Și tremură pe lacuri, Totuși îmi pare că de-atunci Sînt veacuri.* EMINESCU, O. I, 188. *Totuși, în fond ei erau foarte dușmani ideilor noi.* IONESCU-RION, S. 116. *Tînărul se ridică totuși puțin și, strîngînd mîna întinsă, răspunse.* REBREANU, R. I, 14, cf. 208. *În amurg filfîiau zdrențe roșii și negre și înfățișarea cerului prevestea o ploaie mare. Totuși trebuia să plec!* GALACTION, O. 78. *Peste cîteva zile, în comunicatul oficial e totuși o floare de bucurie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 423. *A găsit totuși, căci în viața sa aflase Zaharia Duhu și ceea ce nimeni nu mai credea că există.* C. PETRESCU, A. 330. *Totuși împînzisem poalele colinei.* VOICULESCU, POEZII, I, 45. *Voi recunoaște totuși, pe polița unică, Doar cărțile ce-ncuie perfecte amăgiri.* PILLAT, P. 87. *Și totuși, iată-mă venit În fața toamnei și-a tristeții.* I. BARBU, J. S. 12. *Totuș, încercările doamnei Solo nu treceau peste mediocritatea sărăcăcioasă a foilor aruncate... la gunoi.* ARGHEZI, S. XI, 30. *Împodobit domnește, în acest chip eu, totuși, Nu sînt acel de azi.* CĂLINESCU, L. L. 34. *Ne arde-apropierea, ochi in ochi, cum stăm. Și totuși tu-mi șoptești: „Mi-așa de dor de tine!"* BLAGA, POEZII, 36. *Era totuși în căutare de știri despre Ana.* VINEA, L. II, 264. *Pretindea că... o să poată fabrica mult doritul aur la care alții rîvnea și Principele, necrezînd totuși că o să-l vadă vreodată.* BARBU, PRINC. 180. *Mă apucai totuși de lucru, ce-i drept nu cu pasiunea de mai înainte.* V. ROM. mai 1963, 5. *Subliniind înfăptuirile oamenilor muncii din construcții, nu putem totuși trece cu vederea și neajunsurile care există încă în acest domeniu.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 904, cf. CL 1968, 29.
— Scris și: *totuș.* — Și: (învechit) **tótușile** adv. KLEIN, D. 488, LB, GHEȚIE, R. M.
— **Tot[u]**[2] + **și.**

TÓTUȘILE adv. v. **totuși.**

TOȚÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **tăuțesc.**

TOȚÉȘTE adv. v. **tăuțește.**

TOȚÍME s. f. v. **totime.**

TOU[1] pron. pos. m., adj. pos. v. **tău**[1].

TO[U][2] s. n. v. **tău**[2].

TOUT s. m. v. **tăut.**

TOVÁL s. n. Piele de bovine, porcine sau cabaline, tăbăcită cu substanțe vegetale ori sintetice, întrebuințată pentru fețe de încălțăminte, articole tehnice etc. *Pentru scumpie astăzi sosi și Alibașa Haidar cu 70 tuvale cordovane, ce tocmisăm de la el* (a. 1770). FURNICĂ, I. C. 29. *1 fus..., 2 toveli..., 12 cruci* (a. 1850). DOC. EC. 987. *„Bocăncile de toval", unse cu untură rîncedă ca să le aibă de sărbători.* CONV. LIT. XLIV[2], 656, cf. BARCIANU, ALEXI, W., NICA, L. VAM. 243, CADE. *Înainte mergea popa Ghiță, om trecut de cincizeci de ani, cu barba mai mult albă, cu cizme de toval, cu pieptar de oaie.* STĂNOIU, C. I. 31, cf. SCRIBAN, D. *Un turc uscat, înalt și mustăcios..., cu picioarele goale în ca-*

levri de lemn și toval. CAMIL PETRESCU, O. II, 68. ✦ Fig. (Familiar) Obraz (gros) al unei persoane (fără caracter). Cf. CADE, SCRIBAN, D., DM, DEX.

— Pl.: *tovaluri* (NICA, L. VAM. 243) — Și: (învechit) **továr** (TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, pl. *tovare* TDRG), **tuvál** (pl. *tuvale)* s. n., **továrā** (TDRG) s. f., **tovéli** subst. pl.

— Din ucr. **товар.**

TOVÁR[1] s. n. (Prin Ban. și Transilv.) Sarcină, povară. Cf. ANON. CAR., CADE, CL 1966, 119, GĂMULESCU, E. S. 196.

— Pl.: *tovare.* — Și: (prin Ban.) **továrā** s. f. CL 1966, 119, GĂMULESCU, E. S. 196.

— Din scr. **tovar.**

TOVÁR[2] s. n. v. **toval.**

TOVÁRĂ[1] s. f. v. **toval.**

TOVÁRĂ[2] s. f. v. **tovar[1].**

TOVÁRĂȘ, -Ă s. m. și f. **1.** Persoană considerată în raport cu alta, de care este legată prin viața, prin activitatea dusă în comun sau prin lupta pentru aceeași cauză; (popular) soț, (regional) ortac **(1)**, păitaș **(1)**. V. camarad, coleg, companion, confrate, însoțitor, partener. *Au chemat pre toți tovarășii săi.* SIMION DASC., LET. 182. *Cielalți, văzînd că nu mai vine a lor tovarăși, au luat acelaș drum.* IST. AM. 89[r]/3, cf. MAN. GÖTT. *Am mai multă puteare decît Africos și decît ai lui șase tovaroși* (a. 1783). GCR II, 131/39, cf. 130/10, MOLNAR, D. 59/30, CLEMENS, LB. *Soție bună, îngerul meu, Tovaroș vecinic.* HELIADE, O. I, 145. *Mă pomenii în drumu-mi tovarăș că aveam.* id. ib. 166. *Dorind... a merita oarecum votul publicului și a tovarășilor mici.* MARCOVICI, C. 5/20. *Văzînd grabnica ucidere a tovarășului său..., au tras asupra lui Robinson.* DRĂGHICI, R. 167/31. *De sînteți tovaroși ori frați..., Cum vreți puteți zice la cinc vă-ntrcabă.* PANN, P. V. I, 13/7. *Această societate ajunsese la 1820 să numere 200 000 de tovarăși.* GHICA, S. 97, cf. CIHAC, II, 283, LM. *Niște buni tovarăși întruniți la un loc după o zi petrecută în emoțiuni izolate.* ODOBESCU, S. III, 19. *La tovarășii săi spune veninoasele-i nimicuri.* EMINESCU, O. I, 150. *Flăcăul se scoală hotărît drept în picioare și urmează calea ce i-o arată ochiul tovarășului.* CARAGIALE, O. I, 370. *Sare jos repede de pe cal, ajută pe tovarășa lui să coboare.* id. ib. II, 299, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Își dăduse seama că s-ar coborî prea mult în ochii tovarășilor lui.* REBREANU, I. 31. *În niște zile călduroase de vară, se hotărî pentru niște țărmuri de mare, împreună cu o tovarășă.* BACOVIA, O. 241, cf. TOPÎRCEANU, O. A. II, 58, SAHIA, N. 32. *M-am găsit pe drum cu el și am pornit de tovarăș.* VISSARION, B. 125. *Deodată văzui mîhnirea amintirii în ochii tovarășului meu.* SADOVEANU, O. VI, 500, cf. BART, S. M. 83, ARGHEZI, P. T. 180. *Nu prea pot fi un tovarăș agreabil pentru niște oameni tineri.* CĂLINESCU, E. O. I, 124. *S-ascunse într-o peșteră... Tovarăși nu avea.* BLAGA, POEZII, 74. *Îl scruta mereu pe acel tovarăș,... în care ei puseseră atîtea nădejdi.* CAMIL PETRESCU, O. II, 24. *Se ținuse mai deoparte tocmai ca să facă servicii mai bune tovarășilor săi.* V. ROM. decembrie 1954, 37. *Negru Vodă trece Cu tovarăși zece.* ALECSANDRI, P. P. 186. *Bieții copilași, în ziua aceea se farmă cît îmblă cînd acasă, cînd la tovarăși, tot pregălindu-se pentru sară.* ȘEZ. III, 179. *Tovaroșii că-i venea,... Armele că le găta.* GRAIUL, I, 107, cf. ALR II 4 385. *Fudulul are doi tovarăși: prostia și sărăcia.* CADE. (Prin analogie) *Urieș între copaci,... te-ai mărit Mai presus de-a tăi tovarăși, ai dat umbră, ai rodit.* CONACHI, P. 204. *Feliparul... Tovarăș are colțul vechi de stradă.* GOGA, POEZII, 185. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „de" sau, rar, la dativ, indică felul legăturii sau împrejurările în care s-a realizat, implicit durata ei) *Polidor, carile în toată vreme au fost tovarăș patimilor mele* (a. 1800). GCR II, 180/8. *Iaca și tovarășii mei de cetate.* ALECSANDRI, T. II, 9. *Luîndu-și rămas bun de la tovarășii lui de oaste..., porneșle la drum cîntînd.* CREANGĂ, P. 297. *Tovarașii de drum... se așază la o masă.* CARAGIALE, O. I, 220. *Și gîndului vostru mă faceți părtaș, Și glumelor voastre, tovarăș.* GOGA, POEZII, 30, cf. REBREANU, R. I, 232. *Se așeză și privi tovarășii de așteptare.* C. PETRESCU, C. V. 128. *Dintre toți frații, tovarăș de joacă nu-i putea fi cu adevărat decît cel mai puțin depărtat prin vîrstă.* CĂLINESCU, E. 55. *Am așteptat cu un viu interes filmul acesta realizat de o tovarășă de suferințe.* CONTEMP. 1949, nr. 158, 9/2. *Prietinul dascălilor, tovarășul lor de vremuri bune și rele.* SADOVEANU, E. 116, cf. V. ROM. august 1970, 134. *Frățior de vitejie, tovarăș de haiducie.* BALADE, II, 259. ◇ *Tovarăș de viață* sau (rar) *tovarășul vieții* = soț, soție. *Găsim că e drept să ne alegem noi înșine tovarășii vieții noastre.* ALECSANDRI, T. I, 410. *Ai un tovarăș de viață excelent, care te înțelege.* C. PETRESCU, Î. II, 236. *Tovarășă de viață* = soție. Cf. DL. ✦ Nume dat unei ființe, unui lucru etc. care însoțește pe cineva sau care stă cu cineva în mod constant. *Ce s-au făcut deprindirea? Acel iubit tovarăș, care îm stăpînea poftile mele* (a. 1750). GCR II, 48/31. *Nu am alt tovarăș decît durerile mele.* CONACHI, P. 99, cf. ALEXANDRESCU, O. I, 339. *În sobă arde focul, tovarăș mîngăios.* ALECSANDRI, P. III, 5. *Calu-i alb, un bun tovarăș, Înșeuat așteapt-afară.* EMINESCU, O. I, 103. *La toată întîmplarea calul, tovarășul tău, te-a mai sfătui și el ce ai să faci.* CREANGĂ, P. 198. *Străin cum sînt..., Hei, cucule, tu-mi ești tovarăș bun!* COȘBUC, P. I, 289. *Se și spune despre cîntece și dansuri că ele sînt un tovarăș nedespărțit al poporului.* CONTEMP. 1953, nr. 353, 1/1, cf. BENIUC, C. P. 85. *Vin bărbătesc, putere de oțel, Tovarăș bun îmi ești în ceasuri grele.* BRAD, O. 15. ✦ (Întrebuințat izolat sau înaintea numelui sau a titlului unei persoane) Termen folosit între oamenii muncii cînd se adresează unul altuia sau cînd vorbesc de un al treilea. *Privește la ea, tovarășe Filip!* SAHIA, N. 30. *Zeci de alte tovarășe ... s-au calificat.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 396. *La hotelul aeroportului ne-a servit o tovarășă.* SADOVEANU, în V. ROM. septembrie 1970, 21. *Ce facem, tovarășă doctor?* H. LOVINESCU, T. 404. *Au venit mereu tovarăși de la București, l-au ținut la curent cu treburile lor comune.* T august 1964, 77. *Gata poveste, tovarăș inginer.* O. BÎRLEA, A. P. II, 395. (Familiar sau ironic; în forma abreviată *tov) Tovule, tovule,... ce întîmplare... Să te văz.* PAS, Z. III, 167. *Așa, tovilor, o făcurăm și p-asta! spuse metalurgistul.* id. ib. IV, 228.

2. Asociat, părtaș. *Va urea ori el sau moștenitorii lui să să facă tovaroș la heleșteu, răspunzînd cheltuiala pă jumătate.* CARAGEA, L. 9/19. *Părinții nu să trag la judecată pentru alișverișurile copiilor lor, fără de numai de să vor dovedi că și ei au fost tovaroși cu copiii lor* (a. 1780). GCR II, 125/27. *Se duce în locuri depărtate să se întîlnească cu tovarășii săi în pricina negoțetoriei lor.* GORJAN, H. I, 24/24, cf. COSTINESCU. *Se puseră tovarăși și se făcură negustori.* ISPIRESCU, ap. CADE. *După zece ani, ajuns la parte, după alți cinci, tovarăș pe din două cu stăpînul său.* DELAVRANCEA, H. T. 18. *Vorbea serios..., parc-ar fi pus la cale cu un tovarăș o afacere de sute de mii de franci.* SANDU-ALDEA, U. P. 13. *Mai au parte la tîrlă și proprietari mai mici de oi, tovarășii, cari, ca foști ciobani, au ajuns să aibă și ei cioporul lor propriu.* PĂCALĂ, M. R. 294. *Dacă sînt complice, vreau să fiu și tovarăș.* VINEA, L. I, 45. *Tovarăș să-l socotim, Gălbenețul să ne-mpărțim.* TEODORESCU, P. P. 574. *Tatăl meu și tatăl măriei tale au fost tovarăși la o vărzărie.* ȘEZ. IV, 5, cf. ALR I 1 793, ALR SN I h 15, ib. h 16, ib. v h 1 375.

3. (Învechit) Membru de rînd al unei unități militare. *Să de de tot polcovnicul cîte 100 ruble, de rocmistru cîte 30 și de chihai și de stegariu cîte 10, și de tot tovarășul, de unul, cîte 5 ruble.* NECULCE, L. 273.

— Pl.: *tovarăși, -e* și (regional) *tovareși* (ALR I 1 793/710, 898). — Voc. și: *tovarășul, -a.* — Și: (regional) **továroș, -ă, továreș, -ă** (ALR I 1 793/708, 990, ALR II 4 385/172), **tovăriș, -ă** (ALR I 1 793/144, 158, 744,

ALR II 4 385/235), **tovărîş, -ă** (ALR I 1 793/727, ALR II 4 385/705) s. m. şi f.
— Din ucr. **товарищ**, rus. **товарищ**.

TOVÁREŞ, -Ă s. m. şi f. v. **tovarăş**.

TOVÁRÎŞ, -Ă s. m. şi f. v. **tovarăş**.

TOVÁRÎŞ, -Ă s. m. şi f. v. **tovarăş**.

TOVÁROŞ, -Ă s. m. şi f. v. **tovarăş**.

TOVAROŞÍE s. f. v. **tovărăşie**.

TOVĂLÁŞ s. n. Toval mai subţire (folosit la căptuşitul obiectelor de piele). Cf. NOM. MIN. I, 380, DM.
— Pl.: *tovălaşuri*.
— **Toval** + suf. *-aş*.

TOVĂRÁT, -Ă adj. v. **tovărît**.

TOVĂRĂŞÉL, -ÍCĂ s. m. şi f. Diminutiv al lui tovarăş. *Ţi-a fost toţi tovărăşei Şi mi-au dat şi gălbenei.* TEODORESCU, P. P. 576, cf. SFC VI, 50.
— Pl.: *tovărăşei, -ele*. — Şi: **tovărăşică** s. f.
— **Tovarăş** + suf. *-el*. — **Tovărăşică** : cu schimbare de sufix.

TOVĂRĂŞÉSC, -EÁSCĂ adj. Care e specific relaţiilor dintre tovarăşi, care se petrece între tovarăşi; prietenos, amical. *Spiritul de emulaţie, de întrecere tovărăşească sînt proprii spiritului nou care domneşte în fenomenul vieţii noastre culturale.* CONTEMP. 1948, nr. 108, 4/2. *Critica tovărăşească şi permanentă care i se face... îl determină... să se schimbe.* ib. nr. 110, 16/2. *S-au îndreptat spre casa de cultură din parc unde a avut loc o reuniune tovărăşească.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 382. *Organiza „reuniuni tovărăşeşti", cu bufet şi tombolă.* PREDA, R. 110, cf. FD III, 196.
— Pl.: *tovărăşeşti*.
— **Tovarăş** + suf. *-esc*.

TOVĂRĂŞÉŞTE adv. În mod tovărăşesc, ca între tovarăşi. *Nu e tovărăşeşte să dai înapoi şi să şovăi. Trebuie să mă ajuţi.* V. ROM. ianuarie 1954, 112.
— **Tovarăş** + suf. *-eşte*.

TOVĂRĂŞÍ vb. IV. Refl. (Prin sudul Transilv. şi nord-vestul Ban.) A se face tovarăş **(2)** cu cineva; a se asocia, a se întovărăşi. Cf. POLIZU, A II 7, 12, III 3, 16.
— Prez. ind.: *tovărăşesc*.
— V. **tovarăş**.

TOVĂRĂŞÍCĂ s. f. v. **tovărăşel**.

TOVĂRĂŞÍE s. f. **1.** Faptul de a fi **tovarăş (1)** cu cineva; relaţia dintre tovarăşi, legătură bazată pe raporturi tovărăşeşti; (învechit şi regional) ortăcie. *Au fost luat frăţie şi tovărăşie oarecînd... să oştească amîndoi.* N. COSTIN, LET. II, 38/22. *Unii... s-au întors împreună cu înţeleptul Odisef... pentru ca să să despărţească de tovărăşie celoralalţi* (a. 1750-1780). GCR II, 84/21, cf. CLEMENS, COSTINESCU, ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Mă sfiesc... să mărturisesc şi acum, după zeci de ani de tovărăşie în înţelegere, să spun că am fost prieteni.* V. ROM. septembrie 1970, 52. (Fig.) *O atîta de lungă şi aşa de cu sminteal[ă] tovărăşie cu lumea* (a. 1750). GCR II, 47/29. ✦ Prezenţă a unei persoane alături de alta, companie; grup de tovarăşi **(1)**; societate. Cf. CLEMENS. *Pravila cum trebuie să vieţuiască în cită vreme să află... cu acea tovărăşie.* GOLESCU, Î. 73, cf. LB. *Mă aflu cu totul singur şi lipsit de toată tovărăşia.* DRĂGHICI, R. 80/2, cf. POLIZU, COSTINESCU, LM. *Să ia omul ista, la drum, cu vorba şi, cînd se trezeşte, cine ştie unde a ajuns; bun lucru... tovărăşia asta.* CREANGĂ, P. 119. *Sînt omul cel mai vesel cînd am tovărăşie.* CONV. LIT. XIII, 31, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Atingerea aceasta i se păru blîndă ca o alinare şi ca o tovărăşie în singurătatea ce o înconjura.* REBREANU, I. 254. *Era într-o mare tovărăşie de domni şi doamne.* CAMIL PETRESCU, U. N. 163. *Poate să vii şi într-o tovărăşie, eu nu mă supăr.* SADOVEANU, O. IX, 155. *Căuta mai ales tovărăşia mamei sale.* VINEA, L. I, 102. *E o bancă tare, o alee umedă şi o tovărăşie lipsită de graţie.* T august 1964, 77. ◇ Loc. adv. **În tovărăşia (cuiva)** = împreună cu (cineva), în compania (cuiva). *A şede fără treabă în tovărăşia unui bătrîn comandant.* NEGRUZZI, S. I, 39. *Ne-am simţit ca în tovărăşia unor vechi şi buni prietini.* HOGAŞ, M. N. 91. *Se simţea deosebit de bine în tovărăşia poveştitorului.* SADOVEANU, E. 95. *Ar vrea să viziteze muzeele în tovărăşia mea.* T iunie 1964, 10. *El îşi puse în aplicare programul schiţat în tovărăşia lui Arzumanian.* V. ROM. ianuarie 1965, 25. ◇ Expr. **A ţine** (cuiva) **tovărăşie** = a sta cu cineva pentru a nu-l lăsa singur, pentru a-l distra; a ţine cuiva de urît. *Am venit cu însumi la tine-n puşcărie, Trimis de Lăpuşneanul, să-ţi fiu tovărăşie.* ALECSANDRI, T. II, 124, cf. CADE. *Au fost îngropate oase şi lucruri sortite să ţină tovărăşie morţilor.* C. PETRESCU, R. DR. 56. *O carte-mi fine-ades tovărăşie.* ISANOS, V. 393. *Punea pe careva din străinii aduşi cu sine să ţină tovărăşie muşteriilor.* V. ROM. ianuarie 1970, 14. ✦ (Adverbial; pe lîngă verbe ca „a merge", „a porni"; prin Mold.) Ca tovarăşi (de drum); împreună. *De-aici pînă la Călugăreni om merge tovărăşie.* SADOVEANU, O. X, 562. *Era vorba să vie pe la mine pe-acasă şi să pornim tovărăşie.* id. ib. XVI, 136, cf. ALR II 4 386/414, 531, 537, 605. ✦ (Învechit) Tovarăş **(1)**, camarad. *Dorea să aibă un aşea strein drept tovărăşie în călătoria ce era să facă.* DRĂGHICI, R. 16/22. *Un om ascultător şi cu braţ tare, din neamul dacilor. Avîndu-l pe acela tovărăşie, treci munţele.* SADOVEANU, O. XII, 28.

2. Asociere, participare la o întreprindere (comercială); întovărăşire, asociaţie, (învechit, rar) ortăcie, (regional) ortăluc. *Să-m răspunzi pentru cele ce am fost scris dum[i]tale ca să fim fraţi la tovaroşie nigoţitoriei* (a. 1738). IORGA, S. D. XII, 38. *O socoteală de tovărăşie la negoţ* (a. 1768). id. ib. VIII, 3. *Cît cîştig aduce tovăroşia să împarte la toţi tovaroşii.* CARAGEA, L. 39/32, cf. HELIADE, A. 100/20. *Soţietăţi sau tovărăşii de neguţători.* CR (1832), 269[1]/13, cf. POLIZU, COSTINESCU, LM, DDRF. *Tovărăşia pusă la cale merse de minune.* SANDU-ALDEA, D. N. 16. *Forma cea mai simplă de tovărăşie este cînd un pescar lucrează cu un „ajutor".* ANTIPA, P. 766, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Roşca aducea tovărăşiei doi cai.* SADOVEANU, P. M. 294. *Făcură... tovărăşie pentru vînătoare.* ARGHEZI, S. V, 131. *De la tovărăşia ce au avut între ei, i-a rămas dator cu o căldare de bani.* ŞEZ. IV, 5, cf. ALR SN I h 16, ALRM SN I h 10. (Glumeţ) *Ar trebui ceva de făcut să putem scăpa de ciţiva mîncăi; căci tovărăşia nu ni se părea dreaptă.* CREANGĂ, A. 101. ◇ Loc. adv. **În tovărăşie** = în asociaţie, ca părtaş. *Dobîndeşte un brevet pentru debit de tutun în tovărăşie cu fratele său.* SADOVEANU, E. 93, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Ară în tovărăşie.* ALR II 5 091/723. ◇ (Adverbial; regional) *Ară tovărăşie.* ib. 5 091/551. ✦ (Învechit) Alianţă. *Hatmanii leşeşti, văzîndu-se închişi şi părăsiţi de tovărăşiia moldovenilor..., au scos a doua zi toată oastea... să să apere de năvala turcilor.* M. COSTIN, L. 72.

— Pl.: *tovărăşii*. — Şi: (regional) **tovăroşie, tovăruşie** (A III 3), **tovaroşie** s. f.
— **Tovarăş** + suf. *-ie*.

TOVĂRĂŞÍRE s. f. (Regional) Întovărăşire. Cf. A III 2.
— Pl.: *tovărăşiri*.
— V. **tovărăşi**.

TOVĂRĂŞÍŢĂ s. f. (Astăzi rar) Tovarăşă **(1)**; însoţitoare. *La a sa tovărăşiţă Face semne şi-i arată.* DONICI, F. II, 21/4. *Ne îndeletnicim a face un pat, ferit de frig, pentru nenorocita noastră tovărăşiţă.* RUSSO, S. 170. *Pentru ce gîndeşti că vreu să mă-nsor cu d-ta? Pentru că sînt singur şi vine o vîrstă unde are cineva trebuinţă de o tovărăşiţă.* NEGRUZZI, în PR. DRAM. 479. *Era atras de frumoasa mea tovărăşiţă.* GANE, N. III, 88. *Chem la mine tovăroşiţa ce ştii.* CONACHI, P. 239, cf.

222, DDRF. *Şase tovarăşi ai noştri, dintre care două tovărăşiţe.* ALAS 5 II 1933, 3/1, cf. SCL 1977, 189, ALR II/1 MN 67, 2 628/362, A III 2. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „de"; indică felul legăturii de tovărăşie **(1)** sau împrejurările în care s-a stabilit, implicit durata ei) *Aceeaşi prefacere o vedeam şi în tovărăşiţele mele de drum.* GANE, N. III, 105. *Dacă nu mi-ar fi fost ruşine de tovărăşiţa mea de zbor, aş fi trîntit un hohot de rîs.* id. ib. II, 220. ◇ Fig. *Abia depărta... lipsa, astă nedespărţită tovărăşiţă, care-l ţinea strîns în îngheţatele ei braţe.* NEGRUZZI, S. I, 206. *Figura îndărătnică şi nedespărţită, tovărăşiţă a căpăţiiului ei de noapte, lua fel de fel de forme fantastice.* GANE, N. I, 18.

— Pl.: *tovărăşiţe.* — Şi: **tovăroşiţă** s. f.

— **Tovarăş** + suf. *-iţă.*

TOVĂRÍ vb. IV v. **tovări.**

TOVĂRÎ vb. IV. (Prin Ban.) **1.** Tranz. şi refl. A (se) încărca, a (se) împovăra. Cf. ANON. CAR., TDRG, CADE. *Iară Gruia să ducea, De blagă să tovărea Şi pră murgu să suia.* POP., în JAHRESBER. III, 303.

2. Refl. (Regional) A se îngrăşa (Vălcani — Sînnicolau Mare) *S-o tovărît ca ş-un porc.* ALR II/1 MN 49, 2 266/47.

3. Refl. A se năpusti asupra..., a tăbări pe... *Celalalt s-au tovărît la blidul cel cu carnea.* ŢICHINDEAL, F. 94/14, cf. CADE. *Pătru... Pră ficiori să tovărea, Sfărăma-i ca lemnile.* POP., în JAHRESBER. III, 293. *S-a tovărît asupra mea.* Com. din ORAVIŢA.

— Prez. ind.: *tovărăsc.* — Şi: **tovări** vb. IV.

— Din scr. **tovariti.**

TOVĂRÎT, -Ă adj. (Prin Ban.) **1.** Încărcat, împovărat. *Că toţi or fost buni curaţi, Pe seama voastră cruţaţi. Şi luară nenumăraţi, Să pornească tovăraţi.* RETEGANUL, TR. 38.

2. (Despre femei) Gravidă, însărcinată (Vermeş — Lugoj). Cf. ALRM I/II h 288/77.

— Pl.: *tovărîţi, -te.* — Şi: **tovărát, -ă** adj.

— V. **tovări.**

TOVĂROŞÍE s. f. v. **tovărăşie.**

TOVĂROŞÍŢĂ s. f. v. **tovărăşiţă.**

TOVĂRUŞÍE s. f. v. **tovărăşie.**

TOVÉL subst. (Prin nordul Munt.) Topor mic. RĂDULESCU-CODIN.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

TOVÉLI subst. pl. v. **toval.**

TÓVIŞTE s. f. (Regional) Loc unde stau vitele ziua la odihnă; zăcătoare, (regional) staniştе (Vulcan). A III 5.

— Pl.: *tovişti.*

— Din scr. **tovište.**

TOVOLÍE s. f. (Regional) Şliţ la pantaloni (Valea Lungă Cricov — Pucioasa). Cf. ALR II 3 309/762.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

TOXEMÍE s. f. (Med.) Intoxicaţie generală datorată acumulării unei cantităţi excesive de toxine în sînge, consecinţă a insuficienţei funcţionale a organelor cărora le revine sarcina eliminării lor. Cf. DN², D. MED., DEX.

— Din fr. **toxémie.**

TÓXIC, -Ă s. n., adj. **1.** S. n. Otravă **(1).** Cf. DRLU, LB, POLIZU, CIHAC, I, 282, COSTINESCU. *Voi nu puteţi şti că fermenţii cei mai dulci pot produce toxice primejdioase.* CARAGIALE, O. V, 89, cf. ALEXI, W., BIANU, D. S., SEVERIN, S. 142. *Alcoolul, trecînd de la mamă la foetus, obişnuieşte organismul acestuia cu toxicul.* MARINESCU, P. A. 124, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Pufină durere este ca un toxic ce imunizează organismul împotriva otrăvii.* CĂLINESCU, B. 402. *Toxicele excitante sau calmante.* V. ROM. iulie 1954, 219, cf. D. MED., DEX.

2. Adj. Care are proprietatea de a otrăvi **(1)**; otrăvitor **(1).** *Substanţele toxice (veninoase).* MAN. SĂNĂT. 165/6, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Putem vaccina cu substanţe ce nu dau turbarea şi care nu sînt toxice, în doze mici.* BABEŞ, O. A. I, 129. *Cu toată sensibilitatea foarte mare a celulei nervoase faţă de substanţele toxice, ea prezintă o mare rezistenţă.* MARINESCU, P. A. 57, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Laptele de var şi vitriolul,... tot ceea ce e toxic şi corosiv.* BOGZA, A. Î. 98. *Factorii toxici producători ai arteriosclerozei.* PARHON, B. 107. *Substanţele toxice folosite în lupta împotriva insectelor dăunătoare.* CONTEMP. 1954, nr. 379, 5/1. *Se va evita stropirea hranei şi a vegetaţiei verzi, întrucît devin toxice pentru animale.* VÎN. PESC. mai 1964, 9. *Uneori... apar tulburări provocate reflex sau prin resorbţia unor produse toxice.* ABC. SĂN. 107, cf. DEX.

— Pl.: *toxici, -ce.* — Şi: (învechit) **tóxică** (LB, CIHAC, I, 282, ALEXI, W.) s. f., **tósic, -ă** (scris şi *tossic)* adj.

— Din lat. **toxicum,** fr. **toxique,** it. **tossico.**

TOXICÁT, -Ă adj. v. **intoxicat.**

TÓXICĂ s. f. v. **toxic.**

TOXICITÁTE s. f. **1.** Proprietate a unor substanţe chimice sau a unor medicamente de a fi toxice. *Toxicitatea arsenicului.* SCRIBAN, D. *Toxicitatea se poate modifica.* DANIELOPOLU, F. N. II, 27. *Bolnavii vor fi avertizaţi asupra medicamentelor cu toxicitate mare.* BELEA, P. A. 171. *Locul unde mortalitatea peştilor e mai abundentă nu corespunde locului cu toxicitatea maximă.* VÎN. PESC. februarie 1964, 4, cf. DN², DER, D. MED., M. D. ENC.

2. (Med.) Proprietate a unor microbi de a elibera toxine dăunătoare organismului în care se dezvoltă. Cf. DER, M. D. ENC.

— Din fr. **toxicité.**

TOXICOFÓR, -OÁRE adj. (Despre vieţuitoare) Care conţine substanţe toxice (pentru om). DL, DM, DN², DEX.

— Pl.: *toxicofori, -oare.*

— Din fr. **toxicophore.**

TOXICOGÉN, -Ă adj. Care produce o substanţă toxică. DN².

— Pl.: *toxicogeni, -e.*

— Din fr. **toxicogène.**

TOXICOLOÁGĂ s. f. v. **toxicolog.**

TOXICOLÓG, -Ă s. m. şi (rar) f. Specialist în toxicologie. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN², M. D. ENC., L. ROM. 1977, 145.

— Pl.: *toxicologi, -ge.* — Şi: (învechit) **toxicoloágă** s. f. SCRIBAN, D.

— Din fr. **toxicologue.**

TOXICOLÓGIC, -Ă adj. Care aparţine toxicologiei, privitor la toxicologie. Cf. CADE, SCRIBAN, D. *Studii şi cercetări toxicologice.* DL, cf. DM, DN², M. D. ENC.

— Pl.: *toxicologici, -ce.*

— Din fr. **toxicologique.**

TOXICOLOGÍE s. f. Disciplină care studiază natura substanţelor toxice, proprietăţile lor fizice şi chimice, precum şi acţiunea lor asupra organismului. Cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. *Cercetătorii laboratorului de toxicologie... au realizat şi experimentat un nou produs.* VÎN. PESC. august 1964, 5, cf. DN², DER, D. MED., M. D. ENC.

— Din fr. **toxicologie.**

TOXICOMÁN, -Ă s. m. şi f. Persoană care suferă de toxicomanie. *Trebuie să-ţi mărturisesc că nu-mi plac*

psihopații, mai ales toxicomanii. VINEA, L. I, 155. *Nu sînt filantrop,... nici fumător, nici toxicoman, și teafa tot nu-mi ajunge.* id. ib. 368, cf. DN², M. D. ENC.

— Pl.: *toxicomani, -e.*
— Din fr. **toxicomane.**

TOXICOMANÍE s. f. Obișnuința de a introduce în organism cantități crescînde dintr-o substanță toxică, în scopul repetării unor senzații și trăiri neobișnuite, euforice. Cf. DN², DER, D. MED., M. D. ENC.

— Din fr. **toxicomanie.**

TOXICÓZĂ s. f. Forma clinică cea mai gravă a tulburărilor acute de nutriție și digestie ale sugarului. Cf. DN², DER, D. MED., M. D. ENC.

— Din fr. **toxicose.**

TOXIINFÉCȚIE s. f. (În sintagma) *Toxiinfecție alimentară* = îmbolnăvire acută, provocată de consumarea alimentelor contaminate cu diverși germeni și care se manifestă prin simptome gastrointestinale grave, febră, tulburări nervoase etc. Cf. DN², DER. *Stafilococul auriu poate fi cauza unor toxiinfecții alimentare grave.* ABC SĂN. 342, cf. 72, D. MED., M. D. ENC.

— Pronunțat: *-xi-in-*. — Pl.: *toxiinfecții.*
— Din fr. **toxi-infection.**

TOXIINFECȚIÓS, -OÁSĂ adj. De toxiinfecție; referitor la toxiinfecție. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-xi-in-fec-ți-os.* — Pl.: *toxiinfecțioși, -oase.*

— **Toxiinfecție** + suf. *-os.*

TOXÍNĂ s. f. (Mai ales la pl.) Substanță organică în general de natură proteică, cu acțiune toxică, de origine microbiană, vegetală sau animală. *Toți microbii producători de boale (patogeni) secretă astfel de toxine: ai febrei tifoide, ofticei, colerei, pneumoniei etc.* BIANU, D. S. 473. *Diferitele toxine sau otrăvuri produse de microbi ce au infectat corpul animal.* ENC. VET. 9, cf. CADE. *Este necesară eliminarea toxinelor din organism.* BELEA, P. A. 214, cf. DER. *Acesta neutralizează toxina tetanică din sîngele bolnavului.* ABC SĂN. 354, cf. 358, D. MED., M. D. ENC.

— Pl.: *toxine.*
— Din fr. **toxine.**

TOXOPLASMÓZĂ s. f. Boală parazitară, congenitală sau dobîndită, provocată de un gen de protozoare. *Toxoplasmoza are o evoluție variabilă: la sugar, în special, formele encefalitice sînt mortale sau produc malformații importante.* ABC SĂN. 359, cf. D. MED. *Toxoplasmoza congenitală, în general foarte rară, este însoțită de... calcificări cerebrale... și tulburări psihomotorii.* ib., cf. M. D. ENC.

— Din fr. **toxoplasmose.**

TOZ adj. v. **tos.**

TÓZĂ s. f. (Prin Ban. și Transilv.) Tabacheră **(1).** Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 196, CV 1951, nr. 3, 47, ALR I 1 541/77, ib. 1 544/9, 12, 26, 28, 49, 65, LEXIC REG. II, 84, TEAHA, C. N. 275. ✦ (Prin Bucov.) Cutie de tablă în care se ține bomboanele în prăvălie. LEXIC REG. 118.

— Pl.: *toze.* — Și: **tózną** (L. COSTIN, GR. BĂN. II, 196, ALR I 1 544/26, 28), **tózlă** (ALR I 1 544/49, 65, LEXIC REG. II, 84), **dóză** (com. din CUZDRIOARA — DEJ) s. f.

— Din germ. **Dose.**

TÓZLĂ s. f. v. **tóză.**

TOZLÚC s. m. v. **tuzluc¹.**

TÓZNĂ s. f. v. **tóză.**

TPIÚ interj. v. **ptiu.**

TPR interj. v. **ptru.**

TPRĂ interj. (Repetat) Cuvînt care imită strigătul natural al curcanului (Prundu Birgăului — Bistrița). Cf. ALR II 5 742/219.

— Onomatopee.

TPRI interj. v. **ptri.**

TPRIU interj. v. **ptri.**

TPRU interj. v. **ptru.**

TPRUȘ interj. v. **ptru.**

TPRUȘCĂLÍ vb. IV. Intranz. (Regional; despre cai) A strănuta (Săndulești — Turda). Cf. BUL. FIL. VII—VIII, 368, ALR II/I MN 7, 6 851/334.

— Prez. ind. pers. 3: *tprușcălește.*
— Formație onomatopeică. Cf. magh. prüszkől.

TPTROA interj. v. **ptru.**

TR¹ interj. (Adesea repetat sau cu „r" prelungit) **1.** Cuvînt care imită strigătul natural al turturelei și al porumbelului. Cf. ALR II 5 752/762, ib. 5 753/102, 723, 848, 876, 987.

2. Cuvînt care imită strigătul natural al bibilicii. Cf. ALR II 5 745/260, 784.

— Și: **tru** interj. ALR II 1 753/723, 848, 876, 987.
— Onomatopee.

TR² interj. v. **ptru.**

TRA subst. (Grecism învechit) Fir de aur (utilizat la țesături, la podoabe). *Peteala, adică tra, cu care a nunți ... să împodobesc mireasele* (a. 1777-1782). FURNICĂ, I. C. 56. *Cu firu, cu sîrmă, cu tra și cu mătasă pusă pe haine, în loc de șiretu* (a. 1777-1782). id. ib.

— Pl.: ?
— Din ngr. τρᾶ.

TRABÁNT s. m. (Învechit) **1.** (La pl.) Corp de gardă format din pedestrași (înarmați cu halebarde), recrutați dintre străini; (la sg.) soldat din acest corp, d o r o b a n ț; însoțitor (al unui principe, al unui șef militar). *În această cetate era o garnizoană de trabanți, cărora le poruncise de a se ține bine acolo pînă la cel din urmă om.* BĂLCESCU, M. V. 408. *Mi-am făcut loc printre trabanți pentru a putea afla la duca, după ordinul ce mi-ai fost dat, parola.* I. NEGRUZZI, S. V, 480, cf. STAMATI, D., GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U. *Trabanții sau dorobanții sînt amintiți... în număr mare în armata lui Mihai Viteazul.* STOICESCU, C. S. 117.

2. (Astron.) Satelit. *Cîi patru trabanți a lui Joe s-au descoperit întîia oară ochiului înarmat cu telescopul lui Galilei.* IC. LUM. (1841), 331¹/27, cf. STAMATI, D. *Luna este cunoscută în astronomie subt numire de trabant sau satelit (slugă) a pămîntului.* BARASCH, M. II, 82/20, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U. ✦ P. gener. (Rar) Corp ceresc; astru. *Trabanții îi poartă deasupra, în mînă, înaltul.* BLAGA, POEZII, 191.

— Pl.: *trabanți.*
— Din germ. **Trabant,** it. **trabante,** fr. **traban.**

TRÁBĂ s. f. v. **treabă.**

TRABÓLȚĂ s. f. v. **tărăboanță¹.**

TRABÓNȚĂ s. f. v. **tărăboanță¹.**

TRABÚC s. n. Țigară de foi. V. h a v a n ă. *Miroase strașnic a funingine de lignit amestecat cu trabuco popular.* CARAGIALE, O. II, 106, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tovarășul meu merse un timp alături, molfăind inseparabilul rest de trabuc.* C. PETRESCU, C. V. 267, cf. SCRIBAN, D. *În cleștele degetelor de la mîna stîngă el ține în dreptul gurii un trabuc.* ARGHEZI, S. VII, 132. *Lumina groasă, roșie, a trabucului.* BOGZA, A. Î. 311. *Trăgea întruna din trabuc.* STANCU, R. A. IV, 356. *Scutura scrumul trabucului pe covor.* PAS, L, I, 155. *Trase un*

fum din veşnicul său trabuc parfumat. VINEA, L. I, 241. *Mai aprinde şi tu un trabuc pînă vin!* V. ROM. aprilie 1969, 7. (Fig.) *Pe cerul albastru, printre stele, se arătă... un trabuc uriaş... Se stinseră luminile. Zeppelinul continua să se plimbe netulburat.* PAS, Z. II, 249.

— Pl.: *trabucuri.* — Şi: (învechit) **trabúco** s. n.
— Din it. **trabuco,** germ. **Trabuko**[zigarre].

TRABÚCO s. n. v. **trabuc.**

TRAC[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură bruscă şi scurtă. V. t r a n c[1]. *Scoase o săgeată din tolbă, o aşeză la arc şi trac! trase o săgeată.* ISPIRESCU, L. 74, cf. BARCIANU, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DEX.

— Onomatopee.

TRAC[2] s. n. Stare emotivă de care sînt cuprinse unele persoane (mai ales artiştii) cînd trebuie să apară în public. *Cunoştea prea bine ravagiile tracului, el, care de altfel ori s-a găsit în faţa profesorului examinator.* CAMIL PETRESCU, N. 10. *Eşti nerăbdător?... Şi eu am trac.* C. PETRESCU, O. P. II, 216. *Tocmai acuma să ai... tracul debutantului?* TEODOREANU, M. II, 390, cf. SCRIBAN, D. *Tracul actorilor ce aveau să înfrunte publicul parizian.* T august 1964, 107. *Echipa noastră a început jocul cu un uşor trac, astfel că adversarul a deschis scorul.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 905.

— Din fr. **trac.**

TRAC[3] subst. (Prin vestul Transilv.) Lopată cu care se bagă pîinea în cuptor. REV. CRIT. IV, 146.

— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

TRAC[4]**, -Ă** s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care făcea parte dintr-o veche populaţie indo-europeană din Tracia; (la pl.) populaţia care locuia în Tracia; (învechit) tracian. *Din thrachi rodul lor trăgîndu-se.* C. CANTACUZINO, CM I, 10, cf. DRLU. *Multe răzmiriţi a urmat între geţi şi traci* (a. 1843). DOC. EC. 787. *Regii barbari ai strămoşilor celor vechi, tracii.* SADOVEANU, O. IX, 343, cf. SCRIBAN, D. *Herodot spune că, după indieni, cei mai numeroşi erau tracii.* GRAUR, I. L. 203. *În prima epocă a fierului... se delimitează ariile de locuire a celor două grupuri indo-europene: tracii şi ilirii.* IST. ROM. I, 146, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Adj. Care aparţine Traciei sau tracilor[4] **(1),** originar din Tracia; privitor la Tracia sau la traci; tracic. Cf. BARCIANU. *Se-naltă glasul morii ca o rugă Către zeul trac.* PILLAT, P. 152. *Deosebirile dialectale care existau între graiurile trace, getice şi dacice.* PUŞCARIU, L. R. I, 272. *Euridice, fata tracă.* BLAGA, POEZII, 364. *Limba tracă era vorbită în antichitate în nordul Peninsulei Balcanice.* GRAUR, I. L. 203. *După alţii, albuneza ar fi de origine tracă.* IST. L. ROM. II, 313. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de traci. *Părerile referitoare la substratul limbii române au variat în decursul timpului, vorbindu-se, rînd pe rînd, de tracă, iliră, daco-moesiană.* IST. L. ROM. II, 313, cf. DEX.

— Scris şi: *thrac.* — Pl.: *traci, -ce* şi (învechit, m.) *trachi.*
— Din lat. **Thraeus.**

TRACASÁ vb. I. T r a n z. A-i face cuiva griji, a deranja, a tulbura, a sîcîi, a plictisi. Cf. ALEXI, W., DN[3], M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *tracasez.*
— Din fr. **tracasser.**

TRACASÁRE s. f. Faptul de a t r a c a s a sau de a fi tracasat. Cf. M. D. ENC., DEX.

TRACASERÍE s. f. (Franţuzism rar) **1.** Greutate, dificultate. Cf. ALEXI, W.

2. Vorbă, glumă care provoacă vrajbă. Cf. ALEXI, W.

— Pl.: *tracaserii.*
— Din fr. **tracasserie.**

TRACATRÚCĂ s. f. (Regional) Petardă care produce mai multe detunături succesive (întrebuinţată de copii ca jucărie). Cf. ARHIVA, XXIV, 237, SCRIBAN, D., BL VI, 171.

— Pl.: ?
— Din ngr. τρακατροῦκα.

TRACHILIÁL s. n. v. **trahil.**

TRACIÁN, -Ă s. m. şi f. (Învechit) Trac[4] **(1).** *Cu vreme fieratecii tracieni, o parte îmblînziţi fiindu, să politiciră.* BUDAI-DELEANU, LEX., cf. DRLU. *Tracienii trecea Istru şi noapte[a] îşi încărca dobitoacile cu pămîntu amestecat cu năsip de aur* (a. 1843). DOC. EC. 787.

— Pronunţat: *-ci-an.* — Pl.: *tracieni, -e* şi (rar) *traciani, -e.* DRLU.
— **Tracia** + suf. *-can.*

TRÁCIC, -Ă adj. Trac[4] **(2).** *Darius se hotărăşte a-i ataca prin Europa şi trece Bosforul tracic pe un pod de vase.* XENOPOL, I. R. I, 31, cf. BARCIANU, SCRIBAN, D. *Cultura primei epoci a fierului pe teritoriul patriei noastre este o cultură tracică.* IST. ROM. I, 147. *Un text mai lung s-a găsit... într-un tumul tracic.* H. DAICOVICIU, D. 19, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tracici, -ce.*
— Din lat. **thracicus.**

TRACIRÁ vb. I. R e f l. (Învechit, prin nordul Munt.) A-şi face loc, a se strecura, a pătrunde. UDRESCU, GL.

— Prez. ind.: *tracirez.*
— Etimologia necunoscută.

TRÁCITĂ s. f. v. **traistă**[1].

TRACNÁ vb. I. I n t r a n z. (Despre cai) A se lovi, în mers la trap, cu picioarele dinapoi la cele de dinainte. V. c o s i. *Pentru caii care tracnează, defect care îi expune la loviri şi la sărituri în galop, se va face o potcoavă uşoară dinapoi şi grea la picioarele dinainte.* ENC. VET. 253.

— Prez. ind. pers. 3: *tracnează.* — Şi: (regional) **tragná** vb. I. Com. din CLUJ.

— Cf. fr. t r a q u e n a r d „trap defectuos al calului".

TRÀCO-DÁC, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care făcea parte din triburile trace care au locuit în Dacia; (la pl.) populaţia tracă din Dacia. *Studiile despre limba traco-dacilor.* IST. L. ROM. II, 313.

2. Adj. Care aparţine traco-dacilor; privitor la traco-daci; traco-dacic. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de traco-daci; traco-dacică. Cf. IST. L. ROM. II, 313.

— Pl.: *traco-daci, -ce.*
— **Trac**[4] + **dac.**

TRÀCO-DÁCIC, -Ă adj. Traco-dac **(2).** ✦ (Substantivat, f.) Limba traco-dacă. *Elemente moştenite din traco-dacică în limba română.* SCL 1954, 11.

— Pl.: *traco-dacici, -ce.*
— **Trac**[4] + **dacic.**

TRACOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul civilizaţiei şi limbii tracilor. *În ultimele decenii, tracologia... a înregistrat progrese sensibile.* L. ROM. 1980, 281.

— Din fr. **thracologie.**

TRÁCSĂR s. m. (Prin Ban.) Strungar de canele. Cf. ALR II 6 485/2, 29, 36, 47, 53, 76.
— Pl.: *tracsări.* — Și: **troácslăr** s. m. ALR II 6 485/76.
— Din germ. **Drechsler.**

TRACȘEÁ s. f. v. **transee.**

TRACT[1] s. n. (Învechit) **1.** Ținut, regiune; unitate administrativ-teritorială, d i s t r i c t. *Într-acesta dară tract a tot trupului Dachiii, multe năroade la istorici să pomenesc lăcuitori.* CANTEMIR, HR. 67. *Funtamenturile s-au aruncat pre unde acum iasle ... Hesia, Mesnia și tot tractul carele cu numele Franconiii să cunoaște.* id. ib. 277. *Neamul acesta era... lățit prin tracturile ce se întind de la oșteazele Țărigradului până la Bizia și mai departe.* ȘINCAI, HR. I, 285/8. *Protopopul fu întrebat despre numărul sufletelor din tractul său.* BARIȚIU, P. A. I, 463. *Prin unele tracturi protopopești, afară de protopopi abia se mai afla cîte un preot.* FM (1861), 111[1]/21. *În numele tractelor va face... reprezentațiunea cuvenită.* ib. 118, cf. BARCIANU, ALEXI, W. ◆ (Rar) Parte a unei case; etaj. Cf. ALEXI, W.

2. Cale de comunicație importantă; drum (urmat de cineva). *Purcegînd cu oastea spre răsărit și luînd traetul pe de ceea parte de Dunăre..., pre toți i-au biruit.* CANTEMIR, HR. 220. *Poienile, drumurile, obștestile tracturi și alte asemenea sînt hotare firești* (a. 1833). ap. TDRG, cf. CIHAC, II, 418, CADE. *Moldova se găsea în mare parte goală pe tracturile cele mari.* SADOVEANU, O. X, 77. *Să pornească pe tractul tătăresc, în lungul Prutului.* id. ib. 185, cf. SCRIBAN, D., SCL 1959, 402.

3. Circulație, trafic (de persoane și animale). *O mlaștină bine frămîntată de copite și picioare era dovadă a tractului bogat și neîntrerupt către luminatul scaun al Moldovei.* SADOVEANU, O. X, 100. *Popasurile începură a le face la hanuri unde era mai mult tract.* id. ib. XIII, 874.
— Pl.: *tracturi.* — Și: **traht** (SCRIBAN, D.), **traș** (ap. PAMFILE, I. C. 435) s. n.
— Din lat. **tractus,** germ. **Trakt,** pol. **trakt.**

TRACT[2] s. n. (Med.) Ansamblu de țesuturi sau de organe care se înlănțuie, formînd un sistem. *O creștere în greutate a organelor, exceptînd suprarenalele, tiroidu și tractul genital.* PARHON, B. 166, cf. DN[2]. ▭ *Tractul gastro-intestinal.*
— Pl.: *tracturi.* — Și: **tráctus** s. n. DN[2], DEX.
— Din lat. **tractus.**

TRACT[3] s. n. (Ieșit din uz) Foaie sau broșură de propagandă. Cf. SCL 1977, 189.
— Pl.: *tracte.*
— Din fr. **tract,** engl. **tract.**

TRACTÁ[1] vb. I. T r a n z. A exercita o forță de tracțiune asupra unui vehicul. *Combina... este tractată de tractorul K.D.-35.* CONTEMP. 1955, nr. 463, 3/3, cf. DN[2]. *Micșorarea consumului de carburanți necesari tractoarelor care pun în funcțiune și tractează aceste mașini.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 845, cf. M. D. ENC.
— Prez. ind. pers. 3: *tractează.*
— Derivat regresiv de la **tractat**[2].

TRACTÁ[2] vb. I v. **trata.**

TRACTÁBIL, -Ă adj. v. **tratabil.**

TRACTAMÉNT s. n. v. **tratament.**

TRACTÁRE[1] s. f. Acțiunea de a t r a c t a[1] și rezultatul ei; tracțiune **(1).** Cf. M. D. ENC.
— V. **tracta**[1].

TRACTÁRE[2] s. f. v. **tratare.**

TRACTARISÍ vb. IV v. **tratarisi.**

TRACTARISÍRE s. f. v. **tratarisire.**

TRACTÁT[1] s. n. v. **tratat.**

TRACTÁT[2]**, -Ă** adj. Remorcat. *Celălalt capăt al drumului străbătut de CT_2R (așa se numește noul tip de combină tractată pe două rînduri...) se află la Otopeni.* ap. HRISTEA, P. E. 139, cf. M. D. ENC.
— Pl.: *tractați, -te.*
— După fr. **tracté.**

TRACTĂȚIE s. f. v. **tratație.**

TRACTĂLUÍ vb. IV v. **trătălui.**

TRÁCTE subst. pl. (Învechit, rar) Tratație. *Pot lua și tracte de alun* [= alumn]. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 125.
— Din lat. **tracta, -ae.**

TRACTÍR s. n. **1.** (Astăzi rar) Han; ospătărie, birt. *Toți orbește năvălesc, Cum și acei ce n-au stare și-n tractiruri locuiesc.* BELDIMAN, O. 8/22. *Au stătut la un tractir de lîngă limanul numit Bauhmaus.* DRĂGHICI, R. 310/1. *Am trecut prin... Volchersdorf, tîrgușor cu un bun tractir, unde am poposit.* KOGĂLNICEANU, S. 10. *Jucîndu-se în cărți pe la tractiruri.* C. STAMATI, P. 306. *Hanurile, tractirurile, otelurile.* RUSSO, S. 19. *S-a mutat de la tractir într-un palat mare.* NEGRUZZI, S. I, 86, cf. POLIZU. *Mă pornii spre tractirul unde ședeam.* DACIA LIT. 285/13, cf. CIHAC, II, 418, GHEȚIE, R. M. 462, BARCIANU, ALEXI, W. *Beam cu marinarii vin dulce în tractire afumate.* M. I. CARAGIALE, C. 40, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Te cuibărești prin putrede tractire, Să plîngi pe neaua anilor trecuți.* VOICULESCU, POEZII, II, 148, cf. SCRIBAN, D. *Ce-ai făcut din casa noastră...? Han, tractir?* H. LOVINESCU, T. 218, cf. VAIDA, CABA, SĂL. 101. ◆ (Învechit) Tratație (cu mîncare și băutură), o s p ă t a r e; cinste. *Toți trăiesc cu desfătare, Cu tractir, cu pompă mare* (a. 1818). GCR II, 225. ◇ E x p r. **A sta de tractir** = a se ține de chefuri. *Nu stau de război, ci stau de tractiri la baluri.* DIONISIE, C. 179, cf. SCRIBAN, D.

2. (Regional) Casă de toleranță; bordel. Cf. DDRF, SĂGHINESCU, V., CADE, SCRIBAN, D. *„Eu sînt" se zice la trahtir, nu la autoritate.* ARGHEZI, S. XI, 26. *Aici bărbați noaptea să nu ne-aduci, că nu e tractir!* CĂLINESCU, C. N. 229, cf. ȘEZ. XIX, 112, COMAN, GL. ◇ F i g. *Mahalaua e un tractir.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 295. ◇ E x p r. **A se certa ca la tractir** = a se certa fără jenă. Cf. COMAN, GL.
— Pl.: *tractire* și *tractiruri,* (rar, m.) *tractiri.* — Și: (regional) **trahtír, traítír** (COMAN, GL., UDRESCU, GL.), **troctír** (VAIDA, CABA, SĂL. 101) s. n.
— Din rus. **трактир.**

TRACTIRGÍU s. m. (Învechit) Persoană care ține un tractir, h a n g i u; birtaș. *Tractirgii..., tiutungii, teslari* (a. 1820). ap. N. A. BOGDAN, C. M. 104. *Tractirgiul... i-au cerut să-i plătească cele ce băuse și mîncase.* C. STAMATI, P. 306. *Ține, nu mai zice că tractirigiul „Leului de aur" nu-i milostiv; be, mănîncă.* NEGRUZZI, S. III, 205, cf. BARCIANU, CADE.
— Pl.: *tractirgii.* — Și: **tractirigíu** s. m.
— **Tractir** + suf. *-giu.*

TRACTIRIGÍU s. m. v. **tractirgiu.**

TRACTIRÍȚĂ s. f. (Învechit) Soție de tractirgiu; hangiță; birtășiță. *Apucase la scărmănat pe tractiriță.* C. STAMATI, P. 306.
— Pl.: *tractirițe.*
— **Tractir** + suf. *-iță.*

TRACTIRUÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit, rar) A discuta, a analiza, a trata **(4).** *Cetățenii Parisului... au tractiruit zîsele acei cărți, adică au ținut sfat cu divan.* DIONISIE, C. 226, cf. TDRG, SCRIBAN, D.
— Prez. ind.: *tractiruiesc.*
— Din germ. **traktieren.**

TRACTOBÎR subst. (Prin Bucov.) Vită tînără. LEXIC REG. 110.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

TRACTÓR s. n. Autovehicul cu mare putere de tracțiune, folosit în agricultură, silvicultură, construcții etc. pentru a remorca diverse utilaje, mașini sau vehicule; p. ext. acest vehicul împreună cu utilajul pe care îl remorchează, spec. plug mecanic. Cf. NICA, L. VAM. 243. *Tractorul sau plugul cu motor cu benzină, diverse sisteme, este foarte uzitat pe cîmpia noastră.* PRIBEAGUL, P. R. 92. *Lumea nouă se folosește de tractoare.* SADOVEANU, O. XVII, 364, cf. CONTEMP. 1951, nr. 223, 4/5, SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 402. *Punînd la jug tractorul În loc de boi molatici, ar într-un ceas ogorul.* CĂLINESCU, L. L. 30. *De calitatea lucrărilor cu tractorul depinde în mare măsură producția la hectar.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 52. *Rolul principal... revine stațiunilor de mașini și tractoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 769. *Pluguri trase de tractoare.* BENIUC, V. 133. *Alt tractor trăgea deodată un agregat de cinci semănători.* MIHALE, O. 27, cf. LĂNCRĂNJAN, C. III, 138, FD III, 194. *Ca cum ar hi arat cu tractoriu, așă ira o urmă di mare.* O. BÎRLEA, A. P. I, 232. *Avem tractoare de-arat.* FOLC. MOLD. II, 39. ◇ *Tractor rutier* v. rutier.
— Pl.: *tractoare.*
— Din engl. **tractor.**

TRACTORÍST, -Ă s. m. și f. Persoană care conduce un tractor; mecanic de tractor. *Rolul unei cunoscute și energice tractoriste.* CONTEMP. 1948, nr. 104, 22/4. *An absolvit cursuri și școli de tractoriști și de combinieri.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 553. *Eu aș vrea să mă fac tractorist.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 163. *Tractoriștii au prins flori lu faruri.* IL mai 1965, 18. *S-aud tractoriști cîntînd.* FOLC. MOLD. II, 76.
— Pl.: *tractoriști, -ste.*
— **Tractor** + suf. *-ist.*

TRACTORÎȚĂ s. f. (Regional) Tractoristă. Cf. UDRESCU, GL.
— Pl.: *tractorițe.*
— De la **tractorist,** cu schimbare de sufix.

TRACTUÁL, -Ă adj. (Învechit) Care aparține unui tract[1] **(1),** de tract. *Află preoții și învățătorii, cît și creștinii, să se înțeleagă înainte de alegere cu părintele protopop tractual.* ap. BARIȚIU, P. A. III, 180, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.
— Pronunțat: *-tu-al.* — Pl.: *tractuali, -e.*
— Din lat. **tractualis.**

TRÁCTUS s. n. v. **tract[2].**

TRÁCȚIE s. f. v. **tracțiune.**

TRACȚIÚNE s. f. **1.** Exercitare a unei forțe asupra unui vehicul pentru a-l aduce și a-l menține în stare de mișcare, tractare[1]; deplasare a unui vehicul, mișcare a unui mecanism, sub acțiunea unei astfel de forțe exercitate asupra lui; tras[2] **(I 1),** (popular) trăsură **(A I 2),** (regional) trăsoare **(1).** Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Rîvnea la un vehicul cu tracțiune mecanică.* C. PETRESCU, A. 310, cf. DS, SCRIBAN, D. *Categorie specială de elemente de mașini, numită elemente de tracțiune..., din care mai fac parte lanțurile și curelele de transmisie.* SOARE, MAȘ. 119. *Conducerea gospodăriei a repartizat la secerișul grîului și orzului 11 secerătoare-legătoare cu tracțiune mecanică.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 394. *Tracțiunea lui... este puternică și continuă.* VÎN. PESC. mai 1964, 4, cf. M. D. ENC. ◇ *Forță de tracțiune* = forța pe care un organ de propulsie o exercită asupra unui vehicul pentru a-l pune și a-l menține în mișcare. Cf. M. D. ENC. ✦ Transport **(1).** *Serviciu de tracțiune.* ALEXI, W. *Cai... pentru tracțiune grea.* CĂLINESCU, E. O. I, 125. ✦ Serviciul de mișcare a vagoanelor la căile ferate. Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Șef de tracțiune.* id. ib., cf. SCRIBAN, D.
2. (Impropriu) Solicitarea la întindere a unui corp. *Firul de teron e moale, călduros, mai rezistent decît lîna de trei ori la tracțiune.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 849, cf. M. D. ENC.
— Pronunțat: *-ți-u-.* — Pl.: *tracțiuni.* — Și: (învechit) **trăcție** s. f. ALEXI, W.
— Din fr. **traction.**

TRADAFÍR s. m. v. **trandafir.**

TRÁDĂ s. f. (Învechit, rar) Trădare. Cf. BARONZI, L. 122, DDRF.
— Postverbal de la **trăda.**

TRADESCÁNȚIA s. f. Plantă erbacee perenă, cu tulpini subțiri și frunze verzi sau roșii-violacee, uneori dungate sau pestrițe, cultivată ca plantă decorativă de apartament *(Tradescantia zebrina).* V. telegraf. Cf. M. D. ENC.
— Din **Tradescantia** [zebrina], numele științific al plantei.

TRADIDÁN s. n. v. **tratidan.**

TRÁDIE s. f. v. **tragă[1].**

TRADIMÎNT s. n. v. **trădămînt.**

TRADIRUÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, rar) A transmite (oral), prin tradiție **(1).** *Învățătura... și altor noroade europenești le-au împărtășit și le-au tradiruit.* ȚICHINDEAL, F. 404/7.
— Prez. ind.: *tradiruiesc.*
— Din germ. **tradieren.**

TRADITÓR s. m. v. **trădător.**

TRADÍȚIE s. f. **1.** Informație (cu conținut real, legendar sau semilegendar) privitoare la anumite fapte, evenimente din trecut, transmisă oral de-a lungul timpului; (învechit) paradosis. V. trădanie. *Tradițiunile indiene și chineze trecură la babiloneni.* HELIADE, O. II, 66, cf. I, 380. *Tradiții să numesc fapte istorice, carile... să păstrează prin împărtășiri din gură în gură.* AR (1829), 140[1]/41, cf. VALIAN, V., STAMATI, D. *Cîntece și tradiții fac una, ele se tălmăcesc și se întregesc.* RUSSO, S. 16, cf. ARISTIA, PLUT. *Deși istoria nu pomenește, tradiția ne spune.* NEGRUZZI, S. I, 183. *Miron și alți hronicari au scris mai toți după tradiții.* id. ib. 202, cf. POLIZU. *Tradițiunea spune... că odinioară ar fi fost două movile.* ODOBESCU, S. II, 182. *Tradiții poporane române din Bucovina* [Titlu]. MARIAN, T., cf. ȘĂINEANU, D. U. *Culegere de tradiții populare.* CADE. *Tradițiunea alăptării lui Romul și Remn de o lupoaică.* SCRIBAN, D., cf. M. D. ENC. ✦ Ansamblu de concepții, credințe, obiceiuri, datini, care se statornicesc în cadrul unei colectivități (popor, națiune etc.) și care se transmit din generație în generație; p. ext. patrimoniu cultural. *Spiritul public... se va îndrepta la izvorul adevărat: la tradițiile și obiceiurile pămîntului.* RUSSO, S. 36. *Obiceele strămoșești și tradițiile naționale se pierdură.* NEGRUZZI, S. I, 278. [Acest sfetnic bătrîn e] *întruparea vie... a vechilor tradiții de sute și sute de ani.* GHEREA, ST. CR. III, 332, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Observație... găsești din plin în înțelepciunea acumulată în acea miraculoasă memorie a poporului numită tradiție.* BLAGA, Z. 317, cf. DN[2], DEX. ✦ Obicei, rînduială, regulă, uzanță statornicită (din vechime) și urmată riguros; datină, (învechit) tocmeală **(II 6).** V. tipic[1] **(2).** *Obiceiurile părintești... s-au depărtat de tradițiile boierești.* RUSSO, S. 14. *Am conservat... legile și tradițiunile nobililor noștri* (a. 1865). URICARIUL, X, 370. *Bărbatul meu are tradiții de familie.* ALECSANDRI, T. 1 237. *S-a menținut tradițiunea aceea de la Mazar pașa.* MAIORESCU, D. II, 230. *Pentru o zi cu aceea era dezlegare de la post, dată nu de canoane, ci de tradiție.*

AGÎRBICEANU, S. 154. *Ne-am oprit, conform tradiției venerabile.* IBRĂILEANU, A. 80. *Barba castanie, tunsă cu foarfecele, spre împăcarea tradiției cu civilizația.* CĂLINESCU, E. 21. *Limba împlinește un rol social, care și el ne silește să rămînem, cînd vorbim, în marginile tradiției.* PUȘCARIU, L. R. I, 164, cf. SCRIBAN, D. *Tradiția exercita o autoritate suverană asupra societății medievale.* OȚETEA, R. 42. *Părerea noastră e că incinerarea contravine neaoșei tradiții.* VINEA, L. I, 342. *Buna tradiție pretindea ca în asemenea prilejuri să se aștearnă masa înainte de sosirea oaspeților.* VORNIC, P. 227. ✦ Fel de a gîndi, de a acționa, de a crea etc. preluat de la înaintași. *Acest poem a fost compus... din tradiții poetice mai vechi.* MAIORESCU, CR. II, 59. *Vom arăta cîte orchestre permanente cu solide tradițiuni avem în țară.* CARAGIALE, O. III, 119. *S-a început a se rupe cu învechitele tradițiuni ale poeziei intime și personale.* MACEDONSKI, O. IV, 8. *O ortografie bine stabilită printr-o tradiție literară lungă.* BUL. COM. IST. I, 21. *Sistemul de ortografie etimologic... se poate justifica în limbile cu veche tradiție literară.* CV 1950, nr. 2, 2. *Minerii au o eroică tradiție de luptă revoluționară.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 390. *Un învățămînt profitînd de o lungă tradiție.* CĂLINESCU, C. O. 226. *Multe influențe de cultură au operat în tradiția literară a popoarelor moderne.* VIANU, L. U. 7. *Cu Vlaicu și cu ilustrul său predecesor Vuia, s-a creat tradiția aviației românești.* CONTEMP. 1953, nr. 328, 2/6. *Filologia... are o tradiție destul de îndelungată la români.* L. ROM. 1965, 3. *Oraș cu veche tradiție în arta tapiseriei.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 7 060. *În eposul sadovenian se contopesc mai multe tradiții.* V. ROM. septembrie 1970, 5. ✦ Transmitere (pe cale orală) în decursul unui timp îndelungat. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cuvintele care provin prin tradiție directă din indo-europeana comună inițială constituie... nucleul cel mai frecvent folosit al vocabularului latin.* IST. L. ROM. I, 29. *Circulația legendelor celtice a fost intensă... prin tradiția orală.* V. ROM. iunie 1970, 90.

2. (Jur.; învechit) Remitere, predare, transmitere a unui lucru în urma unei vînzări sau a unei înțelegeri. Cf. POLIZU. *Proprietatea bunurilor se dobîndește și se transmite prin succesiune... și prin tradițiune.* HAMANGIU, C. C. 155. *Predarea lucrurilor mobile se face... prin tradițiune reală.* id. ib. 339, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tradițiunea, adică predarea lucrului, este modul derivat de dobîndire a proprietății.* PR. DREPT, 257.

— Pl.: *tradiții.* — Și: (învechit) **tradițiúne, trădiciúne** (STAMATI, D.) s. f.

— Din fr. **tradition**, lat. **traditio, -onis.**

TRADIȚIONÁL, -Ă adj. Care s-a păstrat prin tradiție **(1)**, care ține de tradiție; întemeiat pe tradiție, potrivit unei tradiții. *Au urmat... politica lor tradițională.* BARIȚIU, P. A. III, 36, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Continuă politica tradițională din 1848.* FM (1861), 121. *Fiecare moment al dramei cinegetice avea cîntecul său consacrat și tradițional.* ODOBESCU, S. III, 96. *O ciudată matahală, Capra tradițională.* BELDICEANU, P. 66, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Vom refuza tradiționalul pom.* ANGHEL — IOSIF, C. M. 38, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Vorbirea obiectivă se conformează uzului consacrat, pe cînd cea subiectivă... poate trece peste normele tradiționale.* IORDAN, STIL. 167, cf. SCRIBAN, D., OȚETEA, T. V. 133. *Bucatele tradiționale.* CĂLINESCU, C. O. 59. *Sinteza tematicii tradiționale cu mijloace moderne de artă.* VIANU, L. R. 661. *Își aminti ... de tradiționalul banchet de despărțire.* V. ROM. iulie 1954, 51. *Înaintau de-a lungul unui bulevard larg, tradițională promenadă.* VINEA, L. II, 103. *Se continuă a se scrie în maniera tradițională.* V. ROM. octombrie 1963, 187. ◇ (Adverbial) *Directorii de ospicii primeau tradițional juni turbulenți cu scopul de a-i potoli.* CĂLINESCU, C. O. 22. ✦ (Despre cîntece, dansuri etc.) Care este legat de anumite obiceiuri **(1)**, tradiții, ritualuri; care se interpretează în anumite împrejurări, cu ocazia unor evenimente. *Este... firesc ca folclorul obiceiurilor să fie la începutul prezentării poeziei populare tradiționale.* IST. LIT. ROM. I, 15. *În general, poporul cultivă azi aceste cîntece și jocuri tradiționale.* ib. 29. ✦ (Rar) Care respectă **tradiția**; tradiționalist. *Supunerea și respectul pentru mamă sînt ca în tradiționalele familii ardelenești.* V. ROM. iunie 1970, 84.

— Pronunțat: *-ți-o-.* — Pl.: *tradiționali, -e.*

— Din fr. **traditionnel.**

TRADIȚIONALÍSM s. n. Atașament față de tradiție **(1)**. *Rolul activ al tradiționalismului... în structura sufletească și de stat a poporului nostru.* LOVINESCU, C. VII, 18, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În numele unui tradiționalism rău înțeles, face exces de etnografie artistică.* BLAGA, Z. 325, cf. DN². ✦ Tendință de supraevaluare a elementelor tradiției **(1)**, ca valori în sine; atașament necritic față de tradiții, fără selecționarea și aprecierea lor din punctul de vedere al cerințelor progresului. *Cel mai puternic antidot al tradiționalismului conservator.* IBRĂILEANU, în V. ROM. septembrie 1954, 180, cf. M. D. ENC.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

— Din fr. **traditionalisme.**

TRADIȚIONALÍST, -Ă adj. (Și substantivat) (Persoană) care respectă tradiția **(1)**, (rar) tradițional; partizan al tradiționalismului; conservator. Cf. CADE. *Arta lui nu putea însă satisface gustul mulțimii și nu putea fi nici pe gustul tradiționaliștilor.* LOVINESCU, C. IV, 14. *Această literatură are un caracter tradiționalist.* id. S. I, 459. *Restaurația era tradiționalistă, în timp ce Maiorescu dorea schimbarea stărilor noastre în sensul modern al civilizației apusene.* VIANU, L. R. 182, cf. DN², M. D. ENC.

— Pronunțat: *-ți-o-.* — Pl.: *tradiționaliști, -ste.*

— Din fr. **traditionaliste.**

TRADIȚIÚNE s. f. v. **tradiție.**

TRADUCĂTÓR, -OÁRE s. m. și f. **1.** Persoană care traduce dintr-o limbă într-alta (în cadrul profesiunii sale); tălmaci, tălmăcitor **(1)**, (învechit) tergiman. V. translator. *Nu rămase alta decît tot impresarii să se facă și autori și traducători.* NEGRUZZI, S. I, 343, cf. POLIZU. *Un traducător trebuie totdeauna... să-și formeze o limbă.* F (1870), 91, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, NOM. PROF. 80, SCRIBAN, D. *Traducătorii vremii sînt încă o dată în întîrziere.* VIANU, L. R. 549. *Traducătorul izbutește... să redea cît mai fidel spiritul, ideile, imaginile, caracterul specific național al originalului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 702. *Traducătorul din limba latină.* BARBU, PRINC. 294. *Apără cu competență și pasiune textul... de stîlcirea traducătorilor nepricepuți.* V. ROM. noiembrie 1964, 108. (Fig.) *Dunărea a fost și cea dintîi traducătoare, cea care a tălmăcit un grai în altul, îngăduind popoarelor să se apropie și să se înțeleagă.* CONTEMP. 1965, nr. 979, 1/6.

2. (Familiar) Persoană care înșală (în dragoste). *Traducătorul este îmbrăcat turc.* CARAGIALE, O. VI, 223.

— Pl.: *traducători, -oare.*

— **Traduce** + suf. *-ător.*

TRADÚCE vb. III. **I. 1.** Tranz. A da corespondentul unui cuvînt într-o altă limbă, a transpune o frază, un text, o carte etc. dintr-o limbă într-alta; a tălmăci, (învechit și regional) a tîlcui **(2)**, (învechit) a întraduce. *O istoriolă adevărată..., tradusă de pre alte limbi* (a. 1794). IORGA, S. D. XIII, 17. *Aceste cărți ... pre limba maicei mele nu se află traduse.* PETROVICI, P. 111/26. *Cîte s-au găsit trebuitoare și potrivite... traducîndu-le în limba pămînteană* (cca 1817). URICARIUL, IV, 302/25, cf. STAMATI, D., POLIZU. *Scrisoare ... pe care ar fi bine s-o traduci și s-o arăți turcilor,* GHICA, A. 510. *A trecut cu vederea mai multe cuvinte românești, fără de a le traduce.* FM (1862), 70, cf. COSTINESCU. *Am început să traduc descrierea stepei malorosiene.* ODOBESCU, S. III, 20, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI,

W., IORGA, L. I, 75, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Operele lui Volney... le traduse în limba turcă.* BART, S. M. 25. *Filozofii... traduc, în secolul al XII-lea, operele filozofilor greci și ale comentatorilor lor arabi în latinește.* OȚETEA, R. 185. *A tradus în versuri... trilogia lui Wagner.* SADOVEANU, E. 168. *Spunea,... traducînd un dicton francez.* CĂLINESCU, C. O. 139. *Traduce romanul „Bel Ami".* RALEA, S. T. III, 189. *Prezintă o tragedie tradusă din grecește.* IST. L. ROM. I, 51, cf. V. ROM. februarie 1971, 13. (Absol.) *Preferă a traduce din franceză.* NEGRUZZI, S. I, 205. *Eu recit, tu traduci pe măsură.* VINEA, L. I, 111. *Intra în clasă tîrziu, punea pe cîțiva să traducă.* V. ROM. iunie 1965, 19. (Refl. pas.) *Au făcut să se traducă (tîlmăcească) pe românește o carte.* CR (1829), 37²/13, cf. CADE. *Nemții au două vorbe,... care se traduc prin „inteligență" și „rațiune".* CĂLINESCU, C. O. 58. ◇ Fig. *Păsărelele „întrebară toate deodată" pe Lizuca ce caută în pădure este o metaforă pentru a traduce ciripitul lor.* IBRĂILEANU, S. 13. *Traduc În limba românească Un cîntec pe care inima mea Mi-l spune, înginat suav, în limba ei.* BLAGA, POEZII, 323. ◇ (Complementul indică autorului al cărui text este tradus) *Să ostenește a traduce (tîlmăci) în limba persană pe Erodot.* CR (1829), 130¹/5. *Nimeni din cîți au tradus pe Omer nu s-a gîndit că îi trebuie o limbă croită din nou din epitete și ziceri imitative.* HELIADE, O. II, 95. *Aceasta era Florian tradus rușește.* NEGRUZZI, S. I, 59, cf. COSTINESCU. *Citindu-i pe Heine și Nietzsche, Traduși.* MINULESCU, VERS. 352. *Să-l citești și să-l traduci în românește. Tu ai afinități cu Mistral.* STANCU, R. A. IV, 361. ✦ A transpune un text telegrafic după semnalele recepționate. Cf. DL, DN, M. D. ENC.

2. Tranz. Fig. A reda, a reprezenta, a exprima ceva într-o altă formă; a transpune pe alt plan. *Arta germană... a știut să traducă cu penelul ideile care se rezumă în legendara vînătoare a sfîntului Hubert.* ODOBESCU, S. III, 60. *Dacă am simțit sonoritatea operei lui, n-am putut să mi-o lămuresc clar, să mi-o traduc în cuvinte.* IBRĂILEANU, S. L. 21. *Simbolismul este de esență pur muzicală... sub raportul calității muzicale a stărilor sufletești, primare, vagi, neorganizate, pe care le traduce.* LOVINESCU, C. VII, 38, cf. GALACTION, O. 212. *Prin fapta sa nu a făcut decît „să traducă grafic hotărîrea luată de șeful autorității".* COD. PEN. R.P.R. 423. *Un patos stăpînit care traduce impresionante rezonanțe sufletești.* CONTEMP. 1949, nr. 156, 4/1. *Vitalitatea specifică ineonștientă... el o traduce cu abilitate pe-un plan de conștiință.* BLAGA, Z. 209. *Valoarea estetică-educativă a imaginei care traduce artistic natura, orașul, aspecte generale ale industriei.* V. ROM. ianuarie 1963, 132. (Refl. pas.) *Acolo se traducea totul în bani.* V. ROM. octombrie 1954, 126. *Dezbaterea de idei* [din piesă] *se traduce printr-o spectaculoasă ciocnire de destine.* T iunie 1964, 74. ◇ Expr. **A traduce în viață** = a pune în aplicare (un principiu, un plan); a înfăptui, a realiza. *Clasa muncitoare din țara noastră traduce cu hotărîre în viață politica partidului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 374, cf. LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 57. *Cifre noi, precum și o fermă dorință a muncitorilor înaintați de a le traduce în viață.* V. ROM. decembrie 1953, 289. *Traduc în viață cu fermitate politica partidului.* SCÎNTEIA, 1972, nr. 9 016. (Refl. pas.) *Îți dai și mai puternic seama cum se traduce în viață linia conducătoare a statului.* CONTEMP. 1953, nr. 361, 1/5.

3. Tranz. și refl. A (se) manifesta **(1)**. V. trăda. *Tradusă prea vizibil prin expresia doctrinară a reformismului catolic, tendința romanului micșorează însă interesul pur estetic.* LOVINESCU, C. IV, 123. *Infracțiunea... s-a tradus în acte pozitive de depravată ostentațiune.* COD. PEN. R.P.R. 462. *Tulburările fiziologice... se traduc prin tulburări importante în dezvoltarea plantelor.* SĂVULESCU, M. U. 1, 151. *Abcesul se traduce prin semnele locale ale inflamației.* ABC SĂN. 7. *Se constată semne indirecte care traduc suferința organului într-o anumită porțiune.* ib. 372. *Efortul de regăsire se traduce... în încercarea de sincronizare cu diversele tendințe și orientări ale criticii occidentale actuale.* V. ROM. aprilie 1970, 101.

4. Tranz. (Familiar) A înșela (în dragoste). *Să mă traducă pe mine... și să nu-mi răzbun?* CARAGIALE, O. VI, 187. *Este adevărat că sînt tradus: Didina mă înșală.* id. ib. 216. *Copilă! rezumă Moșul problema, pe cînd Norica se bucura că l-a „tradus".* ap. IORDAN, STIL. 375. *Așa e că te-am tradus bine?* SCRIBAN, D., cf. UDRESCU, GL. (Fig.) *M-a tradus memoria.* UDRESCU, GL.

5. Tranz. (Tehn.) A efectua o traducere **(5)**. Cf. LTR² 432, DL, DM, M. D. ENC.

II. Tranz. **1.** (Învechit, rar) A duce dintr-un loc în altul; a transfera **(1)**. *Colonii lui Traian, cei prin Aurelian traduși în Dachia cea nouă.* ȘINCAI, HR. I, 181/19. ✦ (Ieșit din uz) A chema în fața unei instanțe judecătorești; a deferi. *Este tradus înaintea curții de apel.* COSTINESCU. *A traduce în justiție.* ȘĂINEANU, D. U., cf. CADE. *A traduce pe cineva înaintea justiției.* SCRIBAN, D.

2. (Tehn.) A comunica o mișcare de la un organ de mașină la altul, de la un agregat la altul; a transmite **(5)**. *Ansamblul care transmite mișcarea... este astfel ales, ca să traducă la bobine un număr de ture.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 186.

— Prez. ind.: *traduc;* perf. s.: *tradusei;* part.: *tradus;* imper.: *tradu.*

— Din lat. **traducere**, fr. **traduire**.

TRADÚCERE s. f. Acțiunea de a traduce și rezultatul ei.

1. Cf. traduce **(I 1)**; (concretizat) scriere cuprinzînd o transpunere dintr-o limbă în alta; tălmăcire **(1)**, (învechit) tălmăcitură **(1)**, tîlcovanie **(2)**, tîlcuire **(2)**, traducție, translație **(1)**, (învechit, rar) trăducăciune. *Se puse a ne arăta mlădierile limbei prin traduceri din Lamartine și Byron.* NEGRUZZI, S. I, 339, cf. POLIZU. *Traducerea... o făcu în limba franceză.* FM (1859), 14, cf. COSTINESCU. *Traduceri a multora din poeziile și novelele care au caracterizat literatura română din zilele noastre.* MAIORESCU, CR. III, 4, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Traducere din ale lui Clain.* IORGA, S. D. XIII, 17, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 206. *Mai bine să-ți ajut la traducerea ta.* C. PETRESCU, C. V. 176. *La începutul veacului nou au apărut și la noi traduceri numeroase în ziare și reviste.* SADOVEANU, E. 193. *Primele opt volume din traducerea operelor lui Shakespeare ... s-au epuizat în puține zile.* VIANU, L. U. 79, cf. CONTEMP. 1953, nr. 338, 5/4. *E poate prima ei traducere franțuzească.* VINEA, L. I, 373. *Actul de traducere trebuie să fie un act de creație artistică.* V. ROM. iulie 1970, 145. ◇ *Traducere automată* v. automat. *Traducere juxtalineară* v. juxtalinear. *Traducere liberă* v. liber.

2. Exprimare prin alte mijloace, transpunere pe alt plan; interpretare. Cf. traduce **(I 2)**. *Este mai de folos a se juca pe sțena națională obiceiurile, năravurile știute în limba noastră, decît traduceri de obiceiuri străine.* RUSSO, S. 4. *Faptele sînt redate prin traducerea exactă a senzației juste.* IBRĂILEANU, S. L. 128. *Aceste vorbe pot fi... traducerea atitudinii — privirilor și gesturilor lui — de către fetiță.* id. s. 9. ◇ *Traducere în viață* = punere în aplicare; înfăptuire, realizare. *Construirea socialismului este rezultatul traducerii în viață a politicii partidului de către masele largi.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 119. *Traducerea în viață a obiectivelor stabilite.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 689. *Chemarea de a contribui din plin la traducerea în viață a programului.* ib. 1972, nr. 9 016.

3. Manifestare **(1)**. Cf. traduce **(I 3)**. *S-a înțeles că* [afirmația] *e o traducere a unei preocupări personale.* CĂLINESCU, C. O. 81.

4. (Familiar) Înșelare. Cf. traduce **(I 4)**. *La mine e chestiune de traducere... în amor.* CARAGIALE, O. VI, 187, cf. IORDAN, STIL. 375.

5. Transformare a unei mărimi de o anumită natură (viteză, presiune, temperatură etc.) într-o mărime de altă natură (tensiune electrică, curent electric etc.), în vederea transmisiunii informației asociate acestora. Cf. t r a d u c e **(I 5).** Cf. M. D. ENC.
— Pl.: *traduceri.* — Și: (învechit) **trădúcere** s. f. STAMATI, D.
— V. **traduce.**

TRADUCTÍBIL, -Ă adj. **1.** Care poate fi tradus dintr-o limbă în alta. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, BUL. FIL. VI, 28, SCRIBAN, D., DN², DEX.

2. F i g. Care poate fi redat, exprimat prin alte mijloace; care poate fi interpretat. *Orice operă de artă este traductibilă pe înțelesul tuturor și... orice critic, cu un anumit bagaj de cultură, îi poate descifra „misterul" pentru cei mulți.* CONTEMP. 1949, nr. 126, 12/6. *Făcu un semn cu mîna, traductibil „Prejudecăți!".* CĂLINESCU, B. I. 205, cf. DEX.
— Pl.: *traductibili, -e.*
— De la **traduce,** după modelul unor cuvinte ca *productibil, coruptibil, perceptibil.*

TRADUCTIBILITÁTE s. f. (Rar) Însușirea de a fi traductibil **(1).** *Se poate pune în discuție principiul însuși al traductibilității poeziei.* LOVINESCU, C. VII, 153.
— **Traductibil** + suf. *-itate.*

TRADUCTÓR s. n. Dispozitiv care efectuează operația de traducere **(5)** într-un sistem tehnic de reglaj automat, de telecomunicație, de măsurare pe cale electrică a mărimilor neelectrice etc. *În tehnica actuală se folosește o mare varietate de traductoare.* LTR² 432, cf. DER, M. D. ENC.
— Pl.: *traductoare.*
— Din fr. **traducteur.**

TRADÚCȚIE s. f. (Învechit) Traducere **(1).** *Mie îmi displace să fac astfel de traducții literale.* HELIADE, O. II, 428, cf. STAMATI, D. *Nu prea cutezau să se apuce... de asemenea traduciuni.* BARIȚIU, P. A. III, 100, cf. II, 686. *Nu ieșea... nici o traducție care să nu puie să i-o prescrie.* NEGRUZZI, S. I, 4, cf. 257. *Traducția unei poezii ce am făcut la Orșova.* GHICA, A. 730, cf. COSTINESCU. *Raport asupra traduciunilor de pe autorii latini.* ODOBESCU, S. II, 371. *Traducția melodramei... se datorește unei pene strălucite.* CARAGIALE, O. III, 229. *Prima strofă a unei traduciuni a „Lacului".* MACEDONSKI, O. IV, 37, cf. DDRF. *Traducția inscripției despre zidirea bisericii.* CAT. MAN. I, 24, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.
— Pl.: *traducții.* — Și: **traducțiúne,** (învechit, rar) **tradúcțio** (HELIADE, în L. ROM. 1970, 520), **traduțiúne** (FM 1859, 14) s. f.
— Din lat. **traductio, -onis,** fr. **traduction,** it. **traduzione.**

TRADÚCȚIO s. f. v. **traducție.**

TRADUCȚIÚNE s. f. v. **traducție.**

TRADUȚIÚNE s. f. v. **traducție.**

TRÁFĂ s. f. v. **tarfă¹.**

TRAFÍC¹ s. n. **1.** Activitate economică avînd drept scop schimbul de mărfuri. Cf. COSTINESCU, DDRF, ȘĂINEANU, ALEXI, W. *Au acaparat mai toate afacerile de trafic.* N. A. BOGDAN, C. M. 39, cf. CADE. *Pentru înlesnirea controlului, traficul transatlantic a fost concentrat la Sevilla.* OȚETEA, R. 148, cf. SCRIBAN, D. *Traficul cu sclavi negri s-a practicat aici mai mult ca oriunde.* V. ROM. aprilie 1954, 62, cf. DN². (F i g.) *Trafica asupra țării se încheiase între Viena și Buda în toată regula.* BARIȚIU, P. A. III, 341. ✦ Comerț ilicit. Cf. ȘĂINEANU. *Vitele și lucrurile furate se vindeau la granița Bucovinei pe prețuri de nimic... Un număr de boieri cer să se interzică acest trafic scandalos.* OȚETEA, T. V. 193. *Traficul de substanțe stupefiante.* COD. PEN. R.P.R. 34, cf. 465. *Părăsim ținutul... traficurilor sîngeroase.* BARANGA, V. A. 24. *De două ori l-am apărat în procese de trafic de aur.* PREDA, R. 187. ◇ F i g. *A face un trafic rușinos cu onoarea sa.* COSTINESCU, cf. CADE. *Nu se face trafic cu onoarea.* SCRIBAN, D. ◇ (Jur.) *Trafic de influență* = infracțiune constînd în fapta unei persoane care, prevalîndu-se de influența avută pe lîngă un funcționar, primește sau pretinde bani sau alte foloase pentru a-l determina să facă sau să nu facă un act care intră în atribuțiile lui. Cf. CADE. *Delictul de trafic de influență.* COD. PEN. R.P.R. 333. *Luare de mită,... trafic de influență, complicitate.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 386, cf. DN², M. D. ENC.

2. Totalitatea transporturilor de mărfuri sau de persoane care se fac pe o anumită cale de comunicație, cu anumite mijloace de transport, într-un interval de timp și în condiții precizate. *Calea ferată va asigura un trafic de călători.* LEG. EC. PL. 444. *Asigurarea traficului portuar.* ib. 445. *Lărgirea capacității de trafic al gării.* V. ROM. februarie 1971, 19, cf. M. D. ENC., DEX. *Atît traficul aerian cît și cel maritim au avut de suferit, ca urmare a timpului nefavorabil.* SCÎNTEIA, 1977, nr. 10 991. ✦ Totalitatea legăturilor de telecomunicație stabilite într-un anumit interval de timp, cu anumite mijloace tehnice și în condiții date. Cf. LTR², M. D. ENC., DEX.
— Accentuat și: *tráfic.* — Pl.: *traficuri.* — Și: (învechit) **trafică** s. f.
— Din fr. **trafic.**

TRAFÍC² s. n. v. **trafică¹.**

TRAFICÁ vb. I. I n t r a n z. A face negoț. *A trafica cu ridicata.* COSTINESCU, cf. DDRF, ȘĂINEANU, BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Negustorii portughezi sînt autorizați, încă din 1203, să trafice în Anglia.* OȚETEA, R. 115, cf. DN², DEX. ◇ T r a n z. *A trafica ceai.* SCRIBAN, D. ✦ A face comerț ilicit cu o marfă; a face operații comerciale clandestine. *A trafica cu stupefiante.* DL. (T r a n z.) *Traficați stupefiante.* VULPESCU, P. 107. ◇ F i g. *A trafica cu conștiința.* SCRIBAN, D. (T r a n z.) *A-și trafica onoarea.* COSTINESCU. *A trafica influența sa.* ȘĂINEANU. *A trafica conștiințele.* SCRIBAN, D. ✦ T r a n z. A exercita, a practica în mod clandestin. *Instanța de fond u pedepsit pe recurentă pentru vrăjitorie, fără a fi constatat dacă acest fapt a fost traficat de ea în mod obișnuit.* COD. PEN. R.P.R. 622.
— Prez. ind.: *trafichez* și (rar) *traflc* (BARCIANU, accentuat și *tráfic* SCRIBAN, D.).
— Din fr. **trafiquer.**

TRAFICÁNT¹, -Ă s. m. și f. Negustor, comerciant. Cf. COSTINESCU. *Traficantul este dator să-l înștiințeze de cîte ori voiește să se bage marfa în prăvălie.* GHICA, S. 561, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. *Acești negustori continuă să vină... alături de traficanți de alte origini.* ARVINTE, TERM. 12. (F i g.) *Gaittany este un agent al valorilor spiritului, un traficant de valută intelectuală.* V. ROM. octombrie 1964, 84. ✦ Persoană care face comerț ilicit; afacerist. *Ceată de nemernici, traficanți scîrboși.* CAMIL PETRESCU, T. II, 113. [Se pedepsește] *faptul traficanților și prepușilor acestora.* COD. PEN. R.P.R. 465, cf. DN², DEX. *Cinci traficanți de droguri au fost arestați la Roma.* RL 1977, nr. 10 305.
— Pl.: *traficanți, -te.*
— Din fr. **trafiquant.**

TRAFICÁNT², -Ă s. m. și f. (Învechit, prin Transilv. și Bucov.) Tutungiu¹ **(1).** CADE.
— Pl.: *traficanți, -te.*
— Din germ. austriac **Trafikant.**

TRAFICÁRE s. f. Acțiunea de a t r a f i c a și rezultatul ei. Cf. CANELLA, V. 285, COSTINESCU, DDRF.
— V. **trafica.**

TRAFÍCĂ[1] s. f. (Învechit, în Transilv. și Bucov.) Tutungerie; chioșc. *Văzui la gară trafica cu ziarele cele mai nouă.* F (1877), 542, cf. BARCIANU, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W. *Țigarete mai ieftine din vreo trafică ce-i venea în drum.* AGÎRBICEANU, L. T. 76, cf. LEXIC REG. II, 47. *Du-te la trafică și adă-mi un pachet de țigări!* MAT. DIALECT. I, 195.

— Pl.: *trafici.* — Și: **traíic** (CADE) s. n., **trăfícă** (LEXIC REG. II, 102), **trofícă** (VAIDA, CABA, SĂL. 101), **tafrícă** (GR. S. II, 87) s. f.

— Din germ. austriac **Trafik**, magh. **trafik.**

TRAFÍCĂ[2] s. f. v. **traiic[1].**

TRAFIGÁ vb. I v. **străfiga.**

TRÁFLĂ s. f. (Regional) Obială ruptă (Feneș — Caransebeș). L. COSTIN, GR. BĂN. II, 196.

— Pl.: *trafle.*
— Cf. t e a r f ă[1].

TRAFÓI subst. v. **trifoi.**

TRAFOÍȘTE s. f. v. **trifoiște.**

TRAFÓR s. n. (Rar) Ornament arhitectural perforat; ajur, traforaj **(1)**. *Balcoane, trafoare... și alte amănunte care țin de exprimarea plastică.* CONTEMP. 1966, nr. 1 005, 6/7.

— Pl.: *trafoare.*
— Din it. **traforo.**

TRAFORÁ vb. I. T r a n z. (Rar) A executa lucrări de traforaj. Cf. CADE. *A trafora o scîndurică.* SCRIBAN, D., cf. BUL. FIL. IX, 29, DL, DM, DN[2], M. D. ENC.

— Prez. ind.: *traforez.*
— Din it. **traforare.**

TRAFORÁJ s. n. **1.** Procedeu de ornamentare constînd în executarea unei figuri sau a unui motiv prin decupare dintr-o placă subțire de lemn, de piatră etc.; ajur, (rar) trafor. *Ocupațiile de stolărie sau de traforaj ale d-lui Brătescu-Voinești sau stupăritul d-lui M. Sadoveanu.* LOVINESCU, C. V, 98. *O călimară înaltă de lemn, lucrată prin traforaj.* BASSARABESCU, S. N. 104, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Există unele mici sfredele de traforaj, care sînt acționate de mînă.* SOARE, MAȘ. 33, cf. LTR[2], DN[2], M. D. ENC. ✦ (Concretizat) Piesă, lucrare executată prin traforaj **(1)**. Cf. SCRIBAN, D., LTR[2]. *Traforajul pe care-l tai tu e o dantelă.* T decembrie 1964, 11. *Orășelul a adoptat arhitectura obligatorie... La tot ce-am descris se adaugă culoare și traforaj.* V. ROM. mai 1969, 22, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Uneltele folosite pentru traforaj **(1)**. *Îi lucrase la traforaș o colivie.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 152, cf. LTR[2], DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *traforaje.* — Și: (rar) **traforáș** s. n.
— **Trafora** + suf. *-aj.*

TRAFORÁRE s. f. Acțiunea de a t r a f o r a și rezultatul ei. *Traforarea se aplică la confecționarea de ornamente, de piese utilizate în marchetărie..., de șabloane pentru vopsirea prin stropire, de machete, de jucării etc.* LTR[2], cf. DN[2] 711, DEX.

— V. **trafora.**

TRAFORÁȘ s. n. v. **traforaj.**

TRAFORÁT[1] s. n. Faptul de a t r a f o r a. CADE. *Ferăstrău... de traforat.* id. ib.

— V. **trafora.**

TRAFORÁT[2], -Ă adj. Prelucrat, executat prin traforare. *Ferestrele încadrate de o ramă lucrată cu atîta meșteșug, plină de atîtea înfloriturl traforate, încît pare o dantelă de lemn.* BOGZA, M. S. 20, cf. LTR[2].

— Pl.: *traforați, -te.*
— V. **trafora.**

TRAFORATÓR s. m. Lucrător care execută traforaje **(1)**. Cf. NOM. PROF. 32.

— Pl.: *traforatori.*
— **Trafora** + suf. *-tor.*

TRAFTALÓG s. n. v. **taftalog.**

TRÁFTĂ s. f. v. **treaptă[1].**

TRAFTÍR s. n. v. **tractir.**

TRAFTIROÁICĂ s. f. (Regional) Femeie de moravuri ușoare. *Cîrmacii mai țineau pripășită pe lîngă ei o teleleică și o traftiroaică tînără..., rea de muscă.* CIAUȘANU, R. SCUT. 81.

— Pl.: *traftiroaice.*
— **Traftir** + suf. *-oaică.*

TRAFTOLÓG s. n. v. **taftalog.**

TRAGACÁNT, -Ă adj., subst. **1.** Adj. (În sintagma) *Gumă tragacantă* = gumă obținută din anumiți arbuști exotici, întrebuințată în industria textilă, în farmacie, în cosmetică; tragant. Cf. NOM. MIN. I, 346.

2. Subst. (În forma *tragacani*) Gumă tragacantă. Cf. LTR[2], DC.

— Din fr. **tragacanthe.**

TRAGÁCE s. f. v. **trăgaci.**

TRÁGAN s. n. v. **tragăn[1].**

TRAGÁNT subst. Gumă tragacantă, v. t r a g a c a n t. *Fă bine și ia 4 loți drăgant iar nu tragant, dar să fie bun* (a. 1810). FURNICĂ, I. C. 276, cf. DC.

— Din germ. **Tragant.**

TRÁGĂ[1] s. f. **I. 1.** (Olt.) Sanie (DRLU, DDRF, I. CR. VII, 155) pentru transportat lemne, (regional) t r ă g u l ă **(2)** (CADE, SCRIBAN, D., GRAIUL, I, 49); săniuță pentru copii (CADE, CIAUȘANU, V. 205, ALR I 1 695/810, 874, ALR SN V h 1 308/876); (regional) scîndură groasă cu două brațe de care se leagă tînjala, servind la scosul gunoiului de pe arie, (regional) t r a g l ă (PAMFILE, A. R. 145); tînjală cu un lanț de care se agață bușteni pentru a fi transportați din pădure (ALR II 6 420/836). *Un păhărel de vinars, ca... să vă aline oboseala, după ce, din munte, coborîți traga de lemne.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 25. *Numai cu o „tragă" lucra, ducînd cotoarele snopilor către șira de paie.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 65. [Copiii] *să trag cu traga.* ALR SN V h 1 308/848. *Să trag cu săniile sau trăgile.* ib. h 1 308/876.

2. (Prin Olt. și Dobr.) Cociorvă. CHEST. II 316/28, ALR SN IV 1 059/987. ✦ Lopată de lemn cu care se rînește gunoiul din strungă și din tîrlă. Cf. STOIAN, PĂST. 52. ✦ Unealtă formată dintr-o scîndură care, fixată pe un mîner, este acționată manual, sau care este trasă de un cal, servind la adunarea grăunțelor de pe arie. Com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ.

3. (Prin Munt.) Tigvă sau furtun cu care se scoate țuica sau vinul din butoaie; (regional) trăgulă **(1)**. *Scoate c-o tragă pe vrană cîtva vin de probă.* FACTOR, M. 28/4, cf. SCRIBAN, D., H XI 326, I. CR. V, 279, ALR II 6 161/723, 728. ✦ (Învechit, rar; în forma *tragăn*) Pompă. *Fîntînile cele cu tragăn.* ȘINCAI, ÎNV. 54/35.

4. (Regional; în forma *tragăn*) Darac (Valea Lungă Cricov — Pucioasa). ALRM SN I h 170/762.

5. (Regional) Cărăruie făcută de vite sau de sălbăticiuni în pădure (Șugag — Sebeș). A II 10. *Tragă — că pe acolo trag vitele și sălbăticiunile.* ib.

6. (Regional) Plantă nedefinită mai îndeaproape, ale cărei semințe se folosesc în scopuri medicinale, pentru eliminarea viermilor intestinali. Cf. VOICULESCU, L. 282.

7. (Regional; în formele *tragăn, tradie*) Unealtă de pescuit alcătuită dintr-o plasă în formă de sac, fixată de o prăjină lungă, c r i s n i c (ALR I 1 737/

375); plasă de prins pești (MAT. DIALECT. I, 217). ✦ Expr. (Prin nordul Munt.) **A merge în tragă** = a merge la pescuit cu sacul. ANTIPA, P. 137.

8. (Regional) Nadă[1] **(II 1)**, momeală **(2)** (Budești — Sighetul Marmației). ALR I 1 736/350.

II. (Regional) **1.** Targă (DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., MAT. DIALECT. I, 270) cu care se transportă pământ (BARONZI, L. 122). ✦ Rude pe care se transportă finul; (regional) targă, traglă (Pecenișca — Băile Herculane). Cf. ALR SN I h 130/2.

2. Coș purtat în spinare, servind la transportul unor obiecte. V. t a r g ă **(3)**. *O corfă lungă ce-i servește de tragă în meseria de purtatul obiectelor.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 159.

3. Țarc, strungă. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU.

— Pl.: *trăgi.* — Și: (prin Ban. și Transilv.) **trágăn** (MAT. DIALECT. I, 270) s. n., (prin Transilv.) **trádie** (pl. *tradii* ib. 217) s. f.

— Postverbal de la **trage**. — Pentru sensul **II**, cf. rom. t a r g ă, germ. T r a g e.

TRÁGĂ[2] s. f. v. **tragăn[1]**.

TRĂGĂN[1] s. n., s. m. **1.** S. n. Boală a vitelor (H I 242, X 88, 360, 525, XII 422, XVI 315, XVII 22, 127, XVIII 311) sau a porcilor (com. din FRATA — TURDA și din VAȘCĂU), produsă de o ciupercă, localizată de obicei în regiunea maxilarului, caracterizată prin apariția unor umflături tari și reci în diferite părți ale corpului, (popular) b r o a s c ă, ș o r i c e l **(II 1 a)**; p. r e s t r. umflătură produsă de această boală. *Făcîndu-i-se* [lui Vodă] *o bolfă la grumazi, în chip de tragăn.* N. COSTIN, LET. II, 39/15, cf. DDRF. *De arici nu să acaţă nimeni să-l taie... Dar uite, eu îl tai pe ăsta, și de aceea nu-i arici, e tragăn.* AGÎRBICEANU, D. Ț. 88, cf. PĂCALĂ, M. R. 270, ENC. VET. 451, 860, com. MARIAN, com. din FRATA — TURDA, din SÎMBOLENI — TURDA și din VAȘCĂU, L. COSTIN, GR. BĂN. 204, ALR I 1 658. *Boii capătă tragăn.* ALR II/876, cf. MAT. DIALECT. I, 27. ✦ (Regional) Angină la vite și la cai. Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 707, DAMÉ, T. 30, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Prin Maram.) Boală a vacilor, manifestată prin umflarea și sîngerarea ugerului. Cf. ȚIPLEA, P. P. 102. ✦ (Regional; și în forma *tragnă*, DAMÉ, T. 57) Rană pe spinarea calului, făcută de șa, de tarniță sau de ham. [Cumpărătorii] *se feresc de cai care... au tragăne în spinare.* DR. V, 82. ✦ (Suspect; sens presupus etimologic) Cerbicea vitelor de jug. Cf. DR. III, 513, IV, 431. ✦ (În dicționarele din trecut) Pielea care atîrnă sub gîtul vitelor. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU.

2. S. n. (Regional) Inflamație a ganglionilor limfatici, provocată de o infecție microbiană, a d e n i t ă, u i m ă; buboi. Cf. N. LEON, MED. 149, CANDREA, F. 224, BIANU, D. S. *Hăi, măriie, Hăi trăgîie,... Und'e t'e faci, nu t'e fa'.* T. PAPAHAGI, M. 127, cf. ȘEZ. V, 164, CIAUȘANU, V. 205. *Tragăn mare cît on munte, Fă-te mîicuț cît o linte.* ARH. FOLK. I, 198, cf. ALR I/I h 113, ALR II/I h 117, MAT. DIALECT. I, 237.

3. S. m. (Regional) Numele unei plante nedefinite mai îndeaproape, ale cărei frunze se utilizează în medicina populară pentru tratarea tragănului[1] **(1)**. Cf. SĂGHINESCU, V. 107, DR. III, 513.

— Pl.: *tragăne* (ALR I 1 658) și (regional) *tragane* (ib. 1 658/700, 782, 795, 815, 860, 890, 896), *tragene* (ib. 1 658/150, 576, 679, 772, 870, 885, 887), *tragine* (ib. 1 658/558, 600, 735, 850), *tragănuri* (ib. 1 658/290), (m.) *tragăni* (ib. 1 658/803, 842). — Și: (regional) **trágan** (N. LEON, MED. 149, H XVII 22, XVIII 311), **trágîn** (H I 242, X 360), **trăgîn, trágăt** (ALR I 1 658/596), **trágăr** (ib. 1 658/93, pl. *traguri* ib.) s. n., **trágă** (H X 88, XVII 127, ALR I 1 658/51, 614, 748, 760, pl. *tragi* ib. 1 658/614, 748, 760), **trágănă** (com. din FRATA — TURDA și din SÎMBOLENI — TURDA), **trágnă** s. f.

— Cf. ngr. τραγανός „cartilaginos".

TRĂGĂN[2] s. n. (Regional) Răget, zbieret prelung Cf. DR. III, 513, ȘĂINEANU, D. U., ȘEZ. V, 169.

— Pl.: *tragăne.*

— Postverbal de la **trăgăna.**

TRÁGĂN[3] subst. (Învechit, rar) Convoi de vehicule puse în mișcare de aceeași forță de tracțiune. *S-au fost înșirat prea multe trăsuri într-un tragăn: s-au pus două locomotive una după alta.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 137.

— Pl.: ?

— Cf. t r ă g ă n a.

TRÁGĂN[4] s. n. v. **tragăl[1]**.

TRÁGĂNĂ s. f. v. **tragăn[1]**.

TRÁGĂR[1] s. m. v. **tregher.**

TRÁGĂR[2] s. n. v. **tragăn[1]**.

TRÁGĂT s. n. v. **tragăn[1]**.

TRAGĂU subst. (Regional) Pieptul calului (Rebra — Năsăud). Cf. DR., V, 315.

— Pl.: ?

— **Trage** + suf. *-ău.*

TRÁGE vb. III. **I. 1.** T r a n z. A face efortul de a mișca, de a deplasa (ceva sau pe cineva), apucîndu-l și îndreptîndu-l spre sine sau spre un punct voit ori de a-l da la o parte. [Calul și catîrul] *n-au mente; cu zăbale și cu frîu falcile loru tragi.* PSALT. 55. *Tinseră afară mînile bărbaţii și pre Lot traseră în casă la ei și încuiară ușa.* PO 61/3. *Aseamenea iaste... năvodului gruncat în mare... carele, deaca să împlu, trasără-l la margine.* N. TEST. (1648), 18r/28. *Rădicînd toiagul cel de aur, l-au pus preste grumazii ei și o trase pre ea.* BIBLIA (1688), 359[1]/50, cf. ANON. CAR., CLEMENS, DRLU, I.B, POLIZU. *Îl ajunge cu laba, îl trage la dînsul și-l sfîșie în bucăţi.* GHICA, S. 524, cf. CIHAC, I, 285, COSTINESCU. *În delirul ei, ea trase mîna copilului.* EMINESCU, P. L. 31. *După ce veţi vedea... că frînghia se mișcă de lovește marginile groapei, să o trageţi afară.* ISPIRESCU, L. 84. *Trage jilțul lîngă masă.* CONTEMPORANUL, II, 287. *Își trăgea binișor plapoma peste cap și, cu ochii deschiși, trăia în lumea lui de minuni.* VLAHUȚĂ, D. 24, cf. DDRF, BARCIANU. *Trase necăjit un vlăstar de dud, îndesă foile în șorț.* DELAVRANCEA, H. T. 137, cf. ALEXI, W., TDRG. *Trase mai jos fitilul opaițului.* AGÎRBICEANU, S. 13. *Își trase un scaun lîngă Lucreția.* REBREANU, I. 142. *Tresar prin somn și mi se pare Că n-am tras podul de la mal.* BACOVIA, O. 13, cf. C. PETRESCU, C. V. 275. *Își trase iar broboada pe gură și rămase neguroasă.* SADOVEANU, O. X, 526. *Își trase un scaun capitonat și se așează.* VINEA, L. I, 141. *Trage masa de o parte.* H. LOVINESCU, T. 135. *Trag năframa pe obraz.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 141. *Întinde pușca, trage oţelele.* SBIERA, P. 229. *Îl prinse... pe lup de ureche și-l trase afară.* RETEGANUL, P. III, 37. *Puse mîna pe clanță și, cum o trase în jos, se și deschise poarta.* STĂNCESCU, B. 113. *Cînd cineva și-a scrintit mîna, aleargă la babă să i-o tragă, să i-o puie la loc.* ȘEZ. III, 175. *Să tragi ţolul Cu piciorul, Periniţa Cu guriţa.* BIBICESCU, P. P. 51. *Ce-mi scotea Și-n năvod trăgea?* BALADE, I, 292. *Îl trag cînii pe drumuri*, se spune despre cineva foarte sărac. Cf. ZANNE, P. I, 387. *Am o faţă flenderoasă, Toţi boierii o trag la masă* (Strugurele). GOROVEI, C. 359. ◇ F i g. *Pre ceaea ce...s-au alunecat către prăpastia periciunii prin d[u]mnezeiasca iscusinţă o ai tras.* MINEIUL (1776), 177r[1]/15. *Înot, mă-nec în mijlocul a două împrotiviri, Care-mping și îmi trag iară slabele mele voiri.* HELIADE, O. I, 444. *El... îi trăsese din faţa primejdiei.* C. PETRESCU, C. V. 330. ◇ E x p r. **A trage** (pe cineva) **pe sfoară** v. s f o a r ă. **A trage sforile** v. s f o a r ă. **A trage iţele** = a unelti. Cf. UDRESCU, GL. **A-l trage** (pe cineva) **aţa la ceva** v. a ţ ă. **A trage plapuma** (sau, popular, **ţolul**) = a căuta să obțină foloasele numai pentru sine. Cf. ZANNE, P. III

304, 404. **A trage muşamaua** sau **a trage lucrul muşama** = a muşamaliza, a face lucrul muşama, v. m u ş a m a. Cf. ZANNE, P. III, 252, ALAS 13 v 1923, 4/4. (Prin sinecdocă) **A trage semnalul de alarmă** v. s e m n a l. ◇ (Urmat de determinări arătînd partea de care se apucă) *Muiarea lui să tragă măgariul de dîrlogul căpestrului cu mînule sale.* PRAV. 178. *I s[ă] făcu milă de el şi-l trăgea de mînă să margă mai înainte* (a. 1692). GCR I, 299/17. *Trăgînd pe talăl lor de mînă, chema cu glas tare şi pe ceilalţi.* DRĂGHICI, R. 83/4. *Se muncea ca s-o scoaţă, trăgînd-o cînd de coadă, cînd de cap, cînd de picioare.* ISPIRESCU, L. 155. *Mă duceam să beau rachiu? Vro cinci mă trăgea de brîu.* TEODORESCU, P. P. 597. *Tu te bagă sub pragul uşii şi, cînd a trece pragul, tu trage-l de picior la tine.* RETEGANUL, P. III, 39. *Ea mă trage de curea.* DOINE, 222. *I se nomolise iapa şi unde se muncea să o scoaţă, trăgînd-o cînd de coadă, cînd de cap.* FUNDESCU, L. P. 87. *Îl tragi de urechi ca să-l duci la miere şi apoi îi rupi coada şi tot nu-l poţi depărta de la stup.* ZANNE, P. I, 674. (E x p r.) **E tras de păr** v. p ă r[1]. **A trage mîţa** (sau **pe dracul**) **de coadă** v. c o a d ă. **A trage mîţa** (sau **pisica de coadă**) **pe rogojină** v. m î ţ ă, p i s i c ă[1]. **A trage** (pe cineva) **de limbă** v. l i m b ă. **A trage** (pe cineva) **de mînecă** v. m î n e c ă. **A (nu) se lăsa tras de mînecă** v. m î n e c ă. **A trage** (pe cineva) **de piept** v. p i e p t. **A-l trage** (pe cineva) **copiii de poale** (sau **de poală**) v. p o a l ă. (Regional) **A nu avea de ce-l trage cîinii** = a fi foarte sărac. *Ceva-ceva de nu ti-i cumpăni, n-are de ce te trage cîinii.* CONV. LIT. XLIV[1], 656. ◇ (Acţiunea are ca scop atragerea ateuţiei cuiva) *Domnule, îmi zise sluga, trăgîndu-mă de haină, gazda întreabă de nu vrei cina.* NEGRUZZI, S. I, 58. *Am coborît mai precis la actele lui personale... M-am simţit tras de haină.* GALACTION, O. 104. *Leica-l trase de la spate Şi-i zise: „Unde pleci, frate?"* TEODORESCU, P. P. 321. *Cînd povestea..., fraţii-l trăgeau de suman să nu mintă aşa de tare.* RETEGANUL, P. III, 44, cf. STĂNCESCU, B. 81. **A trage** (pe cineva) **de mînecă** v. m î n e c ă. ◇ (Mişcarea este făcută pentru a mîngîia sau a produce durere) Cf. POLIZU. *Îşi trăgea barba şi zicea cu mîndrie către gardă.* CREANGĂ, A. 10, cf. DDRF. *Eu l-am frecat* [pe cal] *la ochi, l-am tras de urechi.* ISPIRESCU, L. 301, cf. BARGIANU. *Vizitiul... se duse la cai să le frece ochii şi să le tragă urechile.* SANDU-ALDEA, D. N. 19. *L-a tras... de urechi fiindcă era obraznic.* SCRIBAN, D. *Începu a trage cînd pe unul, cînd pe altul de păr.* ŞEZ. III, 24. *Îl tragi dă cap.* ALR II/I h 8. (R e f l.) *Mă pipăi, stau nedumerit. Mă trag de păr, simt că mă doare... Nu, n-am murit!* TOPÎRCEANU, O. A. I, 317. ◇ (Complementul indică grămezi de obiecte, materii sub formă de pulbere, granule, bucăţi etc.) *Cum le aduc banii şi pungile,... le numără ei singuri şi-i trag degrabă* (a. 1642). GCR I, 95/15. *Se acopere groapa cu cojniţa roiului..., trăgînd ţărînă pre lîngă cojniţă.* ECONOMIA, 191/27. *Leul îmi va face groapa şi tu vei trage pămînt peste mine.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Porunci să ardă mulerea cuptorul..., trase jarul.* RETEGANUL, P. V, 57. *C-o sapă şi c-o loptă Să tragi pămîntul laolaltă.* DOINE, 220. (E x p r.) **A trage cenuşa** (sau **spuza**) **pe turta sa** v. t u r t ă. **A trage jar** (sau **foc**) **la oala sa** v. o a l ă. (Regional) **A trage ţărînă** (**pe cineva**) = a înmormînta, a îngropa. *Pe Barbu trage ţărînă. De jelit cine-l jelea?* ŞEZ. I, 144. ◇ (Scopul acţiunii este închiderea sau deschiderea cu obiectul indicat de complementul direct) *Trase zăvorul şi drugul de lemn care o închidea.* NEGRUZZI, S. I, 157. *Francesco trăsese perdeaua.* EMINESCU, P. L. 85. *Închid uşa după dînsa şi trag zăvorul.* CREANGĂ, P. 20. *De cîte ori n-am tras zăvorul ista...* DELAVRANCEA, O. II, 176, cf. DDRF. *A tras perdelele..., deschizînd fereastra.* COŞBUC, P. I, 139, cf. TDRG. *Trăsese perdeaua şi încerca să încuie uşa compartimentului.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 183. *Intrînd în poiata luminată de opaiţ, trase uşa, lăsînd-o puţin crăpată.* AGÎRBICEANU, S. 13, cf. ALAS 13 v 1923, 4/4. *Trăgînd portiţa într-un scîrţîit lung după dînsul, dispăru în întunericul des al nopţii.* MIRONESCU, S. A. 51. *Cineva trage în sus, dinăuntru, oblonul.* SEBASTIAN, T. 10. *Trase obloanele. Se sui în pat, cufundîndu-se în întuneric.* TEODOREANU, M. II, 126, cf. ARGHEZI, S. XI, 65. *Se trăgeau grelele perdele şi se aprindeau luminările.* BARBU, PRINC. 13, cf. T decembrie 1964, 19. *Apucă spre uşă ca s-o descuie... Era să pună mîna pe zăvor şi să-l tragă.* SBIERA, P. 314. *Trage uşele şi vino după mine.* ŞEZ. V, 133, cf. ALR II/I MN 119, 3 803/192. *Trage stavila.* ALR II 6 728/812, ib. 6 728/76, 141, 551, 762. (R e f l. p a s.) *Pre părete pusese el o perdea care să trăgea în sus.* BĂRAC, T. 20/10. (F i g.) *Pe chipul tău, pe timpul ce fuge trag zăvorul.* PILLAT, P. 159. (E x p r.) **A trage cortina** = **a)** a dezvălui, a destăinui. Cf. ALAS 13 v 1923, 4/4; **b)** a acoperi, a ascunde. ◇ (Complementul indică părţi ale corpului) *Trase mîna în sus apucînd arma, cum pre fiiul său să omoară.* PO 71/12. *Trase-şi lăntru mîna.* ib. 134/3. *Şi sf[i]rşind poruncele cu carele învăţa feciorii săi, trase picioarele sale într-una pre pat şi muri.* ib. 176/11. *Amîndoi muşchii trag capul cam înapoi.* KRETZULESCU, A. 203/21. *Calul trage coada, adecă o strînge între picioare.* DR. V, 83. [Calul] *trage [urechile] înapoi.* ALR II/I MN 7, 6 854/235. [Calul] *trage* [urechile *înainte].* ib. MN 8, 6 855/95. ◇ (Forţele acţionează ca şi în cazul întinderii unui obiect) Cf. DRLU, POLIZU, COSTINESCU. *Pe uşa deschisă intră o femeie cu urechile trase de cercei împletiţi.* BRĂESCU, A. 47. *Şi nădejdea de la mine E ca sîrma de subţire: Ca sîrma din bolta vechie, Cum o tragi, se rupe-n şepte.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 239. *Au început armăsarii... s-o tîrască... şi s-o tragă în toate părţile.* SBIERA, P. 115. *Osul de la pieptul găinei (iedeşul) tras de doi, la care rămîne hîrleţul în mînă are să-l îngroape pe celălalt.* ŞEZ. I, 152. *Trăsei arcul s-o săget.* HODOŞ, P. P. 195. *Trase arcul să dea în zmeu.* FUNDESCU, L. P. I, 124. *Trage aţa cît să nu se rupă.* ZANNE, P. III, 8. *A trage pe cineva în patru,* se spune cînd cineva este solicitat în acelaşi timp de mai multe persoane sau în mai multe direcţii. Cf. COSTINESCU. ◇ I n t r a n z. *Trăgînd de uşă.* H. LOVINESCU, T. 137. *Prinse cu grabă funia singurului clopot, începînd să tragă de ea cu toată puterea.* V. ROM. decembrie 1964, 41. *Se agaţă cu mîinile de crengi, trage de ele ca să facă vînt bărcii.* BĂNULESCU, I. 13. *Mă duceam să-mi cumpăr pîine? Şapte, opt trăgea de mine.* TEODORESCU, P. P. 597. *Nici una, nici două, haţ pe moşneag de piept, învîrte, sucişte, trage, întinde.* ŞEZ. I, 258. *A legat fetele bine cu vîrzovul, a tras de trei ori de el, c-aşa vorbise cu fraţii.* STĂNCESCU, B. 102. *Doi trag cu cîte o mînă de voloc.* ŞEZ. IV, 115. *Lupu-nşepu să tragă cu gura d'e pişor.* ALEXICI, L. P. 231. *Cu toţii Se opintea, De frica morţii Trăgea.* BALADE, II, 108. *Traje d'e colo, frat'e, şi ij rupe coada.* O. BÎRLEA, A. P. I, 128. (F i g.) *Au tras acel nezir cu mare putere de turci de au ocolit cetatea Beciul.* N. COSTIN, LET. II, 28/15. (E x p r.) **A trage de timp** = a tergiversa în interesul propriu, a acţiona încet, lăsînd să treacă timpul. ◇ I n t r a n z. (Mişcarea simulează numai tragerea (**I 1**) unui obiect) *Mireasa, cînd păşeşte pragul casei părinteşti, trebuie să tragă din picior pentru ca să se mărite şi celelalte fete.* MARIAN, NU. 562. *Se greblă pe vatră şi-l tot cheamă pe unul... şi cu cociorba tot trage, de-l aduce.* ŞEZ. III, 68. (E x p r.) **A trage cu piciorul** = a dori şi altcuiva aceeaşi fericire ca a sa proprie. Cf. BARONZI, L. 206, ZANNE, P. II, 413. ◇ R e f l. r e c i p r. *A jucat cu cătanele în cîrjmă şi s-a tras de mînă cu iale* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 195. *Doi ţînţari sînt lăutari. Doi pureci de păr să trag.* BIBICESCU, P. P. 181. *Pe sub pat nu mai încap, la poartă se trag de cap.* FOLC. TRANSILV. I, 58. *Am doi moşnegi cu barbă şargă, Cînd se-ntîlnesc se trag de barbă* (Pieptenii cu cîlţi). SBIERA, P. 320. (E x p r.) **A se trage în degete** sau **în deget** (**cu cineva**) sau (t r a n z.) **a trage degetul** sau **deget** (**cu cineva**) = a se pune, a se măsura cu cineva, v. d e g e t. (Eliptic) *Că nu-s fimeie cu cîrpă, De poteră nu mi-i frică; Şi-s român cu cuşmă-n cap, Eu cu potera mă trag!* BALADE, II, 401. ✦ R e f l. r e c i p r. (Învechit şi regional; despre persoane de sex opus) A se hîrjoni (prinzîn-

du-se de mîini, îmbrăţişîndu-se, împingîndu-se etc.); p. ext. a se săruta. *O vedea... glumind cu un ţigan ce-l avea de zestre şi trăgîndu-se cu iel prin casă* (a. 1816). IORGA, S. D. VII, 17, cf. BUL. FIL. V, 174. ◇ Tranz. *Cîndu-ş va rîde bărbatul de muiare-ş, de va trage şi va săruta înaintea ei fieşce muieri..., să se şi despartă de dîns.* PRAV. 137. ✦ (Complementul indică instrumente acţionate prin tragere **(I 1)**, mai ales clopote) A face să sune. *Numai au apucat de-au slobodzit o puşcă mare şi au început a trage şi clopotele.* NECULCE, L. 286. *Au tras toate clopotele la toate bisericile şi au făcut paraclis şi acatist.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 159/9. *Poroncind domnul la toate mănăstirile ca să facă rugă şi să tragă toate clopotele cele mari* (sfîrşitul sec. XVIII). LET². III, 214, cf. LB, POLIZU. *Trag clopoţelul, un footman îmi deschide, spunîndu-mi că stăpînul său era acasă.* GHICA, S. 434, cf. COSTINESCU. *Ajuns la poartă, trage clopoţelul.* EMINESCU, P. L. 73. *Făcuse un clopot... şi avea dragoste să-l tragă singur la sărbători.* CREANGĂ, P. 105. *Dascălii, pe la biserici, voioşi clopotele trag.* BELDICEANU, P. 123, cf. DDRF, BARCIANU. *Urătorii au şi cîte un buhai sau bou... pe care îl trag fără curmare.* PAMFILE, A. R. 30. *Ca să ţi se vestească o vită furată, să tragi noaptea clopotul bisericii.* GOROVEI, CR. 358. *Ar fi trebuit să trag încă la amiazi clopotele.* AGÎRBICEANU, S. 88. *Am intrat, după ce a tras clopotul de la uşă, în casa lui moş Nicu.* BRĂESCU, A. 18. *Portăreasa puse mîna pe funie şi trase clopotul de alarmă.* VOICULESCU, P. I, 190. *Dădu poruncă dascălului să se suie în turnul bisericii şi să tragă clopotele.* SADOVEANU, O. V, 633. *Cînd de ziuă să zărea, Clopotile le trăgeau.* MÎNDRESCU, L. P. 179. *Plăteşte la clopotari, Să tragă clopote mari.* SEVASTOS, C. 70. *După badea clopot trag.* DOINE, 261. *Unul... ură la fereastră, sună şi clopotul; altul trage buhaiul.* ŞEZ. III, 180. *Şi te du la clopotari, Să tragă clopotele În tuspatru părţile.* BALADE, III, 179. *Popa nu trage clopotele de două ori pentru o babă surdă.* ZANNE, P. II, 753. *Clopotul numai atunci sună, cînd îl tragi.* id. ib. VI, 513. *Trage popa clopotul să audă ocolaşii.* id. ib. 514. (Refl. pas.) *Dacă cel care a murit a fost un om bătrîn sau unul în floarea vieţii sale, atunci se trag toate clopotele.* MARIAN, Î. 95. *Se trag clopotele... toată ziua.* ŞEZ. II, 65. *Pentru o babă surdă nu se trage mult clopotul.* FOLC. MOLD. I, 194. (Refl.) (În basme populare) *Cum punea cineva piciorul pe prag, ori clopoţelul se trăgea, ori cocoşul cînta.* ISPIRESCU, L. 255. *O aşezat deasupra dealurilor o furcă şi un clopot care se trage singur la suflarea vîntului.* ŞEZ. II, 26. ◇ Fig. *Lui nu i-a fost dat să tragă pentru nici una din ele clopotele unui asediu îndelungat.* VINEA, L. I, 127. ◇ Expr. **A-i trage** (cuiva) **clopotul** (sau **clopotele**) sau **a trage clopotul (la biserică)** v. clopot. ✦ Intranz. (Subiectul este „clopotul") A suna, a bate. *Trăgeau toate clopotele pe la toate mănastirile* (sfîrşitul sec. XVIII). LET². III, 215. *Tot sholariul, cîl aude trăgînd clopotul,... să se afle în shoală.* PETROVICI, P. 15/26. *Se înserase de-a binelea şi trăgeau clopotele la biserică.* VLASIU, A. P. 495. *Trag clopotele, de vale, în sat.* H. LOVINESCU, T. 160. *În loc de a trage clopotile, Da neamţu cu tunurile.* MÎNDRESCU, L. P. 38. *Vor trage clopotele de ieşit din biserică.* RETEGANUL, P. I, 25. *Cînd în biserică-i intra,... Clopotul singur a trage.* SEVASTOS, N. 14. *Cîntă pasărea-n părău, Clopotile trag mereu.* DOINE, 25. *De cîteva nopţi tot aude trăgînd clopotul la biserică.* ŞEZ. I, 248. *Cînd era la miez de noapte, Trăgeau clopote de moarte.* BIBICESCU, P. P. 357. *Lu Văl'an hăranţă-i trag.* ALEXICI, L. P. 190. *Trage clopotu păntru dă mort.* ALR I 353/900, cf. ALR II/I MN 8, 6 857. *Cine moare şi cui îi trage clopotul.* ZANNE, P. II, 636. ◇ (Cu subiectul subînţeles) *Trage de liturghie.* TDRG, cf. BL VII, 1[?]. ✦ (Prin Transilv.; cu complementul „ceasul", „orologiul" etc.; calc după germ. *aufziehen*) A întoarce. *Aprindea un chibrit ca să vadă dacă orologiul era tras.* VLASIU, A. P. 304. *Ceasul ei cu lanţ ticăia foarte tare. Nu l-a tras nimeni, că merge anapoda.* T. POPOVICI, SE. 570.

2. Tranz. (Învechit şi popular) A duce spre..., a face să vină (spre sine), a atrage; (fig.) a îndemna, a da ghes; a ademeni. *Voru grăi răzvretitu, cum se tragă ucenicii pre urma sa.* COD. VOR. 22/3. *Ispiteaşte-se, de ale sale pohtiri tra:u.* ib. 112/11. *Cînd nu va vrea să te iubească, atunce mai multu-i arată liubov, ca el să tragi.* CORESI, EV. 342. *Grăirâ... ca spre miluire să tragă pre el.* id. ib. 423. *Spre pocăinţă te trage* (ante 1618). GCR I, 51/3. *Iară ne trage către diînsul, rug[ă]torii acestui prazdnic de astăzi* (a. 1633). id. ib. 83/5. *Au certat Dumnedzău cu stricăciunea pre Naaman arapul şi cu aceaea l-au tras la cunoştinţa sa cea sfîntă.* VARLAAM, C. 328. *Pre aceia i-au tras Enea întru tovărăşie.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Propoveduind, trasă pre mulţ spre credinţă.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 64[r]/10. *Cum stătu la uşe, trăgea ochii tuturora către sine.* id. ib. noiembrie 163[v]/9. *Neputînd ea să tragă pre om la dînsa.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/28. *Solii lui Maximiliian, fiind în Varşav, tras-au cu daruri pre mulţi domni leşăşti.* N. COSTIN, L. 542. *Au tras la sine Hristos mulţimea cu unele ca acestea.* ANTIM, P. 2. *Păcatele trag pe om* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 248/17. *Acel necredincios usebise pre oarecine de la beşearică cu înşălăciune, trăgîndu-l spre nedumnezeire.* MINEIUL (1776), 17[v1]/7. *Magnetu trage oţelul.* AMFILOHIE, G. F. 74[v]/7. *Trag inimile tinerilor spre îndreptare* (a. 1798). GCR II, 162/24. *Nu putem avea prepus asupra lui de vrun interes carele să-l fi tras a minţi.* MAIOR, IST. 273/1. *Acum ar hi în lume dă a trăirea Pă chieful tău, cum te trage hirea!* BUDAI-DELEANU, Ţ. 81. *Lăcomia... trage pre oameni către nedreptate.* ŢICHINDEAL, F. 102/15. *Îi face să înţăleagă... prin ce loc are să tragă pre duşmani.* BELDIMAN, N. P. I, 108/14, cf. DRLU, LB. *Te hrăneşti cu nădejdea de a dobîndi cinste mare şi bogăţii numai ca să tragi asupră-ţi privirea oamenilor.* MARCOVICI, D. 11/11. *Să umflă apa şi să varsă la uscat pe ţărmuri... din pricina lunii, care trage pe apa.* DRĂGHICI, R. 43/23. *Voi putea să trag vreo inimă asupră-mi ca să mă iubească?* GORJAN, H. IV, 31/32. *Împăratul Neculai a făcut aceasta ca dîntîi să-şi tragă inimile moldovenilor în partea lui.* KOGĂLNICEANU, S. 64. *Papa şi împăratul cercau a trage toate stăpînirile Europei într-o legătură împotriva turcilor.* BĂLCESCU, M. V. 46. *Capul... îl trăgea să-l puie iar pe căpătîi.* PANN, P. V. I, 118/10. *Esemple ca acestea... trebuie să tragă pe toţi la fapte asemenea.* FM (1861), 44. *Perişoru-i aurel ... Trăgea ochii tot la el.* ALECSANDRI, P. I, 92. *Uite cum te trage pe furiş apa la adînc.* CREANGĂ, A. 36. *Te trage traiul ăl bun la somn!* CARAGIALE, O. VI, 17, cf. DDRF, TDRG. *Vă trage vicleana în capcană, să vă piarză.* VOICULESCU, P. I, 6. *Îţi dau voie să vii oricînd ca să-ncerci să mă tragi pe calea pierzării.* CĂLINESCU, E. O. I, 282. *Hainele ude şi pietrele din buzunare îl trăgeau spre pămînt.* V. ROM. ianuarie 1965, 95. *Foamea la pămînt mă trage!* ALECSANDRI, P. P. 259. *Ochii lelei tare-mi plac, De pe ulîţă mă trag.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 36. *Frumuseţea lor cea mare au tras pe zmei la dînsele.* SBIERA, P. 129. *Horile mele nu-s bune, Că mă trag a merge-n lume.* RETEGANUL, TR. 128. *Că vinu-i cu viclenie, El te trage la beţie.* BALADE, II, 8. *Ăi pria leţăş,... nu-l traze şiria.* ALR I 323/100. *Îl trage viţa* (sau *neamul*), se spune cînd cineva seamănă cu cei din neamul lui. Cf. ZANNE, P. IV, 489, 686. *Îl trage moartea*, se spune despre cel care întreprinde ceva primejdios. *Numai moartea ta te trage să te duci după ele!* SBIERA, P. 132, cf. ZANNE, P. II, 631. ◇ Expr. **A-l trage** (pe cineva) **inima** v. inimă. **A trage în cursă** v. cursă. **A trage** (pe cineva) **în** (sau **spre**) **partea sa** v. parte. (Impers.) **A-l trage** (pe cineva) **la somn** = a simţi nevoia să doarmă. *Mitu era bolnav..., nu mînca nimic şi cîtu-i ziua-l trăgea la somn.* CARAGIALE, O. I, 33. ◇ Refl. recipr. *Cerestele sfere una pre alta s-ar trage.* CONACHI, P. 271. [Atomii] *se trag unul pe altul.* id. ib. 290. ◇ (Cumulează şi ideea de „a provoca, a da naştere, a genera") *Eroismul trăgea admiraţia contimporanilor.* SĂULESCU, HR. I, 240/17. *Vei trage asupră-ţi dragostea acelora care acum te des-*

prefuiesc și te urăsc. MARCOVICI, D. 9/24. *Cîtă hulă și defăimare voi trage asupră-mi?* DRĂGHICI, R. 15/9. *Va trage asupră-i dragostea fratelui său.* GORJAN, H. I, 2/5. *Trage lauda asupră-și.* CONACHI, P. 286. *Moldavia... trage asupră-și mirarea lumei.* BĂLCESCU, M. V. 14. *Ar trage... simpatiile Principatelor Românești în favorul Germaniei.* GHICA, A. 84. *Averea-și și eu un dor... Nu după cruci și stele, Ce... trag suspinuri grele.* MUREȘANU, P. 91/13, cf. COSTINESCU. *Ați arătat atîta moderație și blîndețe..., cît ați tras lauda Europei.* BOLINTINEANU, O. 248. ◇ Expr. **A trage pîră asupra cuiva** = a pîri **(4)**, a reclama **(3)**. *Boierii cei mari a țării la Poartă trăgînd pîră asupra lui.* N. COSTIN, LET. II, 38/32. *Amu fugisă o samă de mîrzaci de au mers la Poartă trăgînd pîră asupra... altor mîrzaci.* id. ib. 53/25, cf. DDRF. **A trage luarea aminte** (sau **de seamă**) sau **a trage băgare de seamă** = a face pe cineva să fie atent, a atrage atenția. *Arsenalul și marina trag asupră-și mai vîrtos luarea de samă a amînduror pașilor.* AR (1829), 132[1]/5. *Ca niște actori proști, ei trag pentru puțină vreme luarea aminte a norodului.* MARCOVICI, D. 384/21. *Arătînd această nouă îmbunătățire de făcut în gospodăria țării, îmi place a trage băgare de samă asupra ei.* I. IONESCU, C. 160/5. ✦ A face să se îndepărteze, a distrage; a reține de la ceva. *Trageți oamenii de către munca lor?* PO 192/19. *Îngroziia pre oamenii cei răi,... trăgîndu-i de la răutățile lor.* N. COSTIN, L. 57, cf. LB. ✦ (Complementul indică fluide) A abate din drum pentru a duce în direcția voită. *Trage apa și o scoate den matcă, de o duce la grădina sau la pomătul său.* PRAV. 37. *Face rugă..., trăgînd cu tunet bobotaia focului la sine.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 130[r]/27. *Poate...a trage apă la fabrică de unde va afla chip mai îndemanatic* (a. 1815). URICARIUL, I, 227/27. *Au pus la cale apoi ca să tragă în ogradă și izvorul ce era aproape de lăcuința sa.* DRĂGHICI, R. 165/17.

3. Tranz. și intranz. A cumpăni, a avea greutatea de...; a cîntări, a atîrna. [Talantul] *cu mult trăgea mai mult de alalte măsuri.* CORESI, EV. 283. *Fietecare candilă 5 ocă de aur arăpesc trăgea.* CANTEMIR, IST. 131. *Un bou trage pînă la opt măji.* CALENDARIU (1814), 104/2, cf. LB. *Ceea ce cîntărea un funt putea-va trage zece?* PETROVICI, P. 215/19. *Carnea ei putea să tragă 40 ocă.* DRĂGHICI, R. 84/22. *Trage poate opt sute de litre?* NEGRUZZI, S. I, 40. *Băcani cari vînd ... orez îndoit cu pietriccle ca să tragă mai greu la cîntar.* FILIMON, O. I, 93, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU. *L-am cîntărit eu singur și trage cinci ocă.* SADOVEANU, O. IX, 439. *Ce ești tu mai mult decît ai fost, decît prin ocalele pe care le tragi mai mult la cîntar!* CAMIL PETRESCU, O. II, 96. *Să mă pună la cîntar, N-aș trage cît un fînfar.* DOINE, 235. *Să nu ceară altceva decît ce-o trage ghemul.* STĂNCESCU, B. 134, cf. ȘEZ. V, 136. *Io amăsur și văd cît traje.* ALR I 1 600/305. *La cîntar că mi-l punea, Cinci sute oca trăgea.* ANT. LIT. POP. I, 342. *Cît traje calu, atîta să pună și bani la cîntar.* O. BÎRLEA, A. P. I, 499. *Te știu eu cîte ocă tragi* (= știu cît valorezi, știu că nu ești așa de cumsecade, cum vrei să pari). Com. din VICOVU DE SUS — RĂDĂUȚI. *Am un titirez creț, Mititel ca un ou, Dar trage cît un bou* (Cîntarul). GOROVEI, C. 60. (Fig.) *Cuvintele... trimise tot măsurînd și în cumpăna socotelii trăgîndu-le.* CANTEMIR, IST. 305. *Poate voiește soarta să afle de la mine ... dacă, în cumpăna vieții, trag mai greu întocmirile omenești decît cele dumnezeiești?* HOGAȘ, M. N. 43. ◇ Expr. **A trage (greu) în** (sau **la**) **cumpănă** = a avea importanță (deosebită). *Nu trage la cumpănă.* ZANNE, P. V, 225. *Nu trage în cumpănă cum s-au petrecut.* AGÎRBICEANU, S. 57, cf. ALAS 13 v 1923, 4/4. *Ele nu trag greu în cumpăna în care autorul... a aruncat greutatea originalității sale.* VIANU, L. R. 530. ◇ Compus: (regional) **trage-punții** subst. = greutate la orologiu. COMAN, GL. ✦ Fig. A prețui, a valora. [Petru Rareș:] *Ce trage părerea domnului?* [Logofătul Baloș:] *E hotărîtoare.* DELAVRANCEA, O. II, 259.

4. Tranz. (Complementul indică un obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte) A pune sau (mai rar) a scoate (depunînd oarecare efort). *Traseră de pre el veșmîntul lui.* PO 129/7. *Trăgîndu-i cibotile, numai cu colțuni au fost încălțat.* NECULCE, L. 12, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Căciula... Pe urechi am tras-o zdravăn.* EMINESCU, O. I, 46. *Trăgîndu-i încălțămintea, îi căzu lingura pe care o căutau din cizma împăratului.* ISPIRESCU, L. 356, cf. DDRF. *Cu haina de stradă trasă în fugă peste haina de casă.* C. PETRESCU, C. V. 354. *Studentul își trase din cap bereta.* SADOVEANU, O. IX, 106. *Își puse încălțările, apoi trase pe mînici cafaveica.* id. ib. X, 612. *Trag botfori în picioare.* CĂLINESCU, L. L. 70. *Ne tragem căciulile pe urechi.* STANCU, D. 257. *S-au privit mult, cu oamenii din casă, înainte de a-și trage cușmele de pe cap.* CAMILAR, C. P. 58. *Se gîndi să-și tragă puloverul peste pijama.* VINEA, L. II, 315. *Își trase la loc mănușa.* V. ROM. ianuarie 1969, 35. *Tînărul începu să-și tragă hainele de pe el.* ib. ianuarie 1970, 36. *Mi-oi trage și mănuși pe mîni.* SBIERA, P. 250. *Cui i-i voia să se-nsoare Tragă cizme în picioare.* RETEGANUL, CH. 53. *Cizmele i le trăgea, Cu jar că ei le umplea.* BIBICESCU, P. P. 265. *Feciorii care-au rămas Trag coloapele pe nas Și fac la fete năcaz.* FOLC. TRANSILV. I, 18. *Odată o și tras păpucii-m pk'iciore.* O. BÎRLEA, A. P. I, 457. *Traje mănușile d'i pă mînă.* id. ib. II, 394. *Tu mare, eu mare, cine trage* (sau *o să tragă*) *cizmele?* ROMÂNUL GLUMEȚ, 30, cf. ZANNE, P. IV, 433. *Eu boier, tu boier, cine-mi trage cizmele?* id. ib. 280. *Nu-i vrednic să-i tragă ciubotele,* se spune cînd cineva este mult inferior altuia. id. ib. III, 113. ◇ (Cu complementul „pielea") *Voi da asupră-vă vine și voi rădica asupra-vă carne și voi trage preste voi piele.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 215/13. *Te dezbrac Și-ți trag pielea după cap, Să-i fac soacrei comănac.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 466. *Doi servitori îl jupuiau și iar îi trăgeau pielea pe el.* RETEGANUL, P. II, 59. *Ajută-mi să tragem pielea mielului.* id. ib. III, 57. *Vrea să tragă două piei după o oaie.* Cf. ZANNE, P. I, 594. (Refl.) *S-o tras pielia* [la șarpe]. ALR I 1 182/35. ◇ Expr. **A-i trage** (cuiva) **butucul** (sau **clapa**) v. cuv.

5. Tranz. A înfige (în frigare, în țeapă sau în alt obiect ascuțit). *În frigare vrînd să tragă O căprioară întreagă.* BĂRAC, A. 36/23. *Îl trag în lancă ca p-un iepure-n frigare.* CARAGIALE, O. V, 346, cf. ALAS 13 v 1923, 4/4, CADE, SCRIBAN, D. *Cocori... Vîslesc prin înalturi, trași parcă-n țeapă Pe-o rază lunară.* BLAGA, POEZII, 179. *Și le presară cu sare Și le trage-ntr-o frigare.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 456. ◇ Expr. **A trage în țeapă** v. țeapă.

6. Tranz. A duce, a căra, a tîrî după sine. *Să-l leage cu picioarele de coada lui și să încalece... Și aceasta deaca fu, era tras svîntul prin toată cetatea.* VARLAAM, C. 456. *Unii să taie lemne... și să le tragă pănă la Nilos.* HERODOT (1645), 127. *Au ucis pre tată-său și de aciia-l leagă de coadele cailor și-l duc trăgînd pre ulițe.* PRAV. 91. *Îl traseră prin ulită și de glezne pătruns spînzurat la un lemn.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 124[r]/9, cf. 113[v]/2. *Lua pe oameni... și-i tráge tîriș în gropi.* ALEXANDRIA (1784), ap. GCR II, 132/22. *Casa noastră, ci am fost cumpărat-o ... și am tras-o pi locul unde stă* (a. 1809). STEFANELLI, D. C. 343. *Vulpea... încet, încet au tras cerbul* (a. 1814). GCR II, 212/17, cf. LB, DDRF. *Se sfărîmă pluta cu noi în dreptul Copcei Rădvanului și după chiu și vai am tras bușteni în Copcă.* GALACTION, O. 62. *Cînd se întoarse speriat să-l așeze la loc, trase după el un șervet.* C. PETRESCU, Î. I, 13. *Se grăbea, trăgînd după sine lopata și cazmaua.* BĂNULESCU, I. 28. *Trase sacul cu grîu după sine.* id. ib. 67. *Trecea pe aici, trăgînd un copaciu mare după el.* RETEGANUL, P. III, 65. *Tragă-i corbii carnea-n fagi, Cioantele pe sub copaci!* id. TR. 18. *Trage grapa după tine.* DOINE, 292. *Trajim grîu la mășină.* ALR II 5 227/29. *Un lănțar care traje lanțu.* A I 35. *O înh'ipt toporașu lui... în copac și trăge copacu după dînsu.* O. BÎRLEA, A. P. I, 412. (Refl. pas.) *De hadaragi se trage vol:cul prin apă.* ȘEZ. IV, 113. ◇ Expr. **A trage targa pe**

uscat v. t a r g ă. **A trage vetrela** (sau, prin confuzie, **verde) pe uscat** v. u s c a t. **A trage verde pe albastru** = a trăi greu, a trăi verde cu albastru. *Ce-or mai trage verde pe albastru şi ce-or mai tîrî barca pe uscat!* IOVESCU, N. 51. **A trage un picior** (sau **piciorul**) = a şchiopăta **(1)**. *Păşea trăgînd piciorul încet.* ALECSANDRI, O. 243. *Cîrciumarul trăgea un picior şi-şi pusese singur firma „La şchiopul".* PAS, Z. I, 54. ✦ A duce, a tîrî cu forţa. *Prinseră Pavelu de-lu trăgea afară din băsearecă.* COD. VOR. 34/11. *Să tragi pre acesta de la oltariul meu, cum să se omcară.* PO 247/25. *Alerga tălhăreaşte de ţinea calea a bărbaţ şi a femei, săvai cum fac la noi cu cii şi ceia ce trag în vale.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 273r/23. *Şi-i traseră afară din oraş şi-i munciră cu multe fealiuri de munci.* MINEIUL (1776), 104r1/24. *Au strîns tare cu laţul şi apoi au tras-o în pădure ca să nu o vadă celelalte.* DRĂGHICI, R. 99/17. *Pe cari-s mai ruşinoase le înhaţă de mînă şi le trag în joc.* ŞEZ. III, 108. *Maică, duşmanele mele... M-ar trage Din sus de drum, M-ar arde, M-ar face scrum.* BIBICESCU, P. P. 351. *La arnăuţi poruncea... Şi la scaun că-l trăgea, Ochişorii îi lega, Mîinile d-asemenea.* BALADE, III, 127. *Fă-te tu a mă trage şi eu oi merge plîngînd* (sau *trage-mă, şi eu să plîng*), se spune cînd cineva se preface că nu vrea să primească sau să facă ceva. Cf. NECULCE, L. 169, ZANNE, P. II, 775. *Parcă-l tragi la urs*, se spune cînd cineva face un lucru în silă, fără tragere de inimă. ZANNE, P. II, 776. (R e f l. r e c i p r.) *În lune de Paşti în apă să nu să tragă* (a. 1675). GCR I, 219/2. *Au fostu obiceaiu de să uda cu apă şi să trăgea la văi cu apă unii pe alţii.* GHEORGACHI, CER. (1762), 295. ◇ E x p r. (Învechit şi popular) **A trage la** (sau **spre, către, în) judecată** sau **la lege, la divan** etc., (rar) **a trage cu pîră** = a aduce în faţa unui organ judecătoresc; a pîri **(3)**. *Bogaţii nevolnicescu voi şi aceia vă tragu spre giudecătoare (la leage* N. TEST. 1648, *la judecăţi* BIBLIA 1688). COD. VOR. 118/1. *Fără de nici o frică are voie să-l tragă la judecată.* SIMION DASC., LET2. I, 404. *Se înmulţiră ceia ce mă trag cu pîră.* DOSOFTEI, PS. 16/5. *I-au tras la giudecată.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 181/32. *A tras pe acei vecini la divanul domnesc şi la adunarea ţării* (a. 1740). URICARIUL, V, 260/20. *Au tras pe igumenu... la divan* (a. 1764). ib. X, 191. *Pe urmă l-ar fi tras la judecată* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 256/3. *Fiind tras la judecată de către stăpînul moşiei..., poate să piarză dreptatea năimealii.* PRAVILA (1814), 65/1. *Unde se află pîrîtul cu lăcuinţa,... acolo să-l tragă în judecată.* LEGIUIRE, 92/7. *Ţăranul a fost tras pe oaie-n giudecată.* DONICI, F. II, 47/3. *Iepurile odată Fu tras la judecată De un ogar.* ALEXANDRESCU, O. I, 312. *Plăteşte-mi antereul, că te trag la judecată.* GANE, N. II, 151, cf. DDRF. *Se jură... că-l va trage în judecată şi nu se va lăsa pînă ce nu-l va vedea în temniţă.* REBREANU, I. 94, cf. ALAS 13 v 1923, 4/4. (R e f l. p a s.) *Părinţii nu să trag la judecată pentru alişverişurile copiilor lor* (a. 1780). GCR II, 125/25. (R e f l. r e c i p r.) *Fraţi cari se trăgeau în judecată pentr-o baniţă de mălai.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 152. (Eliptic) *Trei, patru oameni jurători, cum n-au fost nici tată-său, nici moşul său vecin de moşie aceluia cine-l trăgea.* N. COSTIN, LET. II, 46/35. *Un zapis... cu care trage monastirea* (a. 1820). URICARIUL, VI, 171. (Subiectul indică un organ judecătoresc) *Acest divan va ave puterea a trage pe feteşcine* (a. 1817). URICARIUL, IV, 290. **A trage la răspundere** v. r ă s p u n d e r e. **A trage pe cineva cu nasul la teică** v. n a s1. ✦ F i g. A pretinde (ca fiind al său), a r e c l a m a **(1)**; a lua în stăpînire. *Care cot trăgîndu-l noi,... zicînd că-i poienăresc, şi dumnealui iar zicînd că-i de hotarul Brătilei..., ne-am judecat* (a. 1739). URICARIUL, XVII, 200. *Zicînd aceşti cameni mai sus numiţi că-i asupreşte..., trăgîndu-i vecini de la ţinutul Sucevei, şi ei vecini nu se ştiu* (a. 1741). ib. XX, 89. *Vrînd ei ca să iasă din sat, a prins de veste Milescul şi nu i-a lăsat, trăgîndu-i vecini de Zahareşti[i]* (a. 1765). IORGA, S. D. VII, 223. *Să-şi tragă deplin în stăpînire tot locul accla* (a. 1797). URICARIUL, XXIV, 427. *Să poată cu chipuri nedrepte a trage în stăpînire din hotarul Moldovei o bucată de loc* (a. 1804). ib. IV, 95/20. ◇ R e f l. p a s. *Cînd să trage moşie de vecini..., cel ce arată cartea de hotărnicie să-şi ia mai întîi stînjănii deplin.* LEGIUIRE, 8/24. ✦ P. e x t. A duce cu sine, a l u a; a aduce. *Cîte seminţi au avut..., toate le-au tras la aceale locuri în ţară.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *După-masă, de ieşea domnul să meargă, cel mai ales om a mitropolitului... trăgea un cal poclon domnului.* GHEORGACHI, LET2. III, 317. *Ia trageţi-mi încca cîte o cinzeacă de la cep!* ODOBESCU, S. I, 84. ◇ F i g. *Mîine vor să-ţi tragă îngerii sufletul de la tine, drept ce nu te găteşti de moarte* (a. 1642). GCR I, 96/29. *De o mînă nevăzută el era tras în trecut.* EMINESCU, P. L. 37. ◇ E x p r. **A-şi trage pe** (sau **de) scamă** sau **a-şi trage seama** v. s e a m ă. (Regional) **A-şi trage măsurile** = a-şi chibzui faptele sau vorbele, a-şi lua măsuri, v. m ă s u r ă **(2)**. *Băiete, trage-ţi măsurile, îi zic eu.* I. CR. I, 2. *Trage-ţi măsurli, băiete, cînd vorbeşti cu mine!* COMAN, GL. (F i g.) *Aş fi ajuns... să găsesc banală... această rodomontadă a stihiilor, dacă ele nu şi-ar fi tras măsurile tocmai la timp.* HOGAŞ, M. N. 178. (Regional) **A trage la îndoială** = a se îndoi, de ceva, a pune la îndoială, v. î n d o i a l ă. *Mulţi vor trage la mare îndoială aserţiunea aceasta a mea.* FM (1861), 53. *Începu... a cam trage la îndoială laudele.* SBIERA, P. 126. (Regional) **A-şi trage glasul** (sau **ghersul)** = a-şi drege glasul. Cf. ALR II/I MN 23, 6 956. ✦ F i g. A duce spre... sau la...; a obliga **(1)**, a sili. *Văzu ei slăbindu şi în prădare traşi.* PSALT. 317. *Iară cela ce rabdă la pocaanie-l trage şi-l izbăveaşte den munca veacilor.* CORESI, EV. 61. *Dovedind numele neamului acestor ţări,... ne trage rîndul a pomeni de port.* N. COSTIN, ap. GCR II, 3/8. *Să n-aibă voie a-l trage la robie* (a. 1785). URICARIUL, I, 325. *Prostia ta ne-a tras unde sîntem.* AGÎRBICEANU, S. 41. *Horile mele nu-mi plac, Că mă trag să fiu sărac.* RETEGANUL, TR. 128. *Osînda trage la plată.* ZANNE, P. V, 462. (Construit cu dativul; învechit) *Ocărîreei aceştiia tras iaste.* CORESI, EV. 15. ✦ A duce cu sine, a conduce. *Vineră către el orbii... Trase pre ei Domnul şi-i aduse în casă, ca să nu se ivească pizmaşilor.* CORESI, EV. 250. *Îi poartă pre toate ulîţele tîrgului cu piialea pre măgari..., şi muiarea lui să tragă măgariul de dîrlogul căpestrului.* PRAV. 178. *Să-l poarte gol, trăgînd cămilele oştii.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 101v/34. *Se lăsă să-l tragă Pandora de mînă şi se luă după dînsa.* ISPIRESCU, U. 93. *Mă apucă de mînă şi începu să mă tragă după el.* SADOVEANU, O. VII, 309. *Îl apucă pe Ilie de mînă, îl trase înăuntru.* PREDA, D. 154. *Merge puiul hăulind Şi pe murg de frîu trăgînd.* SEVASTOS, C. 98. *Cînd simţea De vremuri bune, Trăgea Oile-n păşune!* BALADE, II, 494. *Orb pe orb cînd trage, amîndoi cad în groapă.* ZANNE, P. II, 655. (E x p r.) **A trage** (pe cineva) **de nas** = a duce pe cineva de nas, v. n a s1. *Pentru viclenie carea se cheamă politica... ne dau noao aceaste învăţături şi sfaturi: cum ne vor putea mai lesne să ne tragă de nas încătru vor vrea ei.* ŢICHINDEAL, F. 133/16. ◇ (Acţiunea este săvîrşită cu scopul de a vorbi cu cineva în mod confidenţial) Cf. COSTINESCU. *Împăratul... luă de mînă pe Făt-Frumos... şi-l trase la o fereastră.* EMINESCU, P. L. 10. *Chirică îl trage de-o parte şi-l întreabă.* CREANGĂ, P. 167. *Trage pe nevasta lui Ipate de-o parte, îi spune... cîte şi mai multe.* id. ib. 172, cf. TDRG, ALAS V 1923, 4/4. *Trase pe faţă de-o parte în dosul casei... şi-i spuse de porunca împăratului.* ŞEZ. I, 101. *Ea o trase pe împărăteasa la o parte şi-i spuse că nu primeşte parale.* ib. II, 116. ✦ A pune în mişcare; a antrena. *Şerpuieşte trăgînd după sine un mîl bogat.* V. ROM. august 1970, 63. *Părău cari trăi moara di apî.* ALR I 1 841/418. *Piatra, cînd se rostogoleşte, multe alte pietre trage după ea.* ZANNE, P. I, 251. *Cea mai mică mişcare produsă în vreuna din aceste naţionalităţi trage după sine imediata convulsiune a tuturor celorlalte.* HASDEU, I. C. II, 127. *Această faptă a tras după dînsa un lung şir de nenorociri.* COSTINESCU. *Moartea aceasta o să mai tragă şi altele după ea.* AGÎRBICEANU, S. 144.

7. Tranz. (Complementul indică un vehicul, o unealtă cu tracțiune animală, p. ext. jugul sau hamul) A face să meargă, a duce. *Juncă den boi, carea n-au lucrat și carea n-au tras jug.* BIBLIA (1688), 141[1]/51. *Și pușcile au lăsat înapoi, neavînd cu ce li trage, că li murise caii.* NECULCE, L. 296. *Încă nu sosise șeicele cu zahereaua, ce le trăgea pe Prut în sus.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 177/23. *Înhăma pre acei împăraț[i] pre toți și trăgea carăta... în loc de cai* (a. 1760). GCR II, 72/38. *Era într-o caretă ce o trăgea o părechi de cai albi* (a. 1773). id. ib. 91/16. *Douăsprezece tunuri mari trase de boi.* NEGRUZZI, S. I, 167, cf. COSTINESCU. *Un car nou... pe care-l trăgea cu mîinile singur.* CREANGĂ, P. 40. *O cărucioară, fără să fie trasă de cai, veni.* ISPIRESCU, L. 188, cf. DDRF. *Duman și Viorica, împodobiți cu flori de tei, trăgeau mîndri carul încărcat.* BUJOR, S. 35, cf. ALAS 13 v 1923, 4/4. *O căruță trasă de doi boi.* BOGZA, C. O. 354. *Carela luxoasă, trasă la pas de un măgar cenușiu.* VINEA, L. I, 49. *Pornise fără grabă spre plugul lui tras de un bou.* BARBU, PRINC. 66. *Se așezară într-o bute mîndră, trasă de patru telegari.* POPESCU, B. IV, 126. *Carele le trăgea.* FOLC. MOLD. I, 297. (Prin analogie) *O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutur.* EMINESCU, O. I, 87. (Complementul indică persoana aflată în vehicul) *Și caii lui Ahil care proorocea Negreșit că au fost, de vreme ce-l trăgea.* ALEXANDRESCU, O. I, 195. *Că trageți fete frumoase.* FOLC. TRANSILV. II, 162. ◇ Intranz. *Cînd au fost arînd cu dînșii, ... i-au fost împungînd cu strămurările ca pre boi, să tragă.* NECULCE, L. 12. *Boii trăgeau încet în jug și carul scîrțîia.* EMINESCU, P. L. 152. *La deal, Moș Nichifor să da pe jos și trăgea de-a valma cu iepele.* CREANGĂ, P. 107, cf. TDRG. *Îndemna blînd și stăruitor vacile care trăgeau din răsputeri.* REBREANU, I. 93. *Aceștia-s boii lui și trag mai bine la jug decît zece alții.* SBIERA, P. 12. *Eu tot trag cu calu-n ham.* DOINE, 286, cf. ȘEZ. IV, 140. *Și mierla de pe teleagă Tot strigă la boi să tragă.* ANT. LIT. POP. I, 76. *Trag bine boii în jug.* FOLC. TRANSILV. I, 47. (În proverbe și zicători) *La omul sărac, nici boii nu trag.* PAMFILE, J. II, 133, cf. ZANNE, P. V, 553. *Boul cu bivolul anevoie trag la jug.* ZANNE, P. I, 330. *Pînă nu pui cu omul în plug, Nu știi boii cum trag la jug.* id. ib. V, 504. *Dacă-i copil, să se joace, Dacă-i cal, să tragă, Dacă-i popă, să citească.* id. ib. II, 82. *Nu mă doare nici ceafa trăgînd, nici coarnele ținînd,* se spune cînd cineva nu are nici o grijă. id. ib. 551. *Parcă trage în plug,* se spune despre cineva slab, obosit. id. ib. V, 507. (Fig.) *În giugul lor să nu tragem.* DOSOFTEI, PS. 13/22. *Zi și noapte trag înjugate vremii, Amîndouă cu-nțelepciune-ncearcă pașii deopotrivă.* BLAGA, POEZII, 383. *Să trag ca o vită de povară și să tac...* V. ROM. noiembrie 1954, 7. *Cătănia-i jug de fier, Trag voînicii pînă pier.* DOINE, 118. (Expr.) **A trage la edec** v. edec. **A trage la roată** v. roată. **A trage la jug** v. jug. ✦ Refl. (Prin Munt., Mold. și Olt.; cu sensul reieșind din determinări) A luneca, a se da cu sania (ALR SN V h 1 308); a luneca, a se da pe gheață (cu patinele) (ALR I 1 257/388, 588, 595, 768, 780, 815, ALR SN V h 1 309). *Să trag cu săniile sau trăgile.* ib. h 1 308/876. [Copiii] *să trag pe giață.* ib. h 1 309/848. *Să trag cu oasăle pe giață.* ib. h 1 309/872.

8. Tranz. Fig. (Învechit și popular) A îndura, a suporta. *Multe necazuri... au tras bieții pămînteni de la un făcător de rele ce fu Duca Vodă.* N. COSTIN, LET.[2] II, 22. *Trăge atunci mare greu de sete.* NECULCE, L. 244. *Pentru faptele Lupului au tras și ceilalți pedeapsă.* id. ib. 266. *I-au scos mîncinoși..., începînd el a spune ce trag bieții săraci din mîna lor* (sfîrșitul sec. XVIII). LET.[2] III, 215. *Trăgînd lipsă de mîncare și de apă* (a. 1804). CAT. MAN. I, 261. *Nu puțină suparare trag locu[i]torii tîrgoveți* (a. 1806). URICARIUL, X, 213. *Atîtea necazuri și supărări ce am tras.* BELDIMAN, N. P. II, 112/15, cf. LB. *Îl va mîngîia de răul ce a tras.* CONACHI, P. 263. *Pagubi trebuie să tragă.* PANN, H. 33/2. *Astă boală ce-o trag eu.* id. A. 61/5. *Suferințile ce am tras... mi-au stricat inima.* NEGRUZZI, S. I, 47, cf. COSTINESCU. *Ai să tragi multe năcazuri.* CREANGĂ, P. 222. *Numai eu știu ce a tras pielea mea după urma lui.* CARAGIALE, O. II, 276. *Cît am tras cu boala lui — numai inima mea știe.* VLAHUȚĂ, O. A. 428, cf. ALAS 13 v 1923, 4/4. *Stăllea acum gîndindu-se cu groază la pedeapsa ce urma s-o tragă pentru adormirea în post.* MIRONESCU, S. A. 75. *Și nime n-a putut să știe Amarul ce l-am tras cu tine.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 110. *Am tras și foame.* V. ROM. iulie 1969, 34. *Multe-am tras și-mi agiung.* ALECSANDRI, P. P. 355. *De-aș mai trage cîte-am tras, Eu de tine nu mă las.* TEODORESCU, P. P. 308. *Amară-i frunza de fag, Mai amar dorul ce-l trag.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 90. *Ce muncă și chin mai tragem noi de la dînșii!* SBIERA, P. 149. *Trag năcaz piste măsură.* MÎNDRESCU, L. P. 128. *Să nu bătrîniți și să trageți chinuri în slujba zmeului.* RETEGANUL, P. I, 36. *Cîte chinuri sînt pe lume, Toate sînt trasă de mine.* SEVASTOS, C. 117. *Și de-oi ajunge vrun rău, L-oi trage cu capul meu.* DOINE, 168. *Aleanul meu Ce-l trag pentru tine.* ȘEZ. I, 10. *Multă jale am mai tras!* MARIAN, Î. 509. *Săraca frunza di fag, Multi-mi spuni c-am să trag.* CARDAȘ, C. P. 41. *Si bei paharu mneu, Si tragî cîli trag cu.* VASILIU, C. 147. *Pră copilu tău cînd îl prind, voi dă pelea lui ce traze.* ALR I 252/77. *Cîte rele-s pe pămînt, Toate eu le-am tras pe rînd.* FOLC. TRANSILV. II, 14. *Trei zile îmi par un ceas, De cîte în viață-am tras.* FOLC. MOLD. II, 540. (În zicători și proverbe) *Cîte-am tras* (sau *multe-am tras*) *și nu m-am ras, nici de asta nu m-oi tunde.* Cf. ȘEZ. II, 220, PAMFILE, J. I, 136, ZANNE, P. III, 327. *Multe-am tras, dar nu mă las.* Com. din PIATRA NEAMȚ. *Capul le face, inima le trage.* Cf. TEODORESCU, P. P. 279, ZANNE, P. II, 43. *Capra se-mpute și oaia trage rușine.* Cf. ȘEZ. I, 218. ◇ Expr. **A trage consecințele** = a suporta urmările unei acțiuni. **A trage ponoasele** v. ponos. **A trage păcatul** (sau **păcatele cuiva**) v. păcat[2]. ◇ Intranz. Cf. ALAS 13 v 1923, 4/4. *Se vede că așa-s rînduite lucrurile, că numai cel sărac să tragă.* CAMILAR, N. I, 25. *Ca să zbor cu dorul meu Unde trage Voina-n reu.* POMPILIU, B. 80. *Trage, mîndră, la dor greu, Că eu am tras tot mereu.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 161. *Toți au casă și moșie, Numai eu trag la urgie.* id. ib. 180. *Am tras destul la rău.* RETEGANUL, TR. 127. *Tragă, săracă muiere, La năcaz și la neavere.* DOINE, 50. *Io trag în necazul meu.* HODOȘ, P. P. 41. *Vai de mine, rău îmi trag Pentru badea de mi-i drag!* id. ib. 134. *Trage mîndro, la necaz, Că și cu destul am tras.* BIBICESCU, P. P. 39. *Scapă pe fatănțîie!... — Nu! pă dumneavoastră, c-aț tras nevinovat.* O. BÎRLEA, A. P. II, 363. *Trag la rău și zic că-i bine, Plîng cînd nu mă vede nime.* FOLC. TRANSILV. II, 9. *Capul face, capul trage.* Cf. DDRF, PAMFILE, J. I, 115, ALAS 13 v 1923, 4/4, ZANNE, P. II, 42. *Eu fac, eu trag.* Cf. DDRF. *Unul face și altul trage.* Cf. PANN, ap. DDRF.

9. Tranz. (Complementul indică un vehicul, o ambarcație) A îndrepta spre un loc de staționare și a opri (pentru ca oamenii să se poată urca și coborî, pentru a încărca sau descărca ceva etc.). *Trasără corabiile la uscat.* VARLAAM, C. 262. *Trasără vasăle și pusără fimeile și copiii... și să dusără.* HERODOT (1645), 68. *Cum ajunge în pădure, chitește un copac care era mai mare și trage carul lîngă el.* CREANGĂ, P. 46. *Cum ajung acasă, și trag carul în ogradă.* id. ib. 176. *Aici traseră oamenii luntrile la mal să descarce materialul.* VOICULESCU, P. I, 23. *A tras în dreptul casei rădvanul.* PILLAT, P. 95. *Trase poștalionul lîngă pridvorul cu geamlîc.* CAMIL PETRESCU, O. I, 179. *Să mergem la tren... Uite că-l trage.* V. ROM. decembrie 1953, 159. *Trage șareta aici!* PREDA, D. 164. *Măi podar, Trage podul mai de-a drept!* ALECSANDRI, P. P. 159. *Măi podar,... trage podul Să trec Oltul.* TEODORESCU, P. P. 292. *Trăgea trăsura, Pe Lina punea.* BALADE, I, 424. *Podar, podar meșter mare, Trage podul mai la vale.* FOLC. TRANSILV. II, 282. *Trage vaporu la margini.* O. BÎRLEA, A. P. I, 305. ◇ Expr. **A trage carul la uscat** = a scăpa de un necaz, de un rău. Cf. ZANNE, P. V, 129. ◇ Absol. *La acest ostrov... au tras căpitanul și îndată au ieșit cu Robinson din corabie.* DRĂ.

GHICI, R. 28/10. *Sluga alergă către locul unde sta ascunsă trăsura și strigă: „Trage, Ioniță!"* FILIMON, O. I, 134. *Zi vezeteului să tragă la scară.* ALECSANDRI, T. 297. *Caii erau obișnuiți unde să tragă după ce ajungeau în piață.* AGÎRBICEANU, A. 352. *Birjarii trăgeau la scară.* P. CONSTANT, R. 172. *Trage la magazie și dă domnului magaziner biletul ăsta.* ARGHEZI, S. XI, 116. *La repezeală, Silion îi luă cascheta* [șoferului]... *Apoi trase încet la trotuar, în dreptul mirilor.* VINEA, L. II, 273. *Las'că o să tragă la moară!* (= o să aibă nevoie de mine). ZANNE, P. III, 240. (Expr.) **A trage la dreapta sau la stînga** = a cîrmi un vehicul ca să cotească la dreapta sau la stînga. Cf. ALR SN II h 352. **A trage pe dreapta sau pe stînga** = a dirija un vehicul în așa fel încît să meargă aproape de marginea din dreapta sau din stînga a drumului. **A trage pe dreapta** = **a)** a opri un vehicul pe marginea din dreapta a drumului (pentru a staționa); **b)** (glumeț) a se culca să doarmă. ◇ Intranz. *Puteam să observ mișcările acelei flotile... și, pe la amiazi, una din ele a tras la un mal de nisip.* GHICA, S. 394. *O trăsură... încărcată cu geamandane, trase la scară.* GANE, N. III, 53. *Pînă se gătiră ele, căruța trase la scară.* ISPIRESCU, L. 398. *Peronul... în care trag trenurile.* V. ROM. decembrie 1953, 159. *Trei echipaje strălucitoare intrară în curte și traseră la peron.* ib. iunie 1954, 61. *Mașina mea a tras la principalul hotel și imediat am fost pus în fața unui incident.* ib. februarie 1964, 95. (Fig.) *Acum trăsura trage la scara amintirii, Și de plecare sună în curte zurgălăi.* PILLAT, P. 82.

10. Intranz. A poposi, a se opri (la o casă), pentru a fi găzduit; a se instala undeva pentru un timp limitat. *Aproape de monastire, acolo cu toți au tras.* BELDIMAN, E. 75/18. *La gazdă am tras la mătușica Mărioara.* KOGĂLNICEANU, S. 1. *Ajungînd la Iași, trase la cel mai bun birt.* NEGRUZZI, S. I, 84. *Mă întreabă unde trag, ca să-mi aducă pașaportul la gazdă.* GHICA, S. 244. *Am ajuns noaptea și am tras la un otel.* ALECSANDRI, T. 74. *Știu eu o poiană în pădure,... pe aproape, să tragem acolo și sîntem ca și în casă la noi.* CREANGĂ, P. 128. *Anunță-mă din vreme cînd vii. Tragi la mine, negreșit.* CARAGIALE, O. VII, 263. *A tras în sătuș la o babă din cele mai vechi de zile.* F (1883), 174. *De ce n-a tras la castel?* DELAVRANCEA, O. II, 138, cf. DDRF, BARCIANU. *Se înțeleseră cu cîntărețiii, la casa parohială, unde trăseseră.* AGÎRBICEANU, S. 126. *Îl poftî să tragă totdeauna la dînșii, cînd va veni.* REBREANU, I. 485, cf. ALAS 13 v 1923, 4/4. *Nu trage la noi nici un domn Constantinescu.* C. PETRESCU, C. V. 123. *Cum era ostenit de drum și înfometat, trase la cea dintîi casă din capul satului.* STĂNOIU, C. I. 28. *Călătorind multă vreme,... a ajuns la Basora și a tras la un han.* SADOVEANU, O. XV, 476. *Le descrise casa la care trăsese.* CĂLINESCU, S. 566. *Mai de mult a tras la noi, seara, unul cu căruța de oale, dinspre munte.* STANCU, D. 43. *Nu știu seara und'să trag.* TEODORESCU, P. P. 326. *Ca să zbor Unde mi-i dor Și să trag Unde mi-i drag!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 124. *Au tras peste noapte tocmai sub copaciul acela.* SBIERA, P. 5. *Unde-ai tras de mas?* Com. MARIAN. *Flăcăul, ajungînd într-un sat, trase la o casă să găzduiască.* ȘEZ. I, 188, cf. ALEXICI, L. P. 50. *Era seară și a tras la o babă în marginea orașului.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 94. *În ceață sară iară trasără la alt sat să să culce.* O. BÎRLEA, A. P. II, 116. *Fiecare, unde cunoaște, acolo trage.* ZANNE, P. IV, 204.

11. Refl. (Învechit; despre reptile, viermi etc.) A se tîrî **(3)**. *Dinții fierilor trimeate-voiu într-înși, cu mînie ce tragu-se* (se tîrăsc B 1938) *pre pămîntu.* PSALT. 316. *Tot fealul de viermi carii se trag pre pămînt.* PO 33/12, cf. 14/22. *Copacii... era roși și beliți pre unde să trăgea acel șearpe.* VARLAAM, C. 425. *S-au tras un șearpe mare bălaur... ș-au întrat în vistieriul cel împărătesc.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 128^{v}/7. *Șearpele... purceasă trăgîndu-să după sv*[i]*nt*[u]*l loc de o pistreală.* id. ib. decembrie 209^{v}/30. ✦ P. ext. (Învechit, rar) A se mișca. *Blagosloviți fîntînile, marea și rîurile... și toate ce se clătesc (tragu-se* v) *întru ape.* PSALT. 332. ✦ (Învechit și popular; despre oameni) A merge, a înainta folosindu-se de mîini, de genunchi; a se tîrî. *Se ivi sv*[i]*nt*[u]*l în vis ologului și-i dzisă: trage-te cum poț pănă la cea mută.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 118^{r}/31, cf. KLEIN, D. 440, LB, DDRF. *Copchii mnici, Di sî trag încî pi brînci.* ȘEZ. IV, 135, cf. ALRM I/II h 328. ✦ (Popular) A merge încet, a înainta cu greutate, abia mișcîndu-și picioarele; a se tîrî **(4)**. Cf. LB, DDRF. *De foame de-abia mă trag.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 463. *Biata babă... abia se trăgea de bătrînețe.* SBIERA, P. 118. *Nu mai putea umbla de atîtea jigănii, dară tot s-au tras cu greu înainte, pănă ce au înnoptat.* id. ib. 136. *Abia se putu trage pînă acasă de năcaz.* RETEGANUL, P. II, 55. *Și de slab de-abia mă trag.* ȘEZ. II, 215. *Abge să traĝă d'e putred și încalat.* ALR II/I MN 49, 2 266/362. ✦ (Popular; despre obiecte care atîrnă) A atinge pămîntul cu capătul de jos, a se freca de pămînt; a se tîrî **(5)**. *Ca la 8—10 rîfi de pînză fină, al cărei mijloc vine deasupra pogacei și a aluaturilor, iar capetele se trag (tîriie) pe jos.* MARIAN, NA. 253. ✦ (Învechit) A se duce după..., în urma... *A avut craiul optzeci de mii de oaste, fără altă adunătură ce se trag după oaste.* N. COSTIN, LET. I A, 19/19.

12. Refl. (Cu determinări locale) A se îndrepta către..., a se duce la... *El, cu cine au avut, s-au tras spre Fălciiu, asupra tătarilor.* NECULCE, L. 98. *Vedea mielușaua... pre mielușălul său trăgîndu-se... de voia sa la jungliiare.* MINEIUL (1776), 14^{v2}/37. *Copiii... se zvîrleau gălăgioși în baltă,... apoi iar se trăgeau la mal.* SADOVEANU, O. VIII, 136. *Eu spre mal atunci mă trag.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 129. *Către seară ... se trăgea spre crîșmă.* V. ROM. ianuarie 1965, 48. *Dau de o fîntînă în cale și boii se trăgeau către ea, semn că le era sete.* RETEGANUL, P. V, 31. *Un cioban... venea de departe, de la cîmp, și se trăgea spre satul lui.* ȘEZ. VI, 109. *Să traje ind'e? La un tău, la un lac, cum i spuñem noi.* O. BÎRLEA, A. P. I, 134. (Fig.) *A măsurat credința poporului, nu se știe după cine se trage norocul la casă.* MARIAN, Î. 55. *N-a rămas inimă-n mine, Și cîtă a mai ramas, Toată la neica s-a tras.* HODOȘ, P. P. 40. ◇ Intranz. (Învechit și popular) *Au pribegit din țară și au tras spre Rîm.* SIMION DASC., LET. 181. *Au trecut în țara leșască, de unde au tras la Beciu, la împărăția neamțului.* N. COSTIN, LET. II, 4/32. *De acolo au tras drept pre Prut la Iași.* id. LET.^{2} II, 11. *Au tras la Iași, ieșindu-le tot norodul înainte* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 194/31. *La crîșmă trage întins.* BELDIMAN, E. 31/7. *Trăgea care cum venea drept la bucătărie.* GHICA, S. 519. *Drept la masă că trăgea Și la masă s-așeza.* TEODORESCU, P. P. 630. *Ce folos că trag acasă, Că n-am nevastă frumoasă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 183. *Trase ață la bordeiul cel părăsit în care se născuse.* RETEGANUL, P. III, 31. *Colo departe zări el un cal păscînd și trase într-acolo.* id. ib. V, 39. *D-acasă cum ajungea, Drept la pimniță trăgea.* ȘEZ. III, 213. *La foc iăl că mi-ș trăża.* ALEXICI, L. P. 40. *Vremea prînzului venea, La un tufan că trăgea, După cal descăleca.* BALADE, II, 176. (Fig.) *Cîte flori îs pe pămînt, Toate trag la jurămînt. Numa floarea-soarelui Șede-n poarta raiului.* MÎNDRESCU, L. P. 91. ◇ Expr. (Intranz.) **A trage la fund** = (despre ambarcații) a începe să se scufunde. *Vedem care bareă trage la fund.* C. PETRESCU, C. V. 132. (Învechit) **A se trage** (sau, intranz., **a trage) la divan** = a se prezenta în fața divanului (cu o cerere, cu o reclamație), a se adresa divanului. *De s-ar mai trage la divan, să avem știre* (a. 1702). URICARIUL, XVII, 24. *Neputîndu-să așădza și s-ar trage aici la divan, să li dai dzi să vie de față* (a. 1717). IORGA, S. D. XXII, 253. *Oricine din lăcuitori ce va trage La divan să le fie ușa deschisă.* GHEORGACHI, LET. III, 321/22. ✦ A se apropia. *Se trase mai spre ea și-i spuse șoptit...* V. ROM. aprilie 1969, 6. ◇ Expr. **A se trage în partea...** (sau **după...**) sau (intranz.) **a trage pe ..** = a semăna cu... *E negru la suflet ca moșu-său și ca tată-său: se trage după neam.* CADE. *În partea cui se trăgea nu se știa, pentru că nici de de-*

parte nu semăna cu vreuna din cele patru surori mai mari. v. ROM. februarie 1955, 152. *Fiecare trage pe teapa sa.* ZANNE, P. IV, 661. ✦ Intranz. (Învechit şi regional) A evolua spre..., a merge către... *Cunoscînd la ce trage lucrul, s-au păzit.* M. COSTIN, O. 250. ◇ Expr. **A trage de ziuă** = a se face ziuă, a miji de ziuă, v. miji. Cf. GR. S. VI, 246. ✦ Intranz. (Regional; despre culori) A avea o nuanţă de..., a bate în... *Cînd i se coace semînţa..., dintru aceaea se cunoaşte, că trage cam neagră.* ECONOMIA, 43/20. *Cînd sînt coapte, trag cum întunecat.* ib. 71/10. *Această piatră trage în verde.* COSTINESCU. *Traje uat'iş.* ALR I 30/278. ✦ Intranz. (Indică locul cu aproximaţie; regional) A se afla, a se situa. *Oamenii începuseră a aprinde luminile şi chipzuiau ei* [copiii] *unde trage casa lor.* RETEGANUL, P. I, 44.

13. Intranz. Fig. A tinde spre..., a fi atras către... *Gîndul hiecăruia de noi trage către păcat.* VARLAAM, C. 294. *A ce aţ mărîtat carea trăgea către podvig şi nevoinţă s[u]f[e]tească?* DOSOFTEI, V. S. octombrie 92^{v}/33. *Pentru ce o aţi dat după bărbat pre aceasta carea trăgea spre d[u]mnezeieşt nevoinţe?* MINEIUL (1776), 180^{r1}/26. *Şoarecii... trag tare după oulele ceale de fluturi ouate.* ECONOMIA, 223/1, cf. LB. *Vezi, dacă-i militar, tot a vitejii trage!* ALECSANDRI, T. 1 100, cf. COSTINESCU. *Ţineam ceaslovul deschis şi, cum erau filele cam unse, trăgeau muştele şi bondarii la ele.* CREANGĂ, A. 35. *Sîngele apă nu se face şi rubedenia la rubedenie trage, ca acul la magnet.* ISPIRESCU, L. 391. *Cu dragoste să tragă unul la altul.* SEVASTOS, N. 54. *Fiecare trage la mai bine.* AGÎRBICEANU, S. 68. *Peştele trăgea necontenit la cîrlige.* SADOVEANU, O. XVII, 434. *N-am ce zice, tragi la bine!* PAS, Z. I, 168, cf. CAMIL PETRESCU, O. II, 206. *Om frumos la frumos trage.* RETEGANUL, CH. 104. *Voinic la voinic trage!* SBIERA, P. 80. *I-a orbit pe toţi cu nişte muşte mărunţele care trag la ochi.* ŞEZ. III, 29. *Joacă, lelco, joacă bine, Văd că tragi mereu la mine!* PAMFILE, C. Ţ. 307. *Şărchi trăgea la norosu lor.* ALR I 864/704. *Nu trag să merg acasă.* FOLC. TRANSILV. II, 429. *Apa trage la matcă şi omul la teapă.* ZANNE, P. IV, 660, cf. ŞEZ. I, 220. *Omul trage la om şi vita la vită.* PANN, P. V. I, 13/22. *Ban la ban trage.* ZANNE, P. V, 43. *Unul trage la dracul şi altul la tatăl său.* id. ib. VI, 578. *Trage ca calul la iesle* (sau *cum trage calul la traista cu orz*). Cf. CREANGĂ, A. 147, ZANNE, P. I, 359, 360. ◇ Expr. **A trage la traistă** = a căuta de unde se pot obţine foloase, a viza o slujbă rentabilă. ZANNE, P. III, 409. (Regional) **A trage cu casa** = a fi credincios în căsnicie. *Unul din soţi nu prea trage cu casa.* GOROVEI, CR. 48. (Refl. impers.; regional) **A i se trage de ceva** = a fi curios de ceva. Com. din BRAN. ◇ Refl. (Regional) *Numai el nu să pre trăgе în Moldova, văzînd că să sfădesc domnii amîndoi.* NECULCE, L. 323. *De nu i-ar plăce acolo şi s-ar trage într-altă ţară creştinească, volnic să fie a merge* (a. 1743). GCR II, 35/15. *Se bucura grozav cînd vedea că mă trag la carte.* CREANGĂ, A. 185. *S-au sfătuit omul cu femeia să dee fata după dînsul,... că-i foarte harnic... şi fata se cam trăgea după dînsul.* SBIERA, P. 151. *Se trage numai la nebunii.* Com. MARIAN, cf. PODARIU, FL. 50. *Se trage la teapă ca apa la matcă.* CREANGĂ, A. 115, cf. ZANNE, P. I, 103. *Musca se trage la miere.* ZANNE, P. III, 670. ◇ (Subînţelegîndu-se determinantul) *Văzîndu-l că se trage aşa de tare, i-au spus unde se află pădurea aceea.* SBIERA, P. 136. ✦ (Învechit şi regional; urmat de determinări introduse prin prep. „la", „spre", „cu") A fi de partea cuiva, a ţine cu..., a înclina spre... *Ciia ce trăgea cu Ştefan Bator.* N. COSTIN, LET. I A, 95/24. *Unii cu un domn trăgeau, alţii pre alt domn să rădice din cei mazili împlau* (a. 1729). LET.^{2} III, 41. *Boierii erau dezbinaţi: unii trăgeau spre nemţi.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. *A tras şi el la cine-a dat mai mult.* STĂNCESCU, B. 101. ✦ (Învechit şi regional) A fi tentat să..., a înclina; a acţiona ca să... *Că-l îmbrăcară într-un veşmînt mohorît, ca să-i rîdză-a-u trage să hie împărat.* [illegible] *ce trag a veni către spăsenie.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 42^{r}/2. *Unii trăgea să fie Ducu Vodă domn la Moldova.* N. COSTIN, LET. II, 18/11. *Altă samă de domni leşeşti... trăge să pui pe Frideric, ficiorul craiului August.* NECULCE, L. 328. *Trăgînd să-l ia, fiind a lui de cumpărătură,... i-am orînduit cu giudecată* (a. 1733). IORGA, S. D. XVI, 322. *Îl duse la împărat şi mijloci chiar el la împăratul, şi-l primi servitor după cum trăgea florarul.* H IV 60. ✦ (Popular) A prevesti (o anumită stare), a aminti de...; a tinde spre... *Vremea trage a primăvară.* CARAGIALE, O. VII, 204. *Viaţa începe a se mohorî,... trage a jale.* BACALBAŞA, S. A. I, 213. *Vremea trage a ploaie.* ALAS 13 V 1923, 4/4. *Cu două lăbuţe fine, părea că se spală pe faţă — aşa cum fac pisicile cînd trag a vreme rea.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 43. *Numai vechituri în casa asta... Nu mă mut în cimitirul ăsta pentru numic în lume. Trage a sărăcie.* VINEA, L. II, 239. *Cu obrazul alb, fără vlagă, cu o lene a privirii ce a boală trăgea.* BARBU, PRINC. 59. *Băiatul lor parcă nu era şi el din viţă împărătească..., că nu trăgea a neam mare odată cu capul.* MERA, L. B. 141. *Trage a ploaie.* PAMFILE, J. I, 136. *Înţapă muştele, trag a ploaie.* UDRESCU, GL. *Cîntă cocoşii, trag a ploaie.* id. ib. *Săracă pălărie, Tu tragi tot a sărăcie.* ZANNE, P. III, 265. (Expr.) **Mustăţile îi trag** (sau **mustaţa îi trage**) **a oală,** se spune despre un om căruia îi place să bea. V. şi oală **(1).** *Mustaţa căruntă, rară şi aspră, care-i venea peste gură, trăgînd a oală.* AGÎRBICEANU, S. 163, com. din ŢEPEŞ VODĂ — CERNAVODĂ. **Trage a pămînt** (sau **a groapă**), se spune despre cineva care este aproape de moarte. V. şi pămînt. Com. din ŢEPEŞ VODĂ — CERNAVODĂ. **A trage a mare** v. mare^{1} **(VI 3).** ◇ (În superstiţii; v. cobi) Cf. POLIZU. *Să nu umbli vara cu căciulă, că tragi a iarnă.* GOROVEI, CR. 40. *Cînd îşi urlă cînele pe lîngă casă, trage a pustietate.* id. ib. 47. *Corbu şi cioara sînt paseri urîte de oameni, zicînd că trag a hoit.* H IV 75. *El nu-şi mînînca mămăliga cu făină necernută; cine face aşa... trage a sărăcie.* ŞEZ. V, 4. *Nu mînca pe vatră, că tragi a calicie.* ib. VI, 41. *Îmi tot trage să mor.* CIAUŞANU, GL. (Expr.) **A trage rău** = a cobi. id. ib., cf. ALR I 1 403/750, 776, 790, 803, 808, 880.

14. Refl. (Adesea urmat de determinări care arată direcţia mişcării) A se retrage din locul în care se află. *Se-ar trage de suptu focu să iasă afară* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. I, 330/12. *S-au tras mai degrabă spre ţara leşească.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Să trasă îndărăpt să cunoască obîrşia aceluia ce venea.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 133^{r}/20. *Moscalii ce era pre margine de strajă, dac-au simţit, s-au tras cu toţii de s-au strîns în Podolia.* NECULCE, L. 208. *Decebal, biruindu-se, au fugit, trăgîndu-se către Beligradul Ardealului.* SPĂTARUL MILESCU, LET.^{2} I, 91. *Cînd să opinti faurul cu ciocanul înfierbîntat, el să trase de frică, şi lovi cu ciocanul numai năcovalna goală.* MINEIUL (1776), 120^{r1}/38. *S-au tras înapoi fără a să bate.* IST. CAROL XII, 21^{v}/20. *Nemţii... s-au tras de la locul bătăiei.* ŞINCAI, HR. III, 174/12. *Păianginii din locurile sale se trag.* CALENDARIU (1814), 86/19. *Haida, trage-te şi te cară din uşa noastră!* ŢICHINDEAL, F. 164/12. *Năvăleşte asupra acelor ce-i închisească drumul, îi împraştie... şi cu mare linişte să trage într-o parte.* BELDIMAN, N. P. I, 130/4, cf. DRLU, LB. *Judecătorii s-au tras îndeosebi ca să se sfătuiască.* CR (1831), 18^{1}/38. *Auzind aceste căpitanul, s-au tras în laturi.* DRĂGHICI, R. 21/26, cf. PANN, E. II, 66/5. *Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fereastră.* NEGRUZZI, S. I, 58. *Cînd începe bătaia biciului, ursul se tot trage încetul cu încetul înapoi.* GHICA, S. 524, cf. COSTINESCU. *Domnul meu, să te tragi, Aştept pe împărat.* ap. ODOBESCU, S. I, 250. *După aceia se trage cu dispreţ din faţa episcopului.* CREANGĂ, A. 137. *Cînd fratele meu, Bogdan Vodă, se oprea la leagănul lui, copilul se trăgea speriat.* DELAVRANCEA, O. II, 128. *Te privesc, întorci privirea! Naintez, te tragi din cale.* MACEDONSKI, O. I, 276. *Să trag ayuhii neramaniti.* [illegible]

ALAS 13 v 1923, 4/4. *Se trase de trei ori înapoi, de teamă să nu fi plecat prea devreme.* BRĂESCU, A. 264. *Hai să ne tragem mai spre liniște.* SADOVEANU, O. X, 389. *Se trase un pas înapoi și se sprijini de peretele rece și umed.* BART, E. 253. *Se trase înapoi, făcînd un semn cu mîna.* ARGHEZI, S. XI, 20. *Cînd mă vede, odată se trage îndărăt.* PREDA, Î. 49. *Roaba, aducînd bucate, Se trăgea mai la o parte.* TEODORESCU, P. P. 116, cf. ALR I 1 432/122, 178, 298. *Îndărăt că se trăgea, Ușa la loc închidea.* BALADE, II, 107. (Fig.) *De frică mă cutremurai și mă trăsei spre sinemi.* MINEIUL (1776), 28^{v}2/25. ◇ (Cu determinări care indică un loc de refugiu, un adăpost, un loc retras) *S-au tras în țara lor.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *În urcior... s-au tras o năpîrcă.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 31^{r}/19. *Au fugit teptil, preste Dunăre, trăgîndu-să la Țarigrad, la frate-său.* NECULCE, L. 307. *Făcu pe fiiul său Mehmed în locul său și el se trase la Magnisia.* VĂCĂRESCUL, IST. 256. *Șuvel după un tufariu să trasă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 272. *Porțile să-nchid îndată, toți înlăuntru s-au tras.* BELDIMAN, E. 10/24. *Să trăgea în locuri singuratice.* MARCOVICI, D. 195/21. *În grozile morței aflîndu-să, s-au tras într-un unghi al peștirii.* DRĂGHICI, R. 73/2. *Se va trage în ale sale apartamenturi* (a. 1831). URICARIUL, VIII, 192/1. *Îi porunci să se tragă în episcopatul său, unde muri de mîhnire.* BĂLCESCU, M. V. 406, cf. PANN, E. I, 101/12. *Se trăsesă lîngă o fereastră deschisă.* NEGRUZZI, S. I, 152. *Se trag la munte ca să facă o campanie de guerillas.* GHICA, A. 28. *S-a statornicit în satul acela pentru totdeauna, trăgîndu-se la casa lui.* CREANGĂ, P. 139. *Fiind vreme de iarnă și vifor, s-a tras cu oastea la adăpost.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 319. *Bătrînii se trag iarna lîngă vatră ca viezurele-n vizunie.* AGÎRBICEANU, S. 88. *Noaptea se trăgea într-un bordei.* VOICULESCU, P. II, 31. *Răzășul se trase la cuibul de pe Răut, ca un vultur rănit.* SADOVEANU, O. V, 616. *Se trase repede după un perete.* CAMILAR, N. I, 73. *Se traseră în cămările apropiate, la cahfea și la dulceață.* BARBU, PRINC. 120. *Se trase după tăblia patului.* V. ROM. ianuarie 1965, 71. *S-au tras în altă parte de pădure.* SBIERA, P. 188. *Se trase minzul sub car.* RETEGANUL, P. IV, 32. *Băiețanul se trage în bordei dinaintea vremii acele rele.* id. ib. 71. *Toate fetele se trag Sub umbra de fag.* SEVASTOS, C. 57, cf. ALRM II/I h 367. *Sub fereastră se trăgea Cam pe furiș.* BALADE, I, 346. *De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă.* NEGRUZZI, S. I, 251, cf. ZANNE, P. III, 653. (Fig.) *Te tragi în singurătate, aceasta o tot dorești.* PANN, E. I, 50/17. *Cît cetea, se trăgea într-o lume frumoasă și-i plăcea să întîrzie mult.* CAMILAR, N. I, 19. *Vorbeam, zisese Evanghelina, trăgîndu-se în sine.* BARBU, PRINC. 48. ◇ Intranz. (Regional) *Trag dă laturi.* ALR SN III h 863. ◇ Tranz. *Au tras și el toate oștile de pren toate locurile la un sat aproape de Cluj.* N. COSTIN, LET.^{2} I, 496, cf. DRLU. *Împăratul Aurelian, văzînd că este cu neputință de a mai apăra pre Dacia de varvari..., au tras legeoanele din ea.* IST. M. 11/1. *Băiete, trage-ți mîna din cel joc.* ALECSANDRI, P. I, 8, cf. EMINESCU, O. I, 52. *Vornicul Groza își trase oștile.* DELAVRANCEA, O. II, 190. *Cine-a tras așa grăbit Mîna care mi s-a-ntins?* VOICULESCU, POEZII, I, 83. *Plopul se clăti, Umbra și-o trăgea, Soarele-i ardea.* POP., ap. GCR II, 327. (Fig.) *Trage-ți amorul de la el, că nu e pentru tine.* PANN, E. III, 80/1. ◇ Expr. **A-și trage mîna de deasupra cuiva** = a înceta de a mai ocroti pe cineva. *Împărăția își trage de deasupra lui mîna.* SADOVEANU, O. X, 266. **A-și trage vorba** = a reveni asupra celor afirmate anterior. *Împăratul nu-și poate trage vorba, trebuie să împlinească făgădașul.* RETEGANUL, P. P. 8. ✦ P. ext. (Învechit) A părăsi o funcție sau instituția, colectivitatea din care face parte. *Nepulînd a face pe spatarul să cunoască primejdia, și a patriei și a dumnealui, după datorie-mi cugetam să mă trag.* VĂCĂRESCUL, IST. 280/18. *De la judecată să dă jurămînt împotriva celui ce stăpînește, asemenea și împotriva celui ce s-au tras din stăpînire prin vicleșug.* PRAVILA (1814), 73/9. [Stareța] *s-a tras din pricina slăbiciunii și a neputinții* (a. 1820). IORGA, S. D. V, 262. *Dregători n-au rămas, Cei mai îndrăzneți și vrednici din dregătorii s-au tras.* BELDIMAN, E. 1/19. *Toți volintirii germani... pot a se trage din slujba grecească.* CR (1836), 15^{1}/12. *Mă sili ca să mă trag din această slujbă.* GORJAN, H. IV, 41/28. *M-oi trage de la sfat, măria ta.* DELAVRANCEA, O. II, 89. ◇ Tranz. *Toți arnăuții din slujba lor să văd trași.* BELDIMAN, E. 3/20. *Domnu abate să tragă pre bezădele de la școala publică și să le deie dascali particulari.* KOGĂLNICEANU, S. 64. ✦ Fig. **A se da în lături** de la ceva; a se feri, a se sustrage. *De am greșit sau am făcut ceva, să mi să cază moarte, nu mă trag a nu muri.* N. TEST. (1648), 168^{r}/33. *A venit încă și Maniac, măcar că dintîi se cam trăgea.* ȘINCAI, HR. I, 211/5. *Să nu se tragă de la plată.* id. ib. 395/38. *Să dovedească toate vinovățiile cu care l-au pîrît, căci, trăgîndu-să în laturi și nedovedind, pravila îl înfrînează pre pîriș.* PRAVILA (1814), 11/3, cf. DRLU. *Se trage decamdată d-această luptă.* PANN, E. II, 3/10. *Spre a se trage de la îndatoririle ce i se impusese* (a. 1855). URICARIUL, IV, 427, cf. COSTINESCU. *Vreai să te tragi de la muncă!* RETEGANUL, P. V, 50. ◇ Expr. (Regional) **A se trage de ceva** = a se jena, a-i păsa de ceva. Cf. BUD, P. P. 83. ✦ (Despre ape curgătoare) A reintra în albie (după o inundație); a scădea. *Au început... apa a să trage la matca ei.* DRĂGHICI, R. 112/28, cf. POLIZU, DDRF. *Cînd s-a tras apa, au ieșit din el doi copii mărîcei.* STĂNCESCU, B. 161, cf. ALR SN III h 826. ✦ (Învechit; cu determinări introduse prin prep. „de") A se depărta de cineva; a se despărți. *Ori a fi cinstit prietin și să mă trag de Zulnie, Ori să-i descopăr amoriul.* CONACHI, P. 84. *Trăgîndu-se de dînsul și năzuind în ajutoare străine, fu silit a se adresa la poloni.* BĂLCESCU, M. V. 201. ✦ (Despre o inflamație, o excrescență) A regresa, a se micșora. Cf. KLEIN, D. 440, ATILA, P. 165. ✦ (Despre persoane și despre fața lor) A slăbi, a se subția. Cf. POLIZU. *Acum am slăbit, m-am tras.* MUMULEANU, C. 148/2, cf. BARCIANU, CADE. *Flăcăul începea să doarmă mai puțin și să se tragă la față.* SADOVEANU, O. X, 600. *Inimioara mi s-a ars, Fețișoara mi s-a tras.* PAMFILE, C. Ț. 174. ◇ Tranz. fact. *A-l trage boala (pe cineva).* UDRESCU, GL.

15. Refl. (Învechit și regional) A se perpetua, a dăinui; a se transmite **(1)**. *Așa s-au tras cuvîntul pînă astăzi.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Să trage cuvîntul den om în om că o beserică de lemnu la Olovăț să fie făcută de Dragoș Vodă.* N. COSTIN, L. 175. *Și așa s-a tras acest obicei vro zece ani.* id. LET. II, 45/26. *Au scornit și el acestu obicei rău..., care să trage și pînă astădzi.* NECULCE, L. 32. *Văzînd Traian că în lung să trage acest războiu și gîndind că multe se pot întîmpla dintr-acea zăbavă.* C. CANTACUZINO, CM I, 15. *Dintr-a sa oaste a lăsat... ca să se aședze aici, rămîind locuitori acestor țări, carii și pînă astăzi se trag.* id. ib. 92. *S-ar crede că în veaci sucțesive s-ar trage și ar sta lumea* (a. 1702). GCR I, 343/27. *De atuncea încoaci s-a tot tras din neam în neam de au stăpînit* (a. 1702). URICARIUL, XIV, 267. *Să trase viața lui pînă în zilele lui Iulian.* MINEIUL (1776), 174^{r}2/36. *Și de atunci se trage Vițe Și semințe.* TEODORESCU, P. P. 167. *Și de-atunci se trase, Și de-atunci rămase, Lumea cît o fi Și s-o pomeni, Că ei se gonesc Și nu se-ntîlnesc.* BALADE, I, 293. ◇ Expr. (Tranz.) (Învechit) **A-și trage viața** (sau **veacul**) = a trăi **(1)**. *Toate zile celor bătrîni, cîți au tras vacul după Iisus.* BIBLIA (1688), 172^{1}/59. *De împărăteasa Zoi otrăvit fiind, din zi în zi viața îș trăgea.* CANTEMIR, HR. 379. (Învechit) **A trage război** = a purta război vreme îndelungată. *Trăgînd multă vreme războaie cu troadenii pentru mare strîmbătatea lor.* M. COSTIN, O. 250. **A trage nădejde** (sau **speranță**) v. cuv.

16. Refl. (Regional; despre lapte, vin) A se strica devenind cleios. Cf. LB. *Vinurile se strică... în mai multe feluri, adecă sau se oțetesc, sau capătă șmeag, sau se trag.* ECONOMIA, 169/19, cf. COSTINESCU. *Dacă bea găina din lapte, se trage laptele.* GOROVEI, CR. 160, cf. A V 14, 20, VI 4, 26, com. din MORĂRENI — TOPLIȚA. ✦ Intranz. (Despre lapte) A mirosi greu, urît

(Negrileasa — Gura Humorului). GLOSAR REG. *Laptele cam trage.* ib.

II. 1. Tranz. A scoate, a extrage; a smulge. *Ochii miei pururea către Domnul, că elu trase* (va smulge D) *den cursă picioarele mele.* PSALT. 42. *Tremeate mâra ta de sus, scoate-me (trage-mă* H, *smulge-mă* B 1938) *și izbăvește-ne de ape multe.* ib. 297. *I-au tras inelul pînă la mijlocul degetului* (a. 1783). GCR II, 131/22. *Pescarii, trăgînd mreaja din rîu, au simțit că e foarte grea.* ȚICHINDEAL, F. 243/3, cf. DRLU, COSTINESCU. *Trase cepurile de la cîteva bufi.* ISPIRESCU, L. 323. *Trase o săgeată din tolbă, o așeză la arc.* id. ib. 326, cf. TDRG. *Nici un doctor nu trăgea măselele mai repede și fără durere ca dînsul.* REBREANU, I. 120. *Scoțiorî în punga împletită, trase un zlot de argint.* SADOVEANU, O. X, 129. *Armurile fură trase din arsenal la lumină.* id. ib. XI, 51. *Să trag cu voi din baltă de pește plasa plină.* CĂLINESCU, L. L. 8. *Închid porțile și trag cheile.* BLAGA, POEZII, 130. *Își trăgea cu greu bocancii din clisă.* BĂNULESCU, I. 31. *Trăgea... din buzunarul cu șignalul un carnet mare, îl deschidea într-un anumit loc și scria.* V. ROM. aprilie 1971, 49. *Cînd acuma să se scoboare și el însuși, i-au tras frații lui lanțul și el a rămas.* SBIERA, P. 95. *Pe mîndra o tras pe horn, Că n-are ușă la casă, Cată-i dar pe horn să iasă.* RETEGANUL, CH. 97. *Trase basmaua de la brîu și i-o dădu.* STĂNCESCU, B. 234, cf. ALR I 1 271, ALRM II/I h 73, ALR SN V h 1 359. *Trag un pom din rădăcină.* ib. h 1 359/872. *A tras un fir dă păr din capu iei și-a făcut un arc.* O. BÎRLEA, A. P. I, 161. (Fig.) *Trage miere dintr-o plantă, făr-a betegi pe floare.* CONACHI, P. 278. ◇ Expr. **A-i trage** (cuiva) **rogojina de sub picioare** v. rogojină. **A-i trage** (cuiva) **un ghimpe din picior** = a scăpa pe cineva de un necaz, de o dificultate. ZANNE, P. I, 187. **Au tras straiul de sub el,** se spune despre cineva care a murit. id. ib. III, 387. **A trage sorții** (sau, intranz., **la sorți, cu sorții**) v. sorț. **A trage scurta** v. scurt. **A trage bobîi** (sau, intranz., **cu bobii, în bobi**) v. bob. (Intranz.) **A trage în cărți** = a prevesti viitorul cu ajutorul cărților de joc. *Mai tras-ai în cărți, cumnățico?* ALECSANDRI, T. 476. *Îți spune mătușa-ndată unde se află Făt-Frumos. Am să-ți trag în cărți.* id. ib. 946. **A trage la loterie** v. loterie. **A trage la roată** v. roată. ◆ (Complementul indică abstracte) A degaja dintr-un ansamblu unele elemente pentru a le utiliza, a extrage; p. ext. a elabora, a face, utilizînd elementele extrase. *Adevărata civilizație este aceea pe care o tragem din sînul nostru.* KOGĂLNICEANU, S. A. 98. *Asta poezie... este-n Bucureștî lucrată, Trasă din alta și adăugată.* PANN, E. I, III/5. *Devin din ce în ce mai rari filologii de felul acelora ce trag „Ardealul" din „ardere".* HASDEU, I. C. I, 108. *Subiectul acestei piese este tras din un roman de George Sand.* CARAGIALE, O. V, 239. *Subiectele mai tuturor acestor producții au fost trase din istoria națională.* id. ib. 249. *Cugeta de mult la un roman tras din viața de la țară.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 57. *Cercetările moderne au ajuns la rezultate sigure, din care se poate trage o sinteză desăvîrșită.* NAUM, IST. ART. 27. *Recursul... este sprijinit numai pe motivul de fond tras din dispozițiunile art. 65.* COD. PEN. R.P.R. 84. *Înalta-i cultură trasă din cele cărți cetite și răscetite.* BARBU, PRINC. 216. ◇ Expr. **A trage concluzia** (sau **încheierea, urmare,** rar, **consecința) (că...)** = a deduce o consecință; a conchide. *Trag urmare.* MAIOR, IST. 61/3, cf. COSTINESCU. *Trag numai concluziunea că este neserios a se zice că putem să nu executăm tractatul.* MAIORESCU, D. II, 195, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *A tras concluzia că de ambele părți se vor face încă eforturi ca să se ajungă la o înțelegere.* TITULESCU, D. 117. *Tragem încheierea că evul mediu era barbar. Dar de unde!* CĂLINESCU, C. O. 39. *O consecință eronată, pe care o trag mulți.* VIANU, L. R. 37. **A trage concluzii** v. concluzie. **A trage învățăminte din...** (sau **de pe urma...**) v. învățămînt. **A trage o** extrage rădăcina pătrată, v. extrage. Cf. AAT 12r/1, ASACHI, ALGHEBRA, 53r/10. ◆ (Mat.; învechit și regional) A scădea; (învechit) a subtrage. *A lua afară un numer mai mic din altul mai mare însemnează a trage sau a scoate.* ȘINCAI, Î. 17/2. *Să tragem 345 de lei și 25 de părale din 457 de lei și 35 de părale.* AMFILOHIE, E. 19/13. *Trag afarî.* ALR SN IV h 931/386. (Refl. pas.) *Așa vei face cînd... numărul ce să trage a fi mai mare.* AMFILOHIE, E. 19/9. ◆ A face să devină mai puțin intens, mai șters. *Colourea verzie... se spălăcise, bătută de ploi, trasă de soare.* AGÎRBICEANU, A. 546.

2. Tranz. (Complementul indică o armă) A scoate (din teacă), a apuca (pentru a începe lupta). *Trage* (smulge D) *armă și apucă înrainte gonitorii mieî.* PSALT. 61, cf. CORESI, PS. 85/12. *Afară voiu trage arma mea și mîna mea piiarde-va pre ei.* PO 228/17, cf. DRLU, COSTINESCU. *Ce face nobilul Silva, bătrînul ofensat? Credeți că trage spada să pedepsească repede pe acei cutezători?* CARAGIALE, O. III, 59. *Trase spada, omorînd pe cel ce cutezase să-i spuie astfel de netrebnice vorbe.* ISPIRESCU, M. V. 58. *Zăcea pe pietre Lara, cu spada lîngă el Pe jumătate trasă.* MACEDONSKI, O. I, 263, cf. DDRF, ALAS 13 V 1923, 4/4. *Primejdia o simțiî vie... Instinctiv trăsei din buzunar revolverul.* SADOVEANU, O. VII, 346. *Trasere de sub zeghe automatele.* id. ib. XVII, 362. *Popa sabia trăgea, Mînecile sufleca.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 493, cf. ALEXICI, L. P. 26. *Buzduganul își trăgea, O dată îl răsucea.* BALADE, I, 346. *Din teacă Cuțit trăgea, În inimă Și-l băga.* ib. III, 355. *Ș-o tras afara paloșu.* O. BÎRLEA, A. P. I, 232. ◇ Fig. *Au tras... sabia răzbunării, care să cuvine numai judecătorului lumii.* MARCOVICI, D. 354/1. ◇ Expr. **A trage sabia împotriva cuiva** v. sabie.

3. Tranz. (Complementul indică un lichid) A scoate (dintr-un recipient); a extrage. Cf. DRLU, LB. *Vinul se scoate din cadă trăgîndu-l pe cep.* I. IONESCU, C. 199/1, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, TDRG. *Se limpezește... vinul tras în sticle și culcat sub bolți străvechi.* VINEA, L. I, 92. *Tragi pe măușcă vin în pahar și-l bei.* V. ROM. septembrie 1970, 25, cf. ALR II 2 556, ib. 6 160, ALR SN I h 246. (Refl. pas.) *Vinurile ceale aspre... mai adeaseori se trag în alte bufi.* ECONOMIA, 168/25. *Vinul se trage din poloboace în butelce, fără ca să se răsufle.* I. IONESCU, C. 204/25. *În ocol se află... fîntîna de unde „se trage" apă de beut.* PRIBEAGUL, P. R. 61. *La crame se trăgeu vinul în linuri.* BARBU, PRINC. 156. ◇ Expr. **A trage vinul de pe drojdie** (sau **de pe drojdii)** = a scoate vinul limpezit din vasul în care s-a depus drojdia; a pritoci. Cf. I. IONESCU, C. 199/25, ALR SN I h 246. (Refl. pas.) *Vinul se trage de pe drojdii măcar o dată pe an.* I. IONESCU, C. 201/26. **A trage la pritoc** v. pritoc. ◆ A scoate (prin distilare); a extrage. *A trage sucul... cărnii.* COSTINESCU. *Trage sucul din ierburi.* CADE.

4. Tranz. (Complementul indică puroiul dintr-o rană infectată, dintr-un abces etc.) A face să se stringă la un loc. (Prin metonimie) *Te duci și ceri să-ți deie — mnealui ce are acolo, ca să tămăduiască o obrinteală ..., să tragă o captură.* POPA, V. 148.

5. Tranz. (Astăzi mai ales în loc. și în expr.) A lua (cu forța); a obține. Cf. DRLU. *Bezădelile și Vogoridi au a trage banii lor de la pastorul, la începutul fiecărei luni.* KOGĂLNICEANU, S. 129. *Valenciena, Malina, Bruxela trag cîte zece milioane pe an de pe dantele.* GHICA, S. 272. *Să asculte numai... de comuna de la care-și trag salariul.* FM (1861), 44. *Andrii-Popa... Zi și noapte de călare Trage bir din drumul mare.* ALECSANDRI, P. I, 36. *Trag ca salariu... 4 400 fl.* SBIERA, F. S. 319. *Ca să-mi dau socoteala, Ca să-mi trag simbrioara.* TEODORESCU, P. P. 668. ◇ (Complementul indică abstracte) *Pe unii dobîndindu-i cu făgăduieli, pe alții silindu-i cu înfricoșări, au tras supunerea de la fiecare.* VĂCĂRESCUL, IST. 250. *Comitetul trage informațiuni, din care iese că la Blaj*

un tovarăș nu poate să-și tragă capitalul părții sale din tovărășie. CARAGEA, L. 40/12. *Cînd ieși boieru din tovărășia dumitale, își trase partea lui de 20 000 de galbeni.* DELAVRANCEA, O. II, 278. ✦ A reține (o parte din ceva); a opri. V. p o p r i, z ă l o g i. *Să aibă dumnealor a-și trage partea ce li va cădea* (a. 1792). URICARIUL, XIX, 40. *Acei douăzeci bani să-i tragă... de la cumpărătorii vădrăritului* (a. 1799). ib. III, 7. *Vor pune pruncului epitrop și vor trage din averea părinților săi un venit cît va fi îndestul pentru creștirea sa* (a. 1822). ib. IV, 284/28, cf. LB. *Să-și tragă partea cuvenită pentru osteneala sa.* DRĂGHICI, R. 232/5, cf. A VI 2. (A b s o l.) *Din venitul peilor... să aibă a trage și casa cișmelilor pe giumătate* (a. 1823). URICARIUL, V, 66/14. ◇ (Complementul indică întregul din care se reține o parte) *Bucatele mănăstirei nimine să nu le tragă* (a. 1744). URICARIUL, VIII, 236/4. *Banii strîngîndu-se la casa menzilului, îi va trage d-l boierul nazir pe fiește care lună* (a. 1814). ib. I, 206. *Nici ei nu mănînce să se sature și trag și plata lucrătorilor.* RETEGANUL, P. V, 55. *Stăpîne, dragă stăpîne, Nu trage simbria mea!* FOLC. TRANSILV. I, 13. (R e f l. p a s.) *Bucatele lor încă pentru nimene să nu se tragă* (a. 1741). URICARIUL, X, 59/9. (E x p r.) **A trage condeiul** v. c o n d e i. ✦ (Învechit și regional; complementul indică persoana) A lua de la cineva un impozit, o taxă, o datorie etc., a e x e c u t a; a lua de la cineva zălog. *Să aibă a o trage ori în care județ s-ar tîmpla, să-i plinească lui Ion de la Mărițua doisprezece lei* (a. 1728). URICARIUL, XXIV, 436. *Care ar îndrăzni... a mai lăsa vitele pe moșiia mănăstirii, să fie slobod egumenul să-i tragă* (a. 1748). IORGA, S. D. XIV, 74, cf. LB. *Călugări[i] să-mputernicisă tare și-i tragea pă oameni.* VÎRCOL, V. 34, cf. ALR I 1 450/18, 837, A V 14. *Cît mă tragi pentru paguba pe care ți-o făcut-o vitele în cucuruz?* MAT. DIALECT. I, 99. (R e f l. p a s.) *Chiezașul atunecea să trage de către îndatoritoriu, cînd nu iaste chip ca să iasă datoria de la îndatorit.* PRAVILA (1814), 71/3. ✦ (Învechit, rar) A confisca. *Voiu trage nește cai.* ROSETTI, B. 104.

6. T r a n z. A introduce în plămîni prin inspirație (aer, fum etc.), a i n s p i r a, a r e s p i r a; a inhala. *Rostul mieu deșchiș și trașu duh.* PSALT. 263, cf. DDRF. *Trăgea cu lăcomie pe nări mireasma ascuțită.* SADOVEANU, O. VI, 505. *Trăgea aerul rece al nopței, adînc, pînă în fundul plămînilor.* BART, E. 56. *Tineri sondori, veseli, gata să tragă în piept aerul proaspăt al dimineții, se îndreaptă grăbiți spre parcurile de sonde.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 361. *Trase aer în piept.* VINEA, L. I, 236. *Traseră aer proaspăt în plămîni.* V. ROM. mai 1963, 8. *Făina arzînd, tragi pe nas fumul care se face.* PAMFILE, B. 16, cf. ALRM II/I 116/64. ◇ E x p r. **A-și trage sufletul** (sau **suflarea, răsuflarea**) = a respira (greu); (f i g.) a se odihni puțin; a se reculege **(2)**, a se dezmetici. *Abiia își trăgea sufletul, de nu putea nici să grăiască.* MINEIUL (1776), 120r1/30. *Fără de mișcare, nu putea a plînge, nici a-și trage răsuflarea.* BELDIMAN, N. P. II, 5/12. *A început a-și trage sufletul, văzînd că primejdia era numai spre partea sa.* id. ib. 89/4. *O căldură amestecată cu duhoare de oameni adormiți, de nu-ți puteai trage sufletul.* GHICA, S. 243, cf. DDRF. *Își trase sufletul adînc și cu plăcere.* CONTEMPORANUL, IV, 83. *N-avea putere-n el să-și tragă Nici sufletul.* COȘBUC, P. I, 243, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *S-a trezit horcăind, abia trăgînd răsuflarea.* VOICULESCU, POEZII, I, 245. *Mi-a căzut inima din loc... și de-abia îmi trag sufletul.* SADOVEANU, O. IX, 43, cf. VINEA, L. II, 251. *Veniți repede acolo! gîfîi Stan, trăgîndu-și răsuflarea.* PREDA, D. 171. *Venise în fugă. Abia își mai trăgea sufletul.* V. ROM. august 1969, 53. *Sufletu-și trăgea, ... Din gură zicea.* TEODORESCU, P. P. 437. *Întrînd hargatul în casă, a zis, abia trăgîndu-și sufletul.* SBIERA, P. 239. (Regional) **A(-și) trage sufletul** (sau **răsuflarea**) = a inhala aer în plămîni; a inspira. *Trăgînd din adînc sufletul.* SBIERA, P. 182. *Cînd trăgea zmeul răsuflarea, Stan iar venea îndărăpt tras de răsuflarea lui.* RETEGANUL, P. IV, 20. *Cînd dracul își trase sufletul, trase și pe băiatul moșului la el.* ȘEZ. III, 96. *Bolnavul, cînd tușește, își trage sufletul ca măgarii cînd zbiară.* ib. IV, 30. *Cînd sufl'etu că-m răsuflă, Crenț în slavă că l'e aruncă. Cînd sufl'etu că mi-ș traže, Toa'te crențile s-apl'acă.* ALEXICI, L. P. 29. (I n t r a n z.) **A trage (ca) să moară** sau (rar) **să-și dea răsuflarea cea mai de pre urmă,** (regional) **a trage de** (sau **pe**) **moarte,** (t r a n z.) **a trage moarte** = a se zbate în chinurile morții, a-și trăi ultimele clipe; a fi pe moarte, v. m o a r t e. *O muiare... trăgea de moarte.* VARLAAM, C. 364. *Află pre Athanasie trăgînd de moarte.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 57r/4. *Ca un om cînd trage de moarte, tînd leșinînd, tînd iarăș mai răsuflînd.* CANTEMIR, HR. 422. *Andronic trage de moarte.* MINEIUL (1776), 52r2/17. *Leul... trage de moarte și-i aproape de sfîrșit.* ȚICHINDEAL, F. 8/8, cf. LB. *Trăgea să își dea răsuflarea cea mai de pre urmă.* GORJAN, H. II, 126/25. *Aci că trage să moară i să năluca în gînd.* PANN, E. V, 42/3, cf. POLIZU. *Gemea în suspine, ca cei ce trag să moară.* FM (1861), 15, cf. COSTINESCU. *Se îngrijesc mai nainte de toate de-o lumină de ceară galbănă, ca să aibă ce pune în mîna celui ce trage de moarte.* MARIAN, Î. 25, cf. BARCIANU, CANDREA, F. 229. *Începuse a trage de moarte.* AGÎRBICEANU, S. 204, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *Știau că feciorul Tomii trage să moară.* REBREANU, I. 59. *Trăgea să moară.* KLOPȘTOCK, F. 141. *Un bolnav trăgea prea mult să moară.* PAS, Z. I, 118. *Trage să moară!* H. LOVINESCU, T. 14 5, cf. H II 33. *Cînd era la miazănoapte, Gheorghiță trăgea de moarte.* POMPILIU, B. 28. *Nu știu trage Ea să moară Ori se face Bolnăvioară?* TEODORESCU, P. P. 662. *Trage-o cătană să moară.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 319. *Văleanu trăgea de moarte.* MÎNDRESCU, L. P. 179. *Nici atunci n-oi spune toate, Pînă n-oi trage de moarte.* MARIAN, SA. 98. *Cînd trăgea tata de moarte, m-a chemat la patu lui.* RETEGANUL, P. V, 80. *Barbu mi-ș trage să moară.* ȘEZ. I, 144. *Trage-un voinicel să moară.* HODOȘ, P. P. 76. *Cînd iera la miez de noapte, Văl'anu traže pă moarte.* ALEXICI, L. P. 79, cf. ALR II/I h 110. *Trăgea moarl'e cu mult plîns.* BALADE, I, 333. *Mîndra mea traje să moară.* FOLC. TRANSILV. II, 465. *Unul trage să moară Ș-altul joacă, să-nsoară.* Cf. ROMÂNUL GLUMEȚ, 43, ZANNE, P. II, 637. (Eliptic) Cf. COSTINESCU. *Uite, bietul băiat, de cînd trage și nu poate muri.* MOROIANU, S. 98. *Și-așa trage de cu milă, Că moare în țeară străină.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 319. (F i g.) *Se zbuciumă varu și trage de moarte.* LESNEA, I. 124. *Strada trage de moarte printre case.* id. VERS. 242. ✦ A introduce prin inspirație; a aspira. *Să tragă fumul în gură.* RETEGANUL, P. II, 69. *De șuhărie scapi trăgînd pe nas apă rece ori fum de făină.* ȘEZ. I, 252. ◇ E x p r. (Popular) **A-și trage mucii** (sau, familiar, **nasul**) sau (i n t r a n z.) **a trage pe nas** = a reține secreția nazală, inspirînd puternic; a smiorcăi. ✦ (Complementul indică fumul de tutun) A face să iasă din țigară sau din pipă, prin aspirație. *Aprindea țigara, din care trăgea fumul cu o poftă nespusă.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 26, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *Eu învățam să fumez, iar tu ... mi-ai cerut să tragi un fum.* C. PETRESCU, C. V. 225. *Dă să trag și eu un fum.* TEODOREANU, M. II, 136. *Trăgea fum de tutun din pipă.* SADOVEANU, O. XVIII, 340. *Vorbi... trăgînd rar cîte un fum de țigară.* CĂLINESCU, E. O. I, 129. *Mai trage un fum.* VINEA, L. II, 66. *Arnăuții pregăteau de-acum ciubucele, pentru că... înaltele fețe ar fi avut pohtă să tragă un fum, două.* BARBU, PRINC. 117. *Din țigară trăgea pale.* BALADE, II, 357. ◇ (Cu complementul „tutun", „tabac", p. e x t. „țigară", „pipă", „ciubuc" etc.) Cf. LB. *Să tragă și o pipă de tăbac.* VASICI, M. II, 70/22, cf. POLIZU. *Iar îi tragi țiutiun, soro?* ALECSANDRI, T. 477. *S-a dus să tragă un ciubuc în etacul gazdei.* id. ib. 771, cf. COSTINESCU. *S-a apucat și el... de tras la mahorcă.* CREANGĂ, P. 325. *Un arnăut... trăgea ciubuc la altă masă.* CARAGIALE, O. II, 236, cf. DDRF, BARCIANU. *Aveau aceleași patimi,... trăgeau tabac.* BRĂESCU, A. 129. *Trag liniștiți ciubuce.* CAMIL PETRESCU, O. II, 240. *Frate-meu, lîngă sobă, trage tutun.* STANCU, D. 129. *Să trag o țigare!* PARASCHIVESCU, C. Ț. 88. *Din ciubuc tutun*

trăgea. TEODORESCU, P. P. 613. *Dragu-mi-i bădiţa, drag, Care nu trage tăbac.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 409. *Trage duhan cu pipa.* ŞEZ. II, 24, cf. ALR I 1 543/160, 164, 180, 926, BALADE, III, 346. *Iar morarul, meşter bun, Trăgea din lulea tutun.* FOLC. MOLD. I, 282. (Absol.) *Tutunul este o otravă... — Da tu de ce tragi?* CARAGIALE, O. I, 275. *Mai drag mi-i care trage, Că cu pipa treabă-şi face Şi pe min'mă lasă-n pace!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 409. ◇ Intranz. (De obicei cu complementul „ţigară", „pipă", „ciubuc" etc. introdus prin prep. „din", regional, „cu", „de") *Trage din ciubuc cu sâte.* BELDIMAN, E. 11/2. *Trag cu pipa.* LB. *Trăgînd cu tabiet din narghilea.* ODOBESCU, S. II, 302. *Aprinde chibritul, trage din ţigară.* CARAGIALE, O. VI, 81. *Urmă a face paşi mari prin casă şi a trage adînc din ţigară.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 29. *Se gîndea la toate, trăgînd din ţigară.* AGÎRBICEANU, S. 60. *Soarbe din cafea mai alene, trage din tutun mai greoi.* BASSARABESCU, V. 36. *Eu mă zbat..., iar tu tragi de lulea, ai?* REBREANU, NUV. 98. *Trăgea cu poftă, din plin,... fumul părea ceva hrănitor.* TEODOREANU, M. II, 230. *Numai baciul trebuie să tragă din lulea.* SADOVEANU, O. IX, 24. *Trăgea liniştit din trabuc.* VINEA, L. II, 146. *Degetele îi înmuiaseră ţigara şi, după ce trase de cîteva ori, o aruncă.* T. POPOVICI, S. 203. *A intrat în casă, trăgînd din ţigară gînditor.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 136, cf. V. ROM. septembrie 1970, 138. *Traţe cu lula.* ALR I 1 543/9, ib. 1 543/116, 150, 158, 166, cf. GOROVEI, C. 74. ✦ (Cu complementul „tabac") A aspira pe nas; a priza. Cf. LB. *Îmi prezintă o priză de tabac... — Tragi tabac?* NEGRUZZI, S. I, 68, cf. COSTINESCU, DDRF. *Se primblă, trage tabac răpede.* CONTEMPORANUL, II, 250, cf. ALAS 13 V 193, 4/4. ✦ Intranz. (Regional; urmat de determinări care-i precizează sensul) A sforăi. *Cînd trage cînele pe nări (sforăieşte), e semn rău de moarte.* GOROVEI, CR. 48. *Calul trage pe nas.* ŞEZ. III, 47.

7. Intranz. (Despre aparate, instalaţii de ardere etc.) A avea tiraj, a arde bine. *La început soba nu trăgea şi tot fumul ieşise în odaie.* VLAHUŢĂ, O. A. 296, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *Ascultase... sugînd cu aer nepăsător dintr-o ţigară care nu trăgea, ca dintr-un creion.* C. PETRESCU, Î. II, 260. *Soba asta trage bine.* SCRIBAN, D.

8. Tranz. (Folosit şi absol.) A sorbi, a înghiţi, a bea (băuturi alcoolice). *Păharul... cu toată inima... trugem.* CORESI, EV. 191. *Trage o stacană de bere.* ALECSANDRI, T. 1 035. *Trăgînd din cînd în cînd... cîte o gură din cafeaua şi berea ce le sta dinainte.* EMINESCU, P. L. 28. *A tras o duşcă de rachiu din ploscа lui.* CREANGĂ, P. 117. *La crîşmă... Trage-o fliuşcă omul.* CONTEMPORANUL, III, 95. *Mă duc colea la şipot, îi trag un gît bun de apă rece.* VLAHUŢĂ, R. P. 68, cf. DDRF. *Trage o duşcă zdravănă.* REBREANU, I. 14 cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *Ceva rom, băiete... Trage un gît şi te dezmorteşte.* SADOVEANU, O. II, 30. *A tras cîteva ghiolcăituri dintr-o sticlă.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 398. *După ce a gustat,... a tras tot vinul din ea.* SBIERA, P. 69. *Prinse ficiorul meu ploscа-n mînă şi trase din ea una păcurărească.* RETEGANUL, P. III, 58. *Pîn' ţi-i pune tulpanu, Eu oi trage paharu.* SEVASTOS, C. 263. *Dă şi ploscа să tragă o duşcă de rachiu.* STĂNCESCU, B. 345. *O butoană de vinars Dintr-o dată că a tras.* ŞEZ. II, 33, cf. RĂDULESCU-CODIN, L. 2. *Mult ai tras din cel pahar, De ţi-e glasul răguşit.* BALADE, II ,402. ◇ (Întărit prin „pe gît") *Trăgeau pe gît cîte un pahar de vin de Odobeşti.* ALECSANDRI, T. 137. *De necaz, traseră băutura pe gît.* PAS, Z. IV, 75. ◇ Expr. **A trage la măsea** (sau **la mustaţă**) = a bea mult alcool, a fi beţiv. v. şi măsea, mustaţă. Cf. POLIZU. *Pînă şi... a trage la mustaţă tot un zeu trebui să-i înveţe.* ISPIRESCU, U. 10?, cf. DDRF, BARCIANU. *Rîdeau de bădicul Simionaş, care trăsese cu sete la măsea.* AGÎRBICEANU, L. T. 251, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *Ce e cu tine, Stane, trăseşi la măsea?* PREDA, D. 131, cf. ŞEZ. V, 164, PAMFILE, J. I, 136, CHEST. VIII 105/12, ZANNE, P. II, 267, 301. (Cu parafrazarea expresiei) *De vin patru antaluri abia trag la o măsea.* EMINESCU, L. P. 131. *Cînd tragi sorocoveţii la musteaţă de ce nu te olicăieşti atîta?* CREANGĂ, A. 17. **A o trage pe minecă** v. mîneca. ✦ (Regional) A suge. *Să i să puie dasupra pe roşaţa umflăturei 8 sau 10 lipitori ca să tragă sîngele acela veninos.* CR (1829), 74²/4. ✦ (Învechit) A face să iasă; a scoate, a extrage. *Topindu-se omătul aşa, cîtă apă trage soarile dintru dînsul cură din omăt iarăşi în Dunăre.* HERODOT (1645), 224. *Trage soarele umezala de pre pămînt în sus.* MAIOR, P. 86/2. ✦ (Popular) A încorpora în sine; a absorbi. *Grăunţele... îndată trag umezeală la sine.* ECONOMIA, 56/24. *Mustul foarte lezne trage în sine tot fealiul de miros.* ib. 160/15. *Spre a nu trage* [stupii] *umiditate.* H IV 85. *Cenuşa din fundul ulcelei va trage toată apa din căuş.* PAMFILE, B. 13. *Trage udeală părefii.* CHEST. II 386/79, cf. ALR I 424/870. *Lemne care trag apă.* ALR II/I h 281/876. *A tras umezeală di jos.* ALR SN III h 846/728. ◇ Expr. **A trage igrasie** = (despre pereţi) a absorbi umezeală. Cf. POLIZU, ALR SN III h 846. ✦ Intranz. (Regional; despre pereţi, imobile) A deveni umed, igrasios. *Trage casa.* CHEST. II 386/66.

9. Intranz. (În expr.) **A trage cu urechea** = **a)** a asculta pe furiş pentru a prinde zgomote uşoare sau vorbe şoptite, a-şi încorda auzul. *Trăsei cu urechea bine şi mi se păru că ar fi nişte fluiere.* GORJAN, H. II, 126/9. *Să trag cu urechea, doar oi descoperi ceva.* ALECSANDRI, T. 1 106. *Trăgea cu urechea la strigările prelungite ale strejilor.* ODOBESCU, S. I, 171. *Trăgea cu urechea la părefele din dosul casei.* CREANGĂ, P. 21. *Trage cu urechea şi aude bine că s-apropie drumeţ.* CARAGIALE, O. II, 245, cf. DDRF. *Trăgea cu urechea în toate părţile; mereu i se părea că-şi aude numele.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 600. *Nevestele trag cu urechea,... prind cîte o frîntură din vorba unchiaşului.* SP. POPESCU, M. G. 24, cf. BARCIANU. *Am tras cu urechea la ce vorbeau.* N. REV. R. I, 28. *Face cîfiva paşi în curte, trăgînd cu urechea.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 28, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *Cînd şi cînd trăgea cu urechea la cele ce vorbeam noi.* STĂNOIU, C. I. 131. *Trase un pic cu urechea, dar... nu se auzea nimic.* V. ROM. aprilie 1955, 150. *Trăgea cu urechea la motorul intermitent.* VINEA, L. II, 273. *Trage cu urechea, bagă repede scrisoarea în buzunar.* BARANGA, I. 186. *Somnul cînd îşi face, Cu urechea trage.* TEODORESCU, P. P. 65. *Trăgînd cu urechea să vază ori de nu este cinevа înuntru, bătu în uşiţă.* MARIAN, T. 112. *Afară că-mi ieşea, Cu urechea că trăgea.* ANT. LIT. POP. I, 342. (Tranz.) *Cînd am tras cu urechea că e vorba de sticleţii de la poliţie..., am şters-o prin bălăriile din fundul grădinii.* CIAUŞANU, R. SCUT. 15. *Toate acestea le-a tras Pepelea cu urechea.* SBIERA, P. 17. *Feciorul de împărat a tras toate vorbele lor cu urechea.* id. ib. 108; **b)** a se informa discret (despre ceva); a iscodi. (Tranz.) *Au dăruit pre acel triimis,... purcegînd şi domnul pre Prut..., trăgînd cu urechea ce se lucra* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 194/7. **A trage cu ochiul** (sau **cu ochii, cu coada ochiului**) = a se uita pe furiş, a privi din fugă, fără a fi observat. *Din vreme în vreme fetele trăgeau cu coada ochiului... în partea flăcăilor.* GHICA, S. 34. *Intraţi în codru şi trageţi cu ochiul, nu cumva îţi zări zmei pe după copaci!* ALECSANDRI, T. I, 426. *Eu mă făceam că dormitez, trăgînd cu ochiul pe sub cozorocul şepcii.* CARAGIALE, O. II, 108, cf. DDRF. *Trăgea cu coada ochiului spre a vedea dacă o bagă în seamă cei de primprejur.* ISPIRESCU, U. 21. *Toţi trag cu ochii la pojiţia casei.* SEVASTOS, N. 51. *Tragi cu ochiul la neveste.* COŞBUC, P. I, 238. *Cîfiva... trăgeau cu coada ochiului la noi, ironici.* IBRĂILEANU, A. 120. *Om prudent, Busuioc trăgea mereu cu coada ochiului.* REBREANU, R. I, 136. *Trage cu ochiul să vadă dacă nu-l observă vreun amic de-al casei.* TEODOREANU, M. II, 401. *Prizonierul îşi fuma pe furiş ţigara, trăgînd cu coada ochiului la faţa aspră a sergentului.* SADOVEANU, O. II, 16. *Trăgeau cu ochiul spre gardurile din jur, dincolo de care se zăreau căştile verzi ale soldaţilor.* V. ROM. octombrie 1963, 11. (Tranz.) *A-ntors capu-ncolo... Dar mă trăgea cu coada ochiului.*

CARAGIALE, O. VI, 6. (Învechit, rar) **A trage cu ocheanul** = a privi prin ochean. *Poruncii și eu corăbierului meu... să tragă cu ocheanul, ca să vază ce fel de insulă este aceasta.* GORJAN, H. I, 131/16.

III. 1. Tranz. A trasa, a desena, a cresta (linii, semne, contururi). Cf. DRLU. *Cu o pietricică ascuțită trăgea o dungă, însămnînd prin aceasta o zi trecută.* DRĂGHICI, R. 54/31. *Jugrăvelile... erau trase de mîni îngerești.* GORJAN, H. IV, 155/7. *Un registru dat de tribunal,... cu șahul președintelui tras pe fiecare foaie* (a. 1840). ap. TDRG, cf. COSTINESCU. *Merse mereu pe dîra trasă de piuă.* EMINESCU, P. L. 7. *La răbuș tragi o crestătură și asta vra să zică o zi de lucru.* SLAVICI, N. I, 154. *Tînărul trase cîteva linii îndesate peste figura cavalerului său.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 10, cf. PAMFILE, J. I, 136, ALAS 13 V 1923, 4/4. *Planul tras cu creion pe o foaie de hîrtie.* C. PETRESCU, R. DR. 53. *Linii... trase cu cretă albastră.* BRĂESCU, A. 123. *A tras... într-un piez al stînei, cu cosorul de argint, un rotocol.* VOICULESCU, P. I, 176. *Tinerii au să tragă cu degetul în condicile primăriei.* STANCU, D. 75. *A citit numele Laurei pe plic, tras cu scrisul Anei Ulmu.* VINEA, L. II, 183. *Pe o hîrtie... trăgea linii ce se încrucișau.* BARBU, PRINC. 184. *Harta cu săgețile noastre de atac, trase cu roșu.* V. ROM. octombrie 1964, 4. *Slovă neagră trage-mi-aș, La mîndră trimite-o-aș.* FOLC. TRANSILV. I, 226. (Prin analogie) *Fiecare an... trăgea cîte-o brazdă, două pe fața lui Codrea.* REBREANU, NUV. 193. *Fluviul curge domol, trăgînd în jurul orașului o panglică lată.* BOGZA, M. S. 19. ◇ Loc. adj. **Tras cu sfoara** (sau **cu sfoară, cu fringhia**) = aliniat (sau parcă aliniat) cu ajutorul unei sfori bine întinse. *Toate drumurile sînt trase cu frînghia, casăle în linie.* KOGĂLNICEANU, S. 4. *Ulițile orașelor europenești, trase cu sfoara, au multă monotonie.* NEGRUZZI, S. I, 69. *Alee trase cu sfoară.* id. ib. 197. *Am umblat... printre ogoare trase cu sfoara.* SADOVEANU, O. X, 393. ◇ Expr. **A trage (o) brazdă** (sau, învechit, rar, **răzoare**) = a tăia (o) brazdă; a ara. *Vei lega cu cureale jugul lui sau trage-va ție răzoare în cîmp.* BIBLIA (1688), 380[1]/54. *Ca să tragă-o brazdă, aduc un mare plug.* ALECSANDRI, O. 260, cf. DDRF, PAMFILE, A. R. 53, DR. XI, 125. *Cîte un plug se mișcă încet, trăgînd o brazdă adîncă.* BOGZA, C. O. 153. *Brazda pe care o tragi pe pămîntul boierului trebuie să fie-ngustă și adîncă.* STANCU, D. 152. *Trage brazdă pe tapsan.* ALECSANDRI, P. P. 168. *Vom trage noi o brazdă cu plugul.* RETEGANUL, P. V, 22. *Cît să tragi o brazdă cu plugul, crăpară toți doisprezece.* STĂNCESCU, B. 143. *Mă sui cu plugu-n coastă, Ca să-mi trag și eu o brazdă.* ȘEZ. I, 175. *A mărs... trăgînd brazdă.* ib. V, 145, cf. ALR II 5 103, ib. 5 121. (Ieșit din uz) **A(-i) trage** (cuiva) **(o) poliță** sau **a trage o poliță asupra cuiva** (calc după fr. *tirer une lettre de change, tirer une lettre de change sur quelqu'un)* = a emite o poliță (asupra cuiva). *Ori poliță să-i tragă la Țarigrad, ori altă negustorie să-i facă* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 255/35. *Îi vom trage poliță și te vom înștiința cui să o dea* (a. 1797). IORGA, S. D. XII, 122. *Și-m trageț polița aici la Rîmnic, dă a vă răspunde acei o sut[ă] treizăci dă zloți* (a. 1809). id. ib. 165. *Trăgătoriul va tragę poliță și platnicul nu o va priimi.* LEGIUIRE, 42/15. *Trăgîndu-i cîteva polițe un Iliie sarafu de acolo..., i-au fost rămas dator acel Iliie taleri 3 000* (a. 1826). DOC. EC. 363. *Domnul Moldovei poruncește lui Vogoridi să tragă aici o poliță pentru banii tributului* (a. 1835). IORGA, S. D. XI, 29, cf. POLIZU, COSTINESCU, ALAS 13 V 1923, 4/4, ȘĂINEANU, D. U., CADE. ◇ (Mișcarea închipuie desenarea, trasarea unor linii, semne etc.) *A ieșit afară cu toiagul... și iarăși a tras niște semne cruciș prin aer.* SBIERA, P. 160. (Fig.) *Stat ale cărui hotare le trăsese cu sabia sa.* BĂLCESCU, M. V. 439. *Nimeni nu are dreptul de-a opri omenirea din mersul ei progresiv care este tras de natura fizică și morală a omului.* GHICA, S. XXIII. *Soarta a tras o dungă brutală peste combinațiile lui.* REBREANU, R. I, 46. *La-nceput — se știe — stelele aveau pe cer Cărările cu stîngăcie trase la-ntîmplare,* BLAGA, POEZII, 66. ◇ Fig. (Despre trăsăturile feței, mai ales despre ochi și sprîncene) *Sprîncenele trase ca din condei.* DELAVRANCEA, S. 9. *Cu sprînceana trasă, Chip de jupînească.* TEODORESCU, P. P. 75. *Pe deasupra ochilor Trasă-i peana corbilor.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 136. *Mîndruța cu ochii trași S-o iubești, să n-o mai lași.* RETEGANUL, CH. 127. *Cu ochii de lelealeașă, Sprîncenele negre trasă.* SEVASTOS, C. 199, cf. MAT. FOLK. 487. *O fată crăiasă..., Cu sprînceana trasă* POP., în DR. V, 526. (Intranz.) (Regional) *Pe din sus de gurioară Trage o neagră mustăcioară.* BUD, P. P. 6. ✦ (Popular) A tivi[1] **(2).** *Față cu mărginile trase cu aur.* BARONZI, L. 125. *Na-ți naframa de mătasă, Pe margini cu aur trasă.* ALECSANDRI, P. P. 20. *O năframă de mătasă, C-un firuț de aur trasă.* ȘEZ. I, 9, cf. ALEXICI, L. P. 85. ✦ Refl. Fig. A se contura, a se desena. *Lungi cearcăne vinete se trăgeau împrejurul ochilor.* EMINESCU, N. 4. *Vine albastre se trăgeau pe fața ei albă.* id. P. L. 4.

2. Tranz. A întinde, a desfășura (în toată lungimea), a duce unul dintre capete la... sau spre... *Trăjem o viță-n pămînt.* ALR II 6 108/325. *De la casă pînă la casă, Tot funii și ațe trase* (Drumul). GOROVEI, C. 136. (Refl. pas.) *Se trage o mlădiță de la buciumul cel mai de aproape în groapa aceaea.* ECONOMIA, 158/6. ✦ (Complementul indică un drum, o construcție, o lucrare caracterizată prin lungime) A construi, a face să se întindă. *Pe unde mergea, drumuri mari de peatră și șanțuri groaznice trăgea.* SPĂTARUL MILESCU, LET[2]. I, 88. *Avînd putere cumpărătorii* [moșiei]... *a trage și împresurări* (a. 1815). URICARIUL, II, 9, cf. POLIZU. *Dacă ai fi tras cîte un gard..., ai fi făcut o strașnică ascunzătoare pentru vite.* GALACTION, O. 294.

3. Refl. (Învechit; subiectul indică o regiune, un teritoriu) A se întinde (pe... sau spre...). *Zănoaga ce să trage spre siliștea Hisăștilor* (a. 1667). URICARIUL, XXV, 67. *Țara ce să trage în partea de gios de la muntele Nimineul.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 208[r]/34. *Să trage mult înainte pămîntul..., făcînd unghi ascuțit.* CANTEMIR, HR. 67.

IV. 1. Tranz. (Folosit și absol.; în expr. referitoare la diverse procese de muncă, la acțiuni care presupun un efort fizic. V. da)

a) (Predomină ideea supunerii unui obiect la o operație) **A trage pe nicovală** = a prelucra bătînd pe nicovală. *Înroșește încă o dată meșterul bucata de fier și o trage pe nicovală.* SADOVEANU, E. 91. **A trage o piele** = a prelucra o piele. *După cojocar n-oi mere, Că pînă trage o piele Stau cu ochii țintă la stele.* ȘEZ. III, 59. **A trage pe** (sau **la) calapod** = a întinde pe calapod. Cf. POLIZU, ALAS 13 V 1923, 4/4, DL. **A trage cînepa** = a melița cînepa cu melița mai mică. Cf. A I 36, VI 26. **A trage în pieptene** (sau, regional, **în fușalăi, în hecelă**) = a dărăci. *Trage... în fușalăi lîna pe care ți-am pregătit-o.* SADOVEANU, O. X, 520, cf. DL, A II 12. **A trage** (o țesătură) **la piuă** = a da la piuă **(3);** a piua. [Călțunii] *sînt trași la chiuă și-s cu dungi roșii.* ȘEZ. IX, 34. **A trage pe roată** = **a)** a modela pe roată (un vas de pămînt). *Olarii dintr-un pămînt... Fac și ulcior, și alt vas, Tot un fel pe roată tras.* ZANNE, P. V, 459. *Din pămînt, ca Adam, sînt zidit; Pe roată... tras; În cuptor, ca cei trei cuconi, ars* (Borcanul). GOROVEI, C. 26; **b)** a supune torturii cu roata; (învechit, rar) a rodăni. Cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *L-a chinuit tare, l-a tras pe roata morii.* PAMFILE, VĂZD. 29. **A trage la rîndea** = a netezi cu ajutorul rîndelei. *Scîndurile din care se vor trage la rîndea șiruri de „frigli" se înalță munte.* CONTEMP. 1949, nr. 156, 4/3. (Învechit) **A trage** (pe cineva) **la muncă** = a tortura[1]. *S-a prins și, trăgîndu-se la munci, au descoperit vicleșugul.* ȘINCAI, HR. I, 5/28. (Regional) **A trage cu acul** = a coase. *Cîndu-i trage cu acul, Să se rumpă bumbacul.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 347. **A trage la mașină** = a coase la mașină. Cf. A VI 26. (Glumeț) **A trage în dinți** sau **a-i trage fălci** = a mesteca[1] **(1);** a mînca **(1).** *Ia colea și trage-i fălci, că dinți, slavă Domnului, văz că ai.* CARAGIALE, O. II, 246. *Friptura tare, de n-o puteau trage*

în dinți. ȘEZ. I, 234. (Glumeț) **A trage pe sub nas** = a mînca, a da pe sub nas, v. n a s. Cf. CHEST. VIII 113/19. **A trage pe sub mustață** v. m u s t a ț ă. (Învechit) **A trage la cîntar** = a măsura cu ajutorul cîntarului; a cîntări. *Orice feli de marfă ar fi..., se va trage la cantari* (a. 1799). URICARIUL, I, 87, cf. IV, 200/18. (Eliptic) *A trage un balot.* COSTINESCU. (Învechit) **A trage cu funia** (sau **cu odgonul**) = a măsura cu funia. *Am tras cu odgonul pe Molnița în jos... și s-au aflat 90 de odgoane* (a. 1765). URICARIUL, XXII, 113/3. *Trăgîndu-se cu funia, au venit toată moșia 500 de stînjeni* (a. 1777), ib. X, 77. **A trage raful** (sau **fierul**, regional, **panta**) **pe roată** = a pune șina pe roată; a fereca. Cf. ALR I 823, A I 12, TEAHA, C. N. 275.

b) (Predominînd ideea efortului depus de subiect) **A trage cu coasa** (sau **în, la coasă**) = a cosi. *În ziua aceea... am tras în coasă pînă cînd n-am mai putut.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 501. *Tragi cu coasa să faci fîn.* TEODORESCU, P. P. 488. *Mă usuc ca cucuta Cînd o tragi cu coasa.* SEVASTOS, N. 164. *Aș fi fecior pe acasă, Ș-aș trage ziua la coasă.* FOLC. TRANSILV. I, 169. (Eliptic) *Îmi luai coasa din cui..., Trăsei două, trei pîrloage.* ALECSANDRI, P. P. 259. *Cu dreapta trăgea, Cu stînga pologea.* TEODORESCU, P. P. 142, cf. MÎNDRESCU, L. P. 219. *Mă țipai cu coasa-n rît, Trăsei două, trei poloage.* FOLC. TRANSILV. II, 524. **A trage cu secera** = a secera. Cf. DR. XI, 125. (I n t r a n z.) **A trage la rame** sau **la (din) lopată** (sau **la lopeți, cu lopețile**), **la opacină** (sau **la opăcini**) etc. = a vîsli. *Traseră la lopeți și deteră vasele la margine.* IST. Ț. R. 27. *Corabiiarii și cei ce cu venslele trăgea.* CANTEMIR, IST. 141. *El trăgea din răsputeri la vîsle.* DDRF. *Nicolae Pescaru și Cercu trăgeau la opăcini.* SADOVEANU, O. IX, 464. *La lopeți trag voiniceșteș două femei tinere.* BART, S. M. 56. *Lîngă tatăl tău alături Ai rămas să tragi la rame.* HOREA, P. 72. *Mîndrul trage din lopată, Trece Dunărea îndată.* ALECSANDRI, P. P. 51, cf. ALR SN III h 842. (Eliptic) *Sări în barcă, smuci încordat lopețile și începu să tragă lung.* BART, E. 188, cf. ALR SN III h 842.

c) (Și i n t r a n z.) (Cu păstrarea ideii lui trage **I 1**) **A trage din fuior** (sau **din caier, din furcă** etc.) = a toarce. *Din caier trăgînd, Din ochi lăcrimînd.* SEVASTOS , C. 296. *Mîndruleana mea cu dor, Nu mai trage din fuior.* PAMFILE, C. Ț. 306. *O babî bătrînî, C-un cair di linî, Din furcî trăgîn.* DIACONU, VR. 4. **A trage mătasea** (sau **borangic, gogoșile**) = a depăna mătasea de pe gogoși. *Femeile nu știu să tragă din guși mătasa.* I. IONESCU, P. 379, cf. COSTINESCU. *Venii și eu c-o poală de gogoși... să le trag la meștera Ancuța.* DELAVRANCEA O. II, 293, cf. TDRG, CADE. **A trage pînza** = a întinde și a netezi pînza, după ce a fost înălbită. L. ROM. 1959, nr. 2, 55. **A trage apa** = a vîsli. Cf. ALR SN III h 842. **A trage cu năvodul** (sau **cu volocul** etc.) sau **a trage năvodul** = a pescui cu năvodul, cu volocul etc. *Voiți să trageți cu năvodul pe sub gheață.* SADOVEANU, O. IX, 445. *În privința pescăriei, se zice: undește, trage cu vologu, cu năvodu.* H III 38. (R e f l. p a s.) *Ca să se tragă năvodul se fac produje mici, de o parte și de alta pe toată distanța ce se voiește a-l întinde.* I. IONESCU, D. 56. (R e f l. i m p e r s.) *Cu lăptașul se trage ca și cu năvodul.* ANTIPA, P. 429.

d) (Intervine ideea obținerii unei copii, a multiplicării; calc după fr. *tirer*) **A trage la tipar** (sau **la mașină**) = a tipări. Cf. TDRG, ALAS 13 V 1923, 4/4, DEX. (Eliptic) *A trage o carte în zece mii exemplare.* COSTINESCU. *Au tras pînă acum 80 de coale din dicționar.* CADE, cf. SCRIBAN, D. (R e f l. p a s.) *În momentul cînd scriu, la București se trage la mașină broșura mea.* CARAGIALE, O. VII, 79. **A trage la șapirograf** = a șapirografia. Cf. ALAS 13 V 1923, 4/4, DL, DEX. **A trage o copie** (sau **copii**) = a copia. CADE. *A tras mai multe copii de pe acest act.* id. ib. (Și r e f l. f a c t.) (Familiar) **A (se) trage în poză** (sau **în chip, în tablou**) = a (se) fotografia. *Se hotarîră ei să se ducă la Romano acasă, „ca să-i tragă la mașină în tablou".* HOGAȘ, DR. II, 161. *M-a tras în poză.* CADE. ✦ A mișca un corp (în toată lungimea lui) pe suprafața (sau în lungimea) altui corp; a freca. *Neputînd slugile să tragă hiristeul, rămasă sv[i]ntul nebetejit.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 218r/34. *Trage cu usturoiu peste încălțăminte..., dacă vrei să-ți vină șarpele.* GOROVEI, CR. 345, cf. CADE. *A luat baioneta jandarmului..., a tras-o pe mîneca hainii lui — s-o șteargă.* SAHIA, N. 69. *Cînd trage mîța cu ghearele pe mătură, face a ger.* PRIBEAGUL, P. R. 113. *Trase arcușul pe coarda groasă.* BĂNULESCU, I. 34. *Scoate cetera și unde nu începe a trage cu arcușul pe strune, de răsuna cîmpul.* RETEGANUL, P. V, 38. [Cașul] *îl traži pi răval.* DIACONU, P. 31. **A trage pe piatră** (sau **pe amnar, pe curea** etc.) sau **cu gresia, cu cutea** = a ascuți. Cf. TDRG. *A trage briciul pe curea.* CADE. *A trage cuțitul pe cute.* id. ib. *Urîtă vreme! grăi moș Matei, trăgînd apăsat pe o curea o custură.* MIRONESCU, S. A. 41. *Nimic altceva decît două săbii... Ș-ai să le tragi pe piatră, cum știi tu, ca să le faci ca briciul.* SADOVEANU, O. X, 330. *Paloș din teacă scotea, Pe amnar că mi-l trăgea.* TEODORESCU, P. P. 668. *Paloș din teacă scotea Și pe mischiu mi-l trăgea.* BALADE, I, 338. *Micâ sabie scotea, Pe arcer că o trăgea.* ib. II, 175. *C-un cuțit tras la tocilă Te-a tăiat fără de milă.* FOLC. MOLD. II, 78. (Eliptic) *Bată-l focul de oltean, Cum își trage coasa-n deal Și cosește leuștean.* PAMFILE, C. Ț. 199. (R e f l. p a s.) *După ce coasa s-a bătut, se trage cu o piatră de coasă, o gresie sau cute, de i se netezește și ascute gura.* id. I. C. 142. (F i g.) *Ca armele traseră limbile sale.* PSALT. HUR. 52r/25. **A trage un chibrit** (sau **chibritul**) = a freca un chibrit pentru a-l aprinde. *Trase un chibrit.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 192. *Scoase din sîn o lumînare de ceară, trase un chibrit pe horn și o aprinse.* SADOVEANU, ap. CADE. *Trag chibritu s-aprinz focu.* ALR II/I MN 128, 3 858/791. (Eliptic) *Trag di cutii sî iesii foc.* ib. 3 858/386. **A trage cu mătura** = a mătura. *Strîng blidele..., mai trag cu mătura.* SEVASTOS, N. 309. **A trage cu buretele peste ceva** = **a)** a șterge. Cf. CADE; **b)** a considera ca și cum n-ar fi existat, a da uitării. Cf. ZANNE, P. III, 35, ALAS 13 V 1923, 4/4. *Am tras cu buretele peste tot ce s-a întîmplat.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 239. (Familiar) **A trage cu peria** v. p e r i e. ✦ A trece prin...; a vîrî prin...; a petrece **(I 1)**. *Nici ață n-am tras prin gură de asară pîn-acum.* PANN, P. V. I, 22/26. *Își trase unghiile prin barba rară.* C. PETRESCU, R. DR. 130. *Că-i ședea cu ziua-n prag, Cu firuțul tras în ac.* RETEGANUL, TR. 87. *Traje h'iru* [= însăilează]. ALR SN II h 525, cf. ALR I 1 282/278. (R e f l.) *Eu m-oi trage pintre horn.* SBIERA, P. 243. ✧ E x p r. **A trage banul** (sau **gologanul**) **prin barbă** = a freca de barbă un ban cîștigat (cu credința superstițioasă că acest gest atrage cîștig bun). *A intrat în slujba de casier, trăgînd gologanul prin barbă și băgîndu-l în buzunar.* PAS, Z. I, 104, cf. DL. (Popular) **A trage spînz** = a spînzui. *Trage spînz la cal'n piept.* ALR II 6 345/130, ib. 6 345/64, 157, 182, 235, 279, 334, 531, 551, 682, 705, 723, 725, 728, 784, 987. **Parcă-i sau pare (că-i), (ori gîndești că-i) tras prin** (sau **printr-un**) **inel** (sau **prin verigă**, rar, **prin mărgea**) sau **tras ca prin inel,** se spune despre cineva cu trupul subțire, mlădios, grațios. *Un băiat... gingaș și subțirel, pare că-i tras printr-un inel.* FILIMON, O. I, 129. *Mai sînt cai trași prin verigă și cu mintea năzdrăvană.* ALECSANDRI, P. III, 81. *Frumos ca din basme și tras prin inel.* EMINESCU, O. IV, 97. *Un flăcăiandru chipeș și tras ca pîn inel.* ISPIRESCU, L. 245. *Așa de supțirică, de parcă era trasă prin inel.* id. ib. 360. *Parcă-i trasă prin verigă.* ZANNE, P. III, 431. *Ai mire, ca el, Tras prin un inel.* COȘBUC, P. II, 144. *Mîndru ciobănel, Tras printr-un inel.* ALECSANDRI, P. P. 3. *Mîndra-naltă, supțirea, Parcă-i trasă prin mărgea.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 41. *Care-o fi mai frumușel, Care-o fi tras prin inel.* MÎNDRESCU, L. P. 49. *Un tînăr..., parcă era tras prin inel.* STĂNCESCU, B. 132. *Voinicel tras prin inel Și cu trupu subțirel.* ȘEZ. II, 5. *Vine unul mititel, gîndești că-i tras prin inel.* BIBICESCU, P. P. 282. *Mîndra-naltă, subțirică, Parcă-i trasă prin verigă.* id. ib. 376. *Unul, nalt și subțirel, Parcă-i tras printr-un inel.* BALADE, II, 59. (Învechit, rar) **A trage sub ascuțitul sabiei** =

a ucide cu sabia, a trece prin sabie, v. trece. *Trasă subt ascuțitul sabiei tot garnizonul turcesc.* ARHIVA R. I, 105/17. **A o trage pe mînecă** v. mînecă. ✦ (Tehn.) A întinde și a subția un material ductil, făcîndu-l să treacă printr-o filieră, pentru a obține bare, fire sau țevi. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. (Refl. pas.) [Firul de relon] *se poate trage în grosimi mult mai mici decît firele naturale.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 849.

2. Tranz. (Familiar; de obicei construit cu dativul etic; cu sensul reieșind din determinări) A face (ceva) din plin, cu multă energie, cu pasiune, cu vioiciune. *Zefchiurile* [= petrecerile] *ce au tras* (sfîrșitul sec. XVIII). GCR II, 104/30. *Îi tragem un stos în astă-sară?* ALECSANDRI, T. 1 702, cf. 448. *Ai tras un guleai de ți s-a dus vestea.* CREANGĂ, P. 319. *Păcat că nu sînteți și voi aici, să-i tragem pe-nfundate un chef.* CARAGIALE, O. VII, 20, cf. 127, DDRF. *După fiecare veste bună, trăgea un nou chef.* AGÎRBICEANU, A. 234. *Era locul să-i tragem un proces-verbal de contravenție.* SEBASTIAN, T. 342. *Au tras o nuntă... care a ținut două săptămîni.* RETEGANUL, P. V, 44. *Trage o ciorbă zdravănă de știr.* STĂNCESCU, B. 69. (Absol.) *Va să zică îi tragi la gazetă zdravăn?* C. PETRESCU, C. V. 125. *Îi trase... înainte, vorbind tare și patetic.* id. R. DR. 85. *Îi tragi înainte fără îngrijorarea că s-ar putea să nu sfîrșești.* V. ROM. mai 1970, 20. *Moșniagu, cînd o agiuns la mare, o trras cu narea cę d'i ger, o-nġețat marea.* O. BÎRLEA, A. P. I, 223. ◇ (În loc. vb.; indică intensitatea acțiunii) *Se puneau la benchetuit și-i trăgeau o veselie mai omerică decît cele din Iliada.* RUSSO, S. 22. *Mi-au tras o frecătură bună cu oțet de leuștean.* CREANGĂ, A. 15. *Se puseră pe țărm să-i tragă o sîntă de mîncare.* ISPIRESCU, U. 64. *Flăcăii trăgeau chiote de răsunau văile.* BUJOR, S. 39. *A trage o ploaie.* ALAS 13 V 1923, 4/4. *A trage la minciuni.* ib. *De bucuria cavalcadei, Vom trage-o lungă chiuială.* CĂLINESCU, I. L. 116. *De multe ori a tras cîte o bătaie de le-a mers vestea.* MARIAN, T. 261. *Trage vreo trei răsuflări cu... putere.* RETEGANUL, P. III, 25. *Se gîndi să-i tragă o păcăleală.* STĂNCESCU, B. 294. *Se întoarse la stînă și trase cîte o bătaie ciobanilor.* ȘEZ. II, 40. *Ce veselie am mai tras, n-ar fi rău să fie și acuma.* MERA, L. B. 138. *I-a tras o trîntă di pămîntu.* ALR SN IV h 975/605. *Să-i mai trag o băutură.* FOLC. MOLD. I, 159. ◇ Expr. **A trage un somn** (sau **un pui de somn**) sau **a trage la soamne** v. somn. **A trage o spaimă** v. spaimă. **A trage (la) aghioase** (sau **un aghios**) v. aghios. **A trage un taxim** v. taxim. **A-i trage** (cuiva) **o gură** (sau **o răfuială**), **a-i trage** (cuiva) **un refec** (sau **un tighel, o forfecătură, o scărmănătură, o scuturătură, o făineală, un perdaf, o săpuneală, un săpun, o țesală**) v. cuv. **A trage cuiva o papară (ca aceea** sau **ca acele)** v. papară. (Regional) **A-i trage** (cuiva) **un pui de bate** v. pui. **A-i trage** (cuiva) **o modă de bătaie** v. modă[1] **(3).** **A-i trage** (cuiva) **o moară** = a-i face cuiva o moară, v. moară. *Hai de cap, îmi trage-o moară Și mă dă pe uș-afară.* MARIAN, SA. 101. **A trage o cacialma** v. cacialma. (Regional) **A trage cuiva o refenea** v. refenea. (Regional) **A trage o durdură** v. dîrdoră. ◇ (Accentuîndu-se ideea de rapiditate a acțiunii) *Cînd îi dori să tragi o raită pe aice, vei găsi, ca totdeauna, brațe deschise.* ALECSANDRI, S. 165, cf. 74. *Și pe la scăldat am tras o raită.* CREANGĂ, A. 16. *A trage o goană.* ALAS 13 V 1923, 4/4. *Am tras o raită prin curte.* BRĂESCU, A. 106. ✦ (Folosit și absol.) (Popular) A cînta. *Cu cît tact și cîtă expresie trag din lăută.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 8. *Lăutarii nu încetau a trage din viori.* FILIMON, O. I, 176. *Eu cînd trag din cimpoi,... sar căprioarele de se prăpădesc.* ALECSANDRI, T. 243. *Să tragă la clavir ce-o vrea dumnealui.* CARAGIALE, O. VII, 454. *Apolon... mi-i trăgea din liră de te adormea.* ISPIRESCU, U. 109. *Lăutarii trag din arcuș de inimă albastră.* SEVASTOS, N. 57, cf. DDRF. *Începură să tragă la învîrtite iuți.* AGÎRBICEANU, S. 396, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *I-am trage o cîntare.* CAMILAR, N. I, 165. *Trageți hora ca să gioc.* ALECSANDRI, P. P. 218. *Pune, frate, mîna-n șale, Să tragem una de jale.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 310. *Voinicul tot trăgea de jale din fluier.* SBIERA, P. 36. *Mîndruliță, trage-mi iară Horea ce mi-ai tras-o aseară!* RETEGANUL, CH. 131. *Cucule, de ce nu tragi Pînă ce-i frunza pe fagi?* DOINE, 98. *Cînd îi trage cîte una de jele, te arde la inimă.* ȘEZ. III, 108. *Ian' trage-mi o horicea Pe struna cea subțirea.* BIBICESCU, P. P. 320. *Trage, mîndră, din guriță, Ca cucu din gușuliță.* ȘEZ. V, 90. *Pune fluierul la gură și-ți trage... nește doine.* MERA, L. B. 120. *H'ie patru cet'eraș Să-mi tragă lîngă salaș.* T. PAPAHAGI, M. 17, cf. ALR I 1 457/125. *Trage-mi-aș o hore dragă, Pîn' la măicuța să meargă.* FOLC. TRANSILV. I, 184. *Și-i traje colo, cîntă iel acolo.* O. BÎRLEA, A. P. I, 146. ✦ (Cu complementul „dansul", „hora" etc.) A dansa. *Doamna cu toate giupînesele... trăgînd și danțuri prin ograda curței* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 218/18. *Cîntați și trageți danțul.* HELIADE, O. I, 358. *Trageți hora, măi curcani!* ALECSANDRI, POEZII, 459. *Hatmanul să ne cînte un cîntec și pe urmă să tragă danțul cu noi.* CARAGIALE, O. VI, 401. *Dar din toți cine juca, Cine danțul că trăgea?* TEODORESCU, P. P. 621. *Cine se prinde în horă trebuie să tragă danțul.* ZANNE, P. IV, 380. (Refl. pas.) *Frumos danț se trage, Mîndru că mai merge.* POP., ap. GCR II, 331. ◇ Compus: **Trageți-hora** subst. invar. = numele unui dans popular. Cf. VARONE, D. 150. ✦ (Regional; cu sensul reieșind din determinări) A înjura. Cf. LB. *A început a ne trage cîteva nașteri îndesate.* CREANGĂ, A. 42, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *Nu mă-ntreabă ce-am cinat, Trage-mi crucea cui m-o dat.* RETEGANUL, TR. 146. *Eu mă duc să-i pun de cină, El îmi trage de lumină.* DOINE, 265. *Trage de sfinți.* VICIU S. GL. ✦ A face un lucru deosebit de mare, de frumos etc. *Trăgîndu-i și un alai foarte frumos împodobit la petrecania domnului* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 197/7. *Traje o casă fainâ pa locu ačala.* TEAHA, C. N. 275.

3. Intranz. (În expr.) **A trage cu ochiul** (sau **cu coada ochiului**, regional, **din ochi** ori **cu geana, cu mustața)** sau (tranz.) (regional) **a trage ochiul** (ori **ochii)** = a face (cuiva) un semn discret cu ochiul sau cu mustața. Cf. LB. *Mai zîmbiți..., mai trageți cu coada ochiului..., ca altele.* ALECSANDRI, T. 456. *El îi trase cu mustața.* ISPIRESCU, U. 119. *Flăcăii-și trag cu geana, Rîd apoi și ei.* COȘBUC, P. II, 56. *Titu Herdelea surîse înțelegător, iar prefectul trase cu ochiul.* REBREANU, R. I, 225. *Un semn mic ce-i face trăgînd cu ochiul.* PRIBEAGUL, P. R. 17, cf. 110. *Brățările împletite parcă trăgeau cu ochiul.* BARBU, PRINC. 139. *Badea trage cu geana, Mîndra scoate năframa.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 72. *De aș ști că mor de drag, La fete din ochi nu trag.* RETEGANUL, CH. 75. *Și-mi trage și cu geana, Să vin după dumneata.* DOINE, 166. *Trage, mîndro, cu ochiul, Să se legene codrul.* BIBICESCU, P. P. 380. *Îi trase și el cu mustața.* FUNDESCU, L. P. 95. *Cu una brîncă-ș dăd'e,... Cu una ot'i-ș trăže.* ALEXICI, L. P. 78. *Pă una uot'u trăža, Cu una vorbe prind'a.* id. ib. 189, cf. ALRM I/I h 113. *Cu una vorbă-și făcea, La alta din ochi trăgea.* FOLC. TRANSILV. I, 130.

4. Tranz. (Complementul indică o lovitură) A da cu putere. V. izbi, lovi, plesni. Cf. LB, ALECSANDRI, T. 344, COSTINESCU. *Și-i mai trage și-n numele tatălui una!* CREANGĂ, P. 55. *I-a tras un picior și l-a trimis să se culce.* CARAGIALE, O. II, 243. *Îi trase o palmă de auzi cîinii în Giurgiu.* ISPIRESCU, L. 47. *I-a tras o sfîrlă.* CONTEMPORANUL, I, 774. *I-a tras cîteva scatoalce.* ZANNE, P. III, 367. *Numai una-i trag cu barda.* REBREANU, I. 27, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *Aș avea plăcere nespusă să le trag și eu cîte o palmă la toți mizerabilii ăștia.* MIRONESCU, S. A. 25. *I-a tras o palmă zdravănă.* GALACTION, O. 87. *Își trăgeau palme.* SADOVEANU, O. III, 60, cf. ARGHEZI, S. XI, 18. *Nu știu, vere, spune-ți-oi Ori o palmă trage-ți-oi.* ALECSANDRI, P. P. 314. *Și scoase, măre, d-un bici Și-i trase vro patru, cinci.* TEODORESCU, P. P. 296. *Mergi... de-i trage vreo cîteva cu biciul iesta!* SBIERA, P. 288. *Îi trase o drăguță de palmă, încît îndată învie, din moartă ce se făcuse.* RETEGANUL, P. IV, 11. *Cînd ți-oi trage șapte palme, Ți-a*

păre că mergi calare. SEVASTOS, C. 308. *Puse mina pe lopată și alergă să tragă una și el.* ȘEZ. I, 208. *Și de păr că mi-l lua, Bune palme că-i trăgea.* BALADE, II, 304. *A-i trage o palmă ca la Urlați.* ZANNE, P. VI, 432. (Expr.; familiar) **A-i trage cuiva una în** (sau **la**) **numele tatălui** v. nume. ◇ Intranz. *A trage cu sabia.* POLIZU. *Fiul craiului îi și trage atunci cu frîul în cap.* CREANGĂ, P. 195. *Au început amîndoi... să-și tragă-n cap cu toiegele.* CARAGIALE, O. IV, 142. *Strînse frînele și trase cu biciul între cai.* SLAVICI, O. I, 215. *Pui acum de-i trage la tălpi atît cît nu poți duce.* ISPIRESCU, L. 178. *A trage la mir.* ALAS 13 V 1923, 4/4. *A trage la palmă.* ib. *Ia fugi, urîte, din prag, Cu ciomagul să nu-ți trag.* TEODORESCU, P. P. 326. *Și scoate-o măciucă groasă..., Trage la ciocoi pe spate.* MARIAN, SA. 174. *Pe feciori groaznic striga, Cu cizma-n pămînt trăgea.* RETEGANUL, TR. 37. *Unde purtai florile, Ți-or trage cu palmele.* SEVASTOS, N. 334. *Trase-o dată haiducește Și țipă iortomănește. Pînă-n coadă-l despica.* BALADE, I, 332. *Ia baba vătraiu și traže-n găină.* O. BÎRLEA, A. P. I, 153. (Expr.) **A trage (cu cineva** sau **cu ceva) de pămînt** = a izbi, a trînti de pămînt, a da de pămînt. Cf. ALR SN IV h 975/2. ◇ (Complementul indică instrumentul acțiunii) *Îi mai trage... un frîu în cap.* CREANGĂ, P. 195. *Codrenașu încăleca... Trei rugini el îi trăgea, Astfel roibul meu fugea.* ALECSANDRI, P. P. 87. *Le-au tras boierul cîte-un bici.* SBIERA, P. 256. *Trage pinteni calului.* MARIAN, SA. 175. *Pare ca și cînd mi-ai trage un rug pe spate.* RETEGANUL, P. III, 52. *Trase repede un cioc în mînă dreaptă.* STĂNCESCU, B. 284. *S-apucă și trage un ciomag celui de la margine.* ȘEZ. I, 266. *Trage biciu calului.* BALADE, II, 310. *Că ți-oi trage-un buzdugan, De-i sări ca un șoldan!* ib. 426. (Expr.) **A-i trage** (cuiva) **un șfichiu** = a spune cuiva vorbe usturătoare, a certa. Cf. ZANNE, P. III, 373.

5. Intranz. A descărca o armă spre țintă, a face ca glonțul, săgeata etc. să pornească spre țintă. *Pus-au și pe trii boierenași de au tras.* NECULCE, L. 8. *Luînd o săgeată, au tras asupra lui Robinson.* DRĂGHICI, R. 168/2. *Copii, trageți... eu vreu astăzi să mă-ntrec în arc cu voi.* ALECSANDRI, P. I, 33. *Dac-o veni ursul, trage fără temere!* BOLINTINEANU, O. 330. *Mă și învață... cum să ochesc și cum să trag.* ODOBESCU, S. III, 22, cf. BARCIANU. *Cel cu tunurile trebuie să tragă.* PAMFILE, J. I, 319. *La început tragem toți, cu furie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 321. *Știi să tragi?* C. PETRESCU, C. V. 286. *Cu porunci să tragă, poartă pușci argații.* VOICULESCU, POEZII, I, 101. *A tras cu pușca-n rațe.* PILLAT, P. 83. *Trupele comandate de Solomon trag în mulțime.* VIANU, L. R. 68. *S-a auzit o împușcătură... Studentul a tras.* V. ROM. octombrie 1970, 36. *Al doilea că trăgea, Arma foc iar nu lua.* TEODORESCU, P. P. 602. *Azi n-am vînat nimic, se gîndi..., ai să trag în urs.* STĂNCESCU, B. 192. *A tras zadarnic în ea trei zile... și n-a omorît-o.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 323. *Cînd o dată că-mi trăgea, Rața-n patru c-o făcea.* BALADE, II, 302. *A-ntins arma să tragă-n ea.* O. BÎRLEA, A. P. I, 169. ◇ Expr. **A trage la țintă** (sau **la semn**) = **a)** a face exerciții de lovire a unei ținte cu săgeți, gloanțe etc. *Fac un popas și, pentru amuzament, trag la țintă în sperietoare.* V. ROM. decembrie 1964, 119; **b)** a lovi ținta cu un glonte, cu o săgeată etc. *Risipesc la gloanțe multe Și nu știu trage la ținte.* TEODOBESCU, P. P. 291. **A trage la tir** = a face exerciții de lovire a unei ținte, de tragere la țintă, cu o armă de foc. Cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. **A trage în vînt** (sau **în sec**) sau **a trage greș** = a descărca arma fără a nimeri ținta. Cf. COSTINESCU, ALAS 13 V 1923, 4/4. *N-a tras greș niciodată.* SADOVEANU, O. X, 475. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „cu", „din", învechit „la", indicînd arma) *Și la arc încă trăgea bine.* N. COSTIN, LET. II, 62/23. *Au tras cu arcul Ștefan Vodă dintr-un vîrvu de munte.* NECULCE, L. 7, cf. COSTINESCU. *Meșteri... în a trage cu arcul.* ISPIRESCU, U. 20, cf. DDRF. *Trăgînd mereu din carabină, Săriră-n front.* COȘBUC, P. II, 40, cf. BARCIANU. *A tras... cu pușca în ea.* GOROVEI, CR. 153, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *Ai tras tu astăzi cu pușca?* BRĂESCU, V. 38. *Un vînător trage cu pușca.* SADOVEANU, O. VII, 281. *Să tragi cu revolverul.* ARGHEZI, S. XI, 173. *Arnăuții domnești traseră cu puscile.* BARBU, PRINC. 16. *Nu purta ceasul la mînă, să nu se strice cînd trage cu arma.* V. ROM. noiembrie 1964, 14. *Săriți, frați, cu bumbarale Și mai trageți din pistoale!* TEODORESCU, P. P. 489. *Fiindcă n-ai tras cu pușca în noi, iată-ți dăm ție clopul acesta.* RETEGANUL, P. II, 72. *Din copilărie băiatul se obicinuise a trage cu arcul.* FUNDESCU, L. P. 143. ◇ (Subiectul indică arma) *Jos, în piață, altă mitralieră începu să tragă.* V. ROM. iulie 1955, 38. *Rănit n-a fost nimeni, căci mitraliera trăsese în aer.* BENIUC, M. C. I, 209. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „cu" și arătînd glonțul, săgeata etc.) *Trase într-însul cu o săgeată.* ISPIRESCU, U. 30. *Iată-i pe copii... trăgînd cu săgeți.* H. DAICOVICIU, D. 45. *Trase cu săgeata și zmeul căzu mort.* FUNDESCU, L. P. 125. *Mai este-un stol de porumbei; Trăsăi cu săgeata-n ei.* FOLC. MOLD. I, 243. ▭ *Trage cu gloanțe oarbe.* (Expr.) **Cît trage cu săgeata** v. săgeată. ◇ Tranz. (Complementul indică glonțul, săgeata etc., p. ext. focul, lovitura) *Aflai săgețile și arcu, pe care le trăseiu în statuă și, lovind-o,... căzu.* GORJAN, H. I, 132/33. *Să trageți... o ploaie de săgeți!* ALECSANDRI, POEZII, 223. *Trase o săgeată.* ISPIRESCU, U. 34, cf. DDRF. *Aprozii trag cîteva săgeți.* DELAVRANCEA, O. II, 140. *A trage salve de artilerie.* CADE. *După plecarea inspectorului și-a tras un glonț în inimă.* VINEA, L. I, 103. *Ar fi foarte bine dacă s-ar trage niște focuri de armă.* H. LOVINESCU, T. 201. *Un foc de armă... tras direct.* VÎN. PESC. februarie 1964, 7. *Trăgea o rafală de pistol.* V. ROM. octombrie 1964, 11. *Mi-a tras o săgeată-n gît.* VULPESCU, P. 57. *Am tras după ea un foc de revolver.* V. ROM. martie 1971, 16. *Că m-oi da pe dup-un fag Și ți-oi trage-un glonț prin cap.* POMPILIU, B. 69. *Și-atunci să-ți trag, drept răsplată Pentru viersu-ți, o săgeată!* BIBICESCU, P. P. 107. *Îi trag și ei o săgeată, cum va veni.* FUNDESCU, L. P. 125. *Să-i trag-un pomnet d'e pușcă să văd că scolă-să sau nu.* O. BÎRLEA, A. P. I, 124. (Refl. pas.) *S-a tras un foc într-un arestat care se suise pe fereastră.* VLAHUȚĂ, N. 175. ◇ Tranz. (Complementul indică arma; învechit și popular) *Se învață... a trage armile.* KOGĂLNICEANU, S. 75. *Trăgeau puști și pistoale..., de ploua gloanțele din toate părțile.* GHICA, S. 19. *Chiuia și trăgea la pistoale... obicei mitocănesc.* CARAGIALE, O. VI, 71. *Pistoale trăgea.* TEODORESCU, P. P. 646, *Paloș c-apuca' Pistoale trăgea.* BALADE, II, 134.

6. Intranz. (Sport) A lovi, a arunca mingea cu putere. V. șuta. *Acesta trage imparabil de la distanță.* SPORTUL, 1966, nr. 4 916, 4/3. ◇ (Urmat de determinări indicînd direcția loviturii) *Trage la poartă. Trage în bară. Trage la coș.* ◇ Tranz. *Trage un șut puternic.* (Expr.) **A trage o bombă** v. bombă.

7. Tranz. (Popular) A freca, în scopuri terapeutice; a masa[1]. *Îl scaldă, îl trage frumușel cu untură din opaiej pe la toate încheieturile.* CREANGĂ, P. 76. *Aș pune să mă tragă și aș putea să mă-ntorc sănătos mîine.* BACALBAȘA, S. A. I, 24. *Ea ne descînta cînd eram deochiați, ea ne trăgea cînd eram răciți.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE, cf. ALAS 13 V 1923, 4/4. *Venii să mă tragi nițel pe spate.* STĂNOIU, C. I. 188. *Trage-mă pe mîini, că mă sfîrșesc.* VISSARION, FL. 108. *Știu să-i scald cu stroh de fîn, să-i trag și să-i ung cu undelemn descîntat.* SADOVEANU, O. IX, 400. *La ea vin... cînd au nevoie ca „să fie trași la rînză".* ULIERU, C. 30. *Ne așază cu capul în poala ei, ne trage pe la tîmple.* STANCU, D. 276. *Am un junghiu de ieri... cînd să viu la soacră-ta să mă tragă?* PREDA, Î. 160, com. MARIAN. *Se pomenise împăratul că nu i-e bine; puse el de-l trase, mai bău rachiu cu piper.* STĂNCESCU, B. 350. *Cu mîna te-o trăgea, Cu gura te-o descînta.* GR. S. VI, 82, cf. ALRM I/I h 199. *N-a alina durerili dă cîm m-a tras.* ALR II/I h 125/705. (Refl. pas.) *Se așază bolnavul în pat și se trage (se freacă) pe pîntece, de o femeie meșteră.* ȘEZ. IV, 25. ◇ (Folosit și absol.) (Cu deter-

minări introduse prin prep. „de", indicînd suferința, boala combătută) *Știe să tragă de gîlci și de năjit.* CARAGIALE, O. II, 240. *Se dusese la soacra lui Geacă, să-l tragă de junghiu.* PREDA, Î. 161. (Expr.) **A trage** (pe cineva) **de gîlci** = a-i cauza cuiva neplăceri. Cf. UDRESCU, GL.

V. Intranz. (Despre vînt) A bate (încet), a sufla (ușor). *Pentru viței trebuie a se face viștălării lipite bine, ca să nu tragă vîntul.* I. IONESCU, C. 220/22. *Șed la umbră în grădină Și trăgea o boare lină.* BĂRAC, A. 78/24. *Vremea e frumoasă, dar cam ger!... Trage un vînt rece.* RUSSO, în DL. *Trăgea un vîntișor care abia adia.* ISPIRESCU, L. 6. *Vîntul... trage prin sărmana mea de blană.* CONTEMPORANUL, I, 834. *Vîntul bate cîteodată mai domol..., de-abia trage.* PAMFILE, VĂZD. 27. *Trăgea un vînt rece de la miazănoapte.* AGÎRBICEANU, A. 53. *Sus, în clopotniță, trăgea un curent tare prin ferestrele goale.* id. S. 124. *Se vîrau adînc printre strujeni, cînd trăgea mai cu nădejde vîntul.* VÎN. PESC. mai 1964, 7, cf. CIAUȘANU, V. 65, ALR II 5 307/848, ALR SN III h 791. ◇ Expr. (Tranz.) (Popular) **A trage** (sau **a-i trage cuiva**) **vînt** (sau, rar, **boare**) = a pune în mișcare aerul, a produce un curent de aer (pentru a-i face cuiva răcoare); a face vînt, v. vînt. *Cu mărăm[i] albe șterge sudoril[e] bolnavei, trăgîndu-i vînt* (a. 1692). GCR I, 300/31. *Clătea haine frumușale Și trăgea boare cu iale.* BĂRAC, A. 47/14. *Puișorul greu îmi zace, Cu basmaua vînt își trage.* SEVASTOS, C. 138, cf. 166. *Cu basmaua umbră-i face, Cu mîneca vîntu-i trage.* ȘEZ. I, 13, cf. ALEXICI, L. P. 70. *Cu giubeaua umbrî-ș[i] faci, Cu basmaua vînt îș[i] tragi.* VASILIU, C. 121. ✦ Impers. A se produce un curent de aer; a veni răcoare, frig etc. *Trage... duhoare, de să pricinuiește vinului stricăciune* (a. 1793). URICARIUL, XI, 315. *Mai bine pe iarbă... Trage și reveneală.* DELAVRANCEA, O. II, 310. *Ușa nu se închidea bine... și trăgea.* AGÎRBICEANU, S. 103. *Cam trage aici, e o pivniță dedesubt.* VINEA, L. II, 311. ✦ Tranz. (Subiectul indică un curent de aer) A învălui, a cuprinde pe cineva, provocîndu-i o senzație de răcoare bruscă și neplăcută. Cf. ALAS 13 v 1923, 4/4. *Să nu te tragă răceala, duduie.* C. PETRESCU, R. DR. 79. ◇ (Prin metonimie) *M-a tras și fereastra... Cînd m-oi culca, îmi trece.* CARAGIALE, O. VI, 22. (Intranz.) *Odaia asta trage.* SCRIBAN, D. *Acest zid trage.* id. ib.

VI. Refl. A descinde din..., a fi din neamul..., a fi urmașul...; (învechit) a obîrși, a răsări[1] **(1 2).** *Feciorul lu Avraam... sau carii se trag de ruda lui.* CORESI, EV. 411. *Neamul, și despre tată și despre mumă, să trage de multe împărății și d[o]mnii.* BIBLIA (1688), [prefață] 7/38. *Să trăgea din Pătru Vodă Rareș* IST. Ț. R. 34. *Dintru acel Pureci aprodul s-au tras neamul Movileștilor.* NECULCE, L. 10. *Din leghioanele... și din sloboziile, carile Traian și alalți împărați a romanilor au adus în Dachia, românii aceștia să trag.* CANTEMIR, HR. 125. *Să fie... șerbi fîgani a dumisale, cu tot rodul ce s-a trage dintru dînșii* (a. 1762). URICARIUL, XVII, 347. *Toți acei ce s-au tras din neamul lui Ismail zicîndu-se ismailteni.* VĂCĂRESCUL, IST. 247. *Gustav... să tragă din vechii crai ai țării.* IST. CAROL XII, 3[v]/18, cf. KLEIN, D. 440. *Supt numi de boierinași să înțălegi un clas care nu să tragi din dvoreni* (a. 1818). GCR II, 220/11, cf. LB. *Se trăgea din familia împăraților greci.* NEGRUZZI, S. II, 139. *De se trag din neam mare, Asta e o-ntîmplare.* ALEXANDRESCU, O. I, 209. *Se trage din maimuțe.* EMINESCU, G. P. 64. *Se trăgea... din viță de împărat.* ISPIRESCU, U. 8. *Nu știa... al cui e și din ce neam s-ar trage.* DELAVRANCEA, O. II, 187, cf. DDRF. *Se trăgea dintr-un neam de țesătoare vestite.* AGÎRBICEANU, S. 19, cf. ALAS 13 v 1923, 4/4. *Nu contenea a dovedi... că se trage direct din Porfirogeniții Bizanțului.* C. PETRESCU, A. R. 11. *Se trage din oameni tot așa de aleși ca și dînsul.* SADOVEANU, O. X, 97. *Din ce părinți te-ai tras.* ARGHEZI, C. O. 41. *Se trag... dintr-un spătar sau dintr-un vornic.* VINEA, L. I, 136. *Strămoșul... Din care ne tragem neam.* TEODORESCU, P. P. 166, cf. ȘEZ. III, 33. *Se trage de la Ciubăr Vodă, care l-a mîncat guzganii,* se spune despre un om fricos. Cf. ZANNE, P. VI, 56. (Intranz.) (Învechit, rar) *Neamul lui Solomon, din care trag Zbera șatnar, Iliescu și Velisarie* (a. 1731). URICARIUL, X, 171. ◇ Expr. (Tranz.) **A-și trage neamul din ...** v. neam. (Învechit, rar) **A-și trage începutul din ...** = a proveni din..., a descinde din... *Aceste noroade să fîn încredințate că-și trage începutul de la dobitoace.* IST. AM. 88[r]/4. ✦ A fi originar din... *Acesta trăgîndu-se de la chesariia Palistinei.* MINEIUL (1776), 63[r1]/26. *Aceștia trăgîndu-se din pămîntul Araviei.* ib. 174[v1]/30, *Aceștî sv[i]nț să trăgea de rudă din pămîntul Asiei.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 98[r]/18. *Acesta să trage pre rudă din Lycaonia.* id. ib. septembrie 9[v]/28. *De la Rîm ne tragem.* URECHE, L. 61. *Spun că se trag din satul Săndeni, din Transilvania.* ȘEZ. IV, 16. *După mamă se trăgea din Pipirig.* SADOVEANU, E. 103. *Erau rude, că se trag de pe aci, de pe Olt.* STANCU, D. 149. *Nu avea... pe nimeni acolo, în Munții Apuseni, de unde se trăgea.* V. ROM. aprilie 1963, 39. *Mai toți protagoniștii lirismului postpașoptist se trag din Muntenia.* ib. ianuarie 1965, 97. ✦ A proveni din... sau de la... *Den Adam... se trăgea spurcăciunea ce era den neascultare.* CORESI, EV. 508. *Ocinele... pogor (se trag* MUNT.) *de în bătrîni, ce să zice de la părinți.* PRAV. 93. *Din vorbe să trage și binele și răul ce ne vine.* ANTIM, ap. GCR II, 6/37. *Acest loc de casă mi să trage și mie zestre de la părinții mei* (a. 1762). URICARIUL, XVII, 219. *Tot netraiul lor dintr-acela nemit li să trage* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 205. *De la aceștia se trage și înființarea cetății Germanu sau Neamțu.* ASACHI, S. L. II, 46. *I se trage calului boala aceasta a gurii din înfierbîntarea pieptului.* CALENDARIU (1814), 175/8. *Orice feliu de pretensie ce s-ar trage din referințele dominale de pămînt.* FM (1861), 33. *Nu voiu să ți se tragă moartea de la mine.* CARAGIALE, O. VI, 28, cf. DDRF, ALAS 13 v 1923, 4/4. *Înșiră toate cîte i se trăseseră de la maica Vitalia.* STĂNOIU, C. I. 208. *Planta primordială din care se trag toate spețele botanice.* CĂLINESCU, C. O. 222. *Dar nu de aci s-a tras... ruina totală a familiei.* VINEA, L. I, 99. *Măria ta, toate relele se trag... de la grămătici.* BARBU, PRINC. 293. *Această stăpînire feudală se trage din obște.* PANAITESCU, O. Ț. 74. *D-acolo mi se trage d-am rămas șchiop.* STĂNCESCU, B. 61, cf. CIAUȘANU, GL. (Cu subiectul subînțeles) *A pomeni ea baba mea cîle zilișoare-a avea de năcazul acesta; că numai din pricina ei mi se trage.* CREANGĂ, P. 128. *Cum am să-i frîng junghetnra!... Numai de pe urma lui mi se trage.* CONV. LIT. XLIV$_2$, 551. *A ris cadîna tînără. Din asta i s-a tras. Turcul a scos pistolul de la brîu și-a culcat-o la pămînt.* STANCU, D. 215. ◇ Tranz. (De obicei cu pronumele în dativ) [Împărăția Rimului] *numele său trage de pe orașul Roma.* M. COSTIN, O. 250. *Orașul Constantinopol ș-a tras mărirea lui de la un Constantin.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *Își trage forțele din faptul că întreaga sa activitate se conduce după teoria cea mai înaintată.* CONTEMP. 1953, nr. 329, 1/1. *De unde oare își trăgea omulețul acesta misteriosul lui prestigiu?* VINEA, L. I, 26. ◇ Expr. **A-și trage originea** (sau **obîrșia**) **din ...** = a proveni de la... Cf. BARCIANU. *Gîndirea filozofică și științifică modernă își trage obîrșia din vechii cugetători ai grecilor.* VIANU, L. U. 7.

— **Prez.** ind.: *trag;* perf. s.: *trăsei* și (învechit) *trașu;* part.: *tras.* — Și: (regional) **trăgeá** vb. II.

— Lat. **trahere.**

TRAGEDIÁN, -Ă s. m. și f. **1.** Actor specializat în roluri de tragedie **(1).** *În ziua de astăzi este cea dintîi tragediană a Bretaniei cei mari.* CR (1834), 294[1]/35. *Din acea trupă făcea parte vestita Dilly, cîntăreață și tragediană de un mare merit.* GHICA, S. 44, cf. COSTINESCU. *Actriță de mîna a doua..., ea juca subrete, deși pasul și atitudinea arătau pe tragediana.* EMINESCU, P. L. 136, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Figuranta... nu devine tragediană.* CĂLINESCU, C. O. 205. *Ca niște tragedieni de periferie, pun un fel de patos în tot ce rostesc.* VINEA, L. II, 17. *De ce*

atitudinea asta de tragediană în actul al cincilea? id. ib. 65, cf. DN². *Marele rol al doamnei Clara a fost jucat... cu o forță, cu o autoritate, cu o prestanță care o impun definitiv ca tragediană.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 663, cf. DEX. (Glumeț) *Tu ești mă, tragedianule!?* GALACTION, O. 131.

2. (Rar) Autor de tragedii. *Aceste două comedii nedreptățesc... pe excelentul tragedian Euripide.* V. ROM. septembrie 1954, 219.

— Pronunțat: *-di-a-n.* — Pl.: *tragedieni, -e.* — Gen.-dat. și: (f.) *tragedianei.* LOVINESCU, S. I, 144. — Și: (învechit, rar) **tragedién, -ă** s. m. și f.

— Din fr. **tragédien.**

TRAGEDÍE s. f. **1.** Operă dramatică a cărei acțiune prezintă personaje însuflețite de o mare forță pasională, angrenate în conflicte puternice, cu deznodămînt nefericit; specie a genului dramatic, cuprinzînd aceste opere. *O trăgediia semnează, cui obrazul acel dentăi aseamene va fi prințepului de Machedone* (a. 1703). FN 121. *Euripid, scriitorul de tragodii.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 174/29, cf. DRLU. *A alcătuit aici teatru de a se reprezenta în limba patriii cele mai frumoase tragedii de iroism.* CR (1830), 331²/19. *Unele sînt jalnice, în care poetul voiește să pricinuiască milă și lacrămi privitorilor, și cele de felul acesta se numesc tragedii, care mai totdaună se sfî[r]șăsc cu moartea cuiva.* ib. (1834), 33²/49. *Euripid, carele au izvodit traghediile* (a. 1842). CAT. MAN. I, 370, cf. STAMATI, D. *Să-ți celesc toată tragedia Ecubei, unde e acest frumos chor al troicnelor.* NEGRUZZI, S. I, 4, cf. POLIZU. *Sublimă tragedie! aș fi voit s-o văd.* ALECSANDRI, T. II, 324, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ce să mai închipuiești drame și tragedii...?* REBREANU, I. 231. *Era nelipsit de la reprezentările tragediilor poetului.* CĂLINESCU, C. O. 37. *Tragedia istorică apare, mai întîi, în Renașterea italiană.* VIANU, L. U. 61. *Omul, prins într-o tragedie sau fixat pe o pînză, era omul-idee.* BLAGA, Z. 114, cf. IST. LIT. ROM. I, 102. *În tragedie, corul povestește chiar de la început subiectul.* V. ROM. iunie 1970, 121. ◇ Fig. *Moartea au socotit că pămîntul era un teatru prea strîmt pentru a sale traghedii.* CRITIL, 2/21. *Toată viața repauzatului se poate socoti ca o tragedie plină de scene înfiorătoare.* FM (1861), 81. *Să nu-mi deștepți în suflet tragediile jucate În aplauzele mute ale-nțîielor dureri!* MINULESCU, VERS. 26. *Mă duc ursuz prin promoroacă... Și nici nu știu că-n capul meu „se joacă" O tragedie-n paisprezece acte!* TOPÎRCEANU, O. A. I, 316. *Care-i rolul nostru în tragedia... cosmică.* BLAGA, Z. 32. *I-am tras... o palmă zdravănă. Tragedia s-a jucat în cîteva minute.* BRĂESCU, A. 85. *Toți și toate i-au luat cu pasiune apărarea... Contra cui? Contra ta, firește, intrigantul din tragedie.* VINEA, L. II, 167. ✦ Totalitatea tragediilor **(1)** unui dramaturg, ale unei epoci, ale unui popor etc. *Tragedia franceză era o prelungire a conversației într-un salon.* VIANU, L. U. 57. *Referirile la tragedia antică.* T decembrie 1964, 52. *Pentru Goethe, în tragedia greacă destinul se confundă în cele din urmă cu morala.* V. ROM. iulie 1969, 45.

2. Fig. Întîmplare zguduitoare, nenorocire mare; catastrofă. *Toți aceia ce-au avut parte la această tristă tragedie au pierit cu ticăloșie.* IST. AM. 33ʳ/11. *Prinzînd pre amîndoi Corvinii, i-au pus la închisoare, și lui Ladislav i-au tăiat capul după trei zile. Despre care tragedie... scrie Kromer.* ȘINCAI, HR. II, 28/15. *De la începutul tragediei acestia, doamna Ruxanda... era îngrijită.* NEGRUZZI, S. I, 157. *Aveți gust să cunoașteți jalnica mea tragedie?... M-am născut... pe cînd cutremurul cel mare.* ALECSANDRI, T. 112. *În locul tragediei se leagănă senine fire de grîu.* SAHIA, N. 22. *Trăiesc cîteodată, pe aceste aspre culmi de piatră, cea mai mare tragedie a vieții lor de țărani: pierderea animalelor.* BOGZA, C. O. 23. *Noi, femeile, numim tragedie tot ce contrazice visurile noastre de copil.* VINEA, L. I, 104. *Singura lui tragedie posibilă ar fi să se vadă contrazis în pasiunea sa.* V. ROM. ianuarie 1965, 208. ◇ Expr. **A face tragedie** (sau **tragedii**) **(din ceva)** = a exagera latura neplăcută a unei întîmplări. *Mi se pare absurd să fac tragedii.* H. LOVINESCU, T. 394. **A lua (ceva) în tragedie** = a lua în tragic, v. **tragic (2)**. *Toate aceste strigăte de buhă nu mai trebuiesc luate în tragedie.* ALAS 23 IX 1934, 4/2, cf. IORDAN, L.R.A. 265. ✦ Zbucium sufletesc, suferință sfîșietoare. *Tragedia sufletească cc se degajează din poezia „Pe deal".* GHEREA, ST. CR. III, 403. *Fiecare ascundea o tragedie banală, sub aceste banale aspecte de veselie.* V. ROM. ianuarie 1965, 15. *Își povestea tragedia singurătății.* ib. septembrie 1970, 63.

— Accentuat și: (învechit) *tragédie.* ALEXANDRESCU, O. I, 177, com. PUȘCARIU. — Pl.: *tragedii.* — Și: (învechit) **trăgedie, traghedie, tragodie,** (învechit, rar) **traghedéie** (DRLU) s. f.

— Din lat. **tragoedia,** fr. **tragédie,** it. **tragedia.** — **Tragodie** < ngr. τραγῳδία. — **Traghedie** < rus. **трагедия.**

TRAGEDIÉN, -Ă s. m. și f. v. **tragedian.**

TRÁGERE s. f. Acțiunea de a (se) trage și rezultatul ei.

1. I. Cf. trage **(I 1).** Cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU *Jocul se sfîrșește cu tragerea bățului și cel care-l scapă, acela-i mai mic.* PAMFILE, J. I, 28, cf. CADE. ◇ Expr. **Tragere pe sfoară** = păcăleală, înșelătorie. Cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Pun capul că e vreo tragere pe sfoară.* C. PETRESCU, R. DR. 203.

2. Fig. (Învechit) Cf. trage **(I 2)**; îndemn, atragere; atracție, înclinație. *Pofta și tragerea firii.* CANTEMIR, IST. 69. *Ieșirea și întoarcere*[a] *mării vine pricinuită de la tragire*[a] *lunii.* AMFILOHIE, G. F. 230ʳ/13. *Lucrarea tragerii cu care să luminez și să trag între dînsele* [corpurile cerești]. PISCUPESCU, O. 97/5. *Somnul... să iveste ca o dulce simțire și tragere la odihnă,... la care aromează mai întîi capul.* id. ib. 203/7. *Putere de tragere* [a magnetului]. AR (1829), 138¹/23. *Atracție (tragere) către pămînt.* ASACHI, E. III, 237/1. *Atracție (tragere la sine).* I. CIHAC, I. N. 5/2. *Prin vrednicie și tragere de iubire facă-se ca un crai de puternic.* CONACHI, P. 299. ◇ Expr. **Tragere de inimă** (sau, rar, **a inimii**) = atracție, îndemn lăuntric spre ceva sau spre cineva. Cf. LB, POLIZU. *Bietul băiat... noaptea învăța, căci avea tragere de inimă.* BOLINTINEANU, O. 402. *E cîte unul, pentru care simți din clipa ce l-ai văzut tragere de inimă, fără să-ți dai seama pentru ce.* SLAVICI, O. I, 138, cf. BARCIANU. *E păcat ca așa băiat cu tragere de inimă la învățătură să nu meargă mai departe.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 83, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tragere de inimă pentru munca pămîntului.* GALACTION, O. 117. *Dumneata nu ai tragere de inimă pentru carnea de căprioară.* SADOVEANU, O. IX, 32. *Nu-i era mintea și tragerea de inimă la lucru.* PAS, Z. I, 100. *L-am cerut, fără tragere de inimă și fără curiozitate.* VINEA, L. II, 81. **(Cu) tragere de inimă** = (cu) zel, (cu) rîvnă, (cu) ardoare; (cu) dragoste. *Să treci măcar cu un ban mai sus ca să avem tragere de inim*[ă] *și pen*[ru] *alt*[ă] *dat*[ă] *a face* (a. 1804). IORGA, S. D. XII, 152. *L-am privit muncind altuie nu cu acea rîvnă și tragere de inimă, ca cînd muncește pentru dînsul.* I. IONESCU, C. 100/24. *Lucrau oamenii cu tragere de inimă.* CREANGĂ, A. 8. *Mie-mi place să mă servească funcționarul cu tragere de inimă.* CARAGIALE, O. VI, 77. *Cu multă tragere de inimă... îngrijea de grădină.* ISPIRESCU, L. 71. *Veți lucra toți cu tragere de inimă.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 25, cf. DDRF, CADE. *Înțelegerea și tragerea de inimă a gospodarului fruntaș.* C. PETRESCU, R. DR. 45. *Muncind cinstit, cu tragere de inimă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 895. *Din puțin, cu tragere de inimă, gospodăria îi va înflori.* CAMILAR, N. I, 230. *Niciodată nu pusese Ismail în pregătirea lor atîta grabă, iscusință și tragere de inimă.* TUDORAN, P. 332.

3. Punere sau scoatere a unui obiect de îmbrăcăminte. Cf. trage **(I 4).** *Tragerea cizmelor.* CADE.

4. Tîrîre (după sine). Cf. trage **(I 6)**. Cf. LB, POLIZU, DDRF, BARCIANU. ◇ Expr. (Învechit) **Tragere la** (sau **în**) **judecată** = aducere, citare în fața unui organ judecătoresc. Cf. POLIZU, CADE.

5. Ducere a unui vehicul. Cf. trage **(I 7)**. Cf. DRLU. *Tragerea trăsurii.* CADE.

6. (Învechit) Retragere. Cf. trage **(I 14)**. Cf. DRLU. *Tragerea, pururea sănătoasă, Nu totdauna e rușinoasă.* I. VĂCĂRESCUL, P. 465/5, cf. POLIZU, BARCIANU. ✦ (Concretizat) Loc de retragere, de refugiu. *Acest ostrov au fost totdeauna o tragere încredințată și spaniolii îl socotesc ca un loc de scăpare.* CRITIL, ap. GCR II, 151/22. ✦ Trecere (de la ceva la altceva). *Tragerea de la ritul oriental la cel latin în multe ținuturi nu a încetat nici în zilele noastre.* BARIȚIU, P. A. I, 432.

II. 1. Scoatere, extragere; spec. extragerea numerelor câștigătoare la loteric. Cf. CADE. *Banca mea... e o biată colectură a loteriei de stat, de aceea ai și găsit deschis la ora asta: mîine e tragerea.* VINEA, L. II, 213. *La tragerea concursului Pronoexpres... au fost extrase din urnă următoarele numere.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 943. *La tragerea de peste cîteva zile n-a ieșit nici unul din numerele alese.* V. ROM. februarie 1970, 20. ◇ *Tragere la sorți* = hotărîre prin sorți a unei împărțeli, a unui cîștig; participare ca parte interesată la o alegere prin sorți. Cf. CADE, DM. ✦ (Mat.; învechit) Scădere; (învechit) subtragere. *Tragerea nu va să zică altă fără decît a lua un număr mai mic dintr-altul mai mare.* AMFILOHIE, E. 17/6, cf. AAT 178r/16.

2. Scoatere a unui lichid dintr-un recipient. Cf. trage **(II 3)**. *Pritocitul vinului, umplerea butoaielor, dregerea și tragerea vinurilor la sticle... sînt lucrări deosebit de importante.* ENC. AGR. III, 126. *Tragerea vinului din sticle.* DL.

3. (Învechit) Luare (cu forța). Cf. trage **(II 5)**. *Iuliu Cesare, cu tragerea domniei la sine, fiind și pontificele cel mai mare.* FM (1857), 13. ✦ Reținere din drepturile (bănești) cuvenite cuiva. *Tragere de pe săraci.* DRLU.

4. Inspirare, aspirare. Cf. trage **(II 6)**. *Iese puiul la lumină și la tragerea a aerului celui slobod* (a. 1826). GCR II, 254/15. *Însuflare (tragerea aerului).* ANTROP. 101/5. *Tragerea fumului pe nas.* CADE. ◇ Expr. **Tragere de moarte** = agonie. Cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE.

5. Tiraj (la o instalație de ardere). Cf. trage **(II 7)**. *Tragerea căminelor este o consecință a dilatațiunii aerului prin încălzire.* PONI, F. 106.

III. Ducere, marcare, trasare a unei linii, a unei crestături etc. Cf. trage **(III 1)**. *Tragerea unei linii.* CADE.

IV. (În expr. care indică supunerea unui obiect la o operație) **Tragere cu cumpăna** = cîntărire. Cf. POLIZU. **Tragere pe roată** = tortură întrebuințată în evul mediu, constînd în legarea condamnatului pe o roată, după ce i s-au zdrobit brațele, picioarele și șoldurile. Cf. DL. ✦ (Concretizat) Foile trase la tipar pentru corectură. *Spre a obține o primă tragere (corectură) pentru citire.* ROMANESCU, ZEȚ. 32. ✦ (Tehn.) Operație de prelucrare în procesul tehnologic de fabricare, la cald sau la rece, a sîrmelor, a barelor lungi și a țevilor, constînd în trecerea materialelor metalice printr-o filieră sub acțiunea unei forțe de întindere; etirare. Cf. DL, M. D. ENC.

V. Descărcare a unei arme spre țintă; exercițiu sportiv sau militar de atingere a țintei cu un proiectil; tir[4] **(1)**. Cf. trage **(IV 5)**. *La ziuă trebuia să se înceapă tragerea de război.* SANDU-ALDEA, U. P. 126, cf. CADE. *Duce pe recrut la tragere a treia zi după sosirea lui.* BRĂESCU, M. B. 129. *O unitate... făcuse un timp exerciții de tragere.* CĂLINESCU, S. 139. *S-a făcut o tragere de probă.* VÎN. PESC. octombrie 1964, 2. *A ordonat bateriilor... să aibă tragerile pregătite pe pozițiile nemților.* V. ROM. octombrie 1964, 15. *O tragere bună cu branduri ar fi devenit fatală.* ib. iulie 1969, 26, cf. M. D. ENC. ◇ *Tragere la țintă* = exercițiu de atingere a unei ținte cu un proiectil; dare la semn. Cf. DL, DM. *Cîmp de tragere* = **a)** porțiune de teren special amenajată pentru executarea exercițiilor militare cu trageri **(V)**. Cf. SCRIBAN, D.; **b)** teren pe care se poate exercita o tragere **(V)** cu eficiență. *Aveți cîmp bun de tragere?* H. LOVINESCU, T. 280. *Tragere de anfiladă* v. anfiladă. *Tragere de efect* v. efect. *Tragere demonstrativă* v. demonstrativ. *Tragere de demonstrație* = tragere demonstrativă, v. demonstrativ. *La mari trageri de demonstrație se arăta ofițeri nemți.* CAMILAR, N. I, 33. *Tragere indirectă* v. indirect. *Tragere redusă* v. redus.

— Pl.: *trageri.*

— V. **trage.**

TRAGHEDÉIE s. f. v. **tragedie.**

TRAGHEDIE s. f. v. **tragedie.**

TRAGHELÁF s. m. Numele unui animal fabulos înfățișat pe covoare și pe alte obiecte de artă din Persia și Babilon, iar de aici cunoscut și imitat de greci. *Tragh-elaf* = *capră-cerb, adecă dobitoc carile nu se află.* CANTEMIR, IST. 21. (Fig.) *Struțo-cămila este tragh-elaful firii (căci este la filozofi altul al chitcliei), carile dintr-îmbe monarhii este, și este și nu este.* id. ib. 93.

— Scris și: *tragh-elaf.* — Pl.: *traghelafi.*

— Din gr. τραγέλαφος.

TRAGHICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Tragic **(2)**. *Sunete jalnice, eleghii caialnice și traghicești.* CANTEMIR, IST. 308. *La întîmplarea traghicească, adecă la arderea cea grozavă* (a. 1819). ap. GÁLDI, M. PHAN. 263, cf. DRLU.

— Pl.: *traghicești.*

— Din rus. **трагический.**

TRÁGIC, -Ă adj. **1.** Care aparține tragediei **(1)**; care are caracter de tragedie. *Comedia nu agiunsese a fi burlească și drama era tragică fără a fi zbuciumată.* NEGRUZZI, S. I, 344, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, ALEXI, W. *În opera sa cu adevărat tragică, de pildă în „Năpasta", a ales oameni din altă lume, și anume țărani.* IBRĂILEANU, S. 68. *Genul tragic.* CADE. *Efecte comice se obțin prin folosirea unor cuvinte compuse parodiind adesea compusele stilului tragic și epic.* IST. L. ROM. I, 64. *Don Quijote nu e tragic, ci o nemaipomenită figură realistă, comică.* V. ROM. iulie 1969, 45. *Situația tragică e necesitate caracterologică.* ib. septembrie 1970, 4. ◇ (Adverbial) *Multe din piesele occidentale care exprimă temerea pentru destinul omului de astăzi se încheie tragic.* T iunie 1964, 47. ✦ (Substantivat, n. art.) Categorie estetică exprimînd un conflict al cărui deznodămînt este înfrîngerea sau pierderea unor valori umane. *Tragicul îmbrățișează teroarea și mila.* COSTINESCU, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Speculațiile asupra tragicului ale marelui poet și teoretician.* BLAGA, H. 107. *Tragicul și absurdul sînt două categorii estetice tot mai solicitate.* V. ROM. ianuarie 1965, 142. *Tragicul... în înțelesul său de categorie estetică.* CONTEMP. 1969, nr. 1 173, 8/3. *Tragicul caracterologic e însăși logica pasiunii.* V. ROM. septembrie 1970, 5. ✦ (Și substantivat, m.) (Persoană) care scrie tragedii **(1)**. Cf. DRLU. *Poet tragic.* POLIZU, cf. BARCIANU. *Taine a spus că de la tragicii greci n-a mai existat un scriitor ca Turgheniev.* IBRĂILEANU, S. L. 26, cf. SCRIBAN, D., CADE. *Un poet tragic plin de talent.* CĂLINESCU, C. O. 37. *Poetul tragic urmărește să obțină o stare de tensiune... în spectatorul său.* VIANU, L. U. 44. *Se observă... abundența de împrumuturi directe la Plaut și raritatea acestora la poeții epici și tragici.* IST. LIT. ROM. I, 53. ✦ (Despre actori) Consacrat tragediei **(1)**. Cf. CADE. ◇ (Substantivat) *Talma fu un mare tragic al primului imperiu francez.* SCRIBAN, D.

2. Fig. Care inspiră o emoție intensă prin caracterul zguduitor, jalnic, funest, nenorocit **(3)**; (învechit) tra-

ghicesc. Cf. STAMATI, D. *Poetul... avu un sfîrșit atît de tragic.* NEGRUZZI, S. I, 218. *Istoria prințului Vasilie înfățoșează niște episoade... tragice.* id. ib. 283, cf. COSTINESCU. *Împrejurări tragice.* MAIORESCU, CR. I, 57, cf. BARCIANU. *E singura ieșire înțeleaptă din încurcătura aceasta tragică.* REBREANU, R. II, 100. *Să ne fie despărțirea ceva mai puțin tragică decît ne fusese întîlnirea.* GALACTION, O. 90, cf. TOPÎRCEANU, O. A. I, 173. *Acest fapt, la prima vedere, pare tragic.* SADOVEANU, O. IX, 100, cf. CĂLINESCU, C. O. 106. *Scriitorul... era capabil să înțeleagă situația atît de tragică a poporului exploatat din vremea sa.* VIANU, L. U. 54, cf. BLAGA, Z. 101. *Și-au exprimat simpatia pentru viața tragică a sclavilor.* V. ROM. septembrie 1954, 220, cf. VINEA, L. I, 158. *Conflictul în care intră eroul e tragic și exprimă o profundă investigare psihologică.* T iunie 1964, 71. *Poet cu destin tragic.* V. ROM. ianuarie 1965, 99. *Momente dificile sau tragice.* ib. aprilie 1970, 58. ◇ (Adverbial) *De-ar fi-n lume numai mîțe — tot poet aș fi? Tot una Mieunînd în ode nalte, tragic miorlăind.* EMINESCU, O. I, 48. *Sînt tragic sinceri cu stările lor sufletești.* RALEA, S. T. III, 293. *Niciodată, ca în această călătorie spre miazănoapte, n-au părut mai iremediabil și tragic frumoase versurile celui mai mare poet trăit pe aceste pămînturi.* BOGZA, C. O. 212. ◇ (Substantivat, n. art.) *Rareori întîlnim un sentiment mai puternic și mai intens al tragicului universal... ca în gîndirea lui Pârvan.* GUȘTI, P. A. 66. *Această dramă este, în tragicul ei, de o intensitate egală cu înălțimile pe care... se desfășoară.* BOGZA, C. O. 23. *Tragicul morții.* id. ib. 32. *Conștiința scriitorului a fost adînc răscolită de tragicul mut al acestui mediu.* V. ROM. martie 1954, 259. (Expr.) **A (o) lua în tragic** = a da prea multă importanță laturii neplăcute a unui fapt. *Haide — haide, n-o lua în tragic!* VINEA, L. I, 69. *Sper că ești un băiat de spirit, nu lua lucrurile în tragic.* CĂLINESCU, S. 711, cf. DL, DM. ✦ Care exprimă, care trădează zbucium lăuntric. *În haine negre, cu chip tragic.* TEODOREANU, M. II, 20. *Aspectul ei tragic e completat de îmbrăcămintea întunecată.* H. LOVINESCU, T. 149. *Era frumos, cu un zîmbet ambiguu, cu chipul tragic.* BARBU, PRINC. 126. ✦ Care sugerează, amintește, evocă o tragedie **(2)**. *Orășelul meu tăcut și tragic.* CAZIMIR, L. U. 38. *La umbra acestor tragice coline și-au dus satele... viața.* BOGZA, C. O. 264. ✦ (Familiar) Care provoacă neplăceri mari; catastrofal. *Nu mi se pare chiar atît de tragică cifra.* ARGHEZI, S. XI, 49.

— Pl.: *tragici, -ce.*

— Din fr. **tragique.**

TRAGICOMEDÍE s. f. **1.** Operă dramatică în care desfășurarea conflictului tragic este contrapunctată cu elemente comice, iar deznodămîntul este fericit; specie a genului dramatic care cuprinde asemenea opere. Cf. DRLU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. *S-a întîmplat cu el ceva de tragicomedie.* CĂLINESCU, C. O. 22. *Un actor de tragicomedie care recită.* VINEA, L. I, 420, cf. DN², DEX.

2. Fig. Întîmplare care prezintă un amestec de elemente serioase și hazlii. *Spre a pune vîrf tragicomediei, cei cari fuseseră închiși... au fost invitați la mese domnești, ca să le treacă de supărare.* BARIȚIU, P. A. I, 578, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX.

— Scris și: *tragi-comedie.* CADE. — Pl.: *tragicomedii.*

— Din fr. **tragi-comédie,** lat. **tragicomoedia.**

TRAGICÓMIC, -Ă adj. Care aparține tragicomediei **(1)**; (fig.) cu caracter de tragicomedie, care e totodată și tragic și comic. *Iată tragicomica sa istorioară.* GHICA, A. 16. *Urmarea acestui roman tragi-comic o știe publicul.* CARAGIALE, O. II, 124, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Știe... culisele acelui episod tragicomic.* BUL. COM. IST. II, 12, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Iată un caz tragicomic.* CĂLINESCU, E. O. II, 36, cf. DN², DEX. ◇ (Adverbial) Cf. SCRIBAN, D. *Piesele... se încheie tragic sau tragicomic.* T iunie 1964, 47.

— Scris și: *tragi-comic.* — Pl.: *tragicomici, -ce.*

— Din fr. **tragi-comique.**

TRAGÍSM s. n. Caracter tragic, situație tragică; atitudine gravă. *A văzut tot tragismul vieții.* C. PETRESCU, C. V. 88. *Criticii... disprețuiau excesiv cinismul din „Dorian Gray", elogiind tragismul pocăit din „De Profundis".* TEODOREANU, M. II, 361. *Însoțește această plecare cu glumele, cu strigătele lui, amestec de înțelepciune și nebunie, de tragism și de hohot reținut.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 12/4. *Sînt miliarde de tragisme și miliarde de stiluri de a fi și a trăi.* ARGHEZI, S. IX, 78. *Trecuse prin acești ani nu fără să le constate și să le simtă adînc amărăciunea și tragismul.* V. ROM. ianuarie 1954, 160. *Viziunea de tragism romantic spaniol.* ib. iulie 1969, 45, cf. DEX.

— Pl.: (rar) *tragisme.*

— **Trag**[ic] + suf. *-ism.*

TRÁGÎN s. n. v. **tragăn**[1].

TRÁGLĂ s. f. **1. 1.** (Prin nord-estul Mold.) Cobilă la plug; (regional) trăgoi. *După ce se întoarce cu fiarele acasă, scoate grindeiul, tragla sau cobila.* MARIAN, S. R. II, 172, cf. DAMÉ, T. 36, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Dacă nu se ia carul, plugul se lasă pe coligă, dar se pune pe iepe..., cari se mai numesc și cobilă, traglă... sau columbă.* PAMFILE, A. R. 39, cf. H VI 143, VIII$_1$ 7, 298, VIII$_2$ 25, 183, 247, XII 417, XIII 390, MARIAN, D. 58, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, ALR I 895/385, 387, 388, 394, 402, 412, 418, 424, 518, 522, 540. ✦ (Regional) Tragă[1] pentru scos gunoiul de pe arie. Cf. PAMFILE, A. R. 145, ION BOTEZ, STR. 23. ✦ (Regional; în forma *trahlă*) Suport care se așază pe dricurile carului cînd se transportă finul (Cristești — Arad). Cf. VICIU, GL., PAMFILE, A. R. 161.

2. (Prin Mold.) Cociorvă; (regional) tragă[1]. Cf. CHEST. II 316/185, 186, 192, 196, ALR SN IV h 1 059/605. ✦ (Regional) Instrument de lemn asemănător cu o cociorvă, folosit la curățat zăpada (Moisei — Vișeu de Sus). Cf. GLOSAR REG.

3. (Regional) Unealtă de lemn cu care se stringe urda din zerul fiert (Cîmpulung Moldovenesc). CHEST, V 143/15.

4. (Prin Mold.) Unealtă utilizată la pescuit, alcătuită dintr-o scîndură și o stinghie pe care se bate cu piciorul ca pe o pedală, pentru a alunga peștii ascunși sub pietre. Cf. ANTIPA, P. 110.

II. 1. (Regional) Targă; (regional) tragă[1]. Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M. *Se dădeau mărfurile jos din chervane... Apoi, de-a dura, pe umere, în spate, pe tragle, în tărăboanțe, se îndreptau spre beciuri.* HOGAȘ, DR. II, 40, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 196. ✦ Rude[2] pe care se transportă finul; (regional) tragă[1]. Cf. SCRIBAN, D., ALR SN I h 130/514.

2. (Rar) Lectică, litieră. *Existența... acestui colegiu al purtătorilor de tragle, în care se duceau, în loc de trăsuri, oamenii avuți la romani.* XENOPOL, I. R. I, 191.

— Pl.: *tragle* (ALR I 895/424, 522, 540) și *trăgle* (ib. 895/394, 412), *trăgile* (pronunțat bisilabic, ib. 895/385). — Și: (regional) **(I 1) trăhlă, trîglă** (PAMFILE, A. R. 39) s. f.

— Cf. t r a g ă[1].

TRAGLĂU s. n. (Prin Bucov.) Sanie cu care se transportă finul, gunoiul etc. Cf. SFC VI, 119, L. ROM. 1963, 155.

— Pl.: *traglăie.*

— De la **tragă**[1].

TRAGNÁ vb. I v. **tracna.**

TRÁGNĂ s. f. v. **tragăn**[1].

TRAGODICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Care se referă la tragodie[1]; tînguitor, jalnic, văităreț. *Multe ca acestea amăgitorești și tragodicești descîntece Moi-*

mîța descîntînd ..., într-un chip ironicesc se nevoia. CANTEMIR, IST. 149.

— Pl.: *tragodicești.*
— **Tragodie**[1] + suf. *-icesc.*

TRAGÓDIE[1] s. f. (Învechit, rar) Cîntec (ALEXI, W.) de jale (CANTEMIR, IST. 21).

— Pl.: *tragodii.*
— Din ngr. τραγοῦδι.

TRAGODÍE[2] s. f. v. **tragedie.**

TRAGÚLĂ s. f. v. **trăgulă.**

TRAHANÁ s. f. (Prin Ban., Transilv., Mold.) Aluat nedospit, frecat mărunt în palmă sau ras pe răzătoare, care se fierbe în supă în loc de tăiței; frecățel, (regional) răzălăi **(3)**. *Să fac un feliu de crupe cu gust, care să cheamă trahana.* MANOLACHE DRĂGHICI, ap. CADE. *Supă de grisă sau de arpăcași și trahana.* id. R. 4/18, cf. CIHAC, II, 533, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 365, ALEXI, W., BIANU, D. S., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., ALRM SN III h 886. ◆ (Regional; în forma *tarana)* Un fel de mîncare făcută din pîine cu brînză muiată în apă fierbinte (Băneasa — Medgidia). Cf. H II 290.

— Și: **tarhană** (DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.), (învechit) **trahănă** (CIHAC, II, 533), (Ban.) **tărhână** (PRIBEAGUL, P. R. 76, ALRM SN III h 886), (regional) **tarcană** (ib. h 886/899), **taraná, taránă** (ALRM SN h 886/2), **tăránă** (com. din TIMIȘOARA), **traná** (ALRM SN III h 886/182), **torhoánă** (ib. h 886/279), **tarhónie** (CABA, SĂL. 101) s. f.

— Din tc. **tarhana.** — **Tărhană, taranǎ, tăranǎ** < scr. **tarhana, tarana.** — **Torhoană, tarhonie** < magh. **tarhonya.**

TRAHÁNĂ s. f. v. **trahana.**

TRAHEÁL, -Ă adj. Care ține de trahee **(1)**, privitor la trahee; trahean. *Mucoasa traheală prezintă o colorațiune variată.* BABEȘ, O. A. I, 320, cf. SCRIBAN, D. *Dacă avem la dispoziție o canulă..., o introducem pe aceasta în trachee, dilatînd plaga traheală.* A. POP, CHIRURG. 649. *Puterea defensivă a organelor respiratorii e insuficientă din cauza scăderii sensibilității traheale.* PARHON, B. 17, cf. DL, DM, DN^2, M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-he-al.* — Scris și: *tracheal.* — Pl.: *traheali, -e.*
— Din fr. **trachéal.**

TRAHEÁN, -Ă adj. Traheal. *Respirația traheană a insectelor.* SCRIBAN, D., cf. DL, DM, DN^2, DEX.

— Pronunțat: *-he-an.* — Pl.: *traheeni, -e.*
— Din fr. **trachéen.**

TRAHÉE s. f. **1.** (Anat.; și, învechit, urmat de determinarea „arteră") Segment fibrocartilaginos al căilor respiratorii la vertebratele cu respirație aeriană, cuprins între laringe și bronhii, prin care aerul trece din cavitățile nazală și bucală în bronhii. *Aeroțevia (trachea).* ASACHI, L. 56[1]/50. *Trachea, țevi, aeroase.* CAIET, 67^v/14. [Plămînii] *priimesc aerul de dinafară printr-o țeavă... ce se numește traheea artiră, la căpătîiul căria se află laringul.* KRETZULESCU, A. 9/1, cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S. *Tracheea sau gîtlejul este un tub lung, format din mai multe inele de zgîrci.* ENC. VET. 53, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Cu ajutorul policelui și indicelui mîinii stîngi, imobilizăm tracheea.* A. POP, CHIRURG. 649. *I se părea că aerul, trecînd prin nări și trahee, face un zgomot nesuferit.* VINEA, L. I, 298. *Mucoasa traheei și cea bronhopulmonară au o putere mare de absorbție.* BELEA, P. A. 262, cf. DL, DM, DER, DN^2. *Bolnavul... se poate asfixia cu un aliment solid pătruns pe trahee.* ABC SĂN. 354, cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Zool.) Fiecare dintre tuburile chitinoase deschise la exterior și ramificate în corpul insectelor, păianjenilor și miriapodelor, care servesc drept organe de respirație. [Arahnidele] *să răsuflă prin trahee (țăvii pentru răsuflare).* J. CIHAC, I. N. 204/25, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DER, DN^2, M. D. ENC., DEX.

3. (Bot.) Vas lemnos în formă de tub capilar prin care circulă seva brută în corpul plantelor superioare. Cf. CADE, DL, DM. *Nu au vase lungi (trahee), cum au plantele angiosperme.* BOTANICA, 129, cf. DER, DN^2, M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-he-e.* — Scris și: *trachee.* — Pl.: *trahei* și *trahee.* — Și: (învechit) **trahíe** (KRETZULESCU, A. 308/17), **trașée** (POLIZU, P. 115/27) s. f.
— Din lat. **trachea,** fr. **trachée,** it. **trachea.**

TRAHEÍDĂ s. f. (Bot.) Vas lemnos format dintr-o celulă ascuțită și închisă la ambele capete, avînd membrane lignificate, care servește la conducerea sevei brute. *Lemnul molidului... este format din vase scurte, ascuțite la capete, numite traheide.* BOTANICA, 129, cf. DER, M. D. ENC.

— Pronunțat: *-he-i-.* — Pl.: *traheide.*
— Din fr. **trachéide.**

TRAHEÍTĂ s. f. Inflamație acută sau cronică a traheii **(1)**. Cf. DL, DM, DER. *Traheita se manifestă prin tuse.* ABC SĂN. 359, cf. DN^2, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-he-i-.* — Pl.: *traheite.*
— Din fr. **trachéite.**

TRAHEOMICÓZĂ s. f. Boală infecțioasă și contagioasă a plantelor, provocată de unele ciuperci care trăiesc în vasele conducătoare, pe care le astupă, cauzînd veștejiri totale. Cf. LTR^2, DER, M. D. ENC.

— Pronunțat: *-he-o-.* — Pl.: *traheomicoze.*
— Din fr. **trachéomycose.**

TRAHEOSCOPÍE s. f. Examen endoscopic al traheii **(1)**, efectuat cu ajutorul bronhoscopului. Cf. DN^2, D. MED., DEX.

— Pronunțat: *-he-o-.* — Pl.: *traheoscopii.*
— Din fr. **trachéoscopie.**

TRAHEOTOMÍE s. f. Intervenție chirurgicală prin care se face o incizie în partea superioară a traheii **(1)**, în scopul de a permite pe această cale respirația. *De-abia a scăpat prin o operație numită tracheotomie.* ALECSANDRI, S. 166, cf. BARCIANU, BIANU, D. S., CADE, SCRIBAN, D. *Cînd după tracheotomie bolnavul continuă totuși să fie dispneic, e probabil că trachea este astupată.* A. POP, CHIRURG. 650, cf. DL, DM, DN^2, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-he-o-.* — Scris și: *tracheotomie.* — Pl.: *traheotomii.*
— Din fr. **trachéotomie.**

TRAHÍE s. f. v. **trahee.**

TRAHIL s. n. (Învechit; cu sens neprecizat, probabil) Guler. *1 păreche paftale de aur, 1 trahil dă mărgăritar* (a. 1772). IORGA, S. D. XI, 267.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *?* — Și: **trahileá** (URICARIUL, XVI, 276) s. f., **trachiliál** (pl. *trachiliale,* ib. XI, 249) s. n.
— Probabil din ngr. τραχηλιά „guler".

TRAHILEÁ s. f. v. **trahil.**

TRAHÍT s. n. (Miner.) Rocă vulcanică de formație recentă, de culoare cenușie, folosită ca piatră de construcție. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., CANTUNIARI, L. M. 172, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., LTR^2, DL, DM. *Trahitul este o rocă de tipul sienitului, însă magma, răcindu-se la suprafață, structura ei este hipocristalină.* GEOLOGIA, 20, cf. DER, DN^2, M. D. ENC., DEX.

— Scris și: *trachit.* BARCIANU, ALEXI, W., CANTUNIARI, L. M. 172, ȘĂINEANU, D. U.
— Din fr. **trachyte.**

TRAHÍTIC, -Ă adj. De trahît. Cf. CADE. *Stîncă trahitică.* SCRIBAN, D.

— Pl.: *trahitici, -ce.*
— Din fr. **trachytique.**

TRÁHLĂ s.f. v. **traglă.**

TRÁHNĂ s. f. v. **troahnă.**

TRAHÓM s. n. Conjunctivită granuloasă. Cf. ALEXI, W., BIANU, D. S., DL, DM, DER. *Profilaxia trahomului cuprinde o serie de măsuri care urmăresc... depistarea, izolarea și tratarea cazurilor.* ABC SĂN. 107, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Și: **trahómă** (scris și *trachomă* ALEXI, W., BIANU, D. S.) s.f. ALEXI, W., BIANU, D. S., DL, DM, DEX, ALR II/I MN 58, 4 188/47, 172.

— Din fr. **trachome,** magh. **trachoma.**

TRAHOMÁȘ s. m. (Regional) Bolnav de trahom (Arpașu de Jos — Victoria). Cf. ALR II/I MN 58, 4 188/172.

— Pl.: *trahomași.* — Și: **trăumáș** (ALR II/I MN 58 4 188/172), **răhomáș** (ib. 4 188/316) s. m.
— Din magh. **trahomás.**

TRAHÓMĂ s. f. v. **trahom.**

TRAHT s. n. v. **tract¹.**

TRAHTARISÍ vb. IV v. **tratarisi.**

TRAHTÁT s. n. v. **tratat.**

TRAHTÍR s. n. v. **tractir.**

TRAI s. n. **1.** (Învechit) Faptul de a fi viu, de a fi în viață; ființare, viețuire. *Toate făpturile... trăiesc și li-i traiul de la dînsul.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 164r/1. *Au unit dorințele lor cu sf[i]ntele rugăciuni pentru traiul, sănătatea și fericirea împărăteștei sale măriri.* AR (1829), 33¹/15. *Aveți a vă lepăda de un lucru ce-i zic trai..., Părăsind Viața asta.* CONACHI, P. 58. ◇ Expr. (Învechit) **A nu mai fi de trai** = a fi foarte bătrîn și bolnav, a fi pe moarte. *Cunoscîndu-m cu neputința vieții miele, că n[u] mai șîndu dă trai* (a. 1780). IORGA, S. D. VII, 43.

2. (Adesea urmat de determinări) Viață, existență pe care o duce cineva, trăire **(1)**, (învechit) cust; mod, fel în care trăiește cineva; condiții în care se desfășoară existența unei persoane sau a unei colectivități. *Să-mi scoți giudețul dintr-a ta față, Să-m vază ochii traiu fără' greață.* DOSOFTEI, PS. 45/20. *Văzîndu că agiunsăs[e] la greali vremi de trai, socotit-a dumnealui că departe un frate de altu nu vom putea mai trăi* (a. 1689). IORGA, S. D. VII, 92. *Așa au fost traiul țării într-acea iarnă.* N. COSTIN, LET. II, 13/27. *Cercîndu-ș loc de traiu în alte părți de lume.* id. L. 167. *Pre cu greu traiu au oamenii ce sînt nedeprinși cu acest fel de oameni.* NECULCE, L. 263. *Mai fericit este cineva cu strîmt traiu la locașul său, decît cu toate desfătările în casele streine.* CANTEMIR, IST. 96. *Ioniță Cantemir... era cu traiul lui aice, în Moldova, de cîțiva ani* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 236/16. *El poftiia pustiia, fiindcă-l trăgea traiul firii.* VARLAAM — IOASAF, 77r/26, cf. DRLU, LB. *Aceștia pe atuncea nu se osebea de huni,... în varvarul lor traiu.* SĂULESCU, HR. I, 236/20. *Trăia trai desfătat și fără grijă desfrînatul sultan Murat.* BĂLCESCU, M. V. 77. *Moșul traiul ș-a nimerit Și ca vultur a-ntinerit.* PANN, P. V. III, 141/6. *Înfricoșătoare presimțiri a unui trai viitor amărît și chinuit... au sfîșiat biata sa inimă.* NEGRUZZI, S. I, 28, cf. POLIZU. *Lui Filimon îi plăcea traiul bun.* GHICA, S. 66. *Oricum îmblă timpurile, el niciodată nu-și schimbă traiul.* I. IONESCU, D. 328. *Ani întregi am fost departe De al țerii dulce sin, Numai ca să ai tu parte De un trai plăcut și lin.* ALECSANDRI, P. II, 98. *Să ne fie traiul bun la toți românii!* id. T. 1 480, cf. CIHAC, I, 419, COSTINESCU. *Cîntă, nouă, lăutare,... Pentru-a noastră desfătare. Pentru-al nostru tra plăcut!* BOLINTINEANU, O. 94. *Ar veni rîndul cugetărilor dulci și duioase ce vlăstăresc adesea în traiul singuratic al vînătorului.* ODOBESCU, S. III, 51. *Nu voi, tată, să usuce Al meu suflet tînăr, vesel: Eu iubesc vînatul, jocul; Traiul lumii alții lese-l.* EMINESCU, O. I, 65. *Ea a fost... cruțată de acea durere, dimpreună cu zilnicul deșert a traiului.* GANE, N. II, 136. *Te trage traiul ăl bun la somn!* CARAGIALE, O. VI, 17. *M-am luptat Corp la corp cu traiul zilnic și cu soarta nempăcată.* MACEDONSKI, O. I, 11. *Îi trebuia liniște și cel puțin un an de trai între țărani..., ca să-și poată da seama bine de viața, obiceiurile, nevoile și gîndurile lor.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 57. *Un semn caracteristic al pesimismului e nemulțămirea în privința condițiunilor de trai.* GHEREA, ST. CR. II, 293. *Lupta pentru trai în societatea omenească a pierdut forma animalică.* IONESCU-RION, S. 171. *Vreau să descriu... traiul la care e supus soldatul.* BACALBAȘA, S. A. I, 198. *Cîrtița, sub mușuroaie, duce trai făr' de lumină.* BELDICEANU, P. 57, cf. DDRF. *Un trai de cîine-nlănțuit... Să duci.* NECULUȚĂ, Ț. D. 53. *De durere, chin mi-e somnul; Foc și fiere traiul meu.* COȘBUC, P. I, 265, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Revenirea... la minister a unchiului a pus capăt răului lor trai.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 179, cf. CADE. *Decît așa trai, tot mai bună o fi moartea!* REBREANU, R. II, 90. *N-avea nici patruzeci de ani, dar... traiul cel bun îl îngrășase de cu vreme.* MIRONESCU, S. 52. *Te saturi de viața Și dulceața Traiului patriarhal!* TOPÎRCEANU, O. A. I, 88. *În această familie deprinsă cu trai ușor și bun, el singur nu-și găsea odihnă.* C. PETRESCU, Î. I, 10. *După venirea lui Vasile, traiul lor nu se schimbă întru nimic.* SADOVEANU, O. II, 160. *Furnica omenească se încăpățînează în lupta ei pentru trai.* BART, S. M. 54. *Începi de traiu-ți silnic și strîmt să te desferici.* PILLAT, P. 72, cf. SCRIBAN, D. *Sihastrul tot oftează de pămîntescul trai.* CĂLINESCU, L. L. 180. *Casa nașului era pentru tine întruparea bunului trai.* PAS, Z. I, 174. *Era un colos grăsuliu și blajin..., pus pe trai tihnit și bun.* VINEA, L. I, 298. *În traiul placid..., audierea unui cancan ține loc de eveniment.* V. ROM. octombrie 1964, 98. *Și-a părăsit traiul strălucit.* H. DAICOVICIU, D. 67. *De cînd plaiul am lăsat, Traiul bun eu l-am uitat.* ALECSANDRI, P. P. 257. *Bată-te focu, nănaș, Cu cine mă cununași, Cu cununa rugului, Să n-am traiul pruncului.* POMPILIU, B. 28. *Cin' poftește traiul meu Să i-l deie Dumnezeu.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 127 *Tocase cu băutura și cu traiul bun o moșie.* RETEGANUL ap. CADE. *S-a tras în codrul verde Unde traiul lin se pierde.* BALADE, II, 369. *De soarta vieții mele, Pling pietrele în vîlcele... De soarta traiului meu, Pling pietrele în părău.* FOLC. TRANSILV. II, 20. *Să vii, măicuță, mai tare, Să vezi traiul ce-l trăiesc Și cum mă mai chinuiesc!* FOLC. MOLD. I, 130. *S-a învățat cu traiul rău și trăiește bine,* se spune despre omul obișnuit să trăiască în lipsuri și nevoi. Cf. ZANNE, P. II, 781. *Traiul urît, scurtare de viață.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 602. ◇ *Nivel de trai* v. nivel. ◇ Expr. **A nu (mai) avea trai** (de cineva sau de ceva) = a nu mai putea trăi (din cauza cuiva sau a ceva). *Dă-mi banii pe jumătate din ceia ce-ți numărai, Și îți ia înapoi casa, că nu am de tine trai.* PANN, H. 70/12. *Îi era frică de boierul Miron că... cine știe ce rău îi mai face de să nu mai aibă trai în sat.* REBREANU, R. I, 267, cf. CIAUȘANU, V. 205, id. GL. **A nu mai fi de trai** = a nu mai fi de trăit; a nu mai fi de răbdat, de suportat, de îndurat. *Și-a mărîtat fata curînd după moartea nevestii: nu mai era de trai — trebuia odată căpătuită.* CARAGIALE, O. I, 38, cf. TDRG. *Că-n sat nu mai e de trai, Că ne dau turcii stupai Să ieșim cu toți la plai!* BALADE, III, 124. (Învechit) **A-și ține traiul** = a face față cheltuielilor necesare vieții; a se întreține, a trăi **(5)**. *Pentru ca... să-și poată ține traiul, era de ajuns... să facă și el o masă.* IONESCU-RION, S. 335. (Învechit, rar) **A-și pune traiul** (în cineva) = a-și încredința viața în mîinile cuiva. *În tine iubesc lumea, prezent și viitor, În tine am credință, în tine îmi pun traiul, El, făr' de*

tine-i iadul... Ah! dar cu tine-i raiul! ALECSANDRI, T. II, 106. **A duce trai pe vătrai** = a duce o viață grea, plină de lipsuri. *E grea munca și duci trai pe vătrai, măcar că te cocoșezi din primăvară pînă-n toamnă deasupra brazdelor.* PAS, L. I, 263. **A-și trăi traiul** v. trăi (2). ✦ P. ext. Viață îmbelșugată, lipsită de griji; viață ușoară, mulțumită, fericită; petrecere, desfătare. *Într-o zi ai craiul, Desfătîndu-se cu traiul, La un pom ciudat soscaște.* BĂRAC, A. 7/6. *E pierdut, pierdut trecutul! E pierdută fericirea... În trecut era iubire, erau raze, era trai.* MACEDONSKI, O. I, 87. *Doi ani au trecut ca un vis. Dădusem de trai. Se treceau examene multe, dar nu se învăța aproape nimic.* BRĂESCU, A. 247. *Asta zic și eu trai.* H. LOVINESCU, T. 211. *Cîte fete resărite, Toate-mi par flori înflorite. Cum aș face, cum aș drege, Că pe toate le-aș culege, Să-mi fac traiul și să mor Legănat pe sînul lor.* ALECSANDRI, P. P. 337. *Amîndoi că vom cinsti, Vinișor vom gusta...; Vinișor de nouă ai, Cum e mai bun pentru trai.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 488. (În legătură cu verbe ca „a se pune", „a se așeza", construit cu prep. „pe") *Împăratul se veseli..., se puse pe trai, și trăiră [ei toți] vac de om nesupărați de nimeni.* ISPIRESCU, L. 111, cf. PAMFILE, J. II, 170, CADE. *Hai să mîncăm cîteva prune, zice Jules... Sare gardul, se cațără într-un prun și s-așază pe trai.* I. BOTEZ, B. I, 143. *Ce tot înveți mereu?... Acum mai pune-te și dumneata pe trai, c-a trecut vremea învățăturii.* CĂLINESCU, C. O. 34. *Apoi se pun pe trai, cernînd vinul cu perechea și jucînd farina.* FBÎNCU — CANDREA, M. 36. ◇ Expr. **A fi pus pe trai** = a duce o viață de chefuri și petreceri. *E pus pe trai!* CIAUȘANU, GL. **Trai, neneaco, cu banii babachii** v. babacă.

3. (Concretizat) Mijloacele materiale (hrană, îmbrăcăminte etc.) necesare existenței zilnice a cuiva. *Aceasta iaste ce vedem de să dă de acea d[u]mu[e]dzăiască privedeare, minte omului a cunoaște averile..., traiu vieții a moșteni.* N. COSTIN, ap. GCR II, 11/8, cf. LB. *El are altă pentru trai și îmbrăcăminte.* COSTINESCU. *Să recunoaștem statului datoria de a le asigura traiul.* IONESCU-RION, S. 215, cf. DDRF, TDRG. *Traiul s-a scumpit.* CADE. *Trudesc, pentru a-și agonisi traiul zilnic.* G. M. ZAMFIRESCU, în T decembrie 1964, 55. *Fost-am tînăr și sărac Și tot la altu-am lucrat, Traiul mi l-am cîștigat.* FOLC. TRANSILV. II, 487. ◇ Expr. (Învechit) **A-și afla traiul** = a-și procura cele necesare vieții; a-și cîștiga existența, a se întreține. Cf. CIHAC, II, 419, BARCIANU, ALEXI, W.

4. Timpul care trece de la nașterea pînă la moartea cuiva; cursul vieții, durata existenței cuiva. *Cine să află într-această vîrstă în care mă aflu eu, măcar de n-ar plînge pentru puțin ce ar avea, iară pentru îndelungatul traiul lor li s-ar cădea să plîngă.* MUSTE, în MAG. IST. III, 28/1, cf. CLEMENS. *Omul, care simte traiul său scurt, ar dori ca tot lucrul să se îndeplinească în acest moment iute.* BĂLCESCU, M. V. 4. *Traiul vitelor albe se socotește 20—25 de ani.* LITINSCHI, M. 119/1, cf. POLIZU. *Ce crude suferințe pînă ce să trec abisul Ce desparte vecinicia de un trai și lung, și mic.* MACEDONSKI, O. I, 71. *Și să trăim acolo-n munți De cît trai avem parte.* GOGA, P. 42. *Dă-mă, maică, unde trag, Să trăiesc traiul cu drag.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 273. ◇ Loc. adv. **Pe trai** = pentru tot timpul cît trăiește cineva, pe viață. *Însurătoarea nu-i măr să-l muști și, de nu ți-o place, să-l zvîrli, ci-i pe trai și viață.* SEVASTOS, N. 53. ◇ Expr. **A trăi un trai și cu al morții două** = a) a trăi rău. ZANNE, P. II, 782; b) a fi zgîrcit. MAT. DIALECT. I, 237. **A trăi un trai și jumătate** = a trăi bine. ZANNE, P. II, 781. (Regional) **În viață și-n trai** = niciodată. Com. din MOLDOVA. **Și-a trăit traiul, Și-a mîncat mălaiul** v. mălai. ✦ (Învechit) Povestire a faptelor și a întîmplărilor din timpul vieții cuiva; biografie. *Viiața și traiul sf[i]nției sale părintelui nostru Nifon..., scrisă de kir Gavriil Protul* (a. 1654). GCR I, 170/29.

5. Viață petrecută alături de cineva; viață în comun (mai ales în căsnicie) și relațiile ce se stabilesc în cadrul acesteia; conviețuire. *Vor lăuda toț leagea la de vei purta grijă pre viața ta și pre traiul tău cu alți* (a. 1685). GCR I, 275/38. *Răsipi, nelocmeale, traiuri dobitocești între oameni ar fi, precum să veade la vechile istorii.* N. COSTIN, ap. GCR II, 9/5, cf. ANON. CAR. *Pentru ca să s-ajute sînt născuți poate anume Și copiii, și părinții,... Care, slabi în despărțire și lipsiți de voie bună, Sînt mai zdravini și mai veseli în traiul cel dimpreună.* CONACHI, P. 286, cf. PANN, P. V. I, 56/16, POLIZU. *Dacă nu te sparie traiul cu un bătrîn, hotărăște-te a-mi îndulci puținele zile ce mi-a mai rămas.* NEGRUZZI, S. I, 109. *Ce păcat, o! momiță, Să trăiești tu singurică! Nu-i mai bine Tu cu mine Să te prinzi tovărășie De trai bun cu veselie?* ALECSANDRI, P. III, 125. *O să-l lase și pace bună: trai cu de-a sila nu se poate.* CARAGIALE, O. I, 47. *Era și puțină lume... mai subțire, dar se pierdea în gloata de megiești, cărora Spano le-ar fi făcut trai rău în casă... dacă nu i-ar fi poftit.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 168. *Nevasta sa-i face trai rău în casă.* DDRF. *Cu voinicii-mi place traiul, Ori îi văd cu spada-n mînă, Ori cu naiul.* COȘBUC, P. I, 84, cf. ALEXI, W., TDRG. *Cînd în ziua de nuntă va fi vreme rea, e semn de trai rău la acei tineri.* GOROVEI, CR. 324. *Se întoarse cu gîndul, aducîndu-și aminte de traiul lor împreună.* AGÎRBICEANU, S. 98, cf. CADE. *Femeia fuge la părinții ei ..., de unde continuă tratativele cu bărbatul pentru începerea unui trai nou.* PRIBEAGUL, P. R. 18. *Se întrebă unde avea să ajungă traiul cu ea.* PREDA, R. 11. *Urîtu, unde se pune, Nu mai face traiuri bune. Urîtu, unde se lasă, Nu mai face trai în casă.* MÎNDRESCU, L. P. 117. *Poți fi, bade, bucuros, Că ț-ai luat ce-a fost frumos. Ț-ai luat o floare de crin, Să vă fie traiul lin.* FOLC. TRANSILV. II, 90. *Fumul, picătura și traiul rău te scoate din casă.* ZANNE, P. II, 290. ◇ Expr. **A avea** (sau **a duce**) **trai bun** (sau **rău**) (cu cineva) = a trăi în bună înțelegere, în armonie (sau în neînțelegere, în ceartă) cu cineva. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. **A nu avea trai** (cu cineva) = a nu mai putea trăi în bună înțelegere cu cineva. *Dacă se îmbolnăvește și moare..., apoi să știi că n-ai trai cu mine!...Copilașul ăsta-i viața mea, mamă!* REBREANU, I. 389. **Trai cu vătrai** sau **un trai și un vătrai** = viață de certuri și neînțelegeri. *Totdauna gira-mîra și trai cu vătrai.* PANN, P. V. II, 118/13, cf. TDRG. *A scăpat biata noră de un trai și un vătrai.* I. CR. II, 266, cf. ZANNE, P. II, 781. (Cu parafrazarea expresiei) *De te-or întreba ce fac, Spune că m-am măritat, De-or întreba cum mi-e traiul, Spune-le că cu vătraiul!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 345. *De te-o-ntreba cum mi-e traiul? Spune-i că e cu vătraiul. Nici un prînz Făr' de plîns.* BIBICESCU, P. P. 178. (Prin Munt. și Ban.) **Trai pe vătrai** = viață bună, ușoară. Com. din BUCUREȘTI, PITEȘTI și din TIMIȘOARA.

— Pl.: (5, învechit și regional) *traiuri.*

— Postverbal de la **trăi.**

TRÁIBĂR[1] s. m. (Prin sudul Ban.) Hăitaș, gonaci. Cf. ALR I 1 216/24, com. din JUPALNIC — ORȘOVA, din LESCOVIȚA — ORȘOVA, din PLAVIȘEVIȚA — ORȘOVA și din POJEJENA — ORȘOVA.

— Pl.: *traibări.* — Și: **tráibir** s. m. Com. din ORȘOVA.

— Din germ. **Treiber.**

TRÁIBĂR[2] s. n. v. **draibăr.**

TRÁIBIR s. m. v. **traibăr**[1].

TRAIÉCT s. n. Distanță de străbătut (între două puncte), drum (urmat de cineva sau de ceva); parcurs, rută[2], traseu (2). Cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Mie, Calea Victoriei îmi apare întotdeauna ca un arbore... Tulpina îmi pare că e tot traiectul de aci, de la Poștă și Casa de Depuneri, pînă la Capul Podului.* C. PETRESCU, C. V. 351, cf. TEODOREANU, M. II, 148, CADE. *Traiectul de la Galați la Sulina.* SCRIBAN, D. *Pe tot traiectul, de la București pînă sub munți, am văzut un spectacol feeric.* CĂLINESCU, C. O. 98, cf. DL. *Se plimbă pe Calea Victoriei pînă se lăsă întunericul.*

Merse pe tot traiectul ei de jos de la Podul Senatului pînă în Piața Victoriei. PREDA, R. 244, cf. DM. *La ei era moda de a învîrti pe tot traiectul străzii călimara de sticlă din punga de pînză strînsă cu șiret.* V. ROM. iunie 1965, 18, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◆ Traseu linear pe care se situează un organ alungit (mușchi, nerv, arteră etc.). *O leziune... situată chiar pe traiectul fibrelor facialului superior drept.* PARHON, O. A. I, 173. *Trebuie să cunoaștem traiectul principalelor artere.* BELEA, P. A. 100. ◆ Traiectoric. *Paravanele vor fi așezate în traiectul probabil al aschiilor proiectate.* PREV. ACCID. 13. *Această mișcare* [de revoluție a Pămîntului] *se execută... pe un traiect de forma unei elipse.* GEOLOGIA, 6. (Fig.) *Un univers... populat cu eroi, mișcîndu-se plini de vitalitate pe traiectul lor propriu.* V. ROM. iunie 1970, 112.

— Pl.: *traiecte.* — Și: (învechit) **trajéct** (ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.), **trajét** (ALEXI, W.) s. n.

— Din fr. **trajet**, lat. **traiectus.**

TRAIECTÓRIE s. f. Drumul parcurs în spațiu de un corp în mișcare; p. ext. reprezentare grafică a acestui drum. *Curba pe care o planetă o descrie împregiurul soarelui... se numește orbită sau trajectorie.* DRĂGHICEANU, C. 7, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Trajectoria unui obuz.* CADE, cf. STOICA, VÎN. 26. *Drumul descris de o particulă în mișcare este o linie continuă pe care o numim traiectoric.* MARIAN — ȚIȚEICA, FIZ. I, 12, cf. SCRIBAN, D. *Lopețile motrice... se mișcă pe o traiectorie eliptică.* ENC. TEHN. I, 297. *Trepidațiuni susceptibile să influențeze traiectoria suveicilor.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 464. *Toată narațiunea se învîrtește în jurul traiectoriei... unui cuțit.* CĂLINESCU, C. O. 104. *Bergson, discutînd sofismele eleaților asupra mișcării, le atribuie... unei confuzii fatale între... mișcare și traiectorie.* BLAGA, Z. 167. *Peștii zburători descriu o traiectorie curbă și se cufundă iarăși în adîncimi.* V. ROM. februarie 1954, 205, cf. DL, DM. *Această bună comportare pe traiectorie se datorește unui ampenaj pe care-l are glonțul.* VÎN. PESC. octombrie 1964, 21. *În ciorna poeziei „Amurg de iarnă"... poetul trasează grafic cîteva traiectorii și desenează un corb „vîslind".* V. ROM. decembrie 1964, 156, cf. DER, DN², M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Fiecare etapă în traiectoria vieții lui este un raport între natura lui și vîrsta lui.* IBRĂILEANU, S. L. 34. *Celula se naște, crește, declină și moare; ea descrie o traiectorie fixă.* MARINESCU, P. A. 57. *Care a fost traiectoria activității lui după război e în amintirea tuturor.* LOVINESCU, S. II, 54. *Destinul neamului în care mă aflu are o traiectorie proprie.* SADOVEANU, O. IX, 342. *Traiectoria mîniei mele se îndrepta acum spre tata.* id. ib. XVII, 509. *Linia nu redă un contur real, ci devine simbolul unei mișcări, traiectoria unui gest.* BLAGA, Z. 38. *Nu putem determina punctul precis al traiectoriei* [fenomenului psihic] *în momentul actual.* RALEA, S. T. II, 102. *Evoluția organismelor pluricelulare prezintă o anumită traiectorie.* PARHON, B. 116. *Opera beletristică a lui Al. Claudian îmbracă și alte semnificații, legate de personalitatea și traiectoria sa de sociolog și istoric al ideilor.* V. ROM. iulie 1970, 63. ◇ (Adjectival; rar) *Linia traiectorie.* SCRIBAN, D.

— Pronunțat: *-ri-e.* — Pl.: *traiectorii.* — Și: (învechit) **trajectórie, trajetórie** (ALEXI, W.) s. f.

— Din fr. **trajectoire.**

TRAIECȚIÚNE s. f. (Învechit, rar) Străbatere, traversare **(1)**. Cf. ARISTIA, PLUT.

— Pl.: *traiecțiuni.* — Și: **trajecțiúne** s. f. id. ib.

— Din lat. **traiectio.**

TRÁIFUS subst. (Regional) Pirostrie **(1)** (Vad — Sighetul Marmației). T. PAPAHAGI, M. 235.

— Pl.:?

— Din germ. **Dreifuß.**

TRÁILĂ s. f. Pod plutitor care se deplasează de-a lungul unui cablu, fiind remorcat de o navă sau purtat de curentul de apă. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *traile.*

— Din fr. **traille.**

TRÁILER s. n. v. **treiler.**

TRÁINĂ¹ s. f. Parîmă ale cărei capete sînt fixate pe două corpuri plutitoare și care este tîrîtă pe fundul apei, pentru a agăța un corp înecat sau pentru a-i determina poziția. DL, DM, DEX.

— Pl.: *trainc.*

— Cf. fr. **traîne.**

TRÁINĂ² s. f. **crainâ.**

TRÁINIC¹ subst. „Loc îngrădit unde pasc vitele peste zi" (Băuțar — Caransebeș). VICIU, GL.

— Pl.: ?

— Cf. **trai.**

TRÁINIC², -Ă adj. **1.** (Despre obiecte) Care se menține mult timp în stare bună; solid, rezistent, temeinic **(1)**. *Cojnițele ceale de curpeni sau de nuiale... sînt mai bune decît ceale de paie, pentru că sînt mai trainice.* ECONOMIA, 204/14, cf. LB. *Coșerul... este și mai trainic decît pătulul.* I. IONESCU, C. 166/10, cf. POLIZU, COSTINESCU, LM. *Lasă-mi-i, logofete, cu cincisprezece lei...! Ba nu, nea Pîrvule, că-ți dau lucru trainic.* JIPESCU, O. 144. *E vorba de o femeie pe care au zidit-o meșterii în părete, spre a-l face să fie mai trainic.* ODOBESCU, S. II, 510. *Se ia o ață trainică, ca de un stînjen de lungă.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Vasul e de aur..., încrustat cu pietre scumpe, zvelt, dar trainic ca un bronz.* MACEDONSKI, O. I, 151, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *O carte veche..., legată în piele foarte trainică.* GALACTION, O. 207. *Stă pururi trainic muntele de stîncă.* VOICULESCU, POEZII, I, 43, cf. SCRIBAN, D. *Asta-i casă trainică, bătrînească, cu var bun și cărămidă uscată, asta nu mai are moarte.* CĂLINESCU, E. O. II, 191. *Avea pantofi cu talpă de crep, mici și trainici.* VINEA, L. II, 168. *Mîtru a fînut... să facă un lucru bun și trainic, să rămînă mărturie.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 150. *Industrializarea țării e... temelie trainică ce asigură o dezvoltare armonioasă tuturor sectoarelor de activitate.* V. ROM. ianuarie 1965, 3. *Opera eminesciană... se leagă prin fire trainice și multiple de fondul comun de idei și sentimente al epocii.* ib. ianuarie 1965, 114. *Și-au putut întemeia într-un timp așa de scurt o cetate atît de frumoasă și trainică.* SBIERA, P. 166. *Opincile de la botez îs ale mai bune și mai trainice,* se spune, glumeț, despre tălpile picioarelor. Cf. ZANNE, P. III, 260. ◇ (Adverbial) *A zidi trainic.* SCRIBAN, D. *Trupul său... Ce trainic se leagă de vechiul pămînt.* PILLAT, P. 122. *Prima lacrimă se-nnoadă trainic lîngă cea din urmă.* id. ib. 154. *Tot mai larg peste țară înfloresc bucuriile, tot mai trainic se-așează în istoric filele.* DEȘLIU, G. 45.

2. (Despre abstracte) Care durează, care se întinde pe o lungă perioadă de timp; care dăinuiește, care se perpetuează; durabil, viabil, persistent. *Nu în giumătate de an, ce întru ai nesvîrșiți, trainici.* VARLAAM, C. 233. *Trainic mi-a giurat amor, Că m-a lua de soție.* ASACHI, S. L. I, 185, cf. I. VĂCĂRESCUL, P. 50/12. *Sciții ar fi putut întemeia cu vremea o stăpînire puternică și trainică pe văile acestea.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Țintеș, cel cu trainic rost, Cu Lia lui sosit a fost.* COȘBUC, P. I, 55. *Nici o însurătoare cu farmeci nu-i trainică.* GOROVEI, CR. 239. *Matilda... inspira de la întîia vedere o trainică simpatie.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 171. *Legăturile dintre cele două familii erau cu mult mai vechi și mai trainice pentru a putea fi rupte cu desăvîrșire.* AGÎRBICEANU, S. 32. *La temelie puneți toți dreptatea, Și-o neclintită, trainică iubire.* VOICULESCU, POEZII, I, 25. *Domnița... Simte-n astă seară că visul e mai trainic.* PILLAT, P. 53. *Ei au învățat a prețui legămîntul trainic între oameni.* CĂLINESCU, C. O. 153. *Numai un funcționar cu foarte trai-*

nicc și înalte proptele putea să lipsească de la serviciu într-o măsură atît de plină de dispreț. VINEA, L. 1, 33. *Între brad și voinic există... legături trainice.* IST. LIT. ROM. I, 46. *Familia noastră teatrală mi se pare o alcătuire trainică, sănătoasă.* T augusT 1964, 43. *Talentul său robust și trainic.* V. ROM. septembrie 1970, 138. *Bazele instaurării trainice a securității pe continentul nostru.* SCÎNTEIA, 1972, nr. 9 016, 1/3.

3. (Despre ființe și despre plante) Care are putere de viață și forță, rezistență fizică, care e plin de vitalitate; viguros, rezistent, robust. *Acești cai... sînt iuți și trainici.* LITINSCHI, M. 124/27. *Se deosebea trei feluri de cai, acei din partea muntelui era mici, vîrtoși, trainici la muncă.* I. IONESCU, C. 90/3. *Stejarul bun și trainic dă trainică mlădiță.* ALECSANDRI, T. II, 111. *Tibrul aici, iar aici au locașuri Latinii cei trainici.* COȘBUC, AE. 132, cf. BIANU, D. S. 4. *Ducă la vreo nevastă îi mor copiii unul după altul, le strămută numele în urs, lup, la care i-a mai rămas..., ca să fie trainici.* GOROVEI, CR. 75, cf. CADE. ✦ (Învechit și regional) Înaintat în vîrstă; matur[1]. Cf. POLIZU. *Mă pomenesc într-o zi cu el, ca să-i dau fata asta lui. Acum el, om trainic, de treizeșpatru de ani, fata numai de opsprezece.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 121.

— Pl.: *trainici* -*ce*.

— **Trai** + suf. *-nic.* Cf. bg. ТРАЕН, ТРАЙНИ.

TRÁINSTĂ s. f. v. **traistă[1]**.

TRÁISTĂ[1] s. f. **1.** Sac făcut din pînză groasă, din lînă sau din piele, prevăzut cu baiere pentru a putea fi atîrnat de umeri și în care se păstrează sau se transportă diverse obiecte; (învechit) turbincă, (regional) tăfîlcă **(1)**, tărculă. *Nemică să nu ia pre cale, numai toiag, nece traistă, nece pîine.* N. TEST. (1648), 47[v]/31. *Nici trainstă pre cale, nici doao veșminte, nici încălțăminte, nici toiag; că vreadnic iaste lucrătoriul de hrana lui* (a. 1650–1675). GCR I, 194/25. *Băgară sare în traistre de păr și rujdiia carnea.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 24[r]/31. *Și neavînd cu ce săpa, i-au dat de la pașa traiste și sape.* N. COSTIN, LET. II, 60/37. *Luîndu-și sama că acel cîmpu este otrăvit, își pune traistele în capul cailor ca să nu apuce iarbă.* NECULCE, L. 296, cf. ANON. CAR. *Au spînzurat și o traistă pe supt haine.* AETHIOPICA, 9[r]/21. *Împăratul ou pus baleg̃ă de cal într-o straiță și i-o au trimis.* ȘINCAI, HR. I, 144/32. *Porcii... saturǎ straița și casa plugarilor cu slănină.* ECONOMIA, 98/1. *Vînătoriul alergă și o prinsă* [pe mierlă] *și... o aruncă în straiță.* ȚICHINDEAL, F. 178/6. *Temîndu-să că vreunile din ceale ce-i da nu le va priimi, le ascundea prin traistile lui Numa.* BELDIMAN, N. P. I, 30/3, cf. DRLU, LB. *Au început a socoti cu ce chip ș-ar face o traistă, ca să-i slujească pentru punerea celor trebuincioasă.* DRĂGHICI, R. 58/22. *Încins cu o funie și cu traista în șold,... colinda toate bisericele împărțind lumînări și cerșitorind.* NEGRUZZI, S. I, 252. *Acolo unde credeam că voi găsi toiagul și traista, sacrul simbol al umilinței..., am găsit ignoranța întronată.* FILIMON, O., I, 94. *Și-o aninat traista cu rufe ude în cui.* ALECSANDRI, T. 835, cf. COSTINESCU. *Taie baierile de la traistă... și face cum poate de leagă el gîrnețul unde trebuie.* CREANGĂ, P. 125. *Scoase din traistă o costiță de purcel.* CARAGIALE, O. III, 53. *Făcură o azimă, luară și niștică legumă, le puseră la traistă și plecară.* ISPIRESCU, L. 285. *Merindele, zilnic, în trăisti se sfîrșesc.* MACEDONSKI, O. I, 145. *Scoaseră din traistă un hîrtan de mămăligă ș-un boț de brînză de oi.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 55, cf. GHEȚIE, R. M. *Se așezară împrejurul focului, își scoaseră merindea din straițe.* TURCU, E. 194. *Moțu-n traista de lînă... Avea-ntr-o pungă galbeni din turmele vîndute.* COȘBUC, P. II, 95. *Vinars pre care grăitorii îl scot din straițele lor.* MARIAN, NU. 553. *Traista în cui, bățul dupe ușe, căciula la căpătîi.* DELAVRANCEA, H. T. 269, cf. ALEXI, W. *Merg pe jos numai cu punga și traistra, adeca traista.* IORGA, L. R. 35. *Cu traista subsoară și toiagu-n mîna dreaptă... pleacă-n lume.* GOGA, POEZII, 105, cf. PAMFILE, CR. 38. *Ți-am adus... traista cu mîncare.* BUJOR, S. 66. *Trăistele sau trăiștele se coase din pînză... lată de un col.* PAMFILE, I. C. 290. *Un român, c-o traistă-n băț, scobora la vale pe potica strîmtă.* HOGAȘ, DR. I, 204. *Moșneagul lasă traista jos.* C. PETRESCU, S. 46, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Dintr-o ogradă ieși în cale un om cu părul lung și încîlcit... și cu o traistă vărgată în băț.* REBREANU, R. I, 161. *Văd două mîni ce răscolesc Grăbite și barbare, Și ca prin vis mă pomenesc În traista din spinare.* ANGHEL — IOSIF, C. M. 68. *Ber-Căciulă scoase din niște trăisti de piele ce atîrnau de șeaua calului niște haine.* VISSARION, B. 40. *I-am pus la cap merinde Și-alăturea toiagul cu traista mea goală.* VOICULESCU, POEZII, I, 71. *Cu trăisti trecute pe după umăr și atîrnînd în stînga, cu toiege în mîna dreaptă, se încovoiau subt arșiță.* SADOVEANU, O. X, 346. *Scoți din traistă trei lăpturi, Pîinea oacheșe, ca blidul.* I. BARBU, J. S. 129. *Ce aduc ele-n traistă din hărurile cîmpiei?* ARGHEZI, S. VIII, 59. *Desfăcînd o traistă din păr aspru de capră,... scoase din ea merindea dată de oameni pentru drum.* CAMIL PETRESCU, O. I, 154. *Traista era prea scurtă și ieșea din ea un capăt de țeavă neagră.* V. ROM. martie 1955, 142. *Copiii stăteau grămadă pe niște trăisti pline cu nuci și cu poame.* PREDA, Î. 75. *Își îndesaseră trăistile cu merinde și plecaseră la loc.* V. ROM. septembrie 1960, 54. *Te îmbie să bagi cît mai repede vînatul în traistă.* VÎN. PESC. februarie 1964, 15. *Purta două traiste petrecute pe-un umăr.* V. ROM. aprilie 1969, 12. *De ce duce cîinele osul în gură? [Că n-are traistă unde să-l puie].* TEODORESCU, P. P. 249. *El avea străițele cele mai proaste.* SBIERA, P. 130. *Căci de ea sînt blestemat Să umblu... din țară-n țară Cu traista subsuoară.* SEVASTOS, P. 20. *Azi la joc, Mîne la sapă, Cu straița plină de ceapă.* DOINE, 126. *Mărita-m-aș, mărita, Nu știu mama ce mi-a da, Coșarca cu blidele Ori traista cu rufele?* ȘEZ. I, 105, cf. VIII, 93. *Și capu ei îl tăia Și în straiță îl băga.* ALEXICI, L. P. 64, cf. GRAIUL, I, 546. *Au îngropat... douăsprezece trăisti cu galbini.* PLOPȘOR, C. 93, cf. CANDREA, F. 19, GR. S. VI, 244, T. PAPAHAGI, M. 165. *Așa ie obișeriu nost să purtăm straița-n circă.* GREGORIAN, CL. 49, cf. ALR I 727, ib. 1300, ALRM II/I h 414, A V 2, 14, 31, VI 4, 19, 26, IX 4, 5, 6. *Toulili lui Dumitru da, Dumitru-n traistă le punea Lu-împăratu i le da.* BALADE, I, 458, cf. GL. OLT., O. BÎRLEA, A. P. I, 161. *Pîneu-n traist-o luam Și la lucru mă duceam.* FOLC. MOLD. II, 163. *E drept cu funia în traistă.* PANN, P. V. II, 30/17, cf. BARONZI, L. 46, ZANNE, P. V, 301. *Sulița în traistă nu se poate ascunde.* id. ib. IV, 640. *Poți s-anini traista în șoldurile lui,* se spune despre o persoană foarte slabă. Cf. I. CR. VII, 155. *Rău te hrănești cu mîncarea în traista altuia.* ZANNE, P. III, 576. *Numai traistă-i trebuie,* se spune, în deridere, despre cineva căruia îi lipsesc foarte multe lucruri. id. ib. III, 407. *La culesul viei nu merge cu struguri în traistă.* id. ib. III, 407. *A cerut traista să golească desagii,* se spune despre cei proști. id. ib. III, 406. *Cu traista la măcinat, rămîi nemîncat.* PAMFILE, J. II, 170. (Prin analogie) *Pe dreapta și de subt barbă atîrna greu și noduros... o traistă vie de piele caldă cu pete galbene, vinete și roșii.* HOGAȘ, M. N. 83. ◇ Expr. **Traistă goală = a)** om foarte sărac, calic. Cf. TDRG. *S-au luat două trăisti goale (doi săraci).* PAMFILE, VĂZD. 179, com. din PIATRA NEAMȚ. *Două trăisti goale nu pot să trăiască.* ZANNE, P. III, 406, cf. 410; **b)** (sau **traistă ușoară**) sărăcie, calicie, mizerie. *Traista goală te omoară.* id. ib. III, 406, cf. DEX; **c)** (glumeț) pețitor. Cf. MARIAN, NU. 97. **A umbla cu traista** = a cerși, a umbla cu cerutul. *Nu mă duc, de aș umbla cu traista* (a. 1825). IORGA, S. D. XII, 212, cf. TDRG, PAMFILE, J. II, 170. **Cu traista-n băț** sau **traistă-n băț = a)** sărac, calic; cerșetor. Cf. DDRF. *Era șoarece ales și chemase la ospăț Pe un vărcu traista-n băț.* ARGHEZI, S. V, 83, cf. ZANNE, P. III, 410; **b)** rătăcitor, pribeag, călător; haimana. Cf. PAMFILE, J. II, 170, CHEST. II 8/189, ZANNE, P. III, 410. **A-i bate (cuiva) vîntul în traistă** = a fi sărac lipit pămîntului. Cf. ZANNE, P. III, 410. **A cumpăra pisica-n traistă** v. pisică[1]. **Îi mănîncă cîinii** (sau **rațele**) **din traistă** v. mînca. **A umbla** (sau **a fi**) **cu capul în traistă** = a nu lua seama la cele din jur; a fi nea-

tent, distrat, neglijent. Cf. A VI 26, ZANNE, P. II, 49. **A-i trece** (cuiva) **făina prin traistă** = a ajunge la capătul vieții, a fi pe ducă. Cf. PANN, P. V. III, 125/23, CANDREA, F. 219. *În curînd o să vie moartea să te ia. De, ți-a trecut și ție făina prin traistă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 264, cf. UDRESCU, GL., ROMÂNUL GLUMEȚ I, 47, ZANNE, P. III, 545. **A întoarce traista pe dos** = a intra la necaz; a da de nevoi, de lipsuri. Cf. PAMFILE, J. II, 170. **A și-o lua** (sau **a și-o pune**) **în traistă** = a da de bucluc, a o păți. Cf. ZANNE, P. III, 411. **A-i intra** (cuiva) **rața în traistă** v. r a ț ă. **A-și lua inima în dinți și funia** (sau **lumea**) **în traistă** = a-și face curaj; a se decide, a se hotărî într-o acțiune. Cf. ZANNE, P. II, 205. **A-și lua lumea în traistă** = a pleca supărat. id. ib. III, 408. **A se duce cu nepus în traistă** = a pleca pe neașteptate. id. ib. III, 408. **A umbla** (sau **a prinde** pe cineva) **cu mița-n traistă** = a umbla (sau a prinde pe cineva) cu mîța-n sac, v. m î ț ă. id. ib. I, 548. **A umbla cu pisica-n traistă** v. p i s i c ă[1]. **A prinde** (pe cineva) **cu mîna în traistă** v. m î n ă[1]. **A prinde** (pe cineva) **cu rața în traistă** v. r a ț ă. **A-și băga mințile în traistă** = a se cumînți, a-și băga mințile în cap. Cf. CADE, ZANNE, P. III, 408. **A arunca în traista dinapoi** = a trece cu vederea, a nu lua în seamă, a neglija. id. ib. III, 407. **A umbla cu traista cu mîncîuni** = a umbla cu vorbe, cu bîrfeli. Cf. CADE. **A scoate vorbe din traistă** = a mînți. ZANNE, P. III, 411. **A pune** (sau **a băga** pe cineva) **în traistă** = **a)** a înfrînge, a birui, a pune stăpînire pe cineva. *Bozna va se aibă crainl lor. Serbia, despot. Herțogovina, prințul lor. Au venit turcul, apoi pre toți i-au băgat în straiță.* ȚICHINDEAL, F. 268/13, cf. ZANNE, P. III, 410; **b)** a înșela, a trage pe sfoară. Cf. DDRF, ZANNE, P. III, 410. **A băga mîna în straița cuiva** = a profita de agoniseala cuiva. *Or stat tătă vara la umbră și toamna și-or băgat mîna în straița noastră.* V. ROM. martie 1956, 145. **Fală goală, traistă ușoară,** se spune atunci cînd cineva se laudă fără temei sau despre un om fudul și leneș. *Aici la sărăcăciosul ist de rai, vorba ceea: „fală goală, traistă ușoară"; șezi cu banii în pungă și duci dorul la toate cele.* CREANGĂ, P. 320, cf. TDRG. *Tu, traistă goală, fală ușoară... trup fudul și sărăcăcios.* PAMFILE, CR. 2, cf. UDRESCU, GL. **(Asta-i) altă gîscă-n ceea** (sau **în altă**) **traistă** = (asta-i) cu totul altceva, (asta-i) altă mîncare de pește. Cf. PAMFILE, J. II, 170. (Regional) **Luna lui traistă-n băț** = luna martie, vremea cînd începe lucrul la cîmp. Cf. ALR II 2 409/605, 728, ZANNE, P. III, 411. ◆ Conținutul unei traiste[1] **(1).** *În locul macului ți-am trimis o traistă de piperu să-l mănînci.* ALEXANDRIA (1784), 22[r]/4. *Eu îți trimit o traistă de piperiu, să-l rozi tot, să vezi machedoneanii cît sînt de iuți.* ALEXANDRIA, 31/9. *Cînd mă întorc îți aduc și o straiță de verdețuri.* VLASIU, D. 218. *Straițele de pere și mere pădurețe, cărate toamna acasă.* BENIUC, M. C. I, 73. *Se duceau să mai ieie... cîte-o straiță de grîu.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 59. ◆ Sac din pînză deasă și rezistentă, în care se dă orz sau ovăz cailor și care se atîrnă de capul lor. *Un sac de ordzu da pe dzi unui cal, și cît nu pute să mînînce un cal într-o dzi îl deșerta din traiște și-l strînge deuseghii.* NECULCE, L. 57. *1 pareche de hamuri de cai..., 2 traiste de cocie* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 174. *Cu-a mea mînă, Traista plină Îți voi da de bun ovăs.* NEGRUZZI, S. II, 108. *Tovarașii de drum, după ce atîrnă de gîtul cailor trăistile cu grăunțe, se așază la o masă.* CARAGIALE, O. I, 220. *Iepșoara... veni la stăpîna-sa, că era învățată la traista cu grăunțe.* ISPIRESCU, L. 160, cf. TDRG, PAMFILE, B. 66, CADE. *A lua tacticos traistele cu orz de la botul calului.* BRĂESCU, A. 240. *Caii, în șiraguri lungi, rontăiau orz din trăisti aninate cu baierile pe după urechi.* SADOVEANU, O. V, 574. *În răstimpuri, caii cu traistele-n cap întorceau spre ușile și spre ferestrele în dîrdîire cîte-un ochi mare.* CAMILAR, N. II, 321. *Cum îți-s dragi fetițele, Și mie grăunțele... Cum îți-e drag cu sticla-n gură, Și mie cu traista plină.* TEODORESCU, P. P. 351. *Păru-l dădui la trăistari Să facă trăisti la măgari.* PĂSCULESCU, L. P. 46. *Toate foloasele oii le putem avea și de la capră, cu deosebire însă că lîna ei îi mai aspră și din ea se fac străiste de cai.* H III 14, cf. ALR I 1 127, A II 12, III 18, V 15, FOLC. MOLD. I, 151. *A trage acasă cum trage calul la traista cu orz.* Cf. CREANGĂ, P. 116, ZANNE, P. I, 360. *Mai vine murga la traistă,* se spune la adresa cuiva care te caută numai la nevoie și pe care, pentru acest motiv, nu ești dispus să-l mai ajuți. id. ib. III, 92, 409. ◇ E x p r. **A trage la traistă** = a trage acolo unde-i rost de cîștig. id. ib. III, 409. **A pierde traista cu grăunțe** = a-și pierde slujba sau foloasele pe care le ai de undeva. id. ib. III, 410. ◆ Sac făcut de obicei dintr-o plasă de sfoară tare în care pescarii pun peștele prins. *A furat o traistă cu țipari* (a. 1800). IORGA, S. D. XII, 215. *Cea mai bună traistă e aceea făcută din rețea, adică de plasă, din sfoară.* ATILA, P. 43. *Un bun pescar nu pleacă fără traistă.* id. ib. *Aleg vînatul de prin încurcăturile ațelor și-l pun în traistele pentru pește.* ȘEZ. IV, 115. ◆ Săculeț țesut foarte rar în care se pune la scurs urda sau cașul. Cf. MAT. FOLK. 470. *Zerul se scurge și rămîne urda pe care o pune în zăgîrnă (traistă) de se scurge.* H XI 275. *Laptele, după ce au luat smîntîna după el, îl încălzesc în căldare..., apoi închegat îl frămîntă, îl adună laolaltă și îl bagă în straița de caș.* ib. XVII 310, cf. CHEST. V 136/96, ib. V/61, 128, 165, A II 6, 8. ◆ (Regional) Tolbă pentru săgeți. ALR II 4 953/228, 762.

2. (Regional; și în sintagmele *traistă de porc,* ALR SN IV h 1 125/157, *traista lui Crăciun,* GL. OLT., PORȚILE DE FIER, 349) Tobă de porc. Cf. ALR SN IV h 1 125/769.

3. (Argotic) Clondir. Cf. BARONZI, L. 150, DR. XI, 144.

4. C o m p u s e: **traista-ciobanului** = numele a trei plante din familia cruciferelor: **a)** (și, regional, **traista-văcarului,** BORZA, D. 39, **straița-popii,** CADE BORZA, D. 39) plantă erbacee, cu frunze adînc crestate, dispuse în rozetă, cu flori mici albe în vîrful tulpinii, cu fructe triunghiulare, folosită ca plantă medicinală; (regional) arior, buruiană-de-frignri, coada-pisicii, păscuță, paștile-calului, plosca-ciobanului, punga-babei, punga-popii, pungulița, rapăn, tașca-ciobanului, tășculița, tășcuță *(Capsella bursa-pastoris).* Cf. LB, CIHAC, II, 418, DDRF, BARCIANU, DAMÉ, T. 184, BRANDZA, FL. 142, PHILIPPIDE, P. 98, SIMIONESCU, FL. 220, 368, VOICULESCU, L. 282, BORZA, D. 39. *Parc-ar fi presărat cineva toate grădinile... cu... straița-ciobanului, cu clopoței și cu sînjenei.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 513, cf. ȘEZ. XV, 134; **b)** limba-mării *(Iberis umbellata).* BORZA, D. 87; **c)** pungulița *(Thlaspi arvense).* id. ib. 169; (regional) **traistă-goală** = nume dat austrului (HEM 2 139, H IX 234, XI 10, CHEST. IV 85/808) sau crivățului (PAMFILE, VĂZD. 54).

— Pl.: *traiste* și *trăișli, trăisti,* (învechit) *traișe,* (regional) *trăișe, trăiste.* — Și: (învechit și regional) **tráistră, táistră** (CUV. D. BĂTR. I, 304, CIHAC, II, 418, DDRF, TDRG, PAMFILE, I. C. 37, CADE, SCRIBAN, D.) (învechit) **trăinstă, táinstră** (SCRIBAN, D.), (regional) **stráistă** (CIHAC, II, 418, MARIAN, O. I, 296, id. NU. 226, CADE, SCRIBAN, D., ALR I 1 353/576), **strălță** (pl. și *străițe),* **stráită** (ALR I 727/266, 381, ib. 1 127/381, A I 17, II 3, 6, 12, VII 1, 5, 6, 16, 17, 19, IV 3), (Ban. și Olt.) **trácită** (CADE, H XVIII 269, L. COSTIN, GR. BĂN. 204, ALR I 727/840, ib. 784/12, ib. 1 300/12, 24, ib. 1 353/12, 24, ALR SN V h 1 330/2, pronunțat bisilabic), (Ban.) **trăiță** (L. COSTIN, GR. BĂN. II, 196), **stáiță** (ALR I 1 353/118, A I 17), (Olt.) **tráștie** (GL. OLT., pronunțat *-ti-e),* (Dobr.) **tráștie** (ALR I 1 127/984, 986, pronunțat *-ti-e,* pl. *trăștii,* ib.), **tráste** (ib. 1 127/980), **strîáță** (ib. 1 353/295) s. f.

— Cf. alb. t r a s t ë, t r a j s t ë.

TRÁISTĂ[2] s. f. v. **straste.**

TRÁISTRĂ s. f. v. **traistă[1].**

TRAITORÎE s. f. (Invechit, rar) Trădare **(2)**. *Mulți din cei ce rîvnea a crăi... au urmat a face răsvlătiri și traitorii craiului* . VĂCĂRESCUL, IST. 279.
— Pl.: *traitorii.*
— Cf. it. **traitore.**

TRÁIȚĂ s. f. v. **traistă**[1].

TRAIVÁN s. n. v. **tramvai.**

TRAJÉCT s. n. v. **traiect.**

TRAJECTÓRIE s. f. v. **traiectorie.**

TRAJECȚIÚNE s. f. v. **traiecțiune.**

TRAJÉT s. n. v. **traiect.**

TRAJETÓRIE s. f. v. **traiectorie.**

TRALALÁ interj. **1.** Cuvînt care redă cîntatul din gură sau înlocuiește cuvintele (necunoscute ale) unei melodii. Cf. CADE, SCRIBAN, D., BL XII, 68, DL, DM, DEX. *Uiuiu și tralala Mă cunoaște mîndra mea.* PAMFILE, C. Ț. 304. ◇ Expr. (Adjectival) **A fi cam tralala** = a fi cam zăpăcit, a fi cam aiurit. Cf. BL XII, 68, DL, DM, DEX.

2. (Rar) Cuvînt care redă surpriza în fața unei bucurii sau a unui necaz. Cf. SĂGHINESCU, V. 107.
— Scris și: *tra-la-la.* SĂGHINESCU, V. 107, ȘĂINEANU, D. U.
— Onomatopee.

TRALALÉLA adv. (În expr.) **A umbla tralalela** = a umbla haimana, a umbla haihui. Cf. CADE, BL XII, 68, I. CR. VII, 51. **A vorbi tralalela** = a vorbi alandala, a vorbi aiurea. Cf. ALR SN V h 1 477/172.
— Contaminare între **tralala** și **lela.**

TRALAVÁLA interj. (Prin sud-estul Transilv.; în loc. adv.) **De-a tralavala** = de-a rostogolul, de-a berbeleacul, de-a tumba. Cf. PĂCALĂ, M. R. 197, ALR I 367/125.
— Formație expresivă.

TRAM[1] s. n. v. **dram.**

TRAM[2] s. n. v. **tream.**

TRÁMĂ[1] s. f. (Prin Ban. și vestul Transilv.) **1.** Bătătură, bătaie. Cf. ANON. CAR., LB, PUȘCARIU, ET. WB., ALRM SN I h 313/310, A I 36.

2. Urzeală. POLIZU, ALEXI, W. *Firele puse de urzoi se numesc „urzeală" sau „tramă", iar firele trase cu ajutorul suveicii se numesc „bătaie".* PRIBEAGUL, P. R. 96.

3. Fuior (din care se face urzeala sau bătătura). *Cîntă cucul, pupăza, C-a pus și mîndra pînza. Da pupăza-i mincinoasă, Că trama mîndrei nu-i toarsă.* F (1885), 307, cf. A I 13, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 35, 36, TEAHA, C. N. 275.

4. Cilți. Cf. REV. CRIT. IV, 340, CL 1971, 77, A I 24, 26, 34. *Tramă să zîce la ĉe rămîne în d'inț la t'ept'ine prima dată.* TEAHA, C. N. 275.
— Lat. **trama.**

TRÁMĂ[2] s. f. **1.** Bătătură, bătaie. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U. *Firele fine de organsin și trama au finețea... 11—22 denieri.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 48. *Materialul așa cum este tras de pe gogoși se numește mătase crudă... Ea poate servi în unul din două scopuri: a) pentru țesături (organsin pentru urzeli; tramă pentru bătătură).* id. ib. 497, cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

2. Fig. Plan ascuns, intrigă, uneltire. *Monstru cumplit, cu fața ca sufletu-i de slută, În trame sîngeroase gîndirea-i e pierdută.* ALECSANDRI, P. III, 300, cf. ȘĂINEANU, D. U., DL, DM, DN[2], DEX.

3. Fig. Acțiune, subiect al unei opere literare; intrigă, fabulație. *Toată trama de mister a filmului e bazată pe acest mic eveniment.* CONTEMP. 1957, nr. 571, 4/4. *Aceasta ar fi trama, completată cu un episod liric.* ib. 1966, nr. 1 004, 5/2. *Avea în cap, gata, cuvînt cu cuvînt, toată trama povestirii.* V. ROM. septembrie 1970, 65. *Trama unei tragedii.* M. D. ENC., cf. DEX.

4. Fig. Fundal, fond; schelet. *În arhitectura hotelurilor..., pe o tramă comună de logii tratate în casete identice, s-a cîștigat o anumită impresie de inedit.* CONTEMP. 1966, nr. 1 033, 7/4.
— Pl.: *trame.*
— Din fr. **trame.**

TRAMBALÁ vb. I. Tranz. și refl. (Familiar) A (se) deplasa de colo pînă colo (fără rost). *Ea n-are cupeu să se trambaleze pe ulița mare, în fiecare zi, la același ceas.* C. PETRESCU, O. P. I, 227, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.
— Prez. ind.: *trambalez.*
— Din fr. **trimbaler.**

TRAMBALÁRE s. f. Acțiunea de a (se) trambala și rezultatul ei. Cf. DM, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *trambalări.*
— V. **trambala.**

TRAMBOLÍNĂ s. f. v. **trambulină.**

TRAMBULÍNĂ s. f. Aparat ajutător care servește la ușurarea executării unei sărituri în gimnastica sportivă. *Tot loc să ai de suit, că te arunc-ă trambulina.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Învățam... salturi mortale la trambolină.* BRĂESCU, A. 246, cf. SCRIBAN, D., DL, M. D. ENC. (Prin analogie) *Am apucat o cracă. Trambulina ei vioaie m-a cocoțat în prastia copacului.* KLOPȘTOCK, F. 293. ◇ Fig. *De mult visa Tiberie un loc în arena parlamentară. Ah, ce mai trambulină...! Să se vadă el odată acolo, ș-apoi las' pe dînsul.* VLAHUȚĂ, O. A. 221. *În unele locuri știința e o trambulină de parvenire arivistă.* RALEA, S. T. III, 133. ◇ Expr. **A servi** (cuiva) **de trambulină** = a ajuta pe cineva să parvină (mai ales în politică). Cf. SCRIBAN, D. ✦ Instalație specială, ridicată pe un postament, la o anumită înălțime, prevăzută cu un dispozitiv de care se fixează o scîndură elastică și servind pentru sărituri artistice în apă. Cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Se simțea ca un înotător... care, pentru prima dată în viața lui, trebuie să sară de pe o trambulină înaltă.* GALAN, B. I, 261. *Se aruncă în aventură cu ochii închiși, cum te arunci în piscină de pe o trambulină înaltă.* VINEA, L. I, 152, cf. DL, DM, DN[2]. *Aș fi mers la ștrand..., să înot ori să plonjez măcar o dată de pe cea mai înaltă trambulină.* V. ROM. iulie 1970, 8, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Și în sintagma *trambulină de schi*, M. D. ENC.) Instalație sportivă în forma unei pante, servind la executarea săriturii în lungime cu schiurile. *Schiorii se azvîrlă de pe trambuline în vid.* BOGZA, C. O. 58, cf. DL, DM, DN[2], DEX.
— Pl.: *trambuline.* — Și: (rar) **trambolină, trampolină** (TDRG), **tramplină** (id. ib.) s. f., **trampolín** (SCRIBAN, D.) s. n.
— Din germ. **Trampoline,** it. **trampolino.**

TRAMCÁL s. n. v. **tramcar.**

TRAMCÁR s. n. Vehicul tras de cai, folosit odinioară în orașe pentru transportul în comun. *Vagoane de tramvai galbene și albastre, trameare, trăsuri boierești, căruțe.* CARAGIALE, O. I, 278. *M-am gîndit să mă duc... să mă cufund în grămadă — în tramcar.* id. ib. VII, 247, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *O fotografie ni-l reprezintă... pe capra unui uriaș tramcar de excursioniști.* CĂLINESCU, C. O.

209. *Trecea... tramcarul lui Toma Blîndu, ducînd lumea la Moși.* PAS, Z. I, 18, cf. DL, DM, DEX.

— Pl.: *tramcare.* — Și: **trancár** (SCRIBAN, D.), (formă coruptă) **trameál** (L. ROM. 1967, 245, HRISTEA, P. E. 218) s. n.

— Din engl. **tram-car.** — **Trameal,** prin apropiere de *cal.*

TRAMENTÍN s. n. v. **terebentină.**

TRAMÍNER s. m., s. n. **1.** S. m. (Și în sintagma *traminer roz,* LTR²) Viță de vie originară din Germania, cu ciorchini cilindrici, boabe mici, roz, cultivată pentru producerea vinurilor superioare de masă. Cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. S. n. Vin obținut din traminer **(1).** Cf. DN², DEX.

— Din germ. **Traminer.**

TRAMONTÁN, -Ă s. n., s. f. (Învechit) **1.** S. n., s. f. Vînt care bate dinspre nord. *Cînd începe-a bate vîntul, Pare că piere pămîntul; Suflă vara tramontanul, Să răstoarne Bărăganul.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 11, cf. COSTINESCU, ALEXI, W.

2. S. f. art. (Și adjectival; în sintagma *steaua tramundana)* Steaua polară. COSTINESCU. *Precum să-ntîmplă noaptea unuia corăbier, Trebuie cînd poartă cîrma să se uite tot la cer Și la steaua tramundana foarte aminte să ia, Ca unde va vrea să meargă să se-ndrepteze prin ea.* PANN, E. II, 37/14.

— Și: **tramundána** s. f. art.

— Din it. **tramontana, tramontano,** fr. **tramontane.** — **Tramundana** < ngr. τραμουνδάνα.

TRAMP s. n. (Nav.) Cargobot care nu face curse pe o linie regulată, ci spre orice port pentru care găsește marfă de transportat. LTR², cf. L. ROM. 1966, 90, 91, DN².

— Pl.: *trampe* și *trampuri.*

— Din engl. **tramp.**

TRAMPALÍU, -ÍE adj. (Prin vestul Munt.; despre oameni) Zăpăcit, aiurit. Cf. TOMESCU, GL., LEXIC REG. 99.

— Pl.: *trampalii.*

— Etimologia necunoscută.

TRAMPÁT, -Ă adj. (Învechit, rar; despre o marfă) Cu care s-a făcut schimb în natură. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *trampați, -te.*

— **Trampă**[1] + suf. *-at.*

TRÁMPĂ[1] s. f. (Învechit și regional) Schimb în natură, t r o c[1]; p. e x t. schimb de obiecte. *Vîndurăm vreo cîțăva marfă cu bani pește și mai făcurăm și trampă cu alte mărfuri de p-acolo.* GORJAN, H. II, 29/21, cf. POLIZU, CIHAC, II, 624, COSTINESCU. *Hai să facem treampa: dă-mi carul și na-ți boii.* CREANGĂ, P. 40, cf. DDRF. *Haide trampa cu hainele.* ap. TDRG, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ȘIO II[1], 365, ALEXI, W. *Au făcut treampa: copiii s-au dus cu paralele, iar băiatul nostru a apucat drumul înainte cu mîțișorul.* PAMFILE, ap. CADE, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. ◇ E x p r. (Familiar) **A-i face** (cuiva) **trampa = a)** a ajuta pe cineva în realizarea unui scop, a-i mijloci cuiva o afacere. Cf. UDRESCU, GL. *Ți-au făcut trampa la cooperativă, ești numit.* id. ib.; **b)** a-i aranja, a-i mijloci cuiva o întîlnire, o relație. *Ți-am făcut trampa cu Vica.* id. ib.

— Pl.: *trampe.* — Și: (Mold.) **treámpă** s. f.

— Din tc. **trampa.**

TRÁMPĂ[2] s. f. (Adesea peiorativ) Fel, soi, teapă; categorie. *La fereastră erau cîțiva coconași de trampa lui.* LĂCUSTEANU, A. 127. *Deasupra lor, și dintre ei, și tot de trampa lor, dar cu mai mari eforturi, mai norocos ori mai viclean, izbutește să se ridice cîte unul.* VLAHUȚĂ, O. A. 211. *Numai cei ce sînt în curentul lucrului pot ști... cît rău face unui artist, de orice trampă ar fi, această încordare neîntreruptă.* REV. NOUĂ, I, 118, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Ziua săvîrșea scamatorii... Sara, jumulea giscănașii în cafenele din preajma gării — împreună cu tovarășii de aceeași trampă.* SADOVEANU, O. XII, 673. *La nunțile țărănești se ivesc oratori în versuri de aceeași trampă, care țin discursuri cît mai lungi.* id. ib. XX, 47.

— Din fr. **trempe.**

TRÁMPING s. n. (Nav.) Navigație efectuată de un tramp. Cf. LTR², L. ROM. 1966, 90, DN².

— Din engl. **trampling.**

TRAMPLÍNĂ s. f. v. **trambulină.**

TRAMPOLÍN s. n. v. **trambulină.**

TRAMPOLÍNĂ s. f. v. **trambulină.**

TRÁMȚĂ s. f. v. **zdreanță.**

TRAMUNDÁNA s. f. art. v. **tramontan.**

TRAMVÁI s. n. Mijloc de transport în comun, folosit în interiorul orașelor și constînd din unul sau din mai multe vagoane care circulă pe șine, cu tracțiune electrică (în trecut și cu tracțiune animală). *Trăsurile cu coșul ridicat, tramvaiurile grele și zgomotoase, căruțele hodorogite circulau înghesuindu-se.* BACALBAȘA, S. A. I, 171. *Ele iau tramvaiul, care trece chiar pe lîngă casa lui Matei.* SP. POPESCU, M. G. 47, cf. PHILIPPIDE, P. 162. *Strada frumoasă și dreaptă... Prin mijlocul ei șine de tramvai.* SANDU-ALDEA, D. N. 33, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *La colțul unei străzi așteptau mai mulți un tramvai.* BACOVIA, O. 235. *Un tramvai se-ntoarce de la gară.* MINULESCU, VERS. 196. *Mi-am pus geamantanu-n tramvai Și-abia am ajuns pîn-acasă.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 47. *Afară alt tramvai duruie pe sub fereastră.* C. PETRESCU, C. V. 264. *În jurul meu trecea lume peste lume,... tramvaie supraîncărcate, pe care le urmăream cu ochii.* BRĂESCU, A. 170. *Ai nevoie să umbli pe o stradă, să vezi lume, să auzi un clopot de tramvai.* SEBASTIAN, T. 165. *„Diavolul" nu fusese călcat nici de tramvaie, nici de automobile; venea cu pași domoli.* TEODOREANU, M. II, 56. *Ne întoarcem către Amsterdam printre așezările lineare, canaluri, rigole, punți..., trenuri, tramvaie.* SADOVEANU, O. IX, 283. *La fiecare pas ocolim... noi linii de tramvai subteran, explozii de dinamită și perforatoare.* BART, S. M. 42, cf. SCRIBAN, D. *Între acestea, cu uruit de fierărie, sosește tramvaiul.* BOGZA, A. Î. 244. *Nu avea nevoie să-și piardă vremea cu tramvaiele.* STANCU, R. A. IV, 403. *Găsi un tramvai care se retrăgea la depoul de pe șoseaua Ștefan cel Mare.* BENIUC, M. C. I, 347. *Pe creasta dealului trecea de-a latul un tramvai.* VINEA, L. II, 291. *Au stat o zi, două, înfricoșate au privit străzile, tramvaiele.* VINTILĂ, O. 42. *Acum coboară, Deschid ziarul așteptînd tramvaiul.* s februarie 1960, 9, cf. DN². *La un tramvai într-o direcție opusă cartierului său.* V. ROM. octombrie 1964, 93. *Să nu mai vii acolo, dacă vrei, așteaptă-mă la tramvai.* ib. noiembrie 1969, 11. *Degajăm împreună linia tramvaiului.* ib. august 1970, 6, cf. M. D. ENC., DEX. *Sună goarna pentru ceai — Eu cu gîndul la tramvai, Care pleacă undeva, Departe de mîndra mea.* FOLC. MOLD. II, 190.

— Pl.: *tramvaie* și (învechit) *tramvaiuri.* — Și: (învechit) **tramvéi** (ALEXI, W.), **tranvái** (SCRIBAN, D.), (regional) **tralván** (CADE, SCRIBAN, D.), **trălván** (L. COSTIN, GR. BĂN. 204) s. n.

— Din engl. **tramway,** fr. **tramway.**

TRAMVAÍST s. m. Persoană aflată în serviciul transportului în comun cu tramvaiul. Cf. IORDAN, L.R.A. 251. *În jurul depoului se aflau cîteva circiumi la care tramvaiștii făceau... stații.* PAS, Z. IV, 225, cf. DN², DEX.

— Pl.: *tramvaiști.*

— **Tramvai** + suf. *-ist.*

TRAMVÉI s. n. v. **tramvai.**

TRAMVERSÁ vb. I v. **traversa.**

TRAMVERSÁRE s. f. v. **traversare.**

TRANÁ s. f. v. **trahana.**

TRANC[1] interj. **1.** Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură puternică și bruscă, de o cădere, de o trîntitură etc. V. t r o n c[1]. *Spînul face tranc! capacul pe gura fîntînei.* CREANGĂ, P. 205, cf. SĂGHINESCU, V. 107. *Zăvorul face tranc! Și... domnul Niță deschide ușa.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 153, cf. DUMITRAȘCU, STR. 18, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Așteaptă pînă se îmbată bine și odată face: tranc... capacul deasupra lui.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 9. *Olariu... numai face tranc capacul la fîntînă și se pune deasupra.* VASILIU, P. P. L. 55. *Cînd a vînt cu al rînd dă farfurii, să le schimbe, cînd i-a văzu p-ăia toți, tranc, le-a trînti jos și fugi!* O. BÎRLEA, A. P. I, 166. ◇ (Cu valoare verbală) *O atitudine demnă... pînă la un moment dat, știi, colea, cînd i-o veni bine, la o chestie arzătoare; ș-atunci — tranc un discurs lucrat cum știe el.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 225. *Iețele, momițele, tranca fedeleșele* (Punga cu banii). TEODORESCU, P. P. 160, cf. IASCU, C. 79. ✦ Cuvînt care imită zgomotul produs de mecanismul unei arme de foc cînd se apasă pe trăgaci. V. t r a c[1]. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. ✦ (Repetat; cu valoare verbală) Cuvînt care imită un zgomot ritmic. Cf. SCRIBAN, D. *Tranca-tranca iețele, Dragi-mi-s oițele, Cînd le ies cornițele.* UDRESCU, GL. *Tranca, tranca-ntre picioare, Hîrpa, hîrpa pe spinare* (Stativele). GOROVEI, C. 354.

2. (Regional; repetat) Cuvînt care imită sunetul unui clopot; bang. Cf. ALR I 353/394, 590, 595, 764, 772, 837.

— Și: **tránca,** (regional) **troanc** (ALR I 353/592), **troan** (ib. 353/542) interj.

— Onomatopee.

TRANC[2] s. n. v. **trinc.**

TRÁNCA interj. v. **tranc**[1].

TRÀNCA-FLEÁNCA interj. v. **treanca-fleanca.**

TRANCAFÚSE s. f. pl. v. **catrafuse.**

TRANCALĂU, -ĂIE s. m. și f. v. **trăncănău**[2].

TRANCANÁ s. f. (Regional) **1.** Vorbă goală, vorbă de nimic; palavră. *D-aste vorbe d-ale tale, gogoșele, trancanale, Sîntem sătui de ajuns.* PANN, P. V. III, 95/8, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

2. (La pl.) Lucruri casnice mărunte (îngrămădite sau aruncate în dezordine); catrafuse, (regional) trancote **(2).** *Toate își aveau vătaful lor: tacîmurile mesei, trăncănăile de la bucătărie, așternuturile.* ISPIRESCU, L. 390, cf. DDRF, REV. CRIT. IV, 85, GHEȚIE, R. M., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Mai am acolo boarfe și trăncănăi și trebuie să mă gîndesc să văd unde le duc.* STANCU, R. A. IV, 18, cf. RĂDULESCU-CODIN, I. CR. XI, 94. *Răscolește toate trancanalele din casă, nimic!* MUSCEL, 61. *Hai să adunăm ale trăncănăi de pe afară,... că mie mi se pare că la noapte o să ningă.* PAMFILE, VĂZD. 12. ✦ (Prin nord-estul Olt.; la pl.; în forma *trăncănăi*) Toate vasele (de pămînt) ale unei gospodării. Cf. MAT. DIALECT. I, 237.

3. (În forma *trăncăna*) Numele unui dans popular (Viilę — Medgidia). Cf. H II 245.

— Pl.: *trancanale.* — Și: **trăncănă, trăncănăie** (BARCIANU, TDRG, I. CR. XI, 94, pl. *trăncănăi*), **trîncănăie** (DDRF), **trăncălăie** s. f., **trîncănăle** (REV. CRIT. IV, 85) s. f. pl.

— Cf. t r a n c[1], t r ă n c ă n i.

TRANCÁR s. n. v. **tramcar.**

TRANCARÁ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Haimana. LEXIC REG. II, 32.

— Pl.: *trancarale.*

— Formație expresivă.

TRÁNCĂ s. f. v. **droangă.**

TRANCHÉT s. n. v. **trinchet.**

TRANCHI s. n. v. **trinc.**

TRANCHÍL, -Ă adj. (Franțuzism rar) Liniștit, calm. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W.

— Pl.: *tranchili, -e.*

— Din fr. **tranquille.**

TRANCHILITÁTE s. f. (Rar) Stare de liniște, de calm. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Din fr. **tranquillité.**

TRANCHILIZÁ vb. I. T r a n z. și r e f l. (Rar) A (se) liniști, a (se) calma. Cf. COSTINESCU.

— Scris și: *tranchilisa.* ib. — Prez. ind.: *tranchilizez.*

— Din fr. **tranquilliser.**

TRANCHILIZÁNT, -Ă adj. (Și substantivat, n.) (Medicament) care reduce starea de tensiune psihică, frica, reacțiile psihomotorii, echilibrează afectul și determină o stare de calm, de indiferență; calmant. Cf. COSTINESCU, DN[2], D. MED., DEX.

— Scris și: *tranchilisant.* COSTINESCU. — Pl.: *tranchilizanți, -te.*

— Din fr. **tranquillisant.**

TRÁNCOTĂ s. f. (Regional) **1.** Vorbă de haz, glumă; poznă, ghidușie. Cf. LB, POLIZU, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CABA, SĂL. 93. ✦ (La pl.) Vorbe răstite. COMAN, GL.

2. (La pl.) Obiecte mărunte de tot felul (mai ales casnice); calabalîc, catrafuse, trancanale **(2).** *Se întîlnirăcu un cioban care mergea cu un măgar cu trancote d-ale stînei și cu o saricătrențoasă pe dasupra.* REV. CRIT. I, 92, cf. L. COSTIN, GR. BĂN., NOVACOVICIU, C. B. I, 21, COMAN, GL., com. din ORAVIȚA și din TIMIȘOARA. ✦ Lucru de nimic, nebăgat în seamă. Cf. POLIZU, DDRF.

— Pl.: *trancote.* — Și: **treáncote** s. f. pl. DDRF, SIMA, M. 184.

— Cf. t r a n c[1], t r ă n c ă n i.

TRANDADÁ s. f. Unealtă cu care se pescuiește trăgîndu-se pe fundul apei, făcută dintr-o plasă sau dintr-un sac a cărui gură se poate închide; tîrîtoare, prostovol. *Unul din instrumentele cele mai curioase pe cari le avem la Dunăre este trandadaia, pe care pescarii noștri au adoptat-o abia în timpurile din urmă de la pescarii sîrbi.* ANTIPA, P. 523, cf. 45, 394, 524, ATILA, P. 120, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Pescar în ape dulci, în fluvii, cu trandadale.* NOM. PROF. 17, cf. SCRIBAN, D., DM.

— Pl.: *trandadale.* — Și: **trandadáie** s. f., (Mold.) **trandavái** (SCRIBAN, D.) s. n.

— Etimologia necunoscută.

TRANDADÁIE s. f. v. **trandada.**

TRANDAFÍL s. m. v. **trandafir.**

TRANDAFILÍU, -ÍE adj. v. **trandafiriu.**

TRANDAFÍR s. m. **1.** Nume dat unor arbuști spinoși din familia rozaceelor:

a) Arbust din familia rozaceelor, cultivat în scopuri decorative, cu flori albe, galbene, roșii sau roz, plăcut mirositoare, folosite în industria parfumurilor sau în medicină; roză **(1),** (regional) rug[1] **(2),** rujă *(Rosa);* p. r e s t r. floarea acestui arbust. *Zic unii și trandafir.* ST. LEX. 173r[1]/17. *Miroseațe scumpe mirosînd mai frumos decît trandahirul și decît tămîia.* DOSOFTEI, V. S.

octombrie 65^{v}/3. *Îndată pre svî[n]ţ[u]l... bătu cu toiage de trandafiri.* id. ib. noiembrie 100^{r}/22. *Aşternuturi luminoase cu împistrituri înflorite, împrejur trandafiri răvărsaţ[i].* BIBLIA (1688), 355^{2}/43, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 242. *Leacul la boală îi este: floare de trandafir şi rădăcină de bujoru şi tămîie albă, să le mestece la un loc* (a. 1750). GCR II, 67/22. *Ca un trandafir ai înflorit.* MINEIUL (1776), 105^{v2}/7, cf. COTEANU, PL. 22. *Oh! cîţi trandafiri miroasă Cu foi rumene frumoasă.* BĂRAC, ap. GCR II, 176/15, cf. CALENDARIU (1814), 91/13, CLEMENS, DRLU, LB. *Pe-o lege dată şi scaiul şi trandafirul răsar şi cresc totodată.* CONACHI, P. 258. *Rosa la noi se numea rujă pînă ce au venit grecii şi i-au zis trandafir.* NEGRUZZI, S. I, 101, cf. BARONZI, L. 146, COSTINESCU. *Dîndu-şi trestia-ntr-o parte, Stă copila lin plecată, Trandafiri aruncă roşii Peste unda fermecată.* EMINESCU, O. I, 72. *Boboc de trandafir din luna lui mai.* CREANGĂ, P. 276. *Numai un stuf de trandafiri mai era înfrunzit.* ISPIRESCU, L. 77. *Sfinxi pe socluri de-alabastru... S-odihnesc cu moliciune printre flori de trandafir.* MACEDONSKI, O. I, 103, cf. BARCIANU. *Un trandafir în văi părea.* COŞBUC, P. I, 57, cf. GRECESCU, FL. 215, ALEXI, W. *Doar roua de pe trandafiri E lacrimi de-ale noastre.* GOGA, POEZII, 9. *Se frînge umbra-nduioşată pe-alocuri unde trandafirii S-aprind prin crengi.* ANGHEL, Î. G. 33. *Gospodinele române au deosebită grijă de a strînge de cu vreme plante mirositoare pe cari apoi le păstrează uscate în casă... Printre acestea sînt... petale de flori de trandafir.* PAMFILE, I. C. 248, id. DUŞM. 271. *Nişte trandafiri zdrenţuiţi umpleau un colţişor întreg.* GALACTION, O. 40. *Destul slăvirăţi numai trandafirii.* VOICULESCU, POEZII, I, 18, cf. DS. *Sub umbra unui trandafir agăţător, încărcat cu zeci de buchete înflorite, Margareta se odihnea.* P. CONSTANT, R. 102. *Albi, trandafirii-n floare întreabă toţi de tine.* PILLAT, P. 80. *Mirosind trandafirul suav, Mă gîndesc la ceva veşnic şi grav.* CĂLINESCU, L. L. 72. *Albi pe fruntea ta-şi deschid subţirile pleoape Trandafirii.* BLAGA, POEZII, 35. *Se afla în grădină şi tundea trandafirii.* VINEA, L. I, 103. *Auzi uşa deschizîndu-se şi văzu intrînd înăuntru un braţ de tufe de trandafiri albi şi roşii.* V. ROM. noiembrie 1964, 52. *Necunoscutul... ţinea între degete un trandafir galben.* BARBU, PRINC. 34. *Am curte curată, cu nuci umbroşi, grădină cu meri şi cu trandafiri.* V. ROM. februarie 1969, 6. *Neică, pe mormîntu teu, Să răsare trandahirii Şi pe mormi[n]ţelu meu Să răsaie rosmarinii. Rosmarinu să se-ntinză, Trandahiru să-l coprinză.* MAT. FOLK. 316. *Trandasir, crîngă pkestriţă, Strigă badea la portiţă Să-i duc apă şi guriţă.* T. PAPAHAGI, M. 26, cf. ALR I 1 909. *Trandafir roşu-n fereastră, Nu face umbriţă-n casă, Că badea scrie la masă.* ANT. LIT. POP. I, 139. *Prin grădină se uita, Doi trandafiri că-mi zărea.* BALADE, III, 85. *Trandafir bătut de vînt, Te lăsai, neică, plîngînd.* FOLC. TRANSILV. I, 17. *Ce-ai în poală, Mărioară? — Trandafiri şi tămîioară, Cu miros ce te omoară!* FOLC. MOLD. I, 101. *De departe trandafir, De aproape borş cu ştir.* Cf. CADE, ZANNE, P. I, 156. *Trandafirul cu cît mai frumos, cu atît mai puţin ţine* (= frumuseţea e trecătoare). id. ib. 297. *Nici un trandafir fără spini* sau *fără ghimpi.* Cf. CADE, ZANNE, P. I, 296. *În locul trandafirului a pus urzică.* id. ib. IX, 532. ◇ (Ca termen de comparaţie) *De voieşte măriia sa maiorul să vază scrisoarea lui... zugrăveşte slovele lui ca trandafirti.* KOTZEBUE, U. 43^{r}/10. *A ta faţă... ca trandafirul în roua de dimineaţă... au zimbit.* CONACHI, P. 100. *Prin ei curge rumenirea, mîndră ca de trandafiri Şi zăpada viorie din obrajii tăi subţiri.* EMINESCU, O. I, 83. *Purtat între dantele de-ofiţeri muiaţi în fir, Mă plimbam din braţe-n braţe, fraged ca un trandafir.* MACEDONSKI, O. I, 72. *Faţa lui ca trandafirul, Trupul lui ca rosmarinul.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 39. *Giungeţi veseli şi frumoşi Ca trandafirii cei roşi.* PAMFILE, CR. 70. *Să fii, Gruio, sănătos, Ca un trandafir frumos.* BALADE, I, 377. ◇ Fig. *Învaţă... cum poate limba ca să vearse din rost cuvinte, nu cuvinte, ci mărgăritariu, nu glasuri, ci trandafiri.* MOLNAR, RET. 13/12. *D-na N..., avînd pe fruntea ei o coroană de vro 55 (cel puţin) de trandafiri, cam bătuţi de brumă.* ap. TDRG. *Şi-nfloreau văzduhu-n drum Negri trandafiri de fum.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 164. (Simbolizînd imbujorarea) *Roua trandafirilor carii pre obrăzul Helgii se deşchidea.* CANTEMIR, IST. 106. [Gerul] *pe feţe de copile înfloreşte trandafiri.* ALECSANDRI, P. III, 12. *Trandafirii înfloresc pe faţa ta.* EMINESCU, P. L. 124. (Simbolizînd frumuseţea) *Aici nu văd decît un trandafir îmbobocit...,* *domnişoara Lina.* ALECSANDRI, T. 873. *Eram luger după masă, Trandafir roşu-n fereastră.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 177. *Badeo, trandafir cu rouă, Nu ţinea calea la două.* FOLC. TRANSILV. II, 223. *Negru, negru cîte-on fir, Faţa lui on trandafir.* FOLC. MOLD. I, 42. ◇ *Trandafir de dulceaţă* (sau *trandafir de rusalii, trandafir de grădină, trandafir chitat, trandafir oltănit, trandafir roşu*) = trandafir cu flori roşii, din ale cărui petale se face dulceaţă *(Rosa centifolia, Rosa rugosa).* Cf. COTEANU, PL. 22, BRANDZA, FL. 42, GRECESCU, FL. 216, BIANU, D. S., BORZA, D. 149. *Trandafir de lună* sau *trandafiri bulgăreşti* = arbust din familia rozaceelor, originar din Siria, cu flori albe sau roşii, din care se extrage uleiul de trandafir *(Rosa chinensis, Rosa damascena).* Cf. BRANDZA, FL. 42, BIANU, D. S., BORZA, D. 149. *Trandafir agăţător* (sau *trandafir urcător, trandafir japonez urcător, trandafir mult în coadă, trandafir de pădure, trandafir chitat, trandafiri tăfălogi*) = grătăraş *(Rosa multiflora).* BORZA, D. 149. *Apă de trandafir* = esenţă de trandafir **(1).** *Pune apă de trandafir* (a. 1750). GCR II, 46/10, cf. LB, DDRF, BARCIANU, BIANU, D. S. *Unele gospodine chiar... fac şi ape mirositoare, precum apa de trandafir, punînd petale de aceste flori în apă şi lăsîndu-le apoi acolo, pînă apa fură tot mirosul de petale.* PAMFILE, I. C. 248. *Apa de trandafir e bună de spălat la ochi.* VOICULESCU, L. 282. *P-a mai mică s-o stropim Cu apă de trandafir De la neica Constantin.* FOLC. MOLD. I, 102. *Oţet de trandafir* v. oţet. *Ulei de trandafir* v. ulei. *Lemn de trandafir* = lemn al unui arbore din America de Sud, din care se fac mobile de lux, lambriuri etc. *Într-însa era o altă cutie din lemn de trandafir.* D. ZAMFIRESCU, A. 75. [Cameră] *cu pereţii îmbrăcaţi în lemn de trandafir.* V. ROM. mai 1969, 17. ◇ Loc. adj. **De trandafir** = asemenea trandafirului (ca frumuseţe sau culoare). *Se cunoaşte, Floricico, că pe-aici a mers botişorul tău de trandafir şi dinţişorii tăi de şoricuf.* HOGAŞ, M. N. 18. *Chica ta-i numai de-un fir, Buzele de trandafir.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 21. *Bade, trup de trandafir, Lasă-mă să rup un fir!* id. ib. 74, cf. RETEGANUL, P. P. 51. *Cine taie lemne-n faţă? — Taie badea, chică creaţă, Chică creaţă cîte-un hir, Gura lui de trandahir.* MAT. FOLK. 1 051. ◇ Expr. **A şedea pe trandafiri** = a duce o viaţă comodă, fără neplăceri şi eforturi. Cf. SCRIBAN, D. ◇ Compuse: **trandafir-de-munte** = smirdar *(Rhododendron kotschyi).* Cf. BRANDZA, FL. 336, GRECESCU, FL. 218, CADE, BORZA, D. 147, com. din SÎNGEORZ BĂI — NĂSĂUD; **trandafir-de-cîmp** = păducel *(Crataegus oxyacantha).* Cf. ŞEZ. XV, 64; **trandafir-galben** = teişor *(Kerria japonica).* CADE, BORZA, D. 92; **trandafir-de-iarnă** = **a)** boz *(Sambucus ebulus).* CONV. LIT. XXIII, 1 057; **b)** spînz *(Helleborus niger).* BORZA, D. 82; **trandafir-de-baltă** sau **trandafirul-broaştelor** = busuiocul-cerbilor *(Mentha pulegium).* id. ib. 111; **trandafirul-broaştei** = **a)** cervană *(Lycopus exaltatus).* id. ib. 103; **b)** izmă *(Mentha longifolia).* id. ib. 110; (Zool.) **trandafir-de-mare** = actinie *(Actinia).* DL, DM.

b) (Şi în sintagmele *trandafir sălbatic,* CONV. LIT. XXIII, 1 057, CADE, BORZA, D. 149, H X 198, ALR SN III h 630, ALRM SN II h 435, *trandafir de cîmp,* CADE, BORZA, D. 149, ALR SN III h 630/520, ALRM SN II h 435/520, *trandafirul cîmpului,* ALR SN III h 630/95, ALRM SN II h 435/95, *trandafir pitic,* CONV. LIT. XXIII, 1 057, CADE, *trandafir de munte,* CONV. LIT. XXIII, 1 057) Măceş *(Rosa canina);* p. restr. floare de măceş. Cf. BRANDZA, FL. 41. *Ea are flori de crîng la sîn Şi-n păr un trandafir sălbatic Şi părul ei de rouă-i plin.* COŞBUC, P. I, 181, cf. N. LEON, MED. 71, BUJOREAN, B. L. 395. *Culegeam odată trandafiri sălbatici.* BLAGA,

POEZII, 28; cf. ALR SN III h 630/29, ALRM SN III h 435/29. ◇ *Trandafir de cîmp* (sau *trandafir mic, trandafir pitic*) = răsură *(Rosa gallica)*. BORZA, D. 149. *Trandafir de munte* = măceș de munte *(Rosa pendulina)*. id. ib.

2. (Bot.; regional) Izmă creață *(Mentha crispa)*. BORZA, D. 110.

3. (Regional) Numele unei hore. Cf. VARONE, D. 150, id. JOC. ROM. N. 130.

4. Cîrnat de porc preparat cu mult ardei iute, piper și usturoi (și uscat). *Era tocmai în sărbătorile Crăciunului, pe cînd trandafirii... sfîrîie în tigăile de pe cărbuni.* GANE, N. II, 21. *Trandafiri usturoieți și slănină de cea subțire... și cu mămăliguță caldă se duc unse pe gît.* CREANGĂ, A. 103, cf. DDRF. *Mațele subțiri vor sluji la umplutul cîrnaților sau trandafirilor.* PAMFILE, CR. 204, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Zăceau alături: brînzeturi..., trandafiri, păstrăvi.* BARBU, PRINC. 17. *Luă... un trandafir de porc încolăcit și-l puse pe masă.* V. ROM. august 1969, 20, cf. M. D. ENC., H II 119, CIAUȘANU, V. 205, CHEST. VIII 8/12. *Ea a tăiat o bucată de trandafir de porc, a fript-o și a mîncat-o.* ȘEZ. IX, 58, cf. XVIII, 24, ALR I 748, ALR II/I MN 110, 2 801/848, 872, 876, ALR II 4 136/414, 520, 531, 551, 605, 723, 784, 812, 836, 848, 872, 876, 886, 987, com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ. ✦ Cîrnat preparat din tocătură de vită, care se consumă fript la grătar; patrician. *Știa unde se găsea pelinul cel mai bun și unde se frigea trandafirii cei mai gustoși.* GHICA, S. 61, cf. CADE. ✦ (Rar) Ghiuden. SCRIBAN, D. ✦ (Regional) Caltaboș (Zidurile — Găești). ALR I 747/750. ✦ (Regional) Sîngerete (Larga — Iași). ALR SN IV h 1 124/520, ALRM SN III h 943/520.

— Pl.: *trandafiri.* — Și: (regional) **trăndafíl** (COSTINESCU, BORZA, D. 149, ALR I 1 909/576), **trandafíl** (BORZA, D. 149), **tradafír** (BUL. FIL. VI, 140) s. m.

— Din ngr. τριαντάφυλλον.

TRANDAFIRÁȘ s. m. **1.** Diminutiv al lui trandafir **(1)**; trandafirel, trandafiruț. *Semeț trandafiraș, Ce al Mimei îndrăznești Chip să închipuiești, Stăi mai d-o parte.* I. VĂCĂRESCUL, P. 437/2. *Și se duse vesel ca trandafirașul.* PANN, ap. CADE, cf. DDRF, GRECESCU, FL. 214. *Trandafir, trandafiraș, Drag îmi e omul cinaș.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 384, cf. 48. ◇ Loc. adj. **De trandafiraș** = asemenea trandafirului (ca frumusețe sau culoare). *Ungur, ungur, unguraș, Față de trandafiraș.* TEODORESCU, P. P. 489. ◇ Compus: **trandafiraș-de-munte** = smirdar *(Rhododendron kotschyi)*. Cf. GRECESCU, FL. 392, CADE, BORZA, D. 147. ✦ Trandafir de dulceață *(Rosa centifolia)*. BORZA, D. 149.

2. Măceș *(Rosa canina)*. Cf. PASCU, S. 347, PANȚU, PL., CADE. ✦ Răsură[3] *(Rosa gallica)*. BORZA, D. 149.

— Pl.: *trandafirași.*
— **Trandafír** + suf. *-aș.*

TRANDAFIRÉL s. m. **1.** Trandafiraș **(1)**. *Fețele ne-or rumeni, Ca doi-trei trandafirei.* TEODORESCU, P. P. 77. *Trandafir, trandafirel, Haidă, badio, dă-n cortel Și mă sărută-n obraz.* DENSUSIANU, T. H. 161. ◇ Fig. *Bucură-te, clopoțel, Că mai vine-un voinicel, Trandafirel frumușel.* MARIAN, Î. 284.

2. Răsură[3] *(Rosa gallica)*. BORZA, D. 149.

— Pl.: *trandafirei.*
— **Trandafír** + suf. *-el.*

TRANDAFIRÍȘ s. n. (Rar) Loc pe care cresc mulți trandafiri (mai ales sălbatici). Cf. CIHAC, II, 707, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *trandafirișuri.*
— **Trandafír** + suf. *-iș.*

TRANDAFIRÍU, -ÍE adj. **1.** De culoarea trandafirului **(1 a)**; roz **(1)**, roziu, rumen[2] **(3)**, rumeniu, (rar) rozatic, (astăzi rar) pembe **(2)**. *Plămînul la copiii tineri are o față trandafirie.* KRETZULESCU, A. 311/25. *Triandafiriile zori iată că să arată.* PANN, E. III, 39/5, cf. POLIZU. *Stînca Gibraltarului ni se arată închisă cu un brîu de nori trandafirii.* ALECSĂNDRI, O. P. 314, cf. COSTINESCU, LM. *Zărim mai multe figuri rotunde și drăgălașe cu pielița trandafirie.* ODOBESCU, S. I, 385. *Luna... părea ca o cetate sfîntă... cu palate nalte, albe... cu mii de ferestre trandafirii.* EMINESCU, P. L. 20. *Soarele e roșu ca o ghiulea de fier aprinsă și cerul e trandafiriu.* CARAGIALE, O. VII, 96. *Reflexu-i trandafiriu și clar Venea ca să se joace pe sumbrele portreturi.* MACEDONSKI, O. I, 262, cf. MARIAN, CH. 53; DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Un val străveziu, țesut din fire limpezi de lumină trandafirie și cer albastru, acoperea imensitatea solemnă a nesfîrșitului.* HOGAȘ, M. N. 180. *Obrajii erau trandafirii, gura roșie, ochii înviorați.* C. PETRESCU, S. 163; cf. ȘĂINEANU, D. U. *Frusîna... s-a arătat lui Badea cu ochii trandafirii de plîns, așa cum șade bine unei fete.* GALACTION, O. 125. *Pe marginea cărărilor și a livezilor măceșii se preschimbă în candelabre trandafirii și albe.* id. A. 365. *Un reflex trandafiriu învie Singurătatea lumii boreale.* CAZIMIR, L. U. 42. *Lunca... era albă și trandafirie de spuma florilor de cireși și de caiși.* I. BOTEZ, ȘC. 76. *Tocmai... răsărea soarele și luceau ca unși c-o vopsea trandafirie lăstarii tineri din vîrfurile stejarilor.* SADOVEANU, O. V, 531. *Și culese... Scoici trandafirii ursite s-aibă farmec feminin.* PILLAT, P. 47, cf. SCRIBAN, D. *Diaconii cercetează stofele aurite, căptușelile de mătase tare, trandafirie, violetă și solară.* ARGHEZI, B. 27. *Un galantar pus pe una din mesele strîmbe, cu pricomigdale, acadele ..., cîrnați trandafirii.* CAMIL PETRESCU, O. II, 68. *Cățeluța sta așezată pe coadă cu gura căscată și limba trandafirie afîrnînd.* V. ROM. octombrie 1954, 8. *Paloarea ei obișnuită se însuflețea de o văpaie trandafirie.* VINEA, L. II, 176. *Avea ochii mici, obrazul mare, trandafiriu ca șunca proaspătă, mîinile trandafirii și ele.* DEMETRIUS, A. 146. *Nu luminau decît becuri învăluite în marmură trandafirie.* VORNIC, P. 145. *Armăsarul, lăsat slobod, sforăi, încordîndu-și nările trandafirii.* T. POPOVICI, S. 348. *Din conuri poleite curgeau șipuri de vin trandafiriu.* BARBU, PRINC. 141. *Cocorii trandafirii și galbeni.* V. ROM. iulie 1969, 7. *Între numirile vinurilor: cel roș se mai zice și trandahiriu.* H II 251. ◇ (Adverbial) *Și iar pe cer zîmbră trandafirii zorii.* I. NEGRUZZI, S. II, 121. *Prinsul se cumpăni; ochii i se încruntară și partea de sus a feței se coloră ușor trandafiriu subt năvala sîngelui.* SADOVEANU, Z. C. 345. *Portarul deschise niște ochi spălăciți, cu pleoape striate trandafiriu și sterpe.* VINEA, L. I, 33. ✦ (Despre persoane) Cu pielea de culoarea trandafirului **(1 a)**. *Și pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă, Către vreo trandafirie și sălbatică Clotildă.* EMINESCU, O. I, 140. ✦ Fig. Care amintește, care aduce cu mirosul trandafirului **(1 a)**. *Să mai simtă o dată . . . vîntul înmiresmat, trandafiriu, al largurilor.* CAMILAR, N. I, 367. ✦ Feeric. *Toate se învîrteau împrejuru-i într-o lumină trandafirie.* EMINESCU, N. 75. ✦ (Substantivat, n.) Culoare roz. *Trandafiriul caișilor pîlpîia ca un revărsat de ziuă.* I. BOTEZ, ȘC. 78. *Un candel cît o nucă, prin perne de halvale, Dormea-n trandafiriul lui șters și aburit.* I. BARBU, J. S. 31. *Poetul preferă pe vechiul pembe lui trandafiriu și roz.* L. ROM. 1965, 393.

2. Fig. Plin de optimism. *În sufletul nostru licărea dulce zorile trandafirii ale unei lumi fericite.* PĂUNPINCIU, P. 125. *Se mai aflau unii... care erau departe de a împărtăși speranțele în eficacitatea universității pentru prepararea unui viitor trandafiriu.* SBIERA, F. S. 346. *Visările trandafirii de odinioară au prins colbul uitării.* PETICĂ, O. 290. *Nu mai departe decît a doua zi a putut să-și dea seama deslușit ce trandafiriu viitor se întindea negoțului dumisale.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 199. *Un crîmpei de realitate crudă pătrundea în inima lui plină de închipuiri trandafirii.* REBREANU, I. 271. *Nevoind să mă las amăgit de perspectivele trandafirii pe care planul italo-englez le prezintă..., am spus foarte franc părerea mea.* TITULESCU, D. 486. ◇ (Adverbial)

Cînd ieșii de la d-na Rădeanu eram un alt om. Vedeam tot trandafiriu. GANE, N. III, 121. *Îndată văzu existența mai trandafiriu.* Ć. PETRESCU, C. V. 124. *Și vei fi atîta de ferice Cînd îți va zîmbi trandafiriu... propriul tău fiu.* BENIUC, C. P. 52.

— Pl.: *trandafirii.* — Și: (învechit) **triandafiriu, -ie,** (regional) **trandafiliu, -ie** (COSTINESCU) adj.

— **Trandafir** + suf. *-iu.*

TRANDAFIRÚȚ s. m. (Rar) Trandafiraș **(1).** Cf. TDRG, CADE. *Adă și-un trandafiruț, Să fac peană la drăguț.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 165.

— Pl.: *trandafiruți.*

— **Trandafir** + suf. *-uț.*

TRANDAVÁI s. n. v. **trandada.**

TRANDAVÉLĂ s. f. (Regional) Daraveră; încurcătură, ceartă (Valea Hogei — Vaslui). Cf. I., GR. VII, 155.

— Pl.: *trandavele.*

— Cf. d a r a v e l ă.

TRANDEFILE s. f. pl. (Cu sens neprecizat) *1 leg[ă]tur[ă] ață albă de Borosnov... 20 trandefile... 1 leg[ă]tur[ă] călămăr[i]* (a. 1747). IORGA, S. D. XII, 45.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

TRANJÁIE subst. pl. v. **transee.**

TRANJAMÉNTUM s. n. (Învechit, rar) Așezămînt de caritate pentru creșterea copiilor săraci. *Făcut-au ... școale, coleghiumuri nemaipomenite, tranjamentumuri unde să cresc prunci săraci* (a. 1780). IORGA, S. D. XII, 292.

— Pl.: *tranjamentumuri.*

— Etimologia necunoscută.

TRANSALPÍN, -Ă adj. **1.** (Învechit) Transcarpatin. *Năvălind cu străbuni de-ai noștri peste munți, aici descălecă, acum cinci sute de ani și întemeie Principatul „transalpin".* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 5. *Lipsa numelui Daciei-Trajane sau transalpine (astăzi România) nu ne arată ea oare îndestul că chiar din acea epocă această provincie rămăsese independinte?* (a. 1865). URICARIUL, X, 375, cf. BARCIANU. *Acești voievozi transalpini aveau o oaste capabilă să se măsoare cu o armată ungară.* BUL. COM. IST. V, 26, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

2. Care este situat dincolo de munții Alpi. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN², DEX.

— Pl.: *transalpini, -e.*

— Din lat. **transalpinus.**

TRANSASIÁTIC, -Ă adj. Care străbate, care traversează Asia; care se efectuează traversînd Asia. *Înaintarea turcilor în regiunea Mării Negre primejduiește comerțul transasiatic.* OȚETEA, R. 108.

— Pl.: *transasiatici, -ce.*

— Pref. *trans-* + **asiatic.**

TRANSATLÁNTIC, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. Care este situat dincolo de Oceanul Atlantic. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

2. Adj. Care străbate, care traversează Oceanul Atlantic. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DN², DEX.

3. S. n. Vapor care realizează transportul între Europa și America, traversînd Oceanul Atlantic; p. ext. vapor mare. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ca să poată trece la Amsterdam transatlanticele acestea, olandezii deschid stăvilarele cele mai mari din lume.* SĂDOVEANU, O. IX, 282. *În seara aceea sosise un transatlantic al liniei „America — Holand".* BART, S. M. 32, cf. SCRIBAN, D. *La un debarcader din New York așteaptă transatlanticul care mă va transporta către răsărit.* RALEA, O. 151. *El pare acolo, în depărtare, un imens transatlantic, plutind pe suprafața zbuciumată a unui ocean cuprins de furtună.* BOGZA, C. O. 20. *Exilat aci prin cine știe ce decăderi succesive, de care nu scapă nici oamenii, nici caii de curse, nici transatlanticele, dacă nu pier la timp.* VINEA, L. I, 263, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ F i g. *Ca și cum ochii i-ar fi rămas într-un port vag în așteptarea unui transatlantic imens de neguri albastre.* CĂLINESCU, C. N. 12.

— Pl.: *transatlantici, -ce.*

— Din fr. **transatlantique.**

TRÁNSĂ s. f. Stare psihică specială în care se găsește o persoană hipnotizată, deosebită atît de starea de veghe, cît și de cea de somn. *Semnalele au durat numai atît timp cît mediumul s-a aflat în stare de transă și au dispărut complet, cînd acesta s-a deșteptat.* ENC. TEHN. I, 106. *Ei trăiau mai mult din spiritul ipotezei decît pe planul realității, ei creau într-un fel de stare de „transă".* BLAGA, Z. 164. *E de-a dreptul caraghios cînd își ia aere de mediu în transă.* RALEA, S. T. III, 292. *Cine e? se prefăcu el cu o voce depărtată și rece, ca în transă.* BARBU, PRINC. 84, cf. DN². *Cu ochii fixați ca-ntr-o transă hipnotică pe receptorul telefonului.* V. ROM. iulie 1969, 12. *Femeia închidea ochii și rostea ca în transă.* ib. decembrie 1969, 50, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ F i g. *Difuzoarele... continuă să emită un bîzîit uniform de roi în transă.* V. ROM. ianuarie 1965, 186.

— Pl.: *transe.*

— Din fr. **transe.**

TRANSBORDÁ vb. I. T r a n z. A transporta (mărfuri sau persoane) de pe o navă pe alta sau dintr-un tren în altul. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W. *O... casă grecească ce s-a statornicit la Galați a primit de-a dreptul asemenea mărfuri din Marsilia, fără a le transborda în alte corăbii la Constantinopol.* N. A. BOGDAN, C. M. 128, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, IORDAN, L.R.A. 212, SCRIBAN, D., DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX. ◆ I n t r a n z. A schimba trenul sau alt vehicul într-un loc unde circulația pe un drum s-a întrerupt. *Pasajerii din ambele trenuri se vor sui într-unul singur: acesta va porni spre Buftea, se va opri la locul catastrofei și vom transborda.* CARAGIALE, O. I, 294, cf. 295, DEX.

— Prez. ind.: *transbordez.*

— Din fr. **transborder.**

TRANSBORDÁRE s. f. Acțiunea de a t r a n s b o r d a; trecere a mărfurilor sau a persoanelor dintr-un vehicul (tren, navă etc.) în altul în cursul unei călătorii (de obicei din cauza întreruperii accidentale a circulației). *Cu manopera de aici, cu transbordarea de la Buftea, poate să întîrziem vreo două ceasuri.* CARAGIALE, O. I, 295. *De la cealaltă... stație, unde am făcut transbordare pe liniile largi, nu m-am supărat ca acuma.* SĂDOVEANU, O. XVII, 249. *Poate ai să fii silit să faci și un soi de transbordare.* GALAN, Z. R. 281, cf. DN². *Lîngă un pod rupt, ... se făcuse transbordarea soldaților din regimentul 14.* BĂNULESCU, I. 62, cf. DEX.

— Pl.: *transbordări.*

— V. **transborda.**

TRANSBORDÓR s. n. **1.** Platformă folosită pentru a trece un vehicul de pe o cale de transport pe alta, în special un vehicul feroviar între două căi ferate care nu sînt legate între ele. Cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

2. Navă de mic tonaj care efectuează transbordarea călătorilor sau a mărfurilor. Cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transbordoare.*

— Din fr. **transbordeur.**

TRANSCARPÁTIC, -Ă adj. Transcarpatin. *Un grai transcarpatic, propriu-zis și în totalitatea lui teritorială, nu există.* IORDAN, L. R. 15. *Formele sufixate sînt mult mai dese în Vechiul Regat decît în Ardeal și în celelalte regiuni transcarpatice.* id. STIL. 167, cf. SCRIBAN, D., SCL 1960, 868, L. ROM. 1965, 91, DN², DEX.

— Pl.: *transcarpatici, -ce.*

— Pref. *trans-* + **carpatic.**

TRANSCARPATÍN, -Ă adj. Care se află dincolo de munții Carpați (în raport cu Muntenia și Moldova); de peste Carpați; transcarpatic, (învechit) transalpin. *În această formulare vedem oglindindu-se... năzuințele politicei actuale ale românilor transcarpatini.* ARHIVA, II, 499, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN², DEX.

— Pl.: *transcarpatini, -e.*

— Pref. *trans-* + **carpatin.**

TRANSCAUCAZIÁN, -Ă adj. **1.** Care se află sau locuiește la sud de munții Caucaz; (rar) transcaucazic. Cf. CADE, DM, DN², DEX.

2. Care străbate Caucazul. CADE.

— Pl.: *transcaucazieni, -e.*

— Pref. *trans-* + **caucazian.** Cf. fr. transcaucasien.

TRANSCAUCĂZIC, -Ă adj. (Rar) Transcaucazian **(1).** *Regulamentul shoalelor din țerile transcaucazice sau de peste munții Caucazului.* AR (1829), 141²/19.

— Pl.: *transcaucazici, -ce.*

— Pref. *trans-* + **caucazic.**

TRANSCEDENTÁL, -Ă adj. v. **transcendental.**

TRANSCENDÁNT, -Ă adj. v. **transcendent.**

TRANSCENDÁRE s. f. v. **transcendere.**

TRANSCÉNDE vb. III. Tranz. A trece, a depăși, a se ridica deasupra. *Durere, soartă, moarte sînt partea celorlalți, Deasupra lor, prin mine, transcenzi și te înalți.* VOICULESCU, POEZII, II, 300. *Oricît de autobiografic, romanul transcende realitatea.* PERPESSICIUS, M. III, 274. *Verva satirică și intuiția poetică a realității transcend datele povestirii, ridicînd pe un plan de ficțiune, de o stringentă logică interioară, toate episoadele.* CONSTANTINESCU, S. I, 106. *Parabola nu contrazice realismul. Îl implică și îl transcende.* V. ROM. decembrie 1964, 118.

— Prez. ind.: *transcénd.*

— Din fr. **transcender,** lat. **transcendere.**

TRANSCENDÉNT, -Ă adj. **1.** (În filozofia medievală) Ceea ce s-ar afla dincolo de o limită sau de un nivel dat, ceea ce nu ține de o clasă de obiecte, ci presupune un principiu exterior și superior acesteia, deosebindu-se astfel de ceea ce este imanent; (în filozofia lui Kant) ceea ce este dincolo de lumea empirică. Cf. STAMATI, D., BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX.

2. De gradul cel mai înalt, eminent. Cf. COSTINESCU, CADE. ◆ Superior, trufaș[1] **(1).** *Mă întîmpină de la ușă cu un zîmbet de ironie transcendentă.* LOVINESCU, S. II, 66.

3. (Mat.; în sintagma) *Număr transcendent* = număr care nu poate fi rădăcina unei ecuații algebrice cu coeficienți raționali. Cf. DER. ◆ Care folosește calculul diferențial și integral. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DEX.

— Pl.: *transcendenți, -te.* — Și: (învechit, rar) **transcendánt, -ă** adj. COSTINESCU.

— Din fr. **transcendant,** lat. **transcendens, -tis.**

TRANSCENDENTÁL, -Ă adj. (În filozofia lui Kant) Care se referă la formele apriorice ale cunoașterii, care premerge experienței și o condiționează. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN², DER, M. D. ENC., DEX. ◆ Care este deasupra lumii reale; metafizic **(3).** Cf. STAMATI, D. *Aici îi plăcea iubitului Herr Direktor să se dea la speculațiuni transcendentale.* CARAGIALE, O. VII, 200. *Se împlinea aproape săptămîna de cînd Odrescu zburase în lumi transcendentale.* MACEDONSKI, O. III, 87, cf. BARCIANU. *În această ordine transcendentală a lumii.* SBIERA, F. S. 311. *Religia pusnicului de la Brantwood are însă meritul de a păstra caracterul transcendental al vechilor religii.* PETICĂ, O. 354. *Ceea ce dovedește că logica transcendentală duce adeseori la lucruri care nu sînt deloc raționale.* id. ib. 412, cf. SCRIBAN, D. *Lumii reale, Correggio... îi opune o lume ideală, nu lumea transcendentală, ci o viziune picturală.* OȚETEA, R. 292, cf. DN². *Cine a avut această transcendentală idee?* V. ROM. octombrie 1970, 134, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Substantivat, n.) *Se simte atras de ispita transcendentalului.* LOVINESCU, S. I, 34.

— Pl.: *transcendentali, -e.* — Și: (rar) **transcedentál, -ă** adj. IORDAN, L.R.A. 35.

— Din fr. **transcendantal.**

TRANSCENDENTALITÁTE s. f. Însușirea a ceea ce este transcendental. Cf. SFC VI, 56.

— **Transcendental** + suf. *-itate.*

TRANSCENDÉNȚĂ s. f. **1.** Superioritate marcantă a unei persoane asupra alteia, a unui lucru asupra altuia. Cf. COSTINESCU, CADE.

2. Însușirea a ceea ce este transcendent **(1).** Cf. SCRIBAN, D. *Chipul în care Macbeth sfidează transcendența nu se explică decît prin pornirea lui titanică.* VIANU, L. U. 84. *Ortodoxia era . . . orientată în chip subliniat spre „transcendență".* BLAGA, G. 91. *Filozofia, în ultimele decenii, s-a coborît din superba ei transcendență, s-a coborît pînă la vicisitudinile concretului.* RALEA, S. T. II, 285. *Romanul este viață și transcendența lui e un semn de decadență.* V. ROM. iunie 1965, 24, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◆ (În filozofiile religioase) Ipostază a divinității care se află deasupra creațiunilor sale.

— Și: (învechit, rar) **transcendínță** s. f. COSTINESCU.

— Din fr. **transcendance.**

TRANSCÉNDERE s. f. Faptul de a transcende. *Ea nu poate acoperi decît o arie restrînsă de cunoaștere . . . fără posibilitățile de transcendere ale literaturii de creație.* LOVINESCU, S. II, 5. *La Eminescu... se produce o transcendere a noțiunilor de timp și de spațiu.* CĂLINESCU, E. 151. *La ei apare dorința de explicare și de transcendere a realității, de filozofare asupra universului și sensului existenței.* V. ROM. ianuarie 1965, 104. *În baroc muzica e o invenție spirituală izvorînd și recăzînd în sine, nu o năzuință umană de transcendere prin artă.* ib. iulie 1969, 46.

— Și: (rar) **transcendáre** s. f. BLAGA, Z. 52.

— V. **transcende.**

TRANSCENDÍNȚĂ s. f. v. **transcendență.**

TRANSCRÍE vb. III. Tranz. **1.** A scrie din nou, fără modificări, un text, a face o copie scrisă; a copia. *Transcriu aci trei epistole ce am primit la Constantinopol în timpul guvernului revoluționar.* GHICA, A. 38. *Aș transcrie aci cu plăcere toată acea încîntătoare descripțiune.* ODOBESCU, S. III, 20, cf. I, 45, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Am însemnat pe marginea cărții unele pasagii, cu gîndul să le transcriu pentru cetitor.* IBRĂILEANU, S. L. 110. *Să transcriem mai întîi poezia.* id. ib. 223, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Îi transcriam cărțile de algebră și îi ajutam la cazanele și oalele lui de alchimist.* CAMIL PETRESCU, T. II, 180, cf. SCRIBAN, D. *Mă mulțumesc doar să vă transcriu rezultatul descifrărilor mele.* CĂLINESCU, C. O. 121. *Transcrise numele însemnate și adresele pe o bucățică de hîrtie.* STANCU, R. A. IV, 39, cf. DN². *Era de fapt o ciornă, nu fusese transcrisă.* V. ROM. iulie 1970, 6, cf. M. D. ENC. ◇ Fig. *Cîte buze nu-ncercară Să-ți transcrie madrigaluri Pe obrajii tăi de ceară?* MINULESCU, VERS. 139. ◆ A da expresie în scris, a pune pe hîrtie. *Dacă i-ai transcrie vorbele, ar trebui să pui mereu cîteva puncte de suspensie.* IBRĂILEANU, A. 41. *Slavici transcrie locul comun și expresia consacrată.* VIANU, L. R. 357. *Am fost... și la cursul lui Iorga, a cărui oratorie universitară am*

transcris-o în Istoria literaturii. V. ROM. iunie 1965, 20.

2. (Jur.) A înscrie, a copia un act, o convenție etc. într-un registru public special. *Pînă ce nu s-a transcris definitiv, o despărțire e o simplă neînțelegere între soți.* REBREANU, R. I, 255. *Vînzarea a fost transcrisă în registrele funciare.* TITULESCU, D. 181. *Zile întregi transcriam acum la condică sentințe nesfîrșite despre procese cu moșii și bani dați cu camătă.* I. BOTEZ, ȘC. 62, cf. SCRIBAN, D. *Sentința de divorț... era transcrisă.* COD. PEN. R.P.R. 470, cf. DN², M. D. ENC.

3. (Lingv.) A transpune un text dintr-un sistem de scriere în altul, de pe o bandă de magnetofon etc. *Noi transcriem și pronunțăm adesea greșit numele chinezești.* GRAUR, N. P. 25, cf. M. D. ENC., DEX. ◆ A nota în scris elementele unui idiom. M. D. ENC., cf. DEX.

4. A prelucra o bucată muzicală scrisă pentru un anumit instrument sau o anumită voce, în scopul de a fi cîntată la alt instrument sau de altă voce. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Liszt a transcris pentru pian piesa pentru vioară Campanella de Paganini.* DL, cf. DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *transcriu.*

— Pref. *trans-* + **scrie** (după fr. *transcrire).*

TRANSCRÍERE s. f. Acțiunea de a t r a n s c r i e și rezultatul ei.

1. Copiere, reproducere în scris a unui text; transcripție **(4)**, (latinism învechit) transcript. Cf. t r a n s c r i e **(1)**. Cf. COSTINESCU. *Am găsit... următoarele rînduri pe cari le dau în exactă transcriere.* MAIORESCU, CR. II, 327, cf. DDRF. *Observăm întrebuințarea, care va merge pînă la transcriere, a autorului de memorii italian.* IORGA, L. I, 320. *Vom îndepărta toate anacronismele provenite din greșeli de transcriere.* VIANU, L. R. 38. *Nu vom putea întrerupe spicuirile acestea, fără transcrierea, parțială, a încă unei scrisori.* V. ROM. ianuarie 1965, 193, cf. DN², M. D. ENC. ◆ Expunere în scris; transpunere. *Manuscrisul nu era decît transcrierea unei opere literare înregistrate deja în minte.* V. ROM. septembrie 1970, 55.

2. (Jur.) Trecere într-un registru special a elementelor esențiale ale unui act juridic privitor la dobîndirea, transmiterea sau stingerea unor drepturi reale imobiliare; transcripție **(2)**. Cf. t r a n s c r i e **(2)**. *La căsătorie nu am făcut transcrierile dotale.* BARBU, PRINC. 308, cf. DN², M. D. ENC.

3. Trecere a unei sume de bani dintr-un cont în altul, fără a fi nevoie ca suma să fie vărsată în numerar. *Între clienții aceleiași bănci, plățile se făceau prin viriment, adică prin transcrierea unei sume din contul unuia în contul altuia.* OȚETEA, R. 61.

4. (Lingv.) Transpunere a unui text dintr-un sistem de scriere în altul. Cf. t r a n s c r i e **(3)**. *Noi transcriem și pronunțăm adesea greșit numele chinezești, căci sistemul de transcriere a fost preluat din alte limbi.* GRAUR, N. P. 25. *Vom trece acum la problema transcrierii cuvintelor grecești.* L. ROM. 1959, nr. 3, 93. ◇ *Transcriere fonetică* = notare a pronunțării unei limbi, a unui dialect sau a unui grai cu ajutorul unui alfabet fonetic. *Mai ales utile ne-au fost observațiile numeroase de amănunt cuprinse în hărțile Atlasului lingvistic român, al cărui sistem de transcriere fonetică îl urmăm în cartea noastră.* PUȘCARIU, L. R. I, 60. *Redarea exactă a sunetelor vorbirii se bazează pe principiul fonetic și se numește transcriere fonetică.* GRAUR, I. L. 88, cf. DN², M. D. ENC.

5. Prelucrare a unei bucăți muzicale scrise pentru un anumit instrument sau pentru o anumită voce, în scopul de a fi cîntată la alt instrument sau de altă voce; transcripție **(3)**. Cf. t r a n s c r i e **(4)**. Cf. TIM. POPOVICI, D. M.

— Pl.: *transcrieri.*

— V. **transcrie.**

TRANSCRIITÓR, -OÁRE s. m. și f. (Rar) Persoană care transcrie un text literar, o bucată muzicală etc. *În acest prețios dosar se găsesc notate, atît pe scurt de transcriitor, într-o formă mai puțin originală, cît și pe larg... o sumă de anecdote.* CARAGIALE, O. IV, 194. *Activitatea de teoretician al muzicii și de transcriitor de texte muzicale bisericești și populare îl așteaptă pe Pann să-și adapteze o terminologie muzicală completă și inteligibilă.* CONTRIBUȚII, I, 32.

— Pl.: *transcriitori, -oare.*

— **Transcrie** + suf. *-tor.*

TRANSCRÍPT s. n. (Latinism învechit) Copie; transcriere **(1)**. *Cărțile, care vi le-a da magistrul Nicolae, ... închise și subt pecetea voastră, să le deschideți și făcînd să se înnoiască subt pecetea voastră în formă de transcript, deschise să le dați luminatului magistrului Nicolae, după obicei.* ȘINCAI, HR. I, 321/33.

— Pl.: *transcripte.*

— Din lat. **transcriptus.**

TRANSCRÍPȚIE s. f. **1.** Transliterație. *Avui ocaziunea a descoperi... următorul document... ce-l reproducem textual, în transcripțiunea latină.* HASDEU, I. V. 223.

2. (Jur.) Transcriere **(2)**. *Cînd se dăruiesc bunuri ce pot fi ipotecate, transcripțiunea actului ce conține donațiunea... se va face la tribunalul districtului.* HAMANGIU, C. C. 195, cf. ALEXI, W., SEVERIN, S. 118, ȘĂINEANU, D. U., DN², M. D. ENC., DEX.

3. (Muz.) Transcriere **(5)**. *Am aflat că în sulul acela duce el transcripții și prefaceri de cîntări bisericești scrise cu ciudate cîrlige după metoda bizantină.* SADOVEANU, E. 125.

4. Copie; transcriere **(1)**. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transcripții.* — Și: (învechit) **transcripțiúne** s. f.

— Din fr. **transcription.**

TRANSCRIPȚIÚNE s. f. v. **transcripție.**

TRANSDANUBIÁN, -Ă adj. Care se află sau locuiește dincolo de Dunăre; transdunărean **(1)**, (rar) transdanubiu. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *El arată legăturile descendenților vechilor coloniști cu vecinii de pretutindeni,... urmărește pe românii transdanubieni, al căror nume de țințari îl derivă de la „Cintia".* IORGA, L. II, 252, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., SCL 1960, nr. 3, 868, FD IV, 66, DN², DEX.

— Pl.: *transdanubieni, -e.*

— Din fr. **transdanubien.**

TRANSDANÚBIU adj. (Rar) Transdanubian. *Era mînat să-mparță ultrajul și durerea În locuri transdanubii.* HELIADE, O. I, 202.

— Pl.: *transdanubii.*

— Pref. *trans-* + **Danubiu.**

TRANSDUCTÓR s. n. **1.** Dispozitiv cu ajutorul căruia se poate comanda variația unei tensiuni sau a unui curent electric de ieșire prin variația unei tensiuni sau a unui curent de intrare. Cf. M. D. ENC.

2. Dispozitiv folosit la transformarea energiei primite de la un sistem tehnic în energie de altă formă, pe care o cedează altui sistem tehnic sau fizic. Cf. M. D. ENC.

— Pl.: *transductoare.*

— Din fr. **transducteur.**

TRANSDUNĂREÁN, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj. Transdanubian. *El atacă îndată provinciile transdunărene, îndrăznind să înfrunte chiar și legiunile romane.* XENOPOL, I. R. I, 78.

2. S. m. și f. Persoană care se află sau locuiește la sud de Dunăre. *Ca să intre în România, transdunărenii*

în adevărata carantină (observația de patruzeci de zile). CODRU-DRĂGUȘANU, C. 23.

— Pl.: *transdunăreni, -e.*

— Pref. *trans-* + **dunărean.**

TRANSÉCȚIE s. f. v. **tranzacție.**

TRANSÉPT s. n. (Arhit.) Navă transversală care intersectează nava principală între cor și corpul bazilical, înscriind în plan forma unei cruci latine. *Laturile curmezișe sau transeptul nu mai sînt terminate în linie dreaptă, ci se rotunjesc, formînd d-asupra o semiboltă.* ODOBESCU, S. I, 389, cf. ALEXI, W. *În centru era corul, care a dispărut cu totul și care era sprijinit, la dreapta și la stînga, cu aripile transeptului.* MON. IST. I, 71, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Unele din aceste elemente tind la transformarea uneia sau alteia dintre diversele părți ale bisericii — pronaos, navă centrală sau nave laterale, transept, cor și absidă — în puncte de apărare.* OPBESCU, S. 187. *O răcoare umedă făcea să picure de sus din transept bucăți ușoare de tencuială.* BARBU, PRINC. 67, cf. DN², M. D. ENC.

— Pl.: *transepturi* și *transepte* (CADE).

— Din fr. **transept.**

TRANSFÉR s. n. Faptul de a transfera.

1. Transferare **(1).** *Cei mai mulți* [deținuți]... *sînt în transfer spre lagărul din Tîrgu-Jiu.* V. ROM. noiembrie 1954, 19. *Îi cerea unchiului Alexandru să-mi aranjeze transferul la un liceu din București.* ib. iulie 1970, 6. ✦ Mutare a unui angajat dintr-o unitate de muncă în alta cu acordul celor două unități. ✦ (Concretizat) Act care certifică transferul **(1),** dintr-un loc de muncă în altul. *Tot ieri și-a luat și transferul înapoi la șantier.* T mai 1964, 59, cf. DN².

2. Transmitere a unor drepturi, proprietăți, obligații etc.; transferare **(2).** Cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Reforma engleză se reduce la un mare transfert de proprietate.* OȚETEA, R. 310. *Tarifele... nu se aplică operațiunilor de vărsămînt, transfer sau virament pentru impozite.* LEG. EC. PL. 227, cf. DN². *Actele care privesc transfer de teren în stînjeni.* PANAITESCU, O. Ț. 163, cf. M. D. ENC., DEX. *Liderii mișcării de eliberare și-au expus pozițiile în privința transferului puterii în mîinile poporului zimbabwe.* SCÎNTEIA, 1976, nr. 10 636. ◇ Fig. (Despre concepții, noțiuni etc.) *A descris un nou mod de transfert psihic de la un subiect în stare de trezie.* ARHIVA, II, 383. *Un exemplu... de acest transfert de concepție este chipul, masculin, de a privi viața al femeilor scriitoare.* IBRĂILEANU, S. L. 54. *Faptul esențial al oricărei metafore: transferul unei expresii pe baza unei analogii între două realități, între care spiritul a instituit o comparație.* VIANU, M. 108. *Procedeele după care lucrează această logică sînt diverse. În primul rînd trebuie menționat transfertul afectiv.* RALEA, S. T. II, 17. *Prin lecție și activitățile intelectuale... se petrece procesul extraordinar de transfer al experienței sociale în cîmpul cunoștințelor și convingerilor elevului.* CONTEMP. 1966, nr. 1 041, 11/1.

3. Transmitere de energie de la un sistem la altul.

— Pl.: *transferuri.* — Și: (învechit) **transfért** s. n.

— Din fr. **transfert.**

TRANSFERÁ vb. I. Tranz. **1.** (Complementul indică o persoană) A muta, a permuta dintr-un loc în altul; (învechit, rar) a traduce **(II 1),** a transloca. *A transfera un prizonier.* COSTINESCU, cf. CADE. ✦ A muta un angajat dintr-o unitate de muncă în alta cu acordul celor două unități; a permuta **(2),** (învechit, rar) a perivodi. *Doream să fiu transferat undeva lîngă Tulcea.* SADOVEANU, O. XXI, 358, cf. SCRIBAN, D. *Sînteți invitat a vă prezenta de urgență la București... unde ați fost repartizat și transferat.* V. ROM. martie 1954, 10. *Și îți amintești că tocmai atunci doctorul... a fost transferat în provincie?* H. LOVINESCU, T. 347, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. pas. *La cerere, se transferă, în 1878, la Tecuci.* CĂLINESCU, C. O. 231.

2. (Jur.) A transmite un drept. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX.

3. A face un schimb, o trecere, o transmitere de energie, de căldură etc. de la un sistem fizic sau tehnic la altul. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

4. A muta un sportiv dintr-un club în alt club sau în altă echipă. Cf. DEX.

— Prez. ind.: *transfér.*

— Din fr. **transférer.**

TRANSFERÁBIL, -Ă adj. (Rar) Care poate fi transferat, care se poate transfera. COSTINESCU, CADE.

— Pl.: *transferabili, -e.*

— **Transfera** + suf. *-abil.*

TRANSFERÁRE s. f. Acțiunea de a transfera și rezultatul ei.

1. Mutare, permutare a unei persoane dintr-un loc în altul; transfer **(1),** (învechit, rar) translocație. Cf. transfera **(1).** *Transferarea lor* [a emigranților] *la Kutaia.* GHICA, A. 627, cf. COSTINESCU. *L-a refuzat categoric, scriind fratelui său Alexandru ca să-l scape de transferare.* BUL. COM. IST. II, 25. ✦ Mutare a unui angajat dintr-o unitate de muncă în alta cu acordul celor două unități; permutare **(2).** *Am prezintat mai-marilor mei cerere de transferare.* GALACTION, O. 104, cf. SCRIBAN, D. *Decanatul Facultății de mecanică... aprobă cererea de transferare.* V. ROM. octombrie 1954, 89. *Transferarea este trecerea definitivă a angajatului la altă unitate.* PR. DREPT, 503, cf. DN².

2. (Jur.) Transmitere, trecere a unor obiecte, bunuri, drepturi etc. de la o persoană la alta; transfer **(2).** Cf. transfera **(2).** Cf. COSTINESCU, ALEXI, W., CADE. *Serviciu de lichidare însărcinat cu transferarea cauzelor și predarea actelor.* LEG. EC. PL. 169. ✦ (Învechit) Virament. *Cecuri „roșii", cari... se întrebuințează pentru transferarea unei sume dintr-un cont în altul (viriment).* I. PANȚU, PR. 81, cf. ALEXI, W.

— Pl.: *transferări.*

— V. **transfera.**

TRANSFÉRT s. n. v. **transfer.**

TRANSFIGURÁ vb. I. Tranz. **1.** A schimba înfățișarea, expresia feței (cuiva), dîndu-i o strălucire deosebită. Cf. COSTINESCU. *Jobenat, spilcuit, c-un trandafir galben la butonieră, călca de sus, transfigurat de bucurie.* SĂM. I, 24, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Numai gîndul că ești chemat, fără să știi la ce chemare, este de ajuns ca să te transfigurezе.* ARGHEZI, S. XI, 164. *Luminarea de ceară albă... transfigura într-un chip de fecioară fără prihană obrazul blînd și sfios al Tincuței.* CAMIL PETRESCU, O. II, 76, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. Cf. COSTINESCU. *Fața i se încreți crispată, transfigurîndu-se în mască.* TEODOREANU, M. II, 26, cf. M. D. ENC., DEX.

2. A da altă înfățișare, alt aspect unui lucru sau unei situații, a face să fie altfel. *Luna transfigurează totul.* IBRĂILEANU, A. 15. *Creatorul selectează, transfigurează ceea ce a selectat, transformă totul în ceva nou și foarte personal.* id. S. L. 52. *Copacii ninși transfigurau grădina într-un fantastic peisagiu de basm pentru copii.* C. PETRESCU, C. V. 371. *Acest extaz, care transfigurează gîndurile și vedeniile lui Brâncuși.* BLAGA, Z. 140. *Simbolul utilizat nu mai are rolul să transfigureze realitatea după norma unui ideal.* RALEA, S. T. II, 154, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. *În două zile, capitala se transfigurase ca după o băutură vrăjită.* C. PETRESCU, Î. II, 179.

— Prez. ind.: *transfigurez,* pers. 3 și (rar) *transfigură* (C. PETRESCU, R. DR. 73).

— Din fr. **transfigurer.**

TRANSFIGURÁRE s. f. Faptul de a transfigura.

1. Cf. transfigura **(1)**; (învechit, rar) transfigurație **(1)**. Cf. COSTINESCU. ◇ *Transfigurarea Domnului* = schimbarea la față, v. schimbare. id.

2. Schimbare, prefacere, transformare; transfigurație **(2)**. Cf. transfigura **(2)**. Cf. ALEXI, W. *Opera literară e transfigurarea lumii reale.* IBRĂILEANU, S. L. 57. *Viermii de mătasă-și fac transfigurarea în gogoașă de mătasă.* SEVERIN, S. 134. *Acolo Becescu începea să sufere, încercînd o transfigurare bizară.* KLOPȘTOCK, F. 230. *Schimbarea se petrecu pe neașteptate, în văzul oamenilor, ca o transfigurare.* VOICULESCU, P. II, 318. *Piesele acestor autori culminează... în misterioase acte de conversiune sau de magică transfigurare.* BLAGA, Z. 136. *Această transfigurare optimistă a vieții este determinată de caracterul de urare.* IST. LIT. ROM. I, 20. [Dramaturgul] *renunță la transfigurarea artistică necesară oricărei creații.* T iulie 1964, 72, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transfigurări.*

— V. **transfigura.**

TRANSFIGURÁT, -Ă adj. **1.** Schimbat la față (sub influența unei emoții), cu înfățișarea schimbată. *Peruianu, transfigurat, frumos, suridea, cătînd fintă în ochii Anei.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 85. *Mia părea transfigurată.* D. ZAMFIRESCU, Î. 123, cf. ALEXI, W. *Avea fața transfigurată de o mulțumire mîndră.* REBREANU, I. 215. *Și nu mai uit nebuna lăutară — Și transfigurata, trista claviristă.* BACOVIA, O. 78, cf. 118. *Îl găsii... transfigurat, vibrător, impetuos!* GALACTION, O. 234. *Veni transfigurat la față, cu o mulțime de ziare în mînă.* CĂLINESCU, B. I. 180. *Privi de sus chipul lui transfigurat.* PREDA, R. 198. *Părea transfigurat, cuvintele veneau repede.* BARBU, PRINC. 184. *A intrat repede, transfigurată.* T decembrie 1964, 29. *Fața bătrînei era transfigurată, ochii fînteau în evlavie o icoană.* V. ROM. decembrie 1964, 39.

2. Schimbat (față de o situație anterioară), transformat, refăcut. *Cei doi* [munți] *uriași se înfățișară transfigurați privirilor mele!* HOGAȘ, M. N. 203. *Eminescu... ne-a dat natura transfigurată „eminescian".* IBRĂILEANU, S. L. 111. *Acestei lumi transfigurate el îi aduce o închinare religioasă.* BLAGA, Z. 95. *Inteligența sa lucidă caută în ficțiune... o emoție umană și o realitate transfigurată.* CONSTANTINESCU, S. I, 235. *O adevărată biografie spirituală, transfigurată pînă la nerecunoaștere.* V. ROM. iulie 1969, 72. *Vocea a coborît transfigurată.* ib. aprilie 1970, 121.

— Pl.: *transfigurați, -te.*

— V. **transfigura.**

TRANSFIGURÁȚIE s. f. **1.** (Învechit, rar) Transfigurare **(1)**. Cf. COSTINESCU. ◇ *Transfigurația Domnului* = schimbarea la față, v. schimbare. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, SCRIBAN, D.

2. Transfigurare **(2)**. Cf. ALEXI, W. *Simți un val binefăcător de fericire... și un proces de transfigurație ce schimbă toată fața pămîntului.* CĂLINESCU, C. N. 179, cf. SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transfigurații.* — Și: (învechit) **transfiguratiúne** s. f. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D.

— Din fr. **transfiguration.**

TRANSFIGURAȚIÚNE s. f. v. **transfigurație.**

TRANSFIGURĂTÓR, -OÁRE adj. (Rar) Care transfigurează **(2)**. *Eminescu nu are mistica transfigurătoare a marilor romantici.* CĂLINESCU, E. 319.

— Pl.: *transfigurători, -oare.*

— **Transfigura** + suf. *-(ă)tor.*

TRANSFOCATÓR s. n. Obiectiv cu distanță focală variabilă, folosit în cinematografie sau în televiziune pentru a obține efectul de apropiere sau de depărtare față de obiect. Cf. DEX.

— Pl.: *transfocatoare.*

— Din rus. **трансфокатор.**

TRANSFORMÁ vb. I. **1.** Tranz. și refl. A(-și) schimba, a(-și) modifica aspectul, înfățișarea, forma etc.; a (se) preface, a (se) preschimba. *A te transforma (a te preface în alt chip).* GORJAN, H. I, 120/21, cf. CAIET, 68r, MIHALIC, P. 4, BREZOIANU, R. V/4, MARIN, PR. I, 3/17. *Substanța care voim a transforma într-un cristal o punem în apă și o lăsăm acolo pînă la dizolvția (topirea) sa completă.* BARASCH, I. N. 71/13, cf. COBÎLCESCU, G. 20/12. *Pulberea... era transformată de razele soarelui în turbilioane de aur.* FM (1862), 61/2, cf. COSTINESCU. *Gîndurile lui adese se transformau în șiruri ritmice.* EMINESCU, N. 42, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Omul transformă mediul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 53. *Nu voia nici ea să apară ca o slujnică și-și transformă o rochiță, făcînd-o aproape nouă.* REBREANU, I. 171, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ați transformat războiul cavaleresc și eroic într-un asasinat.* C. PETRESCU, Î. I, 15. *Regretă belșugul de verdeață care transformă unele cartiere ieșene într-un fel de livezi în care casele s un fel de stupi mai mari.* TEODOREANU, M. II, 53, cf. SCRIBAN, D. *Expresia lui se transforma și ghiceam că tonul ei nou și impalpabil purcedea din altă taină, de la suflet.* ARGHEZI, S. VIII, 100. *Dădu o explicație ocolită: — Europa se transformă.* CĂLINESCU, B. I. 180. *Ideea... se transformă de la sine în contrarul ei.* BLAGA, Z. 82. *Zgomotul crește vertiginos, transformîndu-se într-un vîjîit asurzitor.* H. LOVINESCU, T. 163. *El nu apare doar ca un contemplator, ci ca o ființă activă ce transformă mediul natural și-l umanizează.* V. ROM. ianuarie 1963, 177, cf. DN². *Prin digestie, alimentele sînt transformate.* ABC SĂN. 127. *Era o regiune care tindea să se transforme prin trecerea canalului și crearea de irigații.* V. ROM. septembrie 1970, 19. *Alte prietenii se făceau și se desfăceau, se transformau în dușmănii.* ib. aprilie 1971, 46, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Despre sunetele limbii) *Consoanele aspirate, din care provine f, s-au transformat, în poziție interioară, în d sau b.* IST. L. ROM. I, 22. ✦ Tranz. A schimba firea, caracterul, felul de a fi, conduita cuiva. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În trei ani de cînd nu se văzuseră, capitala îl transformase.* C. PETRESCU, C. V. 51. (Refl.) *Nici pînă azi nu-mi dau seama cum o ființă se poate transforma total în cîțiva ani.* BART, E. 224.

2. Tranz. (Mat.) A construi sau a calcula un echivalent al unei figuri, al unei fracții, al unei ecuații etc., care să păstreze aceeași valoare, dar să aibă altă formă. Cf. CONV. GEOM. 87/1, TRIGON. DR. 23/5, DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

3. Tranz. (Fiz.) A schimba în cantități echivalente o formă de energie în altă formă de energie. Cf. MARIN, F. 409/40, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

4. Intranz. (La unele jocuri sportive) A obține, prin executarea reușită a unei lovituri (de pedeapsă), unul sau mai multe puncte în avantajul echipei sale. DEX.

— Prez. ind.: *transfórm* și (învechit) *transformez* (BARCIANU). — Și: (învechit) **straformá** vb. I. MIHALI, C. 233, CAT. MAN. I, 585.

— Din fr. **transformer,** lat. **transformare.**

TRANSFORMÁBIL, -Ă adj. Care poate fi transformat. *O impulsie elementară, transformabilă, dacă trece dincolo de vîrsta îngăduită, în manie.* CĂLINESCU, C. O. 108, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transformabili, -e.*

— Din fr. **transformable.**

TRANSFORMABILITÁTE s. f. (Rar) Calitatea unui lucru de a putea fi transformat. *Una din particularitățile acestor particule elementare este capacitatea de a se transforma una în alta, este transformabilitatea lor calitativă reciprocă.* CONTEMP. 1949, nr. 120, 7/5, cf. DN², DEX.

— De la **transformabil.**

TRANSFORMÁRE s. f. Acțiunea de a (s e) t r a n s f o r m a și rezultatul ei.

1. Trecere de la o stare la alta; prefacere, schimbare, (învechit) transformație **(1)**. *Să se amăgească de transformările tale?* GORJAN, H. II, 193/9. *Transformarea apei în aburi.* MARIN, P. 7/27, cf. STAMATI, D. *În mijlocul transformării noastre naționale și politice... sîntem chemați a hotărî și chestiunea socială!* KOGĂLNICEANU, S. A. 113, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., IORGA, L. II, 465. *Transformările, cîteodată, sînt așa de profunde, ca fond și ca formă, încît abia dacă mai recunoaștem... instituțiunile primare.* BUL. COM. IST. V, 18. *Opera lui Balzac a fost și o copie a realității și o cauză de transformare a ei.* IBRĂILEANU, S. L. 51, cf. SEVERIN, S. 134, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În transformarea mea morală, am rămas tot omul grabnic, iubitor de fapte și de cifre.* GALACTION O. 226. *Dealtfel își încetase apariția, tocmai cînd anunța importante transformări.* C. PETRESCU, C. V. 145, cf. DS. *Transformarea limbii, odată cu transformarea societății, este constatată destul de bine în literatură.* CV 1950, nr. 2, 14. *Observații... asupra formării și transformării termenilor.* VIANU, L. R. 28. *Bălcescu consideră că trăsăturile fundamentale ale societății sînt transformarea și progresul.* CONTEMP. 1953, nr. 330, 5/5. *Transformarea numelui se poate produce și fără intenție.* GRAUR, N. P. 106. *Într-un limbaj potrivit vîrstei lor, Otilia Cazimir îi asociază pe copii transformărilor radicale de la noi.* V. ROM. ianuarie 1965, 202. *În uriașa operă de transformare revoluționară a societății a crescut un tineret viguros, harnic și talentat.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 929, cf. DN². *Vedea în transformările sociale ce se înfăptuiau zi de zi împlinirea unor vechi dorinți de libertate și dreptate.* V. ROM. septembrie 1970, 53. *Transformările fonetice și morfologice pot afecta orice cuvînt străin.* IST. L. ROM. I, 48. ◇ *Transformarea socialistă a agriculturii* = proces social-economic complex, constînd în instaurarea relațiilor de producție socialiste și promovarea marii producții agricole socialiste mecanizate. M. D. ENC.

2. (Mat.) Cf. t r a n s f o r m a **(2)**; (învechit) transformație **(2)**. Cf. CADE. *Există și alte transformări ce schimbă cubul în sferă, nu numai continue, dar și derivabile sau analitice.* VRĂNCEANU, G. D. II, 334, cf. M. D. ENC.

3. (Fiz.) Cf. t r a n s f o r m a **(3)**. *Principiul transformării forțelor după care... toate forțele... sînt forme deosebite ale mișcării.* IONESCU-RION, S. 125, cf. M. D. ENC.

4. (La unele jocuri sportive) Cf. t r a n s f o r m a **(4)**. Cf. DN².

— Pl.: *transformări.* — Și: (învechit) **straformáre** s. f. MIHALI, C. 98.

— V. **transforma.**

TRANSFORMÁT, -Ă adj. Care este supus transformării **(1)**; schimbat, prefăcut; metamorfozat **(2)**. Cf. ALEXI, W. *Gajul asupra materiei prime supuse transformării industriale va continua să existe și asupra materiei industrializate de egală valoare cu materia transformată.* LEG.EC.PL. 185.

— Pl.: *transformați, -te.*

— V. **transforma.**

TRANSFORMATÓR, -OÁRE adj., s. n., (rar) s. m. **1.** Adj. Care transformă **(1)**, care preface, care preschimbă; înnoitor. Cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. S. n., (rar) s. m. Aparat, instalație sau mașină înăuntrul căreia are loc o modificare fie a formei, fie a anumitor caracteristici ale energiei primite. Cf. NICA, L. VAM. 244. *Mașina de sudat cap la cap este compusă dintr-un transformator, care reduce voltajul.* IOANOVICI, TEHN. 174, cf. ENC. TEHN. I, 95. *Se va dezvolta fabrica de electromotoare și transformatori.* LEG. EC. PL. 432. *Transformatorii mai au și numeroase alte aplicații.* CIȘMAN, FIZ. II, 496, cf. 493. *Am pus electricienii să desfacă transformatorul în fața mea..., transformatorul dădea înapoi numai jumătate din cantitatea de electricitate primită.* DEMETRIUS, C. 36, cf. DN², L. ROM. 1967, 496. *Să dăm transformatoare tot mai bune, construite după cel mai înalt nivel al tehnicii.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 859. *Bîzîitul transformatorului de la becul cu neon.* V. ROM. 1969, 17, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ *Transformator electric* = aparat în care are loc modificarea unor parametri electrici ai energiei primite. Cf. DL, DM, M. D. ENC.

— Pl.: *transformatori, -oare.*

— Din fr. **transformateur.**

TRANSFORMÁȚIE s. f. (Învechit) **1.** Transformare **(1)**. Cf. GEOMETRIA A. M. 139r/4. *Misia istoriei este a ne arăta... această transformație continuă, această mișcare progresivă a omenirii.* BĂLCESCU, M. V. 3, cf. BREZOIANU, R. 185. *Transformația unui corp solid amorf într-un corp cristalin.* MARIN, PR. I, XXXIX/31, cf. 211/13. *Contribuiră... mult la această transformație.* ROM. LIT. 97²/6, cf. COSTINESCU, DDRF, ALEXI, W. *Din punctul de vedere fizic există aceleași transformațiuni continue, căci nu poate exista vreodată în celula vie o stare de echilibru perfect.* MARINESCU, P. A. 56, cf. SCRIBAN, D., DEX.

2. (Mat.) Transformare **(2)**. Cf. GEOMETRIA A. M. 139r/4, ELEM. ALG. 53/24.

— Pl.: *transformații.* — Și: **transformațiúne** s. f.

— Din fr. **transformation,** lat. **transformatio, -onis.**

TRANSFORMAȚIÚNE s. f. v. **transformație.**

TRANSFORMÍSM s. n. (Biol.) Evoluționism. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Lanessan, autor al unei cărți asupra transformismului.* RALEA, S. T. III, 194, cf. L. ROM. 1965, 88, DN², M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **transformisme.**

TRANSFORMÍST, -Ă adj., s. m. **1.** Adj. Care aparține transformismului, privitor la transformism. Cf. SCRIBAN, D. *Aceeași teorie transformistă a fost salutată însă ca un eveniment extraordinar.* BLAGA, Z. 103, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. S. m. Adept al transformismului. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transformiști, -ste.*

— Din fr. **transformiste.**

TRANSFÚG s. m. Militar care săvîrșește un act de trădare, trecînd în tabăra inamică; p. e x t. persoană care își părăsește în mod ilegal țara. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Poarta condiționă acceptarea sa de extrădarea transfugilor.* OȚETEA, T. V. 338, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transfugi.*

— Din fr. **transfuge.**

TRANSFUZÁ vb. I. T r a n z. (Rar) A face o transfuzie (de sînge). Cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Putem transfuza o cantitate cît de mare de sînge, fără nici un inconvenient.* A. POP, CHIRURG. 595, cf. DN², DEX. ◇ F i g. *Ar fi regretabil ca acest flux de frumos, de care abundă literatura noastră acum, să nu fie răspîndit, transfuzat acolo unde se cere.* BACOVIA, O. 241.

— Prez. ind.: *transfuzez.*

— Din fr. **transfuser.**

TRANSFÚZIE s. f. Metodă de tratament biologic constînd din injectarea de sînge, plasmă sau globule roșii în sistemul circulator al unui bolnav. Cf. EPISCUPESCU, PRACTICA, XXXV/11, VASICI, M. I, 19/13, COSTINESCU. *Încearcă, dacă vrei, transfuzia. Un sînge viu și curat ar putea face o minune.* DELAVRANCEA, T. 241. *Acea tratare cu sînge care se numește transfusiune, adecă inducere de sînge în corpul omenesc.* F (1883), 324, cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., CADE, SCRIBAN, D., A. POP, CHIRURG. 581. *Aveam nevoie grabnică de o transfuzie de sînge.* VINEA L. I, 409, cf. DN². *Acum,*

după transfuzie, îi mai facem două sute de mii [de unități]. T august 1964, 68. *A devenit celebru prin studiile sale privind transfuzia de sînge.* ABC SĂN. 71, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Viața noastră sufletească e o continuă transformare, o veșnică transfuzie... a factorilor psihici între ei.* RALEA, S. T. II, 52. *E un imens circuit, o fantastică transfuzie între plante și oameni, între fluvii și oameni.* BOGZA, C. O. 231.

— Scris și: *transfusie.* VASICI, M. I, 19/13, TURNESCU, MED. OP. 219r. — Pronunțat: *-zi-e.* — Pl.: *transfuzii.* — Și: (învechit) **transfuziúne** (scris și *transfusiune*) s. f.

— Din fr. **transfusion.**

TRANSFUZIÚNE s. f. v. **transfuzie.**

TRANSGRESÁ vb. I. Tranz. (Rar) A nu respecta, a încălca, a viola o lege, un ordin etc. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W. *Nu transgresa legea!* SCRIBAN, D., cf. DN2.

— Prez. ind.: *transgresez.*

— Din fr. **transgresser.**

TRANSGRESÁRE s. f. (Rar) Faptul de a transgresa. Cf. COSTINESCU. (Fig.) *Ei au evoluat către acele zone ale expresiei care ... presupun o totală transgresare și chiar abolirea ei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1975, nr. 49, 11/4.

— V. **transgresa.**

TRANSGRÉSIE s. f. v. **transgresiune.**

TRANSGRESIÚNE s. f. **1.** (Învechit, rar) Încălcare a unei legi; infracțiune. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.

2. Proces de înaintare a apelor marine spre uscat pe suprafețe mari, ca efect al mișcării de coborîre a scoarței terestre. *După faza lagunară, în care s-a format sarea, marea tortoniană... a încercat o puternică transgresiune.* MG I, 130, cf. DN2, DEX. ◇ *Mare de transgresiune* = mare care trece din regiunea oceanică în cea continentală. *Acestea toate se numesc mări de transgresiune, deoarece trec din ținutul oceanului în ținutul continentelor.* MEHEDINȚI, G. F. 60.

— Pronunțat: *-si-u-.* — Pl.: *transgresiuni.* — Și: (învechit) **transgrésie** s. f. ALEXI, W.

— Din fr. **transgression.**

TRANSGRESÓR s. m. (Rar) Persoană care încalcă o lege sau un ordin. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D.

— Pl.: *transgresori.*

— Din fr. **transgresseur.**

TRANSHUMÁ vb. I. Tranz. (Rar) A practica transhumanța. Cf. SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *transhumez.*

— Din fr. **transhumer.**

TRANSHUMÁNT, -Ă adj. (Despre populații) Care practică transhumanța. *Din oieri transhumanți s-au transformat în oieri stabili, practicînd oieritul vara și iarna în apropierea localității în care s-au așezat.* VUIA, PĂST. 46, cf. CADE, DN2, DEX, FD IV, 66. ◆ (Despre animale) Care este mutat dintr-un loc în altul, după anotimpuri, în vederea asigurării hranei. Cf. CADE, DN2, DEX. ◆ (Despre îndeletniciri, ocupații etc.) Care au caracter de transhumanță. Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Cunoscusem, în Delta Dunării, meșteșugul albinăritului transhumant.* SADOVEANU, A. L. 190. *Păstoritul transhumant este numai o anexă economică a obștilor teritoriale.* PANAITESCU, O. Ț. 63.

— Pl.: *transhumanți, -te.*

— Din fr. **transhumant.**

TRANSHUMÁNȚĂ s. f. Migrațiune periodică a păstorilor și a turmelor (de oi), primăvara de la șes la munte sau de la sud spre nord și toamna de la munte la șes sau de la nord spre sud, în vederea asigurării pășunii pentru animale. *Mai demult, majoritatea oierilor o formau cei care practicau transhumanța.* VUIA, PĂST. 46, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DS. *La un popor ca al nostru,... transhumanța și migrațiunile... erau fenomene obișnuite.* PUȘCARIU, L. R. I, 417, cf. 314. *Ocupația de predilecție a majorității românilor de peste munți a fost păstoritul, pe care l-au practicat sub forma transhumanței.* IORDAN, L. R. 17. *Mișcarea de transhumanță e bazată pe locuri fixe, vara și iarna.* ROSETTI, I.L.R. I, 51. *E. Petrovici a arătat care au fost drumurile de transhumanță ale păstorilor români.* SCL 1960, 260. *Păstori, turme, cîini migrează în virtutea transhumanței în cursul anului, în căutare de pășune și adăpost.* CONTEMP. 1960, nr. 46, 3/1, cf. SCL 1965, 298, DN2. *Antologică rămîne „San-Marina", poezie a transhumanței păstorești.* CONTEMP. 1969, nr. 1 173, 3/4. *Viața păstorească, adică transhumanța oilor de la și pînă la locurile de așezare a stăpînilor turmelor.* PANAITESCU, O. Ț. 63, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transhumanțe.*

— Din fr. **transhumance.**

TRANSÍGE vb. III. Intranz. (Învechit) A aplana un conflict prin concesii reciproce, a ajunge la un compromis. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN2. ◆ (Jur.) A pune capăt unui proces sau a-l evita printr-o tranzacție. Cf. COSTINESCU. *Acei însă ce nu pot dispune de obiectul cuprins în tranzacțiune nu pot transige decît în formele stabilite de legi speciale.* HAMANGIU, C. C. 426, cf. CADE, SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *transig.*

— Din fr. **transiger.**

TRANSIGÉNT, -Ă adj. (Rar) Care cedează ușor, care face concesii și compromisuri; împăciuitor, conciliant. *Încep... să fie transigenți și sînt dispuși să facă concesie.* MAIORESCU, CR. III, 437, cf. GHEREA, ST. CR. I, 296, DN2.

— Pl.: *transigenți, -te.*

— Din lat. **transigens, -tis.**

TRANSIGÉNȚĂ s. f. (Rar) Însușirea de a fi transigent; atitudine transigentă. Cf. SCRIBAN, D.

— De la **transigent.**

TRANSILUMINÁRE s. f. (Med.) Metodă de examinare a anumitor părți ale corpului, prin luminarea lor cu o lampă electrică într-o cameră obscură. Cf. M. D. ENC., DEX.

— După fr. **transillumination.**

TRANSILVÁN, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Transilvănean **(1).** Cf. BOLINTINEANU, O. 359, SCRIBAN, D., DL.

2. Adj. Transilvănean **(2).** Cf. DRLU. *Se mai adăogea absoluta necunoașțere a istoriei, a legilor feudale transilvane și ungurene.* BARIȚIU, P. A. II, 568. *Să se aștearnă cît mai curînd spre a le propune la cea mai de aproape dietă transilvană.* FM (1861), 18. *În o depărtare aproape egală de la hotarele turce, transilvane și moldovene, se află satul Jiliște.* HASDEU, I. V. 84. *Va face un mare serviciu limbii și literaturii noastre combătînd tendința transilvană de a le poci sub cuvînt de-a le latiniza.* ALECSANDRI, S. 33. *Transilvan pentru transilvănean, tot așa moldav pentru moldovenesc.* IORDAN, L.R.A. 510. *Sibiul este un burg foarte elegant de stil gotic transilvan, a cărui fizionomie specifică nu poate fi înțeleasă fără satele românești din jurul lui.* CĂLINESCU, C. O. 191. *Proporția* [familiilor nobile] *față de populația transilvană era: la $10^1/_4$ familii — una nobilă.* BLAGA, G. 20, cf. 226, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transilvani, -e.*

— Din lat. med. **transilvanus.**

TRANSILVANEÁN -Ă s. m. și f. v. **transilvănean.**

TRANSILVĂNEÁN, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația Transilvaniei

sau care este originară de acolo; (la pl.) populația care locuiește în Transilvania; ardelean, transilvan **(1)**. *El avu îngrijire de a închieia și singur o învoire cu transilvanenii.* F. AARON, I. 1, 156/17, cf. 104/25, DDRF, BARCIANU. *Dealtfel, transilvănenii au pe-acolo o poreclă foarte caracteristică.* REBREANU, I. 233, cf. CADE, DEX.

2. Adj. Care aparține Transilvaniei sau transilvănenilor **(1)**, privitor la Transilvania sau la transilvăneni, originar din Transilvania; ardelenesc, transilvan **(2)**. Cf. BARCIANU, CADE. *De-abia pe la cinci, cînd ajunse acasă, își aminti că dăduse întîlnire pentru ora trei tînărului transilvănean.* REBREANU, R. I, 52. *Autorul înfățișează... evenimentele petrecute într-un sat transilvănean.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 398. *Problemele... legate de condițiile specifice ale culturii transilvănene.* CL 1957, 20. *Pentru filologul transilvănean era clar la 1867 că una este utilizarea spontană a limbii, și alta baza acestei utilizări.* L. ROM. 1965, 297, cf. DEX.

— Pl.: *transilvăneni, -e.* — Și: (învechit, rar) **transilvaneán, -ă** s. m. și f.

— **Transilvania** (n. pr.) + suf. *-ean.*

TRANSILVĂNEÁNCĂ s. f. Femeie care face parte din populația Transilvaniei sau este originară de acolo; ardeleancă. Cf. DDRF, CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transilvănence.*

— **Transilvănean** + suf. *-că.*

TRANSLÁ vb. I. Tranz. (Rar) **1.** A transpune dintr-o limbă într-alta. DN².

2. A deplasa ceva din loc. Cf. DN². (Refl. pas.) *Trebuie să vadă... cum se translează marfa de pe chei la hambarul navei.* RL 1972, nr. 8 660, 3/2.

— Prez. ind.: *translez.*

— Derivat regresiv de la **translație** și **translator.**

TRANSLATÍV, -Ă adj. (Despre un act juridic) Prin care se transferă un drept. Cf. COSTINESCU. *Posesorul este de bună credință cînd posedă cu proprietar în puterea unui titlu translativ de proprietate, a cărui viciuri nu-i sînt cunoscute.* HAMANGIU, C. C. 124. *Definătorul lucrului primește cu bună credință de la o a treia persoană, alta decît adevăratul proprietar, un titlu translativ de proprietate, în privința lucrului ce definе.* id. ib. 470, cf. M. D. ENC.

— Pl.: *translativi, -e.*

— Din fr. **translatif.**

TRANSLÁTOR, -OÁRE s. m. și f., s. n. **1.** S. m. și f. Traducător oficial atașat unui for diplomatic, administrativ sau judecătoresc; tălmaci, (învechit) tergiman. *Dimitrie Iercovici, a prea înălțatei guberni din Prințipatul Ardealului translator.* ALEXANDRIA (1794), în BV II, 362. *Ioanu Sacadati... au fost dintîi translatoriu la... guberniu din Ardeal.* ȘINCAI, HR. III, 288/11. *Tranzlatorul seau tălmaciul coleghiei statului.* AR (1829), 134¹/30. *D. Racocea..., translator românesc în Lemberg, publică prospectul unei foi periodice.* DACIA LIT. I, VII/2. *Istorie de dragoste... în versuri, alcătuită de Ioan Barac, maghistratul translator al Brașovului* (a. 1842). CAT. MAN. I, 368. *Ioan Barac, fost translator de limba română la maghistratul din Brașov.* BARIȚIU, P. A. I, 609, cf. COSTINESCU. *El își ia sofia, fiică a tergimanului (translator) Iacovake Rizu.* GDOBESCU, S. I, 267, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., NOM. PROF. 3, 78. *Funcționarul public ..., primind de la o autoritate însărcinarea de translator.* COD. PEN. R.P.R. 441. *Am slujit mereu ca translator.* CĂLINESCU, S. 534. *Concentrase de la toate unitățile militare din țară translatorii mai buni.* BENIUC, M. C. I, 371. *Cabinele de translatori sus (lucrările se traduceau simultan în rusă, engleză, franceză, spaniolă și chineză), jos mesele distribuite longitudinal și purtînd tăblițe cu indicația țărilor.* V. ROM. iulie 1957, 159, cf. DN², M. D. ENC.

2. S. n. Transformator electric utilizat pe liniile de telecomunicații pentru adaptarea impedanței de intrare a instalației de telecomunicații la impedanța caracteristică liniei. M. D. ENC., cf. DEX.

— Accentuat și: *translatór.* BARCIANU, ALEXI, W., CADE, DEX. — Pl.: *translatori, -oare.* — Și: (învechit) **tranzlatór, -oáre** s. m. și f.

— Din lat. **translator,** fr. **translateur.**

TRANSLÁȚIE s. f. **1.** (Învechit) Traducere **(1)**. Cf. NEGULICI, STAMATI, D., ALEXI, W., SCRIBAN, D.

2. (Jur.; învechit) Trecere a unui drept sau a unei averi printr-un act juridic de la o persoană la alta. Cf. NEGULICI, STAMATI, D., BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE.

3. (Învechit) Mutare, strămutare. Cf. NEGULICI. *Vedem capitala încă în Suceava în luna lui august..., prin urmare translațiunea se operă în luna lui septembrie.* HASDEU, I. V. 262, cf. COSTINESCU.

4. (Fiz.; și în sintagma *mișcare de translație*) Deplasare a unui corp în decursul căreia toate punctele acestuia descriu traiectorii identice, paralele. *Mișcarea electricității este o mișcare de translație sau o mișcare de vibrație?* MARIN, F. 281/13, cf. CADE. *Piatra de polizat șlefuiește piesa, posedînd o mișcare de rotație și translație.* IOANOVICI, TEHN. 336. *Un avion tinde să capete... și 3 mișcări de translație.* ENC. TEHN. I, 175. *Limba dinfață capătă o mișcare de translație în lungul său.* SOARE, MAȘ. 142. *Vitezele de ridicare și translație vor fi cele prevăzute.* PREV. ACCID. 78, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

5. (În sintagma) *Mișcare de translație* = mișcare de revoluție, v. revoluție. *Mișcarea de translațiune a pămîntului este o consecință prea naturală a mișcării sale de rotațiune.* DRĂGHICEANU, C. 77. *Toate planetele au... o mișcare de revoluție (translație) în jurul soarelui.* GEOLOGIA, 6.

6. (Mat.) Corespondență care asociază oricărui punct de pe o dreaptă, din plan sau din spațiu, un alt punct, astfel încît punctul asociat să fie cel de-al patrulea vîrf al paralelogramului format de originea axelor, punctul inițial și un punct dat. M. D. ENC.

— Pl.: *translații.* — Și: (învechit) **translațiúne** s. f.

— Din fr. **translation.**

TRANSLAȚIÚNE s. f. v. **translație.**

TRANSLITERÁ vb. I. Tranz. A face transliterație. *Numele pot fi transliterate... literă cu literă, deci așa cum sînt scrise în limba de origine.* GRAUR, I. L. 88. *O serie de cuvinte sînt translitерate fără nici un semn grafic după ultima consoană.* L. ROM. 1966, 151.

— Prez. ind.: *transliterez.*

— Din fr. **translittérer.**

TRANSLITERÁRE s. f. Acțiunea de a translitera și rezultatul ei; transliterație. *Grafia... se reflectă în dubla transliterare a aceluiași cuvînt.* L. ROM. 1966, 151. *Transcrierea în rînd... este și aici cauza unor izbitoare inconsecvențe în transliterarea mai multor cuvinte.* ib. 152.

— Pl.: *transliterări.*

— V. **translitera.**

TRANSLITERÁȚIE s. f. Transpunere, transcriere a unui text scris dintr-un alfabet în altul, care urmărește să redea literele prin echivalentele lor din alfabetul în care se transcrie, fără a ține seama de valoarea fonetică a semnelor; transcripție **(1)**, transliterare. *Redarea numelor proprii, dintr-o scriere în alta, de exemplu din alfabetul chirilic în cel latin sau invers..., poartă numele de transliterație.* GRAUR, I. L. 88. *S-a discutat... felul cum trebuie redate citatele din textele secolului trecut (prin transliterație sau prin transcriere interpretativă?).* L. ROM. 1959, nr. 1, 21. *Părăsind cu desăvîrșire transliterația..., editorii au adoptat cu toții transcrierea interpretativă.* V. ROM. ianuarie 1960, 165, cf. SCL 1960, 868. *Una din trăsăturile caracteris-*

tice ale transliterației este lipsa de interpretare a grafiei. L. ROM. 1966, 151; cf. 146, DN², M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *transliterații.*
— Din fr. **translittération.**

TRANSLOCÁ vb. I. Tranz. (Învechit, rar) A muta; a strămuta, a transfera **(1)**. Cf. ALEXI, W.
— Prez. ind.: *translóc.*
— Derivat regresiv de la **translocație.**

TRANSLOCÁȚIE s. f. (Învechit, rar) Mutare dintr-un loc în altul; strămutare, transferare **(1)**. Cf. ALEXI, W.
— Pl.: *translocații.* — Și: **translocațiúne** s. f. BARCIANU, ALEXI, W.
— Din lat. **translocatio,** germ. **Translokation.**

TRANSLOCAȚIÚNE s. f. v. **translocație.**

TRANSLUCÍD, -Ă adj. (Despre corpuri) Care lasă lumina să treacă, dar nu permite să se distingă contururile sau detaliile obiectelor. V. mat², opac. Cf. COSTINESCU, PONI, F. 335, BARCIANU, ALEXI, W. *Munții cei din urmă, aproape nouri, albi-translucizi.* IBRĂILEANU, A. 11, cf. CADE. *Pipăia cu vîrfurile* [degetelor] *rotunda ceașcă, netedă, cu pereții translucizi.* TEODOREANU, M. II, 364. *Și prin valuri translucide... Scufundat-am în adîncuri dorul meu.* PILLAT, P. 47. *Geamuri pătrate erau acoperite cu hîrtie translucidă.* CĂLINESCU, E. O. I, 8, cf. DN². *Pe fereastră... gerul brodase o dantelă ciudată, translucidă.* V. ROM. mai 1970, 13, cf. M. D. ENC. ◇ (Prin analogie) *Atmosfera era așa de limpede, încît aurul înălțimii făcea noaptea translucidă.* SADOVEANU, O. XII, 182. *Fluturii cu coadă de rîndunică... lăsaseră un polen galben, ușor, în văzduh. Prin acest perete subțire și translucid treceau ceilalți.* BARBU, PRINC. 14. ◇ (Adverbial) *Razele lungi ale crepusculului de mai incendiau ferestrele înflorate translucid dinspre terasă.* CAMIL PETRESCU, N. 114.
— Pl.: *translucizi, -de.*
— Din fr. **translucide.**

TRANSLUCIDITÁTE s. f. Însușirea de a fi translucid. Cf. CADE. *Tata a murit cu ochii deschiși. Mă privea prin sticla lor albastră în a cărei translucidităte rigidă se oprise în loc viața.* KLOPȘTOCK, F. 334, cf. 271. *În translucidităteа cristalului elastic* [al apei mării] *zărea din cînd în cînd cîte un mîc și monstruos crab.* CĂLINESCU, C. N. 144, cf. DN², M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **translucidité.**

TRANSMARÍN, -Ă adj. (Despre o țară, un ținut, o regiune) Care este situat dincolo de mare. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W., CADE, DM, DN². ✦ Care vine sau care este adus de dincolo de mare. *Se numesc îndeobște ... și mărfuri transmarine sau ultramarine, care arată anume că sînt aduse de peste mări.* N. A. BOGDAN, C. M. 36.
— Pl.: *transmarini, -e.*
— Din fr. **transmarin.**

TRANSMIGRÁ vb. I. Intranz. (Învechit; despre un grup, o colectivitate) A-și părăsi țara pentru a se stabili în alta; a emigra. V. pribegi. Cf. CADE, SCRIBAN, D.
— Prez. ind.: *transmigrez.*
— Din fr. **transmigrer.**

TRANSMIGRÁNT s. m. (Învechit) Emigrant. *Din acest an înainte nu avem urme de transmigranți pînă la 1752.* BARIȚIU, P. A. I, 396.
— Pl.: *transmigranți.*
— Din fr. **transmigrant.**

TRANSMIGRÁRE s. f. **1.** (Învechit) Transmigrație **(1)**. Cf. COSTINESCU, CADE, SCRIBAN, D.

2. (În unele credințe religioase) Transmigrație **(2)**. Cf. CADE, SCRIBAN, D. ◇ Fig. *Acum să fiți văzut metamorfoza, transmigrarea spiritelor din liberali în conservativi și din republicani în liberali.* BARIȚIU, P. A. II, 20.
— Pl.: *transmigrări.*
— V. **transmigra.**

TRANSMIGRÁȚIE s. f. **1.** (Învechit) Mutare, deplasare în masă dintr-o țară în alta, pentru o perioadă de timp sau definitiv; emigrare, (învechit) transmigrare. **(1)**. V. pribegire. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D.

2. (În unele credințe religioase) Concepție potrivit căreia sufletul dintr-un corp trece, după moarte, în alt corp; transmigrare **(2)**. V. metempsihoză, reîncarnare. Cf. ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN², DEX.
— Pl.: *transmigrații.* — Și: (învechit) **transmigrațiúne** s. f. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D.
— Din fr. **transmigration.**

TRANSMIGRAȚIÚNE s. f. v. **transmigrație.**

TRANSMISÍBIL, -Ă adj. **1.** Care poate fi transmis **(1)**. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., HRISTEA, P. E. 48, DN², M. D. ENC., DEX. ✦ (Despre boli) Molipsitor, contagios. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Știința și practica veterinară au și sarcina de a colabora la ocrotirea sănătății oamenilor împotriva bolilor transmisibile de la animale la om.* CONTEMP. 1954, nr. 379, 5/6. *Se cercetează epidemiologia bolilor transmisibile.* ib. 1956, nr. 486, 4/6.

2. (Jur.; despre bunuri, drepturi) Care poate fi trecut de la o persoană la alta, care poate fi transmis **(7)**. *Orice legat pur și simplu dă legatarului, din ziua morței testatorului, un drept asupra lucrului legat, drept transmisibil erezilor și reprezentanților săi.* HAMANGIU, C. C. 213. *Acest drept... nu este transmisibil succesorilor.* COD. PEN. R.P.R. 578.
— Pl.: *transmisibili, -e.*
— Din fr. **transmissible.**

TRANSMISIBILITÁTE s. f. Calitatea de a fi transmisibil. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. *El a dovedit, pe de altă parte, transmisibilitatea ereditară... a caracterelor dobîndite de plante și animale în timpul vieții.* CONTEMP. 1949, nr. 126, 9/5, cf. DN³, M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **transmissibilité.**

TRANSMÍSIE s. f. v. **transmisiune.**

TRANSMISIÚNE s. f. **1.** Trecere dintr-un loc în altul, de la o persoană la alta etc.; trecere a unui bun spiritual, a unei caracteristici ereditare etc. de la o generație la alta, de la o epocă la alta; transmitere **(1)**. Cf. STAMATI, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. *Din tradiția aceea... va fi luat Ureche unele lămuriri, care nu poartă un caracter de transmisiune literară.* IORGA, L. II, 557, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Transmisiunea unei științe îndeamnă... la cercetarea ei.* VIANU, L. R. 11, cf. DN², M. D. ENC.

2. (Jur.) Trecere a unui drept de la o persoană la alta, prin act juridic sau prin efectul legii; transmitere **(3)**, (învechit) transport **(7)**. Cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

3. (Fiz., tehn.; în forma *transmisie*) Trimitere de energie de la un sistem tehnic la altul; transmitere **(4)**. Cf. COSTINESCU, LTR², DER, M. D. ENC., DEX.

4. (Telecomunicații) Trimitere de semnale de la un post emițător de telegrafie, telefonie sau radiocomunicații, în scopul recepționării lor. *Ceru să i se repete și lui textul telegramei cu pricina. Și... văzu și acesta că nu e nici o eroare în transmisiune.* SANDU-ALDEA, A. M. 189. *Marconi a realizat... cea dintîi transmisie prin radio peste Oceanul Atlantic.* CIȘMAN, FIZ. II, 551, cf. LTR², M. D. ENC.

5. (Tehn.; în forma *transmisie*) Comunicare a unei mișcări de la un organ de mașină la altul; ansamblul organelor cu ajutorul cărora se transmite această mișcare. *Este arătată o presă cu șurub acționată de o transmisie cu ajutorul discurilor de fricțiune.* IOANOVICI, TEHN. 131, cf. 239. *Un om ridică barosul greu în sus, Și sună ca argintul, bătînd pe nicovală. I-aplaudă cureaua transmisiei pe fus.* D. BOTEZ, F. S. 76. *Mașinile cîștigă în mobilitate, ele fiind independente de transmisii.* ORBONAȘ, MEC. 109. *Materialul curelelor de transmisie.* SOARE, MAȘ. 159. *Axele longitudinale... sînt situate de ambele părți ale mașinii, unul din ele fiind acționat de un motor ori de o transmisie.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 74. *În timpul funcționării transmisiilor sînt interzise orice fel de reparațiuni.* PREV. ACCID. 9. *În subsol duduia motorul care punea în mișcare, prin curele de transmisie, secția de mașini de la parter.* PAS, Z. I, 290, cf. LTR², M. D. ENC., DEX.

6. (Mil.; la pl.) Ansamblul mijloacelor tehnice utilizate pentru a se asigura legătura între unitățile unei armate. Cf. LTR². ◇ *Trupe* (sau *unități* etc.) *de transmisiuni* = trupe specializate în executarea și asigurarea legăturilor prin telefon, radio etc. M. D. ENC., DEX.

7. (Fiziol.) Trecerea efectelor fiziologice ale unei excitații dintr-un punct în altul al unui organism. *Fiecare din aceste elemente ... au o structură complexă, care asigură recepția, elaborarea și transmisia impulsului nervos.* ABC SĂN. 257.

— Pronunțat: *-si-u-*. — Pl.: *transmisiuni*. — Și: **transmisie** s. f.

— Din fr. **transmission**.

TRANSMÎTE vb. III. **1.** Tranz. A face să treacă dintr-un loc în altul, de la o persoană la alta etc.; (complementul indică bunuri spirituale, caracteristici ereditare etc.) a face să treacă de la o generație la alta, de la o epocă la alta. *Îmi vei spune negreșit dacă novela mea merită să fie transmisă posterității.* GANE, N. III, 143, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Faptele lui ... sînt vrednice să fie transmise posterității.* BUL. COM. IST. II, 3, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Veacul trecut și generația care ne-a precedat ne-au transmis o icoană măreață a lui Alecsandri.* SADOVEANU, E. 59. *În misterele și moralitățile medievale se poate semnala și intenția autorilor ... de a transmite bunele precepte morale.* VIANU, L. U. 63. *Transmise oral din generație în generație, creațiile populare au suferit în cursul veacurilor nenumărate modificări.* IST. LIT. ROM. I, 12, cf. 80. *Creangă trebuia să acționeze ... ca depozitor al tezaurului transmis de înaintași ce n-au cunoscut alfabetul.* V. ROM. decembrie 1964, 79. *Un ritual străvechi, moștenit și transmis invariabil urmașilor.* ib. septembrie 1970, 138. *Începe să aibă pretenția de a-și transmite puterea urmașilor.* H. DAICOVICIU, D. 83. ◇ Refl. pas. *Prin poezie s-au transmis generațiilor posterioare toate experiențele.* BOLLIAC, O. 34. *Scrierile mai recente ... mi s-au transmis în manuscris.* BUL. COM. IST. I, 14. *Farmecul meu? — Se transmite, pare-se, din mamă-n fiu.* VINEA, L. II, 9. ◇ Refl. (Despre sentimente, stări sufletești) *Bătrînul vorbește încet, cu emoție, și această emoție ni se transmite.* STANCU, U.R.S.S. 87. *Am citit că frica se transmite.* H. LOVINESCU, T. 162.

2. Tranz. A aduce la cunoștință (prin intermediul cuiva sau a ceva); a comunica, a împărtăși, (învechit și regional) a porunci. *Vodă se interesa de politică, pentru dînsul și pentru turci, cărora le transmitea știrile.* IORGA, L. I, 41, cf. 151. *Nu ne spune cine ne-a transmis aceste delicioase informații.* id. ib. II, 33, cf. 74. *Grigore îi mulțumi, transmițînd mulțumiri și Nadinei.* REBREANU, R. I, 250. *Știrea trecu din ureche în ureche, transmisă la toți membrii familiei.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Să-i transmiți sincere felicitări.* STANCU, R. A. IV, 105. *Transmite-i domnului procuror salutările mele.* BENIUC, M. C. I, 109. *Singur își asumă rolul de a transmite mai departe cele aflate.* V. ROM. octombrie 1964, 98. *După telefonul tău de aseară, cînd mi l-a transmis ..., n-am mai avut liniște.* T august 1964, 57. *Spunea despre sine că n-are vocație de critic și se pricepe doar să transmită omagii.* V. ROM. ianuarie 1965, 200. ◇ Refl. pas. *Lui Grigorie Vodă i s-au transmis laudele padișahului.* BUL. COM. IST. II, 25.

3. Tranz. (Jur.) A trece un bun, un drept etc. de la o persoană la alta, prin act juridic sau prin efectul legii. Cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

4. Refl. (Fiz., tehn.; despre energie, radiații, unde etc.) A trece de la un sistem tehnic la altul. *Curentul electric se transmite dintr-un loc în altul.* MAIORESCU, CR. I, 75, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX.

5. Tranz. (Tehn.) A comunica o mișcare de la un organ de mașină la altul, de la un agregat la altul etc.; a traduce **(2)**. Cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

6. Tranz. (Telecomunicații) A trimite semnale de la un post emițător de telegrafie, telefonie sau radiocomunicații, în scopul recepționării lor. *Am primit depeșa ta ... transmisă din Berlin, de unde îți telegrafiasem.* CARAGIALE, O. VII, 260. *Radio-jurnalul de duminică transmite știrile cele mai importante.* BARANGA, I. 167. *Postul de radio transmitea o muzică săltăreață.* BARBU, Ș. N. II, 197, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. pas. *Se transmite muzică!* H. LOVINESCU, T. 199. *Au intrat în cabină; se transmitea muzică.* V. ROM. august 1969, 53.

7. Tranz. (Complementul indică boli, agenți ai unor boli) A face să treacă de la un om la altul sau de la un animal la om. *Boli transmise în special de căpușele animalelor de pădure.* ABC SĂN. 256. ◇ Refl. pas. *Tularemie, boală infecțioasă acută a omului și animalelor ... Contaminarea se face pe cale aerogenă, digestivă ... Nu se transmite de la om la om.* ib. 365.

8. Tranz. (Fiziol.) A face să treacă o excitație nervoasă dintr-un punct în altul al unui organism; (învechit, rar) a transmuta. *În cadrul sistemului nervos, diferite părți ale sale sînt formate din neuroni, ... a căror funcție comună este aceea de a recepționa și transmite excitații.* ABC SĂN. 257.

— Prez. ind.: *transmit*.

— Din fr. **transmettre**, lat. **transmittere**.

TRANSMÎTERE s. f. Acțiunea de a (se) transmite.

1. Cf. transmite **(1)**; transmisiune **(1)**. Cf. COSTINESCU, DDRF, CADE. *Transmiterea fondurilor de bază de la o întreprindere la alta se face fără plată.* LEG. EC. PL. 175. *Transmiterea profesiei este ... o regulă.* CĂLINESCU, C. O. 106, cf. DN².

2. Cf. transmite **(2)**. *Limitarea expresiei teatrale împiedică transmiterea clară a ideilor.* CONTEMP. 1971, nr. 1 300, 4/5.

3. (Jur.) Cf. transmite **(3)**; transmisiune **(2)**. *Transmiterea prin gir a cambiei, însușită în acest fel, constituie un act de înșelăciune.* COD. PEN. R.P.R. 592.

4. (Fiz., tehn.) Cf. transmite **(5)**; transmisiune **(5)**. *Transmiterea mișcării de la un arbore la un altul se poate face și prin curele de transmisie.* SOARE, MAȘ. 156.

5. Cf. transmite **(7)**. *Apa infectată poate să constituie de asemenea o cale de transmitere a bolii.* BELEA, P. A. 521. *Calea de transmitere a bolii la om este directă și indirectă.* ABC SĂN. 74, cf. 356, 358.

— Pl.: *transmiteri*.

— V. **transmite**.

TRANSMIȚĂTÓR, -OÁRE adj., subst. **1. 1.** Adj. Care transmite ceva de la unul la altul. Cf. BARCIANU, SCRIBAN, D., DL, DM, DN³, DEX.

2. S. m. Persoană care transmite (printr-un aparat emițător). Cf. CADE. *Transmițătorul unui mesaj încifrat ... topit în operă.* V. ROM. septembrie 1970, 3.

II. S.n. Aparat folosit pentru transmiterea semnalelor telegrafice sau radiofonice. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., LTR², DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transmițători, -oare.*

— **Transmite** + suf. *-ător.*

TRANSMUTÁ vb. I. **1.** Refl. (Rar) A se muta dintr-un loc în altul; a se strămuta. *Prin dregeri minunate a soartei, dintr-un bordei s-au transmutat în palaturile principilor Litvaniei.* ASACHI, S. L. II, 44, cf. COSTINESCU, ALEXI, W.

2. Tranz. (Învechit, rar) A transmite **(8).** *Toate organele simțurilor ... primesc impresiile ce le vin din afară și le transmută creierilor.* KRETZULESCU, A. 5/25.

3. Tranz. A face o transmutație **(2).** Cf. COSTINESCU, CADE. *Alchimiștii căutau să transmute alte metale în aur.* SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *transmút.*

— Din fr. **transmuter.**

TRANSMUTÁBIL, -Ă adj. (Rar) **1.** Care se poate transmuta **(1)**; strămutabil. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W.

2. Care se poate transmuta **(3).** Cf. COSTINESCU.

— Pl.: *transmutabili, -e.*

— Din fr. **transmutable.**

TRANSMUTABILITÁTE s. f. (Rar) Proprietatea de a fi transmutabil. Cf. COSTINESCU.

— Din fr. **transmutabilité.**

TRANSMUTÁRE s. f. Acțiunea de a (se) transmuta.

1. (Rar) Cf. transmuta **(1)**; (rar) transmutație **(1).** Cf. COSTINESCU. ◇ Fig. *Cîntecul prezintă ... transmutarea bradului din natură în funcția lui rituală.* IST. LIT. ROM. I, 47.

2. Cf. transmuta **(3)**; transmutație **(2).** Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D., ENC. TEHN. I, 95, D. MED.

— Pl.: *transmutări.*

— V. **transmuta.**

TRANSMUTÁȚIE s. f. **1.** (Rar) Faptul de a muta dintr-un loc în altul; (rar) transmutare **(1).** Cf. COSTINESCU.

2. Transformare a unui element chimic în altul; transmutare **(2).** Cf. COSTINESCU, BARCIANU, SCRIBAN, D. *Producerea diferențelor de potențial ... este acum necesară în cercetările moderne asupra structurii și transmutațiilor atomice.* CIȘMAN, FIZ. II, 197, cf. LTR², DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

3. Transformare, schimbare. *Acest proces de transmutație a unui nume propriu într-un adjectiv de sens pejorativ s-a operat pornindu-se de la imaginea trunchiată a eroului.* LL I, 125. *Materia însăși din care sînt constituite ființele detestate de poet se conrupe, se degradează, suferă transmutații abominabile ca sub efectul unei alchimii distructive.* V. ROM. februarie 1957, 169, cf. DEX.

— Pl.: *transmutații.* — Și: (învechit) **transmutațiúne** s. f. COSTINESCU, SCRIBAN, D.

— Din fr. **transmutation.**

TRANSMUTAȚIÚNE s.f. v. **transmutație.**

TRANSOCEÁNIC, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. Care este situat dincolo de ocean. Cf. CADE, DEX. ✦ Care provine de peste ocean. Cf. SCRIBAN, D., DN².

2. Adj. Care străbate, care traversează oceanul. Cf. SCRIBAN, D. *Cu descoperirea noului continent al Americii și a noilor căi transoceanice începe expansiunea europeană.* OȚETEA, R. 106.

3. S. n. Navă comercială de mare tonaj, folosită pentru transporturi de mărfuri sau de călători între două porturi situate de o parte și de alta a unui ocean. Cf. SCRIBAN, D. *Și-mi pare blocul însuși un transoceanic, seara.* BRAD, O. 156, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transoceanici, -ce.*

— Din fr. **transocéanique.**

TRANSPACÍFIC, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. Care este situat dincolo de Oceanul Pacific. Cf. SCRIBAN, D.

2. Adj. Care străbate Oceanul Pacific. Cf. SCRIBAN, D.

3. S. n. Navă de mare tonaj care străbate Oceanul Pacific. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *transpacifici, -ce.*

— Pref. *trans-* + **Pacific.**

TRANSPARÁNT, -Ă adj. v. **transparent.**

TRANSPARÉNT, -Ă adj., s. n. **I.** Adj. **1.** (Despre materiale sau medii) Care poate fi străbătut de anumite radiații; prin care se poate vedea clar, care lasă să se distingă forma, culoarea sau detalii ale obiectelor; străveziu. *La lumina unui fînar trupul său era transparent.* AR (1839), 374²/64, cf. VALIAN, V. *Însemnasem umbrele acele dulci, întinse ca un văl transparent asupra ochilor.* DACIA LIT. 259/15, cf. KRETZULESCU, A. 349/9, NEGULICI, STAMATI, D. *Pe d-asupra ... pune o foaie întinsă bine de hîrtie transparentă.* MAN. SĂNĂT. 129/15. *Apa ... este limpede, transparintă.* DESCR. APE, 57/17. *Corpurile prin care trece lumina ... se numesc diafane sau transparinte.* BARASCH, I. N. 12/16, cf. MARIN, F. 34/7. *Se zărește pe pînzătura asta transparentă umbra neclintită a reginei.* NEGRUZZI, S. III, 376, cf. POLIZU. *Casa ... era cunguiată în giur de un cerdac transparent.* CALENDAR (1861), 125/29, cf. CANELLA, V. 286. *Ceriul limpede și transparent se întindea deasupra noastră ca un văl subțire și albăstrui.* ALECSANDRI, O. P. 283, cf. COSTINESCU. *Și talia-i ca-n marmură săpată Strălucea albă-n transparentul strai.* EMINESCU, O. IV, 77. *Argintul lunei trecea sfîșiind valurile transparente de nouri.* id. P. L. 101. *Cer limpede, adînc, transparent.* id. ib. 36, cf. DDRF. *Substanțe transparente sau diafane.* PONI, F. 335, cf. BARCIANU. *Soarele se pleca spre apus, într-o limpeziciune de aer ... transparentă.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 63, cf. ALEXI, W. *Toate se lămureau Sub transparente draperii de întuneric.* CAMIL PETRESCU, V. 26, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Cînd fumul devine incolor și transparent, atunci carbonizarea este terminată.* IOANOVICI, TEHN. 14. *Am ridicat un monument care e un castel de foiță, Transparent ca o aripă de musculiță.* CĂLINESCU, L. L. 208. *China a trimis rococoului vaze, transparente precum găoacea de ou.* BLAGA, Z. 301. *Cîte-o insulă desprinsă de continent Pleca în largul ocean transparent.* ISANOS, Ț. L. 5. *O ceară galbenă, transparentă.* BARBU, PRINC. 88. *Aerul era tot atît de ușor, tot atît de transparent.* V. ROM. ianuarie 1966, 164. *Lichidul aspirat poate fi limpede și transparent.* ABC SĂN. 357. *Era cald și-n aerul transparent pluteau funigei.* V. ROM. iulie 1970, 6. ◇ (Prin exagerare) *Vălul transparente al blondelor ei plete.* HELIADE, O. I, 372. ◇ Fig. *Vîntul curge spre cîmpie Transparent și uniform.* TOPÎRCEANU, M. 31. *Muzica în general suavă, transparentă ... își atestă unitatea cu ansamblul căruia îi este destinată.* M 1962, nr. 4, 33. (Adverbial) *Seară transparent încremenită pe înălțimile cu trandafiri ale Somovitului.* GALACTION, O. 111. ◇ (Prin exagerare; despre țesături, obiecte de îmbrăcăminte etc.) *Maidanele Bucureștilor gemeau de soldați, cari zăceau ... înveliți cu mantale transparente de vechitură și de gloanțe.* GHICA, S. 277. ◇ *Culori transparente* = culori diferite, așezate una peste alta astfel încît culoarea principală să se vadă prin cea secundară, modificîndu-și nuanța. Cf. CADE. ✦ Care se poate vedea printr-un obiect transparent **(1).** *Trupul transparent prin văl.* OȚETEA, R. 204. ✦ Fig. Diafan, subțire, delicat, firav. *Să-i prindă mînuța ei albă, să se uite la transparentele-i degete ore întregi.* EMINESCU, P. L. 57, cf. 64.

2. Fig. (Despre oameni și manifestările lor) Care este ușor de ghicit sau de înțeles; clar, limpede. *Criticul este din fire transparent; artistul este din fire refractar.* MAIORESCU, CR. II, 211. *Femeia ta, ajunsă transparentă, în sufletul căreia citești ca într-o carte deschisă, sub ochii tăi vezi cum se transformă.* BART, E. 224. *Jocul lui ... este prea transparent.* CONTEMP. 1951, nr. 224, 2/3. ◆ (Despre cuvinte, construcții sintactice etc.) Al cărui sens este ușor de înțeles, clar, evident. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Metaforă mai mult sau mai puțin transparentă.* VIANU, M. 73. *Aluzia la pasiunea erotică ... este destul de transparentă.* V. ROM. ianuarie 1965, 199. ◇ (Adverbial) *A vorbi prea transparent.* SCRIBAN, D. ◆ (Despre sensul cuvintelor) Care poate fi ușor înțeles, pătruns. *Dacă înțelesul iuturor numelor* [de persoane] *ar fi transparent, ar fi suficient pentru lingvist să studieze vocabularul în general.* ORAUR, N. P. 20.

II. S. n. **1.** Foaie de hîrtie liniată cu linii groase, paralele, care se așază dedesubtul hîrtiei de scris, pentru a înlesni scrierea în rînduri drepte. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Într-o scrisoare caligrafiată cu transparent dedesubt, ... îl ruga respectuos să-l miluiască și pe dînsul cu vreo acțiune.* C. PETRESCU, A. 354, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DN^2.

2. Panou din material foarte fin, în spatele căruia sînt dispuse lumini, pentru a produce un efect decorativ. *În stînga scenei un imens portal e închis ... de un paravan ce e în realitate un transparent (pentru aparițiuni).* MACEDONSKI, O. II, 281.

3. (Mai ales în forma *transperant*) Stor. Cf. POLIZU. *Adesea noaptea ... dă transperantul la o parte și se uită la fereastra lui Dan.* VLAHUȚĂ, D. 158, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *De afară, o plută bătrînă ... își proiecta jocul frunzelor mișcate de vîntul toamnei pe albul transperantelor de la ferestre.* BASSARABESCU, S. N. 189. *Se strecura la răcoare pe jețul din colț lîngă transperantul lăsat.* id. V. 40, cf. CADE. *Aprinde lampioanele ... Coboară Transparentele ... Dă-mi calmul și culorile de seară.* MINULESCU, V. 140. *Transperantele de șipci verzi căzuseră.* CĂLINESCU, C. N. 22, cf. IORDAN, L.R.A. 26, SCRIBAN, D. *Se duce și trage transperantele, închide ușa.* H. LOVINESCU, T. 261.

— Pl.: *transparenți, -te.* — Și: (învechit ca adj.) **transperánt, -ă** (POLIZU, H. 114, pl. și *transperanțuri* DN^2, CHEST. II 192/100) s. n., adj., (învechit) **transparint, -ă, transparénte, -ă, transparánt, -ă** (EL. AN. 7) adj., (formă coruptă) **stramperánturi** (ALR II/723) s. n. pl.

— Din fr. **transparent**, it. **trasparente**.

TRANSPARÉNTE, -Ă adj. v. **transparent**.

TRANSPARÉNȚĂ s. f. **1.** Însușirea de a fi transparent **(I 1)**; starea a ceea ce este transparent. Cf. NEGULICI, POLIZU. *Untura s-a topit și a căpătat transparința uleiului.* MAN. SĂNĂT. 127/16. *Proprietățile fizice sînt: culoarea, lucirea, ... transparența, tărimea.* MARIN, PR. I, X/17. *Frumoasa armonie ce există între tablourile naturei și transparința aerului.* BARASCH, M. II, 197/8, cf. COSTINESCU. *Prin transparența generală a unei pielițe netede se vedeau parcă vinele viorii.* EMINESCU, P. L. 100. *M-așez privind în clarul lunei sub transparența atmosferii.* MACEDONSKI, O. I, 64, cf. ALEXI, W. *Pete de altă culoare decît a bradului ... se detaliau în transparența desăvîrșită a aerului.* IBRĂILEANU, A. 125. *Sub un clopot de cleștar curat, Prin a cărui transparență ideală Trec razele.* CAMIL PETRESCU, V. 98, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În transparența de aer și lumină s-aprinde un joc de licăriri ciudate.* BART, S. M. 22. *Dar privește cu nesaț, deodată, la limanul Oceanului ce-acuma transparența și-a mărit.* PILLAT, P. 60, cf. SCRIBAN, D. ◆ Aspect, culoare transparentă, diafană. *Oțele cu coaja de o transparență verzuie.* LINȚIA, P. II, 162. *Departe, în transparența cenușie a cerului, licărea ochiul ... luceafărului serii.* T. POPOVICI, S. 393. *Filmul e colorat ... Imaginea are o neînchipuită transparență și o lucire diamantină.* V. ROM. octombrie 1963, 171, cf. M. D. ENC.

2. Fig. Însușirea de a fi ușor înțeles, claritate, limpezime. *Acțiune diplomatică asupra Turciei, uneori cu aparența deplinei înțelegeri ..., adeseori însă cu transparența diversității intereselor.* MAIORESCU, D. II. 49. *Ce transparență sufletească în ovalul obrazului acela!* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 198. *Credea cu acea putere de sinceritate, cu acea transparență a sufletului, care atrage, cîștigă și farmecă.* IORGA, L. II, 522. *Sinceritatea ... și execuția îngrijită dau operelor lui Van Eyck o poezie, o idealitate și o transparență extraordinară.* OȚETEA, R. 280. *Dacă prin transparența imaginii Cordeliei n-am cuprinde gîndul morții, atunci eroina lui Shakespeare și-ar pierde calitatea ei metaforică.* VIANU, M. 55. *Un cap cu judecată vastă și limpede, un spirit de transparența cristalului.* T iunie 1964, 28. *Am fost înfrînt de farmecul ... acestui roman cavaleresc, de transparența epică.* V. ROM. iulie 1969, 45. ◆ Spec. Claritate în exprimare. *Limba vorbită dobîndește ... transparențe, ca și cînd această limbă s-ar fi proiectat pe zarea mai profundă a unei limbi originare.* BLAGA, G. 138. *Formulările au cîștigat în transparență.* V. ROM. august 1963, 176.

— Pl.: *transparențe.* — Și: (învechit) **transparínță** s. f.

— Din fr. **transparence**.

TRANSPARÍNT, -Ă adj. v. **transparent**.

TRANSPARÍNȚĂ s. f. v. **transparență**.

TRANSPARIȚIÚNE s. f. (Neobișnuit) Faptul de a transpărea. *Fața ei era de-o albeață chilimbarie, întunecată numai de-o viorie umbră, transparițiunea acelui fin sistem nervos.* EMINESCU, P. L. 77.

— De la **transpărea**.

TRANSPĂREÁ vb. II. Intranz. (Rar) A se zări, a se întrezări, a se străvedea; a apărea, a se ivi. *Corpul ei cel fin, Ce nobil transpare din giulgiul de in!* EMINESCU, O. IV, 366. *O manta neagră îl acoperea, prin creții căreia transpăreau delicatele și corectele lui forme.* id. P. L. 60. *Vîrfurile munților ce abia se zăresc prin nori și fundul apei ce abia transpare prin undele cele mai limpezi.* I. NEGRUZZI, S. III, 86. *Cercam tihnit o nouă poezie, ca să-mi continuu ciclul de la țară, Cînd fantomatic prinde să transpară Pe manuscris o umbră viorie.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 18, cf. SCRIBAN, D., DL, DEX. ◇ Fig. *Prin erudiția ce-și asimilase, transpare ... firea adevărată a moșneanului moldovean.* IORGA, L. I, 285. *În convenienția operelor, ba chiar și în aceea a naturii, transpare o altă convenienție.* VIANU, P. 69. *Prin vălul acestei conștiințe melancolice transpare optimismul unui om echilibrat.* LL I, 121. *Preocupările teoretice ale poetului transpar pînă și în cele cîteva conferințe.* V. ROM. martie 1956, 196. *O lipsă de interes de sub care transpare adesea lipsa de cultură.* L. ROM. 1959, nr. 3, 52. ◆ A se observa. *Dacă au existat divergențe dialectale, ele nu transpar în texte decît în mod sporadic.* ROSETTI, I.L.R. I, 54. *Tehnica limbajului dodecafonic se simte aici permanent, nu numai în armonie, ci transpare chiar în polifonia discursului.* M 1965, nr. 2, 39. ◆ Tranz. (Neobișnuit) A face să fie transparent **(I 1)**. *Lumină ce străbate ființa muritoare Materia transpare și o poetizează.* HELIADE, O. I, 211.

— Prez. ind.: *transpár.*

— Pref. *trans-* + **părea** (după fr. *transparaître*).

TRANSPERÁNT, -Ă s. n., adj. v. **transparent**.

TRANSPERSÁ vb. I. Tranz. (Franțuzism) A trece prin ceva dintr-o parte în alta; a străpunge, a străbate, a găuri. Cf. ALEXI, W.

— Prez. ind.: *transpersez.*

— Din fr. **transpercer**.

TRANSPIRÁ vb. I. Intranz. **1.** A secreta și a elimina sudoarea prin porii pielii; a se acoperi cu su-

doare; a asuda, a năduși **(1)**, (rar) a transsuda, (regional) a răpuci, a năboi[3] **(3)**. Cf. DESCR. AȘEZ. 28/22, PARAB. 45/18, POLIZU, DDRF, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Persoanele care transpiră abundent ... elimină o mare cantitate de apă.* ABC SĂN. 377. ◇ Refl. impers. *Iarna ... mai puțin se transpirează.* ALBINEȚ, M. 175/9.

2. (Despre plante) A elimina apă sub formă de vapori. Cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

3. Fig. A ieși la suprafață, a se face simțit, a se vădi, a reieși. *Nici o pretensiune de felul acesta nu transpiră de nicăiri.* HASDEU, I. C. I, 46. [Din scrierile autorului] *transpiră și o parte mai intimă a personalității lui.* MAIORESCU, CR. III, 66. *La sfîrșitul doinei lui Coșbuc ... durerea e difuză, vagă, transpiră din ea atîta nesiguranță.* GHEREA, ST. CR. III, 393. *Genul acesta place prin coloritul descripției, prin aerul curat și sănătos de cîmp, de flori, de naivitate, ce transpiră din el.* DEMETRESCU, O. 159. *Mi-a plăcut bunătatea ce transpiră din toate nuvelele din volum.* AGÎRBICEANU, A. 150, cf. CADE, DN[2]. ✦ (Despre o știre, un zvon, un secret etc.) A se afla, a se auzi; a fi divulgat. Cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Ușile fură bine închise, ca să nu transpire nimic.* ARGHEZI, S. VII, 171. *Păi, am auzit că lăsați baltă șantierul. — De la cine ai auzit? — Am auzit ... — Adică a transpirat și asta!* V. ROM. octombrie 1954, 144.

— Prez. ind.: *transpir* și (învechit) *transpirez.* — Și: (formă coruptă) **strampirá** vb. I. UDRESCU, GL.

— Din fr. **transpirer.**

TRANSPIRÁBIL, -Ă adj. (Rar) Care se poate elimina prin transpirație **(1)**. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W., SCRIBAN, D.

— Pl.: *transpirabili, -e.*

— **Transpira** + suf. *-(a)bil.*

TRANSPIRÁRE s. f. Faptul de a transpira; transpirație **(1)**, (rar) transsudare **(1)**. *Transpirarea sau nădușala ajută mult și spre învingerea pielii.* DESCR. AȘEZ. 10/30, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. 1 339.

— V. **transpira.**

TRANSPIRÁT, -Ă adj. Care este acoperit cu sudoare; asudat, nădușit **(1)**, (regional) năboit. *Respira ... atmosfera afiîătoare de parfum, mîini transpirate, fum de țigări.* C. PETRESCU, C. V. 190. *Tata își mîngîie fruntea transpirată.* SAHIA, N. 54, cf. DN[2]. *Mircea își șterse fruntea transpirată.* V. ROM. decembrie 1964, 64. *Scund, cu început de chelie, mereu transpirat.* ib. decembrie 1966, 45.

— Pl.: *transpirați, -te.*

— V. **transpira.**

TRANSPIRÁȚIE s. f. **1.** Faptul de a transpira **(1)**; (concretizat) substanță lichidă secretată de glandele sudoripare, sudoare; nădușeală **(1)**, transpirare, transsudație **(1)**. Cf. ÎNVĂȚĂTURĂ, 19/5, VULCAN, T. 23. *Încuietura mîinilor și a transpirației ... sînt cele mai des întîmplătoare pricini ale boalei lor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 119/8, cf. ALBINEȚ, M. 94/16. *Ne ferește ..., prin transpirațiune (asudare) de căldura verii.* MAN. SĂNĂT. 64/4, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Bolnavul ... va prezenta transpirații reci, puls și respirație accelerată.* BELEA, P. A. 174, cf. DN[2]. *Înainte de a se lua temperatura axilară se șterge transpirația.* ABC SĂN. 159. *Udate de transpirația mîinilor, armele alunecau.* V. ROM. aprilie 1970, 73, cf. D. MED., M. D. ENC., DEX.

2. (Bot.) Eliminare a apei, sub formă de vapori, din părțile aeriene ale plantelor. Cf. DL, DM. *Plantele atacate de rugini pierd excesiv apa prin transpirație,* SĂVULESCU, M. U. I, 150, cf. M. D. ENC.

— Pl.: *transpirații.* — Și: (învechit) **transpirațiúne,** (învechit, rar) **transpirecíúne** (LUCACI, M. 85/20) s. f.

— Din lat. **transpiratio, -onis,** fr. **transpiration.**

TRANSPIRAȚIÚNE s. f. v. **transpirație.**

TRANSPIRECIÚNE s. f. v. **transpirație.**

TRANSPLÁNT s. n. (Med.) Transplantare **(3)**. *Chirurgii noștri au efectuat încă un transplant de inimă.* GL. 1968, nr. 19, 1/5. *Congresul mondial consacrat problemei transplantului de organe a reunit la New York somități mondiale în acest domeniu.* FLACĂRA 1968, nr. 695, 28, cf. L. ROM. 1972, 198. ◇ Fig. *Alt transplant de inteligență și perseverență umană.* L 1968, nr. 2, 3/7. ✦ Organ, parte dintr-un organ sau țesut luat din corp pentru a fi grefat în altă parte a corpului sau în alt organism. Cf. D. MED., DEX.

— Pl.: *transplante* și *transplanturi.*

— Din engl. **transplant,** fr. **transplant.**

TRANSPLANTÁ vb. I. Tranz. **1.** A scoate o plantă din pămînt, din răsadniță sau din pepinieră și a o planta în alt loc; a răsădi, a repica, a replanta. *După doi ani transplîntăm frăguții din școala de semînță în școala pomarie.* ÎNV. FRĂG. 14/24, cf. BREZOIANU, A. 260/22, NEGULICI, 386, STAMATI, D., POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Răsadurile au fost transplantate în ghivecele nutritive.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 898, cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. impers. *Pămîntul unde se transplantă trebuie asemenea a se uda.* AGRONOMIA (1859), 143/23. ✦ (Învechit, rar) A se transmite **(4)**. *Cînd schinteia electrică se transplîntă dintr-un loc într-altul numai o parte a ei merge pe firele văzute de metal.* CONV. LIT. I, 60, cf. L. ROM. 1976, 168.

2. A duce și a face să se aclimatizeze o plantă, p. ext. un animal, în altă regiune decît aceea unde trăiește de obicei. Cf. DL, DM, DEX. ✦ Fig. (Complementul indică un popor, o colectivitate etc.) A muta în altă țară, în alt loc; a strămuta. Cf. COSTINESCU, CADE, SCRIBAN, D. ◇ Refl. Cf. COSTINESCU, CADE.

3. Fig. (Complementul este un obicei, un mod de creație, o specie literară etc.) A aduce din alt loc și a împămînteni. *Această școală, cu toate încercările noilor direcțiuni din Iași de a o transplanta la noi, are puțini sorți de a găsi aderenți.* MACEDONSKI, O. IV, 70. *D. Maiorescu a vorbit, în general, împotriva formelor goale ..., adică a civilizației cum se putea transplanta.* IBRĂILEANU, SP. CR. 99. *Drama americană transplantată în Italia ... nu ne-a dat prea mulți fiori.* V. ROM. iulie 1970, 122, cf. DEX. ◇ (Complementul este o expresie lingvistică fixă, o locuțiune) *Este cu neputință de a transplanta idiotismele unei limbi în altă limbă prin traducerea literală a cuvintelor.* MAIORESCU, CR. I, 164, cf. DDRF. *D-sa transplantează ... în franțuzește expresii întregi românești.* IBRĂILEANU, S. L. 138.

4. (Med.) A face o transplantare **(3)**. Cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *transplantez.* — Și: (învechit) **transplîntá** vb. I.

— Din lat. **transplantare,** fr. **transplanter.**

TRANSPLANTÁRE s. f. Acțiunea de a transplanta și rezultatul ei.

1. Cf. transplanta **(1)**; răsădire, repicare, replantare, transplantație **(1)**, transplantat[1]. *Transplîntarea frăgarilor la locul cel de stătut.* ÎNV. FRĂG. 20/6. *Tulpini seculare ne dovedesc transplantarea lui p-aici din vremile cele mai bătrîne.* POENARU, Î. 1/10, cf. POLIZU. *Transplantarea se face cînd plantele au dobîndit a cincea foaie.* AGRONOMIA (1859), 143/18, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DS, LTR[2], M. D. ENC. ◇ Fig. *Cei doi titani sculptați în granit și puși la deschizătura grotei au fost separați, prin transplantarea lor, pe două alei ale parcului.* CONTEMP. 1965, nr. 954, 2/2.

2. Fig. Împămîntenire, adaptare, într-un loc unde nu existau înainte, a unor obiceiuri, a unor cunoștințe etc.; transplantație **(2)**. Cf. transplanta **(3)**. Cf. IBRĂILEANU, SP. CR. 91.

3. (Med.) Intervenție chirurgicală prin care se înlocuiește un țesut sau un organ bolnav cu alt țesut sau organ sănătos de același fel, luat de la același organism sau de la altul; transplant, transplantație **(3)**. *Transplantări, grefe de țesuturi sau chiar de organe.* MARINESCU, P. A. 54. *Prin transplantări de testicul de maimuță la om, a văzut o revenire a forțelor generale.* PARHON, B. 152. *În transplantarea organelor, cibernetica poate oferi mijloacele de definire a proceselor ce permit organismului să deosebească organele sale de cele transplantate.* V. ROM. iulie 1970, 154, cf. D. MED., M. D. ENC.

— Pl.: *transplantări.* — Și: (învechit) **transplîntáre** s. f.

— V. **transplanta.**

TRANSPLANTÁT[1] s. n. Transplantare **(1)**. *Se stabilesc următoarele lucrări agricole...semănatul și transplantatul la timpul potrivit.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 322, cf. FD III, 194.

— V. **transplanta.**

TRANSPLANTÁT[2], -Ă adj. **1.** (Despre un popor, o colectivitate) Care s-a mutat în altă țară, în alt loc; strămutat. *Mușatești formau o simplă ramură, transplantată din Severin la Suceava.* HASDEU, I. C. I, 96. *Natura părinților degenerase cu desăvîrșire în această rămurea transplantată a unui neam eroic.* id. I. V. 172. *Cosbuc n-a lăsat loc între manifestările lui literare acelei psihologii de dezrădăcinat... specifică multor ardeleni transplantați în București.* CONTEMP. 1966, nr. 1 040, 1/2.

2. Prin care se înlocuiește, pe cale chirurgicală, un organ sau un țesut bolnav. *Cibernetica poate oferi mijloacele de definire a proceselor ce permit organismului să deosebească organele sale de cele transplantate.* V. ROM. iulie 1970, 154.

— Pl.: *transplantați, -te.*

— V. **transplanta.**

TRANSPLANTÁȚIE s. f. **1.** Transplantare **(1)**. Cf. NEGULICI, BREZOIANU, A. 260/4, STAMATI, D., POLIZU, COSTINESCU, ALEXI, W., DN[2].

2. Transplantare **(2)**. Cf. DN[2].

3. Transplantare **(3)**. Cf. DN[2].

— Pl.: *transplantații.* — Și: (învechit) **transplîntáție** (STAMATI, D.), **transplantațiáne** (COSTINESCU, ALEXI, W.) s. f.

— Din fr. **tansplantation.**

TRANSPLANTAȚIÚNE s. f. v. **transplantație.**

TRANSPLÎNTÁ vb. I v. **transplanta.**

TRANSPLÎNTÁRE s. f. v. **transplantare.**

TRANSPLÎNTÁȚIE s. f. v. **transplantație.**

TRANSPÓRT s. n. **1.** Faptul de a transporta; transportat[1]. *Vitele sînt mari, și mai mult cai decît boi întrebuințează la... transporturi.* GOLESCU, Î. 123, cf. LB. *Cu toate cheltuielile lucrului, a transportului..., tot încă sînt în stare de a vinde* (a. 1835). URICARIUL, VIII, 135, cf. VALIAN, V., STAMATI, D., POLIZU. *Corăbii de transport duceau proviziuni și trupe proaspete la Camieș.* GHICA, S. 420. *Preparate de ceară... în transport s-au vătămat foarte rău.* FM (1861), 14, cf. COSTINESCU. *Mai este un mod de transport prin oraș: scaunele închise ce le poartă oamenii pe brațe.* BOLINTINEANU, O. 287, cf. DDRF. *Pentru a ave rezultatele nete ar trebui să ținem samă de cheltuieli de transport.* CLIMESCU, A. 299. *În ce privește cărușia, a continuat obiceiul ca anumiți întreprinzători să garanteze transportul în tot parcursul drumului.* N. A. BOGDAN, C. M. 39. *Tu știi că pentru dînsa sînt marfă de transport.* COȘBUC, S. 148, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Automobilele sanitare servesc numai pentru transportul răniților.* MIRONESCU, S. A. 107. *Teteristul Filip a fost delegat cu transportul.* SAHIA, N. 117, cf. SCRIBAN, D. *Transportul laptelui crud... trebuie să se facă în ambalaje metalice cositorite, bine construite.* BO 1951, 1 120. *A obținut rezultate frumoase și în domeniul mecanizării transportului în abataj.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 388. *Atîtea forțe mobilizate... în primele zece zile de transporturi.* ARGHEZI, S. XI, 74. *În timpul transportului, bolnavul trebuie să fie cît mai puțin scuturat.* BELEA, P. A. 44. *E nevoie întîi acolo de un medic ca să le asigure securitatea transportului.* T august 1964, 73. *Transportul pe drum îi oboselește.* VÎN. PESC. mai 1964, 6. *Transportul lemnelor în trecut se făcea... cu vitele.* CL 1968, 83. *Avui trei feciori. Al mai mare cînd are răpaos face strapoarte cu căruța cu negustori.* GRAIUL, I, 156. ◇ Fig. *Halal de tine, dacă vei ști Să-ți spoiești bine fruntea, obrazu, Și fără frica de-a te roși Să faci transporturi... cu cinstea mazu!* ALECSANDRI, T. 403. ◇ (Geol.) *Agenți de transport* = agenți fizici (vîntul, apa etc.) care deplasează particule de sol și contribuie la sedimentarea lor. *Sedimentarea după mărime a particulelor se face sub acțiunea agenților de transport și legii gravitației.* GEOLOGIA, 3. ◇ Expr. (Regional) **Nu sînt de șraportul tău** = nu sînt la dispoziția, la discreția ta. Cf. COMAN, GL. ✦ (Mai ales la pl.) Ramură a economiei naționale care are ca obiect activitatea de deplasare a produselor de la producători spre consumatori, precum și deplasarea persoanelor cu ajutorul unor vehicule destinate acestui scop; ansamblul mijloacelor folosite pentru a transporta mărfuri și persoane. *De felul cum funcționează transporturile în timpul iernii depinde în mare măsură desfășurarea unei activități normale în toate ramurile economiei naționale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 795. *Transporturile constituie una din cele mai importante probleme în economia unei țări.* PROBL. GEOGR. II, 131, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Urmat de determinări care arată modul sau mijlocul de deplasare folosit) *Negustorii... se tînguiau cu drept cuvînt că cheltuiala acestui transport pe apă e prea scumpă.* N. A. BOGDAN, C. M. 131. *Administrația pentru transporturi cu autovehicule.* LEG. EC. PL. 98. *Controlul transporturilor mecanice rutiere.* ib. 106.

2. Ansamblu de obiecte sau de persoane care se deplasează împreună în condiții stabilite. *Aștept al doile transport de flori, precum îmi promiși.* NEGRUZZI, S. I, 99. *Pe ce valoare... a fost asigurat un transport de marfă.* I. PANȚU, PR. 20. *Începuseră să sosească transporturi mari de răniți din luptele noi.* REBREANU, P.S. 111, cf. DS, SCRIBAN, D. *Însoțeau transporturile de flori către clienții din București.* PREDA, M. S. 27, cf. M. D. ENC., DEX. *S-a dus un ștramport* [de lemne]. Com. din LUPȘA — ABRUD. *Am primit un ștramport de lemne de foc.* MAT. DIALECT. I, 194, cf. 97.

3. (Învechit) Deplasare dintr-un loc în altul. *E mare Pericolul ce astfel urzi al tău transport.* MACEDONSKI, O. II, 118. ✦ Spec. (Ieșit din uz) Deplasare a unui judecător de instrucție la locul în care s-a comis un delict. Cf. COSTINESCU.

4. (Med.; învechit; și în sintagma *transport la creier*, COSTINESCU, CADE) Delir provocat de o boală, prin urcarea sîngelui la cap; durere mare de cap. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U.

5. Fig. (Astăzi rar) Uitare de sine cauzată de emoție, de entuziasm, de plăcere; stare de contemplație, de beatitudine. *Cine-ar putea descrie nespusele transporturi, Candoarea virginală și grațiele Evei?* HELIADE, O. I, 373. *Tînărul luă cu transport mîna suferindului.* FILIMON, O. I, 268. *Greaca se plecă și-l sărută pe obraz cu un transport de amor prefăcut.* id. ib. 221, cf. COSTINESCU. *Și-n loc... de-acel transport Din prima-i tinerețe, e rece ca un mort.* MACEDONSKI, O. I, 259, cf. 154, II, 23, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. ✦ Stare de enervare, de furie. *M-am calmat..., acel transport a trecut, lăsînd ca rațiunea rece să vie a-și relua imperiul ce ea trebuie să-l aibă asupra tuturor actelor și mișcărilor noastre.* CARAGIALE, O. VII, 538.

6. (Tipogr.) Operaţie de transpuncre, în litografie, a copiei originalului de pe clişeul sau forma originală pe piatra litografică destinată a deveni forma de tipar. Cf. LTR[2].

7. (Jur.; învechit) Transmisiune **(2)**. Cf. POLIZU, COSTINESCU, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

8. Dispozitiv la gaterul ţărănesc de apă, care pune în mişcare partea mobilă pe care se aşază trunchiul ce urmează a fi tăiat. Cf. ARVINTE, TERM. 172.

— Pl.: *transporturi*. — Şi: (formă coruptă) **trauşpórt** (GRAIUL, I, 191), **traşpónt** (CONV. LIT. XLIV, 131), **stranspórt** (CV 1949, nr. 8, 9), **strampórt** (com. din JINA — SEBEŞ), **strapórt** (CV 1951, nr. 2, 34, UDRESCU, GL., pl. şi *strapoarte* id. ib.), **străpórt** (GHEŢIE, R. M., ALEXI, W., GRAIUL, I, 203, ALR I 835/890, pl. şi *străpoarte* GRAIUL, I, 203), **străpóst** (ib. 189), **ştrampórt, ştrapórt** (DR. V, 233, GRAIUL, I, 156, GR. S. V, 123, COMAN, GL., pl. şi *ştrapoarte* COMAN, GL.), **ştrămpór** (PRIBEAGUL, P. R. 53), **ştrapór** (DR. V, 98) s. n.

— Din fr. **transport**, germ. **Transport**.

TRANSPORTÁ vb. I. **1.** Tranz. A duce lucruri sau fiinţe dintr-un loc în altul (mai ales cu un vehicul); a cără, a duce, a purta, (învechit) a transportarisi, (învechit, rar) a transportui. *Trebuinţă neapărată este ca să ştiie visteria... cîtă sumă sare s-au încărcat, în cîte caice şi ceamuri, ca să o transporteze peste Dunăre* (a. 1837). DOC. EC. 682, cf. VALIAN, V. *Am luat o trăsură care într-o oară făgădui să ne transpoarte la Ems.* NEGRUZZI, S. I, 325, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Îl transportară repede prin mijlocul cordonului de soldaţi.* SAHIA, N. 84. *Primim ordin să transportăm o sută douăzeci capete de vite cornute la Malta.* BART, S. M. 81, cf. SCRIBAN, D., MACAROVICI, CH. 103. *Pînă şi haine, şi mobilă, şi tabla de pe casă au încărcat în vagoane... şi au ştranportat.* SADOVEANU, O. XVII, 285. *Era locomotiva de corvezi care transporta cisternele goale.* ARGHEZI, S. XI, 104. *Negustori, cu navele lor, îi transportă în ciudata ţară.* VIANU, L. U. 51. *Nu e nimic dacă se trezeşte, îl putem transporta cu atît mai uşor.* VINEA, L. II, 295. *Scrie numai că e foarte grav şi că va fi transportat în ţară.* H. LOVINESCU, T. 258. *Transportăm bolnavul la spital.* BELEA, P. A. 150. *Iese pe urmă o inovaţie, de transporţi... cîte tone vrei.* T iulie 1964, 40, com. VARONE. *Am de ştramportat două vagoane de lemne la gară.* MAT. DIALECT. I, 194, cf. TEAHA, C. N. 95. ◇ Refl. pas. *Se transportă luntri pline, încărcate cu... vînat.* ODOBESCU, S. III, 28. *Aştepta sprijinit cu o parte din şold de un butoi metalic, în care se transportase benzina.* V. ROM. iulie 1954, 11. ✦ (Învechit, rar) A mişca, a deplasa, a muta. *Transpurtînd compasul aşa deschis, încît unul din vîrfurile sale să cadă în un punct I a cercumpreginirimei.* ASACHI, E. III, 9/2. ✦ (Rar) A strămuta în alt loc drept pedeapsă; a deporta. Cf. CADE.

2. Tranz. Fig. A muta, a trece ceva dintr-un loc în altul, a schimba ceva dintr-o stare sau dintr-o situaţie în alta. Cf. COSTINESCU. *A transporta o dramă franceză pe scena română.* ŞĂINEANU, D. U., cf. CADE. *A transporta pe scenă un fapt istoric.* SCRIBAN, D. *De unde vine respectul zbîrciturilor şi al părutui alb transportat în morală.* ARGHEZI, S. XI, 129. *Urmărim valea ce se va inunda, ... transportînd o parte din toponimie din lumea realului în aceea a legendei.* CĂLINESCU, C. O. 251. *Mulţi din termenii acestei descripţii sînt transportaţi din sensul propriu în sensul figurat.* VIANU, P. M. 63. ✦ (Învechit, rar; în forma *transpurta*) A traduce dintr-o limbă în alta. Cf. VALIAN, V. ✦ (Învechit) A transcrie, a transpune o compoziţie muzicală. Cf. POLIZU. *Aria ... fu transportată cu un semiton mai jos şi astfel pierdu tot efectul.* FILIMON, O. II, 239.

3. Refl. (Învechit) A merge, a se duce, a se deplasa într-un anumit loc. *Nemărginita bucurie ce a simţit ţara noastră era un motiv îndestul de puternic ... spre a mă transporta de la marginile patriei mele şi a mă aduce ca să vă exprim mulţămirile* (a. 1852). URICARIUL, I, 181. *Turcii nu se puteau transporta în Moldova decît prin un singur punct.* HASDEU, I. V. 132. *Trăind în curtea unui poet pe care îl cunosc personal, m-am transportat la domiciliul acestuia.* CĂLINESCU, C. O. 121. ✦ Spec. (Ieşit din uz) A se duce la faţa locului pentru o anchetă, o inspecţie etc. Cf. COSTINESCU. *Imediat ce am primit ordinul ..., m-am transportat la şcoala de fete No. 1 din urbea Z.* CARAGIALE, O. I, 206. *Preşedintele şi supleantul tribunalului, însoţiţi de ajutorul de grefier, se transportau la faţa locului.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. *Ne-am transportat la zisa închisoare şi am făcut să se prezinte în faţa noastră cetăţeanul Laflotte.* CAMIL PETRESCU, T. II, 606, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Învechit şi regional) A se muta în alt loc, în altă parte; a se strămuta. *De aice, împinşi de goţi, se transpurtară în Africa.* SĂULESCU, HR. I, 88/22, cf. 111/14. *Ăsta s-o ştramportat la ţara lui.* GRAIUL, I, 155.

4. Tranz. Fig. A aduce pe cineva într-o stare de uitare de sine, în urma unei emoţii profunde, a entuziasmului, a plăcerii. *Poetul trebuie să ne transporte în lumea curată a ficţiunilor.* GHEREA, ST. CR. II, 72, cf. COSTINESCU. *Stîngăciile lui i se păreau poetice şi o transportau în vremea dinainte de a cunoaşte pe Lang.* REBREANU, I. 104, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. *Cîteodată mai simt şi eu! ... O, atunci îmi place să trec prin lume cu ochii închişi ..., mă transport în ceri, pun aripi umerilor mei şi părăsesc pămîntul.* EMINESCU, P. L. 119. *Pe măsură ce luam cunoştinţă de conţinutul* [scrisorii] ..., *mă transportam în altă lume.* BRĂESCU, A. 182. *Uitasem a vorbi. Mă transportasem în era mută a geologiei. El a privit ... însă fără entuziasmul meu.* SADOVEANU, A. L. 201.

5. Tranz. (Jur.; învechit) A ceda altuia dreptul asupra unui lucru, a face un transfer de drepturi; a cesiona. Cf. POLIZU, COSTINESCU, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *transpórt* şi (învechit şi regional) *transportez* (com. VARONE). — Şi: (învechit) **transpurtá**, (formă coruptă) **straportă** (UDRESCU, GL.), **ştranportá, ştramportá** vb. I.

— Din fr. **transporter**, lat. **transportare**. — **Transpurta**: prin apropiere de *purta*.

TRANSPORTÁBIL, -Ă adj. Care poate fi transportat **(1)**; portabil, portativ[1], (învechit, rar) transportativ. Cf. COSTINESCU. *Bolnavii transportabili sînt evacuaţi peste Dunăre.* MAIORESCU, D. II, 98, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *În locul stînelor stabile, se aflau aici stîne transportabile.* VUIA, PĂST. 13, cf. 47, ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Aceste maşini pot fi fixe sau transportabile.* IOANOVICI, TEHN. 174, cf. 165, SCRIBAN, D., DN[2]. *Cerem un avion sanitar? — Nu cred că e transportabil.* T august 1964, 53, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transportabili, -e*.

— Din fr. **transportable**.

TRANSPORTÁRE s. f. Acţiunea de a (se) transporta; (învechit, rar) transportaţie, transportuire. Cf. transporta **(1)**. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, SCRIBAN, D. *Vedem ... transportarea în vagonete lungi a căldărilor cu beton.* CĂLINESCU, C. O. 251. *Învelirea celui degerat într-o pătură şi transportarea lui cît mai urgentă la spital.* BELEA, P. A. 97, cf. DN[2]. ✦ (Învechit, rar; în forma *transpurtare*) Traducere dintr-o limbă în alta. Cf. VALIAN, V.

— Pl.: *transportări*. — Şi: (învechit) **transpurtáre** s. f. VALIAN, V.

— V. **transporta**.

TRANSPORTARISÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) A transporta **(1)**. *Să nu li să ia carăle cu boi ... cu care au să-şi transportarisească cărbunii* (a. 1811). DOC. EC. 109. *Mulţime de mărfuri ... De aciia le transportarisesc tot cu luntrii pînă în Vienna.* GOLESCU, Î. 97, cf. CADE, L. ROM. 1965, 373, HRISTEA, P. E. 60,

— Prez. ind.: *transportarisesc*.

— De la fr. **transporter**.

TRANSPORTÁT[1] s. n. Faptul de a transporta; transport **(1)**. *Ciocănaşii, muncitori cu ziua la tăiatul şi transportatul sării, izbutiseră să impuie ... să le dea drumul mai devreme.* v. ROM. decembrie 1954, 44.
— V. **transporta.**

TRANSPORTÁT[2], -Ă adj. **1.** Dus, purtat cu gîndul, cu imaginaţia în altă parte, în alt loc (datorită emoţiei, entuziasmului, încîntării etc.); (rar) petrecut **(3)**. *Călătorul, primind aici ospitalitate, ... pare că se trezeşte transportat ca prin un farmec în un castel.* NEGRUZZI, S. I, 192. *Ascultînd-o, ... te socoţi transportat într-un rai.* id. ib. 75. *Mă vedeam deodată transportat iarăşi în acea ţară, care ... mi-a rămas aşa de dragă.* MAIORESCU, CR. III, 67, cf. BARCIANU, SCRIBAN, D. *Noi toţi ne simţeam transportaţi în universul romanului,* v. ROM. septembrie 1970, 65, cf. DEX. *Împăratul ..., de bucuria cea mare, era transportat cu gîndul prin regiunile cereşti.* H IV 59.

2. Stăpînit de emoţie, de entuziasm, de încîntare; dus pe gînduri, absent; transpus **(2)**. Cf. COSTINESCU. *Domnişoara cîntă cu mult brio din Chopin ... Damele sînt transportate.* CARAGIALE, O. IV, 240. *Olimpic şi cu glasul sfînt Citea poetul. Curtenii transportaţi răspund „Ce-artistic, ah! Şi ce profund!"* COŞBUC, P. I, 86, cf. ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transportaţi, -te.*
— V. **transporta.** Cf. fr. transporté.

TRANSPORTATÍV, -Ă adj. (Învechit, rar) Transportabil. *Am scris cinstitii cîrmuiri locale ca, prin înţelegere cu aghentul vaporilor să chipzuiască o asigurare pentru nişte asemenea vite transportative* (a. 1846). DOC. EC. 890.
— Pl.: *transportativi, -e.*
— Cf. transporta.

TRANSPORTATÓR, -OÁRE adj., subst. **1.** Adj. Care transportă **(1)**. *Peste tot, 31 corăbii afară de cele transpurtătoare.* AR (1829), 132[1]/39, cf. STAMATI, D.

2. S. m. Persoană care se ocupă cu transportul **(1)**. *Transportatorii de sare şi alţi zileri ... gem sub impozite mari.* BARIŢIU, P. A. I, 478, cf. CADE. ◆ (Rar) Vagonetar; (rar) transportor **(2)**. Cf. FD I, 171.

3. S. n. (Mat.; învechit) Raportor[1]. *Cercuri jumătate ce sînt făcute de alamă, care se numesc transportatoare.* TEM. GHEOM. II, 3[v]/3, EGT 3[v], 44[r].

— Pl.: *transportatori, -oare.* — Şi: (învechit) **transpurtătór, -oáre** adj., **transportătór** (TEM. GHEOM. II, 2[v]/18) s. n.

— **Transporta** + suf. *-tor.* — **Transpurtător:** prin apropiere de *purtător.*

TRANSPORTÁŢIE s. f. (Învechit, rar) Transportare. Cf. VALIAN, V., POLIZU, BARCIANU, SCRIBAN, D.

— Pl.: *transportaţii.* — Şi: **transportaţiúne** s. f. COSTINESCU, BARCIANU, SCRIBAN, D.
— Din fr. **transportation.**

TRANSPORTAŢIÚNE s. f. v. **transportaţie.**

TRANSPORTĂTÓR s. n. v. **transportator.**

TRANSPORTÉR s. m. v. **transportor.**

TRANSPORTÉRIU s. n. v. **transportor.**

TRANSPORTÓR, -OÁRE adj., s. m., s. n. **1.** Adj. Care transportă **(1)**, care duce. Cf. MACAROVICI, CH. 147, DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ *Bandă* (sau *pînză*) *transportoare* = bandă rulantă. *Materialul se aşază pe o pînză transportoare.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 280. *Realizarea preţioasei inovaţii, bazată pe principiul benzii transportoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 830.

2. S. m. (Rar) Vagonetar; (rar) transportator. Cf. FD I, 171.

3. S. m. Muncitor care supraveghează şi conduce un transportor **(4)**. Cf. LEG. EC. PL. 308, NOM. PROF. 20, 23, 24.

4. S. n. (Tehn.) Utilaj sau instalaţie automată care permite realizarea transportului continuu al unor materiale, piese, produse etc. pe distanţe relativ scurte, prin intermediul unor cupe, jgheaburi etc., montate pe bandă rulantă. *Fibrele scuturate sînt absorbite de transportorul pneumatic.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 84, cf. NOM. MIN. I, 45, 50, LTR[2], DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

5. S. n. (Mil.; în sintagma) *Transportor blindat* = autovehicul blindat prevăzut cu armament uşor (mitraliere şi puşti-mitraliere) şi destinat transportului infanteriei. Cf. DER, M. D. ENC.

6. S. n. (Mat.; rar) Raportor[1]. Cf. GHEOM.-TRIGON. 84[v]/31, 88[v]/21, ALEXI, W.

— Pl.: *transportori, -oare.* — Şi: (rar) **transportér** (FD I, 172) s. m., (învechit) **transportériu** (GHEOM.-TRIGON. 84[v]/31, 88[v]/21) s. n.
— Din fr. **transporteur.**

TRANSPORTUÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, rar) A transporta **(1)**. *Era să mai plece încă vro cîteva corăbii spre a transportui în Europa şi alte familii.* AR (1829), 53[2]/17. *Cunoscînd pe toată luna sarea transportuită şi pornită dă la ocne la Dunăre, să potrivească şi sosirea vaselor în fieşcare punt* (a. 1836). DOC. EC. 619.

— Prez. ind.: *transportuiesc.*
— De la fr. **transporter.**

TRANSPORTUÍRE s. f. (Învechit, rar) Transportare. *Mijloace.... pentru înlesnirea transportuirii lemnelor, cărbunilor şi altor asemenea materialuri* (a. 1833). DOC. EC. 528. *Să împiedică cu totul comunicaţia oraşanilor, pricinuindu-să mare vătămare ... la transportuirea easnicelor lor trebuinţe* (a. 1842). ib. 775.

— Pl.: *transportuiri.*
— V. **transportui.**

TRANSPOZITÍV, -Ă adj. (Despre limbi) Care nu are o topică fixă, raporturile sintactice fiind exprimate prin terminaţiile cuvintelor. Cf. BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transpozitivi, -e.*
— Din fr. **transpositif.**

TRANSPOZÍŢIE s. f. **1.** Transpunere **(1)**. Cf. COSTINESCU, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN[2], DEX. ◆ (Lingv.; învechit) Schimbare a ordinii obişnuite a sunetelor unui cuvînt sau a cuvintelor într-o frază. V. anagramă, metateză. Cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

2. (Chim.) Schimbare a poziţiei unor atomi sau a unor radicali dintr-o moleculă organică în anumite condiţii, avînd ca rezultat formarea unui nou compus. Cf. ALEXI, W., LTR[2], DT, DC, M. D. ENC., DEX.

3. (Muz.) Executare sau transcriere a unei compoziţii muzicale dintr-o tonalitate într-alta, cu păstrarea raporturilor dintre sunete. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE, DER, M. D. ENC., DEX.

4. Fig. (Rar) Transpunere **(2)**. [Poezia] *n-are nimic „modernist"; n-are nici ... transpoziţia de senzaţii.* LOVINESCU, S. I, 399. *Îşi exprima în el propriile lui aspiraţii, agramădu-se în transpoziţie.* CĂLINESCU, B. I. 18.

— Pl.: *transpoziţii.* — Şi: (învechit) **transpoziţiúne** s. f. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.
— Din fr. **transposition.**

TRANSPOZIŢIÚNE s. f. v. **transpoziţie.**

TRANSPÚNE vb. III. **1.** Tranz. A muta, a deplasa ceva dintr-un loc în altul; a schimba ceva dintr-o situaţie sau dintr-o stare în alta. *Cf.* VALIAN, V. *Monarhul transpuse noua petiţiune la ministrul de interne.*

BARIȚIU, P. A. II, 673, cf. I, 537, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *A știut să transpună conflictul dintre Rusia și Turcia pe plan internațional.* OȚETEA, T. V. 349. *Combinațiile diplomatice ... sînt transpuse acum pe terenul diplomației internaționale.* id. R. 153, cf. COD. PEN. R.P.R. 555. *La două din portretele pictorului Rosenthal pictura a fost reconstituită și apoi transpusă pe pînză nouă.* CONTEMP. 1954, nr. 384, 4/6, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. *Nu ne lipsește decît varga magică de a ne transpune în oricare punct.* EMINESCU, P. L. 38. (Fig.) *Înțelesul obișnuit al cuvintelor părea a se transpune într-o înțelegere nouă, largă și dureroasă.* D. ZAMFIRESCU, A. 39. ◇ Refl. pas. *Denunțurile contra lui ... s-au contras toate într-un libel și s-au transpus respectivei comisiuni spre investigațiune.* BARIȚIU, P. A. I, 180. [Memorialul] *cuprinde 8 puncte destinate spre a se transpune la comisiunea permanente.* FM (1861), 21, cf. 14. ✦ Fig. A da expresie (în scris, pe scenă, pe ecran etc.), a reda, a pune pe hîrtie, în versuri, pe scenă. *Viața e filtrată și în romanele sale, nu transpusă tale quale.* IBRĂILEANU, S. L. 101. *Cînd Conu Leonida zice că cu „revoluția" noastră am dat „exemplu Europei", Caragiale nu face decît să transpună, rezumînd, articolele din ziarele de pe vremuri.* id. s. 73. *Încă o noapte dezordonată ... O țigară, un scriitor își transpune gîndurile.* BACOVIA, O. 239. *Zola transpune științele naturale în roman.* BLAGA, Z. 102. *Cuvintele ciudatului bogătaș petrolist nu erau dintre acele ce se pot transpune în fulgurante imagini.* C. PETRESCU, A. 305. *Poetul avea ceea ce se cheamă „ureche", foarte atentă la cadențe și sonorități, în care caută să transpună un anume conținut interior.* L. ROM. 1966, 23. *Aproape că nu există epocă și zonă literară care să nu fi reluat ... motivele mitologice, evident transpuse corespunzător unor noi realități, unor noi sensuri.* V. ROM. iunie 1970, 5. ✦ (Complementul indică un text, o operă literară etc.) A înlocui cu alți termeni; a reda în altă limbă, a traduce. Cf. BARCIANU. *Pentru a menține puritatea limbii latine, Bruni transpune termenii medievali în cuvinte clasice.* OȚETEA, R. 211. *Lucrețiu reușește să transpună în latinește întreaga doctrină a lui Epicur fără a folosi nici un termen grec.* IST. L. ROM. I, 55. (Refl. pas.) *A restitui forma veche și a introduce o grafie uniformă într-un text, care s-a păstrat într-o formă întinerită sau s-a transpus într-un alt dialect.* BUL. COM. IST. I, 27. ◇ Fig. *Pentru a împămînteni pe acest gigant al tuturor literaturilor trebuie să transpunem în limba noastră tot sufletul uman care zace de veacuri încrustat în opera lui Shakespeare.* V. ROM. noiembrie 1964, 108. ✦ A transcrie sau a executa o bucată muzicală în altă tonalitate decît aceea în care a fost scrisă. Cf. COSTINESCU. *Pune ... să-i transpuie muzica pentru tenor.* CARAGIALE, O. I, 15, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX. (Glumeț) *Sarabande, fantezie Transpuse la tocălie De fac gaițele „ah"!* VOICULESCU, POEZII, II, 205.

2. Refl. Fig. A se strămuta cu mintea, cu imaginația în altă situație, în alt loc sau în alt timp; a se transporta **(4)**. *Nu ne e dată posibilitatea să ne transpunem în aceeași stare sufletească, oricînd după plac.* BLAGA, Z. 40. *Criticul, care se transpune mereu în altceva ce nu e el, trebuie să-și înăbușe mereu ceea ce e strict personal.* RALEA, S. T. I, 40, cf. II, 14. *Autorul oferă astfel lui Radu și Cristinei posibilitatea de a se transpune în situațiile pe care le trăiesc eroii din cîteva basme.* T mai 1964, 90. *Sadoveanu nu se lasă copleșit de vremurile evocate, nu se transpune febril ... în trecut.* V. ROM. septembrie 1970, 139, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Tranz. *Cine știe ... dacă în carteu aceasta nu e semnul ce-i în stare de-a te transpune în adîncimile sufletești.* EMINESCU, P. L. 36.

— Prez. ind.: *transpún.*

— Pref. *trans-* + **pune** (după fr. *transposer*, lat. *transponere*).

TRANSPÚNERE s. f. Acțiunea de a (se) transpune și rezultatul ei.

1. Cf. transpune **(1)**; transpoziție **(1)**. Cf. VALIAN, V., COSTINESCU, CADE. *Materiile prime aflate în stoc la data transpunerii impozitului de la produsul fabricat la materia primă.* LEG. EC. PL. 157. *Impresionismul literar era, pentru renumitul critic francez, produsul transpunerii sistematice a mijloacelor expresive ale picturii în domeniul artei scrisului.* VIANU, M. 209. *O formă frecventă de anacronism este ... transpunerea forțată a prezentului în trecut, învestmîntarea trecutului în hainele zilei de azi.* V. ROM. ianuarie 1954, 203, cf. DN², M. D. ENC. ✦ Fig. Exprimare, redare în scris, pe scenă, pe ecran etc.; *Transpunerea literară a realității se săvîrșește adesea chiar la nivelul senzațiilor.* V. ROM. martie 1958, 74. *Prin natura lor, amintirile nu suportă transpunerea în scrieri.* ib. martie 1969, 10. ✦ Traducere **(1)**. *Transpunerea cuvintelor străine în românește, cu mijloace proprii limbii române, reprezenta însă o operație complexă și plină de dificultăți.* CONTRIBUȚII, II, 20. ✦ Transcriere sau executare a unei bucăți muzicale într-o altă tonalitate decît aceea în care a fost compusă. Cf. TIM. POPOVICI, D. M., CADE. ✦ Trecere a unui termen dintr-o parte a unei ecuații în alta (schimbîndu-i semnul). Cf. COSTINESCU. *Uzul acestei teoreme în rezolvirea ecuațiunilor dă loc la o regulă practică, care poate fi designată sub numele de regula transpunerei termenilor.* CULIANU, A. 77.

2. Fig. Cf. transpune **(2)**; (rar) transpoziție **(1)**. *Meșteșugul actoricesc cere ... și harul sfînt al întruchipării însăși a eroului înfățișat, în nuanța celei mai desăvîrșite transpuneri.* KLOPȘTOCK, F. 113. *Desigur că aceste transpuneri* [în mentalitatea altor indivizi] *sînt de ordin conștient.* RALEA, S. T. II, 14. *Lucrul cel mai important ... în arta actorului este măiestria transpunerii în rol.* V. ROM. mai 1953, 195.

3. Transbordare a vagoanelor de cale ferată între două căi cu ecartamente diferite, prin mutarea lor de pe un boghiu pe altul. Cf. LTR², M. D. ENC.

4. (Tehn.) Modificare periodică a poziției conductoarelor electrice cu același traseu, efectuată în vederea anulării sau compensării anumitor efecte de natură electromagnetică. Cf. LTR², DER.

— Pl.: *transpuneri.*

— V. **transpune.**

TRANSPURTÁ vb. I v. **transporta.**

TRANSPURTÁRE s. f. v. **transportare.**

TRANSPURTĂTÓR, -OÁRE adj. v. **transportator.**

TRANSPÚS, -Ă adj. **1.** Mutat dintr-un loc în altul, dintr-o situație sau dintr-o stare în alta. *Pentru materiile prime aflate în stoc ..., impozitul transpus se va achita conform normelor.* LEG. EC. PL. 157.

2. Fig. Strămutat cu mintea sau cu imaginația în altă situație, în alt loc sau în alt timp; transportat² **(2)**. *Muzică, mă-naripezi: transpus, Lin plutesc pe valuri senzitive.* V. ROM. august 1966, 7.

— Pl.: *transpuși, -se.*

— V. **transpune.**

TRANSRENÁN, -Ă adj. Care este situat dincolo de Rin; de dincolo de Rin. Cf. BARCIANU, ENC. ROM., CADE, SCRIBAN, D., DN².

— Pl.: *transrenani, -e.*

— Din fr. **transrhénan.**

TRANSSAHARIÁN, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. Care este situat dincolo de Sahara. Cf. SCRIBAN, D.

2. Adj. Care străbate, care traversează Sahara. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DN², DEX.

3. S. n. Drum, linie de cale ferată care străbate Sahara. Cf. SCRIBAN, D., DEX. ✦ Tren care străbate Sahara. Cf. DEX.

— Pronunțat: *-ri-an.* — Scris și: *transaharian.* SCRIBAN, D. — Pl.: *transsaharieni, -e.*

— Din fr. **transsaharien.**

TRANSSIBERIÁN, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. Care este situat dincolo de Siberia. Cf. CADE, DN^2.

2. Adj. Care străbate, care traversează Siberia. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DN^2.

3. S. n. Drum, linie de cale ferată care traversează Siberia. Cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DEX. ✦ Nume dat trenului care străbate Siberia de la un capăt la celălalt. *Linia ferată a transsiberianului, pe care zăream trecînd din cînd în cînd trenuri, tăia drept şi în două pădurile.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 795, cf. DM, DL, DEX.

— Pronunţat: *-ri-an.* — Scris şi: *transiberian.* SCRIBAN, D. — Pl.: *transsiberieni, -e.*

— Din fr. **transsibérien.**

TRANSSUBSTANŢIÁ vb. I. Tranz. (La catolici şi ortodocşi) A preface, în mod simbolic, pîinea şi vinul în trupul şi sîngele lui Iisus Hristos. Cf. SCRIBAN, D.

— Pronunţat: *-ţi-a.* — Scris şi: *transubstanţia.* SCRIBAN, D. — Prez. ind.: *transsubstanţiez.*

— Din fr. **transsubstantier.**

TRANSSUBSTANŢIÁRE s. f. v. **transsubstanţiere.**

TRANSSUBSTANŢIAŢIÚNE s. f. (La catolici şi ortodocşi) Concepţia despre taina împărtăşaniei ca prefacere miraculoasă a pîinii şi a vinului în trupul şi sîngele lui Iisus Hristos; transsubstanţiere **(1)**. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, M. D. ENC., DEX.

— Pronunţat: *-ţi-a-ţi-u-.*

— Din fr. **transsubstantiation.**

TRANSSUBSTANŢIÉRE s. f. **1.** (La catolici şi ortodocşi) Transsubstanţiaţiune. Cf. BARCIANU. *La momentul culminant şi înfricoşat al transsubstanţierii, am căzut în genunchi.* GALACTION, O. A. I, 162. *Pico reflecta raţionalismul publicului florentin, pe care Savonarola îl acuza că nu crede în transsubstanţiere.* OŢETEA, R. 230, cf. DL, M. D. ENC., DEX.

2. Schimbare a unei substanţe în alta. Cf. DL, DM, DN^2.

— Pronunţat: *-ţi-e-.* — Şi: **transsubstanţiáre** s. f. BARCIANU, ENC. ROM.

— V. **transsubstanţia.**

TRANSSUDÁ vb. I. Intranz. (Rar) A transpira **(1)**. Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D.

— Scris şi: *transuda.* COSTINESCU, SCRIBAN, D. — Prez. ind.: *transsúd.*

— Din fr. **transsuder.**

TRANSSUDÁRE s. f. **1.** (Rar) Faptul de a transsuda; transpirare. Cf. COSTINESCU.

2. Transsudaţie **(2)**. *Lichidele odată ajunse prin transudare în cavitatea articulară, dau naştere la ceea ce se cheamă hidartroză.* ENC. VET. 23.

— Scris şi: *transudare.*

— V. **transsuda.**

TRANSSUDÁT s. n. (Med.) Lichid, conţinînd apă, săruri şi proteine care trece, în anumite stări patologice, din sînge în ţesuturi sau în cavităţile naturale ale organismului. Cf. LTR^2, DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Scris şi: *transudat.* DER, M. D. ENC. — Pl.: *transsudate.*

— Din fr. **transsudat.**

TRANSSUDÁŢIE s. f. **1.** Transpiraţie **(1)**. Cf. COSTINESCU. *În afară de roşeaţa acestei regiuni, ... se observă o transsudaţie abundentă.* PARHON. O. A. I, 318, cf. DL, DN^2.

2. (Med.) Trecerea plasmei sanguine, prin pereţii vaselor mici, în ţesutul interstiţial sau în unele cavităţi naturale ale organismului; transsudare **(2)**. Cf. ENC. ROM., DL, DM, DN^2, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transsudaţii.* — Şi: (învechit) **transsudaţiúne** s. f. COSTINESCU, ENC. ROM.

— Din fr. **transsudation.**

TRANSSUDAŢIÚNE s. f. v. **transsudaţie.**

TRANSUMÁ vb. I. Tranz. (Latinism învechit) A lua în primire; a prelua. *Împărăteasa Maria Theresia transumă şi confirmează decretele leopoldine.* FM (1855), 2.

— Prez. ind.: *transúm.*

— Din lat. **transsumere.**

TRANSUMÁN, -Ă adj. (Neobişnuit) Nepămîntean, extraterestru. *Avea cască şi ochelari, înfăţişîndu-se transuman cu un scafandru, ca un marţian.* TEODOREANU, M. U. 221.

— Pl.: *transumani, -e.*

— Pref. *trans-* + **uman.**

TRANSÚMPT s. n. Copie, duplicat al unei diplome, al unui act etc. *La toate transumtele şi copiile scrise sau tipărite după această diplomă ... să se dea acelaşi crezămînt ca şi cum ar fi însuşi originalul.* BARIŢIU, P. A. I, 184, cf. GHEŢIE, R. M. ▭ *Document scris în transumpt.*

— Pl.: *transumpte.* — Şi: **transúmt** s. n.

— Din lat. **transsumptum.**

TRANSÚMT s. n. v. **transumpt.**

TRANSURÁN adj. (Chim.) Transuranic. *Astăzi se cunosc 4 elemente transurane.* MACAROVICI, CH. 204, cf. LTR^2. ◇ (Substantivat, n.) *Radiaţia foarte bogată de neutroni transformă o parte din atomii de U. 238 în transurane.* MACAROVICI, CH. 204.

— Pl.: *transurane.*

— Pref. *trans-* + **uran(iu).**

TRANSURANIÁN, -Ă adj. (Chim.) Transuranic. *Radioelemente artificiale pe care ... le credea a fi toate transuruniene, prelungind astfel seria elementelor după uraniu.* MACAROVICI, CH. cf. 202, cf. DEX.

— Pronunţat: *-ni-an.* — Pl.: *transuranieni, -e.*

— Din fr. **transuranien.**

TRANSURÁNIC, -Ă adj. (Chim.; mai ales în sintagma) *Element transuranic* = element chimic obţinut pe cale artificială, care are un număr atomic mai mare decît cel al uraniului; transuran, transuranian. Cf. LTR^2, DN^2, DC, DEX.

— Pl.: *transuranici, -ce.*

— Din germ. **transuranisch.**

TRANSVAZÁ vb. I. Tranz. A muta un lichid sau un material pulverulent dintr-un vas în altul prin turnare, prin pompare, cu ajutorul unui sifon etc. Cf. COSTINESCU. *Sifonul este un aparat prin ajutorul căruia putem să transvasăm un lichid dintr-un vas în altul.* PONI, F. 92, cf. ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. [Pipeta] *de care ne servim în laborator, ca să transvazăm o cantitate dată de lichid.* CIŞMAN, FIZ. I, 288, cf. DL, DM, DN^2, M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Ce foloseşte în adevăr publicului cititor dacă un erudit ... s-a opintit a transvasa ... acele creaţiuni într-o limbă trivială.* ODOBESCU, S. II, 368.

— Scris şi: *transvasa.* — Prez. ind.: *transvazez.*

— Din fr. **transvaser.**

TRANSVAZÁRE s. f. Acţiunea de a transvaza şi rezultatul ei. Cf. COSTINESCU. *Pompele sînt dispozitive ce servesc la transvasarea fluidelor.* MARIAN — ŢIŢEICA, FIZ. I, 175. *Această pompă se poate întrebuinţa la transvasarea lichidelor.* ENC. TEHN. I, 384, cf. DT, LTR^2, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

— Scris şi: *transvasare.* — Pl.: *transvazări.*

— V. **transvaza.**

TRANSVÉRS, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. (Învechit) Transversal **(1)**. *Ca să se areate coada cometii lungă, se cuvine să o vedem în linie transversă (crucişe).* SIBINEANU, C. 69/25. *La regia cervicală, diametrul transvers (sau în curmeziş) este mai mare decît acela ce se întinde de dinainte înapoi.* KRETZULESCU, A. 24/8. *Aponevroza muşchiului transvers.* id. ib. 165/10, cf. ORESCU, T. 193/16, MARIN, F. 398/34, POLIZU, P. 56/3,

2. S. f. (Rar) Transversală **(3)**. Cf. CANTUNIARI, L. M. 140.

— Pl.: *transverși, -se.*

— Din fr. **transverse**, lat. **transversus.**

TRANSVERSÁL, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Care are direcția perpendiculară pe lungimea unui corp sau a unei suprafețe, care taie ceva de-a curmezișul, care trece cruciș peste ceva; (învechit) transvers. Cf. CAIET, 67[r]/26, CUCIURAN, D. 31/15. *Linii transversale.* BREZOIANU, R. 248/10, cf. NEGULICI. *Dureri înțepătoare pe partea traversală și superioară a pîntecelui.* MAN. SĂNĂT. 304/22. *Tăblițe mari care taie într-un mod transversal stratele care le coprind.* BARASCH, I. N. 28/11, cf. MARIN, F. 366/25, COBÎLCESCU, G. 8/13. *Caracterele zoologice ale acestui șarpe ... sînt că are niște plăci transversale subt burtă.* ISIS (1859), 161[1]/10, cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. *O căpiță de brînză cu smîntînă ... dispăru melodic în adîncul pîntecului său, printre crăpătura transversală a buzelor sale groase.* HOGAȘ, M. N. 37, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Sistem de formare, pentru turnarea unei plăci de fontă, prevăzută cu două aripi transversale.* IOANOVICI, TEHN. 85. *În orașul vechi, stradelele transversale, pentru pietoni și biciclișți, au rămas întunecoase canaluri de umbră.* SADOVEANU, O. IX, 237, cf. SCRIBAN, D. *Denumirea de pană transversală vine de la faptul că această pană se montează de-a curmezișul pieselor ce trebuiesc asamblate.* SOARE, MAȘ. 48. *Se realizează așa-numita alimentare transversală, prin care fibrele intră în darac orientate în sensul lățimii mașinii.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 292, cf. CANTUNIARI, L. M. 169. *Au intrat în sala cea mare, cu covoare groase pe jos, cu perdele mărginite jos cu draperii transversale, roșii.* CAMIL PETRESCU, O. I, 348. *Celelalte cinci pînă la șase benzi transversale sînt de coloare aproape neagră.* LINȚIA, PĂS. II, 173. *Văile transversale sînt în general cele mai recomandabile pentru amplasarea construcțiilor de baraje.* PROBL. GEOGR. I, 98. ◇ *Secțiune transversală* = suprafață obținută prin secționarea unui obiect cu un plan perpendicular pe lungimea lui. Cf. DL, DM, DEX. ◇ (Adverbial) Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D. *Urzeală, prin care se trece transversal (cruciș) un alt sistem de fire, denumit bătătură.* ONESCU-MUSCEL, ȚES. 31.

2. Adj., s. f. (Mat.) (Dreaptă) care taie o figură dată. Cf. ASACHI, E. III, 149/17, cf. COSTINESCU. *Dreapta indefinită care străbate laturile unui triunghi se numește transversală.* MELIK, G. 93, cf. CADE, LTR[2], DL, DM, DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

3. S. f. Galerie orizontală în interiorul unei mine care trece de-a curmezișul direcției stratului; (rar) transversă **(2)**. *Cînd să-l întrebe vagonetarul că ce caută, a fugit înapoi pe transversală.* DAVIDOGLU, M. 38, cf. 28, DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *transversali, -e.* — Și: (învechit, rar) **tranversál, -ă** (CUCIURAN, D. 31/15), **traversál, -ă** adj.

— Din fr. **transversal.**

TRANSVERTÓR s. n. Mașină electrică care transformă curentul electric continuu în curent alternativ sau invers, ori care schimbă frecvența unui curent alternativ. Cf. LTR[2], DN[2], DEX.

— Pl.: *transvertoare.*

— Din fr. **transverteur.**

TRANȘÁ vb. I. Tranz. **1.** A rezolva repede și definitiv o dificultate, o problemă, un conflict; a lichida. Cf. LM. *Va fi competent ... d-sa să tranșeze cestiunile relative la instrucțiunea publică.* MAIORESCU, D. I, 119, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Această chestiune a fost tranșată.* TITULESCU, D. 146. *Conflictul părea tranșat.* BART, S. M. 89, cf. SCRIBAN, D., DN[2]. *Situația e tranșată deodată de un terț.* V. ROM. august 1970, 140. *Chestiunea e departe de a fi definitiv tranșată.* H. DAICOVICIU, D. 18, cf. M. D. ENC., DEX.

2. A tăia, a împărți, a desface în bucăți. Cf. ALEXI, W. ✦ Spec. A separa, în porțiuni anatomice, după sortimente, calitate etc., carnea unui animal tăiat pentru consum. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *tranșez.*

— Din fr. **trancher**, germ. **transchieren.**

TRANȘÁNT, -Ă adj. **1.** Care nu admite, care nu suportă contraziceri; categoric, hotărît. Cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Stabilește o diferență tranșantă între limba vorbită la țară și limba documentelor.* SCL 1950, 104. *O mișcare culturală,... decadentă prin pierderea oricărui echilibru și tranșantă prin formule.* BLAGA, Z. 161. *Deosebirile între cele două versiuni sînt mult mai numeroase și mai tranșante.* CL 1957, 69. *Deosebirea tranșantă pe care o face limba literară actuală... este neglijată de Neculce.* VARLAAM — SADOVEANU, 82, cf. DN[2]. *Această atitudine tranșantă în descrierea personajelor este proprie concepției sale estetice.* T septembrie 1966, 79. *Distincția tranșantă... între viața curentă, banală, „empirică" și viața esențială încorporată în opera de artă.* V. ROM. octombrie 1970, 115, cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Despre culori) Care se opun puternic una alteia. Cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tranșanți, -te.*

— Din fr. **tranchant.**

TRANȘÁRE s. f. Acțiunea de a tranșa și rezultatul ei.

1. Cf. tranșa **(1)**. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. Cf. tranșa **(2)**. Cf. LM. ✦ Spec. Separare a cărnii unui animal tăiat pentru consum, în porțiuni anatomice după sortimente, calitate. *Modul în care se va face tranșarea* [cărnii] *pe calități și limitele anatomice respective ... se vor stabili prin instrucțiuni.* BO 1951, 819, cf. LTR[2].

— V. **tranșa.**

TRÁNȘĂ s. f. **1.** Fiecare dintre părțile în care este împărțit un lucru sau un grup de lucruri care se produc sau se distribuie în etape succesive. Cf. CADE. *Am cerut ... predarea tranșei a doua a armamentului.* TITULESCU, D. 623. *Prima tranșă* [de lemne] *va începe să se distribuie la intrarea în vigoare a prezentei hotărîri.* BO 1951, 810, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ Porțiune, fragment. *Limba română s-a dovedit sensibilă la calitatea timbrului vocalic din tranșa a doua a cuvîntului fonetic.* SCL 1957, 44. *Se mai poate adăuga ... și pasiunea pentru construcțiile simetrice în tranșe ritmice largi.* VARLAAM — SADOVEANU, 424. *De la această convorbire memorabilă... au trecut douăzeci și doi de ani, deci o tranșă apreciabilă de viață omenească.* V. ROM. mai 1960, 25. ✦ Spec. Fiecare dintre porțiunile anatomice în care este separată carnea tăiată, în vederea sortării pe calități. DEX.

2. Suprafața laterală formată de marginile tăiate ale foilor unei cărți, ale unui registru etc., uneori vopsită sau aurită. Cf. DEX.

— Pl.: *tranșe.*

— Din fr. **tranche.**

TRANȘEÁ s. f. v. **tranșee.**

TRANȘÉE s. f. **1.** (Mil.) Șanț îngust săpat pe o poziție de luptă sau în spatele acesteia, amenajat cu parapete și locașuri de tragere cu armamentul de infanterie și care oferă protecție împotriva focului inamic; (învechit) ocop **(1)**. *Pămîntul împrejuru-mi, săpat în lungi tranșele, E plin de arme rupte, de glonți și de ghiulele.* ALECSANDRI, P. II, 86, cf. COSTINESCU. *Colonelul... e rănit în tranșee.* MAIORESCU, D. II, 99, cf. ALEXI, W. *În dreapta și în stînga tranșeele infanteriei se întindeau, strîmbe și capricioase, ca niște linii grosolane pe o hîrtie boțită.* REBREANU, P. S. 92. *Unul după altul părăsesc tranșeia.* CAMIL PETRESCU, V. 43, cf. CADE. *Tranșeele săpate adînc, întărite cu garduri de sîrmă ghimpată... se întindeau aproape fără întreru-*

pere pe marginea unui platou. TOPÎRCEANU, O. A.II, 8. *Într-un loc tranşeia e apropiată de şanţurile nemţeşti.* C. PETRESCU, Î. II, 14, cf. SCRIBAN, D. *Minerii par soldaţi într-o tranşee.* BOGZA, V. J. 118. *În tranşeea săpată de premilitari era zăpuşeală.* T. POPOVICI, S. 22. *Eram firav, parcă bătut de vînt, Iar tata dus în marşul surd, de chin, Poate-n tranşeu, ori poate în mormînt.* LABIŞ, P. 14. *Vai, vai, vai, tranşci, tranşei, Cît am muncit noi la voi, Şi-acum vă surpaţi pe noi!* GR. S. VI, 7. *Ne luptăm ca nişte zmei, Ziua, noaptea prin tranşei.* FOLC. MOLD. I, 515.

2. (Tehn.) Şanţ de lăţime mică în raport cu lungimea, folosit pentru aşezarea fundaţiei unui zid, pentru instalarea unor conducte, cabluri, canalizări etc. Cf. LTR², DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pronunţat: *-şe-e.* — Scris şi: *tranşeie.* — Pl.: *tranşee* şi (regional) *tranşei.* — Şi: (popular) **tranşéu** (pl. şi *tranşeuri* ALR SN IV h 966/762) s. n., (învechit şi regional) **tranşeá** (ŞĂINEANU, D. U., ALR SN IV h 966/192, pl. *tranşele)* s. f., (regional) **tranşéi** (ib. h 966/537, pl. *tranşei)* subst., (formă coruptă) **tranjáie** (ib. h 966/250) subst. pl., **traçeá** (CIAUŞANU, V. 205, pl. *traçele* id. ib.) s. f.

— Din fr. **tranchée.**

TRAÑŞÉI subst. v. **tranşee.**

TRANŞÉU s. n. v. **tranşee.**

TRANŞPÓRT s. n. v. **transport.**

TRANTABÚŞURI subst. pl. (Regional) Boarfe, catrafuse; (regional) trante **(1).** Cf. COMAN, GL.

— Cf. t r a n t ă.

TRANTALÍU, -ÍE adj., s. m. şi f. (Prin nord-vestul Munt.) (Persoană) aiurită, zăpăcită, nătîngă. Cf. UDRESCU, GL. *A venit trantalia să-i mai plătesc o dată culesul la prune; uitase c-a primit.* id. ib.

— Pl.: *trantalii.*

— Etimologia necunoscută. Cf. t ă n t ă l ă u.

TRANTAVÉIE s. f. pl. **1.** (Prin nord-vestul Munt.) Boarfe, catrafuse; (regional) trante **(1).** Cf. UDRESCU, GL. *Ce le faci cu-atîtea trantaveie, cînd le-i muta?* id. ib. ✦ (Regional) Toate ustensilele războiului de ţesut (Mărăşeni — Vaslui). LEXIC REG. 64.

2. (Prin Bucov.; în forma *trantavele)* „Halaturile cailor". ŞEZ. XIX, 13.

— Şi: **trantavéle** s. f. pl.

— Cf. t r a n t e, d a r a v e l e.

TRANTAVÉLE s. f. pl. v. **trantaveie.**

TRÁNTĂ s. f. (Regional) Femeie proastă (Lisa — Făgăraş). Cf. LEXIC REG. 95.

— Pl.: *trante.*

— Cf. t r a n t a l i u.

TRÁNTE s. f. pl. **1.** (Prin Munt. şi Olt.) Lucruri casnice mărunte sau lucruri de îmbrăcăminte mai vechi (îngrămădite, aruncate în dezordine); boarfe, catrafuse, (regional) trantabuşuri, trantaveie. Cf. ARH. OLT. XXI, 277. *Aruncă trante mai multe în căruţă că-ngheţăm pînl a pădure.* CV 1952, nr. 1, 34. *Ia-ţi trantili şi pleacă!* COMAN, GL., cf. LEXIC REG. II, 17. *Cîte alea de trante se mai adună la casa unui om.* UDRESCU, GL. ◇ E x p r. **A umbla cu trantele în spinare** = a se muta des. id. ib.

2. (Prin nordul Munt.) Vorbe goale, palavre, nimicuri. *După ce au jurat, începe şi mutul să vorbească şi să spuie trantii.* MUSCEL, 69, cf. PAMFILE, S. V. 64.

— Şi: **trénde** (ALR II/I h 29/346, ALR SN V h 1 397/346), **tránţii** s. f. pl.

— Etimologia necunoscută. Cf. t r a n ţ ă.

TRANTEZOÁICA s. f. art. Numele unui dans pular (Poiana — Tîrgu Jiu). Cf. H V 390.

— Etimologia necunoscută. Cf. t r a n t e.

TRÁNTII s. f. pl. v. **trante.**

TRÁNŢĂ s. f. v. **zdreanţă.**

TRANVÁI s. n. v. **tramvai.**

TRANVERSÁL, -Ă adj. v. **transversal.**

TRANVÉRSĂ s. f. v. **traversă.**

TRANZÁCŢIE s. f. **1.** Înţelegere intervenită între două sau mai multe părţi prin care se stabileşte modalitatea transmiterii anumitor drepturi sau a efectuării unor schimburi comerciale. *De cîte ori va avea guvernul a se negoţa pentru transacţiile seau punerile în lucrare după tractatul de Londra.* AR (1829), 128²/11. *Ceea ce să atinge de relaţiile casnicilor lor trebuinţe şi comerţiialelor transecţii* (a. 1842). DOC. EC. 768, cf. 769. *Preţul hotărît e un preţ foarte însemnat, şi care nu se găseşte chiar în transacţiile urmate de bună voie.* RUSSO, S. 159. *Pînă la 1572 nu găsim, asupra tranzacţiunilor în interiorul ţării, nici un document.* HASDEU, I. V. 31. *Este foarte îndatoritoriu şi onest în toate transacţiunile şi afacerile lui.* I. IONESCU, D. 265, cf. DDRF, ALEXI, W. *Lipsa drumurilor bune de comunicare... împiedica mult transacţiile cu cele mai principale producte ale pămîntului nostru.* N. A. BOGDAN, C. M. 112. *Ministerul n-are dreptul şi calitatea să intervie în transacţiile dintre vînzătorul unei proprietăţi agricole şi amatorii de a cumpăra.* REBREANU, R. I, 270, cf. SCRIBAN, D. *Pieţele unde se încheie marile transacţii cu... [bumbacul] sînt New York, Alexandria.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 18. *Comandantul garnizoanei... strînse bogăţii considerabile din taxele de tranzit şi din transacţiile comerciale la care lua parte.* OŢETEA, T. V. 111. *O tranzacţie care ne-ar pune pe noi... în posesia unor mijloace economice mai mari.* VORNIC, P. 158.

2. (Jur.) Convenţie prin care părţile urmăresc evitarea ori stingerea unui litigiu existent între ele, făcîndu-şi în acest scop concesii reciproce; p. e x t. înţelegere, învoială, acord, convenţie; concesie, compromis. *Între Maroto şi Espartero s-ar fi făcut... o transacţie sau legătură de pace.* GT (1839), 147¹/50, cf. STAMATI, D. *Prieteniile politice se disfac, transacţiile... se lovesc, se înţăleg şi se prifac ziuă pe ziuă.* RUSSO, S. 113. *În ce oribilă pusăciune se găseşte o junâ femeie cînd trebuie să despuie... de inima sa, şi se vede nevoită a face o transacţiune... cu sentimentul onorului!* NEGRUZZI, S. III, 80. *Sînt hotărîţi la o luptă înverşunată şi nu vor primi nici o condiţie sau tranzacţie.* GHICA, A. 315. *Mircea cel Mare... apare ca „duce al ţerei de peste munţi a Făgăraşului",... pînă şi-n transacţiunile diplomatice dintre Muntenia şi Ungaria.* HASDEU, I. C. 11, cf. COSTINESCU. *Dacă istoria scrisă admite explicări, adevărul de realizat nu admite transacţiuni.* MAIORESCU, CR. I, 249. *Transacţiunea trebuie să fie constatată prin act scris.* HAMANGIU, C. C. 425, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Rămăsese cu zîmbetul provocat... de transacţia noastră.* IBRĂILEANU, A. 103, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Critica nu suportă complezenţă şi tranzacţiune.* LOVINESCU, S. II, 69. *Îmi oferă o transacţie pe care o socoate cea mai firească şi onorabilă soluţie.* C. PETRESCU, Î. II, 83. *Pentru ei nu există nici greşeală, nici uitare. — Nici tranzacţie?... — Nici tranzacţie.* SADOVEANU, O. IX, 312. *Mai era posibilă tranzacţia, în cazul cînd s-ar hotărî să plătească filodorma?* PREDA, R. 33, cf. PR. DREPT, 390.

— Scris şi: *transacţie.* — Pl.: *tranzacţii.* — Şi: (învechit) **tranzacţiúne,** (învechit, rar) **transécţie** s. f.

— Din fr. **transaction,** lat. **transactio, -ōnis.**

TRANZACŢIONÁ vb. I. I n t r a n z. (Jur.) A face o tranzacţie **(2).** *În cazul în care părţile au tranzacţionat, procesul nu se mai judecă, ci instanţa ia doar act de învoiala lor.* PR. DREPT, 390.

— Pronunţat: *-ţi-o-.* — Prez. ind.: *tranzacţionez.*

— V. **tranzacţiune.**

TRANZACŢIONÁL, -Ă adj. Referitor la o tranzacţie, care are la bază o tranzacţie sau care rezultă dintr-o

tranzacție, de tranzacție. Cf. COSTINESCU, CADE. *Se fac aci sforțări mari pentru a se găsi o formulă tranzacțională.* TITULESCU, U. 120. *O consecință a caracterului tranzacțional al contractului.* COD. PEN. R.P.R. 370, cf. DN², M. D. ENC.

— Pronunțat: *-ți-o-.* — Pl.: *tranzacționali, -e.*

— Din fr. **transactionnel.**

TRANZACȚIÚNE s. f. v. **tranzacție.**

TRANZISTÓR s. n. **1.** Dispozitiv electronic alcătuit dintr-un semiconductor, avînd funcțiuni similare cu cele ale tuburilor electronice. Cf. DN³, M. D. ENC., DEX.

2. Aparat de radio portativ prevăzut cu tranzistoare **(1).** Cf. DN³, DEX.

— Accentuat și: *tranzístor.* — Pl.: *tranzistoare* și (în.) *tranzistori.*

— Din fr. **transistor.**

TRANZISTORIZÁT, -Ă adj. Care este prevăzut cu tranzistoare **(1).** *În întregime tranzistorizat, aparatul are o greutate de numai 10 kg.* CONTEMP. 1965, nr. 977, 9/7. *Aparatul portabil tranzistorizat... cu patru lungimi de undă.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 794.

— Pl.: *tranzistorizați, -te.*

— De la **tranzistor.** Cf. fr. t r a n s i s t o r i s é, engl. t r a n s i s t o r i z e d.

TRÁNZIT s. n. **1.** Trecerea unor mărfuri sau a unor persoane dintr-o țară în alta prin teritoriul unei a treia țări; (rar) tranzitare. *Tranzitările mărfurilor sînt slobode prin țară.* CR (1830), 360²/26, cf. VALIAN, V., STAMATI, D., POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *Prin poziția sa geografică Țara Românească era un punct însemnat pentru tranzitele comerciale.* PETICĂ, O. 417. *Cu tranzitul mărfurilor se petreceau lucrurile cam tot astfel.* N. A. BOGDAN, C. M. 165, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Ada Kalé era un important... punct de transit pentru mărfurile din Oltenia și din sudul Dunării în Austria.* OȚETEA, T. V. 111. *Orașele grecești... făceau numai comerț de tranzit.* H. DAICOVICIU, D. 39. ◇ *Bilet de tranzit* = document pe baza căruia sînt scutite de vamă unele mărfuri la trecerea lor printr-o țară. *De răspunde că are să-l exporte* [rachiul], *capătă bilet de tranzit.* I. IONESCU, P. 153, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ L o c. a d j. **În tranzit** = în trecere. *Mărfurile declarate în transit nu sînt supuse la taxe vamale.* N. A. BOGDAN, C. M. 123. ◆ Regim vamal special al mărfurilor care, trecînd fără oprire printr-o țară străină, sînt scutite de vamă. *Trimiterea de cărți prin transit nu va fi supusă la aceste dispoziții* (a. 1833). URICARIUL, VII, 225, cf. COSTINESCU, CADE. ◆ P. e x t. Trecere dintr-un loc în altul, dintr-un domeniu în altul etc. *Este un ce greu a constata o împărțire strictă a artelor, pentru că există un tranzit dintr-o artă în cealaltă.* F (1872), 109. *Fenomenul este reliefat în cursul anotimpurilor de tranzit, mai ales primăvara.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 589. *Spațiul intermediar pare astfel un loc de tranzit, în care staționează o atmosferă de provizorat.* V. ROM. iulie 1970, 104.

2. (Concretizat) Totalitatea mărfurilor care trec dintr-o țară în alta, prin teritoriul altei țări. *Tutunurile și tabacurile... trecătoare pentru alte orașe, vor fi apărate de această taxă în orașele pe unde vor trece socotindu-să ca niște tranzit.* CR (1833), 205¹/26. *Voiește acum a să îngădui să aducă... 220 boi și vaci tranzit pentru Austria* (a. 1846). DOC. EC. 897, cf. ENC. ROM.

3. Trecere a unui tren printr-o stație de cale ferată sau printr-o țară cu efectuarea opririlor numai pentru încrucișări sau pentru schimbări de direcție. Cf. LTR, M. D. ENC., DEX.

4. (Fiziol.; și în sintagma) *Tranzit digestiv* = drumul parcurs de alimente prin tubul digestiv din momentul introducerii lor în gură și pînă la absorbția elementelor asimilabile și eliminarea resturilor. DER, cf. ABC SĂN. 129.

— Scris și: *transit.* — Pl.: *tranzituri* și *tranzite.*

— Și: (învechit, rar) **tranzitón** subst. DOC. EC. 250.

— Din fr. **transit,** germ. **Transit.**

TRANZITÁ vb. I. **1.** T r a n z. A transporta printr-o țară străină mărfuri în tranzit **(1).** Cf. CADE. *Lemnul exportat e de proveniență austriacă și îl transitează numai prin Moldova.* OȚETEA, T. V. 43, cf. DN².

2. I n t r a n z. (Despre trenuri, vagoane) A trece printr-o stație de cale ferată cu efectuarea opririlor numai pentru încrucișări sau pentru schimbări de direcție. *Trenul accelerat 803 Constanța—București va avea trei vagoane directe pentru Cluj, care vor tranzita cu trenul 303.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 856.

— Scris și: *transita.* — Prez. ind.: *tranzitez.*

— Din fr. **transiter.**

TRANZITÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a t r a n z i t a; tranzit **(1).** Cf. t r a n z i t a **(1).** *Pot să aibă alte preocupațiuni decît ale transitării de mărfuri.* MACEDONSKI, O. IV, 140. *Aplicarea... interzicerii transitării pe teritoriul său spre statele vestice a vitelor.* GOLOGAN, C. R. 91.

— Scris și: *transitare.* — Pl.: *tranzitări.*

— V. **tranzita.**

TRANZITÍV, -Ă adj. **1.** (Lingv.; despre verbe) A cărui acțiune se răsfrînge direct asupra unui obiect. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Verbele tranzitive au în mod normal un gol înainte umplut de un nominativ... și al doilea gol, în urmă, umplut de un acuzativ.* PUȘCARIU, L. R. I, 151. *Cînd obiectul gramatical stă... la acuzativ, verbul este tranzitiv.* IORDAN, L. R. 420, cf. SCRIBAN, D., DN², DEX. *În unele limbi romanice,* [verbele] *au continuat să fie tranzitive.* IST. L. ROM. I, 235. ◇ (Adverbial) *Unele verbe intransitive se pot întrebuința și tranzitiv.* SCRIBAN, D.

2. (Mat.; în sintagma) *Relație tranzitivă* = relație stabilită între elementele unei mulțimi, avînd proprietatea că, dacă într-un triplet de elemente ale sale primul e în relație cu al doilea, iar al doilea e în relație cu al treilea, atunci și primul e în relație cu al treilea. Cf. DER, M. D. ENC.

— Scris și: *transitiv.* — Pl.: *tranzitivi, -e.*

— Din fr. **transitif,** lat. **transitivus.**

TRANZITIVITÁTE s. f. **1.** (Lingv.) Proprietate a unui verb de a fi tranzitiv **(1).** *Tranzitivitatea presupune intrarea în contact a două elemente: subiectul și obiectul.* SCL 1960, 562, cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Mat.) Proprietate a unei relații matematice de a fi tranzitivă **(2).** Cf. M. D. ENC.

— Pl.: *tranzitivități.*

— **Tranzitiv** + suf. *-itate.* Cf. fr. t r a n s i t i v i t é.

TRANZITÓN subst. v. **tranzit.**

TRANZITÓRIU, -IE adj. Care face trecerea de la o stare la alta; de tranziție, intermediar. *Împrejurările... în privința viitorului stadiu transitoriu de organizare, ne pricinuiește multă temere.* FM (1861), 33, cf. COSTINESCU. *La dispozițiunile transitorii... voi propune însumi ca să nu se împuțineze numărul școalelor.* MAIORESCU, D. I, 528, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Vasta noastră literatură a tîrgurilor a arătat caracterul tranzitoriu al provinciei.* V. ROM. februarie 1963, 117. ◇ (Adverbial) Cf. SCRIBAN, D. ◆ P. e x t. Care durează puțin timp; provizoriu, trecător **(III 2).** *Denumirea... numai tranzitorie a membrilor conferinței.* FM (1861), 18. *Normă ce, oricît de transitorie ar fi, a dat imense rezultate.* MACEDONSKI, O. IV, 127, cf. CADE. *O măsuță, geamantanele, un vraf de cărți și hîrtia albă la fereastra de către drum, alcătuiau un interior... aproximativ și tranzitoriu.* V. ROM. septembrie 1963, 14.

— Scris și: *transitoriu.* — Pl.: *tranzitorii.*

— Din fr. **transitoire,** lat. **transitorius.**

TRANZÍȚIE s. f. Trecere de la o stare, de la o situație etc. la alta. *Prin o tranziție minunată, se rădică de la... mărimea epică a micului poem la ceea*

ce inima unui om are mai simțit. RUSSO, S. 26. *Partea orchestrului lasă... a se vedea mai multe tranzițiuni armonice de o rară beleță.* FILIMON, O. II, 233, cf. COSTINESCU. *Pentru a se putea admite probabilitatea unei transițiuni fonetice... se cer nește forme intermediare.* HAȘDEU, I. C. I, 41, cf. MAIORESCU, D. I, 2, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *N-ai putut să ajungi dintr-odată, fără nici o tranzițiune, din păgîn, monah creștin.* GALACTION, O. 226. *Trecînd fără tranziție de la o indignare excesivă la un calm patologic.* BRĂESCU, A. 196, cf. SCRIBAN, D. *Fără altă tranziție, Fane... recită rar și răspical.* VINEA, L. I, 111. *Fragmentarea compoziției întregi limitează necesitatea unei tranziții cromatice.* V. ROM. septembrie 1963, 183. *Fără nici o tranziție..., limba latină se află în situația de a fi nevoită să exprime capodoperele literaturii grecești.* IST. L. ROM. I, 51. ◇ L o c. a d j. **De tranziție** = de trecere, intermediar, tranzitoriu. [Romanele lui Filimon] *sînt mai mult o colecțiune de tablouri adevărate și vii ale obiceiurilor... din epoca de transițiune.* GHICA, S. 63. *Elemente pentru înțelegerea... unei interesante epoci de transiție.* MAIORESCU, D. I, 72. *Opera lui are ca obiect moravurile dintr-o vreme de tranziție.* IBRĂILEANU, S. L. 88. *Momente mai însemnate ale acestui interesant proces de tranziție.* BLAGA, Z. 94. *În Prusia estică se găsesc exemplare de tranziție.* LINȚIA, PĂS. II, 136. *După dieta hidrică se trece la dieta de tranziție.* ABC SĂN. 126. *Ezitările... unei vîrste de tranziție.* V. ROM. august 1970, 69. *Această epocă de tranziție trebuie considerată ca o introducere la istoria orînduirii feudale.* PANAITESCU, O. Ț. 17. ✦ (Fiz.) Trecere a unui sistem fizic dintr-o stare într-alta. Cf. LTR, DER, M. D. ENC. ✦ Schimbare (bruscă) a stării unui atom, ion, nucleu atomic etc., însoțită de obicei de absorbția sau de emisia unei cuante de energie. Cf. DER, M. D. ENC.

— Scris și: *transiție.* — Pl.: *tranziții.* — Și: (învechit) **tranzițiúne** (scris și *transițiune*) s. f.

— Din fr. **transition**, lat. **transitio, -onis.**

TRANZIȚIONÁL, -Ă adj. (Rar) Care are caracter de tranziție, privitor la tranziție. *Fază tranzițională.* SCL 1964, 409, cf. 414, HRISTEA, P. E., 41.

— Pl.: *tranzițional, -e.*
— **Tranziție** + suf. *-onal.*

TRANZIȚIÚNE s. f. v. **tranziție.**

TRANZLATÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **translator.**

TRAP[1] interj., s. n. **1.** Interj. Cuvînt care redă zgomotul făcut de mersul în fugă al calului, p. e x t. al unui om. ◇ (Adverbial) *Am intrat trap, trap, trăpușor bleg, pe din dos la moș Nicu.* BRĂESCU, A. 63. ◇ (Cu valoare de imperativ) *Hai, trap, nu te boldi la mine ca la un urs!* V. ROM. martie 1952, 186.

2. S. n. Mers în fugă al calului, cu viteză mijlocie (între pas și galop), în care animalul pășește în același timp cu un picior din față și cu piciorul opus de dinapoi; treapăd **(1)**, (regional) trăncălău[1], trăncăneală[2]. Cf. ANON. CAR. *Și trapul cailor stîrnește Un nor de praf.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 135, cf. DDRF, DAMÉ, T. 47. *El poartă calul dînd ocol, În trap grăbit, în pas domol.* COȘBUC, P. I, 109, cf. BARCIANU. *Doi călărași veneau în trapul cel mare.* D. ZAMFIRESCU, R. 255. *Caii... porniră în trap întins.* SANDU-ALDEA, U. P. 77, cf. ALEXI, W. *Strîngînd frîul și lăsînd calul în trap domol.* SĂM. V, 925. *Primarul fu silit să-și țină calul în pas, cel mult în trap domol.* AGÎRBICEANU, A. 396. *În trap picioarele calului se mișcă asociate în sensul unui biped diagonal.* ENC. VET. 134. *Brișca porni în trapul reținut al cailor.* REBREANU, R. I, 74. *Venea la trap, plecat peste oblînc Și calul lui creștea tot mai aproape.* D. BOTEZ, F. S. 63. *Abramovici m-a dus la cursele de trap.* BRĂESCU, A. 243. *Iubirea este geniu: cum poți s-o pui în frîu, Să-ți poarte faetonul în trap, la preumblare?* VOICULESCU, POEZII, II, 315. *Pe drumul neted caii se mînă în „trop" (trab).* PRIBEAGUL, P. R. 75. *În amurgul unui început de toamnă, un călăreț cobora în trap liniștit spre sat.* SADOVEANU, O. I, 101. *Moșierul... încălecînd pe calul acestuia porni la trap spre curte.* CĂLINESCU, E. G. I, 120. *Caii sînt toți patru voinici și au trapul mare.* CAMIL PETRESCU, O. I, 265. *Caii aleargă în trap mărunt, sau uneori pornesc... în galop.* BOGZA, C. O. 330. *Cu măreața lor trăsură... trasă de cai albi ... în trap solemn se apropiau de locuința lui.* VINEA, L. II, 14. *Șareta coborî în sat în trapul mare al calului.* PREDA, D. 177. *A treia zi călăream încă, la trap.* V. ROM. august 1958, 75. *Caii mergeau la trap.* ib. ianuarie 1971, 6. *Mînă caii, mînă, La trapuri mărunte.* I. CR. III, 164, cf. H II 117, IV 84. [Calul] *are troapu lung.* MAT. DIALECT. I, 100. ◇ (Despre trăsuri) *Cînd ies de dimineață din casă, o trăsură din trap mare intră pe strada mea.* CARAGIALE, O. II, 30. *Automobilul gonea pe caldarîmul stropit, luînd înaintea trăsurilor care se îndreptau la trap spre Arcul de triumf.* C. PETRESCU, A. 362. ◇ (Rar; în legătură cu mersul altor animale) *Un dulău lățos... se apropie în trap leneș.* REBREANU, I. 10. ◇ (Prin analogie; despre oameni) *Olguța-n frunte în trap dănțuitor.* TEODOREANU, M. II, 84. ✦ (Concretizat) Zgomotul făcut de un cal care merge în acest fel. Cf. DDRF. *S-aude trap împărătesc de muscal cu doi cai.* TEODOREANU, M. U. 264. *Am sentimentul că aud pe șosea trapul calului.* CĂLINESCU, C. O. 246. *S-aud pași rari de ciubote..., trap de copite.* CAMILAR, N. II, 305.

— Pl.: (s. n., rar) *trapuri.* — Și: **treap** (DDRF, TDRG, CADE, SCL 1960, 786, 791) interj., s. n., **trop** (ALR I 1 476/255, A I 13, 24, 26, 31), **troap** s. n., **troápă** (A I 34) s. f., **trăp** (SCL 1960, 786, 791) interj.

— Onomatopee. Cf. germ. T r a b, magh. t r a p p.

TRAP[2] s. n. (Învechit) Rocă eruptivă de culoare închisă, care formează pînze de lavă suprapuse avînd aspectul de trepte pe marginile abrupte ale platourilor. Cf. ENC. ROM., CANTUNIARI, L. M. 144, LTR.

— Scris și: *trapp.* CANTUNIARI, L. M. 144.
— Din germ. **Trapp**, fr. **trapp.**

TRAP[3] s. n. (Regional) Bucată mare de pîine sau de mămăligă (Frumoasa — Zimnicea). CV 1951, nr. 6, 30.

— Pl.: *trăpuri.*
— Cf. d ă r a p.

TRAPĂ vb. I. I n t r a n z. (Rar; despre cai) A merge la trap[1] **(2)**. *Călări pe cai de frunte ce saltă-n loc și trapă.* ALECSANDRI, POEZII, 377.

— Prez. ind. pers. 3: *trăpă.*
— V. **trap[1].**

TRAPÁCICĂ s. f. v. **trapașcă.**

TRAPAÍNT s. n. (Prin Bucov.) Iarbă mare (de proastă calitate). LEXIC REG. 118.

— Etimologia necunoscută.

TRAPÁN s. n. v. **trepan.**

TRAPASÁT s. n., s. m. (Italienism) **1.** S. n. (În sintagmele) *Trapasat imperfet* = imperfect. Cf. VĂCĂRESCUL, ap. ROSETTI — CAZACU, I.L.R. I, 430. *Trapasat perfet* = mai mult ca perfectul. id. ib. 465.

2. S. m. Decedat, defunct. *Ultima... trombă Ce cheamă la viață pe trapasații din secoli.* HELIADE, O. I, 215.

— Pl.: (m.) *trapasați*, (n.) *trapasate.*
— Din it. **trapassato.**

TRAPÁȘCĂ s. f. (Prin Mold.) Bătător pentru covoare. Cf. SCRIBAN, D., LEXIC REG. II, 127.

— Pl.: *trapaște* (SCRIBAN, D.) și *trăpăști* (id. ib.). — Și: **trapácică** (LEXIC REG. II, 127), **tiripleáșcă** (SCRIBAN, D.) s. f.
— Cf. ucr. т р е п а ч к а „pămătuf, pleașnă".

TRAPAZÁN s. n. (Prin Munt.) **1.** Legătură care ține vîsla la barcă. Cf. DDRF, SCRIBAN, D., H VII 486, CV 1951 nr. 9—10, 43.

2. Pridvor, prispă. SCRIBAN, D., cf. CHEST. II 274/79. ◆ Împrejmuire, gard la prispă. Cf. CV 1950, nr. 4, 45, CHEST. II 274/91, ib. 276/91, ib. 278/91.

3. Balustradă. SCRIBAN, D. *Sprijinit de tropuzanu scării, am scoborît pe covertă și de aci jos în cabină.* id. ib.

— Pl.: *trapazane.* — Și: **trapuzán** (SCRIBAN, D., CHEST. II 274/79), **tropozán** (CHEST. II 274/91, ib. 276/91, ib. 278/91), **tropuzáu, trepuzán** (CV 1950, nr. 4, 45) s. n.

— Din tc. **trabzan.**

TRÁPĂ[1] s. f. **1.** Ușă orizontală servind pentru a închide, ca un capac, o deschizătură în podeaua unei scene, în puntea unei nave etc. V. c h e p e n g. *Aș fi vrut să se deschidă o trapă sub tălpile mele, să nu mai aud, să nu mai văd.* I. BOTEZ, B. I, 9. *Rampa... învățătura... covoarele trapelor și melcul sufleurului.* KLOPȘTOCK, F. 96, cf. SCRIBAN, D. *Stănică... scotocea peste tot și ciocănea, în căutare de trape misterioase.* CĂLINESCU, E. O. II, 195. ◆ (Rar) Oblon la prăvălie; (rar) tarabă. Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Închide trapa.* id. ib.

2. Acoperământ al unei capcane pentru prinderea animalelor mari. Cf. SCRIBAN, D., DL, DM.

— Pl.: *trape.*

— Din **fr. trappe.**

TRÁPĂ[2] s. f. (Bot.; și în sintagma *trapă înotătoare,* BRANDZA, FL. 219) Cornaci *(Trapa natans).* id. D. 154.

— Pl.: *trape.*

— Din lat. **Trapa,** numele științific al plantei.

TRÁPĂ[3] s. f. v. **treap[3],**

TRÁPĂD s. n. v. **treapăd.**

TRÁPĂDA s. f. art. (Regional; în l o c. a d v.) **De-a trapăda** = la trap[1]. *Cum vrei tu... să ți-l aduc: domol și cu lina, Sau de-a trapăda, pe cal de chirie.* BUDAI-DELEANU, T. V. 136.

— De la **treapăd.**

TRÁPĂT s. n. v. **treapăd.**

TRAPÉȚ s. m. v. **trapez[1].**

TRAPÉZ[1] s. n., s. m. **1.** S. n. Patrulater care are două laturi paralele numite baze. Cf. ASACHI, G. 57[r]/10, TEM. GHEOM. II, 4[v]/14, EGT 4[v], LAZĂR, A. 6[r]/14, POENARU, G. 4/13, ASACHI, E. III, 108/14, CONV. GEOM. 73/10, NEGULICI, G. POP, G. 83/27, D. ASACHI, T. 5/18, COSTINESCU, DDRF. *Trapezul... are două laturi opuse paralele.* MELIK, G. 30, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., GEOM. SP. 66, DN[2], M. D. ENC. (Prin analogie) *Numai rar sînt trapeze (straturi) de flori.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 101. ◇ *Trapez dreptunghi* (sau *dreptunghic*) = trapez care are una din laturile neparalele perpendiculară pe baze. Cf. GEOM. SP. 91, DL, DM. *Trapez isoscel* = trapez ale cărui laturi neparalele sînt egale. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM.

2. S. m. Mușchi în formă de patrulater, situat în regiunea spatelui, întinzîndu-se de la occipital pînă la claviculă. *Mușchiul trapezul ... larg, subțire, de o formă trapezoidă.* KRETZULESCU, A. 192/5, cf. SCRIBAN, D. *Trapezii, dorsalii, pectoralii, sînt ... foarte reduși.* PARHON, B. 56, cf. DER. ◆ (Învechit) Unul dintre cele opt oase ale carpului. *O concavitate alcătuită de oasele trapezul și trapezoidul.* KRETZULESCU, A. 60/13.

3. S. n. Aparat format dintr-o bară legată la extremități cu două frînghii fixate în plafon sau de o bară fixă, pe care se pot executa exerciții de gimnastică acrobatică. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Muzica vărsa printre luminele trapezelor nichelate* [la circ] *uvertura ei tăioasă.* KLOPȘTOCK, F. 297, cf. 153, SCRIBAN, D. ◆ Leagăn improvizat pentru păsări sau animale ținute în colivii sau în cuști. *Cocò ... s-a suit pe trapez, a ieșit din colivie.* ARGHEZI, S. VIII, 61. *Stringînd lemnul mișcătorului trapez ... mihnita volatilă încearcă să se reîntoarcă în pădurile-i virgine.* ANGHEL, PR. 46, cf. 44. *Păsările cădeau de pe trapezele lor aurite după un zvîcnet moleșit,* BARBU, PRINC. 27.

— Pl.: **(1, 3)** *trapeze,* **(2)** *trapezi.* — Și: (învechit) **trapéț** (POLIZU, P. 58/11) s. m., **trapézion** (GHEOM.-TRIGON. 14[v]/13) subst.

— Din fr. **trapèze,** lat. **trapezium,** germ. **Trapez.** — **Trapezion** < ngr. τραπέζιον.

TRAPÉZ[2] s. n. v. **trapeză.**

TRAPEZÁN s. m. Șalău sub 30 de cm lungime. Cf. ANTIPA, F. 19, DEX.

— Pl.: *trapezani.* — Și: **strapezán** s. m. ANTIPA, F. 19.

— Etimologia necunoscută.

TRAPEZÁR[1] s. m. (Învechit) Persoană care se ocupă cu aranjarea mesei într-o trapeză **(1).** *Chelariul sau trăpezariul ... vor lăsa niscare bucate cu nesocotință.* PRAV. GOV., ap. TDRG, cf. D. BOGDAN, GL., DDRF, SCRIBAN, D.

— Pl.: *trapezari.* — Și: **trăpezáriu, trepăzár** (D. BOGDAN, GL. 111) s. m.

— **Trapeză** + suf. *-ar.*

TRAPEZÁR[2] s. n. v. **trapezare.**

TRAPEZÁRE s. f. (Învechit) **1.** Trapeză **(1).** *Li-au acoperit chiliile și trepăzările și alte lucruri în sfînta mănăstire* (a. 1670?). BUL. COM. IST. IV, 32. *Ieșind din biserică s-au suit la trapezarea egumănului.* N. COSTIN, LET. II, 114/6. *L-au dus în trepezare, și, de stîlpul cel mare legîndu-l, l-au sugrumat.* R. POPESCU, CM I, 395. *Să făcea o masă și egumenilor de la toate mănăstirile ... la o trăpezare unde să găsea loc mai larg.* GHEORGACHI, CER. (1762), 284. *Pomenicul sfinției sale ... carele au fost ostenitoriu la lucrul trapezariei și la boltitul chiliilor* (a. 1777). CAT. MAN. I, 567. *De către seară s-au omorît în trapezariul mănăstirei.* ȘINCAI, HR. III, 95/24, cf. CIHAC, II, 707. *În trapezarea mănăstirii; în acea sală în care monașii, adunați la un loc ..., își luau cinele lor.* ODOBESCU, S. I, 442, cf. DDRF. *Domnul le da o masă mare ... la una din mănăstirile din Iași care avea trapezarie mai mare.* CONV. LIT., ap. DDRF. *Zidește din temelie biserică sfîntului Neculai cu trapezare, pivniță, bolniță și ospătărie.* XENOPOL, I. R. IV, 181, cf. GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., TDRG, CADE.

2. Trapeză **(3).** Cf. ȘĂINEANU, D. U.

— Pl.: *trapezări.* — Și: **trapezárie** s. f., **trapezár** (ap. TDRG) s. n., **trapezáriu** s. n., **trepăzáre, trepezáre** s. f.

— Din m. gr. τραπεζάρειον, -ζαρεῖον.

TRAPEZÁRIE s. f. v. **trapezare.**

TRAPEZÁRIU s. n. v. **trapezare.**

TRAPÉZĂ s. f. **1.** (Și în sintagma *sală de trapeză*) Sală de mese într-o mănăstire, într-un castel; sufragerie, refectoriu, (învechit) trapezare **(1),** trapezărie. *Au vizitat ... muzeul, spitalul, trapeza și bucătăria.* AR (1829), 134[1]/43. *Mergem să vedem sala de trapeză a arhondaricului.* CARAGIALE, O. IV, 120. *Face o trapeză la mînăstirea Zograful.* XENOPOL, I. R. IV, 128, cf. DDRF. *În trapeza cea mare a mînăstirii era instalată spătăria.* ap. TDRG. *Rugă dar pe stareț să adune obștea în trapeză.* STĂNOIU, C. I. 107. *Duhovnicul a trecut spre trapeză.* KLOPȘTOCK, F. 56. *Semăna cu un trapez mănăstiresc, din pricina mesei lungi înconjurată de o desimie de scaune.* TEODOREANU, M. U. 24. *S-au întors toți mulțumiți în trapeză, la masă.* VOICULESCU, P. I, 137, cf. SCRIBAN, D. *Trăpeza, modernă, are adîncimi de catedrală romană.* CĂLINESCU, C. O. 247. *Vreți să vă aduc să mîncați aici, ori poate veniți să mîncați la trapeză?* CAMIL PETRESCU, O. I, 394. *În trapeza Snagovului l-au gîtuit pe postelnicul Cantacuzino.* BARBU, PRINC. 70.

2. Masă (de sufragerie). Cf. BARCIANU. *Aici în pavilion, naşii noştri luau mesele vara, împrejurul unei trapeze rotunde.* GALACTION, O. 329.

3. (Rar) Pristol. Cf. ALEXI, W., TDRG, CADE.

— Accentuat şi: *trápeză.* TDRG, SCRIBAN, D. — Pl.: *trapeze.* — Şi: **trapéz** s. n. DDRF, BARCIANU.

— Din slavonul трапеза, ngr. τράπεζα.

TRAPEZĂRÍE s. f. (Învechit) Trapeză **(1).** *Şi au făcut biserică Sfîntului Nicolae ... cu turle, chilii şi trapezărie.* ANON. CANTAC., CM I, 103, cf. COSTINESCU. *Să mergem şi noi „la biserică" — zise Mircea călugărului ce-i însoţise cu felinarul de la trapezărie pînă la sălaşul lor.* ODOBESCU, S. I, 89, cf. BARCIANU. *Zidurile bisericii măiestre crăpase ..., trapezăriile arsese şi „copaci crescuse deasupra".* IORGA, L. I, 534, cf. SCRIBAN, D. *Maicele se prefac a gusta la trapezărie.* CĂLINESCU, S.C.L. 97.

— Pl.: *trapezării.*

— Din ngr. τραπεζαρία.

TRAPÉZION subst. v. **trapez[1].**

TRAPEZÍST s. m. Sportiv specializat în figurile acrobatice la trapez[1] **(3)**; acrobat la trapez[1] **(3).** Cf. IORDAN, L.R.A. 183. *Se avîntă în povestire ca un trapezist care se aruncă în gol.* VINEA, L. I, 311, cf. DEX.

— Pl.: *trapezişti.*

— Din fr. **trapéziste.**

TRAPEZOÉDRU s. n. Corp ale cărui feţe sînt trapezoidale. Cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✦ Formă cristalografică a sistemului cubic, care are douăzeci şi patru de feţe egale, fiecare avînd formă de trapez[1] **(1).** *Modificîndu-se unghiurile cubului în întregime, prin intersecţiunea feţelor noi rezultă un solid numit trapezoedru.* MURGOCI — LUDWIG, M. 21, cf. CADE, LTR, DN[3].

— Pl.: *trapezoedre.*

— Din fr. **trapézoèdre.**

TRAPEZOÍD, -Ă adj., subst. **1.** Adj. (Rar) Trapezoidal. *Un lobul mic, a cărui bază trapezoidă caută în afară.* KRETZULESCU, A. 312/11, cf. SCRIBAN, D.

2. S. n. Suprafaţă generată prin rotirea unui trapez[1] **(1)** în jurul unei axe din planul său, care nu-i intersectează. Cf. GEOMETRIA, A. M. 84[v]/9, BARCIANU, CADE, DN[2], DEX.

3. S. m. (Învechit) Unul din cele opt oase ale carpului. *O concavitate alcătuită de oasele trapezul şi trapezoidul.* KRETZULESCU, A. 60/14.

— Pl.: *trapezoizi, -de.*

— Din fr. **trapézoïde.**

TRAPEZOIDÁL, -Ă adj. Care are forma unui trapez[1] **(1)** sau trapezoid **(2)**, care seamănă cu un trapez[1] sau trapezoid; (rar) trapezoid **(1).** *Curelele trapezoidale se fac din fire textile foarte rezistente.* SOARE, MAŞ. 161, cf. 31. *Discul e compus ... din atîtea sectoare trapezoidale cîte fire sînt.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 283, cf. 590, DN[2], DEX.

— Pl.: *trapezoidali, -e.*

— Din fr. **trapézoïdal.**

TRAPIÓN s. n. Deschizătură practicată în planşeul unei scene pentru a permite trecerea decorurilor care se ridică de dedesubt. Cf. DN[2], DEX.

— Pronunţat: *-pi-on.* — Pl.: *trapioane.*

— Din fr. **trappillon.**

TRAPÍST s. m., s. n. **1.** S. m. Membru al unui ordin călugăresc catolic înfiinţat în secolul al XVII-lea, caracterizat prin reguli de viaţă foarte austere. Cf. BARCIANU, CADE, SCRIBAN, D. *Spre a se remarca ... se călugări în Franţa, devenind trappist.* CĂLINESCU, S. 8. *Acest clasic al literaturii cu verva scăpărătoare ... şi-a muncit condeiul cu o răbdare de trapist.* GL 1962, nr. 23, 1/6.

2. S. n. Brînză fabricată (odinioară numai de trapişti **1)**, după un procedeu special de fermentare. Cf. CADE, DL, DM, M. D. ENC.

— Scris şi: (după fr.) *trappist.* — Pl.: **(1)** *trapişti.*

— Din fr. **trappiste.**

TRÁPTĂ s. f. v. **treaptă[1].**

TRAPTĂLUÍ vb. IV v. **trătălui.**

TRAPUZÁN s. n. v. **trapazan.**

TRAS[1] s. m. Persoană asupra căreia s-a emis o trată; (ieşit din uz) trasat[1]. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *traşi.*

— Derivat regresiv de la **trasa[2].**

TRAS[2] s. n. Faptul de a trage.

I. Cf. trage **(I 7).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Se duce la tras de butaci.* ALR II 6 420/574. ✦ (Concretizat; regional) Partea superioară a jugului. ALR I 831/61. ✦ Tragerea clopotelor. *Clopotele nu se mai auzeau ..., cei din turn se săturaseră de tras.* AGÎRBICEANU, S. 535.

II. 1. (Urmat de determinări care indică obiectul prelucrat) Smulgere. Cf. trage **(IV 1).** *Trasul (filatul).* PAMFILE, I. C. 85. ▭ *Trasul borangicului.* ✦ Tragere prin..., trecere, petrecere, introducere. *Trasul prin spală se face prin repartizarea uniformă a firelor de urzeală.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 178.

2. Faptul de a trage **(II 9)** cu ochiul; privire, ochire. *Şi pe trasu ochiului.* PODARIU, FL. 48.

III. Masaj. Cf. trage **(IV 7).** *Mai adaugă pe lîngă fricţiune un tras, adică frămîntare asupra muşchilor.* MAN. SĂNĂT. 128/25. *Spirtul de melisă e bun pentru fricţional şi tras.* VOICULESCU, L. 180.

— V. **trage.**

TRAS[3], -Ă adj. **I. 1.** (Despre obloane, uşi, zăvoare etc.) Închis. Cf. trage **(I 1).** *Sînt obloanele trase.* CAMIL PETRESCU, U. N. 179. *Prin storul tras — aceleaşi raze lungi.* PILLAT, P. 162. *În toată vecinătatea, numai obloane trase.* VINEA, L. II, 301. ✦ (Despre coşul trăsurii) Ridicat[2]. Înălţat. *Tăcuseră tot drumul în trăsura cu coşul tras, ca după o înmormîntare.* TEODOREANU, M. II, 20. ✦ Compus: **tras-împins** s. m. = (depreciativ) om fără valoare; terchea-berchea. Cf. BUD, P. P. 63. *Eu singură-i de vină Că sosesc atîţia traşi-împinşi Din patru vînturi.* BLAGA, POEZII, 171.

2. (Învechit, rar) Dat la o parte, retras. Cf. trage **(I 14).** *Dragoste*[a] *lui către dînsul i-a făcut de stau toţi traşi.* BELDIMAN, O. 88/20.

II. (Prin nord-vestul Munt.) Umezit prin absorbţie de vapori. Cf. trage **(II 8).** Cf. UDRESCU, GL. *Am lăsat rufele azi-noapte pe culme afară şi le-am găsit trase.* id. ib. *Sarea... e trasă, plină de apă.* id. ib.

III. Care este trasat, marcat; desenat. Cf. trage **(III 1).** *Uliţile sînt bine trase, de amîndouă părţile cu palaturi zidite în deosăbite gusturi.* KOGĂLNICEANU, S. 5. ◇ (Despre trăsăturile feţei, mai ales despre sprîncene şi ochi) Cf. DDRF, SCRIBAN, D. *Mîndruţa cu ochi mici şi traşi S-o săruţi să n-o mai laşi.* HODOŞ, P. P. 161. *Lidva, cu sprînceana trasă Şi cu chip de puic-aleasă.* BALADE, II, 66.

IV. (Despre faţă, obraji) Slăbit (de boală, de supărare etc.), supt; îngust, prelung. *Faţa ei cea trasă Era adîncită, însă tot frumoasă.* EMINESCU, O. IV, 366. *Faţa era... ca şi marmura în umbră, cam trasă, fără a fi uscată.* id. P. L. 26, cf. DDRF. *Obrajii traşi ai bolnavei.* N. REV. R. I, 65. *Avea nişte ochi întristaţi şi o faţă trasă, care dovedeau cea mai lupească foame.* SADOVEANU, O. III, 159. *Era azi şi mai slabă, cu obrajii încă mai traşi.* CAMIL PETRESCU, O. II, 476. *Gerul îi muşcă obrazul tras de osteneală şi nesomn.* STANCU, R. A. IV, 25. *Se vede după obrazul ei tras... că azi e supărată.* PAS, Z. I, 67, cf. VINEA, L. II, 53. *Avea... ceva sec, uscat pe chip, tras, ca şi cum ar arde o văpaie dedesupt.*

DEMETRIUS, A. 8. *Purta parcă o umbră vineție pe fața-i măslinie, prelungă și trasă.* V. ROM. octombrie 1964, 5, ib. martie 1970, 20. *Că mi-i inimioara arsă Și mi-i fețișoara trasă.* PAMFILE, C. Ț. 189. ◆ P. ext. (Despre persoane; mai ales cu determinarea „la față") Cu fața slabă, suptă, prelungă. *Într-adevăr, ești cam tras la față.* ALECSANDRI, T. I, 422. *Era indispus, mai tras la față și mai palid ca altă dată.* VLAHUȚĂ, O. A. 105, cf. CANDREA, F. 218, ALAS 13 V 1923, 4/4, SCRIBAN, D. *Era palid și tras.* VINEA, L. II, 290. *Arăta tras la față și tușea.* H. LOVINESCU, T. 152, com. MARIAN. ◆ (Rar; despre persoane) Slab; zvelt. *Era mai trasă... la trup. Părea mai înaltă.* SADOVEANU, O. VI, 503. *Om tras.* ALR II/I MN 50, 2 279/235.

V. (Despre cartușe) Descărcat prin tragere. Cf. t r a g e **(IV 5)**. *Scoate un pumn de cartușe trase.* LOVINESCU, T. 93.

— Pl.: *trași, -se.*

— V. **trage.**

TRASÁ[1] vb. I. T r a n z. **1.** (Complementul indică forma sau desenul unui obiect, al unui plan, al unei figuri geometrice) A însemna pe o suprafață. Cf. ALEXI, W. *Astupați găuri, turnați nisip, trasați careuri, văruiți-le.* TEODOREANU, M. II, 75, cf. SCRIBAN, D. *Hîrtia pentru compoziție e împărțită în suprafețe limitate ..., în interiorul cărora sînt trasate alte suprafețe conturate de linii ceva mai subțiri.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 165. *Desenul cuprinde și vehiculează ideea principală din poezie... unde poetul trasează grafic cîteva traiectorii și desenează un corb.* V. ROM. decembrie 1964, 156, cf. DEX. ◇ F i g. *Roata roșie a soarelui... Trasînd pe a mării membrană O dîră imensă, o urmă de rană.* V. ROM. noiembrie 1969, XI. ◇ R e f l. p a s. *Se trasează în mărime naturală cercul reprezentînd platoul.* ORBONAȘ, MEC. 300. ◆ (Complementul indică un obiect, un teren) A delimita, a marca. *Soldații adîncesc un început de șanț, Trasat pe dîmbul izolat și moale.* CAMIL PETRESCU, V. 37. *A trasa un drum.* SCRIBAN, D. ◆ (Tehn.) A însemna prin zgîriere sau punctare pe o piesă brută conturul suprafețelor de prelucrat. Cf. DL, DM, DN[3], M. D. ENC.

2. A da directive în vederea unei acțiuni sau a unei activități; a indica, a arăta (o cale de urmat). *Traducerea în viață a sarcinilor trasate de partid cere o serioasă intensificare a activității pe plan economic și politic.* CONTEMP. 1953, nr. 361, 2/6. *Nu renunță să îndeplinească sarcinile de încercare care i se trasau.* PREDA, R. 249. *Plenara... a trasat jaloanele ridicării muncii ideologice.* SCÎNTEIA, 1972, nr. 9 016, cf. DEX. ◆ A surprinde prin cîteva trăsături generale ceea ce este esențial într-o problemă, într-o situație; a schița, a descrie. *Schița biografică a eroilor e trasată pe nesimțite.* V. ROM. noiembrie 1953, 286. *Trasează în linii sobre, sintetice, figura istoricului literar.* ib. ianuarie 1966, 186, cf. DEX.

— Prez. ind.: *trasez.*

— Din fr. **tracer.**

TRASÁ[2] vb. I. T r a n z. (Ieșit din uz) A emite o poliță. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE.

— Prez. ind.: *trasez.*

— Din germ. **trassieren.**

TRASÁJ s. n. Trasare. *Prin trasaj înțelegem însemnarea, pe piesa brută, a părților ce trebuie să fie îndepărtate, pentru a obține exact dimensiunile finale, date în desenul de execuție.* IOANOVICI, TEHN. 222, cf. ORBONAȘ, MEC. 157, 182. *Vom moderniza lucrările de trasaj și vom extinde sudura automată.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 846. *De la el aflase ce se face în sala de trasaj.* V. ROM. iulie 1960, 10, cf. DEX. ◇ (Tehn.) *Ac de trasaj* = ac de trasat, v. t r a s a t[2]. *Din oțelul carbon se fac: pile, ... ace de trasaj.* ORBONAȘ, MEC. 64.

— Pl.: *trasaje.*

— Din fr. **traçage.**

TRASÁNT s. m. (Ieșit din uz) Persoană care emite o poliță. Cf. STAMATI, D., BARCIANU, ALEXI, W., CADE.

— Pl.: *trasanți.*

— Din germ. **Trassant.**

TRASÁRE s. f. Acțiunea de a t r a s a[1]; (tehn.) însemnare (pe o piesă brută) a suprafețelor de prelucrat; trasaj. *Trasarea unei piese constă în însemnarea suprafețelor ce urmează să fie prelucrate la mașini-unelte, prin transpunerea cotelor din desen pe piesa de prelucrat.* IOANOVICI, TEHN. 227, cf. 193, DN[3], DEX.

— Pl.: *trasări.*

— V. **trasa[1].**

TRASÁT[1] s. m. (Ieșit din uz) Persoană asupra căreia s-a emis o trată pe care este obligată să o plătească la scadență; tras[1]. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE.

— Pl.: *trasați.*

— Din germ. **Trassat.**

TRASÁT[2] s. n. Faptul de a t r a s a[1]. M. D. ENC. ◇ *Ac de trasat* = unealtă confecționată dintr-o tijă subțire de oțel ascuțită la capăt, cu ajutorul căreia se trasează **(1)**; ac de trasaj. ib.

— V. **trasa[1].**

TRASATÓR, -OÁRE s. m. și f., s. n. **1.** S. m. și f. Lucrător care execută trasarea unei piese brute; trasor **(1)**. Cf. NOM. PROF. 22, 23. *De modul bun sau rău în care trasatorul realizează cele de mai sus, depinde nu numai exactitatea lucrării, dar și uzinajul ei economic.* ORBONAȘ, MEC. 157. *Fiica unui cîrmaci de șlep, trasatoare la șantierul naval.* V. ROM. iulie 1961, 89, cf. DN[3], DEX.

2. S. n. Trasor **(2)**. *Trasarea liniilor paralele de lungimi mai mari se face cu un trasator gradat.* IOANOVICI, TEHN. 225, cf. DEX.

— Pl.: *trasatori, -oare.*

— **Trasa[1]** + suf. *-tor.*

TRÁSĂ s. f. Diagramă a mișcării unui tren, înscrisă în graficul de circulație a trenurilor pe o linie de cale ferată. M. D. ENC.

— Pl.: *trase.*

— Din fr. **trace.**

TRASC s. n. v. **treasc[1].**

TRASCĂU[1] s. n. **1.** (Regional; în forma *trăscău*) Fontă (Chizătău — Lugoj). Cf. ALR SN II h 579/76, ALRM SN I h 390/76.

2. (Prin sudul Maram.) Clopot de mărime mijlocie pentru oi. LEXIC REG. II, 108.

— Pl.: *trascauă.* — Și: **trăscău, droscău** (ALR SN II h 579/53, ALRM SN I h 390/53) s. n.

— Etimologia necunoscută.

TRASCĂU[2] s. n. v. **trăscău[1].**

TRÁSCOT s. m. v. **troscot[1].**

TRASÉU s. n. **1.** Proiecție pe un plan orizontal a axei principale a unei lucrări tehnice (drum, cale ferată etc.). *Domnul inginer este invitat să continue traseul înainte pînă la obor ca să se completeze o linie de circumvalațiune împrejurul orașului.* GHICA, S. 563, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Institutele participă activ la proiectarea și efectuarea traseurilor perdelelor forestiere.* CONTEMP. 1950, nr. 185, 5/2. *Linia șerpuită se numea pe limba lor de ingineri și de șefi de echipă: traseu.* PAS, L. 164.

2. Drum pe care îl urmează un vehicul, un călător; parcurs, rută[2], traiect. *Se adaugă pe traseu altitea părechi de șine cîte trebuiesc.* SADOVEANU, O. IX, 247, cf. SCRIBAN, D. *Să luăm ca exemplu un tren ce se mișcă pe un traseu orizontal.* MARIAN — ȚIȚEICA, FIZ. I, 29, cf. GRAUR, E. 158. *Pe traseul pe care-l facem acum... am avut ocazia să văd străzi întregi din care n-a mai rămas nici o casă.* V. ROM. iunie 1957, 89. *Vînătorii*

se despart apucînd ficcare pe un traseu stabilit. VÎN. PESC. februarie 1964, 7. *Acesta era traseul lui de ani de zile și nu l-ar fi schimbat pentru nimic în lume.* V. ROM. iulie 1970, 27. ◇ Fig. *Deci o scriere în plină actualitate, ... răsfrîngînd moravuri, deprinderi, trasee biografice.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 26, 9/3. ✦ Parcurs marcat care trebuie străbătut de concurenți într-o probă sportivă. *Cu admirabilă dîrzenie a luptat echipa de ștafetă ... cu greutățile traseului.* SP. POP. 1951, nr. 1 814, 1/2. *Echipele au avut posibilitatea să cunoască dificultățile traseului.* ib. nr. 1 815, 2/1. ✦ Parcursul, drumul pe care este întins un fir telefonic. *Acum două ore ni s-a tăiat firul pe traseu.* STANCU, R. A. I, 90. *Toate legăturile cu Bucureștiul fuseseră rupte și echipele trimise pe traseu n-au făcut pînă acum nimic.* T. POPOVICI, S. 33. ✦ Linie lăsată pe o hîrtie de un aparat înregistrator. *Traseuri asemănătoare cu acelea ale consoanelor palatalizate finale prezintă și consoanele palatalizate urmate de vocale.* SCL 1955, 34. *Dacă cineva rostește de mai multe ori la rînd același cuvînt în fața aparatelor, constatăm că traseele diferă prin mici amănunte.* GRAUR, I. L. 66.

— Pl.: *trasee* și *traseuri*.
— Din fr. **tracé**.

TRASÍNĂ s. f. v. **drezină**.

TRASÓR s. m., s. n. **1.** S. m. Trasator **(1)**. *Uneltele auxiliare servesc la așezarea și potrivirea pieselor și ajută trasorul în executarea trasajului.* IOANOVICI, TEHN. 222.

2. S. n. Unealtă formată dintr-un ac de oțel, folosită pentru trasări pe piese metalice; trasator **(2)**. DL, cf. DM, DEX.

3. S. n. Proiectil luminos. *Trasoare pornite din cele patru laturi ale întunericului încearcă să-l repereze.* V. ROM. mai 1954, 95. *Întunericul împrăștiat de uriașe rachete albe ori împodobit cu șiraguri de trasoare roșii ca niște mărgele de coral.* BENIUC, M. C. I, 298. *Dîre subțiri și verzi de trasoare sfîșiau întunericul.* T. POPOVICI, SE. 71. *Din norul acela de fum fulgerau necontenit trasoarele lor, întinse ca niște firișoare de lumină verzuie.* V. ROM. octombrie 1964, 59, cf. DEX.

4. S. n. (Fiz.) Izotop radioactiv al unui element stabil care permite, prin detectarea radiațiilor emise, urmărirea indirectă a circulației sale într-un sistem oarecare; atom marcat. Cf. LTR², DL, DM, M. D, ENC., DEX.

— Pl.: *(m.) trasori* și *(n.) trasoare*.
— Din fr. **traceur**.

TRÁSTE[1] s. f. v. **straste**.

TRÁSTE[2] s. f. v. **traistă**[1].

TRÁSTIE[1] s. f. v. **traistă**[1].

TRÁSTIE[2] s. f. v. **straste**.

TRASÚRĂ s. f. v. **trăsură**.

TRAȘCALÍU, -ÍE adj. (Regional) Netot, prost (Mozăceni — Găești). cv 1952, nr. 1, 34.

— Pl.: *trașcalii*.
— **Trașcă**[2] + suf. *-aliu*.

TRÁȘCĂ[1] s. f. (Prin Bucov.) Ferăstrău pentru despicatul bîrnelor (L. ROM. 1963, 155, ib. 1965, 334) sau pentru tăiatul butucilor (com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, SCL 1977, 189).

— Pl.: *trășci*. — Și: **trîșcă** (SCRIBAN, D.), **trîășcă** (com. din STRAJA — RĂDĂUȚI) s. f.
— Din ucr. **трачка**.

TRÁȘCĂ[2] subst. sg. (Regional) Persoană dezordonată și leneșă (Peștișani — Tîrgu Jiu). Cf. L. ROM. 1961, 238. *Taci, bă trașcă, nu vezi că nu ești în stare nici să-ți legi brăcirile?* ib., cf. 1965, 334.
— Etimologia necunoscută.

TRAȘÉE s. f. v. **trahee**.

TRAȘPÓNT s. n. v. **transport**.

TRAȘT s. n. v. **tract**[1].

TRÁȘTE s. f. pl. v. **straste**.

TRÁȘTIE[1] s. f. v. **straste**.

TRÁȘTIE[2] s. f. v. **traistă**[1].

TRATÁ vb. I. **1.** Tranz. (De obicei urmat de determinări) A avea față de cineva o anumită comportare, a se purta într-un anumit fel cu cineva; (învechit) a tratarisi **(3)**, a trătălui **(4)**. *Trebuia să fi fost foarte îngrijați că vrăjmașii or să-i tracteză cu cele mai aspre mijloace.* AR (1829), 221[1]/38. *Reîncepură a tracta pe femeie ca toți barbarii.* HELIADE, O. II, 49. *Tratează pe vinovat precum ar dori și el să fie tratat, de ar fi fost în locul lui.* MARCOVICI, D. 487/27. *O să mă faci într-o zi, țicăloaso, să uit că-ți sînt mumă și să te tratez după cum ți se cade.* PR. DRAM. 212. *Să-i trateze cu asprime* (a. 1848). URICARIUL, X, 14. *N-au mai putut fi tratați ca robi sau ca șerbi.* KOGĂLNICEANU, S. A. 176. *Asprimea cu care ei tractau prc norodul moldav.* NEGRUZZI, S. II, 141, cf. POLIZU. *Eram în bună companie pe un rînd cu ... mai mulți alții, cari nu erau mai bine tratați decît mine.* GHICA, A. 640. *Adié, lume vicleană! Îți gustai al tău nectar, Mă tractași ca s-o tirană.* MUREȘANU, P. 32/19. *Brutalitățile cu care a fost tractat.* FM (1861), 99. *Contez pe amiciția d-tale, că ai să-l tratezi, ca pe mine însumi, pe amicul meu.* CARAGIALE, O. II, 131, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Ștefan Cantacuzino-l trată cu cinste și bunăvoință.* IORGA, L. I, 425. *Prietenul nostru nu merita toată ironia cu care-l tratau oameni mult mai puțin de ispravă decît dînsul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 146. *Nu mi-aș fi închipuit niciodată că am să ajung să fiu tratată astfel.* CAMIL PETRESCU, U. N. 210. *Trata gazda cu o familiaritate ce o invidiam.* BRĂESCU, A. 166, cf. SCRIBAN, D. *Făcea haz de el, fără a-l trata ca pe un egal.* SADOVEANU, O. XX, 509. *Tratează oamenii cu onestitate și seriozitate.* CĂLINESCU, C. O. 176. *În ceea ce privește „datoriile etice" — izbutim într-adevăr să tratăm pe aproapele ca și pe noi înșine.* BLAGA, Z. 13. *Mă trata ca pe o fetiță — fetița lui.* VINEA, L. I, 278. *Aș fi mîhnit să mă văd tratat și ocrotit ca un străin.* V. ROM. ianuarie 1965, 68. ◇ Expr. (Familiar și glumeț) **A trata cu refuz** = a refuza**(1)**. *Ei! cînd am auzit așa vorbă mare, n-am putut pentru ca s-o tratez cu refuz.* CARAGIALE, O. VI, 6. *Nu pentru ca să te tratez cu refuz, da' n-am parale.* BACALBAȘA, S. A. 69. *Nu ne trata cu refuz.* STANCU, R. A. IV, 406. ✦ (Învechit) A califica, a numi. *Pe aceștia îi tratau ... de cosmopoliți.* MAIORESCU, D. I, 49, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. (Refl. pas.) *Jurnaliștii se tractează de inimici.* MAIORESCU, CR. I, 210. ✦ (Prin analogie) A avea o anumită atitudine față de ceva. *Nu pricepu cum poate cineva ... trata astfel aceste juvaeruri a naturei.* NEGRUZZI, S. I, 103. *Talentul este de la ceriuri dat Și oricare-și va da samă cum în lume l-au tractat.* DONICI, F. II, 56/4.

2. Tranz. (Complementul indică un prieten, un oaspete) A ospăta, a cinsti; (învechit) a tratarisi **(5)**. *Pe cei cu haine scumpe să trateze alerga.* PANN, H. 17/5, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *Domnul senator îl tratează cu cafea și rom.* CARAGIALE, ap. CADE. *Mă trata cu ceai.* BRĂESCU, A. 160. *Turcii stau înfipți pe scaune, mestecînd liniștiți și cu sfînțenie prăjiturile cu care fuseseră tratați.* BART, S. M. 27, cf. SCRIBAN, D. *Stănică începu ... să-l trateze cu bere prin grădini.* CĂLINESCU, E. O. I, 102. *Pînă iese Gica, tratează-ne cu ceva, față Salomio.* STANCU, D. 357.

3. Tranz. și refl. A (se) supune unui tratament medical; (învechit) a tratarisi **(4)**. Cf. PR. 9, CUCIURAN, D. 4/2. *Ar fi tractat pe aceia oameni lungindu-le prin măiestria sa a lor pururea murindă viiață.* VASICI, M. I, 7/12, cf. NEP. VIND. 7/13, POLIZU. *Însuși ... își făcea leacurile și se trata.* NEGRUZZI, S. I, 208.

Are șapte doctori ce prea rău o tratează. ALEXANDRESCU, O. I, 324. *Doctorul o trata cu chinină, zicînd că are friguri la cap.* LĂCUSTEANU, A. 25, cf. TDRG, SCRIBAN, D. *A refuzat cu încăpățînare să fie evacuat și s-a rugat de doctor să-l trateze acolo, în sat.* V. ROM. octombrie 1964, 61. (Absol.) *Un medic trebuie să-și facă datoria, să vindece, să trateze.* ib. decembrie 1966, 20. ◆ A combate o boală. *Le tractează în urmă ca pe niște boale de un caracter osebit.* MAN. SĂNĂT. 51/5, cf. SCRIBAN, D. (Refl. pas.) *Medicamentul cu care se tratează boala.* IST. LIT. ROM. I, 62.

4. Intranz. A duce tratative pentru încheierea unei convenții, a unei înțelegeri etc.; a discuta, a dezbate, a negocia, a parlamenta; (învechit) a tratarisi **(1)**, a trătălui **(1)**, (învechit, rar) a tractirui, a trăctui. V. mijloci. *Pe cînd polonii tractau cu rebelii, Coribut, însoțit numai de cîțiva călăreți, ca un fulger purcede din partea opusă.* ASACHI, S. L. II, 10. *Sigismund Bathori, nestatornic și zadarnic, se trufi și se înălță cu mintea de cînd tractă și se rudi prin căsătorie cu împăratul nemțesc.* BĂLCESCU, M. V. 90, cf. STAMATI, D., POLIZU. *Acest comitet să trateze diplomațicește cu Poarta.* GHICA, A. 72. *Trimeteau pe alți beduini ... să se bată cu ei, dacă nu vor voi să trateze.* BOLINTINEANU, O. 299. *Te încredințez pe d-ta, să tratezi cu orice teatru de a nu se juca piesele.* CARAGIALE, O. VII, 279, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *În biroul căpităniei, patru hamali din comitetul sindicatului tratează ... pentru înmormîntarea lui Gălăciuc.* SAHIA, N. 40, cf. SCRIBAN, D. *Napoleon ... a dat ordin lui Bernadotte, ambasadorul Franței la Viena, să trateze cu Rhigas.* OȚETEA, T. V. 117, cf. 286. *Nici n-aveam de gînd să tratez cu găgăuțul ăsta.* ARGHEZI, S. XI, 40. *Tratează cu Androne în salonașul turcesc.* VINEA, L. I, 400. ◇ Tranz. Cf. SCRIBAN, D. *A plecat la comerciantul cu care colonia trata afaceri.* SADOVEANU, O. XXI, 409. *Am avut noroc că am tratat afacerea direct cu reporterii.* VINEA, L. II, 197. ◇ Refl. pas. *Afacerile internaționale se tratează în limba națională.* ARGHEZI, S. XI, 156. *Citise în toate biografiile nababilor celebri că afacerile se tratează în stil telegrafic și prin intrare de-a dreptul în subiect.* VINEA, L. II, 216. ◇ Expr. (Familiar) **A trata amor** (cu cineva) = a fi în relații de dragoste cu cineva. *Eneiu cu care tratează amor Romano.* HOGAȘ, DR. II, 161, cf. SCRIBAN, D. (Cu parafrazarea expresiei) *Dintr-o desperare de amor, pe care-l trata cu o fată de la mașinile de scris ale serviciului central, a nebunit.* CARAGIALE, O. I, 251. (Refl. pas.) *Între dînșii se tratează un amor nemaipomenit.* SADOVEANU, O. XI, 415.

5. Tranz. (Complementul indică o problemă, o temă, un subiect) A expune în scris sau oral, a dezvolta; (învechit) a tratarisi **(2)**, a trătălui **(3)**. *Fabula ... a tractat-o La Fontaine.* HELIADE, O. II, 80, cf. POLIZU, ODOBESCU, S. III, 11. *Conținutul adevărat și real al doinei poporului... l-a tratat în parte romantic.* GHEREA, ST. CR. III, 393. *Această chestie a fost tratată în programul nostru în mod deosebit.* IONESCU-RION, S. 208, cf. 271, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D. *Interesul prealabil pentru materia și problemele tratate este imperios cerut.* CĂLINESCU, C. O. 110. *Temele antice sînt de mai multe ori tratate de poeții vremii.* VIANU, L. U. 14. *Prima grupă de studii tratează problemele filozofice actuale.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 832. *Un capitol să trateze aspectele folclorice.* IST. LIT. ROM. I, 12. *Observația este valabilă mai ales pentru terminologia creștină, pe care o vom trata, din această cauză, separat.* IST. L. ROM. I, 43. *Nu cred în detașarea artistului față de subiectul pe care îl tratează.* T iunie 1964, 64. *Tratașeră tema abundent.* V. ROM. ianuarie 1965, 104. ◇ Refl. pas. *Franțezii... ne spun că fabula se tractă numai cum a tractat-o La Fontaine.* HELIADE, O. II, 80. *Două volumuri, în cari se va trata cestiunea cea mai interesantă.* FM (1862), 19. ◇ Intranz. *Tratează despre unul din cei mai ilustri predecesori* (a. 1865). URICARIUL, X, 380, cf. SCRIBAN, D. ◆ A înfățișa, a prezenta; a executa. *Paciurea tratează războiul... insinuîndu-i lașitatea.* CĂLINESCU, C. O. 149. *Voia să le trateze pe toate în ulei.* id. E. O. I, 58.

6. Tranz. (Complementul indică un material, o substanță etc.) A supune unui tratament **(5)** chimic sau fizic cu scopul de a obține modificări. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Resturile de grăsime ... le tratează cu sodă caustică.* CĂLINESCU, C. O. 70. *Banda de magnetofon... este „tratată", adică se scot, printr-un procedeu tehnic de mare finețe, eventualele zgomote.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 845, cf. M. D. ENC. (Refl. pas.) *Pentru trebuințele tehnice, țesăturile se tratează uneori special.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 50. ◆ A supune semințele și plantele acțiunii unor agenți chimici sau fizici pentru a distruge germenii patogeni și bolile provocate de ei. Cf. DL. *Eu rămîn aici, să facem planul de cultură și să tratăm sămînța.* MIHALE, O. 13, cf. DM.

7. Tranz. (Fon.) A suferi un tratament **(6)**. *Vocalele accentuate sînt tratate altfel decît cele neaccentuate.* IST. L. ROM. I, 26.

— Prez. ind.: *tratez.* — Și: (învechit) **tractá** (prez. ind. pers. 3 și *tráctă*) vb. I.

— Din lat. **tractare**, ngr. τραττάρω, fr. **traiter**.

TRATÁBIL, -Ă adj. Care poate fi tratat. DM, DN², DEX.

— Pl.: *tratabili, -e.* — Și: (învechit) **tractábil, -ă** adj. ALEXI, W.

— **Trata** + suf. *-(a)bil.*

TRATÁJ s. m. v. **tartaj**.

TRATAMÉNT s. n. **1.** Totalitatea mijloacelor medicamentoase, dietetice, balneoclimaterice și igienice de combatere a unei boli; medicație, (învechit) tratație **(5)**, (învechit și regional) medicină. Cf. CALENDAR (1862), 24/24, PARAB. 207/1, 240/2, POLIZU, T. 39/27, TURNESCU, C. 13ᵛ, MAT. MEDIC. 49. *Doctorii ... au blamat tratamentul lui Spor.* LĂCUSTEANU, A. 25, cf. BIANU, D. S., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Pentru a mă vindeca mai repede, mi se face un tratament cu parafină fierbinte.* V. ROM. mai 1954, 143. *Medicii casei... clătinau profesional din cap și ordonau cu gravitate continuarea tratamentului.* VINEA, L. I, 208. *Este bine însă să cunoaștem... tratamentul de urgență pe care trebuie să-l aplicăm.* BELEA, P. A. 149. *Acest tratament se aplică exclusiv de medic.* ABC SĂN. 106. *Se poate face o gamă largă de tratamente balneare ... și diferite tratamente electroterapice.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 7 058. *La terminarea tratamentului bolnavului, îl aduceau acasă cu grijă.* V. ROM. februarie 1971, 21.

2. (Învechit) Decizie, hotărîre. *Neputînd regialele a face lucrarea lor la împăratul după tractamentul divanului lor.* DIONISIE C. 189, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

3. (Învechit) Tratație **(1)**; p. ext. chef. *S-au apucat de baluri și de tractamenturi.* DIONISIE, C. 209, cf. POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D.

4. Comportare, atitudine, mod de a se purta cu cineva; (învechit, rar) tratație **(4)**. Cf. POLIZU. *Astfel dar, între alte tratamente ce-i făcu, îl invită și la un bal public dat în onoarea lui.* FILIMON, O. I, 226, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Sub ruinele turnului ... afla consolare pentru inegalitatea și vitregia tratamentului de acasă.* C. PETRESCU, A. 451. *Bălcescu a rezistat, în acea epocă a tinereții lui, tratamentelor neomenoase ale stăpînirii.* SADOVEANU, E. 49. *Nu știu precis la ce tratament înțelege onoratul guvern să fie supuși studenții arestați ...* ARGHEZI, S. XI, 63. *Își supuse nevasta unui tratament de bătăi.* CĂLINESCU, C. O. 16, cf. PAS, Z. III, 164.

5. (Tehn.) Operație sau ansamblu de operații efectuate pentru modificarea calităților fizice sau chimice ale unui material. *Tratamentele termice la care sînt supuse piesele depind de natura pieselor și de eforturile la care urmează a fi supuse.* IOANOVICI, TEHN. 136, cf. M. D. ENC., DEX.

6. (Lingv.) Modificare, schimbare. *Elementele slave meridionale din neogreacă prezintă tratamente fonetice arhaice.* ROSETTI, I. SL. 16, cf. SCL 1954, 442, îb. 1959, 225. *Cuvintele ... prezintă tratamente specific osco-umbriene.* IST. L. ROM. I, 34, cf. 20. ◆ Mod, fel de a trata. *O curiozitate a limbii române ... este diferența de tratament, în ceea ce privește articolul, între numele masculine și cele feminine.* GRAUR, N. P. 140.

— Pl.: *tratamente.* — Și: (învechit) **tractamént** (pl. *tractamenturi*) s. n.

— Din lat. **tractamentum** (după *trata*). — Pentru sensul **3**, cf. germ. Traktament, fr. traitement.

TRATAPÓD s. n. v. **tetrapod**[1].

TRATÁRE s. f. Acțiunea de a trata.

1. Cf. trata **(1)**. *Așia erau acele generațiuni, crescute în tractare barbară.* BARIȚIU, P. A. I, 263, cf. POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.

2. Cf. trata **(2)**. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

3. Cf. trata **(3)**. *Pe această tractare am hotărît a o pune astfel spre a fi pricepută de toți.* MAN. SĂNĂT. 11/22, cf. 25/3. *Astă tractare atît de bine au reușit, că de atunce el este deplin sănătos.* CALENDAR (1862), 23/4. *Această largă gamă de posibilități în tratarea bolilor este folosită cu discernămînt.* SCÎNTEIA, 1978, nr. 11 036.

4. Cf. trata **(4)**. *Să asiste și ei la încheierea armistițiului și la tractările de pace.* BARIȚIU, P. A. III, 391. *Intervin niște tratări tot atît de lungi pe cît și de zadarnice între Rareș și poloni, la început pentru un armistițiu.* XENOPOL, I. R. IV, 237.

5. Cf. trata **(5)**. *Tratarea poetică a șabloanelor este diferită.* IST. LIT. ROM. I, 90. *O anumită lipsă de originalitate în tratarea subiectului abordat.* ↑ iulie 1964, 71. *Nu ne-am propus o tratare detaliată a volumului.* V. ROM. decembrie 1970, 150.

6. Cf. trata **(6)**. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *În laborator se poate obține clorul prin tratare la rece a unor oxidanți.* MACAROVICI, CH. 268. ◆ Faptul de a supune semințele și plantele acțiunii unor agenți chimici sau fizici pentru a distruge germenii patogeni și bolile provocate de ei. *Noi acordăm multă atenție tratării semințelor.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 392.

— Pl.: *tratări.* — Și: (învechit) **tractáre** s. f.
— V. **trata.**

TRATARISÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) **1.** (Folosit și absol.) A trata **(4)**. *Au dat voie a veni la Iași acei trimiși miniștri, ca să tractarisească pacea* (a. 1809). DOC. EC. 78. *Merg la greci, încep voroava, încep a tratarisi.* BELDIMAN, E. 89/25. *Puterile ce tractarisesc.* AR (1829), 73[1]/26. *Neavînd a tratarisi decît niște interesuri mici, vor să-și ascunză netrebnicia.* TÎMPEANUL, G. 95/8. *Ce ne mai rămîne acum de tratarisit?* ALECSANDRI, T. 1 396. (Intranz.) *Lasă-i să se osîndească, nu pătimesc în zădar, Tratarisesc cu devletul, încă de peste hotar.* BELDIMAN, E. 107/20. ◇ Expr. **A tratarisi amor** (cu cineva) = a avea relații de dragoste cu cineva. *Cîte umblă de lubesc Cît amor tratarisesc, Să fac că-i teme de mor, Ca să ia credința lor.* MUMULEANU, C. 123/4.

2. A trata **(5)**. *La parte întâie autoriul trahtarisești metafizica* (a. 1825). CAT. MAN. II, 115. ◇ Refl. pas. *Cultura limbei vorbirei neamului în care ... să tractarisesc toate pricinele* (a. 1828). URICARIUL, III, 37. ◇ Intranz. *Vom tractarisi acum despre a vitelor îmbunătățire.* AR (1829), 48[1]/28.

3. A trata **(1)**. *Oamenii tratarisăsc pe însuși frații lor cu acest chip!* DRĂGHICI, R. 245/19. *Nu-l tractarisăsc ca pe un dușman.* id. îb. 219/27. *Acum am douăzăci de ani și nu pot a mai răbda ca să fiu tractarisît ca un copil.* KOGĂLNICEANU, S. 96, cf. VALIAN, V.

4. A trata **(3)**. *Frigurile de lapte, rău căutate și rău tractarisite.* VEISA, I. 121/10. (Refl. pas.) *Această boală să să tratarisască.* id. îb. 114/15.

5. A trata **(2)**. *Au primiit pe parlamentariu după cuviință, l-au tractarisit ... și l-au încredințat că el ar fi bucuros de a vede înnoindu-să iarăși negoțiațiile.* AR (1829), 64[2]/36. ◇ (Absol.) *Nu-ncetezi, cu îndurare, A tratarisi domnește Și-a ține împărătește.* NEGRUZZI, S. III, 88.

— Prez. ind.: *tratarisesc.* — Și: **tractarisí, trahtarisí** vb. IV.

— De la lat. **tractare**, ngr. τραττάρω, it. **trattare**, fr. **traiter.**

TRATARISÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a tratarisi **(1)**; negociere. *Garnizonul la început nu voia ca să o primească, după tractarisire, însă, s-au îndiplicat.* AR (1829), 18[1]/25. *După sosirea lor la Constantinopole vor deschide o negoțiație (tratarisire) cu ocîrmuirea turcească.* îb. 36[1]/9, cf. 46[2]/14.

— Pl.: *tratarisiri.* — Și: **tractarisíre** s. f.
— V. **tratarisi.**

TRATÁT s. n. **1.** Înțelegere încheiată între două sau mai multe state, prin care se creează, se modifică sau se anulează drepturi și obligații ori se stabilesc norme de conduită. V. acord, pact. *Tractate, adecă legături de pace.* M. COSTIN, O. 45. *Într-acest an au început a îmbla și tractate de pace cu leșii.* N. COSTIN, LET. II, 14/23, cf. CANTEMIR, IST. 21. *Împăciuindu-se cu toți prin tractaturi, făcu și trecerea cea de piatră.* VĂCĂRESCUL, IST. 256. *Acest tractat de l-ar fi putut isprăvi ar fi fost un lucru pre preț.* IST. CAROL XII, 26[r]/7. *Trahtatul ce-au făcut cu noroadele acestor văi.* IST. AM. 41[v]/4. *Au trimis ... să înnoiască tractaturile cele bătrîne.* ȘINCAI, HR. II, 138/26. *O nedumerire întru înțelegerile tractaturilor împărătești a închierei acestei păci* (a. 1820). URICARIUL, I, 260. *Stau ei după tractate? ... Se află vreun ordin al Porții spre aceasta?* HELIADE, O. I, 223. *Să se arate tutulor lăcuitorilor folosurile tractatului.* CR (1830), 402[1]/25. *Unele scrisori spun cum că ministru celor dinafară nu vru să iscălească tractatul.* GT (1838), 55[1]/5, cf. VALIAN, V. *Tractaturile vechi ce au avut Moldavia cu prea Înalta Poartă* (sec. XIX). CAT. MAN. II, 31. *Tractatul ce el încheie cu Baiazet.* BĂLCESCU, M. V. 8. *După tractatele legiuite ... are voie de a ridica orice negustorie în provințele otomane* (a. 1849). DOC. EC. 956, cf. STAMATI, D. *Se încheie cele două tractate de pace.* BARIȚIU, P. A. III, 381. *Trataturile de la Acherman și Adrianopol.* RUSSO, S. 114, cf. POLIZU. *Tratatul de Adrianopoli.* NEGRUZZI, S. I, 202. *O pomenire a vechilor tractate.* id. îb. 242. *Tractatul de la Carlovitz, unde turcii au răspuns trimișilor leși.* GHICA, A. 101. *Dar românii nu vor pacea, nu vor trista umilință Ce asupră-le aduce un necinstitor tractat.* ALEXANDRESCU, O. I, 76, cf. HASDEU, I. V. 24. *Acolo țineau sfat diplomați și militari împrejurul unei mese, pe care ... stau întinse hărți, documente, tractate.* CARAGIALE, O. IV, 167. *Încheie cu ardelenii un tratat prin care își juruiesc un fel de neutralitate.* XENOPOL, I. R. IV, 229, cf. BARCIANU. *Avem tractatul de la Paris.* D. ZAMFIRESCU, R. 15, cf. ALEXI, W. *Tratatul lui Radu cel Mare cu Ungaria.* BUL. COM. IST. V, 53. *Tratatul sau conventiunea vamală ... prezintă un interes deosebit.* N. A. BOGDAN, C. M. 21, cf. ȘĂINEANU, D. U. *În baza tratatului de comerț încheiat între Turcia și Austria, ... aceasta plătea și la intrare și la ieșire o taxă vamală.* OȚETEA, T. V. 44. *Istoria nu ar fi decît cronologia ... tratatelor încheiate de ei.* VIANU, L. R. 30. *Ce păcat că tratatele diplomatice nu se mai redactează în latinește!* VINEA, L. I, 111. *Slugile îi spuneau că are treburi mari, politicești ..., că trebuia să iscălească tractate.* BARBU, PRINC. 253.

2. Lucrare de specialitate în care sînt expuse principiile fundamentale ale unei discipline; (învechit, rar) **tratație (3)**. *Tractat de moral* (a. 1847). URICARIUL, VII, 238, cf. STAMATI, D. *Un tractat de algebră.* NEGRUZZI, S. II, 157. *Între alte cărți găsi un tractat de fiziologie.* FILIMON, O. I, 123, cf. COSTINESCU, MAIORESCU, CR. I. 65. *Tractatele în proză.* ODOBESCU, S. III, 61, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Fata gazdei,*

firavă,... veghind nopțile pe tratatele lui Testut și Vidal. C. PETRESCU, Î. I, 21. *Îl aflu în sala cea mare de studiu, aplecat peste un tratat de algebră superioară.* I. BOTEZ, ȘC. 229, cf. SCRIBAN, D. *O serie de procedee cari au făcut obiectul tratatului nostru.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 31. *Cîteva tratate ale Renașterii poartă în titlu această expresie.* VIANU, L. U. 29. *E autorul unui vast tratat de medicină.* VINEA, L. I, 259. *În rafturile de la Mărgineni se află tratatul ... lui Antonio Foresti.* BARBU, PRINC. 70.

— Pl.: *tratate* și (învechit) *trataturi.* — Și: (învechit) **tractát, trahtát** s. n.

— Din lat. **tractatus,** germ. **Traktat,** fr. **traité.**

TRATATÍVE s. f. pl. Discuții, negocieri purtate între două sau mai multe părți interesate, în scopul de a se ajunge la un acord, la o înțelegere; (învechit) tratații **(2).** *Numai o complicare extraordinară și neprevăzută ar putea rupe d-odată tratativele pacinice.* ODOBESCU, S. III, 397, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *Dacă se află cumva despre tratative, se pot întîmpla două lucruri.* CAMIL PETRESCU, T. II, 474. *Da impresia unui petrolist american, în tratative cu guvernul unei țări.* P. CONSTANT, R. 179, cf. SCRIBAN, D. *O comisie restrînsă a rămas la București să continue tratativele cu guvernul.* OȚETEA, T. V. 39, cf. 281. *Azi-dimineață, tratativele au fost rupte.* H. LOVINESCU, T. 152. *O soluție posibilă ar fi fost înțelegerea, tratativele.* V. ROM. noiembrie 1969, 22, ib. ianuarie 1971, 40. *Soluționarea problemelor litigioase, a conflictelor ... pe calea tratativelor.* SCÎNTEIA, 1976, nr. 10 617.

— Din it. **trattative** (pl. lui *trattativa*).

TRATÁȚIE s. f. **1.** Faptul de a servi musafirilor mîncare sau băutură; (concretizat) mîncarea sau băutura care se servește; (învechit) tratament **(3).** V. t r a c t i r. Cf. POLIZU. *Face musafirilor tratație cu ceai.* CARAGIALE, O. I, 231, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Tratația cea ușoară ... se face acum a doua oară. Urmează, dar nu pentru toți, ospățul.* IORGA, C. I. 159. *Anicuța îngrijea de tratații.* CONV. LIT. XLIV$_1$, 309. *Gazda indica musafirilor, cu voce amabilă și cu evantaliul, felul tratațiilor.* BRĂESCU, A. 65. *Englezul mulțumi, dar refuză net orice tratație.* BART, S. M. 102, cf. SCRIBAN, D. *Se face musafirilor o tratație.* CĂLINESCU, I. 70. *Tratații li s-aduc în față; Farfurioare cu dulceață.* V. ROM. ianuarie 1954, 21. *Tratația la atîta se mărginea.* PAS, L. I, 106. ◆ (Învechit, rar) Ospăț, chef. *Generații stau numai de baluri și de tractații.* DIONISIE, C. 217. *Nici de la un rege ... nu se așteaptă atîtea tratații și ospețe ca de la acest regent al Londrei.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 228, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

2. (Învechit; mai ales la pl.) Tratative. *O pacinică tractație pentru reînvoirea ce urmează între îmbe părțile.* AR (1829), 10^2/19, cf. CR (1829), 179^1/10. *Timpul se strecoară în mijlocul tractațiilor și a luptelor fără capăt.* ASACHI, S. L. II, 26, cf. 8. *Nu așteptă să vează isprava acestor tractații de la care puțin se nădăjduia.* BĂLCESCU, M. V. 218. *Au intrat în tratațiuni cu o comisiune trimisă de lumea reacționară din Craiova.* GHICA, A. 26, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U. ◇ (Figurat și familiar) *Eu aș fi avut parale multe, dacă nu mă-ncurcam în tratație de amor pe vremea războiului.* CARAGIALE, O. VI, 182. ◆ (Învechit, rar) Discuție, dezbatere. *S-au luat pricina în tratație* (a. 1839). URICARIUL, V, 12/9. *Tratația pricinii de către giudecătoriia ținutului* (a. 1846). BUL. COM. IST. IV, 82. *Se va lua în tratație.* CORNEA, E. I, 177/5. ◆ (Învechit, rar) Tratat **(1),** convenție. *În urma tractației încheiete în 22 mart ... s-au rădicat plata vămei.* AR (1829), 30^1/1.

3. (Învechit, rar) Tratat **(2).** *Tractație despre izvorul sănătății și pricina boalilor* [Titlu]. FLECHTENMACHER, T.

4. (Învechit, rar) Fel de a se purta cu cineva; comportare, tratament **(4).** *Ivirea acestei corăbii ... va apăra pe compatrioții noștri franțoji de reaoa tractație la carea sînt osîndiți.* AR (1829), 54^1/7, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

5. (Învechit) Tratament **(1).** *Bolnavul va urma tratație cu hapurile veghetale.* VEISA, I. 119/15. *Rezultatul tractației psiho-medice, puțin favorabil și mortalitatea mare.* CUCIURAN, D. 19/14. *Tractația bolnavilor.* id. M. 9^r/42. *Are pentru tratația bolnavilor în secția boalelor interne un medic primariu.* C. VÎRNAV, H. 80/28.

— Pl.: *tratații.* — Și: (învechit) **tractáție, tratațiúne** s. f.

— **Trata** + suf. *-ație.* Cf. lat. t r a c t a t i o, *-onis,* it. t r a t t a z i o n e.

TRATAȚIÚNE s. f. v. **tratație.**

TRATAVA s. f. (Cu sens nepreciat) *Tratava de 4 legături: 10 bani* (a. 1726—1733). N. A. BOGDAN, Ç. M. 161.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

TRATAVÁNGHEL s. n. v. **tetraevanghel.**

TRÁTĂ s. f. Cambie prin care o persoană fizică sau juridică, în calitate de creditor, dispune unui debitor al său să plătească o sumă de bani unei alte persoane, la o anumită dată; poliță^2, (rar) acceptă. Cf. STAMATI, D. *Na o trată la actorul din Paris.* ALECSANDRI, T. 1 739. *Cînd e vorba să plătim o datorie putem proceda ... pe calea tratei.* CLIMESCU, A. 291, cf. BARCIANU. *Toate efectele de plată ale bancherului se trec în debitul contului și se vor numi accepte sau trate.* I. PANȚU, PR. 85, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DN^2. (Fig.) *Ași subscris o trată la adresa țării.* KOGĂLNICEANU, S. A. 186.

— Pl.: *trate.*

— Din it. **tratta,** germ. **Tratte.**

TRATIDÁN s. n. (Învechit, prin Munt.) Numele unei țesături din care se confecționau obiecte de îmbrăcăminte, cuverturi pentru pat etc. Cf. CONV. LIT. XLIV$_2$, 396, ib. XLV, 937, CHIRIȚESCU, GR. 255. *Gheroc de tratidan.* KLOPȘTOCK, F. 7. *Coana Marița ... sugrumată în cașneul de tratidan untos.* id. ib. 169, cf. SCRIBAN, D., SCL 1977, 189.

— Pl.: *tratidanuri.* SCRIBAN, D. — Și: **tradidán** s. n. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

— Din fr. **drap des dames.**

TRATIÓD s. m. v. **stratiot.**

TRAUF interj. (Plutărit; prin Bucov.) Termen prin care se dă comanda ca buștenii să fie lăsați să cadă în timpul descărcatului. LEXIC REG. 110. ◆ (Adverbial) Bun, așa. LEXIC REG. 110.

— Din germ. **drauf.**

TRAUFUÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Bucov.) A trînti ceva cu mare forță. LEXIC REG. 110.

— **Trauf** + suf. *-ui.*

TRAUL s. n. Un fel de năvod pentru pescuitul marin. Cf. LTR^2, L. ROM. 1966, 90, DN^2, DEX.

— Pl.: *traule.* LTR^2.

— Din engl. **trawl.**

TRAULÁ vb. I. I n t r a n z. A pescui cu traulul. *Există două feluri de a traula: pe fund și plagic, adică între ape.* TUDORAN, O. 114.

— Prez. ind.: *traulez.*

— V. **traul.**

TRÁULER s. n. Navă maritimă de pescuit, echipată cu traule. Cf. LTR^2, L. ROM. 1966, 90, DN^2, L. ROM. 1967, 282, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *traulere.*

— Din engl. **trawler.**

TRAUMÁTIC, -Ă adj. (Med.) Care se referă la un traumatism, de natura unui traumatism. Cf. MAN. SĂNĂT. 247/4. *Friguri traumatice.* ib. 272/4. *Emoragia*

traumatihă. PAT. CHIR. 5[v], cf. TURNESCU, C. 11[v]. *Doctorul se miră ... cum a mai putut trăi cu toate oasele capului fracturate și cu așa meningită traumatică.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 257. *Lezarea traumatică unilaterală a măduvei.* BABEȘ, O. A. I, 32. *Aspectul anatomopatologic al leziunilor traumatice în țesuturi variază.* A. POP, CHIRURG. 7, cf. DN[2].

— Pl.: *traumatici, -ce.* — Și: (învechit) **traumátih, -ă** adj.

— Din fr. **traumatique.**

TRAUMATICÍN s. n. v. **traumatleină.**

TRAUMATICÍNĂ s. f. (Învechit) Soluție de gutapercă în cloroform întrebuințată în tratamentul unor boli de piele. Cf. BIANU, D. S.

— Pl.: *traumaticine.* — Și: **traumaticín** s. n. NICA, L. VAM. 244.

— Din fr. **traumaticine.**

TRAUMÁTIH, -Ă adj. v. **traumatic.**

TRAUMATÍSM s. n. (Med.) Leziune organică provocată organismului prin acțiunea unui agent extern violent; traumă. Cf. BIANU, D. S. *Neregenerarea centrilor nervoși în urma traumatismelor ... constituie o probă în favoarea longevității celulei nervoase.* MARINESCU, P. A. 58, cf. 51. *În primul grup intră toate soiurile de traumatisme ca: lovituri, presiuni.* ENC. VET. 9. *Acțiunea unor forțe externe asupra părților constitutive ale organismului viu dă naștere la leziuni pe care le numim traumatisme.* A. POP, CHIRURG. 3. *Traumatisme care au distrus o regiune oarecare.* PARHON, O. A. I, 177. *Cauzele hemoragiilor acute sînt în general traumatismele (răni, fracturi etc.).* BELEA, P. A. 98. *Unele fracturi se produc în urma unui traumatism minim.* ABC SĂN. 167. ◇ *Traumatism psihic* = suferință psihică provocată prin acțiunea unui factor extern psihogen; traumă. *Rana a agravat boala de inimă prin traumatismul psihic inerent agresiunii.* COD. PEN. R.P.R. 492, cf. DN[2]. *Moartea în împrejurări atît de tragice a logodnicului îi provocase ... un traumatism psihic.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 27, 18/2.

— Pl.: *traumatisme.*

— Din fr. **traumatisme.**

TRAUMATIZĂ vb. I. Tranz. **1.** A provoca un traumatism. DN[2], DEX.

2. A provoca o suferință psihică, un șoc, o traumă. Cf. DEX.

— Prez. ind.: *traumatizez.*

— Din fr. **traumatiser.**

TRAUMATIZÁRE s. f. Acțiunea de a traumatiza.

— V. **traumatiza.**

TRAUMATIZÁT, -Ă adj. Care suferă un traumatism. *Celulele traumatizate ... pot să sufere tulburări de nutriție.* A. POP, CHIRURG. 7.

— Pl.: *traumatizați, -te.*

— V. **traumatiza.**

TRAUMATOLOGÍE s. f. (Med.) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul și cu tratamentul traumatismelor. Cf. A. POP, CHIRURG. 3, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **traumatologie.**

TRÁUMĂ s. f. Traumatism. Cf. DN[2], DEX. ✦ Suferință psihică provocată prin acțiunea unui factor extern psihogen; traumatism psihic. *Nevroza astenică este provocată mai ales de traume psihice și fizice.* V. ROM. ianuarie 1960, 100. *Au suferit o serie de traume psihice.* ABC SĂN. 342. *O trecere de la adolescență la maturitate virilă, prin iubire, fără traume violente.* V. ROM. august 1970, 65.

— Pl.: *traume.*

— Din fr. **trauma.**

TRAVÁIL s. n. v. **travaliu.**

TRAVÁLIU s. n. **1.** (Livresc) Lucru, muncă. *Travaliu și repaos, dureri și iar dureri, Și noaptea peste lume cînd ziua a apus!* HELIADE, O. I, 111. *Numărul pensionarilor agricoli ..., a acestor invalizi ai travaiului, se suie la 80.* I. IONESCU, D. 339. *Astfel organismul meu face un minimum de travaliu cu maximum de efect nutritiv.* CĂLINESCU, C. N. 213. *Ce ni se pare grațios de departe e rezultatul unui travaliu fizic extraordinar.* id. s. 807. *Pe bună dreptate insistă ... asupra travaliului de artist, realizat de Caragiale în cursul întregii sale opere.* PERPESSICIUS, M. III, 211. *Travaliul celor 30 de milioane de lucrători.* RALEA, S. T. III, 297, cf. 142. (Fig.) *Ne simțeam unul altuia ... travaliul tainic al gîndurilor.* V. ROM. septembrie 1970, 64.

2. (Fiz.; ieșit din uz) Lucru mecanic. *Corpurile materiale se bucură de proprietatea de a putea produce, în unele împregiurări, o lucrare mecanică, un travaliu.* PONI, F. 158. *Travaliul sau munca mecanică.* ENC. TEHN. I, 223. *Lucru mecanic sau travaliu.* CIȘMAN, FIZ. I, 188.

3. Totalitatea fenomenelor mecanice, plastice și dureroase care se produc în timpul nașterii și care concură la expulzarea fătului. Cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *travalii.* — Și: (învechit) **travâil** s. n.

— Din fr. **travail,** it. **travaglio.**

TRAVALÍC s. n. v. **tăvălic.**

TRAVÉE s. f. Parte dintr-o construcție cuprinsă între două grinzi, două coloane, doi stîlpi etc. Cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-ve-e.* — Pl.: *travee.* — Și: (rar) **travéu** s. n. COSTINESCU.

— Din fr. **travée.**

TRAVÉRS[1] s. n. Direcție perpendiculară pe planul diametral al unei nave; p. ext. perpendicular. Cf. DN[2], M. D. ENC.

— Pl.: *traverse.*

— Din fr. **travers.**

TRAVÉRS[2] s. n. v. **traversă.**

TRAVERSÁ vb. I. Tranz. **1.** (Subiectul este o persoană) A străbate. *Am traversat capitale inemice.* GHICA, A. 629. *Sării cu el gardul și traversai cu el cîmpia cea ninsă.* EMINESCU, G. P. 52, cf. SCRIBAN, D. *Aflt îmi trebuie mie ca să traversez orașul și să ajung la tine.* V. ROM. octombrie 1964, 48. ◇ (Subiectul indică o țară, un oraș, o formă de relief etc.) *O cîmpie înconjurată de dealuri acoperite cu păduri și udată de rîul Doftana, ce o traversează.* FILIMON, O. I, 294. *Cîmpia se întinde ... avînd în multe locuri bălți și mai cu seamă Balta Mare care traversează plasa.* I. IONESCU, M. 41. *Apele Oltului traversează munții.* BOGZA, C. O. 250. *Un drum ... traversînd un cîmp pustiu.* V. ROM. octombrie 1970, 24. ◇ Fig. *Un mare curent poetic care a traversat ... toată literatura europeană.* VIANU, L. R. 33. *Realismul nu este singurul curent care traversează dezvoltarea literaturilor occidentale.* id. L. U. 42. *Traversînd erele, a ajuns pînă în zilele noastre.* BOGZA, C. O. 232. *Enunțarea frămîntărilor ... traversînd un cuget care nu a găsit în el resursele de renaștere.* V. ROM. august 1970, 69.

2. (Complementul indică drumuri, străzi, poduri etc.) A trece de pe o parte pe cealaltă. *Traversau ulița Băltărețului ca să se ducă acasă.* FILIMON, O. I, 253. *Din cînd în cînd ... traversăm vreun pod.* CAMIL PETRESCU, V. 17. *Se dădură la o parte și-i făcură loc, să traverseze ograda.* REBREANU, R. II, 153. *Foștii profesori traversau strada să se intereseze cînd pleacă.* C. PETRESCU, C. V. 57. *Nu se simțesc în stare să traverseze străzile din pricina bicicliștilor.* SADOVEANU, O. IX, 248. *Traversă de cîteva ori salonul.* BART, E. 148. *Cînd încercă să traverseze strada fu cît pe ce să-l calce un ofițer călare.* V. ROM. ianuarie 1955, 93. *Traversînd holul ... se năpusti în vestibul.* VINEA, L. II, 308. *Hangiul tra-*

versează începerea. H. LOVINESCU, T. 149. *Am traversat mai multe căi largi.* V. ROM. mai 1969, 14. (Fig.) *În acest moment de răscruce, iubirea traversează drumul artistului cu o intensitate calitativă deosebită.* T iunie 1964, 71. ◇ Absol. *Prinsese brațul lui Zaharia Duhu, grăbind să traverseze împreună cu gloata.* C. PETRESCU, A. 324. *Pe cînd traversam, văd doi domni care discutau.* H. LOVINESCU, T. 243.

— Prez. ind.: *traversez.* — Și: (formă coruptă) **tramversá** vb. I.

— Din fr. **traverser.**

TRAVERSÁL, -Ă adj. v. **transversal.**

TRAVERSÁRE s. f. Acțiunea de a traversa.

1. Cf. traversa **(1).** Cf. ALEXI, W. *Această întîmplare unică a vieții lui: traversarea Carpaților.* BOGZA, C. O. 335.

2. Cf. traversa **(2).** Cf. COSTINESCU, ALEXI, W. *Începe să se simtă nevoia realizării, în cîteva puncte grele de traversare, a unor treceri subterane de pietoni.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 911.

— Pl.: *traversări.* — Și: (formă coruptă) **tramversáre** s. f. ALR SN III 873/728.

— V. **traversa.**

TRAVÉRSĂ s. f. **1.** Piesă de lemn, de beton sau de metal folosită ca element de legătură între șinele de cale ferată și terasament. Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Un lucrător cu felinar, rămas în urmă și lărgind pașii să calce din traversă în traversă.* C. PETRESCU, C. V. 34, cf. SCRIBAN, D. *Făcuși doi pași mai jos, Aproape de traversă.* CĂLINESCU, L. L. 83. *Mergeau din traversă în traversă.* BOGZA, A. Î. 174.

2. Grindă de lemn, de oțel sau de beton armat, așezată transversal pe axa longitudinală a unei construcții sau a unui sistem tehnic și folosită ca piesă de rezistență în construirea scheletului unei clădiri, a unui pod, a unei mașini. Cf. SCRIBAN, D. *După ce spata a fost potrivită din acest punct de vedere, se deplasează pe o traversă paralelă cu tamburul.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 110. *Partea filetată servește pentru asamblarea cîrligului cu traversa sau organul de tracțiune.* SOARE, MAȘ. 131. *Avea o întîlnire neașteptată, deasupra golului deschis între grinzi și traverse.* ARGHEZI, S. XI, 155. *Un copil ... s-a urcat din traversă în traversă pe un stîlp al liniei de înaltă tensiune.* V. ROM. mai 1969, 8, cf. ALR II 6 444/836.

3. Grindă confecționată din profile de oțel laminat, care face legătura între bordajele unei nave și pe care se sprijină puntea. Cf. ABC MAR., M. D. ENC.

4. Ridicătură de pămînt de-a curmezișul unui parapet servind de protecție împotriva focurilor trase de-a lungul unei tranșee. Cf. COSTINESCU. *S-au cățărat pe joasele banchete și traverse.* CAMIL. PETRESCU, V. 115.

— Pl.: *traverse.* — Și: (regional) **travérs** (GLOSAR REG.) s. n., (formă coruptă) **tranvérsă** (L. ROM. 1968, 411) s. f.

— Din fr. **traverse.**

TRAVERSIÉRĂ s. f. Lanț care se întrebuințează pentru a ridica ancorele la vapoarele care nu intră în port. Cf. ABC MAR., DN³, DEX.

— Pronunțat: *-si-e-.* — Pl.: *traversiere.*

— Din fr. **traversière.**

TRAVERSÍNĂ s. f. Traversă din scheletul de rezistență al unei nave, care nu este continuă de la un bord la celălalt; semitraversă. Cf. DN³, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *traversine.*

— Din fr. **traversine.**

TRAVERTÍN s. n. Tuf calcaros compact, folosit ca material de construcție și de ornament. Cf. CANTUNIARI, L. M. 179. *Vestibulul avea tavanul în butie, ornat cu desene în stuc alb, pereți în roșu pompeian și un dalaj de plăci de travertin.* CĂLINESCU, B. I. 40. *Vedem mormane de nisip fin și o argilă de culoarea travertinului.* CONTEMP. 1955, nr. 51, 3/3. *Paramentul de travertin facilitează armonizarea.* V. ROM. aprilie 1961, 167, cf. M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **travertin.**

TRAVESTÍ[1] s. n. Costumație specială prin care se ascunde identitatea, vîrsta, sexul, profesiunea etc.; rol interpretat de un actor de sex opus personajului. *Soția colegului meu a jucat admirabil rolul voinicului Vifor în travesti.* I. BOTEZ, B. I, 156. *Femeile de la curte... au un aer izbitor modern și bucureștean, în ciuda travestiului.* CĂLINESCU, C. O. 126. *Aseară s-a jucat cu măști și travestiuri, În strict incognito, în sala cu lambriuri.* T iulie 1964, 35.

— Pl.: *travestiuri.* — Și: **travestíu** (DN²) s. n., (învechit) **travestíe** (STAMATI, D., BARCIANU, ALEXI, W.) s. f.

— Din fr. **travesti.**

TRAVESTÍ[2] vb. IV. Tranz. și refl. A (se) îmbrăca în așa fel, încît să nu poată fi recunoscut; a (se) deghiza. V. costuma. *Vine baroneasa travestită în haine bărbătești.* LĂCUSTEANU, A. 75. *Zugrăvește o nuntă boierească ... cu nuni, nuntași travestiți în hainele țăranilor idealizați de basmele populare.* GHEREA, ST. CR. III, 319. *Doi feciori ... se travestesc în haine cotrențoase și comice.* MARIAN, Î. 209, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Travestit în cel ce-ai vrut să fii, Să-l poți cinsti cu-o halbă.* MINULESCU, VERS. 266, cf. SCRIBAN, D. *Fugi de-aici, ... ești Mefistofeles travestit în femeie.* CĂLINESCU, S. 506. *Se travestea la minut în dansatoare orientală și în fachir, în toreador și-n subretă.* PAS, Z. III, 248. *A întruchipat ... un Guliver travestit în pitic.* T mai 1964, 90.

— Prez. ind.: *travestesc.*

— Din fr. **travestir, it. travestire.**

TRAVESTÍE s. f. v. **travesti**[1].

TRAVESTÍRE s. f. Acțiunea de a (se) travesti[2] și rezultatul ei; deghizare. Cf. COSTINESCU. *Toată această travestire însă nu poate să ne înșele asupra adevăratului caracter al nunții din „Călin".* GHEREA, ST. CR. III, 319, cf. ALEXI, W. *Și în „Regele Lear" avem abuzul de travestiri.* LOVINESCU, S. I, 100. *Critica a identificat ... episodul travestirii eroinei pentru a-și putea urmări iubitul.* VIANU, L. U. 63. *Poate facem un bal cu travestiri.* BARBU, PRINC. 61.

— Pl.: *travestiri.*

— V. **travesti**[2].

TRAVESTÍT[1] s. n. Faptul de a se schimba; schimbare. *Travestitul luminei, ... schimbatul lunei.* SĂULESCU, în URICARIUL, X, 405. *Creșterea și descreșterea* [lunii] *se numesc prevestit sau travestit.* PAMFILE, CER. 62.

— Și: (învechit) **travéstit** s. n.

— V. **travesti**[2].

TRAVESTÍT[2]**, -Ă** adj. Deghizat. *Cam la o sută de mii de străini din toate unghiurile Europei iese pe strada cea mare ... în cea mai mare parte travestiți și mascați la față.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 45. *Părul undoind cam prea lung te-ar fi făcut a crede că e chipul unei femei travestite.* EMINESCU, G. P. 21. *Ce radioasă revărsare de sprintene vestale, lumește travestite..* VINEA, L. I, 7.

— Pl.: *travestiți, -te.*

— V. **travesti**[2].

TRAVESTÍU s. n. v. **travesti**[1].

TRAVÉU s. n. v. **travee.**

TRÁVLING s. n. Procedeu de filmare sau de televizare cu ajutorul unui aparat mobil de luat vederi cu focar variabil, folosit mai ales pentru scenele cu personaje în mișcare. *A filmat piesa ... utilizînd ... planul de ansamblu, travelingul.* CONTEMP. 1966, nr. 1 005, 5/2, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Mișcare, deplasare a aparatului de filmat. *Aparatul de luat vederi execută*

atunci un traveling foarte original. v. ROM. iunie 1957, 143, cf. M. D. ENC.

— Scris și: *traveling, travelling* (DEX). — Pl.: *travlinguri.*

— Din engl. **travelling.**

TRĂBĂ s. f. v. **treabă.**

TRĂBĂCÍE subst. pl. (Învechit, rar) Mașină de război folosită pentru a arunca proiectile, mai ales pietre, asupra dușmanului, v. balistă, catapultă; p. ext. tun[1] **(2).** *Se prinseră întîiu de Galata să o dobîndească și puseră trăbăcie, deci începură a o bate cu tunuri.* MOXA, 403/41, cf. TDRG.

— Din slavonul трѣбоуꙗ (pl.).

TRĂBĂDÁ vb. I v. **trepăda.**

TRĂBÓȚĂ s. f. v. **tărăboanță[1].**

TRĂBUÍ vb. IV v. **trebui.**

TRĂBUIÁLĂ s. f. v. **trebuială.**

TRĂBUÍNȚĂ s. f. v. **trebuință.**

TRĂBUNÁL s. n. v. **tribunal.**

TRĂCHÉRII s. f. pl. v. **tricher.**

TRĂCNÍ vb. IV v. **trieni[1].**

TRĂCSĂRÍ vb. IV v. **trăscări.**

TRĂCSĂRITOÁRE s. f. (Prin Transilv.) Clanță ușii. Cf. CONV. LIT. XX, 1 019, CHEST. II 164/390, 392, CV 1950, nr. 2, 30, A I 26. ✦ Limba clanței, limba zarului. Cf. CV 1950, nr. 2, 30, A I 34, 35, TEAHA, C. N. 275. ✦ Închizătoare rudimentară de lemn sau de fier. Cf. A I 31, 35. ✦ Scoabă bătută în ușorul ușii în care intră zăvorul (Cîmpenii de Sus — Beiuș). Cf. A I 31.

— Pl.: *trăcsăritori.* — Și: (regional) **trăsărîtoáre** s. f. — **Trăcsări** + suf. *-toare.* — **Trăsărîtoare:** prin apropiere de *răsăritoare.*

TRĂCTĂLUÍ vb. IV v. **trătălui.**

TRĂCTUÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, rar) A discuta, a analiza, a trata **(4).** *Alegeți pre cine vîți socoti, pentru ca ... trebele să ne trăctuim.* CANTEMIR, IST. 101, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *trăctuiesc.*

— Din lat. **tractare.**

TRĂDÁ vb. I. **1.** Tranz. și refl. (Învechit) A (se) trece în stăpînirea cuiva; a (se) preda. *Trădîndu-se anglilor la 1431 ..., fu arsă de vie.* SĂULESCU, HR. I, 202/1. *De l-ar fi descoperit, nesmintit l-ar fi tradat Poloniei.* ASACHI, S. L. II, 35. *Cetatea au capitulat și s-au trădat cu toală averea și garnizoana.* id. ib. 100, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D. (Refl. pas.) *Valea tîrgului cu toate mahalalele ... să va și trăda în stăpînirea orășănilor* (a. 1852). URICARIUL, III, 250.

2. Tranz. A înșela încrederea cuiva, pactizînd cu dușmanul; a săvîrși acte neloiale față de cineva sau de ceva; a divulga un secret, un plan etc.; a vinde. *Orașul Clușului ... de mai multe ori necunoscute și trădase autoritatea în părătească.* BĂLCESCU, M. V. 413, cf. POLIZU. *Aceea este în stare a vă trăda pentru un diamant.* FILIMON, O. I, 136. *Cocoane mari și bărbați nobili, cari ... tradă pe oamenii cei într-adevăr onorabili.* id. ib. 386, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Revoluția ... poate fi primejduită dacă o trădăm în esența ei, dacă înșelăm așteptările poporului.* CAMIL PETRESCU, B. 90. *Fratele meu, speranțele tale au fost trădate.* BARANGA, V. A. 20. *Dacă trădezi partidul, să nu te mai prind la fierărie, Moromete.* PREDA, M. 126, (Absol.) *Oamenii revoluției de la mijlocul veacului dispăruseră sau trădaseră.* VIANU, L. R. 67. ◇ Fig. *Fabrica e veche, și toate mașinile o trădează.* ARGHEZI, S. XI, 80. *Cum se poate Lumina lunii o dată s-o vezi Și-apoi s-o trădezi Intrînd în întuneric?* BLAGA, POEZII, 338. *Fața întinsă a femeii, mereu unsă cu dresuri de dimineață, nu o trădase încă, dar sub ochi i se așezaseră pungi ușoare de grăsime.* BARBU, PRINC. 109. ✦ A comite o infidelitate în dragoste sau în căsnicie; a înșela. *Pe mine m-ai trădat? O! Dumnezeu, știi bine cît eu l-am adorat.* ALECSANDRI, T. II, 183. *Ce e femeia? ... sfinx ce plînge, cînd te trădă.* EMINESCU, G. P. 64. *Plînsetul poetilor trădați de iubite.* IONESCU-RION, S. 249. *Auzeam pe fereastra deschisă ... refrenul omului pe care îl trădase fata cu zestre mare.* BRĂESCU, A. 57. *Că m-ai trădat tot timpul nu-ți socotesc o vină.* VOICULESCU, POEZII, II, 305.

3. Tranz. (Subiectul este o facultate fizică sau psihică) A nu mai sluji, a nu mai funcționa (bine). *Puterile l-au trădat.* SCRIBAN, D.

4. Tranz. și refl. Fig. A se arăta în adevărata lumină, a lăsa să se observe gîndurile, intențiile ascunse; a (se) da de gol. *N-a vorbit cu nimeni de pag Teotolinda ... Și n-au trădat-o ochii.* COȘBUC, P. II, 199, cf. CADE. *Gîndurile se trădau în privirile lor.* BART, E. 50, cf. SCRIBAN, D. *El și-a trădat stupiditatea.* ARGHEZI, S. XI, 123. *Numai nările ei palpîinde îi trădau neastîmpărul.* VINEA, L. I, 42. *Nu se așteptau să mă găsească în calea lor, s-au trădat printr-o singură mișcare.* id. ib. 230. *Doctorul părea retras într-o așteptare calmă, trădîndu-se totuși prin inspecțiile prea dese.* V. ROM. ianuarie 1965,54.

5. Tranz. Fig. A vădi, a arăta, a scoate la iveală; a exprima. *Ei se grăbise astfel, încît aceasta trăda viul interes ce trebuia să-l poarte pentru Dionis.* EMINESCU, P. L. 59. *Acele cugetări, prin conținutul lor, prin raportul dintre ele ... trădau un dramatism sufletesc.* IBRĂILEANU, S. L. 5. *Un om jovial ... trădează o sănătate morală.* ANGHEL, PR. 155. *Un sentiment de rușine parcă îl oprea de a face cel mai mic gest care ar trăda o urmă de gelozie.* BART, E. 49. *Fața pătrată a lui Toma, colțuroasă și aspră, dar simpatică, plăcută ..., trăda un om hotărît, dîrz, nesocotitor.* V. ROM. februarie 1952, 121. *Poezia lui Eminescu nu-și trădează și ultima taină a farmecului ei.* VIANU, L. R. 283. *E poate o mare greșeală să crezi că poeții trădează în operele lor ceva din ultima lor ființă.* BLAGA, Z. 328. *Întreaga lui față, ușor cărămizie, și căutăturile lui agere ... trădau mulțumirea de a se strecura cîmpănil și ușor printre obstacolele existenței.* VINEA, L. I, 36. *Se opri lîngă un leu de marmură ..., cu chipul parcă schimonosit, ce trăda o durere veche.* BARBU, PRINC. 125. *Epistolele trădează și ascunse intenții artistice.* V. ROM. decembrie 1970, 144. ✦ A lăsa să se vadă, să se observe. *Și pe ea o haină fină, Țesătură străvezie, ... Se lipește sclipitoare De dulcioasa-i arătare Ce-n mișcările-i o tradă.* EMINESCU, O. VI, 76. *Sînul ei era acoperit numai c-o ușure cămașe de gaz, care trăda mai mult decît acoperea piepții.* id. G. P. 67.

— Prez. ind.: *trădez,* pers. 3 și (învechit) *trádă.*

— Din lat. **tradere** (după *da*). Cf. it. tradire, fr. trahir.

TRĂDÁNIE s. f. (Învechit) Mărturie a vremurilor trecute; tradiție **(1).** *Despre Sava II comună și de obștie trădanie este ... că pentru credință ar fi pățit multe nevoi.* ȘINCAI, HR. III, 129/9. *Așa scrie acestea Samuil Klain de Sad din trădania bătrînilor.* id. ib. 130/25, cf. KLEIN, D. 439, MAIOR, IST. 188/19, LB, CIHAC, I, 74, LM. *Timpii despre care analele scrise nu ne-au lăsat nici o trădanie, pentru popoarele care au perit cu limba lor.* ODOBESCU, S. II, 255, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pronunțat: *-ni-e.* — Pl.: *trădanii.*

— **Trăda** + suf. *-anie.*

TRĂDÁRE s. f. Acțiunea de a (se) trăda.

1. Cf. trăda **(1);** (învechit, rar) trădăciune **(1).** *Trădarea documentelor acelui schit în deplina propriе-*

tate a Seminariei, pe care şi astăzi le are în a sa stăpânire (a. 1844). URICARIUL, III, 43 cf. ALEXI, W., CADE.

2. Cf. **trăda (2)**; (învechit) necredinţă, (învechit, rar) traitorie, trădăciune **(2)**, trădămînt. *Prevede vrajba, neunirea, nesaţiul şi trădarea zemislind în inimile lor.* NEGRUZZI, S. I, 272, cf. POLIZU. *Ura şi trădarea vor predomni în vecinicie.* MACEDONSKI, O. I, 63, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Citi sentinţa Curţii Marţiale a diviziei care osîndea la moarte prin ştreang pe sublocotenentul Svoboda pentru trădare şi dezertare la duşman.* REBREANU, P. S. 22. *Toate trădările, şi de orice fel, se plătesc cumva.* H. LOVINESCU, T. 390. *O istorie sîngeroasă şi nesigură îi învăţase pe toţi cu trădarea şi cu ascunderea gîndurilor.* BARBU, PRINC. 170. *Fiind cu totul străin de psihologia trădării, nu admiteam reala existenţă a omului care e capabil s-o facă.* V. ROM. decembrie 1966, 44. (Fig.) *Românul vieţuieşte şi moare, cînd se jură, Cu arma albă-n mînă, nu cu trădarea-n gură.* ALECSANDRI, T. II, 116. ✦ Infidelitate în dragoste sau în căsnicie; înşelăciune, adulter. *Asemenea oameni nesocotiţi ... îşi iau mai adesea plata nelegiuirei lor prin trădarea ce le face femeile corupte de dînşii.* FILIMON, O. I, 135, cf. 136. *Nimica nu atinge iubirea mea curată, Mînii, trădări, zavistii, ce-n zîmbete s-ascund.* VOICULESCU, POEZII, II, 326. *Zmeul cunoaşte trădarea iubitei sale pămîntene.* VIANU, L. R. 272, cf. VINEA, L. II, 82.

— Pl.: *trădări.*

— V. **trăda.**

TRĂDĂCIÚNE s. f. (Învechit, rar) **1.** Trădare **(1)**. Cf. ALEXI, W.

2. Trădare **(2)**. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *trădăciuni.*

— **Trăda** + suf. *-ciune.*

TRĂDĂMÍNT s. n. (Învechit, rar) Trădare **(2)**. *D-odată-ndoit cuget ca fulger îi străbate: Şi trădămîntul negru s-a planului plinire.* HELIADE, O. I, 232. *Din epoha tradimîntului lui Trifail în Moldova şi a fugirei sale din cetatea Liov mai nimic nu se auzea de dînsul.* ASACHI, S. L. II, 107.

— Pl.: *trădăminte.* — Şi: **tradimínt** s. n.

— Din it. **tradimento**, lat. **tradimentum.**

TRĂDĂTÓR, -OÁRE adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care înşeală încrederea cuiva, care este lipsit de credinţă; care divulgă un secret, un plan etc. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *Această purtare trădătoare ... devine şi mai condamnabilă.* IORGA, L. I, 185, cf. CADE. *Ipsilanti nu s-a mulţumit să-şi părăsească, în chip laş şi trădător, armata.* OŢETEA, T. V. 308. ✦ Care comite o infidelitate în dragoste sau în căsnicie. *Iar de se face partea unui suflet făţarnic şi trădător, atunci perde toată iluzia.* NEGRUZZI, S. I, 56. *Soţie trădătoare: Îţi las a ta viaţă cu o povară grea.* MACEDONSKI, O. I, 250. ✦ Care dezvăluie intenţiile, gîndurile, sentimentele cuiva. *Aveam o fire atît de trădătoare! Şi ochiul şi glasul şi mişcările mele îi destăinuiau tot ce voiam să-i ascund.* GANE, N. III, 115. *Sau poate chiar el însuşi o fi scăpat undeva vreo vorbă trădătoare?* REBREANU, I. 189. *Îl văzuse pe el, Ioanide, în situaţiile cele mai delicate, fără a-l denunţa mamei sale şi reprimînd orice gest trădător.* CĂLINESCU, B. I. 34.

2. S.m. şi f. Persoană care trădează **(2)**, care înşeală. *Valac-oglu ... se descoperi hain şi traditoriu.* VĂCĂRESCUL, IST. 256. *O presimţire amară îmi zicea că omul acesta ... este un trădător.* NEGRUZZI, S. I, 51, cf. 270, POLIZU. *Te las a fi prada Lui Tomşa, care vine a fi răzbunător Şi mie, şi Carminei, infame trădător!* ALECSANDRI, T. II, 186. *D-voastră veniţi la mine acasă ca să mă numiţi pe faţă trădător.* CARAGIALE, O. I, 92, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Eşti trădător, soldatul Abramovici.* SAHIA, N. 72, cf. SCRIBAN, D. *În tabăra cealaltă sînt numai trădători.* CĂLINESCU, C. O. 88. *Un trădător de ţară.* VIANU, L. R. 130. *Rosti uscat, încet şi desluşit: — Trădător pînă la capăt!* GALAN, Z. R. 369. *Ceru să i se spună ce se petrecea ... şi trădători, duşmani ai lui Ottaviano aduseră vestea.* BARBU, PRINC. 244. *Mi-am dat seama că aş fi un trădător dacă aş căuta să mă aciuez prin altă parte, la un loc călduţ.* V. ROM. decembrie 1964, 53. *Nemernicii şi trădătorii ... vor simţi în curînd pe grumazul lor greutatea paloşului nostru.* ib. martie 1971, 44.

— Pl.: *trădători, -oare.* — Şi: (învechit) **tradităr** s. m.

— **Trăda** + suf. *-ător.* — **Traditor**< it. **traditore.**

TRĂDICIÚNE s. f. v. **tradiţie.**

TRĂDUCĂCIÚNE s. f. (Învechit, rar) Traducere **(1)**. STAMATI, D. 278.

— Pl.: *trăducăciuni.*

— **Traduce** + suf. *-ăciune.*

TRĂDÚCERE s. f. v. **traducere.**

TRĂFÍCĂ s. f. v. **trafică[1].**

TRĂFÓI subst. v. **trifoi.**

TRĂFTĂLOÁGĂ s. f. v. **taftalog.**

TRĂFUÍ vb. IV v. **trufui.**

TRĂGÁCI, -CE adj., subst. **I.** Adj. (Popular; despre animale) Care trage **(I 7)** bine la ham sau în jug; de tracţiune; trăgător **(A 1)**, (regional) trăgun, trăgăuş. *Boul poate fi: iute, trăgaci, moale.* DAMÉ, T. 29. *Slăbesc vitele trăgace.* GOROVEI, CR. 188, cf. PASCU, S. 199, DR. V, 237, II IV 53, ŞEZ. III, 147, IV, 126, 164. *Să nu duci mîţa în car sau căruţă, că slăbesc vitele trăgace.* ib. VI, 43. *Banul caii aşeza Şi la pluguri că-i punea ... Trăgaci ca şoimii, Fugaci ca leii.* PĂSCULESCU, L. P. 197, com. MARIAN.

II. Subst. **1.** S. m. Persoană care trage **(IV 5)** (bine) cu o armă (mai ales de foc); trăgător **(B I 2)**, ţintaş. *Călăreţi buni, trăgaci iscusiţi, ... sciţii ar fi putut întemeia cu vremea o stăpînire puternică şi trainică pe văile acestea.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. *Ştiam că Mihăiţă nu pusese în viaţa lui mîna pe o armă de foc, în timp ce eu eram recunoscut ca un trăgaci destul de bun.* CONV. LIT. XIX, 203, cf. DDRF. *Era trăgaci la [tunul] Krupp.* SANDU-ALDEA, U. P. 131, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., ALR SN III h 725/723.

2. S. n. şi (rar) m. Piesă din mecanismul de dare a focului la arme, pe care se apasă cu degetul pentru a elibera percutorul; trăgător **(B II 2)**, (regional) cocoş. Cf. COSTINESCU. *Sub adîncul frunziş al codrului stă pitit vînătorul, cu ochiul fintit la pradă, cu braţul ager la trăgaci.* ODOBESCU, S. III, 35. *Rămînea cu mîna moartă pe trăgaci.* MACEDONSKI, O. I, 118, cf. DDRF, BARCIANU. *Stam cu degetul pe trăgaciul revolverului.* SANDU-ALDEA, U. P. 71. *Stam gata ... cu armele încărcate, cu degetul pe trăgaci.* LUC. III, 232, cf. PASCU, S. 199. *Am ochit puţin şi-am apăsat de trăgaci.* LUNGIANU, CL. 113. *E c-un deget pe trăgaci.* LESNEA, VERS. 311. *Eu stau pîndind cu teamă, zorit şi nedibaci, Cu sufletu-n ochire şi-un deget pe trăgaci.* PILLAT, P. 93. *Apăs trăgaciul. Puşca împroaşcă foc.* V. ROM. mai 1954, 96. *Trăgacele trebuie să aibă un mic joc vertical.* VÎN. PESC. martie 1964, 19, cf. ŞEZ. V, 164. *Pe durda că-i aducea, ... Tot la falcă mi-o punea, Deget la trăgaci punea.* BALADE, II, 301. ✦ (Argotic) Revolver. BUL. FIL. II, 207.

3. S. f. (Prin Ban., Olt. şi Transilv.) Sanie (L. COSTIN, GR. BĂN. 204, id. ib. II, 196, ALR I 1 695/842, 850) trasă de om şi întrebuinţată la transportul unor poveri (MAT. DIALECT. I, 270); săniuţă pentru copii (CADE, L. ROM. 1960, nr. 5, 36, GL. OLT.). *Ne punem în trăgaĉ şi trăgaĉu fuge cu noi.* GL. OLT.

4. S. f., s. n. (Ban., Transilv. şi Olt.) Tilv **(2)**. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 196, VICIU, GL., ALR II 3 957/76, ib. 6 161/53, 64, 76, 105, ALR SN I h 200, GL. OLT., PORŢILE DE FIER, 349.

5. S. n. (Regional) Mîner la pieptenele de pieptănat lîna, cînepa etc.; coadă, (învechit și regional) mănunchi **(II).** [De scîndura fușălăului] *e prinsă o coadă zisă și mîner, mănunchi sau trăgaci.* DAMÉ, T. 139.

6. S. f. (Regional) Unealtă de dogărit cu care se trag **(IV 1)** cercurile pe vasele de lemn; cleștar (Scărișoara — Abrud). Cf. ARH. FOLK. V, 114, ALR II 6 698/95.

7. S. n. (Regional) Tirbușon. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., com. din CÎMPENI și din SCĂRIȘOARA — ABRUD.

8. S. f. (Regional) Închizătoare, limbă la ușă; (regional) trăgaie. Cf. BARCIANU.

9. S. n. (Regional) Cîrlig la plug de care se prind cocîrțeala și potingul. Com. din MARGINEA — RĂDĂUȚI.

10. S. n. (Regional) Parte a căruței nedefinită mai îndeaproape (Borlova — Caransebeș). Cf. II XVIII 26.

III. S. f. (Bot.; regional) Tigvă **(I 1)** *(Lagenaria siceraria).* BORZA, D. 95, cf. ALR SN I h 200.

— Pl.: *trăgaci, -ce* și (regional, s. f.) *trăgăci* (ALR II 6 161/105), (s. n.) *trăgaciuri* (ALR SN I h 200/64). — Și: **trăgácie** (pl. *trăgăcii,* ALR I 1 695/842), **tragáce** (L. COSTIN, GR. BĂN. II, 196) s. f.

— **Trage** + suf. *-aci.*

TRĂGÁCIE s. f. v. **trăgaci.**

TRĂGÁICĂ subst. (Regional) Persoană „care trage la bani" (Sibiu). T. PAPAHAGI, C. L.

— Pl.: ?

— Cf. t r a g e.

TRĂGÁIE s. f. (Regional) **1.** Închizătoare, limbă la ușă; (regional) trăgaci **(II 8).** Cf. GHEȚIE, R. M.

2. Claviculă. Cf. GHEȚIE, B. M., ALEXI, W.

— Pl.: ?

— De la **trage.**

TRĂGÁRĂ s. f. (Regional; mai ales la pl.) Bretele (Căpuș — Huedin). Cf. LEXIC. REG. II, 75.

— Pl.: *trăgări.*

— Cf. germ. [H o s e n] t r ä g e r.

TRĂGÁȘ, -Ă adj. (Regional; despre persoane) Care economisește (bani) (Borșa — Vișeu de Sus). Cf. ALR SN V h 1 260/362. *Om trăgaș.* ib.

— Pl.: *trăgași, -e.*

— **Trage** + suf. *-aș.*

TRĂGĂCÍȚĂ s. f. (Prin Ban.) Sanie (mică); (regional) trăgaci **(II 3).** Cf. CADE, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 196.

— Pl.: *trăgăcițe.*

— Cf. t r a g ă[1].

TRĂGĂNÁ vb. I v. **tărăgăna.**

TRĂGĂNÁC subst. (Bot.; regional) Cinci-degete *(Potentilla reptans).* Cf. TDRG.

— Pl.: ?

— Cf. t r ă g ă n a.

TRĂGĂNÁRE s. f. v. **tărăgănare.**

TRĂGĂNÁȘ s. n. (Prin Maram.) Cîntec tărăgănat. T. PAPAHAGI, M. 235. *Doamnă mîndră, Tragănă-m-un trăgănaș.* id. ib. 89.

— Pl.: ?

— De la **trăgăna.**

TRĂGĂNÁT, -Ă adj. v. **tărăgănat.**

TRĂGĂNĂTÓR, -OÁRE adj., s. f. **1.** Adj. Care tărăgănează **(2).** Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

2. S. f. (Bot.; regional) Troscot[1] *(Polygonum aviculare).* BORZA, D. 134.

— Pl.: *trăgănători, -oare.*

— **Trăgănă** + suf. *-tor.*

TRĂGĂNĂTÚRĂ s. f. (Învechit) Modulație (a vocii) prelungită. Cf. ANON. CAR., BARCIANU. *Această baladă se cîntă pe o arie cam serbească, cu trăgănături de glas orientale.* ALECSANDRI, P. P. 127, cf. TDRG.

— Pl.: *trăgănături.* — Și: **trăgănitúră** s. f.

— **Trăgăna** + suf. *-(ă)tură.*

TRĂGĂNEÁLĂ s. f. v. **tărăgăneală.**

TRĂGĂNÍ vb. IV v. **tărăgăna.**

TRĂGĂNÍRE s. f. v. **tărăgănare.**

TRĂGĂNITÚRĂ s. f. v. **trăgănătură.**

TRĂGĂTÍ vb. IV. T r a n z. (Regional) A stîrni vînatul, a-l face să iasă din ascunzătoare (Brusturi — Oradea). Cf. ALR I 1 216/302.

— Prez. ind.: *trăgătesc.*

— Etimologia necunoscută.

TRĂGĂTÓR, -OÁRE adj., subst. **A.** Adj. **1.** (Adesea substantivat) (Animal) care trage în jug sau în ham; animal de muncă, de povară; (popular) trăgaci **(I).** *Și luînd Moisi fămeaia lui și copiii îi sui pe trăgători și să întoarse la Egipet.* BIBLIA (1688), 41[2]/35, cf. 27[1]/52. *Au murit pă drum peste 60 tregători* (a. 1828). DOC. EC. 424. *Negustătorii dă vite ..., aflîndu-să cu trăgătorii lor înjugați multe ceasuri în oraș pînă să face revizie, li să prăpădesc vitele dă foame* (a. 1842). ib. 775. *Alții, cari nu aveau cară și trăsuri, au luat oricîte au aflat pe la orășeni împreună cu vitele trăgătoare.* BARIȚIU, P. A. II, 296, cf. POLIZU. *Cei ce n-au vite trăgătoare vor face douăzeci și nouă de zile cu palmele și vor secera un pogon de grîu.* SANDU-ALDEA, D. N. 214. *Se spurcă bubele dulci cu baligă de vită trăgătoare.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 35. *Boii mei trăgători, iar ai dușmanilor gemători.* MUSCEL, 7. *În ce privește mijloacele de transport, se vede că Moldova a avut totdeauna la dispoziție belșug de animale trăgătoare, ca boi, cai, din producția proprie prea îndestulătoare.* N. A. BOGDAN, C. M. 7, cf. GOROVEI, CR. 461. *Un sătean ... se ținea nepăsător lîngă o pereche de trăgători uriași.* SADOVEANU, O. IV. 198. *Pînă ș-o găti ... Un car cărător, Doi boi trăgători.* POP., în IST. LIT. ROM. I, 48, cf. H XVI 9. *Noa, zău, că-i dau: ... Nouă trăgători, Nouă opintitori.* ȘEZ. I, 149. *Cumpără doi trăgători, își făcu casă și deveni om cu stare și cu omenie.* CĂTANĂ, P. B. III, 87, cf. CIAUȘANU, GL., ALR SN I h 16/27, LEXIC REG. 32.

2. (Învechit) Care atrage; atrăgător; (f i g.) ademenitor. [Mirosul] *este din fire mai trăgător și mai dezmierdător.* PISCUPESCU, O. 158/21. *Armele lui o putere prea trăgătoare avea, Cu magnet amestecate, și cu totul strălucea.* PANN, E. II, 33/17.

B. Subst. **1. 1.** S. m. Persoană care trage **(I 1)** ceva. DL, DM, DEX. ◇ E x p r. **Trăgător de sfori** (sau **al sforilor**) = **a)** persoană care trage sforile păpușilor la teatrul de marionete. DL, DM, DEX; **b)** persoană care unelțește. V. i n t r i g a n t, u n e l t i t o r. *Cugetarea ... reprezintă în întreaga ei dimensiune puterea de gîndire a lui ..., trăgătorul de sfori al guvernului.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 1/2, cf. DEX. ◆ Trefilator, filetar. *Trăgător de sîrmă, filetar.* NOM. PROF. 24. *Trăgător de țevi și bare.* LEG. EC. PL. 291. ◆ (Învechit, rar; în forma *trăgătoriu*) Persoană care trage la visle, v. t r a g e **(IV 1);** vîslaș. [Să] *punem și noi odihnă condeiului, ca un trăgătoriu vînsla.* MOXA, 399/35.

2. S. m. și (rar) f. Persoană care trage **(IV 5)** cu o armă de foc; trăgaci **(II 1).** Cf. DDRF. *Înaintea noastră sînt culcați alți trăgători.* CAMIL PETRESCU, U. N. 394. *Și-un bîzîit de gloanțe de albine Desfășură un lanț de trăgători.* PILLAT, P. 130, cf. SCRIBAN, D. *Fiecare colec-*

tiv va înscrie cîte o echipă de 10 trăgători și o trăgătoare. SP. POP. 1950, nr. 1 815, 4/2. *Trăgătorii noștri au cucerit o insignă de aur și patru insigne de argint.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 396. *Cînd, în sfîrșit, focul încetă cu totul, trăgătorul își săltă de la pămînt capul.* CAMILAR, N. I, 125. *A transmis ordinul de atac, în șoaptă, într-o parte și alta a lanțului de trăgători.* V. ROM. octombrie 1964, 12. *Chiar și bunii trăgători mai scapă cîte un iepure.* VÎN. PESC. octombrie 1964, 20. *Trăgătorii cu arma, care participă la competiții, își acomodează ochiul și brațul mult mai rapid.* ABC SĂN. 13, cf. DEX, ALB SN III h 725. ◇ Loc. adv. (Mil.) **În trăgători** = în linie, la distanță unul de altul în vederea tragerii cu arma. *Se opresc toți aliniați, se desfășoară în trăgători și pornesc spre noi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 352, cf. SCRIBAN, D. *Mase de soldați desfășurați în trăgători năvălesc unele asupra altora printre tancuri.* BENIUC, M. C. I, 325. ✦ Muncitor la arsenal, care se ocupă cu încercarea, cu verificarea armelor de foc. *Trăgător (încercător de arme la arsenale).* NOM. PROF. 29.

3. S. m. (Învechit, rar) Persoană care fumează, care prizează tabac. Cf. LB. *Asemenea poftim pe trăgătorii de tabac a nu mai împodobi cu pietre scumpe tabacherile lor.* MAN. SĂNĂT. 113/18.

4. S. m. (Învechit) Persoană care trage o poliță, v. trage **(III 1)**; emitent de poliță. *Cînd trăgătoriul va trage poliță, și plătnicul nu o va priimi, atunci să o înfățișeze într-acea zi la judecată și să o întoarcă înapoi.* CARAGEA, L. 31, cf. I. PANȚU, C. 319, DEX.

5. S. m. (Învechit și regional) Persoană care reține (pe nedrept) o parte din drepturile (bănești) cuvenite cuiva. Cf. ANON. CAR., LB, BARCIANU, ALR SN IV h 1 005/260.

6. S. m. (Învechit, rar) Persoană care amînă, care tărăgănează ceva. Cf. LB.

11.1. S. f. (Învechit, rar) Instrument de tortură. *În trăgătoare... băgat de-l tăia cu hîrîsteul.* DOSOFTEI, v. s. ianuarie 45r/36.

2. S. n., s. f. Trăgaci **(II 2)** la o armă de foc. *Cu ochii și degetele pe trăgători, stăteau gata să aprindă în dihania ce se vestea.* GANE, N. III, 138. *Ascultai... cu degetul pe trăgătoarea revolverului.* HOGAȘ, M. N. 88. *A prins... să cerce cartușele și trăgătorul armei.* ap. CADE. *Soldații... mișcară trăgătoarele în semn de amenințare.* SAHIA, N. 37, cf. ALR II 4 993/2, 29, 334, 353, 537. ✦ (Regional) Băț cu care se împinge dopul la pușca de soc (izbiceni — Corabia). ALR SN V h 1 306/886.

3. S. n. (Regional) Degetul mijlociu (Furcenii Vechi — Tecuci). ALR II/I MN 32, 2 186/605.

4. S. n., s. f. (Regional) Cleștar cu care se pun sau se scot cercurile de pe vasele de lemn. *Apoi cercuiește, trage cu tragatorili,... di cercu sau dă cu maiu pi batatori să se așeze bine cercul.* ARH. FOLK. V, 114, cf. ALR II 6 698/95, 362.

5. S. f. pl. (Regional) Mînere de lemn la plasa de prins pești. *La mijlocul ei [coada sacoviștei] are de o parte și de alta cîte un cui mare de lemn, trăgătoarele, cari sînt mînerele instrumentului.* ANTIPA, P. 381.

6. S. n. Instrument cu care se trag linii la desenele tehnice executate în tuș. Cf. CADE, DS, SCRIBAN, D. *Alături, o sticluță de tuș, o riglă de calcul,... cîteva compase și trăgătoare, vin parcă să completeze cartea de vizită a locatarului „inginer".* V. ROM. martie 1954, 230, cf. DEX.

7. S. f. (Regional) Unealtă cu care se înclină dinții ferăstrăului de o parte și de alta a pînzei lui; dințar (Feneș — Alba Iulia). ALRM SN I h 371/102.

8. S. m. (Regional) Tîrbușon. Cf. BARCIANU.

9. S. f. (Regional) Cociorvă (Piua Petrei — Fetești). ALR SN IV h 1 059/705.

10. S. f. Un fel de scăunel cu o deschizătură în care se bagă călcîiul cizmei spre a o descălța; (regional) mariță **(2)**. *La școala de ofițeri din București descălțarea se face cu un aparat numit... trăgătoare.* PAMFILE, I. C. 348, cf. DEX.

11. S. f. (Regional) Nojiță la opinci. Cf. GR. S. V, 121, LEXIC REG. II, 32, ALRM SN III h 1 008. ✦ (Prin Ban.) Ureche la cizmă sau la altă încălțăminte. Cf. CADE.

12. S. n. (Regional) Orcic (Poiana Sibiului — Sebeș). ALRM SN I h 230/130.

13. S. n., s. f. (Regional) Un fel de capră de lemn care servește la transportarea plugului; cobilă. Cf. H XIV 351, com. din MARGINEA — RĂDĂUȚI.

14. S. f. Fiecare dintre cele două curele care leagă scările de șa. Cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., PAMFILE, I. C. 49, PĂCALĂ, M. R. 457. *Calul n-avea zăbala în gură, picioarele mi-erau băgate în trăgători, pentru că nu ajungeau la scări.* BRĂESCU, A. 62, cf. DEX. *Zburam cu o turturea, Tăiam calul cu scara, Piciorul trăgătoarea, Aplecîndu-mă pe șea.* ȘEZ. I, 113, cf. MAT. FOLK. 370, GR. S. V, 124, ALR II/723. ✦ (Regional) Curea groasă, funie rezistentă sau lanț care se prinde de pieptarul hamului și se leagă de vehiculul tras de animal; șleau. Cf. DDRF, SCRIBAN, D. ✦ Curea groasă cu care se aplicau în trecut corecțiuni corporale; p. ext. bătaie cu o astfel de curea. V. vînă de bou. Cf. SCRIBAN, D. *Dacă nu ascultă — trăgătorile. Douăzeci și cinci de trăgători!* PAS, Z. III, 288. *Aplicau trăgătorile — pentru cine știe ce nimicuri.* CAMILAR, N. I, 244.

15. S. n., s. f. (Regional) Zăvor. Cf. DDRF, ALR II/I MN 121, 3 812/172.

16. S. f. (Regional) Parte a lădoiului care se trage în afară. *Lădoiul... noaptea se folosește ca pat pentru copii, avînd și trăgătoare, o cutie care se poate trage în afară.* PĂCALĂ, M. R. 415.

17. S. f. (Regional) Partea cu fosfor a cutiei de chibrituri. Cf. ARH. OLT. XXII, 286.

18. S. f. (Regional) Claviculă. Cf. LB.

19. S. f. (Învechit și regional) Vas pentru cereale avînd capacitatea unei baniițe; p. ext. unitate de măsură care are această mărime. *La plată, îmi scade la fiteșcare trăgătoare jumătatea de baniță, trei litre și mai bine* (a. 1845). DOC. EC. 875, cf. POLIZU, DDRF. *Grîul roșu, greu la bob, curgea-n trăgători și venea la vinturătoare.* SANDU-ALDEA, U. P. 100. *Pentru șase poli, șaptezeci de trăgători de grîu.* CONV. LIT. XLIV$_2$, 77. *M-a mînat...să-mi dai trăgătoarea să măsure franci.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 211, com. din TURNU MĂGURELE, cf. TOMESCU, GL., ALR I 1 604/960.

— Pl.: *trăgători, -oare.* — Și: (învechit și regional) **trăgătóriu** s. m., s. n.

— **Trage** + suf. *-(ă)tor.*

TRĂGĂTÓRIU s. m., s. n. v. **trăgător.**

TRĂGĂTÚRĂ s. f. (Regional) Felul de a trage (la car, la căruță etc.) al unui animal de tracțiune; tragere **(I 1)**. Cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Pentru ca să poată fi încredințat cumpărătorul de trăgătura cailor, de obicei se prind la o căruță sau se probesc.* DR. V, 84.

— Pl.: *trăgături.*

— **Trage** + suf. *-ătură.*

TRĂGĂU s. m. (Regional) Cămătar (Roșia — Beiuș). ALR SN IV h 1 005/310.

— Pl.: *trăgăi.*

— **Trage** + suf. *-ău.*

TRĂGĂÚȘ, -Ă adj. (Prin Transilv.; despre cai) Trăgaci **(I)**. Cf. DR. V, 238.

— Pl.: *trăgăuși, -e.*

— **Trage** + suf. *-uș.*

TRĂGEÁ vb. II v. **trage.**

TRĂGEDÍE s. f. v. **tragedie.**

TRĂGHÍŞ s. m. v. **trăgiş.**

TRĂGÍN s. n. v. **tragăn**[1].

TRĂGÍNÁ vb. I v. **tărăgăna.**

TRĂGÍŞ s. m. (Prin vestul Ban.) Mijlocitor, intermediar; peţitor. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 204, com. din BANLOC — TIMIŞOARA.
— Pl.: *trăgişi.* — Şi: **trăghíş** s. m. Com. din GIROC — TIMIŞOARA, PĂDURENI — TIMIŞOARA şi din ŞIPET — TIMIŞOARA.
— **Trage** + suf. *-iş.*

TRĂGNÍ vb. IV v. **trîeni**[1].

TRĂGÓI subst. (Regional) Cobilă la plug; (regional) traglă **(I 1)** (Gura Teghii — Buzău). Cf. ALR I 895/735.
— Pl.: ?
— **Tragă**[1] + suf. *-oi.*

TRĂGÚLĂ s. f. **1.** (Prin Ban., Olt. şi Transilv.) Tigvă **(I 2)** sau furtun cu care se trage băutura din butoi; (regional) tragă[1] **(I 3).** Cf. LB, POLIZU, LM, JAHRESBER. III, 329, PAMFILE, I. C. 224, PASCU, S. 280, VICIU, GL., L. COSTIN, GR. BĂN. 204, GREGORIAN, CL. 63, ALR I 698/18, ALR II 6 161/2, 27, 29, 36, 47, 833, 836, MAT. DIALECT. I, 27.

2. (Regional) Sanie pentru transportat lemne; (regional) tragă[1] **(I 1)** (Rudina — Tirgu Jiu). Cf. H IX 86. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Conţinutul unei trăgule **(2).** *Am adus o trăgulă de lemne.* H IX 86.

3. (Prin Ban., Olt. şi Transilv.) Numele a două plante erbacee din familia cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare sau agăţătoare: **a)** tigvă **(I 1)** *(Lagenaria siceraria).* Cf. LB, LM, TDRG, GR. S. V, 124, BORZA, D. 95, ALR I 708/79, ALR II 3 957/36, ALR SN I h 200; **b)** (regional) pepene verde *(Citrullus vulgaris).* DR. I, 361, BORZA, D. 49.
— Pl.: *trăgule* şi *trăguli* (ALR SN I h 200). — Şi: **tragúlă** (GHEŢIE, R. M., ALEXI, W., ALR SN I h 200, accentuat şi *trágulă* BARCIANU), **trăgúnă** (JAHRESBER. III, 329, ALR II 6 161/64) s. f.
— **Trage** + suf. *-ulă.*

TRĂGULÍTE adj. (Prin Ban.; la pl.; în sintagma) *Pere trăgulite* = soi de pere văratice, cu miezul roşu. Cf. DR. I, 360. [Sînt] *pere... de Sîn-Petru... trăgulite, cu mîezu roşu.* ib.
— Cf. t r ă g u l ă.

TRĂGÚN, -Ă adj. (Regional; despre animale) Trăgaci **(I).** Cf. BARONZI, L. 122.
— Pl.: *trăguni, -e.*
— Cf. t r a g e.

TRĂGÚNĂ s. f. v. **trăgulă.**

TRĂGÚŞ s. n. (Prin nord-estul Olt.) Diminutiv al lui t r a g ă[1] **(I 1);** săniuţă, (regional) trăguţă. LEXIC REG. II, 32.
— Pl.: *trăguşe.*
— **Tragă**[1] + suf. *-uş.*

TRĂGÚŢĂ s. f. (Prin Olt.) Diminutiv al lui t r a g ă[1] **(I 1);** săniuţă, (regional) trăguş. Cf. ALR I 1 695/846, ALR SN V h 1 308/812.
— Pl.: *trăguţe.*
— **Tragă**[1] + suf. *-uţă.*

TRĂÍ vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Despre fiinţe) A fi viu, a fi în viaţă; a exista, a vieţui, (învechit) a custa, (învechit, rar) a ojivoi. *Cinsteaşte tată tău şi mumă ta, cum în lungă vreame să trăieşti pre cest pămînt.* PO 245/4. *Toate cîte ai...numai pînă trăieşti le ai* (a. 1642). GCR I, 96/23. *Direptatea arată cît are fi trăit acel mort în lume.* PRAV. 90. *Că-n casa ta* [Doamne] *... Strîmbii nu lași să trăiască.* DOSOFTEI PS. 20/13. *Cine intr-această lume mănîncă şi bea mult, unul ca acela nu trăieşte mult în lume.* CHEIA ÎN. 32r/7. *Cu adevărat ucigaş iaste omul acesta, pre carele mînluind den mare, judecata să trăiască n-au lăsat* (a. 1703). GCR I, 349/33, cf. ANON. CAR., LEX. MARS., MAN. GÖTT. *Cît va îndelung răbda Dumnezeu să trăiesc pre pămînt.* ANTIM, P. XXIV. *În toate lunile sînt cîte 3 zile rele, şi cine naşti într-însele nu trăieşti* (a. 1750). GCR II, 58/17. *Sultan Mehmed, încă trăind, dedese sangiacul Amasiei, fii-seu Baiazid.* VĂCĂRESCUL, IST. 259. *Fimeie să nu să mărite trăind bărbatul ei cel dintîi.* IST. AM. 92r/17. *Bucatele s-au dat de la Dumnezeu ca să mănînce omul, pentru ca să trăiască pre pămînt.* MOLNAR, RET. 88/14. *Plugariul... carele voieşte se-i trăiască stupii trebuie să se sîrguiască... să le dea malcă.* ECONOMIA, 192/25, cf. LB. *Braţul morţii a izbit pe fraţii miei, iar eu încă trăiesc.* MARCOVICI, D. 1/13. *Dobitoacele mai bine este să se omoare decît să trăiască?* DRĂGHICI, R. 66/12. *Căci a mai trăi în lume nu voi fără-a ta iubire.* CONACHI, P. 86. *Tu eşti făcut a fi, cît vei trăi, înşălat de femei.* NEGRUZZI, S. I, 63. *Ştii tu că fără tine nu mai pot să mai trăiesc?* FILIMON, O. I, 143. *V-am adunat pentru ca să vă spun vorbe mari şi late, cum n-aţi mai auzit de cînd trăiţi.* ALECSANDRI, T. 714, cf. COSTINESCU. *Fără tine-n astă lume Nu pot să trăiesc.* BOLINTINEANU, O. 49. *Optzeci de ani îmi pare în lume c-am trăit, Că sînt bătrîn ca iarna, că tu vei fi murit.* EMINESCU, O. I, 107. *Ori c-a fi trăind calul, ori că n-a fi trăind, aceasta mă priveşte pe mine.* CREANGĂ, P. 194. [Petrecerea] *o ţinură minte cît trăiră.* ISPIRESCU, L. 41. *Cînd trăia bietul tata,... eu i-am făcut de ziua lui o felicitare în versuri.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 15. *Frumos e, sfînt e să trăieşti, Cînd pentru-ai tăi tu suflet eşti.* COŞBUC, P. I, 91. *O, Arbore, Arbore, de cînd trăieşti ai uitat.* DELAVRANCEA, O. II, 133. *Se rugau lui Dumnezeu Să le trăiesc eu!* VISSARION, B. 9. *Şi nu trăieşti decît cînd străluceşti!* VOICULESCU, POEZII, I, 17. *Nu mai trăieşte? întrebă doctorul. — O, nu; a murit într-un accident de călăric.* SADOVEANU, O. VII, 151. *Strivesc pios ciorchini..., Visînd la zeii ce-au trăit odată.* PILLAT, P. 204. *Şi omul cîteodată-i cu broasca de un fel: Să piară lumea-ntreagă, dar să trăiască el.* ARGHEZI, S. V, 170. *Asta mai trăieşte? — Ba a murit acum cîţiva ani.* CĂLINESCU, C. O. 29. *Grijile mă stimulează,... n-aş putea trăi fără ele.* VINEA, L. I, 132. *Dacă trăia bunică-ta, ştia ea cum să te crească.* H. LOVINESCU, T. 94. *Aş vrea să trăiesc în toate vieţuitoarele... S-aud toate glasurile, toate murmurile, Să-nverzească-n inima mea toate pădurile.* ISANOS, Ţ. L. 55. *Iară eu, omul negru, eu strigam tuturor Fraţilor mei cei de toate colorile: — Trăiţi şi iubiţi!* DEŞLIU, G. 43. *Unii urmaşi mai trăiesc.* BARBU, PRINC. 102. *Tîrziu, veacuri multe după stingerea sciţilor,... a trăit acel mare căpitan de oşti.* V. ROM. ianuarie 1965, 26. *Cît am trăit,... n-am avut cu cine vorbi în satul ăsta.* BĂNULESCU, I. 9. *Cît am trăit pe lumiţă, N-am văzut verde frunzuţă Ca la mîndra-n grădinuţă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 21. *Eu vreau ca să mai trăiesc, Pe tine să te iubesc.* BALADE, III, 314. *Aş muri, moartea nu-mi vine, Aş trăi, n-am nici un bine.* FOLC. TRANSILV. II, 20. *Da si mâ mai les io si mai trîiesc încă, că nu-s chiar aşe fricos.* O. BÎRLEA, A. P. I, 134. *Capul să trăiască, (că) belele curg,* se spune ca încurajare unui om necăjit. Cf. ZANNE, P. II, 36. *Cine doarme mult trăieşte puţin.* id. ib. 544. *Pe cine (care) nu-l laşi să moară nu te lasă să trăieşti.* id. ib. 638. *Decît să trăieşti murind, mai bine să mori trăind.* id. ib. 778. *Omul cît trăieşte învaţă şi tot moare neînvăţat.* id. ib. V, 345. *Omul nu trăieşte să mănînce, ci mănîncă ca să trăiască.* id. ib. III, 617. ◇ F i g. *Din sînul vecinicului ieri Trăieşte azi ce moare.* EMINESCU, O. I, 178. *Legea începe să trăiască independent, mai înaltă decît fiecare din noi.* V. ROM. august 1970, 11. *Poemele acestea mi-au răscolit o sumedenie de gînduri despre poezie, pe care nu le-am auzit niciodată, dar acum simt că au fost, au trăit, dureros, în mine.* ib. februarie 1971, 80. ◇ T r a n z. (Cu complementul „viaţa", „zilele" etc.) *Acel stricăcios grăunte în viaţa ce el trăieşte Cu*

sîngele de-npreună amestecat se-ntărește. CONACHI, P. 280. *Mi-am trăit zilele!* BĂLCESCU, M. V. 557. *Cîntai ca-n vis de-o lume Trăită-ntr-alte vremi.* COȘBUC, P. I, 216. *Cînd un popor nu-și trăiește decît ziua de astăzi, ... el nu poate să aibă... o adevărată literatură.* IORGA, L. I, 440. *Ce cați, tu, Mirel, p-aici, Ori traiu trăitu-l-ai, Ori zile urîtu-le-ai?* FOLC. TRANSILV. I, 87. ◇ Tranz. fact. *Pîn' mă trăiește Dumnezeu în viață.* C. GANE, TR. V. 282. ◇ Expr. **Nici (nu) trăiește, nici nu moare** v. muri[1]. **Trăind și nemurind** v. muri[1]. (Tranz.) **Și-a trăit traiul, Și-a mîncat mălaiul** v. mălai. (Mai ales în construcții negative) **A trăi cît lumea** (sau **cît zidul Goliei, cît pămîntul, cît un veac de om**) = a trăi mult timp. *Doar nu era să trăiască un veac de om.* CREANGĂ, P. 193. *Am să te las să trăiești cît zidul Golici.* id. ib. 324. *Dragostea se sfîrșește Și cît lumea nu trăiește.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 219. *Socoate omul C-a trăi cît pomîntul, El trăiește o zi, două Și se trece ca o rouă.* FOLC. MOLD. I, 46, cf. ZANNE, P. VI, 130. **A trăi de la mînă pînă la gură** = a se gîndi numai la ceea ce îi trebuie azi, fără a se preocupa de ziua de mîine. Cf. ZANNE, P. II, 243. **A trăi în pielea cuiva** v. piele. **Așa să trăiesc** (sau **să trăiești** etc.), formulă de jurămînt sau de urare. *Frate, așa să trăiești, ușurează-mă de această întrebare, căci nu sînt destoinic să-ți împlinesc voia.* GORJAN, H. I, 6/11. *Acum dar, într-acest minut, așa să trăiești, mamă, Să vie streinul, aici trimite de îl cheamă.* PANN, E. V, 43/17. *Ia spune-mi, așa să trăiești, ce însemna libertinagiul ce văzui la masa cuvioșilor monahi?* FILIMON, O. I, 312. *Am venit să-ți spun că-mi ești dragă ca ochii din cap. — Așa să trăiești?* ALECSANDRI, T. 824. *Dăruiește-mi viața, Păsărilă, că te-oi dărui și eu cu milă și cu daruri împărătești, așa să trăiești!* CREANGĂ, P. 268. (Tranz.; învechit și popular) **Trăi-te-ar** (sau **trăiască-te, trăiască-l, trăiasc-o**) **Dumnezeu** (sau **Domnul, cerul**), formulă prin care i se urează cuiva viață lungă. *Dumnezeu te trăiască pe mărirea ta.* ȘINCAI, HR. II, 255/38. *Trăiască-te cerul întru mulți ani.* GORJAN, H. IV, 219/16. *Cinstite vornic de loc! ... Dumnezeu să te trăiască Și graiul tot să-ți sporească.* MARIAN, NU. 410. [Fata] *asta, vezi, ne place nouă, trăiasc-o Dumnezeu, asta-i de noi.* SEVASTOS, N. 56, cf. DENSUSIANU, Ț. H. 338. *Colinda noastră-i alîta, Pe gazdă Domnu-l trăia.* BÎRLEA, L. P. M. I, 149. *Trăi-te-ar D-zeu!* CIAUȘANU, V. 205. ✦ (La conjunctiv) **a)** Formulă prin care i se urează cuiva viață lungă, existență îndelungată. *Voi să trăiți... să vă ves[e]liți* (a. 1600—1650), GCR I, 136/20. *Și-l întîmpinară și zisără: mulți ani, împărate, să trăiești.* ALEXANDRIA (1794), 66/2. *Să trăiești, ostaș romane!* ALECSANDRI, P. II, 19. *Să-ți trăiască calul, Făt-Frumos, îi mai zise ea.* ISPIRESCU, L. 5. *Finule, să străiești Și să crești.* MARIAN, NA. 195. *Îndată ridică sticla: Să trăim, Anuță!* REBREANU, I. 19. *Măria-Ta — îi zise — să trăiești! Că tare mîndru și frumos mai ești.* ARGHEZI, S. V, 77. *Trăiască promoția!* VINEA, L. I, 23. *Îți urez să trăiești ani mulți și să fii sănătos.* V. ROM. ianuarie 1966, 178. *Ridică pahărelul cu stînga... Să trăiți!* ib. octombrie 1970, 33. *Să trăiești, mă chiorule, mă!* BĂNULESCU, I. 37. *Să trăiască mirii, Mirii și cu mireasa.* MAT. FOLK. 1 426. *Asta-i viața de voinic, Că n-ai teamă de nimic: Nici de nemeși, nici de dracul, Trăiască codru, săracul!* BALADE, II, 364. *Să trăiești trei zile cu cea de alaltăieri,* urare care se face în bătaie de joc. Com. din PIATRA NEAMȚ. ◇ (Construit cu dativul) *Să ne trăiești, Măria-Ta.* BARBU, PRINC. 31. *Să-mi trăiască mîndra mea, Să trăiesc și eu cu ea.* FOLC. TRANSILV. I, 22; **b)** (la pers. 2 pl.) formulă de salut (întrebuințată, mai ales în armată, de inferiori față de superiori) *Să trăiți, luminate împărate! De acum cred că mi-ți da fata.* CREANGĂ, P. 262. *Trăiți, don' căpitan, răspunse el, salutînd militărește.* LOGAȘ, H. 85. *Cum m-am priceput, să trăiți, domnule director.* ARGHEZI, S. XI, 106. *„Ce condamnare ai dumneata?“ ... : „Să trăiți, domnule comandant, trei luni!“* PREDA, M. S. 10. *Să trăiți, domnule sublocotenent, — se prezintă... un sergent.* BĂNULESCU, I. 83; **c)** formulă prin care se mulțumește cuiva pentru un serviciu făcut. DL, DM. ✦ (Despre plante) A vegeta. *Nu poate trăi fără de lumină și totuși planta nu... vede lumina.* BLAGA, Z. 21. *Nu trăiesc mult pomii.* STANCU, D. 89. *Unii arbori străini progresează; alții trăiesc mai greu.* V. ROM. septembrie 1970, 23.

2. Intranz. (Adesea urmat de determinări modale) A-și duce, a-și petrece viața într-un anumit fel, a duce un anumit trai; (învechit, rar) a **obîrși (3)**, (regional) a **pătui (II)**, a **păua (2)**. *Ea va trăi dzăcînd supt pagubă.* PO 248/22. *Și s-aședză lucrul mai cu paci a trăire.* NECULCE, L. 134. *Și pănă astăzi să vede pre la marginile țărîlor carii trăiesc cu alte limbi, că lesne iau unii de ale altora cuvinte.* C. CANTACUZINO, CM 1, 38. *Cel ce nimica nu are și lucrează trăiașle cu aceeași odihnă ca și cel ce are venit... fără a nu lucra* (a. 1773). GCR II, 88/3. *Cel ce nu poate trăi fericit și mulțumit de rodul strădanii sale nu este vrednic de a i se îmbunătăți soarta.* MARCOVICI, D. 11/17. *Noi trăiam cu plăcere.* BĂRAC, A. 58/8. *Cum dar el... trăi-va cu plîns și jele?* CONACHI, P. 268. *Alții nevrednici, trăind în moliciuni, Se laud cu mari fapte făcute de străbuni.* ALEXANDRESCU, O. I, 68. *Spune-mi, Dinicule, cum trăiești tu în curtea mea?* FILIMON, O. I, 124. *În amar trăind de mică, Ochii-mi plîng, sufletu-mi geme.* ALECSANDRI, P. I, 16. *Moșneagul însă era foarte bogat; el și-a făcut case mari și grădini frumoase și trăia foarte bine.* CREANGĂ, P. 70. *Mă Dragomire, tu ești sănătos și cu mintea întreagă și o să trăiești bine.* CARAGIALE, O. VI, 286. *Tu vei trăi-ntr-o altă lume.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 47. *Lîngă tine se trăiește mai plăcut.* CAMIL PETRESCU, T. II, 186. *Eu nu pot să trăiesc așa. Cu ziua asta, care nu știi de unde începe și unde se termină.* SEBASTIAN, T. 92. *Voi, cei vii, trăiți așa departe De viața dreaptă și adevărată!* VOICULESCU, POEZII, I, 21. *Îi plăcuse să trăiască bine și nu avea bani strînși.* BART, S. M. 60. *Îmi place și mie să trăiesc bine, ca bărbatul dumitale.* ARGHEZI, S. XI, 36. *În acest măr trăiește-n pace... Un mic vierme rapace.* CĂLINESCU, L. L. 76. *Nu poate fi istoric literar decît cel care trăiește ca istoric literar.* VIANU, L. R. 11. *Romanticii trăiseră exclusiv în ipoteză.* BLAGA, Z. 106. *Nu mi-ar ierta niciodată dacă aș lăsa-o să trăiască în minciună.* BARANGA, I. 191. *Zmeul... trăiește ca un om.* IST. LIT. ROM. I, 83. *Caută să demonstreze că trăiesc o viață spirituală bogată.* T decembrie 1964, 44. *Eu trăiesc în plină tensiune cu ochii îndreptați în viitor.* V. ROM. iunie 1965, 13. *În ziua respectivă n-am trăit degeaba.* ib. octombrie 1970, 30. *Hotărîrea de a trăi și a munci mai bine.* SCÎNTEIA, 1972, nr. 9 016. *Dă-mă și dup-un sărac, Numai să trăiesc cu drag.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 275. *De aci încolo, nu mai flămînziți, ci veți trăi ca domnii.* RETEGANUL, P. I, 67. *Să trăiesc cu voie bună!* DOINE, 94. *Eu sînt Radu cel din crîng, Care trăiesc amărît; Noaptea Fur, Ziua Mănînc.* BALADE, II, 336. *De-aș fi trăit tot așa, Ca iarba m-aș legăna.* FOLC. TRANSILV. II, 14. *Cum mai trăiești?* O. BÎRLEA, A. P. I, 127. *Mîndru-i codru și-mpănat, Tare trăiesc cu bănat!* FOLC. MOLD. I, 54. *Cît de rău să trăiască omul, tot nu se îndură să moară.* ZANNE, P. II, 636. *Omul cu meșteșug Trăiește din belșug.* id. ib. V, 416. (Despre localități) *Dincolo de Siretiu, se ajunse la orașul cu acest nume și la Suceava, care trăiau de sine stătătoare.* IORGA, C. I. II, 92. ◇ Fig. *Șirul munților dă într-o mare verde și întinsă, ce trăiește în mii de valuri.* EMINESCU, P. L. 11. ◇ Tranz. (Cu complementul „viața“, „zilele“ etc.) *Nu se putea procopsi în nici un fel, așa că își trăia zilele tot în sărăcie.* VISSARION, B. 10. *Lucrurile și ființele nu-și mai trăiesc viața lor, ci viața pictorului.* BLAGA, Z. 38. *Trăindu-și fără neliniște existența și viitorul bine rînduit.* V. ROM. octombrie 1970, 72. *Viață c-a trăit Tot în schimnicit.* TEODORESCU, P. P. 35. (Cu complement intern) *Dă-mă, maică, unde trag, Să trăiesc traiul cu drag.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 273. *Cui-i drag să-mbătrînească Meargă-n streini să trăiască, După cum am trăit eu,... Să trăiască traiul mieu.* SEVASTOS, C. 218. *Frunză verde, măr pălit, Ce trai rău am mai trăit.* HODOȘ, P. P. 155. ◇ Loc. adv. **Din trăite** = din experiența proprie. cîștigată în viață. *Pe bănci înguste de stejar Mine cu*

fețe șănțuite: Ei par niște ciudați școlari, Care învață din trăite. DEȘLIU, M. 10. ◇ Expr. (Tranz.) **A-și trăi traiul** = a se bucura de viață, a duce un trai bun, fără griji. *Ea știe cît a suferit sărmana maică-sa... și că măcar acuma are dreptul să-și trăiască și ea traiul.* REBREANU, R. I, 29. (Tranz.) **A trăi viață bună** (sau **dulce**) = a se înțelege bine cu cineva, convițuind. *Cu tine m-oi logodi Ș-om face casă-mpreună, Să trăim viață bună.* ALECSANDRI, P. P. 137. *Stăi, bădiță, nu te duce Ș-om trăi viață dulce.* SEVASTOS, C. 44. (Tranz.) **A trăi zile albe** (sau, popular, **dalbe**) = a duce o viață tihnită, fericită. Cf. ALEXI, W. *Au trăit de aci încolo multe zile dalbe.* RETEGANUL, P. I, 50. **A trăi ca în sînul lui Avram** (sau **ca în sînul mamei**) v. sîn. **A trăi ca în pămîntul făgăduinței** v. pămînt. **A trăi ca peștele în apă** v. pește[2]. **A trăi ca peștele pe uscat** v. pește[2]. **A trăi ca în flori de măr** v. măr[1]. (Rar) **A trăi ca cucu-n frunze** = a o duce foarte bine, a fi fericit. Cf. ZANNE, P. II, 779. **A trăi ca găina la moară** v. moară. **A trăi pe moale (și la cald** sau **și la căldură)** v. moale[1]. **A trăi pe picior mare** v. picior. **A trăi ca un bimbașă** v. bimbașă. **A trăi pe** (sau **din**) **spinarea cuiva** v. spinare. **A trăi ca un trîntor** = a duce o viață de leneș și de parazit. Cf. ZANNE, P. I, 673. (Tranz.) **Trăiește viață Cîrpită cu ață,** se spune despre cineva care duce o viață grea, plină de necazuri și de lipsuri. Cf. ZANNE, P. II, 801. **A trăi de azi pe mîine** v. azi. **A trăi ca vițelul la oraș** v. oraș. **A trăi ca viermele în hrean** sau **în rădăcina hreanului** v. hrean. **A trăi ca mița pe rogojină** v. mîță. (Rar) **A trăi ca banul** (sau **ca paraua**) **în punga săracului** (sau **a țăranului**) = a duce un trai greu. Cf. DDRF, ZANNE, P. V, 70. **A trăi din pomana** (cuiva) v. pomană. **A trăi pe răboj** v. răboj. **A trăi cu răbdări prăjite** v. răbdare. **A trăi ca pe mărăcini** v. mărăcine. **A trăi (cu capul) (tot) în nori** v. nor[1]. **A trăi de unul singur** v. singur. (Regional) **A trăi cu capu-n sobă** = a nu ieși în lume, a sta retras, a nu ști ce se petrece în jur. Cf. ZANNE, P. III, 374. **A trăi ca calul la munte** v. munte. **Trăiește ca frunza pe apă** v. frunză. ✦ (Învechit; construit cu dativul) A-și închina, a-și consacra viața unui scop. *Învață-te lui D[u]mn[e]dzău a trăi* (a. 1698). GCR I, 327/26. *Unul trăia studiilor sale; altul zburda plăcerilor îmbătătoare.* F (1882), 251. ✦ A se bucura, a profita din plin de viață. *Veți crede c-aveți dreptul și voi ca să trăiți.* EMINESCU, O. I, 59. *Ce rai... e aici; să tot trăiești, să nu mai mori!* CREANGĂ, O. 287. *Să-i trimitem în cer pe ciocoi. Să mai trăim și noi pe pămînt.* STANCU, D. 124. *Cui e voia să trăiască Plosca să n-o părăsească!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 65. ✦ Tranz. A suferi, a îndura. *Flămînzi copiii-n drum ne mor Și ne sfîrșim de mila lor — Dar toate le-am trăi ușor De-ar fi pămînt!* COȘBUC, P. I, 208. *Mulți poeți... trăiau un proces dureros de izolare.* V. ROM. decembrie 1964, 168. ✦ Refl. (Rar) A se consuma, a se uza. *Pe măsură ce se-nmulțesc oamenii, lupta pentru trai devine mai grea; de aci, exces de oboseală, uzură mai repede a energiei: omul de astăzi se trăiește în cincizeci de ani cît se trăia omul de pe vremuri într-o sută.* CARAGIALE, O. IV, 24.

3. Intranz. (De obicei cu determinări locale) A sta, a fi stabilit undeva, a locui. *În cîmpi a trăi Ș-au ales.* N. COSTIN, L. 88. *S-au și rădicat de bună voia lor, de s-au dus la Don să trăiască.* NECULCE, L. 149. *Sînt om ca de 80 de ani și trăiesc în Forăș[i]* (a. 1776). IORGA, S. D. VII, 116. *Dobitoc și jivină, Ce trăiesc prin aer, ape, pe uscaturi.* CONACHI, P. 294. *Sînt acum cîțiva ani de cînd trăia în orașul nostru o tînără damă.* NEGRUZZI, S. I, 43. *Bătrînul Dan trăiește ca șoimul singuratic În peșteră de stîncă.* ALECSANDRI, P. III, 86. *Pe culmi atunci, pe creste, Uriași trăiau cumpliți.* COȘBUC, P. I, 295. *Am trăit o vreme la Kiev, eram un copilandru.* SADOVEANU, O. V, 509. *Privește dealul unde trăirăm în trecut.* PILLAT, P. 80. *Umblam către o stradă unde trăise Eminescu, prin preajma unui parc.* SADOVEANU, E. 82. *La început, ea trăia cîteva luni pe an în străinătate.* ARGHEZI, S. XI, 29. *Am trăit mulți ani în străinătate.* H. LOVINESCU, T. 102. *Am trăit și în Spania.* BARBU, PRINC. 36. *Creangă..., trăind totuși la Iași, a rămas pentru totdeauna la modul de a gîndi al ruralilor.* V. ROM. decembrie 1964, 79. *O trăit tătă viața lor acolo îm pustietat'ę cę.* O. BÎRLEA, A. P. I, 313. *Cocostîrcul și barza tot în băltoace trăiesc,* adică fiecare își duce viața unde-l trage firea. Cf. ZANNE, P. I, 426. *Ar trebui să trăiască lîngă butoaie,* se spune, în glumă, despre cei care beau mult. Cf. CHEST. VIII 111/1. ◇ Expr. **A trăi pe cuptor** v. cuptor.

4. Intranz. A-și petrece viața împreună cu cineva; a convițui; a-și duce viața în preajma, în societatea cuiva. *Și, vîrtejindu-să, trăiră amîndoi.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 56[v]/33. *Carii* [moldoveni] *nu pot nici la casele lor trăi să nu se sfădească.* NECULCE, LET. II, 370/11. [Oamenii,] *de nu vor fi tot de un fealiu, nu vor putea trăi într-un loc* (a. 1705). GCR I, 353/26. *Noi n-am vrea să avem cu dînșii price, Ci am trăi cu toată lumea în pace!* BUDAI-DELEANU, Ț. 99. *Nu mai poate a trăi cu dînsa* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 205, cf. DRLU. *Au trăit cu muierea lui, Ana, mai mulți ani în pace și cu cinste.* BĂRAC, T. 5/7. *Eu îi cunosc pre boierii nostri, căci am trăit cu dînșii.* NEGRUZZI, S. I, 138. *Trăiam cu postelnicul, fără să fiu turburată de nimic.* FILIMON, O. I, 143, cf. COSTINESCU. *Din copilărie și eu am trăit cu tămădăienii, vînători de dropii din baștină.* ODOBESCU, S. III, 14. *De acum nu mai trăiesc nici un ceas cu dînsa.* CREANGĂ, P. 174. *Au trăit ei așa cu toții, la curte, în bună pace.* CARAGIALE, O. II, 151. *De rele ce sînt nu pot să trăiască la un loc.* ISPIRESCU, L. 5. *Ei se îndrăgesc unul de altul și încep să trăiască împreună.* GHEREA, ST. CR. II, 329. *I-a luat casa ei, să trăiască toți împreună.* REBREANU, R. I, 150. *Cum puteți oare trăi împreună?* PILLAT, P. 261. *Părinții nu trăiau totdeauna în armonia ce-o visam sălășluită între ei.* BLAGA, H. 43. *Lasă-mă, măicuță-n pace, Să trăiesc cu mîndrele, Ca codru cu frunzele!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 58. *Trăi-u-aș, și n-am cu cine, Muri-u-aș, moartea nu vine.* ȘEZ. II, 216. *Și Petru Băcală, Ficiorel de țară, Nevastă-o lua, Cu ca se iubea,... Amîndoi trăi'nd.* BALADE, I, 436. *Cine trăiește cu chiorii se învață a se uita cruciș,* adică deprinderile rele se iau ușor. Cf. ZANNE, P. II, 521. *Spune-mi cu cine trăiești Și-ți voi spune cine ești.* id. ib. 776. *Trăiesc împreună Ca pîinea a bună.* id. ib. IV, 62. ◇ Expr. **A trăi bine cu cineva** = a se înțelege, a o duce bine cu cineva. *N-au vrut... să-l puie pe dînsul* [domn], *pentru că nu trăia bine cu doamna.* NECULCE, LET. II, 260/33. *N-am auzit să fie trăit bine amîndoi de cum s-au luat, ci tot cu cîrteală* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 206. *Și cum ești de blîndă,... Trăiești încai bine și cu bărbățelul?* PANN, P. V. I, 55/5. *S-a însurat de-al doilea cu o femeie din partea locului și trăiește bine.* V. ROM. septembrie 1970, 20. *Că soția-i tinerea, Ș-am trăit bine cu ea!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 499. *Mai bine o să trăiești tu cu mine, decît cum trăiești cu el,* RETEGANUL, P. V, 73. *Nu mă omorî, că noi bine-om trăi.* O. BÎRLEA, A. P. I, 116, cf. ALR SN V h 1 264. **A trăi ca frații** v. frate. **A trăi ca porumbeii** (sau **ca doi porumbei**) v. porumbel. **A trăi rău cu cineva** = a nu se înțelege, a nu se împăca cu cineva. *Trăiește rău cu tovarășii lui.* SADOVEANU, O. IV, 145. **A trăi ca mița cu șoarecii** (sau **cu șoarecele, cu cinele**) v. mîță. **A trăi** (cu cineva) **ca șoarecele** (sau **cinele**) **cu pisica** v. pisică[1]. **A trăi ca cîinii cu porcii** v. porc. (Regional) **A trăi ca dracul cu popa** = a se dușmăni. Cf. ZANNE, P. VI, 611. ✦ A avea relații de dragoste cu cineva (în afara căsătoriei legale). *Trăia ... cu Catinca, jupînească ofărită cu cercei de mărgean.* BRĂESCU, A. 124. *Lăudăroșenie de chelner care pretinde față de domnișoara de la casă că a „trăit" cu o prințesă.* TEODOREANU, M. II, 411. *Nu trăiește cînd cu notarul, cînd cu jandarul.* SADOVEANU, O. X, 647. *Știți cu cine trăia văduva maiorului Cuțu?* STANCU, R. A. I, 192. *Trăia... de zece ani cu un inspector de la finanțe.*

PAS, Z. I, 86. *Trăiam cu alții și pe tine te țineam la distanță.* BENIUC, M. C. I, 120. *Femeia cu părul roșu trăia cu unul din muzicanți.* V. ROM. octombrie 1970, 36, cf. BUD, P. P. 7. *Eu trăiesc, mă țin cu ea.* NOVACOVICIU, C. B. II, 7. *Trăiește cu proasta: s-a-ncurcat cu proasta.* ȘEZ. II, 75, cf. ALR II 4 392/192, 365, 414, 537, 551, 704, 791, 872, 899.

5. I n t r a n z. (Urmat de determinări introduse prin prep. „din", „de la", „cu" etc., cu sens instrumental sau modal) A-și procura cele necesare traiului, a-și ciștiga existența, a se întreține. [Tătarii] *sînt cu arce, însă călări, și nu trăiesc de la plug, cît de la dobitoc.* HERODOT (1645), 222. *Să înveți vreun meșteșug, prin care să poți trăi cu cinste.* DRĂGHICI, R. 5/18. *Vedem pe neveste și mai vîrtos pe copii pînă la vîrstă de 12 și 15 ani că nu cîștigă mai nimic și trăiesc mai numai din ostenelile tatălui de familie.* CR (1834), 31²/36. *Cine nu lucrează nimic și cel ce trăiește din jafuri,... ala ieste trîntor al naftii și al omenirii.* IIPESCU, O. 108. *Voi, ce din munca voastră abia puteți trăi?* EMINESCU, O. I, 59. *Ideea că n-are cu cc trăi îl chinuia zi și noapte.* VLAHUȚĂ, O. A. 238. *I-a ars și casa; i-a trăsnit Deodată patru boi. Trăia la praguri și-n nevoi.* COȘBUC, P. I, 229. *Îi răsăreau sudori reci pe frunte, gîndindu-se că va fi nevoit pînă la urmă să se îndoaie și să trăiască din mîna calicului.* REBREANU, I. 229. *Are haine sărace, e îmbătrînit timpuriu, din ce-o fi trăind?* C. PETRESCU, Î. II, 253. *Sînt funcționar la stat și trăiesc din leafă.* CĂLINESCU, C. O. 85. *Asta fac deocamdată: cînt, pe unde pot... Trăiesc... din cîntat.* BĂNULESCU, I. 63. ◇ E x p r. **A trăi din seul său** v. s e u. ◆ (Învechit și regional) A se hrăni (cu mîncare și cu băutură). *Nu numai cu pîine va trăi omul.* N. TEST. (1648), 5ᵛ/20. *Numai cu apă de ploaie trăia închiși.* BĂRAC, ap. GCR II, 241/37. *Stridiile așa de rareori se găsc, încît nu era chip de a trăi numai cu aceste.* DRĂGHICI, R. 57/4. *O mulțime de țărani... trăiesc mai toate cîșlegile numai cu sec.* I. IONESCU, C. 40/16, cf. COSTINESCU, ALR II 3 985/310. *Omu-n fiece zi Trăiește cu băutură Și cu ce bagă-n gură.* PANN, P. V. III, 98, cf. ZANNE, P. II, 369.

6. I n t r a n z. A continua să existe, a dura, a se menține, a dăinui, a se perpetua. *Și pusără de au făcut peceatea țării Moldovii, de trăiește pînă într-această vreme.* URECHE, LET. I, 99/8. *Acolo le-au împărțit* [maramureșenilor] *moșii de tîrguri și de sate, unde trăiesc și pînă astăzi.* EUSTRATIE, ap. GCR I, 235/38. *Căruia împărat numele trăiaște între noi păn-astădzi.* M. COSTIN, O. 43. *Și iaste de trăiaște fîntîna pînă astădzi.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 5ʳ/31. *Din frica ta, Doamne, cea senină, Carea preste toți veacii trăiaște, De te cînt și te proslăveaște.* id. PS. 58/19. *Arăta-vom pre urmă cîtă vreme au trăit pe aicea descălecarea lui Traian.* N. COSTIN, L. 43. *Multe obiceaie sînt a italianilor și trăiescu pînă astăzi.* id. ib. 111. *Numele bărbaților celor mari este scump și drag în tot pămîntul și trăiește în inimile urmașilor în toate veacurile.* CR (1833), 134²/42. *Alunce dă un vin care nu trăiește multă vreme.* I. IONESCU, C. 195/16. *Cum? dușmănia-n tine și astăzi mai trăiește?* ALECSANDRI, T. II, 392, cf. COSTINESCU. *Azi nu-i Ileana nicăirea, De-abia trăiaște-n pomenirea Poveștilor cu dulce rost.* COȘBUC, P. I, 125. *Cel ce-a pierit trăiește încă.* DELAVRANCEA, O. II, 177. *Cultura antică, prin formele ei cele mai nobile și mai desăvîrșite, prin spiritul ei clasic a trăit și trăiește și astăzi.* NAUM, IST. ART. 12, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Pușkin și Lermontov trăiesc în inima noastră și a umanității și vor trăi veacuri în răsăritul nou.* SADOVEANU, E. 205. *Opera literară trăiește în timp.* VIANU, L. R. 45. *Trăiește și-acum crucea de stejar, bătută de ploi.* STANCU, D. 11. *Dragostea noastră cea dragă Nu trăi nici cît o fragă!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 162. *Carul care scîrțîie mai mult trăiește,* se zice despre un om slab și bolnăvicios care rezistă uneori mai bine decît cel sănătos și plin de vlagă. Cf. ZANNE, P. V, 125.

7. T r a n z. F i g. A simți cu intensitate, a participa emotiv (la...). *Eminescu și-a trăit versurile. Ele izvorăsc din adîncul vieții lui, care-n adevăr a fost nenorocită.* VLAHUȚĂ, O. A. 401. *Trăiește-nfricoșatul vifor Al vremilor răzbunătoare.* GOGA, P. 11. *O, mai trăiți vremile bătrîne și zilele de la Baia și de la Podul Nalt, fiți moldoveni neaoși și vorbiți!* DELAVRANCEA, O. II, 241. *Tristețea trenului ce pleacă. Noi n-am trăit-o niciodată?* MINULESCU, V. 76. *Întîmplările de atunci mai fuseseră trăite de zeci și de sute de ori.* C. PETRESCU, R. DR. 42. *Trăiește una din acele clipe cînd totul e dat uitării.* VINEA, L. I, 7. *Corul bărbaților... și-a trăit și și-a scandat ireproșabil partea sa din tragedie.* T mai 1964, 96. *Timpurile eroice nu mai pot fi trăite sau retrăite sincer, deci autentic, în plin secol al XVIII-lea.* V. ROM. iunie 1970, 126. ◇ E x p r. **A trăi din nou** = a-și aminti cu intensitate. *Scenele îi păreau atît de vii, încît le trăia din nou.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

— Prez. ind.: *trăiesc.* — Și: (învechit, rar) **trei** (IORGOVICI, în L. ROM. 1966, 367), (regional) **trîi** (ALR II 3 985/310), **străi** vb. IV.

— Din v. sl. ТРАИТИ.

TRĂIE num. ord. v. **treilea.**

TRĂIER[1] s. n. v. **treier**[1].

TRĂIÉR[2] s. n. v. **trior.**

TRĂIERÁ[1] vb. I v. **treiera**[1].

TRĂIERÁ[2] vb. I v. **triora.**

TRĂIERÁT s. n. v. **treierat**[1].

TRĂÎME s. f. v. **treime.**

TRĂINICÉL, -ÍCĂ adj. (Rar) Diminutiv al lui t r a i n i c[2] **(1).** Cf. POLIZU, DDRF. ◇ L o c. a d j. **Trăinicel de ani** = în vîrstă. Cf. POLIZU.

— Pl.: *trăinicei, -cele.* POLIZU.

— **Trainic**[2] + suf. *-el.*

TRĂINICÍE s. f. Însușirea de a fi trainic[2]; durabilitate, rezistență, soliditate; rigurozitate, robustețe. Cf. LB, SĂULESCU, HR. I, 2/2. *Caii nemțești... se deosăbesc în mărime, iuțală, trăinicie.* LITINSCHI, M. 125/8, cf. POLIZU, COSTINESCU. *De fiecare biruință înălța cîte o biserică spre mărturie nepieritoare de trăinicia neamului nostru.* GANE, ap. CADE, cf. MACEDONSKI, O. I, 3, DDRF. *Un neam trăind de veacuri, un stîlp de trăinicie, Să-l sting eu printr-o faptă de-atîta mișelie!* COȘBUC, S. 150, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Fără să mai aștepte sfîrșitul argumentării mele lipsite de trăinicie (căci nu aveam ce obiecta serios)... îmi luă pălăria din mînă.* IBRĂILEANU, A. 133. *Structura sa dintr-o armătură de cercuri zidite într-un blocaj de o trăinicie desăvîrșită.* NAUM, IST. ART. 105, cf. ȘĂINEANU, D. U. *O văd, pe fruntea-i albă... Păstrează trăinicia ruinii-unui vis.* VOICULESCU, POEZII, II, 14. *Oamenii au căutat să deie trăinicie prin îngrijire meticuloasă.* SADOVEANU, O. IX, 227. *Pe drumuri ce îngînă trăinicia, Amurg și ghindă, frunze roșii cad.* BLAGA, POEZII, 243. *Orice dragoste își încearcă trăinicia trecînd prin școala unei despărțiri vremelnice.* V. ROM. iulie 1954, 55. *Munții Făgărașului fac o impresie de masivitate calmă și de trăinicie ce înfruntă cu nepăsare vremelnicia.* BENIUC, M. C. I, 52. *Depinde... implicit de trăinicia legăturilor de rubedenie.* V. ROM. octombrie 1964, 96. [Poporul] *crede că o zidire nu poate avea trăinicie dacă nu se îndeplinesc oarecare datine mistice.* ALECSANDRI, P. P. 193. ◆ Însușirea unor băuturi de a se păstra nealterate. *De la...* [curățenie] *atîrnă foarte mult bunătatea și trăinicia vinului.* I. IONESCU, C. 194/17.

— Pl.: (rar) *trăinicii.* LB, POLIZU.

— **Trainic**[2] + suf. *-ie.*

TRĂINICÍT, -Ă adj. (Creație personală) Întărit, fortificat. *Cu puteri trăinicite ocrotit-a Neamuri sarastice.* COȘBUC, AE. 146.

— Pl.: *trăiniciți, -te.*

— De la **trainic**[2].

TRĂIRE s. f. Faptul de a trăi.

1. Viețuire, existență; trai **(2)**, mod de a trăi **(2)**. *Socotesc că felul meu de trăire este al mai brodit și mai filosofic.* PR. DRAM. 282, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Nu poți a mea trăire În trude s-o prefaci Și orice fericire O, negură s-o faci...* F (1885), 133, cf. DDRF. *Să-mi sfîrșesc tieăloasa-mi trăire.* COȘBUC, AE. 162. *Din sîngele meu nu mai e nimeni chemat Să-și ia începutul trăirilor.* BLAGA, POEZM, 128. *Setea lui de a trăi preschimba ceea ce îi era refuzat din pricina morții apropiate... într-o neasemuită trăire după moarte.* CAMIL PETRESCU, O. II, 346. *Nimic din trăirea omului de astăzi nu seamănă cu ceea ce a fost înaintea erei noastre.* V. ROM. iunie 1970, 118.

2. Conviețuire. Cf. trăi **(4)**. *Multe amintiri comune îmi dau impresia unei trăiri îndelungi împreună.* V. ROM. septembrie 1970, 59.

3. Cf. trăi **(6)**. Cf. DDRF.

4. Proces sufletesc, experiență sufletească (trăite cu intensitate). Cf. trăi **(7)**. *Viziunea liniei și mișcarea (ca tensiune și trăire) sînt stări sufletești cu totul eterogene.* BLAGA, Z. 41. *Duioșia aceasta nu-l împiedică pe erou să încerce trăiri adînci.* CONTEMP. 1955, nr. 455, 3/1. *Nu se întîlnea niciodată, într-o puternică trăire, cu cartea pe care o citea.* V. ROM. februarie 1956, 42. *Dezvăluirea trăirilor sale într-o formă clară și pregnantă.* CONTEMP. 1958, nr. 589, 4/7. *Spectacolul muzical... îl emoționează, îl fac să vibreze deșteptîndu-i trăiri intense.* M 1965, nr. 3, 15. *Lectura poemelor... îi rafinează propria noastră trăire spirituală.* V. ROM. aprilie 1970, 61. ✦ Identificare cu personajul unei piese. *Bogăția spirituală a spectatorului va căuta să ne determine la o întoarcere spre trăirea rolului.* T august 1964, 41.

5. (Regional; despre oameni; în loc. adj.) **De-a-trăirea** = vrednic, capabil. Cf. FRÎNCU — CANDREA, M. 99.

— Pl.: *trăiri.*
— *V.* **trăi.**

TRĂIRÍSM s. n. Curent idealist în gîndirea filozofică și social-politică românească dintre cele două războaie mondiale, care proclama primatul instinctelor și al inconștientului asupra rațiunii și opunea cunoașterii logice trăirea mistică. Cf. IORDAN, L.R.A. 179, DM, M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *tră-i-.*
— **Trăire** + suf. *-ism.*

TRĂIRÍST, -Ă adj., s. m. **1.** Adj. Care aparține trăirismului, privitor la trăirism. M. D. ENC., DEX.

2. S. m. Adept al trăirismului. M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *tră-i-.* — Pl.: *trăiriști, -ste.*
— **Trăir**[ism] + suf. *-ist.*

TRĂISTÁR s. m. **1.** Persoană care face sau vinde traiste **(1)**. *Trăistariul 1. Păslarul 1. Cărșmariul de ulîță, cu sermeoa lui* (a. 1748). IORGA, S. D. VI, 45. *Zugravi..., trăistari..., măcelari* (a. 1835). DOC. EC. 596, cf. LM, BARCIANU, NOM. PROF. 36. *Păru-l dădui la trăistari, Să facă trăisti la măgari.* PĂSCULESCU, L. P. 46.

2. (Regional) Hoinar, vagabond. Cf. DDRF. *Ce-am fost eu? Trăistar nemîncat și bătut.* CONTEMP. 1950, nr. 184, 4/4, com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ, ALR II 2 885/2.

3. (Regional) Denumire dată austrului (Alimănești — Slatina). Cf. H XI 10. *Austrul sau vîntul din sus (despre apus)... vara este rău, căci aduce secetă, de aceea se mai numește și trăistarul..., adecă nu se fac bucatele cînd bate mult în timpul verii.* ib.

— Pl.: *trăistari.* — Și: (învechit) **trălstáriu,** (regional) **trestár** (ALR II 2 885/2) s. m.
— **Traistă** + suf. *-ar.*

TRĂISTÁRIU s. m. v. **trălstar,**

TRĂISTĂ s. f. v. **trestie.**

TRĂISTĂRÎE s. f. (Rar) Meseria de trăistar **(1)**. *Se vînd cu mezat... un pătul mare arendășesc, două pătule, o casare mare pentru lucru într-însa al meșteșugului trăistăriei.* CR (1833), 36[1]/46, cf. H V 11, XVI 396.

— **Trăistar** + suf. *-ie.*

TRĂÍSTE s. f. v. **trestie.**

TRĂISTÍCĂ s. f. (Rar) Trăistuță. *D-o turtică Că-i cocea, În trăistică Le punea.* TEODORESCU, P. P. 670.
— Pl.: *trăistici.*
— **Traistă** + suf. *-ică.*

TRĂÍSTIE[1] s. f. v. **straste.**

TRĂÍSTIE[2] s. f. v. **trestie.**

TRĂISTIOÁRĂ s. f. Trăistuță. *Cu o trăistioară-n umăr și-n mînă c-un toiegel.* PANN, ap. CADE. *Scot... din trăișcioară o halcă de slănină.* JIPESCU, O. 153, cf. DDRF. *Își luă trăistioara cu merinde.* MUSCEL, 112, cf. BL III, 18. *Să-mi gătești Merindele, Să-mi umpli Trăistioarele.* TEODORESCU, P. P. 670. *Să-mi faci d-o azimioară Frămîntată-n lăcrămioare Și mi-o pune-n trăistioară.* MAT. FOLK. 133, cf. ALR II/I MN 152, 3 946/192, ALRM II/I h 414/192.
— Pronunțat: *-ti-oa-.* — Pl.: *trăistioare.* — Și: (regional) **trăiștioáră, trălstoáră** s. f.
— **Traistă** + suf. *-ioară.*

TRĂISTIȘOÁRĂ s. f. (Rar) Trăistuță.
— Pl.: *trăistișoare.* — Și: **strălțișoáră** s. f. LM.
— **Traistă** + suf. *-ișoară.*

TRĂISTOÁRĂ s. f. v. **trăistioară.**

TRĂISTÚCĂ s. f. (Regional) Trăistuță (Borșa — Vișeu de Sus). Cf. ALR I 1 127/361.

— Pl.: ? — Și: **strălțúcă** s. f. Com. din HERECLEAN — ZALĂU și din CUZDRIOARA — DEJ.

— **Traistă** + suf. *-ucă.*

TRĂISTÚȚ s. n. v. **trălstuță.**

TRĂISTÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui trăistă **(1)**; trăistioară, (rar) trăistișoară, trăistică, (regional) trăistucă, tăbeică, țoșcă. Cf. DRLU, LM. *La tetea-n trăistuță.* CONTEMPORANUL, II, 655, cf. MARIAN, CH. 49. *Din pînza de țol sau sac se fac... săculețe numite și trăistuțe, tăbîice,... țoște.* PAMFILE, I. C. 285. *Era cu trăistuța de școală după grumaji.* AGÎRBICEANU, S. 8. *Scoteau din trăistuțe bulzii de mămăligă cu brînză și-i așezau la rînd ca să se prăjească în preajma gătelor aprinse.* SADOVEANU, O. VI, 613. *Își lăsă trăistuța jos, lîngă vîrful bocancilor.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 6/3. *Vîrî pistoalele în cele două trăistuțe legate împreună ca desagii.* CAMIL PETRESCU, O. II, 136. *Scoase inelul din trăistuță.* RETEGANUL, P. II, 12. *Împărăteasa le-o pus mîncare-n trăistuță și i-o trimes la școală.* VASILIU, P. L. 40, cf. ALR I 1 127/361, 735, ALR SN IV h 1 225/876, A VI 19. *Îmi pun sare-n merindare,... Ș-o pituță la trăistuță.* BALADE, II, 445, ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Conținutul unei trăistuțe; conținutul împreună cu trăistuța respectivă. *Pe fiecare noapte să-i dea cîte o trăistuță de alune.* ISPIRESCU, L. 92. *Fata... o luat și ea o trăistuță de tărîțe și-o-nceput a presura tărîțe pe drum.* VASILIU, P. L. 232.

— Pl.: *trăistuțe.* — Și: (regional) **trălstúț** (ALR SN IV h 1 225/886) s. n., **strălstúță** (MARIAN, NU. 174, RETEGANUL, ap. CADE) s. f.
— **Traistă** + suf. *-uță.*

TRĂIȘTIOÁRĂ s. f. v. **trălstioară.**

TRĂÍT[1] s. n. (Rar) Faptul de a trăi **(2)**; trai **(2)**, viață. Cf. DL, DM, DEX. *Eu mi-l întreb de trăit, El*

mă-ntreabă: de ce-am vint? JARNÍK — BÎRSEANU, D. 398, cf. LEXIC REG. 73.
— V. **trăi.**

TRĂÍT[2], -Ă adj. **1.** Care a fost în viaţă, care a existat; care şi-a dus viaţa (într-un anumit loc). *un pustinic trăit departe de ale lumei valuri deşarte.* ALEXANDRESCU, ap. DDRF. *Acest neguţător,... trăit şi naturalizat printre fanarioţi, se deosibea dintre colegii săi printr-o rară dibăcie.* FILIMON, O. I, 146. *Mai era încă multă viaţă în trupul ei cel greu trăit.* SLAVICI, O. II, 162. *Rămăşiţe..., de durări de-a trăiţilor oameni.* COŞBUC, AE. 157. *Născută, crescută, măritată şi trăită în Constantinopol, ea era greacă de-a binelea.* C. GANE, TR. V. 229, cf. SCRIBAN, D. *Niciodată... n-au părut mai iremediabil şi tragic frumoase versurile celui mai mare poet trăit pe aceste pămînturi.* BOGZA, C. O. 212. *Ispravnicii, fiinţe nemernicești de la cancelarii, trăite numai între fişfe..., încurcaseră socotelile.* BARBU, PRINC. 159. *Un păcurar voinic şi trăit bine.* RETEGANUL, P. I, 37. ✦ (Rar) În vîrstă, bătrîn. Cf. TDRG. *Nu se cuvenea ca fiul, băiat uşurel şi sprinten, să meargă călare, iar tatăl, om greoi şi trăit, să tropăie după dînsul.* ap. TDRG. *O, destul de tînăr! Cincizeci! Minţea. Avea 60 şi părea de 70. — Cincizeci? Aşa trăit?* în SCL 1977, 189.

2. Care a fost consumat, la care cineva a participat; care a fost cunoscut (direct), simţit (intens). *Sînt bătrîn fireşte şi ştiu că de la vîrsta mea-ncolo nu se mai reface o viaţă trăită.* CARAGIALE, O. VII, 247. *Ca de-o viaţă trăită îşi aducea aminte de planurile ce îi treceau odinioară prin capul lui de copil.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 16. *Sînt... amintiri coborîte pe hîrtie cu tot farmecul lor de lucruri văzute şi trăite.* IORGA, I. L. I, 171. *Taina trăită unde s-a dus?* BLAGA, POEZII, 130. ◇ (Substantivat) *Din toate văzutele şi trăitele Scoate un cîntec de amintire.* DEŞLIU, G. 30.

3. (Prin Transilv.) Bine hrănit, bine dezvoltat. Cf. DRLU, MAT. DIALECT, I, 217. ✦ Ameţit de băutură; băut, beat. Cf. MAT. DIALECT. I, 217, com. din CUZDRIOARA — DEJ.

— Pl.: *trăiţi, -te.*
— V. **trăi.**

TRĂITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Şi substantivat) (Fiinţă) care trăieşte **(1)**, care este în viaţă, care există; vieţuitor. *Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este.* NECULCE, L. 86, cf. DRLU. *În minutul ce să naşte..., pruncul să face de sine trăitor.* VEISA, I. 3/24. *În trăitorii de astăzi sînt oameni vrednici.* RUSSO, S. 66. *Nestor, patriarchul cronicarilor slavi, trăitor între 1056—1116.* HASDEU, I. C. I, 152. *Numai eu să fiu pe lume Remas singur trăitor!* ALECSANDRI, POEZII, 357, cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. *Cinste dă fiului meu... între oameni... Cel mai puţin trăitor.* MURNU, I. 18. *În cetatea Brăilei se află în ziua de astăzi trăitori doi neprieteni ai măriei sale.* SADOVEANU, O. XIII, 785. *Piesa interesează,... prin evocarea unei lumi trăitoare în jurul nostru.* CONTEMP. 1956, nr. 523, 2/1. ◇ Fig. *Al lumii-ntregul sîmbur dorinţa-i şi mărirea, În inima oricărui i-ascuns şi trăitor.* EMINESCU, O. I, 64. ✦ (Învechit, rar; despre plante şi animale) Care trăieşte **(1)** mult. *Vita crescută la cîmp în aer curat este mai puternică şi mai trăitoare.* LITINSCHI, M. 117/21. *Lăstăriş verde şi trăitor.* JIPESCU, ap. DDRF.

2. Care îşi duce viaţa într-un anumit loc, care locuieşte undeva; (învechit) petrecător **(2)**. *Ave grijă şi de turcii balgii ce era în Iaşi trăitori.* NECULCE, L. 213. *Au adus pre feciorul Hîncului, pe Donie, de unde era trăitor, şi i-au tăiat capul.* AMIRAS, LET.[2] III, 105. *Manoli... au fost trăitor în raiaua Hotinului* (a. 1766). URICARIUL, XV, 322. *Ceilalţi locuitori ciţi era trăitori pe moşii stăpîneşti... slujau* (a. 1775). ib. I, 134. *Vietăţi trăitoare în mare.* AR (1829), 12[2]/17. *State sin Stan, trăitor în satul Şerbăneşti..., pentru omorul ce au săvîrşit este osindit.* CR (1832), 291[1]/34. *Eu, mai jos-iscălitul trăitor din Bucureşti* (a. 1833). DOC. EC. 524. *Ţăranul trăitor în vizuini... era silit de a fugi înaintea hunilor şi tătarilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 100. *El a fost odată, cînd a fost, trăitoriu în mahalaua Tufuienii din Tîrgul Neamţului.* CREANGĂ, P. 105. *Corais, filolog şi învăţat grec, trăitor la Pariz, se ocupa..., şi de ideea mîntuirii poporului său.* ARHIVA, II, 16, cf. BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U. *Oamenii trăitori la oraş, şi încă la Bucureşti, ... fură minunaţi de verdeaţa din curtea mănăstirii.* STĂNOIU, C. I. 76. *Femeile spuneau... că făptaşii... ar fi trăitori în acele părţi.* SADOVEANU, O. X, 636, cf. 335. *Contactul nostru viu şi îndelungat cu slavii trăitori printre noi.* PUŞCARIU, L. R. I, 181. ◇ (Substantivat) *Au urmat a face răsvrătiri şi trăitorii craiului şi confederaţiile.* VĂCĂRESCUL, IST. 279.

3. Care trăieşte **(6)**, care durează, care se menţine. *Cumplită viaţă, Cu griji şi primejdii, cum ieste şi aţa Prea supţire şi-n scurtă vreme trăitoare.* M. COSTIN, O. 319. *Se-nalţă... ca un trăitor miros.* HELIADE, O. I, 97. *A încuviinţat şi asecurat pentru poporul nostru acestea instituţiuni religioase-morale şi de cultură ştiinţifică de o valoare în veci trăitoare.* BARIŢIU, P. A. I, 214, cf. COSTINESCU. *Artistul nu are în vedere decît... frumosul trăitor în mintea lui.* BACALBAŞA, S. A. I, 293. ◇ (Substantivat) *Au nu ai a treace aceaste trecătoare şi să te lipeşti către ceale trăitoare.* VARLAAM — IOASAF, 115[v]/14, cf. 63[v]/9.
— Pronunţat: *tră-i-.* — Pl.: *trăitori, -oare.*
— **Trăi** + suf. *-tor.*

TRĂÍŢĂ s. f. v. **troiţă.**

TRĂIÚŢ s. n. (Într-o poezie populară) Diminutiv al lui **trai (2)**. *Nu ţ-o fo', pasăre, greu A-mi cîntu mîie d'e rău Tăt pă tăt trăiuţu mieu?* T. PAPAHAGI, M. 43.
— **Trai** + suf. *-uţ.*

TRĂIVĂN s. n. v. **tramvai.**

TRĂJÉR s. m. v. **stejar.**

TRĂJNET s. n. v. **trăsnet.**

TRĂJNÍ vb. IV v. **trăsni[1].**

TRĂJNÍT, -Ă adj. v. **trăsnit[3].**

TRĂLĂLĂU s. m. (Adverbial; în expr.) **A umbla trălălău** = a umbla haihui, a pierde vremea. *Dă o mînă de ajutor aici, nu umbla trălălău.* PAS, L. I, 97.
— **Tralala** + suf. *-ău.*

TRĂMĂJÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A o duce de azi pe mîine (Jina — Sebeş). GR. S. VI, 246. *A mai trămăji cît a mai trămăji, da moartea-i lîngă ie.* ib.
— Prez. ind.: *trămăjesc.*
— Etimologia necunoscută.

TRĂMĂTÁR s. m. (Regional) Negustor de mărunţişuri; (regional) corpcar (Crucea — Cîmpulung Moldovenesc). Cf. A V 15, GLOSAR REG.
— Pl.: *trămătari.*
— Cf. premătar.

TRĂMĂŢÁ vb. I. Tranz. şi refl. (Regional) A (se) trage de haine; p. ext. a se hîrjoni. Com. din SCĂRIŞOARA — ABRUD, din ALBAC — ABRUD şi din CÎMPENI. *Ţi-ai trămăţat hainele.* ib. *Copiii se tramăţă.* Com. din SCĂRIŞOARA — ABRUD. ✦ Tranz. A trage **(1 6)**, a tîri **(2)**. Com. din SCĂRIŞOARA — ABRUD, din ALBAC — ABRUD şi din CÎMPENI. *Trămăţează copilu după ea prin sat.* ib.
— Prez. ind.: *trămăţez* şi *trămăţ.*
— Cf. tramă[1], dezmăţa.

TRĂMBURÁ vb. I v. **tremura.**

TRĂMÍS s. m. v. **trimis[1].**

TRĂMÎTE vb. III v. **trimite.**

TRĂMÎTERE s. f. v. **trimitere.**

TRĂMÎNDĂ vb. I v. **tămînda.**

TRĂMÎNDĂU s. m. (Regional) Om lăsător, leneș, fără căpătîi; haimana. Cf. ȘĂINEANU, D. U. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Un trămîndău de băiet care-ar plăti o mămăligă, dac-ar fi pe mîna unui om cumsecade.* PAMFILE, A. R. 262. ◇ (Adverbial) *Cîn' se lasă greu, moale și trămîndău, ala așa moare.* JIPESCU, O. 52. ◇ Expr. **A umbla tremăndău** = a umbla haihui, fără rost. *Leneșii... umblă cîtu-i ziulica tremăndău din ușă-n ușă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 192.

— Pl.: *trămîndăi.* — Și: (regional) **tremăndău** s. m.
— **Trăminda** + suf. *-ău.*

TRĂMNÍ vb. IV v. **trieni[1].**

TRĂMPĂLĂU s. m. (Prin Transilv.) **1.** Om prost (și surd sau mut). Com. din LOMAN — SEBEȘ, LEXIC REG. II, 104.

2. (În forma *trempeleu*) Om înalt și voinic (Vîlcele — Turda). MAT. DIALECT. I, 99.

— Pl.: *trămpălăi.* — Și: **trempelĕu** s. m.
— Cf. germ. Trampel, magh. trampli.

TRĂMPĂLUÍ vb. IV. Intranz. (Învechit) A face schimb în natură, a practica trocul[1]. Cf. POLIZU, DDRF, SCL 1977, 189.

— Prez. ind.: *trămpăluiesc.*
— **Trampă[1]** + suf. *-ălui.*

TRĂMPĂLUÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a trămpălui și rezultatul ei. Cf. POLIZU.

— V. **trămpălui.**

TRĂMPĂLUÍT s. n. (Învechit) Faptul de a trămpălui; trampă[1], troc[1]. *Cele mai vechi îndeletniciri... sînt: crișmăritul, trămpăluitul, telalîcul.* N. A. BOGDAN, C. M. 180.

— V. **trămpălui.**

TRĂMPUȘOÁRĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui trampă[1]. Cf. ZEITSCHRIFT, XII, 233.

— Pl.: *trămpușoare.*
— **Trampă[1]** + suf. *-ușoară.*

TRĂMȚUÍ vb. IV v. **zdrențui.**

TRĂMUR s. n. v. **tremur.**

TRĂMURÁ vb. I v. **tremura.**

TRĂMURÁRE s. f. v. **tremurare.**

TRĂMURĂTÚRĂ s. f. v. **tremurătură.**

TRĂMURÍC s. n. v. **tremurici.**

TRĂMURÍCI, -CE subst. v. **tremurici.**

TRĂNCĂLÁIE s. f. v. **trancana.**

TRĂNCĂLĂU[1] s. n. (Regional) Trap[1] **(2).** Cf. ȘĂINEANU, D. U. ◇ Loc. adv. **În trăncălău** = la trap[1]. Cf. DAMÉ, T. 47.

— **Tranc[1]** + suf. *-ălău.*

TRĂNCĂLĂU[2], -ÁIE s. m. și f. v. **trăncănău[2].**

TRĂNCĂLÉU s. n. (Regional) Clopot (Uricani). A III 2.

— Pl.: *trăncăleie.*
— De la **tranc[1].**

TRĂNCĂNÁ s. f. v. **trancana.**

TRĂNCĂNÁIE s. f. v. **trancana.**

TRĂNCĂNĂU[1] s. n. (Regional) Fin care rămîne după ce au mîncat vitele; ogrinji[1] **(1)** (Păușești Otăsău — Băile Govora). Cf. COMAN, GL.

— Pl.: ?

— Cf. trean c, trean că t.

TRĂNCĂNĂU[2], -ÁIE subst. **1.** S. m. (Regional) Om care trăncănește[1] **(2)**; palavragiu, flecar, limbut. Cf. CADE, REV. CRIT. IV, 340. *Nu mi-o putut ajuta cei doi gineri cu oștirile lor, și el, un prostălău ș-un trăncălău, are să-mi fie de vun folos?* VASILIU, P. L. 102, cf. UDRESCU, GL.

2. S. m. (Prin Olt. și nord-vestul Munt.) Om care umblă fără rost; haimana, pierde-vară, (regional) trăncău **(1)**. Cf. LEXIC REG. II, 33. *Pe unde tot umbli, mă trăncănăule?* UDRESCU, GL. ◇ (Adverbial; în expr.) **A umbla trăncănău** = a umbla fără rost, a pierde vremea. Cf. UDRESCU, GL. *De trei zile umblă trăncănău hăndrălău-ăla de băiat.* id. ib.

3. S. m. și (rar) f. (Și adjectival) (Prin Transilv. și nordul Munt.) Prostănac, bleg, nătărău. Cf. MAT. DIALECT. I, 99, 270, L. ROM. 1959, nr. 3, 67, LEXIC REG. 67.

4. S. n. (Prin Dobr. și sudul Olt.) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. Cf. trancana **(3)**. Cf. H II 263, 285, 312, V 321.

— Pl.: *trăncănăi, -aie.* — Și: **trăncălău, -áie, trancalău, -áie** (MAT. DIALECT. I, 99) s. m. și f., **troncalău** (LEXIC REG. 67) s. m.
— **Trăncăni[1]** + suf. *-ău.*

TRĂNCĂNEÁLĂ[1] s. f. Faptul de a trăncăni; trăncănit[1].

1. Zgomot, vacarm, hodorogeală. Cf. POLIZU, DDRF. *Cîtă hodorogeală de tunete, ce mai vinzoleală și trăncăneală de pretutindeni...!* HOGAȘ, M. N. 164, cf. CADE.

2. Vorbărie, sporovăială, flecăreală, pălăvrăgeală; troncăneală, (rar) trăncănitură. Cf. POLIZU, DDRF, CADE, SCRIBAN, D. *Sătul de trăncăneală, vulturul zise.* ARGHEZI, S. V, 135. *Tot ce știe, fiește-care fiinc pentru el, păcatul de moarte al vieții fiind limbuția și trăncăneala.* id. ib. VIII, 221. *La cea mai mică trăncăneală, vei fi arestat pentru divulgarea secretului de stat.* V. ROM. august 1955, 26. *Trăncăneala comisarului o simțeam dublată de-o așteptare bine stăpînită.* îb. aprilie 1971, 30.

— Pl.: *trăncăneli.*
— **Trăncăni[1]** + suf. *-eală.*

TRĂNCĂNEÁLĂ[2] s. f. (Regional) Trap[1] **(2).** Cf. ȘĂINEANU, D. U. ◇ Loc. adv. **În trăncăneală** = la trap[1]. Cf. DAMÉ, T. 47.

— De la **tranc[1].**

TRĂNCĂNÍ[1] vb. IV. Intranz. **1.** A face zgomot lrîntind sau lovind anumite obiecte unele de altele; a hodorogi, a troncăni **(1)**. Cf. POLIZU, CIHAC, II, 424, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM. *Chica-n vînt îi fîlfîiește, Paloșul îi trăncănește.* BALADE, II, 319. (Fig.) *Ceasul vremii trăncănește.* LESNEA, C. D. 47. ◇ Tranz. *Trăncănea... toarta căldării, tot întorcîndu-se așa fel ca roșcovanul să n-o poată auzi.* GALAN, Z. R. 377. *Toacă-n coasă și-n tiliș, trăncănesc tiliștili.* GRAIUL, I, 297. *Voica la ușă mergea, Cînd cu piciorul că da, Mergea ușile sunînd, Balamale trăncănînd.* BALADE, II, 306. ✦ (Prin Olt. și sud-estul Transilv.; despre clopot) A bate. ALR I 353/772, 820, 837. ✦ Tranz. și intranz. (Prin Olt. și Munt.; despre căruță) A scutura, a zdruncina, a hurduca. Cf. ALR SN II h 353, ALRM SN I h 236.

2. Fig. A vorbi mult și fără rost, a sporovăi, a flecări, a meliția, a pălăvrăgi, (regional) a leorbăi, a tălăpăni **(2)**, a tocăni, a tolocăni **(2)**, a tonoci, a torosi, a troncăni

(2), a t r o s c o t i; a vorbi aiurea, fără noimă, a bate cîmpii; a spune minciuni, a scorni, a bîrfi. Cf. POLIZU, CIHAC, II, 424. *Nu mai trăncăni şi tu de acolo, Ţugulea...*, *îi ziseră fraţii rîzînd.* ISPIRESCU, L. 313. *Trăncănea-nainte, cu acea exasperantă vervă... a oamenilor bolnavi de limbuţie.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 73, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, LUNGIANU, CL. 238. *Cît trăncăniţi fără rost, mai bine v-aţi apuca de muncă.* PETICĂ, O. 207. *Dacă tot se va afla o gură goală să trăncănească, vor fi ceilalţi care să adevereasică cum a fost.* AGÎRBICEANU, S. 46, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Lăsaţi gura, c-aţi trăncănit destul!* REBREANU, R. I, 145. *Vine noaptea şi voi încă trăncăniţi?* EFTIMIU, Î. 75, cf. SCRIBAN, D. *Să o curmăm, băiete, căci, cum se vede treaba, Ai cap de buturugă şi trăncănim degeaba.* ARGHEZI, S. P. 95. *Trăncănea despre orice, în gura mare.* PAS, L. I, 104. *Poţi să trăncăneşti cît vrei.* VINEA, L. I, 408. *Toată ziua trăncănim, ca nişte mori stricate care macină vînt.* H. LOVINESCU, T. 256. *Începură camenii să trăncănească pe socoteala ei.* V. ROM. aprilie 1955, 173. *Trăncănim ceasuri întregi.* ib. iulie 1969, 18. *În loc să cîntaţi de mort, Voi trăncăniţi ca la cort.* TEODORESCU, P. P. 129. *Ia nu mai trăncăni ca o căruţă hodorogită.* I. CR. II, 135, cf. PAMFILE, J. II, 170, ALR II/I h 29. *Trăncăni-mi-ai, lele!*, se spune unui om care vorbeşte aiurea, fără a se gîndi la ce spune. Cf. ZANNE, P. II, 782. ◇ T r a n z. *Bătrîna cochetă... trăncăneşte verzi şi uscate.* ODOBESCU, S. III, 120. *Eu, Abu Hasan? ce trăncăneşti? Eu sînt stăpînitorul credincioşilor, bre!* CABAGIALE, O. II, 272, cf. CIAUŞANU, R. SCUT. 69. *Pe nimic trăncăneşti tu cîte-n lună şi-n soare, că noi bine vedem ce-i bun şi ce-i rău.* VLASIU, A. P. 484. *Trăncănea toată ziulica ... şi vrute şi nevrute.* V. ROM. septembrie 1955, 20.

— Prez. ind.: *trăncănesc*, pers. 2 şi (regional) *trăncăni* (BARBU, PRINC. 51), pers. 3 şi (regional) *trăncăne* (ALR I 353/772, 820, 837, ALR SN II h 353, ALRM SN I h 236).
— **Tranc**[1] + suf. *-ăni.*

TRĂNCĂNÍ[2] vb. IV. T r a n z. (Regional; subiectul este „calul"; folosit şi a b s o l.) A mînca (Cugir — Orăştie). H XVII 312.
— Prez. ind. pers. 3: *trăncăne.*
— Cf. t r e a n c.

TRĂNCĂNÍLĂ s. m. (Prin Munt.) Om vorbăreţ, flecar, guraliv. *Minciuni... stîrnite de alde trăncănilă de la noi.* SP. POPESCU, în ALAS 7 X 1930, 5/1, cf. SCL 1977, 189, UDRESCU, GL. *Ce mai veste-poveste, trăncănilă, ce-ai mai auzit?* id. ib.
— **Trăncăni**[1] + suf. *-ilă.*

TRĂNCĂNÍRE s. f. Acţiunea de a t r ă n c ă n i[1] şi rezultatul ei.

1. Zgomot produs de trîntirea sau lovirea unor obiecte. Cf. t r ă n c ă n i[1] **(1)**. Cf. POLIZU, DDRF.

2. Sporovăială, flecăreală, pălăvrăgeală; bîrfă, cleveteală. Cf. t r ă n c ă n i[1] **(2)**. Cf. POLIZU, LM. *Între aceşti muri afumaţi, plini de mirosul tutunului, de trăncănirea jucătorilor de domino..., ardeau lămpi somnoroase.* EMINESCU, P. L. 27, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DEX.
— V. **trăncăni**[1].

TRĂNCĂNÍT[1] s. n. Faptul de a t r ă n c ă n i[1]; trăncăneală.

1. Cf. t r ă n c ă n i **(1)**. Cf. LM, DL, DM.

2. Cf. t r ă n c ă n i **(2)**. Cf. DL, DM, DEX.
— V. **trăncăni**[1].

TRĂNCĂNÍT[2], **-Ă** adj. (Prin nord-vestul Munt.) Care vorbeşte mult şi fără rost; palavragiu, flecar, limbut. Cf. UDRESCU, GL. ◇ (Substantivat) *Ţi-ai găsit şi tu cu trăncănitu-ăla să faci casă!* id. ib.
— Pl.: *trăncăniţi, -te.*
— V. **trăncăni**[1].

TRĂNCĂNÍT[3], **-Ă** adj. v. **trincănit.**

TRĂNCĂNITÓR, -OÁRE adj. (Şi substantivat) (Persoană) care trăncăneşte **(2)**; palavragiu, flecar, limbut; bîrfitor. Cf. POLIZU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *trăncănitori, -oare.*
— **Trăncăni**[1] + suf. *-tor.*

TRĂNCĂNITÚRĂ s. f. (Rar) Trăncăneală[1] **(2)**. Cf. POLIZU, LM.
— Pl.: *trăncănituri.*
— **Trăncăni**[1] + suf. *-tură.*

TRĂNCĂU s. m. (Regional) **1.** Om care umblă fără rost; haimana, pierde-vară, (regional) trăncănău[2] **(2)** (Rîmnicu Vîlcea). Cf. LEXIC REG. II, 33.

2. Om care are un mers neregulat, urît (Măţău — Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.
— Pl.: *trăncăi.*
— Cf. t r ă n c ă n ă u[2].

TRĂNDAFÍL s. m. v. **trandafir.**

TRĂNTÚTURI subst. pl. (Regional) Măruntaie **(I 1)** (Straja — Rădăuţi). ALR I 751/388.
— Etimologia necunoscută. Cf. t r a n t i i, t r a n t a v e l e.

TRĂNŢĂ s. f. v. **zdreanţă.**

TRĂNŢĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţăros.**

TRĂNŢÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţos.**

TRĂNŢUÍ vb. IV v. **zdrenţui.**

TRĂOÁŞ s. n. (Prin Transilv.) Finaţ (îngrădit). Cf. DR. IV, 1 045, com. din TRANSILV.
— Pl.: *trăoaşe.* — Şi: **trăóş** (IORGA, în DR. IV, 1 045), **troáş** (FRÎNCU — CANDREA, în DR. IV, 1 045) s. n.
— **Întru** + **oaş.**

TRĂÓŞ s. n. v. **trăoaş.**

TRĂP interj. v. **trap**[1].

TRĂPASÁ vb. I v. **trepasa.**

TRĂPÁŞ s. m. (La pl.) Denumire dată cailor din anumite rase care pot fi mai uşor specializaţi pentru mersul la trap[1]; (la sg.) cal antrenat pentru mersul la trap[1]; troteur. *Creşterea şi antrenamentul trăpaşilor.* ENC. VET. 244. *Au arătat... realizările lor în perfecţionarea rasei de cai arabi şi trăpaşi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 806, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ◇ (Adjectival) *Caracterul calului trăpaş este un factor important de luat în seamă.* ENC. VET. 244, cf. SCRIBAN, D. *Trăsurile lor... trase de cai trăpaşi.* în SCL 1977, 190.
— Pl.: *trăpaşi.*
— **Trap**[1] + suf. *-aş.*

TRĂPĂDÁ vb. I v. **trepăda.**

TRĂPĂDÁRE s. f. v. **trepădare.**

TRĂPĂDĂTÓR, -OÁRE adj., s. m. şi f. v. **trepădător.**

TRĂPĂDĂTÚRĂ s. f. v. **trepădătură.**

TRĂPĂDÚŞ s. m. v. **trepăduş.**

TRĂPĂNÁG s. m. (Bot.; regional) Linăriţă *(Linaria vulgaris).* Cf. DDRF, BARCIANU, CONV. LIT. XXIII, 1 057, TDRG, BORZA, D. 100.
— Etimologia necunoscută.

TRĂPEDÁ vb. I v. **trepăda.**

TRĂPEZÁRIU s. m. v. **trapezar**[1].

TRĂPEZIÓR s. n. v. **trepezior.**

TRĂPOTÍ vb. IV v. **tropoti.**

TRĂPSĂRÍ vb. IV v. **trăscări.**

TRĂPUȘÓR subst. (Rar; cu valoare de interj.) Diminutiv al lui t r a p[1]. *Am intrat trap, trap, trăpușor, bleg, pe din dos la moș Nicu.* BRĂESCU, A. 63.

— Și: **trepșór** subst. POLIZU, DDRF.

— **Trap**[1] + suf. *-ușor.*

TRĂS s. n. (Neobișnuit) Trăsătură **(II 2).** *O simțea măsurîndu-l cu neîndurare, descosîndu-i fiecare trăs.* C. PETRESCU, C. V. 20. *În chipul fraged al unei copile, cînd s-a oprit din rîs, apare o umbră neliniștitoare — poate amintirea unui trăs din obrazul mamei moarte.* id. R. DR. 53.

— Pl.: *trăsuri.*

— Derivat regresiv de la **trăsătură.**

TRĂSĂLTÁ vb. I v. **tresălta.**

TRĂSĂRÍ[1] vb. IV v. **tresări.**

TRĂSĂRÍ[2] vb. IV v. **trăseări.**

TRĂSĂRÍRE s. f. v. **tresărire.**

TRĂSĂRÍT, -Ă adj. v. **tresărit**[2].

TRĂSĂRITOÁRE s. f. v. **trăesărîtoare.**

TRĂSĂRITÚRĂ s. f. v. **tresăritură.**

TRĂSĂTÚRĂ s. f. **I. 1.** (Popular) Faptul de a t r a g e **(I 1).** *Să fi văzut zvîrcoliturile și trăsăturile de la mușchii aceia: unul nu se da, altul nu se lăsa, pînă la urmă opșitarul mi-ți trînti pe mușchiul cel străin.* RETEGANUL, P. P. 37.

2. (Popular) Fricțiune, tras[2] **(III).** V. m a s a j. Cf. BIANU, D. S. *Trăsăturile cu untdelemn și rachiu... sînt deseori leacuri bune contra vătămăturei.* ȘEZ. I, 80.

3. (Regional) Neînțelegere, vrajbă. *N-avem nici o trăsătură (neînțelegere) cu ei ca vecini.* CONV. LIT. XLIV[2], 131.

4. (Regional) Față de pernă (Remetea — Beiuș). A I 12.

II.1. Linie trasă pe hîrtie cu creionul, cu pensula etc.; (învechit și regional) trăsură **(A III 1).** Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *E greu de închipuit cineva care, cu mai puține trăsături de pensulă, să obțină efecte mai frumoase în acuarelă.* OPRESCU, S. 35. ◇ *Trăsătură de unire* = liniuță de unire, v. l i n i u ț ă. *În rusește al treilea nume se transcrie cu inițială minusculă și se leagă prin trăsătură de unire cu al doilea.* GRAUR, N. P. 26. ◇ L o c. a d v. **Dintr-o trăsătură (de condei)** = dintr-o dată, fără a sta mult pe gînduri. Cf. BARCIANU, SCRIBAN, D., DL., DM, DEX.

2. (Mai ales la pl.) Linie, contur caracteristic figurii unei persoane; (învechit) trăsură **(A III 2),** (neobișnuit) trăs. *Nu se putuse încă șterge amărăciunea unei tinereți apăsate, ci rămăsese încă într-o trăsătură de nespusă naivitate în jurul gurei.* EMINESCU, P. L. 64. *Ce nobile trăsături are tînărul.* id. ib. 76. *Trăsăturile feței... fac să tresară în adîncul amintirilor mele o icoană cunoscută.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Mă privește apăsat, cu trăsăturile prea simple, în linii drepte.* CAMIL PETRESCU, U. N. 381. *De sub glugă privea o față blîndă, cu trăsături fine.* SADOVEANU, O. X, 8, cf. SCRIBAN, D. *Un tînăr student... cu trăsături fine și ascuțite.* CĂLINESCU, E. O. I, 82. *Avea un cap mic și trăsături precise.* VINEA, L. I, 15. *O lumină bruscă îi descleștă trăsăturile încordate.* PREDA, M. S. 110. *Cu timpul, trăsăturile oamenilor îți devin familiare.* V. ROM. iunie 1957, 81. *O mare blîndețe se degajă din toate trăsăturile acestei figuri.* ib. martie 1970, 38, com. MARIAN. ✦ F i g. Aspect, notă esențială a caracterului sau a personalității cuiva; caracteristică, particularitate. *În acest roman găsim toate trăsăturile caracteristice ale marelui scriitor.* GHEREA, ST. CR. II, 234. *Aceasta e trăsătura fundamentală a caracterului său.* IONESCU-RION, S. 291, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Trăsăturile de caracter ale persoanelor pe care le-a cunoscut atunci au fost puse în relief.* TITU-LESCU, D. 665. *El află ... trăsături de caracter ale băiatului său pe care nu le cunoștea.* CĂLINESCU, E. 158. *O trăsătură a caracterului acestui artist este curiozitatea tinerească.* OPRESCU, S. 33. *Povestirea vieții lui Macedonski a pus în lumină mai multe din trăsăturile lui de caracter.* VIANU, L. R. 389. *Aceste personaje cu trăsături idealizate li se păreau „adevărate".* BLAGA, Z. 110. *Lucian descoperea în cunoscuți, în profesori, în colegi anumite trăsături care-i făceau puțin ridicoli.* T. POPOVICI, S. 193. *În caracterul lor nu se găsește nici o trăsătură de răutate, lăcomie, lașitate sau aroganță.* IST. LIT. ROM. I, 82. *Interpretul relevă trăsăturile fundamentale ale personajului.* T decembrie 1964, 43. *Creația literară ... creează tipuri în care se folosesc trăsături de oameni reali, deseori luate de la mai mulți și combinate.* V. ROM. septembrie 1970, 60. ✦ F i g. Aspect caracteristic, general al unei opere, doctrine, activități, al unui fenomen etc. *Învățătura primită acolo explică unele trăsături ale operelor lor.* VIANU, L. R. 34. *Titanismul ... este o trăsătură caracteristică a culturii Renașterii.* id. L. U. 80. *Oare această nestrămutată credință în eficacitatea unificării ideilor și această sete nepotolită de a acționa la distanță asupra societății timpului ... nu sînt trăsături romantice?* BLAGA, Z. 99. *Care e trăsătura cea mai caracteristică a vieții noastre?* H. LOVINESCU, T. 9. *Rolul ei în istoria noastră cuprinde unele trăsături specifice.* PANAITESCU, O. Ț. 11. *Vocabularul familiar poate fi caracterizat prin două trăsături.* IST. L. ROM. I, 69. *Una din trăsăturile specifice prozei cehoslovace contemporane este rolul important pe care îl joacă subiectul.* V. ROM. februarie 1964, 212. *Cele mai importante pentru caracterizarea unui grai sînt trăsăturile tipice.* SCL 1964, 330. *Principalele trăsături ale acestei generații mi se par a fi modestia, entuziasmul.* T august 1964, 44. *Rezultatul muncii inginerești de concepție trebuie să aibă ca trăsătură specifică asamblarea ordonată a tuturor cunoștințelor.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 908. ✦ F i g. Fapt schițat, expus în linii generale. *Din acea epocă a vieții tale eu nu-mi aduc aminte decît unele trăsături povestite mie de veselul nostru unchi.* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 345.

— Pl.: *trăsături.*

— **Trage** + suf. *-ătură.*

TRĂSCĂLÍE s. f. (Regional) Sminteală, scrînteală (Bistrița — Drobeta Turnu Severin). LEXIC REG. 50.

— **Trescăli** + suf. *-ie.*

TRĂSCĂRÍ vb. IV. (Regional) **1.** I n t r a n z. A hodorogi. CADE.

2. R e f l. (În forma *trescăli*) A se scutura din cauza mersului hurducat al carului sau al căruței; a se zdruncina, a se hurduca (Boiu Mare — Baia Mare). Cf. ALR II 5 639/272.

3. I n t r a n z. A face zgomot aruncînd pietre în apă ca să iasă peștii din ascunzători. CADE.

4. I n t r a n z. și r e f l. A se îneca cu mîncare, a înghiți rău. Cf. ALR II/I h 47/53, 95, 102, MAT. DIALECT. I, 270.

5. I n t r a n z. A sări înapoi. Cf. KLEIN, D. 439, LB, LM.

6. I n t r a n z. A tresări (în somn). Cf. POLIZU, ALEXICI, L. P. 208, ALR I/II h 233/54, 56, 59, 61, 63, 85, 90, 94, 96, 103, 107, 109, 112, 118, 136, ALR II 4 429/141, MAT. DIALECT. I, 270. (F i g.) *Așa răcni de tare Cît păru că pămîntul trăcsare.* BUDAI-DELEANU, Ț. 262. ✦ A se zbate, a se chinui. L. COSTIN, GR. BĂN. 205.

7. R e f l. (În forma *trecsări*) A se țicni (Geoagiu — Orăștie). MAT. DIALECT. I, 270. *S-o trecsărit de tot, săracul.* ib.

— Prez. ind.: *trăscăresc.* — Și: **trăcsări,** **trăpsări** (ALR I/II h 233/65, FOLC. TRANSILV. I, 99, II, 620), **trăsări** (ALR II/I h 47/95, 102), **trecsări** (prez. ind. *trecsăr*), **treseăli** vb. IV.

— Formație onomatopeică. Cf. scr. t r a s k a t i, t r e s k a t i. — Pentru **trăsări,** cf. r ă s ă r i[1].

TRĂSCĂRÍT, -Ă adj. (Regional) Țicnit, nerod; (popular) tresărit[2] **(2)**. Cf. ALR I 1 517/107, LEXIC REG. 47, MAT. DIALECT. I, 270. ◇ (Substantivat) *Cu trecsărita aia vrei să te însori?* ib.

— Pl.: *trăscăriți, -te.* — Și: **trecsărít, -ă** adj.
— V. **trăscări.**

TRĂSCĂRITÚRĂ s. f. (Regional) Tresărire; tresăritură. ANON. CAR.
— **Trăscări** + suf. *-tură.*

TRĂSCĂRÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre glas) Care sună urît; aspru, neplăcut. Cf. I. COSTIN, GR. BĂN. 205. *Auzi-l ce voace trăscăroasă are.* id. ib.

— Pl.: *trăscăroși, -oase.*
— **Trăscări** + suf. *-os.*

TRĂSCĂU[1] s. n. Rachiu tare. *O cinzeacă de trăscău.* M. I. CARAGIALE, C. 62, cf. CADE. *Ca rachiul dumitale, n-am mai băut eu așa ceva decît în țara ungurului, de-i zicea trăscău, spre deosebire de altul mai slăbuț, de-i zicea palincă.* C. PETRESCU, R. DR. 131. *Baciul bătea cu pumnul în masă, cerînd altă jumătate de trăscău.* id. ib. 157. *Am aflat aici că este pe lume și-un rachiu de drojdie foarte tare ..., numit trascău.* SADOVEANU, O. IX, 202. *Puteai să cumperi, să bei și să plătești trăscăul cu un leu kilogramul.* PAS, L. I, 191. *Oamenii beau vin și trăscău, iar dobitoacele apă.* VORNIC, P. 55. *Era mahmur încă din ajun, cu toate că încercase să se dreagă ... cu o cinzeacă de trăscău.* V. ROM. martie 1958, 35. *Bun trăscău fac ăștia pe-aici.* ib. iulie 1969, 38, cf. SCL 1977, 190, H IV 57, I. CR. II, 55. ✦ (Regional) Vin acru, rău la gust. Cf. CADE, I. CR. IV, 188, ARH. OLT. XXI, 277.

— Și: **trascău** s. n.
— Etimologia necunoscută.

TRĂSCĂU[2] s. n. v. **trascău**[1].

TRĂSCĂUÁȘ s. n. (Rar) Diminutiv al lui trăscău[1]. Cf. MIRONESCU, S. 622.

— **Trăscău**[1] + suf. *-aș.*

TRĂSCIOÁRE adj., s. f. pl. **1.** Adj. (Într-o poezie populară; despre sprîncene) Frumos arcuite. *Văzui mîndrulele mele ..., Coborînd după mușcele, Cam trăscioare la sprîncene. Perderea nopților mele.* ȘEZ. I, 142.

2. S. f. pl. (Regional) Cusătură la cojoacele țărănești din fîșii de piele colorată care se trag prin niște găuri făcute în cojoc; (regional) umplutură. Cf. PĂCALĂ, M. R. 513.

— Și: **trășcioáre** adj.
— De la **trage.**

TRĂSNÁIE s. f. Idee năstrușnică, extravagantă; ciudățenie, fantezie, aiureală, trăsneală **(2)**, (învechit) plesnaie. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Ia te uită ce-a mai ieșit: cizme cu crețuri, ghete roșii cu botul negru ..., apoi cîte trăsnăi toate.* LUNGIANU, ap. CADE, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Spune o trăsnaie ..., ceva așa hazliu, îl povățui cel ce-i plăceau fleacurile.* VISSARION, FL. 81, cf. SCRIBAN, D. *Pentru mine înseamnă numai o idee, o experiență, dacă vrei să-i spui o trăznaie.* V. ROM. februarie 1954, 59. *I-a trăsnit prin cap o trăsnaie.* I. CR. III, 376. ◇ Expr. **A-i veni** (cuiva) **cîte o trăsnaie** = a-i trece cuiva prin minte o idee năstrușnică. Cf. BARONZI, L. 42. ✦ Faptă necugetată, prostie, nebunie **(3)**; năzbîtie, poznă. *Cît eram mai tînăr, făceam pe fiecare lună cîte o trăsnaie.* D. ZAMFIRESCU, R. 96, cf. MUSCEL, 17. *Peste cîteva minute apăru însă cu apa, intimidată ... de a fi complice la o astfel de trăsnaie.* CĂLINESCU, C. N. 71. *Am făcut ... în spital o trăsnaie.* CAMILAR, N. II, 42. *Ea parcă nici n-avea alte gînduri decît ... să ocărască pe copii cînd făceau vreo trăznaie.* IL ianuarie 1960, 20. ✦ (Argotic) Furt prin spargere. CADE.

— Scris și: *trăznaie.* — Pl.: *trăsnăi.*
— **Trăsni**[1] + suf. *-aie.*

TRĂSNEÁ[1] s. f. v. **trăsneală.**

TRĂSNEA[2] s. m. (Familiar) Trăsnilă. UDRESCU, GL. — Cf. trăsni[1].

TRĂSNEÁLĂ s. f. **1.** Faptul de a trăsni[1]. Cf. POLIZU, COSTINESCU, SCRIBAN, D.

2. Idee trăsnită; ciudățenie, excentricitate, aiureală; trăsnaie. Cf. CADE. *Cineastul ... trebuie să se mulțumească cu simplele trăzneli formale.* V. ROM. ianuarie 1965, 184.

3. (Regional) Toană[1], pandalie; furie. Cf. CIAUȘANU, V. 205. *Și-apucat d-o veselie, O trăsneu, o pandalie, Chiuie a sărăcie.* UDRESCU, GL.

4. Fig. Beție. SCRIBAN, D. *E bolnav de trăsneală!* id. ib.

— Scris și: *trăzneală.* — Pl.: *trăsneli.* — Și: (regional) **trăsneá** s. f.
— **Trăsni**[1] + suf. *-eală.* — **Trăsnea:** sg. refăcut după pl.

TRĂSNET s. n. **1.** Descărcare electrică în atmosferă, însoțită de o lumină vie și un zgomot puternic, care are loc între un nor și pămînt ori obiecte de pe pămînt, de obicei mai proeminente; (rar) tunet, (învechit și popular) tun[1], (regional) pară[1] **(4)**, trăsnit[1] **(1)**, trăsnitură[1] **(1)**. V. fulger. *Acestu împărat Anastasie fu omorît de trăsnet* N. COSTIN, L. 160. *De năprasnă din toate părțile și marginile pămîntului holburi, vivore, tremuri, cutremuri, tunete, sunete, trăsnete, plesnete scorniră.* CANTEMIR, IST. 169, cf. ANON. CAR. *Un trup cîndu-l arde trăsnetul, chipul trupului stă ..., iară puterea ba* (a. 1746). ap. TDRG. *S-a stricat vremea și începînd a tuna ș-a fulgera cu mare trăsnet într-o clipală de ochi a căzut asupra cortului de l-a detunat* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 193/31. *Le-au perit povățuitoriul de trăsnit.* ȘINCAI, HR. I, 76/8. *Fiind ploai și trăsnit, ... cîrmaciul înfricoșîndu-să de valuri îș lasă cîrma* (cca 1800). GCR II, 181/30, cf. LB. *Trăsnetul a lovit corabia ... și cei mai mulți din oamenii ce era într-însa s-a omorît de fulger.* CR (1829), 12[2]/19. *Trăsnitile și fulgerile ce era să pără că scutură pămîntul.* DRĂGHICI, R. 72/1, cf. CONACHI, P. 101. *Cum din cer nu cade fulger să te arză, Să te mistuiască, tresnet să te piarză ...!* PANN, P. V. I, 58/22. *Cum de nu cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși!* NEGRUZZI, S. I, 49, cf. POLIZU. *Și tu, locaș afurisit, să cadă trăsnetele pe tine.* ALECSANDRI, T. I, 453. *Trăsnetul de ar fi picat aci, n-ar fi produs efectul ce produse această veste!* BOLINTINEANU, ap. CADE. *De cînd căzu un trăsnet în dom ... de-atunci în somn Ca plumbul surd și rece el doarme ziua toată.* EMINESCU, O. I, 96. *Atunci Joe arunca cu trăsnetele.* ISPIRESCU, U. 60. *Dacă-aș fi trăsnet v-aș trăsni, V-aș îneca dac-aș fi apă.* MACEDONSKI, O. I, 123, cf. DDRF. *Tot crește năpraznic furtuna ... Un trăsnet îmi sperie somnul.* COȘBUC, P. I, 237, cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S. *O lumină mare se făcu și trăsnetul înfășură stejarul ca un foc de artificii.* ANGHEL — IOSIF, C. L. 48, cf. TDRG. *Dacă aceste ierburi și flori ... se pun sub streșina casei, ele vor apăra casa și vecinătatea de tunet și trăsnet.* PAMFILE, S. T. 54. *Lemnul atins de trăsnet nu e bine să se folosească la zidiri.* GOROVEI, CR. 326. *Aceste vorbe aduc în mintea lui lumina orbitoare a unui trăsnet.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 219. *Pămîntul înfricoșat se cutremura ... subt ropotul de trăsnete care cădeau asurzitoare.* HOGAȘ, M. N. 176. *Anișoara ... s-a schimbat deodată, parcă ar fi lovit-o un trăznet din senin.* REBREANU, NUV. 219. *Un copac uscat stătea departe în cîmp ... Trăsnetul se frînse asupră-i cu un zgomot asurzitor.* GALACTION, O. 79. *Oamenii fug în toate părțile, ca o adunare în care a lovit trăznetul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 356, cf. DS, SCRIBAN, D. *Tu, fulgerat de trăznet, întreg le prăbușești.* ARGHEZI, S. V, 86. *Prin văi un trăsnet mai lovea.* BLAGA, POEZII, 289. *Deodată săgetă un trăsnet năprasnic, despicînd bolțile norilor.* C. PETRESCU, A. R. 6. *Mi-era frică de trăsnete, cînd ploua.* STANCU, D. 299. *Bătrîna ... cere cerului tăcut*

și luminos ca o apă fulgere și trăsnete divine. DEMETRIUS, A. 39. *Trăznet după trăznet începu să spintece văzduhul înceţoșat.* V. ROM. mai 1958, 57. *Cînd fulgeră și trăsnește ..., să aprinzi lumînarea de la paști, că ești ferit de trăsnet.* ȘEZ. II, 194, cf. ALR I 1 243. *Să dea Dumnezeu O ploaie cu vînt, Trăsnet pe pămînt.* BALADE, II, 469. *Cerul curat de trăsnet nu se teme* sau *cerul limpede trăsnete nu aduce*, se spune despre cineva care, simțindu-se nevinovat, nu se teme de nimic. Cf. ZANNE, P. I, 18. *Scînteioară, ioară, Pe om îl omoară (Trăsnetul).* PAMFILE, C. 23. ◇ (Ca termen de comparație, sugerînd ideea de forță, de iuțeală sau felul brusc, neașteptat, în care se produce ceva) *Căutături fatale avea a ei vedere, și cînd vorbea, ca trăsnet în sufletu-mi izbea.* HELIADE, O. I, 168. *Vorbele acestea cad ca un trăznet.* BASSARABESCU, S. N. 20. *S-a sculat ca trăznetul ... și a pornit în pripă.* REBREANU, NUV. 40. *Vestea căzu ca un trăsnet, cu toate că se vorbea despre asta de cîteva săptămîni.* T. POPOVICI, S. 97. *La sfîrșitul lui august, a căzut ca un trăznet vestea de necrezut.* V. ROM. octombrie 1964, 54. *Căzu vestea ca un trăsnet că ... muriseră trei pe neașteptate.* BARBU, PRINC. 20. *Această descoperire neașteptată au fost pentru bietul preut ca un trăsnet din senin.* SBIERA, P. 241. ◇ Fig. *Atunci dar întru mănie cu un glas de trăsnet iute Zise omului natura.* CONACHI, P. 297. *Scoală-te, Doamne! Apucă în mîni trăsnetele mîniei tale și stîrpește ... aceste fiare nesățioase!* FILIMON, O. I, 111. *Frumosul tînăr ... În ochi purta un trăznet cu palidă lucire.* MACEDONSKI, O. I, 214. *Doria dispune în Genova de toate trăsnetele.* I. NEGRUZZI, S. V, 491. *Zvîcnesc cruciș trăsnetele urii, Și-a vremilor maluri de greul năpăd.* VOICULESCU, POEZII, I, 189. *Unde-i el, cu trăsnet să mă certe Și-apoi, ca după ploaie, să rîdă și să ierte?* CĂLINESCU, I. L. 211. ◇ *Piatră de trăsnet* v. piatră. ◇ Expr. **A rămîne ca lovit de trăsnet** = a rămîne înlemnit, împietrit (de spaimă, de uimire etc.). *La citirea acestei scrisori, căpitanul rămase ca lovit de trăsnet.* ISPIRESCU, ap. CADE. **Lovitură de trăsnet** = întîmplare (nefericită, dezastruoasă) venită pe neașteptate. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. (Regional) **A da ceva în trăsnet** sau **a lăsa ceva în trăsnetul** = a se lipsi, a se lepăda de ceva; a da dracului. *Dar cu pămîntul ce să faci? Și ce folos de boi și vaci? Nevasta dacă nu ți-o placi, Le dai în trăsnet toate!* COȘBUC, P. I, 119. *Lasă prinzul la focul Și lingura-n trăsnetul, Că-ți spînzură feciorul.* ȘEZ. I, 109.

2. Zgomot puternic (produs îndeosebi de o armă de foc); detunătură, bubuitură. *De sănețe și di trăsnetul pușcilor nu să auziia dispre amîndoao părțile.* URECHE, L. 190. *Va bucina și va aprinde focu ... cu mare tresnetu.* NEAGOE, în CUV. D. BĂTR. II, 456/6. *Nici să mai auziia de sunet, de huiet, de trăsnet, ..., de loviturile armelor.* N. COSTIN, L. 296. *Carii a organul auzirii este betejit și de tot surd ..., nici trăsnetul tunului, nici buhnetul dobelor spre simțire a o aduce pot.* CANTEMIR, IST. 247. *De trăsnitul pușcilor și de glasul cailor și a oaminilor nu să mai auzie nici în ceri, nici pre pămînt.* ALEXANDRIA (1784), 42ᵛ/3. *Tunurile au dat ca la o jumătate de ceas și afîta trăznet era, cît asurzea norodul* (a. 1814). TES. II, 209. *Trăsnetele pușților răsunau pînă în inima codrilor.* GANE, N. I, 210. *Furtunile mării grozave Urlat-au, cu trăsnet trecînd.* COȘBUC, P. II, 93. *Subșeful muzicii militare ... împărțea cu bagheta fulgere de talere, trăsnete de tobă mare.* BRĂESCU, A. 102. *L-au trezit din somn un trăsnet puternic și un sunet grozav. După ce s-au deșteptat, au văzut că vine asupra sa o zmeoaică bătrînă.* SBIERA, P. 95.

— Scris și: *trăznet.* — Pl.: *trăsnete.* — Și: (învechit și regional) **trásnit** (ALR I 1 243/107, 144, 333, pl. și *trăsnituri* ib. 1 243/144, 333), **trésnet** (ib. 1 243/283, 285), **trésnit** (ib. 1 243/385, ALR II/I MN 112, 2 838/29, ib. 113, 2 841/29), (învechit) **trósnet** (NEGRUZZI, S. II, 81), **trésnăt** (ANON. CAR.), (regional) **trắjnet** (A II 7), **trénit** (ALR I 1 243/87) s. n.

— **Trăsni¹** + suf. *-et.*

TRĂSNÍ¹ vb. IV. **1.** Intranz. impers. A se produce trăsnet **(1)**, a cădea trăsnet. V. detuna, fulgera. Cf. ANON. CAR., LB. *O, cum fulgeră de strașnic ... groaznice tunete o să avem! trebuie să trăsnească undeva.* NEGRUZZI, S. I, 58, cf. POLIZU, CIHAC, II, 419, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Să nu ședzi în prag ... cînd fulgeră, că trăsnește.* GOROVEI, CR. 325. *Asupra noastră fulgeră, trăsnește și bat puhoaiele.* SADOVEANU, O. X, 514, cf. SCRIBAN, D. *Dac-ar trăsni prelung prin norii uriași, Te-aș recunoaște totuși îndată după pași.* CĂLINESCU, L. L. 126. *Cînd fulgeră, tună și trăsnește.* ȘEZ. I, 192, cf. ALR I 1 244. *A trosnit o dată de s-a cutremurat pămîntul.* UDRESCU, GL. *Tună, tună și trăsnește Și badea pe deal cosește.* FOLC. MOLD. I, 489. ◆ Intranz. unipers. (Învechit și popular; subiectul este „trăsnetul") A se produce trăsnet **(1)**; subiectul este „Dumnezeu" etc.) a face să cadă trăsnet. *Trăsnetul... trăsnești din materie norilor* (cca 1750). GCR II, 64/27. *Tunetul curățî cerul și răvarsă rodnicia, dar și trăsnește.* HELIADE, O. II, 107. *Și cerbul se spăimîntează cînd trăsnetul trăsnește.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 66. *Și ce-am greșit, Doamne sfinte, de m-ai aruncat în foc? Ah! încai din ceri trăsnește și omoară-mă pe loc!* CONACHI, P. 55. *Luat-au... Pe Ilie tot trăsnind, Tot trăsnind și fulgerînd.* POP., ap. GCR II, 331. *Buzduganu că scotea, De codiță-l apuce-Și-n voinic îl îndrepta; Mergea pe cer văjăind Ca Sfeta, Petre trăsnind.* BALADE, II, 57. (În imprecații) *Tună, Doamne, și trăsnește, Tună-n cine despărțește Dulcea dragoste-nfocată.* ALECSANDRI, P. P. 22. *Tună, Doamne, și trăsnește În ceta ce despărțește Pe un june și p-o fată, Cînd li-i dragostea curată.* BALADE, III, 360. *De-ar fi trăsnit Dumnezeu În cap la solgăbirău Cînd a pus peana-n hîrtie De m-o-nscris la cătănie.* FOLC. TRANSILV. II, 208. ◆ Tranz. A izbi, a lovi pe cineva trăsnetul **(1)**; (regional) a tuna. V. fulgera. *Pre cine i-ar trăsni, zice sfînta scriptură că va afla acela om milă și iertare de păcate* (cca 1750). GCR II, 64/28. *Scrie că a perit trăsnit fiind de fulger.* ȘINCAI, HR. I, 33/15, cf. I.B. POLIZU. *I-a ars și casa; i-a trăsnit Deodată patru boi.* COȘBUC, P. I, 229. *Cînd ședzi lîngă carpăn în timp de ploaie nu-i bine, că te trăsnește.* GOROVEI, CR. 55. *Cînd fulgeră, să nu stai lîngă cîne ..., căci te va trăsni.* ȘEZ. III, 46. *Miercurea ... să fem a lucra; zice că le-a trăzni-le.* ALR II/I MN 112, 2 834/272, cf. BALADE, II, 259. (În imprecații) *Auzi, tu, șfuta și calica! Trăzni-o-ar și n-ar mai ajunge!* SADOVEANU, O. VII, 320. *Trăzni-te-ar în bot, de cal, Și pe tine, potcovar, Nu mă puteți sui-n deal.* ȘEZ. I, 238. ◇ Expr. (Intranz.) **A-i trăsni** (cuiva ceva) **prin** (sau **în**) **cap** (sau **minte, gînd** etc.) sau (rar, tranz.) **a-l trăsni** (pe cineva) **prin minte** = a-i trece cuiva prin minte o idee, un gînd neașteptat; a-i veni cuiva o idee ciudată, nesăbuită, o trăsnaie; (de obicei în construcții negative) a bănui, a-și imagina, a-și închipui. V. minte. *Îi trăsni prin cap aristocrației ... ca să dea foc monarchiei.* BARIȚIU, P. A. II, 11, cf. POLIZU. *Iaca prostu! Ce-i trăsnește prin cap!* ALECSANDRI, T. 196. *Deodată o idee îi trăsni prin cap și-l scoase din buimăceala ce-l stăpînea.* GANE, ap. CADE. *Îi trăsni în cap lui Dănilă că el ar fi bun de călugăr.* CREANGĂ, P. 47. *Nici nu-i trăsnea prin cap cam în ce parte de loc cade acest oraș.* ISPIRESCU, ap. CADE, *Și-l lăsau să facă tot ce-i trăznea prin cap.* BACALBAȘA, M. T. 2, cf. DDRF. *Lui Moș Gheorghe nici nu-i trăsnește prin cap ce gînd ascunde Ion.* SP. POPESCU, M. G. 86. *Nici nu-i trăsnește prin cap că iubirea-i se poate și frînge.* COȘBUC, AE. 75, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Putința unei reîntoarceri înapoi nu le trăsnise prin minte.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 190, cf. CADE. *Spunea cîte-i trăsneau prin cap.* SADOVEANU, O. VII, 319, cf. SCRIBAN, D. *Fă, cît îi trăi, orice ți-o trăsni prin scăfîrlie.* GALAN, B. II, 225. *De unde să-i trăznească lui prin minte?! Cum să-și închipuie?* BARANGA, I. 193. *De unde să-i trăsnească ... prin cap că ghemul de colo făcuse minunea?* RĂDULESCU-CODIN, Î. 5. *I-a trăsnit prin cap o trăsnaie.* I. CR. III, 376. (Eliptic) *Cică i-o trăsnit ca să*

ieie pe cucoana Caliopi, vecina moşiei. ALECSANDRI, T. 939. *Moşneagu, văzînd un ou vorbind, îşi făcu cruce şi-l trăsni îndată prin minte că trebuie să fie nazdravan.* ŞEZ. I, 279. **A trăsni** (pe cineva) **ca din senin** = a lovi pe cineva pe neaşteptate, pe negîndite. Cf. ROMÂNUL GLUMEŢ, I, 50, ZANNE, P. I, 66. ◆ Tranz. (Subiectul este „Dumnezeu", „sfîntul" etc.) A lovi cu trăsnetul **(1)**, a izbi cu trăsnetul. *Dacă-aş fi trăsnet v-aş trăsni, V-aş îneca dac-aş fi apă.* MACEDONSKI, O. I, 123. *Cel-de-sus îi cunoaşte nelegiuirile, îi înţelege gîndurile şi nu-l trăsneşte!* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. *Să rămîn tot calic ... pentru o muiere! ... Apoi să nu mă trăsnească Dumnezeu din senin?* REBREANU, I. 256, cf. SCRIBAN, D. *Domnul, dac-o auzea, Astfel din gură-mi grăia: — Savai, Petre, sfinte Petre, Ia să mi-l trăsneşti cu sete.* TEODORESCU, P. P. 32. (În imprecaţii) *Trăsni-i-ar Domnul!* ap. DDRF. *O, mînca-ţi-ar cîinii cinstea şi te-ar trăsni toaca sfîntului Ilie din ceri, viperă cu şepte limbi!* HOGAŞ, H. 17, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Să-l trăznească Dumnezeu peăl de-a pus în gura lui măcar un cinzec.* ARGHEZI, S. XI, 106. *Puneţi pe voi hainele cele negre şi veniţi în casa cea mare, repede, trăsneaşcă-vă Dumnezeu din senin.* T. POPOVICI, SE. 545. *Trăsneasc-o sfîntul palincă, Pînă şi dragoste strică!* id. ib. 230, cf. RETEGANUL, TR. 148. *Bate-o, Doamne, ş-o trăzneşte, Tot la dragoste gîndeşte!* HODOŞ, P. P. 183. *De-ar fi trăznit Dumnezeu Muntele de la Braşău, Talpa leagănului meu!* FOLC. TRANSILV. I, 10. *Trăsni-l-ar să-l trăsnească trăsnetul!* UDRESCU, GL. 271. ◇ Compus: (regional) **Trăsneaşcă-l-Dumnezeu** = dracul, ucigă-l-crucea, ucigă-l-toaca. Cf. ALR II/I MN 95, 2 744/346. ◆ Fig. A tăbări, a apărea undeva pe neaşteptate. *Se repezi odată Făt-Frumos din munte ca un fulger; şi unde trăsni în mijlocul lor, încît se îngroziră.* ISPIRESCU, L. 156.

2. Tranz. A izbi, a lovi cu putere (şi pe neaşteptate). V. fulgera. *Leo ... opintindu-să trăsneaşte copaciul.* BELDIMAN, N. P. I, 104/3, cf. LB. *Mihai îl trăsneşte cu artileria sa.* BĂLCESCU, P. A. 57/11. *Aşază cele două tunuri ... într-o bună poziţie şi stă gata a trăsni pe vrăjmaşi.* id. M. V. 121. *S-o trăsneşti cu capul de păretele cel despre răsărit cît îi putea.* CREANGĂ, P. 13. *Ce să fac? să-l trăsnesc în somn! ... Să moară fără să ştie că moare.* CARAGIALE, O. VI, 276, cf. TDRG. *Cînd te-oi trăsni o dată.* PAMFILE, J. II, 170. *Simţi ca şi cînd l-ar fi trăsnit cu o măciucă în creştetul capului.* REBREANU, I. 196, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Mă jur pe onoare că-ţi trăsnesc creierii la minut.* CAMIL PETRESCU, O. II, 239. *Murgu să se poticnească, ... În creştet să te trăznească.* DOINE, 303. *Ş-o fos şi Ghiorghi Natu ş-o cerut o plăcinţî şi acei di acolu l-o trăsnî cu plăcinta-n cap.* ŞEZ. IV, 205, cf. ALR I 1 435/582. *Te trăznesc de părete.* ib. 1 441/150. ◇ Fig. *O! ce foc M-a trăsnit! Stau pe loc Împietrit!* ALECSANDRI, T. 334. *Pustie şi albă e camera moartă ... Şi focul sub vatră se stinge scrumit ... — Poetul, alături, trăsnit stă de soartă.* MACEDONSKI, O. I, 140. *Vede ... trupurile de soldaţi rămaşi care cum i-a trăznit moartea.* REBREANU, NUV. 125. ◇ Intranz. *În luptă se întărîta, închidea ochii şi trăsnea în dreapta şi-n stînga.* REBREANU, NUV. 282. *Iată că trăsneşte buzduganul în poartă, de s-au cutremurat toate!* SBIERA, P. 93. *Am trăznit cu osia în celalalt* [car]. ALR II 5 638/362. (Fig.) *Trăzneşte din înălţimi un soare cumplit.* V. ROM. februarie 1961, 41. ◇ (Complementul indică lovitura aplicată) *Auzi cum grăieşte cu mine ... Acuşi îţi trăznesc două palme.* CONTEMP. 1948, nr. 111, 6/6. *La plecare îi trăsnise o palmă mătuşii Matilda, care se agăţa de el.* T. POPOVICI, S. 379. ◇ Expr. **(A fi) trăsnit cu leuca** v. leucă. (Familiar) **A trăsni** (pe cineva) **la mir** v. mir[1]. ◆ Tranz. şi intranz. Fig. (Fiind vorba despre mirosuri) A fi pătrunzător, a frapa. *Nu intra în vagon. E cam zăpuşeală şi te trăsneşte duhoarea.* SADOVEANU, O. XVII, 252. *Nu vezi că pute a tutun de te trăzneşte?* ARGHEZI, S. VII, 275. *Doarme! răspunseră. Şi pute a rachiu de trăsneşte!* PAS, L. I, 31. *Miroase a antiseptice de trăsneşte.* H. LOVINESCU, T. 247. ◆ Intranz. Fig. (De obicei în corelaţie cu alte verbe) A-şi manifesta zgomotos mînia, ciuda, furia, strigînd, vociferînd; a tuna şi a fulgera. *Fără veaste veniră la noi gloate fără samă de mulţi bărbaţi şi femei ... Purceasără fuga scrăşcînd cu dinţii asupră-ne şi trăsnind.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 80[v]/31. *Andronache s-a închis în cabinetul său, unde ... trăsni, plesni, blăstemînd gîndul ce-l lovise să se însoare.* NEGRUZZI, S. I, 79. *Porneşte cu ciudă, trăsnind şi plesnind.* CREANGĂ, P. 291. *Toadere! urlă din pivniţă glasul stăpînului, ameninţător şi înăbuşit ... Ştia că stăpînul trăzneşte fiindcă ar vrea să isprăvească mai degrabă cu camionul.* REBREANU, NUV. 97. *Trăznea şi bufnea, ameninţîndu-ne cu fulgerele familiei.* BRĂESCU, A. *194*, cf. CABA, SĂL. 93. *Bădiţ ca bădiţul meu Nu-i cît ţine Dumnezeu. Căci cînd îi cu voie bună, Parcă trăsneşte şi tună, Şi cînd rîde şi glumeşte, Parcă tună şi trăsneşte.* FOLC. TRANSILV. II, 29.

3. Intranz. (Despre diferite surse de zgomote) A vui, a bubui, a răsuna foarte tare; a tuna **(2)**. Cf. LB. *Ca tunetul să porneaşte Şi răsunetul trăzneaşte; Tunul cel de lemn răsună Cît din ceriu pare că tună.* BĂRAC, ap. GCR II, 240/4, cf. POLIZU. *Instrumentele resună Şi trompetele trăsnesc.* I. NEGRUZZI, S. II, 186. *Un fulger ... tresări în întunecimea nourilor şi tunetul trăsni dărîmînd văzduhul.* SADOVEANU, O. VI, 609.

4. Refl. Fig. A se ameţi de băutură; a se îmbăta. *Un beţiv! ... Cînd se trăsnea, bătea pe mă-ta.* DELAVRANCEA, O. II, 294, cf. DL, DM.

— Scris şi: *trăzni.* — Prez. ind.: *trăsnesc.* — Şi: (Transilv., Ban.) **tresni** (ALR I 1 243/77, ib. 1 244/35, 45, 65, 87, 90, 93, 94, 96, 98, 100, 103, 285, 295, 308), (regional) **trosni, trisni** (ib. 1 244/24, 30), **trăjni** (A II 6) vb. IV.

— Din v. sl. тръснѫти.

TRĂSNÍ[2] vb. IV v. **trosni[1]**.

TRĂSNÍLĂ s. m. (Familiar) Om zăpăcit, aiurit, trăsnit[3] **(2)**; (familiar) trăsnea[2]. Cf. UDRESCU, GL. *Bată-te să te bată, trăsnilă, mi-ai nenorocit vaca.* id. ib.

— **Trăsni[4]** + suf. *-ilă.*

TRĂSNÍRE[1] s. f. (Rar) Faptul de a trăsni[1]. **1.** Trăsneală **(1)**; (învechit) trăsnitură[1] **(1)**, (regional) trăsnit[1] **(1)**. Cf. trăsni[1] **(1)**. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF.

2. Cf. trăsni[1] **(3)**. *Plesmuieşte norii în văzduh şi aci cu trăsnirea şi lucirea tună.* MOLNAR, RET. 6/1, cf. POLIZU.

— V. **trăsni[1]**.

TRĂSNÍRE[2] s. f. v. **trosnire**.

TRĂSNÍT[1] s. n. (Regional) **1.** Faptul de a trăsni[1] **(1)**, trăsnire[1] **(1)**; (concretizat) trăsnet **(1)**. Cf. ALR I 1 243/136, 150, 230, 270, ALR II/I MN 112,2 837/36, ib. MN 112, 2 834/762.

2. Trăsnet **(2)**. *Socoate că avînd un tun, destul ar fi să-l sloboadă numai în văzduh şi sălbaticii să fugă cu spaimă de singur trăsnitul şi fulgerarea lui.* DRĂGHICI, R. 40/25.

— Şi: **tresnit** s. n. ALR II/I MN 112, 2 837/36.

— V. **trăsni[1]**.

TRĂSNÍT[2] s. n. v. **trăsnet**.

TRĂSNÍT[3], -Ă adj. **1.** Lovit, atins de **trăsnet (1)**. V. fulgerat. *Mandolina căzu din mîinile contelui, glasul i se tăia pe loc şi el rămase ca un om trăsnit de fulger.* ALECSANDRI, O. P. 298. *Dan se simţi trăsnit şi afundat în nemărginire. Riuri de fulgere îl urmăreau.* EMINESCU, L. P. 54. *D-l doctor rămase ca trăsnit din senin.* SLAVICI, N. II, 349. *El remase ca trăsnit din cer.* ISPIRESCU, L. 344. *Vaporul ... Între nori şi între apă se ducea fără-ncetare, Rătăcit din orice cale sub trăsnitul lui catart.* MACEDONSKI, O. I, 76. *Rămăsei ca trăsnit, un tremur grozav mă apucă.* VLAHUŢĂ, S.A. II, 33. *Această*

veste de mutare... îl lăsa ca trăznit. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 187. *Pisicuța,... îngrozită parcă de o vedenie fioroasă, se opri ca trăsnită din mers.* HOGAȘ, M. N. 93. *Se pierdea... prin niște viroage în care putrezeau copaci trăsniți.* GALACTION, O. 48. *Cu gura uscată de foame ca piatra trăsnită.* LABIȘ, P. 23. *Cînd zări mai ee. aproape căciula ciudată a sfîntului Iacov..., rămase ca trăsnit.* BARBU, PRINC. 69. *Găsind copacul... trăsnit, ars, dezrădăcinat, au primit semnul fără cîrtire.* V. ROM. ianuarie 1970, 24. *Apoi, măre, să te duci, Drumu-n codri să apuci, Pîn' la paltinii trăsniți Unde-s frații poposiți!* TEODORESCU, P. P. 584. *Și iar verde brad trăsnit, Ardă-l focu de iubit.* FOLC. MOLD. II, 498. ◇ F i g. *Se opri însă deodată, trăsnită de spaimă.* REBREANU, I. 118. *Prezidentul și mesenii ascultară trăsniți.* VORNIC, P. 158.

2. F i g. Aiurit, nebun, smintit, țicnit, zăpăcit; (regional) paliu[3], păcănit[2]. *El și mai nainte fiind trăsnit, atuncea îl apucă o boală de nebunie.* HERODOT (1645), 335. *Era om bun... numai cam... tuieș... Cam trăsnit.* ALEC SANDRI, T. 621. *Țăranii nu voiau să-și pună mintea cu Ichim, și că era bătrîn, și că îl știau trăznit din fire.* REBREANU, R. II, 211. *Nu se mai uită el la ce spune maică-sa, — că-i cam trăznit.* CAZIMIR, GR. 103. *Se întorsese... nițel înstrăinat poate și mai ales cam trăsnit.* VOICULESCU, P. II, 56, cf. BUL. FIL. V, 180, SCRIBAN, D. ◇ (Substantivat) *Unul se răsti la dînsul: „Unde Duci arcul, tu nemernice, trăsnite...?“* MURNU, O. 364. *Mi-am dat cuvintele La toate trăsnitele Și mi-am dat vorbele mele Și la bune și la rele.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 221. *Te roagă la Dumnezeu Să moară trăsnitul tău, Că și eu mă voi ruga... Să moară trăsnita mea, Să te iau pe dumneata.* BIBICESCU, P. P. 389. (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prepoziția „de“) *Trăsnita asta de fată are să-mi mănînce zilele cu-ndărătnicia ei.* RETEGANUL, P. I, 52. *Un trăsnit de corb n-are ce lucra, ci vine și fură inelul de la copil.* id. ib. II, 18. ◇ (Despre gînduri, idei etc.) *Urmînd trăsnita pravilă călugărească..., eram ținuți la slujbă, care nu se mai termina.* CIAUȘANU, R. SCUT. 61. *Inventam tot felul de vise, unele cît mai trăsnite.* V. ROM. iulie 1970, 20. ✦ (Regional; substantivat, m. art.) Dracul, satana. UDRESCU, GL. *Mi-a ieșit trăsnitul înainte.* id. ib.

3. F i g. (Despre băuturi alcoolice) Care are o concentrație mare de alcool; tare. Cf. UDRESCU, GL. *Dă-mi un trăscău d-ăla trăsnit.* id. ib. *E o țuică (d-a) trăsnită.* id. ib. ✦ (Familiar; despre persoane) Amețit de băutură; beat, cherchelit, afumat. Cf. POLIZU. *Era trăsnit... Am auzit că de la o vreme-ncoace într-o băutură o duce.* CARAGIALE, O. VI, 21, cf. CADE, PUȘCARIU, L. R. I, 121, SCRIBAN, D., CHEST. VIII 109/15. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; despre ger) Tare, cumplit, strașnic. UDRESCU, GL. *Ger trăsnit.* id. ib.

4. F i g. (Prin nord-vestul Munt. și prin nord-estul Olt.; despre car, căruță etc.) Încărcat foarte tare, încărcat strașnic; plin pînă la refuz. *Un car trăsnit (de paie).* CIAUȘANU, V. 205. *Oală trăsnită.* id. GL. *Am făcut în vale cinci căruțe de porumbi d-ale trăsnite.* UDRESCU, GL.

— Scris și: *trăznit.* — Pl.: *trăsniți, -te.* — Și: (regional) **trăjnit, -ă** adj. Com. din LOMAN — SEBEȘ, A II 6.

— V. **trăsni[1]**.

TRĂSNITÓR, -OÁRE adj. **1.** Care trăsnește[1] **(1)**. *Norii turburi... adeseori aduc trăsnete sălbatice, fulgeri trăznitoare, aprinzătoare și aducătoare de pagubă.* CALENDARIU (1814), 82/22. *E vînt cu ploaie rece și noapte cu fiori, Căci umbra e țesută de fulgeri trăsnitori.* ALECSANDRI, POEZII, 450, cf. COSTINESCU. ✦ F i g. Zdrobitor, năprasnic. *Taie, spintecă, răpune, C-o mînie trăsnitoare în al ochilor focar.* MACEDONSKI, O. I, 105. *Și pe cînd se luptă capii cu grozava-nvălmășeală, Călărimea, nesupusă trăsnitoarei zăticniri..., Pe monarc îl urmărește cu sălbatice răcniri.* id. ib. 105. ◇ (Învechit; calc după fr. *apoplexie foudroyante*) *Apoplexie trăsnitoare* = atac mortal de apoplexie. *Aceste băi alcalino-feruginoase produc rezultatele cele mai fericite în cazuri... de-apoplessie trăsnitoare.* MAN. SĂNĂT. 92/16, cf. 206/24. *O apoplexie trăsnitoare curmase firul zilelor sale..* NEGRUZZI, S. I, 309.

2. (Despre arme de foc) Care trăsnește[1] **(3)**; bubuitor, tunător **(1)**. *Fire-ai blăstămat care aflași odată A pravului crud rea și stricătoare Putere, și tu, din Tartar iscată, Pușcă, cu tunurile treznitoare!* BUDAI-DELEANU, T. V. 144, cf. COSTINESCU.

3. F i g. (Despre mirosuri) Tare, pătrunzător. *Pe frigăruile de aramă ardeau seuri groase ce lăsau un fum trăsnitor.* BARBU, PRINC. 124.

4. (Regional; în sintagma) *Pere trăsnitoare* = numele unei varietăți de pere galbene, cu gust acru. Cf. ȘEZ. V, 68. ✦ (Prin Dobr.; substantivat, f. pl.) Numele unei varietăți de struguri nedefinite mai îndeaproape. Cf. H II 261, 270. ✦ (Regional; substantivat, f. pl.) Numele unei varietăți de cireșe mari (Somova — Tulcea). ALR II/682.

— Scris și: *trăznitor, -oare.* — Pl.: *trăsnitori, -oare.* — Și: (învechit) **tresnitór, -oáre** adj.

— **Trăsni[1]** + suf. *-tor.*

TRĂSNITÚRĂ[1] s. f. **1.** (Învechit) Trăsnire[1] **(1)**; (regional; concretizat) trăsnet **(1)**. Cf. POLIZU, COSTINESCU, ALR I 1 243/59, 270, ALR II/I MN 113, 2 841/812, ib. MN 113, 2 850/812.

2. (Regional) Loc unde a ars o pădure (de trăsnet **1**) (Drăgușeni — Tîrgu Neamț). Cf. GLOSAR REG.

— **Trăsni[1]** + suf. *-tură.*

TRĂSNITÚRĂ[2] s. f. v. **trosnitură.**

TRĂSOÁRE s. f. **1.** (Regional) Tras[2] **(I 1)**, tracțiune (Turnu Rueni — Caransebeș). Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 197. *Cal bun de trăsoare.* id. ib.

2. (Regional) Direcția în care este orientat un teren (Șteiu — Hațeg). Cf. DENSUSIANU, Ț. H. 338. *Trăsoarea locului.* id. ib.

3. (Învechit) Porțiune de teren măsurată cu funia, trasă cu odgonul. *Trăsoarea de la mijloc* (a. 1732). IORGA, S. D. XII, 223.

— **Tras[2]** + suf. *-oare.*

TRĂSOBĂ s. f. (Regional) Gaură făcută în zid. CHEST. II 31 supl.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?
— Etimologia necunoscută. Cf. s o b ă.

TRĂSTIE[1] s. f. v. **straste.**

TRĂSTIE[2] s. f. v. **trestie.**

TRĂSÚRĂ s. f. **A. I. 1.** (Învechit) Tragere **(I 1)**. *De altfel trăsuri ce nevoiia, podoabele și hainele mi-au rupt.* FL. D. (1680), 82[r]/6. *Cu trăsura clopotului dintîiu [pruncii]... trebuie să se afle în shoală.* PETROVICI, P. 206/13. ◇ *Scrisoare de trăsură* v. s c r i s o a r e. ◇ E x p r. (Prin Transilv.) **A face trăsură** = a butăși. Cf. ALR I 1 713/138, 247, 298, ALR II 6 108/235.

2. (Popular) Tragere **(I 5)** (a unui vehicul); tras[2] **(I 1)**. Cf. ANON. CAR., KLEIN, D. 440, LB, POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU. [Cai] *nărăvași (acei cari n-au trăsură bună).* CHEST. V 76/45, cf. DR. V, 238. *Boi buni de trăsură.* ib. XI, 125. *Ai vite de trăsură.* ALR I 817/18. *Îi vătămat din trăsură.* ib. 1 658/308.

3. (Învechit) Cumpănire cu cîntarul, cîntărire; greutate măsurată cu cîntarul; capacitatea unui cîntar. *Să fie volnici... a ave cantariu de 40 ocă trăsura* (a. 1776). URICARIUL, I, 88, cf. XIX, 352. *Cumpărătoarea linii și trăsura sacilor cu cântariu nostru* (a. 1802). IORGA, S. D. XII, 143, cf. URICARIUL, IV, 201/19. *Să-i aducă roaba cumpenele, să vază sînt banii destui la trăsură.* ap. TDRG.

4. (Învechit) Măsurare a unei suprafeţe. *Rînduiţi să măsoare un loc, fac trei trăsuri şi gătesc 9 codri.* I. BRĂESCU, M. 23. *Se făcea atunci o altă măsurătoare, o altă trăsură.* id. ib. 27. ◇ *Trăsură oarbă* = măsurătoare suplimentară. id. ib. 28. ✦ (Concretizat; prin Munt.) Suprafaţă de teren cu o lungime de şase prăjini. *În Muntenia,... obraful se numeşte trăsură şi are o lungime de 6 prăjini, a cîte 24 de palme.* PAMFILE, A. R. 234. *Te rog să mergi ceva mai departe de mine... Uite, mai pe colo!... Şi-i arătă cu mîna ca o trăsură de loc.* VISSARION, B. 117, cf. DEX.

5. (Învechit; în expr.) **A avea trăsură** = a fi ocupat cu ceva, a avea treabă, a avea bătaie de cap; a suferi neplăceri. *Să nu mai avăm noi trăsură pentru garduri, nice să avăm treabă la acele vii* (a. 1638). ap. HEM 969. *Că despre alte părţi destule necazuri, trăsuri şi supărări am* (a. 1784). IORGA, S. D. XII, 107. **Fără trăsură** = fără bătaie de cap, fără urmări neplăcute. *Ridica-m-oi să-mpart cu măsură Sihem cu moşii fără trăsură.* DOSOFTEI, PS. 380/8, cf. IORGA, I. R. 187.

6. Concret (Regional) Momeală pentru atras vulpile (Zagra — Năsăud). Cf. COMAN, GL.

II. 1. (Învechit; mai ales în legătură cu verbul „a face") Aplicare (nedreaptă) a unui impozit, a unei taxe; zălogire. *Vă facem ştire să nu le faceţi vroo trasură* (a. 1685). BUL. COM. IST. II, 200. *Nici lăsa pe zlotaşi să facă trăsură oamenilor.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 150/14. *Au sărăcit ţeara cu multe feluri de trăsuri, care nu s-au mai făcut de domnii cei dinaintea lui.* ŞINCAI, HR. III, 235/15, cf. LB, DR. XI, 299.

2. (Rar) Duşcă, înghiţitură. Cf. LB.

3. (Regional; despre pereţi; în expr.) **A avea trăsură** = a fi umed, a avea igrasie (Mihăileni — Miercurea Ciuc). Cf. ALR SN III h 846/574.

III. 1. (Învechit şi regional) Linie, semn, contur, dungă (desenate, trasate, marcate, crestate etc.); trăsătură **(II 1)**. *Luo nuiale verzi de măsteacăn... şi trăsuri albe beli pre iale, cum să vadză albul lemnului.* PO 103/15. *Pe locul sprîncenelor şi a genelor face nişte trăsuri cu condeiul.* IST. AM. 81r/19. *Literile fără măsură, trăsurile şi zugrăviturile nu aduc nici o frumseaţă cu sine.* PETROVICI, P. 190/5. *Părul undos, Ce-n trăsuri negre de abanos Recade.* HELIADE, O. I. 79, cf. POLIZU. *Întrebuinţau numai o trăsură (linee) prin care arătau că construciunea s-a împlinit.* BĂLĂŞESCU, GR. 203/9. *Să luăm acum o mapă şi să însemnăm... printr-o trăssură linia de unde veneau blănurile.* HASDEU, I. C. 102, cf. COSTINESCU. *Şi sprîncenele arcate fruntea albă i-o încheie, Ce o singură trăsură măiestril le încondeie.* EMINESCU, O. I, 79, cf. BARCIANU, TDRG, CHEST. V 156/31. ◇ (Ieşit din uz) *Trăsură de unire* = liniuţă de unire; cratimă. Cf. TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DEX. (Fig.) *Latina de care se servesc umaniştii, departe de a fi o barieră, constituie o trăsură de unire între umaniştii din diferitele ţări.* OŢETEA, R. 244. ◇ Loc. adv. **În trăsuri generale** = în linii mari, în general. Cf. SCRIBAN, D. **Printr-o trăsură de condei** = printr-o trăsătură de condei, v. trăsătură **(I 2)**. *În deşert s-ar încerca... a le strămuta printr-o trăssură de condeiu pe ţermul nordic al Dunării.* HASDEU, I. C. I, 206. ◇ Expr. **Trăsură cu trăsură** = în toate detaliile. Cf. COSTINESCU. *Am scos... portretul lui Tasso spre a-l compara. Era el trăsură cu trăsură.* EMINESCU, G. P. 2. ✦ (Prin Olt. şi nord-vestul Munt.) Dungă formată la împreunarea doagelor unui butoi. *Butia dă (curge) pe trăsuri.* CIAUŞANU, GL. *Mai musteşte niţel la o trăsură, da or să se umfle doagele şi se opreşte.* UDRESCU, GL. ✦ (Învechit şi regional) Linie de hotar. *A dooa trăsură s-a tras din piatra mănf]stirii Căldăruşanilor în jos* (a. 1728). IORGA, S. D. VI, 306, cf. DM, DEX, CIAUŞANU, GL. ✦ (Concretizat) (Regional) Cărare făcută în pădure de animalele sălbatice. Cf. CIAUŞANU, GL., A VI 32, GLOSAR REG. ✦ Cale făcută pentru trecerea vitelor la adăpătoare. Cf. COSTINESCU.

2. (Învechit; mai ales la pl.) Linie a feţei; trăsătură **(II 2)**. *Trăsurile obrazului lor sînt de soiul chinezesc.* AR (1829), 192[1]/6. *Un ce mai presus de moarte parcă ar fi întipărit pe trăsurile lor.* MARCOVICI, C. 112/17. *Feţe triste şi pline de trăsuri smolite şi posomorîte!* GORJAN, H. IV, 235/4. *Se lungesc trăsurile feţei.* VASICI, M. II, 14/22. *Faţa-i varsă rumeneaţe, La trăsuri îi tot blîndeaţe.* BĂRAC, A. 15/20, cf. MUREŞANU, în CL 1968, 297. *Atît sînt de schimbate Trăsurele-mi, ochi, gură, nas, şi înfrumuseţate.* ALEXANDRESCU, O. I, 324. *Trăsurile feţei sale uneori deveneau crunte.* FILIMON, O. I, 105, cf. COSTINESCU. *Figura sa avea trăsuri pronunţate, fără să fie inteligentă.* BOLINTINEANU, O. 414. *O-nchide lungi genele tale, Să pot recunoaşte trăsurile-ţi pale.* EMINESCU, O. I, 41. *Înalt, curăţel îmbrăcat, cu ten roşu-vînăt şi cu trăsuri potrivite.* SĂM. IV, 405, cf. ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

3. Fig. (Învechit) Fel de a se manifesta, de a se exprima, de a fi; caracteristică, particularitate. *Unul flacăr-amoroasă poate-n versuri a descri, Altul, prin trăsuri plăcute, epigrama-a ascuţi.* HELIADE, O. I, 118. *Femeile păzesc trăsurile cele originale vechi, precum de frumuseţă aşa şi de vitejie, mai îndelung decît bărbaţii.* GT (1838), 11[2]/43. *Să-i blagoslovesc şi în ei să mai sărut o dată trăsurile tatălui lor.* VOINESCU II, M. 159/26. *N-a trebuit să mă gîndesc mult ca să aflu pe cel ce a făcut articolul — am cunoscut mîna d-tale, prietene, pe trăsurile caracteristice şi imaginile cele vii.* BOLLIAC, O. 57. *Trăssurele principale* [ale lucrării] *au remas aceleaşi.* HASDEU, I. C. I, XII. *Trăsurile caracteristice aşa sigur le-a cuprins, încît toate aceste în toate opurile sale se arată în armonia cea mai deplină.* F (1866), 148. *Trăsurile caracteristice ale ambelor stări sînt aceleaşi.* CONV. LIT. XI, 435. ✦ Faptă; act, eveniment. *Cîte şi cîte trăsuri eroice se vor fi petrecut în vremea aceasta.* NEGRUZZI, S. I, 290. *Trăsură de istorie.* COSTINESCU. *Trăsură de om abil.* ib.

4. (Regional) Fel de a scrie al cuiva; caligrafie. Cf. UDRESCU, GL. *Asta e trăsura lui, mărunţică, revărsată; o cunosc dintr-o mie.* id. ib. *Copilu-ăsta are o trăsură desluşită.* id. ib. ✦ (Învechit) Literă. DHLR II, 485.

5. (Regional) Încreţitură folosită ca ornament la manşete (ALR II 3 304/141, 362); porţiune brodată şi încreţită la mîneca cămăşii (GLOSAR REG.) ✦ (Prin Maram.) Cusătură cu modele româneşti, pe fond negru. LEXIC REG. 13. ✦ Curea folosită în cojocărie pentru ornamentare (Sibiel — Sibiu). LEXIC REG. II, 64.

IV. 1. (Prin Olt. şi nord-vestul Munt.) Borangicul care rezultă dintr-o jumătate de oca de gogoşi (RĂDULESCU-CODIN); grămadă de o sută de gogoşi (GL. OLT.). ✦ Fiecare dintre firele de la gogoşi care se îmbină pentru a forma firul de borangic. Cf. UDRESCU, GL. *Am o oală cu cinci trăsuri (= cinci fire).* id. ib.

2. (Prin Maram. şi vestul Transilv.) Cantitate de cînepă smulsă o dată din piepteni sau din perie. Cf. CL 1971, 77, ALR II 5 994/362.

B. I. 1. Vehicul pe patru roţi, cu arcuri, tras de cai şi întrebuinţat la transportul persoanelor; (regional) hinteu. V. birjă, caleaşcă, butcă, cupeu, rădvan, berlină. *Să scoboară amîndoi din trăsurele lor.* IST. AM. 72r/7. *Dacă s-ar fi aflat trăsuri, toată lumea ar fi fugit din Bucureşti* (a. 1801). IORGA, S. D. XII, 132. *Trăsura mea ne aşteaptă, vin' mai iute.* PR. DRAM. 408. *După gustare ... mergem în trăsură.* FĂTU, D. 125/10. *Din trăsură se coborî un tînăr.* NEGRUZZI, S. I, 16. *Lacheu ce se pune în coada trăsurei boierului.* FILIMON, O. I, 96. *Trăsura mea-i gata ... Zi să tragă la scară.* ALECSANDRI, T. 443. *Vezeteul ... se dă jos din capra trăsurei.* CREANGĂ, P. 65. *În drum, trăsura ni s-oprise.* MACEDONSKI, O. I, 22. *Trăsurile, pe două şiruri, se mişcă încet.* VLAHUŢĂ, O. A. II, 91, cf. DDRF. *Pe-afară mai huruia cînd şi cînd cîte o trăsură.* SANDU-ALDEA, D. N. 252, cf. ALEXI, W. *S-a oprit la poartă o trăsură.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 237. *Văzu trecîndu-i pe dinainte o trăsură cu patru cai.* BUJOR, S. 83. *Venea totdeauna la şcoală cu trăsura.* HOGAŞ,

DR. II, 121. *Abia observi liniștea celor din trăsurile de plimbare.* BACOVIA, O. 233, cf. MINULESCU, VERS. 195. *N-am găsit trăsură și am pornit-o pe jos.* CAMIL PETRESCU, U. N. 181. *Deschise poarta larg, să treacă trăsurile.* C. PETRESCU, Î. II, 142. *Ne-am urcat toți în două trăsuri.* SAHIA, N. 55. *Să facem o plimbare cu trăsura.* SADOVEANU, O. VI, 188. *Cu o altă trăsură, s-a dus acasă.* ARGHEZI, S. XI, 21. *Drumul ... îl făcea însă în trăsură cu cinci cai înhămați.* CĂLINESCU, C. O. 254. *Intraseră pe alee trăsuri mari, ... cu coviltir, briști ușoare.* DEMETRIUS, A. 202. *Trăsura se depărta încet.* VINEA, L. I, 11. *Așteptai să tragă trăsura la scară.* T decembrie 1964, 22. *Ai bani să luăm o mașină sau măcar o trăsură?* V. ROM. martie 1971, 53. *Cocoana, deac-auzea, În trăsură se punea.* TEODORESCU, P. 298. *Împăratul ... merse cu hinteul (trăsura) la curtea cea părăsită.* RETEGANUL, P. IV, 13. *Îți fac o trăsură cu patru cai.* ȘEZ. IV, 176, cf. ALR SN II h 355. *La surugii poruncea, Pornea trăsura.* BALADE, I, 425. *Le punem în tresuri și le ducem la curtea-mpărătească.* O. BÎRLEA, A. P. I, 185. ◇ *Trăsură de casă* = trăsură particulară, care se află la dispoziția proprietarului. Cf. DDRF. *În o trăsură mare de casă se suiră toate fetele.* HOGAȘ, M. N. 44. *Se adunau cucoanele și boierii, în trăsuri de casă sau în birji de lux.* BRĂESCU, A. 185. *Trăsură de piață* v. p i a ț ă. (Rar) *Trăsură de copii* = cărucior pentru copii; trăsurică. Cf. BIANU, D. S. (Rar) *Trăsură de bolnav* = cărucior cu care sînt plimbați bolnavii și invalizii. id. ib. (Învechit) *Trăsură cu aburi* = tren. *Trăsurile cu aburi au a duce pe drumeți cu o iuțală de 30 mile englizești pe ceas.* AR (1829), 232²/14. *De la Linți începe drumul de fier pentru trăsura cu abori.* KOGĂLNICEANU, S. 13, cf. DEX. ◇ E x p r. (Familiar) **Cu trăsura de la mă-sa** = pe jos, cu piciorul. Cf. ZANNE, P. V, 641. ✦ (Regional) Trăsură **(B I 1)** pe două roți; docar. Cf. A II 8. *Ce vedea Nu îi plăcea, O trăsură-n două roate Vine pe drum din cît poate.* BALADE, I, 343. ✦ (Regional) Car, căruță. Cf. A I 13, 17. ✦ (Regional) Cotigă utilizată la transportul bușteni lor. Cf. I. CR. IV, 131.

2. (Calc după fr. *voiture;* rar) Automobil. Cf. IORDAN, L.R.A. 487.

II. (Regional) Nume dat unei constelații din emisfera boreală, situată în apropiere de constelația gemenilor; vizitiul. Cf. PAMFILE, CER. 169, DL, DM, DEX.

— Scris și: (învechit) *trăssură.* — Pl.: *trăsuri* și (învechit) *trăsure.* — Și: (învechit) **trasúră,** (regional) **tresúră** s. f.

— **Trage** + suf. *-ură.*

TRĂSURÍCĂ s. f. Diminutiv al lui t r ă s u r ă **(B I 1);** trăsurică mică și ușoară (pe două roți). Cf. DDRF, TDRG. *Ne suiam în trăsurica lui împletită, cu pușca între noi, și hai la cîmp.* SADOVEANU, O. VI, 635. *La ieșirea din tîrg, îl ajunse inginerul ... cu trăsurica lui.* V. ROM. ianuarie 1965, 74, cf. DEX. *Aveam cal de-năcălicat, Trăsurică de plimbat.* FOLC. MOLD. I, 114. ✦ Cărucior pentru copii; (rar) trăsură de copii, v. t r ă s u r ă **(B I 1).** Cf. DL, DM, DEX.

— Pl.: *trăsurici* și *trăsurele.* DL, DM, DEX.

— **Trăsură** + suf. *-ică.*

TRĂSURÍU adv. (Regional; cu sens neprecizat; în e x p r.) **A coase trăsuriu** (Zgribești — Lugoj). Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 197.

— De la **trage.**

TRĂȘÁLĂ s. f. v. **tîrșală.**

TRĂȘCÁR[1] s. m. (Regional) Persoană care lucrează cu trașca[1] (Părteștii de Jos — Gura Humorului). L. ROM. 1963, 155, ib. 1965, 334.

— Pl.: *trășcari.*

— **Trașcă**[1] + suf. *-ar.*

TRĂȘCÁR[2] s. m. (Regional) Cel de al treilea cal de la ham (Pîraie — Fălticeni). Cf. A VI 8, GLOSAR REG.

— Pl.: *trășcari.*

— Cf. p r ă ș c a r.

TRĂȘCIOÁRE adj. v. **trăscioare.**

TRĂȘTIE s. f. v. **straste.**

TRĂTÁDE s. f. pl. v. **tartaj.**

TRĂTÁJ s. m., s. n. v. **tartaj.**

TRĂTÁȘ s. m., s. n. v. **tartaj.**

TRĂTÁTOR s. m. (Învechit, rar) Persoană care duce tratative, care tratează **(4).** *Cură un glas de niște trătători, iară mă tem că va fi o poveaste.* FN, 96. *Să vedescu alți trătători, de tocmire între niște putearnici care nu să voiescu.* ib. 102.

— Pl.: *trătători.*

— Din it. **trattatore.**

TRĂTÁZ s. m. v. **tartaj.**

TRĂTĂJÉL s. m. (Învechit, rar) Diminutiv al lui t a r t a j **(1).** *De veți afla că ați făcut ... ceva neîncuviințat, însămnați în niște trătăjăi.* DRĂGHICI, R. 153/19, cf. 197/17, DDRF.

— Pl.: *trătăjei.*

— **Trătaj** + suf. *-el.*

TRĂTĂLUÍ vb. IV. (Învechit) T r a n z. **1.** A discuta o chestiune cu scopul de a ajunge la o înțelegere, la încheierea unei convenții etc.; a negocia **(1),** a trata **(4).** *Să trăctăluiască tocmiri de pace și hotărări de nuntă.* FN, 167. *Făcură provlimă imperatorului de a trătălui pacea.* VĂCĂRESCUL, IST. 269, cf. DRLU. ◇ R e f l. p a s. *Să trăctăluiescu pricini de noauă oaste, într-un gabinet.* FN, 74. *O logodnă să trăctăluiaște, dară zavistia o turburâ.* ib. 135. (Pleonastic) *S-au trătăluit muchealemeaua pînă la martie ..., cînd, neputîndu-se încheia pacea, s-au stricat muchealemeaua și s-au început iarăși războaiele.* VĂCĂRESCUL, IST. 284. ✦ R e f l. i m p e r s. A discuta, a duce tratative; a trata **(4).** *Să trăctăluiaște de o pace, carea nu va fi prea de cinste.* FN, 82.

2. (Jur.) A dezbate, a judeca. *Pricina ... trăctăluită înaintea forumului protopopesc al Făgărașului* (a. 1786). IORGA, S. D. XII, 187. ◇ R e f l. p a s. *Să trăctăluiaște de un ocol, dacă nu să hotărașle.* FN, 150.

3. (Complementul indică o problemă, o temă, un subiect) A trata **(5).** *Să ameastecă tractaturi de pace, care un știut bătrîn trăctăluia.* FN, 154.

4. (Complementul indică persoane) A trata **(1).** (R e f l. p a s.) *În rîndul învățăturii, atît copii[i] celor bogați, cît și celor săraci, tot într-un chip să să tractăluiască* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 207.

— Prez. ind.: *trătăluiesc.* — Și: **trăctăluí, tractăluí, traptăluí** (FN, 98, 107) vb. IV.

— Cf. it. t r a t t a r e, lat. t r a c t a r e.

TRĂTÉNIE s. f. v. **stretenie.**

TRĂUMÁȘ s. m. v. **trahomaș.**

TRĂVÁLĂ s. f. v. **tăvală.**

TRĂVĂLÍ vb. IV v. **tăvăli.**

TRĂVĂLÍC s. n. v. **tăvălic.**

TRĂVĂLÍCĂ s. f. v. **tăvălic.**

TRĂVĂLÍȘ s. n. v. **tăvăliș.**

TRĂVĂLUGÍ vb. IV v. **tăvălugi.**

TRĂVĂLUGÍT s. n. v. **tăvălugit.**

TRĂVESTÍT s. n. v. **travesti**[1].

TRĂVILÁN s. n. v. **intravilan.**

TRĂZNÍ vb. IV v. **trăsni.**

TRĂZNÍT s.n. v. **trăsnit[1].**

TRE num. card., s. m. v. **trei[1].**

TREÁBĂ s. f. **1.** Chestiune, problemă; interes; afacere; (ieşit din uz) trebuinţă **(2)**, (regional) taulă[2]. *Se ruga de treaba ce venise el.* CORESI, EV. 382. *Toate trebile crăiei s-au dat pre mîna lui Corvin.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Va spune ... cu ce treabă au venit.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 30r/21. *Era aici venit cu trebi împărăteşti.* IST. Ţ. R. 3. *Au trimis pre acel turcu la Moldova viziriul cu o treabă.* NECULCE, L. 18, cf. ANON. CAR. *Cînd va fi vreo treabă de hirotoniseală între dînşii, să fie volnici a chiema ori pre carele arhiereu vor vrea* (a. 1702). IORGA, S. D. XIV, 8. *Ţara scăpînd de treaba tătarilor, dară cu multă pagubă.* MUSTE, LET. III, 81/23. *De la jupînul Gligorie lei 22, pentru traba linii* (a. 1727). IORGA, S. D. XII, 31. *Întocmind trebile împărăţiei în Asia, au trecut în Evropa.* VĂCĂRESCUL, IST. 255. *Au venit la el pentru nişte trebi.* ŞINCAI, HR. II, 306/19. *Aflăm că au scris în treaba trecerei romanilor din Dachia preste Dunăre.* MAIOR, IST. 26/16, cf. LB. *Treaba vieţii şi a sănătăţii omeneşti.* PISCUPESCU, O. 68/5. *Obşteştile trăbi ale ţării.* GT (1838), 14. *Starea ţărei sale ... nu ierta pe Bogdan a se îndeletnici de trebile fiului său.* ASACHI, S. L. II, 7, cf. POLIZU. *Lăsaţi trebile ţării pe seama tată-meu.* FILIMON, O. I, 179. *Consultarea trebilor sale besericeşti şi şcolare.* FM (1861), 157. *Cară-te ... cît e treaba cu cinste ... să nu te mai văd.* ALECSANDRI, T. 497, cf. CIHAC, II, 420. *Venea la ţară numai vara ..., avînd trebi însemnate în oraş.* GANE, N. 125. *Toate trebile şi le punea la cale singurel.* CREANGĂ, P. 140. *Voi să vă lăfăiţi şi să huzuriţi de căldură, iară eu să crăp de frig. Buuună treabă!* id. ib. 252. *Trebile împărăţiei nu-l iartă.* ISPIRESCU, L. 42. *Trebile politice şi administrative.* MACEDONSKI, O. III, 12, cf. DDRF, OLLĂNESCU, H. O. 344, BARCIANU. *Să ne cătăm odihnă, Ca de treburile ţării, mîine, să vedem în tihnă.* DAVILA, V. V. 161, cf. ALEXI, W. *Notarul era mereu după trebi.* AGÎRBICEANU, A. 130. *Bărbaţii se ţin mai pe departe ..., vorbind de treburile obşteşti.* REBREANU, I. 13, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Doi ani, de cînd luase în mînă trebile pămîntului.* POPA, V. 7. *Dumneata ai vreo treabă la Călugăreni?* SADOVEANU, O. X, 562. *Puterea ţării vine Din treburile toate, urzite strîns şi bine.* ARGHEZI, S. V, 233. *Cafeaua, pînă acum treabă armenească, devenea afacere germană.* CĂLINESCU, B. I, 169. *Se amestecă uneori în trebile oamenilor fără să fi fost rugată.* VINEA, L. I, 238. *Aveau treburi în capitala Moldovei.* DEMETRIUS, A. 230. *Ce-ar fi să nu-ţi mai bagi nasul în treburile mele?* H. LOVINESCU, T. 148. *Treburile lui vor merge strună.* ŞEZ. V, 41, cf. CABA, SĂL. 93. ◇ Expr. **A avea treabă cu cineva** = a avea de aranjat cu cineva anumite interese, de rezolvat anumite chestiuni. Cf. LB, TDRG. *Du-te pînă acolo că are treabă cu tine!* PREDA, D. 132, cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 7. **A (nu) avea (nici o) treabă cu cineva** (sau **cu ceva**) = **a)** a (nu)-l interesa cineva sau ceva, a (nu)-l privi. *N-am nici o treabă cu dînsul, cu casa lui.* TDRG. *Ce-ai treabă cu slujba mea?* ŞEZ. II, 76; **b)** (învechit) a se ocupa de ... *V-au spus părcălabul că, den unde să rup apele încoaci, să nu aveţi treab[ă] cu hotarul ţărăi şi a-mpăratului* (a. 1635—1638). IORGA, D. B. I, 54. *Vod[ă] are treab[ă] cu acela om ce calcă hotarul ţărăi* (a. 1635—1638). id. ib. 55. **A (nu) fi treaba mea** (sau **a ta, a lui** etc.) = a (nu) mă (sau te, îl etc.) privi, a (nu) mă (sau te, îl etc.) interesa. *Nu te amesteca unde nu e treaba ta.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 603. *Aceea nu e treaba dumitale, îmi răspunse cu un zîmbet.* NEGRUZZI, S. I, 9. *În sfîrşit, îi treaba d-tale. Eu mă duc.* ALECSANDRI, T. 424. *Asta-i treaba mea, cucoane.* CREANGĂ, P. 156, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG, COM. MARIAN. **Treaba mea** (sau **a ta, a lui etc.**) = este problema mea (sau a ta, a lui etc.), mă (sau te, îl etc.) priveşte, mă (sau te, îl etc.) interesează. *Poate viscolul să ridice nămeţii pînă la streşini; pot apele să îngheţe tun. Treaba lor.* DELAVRANCEA, ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Ai făcut vreun testament...? — Treaba mea dacă l-am făcut sau nu.* CĂLINESCU, E. O. II, 213. *Nu mai vrea să trăiască cu mine, treaba ei, nu pot s-o ţin cu sila.* PREDA, R. 11. *Încolo nu te priveşte. Treaba lor.* V. ROM. octombrie 1970, 36, COM. MARIAN, PAMFILE, J. II, 170, NOVACOVICIU, C. B. I, 21. *A-nvăţa, n-a-nvăţa ..., treaba lui şe-a faşe!* O. BÎRLEA, A. P. I, 317. **Cine are treabă?** = pe cine îl interesează. *De mi-i da o sărutare, Nime-n lume n-a s-o ştie, Căci va fi sub pălărie — Ş-apoi cine treabă are!* EMINESCU, O. I, 55. **Ce treabă am** (sau **ai, are** etc.) **(cu ...)?** = **a)** ce mă (sau te, îl etc.) interesează? ce mă (sau te, îl etc.) priveşte? *Ce treabă am cu cei necredincioşi, să-i giudec?* (ante 1618). GCR I, 46/20. *Trecea mîndra pe şosea, Parcă nici nu mă vedea; Dar ce treabă am cu ea? Las' să treacă.* ŞEZ. IV, 141. *Zis-a badea că-s urîtă ... Las' să fiu. Ce treabă are?* FOLC. TRANSILV. II, 32; **b)** ce legătură am (sau ai, are etc.) cu ...? *Ce treabă are starostia de Cameniţă cu mine ..., de vreme ce eu nu sămt leah.* PRAV. 278. *Ce treabă am eu cu boala lui? ce, eu sînt bolnav? nu mă priveşte pe mine.* CARAGIALE, O. I, 67. *Eu n-am ce mă amesteca, cu mine haina militară ce treabă să mai aibă.* BĂNULESCU, I. 99. **A nu avea nici o treabă cu** (sau, învechit, **la**) **ceva** = a nu avea nici un amestec, a nu avea nici o legătură cu ceva. *Să n-aibă nime nici o treabă den oamenii miei cu acea ocină ce-am vîndut eu de bun(ă) voia mea* (a. 1642). GCR I, 93/24. *La descălecatul ţărălor acestora nice o treabă nu are.* N. COSTIN, L. 113. *N-am nici o treabă cu ce s-o întîmplat.* ALR II 3 490/105. **A nu avea treabă**=a nu-l privi, a nu-l interesa. *De sînteţi tovarăşi ori fraţi, eu n-am treabă.* PANN, ap. TDRG. (Regional) **A nu-i avea treabă** (cuiva) = a nu purta grija cuiva. *Să fugim în lumea mare, Nime treabă nu ne are.* HODOŞ, P. P. 72. **A-şi face treaba** (sau **trebile**) = a-şi face interesele, v. interes. *Vodă doarme în cămară, Iar boierii, tot furînd, Îşi fac trebile pe rînd!* HASDEU, R. V. 23, cf. BARCIANU, ALEXI, W. (învechit) **A-şi căuta treaba** = a se ocupa de interesele sale. *Să-ş caute deusebi treaba, să-ş isprăvască de la Poartă.* NECULCE, L. 168. (Regional) **A-i umbla** (cuiva) **în treabă** = a se ocupa de interesele cuiva, a umbla de rîndul cuiva, v. rînd. Cf. LB, BARCIANU. *Nu avea muieri rubedenii de-aproape, care să-i umble în treabă.* AGÎRBICEANU, S. 14. (învechit) **A-i merge pe treaba** (cuiva) = a se desfăşura lucrurile conform intereselor cuiva, a i se realiza ceva. *Socotind că nu-i merge pe treaba lui,... s-au dus în Ţara Leşască.* N. COSTIN, LET. II, 37/25. (Regional) **A se face pe treabă** sau **a-i face cuiva pe treabă** = a (se) face după interesele sau după placul cuiva. *Crede şi d-ta, mătuşă, că de-i face pe treabă, n-are să-ţi fie degeaba.* CREANGĂ, P. 172. *Cu mînzul ăla îi făcea lesne pe treabă fetei.* STĂNCESCU, B. 262. *Din vorbă în vorbă se făcu pe treabă şi se hotărî şi zestrea.* ŞEZ. I, 189. ✦ (învechit; la pl.) Interese de stat; chestiuni publice. *Adunările pentru îndreptarea trebilor să se ţină după obiceiul cel bătrîn.* ŞINCAI, HR. II, 176/37. *Dacă avînd atîta putere în ţinut, Să vadă el de cîrmă şi trebi ar fi putut, Nenorocea o ţară.* ABGHEZI, S. V, 243. ◇ *Ministerul trebilor dinăuntru* sau *trebile dinăuntru* = ministerul afacerilor interne. *Ministrul trebilor din lăuntru.* GT (1838), 51. *Şeful departamentului trebilor din năuntru* (a. 1839). DOC. EC. 725, cf. TDRG. *Alergă la Nicolae Golescu, ministrul trebilor din lăuntru.* CAMIL PETRESCU, O. II, 308. *Ministerul trebilor din afară* = ministerul afacerilor externe. Cf. TDRG. (Astăzi) *Treburi interne* = probleme (politice, economice, sociale etc.) ale unui stat. *Politica imperialistă de forţă şi dictat, de amestec în treburile interne ale altor popoare a suferit noi eşecuri.* SCÎNTEIA, 1972, nr. 9 016. ✦ Afacere comercială, dever. *Sînt negustor ... şi-mi merg treburile destul de bine.* GALACTION, O. 63. ✦ (învechit) Drept, parte ce revine cuiva. *Să nu aibă nice o treabă acesta, ce s-au venit în partea lui, ce să-l fie tot acela, ce l-au crescut.*

PRAV. 21. *Ucigătoriul n-are nici o treabă la ocine, ce să vor da părinților.* ib. 92. *Călugării de Hango n-au avut nici o treabă în acele sate* (a. 1716). URICARIUL, V, 376.

2. Lucru, muncă; îndeletnicire, ocupație, activitate; sferă de preocupări, de interese. *Slugile ce vor îmbla ... gătînd treabe ca acealea reale, pentru să să facă ucidere.* PRAV. 97. *La toate treabele ... va da învă[ă]turi* (a. 1669). IORGA, S. D. V, 41. *Mișelului easte-i Domnul ... ajutor la treabă.* DOSOFTEI, PS. 30/6. *Intra în casă și cu treabă și fără de treabă.* NECULCE, L. 171. *Treaba ritoricii iaste a afla și a zice lucruri toate vrednice ca să îndemne, ca să mișee și să încredințeaze pre ascultătoriu.* MOLNAR, RET. 13/18. *Treaba* [defăimători]*... este umblînd Vorbe pin case purtînd.* MUMULEANU, C. 138/1. *Simțirea sineșului omului este în treaba judecății priceperilor.* PISCUPESCU, O. 118/15. *După ce s-au făcut ziuă ..., cea mai înîi treabă au fost ca să meargă la țărm uri să facă o gustare cu stridii.* DRĂGHICI, R. 51/6. *A ședea fără treabă într-o cetate, în tovărășia unui bătrîn comandant.* NEGRUZZI, S. I, 39, cf. 77, POLIZU. *Să sărim voinici la treabă!* ALECSANDRI, P. I, 59, cf. COSTINESCU. *De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?* EMINESCU, O. I, 137. *Era ... strădalnic și iute la trebile lui.* CREANGĂ, P. 114. *Nu căuta că-s mic, dar trebile care ți le-oi face eu nu le-a face altul.* id. ib. 152, cf. BARCIANU. *Trebuie să răbdăm, că sîntem în toiul trebei.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 58. *Toate treburile casei le făcea ..., fără cea mai mică tevatură.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 172. *Nu se uita la frăgezimea copilului, îl punea la toate trebile.* AGÎRBICEANU, S. 14. *Nu stau mult, Irino, ... mă grăbesc; am treabă.* BUJOR, S. 58. *Ghetele i se prăfuiseră; se opri și le șterse cu o batistă murdară, adusă înadins pentru treaba aceasta.* REBREANU, I. 63. *Doamnele, ostentativ fără treabă, umblă în rochii de casă.* IBRĂILEANU, A. 7, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Ca un lucrător care și-a sfîrșit treaba ..., aprinse o pipă.* C. PETRESCU, Î. II, 183. *Chelnării ... nu-și văd capul de treabă.* I. BOTEZ, B. I, 82. *Lucru hotărît, treaba a mers repede.* BRĂESCU, A. 61. *Am fost și eu la treburile gospodăriei.* SADOVEANU, O. VII, 322, cf. IX, 386. *Ajunsese să facă toată treaba casei.* BART, E. 315. *Dumneata ai făcut treabă bună.* ARGHEZI, S. XI, 76. *Nu pot sta! Am treburi.* CĂLINESCU, C. O. 31. *Treaba aceasta o vor lua asupra lor de acum înainte mașinile cibernetice.* CONTEMP. 1965, nr. 979, 1/6. *Treaba-i lesne de-a o face, Pentru omul care-ți place.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 237. *Fiecare își făcea treaba sa ales de bine.* SBIERA, P. 246. *Toate trebile casei le făcea fata moșneagului.* ȘEZ. V, 65. *Toată treaba cîmpului era în sama lui.* VASILIU, P. L. 236. *Treaba să pornească Și să se zidească Sfîntă mănăstire Pentru pomenire.* BALADE, III, 46, cf. FOLC. TRANSILV. I, 49. *Mai adă-ți aminte, dragă, Cel puțin cînd nu ai treabă,* FOLC. MOLD. II, 197. *Dracul nu are treabă, dar nici nu șade degeaba.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 5. *Mai multă gură decît treabă.* BARONZI, L. 66. *Gură multă, treabă puțină.* ZANNE, P. III, 181. *Nu lăsa treaba de azi pe mîine.* DDRF. *Graba strică treaba.* CADE. *Decît zece trebi și rele, mai bine una și bună.* id. ib. *Făcuși treaba pînă-n tindă,* se spune unuia care începe un lucru și nu-l sfîrșește. ZANNE, P. III, 401. *La mîncare lup, la treabă vulpe și la somn buluc,* se spune despre cel leneș și care mănîncă mult. id. ib. III, 638. ◇ Loc. adj. **De treabă** = **a)** (învechit și regional) harnic, priceput, capabil. *Un diac ce era foarte de treabă de scrisoare.* M. COSTIN, O. 60. *Avea cu sine în cetate Despot Vodă slujitori de treabă 1 256.* N. COSTIN, L. 466. *Ales-au ... din toți boierii țării mai de treabă la voroavi pre Miron Costin.* NECULCE, L. 45. *Era om harnic și de treabă la războiu acel rămentar Sminghilschii.* id. ib. 198, cf. LB, LM. *Că boii se țin cu iarbă, Și casa cu om de treabă.* FOLC. TRANSILV. I, 70; **b)** de omenie, bun, cinstit; vrednic de cinste; cumsecade. *Doamnă ave de treabă, bună și milostivă.* NECULCE, L. 283. *Se văd a fi oameni de treabă.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 161/24. *Inspectorul, om de treabă, pre cinstit și de-nțeles.* BELDIMAN, O. 39/6. *Acum el s-au făcut un om foarte de treabă.* DRĂGHICI, R. 89/28. *Tatăl lui Țilu au fost un cîrpaci, om de treabă.* BĂRAC, T. 5/4. *Cînd nu e în slujbă, e omul cel mai de treabă.* NEGRUZZI, S. I, 250, cf. POLIZU. *Să-ți caut un tînăr de treabă ca să te mărit.* FILIMON, O. I, 106. *În loc de-a ne certa împreună, n-ar fi mai nimerit să ne-nțălegem ca doi oameni de treabă?* ALECSANDRI, T. 840, cf. LM. *Băiatul era foarte blînd, de treabă, nu avea nici un vițiu.* CARAGIALE, O. III, 1. *El era de treabă, smerit și sfiicios, ca o fată mare.* ISPIRESCU, L. 352. *Bucuria lui c-a găsit doi oameni de treabă, cu care să schimbe-o vorbă.* VLAHUȚĂ, O. A. 475, cf. DDRF, ȘĂINEANU, BARCIANU, ALEXI, W. *Tat'tău a fost un om de treabă.* DELAVRANCEA, O. II, 162, cf. GOROVEI, CR. 131. *Pentru un fleac de bătaie nu se poate să fie supărați niște oameni de treabă.* REBREANU, I. 77. *De treabă om feciorul moșneagului.* C. PETRESCU, S. 184. *Om foarte de treabă și cu suflet de gospodar.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 17. *Aprodul cel bătrîn și de treabă o observa în tăcere.* SADOVEANU, O. X, 553. *Recunosc că e un om foarte de treabă.* CĂLINESCU, E. O. I, 122, cf. DEMETRIUS, C. 44. *E un om de treabă, muncitor de la căile ferate.* PREDA, D. 113. *Sînt om de treabă și n-am furat nimic.* L 1965, nr. 17, 9/2. *E om de treabă altminteri, dar bănuitor și gelos.* V. ROM. martie 1971, 23. *Am pierdut un fir de iarbă Și-o mîndră tare de treabă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 152. *D-voastră, ca oameni de treabă, stați și ascultați.* ȘEZ. XII, 109. *Cum băgăm noi de samă, nu calc-a om de treabă.* VASILIU, P. L. 236. *Haina nu-l face pe om mai de treabă.* ZANNE, P. III, 181. (Glumeț) *Să-l scuipe oricare motan de treabă.* EMINESCU, O. I, 48. *Purceluși cu coada sfredel și cu bețe-n loc de labă, Cum mai bine i se șede unui purceluș de treabă.* id. ib. 84. ◇ Expr. **A face treabă** sau (regional) **a o face pe treabă** = a face ceva bine; a lucra (bine). *Trebuiesc ținuți din frîu dacă ți-i voia să faci treabă cu dînșii.* CREANGĂ, P. 209, cf. DDRF. *Avea acum numai 12 ani și făcea și el treabă în satu lui.* BUJOR, S. 71, cf. SCRIBAN, D. *Făceau treabă pe la bucătărie.* STANCU, D. 406. *Să fie evidențiați inginerii care au lucrat bine și trași la răspundere cei care nu fac treabă.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 849. *Calul lui credincios, măcar că era bătrîn ..., făcea treabă ca și unul tînăr.* STĂNCESCU, B. 335. *Dar știi că ăsta o face pe treabă, nu glumește!* UDRESCU, GL. *De făcut treabă nu mai cade coada nimărui.* CREANGĂ, P. 287, com. din PIATRA NEAMȚ. *Cine tace Mai multă treabă face.* ZANNE, P. II, 762. *A face treabă ca corbul* = a nu fi de nici un ajutor. id. ib. I, 437. **A fi treabă** = a fi mult de lucru. *Pînă să-i scoată de acolo a fost treabă.* GALACTION, O. 293, cf. DL, DM, DEX. (Învechit) **A avea de treabă** = a avea de lucru, v. lucru. *Tu, de socoți că ai de treabă acolo, stai și drege și lucrează cum te pricepi.* GHICA, A. 572. **A se pune pe treabă** = a se apuca serios de lucru. *Mefistofeles se pune pe treabă și caută să facă plăcută lui Faust viața pămînteașcă.* IONESCU-RION, C. 72. *De vreme ce păstrase încrederea Înaltei Porți ..., se puse omul pe treabă.* C. GANE, TR. V. 135, cf. DL, DM, DEX. (Regional) **A se da la treabă** = a se apuca de lucru. *Nu mi-ar fi ciudă cînd n-aș vrea să mă dau la treabă.* CREANGĂ, P. 200. **A se lua cu treaba** = a fi preocupat sau absorbit de muncă. *Se lua cu treaba și uita de urît.* CREANGĂ, P. 140. *A doua zi s-a luat cu treaba, iar a treia zi a uitat de tot.* POPA, V. 52, cf. DL, DM, DEX. (Învechit, rar) **A avea treabă să ...** = a trebui să ... *Un sal am cumpărat și am treabă să mă duc să-l văz.* VARLAAM, C. 317. (Învechit, rar) **A nu avea treabă să ...** (sau **a ...**) = a nu avea voie să ..., a nu avea permisiunea să ... *Să aveți a opri aceale fîntîni de păcură ..., să nu aibă treabă călugării de Bistrița a loa păcură* (a. 1646). IORGA, S. D. VII, 291. *Nime să n-aibă treabă a prinde peșce* (a. 1665). id. ib. V, 38. **A-și vedea** (ori **a-și căuta**) **de treabă** sau, învechit, **a-și căuta treaba** = a lucra (conștiincios, cu sîrguință). *Să mergem să ne căutăm treaba.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 11[r]/25. *Iată banii, mulțumește, du-te, caută-ți de treabă.* HASDEU, R. V. 15. *Să ne vedem de treabă și să urmăm a culege, chiar și din vînătorie,*

cugetări serioase. ODOBESCU, S. III, 49. *Acum nici de treabă nu-şi mai căuta, nici mîncare nu se prindea de dînsul.* CREANGĂ, P. 166. *Ocolea şi-şi vedea de treabă, restabilind circulaţia.* CĂLINESCU, C. O. 44. *Kira tot rîdea, Nici că-l asculta, De treabă-şi vedea.* BALADE, II, 129. (Regional) **A-şi face treaba cu ...** = a se servi de ..., a se folosi de ... Cf. DDRF. *Aveam o căruţă, cum era, bună, rea, îmi făceam treaba cu ea.* id. ib. **A se afla** (ori **a fi**) **în treabă (cu ...)** sau **a avea** (ori **a-şi face**) **treabă cu ...** = a fi ocupat (cu ...). *Zău, n-o vedeam pe dînsa, căci eram în treabă.* CREANGĂ, A. 60. *O găsii pe babă, aflîndu-se foarte în treabă cu clădітul căscioarei.* ap. TDRG. [Puiul] *se află-n treabă pe lîngă ciocul explorator al cloştii.* ARGHEZI, S. VIII, 77. *Cu pipa treabă-şi face Şi pe min'mă lasă-n pace.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 410. *Nu mai are treabă cu casa.* ŞEZ. III, 240. **A-şi căuta** (ori **a-şi vedea**) **de treabă** (ori **de treaba lui, a ei** etc., rar, **de trebile lui, ale ei** etc.) sau, rar, **a-şi căuta** (ori **a-şi păzi**) **treaba** = a-şi vedea de ale sale, fără a se amesteca în lucrul sau în afacerile altora, v. şi p ă z i. *Dă-mi pace şi-ţi caută de treaba dumitale.* NEGRUZZI, S. I, 84. *Ba să-ţi cauţi treaba, că mănînci trînteală.* ALEXANDRESCU, O. I, 231. *Să închizi ochii şi să-ţi cauţi de treabă ca un băiat cinstit ce eşti.* FILIMON, O. I, 130. *Ia las', cată-ţi de treabă.* EMINESCU, O. I, 174. *Ia păziţi-vă mai bine treaba şi nu-mi tot spuneţi cai verzi pe pereţi.* CREANGĂ, P. 179, cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D. *Fă-te că nu vezi şi caută-ţi de treabă.* CĂLINESCU, C. O. 82. *Vezi-ţi de treabă!* H. LOVINESCU, T. 97. *Vezi-ţi de trebile domniei tale.* BARBU, PRINC. 143. *Celelalte femei îşi vedeau de treabă.* BĂNULESCU, I. 78. **A se duce** (ori **a merge, a pleca** etc.) **în treabă-şi** (sau **în ori la treaba lui, a ei** etc., rar, **în treburile lui, ale ei** etc.) sau **a-şi vedea de treaba lui** (**a ei** etc.) = a se întoarce la ocupaţiile sale, a-şi vedea de lucrul său, a-şi vedea de interesele sale. Cf. LB. *După ce s-a sfîrşit nunta, feciorii s-au dus în treaba lor.* CREANGĂ, P. 5. *Cei trei camarazi se despart, să meargă fiecare la treaba lui.* CARAGIALE, O. II, 66. *Îşi căuta de drum, în treaba lui.* ISPIRESCU, L. 62. *Leul se duse în treaba lui.* id. ib. 190. *Du-te-n treabă-ţi, bade, ce mai caţi pricină?* CONTEMPORANUL, II, 782, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ne ducem în treaba noastră, fără să ne cunoască nimeni.* SADOVEANU, O. X, 152. *Pleacă în treburile sale.* CĂLINESCU, C. O. 89. *Mergeţi în treabă-vă.* RETEGANUL, P. III, 56. *El s-a dus în treaba lui.* ŞEZ. I, 4. *Merse fata în trebile ei.* MERA, L. B. 179, cf. ALR SN V h 1 422, *Şi vă vedes fieşcare dă treaba voastră.* O. BÎRLEA, A. P. I, 174. *Io — zice — mă ducu-n treaba mę.* id. ib. II, 372. (Cu parafrazarea expresiei) *Bun! Treĉe-n treabă, nu-i are baiu la băiat.* O. BÎRLEA, A. P. I, 147. **A se afla în treabă** sau **a-şi face treabă** = a-şi face de lucru fără a fi nevoie. *După ce i-au cinstit, îşi fac gospodarii treabă pe afară.* SEVASTOS, N. 73. *Îşi făcea treabă la crîşmă.* ap. TDRG. *Moşneagul ... mereu se află în treabă, deşi n-are nimic de făcut, se codeşte şi nu pleacă, pînă nu închidem oficiul.* PĂUN-PINCIO, P. 97. *Ca să-i ajute Vin flăcăii toldeauna ... Şi-şi fac seara Pe-aici vecinic ceva treabă.* COŞBUC, P. I, 96. *Caii ... nechezau pe neaşteptate. Grăjdarii suduiau de zor şi-şi făceau treabă în preajma lor.* BARBU, PRINC. 79. *Şi-au făcut după aceea treabă prin casă.* SBIERA, P. 238. *Veşnic umbla pe acolo şi-şi făcea treabă pentru te miri ce.* ŞEZ. II, 121. (Regional) **A se face cu treabă** sau **a umbla a treabă** = a se preface că are de lucru. *Mă făcui şi eu cu treabă Şi intrai după ei în grabă.* PANN, ap. TDRG. *Argaţii ... umblă a treabă de colo pînă colo.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 13. (Regional) **A-şi face** (sau, rar, **a-şi prinde**) **treabă cu cineva** = a intra în relaţii cu o persoană. *M-am temut că-i apucat şi-mi prind cu necuratul treabă.* COŞBUC, P. I, 242. *Nu te teme, mîndră dragă, Că cu alta nu-mi fac treabă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 390. *Cu omul spîn să nu-ţi faci treabă.* RETEGANUL, P. III, 27. (Regional) **A avea** (sau **a-şi face**) **treabă cu cineva** = a avea relaţii de dragoste cu cineva. *Cleomenis au avut treabă cu muierea lui Isagor.* HERODOT(1645), 295. *Ruşine mi-e şi de iarbă, Cu cine mi-am făcut treabă.* RETEGANUL, CH. 175. ✦ (Învechit) Slujbă, post, funcţie. *Şi-încă trebi mari cer şi vor, Zic că li se cade lor.* MUMULEANU, C. 103/3. *Au fost aşăzat întru aceeaşi treabă la Petersburg.* AR (1829), 64¹/11. *Cei noi, ce vor veni, îi vor pune în trebi mai mari.* FILIMON, O. I, 193, cf. SCRIBAN, D.

3. Faptă; ispravă. *Începe a tăie copacul, să cadă în car de-odată. Trebi de ale lui Dănilă Prepeleac!* CREANGĂ, P. 46. *Aceasta este treaba săvîrşită cu leul de la Nemeea.* ISPIRESCU, U. 33. *Vrei să faci din copilul nostru un vechil? Asta-i treabă de om nesocotit.* ap. TDRG, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Petrecere fără cavaleri era treabă turcească, nu creştinească.* C. GANE, TR. V. 432. *Crezuseră că au făcut treburi bune.* PAS, Z. III, 63. *O sfătuiră ... să fie foarte severă şi să nu repete aceste greşeli dacă vrea să facă vreo treabă.* PREDA, R. 82. *Treaba asta are să fie sancţionată.* T august 1964, 49. *Cea dintîi treabă ce făcu fu de a slobozi pe cumnaţii săi.* FUNDESCU, L. P. I, 94. *Drăgan Cenuşî i-o făcut triaba asta, da om puni noi odată mîna pi dinsu!* O. BÎRLEA, A. P. I, 233. ◇ E x p r. (Ironic) **Mare treabă!** = mare lucru, v. l u c r u. *Ţi-oi mai da zece ani de viaţă. — Zece ani! mare treabă!* zise Todorică. NEGRUZZI, S. I, 90. *Mare treabă! Nu cumva să-ţi zic „jupîne"?* HASDEU, R. V. 144, cf. DL, DM, DEX.

4. Împrejurare, situaţie; rost, rînduială; fel. *Aceste capete de pravilă ... le-au scos deusebi carea după traba sa.* EUSTRATIE, ap. GCR I, 77/38. *Are dumnealui datorii la mine ..., osăbit altele ce me-u dăruit dumnealui la treaba nunţii* (a. 1739). IORGA, S. D. XI, 58. *Ţara sigur va refuza tributul şi treaba va veni la luptă.* F (1871), 160. *Fiindcă ştia bine treaba moşitului ..., îl scaldă.* CREANGĂ, P. 76, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Asta-i trabă pe dreptate, Cînd boierii în palate ... Au pe lume cîte toate?* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 169. *De cînd au băgat în Academia grecească şi neamuri proaste, s-a schimbat treaba.* BARBU, PRINC. 293. *Să port puşcă şi pistoale, Că ştiu treaba puştelor.* SEVASTOS, C. 279. *Toate să le pui la rînduiala lor, toate la treaba lor.* ALR I 297/164, cf. 746. *Cred şi trag speranţă ... c-am să-i scot şi dintr-aiastă triabă.* O. BÎRLEA, A. P. I, 287. ◇ L o c. a d j. şi a d v. (Popular) **Cu treabă** (**bună**) = cu rînduială, cu socoteală, cu măsură. *Nu lăsa voinic să moară Pentr-un pic de gurişoară. Pentr-o ţîră şi cu treabă, Nici chiar popa nu te-ntreabă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 367. *Băutura-i bună, Cînd o bei cu treabă bună.* DOINE, 190. *Mîncaţ mai cu triabă, să s-aĝungă făr̂ina.* ALR I 326/103. ◇ E x p r. **Dacă-i astfel treaba** sau **dacă-i treaba aşa** = dacă astfel stau lucrurile. *Dacă-i astfel treaba ..., apoi cine-a face un pas spre mine îl trimet să vadă pe bunică-sa.* ALECSANDRI, T. 1 136, cf. TDRG, CADE. *Acum, dacă-i treaba-aşa, Spune-i, dragă, maică-ta Să-ngrădească ulîţa.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 61. (Regional) **Aşa ţi-e treaba** sau **ţi-e treaba de aşa** = aşa stau lucrurile. *Dacă vede că mi-i treaba de-aşa, unde nu-şi pune poalele antereului în brîu.* CREANGĂ, A. 94. *Aşa ţi-e treaba? Încă mă iei la trei parale?* id. P. 315. *Va să zic' aşa ţ-e treaba? Stai dar, că ţi-o fac eu!* ap. TDRG. **Se vede treaba (că ...)** = se crede (că ...), se pare (că ...); probabil. *Precum se vede treaba, rîzi de mine.* GORJAN, H. I, 19/20. *După cum se vede treaba, cam aşa şi era.* ISPIRESCU, U. 43. *Se stabileşte un fel de familie nouă, cum se vede treaba.* BACALBAŞA, S. A. I, 82, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Măi băiete, se vede treaba că şase luni de zile a fost poruncă să ieşi şi tu tot fată.* GALACTION, O. 301, cf. SCRIBAN, D. *Se vede treabu că rămas fără veşminte, i se dăduse dintre ajutoarele trimise ... aceste bizare efecte.* CĂLINESCU, S. 568. *Se vede treaba să or fi ştiind ei ceva.* PREDA, D. 89. (Însoţit de determinări care arată modul) **A merge treaba** = a se desfăşura, a evolua evenimentele (într-un anumit fel). *Vede el bine unde merge treaba.* CREANGĂ, P. 219. *Dacă văzură*

țăranii că astfel merge treaba, se înarmară și ei spre apărare. ISPIRESCU, U. 210. *Tare-i plăcea cum mere treaba la ramăni la botez.* PRIBEAGUL, P. R. 105. *Taci, fine, nu te speria, Că nu merge treab-așa!* BALADE, I, 409. **A se îngroșa treaba** v. îngroșa. (Regional) **A fi treaba pe ...** = a se ajunge la ..., a fi situația de a ... Cf. POLIZU. *Dac-a văzut ș-a văzut că-i treaba pe chef ..., a strigat să mai scoată o vadră din cel vechi.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Rotea o pereche de ochi spăimoși de ai fi zis că era treaba pe moarte de om.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG, cf. ZANNE, P. III, 112. (Regional) **A fi treaba pe ciomag** = a se ajunge la bătaie. id. ib. **Nu e treabă** = nu-i rost, nu-i speranță să se întîmple ceva bun. *Văzînd că nu e treabă, alt nimica nu așteptam decît minia Gangeadei.* GORJAN, H. IV, 95/22. *Văzînd că nu e treabă, începură a își spune greșelele.* id. ib. 223/16. ◆ (Regional) Obicei, deprindere; (învechit și popular) năravuri (1). *Știu eu cum îi treaba nevestelor celor tinere, cînd nu-s bărbații cu dînsele: fac zîmbre și trag acasă.* CREANGĂ, P. 116. *Feciorii boierești se scular cu noaptea în cap, cum îi treaba lor.* id. ib. 159. *Bivolii, cum li-i treaba cînd dă căldura, o lăsat drumu și tot o fugă au ținut pînă ce au ajuns la apă.* VASILIU, P. L. 104.

5. (Învechit și regional) Folos, profit; utilitate. *Tuturor să le fie de treabă.* CORESI, EV. 3. *Mai multă treabă-mi aduc.* id. ib. 334. *Amănduror iaste de treabă postul.* VARLAAM, C. 53. *De să va prileji acel boiariu să fie de treabă și de folos acei țări.* PRAV. 88. *Această svîntă carte de îndireptare, daca va fi închisă și necunoscută, de ce treabă va fi celor rătăciți ...?* EUSTRATIE, ap. GCR I, 79/26. *De ce treabă-ț sînt smochinele?* (cca 1650). GCR I, 148/41. *Leul, de s-ar și pleca nouă, dar de ce treabă ar fi.* NEAGOE, ÎNV. 12/26. *A fost dat ... 4 cai buni și doă sute de taleri de argint în treaba țării* (a. 1668). IORGA, S. D. V, 41. *Nește lucruri spurcate și fără treabă.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 139r/10. *De ce treabă sînt cuvinte multe?* MINEIUL (1776), 144r1/15. *Focul iaste dat spre treaba oamenilor și iaste biruit de dînșii.* VARLAAM—IOASAF, 127r/8. *Meșteșugurile ... cele mai de treabă și mai de lipsă.* ȘINCAI, HR. I, 8/25. *E mai cu treabă cînd face neștine un lucru prin sine, decît cînd îl face prin alții.* MAIOR, ap. GCR II, 202/6. *Un tînăr vreadnic, înțelept și de bună treabă.* ȚICHINDEAL, F. 70/7, cf. CLEMENS. *Nu se află un copaciu care să-i fie fost de treabă spre aceea.* GT (1838), 30. *Fostu-ne-ar fi de vro treabă o asemine vedere?* CONACHI, P. 268. *De ce treabă sînt bicele alea?* ISPIRESCU, ap. CADE. *Tu ești, brade, clenguros ..., Iară eu sînt lemn de treabă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 508. *Am o babă, Hăt, de treabă* (Ușa). GOROVEI C. 386. ◇ Loc. adj. și adv. (Învechit) **Fără (de) treabă** = fără temei, nefondat, nejustificat. *Toate lucrurile ceale mișcătoare, care vor fi supusă periciunii și fără de treabă, pot să se vînză.* PRAVILA (1814), 91/12. *Au făcut mare chelluială țării cu multe podoabe, can și fără treabă.* NECULCE, L. 118. *Nu fără treabă a fi, socotim, de ne vom sfătui iarăș cu aceiași scriitori.* CANTEMIR, HR. 70. *Socotit-am și domnia mea că să acolisesc făr' de treabă* (a. 1702). URICARIUL, XIV, 267/31. *Fabula ... să o vădesc a fi fără de treabă.* MAIOR, IST. 88/6. *La nebunii ca acestea vin de multe ori oamenii, povățuiți de frica cea fără de treabă a morții.* id. P. 35/1. ◇ Loc. adv. (Regional) **De treabă** sau (învechit) **cu (bună) treabă** = cum trebuie, bine. *Au fost numit și el cu bună treabă Marele viteaz de la Cîrlibaba.* BUDAI-DELEANU, T. V. 125. *Mă port cu treabă.* LB. *Nu să lă d'i treabă fără leștie.* ALR SN IV h 1 225/95. ◇ Expr. (Popular) **A nu (mai) fi de treabă** (ori **de nici o treabă**) sau **a (nu mai) fi nici de o treabă** sau (învechit) **a fi (fără) de nici o treabă** = (despre ființe) a fi foarte slăbit (din cauza oboselii, a unei boli etc.), a nu mai dispune de întreaga forță; (și despre obiecte) a fi (cu totul) nefolositor, fără utilitate. *Nu numai cu păsările rușinează pre noi Domnul, ce și cu florile ... Înfrumusețatu-le-au de nici o treabă fiind.* CORESI, EV. 221. *Aceaste prepusuri nu sămt nice de o treabă giudețului.* PRAV. 66. *Voao nu sînt bune de nimica aceale hîrtii nici vă sînt nici de o treabă.* SIMION DASC., ap. GCR I, 144/23. *Acum toate mădulările trupului ... fură fără de nici o treabă și nemișcate.* ap. TDRG. *Trîntorii nu sînt de nici o treabă.* ECONOMIA, 175/5, cf. LB. *Tot la munci grele și fără spor o mînă, ca s-o pîrască ... că nu-i nici de-o treabă și s-o izgonească din casă.* VLAHUȚĂ, R. P. 65. *Aceasta este iubirea ta? ... Are dreptate Curico. Oamenii sînt toți nici de o treabă.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG, cf. DDRF, BARCIANU, CADE, SCRIBAN, D. *Nu-i mai nici de o treabă.* DR. V, 61. *Nu-i de treabă.* VICIU, COL. 205. *Lucruri fără de niș o treabă.* ALR SN V h 1 504/219. ▭ *Aruncă sapa că nu mai e de treabă.* (Învechit) **A se face de nici o treabă** = a deveni nefolositor, inutil. *Au umblat după deșertăciuni și de nici o treabă s-au făcut.* MINEIUL (1776), 154r1/3. (Regional) **A-l lăsa nici de o treabă** = a-l face (pe cineva) să devină neputincios, nefolositor. *Peste gard aruncatu-m-au, Nici de-o treabă lăsatu-m-au.* MARIAN, D. 271. ◆ (Învechit) Trebuință, necesitate, nevoie. *Să nu ținem mai mult den ce avăm, de cît ne e treaba.* CORESI, EV. 436. *Am tri(mi)s ... să cumpere cuie de șindile de traba cetății* (începutul sec. XVII). ROSETTI, B. 65. *Acestea toate sînt aduse pentru treaba voastră.* MOXA, 346/38. *Va agiuta furului ..., de-i da niscare lucruri, ce sînt de treaba lui, cumu-i sverdel sau topor.* PRAV. 38. *Să aibă și vlădicul venitul său, să-i fie de treaba vieții lui.* EUSTRATIE, PRAV. 35/20. *Lăudînd pre Domnul îl voi striga-n treabă.* DOSOFTEI, PS. 49/13, cf. 56/12. *Cumpără pîine și mălai și alte bucate pentru hrana și treab*[a] *caselor lor* (a. 1676). IORGA, S. D. VII, 51. *L-am miluit cu această sare, ca să fie de treaba sfîntului schit și călugărilor de hrană* (a. 1689). id. ib. XIV, 3. *Nemică nu vor găsi hrană de treaba oștii.* NECULCE, L. 50. *Săracul ... n-are cele de treaba hranii* (a. 1700). GCR I, 338/29, cf. ANON. CAR. *Salahorii să taie lemne de treaba cetății.* AMIRAS, LET2. III, 122, cf. LM, CIHAC, II, 420. ◇ Expr. (Învechit și regional) **A fi de treabă** = a fi necesar. *Iaste de treabă și de trebuință.* CORESI, ap. DHLR II, 485. *Unde vei ști dumneata șoimi, ne rugăm dumitale să ne aducă, să plătim, că n-e foarte de trabă* (a. 1640). IORGA, D. B. I, 72, cf. ALR II 3 541/279. (Regional) **De ce treabă?** = de ce? din ce cauză? pentru ce? *Bine i-o făcut ... Da de ce treabă, soro dragă?* ALECSANDRI, T. 417. *De ce treabă să hărgăiesc eu ...? De ce să mă duc tut eu pin tîrg să cumpăr de mîncare ...?* SBIERA, P. 73. ◆ (Învechit) Scop, destinație. *Cu unghi de hier, ce le gătase de-aceaia treabă să strujască trupul svîntului.* VARLAAM, C. 431. *Se închid în calițe de drot (sîrmă) spre acea treabă făcute.* ECONOMIA, 191/4.

6. (Eufemistic) Eliminarea din corp a urinei sau a materiilor fecale. *Cînd șezi pentru treaba trupului tău, nu-ți goli genunchele.* PRAV. GOV., ap. TDRG. *Intră într-una de ieșitorile cetății pentru treaba trupului.* VARLAAM, C. 138. *El s-au făcut a merge din drum în pădure pentru treaba lui.* N. COSTIN, LET. II, 36/8. *L-au fost năpădit trebile omenești.* SBIERA, P. 5. ◇ *Treaba mare* = excremente. Cf. TDRG, SCRIBAN, D., CIAUȘANU, GL. *Treaba mică* = urină. Cf. TDRG, SCRIBAN, D., CIAUȘANU, GL. ◇ Expr. **A-și face treaba** = a urina sau a defeca. *Ia-ți mai bine țurca și-ți fă treaba-ntr-însa.* SBIERA, P. 6. ◆ (Și la pl.; și determinat prin „muiecesc") Menstruație. ALR II 4 210/27, 172. ◆ Nume dat organului genital. Cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 7, DR. V, 312, ALR I 1 103/251, 934. ◇ Expr. **A-și face treaba** (cu cineva) = a-și satisface nevoile sexuale. Cf. HERODOT (1645), 242, BIBLIA (1688), 12²/17.

— Pl.: *treburi* și *trebi*, (învechit și regional) *trebe* (L. ROM. 1975, 599, ALR I 1 103/934), (învechit) *treabe*. — Și: (învechit și regional) **trábă**, (regional) **trăbă** (A III 16) s. f.

— Din v. sl. трѣба.

TREÁBNIC, -Ă adj. v. **trebnic**[2].

TREABUÍ vb. IV v. **trebui.**

TREÁCĂ s. f. (Învechit, rar) Zăbovire, amînare. *Să această treacă n-ar fi, pînă acum adoară încă am fi veniți.* PO 151/24, cf. 458.

— Postverbal de la **treec.**

TREÁCĂT s. n. **I. 1.** Faptul de a trece **(II 1)**; trecere **(II 1).** Cf. POLIZU, COSTINESCU. *Nu a rămas o singură sanie pe care să n-o fi atins în treacătul nostru.* BOLINTINEANU, O. 390, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Pe acolo era mare treacăt de oameni.* SCRIBAN, D. *N-a mai contenit treacătul săniilor boierești.* GALAN, Z. R. 56. ◇ F i g. *În treacătul lor dulce, aceste vîntișoare Se legănau p-aripe.* BOLINTINEANU, O. 211. *Din a lor treacăt să apuc Acele dulci cuvinte.* EMINESCU, O. I, 188. *Jăratecul topit subt spuză se înviora în treacătul vîntului.* MIRONESCU, S. 79. ◇ L o c. a d v. **În treacăt** = **a)** trecînd, în trecere; p. e x t. la repezeală. Cf. POLIZU. *Cetele tartare ... acest palat, Lipsind oștirea noastră, în treacăt au prădat.* ALEXANDRESCU, O. I, 69. *Căci ei restoarnă-n treacăt ... Scadroane, tunuri, corturi.* ALECSANDRI, P. III, 232, cf. COSTINESCU. *Și-n treacăt o cuprinse lin Într-un ungher, degrabă.* EMINESCU, O. I, 174. *Țăranii noștri, glumeți cum sînt ei, ne tot șfichiuiau în treacăt.* CREANGĂ, A. 127, cf. DDRF. *Venea ca un logodnic zvîrlind mărgăritare Și ramuri rupte-n treacăt din codrii de mărgean.* ANGHEL, P. 65. *La casa fără lacăt, Doar luna de mai vine S-o cerceteze-n treacăt.* IOSIF, PATR. 74. *Eu sînt zmeul din poveste ... — Cel ce-n treacăt arde toate din hotar pînă-n hotar?* EFTIMIU, Î. 40. *Eram așa de grăbiți și ne vedeam în treacăt numai.* CAMIL PETRESCU, U. N. 137. *Lăsîndu-ne tulpina păcatelor întregi, Tu-n treacăt numai floarea păcatului culegi.* VOICULESCU, POEZII, II, 312. *Ciobanii au apucat în treacăt cîte-o pîne.* SADOVEANU, O. X, 604. *Seara, cînd în treacăt umbream în mers aleea.* PILLAT, P. 17. *Se uită ... în treacăt la cei doi și porni spre ușă.* PREDA, Î. 184. *Plecă la vînătoare Și-n treacăt mi se-abate Și pe la ăl grîu de vară.* TEODORESCU, P. P. 142; **b)** pe scurt (pentru a trece la altceva), în cîteva cuvinte, fără a insista. *Nu mă pociu opri de a spune în treacăt cîteva amănunte care ne-au interesat.* ALEXANDRESCU, ap. CADE. *Acestea zise, în treacăt, să intrăm în materie.* FM (1862), 10/1. *Să ne fie iertat a releva în treacăt sfîrșitul pasajului citat.* MAIORESCU, CRITICE, 19. *Am atins acest subiect — deși cam în treacăt.* ODOBESCU, O. II, 245. *Așa, ca să vorbesc în treacăt de aceste cusururi, voi zice că nu era leneș.* GANE, N. I, 153, cf. ȘĂINEANU, D. U. *În treacăt fie zis, ceea ce vrea să sugereze acest titlu ... poate fi însă obiect de controversă.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 336. *Fie zis în treacăt, are și el multe păcate!* SCRIBAN, D. *Pot îndrăzni cel mult să ating chestiunea în treacăt.* SADOVEANU, E. 34. *Anecdotele, în treacăt fie zis, le-am scos din opera lui Helvetius.* CĂLINESCU, C. O. 101. *Le-am întrebat ... despre tine, așa cum întrebăm noi femeile: în treacăt, cu indiferență.* VINEA, L. I, 175. *Povestea toate acestea în treacăt.* PREDA, D. 105. *A aprins lampa și a mustrat-o în treacăt.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 22. *Am vorbit în treacăt, n-am prea avut vreme.* V. ROM. ianuarie 1965, 61. **Din treacăt** = trecînd, în trecere, din fugă. *Cîte încîntări nu mai culege el, din treacăt, în dulcea viață a amorului.* FILIMON, O. I, 135. *Am făcut doi fericiți ... din treacăt.* ALECSANDRI, T. 891. *Din treacăt, tuturor, în perdele, Le pun cîte o roză de sînge.* BACOVIA, O. 88. *Din treacăt îi aruncă Altă veste.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 34, cf. IORDAN, L.R.A. 273.

2. (Învechit și regional) Drum de trecere **(III 1)**, calc de acces. *Fiindu-ne treacătul nostru pe în ținutul Covurluiului* (a. 1741). URICARIUL, II, 29/6. *Tot pe aici treacăt spre iarmaroace: la Piatra de Dumineca Mare și la Fălticeni de Sînt-Ilie.* CREANGĂ, A. 73. *Pe acel drum era treacătul urdiilor ce veneau să pustiască țara.* ȘEZ. I, 155. ◆ (Regional; în forma *treacătă*) Loc pe unde se trece prin apă; vad (Livezeni). A III 8.

3. (Învechit, rar) Succes, trecere **(V).** *N-au mai mult la mine treacăt sfat și țipet femeiesc, Vai de-acei care le-ascultă!* PR. DRAM. 359.

II. (Regional) Diaree; boală manifestată prin diaree; (regional) trecătură **(2)** (Grădiștea — Rîmnicu Vîlcea). Cf. GL. OLT. [Soțul] *mi-a murit ... de triacăt, așa i să zice la noi.* ib.

III. Scurgere a timpului; trecere **(IV 1).** *Ani de rele Ce-au depus în a lor treacăt peste fruntea țerii mele O coroană de martir.* ALECSANDRI, P. II, 75. ◇ L o c. a d v. **În treacăt** = vremelnic, în mod trecător **(III 1).** *Numai puținel aicea te-a durea trupul în treacăt, și acolo te vei odihni în veci.* DOSOFTEI, ap. TDRG. *Oricare păsărică își are ciripirea Ce-n treacăt pe-astă lume încîntă auzirea.* ALECSANDRI, O. 264.

— Și: (regional) **treăcătă** s. f.

— **Trece** + suf. *-et.*

TREÁCĂTĂ s. f. v. **treacăt.**

TREAM s. n. **1.** (Ban.) Șopron; staul. *Pre lîngă casă să mai află grajduri pentru vite, șopru pentru scutit carul de ploi, tream (un șopron cu o plasă) pentru scutirea plugului de ploi etc.* LIUBA — IANA, M. 100. *Întîlnim și sălașe cu trei încăperi: la mijloc este coliba ..., la stînga un staul sau tream, iar la dreapta un coteț.* VUIA, PĂST. 65, cf. CADE, GĂMULESCU, E. S. 197, SCL 1977, 190. *Am dus boii în tream.* Com. din SASCA MONTANĂ — MOLDOVA NOUĂ. *Mi-a picat treamul oilor.* ib., cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 197. *La unele case se face tream, adecă, întrînd pe poartă, pășim pe un loc acoperit, dar în partea dinspre curte deschis.* CHEST. II 268/11, cf. 434/10 a, 11, ALR I 1 792/12.

2. (Prin nord-vestul Olt.) Drum pe coastă, în pantă. GR. S. V, 124.

— Pl.: *treamuri.* — Și: **tram** s. n. CADE, com. din SASCA MONTANĂ — MOLDOVA NOUĂ, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 197.

— Din scr. **trem** „tindă, vestibul".

TREÁMPĂ s.f. v. **trampă**[1].

TREANC s. n. (Prin nordul Munt.; cu sens colectiv) Resturi de paie, de fîn, ogrinji, care se întrebuințează ca așternut pentru vite. Cf. COMAN, GL. *Nu s-a mai scos de mult treancul de la vite; e coșarca plină.* UDRESCU, GL. ◆ P. e x t. Gunoi (LEXIC REG. II, 17, UDRESCU, GL.); grămadă de gunoi (RĂDULESCU-CODIN).

— Pl.: *treancuri.*

— Etimologia necunoscută.

TREÀNCA-FLEÁNCA interj. Cuvînt care arată pălăvrăgeala, trăncăneala. Cf. LB, POLIZU, LM, DDRF, BARCIANU, CADE. *Ce tot tranca-fleanca toată ziua?* SCRIBAN, D., cf. SCL 1967, 732, FORM. CUV. I, 230, L. ROM. 1972, 549, COMAN, GL. *Treanca-fleanca, mere acre.* Cf. POLIZU, BARONZI, L. 86, VLAHUȚĂ, N. 200, ALEXI, W., PAMFILE, J. III, 80, ȘĂINEANU, D. U., ZANNE, P. III, 661. *Trenchea-flenchea, trei lei părechea.* id. ib. V, 387. *Trenche-flenche, trii lei păreche.* MAT. FOLK. 726, cf. ZANNE, P. V, 387. *Hoarța, hoarța pe spinare, Tranca-fleanca pintre picioare* (Melița, melițoiul). GOROVEI, C. 226. ◇ E x p r. (Regional; adverbial) **A umbla treanca-fleanca** = a umbla fără rost, a merge de ici-colo. *Tot umbli trenchea-flenchea Și nu-ți cați și tu perechea.* PAMFILE, C. Ț. 332, cf. ALR I 1 377/87. ◆ (Substantivat, f.) Epitet dat unui om de nimic, unui palavragiu, unui flecar. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ◆ (Substantivat, f.; prin Bucov.; în forma *treancă-fleancă*) Epitet depreciativ dat unei țărănci care poartă haine orășenești. Cf. I. CR. V, 126.

— Și: **treáncă-fleáncă, trânca-fleánca, trènchea-flénchea, trènche-flénche** interj.

— **Tranca** + **fleancă.**

TREÀNCĂ-FLEÁNCĂ interj. v. **treanca-fleanca.**

TREÁNCĂT s. n. (Regional) Ogrinji[1] **(1)** (Păușești Otăsău — Băile Govora). Cf. COMAN, GL. 80.

— Pl.: ?

— Cf. t r e a n c.

TREÁNCOTE s. f. pl. v. **traneotă.**

TREÁNȚĂ s. f. v. **zdreanță.**

TREAP[1] adv. (Prin vestul Transilv.) Țeapăn, rigid. REV. CRIT. III, 172.
— Etimologia necunoscută.

TREAP[2] interj., s. n. v. **trap[1].**

TREAP[3] s. m. (Regional) Nume dat unei plante nedefinite mai îndeaproape. Cf. BOCĂNEȚU, T. A. 258. ✦ (Adjectival; în sintagma) *Pămînt treap* = pămînt nelucrat. Cf. H IX 37, BOCĂNEȚU, T. A. 217, 256.
— Și: **trápă** s. f. BOCĂNEȚU, T. A. 258.
— Etimologia necunoscută.

TREAP[4] s. n. (Prin sudul Munt.) Fier lung, folosit pentru osii la car; (regional) drab. LEXIC REG. II, 71.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

TREAP[5] subst. (Prin Olt.) Groapă în care se pune zer cîinilor la tîrlă. Cf. CADE, PLOPȘOR, V. O. 15, GĂMULESCU, E. S. 197.
— Pl.: ?
— Din scr. **trap.**

TREÀPA-LEÁPA interj. Cuvînt care imită zgomotul produs prin lovirea repetată a unui corp de o suprafață moale sau a unui corp moale de o suprafață netedă; s p e c. cuvînt care imită zgomotul unui mers încet, greoi. V. t e a p. Cf. PASCU, C. 110. *În pădure cioca-boca, în țîrg hi-ho-ho și acasă treapa-leapa* (Calul). GOROVEI, C. 37. *Treapa-leapa pe cărare, hingher mingher pe spinare* (Călărețul). id. ib. 49. *Merge în pădure, face cioc-boc, vine acasă, face treapa-leapa* (Meliță, melițoiul). id. ib. 226. *Pe cîmp mihoho și acasă treapa-leapa* (Sita). id. ib. 345.
— **Treap[2] + leapa.**

TREÁPĂD s. n. **1.** Trap[1] **(2).** *Să purceadă ... în treapădul calului cel mare.* M. COSTIN, O. 160. *Nu aleargă la războaie niciodată, rar dau în treapădul cailor.* N. COSTIN, L. 597. *Mișcă picioarele ca un cal ... ci merge în treapăd mare.* AR (1829), 136[2]/16, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *În treapădul cel mare al cailor ne duce.* GHICA, S. 321, cf. COSTINESCU. *Se depărtase în treapătul calului.* ODOBESCU, S. I, 146. *Îi dedei un impuls nou calului, care-o începu în treapăt.* EMINESCU, G. P. 117. *Murgul ... nu voia să o ieie la treapăt.* SLAVICI, N. II, 195. *Călări intrau în trapăt și doi sau trei ostași.* MACEDONSKI, O. I, 42, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, A. R. 205, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Caii se puseră iarăși în treapăt și au plecat mai departe.* SBIERA, P. 108, cf. H II 289. *Schimbă treapăd în pas lin.* ANT. LIT. POP. I, 436. ◇ E x p r. **A umbla (sau a fugi, a da** etc.) **în treapăd** (sau, regional, **în trepete)** = a fugi; a umbla repede, a se zori. *Fu silit a mearge pre lîngă cai în treapăd.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 18[v]/10, cf. ALR II/872. *E așa vîrlavă muierea asta, toată ziua umblă-n trepete.* UDRESCU, GL. (Regional) **A lua în** (sau **la) trepete** (pe cineva) = a certa, a repezi pe cineva. id. ib. *Cum l-a văzut, l-a și luat la trepete, nici ușa n-o mai nimerea!* id. ib. ✦ Zgomot produs de mersul unui cal în trap sau de o persoană care calcă apăsat; tropăială, tropăitură. *Începu a răsuna, cu un vuiet depărtat, treapătul cailor.* ODOBESCU, S. I, 165. *Pe ulița mare e o circulație vie ..., acompaniată de ciocăniturile ritmate ale trapătului de potcoave pe luciul asfaltului.* CARAGIALE, O. I, 57. *S-auzi un scîrțîit de căruță hodorogită și treapăd de potcoave.* ANGHEL — IOSIF, C. L. 179. *N-a trecut mult și din spate i-a venit huruit de roți ușoare și trapăt grăbit de cai.* POPA, V. 82, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. Alergătură multă de colo pînă colo, u m b l e t, u m b l ă t u r ă; p. e x t. oboseală. *Să plătească și treapădul dobitocului, citu-l va fi purtat.* PRAV. 10. *Treapădul* (a. 1651). D. BOGDAN, GL., cf. ANON. CAR. *Acele vechi biblii atîta s-au împuținat, cît ... nici cu foarte mare preț, făr de mare trapăd și osteneală nu se află* (a. 1795). BV II, 380, cf. DRLU, LB, POLIZU, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *În sfîrșit, după atîta treapăd și după atîtea dibuieli, găsi și peștera.* STĂNOIU, C. I. 154, cf. SCRIBAN, D. *Bietul tală-său ... mai nu mai putea umbla de bătrînețe și de-atîl amar de trapăd.* REV. CRIT. I, 40, cf. H IX 90. *Io mă-nt'in cu cîntecu Ca lupu cu trapădu. Cînd puș-casu dobînd'eșt'e, Iel cu piel'a să plăt'eșt'e!* ALEXICI, L. P. 69. *Mă plătii cu cîntecu Ca lupu cu treapătu, Vînătoru-l întîlnește, Dă pielea și să plătește.* MAT. FOLK. 9. *Trei zile trapădul și un ceas praznicul.* ZANNE, P. I, 17, cf. II, 782, CREANGĂ, ap. DDRF, ALEXI, W. ✦ (Prin nord-vestul Munt.) Loc de trecere, cale de acces. *A fi în treapădul tuturor.* UDRESCU, GL. *Grîul din vale e pus tocma-n treapădul vitelor.* id. ib.

3. (Popular) Diaree; (popular) trepădarc **(2).** *Pricinuie un silnic vărsat și treapăd.* IST. AM. 56[v]/13, cf. VEISA, I. 148/19. *Holeră ... numim boala aceea care se arată între altele cu vărsat, treapăd.* C. VÎRNAV, H. 1/9. *Urmează o putridă și necurmată treapădă, pînă ce piere.* CUPARENCU, V. 13, cf. 38, HEM 218. *Tutunul aduce la acei cari nu sînt deprinși cu dînsul amețală, durere de cap, vărsat și treapăd.* I. IONESCU, C. 98. *Boii și vacile zac de felurite boale și anume: de treapăd (diarea).* DAMÉ, T. 30, cf. SĂGHINESCU, V. 107, N. LEON, MED. 141. *Capătă nu numai un treapăd foarte, mare, ci chiar și vintre.* MARIAN, INS. 61, cf. CANDREA, F. 221, 376, BIANU, D. S., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., BĂCESCU, P. 80, H X 483, 548, 588, XVI 323. *Acest lapte naște treapădul, trepădarea sau trepădatul.* PAMFILE, B. 37. *Toate soiurile de vite ... suflă uneori de pîntecărie sau treapăd.* ȘEZ. IV, 123, cf. V, 164, ALRM I/1 h 174, A V 14. ✦ (Regional; și în sintagma *treapăd cu sînge,* N. LEON, MED. 141, CANDREA, F. 221, BIANU, D. S.) Dizenterie. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

4. (Învechit) Taxă sau amendă percepută de portărel, armășel etc. de la cei ce nu se prezentau de bună voie la procese sau care nu-și plăteau datoriile. V. c i o b o t e. *Ar veni dumnealui cu vreo cheltuială ... sau trepede* (a. 1698). IORGA, S. D. XII, 8. *Jafuri, colaci și treapede să lipsească* (a. 1715). id. ib. V, 343. *Treapăd de la oamenii de frunte să iei 6 potronici* (a. 1741). URICARIUL, IV, 407/1. *Cine nu va veni la giudecat[ă] să-l aduc[ă] făr' de voia lui cu treapăd ..., de la omul de frunte să ia 6 pot* (a. 1742). IORGA, S. D. VI, 226. *Să-împăca dînd[u]-le trepădu* (a. 1733). id. ib. VII, 40. *Treapădul ce au să ia de la cei ce se aduc pentru pricini de judecăți* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 343. *Puind pe pîrîți de au dat și treapăd* (a. 1785). IORGA, S. D. VII, 7. *Cine va rămînea de judecată va plăti treapădu și cheltuiala părții ce va avea dreptate* (a. 1822). DOC. EC. 254, cf. 280, HEM 1 371, SCRIBAN, D.

— Pl.: (rar) *trepede.* — Și: (popular) **treápăt** (pl. și *treapăte* UDRESCU, GL.), (învechit și regional) **trápăd, trépăd,** (regional) **trápăt** s. n., (rar) **treápădă** s. f.
— Postverbal de la **trepăda.**

TREAPĂDÁ vb. I v. **trepăda.**

TREÁPĂDĂ s. f. v. **treapăt.**

TREÁPĂT s. n. v. **treapăd.**

TREÁPCĂ[1] s. f. v. **pretcă.**

TREÁPCĂ[2] s. f. v. **treaptă[1].**

TREÁPSĂ s. f. v. **treaptă[1].**

TREÁPTĂ[1] s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Fiecare dintre suprafețele orizontale, cu lățime relativ mică, situate la înălțimi diferite față de sol, care alcătuiesc o scară; (învechit) stepenă. *Ca pre nește treapture den ceale mici spre cealea mai de sus suie-se.* CORESI, EV. 345. *Pre treaple să nu sui la oltariul mieu.* PO 246/12. *Sosind la treapte, împlă-să a-l duce nește viteaji pentru năvala*

mulțimei. N. TEST. (1648), 164[r]/21. *Făcu scare bisericii tot de piatră ... cu 12 treapte* (a. 1654). GCR I, 173/2, cf. BIBLIA (1688), 53[2]/57. *Treptele casei lui să se roadă de picioarele tale.* ȚICHINDEAL, F. 230/27, cf. CLEMENS. *Într-o această cetate este un turn foarte înalt, cu 170 trepte.* GOLESCU, Î. 53, cf. DRLU, LB, POLIZU. *Se așeza pe treptele scării de la intrarea casei.* FILIMON, O. I, 123. *Coborî treptele palatului cu un mers șigur.* FM (1862), 55, cf. COSTINESCU. *Niște trepte de lemn duceau în catul de sus.* EMINESCU, N. 37, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Gara cu treptele murdare și alunecoase.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 7, cf. ȘĂINEANU, D. U. *O scară mînăstirească cu treptele de piatră.* BASSARABESCU, S. N. 22. *Și pe cea din urmă treaptă Am îngenunchеat și-am plîns.* MINULESCU, V. 16. *Coborî scările, ... sărind treptele două cîte două.* C. PETRESCU, C. V. 363. *Venise sărind cîte patru trepte o dată, ca să-i aducă gazeta.* POPA, V. 205, cf. VOICULESCU, POEZII, I, 137. *Sui greu treptele scării.* SADOVEANU, O. III, 79. *Pe cotite trepte ..., prin ganguri îl urmam.* PILLAT, P. 20, cf. BLAGA, POEZII, 302. *Încet, încet, începu să urce scara, treaptă cu treaptă.* V. ROM. august 1954, 99. *De la Cameră și Senat începură a sosi reporterii, luînd și ei treptele cîte două.* VINEA, L. I, 326, cf. DEMETRIUS, A. 247. *Să nu puneți piciorul pe treapta asta.* II. LOVINESCU, T. 163. *Coborî treptele vagonului.* VORNIC, P. 188. *Urcaseră treptele foișorului.* BARBU, PRINC. 37. *Treptele ... erau tocite toate, roase de pași.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 277. *Am rămas acolo, jos, pe treptele prispei.* T. august 1964, 71, cf. VULPESCU, P. 17. *Mă pogor, mîndră, pe trepte.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 300, cf. ALR I 652, ALR II/I h 272, ALRM II/I h 346, ib. h 372, A II 12. *Cînd te urci în sus pe scară, din treaptă în treaptă să păsești, ca să mi te poticnești.* ZANNE, P. III, 364. *Cine sare multe trepte deodată, i se frînge piciorul.* id. ib. 412, cf. CADE. *De la pămînt pînă la prag merg patru pași numărînd (Treptele).* ȘEZ. VII, 124. ◇ (Prin analogie) *Gîndurile și sentimentele pe care le aveam eu, privind ... printre treptele despicate ale scării Carpaților.* GALACTION, O. 63. ◇ Fig. *Soarele scoborîse treptele văzduhului spre lumea cealaltă.* HOGAȘ, M. N. 64. *Cartea mea-i, fiule, o treaptă.* ARGHEZI, V. 9. *Nu avea niciuna din acele însușiri de a alerga repede pe treptele vieții.* CĂLINESCU, E. 431. *Nebănuitele trepte.* BLAGA, POEZII, 189. *Coboară din cocoașa munților, Trepte cu trepte, ... feciorii, Urmașii, strănepoții Horii.* BENIUC, V. 82. *Spre creștetul treptelor nopții, glasul lui Giuseppe se năpusti deodată într-un iureș de deznădejde.* VINEA, L. II, 314. *Toate aceste lucruri ... nu sînt scopuri în sine, ci trepte și mijloace.* H. LOVINESCU, T. 290. *Poporul, suit pe necunoscutele trepte, E altul decît a fost atunci.* BOUREANU, S. P. 89. ◇ (Geol.) *Treaptă geotermică* = adîncimea în metri la care temperatura crește cu 1°C. GEOLOGIA, 9. *Treapta geotermică variază de la un loc la altul.* ib. ◇ Loc. adj. **În trepte** = în formă de scară. *Frezele de întrebuințare specială ca: freze în trepte, freze unghiulare etc.* ORBONAȘ, MEC. 323. *Aceste sisteme se numesc „cu roți în trepte".* SOARE, MAȘ. 158. *Mărirea numărului de abataje în trepte răsturnate.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 388. *Ți se pare că cerul coboară în trepte din măgurile de la asfințit ... și pînă în șes.* V. ROM. februarie 1964, 71. ✦ Fiecare dintre săpăturile în formă de treaptă[1] **(1)** făcute pe un loc în pantă. *O potecuță cu trepte scobite în piatră te duce ... la gura unei vizuini înguste.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. ✦ Configurație a unor terenuri muntoase sau deluroase în etaje circulare; amfiteatru. *Subcarpații însoțesc arcul carpatic ..., ca o treaptă de relief mai coborîtă.* MG I, 100. ✦ Fuscel la scară. *Puindu-i* [druguleții] *d-a curmezișul pe drugii cei mari, închipui treptele unei scări.* ISPIRESCU, L. 59, cf. CADE, ALRM II/I h 346, ALR II/I MN 135, 3 889. ✦ (Regional) Pîrleaz **(1)**. ALRM II/I h 298/784, ALR II/I MN 124, 3 836 bis. ✦ (Regional) Fiecare dintre cupele de la roata morii. COM. din SĂLIȘTE — SIBIU. ✦ (Învechit) Grad la termometru. *De la 12 pînă la 28 treaptă a termometrului.* ÎNV. VIN. 60/13, cf. 99/10, I. PAȘCA, M. 126.

2. Fig. (Adesea însoțit de determinări) Grad, nivel; etapă, fază. *Cunoaște-te pre sineț a fi cea mai întîiu treaptă a înțelepciunii.* KLEIN, ap. GCR II, 154/19. *Să puteți afla treptele virtuței.* PETROVICI, P. 135/10. *Cînd dorul de a mișca se află în cea mai înaltă a sa treaptă, atunci el înfățișează negreșit sublimul.* HELIADE, O. II, 37, cf. 35. *Toți oamenii nu au aceeași treaptă de putere. Unii sînt slabi, alții bolnavi.* MARCOVICI, D. 382/16. *De la viermușori ... pînă la om ..., cîte trepte schimbătoare.* CONACHI, P. 269, cf. POLIZU, CIHAC, I, 286. *Între vanitate și renunțare perpetuă la demnitate ... sînt, mi se pare, destule trepte.* CARAGIALE, O. VII, 248, cf. DDRF, BARCIANU. *Răsturnase toate planurile ce și le făcuse ... în legătură cu trecerea dragostei lor prin toate treptele.* AGÎRBICEANU, S. 50. *Un tip de pe cea din urmă treaptă intelectuală.* IBRĂILEANU, S. 71, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Scară de salarizare împărțită în trepte, denumite categorii tarifare.* LEG. EC. PL. 282. *Să ne simțim pe treapta celei mai înaintate umanități.* CĂLINESCU, C. O. 91. *O cercetare ca aceasta ... face parte din treapta filologică și istorică a interpretării.* VIANU, L. R. 44. *Mersul înainte al societății, de la treptele inferioare la cele superioare.* CONTEMP. 1953, nr. 359, 2/1. *Orientări ideologico-artistice proprii anumitor trepte de dezvoltare ale conștiinței sociale.* IST. LIT. ROM. I, 12. *O suită de momente ... sînt tot atîtea trepte care lămuresc deznodămîntul dramatic.* T iunie 1964, 87. *Valoarea de cunoaștere a nuvelei va fi dată de capacitatea ei de a ne purta din treaptă în treaptă spre o înțelegere esențială a problematicii umane.* V. ROM. decembrie 1964, 118. *Luptele muncitorești desfășurate între anii 1929—1933 ... au ridicat pe o treaptă mai înaltă tradițiile revoluționare ale clasei muncitoare.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 893. *An de avîntată construcție economică și socială care a ridicat patria noastră pe noi trepte de progres.* ib. 1972, nr. 9 016. *Aceste relații pot demonstra treapta relativ înaltă la care ajunseră daco-geții.* H. DAICOVICIU, D. 45.

3. Fig. Categorie socială, pătură, strat; condiție socială, stare; rang, situație. *Membri bisericești și mirenești din toate treptele Principatului Valahiei* (a. 1774). URICARIUL, I, 172/8. *Armașul să nu fie volnic a trimite să aducă la judecata pușcăriii pe nici un om de orice treaptă.* PRAV. COND. (1780), 58. *Oameni de măcar ce treaptă vor fi.* ȘINCAI, HR. II, 17/7. *Nu se va lua macar un ban peste dreptul analog ce se cuvine la fiecare sat și treaptă* (a. 1813). URICARIUL, I, 193/21. *Cheamă pe treapta a boierime, apoi și treapta din negoțime.* ZILOT, CRON. 352. *Poate să se întîmple o simțitoare pagubă la toate treptele de oameni de aici din țară* (a. 1825). DOC. EC. 343. *Văz oameni făr' de nici o știință ... urcați la cea mai înaltă treaptă, ci numai prin dare de bani.* GOLESCU, Î. 106, cf. DRLU, LB. *Treptele boierilor ... ne fac nefolositori în sofietate.* MUMULEANU, C. 7/8. *Toți robii de război, de orice nație, treaptă și parte vor fi ..., să se sloboază.* CR (1829), 289[2]/32. *Purtările sale cele înțelepte cu toate treptele de oameni.* GORJAN, H. I, 2/10, cf. DONICI, F. II, 9/14. *Cel ce-și adună științele frumoase ... Treaptă are-naltă, toți îl laudă foarte.* BĂRAC, ap. GCR II, 234/29. *Oameni de toată treapta.* I. VĂCĂRESCUL, P. 33/12, cf. CONACHI, P. 259. *Socoti ... a înălța mai mulți dintr-înșii în treapta de nobili.* BĂLCESCU, M. V. 400. *Vei uita treapta în care ai trăit și viața cea plină de mărire?* PR. DRAM. 350. *Vorbind cum vorbim cu toții cînd sîntem între noi, fiecare după treapta lui.* RUSSO, S. 4. *Era fiica unui boierinaș, care prin slujbele sale, se ridicase la o treaptă cinstită.* NEGRUZZI, S. I, 20, cf. ALEXANDRESCU, O. I, 319, CIHAC, I, 286. *Doamne și domnișoare din toate treptele ... se devotaseră celor mai grele îndatoriri.* MAIORESCU, D. II, 134. *Avea trecere la treptele de jos ale națiunei.* ODOBESCU, S. II, 511. *Deși trepte osebite le-au ieșit din urna sorții, Deopotrivă-i stăpînește raza ta și geniul morții.* EMINESCU, O. I, 130, cf. DDRF. *La curte ... poate sta-vor pe trepte mai înalte Vreunele or poate tu-n frunte le vei sta.* COȘBUC, S. 86, cf. BARCIANU. *Unii s-au urcat pînă la trepte mai înalte în*

organizația conducerii statului. PRIBEAGUL, P. R. 15, cf. SCRIBAN, D. *Zise, uitînd de treaptă și bună-cuviință.* ARGHEZI, S. V, 243, cf. XI, 97. *Coborînd pe treptele ierarhiei, ajungem la profesiunile apropiate de meserii.* IST. L. ROM. I, 55. ◇ (Determinat prin „socială") *Visa pentru copiii săi o treaptă socială mai înaltă.* CĂLINESCU, E. 23. *Indiferent de treapta socială a eroului.* IST. LIT. ROM. I, 82. ✦ (Învechit, rar) Grad militar. *Sultanul dă aceste semne cu dăruirea gradelor seau treptelor.* AR (1829), 248[1]/25.

4. (Muz.) Fiecare dintre sunetele unei octave, purtînd una dintre cele șapte denumiri sau una dintre notațiile literale corespunzătoare lor. Cf. TIM. POPOVICI, D. M. *Intervalul octavei se împarte în altele mai mici ..., numite trepte.* CIȘMAN, FIZ. II, 78.

5. (Bis.; și în sintagma *cîntecul treptelor)* Nume dat unor psalmi, care la evrei se cîntau urcînd scările templului. *Cîntecul treapcelor.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 249/19. *Apoi treptele: întîiul antifon.* MINEIUL (1776), 83[v2]/30, cf. 156[r1]/37, B (1938), 618, 619, 620, 621.

— Pl.: *trepte* și (popular) *trepți* (ALR I 652/150, 156, 166, 251, 592, ALRM II/I h 372, A I 23, II 12), (regional) *trepțe* (ALR II/I h 272/386), (învechit) *treapture.* — Și (regional) **trépte** (ALR I 652/251, 290, 295, 355, ALR II/I h 272, ALRM II/I h 372, A I 20, 34, PORȚILE DE FIER, 349, pl. *trepte* ALR I 652/556, ALR II/I h 272/349, A I 20, 34 și *trepți* ALR II/I h 272/157, PORȚILE DE FIER 349) s. f., s. m., **trepț** (ALR I 652/542, pl. *trepți)* s. m., **treápte** (ib. 652/302, 305, pl. *treapte)* s. f., **trépten** (ib. 652/49, A II 3, pl. *treptene* ALR I 652/49) s. n., **tráptă** (ib. 652/1, 12, 18, 229, ALR II/I h 272/2, A I 13, III 12, pl. *trepte),* **tráftă** (ALR I 652/772, pl. *trefte),* **treápeă** (ALR II/I h 272/537), **treápsă** (ALR I 652/370, 375, 378, 381, 835, ALR II/I h 272, ALRM II/I h 372, A III 2, 16, 17, pl. *trepse* ALR I 652/375, 378, 381, ALR II/I h 272, ALRM II/I h 372, A III 2, 16, 17 și *treapse* ALR I 652/835), **treápță** (ib. 652/215, 217, 218, ALR II/I h 272/219, A III 1, pl. *trepțe),* **streápță** (ALR I 652/385, 388, A V 15, pl. *strepțe* ALR I 652/385, 388 și *strepți* A V 15), (prin Transilv. și Ban.) **dreáptă** (ALR I 652, ALRM II/I h 372), (regional) **preáptă** (ALR I 652/320, ALRM II/I h 372), **práptă** (ALR II 3 851/310, pl. *prapte)* s. f.

— Lat. **traiecta.**

TREÁPTĂ[2] s. f. (Regional) Pămînt argilos (Grădiștea — Craiova). GL. OLT.

— Etimologia necunoscută.

TREÁPTE s. f. v. **treaptă[1].**

TREÁPȚĂ s. f. v. **treaptă[1].**

TREASC[1] s. n. Tun[1] mic primitiv, care se încărca pe la gura țevii, folosit la serbări, petreceri pentru a produce pocnituri; (învechit și regional) piuă **(5),** (învechit) săcăluș, (regional) mojar **(3).** Cf. ANON. CAR., LB, CIHAC, II, 419, LM, MARIAN, S. R. I, 186, DDRF, GHEȚIE, R. M. *Iar cînd alaiul s-a pornit ..., A prins să sune sunet viu De treasc și trîmbiți.* COȘBUC, P. I, 56, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Înainte de miezul nopții începură să împuște treascurile.* AGÎRBICEANU, A. 106. *În pădurile de pe culmi se auziră, clocotind pînă în depărtări, trei bubuituri de treasc.* id. L. T. 230. *Aproape în întregul Bănat și pe Valea Murășului se complectează parada bisericească cu bubuituri de „trascuri".* PRIBEAGUL, P. R. 136, cf. SCRIBAN, D. *Trăgeau clopotele și se auzeau pocnituri de treascuri.* CĂTANĂ, P. B. II, 106, cf. CABA, SĂL. 99, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 197. ✦ (Învechit, rar) Tun, mortier. *Îndată ce începură să puște din castrele nemțești cu treascuri, secuimea o și tuli la fugă.* BARIȚIU, P. A. I, 248.

— Pl.: *treascuri.* — Și: (prin Ban.) **trasc** s. n., **treáseure** (com. din TIMIȘOARA) subst.

— Din scr. **tresk.**

TREASC[2] s. n. (Prin Olt. și vestul Munt.) **1.** Ogrinji[1]. Cf. ARH. OLT. IX, 249. ◇ Expr. (Glumeț) **La treascul meu** = la casa mea. CHEST. II 54/84. ✦ Gunoi (CIAUȘANU, V. 205, A III 2) sau praf (BOCEANU, GL., PAȘCA, GL., GR. S. V, 124, CV 1952, nr. 2, 38, L. ROM. 1960, nr. 5, 36, LEXIC REG. 32) rezultate din paie sau din fin (SCRIBAN, D., I. CR. VII, 126, IX, 126). *Fugi de acolo, că te umpli de treasc.* BOCEANU, GL. *Stropește pe jos cînd mături, că se ridică treascu.* PAȘCA, GL.

2. Ceea ce rămîne în cazan după fierberea săpunului (Ostrovu Mare — Vînju Mare). GL. OLT.

— Din bg. **трeска,** ser. **treska** „așchie".

TREÁSCURE subst. v. **treasc[1].**

TREÀȘCA-FLEÁȘCA s. f. invar. (Regional) Noroi apătos (Mătău — Cîmpulung). COMAN, GL. *Drumul e tot o treașca-fleașca.* id. ib.

— Formație spontană de la **fleașcă.**

TREAZ, -Ă adj. **1.** (În opoziție cu a d o r m i t) Care se află în stare de veghe, care nu doarme; deștept. *Iaste strajă treazvă celor ce stau spre năltimea bunătăților* (a. 1642). BV I, 123/3, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Ea se afla într-unul din acele momente, ... cînd visezi treaz.* NEGRUZZI, S. I, 78. *Bătrîna mamă, trează de grija ce-o domină.* ALECSANDRI, P. III, 322, cf. CIHAC, II, 420, LM. *Ia privește-i cum stau toți treji și se uită în ochii noștri.* CREANGĂ, A. 39. *De ce să nu-și scurteze ziua, cînd e atît de bine să dormi și atît de rău să fii treaz?* SLAVICI, ap. CADE. *I se sperie somnul și rămase treaz și nebîntuit de piroteală.* ISPIRESCU, L. 74. *Paznic veșnic trist și veșnic treaz.* PILLAT, P. 60. *Așteaptă În pridvor ... Că doar ea rămase trează.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 120. *Se îndoia în sinea lui dacă-i treaz ori visează.* VORNIC, P. 194. *Poate că numai eu rămăsesem treaz și santinela de afară.* V. ROM. august 1958, 82, cf. BĂNULESCU, I. 41. *Era treaz de mult.* V. ROM. septembrie 1970, 63. ◇ Fig. *Veghează-n noaptea-ntunecată De-a pururi treaza cugetare.* VOICULESCU, POEZII, I, 35. *Îl aștepta — căci și dorul ei trebuia să fie treaz, ca și al lui.* SADOVEANU, O. IX, 143. *Gîndul i se lenevise, ... atenția nu-i mai era trează.* VINEA, L. II, 154. *Cu cuvinte meșteșugite încercase să-i țină atenția trează.* BARBU, PRINC. 81. *O veghe încordată, interioară, a spiritului său veșnic treaz.* V. ROM. octombrie 1964, 6. ◇ (Adverbial) *O hărnicie treaz susținută.* BLAGA, HR. 37. ✦ Fig. Care aparține treziei **(1),** care se petrece în timpul stării de veghe. *Ai darul de a vedea, în vis treaz.* SADOVEANU, O. XII, 43. *Gîndiri din ceasuri treze.* CĂLINESCU, L. L. 63.

2. Fig. Care este atent la cele ce se petrec în jur; care veghează cu atenție; vigilent. *Ion Vodă să fie treaz și cu pază.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Boierii ungurești ... dau știre lui Ștefan Vodă să fie treaz prejur sine.* N. COSTIN, ap. CADE. *Stam ... Iscodind cu ochii treji.* I. BARBU, J. S. 47. *Primejdia te ține treaz.* H. LOVINESCU, T. 9. *Treze, popoarele lumii veghează.* FRUNZĂ, Z. 17. *Stătea cu urechea trează. Auzea ușa deschizîndu-se.* V. ROM. martie 1969, 27. *Un viteaz Care vecinic șede treaz.* ALECSANDRI, P. P. 214. ✦ Care denotă vigilență. *Să vă luați cele mai treză măsuri întru nepătimirea aceasta a locuitorilor* (a. 1823). URICARIUL, XIV, 290.

3. Care nu e beat, care nu s-a îmbătat, care nu e amețit de băutură. *Cel bat ... de va greși să va certa mai mult, iară tot nu cum are fi treaz.* PRAV. 264, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., POLIZU, LM. *Te-ai îmbătat ... — Zău că eram treaz.* SLAVICI, N. II, 323. *Va înceta de-a bea mai departe și va fi omul cel mai treaz.* MARIAN, O. I, 171. *Vezi paharele cum, pline, tot la gură năvălesc ... n-ar avea nici haz, între noi, în astă seară, numai tu să rămîi treaz.* BELDICEANU, P. 128, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Dacă erau treji s-ar fi apucat să facă o asemenea nelegiuire?* AGÎRBICEANU, S. 30, cf. CIAUȘANU, GL. *D-o fi vreun bețiv, Palmă să mi-i dați ... D-o fi vrun viteaz, Chipeș, viu și treaz, Palmă să nu-i dați.* BALADE, II, 266, cf. ZANNE, P. III, 466. *Să fii treaz, nemîncat, dacă ți-o zice lumea că ești beat, du-te de te culcă.* DDRF. (Ironic) *Diaconii și cu pochii, de treji ce sînt, de-abia văd cu ochii.* CREANGĂ,

A. 140. ◇ (Substantivat) *Ce e în inima treazului stă în gura beatului.* ZANNE, P. III, 462, cf. PANN, ap. DDRF.

4. Fig. (Despre minte, gîndire etc.) Clar, limpede; (despre oameni) cu mintea clară, limpede; înțelept; cumpătat. *Cine se posteaște, iușor iaste și deșteptat. Și rugăciunea treazvă mai bune aripi are decît însuși vîntul.* CORESI, EV. 85. *Cetiți cu inimă trezvă ..., să învățați pilde bune.* PO 9/1. *Să hie nevinovat ..., bărbat treaz, curat, zmearin ..., nebețiv* (ante 1618). GCR I, 47/6, cf. VARLAAM, C. 292. *Adevărate și treazve cuvinte grăiescu.* N. TEST. (1648), 170r/8. *Era ... întru toate treaz, smerit, blînd.* DOSOFTEI, V. S. februarie 74v/9. *Să fie arătare și mărturie minții tale cei treazve* (a. 1685). GCR I, 276/15. *Minte trează.* BUDAI-DELEANU, T. V. 105. *Și ca Byron, treaz de vîntul cel sălbatic al durerii, Palid stinge-Alexandrescu sînta candel-a sperării.* EMINESCU, O. I, 32. *Numai prin nedrept ea poate pe cei slabi să-i facă treji.* COȘBUC, P. I, 264, cf. SCRIBAN, D. *Era în același timp și blînd ..., și foarte treaz în fiecare clipă.* DEMETRIUS, A. 229. *Îi triaz dîn cap.* ALR I 1 516/308, ib. 1 569/308. *Ăi treazŭ la mini'i.* ALR SN IV h 911/310.

— Pl.: *treji, -ze* și (rar, m.) *trezi* (DDRF). — Și: (învechit și regional) **treazv, -ă** adj. CIAUȘANU, GL.

— Din v. sl. трѣзвъ.

TREAZV, -Ă adj. v. **treaz.**

TREB s.n. v. **trib.**

TREBĂDĂTÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **trepădător.**

TREBĂLUÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Învechit) A folosi, a utiliza; (învechit) a trebui **(4).** [Mana] *culegînd-o cei ce vin acolo, o trebăluiesc de izbăvire a toate patime.* DOSOFTEI, ap. TDRG. *Lua în robie pe cei ce cădea în mîinile lor și-i trebăluia la lucru.* IST. AM. 15v/20.

2. Intranz. A face tot felul de treburi mărunte (pe lîngă casă); a roboti, (regional) a orfăni, a oblicări. Cf. BARCIANU. *O găsi trebăluind prin casă.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 229. *Cîțiva ciobani tineri ... trebăluiau care încotro.* HOGAȘ, M. N. 189. *Anica sfîrși de trebăluit afară.* C. PETRESCU, Î. II, 164. *Bunica trebăluia mereu, descoperind ba o oglindă aburită, ba un tablou strîmb.* TEODOREANU, M. U. 136. *Gospodină harnică, toată ziua trebăluia prin ogradă și prin livada mare de din dos.* SADOVEANU, O. II, 221, cf. SCRIBAN, D. *Se scoală, trebăluiește, se așază iarăși.* STANCU, D. 86. *Oamenii trebăluiau... fără însuflețire și fără spor.* PAS, L. I, 261. *Începu să trebăluiască liniștit.* GALAN, B. II, 356. *Mai trebăluiește puțin și se așază și ea.* H. LOVINESCU, T. 401. *Se mutară în căsuța lor; Mihai trebălui o săptămînă, pînă o puse pe picioare.* T. POPOVICI, S. 209. *Trebăluia sprinten prin odaie.* V. ROM. ianuarie 1960, 34. *Ieși pe pămînt și începu să trebăluiască și pe aici.* I. CR. II, 293. *Ai s-o găsești acasă trebăluind, și în casa ei toate au să fie cu rînduială.* ȘEZ. VII, 141, cf. PAMFILE, J. II, 170, com. din PIATRA NEAMȚ. ◇ Tranz. *Apucă spre păduri, să vadă de n-a putea ceva trebălui și pe-acolo.* CREANGĂ, P. 144, cf. DDRF. *Prin cerdacul larg din față, stăpîna de casă nu mai trebăluia nimic.* HOGAȘ, M. N. 53. *Trebăluia toate cu mare hărnicie.* SADOVEANU, O. XXI, 313. *Ceea ce aveam de trebăluit mi se părea o glumă.* STANCU, D. 380, cf. ALR I 1 362/370.

3. Tranz. (Învechit, rar) A oficia serviciul religios; (învechit, rar) a trebui. V. sluji. *În loc de oltar trebui* (adaos marginal: *trebălui) preutul sv[î]nta și ... dumnedzăiasca liturghie.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 34v/13.

— Prez. ind.: *trebăluiesc.*

— **Treabă** + suf. *-ălui.*

TRÉBĂR s. n. v. **trevere.**

TREBEGÍ vb. IV v. **strepezi.**

TREBÉLNIC, -Ă adj. (Regional) Harnic, priceput. PAMFILE, VĂZD. 179. *Am o slugă mai trebelnică și una mai așa, pentru mai ușor.* id. ib.

— Pl.: *trebelnici, -ce.*

— **Treabă** + suf. *-elnic.*

TRÉBNIC[1] s. n. (Slavonism) **1.** Altar, jertfelnic. *Trebnicul cu jărtvele.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 76r/4 [text marginal], cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

2. Carte de ritual al bisericii ortodoxe; molitvelnic. *Această carte, anume trebnicu, o dau la sfînta beserică* (a. 1770). IORGA, S. D. XVII, 11. *Mă gătesc de-mormîntare Cu trebnicul subsuori.* CONV. LIT. V, 131, cf. BARCIANU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *trebnice.*

— Din slavonul трѣбникъ.

TRÉBNIC[2]**, -Ă** adj. (Învechit) **1.** Trebuincios. *Toți ferită-se depreună și nu fără treabnici.* CORESI, PS. 139/5. *Ce caută la tine arme ca acelea? ... Carile îți sînt puterile și alalte, către aceste trîntituri trebnice măiestrii?* CANTEMIR, IST. 8, cf. LB, COSTINESCU, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. ◇ (Substantivat) *Ia-l lîngă tine și-l adu cu tine, că-mi iaste bun treabnic întru slujbă.* CORESI, L. 520/16.

2. Capabil, bun. *Oastea cea mai trebnică, ca la 40.000 de oameni, o au pus să apere tabera.* ȘINCAI, HR. I, 112/28, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

— Pl.: *trebnici, -ce.* — Și: (învechit) **treăbnie, -ă** adj.

— **Treabă** + suf. *-nic.*

TREBNICÍE s. f. (Învechit) Utilitate. Cf. LB, COSTINESCU, LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU.

— **Trebnic**[2] + suf. *-ie.*

TREBOÍ vb. IV v. **trebui.**

TREBȘOÁRĂ s. f. v. **trebușoară.**

TREBÚCĂ s. f. (Regional) Trebușoară **(3).** Cf. SFC VI, 93. *Să-i arăt eu cu mîna Cum să-i îmble trebuca.* T. PAPAHAGI, M. 92.

— Pl.: ?

— **Treabă** + suf. *-ucă.*

TREBUÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Cu subiectul logic în dativ) A avea nevoie de ceva sau de cineva. *Celuia ce nu-i trebuiașe mult, acela nu poate fi lacom.* CORESI, EV. 83, cf. 6. *La tîrguri le scoase, de cumpăra cui trebuia.* MOXA, 362/7. *Știi tatăl vostru ce v-ar treboi* (a. 1619). CUV. D. BĂTR. II, 121/1. *Nu-ți tribuiașe moartea păcătosului* (ante 1633). GCR I, 82/23. *Să grăiască cîte-i trebuie.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 53r/5. *Ce aș vrea eu cu domnia, de vreme ce ca un domn sînt la casa mea; nu-mi trebuiește să fiu.* IST. Ț. R. 6, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 202. *Nu i-au trebuit limbile filozofilor.* ANTIM, P. 2. *Nu-mi trebuiesc, au zis, învățători, ce, de la însumi fiind învățat, voi sluji stăpînii.* AETHIOPICA, 33r/4. *A[u] luat avuție multă, cît i-au trebuit* (cca 1760). GCR II, 68/35, cf. MAN. GÖT., KLEIN, D. 440, BUDAI-DELEANU, LEX. *Dascălul să poată veni să-ș cumpere din Făgăraș ce-i trebuie* (a. 1820). IORGA, S. D. XII, 208, cf. LB. *Cîte îi trebuie pînă a-și face un așa ceasornic!* DRĂGHICI, R. 150/23. *Cînd îți trebuiesc, trimite, că pe loc ca în zbor viu.* PANN, E. II, 135/9. *Să fim siguri că, unde ne-o trebui un cuvînt, nevoia îl va iscodi ... după logica limbei.* RUSSO, S. 37, cf. POLIZU. *De-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi.* NEGRUZZI, S. I, 141. *Cunoaște secretul de a face din acest aspru judecător un consilier întocmai după cum îi trebuiește lui.* FILIMON, O. I, 96. *Nu-mi trebuie-a ta milă.* ALECSANDRI, P. III, 295, cf. LM. *Acea fiică îmi trebuie mie de soție și vouă de stăpînă.* GANE, N. I, 13. *Ie-ți bani cît ți-or trebui.* CREANGĂ, P. 185. *Un lucru ne mai trebuie.* ISPIRESCU, L. 29. *Să-mi cază în palmă, să-l împrumut ... și nu i-ar mai trebui nimic ... Toba și falimentul!* DELAVRANCEA, O. II,

293. *Pentru ca să poată scrie, îi trebuia liniște.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 57, cf. BARCIANU, DDRF, ALEXI, W. *Eetei îi trebuiră cîteva zile să înțeleagă de unde venea simțămîntul acesta.* AGÎRBICEANU, S. 50. *Nu-mi trebuie viață veșnică, eternitate.* VOICULESCU, POEZII, II, 241. *Visului ... Nu-i trebuie, să rodească, nici un plug.* PILLAT, P. 228. *Ce titluri îi trebuia ...?* CĂLINESCU, C. O. 15. *Mie nu-mi trebuie nevastă frumoasă.* STANCU, D. 44. *Îmi trebuie haine.* BARBU, PRINC. 39. *Ce-mi trebuie căderi de astre reci?* VULPESCU, P. 69. *Am început să-mi strîng ce-mi trebuie și mă pregătesc de examen.* BĂNULESCU, I. 62. *I-ar fi trebuit sfatul unui om inteligent, cu experiență.* V. ROM. ianuarie 1969, 35. *Creșteți, flori, și înfloriți, Că mie nu-mi trebuiți.* JARNÍK — BÎRSEANU, 209. *Lui nu-i trebuiesc de acești boi la casa sa.* SBIERA, P. 12. *La un împărat îi trebuiesc mai multe țări.* RETEGANUL, P. II, 12. *Busuiocu ... le trebuie de pus în lăutoare.* ȘEZ. III, 180. *Nu-mi trebe taleri.* BIBICESCU, P. P. 299. *Vezi ... că nu-i trebuie.* GR. S. IV, 344, cf. ALR I 1 362/243, ALR II/I h 168, ALR II 3 080, 3 091, 3 645, 3 708, ALR SN I h 17, ib. V h 1 357, ib. V h 1 358, ib. VI h 1 607. *I.e trabă dă mîncată.* ib. VI h 1 701/316. *Am fin cîtu-mi trăbă pă iarnă.* ib. VI h 1 812/250, cf. ib. VII h 2 238. *Taică-său voie-i dedea Și toate ce-i trebuia.* BALADE, I, 390. *Pică jos și putrezesc, Nimănui nu-i trebuiesc.* FOLC. TRANSILV. II, 308. *Aișt'ia-m trebi pentr-on an d'i dzîli!* O. BÎRLEA, A. P. I, 291. *Chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebuie.* NEGRUZZI, S. I, 249. *Ce-i trebuie chelului? Tichie de mărgăritar.* ISPIRESCU, L. 208. *Cap ai, minte nu-ți mai trîbe.* BĂNUȚ, T. P. 86. *Cap ai, minte ce-ți mai trebuie.* ZANNE, P. II, 41. *Am o grebliță Cu cinci dințișori, Pe zi îm trebe De o mie de ori* (Mîna). POP., ap. GCR II, 369. ◇ Expr. **Atîta i-a trebuit** = asta a așteptat. *Lui Dănilă atîta i-a trebuit. Ia acum carul cu boii frățîne-său și pornește.* CREANGĂ, P. 185. *Lui Harap Alb atîta i-a trebuit; îndată face cîțiva pași spre dînsa.* id. ib. 221. **Atîta-ți** (sau îi etc.) **trebuie!** = asta mai lipsea s-o faci (sau s-o facă etc.), ca să fie rău de tine (sau de el etc.). Cf. ALEXI, W. *Nu puteau să fugă pe la moșii, pentru că atîta le-ar fi trebuit.* BARBU, PRINC. 18. **Așa-ți** (sau îi etc.) **trebuie!** = așa meriți (sau merită etc.), așa ți (sau i etc.) se cuvine. Cf. DDRF. *Așa-i trebuie hoțului.* SCRIBAN, D. *Așa i-a trebuit, dacă a lunecat pe nesimțite, tot mai adînc, în robie.* VINEA, L. I, 56. ◇ Tranz. (Învechit) *Domnul mieu ești tu, că burătățile meale nu trebuiești.* PSALT. 21. *Nu trebuiești să te întrebe cineva.* CORESI, ap. DHLR II, 486. *Ce încă trebuim mărturii?* ib., ap. TDRG. (În vorbirea neîngrijită, înlocuind subiectul gramatical printr-un pronume în acuzativ) *Nu-ți trebuie pe nimeni.* ISPIRESCU, L. 16, cf. CL 1967, 225. ✦ A rîvni la ceva, a dori; a-i fi pe plac. *Nu i-au mai trebuit istoric străin să celească și să scrie.* NECULCE, L. 4. *Așa se făcea și Mihai Vodă că nu-i trebuiește domnia.* GHEORGACHI, LET. II, 307/29. *S-au veselit ș-au vorovit cît le-au trebuit în trei zile* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 193/20. *Nu ne trebuiește a umbla mai mult aplecat.* ȚICHINDEAL, F. 9/19. *Ce-i trebuie mai mult?* CONACHI, P. 293. *Nu-mi trebuie nici împărăție, nici nemica.* CREANGĂ, P. 186. *Că de cînd te știu pe tine, Nu-mi mai trebuiește nime.* MÎNDRESCU, L. P. 58. *Te-ai fălit că te-am iubit, Dracului ai trebuit.* DOINE, 260. *Tare mi-oi îmbătrîni, Nu știu cui oi trebui.* BUD, P.P. 42. *Au mîncat fiecare cît i-o tribuit la nuntă.* ALR I 296/178, cf. ALR II 3 094/250, ALR SN V 1 479/284, ib. VI h 651/250. *Acu ești, Nu-mi trebuiești, De-ai mai fi pe cîtă ești.* FOLC. MOLD. I, 47. ✦ (Popular) A fi necesar, util. *Să se ajute unul cu alalt în lume și să trebuiască unul altui.* VARLAAM, C. 245. *Bolnav ..., să jelea că-i trebuie să zacă.* BUDAI-DELEANU, T. V. 138. *Mi-a trebuit să-l înfrunt pînă s-o izgonesc din casa domnească.* DELAVRANCEA, O. II, 86. *Ușurel, nu bubui, Că și mîne trăbuiți.* PĂCALĂ, M. R. 237. *Husoșu-i de cheltuit, Gura ta-i de trăbuit.* MÎNDRESCU, L. P. 148.

2. Intranz. unipers. (De obicei urmat de o propoziție subiectivă sau de un verb la participiu ori, învechit și regional, la infinitiv sau, regional, la supin) A fi necesar sau obligatoriu (să ...), a se cere (neapărat), a fi în firea lucrurilor (să ...). *Trebuiaște să se adaugă și viiață dereaptă.* CORESI, EV. 4. *Vei vedea ce trebuiaște a ști.* PO 7/25. *Așa trebuiaște să fie.* ib. 151/25. *Cîte lucruri trebuiaște să știi* (a. 1591). GCR I, 39/30. *Trebuiaște tot omul creștin să să umilească.* VARLAAM, C. 75. *Trebuie să-l întreabe giudețul multe întrebări* (a. 1646). GCR I, 123/18. *Să se vestească ... unde va trăbui și va fi lipsă* (a. 1674). id. ib. 217/17. *Noi trebuie să lucrăm împreună.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/19. *Nu trebuiește să trăiască omul în lume, dacă nu va avea năroc.* NECULCE, L. 15, cf. ANON. CAR. *Și o babă săracă, ce torcea în furcă să-și agonisească hrana ..., trebuia la acea vreme să deie și ea bani la văcărit.* CANTA, LET². III, 188. *O limbă ritoricească Ar trebui să grăiască* (a. 1777). GCR II, 112/8. *Multe zile s-au sfătuit, oare trebuir-ar să apere pre Alexandru împrotiva lui Bogdan.* ȘINCAI, HR. II, 19/30, cf. LB. *La împrumutarea zicerilor din latinește trebuie a se lua seama nu numai la declinații și conjugații.* GR (1832), 346¹/16. *Însuți tu trebuie să fii uneltitorul fericirii tale.* MARCOVICI, D. 11/23. *După cîtă osteneală făcuse, trebuia să aibă mare poftă de mîncare.* DRĂGHICI, R. I, 160/20. *Se gîndiră nițel că ce ar tribui să facă.* GORJAN, H. I, 96/18. *Trebuie să le suför.* CONACHI, P. 84. *Ostenită ..., împărăția romană. trebui să cază.* BĂLCESCU, M. V. 6. *Mai multe daruri trebui un bun cîrmaci să aibă.* NEGRUZZI, S. II, 192. *Opul de premiat trebuie să fie scris ... de o mînă străină.* FM (1862), 1. *Trebuie să renunț cu totul la așa falnice năzuiri.* ODOBESCU, S. III, 13. *Ea trebui de el în somn aminte să-și aducă.* EMINESCU, O. I, 171. *Sute și mii de brațe trebuie acolo, nu șagă.* CREANGĂ, P. 155. *Omul trebuie să învețe a munci, ca să poată trăi.* SLAVICI, O. I, 76. *Puse la cale să-i gătească merinde și tot ce trebuia.* ISPIRESCU, L. 3, cf. DDRF, BARCIANU. *Trebe să se împlinească.* PAMFILE, VĂZD. 114. *Primul om pe care trebuia să-l văd ... era, firește, judecătorul.* GALACTION, O. 93. *Trebui să-l strîngem și să-l apărăm.* C. PETRESCU, Î. II, 29, cf. SAHIA, N. 79. *Bunăvoința cea mai mare ... trebuia arătată dușmanului celui mai primejdios.* SADOVEANU, O. XII, 39. *Prea multe lucruri deodată. Ar trebui să alegi.* SEBASTIAN, T. 57. *Omul, ca să-l urnească, trebui să osteneacă o jumătate de zi.* VOICULESCU, P. I, 1. *Trebuie să citești mereu.* CĂLINESCU, C. O. 34. *Ca să nu le sperii trebuie să te apropii de ele cîntînd.* BLAGA, POEZII, 84. *Știința trebuie să fie în slujba omenirii.* CONTEMP. 1953, nr. 372, 1/5. *Trebuie să mă gîndesc la toate.* VINEA, L. II, 306. *Trebuie verificată din cînd în cînd.* TUDORAN, O, 447. *Trebuie să scriu, cu puține cuvinte, De țarini și oamenii lor.* ISANOS, V. 36. *Trebuia să-l îmbrace în vestmîntul oriental.* BARBU, PRINC. 38. *Trebuie să plece pe front.* BĂNULESCU, I. 16. *Timpul trecea, trebuia să țină seama și de asta.* V. ROM. ianuarie 1969, 35. *Eu tot trebuie să cînt.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 313. *Pe cea luncă rourată Trebe roua sculurată.* DOINE, 157. *Mîndră, buze desmierdate, Trebuire-ar sărutate.* HODOȘ, P. P. 159. *Coată numa, mîndră dragă, Că triabă să fie-n ladă.* ALEXICI, L. P. 194, cf. CANDREA, Ț. O. 43. *Pe ceteră trabă strune.* ARH. FOLK. I, 169. *Să le faci tăte cînd tribă.* ALR I 297/93. *Eu trabă să mă răzbun odată.* ib. 1 437/840. *Trebuie de răscolit nasada.* ALR II 5 302/414. *Trebuiește de stins* [varul]. ALR II/I h 244/414, cf. ib. h 128, ALR SN I h 226, ib. h 246, ib. V h 1 317, ib. VI h 1 844. *Tot omu trăbă să iasă la tomnit drumu.* A III 17. *Eu trebuie să mă duc, Cale lungă să apuc!* BALADE, II, 214. *Dar eu de rele-s mîncată, Trăbe să cînt cîteodată.* FOLC. TRANSILV. II, 106. *Ai intrat în horă, trebuie să joci.* ZANNE, ap. CADE. *La orașul ce se vede călăuză nu trebuie.* ZANNE, P. VI, 244. *Cine va să mănînce miezul, trebuie mai întîi să spargă coaja.* id. ib. V, 341. *Banii îi găsești în drum și tot trebuie să-i numeri.* id. ib. ◇ Impers. *Va ruga pe ocrotitorii săi ... să pună o vorbă bună pentru dînsul acolo unde trebuie.* REBREANU, I. 293. ◇ Expr. **Cum trebuie** = așa cum se cuvine, cum se cade; bine. *A bătut pe gazdă cum trebuie* (a. 1675).

GCR I, 222/32. *Îl așază cum trebuie, pune roata la loc.* CREANGĂ, P. 135, cf. BARCIANU. *Somn n-avea, simțind și ea că ceva nu-i cum trebuie.* BARBU, PRINC. 174. *Potcoava la cal mi-a făcut-o tocma cum trebe.* ALR II 3 120/365, cf. ib. 3 509/346. *Sigur că nu-i plăcea de iel! Că nu prea iera iel așa făcut, cum trebuia.* O. BÎRLEA, A. P. II, 351. **Atît mai trebuie!** = asta mai lipsea ca să fie rău. *Nu cumva să se întîmple vreo pagubă, pentru că numai atît ar mai fi trebuit.* BARBU, PRINC. 79. ◇ (Construit personal) *Eu trebuiesc de tine a mă boteza și tu vii către mine?* CORESI, EV. 505. *Marturi trebuiese la lucru ca acesta.* PRAV. 157. *Eu trebuiesc să mă botez dè la tine.* N. TEST. (1648), 5r/33. *Nu trebuiescu bani.* NECULCE, L. 117. *Noi trebuim voevodului Ștefan ... toate acestea u le înștiința.* ȘINCAI, HR. II, 100/9. *Trebuiți ... să știți, cetiți sau auziți acestea.* id. ib. III, 82/24. *Două rele mari ..., robia și proprietatea cea mare, trebuiră să producă în noua colonie stricăciunile lor.* BĂLCESCU, M. V. 6. *Accasta trebuiam să o știm înainte de toate.* BARIȚIU, P. A. III, 60. *Socotesc dar că în lume eu întâi sînt trebuită.* PANN, P. V. III, 24/25. *Am trebuit să iau o datorie a lui pe seama mea.* GHICA, A. 537. *Ochii lui trebuiesc să deosebească între toate pe cîteva, mai grațioase.* CARAGIALE, O. I, 209. *În cele din urmă trebuiră să-l îngroape.* ISPIRESCU, L. 42. *Creștinii trebuiau să se ascundă.* VLAHUȚĂ, R. P. 22. *Trude-așa mari trebuiau spre-a naște poporul romanic.* COȘBUC, AE. 12. *Să ne luăm d-o noapte bună, Că și mîne trebuiți La rachiu să mai veniți.* N. REV. R. IV, 73. *Trebuiește încercată Cui coroana-i stă mai bine.* ARGHEZI, S. V, 81. *Odată pușì pe drum, copiii trebuiau să dea din mîini, să-și cîștige dreptul la existență.* CĂLINESCU, E. 26. *Trebuiau două recomandații de la veteranii instituției.* VINEA, L. I, 321. *Ele pot — și trebuiesc — folosite.* V. ROM. septembrie 1970, 4. *Trebuiră feciorii să-l ducă.* RETEGANUL, P. P. V, 59. *La cuptorul cald puține lemne trebuiesc.* ZANNE, P. III, 137. ✦ (În construcții negative) A nu fi voie, a nu fi îngăduit. *A aprins în inima mea o văpaie carea niciodată nu trebuia să se stingă.* BELDIMAN, N. P. II, 39. *Nu trebuie socotit de loc ca o expresie metaforică.* CĂLINESCU, C. O. 17. *L-o-nvățat ca on tată să nu facă ce nu trăbă.* ALR II 3 128/102. (Construit personal) *Iaste scris acolia cuvinte reale care nu trebuiasc să să arate înlre oameni.* PRAV. 249.

3. Intranz. unipers. și impers. (Urmat de o propoziție secundară introdusă prin „să" sau, regional, „că") A fi probabil sau posibil, a se putea presupune. *Cîtă avuție au trebuit să aibă de au putut sta atîta împotrivă și a răbda?* C. CANTACUZINO, CM I, 15. *De sînt ei în starea în care i-am lăsat, trebuie să fie toți morți* (a. 1799). GCR II, 170/16. *Curînd trebuia să se scufunde corabia.* DRĂGHICI, R. 10/31. *Un fur trebuie că au făcut aceasta.* BĂRAC, T. 14/3. *Ce amar trebuie să fie în sufletul lui.* NEGRUZZI, S. I, 41. *Asta trebuie să fie scînteie din gîtejele culese de Malca.* CREANGĂ, P. 131. *Amabilul Fănică trebuie să facă venin de moarte ... Atît mai bine pentru mine!* CARAGIALE, O. VI, 115. *Trebuie că s-o fi prăpădit.* KLOPȘTOCK, F. 6. *Nunta trebuie să fi avut loc abia prin 1733.* C. GANE, TR. V. 278. *Trebuie să-ți fie rece.* VINEA, L. II, 312. *Dunărea trebuie să fie aproape.* BĂNULESCU, I. 92. *Asta nu-i de bine, trabă să fie ceva-n țară.* ALR II 2 463/353. *Trăbă că-i acasă, de n-o fi plecat la lucru.* ib. 3 237/833. *Iară treabă să ploaie, că zbiară măgariu.* ib. 5 528/64, cf. ib. 5 652/36, 6 343/76, ALR II/36, 192. *Acolo trebui că ie lume!* O. BÎRLEA, A. P. I, 162. ◇ Expr. **Trebuie să fie un drac la mijloc** v. drac.

4. Tranz. (Învechit; sub influența lui *treabă*) A face. *Ți-am trebuit bine și te-am scos cu pace.* BIBLIA (1688), 19[1]/9. *Sfeatnic pre tine au trebuit D[u]mn[e]zău.* ib. 369[2]/17. ✦ (Învechit, rar) A oficia serviciul religios; (învechit, rar) a trebălui **(3)**. *Trebui preutul sv[i]ntă... liturghie.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 34v/13. ✦ Tranz. (Învechit) A folosi, a utiliza; (învechit) a trebălui **(1)**. *Va da aceale lucruri pentru alte tocmeale bune, și acela le va trebui spre alte lucruri reale.* PRAV. 309. *Eu nice dînăoară nu mi-am trebuit leacuri trupului.* DOSOFTEI, V. S. februarie 56r/16. ◇ Intranz. *Această pravilă... priimind și eu de la alții, cu dînsa îmi voi trebui.* HERODOT (1645), 358. ◇ Refl. *Cu care lucru trebuindu-să grecii, și împotriva săracii stau.* ib. 391.

— Prez. ind. pers. 3: *trébuie* și (astăzi rar) *trebuiește*, (prin Transilv., Mold. și Ban.) *trébe*, (regional) *trébă* (ALR I 274/295, ALR II 3 365/514, 520, ALR SN VI h 701/514), (mai ales în Mold.) *trébui*, (regional) *trébu* (ALR II/I MN 123, 3 852/95, ALB II 1 404/414, 520, ib. 6 113/514, ALR SN VI h 1 607/414, 520, 537, ib. VI h 1 713/414), (popular, urmat de conjunctiv) *tre'*; pers. 1 (rar) *trébui* (LB, BARCIANU, CADE, DM); conjunct. pers. 3: *să trebuiască*. — Și: (mai ales în Transilv., Ban. și Maram.) **trăbuí** (prez. ind. pers. 3 și *trăbă*, *trăbe*, *trăbie* ALR I 298/69, ALR II/I h 168/2, ALR SN V h 1 356/64, *trăbui* ALB II 3 091/316, *trăbu* ib. 3 365/537, mai ales în Maram. și nord-vestul Transilv., *trăbă*), (prin Maram. și Transilv.) **treabuí** (MÎNDRESCU, L. P. 162, ALR I 274/337, 339, 351, 355, ALR SN VI h 1 606, ib. h 1 701, prez. ind. pers. 3 *treabă*), (învechit, rar) **treboi**, (învechit, prin Transilv.) **tribuí** (prez. ind. pers. 3, învechit, *tribuiește*, regional, *tribe* ALR I 274/65, ALR SN V h 1 356/762, ib. VI h 1 607/172, *tribă*), (regional) **tribuí** (prez. ind. pers. 3 și *tríbe*), **trubuí** (prez. ind. pers. 3 și *trúbui* ALR SN V h 1 356) vb. IV.

— Din v. sl. **трѣбовати**, **-ꙋѭ**.

TREBUIÁLĂ s. f. (Popular) Trebuință **(1)**. *De ce trebuială e planta aceasta?* LB. *E om bun și nu ne silește cu școala cînd avem trebuială de prunci.* F (1886), 210. *Spre ce trebuială e aceasta?* GHEȚIE, R. M., cf. BARCIANU, ALEXI, W. ◇ Loc. adj. **De trebuială** = trebuincios, necesar; folositor, util. *Husoșu-i de cheltuială, Gura mea-i de trăbuială.* MÎNDRESCU, L. P. 148. *De cînd banii se gătară: Ia-l de cap și dă-l afară, Că nu-i om de trebuială.* RETEGANUL, CH. 29. *Florile-s de trebuială La omul străin în țară.* F (1873), 79. *Cînd erați de trebuială, Vă făceați neagră cerneală.* GRAIUL, I, 81. *Și disară* [V]*ină iară, Că ni hi De trăbuială.* PĂCALĂ, M. R. 220. *Îl îmbracă în ceva haine care nu li-s de trăbuială.* ALR II/I h 198/272, cf. ALR II 3 959/36. *Florile-s de trăbuială La-mpăratu de feșteală.* FOLC. TRANSILV. I, 172.

— Și: (regional) **trăbuiálă** s. f.

— **Trebui** + suf. *-ală*.

TREBUINCIÓS, -OÁSĂ adj. Care este de trebuință **(1)**, necesar, folositor, util; trebuitor, (învechit) trebnic[2] **(1)**. *Nu era cu putință să lase ... mai trebuincioasă și mai folositoare învățătură.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/13. *Trecînd la Brusa pentru pricini trebuincioase împărăției.* VĂCĂRESCUL, IST. 253/21. *Au numai grosimea trebuincioasă.* IST. AM. 5r/11. *M-am îndemnat ... de a da trebuinciosul ajutoriu la preaînaltul tron* (a. 1812). IORGA, S. D. XII, 203. *Lemnele cele trebuincioasă pentru foc.* BELDIMAN, N. P. II, 11/17, cf. CLEMENS, DRLU, LB. *S-au frînt cele mai trebuincioase cataryuri.* DRĂGHICI, R. 25/5. *Cei ce-mi sînt iubiți și trebuincioși inimii mele.* MARCOVICI, D. 7/9. *Cînd vei fi trebuincios și te voi rechema, să fii gata.* PANN, A. 30/15, cf. POLIZU. *Își luară și uneltele trebuincioase.* ISPIRESCU, L. 372, cf. DDRF, BARCIANU. *Te crezi neapărat trebuincios oastei române pentru a birui pe dușmani.* D. ZAMFIRESCU, R. 63, cf. ALEXI, W., TDRG. *Niciodată nu găsise... curajul trebuincios.* REBREANU, I. 108, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Avu răgazul trebuincios să se familiarizeze cu toată uzina.* ARGHEZI, S. XI, 157. *Un jucător de cărți ..., dar trebuincios se pare treburilor stăpînirii.* BARBU, PRINC. 214. *Și-a luat merinde, banii trebuincioși ... și a plecat.* MERA, L. B. 244. ◇ (Substantivat, f.; la pl.) *Avînd de cele trebuincioase lor.* MAG. IST. IV, 23/14. *Ceale trebuincioase de drum și de război.* AETHIOPICA, 49r/27. *Scumpelea cea mare a trebuincioaselor ... face pe clasu muncitorilor să nu poată a-și întîmpina trebuințele sale.* CR (1829), 11[1]/3. *Nici unele din cele trebuincioase avea, precum hîrtie, călimară.* DRĂGHICI, R. 54/28. *Se aproviziona toate terhaturile cu*

rebuincioasele garnizoanelor și locuitorilor cetăților dunărene. GHICA, S. V. *Mă duc acasă pentru ca să port de grijă despre cele trebuincioase pentru bal.* ALECSANDRI, T. 419. *Au toate cele trebuincioase pentru casă?* CREANGĂ, P. 154. *Se prăpădiră toate trebuincioasele de hrană ce erau adunate.* ISPIRESCU, M. V. 25. *Aduseră în grabă cele trebuincioase.* AGÎRBICEANU, S. 77. *O gentuliță cu toate trebuincioasele pentru scris.* VISSARION, FL. 134. *El își cîștiga cele trebuincioase numai cu osteneală mare.* SBIERA, P. 225. ◇ (Adverbial) *E trebuincios să ne aducem aminte de trecut.* ODOBESCU, S. III, 466. ◇ *Strictul trebuincios* v. s t r i c t. ✦ (Învechit, rar) De nevoie, de lipsă. *În trebuincioase vremi ajutoriu de la alții trebuie să cerem.* ȚICHINDEAL, F. 67/23.

— Pl.: *trebuincioși, -oase.*

— **Trebuință** + suf. *-ios.*

TREBUÍNȚĂ s. f. **1.** Nevoie, necesitate; (popular) trebuială (învechit și regional) nistotă, (învechit) recerință. *Den ce văm avea, să le dăm la trebuința lor.* CORESI, EV. 549. *Trebuința lor îi sileaște* (a. 1680). GCR I, 344/36. *Să vie și el cu curtea sa, să se afle la trebuința de cale saraschcrului.* AMIRAS, LET. III, 111/3. *Au cheltuit pe sare și pe alte trebuințe ale casei ... lei 7* (a. 1726). IORGA, S. D. IV, 28. *Toate trebuințele sale și le plinea* (cca 1750). GCR II, 50/25. *Să dea samă ... pentru cît au cheltuit la trebuința scoalei* (a. 1775). URICARIUL, I, 76. *Știe ... și a sfătui la ceale de folos și a să împărtini pre sineși după trebuință.* MOLNAR, RET. 10/5. *Nu se va putea cuprinde trebuința numai cu ruptașii* (a. 1803). URICARIUL, IV, 152/21, cf. LB. *Ascultă ... strigarea trebuinții omenești.* HELIADE, O. I, 99. *Ai fost sprijinitorul meu in mijlocul trebuințelor și a chinurilor mele.* MARCOVICI, D. 4/17. *Aceste trebuințe sîntem datori a le lua în băgare de seamă.* DRĂGHICI, R. 50/9. *Avea ... multe dobitoace pentru trebuința sa.* GORJAN, H. I, 15/19. *Prevezi a sa trebuință.* CONACHI, P. 291. *Ei bine, dacă le știi, ... nu văz nici o trebuință d-a ți le mai repeta.* PR. DRAM. 234, cf. POLIZU. *Odaia hatmanului ... mai avea și cîteva scaune, pentru trebuința persoanelor ce veneau să reclame ajutorul acestei dregătorii.* FILIMON, O. I, 241. *O trebuință imperativă de stat.* FM (1861), 83. *Va fi ... neapărată trebuință de așezare a unor ostrețe de fier pe dinafara fațadei.* ALECSANDRI, S. 17. *Simțeam trebuința de a iubi ceva.* BOLINTINEANU, O. 404. *Tocmai era trebuință de o găinăreasă.* ISPIRESCU, L. 184, cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., TDRG. *La îngrijitul viermilor se desfășura în plin trebuința curățeniei.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 279. *Articole de consumație sau de trebuință personale.* N. A. BOGDAN, C. M. 137, cf. ȘĂINEANU. *Cînd avea trebuință să meargă pe uliță, umbla cu ochii în pămînt.* REBREANU, I. 181. *Simțea trebuință și de pufină chibzuială.* STĂNOIU, C. I. 74. *Totuși, fiindcă trebuința de-a cîrti e omenească, Cuteza, ascuns în pilde, ticluit să se rostească.* ARGHEZI, S. P. 9. *Pentru a scrie biografia unui scriitor este trebuință de cît mai multe documente.* CĂLINESCU, C. O. 217. *N-a mai resimțit trebuința acelei cercetări de sine.* VIANU, L. R. 136. *Le clasa spre a le folosî la trebuință.* V. ROM. septembrie 1970, 60. *Toače trăbuințele li-am 'mplinit.* ALR I 1 362/18. *Cele mai mari trebuințe din cele de prisos se nasc.* ZANNE, P. VIII, 496, cf. 498. ◇ L o c. a d j. **De nici o trebuință** = nefolositor, inutil. *Toiagul său ... se tocise, încît nu mai era de nici o trebuință.* ISPIRESCU, L. 59, cf. DDRF. (Regional) **De bună trebuință** = de mare folos, (regional) de bună treabă. *Noi îți vom fi de bună trebuință.* RETEGANUL, P. III, 36. ◇ L o c. a d v. (Învechit, rar) **Cu trebuință** = în mod necesar. *Cu trebuință să înțelegem cum că să cade să fie.* KLEIN, ap. GCR II, 154/25. *C-o neapărată trebuință a face să reînvieze spiritul de unire.* ap. GHICA, A. 796. ◇ L o c. a d j. și a d v. **De trebuință** = **a)** trebuincios, necesar, folositor, util. *Numărînd în mîna slugilor sale talantul cel de trebuință.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/11. *Cui iaste de trebuință dăruiaște* (a. 1702). GCR I, 345/2. *Sînt de trebuință doftoriei sufletești* (a. 1742). id. ib. II, 30/23. *De-ți iaste de trebuință, fine-l* (a. 1764). id. ib. 77/27. *Nevoia a făcut pre oameni să-și afle cele ce le era de trebuință.* HELIADE, O. II, 186, cf. LB. *Să zboare oriunde ajutorul lui este de trebuință.* MARCOVICI, D. 14/10. *Să învețe ceva de trebuință și folositor.* DRĂGHICI, R. 4/13. *Dobitocul se face omului de trebuință.* CONACHI, P. 290. *Sultanul Suleiman crezu de trebuință 300 000 de otomani, pentru a putea alunga din Moldova pe Petru Rareș.* HASDEU, I. C. 83. *Au să-ți fie de mare trebuință.* CREANGĂ, P. 224, cf. ISPIRESCU, L. 56, DDRF, TDRG, ARGHEZI, S. XI, 107. *De ce le-ar mai fi lor de trebuință simțurile și pasiunile?* CĂLINESCU, C. O. 115. *Aducea de acolo tot ce-i era de trebuință.* V. ROM. decembrie 1954, 38, cf. VORNIC, P. 35, V. ROM. decembrie 1964, 79. *Lemn de trebuință.* A III 3. *Cele de trebuință le numim toate bune.* ZANNE, P. VIII, 498; **b)** (învechit, rar) potrivit, propice. *Și se tîmplă zi de trebuință, cînd Irod născutul lui cină făcea.* CORESI, EV. 541. ◇ L o c. v b. **A face trebuință** (sau **trebuința**) sau **a fi (de) trebuință** = a trebui **(2)**. *Urmează a face asemenea cînd va fi trebuință* (a. 1783). ap. TDRG. *Oaste cît făcea trebuința.* VĂCĂRESCUL, IST. 287/1. *O am giudecat a fi de trebuință a să da la lumină* (a. 1794). GCR II, 151/8. *Era trebuință să învețe buchile* (a. 1798). id. ib. II, 163/33. *Fiind de trebuință a să întocmi la logofeția cea mare a secției deosebită.* CR (1831), 294[1]/21. *Dar ce face trebuință stînd zădarnic să vorbim?* PANN, E. II, 103/1. *Nu e de trebuință a se înmulți numărul.* GHICA, A. 772. *Face trebuință a avea o povață mai pe larg.* ODOBESCU, S. I, 273. *Este voie să-mi iau ziua bună de la cei cu cari am stat într-o odaie? — Nu-i trebuință.* GANE, N. II, 120. *Nu este de trebuință ca să ne împlinim numaidecît toate dorințele.* BIANU, D. S. *Gîndească măria-ta și-i voi da răspuns cînd va fi de trebuință.* BARBU, PRINC. 55. **A cere trebuința** (sau **trebuință**) **(să ...)** = a trebui **(2)** (să ...). *Cînd va cere trebuința de are un meremet să se facă* (a. 1822). URICARIUL, XI, 346. *Îndeplinirea acestor planuri cerînd trebuință de mai multă vreme.* id. ib. 165/14. *Vedere oprită în mărunțișuri ce trebuința nu cere.* CONACHI, P. 268. *Primesc să cheltuiască și mai mult ..., dacă trebuința va cere.* FM (1862), 17. *Nu cere trebuința.* ALECSANDRI, T. 198. *Pornesc ... fugind pe întrecute, cînd pe sus, cînd pe jos, după cum cerea trebuința.* CREANGĂ, P. 273. ◇ E x p r. **A-i face trebuință** = a trebui **(1)**. *Ce ți-oi lua eu din casă nu-ți face trebuință d-tale.* CREANGĂ, P. 151. *În casă îl las să șadă cît o trăi, măcar că-i a mea după lege și poate mi-ar face trebuință.* REBREANU, I. 434. *Ia și păpușoiul ista, că ți-o fi făcînd trebuință.* CONTEMP. 1953, nr. 327, 4/6. (Învechit) **În trebuința** (cuiva) = pentru necesitățile cuiva. *Suma ... dată în trebuința oștilor și plătită dă hazneaua împărătească.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 64. **A nu (mai) fi (de) nici o trebuință** = a fi cu totul nefolositor, inutil. *Nu este nici o trebuință a peri cei mulți.* AETHIOPICA, 15[r]/14.

2. (Ieșit din uz) Chestiune, afacere; treabă **(1)**. *Să poată isprăvi trebuințăli și a să feri de tîmplările primejdioasă, cînd să privăd pricini ca acelea.* N. COSTIN, L. 35. *Au poruncit vizirului ... să puie în lucrare trebuința păcii.* DIONISIE, C. 222. *Nè-am adunat la visterie în trebuința casei răsurilor* (a. 1814). URICARIUL, I, 224. *Am o trebuință cu d. Nae Girimea.* CARAGIALE, O. VI, 176.

— Pl.: *trebuințe* și (rar) *trebuinți.* — Și: (regional) **trăbuință** s. f.

— **Trebui** + suf. *-ință.*

TREBUITÓR, -OÁRE adj. Trebuincios. *Mare părere de rău au avut după dînsul, că era trebuitoriu la aceli vremi.* NECULCE, L. 28. *Avem nădejde că și celelalte, cîte or fi trebuitoare sfintei besereci, le vi purta de grije* (a. 1726). BV II, 27. *Un lucru ce nu făce atunci acei bani și lui Doni nu-i era trebuitoriu* (a. 1813). BUL. COM. IST. IV, 90. *Pe marea vieței lumei sînt furtuni trebuitoare.* CONACHI, P. 279. *O! de ce nu am elocvența trebuitoare pentru ca glasul meu să poată triumfa de ideile egoiste.* KOGĂLNICEANU, S. A. 184. *Te voi cruța,*

căci îmi eşti trebuitor. NEGRUZZI, S. I, 141. *Devis de cheltuielele trebuitoare.* ODOBESCU, S. II, 87. *Se duce prin pădure şi începe a chiti copacii trebuitori.* CREANGĂ, P. 48, cf. DDRF. *Pentru oamenii moderni, călătoriile sînt neapărat trebuitoare.* D. ZAMFIRESCU, Î. 29. *Mijloacele trebuitoare pentru tipărire.* N. A. BOGDAN, C. M. V. *Voi da toate ordinele trebuitoare.* VOICULESCU, P. I, 78. *Trecuse la toate concesiunile trebuitoare păcii definitive.* SADOVEANU, O. IX, 167. *Mijloacele trebuitoare pentru extinderea şi definitivarea acţiunii.* GUSTI, P. A. 285. *E prevăzut ... cu tot echipamentul trebuitor.* CĂLINESCU, C. O. 65. *Aici abundau lucrurile trebuitoare oamenilor.* V. ROM. mai 1969, 14. *O cruscă cu pene, Care vă este trebuitoare.* TEODORESCU, P. P. 168. *Îi dădu parale, cum şi o mulţime de lucruri trebuitoare.* ŞEZ. V, 133. ◇ (Substantivat) *Îşi ia cele trebuitoare la drum.* CREANGĂ, P. 274. *Pregăti cele trebuitoare.* DUNĂREANU, CU. 147. *Avusese grija de a trimite mai dinainte cele trebuitoare.* HOGAŞ, M. N. 4. *Se duce superfluul, şi nu trebuitorul.* CĂLINESCU, C. O. 79. *Luîndu-şi rămas bun de la ai săi, plecă cu puţine trebuitoare la drum.* MERA, L. B. 16. *Îşi cumpără cele trebuitoare pentru copii.* ŞEZ. IV, 4. *Găsi toate cele trebuitoare gospodăriii.* I. CR. II, 199. ◇ (Adverbial) *Oaspeţii în uniforme de grăniceri şi de vamă n-au socotit trebuitor să-mi viziteze cabina.* TUDORAN, O. 43.

— Pl.: *trebuitori, -oare.* — Şi: (învechit) **trebuitóriu, -oáre** adj.

— **Trebui** + suf. *-tor.*

TREBUITÓRIU, -OÁRE adj. v. **trebuitor.**

TREBUNÁL s. n. v. **tribunal.**

TREBUNÁR s. n. v. **tribunal.**

TREBUŞOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui treabă.

1. Afacere de mici proporţii. Cf. treabă **(1).** *Trebuşoara nu-i rea.* NEGRUZZI, S. III, 118, cf. POLIZU. *Să vorbim de trebşoarele noastre.* FILIMON, O. I, 189. *Trebuşoara îi merge binişor, căci are cheag.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ◇ (Cu nuanţă peiorativă) *Trăiau cu dibăcie, făcîndu-şi trebuşoarele pe sub mînă.* CONTEMPORANUL, IV, 502. *Demagogul ştie să-şi facă trebuşoarele!* SCRIBAN, D.

2. Îndeletnicire (măruntă). Cf. treabă **(2).** Cf. POLIZU. *Nu mă face să te-aştept prea mult: mai am şi alte trebuşoare, nu numai grija dumitale.* CARAGIALE, O. II, 235. *Zîna ... se duse la trebile ei, că doară omul, că-i numai om, şi cîte trebşoare nu mai are, dar o zînă?* RETEGANUL, P. V, 17.

3. (Adesea în legătură cu verbul „a face") Lucru lipsit de dificultate, sarcină uşoară; (regional) trebucă, trebuţă. *L-am trimis să-mi facă o trebuşoară.* PR. DRAM. 331. *Spune-mi cu ce te mulţumeşti pentru trebşoara aceasta.* FILIMON, O. I, 238. *Vă roagă şi moş Ionică ... Să-i faceţi o trebşoară mică.* TEODORESCU, P. P. 131. *Mai bine le place să se uite în gura oaspeţilor, decît să facă vreo trebşoară.* SBIERA, P. 252. *A crescut Pintea mai mărişor, ... a început şi el a face cîte o trebuşoară.* MARIAN, T. 290. ◇ (Glumeţ) *Cînd mă lăsa de capul meu, făceam cîte-o drăguţă de trebuşoară ca aceea, de nici Sfînta Nastasia izbăvitoarea de otravă nu era în stare a o desface.* CREANGĂ, A. 70. *Dacă-ţi putea scoate la capăt trebuşoara asta, atunci oi mai vedea eu.* id. P. 263. ◇ (Ironic) *Ai atîta curaj ... să-ţi cercetezi trebuşoara pe care ai făcut-o!* LĂNCRĂNJAN, C. II, 522.

— Pl.: *trebuşoare.* — Şi: **trebşoáră** s. f.

— **Treabă** + suf. *-uşoară.*

TREBÚŢĂ s. f. (Regional) Trebuşoară **(3).** *Dragile mamii mînuţe, Cum n-or mai face trebuţe.* MARIAN, Î. 321.

— Pl.: *trebuţe.*

— **Treabă** + suf. *-uţă.*

TRECĂTÓR, -OÁRE adj., s. m. şi f. **I. 1.** Adj. Care trece **(II 1)** printr-un loc fără a se opri (multă vreme); care este în trecere. V. călător. *Au făcut hanuri ... ca să fie pentru conăcitul negustătorilor şi a turcilor musafiri, trecători* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 224/5. *Dintre toate neamurile acestea, cele mai dintîi au fost numai trecătoare prin Valahia.* ŞINCAI, HR. I, 130/18. *Se aruncă asupra fiarăi trecătoare, pre carea ... o sugrumă.* AR (1829), 16²/36, cf. POLIZU. *Apa-i trecătoare, pietrele rămîn!* ALECSANDRI, P. I, 212, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Totul se mişca în umbre trecătoare.* BACOVIA, O. 44. *Eu sînt chiriaş trecător: În scurtul popas al vieţii Vreau multe schimbări de decor.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 46. *Venise într-o zi să-l vadă un prieten din copilărie, trecător prin Iaşi.* TEODOREANU, M. U. 313, cf. SCRIBAN, D. *Aştepta muşterii trecători cu un butoiaş de 50 l vin roş localnic.* V. ROM. septembrie 1970, 25. ◇ (Despre vehicule) *Corăbiile trecătoare la India ... află aice un popas.* AR (1829), 175²/26. ◇ (Despre corpuri cereşti, nori) *Vede ... trecători nouraşii prefăcuţi în neguri ude.* CONACHI, P. 262. *Stele trecătoare ce las-un întunerec adînc în urma lor.* ALECSANDRI, P. I, 120. *Peste noi un nour trecător a pus umbră.* SADOVEANU, O. VII, 302. *Nişte planete încet trecătoare.* VINEA, L. II, 295. *Un nor trecător o umbreşte.* VIANU, L. R. 265. ✦ (Adverbial) Pe scurt, în treacăt; fugitiv. *De dînsa pomenesc şi încă can trecători ating şi istorese numai.* C. CANTACUZINO, CM I, 8.

2. S. m. şi f. Persoană care trece **(III)** pe stradă, pe drum, circulînd pe jos; pieton. *Şi nu dziseră trecătorii* (cei ce trec pe cale B 1938): *blagoslovenia Domnului spre voi.* PSALT. 276, cf. LB, DDRF. *Un loc viran ..., neîngrădit, depunîndu-se fel de fel de murdalicuri de către vecini cum şi de trecători.* CARAGIALE, O. I, 190. *Pe rînd s-adunară mai mulţi trecători.* COŞBUC, P. II, 204, cf. BARCIANU. *Te-am lăsat să-nşiri povestea cu dureri şi cu mistere Pentru mine, ca oricărui trecător necunoscut.* BACOVIA, O. 107. *Era frumoasă..., trecătorii întorceau capul după dînsa.* C. PETRESCU, S. 166. *Un trecător cu pălăria în mînă ... taie perspectiva neturburată a străzii.* BRĂESCU, V. A. 9. *Un trecător grăbit m-a îmbrîncit.* PILLAT, P. 131, cf. SCRIBAN, D. *O vitrină în care se uită trecătorul.* ARGHEZI, S. XI, 59. *Dă-mi mîna, trecătorule, şi tu care mergi, şi tu care vii.* BLAGA, POEZII, 96. *Trecătorii se grăbesc care-ncotro.* VINEA, L. I, 7. *Şezu cel puţin jumătate de oră pînă să zărească un trecător.* V. ROM. februarie 1970, 21. ✦ Călător, drumeţ; pasager. *Peste 100 de trecători au purces de la Havre la Vera-Cruţ pe corabia numită America.* AR (1829), 241¹/12, cf. POLIZU. *Un om al proprietarului venise acolo să afle ce trecători sînt şi să-i invite la curtea boierească.* BOLINTINEANU, O. 282. *Apă rece din fîntînă, fie de sufletul cui a făcut-o, acolo în calea trecătorilor.* CREANGĂ, A. 147, cf. ALEXI, W. *Şi codrul urmărindu-şi menirea sibilină La dînsul găzduieşte doi trecători.* PILLAT, P. 63. *Apă bună pentru trecătorii înşelaţi.* BĂNULESCU, I. 75.

3. Adj. (Învechit; despre drumuri) Care trece peste ..., care trece printr-un anume loc. *Pă la toate potecile din oraş trecătoare peste hotar să vor afla numai paznici pichetaşi* (a. 1842). DOC. EC. 776. ◇ *Pod trecător* = bac. Cf. ALR SN III h 838/682, A IX 3. ✦ (Prin Mold.) Peste (sau pe) care trece **(I 1).** Cf. GOROVEI, CR. 462. *Să nu duci mîţă la mutat, peste apă trecătoare.* id. ib. 189.

4. Adj., s. m. (Învechit) (Persoană) care nu ţine seama de ..., care nesocoteşte, care încalcă (o dispoziţie, o poruncă). *Iară se în făţărie căutaţi ..., obliciţi dintru leage ca trecătorii.* COD. VOR. 118/10. *Fi-veri trecătoriu legiei.* ib. 119/2. ✦ Loc. adj. (Regional) **Trecător cu vederea** = îngăduitor, iertător. *Bun la inimă, îngăduitor şi lesne trecător cu vederea celor ce-i păcătuiesc.* ISPIRESCU, ap. CADE.

II S. f. **1.** (Învechit şi regional) Faptul de a trece **(I 1);** trecere **(I 1).** *Întru această zi acolo stătură, gătindu-să de trecătoare ..., cu mirsică aşter-*

nînd podul. HERODOT (1645), 379. *Au trimis o samă de oaste ... ca să apere trecătoarea turcilor, să nu treacă Dunărea.* URECHE, L. 189. *Legasă priietenşug încă den mîrzeciia lui, ... la o trecătoare a lui în Ţara Leşască.* M. COSTIN, O. 92. *Cîte soţii luăm de ne petrec să nu cădem în tălhari şi-mprimejde şi la trecători preste ape.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 96^{v}/11, cf. N. COSTIN, LET. II, 113/13. *Alţi geambaşi ... cari vin din Ţara Turcească dă cumpără cai, aceia după ponturile vămii să plătească trecătoarea* (a. 1827). DOC. EC. 385. *A primit de-a dreptul asemenea mărfuri din Marsilia, fără a le transborda în alte corăbii la Constantinopol, unde cheltuielile trecătoarei sînt foarte mari.* N. A. BOGDAN, C. M. 128. *Cît ţi-a luat de trecătoare?* CHEST. IV supl. ◇ Expr. (Învechit) **A-i da** (cuiva) **trecătoare** = a lăsa să treacă **(I 1).** *Multă vreme au pierdut pănă a trece Dunărea, căci gotthii siliia să nu-i dea trecătoare.* CANTEMIR, HR. 254. ✦ (Concretizat) Loc de trecere **(I 1),** (regional) t r e c u t[1] **(2);** loc sau construcţie amenajată pentru a trece **(I 1)** dincolo. *Şi marea îngheaţă şi toată trecătoarea Vosporului. Şi pre gheaţă trec cu carăle decinde.* HERODOT (1645), 218. *Tocmind cîteva tunuri asupra trecătoarei, să nu lase a trece deodată Despot.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Au apucat trecătorile Iordanului ... şi n-au lăsat om să treacă.* BIBLIA (1688), 175[2]/21. *A luat pietre şi lemne ... de a umplut gîrla şi a făcut trecătoare.* ANTIM, ap. TDRG, cf. BELDIMAN, E. 56/34, CLEMENS, LB. *Aşezată la porţile împărăţiei şi în trecătoarea barbarilor, Dacia noastră mai mult de opt secole îi văzu trecînd ... pe pămîntul ei.* BĂLCESCU, M. V. 6. *În vreme de ploaie, cînd părîul se umfla, ea slujea întregului sat de trecătoare.* SLAVICI, N. I, 110. *Un pod de scînduri, ... servind de trecătoare de la bucătărie la casa boierească în timp de noroaie.* ap. TDRG. *Afară e un meşter, care lucră la o mînăstire, tocmai pe trecătoarea noastră.* SBIERA, P. 259. *Cînd ajunge omul şi vrea să treacă peste acest rîu cu apă repede, trecătorile se astupaseră şi pace d-a putea străbate.* MERA, L. B. 215. *Păcurarul a făcut o trecătoare (de oi) peste holda noastră.* CHEST. IV supl., ib. IV 19/177 c, A I 12, II 3, 4, 6, 11, 12. ✦ Cărare făcută de fiarele sălbatice prin pădure; (regional) hăţaş, tragă[1] **(5).** Cf. STOICA, VÎN. 26, SCRIBAN, D. *Alteori îţi vine ca la pîndă, mai ales dacă îi ştii trecătorile.* VÎN. PESC. februarie 1964, 8. *Vînătorii zic: „le ştii trecătoarea".* CHEST. IV 26/856, ib. 26/816, A II 6, V 27. ✦ (Regional) Pîrleaz **(1).** Cf. CHEST. IV supl., ALRM II/I h 298, ALR II/I MN 124, 3 836 bis, A I 22, 35, 36, II 12, TEAHA, C. N. 275. ✦ (Regional) Deschizătură îngustă prin care ies oile la muls; strungă. V. t r e c ă t u r ă (Larga — Iaşi). Cf. ALRM SN I h 261/520.

2. Drum îngust de trecere **(III 1)** printre doi munţi sau printre două şiruri de munţi (de obicei de-a lungul unei ape); pas[3], (regional) tarniţă. V. c h e i e, d e f i l e u. *S-au gătit de războiu şi trecătorile munţilor le-au închis.* BIBLIA (1688), 623[2]/20, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Şosea naţională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bîrgăului.* REBREANU, I. 9, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Trecătoarea Turnului Roşu.* SCRIBAN, D. *Trecătoarea ... era troienită greu.* V. ROM. noiembrie 1953, 9. *Să mă ţiu pe la strimtori, Pe la munţi în trecători.* TEODORESCU, P. P. 292, cf. CHEST. IV 22/15, ALR II 2 480/130, 284, 514, 520, 791, A V 35.

3. (Învechit şi regional) Luntre care serveşte la transport peste o apă; bac. *Trecu pedestru o apă carea să trecea cu trecătoare.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 239^{v}/25, cf. CHEST. IV supl.

III. Adj. **1.** (Despre timp şi unităţi de timp) Care trece **(IV 1).** *Aceasta vreame e trecătoare şi viaţa noastră către sfîrşitu apropie-se.* CORESI, EV. 408, cf. ANON. CAR. *Timpul este trecători Şi cari trece nu mai vine* (a. 1837). CAT. MAN. II, 187. *Vreme trecătoare.* ALECSANDRI, P. I, 139. *Din orice clipă trecătoare Ăst adevăr îl înţeleg.* EMINESCU, O. I, 204. *Să-ţi văd în ochi minciuna clipitei trecătoare.* PILLAT, P. 35. *Trecătoare ceasuri — pe care le-ar fi dorit să steie.* SADOVEANU, O. X, 140.

2. Care nu durează mult, de scurtă durată; temporar. V. e f e m e r, c a d u c. *Lucrurile lumiei trecătoare.* CORESI, EV. 70. *Toate sîntu putrede şi trecătoare ca o nimica* (a. 1642). GCR I, 96/16. *Nime pentru cinste din lumea aceasta trecătoare să nu îndrăznească a călca legea.* MUSTE, LET.[2] III, 15. *Încununat nu cu raze de lumină trecătoare, ci cu slavă nestricată.* MOLNAR, RET. 49/25, cf. LB. *Omul, această fiinţă trecătoare.* MARCOVICI, C. 56/1. *Întîmplări rare şi degrabă trecătoare.* CONACHI, P. 265. *Asta poate fi o boală trecătoare.* NEGRUZZI, S. I, 41. *Acum sărmana luntre ... se zăreşte la fulgeri trecători.* ALECSANDRI, P. I, 195. *Omul este trecător ca floarea cîmpului.* BOLINTINEANU, O. 294. *Tot şirul de oameni trecători.* EMINESCU, N. 54. *Dragostea lui Radu ... nu e decît o copilărie de şcolar, nevinovată şi trecătoare.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Ar fi un bine trecător, care e menit să piară.* IONESCU-RION, S. 183, cf. DDRF. *O modă trecătoare.* IORGA, L. II, 74. *Zîmbiri trecătoare.* HOGAŞ, DR. II, 190. *O stare de suflet trecătoare.* IBRĂILEANU, S. L. 42, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Adio, cuib de veselie trecătoare.* MINULESCU, VERS. 14. *Supărările iubirii Sînt ca ploile cu soare Repezi, dar cu cît mai repezi, Cu atît mai trecătoare.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 42. *Ştiam că iubirile sînt trecătoare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 154. *Tinereţea lor e mai trecătoare.* BRĂESCU, V. 18, cf. VOICULESCU, POEZII, II, 301. *Trecătoare ca florile de primăvară.* SADOVEANU, E. 343, cf. CĂLINESCU, C. O. 113. *Urmăreşte ... stările cele mai subtile şi cele mai trecătoare.* BLAGA, Z. 113. *Iluzii trecătoare nu cunoaştem.* BENIUC, C. P. 7. *E cîte-un necaz trecător, pe care-l crezi mare.* BĂNULESCU, I. 96. *A fost numai o ameţeală trecătoare.* V. ROM. martie 1970, 27. *Averea-i trecătoare.* SEVASTOS, C. 165. *Drăguţă lume cu soare, Dulce eşti şi trecătoare.* FOLC. TRANSILV. I, 27. *C-aşa-i lumea trecătoare, Unul naşte, altul moare.* FOLC. MOLD. I, 482. ◇ (Substantivat) *Ca o nemica să o uităm şi ca o trecătoare.* CORESI, EV. 313. *Ca o trecătoare cură şi treace vreamea vieţiei noastre.* id. ib. 457. *Nici ceaste trecătoare, nici ceal[e] venitoare* (a. 1698). GCR I, 318/30. *Cîte aţi vorbit să uit ca nişte trecătoare.* PANN, E. III, 80/18. ◇ (Adverbial) *Trecător, privirea lui s-a oprit asupra multor fete frumoase.* AGÎRBICEANU, L. T. 137. *A ocupat trecător scaunul Moldovei.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 65. *Se lasă trecător sedusă de moda senzaţiilor tari şi a nihilismului cinic.* T decembrie 1964, 44. ✦ (Prin Olt.; despre persoane) Care îmbătrîneşte înainte de vreme. Cf. CIAUŞANU, GL.

IV. S. f. pl. (Regional) Corcoduşe. Cf. BORZA, D. 138.

— Pl.: (adj.) *trecători, -oare,* (s. f.) *trecători* şi (învechit, rar) *trecătoare* (HASDEU, I. V. 122). — Şi: (învechit) **trecătóriu, -oáre** adj., s. m.

— **Trece** + suf. *-ător.*

TRECĂTÓRIU, -OÁRE adj., s. m. v. **trecător.**

TRECĂTÚRĂ s. f. **1.** (Regional) Loc prin care se trece **(III 3);** s p e c. strungă, (regional) trecătoare (Şiştarovăţ — Lipova). *Trecătura oilor.* ALR I 1 797/69.

2. (Mai ales în Olt.) Diaree; boală manifestată prin diaree; (regional) treacăt **(II).** Cf. CANDREA, F. 221, DR. IX, 420, H V 195. *Vărsături, Trecături, Ameţeală, Fierbinţeală În trup i-a lăsat.* MAT. FOLK. 1 158, cf. 649, CIAUŞANU, GL., LEXIC REG. II, 33.

— Pl.: *trecături.*

— **Trece** + suf. *-ătură.*

TRÉCE vb. III. **I. 1.** I n t r a n z. (Urmat de determinări locale ca „dincolo", „de cealaltă parte" etc. sau de determinări introduse mai ales prin prep. „peste") A merge dincolo sau de cealaltă parte a unui loc (străbătîndu-l de-a curmezişul); a depăşi un obstacol (apă, munţi etc.) pentru a ajunge de cealaltă parte. *Îndemnă Iisus ucenicii săi să intre în corabie şi să treacă ... în ceaia parte.* VARLAAM, C. 196. *Corăbiile încă trecea decinde.* HERODOT (1645), 380. *Trecînd preste munţi ..., au prădat oraşele săcuilor.* URECHE, ap. CADE. *Să treacem în ceaia parte.* N. TEST. (1648), 45^{v}/30.

Apucasé Sinan paşa de trecuse preste Dunăre într-un ghecet. N. COSTIN, ap. TDRG. *Să treacă peste Dunăre decinde în Misia.* CANTEMIR, HR. 215, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Uşor et trece ca pe prag Pe marginea ferestrei.* EMINESCU, O. I, 170. *Se făcu un zid de cremene pînă la cer. Muma zmeului ... văzu că nu se poate urca pe dînsul şi să treacă dincolo.* ISPIRESCU, L. 26. *Trecem de partea cealaltă a Oltului pe un pod plutitor.* VLAHUŢĂ, R. P. 115, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Eminescu ... a trecut pe potecile Răşinarilor pe lîngă Vama Cucului, dincolo în ţară.* CĂLINESCU, E. 120. *Nu puteţi lăsa pe fiul vostru să treacă peste acest istru de nisip.* BARBU, PRINC. 47. *Armăsariul l-auzea ..., De la ieşle se smucea, Peste zid uşor trecea.* ALECSANDRI, P. P. 130. *Valea-i cu pietricele, Nu poci trece preste ele.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 69. *Cînd a ajuns băietanul la foc, ... a dat să treacă peste dînsul şi n-a putut.* SBIERA, P. 34. *O dat de o apă mare. Ar fi trecut bucuros dincolo, dar nu era nici pod, nici luntre.* RETEGANUL, P. V, 52. *Are de trecut peste un rîu de foc.* ŞEZ. III, 237. *Şi-i dea turcii vadurile, Şi frîncii corăghiili, Ca si treacă-n celi sati.* MAT. FOLK. 1 464. *O-nţeţat marea şi-o trecut d'incolo pisti mare.* O. BÎRLEA, A. P. I, 223. *Trece moşul peste pîrlaz Şi-i rămîne o parte-n gard* (Bostanul). ŞEZ. IV, 48. *Trec peste lac, Val şi umbră nu fac* (Chiotul). SADOVEANU, P. C. 3. (Fig.) *Voi trece preste zidul păcatului, mîntuindu-mă.* MINEIUL (1776), 170r1/22. ◇ Tranz. fact. *Scrie Moisi cum ... i-au trecut prespre Marea Mohoritâ în pustie.* PO 4/25. *Au slobodzit pre norodul lui Izrail şi ... îi trecu peste Marea Roşie* (cca 1650). GCR I, 145/29. *Slobodză poporul lui D[u]mn[e]dzău cu argint mult şi cu aur. Şi l-au trecut, tăind marea în ceaea parte la pustiia Sinaiului.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 6v/21. *Au rădicat toţi oamenii di prin tîrguri ... şi i-au trecut pre toţi preste Nistru.* NECULCE, L. 225. *Despicînd... Marea Roşie în două, cu o poruncă, şi-a trecut pe albia uscată poporul, din pustietăţi pe ţărmul dimpotrivă.* V. ROM. iulie 1969, 6. *Podul i-au răspuns să nu aibă grijă, că nu s-a clătina, ci l-a trece lin de cea parte.* SBIERA, P. 152, cf. MÎNDRESCU, L. P. 27. *Dunăre, apă viioară, ... Să mă trec la maica-n ţară.* ALEXICI, L. P. 127. ◇ (Cu determinarea locală subînţeleasă) *La un semn, un ţărm de altul, legînd vas de vas, se leagă, Şi în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă.* EMINESCU, O. I, 144. *Cînd era să treacă fiică-sa, deodată ieşi de sub acel pod.* ISPIRESCU, L. 13. *Munte, munte, piatră seacă! Lasă voinicii să treacă.* ALECSANDRI, P. P. 294. *Dorul tău, bade, şi-al meu De şi-ar face-un pod mereu... Să treci, bade, tu şi eu.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 140. *Omul ... începu a căuta, doară va afla vrun vad pe unde să poată trece.* RETEGANUL, P. III, 5. *Sălcioara creşte-n apă, Fă punte mîndrii să treacă.* HODOŞ, P. P. 63. *Scoate, Doamne, scoate Un pîrlaz în cale, Să nu poată trece.* FOLC. TRANSILV. I, 81. (Tranz. fact.) *Deşchise marea şi trecu* (i-au petrecutu-i D, şi-i străbătu H) *ei.* PSALT. 156. *Cu toiagul Marea Roşie lovi curmeziş şi jidovii fără de grije trecu-i.* CORESI, EV. 65. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „la", care indică ţinta) *Iaca acest semn care eu am rădicat între mine şi tine ... Din această grămadă nu voiu mai treace la tine, tu încă să nu vini dencoace de grămadă.* PO 109/21. *De-ar fi apa pînă-n piept, La mîndra cală să trec.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 15. *Dragă mi-i mîndruţa-naltă, Că-mi dă gură peste poartă. Dar mîndruţa scunducea Mă face să trec la ca.* DOINE, 141. *Iorgule cu calul breaz, Treci la mine peste iaz.* ŞEZ. I, 13. *Turcii, cînd îl auzea, În luntre că se punea Şi la Gruiţa-mi trecea.* BALADE, II, 40. (Tranz. fact.) *Au venit poruncă ... să păzească vadul Dunării care trecea şăicile cu zaherea şi furcatele cu oşti, cu iarbă şi cu gloanţe spre Beligrad.* IST. Ţ. R. 61. ◇ (Cu determinări modale) *Vai de mine, ce-ntristare, C-a crescut Murăşu mare, De nu poci trece călare.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 129. *Oltule, Oltuţule, Săca-ţ-ar izvoarele, Să trec cu picioarele.* DOINE, 178. ◇ Tranz. (Complementul indică obstacolul depăşit) *Trecură Marea Neagră şi nu se udară.* CORESI, EV. 190. *Am trecut apa Iordanului.* PO 111/9. *El trecu apa, şi toată oastea lui.* HERODOT (1645), 86. *Trecînd Donul, au călcat şi Asiia.* M. COSTIN, O. 262. *Au trecut Dunărea cu toate oştile în Ţara Rumânească.* IST. Ţ. R. 27. *O samă de cazaci au dat să treacă Nistrul.* URECHE, L. 94. *Trecea Dunărea şi multe prăzi şi stricăciuni făcea.* N. COSTIN, L. 93. *S-au rădicat ... cu toţii din Bucureşti şi-au trecut munţii la Braşov.* NECULCE, L. 104, cf. 208. *Trecînd apa Fasis, au intrat în Asiia.* CANTEMIR, HR. 227. *Grăbiră de trecură Dunărea pe la Ruşi.* ANON. CANTAC., CM I, 205. *Treci fără de nici o îndoială apa.* MINEIUL (1776), 160v2/5. *Trecînd Dunărea o parte de oaste pe la Mehedinţi, a stăpînit Turnu Severinului.* VĂCĂRESCUL, IST. 255. *Trecînd Jijia îndată, cu cielalţi să unesc.* BELDIMAN, E. 53/27. *Au trecut strîmtoarea, ... agiungînd în ocheanul cel mare.* DRĂGHICI, R. 19/6. *Turcii ... se grăbiră a trece Dunărea.* BĂLCESCU, M. V. 63, cf. POLIZU. *El trecu munţii.* FM (1862), 69. *Ne apucă o ploaie cu vijelie ... Riurile, ce trebuia să trecem de mai multe ori, se îngroşau cu repeziciune.* BOLINTINEANU, O. 362. *Treptele erau putrede şi negre — pe ici, pe colo lipsea cîte una, aşa încît trebuia să treci două deodată.* EMINESCU, P. L. 29. *Cînd fu să treacă nişte munţi, întîlni un alt om.* ISPIRESCU, L. 320. *Şi-n vecinică lumină mă duc fără-ncetare, Trec mările albastre.* MACEDONSKI, O. I, 52, cf. DDRF, CADE. *Cum a trecut dealul, a mers ... înspre lumina din locul cunoscut.* SADOVEANU, O. VII, 292, cf. SCRIBAN, D. *Mările le trec cu barca.* STANCU, D. 297. *Cîte dealuri şi văi ar fi să trec Ca să cunosc belşugul acestor vii, întreg?* HOREA, C. 64. *A trecut într-o iarnă Dunărea ... spre Dobrogea.* BĂNULESCU, I. 90. *D-aş şti, lele, că mă-nec, ... Şi io Oltul tot îl trec.* TEODORESCU, P. P. 323. *Aseară pe vremea cinii, Cînd treceam gardul cu spinii, M-amuţai, mîndră, cu cînii.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 390. *Mulduviţă, apă rece, Desculţa-m-oi şi te-oi trece.* MÎNDRESCU, L. P. 27. *Dar cum să treacă Dunărea?* RETEGANUL, P. III, 5. *Treceam gardul trei grădini, Pînă la mîndra-n vecini.* DOINE, 230. *Au ajuns la o apă care, fiind marre, nu puteau a o trece.* ŞEZ. I, 258. *Tot trecînd la mîndra dealul, Mi s-a despotcovit calul.* HODOŞ, P. P. 47, cf. BIBICESCU, P. P. 162. *Trecînd ei apa, ... deteră de curţile împăratului.* BOTA, P. 6, cf. ALR I 1 339/229, îb. 1 972/96. *Iovan Iorgovan ... Calu-ncăleca, Munţii că trecea.* BALADE, I, 315. *A trecut bădiţa dealul, Că-i cunosc mersul şi calul.* FOLC. TRANSILV. I, 119. *S-o luat ş-împăratu sî vadă cum ar sî treacă marea.* O. BÎRLEA, A. P. I, 228, cf. FOLC. MOLD. I, 58. *Darea trece marea* (= cu bani se poate face orice). Cf. PANN, P. V. III, 27/24, BARONZI, L. 61, PAMFILE, J. II, 153, TDRG, ZANNE, P. V. 252. *Bogăţia trece dealu şi tu rămîi cu amaru,* se spune despre cineva care se căsătoreşte din interes, pentru avere. Cf. ZANNE, P. V, 93. *Ia pe dracu în braţe pînă treci gîrla.* id. ib. VI, 587. *Pînă treci gîrla, spui măgarului şi: moşule!* id. ib. I, 186. *Trecui balta, luai alta,* se spune despre un bărbat care îşi părăseşte soţia. id. ib. IV, 500. *Sănătatea e ca o iapă albă, cum trece dealul, nu se mai vede.* Cf. ALECSANDRI, T. 997, HEM 705, ZANNE, P. II, 705. *Viaţa ca ... iapa cea bălţată: Cît trece dealul mare, nu se mai vede.* ALECSANDRI, T. II, 124. *Am un fier rece, Multă apă trece* (Şarpele). GOROVEI, C. 362. *Retevei rece Marea trece* (Şarpele). id. ib. 363. (Fig.) *Trecu şi acesta valea cea de moarte ... şi-ş deade cununa fiiu-său, lui Mihail.* MOXA, 386/31. *Mintea nice osteneşte alergînd pe pămînt sau încungiurîndu, nici grija are, trecînd marea.* N. COSTIN, ap. GCR II, 13/24. (Expr.) **A trece hopul** (sau **gîrla**) = a scăpa de o greutate, de o primejdie. ZANNE, P. I, 186, II, 581. **Nu zi hop, pînă nu treci şanţul** = nu te lăuda prea devreme cu o izbîndă încă nesigură. id. ib. II, 715. (Rar) **A trece mările negre** = a pleca departe, fără intenţia de-a se mai întoarce. id. ib. VI, 198. ◇ Tranz. (Subiectul indică sunete) *La vînat, mi se părea că răsunetul*

puștii mele trece Prutul. NEGRUZZI, S. I, 61. *Urletul spart și dogit al lui Giuseppe... trecea zidurile, se pierdea în noapte.* VINEA, L. II, 313. ◇ Tranz. (Urmat de determinări modale) *Au agiuns pînă la un sîn de marea ..., pe care bietul rob cu așa grabă l-au trecut înot, încît fără pierdire de vreme s-au aflat de ceea parte.* DRĂGHICI, R. 167/7. *Am trecut Dunărea înot.* SCRIBAN, D. *Prutu-i mare și nu pot Pîn' la ea să-l trec înot.* ALECSANDRI, P. P. 411. *Să trecem înot Apa Mării Negre.* TEODORESCU, P. P. 57. *De-a înotul nu să încumeta să o treacă, fiind apa foarte lată.* RETEGANUL, P. V, 52. *Mîndruța care-i mîndruță Trece Dunărea desculță, Dar care-i blăstămată N-o trece nici încălțată.* DOINE, 86. ◇ Tranz. fact. (Învechit și popular) *Ștefan Vodă pornitu-s-au după dînșii ... și i-au gonit pre turci pîn' i-au trecut Siretul.* URECHE, L. 92. *Pre romani din Dachiia ... i-au fost trecut Dunărea.* CANTEMIR, HR. 226. *Turcii ... le ieșiră în întîmpinare, dar românii îi bat și îi trec Dunărea.* BĂLCESCU, M. V. 63. *Și-a adunecat pe Mohamed lovindu-l de dinapoi și din lături, pîn' l-a trecut Dunărea.* DELAVRANCEA, O. II, 14. *Mă trecuși, măicuță, dealu ..., Să nu ne vedem cu anu.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 174. (Expr.; prin nord-estul Olt.) **A trece** (pe cineva) **Oltul** = a certa foarte rău; a ocări **(1)**. Cf. GIAUȘANU, V. 36, COMAN, GL., ZANNE, P. VI, 243. ◇ (Cu determinări care indică un pod, o punte, introduse prin prep. „peste", „pe") *Pre podul dispre Marea Neagră trecea oastea ... și călărimea.* HERODOT (1645), 380. *Mîndruliță de la munte, Ce nu treci cole pe punte, Să te strîng la pieptul meu?* ALECSANDRI, P. I, 78. *Voind a trece peste o punte, ... sări în rîu.* ISPIRESCU, L. 397. *Trecu peste podul care vuia ușor și surd sub pași.* SADOVEANU, O. I, 30. *Trecînd preste un pod, văzu împărăteasa în apă un pește foarte frumos.* RETEGANUL, P. IV, 35. *Pe puntea aceasta treci foarte anevoie.* ȘEZ. II, 158. *Cine dracu-a mai văzut Iepure trecînd pe punte ...?* BIBICESCU, P. P. 207. *Dar el ce-mi făcea? Pe pod că-mi trecea.* BALADE, I, 286. *Bețivul, cînd trece pe punte, închide ochii, să nu vază apa.* ZANNE, P. III, 471. ◇ Tranz. (Complementul indică podul, puntea) Cf. POLIZU. *Cînd să treacă un pod peste o apă mare, iată o nuntă de furnici trecea și ea ... podul.* CREANGĂ, P. 237. *Ea trecu podul.* ISPIRESCU, L. 17. *Ioana trecea în fugă podul.* SADOVEANU, O. III, 31. *Cînd badea podul trecea, Mîndruliță suspina.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 98. *Trebuia să treacă ... o punte peste o apă adîncă.* STĂNCESCU, B. 307. *Puntea aceasta ... numai acela o poate trece, care în lumea asta a fost om bun.* ȘEZ. II, 158. *Pod cînd trecea, Pod că zornăia, Pod se clătina.* BALADE, I, 291. *Trecui podul nisipos, Cu mirele cel frumos.* FOLC. TRANSILV. II, 266. *Fă-te frate* (sau *prieten*) *(și) cu dracul pînă treci puntea* (sau *podul*). Cf. DDRF, ZANNE, P. VI, 583, 584. *Și pisicii îi place peștele, dar, cînd trece puntea, închide ochii,* se spune despre cei care, în obținerea lucrurilor pe care le doresc, nu îndrăznesc să riște. Cf. PANN, P. V. III, 131/4, ZANNE, P. I, 601. ◇ (Complementul indică un hotar, o frontieră, o limită) *Preuții și nărodul să nu treacă prespe hotar, a veni sus la Domnul.* PO 243/22. *Cînd fu de trecut peste hotarele Gheonoaiei, dete de o cîmpie frumoasă.* ISPIRESCU, L. 5. *Nu cumva să treacă peste hotarele moșiei lui.* id. ib. 263. *Pădurea era tăiată în mod special, ca să se vadă dacă cineva vrea să treacă clandestin peste frontieră.* V. ROM. februarie 1971, 26. (Tranz.) *Gonașii îi ajunseră tocmai cînd treceau hotarul.* NEGRUZZI, S. I, 158. *Trecu hotarele acestei împărății.* ISPIRESCU, L. 79. *Făcut-a masă mare ... De-a trecut hotarele.* TEODORESCU, P. P. 365. *Feciorul ... dă să treacă granița peste apa cea mare.* RETEGANUL, P. II, 11. (Fig.) *Știința lui nu trece a simțirilor hotară.* CONACHI, P. 263. *Cum vru Moldova, așa vrusei și eu ... că vru ea ca numele ei să-l știe și să-l cinstească cu toții, și numele ei trecu granița, de la Caffa pînă la Roma.* DELAVRANCEA, O. II, 58. *Se făcea că e bolnav și că mai are puțin și trece hotarul vieții.* BARBU, PRINC. 231. (Expr.; rar) **A trece orice hotare** = a depăși orice limite. *Mînia grădinarului trecu orice hotare cînd ... văzu acea mare prăpădenie.* ISPIRESCU, L. 152 ◇ Tranz. (Complementul este „pragul") *Cum trecu pragul ușei ..., zise.* ISPIRESCU, U. 94. *Cînd să treacă în fugă pragul pridvorului, se împiedică.* SADOVEANU, O. I, 565. *Trecuse, plecîndu-se, pragul scund.* DEMETRIUS, A. 14. *După ce s-au dus ficiorul împăratului, dă să treacă pragul și ficiorul țigăncii.* SBIERA, P. 121. *Tu te bagă sub pragul ușii și, cînd a trece pragul, tu trage-l de picior.* RETEGANUL, P. III, 39. *Nici pragul nu l-oi trece Și ca tine capăt zece!* DOINE, 185. (Expr.) **A trece pragul casei** sau **a-i trece** (cuiva) **pragul** = a intra în casa cuiva, a vizita pe cineva. *Dintr-al prinților șirag, Cîți au trecut al casei prag, De bună seamă cel mai drag A fost ales.* COȘBUC, P. I, 54. *Nimeni nu te înjură ... în gînd, cînd i-ai trecut pragul.* VINEA, L. II, 247. ◇ Tranz. fact. (Cu complement dublu) *Treci-mă pragu la t'indi.* O. BÎRLEA, A. P. I, 231. ✦ Tranz. (Complementul indică un drum) A străbate de-a curmezișul; a traversa **(2)**. *Păturică trecu drumul.* FILIMON, O. I, 128. *Lupul ... a trecut drumul pe dinaintea noastră.* CREANGĂ, P. 120. *Nimeni nu mai are curajul să treacă șoseaua.* CAMIL PETRESCU, U. N. 283. *Puiculița mea cea dragă, Trece drumul, nici mă-ntreabă.* ȘEZ. I, 107. *Să ieși la drum, să-l treci în curmeziș.* ib. III, 152. *Io plec, mîndro, de la tine, Inimioara mea-ți rămîne, Ia-o tu și-o pune bine În pahar cu apă rece, Pînă drumu io l-oi trece.* HODOȘ, P. P. 79. *Nu știe nici să treacă drumul,* se spune despre cei proști. Cf. ZANNE, P. VI, 99. *Calul, după ce trece drumul, iar flămînzește,* se spune despre lucruri care nu durează decît puțină vreme. Cf. ȘEZ. I, 218, ZANNE, P. I, 352. (Tranz. fact.) (Cu complement dublu) *Te-o lua cu paliță Și te-o trece uliță.* BIBICESCU, P. P. 194. ✦ (Cu determinări introduse prin prep. „peste", „pe") A merge pășind peste cineva sau ceva; a călca în picioare (zdrobind, strivind). *Să poci pași iute, să mi-ajung pizmașii, Deaca-i voi agiunge, să fac într-înșii cîrduri, Să să concenească, să trec preste stîrvuri.* DOSOFTEI, PS. 54/12. *Au grăit vizirul împăratului să-l ierte și să-l puie iar domn ... Împăratul au răspunsu că-i giurat, pănă nu va trece cu calul preste dînsul, să nu-l lăsă.* NECULCE, L. 14. *Cînd văzui a lor mulțime, cîtă frunză, cîtă iarbă, Cu o ură nempăcată mi-am șoptit atunci în barbă, Am jurat ca peste dînșii să trec falnic, fără pas.* EMINESCU, O. I, 147. *Iată o nuntă de furnici ... Să trec peste dînsele, am să omor o mulțime.* CREANGĂ, P. 237. *Nu vă închipuiți că turcii vor cruța hoiturile plecate în țărînă! Vor trece peste voi cum trec tătarii peste bălăriile pustiului!* DELAVRANCEA, O. II, 247. *Caii trec de-a valma pe trupul celor morți.* EFTIMIU, Î. 144. *Luînd amînduror cumnați goarnele, a pus oastea să treacă peste ele, după legea țării, călcîndu-le, una cu pănîntul, sub copitele cailor.* V. ROM. ianuarie 1970, 17. *Un regiment de călăreți ... toate oalele mi le-a spart, a trecut cu caii peste ele.* RETEGANUL, P. II, 20. ◇ (Despre abstracte) *Pre mere trecură* (imblară D) *măniile tale, fricile tale turburară-me.* PSALT. 181. *Multe necazuri au trecut peste mine.* LB. *În zădar și anii s-adun cu grăbire, Trecînd peste inimi ce-au gustat iubire!* ALECSANDRI, P. I, 212. *Trecea peste noi o clipă de adevărată uimire.* V. ROM. februarie 1964, 79. *Peste mine trecu ispita de două ori, dar a treia oară știu că nu scap.* RETEGANUL, P. I, 56. ◇ Expr. **A trece peste ...** = a nu da atenție, a ignora; a lăsa la o parte, a omite; a nu lua în seamă, a desconsidera, a disprețui; a încălca (o lege, o dispoziție). *Tu ... prespre leage treci* (inprotiva legii poruncești N. TEST. 1648, călcînd leagea BIBLIA (1688) *că dzici se me bată.* COD. VOR. 46/12. *La Antonie Vodă era o rud-a lui ..., grec simăț, mîndru, nebun, lacom. Trece peste toți, nu cunoaște pre nime.* NECULCE, L. 65. *Cu fapte au trecut preste cuvînt.* MINEIUL (1776), 140[VI]/17. *De multe ori trecem peste cerințele cuviinței.* FM (1859), 33, cf. SCRIBAN, D. *M-a cerut în căsătorie generalului și mamei, declarînd ... că „trece peste toate cele întîmplate".* CĂLINESCU, S. 92. *Am să trec peste*

mulle aspecte hidoase ale acestei întîmplări. V. ROM. februarie 1964, 95. *Ultimul nenorocit care vine aici de la oraș este în măsură să treacă peste tine și să te calce în picioare.* ib. decembrie 1964, 51. *Nemulțumit că trecuse peste întrebarea lui, ridică din umeri.* ib. martie 1970, 14. **A trece peste cadavre** = a fi lipsit de scrupule în atingerea scopului. DL, DM.

2. Intranz. (Urmat de determinări locale introduse mai ales prin prep. „în", „din ... în") A se duce într-alt loc, a merge dintr-un loc în altul; a schimba un loc cu altul, a-și schimba locul, a se muta în altă parte; a colinda, a cutreiera din loc în loc. *Vănslănu și trecunu în Chipru.* COD. VOR. 84/1. *Trecură* (îmblară D) *diin limbă în limbă și de împărății întru alți oameri.* PSALT. 219. *Zicere-ați codrului acestui: treci de acicea încolo, și ară treace.* CORESI, EV. 272. *Ștefan Vodă cel Bun, ... viind turcii în dzilele lui să treacă în Moldova la Gălați, i-au bătut foarte rău pre turci.* NECULCE, L. 7. *Sultanul Mehmed ... întocmind trebile împărăției în Asia, au trecută în Evropa.* VĂCĂRESCUL, IST. 255. *Văzîndu-mă mergînd spre ea, trecu în altă alee și se făcu nevăzută.* NEGRUZZI, S. I, 45. *Din loc în loc aș trece în climele streine, Unde sînt alte stele și ceruri mai senine. Dar iarăși m-aș întoarce cînd firea ar zîmbi.* ALEXANDRESCU, O. I, 143. *Sare prin grădina Mitropoliei, dintr-însa trece într-a grecei, d-acolo intră în curte.* FILIMON, O. I, 129. *Îi de prisos să mai adaug că eu împreună cu toți ceilalți ai mei tovarăși trecurăm în punga acestuia.* ALECSANDRI, O. P. 45. *Treceam dintr-o sală într-alta, căutînd să dau de o ieșire.* CARAGIALE, O. II, 298. *Își simțea sufletul trecut în trupul ei cel tînăr.* SLAVICI, O. I, 242. *Trecu la cealaltă ușă, fură clopoțelul și se întoarse.* ISPIRESCU, L. 255. *După masă, invitații trecură în salon.* ap. TDRG. *A trecut în Ardeal.* DDRF. *Musafirii au trecut din sufragerie în salon.* CADE. *A trecut în cealaltă cameră.* C. PETRESCU, C. V. 75. *Panțîru a trecut în tindă să-și caute ... boarfele.* SADOVEANU, O. VII, 294. *Elevul trecu de la tablă la loc.* SCRIBAN, D. *Fă-mi plăcerea și treci în sufragerie.* ARGHEZI, S. XI, 153. *Silion trecu în sufragerie.* VINEA, L. I, 67. *Ianco ... trece din nou în cîrciumă.* DAVIDOGLU, M. 12. *Trecu în cealaltă odaie.* PREDA, D. 74, cf. ABC SĂN. 130. *Apoi trece la masa de lucru, cu figura complet schimbată.* T iulie 1968, 48. *Cîți voinici de seama mea, Toți în Moldova trecea.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 304. *Noi, dac-om crește mari, Om trece la Moldova, La Moldova-i, maică, bine, Cine mere nu mai vine.* RETEGANUL, TR. 16. *Trecut-am din țară-n țară, Ca cucul printre lotară.* DOINE, 17, cf. ȘEZ. I, 264, O. BÎRLEA, A. P. I, 330. (Tranz.) [Vinul] *îl trece dint-om butoi înt-ălalalt.* ALR SN I h 246/157. (Tranz. fact.) *Duh ieși de la D[o]mnul și au trecut prepeliție de la mare și puse preste tabără ... ca la vreo doi coț de la pămînt.* BIBLIA (1688), 102[1]/29. *Ne trecea pe toți într-o odaie.* DELAVRANCEA, H. T. 114. *Vorbea atît de pripit și de peltic, încît învățătorul se lăsa păgubaș să-l mai înțeleagă, trecîndu-l în bancă pentru odihnă.* P. CONSTANT, O. 3. *Trec pe elev în banca a doua.* PUȘCARIU, L. R. I, 50. *Treci-mă, Doamne-n Bănat, Cu patru cai de furat.* RETEGANUL, CH. 166. *Din șura urîtă,* [vitele] *le trecem în grajdiuri curate.* ȘEZ. III, 145. *Eu vîr mîna-n punguliță, Ea mă trece-n odăiță.* BALADE, II, 412. ◇ Fig. *Cine treace den moarte la viață ... în vecie vie-va și nu va muri.* CORESI, EV. 99. *Viața mea de veselie Trece lin în vecinicie Ca o dulce zi de mai!* ALECSANDRI, P. I, 145. *E ființa-mi tremurîndă Care trece-n infinit.* EMINESCU, O. IV, 32. *A trece la nemurire.* BARCIANU. *Și cîte cîntece n-au trecut din sat în sat, aduse de vînt de colo, de pe înălțimile Negrilesii?* AGÎRBICEANU, S. P. 14. *Acest cuvînt a trecut în limba literară.* CADE. *Trec clipele dintr-o parte-a lumii în cealaltă Și zilele la fel, albastre.* D. BOTEZ, P. O. 81. *O parte din versurile sale au trecut în rîndurile cîntecelor populare.* BENIUC, P. 24. (Tranz. fact.) *Asemenea idei ... n-ar fi folosit la nimic, căci oamenii nu erau încă pregătiți pentru a și le asimila, pentru a și le trece în sînge.* IORGA, L. II, 74. ◇ Expr. **A trece la** (sau, învechit, **cu) cineva** sau **a trece în rîndurile cuiva** (sau **a ceva)** ori **a trece de** (sau, învechit, **în) partea cuiva** = a se alătura cuiva, a se alipi cuiva, a se alia, a se uni cu cineva; a adera la ..., a se ralia. *Oastea ... lui Petru cel Șchiop se grăbi a trece la Potcoavă, pe care-l dorea de mai nainte.* HASDEU, I. V. 187, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Au fost chiar discuții grave, însă intime, între unii din membrii opoziției locale și cucoanele lor, care, de la venirea prefectului, trecuseră cu guvernul.* BASSARABESCU, ap. TDRG, cf. CADE. *Cum se face că trupele guvernamentale, comandate de ofițeri eteriști, au trecut cu arme și cu bagaje de partea lui Tudor ...?* OȚETEA, T. V. 360, cf. DL, DM. **A trece la inamic** (sau **la dușman)** sau (învechit) **a trece în partea vrăjmașului** = a dezerta; a se uni cu dușmanul. *Ardelenii ... trecură în partea vrăjmașului.* ISPIRESCU, M. V. 51, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D. **A trece pe linie moartă** v. mort **(I 1). A trece pe planul al doilea** = a fi considerat ca avînd o importanță secundară, a fi socotit drept minor, neînsemnat, a juca un rol de mai mică însemnătate. Cf. DL, DM. (Tranz.) **A trece** (ceva) **pe curat** = a copia ceva, fără greșeală sau corectură, pe altă foaie sau pe alt caiet; a transcrie. ✦ Fig. (Mai ales urmat de determinări ca „din viață", „din lume", „în cealaltă lume") **A muri[1] (1).** *Se fimu gata, că doară pînră mînre vremu treace de lume* (a. 1619). GCR I, 55/27. *Cîți au murit de năprasnă, cîți grăind și rîzînd au trecut, cîți mîncînd și bînd au murit!* VARLAAM, C. 20. *Astăz mare și puternic, cu multă mărire, Mîine treci și te petreci, cu mare mîhnire. În lut și în cenușă te prefaci, o, oame.* M. COSTIN, ap. GCR I, 205/23. *Sf[î]nta ... s-au mutat trecînd la D[u]mn[e]dzău cu pace.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 114[2]/24. *Selim ... se bolnăvi și în puține zîle trecu în cealaltă lume.* VĂCĂRESCUL, IST. 260. *A trăi iaste în toate zilele a trece de la viață.* MAIOR, P. 21/23, cf. DRLU, LB. *Sufletul lui Robinson de mult au trecut din lumea aceasta, și trupul său au putrezit.* DRĂGHICI, R. 95/20. *Cînd unul trece, altul vine În astă lume a-l urma.* EMINESCU, O. I, 204. *Sfintelor umbre care-ați trecut, Nu, voi prin moarte nu ați murit, Trăiți în totul ce e văzut.* MACEDONSKI, O. I, 20. *Din lumea asta-ntr-alta treci.* COȘBUC, P. I, 287, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *A trecut din viață.* CANDREA, F. 219. *Roaba ta dorește să treacă din această lume.* SADOVEANU, O. XV, 441. *În septembrie 1896, Millo trece din această viață dincolo.* id. E. 71. *Stau să trec.* Com. din ZAGRA — NĂSĂUD. *Pînă să vie pofta bogatului, trece (= iese) sufletul săracului.* ZANNE, P. V, 84. ◇ Refl. (Învechit și popular) *Deacă mă voi treace eu din lume, să hie dugheana a dumisale[i]* (a. 1677). IORGA, S. D. V, 90. *Livezile ..., după ci să trec bătrînii, rămîn la feciori* (a. 1723). URICARIUL, X, 179. *Au căpătat oftică și s-au trecut din viață.* DRĂGHICI, R. 3/13. *Kodrat curînd se trecu din viață.* SĂULESCU, HR. I, 170/18. *S-au dus ... în Moldova, unde s-au trecut din viață* (a. 1856). URICARIUL, IV, 411/5. *Ursul făcu numai joap! în cuptoriul cu foc și s-au aprins îndată-mare ... Și așa s-au trecut ursul în chinurile cele mai cumplite.* SBIERA, P. 205. *Astfel s-a trecut voinicul Pintea.* MARIAN, T. 303. *Capul Lenei îl tăia, Sărea capul cît colea, Grăia capul către trup: Iacătă cum m-am trecut!* RETEGANUL, TR. 23. *Te-ai pus la pat și-ai murit. Și pe-atuncea te-ai trecut Cînd tatăl tău s-o pornit Pe-aratul ogorului.* MARIAN, Î. 564.

3. Tranz. A duce dintr-un loc în altul (mai ales cu ajutorul unui mijloc de transport); a transporta (dincolo de... sau peste...). *Luo 2 muierile a lui ... și 11 feciorii lui și Iacov la vad mearse și luo ei, ... și trecu toate varece era a lui.* PO 112/18. *Mearsă la apa Araesului și făce poduri pentru ca să-ș treacă oastea.* HERODOT (1645), 84. *Turcul întîi trecuse tunurile cu ieniceri de preste Dunăre în această parte.* N. COSTIN, ap. TDRG, cf. LB. *Văzînd și pe Ercule cu nevasta, el fu gata a-i trece soția dincolo preste gîrlă.* ISPIRESCU, U. 74. *A voastră e toată, de m-ăți trece, fără să mă simță nimeni, pînă la castelul baronului Feldici.* DE-

LAVRANCEA, O. II, 264, cf. BARCIANU, CADE. *Burtan ... m-a trecut în luntre pe celălalt mal.* GALACTION, O. 63. *Luă copiii în braţe şi-i trecu peste pîrîu.* SCRIBAN, D. *Măi podar, Trage podişca de car, Să mă treci la cela mal.* ALECSANDRI, P. P. 159. *Iuliană de la Beci, Adă luntrea şi mă treci.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 139. *Ea socotea că ... a zări pe cineva care s-o treacă* [peste apă] *şi s-o ducă la părinţii săi.* SBIERA, P. 298. *Să roagă de turc să-i treacă de ceea parte şi să învoi turcul ..., însă zice că, luntrea fiind mică, nu poate trece mai mult decît unul o dată.* RETEGANUL, P. III, 5. *Am auzit că este aici o floare ... Şi am venit s-o luăm, S-o trecem peste munţi.* ŞEVASTOS, N. 103. *Sui, nevastă-n pod de piatră, Că te-oi trece fără plată.* DOINE, 16. *Juncii d-tale îs mici şi slabi şi ... nu ne-or putea trece pe toţi de ceelaltă parte.* ŞEZ. I, 258. *Lucrez o corabie cu care să pot trece gospodăria mea de aici, unde m-oi aşeza.* ib. II, 122. *Măi podar ..., Trage-ţi podul la margine Şi mă trece şi pe mine!* FOLC. TRANSILV. II, 299. ◇ (Popular; cu complement dublu) *Acest centaur ... trecea gîrla pe oameni în cîrcă.* ISPIRESCU, U. 74. *Podari, podari, Meşteri mari! ... Treceţi-mă Murăşul.* POMPILIU, B. 25. *Să-mi aleg un cal porumb ... Să mă treacă Dunărea, Fără să-mi ude scara.* TEODORESCU, P. P. 299. *Pe noi Dunărea ne-a trece.* ŞEVASTOS, C. 279, cf. DOINE, 16. *Mă, voinici cu luntrele, Treceţi-mă Mureşu.* BIBICESCU, P. P. 203, cf. ALEXICI, L. P. I, 137. *Hei, tu, fată venеţiancă, Treci-ne Veneţia.* BALADE, II, 412.

4. Tranz. A face să ajungă de la unul la altul, din mîna unuia în mîna altuia; a transmite (din mînă în mînă) pînă la ...; a da, a înmîna, a preda, a remite **(2)**. *Oala cu vin pe care cei mai în vîrstă şi-o treceau unul altuia.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. *Eu nu visam ... că Franţa ne va trece Obiectul unic care făcea s-o invidiem.* I. NEGRUZZI, S. VI, 187, cf. BARCIANU. *Trage o duşcă zdravănă şi trece băutura bătrînului.* REBREANU, I. 14. *Dacă se întîmpla timp răcoros şi Domiţian uita să-şi fi luat pălăria sau pardesiul, Masinca ..., dacă avea pe dînsa o haină sau un tartan, i-l trecea cu sila pe spate.* BASSARABESCU, S. N. 29, cf. CADE. *Îl salută cordial şi îi trecu telefonul.* C. PETRESCU, A. 317. *Trebuie să trecem făclia celor ce ne urmează.* SADOVEANU, O. XIX, 184. *Închisese geamul şi îşi trecuseră unul altuia fotografiile.* V. ROM. martie 1970, 11. *Unul stă în faţa lor să caute puşca. Pe cînd să necăjeşte s-o găsească, nu mai prinde de veste cînd este ... dată la spate, de unde o apucă alţii şi-o trec mai departe.* ŞEZ. I, 272. *Apă curgătoare, S-o pui prin pahare, S-o treci pe la doamne Şi pe la cucoane.* BALADE, I, 395. ◇ Expr. **A trece mîna** v. mînă[1] **(I 1)**. ◇ Intranz. *Cofăielul trece la moş Vîrlan. Bea şi moş Vîrlan.* SADOVEANU, O. VI, 639, cf. SCRIBAN, D. ◇ Expr. (Intranz.) **A trece din mînă în mînă** = a ajunge pe rînd de la unul la altul, din stăpînirea unuia în stăpînirea altuia. Cf. POLIZU. *Chilia între 1400—1460 trecea din mînă în mînă.* HASDEU, I. C. I, 15. *Pachetele de cărţi treceau din mînă în mînă, trîntite pe masă de cel care pierdea şi aşezate delicat de cel care avusese o mînă norocoasă.* DELAVRANCEA, S. 123, cf. ALEXI, W. *Pe mîndra o văd cu doi ... Şi trecea din mînă-n mînă, Ca găleata la fîntînă.* FOLC. TRANSILV. II, 448. (Tranz.) *Poftiţi de-nchinaţi o dată, Vă udaţi gura căscată Şi-o treceţi* [plosca] *din mînă-n mînă.* TEODORESCU, P. P. 171. (Tranz. fact.) *Dumnezeu trece făclia dragostii din mînă-n mînă.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 46. **A-i trece** (cuiva) **prin mînă** (sau **prin mîini**) = **a)** (despre bani, fonduri) a fi administrat, mînuit, manipulat. *În toată viaţa mea nu mi-a trecut prin mîini cît are ea în mîna stîngă.* DELAVRANCEA, O. II, 361. *Băutura l-a prăpădit pe Pitache Cojescu, că altfel unde ajungea el pînă acuma,... să-şi fi păstrat banii care i-au trecut prin mînă?* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 54; **b)** (despre probleme, afaceri, treburi) a fi de competenţa cuiva, a intra în atribuţiile cuiva; a fi rezolvat, soluţionat de către cineva. *Aşezămîntul păcii cu nemţii şi alte trebi prin mînele lui au trecut.* CANTA, LET. III, 184/36, cf. POLIZU, ALEXI, W. **Îi trec mulţi bani prin mîini**, se spune cînd cineva cheltuieşte fără socoteală, cînd risipeşte bani mulţi. Cf. DL, DM. ✦ Intranz. (Mai ales urmat de determinări ca „în mîna", „în stăpînirea") A intra din posesia, din stăpînirea, de sub autoritatea unuia în posesia, în stăpînirea, sub autoritatea altuia. *Bătu şi pre arapi şi le supuse ţările arăpeşti ... şi trecură toate acestea în stăpînirea othomanilor.* VĂCĂRESCUL, IST. 260. *Guvernul trecînd în mîinile generalului rus, contele Pahlen, au numit alţi boieri.* GHICA, S. 481. *A trece în alte mîini.* BARCIANU, cf. ALEXI, W., CADE. *Puterea trebuie să treacă... în mîinile poporului!* V. ROM. octombrie 1964, 30. *Postul de radio a trecut în mîinile noastre.* ib. martie 1971, 43. *Averea strîngătorului (zgîrcitului) trece în mîna cheltuitorului (risipitorului).* ZANNE, P. V, 24. ✦ Intranz. (Despre abstracte; cu determinări introduse prin prep. „asupra", „la", învechit, „spre") A se transmite **(1)**; a se propaga, a se comunica; a se răsfrînge **(II 3)**. *De va sudui neştine muiarea cuiva, sudalma va treace spre bărbatul ei.* PRAV. 226, cf. 237. *Pentru cele ce să stăpînesc cu rea-credinţă, jalobele nu sînt oprite din pravilă ... pînă la 30 sau 40 de ani: şi în curgerea acestor ani, trece dreptatea cererei şi la moştenitori, şi împotriva moştenitorilor răpitoriului.* PRAVILA (1814), 31/1. *Tradiţiunile indiene şi chineze trecură la babiloncni şi egipteni.* HELIADE, O. II, 66. *O mişcare generală se face în roiul de oameni, care trece la jochei, la vistavoi, pînă şi la cai.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Femeia care îşi aşteaptă ceasul, ca să nu treacă urîtul la copil, se fereşte să mănînce mere putrede.* PĂCALĂ, M. R. 163. *Pe nesimţite, panica ofiţerilor trecu la sergenţi, la căprari.* CAMILAR, N. I, 385. *Vestea a trecut din casă în casă.* V. ROM. februarie 1955, 149. *Durerea de la (cutare) să treacă asupra cînelui.* ŞEZ. III, 119. ◇ Tranz. *Doamna comitesă doreşte să rămîie singură ... Domnişoară, fii bună şi treci acest ordin femeilor doamnei comitese.* SADOVEANU, O. XI, 80. *Au lăsat să picure în cărţi sînge din sîngele lor şi lumină din lumina lor, trecîndu-ne nouă zîmbetul speranţei.* id. E. 44. *Se întîlnesc unii cu alţii, îşi trec cu nădejde toate zvonurile.* CAMIL PETRESCU, O. II, 434. *Fraza ... are să i-o spună totuşi lui Filip, patronul Esplanadei, s-o „treacă" el scriitorilor care îi frecventează cafeneaua.* VINEA, L. I, 6. *Unele din aceste trăsături sînt trecute şi asupra împăraţilor din poveste.* IST. LIT. ROM. I, 33. *Trec acum răspunderea pe umerii lui.* V. ROM. martie 1969, 30. ◇ Expr. **A trece din generaţie în generaţie** (sau **din tată în fiu**) = a se transmite din generaţie în generaţie sau din tată în fiu. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL. *Dulgheria, rotăria, cărămidăria erau meserii ce treceau din tată în fiu.* V. ROM. septembrie 1963, 17. **A trece din gură în gură** = a se transmite prin tradiţie orală de la om la om. *Mers-au vestea-n lume, trecînd din gură-n gură.* ALECSANDRI, P. II, 311. *Toate aceste întîmplări ... trecuseră de mai multe ori din gură în gură.* AGÎRBICEANU, S. 145, cf. SCRIBAN, D. (Rar) **A trece din ureche în ureche** = a se transmite de la unul la altul prin viu grai. *Vestea trecu din ureche în ureche.* C. PETRESCU, C. V. 297. (Rar) **A trece** (sau, tranz., **a-l trece**) **din gură în gură ca cîinii prin tărbăceală**, se spune despre cineva care este bîrfit, ponegrit, pe rînd, de mai multe persoane. Cf. BARONZI, L. 40, ZANNE, P. IV, 646. ✦ Intranz. (Despre boli) A se transmite, a se lua. *Boala a trecut la copii.* DDRF, cf. TDRG. *Boala a trecut de la unul la altul.* CADE. ✦ (Mai ales despre avere, proprietăţi) A transmite, a lăsa, a da; a face să revină cuiva, a ceda. *Donez pentru totdeauna onoratului departament de culte şi instrucţiune publică posesiunea caselor mele ... pe care le trecem acuma în perpetua ... posesiune acelui onorabil departament de culte.* FM (1861), 37. *Noua mea locuinţă se compunea din cîteva camere ce-mi trecuse un comerciant care avea o locuinţă prea mare pentru familia sa.* I. NEGRUZZI, S. III, 392. *Au înzestrat-o cu patru table de porumb ..., trecîndu-i şi casa din capul satului.* REBREANU, I. 48. *Herdelea ... muncea bucuros, căci, în afară de leafă, Grofşorn îi trecea şi unele venituri mai mici.* id. ib. 366. *Şi acum o trecea* [casa] *copilului ei.* BASSARABESCU, ap. TDRG, cf. CADE. (Intranz.)

Au mai dăruit la mănăstire ... din partea lor încă 26 lei 30 bani, socotind mai bine să treacă de la dînşii în parte mănăstirii (a. 1755). URICARIUL, XI, 366/16. *Odaia îi trecuse Raluchii de la moartea Mariei.* DEMETRIUS, A. 17. ✦ Intranz. (Despre acte, cereri) A fi dat cuiva spre rezolvare. *Mihai cerea învoire de la vodă s-o ia pe sora răposatei ... Pînă să vie învoirea, ce trecea şi pe la vlădica, a murit boierul ăl bătrîn.* DEMETRIUS, A. 24.

5. Intranz. (Urmat de determinări locale sau finale introduse mai ales prin prep. ,,spre", ,,la") A merge, a se deplasa, a înainta într-o anumită direcţie, spre o anumită ţintă sau cu un anumit scop; a se îndrepta spre ... *Au trecut ceale corabii ... pre Dunăre în sus* (a. 1521). IURMUZACHI, XI, 843. *Aflămu o corabie ce trecea întru Finichiia.* COD. VOR. 24/10. *Cîndu ieşiiai între oamerii tăi, cîndu treceai în pustinie, pămîntul cutremură-se.* PSALT. 127. *Trecu I[i]sus în aceaea parte în laturea Gherghesinului.* CORESI, EV. 232. *Xerxis ... a trecut la Evropa.* HERODOT (1645), 380. *Opri-mi-să ... la o mănăstire de femei, şi de-acolo trecu la Ierusalim.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 113v/24. *Apoi ... au trecut la Braşov.* N. COSTIN, LET. II, 80/23. *Tătărîmea toţ trece în sus spre Huşi.* NECULCE, L. 237. *Gătîndu-să pentru ca la anul ... iarăşi să treacă la Asia.* CANTEMIR, HR. 221. *Apostolul au trecut la India cu un neguţătoriu.* MINEIUL (1776), 33v2/5. *De ne vom închina lui, nici în cetate nu va întra, ci va treace la Rîm.* ALEXANDRIA (1794), 54/8. *Hai cu mine-n codrul verde, S-auzi doina cea de jale, Cînd plăieşii trec în vale Pe cărarea ce se perde.* ALECSANDRI, P. I, 17. *Ea trece mîndră la vînat.* EMINESCU, O. I, 229. *Un om trecea iute spre tîrg, cu o capră de vînzare.* CREANGĂ, P. 42. *De cîte ori trecea cu cofa la apă ..., vedea că îi tot rîde.* ISPIRESCU, L. 386. *Trece-n sus, pe plai în sus, Un voinic pe-un murg călare.* IOSIF, PATR. 51. *Se apropia ... ceasul cînd ea trebuia să treacă la apă.* BUJOR, S. 25. *Domnii ... trec la poştă, peste drum de hotel.* IBRĂILEANU, A. 7. *Curtea doamnei Elisabeta Movilovna ... a trecut spre Liov.* SADOVEANU, O. V, 595. *Zări pe consulul elen trecînd spre birou.* BART, E. 295. *Mîine trece spre Iaşi baş-beşliul Ahmet.* BARBU, PRINC. 174. *Nu ştiu, luna pe cer merge, Ori puica la apă trece, Să-mi aducă apă rece.* TEODORESCU, P. P. 319. *Bate vîntul peste paie, Trec voinicii la bătaie.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 299, cf. SEVASTOS, C. 194. *Trec în deal şi-ntorc la vale, Văd la mîndra luminare.* DOINE, 137. *Ei s-au înţeles ca să lase un semn în locul acela, cînd vor trece înapoi acasă.* ŞEZ. IV, 172. *Trec la deal şi trec la vale, Şi mîndra nici grijă n-are.* HODOŞ, P. P. 126. *Sună codru, sună, sună, ... C-o trecut cătanile La război, săracile.* FOLC. TRANSILV. I, 170. ◇ (Învechit, urmat de determinări introduse prin prep. ,,asupra") *Trecînd Traian împărat asupra persilor, pîrîră pre sv[i]nta că-i creştină.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 7r/5. ✦ (Despre munţi) A urma o anumită direcţie, a fi orientat spre ... *Aceşte-s munţii Cenghii, carii de la Filippolis trec spre Marea Albă, ... şi iarăş de acolo să întorc spre Marea Neagră.* CANTEMIR, HR. 64.

6. Intranz. (Urmat de determinări introduse mai ales prin prep. ,,la") A-şi îndrepta atenţia spre o nouă îndeletnicire, spre un nou domeniu, spre un nou cîmp de activitate; a începe să se ocupe cu altceva, a se apuca de altceva; a se preocupa, a se interesa de altceva. *Acum să trecem pentru ca să ne rugăm bozilor ce ţin pămîntul persesc.* HERODOT (1645), 379. *Eşti acum la ceaslov şi mîne-poimîne ai să treci la psaltire.* CREANGĂ, A. 7, cf. BARCIANU. *Trece la alt exerciţiu.* CADE. *Abia trecusem la partea a doua a abecedarului.* SAHIA, N. 21. *Se hotărăşte să nu mai întrebe despre el şi trece la nişte încurcate daraveri de pămînt.* SADOVEANU, O. VII, 286. *Daţi-ne voie să trecem la ale noastre. Am de dezvăluit o taină acestui tovarăş.* id. ib. XVIII, 462. *A scris în mai multe limbi ... şi n-a mers nimic în nici una din ele. A trecut la teatru, ca la o expresie mai vie.* ARGHEZI, S. XI, 30. *N-am trecut la ,,Erklärung", mărginindu-mă să fac deocamdată ,,Phänomenologie".* CĂLINESCU, C. O. 57. *Tinerii cercetători au adeseori tendinţa de a trece cu grabă la lucrările de sinteză.* VIANU, L. R. 17. *Această operaţie o dată făcută, ne este destul de lesne să trecem la unele consideraţiuni teoretice.* BLAGA, Z. 40. *Francezii au trecut la contraatac.* H. LOVINESCU, T. 107. *Se mulţumi cu acest răspuns şi trecu la a treia întrebare.* ŞEZ. IV, 188. *Din vorbă, Trecem la ciorbă* (= întîi vorbim, iar apoi acţionăm). Cf. ZANNE, P. II, 817. (Tranz. fact.) *Cînd ajungeai la scoarţa din urmă a cărţii,* [dascălul] *te trecea la ... gramatica compusă de preaînvăţatul dascăl Neofit Duca.* GHICA, S. 259. *La ceasul ăla, Paminode îi trece pe toţi la coasă, şi pe nevastă-sa.* BĂNULESCU, I. 54. (Refl. impers.) *S-a trecut la editarea unor reviste de specialitate.* CONTEMP. 1953, nr. 373, 5/4. ◇ Expr. **A trece la acţiune** (sau **la fapte**) = a întreprinde o acţiune, o faptă, a acţiona; a pune în practică o hotărîre. *Hotărîrea luată, trecurăm milităreşte la acţiune.* BRĂESCU, A. 139, cf. CĂLINESCU, C. O. 24. *Autorităţile trecură la fapte, amendîndu-i.* PAS, Z. III, 260. *Mobilizează membrii de partid şi treceţi la acţiune.* PREDA, D. 185, cf. DL, DM. **A trece la ordinea zilei** = a lua în discuţie problemele înscrise pe ordinea de zi a unei adunări. Cf. CADE. ✦ (Mai ales urmat de determinări în care alternează ,,de la" cu ,,la" sau ,,din" cu ,,în") A schimba o stare, o situaţie, o calitate cu alta; a schimba o dispoziţie sufletească, un sentiment, o atitudine, o manifestare cu alta; a înlocui o preocupare, o idee cu alta. *Trece de la necazuri mari la nevoi ... nesuferite şi deznădăjduite.* MAIOR, IST. 32/6. *Cădea într-un fel de apatie, din care trecea cu iuţeală la o ... ameninţătoare veselie.* FILIMON, O. I, 126. *Aristocraţia ... a fost silită a trece cu totul la religiunea catolică sau reformată.* FM (1861), 59. *Îl voi cloroforma, ca din leşin să treacă într-un somn adînc.* EMINESCU, P. L. 59. *A trece de la o idee la alta.* ALEXI, W. *Trece de la dragoste la ură.* CADE, cf. SCRIBAN, D. *Trecea de la rîs la plînsul brusc şi înapoi.* ARGHEZI, S. XI, 15. *Gună a trecut în tinereţe la catolicism.* VINEA, L. I, 385. *Trece brusc de la prozaic la mirific, făcînd între ele o sinteză neprevăzută.* CĂLINESCU, C. O. 202. (Tranz. fact.) *Iată cincizeci de paşale Că veneau la Iancul Mare Să-l treacă-n legea turcească Dintr-a lui, a creştinească.* TEODORESCU, P. P. 481. ◇ Expr. **A trece în rezervă** = a fi integrat în cadrele de rezervă ale armatei. (Fig.) *Ştii că există o francmasonerie tacită ... a fostelor tale iubite, a iubitelor trecute în rezervă.* VINEA, L. I, 175. **A trece de la o extremă la alta** v. extremă. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. ,,în", rar, ,,la") A se transforma **(1)**, a se preface în ...; a se preschimba. *Cu glasul s-ameninţă, cu gîndul se doboară, Zicînd: ,,Nu pot să-ncapă doi paloşi într-o teacă! E scris din noi doi unul în pulbere să treacă!"* ALECSANDRI, POEZII, 433. *Ziua trecu în seară; iar seara se prefăcuse în noapte.* F (1884), 124. *În pragul porţei o albină, care să roti o dată şi trecu în pasăre, să roti a doua oară şi să prefăcu într-o ciută.* DELAVRANCEA, S. 247. *Vocala a neîntonată trece în ă.* TDRG. *Primise înainte cu trei ani, cînd intrase în slujbă, porunca — trecută acum în obicei.* AGÎRBICEANU, S. 12, cf. CADE, DL, DM.

7. Intranz. (Urmat de determinări locale introduse mai ales prin prep. ,,pe la") A se abate pe undeva sau pe la cineva, a face o vizită (scurtă) cuiva, a se opri în treacăt undeva sau la cineva (părăsind drumul iniţial). *Anarhos împărat trecuse oarecînd pe la Filip.* ALEXANDRIA (1794), 35/14. *Pentru lichidarea echitabilă a socotelelor noastre, voi trece cît mai curînd pe la Dv.* CARAGIALE, O. VII, 233. *Se pomenea ... trecînd pe la curtea împărătească.* ISPIRESCU, L. 387. *Cată de treci pe aicea cît de des îi putea.* ap. TDRG. *Voi trece pe la dînşii.* DDRF, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Nu s-a putut stăpîni să nu treacă pe la Avrum, să vadă ce se mai petrece?* REBREANU, I. 35, cf. CADE. *Dacă nu ai altceva de făcut, trecem pe acasă.* C. PETRESCU, C. V. 73. *Azi am trecut s-o văd, înstrăinată, Grădina-n care-o vară ne-am iubit.* VOICULESCU, POEZII, I, 76. *Şoimaru ...*

trecuse pe la fîntîna lui Grozav. SADOVEANU, O. V, 706. *Trec în fiecare zi pe la învățător.* STANCU, D. 253. *Negreșit, trec pe la farmacie.* VINEA, L. I, 182. *N-am trecut, cînd am ajuns în sat, pe la Petre Ursaru.* BĂNULESCU, I. 48. *Dacă treci pe la mine, o țuică tot oi bea cu tine.* V. ROM. decembrie 1964, 50. *Amorule, amoraș, Vedeate-aș călugăraș; ... Cu coatele pe psaltire: Fete treacă pe la tine.* TEODORESCU, P. P. 347. *Marișcuță de la vamă, Taie-un pui și ne fă zeamă; Cîndu-i trece pe la noi, Pentru unu ț-om da doi.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 395. *S-a dus după leac, trecînd iarăși pe la Ileana.* SBIERA, P. 30, cf. RETEGANUL, TR. 82. *Cine trece pe la noi? Bădița cu șase boi.* DOINE, 262. *Cînd te-i întoarce, vezi să treci iar pe la mine.* STĂNCESCU, B. 320. *Cine mînă plugul rău Trece pe la făgădău, Dacă nu-s bani în jașcău, zice că-i rachiul rău.* ȘEZ. IV, 235. *Trecui, mîndro, pe la tine.* HODOȘ, P. P. 137. *De cîte ori trecea cu pește pe la curtea împărătească, fata împăratului trimitea să-l cheme.* FUNDESCU, L. P. I, 95. *Pe la cîte crîșme treci, Tu de garduri mă tot legi.* FOLC. TRANSILV. I, 40. (Tranz. fact.) *Îngerul morții cum Mă însoțește la drum Și mă trece pe la iad, Unde păcătoșii ard.* PANN, ap. GCR II, 322.

8. Tranz. (Învechit și popular) A ocoli **(II 4)**, a evita, a înconjura; a lăsa la o parte. *Fi-va iară sîngele voao semnul caseei în carele veți fi și voiu vedea sîngele și voiu treace pre voi, nice va fi în voi bătaie pierdzătoare, cînd voi fi bătînd pămîntul Eghipetului.* PO 125/21. *Treace-va ușa aceiia case ... și pierdzătoriul nu-l va lăsa a intra în casele voastre.* ib. 217/6. *Aceia ce-mi cearcă răul ... Stîrvuri să dzacă căzuți de armă, Să nu mai hie nice-ntr-o samă, Hulpile noaptea părți să le facă Și dzua pasări să nu le treacă.* DOSOFTEI, PS. 203/2. *Aleargă întru întîmpinarea lor de la ușa cortului lui și ... zise: D[oa]mne, de am aflat doară har înaintea ta, nu treace pre robul tău.* BIBLIA (1688), 11²/24. *Aoleo, frate răsnețl Ce ne treci ca un drumeț Și nu vii să ne mai vezi?* ALECSANDRI, P. P. 280. *Cine are-un bou și-o vacă Nici o crișmă să nu treacă.* RETEGANUL, TR. 33. ◇ Fig. (Subiectul indică abstracte) *Deci-l luo la dins, că-i păru că au scăpat de pacoste; ce ce iaste să fie nu se poate treace. De-aciia ... elu-ș ucise un frate.* MOXA, 352/20. *Valea cea de moarte ... pre nime nu-l treace.* id. 386/31. *Aice caută cum nu se poate trece ceea ce este să fie.* M. COSTIN, ap. TDRG. *Iară direptii carii te cearcă Dease bucurii ca să nu-i treacă, Să le vie pre tot ceas vești bune.* DOSOFTEI, PS. 135/8. *Nu trece osinda pre sluga ce să rădică asupra stăpînu-său.* NECULCE, L. 229. *Păziți-vă cei vicleni și rei, că județul lui Dumnezeu nu va trece nici pre unul.* MUSTE, LET. III, 63/18. *Poate n-a fi fost ciocoiul acasă, poate a trece-o păcatul.* CONTEMPORANUL, VI₂, 16. *M-a trecut un păcat mare, mulțămită ție.* ap. TDRG. *Or acu, or altădată, Blestemu să nu te treacă.* ȘEZ. XII, 66. *Paza bună trece primejdia cea rea.* FILIMON, O. I, 125, cf. CREANGĂ, A. 103, DDRF. (Cu parafrazarea proverbului) *Negraba și chiverniseala cea bună trece primejdia cea ră.* N. COSTIN, LET. II, 126/13. *De ce te temi nu te trece.* ap. DDRF, cf. TDRG. *Totdeauna di ci ți-i pielea răce nu te trece.* CONV. LIT. XLIV₂, 268. ◇ Absol. *Se îmbli în leagea lui, că elu ți-au datu viiața și zile ... și între elu să stai cu peliță și cu sofletul să dai răspunsu de ce-ai lucrat cu peliță. Nece cu un chip nu poți treace* (a. 1619). GCR II, 54/29. ◇ Expr. **A trece cu vederea** = **a)** a nu lua în seamă, a nu lua în considerare; a nu da importanța cuvenită, a nu ține seama de ...; a nesocoti, a desconsidera. *Vor răscumpăra păcatele lor ..., pentru căce au călcat și m-au trecut cu vedearea pre mine, pentru căce au mersu înaintea mea în curmeziș.* BIBLIA (1688), 91²/46. *Pre aceaște ... i-au trecut cu vedeare privirea celor de față, și către ipparhul ș-au întors toți ochii* (a. 1773). GCR II, 90/15. *D[o]mnul nu i-au trecut lacrămile cu vedearea.* MINEIUL (1776), 130ᵛᵉ/24. *Dacă ... va cere în urmă trebuința de vreo ușurință, noi atuncea nici aceasta nu vom trece-o cu viderea, ce după dreptate ... vom urma ușurința lor* (a. 1814). URICARIUL, I, 37. *Dumnezău ... pe oameni nici odineoară îi trece cu vederea.* DRĂGHICI, R. 42/30. *Nu trecea cu vederea pe cei ce îl iubesc.* GORJAN, H. IV, 240/28. *Drepturi speciale, carele nicidecum se pot trece cu vederea.* FM (1861), 74. *Trece cu vederea durerea patimilor lor aprinse.* JIPESCU, ap. CADE. *Din moment ce specialiștii îl prețuiau, nu putea să-l treacă cu vederea.* CĂLINESCU, B. I. 18. *Există o concurență internațională care nu poate fi trecută cu vederea.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 893. *Trece-l cu vederea, Pînă-i crapă fierea* (= a face cuiva în necaz, neluîndu-l în seamă). Cf. ZANNE, P. II, 797. (Refl. pas.) *Făcutu-s-au răpștire elinilor către evrei, căci să trecea cu vedeare, întru slujba cea de toate zilele, văduvile lor.* BIBLIA (1688), 835²/32; **b)** a lăsa pe dinafară, a lăsa la o parte; a pierde din vedere. *Zi-i ... să se teamă, căci cu vedearea n-o trec, Ca s-o trimit cu necinste într-un surgunluc de veac.* BELDIMAN, O. 34/23, cf. DRLU. *Eu nu băgasăm samă că asemine întîmplări vă supără de a le asculta. Dar iată că le voi trece cu viderea.* DRĂGHICI, R. 26/27. *Să-mi spui tot ce se va petrece în casa ei, fără să treci cu vederea cel mai mic lucru.* FILIMON, O. I, 125. *Ai trecut cu vederea și ai nesocotit vînatul numit grives.* ODOBESCU, S. III, 24, cf. SCRIBAN, D. *Nu e exclus ca Iordanes să fi trecut cu vederea unul sau doi regi.* H. DAICOVICIU, D. 117. *Au început să povestească tîmplările ...; și unde trecea unul ceva cu vederea, îl îndrepta îndată-mare celălalt.* SBIERA, P. 114. (Intranz.) *Lucruri ... asupra cărora trecs acum cu vederea.* CĂLINESCU, C. O. 64. (Refl. pas.) *Sînt ... uzitate mai mult datine și credințe, ... nici într-un singur an nu se trec cu vederea.* MARIAN, S. R. II, 1; **c)** a nu ține cont de ..., a nu ține seamă de ...; a nu lua în nume de rău. *Trecînd cu vederea slăbiciunea cea nedespărțită de a noastră ființă.* MARCOVICI, D. 4/22. *Te rog, iubită Anicuță, să treci cu viderea oarecare necioplire a apucăturilor sale.* ALECSANDRI, T. 183. *Își dedea silința să uite cele petrecute, să le treacă cu vederea, ca și cînd nu ar fi fost.* SLAVICI, O. I, 179. *Altfel sînt în stare să trec cu vederea tot.* BASSARABESCU, ap. TDRG. *E păcat grozav, pe care nu poate să-l dezlege ori să-l treacă cu vederea nici un vlădică.* GALACTION, O. 76. *Poate se va gîndi să le treacă pe toate cu vederea fără să i-o ceară, de hatîrul copiilor.* C. PETRESCU, A. 297, cf. SCRIBAN, D. *Tu ar trebui să mă-nțelegi, fiindcă mi-ai fost prieten, să treci cu vederea ce spun eu la necaz.* V. ROM. aprilie 1958, 60. **A trece** (pe cineva sau ceva) **sub tăcere** (sau, învechit, **cu tăcerea)** = a lăsa la o parte în mod intenționat; a nu pomeni, a nu aminti, a nu menționa. *Testatorul va trece supt tăcere pre acei ce după dreptate sînt chiemați la moștenire.* PRAVILA (1814), 138/5, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D. *Am trecut sub tăcere ... amănuntele pitorești.* PREDA, R. 24. *Trecută sub tăcere, însemna că vina lui e mult mai gravă.* V. ROM. iulie 1969, 23. (Intranz.) *Aice nu putem trece cu tăcerea de lucrurile Țării Ungurești ce s-au prilejuit întru aceste vremi.* MUSTE, ap. DDRF. (Cu parafrazarea expresiei) *Mă insulți cînd bănuiești ..., dar această insultă ar trece sub tăcere, dacă ea nu ar fi pentru mine o încunoștințare că tu suferi sub această funestă idee.* BOLINTINEANU, O. 454. (Învechit) **A trece cu condeiul** = a nu pomeni în scris; a nu aminti, a nu menționa, a nu înregistra. *Mai sînt mai mărunte țări, carele trec cu condeiul pentru zăbava.* M. COSTIN, O. 246. *Noi pe ceale mai mici țări, carile ca niște țînuturi le socotim a Dachiii, cu condeiul trecînd, lăsăm să cerce cititoriul nostru la Bonfin, carile toate năroadele ... pre anume le zice.* CANTEMIR, HR. 67. (Cu parafrazarea expresiei) *Era unul Buluș hatmanul, și altul încă, pre carele treacă-l condeiul meu.* N. COSTIN, LET. II, 18/2. (Învechit) **A trece cu pomenirea** = a nu pomeni, a nu aminti, a nu menționa. *Nu putem trece cu pomenirea niște tîmplări ce s-au prilejit în Țarigrad.* M. COSTIN, ap. TDRG. (Învechit) **A trece cu uitarea** = a da uitării, a uita. (Refl. pas.) *Priimește ... această puțină trudă a noastră, care am făcut, să nu să treacă cumva cu uitarea de unde este părăsit, cu această făgă-*

duință că și leatopiseț întreg să aștepți de la noi. M. COSTIN, O. 42. (Învechit) **A trece cu auzirea** (sau **cu auzul**) = a nu da ascultare, a nu asculta. *Tocmai ca cînd ar fi niște istorii vechi trecute, așa le trecem și noi cu auzirea.* ANTIM, ap. CADE, cf. BARCIANU, ALEXI, W. (Învechit) **A trece cu ochii** = a nu lua în seamă; a nesocoti, a desconsidera. *Judecățile meale le-au trecut cu ochii, și poruncile meale au supărat.* BIBLIA (1688), 92[1]/2. (Intranz.) (Învechit) **A-i trece** (cuiva ceva) **din vedere** = a-i scăpa cuiva ceva din vedere; a nu observa, a omite. *Singurul nostru merit este norocita descoperire ce am făcut de mai multe isvoare istorice, care d-sale i-au trecut din vedere.* ARHIVA R. I, 96/1. ✦ (Învechit) A nu se interesa, a nu se ocupa, a nu se îngriji de cineva sau de ceva; a lăsa, a părăsi **(1)**, a abandona. *Închise în arme oamerii săi și dostoinicia sa trecu* (o părăsî D, nu socoti C[2]). PSALT. 162. *Doamne ..., lucrul mărilor talc nu treace* (nu omrăzi C, ne părăsi H). ib. 287. *Fii rugătoriu de noi păcătoșii ... și să nu ne treci, ce ... cruță oamenii tăi* (ante 1633). GCR I, 86/13. *La greutate mișelul să nu-l treci.* DOSOFTEI, PS. 35/4. *Ascultă-mi ruga, Dumnedzău sfinte, Și nu mă treace, ce-mi ia aminte.* id. ib. 179/7. *Am trecut pre cel golu perind și nu l-am îmbrăcat.* BIBLIA (1688), 376[1]/31. *Stăpînă, nu mă treace pre mine, cel ce cumplit pieiu.* MINEIUL 1776), 201[r2]/13. *Un levit, fiind la acel loc, venind și văzîndu-l, l-a trecut. Iar un samarinean mergînd, a venit la el ... și, apropiindu-să, a legat ranele lui.* MARCOVICI, D. 477/21. (Absol.) *Derep'ce, Doamne, stătuși departe, trecuși* (părrăsișî H, nu iai aminte D) *în dulce vreame în grije?* PSALT. 14. ✦ (Învechit; complementul indică de obicei o rugăminte, o cerere) A nu lua în seamă, a nu lua în considerare, a nu lua aminte la ...; a nesocoti, a neglija. *Căută spre rugăciurea plecaților, și nu trecu* (nu urri H, n-au defăimat D) *rugăciurea lor.* PSALT. 209. *Trecu nu, nece lăsă rugăciunea measerului, Nece întoarse fața sa de mine.* CORESI, PS. 53/14. *Nu treace cearerea mea, ce mă ascultă* (a. 1600—1625). GCR I, 67/38. *Ajutoriu carele de la tine cearem nu treace, fecioară.* PARACLIS (1639), 248. *Cine n-au gustat dulceața celor ce sînt nu poate priceape firea celor ce nu sînt, nici poate ști cum le va treace, adecă să le ție întru nimic și în seamă să nu le bage* (a. 1648). GCR I, 131/32. *D*[u]*mn*[e]*dzău nu trecu lacrămile lui, ce i-au folosîtu-i, agiutînd.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 76[v]/9. *S-au cunoscut că n-au fost voia lui D*[umne]*zeu să treacă ruga și lacrimile lui Iacov Mitropolitul și ale altor arhierei, că ... i-au și sosit mazilirea.* CANTA, LET. III, 183/14. *Împărăteasa tuturor, nu treace plîngerea mea, ci te milostiveaște și alinează patimile ... trupului mieu.* MINEIUL (1776), 133[v2]/24. *Mi-a făcut rugăminte să-l iau pre lîngă mine, și ... n-am trecut cererea lui, ci cu voia starețului l-am luat* (a. 1812). IORGA, S. D. VII, 261. (Cu forma negativă a gerunziului) *Dumnăzău, ruga credincioșilor netrecînd, îndată ... ploaie au trimis.* CANTEMIR, HR. 202. ✦ (Învechit; complementul indică o dispoziție, o poruncă, o lege etc.) A nu ține seama de ..., a nu respecta **(2)**; a nesocoti, a încălca. *La ale legiei porînci tremease pre cel legiuitoriu ..., ca să n-aibă jidovii a grăi că treace leagea.* CORESI, EV. 310. *De nu mă veți asculta, nici veți face zisa mea, ce o veți treace și nu veți asculta, pune-voiu spre voi pustiire.* id. ib. 459. *Nece odinioară porunca ta n-am trecut.* N. TEST. (1648), 90[v]/8. *Dumedzău iubește pre giudeț să facă, Sfinții săi nu-și lasă cuvîntul să-i treacă, Ce-i ține pre straje.* DOSOFTEI, PS. 124/8. (Absol.) *Se laude numele Domnului, că el dzise și fu, elu poveli și feaceră-se. Puse-le în veacul veacului; povelire puse și nu va treace.* PSALT. 306, cf. CORESI, PS. 401/6. ✦ (Învechit) A lăsa la o parte; a omite, a neglija. *Nu să cade să trecem poticala nemților de șaugăii țării noastre.* M. COSTIN, O. 147. *Alalte noi trecînd, la ceale ce s-au tîmplat pre aproape de părțile Dachiii ... să ne întoarcem.* CANTEMIR, HR. 210. *Nobilii ... se numără într-o scrisoare de la Hevenești, carea o cetește de vrei să știi pe nume; căci eu o trec pentru lungimea ei.* ȘINCAI, HR. II, 303/9, cf. ALEXI, W., CADE. *Ai trecut un rînd din temă.* SCRIBAN, D. ◇ Intranz. (Construit cu dativul; subiectul indică ceea ce se omite) *Să nu ne astupăm urechile ascultînd cuvintele lu Dumnezeu, ce întru adîncul inimiei să scriem aceastea și nemică să ne treacă.* CORESI, EV. 353. *Foca foarte se păziia de Dumnezeu ... și psaltirea nu-i trecea în zi.* MOXA, 394/17. ◇ (Învechit; complementul indică o persoană) *Ai numărat deprinderile meale, și nu te va treace nemica dentru păcatele meale.* BIBLIA (1688), 369[1]/43. ◇ (Popular; subiectul indică o perioadă de timp) *Bădița cu șase boi N-are ce căta la noi, Dar bădița cel cu-o vacă Nici o seară să nu-l treacă!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 38. *Nu m-a trecut nici un an să nu mă duc la bîlci.* CIAUȘANU, GL. ✦ (Învechit) A nu ține cont de ...; a uita, a ierta; a permite **(1)**, a îngădui. *Trecu și el aceastea, și le lăsă și răbdă, ca un milostiv ... și iubitoriu de oameni.* CORESI, EV. 80. *Toate fărădelegile și greșalele meale treci-le.* MINEIUL (1776), 75[r1]/8. *Lasă că vă blagoslovește el, părintele diaconul, credeți că v-a trece ca dăunăzi, lasă, lasă.* CONTEMPORANUL, VII[2], 102. *Asta nu se poate trece așa, ... nu-i omul care să sufere de aceste!* I. NEGRUZZI, ap. TDRG, cf. DDRF, CADE. *Multe ți-am trecut, dar asta nu ți-o pot trece.* SCRIBAN, D. (Refl. pas.) *Orice măgării făcea [măgarul], Toate-i erau lăudate, toate lui i se treceau.* ap. TDRG, cf. POLIZU. *Multe i se trec lui.* DDRF, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Altă dată nu ți se va mai trece.* SCRIBAN, D.

9. Tranz. (Folosit și absol.; complementul indică un examen, o clasă) A susține cu succes; a termina cu bine; a promova. Cf. POLIZU. *După ce-a trecut examenul de bacalaureat, s-a înscris la drept.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 25, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Am dat examen și am trecut clasa.* CADE. *În după-amiaza asta se întrunește conferința profesorilor și abia pe urmă are să se știe cine trece și cine rămîne.* I. BOTEZ, B. I, 95, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. (Refl. pas.) *Se treceau examene multe, dar nu se învăța aproape nimic.* BRĂESCU, A. 247. (Intranz.) *A trecut peste un examen.* BARCIANU. *N-a trecut la științele naturale.* TDRG. *Elevul trecu la examen.* SCRIBAN, D. ✦ (Complementul indică un elev) A declara reușit la un examen, a considera promovat la o materie, la o disciplină; a declara absolvent al unei clase, permițîndu-i intrarea într-o clasă superioară; a promova. *A trece pe un elev dintr-o clasă în alta.* TDRG. *Profesorul m-a trecut în clasa a doua.* CADE. *Altul îi mustruluia și le cetea moliftele așa: „Nu vă trec! ... Nu vă trec! ...“* I. BOTEZ, B. I, 177. ✦ Intranz. A înainta în treptele învățămîntului, a promova într-o clasă superioară, într-un an de învățămînt superior. *A trece în clasa a doua.* TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. ✦ A face față cu bine unei probe, unei încercări, unei verificări; a depăși cu succes o dificultate. *Chiar dacă eroii trec probe dificile și sînt uneori ajutați de forțe supranaturale, ceea ce determină rezolvarea impasului este participarea lor personală.* IST. LIT. ROM. I, 82. *Rolul ... e o încercare grea, trecută la nivel maxim în raport cu posibilitățile unui actor încă tînăr.* T decembrie 1964, 56. *Care va trece pruba mai bine acela va fi și cel mai viteaz și mai în stare să-mi fie ginere.* SBIERA, P. 99.

10. Tranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. „în“ sau, învechit, „la“; complementul indică un act, o petiție, o socoteală etc.) A înscrie într-un registru, a înregistra; (complementul indică numele cuiva) a introduce într-o rubrică, într-un catalog etc., a înmatricula, a înscrie; a însemna, a nota[1] **(1)**; a menționa în scris; a copia, a transcrie **(1)**. *Luminîndu-să simțirea din alcătuirile cuvintelor acestii vrednice de laudă și netăgăduite la nici unile istorie ..., m-am îndemnat și din cuvînt în cuvînt am trecut-o într-această carte cu mîna mea* (a. 1782). GCR II, 126/13. *Cînd cineva după diiată își va aduce aminte și de altele și le va treace în deosebit izvod, să*

numeaşte codichel. PRAVILA (1814), 128/14, cf. POLIZU. *În cea d-a noua* [rubrică] *trecem sumele totale.* PENESCU, M. 76/11. *Să mă treci la catastif pe mine? ... da' ce sînt eu, să mă treci la izvod?* ALECSANDRI, T. 393, cf. COSTINESCU. *Impiegatul ... se aşază, ia condeiul şi începe a trece hîrtii la registru.* CARAGIALE, O. II, 35, cf. DDRF. *În partea întîia* [a bibliografiei] *nu am pus încă toate călindarele ...; nu am trecut cărţile poporane.* ŞEZ. III, 206, cf. ALEXI, W., TDRG, CADE. *Învăţătorul se lăsa păgubaş să-l mai înţeleagă, trecîndu-l ... în catalog, spre ţinere de minte, cu cîte un 3.* P. CONSTANT, O. 3, cf. SCRIBAN, D. *Cine n-are bani, pe datorie bea. Îi trece Tone pe rînd în condică.* STANCU, D. 17. *Veneau ţăranii cu jalbe şi dijmă pe scara din faţă, iar Manole ... îi trecea în catastife cu zilele de muncă, vinile şi datoriile lor.* DEMETRIUS, A. 12. *În însemnările de taină ale Principelui, întîlnirea cu messerul Ottaviano nici nu fusese trecută.* BARBU, PRINC. 33. *Să nu te giuri c-ai ... să te-mpuşti, că dracu te-o şi trecut la condică, şi de acolea nu mai scapi.* ŞEZ. I, 218. (Refl. pas.) *Epitropii să facă samă ... de venituri şi de cheltuiele, care samă iscălindu-o, să se treacă şi la condica monastirei* (a. 1799). URICARIUL, I, 102. *Miluim pe sfînta biserică ... se aibă a lua din venitul ocnii cîte două sute lei pe tot anul ...: să se treacă mila aceasta împreună cu altele şi la ponturile ocnii* (a. 1803). ib. IV, 166/13. *Neguţătorii casăieri să ţie patru condice ..., într-una să se treacă toate veniturile şi luaturile de bani* (a. 1815). ib. V, 440/23. *Se va da în scris slobozenie, trecîndu-să în condicile epitropiceşti.* COD. ŢIV. 32/22. *Clăcaşii, transformaţi în robi, nu numai că urmară a se vinde împreună cu pămîntul lor, dar şi numele lor începu a se trece în actul vînzărei.* BĂLCESCU, M. V. 305. ◇ Fig. (Intranz.) *Nu pot să înţeleg ... cum o să treacă tata în istoria neamului!* SAHIA, N. 49. *Isprava mea n-o să treacă în analele proceselor celebre.* VINEA, L. II, 80. ◇ Expr. **A trece în** (sau, învechit, **la**) **cont** sau **a trece la** (sau, învechit, **în**) **socoteală** = a înscrie la rubrica datoriilor; a introduce în suma datorată pentru o consumaţie, o cumpărătură, a socoti în nota de plată. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. (Eliptic) *Băiete, să treci la domnul patru oca de pelin.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. **A trece** (pe cineva sau ceva) **la catastif** sau **a trece** (pe cineva sau ceva) **la** (sau **în**) **condică** = a ţine evidenţa faptelor cuiva, a ţine minte faptele cuiva în vederea unei răzbunări, a unei pedepse etc. ulterioare. Cf. DL, DM. (Mil.; învechit) **A trece la ordinar** (ceva sau pe cineva) v. ordinar. (Rar) **A nu fi trecut nici pe foaie, nici pe muchie** v. muchie **(2).** ✦ A înscrie, a pune un bun imobil pe numele cuiva. *Acum are două milioane, avere trecută pe numele nevestei.* DELAVRANCEA, ap. TDRG, cf. DL, DM. ✦ A repartiza pe cineva undeva, înscriindu-l într-un act, într-o rubrică, într-o clasificare etc. *Vin doi nouraşi din sus Ş-amîndoi vin cu răspuns De la bîta meu cel dus. Cum s-o dus, cum ni l-o tuns, Ni l-o tuns la Bozîieni, L-o trecut la antilieri.* ŞEZ. II, 182. ✦ A include, a îngloba (într-o clasificare, într-o categorie etc.). *Printre metodele istoriei literare trebuie deci trecută şi metoda comparatistă.* VIANU, L. R. 25. *Trebuia ... trecut în rîndul chiaburilor.* PREDA, D. 62.

II. 1. Intranz. A merge fără a se opri (printr-un anumit loc sau prin dreptul cuiva sau a ceva, pe lîngă cineva sau ceva); a-şi urma drumul, a-şi vedea de drum. *Vădzuin necuratul rădicîndu-se şi înrălţîndu-se ... Şi trecuiu şi nu fu.* PSALT. 70. *Ucenicii făcu-i să se leapede ... şi cei ce trecea pre elu să hulească.* CORESI, EV. 465. *Să va certa ... cela ce ... va treace de multe ori tot cîntînd.* PRAV. 222. *Doi orbi şăzînd lîngă cale auziră că I*[isu]*s treace.* N. TEST. (1648), 26v/14. *Multe şi alte drumuri slobode ... sînt de a trecere.* N. COSTIN, LET2. II, 97. *Ei trec ca vijelia cu aripi fără număr, Căci caii lor aleargă alăturea-nspumaţi.* EMINESCU, O. I, 97. *Ercule trecu înainte şi ... se puse pe o pajişte frumoasă.* ISPIRESCU, U. 62. *La o parte ..., că trece oastea lui Ştefăniţă Vodă!* DELAVRANCEA, O. II, 161. *Eu urăsc şi plîng, ea trece zîmbitoare şi senină.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 11, cf. DDRF. *Şi-n creasta coifului înalt Prin vulturi vîntul viu vuia, Vrun prinţ mai tînăr cînd trecea.* COŞBUC, P. I, 56, cf. ALEXI, W., CADE. *Se ridică să se ducă la pian. Trecînd, se opri la cutioarele de argint.* C. PETRESCU, C. V. 377. *Vei trece ... Marii codri fremătători de plîngeri ... Îşi vor bolti frunzişul.* I. BARBU, J. S. 18. *A dat de vreo două zile un polei strașnic ... Toată lumea trece dansînd, alunecă, se răstoarnă.* CĂLINESCU, C. O. 13. *Treceam pe gînduri, fără zor.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 16. *Trecu o slugă doborîtă sub greutatea unui cufăr.* BARBU, PRINC. 27. *Treceau, frămîntînd în neştire apa de pe jos.* V. ROM. octombrie 1964, 15. *Trece lelea şi se duce.* MARIAN, SA. 29. *Frunză verde şi-o alună, Trece voinicul pe lună Şi codrul voios răsună.* ŞEZ. I, 11. *Trecu badea cu cocia Şi-mi făcu cu pălăria.* HODOŞ, P. P. 48, cf. ALR II 2 469/723. *De trei zile stau în prag ..., Să treacă cine mi-i drag.* FOLC. MOLD. I, 42. *Cînd te calcă un măgar, treci înainte* (= cei proşti trebuie evitaţi). Cf. ZANNE, P. I, 535. ◇ Fig. *Este umbra blînd-a iubirii cei de veci, Ce trece cu întreaga-i putere ...!* EMINESCU, O. IV, 432. (Învechit; cu determinări abstracte) *Dzeul strunciură capetele dracilor săi, creaştetul perii ce trecu în greşalele sale.* PSALT. 129. *Trecea* (imblai c2, mă primblam D) *în nereul înremiei meale.* ib. 206, cf. CORESI, PS. 272/10. ◇ Expr. **Trece ca pe lîngă o moară pustie,** se spune despre cineva care trece pe lîngă o casă cunoscută fără să intre sau pe lîngă o persoană cunoscută fără să o salute. DL, DM, ZANNE, P. III, 234. **(Ţi-)a trecut baba cu colacii** (sau, rar, **cu colacul)** v. babă, colac. **A trece neobservat** = a nu fi remarcat; a nu fi apreciat, preţuit. *Aşteptau în hol un bărbat ... şi o femeie tînără care, fără a fi prea frumoasă, nu putea trece neobservată.* V. ROM. octombrie 1970, 27. (Regional) **A trece în treabă** = a-şi vedea de treabă, a merge în treaba lui, v. merge **(I 2).** *Trece-n treabă, nu-i arc baiu la băiat.* O. BÎRLEA, A. P. I, 147. (Tranz.) **A trece în revistă** v. revistă **(2).** ◇ (Despre vehicule) *Se auzea de pod daruitul unei caleşte ... sau un fiacru ce trecea ca săgeata.* NEGRUZZI, S. I, 15. *O trăsură, trecînd la două zile o dată, producea senzaţie.* CĂLINESCU, C. O. 24. *Cînd e drumul bătut, pot trece căruţele* (= e uşor să urmezi calea deschisă de alţii). Cf. ZANNE, P. I, 158. ◇ (Urmat de determinări locale) *Derep'ce spărseşi gardul lui şi culegu-o* [via] *toţi ce trecu pre cale?* PSALT. 166. *Cine va trece prea lîngă tine tu să-i împeadeci* (eca 1550—1580). GCR I, 7/1. *Pre acea cale vrea să treacă I*[i]*sus.* CORESI, EV. 452. *Tîmplă-să un preut ... a treace pre acea cale.* VARLAAM, C. 303. *A treci pre lîngă bolnav nu iaste obicei, pînă nu va întreba ce boală are.* HERODOT (1645), 82. *S-au aruncat o piiatră şi-au ucis pre un om ce au fost trecînd pre uliţă.* PRAV. 271. *Trecînd pre lîngă Tomis ..., au întrat în Misia.* CANTEMIR, HR. 212. *A trecut un preot pre acea cale.* MARCOVICI, D. 477/19. *Bietile dobitoace ... trecea fără grijă pre lîngă acel copaci.* DRĂGHICI, R. 65/22. *Cărările-acelea toate Or ţine spre pomenire urmele mele-nsemnate ... Pînă cînd, vro dimineaţă pe-acolo, de întîmplare, Vei trece.* CONACHI, P. 103. *Cînd pe malu-i trece noaptea Călătorul şuierînd ..., El aude triste şoapte.* ALECSANDRI, P. I, 13. *Pe lîngă plopii fără soţ Adesea am trecut.* EMINESCU, O. I, 191. *Ţipenie de om nu cuteza să mai treacă pe aici.* CREANGĂ, P. 121. *A scos nişte turtă-dulce, căpătată de la una dintr-un cîrd de fete care trecuseră p-acolo.* CARAGIALE, O. II, 245. *Pe drum trebuia să treacă pe lîngă un noroi mare.* ISPIRESCU, L. 53. *Trecurăm ... pe lîngă marchiza care se sprijinea pe braţul maiorului.* I. NEGRUZZI, S. III, 394. *Treceau drumeţi pe lîngă ea.* COŞBUC, P. I, 283. *Trecea în cîrjă sprijinit, Pe uliţa pustie.* IOSIF, PATR. 39. *Castanii roşii nu-mi vestiră Că nimeni n-a trecut pe-acolo.* MINULESCU, V. 37. *Am trecut pe sub fereastra lui.* GALACTION, A. 188. *Treci arare în goana cailor pe drum.* VOICULESCU, POEZII, I, 24. *Trecui prin faţa unei prăvălii.* CĂLINESCU, C. O. 13. *Nu caut tristeţilor leacul Pe unde trecum lao-*

laltă. BENIUC, C. P. 31. *Era umbra cenușie ce se vedea în oglinzile din salon, cînd fățăturile vii treceau prin fața lor.* DEMETRIUS, A. 14. *Pe cel deal, pe cel colnic, Trece-o prunc㠺i-un voinic.* ALECSANDRI, P. P. 17. *Cînd treci, bade, pîngă noi, Pune clopote pe boi.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 82. *Ciți drumari pe drum or trece, Toți să beie apă rece.* MÎNDRESCU, L. P. 32. *Mi-i cuibul lîngă drum, Sub o tufă de alun Și ciți pe drum își trecea, Toți în cuibul meu zvîrlea.* MARIAN, O. I, 287. *N-ai văzut trecînd pe aici, pe drum, doi tineri . . . ?* RETEGANUL, P. I, 37. *Trecui joi pe lîngă voi.* DOINE, 37. *Treceau căpcînii pe lîngă el și de ciudă și mînie nu-l văzură.* ȘEZ. II, 26. *Cînd treci, bade, pîngă noi, Plîngu-mi ochii amîndoi.* HODOȘ, P. P. 45. *Gruia le zicea — Tocma-acum pe-aici trecea.* BIBICESCU, P. P. 291, cf. ALR I 327/9, 35, 40, 85, 229, 278, 837, 840. *Cine pe drum că trecea La cîrciumă Se oprea.* BALADE, III, 342. *Mai am eu noroc pe lume? C-am trecut pe lîngă baltă Ș-am scăpat norocu-n apă.* FOLC. TRANSILV. I, 30. *Ș-o trecut pi lîngă poartă pi la mini.* O. BÎRLEA, A. P. I, 258. *Nu știu, n-am văzut, Nici p-acolo n-am trecut,* se spune cînd cineva nu vrea să fie implicat într-o anumită problemă. Cf. ZANNE, P. II, 795. (Refl. impers.) *Pe-aici se trece cînd vrei să mergi la pădurice.* CADE. ◇ Fig. *Au pus pre greci la cale de au scos ferman de la împărăție, trecînd pe lîngă datoria legei creștinești, cu poroncă . . . să scoată văcăritul fără de voia arhiereilor.* CANTA, LET. III, 183/12. *Averile sale au fost ale neamurilor care au trecut pe drumul vieții.* MARCOVICI, D. 137/26. *Cîte sacrificii, cîte greutăți . . . Numai cine a trecut pe-aici poate să-și închipuie . . . cîte acte de adevărat eroism se desfășură zi cu zi.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 19. *În acest pasaj, Goethe trecuse ușor pe lîngă ceea ce este natural.* GALACTION, A. 162. *Unde mă duceți? a întrebat înfiorată, trecîndu-i subit pe dinaintea amintirii . . . tatăl ei.* ARGHEZI, S. XI, 21. *Vremea a trecut străină pe lîngă mine.* BĂNULESCU, I. 58. *Somnul mi-a trecut pe la poartă, Era obosit ca o floare nestropită.* V. ROM. martie 1971, 55. ◇ Expr. **A nu-i trece** (cuiva) **pe dinainte** = a avea mare respect sau considerație față de cineva, a prețui, a cinsti în mod deosebit pe cineva. *Cînd aș avea o slugă ca aceasta, nu i-aș trece pe dinainte.* CREANGĂ, P. 216, cf. CADE, ZANNE, P. II, 303. (Cu parafrazarea expresiei) *Nevasta mă iubește de nu știe cum să-mi treacă pe dinainte.* ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. II, 303. *Împăratul nu mai putea de bucurie; mai nici nu cuteza să treacă băiatului pe dinainte.* VASILIU, P. L. 64. **Nu-i trece nimeni pe dinainte,** se spune despre cineva care nu se lasă întrecut, depășit. Cf. DDRF. **A trece înainte** = a continua, a merge mai departe; a aborda alt subiect. Cf. DDRF, TDRG. **A-i trece** (cuiva) **pe la** (sau **pe lîngă**) **nas** = a scăpa ocazia, a pierde un prilej favorabil. **A trecut de mult pe-acolo,** se spune despre cineva care are multă experiență. Cf. DDRF. (Cu parafrazarea expresiei) *Tinerețe! . . . Ei, am trecut și noi p-acolo . . . Pe unde am tăiat noi lemne, ei culeg surcele.* DELAVRANCEA, O. II, 320. (Tranz.) **A trece** (cuiva ceva) **pe la** (sau **pe lîngă**) **nas** v. nas[1] **(1). A(-i) trece** (cuiva ceva) **pe sub nas** v. nas[1] **(1).** ◇ (Despre vehicule) *O caleașcă trecu . . . pe ulița mare.* NEGRUZZI, ap. CADE. *Trec pe tainica alee Facioanele de gală.* GOGA, POEZII, 290. *De la o vreme începu să treacă pe această stradă un camion.* CĂLINESCU, C. O. 25. *Pe dealul Feleacului Trec carele Iancului.* FOLC. TRANSILV. II, 285. ✦ A merge unul după altul; a se succeda, a se perinda **(1).** *Nice căděa stol preste stol* [de lăcuste], *ce trecea stol de stol.* M. COSTIN, O. 166. *Așezată la porțile împărăției și în trecătoarea barbarilor, Dacia noastră mai mult de opt secoli îi văzu trecînd . . . pe pămîntul ei.* BĂLCESCU, M. V. 6. *Pe cîmpiile tale și pe drumuri trec fețe serbede și veștede fluierînd doine dureroase!* RUSSO, S. 147. *Gîndeam la toate acele ființe pe care le iubisem . . . Mi se părea că le văd pe toate trecînd pe dinainte-mi.* NEGRUZZI, S. I, 57. *Să treacă toți fiii de împărați și de boieri pe dinaintea ei.* ISPIRESCU, L. 168. *Trec pîlcuri de răchită și stîlpii fug întruna, Pe cer în clarul zilei ne urmărește luna — Și trenul deopotrivă la-ntrecere cu ea Aleargă peste cîmpuri.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 237. *O căprioară răsări la marginea poienii . . . Pe urmă se arătă alta și alta: toate treceau minate de spaimă.* SADOVEANU, O. I, 228. *Trecură ciute albe și-ntunecați ogari.* PILLAT, P. 212. *Elefanți trec cu trompa groasă.* CĂLINESCU, L. L. 10. *Cine-o făcut drum pe munte, Dumnezeu să nu-i ajute, C-o trecut multe răgute.* ȘEZ. XXI, 85. ◇ Fig. *Văzut-am scene rare trecînd în jurul meu.* MUREȘANU, P. 92/10. *Ale sorții mele plîngeri și surîse, Înginate-n cînturi, înginate-n vise Tainic și ușor, Toate-mi . . . trec pe dinainte.* EMINESCU, O. I, 9. *Ș-asupra noastră ani pustii trec, rînduri-rînduri.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 66. *Cerește dar și lasă să-ți treacă înainte de-a rînd toate aceste figuri ce am zugrăvit.* I. NEGRUZZI, ap. DDRF. *Îi trecu pe dinainte icoană după icoană dintr-o tinerețe fără odihnă.* SADOVEANU, O. I, 250. *Azi toate astea-mi trec Pe dinainte și zîmbesc.* BLAGA, POEZII, 28. ✦ (Despre vehicule cu rută fixă) A merge pe linia, pe traseul obișnuit; a intra și a ieși din stație. *Veneau trenurile de departe și treceau în depărtări.* SADOVEANU, O. III, 462, cf. DL, DM. ✦ (Despre drumuri, șosele) A avea traseul. *Drumul meu trece pe-aici.* SADOVEANU, O. X, 152. *Pînă acolo urca o cărare povîrnită, care trecea și pe lîngă casa lui Borneas.* V. ROM. ianuarie 1965, 66. ✦ (Despre nave, ambarcațiuni) A se deplasa plutind; a pluti **(1).** *Pe malul mării, la umbră stînd culcat . . ., Privesc trecînd mulțime de vase călătoare.* ALECSANDRI, P. I, 240. *Pe unde-a trecut luntrea, Înalță-se pulberea.* id. P. P. 291. ✦ (Despre păsări, insecte etc.) A străbate văzduhul în zbor; a zbura. *Soarele iubit s-ascunde, iar pe sub grozavii nori Trece-un cîrd de corbi iernatici.* ALECSANDRI, P. III, 8. *Am cutezat a trage cu pușca și-n cîrdurile de gîște sălbatice ce trec . . . de-a lungul Buzăului!* ODOBESCU, S. III, 23. *Și de ce să nu mă plec, Dacă păsările trec!* EMINESCU, O. I, 214. *Trecu pe dasupra lor un corb.* ISPIRESCU, L. 223. *Lilieci negri treceau prin pulberea de argint a luminișurilor.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 57. [Șoimul] *S-a ridicat ușor ca gîndul, trecînd cu aripile-ntinse.* VOICULESCU, POEZII, I, 6. *Stoluri de paseri trec vijiind.* SADOVEANU, O. II, 442. *Trandafirul își trage esența, Coloarea și magnificența, Din simburele de nestemate . . . Trecînd peste el vreo albină, De-atîta mireasmă ieșină.* CĂLINESCU, L. L. 73. *Pescărușii sub cer albastru . . . Trec nepăsători și siguri.* HOREA, P. 81. *O pasăre a trecut sus, cu aripile întinse.* BĂNULESCU, I. 48. *Iată că trec doi corbi pe deasupra lor.* SBIERA, P. 104. *Trece un cîrd de rîndunele Pe dasupra casei mele.* BIBICESCU, P. P. 37. *A trecut cioara peste casă* (= s-a sfîrșit cu binele). Cf. MARIAN, O. II, 38, ZANNE, P. I, 417. *Cît trece cioara peste gard,* se spune pentru a indica un interval de timp foarte scurt. Cf. ZANNE, P. I, 418. (Fig.) *Pe rege-l prind fiori, Un stol de gînduri aspre trecu peste-a lui frunte.* EMINESCU, O. I, 93. ✦ (Mai ales despre proiectile, săgeți etc.) A străbate aerul. *Cu multe surete de ape, glas deaderă nuorii, că săgeatele tale trecu* (să pe-trecă D). PSALT. 154. *Chiar cînd merg ceva mai departe, obuzele trec pe lîngă tine.* CAMIL PETRESCU, U. N. 360. *Aude buzduganul în poartă, în ușă, în casă. Tei-Legănat îl repede înapoi . . . și cînd a trecut pe lîngă urechea zmăului, i-a retezat vîrful urechei.* ȘEZ. II, 203. ✦ (Despre vînt) A sufla, a bate. *Se pare că furtuna ridică al ei glas, Că vîntul trece-n spaimă pe-al mărilor talaz.* EMINESCU, O. I, 94. *A trecut întîi o boare Pe deasupra viilor.* TOPÎRCEANU, B. 45. *Peste noi a trece vînt, Și picăm fără de rînd.* BÎRLEA, B. 10. (Fig.) *De-acuma toate s-au tulburat în jurul meu . . . Trece peste mine un vîrtej mare!* SADOVEANU, O. V, 555. ✦ (Despre ape curgătoare) A merge la vale; a curge. *De va avea neștine niște pămînturi . . . și să va îndirepta apa morii pentr-aceale pămînturi, are puteare ccla cu pămînturile să oprească apa, să nu lase să treacă pre locul lui.* PRAV. 28, cf. POLIZU. *Cu pasuri regulate eu măsur al tău pod, Bahlui!. . . Trecut-au, zic atunce, a tale negre unde Cu gloria, ca viața, cu visul de noroc!* ALECSANDRI, P. I, 202. *Vezi izvoare zdrumicate peste*

pietre licurind; Ele trec cu harnici unde. EMINESCU, O. I, 85. *O să treacă o apă pe dinaintea portiței.* ISPIRESCU, L. 350, cf. CADE. *Pe-aici au trecut odată puhoaie.* BENIUC, V. 99. *O apă mare ... vine și trece pe lîngă mine.* H. LOVINESCU, T. 94. *Admiră providența care s-a îngrijit ca rîurile cele mari să treacă pe lîngă orașe.* V. ROM. septembrie 1970, 12. *Părăuț cu apă rece Pi la ușa maicii trece.* MÎNDRESCU, L. P. 31. *Apa ... dacă trece peste noauă petri să face curată.* ȘEZ. III, 102, cf. HODOȘ, P. P. 146. *Dunăre, Dunăre, Drum fără pulbere ...! Nu cumva-i văzut Pă unde-ai trecut, Pă drum, piste cîmp, D-un voinic ...?* BALADE, I, 417. *Apa trece, pietrele rămîn.* ALECSANDRI, P. II, 13, cf. DDRF, CADE, ZANNE, P. I, 101. (Fig.) *Toate susurele tale și undele tale prespre mere trecură.* PSALT. 81, cf. 325. *Ce-ți slujește de a plînge, De-a vărsa lacrimi de sînge Într-a lumei val cernit?... Valul trece neoprit!* ALECSANDRI, P. II, 101. ◇ Expr. **Are să** (sau **trebuie să**) **(mai) treacă (multă) apă pe gîrlă** (sau **pe Dunăre, pe vale** etc.) = se va scurge sau va trebui să se scurgă mult timp. Cf. CADE. *Trebuie să mai treacă multă apă pe Moldova, pînă ce-i învăța tu atîtea și-atîtea.* SADOVEANU, O. VII, 314, cf. ZANNE, P. I, 186, 302, VI, 38, 109. ✦ (Despre corpuri cerești sau despre nori) A se mișca pe cer. *Un nor trecea pe ceruri, pămîntul aburind.* BOLINTINEANU, O. 242. *Peste vîrfuri trece lună, Codru-și bate frunza lin.* EMINESCU, O. I, 206. *Pe ceruri trece luna, plutind strălucitoare, Ca lebădă pe ape.* VOICULESCU, POEZII, I, 64. *Sus, peste clipirile stelelor, treceau grămezi uriașe de nouri.* SADOVEANU, O. II, 10. *Trec nori după nori în veci călători.* PILLAT, P. 8. *Soarele răsare și trece cu lumina lui peste oameni și peste dobitoace.* STANCU, D. 13. *Peste case albind acoperișurile de tinichea..., trecea luna rotundă.* V. ROM. noiembrie 1964, 16. *Eu mă duc de-aci cu dor, Cum trece luna prin nor.* FOLC. TRANSILV. II, 307. (Fig.) *Ochii ei cei mari, albaștri, de blîndețe dulci și moi, Ce adînc pătrund în ochii lui cei negri furtunoși! Și pe fața lui cea slabă trece-ușor un nour roș.* EMINESCU, O. I, 52. ✦ (Despre lumină sau despre umbră) A cuprinde pe rînd, unele după altele (locuri, ființe, lucruri); a se întinde peste ... *Sărut urma pașurilor tale, murii îi sărut, pe care au trecut umbra ta.* EMINESCU, P. L. 57. ✦ (Despre o expresie a feței, a ochilor) A apărea pentru scurt timp. *Deodată trece-o cugetare, Un văl pe ochii tăi fierbinți.* EMINESCU, O. I, 117. *Cozma vorbea liniștit, încruntat; parcă de cînd era el, lumină de zîmbet nu trecuse pe chipul lui.* SADOVEANU, O. I, 174. *Nevinovat, un zîmbet pe buza crudă trece.* PILLAT, P. 20. *Pe fața ei obosită trecu un zîmbet.* V. ROM. ianuarie 1965, 53.

2. Intranz. (Urmat de determinări locale introduse mai ales prin prep. „de") A depăși (un anumit loc sau punct), a merge mai departe de ..., a lăsa în urmă, a se depărta de ... *Chiros, trecînd de la Aracsi cale de o zi, făcu cum îl sfătui Crisos.* HERODOT (1645), 87. *Cu frică mare trecum de acel iazer de osîndă.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 79^{v}/25. *Oastea moschicească, cum merge înșirată pre de ceasta parte de Prut, iar tătărîmea era pre de cea parte, trecusă de coada oștii moschicești în sus.* NECULCE, L. 235. *Ei trec în răpejune de rîuri fără punți.* EMINESCU, O. I, 98. *Soarele trecuse de amiazăzi.* CONTEMPORANUL, IV, 298. *Cum recu de poartă, vizitiul începu a chiui.* ap. TDRG, cf. DDRF. *Trecem acum de acest loc și intrăm în ținutul măreției. Bucegii ... se vor înfățișa deodată.* ap. TDRG. *Trenul a trecut de Chitila.* CADE. *Pe cerul îndepărtat și senin, soarele abia trecuse de amiază.* BOGZA, C. O. 24. *A trecut soarele de amiază.* STANCU, D. 181. *Trecuseră de casa lui Hagi Moscu.* BARBU, PRINC. 169. *Stau și aștept Să treacă soarele dincolo de pădure, Luceafărul să răsară drept.* HOREA, C. 134. *Ocupaseră ... satele, casă cu casă, dar nu putuseră trece dincolo de ele.* V. ROM. octombrie 1964, 3. *Am să mă ridic și am să trec dealtori.* FUNDESCU, L. P. I, 42. ◇ Fig. *Nu vezi c-a trecut soarele de-amiazăzi; sînt mai mult bătrîn decît tinăr.* CREANGĂ, P. 154. *Mă doare că te muncesc, Cobilo, dar poate c-așa ne-o ajuta scrisul să trecem și d-astă primejdie.* DELAVRANCEA, S. 204. *Oral e în star ... să dea referințe de maximă competență. Constrînse să redacteze, nu poate trece însă de titlul lucrării.* V. ROM. octombrie 1964, 92. ◇ Tranz. *Trecînd amu cetățile iudeilor Domnul, apropie-se întru Ierihon.* CORESI, EV. 440. *Era trupul lui pîrjolit ... Iară noi de frică ne-am acoperit obrazele pînă-l trecum.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 79^{v}/33. *De treci codri de aramă, de departe vezi albind Ș-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.* EMINESCU, O. I, 85. *Unde sîntem? Am trecut orașul?* SAHIA, N. 86. *Voi vă opreați din joc ... și vă uitați după el. Pe urmă, după ce trecea colțul, vă vedeați mai departe de ale voastre.* PAS, Z. I, 60. *Cîte crișme treci, Toate le petreci..., Bei, mănînci scoverzi.* BIBICESCU, P. P. 218. *Numaidecît se făcu un alunecuș care împiedică pe zmeu de a-l ajunge. Zmeul însă făcu ce făcu și trecu ... alunecușul.* FUNDESCU, L. P. I, 42. ◇ Fig. *Toate chinurele măriei neudați și fără de frică tocmește-ne a treace.* CORESI, EV. 66. *Păharul amu iaste moartea, ce pre ea ca un somn o trecu Hristos.* id. ib. 90. *Cela ce-l învence ispita cade în năpaste și înghițitu va fi întru iadu. E cela ce va cădea și-l va treace cu agiutoriul lui Dumnezeu ... destoinicu-i* (a. 1619). GCR I, 56/4. (Tranz. fact.) *Părinte, toate să pot ție, treci* (depărtează B 1938) *de la mine păharul acesta.* BIBLIA (1688), 786^{1}/40. ◇ (Învechit; cu determinarea locală subînțeleasă) *Tîmpinăm vama care să grăie a fi de clevetire ... Și răspunzînd pentru aceale ce grăie asupra me ..., trecum* (a. 1692). GCR I, 302/7. *Călătorule! nu trece, stă, cetește și cunoaște.* CONACHI, P. 88. ◇ (Complementul indică un hotar, o graniță, o frontieră, o limită) *Văzură el și ziseră să fii trecut de hotarul lor.* CORESI EV. 232. *Dacă trecu de hotarăle tatălui său, stete să co năcească.* ISPIRESCU, L. 296. (Fig.) *Făclie de veghe pe umezi morminte, Un sunet de clopot în orele sfinte, Un vis ce își moaie aripa-n amar, Astfel ai trecut de al lumii otar.* EMINESCU, O. I, 37. *Anii tineri S-au răsucit în calendar, Trecuți de mucedul hotar Al inimii.* VULPESCU, P. 77. ✦ (Cu determinarea „înainte") A o lua înaintea cuiva, a lăsa pe cineva în urmă; a depăși. *De mîn-o lăsa, Nainte-i trecea.* BALADE, I, 292. ◇ Expr. **A-i trece** (cuiva) **înainte** = a ocupa locul, rîndul înaintea altcuiva; (fig.) a depăși pe altul în merite, demnități, ranguri; a fi mai presus de ..., a întrece. *Un declamator, povățuit numai de pornirea sa cea firească, poate să treacă înaintea unui artist.* CR (1834), 283^{1}/4. *La mir* [boierii țării] *trebuia să lase să le treacă înainte plăcintarii, lăptarii și bucătarii Fanarului.* GHICA, ap. TDRG. *Nu trecuse înaintea nimănui, ba rămăsese în urmă, cu toate că era unchiul domnului.* DELAVRANCEA, O. II, 129. *S-au găsit alții mai destoinici ori mai dibaci, care mi-au trecut înainte.* SADOVEANU, O. XVIII, 466, cf. SCRIBAN, D. (Despre abstracte) *În deșert te lauzi, omule, cu a ta minte, Căci instinctul nu se-nșală, și îi trece înainte.* CONACHI, P. 293. ✦ (Învechit și popular; mai ales cu determinări ca „de aici", „de acolo") A pleca (mai departe); a porni. *Trecu de aciia, văzu alți doi frați.* CORESI, EV. 208. *Deaca sfîrși I*[isu]*s pilda aceasta, trecu de aciia.* id., ap. GCR I, 18/16. *Trecînd Iisus de-acolo, purceasără dup-îns doi orbi.* VARLAAM, C. 185. *Mergînd mai nainte, văzu un om cufundat într-un lac ... Trecînd de aci, văzu un bolnav.* RETEGANUL, P. II, 59. ✦ (Despre ape etc.) A depăși un anumit nivel, a se ridica depășind o anumită limită. *Se uită spre fundul bărcii și ... vede apa trecută de crivace.* BĂNULESCU, I. 12. (Fig.) *Amarul o înecase, îi trecuse peste cap, o dăduse la fund.* DEMETRIUS, A. 14. ◇ Expr. **A trece peste răscoale** v. răscol **(I 4)**. ◇ Tranz. [Apelor] *hotaru puseși ce nu-l trecu, nece întorcu-se se coapere pămîntul.* PSALT. 214. (Absolut) *Ș-am îngrădit marea cu porț, cînd năvăliia pornită ... Pus-am ei și hotară, puind pregiur dînsă zăvoară și porț, Și i-am dzîs: pînă aciia să mergi și să nu te urci să treci; ce întru tine-ț să ți să sfărîme valurile.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 267/23. (Fig.) *Izvoru trecu sufletul*

nostru; amu trecu sufletul nostru apă nestătută. PSALT. 272. (Expr.) **A trece marginile** = (despre persoane) a exagera, a întrece măsura; a depăși limițele bunei-cuviințe. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Cînd își cere dreptul, îl cere trecînd marginile.* AGÎRBICEANU, S. 47.

3. Intranz. (Mai ales urmat de determinări introduse prin prep. „de", „peste") A fi mai mare sau mai mult decît o anumită mărime, cantitate, valoare; a depăși. *Aceasta iaste cînd nu vor ... treace dzeastrele de trei sute de galbeni; iară de vor fi dzeastrele mai mult, atunce-i va da numai o sută de galbeni.* PRAV. 159. *Fost-au la această oaste turci și tătari ca 6 000, și ... oaste nemțască, pe cum am înțăles din oamenii ce s-au tîmplat cu Dabija Vodă la oaste, puțin de or fi trecut de 7 000.* N. COSTIN, LET. II, 4/22. *Lărgimea coșeriului ... niciodată nu trece peste 6 palme.* I. IONESCU, C. 165/6. *Numărul lor trecea de șase sute.* GHICA, S. 415. *Acum șasezeci de ani trecuți unde se pomeneau școli ca a lui Baloș ...?* CREANGĂ, A. 19, cf. DDRF. *Pachetul să nu treacă de 5 kgr.* TDRG, cf. CADE. *Părea să aibă vro treizeci de ani trecuți.* MIRONESCU, S. 9, cf. SCRIBAN, D. *Cariera piesei lui, care se reia astăzi după 80 de ani trecuți, a fost fericită.* SADOVEANU, E. 71. *Numărul cetățenilor ... nu poate să treacă de cîteva mii.* BLAGA, Z. 64. *Toată cireada satului trecea de cinci sute.* CAMIL PETRESCU, O. I, 16. *Avea pe-atunci treizeci de ani trecuți cu doi.* BENIUC, C. P. 36. *La zarea focului Stau voinicii codrului! Nu știu, zece sau cincisprezece Sau peste sută mai trece.* ALECSANDRI, P. P. 262, cf. TEODORESCU, P. P. 256. *Voinicii codrului Nu știu-s zece ori cinsprezece, Peste mie unu trece.* ȘEZ. III, 154. *Mistricean de doi ani, Și Șearpele tot de doi ani ...; Și crescură pîn'la zece, Și din zece nu mai trece!* BALADE, I, 324. *Cămila, cînd era un ban, nimeni nu da nici un ban; acum, că trece piste sută, ne înțrecem cu suta,* se spune atunci cînd se urcă prețul anumitor mărfuri. Cf. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 360. (Refl.) *Peste cifra de 30 000 oameni ... nu se va trece* (a. 1866). URICARIUL, X, 365. ◇ Expr. **Treacă de la mine (de la tine** etc.), se spune cînd cineva face o concesie (dînd ceva în plus) sau cînd cedează admițînd părerea altuia. *Dar ce-mi pasă!... Piciu să trăiască! treacă de la mine.* ALECSANDRI, T. 530. *Fie ... treacă de la mine.* DELAVRANCEA, O. II, 345, cf. ALEXI, W., DL, DM. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") A ajunge pînă dincolo de ... *Gerilă se întindea de căldură, de-i treceau genunchele de gură.* CREANGĂ, P. 251. *Străbăteau porumburile care treceau de creștet.* ap. TDRG. *Scurteica îi trece de genunchi.* CADE, cf. DL, DM. *Șus, pe malul Dunării, Șînt voinici ca fluturii, Fie, neică, tot ca brazii, Să treacă de brazi în șus, Tot nu-i neica ce s-a dus.* BIBICESCU, P. P. 139. ✦ Tranz. (Învechit) A depăși (ca mărime, cantitate, valoare); a întrece. *Camăta, cînd va trece capetele, contenește.* PRAVILA (1814), 70/11. *Noi citim luptele voastre, cum privim vechea armură Ce un uriaș odată în războaie a purtat; Greutatea ei ne-apasă, trece slaba-ne măsură.* ALEXANDRESCU, O. I, 73, cf. COSTINESCU. ◇ Expr. **A trece măsura** (sau, învechit, **măsurile**) sau (intranz., învechit) **a trece peste** (sau **de, dincolo de**) **măsură** = a exagera. *De să va afla că acești mai mare trec prespre măsură și-ș ies din obiceaie ..., atunce, cei mai mic[i] va putea sta împrotiva celor mai mari.* PRAV. 115. *Aceasta să înțeleage cînd va fi bătaia și vătămarea cu măsură; pentru căce de vor treace de măsură, atunce acela ce l-au bătut... să va certa.* ib. 225. *Cel ce trece măsurile o ține alergînd către a sa cădere.* IST. AM. 7[v]/9. *Cela ce trece măsura nu știe mă mulțumi.* HELIADE, O. I, 416. *Mi se pare că trecem cam dincolo de măsură. O să înceapă a rîde lumea de noi.* HOGAȘ, DR. II, 135. *Cînd apa vine la gură, toate trec peste măsură.* Cf. ZANNE, P. I, 105. (Mold.) **A-l trece** (pe cineva) **cu șaga** (sau **cu gluma, cu deochiul, cu dedeochiul**) = a glumi pe socoteala cuiva, întrecînd măsura; a-și bate joc de cineva. *Frate dragă, mă treci cu diochiul cu boierii și Divanul d-tale.* NEGRUZZI, S. I, 225. *Deși Talpă-Lată mă trece cu șaga ... nu mă mîniu.* ALECSANDRI, T. 612, cf. DDRF, BARCIANU, CADE. (Învechit) **A-l trece** (pe cineva) **cu bătaia** = a bate pe cineva foarte tare. *Învățîndu-și feciorul, bate-l-va cu măsură, ca un tată ...; iară de-l va fi prea trecînd cu bătaia, cu vrăjmîșie ca aceaia și cu arme, atunce poate fiiul să să rădice asupra tătîne-său.* PRAV. 99. (Eliptic) *Poate să îndirepteadze și să cearte bărbatul pre muiare-ș ... și încă să o bată și cînd va fi cu vină ..., și atunce cu măsură, să nu o prea treacă, cu blîndeațe.* ib. 158. (Refl.) (Învechit și popular) **A se trece** = a întrece măsura, a merge prea departe, a depăși limitele bunei-cuviințe. Cf. POLIZU. *Ei! ei! nebunule, te-ai trecut! zise beizadeaua atins de vorbele ceie aspre ale Zlatonitului.* FILIMON, O. I, 184, cf. BARONZI, L. 42, COSTINESCU. *Da cioarecii ăștia cu cît te-ar lăsa inima să-i dai? — Cu douăzeci de lei! — Te trecuși, logofete.* JIPESCU, O. 144, cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D. **A se trece cu gluma** (sau **cu șaga, cu dedeochiul**) sau (intranz., rar) **a fi trecut cu gluma** = a exagera cu gluma; a deveni impertinent, a se obrăznici **(1)**; a se întrece cu gluma. *Eleno, dar cu gluma tu te-ai trecut.* MACEDONSKI, O. II, 36, cf. DDRF, TDRG, SCRIBAN, D., ZANNE, P. VI, 540. **A se trece cu firea** = a lua lucrurile prea în serios, a se omorî cu firea. *Atît în viața politică, în cea socială, cît și în cea de scriitor ..., vornicul nostru nu se trecea ... cu firea.* ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D. *Ascultă-mă, te treci cu firea. Mai dă-o dracului de datorie!* ARGHEZI, S. XI, 63. (Rar) **A se trece cu lenea** = a exagera cu lenea. *Prea v-ați trecut cu lenea, luînd ... doi galbeni pe zi și nelucrînd nimica.* JIPESCU, ap. TDRG. (Refl. impers.) **A se trece de șagă** (sau **de glumă,** rar, **de glumie)** = a se merge prea departe cu gluma; a începe să fie lucru serios; a se îngroșa gluma. *Eu, plin de jale, Îți rostesc matale: Duducuță dragă, S-o trecut de șagă!* ALECSANDRI, T. 347. *Acum se trecuse de șagă; aveam să dăm piept la piept cu hoții.* GANE, N. I, 161. *Mă ascultă el și mă ascultă și unde nu s-apucă de însemnat la greșeli cu ghiotura ... Măi!!! s-a trecut de șagă, zic eu în gîndul meu.* CREANGĂ, A. 5, cf. TDRG. *Domnul, dacă a văzut Că de șagă s-a trecut Și că vor a-l dărîma ..., Foarte mult s-a mîniat.* NEGRUZZI, S. I, 187. *Mergi de-i zi să nu mai vie, Că s-a trecut de glumie.* ALECSANDRI, P. P. 124. ◇ Intranz. (Cu determinări introduse prin prep. „peste", învechit, „pre") *Cum s-au născut Dumnezău ..., preste toate ciudesele treace.* VARLAAM, C. 383. *Tînăr în măsură de vîrstă să cheamă ... de la dzeace ai și giumătate pănă la 14 ai. Aceasta să înțăleage cînd răutatea tinerilor nu va treace pre vrîsta lor; pentru că de vor fi tinerii foarte răi pănă mainte de 10 ai și giumătate, atunce să vor socoti mai sus de 25 ai.* PRAV. 257. *De-aș vrea ... pre-amănunt să vă le spui, treace preste limba omenească.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 45[v]/27. *Încercările doamnei Solo nu treceau peste mediocritatea sărăcăcioasă a foilor aruncate, și de redacțiile parazitare, la gunoi.* ARGHEZI, S. XI, 30. ✦ Tranz. (Învechit; despre persoane) A se dovedi superior într-o anumită privință față de cineva; a întrece. *Vei surpa pre Hananeu, căci călărimea aleasă iaste la el, și tare iaste, iară tu îl vei treace cu vărtutea pre el.* BIBLIA (1688), 166[1]/17. ◇ Expr. (Intranz., rar) **A trece de sine** = a depăși propria sa valoare, a se depăși. *Căci fluierul trecuse de sine, și amară, Avea în el și voce de om, și de vioară.* ARGHEZI, S. P. 93. ✦ (Învechit și popular) A fi în plus, a prisosi. *Nime nu aducă mai mult dar ... Păntru acea că darul era destul și încă și trecea.* PO 301/23. *Toate soiurile de vițe ... numai întrucît ne trece fînul și imașul ne sînt aducătoare de folos.* I. IONESCU, C. 220/1. *De-atîta mînie lată, Poate-i fi și să-i și treacă; De-atîta mînie lungă, Poate-i fi și să-i ajungă!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 157. ✦ Refl. (Mai ales urmat de determinări ca „din băut", „din pahare", „din beție") A bea prea mult; a se ameți, a se afuma. *Vai de tine!... Să te treci așa degrabă, să te-mbeți, păcat, rușine.* CONTEMPORANUL, I, 881. *Telegrafistul ... se cam trecuse și din băut.* CARAGIALE, O. I, 20. *Osteniți cum erau de drum, se cam*

trecuseră din pahare. id. ib. II, 242. *S-a trecut cu beutura.* CIAUȘANU, GL. (Intranz.) *O trecut din beție.* ALR I 1 724/283. ✦ (Învechit; cu valoare de adverb) Decît, afară de ... *Nemica acelea se veaghie ei, trecîndu* (numai N. TEST. 1648, fără numai BIBLIA 1688) *se ferească-și sinre de cumîndari și de sînge și de necătură.* COD. VOR. 32/9. *Cire e Dzeu trecîndu Domnul? Sau cire e Dzeu trecîndu Dzeul nostru?* PSALT. 28. *Nu e Dumnedzeu altu alegîndu (trecîndu* C, *tricîndu* V) *de mere.* ib. 317. *Zise Domnul: ... Vedeți, vedeți, că eu sînt Și nu e Dumnezeu trecînd de mine.* CORESI, PS. 417/10. *Doamne, trecînd de tine altul nu știm.* id. ib. 427/8, cf. CADE, SCRIBAN, D.

4. Tranz. (Urmat de determinări introduse mai ales prin prep. „peste", „pe") A atinge ușor, în treacăt, suprafața unui obiect (mai ales cu palma, cu degetele); a mîngîia **(II 4)**, a netezi **(2)**. *Ea privi atunci în jos, Trece mîna pe la tîmple, Iară inima-i se împle De un farmec dureros.* EMINESCU, O. I, 103. *Și-a luat arpa-i de aur Și trecînd mîna pe ea A-nceput a răsuna Raiul.* id. ib. IV, 53. *Scoteau din tioc cutea umedă ș-o treceau repede peste ascuțișul oțelului.* SADOVEANU, O. IX, 171. *Bărbatul ..., cînd era în toane bune, îi trecea pe obrazul îngust o palmă lată, aspră.* DEMETRIUS, A. 11. (Cu pronumele reflexiv în dativ) *Trecîndu-și mîna pe ochi, ca într-o groază cumplită.* CONV. LIT. XIX, 510. *Trecîndu-și mîna pe frunte ..., m-a întrebat ce vreau să mai cînte.* IBRĂILEANU, A. 46. *Își trecea limba peste buzele arse parcă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 137. *Își trece mîna peste frunte, peste ochi, ca să alunge închipuirile stăruitoare.* C. PETRESCU, A. 277. *Bărbatul cel înalt își trece mîinile peste pletele lungi.* CĂLINESCU, N. 7. *Își trece mîna pe frunte.* H. LOVINESCU, T. 182. *Își simte gura goală și uscată și-și trece limba peste buzele groase.* BĂNULESCU, I. 11. *Compozitorul ... își trecea degetele peste nasturii mărunți.* id. ib. 69. *O să-mi ies din minți — spuse nora, trecîndu-și palmele... peste față.* V. ROM. august 1966, 10. ◇ Expr. Intranz. **A trece** (peste ceva) **cu buretele** sau, (tranz., rar) **a trece buretele** (peste ceva) = a neglija, a nu lua în seamă; a da uitării. Cf. LM. *Am trecut buretele peste „om rău" și m-am oprit la „inteligent", salutînd acest titlu cu recunoștință.* GHICA, S. 319. *Nu trebuia să treacă cu buretele peste acele credite, călcînd legea comptabilității* (a. 1875). URICARIUL, XXII, 42, cf. DL, DM, ZANNE, P. III, 35.

III. 1. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. „prin") A străbate printr-un corp de la o margine la alta; a ieși pe partea cealaltă (făcînd o spărtură, o tăietură, o deschizătură); a răzbi **(3)**, a străpunge, a pătrunde **(1)**. *Acuși trec cu picioarele prin pereți și ies afară cu acoperemîntul în cap.* CREANGĂ, P. 254. *Glonțul îi trecu prin braț.* TDRG. *Lasă-le saracele, Că-s cătane tinerele, Nu știu rîndul la oțele, Ș-o trece focu prin ele Ca coasa prin buruiene.* ȘEZ. II, 79. *Punț cînepă Ca să crească măricea, Să treacă coasa prin ea.* HODOȘ, P. P. 80. *Să-mi mai dai cioarecii tăi, Ca să-ți dau șalvarii mei, Verzui ca foaia de tei, De nu trece glonț prin ei.* BALADE, II, 276. (Prin exagerare) *Mă duce Fără pită, fără sare, Numai cu pușca-n spinare. De la patru pîn' la zece, Pușca prin umeri îmi trece.* BIBICESCU, P. P. 134. (Tranz.) *Dzeul mieu trecu* (străbate-voiu H) *păreate.* PSALT. 27. ◇ Fig. (Cu determinări ca „prin inimă", „prin vine" etc.; sugerînd diferite senzații, de obicei neplăcute sau dureroase) *Sabie prin inima ta au trecut ... cînd ai văzut pre fiiul tău pre cruce.* MINEIUL (1776), 199r2/14. *Pintre iarbă se strecoară O suflare, care trece ca prin vine un fior.* ALEXANDRESCU, O. I, 71. *Prin lumea spăimîntată, În uimire cufundată, Treceau reci fiori de moarte.* ALECSANDRI, P. II, 11. *Un fior rece Printre-a lumei vine trece.* id. ib. 20. *Simt că-n al lor suflet trecu fior de gheață.* EMINESCU, O. I, 97. *Un ce nemaisimțit îi trecu prin inimă.* id. P. L. 93. *Un fior rece ca gheața îi trece prin vine, picioarele i se taie, un tremur o cuprinde.* CREANGĂ, P. 26. *A simțit că-i trece Junghiul pe sub coaste, fulgerat și rece.* COȘBUC, P. I, 253. *Un junghi îi trecu prin inimă.* VINEA, L. I, 243. *Tot ce răsuna dinăuntrul lui Tudor în afară era parcă sufletul stafiilor de gînduri sau înfiorări ce treceau prin făptura ei.* DEMETRIUS, A. 14. *Văzînd pe zmeul acela..., i-au trecut fiori prin trup.* SBIERA, P. 23, cf. 228. *Cînd auzi boierul și una ca asta-i trecu un fior rece prin sîn.* RETEGANUL, P. I, 15. (Tranz.) *Le trecea un fior plăcut cînd se gîndeau la toate acestea.* SLAVICI, ap. TDRG. *Fruntea-i roșește, Îi bate tare pieptul ș-o trece un fior.* MACEDONSKI, O. I, 244, cf. TDRG. *Pe băiat îl trec fiorii.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 137. *Mă trecu un fior neplăcut.* V. ROM. iulie 1969, 37. ◇ Expr. **A(-i) trece** (cuiva) **os prin os** (sau **ciolan prin ciolan**) v. CUV. **A-i trece** (cuiva) **părul prin căciulă** v. păr[1] **(I 1)**. (Cu parafrazarea expresiei) *Pînă ce s-or vedea învățați recruții, le trece părul prin capelă!* SADOVEANU, O. II, 345. **A-i trece** (cuiva) **un fier (ars) prin inimă** v. ars, fier. **A-i treee** (cuiva) **un șarpe rece prin sîn** (sau **prin inimă**) v. rece **(I 1)**. **A-i trece** (cuiva) **rece prin inimă** (sau **prin spate**) v. rece **(I 1)**. (Tranz.) **A trece** (un oraș, o țară etc.) **prin foc și sabie** = a incendia; a distruge cu forța armată. Cf. SCRIBAN, D., DL, DM. **A trece** (pe cineva) **prin** (sau **sub, pe sub**) **ascuțișul** (sau, învechit, **ascuțitul**) **fierului** (sau **sabiei**) v. ascuți, ascuțit. (Refl. pas.) *Cetatea, se va cotropi, și garnizoana se va trece subt ascuțitul sabiei.* NEGRUZZI, S. I, 172. **A trece** (pe cineva) **prin** (sau **sub**) **sabie** (sau **prin, sub tăișul sabiei**) sau **a trece** (pe cineva) **pe sub paloș** = a spinteca, a omorî (cu o armă ascuțită); a tăia **(III 1)**. *Secuii trecură sub sabie tot ce întîmpinară.* BĂLCESCU, M. V. 175, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. *Costea, pe care-l prindea, Pe subt paloș îl trecea, Pînă cînd îi isprăvea.* TEODORESCU, P. P. 152, cf. 572. (Refl. pas.) *Ceialalți se trecură supt sabie.* VĂCĂRESCUL, IST. 252. ✦ A fi străpuns de un corp ascuțit care iese pe partea cealaltă, făcînd o tăietură, o spărtură. *Dar Scorpia ce-mi făcea? ... Drept în sus că s-azvîrlea, Cu gura proțap ieșea ..., Și prin paloș că trecea, Pîn' la coadă se spărgea.* BALADE, I, 338. ✦ (Despre lumină) A străbate printr-un corp transparent. *O beșică-n loc de sticlă e întinsă-n ferestruie, Printre care trece-o dungă mohorîtă și gălbuie.* EMINESCU, O. I, 84. *E alb, E numai alb, Ca-ntr-un decor alpin Cu grije așezat Sub un clopot de cleștar curat, Prin a cărui transparență ideală Trec razele, cu strălucire ca de beteală.* CAMIL PETRESCU, V. 98. *Îți dau o sferă de cristal: ... Prin ea lumina lumii trece.* PILLAT, P. 220. ✦ (Despre foc; complementul este carnea) A pătrunde în întregime prin ..., a frige pe de-a întregul. *Lui Dumnezeu îi plac pui de cei mai tineri: mie însă-mi plac și de iști mai bătrîni, numai să fie bine fripți; știi colea, să treacă focul printr-înșii.* CREANGĂ, P. 33. ✦ (Regional; complementul indică anumite materiale) A consuma. *În iarna aceasta tare am trecut prin lemne.* Com. din BLAJ. *Repede a mai trecut prin claia de fîn!* CIAUȘANU, GL.

2. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. „prin", învechit, „printru", „pre") A străbate printr-o deschizătură, printr-o crăpătură, printr-un spațiu îngust; a pătrunde, a răzbate; a se strecura. *Ca șarpele cîndu treace prentru o gaură strîmtă ..., așa și noi în cărările cealea îngustele să îmblăm.* CORESI, EV. 202. *Cămila ... prc urechile acului nu va treace.* VARLAAM, C. 221. *Mai lesni iaste cămilei pren ureachea acului a trece, decît bogatul întru împărăția lui Dumnedzău a întra.* N. TEST. (1648), 25r/29. *Mai lesne va treace funia corabiei prin urechile acului decît bogatul întru împărăția ceriului.* ANTIM, ap. ZANNE, P. V, 89. *Au lăsat o portiță cît putea să treacă o lamă.* DRĂGHICI, R. 102/22. *Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă, Prin care trece albă regina nopții moartă.* EMINESCU, O. I, 69. *Feliuță de pepene Trece prin crăpătură repede* (Suveica). GOROVEI, C. 362. ◇ Expr. **A-i trece** (cuiva ceva) **printre degete** = a lăsa să-i scape, a pierde. *Să-mi treacă printre degite bunătate de zestre? ... nu se poate!* ALECSANDRI, T. 546, cf. ZANNE, P. II, 109. **A-i trece** (cuiva) **făina prin**

traistă v. traistă[1]. (Popular) **A trece prin ...** = a avea diaree. [Oile] *se cunosc cînd sînt lovite* [de boala aceasta], *că trece printr-însele.* ap. TDRG. *Deochiul mănîncă mațele deochiatului, de aceea trece prin el (are diaree).* GOROVEI, CR. 98, cf. CADE. *Ăl deochiat se îmbolnăvește de durere de cap, varsă, trece pîn el.* ȘEZ. IV, 31, cf. CIAUȘANU, GL., AIR II/1 MN 40, 2 213/386, 848. ◇ Tranz. *Trec mîna prin gratii.* TDRG. *Trecuse mîna prin deschizătură și apucase toporul.* SADOVEANU, O. VII, 295. ◇ Tranz. (Complementul indică deschizătura prin care se face trecerea) *Numai o poartă închisă n-au putut-o trece niciodată.* EMINESCU, P. L. 52. *Un bolovan mare păru că se mișcă. El îl urni — bolovanul ... lăsă o mică intrare, pe care o putea trece tîrîndu-se.* id. ib. 97. ◇ (Despre sunete) *Glasuri rătăcite trec prin geamuri sparte.* EMINESCU, O. IV, 364. *Între accentele amestecate ce trec prin ușa cu geamul spart, Petrache pare că aude un glas cunoscut.* CARAGIALE, O. III, 149. ◇ (Despre vînt) *Stați, feciori, și vă uitați La poale din patru laturi, Cusute cu găurele, Să treacă vîntu prin ele.* BIBICESCU, P. P. 212. ◇ (Despre lumină) *Umbră adînc-viorie, ruptă de dungi de lumină albă, care trecea prin mreje de frunze ca prin strecurători de lumină.* EMINESCU, P. L. 44. ✦ (Învechit; cu determinări locale care indică un spațiu delimitat) A intra în ..., a pătrunde în ... *Derept grăiesc voao că vameșii ... trecură în părăția ceriului.* TETRAEV. (1574), 237. *Veade sufletele dereapte trecînd în raiu* (ante 1600). CUV. D. BĂTR. II, 194/14. *În cutare loc să nu treci, că acolo-i moșia zînelor.* SBIERA, P. 36. (Cu determinarea locală subînțeleasă) *Mare sărăcie trebuie să fie în rai! ... Dacă trec toți golanii și nici un bogătaș, cum ai vrea să fie?* DELAVRANCEA, O. II, 286. ✦ Tranz. (Urmat de determinări ca „prin sită", „prin ciur"; complementul e mai ales „făina") A cerne. Cf. POLIZU, DDRF, ALEXI, W., CADE. *Erau amîndoi în bucătărie: el făcea focul, iar ea trecea făina prin sită.* Com. din BLAJ. (Expr.) **A trece** (pe cineva sau ceva) **prin sită** (sau **prin ciur**) = a examina (pe cineva sau ceva) în mod temeinic, amănunțit; a cerceta minuțios și în chip critic (selectînd și reținînd numai ceea ce este corespunzător scopului). Cf. DL, DM. ◇Intranz. *Nu trece prin sită*, se spune despre ceva rău, nefolositr. Cf. ZANNE, P. V, 598. (Expr.) **A trece (și) prin ciur și prin dîrmon** (sau **prin sită,** rar, **prin ciurel, prin veșcă**) = a suporta încercări multe și diferite, a cîștiga multă experiență. Cf. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. V. 184. *Un boier bătrîn, trecut și prin ciur și prin dîrmon, d-ăia care auzise, văzuse și pățise multe.* ISPIRESCU, L. 153. *Nu era tînăr ... și cînd e vorba să fi fost tînăr, ar fi avut atîta înțelepciune cîtă avea el, care trecuse și prin ciur și prin dîrmon?* STĂNCESCU, B. 126, cf. ROMÂNUL GLUMEȚ, 42, ZANNE, P. V, 183, 184, 185. ✦ Tranz. (Complementul indică lichide) A supune unei operații de filtrare, de strecurare. *Trece ceaiul prin strecurătoare.* CADE, cf. DL, DM. ✦ Tranz. A toca[1] **(2),** a măcina, a da prin mașina de tocat. *Pămînt mărunt, trecut ca prin mașina de tocat.* CĂLINESCU, C. O. 17. (Refl. pas.) *Carnea se trece prin mașină împreună cu miezul de la o felie de pîine.* S. MARIN, C. B. 52, cf. 155. ✦ Tranz. A da prin sită sau prin strecurătoare. (Refl. pas.) *Se fierb cartofii ... și se trec prin sită.* S. MARIN, C. B. 155.

3. Intranz. (Urmat de determinări introduse mai ales prin prep. „prin", „printre") A înainta printr-un spațiu gol; a merge prin ..., printre ..., pe sub ..., străbătînd un loc delimitat (mărginit de obstacole). *Vor treace aceale corabii la locul cela strimtul* (a. 1521). HURMUZACHI, XI, 843. *Un cuptoriu afuma și pară de foc trecu prentre ceale trupure.* PO 51/22. *Au făcut casă cîte cu un șclip, căutînd una spre alta. Și printre casă au lăsat loc să treacă un car.* HERODOT (1645), 74. *În castel, de treci prin colonade, Dai de înalte hale cu plafondul Lor negru strălucit.* EMINESCU, O. IV, 92. *Încet trecu prin cerdacul cel lung.* id. P. L. 44. *Trecînd cu dînsa printre străji, o silesc să intre în odaia ei.* CREANGĂ, P. 269. *Să se adune mic și mare și să treacă pe sub poartă.* ISPIRESCU, L. 153. *Pe vodă-l zărește călare trecînd Prin șiruri, cu fulgeru-n mînă.* COȘBUC, P. I, 205. *Trec sub porțile boltite ... Trei călări cu suflete ciudate.* PILLAT, P. 44. *Treci în fiecare seară ... prin pridvorul dinspre lac.* DEMETRIUS, A. 10. *Nu e timp să mai ocolim trenul ... Să trecem repede pe sub tampoane.* BĂNULESCU, I. 65. *Colonelul a descălecat ... și a trecut printre oameni.* V. ROM. octombrie 1964, 65. *Stă lupul ..., pînă să lasă munții de bătaie, atunci fuga să treacă printre ei.* RETEGANUL, P. III, 37. *Cînd rîndunica trece pe sub vacă, în loc de lapte, dă sînge.* ȘEZ. I, 52. *Trebuie să trecem prin mijlocul acelor bălauri!* FUNDESCU, L. P. I, 32. *Nu mi-i ciudă că trece păduchele prin barbă, dar mi-i ciudă că face cărare* (= nu prima jignire e supărătoare, ci repetarea ei). Cf. ZANNE, P. II, 12. *Să nu treacă o dată șoarecele prin barbă* (= nu trebuie trecută cu vederea prima ofensă din partea cuiva, pentru a nu-și face din ea obicei). Cf. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 661. (Tranz. fact.) *Flăcăii ... trec fetele pe sub mînă.* REBREANU, I. 12. ◇ Fig. *Ca prin vis trecînd, S-auzea din cînd în cînd Vuiet surd, grozave șoapte.* ALECSANDRI, P. II, 11. *Gonit de toată lumea prin anii mei să trec, Pîn' ce-oi simți că ochiu-mi de lacrime e sec.* EMINESCU, O. I, 116. *Eu voi trece nepăsător prin această viață.* id. P. L. 87. *Ceea ce trece prin toată opera lui ... este lupta.* IBRĂILEANU, S. L. 136. *Sufletul meu trece Tulbure prin viață.* VOICULESCU, POEZII, I, 31. *Anghel a trecut repede prin literatura noastră.* SADOVEANU, E. 174. *De la un om care a trecut prin universitate ai aștepta ... o impulsiune spre actele intelectuale.* CĂLINESCU, C. O. 23. *Cuvintele treceau printre ei, grele, împiedicate.* V. ROM. martie 1970, 3. ◇ Expr. **A trece pe sub foc și sabie** = a avea de înfruntat multe pericole (mai ales în timp de război). Cf. ZANNE, P. IV, 581. **A trece prin vămile cucului** = a merge clandestin dintr-o țară în alta. id. ib. V, 652. **A trece sub furcile** (sau **sub furci**) **caudine** = a suporta condiții umilitoare. Cf. TDRG. (Tranz. fact.) *S-ascundă trufașul lor chip În togă, plîngînd de rușine, I-om trece sub furci caudine.* COȘBUC, P. I, 155. (Tranz.) **A trece** (ceva) **prin foc** = a dezinfecta prin intermediul focului. Cf. SCRIBAN, D. **A-i trece** (cuiva ceva) **prin cap** (sau **prin gînd, prin minte,** învechit, rar, **prin cuget, prin creieri**) sau, rar, **a trece prin socotința cuiva** = **a)** a se gîndi la ceva; a reflecta, a medita, a chibzui; a concepe, a plăsmui (o idee, o cugetare etc.); (de obicei în construcții negative) a presupune, a-și închipui, a-și imagina; a bănui; a se aștepta la ... V. și gînd, minte **(2).** *Nevoia ... ne învață multe, care nici prin cuget ne trec.* DRĂGHICI, R. 50/6. *Dumnezău au iconomisît lucrurile ca să avem trebuință de multe, care urmează mai întîi a treci prin socotința noastră și aceste trebuințe sîntem datori a le lua în băgare de samă.* id. ib. 50/8. *Nici unuia din gospodarii noștri nu i-a trecut prin minte de a căuta ... la vremea în care se cuvine a lucra.* I. IONESCU, C. 31/20. *Ceasul cel de peire A sosit fără de știre, Cînd nici îmi trecea prin gînd.* CONACHI, P. 111, cf. POLIZU. *Nu zic că această semeață idee nu mi-a trecut un moment prin creieri.* ODOBESCU, S. III, 61. *Nici nu-i trecea prin minte că pe el l-ar fi putut iubi cineva.* EMINESCU, P. L. 31. *Mi-a trecut prin minte ... acea idee nefericită.* id. ib. 60. *Ți-ar trece poate și asta prin cap?* GANE, N. I, 64. *De nume am auzit, măicuță, dar că te afli în lumea asta nici prin cap nu mi-a trecut.* CREANGĂ, P. 91. *Nici prin gînd nu i-a trecut una ca asta.* ISPIRESCU, L. 385. *Acasă-mi trec multe prin minte.* DELAVRANCEA, O. II, 323. *Prin minte îmi trecură o mulțime de idei.* I. NEGRUZZI, S. III, 392, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Gîndul ăsta nu mi-a trecut prin cap o singură clipă.* AGÎRBICEANU, S. 59, cf. CADE. *Arunc㠄 la mițe Restul juncanului fript, fără să-i treacă prin minte Că mai apoi flămînzind cerceta-va-n zădar să găsească O bucățică de zgîrci.* TOPÎRCEANU, O. I, 79. *Îmi trece prin cap să le dau cheferistului.* SAHIA, N. 25. *Îi treceau și lui prin cap fel de*

fel de năzdrăvănii. VLASIU, A. P. 37, cf. SCRIBAN, D. *Asta nu mi-a trecut prin cap.* H. LOVINESCU, T. 404. *Teribile lucruri poate să-ți treacă ție prin cap!* BARANGA, I. 187. *Nu cumva să-i treacă prin cap inginerului că are de-a face cu de-alde Ilie.* PREDA, D. 40. *Pici peste ei în ședință, cînd nici nu le trece prin cap.* id. M. S. 14. *Nu-i trecuse prin cap să cerceteze.* BARBU, PRINC. 45. *Nu mi-ar fi trecut prin gînd să spun ce am spus mai sus, dacă nu vedeam ... fotografia.* BĂNULESCU, I. 84. *Mi-a trecut prin minte că ar putea să fie o ziaristă.* V. ROM. octombrie 1970, 28. *Jianu-nțelegînd Cele ce-i treceau prin gînd Se-ndrumea spre Olt fugînd.* ALECSANDRI, P. P. 159. *Prin gînd nu le trecea Că panduriințelegea.* RETEGANUL, TR. 47. *De unde să-i treacă măcar prin gînd împăratului că cocoșul secase lacul, înghițind toată apa din el?* STĂNCESCU, B. 282. *Nu-i mai trecu prin minte să trezească ... flăcăul.* MERA, L. B. 108; **b)** (în construcții negative) a intenționa, a avea de gînd, a-și propune. *Nu-mi trecea prin minte niciodecum să mă mărit așa degrabă.* ALECSANDRI, T. II, 779, cf. ALEXI, W. *Nu cumva să le treacă prin gînd să mă oprească.* AGÎRBICEANU, S. 97. *S-a înțeles că e o traducere a unei preocupări personale. Dar de unde! nici prin gînd nu mi-a trecut!* CĂLINESCU, C. O. 81. *Nici prin cap nu-mi trece.* H. LOVINESCU, T. 267. *Atrase atenția lui Pascu să nu cumva să-i treacă prin gînd să plece.* PREDA, D. 168. **A nu-i trece** (cuiva ceva) **nici prin vis,** se spune față de întîmplări, situații etc. cu totul neașteptate, care provoacă uimire, surprindere sau despre lucruri nesperate. *Oi să am capele ..., Rochii de Paris! Și cai și trăsură Care nu-mi trecură Nici macar prin vis.* ALECSANDRI, T. 332, cf. DL, DM. ◇ (Cu determinarea locală subînțeleasă) *Mireasa-i ... Prin vînt, prin neguri vine — și nourii s-așternu, Fug fulgerele-n lături, lăsînd-o ca să treacă.* EMINESCU, O. I, 95. *Taie lunca de divale Și răchita din cărare, Ca să se deschidă calc, Să treacă Iorgu calare.* ȘEZ. I, 13. ◇ (Cu determinarea „prin minte", „prin gînd") *Cînturilor mele zic Adio tuturora. Uitarea le ascunde-n scrin Cu mîna ei cea rece, Și nici pe buze nu-mi mai vin, Și nici prin gînd mi-or trece.* EMINESCU, O. I, 184. *Prin mintea lui trec inte, tulburi, amestecate, toate întîmplările.* id. P. L. 62. *Vălmășit îți trec prin minte Valsul, tinerii, splendoarea.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 74. *Prin minte-i trec eroinele romanelor pe care le-a sorbit în nopți de nesomn.* SADOVEANU, O. I, 668. *Trec ... prin gînd ispitele.* BLAGA, POEZII, 186. ◇ (Subiectul indică un drum) *Stradele ... trec prin noianul de case mici.* EMINESCU, P. L. 26. ◇ Tranz. (Complementul indică spațiul gol străbătut) *Golescu trecu sala.* CAMIL PETRESCU, O. II, 490. *Trecură coridorul și intrară înăuntru.* PREDA, D. 178. (Fig.) *Trec gîndurile mele a sufletului gol.* EMINESCU, O. IV, 432. ◆ (Urmat de determinări introduse mai ales prin prep. „prin") A înainta făcîndu-și loc prin ... sau printre ..., a-și face drum prin ... sau printre ... V. răzbate, răzbi. *În riure trecu* (prin rîul Iordanului au trecut B 1938) *cu picioarele.* PSALT. 123. *Fugi derept aceaia el și ... trecu pre apă.* PO 106/9. *El trecu prin hățișul grădinii.* EMINESCU, P. L. 29. *O pădure mare și deasă, de nu putea să treacă prin ea nici pui de fiară.* ISPIRESCU, L. 25. *Călcam prin smîrcuri, treceam prin desișuri de scai.* SADOVEANU, O. VII, 306. *A nins deunăzi abundent ... Nu mai puteai trece de zăpadă.* CĂLINESCU, C. O. 13. *A fost oprit în prag de soarele subțire de argint țesut de un păianjen. Ca să treacă prin el, a trebuit să-l rupă cu o ramură ruginie de iederă.* VINEA, L. I, 5. *Așa-s, Doamne, de străină, Trec prin apă, nu mă mînă; Așa-s, Doamne, de săracă, Trec prin apă, nu mă-neacă.* MÎNDRESCU, L. P. 24, cf. ALR II 6 363/784, 791. *Mîna calu cît putea, Pe unde el că trecea? Pin gropan cu apă verde.* BALADE, I, 453. (Tranz. fact.) *Cine mă-ndrumă pe apă? Cine mă trece prin foc?* BLAGA, POEZII, 100. ◇ Expr. **A trece ca un cîine** (sau **ca cînele** sau, rar, **ca gîsca**) **prin apă** = a nu se alege cu nici o învățătură, cu nici o experiență din viață, din școală. *Da' multe mai știi și dumneata. — Știu, firește; cum să nu știu? ... că pîn' la vîrsta asta, de mă vezi cu ochii verzi, n-oi fi trecut ca un cîine pîn apă.* CARAGIALE, O. II, 247, cf. CADE, ZANNE, P. I, 381, 482. **A trece prin foc și prin apă** sau, învechit, **a trece printru foc și apă** = **a)** a răzbate prin multe greutăți. *Băgatu-n-ai în cursă, pus-ai scărbi în spatele noastre; ... trecum* (străbătum H) *prîntru foc și apă, și scoseși-nă în răpaosu.* PSALT. 124, cf. CADE. (Cu parafrazarea expresiei) *Cînd sînt zile și noroc, treci prin apă și prin foc, și din toate scapi nevătămat.* CREANGĂ, P. 235; **b)** a fi om încercat, cu experiență. *Tînăra Agapița, găsind în bărbatul său un om ... ce trecuse prin foc și prin apă, se deprinse ușor cu căsătoria.* NEGRUZZI, S. I, 73, cf. LM, ZANNE, P. I, 179; **c)** a nu da îndărăt din fața nici unei primejdii; a face ceva cu orice preț, în ciuda tuturor greutăților. Cf. LM, CADE, ZANNE, P. I, 179. (Cu parafrazarea expresiei) *Cînd este vorba să te slujesc pe domnia ta, stăpîne, sînt gata a trece chiar prin foc.* FILIMON, O. I, 125. (Tranz.; rar) **A trece** (pe cineva) **prin toate apele** = a ponegri, a calomnia pe cineva. *A trimis acolo o scrisoare ca pentru un prieten al lui — vorbă să fie! — și ne trece iarăși prin toate apele: că sîntem popor așa și pe dincolo, că sîntem o țară nu știu cum.* PAS, L. I, 251. ◆ Tranz. (Învechit, rar; cu complementul „filele") A parcurge, a răsfoi[1] **(1).** [Ea] *deschide cea carte sfîntă Și filele începe-a trece.* ap. TDRG. (Expr.) **A trece cu gîndul** = a depăna în gînd; a-și aminti, a rememora. *Vel-aga ... trece pe rînd cu gîndul toate mijloacele prin care altădată ș-a umplut punga.* ap. TDRG.

4. Intranz. (Complementul indică un teritoriu) A merge de-a curmezișul prin ..., parcurgînd de la un capăt la altul; a tăia de-a curmezișul prin ..., a traversa **(1);** a cutreiera, a colinda. *Nici oaste nu va treace pre în țara voastră* (a. 1560). GCR I, 4/5. *Voiu treace prespre pămîntul Eghipetului.* PO 215/15. *Ieftae ... au trecut pre Galaad și pre Manasi.* BIBLIA (1688), 183[1]/57. *Pre tătari prin Dachia să treacă n-au lăsat.* CANTEMIR, HR. 211, cf. ANON. CAR. *Ieșind din pădure, trecu iar prin pustiu.* EMINESCU, P. L. 15. *Au trecut peste nenumărate țări și mări.* CREANGĂ, P. 94. *Trecînd printr-o cînepiște, văzu trei fete.* ISPIRESCU, L. 62, cf. DDRF. *A văzut cu ochii cum trecea un om Prin grădină.* COȘBUC, P. I, 253. *Treci prin grădini cu limpede făptură.* VOICULESCU, POEZII, II, 17. *Popoare nouă de viteji trec pe pămîntul strămoșesc.* SADOVEANU, O. I, 9. *Trec vulpile toamnei furiș prin păduri.* PILLAT, P. 223, cf. SCRIBAN, D., CĂLINESCU, L. I. 70. *Trecea uimit și-ngîndurat prin codri ori pe cîmpuri.* BLAGA, POEZII, 14. *Vorbea de pădurea prin care trecuse în zori.* DEMETRIUS, A. 14. *Trecînd prin ogradă, încercă să deslușească drumul ce ducea spre pădure.* V. ROM. ianuarie 1970, 38. *Prin păduri, prin dumbrăvele, Trec recrute tinerele.* DOINE, 181. *Prin codru cine-mi trece? Trece Pintea fluierînd.* BIBICESCU, P. P. 317. *Trecînd printr-o cîmpie, am văzut o fată care plîngea.* FUNDESCU, L. P. I, 25. *Codrul, d-auzea, Așa-mi sta și răspundea: ... Prin mine că mi-a trecut Trei singiruri de robii!* BALADE, II, 177. *Cînd treci prin țara orbilor, închide și tu un ochi.* CADE, cf. ZANNE, P. II, 658. *Trece ca mutu prin rai.* A I 24. ◇ Fig. *Puseră spre ceriu rostul său și limba lor trecu* (cutreieră D) *pre pămîntu.* PSALT. 144. *Urlă vijelia de pe urmă ... duhul Domnului trece pre pămînt!* RUSSO, S. 148. ◇ (Tranz. fact.; învechit) *Zăpreti mariei neagre și secă; și trecu* (i purtă H, povață pre înși D) *ei printru fără-fundu ca printru pustinie.* PSALT. 223. *Împărți marea ... Și trecu* (s-au petrecut D, și acelui ci a[u] dus H) *israilii pre mijloc de ea.* id. ib. 284. *Nămai fac rău oamenilor tuto[ro]ra, că-i trec pren munte* (începutul sec. XVII). ROSETTI, B. 57. *Împăratul ... dea-mi cărți către domnii cei decîndea de rîu, ca să mă treacă pînă voiu veni la Iuda.* BIBLIA (1688), 344[2]/20. *Ne-au trecut pre noi prin pămînt uscat.* MINEIUL (1776), 154[r1]/7. ◇ Tranz.

(Complementul indică teritoriul străbătut) *Nu s-au îndăstinat cu alta parte de lume, cît au călcat cu oştile sale, de au trecut toată Evropa pe dincolo pănă la apa Donului.* M. COSTIN, O. 262. *Trecînd aceale iazere şi un loc puţin de-acolo, sosîm iarăşi la bătrînul cela.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 47r/22, cf. MINEIUL (1776), 29v1/35. *El trecu ţara în toate părţile.* ASACHI, S. L. II, 24. *Ei se pregăteau să treacă pădurea.* ISPIRESCU, L. 4. *Cine trece luncile? Gheorghiţă cu slugile.* ŞEZ. I, 47. *Cîntă Gruio-un cînticel, Să trecem codru cu el!* BALADE, I, 354. ◇ (Subiectul este un drum, o apă) *Tremiseşi izvoare în balte, pre mijloc de codri trecu* (străbat H) *ape.* PSALT. 214, cf. CORESI, PS. 283/10. *Un drum trecea cu o cordea prin o nemărginire de lanuri verzi.* EMINESCU, P. L. 72. ✦ (Complementul indică o localitate) A străbate prin ...; a fi în trecere prin ... *Acest bolnav ... pren tîrg trecu.* CORESI, EV. 59. *Cu o zi înainte de plecare, îţi depeşez ... în ce seară trec prin Ploieşti.* CARAGIALE, O. VII, 258. *Trecu prin oraşe şi sate.* ISPIRESCU, L. 383, cf. DDRF. *O improvizare de bîlci trece prin mijlocul satului.* IBRĂILEANU, A. 7, cf. SCRIBAN, D. *Prin localitate a trecut doar un bolnav de tifos.* CĂLINESCU, C. O. 138. *Prin sat trec sănii grele de tăceri.* BLAGA, POEZII, 64. *N-am vrut să trec prin oraş fără să vă fac o vizită.* H. LOVINESCU, T. 248. *Se întîmplă că ... trec tocmai prin satul unde şedea acum ciubotarul.* ŞEZ. I, 260. *Eu l-am văzut ... cînd a trecut prin sat.* MERA, L. B. 129. (Fig.) *Vestea înfrîngerii lui Tomşa trecuse prin Iaşi ca furtuna de grindină.* SADOVEANU, O. V, 690. ◇ (Subiectul este un drum, o apă) *Dîmboviţa trece prin Bucureşti.* DDRF. *Îl puteai vedea oricînd ... după nişte oiţe ori purceluşi, pe care îi păştea pe marginea văicelei ce trecea prin sat.* AGÎRBICEANU, P. M. 203. *Şoseaua care vine de la Piatra trece prin mijlocul satului.* IBRĂILEANU, A. 7, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Şosele care trec prin sate Ca nişte rîuri fără valuri.* D. BOTEZ, F. S. 6. ✦ Tranz. (Învechit; complementul indică un drum, o distanţă) A străbate de la un capăt la altul; a parcurge **(1)**. *Ei trecînd 4 urme de om, iarăşi aicea vor veni.* PO 51/19. *Am cugetat mirîndu-ne ce de cale, şi cît de groaznică, o trecum ca prin vis.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 84r/17. *Am trecut cale de 4 dzile.* id. ib. noiembrie 102r/22. *Potica acea vestită ce-o treceam cu grabă mare.* CONACHI, P. 102. (Fig.) *Cărările vieţii fiind grele şi înguste, Ei încearcă să le treacă prin protecţie de fuste.* EMINESCU, O. I, 137. (Refl. pas.) *Drumul lung cu greu se trece.* ZANNE, P. VI, 97. ✦ (Despre foc, flacără) A se întinde peste ...; a se propaga. *Fachiia ... o aprinde la un capăt şi, ca să nu treacă focul deodată peste tot, se împrejură cu o bucăţică de tiniche sub capătul aprins.* ŞEZ. IV, 117.

5. Intranz. Fig. (Urmat de determinări introduse prin prep. „prin") A avea de trăit, de petrecut, a fi supus la ...; a avea de suferit, de răbdat, de suportat. Cf. LB. *Evoluţiile istorice prin care nafia română trecu.* BĂLCESCU, M. V. 15, cf. POLIZU. *Mai tare c-acea slincă, ce a trecut martiră Prin vijelii mai multe.* EMINESCU, O. IV, 65. *Prin schimbările prin cari am trecut, corpul meu trebuie să fi devenit fenomenal.* id. P. L. 61. *Nu trebuie să te superi aşa de tare. Cine n-a trecut prin asta? La tinereţe e boală cu leac.* CARAGIALE, O. I, 120. *Trec prin fel de fel de ispite, necazuri şi nevoi.* ISPIRESCU, L. 61. *Prin cîle focuri a trecut dumnealui ... să treacă şi prin ăsta.* DELAVRANCEA, O. II, 44. *Ce fel de părinţi aţi fi voi, dacă n-aţi trece prin toate ... durerile?* id. ib. 358. *Prin multe focuri şi prin mari greutăţi a trecut ... Brăila pe vremuri.* VLAHUŢĂ, R. P. 42, cf. ALEXI, W., TDRG. *Fiecare trece în viaţa lui printr-o epocă de astea.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 19, cf. CADE. *Cine nu-şi mai aminteşte de suferinţa prin care a trecut camaradul nostru Bozan?* SAHIA, N. 36. *Din foame în frig, din arşiţă în sete, din singurătate în spaimă, am trecut prin toate.* SADOVEANU, O. XVIII, 465, cf. SCRIBAN, D. *Vremurile severe prin care trecem explică ţinuta sa.* CĂLINESCU, C. O. 66. *Trecuse prin mai multe episoade de dragoste.* VIANU, L. R. 52. *Sînt adevăruri, pe care e cu neputinţă să le înţelegi just, dacă înainte de aceea n-ai trecut prin anumite răţăciri!* BLAGA, Z. 17. *Povestea suferinţelor prin care trebuie să treacă omul ca să ajungă la adevăr.* T mai 1964, 72. *Amîndoi trecuserăm prin anii grei ai studentului sărac.* V. ROM. ianuarie 1971, 26. *Crîncu, prin cîte trecuse, şi tot era voinic şi frumos.* RETEGANUL, P. III, 55. ◇ Tranz. (Rar) *Acolo trecui nişte minute amare ... capul îmi era greu ... mă prinseră frigurile.* BOLINTINEANU, O. 362. *Cînd îi vorba de mers la curte, parcă m-aş duce la moarte, mai ales de cînd mi-a spus vrăjitoarea c-am să trec o cumpănă mare.* CONTEMPORANUL, VI2, 7.

6. Tranz. A face să intre în ...; a introduce, a băga; a petrece peste ..., prin ..., pe după ..., pe sub ... *Dacă mi-ai da voie să trec pe supt mărie ta faşa asta.* DELAVRANCEA, O. II, 71. *Gheorghe ... scoase inelul din degetu lui, îl trecu în degetul Irinei.* N. REV. R. I, 28. *Luă pămătufui din dihoniţa cu păcură ...; îl trecu prin buccele roţilor.* CONV. LIT. XLIV1, 42. *Cînd iei o cămaşă nouă, să treci de trei ori un fier prin ea, ea să fii sănătos ca fierul.* GOROVEI, CR. 45, cf. CADE. *Cu frîul calului trecut pe după cot, porni pe cărarea din marginea drumului.* SADOVEANU, O. X, 627. *Doamna Argintar îi trecu la butonieră trandafirul.* id. ib. XI, 435. *Traista o purtau cu frînghia trecută peste amîndoi umerii.* BOGZA, C. O. 26. *Trecu funia boilor peste stîlp.* V. ROM. aprilie 1969, 9. *Trecîndu-şi degetul prin una din găuri, Noe îmi spusese că la înapoiere o să le cîrpească.* ib. octombrie 1970, 24. *A trece urzala prin iţe şi prin spată.* ŞEZ. III, 83. ◇ (Cu determinarea „prin păr"; complementul este „mîna") Cf. CADE. *Ozun aprinse o ţigară şi trecu mîna prin păr.* C. PETRESCU, C. V. 31. *Dădaca îi prezenta, lui întîi, tava cu dulceţi şi el o îndrepta ... spre cucoane, trecîndu-şi mîna prin păr.* BRĂESCU, A. 56. (Intranz.) *Tu treci cu mîna albă prin vifele de păr?* EMINESCU, O. IV, 433.

7. Tranz. (Despre anumite stări fiziologice) A cuprinde, a apuca (pe cineva) cu putere, fără a putea fi oprit; a năpădi **(2)**, a podidi **(2)**. *L-a trecut frigurile.* POLIZU. *Aleargă săraca de dă inima din ea, ş-o trec ameţeli ... de zăpuşeală.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG, cf. ALEXI, W., TDRG, CADE. *L-a trecut sudoarea prin cămaşă.* PREDA, M. S. 22. *Pe mine m-a trecut un frig pe la şubţiori.* V. ROM. noiembrie 1964, 35. ◇ Expr. **A-l trece (toate) năduşelile** (sau **sudorile**) sau **a-l trece o mie de** (sau **mii de**) **năduşeli** (sau **de sudori**) sau **a-l trece năduşeli** (sau **sudori**) **reci şi calde** sau **a-l trece năduşelile morţii** (sau **năduşeli de moarte, sudori de moarte**) = a transpira abundent (din cauza căldurii, a efortului fizic, a emoţiei, a spaimei etc.); fig. a depune mari eforturi, mari strădanii; a fi zguduit de o emoţie puternică. V. mie **(I 1)**, năduşeală **(1)**. *Năduşeli reci şi calde pe minute îl trecea.* PANN, E. I, 33/16, cf. POLIZU. *Răsfoind dicţionare, Scrie, — năduşeli îl trec.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 113, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG. *Pe omul nostru îl treceau sudorile de frică.* ap. CADE. *Sudori reci şi calde îl trecură ... Privirea mîndră şi fermecătoare a Floricăi îl muţise şi de astă dată.* BUJOR, S. 25, cf. CADE. *Negoţă luă o hotărîre mare, de-l trecură mii de năduşeli.* GALACTION, O. 300, cf. SCRIBAN, D. *Tremura ... şi o treceau sudorile. De-abia am urcat-o în pat.* CĂLINESCU, C. O. 104. *Numai la gîndul ăsta, şi pe Silion ... îl trec şi acum năduşelile.* VINEA, L. I, 63. *Subt un deal, lîngă Izvoare, Piatră mare Sta trîntită ... Şi cu toţii se-nhăma Şi d-abia că mi-o mişca, Şi d-abia mi-o răsturna: Pînă ce-o rostogolea, Năduşelile-i trecea.* TEODORESCU, P. P. 555. *Cînd va bate miez de noapte, Treacă-te sudori de moarte.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 259. *Muncesti ... pînă te trec sudorile.* STĂNCESCU, B. 227, cf. ZANNE, P. II, 645. **A-l trece (toate) răcorile** (sau **căldurile**) = a se speria tare, a se înspăimînta, a se îngrozi. V. răcoare **(I 2)**. *Îl trecuseră toate căldurile, asudase, era pentru prima oară cînd simţea ... frica.* BARBU, PRINC. 253. **A-i trece cu rece şi cu cald** = a fi

zguduit de o emoţie puternică. *Parcă-l trecea cu rece şi cu cald, parcă vedea pe Anica cum îi rîdea.* ap. TDRG. (Prin Ban. şi Olt.) **A-l trece apa** = a transpira **(1).** ALR I 1 111/837, cf. ALR II/I h 94. (Prin vestul Olt.) **Mă (te** etc.) **trece apa pe sub limbă,** se spune atunci cînd e foarte frig. Cf. HEM 1 271, ZANNE, P. I, 110. ◇ (Despre lacrimi, plîns) *Rîde, cît îl trec lacrîmile de gluma pe care-a făcut-o.* EMINESCU, N. 143. *Biata Oană! Mă trec lacrămile.* DELAVRANCEA, O. II, 163, cf. DDRF. *Pe fratele Alexe îl trecură lacrămile.* STĂNOIU, C. I. 147, cf. SCRIBAN, D. ✦ (Popular; despre excremente şi despre urină) A nu putea fi reţinut. Cf. LB, POLIZU. *Acuşi vă trag cîteva jordii prin folul cela, de v-a trece spurcatul!* CREANGĂ, A. 128, cf. SCRIBAN, D. *Iată cum vorbea el cu o amabilitate sinistră elevilor ..., după ce-i trecea udul de spaimă.* I. BOTEZ, B. I, 210. *Din cauza usturimii, îl podidesc lacrimile şi cîteodată îl trece udul.* PAS, Z. I, 65. *Pe Mirel al lui dom' Pascu îl trecuse ... udul.* GALAN, Z. R. 8, cf. ZANNE, P. IV, 386. (Cu subiectul subînţeles) *Leul ... îl strînse-n gheară de moaţe. Lupul, avînd urdinare, Îl trecu, biet, de strîns tare.* PANN, ap. TDRG, cf. DDRF.

IV. 1. Intranz. (Despre timp, vreme) A se scurge, a se desfăşura; (regional) a pesti[1] **(4).** *Multă vreame trecu.* COD. VOR. 86/5. *Multă vreame trecînd, muri fata Şuveei.* PO 131/26. *Vremea trece multă, şi nimică nu folosiia.* HERODOT (1645), 78. *Va fi trecut vreame multă, de cînd va fi făcut acel bine.* PRAV. 291. *Timpul este trecători Şi cari trece nu mai vine* (a. 1837). CAT. MAN. II, 187, cf. DRLU, LB. *Trecusă îndestulă vreme.* DRĂGHICI, R. 104/26, cf. POLIZU. *Zădarnic timpul trece cu-n zbor neobosit.* ALECSANDRI, P. I, 125. *De cînd nu ne-am văzut Multă vreme au trecut.* EMINESCU, O. I, 123. *De ce trecea timpul, d-aia se întrista.* ISPIRESCU, L. 98. *Anevoie vremea trece Cînd uritul greu te-apasă.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 13, cf. BARCIANU. *Pînă să s-adune feciorii de împărat, trecu vreme la mijloc.* DELAVRANCEA, V. V. 15, cf. ALEXI, W. *Vezi cum trece vremea Şi tu, tot departe.* GOGA, POEZII, 124. *Pe măsură ce trece vremea, îmi dau seama ce minunat tovarăş mi-am căpătat.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, ap. DL. *Vremea trecea! Anii se scurgeau repede unul după altul.* GÎRLEANU, L. 115, cf. CADE. *Ce repede a trecut timpul.* SAHIA, N. 26. *Timpul trece, trece neîncetat, aducînd cu el forme noi de viaţă.* COCEA, P. 70. *Cînd stai în gară, timpul trece greu.* FRUNZĂ, Z. 38. *Mai trece timp pînă să piară sloiurile.* BĂNULESCU, I. 18. *Timpul trecea iar teribil de repede.* V. ROM. aprilie 1970, 70. *Hai, leliţă, la prisacă, Timpul dulce să ne treacă.* ALECSANDRI, P. P. 344. *De-aş avea drăguţ să-mi placă, N-aş voi vremea să treacă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 130. *Nu trecu mult timp şi i-au venit lui Solomon vestea că s-au stîrnit războiu.* SBIERA, P. 117, cf. RETEGANUL, P. III, 59. *Nu trecu vreme ca de cînd stau eu aci ... şi numa începe apa a clocoti.* MERA, L. B. 106. *Mult timp, frate, nu trecea, Mizilcuţa ce-mi făcea?* BALADE, I, 389. *Nu trecu mai multă vreme, Iată, patria mă cere.* FOLC. MOLD. I, 148. *Timpul trece cu azi, cu mîine, Iar vecinul rău tot rămîne.* PANN, P. V. III, 19/2. *Timpul trece, iar vecinul rău rămîne.* ZANNE, P. IV, 238. (Refl.; învechit) *Vameşul ce nu-şi va lua vama de la negutător pînă în cinci ai de-aciia nu va putea lua nemică, pentru căce s-au trecut o vreame.* PRAV. 47. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „din") *După ce mai trecu din vreme ..., mă sfătuiră neamurile să mă însor.* RETEGANUL, P. V, 81. ◇ (Cu subiectul „timpul", „vremea" subînţeles) *De se va deştepta cela ce-au fost lenivos pînă acmu ... şi va lăsa leanea, măcară să va fi şi mai mult trecut, putearnic iaste Dumnezeu a întări pre el.* CORESI, EV. 93. *Să mai treacă, mai tîrziu.* POLIZU. *Nu va trece mult şi vei avea moşii, ţigani şi averi nenumărate.* FILIMON, O. I, 126. *Nu trecuse mult, cînd se auzi un tropot de cai.* FM (1862), 62. *N-a trecut mult şi nevasta lui s-a deprins cu dînsul.* CREANGĂ, P. 86. *N-a trecut mult şi-au adormit amîndoi.* CARAGIALE, O. II, 297. *Nu mai trecu mult şi iată că împăratul ajunse la marginea groapei.* ISPIRESCU, L. 41. *Am s-o mărit ... Să mai treacă ...* DELAVRANCEA, O. II, 286. *O să mai treacă.* DDRF, cf. SCRIBAN, D. *Mult a trecut De cînd îmi resfrîngeai în pieptul scund Un soare nou în fiecare dimineaţă.* BLAGA, POEZII, 54. *Numai ceva de-o mai trece, Sînt de patruzeci şi zece!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 447. *Nu mult trece şi iacă şi mă-sa.* VASILIU, P. L. 58. *Foaie ş-o lalea, Mult că nu trecea, Soare scăpăta.* BALADE, II, 130. ◇ Expr. **(Mai) trece ce** (sau **cît) (mai) trece** = după o bucată de vreme, după un timp (nu prea lung). *Mai trecu ce mai trecu şi mai mărindu-se şi dînsul, într-una din zile, ducîndu-se iarăşi la vînat, ... se pomeni iarăşi dinaintea acelui palat.* ISPIRESCU, L. 122. *Mi-a trecut Cît mi-a trecut, Mîndra mea s-a măritat.* BIBICESCU, P. P. 17. *Mai trece ce mai trece şi-ntr-o bună zi să pomăneşte cu naşi-su la iel.* O. BÎRLEA, A. P. II, 540. ◇ (Despre unităţi de timp) *Dzilele-i ca umbra trecură.* PSALT. HUR. 121[r]/15. *O mie de ani între ochii tăi, Doamne, ca dzua de ieri ce trecu.* PSALT. 188, cf. 297. *Cincizeci de zile trecuse.* CORESI, EV. 190, id. PS. 249/9. *Deaca trecură şapte zile, apele potopului vineră spre pămînt.* PO 30/10. *Trecu zua dentîiu.* MOXA, 345/17. *În noaptea ce-au trecut, am dormit şi am văzut în vis spre ficiorul tău.* HERODOT (1645), 86. *De vor treace cîteva dzile, să să cearte.* PRAV. 56. *Nu numai a facere, ce încă şi vreare început-aţ în anul ce trecu.* N. TEST. (1648), 245[v]/20. *Trecuse ani 102* (a. 1652). GCR I, 162/29. *Viiaţa a fieştecăruia om ... să scurtează trecînd zioa şi noaptea, şi să apropie de sfîrşit.* NEAGOE, ap. GCR I, 166/14. *Trec zile ca umbra, ca umbra de vară, Ceale ce trec nu mai vin, nici să întorc iară.* M. COSTIN, ap. GCR I, 202/19. *Trecînd 12 ai în petreacerea lor, cînd era să să bucure..., muriră amîndoi cuconii.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 55[v]/25. *Dac-au trecut vro trei, patru ceasuri, ... au sosit o carte de la Mogîlde sardariul.* NECULCE, L. 214. *De la aşezămîntul romanilor în Dachia pînă la acest Avrelian a trecut la mijloc 167 de ani.* CANTEMIR, HR. 174. *Au trecut mai trei luni pînă au purces.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 153/33. *Cîţva ani ar trebui să treacă, şi de abie ar pute cineva să spuie ... toate aceli ce grecii au sufirit* (cca 1750—1780). GCR II, 83/1. *Trecînd trei sute şaptezeci şi doi de ani.* MINEIUL (1776), 130[r2]/9. *Întîmplările anului ce acum a trecut a fost pentru binele meu.* MARCOVICI, D. 4/25. *Trecură trei ani la mijloc de la despărţirea acestor doi fraţi.* GORJAN, H. I, 2/17. *Abia trecură patru luni ... şi el se bolnăvi de ochi.* NEGRUZZI, S. I, 54. *Ziua de mult trecuse; natura obosită ... Se odihnea.* ALEXANDRESCU, O. I, 78. *Trecură cîteva momente în care aceşti doi actori se priveau unul pe altul.* FILIMON, O. I, 132. *Trecut-au ani de lacrimi şi mulţi vor trece încă.* ALECSANDRI, P. I, 120. *Vor trece ani cu zeciuri şi păru-ţi va albi.* BOLINTINEANU, O. 138. *Trecut-au anii ca nori lungi pe şesuri Şi niciodată n-or să vie iară.* EMINESCU, O. I, 201. *Nu trece nici un ceas la mijloc şi-un cuptiori de plăcinte ... erau gata.* CREANGĂ, P. 10. *Fiecare minută care trece mă apropie de pieire.* CARAGIALE, O. VI, 112. *Trecu o noapte, trecură două.* ISPIRESCU, L. 54. *Bieţii bătrîni se rugau ... să treacă anul ca ceasul.* BACALBAŞA, S. A. I, 5. *O noapte de somn trebuia să treacă la mijloc pentru ca ... să predomnească din nou liniştea.* I. NEGRUZZI, S. III, 396, cf. DDRF. *Treceau şi zilele zburînd, Treceau şi luni, treceau pe rînd, Treceau şi ani.* COŞBUC, P. I, 283. *Trecu un an, trecu doi.* DELAVRANCEA, V. V. 92. *Un an trecu aşa.* SANDU-ALDEA, D. N. 12. *Ziua trecu. Trecu şi noaptea şi altă zi lumină iarăşi ... liniştea singurătăţii mele.* HOGAŞ, M. N. 180. *Trece ziua, trece noaptea, lunile se duc pe rînd.* EFTIMIU, I. 55. *Trec zile după zile.* MINULESCU, V. 138. *Trec anii, trec lunile-n goană Şi-n zbor săptămînile trec.* TOPÎRCEANU, B. 61. *Trec veacurile-n spulber şi anii pier în spume.* VOICULESCU, POEZII, I, 116. *Două, trei zile trec ca o părere.* SADOVEANU, O. I, 200. *Ascult cum ereşte-n trupul tău sicriul, Sicriul meu, Cu fiecare clipă care trece, Gorunule din margine de codru.* BLAGA, POEZII, 7. *Anii au trecut.* PAS, Z. I, 87. *Trecuse un deceniu de la ultima lor întrevedere.* VINEA, L. I, 24. *Au trecut chiar atît de*

mulți ani de atunci? PREDA, M. S. 7. *Ceasurile treceau greu.* BARBU, PRINC. 16. *Nu trecuse nici o săptămînă.* V. ROM. octombrie 1970, 37. *Zilele trec rînduri-rînduri Și eu nu mai poci de gînduri.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 214. *Dar ei bea și-și petrecea, Iute seara le trecea.* RETEGANUL, TR. 47. *Dorul de la părinți Trece-o lună și nu-l uiți.* DOINE, 141. *Nu trece cîteva ceasuri și vita să tămăduie.* ȘEZ. III, 204. *Trecuse mai bine d-un an la mijloc.* STĂNCESCU, B. 215. *Toată ziua trece-o zi, Pînă lumea n-oi trăi.* BIBICESCU, P. P. 386. *Trece astăzi, trece mîne și sluga se făcuse domn mare.* BOTA, P. 6. *Numai trei zile trecea, Cărticică că-i sosea.* BALADE, II, 151. *Și-așa trec zilele mele: Una bună, zece rele!* FOLC. MOLD. I, 141. *Treci zi, treci noapte, Apropie-te, moarte.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 620, cf. PANN, ap. ZANNE, P. II, 620, ROMÂNUL GLUMEȚ, 43. (Refl.; învechit) *Dzilele meale ca umbra trecură (trecură-se* c^2 *plecară-să* H, *să plecară* D). PSALT. 208. *De atunci s-au trecut atîți ani.* CONV. LIT. VII, 5. *Nu se trecu ... o săptămînă de cînd îmi schimbasem locuința.* I. NEGRUZZI, S. III, 392. *Cum ți se trecură anii?* EFTIMIU, Î. 34. ◇ Expr. **Pe** (sau, învechit, rar **de**) **zi ce trece** = pe măsură ce se scurge timpul; tot mai mult. *Ivitu-s-au pre cer o stea cu coadă, ... de zi ce trecea, tot se urca pe cer.* N. COSTIN, LET. II, 23/2. *Pe dzi ce trece, tot să-nglotie oastea.* NECULCE, L. 128, cf. DL, DM. (Învechit, rar) **A fi ceasul trecut** = a fi tîrziu. *Acum ceasul e trecut. Ai să mergem, că maica ta ne așteaptă cam de mult.* PANN, E. I, 92/1. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „din") *Ca să mai treacă din noapte, au venit un vecin la altul, ia așa, de vorbă.* SBIERA, P. 253. *Dzi, dzî, dzi, bădiți, dzî, Și mai treacă din ce dzî, Și vii duminica.* MAT. FOLK. 1 436. ◇ (Cu subiectul „ani" subînțeles) *Spune-i badei la ureche Că ești tinerică veche; Numai cîțiva de-or mai trece Ș-or fi o sută și zece!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 488. ◇ (Despre anotimpuri) *Trecu iarna și primăvara inceape-se.* CORESI, EV. 87. *Tot ca să mai lungească, să treacă vara cu amăgele.* NECULCE, L. 351. *Iarna vine, timpu-i rece, Eu o las frumos de trece.* ALECSANDRI, T. 826. *Trecu și vara, și trecu Și toamna, și pe văi căzu Zăpada iernii.* COȘBUC, P. I, 282. *Treceau în goană toamne cu căderi de stele.* BLAGA, POEZII, 74. *Codru-i jalnic ca și mine, Vara trece, toamna vine.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 192. *Trecu iarna și vara Și venea primăvara.* BALADE, I, 310. *Astă-vară ce-o trecut, Dus-am dor de badea mult.* FOLC. TRANSILV. I, 68. (Refl.; învechit) *S-au trecut iarna cu gerul și s-au ivit primăvara.* VARLAAM, C. 30. ◇ (Despre viață) *Treace viața noastră și tăiarea morției apropie-se.* CORESI, EV. 539. *Astfel soarta crunt răpește Tot ce-n lume ne zîmbește ... Floarea piere, viața trece!* ALECSANDRI, P. I, 123. *Și-ncet ce trece viața Cînd n-ai nici un noroc — Mai iute dac-ar trece, De-ar sta mai bine-n loc!* COȘBUC, P. I, 61. *Monotonă și tristă, așa a trecut viața ei.* SADOVEANU, O. III, 458, cf. ALR SN V h 1 443/182. *M-ai blestemat, maică, marța, Prin străini să-mi treacă viața.* FOLC. TRANSILV. I, 8. ✦ (Despre un interval de timp, un răstimp, o perioadă, o epocă) A lua sfîrșit, a se termina, a se isprăvi; a nu mai fi actual, a fi depășit. *Vreamea postului treace, ceasul pocaaniei venit-au.* CORESI, EV. 88. *Deaca va treace vreamea săpatului, ... să plătească atîtea dzile.* PRAV. 9. *Aceea vreme au trecutu* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 457/9. *Așa au trecut sărbătorile Paștilor cu vesălie* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 237/19. *Au trecut vremile-acelea, vremi de fapte strălucite.* ALEXANDRESCU, O. I, 73. *Mai pune-te și dumneata pe trai, c-a trecut vremea învățăturii.* CĂLINESCU, C. O. 34. *Trecut e ... timpul cînd șuvița limpede a Oltului rămînea egală cu sine însăși.* BOGZA, C. O. 97. *Auzi, mîndro, popa toacă, Ieși afară și te roagă ... Ca să-ți vie peținori. Las' să vie, furcile, Dac-a trecut dulcele!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 446. *Zis-a badea să nu joc Pîn' la storsul vinului, Că voi fi mireasa lui; Storsul vinului trecu, Badea conciu nu-mi făcu.* DOINE, 34. *După ce trece dulcile, Șed fetele ca curcile.* ZANNE, P. II, 124. ◇ Expr. **Nu e timpul trecut** = nu e prea tîrziu, mai e timp (pentru a face ceva). *Nici acum nu e timpul trecut.* ISPIRESCU, L. 47, cf. DL, DM. **A-i trece** (cuiva) **vremea** sau **a trece vremea** (cuiva) sau **a-i fi** (cuiva) **vremea trecută** = a scăpa momentul, ocazia favorabilă pentru a face ceva, a fi pentru cineva prea tîrziu; fig. a îmbătrîni, a se ofili. *De ce nu m-aș legăna Dacă trece vremea mea! Ziua scade, noaptea crește Și frunzișul mi-l rărește.* EMINESCU, O. I, 214. *Însoară-te pînă nu-ți trece vremea.* PANN, P. V. II, 147/12. *Nu te mai face așa de bătrîn, că doar nu ți-i vremea trecută.* CREANGĂ, P. 154, cf. ZANNE, P. IV, 391. (Cu parafrazarea expresiei) *Vom putea veni de hac și spînului celuia; nu-i e vremea trecută.* CREANGĂ, P. 213. ◇ Refl. *Curcanu cel bătrîn ți-o giucat festa ... Ce să faci? ... s-o trecut vremea curcanilor!* ALECSANDRI, T. 546. *S-a trecut vremea aceea pe cînd numai boierii făceau totul în țara aceasta.* CREANGĂ, A. 163. *Ie — he — he! rîse jupîn Năstase, s-au trecut acele vremuri! Altă făină se macină la moară.* SADOVEANU, O. I, 41. *Supărate-s fetele Că să trec cîșlegile.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 450. ✦ (Învechit, rar) A amîna. *Cel tînăr nu vru de să treacă acest lucru, că vîrtos tare îndrăgiia fata lui Iacov.* PO 117/18.

2. Intranz. A dispărea, a pieri **(4)**, a se stinge (după o bucată de vreme); a înceta să mai existe, a lua sfîrșit; a se sfîrși, a se isprăvi. *Miluiaște-me, Dzeu, ... că în tire upuvăi sufletul mieu și întru umbra arepilor tale nădăiescu-me, pără va treace fărăleagea.* PSALT. 108, cf. 237. *Acel trup și sînge nu pot împărăția Domnului să o moștenească; și ce treace, el nu va moșteni ceaia ce e trecătoare* (a. 1569—1575). GCR I, *14/25. *Nu în putredire și în ceaia ce treace să rămînem, nici lumiei aceștiia, ce e pînă la o vreame, să fim biruiți.* CORESI, EV. 212. *Aceastea așa trecînd, spuseră lu Iosif că tată-său ară fi beteag.* PO 170/5. *Ceriul și pămîntul se va schimba, iară cuvîntul meu no va trece în veacu* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 44/14. *Ceale de demult trecură, și iată fură toate noao* (ante 1633). GCR I, 84/11. *Ceriul și pămîntul vor treace; iară cuvintele meale nu vor treace.* N. TEST. (1648), 32r/23. *Trec toate.* DRLU. *Resbelul se părea trecut, fără să fi fost domnul Moldovei nevoit a călca ... îndatoririle sale.* ASACHI, S. L. II, 25. *Lumea stă pe o schimbare: toate trec ... și mor și per.* CONACHI, P. 114. *Îndată ce va trece primejdia, ... să stăpînești cu blîndețe și cu dreptate.* ODOBESCU, S. III, 272. *Nu spera și nu ai teamă, Ce e val ca valul trece.* EMINESCU, O. I, 194. *Trecutul a trecut de mult.* DELAVRANCEA, O. II, 163. *Am fost un cîntec care trece, Și sînt un cîntec încetat.* MACEDONSKI, O. I, 36, cf. DDRF. *Trec și-aducerile-aminte, Cum trec toate pe pămînt.* COȘBUC, P. II, 120, cf. ALEXI, W., TDRG, CADE. *Toate ale lumii trec.* SADOVEANU, O. VII, 353, cf. SCRIBAN, D. *Poate că nenorocirea nici nu a trecut.* ARGHEZI, S. XI, 34. *Așa se întîmplă totdeauna după marile războaie. Dar are să treacă și asta.* CĂLINESCU, C. O. 86. *Tinerețea ei a trecut.* PAS, Z. I, 87. *Zgomotul revine mai asurzitor, și trece.* H. LOVINESCU, T. 163. *O, fii ai soarelui! Voi ați văzut cum împărățiile trec.* BOUREANU, S. P. 10. *Poveștile astea nu albesc cu iarna și nu trec odată cu anii.* BĂNULESCU, I. 51. *Marile superstiții se prăbușesc și trec.* T iulie 1964, 50. *De-a mai avea copil a trecut nădejdea, căci erau bătrîni.* RETEGANUL, P. IV, 35. *O stea iar a căzut Și din lume a trecut.* MARIAN, Î. 233. *Știi tu, mîndro, ori nu știi? Cînd eram niște copii De-ncepeam dragostea-ntîi ...? Dar, mîndro, alea-au trecut Ca și floarea de pe cîmp.* BIBICESCU, P. P. 60. *Drăguță lume cu vînt, Dulce ești, dar treci curînd.* FOLC. TRANSILV. I, 27. *Bogățiile trec, dar faptele bune rămîn.* ZANNE, P. V, 94. *Ce-a fost a trecut, ce-o mai fi o mai veni.* id. ap. CADE. ◇ Expr. (Rar) **A trece din modă** = a ieși din modă, a se demoda. Cf. ALEXI, W. ◇ Refl. (Învechit și popular) *Tu, părinte al tuturor, Doamne și împărate! Singur numai covîrșești vreame nemăsurată. Cealealalte toate cu vreame să se treacă.* M. COSTIN, ap. GCR I, 203/15. *După ce s-au trecut foamea, s-au sculat ... de-au mărs în țara Iudeii.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 23v/24.

Peste puțină vreame va peri numele tău, și toată slava ta să va treace (a. 1705). GCR I, 355/9. *După ce să trecu nunta, chiemind împăratul pre apostol îi zise.* MINEIUL (1776), 34r1/25. *Toate în lume se trec ca vîntul și ca fumul.* I. GOLESCU, ap. DDRF. *Săracelor tinerețe, Călătoare și drumețe . . . ! Ieri și astăzi înfloriți, Mîni și poimîni viețuiți Și mai poimîni v-ați trecut.* CONACHI, P. 216. *Ce-o fost s-o trecut.* ALECSANDRI, T. 475. *Barbatu-meu . . . nu s-a putut plînge că l-am înșelat . . . deși cîteodată erau bănuiele . . . dar acum s-au trecut toate!* CREANGĂ, P. 4. *Spuma de pe apă se trece repede.* DDRF. *Precum se trece sunetul clopotelor și al toacei, așa să se treacă și semnul lui N.* GOROVEI, CR. 223. *Cînd au auzit împăratul această veste, n-au știut ce să facă de supărare . . . Însă lucrul făcut nu s-au putut desface și așa s-au trecut toate cu timpul.* SBIERA, P. 90. *Tinerețele se trec ca florile după cîmp.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 773. (Cu subiectul subînțeles) *Putea să se întîmple moarte de om . . . Acuma s-a trecut . . . Mare cumpănă!* SADOVEANU, O. III, 30. ✦ (Despre senzații, stări fizice, boli etc.) A înceta să se mai facă simțit, să mai acționeze; a dispărea; a se potoli, a se alina, a se calma. *Trece durerea.* LB. *De frică îi trecusă foamea.* DRĂGHICI, R. 40/18, cf. POLIZU. *Bătea pămîntul sau părețele sau vrun lemn de care mă păleam la cap . . . și îndată-mi trecea durerea.* CREANGĂ, A. 34. *Întîia criză trecuse; nu mai era același om, dar era un om ca toți oamenii.* CARAGIALE, O. III, 9. *Dar migrena dumneavoastră, Ce mai face, v-a trecut?* VLAHUȚĂ, O. A. 171, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Pune în sînul unui fricos o broască de grădină, dacă vrei să-ți treacă frigurile.* GOROVEI, CR. 126. *Fiindcă somnul îi trecuse, sări jos din pat.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 56. *Somnul acesta e mai bun decît toate doctoriile . . . Criza cea mare a trecut.* C. PETRESCU, C. V. 205. *Mi-au trecut și foamea și setea.* BARBU, PRINC. 106. *Să-mi găsești voinici Mîndri și spătoși, Nu moșnegi fricoși . . . D-aud ninchezul, Le trece somnul!* TEODORESCU, P. P. 494. *I-au făcut sămn . . . să lingă și el piatra aceea, că i-a trece foamea.* SBIERA, P. 311, cf. RETEGANUL, P. V, 46. *Ariciul e o boală care trece de la sine.* ȘEZ. III, 145. *Setea de vin nu le trece.* ib. V, 31. *Să se spele cu-apă rece, Că somnul din ochi îi trece.* BIBICESCU, P. P. 183. *Bubele trec, uscîndu-se și picîndu-le . . . zganca.* PAMFILE, B. 18, cf. ALR II/I h 125, BALADE, II, 268. *Îi trage cu oala, Ca să treacă boala,* se spune despre cei beți. Cf. ZANNE, P. IV, 24. (Tranz. fact.) *Liacurli ń-o trecut durerili.* ALR II/I h 125/514. *Apa rece-ț trece setea.* ALR SN III h 856/928. ✧ (Cu determinări introduse prin prep. „de", „din") *Astă-vară ai fluierat, acuma joacă, ca să-ți treacă de foame.* ȚICHINDEAL, ap. CADE. *Așa ne învățase o babă să facem, ca să ne treacă de rîie.* CREANGĂ, A. 28. *Să mă jeluiesc cu hori, Să-m mai treacă din fiori.* POP., ap. GCR II, 233/36. *Cel bolnav de fapt . . . poate muri. De fapt nu-ți trece decît descîntîndu-ți.* ȘEZ. II, 133. *Știi tu, neico, mai de an, Că bine noi doi trăiam, Dintr-un măr ne săturam; Dar acum, să fie zece, Nici de sete nu ne-ar trece.* HODOȘ, P. P. 100. *Îț trieșe de sete.* ALR SN III h 856/574. *Cînd, măicuțo, m-ai născut, Mai bine să fi zăcut, Că de rău ți-ar fi trecut.* FOLC. TRANSILV. II, 312. ✧ (Eliptic) *Omul cînd boleaște de vreo boală, iară-i treace.* CORESI, EV. 82. *A luat o doftorie ca să-i treacă.* DDRF. *Și ea se ducea . . . Ierburi tari lua. În grabă să-i treacă, Acasă să-l ducă. Dar nu-l vindeca, Ci îl omorea.* POP., ap. GCR II, 300. *Cînd simțește că ți-i rău, Fuge iute la părău, Udă cîrpa-n apă rece, Te leagă la cap și-ți trece.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 14. *Mînca . . . Șepte pite și-un pitoi Trei cununi de usturoi Și-o cununiță, de ceapă, La inimă să-i mai treacă, Și-o căldare de păsat Și tot nu s-a sălurat.* MARIAN, SA. 84. *Hai, nevastă, la prășit, — Barbate, m-am bolnăvit — Hai, nevastă, la băut. — Bodaproste, mi-o trecut, Fă-nainte că te-ajung.* ȘEZ. I, 74, cf. III, 13. *Bată-mi-te, mîndro, bată Noüă boale dintr-o dată . . ., Cînd gîndești că ți-a trecut Să n-ai parte-n ce-ai avut.* HODOȘ, P. P. 131. *Îm dă-n gînd mie că-m trește.* O. BÎRLEA, A. P. I, 123. *De boală zaci și-ți trece.* FOLC. MOLD. I, 116. *Ustură, da'trece,* se spune pentru a consola pe cineva. Cf. ZANNE, P. II, 794. ✧ (Refl.; popular) *Moaie apoi o peticuță curată în apă, o întinge în piatră pulverizată și freacă cu dînsa copilul în gură pe unde sînt plesne . . . Făcînd aceasta, spun că plesnele îndată se trec.* MARIAN, NA. 395. *Se crede că puștelul de pe limbă se trece dacă cel ce-l are spune altuia.* GOROVEI, CR. 164. *Bubele . . . nu se trec prin descîntece.* ȘEZ. II, 69, cf. V, 128. ✧ (Despre sentimente, stări sufletești, suferințe morale, necazuri etc.) *Închideți ușile voastre, ascundeți-vă . . . pără va treace mănîia Domnului.* PSALT. 325, cf. GAVRIL, NIF. 18/12. *În puține zile le-au trecut mîhniciunea* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 255/24, cf. POLIZU. *În ochii ei era atîta farmec, și-n toată făptura ei atîta lumină și veselie, că-ți treceau parcă toate necazurile numai cît te uitai la ea.* VLAHUȚĂ, O. A. 347, cf. ALEXI, W. *Trece ura, nepăsarea, îndoiala, — și-n curînd Te trezești că-i drag voinicul . . . îl iubești, îl înțelegi.* EFTIMIU, Î. 55. *Îi trece de-acum . . . nebuneala!* SADOVEANU, O. I, 48. *Cu fața ei asemeni iubirii ce-a trecut, . . . O sfîntă-i zugrăvită de un necunoscut.* PILLAT, P. 10. *Iar sfînta ta durere va trece legănată, În ritmuri largi și grave, de corul sferelor.* I. BARBU, J. S. 10. *În trei zile îi trece omului mînia, dar la dumneata parcă a crescut.* DEMETRIUS, V. 146. *Mamă-sa . . . îl alinta și-l punea să se culce, să-i treacă supărarea.* V. ROM. noiembrie 1964, 29. *De-a cădea bobii în zece, Să știi că dorul nu-mi trece.* ALECSANDRI, P. P. 234. *Ș-oi ruga pe maică-mea Să deschidă fereastra, Să mă uit la dumneata Și să-mi treacă durerea!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 83. *Încercă deci, după ce se văzu singură, a-și face voie bună, ca să-i treacă urîtul.* RETEGANUL, P. IV, 4. *Mîndruliță, dacă-ți place, Cu doru-ți așa voi face, Că l-oi pune-n sînul meu, Ca să-mi treacă dorul tău.* SEVASTOS, C. 178, cf. HODOȘ, P. P. 159. *Foicică, bat-o bruma, Mi-a trecut rîsul și gluma.* BIBICESCU, P. P. 223. *I-a trecut toanele.* I. CR. III, 219. (Refl.; învechit) *Amoriul . . . Nu cere de la voi slava de-o zadarnică iubire Ce se naște și se trece ca un vis de nălucire.* CONACHI, P. 80. ✧ (Cu determinări introduse prin prep. „de", „din") *Ca să-mi mai treacă de urît, m-am ocupat . . . de toaleta lor.* NEGRUZZI, S. I, 104. *Pentru ca să-mi treacă de urît . . ., am ieșit să mă primblu.* ODOBESCU, S. III, 247. *Arzi, cumătre, mori . . . De-abia i-a mai trece băietului istuia de spăriet.* CREANGĂ, P. 33. *Ca să le treacă de urît, hotărîră ca o parte din zi să lucreze.* ISPIRESCU, L. 49. *Nu-mi trece de dorul lui.* DDRF. *Îi dete* [copilului] *să bea apă, ca să-i treacă de spaimă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. TDRG. *Duce-m-aș să mi-l cunun, Să mi-l fac d-un finișor, Să-mi mai treacă din cel dor.* TEODORESCU, P. P. 661. *De-ar iubi băditța zece, De dorul meu tot nu-i trece.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 154. *Mulți îi zicea ca să se-nsoare, c-atuncea i-a trece de urît.* SBIERA, P. 216. *Bade, dorul tău ș-al meu Io . . . l-aș face stog în prag Și l-aș îmblăti cu drag Și l-aș cerne prin sprîncene Și l-aș da inimii mele, Doar i-o trece din durere.* MÎNDRESCU, L. P. 42. *Nu aveau nici un copil de care să se bucure, care să facă să le treacă de năcazuri, să mai uite de suferințele vieții.* RETEGANUL, P. IV, 34. *La fîntîna c-un izvor Se-ntîlnește dor cu dor, Se sărută pînă mor, Pînă le trece de dor.* DOINE, 35. *Eu culeg la flori domnești . . . Cînd a fi vremuța ră, Le-a purta puiu-n gură, Să-i treacă de jalea mea.* ȘEZ. I, 15. *Cheamă-ți fiul lîngă tine, Să-ți treacă de dor de mine.* BIBICESCU, P. P. 42. *Împărăteasa . . . îi făcu o colivie de aur și-l închise într-însa, dîndu-i jucării copilărești ca să-i treacă de urît.* MÎNDRESCU, L. P. 29. *Fă-mă, Doamne, și mă lasă La mîndra — pană pe masă. Pana albă de colie, Să-i mai treacă de mînie.* FOLC. TRANSILV. I, 37. *Ți-a trece de min' de jăle.* FOLC. MOLD. I, 60. ✧ (Eliptic) *Eu sînt om iute. Altfel însă îmi trece repede.* SADOVEANU, O. X, 96. *„E obosit, e amărît, își varsă focul și îi trece", lămurea el.* DEMETRIUS, A. 11. *Ardă-l focu pe badea, Că mi-a mai rupt inima, Că mi-a rupt-o chiar în zece, Pînă-i lumea nu-mi mai trece.* RETEGANUL, CH. 13. *Frunză verde de colie, Calcă*

mîndro, pe mînie, Acum mi-a trecut și mie. HODOȘ, P. P. 189. *Cine să oțetește, să bea oțet să-i treacă.* PANN, P. V. III 13/1, cf. ZANNE P. IV, 32. (Expr.; regional) **A-i trece** (cuiva) **de pe inimă** = a se răzbuna. Cf. ALR I 1 437/361. ◇ (Cu subiectul „pofta", „cheful", „gustul", popular, „dorul") *Nu știu, Luluță, cum zău se face Că-mi trece gustul de-a mă juca.* ALECSANDRI, T. 490, cf. DDRF, ALEXI, W. *Cînd văz caii pe luncă Îmi trece dorul de muncă.* TEODORESCU, P. P. 290. *Ia-ți catrafusele și pleacă, or te fac de-ți trece pofta de toate.* STĂNCESCU, B. 357. *V-o trecut gustu, măi fraților?* O. BÎRLEA, A. P. I, 217. *Zamfir pînă se gîndește, Îți trece dorul de pește,* se spune despre cei leneși. Cf. ZANNE, P. VI, 446. (Eliptic) *Bărbatul că mi-a găsit-o Și frumos mi-a pălmuit-o, De i-a trecut de iubit.* MARIAN, SA. 28. (Expr.; glumeț) **A-i trece** (cuiva) **pofta de mîncare** = a muri. ZANNE, P. III, 642. ✦ (Despre ploaie, vînt etc.) A înceta, a conteni; a sta, a se opri. Cf. LB, POLIZU. *Ploaia trecu repede.* BOLINTINEANU, O. 362. *A trecut furtuna.* DDRF, cf. ALEXI, W., TDRG. (Fig.) *Cătră bătrîneță au mai fost zile rele ... și Anghelina de multe ori a dormit pe sub garduri, bătută și alungată, ca vai de ea, pînă ce a trecut și viforul acesta.* SADOVEANU, O. I, 557. ✦ Refl. (Despre foc, flacără) A se stinge. *Pe părești, în bezna rece, Fîlfîind ca o aripă, para focului se trece.* VLAHUȚĂ, P. 62. *În așternutu-i de jeratec Să trece flacăra cu-ncetul.* ap. TDRG, cf. DL, DM, ALR II/I MN 132, 3 880/414. ✦ (Despre termene) A expira. Cf. COSTINESCU.

3. Tranz. A petrece (un timp, o epocă, o perioadă din viață); a trăi **(2)**. *Să ne nevoim ... cu pace și fără voroavă și alaltă vreame a vieții noastre să treacem.* CORESI, EV. 56. *Sf[i]nța ... trecînd mulți ai în nevoință, s-au mutat ... la D[u]mn[e]dzău.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 114²/23. *Cu pocăință să trec viața mea.* MINEIUL (1776), 200ʳ¹/27, cf. DRLU. *Acești doi ani care am trecut în casa păstoriului au fost prea amărîți pentru mine.* KOGĂLNICEANU, S. 138. *Tu știi ... acele nopți amare, Trecute în veghere.* BOLINTINEANU, O. 28. *Venea să treacă sărbătorile cu taică-său.* D. ZAMFIRESCU, Î. 23. *Își trece nopțile jucînd.* CADE. *Am trecut ceasuri plăcute.* ap. IORDAN, L.R.A. 487. *Abatele își trecu ziua între aceleași priveliști.* SADOVEANU, O. X, 197. *Ea vedea încă scara, în pat, ... ca într-un vis, dormitorul nesfîrșit al internatului în care-și trecuse copilăria.* BART, E. 102. *După o mai bună socoteală, nu cred să fi trecut măgarul în pășuni peste 15 zile.* ARGHEZI, C. J. 11. *Să nu crezi că mi-am trecut și copilăria Sărind pe vremuri zăplazul.* BLAGA, POEZII, 216. *Valea sui, dealul cobor, Îmi trec viața tot cu dor.* ALECSANDRI, P. P. 243. *Doamne sfinte, nu ți-i jele De tinerețele mele ...? Că le trec Și le petrec Tot cu dor și cu năcaz Și cu lacrămi pe obraz!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 101. *Altă grijă nu avea ..., decît cum să-și treacă viața dintr-o zi în alta.* SBIERA, P. 282. *De ce n-au dat Dumnezeu ... Să ia frumos pe frumos, Dar ia frumosul pe slut Și-ș trec viața cu urît.* SEVASTOS, C. 92. *Măi bădiță, prostule, Ce-ți mai treci tu nopțile Pe la toate porțile?* DOINE, 175. (Refl. pas.) *Vremea se trecea cu instrucție într-o poiană mai mărișoară.* CAMIL PETRESCU, U. N. 7. ◇ Expr. **A-și trece vremea** = **a)** a-și irosi timpul, a-și pierde vremea. *Oricine ar cîti, nu să să minunezi că am scris-o, sau numai să-ș treacă vreamea cu citaniia, ci ... să cunoască și să înțeleagă* (a. 1782). GCR II, 126/15. *Să nu ne trecem vremea cu vorbele. — Hai, sui, japînească.* CREANGĂ, P. 116, cf. ALEXI, W. *Să nu ne trecem vremea căutîndu-l.* RETEGANUL, P. I, 14. (Refl. pas.) *Întreba: Ce nu-i aducu carîta Mai în grabă? Ca vreme să nu să tracă* (a. 1777). GCR II, 114/22; **b)** a-și petrece timpul mai ușor, mai repede; a-și omorî timpul. *Mai aveam noi cu ce ne trece vremea, cînd voiam:... ne puneam la taclale pînă se făcea ziuă albă.* CREANGĂ, A. 104. *Salomiei o să-i fie urît, uitîndu-se în curtea de alături, de unde va lipsi cu cine să-și treacă vremea pînă la întîlnirea cu Petrică.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 106. **A-și trece viața în izlaș** = **a)** a-și pierde vremea în zadar. ȘEZ. II, 44; **b)** a duce o viață îmbelșugată, a trăi în belșug. Cf. ZANNE, P. I, 200. **A-și trece veacul** v. veac, (Intranz.) **A-și trece din vreme** = a face să treacă timpul mai ușor; a-și omorî timpul. *Au prins să vorbească-amîndoi, Să-și treacă din vreme.* COȘBUC, P. I, 235. ✦ Refl. (Învechit) A avea loc; a se petrece **(II 5)**, a se întîmpla. *Era străin mai la toate cîte se trecuse între mine și Bem, între mine și Kossuth.* GHICA, A. 630. *Manoile! de cîtva timp ești foarte schimbat!... în sufletu-ți se trece ceva!* BOLINTINEANU, O. 361. *Aș vrea să știi ce se trece în inima ei.* id. ib. 364. (Intranz.) *Nu spemenți-te de frica nopției, de săgeate ce zboară dzua, de lucrure ce întru întunearecu trecu* (ce să petreace D). PSALT. 191.

4. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. „de"; despre ființe) A depăși o anumită vîrstă; a depăși o anumită etapă din viață. *Un bătrîn ... de nouăzeci de ani trecut.* PANN, P. V. II, 103/5. *Toți alegătorii trecuți de ani 24 pot fi aleși.* FM (1861), 20. *Ca ... publicist trecut de vîrsta tinereții, mărturisesc drept că am ajuns foarte simțitor la măguliri.* CARAGIALE, O. VII, 363. *Toader trecuse de douăzeci de ani.* SLAVICI, N. I, 88. *Trecuse de treizeci de ani.* DDRF. *Era o femeie ... trecută de vîrsta de mijloc.* OLLĂNESCU, H. O. 358. *Doi juncі trecuți de trei ani.* AGÎRBICEANU, S. 10, cf. CADE. *Trecut, cu mult, de miezul vieții, încă Urcam lăuntric veșteдul meu șes.* VOICULESCU, POEZII, II, 152, cf. SCRIBAN, D. *Trecută de vîrsta de patruzeci de ani, părea mai frenetică de viață ca oricînd.* CĂLINESCU, S. 628. *Părea trecut de cincizeci și cinci de ani.* VINEA, L. I, 148. *Astrologul, trecut acum de 60 de ani, își privea Domnitorul cu ... umilință.* BARBU, PRINC. 54. *Acești bărbați trecuți de jumătatea vîrstei și-au impus un ... protocol.* V. ROM. noiembrie 1969, 4. *Copiii se jucau toți laolaltă..., iar colo, după ce cam trecură de nouă ani, îi îmbrăcă împăratul într-un port.* RETEGANUL, P. I, 33, cf. ȘEZ. IV, 238. (Tranz.; rar) *Acesta fericit roman ... treeîndu-ș vîrsta cea dinîîi, veni la Antiohia.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 173ʳ/32. *O să mor cînd oi apropia suta, poate după ce-oi trece suta.* STANCU, D. 15. ✦ Tranz. (Învechit și popular; despre persoane) A depăși (cu bine) o anumită perioadă de timp, un anumit interval; a continua să trăiască după scurgerea unui anumit răstimp; a petrece (cu bine) pînă la sfîrșit. *Cu agiutoriul lui Dumnedzău am trecut svîntul post.* VARLAAM, C. 73. *Nu va trece iarna (cineva).* DDRF. *Bolnavul n-o să treacă noaptea.* CADE. *Nu știu cum oi trece iarna asta.* SCRIBAN, D. *N-am să trec toamna? întrebă bolnavul încet.* PREDA, Î. 168. ✦ A depăși o anumită limită de timp, un anumit moment din scurgerea timpului. *Era să ajungem la 9 și 10 ... și acuma ... o să ajungem pe la 11 trecute.* CARAGIALE, O. I, 295. cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Mult mai tîrziu de miezul nopții sînt orele trecute.* BACOVIA, O. 129. *Am trecut de miezul nopții.* BĂNULESCU, I. 47. ◇ (Impersonal; cu determinări introduse prin prep. „de", rar, „de la") *Macar că trecuse cîtva de noapte și se culcase domnul, dar, venind postelnicul cel mare și făcîndu-i știre, au trimis de i-au chiemat la curte.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 161/35. *Ar fi trebuit să înceapă a mi se pune soarele drept inimă, căci era trecut de amiază.* CREANGĂ, A. 66. *Trebuie să fie trecute de unsprezece ... Să mă culc.* CARAGIALE, O. VI, 33. *D-abia a trecut de miezul nopții.* DDRF. *Trecuse de mijlocul zilei.* V. ROM. aprilie 1969, 12. *Pînă-și ia buhaiu-n spate, Trecut-a de miez de noapte.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 174. *Rău e dealul cu cucute Și badea cu mîndre multe; Pîn-ajunge pe la toate, Trece, zău, de miez de noapte!* id. ib. 407. *Bădiță, păr rătezat, Ș-asară te-am așteptat Tot cu foc și cu lumină, Pîn-o trecut di la cină.* MÎNDRESCU, L. P. 59. *Nici nu trecu bine de miezul nopții, și-ncepe feciorul a cucui (moțăi).* RETEGANUL, P. III, 53.

5. Refl. și (învechit și popular) intranz. (Despre plante, flori) A se veșteji, a se ofili **(1)**, a păli[1] **(2)**; a se usca. *Froarea ierbilor ... treace* (să va petreace BIBLIA 1688), *deca strălуce soarele cu zădu-hul, seacă iarba și froarea ei cade.* COD. VOR. 112/7.

Iarba ... demăreața înfluri-va și treace-va, e seara cade, veștedzește și usucă-se. PSALT. 188. *Spus-au florile cuiva pentru ce se veștezîră ...? Ele per, ele se trec fără cea mai mică știre.* CONACHI, P. 203, cf. POLIZU, DDRF. *Culese flori și făcu trei legături ... Pe cea mai mare, care era alcătuită din flori ce începuse a se trece și abia mai mirosinde, o dete fetei împăratului.* ISPIRESCU, L. 165. *S-au trecut de mult viorelele pe cîmp și liliacul prin grădini.* SANDU-ALDEA, D. N. 182, cf. CADE, SCRIBAN, D. *În grădini se trecuse liliacul.* BARBU, Ş. N. 12. *Eu mă plec, floarea-mi răspunde, Căci o jale mă pătrunde, Arde sufletu-mi și geme, Căci mă trec fără de vreme.* ALECSANDRI, P. P. 232. *Ruja, cu cît mai frumoasă, cu atît mai curînd se trece la față.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 276. (Tranz. fact.) *Firea vremilor treace frunza și florile: întîi se arată frumoase, mai apoi pier.* CORESI, EV. 53. ✦ Fig. (Despre persoane; p. ext. despre părți ale corpului omenesc) A-și pierde frăgezimea tinereții; a-și pierde puterea, vigoarea; a se consuma (de bătrînețe, de boală etc.), a se uza; a îmbătrîni; a se ofili **(2)**, a se veșteji. V. tești meni. *Așa și noi ... întru un ceas treacem și ne se împlu zilele și sfîrșeniia ne iaste moartea.* CORESI, EV. 53. *Bogatul ... va trece* (să va petrece BIBLIA 1688) *ca floarea ierbiei.* N. TEST. (1648), 176^{v}/3, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Flăcăul începe și el a se trece.* CREANGĂ, P. 142. *Dacă acuma, cît e tînără și voinică, îi e dragă, apoi peste cîțiva ani, dacă se va trece de muncă și greutate, atunci să nu ... caute s-o lase.* SEVASTOS, N. 53. *Doar nu-i bătrîn, de ce s-o fi trecut așa?* SĂM. II, 38. *Așa ... vă treceți, bieți bătrîni.* GOGA, P. 33. *Unii oameni se trec repede.* SCRIBAN, D. *Femeia ... s-a trecut repede.* PAS, Z. I, 87. *Ahei! dragă frățioare, Mă trec ca roua din floare Și ca spuma de pe mare.* ALECSANDRI, P. P. 244. *Omul începe a se umfla la pîntece, a se îngălbeni ... și încetul cu încetul se trece, se prăpădește și moare.* ŞEZ. II, 71. *De năcazuri și de ciudă, Obrăjorii mi se udă; De amar și jele grea Mi se trece pelița.* PAMFILE, C. Ţ. 236. *Mă trec și eu, Mîndruțo, de dorul tău.* FOLC. MOLD. II, 180. *Fost-ai, lele, cînd ai fost, Dar acum ești lucru prost ... Cît să te dregi la obraz, Te-ai trecut, nu mai ai haz.* ROMÂNUL GLUMEȚ, 36. *Unii trec și-mbătrînesc, Alții cresc și înfloresc.* Cf. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 584. ◇ Expr. (Intranz.) (Învechit) **A trece de zile** = a îmbătrîni. Cf. LB. ◇ Refl. (Despre abstracte, mai ales despre frumusețe) *Floare de crîng, Astfel viețile Și tinerețile Trec și se sting.* EMINESCU, O. IV, 378. *Surîdea suferitor oarecum gura de purpură ... o roză a Ierihonului, a cărei frumuseță nu se trece.* id. P. L. 93. *Frumusețea se trece ca floarea.* V. ROM. aprilie 1956, 59. *Zoe încerca o satisfacție intimă la gîndul că farmecele verișoarei ei se treceau.* ib. ianuarie 1965, 13. ✦ (Despre fructe) A li se termina sezonul, a ieși din sezon. *Mugurul crăpa, frunza se dezvelea, floarea se deschidea, poama lega, creștea, se cocea și se trecea totdeodată.* CANTEMIR, IST. 126. *Apa rece s-o-ncălzit, Cireșele s-o trecut.* EMINESCU, L. P. 72. *Mi-i aduce Două mure din pădure, Apă rece din Dunăre ... D-elea n-am de unde-ți da: Două mure mi-au trecut, Apa rece s-a-ncălzit.* BALADE, III, 205. *Cireșele trec, da' obrazu rămîne,* se spune atunci cînd cineva refuză să facă o faptă condamnabilă, rușinoasă. Cf. ZANNE, P. II, 322. ✦ (Despre fructe, semințe și plante; mai ales cu determinări ca „din copt", „de copt", „cu coptul") A se coace prea tare (nefiind culese sau recoltate la timp). *Poamele... trebuie să fie adunate mai nainte de a se trece în copt.* PENESCU, M. 44/20. *Unul* [dintre pepeni] *se cam trecuse, al doilea era tocmai bun de mîncare și al treilea dase în copt.* ISPIRESCU, L. 150. *Cînd orzul e trecut, seceratul lui nu se poate face decît în zorii zilei, cînd ... roua îi moaie paiul.* PAMFILE, A. R. 118, cf. 152, 170, CADE, SCRIBAN, D. *Tăie pepenii și ... văzu că unul se cam trecuse.* FUNDESCU, L. P. I, 81. *Un pepene era trecut de copt, sec; al doilea începuse să se treacă și altul era tocmai bun, știi colea, în pîrgă.* RĂDULESCU-CODIN, ap. CADE. *Toți plugarii încercați încep la secere cînd pînea e în pîrgă; pînă se isprăvește secerea, numai bine și pînea se răscoace; altfel se scutură, se trece și spicele se rup.* I. CR. III, 225, cf. ALR I 911, ib. 931, ALR II 5 263/29, 36, 192, 520, 605, 704, 727, 784, 791, 812. ✦ Refl. (Regional; despre alimente, materiale etc.; cu determinări introduse prin prep. „cu", „de") A fi supus prea mult timp fierberii sau unui alt proces de transformare. *Inul și cînepa puse în baltă trebuie păzite și cercate des ca să nu se prea treacă cu topitul.* I. IONESCU, C. 154/19. *Ca să nu se treacă bucatele de fierl, ei mîncaseră mai nainte.* ISPIRESCU, ap. CADE.

6. Refl. (Despre anumite materiale) A se consuma; a se întrebuința, a se cheltui. *Rămase pe-ntuneric, se trecuse toată lumînarea.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Să-și aprindă lumînărică și ... să bată altîea mătănii, pînă se va trece.* SEVASTOS, N. 6. *Luminile ..., ca să nu se treacă degrabă, se aprind schimbiș tot două cîte două.* MARIAN, Î. 87, cf. TDRG, SCRIBAN, D. *Felinarul ... pîlpîia gata să se stingă, fiindcă lumînarea de seu se trecuse.* CAMIL PETRESCU, O. II, 104. *Lumînările de cununie ce să aprind odată, să întîmplă ca una să se treacă mai tare; însamnă că acel soț a căruia lumînare s-a trecut mai răpede va muri înaintea celuilalt.* ŞEZ. I, 152. (Refl. pas.) *S-au trecut multe lemne la bucătărie.* CADE. (Tranz.) *A fost ger și am trecut lemne multe.* SCRIBAN, D., cf. ŞEZ. III, 91. (Tranz. fact.) *Averea bogatului trece lumînarea săracului.* ZANNE, P. V, 92. ✦ Refl. pas. (Despre alimente) A se consuma. *S-au împrăștiat ... nuntașii; iară cele gătite toate s-au trecut cu chemații aceia* (cca 1770). IORGA, S. D. VI, 135. *Sus paharul se ridică, sănătățile pornesc Și cu cît se trece vinul, vorbele se înmulțesc.* BELDICEANU, P. 54. *S-a trecut mult vin la masă.* DDRF. *Se crede că dacă se trec toate bucatele puse pe masă, va urma un timp frumos.* GOROVEI, CR. 371. *La asemenea petreceri vin nu se prea trece.* ŞEZ. I, 39. (Intranz.) *Trece vinul.* LB. *Păharu-i cît un cui, Deacă-l pui la gură nu-i; De-ar fi zece, Toate-ar trece!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 388. *Dă-i vin cît a putea bea, Da' de bani nu te-ngrijea; Da' nici de vin nu cerca, Că de-a trece, ți-oi mai da.* BIBICESCU, P. P. 295. ✦ Refl. pas. (Despre produse, mărfuri) A avea căutare; a se vinde. *Ieșind la uscat, ni s-au trecut o partită mare din mărfurile noastre.* ap. TDRG. *Vinul se trece bine.* BARCIANU, cf. CADE. *La cea casă mare ... Vinu-i bun și rece, Mult vinaț se trece, Că-l vinde Rădița, Rada crîșmărița.* ALECSANDRI, P. P. 121. *„Bădișorule! da' se vînd boi ca al meu în tîrg?" — „Tot s-ar trece", îi răspunse omul, „numai are prea mari ochi!"* SBIERA, P. 2. *Să fi văzut oamenii mei cîte greble făcură! ... și socoți că am adus vruna înapoi? toate se trecură ca piperul.* RETEGANUL, ap. CADE. ◇ Expr. **A se trece ca plinea caldă** = a se vinde repede, ușor, a avea mare căutare. V. pîine **(1)**. Cf. ALEXI, W. ◇ Intranz. *Am hotărît să mai călătoresc și am gătit toate ceale trebuincioase de drum, luînd și marfă de care trecea acolo* (a. 1783). GCR II, 128/31. *Foarte bine trece vinul.* LB. *Vinul bun trece și pe ascuns.* ZANNE, P. IV, 187. ✦ (Rar; despre meserii) A avea căutare, a avea trecere. *Cînd va auzi că-i să treace undeva meșterșugul mai bine ..., să va duce aiuri, să-i fie mai binișor.* PRAV. 167. ✦ Tranz. (Complementul indică produse, mărfuri) A vinde, a desface; (regional) a petrece **(II 7)**. *Bade Ioane, nu vinzi și vinu din anu ista?... — Nu-l vînd, giupîne, pentru c-am să-l trec la crîșma mea cea de la drum.* ALECSANDRI, T. 1 542, cf. ALEXI, W., CADE. *Nu e dobitoc (nevastă) să-l treci (la tîrg).* CIAUȘANU, GL. ✦ Tranz. (Învechit, rar; despre bani) A face să circule. *A trece o monetă falsă.* SCRIBAN, D.

V. 1. Refl. (Învechit și popular) A fi luat în seamă; a avea crezare, trecere; a avea preț, a valora. *Să nu vi se treacă cuvîntul vostru nu mi să cade.* M. COSTIN, O. 90. *Care fapte a Sturdzii, trecîndu-i-să la Grigorie Vodă, multe bunătăți a domnului întuneca și strica.* NECULCE, L. 319. *Se învrăjbise cu Panaitachi terzimanul, căruia i se trecea cuvîntul la vezirul.* AMI-

RAS, LET. III, 142/6. *Nu se trece la Dumnezeu vicleşug.* PANN, ap. CADE. *Du-te, omule, de unde ai venit, că nu ţi se trec braşoavele pe la noi.* ALECSANDRI, T. 706. *Vă miraţi, cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece? ... Azi, cînd fraza lustruită nu ne poate înşela?* EMINESCU, O. I, 151. *Degeaba te mai sclifoseşti, Ioane, răspunse mama cu nepăsare; la mine nu se trec acestea.* CREANGĂ, A. 119, cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D. *Mă-ntreabă: ce-i, ce vreu, Ce caut aşa tîrziu? Eu spusei: cat apă rece, Doar minciuna mi se trece.* MARIAN, SA. 19. *Dacă nu ţi să trece vorba, nu-ţi mai reci gura.* PANN, P. V. III, 101/22, cf. ROMÂNUL GLUMEŢ, 45, ZANNE, P. II, 825. *Cînd ceri şi nu ţi să trece, le-ntorci cu inima rece.* PANN, H. 8/6. *Minciuna are loc şi ea pe unde se trece.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 4. ◇ Intranz. *Au făcut şi o bală de postav prea frumoasă, de aŭ trîimes-o la împărăţie la sultanul Mustafa peşchiş ... Dar la turci aceste nu trec, că ei ştiu numai bani să ceară* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 263/27. *Aş vrea să ştiu, rogu-te, de ce, cînd te apropii de dînsa, îi vine aşa leşin grozav ...? De îmi trece rugăciunea, fă bunătate de îmi spune.* GORJAN, H. IV, 15/34. *Pe la noi nu trec d-al d-astea.* POLIZU. ✦ (Învechit; de obicei impers., cu complementul în dativ; adesea în construcţii negative) A reuşi **(2)**, a izbuti; a avea succes, a merge **(IV 2)**. *Cercatu-s-au Antioh Vodă, cînd au vrut să se căsătorească, pentru o fată şi la Constantin Brîncoveanul...; ce nu i s-au trecut.* N. COSTIN, LET. II, 47/29. *Cunosc că pefilul nu ţi se va trece.* PANN, P. V. I, 165/27, cf. DDRF.

2. Intranz. (Despre persoane; urmat de determinări introduse prin prep. „de", „drept", rar, „ca") A fi considerat, a fi socotit, a fi luat drept... Cf. POLIZU. *Să te muţi cu locuinţa la dînsa şi să treci în faţa ei ca o slugă credincioasă.* FILIMON, O. I, 125. *Eram cu toţii în vîrsta aceea în care ... vrei să treci de strengar şi de viţios.* EMINESCU, G. P. 45. *A ocupat multe funcţiuni şi dignităţi înalte, a trecut de mare om politic, de mare orator şi mare literat.* CARAGIALE, O. I, 9. *Safta face să treacă de stăpînă în casă.* SLAVICI, N. I, 80. *În ţara lui poate fusese poslušnic, iar aice trecea de doctor.* CONTEMPORANUL, V_1, 105. *Anecdota-calamburul — acolo fiind de preţ — Cată-le prin almar nahuri şi vei trece de isteţ.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 78. *Chia, în cazul cînd vreo întîmplare Din viaţă ar fi cules-o tot noi am fi trecut Drept ucigaşii săi.* I. NEGRUZZI, S. VI, 485, cf. DDRF. *Trecea în ochii concetăţenilor săi drept un orator însemnat.* ap. TDRG, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Ministrul care trece de-a fi organizat mai temeinic şcoala, e acelaşi sub care s-a dat învăţămîntului religios mai multă întindere.* ARGHEZI, P. T. 18. *Sadoveanu trece, cu drept cuvînt, ca cel mai de seamă poet descriptiv al literaturii noastre.* VIANU, A. P. 227. *Trecea drept un marc cărturar.* CAMIL PETRESCU, O. I, 303. *Trecea în ochii tuturor drept un personaj flegmatic.* CONTEMP. 1965, nr. 955, 8/5. *Puteam trece de pastor sau de ţîrcovnic.* V. ROM. ianuarie 1966, 39, cf. ŞEZ. I, 213. ◇ (Despre abstracte) *Un lucru mincinos fiind întărit adeaseori, mai pe urmă se crede, şi trece ca un adevăr* (a. 1814). GCR II, 214/29. *Fragedele ci îngrijiri pentru dînsul trec de prefăcătorii.* FILIMON, O. I, 136. *Vorba lui a trecut drept adevăr.* DDRF. *Într-un timp ... „sufletul" trecea drept unul din cuvintele cele mai compromise.* BLAGA, Z. 102. (Refl. pas.) *Acela care ... face să se treacă drept adevăr fapte mincinoase ... se pedepseşte.* COD. PEN. R.P.R. 619. ◇ (Despre lucruri) *În proaste capişti care treceau de sfinte Al idolilor preot cu magice cuvinte Mulţimii adunate oracole-mpărţea.* ALEXANDRESCU, O. I, 84. *Se prefira pe dinaintea cochetei toate boarfele, falsele diamante ale ingeniosului bogasier, fără ca el să lase pe vreuna a trece mai jos de un cap d-operă.* FILIMON, O. I, 147. *Numele* [Dracocephalum] *... s-a luat de la forma floarei sale, care la trebuinţă poate trece şi ca cap de dragon.* ap. TDRG. (Tranz.) *Druzii cei sălbatici ... Treceau de puteri sfinte Stejarii-mbătrîniţi!* ALEXANDRESCU, O. I, 121.

VI. Intranz. A fi posibil, acceptabil, tolerabil sau permis; a se putea, a se accepta, a se admite; a merge **(VI 1)**. *Cînd ar rîde încai doamna Miler de mine, tot trece!* VOINESCU II, M. 4/1. *Asta tot mai trece.* POLIZU. *Un părinte sărac se gîndeşte cu ce mijloace va putea hrăni o familie numeroasă: băieţii încă trec, căci, venind în stare de şapte ani, pot lucra cîte ceva; nu este astfel şi pentru fete.* BOLINTINEANU, O. 269, cf. TDRG. *Băutura asta mai trece.* CADE. ◇ Expr. **Treacă-meargă** sau **treacă şi meargă** sau, rar, **meargă-treacă**, sau, **treacă!** = se poate admite sau accepta; fie! *Să nu zici pă urmă c-o fi şi că meargă-treacă şi că nu ştiu ce!* GORJAN, H. IV, 174/18, cf. POLIZU. *Bine, treacă pentru tine.* NEGRUZZI, S. I, 93. *Cît pentr-o piele, treacă şi meargă, Fiindcă singur spui c-ai dreptate.* ALEXANDRESCU, O. I, 199, cf. COSTINESCU. *A-şi închipui pe d. Alecsandri cu aripi este deja o întreprindere îndrăzneaţă; dar dacă aripile sînt mari, treacă-meargă!* MAIORESCU, CR. I, 89. *Mi se pare că eşti cam aspru cu dînşii ... dar, treacă!* ODOBESCU, S. II, 540. *Greu lucru mă întrebaşi, mamă! dară aide, treacă-meargă.* ISPIRESCU, L. 114. *Domn schilod cine a mai văzut? Chior e, treacă-meargă ... dar orb?* DELAVRANCEA, O. II, 33. *Treacă d-astă dată.* DDRF, cf. BARCIANU. *Ca redacţia să aibă sistemul ei de ortografie ..., treacă-meargă.* SBIERA, F. S. 235, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Cînd fură unul, treacă-meargă: îl prinzi sau nu-l prinzi, n-are importanţă ... Cînd se adună însă mai mulţi pentru prădăciune, atunci se schimbă lucrurile.* REBREANU, R. I, 85, cf. SCRIBAN, D. *Dacă ar ţine culesul o zi, treacă-meargă, dar ... culesul ţine cel puţin două săptămîni.* STANCU, D. 51. *Dacă ar fi numai atît, treacă-meargă.* PREDA, D. 104. *Greu lucru mă întrebaşi, mamă; dar aide, treacă-meargă.* FUNDESCU, L. P. I, 58, cf. CIAUŞANU, GL. ✦ Tranz. (Rar) A permite; a ceda, a îngădui. *Am cam băgat eu de seamă că nu-l prea are la ochi buni pe Chiriac; dar — ştii cum m-a făcut Dumnezeu pe mine, nu-i trec muierii nici atîtica din al meu, — i-am zis pe şleau: „Nevastă, e băiat onorabil...".* CARAGIALE, O. VI, 9.

— Prez. ind.: *trec*; m. m. perf. pers. 4 (învechit) şi *trecum*.

— Lat. **traicere.**

TRECENTÍST, -Ă adj. (Despre arta şi literatura italiană) Care aparţine secolului al XIV-lea, din secolul al XIV-lea. *Ghiberti continuă tradiţia artei trecentiste.* OŢETEA, R. 267.

— Pl.: *trecentişti, -ste.*

— Din it. **trecentista.**

TRÉCERE s. f. **I. 1.** Străbatere a unui loc pentru a ajunge de cealaltă parte, traversare; (învechit şi regional) trecătoare **(II 1)**. Cf. trece **(I 1)**. *Neamul uzilor — trecînd Dunărea — pre ostaşii carii îi oprea de la trecere ... îndată i-au bătut.* ŞINCAI, HR. I, 205/3, cf. 242/20, DRLU, LB, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Benzile de trecere a pietonilor, ... semnele de circulaţie, semafoarele — toate acestea contribuie la estetica străzii.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 930. *Şi numai trecerea drumului e aventură.* V. ROM. august 1970, 69. ◇ (Regional) *Trecerea podului* = nume dat unei sîrbe. Cf. VARONE, D. 151, id. JOC. ROM. N. 130. ✦ Fig. (Învechit, rar) Nerespectare, încălcare. *Ce feceră trecere* (călcare C^2, H, călcătură D) *uriu.* PSALT. 206, cf. CORESI, PS. 272/12. ✦ (Concretizat) Loc pe unde se poate trece **(I 1)**. Cf. POLIZU, COSTINESCU, ALR II/I MN 124, 3 836 bis/157. ✦ Încrucişare între o cale ferată şi o cale de circulaţie rutieră sau între două sau mai multe căi de circulaţie (rutieră), amenajată la nivele diferite; pasaj. Cf. DL, DM. *Începe să se simtă nevoia realizării — în cîteva puncte grele de traversare — a unor treceri subterane de pietoni.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 911, cf. DEX. ✦ (Învechit, rar) Pod[1] **(II 1)**. *Au adus mulţime dă italieni aici ..., trecîndu-i apa Istrului sau a Dunării pă trecerea cea dă piatră ce este în judeţu*

Mehedinți, ai căriia să văd stîlpii de piatră și pînă astăzi. VĂCĂRESCUL, în CAT. MAN. II, 8.

2. Schimbare a locului, mers dintr-un loc într-altul. Cf. trece **(I 2)**. *După trecerea starețului de aicea, încă mai greu post ș-au luat.* VARLAAM — IOASAF, 184^{v}/8. *A trimis soli cu frumoase daruri la ... craiul gepizilor și la Busa, craiul bulgarilor, rugîndu-se de ei ca să împedece pre Teodoric de la trecerea în Italia.* ȘINCAI, HR. I, 93/4. *Coboară din cocoașa munților ... Urmașii, strănepoții Horii. Călăuzind măreața trecere, Cineva-n cer poartă o secere.* BENIUC, V. 82. ◇ Fig. *Despre orișice poți să vorbești cît vrei: ... Și înainte de toate despre marea trecere.* BLAGA, POEZII, 79. *Am cîntat și mai cînt marea trecere.* id. ib. 105. ◇ Expr. **Trecere din viață** (sau, rar, **în moarte**) = faptul de a muri. Cf. LB, BARCIANU. *Amîndoi au lăsat după trecerea lor din viață amintirea unor sfinți ai chemării lor.* SĂM. IV, 681, cf. ALEXI, W. *Care să fi fost pricina trecerii grabnice din viață ...?* SADOVEANU, O. XIV, 19. *Vestit-au surda-i trecere în moarte Obuzele.* LABIȘ, P. 23. ◆ Aderare la ...; raliere **(3)**. *A trecut de la turci la poloni și cu trecerea sa a făcut de turcii au perdut bătaia.* ȘINCAI, HR. III, 114/19.

3. Faptul de a ajunge din stăpînirea unuia în stăpînirea altuia. *Trecerea principalelor mijloace de producție în mîinile statului popular.* STUDII, 1948, nr. 3, 6. *Prin lege se vor stabili modalitățile de trecere în proprietatea statului a bunurilor.* LEG. EC. PL. 21, cf. 6. *Masele țărănești au luptat pentru trecerea tuturor pămînturilor în mîinile poporului.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 26.

4. Schimbare a unei stări de lucruri, a unei situații, a unei dispoziții, a unui sentiment, a unei idei etc.; tranziție. *N-am să simt c-am să mor. Va fi o trecere molcomă și firească, de care nu mă tem.* EMINESCU, P. L. 82. *Trecerea de la nelămurirea intuiției la inteligibil.* IBRĂILEANU, S. L. 21. *Un plan patrat cu o cupolă emisferică sprijinită de patru trompe de unghi, ... ce fac trecerea de la planul patrat la acela circular.* NAUM, IST. ART. 108, cf. ȘĂINEANU, D. U. *O trecere extraordinară în figura lui: durere, uimire, ironie, furie.* CAMIL PETRESCU, T. II, 149, cf. SCRIBAN, D. *Epoca trecerii la socialism.* LEG. EC. PL. 420. *Trecerea de la platitudine la originalitate.* CĂLINESCU, C. O. 77. *Poate că moartea nu e altceva decît trecerea dintr-un somn în altul.* VIANU, L. U. 66. *În el se făcea trecerea plină de tragice crize spre un nou stil al spiritului.* BLAGA, Z. 130. *Căile și procedeele specifice ale unei limbi date ..., în trecerea de la starea veche la cea nouă, formează legile interne ale dezvoltării ei.* MACREA, F. 17. *Pregătirea trecerii la școala generală de 8 ani a constituit o preocupare principală ... a organelor de învățămînt.* GÎ 1961, nr. 630, 1/1. *Trecerile de la o stare sufletească la alta sînt realizate cu un bogat și foarte fin registru interpretativ.* T decembrie 1964, 56. *La Voiculescu se petrece o nesimțită trecere de la anecdotă la basm.* V. ROM. februarie 1970, 61. ◇ Expr. **Trecere de la o extremă la alta** v. extremă.

5. Îndreptare a atenției (spre ceva), începere a unei noi activități. Cf. trece **(I 6)**. *Trecerea la realizarea hotărîrilor.* SCÎNTEIA, 1972, nr. 9 016. ◆ Faptul de a schimba o situație cu alta, o calitate cu alta, o preocupare cu alta etc.; strămutare. *Se răspîndește vuiet pintre dascali despre ... trecerea celor mai tineri dintre noi la Socola.* CREANGĂ, A. 114. *Trecerea centrelor populate de la o comună la alta.* LEG. EC. PL. 131. *Trecerea unor atribuțiuni pe seama Consiliului de Miniștri.* ib. 143. *Tendința de eliminare a acestui tip morfologic se manifestă în tot cursul istoriei limbii latine: asistăm la treceri în alte conjugări.* IST. L. ROM. I, 30. *Împrumuturile se limitează aproape exclusiv la limbajul familiar și la vocabularele tehnice (evident, cu treceri în limba comună).* ib. 50. ◇ Expr. **Trecere în rezervă** = integrare în cadrele de rezervă ale armatei. *A primit foaia de trecere în rezervă.* BACALBAȘA, S. A. I, 236.

6. Abatere pe undeva sau pe la cineva. Cf. trece **(I 7)**. *Trecerea lordului Durham ... pe la Odessa împiedicîndu-l.* NEGRUZZI, S. I, 35. *Dacă ai vreo trecere pe-acolo.* CIAUȘANU, GL.

7. (În expr.) **Trecere cu vederea** = nebăgare în seamă; nesocotire. Cf. SCRIBAN, D. **Trecere sub tăcere** = lăsare intenționată la o parte; neluare în seamă. Cf. SCRIBAN, D.

8. Înscriere (într-un registru, într-un act); notare[1] **(1)**, înregistrare. Cf. trece **(I 10)**. *O greșită practică în trecerea cifrelor.* COD. PEN. R.P.R. 430. *Abia mai prididea cu primirea acestor ofrande și cu trecerea lor în registre.* BARBU, PRINC. 250.

II. 1. Faptul de a trece **(II 1)**, mișcare, mers dintr-un loc într-altul, fără oprire; treacăt **(I 1)**, (învechit) trecut[1] **(2)**, pasaj **(II 1)**. V. perindare. *Vrîndu pașa ... ca să-i fie trecirea pin Ieși.* GHEORGACHI, CER. (1762), 308, cf. LB. *O protestațiune ... s-au făcut în contra pasagiului (trecerei) trupelor prusiane.* TIMPUL (1856), nr. 4, 2^{1}/13. *Cîte un zapciu al agiei oprea carele să nu se vîre, pînă după trecerea alaiului.* NEGRUZZI, S. I, 29, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *O liniște rar întreruptă de trecerile repezi ale căruțelor întîrziate.* SADOVEANU, O. II, 204. *În trecerea noastră tot satul iese în lungul drumului.* id. ib. 442. *Se întoarse să-i ațină calea piepteș, abătîndu-l într-o altă latură, ferită din vadul trecerilor.* C. PETRESCU, A. R. 31. *Era o trecere continuă de căști germane.* BĂNULESCU, I. 67. ◇ Fig. *Am găsit o imagine plastică ..., exprimînd spiritul și fulgerul trecerii sale prin valea vieții.* SADOVEANU, E. 73. *Trecerea îi va fi grabnică în această viață.* id. ib. 83. *Cunoșteam trecerea pe pămînt a lui Schiller.* BLAGA, H. 50. *Așteptau trecerea orelor.* BĂNULESCU, I. 67. *Rațiunea majoră a trecerii lor prin lume.* V. ROM. decembrie 1970, 62. ◇ Loc. adv. **În trecere** = a) mergînd printr-un loc fără a se opri, trecînd pe undeva fără a poposi (mai mult timp); p. ext. la repezeală, în fugă; în treacăt. *Scrisoarea ... pe care factorul ... o lăsase în trecere.* ap. CADE. *Pe aci se aprovizionau ciobanii cu sare, în trecere cu turmele de oi.* BRĂESCU, A. 20. *În trecere, pe lîngă colțul mesei, a lovit o sticlă.* G. M. ZAMFIRESCU, în T decembrie 1964, 24. *Mergi întîmplător pe stradă, în trecere surprinzi o față brăzdată de „durere".* BLAGA, Z. 50; **b)** pe scurt, în cîteva cuvinte, fără a insista; în treacăt. *Blaga remarca în trecere „împletirea elementelor de viață organică și de magie".* V. ROM. octombrie 1970, 71. ◇ Loc. adj. **În trecere** = care trece pe undeva fără a se opri (timp mai îndelungat); p. ext. fugar, fugitiv, trecător **(III 2)**. *Cîte numiri ar inventa el ... pentru un surîs de pe buzele ei, un surîs în trecere.* EMINESCU, P. L. 57. *Dobitoace în trecere Își privesc fără de spaimă umbra în albii.* BLAGA, POEZII, 82. ◇ Expr. **(A fi) în trecere prin ...** = a trece printr-o localitate fără a se opri (mai mult timp). *Un mare acționar al consorțiului în trecere prin București.* ARGHEZI, S. XI, 156. *Eram în trecere prin Pașcani.* V. ROM. septembrie 1970, 15. **Trecere pe sub soare** = faptul de a trăi. *Ți-i bine cunoscută ... trecerea pe sub soare a lui Florea Viteazul.* CAMILAR, C. P. 66. **Trecere în revistă** v. revistă. ◆ (Concretizat) Loc pe unde se trece **(II 1)**. *Să mai ies, colo, pe vale, Ca să mă așez în cale, În calea ciocoilor, În trecerea oilor.* ALECSANDRI, P. P. 255. ◆ Străbatere a unui teren, a unei regiuni de către un drum, o apă etc. *Era o regiune care tindea să se transforme prin trecerea canalului și crearea de irigații.* V. ROM. septembrie 1970, 19. ◆ Mișcare, deplasare a unui vehicul pe un anumit traseu. *Așteaptă trecerea și întoarcerea avioanelor.* BĂNULESCU, I. 66. ◆ Mișcare a aerului, adiere. *Un timp se auzi numai trecerea ușoară a aerului prin copaci.* PREDA, Î. 167. ◆ Mișcare a norilor, a unor corpuri cerești. *Trecerea planetei Venus pe discul solarin este un fenomen foarte important.* CULIANU, C. 338. *Trecerea norilor acoperă pămîntul cu pete mari de umbră.* BOGZA, C. O. 237.

2. (În l o c. și în e x p r.) Cf. t r e c e **(II 3).** ◇ L o c. a d j. (Prin nord-vestul Munt.) **De trecere** = de prisos, în plus. Cf. UDRESCU, GL. *Am un chil de lapte de trecere.* id. ib. *N-am (bani) de trecere; de unde să-ți dau?* id. ib. ◇ E x p r. (Rar) **Trecere de măsură** = exagerare. *Începu a se teme de această trecere de măsură în toate.* AGÎRBICEANU, S. 374.

III. 1. Înaintare printr-un spațiu liber sau delimitat (de obstacole). Cf. t r e c e **(III 3).** *Ca cum am fi intrat peste niște ... glodoase lini și bălți; fără pod, fără drum și fără nici o potică de mărs sau de trecere.* CANTEMIR, HR. 139, cf. POLIZU. *Toată lumea ce se îngrămădise la ușă începu a da îndărăt, făcînd loc de trecere.* ap. TDRG. ◆ (Concretizat) Loc pe unde se poate trece **(III 3).** *Proprietarul al cărui loc este înfundat, care nu are nici o ieșire la calea publică, poate reclama o trecere pe locul vecinului său.* HAMANGIU, C. C. 149, cf. CADE. *Strada e înfundată, nu e nici o trecere pe aici.* id. ib.

2. (În e x p r.) **Trecere prin sită** = alegere, selectare. Cf. t r e c e **(III 2).** *Dăruitorul cărților de intrare ... nu s-a înșelat în trecerea prin sită a invitaților.* PAS, Z. III, 274.

3. (Regional) Dizenterie. Cf. CANDREA, F. 221.

IV. 1. Scurgere, desfășurare a timpului sau a unui interval de timp; treacăt **(III).** Cf. t r e c e **(IV 1).** *Jalobele ceale personalicești cu treacere de zeace și douăzeci de ani nu să închid.* PRAVILA (1814), 18/21. *După trecire de vreme de cîțiva ani ..., Rîvna între ei s-aprinde.* BELDIMAN, E. 2/9. *Nu este nicidecum cu putință ca omul, strămutîndu-se dintr-un loc într-altul, să rămîie tot acela după o trecere de veacuri.* CR (1832), 279[1]/32. *După trecere ca de giumătate de ceas, i-au adus o mare ușurință.* DRĂGHICI, R. 138/13. *Este stare așa tristă ... Pe care trecerea vremei să n-o facă suferită?* CONACHI, P. 288. *Acum, după trecere de cinci ani ..., suvenirea ei ar sili imaginația mea să galopeze.* NEGRUZZI, S. I, 38. *După trecere de cîteva zile, într-una din seri ..., se culcară mai tîrziu.* ISPIRESCU, L. 243, cf. TDRG. *Diferite manifestări ale spiritului românesc în trecerea veacurilor.* PETICĂ, O. 423. *Tinerețea beneficiază de toate, chiar și de trecerea anilor.* IBRĂILEANU, A. 35. *Trecerea timpului și progresul cercetării l-a făcut din ce în ce mai atent la faptele de expresie.* VIANU, L. R. 5. *Noi trebuie să umplem trecerea timpului cu nădejdi.* STANCU, R. A. III, 250. *Astfel, în trecerea zilelor, ... se legăna în visuri.* VINEA, L. II, 264. *După o trecere îndelungată de vreme.* ȘEZ. I, 263. ◆ Expirare a unui interval de timp, a unui termen. Cf. LB. *Trecere de termin.* POLIZU, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Nu băgă de seamă nici trecerea zilei. Se întunecase de-a binelea.* CAMIL PETRESCU, O. II, 347. *Dragostea de adolescență ... este acum, la trecerea anilor, o amintire pierdută în cețuri.* V. ROM. iulie 1970, 71.

2. Faptul de a fi trecător **(III 2).** Cf. t r e c e **(IV 2).** *De ar socoti omul sfîrșitul lui și treacerea aceștii vieți* (a. 1713). GCR II, 5/8.

3. Cf. t r e c e **(IV 3).** (E x p r.) **Trecere de vreme** sau (rar) **trecere a timpului** = petrecere a timpului, pierdere de vreme; p. e x t. distracție, amuzament. *Aflîndu-mă lipsit de toate trecerile de vreme cele veselitoarie de suflet.* VĂCĂRESCUL, IST. 245. *Veselă, zburdatecă, judecînd amorul o trecere de vreme.* NEGRUZZI, S. I, 55. *Cărțile erau pentru dînsul un mijloc de trecere a timpului.* SĂM. III, 482. *Pentru el, iubirea ei a fost o jucărie fără preț, o simplă trecere de vreme.* REBREANU, I. 184.

V. (Mai ales în construcție cu verbul „a avea") Autoritate de care se bucură cineva sau ceva, i n f l u e n ț ă; considerație, prestigiu, vază. Cf. t r e c e **(V 1).** *La Antonie Vodă era o rud-a lui ..., avînd trecere și cinste de la Antonie Vodă.* NECULCE, L. 65. *Se temea toți de dînsul, văzîndu-l că avea mare trecere la împărăție.* AXINTE URICARIUL, LET.[2] II, 132. *Pre toți îi avea la cinste și toți avea trecere* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 75/10. *Se va afla în cinste la domni și în trecire* (a. 1756). URICARIUL, I, 357. *Avea mare trecere la Poarta turcească.* BĂLCESCU, M. V. 31, cf. POLIZU. *Iscălitura lui ajunsese să aibă trecere chiar și dincolo de Lipsca.* GHICA, S. 498. *Boier cu trecere la curte și bogat.* FILIMON, O. I, 146. *Aveau mare trecere la împăratul Napoleon.* ALECSANDRI, S. 172. *Nu crez ca la tine pictorul ... Dürer să aibă mai multă trecere decît compatrioții lui, muzicanții Beethoven și Mendelsohn.* ODOBESCU, S. III, 61. *Apucase a cînta găina la casa lui și cucoșul nu mai avea nici o trecere.* CREANGĂ, P. 285. *Atîta trecere n-am și cu la dumneata.* ISPIRESCU, L. 271. *Vrea să zică vorba mea n-are nici o trecere în casa asta.* ap. TDRG, 1 644, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Îl întrebase ce protector are și ce persoană cu trecere se interesează de soarta lui.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 190. *Pe-atunci, hoții de vite aveau trecere.* AGÎRBICEANU, S. P. 16, cf. IBRĂILEANU, SP. CR. 127, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Avea trecere mare la București și putea să-i dea oricînd afară din slujbă.* EFTIMIU, N. 27, cf. SCRIBAN, D., PAS, L. I, 244. *Frate-meu e om bogat, Om cu trecere la sat.* TEODORESCU, P. P. 351. *Avea acuma la împăratul mult mai mare trecere și căutare.* SBIERA, P. 76, cf. ȘEZ. IX, 80. *Munca ... îl va face avut și cu trecere mare între oamenii cei de față.* ib. XIII, 187. ◆ Primire favorabilă care i se face cuiva, succes de care se bucură cineva (într-o societate). *Se zice că spre a avea cu cuvîntul trecere la toți, este bine a împușca un cuc.* GOROVEI, CR. 85. *Are o trecere nebună la femei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 232. *Era un om ... cu trecere la cucoane.* BRĂESCU, A. 84. ◆ (Mai ales despre mărfuri) Apreciere, prețuire de care se bucură ceva, s u c c e s; căutare. Cf. LB. *Aflînd ca ce fel de marfă va avea trecere prin acele locuri.* GORJAN, H. II, 6/16, cf. POLIZU, BARCIANU. *În cîrciumă era larmă multă și rachiul avea întotdeauna trecere.* SĂM. VI, 374. *Odinioară asemenea păcăleli aveau multă trecere.* ap. TDRG, 1 645. *Lumea se săturase și acum numai băutura mai avea trecere și poveștile.* AGÎRBICEANU, S. 143, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Această marfă are multă trecere pe aici.* CADE.

VI. (Învechit; în e x p r.) **A avea trecere** = a se bucura de îngăduință, de iertare; a i se face o concesie. *Furii ... nu ave nici o trecere sau milă de iertare.* NECULCE, L. 299.

— Pl.: *treceri.*

— V. **trece.**

TRECHELÍȚĂ s. f. (Regional) Zbîrniitoare de speriat păsările (Vălcani — Sînnicolau Mare). ALR SN I 47/47.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută. Cf. scr. t r k a l i ć a „care aleargă".

TRECHI s. n. sg. (Regional) Murdărie care rămîne la fundul cazanului, sub leșie, după ce s-a fiert săpunul. PORȚILE DE FIER, 349.

— Din germ. **Dreck.**

TRECHÍRIE s. f. v. **tricher.**

TRÉCLEAT adj. v. **treclet.**

TRÉCLET adj. (Învechit; mai ales în formule de imprecație) Blestemat, afurisit. *Să hie neiertat de Domnul ... și de toți svenții, ce să hie trecleat și procleat* (a. 1620). GCR I, 63/14. *Cene va scorni pîră pentr-această ocin[ă] ... să hi tricleat* (a. 1642). id. ib. 93/27. *Cine să va mai rădica ... să fie trecleat și procleat* (a. 1652). ȘTEFANELLI, D. C. 5. *Locul lui de sălaș să hie cu Iuda și cu trecleatul Arrie* (a. 1669). BUL. COM. IST. IV, 35. *Carele ar ave a să amesteca să strice această danie ... să fie triclet și proclet de trei sute și optsprezece oleți* (a. 1670). URICARIUL, XXV, 277. *Aceasta deacă știu trecleatul Arie ..., au pus rugători mulți preuți.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 157[r]/22, cf. IORGA, S. D. XIII, 100. *Parte să aibă cu Iuda și cu trecletul Arie și dezlegare să nu afle* (a. 1712). BUL. COM. IST. IV, 43. *Cine ar fi ca să calce acest testament ... sau și îndemnător spre stricarea și dezlegarea, unii ca aceia să fie trecleți și procleți* (a. 1714). URICARIUL, I, 49, cf. IV, 5/8, CIHAC, II, 295, TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *Proclet și*

treclet e numai cel care a stricat legea, căzînd în rătăcirea lui Arie. SADOVEANU, O. XII, 116. (Pleonastic) *Să fie triclet și proclet afurisit* (a. 1704). URICARIUL, IX, 150.

— Accentuat și: *treclét.* TDRG. — Pl.: *trecleți.* — Și: **tréeleat, tríclet, tréclit** (ȘTEFANELLI, D. C. 13, URICARIUL, III, 56) adj.

— Din slavonul ТРѢКЛѦТЪ, ТРЄКЛѦТЪ, ТРЄКЛЄТЪ.

TRECLEȚÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A necăji (4). Com. DRĂGANU. *Nu mă mai trecleți ... atîta!* id.

— Prez. ind.: *treclețesc.* — Și: **tregleți** vb. IV. id.

— V. **treclet.**

TRECLEȚÍT, -Ă adj. (Regional) Încrezut, ingîmfat. Com. DRĂGANU. *Femeie treclețită.* id.

— Pl.: *treclețiți, -te.*

— V. **trecleți.**

TRÉCLIT adj. v. **treclet.**

TRECNÍ vb. IV v. **trîcni**[1].

TRECSĂRÍ vb. IV v. **trăscări.**

TRECSĂRÍT, -Ă adj. v. **trăscărit.**

TRECÚT[1] s. n. Faptul de a trece. **1.** Trecere **(I 1)** dincolo de ceva. Cf. trece **(I 1).** *Trecutul împăratului Murat în ceea parte de marea.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Veniră pînă la Iordan ... și au poposit acolo mai înainte de trecut.* BIBLIA (1688), 154[1]/47. *Au trimis ... ca să le împiedece trecutul Dunării.* ȘINCAI, HR. I, 22/28. *Prăpastii peste prăpastii, ... că numai cîte-o potică Slujește la bieții bolnavi de trecut.* CONACHI, P. 85. *Drum de trecut.* COSTINESCU, cf. DDRF. ✦ (Concretizat; regional) Loc de trecere **(I 1)**; trecătoare. *Ba noi l-am văzut, Mergînd spre trecut, Aci mai napoi, Tot vînzînd la oi.* FOLC. TRANSILV. I, 79.

2. (Învechit) Trecere **(II 1)** printr-un loc, fără a se opri (prea mult). Cf. trece **(II 1).** *Jirtva trecutului a Domnului iaste aceasta, cînd am trecut prespre casele fecioritor lui Is*[rail] *în Eghipet.* PO 217/16, cf. 215/13. *Ștefan Vodă, după trecutul hanului, au venit în Iași.* M. COSTIN, O. 178.

3. (Rar) Sfîrșit. Cf. trece **(IV 2).** *Jalea mea adîncă ... e fără de trecut!* ALECSANDRI, P. I, 120.

— V. **treee.**

TRECÚT[2]**, -Ă** adj., s. n. **1.** Adj. **1.** (Despre timp) Care a trecut **(IV 1)**; (despre unități sau intervale de timp) anterior celui prezent, precedent; încheiat, sfîrșit. *În ceasta săptămînă trecută.* CORESI, ap. GCR I, 24/30. *Să nu să îneace a toate țările anii trecuți și să nu să știe ce s-au lucrat.* URECHE, L. 57. *Mai în trecuți ani ..., s-au bătut cu leșii la Boian.* NECULCE, L. 287. *Acei domni ce au făcut curțile aceste mai în trecute zile au fost* (a. 1729). GCR II, 24/25. *În trecute zile avînd trebuință Iordachi la Iaș și purcegînd de acolo* (a. 1771). IORGA, S. D. VII, 94. *S-au luat în dulcele trecut al Crăciunului* (a. 1817). id. ib. XII, 206, cf. DRLU, LB. *Unde sînt ceasurile cele trecute?* MARCOVICI, C. 10/12. *Trăge o dungă, însămînd prin aceasta o zi trecută.* DRĂGHICI, R. 55/1. *Ne place a asculta povești frumoase din vremile trecute.* NEGRUZZI, S. I, 245. *Dorul ..., cătînd în vremi trecute un suvenir slăvit.* ALECSANDRI, P. I, 194. *Numai zilele trecute Nu le fac să fie azi.* EMINESCU, O. I, 112. *Începe a ciocîrti un gîrneț de stejar din anul trecut.* CREANGĂ, P. 125, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Împrejurări plăcute din trecuta primăvară.* SADOVEANU, O. IX, 437. *În secolul trecut.* CĂLINESCU, S. 12. *Duminica trecută am fost eu să-l văd pe bunicul.* STANCU, D, 251. *Au fost săptămîna trecută mari manifestații.* H. LOVINESCU, T. 100. *Piersicile și prunele ținute în talaș de anul trecut.* BARBU, PRINC. 17. *Ierbile uscate, rămase de anul trecut.* BĂNULESCU, I. 7. *În august trecut.* V. ROM. septembrie 1970, 8, cf. ALR I 1 976/9, 18, 35, 840, 850, ALR SN III h 779/29, ib. h 1 754. ◇ (Gram.) *Timpul trecut* = trecut[2] **(II 2).** Cf. POLIZU, TDRG.

2. Care a trecut **(IV 2)**, care nu mai este; de demult, de altădată; p. ext. care a existat cu mult timp în urmă, vechi, dispărut. *Cei ce acum petreacem pomenim alții Trecuți; de noi, cu vreame, vor pomeni alții.* M. COSTIN, O. 233 *La domnii trecuți, mai multu di 400—500 pungi* [de bani] *nu să lua.* NECULCE, L. 325. *Preste puțină vreme m-au făcut a uita toate întîmplările și primejdiile ceale trecute* (a. 1783). GCR II, 128/28, cf. DRLU, LB. *Acoperă cu un văl nepătruns viața mea cea trecută.* MARCOVICI, D. 2/2. *În vis, i s-au înfățoșat toate întîmplările trecute.* DRĂGHICI, R. 41/6. *Cinstesc pe bătrîne în aminirea trecutei lor frumuseți.* NEGRUZZI, S. I, 38. *Oltule, care-ai fost martur vitejiilor trecute!* ALEXANDRESCU, O. I, 72. *Trecuta fericire Izvor e de jălire.* ALECSANDRI, P. I, 178, cf. COSTINESCU. *Spre a-ți aminti trecutele petreceri.* EMINESCU, O. IV, 333, cf. DDRF, BARCIANU. *Pe-al inimii gol se-așterne domol Durerea trecută.* PILLAT, P. 8. *Individualismul l-am moștenit de la generația trecută.* BLAGA, Z. 76. *În sufletu-i, cu duioșie, Trecute amintiri dau glas.* BENIUC, C. P. 38, cf. H. LOVINESCU, T. 249. *Asta-i poveste trecută acum.* LABIȘ, P. 29. ◇ *Data trecută* v. dată. ◇(Substantivat) *Să să deștepte cu oarecare nevoință a laudelor celor trecuți.* N. COSTIN, L. 37. *Cealea noaă le află și cealea trecute le înnoiaște.* id., ap. GCR II, 13/21. *Toate cele trecute ca un basm să povestesc.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 87. *Toți uitînd cele trecute, își atîntează căutăturile asupra celor viitoare.* MARCOVICI, D. 3/20. *Ocoli de vreo două, trei ori ... fiecare cameră, fiecare colțuleț ce-i aducea aminte cele trecute.* ISPIRESCU, L. 10. *Subt stele de ieri, Subt trecutele, caut Lumina stinsă pe care-o tot laud.* BLAGA, POEZII, 135. ◇ (Substantivat; învechit) *Trecut de pe lume* = mort. *Acest trecut de pre lume ... luminează-l.* MOLITVENIC (sec. XVII), 307. ✦ De dinainte, precedent, anterior. Cf. ASACHI, ARITMETICA, 48[r]. *Prin scrisoarea mea cea trecută am scris dumitale că îți voi trimete tabla învățăturilor mele.* KOGĂLNICEANU, S. 84. ✦ (Rar) Care nu mai e actual; învechit, demodat. Cf. COSTINESCU. *Tu crezi într-o doctrină bătrînă și trecută.* BOLINTINEANU, O. 118.

3. (Despre persoane și despre părți ale corpului lor) Care nu mai e tînăr; îmbătrînit; ofilit **(2).** *Pare că e un bătrîn trecut!* NEGRUZZI, S. I, 41, cf. COSTINESCU. *E un om ca de șaizeci de ani; dar cam prea trecut pentru vîrsta lui.* CARAGIALE, O. II, 50. *Cît îi ea de trecută, de slabă și bătută de necazuri, dar ... întinerește cînd vede pe Radu viind.* VLAHUȚĂ, O. A. 97, cf. DDRF. *O doamnă ... brunetă, palidă și trecută înainte de vreme.* ap. TDRG, 1 645, cf. BARCIANU. *Io-s flăcău cam trecut acum. Cei de vîrsta mea sînt toți însurați.* AGÎRBICEANU, S. 17. *E prea trecută pentru vîrsta ei.* id. ib. 80, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Nu te uita la fața mea trecută.* PILLAT, P. 109, cf. SCRIBAN, D. *E un bărbat frumos ... E nițel trecut.* VINEA, L. I, 148. *Cocoanele mai trecute își așezau pe frunte fesul cel alb.* BARBU, PRINC. 225, cf. TEAHA, C. N. 275. ◇ (Cu determinări de felul „de bătrînețe", „cu vîrsta bătrîneților", „în vîrstă", „de zile", „de ani", „cu anii") *Foarte trecut de bătrîneațe, adormi întru D*[o]*mn*[u]*l.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 19[r]/12. *Nu ș-au socotit viiața lui, că era trecut cu bătrînețeli.* NECULCE, L. 110. *Era trecut cu vîrsta bătrîneților* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 253/12, cf. LB. *Bărbați uriți și mai trecuți în vîrste.* GORJAN, H. I, 8/25. *Trecut în zilele sale* (a. 1894). ap. TDRG, 1 646. *Trecut de zile.* DDRF. *Profesorul nostru era un om trecut de ani, aproape de pensie.* I. BOTEZ, ȘC. 38. *Cu toate că erau trecuți cu anii, nu aveau nici un copil.* RETEGANUL, P. IV, 34. *Trecut de bătrîn.* ALR II/I h 87/64. ✦ (Regional) Slăbit de puteri. *Inima lui să făcu ca și gheața Văzîndu-l trecut, fața ca hîrtia, Ochii întorși.* BUDAI-DELEANU, T. V. 130, cf. ALR II/I MN 50, 2 274/520. ✦ (Despre plante, mai ales despre flori) Veștejit; ofilit **(1).** *Buchet ca acela cu nu mai găsesc! ... Eu sufer de moartea-i, d-a lui pătimire,*

Și-a floarei trecute păstrez pomenire. ALEXANDRESCU, O. I, 112. cf. ALEXI, W. *Ieri am găsit, pe banca solitară Din parc, un biet mănunchi de flori trecute.* IOSIF, P. 36, cf. CADE. ✦ (Despre plante și fructe) Care s-a degradat, nefiind recoltat la timp; răscopt² **(2)**. Cf. DDRF, CADE, ALR I 911. *Iarbă trecută.* ALR II 5 263/537. *Fîn trecut.* ib. 5 263/848. ◇ (Cu determinări de întărire) *Un pepene era trecut de copt, sec; al doilea începuse să se treacă și altul era tocmai bun, știi colea, în pîrgă.* RĂDULESCU-CODIN, ap. CADE. [Grîul] *îi trecut de copt.* ALR I 911/69, cf. 911/80, 87, 215. ✦ (Rar; despre alimente) Răscopt² **(1)**. Cf. SCRIBAN, D. *Cozonaci trecuți.* id. ib. ✦ (Despre anumite obiecte sau materiale) Consumat (în parte). *Luminarea unuia e mai trecută ca a celuilalt.* GOROVEI, CR. 203, cf. CADE.

4. Care e mai mare decît o anumită mărime, cantitate, valoare; care depășește ceva. Cf. trece **(II 3)**. *Cîteva sute de ani trecuț peste mie.* N. COSTIN, ap. GCR II, 1/23. ✦ (Adesea însoțit de determinări ca „de beat", „cu beția") Amețit (de băutură); foarte beat. *Vedeți că sania se clatină și vezetiul e cam trecut.* ap. TDRG. *Unul dintre slujitori . . ., trecut din băutură, nu așezase hamurile bine.* CARAGIALE, O. III, 42. *I-au cerut să le mai dea ceva de băutură, dar Lixandru s-a împotrivit, văzîndu-i cam trecuți.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 256. *Trecut cu beția.* ALR I 1 724/573. *Trăcut de beat.* ib. 1 724/9, cf. 1 724/90, 180, 381. *Trecut din lume.* ib. 1 724/355. *Îi beat de-i trecut.* A II 8. ◇ (Substantivat, m.) *Doarme ca mortu, ca trecutu.* A I 24.

II. S. n. **1.** (În opoziție cu prezent și viitor) Timp care a trecut **(IV 1)**, care s-a scurs; întîmplările, faptele, starea de lucruri din acel timp. Cf. ANON. CAR. *Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului acestei nații.* BĂLCESCU, M. V. 5, cf. POLIZU. *Trecutul nu poate să stea nimenui spre pedecă.* FM (1861), 152, cf. HASDEU, I. C. I, XI. *Cîntați trecutul, ce se mîndrește De-ai săi eroi!* ALECSANDRI, O. 158, cf. COSTINESCU. *Viitorul și trecutul Sînt a filei două fețe.* EMINESCU, O. I, 196. *Nicăiri n-am găsit . . . atîta respect pentru trecutul neamului nostru ca-n orașul acesta liniștit.* VLAHUȚĂ, R. P. 79, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Trecutu-i plin de-avînt, de-apusuri roșii.* CERNA, P. 35, cf. TDRG. *Dar tu lipseai, iubite, și singură am stat În cale unde plîns-am trecutul fermecat.* PETICĂ, O. 139. *Trecutul e un frumos apus de soare.* HOGAȘ, M. N. 109. *Experiența trecutului este concludentă.* IBRĂILEANU, A. 49. *Trecutul Romei împărătești.* NAUM, IST. ART. 16, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Trecutul nu se mai întoarce.* REBREANU, R. I, 50. *Să nu-ți compari prezentul cu trecutul.* MINULESCU, VERS. 336. *N-avea vreme să se prea gîndească la trecutul lui.* GALACTION, O. 52. *Cum aș vrea în astă clipă de trecut să mă dezleg.* EFTIMIU, Î. 107, cf. TOPÎRCEANU, O. A. II, 17. *Tot trecutul îmi apărea acum clar.* CAMIL PETRESCU, U. N. 191. *Îmi plumbuiesc trecutul din urnele deșarte.* VOICULESCU, POEZII, II, 99. *Artiștii . . . trebuie să-și plece urechea spre trecut și spre popor.* SADOVEANU, E. 10. *A-ți aminti trecutul și a-ți închipui viitorul.* CĂLINESCU, C. O. 114. *Această parte a existenței unui om este trecutul lui.* VIANU, L. R. 20. *Cu degetele amintirii Mi-am pipăit Încet-încet, Trecutul ca un orb.* BLAGA, POEZII, 53. *Cu fruntea răzimată-n cer Și frămîntînd cu pașii lutul Tîrăsc în urma mea trecutul.* BENIUC, V. 54. *Trecutul, gusturile, temperamentul fiecărui individ.* VINEA, L. II, 245. *Ne despărțim de trecut rîzînd?* H. LOVINESCU, T. 337. *Își aminti de tinerețea lui . . . Tot trecutul năvăli în el.* BARBU, PRINC. 59. *Trecutul este văzut cu ochii prezentului.* IST. LIT. ROM. II, 62. *Poetul practică incursiuni întinse în trecut.* V. ROM. octombrie 1964, 109. *Arheologia a adus servicii imense . . . cunoașterii trecutului.* H. DAICOVICIU, D. 77. (Fig.) *Ce-adînc trecut de gînduri e-n noaptea lui adîncă.* EMINESCU, O. I, 232. *Un trecut în ruină, un castel numai petre și ziduri sparte.* id. P. L. 11. ◇ Loc. adj. și adv. **Din trecut** = de altădată, de odinioară, de demult. *Făr-a videa pe frunte-i splendoarea din trecut.* ALECSANDRI, P. III, 4. *Într-o mînăstire, din trecut rămasă, În domneasca sală se întinde masă* BOLINTINEANU, O. 54. *Glasuri din trecut străbate l-a prezentului ureche.* EMINESCU, O. I, 45. *Peste sufletu-n urcare este greu ca să mai poată Să apese-amărăciunea din prezent sau din trecut.* MACEDONSKI, O. I, 176. *Printre lacrimi parcă-și vedea viața trudită din trecut.* MIRONESCU, S. A. 37. *Își ascultă inima lui plină De nădejdea și durerea din trecut.* PILLAT, P. 44. *Savanții români din trecut s-au format singuri, nu rareori împotriva tendințelor oficiale.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 893. ◇ Loc. adv. **În trecut** = altădată, odinioară. *Orice a fost în trecut, de aceea nu ne-ar păsa de loc.* FM (1861), 93. *Dar nu mai cade ca-n trecut În mări din tot înaltul.* EMINESCU, O. I, 181. *În trecut era iubire, erau raze, era trai . . .* MACEDONSKI, O. I, 87. *Piesa scurtă . . . s-a bucurat în trecut de atenția unor mari scriitori.* CONTEMP. 1952, nr. 300, 2/1. *Clasa muncitoare, în trecut clasa cea mai asuprită . . ., este azi forța conducătoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 858. *În trecut era și obiceiul întrecerii între cetele de colindători.* IST. LIT. ROM. I, 19. ◇ Expr. **A o rupe cu trecutul** = a pune capăt unei situații sau unei stări de lucruri vechi, a nu mai vrea să știe de ceea ce a fost. *Am rupt-o cu trecutul.* C. PETRESCU, Î. II, 137, cf. DL, DM.

2. (Gram.) Denumire dată grupului de timpuri verbale care exprimă o acțiune săvîrșită înainte de momentul vorbirii. *Sînt patru feluri de trecuți.* GR. R. (1835), 41/3, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Albaneza are la trecut, pe lîngă mai mult ca perfect, și altă formă compusă, care arată că o acțiune are loc nemijlocit înaintea începutului altei acțiuni.* GRAUR, I. L. 153. *Verbul mai poate exprima și nuanțe ale acestor timpuri de bază. Astfel, pentru trecut, deosebim: imperfectul, perfectul și mai mult ca perfectul.* GRAM. ROM.² I, 234.

— Pl.: (adj.) *trecuți, -te* și (învechit, rar, s. m. **II 2**) *trecuți.*

— V. **trece.**

TRECÚȚĂ s. f. v. **trocuță.**

TRECUȚÉL, -ÍCĂ adj. Diminutiv al lui trecut² **(I 3)**; puțin îmbătrînit. Cf. SCRIBAN, D. *O fată trecuțică.* id. ib. ✦ (Rar; despre alimente) Puțin răscopt². Cf. SCRIBAN, D. *Niște cozonaci trecuței.* id. ib.

— Pl.: *trecuței, -ele.*

— **Trecut²** + suf. *-el.*

TRÉCVĂ s. f. v. **tregvă.**

TRÉFĂ¹ s. f. v. **trefă.**

TRÉFĂ² s. f. v. **trufă³.**

TREFĂLÍ vb. IV v. **trufăli.**

TREFĂȘÁG s. n. v. **trufășag.**

TREFILÁ vb. I. Tranz. A trece un metal printr-o filieră, pentru a obține sîrmă. Cf. COSTINESCU. *Mașini de trefilat.* NOM. MIN. I, 90, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. pas. *Prin tragere se execută oțeluri rotunde, exagonale etc., filamente pentru becuri electrice, care se trefilează prin filiera de diamant.* IOANOVICI, TEHN. 150.

— Prez. ind.: *trefilez.*

— Din fr. **tréfiler.**

TREFILÁRE s. f. Acțiunea de a trefila; trefilat¹. *Prin trefilare se pot obține fire cu un diametru de 0,03 mm.* IOANOVICI, TEHN. 60, cf. 149. *Se vor dezvolta capacitățile actuale de laminare, presare și trefilare.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 837, cf. M. D. ENC., DEX.

— V. **trefila.**

TREFILÁT¹ s. n. Trefilare. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

— V. **trefila.**

TREFILÁT², **-Ă** adj. (Despre metale) Care a fost supus unei operații de trefilare. ◇ (Substantivat, n.) *Sectorul metalurgiei prelucrătoare va mai produce: ... laminate și trefilate neferoase.* LEG. EC. PL. 431.
— Pl.: *trefilați, -te.*
— V. **trefila.**

TREFILATÓR s. m. Muncitor specializat în trefilarea metalelor. *Turnător formar. Laminator ... Trefilator (sîrmar).* LEG. EC. PL. 290, cf. DN², DEX.
— Pl.: *trefilatori.*
— **Trefila** + suf. *-tor.* Cf. fr. t r é f i l e u r.

TREFLÁT, -Ă adj. (Despre planuri arhitectonice, construcții) În forma unei frunze de trifoi. *Bazilici civile și terme cu trei sau patru abside, orientate în diferite direcțiuni, ceea ce da planul treflat sau patrufoliat.* NAUM, IST. ART. 106, cf. BUL. FIL. III, 186. *Treflate sau ca o simplă navă de piatră, bisericile sînt uneori fortărețe curate.* CĂLINESCU, C. O. 258, cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *treflați, -te.*
— Din fr. **tréflé.**

TRÉFLĂ s. f. **1.** Una dintre cele patru culori ale cărților de joc, reprezentată printr-un semn de culoare neagră, în forma frunzei de trifoi; spatic. Cf. STAMATI, D. *Cum? ... Vrei să iei zece ochi de caro cu nouă ochi de treflă?* ALECSANDRI, T. 1 202, cf. COSTINESCU, DDRF, TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *Furtuna cărților de joc. Dame, valeți, rigi, ași, trefle, cupe se înălțau, cădeau, se roteau.* TEODOREANU, M. II, 194. *Domnița Catrina primi dama de treflă.* SADOVEANU, O. X, 221. *Pe masă, dama de cupă stătea zîmbind înghețat între un as de treflă și un valet de pică.* GALAN, B. I, 376, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. Cusătură ornamentală sau găitan din fir de bumbac, de mătase etc. în formă de frunză de trifoi executate la unele haine (în special la uniformele militare din trecut). Cf. TDRG, CADE, DL, DM, DN², DEX.

3. Ornament de arhitectură care imită trifoiul. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., DN².

4. (Tehn.) Rozetă cu trei sau patru aripi, cu ajutorul căreia se acționează cilindrul unui laminor. DEX.
— Pl.: *trefle.* — Și: (învechit, rar) **tréfă** s. f. COSTINESCU.
— Din fr. **trèfle.** — **Trefă** < germ. **Treif.**

TREFÓI subst. v. **trifoi.**

TREGĂȘÍ vb. IV. T r a n z. (Regional) A rotunji capătul mai gros al buștenilor pentru a putea fi trași pe zăpadă. Com. din VIȘEU DE SUS.
— Prez. ind.: *tregășesc.*
— Etimologia necunoscută.

TRÉGHER s. m. (Prin Mold. și Transilv.) **1.** Hamal. Cf. MÎNDRESCU, I. G. 121, ARHIVA, XV, 405, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, MIRONESCU, S. 622. *Soseau încercuiți de tregheri cu bagaje.* TEODOREANU, M. II, 114, cf. SCRIBAN, D.

2. (În terminologia exploatării forestiere) Lemn care susține podeaua ulucului. GLOSAR REG.
— Pl.: *tregheri.* — Și: (învechit, rar) **trágăr** (CODRU-DRĂGUȘANU, C. 159) s. m., (regional) **trénchiri** (ALRM SN I h 346/520) s. m. pl.
— Din germ. **Träger.**

TREGHÍE s. f. v. **tirighie.**

TREGINÁ vb. I v. **tărăgăna.**

TREGLEȚÍ vb. IV v. **treceleți.**

TREGÓN s. n. v. **trigon.**

TRÉGVĂ s. f. (Învechit) Armistițiu. *Să vorbesc iarăș vorbe noao, de pace au de tregva.* FN 62. *A trătălui pacea ... sau pe picior cu o trecvă scurtă, sau cu o pace statornică.* VĂCĂRESCUL, IST. 269. *Subt legătura numitelor tregve sau împăciuri.* ȘINCAI, HR. I, 378/29.
— Pl.: *tregve.* — Și: **trécvă** s. f.
— Din it. **tregua.**

TRÉHE s. f. (Regional) Bună dispoziție. TEAHA, C. N. 275.
— Etimologia necunoscută.

TREI¹ num. card., subst. **I.** Num. card. (Adesea în componența unor numerale cardinale compuse) Numărul care, în numărătoare, are locul între doi și patru.
1. (Cu valoare adjectivală; precedă substantivul) *În trei dzile soțu cu mîndrie uă uspătă.* COD. VOR. 98/14. *Trei întrebări întrebară ... părinții orbului.* CORESI, EV. 172. *Adu mie trei giunci de cîte un an.* PO 51/2. *Ao rămas popa săracu și 7 coconi: ... Marina 6 ai și Zaharii de tri loni* (a. 1626). CUV. D. BĂTR. II, 243/6. *Dragoste carea în trei chipuri să împarte.* BIBLIA (1688), [prefață] 6/29. *Nemică din țară n-au luat pănă nu s-au plinit trii ani.* NECULCE, L. 17. *Am șezut și acolo trei ani fără 2 luni.* ANTIM, P. XXV. *Alexandru să mînie și zisă să bată cetatea de trei părți.* ALEXANDRIA (1794), 56/12. *De abia au ținut împărțeala împărăției trei ani între frați.* ȘINCAI, HR. I, 48/35. *Avea el o moșioară De un stîngin cu trii coți și jumătate.* BUDAI-DELEANU, T. V. 125. *Au jeluit la protopop[ul] plășii în trei rînduri* (a. 1816). IORGA, S. D. VII, 16, cf. DRLU, LB. *Trii ceasuri era acum și eu încă răspuns nu luasem.* AR (1829), 60²/10. *Moartea, în trei luni, a jertvit pe soția sa.* MARCOVICI, C. 4/1. *Trecură trei ani la mijloc de la despărțirea acestor doi frați.* GORJAN, H. I, 2/17. *Îmi rămîn dară numai trii galbini.* KOGĂLNICEANU, S. 111. *Gospodarii cei buni prășesc popușoii cînd sînt în trei frunze.* I. IONESCU, C. 97/9. *Ne dă și măsura a trii ponturi ce au cîștigat conștiința obștească.* RUSSO, S. 119. *Vede cineva trei oameni la un loc care petrec patru și cinci ceasuri.* BOLLIAC, O. 49. *Trei tinere nimfe pe rînd mi-l cerură.* ALEXANDRESCU, O. I, 111. *Supunem la vederea curții imperiale observările noastre asupra celor trei puncturi.* FM (1862), 11. *De-aș avea o pușculiță Și trei glonți în pungulița.* ALECSANDRI, P. I. 4, cf. COSTINESCU. *Toate femeile ... vorbeau despre soacra cu trei nurori.* CREANGĂ, P. 16. *Am fost silit să stau în București trei zile.* CARAGIALE, O. VII, 522. *O soție bolnavă, trei copii mici, al patrulea de lapte.* SLAVICI, N. I, 17. *S-a dus trei zile și trei nopți pînă ce ajunse la o cîmpie.* ISPIRESCU, L. 4. *Să așternuse zăpada de trei palme.* DELAVRANCEA, T. 145. *Și-n Olt se oglindeau, din geam, Trei rădăcini de busuioc.* GOGA, POEZII, 23. *Voi scri trei ode, Trei romanțe, Trei elegii Și trei sonete.* MINULESCU, VERS. 63. *Pe-aici, A fost pămîntul binecuvîntat De trei vlădici Și de-un mitropolit primat.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 334. *Ca trei lunateci prinși de-un farmec, ... s-avîntară-n largul lumii.* VOICULESCU, POEZII, I, 11. *După ce-i speli bine în trei ape, îi pui la foc în oală.* SADOVEANU, O. IX, 408. *O fîntînă izvorăște Din trei șipote de piatră.* PILIAT, P. 14. *Capul, cafeniu pătal, Cu miros de dimineață, De zăvozii mari din piață, În trei locuri sîngerat.* I. BARBU, J. S. 142. *Împart întîi și-ntîi pe oameni în trei categorii.* ARGHEZI, S. XI, 17. *Trei genii mă păzesc cu săbiile scoase.* CĂLINESCU, L. L. 71. *De trei zile luna crește ca un fagure De miere într-un stup.* BLAGA, POEZII, 59. *Cam trei sferturi din copiii satului au murit pînă-n primăvară.* STANCU, D. 107. *Trei chei, trei locuințe.* VINEA, L. II, 31. *Stătu trei ani la școală și nu mai vru să-l urmeze și pe al patrulea.* PREDA, M. 116. *Cumpărase pentru nevastă-sa trei metri de mătase.* V. ROM. octombrie 1970, 25. *La casa cu trei cumnate, Nici vasele nu-s spălate.* TEODORESCU, P. P. 256. *Dar mi-i dor de satul meu Că am trei mîndruțe-n el.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 122. *Du-te numai tot înainte, voinice, că-i da de nescari curți, sînt ale unui zmeu cu trei capuri.* RETEGANUL, P. P. 122. *Intrară în corabie și ajunseră ... peste trei zile și trei nopți la cealaltă parte a mării.* POPESCU, B. I, 10, cf. ALEXICI, L. P. 204, MAT. FOLK. 1 342. *De trei zile-ncoace, Gura nu-ți mai tace.* BALADE, I, 432. *La*

omul care mi-i drag, Trei zile de clacă-i fac. FOLC. TRANSILV. II, 213. *Ni-o mîncat trî ficiori ca trî flori.* O. BÎRLEA, A. P. I, 216. *Trei garoafe-n poarț-am pus, Din trei, două mi s-o prins.* FOLC. MOLD. I, 43. *Să nu te razimi în scaun cu trei picere* (= să nu te bazezi pe un om care nu e de nădejde). Cf. ZANNE, P. III, 368. ◇ (Rar; așezat după substantiv) *De zile trei își spune povestea vieții-ntrege.* EMINESCU, O. I, 88. *Și-s trei nopți și zile trei De cînd umblu telelei Și nu știu de ochii tăi.* DEȘLIU, M. 33. ◇ (În legătură cu „doi" sau cu „patru", indică un număr aproximativ, nedefinit, de obicei mic) *Un om au luat un cal de la o rudă a lui ... să îmble cu dîns numai trei, patru dzile.* PRAV. 53. *Trii, patru ceasuri toată oastea l-au gonit și de abia l-au ucis.* NECULCE, L. 145. *Trecînd trei-patru zile ... au purces, de s-au dus iarăși înapoi la Moldova.* R. GRECEANU, CM II, 172. *Încorda-voi a mea liră să cînt dragostea? Un lanț Ce se-mparte cu frăție între doi și trei amanți.* EMINESCU, O. I, 140. *La trei, patru luni se întîmpla ca nici unul să nu aibă locuință.* AGÎRBICEANU, A. 233. *Simțea că putea vorbi așa trei, patru ceasuri.* GÎRLEANU, N. 80. *Satul are trei, patru mii de suflete.* ISAC, O. 266. ◇ *Cele trei grații* v. g r a ț i e. *Cei trei crai de la răsărit* v. c r a i. ◇ Loc. adj. **De trei parale** = de calitate proastă. *Într-o altă droșcă, mai de trei parale, veneau cei patru cavaleri.* BARBU, PRINC. 140. ◇ Expr. **În doi timpi și trei mișcări** v. m i ș c a r e. **A face** (pe cineva) **de trei parale** v. p a r a[3]. **A lua** (sau, regional, **a apuca**) **la trei parale** (pe cineva) v. p a r a[3]. **A lua la** (sau **în**) **trei parale** (pe cineva) v. p a r a[3]. **A lua** (pe cineva) **la trei păzește** v. p ă z i. **A o lua la trei păzește** v. p ă z i. **A umbla cu doi bani în trei pungi** v. b a n. **A-și lua ale trei fuioare** v. f u i o r. **A umbla pe trei cărări** = a umbla pe două cărări, v. c ă r a r e. **A fi cu trei roate la car** = a fi zăpăcit, a fi nebun. *Înțeles-ați care vrun singur cuvînt măcar? Mă tem că hatmanul nostru e cu trei roate la car.* HASDEU, R. V. 149. **(De-a) trei colăcei** = (de-a) baba-gaia. Cf. ȘĂINEANU, D. U. ◇ Compuse: (Bot.; regional) **trei-frați = a)** trifoișțe *(Menyanthes trifoliata).* Cf. DAMÉ, T. 185, GRECESCU, FL. 396, BIANU, D. S., PANȚU, PL., SIMIONESCU, FL. 283, BORZA, D. 111; **b)** micșunea *(Viola tricolor).* Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 181; **c)** micșunele gălbioare *(Viola saxatilis* și *Viola rupestris).* Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 181; **d)** viorea *(Viola mirabilis).* id. ib. 180; **e)** unghia-păsării *(Viola declinata).* id. ib.; **trei-frați-pătați = a)** micșunea, tămîioară, toporaș *(Viola tricolor).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 057, BRANDZA, FL. 146, GRECESCU, FL. 88, BIANU, D. S., SIMIONESCU, FL. 153, BORZA, D. 181; **b)** pansea *(Viola wittrockiana).* id. ib., com. IORDAN; **c)** unghia-păsării *(Viola declinata).* Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 180; **d)** clocotiș *(Viola arvensis).* id. ib.; **e)** curcubeu *(Lychnis coronaria).* id. ib. 102; **f)** neghină *(Agrostemma githago).* id. ib. 13; **trei-răi** = **a)** popîlnic-iepuresc, (regional) trierei *(Hepatica nobilis).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 057, BRANDZA, FL. 28, DAMÉ, T. 187, SĂGHINESCU, V., GRECESCU FL. 25, BORZA, D. 83, BOTANICA, 137, VICIU, GL., ȘEZ. XV, 22; **b)** crucea-voinicului *(Hepatica transilvanica).* BORZA, D. 83; **trei-răi-boierese** sau **trei-crai** = popîlnic-iepuresc *(Hepatica nobilis).* CONV. LIT. XXIII, 1 057, BORZA, D. 83; **trei-răi-de-munte** = *Anemone angulosa.* CONV. LIT. XXIII, 1 057; **trei-cumnate-supărate** = cocoșel *(Aconitum stoerkianum).* BORZA, D. 10; **trei-cănci** = iarba-șarpelui *(Triglochin palustris).* CONV. LIT. XXIII, 1 057; **trei-stici** = *Trisetoria.* ib.; **trii-degete** = numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. Cf. H X 67; (Ihț.; regional) **trei-colori** = regina-peștilor *(Eupomotis gibbosus).* Cf. BĂCESCU, P. 55; (Cor.) **trei-pași** (VĂRONE, JOC. ROM. N. 48, 130, id. D. 151), **trei-floricele** (id. JOC. ROM. N. 129, id. D. 151, H XII 463) = numele unor dansuri populare nedefinite mai îndeaproape; (regional) **trei-ochi** = motiv ornamental în formă de floare cu trei petale, care se coase pe cojoace. Cf. PĂCALĂ, M. R. 515; (Prin nordul Mold.) **trei-calic** = ustensilă făcută din trei bețe așezate în formă de con și prevăzute cu un cîrlig, care servește la susținerea ceaunului în locul pirostriilor. Cf. ȘEZ. XX, 107; (regional) **trei-picioare** = pirostrie **(1)**. Cf. A II 3. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat) *Are împăratul, între alți sfeatnici mai aleși, trei sau patru, ce le zicu veziri azemi.* URECHE, L. 123. *Iară de vor fi împreună doo* [prepusuri] *sau trei sau și patru, atunce-l vor munci.* PRAV. 66. *În gura a doi sau trei stă și să află adevărul.* MOLNAR, RET. 100/7. *Nu-ți era îndestul de o rană, ci trei mi-ai trimis.* MARCOVICI, C. 19/24. *Trecu o zi, trecură trei Și iarăși, noaptea, vine Luceafărul deasupra ei Ca razele-i senine.* EMINESCU, O. I, 171. *Și, scurtă vorbă, unde erau trei, eu eram al patrulea.* CREANGĂ, A. 64. *Toți trei ascultă ce se petrece în adunare.* CARAGIALE, O. VI, 148. *Eruditul căuta mîngîiere în tovărășia cîinilor. Avea o dată trei.* CĂLINESCU, C. O. 57. *Stropi calzi de rouă-i cad pe buze: Unu, Doi, Trei.* BLAGA, POEZII, 45. *Au mai rămas cîțiva grauri, numai trei sau patru.* TUDORAN, O. 123. *În mahalaua Scaunelor muriseră trei pe neașteptate, ascunși, se vede, de rude.* BARBU, PRINC. 20. *Am înțit toți trei pasul.* BĂNULESCU, I. 70. *Cînd bătea ceasul la trii, Ne jucam ca doi copii.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 300. *Postul Paștilor se apropia, pînă în săptămîna albă mai erau numai două săptămîni ..., din cîșlegi erau numai trei cu a brînzei.* RETEGANUL, P. P. 45. *Trei, ploaia o ploua, Trei, vîntu-o bătea.* BALADE, I, 433. *Patru doftori lîngă tine: Unul să te lecuiască, Și trei să te doftorească.* FOLC. TRANSILV. II, 53. *Cînd a fost la trii, o clăt'it cu tustrele.* O. BÎRLEA, A. P. I, 138. *Ori la unul, ori la trei, tot o lumînare arde.* ZANNE, P. III, 213. *Unde sînt doi, cu el trei,* se spune despre o persoană a cărei prezență nu este dorită. Cf. ZANNE, P. IV, 206. ◇ (Popular; precedat de „toate", la f., în forma *trele*) *Tu să-ncerci cu toate trele* [leacuri]. COȘBUC, P. I, 185. *Toate trele se sileau să-i găsească o poreclă caraghioasă potrivită.* REBREANU, I. 74. ◇ Expr. **A fi trei de o para** v. p a r a[3]. **Trei-trei** = încet, anevoie. *Încălecă pe mîrțoaga lui și, trei-trei, mergea singur.* ISPIRESCU, L. 247. *Gloaba se opintea, Negrea era repezit pe spate, și încet, trei-trei, mergeau ceva mai repegior pînă la alt hop.* SĂM. IV, 254, cf. DR. IV, 879. ◇ Compuse: **Trei-păzești** sau **trei-păzeștele** = dans popular răspîndit în Oltenia și executat numai de bărbați, cu ritm binar și mișcare vioaie. Cf. I. CR. I, 155, H V 288, XVI 14, GL. OLT.; **trei-leșești** sau **trei-lișeștele** = dans popular răspîndit în nordul Moldovei și executat numai de bărbați, cu ritm binar și mișcare domoală. Cf. PAMFILE, J. III, 16, VARONE, JOC. ROM. N. 129, id. D. 151; **trei-sus** (id. ib. 151) sau **trei-pă-zi** (id. ib.), **trei-și-trei** (H III 5) = numele unor dansuri populare (executate mai ales de bărbați) nedefinite mai îndeaproape.

2. (Numărul abstract corespunzător) Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 249, MAN. GÖTT. 12, CLEMENS, LB, POLIZU, CIHAC, I, 288, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Hai să zîsem trii Să se facă patru.* ALEXICI, L. P. 203. ◇ (Mat.) *Regulă de trei* v. r e g u l ă. *Regulă de trei simplă* v. r e g u l ă. *Regulă de trei compusă* v. r e g u l ă.

3. (Precedat de prep. „de" și urmat de „ori" formează numeralul adverbial corespunzător) *În tot anul de trei ori să sfințiți mie praznic.* PO 255/28, cf. 256/16. *Cînd le aduc săracii bani, ei i numără de doao și de tre ori ca să nu să înșale* (a. 1642). CCR 161/1. *L-au sărit împăratul de trii ori cu calul.* NECULCE, L. 14. *Corbul ... de trii ori crăncăind.* CANTEMIR, IST. 82, cf. LB. *La aceste poște în ceasuri hotărîte, de trei ori pă zi să dau scrisori și de trei ori să iau răspunsuri.* GOLESCU, Î. 31. *Cînd încungiuri într-o clipă De trei ori acest pămînt!* ALECSANDRI, P. I, 10. *În poarta prăbușită ce duce-n fund de munte, Cu cîrja lui cea vechie el bate de trei ori.* EMINESCU, O. I, 93. *Calul se și scuturâ de trei ori.* CREANGĂ, P. 195. *Necumpătatul de zeu făcu noaptea aceasta să fie de trei ori mai mare decît celelalte nopți.* ISPIRESCU, U. 16, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Cocoși au cîntat de trei ori în noapte.* BLAGA, POEZII, 92. *De trei ori le lovește ciocanul: bang, bang, bang.* STANCU, D. 234. *Șearpele ... să dete de trei ori peste*

cap și să făcu o nevastă frumoasă. RETEGANUL, P. II, 45, cf. ZANNE, P. II, 557.

4. (Învechit; precedat de prep. ,,de" și urmat de ,,ori" formează numeralul multiplicativ corespunzător) Întreit. *De trei ori fu dat duhul ucenicilor de Hristos.* CORESI, EV. 193, cf. LB, BARCIANU, ALEXI, W.

5. (Precedat de ,,cîte" formează numeralul distributiv corespunzător) Cf. LB. *Niște păsări cenușii zburau cîte trei-patru deodată.* BĂNULESCU, I. 80. *Merg răgute tinerele, Cîte trei ori cîte patru.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 309. ◇ (Cu valoare adjectivală) *S-a tăiat fiecare pîne în cîte trei bucăți deopotrivă de mari.* CREANGĂ, O. 160.

6. (La f. pl.; precedat de ,,cîte", formează numeralul colectiv corespunzător) *În cetate sîntem trei dame și cîte trele avem cea mai mare dorință să aflăm cine ești.* VOINESCU II, M. 76/17. *Îmi pare că încă le văz, cîte trele.* ALEXANDRESCU, O. I, 111. *Fetele . . . se închinară respectuos și ieșiră cîte trele pe ușe.* VISSARION, B. 19. *Voi, Savatină, Magdalină, Rujalină! . . . Într-un fedeleș de apă Cîte trele voi funda.* MARIAN, D. 272. ◇ (Cu valoare adjectivală) *Pentru trebuința Valahiii, să cheltuiește dă la cîte trele ocnele pînă la 5.000.000* (a. 1811). DOC. EC. 127. *Cîte trele bîlciuri să vor așeza pă raionul orașului* (a. 1843). ib. 785. *Dintr-o lovitură îi tăiau cîte trele capetele.* ISPIRESCU, în DM. *Apa se înălțase peste cîte trele prispele de un lat de palmă.* CHIRIȚESCU, GR. 15. *Vin cîte trele Grațiile în cîntec de cobuze.* PILLAT, P. 197.

7. (Cu valoare de numeral ordinal) Al treilea, a treia. *Îl omorî în 3 zile ale lui iunie.* ȘINCAI, HR. I, 17/9. *De-abia pe la cinci, cînd ajunse acasă, își aminti că dăduse întîlnire pentru ora trei tînărului transilvănean.* REBREANU, R. I, 52. *Batalionul trei, înainte!* CAMIL PETRESCU, U. N. 311. *Abia pe la ceasul trei, Luminată-n funduri, zarea Parcă-și legăna spinarea.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 164.

II. S. m., s. n. **1.** Semn grafic care reprezintă numărul trei[1] **(I 1)**; p. ext. desen, figură în forma acestui semn. Cf. COSTINESCU. *Un trei rău făcut.* SCRIBAN, D., cf. DL, DM.

2. Notă **(I 5)** cuprinsă între notele doi și patru *Curgeau, cu nemiluita, valurile de treiuri.* CIAUȘANU, R. SCUT. 15. *Între două ,,treiuri", unul la matematică și altul la grecească.* KLOPȘTOCK, F. 205, cf. SCRIBAN, D. *Ai să iei întotdeauna numai trei la limba română! a strigat la el tătuțu.* ARGHEZI, C. J. 13. ▭ *A primit doi de trei.*

— Pl.: (f., rar, **I**) *trele*, (**II**,m.) *trei*, (n.) *treiuri*. — Și: (învechit și regional) **tri, trii,** (învechit) **tre,** (regional) **trîl** (PĂCALĂ, M. R. 515) num. card., s. m.

— Lat. **tres.**

TREI[2] num. ord. v. **treilea.**

TREÍ[3] vb. IV v. **trăi.**

TRÉIASPRĂZEACE num. ord. v. **treisprezecelea.**

TRÉIASPREZEACE num. ord. v. **treisprezecelea.**

TRÉIER[1] s. n. **1.** Treierat[1] **(1).** *Locuri de trier* (a. 1741). URICARIUL, XXI, 328, cf. COSTINESCU. *Vorbea necontenit de trier, de culesul păpușoilor.* GANE, N. II, 192. *Trecea cu gîndul de la seceriș la trier și de la trier la culesul viilor.* SLAVICI, O. I, 213, cf. DDRF. *Udatul . . . se face seara, în ajunul zilei de treier.* PAMFILE, A. R. 202. *Calul se întrebuințează la . . . treier.* DR. V, 98. *A luat singură frînele gospodăriei, . . . stînd strajă nedesliptă la seceră și la treier.* C. PETRESCU, R. DR. 240. *Gospodarii înșiraseră caii la treierul orzului.* SADOVEANU, O. XI, 275, cf. SCRIBAN, D. *O mare importanță trebuie dată organizării ariilor de treier.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 385. ◇ Expr. (Regional) **A băga la trier pe (cineva)** = a-i cere socoteală cuiva pentru ceva; a certa aspru pe cineva. Cf. ZANNE, P. V, 642. ◆ (Regional; concretizat; în forma *trier*) Năsadă **(1)** (Vălcani — Sînnicolau Mare). ALRM SN I h 54/47.

2. Fig. (Prin nord-vestul Munt.) Alergătură. UDRESCU, GL. *Ce treier v-a găsit, mă, în mijlocul casei? Ieșiți afară!* id. ib. *Vai de picioarele mele, cît treier am treierat eu astăzi!* id. ib.

— Pl.: *treiere.* — Și: (învechit și regional) **trier,** (regional)**trăier** (com. din JDIOARA — LUGOJ),**trîir** (ALR I 921/536) s. n.

— Postverbal de la **treiera[1].**

TREIÉR[2] s. n. v. **trior.**

TREIERÁ[1] vb. **I.** Tranz. **1.** (Folosit și absol.) A separa semințele cerealelor de restul plantei (în trecut prin batere cu îmblăciul, prin călcare cu caii sau cu boii etc., iar astăzi cu ajutorul batozelor sau al combinelor); a îmblăti. *Să neștine trieră, spre a lui nădeajde să se hrănească.* CORESI, L. 309/5. *Și trierară și făcură trii oboroac(e) de grîu* (a. 1780). GCR II, 62/32, cf. KLEIN, D. 488, BUDAI-DELEANU, LEX., CLEMENS, LB. *Cel mai bun mijloc de a să feri scuturarea semințelor este de a clădi mănunchile în stoguri pe cîmp și a le triera acolo cu caii.* I. IONESCU, C. 122/9, cf. POLIZU, COSTINESCU, CIHAC, I, 289. *I se urîse cu această goană rotocolită, întocmai ca alergătura cailor cînd treieră la arie.* ODOBESCU, S. III, 254. *Și cînd ajunse acasă, Chirică trierase, vînturase, măcinase.* CREANGĂ, P. 160, cf. DDRF, DAMÉ, T. 56, BARCIANU, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. 164. *Nu-i trebuiră perechi de boi, nici plug să are, . . . nici arie să aducă să puie snopii, nici să-i treiere.* ap. TDRG. *Prin unele părți din Ardeal ,,a îmblăti" și ,,a treiera" sînt două cuvinte sinonime.* PAMFILE, A. R. 198. *Rămășcanii ce ară și seamănă toamna, seceră și treieră vara.* DELAVRANCEA, O. II, 19, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Eu sînt Iohan, mașinistul. Tot grîul de pe lanurile acestea eu îl treier.* SADOVEANU, O. VII, 307, cf. SCRIBAN, D. *Vedeți aria asta unde treieră atîta lume?* PREDA, Î. 10. [Boii] *cu picioarele treierau, Cu nările vînturau.* TEODORESCU, P. P. 140. *Ei au adunat la jitărie dejma de la fiecare om . . . Apoi în loc s-o triere, i-au dat foc.* ȘEZ. I, 261, cf. VICIU, GL., com. MARIAN, ALR I 924, ib. 923, ALR SN I h 74, ALRM SN I h 61, A IX 3, 4, 6, MAT. DIALECT. I, 139. *Surugiii le-a mînat, Ș-au mînat, cît au mînat, Isprăvind de treierat, Ș-a rămas nevînturat.* FOLC. MOLD. I, 264. *Să nu legi gura boului care trieră* (= să nu lași flămînd pe cel ce-ți muncește). BIBLIA (1688), 144[1]/20, cf. ZANNE, P. I, 328, 459, 692. *Albișorii trieră, Socolaiul mătură* (Dinții și limba). GOROVEI, Ç. 135. ◇ Refl. pas. *Într-un ceas se treieră 59 snopi.* CR (1832), 55[2]/6. *Iepele mereu fugea . . . Și grîul se triera.* ALECSANDRI, P. P. 389. [Grîul] *să pune pe arie, Să trieră de cai.* ȘEZ. II, 86. *Sî triirî cu caii și cu mașina.* ALR I 924/412, cf. ALRM SN I h 61/414, A III 5. ◇ Fig. *Mii de valuri senine, strălucite . . . treieră aria mării încet și melodios.* EMINESCU, N. 13. *Vînturi treieră stejarii Și-i zmuncesc.* ARGHEZI, VERS. 77. ◇ *Mașină de treierat* = batoză. *În Bavaria s-au aflat o mașină (unealtă) de treierat, prin care într-un ceas se treieră 59 snopi.* CR (1832), 55[2]/6. *Sînt foarte bune mașinele de treierat, de secerat.* I. IONESCU, D. 333. *Larma mașinilor de treierat se auzea . . . ca un bîzîit necurmat de bondar.* AGÎRBICEANU, S. 421. *Nou venit în fabrică, de la vreo mașină de treierat,* ARGHEZI, S. IX, 105, cf. ALR SN I h 83/723, ALRM SN I h 62/723. ◇ Expr. **(Umblă) pare că treieră la mărăcini** v. mărăcine. ◆ (Prin nord-vestul Munt.) A călca (ceva) în picioare, a strivi, a zdrobi. Cf. ALR SN V h 1 360/728. *Afurisiții de cîini au treierat cînepa.* UDRESCU, GL.

2. Tranz. și intranz. Fig. A umbla din loc în loc, a umbla (mereu sau întruna) de multe ori; a cutreiera. *Tot orașul colinda, Treiera și vîntura.* HELIADE, O. I, 234. *Pentru dînsu-n toată vremea drumurile treiera.* PANN, P. V. II, 59/18. *Astă noapte le-o zărit Gheorghi a Saftei, trierînd satu.* ALECSANDRI, T. 701. *Prin meleaguri trierînd.* CONTEMPORANUL, III, 126. *Vreau prin cuget Universul să-l străbat în înălțime, Să-l măsor în adîncime și să-l treier în lărgime.* MACEDONSKI, O. I, 272, cf. DDRF, BUL. FIL. VII—VIII,

114. *Dar întîi dă-mi pe murgu Să mai colind pămîntu, Să mai trier ca vîntu.* SEVASTOS, C. 301, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, cf. ALR SN V h 1 433, MAT. DIALECT. I, 139. *Toată noaptea a treierat niște cai prin porumbi și pe livezi.* UDRESCU, GL.

— Prez. ind.: *tréier* și (regional) *treierez* (A III 17, IV 5). — Și: (învechit și regional) **trieră, treiră** (ALR SN I h 74/728), (regional) **trăiérá** (H XVIII 137, ALR II 924/792, 896, ib. 925/5, ALR II 5 315/2, ALR SN I h 74/2, A I 26, III 4, 12, IX 1, 2), **triirá** vb. I, **trierí** (prez. ind. *trieresc* ALR I 925/280) vb. IV.

— Lat. **tribulare.**

TREIERÁ[2] vb. I v. **triora.**

TREIERÁR subst. (Regional) Trior **(1)** (Micăsasa — Mediaș). ALR SN I h 89/141.

— Pl.: ?

— **Treiera[2]** + suf. *-ar.*

TREIERÁRE s. f. **1.** Acțiunea de a t r e i e r a[1]; treierat[1] **(1).** Cf. LB. *Despărțirea semințelor din paie se face ... prin trierarea cu caii.* I. IONESCU, C. 182/24, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

2. F i g. Cutreierare. DDRF.

— Pl.: *treierări.* — Și: (învechit) **trieráre** s. f.

— V. **treiera[1].**

TREIERÁT[1] s. n. **1.** Acțiunea de a t r e i e r a[1] **(1);** operație de separare a seminței cerealelor de restul plantei; treier[1] **(1),** treierare **(1),** treieriș **(1),** (rar) treierătură **(1).** *Vor fi multe ploi, ... drept aceea să se grăbească cu săceratul și trăieratul.* CALENDARIU (1814), 74/21, cf. LB, POLIZU. *35 lei pentru treierat.* I. IONESCU, D. 132, cf. DDRF, DAMÉ, T. 56. *Curtea ... era plină cu boabe de grîu de la trăierat.* MARIAN, INS. 14, cf. ALEXI, W. *Treieratul pe arie începe, ca și orice muncă mai mare, tot într-o zi de luni.* PAMFILE, A. R. 201, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Cu o zi înainte de treierat ... veneam d-aici.* PREDA, Î. 20. *Umblase cu unghiile date cu roșu și la secerat și la treierat.* V. ROM. noiembrie 1964, 29.

2. Perioadă de timp în care se treieră[1] **(1);** treieriș **(2),** (regional) treieriște **(2).** Cf. BARCIANU, SCRIBAN, D., DL, DM.

— Pl.: (rar) *treieraturi.* POLIZU. — Și: (învechit și regional) **trăierát,** (regional) **trierát** (com. din TRANSILV.) s. n.

— V. **treiera[1].**

TREIERÁT[2], -Ă adj. (Despre cereale) Care a fost supus operației de treierare **(1),** care a fost supus treieratului[1] **(1).** *În urma focului nu a rămas cenușă, ci pînea treierată gata.* ȘEZ. I, 261.

— Pl.: *treierați, -te.*

— V. **treiera[1].**

TREIERĂTÓR, -OÁRE adj., subst. **I.** Adj. Care treieră[1] **(1).** CADE.

II. Subst. **1.** S. m. Persoană care se ocupă cu treieratul [1] **(1)** cerealelor. *Un om ave ... patru trierători* (a. 1750). GCR II, 62/32, cf. I. IONESCU, C. 5/18, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Căuta pe Stoica sau pe Gavrilă, dintre morarii și treierătorii băgați la fabrică.* ARGHEZI, S. XI, 107.

2. S. f. Mașină de treierat[1] **(1);** batoză. *Am văzut curgînd din treerătoarea dumitale un bob foarte frumos.* GHICA, S. 551, cf. BARCIANU. *Cărucioarele ce duceau grîul de la treierătoare la hambar erau sparte.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 65, cf. ALEXI, W. *Treierătoarele cu abur, de cari se folosesc azi și sătenii de prin multe sate.* ap. TDRG, cf. NICA, L. VAM. 244, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Cîntă treerătoarea Hore noi dimineții, Crește fremătătoarea Bucurie a vieții /* DEȘLIU, G. 39, cf. ALR SN I h 83, ALRM SN I h 62. ◇ *Secerătoare-treierătoare* V. s e c e r ă t o a r e.

3. S. f. (Regional) Tăvălug folosit la treierat[1] **(1);** val. *Caii poartă după dînșii, mai ales la treieratul ovăzului, un sul de piatră cu șase praguri care se numește tăvăluc, ... treierătoare.* PAMFILE, A. R. 207, cf. CADE.

— Pl.: *treierători, -oare.* — Și: (învechit, **II 1) trierătór, -oáre, trierătóriu, -oáre** (LB) s. m. și f., (regional, **II 2) trierătoáre** (ALR SN I h 83/325) s. f.

— **Treiera[1]** + suf. *-(ă)tor.*

TREIERĂTÚRĂ s. f. (Rar) **1.** Treierat[1] **(1).** Cf. POLIZU, COSTINESCU, SCRIBAN, D.

2. (Cu sens colectiv) Treieriș **(3).** *Treierătura din arie.* SCRIBAN, D., cf. SCL 1964, 388.

— **Treiera[1]** + suf. *-(ă)tură.*

TREIERÉI s. m. pl. v. **trierei.**

TREIERÍ vb. IV v. **triora.**

TREIERÍȘ s. n. **1.** Treierat[1] **(1).** Cf. LB. *Tocma pe vremea treierișului era.* PANN, H. 41/11. *Sîntem pe vremea treierișului.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 33, cf. ALEXI, W. *În fitece vară, după ce isprăvea treierișul, își băsăluia grîul în două.* CONV. LIT. XLIV[2], 78. *Treierișul este o lucrare care trebuie făcută îndată după seceriș.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 902. *În prezent, se muncește intens la treieriș.* ib. 1965, nr. 6 693.

2. Treierat[1] **(2).** *Da-voi ploaie în vreamea ei, și pămîntulu-ș va da grîul său, și leamnele luncilor da-ș-vor rodul său și va ajunge trierișul vostru.* CORESI, EV. 459. *Și va apuca voao treirișul culesul și culesul va apuca sămînța.* BIBLIA (1688), 90[2]/56, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

3. (Învechit; cu sens colectiv) Recoltă treierată; (rar) treierătură **(2).** *Creade-vei că-ț va da ție sămînța și va aduce ție trierișul?* BIBLIA (1688), 380[1]/57.

4. F i g. Umblet, alergătură. UDRESCU, GL. *Atîta treieriș ce-am avut eu astăzi, vai de picioarele mele; am dat roată la trei sate /* id. ib.

— Pl.: *treierișuri.* — Și: (învechit) **treiriș, trieríș** s. n.

— **Treiera[1]** + suf. *-iș.*

TREIERÍȘTE s. f. (Regional) **1.** (Cu sens colectiv) Cantitate de cereale pe care și-o oprea proprietarul batozei sau al cailor cu care se treiera[1] **(1).** Cf. DDRF, MAT. DIALECT. I, 237, GL. OLT., UDRESCU, GL.

2. Treierat[1] **(2)** (Aliman — Cernavodă). Cf. H II 240. *În arie, toamna, oamenii au obiceiul de a da iarbă la oi (mai cu samă cînd e timp mai frumos) și așa urmează pînă cînd vine a doua treieriște.* ib.

— **Treiera[1]** + suf. *-iște.*

TRÉIFĂ s. f. v. **trufă[3].**

TRÉII num. ord. v. **treilea.**

TRÉILE num. ord. v. **treilea.**

TRÉILEA, TRÉIA num. ord. (Cu valoare adjectivală; precedat de art. „al", „a") **1.** Care se află între al doilea și al patrulea; (învechit) treti **(2).** *A treia dzi ... veatrila corabiei lepădămu.* COD. VOR. 88/2. *Cîntare a treia.* PSALT. 319. *Iară al treilea praznic ... prăznuia în luna lu răpciuni.* CORESI, EV. 144. *Capu al treile de sfinție* (a. 1560). CUV. D. BĂTR. II, 103/17. *A treia oară încă fu tărroasă și născu feciorul.* PO 99/16. *Treimeș și a treia scriptură* (a. 1600). CUV D. BĂTR. II, 44/7. *Al trelea cuvînt și învățătură pentru iubirea de argint* (a. 1642). CCR 160/11. *Pînă în zilele al trilui Cazimir Crai.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *De la al treile ceas păn al noîle ceas.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 45[v]/13. *Încălecînd pre al triile cal, au silit de au îmbărbătat oastea sa.* N. COSTIN, L. 587. *Grigorie Vodă se gătea să purceadă cu mare vîlfă, de al triile rînd, în Țeara Munteneașcă cu domnia.* NECULCE, LET.[2] II, 205. *Iară a triia tagmă și ceale mai de gios praguri ... le ținea jiganiile și pasirile.* CANTEMIR, I. I. I, 33, cf. ANON. CAR. *Era plin de bucurie, Luînd*

a trăie domnie (a. 1777). GCR II, 112/20, cf. LB. *Al treilea cînt al lui Jung.* MARCOVICI, c. 5/15. *Cavalier al Crucii Sfîntului Stanislas al 3-lea clas* (a. 1842). DOC, EC. 768, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Cînd era-nspre sara zilei a treia, buzduganul, căzînd, se izbi de o poartă de aramă.* EMINESCU, P. L. 5. *A treia zi către sară porneşte şi el.* CREANGĂ, P. 198. *Dete şi cu a treia săgeată.* ISPIRESCU, L. 8. *Apoi începu un duo pe coarda a treia ş-a patra.* DELAVRANCEA, T. 47, cf. DDRF, ALEXI, W. *A treia zi sosi poruncă să ia tot muntele cu-asalt.* VOICULESCU, P. I, 38. *După ce şi-au bocit bărbaţii de-al doilea şi de-al treilea, s-au aşîmpărat pe lîngă oşteanul cel vechi.* SADOVEANU, O. XVIII, 236. *Era beat turtă şi a treia zi la prînz.* ARGHEZI, S. XI, 24. *Nu vorbeşte la persoana întîi, ci la persoana a treia.* CĂLINESCU, C. O. 77. *A treia zi şi-a-nchis cosciugul ochilor de foc.* BLAGA, POEZII, 75. *I-a băgat în cap că există în viaţa bărbatului şi o a treia înflorire.* VINEA, L. I, 391. *Istoricul roman Titus Livius avea ca al treilea nume Patavinus.* GRAUR, N. P. 92. *Secolul al treilea î.e.n.* IST. L. ROM. I, 42. *Nu mi-ar fi bănat, Dacă s-ar fi măritat De-aici al treile sat.* ALECSANDRI, P. P. 303. *De la noi a treia casă Tot suspină-o preoteasă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 10. *A treia zi după scripturi* (= prea tîrziu). Cf. ZANNE, P. I, 22. *A treia zi înfierbîntat* v. înfierbîntat. *A treia zi după înfierbînteală* v. înfierbînteală. ◇ (Cu aglutinarea articolului posesiv) *Din clasa treia pînă la vagonul de dormit, conversaţiile se reduceau la repetirea cuvîntului „căldură".* TEODOREANU, M. II, 201, cf. SCRIBAN, D. *Ai un cap de înmormîntare de clasa treia, nu-mi place!* VINEA, L. I, 241. ◇ (Învechit şi popular; cu lipsa acordului sau cu amestec de forme) *A treia folos* (a. 1607). CUV. D. BĂTR. II, 102/1. *Den a treia ceas pănă a noa ceas.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 36^{v}/6. *Strănepotul mieu iaste spiţa al treilea.* PRAVILA (1814), 109/19. *Au orînduit husarilor din al 3 devizie ca să descalecc.* AR (1829), 30/5. *Dau voie unei al treilea persoane a să amesteca.* MARCOVICI, D. 167/8. *Ni să porunceşte de către stăpînire ca să facem al treilea catagrafie* (a. 1843). DOC. EC. 782. *Se naşte o al treile iubire.* CONACHI, P. 294. *A triilea om.* DIACONU, VR. XCIII, cf. ALR SN VI h 1 787. *A triilę dzî ci faci preutu?* O. BÎRLEA, A. P. I, 290. *O strîgat pîn-a triilę uarî.* id. ib. II, 63. ◇ *Logofăt al treilea* v. logofăt. ◇ Expr. **A fi** (sau **a sta, a pune** etc.) **pe planul al treilea** v. plan. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat) *Întîi apostolii, ai doilea prorocii, ai treilea învăţătorii.* CORESI, EV. 317. *Şi să aibă trei podure: unul dedesupt, altul în mijloc, al treile în verhu.* PO 28/20. *Ai treii sămt carii nu numai la nuntă ce nu vrură să margă, ce şi slugile uciseră.* VARLAAM, C. 236. *De va treace sudalma şi la alt obraz, atunce acela de al treilea (al trei* MOLD.*) obraz poate să ... pîrască.* PRAV. 226. *Dragoste, carea în trei chipuri să împarte. ..., a treia pentru fapte.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 6/30. *Al treile ...: Desfătasă curtea măriii-sale.* BUDAI-DELEANU, T. V. 29. *Iar al triile prea puţină vreame îm rămîne de odihnă* (a. 1820). CAT. MAN. I, 87, cf. DOC. EC. 755. *Puse tarniţele şi desagii pe cai ..., legîndu-i frumuşel cu căpăstrul pe cel al doilea de coada celui întîi, pe cel de-al treilea de coada celui al doilea, pe cel de-al patrulea de coada celui al treilea, cum îi leagă muntenii.* CREANGĂ, A. 23. *Uneori, vagonul de a treia e un adevărat bîlci.* I. BOTEZ, B. I, 197. *A treia e Madona de Rafael visată.* PILLAT, P. 31. *Fără a fi epuizat antinomiile sadoveniene, să amintesc ... o a treia.* V. ROM. septembrie 1970, 4. *Al treilea daca-mi bea, Marcul, măre, se-mbăta.* BALADE, II, 69. *Unde mănîncă doi, mai poate mînca şi un al treilea.* ZANNE, P. III, 626. ▭ *Cînd doi se ceartă, al treilea cîştigă.* ◇ (Învechit şi popular; cu lipsa acordului sau cu amestec de forme) *A treii sînt aceştia de astădzi.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 70^{v}/12. *Veniţi, fraţilor, la cerescul must, Să ne bucurăm bîndu-l ş-închinînd: De sete un păhar, altul pentru gust, A treia de chef.* BUDAI-DELEANU, T. V. 98. *Şi a treilea ... scoate ... bani din pungă.* JIPESCU, O. 70, cf. DIACONU, VR. XCIII, ALR II/I MN 32, 2 186/2, 8, 27, 29, 272, 705, 762, 769, ib. 2 187/102, 316, ALR SN VI h 1 787.

2. (La f.; urmat de „parte", formează numeralul fracţionar corespunzător, indicînd o treime dintr-un tot) *Dau den avuţiia lor a treia parte săracilor.* CORESI, EV. 303. *Românii abia au a treia parte între reprezentanţii ce ar trebui să aibă.* FM (1861), 92, cf. DDRF. *Umbla ţara jumătate Şi Moldova a treia parte.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 18, cf. ALR SN IV h 937.

— Şi: (popular) **trielea** (ALR SN VI h 1 787), (învechit şi regional) **tréile, tríilea, tríile,** (învechit) **trélea, tréii, tríla, trăie, trílui,** (regional) **triea** (A IX 5), **tríilea** (ALR SN VI h 1 787/130), **tría** (ib. IV h 937), **trei** num. ord.

— **Trei**[1] + **-lea.**

TRÉILER s. n. Remorcă cu platformă joasă, cu care se transportă obiecte grele. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *treilere.* — Şi: **tráiler** s. n.

— Din engl. **trailer.**

TREÍME s. f. **1.** A treia parte dintr-un întreg; (învechit) trimirie, (regional) treiţă. Cf. LB. *Vom lua triimea, patrimea a înmulţitului.* ASACHI, E. I, 28/21. *Este respins cu pierderea unei treimi din soldaţii săi.* MAIORESCU, D. II, 76, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Activitatea sa literară umple mai bine de o treime de veac.* BLAGA, Z. 97. *O treime din oraş este destinată parcurilor.* STANCU, U.R.S.S. 203. *Din venitul ei ... să ne mulţumim cu o treime.* VINEA, L. I, 255, cf. ALR SN IV h 937.

2. Grup de trei persoane care se prezintă ca o unitate. V. triadă, trinitate. Cf. COSTINESCU, DDRF. *Despre această treime* [Trahanache, Farfuridi, Brînzovenescu], *Trahanache zice: „Noi trei sîntem stîlpii puterii".* GHEREA, ST. CR. I, 341. *Alături cu Dostoievski şi Tolstoi, Turgheniev formează treimea impunătoare a romancierilor ruşi.* PETICĂ, O. 423, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Ştii tu, frate, că treimea o duce din ce în ce mai rău?* SADOVEANU, ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D. *Eu treimei n-am slujit, Slobod pînă am trăit.* RETEGANUL, TR. 28. ✦ (În religia creştină, mai ales în sintagma *Sfînta Treime*) Uniune spirituală mistică a celor trei persoane sau ipostaze divine (Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul şi Duhul Sfînt) reprezentînd un singur Dumnezeu; troiţă **(1).** DEX.

— Pl.: *treimi.* — Şi: (învechit şi regional) **trîime,** (regional) **trăime** (SCRIBAN, D., ALR SN IV h 937/36) s. f.

— **Trei**[1] + suf. *-ime.*

TREIMÉTE vb. III v. **trimite.**

TREÍNŢĂ s. f. v. **treiţă.**

TREIÓR s. m. v. **trior.**

TREIRÁ vb. I v. **treiera**[1].

TREIRÍŞ s. n. v. **treieriş.**

TREISFETÍŢE s. f. pl. v. **trisfetite.**

TRÉISPCE num. card. v. **treisprezece.**

TRÉISPREACE num. card. v. **treisprezece.**

TRÉISPRECE num. card. v. **treisprezece.**

TRÉISPRECELEA, -CEA num. ord. v. **treisprezecelea.**

TRÉISPREZECE num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între doisprezece şi paisprezece.

1. (Cu valoare adjectivală) *Majoritatea deputaţilor clasei boierilor proprietari mari, în număr de treisprezece deputaţi, s-au crezut datori a apăra ... drepturile proprietăţii.* KOGĂLNICEANU, S. A. 160. *Ia, poate să am vreo treisprezece ani.* CREANGĂ, P. 148. *O scroafă ... a făcut treisprece purcei.* SBIERA, P. 294. *Două-*

sprezece meserii, Treisprezece sărăcii (= cine se ocupă de prea multe lucruri deodată, nu realizează nimic temeinic). Cf. CADE, ZANNE, P. V, 407. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat) *Şi alţi treispreace.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 94r/26. *Cine cunoaşte treisprezece?* TEODORESCU, P. P. 253. *Cînd o ieşît cu capurile ..., odată i-o tăiat trispręce.* O. BÎRLEA, A. P. I, 373.

2. (Numărul abstract corespunzător) Cf. CLEMENS, LB, POLIZU, DDRF, ALEXI, W., SCRIBAN, D.

3. (Precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", formează numeralul adverbial corespunzător) Cf. LB. ▭ *Gongul a bătut de treisprezece ori.*

4. (Precedat de „cîte", formează numeralul distributiv corespunzător) *Stau în grupuri de cîte treisprezece.* ◇ (Cu valoare adjectivală) *Fiecare a primit cîte treisprezece mere.*

5. (Cu valoare de numeral ordinal) Al treisprezecelea, a treisprezecea. *Ioan Bolland ... la 13 zile ale lui ianuarie scrie că ...* ŞINCAI, HR. I, 40/13. *În cîte o fi astăzi? Uneori, mi se pare că în unşpee ... Am pierdut toate socotelile. O fi treişpe, o fi paişpe.* SEBASTIAN, T. 82.

— Şi: (învechit, rar) **tréispreace,** (regional) **trísprezece** (BL VI, 210, ALR I 223/536, ALR SN VI h 1 765), **tríisprezece** (BL VI, 210, ALR SN VI h 1 765), **tríisprezece** (ib. h 1 765/136), **tréisprece, trispreee, tríisprece** (ib. h 1 765/386), **tréispce** (ALR I 222/748, 940, 980, ALR SN VI h 1 765/682), **tréişpe** num. card.

— **Trei**[1] + **spre** + **zece.**

TRÉISPREZECELEA, -ZECEA num. ord. (Cu valoare adjectivală sau substantivală; precedat de art. „al", „a") **1.** Care se află între al doisprezecelea şi al paisprezecelea. *Pentru a treiasprădzeace pricină ce micşureadză giudeţul certarea.* PRAV. 290, cf. POLIZU, DDRF. *În al treisprezecelea veac, ... limba de pămînt joasă a fost ruptă.* SADOVEANU, O. IX, 295, cf. SCRIBAN, D. ◇ (Învechit; cu lipsa acordului) *În a treiaspredzeace an a împărăţiei lui Roman.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 45r/35. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat) *Dar al treisprăzecele ce face?* SBIERA, P. 294.

2. (La f.; urmat de „oară", formează numeralul adverbial corespunzător) *A treisprezecea oară.* LB.

— Şi: (învechit) **tréiasprezeace, tréiasprăzeace,** (regional) **tréisprecelea, -cea** (POLIZU), (familiar) **tréişpelea,** (f.) **tréişpea** num. ord.

— **Treisprezece** + **-lea.**

TRÉISTĂ s. f. v. **trestie.**

TRÉISTE s. f. v. **trestie.**

TRÉISTIE s. f. v. **trestie.**

TRÉIŞPE num. card. v. **treisprezece.**

TRÉIŞPELEA, TRÉIŞPEA num. ord. v. **treisprezecelea.**

TREÎŢĂ s. f. (Mold. şi prin Transilv.) Treime **(1).** *Vreo două treiţi din teritoriul lor.* SBIERA, F. S. 134. *Temîndu-se ... că nu vor avea ... majoritatea calificată de două treiţi.* id. ib. 215.

— Pl.: *treiţi.* — Şi: (regional) **treinţă** (LB), **triiţă** (ALR SN IV h 937/365) s. f.

— **Trei**[1] + suf. *-iţă.*

TREIÚNGHI s. n. v. **triunghi.**

TREIZÉCELEA, -ZÉCEA num. ord. v. **treizecilea.**

TREIZÉCI[1] num. card. (Adesea în componenţa unor numerale cardinale compuse) Numărul care, în numărătoare, are locul între douăzeci şi nouă şi treizeci şi unu.

1. (Cu valoare adjectivală; de obicei precedă substantivul determinat, de care este legat prin prep. „de") *De treizeci de ai fiind, Hristos boteză-se.* CORESI, EV. 509. *Treidzeci de sicluşi de argint să-i dea.* PO 249/22. *Aceaia giudecată nu să cade să fie desăvîrşită, pănă nu vor treace treidzeci de dzile.* PRAV. 256. *Că mai mult de cu vo treidzăci, patrudzăci de oameni n-au vinit de la Ţarigrad.* NECULCE, L. 133. *Alexandru intră în catarc cu treizeci de mii de oameni.* ALEXANDRIA (1794), 72/8. *Gîndeai cum că are un corn de ţară Sau doar vreun ţinut cu triizăci de sate.* BUDAI-DELEANU, T. V. 125, cf. ARISTIA, PLUT. *În patruzeci şi şase de ani, treizeci şi trei de bătălii, două fără izbîndă şi treizeci şi una de biruinţi.* DELAVRANCEA, O. II, 14. *Să fi tot avut treizeci de ani.* AGÎRBICEANU, S. 140. *Eram treizeci de tunari, ... lîngă două cupole de tunuri neisprăvite.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 8. *Descoperea un simplu camarad, tutuindu-l ca acum treizeci de ani.* C. PETRESCU, C. V. 104. *Împuşcau cîte treizeci ... de prepelişe.* BRĂESCU, O, A. II, 94, cf. SCRIBAN, D. *Să tot mai trăieşti încă treizeci de ani.* CĂLINESCU, C. O. 96. *Nici unul nu avem peste treizeci de pogoane.* V. ROM. octombrie 1934, 19. *La treizeci şi trei de ani mă port ca un băieţandru.* VINEA, L. I, 13. *Treizeci de copii îmbrăcaţi în alb.* BARBU, PRINC. 16, cf. ALR SN VI h 1 769. ◇ (În componenţa unor numerale compuse, în forme contrase) *În vorbire apar forme contrase ca douăşpatru, treişcinci.* FORM. CUV. I, 204. *Aci s-a pomenit cu treize şi trei dă zmei în juru lor.* O. BÎRLEA, A. P. I, 163. ◇ Compus: (Bot.) **treizeci-de-arginţi** = pana-zburătorului *(Lunaria annua).* BORZA, D. 101. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat) *Treizeci carii vor aduce rod, spăsenie priimi-vom.* CORESI, EV. 303. *Ucis de o bîrnă la cutremurul din treizeci şi nouă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 94. *Nu-ţi ajunge. Nici şaisprezece, nici douăzeci ... Nu, nici chiar treizeci.* VINEA, L. I, 367. *De la douăzeci şi cinci la treizeci îl însoară o babă; iar de la treizeci înainte numai dracu îi vine de hac.* ZANNE, P. IV, 397. ◇ Compus: (regional) **treizeci-şi-una** = numele unui joc de cărţi. Cf. H IV 12.

2. (Numărul abstract corespunzător) Cf. LEX. MARS. 249, MAN. GÖTT. 12, CLEMENS, LB, POLIZU, DDRF, ALEXI, W.

3. (Precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", formează numeralul adverbial corespunzător) Cf. LB. ▭ *A trecut pe acolo de treizeci de ori.*

4. (Precedat de „cîte", formează numeralul distributiv corespunzător) *Merg cîte treizeci în rînd.* ◇ (Cu valoare adjectivală) *Au primit cîte treizeci de lei.*

5. (Cu valoare de numeral ordinal) Al treizecilea, a treizecea. *Volumul treizeci.*

— Accentuat şi: (regional) *tréizeci* (ALR SN VI h 1 769). — Şi: (popular) **trizéci** (ALR I 1 277/552, ALR SN IV h 934/219, ib. VI h 1 769, accentuat şi *trízeci* ib.), **trilzéci,** (învechit) **trizéce** (ARISTIA, PLUT.) num. card.

— **Trei**[1] + **zece.**

TREIZÉCI[2] num. ord. v. **treizecilea.**

TREIZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (Cu valoare adjectivală sau substantivală; precedat de art. „al", „a") Care se află între al douăzeci şi nouălea şi al treizeci şi unulea. *Dumeneca a treidzeci.* VARLAAM, C. 504, cf. LB, POLIZU, CADE, DL, DM, DEX.

— Şi: (învechit, rar) **treizécelea, -zécea** (DDRF), **treizéci** num. ord.

— **Treizeci**[1] + **-lea.**

TRÉLA adv. (Popular; în expr.) **A umbla trela-lela** = a umbla lela, v. lela. *Umbla trela-lela în puterea iernei.* CREANGĂ, A. 85, cf. id. GL., ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Cînd o zărea umblînd trela-lela printre straturi ..., lăsa orice ar fi avut în mînă.* V. ROM. ianuarie 1966, 54. ✦ (Substantivat) Gură-cască, pierde-vară. Cf. ŞEZ. VIII, 161, CIAUŞANU, GL.

— Şi: **trélea** adv. CIAUŞANU, GL.

— Din ngr. τρέλλα „nebunie, demenţă".

TRÉLEA[1] adv. v. **trela.**

TRÉLEA[2] num. ord. v. **treilea.**

TRELEBÍNĂ s. f. v. **tulichină.**

TREMATÓD s. n. (La pl.) Clasă de viermi laţi, paraziţi, cu corpul turtit, în formă de frunză, acoperit cu ventuze şi cîrlige care servesc la fixare; (la sg.) vierme din această clasă *(Trematoda). Gălbeaza ... e un trematod.* SIMIONESCU, F. R. 445, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *trematode.*
— Din fr. **trématodes.**

TRÉMĂ s. f. Semn diacritic întrebuinţat în ortografia unor limbi, format din două puncte care, puse orizontal deasupra unei vocale, arată că aceasta trebuie pronunţată fie ca o unitate de sine stătătoare, fie ca o valoare modificată. Cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., V. MOLIN, V. T. 65, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *treme.*
— Din fr. **tréma.**

TREMĂNDĂU s. m. v. **trămîndău.**

TREMBURÁ vb. I v. **tremura.**

TREMENTÍN s. n. v. **terebentină.**

TREMÉS s. n. v. **trimis[2].**

TREMESĂTÚRĂ s. f. v. **trimiţătură.**

TREMÉTE vb. III v. **trimite.**

TREMÉTERE s. f. v. **trimitere.**

TREMÍS s. n. v. **trimis[2].**

TREMÍTE vb. III v. **trimite.**

TREMIŢĂTÓR, -OÁRE adj. v. **trimiţător.**

TREMIŢĂTÓRIU, -OÁRE adj. v. **trimiţător.**

TREMÍND, -Ă adj. (Neobişnuit) Care tremură, şovăielnic, nesigur. *Precum călătorul, prin munţi rătăcind,... La slaba lumină ce-o vede lucind Aleargă purtat ca de vînt ... Aşa şi speranţa c-un licur uşor, Cu slaba-i lumină pălindă, Animă-nc-odată tremîndul picior, De uită de sarcini, de uită de nori, Şi unde o vede s-avîntă.* EMINESCU, O. I, 11.
— Pl.: *tremînzi, -de.*
— Din it. **tremendo.**

TREMÎNDÁ vb. I v. **tămînda.**

TRÉMOL s. n. v. **tremolo.**

TREMOLÁ vb. I. Tranz. A rosti (ceva), a vorbi cu tremolo; a tremoliza. Cf. GHEŢIE, R. M.
— Prez. ind.: *tremolez.* — Şi: **tremulá** vb. I. GHEŢIE, R. M.
— Din it. **tremolare.** Cf. lat. tremulare.

TREMOLÁT, -Ă adj. (Rar; despre glas, voce) Cu tremolo; tremolizat. *Îşi relevă glasul piţigăiat, tremolat, în contrast cu agresivitatea ei baritonă de toate zilele.* CĂLINESCU, E. O. II, 248.
— Pl.: *tremolaţi, -te.*
— V. **tremola.**

TREMOLÍT s. n. Silicat natural de calciu şi de magneziu care se prezintă sub formă de cristale de culoare albă. Cf. BARCIANU, CANTUNIARI, L. M. 118, DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Pl.: ? — Şi: **tremolită** s. f. BARCIANU, ALEXI, W., CANTUNIARI, L. M. 118.
— Din fr. **tremolite.**

TREMOLÍTĂ s. f. v. **tremolit.**

TREMOLIZÁ vb. I. Tranz. (Folosit şi absol.) A rosti, a vorbi cu tremolo; a tremola. *Şi adăugă tremolizînd: Economie, Horaţio, economie!* VINEA, L. I, 65. *Te recunosc, tremoliză ea, eşti umbra lui.* id. ib. II, 168.
— Prez. ind.: *tremolizez.*
— **Tremolo** + suf. *-iza.*

TREMOLIZÁT, -Ă adj. (Despre glas) Cu tremolo; (rar) tremolat. *Glasul i-era tremolizat şi răguşit.* VINEA, L. I, 39.
— Pl.: *tremolizaţi, -te.*
— V. **tremoliza.**

TRÉMOLO s. n. **1.** Tremurătură uşoară produsă la executarea unei note muzicale prin repetarea rapidă a acesteia cu un instrument sau cu vocea. *Pentru tine, adorato, Vreau să-mi cînt de azi încolo Bucuriile-n tremolo Şi tristeţea-n pizzicato.* TOPÎRCEANU, M. 56, cf. CADE, SCRIBAN, D., DN[2], DEX. ◇ Fig. *Urcă, cu-ncetul, Un tremol sinistru de vînt năbuşit.* MACEDONSKI, O. I, 140.

2. Vibraţie, tremur al vocii produs de o stare emotivă, afectivă etc. (Prin analogie) *Şi cu tremol în glas, emoţionant ...* P. CONSTANT, R. 189. *Recită poezia ... cu urlete, în tremoluri patetice.* T. POPOVICI, S. 111.
— Accentuat şi: *tremóló* (DEX), *tremólo* (SCRIBAN, D., SCL 1960, 39, 46, DEX). — Pl.: *tremólouri* (SCL 1960, 46). — Şi: (rar) **trémol** s. n.
— Din it. **tremolo.**

TREMORÁ vb. I v. **tremura.**

TREMPELÉU s. m. v. **trămpălău.**

TREMŢĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţăros.**

TREMŢERÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţăros.**

TREMŢUÍ vb. IV v. **zdrenţui.**

TREMŢURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţăros.**

TREMULÁ[1] vb. I v. **tremola.**

TREMULÁ[2] vb. I v. **tremura.**

TRÉMUR s. n. **1.** Mişcare involuntară, uşoară şi repetată a corpului sau a unei părţi a corpului, provocată de frig, de frică, de emoţie, de o boală etc.; tremurare **(1),** tremurat[1] **(1),** tremurătură **(1),** tremurici **(1),** (regional) tremureală, tremureş. *Cuprinzîndu-l tremurul frigurilor, au fost silit a să acoperi.* DRĂGHICI, R. 135/22. *De-al genei tale gingaş tremur Atîrnă viaţa mea de veci.* EMINESCU, O. I, 211. *Pe babă o şi apucă un tremur de spaimă.* CREANGĂ, P. 84. *Şi-a prins-o tremurul de ciudă, Şi simţea suindu-i sîngele-n obraz.* COŞBUC, P. I, 252. *Eu simt că-n lung şirag de lacrimi Se sfarm-al genei mele tremur.* GOGA, POEZII, 34, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Era albită, Cu un tremur al mîinilor înăsprite de munci grosolane.* C. PETRESCU, C. V. 358. *Îl apucase un fel de tremur nervos.* BART, E. 76, cf. SCRIBAN, D. *Zici c-a apucat-o seara, cu tremur şi sudori.* CĂLINESCU, C. O. 104. *Străduindu-se să-şi stăpînească tremurul fălcilor, izbuti să gîfîie, arătînd uşa.* GALAN, B. I, 12. *Tremurul uşor şi întrerupt de mai nainte continua cu tresăriri şi şovăieli delicate.* VINEA, L. I, 90. *Încercînd să-şi oprească ... tremurul maxilarului.* H. LOVINESCU, T. 134. *Cum se mătură gunoiul din casă aşa să se mături fiorile, tremurile, frigurile.* MARIAN, NA. 144. ◇ (Prin analogie) *Cîntăreţul îşi întovărăşeşte recitativul c-o ... mlădiere de cîmpoi, şi cu un tremur de lacrimi.* SADOVEANU, E. 15. *Copiii se uitară în ochii tătuţului şi tremure de lacrimi nestăpînite s-au ivit în luminile lor.* ARGHEZI, C. J. 173. ◇ Fig. *Eu, cu tremurul inimii mele, abia mă strecuram de ici-colo.* SADOVEANU, O. II, 644. *Fără să-ţi bage frica şi tremurul în oase, Sălbăticiunea-n codru prin vînt că te miroase.* ARGHEZI, C. O. 59. *Viori sînt femeile, Tremur în palme răsfrînt.* BLAGA, POEZII, 285. *Arta poetului, ... unind tremurul sufletului cu vibrarea luminii.* V. ROM. iulie 1969, 72. ✦ Fig. Înfiorare pricinuită de o emoţie puternică; fior. *Întră tremuri* (cu tremuru v, D) *în oasele meale.* PSALT. 322. *Feciorul de tremur şi de*

frică au adormit în biserică (a. 1647). GCR II, 41/6. *Atuncea, ieşind de grabă fugiră de la mormînt că era cuprinse de tremur şi de mirare.* N. TEST. (1648), 33^{v}/29. *Şi tremurul vostru şi frica voastră să fie preste toate herile pămîntului.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 266/31. *Cu mare frică, cu neîncetat tremur şi cu nespusă groază să nu se clătească.* CANTEMIR, IST. 28. *Uneori un tremur fioros o apuca.* NEGRUZZI, S. I, 27. *Şi-acea caterincă-fanfară, Îmi dete un tremur satanic.* BACOVIA, O. 45. *Cum n-am înţeles Tremurul lor strîns?* VOICULESCU, POEZII, II, 183. ◇ Loc. adj. (Învechit, rar) **În tremuri** = înfiorat, tremurat[2] **(1)**. *Cu inima în tremuri, au îmbrăcat pruncul.* N. COSTIN, LET. I A, 48/17. ◇ Loc. adv. **Cu tremur** (sau, învechit, **tremuri**) = tremurînd, înfiorîndu-se. *Şerbiţi lui D[u]mnedzău cu frică şi vă bucuraţi cu trămuri.* PSALT. HUR. 2^{r}/5. *Lucraţi Domnului cu frică şi bucuraţi-vă lui cu cutremuri (tremuri* H). PSALT. 3. *Galbeni, înmărmuriţi, aşteptam cu tremur minuta hotărîtoare.* GANE, N. I, 165.

2. Clătinare uşoară şi repetată a unui lucru; oscilaţie; legănare; tremurare **(2)**, tremurătură **(2)**. *O adevărată fanfară de sunete pornea pe uşile deschise, ... dînd tremur frunzişului negru.* VLAHUŢĂ, D. 4. *E toamnă ... senin, aeroplane vuiesc în aer; în tremurul lor uşor, pare că rîd şi absorb aer pur.* BACOVIA, O. 234. *Şi tremurul cel proaspăt de arinï, Senin ca rîul de senin, În pieptul tău de-acuma va cînta.* PILLAT, P. 121, cf. SCRIBAN, D. ◆ Mişcare a apei în unduiri uşoare; încreţire. *Apele-ncreţesc în tremur străveziile lor feţe.* EMINESCU, O. I, 142. *Pălăria singură porni la vale, cumpănindu-se după tremurul şi înmlădierile undelor.* SADOVEANU, O. VI, 608. *Lacul Tei, cu malurile lui verzi, puţin umblate, îşi întindea tremurul de platină al valurilor în soarele după-amiezii.* BENIUC, M. C. I, 465. ◆ Fig. Licărire, sclipire. *Mă-ntorc din drumurile mele, Străin mereu răţăcitor, Arzînd sub tremurul de stele.* PETICĂ, O. 75. *Parcă se năzărea pe culme, în tremurul luminii, un lan mare.* CAMILAR, C. P. 49.

3. (Învechit şi regional) Zguduitură, cutremur de pămînt. *Preimi ei tremuri* (cutremur V, D) *şi topiră-se toţi ce viu în Hanaanu.* PSALT. 311. *Cînd amu apuse soarele, mare somn vine pre Avraam şi iaca tremur şi mare întunecarec vine pre el.* PO 51/10. *Din toate părţile şi marginile pămîntului ... tremuri, cutremuri, tunete, trăsnete ... scorniră.* CANTEMIR, IST. 169, cf. ALR II 2 465/349.

4. Vibraţie a glasului sau a unor sunete; tremurare **(4)**, tremurătură **(3)**, (rar) tremurici **(3)**. *Glasul Mariei avea cîteodată ca un tremur de jale.* SADOVEANU, O. V, 78. *Toate istorisite cu sfîşietor tremur în glas.* C. PETRESCU, A. R. 35. *Ecoul impresiilor de atunci ... îl descoperi şi astăzi, ... în tremurul emoţionant al glasului său cînd îţi vorbeşte de aceste lucruri.* V. ROM. ianuarie 1954, 195. *Plutea în aer ca un tremur de violoncel sugrumat.* VINEA, L. I, 225. *Nu-mi pot ascunde încă mînia, încordarea, amărăciunea, nici tremurul glasului.* V. ROM. decembrie 1966, 48.

— Pl.: (rar) *tremure* şi *tremururi* (POLIZU), (învechit şi regional) *tremuri*. — Şi: (rar) **trămur** s. n. CADE.

— Postverbal al lui **tremura**.

TREMURÁ vb. I. Intranz. **1.** (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor; de obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de", care arată cauza) A face mişcări involuntare, bruşte şi repetate, provocate de frig, de frică, de o emoţie, de o boală etc.; (rar) a turtura. *Tremuraiu ca mlădiţele.* PSALT. HUR. 96^{v}/18. *Cutremuraiu-me (tremuraiu* H, m-am scuturat D) *ca nuialele.* PSALT. 237. *Pururea tremura trupul lui şi nu avea tărie den vîrtutea lui.* CORESI, EV. 58. *Încheietura genunchiului de va tremura, multe cuvinte reale veri auzi.* PARACLIS (1639), 262. *La cine iaste ... obrazul îmflat şi mănule tremură: la beţivi.* CHEIA ÎN. 90^{r}/7. *Cînd s-au întîlnit cu oastea nemţască, tremura de frică.* NECULCE, L. 355, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 249. *Îngălbeni şi începu a tremura* (a. 1760). GCR II, 74/4, cf. CLEMENS, DRLU, LB. *Sunetul acestor cuvinte l-au făcut să saie îndată, tremurînd de frică.* DRĂGHICI, R. 161/15. *Îmi tremură tot trupul, ..., dar apoi iarăşi ce lucru bun se face în lumea aceasta fără osteneală?* PR. DRAM. 125. *Omul spăimîntat de moarte ar fi tremurat de frică.* CONACHI, P. 268. *Arghir tremura de frică.* BĂRAC, A. 36/3. *Tremură de parcă îl găsesc toate năbădăile.* PANN, P. V. III, 52/14. *Rîdeam de dînsul că şede ca o faţă mare cu ochii plecaţi şi, cînd vorbeşte cu femeile, tremură.* NEGRUZZI, S. I, 63. *Viscolul frămîntă lumea! ... Turmele tremură.* ALECSANDRI, P. III, 13. *Şi de frig la piept şi-ncheie tremurînd halatul vechi.* EMINESCU, O. I, 132. *Aşa tremura de tare, de parcă-l zghihuia dracul.* CREANGĂ, P. 240. *Plecă... simţind că îi cam tremurau picioarele.* ISPIRESCU, L. 9. *Era ger, el era cam subţire îmbrăcat, şi-a tremurat toată noaptea.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 93. *Şi-i tremura barba şi picioarele de părea că-l scutură toate năbădăile.* REV. CRIT. I, 277. *Apoi el scoase tremurînd Din traistă-i un cuţit de-oţel.* COŞBUC, P. I, 231. *Că aşa tremurai eu la Şerbeanca, într-un şanţ, că eram un băietan.* DELAVRANCEA, O. II, 95. *Scoase scrisoarea din plic cu degete tremurînd şi numără repede bancnotele ce erau înfăşurate într-însa.* REBREANU, N. 61. *Pe-o creangă tremură de frică Un pui plăpînd de rîndunică.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 342. *Sînt un moşneag, dar încă nu-mi tremură mîna.* C. PETRESCU, C. V. 289. *Mamei ... îi tremură trupul.* SAHIA, N. 49. *Cum tremură braţul pe coarne, căci lutul cleios ţine fierul.* VOICULESCU, POEZII, I, 30. *Îl ţintuieşte groaza şi tremură deodată.* PILLAT, P. 28. *Toată noaptea tremurăm ghemuiţi sub pardesiuri.* RALEA, S. T. I, 253. *Observă însă că mîinile şi buzele îi tremurau.* V. ROM. septembrie 1955, 118. *Tremur de frig, doctore, numai de frig.* VINEA, L. II, 152. *Se cernea seara şi tremuram lîngă mama.* LABIŞ, P. 19. *Tremura de frică.* BARBU, PRINC. 60. *A ieşit apoi din încremenirea aceea şi a început să tremure uşor, nestăpînit, de încordare şi neputinţă nemărturisită.* V. ROM. octombrie 1964, 55. *Ochii îi sticleau cu mînie şî mîinile-i tremurau.* ib. martie 1971, 62. *Pentr-un pic de sărutat Toată noaptea-am tremurat.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 377. *Nu vezi cum tremur din tot trupul şi tare mi-i frică.* SBIERA, P. 308. *Tremura ca frunza pe spatele şarpelui.* RETEGANUL, P. V, 6. *Potera sta-ncremenită, Tremurînd toată de frică, Nime nu-ndrăznea să puşte, Nici de pe loc să se mişte.* BALADE, II, 417. *E, maică, dă la mine puţin, dă la Dumnezău mult! — tremurîn*[d] *mîna şi-i dă cadou — acolo.* O. BÎRLEA, A. P. I, 192. *Îi tremură mîna de milostenie sau îi tremură mîna de mult ce a dat de pomană*, se zice, în bătaie de joc, despre un om zgîrcit. Cf. ZANNE, P. II, 782, 783. ◇ Tranz. fact. *Şi sub buza mea fierbinte Geana dulce să ţi-o tremuri.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 30. *Ce-l înfricoşează? Ce-i tremură?* I. CR. III, 144. *Tomşa nu zise nimic; îşi tremură mîna pe lîngă buzduganul lui; apoi răsuflă greu pe nări.* SADOVEANU, O. V, 499. ◇ (Prin exagerare) *Îi tremurau vorbele-n gură.* VORNIC, P. 102. *Cîn i-o puşcat om pumn în cap, i-o tremurat şî criili-n cap!* O. BÎRLEA, A. P. I, 304. ◇ (Cauza acţiunii devine subiect) *Era puţin palid. O emoţie grea i se citea pe faţă şi-i tremura în degete.* REBREANU, R. I, 295. *Ura veche-i tremură pe buze.* D. BOTEZ, F. S. 65. ◇ Fig. *De tine pămîntul tremură cu frică, Dealurile, munţii pier ca o nemică.* DOSOFTEI, PS. 50/7. *Se pare că văzduhul chiar tremură de ger!* ALECSANDRI, T. II, 390. *Vîntul tremură-n perdele.* EMINESCU, O. I, 113. *Satul ... sub o ceaţă străvezie, tremura uşor, se întindea şi se strîngea, ca şi cînd s-ar feri de îmbrăţişarea răcoroasă a dimineţii.* REBREANU, I. 50. *Numai cîteodată liniştea nopţii tremura de rîsul prea ascuţit al vreunei fete.* V. ROM. iunie 1955, 41. ◇ Expr. **A tremura vargă** (sau **ca varga**) v. vargă. **A tremura carnea pe cineva** v. carne. **A-i tremura cuiva nasul** v. nas[1]. **A-i tremura cuiva dinţii în gură** sau (regional) **a tremura în dinţi** = a clănţăni. Cf. ALR II/I h 40. *Grozavă tremurătură, Ne tremură dinţii-n gură.* FOLC. MOLD. I, 272. **A-i tremura cuiva balamalele** v. balama. (Regional) **A tremura după ban** = a fi lacom de bani, a fi zgîrcit. *Lega paraua cu zece noduri şi tremura după ban.* CREANGĂ, P. 3.

2. (Mai ales despre plante, frunze etc.) A face o mișcare (oscilatorie) ușoară și repetată; a se legăna, a se clătina. *Flori albastre tremur-ude în văzduhul tămîiet.* EMINESCU, O. I, 85. *După geamuri, tremur numa Lungi perdele încreţite.* id. ib. 152. *Tremură din vîrfuri plopi cu frunza rară.* IOSIF, P. 58. *În faţa prispei vor tremura arţarii Pestriţi şi va cînta cocoşul.* ARGHEZI, V. 228. *Sute de gondole iluminate de torţe tremură pe apă!* CAMIL PETRESCU, T. II, 249. *Cetina bradului tremură, tremură.* TULBURE, V. R. 40. *Stejarii tremură-n broboadă.* CĂLINESCU, L. L. 90. *Şi spicele tremură arzînd sub soare.* BENIUC, V. 55. *La marginea peronului, în uriaşe pagini verzi, tremura gazonul.* VINEA, L. I, 53. *Pădurea adormită de nopţi şi zile-ntregi, Simţi cum proaspeţi muguri îi tremură pe crengi.* HOREA, P. 28. *Parcă auzi afară cum tremură frunzele, speriate de vînt.* V. ROM. noiembrie 1964, 19. *Iarba că se clătina, Frunza-n codru tremura.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 310. ◇ Tranz. fact. *Cînd vîntuleţu-adie, Cînd pleopul a sa frunză o tremulă uşor ... Eu parcă-mi auz scrisul pe sus cu vîntu-n zbor.* HELIADE, O. I, 187. *În urma noastră Motrul, tolănit în spintecătura dealurilor ca un balaur ostenit, îşi tremură solzii sclipitori în soare.* VLAHUŢĂ, R. P. 69. *E ramură-nverzită de-o zi, pe care vîntul De cea dintîie dată o tremură-ndrăgit.* COŞBUC, S. 30. *Trei pruni fraţîni, ce stau să moară, Îşi tremur' creasta lor bolnavă.* GOGA, P. 19. *În dreptul ferestrei un cais tînăr îşi tremura frunzele.* CAMIL PETRESCU, N. 68. (Fig.) *Linişte plutea peste marginea aceea de pădure, linişte uşoară pe care o tremura parcă strălucirea luminii.* SADOVEANU, O. III, 569. ✦ (Despre ape) A se mișca în unduiri ușoare; a se încreți. *Vino-n codru la izvorul Care tremură pe prund.* EMINESCU, O. I, 75. *Lîngă ţărmul tristei mări M-am oprit pe-o stîncă. Apa tremură spre zări, Verde şi adîncă.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 61. *Din lăptoc, pe sub roţi, tremură apa cu sunet de cristal.* SADOVEANU, O. III, 92. *Tremură aceeaşi apă ... La bătăile aceluiaşi ceas.* BLAGA, POEZII, 118. *Pescarul e în apă ca oricînd Şi ca oricînd sudoarea-i pică-n boabe Şi cearcăne-are apa, tremurînd.* JEBELEANU, S. H. 11. ◇ Tranz. fact. *Valuri de ape fantastice care-şi tremurau necontenit orbitoarea lor sclipire.* SANDU-ALDEA, ap. CADE. ✦ (Despre lumini, umbre și aer) A se mișca repede și intermitent; a juca, a licări. *Ici şi colo pe luciul apei tremură stropi de lumină.* VLAHUŢĂ, R. P. 16. *Diamante şi rubine şi topazuri şi safire Tremură în mii de ape şi se bat în strălucire.* IOSIF, PATR. 62. *Stelele tremurau deasupra capetelor noastre.* IBRĂILEANU, A. 88. *Parcă tremura o umbră cenuşie în bezna completă.* REBREANU, R. I, 227. *Tot văzduhul tremura ca dogoarea de la gura cuptorului.* GALACTION, O. A. I, 389. *Cu cea din urmă rază ce tremură-n amurg, Se-ntunecă palatul.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 200. *Ici — colo, prin vîlcele, prin văgăuni, tremurau lumini de pe la căsuţele de bîrne ale muntenilor.* SADOVEANU, O. VI, 504. *În aerul curat şi limpede care tremură în zare, sub cerul senin şi fără pată, Rodos apare ca o grădină fermecător alcătuită.* BART, S. M. 46. *O rază ... Şi-adună aripile şi se lasă tremurînd Pe-o frunză.* BLAGA, POEZII, 48. *Cerul răcoros şi curat tremura alb peste dealurile şi salcîmii înalţi de pe marginea satului.* PREDA, Î. 130. *Aerul a tremurat în jurul ei, colorîndu-se o clipă.* VINEA, L. I, 5. *Şuviţe şovăitoare de lumină tremurau la curentul coridoarelor.* BARBU, PRINC. 79. ◇ Tranz. fact. *Luminările de ceară din sfeşnice îşi tremurau văpăile.* SADOVEANU, ap. CADE. *Lumina, chioară de un ochi, tremură umbre fumurii.* ŞTANCU, D. 221. *Oamenii ... s-au răspîndit printre şoiuri stîrnind mulţimea pîlcurilor de păsări care s-au desfăcut în aerul gros cu soare tremurîndu-l cu aripile lor cenuşii.* BĂNULESCU, I. 88.

3. (Despre pămînt) A se zgudui, a se cutremura. *Clăti-se şi tremurat fu păm[în]tul.* PSALT. HUR. 11ᵛ/17. *Glasul ... rădică-se şi tremurat* (cutremurat D, cu'tre'murat H) *fu pămîntul.* PSALT. 154. *Munţii iată că trămură şi toate măgurile să clătesc* (a. 1600—1650). GCR I, 141/32. *Uruind pe roţi de-aramă face ctmpu-a tremura.* MACEDONSKI, O. I, 105. *Şi patru cai aleargă cu patru portărei, Topeşte-se pămîntul cum tremură sub ei.* COŞBUC, P. II, 195. *Cai năzdrăvani! ... Zburaţi ca gîndul, Să tremure Subt voi pămîntul!* BENIUC, V. 14. *Simţeau pămîntul tremurînd sub picioare.* V. ROM. ianuarie 1965, 47. *O dată că-mi necheza De pămîntul tremura.* TEODORESCU, P. P. 613, cf. ALRM SN II h 626. ◇ Tranz. fact. *S-o dus lin ca vîntul Tremurîn pămîntu!* O. BÎRLEA, A. P. I, 211. ◇ Refl. (Învechit și regional) *Caută spre pămîntu şi face-l a se tremura* (cutremură-se H). PSALT. 217. *Cerul de se-ntuneca, Pămîntul se tremura.* TEODORESCU, P. P. 33, cf. GOROVEI, CR. 462, ALRM SN II h 626. ◇ (Despre obiecte) *O săptămînă încheiată casa a tremurat de gemete şi vaiete.* REBREANU, I. 56. *Şi ploaia începuse dintr-odată, cu trăznete mari, de tremurau geamurile.* V. ROM. noiembrie 1964, 26. *Şi-ncepu a se jura, Biserica tremura.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 241. *Biserica tremura, Icoanele lăcrima.* BALADE, II, 42.

4. (Despre sunete, melodii) A vibra; (despre glas) a avea tremur **(4)**, variații de ton (din cauza unei emoții). *Şi-n aerul cel curat al serei tremurau din palat cîntece mîndre şi senine.* EMINESCU, P. L. 5. *El auzi prin aerul nopţii tremurînd notele dulci ale unui clavir.* id. ib. 36. *Încet răsunetul de clopot Se risipeşte tremurînd.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 29. *Zgomotul orăşelului tremura blînd, înăbuşit în văzduh, cu sfiala unui zumzet de stup harnic.* REBREANU, N. 155. *Cîntecul tremura pe strune ca un bocet.* SADOVEANU, O. I, 56, cf. SCRIBAN, D. *Tremură prelung în glas Întrebarea de-i aievea Astă clipă de popas.* BLAGA, POEZII, 218. *Tremură glasul mătuşii Ufupăr ..., cînd îi aminteşte de fapte petrecute demult.* STANCU, D. 9. ◇ Tranz. fact. *Buzele ei tremurau o rugăciune.* EMINESCU, G. P. 50. [Ciocîrlia] *cîntăreaţa luminii şi-a muncii îşi tremura melodia în cerul înalt.* SADOVEANU, O. VI, 174. ◇ (Cauza acțiunii devine subiect) *Căutînd să-şi gîtuie emoţia care-i tremura glasul.* C. PETRESCU, C. V. 158. *Atîta durere înăbuşită tremura în vorbele acestea cu înţeles ascuns, că n-am îndrăznit a-l mai întreba nimic.* BART, S. M. 24.

5. Fig. A fi cuprins de o emoție puternică; a se înfiora de spaimă, a se îngrozi, a se înspăimînta. *Iacob iară tare se spămîntă şi tare tremura.* PALIA (1581), 130/15. *Tremoraiu în frica ta, dzi de giudeţu* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 215/14. *O, laconilor, ... tremură toţi de voi.* HERODOT (1645), 485. *Tremură că vor fi făcuţi robi.* IST. AM. 80ʳ/12. *Împăratul, ... tremurînd de apropiarea unei primejdii aşa mari, trimise soli ca să ceară pace.* VĂCĂRESCUL, IST. 257. *Atît de mult împăratul asupra lui tremura, Cît străşnici tot palatul nu cumva a-l supăra.* PANN, P. V. II, 5/22. *Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiţi.* NEGRUZZI, S. I, 142. *Nu cuteza a te pune cu mine; tremură de răzbunarea mea.* FILIMON, O. I, 112. *Tremur cînd mă gîndesc că poţi fi prins.* FM (1862), 62/2. *Toţi zmeii din lume Se-nchină l-al meu nume, Tremură şi se-nchină.* ALECSANDRI, P. I, 65. *Tu, ce nu temi furtuna şi durerea, De ce să tremuri la a mea privire?* EMINESCU, O. IV, 108. *Îmi tremură inima în mine de frică!* CREANGĂ, O. 288. *Tremuri de sentinţă şi te-ngrozeşti de ea?* MACEDONSKI, O. I, 250. *Cînd mă arăt tremură o ţară!* I. NEGRUZZI, S. VI, 34. *Cu ochii-n jos, şi tremurînd De lupta ei, tîrziu şi greu Rosti şfioasă: „Cînd"?* COŞBUC, P. I, 281, cf. BARCIANU. *În faţa unui revolver nu tremur.* DELAVRANCEA, H. T. 48, cf. ALEXI, W. *Să tremure cel ce cu mine Una s-ar crede-n puteri şi cutează-mpotrivă să-mi steie.* MURNU, I. 8. *În jurul lui divanul, boierii, tremurînd.* PILLAT, P. 23. *Dorim binele, dar tremurăm de canoane.* CĂLINESCU, C. O. 95. *Inima ei de soră tremura, aşteptînd o vorbă de-a lui.* CAMIL PETRESCU, O. I, 590. *Tremurînd că n-o să vii Umblam pe străzile pustii.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 15. *Inima lui ... tremura de frică.* BARBU, PRINC. 101. ◇ Expr. **A-i tremura cuiva sufletul** sau **a tremura sufletul în cineva** = a-i fi teamă. *Oricît îi tremura sufletul, îşi păstra aparenţa de linişte şi hotărîre.* REBREANU, R. II, 235. *Crezi că mai e vremea cînd tremura sufletul în noi numai cînd ţi-auzeam numele?* V. ROM. aprilie 1954, 47. ◇ Tranz. fact.

(Cauza acțiunii devine subiect) *Mă tremură durerea cînd văd că te topești Cu dorul tău!* COȘBUC, s. 81. ◇ Refl. *Tremure-se tot în lume, Cît va fierbe sînge-n mine!* ALECSANDRI, P. II, 48. ◇ Tranz. (Învechit; complementul indică obiectul care provoacă spaimă, groază) *Și Egipetul din Africa-i tremură vitejia* [sultanului]. VĂCĂRESCUL, IST. 260. *Mare-npărat sultan Mehmed și mic tot într-o vreme, Căci, unde toți-l tremura, ajunse d-a se teme.* id. ib. 268. ◇ (Cauza acțiunii devine subiect) *Bucuria îi tremura în inimă, mereu vie și stăpînitoare.* REBREANU, I. 80. (Prin analogie) [La Caragiale] *fiecare pagină tremură de emoție, pentru că ea e rezultatul unei emoții și trebuie să ne emoționeze.* GHEREA, ST. CR. III, 115. ◇ (Prin analogie) *Și apusul își împinse toate neamurile-ncoace; ... Tremura înspăimîntată marea de-ale lor corăbii.* EMINESCU, O. I, 147. *Tartor, de vedea, Biciu-n mînă-l loa, O dată că-mi pleznea, Marea trămura.* BALADE, I, 447.

— Prez. ind.: *trémur.* — Și (învechit) **trămură, tremulá, tremorá,** (regional) **trîmură** (ALR I 1 258/1, 28, 30, 35, 49, 75, ALRM I/I h 139, ALR SN VII h 1 899, A III 16), **trimură** (ALR I 1 258/214, ALRM I/I h 139, ALR II 4 381/386, ALR II/I h 87/365, ALR SN VII h 1 899/365), **tremburá** (GCR II, 280, ALR I 1 258/337), **trămburá** (ALR I 1 258/249, ALRM I/I 139), **trîmburá** (ALR I 1 258/112, ALRM I/I h 139, ALR II/I h 40/2, ib. h 87/2, ALR II/I MN 53, 2 307/2, ALR SN VII h 1 899/2, MAT. DIALECT. I, 270), **trimburá** (ALR I 1 258/107, ALRM I/I h 139/107) vb. I.

— Lat. **tremulare.**

TREMURÁRE s. f. Acțiunea de a tremura.

1. Cf. tremura **(1)**; tremur **(1)**. Cf. DRLU, LB. *Bătrînețele ... îl îmbrăcasără cu haina tremurării.* GORJAN, H. IV, 120/26, cf. POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. *O ciocîrlie se saltă în tremurarea aripilor în neclintit albastru.* SADOVEANU, O. III, 224. *Lipsa rușinii ochilor și a tremurării mîinilor.* CĂLINESCU, C. O. 94. *Pe cobză se pot obține ... melodii, sunetele lungi fiind ținute prin tremurarea penei pe coarde.* ALEXANDRU, I. M. 116. *Cînd am depus jurămîntul, n-am putut să-mi stăpînesc tremurarea mîinii de emoție.* V. ROM. iunie 1965, 20. ✦ Fig. Înfiorare, cutremurare (din cauza unei emoții puternice). *Boierii-n tremurare, Dau slujbe-n gînd lui Dumnezeu.* COȘBUC, P. I, 196. *Mie nu-mi pasă de tremurările înfrigurate ale iubirii!* REBREANU, N. 250.

2. Cf. tremura **(2)**; tremur **(2)**. Cf. DDRF. *Era de ajuns o molcomă tremurare de vînt prin iarbă, ori un freamăt de frunză îngălbenită și ochii mi se umpleau de lacrimi.* PĂUN-PINCIO, P. 125. *Și rozele muriră pe marmoră stelată, Plecînd petale roșii cu blîndă tremurare.* PETICĂ, O. 72. *Nu se simțea nici cea mai ușoară tremurare de vînt.* SADOVEANU, O. VI, 543. *Momeala se lasă în copcă mai jos și mai sus și prin tremurarea ușoară o vergii.* VÎN. PESC. februarie 1964, 6. ✦ Mișcare a unei ape în unduiri ușoare; încrețire. *În inimă-mi bat umbre, și tremurări de unde.* VOICULESCU, POEZII, II, 93. *O melodie dulce și subțire ca o tremurare de ape cristaline.* SADOVEANU, O. V, 603. ✦ Fig. Licărire, sclipire. *Prin geamurile petecite se strecoară lenește cele din urmă tremurări ale amurgului.* REBREANU, N. 136. *Patru scoici, cu fumuri de iarbă de mare, Vindecă de noapte steaua-n tremurare.* I. BARBU, J. S. 72.

3. (Regional) Cutremur de pămînt (Negrești — Baia Mare). ALR II 2 465/346.

4. Cf. tremura **(4)**; tremur **(4)**. *Ascultă-l tainic cum se stinge, Și moare-acordul de pe urmă, Cum tremurarea lui se frînge Și cum încetișor se curmă.* GOGA, POEZII, 245. *Căută totuși să se stăpînească și întrebă cu o tremurare în glas.* REBREANU, N. 60. *Mi-ai spus (și glasul tău era tremurare de vers): Cît mai avem de învățat!* TULBURE, V. R. 44.

— Pl.: *tremurări.* — Și (regional) **trămurâre** (ALR I/I h 120/302), **trimurâre** (ib. h 120/96) s. f.

— V. **tremura.**

TREMURÁT[1] s. n. Faptul de a tremura.

1. Tremur **(1)**. Cf. ANON. CAR. *Te urmărește săptămîni Un pas făcut alene, O dulce strîngere de mîni, Un tremurat de gene.* EMINESCU, O. I, 189. *Un zgomot de pași pe scară, o vizită, o scrisoare, dădeau mîinilor lui slabe un tremurat supărător.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 82, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tremuratul m-a făcut să bănuiesc că femeia a avut un atac de malarie.* CĂLINESCU, C. O. 104. *O cuprinse un tremurat ușor.* V. ROM. noiembrie 1964, 21.

2. (Învechit, rar) Cutremur de pămînt. *Tremuri* (tremur D, cutremuri C[2], *tremuratul* H) *preimi ei.* PSALT. 91.

3. Vibrație, vibrare. *Un glas fericit ... cînta și vorbea după tremuratul ușurel al chitării.* DELAVRANCEA, V. V. 17.

— V. **tremura.**

TREMURÁT[2]**, -Ă** adj. **1.** Care tremură **(1)**; tremurător **(I 1)**. Cf. DDRF. *Venise mama să mă vadă, Cu brațe moi și tremurate mi-a-ncolăcit atunci grumazul.* GOGA, POEZII, 116. ◇ (Adverbial) *El mii de brațe goale le-ntinde tremurat.* COȘBUC, P. I, 134. *Luminița atinse tremurat și lung mîna lui Radu Comșa.* C. PETRESCU, Î. I, 16. ✦ Fig. (Regional) Înfiorat, frămîntat. *Firea vă e spăimîntată, Și starea vi-i tremurată.* SEVASTOS, N. 92.

2. Care se mișcă ușor; tremurător **(I 2)**. *Unii pe cerbi îi jupoaie de piele, dezvăluie carnea, Repezi o taie bucăți și o-nfig tremurată-n frigare.* COȘBUC, AE. 16. *Flori sîngerii în vase se clatină, tîrzii, Cu tremurate lujere spre uși.* V. ROM. ianuarie 1965, 33. ✦ (Despre lumini, astre etc.) Cu sclipiri ușoare și intermitente; care licărește, pîlpîitor. *Luna le-ajută Drumul, și scînteie-n larg tremurata-i lumină pe-adîncuri.* COȘBUC, AE. 131. *Pe boltă stele tremurate purced sfiala să-și aprindă.* GOGA, POEZII, 197. *De umblă rătăcită vreo rază tremurată Pe lespedele albe așterne dungi de sînge.* PETICĂ, O. 172. *Hangiul se arătă și el în lumina tremurată, privind țintă și cu liniște pe oaspeți.* SADOVEANU, O. VII, 357.

3. (Despre glas, vorbe etc.) Care tremură **(4)**; nesigur, șovăielnic (din cauza emoției); tremurător **(I 3)**. *Se fărîma o jale blîndă în tremuratele cuvinte.* GOGA, POEZII, 90. *Cîntecul ei pare o șoaptă tremurată.* PETICĂ, O. 137. *Parcă îi aude glasul tremurat: „Ai grijă de el și ocrotește-l".* REBREANU, N. 122. *Eu am să scap de aici, spuse cu glas tremurat.* C. PETRESCU, C. V. 175. *Cu o voce miorlăită și tremurată începu să ne întrebe.* SADOVEANU, O. IV, 148, cf. SCRIBAN, D. *Și tonul ăsta ascuțit și tremurat ca de scapet în delir.* VINEA, L. I, 116. ◇ (Adverbial) *S-auzea-n departe tremurat cîntarea Buciumului jalnic, ca un psalm în vînt.* COȘBUC, P. I, 249. *Nechează lung, tremurat.* STANCU, D. 319.

4. (Despre linii, scris etc.) Care nu are contururi precise; cu tremurături **(4)**, cu sinuozități. Cf. SCRIBAN, D. *Să prade tremuratul plai de vis, Prielnic potrivirilor de stele!* I. BARBU, J. S. 82. *Tremurată, fără contururi precise, o potecă își începe viața aici, odată cu primele pulsații ale Oltului.* BOGZA, C. O. 92. *Eu n-am să uit scrisoarea lui vreodată, ... Scrisoarea lui cu slova tremurată, Ce-a scris-o în spital cu brațul stîng!* LABIȘ, P. 34. *Îi zări tremurați prin ceața ploii și prin albeața zăpezii.* BĂNULESCU, I. 20.

— Pl.: *tremurați, -te.*

— V. **tremura.**

TREMURÁTIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Tremurător **(I 1)**. *Genunchile mele cele tremuratice au început a să îndoi supt mine.* BELDIMAN, N. P. II, 48/22.

— Pl.: *tremuratici, -ce.*

— **Tremura** + suf. *-atic.*

TREMURĂCIÓS -OÁSĂ adj. (Învechit) **1.** Tremurător **(I 1)**. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

2. Tremurător **(I 3)**. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU.

— Pl.: *tremurăcioși, -oase.*

— **Tremura** + suf. *-ăcios.*

TREMURĂTÓR, -OÁRE adj., s. f. **I.** Adj. **1.** (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor) Care tremură **(1)**, care e cuprins de tremur **(1)**; tremurat[2] **(1)**, tremurînd **(1)**, (învechit) tremuratic, tremurăcios **(1)**, tremuros. Cf. ANON. CAR., LB. *Bătînd-o încet peste obraz cu degetele lui tremurătoare, o trimetea să se culce.* VLAHUȚĂ, D. 136, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Nu e o picătură de sînge în fața lui, nici în buzele lui tremurătoare.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 266. *Îi apucai amîndouă mîinile ei mici în mîinile mele tremurătoare.* HOGAȘ, M. N. 26. *Putui să scriu cîteva rînduri cu o mînă tremurătoare.* BACOVIA, O. 249. *Sorbea cu capu-nălțat și cu nările tremurătoare mireasma văii.* SADOVEANU, O. V, 558, cf. SCRIBAN, D. *Hai, ieși Din cornoasele cămăși! Scoate patru firișoare Străvezii, tremurătoare.* I. BARBU, J. S. 45. *E liniște ca într-un pustiu, ca și cum numai noi am trăi, înghețate și tremurătoare.* DEMETRIUS, A. 287. *Prietenii s-ar căuta cu mîinile tremurătoare.* H. LOVINESCU, T. 97. ◇ Fig. *Gîndul ... îi licări, șters și tremurător ca într-o afipire de somn.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 58. ◇ (Adverbial; urmat de prep. „de" formează superlativul) *Se făcea mîngîioasă ca o pisică și tremurător de sfielnică.* VINEA, L. II, 12. ◆ Fig. Cuprins de o emoție puternică; înfiorat, cutremurat. *Pe calea de vecinicie, Veți pleca sarbezi, tremurători.* ALECSANDRI, P. II, 120. *Plîngînd stingheră și tremurătoare.* VOICULESCU, POEZII, I, 16.

2. Care se mișcă, se clatină (ușor); tremurat[2] **(2)**. Cf. SCRIBAN, D. *Plopii de pe haturi, tremurătorii plopi, Uscați și frînți la mijloc, păreau că vor să bea.* LABIȘ, P. 21. *C-am să-i închin eu capul, C-un paloș tremurător.* TEODORESCU, P. P. 101. ◆ (Despre ape) Care unduiește, se încrețește ușor. *Ce cauți unde bate luna Pe-un alb izvor tremurător ...?* EMINESCU, O. I, 228. ◆ (Despre lumini, aer etc.) Care se mișcă repede și intermitent; licăritor, sclipitor. [Ascultați] *în numele acestor nemuritoare și în umbră tremurătoare focuri.* MARCOVICI, C. 106/19. *Și raza argintie din stele deslipită ... Se duce de aprinde văpăi tremurătoare În albele șiraguri de rouă lucitoare.* ALECSANDRI, P. III, 277. *El asculta tremurător, Se aprindea mai tare Și s-arunca fulgerător, Se cufunda în mare.* EMINESCU, O. I, 168. *Slabe, tremurătoare licăriri clipesc, ca niște ochi somnoroși.* VLAHUȚĂ, R. P. 15. *Din oglinda apei, ... Răsar tremurătoare Luminile pribege.* DENSUSIANU, L. A. 50. *Cerul era curat, vînăt închis, cu stelele tremurătoare ca niște picături de rouă.* REBREANU, R. II, 157 *Cerul ... părea o mitră episcopală, uriașă, bătută în stele tremurătoare.* BRĂESCU, V. 17. *Acum te-asemeni unei stele Ce-a răsărit tremurătoare!* VOICULESCU, POEZII, I, 57. *Lunca de mesteceni era toată verde, un verde gingaș, tremurător în lumina veselă.* SADOVEANU, O. III, 125. *O lumină aurie face flori tremurătoare Și le-aruncă și le prinde în mănunchiuri trecătoare.* PILLAT, P. 5. *Cu razele ei albe luna Nu mișorează, ci tremurătoare Mărește și mai tare taina nopții.* BLAGA, POEZII, 3. *Acum am să văd în zarea tremurătoare siluete înalte și subțiri de palmieri.* STANCU, R. A. IV, 394. *Sar peștii în aerul tremurător.* BENIUC, V. 99. *La lumina luminării, tremurătoare, lucrurile căpătau înfățișări bizare.* V. ROM. februarie 1970, 85. ◇ (Adverbial) *Valurile loveau în chei și stelele luceau tremurător, tîrînd dîre de argint pe undele negre.* DUNĂREANU, CH. 209.

3. (Despre sunete, melodii) Care vibrează; (despre glas) care are variații de ton (din cauza unei emoții), care este nesigur, șovăielnic; tremurat[2] **(3)**, tremurînd **(2)**, (învechit) tremurăcios **(2)**. *Sunetul tremurătorului vestitor al vremii răsună în fundul inimii mele.* MARCOVICI, C. 10/7. *Auzi prin aerul nopții tremurînd notele dulci ale unui clavir și un tînăr și tremurător glas de copilă adiind o rugăciune.* EMINESCU, P. L. 36. *Departe-un fluier se aude, Un cîntec aiurit, duios, Ce-n note lungi, tremurătoare, Suspină lin, misterios.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 130. *Bădie! ... zise ea cu glas tremurător.* HOGAȘ, M. N. 42. *Abia ajung pînă la noi cîteva note tremurătoare ale unei melodii dulci.* BART, S. M. 28, cf. SCRIBAN, D. *Glasul ..., tremurător și comic, ... chemă.* VINEA, L. I, 69.

II. S. f. Plantă erbacee perenă din familia gramineelor, cu spiculețe, multiflore, lateral turtite, așezate în panicule răsfirate; crește prin pășuni, tufișuri și poieni; (regional) berbecuț, filfiitoare, iarba-cucului, iarba-iepurelui, iarbă-tremurătoare, lacrimile-lui-Christos, lacrima-miresei, măzăriche, parangin, parasin, ploșnicioară, ploșnițar, semincioare, tremurici **(8)** *(Briza media)*. Cf. POLIZU, BARONZI, L. 146, DDRF, BRANDZA, FL. 492, DAMÉ, T. 186, BARCIANU, ALEXI, W., PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SIMIONESCU, FL. 128, SCRIBAN, D., BORZA, D. 33, DEX.

— Pl.: *tremurători, -oare.*

— **Tremura** + suf. *-(ă)tor.*

TREMURĂTÚRĂ s. f. **1.** Tremur **(1)**. ANON. CAR. *Să i se dea* [animalului bolnav] *tot la al 4-lea ceas salpeter ... pînă ce-i vor alina toate tremurăturile.* CALENDARIU (1814), 186/15, cf. POLIZU, COSTINESCU. *A scăpat dă tremurătură vasu din mînă.* JIPESCU, O. 101. *Ceea ce muncește acu pe Leiba, mai mult decît tremurătura frigurilor, este o amenințare.* CARAGIALE, O. I, 35, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Tremurătura aceea a pleoapelor deștepta imaginea celei mai de pe urmă înfiorări de aripi cu care se stinge o viață.* SĂM. VI, 425, cf. BIANU, D. S. *Mîncărimea șalelor, boala cu tremurătură ... Această boală atacă atît berbecii, cît și oile de orișice vîrstă.* ENC. VET. 574, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Toți își aținteau privirile spre bisturiul din mîna aceea meșteră, în care nu se vedea un pic de tremurătură.* MIRONESCU, S. A. 34, cf. SCRIBAN, D. *Scrisul arată ... o tremurătură accentuată.* PARHON, B. 82. *Grozavă tremurătură, Ne tremură dinții-n gură.* FOLC. MOLD. I, 272. ◆ Fig. (Regional) Înfiorare, cutremurare (Micăsasa—Mediaș). ALR II/I MN 53, 2 307/141. *M-o-ncurajat și pe mine trămurătura.* ib.

2. Tremur **(2)**. *Tremurătura geamurilor unei ferestre.* CADE. *Tremurăturile unei coarde.* SCRIBAN, D. ◆ Mișcare a unei ape în unduiri ușoare; încrețire. *Glumele sale cădeau însă ca pietrele într-o apă adîncă — o tremurătură de o clipă și apoi totul reintra în tăcere.* ap. TDRG. *Florile pluteau ușoare în văzduh, se încrucișau în tremurături de undă și se lăsau lenește pe covorul alb, sclipitor.* SADOVEANU, O. I, 458.

3. Tremur **(4)**. *I se părea că tremurăturile cîntecului ei umpleau bolta cerului.* GÎRLEANU, L. 54, cf. CADE, SCRIBAN, D.

4. Linie tremurată[2] **(4)**, contur sinuos. *Linia aceasta cu încovoieturi și tremurături mărginește ... pereții furioși ai Văii Seci.* ap. TDRG.

— Pl.: *tremurături.* — Și: (învechit) **trămurătúră,** (regional) **trîmurătúră** (ALR I/I h 120/112) s. f.

— **Tremura** + suf. *-(ă)tură.*

TREMUREÁLĂ s. f. (Regional) Tremur **(1)**. *Mă luă niște fiori, Din tălpi pînă-n supțiori, Și la cap d-o șovăială La mîini d-o tremureală.* MAT. FOLK. 92.

— **Tremura** + suf. *-eală.*

TREMURÉLE s. f. pl. (Prin Ban.) Piftie; (regional) tremurici **(5)**, tremuriște. Cf. DDRF, TDRG.

— **Tremura** + suf. *-el.*

TREMURÍCE s. m. v. **tremurici.**

TREMURÍCI, -CE subst. **1.** S. n. Tremur **(1)**. Cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ai văzut cățel ... care ... au tremurici, dansează pe picioare.* G. PETRESCU, Î. II, 56, cf. SCRIBAN, D. *L-a apucat tremuriciul — ca pe epileptici — pe inspectorul Paraschiv.* STANCU, D. 303. *I-a prins decorația pe piept cu mîna bîțîită de tremurici.* V. ROM. februarie 1954, 12. *S-a prefăcut că*

nu înțelege nimic din ciudatul tremurici al ministresei. VINEA, L. II, 202, com. MARIAN, cf. ALR I/I h 120. ✦ (Regional; concretizat) Podoabă de pus în păr, constînd dintr-o floare artificială sau dintr-un ac cu gămălie fixate pe o sîrmă în spirală, care o face să tremure. Cf. CADE, MOLDOVAN, Ț. N. 85, DENSUSIANU, Ț. H. 9, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, CIAUȘANU, V. 205. ✦ (Regional; concretizat) Podoabă la pălărie (ALR II/605), constînd din ciucuri sau din mărgele cusute pe panglica pălăriei (ib. 3 354/791, ib. 3 276/791).

2. S. n. (Regional) Malarie. Cf. CANDREA, F. 144, 222.

3. S. n. (Rar) Tremur **(4).** *Păi, uite, s-a omorît, răspunse primarul cam cu tremurici în glas.* ap. TDRG, cf. CADE.

4. S. m. (Regional) Epitet depreciativ pentru un om care tremură tot timpul. Cf. LB, SCRIBAN, D., COM. MARIAN, MAT. DIALECT. I, 27.

5. S. n. (Regional) Piftie; (regional) tremurele, tremuriște. *La lăsatul secului de carne nu se mănîncă piftie (tremurici).* MUSCEL, 27, cf. CADE, SCRIBAN, D.

6. S. m. (Ornit.; regional) Codroș; (regional) pieptănuș-de-casă *(Phoenicurus ochruros).* BĂCESCU, PĂS. 166.

7. S. f. (Ornit.; regional) Codobatură *(Motacilla alba)* (Pui — Hațeg). ALR I 1 042/118.

8. S. m. și f. (Bot.) Tremurătoare **(II)** *(Briza media).* Cf. PĂCALĂ, M. R. 25, MORARIU, PL. 461, BORZA, D. 33, H XVII 226.

9. S. m. Ciupercă necomestibilă, gelatinoasă tremurătoare, cu spini moi pe fața inferioară; crește pe pămînt și pe trunchiurile putrede de brazi *(Tremellodon gelatinosum).* Cf. PANȚU, PL., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: (m. și f.) *tremurici,* (n.) *tremuriciuri* (POLIZU, CADE, CIAUȘANU, V. 205). — Și: (regional) **trămurici, -ce** (DENSUSIANU, Ț. H. 9, BORZA, D. 33, VICIU, GL., PASCU, C. 225) subst., **tremuriee** (MAT. DIALECT. I, 27) s. m., **trămuric** (L. COSTIN, GR. BĂN. II, 196) s. n.

— **Tremura** + suf. *-ici.*

TREMURÎND, -Ă adj. v. **tremurînd.**

TREMURÍȘ s. n. (Rar) Licărire, sclipire. *Să privim pe fața apei Tremurișul de văpăi.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 30.

— Pl.: *tremurișuri.*

— **Tremura** + suf. *-iș.*

TREMURÍȘTE s. f. (Regional) Piftie; (regional) tremurici **(5),** tremurele (Urzicuța de Sus — Băilești). GL. OLT.

— Pl.: *tremuriști.*

— **Tremura** + suf. *-iște.*

TREMURÎND, -Ă adj **1.** Tremurător **(I 1).** *Fiind ... cam tremurînd, vrînd să-l lovască cu hangerul în pântice, îl lovi în spată.* HERODOT (1645), 158. *Scrise c-o mînă tremurîndă.* NEGRUZZI, S. I, 28. *Turnă încă un pahar și, sorbind puțin dintr-însul, îl dete lui Păturică cu mîna tremurîndă.* FILIMON, O. I, 141. *Se uita spărios ... cu buzele tremurînde și cu pași șovăitori.* EMINESCU, N. 62. *Nervos, cu mîinile tremurînde.* ARDELEANU, D. 40. *Cu mîinile tremurînde începu să culeagă din carne plăcile de plumb.* SAHIA, N. 35. *Pietrele se rostogoleau la vale scoase din pămînt de copitele tremurînde ce căutau un sprijin.* VÎN. PESC. septembrie 1961, 4. *A umplut paharele, încet, cu mîna ei tremurîndă.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 22. ✦ Fig. Înfiorat, cutremurat. *Tremurîndă și cuprinsă de spaimă am ieșit.* NEGRUZZI, S. I, 54. *Grădinarul ... se duse cu inima tremurîndă.* ISPIRESCU, L. 165.

2. Tremurător **(I 3).** *Un viers de cîntec rătăcit Doinea în vorba-i tremurîndă.* PETICĂ, O. 41. *Cîntă, și frunzele prinse în farmecul cîntării se leagănă încet sub impresia duioaselor note tremurînde.* id. ib. 285.

— Pl.: *tremurînzi, -de.* — Și: (regional) **tremurînd, -ă** adj. L. ROM. 1970, 70.

— V. **tremura.**

TREMURÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Tremurător **(I 1).** *Pasul cît de tremuros ... a se poticni nu va avea.* CANTEMIR, IST. 110, cf. DDRF, BL V, 115, SCRIBAN, D.

— Pl.: *tremuroși, -oase.*

— **Tremur** + suf. *-os.*

TREMURÚȘ s. n. (Regional) Tremur **(1).** Cf. SCL 1977, 190, ALR I/I h 120/960.

— **Tremura** + suf. *-uș.*

TREN s. n. **1.** Convoi de vagoane de cale ferată legate între ele și puse în mișcare de o locomotivă; (învechit și regional) car de foc, ghezăș, țug, (regional) mașină **(I 1).** *Să te sui în cel întîi tren, ... și să te duci unde te trage inima.* NEGRUZZI, S. I, 331. *Dacă pot, mă reped un moment pe la Ploiești între două trenuri.* CARAGIALE, O. VII, 168, cf. BARCIANU. *Bun lucru-i și trinu! Te sui în el, nici nu ții de hățuri, nici nu dai cu biciul, nici nu te-ngrijești că i-or cădea potcoavele, ci pufai-pufai, pufai-pufai ...* MIRONESCU, S. A. 133. *Tristețea trenului ce pleacă Noi n-am trăit-o niciodată.* MINULESCU, VERS. 118. *Trec umbre de oameni cu steaguri în mînă, — Și trenul, năvalnic, s-așterne la drum.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 233. *Este un tren la miezul nopții.* C. PETRESCU, Î. II, 177. *Au plecat două trenuri în sensuri opuse.* SAHIA, N. 24. *Dat din primărie în primărie, ca dintr-o mînă în alta, cu tren, cu căruță, călare, am ajuns în munte.* VOICULESCU, P. I, 79. *Trăim într-un veac în care trenurile și automobilele brăzdează pămîntul.* SADOVEANU, E. 62. *Departe pe zăvoaie un tren își pierde fumul Ca o năframă care se schimbă-n porumbei.* PILLAT, P. 80. *În zarea neagră a ferestrei se mai deslușea trenul în mers.* ARGHEZI, S. XI, 151. *Licuricii cu lămpașe Semne verzi dau spre orașe Pentr-un tren care va trece Prin văzduhul mare, rece.* BLAGA, POEZII, 145. *Trenuri trec în șiruri lungi pe malurile apei, cu locomotivele pufăind și cu sute de capete omenești ivite la ferestre.* BOGZA, C. O. 250. *Trenul ... a trecut prin fața gării și, cîștigînd din ce în ce viteză, s-a înfundat în întuneric, legănînd numai în urmă un ochi roșu.* GALAN, Z. R. 113. *Fluierînd încet, ... Se-ndepărtează trenurile-n noapte.* JEBELEANU, C. 20. *Trenurile soseau și plecau exact după orar.* V. ROM. martie 1970, 47, cf. DEX. *Auz trinu șuierîn, Eu rămîn în drum plîngîn.* ȘEZ. IV, 137. *I-a loat în roghie cu trinurile și i-a dus.* GRAIUL, I, 217. *Trinule, n-ai avea parte De șuruburile toate.* I. CR. III, 113. *Hai, Tinco, la Severin, Să tăiem calea la trin.* PAMFILE, C. Ț. 189, cf. ALR SN III h 867, ib. h 870, ib. h 871. *Trenule cu roate late, Nu mă-nstrăina departe.* FOLC. TRANSILV. I, 449. *Să duc c-on tren tă d'e aor.* O. BÎRLEA, A. P. I, 352. ◇ *Tren personal* (sau *de persoane, de pasageri*) v. personal. (Ieșit din uz) *Tren fulger* = tren care merge cu viteză foarte mare. Cf. CADE. *Tren de marfă* (sau *de mărfuri*) = tren format din vagoane destinate transportului de mărfuri; mărfar **(II).** Cf. DDRF. *Trenul de marfă se zărește: vine ca un zmeu din poveste.* SP. POPESCU, M. G. 28. *Pe podul alb, ... un tren de marfă înainta, ca o omidă enormă și leneșe.* C. PETRESCU, S. 169. *Și-aceleași agonii profane Schițează orice tren de marfă.* MINULESCU, VERS. 126. *În gară, trenuri de marfă descarcă scînduri, var, ciment, olane.* STANCU, U.R.S.S. 109. *Tren petrolier* = tren special amenajat pentru a transporta petrol. *Călătorisem aproape toată noaptea cu un tren petrolier.* BĂNULESCU, I. 60. *Tren mixt* v. mixt. *Tren sanitar* v. sanitar. *Tren rapid* v. rapid. *Tren accelerat* v. accelerat. *Tren direct* v. direct. *Mersul trenurilor* v. mers[1]. ◇ Expr. **A scăpa** (sau **a pierde trenul**) = a pierde, a scăpa o ocazie favorabilă, un prilej, o șansă. Cf. DL, DM. ✦ (Regional; și în construcția *de-a trenul*) = numele unui joc de copii. Cf. PAMFILE, J. I, 61.

2. Convoi de vehicule, cu tracțiune animală sau mecanică, formînd o unitate de transport. Cf. DDRF, CADE, DL, DM, DEX. *Tren regimentar* = convoi de căruțe sau de camioane care transportă pe front proviziile unui regiment. Cf. SCRIBAN, D., DEX, 792. *Tren de luptă*

= convoi de vehicule care alimentează cu muniții trupele din linia de luptă. *Se trezi din gînduri abia cînd treceau prin dreptul lui căruțele trenurilor de luptă.* CAMILAR, N. I, 154, cf. DEX. (Învechit) *Tren de artilerie* = trupe speciale însărcinate cu conducerea echipajelor de artilerie. *1 secție de tren de artilerie* (a. 1874). URICARIUL, XXII, 446, cf. CADE.

3. Ansamblu de piese, de dispozitive sau de mașini-unelte care au un rol funcțional comun. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ◇ *Tren fix* = ansamblul roților dințate fixate pe arborele intermediar al unui schimbător de viteză. Cf. DT, DEX. *Tren de laminor* = ansamblu format din cilindrii de lucru și de sprijin, precum și din dispozitivele de susținere, de reglaj etc. ale unui laminor. Cf. DT, M. D. ENC. *Tren de aterizare* = ansamblu de piese (bare de susținere, roți amortizoare și frîne, care asigură deplasarea (rularea) pe sol a unui avion. Cf. LTR, DER, DT, M. D. ENC., DEX. *Tren de amerizare* (sau *de amerizaj*) = ansamblul organelor care asigură deplasarea pe apă a unui hidroavion la decolare sau amerizare. Cf. LTR, DL, DEX.

4. (Med. vet.; în sintagma) *Tren anterior* sau *tren posterior* = partea de dinainte (sau de dinapoi) a corpului unui animal (de tracțiune). *Un caz de paralizie a trenului posterior — spusese veterinarul cum l-a văzut.* LUC. VI, 146. *Sălbătăciunea primește în trenul posterior lovitura, însă își urmează fuga.* SADOVEANU, O. X, 468.

5. (Rar; după fr. *train de vie*) Totalitatea elementelor de confort ale unei persoane sau ale unei familii; standard ridicat de viață. *Dar cîștigînd la loterie ... Atuncea poate-n gînd mi-ar trece Să țin în lume tren și casă.* MACEDONSKI, O. I, 68. *Nu trebuia să te însori dacă nu ești în stare să ții trenul unei femei.* BRĂESCU, O. A. I, 127, cf. IORDAN, L.R.A. 483.

— Pl.: *trenuri.* — Și: (popular) **trin** s. n.

— Din fr. **train.**

TRENÁ vb. I. Intranz. **1.** (Despre acțiuni) A se desfășura cu încetineală, a se tărăgăna, a lîncezi. Cf. ALEXI, W. *Procesele succesorale trenează în general.* CĂLINESCU, S. 173, cf. DN². *Lucruri care nu mai aveau nevoie să fie subliniate, ... rememorări și divagații, din pricina cărora piesa începe să treneze.* V. ROM. iulie 1970, 105, cf. M. D. ENC. *Un război ... a trenat mult, circa trei decenii.* SCÎNTEIA, 1979, nr. 11 393.

2. (Despre lucruri) A atîrna (prins sau suspendat de ceva), a se tîri. *Cu șezlongurile desfăcute, cu șalul Corinei trenînd pe unul din ele, terasa pensiunii are într-adevăr ceva de cochetă pustie, noaptea.* SEBASTIAN, T. 138. *Se va lăsa tot firul în apă, să treneze liber în urma bărcii.* VÎN. PESC. octombrie 1964, 14, cf. DN².

— Prez. ind.: *trenez.*

— Din fr. **traîner.**

TRENÁJ s. n. Transport minier în care vagonetele sînt trase de un cablu care se înfășoară pe un troliu. DN².

— Din fr. **traînage.**

TRENÁNT, -Ă adj. **1.** Care trenează **(2).** Cf. COSTINESCU. *Rochie trenantă.* ALEXI, W., cf. DN².

2. Care trenează **(1),** monoton. *Aspectul molcom, uneori chiar trenant al povestirilor.* V. ROM. octombrie 1960, 181, cf. DN². *Acțiunea e trenantă, personajele mai mult vorbesc.* CONTEMP. 1971, nr. 1 300, 3/4.

— Pl.: *trenanți, -te.*

— Din fr. **traînant.**

TRENÁR s. m. (Învechit) Soldat sau ofițer care făcea serviciul la un tren regimentar sau la un tren de luptă. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *trenari.*

— **Tren** + suf. *-ar.*

TRENÁRD s. m. (Rar) Soldat care rămîne în urma trupei în marș. *Detașamentul se destrăma, tîrîndu-se ca o rimă trunchiată urmată anevoie de caîri, de trenarzi, de bolnavii ce se urneau șchiopătînd.* BRĂESCU, A. 227.

— Pl.: *trenarzi.*

— Din fr. **traînard.**

TRÉNĂ[1] s. f. Partea din spate, prelungită, a unei rochii, care se tîrăște pe jos. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Venea ... în rochia lungă, a cărei trenă ... o ținea ridicată.* IBRĂILEANU, A. 27. *Rochie albă cu trenă.* ARDELEANU, D. 160, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Iat-o! ... Sus în deal, la strungă, Așternînd pămîntului Haina ei cu trenă lungă De culoarea vîntului.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 38. *Treci fredonînd prin sala de cristal Și faci un semn suitei ca să vină Să-ți poarte trena-n sălile de bal.* D. BOTEZ, P. O. 99. *Ea, mărunță, plină de gropițe, în rochii de mătase azurie, cu trena lungă.* BRĂESCU, A. 19. *Trena de mireasă.* KLOPȘTOCK, F. 51. *Își răsfățau pajii, purtătorii trenelor și-ai micului pumnal.* TEODOREANU, M. II, 256, cf. SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC. ◇ Fig. *Mărește-acum viteza și trena de vagoane Își sguduie întreaga coloană vertebrală.* ANGHEL — IOSIF, C. M. I, 152. *Vara trecu ca o femeie uitată, tîrînd după ea trena sumbră a toamnei.* ARDELEANU, U. D. 165. *Și pornești departe-n sus După iarna ce s-a dus, După trena-i de ninsori.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 5. *Cum își poartă cometa Fantastica-i trenă prin haos.* CAZIMIR, L. U. 94. *Grîul vastelor moșii pornite tocmai din Ceahlău ca o trenă verde pe malurile Bistriței.* TEODOREANU, M. II, 91. *Plecă femeia, lăsînd în urma ei o trenă de parfum de levănțică.* BENIUC, M. C. I, 305. *Trene de frunze, Roșii, în parcuri.* BANUȘ, P. 107. *Furnicile și muștele istețe În soarele descompunerii dîndu-și binețe, Trena morții foșnind erau ele, Mantia ei cu ibiși și asfodele.* ISANOS, Ț. L. 7. *Prizonieră a propriului ei joc, Diana poartă de-a lungul romanului trena ei de regină înfrîntă, al cărei sceptru de sticlă colorată se sfarmă la atingerea cu viața.* V. ROM. august 1963, 166. ◇ Expr. **A duce trena** (cuiva) = a urmări pretutindeni adulînd pe cineva, a se ține scai de cineva. Cf. DEX.

— Pl.: *trene.*

— Din fr. **traîne.**

TRÉNĂ[2] s. f. Viteză, ritm de alergare imprimat de alergătorul, de ciclistul etc. din fruntea plutonului. Cf. DN², DEX. ◇ Expr. **A duce trena** = a conduce plutonul concurenților într-o cursă sportivă, imprimîndu-i un anumit ritm. Cf. DN², DEX.

— Pl.: *trene.*

— Din fr. **train.**

TRÉNBIȚĂ s. f. v. **trîmbiță.**

TRENC s. n. v. **trinc.**

TRENCĂNÍT, -Ă adj. v. **trincănit.**

TRÉNCHEA s. f. art. (Prin sudul Mold.) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. *Poporul din aceste localități cunoaște mai multe feluri de dansuri: de horă, brîu, trei și trei, trenchea.* H I 5, cf. III 465.

— De la **trenchi.**

TRÈNCHEA-FLÉNCHEA interj. v. **treanca-fleanca.**

TRÈNCHE-FLÉNCHE interj. v. **treanca-fleanca.**

TRENCHERISÍ vb. IV. Tranz. (Prin Transilv.) A ciocni paharele (înainte de a bea). *Să trencherisim în sănătatea gazdei.* SĂGHINESCU, V. 73.

— Prez. ind.: *trencherisesc.*

— **Trenchi** + suf. *-arisi.* Cf. germ. trinken.

TRÉNCHEȘ, -Ă adj. (Prin Transilv.) Ușor amețit de băutură; (familiar) cherchelit, afumat. Cf. VAIDA, CABA, SĂL. 93, PAȘCA, GL., COMAN, GL., CHEST. VIII 108/34, TEAHA, C. N. 275, com. din ALBAC — ABRUD, CÎMPENI și din ȘCĂRIȘOARA — ABRUD. ✦ Prost, nătărău

neghiob, netot. Cf. COMAN, GL., com. din PARVA — NĂSĂUD.
— Pl.: *trencheşi, -e.* — Şi: **tróncoş, -ă** adj. PAŞCA, GL., com. din ALBAC — ABRUD, CÎMPENI şi din SCĂRIŞOARA — ABRUD.
— **Trenchi** + suf. *-eş.*

TRENCHÉT s. n. v. **trînchet.**

TRENCHI s. n. v. **trinc.**

TRÉNCHIA s. f. v. **trinc.**

TRÉNCHINA s. f. art. (Prin Olt. şi sudul Mold.) Horă pentru flăcăi, care se joacă repede şi săltăreţ. Cf. VARONE, D. 151, id. J. ROM. N. 48, 130. ✦ Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. (Braniştea — Galaţi). Cf. H III 80.
— **Trenchi** + suf. *-ină.*

TRÉNCHINE s. f. pl. (Regional) Corpuri străine rămase în grîul treierat; resturi **(1)** (Sebeşel — Sebeş). LEXIC REG. II, 104.
— **Treanc** + suf. *-ină.*

TRÉNCHIRI s. m. pl. v. **tregher.**

TRENCI[1] s. n. v. **trencicot.**

TRENCÍ[2] vb. IV v. **trîcni**[2].

TRÉNCICOT s. n. Pardesiu cu croială de obicei raglan, făcut dintr-o ţesătură specială, impermeabilă. *Îndeosebi trenchcoat-ul avea să întîmpine un rictus dispreţuitor.* CĂLINESCU, C. N. 17. *O singurătate rece îl cuprinse pe bătrîn şi îşi strînse tot mai mult trenciul în jurul corpului uscăţiv.* CONTEMP. 1954, nr. 402, 4/1. *Era îmbrăcat civil, într-un trenci cenuşiu.* BENIUC, M. C. I, 306, cf. 118. *O lume tînără, funcţionari şi vînzătoare de magazin, în trenciuri şi fulgarine, avocaţi cu serviete sub braţ cotropise centrul oraşului.* VINEA, L. II, 61, cf. LTR[2], DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Scris şi: *trench-coat* (M.D.ENC.), *trenchcoat*(DEX). — Pl.: *trencicoturi.* — Şi: **trenci** s. n.
— Din engl. **trenchcoat,** fr. **trench-coat.**

TRÉNCIMĂL s. n. (Regional) Piesă asemănătoare perinoculuí, legată cu fier la sănioi (Vicovu de Sus — Rădăuţi). Cf. GLOSAR REG.
— Pl.: ?
— Cf. germ. S c h e m e l „scăunel".

TRÉNDE s. f. pl. v. **trante.**

TRÉNING s. n. Îmbrăcăminte (sportivă) compusă din bluză şi pantaloni de tricot. *Este îmbrăcat în trening albastru, bocanci, în cap bască.* SEBASTIAN, T. 11. *Nu era un copil vagabond, treningul de pe el era curat.* PREDA, R. 89. *Era ... într-un trening negru, foarte uzat, iar picioarele îi erau băgate în nişte papuci de cîrpă.* V. ROM. ianuarie 1965, 67, cf. DN[2], M. D. ENC.
— Pl.: *treninguri.*
— Din engl. **training.**

TRÉNIT s. n. v. **trăsnet.**

TRENTEÁLĂ s. f. v. **trînteală.**

TRENŢÁR s. m. v. **zdrenţar.**

TRENŢĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţăros.**

TRENŢERÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţăros.**

TRENŢIÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţos.**

TRENŢÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţos.**

TRENŢUÍ vb. IV v. **zdrenţui.**

TRENŢUÍRE s. n. v. **zdrenţuire.**

TRENŢUÍT, -Ă adj. v. **zdrenţuit.**

TRENŢURÁ vb. I v. **zdrenţui.**

TRENŢURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţăros.**

TRENUÍ vb. IV. R e f l. (Regional; despre piese) A avea joc (Vicovu de Sus — Rădăuţi). GLOSAR REG.
— Prez. ind. pers. 3: *trenuieşte.*
— Din germ. **trennen** „a se despărţi, a se desface".

TRENULÉŢ s. n. Trenuţ. ✦ Tren de linie îngustă. *Prin pacostea asta se străduia trenuleţul de Huedin să ajungă pînă la gara din apropiere.* S februarie 1960, 22.
— Pl.: *trenuleţe.*
— **Tren** + suf. *-uleţ.*

TRENUŞÓR s. n. **(Rar; în** forma *trinuşor)* Trenuţ. Cf. CIAUŞANU, **v. 53.**
— Pl.: *trenuşoare.* — Şi: **trinuşór** s. n. id. ib.
— **Tren** + suf. *-uşor.*

TRENÚŢ s. n. Diminutiv al lui t r e n; trenuleţ, (rar) trenuşor. Cf. DL, DEX. ✦ Tren de linie îngustă. *Giftiam ca trenuţul de la Gugu cînd suie după lemne.* BENIUC, V. CUC. 54, cf. DL, DEX.
— Pl.: *trenuţuri.*
— **Tren** + suf. *-uţ.*

TRENZELÚŢĂ s. f. v. **trînzeluţă.**

TREÓN s. n. v. **trior.**

TREPÁN s. n. **1.** Instrument de chirurgie în formă de sfredel, folosit la trepanaţii. Cf. POLIZU, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *O deschizătură în păretele craniului cu ajutorul unui sfredel special numit trepan.* BIANU, D. S., cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DL, DN[2], M. D. ENC., DEX. ✦ P. e x t. Operaţie făcută cu trepanul **(1).** Cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, DN[2], DEX.

2. Instrument folosit în sculptură, cu ajutorul căruia se pot face perforaţii adînci în piatră şi marmoră. *Reprezintă pe sculptorul Eutropos, după cum arată inscripţiunea greacească, stînd pe un scăuieş cu trei trepte, cu trapanul în mînă.* NAUM, IST. ART. 134, cf. DN[2].

3. (Învechit) Sapă mare, de tip daltă, întrebuinţată la forarea găurilor de sondă; sapă de foraj. Cf. SCRIBAN, D., LTR[2], DL, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *trepane.* — Şi: (rar) **trapán** s. n.
— Din fr. **trépan.** — **Trapan** < it. **trapano.**

TREPANÁ vb. I. T r a n z. (Med.) A efectua o trepanaţie. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Prez. ind.: *trepanez.*
— Din fr. **trépaner.**

TREPANÁRE s. f. (Med.) Acţiunea de a t r e p a n a. Cf. M. D. ENC. 954, DEX.
— Pl.: *trepanări.*
— V. **trepana.**

TREPANÁŢIE s. f. (Med.) Intervenţie chirurgicală constînd din executarea, cu ajutorul trepanului **(1),** a unei deschideri în oasele craniului, pentru extirparea anumitor tumori, cheaguri de sînge etc. Cf. ALEXI, W. *Am introdus din acest amestec prin trepanaţie sub meningele mai multor iepuri.* BABEŞ, O. A. I, 223, cf. SCRIBAN, D. *Cercetările lor au fost făcute pe cîine şi pe iepure, după trepanaţie.* DANIELOPOLU, F. N. II, 47, cf. DN[2]. *Craniul unui schelet ... prezintă urme clare ale unei trepanaţii cicatrizate.* H. DAICOVICIU, D. 186, cf. DEX.
— Pl.: *trepanaţii.* — Şi: **trepanaţiúne** s. f. BIANU, D. S., CADE, SCRIBAN, D., DN[2].
— Din fr. **trépanation.**

TREPANAŢIÚNE s. f. v. **trepanaţie.**

TREPASÁ vb. I. I n t r a n z. (Rar) **1.** A muri, a deceda. *Pe cine-aveţi d-a plînge? pe justul ce trepasă*

Sau pe ucigătorul mai hîde decît crima? HELIADE, O. I, 393. *Pe cînd Anicuța Manului trepasa . . ., poetul român Bolintineanu își lua avîntul la nemurire.* SĂM. V, 243, cf. ALEXI, W.

2. A trece peste ceva; a traversa **(1)**. Cf. ALEXI, W. (Fig.) *Deștept, omul n-o vede, căci în estas ca sfinții Își scutură jos lutul, trăpasă-n regii sacre În buze cu surîsul.* HELIADE, O. I, 211.

— Prez. ind.: *trepasez.* — Și: **trăpasá** vb. I.

— Din fr. **trépasser,** it. **trapassare.**

TRÉPĂD s. n. v. **treapăd.**

TREPĂDÁ vb. I. Intranz. **1.** (Despre persoane) A umbla repede și fără astîmpăr de colo pînă colo, a alerga; a umbla după ceva, a se zbuciuma, a se frămînta, a se agita. V. trepida. *Nemții și acum începuse a lua și vamă . . . de la pămîntenii ce trecea și trepăda în țara ungurească.* N. COSTIN, LET. II, 153/3, cf. ANON. CAR. *Ne era cu greu a trepăda la Nicorești pentru doauo pogoane* (a. 1744). IORGA, S. D. V, 107. *Dă atăta vreme umblînd cu cheltuială și trepădînd și nu aflu folos* (a. 1773). id. ib. VII, 40. *El încă nu părăsiia a trepăda la dînsul adeaseori.* VARLAAM — IOASAF, 79^{v}/13. *De nu mă înșel, noi ca din poveste Vom să trăpădăm pe la țări streine.* BUDAI-DELEANU, T. V. 43. *Pre nemîncat nu putea merge, Zicînd că l-e greață, cu rinze goale Să trapede atîta și s-alerge.* id. Ț. 56. *El tot trapădă nainte Pă drumul care înlii apucasă Păn'ce are clisă în traista cu ținte.* id. ib. 87, cf. LB, POLIZU, CIHAC, I, 286. *Agerul lui vestitor, Ermes, trepăda în sus și în jos, ca să ducă în toate părțile poruncile sale.* ODOBESCU, O. III, 270. *Preuții noștri din sat n-au mai trepădat pe la Socola, și, mila sfîntalui! nu-i încape cureaua, de pîntecoși ce sînt.* CREANGĂ, A. 120. *Trepădase toată ziua după cămătar; îl găsise, din norocire; luase iar bani cu procente orbești.* CARAGIALE, O. III, 11. *Trepădam acum cîțiva ani prin antecamerele Senatului, cerșind voturi pentru încetățenirea unui cetățean.* id. ib. VII, 295, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Cît trepădați voi de pomană și cît trăncăniți fără rost, mai bine v-ați apuca de muncă.* PETICĂ, O. 207. *Drumurile pe cari trepădau erau diferite.* DRAGOMIR, O. M. 32, cf. ȘĂINEANU, D. U. *În marginea satului țăranii trepădau de nerăbdare, umplînd șoseaua și împrejurimea.* REBREANU, R. II, 248. *Trepădă el prin munțele din spatele mănăstirii ceasuri întregi.* STĂNOIU, C. I. 152, cf. ROSETTI, I.L.R. I, 171, SCRIBAN, D. *Și ce-au mai umblat, Și ce-au trepădat . . . !* TEODORESCU, P. P. 49. *Toate trebuie să vi le duc deodată ca să nu tot treapăd în fiecare zi după dînsele!* SBIERA, P. 181. *Atît mi-o umblat Și mi-o trăpădat.* ALEXICI, L. P. 51, cf. GR. S. V, 46. *Am umblat ș-am trăbădat și de-aghia i-am căpătat.* PĂCALĂ, M. R. 190, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, A V 7, 14, 15, 20. *Așa mult n-am trepădat, Peste bun cîștig am dat!* BALADE, I, 335, cf. PASCU, C. 59. ◇ Tranz. *Nici zece urme nu trăpădasem.* I. VĂCĂRESCUL, P. 332/5. *El treapădă drumuri și bate poteci.* VOICULESCU, POEZII, I, 28. *Pentr-o mîndră ca a mea Multă cale-aș trepăda.* BIBICESCU, P. P. 391. ◇ Refl. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *După semnele arătate, Credem că vom avea parte Să aflăm ce am pierdut, Dacă ne-am trăpădat mult.* PĂCALĂ, M. R. 171. ◇ (P. ext.; despre vehicule) *Taraboanțele încărcate cu marfă trepădau în toate părțile.* ODOBESCU, O. III, 249.

2. (Despre cai) A merge la trap[1]. *Calul . . . cel din mijloc, cu un cerc mare peste cap, trepăda de abia se puteau ține de dînsul cei doi lăturași.* GHICA, ap. CADE, cf. TDRG. *Drumul . . . bătut de murgii mei, Cînd de unul, cînd de trei, Trepădînd la Macovei.* TEODORESCU, P. P. 297, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 11. ✦ Tranz. (Cu complementul „calul") A face să meargă la trap, a fugări. *Ce-ți mai trepezi calul geaba, C-aseară s-a făcut treaba C-un voinicel mai de treabă.* ȘEZ. V, 32.

3. (Popular) A avea diaree. DDRF. *Dacă voiește cineva să-l facă pe altul ca să trepede, îi dă făină de cariu de băut în vin sau în apă rece.* MARIAN, INS. 62, cf. DR. II, 816, CADE, SCRIBAN, D. *Cînd copilul treapădă mult . . . se umflă peste tot.* PAMFILE, B. 32, cf. A V 15, VI 26.

— Prez. ind.: *trépăd* și *treápăd.* — Și: (rar) **trepedá** (ALEXI, W.), **treapădá** (id. ib.), **trăpedá** (BARCIANU), (învechit și regional) **trăpădá,** (regional) **trepătá** (SCL 1977, 190, RĂDULESCU-CODIN, Î. 11), **trăbădá** vb. I.

— Lat. **trepidare.**

TREPĂDÁR, -Ă adj. (Regional; despre cai) Trepăduș **(2)** (Bogza — Rîmnicu Sărat). H XII 25.

— Pl.: *trepădari, -e.*

— **Trepăda** + suf. *-ar.*

TREPĂDÁRE s. f. **1.** Acțiunea de a trepăda **(1)**; alergătură, trepădătură **(1)**. Cf. DRLU, LB, POLIZU. *După mari osteneli și anevoioase trepădări, ajunse Ercule în cele din urmă la acea grădină.* ISPIRESCU, U. 64, cf. DDRF, PAMFILE, J. III, 95, CADE, DL, M. D. ENC. 954, DEX.

2. (Popular) Diaree; (popular) treapăd **(3)**, trepădat **(2)**, trepădătură **(2)**. Cf. CANDREA, F. 221. *Aluatul de pe covată, care rămîne, e păstrat, fiind bun de trepădare.* GOROVEI, CR. 4, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE.

— Pl.: *trepădări.* — Și: (învechit) **trăpădáre** s. f. LB, DDRF.

— V. **trepăda.**

TREPĂDÁȘ, -Ă adj. (Regional; despre cai) Trepăduș **(2)** (Siliștea — Buhuși). H X 465.

— Pl.: *trepăduși, -e.*

— **Trepăda** + suf. *-aș.*

TREPĂDÁT s. n. **1.** Faptul de a trepăda **(1)**. Cf. LB, BARCIANU, DL, M. D. ENC. 954, DEX. *Gcasta cu trepădatele că nu-s departe satele,* se spune despre o persoană care este mereu gata de plecare. CREANGĂ, A. 135, cf. ZANNE, P. II, 446.

2. (Popular) Trepădare **(2)**. Cf. PAMFILE, B. 37.

— Pl.: *trepădaturi* și *trepădate.*

— V. **trepăda.**

TREPĂDĂTÓR, -OÁRE adj., s. m. și f. **I. 1.** Adj. (Și substantivat) (Persoană) care umblă repede și fără astîmpăr după treburi, (persoană) care treapădă **(1)**. Cf. ANON. CAR., LB, POLIZU, BARONZI, L. 122, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX.

2. S. m. (Învechit, rar) Persoană care strîngea dările; (învechit) taxidar. *Aprozii slujeau ca taxidari (trepădători) și împlinitori de datorii.* BĂLCESCU, M. V. 599.

3. S. m. și f. (Regional) Persoană care are anumite atribuții la nunți (DL, M. D. ENC., DEX); persoană care strînge darurile (ALR II/I MN 80, 2 686/182, 682); vornicel (ALR II/I h 161/705); paharnic (ib. h 164); nuntaș (ALRM I/II h 353).

4. S. f. Bucătăreasă la nuntă (ALR II/I h 163/682). *Trepădătoarele, vornicesele . . . strîng blidele, dau masa la o parte.* SEVASTOS, N. 309, cf. 74.

II. (Bot.) S. f. **1.** Numele a două plante erbacee, folosite pentru proprietățile lor laxative: **a)** plantă cu rădăcina fibroasă, cu tulpini ramificate, cu frunze opuse pețiolate, cu flori mici, verzui și cu fructe capsule; brei, (regional) brie, buruiană-ciinească, mustătoare, slăbănog *(Mercurialis annua).* Cf. POLIZU, BARONZI, L. 146, CONV. LIT. XXIII, 1 057, DDRF, GHEȚIE, R. M., BRANDZA, FL. 177, BARCIANU, ALEXI, W. *Pentru discuiet se mai dă bolnavilor trebădătoare fiartă în lapte dulce sau coajă de soc.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 88, cf. ȘEZ. XV, 134, BIANU, D. S., TDRG, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DS, SCRIBAN, D., BORZA, D. 111, M. D. ENC.; **b)** brei *(Mercurialis perennis).* Cf. BARONZI, L. 146, DDRF, BRANDZA, FL. 176, GRECESCU, FL. 525, N. LEON, MED. 71, ALEXI, W., PANȚU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 395, BORZA, D. 111.

2. (Regional) Lobodă *(Chenopodium album).* BORZA, D. 46.

— Pl.: *trepădători, -oare.* — Şi: (rar) **trepedător** (ALEXI, W.) s. m., (învechit şi regional) **trăpădător, -oáre** (LB, POLIZU, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALR II 2 686/182) adj., s. m. şi f., (învechit) **trepăzătoáre** (BARONZI, L. 146) s. f., (regional) **trebădător, -oáre** (ALR II/I h 163/682, *ib.* 164/682, ALR II/I MN 80, 2 686/682) s. m. şi f.

— **Trepăda** + suf. *-(ă)tor.*

TREPĂDĂTÚRĂ s. f. **1.** Trepădare **(1).** Cf. ANON. CAR., POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

2. (Popular) Trepădare **(2).** *Va aduce bolnavului multă uşurare, simţindu-o aceasta la fieştecare trepădătură.* VEISA, I. 120/8, cf. DDRF.

— Pl.: *trepădături.* — Şi: (învechit) **trăpădătúră** s. f. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— **Trepăda** + suf. *-(ă)tură.*

TREPĂDÚŞ, -Ă s. m., adj. **1.** S. m. Persoană fără astîmpăr, care aleargă încoace şi încolo agitîndu-se (pentru treburile altora); individ fără personalitate şi demnitate, care se pune în serviciul altuia, făcîndu-i servicii mărunte, adesea înjositoare. *Îşi dete demisia şi se lipi pe lîngă un avocat din Bucureşti în calitate de ... trepăduş.* VLAHUŢĂ, O. A. 207, cf. DDRF. *Se întîlnea prin curţi şi ganguri cu fel de fel de trepăduşi.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 11, cf. TDRG, PAMFILE, J. III, 95, PASCU, S. 362. *A rămas ceva din violenţa de mişcări şi de glasuri numai în trepăduşii cei mărunţi care umplu sălile de jos.* SADOVEANU, O. IX, 323. *Trepăduş electoral.* SCRIBAN, D., cf. BUL. FIL. IX, 42. *Localul acela în care foiau pe vremuri trepăduşii politici şi oamenii din presă.* STANCU, R. A. I, 216. *Tu ai avut suflet murdar, Pandele, şi de aia ai ajuns un trepăduş!* V. ROM. martie 1954, 133. *Făceau, cel puţin timp de un an de zile, muncă de slugi şi de trepăduşi.* PAS, Z. I, 256. *Trepăduşi cu manuscrise sau cu şpalturi de corectură fluturînd în mînă trecură pe lîngă el.* VINEA, L. I, 325, cf. CIAUŞANU, V. 205. *Picurusul picură, Trepăduşul treapădă, Mongea şcade-n dosul tufei* (Ghinda, porcul şi lupul). GOROVEI, C. 175, cf. 78, PASCU, C. 59. ✦ (Prin sudul Olt.) Piciorul porcului. Cf. COM. SAT. III, 52.

2. Adj. (Despre cai) Care merge la trap[1]; (regional) trepădar, trepădaş. Cf. H XI 503, CHEST. V 76/94.

— Pl.: *trepăduşi, -e.* — Şi: (învechit) **trăpădúş** s. m. DDRF.

— **Trepăda** + suf. *-uş.*

TREPĂDUŞÍE s. f. (Rar) Activitate, faptă de trepăduş **(1).** Cf. IORDAN, L.R.A. 178.

— Pl.: *trepăduşii.*

— **Trepăduş** + suf. *-ie.*

TREPĂTÁ vb. I v. **trepăda.**

TREPĂZÁR s. m. v. **trapezar[1].**

TREPĂZÁRE s. f. v. **trapezare.**

TREPĂZĂTOÁRE s. f. v. **trepădător.**

TRÉPCĂ s. f. v. **pretcă.**

TREPEDÁ vb. I v. **trepăda.**

TREPEDĂTÓR s. m. v. **trepădător.**

TREPEGIÓR adv. v. **trepezior.**

TREPENÍT, -Ă adj. (Regional; despre urechi) Clăpăug, pleoştit (Mogoş — Abrud). Cf. ALR I 1 090/100.

— Pl.: *trepeniţi, -te.*

— Etimologia necunoscută. Cf. t e r p e n i.

TREPÉPNIC s. n. v. **trepetnic.**

TREPETÍ vb. IV. T r a n z. (Regional) A tăpşi mămăliga (Negreşti — Baia Mare). Cf. ALR SN IV h 1 113/346.

— Prez. ind.: *trepetesc.*

— Cf. ucr. т р е п е т а т и „a tremura".

TREPETÍN s. n. v. **terebentină.**

TREPÉTNIC s. n. **1.** Carte populară care cuprinde preziceri făcute pe baza interpretării unor mişcări involuntare, convulsive pe care le au uneori pleoapele, buzele sau alte părţi ale corpului omenesc; preziceri cuprinse în această carte. *Trepetnicu de semne omeneşti.* PARACLIS (1639), 260. *Trepetnic adecă tîlcuirea de sămni ce clătescu pe trupu omului* (a. 1779). GCR II, 122/21, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Se ceteau ... trepetnice, care făceau înţelese tainicele prevestiri ale semnelor.* IORGA, L. II, 458, cf. TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

2. (Învechit, rar; în forma *tripelnic)* Calendar. *Însămnare tripelnicului să să ştie* (cca 1750). GCR II, 58/30, cf. DDRF.

— Pl.: *trepetnice.* — Şi: (învechit) **trepépnic** (ap. TDRG), **tripélnic, trépnic** (SCRIBAN, D.) s. n.

— Din slavonul трепетьникъ.

TREPEZÁRE s. f. v. **trapezare.**

TREPEZENÉSC, -EÁSCĂ adj. (Rar) Care provine, care este adus din Trapezunt. *Pînză trepezenească, de 50 coţi 95 bani.* N. A. BOGDAN, C. M. 160.

— Pl.: *trepezeneşti.*

— De la n. pr. **Trapezunt.**

TREPEZÍ vb. IV v. **strepezi.**

TREPEZIÓR s. n., adv. **1.** S. n. (Rar) Diminutiv al lui t r e a p ă d **(1).** Cf. DDRF, BL III, 19.

2. Adv. (Prin Mold.) Repede, iute. Cf. A VI 9, 26, GLOSAR REG.

— Pl.: *trepezioare.* — Şi: **trăpeziór** (DDRF) s. n., **trepegiór** (GLOSAR REG.), **trepigiór** (A VI 9, 26) adv.

— **Treapăd** + suf. *-ior.*

TREPÍCI s. n. (Rar) Scaun sau suport cu trei picioare; trepied **(1).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U.

— Probabil compus din **trei** + **pici**[oare].

TREPIDÁ vb. I. I n t r a n z. (Despre obiecte) A vibra puternic cu oscilaţii rapide şi de mică amploare. *Trăsura trepida pe pietriş.* SCRIBAN, D. *Vedea gurile celorlalţi căscîndu-se, simţea cum sub tălpi pămîntul trepidează, dar nu auzea nimic.* T. POPOVICI, S. 378, cf. DN[2], M. D. ENC. (T r a n z.) *Vibraţia diafragmei, trepidînd chemarea de-a lungul firului electric, trecea prin metal în mîna Adinei.* C. PETRESCU, O. P. II, 161. ◇ F i g. *În timpul acesta, groapa trepida de activitate.* BOGZA, A. Î. 227. ✦ F i g. (Despre oameni) A nu-şi găsi astîmpăr, a se agita; a fremăta. V. t r e p ă d a **(1).** *Locotenentul Gross trepida fără astîmpăr, urmărind cu atenţie desperată toate mişcările condamnatului care-i fusese bun prieten.* REBREANU, P. S. 21. *Iar acum toţi trepidau de nerăbdare.* C. PETRESCU, C. V. 13. *A trepida de bucurie.* SCRIBAN, D., cf. DN[2], M. D. ENC.

— Prez. ind.: *trepidez.*

— Din fr. **trépider.**

TREPIDÁNT, -Ă adj. Care trepidează. *Îi vorbi Olguţa despre scara taximetrului trepidant.* TEODOREANU, M. II, 136, cf. DN[2], M. D. EN., DEX. ✦ F i g. Plin de mişcare, de freamăt; agitat; emoţionant, palpitant. *Purta în mersul lui trepidant nevoia frenetică a risipirii vieţii.* LOVINESCU, M. I, 72. *Carierele acestea par un imens furnicar de oameni, spaţiul trepidant şi neobosit al unei uriaşe activităţi.* BOGZA, C. O. 176. *Terminologia militară dă stilului sportiv principalul instrument lexical pentru relatarea trepidantă, vie a întrecerilor.* L. ROM.

1959, nr. 3, 93. *Cititorul care aştepta o acţiune trepidantă străbate cu greu aceste lungi pasaje retorice.* v. ROM. martie 1960, 167. *Lumea trepidantă a oraşelor tentaculare, nervozitatea urbană cu problemele şi preocupările ei, burghezia întrepidă şi avidă ... erau încă în formare.* ib. februarie 1963, 117. *Ritmul trepidant al reprezentaţiei este însoţit de via mişcare caligrafică a decorului, spiritual desenat.* T mai 1964, 100. *Un provincial delicat, care nu se putea acomoda vieţii trepidante a Parisului.* CONTEMP. 1966, nr. 1 007, 2/1. *M-am întrebat ... dacă toată această lume trepidantă are într-adevăr nevoie să se deplaseze atît de mult.* v. ROM. mai 1969, 15.

— Pl.: *trepidanţi, -te.*

— Din fr. **trépidant.**

TREPIDÁRE s. f. Acţiunea de a t r e p i d a. (Fig.) *Cetatea-n trepidare de fier n-a bănuit Că, slobod, sparge cerul un viers de ciocîrlie.* PILLAT, P. 46.

— Pl.: *trepidări.*

— V. **trepida.**

TREPIDÁŢIE s. f. Vibraţie a unui sistem tehnic, provocată de funcţionarea sistemului respectiv sau de alte surse exterioare. *Condiţia esenţială la maşinile de şlefuit este evitarea trepidaţiilor în timpul prelucrării.* IOANOVICI, TEHN. 335. *Eram parcă îmbătat de viteză, de trepidaţiile ritmice, nervoase ale maşinei.* CAMIL PETRESCU, P. 115. *În emoţia plecării precipitată ... de trepidaţiile automobilului.* TEODOREANU, M. II, 213. *Trenul se oprea cîte o zi şi-o noapte, ca oamenii să mai lepede din ei oboseala trepidaţiei.* SADOVEANU, O. XVII, 246, cf. SCRIBAN, D. *Această smucitură, care se repetă în mod regulat ..., formează acele trepidaţii cunoscute ale maşinilor cu piston.* SOARE, MAŞ. 114, cf. 39. *Axul nu trebuie să aibă trepidaţiuni.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 81. *Variate mecanisme ... producătoare de trepidaţiuni susceptibile să influenţeze traiectoria suveicilor.* id. ŢES. 464. *Orice trepidaţiuni ale cabinei ... vor impune oprirea instalaţiei.* PREV. ACCID. 82. *Le simt trepidaţia, transmisă din cală, prin fierul vaporului, pînă în masa mea de lucru, şi prin ea pînă în vîrful peniţei care zgîrie hîrtia.* TUDORAN, O. 198, cf. DN². *Trenul ... cu trepidaţia monotonă a celulelor metalice atît de potrivite pentru jocul nesăbuit al obsesiilor.* v. ROM. noiembrie 1969, 6, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ F i g. Agitaţie, neastîmpăr. Cf. ALEXI, W. *Simţea lîngă umăr trepidaţia nervoasă a bărbatului ei, care nu era în stare să stea pe loc mai mult de un minut.* T. POPOVICI, S. 332. *În sala plină de rîsete, de vuiet şi de trepidaţii stătea nemişcat.* C. PETRESCU, C. V. 196. *Trepidaţia infernală a burselor.* SADOVEANU, O. X, 454. *Un drum pe jos, cu atenţia încordată, în vîrtejul acesta ameţitor, în haosul şi trepidaţia stradei, care-ţi irită nervii, te oboseşte cumplit.* BART, S. M. 42, cf. 33. *Întreg romanul e ritmat de anunţarea unor fapte extraordinare, colosale, care provoacă trepidaţie şi tensiune.* CONTEMP. 1956, nr. 520, 3/2. *Trepidaţia vieţii contemporane.* T august 1964, 87.

— Pl.: *trepidaţii.* — Şi: **trepidaţiúne** s. f.

— Din fr. **trépidation.**

TREPIDAŢIÚNE s. f. v. **trepidaţie.**

TREPIÉD s. n. **1.** Scaun sau suport cu trei picioare; (rar) trepici, (învechit) triped **(1)**, tripod, tripos. Cf. COSTINESCU. *Am ars miresme-otrăvitoare în trepieduri de argint.* MINULESCU, VERS. 82. *Sărman cizmar! Ce demon te-a ursit să stai Pe trepiedul tău barbar, În noaptea limpede de mai?* TOPÎRCEANU, O. A. I, 49. *Refuza să se întindă jos pe iarbă, scoţîndu-şi din sac un trepied de bambu, pe care se aşeza.* CĂLINESCU, S. 186. *Adusese din sală trepiedul din fund, pe care se afla de obicei un asparagus.* VINEA, L. II, 315, cf. M. D. ENC.

2. (Tehn.) Dispozitiv format din trei picioare articulate, prevăzut la extremitatea de sus cu un stativ pentru fixarea unui aparat topografic, fotografic sau de filmat, pentru susţinerea unor instalaţii, mecanisme etc.; (învechit) triped **(2)**. *Trepiedele de susţinere a scripeţilor vor fi prevăzute cu cabluri.* PREV. ACCID. 80, cf. DN², M. D. ENC.

— Pronunţat: *-pi-ed.* — Pl.: *trepiede* şi (rar) *trepieduri* (DN²). — Şi: (rar) **tripiéd** s. n. LL 1972, 592.

— Din fr. **trépied.**

TREPIGIÓR adv. v. **trepezior.**

TRÉPNIC s. n. v. **trepetnic.**

TREPONÉMĂ s. f. (Med.) Microorganism patogen în formă de spirală, agent specific al infecţiei sifilitice *(Treponema pallidum)*. Cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *treponeme.*

— Din fr. **tréponème.**

TREPONEMÓZĂ s. f. (Med.) Denumire generică pentru bolile provocate de diferite specii de treponemă; sifilis, spirochetoză. Cf. M. D. ENC. ✦ Boală a găinilor, care se manifestă prin paralizia picioarelor şi a aripilor. *Spirochetoză sau treponemoză sau ologeala este o boală produsă de un parazit numit spirocheta gallinarum.* ENC. VET. 812, cf. DN², DEX.

— Pl.: *treponemoze.*

— Din fr. **tréponémose.**

TREPŞÓR subst. v. **trăpuşor.**

TREPT adv. v. **drept.**

TREPTÁ vb. I. T r a n z. (Învechit) **1.** A dispune în scări, în trepte. Cf. COSTINESCU, GHEŢIE, R. M.

2. A mări[1], a ridica; a avansa într-o ierarhie. Cf. COSTINESCU, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Prez. ind.: *treptez.*

— V. **treaptă[1].**

TREPTÁR s. n. v. **dreptar.**

TREPTÁRE s. f. (Învechit) Acţiunea de a t r e p t a; gradaţie, (învechit) treptelnicire. Cf. t r e p t a **(2)**. *Propoziţiile principale se leg de obşte între ele prin treptarea ideilor.* I. POP, L. 24/17, cf. COSTINESCU. ✦ Împărţire în clase, ierarhizare. *Treptarea poporului, întemeiată de îndelungată vreme, şi împregiurările politice au putut aduce instituţii şi elemente feliurite din toate părţile.* RUSSO, S. 44.

— Pl.: *treptări.*

— V. **trepta.**

TREPTÁT, -Ă adj. Care se realizează încetul cu încetul, la intervale de timp, în etape, succesiv; p. e x t. care se prezintă din ce în ce mai pronunţat, mai evident; (învechit) treptelnic. *Lipsa totală de gradare treptată.* MAIORESCU, CR. I, 107, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Din cauza acestei treptate pierderi a valoarei artistice a picturii timpului, frescurile catacombelor sînt şi ele vecinic în prefacere.* NAUM, IST. ART. 48, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Înaintare treptată.* SCRIBAN, D. *Mecanizarea treptată a producţiei.* LEG. EC. PL. 422. *Dezvoltînd ideea evoluţiei treptate a fonemului — sunet.* CV 1949, nr. 9, 7. *Introducerea treptată a eroilor nu e suficientă spre a defini caracterul fiecăruia?* CĂLINESCU, C. O. 125. *Integrarea treptată a literaturii române.* VIANU, L. R. 548. *Dacă degerătura s-a produs, datoria celui ce acordă primul ajutor este să procedeze la reîncălzirea treptată şi nu bruscă a regiunii atinse.* BELEA, P. A. 97. *Romanizarea treptată a populaţiei italiote.* IST. L. ROM. I, 33. ✦ (Adverbial; adesea repetat) În etape, în mod progresiv; (rar) măsurat **(3)**, treptiş, (învechit) treptelniceşte. *Românii treptat ajunseră ... a fi respectaţi.* NEGRUZZI, S. I, 201. *Viaţa-nceteaţă treptat îngheţînd.* ALEXANDRESCU, O. I, 114. *Treptat cîmpul se umbreşte sub a brazdelor*

desime. ALECSANDRI, P. II, 41. *Se identifică treptat-treptat cu noua și curajoasa concepțiune.* MAIORESCU, D. II, 54. *O simțire ... de mulțumire, care crește treptat.* ODOBESCU, S. III, 58. *Sute de lumînările se aprind însă treptat.* MACEDONSKI, O. I, 10. *Treptat poporul se înviorează, se deșteaptă la o viață de pace și de muncă roditoare.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 332. *Polenul ca un nour de aur fin se plimbă Și verdele în galben treptat apoi se schimbă.* ANGHEL — IOSIF, C. M. I, 11, cf. TDRG. *Treptat, valea se lărgea și, cînd soarele fu la trei părți din drumul său pe ceruri, sosirăm la marginea Prelucelor.* HOGAȘ, M. N. 225. *În sus, pe deal, treptat s-aprind lumini.* CAMIL PETRESCU, V. 88. *Și-a vîndut treptat toată partea lui.* REBREANU, R. I, 72. *Le-arătași ... din pămîntul umed, treptat, treptat, cum naște și pasărea ce zboară și peștele ce-noată.* MINULESCU, VERS. 160. *Viața lor ajunsese treptat-treptat, aci.* C. PETRESCU, Î. II, 227. *Și încet-încet, treptat-treptat ... sufletul lui Dănuț se-ntunecă de somn.* TEODOREANU, M. II, 126. *Peștele se coace în voie și-n zama lui, apropiindu-l treptat-treptat de pojar.* SADOVEANU, O. IX, 391. *Pîcla serei înnegrea treptat fața apei întunecînd orizontul.* BART, E. 125, cf. SCRIBAN, D. *Intra în cancelarie, treptat, vocea grandios bombată a domnului director.* ARGHEZI, S. XI, 127. *Cunoașterea însăși a omului e o însușire ce vine treptat.* CĂLINESCU, C. O. 199. *Să înainteze treptat către epocile mai noi?* VIANU, L. R. 14. *Treptat, seara veni, și în mirosul de rășină ... păstorii începură să adune vitele de pe întinsul podișului.* BOGZA, C. O. 36. *Treptat, ochii lui se împrieteniră iarăși cu decorul știut.* VINEA, L. I, 50. *Își pierduse treptat puterea de a ține oaspeții în frîu.* VORNIC, P. 86. *Urmează apoi perioada de convalescență, în care bolnavul își revine treptat.* ABC SĂN. 355. *Și lumea parcă a prins ... a se limpezi, cu încetul, treptat.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 5. *Un procedeu relativ puțin folosit la început cîștigă treptat teren.* IST. L. ROM. I, 91. *Urmărind un curs de apă, de la izvoare pînă la vărsare, observăm cum se schimbă treptat fauna piscicolă.* VÎN. PESC. februarie 1964, 4.

— Pl.: *treptați,-te.*

— **Treaptă**[1] + suf. *-at.*

TRÉPTE s. f., s. m. v. **treaptă**[1].

TREPTÉLNIC, -Ă adj. (Învechit) Treptat. *O treptelnică slăbire a Reglementului* (a. 1835). URICARIUL, VIII, 125. *Îmbunătățirea treptelnică a unei părți din Valahiia* (a. 1839). DOC. EC. 718, cf. POLIZU, COSTINESCU, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W. ◇ (Adverbial) Cf. BARCIANU.

— Pl.: *treptelnici, -ce.*

— **Treaptă**[1] + suf. *-elnic.*

TREPTELNICÉȘTE adv. (Învechit) În mod gradat; treptat. *Sporindu-să ... treptelnicește din lună în lună.* EPISCUPESCU, A. 79/8. *Comanda (tacîmul) agii va urma treptelnicește pînă la vel-agă și să va încheia de o comandă de cavalerie din escadronul al 4-lea.* CR (1834), 103/19. *Acest număr să va sui treptelnicește și în curgerea anului pînă la 40* (a. 1835). DOC. EC. 593. *Îl aduse treptelnicește, îl obroci.* TÎMPEANUL, G. 69/5. *Au păsit acele neamuri treptelnicește spre desăvîrșire.* CONV. MEC. III/16. *Vor supune măriii voastre treptelnicește trebuințele ce au* (a. 1845). URICARIUL, V, 364/26. *Adăogînd apoi treptelnicește pe fiecare zi.* APA MINER. 26/8. *Acele locuri dă frunte să fie cu un preț mai ridicat, pînă la opt lei de stînjen pătrat, iar celelalte s-au scăzut treptelnicește* (a. 1851). ARH. OLT. I, 24, cf. COSTINESCU.

— **Treptelnic** + suf. *-ește.*

TREPTELNICÍRE s. f. (Învechit) Treptare. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *treptelniciri.*

— Cf. t r e p t e l n i c.

TRÉPTEN s. n. v. **treaptă**[1].

TREPTÍȘ adv. (Rar) Treptat, măsurat. Cf. JAHRESBER. VIII, 204.

— **Treaptă**[1] + suf. *-iș.*

TREPTÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre pămînt) Argilos. (Grădiștea — Rîmnicu Vîlcea). GL. OLT.

— Pl.: *treptoși, -oase.*

— **Treaptă**[2] + suf. *-os.*

TREPTUÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit, rar) A așeza în trepte în mod gradat; a eșalona, a ordona. *Cresc pe-ncetul ... Făpturile osebite, dar de-a rîndul treptuite.* CONACHI, P. 260, cf. DDRF, TDRG.

— Prez. ind.: *treptuiesc.*

— **Treaptă**[1] + suf. *-ui.*

TREPȚ s. m. v. **treaptă**[1].

TRÉPȚĂ s. f. v. **pretcă.**

TREPUZÁN s. n. v. **trapazan.**

TRES s. n. (Prin Mold.) Lemn care susține ulucul pe care transportă bușteni de pe munte în vale. ARVINTE, TERM. 172.

— Și: **trésă** (ARVINTE, TERM. 172), **tréză** (id. ib.) s. f., **trez** (SCL 1964, 656) s. n.

— Din friul. **tresse.**

TRÉSĂ[1] s. f. **1.** Șiret fabricat din fire de lînă, de mătase sau de metal ori bandă de metal, care se fixează la unele uniforme pentru a indica anumite distincții, grade militare etc. Cf. COSTINESCU. *Tresele la intendență și corpul de administrație de la mîneca tunicei sînt orizontale* (a. 1874). URICARIUL, XXII, 181. *Ș-o vorbă a domnului Lambrino i-ar pune imediat a treia tresă la chipiu.* VLAHUȚĂ, D. 109, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Poartă chipiu cu trese de ofițer.* PETICĂ, O. 227. *Radu Comșa observă pe umeri trese proaspete, de maior.* C. PETRESCU, Î. II, 129. *Chipiul de maior are o tresă lată și una îngustă.* SCRIBAN, D. *Purta veston cazon cu două trese metalice pe umăr.* BENIUC, M. C. I, 93, cf. DN[2]. *Uniforma, cu o tresă în plus, îi ședea bine.* V. ROM. februarie 1969, 40, cf. DEX.

2. Șuviță de păr. Cf. COSTINESCU. *Aceasta-i o perucă în coama viforoasă Cu mult tact corijată prin panglici de mătasă, Părul distribuit în trei exacte trese La spate adunat în coadă lungă iese.* T Iulie 1964, 58.

3. Parîmă pentru legarea navei, acționînd perpendicular pe axa acesteia. Cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trese.*

— Din fr. **tresse.**

TRÉSĂ[2] s. f. v. **tres.**

TRESĂLTĂ vb. I. I n t r a n z. **1.** A tresări de bucurie, de emoție etc.; a vibra, a palpita, a fremăta. *Auzind aceste cuvinte ... tresăltă de bucurie.* FILIMON, O. I, 107. *Iar dacă un Văcărescu ar mai trăi acum, cît n-ar tresălta el de bucurie.* MACEDONSKI, O. IV, 128, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Și-o să tresalte voios tot neamul dușmanilor noștri, Cînd o să afle că voi începurăți asemenea sfadă.* MURNU, I. 10, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Nadina tresălta de bucurie.* REBREANU, R. I, 214. *N-a prins știre măcar să tresalte.* VOICULESCU, POEZII, II, 151. *Și șarpele, deodată dezmeticit, tresaltă.* PILLAT, P. 164. *Tresaltă-n țărînă, voioasă, Cîrtița oarbă și surdă.* CĂLINESCU, L. L. 10, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ F i g. *Dinspre apusul ce tresaltă Sîngeroase curg șiroaie.* MACEDONSKI, O. I, 205. *Din ochi îi trăsaltă văpaia.* COȘBUC, AE. 231. *O, suflete! Doinește și tresaltă! Tu, tu ești fericitul din poveste!* CERNA, P. 27. *Versul poate să-ți tresalte ca izvorul de curat, Căci într-însul s-oglindește cerul clar, netulburat.* EFTIMIU, Î. 174. *Tresaltă în mine, mai mult ca orișicînd, bucuria ... vieții.* V. ROM. mai 1955, 53. *Și văd aici în juru-mi cum tresaltă Izvoarele-nceputurilor sfinte.* BENIUC, V. 7. *Dacă tresaltă într-însul bucurie cînd vede flori, să știi ... că are suflet gingaș.* VORNIC, P. 201. ◆ (Despre inimă) A bate cu putere

a zvîcni. *Inima mi-a tresăltat de bucurie cîtind călduroasele cuvîntări.* CARAGIALE, O. VII, 53.

2. A se mișca, a se zgudui ușor. *Doar izvorul mai tresaltă Ca un sîn de fată mare.* GOGA, POEZII, 43. *Perdeaua de creton portocaliu tresaltă.* GÎRLEANU, ap. CADE. *Capul tresălta tot mai agale.* LESNEA, P. E. 39.

— Prez. ind.: *tresălt.* — Și: **trăsăltá** vb. I.

— Din fr. **tressauter** (după *sălta*).

TRESĂLTÁRE s. f. Acțiunea de a tresălta și rezultatul ei; tresărire, freamăt. ✦ Zvîcnire. *Zaharia Duhu le zărea venind către dînsul, cu o tresăltare de sînge fierbinte în inimă.* C. PETRESCU, A. 395.

— Pl.: *tresăltări.*

— V. **tresălta.**

TRESĂLTÁT, -Ă adj. (Despre oameni) Exaltat, excentric. *Din naștere-mi pare un piculeț cam tresăltat.* BĂNUȚ, T. P. 161.

— Pl.: *tresăltați, -te.*

— V. **tresălta.**

TRESĂRÁT, -Ă adj. v. **tresărit**[2].

TRESĂRÍ vb. IV. Intranz. **1.** A face o mișcare bruscă, involuntară și spontană, provocată de o emoție puternică și neașteptată, de obicei de spaimă, de bucurie etc.; a tresălta **(1)**, (popular) a răsări[1] **(IV)**. *Pruncii tresereau în leagăne.* RUSSO, S. 135, cf. POLIZU. *Bătaia clopotului te face a tresări.* NEGRUZZI, S. I, 243. *Mama Doamnă viu tresare Vine-aleargă, stă, nu crede.* ALECSANDRI, P. II, 186, cf. COȘTINESCU, CIHAC, I, 241. *Cînd copoii vestesc apropierea vînatului, nerăbdarea îl face să tresară mai mult decît frigul.* ODOBESCU, S. III, 42. *Cînd mă atingi, eu mă cutremur, Tresar la pasul tău, cînd treci De-al genei tale gingaș tremur Atîrnă viața mea de veci.* EMINESCU, O. I, 211. *Atunci ea tresărind, odată începe a țipa și a se apăra cu năframa.* CREANGĂ, P. 271. *Și cînd șoptesc cu voce mută Poema cea nepricepută Trăsar.* MACEDONSKI, O. I, 32. *La fiecare mișcare ce se făcea în jurul lui, tresărea.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 84. *De vuiet deșteptat Tresar și-n chinul spaimei fiorii mă cuprind.* COȘBUC, P. I, 258, cf. BARCIANU. *Bătrînile tresăriră. Fiorul morții le cutremură p-amîndouă.* DELAVRANCEA, H. T. 158, cf. ALEXI, W. *Tîrziu, cînd prind mai aprig În vecini să latre cîinii, Ei tresar.* GOGA, POEZII, 61. *De la fereastră, din vagon, Văd satul alb sclipind în zare... Un șuier lung ... Tresar mișcat ... Simt inima bătîndu-mi tare.* IOSIF, V. 43, cf. TDRG. *Maria, la cuvintele din urmă ale Elenuței, trăsări.* AGÎRBICEANU, A. 247. *Deodată tresări, o strînse la piept și, fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung pe buze.* REBREANU, I. 20. *Un alt semnal, Noi tresărim Și iar pornim.* CAMIL PETRESCU, V. 19, cf. ȘĂINEANU, D. U. *De-atîtea nopți aud plouînd, Tot tresărind, tot așteptînd ... Sunt singur și mă duce-un gînd Spre locuințele lacustre.* BACOVIA, O. 13. *O bubuitură scurtă, înfundată, acoperită numaidecît de vuietul vîntului, ne făcu să tresărim.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 15. *Ilenuța a tresărit. S-a strîns lîngă Mihai fără să-și dea seamă ... căutînd apărare.* C. PETRESCU, A. 431. *Dar fiecare fir de floare pe care-l ating mă face să tresar.* SAHIA, N. 24. *Tresar ascultîndu-l și văd, deslușit, Un zmeu și-un voinic încleștați.* VOICULESCU, POEZII, I, 181. *Tresar și mă întorc.* BART, S. M. 33, cf. SCRIBAN, D. *Fiece femeie bătrînă îl făcea să tresară.* ARGHEZI, S. XI, 90. *Ades un zgomot mă face să tresar.* BLAGA, POEZII, 55. *Tresări și se ridică în picioare, pregătindu-și pușca.* CAMIL PETRESCU, N. 93. *Cînd te văd pe stradă ... Parcă mi-ar fi ochii lăcrimați Și tresar, dar nu așa de tare.* BÉNIUC, C. P. 52. *Tresări, ciocni paharul și strînse încă o dată mîna care i se întindea.* VINEA, L. I, 24. *Tresări ca în fața unei izbucniri de lumină.* VORNIC, P. 172. *Tresări speriat și se ridică în picioare.* PREDA, D. 86. *Cînd auzi tunetul îndepărtat al tractoarelor, Mihai tresări.* MIHALE, O. 454. *Ridicînd privirile, Principele tresări.* BARBU, PRINC. 129, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX. *Și iată și iată Că Ianuș de-odată Tresare și sare Și zice-n glas mare.* ALECSANDRI, P. P. 65, cf. ALR II 3 256/76, ib. 4 429/76, 102, 514, 784, ALR SN V h 1 459/316. ✧ Fig. *Duhul rău ... deodată ... tresare Căci aude-n depărtare Glas de clopot chemător.* ALECSANDRI, P. II, 33. *Simțeam că universul la pasu-mi tresărea.* EMINESCU, O. I, 91. *Mai multe detunături de pușcă făcură să tresară ecourile grădinii.* GANE, N. I, 23. *Dunărea ... tresare la cîntecele soldaților, ca o mamă duioasă la glasul celui mai ales și mai iubit copil al ei.* VLAHUȚĂ, R. P. 21. *Același dor tresare-n piepturi.* GOGA, POEZII, 17. *Cald din temelii tresar De-amarul tinerelor mele patimi.* BLAGA, POEZII, 8. *De ce oftează omul? Se-ntreabă Hiroshima tresărind.* JEBELEANU, S. H. 11. ✦ A se mișca, a zvîcni. *Pe fața lui nu tresărea nici un mușchi.* BARBU, PRINC. 38. ✦ A se trezi brusc din somn sau a ieși dintr-o stare de somnolență, de apatie, de neatenție, etc.; (regional) a trăscări **(6)**. *La țipetili de bucurie ale gaiței ..., somnorosul, plecat pe oblîncul șelei, tresări.* ODOBESCU, S. III, 193. *De murmur duios de ape Ea trezită-atunci tresare.* EMINESCU, O. I, 66. *Un vis care te face să tresari, să zîmbești și să strîngi perna prin somn.* TEODOREANU, M. II, 43. *Tresări ca trezit dintr-o visare ... și murmură cu privirea spre nourii mînioși.* REBREANU, R. I, 44. *Desigur și cafele! tresări din altă lume, colonelul.* C. PETRESCU, Î. I, 5. *Turcul tresărise deodată din moliciunea și încetineala lui.* SADOVEANU, O. VII, 9. *Ca un somnambul ... căpitanul tresări fără să scoată un cuvînt.* BART, S. M. 78. *Ghemuit pe banca din ungherul vagonului, mereu tresărea și gemea.* V. ROM. februarie 1954, 6. *Stroe Vardaru căscă într-adevăr ochii, tresărind din îngînduratele-i îndatoriri.* C. PETRESCU, A. R. 10. *Unii dintre soldați gemeau prin somn, alții tresăreau ridicîndu-se așa adormiți.* CAMILAR, N. II, 109. *La intrarea noastră, unul a tresărit și s-au ridicat apoi cu toții în picioare, potrivindu-și somnoroși căștile și mantăile.* V. ROM. octombrie 1964, 18. *Ești sperios și tresai sau răsai noaptea prin somn plîngînd.* PAMFILE, B. 22, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX, ALR I/II h 233. (Fig.) *Pămîntul tresare din somn.* VLAHUȚĂ, R. P. 64. *Din somn tresare codrul, rănit și dînsul parcă.* IOSIF, PATR. 71. ✦ (Despre inimă) A-și accelera și intensifica bătăile din pricina unei emoții; a zvîcni. *Nu simțiți inima voastră că tresare și se bate?* ALECSANDRI, P. II, 5. *Nu știi că-n piept inima mea rănită Tresare-adînc la întristarea ta?* EMINESCU, O. IV, 69. *Cum inima-mi tresare spre tine cînd mă-ndrept!* PĂUN-PINCIO, P. 82. *Inima lui Tudor Fierăscu a tresărit ca pămîntul, primăvara.* GĂLĂCTION, O. 111. *Orice scîrțîitură face să-i tresară inima.* SAHIA, N. 35. *Îmi tresărise inima.* SADOVEANU, O. VI, 9, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX. ✦ Fig. A se mișca, a se clătina, a sălta; (despre ape) a forma valuri, unde. *Lacul codrilor albastru Nuferi galbeni îl încarcă; Tresărind în cercuri albe El cutremură o barcă.* EMINESCU, O. I, 74. *Pe umeri blondele lui plete Tresar și sar încetinel.* COȘBUC, P. I, 87. *Tresăreau și florile supt farmecul acelei cîntări.* DUNĂREANU, CH. 175. *Nimic alături nu tresare Și nu s-aude nici un zvon.* GOGA, POEZII, 278. *Du-le, Oltule, le mină, Mîndru tresărind mereu! Numai una să-mi rămînă: Floarea sufletului meu!* CERNA, P. 144. *La glasul nostru-n simfonii Tresar grădinile pustii.* DENSUSIANU, L. A. 17. *Copacu-ntreg trăsare și se-ndoaie.* ARGHEZI, V. 54. *Un brad bătrîn tresări spăimîntat și-și scuturâ crengile; zăpada se cernu fără zgomot pe învelișul alb.* REBREANU, N. 68. *Pe malurile Volgăi ... or fi tresărit florile roz.* SAHIA, N. 64. *Lăcuste mici, la fiecare pas al lor, tresăreau făcînd salturi.* SADOVEANU, O. IX, 132. *Dar trunchiul unui pin a tresărit.* PILLAT, P. 184.

2. Fig. (Despre voci, sunete, țipete etc.) A răsuna brusc, pe neașteptate. *În singurătate, rar, tresărea țipătul unui pescăruș, care fîlfîia încet ... pe deasupra apei.* SADOVEANU, O. II, 47. *Multă vreme tresăriră gemetele ei de moarte.* id. ib. I, 278.

— Prez. ind.: *tresăr* și (regional) *tresái*, pers. 3 (regional) și *treásără* (ALR SN V h 1 459/316). — Și: (rar) **treserí**, (regional) **trăsări** vb. IV.

— De la **sări**. Cf. fr. **tressaillir**.

TRESĂRÍRE s. f. Acțiunea de a tresări **(1)** și rezultatul ei; tresăltare, tresărit[1], tresăritură, zvîcnire, (popular) răsăreală, răsărire[1], răsărit[1], răsăritură, (regional) trăscărătură. Cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU. *Ion avu o tresărire ușoară, dar își urmă calea.* REBREANU, I. 28, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Zaharia Duhu rosti cifra, scuturîndu-și un grăunte de noroi de pe genunchiul pantalonilor; pe sub gene însă urmărind tresărirea lui Boldur.* C. PETRESCU, A. 338. *Corina a sărit brusc în picioare, cu o neașteptată tresărire de panică.* SEBASTIAN, T. 41. *Un junghi scurt, ca o lovitură de stilet, îl chemă, cu tresărire, la realitate.* VINEA, L. I, 85. *Are o tresărire greu stăpînită.* H. LOVINESCU, T. 391. *La un moment dat avu o tresărire bruscă.* PREDA, M. S. 126, cf. DN[2]. ◇ Fig. *Cîntecele lui de dragoste ... vor fi pururea repetate de toate inimile ce bat la prima tresărire de iubire.* SĂM. III, 719. *Și au și sufletele acestea durerile și bucuriile lor, tresăriri și păreri de rău.* PETICĂ, O. 248. *Cea din urmă zi ... a tresăririi lui de suflet menit artei.* GALACTION, O. 116. *La cele dintîi luciri ale soarelui, streșinile înfiorate de aceste tresăriri scuturau mărgele care susurau și luceau în mii de curcubee.* SADOVEANU, O. VII, 346. ✦ Zvîcnire, trezire bruscă (din somn). *Acum, bănuitor, se trezea în fiecare dimineață cu o tresărire din somn.* C. PETRESCU, C. V. 237. *Avea tresăriri, țipa, încerca să se ridice înspăimîntat, însă iar se liniștea și dormea înainte.* SAHIA, N. 57. ✦ Fig. Mișcare rapidă și bruscă. *Mîna ... apucă sau lasă undița la cea mai mică tresărire a plutei.* VÎN. PESC. mai 1964, 3. *Manifestă o nepăsare organică față de peisaj, nici o tresărire a naturii nu-l face să-și ridice capul.* V. ROM. noiembrie 1964, 118.
— Pl.: *tresăriri.* — Și: (regional) **trăsărire** s.f. CIHAC, I, 241.
— V. **tresări.**

TRESĂRÍT[1] s. n. Faptul de a tresări; tresărire. (Fig.) *Îmi aduceam aminte, cu un farmec nemairegăsit de atunci la nici un tresărit de primăvară, ... de veșnic tînărul Orațiu.* GALACTION, O. 102.
— V. **tresări.**

TRESĂRÍT[2], -Ă adj. **1.** (Rar) Care tresare sau care a tresărit; speriat. *Fata tresărită se mira ce are Cînele, și blîndă ea l-a mulcomit.* COȘBUC, P. I, 251. ◇ (Adverbial) *Cotonoșag! zicea, trăsărit, bădicul Simionaș.* AGÎRBICEANU, L. T. 246.

2. (Popular) Țicnit, nerod. *În clipa asta trecu pe lîngă ei băiețul cel tresărit.* AGÎRBICEANU, A. 541.
— Pl.: *tresăriți, -te.* — Și: (regional) **trăsărít, -ă, tresărát, -ă** (ALR II 4 239/784) adj.
— V. **tresări.**

TRESĂRITÚRĂ s. f. Tresărire. Cf. DDRF, ALEXI, W. *Cînd fata urca vijelios scările ... avea tresărituri.* CĂLINESCU, E. O. I, 76, cf. L. ROM. 1965, nr. 1, 90. ✦ Fig. Mișcare rapidă și bruscă, zvîcnire. *Numeroase tresărituri ... trec pe blondul trup al leului.* ANGHEL, PR. 115. *Începu să-l desfășoare ca de pe un mosor, pe cînd pachetul întreg se învîrtea cu tresărituri la fiece ocol.* VINEA, L. II, 151.
— Pl.: *tresărituri.* — Și: (regional) **trăsăritúră** s. f. CIHAC, I, 241.
— **Tresări** + suf. *-tură.*

TRÉSCĂ s. f. (Prin Ban.) Batoză. ALR SN I h 83/36, ALRM SN I h 62/36, LEXIC REG. II, 37, L. ROM. 1967, 509.
— Pl.: *trești.* — Și: **trésçă** s. f. LEXIC REG. II, 37.
— Din germ. **Dresch**[maschine].

TRESCĂLÍ vb. IV v. **trăseări.**

TRESERÍ vb. IV v. **tresări.**

TRESFETÍTE s. f. pl. v. **trisfetite.**

TRESFETÍȚE s. f. pl. v. **trisfetite.**

TRÉSNĂT s. n. v. **trăsnet.**

TRÉSNET s. n. v. **trăsnet.**

TRESNÍ vb. IV v. **trăsni.**

TRÉSNIT[1] s. n. v. **trăsnet.**

TRESNÍT[2] s. n. v. **trăsnit[1].**

TRESNITÓR, -OÁRE adj. v. **trăsnitor.**

TREST s. n. v. **trust.**

TRESTÁR[1] s. n. (Prin Ban.) Trestiiș. Cf. H XVIII 287, ALR II 6 285/2.
— Pl.: ?
— **Trestă** + suf. *-ar.*

TRESTÁR[2] s. m. v. **trăistar.**

TRÉSTĂ s. f. v. **trestie.**

TRESTĂRÍE s. f. (Regional) Trestiiș. Cf. DR. XI, 62, 73, 77.
— Pl.: *trestării.*
— **Trestie** + suf. *-ărie.*

TRÉSTE[1] s. f. v. **straste.**

TRÉSTE[2] s. f. v. **trestie.**

TRESTIÁȘ s. n. (Regional) Trestiiș. Cf. DR. XI, 73.
— Pl.: ?
— **Trestie** + suf. *-aș.*

TRESTÍCĂ s. f. (Într-o poezie populară) Trestioară **(1).** *Și mi se făcea Trestică pitică, Cu foaia-nverzită.* TEODORESCU, P. P. 455.
— Pl.: *trestici.*
— **Trestie** + suf. *-ică.*

TRESTÍCHE s. f. (Regional) Trestioară **(1).** *Colea-n vale-n valea rea, Crescut-a trestichea-n ea.* MAT. FOLK. 145, cf. T. PAPAHAGI, C. L.
— Pl: *trestichi.* — Și: **treștíche** s. f. ALR SN III h 636/130.
— De la **trestie.**

TRÉSTIE s. f. **1.** Numele a două plante erbacee din familia gramineelor: **a)** plantă erbacee care crește pînă la 4 sau 5 m înălțime, cu tulpina rigidă avînd numeroase noduri, cu frunze verzi-albăstrui și cu flori verzi-gălbui, pătate cu violet, dispuse în spice; crește pe marginea lacurilor sau în ape liniștite și se întrebuințează la împletituri, îngrădituri etc. *(Arundo donax).* Cf. ANON. CAR., LB, LM, TDRG, DR. V, 557, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DS, DEX.; **b)** (și în sintagma *trestie de baltă*, PANȚU, PL., CADE, VOICULESCU, L. 285, BORZA, D. 129, *trestie de acoperit*, id. ib.) stuf; (regional) pană[1] **(I 6)** *(Phragmites communis).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 057, BARCIANU, N. LEON, MED. 71, CANDREA, F. 409, PANȚU, PL., SCRIBAN, D., BORZA, D. 129, M. D. ENC., DEX. *Ca trestia între fața vîntului.* PSALT. 172. *Luară trestie și-l ucide pre capul lui.* TETRAEV. (1574), 251. *Fac vasă de trestie și prind* [pește]. HERODOT (1645), 186, cf. 74. *Trestie carea să clătească de vînt.* N. TEST. (1648), 14[r]/25. *Ca cum ar arde ... trestie, pe niște vînt mare.* NECULCE, L. 243, cf. ANON. CAR. *121 bani am dat de-am învelit casa cu trestie* (a. 1715). IORGA, S. D. VII, 9. *Leamne și trestiia apei grămădind preste foc.* AETHIOPICA, 42[r]/19, cf. COTEANU, PL. 14. *Alexandru zise să-ș facă toți znopi de trestie.* ALEXANDRIA (1794), 70/6, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., CLEMENS, LB. *Trăsnitile și fulgerele ce era să părea că scutură pămîntul ca o trestie de vînt.* DRĂGHICI, R. 72/2, cf. POLIZU. *În acea ulită se aflau mai multe căsuțe învelite cu trestie.* FILIMON, O. I, 264. *Apa ...și de trestii și de maluri mult cu vuiet se izbi.* ALECSANDRI, P. I, 13, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 421, LM. *Printre trestii tinere-nverzite Un stejar întinde brațe veștejite.* BOLINTINEANU, O. 36. *Trestia și șovarul sînt*

scumpe în Bărăgan. ODOBESCU, S. III, 18. *Trece lebăda pe ape Între trestii să se culce.* EMINESCU, O. I, 207. *Dac-ar fi cineva să-mi dea niște lăstar de trestie.* ISPIRESCU, L. 263, cf. PHILIPPIDE, P. 160, BRANDZA, D. 451, id. FL. 488, BARCIANU, GRECESCU, FL. 602, ALEXI, W., CANDREA, F. 400. *Simțeam cum bolta se-nfioară ... Cum tremură înfrigurată sfioasa trestie de baltă.* GOGA, C. P. 10. *Se taie trestia în fâșii late.* PAMFILE, I. C. 268, cf. T. PAPAHAGI, C. L. 48. *Trestie ordinară pentru împletit, brută, cojită sau despicată.* NICA, L. VAM. 244, cf. PANȚU, PL., DR. XI, 61, 64, 73. *Le-arătași ... trestia să-și facă colibele pe lacuri.* MINULESCU, VERS. 160. *Un lăstun, în frac, apare Sus pe-un vîrf de trestie.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 34, cf. SIMIONESCU, FL. 275. *Uneori izbutesc să dezgardine șipci, să rupă trestiile.* VOICULESCU, P. I, 28, cf. DS, SCRIBAN, D. *Trestia crește pe bălți și în teren umed.* ARGHEZI, S. XI, 141. *Mută-mi cu mîna ta în suflet lacul, ... Dumbrava, cerbii, trestia și veacul.* BLAGA, POEZII, 255. *Naiul este format dintr-un fascicol ușor concav de tuburi de trestie.* ALEXANDRU, I. M. 72. *Aveau instrumenturi de vînt ... din trestie au din corn.* BARBU, PRINC. 99, cf. L. ROM. 1965, nr. 1, 70, MIHĂILĂ, Î. 73, H III 66, IV 84, V 352. *Foaie verde foi de treste, Dar mai mare cine-mi este?* TEODORESCU, P. P. 636. *Fă-mă trestie pe baltă, Să cresc subțirea și naltă.* HODOȘ, P. P. 57. *Bade, de cuvîntul tău, Faee-m-oi trestie-n tău.* ȘEZ. XV, 135, cf. CHEST. II 319/7, id. V 139/40, ALR II/I h 230, ALR SN III h 636, A II 6. *Bate-mi vîntul salcia, Salcia și trestia.* BALADE, II, 190. *Bade, de urîtul tău, M-aș face trestie-n tău.* FOLC. TRANSILV. I, 122. *Eu oi deseînta în apă, Cu cuțitul și cu trei trestii.* FOLC. MOLD. I, 228. *Trestia care se pleacă n-o frînge vîntul.* ZANNE, P. IX, 533. *Sus bute, Jos bute, La mijloc coadă de vulpe (Trestia).* GOROVEI, C. 369. ◇ (Ca termen de comparație, sugerînd suplețea, zvelțețea) *Mijlocul tău ca trestia de baltă și mersul tău ușor.* DELAVRANCEA, A. 59. *Slab ca trestia.* SCRIBAN, D. ◇ (Adverbial) *Era înaltă, subțire trestie, cu ochi verzi.* STANCU, D. 11. ◇ Fig. *Prin aripa de trestii a zeilor oculți Ca pe-un oracol chipul îți cauți și-l asculți.* VOICULESCU, POEZII, II, 139. *Fragilitatea omului, biata trestie cugetătoare a universului.* VIANU, L. R. 262. *Iubește, bade, iubește Trestie mîndră din baltă, Subțirea, verde și-naltă!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 47. ✦ Epitet pentru un om slab și înalt. Cf. PAMFILE, J. I, 136. ✦ Desiș de trestie **(1)**. *Zăprățeaște gadinilor den trestie.* CORESI, PS. 175/16. *Și iaste glod și trestie pregiur.* HERODOT (1645), 241. *Doarme lîngă paporă și trestie și rogoz.* BIBLIA (1688), 381[1]/8, cf. SCRIBAN, D. ◇ Compuse: **trestie-de-cîmp(uri)** (sau **trestie-mică, trestie-noduroasă**) = plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze late, cu flori de culoare verde-deschis, violete sau purpurii, care crește prin fînețe, pe margini de păduri și pe malurile rîurilor *(Calamagrostis epigeios)*. Cf. GRECESCU, FL. 606, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 37, DEX.; **trestie-de-zahăr** = plantă erbacee, din familia gramineelor, cu tulpina înaltă și puternică, cu frunze lungi și înguste, cu inflorescența un panicul, cultivată în țările calde ca plantă industrială, pentru fabricarea zahărului *(Saccharum officinale)*. *Răsadnițe de trestii-de-zahăr.* IST. AM. 9[r]/21, cf. POLIZU, COSTINESCU, CIHAC, II, 421, CONV. LIT. XXIII, 1 057, DDRF, BARCIANU. *De țările calde se leagă cultivarea trestiei-de-zahăr și a bumbacului.* MEHEDINȚI, G. F. 175, cf. ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Încă din 1512 s-a început importul de negri din Africa pentru plantațiile de ananas, trestie-de-zahăr, cafea.* RALEA, O. 28, cf. BORZA, D. 153, M. D. ENC., DEX.; **trestie-de-mare** (sau **trestie-spaniolă, trestie-de-India, trestia-indiană**) = plantă din familia palmierilor, cu tulpina lemnoasă, foarte lungă, subțire și flexibilă, din care se fac bastoane și împletituri *(Calamus rotang)*. *Baston de trestie-spaniolă* (a. ?). GOLOGAN, C. R. 59, cf. POLIZU, CIHAC, II, 421, CONV. LIT. XXIII, 1 057, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL. *A luat apoi trestia-de-mare de pe masă și ne-a dat fiecăruia cîte două peste palmele țepene.* I. BOTEZ, B. I, 62. (Eliptic) *O luă spre Jidovița, agale ... învîrtind între degete un baston de trestie.* REBREANU, I. 60. *Bunicul e gata îmbrăcat, cu pălăria de pai negru, mănușile de ață și bastonul de trestie în mînă.* TEODOREANU, M. U. 236, cf. SCRIBAN, D. *Un baston lung și subțire de trestie.* STANCU, R. A. III, 77. *Intrase la mine ... cu o pălărie soioasă pe cap, cu pardesiul pe umeri și bastonul de trestie agățat de buzunarul vestonului.* VINEA, L. I, 156; (regional) **trestie-mirositoare** = obligeană *(Acorus calamus)*. Cf. CLEMENS, POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 057, BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., TDRG, PANȚU, PL., SIMIONESCU, FL. 278, BORZA, D. 11; (regional) **trestie-de-țîmet** = scorțișoară. ALR SN IV h 1 141/47, ALRM SN III h 958/47; (regional) **trestie-urîtă** = un fel de algă care se formează la suprafața bălților. Cf. ALR SN III h 832/105.

2. Fig. (Învechit, rar) Condei, pană. *Limba mea trestie de cărtolariu.* PSALT. HUR. 38[r]/8, cf. PSALT. 86' *Cu cerneala și cu trestia ție a scrie.* CORESI, L. 209/13 *Limba ta a scriitorului trestie s-au arătat.* MINEIUL (1776), 111[v2]/3.

3. (Învechit, rar) Așchie ascuțită din tulpina de trestie, folosită ca instrument de tortură. *Trestii pe supt unghii i-au bătut.* N. COSTIN, LET. II, 18/24.

4. (Regional) Papură *(Typha angustifolia)*. Cf. ALR I 1 907/24, 90, 94, 100, 136, 180, 215, 227, 231, 270, 360, 576.

5. (Regional) Mătură *(Sorghum vulgare)*. Cf. ALR II/I MN 150, 3 933/219, 353, 833, ALR SN I h 145/102, AIII 18.

— Pl.: *trestii*. — Și: (regional) **tréste, tréstă** (ALR II/I MN 147, 3 924/833, ib. 150, 3 933/836, ALR SN III h 636), **trêstie** (L. ROM. 1976, 209, ALR I 1 907/136, ALR SN III h 636/130, A II 6), **tréiste** (ALR I 1 907/24, 69, 94, 227, ALR II/I h 230/762, ALR II/I MN 150, 3 933/219, 353, ALR SN III h 636/762), **tréistă** (ALR I 1 907/24, ALR II/I h 230/219, ALR SN III h 636), **tréistie** (H V 352, ALR I 1 907/87, 100, 231, ALR II/I h 230/876, ALR SN III h 636/784), **trăstie** (ALR II/I h 230/235, ALR SN III h 636/386), **trăiste** (ALR I 1 907/215, 360), **trăistă** (ib. 1 907/77), **trălstie** (ib. 1 907/576) s. f.

— Din v. sl. трѣстиѣ, трѣстиѣ.

TRESTIÉT s. n. (Rar) Trestiiș. *Bietul popor țăran era supus la toate jafurile și crudelitățile, din care cauză se și ascundea prin păduri și trestiet.* BARIȚIU, P. A. I, 27, cf. 562.

— **Trestie** + suf. *-et.*

TRESTIÍȘ s. n. Desiș sau mulțime de trestie **(1)**, loc acoperit cu trestie; (regional) trestar[1], trestărie, trestiaș, (rar) trestiet. *S-a ascuns în trestișul unei bălți alăturea drumului.* BARIȚIU, P. A. II, 606. *Lîngă un trestiiș, priponiți doi cai ce păsteau.* F (1882), 110. *Stat-am în bălți cu noroi, ascuns în trestișuri o noapte.* COȘBUC, AE. 32, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Se poate pescui ... în bălți sau în rîuri, printre bolovani sau în ochiuri de trestiiș.* ATILA, P. 39, cf. DR. XI, 64, 73, 82, SCRIBAN, D. *Cînd via era în apropiere de o baltă cu trestiș, haragii se puteau înlocui.* C. GIURESCU, P. O. 104. *Trecură de pe podul de pămînt și o luară la dreapta, pe un drum de căruță năpădit de trestiiș.* V. ROM. iulie 1954, 79. *Ape limpezi, trestișuri, Sălcii verzi, răchite verzi, Mă cuprind în luminișuri.* HOREA, P. 87, cf. ALR II 6 285/105.

— Pl.: *trestiișuri*.— Și: **trestíș** (pl. *trestișe* DR. XI, 73) s. n.

— **Trestie** + suf. *-iș.*

TRESTIOÁRĂ s. f. **1.** Diminutiv al lui trestie **(1)**; trestică, trestiuță, (regional) trestiche. *Vede ..., frageda trestioară, după vînturi cum se pleacă.* CONACHI, P. 262, cf. POLIZU, LM, DDRF, PASCU, S. 161, CADE. *Desfășur și întind frumos pe plavie cinci așe de undiță, legate de niște trestioare subțiri.* SĂDOVEANU, O. IX, 407. *M-oi face mai bine, Ca să scăp de tine, Trestioară-n baltă, Subțire și-naltă.* ALECSANDRI, P. P. 8, cf. JARNÍK — BÎRSEANU, D. 219. *La casa cu trestioară Trage Năiță*

să moară. TEODORESCU, P. P. 288. *Fă-mă trestioară-n baltă, Subțirică și înaltă.* FOLC. TRANSILV. II, 37.

2. (Și în sintagma *trestioară de pădure,* PANȚU, PL.) Numele mai multor plante erbacee din familia gramineelor cu tulpina înaltă, asemănătoare cu trestia **(1)**, cu frunze lungi sau răsucite, cu flori alburii sau violacee *(Calamagrostis arundinacea, pseudophragmites, canescens).* Cf. PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 37, DEX.

3. (Bot.; regional) Iarbă-albă *(Phalaris arundinacea).* BORZA, D. 127.

— Pl.: *trestioare.*
— **Trestie** + suf. *-ioară.*

TRESTIÓS, -OÁSĂ adj. Cu trestie **(1)**, care este acoperit de trestie, pe care crește trestia. Cf. LB, POLIZU, COSTINESCU, LM, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pronunțat: *-ti-os.* — Pl.: *trestioși, -oase.*
— **Trestie** + suf. *-os.*

TRESTÍȘ s. n. v. **trestiș.**

TRESTIÚȚĂ s. f. Trestioară **(I).** Cf. LB, LM.
— Pronunțat: *-ti-u-.* — Pl.: *trestiuțe.*
— **Trestie** + suf. *-uță.*

TRESÚRĂ[1] s. f. (Învechit, rar) Scrisoare, epistolă. *Scrie tresură învățătoare.* COD. VOR. 136/25, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *tresuri.*
— De la ***tre(me)snră.** Cf. DR. II, 779.

TRESÚRĂ[2] s. f. v. **trăsură.**

TRÉȘCĂ s. f. v. **trescă.**

TREȘTÍCHE s. f. v. **trestiche.**

TRÉȘTIE s. f. v. **trestie.**

TREȘTIÓR, -OÁRĂ adj. v. **tretior.**

TREȘUCHEÁT, -Ă adj. (Regional) Nebun, smintit. Cf. I. CR. XI, 126.

— Pl.: *treșucheați, -te.*
— Cf. d e ș u c h e a t.

TRETEEVANGHEL s. n. v. **tetraevanghel.**

TRETÉNIE s. f. v. **stretenie.**

TRÉTI adj. invar. (Învechit) **1.** (Precedînd un titlu boieresc) Al treilea în rang. *Neculaiu Buhuș treti logofăt* (a. 1657). GCR I, 173/23. *Au trimis ... și pe Alicsandru Sîrbul tretii-logofăt cu daruri.* NECULCE, L. 352. *Tretii logofăt punea pecetea domnească* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 177/27. *Trebuință ieste ... a nu mai îngădui pă treti logofătu Nicolaie Rucăreanu a să mai amesteca* (a. 1818). DOC. EC. 189. *Veni și beizadeaua, întovărășit de treti logofăt Iordache Zlatonit.* FILIMON, O. I, 179, cf. I. BRĂESCU, M. 72, SCRIBAN, D. *Coconu Eftimie este treti-logofăt.* CĂLINESCU, S.C.L. 46.

2. Al treilea **(1).** [Citea] *dereptariul tretii ceas.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 253/11. *Tropare din tretii ceas* (a. 1715). GCR II, 15/22. *Cînd fu mărișor, îl dete la carte, Unde într-o iarnă pănă la psaltire Ajunsă, și acum nu era departe De la glasul treti, căci era din fire Foarte isteț.* BUDAI-DELEANU, T. V. 35, cf. 163.

— Și: **trétii** adj. invar.
— Din slavonul ТРЕТИИ.

TRÉTII adj. invar. v. **treti.**

TRETÍN, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj. (Învechit și popular; despre animale, mai ales domestice) Care este în vîrstă de doi pînă la trei ani. V. t e r ț i u[2], n o a t e n. *Au avut doi giungi tretin[i]* (a. 1650). IORGA, S. D. V, 384. *Și zise lui: ia mie juncă tretină și capră tretină și berbeace tretin.* BIBLIA (1688), 10[1]/23. *1 cal tretin, pătrar în vară* (a. 1742). BUL. COM. IST. I, 230, cf. CIHAC, II, 421, DDRF, BARCIANU, TDRG, SCRIBAN, D., MIHĂILĂ, I. 78. *Printre bradzi, Printre molifți, Not îmi noată Cerb stretin.* TEODORESCU, P. P. 61. *Apucă (cutare) pe cale, pe cărare, Cu cerbu treține să-ntîmpină în cale.* MAT. FOLK. 570.

2. S. m. și (rar) f. (Învechit și popular) Animal domestic (mai ales cal) între doi și trei ani. *4 iepi și 5 tritini* (a. 1745). URICARIUL, XI, 226. *8 tretini cu tretine* (a. 1777). IORGA, S. D. VII, 153. *Morcovii sînt tare buni ... pentru cai, mînzi, strîjnici și tretini.* I. IONESCU, C. 226/8. *Cînd s-o face mînzul tretin, sper să iau pe dînsul cel puțin o mie de franci.* GHICA, S. 542. *Pe cînd prînzeau, baba ieși pînă în grajd, scoase inimile din cîteșișapte caii, spre a le pune pe toate într-un tretin slab, căruia-i priveai prin coaste.* EMINESCU, L. P. 185. *Cît despre călărie, numai Beiul, tretinul meu cel cu coama rotată, știe de cîte ori era să mă arunce în mijlocul cîinilor de la stînă.* GANE, N. II, 176. *Calul se și scutură de trei ori și îndată rămîne cu părul lins, prelins și tînăr ca un tretin.* CREANGĂ, P. 196, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Ieri nu era decît un mînz, pe urmă a fost strîjnic și tretin.* SADOVEANU, O. XIII, 680, cf. SCRIBAN, D., MIHĂILĂ, I. 78. *Creștinează Și botează, Dă de fin Cîte-un tretin Și de fină O tretină.* ALECSANDRI, P. P. 81, cf. H I 34, VI 171, X 44, 497, 535, XII 274, MARIAN, NA. 171, VASILIU, C. 68, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI. *Dat-am di fin Cîti-un tretin.* DIACONU, P. 237, cf. ALR I 1 108/394, 402, 424, îb. 1 098/424, 518, ALR II/414, A V 15.

3. Adj. F i g. (Regional; despre oameni) Tînăr **(I 1).** *Și el de-mi avea De-o zînă tretină De-o puică dulcie Ca poama de vie.* PAMFILE, C. Ț. 44, cf. BALADE, II, 198.

4. Adj. F i g. (Învechit și regional; și substantivat) (Om) bătrîn, îmbătrînit, trecut. Cf. LB, POLIZU, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., CADE, VÎRCOL, V.

— Accentuat și: *trétin.* — Pl.: *tretini, -e.* — Și: (învechit) **tritín, -ă,** (regional) **stretín, -ă** adj., s. m. și f., **treține** adj., **terétin** (UDRESCU, GL.) s. m.
— Din v. sl. ***tretinъ** (< ТРЕТИИ + suf. *-инъ*; cf. bg. т р е т а к, т р е т я к „animal de trei ani").

TRETINÁȘ s. m. (Învechit, rar) Diminutiv al lui t r e t i n **(2).** *Au rămas 6 iepe mari și un armăsaru cu zgaibă la picior ... și doi tretinași* (a. 1721). IORGA, S. D. XVI, 375.

— Pl.: *tretinași.*
— **Tretin** + suf. *-aș.*

TRETÍNĂ s. f. **1.** (Învechit) Plată anuală pentru închirierea unui vad de moară. Cf. D. BOGDAN, GL. 111. *La judecătoria județul[ui] Romanați se vînd cu mezat ... din moara după apa Beicii cu două alergători pe moșia Șăgărcii cu tretină pe an 7 oca ceară.* CR (1833), 36[2]/7.

2. (Învechit) Amendă pe care o plătea în evul mediu, în Moldova, hoțul prins asupra faptului, egală cu a treia parte din valoarea lucrurilor furate. Cf. DER, M. D. ENC., DEX.

3. (Prin Maram.) A treia parte, treime (Borșa — Vișeu de Sus). Cf. ALR SN IV h 937/362. ◆ Parte din ceva, bucată (Bîrsana — Sighetul Marmației). Cf. ALR SN IV h 1 126/353.

— Accentuat și: *trétină* (DER, DEX). — Pl.: *tretine*
— Din slavonul ТРЕТИНА, ucr. **третина.**

TRETINIÓR, -OÁRĂ adj. v. **tretior.**

TRETIÓR, -OÁRĂ adj., s. m. Diminutiv al lui t r e t i n.

1. Adj. (Popular) Cf. t r e t i n **(1).** Cf. ANON. CAR., BARONZI, L. 122, DDRF, JAHRESBER. VIII, 189, CADE, SCRIBAN, D. *Nimeni samă-i lua Afară de-un cerb, D-un cerb tretior.* TEODORESCU, P. P. 59. *Dar cine și-o paște? Cerbu treștior.* VICIU, COL. 162. *Nu știu leu-i,*

Nu știu smeu-i, Nu știu cerbu-i stretinior. DENSUSIANU, T. H. 266.

2. S. m. (Regional) Cf. tretin **(2)**. Cf. CĂDE.

3. Adj. Fig. (Regional) Cf. tretin **(3)**. *Că mi-am intrat tretior Ș-acuma ies bătrîior.* ANT. LIT. POP. I, 277, cf. BALADE, II, 242, PAMFILE, C. 53.

4. Adj. Fig. (Regional) Cf. tretin **(4)**. *Se tot uitau la fete... le vedeau cam bătrîne, știi, colea, tretioare.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 21.

— Pl.: *tretiori, -oare.* — Și: (regional) **treștiór, -oără, stretiór, -oără** (TEODORESCU, P. P. 64), **tretiniór, -oără** (ANON. CAR.), **stretiniór, -oără, stretinór, -oără** (CIHAC, II, 421) adj.

— **Tretin** + suf. *-ior.*

TRETIVANGHÉLIE s. f. v. **tetraevanghelie.**

TRETRÉCE vb. III v. **petrece.**

TREȚARÓLĂ s. f. v. **terțarolă.**

TREȚÍNE adj. v. **tretin.**

TRÉUCĂ s. f. v. **troacă.**

TREUCÚȚĂ s. f. v. **trocuță.**

TRÉVE s. f. pl. v. **trevere.**

TREVELEÁCĂ s. f. v. **tăvălic.**

TREVELÉC s. n. v. **tăvălic.**

TREVELÍ vb. IV v. **tăvăli.**

TREVELÍCI s. n. v. **tăvălic.**

TREVELÍT s. n. (Regional) Tăvălitură, cădere (Lisa — Făgăraș). LEXIC REG. 95.

— V. **treveli.**

TRÉVERE s. f. pl. **1.** (Popular) Resturi de struguri sau de alte fructe care rămîn în teasc după stoarcerea mustului și din care se face rachiu; borhot. *Frunzele care amestecîndu-se cu treverile ... amăresc vinul.* ECONOMIA, 162/19, cf. KLEIN, D., LB, LM, GHEȚIE, R. M., DDRF, ALEXI, W., CONV. LIT. XLIV$_2$, 508, H XVII 226, COMAN, GL., CHEST. VIII 103/18, ALR I 1 719/100, 107, 112, ALR SN I h 237, ALRM SN I h 160.

2. (Regional) Rachiu din vin (ALR II 6 163/29); țuică (LEXIC REG. 87).

3. (Popular) Rămășițe fără întrebuințare; resturi **(3)**. *Mai sînt și alte mijlociri a direage pămînturile ... tot fealiul de zdranțe, de treqveri, de sperle.* ECONOMIA, 12/8. *Sfredelul ... scoate tărîțe ori dreve de sfredel, sau aschii.* BREBENEL, GR. P.

— Și: (regional) **tréve** (LM, GHEȚIE, R. M., COMAN, GL., ALR I 1 719/100, 107, 112, ALR II 6 347/105, ALR SN I h 237/105, ALRM SN I h 160/105), **dréve** s. f. pl., **trébăr** (ALR II 6 163/23) s. n.

— Din germ. **Treber.**

TREZ s. n. v. **tres.**

TRÉZĂ s. f. v. **tres.**

TREZEÁLĂ s. f. (Rar) Faptul de a se trezi. Cf. COSTINESCU, UDRESCU, GL.

— Pl.: *trezeli.*

— **Trezi** + suf. *-eală.*

TREZÍ vb. IV. **1.** Tranz. fact. și refl. A face pe cineva să se scoale din somn sau a se scula din somn; a (se) deștepta. *Strigă celora ce dorm ca să să trezvască.* VARLAAM, C. 280. *La trei ceasuri s-au trezvit puțintel.* MINEIUL (1776), 27/^{v2}/20, cf. CLEMENS, LE. *Cine te-au trezit așa de dimineață?* NEGRUZZI, S. I, 146, cf. POLIZU. *Munții vechi întinerea ... Și pasările-și trezea.* ALECSANDRI, P. I, 94. *Astfel vine-n toată noaptea zburător la al ei pat. Se trezi din somn deodată de sărutu-i fermecat.* EMINESCU, O. I, 80. *De-i vedea și-i vedea că s-a trezit și năvălește la tine, zvîrle-i pielea cea de urs.* CREANGĂ, P. 215. *Doarme în odaia lui și nu-l poate trezi.* CARAGIALE, O. II, 268, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Ion Florea se trezi de cu vreme.* AGÎRBICEANU, L. T. 305, cf. DR, V, 769, 828. *Apoi a avut chef să trezească și pe copii.* SADOVEANU, O. VII, 295. *Treziți-vă, voi toți cei vii, din somnul întunecat și greu.* VOICULESCU, POEZII, I, 21. *Un ronțăit de șoarec sau ceasul mă trezi?* PILLAT, P. 79, cf. IORDAN, L.R.A. 347, SCRIBAN, D. *Porumbii adormiți pe streșini ciuruite Se trezesc.* BLAGA, POEZII, 67. *Visez și noaptea cîntăreții de pe străzile Parisului, romanțele, duetele care te trezeau dimineața în curte.* C. PETRESCU, A. R. 41. *Mă trezesc devreme.* STANCU, D. 142. *Auzeam cum se trezesc păsările, greierii, lăcustele.* VINEA, L. I, 277. *Știi cum se sperie cînd o trezești brusc,* H. LOVINESCU, T. 101. *Nu-mi răspunzi? Atunci îl trezesc pe el.* BARANGA, I. 190. *Spre ziuă ploaia îl trezise și pe Birică din somn.* PREDA, M. 104. *M-au trezit niște ochi ce priveau fintă la mine.* LABIȘ, P. 30. *Monarhul se trezi după o vreme.* BARBU, PRINC. 31. *Dimineața cînd se trezeau mîncarea era acolo.* V. ROM. noiembrie 1964, 11. *Badiul mi se deștepta Și-ntr-o clipă se trezea.* TEODORESCU, P. P. 541. *M-am culcat și-am adormit, Anevoie m-am trezit.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 237. *Dorul ... Noaptea din somn mă trezește.* DOINE, 55. *Dorul mîndrei mare este, Eu mă culc, el mă trezește.* HODOȘ, P. P. 37, cf. CLAUȘANU, GL., ALR I/II, h 230, ALRM I/II h 311. *Bărbatul, cînd s-o trezit, A dat de ea c-a fugit Și prunculuí i-a grăit.* BALADE, III, 304. *Fă-te o floricică-aleasă ... Noaptea eu că te-oi trezi, Te-oi lua din locul tău, Te-oi pune la pieptul meu.* FOLC. TRANSILV. I, 302, cf. ZANNE, P. II, 471. ◇ Fig. *Vin' cu mine, rătăcește Pe cărări cu cotituri, Unde noaptea se trezește Glasul vechilor păduri.* EMINESCU, O. I, 209. *S-a trezit așa de dimineață Cu ramurile albe — și se poate spune Că-i pentru-ntîia oară în viață Cînd i se-ntîmplă-asemenea minune.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 4. *Din iarbă un șipot s-a trezit.* PILLAT, P. 139. *Se trezesc munții, cîmpiile, dealele. Zorile noi își deschid pleoapele.* TULBURE, V. R. 20. *În zorii zilei, cîmpiile se trezesc parcă dintr-o orgie, Și liniștea se întoarce asupra lor palidă, ca o stafie.* BOGZA, C. O. 249. *Cînd nenorocirea din casa ta a ațipit, pășește încet ca să n-o trezești* (= atunci cînd ai necazuri, fii mai prudent decît de obicei). Cf. V. ROM. septembrie 1970, 10.

2. Tranz. fact. și refl. A face să-și revină sau a-și reveni dintr-o stare de amețeală, din leșin etc.; a se întrema după boală; a merge spre însănătoșire. *Să trezi puținel de boală și sculîndu-să cătineluș șezu.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 45^{r}/10. *Împăratul ... au ameșit de milă; s-au dus la cort de l-au udat împărătească cu niște apă de s-au trezit.* NECULCE, L. 246. *Au dat Dumnezeu de s-au sănătoșat și ... atuncea amîndoi s-au trezvit și au început între sine a vorbi.* ȚICHINDEAL, F. 215/28. *Acea înfricoșată veste i-au trezit pe toți din buimăcirea în care să afla.* DRĂGHICI, R. 33/23, cf. NEGRUZZI, S. I, 26, POLIZU. *Cucoană Mărgioliță, Duducă Zamfiriță, Treziți-vă că, zeu! Leșin pe loc și eu.* ALECSANDRI, T. 349. *Nici trebuie să-l trezim măcar ... ca din leșin să treacă într-un somn adînc.* EMINESCU, N. 77. *Femeia lui Ipate și cu baba, cînd se trezesc din ameteală, nici tu drumeț, ... nici tu nemica!* CREANGĂ, P. 174, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Se pleacă pe roata comenzii ... să se trezească.* SAHIA, N. 33. *S-a trezit din leșin, a devenit conștient și a privit în jur.* V. ROM. decembrie 1966, 18. *Apa rece ca gheața ce-i pătrunsese la piele o trezise.* BĂNULESCU, I. 14. *Stau încremeniți, De moarte-ngroziți. Mihu mi-i trezește Și-astfel le grăește.* ALECSANDRI, P. P. 67. *De frigură te trezești, Dar de dor te prăpădești.* HODOȘ, P. P. 88. *Ea deodată leșina Și cînd iarăși se trezea, Chiar la Dunăre era.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 495, cf. ALRM I/I h 196, îb, h 203, ALR II 3 556. *L-a lovit, l-a mîntuit, La trei zile s-a trezit.* BALADE, II, 57. ✦ Fig. A face să-și revină sau a-și reveni dintr-o stare de rătăcire sufletească, din visare, din reverie etc. *Trezviți-vă și străgniți-vă, că vrăjmașul vostru ... ca un leu ricăindu îmblă.* COD. VOR. 164/11. *Trezviți-vă*

dereptății și nu greșiți (a. 1569). GCR I, 13*/31. *La sfînta besearecă rugăciune să facem și să ne trezivimu pe toate lucrurile și să ne îndemnămu spre cîntări dumnezeești.* CORESI, EV. 123. *Trezviți-vă întru rugăciuni.* id. L. 170/15. *Nu-ți fie frică, nici te teme, ci te trezvește și te deșteaptă și-mi spune jalba ta cu adevărul.* NEAGOE, ap. GCR I, 170/4. *Bunătate învățîndu-te și trezvindu-te între toate.* MINEIUL (1776), 21^{v1}/10. *A să trezvi gînditoriu* (a. 1793). CAT. MAN. II, 102. *Un foșnet ușor prin cărările risipite mă trezi din reveria mea.* EMINESCU, G. P. 84. *Cînd se trezi bine din cugetările lui, văzu că soarele dă în asfințit.* ISPIRESCU, L. 34. *Ți-a plăcut să visezi, să nu te trezești niciodată.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 4. *Mă 'și vedeam departe, prin nu mai știu ce țară ... Dar mă trezeam spre ziuă cu ochii tot pe hartă.* MINULESCU, VERS. 228. *Gospodina se trezi, se întoarse pe pămînt din lumea-i minunată.* SADOVEANU, O. VII, 299. *Făceau o larmă — m-au trezit din lunga mea visare.* PILLAT, P. 8. *Și zîna visează de veacuri Un tînăr născut din dumbravă Să vină să-i dea un sărut, Trezind-o din vraja bolnavă.* BENIUC, V. 85. *Glasul Tzulufei îl trezi din aceste gînduri.* VINEA, L. I, 63. ◆ A face să-și revină sau a-și reveni din beție. *Să se întoarcă Irod deaca se va trezvi den beție.* CORESI, EV. 546. *Să trezvi Noe den vin.* BIBLIA (1688), 7^{1}/7, cf. ANON. CAR., ANTIM, P. 68, LB, POLIZU. *Se îmbătă boierul de se coclise furtă. Atunci și cucoana ... îl puse pe coptor de dormi pînă se trezi.* ISPIRESCU, L. 181, cf. TDRG. *S-a trezit deodată din beție.* AGÎRBICEANU, S. 30, cf. SCRIBAN, D. *Mă amețesc repede, mă trezesc repede.* V. ROM. iulie 1969, 19. *Palma bici că mi-o făcea,... Din beție că-l trezea.* TEODORESCU, P. P. 544. *Din beție că-l trezea.* BALADE, II, 115. ◆ Fig. A face să iasă sau a ieși dintr-o stare de letargie, de nemișcare, de inactivitate. *Lăpușneanul se trezise din letargia sa.* NEGRUZZI, S. I, 160. *Lumea se deșteaptă din adînca-i letargie!... Ah! treziți-vă, ca dînsa, frații mei de Românie!* ALECSANDRI, P. II, 6. *Preoții cu pleata rară Trezeau din codri vecinici, din pace seculară, Mii roiuri vorbitoare.* EMINESCU, O. I, 91. *Rar trezise în a lor cale Cîte-o piatră subt copită.* TOPÎRCEANU, B. 21. (Absol.) *Lumina dreptății a sporit înmiit Și sporește întruna și trezește la viață.* DEȘLIU, G. 56. ◆ A face să-și revină sau a reveni la viață; a învia. *Trezvindu-se mortul ... zise.* MINEIUL (1776), 35^{r2}/38, cf. POLIZU. *Trezește și morții din groapă.* VINEA, L. I, 110.

3. Tranz. (Învechit, rar) A readuce în actualitate. (Refl. pas.) *Hotărîrea judecătorilor va avea preț veșnic și această afacere nu se va mai trezi* (a. 1671). IORGA, S. N. 75.

4. Tranz. fact. și refl. A face să devină sau a deveni conștient, a face să ajungă sau a ajunge să înțeleagă, să-și dea seama de realitate, de adevăr. *Ce făcu el patruzeci ani și se trezi așa tîrziu ca să se însoare?* NEGRUZZI, S. I, 71. *Doamne! cum să ia omul ista, la drum, cu vorba și cînd se trezește, cine știe unde a ajuns.* CREANGĂ, P. 119, cf. DDRF, TDRG. *Cu aceasta ne trezește, ne lămurește, ne exprimă la maximum și sensibilitatea noastră în fața naturii.* IBRĂILEANU, S. L. 110. *I-am trezit să poată face deosebire între viața calului și propria lor persoană.* SAHIA, U.R.S.S. 101, cf. SCRIBAN, D. *Restauratorul se făcu fețe-fețe, trezit la niște realități pe care parvenitismul le credea uitate.* ARGHEZI, S. XI, 32. *Ne trezim, cu uimire, a avea apoi înainte-ne o generație de adolescenți.* CĂLINESCU, C. O. 100. *Sînt lucruri care ... ne trezim că nu le mai înțelegem deloc.* BLAGA, Z. 14. *Și cum v-ați trezit voi hodoronc-tronc că Ghioceoaia e omul chiaburilor?* PREDA, D. 184. *Și ț-o pus ca la cai frîu Și te-ai trezit prea tîrziu.* FOLC. TRANSILV. II, 28. ◇ (Cu pron. pers. 2, cu valoare impersonală) *Știi mata cum sînt fetele cînd se gătesc de bal ... Ba le trebuie una ..., ba alta ... și cînd te trezești o înnoptat de tot.* ALECSANDRI, T. 418. *Ca mîne, poimîne te-i trezi că ai îmbătrînit.* CREANGĂ, P. 154, cf. SCRIBAN, D. *Cu unii te trezești c-ajung șefi de brigadă și nu-ți dai seama cum.* V. ROM. decembrie 1963, 69.

5. Tranz. fact. și refl. A face să ia ființă, să apară, să se manifeste sau a lua ființă, a apărea, a se manifesta. *Aceste sînt mișcările care ar trebui să se trezească în inima setenilor.* I. IONESCU, C. 234/18. *Ochișorii săi căprii Trezea lumea-n veselii.* ALECSANDRI, P. I, 92. *Și sărutări o mie trezesc în ea mii vise Și fruntea-i turburată s-apleacă ca un crin.* EMINESCU, O. IV, 83. *Tu ești ca o vioară, în care sunt închise toate căutările, numai ele trebuiesc trezite de o mînă măiastră.* id. N. 54. *Operile lui artistice ne turbură toată inima, trezesc toată durerea pricinuită de război.* GHEREA, ST. CR. II, 86. *Să-l fac a crede însuși că e un nou Tacit Și că deodată-n minte-i un geniu s-a trezit.* I. NEGRUZZI, S. II, 23. *Cu tot tonul pedant,... ea trebuia să intereseze pe acei contemporani, trezind în ei sentimente de mîndrie.* IORGA, L. I, 96. *Cum se apropie de ușă, se trezi înlăuntru un fel de chelălăit ciudat al unei dihănii de pe alt tărîm.* SADOVEANU, O. X, 534. *Din vîrf în vîrf se-alungă ecoul ..., Trezind năvalnic visul ce n-a murit de-atunci.* PILLAT, P. 101. *Deodată cu conștiința trezește și conflictul.* ap. IORDAN, L.R.A. 347. *Starea fiziologică ce se numește apetit ... trezește imaginația gastronomică.* CĂLINESCU, C. O. 11. *Aspirație ... cum numai o stea din tărie poate trezi într-o inimă omenească.* VIANU, L. R. 274. *Artiștii intrau în școala unui maestru, nu ca să-și trezească individualitatea.* BLAGA, Z. 65. *Cuvintele porcoase, frazele grosolane, crude treziră în el pofte și amintiri.* STANCU, R. A. IV, 263. *Inspira respect, dar trezea și temeri.* BENIUC, M. C. I, 85. *Lunecau baletistele albe ... Tainic trezind complexul organic.* BACOVIA, O. 79. *Duiliu Mareș, moralist, trezise propriile lui mustrări de conștiință.* VINEA, L. I, 18. *Tot ce se petrece pe parcurs trezește o rezonanță.* V. ROM. februarie 1964, 69. ◆ Refl. (Despre ființe) A căpăta viață, a veni pe lume; a se naște **(I 2)**. *Satul Humulești, în care m-am trezit, nu-i un sat lăturalnic.* CREANGĂ, A. 71, cf. MIRONESCU, S. 622.

6. Refl. (Urmat de compliniri modale, locale etc.) A se găsi într-o împrejurare, într-o situație neprevăzută; a se pomeni pe neașteptate într-un loc. *Dară cînd s-au trezit la vremea culesului le-au ieșit și vedritul cîte 4 bani de vadră.* N. COSTIN, ap. LET. II, 64/1. *Și de acolo unde ne aflam în liman, ne-am trezit deodată în mijlocul mării.* DRĂGHICI, R. 25/26. *Plecasem să mă duc la vreo sehăstrie să fug de lume și mă trezii în Iași.* NEGRUZZI, S. I, 67. *M-am trezit deodată într-un codru verde ca smaragdul.* EMINESCU, G. P. 95. *Deodată, baba și moșneagul se trezesc îmbrăcați în porfiră împărătească.* CREANGĂ, P. 85. *Mă trezii cu o usturime grozavă la amîndouă picioarele.* ISPIRESCU, L. 303, cf. DDRF, TDRG. *Cînd nici nu se gîndeau, se trezeau la pămînt, sub genunchele lui Gheorghe.* AGÎRBICEANU, S. 72. *După rînduielile cele nouă ieșite de la stăpînire ... toți ne-am trezit mai bătrîni cu treisprezece zile.* SADOVEANU, O. X, 588. *În luncă mă trezesc trintit pe iarbă.* PILLAT, P. 131. *Vezi să nu te trezești cu un glonte în cap.* H. LOVINESCU, T. 269. *Urcă scările ... și se trezi în fața unei uși.* BARBU, PRINC. 126. *Ne-am trezit astfel, dintr-o dată, cu tanchetele și nemții la șaizeci de pași în față.* V. ROM. octombrie 1964, 60. *Într-o bună dimineață s-au trezit biata fată plină de niște bube.* SBIERA, P. 296. ◇ Expr. **Unde te trezești?,** se spune unui om prea îndrăzneț sau care se comportă în mod nepotrivit. *Unde te trezești? Nu mai ești la război.* SAHIA, N. 53, cf. ZANNE, P. II, 783. **A se trezi la oi** v. oaie. **A se trezi în oțelele puștii** v. oțel. **A se trezi vorbind** = a vorbi vrute și nevrute fără să-și dea seama ce spune. Cf. ZANNE, P. II, 783. ◆ A se pomeni cu cineva sau cu ceva. *Maicele ... în biserică cu turcii făr-de veste s-au trezit.* BELDIMAN, E. 87/31, cf. CONTEMPORANUL, I, 235. *Nu treceau două, trei zile la mijloc și se trezea cu Dănilă la ușa ei.* CREANGĂ, P. 38, cf. DDRF. *Fătul se trezi c-o babă aducînd un ciob de apă.* EFTIMIU, Î. 120. *Și iată, într-o zi Fra Bartolo egumen cu dînsul se trezi La poarta mînăstirii.* PILLAT, P. 21, cf. SCRIBAN, D. *Se duse la bucătărie să pregătească ceva de mîncare și se trezi cu Miron în spatele ei.* V. ROM. ianuarie 1965, 56. ◆ A se afla într-un anumit loc sau într-o

anumită stare de cînd ştie, de cînd îşi poate aduce aminte. *Flăcăul acela din copilăria lui se trezise prin străini.* CREANGĂ, P. 139, cf. TDRG. *Se trezise în bordeiul de lîngă apă, la picioarele de piatră ale podului, poate de zece ani, poate de mai mult.* C. PETRESCU, S. 37. *Aşa m-am trezit eu de mic singur-singurel, străin şi fără de nime.* SBIERA, P. 15.

7. Refl. (Despre mîncăruri, băuturi, substanţe aromatice) A-şi pierde gustul, tăria, aroma; a se răsufla. Cf. POLIZU. *Prea lăsăm vinul să se trezească.* CARAGIALE, O. II, 259, cf. DDRF, BARCIANU, DR. V, 806, SCRIBAN, D. *Nu lăsa să să trăzvască ţuica.* VÎRCOL, V. 101, cf. I. CR. XI, 126, LEXIC REG. II, 17.

— Prez. ind.: *trezesc.* — Şi: (învechit şi regional) **trezví** vb. IV.

— Din v. sl. трѣзвити (ся).

TREZÍE s. f. **1.** Starea celui care este treaz **(1)**, care nu doarme; veghe. *Altă dată somnul nu vise, ce trezviia lucruri deplin îmi va arăta.* CANTEMIR, I. I. II, 99. *Cafeaoa alungă pe somn şi aduce trezie.* CR (1832), 16[1]/41. *Cînd era pe adormire, Le cînta cu-nduioşire ... Cînd era iar pe trezie, Le cînta în veselie.* ALECSANDRI, P. II, 182, cf. LM, PHILIPPIDE, P. 61, BARCIANU, ALEXI, W. *Cugetam ... cumpănindu-mă pe hotarele dintre somn şi trezie.* HOGAŞ, M. N. 62. *Defilarea concretă a stărilor de conştiinţă dintre trezie şi somn.* IBRĂILEANU, S. L. 13. *De la o vreme am intrat în acea stare care nu-i nici somn, nici trezie.* SADOVEANU, O. IX, 379, cf. SCRIBAN, D., BUL. FIL. XI—XII, 417. *Ei nu iubesc nici somnul, nici trezia, ci reveria.* BLAGA, Z. 263. *S-au tras îndată după cină în pătul ..., rumegîndu-şi amărăciunile în somn sau în trezie.* GALAN, Z. R. 374, cf. HRISTEA, P. E. 64. *A fost noapte, n-am văzut, Bine nu l-am cunoscut, Vină ziua la trezie, Urît nu-i nimic ca mie!* FOLC. TRANSILV. II, 311. ◇ Expr. (Regional) **Pe trăzvie** = pe nemîncate, fără să fi luat nimic în gură. Cf. L. ROM. 1973, 497, MAT. DIALECT. I, 237. ✦ Deşteptare din somn. *Cei mai greoi rugau pe cei cu trezia uşoară să-i scoale.* VOICULESCU, P. I, 148.

2. Starea celui care este cu mintea limpede, care nu este ameţit de băutură. *Ce vor socoti la trezvie şi vor sfătui, cînd sînt beţi, iarăş socotesc acela lucru.* HERODOT (1645), 57. *Batul ... să să cearte deplin, ca şi cum are fi greşit în trezie.* PRAV. 264, cf. LB, GHEŢIE, R. M., DDRF, TDRG, PETICĂ, O. 237, SCRIBAN, D., ALECSANDRI, P. P. 208. *Aseară-ai fost la beţie, Acuma eşti la trezie.* TEODORESCU, P. P. 503. *Bunu-i calu săleacu, Că el îţi poartă trupu, În trezie Şi-n beţie Şi la ţimp de grea urgie.* MARIAN, S. R. I, 19, cf. MAT. FOLK. 1 078. *Tot ţi-am zis, bade, ţi-am zis, La trezie, la beţie, Să te laşi de la hoţie.* PAMFILE, C. Ţ. 266, cf. ANT. LIT. POP. I, 376, MAT. DIALECT. I, 99. *Asear-ai fost la beţie, Acuma eşti la trezie.* BALADE, II, 278. *El ce face la beţie Se căieşte la trezie.* ZANNE, P. III, 468. *Omul beţiv, la beţie, scoate din gură ceea ce are la trezie.* id. ib. 471.

3. Stare de limpezime, de vioiciune, de agerime; curăţenie sufletească, neprihănire; cumpătare. *Să prăznuim cu curăţiie, cu rugă, cu trezviie, cu milosteniie.* VARLAAM, C. 382, cf. ANON. CAR. *Izbăvirea din orice ispită, biruinţa muncilor veacinice, toate sînt lucrurile sau faptele trezviei.* MOLNAR, RET. 89/19. *Iufala şi versţunia de mai nainte se prefăcură în blîndeţe şi în trezvie.* ASACHI, S. L. II, 36. *Momentele-i de trezvie le-a întrebuinţat numai spre a inventa ... tertipuri, pentru a scamota şi buna-credinţă a europenilor.* ODOBESCU, S. III, 375. *Daţi acum strălucită probă de trezvie românească!* BĂNUŢ, T. P. 21. *Dar unde este azi cucernica trezvie sufletească a vrednicului preot de astă- primăvară?* GALACTION, O. 170. *Metafora poetică este o unealtă a lucidităţii; o putere a treziei.* VIANU, M. 56. *Multe zile de viaţă, trăite cu nemaipomenita trezie a tinereţii.* V. ROM. iulie 1954, 254, cf. CIAUŞANU, V. 205. ✦ (Rar) Abilitate, îndemînare. *Omul acesta, oricît părea altfel de neputincios, la jocul de cărţi era neîntrecut în trezvie.* AGÎRBICEANU, A. 355.

— Pl.: *trezii.* — Şi: (învechit) **trezvie** s. f.

— **Treaz** + suf. *-ie.*

TREZÍRE s. f. Acţiunea de a (se) trezi.

1. Cf. trezi **(1)**. Cf. POLIZU, DDRF, ALEXI, W. *Se împlineau aproape trei săptămîni de cînd trezirile acestea ... nu-l mai îngrozeau.* V. ROM. ianuarie 1955, 81. *Apoi, cu încetul, dimineţile s-au lîncezit ..., dar mi-e dor de trezirile acelea tumultoase.* VINEA, L. I, 179. ◇ Fig. *Stam faţă la trezirea pămîntului, stam să întîmpin soarele.* GANE, N. II, 181, cf. DDRF. *Căci el îşi simţea pîngărită dragostea faţă de Mărioara chiar numai prin trezirea acestor simţuri.* AGÎRBICEANU, L. T. 316.

2. (Învechit) Judecată clară, limpede. *Pentru trezvire şi înţălegerea* (a. 1725). CAT. MAN. I, 333. *Cu trezvire şi cu bună credinţă în fapte bune să petreacă.* IACOV, SYN. 32[v]/8. *Nu îndată să judecăm, ci puţintel să aşteptăm avînd îndoială, pînă ce cu bună trezvire şi luareaminte vom cugeta.* KLEIN, ap. BLAGA, G. 145. ✦ Fig. Revenire la viaţă, redeşteptare. Cf. trezi **(2)**. *Primăvara-şi risipeşte peste tot sămînţa neliniştii, a trezirii.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 92.

3. Deşteptare, lămurire. Cf. trezi **(4)**. *În acţiunea de trezire şi de mobilizare a satelor, pandurii au adus spiritul de iniţiativă.* OŢETEA, T. V. 232. *Romanticii vedeau în istorie trezirea la conştiinţa de sine.* BLAGA, Z. 103. *Tot voi, comitetul, faceţi munca de trezire, de îmbărbătare şi rezistenţă a oamenilor.* DEMETRIUS, C. 37. *Promovează trezirea maselor la viaţa naţională.* V. ROM. iulie 1969, 55.

— Pl.: *treziri.* — Şi: (învechit) **trezvíre** s. f.

— V. **trezi.**

TREZÍT[1] s. n. Faptul de a se trezi.

2. Cf. trezi **(1)**. *Trezitul de dimineaţă.*

2. (Învechit, rar; în forma *trezvit*) Cf. trezi **(4)**. *Peliţa lui Hristos iaste pînre stătutului nostru şi trezvitului nostru* (a. 1619). GCR I, 55/24.

— Şi: (învechit) **trezvít** s. n.

— V. **trezi.**

TREZÍT[2]**, -Ă** adj. **1.** (Despre mîncăruri, băuturi, substanţe aromatice etc.) Care şi-a pierdut din tărie, din gust, din aromă; răsuflat[2] **(2)**. *Doctorii ... vechi şi trezite.* PISCUPESCU, O. 47/4, cf. POLIZU. *La micul debitant marfa este mai mult sau mai puţin trezită, cîteodată mai bine păstrată, adesea cam stricată.* CARAGIALE, O. III, 102, cf. DELAVRANCEA, O. II, 162, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *În ladă, miros de naftalină trezită şi de tutun.* BASSARABESCU, S. N. 18. *Zeama de varză trezită aruncată la canal.* I. BOTEZ, B. I, 215, cf. SCRIBAN, D. *Tejgheaua pute sec a vin, A rom trezit şi-a rest de supă.* VULPESCU, P. 79, cf. H XI 326. *Cu plosca cu vin trezvit, Cu murgul nejugănit.* MAT. FOLK. 384, cf. ALR II 6 149/723, LEXIC REG. II, 17.

2. Fig. Învechit, banal; răsuflat[2] **(4)**. *Aveau prilejul să asculte, lîngă ceştile de cafea, noutăţi trezite.* BASSARABESCU, S. N. 28. *Cam ce-ai putea găsi la o nuntă trezită şi la doi însuraţei odîrliţi?* IOVESCU, N. 153. *Astea-s lucruri trezite, altceva nou, dacă ai!* UDRESCU, GL.

— Pl.: *treziţi, -te.* — Şi: (regional) **trezvít, -ă** adj.

— V. **trezi.**

TREZORERÍE s. f. **1.** Administrare a tezaurului public. *Întreprinderile ... sînt obligate să facă toate operaţiunile lor de trezorerie prin conturi deschise.* LEG. EC. PL. 178. *Se întocmeau, un an întreg, planuri de exploatare şi de trezorerie.* GALAN, B. I, 60, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Locul unde se păstrează şi se administrează tezaurul statului. V. vistierie. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trezorerii.*

— Din fr. **trésorerie.**

TREZORIÉR s. m. Persoană însărcinată cu administrarea tezaurului unui stat sau a fondurilor unei organizații, unei asociații etc.; titlu, grad purtat de această persoană; (învechit) tezaurar. V. v i s t i e r n i c. *Gheorg Kar Glin, mădular al Parlamentului din zisul oraș, nobil, bancher și trezurier al acestii companii* (a. 1847). DOC. EC. 939. *Tresorierul meu să-mi verse caseta în mînile voastre.* I. NEGRUZZI, S. VI, 125, cf. DEX.
— Scris și: *tresorier.* — Pronunțat: *-ri-er.* — Pl.: *trezorieri.* — Și: (învechit) **trezuriér** s. m.
— Din fr. **trésorier.**

TREZURIÉR s. m. v. **trezorier.**

TREZVÍ vb. IV v. **trezi.**

TREZVÍE s. f. v. **trezie.**

TREZVÍRE s. f. v. **trezire.**

TREZVÍT[1] s. n. v. **trezit**[1].

TREZVÍT[2], **-Ă** adj. v. **trezit**[2].

TRI[1]- Element de compunere însemnînd „trei", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective. Cf. SCRIBAN, D., IORDAN, L.R.A. 219, DEX.
— Din fr. **tri-**, lat. **tri-.**

TRI[2] num. card., s. m. v. **trei**[1].

TRIÁ[1] vb. I. T r a n z. A împărți un grup de obiecte sau de ființe pe categorii, după anumite criterii, separînd, alegînd; a selecționa, a clasa. *Vor fi cărbuni spălați și triați din Valea Jiului.* LEG. EC. PL. 427. *Am început să triez fișele.* H. LOVINESCU, T. 243, cf. DN[2], DEX. (F i g.) *Revăd însemnări, triez impresii.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 693.
— Pronunțat: *tri-a.* — Prez. ind.: *triez.*
— Din fr. **trier.**

TRÍA[2] num. ord. v. **treilea.**

TRIÁD s. n. v. **triadă.**

TRIÁDĂ s. f. **1.** Reunire de trei elemente care formează împreună o unitate. V. t r e i m e, t r i n i t a t e. *Ahmet-effendi a scris aci că se află și în țară o triadă ca a lui Pierre Leroux, aceasta este: protectoratul, hospodaratul și boiaratul.* GHICA, A. 505, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Hexadele la rîndul lor sînt împărțite probabil în triade.* LOVINESCU, C. VII, 177, cf. SCRIBAN, D. *Pe această triadă remarcabilă de actori se construiește în continuare întreg spectacolul.* T iunie 1964, 76. *Întreaga revalorificare a miturilor, legendelor și folclorului duce la aceeași concluzie, introdusă de Jakob Grimm în triada: epicul ... urmat de liric (subiectiv, individual) și dramatic.* V. ROM. iunie 1970, 122, cf. DEX.

2. (Muz.; rar) Acord de trei sunete. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

3. (Chim.) Grupă de cîte trei elemente cu proprietăți asemănătoare. *A atras atenția asupra unei relații simple între greutățile atomice ale elementelor asemănătoare în grupe de cîte trei, numite triade.* MACAROVICI, CH. 219.

4. (Filoz.) Schemă abstractă hegeliană de explicare a autodezvoltării „ideii absolute", constînd din trei trepte: teza, antiteza și sinteza. Cf. DER, M. D. ENC.
— Pronunțat: *tri-a-.* — Pl.: *triade.* — Și: (rar) **triád** s. n.
— Din fr. **triade.**

TRIÁGOL s. m. v. **trianglu.**

TRIÁJ s. n. **1.** Stație tehnică de cale ferată în care se garează materialul rulant, se compun și se recompun trenurile de marfă sau de călători etc. Cf. CADE. *Aveam perspectiva haotică a triajului ... cu șiruri interminabile de vagoane încărcate cu lemne de foc, scînduri, bușteni sau mașini agricole.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 13, cf. BUL. FIL. VI, 56. *Sîntem înștiințați că într-o gară de triaj sînt trenuri nemțești care transportă arme spre front.* V. ROM. decembrie 1958, 26. *Ceața obișnuită a stației de triaj era aceeași parcă.* BARBU, Ș. N. 10. *Se va extinde centralizarea electrodinamică a stațiilor ... și se vor automatiza două triaje principale.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 837, cf. DN[2], DEX.

2. Triere, selecționare, alegere. *În gara Obor ... se face triajul bolnavilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 416. *Făcea triajul unor scrisori vechi.* BART, E. 173, cf. SCRIBAN, D. *Dintr-un amestec ..., un triaj grosier se poate executa cu mîna.* MACAROVICI, CH. 22, cf. DN[2], DEX. (F i g.) *Cum să faci însă, din noianul de amintiri, triajul tuturor celor pe care i-ai întîlnit în viață?* V. ROM. martie 1969, 7.
— Pronunțat: *tri-aj.* — Pl.: *triaje.*
— Din fr. **triage.**

TRIÁL s. n. (Lingv.) Număr gramatical, în anumite limbi, care arată că este vorba de trei exemplare din aceeași categorie. *În unele limbi exotice există și un trial.* PUȘCARIU, L.R. I, 148. *Limbile de azi au eliminat pe rînd trialul, dualul.* GRAUR, I. L. 157, cf. DN[2], DEX.
— Pronunțat: *tri-al.* — Pl.: *triale.*
— Din fr. **triel.**

TRIALÍSM s. n. (Livresc) Sistem compus din trei elemente. DN[2], DEX.
— Pronunțat: *tri-a-.*
— Din fr. **trialisme.**

TRIALÚNGA s. f. art. (Regional; în construcția) *De-a trialunga* = numele unui joc cu mingea. Cf. VICIU, GL., PAMFILE, J. III, 16.
— **Tri**[2] + [de-]**a lunga.**

TRIÁMV s. n. (Învechit) Biruință, victorie în război; întoarcere triumfală **(1)** din luptă a unui biruitor. V. t r i u m f. *Au privit cu ochii lui un triamv groaznic, ... pre ofițeri și pre oștenii lui trecîndu-i pe denainte goli și în butuci.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 172/7. *Nespăimîntat în mijlocul primejdiei, statornic în nenorocire, umilit în triamv.* AR (1829), 246[1]/6. *Nu te îndoiești de energia cu care părintele meu au stătut împotriva ... tuturor amenințărilor cozacului mînios, căci am refuzat a împodobi triamvul său cel încruntat.* ASACHI, S. L. II, 21.
— Pl.: ?
— Din ngr. θριαμβος.

TRIANDAFIRÍU, -ÍE adj. v. **trandafiriu.**

TRIÁNGLU s. n. **1.** (Învechit) Triunghi **(1).** Cf. AMFILOHIE, G. F. 103[v]/11, id. E. 140/21, I. NAT. 78/34, ÎNV. VIN. 18/26, 44/22, CUCIURAN, D. 28/9, COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE.

2. Instrument muzical de percuție alcătuit dintr-o bară cilindrică de oțel îndoită în formă de triunghi **(1),** care produce sunete cristaline prin lovire cu o baghetă din același metal; (învechit) triunghi **(3).** Cf. COSTINESCU, CADE, DL, DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *tri-an-.* — Pl.: *triangluri.* — Și: (învechit) **triángul** (I. NAT. 78/34, ÎNV. VIN. 18/26, 44/22, CUCIURAN, D. 28/9, ȘĂINEANU, D. U., CADE), **triángol** (AMFILOHIE, G. F. 103[v]/11, id. E. 140/21), **triúnglu** (COSTINESCU) s. n., **triágol** (AMFILOHIE, E. 140/2, pl. *triagoli* id. ib.) s. m.
— Din fr. **triangle,** it. **triangolo,** lat. **triangulum.**

TRIÁNGOL s. n. v. **trianglu.**

TRIÁNGUL s. n. v. **trianglu.**

TRIANGULÁ vb. I. T r a n z. A executa lucrări prin metoda triangulației. Cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D., DL, DN[2], DEX.
— Pronunțat: *tri-an-.* — Prez. ind.: *triangulez.*
— Din fr. **trianguler.**

TRIANGULÁR, -Ă adj. (Învechit) Triunghiular. Cf. CAIET 72^{v}/5, DESEN ARH. 8/3, HUBOGI, Î. 41/12, BREZOIANU, A. 62/19, ELEM. ALG. 233/8, BARASCH, M. II, 25/12, ORESCU, T. 51, POLIZU, P. 49/16, ISIS (1859), 140^{2}/32, COSTINESCU, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN^{2}.
— Pronunţat: *tri-an-*. — Pl.: *triangulari, -e.*
— Din fr. **triangulaire.**

TRIANGULÁRE s. f. Acţiunea de a t r i a n g u l a. Cf. ALEXI, W., DN^{2}.
— Pronunţat: *tri-an-*. — Pl.: *triangulări.*
— V. **triangula.**

TRIANGULÁŢIE s. f. Ansamblu de operaţii geodezice care au ca scop stabilirea coordonatelor unui număr de puncte pe teren, prin intermediul unor triunghiuri ale căror vîrfuri sînt aceste puncte. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., DL, DN^{2}, M. D. ENC., DEX. ◆ Reţea de triunghiuri, stabilită pe teren, care constituie baza oricărei ridicări topografice. Cf. COSTINESCU, DL, DN^{2}, M. D. ENC., DEX.
— Pronunţat: *tri-an-*. — Pl.: *triangulaţii.* — Şi: **triangulaţiúne** s. f. COSTINESCU, BARCIANU, CADE, SCRIBAN, D.
— Din fr. **triangulation.**

TRIANGULAŢIÚNE s. f. v. **triangulaţie.**

TRIÁR s. n., s. m. **1.** S. n. (Învechit, rar; în forma *triariu*) A treia parte dintr-un întreg. *Numerii partitivi ... sînt cari arată o parte a unui întreg ... sau a cîta parte ...: a doua, a treia parte; triariu, pătrariu, zeceriu.* BĂLĂŞESCU, GR. 56/24.

2. S. m. (Regional) Carte de joc notată cu trei (Costîna — Suceava). LEXIC REG. II, 127.

3. S. m. (Regional) Nota trei (Costîna — Suceava). Cf. LEXIC REG. II, 127.
— Pl.: (n.) *triare* şi (m.) *triari.* — Şi: **triáriu** s. n.
— **Tri**^{2} + suf. *-ar.*

TRIÁRI s. m. pl. Corp de veterani care forma a treia linie a armatei romane. *Din pedestrimea uşoară urma veliţi, centraţi, Din cea mai grea, triarii, principii şi hastaţi.* FM (1861), 71, cf. DN^{2}.
— Din lat. **triarii.**

TRIÁRIU s. n. v. **triar.**

TRIÁS subst. (Geol.; rar) Prima perioadă a erei mezozoice; triasic **(I).** Cf. BARCIANU, CADE. ◆ Roci, straturi din perioada triasică **(2).** *La Mihailec, triasul afară de aceste roci este încă constituit şi din altele.* ARHIVA, I, 229, cf. ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.
— Pronunţat: *tri-as.*
— Din fr. **trias,** it. **trias.**

TRIÁSIC, -Ă s. n., adj. (Geol.) **1.** S. n. Prima perioadă a erei mezozoice, caracterizată printr-o floră în care domină gimnospermele şi printr-o faună de belemniţi, lamelibranhiate, crustacee etc.; (rar) trias. *Este probabil ca în zona actualei Cîmpii Române, marea respectivă să se fi păstrat în continuare din triasicul superior.* MG I, 118. ◆ Roci, straturi din perioada triasică **(2).** *Cîteva petice de roci sedimentare de vîrstă mezozoică, şi anume triasic, constituit mai ales din calcare dolomitice.* GEOLOGIA, 114.

2. Adj. Care aparţine triasicului **(1),** care se referă la triasic. *Conglomeratele şi celelalte roci trebuie a fi considerate ca triasice.* ARHIVA, I, 228, cf. BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Este împărţită în trei perioade: triasică, jurasică şi cretacică.* GEOLOGIA, 74.
— Pronunţat: *tri-a-*. — Pl.: *triasici, -ce.*
— Din fr. **triasique.**

TRIÁŞCĂ s. f. v. **traşcă**^{1}.

TRIATLÓN s. n. Probă sportivă combinată, constînd din trei probe diferite, la care participă aceiaşi concurenţi, clasamentul făcîndu-se prin totalizarea rezultatelor obţinute la fiecare probă. *A obţinut un nou şi remarcabil record mondial la triathlon.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 799, cf. DN^{2}, M. D. ENC., DEX.
— Pronunţat: *tri-a-*. — Scris şi: (după fr.) *triathlon.*
— Pl.: *triatlonuri.*
— Din fr. **triathlon.**

TRIATLONÍST, -Ă s. m. şi f. Sportiv specializat în probele de triatlon. Cf. DN^{2}, M. D. ENC., DEX.
— Pronunţat: *tri-a-*. — Pl.: *triatlonişti, -ste.*
— **Triatlon** + suf. *-ist.*

TRIATÓMIC, -Ă adj. (Chim.) Care are molecula formată din trei atomi. Cf. CADE, DL, DN^{2}, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *triatomici, -ce.*
— Din fr. **triatomique.**

TRIB s. n. Formă de organizare economică şi social-politică caracteristică populaţiilor aflate în stadiul de dezvoltare al comunei primitive, constînd dintr-o grupare de mai multe ginţi sau familii înrudite, unite pe baza comunităţii teritoriului şi supusă autorităţii unui şef; (la unele popoare) comunitate de oameni organizată pe bază teritorială; neam **(I 4),** seminţie; (învechit) norod^{1} **(1).** Cf. ARISTIA, PLUT. *Dovedi că de la trib pînă la stat este o nesimţită prefacere.* IONESCU-RION, S. 354. *În colibele lacustre Stînd pe scaunul cioplit De-un druid, eu fui podoaba Tribului întreg.* COŞBUC, P. I, 319, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Cum sunt regii triburilor africane.* C. PETRESCU, C. V. 140, cf. SCRIBAN, D. *Totul pare că se petrece undeva într-un ţinut african, unde membrii unui trib ar îndeplini un straniu şi primejdios ritual.* BOGZA, C. O. 302. *În crucea nopţii, triburile indiene se furişau după jnepeni şi deschideau pe neaşteptate focul ucigător.* V. ROM. noiembrie 1954, 70. *De ce ridicăţi din nisipuri Năucele triburi arabe?* BOUREANU, S. P. 50. *Din clipa asta străinul devine membru al familiei şi al tribului.* V. ROM. septembrie 1970, 17. *Obştea gentilică ... era o comunitate bazată pe rudenie, formînd un trib de sînge.* PANAITESCU, O. Ţ. 10. *Neamul daco-getic ... era împărţit în numeroase triburi.* H. DAICOVICIU, D. 15. (Glumeţ) *Se mai află şi astăzi vestitul han al Spătăreştilor, unde ades au poposit triburile negre în mijlocul cărora Matei Millo a observat pe titulara piesei.* SADOVEANU, E. 67. ◇ (Prin analogie) *Furnica, socotită ca individ, este imprudentă, nebună, tribul însă e tenace şi viclean.* CĂLINESCU, C. O. 17.
— Pl.: *triburi.* — Şi: (învechit) **treb** s. n. SĂULESCU, HR. I, 44/21.
— Din lat. **tribus,** fr. **tribu.**

TRIBÁL, -Ă adj. Care se referă la trib, care aparţine tribului, de trib. *Lupte tribale.* SCRIBAN, D., cf. DN^{2}. *Satele de moşneni, ... au o origine tribală şi se formează prin teritorializarea şi despărţirea triburilor.* PANAITESCU, O. Ţ. 8. *Denumirile tribale continuă să figureze ... alături de numele generic.* H. DAICOVICIU, D. 23.
— Pl.: *tribali, -e.*
— Din fr. **tribal.**

TRIBÁLI s. m. pl. Triburi trace din nord-estul Iugoslaviei de azi, care s-au stabilit la începutul secolului al IV-lea î.e.n., sub presiunea ilirilor, între munţii Haemus şi Dunăre. *Atacă pe tribali, cari fug sub regele lor Sirmus.* XENOPOL, I. R. I, 42, cf. M. D. ENC.
— Din gr. τριβάλλοί.

TRIBÁZIC adj. (Chim.; în sintagma) *Acid tribazic* = acid care prin disociere pune în libertate trei ioni de hidrogen. Cf. CADE, MACAROVICI, CH. 108, DN^{2}, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *tribazici.*
— Din fr. **tribasique.**

TRIBOÁNȚĂ s. f. v. **tărăboanță[1]**.

TRIBOELECTRICITÁTE s. f. Electrizare produsă prin frecarea a două corpuri dintre care cel puțin unul este dielectric. M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *-bo-e-*.
— Din fr. **tribo-électricité**.

TRÍBOL s. m. (Italienism rar) Mărăcine **(1)**. *E blestemat pământul; E roșu de arsură, triboli abia produce Și spini și pălămidă.* HELIADE, O. I, 387.
— Pl.: *triboli*.
— Din it. **tribolo**.

TRIBOLUMINESCÉNT, -Ă adj. Care prezintă triboluminescență. DN[2], DEX.
— Pl.: *triboluminescenți, -te*.
— Derivat regresiv de la **triboluminescență**.

TRIBOLUMINESCÉNȚĂ s. f. Emisie slabă de lumină pe care o prezintă anumite substanțe cristaline atunci cînd sînt zgîriate sau sfărîmate. Cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **triboluminescence**.

TRIBÓMBĂ s. f. v. **tiribombă**.

TRIBÓNȚ s. n. v. **tărăboanță[1]**.

TRIBÓNȚĂ s. f. v. **tărăboanță[1]**.

TRIBÓRD s. n. Partea din dreapta axei de simetrie a unei nave, privind de la pupă spre proră. *Nimic mai supărător pe o corabie mare de război, pe vreme rea, ca urletul ghiulelelor din cală, cînd se rostogolesc de la babord la tribord.* GHICA, ap. CADE, cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *S-au descărcat dintr-o dată cele 60 de tunuri de la tribord.* CAMIL PETRESCU, T. II, 176, cf. ABC MAR. *Se vede o lumină albă în tribord.* BART, S. M. 18, cf. SCRIBAN, D. *Corabia luă drumul către miazănoapte, strîngînd vîntul în tribord.* TUDORAN, P. 359, cf. DN[2], L. ROM. 1966, nr. 3, 302, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *triborduri*. — Și: (învechit) **stribórd** s. m. ALEXI, W.
— Din fr. **tribord**. — Pentru **stribord**, cf. germ. Steuerbord.

TRÍBRAH s. m. (În versificația greco-latină) Picior metric alcătuit din trei silabe scurte. Cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *tribrahi*.
— Din lat. **tribrachys**, fr. **tribraque**.

TRÍBUÍ vb. IV v. **trebui**.

TRIBULÁ vb. I. Tranz. (Învechit, rar) A necăji **(4)**, a chinui, a sîcîi. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Gubernul însă, tribulat din atîtea părți . . ., vine la nefericita idee de a decreta legea stataria preste cea mai mare parte a țării.* BARIȚIU, P. A. II, 77.
— Prez. ind.: *tribulez*.
— Din lat. **tribulare**.

TRIBULÁRE s. f. (Învechit, rar) Acțiunea de a tribula. *I se urîse în Sibiiu de neîncetatele rugămînți, pretensiuni și tribulări.* BARIȚIU, P. A. II, 717.
— Pl.: *tribulări*.
— V. **tribula**.

TRIBULÁȚIE s. f. (Livresc; mai ales la pl.) Zbucium, frămîntare, agitație. *Coconul Andronache se duse în voiaj ca să-și uite tribulațiile conjugale.* NEGRUZZI, S. I, 79, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Toate acestea le făcea surîzător, aproape înduioșat, cu regretul că . . . nu mai poate risca ascmenea emoționante și rodnice tribulațiuni.* EFTIMIU, N. 125, cf. SCRIBAN, D. *Restul distribuției a fost folosit ca un fundal viu pentru tribulațiile eroinei.* T. IUNIE 1964, 90. *Tribulațiile sînt de astă-dată ale unui tînăr.* V. ROM. august 1970, 140.
— Pl.: *tribulații*. — Și: (rar) **tribulațiúne** s. f.
— Din fr. **tribulation**.

TRIBULAȚIÚNE s. f. v. **tribulație**.

TRIBÚN s. m. **1.** (La romani) Magistrat însărcinat cu funcții militare și civile. *Și-i prinsă de-i deade pre mîna lui Clavdie trivunul.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 70/35. *Clavdie trivunul ce au muncit pre sfinții aceștia.* MINEIUL (1776), 104[r1]/33, cf. ARISTIA, PLUT. *Tribunul cohortei . . ., poate și el un dac cu nume roman.* XENOPOL, I. R. I, 145. ◇ *Tribun militar* = comandant al detașamentului de cavalerie și infanterie din armata romană. Cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC. ◆ P. anal. Comandant al unor unități de luptători în revoluția românilor transilvăneni de la 1848. *Fiecare legiune . . . organizată în cete mai mari sau batalioane, acestea să fie comandate de tribuni și vicetribuni.* BARIȚIU, P. A. II, 309. *L-or cazînit pintru că ficioru lui, Beńi, o fos prebun.* DENSUSIANU, Ț. H. 116.
2. (La romani; și în sintagma *tribun al poporului*) Conducător al plebei. Cf. STAMATI, D., ARISTIA, PLUT., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Sub Vespasian devine questor; sub Titus, edil sau tribun al poporului.* LOVINESCU, C. VII, 165, cf. SCRIBAN, D.
3. Reprezentant al unei colectivități, care luptă pentru o cauză (de obicei politică). *Va institui tribuni plebeiani . . . care să facă împărțirea pămîntului.* MAIORESCU, D. I, 78.
4. (Rar) Orator **(1)**. Cf. CADE, SCRIBAN, D.
— Pl.: *tribuni*. — Și: (învechit) **trivún**, (formă coruptă) **pribún** (DENSUSIANU, Ț. H. 153), **prebún** s. m.
— Din lat. **tribunus**.

TRIBUNÁL s. n. **1.** Organ de jurisdicție care rezolvă litigiile dintre persoanele fizice sau dintre acestea și persoanele juridice, precum și anumite recursuri; (în vechea organizare judecătorească a țării) instanță de judecată cu competență generală, intermediară între judecătorie și curtea de apel, care își întindea jurisdicția asupra unui județ; instanță judecătorească. *Volnicu-i fieșcine să-și îndelunge legea la alt scaun mai marele . . . unde zic acelor legi tribunal.* SIMION DASC., LET. 93. *Cer de la toate tribunalile politicești, precum și de la toate cele obștești . . . să trimeată numaidecît înainte-le deputați.* CR (1831), 42[1]/4. *Au hotărît . . . atributurile tribunalurilor* (a. 1835). URICARIUL, VIII, 124, cf. VALIAN, V. *În tribunaluri am pierdut starea noastră* (a. 1848). URICARIUL, X, 7, cf. STAMATI, D. *Informăluit de tribunalul județătoresc* (a. 1852). URICARIUL, III, 248, cf. NEGRUZZI, S. I, 333, POLIZU. *Nu e mai mult de patru ani de cînd s-a judecat pricina la tribunaluri.* ALEXANDRESCU, O. I, 89. *Adjunct de director oficielor ajutătoare la tribunalu din Arad.* FM (1861), 82, cf. DDRF, BARCIANU. *După plecarea țăranilor . . . se urmaseră mai multe înfățișări la tribunal.* D. ZAMFIRESCU, V., Ț. 175, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Să luăm toate ministeriurile, toate cancelariile din capitală și de prin județe, toate tribunalurile.* PAS, L. I, 129, cf. BENIUC, M. C. I, 82. *Ce puteau însă face tribunalul și legea, cînd birocrația se uită la tine prin ochelarii ei miopi?* VINEA, L. I, 118. *Am să-ți fac procest-verbal Să te dau la trebunal.* MAT. FOLK. 250, cf. 667, 872, ALRM SN II h 803, L. ROM. 1966, nr. 3, 276. ◇ Fig. *Voi apela la tribunalul imparțial al marelui public.* CARAGIALE, O. VII, 506. *Recunoscînd inteligenții dreptul de a chema la tribunalul ei orice idee consacrată,* V. ROM. septembrie 1954, 170. ◇ (În vechea organizare judecătorească a țării) *Tribunal de comerț* (sau *comercial*) = instanță care avea în competența sa rezolvarea litigiilor comerciale. *Au depozitarisit această sumă cu dobînda ei la tribunalul de comerț* (a. 1839). DOC. EC. 724, cf. POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. (În vechea organizare judecătorească a țării) *Tribunal corecțional* = instanță care judeca delictele. Cf. ȘĂINEANU'

D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Tribunal militar* = instanță specială care judecă infracțiunile săvîrșite de militari sau cele care privesc securitatea statului. Cf. CADE, DL, DM. *Tribunal suprem* = instanță supremă care are în competența sa judecarea anumitor cauze excepționale și care supraveghează activitatea judiciară a tuturor instanțelor judecătorești din țară. Cf. DL, DM.

2. Local în care funcționează tribunalul **(1)**. *Și paing de tribunaluri în corciocurile mele Mulți răzăși, muscuțe proaste, cadu-n lațu-mi bîziind.* PR. DRAM. 364. *Mulțămirea mea o cunoști că e să mă tăvălesc prin premstvii (tribunaluri).* NEGRUZZI, S. I, 63. *Am început a merge regulat la tribunal.* ALECSANDRI, T. 115, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U. *Ce vrei să aflu de la tine? ... că te vei duce de aici la fabrică, pe șantier sau la tribunal.* SEBASTIAN, T. 169. *Năpăstuiți ai soartei, tîrîți pe treptele tribunalelor.* BOGZA, A. Î. 489. *Viața lui era tribunalul cu sălile lui.* STANCU, R. A. IV, 425. *Imaginația lui, pusă la grea încercare, se hrănea cu întîmplările zilnice din tribunal.* VINEA, L. II, 94. *O privire pe care, într-un tribunal, i-ar fi destinat-o acuzatului.* V. ROM. octombrie 1970, 44, cf. UDRESCU, GL. *Ardi-v-ar focu, ciocoi, Ați pus legi prin tribunali Pintru cei ci dau parali.* FOLC. MOLD. II, 222.

3. Complet de judecată la un tribunal **(1)**. *Slujba prezidentului de tribunal de ținut* (a.1835). URICARIUL, VIII, 138, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Ești dus în mașina verde ..., împins din spate înaintea tribunalului.* V. ROM. ianuarie 1969, 40, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tribunale* și *tribunaluri*. — Și: (regional) **trebunál, trăbunál** (ALRM SN II h 803), **tribunár** (IORDAN, L.R.A. 160, ALRM SN II h 803), **trebunăr** (BL VI, 180, ALRM SN II h 803/762) s. n.

— Din lat. **tribunal**, pol. **trybunał**, fr. **tribunal**.

TRIBUNÁR s. n. v. **tribunal**.

TRIBUNÁT s. n. **1.** Funcție de tribun **(1)**; perioada în care se desfășoară activitatea unui tribun. Cf. VALIAN, V., BĂRCIANU, CADE, SCRIBAN, D., DM, M. D. ENC., DEX.

2. (Învechit) Unitate de luptători comandată de un tribun în revoluția românilor ardeleni de la 1848. *Era tribuni denumiți prin comitetul națiunale rom. din Sibiiu și ca atari îmbla prin comunele cîmpene, lor asemnate, organizîndu-și tribunatele.* BARIȚIU, P. A. II, 268.

— Pl.: *tribunate*.

— Din lat. **tribunatus**.

TRIBÚNĂ s. f. **1.** Platformă înălțată, fixă sau mobilă, pe care stau oratorii în timpul expunerii discursului. V. estradă. Cf. STAMATI, D., RUSSO, S. 42, POLIZU, COSTINESCU. *Cînd de sus, de pe tribună Bubui-va glasul nostru.* I. NEGRUZZI, S. I, 53. *Într-o parte, căci se urcă oratorul la tribună, Fiecare se întreabă: oare ce-o să ne mai spună?* BELDICEANU, P. 118, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *La tribuna decorată cu salcie și steguleț s-au perîndat, cred, mulți oratori.* SAHIA, N. 20, cf. 21, SCRIBAN, D. *Un orator de la tribună să fie auzit de toți cetățenii.* BLAGA, Z. 64. *El nu răspunde însă numaidecît, căci știa de la tribună ce efect puternic au răspunsurile așteptate.* CAMIL PETRESCU, O. II, 396. *Pe tribuna improvizată se urcă un om între două vîrste.* V. ROM. februarie 1955, 166. (Fig.) *Problema simplului bacșiș dete naștere la discuții și teorii, strămutate la tribuna sindicatului profesional.* ARGHEZI, S. XI, 96. ◆ Fig. Focar de răspîndire a unei idei, a unei teorii etc. *Blajul a fost o tribună, unde multe din căpetenii părea á se lupta mai mult pentru un sistem scolastic.* RUSSO, S. 44. *„Globul" este o tribună a nației române.* STANCU, R. A. IV, 424. *Comedia satirică ... trebuia să îndeplinească rolul de tribună a criticii sociale.* V. ROM. februarie 1963, 116.

2. Construcție din lemn, din piatră sau din beton, cu mai multe rînduri de bănci așezate în amfiteatru, de unde se poate privi desfășurarea unor festivități, parade, competiții sportive etc.; p. restr. fiecare dintre cele două laturi lungi ale acestei construcții (avînd cea mai bună vizibilitate). Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D. *V-am văzut din tribună cînd ați fost la el.* CAMIL PETRESCU, N. 122. *Tot orașul era la picioarele tribunei oficiale.* V. ROM. ianuarie 1965, 5.

3. (Arhit.) Balcon situat deasupra navelor laterale ale unei biserici. M. D. ENC. ◇ *Tribuna orgii* = balcon rezervat orgii sau corului în biserica catolică sau reformată. ib.

— Pl.: *tribune*.

— Din fr. **tribune**, it. **tribuna**.

TRIBUNICIÁN, -Ă adj. Care aparține tribunului; care se referă la tribun; (învechit) tribuniciu. Cf. SCRIBAN, D., IORDAN, L.R.A. 176.

— Pronunțat: *-ci-an*. — Pl.: *tribunicieni, -e*.

— Din fr. **tribunitieu**.

TRIBUNÍCIU, -IE adj. (Învechit) Tribunician. *Această instituție fusese iscodită de patriciani pentru a înlătura puterea tribunicie.* ARHIVA, I, 753. *Traian îmbrăcase pentru a 13 oară puterea tribunicie.* XENOPOL, I. R. I, 122.

— Pl.: *tribunicii*.

— Din lat. **tribunicius**.

TRIBÚT s. n. **1.** Obligație (de regulă bănească) pe care o putere cuceritoare o impunea unui popor învins și care se plătea la date fixe; bir. V. haraci, dare, nevoie. *Pentru care perderi de silă i-au căutat lui Domițian a face pace cu Decebal ..., făgăduindu-i un tribut (haraci, dare) întru avenire.* ȘINCAI, HR. I, 2/10. *Îndatorirea românilor către turci sta într-un ușor tribut anual.* BĂLCESCU, M. V. 9, cf. STAMATI, D., POLIZU. *Pe tronul Moldovei, după ce și-l cumpărase cu un tribut îndoit și cu păraie de sînge românesc, domnea ... Petru cel Șchiop.* HASDEU, I. V. 179, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Padișahul nostru m-a trimis la tine, Să-i plătești tributul ce i se cuvine!* TOPÎRCEANU, O. A. I, 90, cf. SCRIBAN, D. ◇ Fig. *Ipocrizia este tributul ce plătește viciul virtuții.* BOLLIAC, O. 261. *Tributul acestei a sale sînte datorie.* FM (1861), 172. *Mureșul, cel mai voluminos rîu al Transilvaniei, nu este decît un afluinte al Tisei, carea la rîndul său plătește tribut Dunării.* HASDEU, I. C. I, 190. *Singurul tribut ce l-am putut aduce reputației sale.* MAIORESCU, CR. III, 164. *În fiecare seară trebuie, înainte de culcare, să-i plătesc tributul de basme.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 23, cf. CADE. *Să aibă în sfîrșit răgaz neamurile să-și aducă fiecare tributul de bine la progresul umanității.* SADOVEANU, E. 32. *Toate existențele care își au la origină oceanul îl recunosc, plătindu-i tributul zilnic de apă.* BOGZA, C. O. 40. *Primise o lovitură grea și tocmai cînd avea mai multă nevoie de tributurile pe care i le plătea statul în schimbul bunăvoinței lui de a le încasa.* VINEA, L. II, 200. *Toți i-am plătit tributul dragostei noastre tovarășei directoare.* T august 1964, 59. *Tribut greu Victoriei plătiseră, plăteau alte popoare,* V. ROM. octombrie 1970, 50. ◇ Expr. **A plăti tributul morții** (sau **naturii**) = a muri. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE.

2. (Învechit) Obligație bănească a cetățenilor către stat; impozit, bir. *Guvernul Greciii, printr-un decret, îndatorește pe toți grecii acestui stat a plăti un tribut (aceea ce trebuie sau bir) de mulțumire nemuritoarei pomeniri a răposaților ostași patrioți.* CR (1829), 148[1]/16, cf. POLIZU. *Acești nobili români se bucurau de toate privilegiile nobleței maghiare, adecă de a fi judecați de curiă regească și de a fi scutiți de plata dării numită tribut, adecă a birului.* XENOPOL, I. R. II, 158, cf. BARCIANU, CADE. ◆ Taxă. *Se orînduiește ca negustorii din Cluj, mergînd la tîrg în Băciu și de acolo în Hoedin sau Almaș, numai în Băciu să plătească obicinuitul tribut.* ȘINCAI, HR. I, 361/3.

— Pl.: *tributuri*.

— Din lat. **tributum**, fr. **tribut**.

TRIBUTÁR, -Ă adj., s. m. **1.** Adj. Care plătește tribut **(1)**; p. ext. care este supus, dependent din punct de vedere economic. *Au închinat țara și s-au făcut tributarii.* VĂCĂRESCUL, IST. 255. *Îndată ce națiia devine tributară unei alte ginte ..., limba începe a pierde din vigoarea sa.* HELIADE, O. II, 381. *Pînă acum... a fost tributară țărilor streine pentru producții cumpărate cu preț mare* (a. 1849). DOC. EC. 959. *Se uciseră ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseseră tributari.* NEGRUZZI, S. I, 201. *Polonia era ca și tributară tătarilor.* HASDEU, I. V. 9; cf. COSTINESCU. *Muntenia trecută ca țară tributară pe registrele Porții otomane.* XENOPOL, I. R. III, 79, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Pentru cereale, ca și pentru produsele industriale, Portugalia era tributară străinătății.* OȚETEA, R. 115. *Va mai rămîne tributară străinătății, în ce privește bumbacul și coloranții.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 23. ◇ (Substantivat) *Marele povățuitoriu al rușilor, Ioann Vasilie, i-au făcut tributari dîndu-le craiu pe Skeale.* ȘINCAI, HR. I, 154/36, cf. STAMATI, D. *Era tînăr, ager, fiu al unui excelent soldat, al unui tributar model.* IORGA, L. I, 399. (Fig.) *Tributarii mei, politicieni și oameni de afaceri, vor fi veseli că îi voi înzestra cu cîte un arbore genealogic.* VINEA, L. II, 246. ◆ Fig. Care datorează cuiva ceva. *Lucrarea a fost atît de temeinic alcătuită, încît toate studiile ulterioare ... îi sînt tributare.* L. ROM. 1957, nr. 2, 9. *Limba și stilul lui Galaction sînt tributare ... într-o considerabilă măsură maeștrilor romanului francez.* VARLAAM — SĂDOVEANU, 439. *Evocă în amplele romane, tributare romantismului național, bătăliile tumultoase ale poporului.* V. ROM. aprilie 1963, 171. *E o lucrare modestă, încă tributară comediei dell'arte.* T iunie 1964, 93.

2. S. m. (Învechit) Reprezentant al unei instituții, al unui stat etc., însărcinat cu strîngerea tributului **(2)**. *Nici unul din tributari să îndrăznească a-i împedeca pe ei.* ȘINCAI, HR. I, 254/6. *Există un întreg aparat administrativ-fiscal ai cărui agenți numiți tributari ... sînt răspîndiți în întreaga țară.* BUL. COM. IST. V, 32.

— Pl.: *tributari, -e.* — Și: (învechit) **tributáriu, -ie** adj.

— Din fr. **tributaire**, lat. **tributarius.**

TRIBUTÁRIU, -IE adj. v. **tributar.**

TRICAPÉL, -Ă adj. (Învechit; în sintagma) *Hîrtie tricapel* (sau *tricapelă*) = hîrtie de calitate superioară, care avea ca filigran trei pălării. *Un ispisoc pe hîrtie tricapel de la Antioh Voievod* (a. 1821). URICARIUL, XI, 269. *Așterne o otnoșănie pe hîrtie tricapel.* ALECSANDRI, T. 1 358, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DEX.

— Din it. **tre cappelli.**

TRICĂU s. n. v. **tricou.**

TRICEFÁL, -Ă adj. Care are trei capete. Cf. CADE, DL, DM, DN². *Șarpele tricefal se pregătea să înghită un dragon.* BARBU, PRINC. 128, cf. DEX.

— Pl.: *tricefali, -e.*
— Din fr. **tricéphale.**

TRÍCEPS s. m. (Anat.) Mușchi care la una dintre extremități se prinde de os prin trei ligamente unite într-un singur tendon. *Acest ligament se pare a fi o prelungire din tendonul mușchiului triceps.* KRETZULESCU, A. 152/26, cf. 211/12, POLIZU, H. 63, id. P. 63, ȘĂINEANU, SCRIBAN, D., DL., DM, DN², D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: (m.) *tricepși* și (rar, n.) *tricepsuri* (SCRIBAN, D.).
— Din fr. **triceps.**

TRICERÁTOPS s. m. Gen de reptile fosile din ordinul dinozaurienilor, lungi de 6—8 m, cu craniul înconjurat, în regiunea posterioară, de un guler din plăci cornoase, cu două coarne deasupra orbitelor și cu o protuberanță nazală; animal care făcea parte din acest gen. Cf. LTR², DN², M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **tricératops.**

TRICHÉL s. n. v. **tricher.**

TRICHÉR s. n. Sfeșnic pentru trei lumînări (întrebuințat de arhierei la serviciul bisericesc). *Arhiereul... cu tricheriul blagoslovind norodul* (a. 1765). ap. TDRG. *Despre o parte și despre cealaltă doi diaconi, ținînd în mîini tricheriuri.* GRECU, P. 253, cf. CIHAC, II, 708, GHEȚIE, R. M., ȘĂINEANU, BARCIANU, ALEXI, W. *Tricheluri, candelabre, policandre.* ap. TDRG, cf. CADE. *Masa va fi așezată în careu, cu flori împrăștiate; se va cere pomierele și trichelurile de argint.* BRĂESCU, O. A. I, 37, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

— Pl.: *trichere* și *tricheruri* (CADE). — Și: **trichél,** (învechit) **trichériu** s. n., **trichílă** (ȘĂINEANU, BARCIANU, ALEXI, W.), **trichírie** (TDRG), **trechírie** (ib.) s. f., **trăchérii** (ib.) s. f. pl.

— Din ngr. τριχέρι.

TRICHÉRIU s. n. v. **tricher.**

TRICHÉT subst. (Învechit, rar) Trocar². Cf. TURNESCU, MED. OP. 15r.

— Pl.: ?
— Din fr. **triquet.**

TRICHIÁZĂ s. f. (Med.) Creșterea anormală a genelor și devierea lor spre cornee, ceea ce produce iritarea globului ocular. Cf. BIANU, D. S., DL, DM, DN², D. MED., DEX.

— Pronunțat: *-chi-a-.* — Pl.: *trichiaze.*
— Din fr. **trichiasis.**

TRICHÍLĂ s. f. v. **tricher.**

TRICHÍNĂ s. f. Vierme parazit care trăiește în intestinul șobolanilor, porcilor, urșilor etc. sau închistat în mușchii acestor animale, putînd trece și la om, prin consumarea cărnii de porc infectate (*Trichinella spiralis*). Cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SIMIONESCU, F. R. 448, SCRIBAN, D., DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX, H XII 556.

— Pl.: *trichine.*
— Din fr. **trichine.**

TRICHINÓZĂ s. f. Boală parazitară, comună omului și unor animale, provocată de trichină și manifestată prin tulburări digestive, febră, dureri musculare etc. Cf. ȘĂINEANU, BARCIANU, BIANU, D. S., ENC. VET. 654, 842, CADE, SCRIBAN, D., LTR², DL, DM, DN², D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trichinoze.*
— Din fr. **trichinose.**

TRICHÍRIE s. f. v. **tricher.**

TRICICLÉTĂ s. f. Vehicul (pentru copii) cu trei roți, pus în mișcare cu ajutorul unor pedale asemănătoare cu ale bicicletei; triciclu. Cf. SCRIBAN, D., LTR², DL, DM, DN², FORM. CUV. I, 140, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *triciclete.*
— Din **triciclu** (adaptat după *bicicletă*).

TRICÍCLU s. n. Tricicletă. Cf. ALEXI, W., NICA, L. VAM. 244, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tricicluri* și *tricicle* (NICA, L. VAM. 244).
— Din fr. **tricycle.**

TRÍCLĂ s. f. (Regional) Orcic (Secășeni — Oravița). ALR SN II h 347/29.

— Pl.: *tricle.*
— Etimologia necunoscută.

TRÍCLET adj. v. **treclet.**

TRICLÍNIC adj. (Mineralogie; în sintagma) *Sistem triclinic* = sistem cristalin caracterizat prin trei axe

cristalografice înclinate unele față de altele, asimetrice și de lungimi diferite. Cf. DT, LTR², DN². *Sînt minerale cristalizate în sistemul monoclinic sau triclinic.* GEOLOGIA, 13, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *triclinice.*

— Din fr. **triclinique.**

TRICLÍNION s. n. v. **tricliniu.**

TRICLÍNIU s. n. **1.** (La greci și la romani) Încăpere a casei în care se mînca (și care cuprindea trei paturi așezate pe trei laturi ale mesei); p. ext. sală de mîncare, sufragerie. Cf. MARIAN, NU. 498, BARCIANU, CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., LTR², DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

2. (În bazilicile creștine) Sală anexă a clădirii principale, în care se primeau pelerinii sau se făceau diverse ceremonii. *S-au adunat toți dregătorii, patriciii și polemarhii cu soțiile lor în sala cea mare triclinion,* SADOVEANU, O. XII, 103, cf. 126, LTR², DEX.

— Pl.: *triclinii.* — Și: **triclínium** (MARIAN, NU. 498), **triclinion** s. n.

— Din lat. **triclinium,** gr. τρικλίνιον.

TRICLÍNIUM s. n. v. **tricliniu.**

TRICLORETILÉNĂ s. f. (Chim.) Lichid incolor, cu miros de cloroform, solubil în apă, neinflamabil, toxic în stare de vapori, utilizat ca solvent, ca agent frigorific, în diverse sinteze etc. Cf. LTR², DC, M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **trichloréthylène.**

TRICLORÚRĂ s. f. (Chim.) Clorură cu trei valențe. Cf. MACAROVICI, CH. 314, 316, DN², FORM. CUV. I, 140, DEX.

— Pl.: *tricloruri.*

— Din fr. **trichlorure.**

TRICÓ s. n. v. **tricou.**

TRICOCEFÁL s. m. (Zool.) Vierme parazit care trăiește în intestinul gros al omului infestat și al calului *(Trichuris trichiura).* Cf. BIANU, D. S. *Oxiuroza este o boală a cailor produsă de niște viermi mici numiți oxiuri sau trichocephali.* ENC. VET. 52. *Esența de chenopodium ... are efect împotriva oxiurilor, ascarizilor și tricocefalului.* BELEA, P. A. 276, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Scris și: *trichocephal.* — Pl.: *tricocefali.*

— Din fr. **trichocéphale.**

TRICOCEFALÓZĂ s. f. (Med.) Boală, comună omului și unor animale, provocată de tricocefali și caracterizată prin anemie, enterită și unele tulburări nervoase. Cf. DL, DM, DN², D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tricocefaloze.*

— Din fr. **trichocéphalose.**

TRICOFITÓN s. n. Ciupercă parazită care provoacă îmbolnăvirea pielii capului. DN², D. MED.

— Din fr. **trichophyton.**

TRICOFIȚÍE s. f. (Med.) Boală parazitară contagioasă, comună omului și unor animale, produsă de tricofiton, care atacă pielea capului, provocînd căderea părului și formarea de cruste și plăci; (popular) chelbe. Cf. BIANU, D. S. *Tricofiția este tot o micoză, care poate da naștere la epidemii întinse în colectivitățile de copii.* BELEA, P. A. 564, cf. DL, DM, DN², D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tricofiții.*

— Din fr. **trichophytie.**

TRICÓL s. n. v. **tricou.**

TRICOLÍCI s. m. v. **pricolici.**

TRICOLÓR, -Ă adj., subst. **1.** Adj. Care are trei culori, în trei culori; tricromatic. Cf. STAMATI, D., POLIZU. *Soarele în unde, în raze aurite, Lumină își răsfrînse pe steagul tricolor.* ALEXANDRESCU, O. I, 82. *Dușmanul se retrage învins! ... și-nvingătoare Lucesc în Solferino stindarde tricoloare!* ALECSANDRI, P. II, 159, cf. COSTINESCU. *În adevăr semăna cu o cocardă tricoloră franțuzească.* BOLINTINEANU, O. 378, cf. DDRF, BARCIANU. *Pe scările de piatră așteptă, întru întîmpinarea invitaților, o întreagă armată de „aranjori" cu cîte o fundă tricoloră în piept.* REBREANU, I. 140, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Afișe albe, tăiate în diagonală de o bandă tricoloră.* C. PETRESCU, Î. II, 126. *O pînză de mătase tricoloră.* BRĂESCU, V. A. 180. *Copacii îi decorează cu trandafiri de hîrtie și lampioane tricolore.* TEODOREANU, M. II, 75, cf. SCRIBAN, D. *Steagul tricolor este semnul libertății, este steagul poporului.* CAMIL PETRESCU, O. II, 222. *Pentru manifestațiile care vor urma, fiecare șef de ceată va lua mîine ... cîte un steag mare tricolor.* V. ROM. decembrie 1954, 92. *Niște steguțe tricolore, cu prăjini minuscule de nuc, arătau pătrunderea „Opiniei" pînă în cele mai anonime cătunuri.* VINEA, L. I, 350. *Trei steaguri își fluturau prelung pînzele roșii și tricolore.* MIHALE, O. 465. *I-se părură minunați în uniformele lor albastre, cu stilițe și steaguri tricolore.* T. POPOVICI, SE. 32.

2. S. n. (Și, învechit, rar, f.) Drapel cu trei culori; spec. drapelul românesc. Cf. ALEXI, W. *În creierii împietriți ai munților și-n aerul lor cel rece flutură tricolorul.* EMINESCU, G. P. 109, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Într-o dimineață, recunoscu tricolorul românesc fluturînd în port.* BART, E. 386, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

3. S. m. (La pl.) Echipă reprezentativă românească din diverse ramuri de sport. DEX.

— Pl.: *tricolori, -e* și (rar, f.) *tricoloare,* (n.) *tricoloruri* (SCRIBAN, D.).

— Din fr. **tricolore.**

TRÍCOM s. n. v. **tricou.**

TRICOMÓNAS s. m. Gen de protozoare flagelate, cu corpul piriform, parazite la oameni, la unele animale și păsări *(Trichomonas).* Cf. DN², D. MED. 659, M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **trichomonas.**

TRICOMONÁZĂ s. f. v. **tricomonoză.**

TRICOMONÓZĂ s. f. Boală provocată de tricomonas, care determină avorturi, sterilitate, infecții etc. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tricomonoze.* — Și: **tricomonáză** s. f. D. MED., DEX.

— Din fr. **trichomonose, trichomonase.**

TRÍCON s. n. v. **tricou.**

TRICÓNC s. n. (Arhit.) Plan de biserică în care sînt înscrise trei abside opuse intrării, racordate între ele prin intermediul unui dreptunghi. Cf. LTR².

— Pl.: *triconcuri.*

— Din fr. **triconque.**

TRICOPTÉRĂ s. f. (La pl.) Ordin de insecte caracterizate prin aripile mari acoperite cu peri sau cu mici solzișori, ale căror larve acvatice își construiesc un fel de căsuțe, cilindrice sau conice, din resturi vegetale, nisip și pietricele; (la sg.) insectă care face parte din acest ordin. DEX.

— Pl.: *tricoptere.*

— Din fr. **trichoptères.**

TRICÓRN s. n. Pălărie bărbătească cu borurile îndoite în trei colțuri, care se purta în trecut. *De-abia ajunsese barca la mal, cînd iar o vedem venind; iar haină cusută cu fir, iar spangă, iar tricorn, iar consul...* GHICA, S. 409, cf. COSTINESCU. *Figurine mici, palide și bucălate, sub largi tricornuri.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tricornuri.*

— Din fr. **tricorne.**

TRICÓT s. n. Împletitură obținută prin formarea de ochiuri din fire textile și prin înlănțuirea lor; p. ext. produs textil obținut prin acest procedeu; (rar) tricou **(1)**. Cf. STAMATI, D., COSTINESCU, LM, ALEXI, W., LTR², DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX, L. ROM. 1977, 138. ✦ Obiect de îmbrăcăminte făcut din acest material. DEX.

— Pl.: *tricoturi.*
— Din fr. **tricot,** germ. **Trikot.**

TRICOTÁ vb. I. Tranz. (Folosit și absol.) A transforma (manual sau mecanic) firele de lînă, de bumbac etc. în tricot; p. ext. a confecționa obiecte (de îmbrăcăminte) prin împletirea în ochiuri a unor fire textile. Cf. COSTINESCU, LM, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Am să citesc, am să tricotez sau poate ai ceva de cîrpit.* VINEA, L. I, 58. *Liliana rămînea tricotînd în hol.* V. ROM. martie 1969, 20. ◇ *Mașină de tricotat* = mașină pentru efectuarea tricotajelor sau a tricoturilor.

— Prez. ind.: *tricotez.*
— Din fr. **tricoter.**

TRICOTÁJ s. n. **1.** Tricotare, tricotat. Cf. COSTINESCU, LM, SCRIBAN, D.

2. Produs, îndeosebi de îmbrăcăminte, obținut la mașina de tricotat sau confecționat din tricot. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W., CADE, NOM. PROF., 57, SCRIBAN, D. *Filatura . . . produce semifabricatele denumite fire, destinate în general pentru țesături și tricotaje.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 25, cf. LTR², DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tricotaje.*
— Din fr. **tricotage.**

TRICOTÁRE s. f. Acțiunea de a tricota. Cf. LM, DT, LTR², DL, DM, DN², DEX.

— Pl.: *tricotări.*
— V. **tricota.**

TRICOTÁȘĂ adj. (Și substantivat, f.; prin nord-vestul Munt.) (Femeie) care tricotează. UDRESCU, GL. *Unde șade (Lința) tricotașa, am să-i dau ceva de lucru.* id. ib.

— Pl.: *tricotașe.*
— **Tricota** + suf. *-aș.*

TRICOTÁT s. n. Faptul de a tricota. Cf. DL, DM, DEX.

— V. **tricota.**

TRICOTÉR, -Ă s. m. și f. Muncitor calificat care lucrează la mașina de tricotat. Cf. LTR², DN², DEX.

— Pl.: *tricoteri, -e.*
— Din fr. **tricoteur.**

TRICOTÉZĂ s. f. **1.** Mașină de tricotat. Cf. LTR², DEX.

2. Femeie care tricotează (manual sau mecanic). DEX.

— Pl.: *tricoteze.*
— Din fr. **tricoteuse.**

TRICOTÍN s. n. Țesătură specială folosită pentru taioare și mantouri. DEX.

— Și: **tricotínă** s. f. DEX.
— Din fr. **tricotine.**

TRICOTÍNĂ s. f. v. **tricotin.**

TRICOTOMÍE s. f. Diviziune în trei părți, grupe sau specii. Cf. MAIORESCU, L. 132. *Se altoise o retorică . . . făcută . . . din tricotomii laborioase și pedante.* LOVINESCU, S. II, 40, cf. DN².

— Scris și: (după fr.) *trichotomie.* DN².
— Din fr. **trichotomie.**

TRICÓU s. n. **1.** (Rar) Tricot. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

2. Obiect de îmbrăcăminte din tricot de bumbac sau de lînă (care acoperă jumătatea de sus a corpului și care se poartă ca o cămașă, mai ales de sportivi, sau ca un maiou). *O să joace cancan franțozește numai în trico.* GHICA, S. 216. *Băieței și fetițe în tricouri roșii și albastre, zbenguindu-se la soare.* I. BOTEZ, Ș. 207. *Matei Sărățeanu, în costumul unei echipe celebre de fotbal, cu genunchii goi și tricoul vărgat alb și portocaliu.* C. PETRESCU, Î. II, 216. *Îmbrăcat într-un tricou vărgat.* P. CONSTANT, R. 64. *Îi desenă o pijama scurtă ca un tricou.* CĂLINESCU, C. N. 223. *Cei mai mulți erau doar în cămăși sau în tricouri.* V. ROM. august 1955, 20. *Băiatul cu tricou vărgat visează că dansează.* DEMETRIUS, A. 35. *Un adolescent în tricou marinăresc se trezește.* H. LOVINESCU, T. 352, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ (Sport) *Tricou galben* = tricou de culoare galbenă care se poartă într-o etapă a unei curse cicliste de către cîștigătorul etapei precedente, pentru a fi ușor remarcat. Cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 96, M. D. ENC.

— Pl.: *tricouri.* — Și: **tricó,** (formă coruptă) **tricól** (BUL. FIL. V, 175), **tricău** (com. din HERECLEAN — ZALĂU, ALR SN IV h 1 183, pl. și *tricauă* ib.), **tricóv** (ib. h 1 183/182, pl. *tricoave* ib.), **tricom** (ib. h 1 183/272), **tricon** (ib. h 1 183/349), **stricóu** (ib. h 1 183/29) s. n.

— Din fr. **tricot.** — **Tricău, tricov, tricom, tricon** < magh. **trikó.** — Pentru **stricou,** cf. germ. s t r i c k e n.

TRICÓV s. n. v. **tricou.**

TRICOZÉNIE s. f. (Regional; de obicei la pl.) **1.** Prostie, nebunie; strengărie. Cf. GHEȚIE, R. M., ALEXI, W. *Își bătea joc de dînsul, făcînd cîte și mai cîte tricozenii și hohotind de se cutremurau stîncele.* MARIAN, T. 291, cf. BRAN, S., CABA, SĂL. 93. *Copilu ista se ține de tricozănii.* CV 1950, nr. 11—12, 41, com. din PARVA — NĂSĂUD și din MONOR — REGHIN, GLOSAR REG.

2. Vorbă fără înțeles, lipsită de seriozitate; fleac, palavră. Cf. CANDREA, Ț. O. 52, COMAN, GL.

— Pl.: *tricozenii.*
— Etimologia necunoscută.

TRICOZÍT, -Ă adj. (Regional; despre un loc) „Urît". Com. din MORĂRENI — REGHIN, GLOSAR REG.
— Etimologia necunoscută.

TRICROMÁTIC, -Ă adj. Care se referă la cele trei culori fundamentale; tricolor **(1)**. DEX. ◇ (Fiz.) *Sistemul tricromatic* = sistem de reprezentare a culorilor, bazat pe faptul experimental că orice culoare poate fi reprodusă prin amestecul a trei culori fundamentale și care trebuie astfel alese încît nici una să nu poată fi reprodusă prin amestecul celorlalte două. ib.

— Pl.: *tricromatici, -ce.*
— **Tri¹-** + **cromatic.**

TRICROMÍE s. f. Ansamblu de procedee fotochimice de reproducere, constînd în descompunerea originalului în trei copii corespunzătoare celor trei culori fundamentale, realizîndu-se trei clișee, care, tipărite succesiv, dau prin suprapunere imaginea policromă a originalului. M. D. ENC.

— Din fr. **trichromie.**

TRÍCTĂR s. n. v. **trihtăr.**

TRÍCTER s. n. v. **trihtăr.**

TRICTRÁC s. n. (Ieșit din uz) **1.** Zgomot produs de mișcarea pieselor la unele jocuri (domino, table). *Mirosul tutunului, eternul trictrac al jucătorilor de domino făcea un efect deosebit asupra simțurilor mele.* EMINESCU, P. L. 106.

2. Jocul de table (v. t a b l ă²); partidă dintr-un astfel de joc. Cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Luăm paharul cu vin după masă? Facem un tric-trac:* CAMIL PETRESCU, T. II, 541. *Aici valet smerit la tric-trac dîndu-mi sfat, Față de servii tăi prădalnic*

și-ngîmfat. T iulie 1964, 34. ✦ Tablă pe care se joacă trictrac **(2).** ȘĂINEANU, D. U.
— Scris și: *tric-trac.* — Pl.: *trictracuri.*
— Din fr. **trictrac.**

TRICÚSPID, -Ă adj. (Anat.) **1.** Care are trei vîrfuri. Cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

2. (Și în sintagma) *Valvulă tricuspidă* = valvulă a inimii care închide orificiul dintre atriul și ventriculul drept. *Uneori se manifestă sufluri la mitrală sau și la tricuspidă.* PARHON, B. 14, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *tricúspizi, -de.*
— Din fr. **trieuspide.**

TRIDEGETÁT, -Ă adj. (Despre unele specii de păsări) Care au picioarele cu trei degete. *O colecție mică de ciocănitori tridegetate.* LINȚIA, PĂS. II, 65.
— Pl.: *tridegetați, -te.*
— **Tri[1]-** + **deget.**

TRIDÉNT s. n. Furcă cu trei dinți (considerată ca simbol al puterii lui Neptun). *Neptun, izbind pămîntul cu al său tridînt, face a se cutremura vîrfurile Idei.* HELIADE, O. II, 31, cf. COSTINESCU, NAUM, IST. ART. 61, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Înfuriat, Neptun ridică Tridentul ruginit și greu.* CĂLINESCU, L. L. 85. *Poseidon era reprezentat ținînd în mînă tridentul marin.* VIANU, L. R. 278. ◇ Fig. *D. N. Iorga este un pamfletar al ideii, care, ca un Neptun, de un pătrar de veac frămîntă cu vigurosul său trident cugetarea românească.* LOVINESCU, C. IV, 57.
— Pl.: *tridente* și *tridenturi* (CADE). — Și: (învechit) **tridînt** s. n., **tridînte** (POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.), **tridinț** (I. VĂCĂRESCUL, P. A. 5/19) s. m.
— Din fr. **trident,** lat. **tridens, -ntis.**

TRIDIMENSIONÁL, -Ă adj. Care are trei dimensiuni. Cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *-si-o-.* — Pl.: *tridimensionali, -e.*
— Din fr. **tridimensionnel.**

TRIDIMENSIONALITÁTE s. f. Însușirea a ceea ce este tridimensional. DN[2].
— De la **tridimensional.**

TRIDIMÍT s. n. Silice naturală poliformă, de culoare albă sau gălbuie și sticloasă. Cf. CANTUNIARI, L. M. 118, DT, M. D. ENC.
— Din fr. **tridymite.**

TRIDÍNT s. n. v. **trident.**

TRIDÍNTE s. m. v. **trident.**

TRIDÍNȚ[1] s. m. (Regional) **1.** Unealtă de pescuit de forma unei furci cu mai multe brațe care au la capete cîrlige asemănătoare cu cele de la undiță. Cf. ATILA, P. 136.

2. (Bot.) Îngerea *(Selinum carvifolia).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 057, BARCIANU.
— Pl.: *tridinți.*
— **Tri[2]** + **dinți.**

TRIDÍNȚ[2] s. m. v. **trident.**

TRIDREPTÚNGHI s. n. (Rar) Triedru dreptunghic. V. triedru. Cf. MELIK, G. 182.
— **Tri[1]-** + **dreptunghi.**

TRÍEA num. ord. v. **treilea.**

TRIÉDRU adj., s. n. **1.** Adj. Care are trei fețe plane. Cf. ASACHI, E. III, 240/10, ORESCU, T. 11/3, G. POP, G. 117, SCRIBAN, D.

2. S. n. Figură geometrică formată din trei semidrepte concurente aflate în planuri diferite. Cf. MELIK, G. 243, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ *Triedru dreptunghic* = triedru pentru care cele trei semidrepte sînt perpendiculare două cîte două. M. D. ENC.
— Pl.: *triedre.*
— Din fr. **trièdre.**

TRÍELEA num. ord. v. **treilea.**

TRIENÁL, -Ă adj. **1.** Care durează trei ani. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 809, DN[2]. ✦ Ales, numit pe trei ani. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U.

2. Care are loc din trei în trei ani. Cf. COSTINESCU, CADE, SCRIBAN, D., DN[2]. *Acest tip de păstorit se afla în legătură cu sistemul de asolament trienal.* VUIA, PĂST. 47, cf. M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *tri-e-.* — Pl.: *trienali, -e.*
— Din fr. **triennal.**

TRIENÁR s. m. (Rar) Cal de trei ani (Țolești — Fălticeni). H XII 598.
— Pronunțat: *tri-e-.* — Pl.: *trienari.*
— Cf. fr. triennal, lat. triennalis.

TRIENÁT s. n. (Rar) Trieniu. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, SCRIBAN, D.
— Pronunțat: *tri-e-.* — Pl.: *trienate* (SCRIBAN, D.) și *trienaturi* (id. ib.).
— Din fr. **triennat.**

TRIENCHENÍ vb. IV v. **trincăni.**

TRIÉNIU s. n. (Rar) Interval de trei ani; (rar) trienat. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, SCRIBAN, D., DN[2], DEX.
— Pl.: *trienii.*
— Din lat. **triennium.**

TRÍER[1] s. m. v. **trierei.**

TRÍER[2] s. n. v. **treier[1].**

TRIÉR[3] s. n. v. **trior.**

TRIERÁ[1] vb. I v. **treiera[1].**

TRIERÁ[2] vb. I v. **triora.**

TRIERÁRE s. f. v. **treierare.**

TRIERÁT s. n. v. **treierat[1].**

TRIÉRĂ s. f. (Rar) Triremă. Cf. DN[2], DEX.
— Pl.: *triere.*
— Din fr. **trière.**

TRIERĂTOÁRE s. f. v. **treierător.**

TRIERĂTÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **treierător.**

TRIERĂTÓRIU, -OÁRE s. m. și f. v. **treierător.**

TRIÉRE s. f. Acțiunea de a tria și rezultatul ei; selecționare, alegere. *Începură apoi trierea scrisorilor.* MIHALE, O. 478. *Radiofotografia permite trierea persoanelor care prezintă modificări ale imaginii normale pulmonare.* ABC SĂN. 364. *A renunțat de mult la operația de triere.* V. ROM. decembrie 1970, 135.
— Pl.: *trieri.*
— V. **tria[1].**

TRIERÉI s. m. pl. (Bot.; regional) **1.** Trei-răi *(Hepatica nobilis).* Cf. POLIZU, BARONZI, L. 146, CIHAC, I, 288, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, JAHRESBER. VII, 100, ALEXI, W., BORZA, D. 83.

2. Pochivnic, piperul-lupului *(Asarum europaeum).* BORZA, D. 25.

3. (În sintagma *trierei de munte)* Sisinei de munte *(Pulsatilla alba).* Cf. BARCIANU.
— Și: **treieréi** (BARCIANU) s. m. pl., **trier** (BORZA, D. 83) s. m.
— Cf. trei-răi.

TRIERÍ[1] vb. IV v. **treiera[1].**

TRIERÍ² vb. IV v. **triora.**

TRIERÍȘ s. n. v. **treieriș.**

TRIETERÍDĂ s. f. **1.** Perioadă de trei ani în calendarul grecesc. Cf. FM (1857), 10, DN².

2. (La pl.) Sărbători care se celebrau din trei în trei ani în Tracia și Beoția în cinstea zeului Bachus. DN².

— Pronunțat: *tri-e-*. — Pl.: *trieteride.*

— Din fr. **triéteride.**

TRIF adj. invar. (Despre mîncări) Care nu e pregătit după ritual. Cf. DR. IV, 911, SCRIBAN, D.

— Din ebr. **trefa.**

TRIFAZÁT, -Ă adj. **1.** (Despre circuite electrice de curent alternativ) Format din trei circuite interdependente care nu sînt în legătură de fază unele cu altele; trifazic **(1).** *Cei mai larg folosiți în practică sînt curenții trifazați.* CIȘMAN, FIZ. II, 487, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. (Despre mașini electrice) Care funcționează în curent electric alternativ trifazat **(1)**; trifazic **(2).** Cf. M. D. ENC., DEX.

3. (Despre sisteme fizico-chimice) Care are trei faze. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trifazați, -te.*

— Din fr. **triphasé.**

TRIFÁZIC, -Ă adj. **1.** Trifazat **(1).** Cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. Trifazat **(2).** *Dintre mașinile electrice, acela care corespunde mai mult scopului este motorul trifazic.* ORBONAȘ, MEC. 105.

— Pl.: *trifazici, -ce.*

— Cf. t r i f a z a t.

TRIFĂLÍ vb. IV v. **trufăli.**

TRIFĂLÓG s. n. v. **terfelog.**

TRIFĂȘÁG s. n. v. **trufășag.**

TRIFELURÍT, -Ă adj. (Rar) Care este de trei feluri. *Condiția este ... trifelurită.* ap. TDRG.

— Pl.: *trifeluriți, -te.*

— **Tri²** + **felurit.**

TRIFÍDĂ adj. (Despre frunze) Care este împărțită sau despicată în trei părți pînă la mijlocul lungimii sau lățimii sale. Cf. GRECESCU, FL. 25, CADE, DN², DEX.

— Pl.: *trifide.*

— Din fr. **trifide.**

TRIFÍL, -Ă adj. Care are trei frunze sau foliole; cu frunzele grupate cîte trei. Cf. COSTINESCU, GRECESCU, FL. 25, 26.

— Pl.: *trifili, -e.*

— Din fr. **triphylle.**

TRIFNÍ vb. IV v. **trifui.**

TRIFNÍT, -Ă adj. (Regional) Care s-a îmbătat ușor; cherchelit, afumat. Cf. DR. IV, 181. ◆ (Prin nordul Mold.) Smintit, țicnit. Cf. DR. IV, 181.

— Pl.: *trifniți, -te.*

— V. **trifni.**

TRIFÓI subst. **1.** S. m. Nume dat mai multor specii de plante din familia leguminoaselor, dintre care unele se cultivă ca plante furajere: **a)** (regional; și în sintagma *trifoi roșu*, BORZA, D. 171) plantă erbacee, cu frunzele alcătuite din trei foliole, cu flori purpurii, așezate cîte două în vîrful tulpinii *(Trifolium alpestre).* Cf. GRECESCU, FL. 168, PANȚU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 395, BORZA, D. 171; **b)** (regional; și în sintagmele *trifoi iepuresc*, BORZA, D. 171, *trifoi sălbatic*, ALRM SN II h 474/386, *tîrfoi mic*, ib. h 474/2) papanași **(2)** *(Trifolium arvense).* Cf. BRANDZA, FL. 100, PANȚU, PL., BUJOREAN, B. L. 395, CADE, BORZA, D, 171; **c)** (regional; și în sintagma *trifoi galben*, TDRG, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 171) trifoiaș *(Trifolium campestre).* Cf. PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 171; **d)** (și în sintagmele *trifoi roșu*, COTEANU, PL. 28, LB, I. IONESCU, C. 34/11, POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 057, BARCIANU, TDRG, PAMFILE, A. R. 150, PĂCALĂ, M. R. 21, COMȘA, N. Z. 46, PANȚU, PL., SIMIONESCU, FL. 324, CADE, BORZA, D. 171, M. D. ENC., H XVI 4, regional, *trifoi turcesc*, ECONOMIA, 69/4, BORZA, D. 171, *trifoi sălbatec*, BORZA, D. 171, *trifoiul calului*, id. ib.) plantă erbacee perenă, cu lăstari de 70—100 cm înălțime și cu flori purpurii, cultivată ca plantă furajeră de calitate superioară, în zonele cu un climat umed și răcoros; (regional) bujorul-vițelului, capul-dracului, capul-popii, cănăcei, ciucurul-popii, ciucurul-voinicului, luhăr *(Trifolium pratense).* Cf. PANȚU, PL., CADE, DS, BUJOREAN, B. L. 395, BORZA, D. 171, H XVIII 17; **e)** (și în sintagmele *trifoi alb*, COTEANU, PL. 28, LB, POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 057, DDRF, BARCIANU, CANDREA, F. 298, TDRG, PAMFILE, S. V. 96, PĂCALĂ, M. R. 21, PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 131, BORZA, D. 171, M. D. ENC., H XVI 4, ȘEZ. XV, 15, 135, regional, *trifoi mare alb*, BORZA, D. 171, *trifoi mărunt*, id. ib.) plantă erbacee perenă cu lăstari culcați și cu flori albe, cultivată ca plantă furajeră; (regional) iarba-muncilor, os-viu, poală-albă, trifoiaș alb *(Trifolium repens).* Cf. PANȚU, PL., CADE, DS, BUJOREAN, B. L. 395, BORZA, D. 171; **f)** (regional; și în sintagmele *trifoi frîncesc*, BORZA, D. 108, *trifoi unguresc*, ALRM SN I h 97/386, *tîrfoi mare*, ib. h 97/29, *trifoi pe șapte ani*, ib. h 97/27, 64, 76) lucernă *(Medicago sativa).* Cf. SCRIBAN, D., ALRM SN I h 97; **g)** (și în sintagmele *trifoi mărunt*, CADE, SIMIONESCU, FL. 137, BORZA, D. 108, M. D. ENC., regional, *trifoi mănunt*, GRECESCU, PL. 165, TDRG, PANȚU, PL.) plantă erbacee anuală, cu inflorescența mică, globuloasă și flori galbene *(Medicago lupulina).* Cf. BORZA, D. 108; **h)** (regional; și în sintagma *trifoi sălbatec*, TDRG, PANȚU, PL., CADE, H IV 143) culbeceasă *(Medicago falcata).* Cf. GRECESCU, FL. 164, PANȚU, PL., BUJOREAN, B. L. 395, SCRIBAN, D.; **i)** (regional; și în sintagmele *trifoi turcesc*, BORZA, D. 119, *trifoi ispănesc*, id. ib.) sparcetă *(Onobrychis viciaefolia).* Cf. BORZA, D. 119. Cf. LB. *Să ... samine numai o jumătate falce de trifoi.* I. IONESCU, C. 34/2, cf. POLIZU. *Parterul meu e sămănat cu chir ..., neghină ... și trifoi.* NEGRUZZI, S. I, 96. *Pămîntul ... cultivîndu-se cîtva timp și abandonîndu-se apoi, se acoperă fără întîrziere cu ... trifoi.* I. IONESCU, D. 143, cf. BARONZI, L. 146, CIHAC, I, 97, COSTINESCU. *Ogoarele se întind verzi, îmbrăcate în orz aspru, în trifoi creț și moale.* DELAVRANCEA, T. 6, cf. DDRF, BRANDZA, FL. 98, id. D. 123, DAMÉ, T. 185, BARCIANU, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB., TDRG, PAMFILE, A. R. 149, 150, id. DUȘM. 41, DHLR I, 68, II, 23, 34, CDDE. *Pe podul poieții era trifoi uscat, cît încăpea subt acoperiș.* AGÎRBICEANU, S. 7. *Se simțea stăpînul lor și-și făcea planurile cum va ara fineața cutare, iar cutare porumbiște cum va semăna-o cu trifoi.* REBREANU, I. 92, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Sămînța de trifoi este foarte scumpă.* PRIBEAGUL, P. R. 93. *Flori de cîmp ... culcate în trifoi.* PILLAT, P. 60, cf. SCRIBAN, D. *Simți-vei cum lucerna, Trifoiul cresc din huma lunecoasă.* CĂLINESCU, L. L. 94. *Acuma pe rouă Trifoiul e bun de tăiat.* BENIUC, V. 138. *Au intrat pe o miriște largă, plină de trifoi, de mohor înalt și de tufe.* PREDA, Î. 145. *M-aplec să culeg un trifoi.* ISANOS, P. 68. *Înflorea în roșu trifoiul bun de coasă.* HOREA, P. 89. *Voia să-i dau o mînă de trifoi sau un pumn de făină.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 352, cf. FORM. CUV. I, 27, 92, 145. *De doi ani îl întărește Cu floarea trifoiului Hrana dulce-a roiului.* ALECSANDRI, P. P. 106, cf. H II 125, 142, IV 44, IX 338, 436, XVI 4. *Foaie verde de trifoi, Vino, bădiță, la noi.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 77, cf. 249. *Frunză verde de trifoi M-a cerut la maica doi.* DOINE, 73. *Vitele creapă ... cînd mînîncă trifoi primăvara.* ȘEZ. IV, 123, cf. PAMFILE, B. 72. *Se crede că acel*

care află un fir de trifoi cu patru sau mai multe frunze este norocos. GOROVEI, CR. 237, cf. ALR SN I h 139, ALRM SN. I h 95. *Foaie verde foi trifoi, ... Trece-un car cu şase boi.* BALADE, II, 310. *Creaşcă iarbă şi trifoi, Are mîndra vaci şi boi.* FOLC. TRANSILV. I, 22. *Foaie verde trei trifoi.* FOLC. MOLD. I, 484. ◇ Fig. *Privirile i se oprese asupra unui trifoi de capete aplecate peste o farfurie de supă.* VINEA, L. I, 125. ◇ (Regional) *Trifoi alb* = **a)** (sau *trifoi buhos,* PANŢU, PL., *trifoi negru,* BORZA, D. 171) *Trifolium pannonicum.* PANŢU, PL.; **b)** (sau *trifoi sălbatic,* PĂCALĂ, M. R. 21) *Trifolium montanum.* BORZA, D. 171; **c)** *Trifolium ochroleucum.* id. ib. *Trifoi iepuresc* = *Trifolium pallidum.* id. ib. *Trifoi mărunt* = *Trifolium strepens.* PANŢU, PL., cf. BORZA, D. 172.

2. S. m. (Regional) Compuse: **trifoi-amar** sau **trifoi-de-lac** (sau **trifoi-de-baltă**) = trifoişte *(Menyanthes trifoliata).* Cf. COTEANU, PL. 16, LB, POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 057, DDRF, BRANDZA, FL. 161, DAMÉ, T. 185, BARCIANU, GRECESCU, FL. 396, BIANU, D. S., TDRG, PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 111; **trifoiul-caprelor** sau **trifoi-sălbatec** = sulfică *(Dorycnium herbaceum* şi *Dorycnium germanicum).* Cf. BRANDZA, PL. 97, TDRG, PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 61; **trifoiul-caprelor** (sau **trifoi-căpresc**) = sunătoare *(Hypericum maculatum).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 057, DDRF, BORZA, D. 86; **trifoi-mare** = **a)** sulfină *(Melilotus officinalis* şi *Melilotus albus).* Cf. LB, POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 057, BRANDZA, FL. 555, BARCIANU, GRECESCU, FL. 167, N. LEON, MED. 68, BIANU, D. S., TDRG, PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 109; **b)** molotru *(Trigonella procumbens).* Cf. BORZA, D. 172; **trifoi-pietros** = *Melilotus dentata.* CONV. LIT. XXIII, 1 058; **trifoi-măcriş** (sau **trifoi-acru**) sau **trifoi-lepurese** = măcriş **(2)** *(Oxalis acetosella).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 057, BARCIANU, PANŢU, PL., BORZA, D. 122; **trifoiul-racului** sau **trifoi-galben** = vătămătoare *(Anthyllis vulneraria).* Cf. PANŢU, PL., BORZA, D. 21; **trifoi-de-apă** sau **trifoi-amar** = plutică[1] *(Nymphoides peltata).* Cf. BORZA, D. 117; **trifoi-colţurat** = dungăţea *(Tetragonolobus purpureus* şi *Tetragonolobus Gussoni).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 057, BARCIANU; **trifoi-puturos** = *Anagyris foetida.* CONV. LIT. XXIII, 1 058.

3. S. n., (rar) s. m. (La sg. cu sens colectiv) Trifoiştе **(1).** *Zboară coasa prin trifoi Şi prin mei, lingă zăvoi.* ARGHEZI, S. P. 108, cf. ALR I 310/12, 18, 100, 129, 131, 180, 186, 190, 200, 343, 584, 677, 760, 764, 768, 800. *O fost în trifoii noşti orice cai a oarecui.* ib. 310/339.

— Pl.: **(1, 2, 3)** *trifoi,* **(3)** *trifoaie* şi (rar) *trifoiuri* (POLIZU, SCRIBAN, D.). — Şi: (regional) **trăfói** (ALR I 310/131, ALR SN I h 139/102, ALRM SN I h 95/102), **trafói** (BORZA, D, 171, com. din JINA—SEBEŞ şi din LOMAN—SEBEŞ, ALR I 310/100, 129, 800, ib. 1 916/100, ALR SN I h 139/130, ALRM SN I h 95/130, A II 3, 6, 7, 8, 10, 12), **trifói** (ALR I 310/12, 18), **trefói** (ib. 310/584, 677), **tărfói** (CDDE), **tirfói** (L. COSTIN, GR. BĂN. 200, ALR II 4 224/2, ib. 5 253/29, 791, 928, ALR SN I h 139/2, 29, ALRM SN I h 95/2, 29, ib. h 97/29, A III 1, 2), **tirifói** (CDDE, PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 171, H IV 44, IX. 338, 436, GR. S. V, 46, ALR I 310/180, 186, 190, 760, 764, 768, ALR SN I h 139/182, 762, ALRM SN I h 95/182, 762), **tilifói** (ALR I 310/200), **strefói** (ANON. CAR., CDDE), **cătrifói** (ALR SN I h 139/362, ib. h 140/362, ALRM SN I h 95/362) subst.

— Lat. **trifolium.**

TRIFOIÁŞ s. m. **1.** Diminutiv al lui trifoi **(1).** Cf. TDRG, CADE. *De iapă să n-ai grijă ... Am s-o ţin cu lucernă şi trifoieş.* CAMILAR, N. I, 230. *Tragem ca mieii la trifoieş verde.* id. ib. II, 368. ◇ (Regional) *Trifoiaş alb* = trifoi alb *(Trifolium repens).* PANŢU, PL., BUJOREAN, B. L. 395, BORZA, D. 171; *trifoiaş galben* = trifoi mărunt *(Medicago lupulina).* id. ib. 108; *trifoiaş sălbatic* = culbeceasă *(Medicago falcata).* id. ib. ✦ Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu tulpina întinsă pe pământ, cu frunzele despicate în trei lobi şi cu flori galbene; (regional) buruiană-de-mărin, buruiană-de-mătrice, fapt, mărină, strînsurea, trifoi **(1c),** trifoi galben, trifoiţă *(Trifolium campestre).* Cf. CADE, PANŢU, PL., DL, DM, BORZA, D. 171, DEX.

2. Cunună-albă *(Campanula fenestrellata).* BORZA, D. 38.

3. Compus: (regional) **trifoiaş-de-baltă** = plantă erbacee acvatică cu frunze alcătuite din patru foliole şi cu rădăcini care se fixează pe fundul apei; peştişoară *(Marsilea quadrifolia).* BORZA, D. 107.

— Pronunţat: *-fo-iaş.*

— **Trifoi** + suf. *-aş.*

TRIFOIÓS adj. (În sintagma) *Măcriş trifoios* = măcriş care seamănă cu trifoiul **(1)** *(Oxalis acetosella).* Cf. ŞINCAI, în DR. V, 556, LB, BRANDZA, D. 181, CADE.

— **Trifoi** + suf. *-os.*

TRIFÓIŞTE s. f. **1.** Cultură de trifoi **(1);** loc semănat cu trifoi. Cf. DDRF, ALEXI, W. *Oricine poate vedea la culturile mele desfiinţîndu-se trifoiştele.* ap. TDRG, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL. *În fiecare an, Moromete lăsa un sfert de pogon trifoişte, pe care-l cosea de două-trei ori pe vară.* PREDA, M. 110, cf. DM. *Covorul verde al unei trifoişti ... ne desparte de imaşul comunal.* V ROM. decembrie 1966, 57, com. MARIAN, ALR SN I h 140, ALRM SN I h 96, A V 15, 25 ✦ (Regional) Lucerniştе. ALR SN I h 142, cf. ALRM SN I h 98.

2. Numele mai multor plante din familia leguminoaselor: **a)** (şi în sintagma *trifoişte de baltă,* BORZA, D. 111) plantă erbacee cu flori albe-trandafirii, cu frunze compuse din trei foliole, întrebuinţată în medicină ca tonic, febrifug şi antiscorbutic; (regional) bobul-broaştei, plumînare, plumînea, trei-fraţi, trifoi-amar, trifoi-de-baltă, trifoi-de-lac *(Menyanthes trifoliata).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL., GRECESCU, FL., BIANU, D. S., PANŢU, PL., ŞĂINEANU, D. U., CADE, SIMIONESCU, FL. 283, VOICULESCU, L. 285, SCRIBAN, D., DL, DM, BORZA, D. 111, M. D. ENC; **b)** (şi în sintagmele *trifoişte colţurată,* CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL., GRECESCU, FL., 396, PANŢU, PL. *trifoişte cornurată,* CONV. LIT. XXIII, 1 058, DDRF, BARCIANU) ghizdei *(Lotus corniculatus).* Cf. POLIZU, TDRG, PANŢU, PL. CADE, BORZA, D. 101; **c)** sovîrf *(Origanum vulgare).* id. ib. 121.

— Pronunţat: *-fo-iş-.* — Accentuat şi: *trifoişte.* BARCIANU, CADE, M. D. ENC., ALR SN I h 140, ib. h 142. — Pl.: *trifoişti* şi (rar) *trifoişte.* — Şi: (regional) **trafoişte** s. f. ALR SN I h 140/130, ALRM SN I h 96/130.

— **Trifoi** + suf. *-işte.*

TRIFOÍŢĂ s. f. (Regional) Trifoiaş *(Trifolium campestre).* Cf. BUJOREAN, B. L. 395, BORZA, D. 171.

— **Trifoi** + suf. *-iţă.*

TRIFOLIÁT, -Ă adj. (Despre frunze) Care este alcătuit din trei foliole. *Arbust ... cu ramurile anguloase; frunzele alterne trifoliate.* ENC. AGR. III, 130. *Tot din rizom se dezvoltă frunzele trifoliate.* BOTANICA, 139, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pronunţat: *-li-at.* — Pl.: *trifoliaţi, -te.*

— Din fr. **trifolié.**

TRIFOLIÉNE s. f. pl. Nume dat unor specii de plante din familia leguminoaselor, cultivate pentru furaj. *Producţii mari de ... fîn de trifoliene.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 526. *340 ha cu trifoliene, sparcetă, borceag etc. au fost recoltate.* ib. 1965, nr. 6 665.

— Din **Trifolium,** numele ştiinţific al plantei.

TRIFOLIÓZĂ s. f. Boală la oi, pricinuită de consumarea în prea mare cantitate a unor specii de trifoi sau de alte leguminoase. *Trifoiul ... poate produce, dacă se dă din abundenţă, timp de cîteva săptămîni, o boală toxică numită trifolioza.* ENC. VET. 571, cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pronunţat: *-li-o-.* — Pl.: *trifolioze.*

— Din fr. **trifoliose.**

TRIFOLÓI s. n. (Învechit) Carte bisericească cuprinzînd slujba sărbătorilor și a sfinților de peste an; antologhion, prăznicar. *Acest sfînt și d[u]mn[e]zăiesc ce să cheamă trifoloi o a cumpărat sfinția sa* (a. 1746). IORGA, S. D. XVII, 201. *Acest trifoloi l-au cumpărat prot[o]pop Ianoș* (a. 1752). id. ib. XIII, 160. *Antologhion, care va să dzică țvetoslov sau trifologiu, urmările dumnedzeiești sărbători ..., ale sfinților sărbătoriți și celor comuni nesărbătoriți, pe fiece zi.* BV I, 128.

— Pl.: *trifoloaie.* — Și: **trifológiu** s. n.

— Din slavonul трефолои. Cf. gr. τροπολόγιον.

TRIFOLÓGIU s. n. v. **trifoloi.**

TRIFÓRIU s. n. Tribună îngustă, susținută de coloane subțiri, care înconjură nava centrală în bazilicile romane și gotice, deasupra nivelului navelor laterale. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *triforii.*

— Din fr. **triforium.**

TRÍFTĂR s. n. v. **trihtăr.**

TRÍFTER s. n. v. **trihtăr.**

TRIFTÓNG s. m. Emisiune, în limitele unei singure silabe, a trei elemente vocalice cu timbre diferite. Cf. I. GOLESCU, B. 84/18, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Foarte mulți triftongi apar numai în scris ... Avem însă și triftongi autentici: beau, vreau, iau, miau, leoarcă.* IORDAN, G. 10. *Toți diftongii și triftongii la un loc nu fac decît ceva peste 11% din vocalism.* PUȘCARIU, L. R. I, 84, cf. ȘCRIBAN, D. *Triftongii sînt grupuri de trei vocale în aceeași silabă, sau, mai exact, două semivocale și o vocală.* GRAUR, I. L. 52. *Deși au acest procentaj redus, diftongii și triftongii adaugă ... o notă însemnată de varietate vocalismului românesc.* MACREA, F. 37, cf. DL, DM, DN², FORM. CUV. I, 141, M. D. ENC., DEX.

— Scris și: *triftłong.* I. GOLESCU, B. 84/18. — Pl.: *triftongi.*

— Din fr. **triphtongue.**

TRÍFTOR s. n. v. **trihtăr.**

TRIFUÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se îmbăta ușor; a se cherchelí, a se ameți. Cf. DR. IV, 181, 911. ◆ (Prin nordul Mold.; în forma *trifni*) A se sminti, a se țicni. Cf. DR. IV, 181.

— Prez. ind.: *trifuiesc.* — Și: **trifni** vb. IV.

— Cf. germ. t r i e f e n.

TRIFURCÁT, -Ă adj. Cu trei ramuri, cu trei ramificații. *Foile de un aspect verde, avînd pe deasupra peri fusiformi ... și peri trifurcați.* GRECESCU, FL. 62, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX. (Fig.) *Scopul soțietății „Junimea" era trifurcat.* SBIERA, F. S. 382. ◇ *Orz trifurcat* v. o r z **(1).**

— Pl.: *trifurcați, -te.*

— Din fr. **trifurqué.**

TRIFÚS s. n. v. **tifos¹.**

TRIGÁM, -Ă adj. (Și substantivat) (Persoană) care se căsătorește pentru a treia oară, fără ca în prealabil să fi desfăcut în mod legal celelalte două căsătorii. Cf. COSTINESCU, DM, DN², DEX.

— Pl.: *trigami, -e.*

— Din fr. **trigame.**

TRIGAMÍE s.f. Situație în care se găsește o persoană trigamă. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, DM, DN², FORM. CUV. I, 140, DEX.

— Pl.: *trigamii.*

— Din fr. **trigamie.**

TRIGÉMEN adj. m. (În sintagma) *Nerv trigemen* = a cincea pereche de nervi cranieni, care asigură sensibiltatea feței și inervarea mușchilor maxilari inferiori. *Nervul lingual este o ramură a nervului trigemen.* în DL, cf. DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trigemeni.*

— După lat. **trigeminus.** Cf. fr. t r i j u m e a u.

TRIGLÍF s. n. Ornament al frizei templelor dorice, de forma unei plăci dreptunghiulare din piatră, ornată cu trei creste în relief, și care separă metopele între ele. *Stam admirînd frumoasele metope dintre trigrifele frizei exterioare ale Partenonului.* GHICA, S. 652, cf. ALEXI, W., CADE, ȘCRIBAN, D., DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *triglife.* — Și: **triglifă** (BARCIANU, NAUM, IST. ART. 176, ȘĂINEANU, D. U., DEX) s. f., **trigrif** s. n.

— Din fr. **triglyphe.**

TRIGLÍFĂ s. f. v. **triglif.**

TRIGLÓS adj. (Învechit, rar) Trilingv. *I lexicon triglosu* (a. 1807). IORGA, S. D. VII, 308.

— Pl.:?

— Din ngr. τρίγλωσσος.

TRIGÓN s. n. **1.** (Învechit) Triunghi **(1).** *Trigon. Chipul, figura în trii colțuri, în trii unghiuri.* CANTEMIR, IST. 21. *Ce hotărîre are trigonul la mathematecă, aceeași are sylloghismul la loghică.* id. ib. 39. *Euclid ... au înălțat spre nemurirea numelui său atîtea piramide cîte și chipuri de tregone și de tetragone au găsit.* MOLNAR, RET. 41/12, cf. GHEOM.-TRIGON. 34ʳ/1, TEM. GHEOM. I, 4ʳ/14, LAZĂR, A. 6ᵛ/12, CAIET, 113ᵛ/18, GÁLDI, M. PHAN. 263. *Studiază cele patru trigonuri.* BARBU, PRINC. 55.

2. Preparat de patiserie în formă de triunghi, făcut din foi de plăcintă și umplut cu nuci, migdale, carne tocată etc. Cf. CADE, ȘCRIBAN, D., DL, DM, DN². *Se așază trigoanele în tavă unele lîngă altele.* S. MARIN, C. B. 273, cf. DEX.

3. (În sintagma) *Trigon cerebral* = lamă de materie nervoasă, de formă triunghiulară, care, împreună cu corpul calos, face legătura între cele două emisfere ale creierului mare. Cf. DL, DM, DN², DEX.

— Accentuat și: *trígon.* GHEOM.-TRIGON. 34ʳ/1.

— Pl.: *trigoane* și (rar) *trigonuri.* — Și: (învechit) **tregón** (pl. *tregone*), **trígonon** (FN 167, GHEOM.-TRIGON. 34ʳ/21, GÁLDI, M. PHAN. 263) s. n.

— Din ngr. τρίγωνον, fr. **trigone.**

TRIGONÁL, -Ă adj. Triunghiular, în formă de triunghi **(1).** *Fructele sînt nucule trigonale lucitoare.* ENC. AGR. III, 99. *Sînt șapte sisteme de cristalizare ...: 1) sistemul cubic; 2) sistemul pătratic; 3) sistemul hexagonal; 4) sistemul trigonal.* GEOLOGIA, 11.

— Pl.: *trigonali, -e.*

— Din fr. **trigonal.**

TRIGONICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Triunghiular. *Prizmă trigonicească.* GHEOM.-TRIGON. 130ᵛ/33.

— Pl.: *trigonicești.*

— **Trigon** + suf. *-icesc.* Cf. ngr. τριγωνικός.

TRIGONOCEFÁL s. m. (La pl.) Nume dat mai multor specii de șerpi veninoși din familia viperelor, care trăiesc în Asia și în America; (la sg.) șarpe din această specie. Cf. ȘCRIBAN, D., DL, DM, DN², FORM. CUV. I, 187, DEX. ◇ (Adjectival) Cf. ȘCRIBAN, D., DL.

— Pl.: *trigonocefali.*

— Din fr. **trigonocéphale.**

TRIGONOMÉTRIC, -Ă adj. Care ține de trigonometrie, privitor la trigonometrie; (învechit) trigonometricesc. Cf. GEOMETRIA, A. M. 170ʳ/5. *Acest instrument s-a întrebuințat spre cercare de către ... Drumont în ardicările sale trigonometrice.* CR (1833), 11²/46, cf. MN (1836), 72²/34, VALIAN, V., TRIGON. DR. 1/3, POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, ȘCRIBAN, D. *Ce nevoie are ulul cu vedere așa bună de calcule trigonometrice?* CĂLINESCU, C. O. 60, cf. DN²,

M. D. ENC. ◇ *Cerc trigonometric* = cerc cu raza egală cu unitatea și pe care sensul de măsurare al arcelor este invers sensului în care se deplasează acele ceasornicului. M. D. ENC., cf. DEX. *Funcții trigonometrice* = funcțiile sinus, cosinus, tangentă, cotangentă, secantă, cosecantă. M. D. ENC. *Ecuație trigonometrică* = ecuație în care necunoscutele figurează prin unele dintre funcțiile trigonometrice. Cf. M. D. ENC. *Relații trigonometrice* = relații în care intervin funcțiile trigonometrice. ib. *Tabelă trigonometrică* = tabelă matematică în care sînt cuprinse valorile funcțiilor trigonometrice elementare pentru anumite argumente ale acestora. ib.

— Pl.: *trigonometrici, -ce.*

— Din fr. **trigonométrique.**

TRIGONOMETRICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Trigonometric. *Socoteală trigonometriceasc㠖 GHEOM.-TRIGON. 189^{v}/16, cf. LAZĂR, T. 35^{v}/23, POLIZU.

— Pl.: *trigonometricești.*

— **Trigonometrie** + suf. *-icesc.*

TRIGONOMETRICÉȘTE adv. (Învechit, rar) Conform cu procedeele folosite în trigonometrie. Cf. POLIZU.

— De la **trigonometricesc.**

TRIGONOMETRÍE s. f. Ramură a matematicii care studiază proprietățile funcțiilor trigonometrice și relațiile în care intervin acestea. Cf. AAT 66^{r}/1, GEOM.-TRIGON. 159^{v}/2, GEOMETRIA A. M. 170^{v}/2, GRECEANU, Î. 137/22, ASACHI, G. 49^{v}/16, LAZĂR, T. 3^{r}/1, MN (1836), 72^{2}/9, VALIAN, V., URICARIUL, VII, 238, NEGULICI, TRIGON. DR. 1/1, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cu toată sarcina ingrată de a iniția doi copii răsfățați în tainele trigonometriei, ... lăsase foștilor elevi amintirea unui om cu multe ciudățenii.* C. PETRESCU, Î. I, 12. *Acum facem trigonometrie și geometrie în spațiu.* SEBASTIAN, T. 173, cf. SCRIBAN, D., ENC. TEHN. I, 63, DN^{2}, FORM. CUV. I, 140, M. D. ENC. ◇ *Trigonometrie plană* = capitol al trigonometriei care se ocupă cu studiul relațiilor ce intervin între laturile și unghiurile triunghiurilor plane. M. D. ENC. *Trigonometrie sferică* = capitol al trigonometriei care se ocupă cu studiul relațiilor ce intervin între laturile și unghiurile triunghiurilor sferice. ib.

— Pl.: *trigonómetrii.*

— Din lat. **trigonometria,** ngr. τριγωνομετρία, fr. **trigonométrie.**

TRIGONOMÉTRU s. m. (Învechit, rar) Persoană care se ocupă cu trigonometria. Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D.

— Pl.: *trigonometri.*

— De la **trigonometrie.**

TRÍGONON s. n. v. **trigon.**

TRIGRÍF s. n. v. **triglif.**

TRIHÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se potrivi, a fi la un gînd, a avea aceeași părere cu cineva. CANDREA, Ț. o. 52.

— Prez. ind.: *trihesc.*

— Din germ. **treffen.**

TRIHÓN s. n. v. **trior.**

TRIHÓRNĂ s. f. (Regional) Spațiu mic între vatră și peretele din dos la casele vechi țărănești (Giurgioana — Adjud). Cf. CHEST. II 337/187.

— Pl.: ?

— Cf. h o r n.

TRÍHTĂR s. n. (Transilv., Olt. și Munt.) Pilnie **(I),** Cf. MÎNDRESCU, I. G. 96. *Săul topit ... se varsă prin triștăr în țevi.* PĂCALĂ, M. R. 429, cf. ALR I 698/125, 144, L. ROM. 1959, nr. 5, 80, 88.

— Pl.: *trihtăre.* — Și: **trihter** (MOLNAR, CLEMENS, 392, JAHRESBER. X, 215, CADE), **trifter** (T. DINU, Ț. O.), **triftăr** (COMAN, GL., CV 1950, nr. 4, 36, ALR I 698/122, 164, 166, 170, 174, 180, 186, 190, ALR SN I h 234, ALRM SN I h 158, LEXIC REG. 95, ib. II, 47, 55, L. ROM. 1962, nr. 1, 106), **triftor** (MÎNDRESCU, I. G. 96, DDRF, SĂM. V, 185, SCRIBAN, D., COMAN, GL., TOMESCU, GL., ALR I 698/748, 770, 772, 776, 780, 782, 795, 798), **trieter** (LB, LM), **trietăr** (MÎNDRESCU, I. G. 96, ALR I 698/129), **triptăr** (ALR I 698/178), **tristăr** (ALR I 698/156, 158, 160, ALR SN I h 234/130, ALRM SN I h 158/130, L. ROM. 1962, nr. 1, 106), **tristor** (ALR SN I h 234/141, ALRM SN I h 158/141), **triștăr** s. n.

— Din germ. **Triehter.**

TRIHTĂRÁR s. m. (Învechit, rar) Tinichigiu. *Trihtărariul a ridicat crucea la 22 iulie 1791* (a. 1791). ORGA, S. D. XII, XXII.

— Pl.: *trihtărari.*

— **Trihtăr** + suf. *-ar.*

TRÍHTER s. n. v. **trihtăr.**

TRÍÍ[1] num. card., s. m. v. **trei**[1].

TRIÍ[2] vb. IV v. **trăi.**

TRÍIA num. ord. v. **treilea.**

TRÍILE num. ord. v. **treilea.**

TRÍILEA num. ord. v. **treilea.**

TRIÍME s. f. v. **treime.**

TRÍIR s. n. v. **treier**[1].

TRIIRÁ vb. I v. **treiera**[1].

TRÍISPRECE num. card. v. **treisprezece.**

TRÍISPREZECE num. card. v. **treisprezece.**

TRIÍȚĂ s. f. v. **treiță.**

TRIIZÉCI num. card. v. **treizeci**[1].

TRIL s.n. Ornament muzical constînd din alternarea foarte rapidă a unui sunet de bază cu unul alăturat, superior sau inferior; p. ext. sunete produse de unele păsări, cu efect sonor asemănător celui de mai sus. Cf. STAMATI, D., POLIZU. *Trilul, care formează ornamentul cel mai principal al cantatricelor, îi lipsește cu totul.* FILIMON, O. II, 264, cf. COSTINESCU. *De mii de ani cîntă privighetorile același cîntec, și cu toate astea în fiecare tril ce fluieră în frunziș ... e o notă nouă, o licărire proaspătă de viață și de frumusețe.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 229, cf. DDRF, BARCIANU. *Printre mașini se auzea în triluri O voce dulce, clară.* SĂM. I, 186, cf. ALEXI, W., TIM. POPOVICI, D. M. *Iar zeul dragostei, april, Din două guri făcea o floare Și fiecare sărutare O saluta din crengi, c-un tril.* CERNA, P. 47. *O mierlă aruncă un tril de flaut.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 9. *Un tril de mulțumire izvorî din gușa ciocîrliei.* GÎRLEANU, L. 53, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Din palat s-aud cîntece, ale căror triluri ... se amestecă cu depărtatul cîntec de privighetori.* EFTIMIU, Î. 25. *Acestea erau rumorile nocturne. Ziua se adăugau trilurile de flaut.* C. PETRESCU, C. V. 49. *Ascultam din pat lăutarii, ce cîntau cu triluri în ograda otelului.* BRĂESCU, A. 97. *Și vezi? Un tril de mierlă ne face să zîmbim.* LESNEA, C. D. 52. [Canarul] *ne-a salutat cu triluri cristaline.* SADOVEANU, O. XVIII, 463, cf. SCRIBAN, D. *Și ghiersul ei, mai dulce ca parfumul, Se mlădia cînd lin ca o mătase, Cînd revărsat în triluri furtunoase.* ARGHEZI, S. V, 157. *Glasul Anei Ulmu se înalță ca un tril de ciocîrlie.* VINEA, L. I, 298. *Trilurile ... împreună cu apogiaturile constituie ornamentația ... melodiilor cimpoierești.* ALEXANDRU, I. M. 85. *Ți-l cînt, da' să nu rîzi de mine, că eu n-am triluri*

ca ăsta din cutioara ta cu minuni. T decembrie 1964, 11, cf. DN², M. D. ENC. ◇ (Prin analogie) *Cuvintele le spusese ciripind. Ele căzură ca o ploaie de triluri în sufletul clericului.* AGÎRBICEANU, A. 308. *A oftat adînc, cu triluri, şi-a întrebat.* CAZIMIR, GR. 47. *Bîlbîia, împodobind cu triluri cacofonice, orişice silabă.* TEODOREANU, M. II, 24. *Omul se puse pe un tril de rîsuri cu neputinţă de stăpînit.* ARGHEZI, S. XI, 22. *Candelabrul din hol... se leagănă şi cîntă din furţurii lui de cristal... Concertul confuz de triluri şi arpegii s-a spulberat.* VINEA, L. II, 133. ◇ Fig. *Şi zveltei libertăţi sucră trilul.* I. BARBU, J. S. 36.

— Pl.: *triluri.* — Şi: (rar) **trilă** s. f. DDRF.

— Din fr. **trille.**

TRILÁT, -Ă adj. (Învechit, rar) Care este executat în triluri. *Am putea zice că ariile sale de la prolog le-a cîntat bine, dacă în ultimele versuri... n-ar fi introdus o cadenţă trilată rău.* FILIMON, O. II, 195.

— Pl.: *trilaţi, -te.*

— **Tril** + suf. *-at.*

TRILATÉR s. n. (Învechit, rar) Triunghi **(1).** *În lungul trilater de maluri, cu Dunărea la sud, cu Temeşul la apus şi cu Oltul la răsărit, ... a fost totdauna mădăva romanităţii.* HASDEU, I. C. I, 37, cf. COSTINESCU.

— Pl.: *trilatere.*

— Din fr. **trilatère.**

TRILATERÁL, -Ă adj. Care are trei laturi. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, DN².

— Pl.: *trilaterali, -e.*

— Din fr. **trilatéral.**

TRÍLĂ s. f. v. **tril.**

TRILÉMĂ s. f. (Rar) Situaţie care pune trei alternative dintre care trebuie aleasă una. Cf. MAIORESCU, L. 80, BUL. FIL. V, 220, DN², DEX.

— Pl.: *trileme.*

— Din germ. **Trilemma.**

TRILÍNG, -Ă adj. v. **trilingv.**

TRILÍNGUU, -Ă adj. v. **trilingv.**

TRILÍNGV, -Ă adj. Care vorbeşte în mod curent trei limbi. *Locuitorii sînt bilingui sau chiar trilingui.* PUŞCARIU, L. R. I, 228, cf. SCRIBAN, D., DN². ◆ Scris în trei limbi; (învechit, rar) triglos. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DN².

— Pl.: *trilingvi, -e.* — Şi: **trilinguu, -ă, triling, -ă** (SCRIBAN, D.) adj.

— Din fr. **trilingue.**

TRILIÓN s. n. Număr egal cu o mie de miliarde (LTR²), sau cu un miliard de miliarde (DN², DEX). Cf. DAS 22/14, ŞINCAI, Î. 3/21, AMFILOHIE, E. 9/20, MILLO, A. 4ᵛ/19, ASACHI, ARITMETICA, 4ᵛ, ARITM. (1823), 2ᵛ/4, ASACHI, E. I, 5/9, LAZARINI, M. 9/21, COSTINESCU, DDRF, CLIMESCU, A. 15, BARCIANU.

— Scris şi: (după fr.) *trillion.* DAS 22/14. — Pronunţat: *-li-on.* — Pl.: *trilioane.*

— Din fr. **trillion,** germ. **Trillion.**

TRILOBÁT, -Ă adj. **1.** (Bot.) Care are trei lobi. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE, ENC. AGR., SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX.

2. (Arhit.) În formă de trifoi sau de crin. *Opt arcade trilobate legate între ele prin grinzi dreptunghiulare.* MON. IST. II, 109, cf. CADE, SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX. ◇ P. anal. *O canapea mare de tot, cu spătar trilobat.* CAMIL PETRESCU, T. I, 237.

— Pl.: *trilobaţi, -te.*

— Din fr. **trilobé.**

TRILOBÍT s. m. (La pl.) Clasă de artropode permiene marine, avînd corpul divizat în trei părţi atît transversal, cît şi longitudinal; (şi la sg.) animal din această clasă. Cf. BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *În anumite strate... se găsesc trilobiţi, adică crustacee cu organizaţie simplă.* GEOLOGIA, 57, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trilobiţi.*

— Din fr. **trilobite.**

TRILOGÍE s. f. Reunire a trei tragedii antice greceşti ale căror subiecte constituie fiecare urmarea celui precedent şi care erau prezentate de concurenţi la concursurile dramatice; serie de trei opere literare (dramatice, epice ori lirice) sau muzicale, aparţinînd aceluiaşi autor, care formează o unitate, avînd personaje comune şi reprezentînd de obicei trei momente succesive din viaţa acestora sau ale căror subiecte sînt legate între ele printr-o idee sau temă comună. *În ea am descoperit mai cu deosebire trei personaje...: Jolde, Lăpuşneanu şi Despot. Tustrei ar forma o trilogie istorică, care... ar îmbogăţi literatura noastră.* ALECSANDRI, S. 112, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *În crud exil, — pribeag prin ţări străine, Visai atunci o vastă trilogie Pe care-am prins-o-n şiruri de terţine.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 65, cf. SCRIBAN, D. *Arany proiectase o a doua trilogie, consacrată vieţii hunilor.* V. ROM. februarie 1957, 127. [Delavrancea] *ne dă frumoasa lui trilogie: Apus de soare, Viforul şi Luceafărul.* SADOVEANU, E. 158, cf. DN². *Această carte e cea dintîi dintr-o trilogie?* V. ROM. februarie 1969, 20, cf. DEX. ◆ Grup de trei idei formînd o unitate. V. trinitate. *Faimoasa trilogie revoluţionară: libertate, egalitate, fraternitate.* MAIORESCU, D. I, 58.

— Pl.: *trilogii.*

— Din fr. **trilogie.**

TRILUÍ[1] vb. IV. Intranz. (Rar) A scoate triluri, a cînta în triluri. *Ciocîrliile triluiau în scînteietoare văzduhuri.* CAMILAR, N. I, 117. *O pasăre trilui zglobiu într-un pîlc de aluni.* T. POPOVICI, S. 417.

— Prez. ind.: *triluiesc.*

— **Tril** + suf. *-ui.*

TRÍLUI[2] num. ord. v. **treilea.**

TRILUNÁR adj. (Ieşit din uz) Trimestrial. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *trilunari, -e.*

— **Tri**[1]**-** + **lunar.**

TRILUNÍE s. f. (Învechit) Trimestru **(1).** *I vor raportui la fiecare trilunie* (a. ?). URICARIUL, V, 28. *Raporturile lunei, precum şi cele a trilunii, de starea bolnavilor.* CUCIURAN, D. 17/11, cf. STAMATI, D. *Să plătească... treizeci şi şase lei pe tot anul, în patru trilunii* (a. 1852). URICARIUL, XIII, 328, cf. CIHAC, I, 149, GHEŢIE, R. M., BARCIANU. *Despre alcătuirea vidomostiilor pe trilunii* (cca 1835). CAT. MAN. I, 68, cf. ALEXI, W., IORDAN, L.R.A. 178.

— Pl.: *trilunii.* — Şi: **trilúniu** s. n. GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— **Tri**[1]**-** + **lună,** după *triminie.*

TRILÚNIU s. n. v. **trilunie.**

TRIMÁTE vb. III v. **trimite.**

TRIMBICÉR s. m. v. **trimbiţar.**

TRIMBIŢÁ vb. I v. **trimbiţa.**

TRIMBIŢÁŞ s. m. v. **trimbiţaş.**

TRÍMBIŢĂ s. f. v. **trimbiţă.**

TRIMBIŢÓI s. n. v. **trîmbiţoi.**

TRIMBURÁ vb. I v. **tremura.**

TRIMÉMBRU, -Ă adj. (Rar) Cu trei membre. Cf. BARCIANU.

— Pl.: *trimembri, -e.*

— **Tri**[1]**-** + **membru.**

TRIMENÍE s. f. v. **triminie.**

TRÍMER s. n. Mașină de încărcat materiale granulare sau pulverulente în vehicule, prin aruncare. Cf. DN², M. D. ENC.
— Pl.: *trimere.*
— Din germ. **Trimer.**

TRIMÉS[1] s. m. v. **trimiș**[1].

TRIMÉS[2] s. n. v. **trimis**[2].

TRIMESTRÁL, -Ă adj. v. **trimestrial.**

TRIMESTRIÁL, -Ă adj. Care ține trei luni, care trebuie executat în timp de trei luni; care are loc o dată la trei luni; (ieșit din uz) trilunar. *Adunările municipali trimestrale încă deschideau românilor cîmp larg de a-și apăra interesele lor.* BARIȚIU, P. A. III, 458, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN², DL, DM. *Rareori își repetau lecțiile de recapitulare indicate în vederea tezelor trimestriale.* V. ROM. aprilie 1971, 47, cf. DEX. ◇ (Adverbial) *Primea trimestrial ... 393, 30 lei.* CĂLINESCU, C. O. 228. *De vizitat lunar, de atins trimestrial.* VINEA, L. II, 246.
— Pronunțat: *-tri-al.* — Pl.: *trimestriali, -e.* — Și: (învechit) **trimestrál, -ă** adj.
— Din fr. **trimestriel.**

TRIMÉSTRU s. n. **1.** Fiecare dintre perioadele de trei luni consecutive în care este împărțit anul calendaristic; (învechit) trilunie, triminie **(1).** [Dările] *să vor plăti ... pe trimestruri* (a. 1837). DOC. EC. 663, cf. VALIAN, V., NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU. *Birul se împlinea de la sărmanii săteni de cîte trei și patru ori pe un trimestru.* FILIMON, O. I, 288, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Urcă la fiecare trimestru tariful.* C. PETRESCU, Î. II, 199, cf. SCRIBAN, D. *Ar fi păcat să mai plătească el chirie la garsoniera unde stă, încă pe un trimestru.* VINEA, L. II, 56, cf. DN². *Mi se pare c-ai luat primă pe ultimul trimestru.* T martie 1965, 52. ✦ Fiecare dintre cele trei intervale de cîte trei luni consecutive în care este împărțit anul școlar. *La sfîrșitul lunei sau a trimestrului ..., să se facă ... un atestat de căpetenie.* PETROVICI, P. 62/8. *Exercițiile din primele două trimestre se fac în costume de gimnastică.* T mai 1964, 7. *Încă de pe la jumătatea ultimului trimestru ne-a anunțat că vă merge și el să petreacă vacanța la țară.* V. ROM. iulie 1970, 29.
2. (Neobișnuit) Sumă plătită sau primită la sfîrșitul unei perioade de trei luni; (învechit) triminie **(2),** Cf. COSTINESCU, CADE.
— Pl.: *trimestre* și (rar) *trimestruri.*
— Din fr. **trimestre,** lat. **trimestris.**

TRIMÉTE vb. III v. **trimite.**

TRIMÉTERE s. f. v. **trimitere.**

TRIMÉTRU s. n. Vers antic constînd din trei perechi de picioare iambice, fiecare pereche fiind terminată printr-un iamb pur. Cf. ARISTIA, PLUT., GHEȚIE, R. M.
— Pl.: *trimetre.*
— Din gr. τρίμετρος.

TRIMINÍE s. f. (Învechit) **1.** Trimestru **(1).** *Goștina viitoare ce urmează în trimisia lui april, mai și iunie a anului 1815* (a. 1814). URICARIUL, I, 223. *Slobozirea lefilor săracilor ... în fiește-care triminie* (a. 1828). ib. III, 12. *Să plătească la visteria statului 30 lei pe an în patru triminii* (a. 1839). ib. XIV, 294, cf. CIHAC, II, 708, TDRG, GÁLDI, M. PHAN. 263, SCRIBAN, D.
2. Sumă plătită sau primită la sfîrșitul unei perioade de trei luni; (neobișnuit) trimestru **(2).** *După veniturile ce au avut casa răsurilor ... lipsește o triminie întreagă* (a. 1804). ap. TDRG. *Ceilaltă triminie trecută, pe sept*[embrie], *oct*[ombrie], *noiembr*[ie], *s-au luat iarăși dă dumnealor* (a. 1819). DOC. EC. 194. *[Se va plăti capitalul] pe la județe, din triminiia breslelor de septembr*[ie] (a. 1823). IORGA, S. D. VIII, 69. *Iordache Golescu, pamfletarul, destăinuie ... scandalul cu dările pe trei — patru luni (triminii și tetraminii).* CĂLINESCU, S. C. L. 19.
— Pl.: *triminii.* — Și: **trimisíe, trimenie** (GÁLDI, M. PHAN. 263) s. f.
— Din ngr. τριμηνία.

TRIMIOÁRĂ s. f. (Bot.; regional), Numele unei plante asemănătoare cu rezeda, cu flori albe (Hațeg). Cf. H XVII 62.
— Pl.: *trimioare.*
— Etimologia necunoscută.

TRIMIRÍE s. f. (Învechit) Treime **(1).** *De nu-i va lăsa în diiată legat, adecă danie, măcar cît o jumătate de trimirie, i să dă dreptate a o lua pentru cel cu linește de mulți ani traiul lor.* PRAV. COND. (1780), 104, cf. GÁLDI, M. PHAN. 263.
— Pl.: *trimirii.*
— Din ngr. τριμοιρία.

TRIMÍS[1] s. m. **1.** Persoană însărcinată cu o misiune oficială sau cu o sarcină de ordin public; sol, mesager, delegat, (învechit) poslanet, poslanic. *Trebuie să socotească giudețul, de va fi acest trimiș, om ca acela să fie destoinic de a-l putea creaderea.* PRAV. 135. *Trimeșii aflară cum le zisease lor.* N. TEST. (1648), 95[v]/6. *Veniră patru trimiș de la împăratul să-l prindză.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 129[v]/19. *La care mergînd trimesul, i-au spus pricina* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 254/28. *De s-au vîndut, n-am știre, că trimiș*[ii] *pînă astăz nu s-au întors* (a. 1804). IORGA, S. D. XII, 152, cf. LB. *Acești trimiși s-au primit în chipul cel mai prietenos.* ASACHI, S. L. II, 11. *Trimisul s-a întors resplătit.* NEGRUZZI, S. I, 287. *Trămisul domnesc se închină pînă la pămînt.* FILIMON, O. I, 105. *S-au adunat ... trămișii românilor din toate părțile Transilvaniei.* FM (1861), 17. *Guvernul meu a fost constrîns a întrebuința ... o rigoare neuzitată în contra trămisului prea fericirei voastre* (a. 1865). URICARIUL, X, 378, cf. COSTINESCU. *Un astfel de răspuns îl făcu să roșească pe trimisul sultanului.* BOLINTINEANU, O. 252. *El răspunse trimișilor că cine are trebuință să vie la dînsul.* ISPIRESCU, L. 1, cf. DDRF. *Ștefan, pentru a arăta cît de puțină samă ținea el de amenințările hanului ..., înfapă apoi pe toți solii, călcînd astfel sfințenia trimișilor.* XENOPOL, I. R. IV, 129, cf. BARCIANU, ALEXI, W., SEVERIN, S. 22, ȘĂINEANU, D. U. *Ce nebun profet mai vine să ne spună că-i trimisul Celui ce făcu pămîntul din nimic?* MINULESCU, V. 53. *Tudor își ținuse sufletul, pînă ce trimesul își isprăvi cuvîntul.* SADOVEANU, O. V, 679, cf. SCRIBAN, D. *În curtea palatului domnesc urlau saxonii de vînătoare, atunci aduși de un trimis.* BARBU, PRINC. 75. *Văzu împăratu că trămișii lui nu se mai întorc.* POPESCU, B. I, 4. ◇ Fig. *Prin întunerec am zărit pîndindu-mi calea Trimișii urii și ai răutății.* DENSUSIANU, L. A, 76. *Trimeșii aceștia ai morții mă întristează și ei.* SADOVEANU, O. VI, 499. *Eu sînt trimisul timpurilor noi. Ieșit din rînd cu cei ce scurmă glia.* BENIUC, V. 86. *Cîntul e pe viață și pe moarte, Iar simțirea, credincios trimis.* V. ROM. august 1966, 7. ◇ *Trimis extraordinar* = denumire dată șefului unei misiuni diplomatice, însărcinat cu o funcție specială și temporară; reprezentant diplomatic cu grad imediat inferior ambasadorului.
2. (În literatura religioasă) Apostol, misionar. *Pătru, șerbu și tremisul lu I*[isu]*s H*[risto]*s.* COD. VOR. 168/11.
— Pl.: *trimiși.* — Și: (învechit) **trimés, trămís** s. m.
— V. **trimite.**

TRIMÍS[2] s. n. **1.** (Rar; în forma *trimes*) Trimitere **(1).** Cf. POLIZU. *Noi să zorim trimesul lui acasă Cum am făcut nainte și cu alții.* MURNU, O. 122.
2. (Învechit; în forma *tremeș;* concretizat) Scrisoare. *Ca întru ev*[ân]*gh*[e]*lie așa și în toate treme[a]șele.*

CORESI, L. 187/8. *De în zbor tremesul*[u]*i lu Iacov ciătenie* (cca 1569—75). GCR I, *9/25, cf. DHLR, II, 486.

3. (În superstiții) Farmec, vrajă, fapt. *Bolnavul de trimis are dureri mari în stomac, îl doare capul, îl înjunghie prin mîini, picioare și tot corpul.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 177. *Unde este găină neagră la casă, nu se apropie făcăturile de casă, nu vin nici trimisurile.* ap. CADE, cf. H III 23, CANDREA, F. 400. *A plecat moș Vodă în țară, A strîns: toată oastea, toate rănile, ... toate trimesurile, toate Înșăgetăturile.* ȘEZ. XIII, 9.

— Pl.: **(3)** *trimișuri.* — Și: **trimés,** (învechit) **tremés** (pl. *tremese*), **tremís** (GCR I *10/28) s.n.

— V. **trimite.**

TRIMISĂTÓRIU, -OÁRE adj. v. **trimițător.**

TRIMISÍE s. f. v. **triminie.**

TRIMÍTE vb. III. Tranz. **1.** (Și în forma *trimete*) A dispune sau a cere ca cineva să se ducă sau să fie dus undeva; (învechit și popular) a mîna[1] **(4).** *Deaci tremease întru Machiedonia doi de ceia ce slujia lui.* COD. VOR. 8/8. *Tremease împărat și dezlegă elu.* PSALT. 219. *Și tremease ei în Vitleem, zise: duceți-vă și ispitiți a vedea acel cocon.* TETRAEV. (1574), 202. *Eu vă tremiț să secerați, unde voi n-ați ustenit.* CORESI, EV. 153. *Vino și te voiu tremeate acolo la ei pre tine.* PO 128/6. *Pasă că eu întru limbi departe tremițu-te* (sec. XVI). GCR I,*3/23. *Acesta iaste îngerul și e tremesu să te ia* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 192/23. *Tulie tremise feciorii la Delfos.* MOXA, 356/37. *Ștefan Vodă ... îndată au trimis după erai, de l-au pohtit să nu ia spre codru.* URECHE, LET. I, 138/12. *Oamenii cei domnești carii vor fi trimiși îndeadins să-l prindză.* PRAV. 316. *Numaidecît trimit săcerătorii că au venit săceratul* (a. 1648). GCR I, 128/14. *Trimeseși-mă ca să lecuiesc cei plecați cu inima* (a. 1675). id. ib. 221/14. *I-au poruncitu D*[o]*mn*[u]*l cînd l-au trimis și au înfipt toiagul în pămînt.* DOSOFTEI, V. S. nolembrie 129ᵛ/3. *Pentru această ... negutitorie trimite d*[o]*mnul pre slugile sale.* BIBLIA (1688), [prefață] 7/31. *Și-i zise au să vie însuș, au să-i trimeață ajutoriu.* IST. Ț. R. 59. *Și după obiceiu îndată au trimis de olac, de acolo de la Poartă, cu un turc, pre al seu credincios.* N. COSTIN, LET. II, 50/23. *Vizirul ... au răpedzit un capegiu ... să-l prindză, să-l triimață la Poartă cu bună pază.* NECULCE, L. 165. *Oști mari și grele au trimis asupra lor.* C. CANTACUZINO, CM I, 13, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 228. *Au trimis la noi cu poruncă mare pre duhovnicul lui.* ANTIM, P. XXIII. *Iată că trimisei acest om anume Oprea, să ... mai dai dumneata lei 30* (a. 1725). IORGA, S. D. XII, 27. *Trimefind afară pre ceialalți, către sîngură Chivali au zis.* AETHIOPICA, 31ʳ/3. *Dar ca pe un ginscari ca tine au trimăs să-m faci această slujbă?* (a. 1784). GCR II, 136/10. *Alexandru trimise sol în cetate pre un tătar fără carte.* ALEXANDRIA (1794), 55/10. *Și îndată au trimis olăcari în toate părți* (cca 1800). GCR II, 179/23. *Să-i popească și să-i trimită la dumn(ea)lui vel spătharu cu înștiințare* (a. 1819). IORGA, S. D. VII, 70, cf. DRLU. *Așa dar îl și trimisă cu mare paradă.* GORJAN, H. I, 2/23. *El înștiință pe Răzvan ... să aștepte pînă să-i trămită un mai mare ajutor.* BĂLCESCU, M. V. 183. *Așa-numiții bogați nu merg cu dînșii* [la robotă], *nici nu trămit în locul lor pe alți.* BARIȚIU, P. A. I, 658. *Unde-l trimiț, unde-l mîi Umblă fără căpătîi.* PANN, P. V. I, 100/1. *Obștea ne-a trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea.* NEGRUZZI, S. I, 139. *Într-o seară el se întorcea de la Cotroceni, unde fusese trămis de stăpînul său.* FILIMON, O. I, 115. *Maria trimisese un om de pază spre a vedea ce se petrece.* FM (1862), 62. *Dracul ne trimite-n cale pe nepoata lui Moțoc!* HASDEU, R. V. 88. *Fost-am, fost trimiși cu bine Din Suceava către tine.* ALECSANDRI, P. II, 110. *În zadar ca s-o mai cate, tu trimiți în lume crainic.* EMINESCU, O. I, 83. *Talpa iadului, cum aude despre această minunăție, trimite slujnica degrabă să-i cheme femeia.* CREANGĂ, P. 96. *Își împărți toată avuția pe la ostași și ... îi trimise înapoi.* ISPIRESCU, L. 4. *Gîndul arendașului zboară ... spre acel Paris îndepărtat unde își trimisese băiatul la-nvățătură.* SANDU-ALDEA, D. N. 23. *Ci trimiteți-i în munții Galileilor Că este o ciută.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 177. *Du-te și trimite-mi pe Oana.* DELAVRANCEA, O. II, 127. *Sînt plînsete, cînd înainte de cinci ceasuri vrea să-l trimeată acasă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 248, cf. ȘĂINEANU, D. U. *M-am gîndit să trimet pe cineva să afle adresa.* CAMIL PETRESCU, U. N. 214. *Spuneți stăpînului dumneavoastră că-i mulțumim și ... să vă mai trimeață pe la noi.* VISSARION, B. 59. *Ne trimetea chiar el la luptă, iar noi voioși ne supuneam.* VOICULESCU, POEZII, I, 41. *Oștenii de la Bizanț să-i trimeată, într-o nălucire grabnică de război, către hotarele ismailitenilor.* SADOVEANU, O. XII, 38, cf. SCRIBAN, D. *Am fost trimiși să ne măcelărim unul pe altul.* H. LOVINESCU, T. 106. *Trimiseră potere pe la hanuri de poștă.* BARBU, PRINC. 60. *A trimis doi polițiști la mine acasă.* V. ROM. februarie 1971, 27. *Mi-a zis că ... satul l-a trimis să mă alunge.* BĂNULESCU, I. 28. *M-a trămis mama C-un car de mere.* TEODORESCU, P. P. 194. *Am vorbit cu doi feciori Să-mi trimită peștitori.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 447. *Apoi au învățat-o să-l mai trimată și la fîntîna vie după apă vie.* SBIERA, P. 29. *Foiliță iarbă grasă, M-a trimes mama de-acasă Să joc fata cea frumoasă.* ȘEZ. I, 106. *Mă trimeasă tată tău Ca să cat pe Gruia său.* ALEXICI, L. P. 19. *Că pe Gruia l-am trimis, Și Gruia n-a mai venit.* BALADE, II, 50. *Îl trimit în sat la foc, Și el mi-aduce busuioc,* se zice despre un om prost căruia una-i spui și el alta face. Cf. ZANNE, P. I, 173. *Vai de cel ce arată minte cînd la temniță-l trimite,* se zice despre cel ce se cumințește prea tîrziu. id. ib. V, 623. ◇ Absol. *Din Militu tremise întru Efesu și chiemă preuții besearecilorս.* COD. VOR. 18/7. *Tremise și ucise toți coconii ce era în Vitleem.* TETRAEV. (1574), 203. *Și am tremes cum aceasta ție Domnu-mieu să-ți spuie.* PO 110/17. *Și tremease atunce-ș de o chemă.* MOXA, 367/19. *De să va prileji să nu să afle vraci acolo, atunce iaste datoriu bărbatul să trimiță unde va găsi, să-i aducă.* PRAV. 94. *Pretutindenilea trimetea a strînge mulțime* (a. 1648). GCR I, 132/31. *Și de grabă trimise de aduse pre sv*[i]*ntul* (a. 1650—1675). id. ib. 192/33. *Trimisă de o adusără.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 7ʳ/17. *Și trimisă să sfarme și bisărica* (cca 1750). GCR II, 56/25. *Trimifînd starețul în toate schiturile ca să se facă știre.* MINEIUL (1776), 52ʳ¹/32. *Am trimis îndată ca să caute o mancă, carea prin frageda sa hrană să te poată creaște.* BELDIMAN, N. P. I, 18/19. *Am trimis după doctor.* NEGRUZZI, S. I, 62. *Unde să trimetim?... Cale de trii poști de-aiei nu se găsește nici doftor, nici spițer.* ALECSANDRI, T. 975. *Auzind împăratul că este la un sat aproape un unchiaș dibaci, a trimis să-l cheme.* ISPIRESCU, L. 1. *Soarele a trimis la tată-său s-o ceară pe lună.* PAMFILE, CER. 62. *Medicul a trimes după doi oameni puternici din stradă.* C. PETRESCU, C. V. 291, cf. RETEGANUL, P. II, 33. *Ș-o pus om berjar la trăsuri ș-o trimăs pîn la bab-acasî.* O. BÎRLEA, A. P. I, 260. ◇ Expr. **A trimite** (pe cineva) **pe** (sau **în**) **cealaltă lume** (sau **în rai**) = a omorî, a ucide. *Oricum a fi, sînt sigur că te trimit în rai cu cerga-n cap.* ALECSANDRI, T. 518. *Iară Mihai, trecînd iarăși Dunărea, nimici cu totul sila lui Mustafa, ba și chiar pe dînsul îl trimise pe cealaltă lume.* ISPIRESCU, M. V. 17, cf. BARCIANU, SCRIBAN, Đ. **A trimite** (pe cineva) **în mormînt** v. mormînt. **A trimite** (pe cineva) **în gura tunului** v. gură. **A trimite** (pe cineva) **la urmă** v. urmă. **A trimite** (pe cineva) **la plimbare** v. plimbare. **A trimite** (pe cineva) **la dracul** (sau **de la dracul la tată-său**) v. drac. **A trimite** (pe cineva) **de la moară la rișniță** v. moară. **A trimite** (pe cineva) **după iere verzi** v. iere. **A trimite** (pe cineva) **de la coasă la secere** = a scăpa (pe cineva) de un rău și a-l face să dea de altul. Cf. ZANNE, P. V, 206. (Ieșit din uz) **A trimite** (cuiva) **martori** = a provoca (pe cineva) la duel. **A fi** (cineva) **bun să-l trimiți** (sau **de trimis**) **după moarte,** se zice despre un om leneș sau încet la treabă, care zăbovește mult. Cf. ZANNE, P. II, 629. **A trimite** (pe cineva) **în judecată** = a intenta (cuiva) proces. DL, DM, DEX. **A trimite** (pe cineva) **la închisoare** (sau

la temniță, la ocnă, la sare) = a pedepsi (pe cineva) cu închisoarea. *Să-l bată ca pre un fur și să-l trimiță la ocnă cîtiva vreame.* PRAV. 33, cf. 289. *Și-l trimisease la închisoare la Odriiu* (cca 1650—1675). GCR I, 192/20. *Nu era vorbă de nimic altă decît de a trimite la ocnă pe șese beceri.* NEGRUZZI, S. I, 287. *A trămite la ocnă pe un nevinovat sau a fura cu paraua de la marfă pentru dînsul era totuna.* FILIMON, O. I, 146. *Să le trimitem la închisoare, pentru judecată.* ARGHEZI, S. XI, 26. *Tîlharii au fost trimiși la sare.* PAS, Z. I, 162. **A trimite la (o)** (sau, rar, **în**) **mănăstire** v. mănăstire. **A trimite** (pe cineva) **în posesia unui lucru** = a pune (pe cineva) în posesia unui lucru, a da cuiva un lucru să-l stăpînească cu drept de proprietate. *Reclamanta nu a fost trimisă în posesia averii moștenite.* COD. PEN. R.P.R. 587. ✦ (Învechit) A elibera (din robie, dintr-o slujbă etc.), a da drumul, a lăsa să se ducă. *A trimite pre cei zdrobiți în zlobodzie.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 1r/16. *La al șaptele an, îți vei trimite slobod.* BIBLIA (1688), 54¹/4. *Îl însoți cu o sumă de aur și-l trimise.* MINEIUL (1776), 40ᵛ¹/29. *Zicîndu-i pentru ca să trimiță pre evrei.* GRECU, P. 49. *Viața io voi ierta, Acasă voi trimet'a.* ALEXIȚI, L. P. 3.

2. A dispune ca un obiect să fie dus, transportat, predat la o anumită destinație. V. expedia. *Ainte treimeș o carte la voi* (a. 1550-1600). GCR I, 8/16. *Măncare tremease lor pără la sătul.* PSALT. 157. *Cu multă rugăciune cerșutu-am de la sfinția lui și mi-o au tremis* [cartea]. CORESI, EV. 5. *Această carte o-u tremesu patriiarhul de la I*[e]*r*[usa]*l*[i]*m* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 54/5. *Vîndzî*[n]*du-i negoțul ce i-au fost trimițînd acel neguțătoriu.* PRAV. 58. *Un cal turcesc foarte frumos cu toate podoabeli lui îi triimisesă.* NECULCE, L. 139. *De va veni jupînul Dimitrie, pe dumnealui să trimiți acea scrisoare* (a. 1725). IORGA, S. D. XII, 28. *Eu îț trimeț o traistă de piperiu să-l roz tot.* ALEXANDRIA (1794), 49/15. *Socoteală nu trimisăm pănă voi isbrăni vînzarea săului* (a. 1804). IORGA, S. D. XII, 152. *Poftindu-l ca să-i trimiță puținte poame* (a. 1808). GCR II, 200/4. *Cuie și chiroane li-au trimes* (a. 1822). id. ib. 245/26. *Acum iată că-ți trimet o bucată de pîne.* DRĂGHICI, R. 92/16. *Trimisă ... toate cîte tribuia spre odihna și desfătarea acestui vezir.* GORJAN, H. I, 2/35. *Un prilej bun este de a le trimete* [cărțile] *la Gălați.* KOGĂLNICEANU, S. 110. *Ia aceste cutii cu păstrăvi și să le trămiți colo, știi tu!* FILIMON, O. I, 101. *Are să trimită ... manuscriptul.* FM (1862), 1. *Îmi trimisese, drăguța, doi cozonaci calzi de Paști.* ALECSANDRI, T. 101. *Sta zîmbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte, S-o trimiță dragei sale, de la Argeș mai departe.* EMINESCU, O. I, 149. *Cum a venit împăratul de la vînătoare ..., hîrca i-a și trimes laptele.* CREANGĂ, P. 97. *V-am trimis două telegrame, una d-tale și alta lui Davila.* CARAGIALE, O. VII, 325. *Plecă și-mi trimise o cafea cu lapte și două cornuri.* DELAVRANCEA, H. T. 67. *O dată pe lună, îi trimetea cîte optzeci de zloți.* AGÎRBICEANU, A. 270, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Trimit banii ... pe două adrese cunoscute.* CAMIL PETRESCU, U. N. 380. *Bate murgul din copită, Că pe aripi de cocor Mi-a trimes răvaș de dor.* PILLAT, P. 248, cf. SCRIBAN, D. *O să vă trimit la cuib Fel de fel de bunătăți.* ARGHEZI, S. V, 48. *Voiam să-i trimit un dar.* CĂLINESCU, C. O. 38. *N-ai putea să-mi trimiți masa în cameră?* H. LOVINESCU, T. 151. *Încurajat, trimite versuri la mai multe reviste.* V. ROM. ianuarie 1965, 154. *Bărbații îmi trimiteau flori și mă invitau la dans.* ib. octombrie 1970, 30. *Măi bădiță, de departe, Mai trimite-mi cîte-o carte,* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 117. *Mi-a trimis badea inel, Să-mi treacă de dor de el.* FOLC. TRANSILV. I, 68. *Bani cu vagoanili-s trimet'em acasî.* O. BÎRLEA, A. P. I, 233. *Ca să scriu o hîrtioară, S-o trimăt la maica-n țară.* FOLC. MOLD. I, 59. ◇ Refl. pas. *Mă rog să mi să trimită înapoi aceeaș cvitanție* (a. 1821). IORGA, S. D. XII, 179. ◇ Fig. *La ce-mi răsari tu, soare, și cui trămiți lumină?* MUREȘANU, P. 21/15. *Nu trimeți a ta gîndire Să mă caute pe mări?* ALECSANDRI, P. II, 54. *Ea-i trimite un zîmbet discret de prietenie și de încurajare.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 65. *Ei tăcură trimițînd în gol priviri melancolice.* AGÎRBICEANU, A. 128. *Adela ... îmi aducea o rochiță nouă, ... trimițîndu-mi din ochii ei albaștri priviri elocvente.* IBRĂILEANU, A. 20. *Acolo răsăritul trimite-ntîia rază.* VOICULESCU, POEZII, I, 48. *Căci apa-ți va trimite și vă întipări, Întunecată, fața iubirii voastre moarte!* I. BARBU, J. S. 18. *Metoda schellingiană și-a trimis ecourile pînă în zilele noastre.* BLAGA, Z. 167. [Moara] *măcina atunci ultimul sac de grîu ..., trimețînd pînă departe zgomotul înfundat al pietrelor.* BOGZA, C. O. 39. *Cu fiecare tonă de cărbune pe care o smulgi din munte, îți trimiți inima și gîndurile să încălzească și să lumineze.* DAVIDOGLU, M. 61. *Prin fereastra deschisă primăvara trimitea răbufniri, soli de mireasmă.* V. ROM. martie 1969, 21. *Să-i trimeț dorul pe vînt, Vîntul zboară șuierînd.* TEODORESCU, P. P. 279. *Măi bădiță, bădișor, Nu-mi trimite-atîta dor Pe gurile tuturor.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 116. *Cucule, pasere sură, Să nu-mi cînți pe arătură, Ci să-i cînți mîndrei pe șură, Să-mi trimit-un pic de gură.* HODOȘ, P. P. 41. *Du-te, dor, und' te trimet, Nu-mi aprinde focu-n piept.* FOLC. TRANSILV. II, 63. ◇ Expr. **A trimite izmene pe călător** = a expedia un lucru printr-o persoană nesigură. ZANNE, P. III, 198. **A trimite** (pe cineva) **plocon** (cuiva) v. plocon. ✦ A da drumul, a slobozi. *Casele potopite de greutatea zăpezii ... trimiteau însă prin coșuri sulurile de fum, ca o solie că nu dorm.* AGÎRBICEANU, S. 182. *Întreabă ... trimițînd pe nas două coloane groase de fum.* BRĂESCU, A. 31. *În felul acesta își trimete muntele apa.* BOGZA, C. O. 90. ◇ (Complementul indică săgeți, gloanțe etc.) *Trămease* (slobodzî D, nepustiH) *săgeate și-i răspăndi.* PSALT. 26. *Domnul ... săgeți va trimite.* DOSOFTEI, PS. 51/5. *Abia am avut vreme să-i trimit cele două focuri.* VÎN. PESC. mai 1964, 7. *Buzduganul că-l prindea Și-ndărăt că-l trimetea.* BALADE, II, 57. ✦ A dispune ca un vehicul să plece cu o destinație precisă. *N-avem să trimitem corăbiile la Tarson.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/41. *Îndată le-au trimes un caic spre ajutor.* DRĂGHICI, R. 11/20. *Trimite către acest liman zeci de vapoare cu emigranți.* T decembrie 1964, 49. *Dacă vrea boierul să mergem la dînsul, apoi să trimeată căruța după noi.* SBIERA, P. 264. *Domnii auzea, Luntri trimetea, Ajutor le da.* BALADE, I, 436. ✦ Fig. (Învechit) A arăta, a oferi. *Și aceluia slava și cinstea și închinăciune să-i tremitem.* CORESI, EV. 180, cf. PARACLIS (1639), 245. *Și cîntări de mulțemire să le trimiță* (a. 1648). GCR I, 132/26.

3. (Complementul indică vești, porunci etc.) A transmite, a comunica (prin cineva). *Tremite-va cuvîntul său și topi-o-va.* PSALT. HUR. 124r/9. *Tremease cuvîntul său pămîntului.* PSALT. 305. *Înțălegînd ... de poronca ce trimesăse pren Oprea Armașul* (a. 1626). GCR I, 73/11. *Iară Domnul iară i-au trimis cuvînt* (cca 1650—1675). id. ib. 192/28. *Veștile aceastea tuturor trimaseră.* CANTEMIR, IST. 145. *Trimițîndu lui vodă știre Că-i bolnav preste fire* (a. 1777). GCR II, 113/31. *Li trimete vorbă că, atunci cînd va sosi armata într-ajutor, să se ascundă în pădure.* SĂM. IV, 565, cf. ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D. *E dator să trimită instrucții.* CĂLINESCU, C. O. 99. *„Îmi dă foc palatului", gîndise Evanghelina ... gata să-i trimită vorbă să-l cheme.* BARBU, PRINC. 80. *Destul de des îmi trimitea veste să vin.* V. ROM. septembrie 1970, 53. *Vorbă mi-a trimis mîndra Să mă mai duc pe la ea.* ANT. LIT. POP. I, 148. ◇ Refl. pas. *Fiecare om, cînd i se trimetea vorbă că vita lui a murit, era dator să urce deasupra munților, să o ardă.* BOGZA, C. O. 34. ◇ Expr. **A trimite** (cuiva) **sănătate** = a ura (cuiva) sănătate prin intermediul altcuiva. *Multă sănătate tremeațu dumnitale* (cca 1609). CUV. D. BĂTR. I, 176, cf. ALEXI, W., DL.

4. (În credințele mistice; în legătură cu o divinitate, forțe supranaturale etc.) A face să se arate, să vină, să se întîmple, să se manifeste. *Tremite mănra ta de sus.* PSALT. HUR. 121r/19. *Binrevestescu voao cu d*[u]*hul s*[i]*ntu ceale ce-su tremise din ceriure.*

COD. VOR. 142/4. *Tremease înturearecu și înturerecă.* PSALT. 220. *Trimite-voiu pre voi morte de ciumă* (a. 1560). GCR I, 5/7. *Dinții fierilor tremeate-voiu.* CORESI, ap. GCR I, 15/41. *Voiu tremeate nuor desupra pămîntului.* PO 36/4. *Voiu tremete ierni greale* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 44/17. *Nu trimite mănie spre mine* (a. 1633). GCR I, 81/36. *La ceas de năvală De sus îm trimite a ta sprejineală.* DOSOFTEI, PS. 51/14. *Toiagul puterii va trimite ție Domnul den Sion.* CHEIA ÎN. 94r/22. *Relele ... ți s-au trimis din cer.* MARCOVICI, D. 15/25. *Trebuie să suferi ... oricîte de la sfînta pronie ți să vor trimete.* DRĂGHICI, R. 94/19. *Paserea ... Din acele comori gustă ce Dumnezeu le trimite.* CONACHI, P. 291. *Soarta mea nu prea bun bărbat îmi trimise.* PANN, P. V. I, 55/12. *În zădar ... trimiți moartea cu vîntul Și trimiți foamea cu lupii.* ALECSANDRI, P. III, 22. *El pricepe visul că-i trimis de la profet.* EMINESCU, O. I, 144. *Și dacă-n schimbul pînii voastre Piticul vă plătește fiere, Îndurător v-ascultă Domnul Și vă trimite mîngîiere.* GOGA, P. 10. *Dumnezeu ... a trimis ploaie și vînt.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 186, cf. BALADE, II, 70. ◇ Refl. pas. *D[u]huri poslușitoare spre slujbă trimițîndu-se.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/21.

5. A îndruma pe cineva, a da indicații cuiva să consulte un text în legătură cu o anumită problemă. *Mi-aș permite asemenea să trimet pe d. Panu la articolul meu „Mișcarea literară și științifică".* GHEREA, ST. CR. III, 152, cf. DEX.

6. A delega, a alege într-un organ de conducere sau într-un organ reprezentativ. *Alegerile vor da putința maselor să trimită în fruntea organelor locale ale puterii de stat zeci și zeci de mii de gospodari pricepuți.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 797, cf. M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *trimit* și (învechit și regional) *trimiț;* perf. s.: pers. 1 *trimisei;* part. *trimis.* — Și: **triméte,** (învechit și regional) **trimăte, trămíte,** (învechit) **tremíte, trăméte, treméte, treiméte** vb. III.

— Lat. **tramittere.**

TRIMÎTERE s. f. Acțiunea de a trimite.

1. Cf. trimite **(1);** (rar) trimis[2] **(1),** (învechit, rar) trimițătură. Cf. DRLU, DDRF. *Trimiterea-ți acasă, Să știi tu bine, o sorocii pe mîne.* MURNU, O. 119, cf. SCRIBAN, D. *Asigurările sociale se realizează prin: ... Trimiterea la odihnă în așezăminte sau locuri special amenajate.* LEG. EC. PL. 323. ◇ Expr. **Trimitere în judecată** = intentare de proces, dare în judecată. *Trimiterea în judecată ... pentru una din faptele de mai sus atrage suspendarea ... din funcțiune.* COD. PEN. R.P.R. 404.

2. Cf. trimite **(2).** Cf. LB. *După trimiterea darurilor de nuntă ... avea să urmeze și venirea sa.* ASACHI, S. L. II, 26, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ca să nu le vină vreun gînd rău pînă la trimiterea haraciului, dă-le cîte șase cai.* BARBU, PRINC. 172. ◇ Expr. **(A casa) cu** (sau **fără) trimitere** = (a casa) cu (sau fără) înaintarea cauzei în altă instanță de judecată. *Înalta Curte luînd în considerare din oficiu acest motiv, casează fără trimitere.* COD. PEN. R.P.R. 459 cf. DEX.

3. (Învechit) Cf. trimite **(3).** *Sfîrșește cartea cu tremeaterea închinăciunei.* N. TEST. (1688), 263[v]/33. *Împăratul încă aștepta din zi în zi răspuns, întrebînd și pre acel arman ... ce-i povestea de-i atîta zăbavă cu triimeterea răspunsului* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 272/30. ◆ (Concretizat) Scrisoare. *Scrie învățătoare tremeatere.* COD. VOR. 109/8. *Aceaia tremeți scrise celora amu ce crezuse* (cca 1569—1575). GCR I, *10/28. *A doa tremeatere a sf[î]ntului lu ap[o]s[to]l Pavel.* CORESI, L. 342/7. *Altă tremeatere n-o voiu tremeate la voi* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 48/13. *Urmează o altă trimitere ... către părinții cei rămași în Dragomirna* (a. 1817). BV III, 179, cf. DHLR II, 486, L. ROM. 1962, nr. 1, 56. ◆ (Astăzi) Act, document prin care un medic sau o instituție recomandă un pacient pentru consult sau tratament unui alt medic sau altei instituții (de obicei specializate). Cf. DEX.

4. Cifră sau alt semn, intercalate în text, prin care se atrage atenția cititorului asupra unei completări, a unui comentariu etc. aflat în josul paginii sau la finele lucrării. *Trimiterea pe care art. 477 cod penal o face la art. 476 cod penal are de scop numai de a indica cvantumul pedepsei de aplicat.* COD. PEN. R.P.R. 515, cf. M. D. ENC., DEX. ◆ Referire, raportare prin care se indică un dosar sau locul în care se găsește un material pentru confruntare sau consultare. *Avea caiete-caiete, opise alfabetice cu trimiteri: „Vezi sertarul A, actul însemnat cu roșu, numărul 8".* ap. TDRG. *Stabilea o cartotecă de fișe individuale pentru fiece elev nou intrat, cu trimitere la un dosar.* ARGHEZI, S. XI, 94.

— Pl.: *trimiteri.* — Și: **trimétere,** (învechit) **rămitere** (FM 1859, 42, COSTINESCU), **tremétere** s. f.

— V. **trimite.**

TRIMITÍN s. n. v. **terebentină.**

TRIMIȚĂTÓR, -OÁRE adj. (Învechit) **1.** (Și substantivat) (Persoană) care trimite ceva sau pe cineva. *Nu se va lua de la Iuda toiagul crăiesc, ... pînă nu va veni Șiloh cela ce-i tremițătoriu și el va fi așteptarea limbilor.* PO 174/9. *Încă mai iaste un lucru între svătuitoriu și între trimițătoriu.* PRAV. 301. *Vă autorizez ca să împărtășiți acestea trimițătorilor d-voastră.* BARIȚIU, P. A. III, 164. *Trimițătorii să știe că ce au să aștepte de la dînșii.* FM (1861), 89, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE, DEX.

2. Care este sau trebuie trimis. *Trimisătoare ploaie.* DOSOFTEI, MOL. 65, cf. ROSETTI—CAZACU, I.L.R. I, 130.

— Pl.: *trimițători, -oare.* — Și: (învechit) **tremițătór, -oáre** (CADE), **trimițătóriu, -oáre, tremițătóriu, -oáre, trimisătóriu, -oáre** adj.

— **Trimite** + suf. *-(ă)tor.*

TRIMIȚĂTÓRIU, -OÁRE adj. v. **trimițător.**

TRIMIȚĂTÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Trimitere **(1).** *Tremease-i (trimițătură D) îngeri iuți.* PSALT. 160, cf. SCRIBAN, D.

— Și: **tremesătúră** s. f. ANON. CAR.

— **Trimite** + suf. *-(ă)tură.*

TRIMÓRF, -Ă adj. (Despre substanțe sau corpuri) Care prezintă trimorfism. Cf. ALEXI, W., CADE, DN[2], DEX.

— Pl.: *trimorfi, -e.*

— Din fr. **trimorphe.**

TRIMORFÍSM s. n. Proprietatea pe care o au unele substanțe de a cristaliza în trei sisteme diferite. Cf. DN[2], DEX.

— Din fr. **trimorphisme.**

TRIMOTÓR adj. (În sintagma) *Avion trimotor* (și substantivat, n.) = avion cu trei motoare. *O mușcă enormă ... vîjîie prin aer ca un avion trimotor.* CĂLINESCU, C. O. 18, cf. DN[2], DEX.

— Pl.: *trimotoare.*

— Din fr. **trimoteur.**

TRIMUCHIÁT, -Ă adj. Care are trei muchii. Cf. BARCIANU, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.

— Pl.: *trimuchiați, -te.*

— **Tri-** + **muchiat.**

TRIMURÁ vb. I v. **tremura.**

TRIMURÁRE s. f. v. **tremurare.**

TRIN s. n. v. **tren.**

TRINC s. n. (Regional) **1.** Faptul de a ciocni paharele cu băutură, atunci cînd se închină în cinstea cuiva. Cf. SĂGHINESCU, V. 73. ◇ Expr. **A da trinc** (ori **trenc, trane, trenchi, tranchi, trenchia)** sau **a face trenchi** = a închina ciocnind paharele. Cf. BUL. FIL. V, 210, ALR I 1 726/9, 420, 526, 528, 530, 538, 540, 600, 610, 922, ALR II SN V h 1 270/520, 531.

2. Țuică slabă, care se obține fierbîndu-se borhotul după ce s-a scos țuica tare; țuică de calitate proastă; basamac. Cf. LB, POLIZU, LM DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., H X 215, CV 1951, nr. 5, 25. ◆ (În forma *trinci)* Borhot (Ineu — Arad). ALR SN I h 251/64.

3. Băutură slabă, făcută din mere, perc sau resturi de struguri, amestecate cu apă; cighir. Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 138, CIHAC, II, 533, H XVII 69, 99, XVIII 60, VICIU, GL., L. COSTIN, GR. BĂN. II, 197, CHEST. II 300/11, CV 1949, nr. 9, 33, ib. 1950, nr. 11—12, 39, LEXIC REG. 47, ib. II, 102, MAT. DIALECT. I, 270. ◆ (În forma *trinci)* Mied (Pecinișca — Băile Herculane). Cf. ALRM SN III h 946/2.

— Pl.: *trincuri.* — Și: **trinci** (ANON. CAR., L. COSTIN, GR. BĂN. II, 197, ALR SN I h 251/64, ALRM SN III h 946/2), **trinc** (VICIU, GL., CV 1949, nr. 8, 35, ib. nr. 9, 33, LEXIC REG. 47), **trenc** (ALR I 1 726/526), **tranc** (ib. 1 726/922), **trinchi** (BUL. FIL. V, 210), **trenchi** (SĂGHINESCU, V. 73, BUL. FIL. V, 210, ALR I 1 726/420, 528, 538, 540, 600, ALR II SN V h 1 270/520, 531), **tranchi** (ALR I 1 726/530) s. n., **trénchia** (ib. 1 726/610), **trîncă** (CV 1951, nr. 5, 25) s. f.

— Din germ. **trink** (imper. al lui *trinken).*

TRINCÁ vb. I. Intranz. (Rar) A închina ciocnind paharele. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W.

— Prez. ind.: *trinchez.*

— Din fr. **trinquer.**

TRÎNCĂ[1] s. f. (Nav.) **1.** Pînză pătrată așezată la baza trinchetului **(2)** unei nave. Cf. CADE, ABC MAR. *Focul și trinca fluturau pe straiuri, gata să se întindă în bătaia vîntului.* TUDORAN, P. 393. *În noaptea asta să continue drumul așa, cu focul și cu trinca, și abia a doua zi să ridice celelalte pînze.* id. ib. 452, cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

2. Vergă care susține trinca[1] **(1).** Cf. ABC MAR., M. D. ENC.

— Pl.: *trinci.*

— Din it. **trinca** „vergă".

TRÎNCĂ[2] s. f. v. **trinc.**

TRINCĂNÍ vb. IV. (Prin Ban.) **1.** Refl. (În forma *triencheni)* A se ameți de băutură; a se chercheli. L. COSTIN, GR. BĂN. 205. *S-o cam trienchenit.* id. ib.

2. Tranz. A scoate puțin cîte puțin vin din butoi, nelăsîndu-l să se așeze (Sereca — Orăștie). Cf. MAT. DIALECT. I, 270.

— Prez. ind.: *trincănesc.* — Și: **triencheni** vb. IV.

— Din germ. **trinken.**

TRINCĂNÍT, -Ă adj. (Regional) Beat (Bărăștii Hațegului — Hațeg). CHEST. VIII 109/2.

— Pl.: *trincăniți, -te.* — Și: **trencănit, -ă, trăncănit, -ă** (LEXIC REG. 50) adj.

— V. **trincăni.**

TRINCHÉT s. m., s. n. **1.** S. m., s. n. Trunchi de copac (în special de brad), din care se fac catarge. *30 bani de tot catargul ce se pogoară pe Siret ... 15 bani de tot trinchetul* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 380. *De tot trunchetul 9 bani* (a. 1799). ib. I, 87, cf. CIHAC, II, 624, ENC. ROM., BARCIANU, ȘIO II$_1$, 365, TDRG, N. A. BOGDAN, C. M. 68, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., COMAN, GL., ARVINTE, TERM. 172.

2. S. m., s. n. (Nav.) Catargul de la prora unei nave cu pînze; arbore mic. Cf. ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DN[2], SCL 1964, 834, L. ROM. 1969, 273, M. D. ENC., DEX.

3. S. n. (Nav.; în forma *tranchet)* Bară de lemn care împiedică lovirea unei nave acostate de o altă navă ori de chei sau care amortizează o asemenea lovitură. Cf. ABC MAR., DN[2], L. ROM. 1969, 273, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: (m.) *trincheți,* (n.) *trincheturi.* — Și: **tranchét,** (învechit) **trenchét** (IORGA, S. D. XXII, 11), **trînchét** (ENC. ROM., BARCIANU, ȘIO II$_1$, 365, TDRG, ȘĂINEANU, D. U.), **trunchét** s. n.

— Din it. **trinchetto, fr. trinquet.**

TRINCHETÍN s. n. (Nav.) Velă mică care se ridică pe timp de furtună. Cf. ABC MAR.

— Pl.: *trinchetine.*

— Din it. **trinchettina.**

TRINCHI s. n. v. **trinc.**

TRINCHÍST s. m. (Argotic) Bețiv. BUL. FIL. V, 210.

— Pl.: *trinchiști.*

— **Trinc** + suf. *-ist.*

TRINCI s. n. v. **trinc.**

TRÍNGHELT s. n. (Învechit) Bacșiș. *Tringhelt la oameni* (a. 1775). MÎNDRESCU, I. G. 96, cf. JAHRESBER. X, 215.

— Pl.: ?

— Din germ. **Trinkgeld.**

TRÌNGHI-LÍNGHI interj. v. **tinghi-linghi.**

TRÍNIE s. f. Gen de plante glabre care cresc prin pășuni și pe coline calcaroase *(Trinia).* Cf. BRANDZA, D. 180, id. FL. 222, ENC. ROM.

— Pl.: *trinii.*

— Din lat. **Trinia,** numele științific al plantei.

TRINIRÎT s. n. (Regional) Post de cîte trei zile, pe care îl țineau fetele în prima săptămînă după lăsatul secului, ca să se mărite. Cf. SCRIBAN, D.

— Etimologia necunoscută.

TRINITÁR, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care se referă la trinitate, privitor la trinitate. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DN[2].

2. S. m. Trinitarian **(2).** *Trinitarii în anul acesta 172 au rescumpărat 250 de prunci.* ȘINCAI, HR. III, 263/8, cf. COSTINESCU, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

3. S. m. și f. Trinitarian **(1).** Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *trinitari, -e.*

— Din fr. **trinitaire.**

TRINITARIÁN, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (În opoziție cu unitarian) Credincios creștin care acceptă dogma trinității; trinitar **(3).** Cf. M. D. ENC., DEX.

2. S. m. Membru al ordinului călugăresc al Sfintei treimi; trinitar **(2).** Cf. M. D. ENC.

3. Adj. Care aparține trinitarienilor **(1),** privitor la trinitarieni. Cf. DEX.

— Pl.: *trinitarieni, -e.*

— Din engl. **trinitarian,** germ. **Trinitarier.**

TRINITÁTE s. f. **1.** (În religia creștină) Sfînta treime, troiță **(1).** Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Aluziile la dogma trinității și a împărtășaniei sînt limpezi.* LL 1955, 39, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX. ◆ Pext. Dogmă a Sfintei treimi. *Confesiunea calvină ... mărturisea unele dogme ca trinitatea și baptismul.* BARIȚIU, P. A. I, 149.

2. Grup de trei persoane, de trei obiecte etc. care formează o unitate. V. treime, triadă, trilogie. *O frunză de soare căzuse pe fereastră, alta pe covor, alta pe birou. Lumina trinității lor zîmbea blînd în severa încăpere a dosarelor și a cărților de drept.* TEODOREANU, L. 185. *Trinitatea de prietini pornită din vechiul și melancolicul Iași ... va cuceri capitala.* SADOVEANU, O. XIX, 160. *Secundul, ajutorul său și doctorul formau trinitatea bordului.* BART, E. 118, cf. SCRIBAN, D. *În materie de societate, trinitatea înseamnă*

putere, miniștri, supuși. RALEA, F. 44, cf. DN², M. D. ENC., DEX.
— Din lat. **trinitas, -atis,** fr. **trinité.**

TRINITRÁT s. m. (Chim.; în sintagma) *Trinitrat de glicerină* = nitroglicerină. M. D. ENC., DEX.
— **Tri¹-** + **nitrat.** Cf. fr. trinitré.

TRINITROCELULÓZĂ s. f. (Chim.) Fulmicoton. Cf. ENC. TEHN. I, 424, MDT, DT, DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **trinitrocellulose.**

TRINITROFENÓL s. m. (Chim.) Acid picric. Cf. BIANU, D. S., MACAROVICI, CH. 569, DT, DL, DM, DN², FORM. CUV. I, 140, M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **trinitrophénol.**

TRINITROGLICERÍNĂ s. f. (Chim.) Nitroglicerină. Cf. MDT, DT, DL, DM, DN², FORM. CUV. I, 140, M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **trinitroglycérine.**

TRINITROTOLUÉN s. n. (Chim.) Substanță solidă, cristalină, de culoare galbenă, obținută din toluen și folosită ca exploziv cu care se încarcă proiectilele de artilerie; trotil. Cf. MACAROVICI, CH., MDT, DL, DM, DN², DG, M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **trinitrotoluène.**

TRINÓM s. n. Expresie algebrică compusă din trei termeni. Cf. ASACHI, ALGHEBRA, 6ʳ/26, id. E. II, 4/7, POENARU, E. A. 7/19, NEGULICI, ELEM. ALG. 13/24, COSTINESCU. *Valoarea variabilă a trinomului.* CULIANU, A. 230, cf. BARCIANU, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *trinoame* și (învechit) *trinome* (ASACHI, E. II, 4/7). — Și: (învechit) **trinómă** s. f. ASACHI, ALGHEBRA, 6ʳ/26.
— Din fr. **trinôme.**

TRINÓMĂ s. f. v. **trinom.**

TRINPĂN s. m. (Bot.; regional) Iarbă-de-șoaldină (*Sedum acre*). Cf. BORZA, D. 158.
— Accentul necunoscut.
— Etimologia necunoscută.

TRINTÍ vb. IV v. **trinti¹.**

TRINUȘÓR s. n. v. **trenușor.**

TRÍO s. n. **1.** Grup format din trei interpreți vocali sau instrumentali care execută împreună o compoziție muzicală; compoziție (sau parte dintr-o compoziție) muzicală scrisă pentru acest grup. Cf. VALIAN, V., POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TIM. POPOVICI, D. M., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Totdeauna-am fost la fel — Un trio de violoncel.* MINULESCU, VERS. 282, cf. SCRIBAN, D. *Există în simfonie multe fragmente ... Astfel este trioul din partea a treia.* CONTEMP. 1949, nr. 138, 8/3, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX. ◆ Partea de la mijloc, mai melodioasă și mai liniștită, a unor compoziții muzicale (de dans). Cf. TIM. POPOVICI, D. M., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. (Familiar) Grup de trei persoane (care se află mereu împreună). Cf. POLIZU, COSTINESCU. *Strălucea pe scena tineretului bucureștean celebrul trio Eminescu — Bădescu — Caragiale.* CARAGIALE, O. VII, 307, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DN².
— Pl.: *triouri* și (rar) *triuri* (IORDAN, L.R.A. 93, SCL 1960, 48).
— Din it. **trio.**

TRIOÁCĂ s. f. v. **troacă.**

TRIOCAIÁNIC, -Ă adj. (Slavonism; și substantivat) (Persoană) nefericită, păcătoasă, nevrednică. *S[u]fl[e]t[u]l îndoit am spurcat, triocaianicul. Nu sînt harnic să calc pămîntul lău.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 290ʳ/1, cf. JAHRESBER. V, 138, TDRG, SCRIBAN, D.
— Pl.: *triocaianici, -ce.*
— Din slavonul трьокаиньнъ.

TRIÓD s. n. Carte rituală creștină cuprinzînd cîntările și rugăciunile din cele zece săptămîni dinainte de Paști. *Triod penticostar* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 196/6. *A cumpărat 3 cărți: t[r]iodu, sfedniță, catavasie* (a. 1765). IORGA, S. D. XVII, 153. *Triodion Adecă Trei cîntări Ce are întru sine slujba sfîntului și marelui post* (a. 1777). BV II, 222. *Triodion Acum Întîia oară așezat și tipărit* (a. 1816). IB. III, 157, cf. DRLU, CIHAC, II, 708, DDRF. *Triodul zace pe sub pat Și-a mucezit acum Mineiul De cînd în ladă l-ai lăsat!* COȘBUC, P. II, 233, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ◆ Perioadă de timp cuprinzînd cele zece săptămîni dinainte de Paști, în care se citesc aceste rugăciuni. *Se arată în tablele aceste ... cînd se începe triodul. Și lăsatul secului de carne.* CALENDARIU (1814), 35/11.
— Pronunțat: *tri-od.* — Pl.: *trioduri.* — Și: (învechit) **triódion** s. n.
— Din slavonul трьодь. — **Triodion** < ngr. τριώδιον.

TRIÓDĂ s. f. Tub electronic cu trei electrozi. *Dioda, modificată în acest fel, a devenit o triodă.* CIȘMAN, FIZ. II, 504, cf. ENC. TEHN. I, 129, DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *tri-o-.* — Pl.: *triode.*
— Din fr. **triode.**

TRIÓDION s. n. v. **triod.**

TRIÓL s. n. v. **trior.**

TRIOLÁ vb. I v. **triora.**

TRIÓLÁT¹ s. n. v. **triorat¹.**

TRIOLÁT², -Ă adj. v. **triorat².**

TRIÓLĂ s. f. (Muz.) Triolet **(2).** Cf. TIM. POPOVICI, D. M.
— Pronunțat: *tri-o-.* — Pl.: *triole.*
— Din germ. **Triole.**

TRIOLEÍNĂ s. f. Substanță lichidă, uleioasă, incoloră, conținută de grăsimile vegetale și care reprezintă o combinație a acidului oleic cu glicerină. Cf. MACAROVICI, CH. 540, MDT, DT, DN², DM, M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *tri-o-.*
— Din fr. **trioléine.**

TRIOLÉT s. n. **1.** Poezie de opt versuri, de obicei octosilabice, în care primul vers este identic cu al patrulea și cu al șaptelea, iar al doilea cu al optulea. Cf. ENC. ROM., BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *N-a fost decît un zbor de triolete Pe care un poet le-a scris în vis.* MINULESCU, VERS. 271, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. (Muz.) Grup de trei note de valoare egală, care se execută în timpul necesar pentru executarea a două dintre ele; triolă. Cf. ENC. ROM., BARCIANU, ALEXI, W., TIM. POPOVICI, D. M., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN². *Insistența cu care se impune trioletul do diez — re diez — sol diez încă de la începutul fragmentului.* M 1965, nr. 1, 34/1, cf. M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *tri-o-.* — Pl.: *triolete.*
— Din fr. **triolet,** germ. **Triolet.**

TRIÓMF s. n. v. **triumf.**

TRIÓN s. n. v. **trior.**

TRIONÁ vb. I v. **triora.**

TRIÓNIX s. m. Broască țestoasă uriașă din țările calde, deosebit de periculoasă prin mușcătura ei. Cf. DN², DEX.
— Scris și: *trionyx.* DN². — Pl.: *trionicși.*
— Din fr. **trionyx.**

TRIÓR s. n. **1.** Mașină agricolă alcătuită dintr-un ventilator, site și cilindri, folosită pentru separarea de impurități și la sortarea boabelor de cereale, a

semințelor de plante oleaginoase etc.; (regional) treierar, vînturătoare, țilindru, moară **(4 d)**, morișcă **(2)**, melc **(III 2)**, valț. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., NICA, L. VAM. 245, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Unele sisteme de trioare aleg boabele pe calități după mărimea lor.* ION BOTEZ, STR. 45. *Roșcovul își cernie tecile de os în zvonul triorului neuns.* KLOPȘTOCK, F. 188, cf. SCRIBAN, D., LEG. EC. PL. 423. *Zăceau acolo, amestecate în stive nesfîrșite ... grape, cilindri de trior.* GALAN, B. I, 23. *Pe niște rogojini întinse pe jos era așezat un trior, de sub sitele căruia sămînța curgea în trei grămăjoare mici.* MIHALE, O. 181, cf. DN², L. ROM. 1966, 74, ib. 1967, 499, 504, 508, 511, HRISTEA, P. E. 11, ALR SN I h 89, ALRM SN I h 65.

2. (Tehn.) Dispozitiv folosit pentru separarea, după dimensiuni, a materialelor provenite din concasare. Cf. LTR², DEX.

— Pronunțat: *tri-or.* — Pl.: *trioare.* — Și: (regional) **treiór** (ALR SN I h 89/182), **treiér** (ib. h 89, A I 22, 23, 35, accentuat și *tréier* ALR SN I h 89, ALRM SN I h 65, A II 6, 8, III 16, IV 5, pl. *treiere* ALR SN I h 89 și 157, A I 35, II 6, 8, *treieruri* ALR SN I h 89/349), **trăiér** (A I 26), **triér** (ALR I 925/231, 280, 295, ALR SN I h 89, A I 13, 17, 20, 35, FD II, 233, accentuat și *trier* com. din HERECLEAN — ZALĂU, ALR I 925/273, ALR SN I h 89, ALRM SN I h 65, pl. *triere* ALR SN I h 89, *trieruri* ib.), **trúier** (A II 12), **trúiur** (ib.), **triól** (ALR I 711/922), **trión** (BUL. FIL. V, 175, ALR I 925/890, ALR SN I h 89, ALRM SN I h 65), **treón** (ALR I 925/940, ALR SN I h 89/899), **trihón** (ALR SN I h 89/728), **truléi** (ALR I 925/268) s. n.

— Din fr. **trieur**, germ. **Trieur.**

TRIORÁ vb. I. Tranz. A separa și a selecționa semințele cu ajutorul triorului **(1)**; (regional) a țilindra. *Triorul mare cît o batoză ... triorează patru mii de boabe pe oră.* CONTEMP. 1949, nr. 159, 3/6, cf. DN², L. ROM. 1967, 508, SCL 1970, 14, 19, M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Ai luat în mîna ta vînturătoarea Să-mi treieri zilele ce le-am trăit.* VOICULESCU, POEZII, I, 96.

— Pronunțat: *tri-o-.* — Prez. ind.: *triorez.* — Și: (regional) **treierá** (ALR I 925/1, ALR II 5 312/260, ALR SN I h 89/574, ib. h 90, A I 17, 23, II 6, IV 5, prez. ind. și *tréier* ALR I 925/125, 842, A II 12), **trălerá** (A I 22, 35, III 4, prez. ind. și *trăier* ALR I 925/5), **trierá** (ib. 925/217, 231, 270, ALR II 5 311/219, 346, ib. 5 312/53, 235, 284, ALR SN I h 89/228, ib. h 90, A I 13, 20, 21, prez. ind. și *trier* ALR I 925/49, 215, ALR SN I h 90/228, A I 35) vb. I, **treierí** (ALR II 5 311/279), **trierí** (ALR I, 925/280) vb. IV, **trulurá** (A II 12), **triolá** (UDRESCU, GL., GL. OLT.), **trioná** (ALR I 925/890), **truielá** (ib. 925/268) vb. I.

— V. **trior.**

TRIORÁRE s. f. Acțiunea de a **triora**. Cf. LTR². [Sămînța] *este folositor să fie aleasă prin triorare și vînturare energică.* ENC. AGR.

— V. **triora.**

TRIORÁT[1] s. n. Faptul de a **triora**. *Hai cu grîul la triolat!* UDRESCU, GL.

— Și: **triolát** s. n.

— V. **triora.**

TRIORÁT[2], **-Ă** adj. (Despre semințe) Care a fost dat la trior **(1)**. *La sediu președintele privește O probă de sămînță triorată.* V. ROM. martie 1956, 179, cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *triorați, -te.* — Și: **triolát, -ă** adj. UDRESCU, GL.

— V. **triora.**

TRIOV s. m. (Bot.; regional) Tigvă *(Lagenaria siceraria)*. BORZA, D. 95.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

TRIOXÍD s. m. Compus chimic care conține trei atomi de oxigen în moleculă. Cf. PONI, CH. 78. *Prin oxidare, aluminiul se acoperă de un strat de trioxid de aluminiu.* IOANOVICI, TEHN. 66, cf. SCRIBAN, D., MACAROVICI, CH. 307, 316, 403, 406, DN², M. D. ENC.

— Pronunțat: *tri-o-.* — Scris și: (rar) *triosid.* PONI, CH. 78. — Pl.: *trioxizi* și (rar, n.) *trioxide* (SCRIBAN, D.).

— Din fr. **trioxyde.**

TRIPAFLAVÍN s. n. v. **tripaflavină.**

TRIPAFLAVÍNĂ s. f. Substanță chimică cu acțiune antiseptică, utilizată împotriva bacteriilor; acriflavină. Cf. NICA, L. VAM. 245, M. D. ENC., DC, DEX.

— Și: (rar) **tripaflavín** (scris *trypaflăvin*) s. n. NICA, L. VAM. 245.

— Din fr. **trypaphlavine.**

TRIPALMITÍNĂ s. f. Substanță solidă, incoloră, răspîndită în natură în uleiuri vegetale și în grăsimi. Cf. MACAROVICI, CH. 540, DT, M. D. ENC., DC.

— Din fr. **tripalmitine.**

TRIPANOZÓMĂ s. f. Gen de protozoare flagelate, cu corpul fusiform, parazite în sîngele și țesuturile vertebratelor, cărora le provoacă unele boli. Cf. ENC. AGR., DN², M. D. ENC., DEX.

— Scris și: *tripanosomă.* M. D. ENC. — Pl.: *tripanozome.*

— Din fr. **trypanosome.**

TRIPARTÍD, -Ă adj. v. **tripartit.**

TRIPARTÍT, -Ă adj. Care are trei părți, din trei părți. *Peri aspri adesea tripartiți.* GRECESCU, FL. 62, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Frunză tripartită.* CADE, cf. SCRIBAN, D. *Un braț al pîrghiei tripartite.* IONESCU-MUSCEL, TES. 351, cf. DN². *Partea a doua — lento — în formă de lied tripartit.* M 1965, nr. 4, 17/1. *Planul se simplifică. Devine tripartit: început, mijloc, sfîrșit.* V. ROM. iunie 1970, 123, cf. M. D. ENC. ◆ Care are loc între trei state sau trei partide. *Necesitatea de a se elucida chestiunea ... acordului tripartit.* TITULESCU, D. 594, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tripartiți, -te.* — Și: (rar) **tripartid, -ă** adj. IORDAN, L.R.A. 41.

— Din fr. **tripartite.** — **Tripartid**: prin apropiere de *partid.*

TRÍPCĂ s. f. v. **pretcă.**

TRÍPCEA s. m. (Prin nord-vestul Munt.) Termen de dispreț pentru un om care se ține de fleacuri; secătură, lichea. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

TRIPÉD s. n. (Învechit) **1.** Trepied **(1)**. Cf. COSTINESCU. *Pe metalice tripede ard parfumuri arăpești.* MACEDONSKI, O. I, 104, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. ◇ (Adjectival) *Masă tripedă.* id. ib.

2. Trepied **(2)**. Cf. CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *tripede.*

— Din lat. **tripes, -edis.**

TRIPÉLNIC s. n. v. **trepetnic.**

TRÍPER s. n. (Transilv. și nordul Mold.) Blenoragie. CANDREA, F. 222, BUL. FIL. V, 245.

— Din germ. **Tripper.**

TRIPESNEȚ subst. (Învechit, rar) Cîntec religios compus din trei versete sau strofe. *Să cînți împreună neîneetat tripesnețul, viers al trei sfintei laude cu întreita Troiță* (a. 1700). BV I, 409.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Din slavonul **трипѣснецъ.**

TRIPETÁL, -Ă adj. (Despre flori) Cu corola formată din trei petale. Cf. COSTINESCU, DN², DEX.

— Pl.: *tripetali, -e.*

— Din fr. **tripétale.**

TRIPICIÓR s. m. Mușchi cu tulpini drepte, în tufe mici, de culoare verde-gălbuie, ruginie în interior; crește în păduri, mai ales la munte, la baza copacilor, pe lemne putrede sau pe stînci *(Tetraphis pellucida)*. Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 058.
— **Tri**[2] + **picior.**

TRIPIÉD s. n. v. **trepied.**

TRIPITEÁ s. f. **1.** (Munt.) Păianjen. SCRIBAN, D.
2. (Prin sudul Mold.) Ornament în formă de păianjen, făcut cu acul într-un spațiu de împletitură, de broderie sau de ajur. Cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *tripitele.*
— Etimologia necunoscută.

TRIPLÁ vb. I. **1.** Tranz. și refl. A (se) face de trei ori mai mare; a (se) întrei, (rar) a triplica, (învechit, rar) a triplicălui. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Numărul zilelor de clacă se dublează și triplează într-o jumătate de secol.* OȚETEA, T. V. 37. *Posturile de observare erau dublate, triplate cîteodată.* ARGHEZI, S. XI, 177. *Un model ... de folosire inteligentă a elementelor dublate și triplate.* CĂLINESCU, C. O. 127. *Avînd deasupra un coș de nuiele care le triplează capacitatea, ...* [carele] *trec încărcate cu știuleți.* BOGZA, C. O. 390. *Prin combinația cu terenurile de la țărmul mării, averea lui Aladin se dublase, se triplase.* V. ROM. ianuarie 1965, 27. *S-au triplat capacitățile de producție pentru obținerea cuprului electrolitic.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 943, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.
2. Tranz. A face o triplare **(2).**
— Prez. ind.: *triplez.*
— Din fr. **tripler.**

TRIPLÁRE s. f. **1.** Acțiunea de a (se) tripla **(1).** *Depozitarii din provincie preziseră chiar triplarea* [tirajelor]. STANCU, R. A. IV, 331; cf. DL, M. D. ENC., DEX.
2. Depășire a unui vehicul, de orice fel, de către un autovehicul, atunci cînd acela este angajat în depășirea unui alt vehicul, oprit sau în mers, dacă prin această manevră se trece peste axa care desparte cele două sensuri de circulație ale drumului. *„Triplarea" făcută de șoferul de pe autoturismul 1-CV-1195 pe șoseaua spre Sf. Gheorghe a constituit ... un risc enorm.* SCÎNTEIA, 1978, nr. 11 215.
— Pl.: *triplări.*
— V. **tripla.**

TRIPLÉT s. n. **1.** Al treilea dintre trei exemplare de același fel. Cf. DL, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◆ A treia formă a unor cuvinte care sînt de aceeași proveniență, dar care au intrat în limbă în epoci diferite. *Adesea limba noastră păstrează ... cuvîntul latinesc vechi, pe care în ultima sută de ani l-am mai împrumutat o dată, ca neologism, din latinește (grecește) ori din limbile surori. Astfel se nasc acele dublete, triplete.* PUȘCARIU, L. R. I, 408; cf. DL, DN[2], M. D. ENC., DEX.
2. (Fiz.) Grup de trei linii spectrale cu frecvențe foarte apropiate. Cf. M. D. ENC.
3. (Rar) Grup de trei gemeni.
— Pl.: *triplete.*
— Din fr. **triplet.**

TRIPLÉTĂ s. f. **1.** Bicicletă cu trei locuri. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DN[2], DEX.
2. Grup de trei jucători care fac parte din înaintarea sau din apărarea unei echipe sportive. Cf. DL, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◆ P. ext. Grup de trei persoane. *Alcătuiesc din personalități distincte o tripletă bine sudată, momentele lor de umor au spontaneitate și savoare.* CONTEMP. 1966, nr. 1 004, 5/3.
— Pl.: *triplete.*
— Din fr. **triplette.**

TRÍPLEX s. n. **1.** Material transparent alcătuit dintr-o foaie de acetat de celuloză, fixată între două foi de sticlă, întrebuințat ca geam de siguranță. Cf. LTR[2], M. D. ENC., DEX.
2. Hîrtie groasă formată din trei straturi de materiale fibroase diferite, cel de la mijloc fiind de obicei de calitate inferioară. Cf. LTR[2], M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **triplex.**

TRIPLÍC s. n. v. **tiriplic.**

TRIPLICÁ vb. I. Tranz. (Rar) A tripla **(1).** Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D.
— Prez. ind.: *triplic.*
— Din fr. **tripliquer,** lat. **triplicare.**

TRIPLICÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a triplica; (învechit, rar) triplicație. Cf. COSTINESCU.
— V. **triplica.**

TRIPLICÁT s. n. A treia copie a unui act sau a unui document. Cf. PROT.-POP., N. D., SCL 1950, 78, DL, DM, DEX.
— Pl.: *triplicate.*
— Din germ. **Triplikat.**

TRIPLICÁȚIE s. f. (Învechit, rar) Triplicare. DRLU.
— Pl.: *triplicații.* — Și: **triplicațiúne** s. f. COSTINESCU.
— Din lat. **triplicatio, -onis,** fr. **triplication.**

TRIPLICAȚIÚNE s. f. v. **triplicație.**

TRIPLICĂLUÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, rar) A tripla **(1).** Cf. DRLU.
— Prez. ind.: *triplicăluiesc.*
— De la lat. **triplicare.**

TRIPLICITÁTE s. f. Calitatea a ceea ce este triplu. Cf. COSTINESCU, SEC VI, 61.
— Din fr. **triplicité.**

TRÍPLU, -Ă adj. Care cuprinde de trei ori cîte ceva; de trei ori mai mare sau mai mult; întreit. [Ștefan Vodă] *întrunește-n sine o triplă maiestate.* ALECSANDRI, P. III, 215; cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, CLIMESCU, A. 181, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *O înghețată specială, dublă, triplă.* T decembrie 1964, 37. *Seara, la ora culcării, nu reușea să adoarmă fără o porție zdravănă, dublă sau triplă.* V. ROM. iunie 1970, 39. ◇ (Adverbial) *A cîștigat triplu.* SCRIBAN, D. ◆ Alcătuit din trei elemente sau părți (identice sau asemănătoare). Cf. HASDEU, I. C. I, 7. *Pe-aceste căi din dreapta, căci dinsele ne duc La cea dintîi podoabă a cerului, la rîul Cu triplu curs.* COȘBUC, S. 159. *Dacă sînt două sau mai multe elice paralele, filetul se numește dublu, triplu.* SOARE, MAȘ. 16. *O mustață stacojie îi ilustra fizionomia, terminată cu cioc triplu-roșcovan.* ARGHEZI, S. XI, 119. *Printr-o triplă încercuire de ziduri, ajungem în incinta unei biserici grandioase în chip de cruce.* CĂLINESCU, C. O. 192. *Pantofii îi erau de antilopă, cu talpa triplă.* VINEA, L. I, 15. *Cîrligele pentru somn nu trebuie să fie obligatoriu triple.* VÎN. PESC. mai 1964, 4. ◇ *Triplă legătură* = legătură chimică covalentă, compusă din trei legături de valență simplă. DEX. *Triplu-salt* v. salt. ◇ Loc. adj. **În triplu exemplar** = în trei exemplare. *Tablourile ... să se trimeată în triplu exemplar.* ULIERU, C. 11.
— Pl.: *tripli, -e.*
— Din fr. **triple.**

TRIPÓD s. n. (Învechit) Trepied **(1).** Cf. CANTEMIR, IST. 360. *Nu-l văz pre piatră rătundă ..., Ci pe tripod.* ZILOT, CRON. 336; cf. STAMATI, D., ARISTIA, PLUT. *Lîngă dînsa sta un tripod' pe care era așezat un vas mare plin de cărbuni aprinși.* FILIMON, O. II, 28. *Apolon, rezimat pe un altar ..., întinzînd o ramură de dafin dasupra unui tripod.* ODOBESCU, S. II, 192. *Pe un tripod s-aduce cățuia aurită.* EMINESCU, O. IV, 415. *S-așază ... cununi de frunziș și sfîntul tripodiu.* COȘBUC, AE. 86. *Cupe,*

vase de aramă și tripode prețioase. OLLĂNESCU, H. O. 307.

— Pl.: *tripoduri* și *tripode.* — Și: (rar) **tripódiu** s. n.
— Din ngr. τριπόδι.

TRIPÓDIE s. f. Vers compus din trei picioare. Cf. DN², DEX.

— Pl.: *tripodii.*
— Din fr. **tripodie,** ngr. τριποδία.

TRIPÓDIU s. n. v. **tripod.**

TRIPÓL[1] s. m. Rețea electrică tripolară. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tripoli.*
— Din fr. **tripôle,** engl. **tri-pole.**

TRÍPOL[2] s. n. v. **tripoli.**

TRIPOLÁR, -Ă adj. (Despre rețele electrice, circuite electrice, elemente de circuit electric) Care are trei borne de acces spre exterior. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tripolari, -e.*
— Din fr. **tripolaire.**

TRÍPOLI s. n. Diatomit. Cf. ȘĂINEANU, D. U., ENC. TEHN. I, 423, CANTUNIARI, L. M. 87, 100, DN², DC, DEX.

— Și: (învechit, rar) **tripol** s. n. CIHAC, II, 422.
— Din fr. **trípoli.**

TRÍPOS s. n. (Învechit) Trepied **(1).** *Triposul lui Apollon.* CANTEMIR, IST. 49, cf. GÁLDI, M. PHAN., ROSETTI — CĂZACU, I.L.R. I, 329.

— Pl.: *triposuri.*
— Din ngr. τρίπους.

TRIPOTÁ vb. I. Intranz. (Franțuzism) A se ocupa cu lucruri necinstite, a umbla cu potlogării. Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *tripotez.*
— Din fr. **tripoter.**

TRIPOTÁGIU s. n. v. **tripotaj.**

TRIPOTÁJ s. n. (Franțuzism) Afacere necinstită; potlogărie. *Vă-învăț eu minte pe d-voastră să umblați d-acu-ncolo cu infamii ..., și cu tripotajuri ... de bursă.* CARAGIALE, O. I, 162, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN², DEX.

— Pl.: *tripotaje* și *tripotajuri.* — Și: **tripotágiu** s. n. COSTINESCU, BARCIANU.
— Din fr. **tripotage.**

TRIPÓU s. n. (Peiorativ) Local (public) în care se joacă jocuri de noroc. *A deschis la Marsilia un tripou.* SLAVICI, N. II, 342. *Acele chipuri buhăite, galbene, murdare și moarte, ... dau salonului o asemuire de cafenea, de tripou și de închisoare polițienească.* DELAVRANCEA, S. 131. *Jucam toată ziua cărți într-un fel de tripou foarte secret.* VLAHUȚĂ, O. A. 488, cf. DDBF, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Ai cluburi și tripouri, automobile, covoare persane.* ARGHEZI, B. 17. *A ajuns la optzeci de ani să joace poker cu chelnerii prin tripouri.* V. ROM. noiembrie 1954, 7. *Cafeneaua însemna pentru el un fel de bază a existenței, așa cum pentru alții e clubul sau tripoul.* VINEA, L. I, 125. *Rolul ei ... este acela de a-l iniția pe viitorul romancier în tainele Arnotenilor, acelor mari boieri decăzuți, a căror casă se prefăcuse în tripou.* V. ROM. ianuarie 1966, 183. *Aventurier de mare clasă, trecut prin tripourile Franței.* ib. iunie 1970, 165.

— Pl.: *tripouri.*
— Din fr. **tripot.**

TRIPSÍNĂ s.f. Proteină secretată de pancreas, enzimă a digestiei. Cf. PARHON B. 128, MACAROVICI, CH. 628, 638, 639, DN², DC, M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **trypsine.**

TRÍPTĂR s. n. v. **trihtăr.**

TRIPTÍC s. n. Tablou compus din trei părți separate (prinse în balamale în așa fel încît părțile laterale să se închidă peste cea din mijloc), pe care sînt pictate scene sacre, chipuri de sfinți etc. sau sînt scrise, sub formă de pomelnic, nume de ctitori, de domnitori etc. V. diptic, troiță. *Pomelnicul ctitorilor în tripticul zugrăvit e deschis încă în altar.* JIPESCU, ap. CADE. *Scena e împărțită în trei părți formînd un fel de triptic.* OȚETEA, R. 281. *Luă două icoane mari, ... și un triptic, reprezentînd pe Ioan Botezătorul.* CĂLINESCU, C. N. 273. ◇ Fig. *Dar vara e un triptic: poieni, copaci, izvoare ...* VOICULESCU, POEZII, I, 158. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *S-a întîmplat să găsim un pomelnic triptich, zugrăvit iar nu sculptat.* ODOBESCU, S. I, 453. ✦ Fig. Ansamblu compus din trei părți, elemente, idei etc. distincte. *Triptic banal.* MINULESCU, VERS. 152. *În lipsa unor antecedente de acest fel n-ar fi luat niciodată ființă tripticul solid construit, care constituie planul elegiei în chestiune.* L. ROM. 1959, nr. 3, 36. *Piesa ... nu ne oferă o încheiere pe măsura celorlalte două piese ale tripticului.* M 1965, nr. 4, 28.

— Scris și: *triptich.* — Pl.: *triptice.*
— Din fr. **triptyque,** ngr. τρίπτυχος.

TRIPTOFÁN s. m. Aminoacid de bază din proteinele naturale. *Primii acizi-amini, care se desfac din molecula de albumină sub influența sucurilor din stomac și intestine sînt: tirozina, triptofanul.* ENC. VET. 174, cf. MACAROVICI, CH. 628, DC, D. MED., M. D. ENC.

— Din fr. **tryptophane.**

TRIRÉGN s. n. (Italienism) Țiară papală. *Are triregnul (coroana papală) în cap.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 196.

— Din it. **triregno.**

TRIRÉMĂ s. f. (În antichitate) Corabie cu pînze și cu trei rînduri de vîsle dispuse la trei niveluri diferite; (rar) trieră. V. biremă. Cf. VALIAN, V., ARISTIA, PLUT., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Erau broșurile cartonate de la Insel-Verlag, cu o triremă gingașă pe cămașa albă de sub scoarță.* I. BOTEZ, B. I, 110. *Privim ... Trireme cum se-ndreaptă spre Tir.* PILLAT, P. 27. *Trireme romane mi s-a părut că văd venind către țărm.* STANCU, R. A. II, 113. ◇ Fig. [Valul lui Traian] *se-ntinde ca o brazdă ce pe urmă-i colosală A. săpat, în primul secul, o triremă ideală.* ALECSANDRI, P. III, 92.

— Pl.: *trireme.*
— Din fr. **trirème.**

TRISÁGHION s. n. Cîntare bisericească în care cuvîntul „sfînt" apare repetat de trei ori. Cf. TDRG.

— Din ngr. τρισάγιον.

TRISÉCȚIE s. f. Împărțire în trei părți egale. Cf. COSTINESCU, CADE, DN², DEX. ◇ *Trisecția unghiului* = problemă prin care se cere să se împartă un unghi, cu rigla negradată și cu compasul, în trei părți egale. M. D. ENC.

— Pl.: *trisecții.* — Și: **trisecțiúne** s. f. COSTINESCU, CADE, DN², DEX.
— Din fr. **trisection.**

TRISECȚIÚNE s. f. v. **trisecție.**

TRISEPÁL, -Ă adj. (Despre flori) Cu trei sepale. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trisepali, -e.*
— Din fr. **trisépale.**

TRISFETÍTE s. f. pl. (Popular; de obicei art.) **1.** Numele sărbătorii creștine care se prăznuiește la 30 ianuarie; trei ierarhi. *Au intrat în București în ziua de tresfetitile* (a. 1847). MAG. IST. IV, 42/9, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., JAHRESBER. XIX—XX, 21, BL VI, 210. *Trisfitițele, Dziua cu luminele Și se sparg cărările.* MARIAN, S. R. I, 111, cf. PAMFILE, S. T. 56, ALR II/I MN 110, 2 803/386, 537, ALRM II/1 h, 259.

2. Numele constelației Orion. Cf. PAMFILE, CER. 172. — Și: (regional) **tresfetite** (CADE, ALR II/I MN 110, 2 803/514), **trisfetițe** (CADE, ALR II/I MN 110, 2 803/157, 219, 574, 682, ALRM II/I h 259), **tresfetițe** (ALR II/I MN 110, 2 803/353, 362, 365, 791, ALRM II/I h 259), **treisfetițe** (ALR II MN 110, 2 803/872), **trisfitițe, strefetițe** (MUSCEL, 85, PAMFILE, S. T. 56, ALR II/I MN 110, 2 803/769, 784, 812, 928, ALRM II/I h 259) s. f. pl. — Din slavonul ТРѢ СѢѢТИТѢАНІѢ.

TRISFETÍȚE s. f. pl. v. **trisfetite.**

TRISFITÍȚE s. f. pl. v. **trisfetite.**

TRISILÁB, -Ă adj., s. n., s. f. (Cuvînt) format din trei silabe. V. d i s i l a b, m o n o s i l a b. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trisilabi, -e.*
— Din fr. **trissyllabe.**

TRISILÁBIC, -Ă adj. (Despre cuvinte) Compus din trei silabe. V. d i s i l a b i c, m o n o s i l a b i c. Cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DM, DL, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trisilabici, -ce.*
— Din fr. **trissyllabique.**

TRISM s. n. v. **trismus.**

TRÍSMĂ s. f. v. **trismus.**

TRISMEGHÍST s. m. v. **trismegist.**

TRISMEGÍST s. m. Supranume însemnînd „de trei ori mare"; dat de greci lui Hermes; p. e x t. om impunător, superb. *Fiece năuc pare un trismeghist.* BUDAI-DELEANU, Ț. 135, cf. id. T. V. 163. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Tot aci se află statua colosală a lui Ermis trismegistul.* FILIMON, O. II, 153, cf. DN².

— Și: **trismeghíst** s. m.
— Din gr. τρισμέγιστος, fr. **trismégiste.**

TRÍSMUS s. n. Contracție spastică involuntară a mușchilor masticatori, care împiedică deschiderea gurii. Cf. ALEXI W., CANDREA, F. 228, 328, BIANU, D. S., SCRIBAN, D. *Animalul slăbește rapid, apare cîteodată un fel de trism sau un fel de strabism tonic.* BABEȘ, O. A. I, 67, cf. DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl. : *trismusuri.* — Și: (rar) **trism** (pl. *trisme* și *trismuri,* SCRIBAN, D.) s. n., **trismă** (ALEXI, W.) s. f.
— Din fr. **trismus.**

TRISNÍ vb. IV v. **trăsni¹.**

TRÍSPRECE num. card. v. **treisprezece.**

TRÍSPREZECE num. card. v. **treisprezece.**

TRIST, -Ă adj. (În opoziție cu v e s e l) **1.** (Despre oameni) Supărat, necăjit, abătut, deprimat, mîhnit; (regional) tristuit. *În toate zile tristu îmblaiu.* PSALT. 72. *Și-i văzu triști și scîrbiți.* CORESI, EV. 279. *Văzînd ei cum că-s triști, întrebă ei și zise.* PO 137/16. *Nu fireți ca cei fățarnici triști.* N. TEST. (1648), 8ᵛ/4, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 229, 249, CLEMENS, LB. *Mă simțeam foarte trist.* NEGRUZZI, S. I, 57, cf. 47, POLIZU. *Și eu sînt mică parte din trista omenire.* ALEXANDRESCU, O. I, 4. *Pătrunde trist cu raze reci Din lumea ce-l desparte.* EMINESCU, O. I, 175. *Căci aceloraşi mijloace Se supun cîte există Și de mii de ani încoace Lumea-i veselă și tristă.* id. ib. 196. *De la o vreme încoace însă, ... era tot galeș, trist și dus pe gînduri.* ISPIRESCU, L. 2. *Ce te miri? Eu viu, fîrtate, Trist așa și liniștit. Sînt bătrîn / M-au obosit Căile-alergate.* COȘBUC, P. I, 260, cf. DHLR I, 141. *Fetele, domniță? Stau, cum au apucat. Triste ca noaptea în iatacul lor.* DELAVRANCEA, O. II, 81. *Ochii ei sorbeau apusul cu nesaful unui trist Demon, smuls din întuneric.* MINULESCU, VERS. 145. *Aide, nu mai fi tristă, că nu-ți șade bine!* REBREANU, R. II, 121. *Trist, c-o pană mătur vatra, Solitar ..., Iar în zarea grea de plumb, Ninge „gri".* BACOVIA, O. 14. *Marin da din umeri și mîngîia copiii, trist că se simțea pe ducă.* ARGHEZI, S. XI, 15. *Devenise și ea din ce în ce mai tristă.* CĂLINESCU, C. O. 27. *Pan rupe faguri În umbra unor nuci. E trist.* BLAGA, POEZII, 72. *El părea trist și nefericit.* V. ROM. noiembrie 1964, 30. *Princepele era trist, trist de moarte.* BARBU, PRINC. 59. *Inima tare mă-ntreabă De ce sînt tristă și slabă?* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 151. *Ei viețuia foarte triști pentru că n-avea nici un copil.* SBIERA, P. 117. *Vine badea și mă-ntreabă De ce-s tristă și așa slabă?* DOINE, 74. *Ce stai tu trist și mîhnit? Nici nu bei, nici nu mănînci.* BALADE, I, 348, cf. O. BÎRLEA, A. P. I, 494. ◇ F i g. *Iarna tristă, iarna rece, Varsă lacrimi lungi șiroaie.* ALECSANDRI, O. 226. *Se întreabă trist izvorul: „Unde mi-i crăiasa oare?"* EMINESCU, O. I, 122. *Ghizdeiul, iarba oilor, ... lînariță ... cădeau fulgerate, triste, și pămîntul rămînea ras în urma coaselor.* SANDU-ALDEA, D. N. 21. ◇ (Substantivat) *El este un trist, un singuratic.* V. ROM. august, 1970, 134. ◇ (Adverbial) *Bătăile versului am prins a deprinde ... Din zbuciumul de mamă-năbușit Și-al fetelor care uitau ce-i hora, Pătrunse trist de dorul acelora Ce din războaie nu au mai venit.* LABIȘ, P. 24. ◆ (Despre privire, față etc.) Care exprimă tristețe. *Te duci și ani de suferință N-or să te vază ochi-mii triști.* EMINESCU, O. I, 211. *De pe fruntea mea cea trrstă tu dai vițele-ntr-o parte.* id. ib. 42. *Părea un bădbat în putere, ... de înălțime mijlocie, cu chipul smeaa, prelung și trist.* VOICULESCU, P. I, 219. *Gîrbov la pitruzeci de ani, cu ochii triști albaștri, duce de mulți ani viață fără bucurii.* SADOVEANU, O. III, 121. *Ne mîhne ti c-o față prea tristă.* I. BARBU, J. S. 122. *Fețe triste sau zîmbitoare treceau în goana mașinilor.* V. ROM. aprilie 1969, 11. *Un om în aparență simplu, c-o mască tristă.* ib. septembrie 1970, 20. ◇ (Adverbial) *Ea zîmbind și trist se uită, șopotește blînd din gură.* EMINESCU, O. I, 79. *Trist privind în urma lor Cum se duceau spre sat grăbiți, Rămase gînditor.* COȘBUC, P. I, 231. *Se apropie mai mult, își mîngîie bărbia rasă și ne privește cu ochii mari care sticlesc trist pe fața-i necăjită.* SADOVEANU, O. IV, 139. *Unchiul Stavrache a surîs trist, clătinînd capul în semn de compătimire.* V. ROM. ianuarie 1965, 11. *Profesorul zîmbi trist.* ib. ianuarie 1970, 41. ◆ (Despre glasul sau cîntecul omului; p. e x t. despre alte sunete) Tînguitor, jalnic. *El aude triste șoapte Și-un glas jalnic suspinînd.* ALECSANDRI, P. I, 13. *Și blînde, triste glasuri din vuiet se desfac.* EMINESCU, O. I, 96. *Un cîntec trist adus din alte țări De niște pasări albe, călătoare.* MINULESCU, V. 44. *Valuri de frunze treceau, te înfiorau cu foșnetul lor trist.* SADOVEANU, O. I, 74. *Trist e cînticul.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 38. *De sub arcuș, melodia izbucni viguroasă, puternică și plină, dar cutremurător de tristă.* V. ROM. iulie 1954, 57. *Îi vine să plîngă de glasul ei trist.* H. LOVINESCU, T. 92. *Tîrziu ..., pîcle triste de clopote se bat.* DEȘLIU, G. 5. *Un om bărbos ... O doină tristă îngîna în gînd.* LABIȘ, P. 19. *Bătură clopotele o amenințare, un stol de clopote cu mereu alte glasuri ..., rugătoare, triste, melancolice.* BARBU, PRINC. 20. *Cîntecul sfîșietor de trist al unui om necunoscut.* V. ROM. decembrie 1970, 139. ◇ (Adverbial) *El stă pe tron, și lîngă el, Ce trist crăiasa plînge!* COȘBUC, P. I, 70. *Tălăngile trist Tot sună dogit.* BACOVIA, O. 10. *Lungi stoluri grăbite țin calea spre nord; Trist ele țipă.* PILLAT, P. 48. ◆ (Despre stări sau manifestări ale omului) Plin de tristețe. *Trist iaste sufletul mieu pînă la moarte.* N. TEST. (1648), 35ʳ/29. *Le vărs ... pentr-un suflet și o tristă inimioară.* CONACHI, P. 99. *Să te ajut a ieși dintr-această tristă stare.* FILIMON, O. I, 112. *C-o bucurie tristă te țin acum în brațe.* EMINESCU, O. IV, 39. *Sînt pătrunși de negre și triste cugetări.* MACEDONSKI, O. I, 245. *Îi vorbea cu blîndețe tristă, împăcată — iar mama albea de spaimă.* V. ROM. ianuarie 1966, 46. *De-ai vedea inima mea, Cum e tristă, cum e rea.* FOLC. TRANSILV. II, 294. ◇ (Despre viață, momente din viață etc.) *Copilăria mea a fost tristă,*

așa de tristă, că n-aș vrea s-o mai trăiesc aievea. VLAHUȚĂ, O. A. 423. *De atunci au început zile triste pentru bietul pui.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 228. *Viața celuilalt izbucnește lîngă tine puternică și tristă.* BLAGA, Z. 313.

2. Fig. Care provoacă tristețe, care întristează; dureros. *Asta e o lungă și tristă istorie.* NEGRUZZI, S. I, 43. *Dar cînd apu toporul o coadă de lemn tare, Puteți judeca singuri ce tristă întîmplare.* ALEXANDRESCU, O. I, 196, cf. FM (1861), 172. *Mă găsesc iar singur cu brațele în jos În trista amintire a visului frumos.* EMINESCU, O. I, 213. *A, nu mă mir că ți se dete O zodie atît de tristă.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 31. *Ducîndu-și batista la ochi, se face o pauză tristă.* ARGHEZI, S. XI, 34. *Împlinirea a șase ani de la o tristă dată.* CĂLINESCU, C. O. 91. *Povestea cu haz întîmplări triste.* V. ROM. octombrie 1970, 30. *Nu te, maică, supăra, Tristă veste de-i afla..* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 497. *Vestea tristă s-o lăsăt, La mîndra lui o și venit.* BALADE, III, 241. ◇ (Adverbial) *În van mai caut lumea-mi în obositul creier, Căci răgușit, tomnatec, vrăjește trist un greier.* EMINESCU, O. I, 71. ◆ Care sugerează, evocă tristețe; deprimant, dezolant; vrednic de plîns. *Noaptea ... este mai puțin tristă decît soarta mea.* MARCOVICI, O. 7/20. *În această tristă stare aflîndu-ne.* DRĂGHICI, R. 22/28. *Aș vrea ... Să pierz ideea tristă, de veacuri întărită, Că lumea moștenire-ntîmplărilor s-a dat!* ALEXANDRESCU, O. I, 87. *Vesela verde cîmpie acu-i tristă, veștejită.* ALECSANDRI, P. III, 7. *Era o noapte tristă.* EMINESCU, G. P. 3. *Tot trecutul s-ascunde-n umbra sură, Precum s-ascunde-n frunze un trist locaș de morți.* MACEDONSKI, O. I, 24, cf. DDRF. *Era o seară tristă cum sînt altfel sări.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 39. *E atîta de trist amurgitul luminii, Pe cerdacul deșert, în cuprinsul străbun.* VOICULESCU, POEZII, I, 117. *Veni înserarea limpede, fără niciun nour, tristă pe cîmpii singuratice.* SADOVEANU, O. III, 185. *Nu vezi ce toamnă tristă?* PILLAT, P. 9. *Era camera confortabilă, vastă ..., visată de el în mahalalele triste pe unde a trecut.* ARGHEZI, S. XI, 158. *Ceasu-i trist și luna plină.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 29. *De-a lungul tristelor răzoare Pe care vîntul grămădi Atîtea crengi rătăcitoare, Mîngîietoare vei veni?* I. BARBU, J. S., 13. *Pe această tristă și pustie înălțime crește abundent peliniță amară.* V. ROM. septembrie 1970, 19. ◇ (Adverbial) *Afară e trist ca și-n casă, Plouă, plouă.* MACEDONSKI, O. I, 157. *Iar prin crengi pierdute-n ceață, Luna trist la geam apare.* IOSIF, PATR. 46. *Ea veni cu brațe lăsate trist în jos.* PETICĂ, O. 58. *Curg zilele spre cimitir. Trist, una cîte una.* BĂCOVIA, O. 180. *O pată galbenă, ca de ceară așa de trist răsare ridicîndu-se dintre crestele albe ale valurilor.* BART, S. M. 18

— Pl.: *triști, -ste.*
— Lat. **tristis.**

TRISTÁ vb. I. Tranz. și refl. (Învechit) = **întrista.** Cf. ANON. CAR., DRLU.

TRISTÁT[1] s. m. (Învechit) Mare demnitar. PSALT. 496. *Carele lu Faraon și sila lui lepădară-se întru mare; aleșii încălecători 300* (trei sute CV, *tristaț* D) *potopi în marea mohorîtă.* ib. 310, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *tristați.*
— Din slavonul тристатъ.

TRISTÁT[2]**, -Ă** adj. (Învechit) = **întristat.** Cf. DRLU. *Cercă în toate hainele și săculeațele călătoriului aceluia și neaflînd nimica să duse tristat foarte.* ap. CCR 201/3.

TRÍSTĂ s. f. (Învechit, rar) Tristețe. *Iară voi aceluia mai mult să iertați și să-i dați nădeajde ca el să nu cază în tristă mai mare.* CORESI, L. 349/4. *Fiți veseli în nădeajde și răbdurii în triste.* id. ib. 264/8.

— Pl.: *triste.*
— Cf. trist.

TRÍSTĂR s. n. v. **trihtăr.**

TRÍSTE s. f. v. **strișe.**

TRISTEÁLĂ s. f. (Învechit) Tristețe. Cf. ANON. CAR., PASCU, S. 234.

— Pl.: *tristeli.*
— **Trist** + suf. *-eală.*

TRISTEARÍNĂ s. f. Substanță solidă, de culoare slab gălbuie, răspîndită în grăsimile naturale și folosită la fabricarea săpunului. Cf. MACAROVICI, CH. 540, M. D. ENC.

— Pronunțat: *-ste-a-.*
— Din fr. **tristéarine.**

TRISTENICA s. f. art. Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. Cf. SEVASTOS, N. 282, PAMFILE, J. III, 10, VARONE, D. 151, id. J. ROM. N. 130.

— Accentul necunoscut.
— Etimologia necunoscută.

TRISTÉȚE s. f. Durere sufletească, amărăciune, întristare, mîhnire, of **(3)**, restriște, (învechit) tristă, tristeală; p. ext. părere de rău, regret. Cf. POLIZU, COSTINESCU. *Surîsul lui căpătase acea umbră dulce de tristețe, care-l făcea atît de interesant.* EMINESCU, N. 41. *O tainică tristețe îi înnecă inima.* GANE, ap. CADE, cf. PHILIPPIDE, P. 181, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Tristeți ale psihologiei monahale.* GALACTION, O. 61. *Dar cînd știu c-o să vă-ngheț Iarna mizerabilă, Mă cuprinde o tristețe Iremediabilă ...* TOPÎRCEANU, O. A. I, 39. *Surid cu o tristețe de moarte în suflet.* CAMIL PETRESCU, U. N. 414. *La voi sînt triști grele, iar eu, în mijlocul acestor catastrofe, sînt absorbită numai de acest sentiment nou.* C. PETRESCU, Î. II, 68. *Tu porți în ochii tăi de căprioară Tristețea celor ce nu vreau să moară.* D. BOTEZ, P. O. 88. *Eu am pierdut copilăria la șase ani, mărturisi, cu profundă tristețe doctorul.* BRĂESCU, V. 19. *Creșteam tari pentru înalta tristețe, Pentru a sufletului diafană povară.* VOICULESCU, POEZII, II, 35. *Căzu într-o stare de slăbiciune și de tristețe.* CĂLINESCU, C. O. 37. *Alcătuirea lui corporală... este a unui om uscățiv, sfrijit, rău nutrit și ros de tristețe.* VIANU, L. U. 77. *Se descoperă provincia fără de eroi, cu vieți simple petrecute în triști fără orizonturi.* BLAGA, Z. 102. *O tristețe și mai plină de neguri îi învălui ochii.* STANCU, R. A. III, 232. *Tata a zîmbit cu tristețe și m-a mîngîiat pe frunte.* CAMILAR, C. P. 134. *E năpădit de o tristețe lină.* VINEA, L. I, 85. *Îi spusese deodată ..., cu ochii măriți de tristețe.* DEMETRIUS, A. 222. *În sufletul meu era tristețe și soare.* LABIȘ, P. 30. *O tristețe fără margini m-a cuprins.* V. ROM. octombrie 1964, 63. *Să nu te înduioșezi de pretinsele lui triști.* T iulie 1964, 41. *Am împărțit totul, și bucuriile, și tristețile.* V. ROM. decembrie 1970, 62. *Cugetînd așa în tristețele sale.* SBIERA, P. 258. ◇ Fig. *Pe la ferestre-și plimbă vîntul Tristețile sfîrșitului de vară.* MINULESCU, V. 19. *Crusta de ghețuri pe sub care mugeau valurile mării sclipea în triști de pol.* CĂLINESCU, C. N. 138. *Aceasta-i tristețea cea mare a spicelor, Că nu sînt tăiate de lună.* BLAGA, POEZII, 257.

— Pl.: *triști* și (rar) *tristețe, tristețuri* (T. POPOVICI, S. 121).
— **Trist** + suf. *-ețe.* Cf. fr. tristesse, it. tristezza.

TRISTÍH s. n. Strofă formată din trei versuri. Cf. L. ROM. 1975, 28.

— Pl.: *tristihuri.*
— Cf. gr. τριστιχος, it. tristico.

TRISTIȘÓR, -OÁRĂ adj. (Regional) Tristuț. *Dragă mioriță, Cu lînă plăviță, Ce-mi ești tristișoară?* MAT. FOLK. 3, cf. BALADE, II, 478.

— Pl.: *tristișori, -oare.*
— **Trist** + suf. *-ișor.*

TRÍSTOR s. n. v. **trihtăr.**

TRISTUÍT, -Ă adj. (Regional; probabil) Trist **(1).** *Ilincuța a murit, Tristuită mi-a plecat Și pe mine m-a lăsat.* ȘEZ. III, 211.

— Pl.: *tristuiți, -te.*
— De la **trist.**

TRISTÚȚ, -Ă adj. Diminutiv al lui trist **(1)**; (regional) tristișor. *Brăduleț, creangă, crenguță, Ce cauți așa tristuță?* FOLC. TRANSILV., II, 517.
— Pl.: *tristuți, -e.*
— **Trist** + suf. *-uț.*

TRIȘÁ vb. I. Intranz. A înșela la jocul de cărți. V. măsluri. *Joc la sigur, fără să trișez.* VINEA, L. I, 359, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◆ A induce în eroare, a înșela, a păcăli. *Își propusese . . . să afle exact cîte trepte are de urcat și de coborît . . . Însă pentru aceasta era neapărată nevoie să nu trișeze.* C. PETRESCU, C. V. 41. *M-aș uita în cărțile dumitale. Aș trișa dacă nu ți-aș spune că le-am văzut.* SEBASTIAN, T. 61. *În fiecare zi se jura că are să iubească pe Monica și niciodată nu izbutea să trișeze.* TEODOREANU, M. II, 74. *E mai cuminte să trișăm cu viața: să cerem puțin ca să nu aibă ocazia să ne refuze nimic.* RALEA, S. T. III, 260. *Natura are însă drepturile ei și cu dînsa nu se poate trișa.* V. ROM. februarie 1954, 200. *I se părea că autorul trișează cu subînțelesuri obscure.* VINEA, L. I, 69. *Cînd aparatul se apropie de obraz, nu mai poți ascunde, nu mai poți trișa.* CONTEMP. 1957, nr. 581, 5/2. *În orice se poate trișa, dar nu în dragoste.* PREDA, M. S. 34. *Nu mi-au plăcut niciodată succesele facile, nu mi-a plăcut mai ales să trișez.* V. ROM. iulie 1970, 34.
— Prez. ind.: *trișez.*
— Din fr. **tricher.**

TRIȘÁJ s. n. (Rar) Trișare. SCL 1977, 190.
— **Trișa** + suf. *-aj.*

TRIȘÁRE s. f. Acțiunea de a trișa; (rar) trișaj, trișerie. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. ◆ Înșelare, păcălire. *Ne zugrăvește . . . o pereche . . . cu nenumărate mijloace, dintre care cel dintîi e „trișarea".* LOVINESCU, S. I, 136, cf. DL.
— Pl.: *trișări.*
— V. **trișa.**

TRIȘC s. n. (Regional) Joc de societate la care se folosește un carton cu un desen alcătuit din trei dreptunghiuri concentrice, pe care doi jucători mișcă fiecare cîte nouă boabe de fasole (monede etc.), după anumite reguli; țintar (Mătău — Cîmpulung). COMAN, GL.
— Etimologia necunoscută.

TRIȘCÁR s. m. Persoană care cîntă din trișcă¹ **(1)**, trișcaș, sau care face triște¹. Cf. CADE. *Îi ajunsese faima trișcarului departe, La știutorii scripcii și meșterii de carte.* ARGHEZI, S. P. 94. *Doar după trei zile de ucenicie m-a socotit vrednic să intru în breasla trișcărilor.* V. ROM. februarie 1961, 13, cf. M. D. ENC., ȘEZ. V, 164.
— Pl.: *trișcari.*
— **Trișcă¹** + suf. *-ar.*

TRIȘCÁȘ s. m. Persoană care cîntă la trișcă¹ **(1)**, trișcar. *Trișcașii (fluierașii) din Leșu cîntă în mod curent împreună cu corul căminului cultural din satul lor.* M mai 1960, 19.
— Pl.: *trișcași.*
— **Trișcă¹** + suf. *-aș.*

TRÍȘCĂ¹ s. f. **1.** Fluier (H X 356, XIII 21, MÎNDRESCU, L. P. 245, ALR I 1 463/215, 217, 218, 227, 295, 359, 360, 361, 542, 550, PASCU, C. 233, com. SCURTU) mai mic (com. MARIAN), fără dop la capătul prin care se suflă (H I 351, GR. S. VI, 52, ALR I 1 463/268, 522, 528, 530, 532, 538, 540, 558, 582, 588, 590, 594, 610, 614, 618, 681) sau cu dop și cu o mică deschizătură lunguiață (ȘĂINEANU, D. U., CADE, ȘEZ. V, 164, GRAIUL, I, 501, ALR I 1 463/554), uneori prevăzut cu găuri laterale (SCRIBAN, D., ALR I 1 463/223, 518, 528, 552, 556, 571, 596, MAT. DIALECT. I, 195); se confecționează din paltin, trestie, soc etc.; (regional) pincă¹, V. tilincă, turlică. *Horiul lor în fluiere și triște Cînta.* BUDAI-DELEANU, Ț. 95. *Dacă cunoști pe cineva care să știe a cînta din trișcă, din fluier, din cimpoi . . ., pune-l să-mi cînte.* GANE, N. I, 135. *Doinind, s-aude trișca de la tîrlă.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. DDRF. *Și-ascultă pe gînduri la doina din trișcă.* NECULUȚĂ, Ț. D. 77, cf. GHEȚIE, R. M. *Șuierînd . . . un cîntec pe care și-l făcuse el singur din trișcă, cînd era cu caprele la păscut.* N. REV. ROM. I, 35, cf. BARCIANU. *O trișcă întorcea undeva o horă veselă.* SANDU-ALDEA, ap. CADE. *Din deal o să te-alinte Blînde note de la trișcă.* PETICĂ, O. 92. *Zicea atît de frumos din trișcă.* REBREANU, I. 47. *Cu o custură cerca să-și facă o trișcă dintr-o rămurică de răchită.* SADOVEANU, O. VII, 603. *Un biet plugar, odată, . . . Își înjghebase-o trișcă și fluiera frumos.* ARGHEZI, S. P. 93. *Ascultă mugetul tunurilor și trișca lui Vatamanu, pe prispă.* CAMILAR, N. I, 422. *O pereche de castaniete, o trișcă și o trompetă de bîlci.* V. ROM. septembrie 1969, 5. *Deosebite instrumente de muzică pe aici sînt: vioara, . . . fluierul, trișca.* H III 21, cf. 5, X 8, 318, 506, 508, 573, XI 518, XII 327, XIV 353. *Zi, bade, cu trîstia, Că ți-oi coasă cămașa.* MÎNDRESCU, L. P. 56. *Să cînți din trișcă pînă ce a veni soarele în cruce.* I. CR. II, 201. *Măi, bădiță păcurar, Nu-ți băga trișca-n șărpar, Ci începe a cînta!* PREOUP, P. 37. *O pus trișca la gură-să vadă dacă cîntă.* O. BÎRLEA, A. P. I, 586. *Ca-n loc de cruce de brad Să-mi puie trișca la cap, Că vîntul cînd o sufla, Trișca mîndru m-o cînta.* FOLC. TRANSILV. I, 430. ◇ Fig. *Azi din trișca viișurilor cînt.* LESNEA, C. D. 117. ◆ Fluier mic făcut din coada frunzei de dovleac, din paiul unor plante, din pană de gîscă etc. Cf. PAMFILE, J. I, 68, SCRIBAN, D.

2. (Regional) Caval. ALR SN V h 1 279, ALRM SN III h 1 083.

3. Fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului; țurloi. *Clarinetul se schimbă în trișcă de cimpoi, flautul în bucium de munte.* HOGAȘ, DR. II, 109.

4. (Regional) Fluierul piciorului la cal. Cf. DR. V, 277, 301.
— Pl.: *triște* și (regional) *trișți* (ALR I 1 463, ALR I) 6 327, MAT. DIALECT. I, 195). — Și: (regional) **trîștii** (pl. *trîștii*), **strișcă** (SCRIBAN, D., PAMFILE, J. I, 68e s. f.
— Etimologia necunoscută.

TRÍȘCĂ² s. f. v. **trașcă¹.**

TRIȘCĂRÍȚĂ s. f. (Regional) Femeie care știe să cînte la trișcă¹ **(1)**. Cf. PASCU, S. 258, ȘEZ. V, 164.
— Pl.: *trișcărițe.*
— **Trișcar** + suf. *-iță.*

TRIȘCULÍȚĂ s. f. Trișcuță. *Și din trișculiță Să-mi faci cruciuliță.* BALADE, II, 482, cf. FOLC. MOLD. I, 85.
— Pl.: *trișculițe.*
— **Trișcă¹** + suf. *-uliță.*

TRIȘCUȘOÁRĂ s. f. (Regional) Trișcuță. Cf. CADE. *Își făcu o trișcușoară dintr-un soc.* ȘEZ. VII, 3.
— Pl.: *trișcușoare.*
— **Trișcă¹** + suf. *-ușoară.*

TRIȘCÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui trișcă¹ **(1)**; trișculiță, (regional) trișcușoară. Com. MARIAN. *Fluierul la cap i-am pus și trișcuța la picioare.* ȘEZ. V, 92, cf. ALR I 1 469/571. *Fluierul și trișcuța Să-mi zic și să-mi plîng fapta.* ANT. LIT. POP. I, 36. *D'in rătîtă — zici — o tăiet băietu trișcuța iasta.* O. BÎRLEA, A. P. I, 589.
— Pl.: *trișcuțe.*
— **Trișcă¹** + suf. *-uță.*

TRIȘERÍE s. f. (Rar) Trișare. *Despre ce trișerie era vorba?* PREDA, M. S. 34.
— Pl.: *trișerii.*
— Din fr. **tricherie.**

TRIȘÓR s. m. Persoană care trișează (la jocul de cărți). V. măsluitor. *Beției și trișeur sau umil paznic la un depozit de lemne, era greu de ghicit ce fusese.* PREDA, R. 209. *Popa cel tînăr e un trișor, l-am prins alaltăieri scoțînd un valet din mînecă.* T. PO-

POVICI, s. 144. *Hello, Doc, trișor veteran, pierzi cu asul de pică.* VULPESCU, P. 92, cf. DEX. ✦ Persoană care înșeală, care păcălește. *Vedea în el ... un trișor la jocul social.* V. ROM. iulie 1954, 32.
— Scris și: (după fr.) *trișeur.* — Pl.: *trișori.*
— Din fr. **tricheur.**

TRÍȘTĂ s. f. v. **striște.**

TRÍȘTĂR s. n. v. **trihtăr.**

TRÍȘTE s. f. v. **striște.**

TRÍTĂ[1] s. f. (Regional) Orcic (Pecenișca — Băile Herculane). ALR SN II h 347/2.
— Pl.: *triți.*
— Etimologia necunoscută.

TRÍTĂ[2] s. f. (Regional) Numele unui joc de copii nedefinit mai îndeaproape (Teregova — Caransebeș). Cf. H XVIII 284.
— Etimologia necunoscută.

TRÍȚĂNĂ s. f. (Regional) Crucea dinainte a carului (Bănița — Petroșeni). Cf. A III 18.
— Pl.: *tritâne.*
— Etimologia necunoscută.

TRITEÍSM s. n. (În concepția creștină) Doctrină care susține că trinitatea ar fi formată din trei persoane și trei esențe. Cf. COSTINESCU, DN[2].
— Pronunțat: *-te-ism.*
— Din fr. **trithéisme.**

TRITICÍNĂ s. f. Substanță azotoasă care se găsește în făina de cereale. BIANU, D. S.
— Cf. lat. T r i t i c u m, numele lat. al grîului.

TRÍTÍN, -Ă adj., s. m. și f. v. **tretin.**

TRÍTIU s. n. Izotop greu, radioactiv, al hidrogenului, instabil, folosit în fizica nucleară. Cf. MACAROVICI, CH. 242, D. MED., M. D. ENC., DEX.
— Și: **trítium** s. n. MACAROVICI, CH. 242.
— Din fr. **tritium.**

TRÍTIUM s. n. v. **tritiu.**

TRITÓN[1] s. m. 1. Zeitate marină greacă, închipuită cu bust de om și cu coadă de pește; p. e x t. statuie reprezentînd această zeitate. *Două fîntîni, cu bazine largi, împodobite cu tritoni, naiade, nereide și altă divinități fabuloase.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 92. *E ... carnavalul himeric al unei lumi de sirene, de tritoni, de nimfe.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE, cf. ALEXI, W., CADE. *Alte grinzi ... alcătuiesc casete, pe al căror cîmp adîncit sînt pictați tritoni verzui.* CAMIL PETRESCU, O. II, 408.

2. Numele mai multor specii de amfibieni cu înfățișarea unor mormoloci de broască, avînd de obicei în lungul spatelui o creastă viu colorată *(Triturus).* Cf. ENC. ROM. III, 1 132. *Animale răpitoare ca insectele acvatice ..., tritoni, broaște.* ANTIPA, P. 211. *La animalele cu organizația superioară, ca tritonii și salamandrele, un membru tăiat, nu smuls, se poate reface.* MĂRINESCU, P. A. 44. *Mii de tritoni își saltă din apă spinările verzi.* CĂLINESCU, L. L. 142. *Undele iezerului erau prielnice unei semințiii de tritoni.* BLAGA, HR. 63.
— Pl.: *tritoni.*
— Din lat. **triton, -onis,** fr. **triton.**

TRITÓN[2] s. m. Nucleu al atomului de tritiu, alcătuit dintr-un proton și doi neutroni. M. D. ENC.
— Pl.: *tritoni.*
— Din fr. **triton.**

TRITÓN[3] s. n. (Muz.) Interval melodic sau armonic de trei tonuri. Cf. TIM. POPOVICI, D. M., DL, DM, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *tritonuri.*
— Din it. **tritono,** fr. **triton.**

TRITÓNIC, -Ă adj. (Rar) Care ține de triton[1] (1), caracteristic tritonului. *Balta mare din pădurea de la Ipotești și Prutul ... făcuseră din Mihai un bun înotător, cu voluptăți tritonice.* CĂLINESCU, E. 111.
— Pl.: *tritonici, -ce.*
— **Triton**[1] + suf. *-ic.*

TRITONÍDĂ s. f. Zeiță marină. DN[2], DEX.
— Pl.: *tritonide.*
— Din fr. **tritonide.**

TRITURÁ vb. I. T r a n z. A fărîmița o substanță în particule fine. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Prez. ind.: *triturez.*
— Din fr. **triturer.**

TRITURÁRE s. f. Acțiunea de a t r i t u r a. DN[2], D. MED., DEX.
— Pl.: *triturări.*
— V. **tritura.**

TRÍȚĂ[1] s. f. (Bucov.) Lumînare rămasă de la Bobotează. *Crede poporul că dacă-și pîrlește cineva părul capului cu triță, apoi nu se va speria de lupi.* MARIAN, S. R. I, 206. *Se crede că, arzînd vreo casă și fiind pericol să se lățească focul, este bine a încungiura casele cu triță.* GOROVEI, CR. 122, cf. CADE.
— Pl.: *trițe.*
— Din ucr. **трийця.**

TRÍȚĂ[2] s. f. (Bot.; regional) *Endocarpon fluviatile.* Cf. BARONZI, L. 146, CONV. LIT. XXIII, 1 058.
— Etimologia necunoscută.

TRIÚMF s. n. 1. (În vechea Romă) Onoare maximă acordată de către senat unui conducător militar victorios, constînd în intrarea fastuoasă a acestuia în Roma, urmat de armata învingătoare, de captivi și de prăzile făcute. *Domițian, ... înturnîndu-se în Roma ca un biruitor al dachilor ..., au ținut mare triumf de leghionele cele de dînșii mai stinse.* ȘINCAI, HR. I, 2/23, cf. STAMATI, D. *Se pomeneau la Roma triumfele lui Cesar, August.* NEGRUZZI, S. I, 43. cf. COSTINESCU. *Pentru toate acestea a fost onorat cu ornamentele triumfului de către Vespasianus.* XENOPOL, I. R. I, 91, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Consulii și generalii romani, încărcați de trofee și osteniți de victorii, se retrăgeau la coarnele plugului. Acolo, bătrîni și dezamăgiți, în pacea rustică, găseau consolarea ... pentru zădărnicia tuturor triumfurilor.* C. PETRESCU, R. DR. 39, cf. SCRIBAN, D., DEX. ◇ *Arc de triumf* v. a r c. *Car de triumf* v. c a r. ◇ L o c. a d v. **În (sau cu) triumf** = însoțit de manifestări entuziaste, cu alai, cu pompă. *La Roma cu mare triumf și laudă întorcîndu-să.* CANTEMIR, HR. 82. *Au fost cel întîi ... care au făcut o intrare cu triumf.* IST. AM. 39[r]/14. *Au ales pe Șerban, feciorul Radului ..., pre carele cu triumf l-au dus în scaunul țerei la Tîrgoveștі.* ȘINCAI, HR. II, 290/12. *Este primit cu triumf (alaiu).* AR (1829), 46[3]/2. *Ei vin în triumf.* MARCOVICI, C. 45/10. *Bogdan vv. se întoarse în triumf la Suceava.* ASACHI, S. L. II, 97, cf. POLIZU. *A fost primit cu triumf.* OȚETEA, T. V. 125. ◇ E x p r. **A duce (sau a purta) pe cineva în triumf** = a ridica pe cineva (purtîndu-l pe brațe sau pe un tron) în cadrul unui cortegiu solemn sau vesel. Cf. COSTINESCU. *Cînd ieșii afară, unii mă sărutară, alții mă purtară în triumf.* BOLINTINEANU, O. 410. *Fură duși în triumf.* AGÎRBICEANU, A. 229, cf. CADE, DL, DEX.

2. Victorie în război, biruință de mare prestigiu. *Puterile ce făcea triomful asupra Dunării.* VĂCĂRESCUL, IST. 269. *Îmbueurîndu-se de învingerea aceasta, vrea să cerce mai mari triumfuri în Bulgaria.* ap. ȘINCAI, HR. I, 323/8. *Clopotul ... au sunat la Suceava triumful lui Bogdan.* ASACHI, S. L. II, 191, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U. *Triumful armatelor noastre la Mărășești și la Mărăști.* CADE. *Cu cît lupta se va da mai organizat, cu atît triumful va fi mai sigur.* SAHIA, N. 40, cf. SCRIBAN, D. *Triumful lui Traian a fost cîntat de un alt poet.* H. DAICOVICIU, D. 212.

3. Succes moral, reușită, izbîndă; victorie, biruință. *Tinerimea să adună și-l primească cu bucurie și cu strigări de triumf.* MARCOVICI, D. 2/25. *Omul a făcut din oceanul cel mare teatrul triumfelor sale asupra elementelor.* BARAȘCH, M. II, 129/10. *Fiecare pas al ei este un triumf al binelui asupra răului.* BĂLCESCU, M. V. 3. *Camarila, cu toate triumfurile ei, nu va îndrăzni ... a se arunca de tot în absolutism.* GHICA, A. 248. *Năbuși în mica sa inimă bucuria acestui mare triumf.* FILIMON, O. I, 134, cf. COSTINESCU. *Se arată la ferestre cu un zîmbet de triumf și de dispreț totdeodată pe buze.* BOLINTINEANU, O. 297. *Jucători de cărți ..., trăgînd din cînd în cînd cu sorbituri zgomotoase cîte-o gură din cafeaua și berea ce li sta dinainte — semn de triumf.* EMINESCU, P. L. 28, cf. MACEDONSKI, O. I, 30. *Vara este triumful soarelui în poezia lui Coșbuc și în poezia românească.* IBRĂILEANU, S. 146, cf. SEVERIN, S. 134, ȘĂINEANU, D. U. *Triumf săpat în blocuri de sunete bolțite.* VOICULESCU, POEZII, II, 38. *Portretul, manifestare caracteristică a individualismului în artă, a fost un triumf al Renașterii.* OȚETEA, R. 253. *Rîsul de triumf al domnului.* ARGHEZI, S. XI, 124. *Goethe a mai avut parte la bătrînețe de a asista și la triumful ... ideilor lui Hegel.* BLAGA, Z. 240. *Lupta împotriva concepțiilor idealiste, pentru triumful materialismului este lupta pentru progresul științei.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 55. *Întrebarea îi fusese pusă cu un fel de triumf calm.* VINEA, L. II, 135. *Radiațiile luminoase ..., dezvăluiau în fulgerări scurte expresii de triumf.* PREDA, R. 136. *Triumful deplin al socialismului la orașe și sate ... reprezintă cea mai mare victorie politică a partidului nostru după cucerirea puterii.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 689. *Triumful e al celui mai bun povestitor, ... ținînd trează atenția tuturora.* V. ROM. septembrie 1970, 5.

4. Motiv de glorie, fală. *Se uciseră ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseseră tributari.* NEGRUZZI, S. I, 201. *E un adevărat triumf a sta în ura unor astfel de oameni.* NĂLAHUȚĂ, ap. CADE, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

— Pronunțat: *tri-umf.* — Pl.: *triumfuri* și (învechit) *triumfe.* — Și: (învechit) **triómf** s. n.

— Din lat. **triumphus**, fr. **triomphe.**

TRIUMFĂ vb. I. Intranz. **1.** A repurta o victorie strălucită, a birui în luptă. *Să rădice un neperitor trofeu ... în chiar locul unde oștirile imperiale au triumfat de atîtea ori* (a. 1774). URICARIUL, I, 178. *Iulian Apostatul triumfează împotriva barbarilor.* I. AARON, I. I, 18/8, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. ◇ (Calc după fr. *triompher de ...*) *O! de ce nu am elocvența trebuitoare pentru ca glasul meu să poată triumfa de ideile egoiste.* KOGĂLNICEANU, S. A. 185. *Toate aceste întocmiri ale lui Radu îl făcură să triumfeze de rivalul său.* BĂLCESCU, M. V. 6, cf. STAMATI, D.

2. A ieși victorios într-o anumită împrejurare; a reuși, a avea succes; a se impune. *Sprijinește puterile noastre, ca să triumfăm împotriva nenorocirei.* MARCOVICI, D. 266/7. *După ce ne birui, erea tot veselă ..., căci triumfă preste statornicia noastră.* GORJAN, H. IV, 182/27. *Susține că triumfează ... în astă lume.* PR. DRĂM. 287. *Astăzi văz că a lipsit mila cea părintească Și triumfează ... urgia-mpărătească.* PANN, E. IV, 28/18. *Ar fi și triumfat de cumva luptătorii ar fi fost mai numeroși.* FM (1861), 92, cf. BOLINTINEANU, O. 257. *Visul tău de glorii falnic triumfînd.* EMINESCU, O. I, 15. *Politica lui fusese aceea care, adoptată de Brîncoveanu, triumfase.* IORGA, L. I, 327. *Într-un sfat de familie ..., a triumfat părerea fetelor.* REBREANU, I. 61. *Tactica lui triumfase încă o dată.* C. PETRESCU, C. V. 294. *Cauza păcii este invincibilă, ideea prieteniei și frăției între popoare va triumfa.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 740. *Se pîndeau și triumfau unul față de celălalt într-un fel de neînțeles.* PREDA, R. 7. *Nu se simte bine decît ... unde triumfă ordinea umană.* V. ROM. noiembrie 1964, 113.

3. A se mîndri, a se făli în urma unei victorii, a unui succes; a se bucura, a jubila. *Cînd vorbește cineva de copiii ei, ea triumfă.* COSTINESCU, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cere răspicat, triumfînd secret, o precizare pe care o crede periculoasă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 621, cf. DL, DN², M. D., ENC., DEX.

— Pronunțat: *-tri-um-.* — Prez. ind.: *triumf* și *triumfez.*

— Din lat. **triumphare**, fr. **triompher.**

TRIUMFÁL, -Ă adj. **1.** Care constituie un triumf **(2)**; de triumf; care vestește o mare biruință; fig. măreț, impunător, solemn; pompos. *Isprava voastră cea după urmă a fost cununa triumfală.* MARCOVICI, D. 451/12. *Acești soli ... au o primire triumfală.* GHICA, A. 28. *Un vulture mare ... Se vedea plutind cu fală, Și-n rotirea-i triumfală, Țintea ochiul său măreț Pe viteazul călăreț.* ALECSANDRI, P. II, 11, cf. COSTINESCU. *Ar face să răsune fanfara triumfală a vînătorilor.* ODOBESCU, S. III, 54. *El văzu capul lui Joe, cum l-apus de soare-n vale Vezi un vîrf de munte negru scris cu raze triumfale.* EMINESCU, O. IV, 137. *Făcut-am oare-n lume ceva, ca să fiu demn De astă-ngropăciune, cu muzici triumfale?* MACEDONSKI, O. I, 44. *E ... un cîntec cînd triumfal, cînd melancolic.* IBRĂILEANU, S. L. 110, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *O, noaptea, de sineală, de epoci triumfale.* BACOVIA, O. 135. *Intrarea n-avu astfel nimic triumfal.* C. PETRESCU, C. V. 181. *Nu mă strujiți, în schiptru triumfal.* VOICULESCU, POEZII, II, 171. *Lumină smaraldul arctic sub ghețarul triumfal.* PILLAT, P. 47. *Umaniștii avură sentimentul triumfal al unei mări descoperiri religioase.* OȚETEA, R. 318. *Capturară din mîna soldaților ... mitraliera și o purtară ... triumfali.* PAS, Z. IV, 44. *Sosirea lui ... este precedată de sunetele unui galop triumfal.* T decembrie 1964, 48. (Ironic) *Facem o intrare triumfală în oraș, trecînd pe sub o poartă dărîmată a cetății.* ALECSANDRI, O. P. 319. ◇ (Adverbial) *Toată viața militară a divului Traian e descrisă triumfal.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 39. *Un scriitor mare ... trece triumfal prin toate literaturile națiunilor civilizate.* GHEREA, ST. CR. III, 199. *Cîrmii la dreapta și intrai de-a dreptul triumfal prin porțile larg deschise.* HOGAȘ, M. N. 14. *Porțile de stejar ferecat ... să deschideau triumfal.* TEODOREANU, M. II, 68. (Ironic) *Se reîntoarse triumfal cu o tavă de farfurii, clondire și pahărele.* VINEA, L. II, 253. ◇ *Arc triumfal* v. arc. *Marș triumfal* = înaintare rapidă și victorioasă a unei armate într-un teritoriu străin, fără a întîmpina rezistență. *Mersul lui Ipsilanti spre București a fost un adevărat marș triumfal.* GHICA, S. 104. *Poartă triumfală* = poartă a Romei antice (și a altor cetăți din antichitate) prin care intra carul de triumf al comandantului victorios întors din război. *Mai departe este Delhi, cetate fără rivale, Doisprece elefanți intră pe-a sale porți triumfale.* NEGRUZZI, S. II, 131. (Fig.) *Părea că intru-n viață pe o poartă triumfală.* MACEDONSKI, O. I, 72. ◆ (Despre opere de artă) Care se referă la un triumf **(2)**, care amintește un triumf. *Traian va porunci ... să se ridice monumentul triumfal de la Adamclisi.* H. DAICOVICIU, D. 227.

2. Care exprimă un sentiment de triumf **(3)**. *Din tainica pădure Apare luna mare cîmpiilor azure, Împlîndu-le cu ochiul ei mîndru, triumfal.* EMINESCU, O. I, 63. *Să nu te miri că ... înfrunt cu atîta milă căutătura-ți triumfală.* GOGA, C. P. 24. *Toată-a ta făptură atît de triumfală E-o aspră imputare în sufletele noastre.* PETICĂ, P. 193.

— Pronunțat: *tri-um-.* — Pl.: *triumfali, -e.*

— Din lat. **triumphalis**, fr. **triomphal.**

TRIUMFÁLNIC adv. (Rar) În mod triumfător **(1)**. *Domnul sfînt să vă ajute A străbate triumfalnic în cetăți și în redute.* ALECSANDRI, POEZII, 466.

— Pronunțat: *tri-um-.*

— **Triumf** + suf. *-alnic.*

TRIUMFÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a triumfa.

1. Cf: triumfa **(1)**. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, DM, DEX.

2. Cf. triumfa **(2)**. *Dintr-înșii timpii grei să facă oaste, Ce-n triumfarea cauzei omenirii Să-nvingă sau să cadă prăzi pieirii.* NECULUȚĂ, Ț. D. 27.

— Pronunțat: *tri-um-*.

— V. **triumfa.**

TRIUMFĂTÓR, -OÁRE adj. **1.** Care triumfă **(1)**; biruitor, învingător, victorios. Cf. ȘĂINEANU, D.U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ◆ (Substantivat, m.) Comandant militar roman care a repurtat o mare victorie și a fost sărbătorit cu triumf **(1)**. *Biruitorul se poartă pe una și singură stradă ... ca un triumfător roman.* NEGRUZZI, S. I, 330, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Voi ieși triumfător în alegeri.* TITULESCU, D. 416. *Comisia telegrafie triumfătoare Ministerului.* BRĂESCU, V. 68. *Biserica creștină ... se ridica triumfătoare pe ruinele civilizației antice.* BLAGA, Z. 67. *Întinde triumfător receptorul lui Toma.* H. LOVINESCU, T. 388. ◇ Fig. *Domnul zilii-ntr-a sa slavă, apuind strălucitor, Se coboară cu încetul din earu-i triumfător.* HELIADE, O. I, 96. *Lumina aceea tainică se întindea ca o pînză de foc strălucitoare, sus, pe bolta cerească, înaintînd din ce în ce mai triumfătoare.* BUJOR, S. 137. *E acolo anume ca să scoată în evidență tinerețea și frumusețea triumfătoare a fiicei sale.* IBRĂILEANU, A. 34. *Sînt zile în care umbrele mari ale cetăților încep să se desprindă ... și pornesc ... într-o fantastică și triumfătoare călătorie.* BOGZA, C. O. 10. ◇ (Adverbial) *Și-n templul Bogăției intrînd triumfător, ... subt bolte se așează.* MACEDONSKI, O. I, 45. ◆ Fig. Care exprimă o mare încredere în succesul obținut, care arată mulțumirea de a fi biruitor. *Ce fețe voioase ... Ce aer triumfător!* MARCOVICI, C. 113/13. *N-auziți prin somnul vostru acel glas triumfător?* ALECSANDRI, P. II, 5. *Și-și purta pretutindeni același aer triumfător al parvenitului fericit.* VLAHUȚĂ, D. 8. *Rămase senin, ... și uitîndu-se la mine aproape triumfător.* REBREANU, NUV. 183. *Avea pe față un surîs triumfător ca și cînd ar fi cîștigat un pariu.* BARBU, Ș. N. II, 48. *A pus triumfător mîna pe fir ca să-și marcheze sosirea.* V. ROM. mai 1969, 8.

— Pronunțat: *tri-um-*. — Pl.: *triumfători, -oare.*

— **Triumfa** + suf. *-ător*. Cf. fr. triomphateur, lat. triumphator.

TRIUMVÍR s. m. **1.** Fiecare dintre cei trei membri ai unui triumvirat **(1)**. Cf. DRLU, COSTINESCU, DDRF BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DN². *Brutus ... se pregătea de luptă împotriva triumviriior.* H. DAICOVICIU, D. 119, cf. M, D. ENC., DEX.

2. P. ext. Fiecare dintre persoanele care formează un grup de trei. *Alesesem dintre noi trei șefi, triumviri.* BRĂESCU, A. 139.

— Pronunțat: *tri-um-*. — Pl.: *triumviri.*

— Din lat. **triumvir**, fr. **triumvir.**

TRIUMVIRÁT s. n. **1.** Formă de conducere politică instituită în Roma antică, la mijlocul secolului I î.e.n., în perioada luptei pentru putere; formă de conducere politică reprezentînd alianța a trei conducători politici și militari; funcția de triumvir **(1)**. *Au început triumviratul (despre carele am vorbit la anul 1581) în Ardeal, avut-au fieștecarele dintre acei trei bărbați cîte 200 de florinți pe lună.* ȘINCAI, HR. II, 237/10, cf. DRLU, STAMATI, D., COS INESCU, BARCIANU, ȘĂINEANU D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DN², M. D. ENC., DEX.

2. P. ext. Grup de trei persoane legate prin interese comune. *O bandă de trei hoți vestiți domina Moldova; ... acel triumvirat prăda țara.* RUSSO, S. 176. *Această relație se dă nu în parte de la fiecare, ci în numele triumviratului ales de d-voastră.* GHICA, A. 801, cf. CADE.

— Pl.: *triumvirate.*

— Din lat. **triumviratus**, fr. **triumvirat.**

TRIUNGHEREÁSĂ adj. (Neobișnuit) Triunghiulară. *Partea despre nord ... numită delta pentru triunghereasa figură.* SĂULESCU, HR. I, 1/16.

— Pronunțat: *tri-un-*. — Pl.: *triunghерese.*

— De la **triunghi.**

TRIÚNGHI s. n. **1.** Poligon alcătuit din trei laturi care se întîlnesc cîte două, formînd trei unghiuri interne; (învechit) trianglu **(1)**, trigon **(1)**, trilater. Cf. GEOMETRIA, A. M. 16ʳ/10, ASACHI, G. 31ᵛ/22, TEM. GHEOM. II, 3ʳ/8, 24ʳ/17, LĂZĂR, T. 47ᵛ/1,69ʳ/15, DRLU, CONV. GEOM. 68/3, NEGULICI, TRIGON. DR. 23/1, STAMATI, D., POLIZU, COSTINESCU, DDRF. *Cel mai simplu dintre poligoane este figura mărginită prin trei laturi numită triunghi.* MELIK, G. 10, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Cocori ... fumurii privesc în zare, căutînd parcă o latură de triunghi.* ANGHEL, PR. 113, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Descoperim inevitabil figurile lui Euclid: patratul, oblongul, cercul, triunghiul.* BLAGA, Z. 66. *Un pentagon, un triunghi și un cerc abia se mai zăreau în rana pietrei bătrîne.* BARBU, PRINC. 125. ◇ Fig. *„O scrisoare pierdută" a devenit în interpretare burgheză ... O poveste a eternului triunghi.* CONTEMP. 1949, nr. 15, 4/2. ◇ *Triunghi dreptunghi* v. dreptunghi. *Triunghi isoscel* v. isoscel. *Triunghi obtuzunghi* v. obtuzunghi. *Triunghi scalen* v. scalen. ◇ Loc. adj. **În triunghi** = triunghiular **(1)**. *Numai o poartă închisă n-au putut-o trece niciodată. Deasupra ei, în triunghi, era un ochi de foc.* EMINESCU, N. 68. *Bobinele sînt orînduite una după alta, formînd un circuit închis. Acest fel de montaj se numește în triunghi.* ORBONAȘ, MEC. 130.

2. Obiect, figură, desen etc. avînd forma unui triunghi. **(1)**. *Cocoarele mă salută din înaltul cerului, trecînd în mari triunghiuri călătoare.* ALECSANDRI, S. 151. *Triunghiul de cocori Se-ntregește tot în zbor.* MINULESCU, VERS. 311. *Pieptul c-un triunghi brun sub gît.* CAZIMIR, GR. 31. *Un triunghi dințat de corbi.* KLOPȘTOCK, F. 145. *În zare cine-nscrie al berzelor triunghi?* PILLAT, P. 83.

3. (Muz.; învechit) Trianglu **(2)**. *Cu mirare vede cineva ... negrii automați cîntînd cu timbale, octavine și triunghiuri.* CR (1829), 237¹/27, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

— Pronunțat: *tri-unghi*. — Pl.: *triunghiuri*. — Și: (învechit) **treiúnghi** s. n. TEM. GEOM. II, 3ʳ/7.

— Din lat. **triangulum**, fr. **triangle**, it. **triangolo** (după *unghi*).

TRIUNGHIÁT, -Ă adj. (Învechit, rar) Triunghiular. *De formă rotundă, ovală, triunghiată, pătrată.* BARIȚIU, P. A. III, 133.

— Pronunțat: *tri-un-ghi-at*. — Pl.: *triunghiați, -te.*

— De la **triunghi.**

TRIÚNGHIC, -Ă adj. (Rar) Triunghiular. *Repede-i înfinsă în spate lancea cu așa putere, că ascuțitul triunghic îi ieși pe dinaintea pieptului.* ASACHI, S. L. II, 67.

— Pronunțat: *tri-un-*. — Pl.: *triunghici, -ce.*

— **Triunghi** + suf. *-ic*.

TRIUNGHICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Triunghiular. *Prizmă triunghicească.* ASACHI, G. 83ᵛ/7.

— Pronunțat: *tri-un-*. — Pl.: *triunghicești.*

— **Triunghi** + suf. *-(i)cesc*.

TRIUNGHIULÁR, -Ă adj. În formă de triunghi **(1)**; trigonal, (rar) triunghic, (învechit) triangular, trigonicesc, triunghiat, triunghicesc, triunghiurat, (neobișnuit) triunghierească. Cf. EGT 57[r], POENARU, G. 207, id. E. A. 320, ASACHI, E. I, 295. *Forma lui ... este cilindrică în jos și triunghiulară în sus.* KRETZULESCU, A. 320/23, cf. NEGULICI. *Din cauza formelor sale triunghiulare.* BARASCH, M. II, 129/27, cf. FIS. 41, 141. *Era ... o piață triunghiulară din care își luau începutul trei ulițe.* FILIMON, O. I, 145. *Clădirea se înălțase în văzduhuri triunghiulară, ca un bot de navă.* C. PETRESCU, S. 5, cf. CADE. *Pescarii mai ridică Pe luntre pînza lor triunghiulară.* PILLAT, P. 187. *Magazia de scînduri, cu o gaură triunghiulară în mijlocul ei.* ARGHEZI, S. XI, 159. *Pe figura lui triunghiulară filfîi o expresie suspectă și vicleană.* VINEA, L. I, 376. ◇ Fig. *Aceste lucruri pătrate nu pot să intre în capul și-n inima cea triunghiulară și îngustă a ciocoiului.* FILIMON, O. I, 96. ◇ (Adverbial) *Își curăți unghiile cu un colț de hîrtie îndoit triunghiular.* C. PETRESCU, Î. II, 148. ◆ (Despre corpuri geometrice) Care are la bază un triunghi **(1)**. *Prisma triunghiulară.* LTR[2] XIII, 291.

— Pl.: *triunghiulari, -e.*

— Din lat. **triangularis,** fr. **triangulaire,** it. **triangolare** (după *triunghi*).

TRIUNGHIURÁT, -Ă adj. (Învechit, rar) Triunghiular. *Prizma triunghiurată.* TEM. GHEOM. II, 43[r]/26.

— Pronunțat: *tri-un-.* — Pl.: *triunghiurați, -te.*

— De la **triunghi.**

TRIÚNGLU s. n. v. **trianglu.**

TRIVALÉNT, -Ă adj. (Despre elemente chimice) Care are valență trei. Cf. CADE, MACAROVICI, CH. 87, DL, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trivalenți, -te.*

— Din fr. **trivalent.**

TRIVALÉNȚĂ s. f. Proprietate a unui element chimic de a avea valența trei. DEX.

— Din fr. **trivalence.**

TRIVÁLV, -Ă adj. (Bot.) Care are trei valve. Cf. COSTINESCU, GRECESCU, FL. 13.

— Pl.: *trivalvi, -e.*

— Din fr. **trivalve.**

TRIVÉRB s. n. Joc distractiv constînd în a reprezenta trei cuvinte prin litere sau figuri combinate între ele. Cf. DN[2], DEX.

— Pl.: *triverbe.*

— **Tri[1]-** + **verb.**

TRIVIÁL, -Ă adj. **1.** Comun, obișnuit, de rînd, ordinar. Cf. COSTINESCU, STAMATI, D. *De la sublim la trivial, iată ce înțeleg eu prin o poemă.* MACEDONSKI, O. IV, 91. *O viață nouă apare din viața trivială și comună tuturora.* DELAVRANCEA, ap. CADE, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Din mediocritatea trivială a nefericitului, ar fi avut să iasă ... imagini la nesfîrșit.* ARGHEZI, S. XI, 175. ◇ (Învechit) *Școală trivială* = școală elementară pentru tot poporul. Cf. PETROVICI, P. 127/15.

2. De prost gust, vulgar, grosolan. *Către cei mai mici* [era] *bun și amabil, fără a întrebuința acea popularitate trivială.* FILIMON, O. I, 200. *S-ar cere ... un fel de, dacă pot întrebuința acest cuvînt trivial, un fel de economie a sensibilității.* CARAGIALE, O. VI, 459. *Eminescu înalță rimele poeziei ... peste acea formă obicinuită și adeseori neîngrijită care a dat atîtor poezii ... un aer aproape trivial.* MAIORESCU, CR. II, 314. *Scrisorile sale atît de iubitoare au ceva trivial; gluma lui e greoaie.* GHEREA, ST. CR. I, 15, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SEBASTIAN, T. 74. *Aruncă o privire de definitivă scîrbă papagalului în care vedea icoana Bucureștiului copleșit de lux, strident și trivial.* TEODOREANU, M. II, 21. *Călătorul pleacă deprimat, chemat prea repede din visul său la o realitate trivială.* RALEA, O. 86. *Oricît l-au acuzat dușmanii săi, Aristofan nu devine niciodată trivial.* V. ROM. septembrie 1954, 211. ◇ (Substantivat, n.) *Lumea sa artistică este plămădită din suav și trivial, din ură și beatitudine de heruvim.* CONSTANTINESCU, S. I, 63.

3. (Mai ales despre vorbire, cuvinte etc.) Obscen, indecent, scabros. *Nu sufăr vorbe triviale ...; burlescul nicidecum.* HELIADE, O. II, 157. *Glumele nesărate și triviale pe care le aud ... or să mă facă într-o zi să-mi ies din minți și să iau cîmpii.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *O ploaie de ocări triviale se prăbuși din gura ei.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 95. *Izbucni în lungi sudălmi înfiorătoare și triviale.* AGÎRBICEANU, A. 411. *El a trebuit să-i facă să vorbească în felul lor ..., plăsmuind ... o limbă specială, inestetică, trivială.* LOVINESCU, S. I, 230. *Injuria ... în gura lui părea mai trivială.* BRĂESCU, A. 116. *Expresii triviale sau obscene.* IORDAN, STIL. 170. *Vor fi omise expresiile triviale.* L. ROM. 1953, nr. 4, 28. *Auzise de atîtea ori ... glume nesărate, triviale.* CAMILAR, N. I, 155. *O voce spartă dădea replici viguroase și triviale.* VINEA, L. I, 421. *Rosti o înjurătură trivială.* PREDA, R. 105. ◇ (Adverbial) *Vorbele prietenului pîngăreau brutal, coborau trivial pe pămînt.* C. PETRESCU, Î. II, 102.

— Pronunțat: *-vi-al.* — Pl.: *triviali, -e.*

— Din fr. **trivial.**

TRIVIALITÁTE s. f. **1.** Caracterul a ceea ce este trivial **(1)**, comun, obișnuit, de rînd. *Doctorul ne va ierta trivialitatea rostului nostru.* MAN. SĂNĂT. 192/17. *A scoate pe oameni din lîncezeala, din trivialitatea vieții de toate zilele.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE.

2. Însușirea a ceea ce este trivial **(2)**; vulgaritate, lipsă de gust. *Trivialitatea acestei mizerii o ofensa.* C. PETRESCU, Î. II, 43. *Își puse în gînd să facă astfel, încît să nu depindă de nimeni, să nu fie silit să sufere trivialitatea nimănui.* CĂLINESCU, E. O. II, 45. *A fost nevoit să asculte ... spectacolul cu balerine, cor și orchestră, de o mare trivialitate.* VINEA, L. I, 79. *N-a avut parte decît de meschinărie și trivialitate.* H. LOVINESCU, T. 271.

3. Însușirea a ceea ce este trivial **(3)**; lipsă de pudoare (în vorbe sau în fapte); necuviință, nerușinare, obscenitate; (concretizat) faptă, atitudine, vorbă etc. trivială. *Au învățat-o ... a rosti unele cuvinte create de dînșii, care poartă semnele trivialității celei mai revoltante.* ALECSANDRI, ap. CADE, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U. *E vehemență de ton, fără a cădea, de altfel, în trivialitate.* LOVINESCU, S. I, 256. *A debita trivialități.* SCRIBAN, D. *Izbucniri brutale, totuși fără trivialități, nu-și permitea decît în cea mai strictă intimitate a casei.* CĂLINESCU, B. I. 89. *El nu cunoaște trivialitatea invectivei, așa de răspîndită la gazetarii de după război.* RALEA, S. T. III, 217. *Scrisorile ... erau adevărate romane, pline de picanterii, de trivialități.* BENIUC, M. C. I, 372.

— Pronunțat: *-vi-a-.* — Pl.: *trivialități.*

— Din fr. **trivialité.**

TRIVIALIZÁ vb. I. Refl. (Rar) A deveni sau a părea trivial **(2)**; a se vulgariza, a se degrada. *Tot ce se realizează se împuținează și se trivializează.* IBRĂILEANU, A. 175. *Gluma ei se trivializase în rîsetele unei clase de băieți.* TEODOREANU, M. II, 34. ◆ Tranz. fact. A face ca un lucru, un fapt etc. să devină sau să pară trivial **(2)**. *I-a trivializat vorba.* SCRIBAN, D., cf. DN[2], DEX.

— Pronunțat: *-vi-a-.* — Prez. ind.: *trivializez.*

— Din fr. **trivialiser.**

TRIVIALIZÁRE s. f. Acțiunea de a (se) trivializa **(2)**; vulgarizare, degradare. *Acest procedeu de trivializare a nivelului superior de artă se găsește și în compoziția programelor de concerte simfonice.* RALEA, O. 81, cf. DEX.

— Pronunțat: *-vi-a-.* — Pl.: *trivializări.*

— V. **trivializa.**

TRIVIALIZÁT, -Ă adj. Care este vulgarizat, degradat. *Se crede că un copil nu poate să înțeleagă decît într-o biată formă topită, spălăcită, vulgarizată și trivializată povestea de vitejie și de cîrmuire grea.* IORGA,

E. A. I, 10. ◇ (Prin analogie) *Ne aflăm în faţa unei femei cu proeminenţele feţei trivializate.* CĂLINESCU, E. 317.

— Pronunţat: *-vi-a-.* — Pl.: *trivializaţi, -te.*

— V. **trivializa.**

TRÍVIUM s. n. Primul ciclu de învăţământ în şcolile medievale şi umaniste, care cuprindea gramatica, retorica şi dialectica. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ENC. ROM., ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX.

— Pronunţat: *-vi-um.*

— Din lat. **trivium.**

TRIVÓGĂ s. f. (Învechit) Alarmă dată prin sunete de tobă. *Trivoga chema la arme gvardia naţională.* CARAGIALE, O. III, 126, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. ◇ Fig. *De-aici va răsuna trivoga Deşteptătoarelor cuvinte.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. ◇ Expr. **A bate trivoga** = a da alarma. (Fig.) *De-aş putea c-un melesteu Să-i măsor în lung şi-n lat Şi trivoga-n ei să bat.* ALECSANDRI, T. 552.

— Pl.: *trivogi.*

— Din rus. **тревога.**

TRIVOLON s. n. (Învechit) Prima încăpere la intrarea într-o biserică. *Întrară în besearica svînt*[u]*lui la locul ce să cheamă trivolon, la întratul în argea.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 88ʳ/9. *Mergea să între în besearica sfîntului şi cînd fură la locul ce să chiamă trivolon, de unde să înceape a intra în besearică ..., ziseră slugii.* MINEIUL (1776), 161ᵛ²/37.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

TRIVÚN s. m. v. **tribun.**

TRIZAHARÍDĂ s. f. Nume dat unor substanţe organice din clasa hidraţilor de carbon, care au molecula alcătuită din trei resturi de monozaharid. Cf. MACAROVICI, CH. 559, DC, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trizaharide.*

— Din fr. **trisaccharide.**

TRIZÉCE num. card. v. **treizeci.**

TRIZÉCI num. card. v. **treizeci.**

TRÎBUÍ vb. IV v. **trebui.**

TRÎCNEÁ s. f. v. **strîcnea.**

TRÎCNEÁLĂ s. f. (Regional) Tresărire din somn (Livezile — Turnu Severin). Cf. LEXIC REG. 57.

— Pl.: *trîcneli.*

— **Trîcni**[1] + suf. *-eală.*

TRÎCNÍ[1] vb. IV. Intranz. (Ban., Olt., sud-vestul Transilv.) A tresări de frică, de bucurie etc. Cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W., H XVIII 317. *Auzind, trîcni nitel înapoi, dar iute se recutese.* CĂTANĂ, P. B. II, 5. *Mergea murgu cît mergea Şi odată că-mi trăcnea, Voinic în frîu mi-l strîngea.* ALEXICI, L. P. 115. *Am trîcnit din somn cînd ai venit.* BOCEANU, GL. *Murgulţul tău să trămnească, Pe tine să te trîntească.* DENSUSIANU, T. H. 292, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 21, ALRM I/I h 138/1, LEXIC REG. 57, ib. II, 37.

— Prez. ind.: *trîcnesc.* — Şi: **trîgní** (GĂMULESCU, E. S. 197), **trăcní, trăgní** (GĂMULESCU, E. S. 197), **trecní** (GHEŢIE, R. M., ALEXI, W.), **trîmní** (GĂMULESCU, E. S. 197, LEXIC REG. 47), **trămní, trugní** (GL. OLT.), **tîrní** (ALR SN V h. 1 459/27, 310) vb. IV.

— Din scr. **trgnuti (se).**

TRÎCNÍ[2] vb. IV v. **strîcni.**

TRÎCNÍT, -Ă adj. (Regional; în expr.) **Trîcnit la cap** = ţicnit, smintit. PORŢILE DE FIER, 349.

— Pl.: *trîcniţi, -te.*

— V. **trîcni**[1].

TRÎFNÍ vb. IV. Refl. (Regional; despre fructe) A se strica, a se altera (Hănţeşti — Suceava). Cf. I. CR. IV, 158. *S-au trîfnit cireşele, adică au stat prea mult la soare.* ib.

— Prez. ind. pers. 3: *trîfneşte.*

— Cf. **trohni.**

TRÎFÓI subst. v. **trîfoi.**

TRÍGLĂ s. f. v. **traglă.**

TRÎGNÍ vb. IV v. **trîcni**[1].

TRÎI num. card., s. m. v. **trei**[1].

TRÍILEA num. ord. v. **treilea.**

TRÍISPREZECE num. card. v. **treisprezece.**

TRÍJNIC s. n. v. **trușnic.**

TRÎMBÁCI s. m. (Învechit) Trîmbiţaş. *Au trimis trîmbacii, de au zis de întorsu oştii.* N. COSTIN, L. 598. *Anton Neamţul, trîmbaciul domnesc* (a. 1748). IORGA, S. D. I—II, 106. *Lei 6 de la 2 trîmbaci, de la 2 dobaşari, ... de la fluieraş* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 320. *Trîmbaci, doboş, curălar* (a. 1784). IORGA, S. D. VI, 186, cf. DDRF, JAHRESBER. V, 339, TDRG, CADE.

— Pl.: *trîmbaci.*

— Din pol. **trębacz.**

TRÎMBĂ s. f. **I. 1.** (Învechit) Trîmbiţă **(I 1).** Cf. LM, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., JAHRESBER. V, 229.

2. (De obicei urmat de determinări care arată felul, introduse prin prep. „de") Bucată mare de pînză sau de stofă, făcută de obicei sul. V. val, vălătuc. Cf. ANON. CAR. *Sporul acestor roabe era într-o mulţime de trîmbe de pînză, de chilimuri şi de scoarţe.* GORJAN, H. II, 164/9, cf. COSTINESCU. *Oftînd ... după trîmbele de borangic neţesute.* ODOBESCU, S. I, 95. *Începu ... să scoată bucată cu bucată velinţele, cătrinţele, altiţele, trîmbele de pînză.* SLAVICI, N. I, 91. *Unei ţigănci dase trîmbă de două cămeşi.* DELAVRANCEA, ap. CADE. *Cu ochii rătăciţi pe lanurile tăiate felii-felii ca nişte trîmbe de pînză.* VLAHUŢĂ, N. 23, cf. MARIAN, Î. 432. *Trîmbele de pînză şi vigurile de cioareci se ţin în lăzi sau dulapuri.* LIUBA — IANA, M. 120. *Deasupra, cerul albăstrea neclintit ca o uriaşă trîmbă de mătase nouă.* SANDU-ALDEA, U. P. 20, cf. PAMFILE, Ţ. C. 282, CADE. *Duce în braţe o trîmbă de pînză.* PETICĂ, O. 227, cf. DR. IV, 305, 350. *Zece baniţi de mei, o sută de trîmbe de pînză.* STĂNOIU, C. I. 79, cf. SCRIBAN, D. *Trîmbele de cînepă şi de in, făcute suluri şi adunate în dulap ... n-aveau în anul acela preţ.* ARGHEZI, S. VII, 188. *A dat vreo două trîmbe de pînză cu borangic.* CĂMIL PETRESCU, O. I, 597, cf. CV 1953, nr. 5, 26, L. ROM. 1965, nr. 1, 72, CL 1968, 416, H XVIII 144, 269, 315. *Depănînd caierele, Desfăcînd tot trîmbele Şi plîngînd dragostile.* TEODORESCU, P. P. 573, cf. ŞEZ. VII, 189, RĂDULESCU-CODIN, Î. 189, VICIU, GL., GRAIUL, I, 368, GR. BĂN., CIAUŞANU, GL., ALRM SN I h 316, GL. OLT., ZANNE, P. III, 412.

3. Vîrtej (sau val) de apă, de praf, de ninsoare etc. V. trombă[1]. *Văz jos turtită albind o trîmbă învăluită, O bleazna mare-n sus se ridică.* I. VĂCĂRESCUL, P. 332. *Uneori trîmbele de apă se ridicău deasupra cheiului şi porneau în stropi reci, lovindu-l în faţă.* DUNĂREANU, N. 65. *Toată lumea se reducea la doi paşi în jurul lui, din cauza întunericului şi a pînzei de apă ce se desfăşura ca dintr-o trîmbă.* ARDELEANU, V. P.

143. *Deasupra răsăritului se îngrămădeau trîmbele negre de fum.* REBREANU, R. II, 108. *De pe întinsul foșnitor al păpurișului năvăli o trîmbă de vînt ... rece.* CAZABAN, V. 161. *Pluteşte-n trîmbe albe peste cîmpuri de bătaie Fumul sîngelui şi-al morţii, Fumul gurilor de tun.* TOPÎRCEANU, O. I, 174. *Rîd de-a mării trîmbă.* LESNEA, I. 44. *Trîmbi sălbatice de ape speriate fîşniră din iezerul cutremurat din ţîfîni.* VOICULESCU, P. II, 297. *O săniuţă uşurică, cu toată împotrivirea vîntului ş-a trîmbelor de viscol, mă purta pe drumul fatalităţii.* SADOVEANU, O. VII, 169, cf. SCRIBAN, D. *Norul negru îşi descărcă trîmbele de apă.* CAMIL PETRESCU, O. I, 329. *Şi faţa cerului albastru au potopit-o norii-n trîmbe.* STANCU, C. 105. *Viscolul răvăşeşte zăpada de pe coamă, ridicînd-o în trîmbe sub cerul plumburiu.* CONTEMP. 1955, nr. 438, 3/1. *Viforniţa se răsuceşte-n trîmbe În jurul caselor schiloade, strîmbe.* V. ROM. februarie 1957, 99. *O trîmbă de fum s-a răsucit Frîngîndu-se peste acoperişuri.* ib. decembrie 1963, 3. (Prin exagerare) *De sub blănile de mistreţ ieşeau scurte trîmbe de aburi.* BARBU, PRINC. 208. ◇ Fig. *Noaptea ... învăluie tot, ca într-o trîmbă de întuneric.* DELAVRANCEA, S. 164. *Înaintea ochilor mei, aievea, se desfăşura fermecătoare trîmba de vedenii.* M. I. CARAGIALE, C. 38. ◆ Fig. Fîşie, dungă. *Dintr-o singură fereastră cade-o trîmbă luminoasă Ce-nfăşoară comesenii într-un nimb strălucitor.* MACEDONSKI, O. I, 103. *Lungi cărări de văpaie tremură pe trîmba de oţel a Bistriţei.* VLAHUŢĂ, O. A. 418, cf. CADE. *Printre norii bolbocaţi în văzduh, la răsărit, o trîmbă de lumină cireşie se zvîrcolea şi se întetea.* REBREANU, NUV. 269. *Din cerul plumburiu spînzurau nişte trîmbe sure şi piezişe.* GALACTION, O. 79.

4. Rînd, şir, lanţ; p. ext. ceată, pîlc. *Drîmba cea de oşti care era orînduită spre Suceava au cuprins ... ţinutul.* M. COSTIN, LET. I, 293/38. *Pă toate drumurile trîmbe de oamini.* R. POPESCU, CM I, 486. *Încotro se întorcea viteazul, uliţi, uliţi făcea printre trîmbele de turci.* ISPIRESCU, M. V. 24. *Pornisem cu orz o trîmbă de care spre Brăila.* SANDU-ALDEA, U. P. 221. *Mai aşteptau vreo trîmbă de-ai lor să le treacă-nainte Către duşmani năvălind.* MURNU, I. 77, cf. CADE. *Îşi porni şi Tomşa trîmba lui de călăreţi.* SADOVEANU, O. VII, 12, cf. SCRIBAN, D. *Ce, regulat merg copiii ca o trîmbă de cocori.* H IV 154, cf. ZANNE, P. III, 412. ◇ (Adverbial) *Luaţi bătaia sus din piscuri; Veniţi trîmbă cam spre vale.* ap. ODOBESCU, S. III, 88. *Copilul nu se dumirea de ce cocorii umblă înşiruiţi trîmbă.* ISPIRESCU, L. 287. (Repetat) *Seara îi vedeai adunaţi trîmbe, trîmbe pe lîngă focuri.* BĂLCESCU, M. V. 541. *Se aşezau trîmbe, trîmbe pe toată cîmpta.* ISPIRESCU, M. V. 21. ◇ Loc. adv. **În trîmbă** (sau **în trîmbe**) = în linie, în rînd, unul după altul. *Erau nişte pomi înalţi ... şi aşezaţi în trîmbă pe drumul pe care mergeam.* ISPIRESCU, L. 243, cf. DDRF, SCRIBAN, D. *Rîndurile ... veneau în trîmbe vinete şi ajungeau movile de morţi.* VISSARION, B. 337.

II. 1. (Învechit) Tăvălug **(1).** Cf. POLIZU, CIHAC, II, 121, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W.

2. (Regional) Partea de sus, arcuită a jugului (GREGORIAN, ÇL. 64, H XVII 8, 250, XVIII 103); jug (L. COSTIN, GR. BĂN. II, 196); bulfeie (ALRM SN I h 218/2); tînjelar **(1)** (ALR II 5 079/812).

3. (Regional; la pl.) Tălpile arcuite ale leagănului. *Bătut-ar fi Dumnezeu Trîmbele de la belceu, Care m-am legănat eu.* MARIAN, NA. 324.

4. (Regional) Parte a plugului. Cf. H V 257, IX 37, XVI 238. ◆ Unealtă de plugărie. Cf. H V 132, 281.

— Pl.: *trîmbe* şi (rar) *trîmbi.* — Şi: (învechit) **drîmbă** s. f.

— Din v. sl. трѣба.

TRÎMBÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A face (pînza) sul. Cf. DDRF, CADE, SCL 1970, 15, 19. *Cînepă a arat. A grăpăt-o ... A ţesut-o, A nălbit-o, A trîmbit-o, A croit-o.* MAT. FOLK. 588, cf. CIAUŞANU, V. 205.

— Prez. ind.: *trîmbesc.*

— V. **trîmbă.**

TRÎMBICÉR s. m. v. **trîmbiţar.**

TRÎMBICIOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui trîmbiţă.

1. Cf. trîmbiţă **(I 1)**; (regional) trîmbiţuică. *Lăutari cu ţambalul şi flaşnete ... şi trîmbicioare şi fluieraşe şi hîrîitori.* CARAGIALE, O. II, 171.

2. Cf. trîmbiţă **(I 2)**; (regional) trîmbitucă. *Şi în loc de crucişoară, Îmi puneţi o trîmbicioară.* BALADE, II, 485.

— Pl.: *trîmbicioare.*

— **Trîmbiţă** + suf. *-ioară.*

TRÎMBITÁ vb. I v. **trîmbiţa.**

TRÎMBITÁRE s. f. v. **trîmbiţare.**

TRÎMBITÁŞ s. m. v. **trîmbiţaş.**

TRÍMBITĂ s. f. v. **trîmbiţă.**

TRÎMBITÚCĂ s. f. (Regional) Trîmbicioară **(2).** Cf. T. PAPAHAGI, M. 121.

— Pl.: *trîmbituci.*

— **Trîmbită** + suf. *-ucă.*

TRÎMBIŢÁ vb. I. **1.** Intranz. A suna, a cînta din trîmbiţă **(I 1).** *Buciraţi (trîmbiţaţi* c[2]*) în lură noao.* PSALT. 167, cf. CUV. D. BĂTR. I, 306. *Şi vei trîmbita în eale şi se va aduna către mine toată tabăra.* BIBLIA (1688), 100[2]/20. *Îngerii vor trîmbiţa Şi morţii să vor scula* (a. 1784). GCR II, 141, cf. KLEIN, D. 76, LB. *Acuma atîrnă singur de la voinţa lui Ibrahim Paşa ca să trîmbiţe de lovire.* GT (1839), 57, cf. POLIZU, CP 133, COSTINESCU. *Arhangheli, trîmbiţaţi prin univers!* COŞBUC, P. II, 267, cf. DDRF, BARCIANU, JAHRESBER. V, 339, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Cornistul Horodincă ... trîmbiţa frumos.* BRĂESCU, A. 172. *Era cel mai bătrîn cornist din oastea ţării. Începuse a trîmbiţa din tinereţă.* SADOVEANU, O. VI, 104, cf. SCRIBAN, D. *Cînd o să trîmbiţeze îngerul, se va desprinde din văzduh o stea.* H. LOVINESCU, T. 163. *Am alergai Tot buciumînd Şi trîmbiţînd.* MARIAN, V. 103. *Zmeul ... a trîmbiţat în patru părţi de lume.* BOTA, P. 82, cf. T. PAPAHAGI, M. 80, FOLC. MOLD. I, 244, ZANNE, P. IV, 608. *Cît a fost mic, în patru trîmbiţi trîmbiţa; după ce-a crescut mai mare, dealurile răsturna, iar cînd a-mbătrînit în crîşmă cu el juca* (Boul). GOROVEI, C. 29. ◇ Fig. *Un cocoş trîmbiţă prelung, departe.* TOPÎRCEANU O. A. II, 57. *Trîmbiţară cucoşi la poieţile din dosul saraiului.* SADOVEANU, O. XIII, 87. *Au pornit cocoşii să trîmbiţeze iarăşi.* PAS, L. II, 74. (Glumeţ) *Îşi scotea din buzunar batista lungă şi începea să trîmbiţeze.* AGÎRBICEANU, L. T. 359. ◇ (Subiectul este „trîmbiţa") *Trîmbiţa şi-a trîmbiţa, Fluieru şi-a fluiera.* FOLC. TRANSILV. I, 329. ◆ Fig. A vocifera. *De cum intra, îl vedeai gesticulînd şi-l auzeai trîmbiţînd.* TEODOREANU, M. U. 32.

2. Intranz. (Popular) A cînta din bucium. *Se auzeau văcile din sat răgînd şi văcariul trîmbiţînd din buciumul cel mare de coajă de tei.* CONTEMPORANUL, III, 776, cf. GRAIUL, I, 452, ARH. FOLK. I, 163, A V 15. *Iar cînd ziua se făcea, Şepte clopote trăgea, Şepte popi îl prohodea, Şepte feciori trîmbiţa.* BALADE, III, 180. (Refl. impers.) *La fiecare porneală a oilor se trîmbiţă.* JUN. LIT. XII, 192.

3. Tranz. Fig. A face ca un lucru să fie cunoscut; a răspîndi **(3).** *Mai tare decît tunetul ai trîmbiţat cuvîntul lui.* MINEIUL (1776), 1[1r]/26. *Unul* [poate] *faptele viteze de eroi a trîmbiţa.* HELIADE, O. I, 118. *Faptele cunoscute ale lui ... trîmbiţau numele lui în toate părţile ţării.* BĂLCESCU, ap. CADE. *Cînd cocoşii trîmbiţară ivirea zorilor, Varlam abia aţipea.* ap. CADE. *Legătura de rudenie ... îl măgulea în fundul inimii şi o trîmbiţa pe toate drumurile.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 33. *Ascultă ciocîrliile departe Cum trîmbiţează imnul biruinţei!* IOSIF, V. 159, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Inamicii noştri trîmbiţează pretutindeni toate infamiile şi toate mişeliile pe socoteala noastră.* SADOVEANU, O. XIX, 89, cf. SCRIBAN, D. *Are să trîmbiţeze o nouă minune.* VOICULESCU, P. I, 182. *Dar ceea ce se*

putea spune într-un act secret nu se putea trîmbița într-o proclamație. OȚETEA, T. V. 182. *Primele încercări ale unui cocoșel de a trîmbița revărsatul zorilor.* VINEA, L. I, 69, cf. ZANNE, P. IV, 668. ◇ Refl. pas. *Se trîmbița de cu noapte peste toată țara adunarea celor de vîrste neluptătoare.* V. ROM. ianuarie 1970, 9.

— Prez. ind.: *trîmbițez,* pers. 3 și (regional) *trîmbiță;* conjunct. și: (învechit) *să trîmbițe.* — Și: (învechit, rar) **trîmbițá** (ALECSANDRI, T. 1664), (învechit și regional) **trîmbitá** (T. PAPAHAGI, M. 80) vb. I.

— V. **trîmbița.**

TRÎMBIȚĂR s. m. **I.** (Învechit și popular) Trîmbițaș. *Au mers ... din conac în conac, tot cu surle și cu doabe, încă și cu trîmbiceri leșești.* N. COSTIN, LET. II, 56/27. *Au pus un trîmbicer al lui dînd veste din trîmbiță c-au murit craiul franțozesc.* NECULCE, L. 319. *Ștefan ..., întîmpinînd un trîmbițariu, îi poruncește să buciume pentru o nouă luptă.* AR (1829), 24²/18. *Servind ca trîmbițar împotriva tătarilor.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 84, cf. ALEXI, W., CL 1969, 294, 302. *La nuntă că-mi trimitea ... Lăutari și trîmbiceri.* MAT. FOLK. 57. *Dracii ... erau zece trîmbițari.* O. BÎRLEA, A. P. I, 559. ◇ Fig. *Celuia ce înțelege, înțaru-i e trîmbițar; Iar celui ce nu-nțelege, tobe, surle-s în zadar.* PANN, P. V. II, 14/9.

II. (Bot.; regional) Catalpă *(Catalpa bignonioides).* BORZA, D. 42.

— Pl.: *trîmbițari.* — Și: (învechit și popular) **trîmbicér,** (învechit) **trîmbicér, trîmbițáriu,** (regional) **tîmbrițár** s. m.

— **Trîmbiță** + suf. *-ar.*

TRÎMBIȚÁRE s. f. Acțiunea de a trîmbița.

1. Cf. trîmbița **(1);** sunet produs de trîmbiță **(1).** Cf. GCR I, 233/27, MARCOVICI, D. 435/12, POLIZU, COSTINESCU, DDRF. *De departe răzbăteau trîmbițări slabe, pierdute.* SADOVEANU, O. VII, 32. ◇ Fig. *Cobăile ... au umplut îndată ograda cu piuit, cotcodăcit, măcăit, gîgîit, scuturări de aripi și trîmbițări de cocoș.* C. PETRESCU, R. DR. 49. *Trîmbițarea cucoșilor domestici.* TEODOREANU, M. II, 65. *În tăcerea odăii, răzbătură trîmbițările cucoșilor de-afară.* SADOVEANU, O. X, 66. *Vînturile ... veniră ... cu șuiere de bice cît lumea și cu trîmbițări de apoi.* ARGHEZI, S. VII, 185.

2. Fig. Cf. trîmbița **(3).** *Trombițările d-lui P. asupra literaturii române ... sînt fapte lăudabile.* MAIORESCU, CR. I, 278.

— Pl.: *trîmbițări.* — Și: (învechit) **trîmbitáre** (GCR I, 233/27), (învechit, rar) **trombițáre** s. f.

— V. **trîmbița.**

TRÎMBIȚÁRIU s. m. v. **trîmbițar.**

TRÎMBIȚÁȘ s. m. (Atestat pentru prima dată în 1509; D. BOGDAN, GL. 111) Persoană care cîntă din trîmbiță **(I 1);** gornist, trompetist, (învechit și popular) trîmbițar **(I),** (învechit) trîmbaci. *Văzu trîmbițașii și norodul gîlcevind.* N. TEST. (1648), 12r/10. *La curte au gătit 3 tunuri să le dea cînd va ședea în scaun și sărlari, trîmbițașii domnești și turcești.* IST. Ț. R. 7, cf. LEX. MARS. 249. *Crăciun chehaia ..., trîmbițaș leșesc* (a. 1715). IORGA, S. D. VI, 97. *Întîi să aduc telegarii ..., după dînșii trîmbițașii domnești.* GHEORGACHI, LET. III, 317/8, cf. LB. *L-alaiul său înainte cinci inși trimbițași avea; Cu trîmbițe supțirele.* PANN, E. II, 25/7. *Poartă haine înfirate De-i și simplu trumbițaș.* NEGRUZZI, S. II, 75, cf. POLIZU. *Aș fi bun de trimbițaș.* ALECSANDRI, T. 916, cf. COSTINESCU. *Acolo sînt și harpiste, și trîmbițași, și toboșari.* ODOBESCU, S. III, 111. *După dînsele veneau toboșarii și trîmbițașii.* ISPIRESCU, M. V. 42, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TIM. POPOVICI, D. M., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Patru trîmbițași ies din palat, cîntînd.* EFTIMIU, Î. 9. *Trîmbițașii au sunat războiul.* SADOVEANU, O. XI, 23, cf. SCRIBAN, D., JARNÍK — BÎRSEANU, D. 641, MARIAN, Î. 118. *Trîmbițaș cu trîmbița.* T. PAPAHAGI, M. 34. ✦ (Astăzi rar) Persoană care anunță prin sunet de trîmbiță locuitorilor de la sate știri de interes general. *Satul are un trîmbițaș.* CONTEMP. 1950, nr. 183, 4/2.

— Pl.: *trîmbițași.* — Și: (învechit) **trîmbițáș, trumbițáș,** (învechit și regional) **trîmbitáș** s. m.

— **Trîmbiță** + suf. *-aș.*

TRÎMBIȚÁT[1] s. n. Faptul de a trîmbița **(1);** sunetul produs de trîmbiță **(I 1).** (Fig.) *Strigătul lui răsună ca un trîmbițat de cocoș.* V. ROM. aprilie 1956, 61.

— V. **trîmbița.**

TRÎMBIȚÁT[2]**, -Ă** adj. (Despre cuvinte) Rostit cu emfază. *Își propune să arate noua atitudine față de carte. Aceasta trebuie să reiasă din fapte, nu din cuvinte trîmbițate.* CONTEMP. 1950, nr. 179, 7/1. ◇ (Adverbial) *Care ești aici, Petrescu? — strigă trîmbițat.* GALAN, Z. R. 358. ✦ (Regional) Însoțit de sunete de trîmbiță. *Astfel, dar, nu se cuvine Să venim aici la tine, Cu oști mari nenumărate, Cu alaiuri trîmbițate.* TEODORESCU, P. P. 114.

— Pl.: *trîmbițați, -te.*

— V. **trîmbița.**

TRÎMBIȚĂ s. f. **I. 1.** Trompetă **(1),** goarnă; (învechit) trîmbă **(I 1),** (regional) trubă, trupcă. *Sui Zeul în strigări, Domnul în glasul bucirilor (de trîmbită* D). PSALT. 90. *Trîmbița va da glas și morții se vor scula* (a. 1569—1575). GCR I, *14/28, cf. PO 242/23. *Cu trîmbițe dînd semn de război* (a. 1625). GCR I, 71/18. *S-au arătat ... cu glasuri înfricoșate a trîmbițelor.* CHEIA ÎN. 96r/4. *Va trimite pre îngerii săi cu trîmbițe și cu glas mare.* N. TEST. (1648), 32r/14. *Au început a da seamne de război cu trîmbițe, cu buciume și dobe* (a. 1650—1675). GCR I, 192/2, cf. M. COSTIN, O. 320. *Trîmbițe să răsune la urechile tuturor.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/18. *Audzîră trîmbițe și veniră.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 105r/29. *Cu buciumele, dobele și trîmbițele ceale mai de nainte ... în tîmpinare îi ieși.* CANTEMIR, IST. 72. *Cu trîmbițe ... și cu tot fealiul de pombă intrînd în sat.* R. GRECEANU, ap. GCR I, 334/35. *Are dobe și trîmbițe și se dă știre oștenilor.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 159/19, cf. LEX. MARS, 249. *Începînd ... fluierul și trimbița o cîntare de praznec* (a. 1773). GCR II, 88/32. *Alexandru ieși din pădure și deteră în trîmbiță și în tîmpene și-i lovură.* ALEXANDRIA (1794), 59/12. *Dară iată că sună tobele, iată că cu bătaie de veselie răsună trîmbițele.* MOLNAR, RET. 32/18. *Semnul cel prin trîmbiță era gata ca să se dea, cînd fără veste să auzi un glas.* BELDIMAN, N. P. I, 99/22, cf. LB. *Glasul răsunător ... a organelor se ridica în văzduh și vuia ca o trîmbiță.* DACIA LIT. 258/23. *Veniți acum, sorioare,... Trumbeța-i resunătoare De voiți a auzi.* NEGRUZZI, S. II, 76, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Trîmbița răsună sus pe coasta verde.* BOLINTINEANU, O. 44, cf. LM. *Arie ..., din cele care se cîntă vesel pe trîmbița de vînătoare.* ODOBESCU, S. III, 94. *Trîmbița ... a sunat, semn ca să știe orășenii că s-a început ziua.* CONTEMPORANUL, III, 658. *Trîmbița dădea semnalul de alarmă.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 149. *O trîmbiță și un steag nou își desfășoară cutele.* IONESCU-RION, S. 265, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 153, BARCIANU. *Iar cînd alaiul s-a oprit ..., A prins să sune sunet viu De treasc, de trîmbiți și de chiu.* COȘBUC, B. 20, cf. TIM. POPOVICI, D. M., DHLR I, 260, 269. *Ce de jucării! Trîmbițe, tobe, păpuși!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 22. *O instrumentație bizară din concertul căreia nu lipsea nici piculina, nici oboiul, nici trîmbița.* HOGAȘ, M. N. 86, cf. CADE. *Văzduhul fu străfulgerat de sunetul arămiu al trîmbiței.* REBREANU, R. II, 254. *Vestea ... se răspîndise ca sunetul trîmbițelor de mobilizare.* TEODOREANU, M. II, 100, cf. ROSETTI, L. R. III, 93. *Cînd s-a-ncleșta la luptă cu crivățul năvalnic, Să-i sune mii de trîmbiți, că-n ziua bătăliei.* VOICULESCU, POEZII, I, 44. *Auzii și strigătul unei găini, ca o trîmbiță prelungă și sonoră.* SADOVEANU, O. IX, 206, cf. SCRIBAN, D. *Vrea să făurească un belciug și ar trebui să strice o trîmbiță sau un chivot.* ARGHEZI, S. VII, 7. *La cîntecul de trîmbiți, unul fără zăbavă Por-*

neşte la război. CĂLINESCU, L. L. 180. *Oltul cîntă ca o trîmbiţă.* BOGZA, C. O. 124. *Scrieri din veacul al XVIII-lea pomenesc numele multor instrumente muzicale ... surle, timpene, tambure, trîmbiţe.* ALEXANDRU, I. M. 13. *Şi-a cumpărat o cutie de lemn în care era înşurubată o trîmbiţă lungă.* T. POPOVICI, SE. 125. *Muzica palatului ... sună din trîmbiţe.* BARBU, PRINC. 119. *Cu trîmbiţe au sunat, Mare oaste au adunat.* POP., ap. GCR II, 311, cf. JARNÍK — BÎRSEANU, D. 320, MÎNDRESCU, L. P. 202. *Suflă într-o trîmbiţă şi adună toate fiinţele şi făpturile sale.* CĂTANĂ, P. B. 11, cf. T. PAPAHAGI, M. 34. *Vin din pahar bînd, În trîmbiţi zicînd.* BALADE, I, 433. *Că mi-o făcut guriţa: Răsună ca trîmbiţa, Să m-audă bădiţa.* FOLC. TRANSILV. II, 82. *Pe deal nechează, Pe vale urează (Trîmbiţa).* GOROVEI, C. 368. ◇ *Fig. I se părea un fel gol de a suna în trîmbiţele actualităţii.* CĂLINESCU, C. O. 236. *Într-o curte adormită, un cocoş vui din aripi şi sfîşie negurile cu trîmbiţa.* VINEA, L. I, 214. *Făptura nu sunase din trîmbiţi de cratere, Nu fulgerase încă, în noaptea ta, cuvîntul.* I. BARBU, J. S. 4. ◇ *Compuse:* **trîmbiţa-ciobanului** = numele unei mici plante erbacee, cu flori albastre în formă de clopoţel *(Gentiana ciliata).* Cf. PANŢU, PL.; **trîmbiţa-muşchiului** = numele unui lichen cu tulpini scurte în formă de cupă *(Cladonia pyxidata).* Cf. PANŢU, PL.; **trîmbiţa-piticilor** = numele unui soi de ciuperci comestibile *(Craterellus cornucopioides).* BORZA, D. 193. ✦ (Familiar) Gură (considerată ca organ al vorbirii). Cf. BUL. FIL. IV, 124.

2. (Regional) Bucium (CADE, H XVIII 228, ŞEZ. V, 164, GRAIUL, I, 449, BUD, P. P. 20, BÎRLEA, B. 22, ALR I 1 458/136, 266, 335, 341, 350, 355, 363, 388, 554, 610, ALR II 4 321/141, 272, 346, 349, 362, 365, A V 17, 20, 24); surliţă (PREOUP, P. 16, 56, ŞEZ. II, 44); fluier ciobănesc (CANDREA, Ţ. O. 53, ALR I 1 469/302, 305). *Trîmbiţa este un soi de bucium lung şi drept, făcut din doage de brad.* MARIAN, Î. 115. *Din trîmbiţă sau cimpoi ştiu zice (cînta) numai acei bărbaţi cari au fost ciobani la oi.* JUN. LIT. 21. *Şi-n mîna mea dreapta Puneţi-m, fraţi, trîmbiţa, Cînd trîmbiţ-a trîmbiţa, Oile toate-or zbiera.* BÎRLEA, B. 22. *Fluieru după cura, Trîmbiţa alăturea.* ARH. FOLK. I, 175.

3. (Învechit, rar; în sintagma) *Trîmbiţa lui Eustaş* = trompa lui Eustache. Cf. KRETZULESCU, A. 105/10.

4. (Învechit, rar; în sintagma) *Trîmbiţa matchii* sau *trîmbiţa mitrii* = oviduct; (învechit, rar) trompeta mătricei. Cf. EPISCUPESCU, O. Î. 107/18, KRETZULESCU, A. 340/13.

II. Arbust agăţător cu flori mari, galben-roşietice, cultivat ca plantă ornamentală *(Tecoma radicans).* Cf. PANŢU, PL., SIMIONESCU, FL. 380.

— Pl.: *trîmbiţe* şi *trîmbiţi.* — Şi: (învechit, rar) **trómbiţă** (ALEXI, W.), **trúmbeţă,** (învechit şi regional) **trîmbită** (T. PAPAHAGI, M. 34), **trîmbiţă** (ŞEZ. II, 44, ALR I 1 458/136, îb. 1 469/302, 305), (regional) **trénbiţă** (ALR SN V h 1 278/157) s. f.

— Din v. sl. трѫбица. — **Trîmbită** < magh. **trombita.**

TRÎMBIŢĂTÓR, -OÁRE adj. (Rar) Care trîmbiţează **(1)**; (fig.; despre glas) răsunător, strident. *Bună dimineaţa, fătul meu, îmi zise cu glasul lui trîmbiţător.* ap. TDRG.

— Pl.: *trîmbiţători, -oare.*
— **Trîmbiţa** + suf. *-(ă)tor.*

TRÎMBIŢÓI s. n. Augmentativ al lui trîmbiţă **(I 1)**; trîmbiţă mare. *D-nu căpitan a chitit c-aş fi bun de trîmbiţaş şi mi-o dat trîmbiţoiu ista, ca să mă diprind a cînta.* ALECSANDRI, T. 916. *Trîmbiţoiul cel mare rupea zgomotos aerul în răstimpuri scurte, dese şi răguşite.* HOGAŞ, DR. II, 108, cf. CADE.

— Pl.: *trîmbiţoaie.* — Şi: (învechit, rar) **trîmbiţói** s. n.

— **Trîmbiţă** + suf. *-oi.*

TRÎMBIŢÚICĂ s. f. (Regional) Trîmbicioară **(1)**. Se *aude ca la 6—8 paşi departe de lăcaşul ei, ca printr-o trîmbiţuică, limpede şi gingaşă ...: tit, tit, tit, sunînd.* TOMICI, C. A. 12, cf. SFC VI, 101, 102.

— Pl.: *trîmbiţuici.*
— **Trîmbiţă** + suf. *-uică.*

TRÎMBUÎT, -Ă adj. (Regional) Înfăşurat în trîmbă **(I 2)**. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 204. *Săbioara-şi apuca, Învăluită, Trîmbuită, Foarte bine pregătită.* BALADE, I, 360.

— Pl.: *trîmbuiţi, -te.*
— De la **trîmbă.**

TRÎMBULÍŢĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui trîmbă. Cf. TDRG.

— Pl.: *trîmbuliţe.*
— **Trîmbă** + suf. *-uliţă.*

TRÎMBURÁ vb. I v. **tremura.**

TRÎMNÍ vb. IV v. **trîcni¹.**

TRÍMNIC s. n. Ţeavă în formă de spirală în care se condensează aburul din alambicul întrebuinţat la distilare. Cf. SCRIBAN, D.

— Cf. trîmbă.

TRÎMT adv. v. **tînd.**

TRÎMURÁ vb. I v. **tremura.**

TRÎMURĂTÚRĂ s. f. v. **tremurătură.**

TRÎNC¹ s. n. v. **trinc.**

TRÎNC² s. m. v. **trînd¹.**

TRÎNCĂNÁIE s. f. v. **trancana.**

TRÎNCĂNÁLE s. f. pl. v. **tranceana.**

TRÎNCHÉT s. n. v. **trinchet.**

TRÎNCI¹ s. m. pl. v. **trînd¹.**

TRÎNCI² s. m. pl. v. **trînd².**

TRÎNCOTÎ vb. IV. Intranz. (Prin Transilv.) A trînti¹ (diferite obiecte) făcînd zgomot. V. troncăni. Com. din HERECLEAN — ZALĂU şi din CUZDRIOARA — DEJ.

— Prez. ind.: *trîncotesc.*
— Cf. tranc¹.

TRÎND¹ s. m. **I. 1.** (Învechit) Hidropizie; (învechit) trîndav¹. *Fu tatăl lu Poplie de miaţă şi de apa trîndului* (de vintre N. TEST. 1648, BIBLIA 1688, de urdinare cu sînge B 1938) *lîngedu.* COD. VOR. 98/2, cf. SCRIBAN, D.

2. (Învechit şi popular; mai ales la pl.) Hemoroizi. *Umflături, încuieturi, trînji ... şi alte multe ... boale au vindecat* (a. 1692). GCR I, 300/2, cf. IPOCRAT, 10ᵛ, ÎNSEMNARE, 4ᵛ/1, DOFTORII, 15ᵛ/2. [Leacuri] *pentru trînji* (a. 1800). IORGA, S. D. XVI, 19. *Acel ce pătimeşte de trînzi să obicinuiască ades cafe de săcară ca să beie.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 94/10. *Să găsesc ... ape minerale, tămăduitoare a feluri de neputinţe de care pătimesc lăcuitorii, cum: revmatica, trînji.* TÎMPEANUL, G. 7/4, cf. MAN. SĂNĂT. 130/2, COSTINESCU, CIHAC, II, 422, LM, DDRF, JAHRESBER. V, 339, N. LEON, MED. 149. *Bolnavul de trînji iese cu sînge afară.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 175, cf. BIANU, D. S., TDRG, ŞĂINEANU, D. U., BL I, 26, SCRIBAN, D., H IV 91, V 423, XIV 67, 113, 439, VICIU, GL., PAMFILE, B. 64, CANDREA, F. 221, 397, ALRM II/I h 167. ✦ (Regional; în forma *trîns*) Cancer (Grindu — Urziceni). ALRM I/I h 173/725.

II. (Bot.; la pl.) **1.** (Şi în sintagma *buruiană de trînji,* BORZA, D. 115) Plantă erbacee din familia orhideelor, cu flori galbene, plăcut mirositoare; (regional) trînjişori, cuibul-pămîntului, cuibul-păsării, cuibul-

-rîndunicii, cuibușor, moșnegei *(Neottia nidus avis)*. Cf. POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, D. 406, id. FL. 459, BARCIANU, SĂGHINESCU, V. 106, GRECESCU, FL. 549, ALEXI, W., PANȚU, PL., CADE, DR. XI, 136, SIMIONESCU, FL.25, BORZA, D. 115.

2. (Regional) Trînjoaică *(Ranunculus illyricus)*. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

3. (Regional; și în sintagma *buruiană de trînji*, BORZA, D. 96) Mama-pădurii *(Lathraea squamaria)*. id. ib.

— Pl.: *trînji* și (regional) *trînzi* (ALR II/I MN 58, 4 189/414, 514, 520, 537). — Și: (regional) **trînt** (H I 271, II 83, ALR II/I MN 58, 4 189/705, ALRM II/I h 167/705), **trînz** (BL I, 26, H X 540), **trîne** (ALR II/I MN 58, 4 189/723), **trîns** s. m., **trînci** (H I 271, IV 110, ALR II/I MN 58, 4 189/728, 762, 769, 836, 876, ALRM II/I h 167), **trînși** (LM, DDRF, ALEXI, W., L. ROM. 1959, nr. 3, 67) s. m. pl.

— Din v. sl. **трждъ**.

TRÎND² s. m., s. n. **1.** S. m. (Popular; de obicei la pl.) Larva unei insecte care trăiește în intestinele cailor sau ale vitelor; boală provocată de această larvă. Cf. MARIAN, INS. 364. *Mioza gastro-intestinală e produsă de trînji sau oestri.* ENC. VET. 52, cf. CADE, H III 307, VI 11, 215, X 360, XII 62, 282, 303, 391, XIV 59, PAMFILE, B. 72, ȘEZ. IV, 121, A VI 26. ◇ Expr. (Regional; despre copii) **A avea trînd** = a fi neastîmpărat. Cf. ALR I 1 568/530, 558, 582, 684, 768, 772, 780, 803, 805. ◆ (Entom.; prin Bucov. și Mold.; în formele *trînt, trînz)* Băligar *(Geotrupes stercorarius)*. Cf. MARIAN, INS. 31, 32.

2. S. n. (Regional) Întăritură a pielii în palmă sau la călcîi. Cf. LB, POLIZU, LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, TDRG.

3. S. m. (Regional; la pl.; în forma *trunji)* Grunji. Cf. POLIZU.

4. S. m. (Regional; la pl.) Rămășițe, resturi care se așază pe fundul vasului în care s-a topit untul (ALR II/705, ALRT II 234, 337), drojdie de cafea (SCRIBAN, D.); rămășițe de var în cazan, care nu mai pot fi folosite (COMAN, GL.). *Profesorul ... străbate cu bățul său scurt ... dealuri cărămizii, munți ca trînjii de cafea.* I. BOTEZ, B. I, 128. ◇ Fig. *Am văzut perindîndu-se tot ce Bucureștii avea mai ... defăimat — jegul, lepra și trînjii societății.* M. I. CARAGIALE, C. 57.

5. S. n. (Învechit) Piatră de var albă și moale, care se folosea în școli drept cretă. Cf. CV 1951, nr. 9—10, 47, UDRESCU, GL.

— Pl.: (s. m.) *trînji*, (s. n.) *trînduri* (LB, POLIZU, BARCIANU, SCRIBAN, D.), *trînde* (UDRESCU, GL.). — Și: (regional) **trînt** (pl. și *trînți* MARIAN, INS. 31) s. m., s. n., **trînz** (pl. și *trînji* A VI 26) s. m., **trînci** (COMAN, GL., ALR II/705, ALRT II 234, 337), **trunji** s. m. pl.

— Din v. sl. **трѫтъ, трждъ** „bondar, parazit".

TRÎND³, -Ă adj. **1.** (Prin Transilv., Mold. și Bucov.; despre oameni) Leneș, trîndav² **(I)**. Cf. ANON. CAR., PĂCALĂ, M. R. 142, SCRIBAN, D. ◇ (Substantivat) Cf. POLIZU, LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU. *Ah, săraca trînda mea A pus oala să se lea Și-a crescut iarbă sub ea!* I. CR. III, 315.

2. (Prin Mold., Transilv. și Ban.; despre pîine) Care nu este bine coaptă. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, REV. CRIT. IV, 340, SCRIBAN, D., ȘEZ. VII, 184, com. BENIUC, ALR II/53, TEAHA, C. N. 275, L. ROM. 1965, nr. 1, 33.

— Pl.: *trînji, -de.*

— Cf. trînda v².

TRÎNDÁLĂ s. m. și f. v. **tîndală¹**.

TRÍNDAV¹ subst. (Învechit) Hidropizie; (învechit) **trînd¹ (I 1)**. *Și iată un om avea de apă trîndav* (era bolnav de idropică B 1938). TETRAEV. (1574), 117, cf. JAHRESBER. V, 340, TDRG, SCRIBAN, D.

— Cf. trînd¹.

TRÎNDAV², -Ă adj. **I.** (Despre oameni; și substantivat) (Persoană) care se mișcă și lucrează încet și în silă; căruia îi place să lenevească; trîndăvit², (rar) trîndăvos, (regional) trînd³ **(1)**, trîndos² **(1)**, trînduș **(II)**; p. ext. lipsit de vioiciune, fără vlagă. *Toți trîndavi, toți lenevoși.* MUMULEANU, ap. GCR II, 247/24. *Vezi pe trîndav că plînge cu amar zădărnicia tinereților sale.* MARCOVICI, C. 19/2, cf. POLIZU, COSTINESCU, LM. *Și-l ducem la spînzurătoare ca să curățim satul de un trîndav.* CREANGĂ, P. 330, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Fusese un bărbat înalt, voinic ..., moale, trîndav.* STANCU, D. 5, com. LIUBA, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI. *În casa trîndavului e sărăcie lucie.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 22. *E slab și trîndav.* ȘEZ. II, 19. (Fig.) *Aici pe vale curge Siretul; mai încolo pe un pestriț prundiș se leagănă trîndava Moldovă.* NEGRUZZI, S. I, 193. ◇ (Adverbial) *Huzurind trîndav, cînd afipea puțin, îl și trezea cîrpaciul cu cîntecul.* ARGHEZI, S. V, 89. ◇ (Despre manifestări ale oamenilor) *Toți aceștia cu trîndava lor lenevire însuși ei s-au făcut șie pricină nenorocirei lor?* MAIOR, P. 62/2. ◆ Care exprimă, care trădează lenea. *Mult le plăcu viața Trîndavă.* HELIADE, O. I, 223. *Al tău duh este trîndav.* NEGRUZZI, S. II, 218. *Trîndava-mi fire nu m-a iertat să deviu vînător.* ODOBESCU, S. III, 13. *Cu trîndavi ochi privește spre apus, Mirată că nu poate să-l priceapă.* PETICĂ, O. 87. [Un clopot] *sună clar ... Să scoale inimi moarte și suflete trîndave.* PILLAT, P. 102. *Și trîndava noblețe napolitană ... a făcut afaceri.* BARBU, PRINC. 82. ◆ (Regional) Moleșit, toropit¹. *În jurul focului ședea încolăcit un balaur ..., trîndav de dogoreala flacării.* MERA, L. B. 80.

II. 1. (Prin Mold.; despre pîine) Care nu este bine coaptă. Cf. ȘEZ. VII, 184. ◆ (Despre alimente) Stricat, alterat, rînced. Cf. SĂGHINESCU, V. 107, CADE.

2. (Regional; despre lemne) Plin de apă; umed. Cf. ALR II/I h 281/531, ARVINTE, TERM. 172, LEXIC REG. II, 71.

— Accentuat și: (regional) *trîndáv*. CADE, LEXIC REG. II, 71. — Pl.: *trîndavi, -e.* — Și: (regional) **trîntav, -ă** (ALR II/I h 281/531, ARVINTE, TERM. 172), **trîndov, -ă** (ALR I 323/526) adj.

— Cf. scr. truntav.

TRÎNDĂVEÁLĂ s. f. Trîndăvie. V. tolăneală. *O încăpere plăcută te îndeamnă la trîndăveală.* V. ROM. mai 1969, 18. *Slugile își găsiseră beleaua, se dusese lenea și trîndăveala.* BARBU, PRINC. 137.

— Pl.: *trîndăveli.*

— **Trîndăvi** + suf. *-eală*.

TRÎNDĂVÍ vb. IV. Intranz. A trăi în trîndăvie, a-și petrece vremea nelucrînd nimic; a lenevi. Cf. ANON. CAR., LB. *Nu l-ai văzut fără stare, fără cinste, trîndăvind?* HELIADE, O. I, 408. *Ce vă codiți? Și-mi umblați trîndăvind ca de colea pe colo?* COȘBUC, AE. 225. *Trîndăvea pe canapea cu vreun jurnal în mînă.* SANDU-ALDEA, D. N. 124, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Să trîndăvești toată ziulica?* V. ROM. martie 1954, 136. *Avea și el un frate care mai mult trîndăvea decît muncea.* PAS, Z. I, 100. *N-aș vrea să trîndăvesc sau să am o slujbă care să nu prezinte nici un interes.* DEMETRIUS, C. 47. ◇ Refl. *Nu mă voi lenevi, nu mă voi trîndăvi* (a. 1792). IORGA, S. D. XII, 189. *De te vei trîndăvi în zădărnicii ... cum oare te vei mîngîia la bătrînețe?* MARCOVICI, C. 89/7, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., ALR II/I h 97/876. (Prin analogie) *Umblarea șingelui prin vine se trîndăvește.* MAIOR, P. 103/25. ◇ Fig. *Căra lăzi de smochine din pivnița marelui magazin ... și le așeza într-un camion ce trîndăvea în curte.* REBREANU, NUV.

96. (Tranz. fact.) *La ce vii, primăveară, să-mi trîndăvești viața?* MUREȘANU, P. 22/3.
— Prez. ind.: *trîndăvesc.* — Și: (regional) **trîntăvi** (SCRIBAN, D.), **trîndovi** (ALR I 1 323/890) vb. IV.
— V. **trîndav²**.

TRÎNDĂVÍE s. f. Stare de inactivitate; lenevie, trîndăveală, trîndăvire, (învechit și regional) topiciune **(2)**. *Cereți trîmbițe să răsune ... de la cei leneși să scuture trîndăvia și răutatea.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/20. *Trîndăvia necinstește pe oameni!* PR. DRAM. 331. *Zici că ... trăiești în trîndăvie, fără folos pentru tine și pentru alții!* KOGĂLNICEANU, S. 215. *Trîndăvia și nehărnicia pă noi nu ne-ar putea hrăni.* TÎMPEANUL, G. IV/2, cf. NEGRUZZI, S. II, 232, POLIZU. *Mulți tineri ... petreceau o viață de trîndăvie.* GHICA, S. 173. [Mandarinul] *stă în trîndăvie pe-un dragon de porcelană.* ALECSANDRI, P. III, 85, cf. COSTINESCU, LM. *Prin vînătoare scapă omul de păcatul trîndăviei.* ODOBESCU, S. III, 607. *Să vă curățiți de lepra ignoranței și a trîndăviei.* CREANGĂ, P. 136. *El se află în acele momente de trîndăvie plăcută.* EMINESCU, N. 96. *Pe tine nu osteneala, ci trîndăvia te face să cauți somnul.* ISPIRESCU, U. 25, cf. DDRF, ALEXI, W. *Să fie oare din pricina trîndăviei de care au fost învinuiți atît de des?* PETICĂ, O. 401, cf. ȘĂINEANU, D. U. *M-a dojenit pentru trîndăvia în care îmi duc viața.* GALACTION, O. 26. *Se smulgea anevoie somnului și trîndăviei din patul moale.* C. PETRESCU, A. 377, cf. SCRIBAN, D. *Trîndăvia e muma tuturor răutăților.* BARONZI, L. 65. *Trîndăvia adoarme sufletul celui mai deștept.* ZANNE, P. VIII, 290.
— Și: (regional) **trîntăvíe** s. f. SCRIBAN, D.
— **Trîndav²** + suf. *-ie.*

TRÎNDĂVÎRE s. f. Faptul de a trîndăvi; trîndăvie, (rar) trîndăvit¹. *Să se deprinză în lenevire și în trîndăvire* (a. 1802). URICARIUL, I, 12. *Nicc să nu-și apere oarecarele trîndăvirea sa zicînd.* MAIOR, P. VII/16, cf. ȘINCAI, ÎNV. 15/16. *Iscodirile aceale urîte a trîndăvirii.* BELDIMAN, N. P. I, 181/13. *A petrece vremea ... cu somnul și trîndăvirea.* DRĂGHICI, R. 141/1. *Tîrîndu-mă întru întunerecul plăcerilor și a trîndăvirei, mă legam cu lanțul mîhnirei.* MARCOVICI, C. 16/1. *Tăceam din trîndăvire.* NEGRUZZI, S. II, 171, cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., TEODORESCU, P. P. 375.
— V. **trîndăvi.**

TRÎNDĂVÎT¹ s. n. (Rar) Trîndăvire. *Au să creadă că nu vrei să muncești, că te-ai învățat cu trîndăvitul.* PAS, Z. I, 267.
— V. **trîndăvi.**

TRÎNDĂVÎT², -Ă adj. **I.** Trîndav² **(I)**, leneș. *Bogaților trîndăviți! Cînd vă simțiți săturați de plăceri ..., alergați la aceste lăcașuri ale pătimirei.* MARCOVICI, C. 23/4. *Întîlnindu-te mi-am zis: Acest haiduc o să-ntreacă trîndăvita boierime.* HASDEU, R. V. 123. ◇ Fig. *S-au pus la sfat mestecenii de aur În lunca trîndăvită de la drum.* LESNEA, P. E. 99.
II. (Prin Mold.; despre pîine) Care nu este bine coaptă. Cf. ȘEZ. VII, 184.
— Pl.: *trîndăviți, -te.*
— V. **trîndăvi.**

TRÎNDĂVÓS, -OÁSĂ adj. (Rar) Trîndav² **(I)**. Cf. LB, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *trîndăvoși, -oase.*
— **Trîndav²** + suf. *-os.*

TRÎNDEÁLĂ s. f. (Regional; în expr.) **A lăsa** (ceva) **pe trîndeală** = a neglija, a amîna un lucru, o acțiune. *Orice treabă lăsată pe trîndeală aduce pagubă.* MAT. FOLK. 720.
— **Trînd³** + suf. *-eală.*

TRÎNDÓC adj. (Despre cereale) Care nu este copt bine; necopt **(2)**. Cf. TEAHA, C. N. 275, L. ROM. 1965, nr. 1, 33.
— Pl.: ?
— **Trînd³** + suf. *-oc.*

TRÎNDOR s. m. v. **trîntor.**

TRÎNDÓS¹, -OÁSĂ adj. (Regional) **1.** (Despre pielea mîinilor sau a picioarelor) Îngroșat, tare, cu bătături. Cf. KLEIN, D. 488, LB, LM, JAHRESBER. V, 340, BARCIANU, ALEXI, W.
2. (Despre pămînt) Care se lucrează greu; îndesat, bătătorit. Cf. LM, DDRF. *Pămînt trîndos.* Com. DRĂGANU, cf. PAȘCA, GL., ALR II 5 062/250, ALR II/235, ALR I SN h 11/141, LEXIC REG. II, 55, 64. *Cînd vom ara locul de pe pîrău, trebuie să punem patru vaci la plug, că-i tare trîndos pămîntul.* MAT. DIALECT. I, 289, cf. 99.
3. (În forma *trînjos*) Cu grunji; grunjos. Cf. POLIZU.
— Pl.: *trîndoși, -oase.* — Și: **trînjós, -oásă** adj.
— **Trînd²** + suf. *-os.*

TRÎNDÓS², -OÁSĂ adj. (Regional) **1.** (Despre oameni) Leneș, trîndav² **(I)**. Cf. LB, LM, BARCIANU, ALEXI, W., com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, ALR SN V h 1 374/228, ALRM SN III h 1 147/228, LEXIC REG. II, 77, GLOSAR REG.
2. (Despre pîine) Care nu este bine coaptă. Cf. LB, POLIZU, GHEȚIE, R. M.
— Pl.: *trîndoși, -oase.*
— **Trînd³** + suf. *-os.*

TRÎNDOV, -Ă adj. v. **trîndav².**

TRÎNDOVÍ vb. IV v. **trîndăvi.**

TRÎNDÚȘ, -Ă adj., s. m. (Prin Bucov.) **I.** S. m. (Entom.) Băligar *(Geotrupes stercorarius).* Cf. MARIAN, INS. 31, 32. *Dacă-i strici liniștea, se mișcă încet și greoi, de unde și numele de trînduș ce-i dau românii de prin unele locuri.* SIMIONESCU, F. R. 279.
II. Adj. (Despre oameni) Trîndav² **(I)**. Cf. MARIAN, INS. 32.
— Pl.: *trînduși, -e.*
— **Trînd³** + suf. *-uș.*

TRÎNICA num. card. (În formulele de eliminare la jocurile de copii) Trei¹ **(I 2)**. *Unica-donica-trînica-pătrica.* PĂCALĂ, M. R. 214.
— De la **trei¹.**

TRÎNJEN s. m. v. **trînjin.**

TRÎNJIN s. m. (Bot.; regional) Șoaldină *(Sedum acre).* Cf. GRECESCU, FL. 154, CADE, BORZA, D. 158.
— Și: **trînjen** s. m. BORZA, D. 158.
— Cf. trînji (pl. lui *trînd¹*).

TRÎNJIȘÓRI s. m. pl. (Bot.; regional) Trînd¹ **(II 1)** *(Neottia nidus avis).* Cf. BORZA, D. 115.
— **Trînji** (pl. lui *trînd¹*) + suf. *-işor.*

TRÎNJOÁICĂ s. f. Plantă erbacee cu flori mari, galbene, întrebuințată în medicina populară ca leac împotriva trînjilor *(Ranunculus illyricus);* (regional) trînd¹ **(II 2)**. Cf. GRECESCU, FL. 31, PASCU, S. 119, CADE, BORZA, D. 145.
— Pl.: *trînjoaice.*
— **Trînji** (pl. lui *trînd¹*) + suf. *-oaică.*

TRÎNJÓS¹, -OÁSĂ adj. (Regional; despre oameni) Care suferă de hemoroizi, care are hemoroizi, cu trînji. Cf. POLIZU, LM, COSTINESCU, JAHRESBER. V, 34, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. ◇ (Substantivat) *Acest vînt ... umed și cald ... supără ... pe cei trînjoși.* PISCUPESCU, O. 72/15.
— Pl.: *trînjoși, -oase.*
— **Trînji** (pl. lui *trînd¹*) + suf. *-os.*

TRÎNJÓS², -OÁSĂ adj. v. **trîndos¹.**

TRÎNJULÉȚ s. m. (Prin Munt.) Numele unei plante ornamentale. Cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *trînjuleți.*
— **Trînji** (pl. lui *trînd¹*) + suf. *-uleț.*

TRÎNS s. m. v. **trînd[1]**.

TRÎNȘI s. m. pl. v. **trînd[1]**.

TRÎNT[1] s. m. v. **trînd[1]**.

TRÎNT[2] s. m., s. n. v. **trînd[2]**.

TRÎNTÁI s. n. (Regional) Trîntă, izbitură puternică. *I-am dat un trîntai.* ap. TDRG, cf. PASCU, S. 201, SCRIBAN, D.

— De la **trînti[1]**.

TRÎNTAV, -Ă adj. v. **trîndav[2]**.

TRÎNTĂ s. f. Luptă corp la corp între doi oameni neînarmați, care caută să se doboare unul pe altul; încăierare; doborîre la pămînt; trînteală, trîntitură[1] **(2)**, (regional) trîntită. Cf. LB. *În lupta și trînta aceasta masa se răsturnase.* NEGRUZZI, S. I, 152. *Trei voinici se luptă greu la trîntă.* ALECSANDRI, P. I, 58, cf. COSTINESCU. *Părțile protivnice se apucau la trîntă și care din doi biruia, aceluia îi rămîneau toate dreptățile.* ODOBESCU, S. III, 244. *Mai bine să ne întrecem din trîntă.* CREANGĂ, P. 52. *I-a pus la pămînt pe toți cîți s-au cercat la trîntă cu dînsul.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 258. *Nimeni nu ... se măsura cu dînsul la joc și la trîntă.* I. NEGRUZZI, S. V, 132, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., PAMFILE, J. III, 43, ȘĂINEANU, D. U., STOIAN, PĂST. 71. *Zadarnic vreau la trîntă dreaptă Ca să-l dobor.* PILLAT, P. 49, cf. SCRIBAN, D. *Nătărăul ... vrea să se puie la trîntă cu furtuna.* V. ROM. septembrie 1970, 10. *Cînd mi ți-l apuca pe unul, degetul cel mic i-a fost de-ajuns ca să-l arunce cît colo, dîndu-i o trîntă.* MARIAN, T. 293. *Împărații nu se luptă ... ca ciobanii, să-și dea o trîntă, două.* RETEGANUL, P. II, 3. *Cu trînta să ne trîntim, trup la trup, că-i mai dreaptă,* ȘEZ. II, 204, cf. ALR I 1 439, ALR SN IV h 974, ib. h 975/605, ALRM SN II h 789/605, BALADE, II, 206. ◇ (Urmat de determinări indicînd felul luptei) *Trîntă ciobănească.* PAMFILE, J. III, 44. *Trîntă pe furiș.* id. ib. *Trîntă dreaptă, cînd se cuprind în brațe cruciș.* id. ib. *Trînta la brață, brațele se încrucișează și țin a face cu piedică sau fără.* id. ib. *Hrana-Beg vrea să vadă trînta grecească. Pentru asta se și află adus acolo un hadîmb.* SADOVEANU, O. XIII, 877.

— Pl.: *trînte.*

— Postverbal de la **trînti[1]**.

TRÎNTĂR s. m. v. **trîntor**.

TRÎNTĂVÍ vb. IV v. **trîndăvi**.

TRÎNTĂVÍE s. f. v. **trîndăvie**.

TRÎNTEÁLĂ s. f. Trîntă. *Doi flăcăi ... luptă de trînteală.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 118. *De ciufuleală ne cam scutirăm Și de trînteală Ne mîntuirăm.* PR. DRAM. 267, cf. POLIZU. *Fiindcă dorești ... să ne luăm la trînteală, apoi scoală-te și vino aici.* GHICA, A. 571, cf. COSTINESCU. *Și din joc se prind feciorii La trînteli, cît doamne iartă!* COȘBUC, P. I, 98, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Apoi se încăierară la luptă, la trînteli, de gîndeai că nu alta, ci să se omoare unul pe altul.* RETEGANUL. P. V, 30, cf. GRAIUL, II, 27, ALR I 1 439/96, 618, 675, 748, 760, 803, 896, 900, 960, 980, ALR SN IV h 974/172. ◆ Bătaie; scărmăneală, chelfăneală. *Deși cel mai slab dintre noi toți, dar căuta trînteala cu luminarea.* GHICA, S. 681. *În puterea gîrbaciului și a trîntelelor am strîns opt sute de vaci.* FILIMON, O. 1, 288, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Vai de acela care cade prins, căci nu poate scăpa decît dînd ceva bani sau altfel se alege cu ceva trînteală.* ȘEZ. I, 41. ◇ Expr. **A lua pe cineva la trînteală** = a bate pe cineva zdravăn. *Noi, copiii ..., le făceam atîtea pozne, ... că mă mir ce răbdare de fier aveau, să nu ne ia la trînteală.* BASSARABESCU, ap. TDRG. **A minca trînteală** v. minca.

— Pl.: *trînteli.* — Și: (regional) **trenteálă** s. f. ALR SN IV h 974/899.

— **Trînti[1]** + suf. *-eală*.

TRÎNTÉNIE s. f. v. **stretenie**.

TRÎNTÍ[1] vb. IV. **1.** Tranz. A culca la pămînt, a dobori. *Boală de lună chinuiaște așa rău feciorul mieu, și oareunde-l ajunge, trînteaște-l ... și-și scrîșneaște dinții lui.* CORESI, EV. 79. *Îl apucă de mijloc și-l trînti în pămînt.* HERODOT (1645), 507. *Leii aceștia era trîntiți la pămînt.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 83[v]/26, cf. ANON. CAR. *M-a bătut ... și m-a trîntit jos în curte* (a. 1821). IORGA, S. D. XII, 210. *Băiatul ... a trîntit slujitorii și egumenul și a scăpat.* GHICA, S. 288, cf. COSTINESCU. *Odată mi ți-o și înșfacă de cozi, o trîntește la pămînt și-o ține bine.* CREANGĂ, P. 177. *Cum ... apuca pe cîte unul de coadă, îi trîntea.* ISPIRESCU, L. 3. *Mogîrdici, beat, să-l fi trîntit un copil.* DELAVRANCEA, O. II, 130. *Turcul sfîșie cămașa osînditului și-l trînti în genunchi.* GALACTION, O. 290. *Puse mîna pe Achim și cu un pumn îl trînti la pămînt.* PREDA, M. 114. *Și-n pămînt trîntitu-l-au, Sîngele sorbitu-i-au.* MARIAN, D. 281, cf. ȘEZ. III, 202, CANDREA, F. 356. *Răscolman mi se-nvîrti, Potera jos o trînti.* SEVASTOS, P. P. 307, cf. ALR II 3 590/36, 899. *Cînd te bați cu cineva în noroi, ori te trîntește, ori îl trînțești, tot te murdărești,* se spune despre cineva care se amestecă în treburi necinstite. Cf. ZANNE, P. I, 225. ◇ (Regional; complementul este „iarba") *Cine pe tin'te-a adus Și în calea mea te-a pus, De îmi calci livezile Și-mi trînțești rogoazele Și-mi tulburi izvoarele?* BALADE, I, 343. ◆ (Despre animale de călărie) A arunca pe călăreț din șa. *Nu mă lăsa ... că mă trîntește.* ALECSANDRI, T. I, 185. *Cînd nici nu gîndești, atunci te trîntește.* CREANGĂ, P. 160. *Odată stătu iapa, trînti pe împărat.* ISPIRESCU, L. 80, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Calul ți se poticnească, Pe tine să te trîntească.* BIBICESCU, P. P. 266. *Lupii-nainte să-ți iasă, Calu să se spăimînteasscă, La pămînt să te trînteascș.* BALADE, III, 192. *Calu, unde te trîntește, Acolo bate-l.* ȘEZ. I, 220. ◇ Absol. *Calul are mai multe năravuri: ..., trîntește.* DAMÉ, T. 51. ◆ Fig. (Familiar) A respinge, a face să cadă la un examen, la o votare etc. *Moțiunea lui B ... căzu trîntită de toți, chiar și de ardeleni.* BARIȚIU, P. A. III, 232, cf. CADE, BUL. FIL. V, 205. *Tocmai el care l-a vrăjmășit în alegeri, el care ar putea zice că l-a trîntit, din pricina căruia azi nu e deputat.* REBREANU, I. 349. *La toamnă ailaltă parcă văd că te trîntește Velescu la gimnastică.* KLOPȘTOCK, F. 214. *Un profesor, oricît de îngăduitor ar fi, ar trînti fără nici o ezitare pe orice elev din clasa retoricei, dacă acesta n-ar ști ... celebra definiție.* BLAGA, Z. 293, cf. DEX.

2. Tranz. A arunca (cu putere), a azvîrli un obiect, o povară etc. *Îl băgară în despicătură și trîntiră piatra la loc.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 74[r]/27, cf. IORGA, S. D. XII, 213, COSTINESCU. *Paharul ce-l aveam în mînă, trîntindu-l pe masă, se sparse în bucăți.* BOLINTINEANU, O. 379. *Făt-Frumos o apucă de mijloc și o trînti cu toată puterea într-o piuă mare de piatră.* EMINESCU, N. 7. *Scoate de după gît toba, pe care o trîntește cît colo.* CARAGIALE, ap. CADE. *Cînd ajunse acasă, trînti sacul jos.* ISPIRESCU, L. 267. *Pleci trîntind în tavă gologanii.* MACEDONSKI, O. I, 84. *De ciudă trîntește toiagul.* MURNU, I. 10. *Cum ajunse acasă, trînti frunzele în mijlocul odăii.* DELAVRANCEA, H. T. 139. *Scoaseră carele de sub șoproane, trîntiră în ele tot ce ... le mai puteau îngădui ca să aleagă.* GALACTION, O. 276. *Trîntește pe măsuță ... ciubucul.* CAMIL PETRESCU, O. 293. *Se urcă pe scara grajdului și trînti de-acolo de sus doi snopi.* PREDA, D. 5. *Trînti toporul la loc.* BĂNULESCU, I. 22. *Cobilița și-o trîntea, Iute-acasă se-ntorcea.* TEODORESCU, P. P. 560. *Cofa-n fund o răsufla Și de pămînt o trîntea.* BALADE, II, 24, cf. O. BÎRLEA, A. P. I, 141. ◇ Intranz. *Năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap cu bolovani.* CREANGĂ, P. 33. ◇ Refl. *Mîna pe palo$ punea Și-n Dunăre se trîntea.* BALADE, II, 209. ◇ Fig. *Odată cu importarea lucrurilor și ideilor nouă, era ... fatal ca acele cuvinte să fie trîntite în limbă fără a li se da, deocamdată, un contur mai românesc.* IBRĂILEANU, SP. CR. 140. ◇ Expr. **A trînti** (pe cineva) **de pămînt** = a dobori (pe cineva); v. și pămînt **(1)**. *De*

pămînt că mi-l trîntea, Mi-l lega, mi-l fereca. BALADE, I, 284. *De pămînt cînd îl trîntea, Pînă-n genunchi îl băga.* FOLC. MOLD. II, 688. (Fig.) *Cine lucrează cum trebuie, îl lăudăm; dacă laudele i se urcă la cap, îl criticăm ... — Nu ajută critica, atunci îl trîntim de pămînt.* PREDA, D. 59. **A trînti** (pe cineva) **la dubă** (sau **la gros, la temniță**) = a băga (pe cineva) la închisoare. *De punea mîna ispravnicul pe noi, ne trîntea poate la gros!* ALECSANDRI, T. 401. *De cînd îi pasc eu ca doar i-oi prinde cu oca mică și să-i trîntesc la dubă.* id. ib. 452. *Dacă mă găsesc, În temniță mă trîntesc.* BIBICESCU, P. P. 71. **A l-o** (sau **a i le**) **trînti** (cuiva) **în obraz** (sau **în nas**) sau **a l-o trînti** (cuiva) = a i le spune cuiva de la obraz, fără menajamente, în față. *De la primele cuvinte se burzului, se roși, se înfurie și curînd i-o trînti, fără rușine, învățătorului.* REBREANU, I. 219, cf. UDRESCU, GL. ◆ Intranz. (În corelație cu alte verbe) A arunca lucrurile cu ciudă, a-și da drumul mînici. *Baba ... se sculă cu noaptea-n cap și începu a trînti și a plesni prin casă.* CREANGĂ, P. 7. *Se mîră că singur mușneagul nu trîntește și nu înjură.* C. PETRESCU, S. 34. ◆ A lovi tare, a izbi cu putere. *Trîntind sulița-n celalt.* PANN, E. II, 395/6. *Trînti piciorul în mijlocul unei bălțoace.* BRĂESCU, V. A. 153. *Trînti pumnul în masă în fața tuturor.* CĂLINESCU, B. I. 179. *O trînti de-un copac încît plesni.* ȘEZ. III, 96, cf. GRAIUL, I, 51, ALR I 1 441, ib. 1 440/618, 720. *Un buzdugan ș-alegea. În mînă că mi-l lua, De genunche mi-l trîntea, De rugină-l scutura.* BALADE, I, 391. ◇ Intranz. [Cocoșul] *fuga la fereastra boierului și începe a trînti cu ciocul în geamuri.* CREANGĂ, P. 66. *Trînțește cu pumnii în masă ca sar sfeșnicele.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. *Trînțește în birou cu pumnul.* ARGHEZI, S. XI, 62. *Cînd a trîntit cu spatili-n ușă, a făcut ușea praf, ursu.* O. BÎRLEA, A. P. I, 174. ◇ Refl. *Ș-unde Dunărea coteșe Și de maluri se trîntește ... Un caic e priponit.* TEODORESCU, P. P. 559. *Se trîntea dă toate ulucili, dă toți pomii să dea dă iel.* O. BÎRLEA, A. P. I, 247. ◆ Tranz. fact. (Complementul este „ușa", „poarta") A face să se izbească. *Ieși iute, trîntind ușa după sine.* EMINESCU, P. L. 100. *Dan trînteșe ușa furios și se duce în cealaltă odaie.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 193. *Vîntul trînțește, genînd, și ușile tinzii și poarta.* COȘBUC, P. II, 61. *Bătrînul de se mînie, strigă, trînțește ușile.* DELAVRANCEA, H. T. 16. *Bunica, dezarmată, bolborosi ceva, trînti portița și se întoarse la cratiță.* REBREANU, R. II, 31. *A plecat trîntind ușa, cu o energie pe care nu i-o bănuiam.* CAMIL PETRESCU, U. N. 133. *Trînti ușa de la antret.* C. PETRESCU, C. V. 173. *Poarta zăngăni, izbită de perete și trîntită înapoi.* VINEA, L. II, 163. *Ai fi în stare să lași totul baltă, să trîntești ușa și să pleci.* BARANGA, I. 185. *Răcnea, trîntea ușile.* PREDA, R. 131. *A ieșit, trîntind ușa, fără să mai aștepte.* V. ROM. noiembrie 1964, 17. ◇ Expr. **A-i trînti ușa-n nas** v. nas[1] **(1). A trînti ușa** (sau **poarta, fereastra** etc.) **de** (sau **la**) **perete** v. perete **(I 1).** ◆ (Complementul este „ghiont", „pumn" etc.) A aplica, a da. *Îi trîntea cîte o sută de nuiele la tălpi.* GHICA, S. 38, cf. COSTINESCU. *Leagă turbinca strîns la gură, o pune sub cap, trîntindu-le prin turbincă niște ghionturi.* CREANGĂ, P. 303, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Am să-i trîntesc ghionți în coaste.* STANCU, D. 167. *Ș-o trîntit on pumn la un ciung, s-o făcut tăt bucăț.* O. BÎRLEA, A. P. I, 298. ◇ Intranz. *Pepelea ..., trîntindu-i cu măciuca aceea peste cap, l-au omorît.* SBIERA, P. 5. ◆ Fig. A spune ceva nepotrivit, nelalocul lui; a troncăni. *Altul iar trînțește cuvîntul tronc Ca cloșca cînd face clonc.* PANN, P. V. I, 4/8. *Trînțește la vorbe fără să se gîndească.* ALEXANDRESCU, O. I, 192. *Ori nu răspundea deloc dacă o-ntrebai ceva, ori îți trîntea te miri ce neghiobie boacănă.* CARAGIALE, ap. CADE. *Îmi trînțește o boroboață.* CONTEMPORANUL, I, 510. *Față cu flăcăul își vărsă toată nemulțumirea pe care ar fi vrut s-o trîntească lui Belciug.* REBREANU, I. 108, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Îi trîntea cîteva vorbe de-și aducea aminte pînă la moarte.* SADOVEANU, O. II, 416, cf. SCRIBAN, D. *Pîndea o clipă de oboseală ... ca să-i trîntească un răspuns buimăcitor.* VINEA, L. I, 421. *Moșul pierde mintea și-i trînțește o înjurătură.* V. ROM. februarie 1969, 10. *Îți trînțește vorba ca ciomagul.* ZANNE, P. II, 833.

3. Refl. A se așeza brusc, aruncîndu-se cu toată greutatea corpului; a se tolăni. *Calul ... se trînțește la pămînt.* CALENDARIU (1814), 168/22. *Se trîntiră la umbră ca să se odihnească.* FILIMON, O. I, 159. *Îmi vine (de necaz) să mă trîntesc la pămînt,* ALECSANDRI, T. 40, cf. COSTINESCU. *Înspre ziuă, îmi veni somn și mie și mă trîntii lîngă unul din camarazii mei.* EMINESCU, G. P. 55. *Acesta se trînti pe pat.* BACALBAȘA, S. A. I, 123. *Mă dezbrăcai repede și mă trîntii în pat.* HOGAȘ, DR. II, 17. *Se trînti pe scaun prefăcîndu-se mînioasă.* BASSARABESCU, V. 155. *Se dezbrăcă, se trînti pe pat.* REBREANU, R. I, 226. *S-a trîntit pe canapea lîngă mine.* MINULESCU, VERS. 358. *Se trînti îmbrăcat în pat.* C. PETRESCU, C. V. 49. *Se înapoie în chilie și se trînti mulțumit pe rogojină.* STĂNOIU, C. I. 163. *M-am trîntit îmbrăcat pe canapea.* BRĂESCU, A. 107. *Se trînțește din nou în șezlong, își reia cartea.* SEBASTIAN, J. 35. *Celălalt se trînțește la pămînt, Făcînd pe mortul.* ARGHEZI, S. V, 93. *Mă trînteam în pajiște pe spate.* BLAGA, POEZII, 57. *Se trînțește pe iarbă cu fața în sus.* STANCU, D. 39. *Se află mai ales pe locurile acelea unde pasc și se trîntesc (lăvălesc) caii.* MARIAN, INS. 32. *M-am trîntit colo în pat.* HODOȘ, P. P. 527, cf. ALR II/I h 97, ZANNE, P. III, 161. ◆ (Familiar) A se culca, a se odihni. Cf. UDRESCU, GL. *M-aș trînti oleacă.* id. ib.

4. Tranz. A-și pune la repezeală (un obiect de podoabă sau de îmbrăcăminte); a se îmbrăca în grabă, neglijent. *Într-o clipă îmi trîntisem cizmele cele galbene, binișul, legătura la cap și hangerul la brîu.* GHICA, S. 4. *Ofițerul îmbrăcă o uniformă de lipcan, trîntindu-și o căciulă înzorzonată pe cap.* CAMIL PETRESCU, O. II, 138.

5. Refl. (adesea recipr.) A se lua la trîntă. Cf. LB, POLIZU, COSTINESCU. *Cei doi cari vroiesc să se ia la trîntă sau să se trîntească se apucă bine de mîini.* PAMFILE, J. III, 43, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Voi vreți să vă trîntiți cu mine?* SBIERA, P. 182. *Ce vrei, îl întrebă zmeul, din luptă să ne luptăm ... ori din trîntă să ne trîntim?* ȘEZ. II, 53, cf. ALR I 1 768/156, 194.

6. Tranz. Fig. A face, a produce (acționînd energic, violent, zgomotos). *Într-un auzul cuvintelor acestora, Scaraoțchi trînti un hohot de rîs, de se cutremurară pereții.* NEGRUZZI, S. I, 88. *Am luat condeiul în mînă și mi-am trîntit un referat de cele tătărești.* FILIMON, O. I, 382. *Urieșii, stînd pe coate, au trîntit un hohot mare.* ALECSANDRI, P. III, 42. *Gerilă ... trînțește o brumă pe pereți de trei palme de groasă.* CREANGĂ, P. 254. *Am să-ți trîntesc o cămașă de borangic, să se ducă vestea.* DELAVRANCEA, O. II, 294, cf. SCRIBAN, D. *Am trîntit un reportaj pe trei coloane să zbîrnîie.* BARANGA, I. 175. *Capra atunci au trîntit dedesubt un foc ca acela, cît socoteai că-i în iad.* SBIERA, P. 205. *A trîntit o nuntă cum n-a mai fost alta pe lume.* ȘEZ. II, 208. (Familiar) *Împărăteasa ... trînti și ea un fecior de împărat de toată frumusețea.* ib. VII, 49.

7. Refl. (Prin nord-vestul Munt.) A se ruga de cineva. UDRESCU, GL. *Se trîntea bietul om ba de unul, ba de altul, să-i dea o căruță.* id. ib.

— Prez. ind.: *trîntesc* și (regional) *trînt* (ALR I 1 440/268, ib. 1 441/100), *trîntiu* (pronunțat bisilabic, ib. 1 440/283). — Și: (regional) **trinti** vb. IV. ALR I 1 440/94, 96, 896.

— Din v. sl. ***trǫtiti*** (bg. **тръгна**, pol. **trącić**).

TRÎNTÍ[2] vb. IV. Refl. (Regional) A face trînd[2] **(2)** la picioare. *Împărate Pavele, Unde mîi cătanele? Nu le mîna așa tare, Că s-or trînti la picioare, Că-s cătane tinerele.* MÎNDRESCU, L. P. 36.

— Prez. ind.: *trîntesc.*

— V. **trînt**[2].

TRÎNTÍRE s.f. Acțiunea de a (se) trînti[1].

1. Cf. trînti[1] **(1).** Cf. DRLU, LM, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, DL, DM. ◆ Fig. (Învechit) Eșec, în-

frîngere. *Chiar și după trîntirea revoluțiunii poporul din acel comitat mai avea să sufere multe rele.* BARIȚIU, P. A. II, 671.

2. Cf. trînti[1] **(2).** Cf. COSTINESCU. ✦ Bătaie, păruială. Cf. COSTINESCU.

3. Cf. trînti[1] **(5).** Cf. LM.

— Pl.: *trîntiri.*

— V. **trînti[1].**

TRÎNȚÍȘ s. n. (Regional) **1.** Ripă[1] **(1)** (Săgeata — Buzău). ALR I 394/710.

2. Numele unei băuturi nedefinite mai de aproape (Satu Mare — Urziceni). Cf. H VII 185.

— Pl.: *trîntișuri.*

— **Trînti[1]** + suf. *-iș.*

TRÎNTÍT[1] s. n. (Regional) Faptul de a se trînti[1] **(5).** Cf. ALR I 1 439/69, 335.

— Pl.: *trîntituri.*

— V. **trînti[1].**

TRÎNTÍT[2], -Ă adj. **1.** Care este doborît, culcat la pămînt; tăvălit **(1).** *Oamenii ședeau istoviți, trîntiți în noroi.* BRĂESCU, V. 80. ✦ (Despre plante) Plecat, îndoit spre pămînt; (regional) tulit. *Dacă pîinea nu-i în picioare, dreaptă, ridicată, ci-i culcată, căzută sau picată, tulită, plecată, trîntită ..., plugarul iarăș se întristează.* PAMFILE, A. R. 116, cf. ALR II 5 200/872.

2. (Despre obiecte) Care este aruncat, azvîrlit. Cf. DDRF. *Pe o masă ședea trîntită o rîșniță turcească de cafea.* CĂLINESCU, B. I. 8. *Sub el un fotoliu trîntit pe covor.* VINEA, L. II, 134, cf. CARDAȘ, Ç. P. 172, 263. *Piatră mare Sta trîntită, De ciocane Ispitită De veacuri Părăginită.* BALADE, II, 96. ✦ (Despre uși, porți) Izbit, mișcat puternic. *Se auzeau uși trîntite, pași grăbiți, zor mare.* BASSARABESCU, V. 17. *Redacția ... fu un infern de sonerii zbîrnîite, de uși trîntite.* C. PETRESCU, C. V. 341.

3. (Despre oameni) Așezat într-o poziție comodă; lungit, tolănit. *Sîdem trîntiți pe divanuri.* RUSSO, S. 28. *Am șezut toată ziua trîntit la umbră.* CARAGIALE, O. VI, 392. *Unde se gîndește ... stînd în jețul ei trîntită?* MACEDONSKI, O. I, 85. *Eu citeam, trîntit în pat.* DELAVRANCEA, H. T. 71. *Obișnuia să stea după-amiazi trîntită pe pat, citind romane.* REBREANU, I. 64. *Răspunde cineva ... din cei cîțiva muncitori trîntiți pe grămada de cărbune.* SAHIA, N. 41. *Acolo îl descoperise ... trîntit pe iarbă, cîntînd din fluier.* TEODOREANU, M. II, 106. *Sta el așa trîntit păcurărește pe iarbă.* PRIBEAGUL, P. R. 101. *În lunca mă trezesc trîntit pe iarbă.* PILLAT, P. 131. *Trîntit în iarbă rup cu dinții Gîndind aiurea — mugurii Unui vlăstar primăvăratic.* BLAGA, POEZII, 8. *Dormea, îmbrăcată, trîntită pe un pat acoperit numai cu dantele.* V. ROM. decembrie 1964, 66, com. MARIAN, ALR II/I h 97/551, ALR II/I MN 46, 2 247/27. ◇ *Trîntit la pat* = bolnav. *Nevastă-mea d-abia acuma a scăpat de o foarte grea boală; de care am găsit-o trîntită la pat cînd m-am întors acasă acu vreo trei săptămîni.* CARAGIALE, O. VII, 144.

4. (Despre un obiect de îmbrăcăminte) Pus la repezeală, neglijent. *Eu cu pălăria trîntită pe-o ureche Trec fluierînd un cîntec.* BĂNIUC, V. 60.

— Pl.: *trîntiți, -te.*

— V. **trînti[1].**

TRÎNTÍTĂ s. f. (Regional) Trîntă. Cf. ALR I 1 439/56, 69, 87, 103, 109, 116, 148, 337, ALR SN IV h 974/334. ◇ Expr. **Să dau p-a trîntita** = se iau la trîntă, se **trîntesc[1] (5).** ALR SN IV h 974/349.

— Pl.: *trîntite.*

— V. **trînti[1].**

TRÎNTITÚRĂ[1] s. f. **1.** Izbitură, lovitură. *S[fi]nța ... lovită cu trîntituri de picioare și întinsă deasupra unui lemn, bîrui caznele.* DOSOFTEI, V. S. februarie 74[r]/16, cf. ANON. CAR., SCRIBAN, D. *De trîntitura ușii a sărit clanța.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. *Se auziră tropote pe scară, trîntituri de ușă și apoi totul reintră în liniște.* CĂLINESCU, E. O. I, 31. ✦ Fig. (Învechit) Frămîntare, stare de neliniște, zbucium. *Trîntiturile ei, zbuciumările ceale mari ... au grăbit vreamea nașterii tale.* BELDIMAN, N. P. I, 18/8.

2. Trîntă; luptă. *Unde și carile îți sînt puterile și alălte către aceste trîntituri trebnice măestrii.* CANTEMIR, HR. 8. *Săbărel cu cotituri, mult mi-e bun de trîntituri.* TEODORESCU, P. P. 305, com. MARIAN, ALR I 1 439, ZANNE, P. II, 16.

— Pl.: *trîntituri.*

— **Trînti[1]** + suf. *-tură.*

TRÎNTITÚRĂ[2] s. f. (Popular) **1.** Umflătură cu puroi în talpa piciorului sau la călcîi (LB, SĂGHINESCU, V. 73, CANDREA, F. 405, ȘĂINEANU, D. U., com. MARIAN, LEXIC REG. 87), produsă prin înțepare cu spini (ȘEZ. I, 252, com. din ZAGRA — NĂSĂUD, LEXIC REG. 87); bășică la degetele picioarelor (ALRM I/I h 187); bătătură care se face în talpa piciorului (N. LEON, MED. 149, GOROVEI, CR. 187, ȘEZ. V, 164, ALRM I/I h 188).

2. Boală de piele, pe tălpi sau între degete, care se manifestă prin mîncărime; păducel. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, ALRM I/I h 185/885.

— Pl.: *trîntituri.*

— **Trînti[2]** + suf. *-tură.*

TRÎNTON s. m. v. **trîntor.**

TRÎNTOR s. m. **1.** Masculul albinei. *A trîntorilor urlete a albinelor sunete astupa.* CANTEMIR, IST. 164. *Albinele ceale lucrătoare sînt mai mice în trup decît trîntorii.* ECONOMIA, 173/22, cf. CLEMENS, LB, POLIZU. *După ce însă s-a isprăvit roitul, albinele se pun de omoară trîntorii.* I. IONESCU, M. 383, cf. CIHAC, II, 422. *Trîntor de stup.* ALECSĂNDRI, T. 58, cf. COSTINESCU, LM. *Fiece stup are cîte o albină mare, ce se cheamă trîntor, ... acesta nu face miere, dar cînd e vorba de mîncare, el aleargă cel dintîi.* BOLINTINEANU, O. 325. *Stau păziloare și-opresc la-ntrare pe trîndavii trîntori, Toate lucrează cu foc și mierea-i cu mîros de cimbru.* COȘBUC, AE. 21, cf. BARCIANU, DAMÉ, T. 120, MARIAN, INS. 144, ALEXI, W., TDRG, MIHĂILĂ, I. 95, PAMFILE, VĂZD. 104, H II 49, ALR I 1 681. *Dac-ar face toți copacii flori, dac-ar face și muștele miere, dac-ar face și trîntorii roiu.* ZANNE, P. I, 149, cf. IX, 722. ◇ (Ca termen de comparație) *Să-și puie cineva obrazul pentru unul ca tine, să te hrănească ca pe un trîntor, mare minune-i și asta.* CREANGĂ, P. 331. *Nu se putea rușine mai mare pentru un viteaz ca dînsul să lîncezească ca un trîntor.* ISPIRESCU, U. 71. *Mai bine ai pune și dumneata mîna pe ceva că mănînci pîinea lui Dumnezeu degeaba, mai rău ca un trîntor!* REBREANU, I. 229, cf. ȘĂINEANU, D. U. *S-o săturat să mă țină de pomană, ca pe un trîntor.* C. PETRESCU, R. DR. 80, cf. GHEST. VI 47/3, ZANNE, P. I, 673. ◇ Fig. *Tu nu ești în iubire decît un trîntor, care, Trîndav, te-mbuibi cu miere de-a gata adunată.* VOICULESCU, POEZII, II, 330. ✦

2. Fig. Persoană care nu vrea să muncească și trăiește din munca altora. V. parazit. *Fapte ale lor și grele ... Sînt trînturi, nu-s albine.* ZILOT, CRON. 66. *Cel ce ... nu să va nevoi spre îndreptarea sa, acela ... este a să socoti ... de trîntor al neamului.* PISCUPESCU, O. 44/3. *Patriot a fost acesta ..., Nu un trîntor ce în viață numai rău știu a face.* NEGRUZZI, S. II, 17, cf. POLIZU. *Pîinea fierul o rodește; Tot cu fierul ne-o păstrăm; Ea e-a celui ce-o muncește. Trîntorilor n-o mai dăm.* BOLLIAC, O. 204. *Să fac eu ode-n versuri, eu om cu avuție? Nu-i treaba mea ... E treaba unor trîntori ce nu au de mîncat.* ALECSANDRI, T. II, 225, cf. COSTINESCU, LM. *Cine nu lucrează nimic și cel ce trăiește din jafuri, din jumuleli, ... ăla este trîntor al națiii și al omenirii.* JIPESCU, O. 108. *Ea aducea în viața lui deșertăciunea oarbă și lipsa de orice entuziasm a atîtor generații de trîntori, deprinși să aibă toate de-a gata și să urască munca.* VLAHUȚĂ, O. A. 313, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Eu n-am nevoie de trîntori.* REBREANU, NUV. 78. *E lucrător — nu ca mine, un trîntor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 54. *Apoi, creștin bun, nouă*

nu ne sînt cu prinţă trîntorii şi şchiopii de la domnie. SADOVEANU, O. XVIII, 36. *Mulţimea aceea răbdătoare şi cinstită care lucrează numai pentru o mică pătură conducătoare, pentru acei trîntori care în atingere cu civilizaţia europeană au ajuns mai răi.* BART, S. M. 25, cf. PUŞCARIU, L. R. I, 357. *Trîntor la casa mea nu vreau să ţiu!* PAS, Z. I, 179. *Cît de bine ar fi pe lume dacă s-ar mai împuţina trîntorii şi nemernicii.* GALAN, Z. R. 33. *Eşti un trîntor dublat de un şantajist.* VINEA, L. I, 370, cf. MIHĂILĂ, Î. 95, H II 17, BUD, P. P. 46, com. din STRAJA — RĂDĂUŢI, NOVACOVICIU, C. B. I, 21, CHEST. VI 44/14, ib. 47/14, ALR I 1 681/584, A VI 26. ◇ (Adjectival) *Omul acesta e trîntor ... femeia aceasta e foarte trîntură.* MARIAN, INS. 191. *Numai trîntorii broscoi Aşteptau culcaţi pe spate-n Leagăne de mîluri noi.* ARGHEZI, S. V, 48.

3. (Entom.; regional) Muscă-de-cal *(Gastrophilus equi)* (Scărişoara — Abrud). ALR SN III h 753/95, ALRM SN II h 575/95.

4. (Entom.; regional; în forma *trîndor*) Tăun[1] *(Tabanus bovinus)* (Răhău — Sebeş). ALR I 1 901/131.

— Pl.: *trîntori.* — Şi: (învechit şi regional) **trîntur,** (regional) **trîntore** (ALR I 1 681) s.m., **trîntură** s. f., **trînture** (ib. 1 681/35, GLOSAR REG.), **trîndor** (ALR I 1 681/160, ib. 1 901/131), **trîntăr** (ib. 1 681/590), **trînton** (ib. 1 681/278), **trîntuv** (ib. 1 681/381) s. m.

— Cf. t r î n t[2].

TRÎNTORÁŞ s. m. (Rar) Diminutiv al lui t r î n t o r **(1)**. Cf. MARIAN, INS. 144.

— Pl.: *trîntoraşi.*

— **Trîntor** + suf. *-aş.*

TRÎNTORE s. m. v. **trîntor.**

TRÎNTORÍ vb. IV. **1.** T r a n z. A distruge trîntorii **1)** unui stup. Cf. DAMÉ, T. 120, SCRIBAN, D.

2. I n t r a n z. (Rar) A sta ca un trîntor **(2)**, a lenevi. (F i g.) *Trîntoresc încă în ţărîna udă, culcate, lubeniţe lungi.* STANCU, D. 250.

— Prez. ind.: *trîntoresc.*

— V. **trîntor.**

TRÎNTORÍME s. f. (Rar) Mulţime de trîntori **(1)**. Cf. DDRF.

— **Trîntor** + suf. *-ime.*

TRÎNTORÍRE s. f. Fixarea omizii într-un loc pentru a se putea transforma în nimfă şi apoi în fluture. Cf. MARIAN, INS. XIII.

— V. **trîntori.**

TRÎNTORÍT s. n. Exterminare a trîntorilor **(1)** dintr-un stup. Cf. DDRF, DAMÉ, T. 120, BARCIANU, MARIAN, INS. 146, TDRG, PAMFILE, I. C. 94, PASCU, S. 106, ŞĂINEANU, D. U., CADE.

— V. **trîntori.**

TRÎNTORIŢĂ s. f. Femeie care nu vrea să muncească şi trăieşte de pe urma muncii altora; leneşă. Cf. JIPESCU, O. 56, DM, DEX, SCL 1977, 190.

— Pl.: *trîntoriţe.*

— **Trîntor** + suf. *-iţă.*

TRÎNTUR s. m. v. **trîntor.**

TRÎNTURĂ s. f. v. **trîntor.**

TRÎNTURE s. m. v. **trîntor.**

TRÎNTUV s. m. v. **trîntor.**

TRÎNZ[1] s. m. v. **trînd[1].**

TRÎNZ[2] s. m. v. **trînd[2].**

TRÎNZEÁ s. f. (Prin Mold. şi Munt.) Zăbală la căpăstru. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *trînzele.*

— Din rus. **трензель.**

TRÎNZELÚŢĂ s. f. (Prin Mold. şi Munt.) Diminutiv al lui t r î n z e a. SCRIBAN, D.

— Pl.: *trînzeluţe.* — Şi: **trenzelúţă** s. f. ENC. VET. 249.

— **Trînzea** + suf. *-uţă.*

TRÍŞCĂ s. f. (Regional) Stambă pentru rochii. Com. din LAZURI DE BEIUŞ.

— Etimologia necunoscută.

TRÍŞTIE s. f. v. **trişcă[1].**

TROACÁR[1] s. n. Jachetă femeiască lungă; un fel de pardesiu trei sferturi. Cf. DN[2], DEX.

— Pl.: *troacare.*

— Din fr. **trois-quarts.**

TROACÁR[2] s. n. v. **trocar[2].**

TROÁCĂ s. f. **1.** Covată scurtă şi lată, făcută de obicei dintr-o singură bucată de lemn scobit; albie, copaie. Cf. ANON. CAR. *Ciubere şi troci ..., trocuţe curate sau spurcate* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 146. *O ploscă de pămînt, o toană, 2 troci, doao fireaze* (a. 1811). id. ib. 228, cf. DRLU, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 433, TDRG, ŞĂINEANU, D. U. *Mai fiecare casă ... trebuie să aibă un troc.* GALACTION, O. 119. *Scoaseră colacii rumeni din cuptor, umplînd cu ei două troci bune.* MOHOIANU, S. 86, cf. SCRIBAN, D. *S-a întors mai porc decît plecase, Mînjit de prin hîrdaie, din troace şi-alte vase.* ARGHEZI, S. V, 152. *Tragi trocul ăla mare, pui un sac de tărîţe, torni apă; pui sare şi mesteci.* PREDA, D. 149. *În jurul troacei şi porcii şi raţele la un loc se calcă în picioare căutîndu-şi locul şi luîndu-şi fiecare porţia.* V. ROM. martie 1970, 34. *Am văzut acolo, întinsă într-o troacă, jupuită şi hărtănită o oaie.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 325, cf. TEODORESCU, P. P. 353. *Să meargă la troacă ..., să toarne apa într-însa ... şi cine-a veni la dînsa să-i scalde pe toţi.* SBIERA, P. 207. *Peste-o lună, peste două Îţi trebuie troacă nouă, Troacă nouă de lemn verde.* MARIAN, NA. 22, cf. ŞEZ. II, 24, CARDAŞ, C. P. 162. *Bătrînii îşi luară troaca cu copilul şi du-te cu el la holdă.* BOTA, P. 27, cf. DENSUSIANU, Ţ. H. 338. *De-aş şti cine mi-ar fi soacră, Da-i-aş da hîlbe din troacă.* BÎRLEA, C. P. 230, cf. CIAUŞANU, GL., CHEST. IV 546/548, ib. V 166/66. *Mă trimete peste Olt, Iarna pă gerul de foc, În cămaşă şi-n cojoc, Cînd îngheaţă apa-n troc.* ŞEZ. VII, 23, cf. ALR I 774, 691, ALRM I/II h 319, ALR SN IV h 1 223, ALRM SN I h 117/36, ib. h 119, 216, ib. III h 1 039, A I 1 3, 17, 21, 22, 26, 35, II 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, III 1, 2, 3, 13, 16, IV 3, V 2, 14, 20, 26, VI 4, 8, 16. *Mîncam fîn cu stogurile, Beam apă cu trocile.* FOLC. MOLD. II, 514, cf. ZANNE, P. III, 413, V, 349. ✦ (Regional) Carapacea broaştei ţestoase; (regional) moldă **(4)**. *Troacă se mai numeşte şi crusta broaştelor ţestoase.* PAMFILE, I. C. 126, cf. H III 140, XVI 352, ALR I 1 178/144, 200, 508, 510, 512, 528, 530, 584, 588, 600, 614, 618, ALR II/605. ◇ *Broască cu troc* = **broască ţestoasă.** TDRG, CADE.

2. Vas de lemn (în formă de jgheab, de ladă lungă etc.) în care se pune apa sau mîncarea pentru animale. *Au adăpat oile şi închizîndu-le în staul le-am presărat din sărătura aceea prin troci.* CALENDARIU (1814), 190/21. *Puhoielele de la ochi se vindecă dacă se spală respectivul cu apă din troaca unde beau caii.* GOROVEI, CR. 247. *Un izvor îşi gîlgîia apa rece, cristalină, într-o troacă de adăpat vitele.* AGÎRBICEANU, L. T. 316. *El le făcuse în curtea cantonului fîntînă cu apă bună, le croise o treucă mare şi curată pentru adăpatul vitelor.* POPA, V. 96. *Cu apşoara ploilor Tot din troaca boilor.* TEODORESCU, P. P. 623, cf. ALR II 2 553/130, 157, 172, 386, ALRM SN I h 421/235. ◇ F i g. *Mă bucur, naşule, că iese din troaca de porci de aici, reluă cuvîntul cu seriozitate Todericiu.* VORNIC, P. 173. ◇ E x p r. **A face** (pe cineva) **troacă de porci** v. p o r c. (Regional) **Casa** (sau **vadra**) **e troacă** = a nu avea nimic, a fi sărac. Cf. CIAUŞANU, GL. ✦ (Prin Olt.; în forma *troc*) Ladă la căruţă; p. e x t. căruţă fără leuci şi cu pereţii laterali din scîndură. Cf. CV 1950, nr. 4, 37,

GL. OLT. ✦ Ramă pentru răsadniță. GL. OLT. ✦ Săniuță de copii. CIAUȘANU, GL.

3. Ladă în care curge făina măcinată la moară; (popular) postavă, (regional) moldă **(3)**. *Făina ieșind dintre pietri curge pe chiscoaie în moldă sau troacă.* PĂCALĂ, M. R. 468, cf. H X 413, 507, XVIII 46, ALR SN I h 171, ALRM SN I h 117. ✦ Covată la piuă **(3)**. *Zeci de pive de lemn ... își izbesc de fundul troacei maiurile mucede de lemn.* CĂLINESCU, C. 20.

4. (Popular) Vas (de lemn) avînd diferite întrebuințări; conținutul acestui vas. Cf. DRLU. *A plecat acel om sarac — că n-avea nici sare-n troacă — cu copilul după el pe drum.* PAMFILE, S. T. 187. *Trocile ... serveau la smîntînitul laptelui.* VUIA, PĂST. 204. *Laptele după ce-l mulge în găleată îl pune prin troci.* H XVI 10. *Făceam cîte două sute hîrdaie* [de vin]. *Cîn slobozam un troc erea numa o horă.* GRAIUL, I, 51, cf. CHEST. V 126/81, ib. 130/63, ib. 146/95. *Bosiioc crescutu-n troc, Măi Traiane, hai la joc!* ALRT II 58, cf. ALR I 708/61, 80, 90, 100, 103, 178, 308, 315, 825, 870, ALR II 4 122/353, ib. 6 125/812, ib. 6 132/2, 29, ALR SN I h 182/833, A I 12, 17, 22, II 3, 7, 8, III 1, 16, 17, 19, LEXIC REG. 87. *O troacă de vin umplea, O troacă de cinci oca.* BALADE, II, 378. *Am un troc de alune și între ele numai o nucă* (Stelele și luna). GOROVEI, C. 357. ✦ (Regional) Strachină de lemn. *Farfurii mari ori trocuri.* CHEST. V 151/87, cf. ALR SN IV h 1 043, ALRM SN II h 848, A I 13, 17, II 7, III 5, LEXIC REG. 47. *Uită-te la ea cum joacă Și-acasă mîncă din troacă.* FOLC. MOLD. II, 647. ✦ (Regional) Piuliță folosită în bucătărie. Cf. ALR II 3 978/102, 310, 791. ✦ (Regional) Vas de lemn, cu apă, în care se învîrtește tocila pentru a o umezi. *Troacă se numește vana de lemn plină cu apă în care roata de la tocilă, învîrtindu-se, se udă.* DAMÉ, T. 108, cf. H XII 289, XVIII 46. ✦ (Regional) Opritoare la car. *Troaca e o albioară ce servește pentru împiedecarea roții.* PĂCALĂ, M. R. 458, cf. ALR II 5 634/130, 224, 365.

5. (Prin vestul Transilv. și Maram.) Cutie (pentru chibrituri). Cf. PAȘCA, GL., ARH. FOLK. VI, 300, CV 1949, nr. 7, 34, com. din HERECLEAN — ZALĂU, ALR II/349, LEXIC REG. 17. *Ce faș tu cu-ace? C-ace ii mnică — zice— numa o troacă.* O. BÎRLEA, A. P. II, 371. ✦ (Regional) Măciulie de mac (Sînnicolau Român — Oradea). ALR SN I h 197/316.

6. (Prin Bucov.) Uluc pe care coboară trunchiurile. Cf. GLOSAR REG.

7. (Bot.; regional) Tigvă **(I 1 a)** *(Lagenaria siceraria);* vas făcut din fructul acestei plante. Cf. MARIAN, S. R. II, 66, CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL. 154, ANTIPA, P. 309, BORZA, D. 58, 95, CL 1975, 88, H IX 86, PLOPȘOR, C. 144, CIAUȘANU, GL., CHEST. II 464/22, ALR SN I h 200, LEXIC REG. 32, ZANNE, P. VI, 407. ◇ Expr. **Alb ca floarea de troacă** = alb ca zăpada. Cf. CIAUȘANU, GL. ✦ Fig. Craniu, țeastă. Cf. PAMFILE, COM. 2, BL VIII, 124, 128, 129, ALR II 2 001/886, LEXIC REG. 57. *Trei boieri mojnegi bătrîni, Cu barbele pîn la brîu ..., Cu feasă pe troaca goală, Cîte-o cîrje-n subțioară.* BALADE, III, 136.

8. (Familiar; la pl.) Obiecte uzate, vechi; catrafuse, calabalîc. *Nu ne-am putea astîmpăra pînă cînd nu am ști tot așa de bine unde vom ajunge mîine cu troacele noastre pe cît știm de unde vom porni cu ele.* CARAGIALE, O. II, 45, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, LEXIC REG. 118. ✦ Încălțăminte uzată. *Tu și alți cîțiva aveți niște troace ca vai de lume, cu tălpi rupte.* PAS, Z. I, 66. *Aci erați voi ... cu lumînări sub nas, cu troace în picioare.* id. ib. 109, cf. COMAN, GL., ALR II/723, UDRESCU, GL. 2 75. ✦ (Regional) Cioburi (Secășeni — Oravița). ALR SN IV h 1 036/29, ALRM SN II h 861/29. ✦ Fig. (Regional) Cal bătrîn și slab, mîrțoagă. Cf. DR. V, 238.

9. Numele unui dans popular. Cf. VARONE, D. 151, id. J. ROM. N. 130, H IX 124, I. CR. I, 155.

— **Pl.**: *troace* și *troci.* — **Și**: **troc** (pl. *troace* și *trocuri*), s.n., **trócă** (ALR SN II h 330, ALRM SN I h 216), **troágă** (GRAIUL, I, 502), **tréucă** (PAMFILE, J. II, 170, ALR SN II h 330, ALRM SN I h 216), **trioácă** (ALR SN II h 330/219, ALRM SN I h 216/219) s. f.

— Din germ. **Trog.**

TROÁCNĂ s. f. v. **troahnă.**

TROÁCSLĂR s. m. v. **tracsăr.**

TROADEÁN, -Ă s. m. și f. (Învechit) Nume dat locuitorilor din Troada (Troia). *Cine ar ști faptele troadenilor și a grecilor, de nu ar fi scris Omirul cu stihuri nemuritoare?* N. COSTIN, L. 39. *Pe Troada atocma cu pămîntul răsipind-o, nici un troadean viu să nu lasă.* CANTEMIR, HR. 92. *Troadeanii ... ieșiră înaintea lui Alexandru.* ALEXANDRIA (1794), 75/8.

— Pl.: *troadeni, -e.*

— **Troada** (n. pr.) + suf. *-ean.*

TROÁGĂ s. f. v. **troacă.**

TROÁGĂN s. n. v. **troagăr²**.

TROÁGĂR¹ s. m. (Prin Transilv.) **1.** Hamal; p. ext. servitor, slugă. *Nu mai fac nimic, că doar nu-s troagărul tău.* Com. din LUPȘA — ABRUD, cf. ALRM SN I h 346.

2. Om de nimic, vagabond. *S-o dus la oraș, în loc să steie acasă, și-o ajuns troagăr.* MAT. DIALECT. I, 99. *Niște troagări și-au bătut joc de oameni.* ib. 195.

— Pl.: *troagări.* — **Și**: **trógăr** s. m. ALRM SN I h 346.
— Din magh. **tróger.**

TROÁGĂR² s. n. (Prin Maram.) Targă **(1)**. *Bată-vă focul, feciori, Cînd ați plecat la război ... Tăt v-o dus cu trenurile Și napoi cu troagările Și s-o-mplut corhazurile Pîn țăte orașele.* T. PAPAHAGI, M. 41. ✦ Coțigă (Boiu Mare — Baia Mare). ALR SN II h 354/272, ALRM SN I h 237/272.

— Pl.: *troagăre.* — **Și**: **troágăn** s. n. DR. IV, 387.
— Cf. germ. Trage.

TROÁGNĂ s. f. v. **troahnă.**

TROÁHNĂ s. f. (Popular) Guturai, răceală **(3)**; (regional) trohneală. *Și alte locuri megiașe cu acestea ca cum ar fi fost o troahnă lipicioasă întrat într-însele.* CANTEMIR, HR. 418, cf. ANON. CAR., KLEIN, D. 441, LB. *Pojarul ... se iește cu semne de troahnă.* PISCUPESCU, O. 255/5, cf. POLIZU, COSTINESCU, CIHAC, II, 423, ȚM. *Eu zac de guturai; ... Așa troahnă tătărască de mult n-am mai pătimit.* CARAGIALE, O. VII, 152. *Mi-e nasul roșu de trohnă ca sfecla.* F (1883), 28. *Cînd îmi aduc aminte și de moșneag cît era de nătîng să mai fi avut și-o troahnă lungă, zău luam cîmpii.* CONTEMPORANUL, VI₁, 498, cf. DDRF, BARCIANU, N. LEON, MED. 149, ALEXI, W. *Troahna e cunoscută prin durere de cap, căldură și frig în corp, prin durere de membre, stomac și slăbiciune generală în tot corpul.* GRIGORIU-RÎGO, M. P. I, 85, cf. CANDREA, F. 220, BIANU, D. S., TDRG, GOROVEI, CR. 146, SEVERIN, S. 66, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Storcîndu-și nasul înundat de trocnă.* P. CONSTANT, R. 189, cf. SCRIBAN, D. *Nu mai cobi, cucoană! Du-te acasă, că te prinde troacna!* DEMETRIUS, V. 120, cf. H X 324, 360, 458, 468, 483, XVII 75, ȘEZ. V, 164, I. CR. IV, 306. *Boleșniță, troană, se ia de la unul la altul, ți-e nasul roșu, înfundat.* PAMFILE, B. 15, com. din BILCA — RĂDĂUȚI și din STRAJA — RĂDĂUȚI, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 197, CIAUȘANU, GL., ALR I/1 h 112, ALR II/1 h 107, ALRM I/1 h 157, A V 15, 16, VI 14, 33, LEXIC REG. II, 102. *Dacă vrei să-ți treacă troagna, afumă-te cu fărină de mălai.* MAT. DIALECT. I, 100, cf. 195. *Îi cură nasu, are trunză.* GL. OLT. *E o trocnă afurisită de tot, e plin satul.* UDRESCU, GL. ✦ (Învechit) Catar. Cf. VASICI, M. II, 27. ✦ (Regional) Febră tifoidă. Cf. H XVI 162. ✦ (Regional) Boală la animale. V. răpciugă. Cf. BIANU, D. S., H V 19.

— Pl.: *troahne.* — **Și**: **troácnă, troágnă, tróamnă** (ALR I/1 h 112, ALRM I/1 h 157), **troánă, trôhnă, trócnă, trógnă** (ALR II/1 h 107), **trálhnă** (DR. IV, 748), **trómnă** (ALR I/1 h 112, ALRM I/1 h 157, LEXIC REG. II, 102,

TEAHA, C. N. 275), **trónă** (CADE, ALR I/I h 112, ALRM I/I h 157), **tróînă** (ALR I/I h 112, ALRM I/I h 157, A II 8), **trúnă** s. f.

— Etimologia necunoscută.

TROÁLĂ s. f. (Regional) Persoană neîndemânatică, grosolană. Cf. UDRESCU, GL. ✦ Persoană care se îmbracă prost, neîngrijit. Cf. LEXIC REG. 39, 57, ib. II, 17, L. ROM. 1960, nr. 5, 36. ✦ Persoană zăpăcită, țicnită. *Cea mai urîtă femeie ..., una zăludă, troală, cu un cap de cal.* BARBU, PRINC. 140.

— Pl.: *troale.*
— Din germ. **Troll.**

TROAMF s. n. v. **tronf.**

TROÁMNĂ s. f. v. **troahnă.**

TROAN interj. v. **tranc**[1].

TROÁNĂ[1] s. f. v. **troahnă.**

TROÁNĂ[2] s. f. v. **tron**[2].

TROANC interj. v. **tranc**[1].

TROANF s. n. v. **tronf.**

TROAP s. n. v. **trap**[1].

TROÁPA s. f. art. v. **trop**[1].

TROÁPĂ s. f. v. **trap**[1].

TROÁPĂT s. n. v. **tropot.**

TROASC interj. v. **trosc.**

TROÁSCĂ s. f. (Prin Ban.) Clopot care se atîrnă la gîtul vitelor; (regional) troscoi. Cf. PRIBEAGUL, P. R. 58.

— Pl.: ?
— V. **troasc.**

TROÁSCĂT s. m. v. **troscot**[1].

TROÁȘ s. n. v. **trăoaș.**

TROÁȘĂ s. f. v. **troș.**

TROÁȘCĂ s. f. (Regional) Roată cu aripi pe care cade apa din lăptoc, punînd în mișcare ferăstrăul (Panaci — Vatra Dornei). Cf. GLOSAR REG.

— Pl.: ?
— Din ucr. **трачка** „ferăstrău mecanic, gater".

TRÓBLĂ s. f. v. **toblă.**

TROC[1] s. n. Schimb în natură (apărut în comuna primitivă), constituind forma cea mai simplă a comerțului; (învechit) trămpăluit. V. t r a m p ă[1]. Cf. DR. II, 879, CADE. *Începu să recurgă la troc, să refuze pe cît cu putință bancnotele.* CĂLINESCU, S. 627, cf. DN[2]. *Într-o economie aproape de troc, gospodăria ajungîndu-și sieși.* V. ROM. septembrie 1970, 6. *A devenit incomod vechiul sistem al trocului.* H. DAICOVICIU, D. 32.

— Pl.: *trocuri.*
— Din fr. **troc.**

TROC[2] s. n. (Regional) Chingă cu care se strînge șaua pe cal; taftur **(1)**. Cf. SCRIBAN, D., ALR I 1 116/684, 700, ALR II 5 524/899, ib. /723.

— Pl.: *trocuri.*
— Din rus. **трок.**

TROC[3] s. n. v. **troacă.**

TROCÁCI s. m. pl. (Prin nordul Munt.) Papuci[1] **(I)**. SCRIBAN, D.

— Cf. t r o a c e (pl. lui *troacă*).

TROCÁN s. n. (Regional) Troacă **(1)** (mare). Cf. SĂGHINESCU, V. 73, SCRIBAN, D., ALR I 691/780, 795, 890.

— Pl.: *trocane* (SCRIBAN, D.) și *trocanuri* (ALR I 691/780, 795, 890).
— **Troacă** + suf. *-an.*

TROCANTÉR s. n. **1.** Partea femurului de care se leagă mușchii coapsei. *Trocanterul cel mare se află la partea esternă și de sus a femurului.* KRETZULESCU, A. 77/17, cf. DN[2], DEX.

2. Al doilea segment de la picioarele insectelor. Cf. DN[2], DEX.

— Pl.: *trocantere.* — Și: **trohantér** s. n. DEX.
— Din fr. **trochanter.**

TROCÁR[1] s. m. Persoană care confecționează sau vinde troace; p. e x t. persoană a cărei ocupație este considerată modestă, simplă. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. ✦ S p e c. Nume dat locuitorilor din Șcheii Brașovului; p. e x t. poreclă dată ardelenilor de către locuitorii din vechiul regat românesc. *Lazzaronii sînt trocarii napoletani. — Dacă nu știi ce-s trocarii, întreabă pe un brașovean și-ți va spune: apoi, mutatis mutandis, lazzarone și trocar e una și aceeași viță de oameni.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 159. *Ce sînt eu acum? Trocar ... sau sas?* SĂM. III, 13, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Mihalache ... a fugit dincolo, că era trocar.* KLOPȘTOCK, F. 164, cf. DR. VIII, 208, SCRIBAN, D., BIBICESCU, P. P. 463.

— Pl.: *trocari.*
— **Troacă** + suf. *-ar.*

TROCÁR[2] s. n. Instrument chirurgical în formă de tub ascuțit (cu mîner), folosit la efectuarea punctiilor sau la introducerea în unele cavități ale organismului a unor instrumente chirurgicale ori a unor dispozitive optice; (învechit) trichet. Cf. HUBOGI, Î. 51/21. *Se scoate trocarul, și teaca rămîne înfiptă, ca să se strecure prin ea aerul afară.* FILIPESCU, D. II, 101/33, cf. I. IONESCU, V. 82. *În lipsă de troacar, se poate sluji cineva de un cuțit ascuțit.* LITINSCHI, M. 145/12, cf. TURNESCU, MED. OP. 15[r], NICA, L. VAM. 245. *Înțeparea rumenului se face în mijlocul stîng, cu un instrument numit trocar.* ENC. VET. 478, cf. NOM. MIN. I, 25, DN[2]. *Lichidele se obțin prin puncție cu trocar.* ABC SĂN. 327.

— Pl.: *trocare.* — Și: (învechit) **trocárt** (TURNESCU, MED. OP. 15[r], URSU, T. Ș. 292), **troacár** (HUBOGI, Î. 50/24), **troicár** (DDRF) s. n.
— Din fr. **trocart,** germ. **Trokar.**

TROCÁRT s. n. v. **trocar**[2].

TRÓCĂ s. f. v. **troacă.**

TROCĂRÁȘ s. m. Diminutiv al lui t r o c a r[1]. *Săraci trocărași din Șchei, Dar pe unde umblă ei?* BIBICESCU, P. P. 210, cf. 463.

— Pl.: *trocărași.*
— **Trocar**[1] + suf. *-aș.*

TROCĂȚÍCĂ s. f. (Rar) Trocuță. Cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *trocățele.*
— **Troacă** + suf. *-ățică.*

TRÓCHINĂ s. f. v. **strachină.**

TROCHÍȚ s. n. v. **trochiță.**

TROCHÍȚĂ s. f. Diminutiv al lui t r o a c ă; trocuță.

1. (Transilv., Ban., Olt.) Cf. t r o a c ă **(1)**. *În umbra unui tei era o trochiță. Scormon ... privește în tăcere cum copilul se joacă.* SLAVICI, N. I, 42, cf. DDRF, TDRG, CADE, RĂDULESCU-CODIN. *Era ... un trochiț atîrnat cu ață de cepul ăl de sus.* PLOPȘOR, C. 144, cf. ALR II/I MN 75, 2 657/53, 886, ALR II 3 991/192, ib. 3 996/182, 192.

2. (Prin Ban. și Transilv.) Copăiță la moară. Cf. troacă **(3)**. Cf. H XVIII 34, ALR SN I h 171, ALRM SN I h 117.

3. (Prin Maram.) Cutiuță. Cf. troacă **(5)**. *Atunș trochița să strînge frumos, să-nchide pe-olaltă și să pune în jăb la uom!* O. BÎRLEA, A. P. II, 372.

4. (Bot.; regional) Tigvă **(I 1 a)**. Cf. troacă **(7)** *(Lagenaria siceraria)*. Com. din IZVORÂLU DE JOS — TURNU SEVERIN.

5. Numele unei hore. Cf. troacă **(9)**. Cf. VARONE, D. 152, id. JOC. ROM. N. 130.

— Pl.: *trochițe* și (regional) *trochiți* (ALR II 3 991/192). — Și: (regional) **trochíț** s. n.

— **Troacă** + suf. *-iță*.

TROCÍ vb. IV. Intranz. (Prin estul Munt.) A se preface că lucrează, a pierde vremea. Cf. SCRIBAN, D. *Da' ce faci matale? — Iaca trocesc, că vro treabă dă ispravă nu fac.* CV 1949, nr. 8, 34.

— Prez. ind.: *trocesc*.

— Etimologia necunoscută.

TRÓCNĂ s. f. v. **troahnă**.

TROCNÍT adj. v. **trohnit**.

TROCTÍR s. n. v. **tractir**.

TROCULÉȚ s. n. Diminutiv al lui troc[3]; piuliță pentru piper (Negreni — Slatina). ALR II 3 978/791.

— Pl.: ?

— **Troc**[3] + suf. *-uleț*.

TROCUȘÓR s. n. Trocuță **(3)** (Furcenii Vechi — Tecuci). ALR SN I h 171/605, ALRM SN I h117/605.

— Pl.: *trocușoare*.

— **Troc**[3] + suf. *-ușor*.

TROCÚȚ s. n. v. **trocuță**.

TROCÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui troacă; (rar) trocățică, (regional) trochiță.

1. Cf. troacă **(1)**. *Ciubere și troci ..., trocuțe curate sau spurcate* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 146, cf. DRLU, LB, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ieși, în mînă cu o trocuță plină de cucuruz auriu.* AGÎRBICEANU, S. 78, cf. PĂCALĂ, M. R. 432. *Era un fel de trocuță pusă pe o laviță.* VORNIC, O. 62. *Deseară aveți de la mine cîte-un trocuț de hurluială!* LĂNCRĂNJAN, C. III, 178. *Gîlcuță, năzălcuță, Încalică pe-o trocuță Și te du la mare Și be apă de mare.* MARIAN, D. 130. *Alege calul cel mai rău, du o trocuță cu ovăs.* RETEGANUL, P. II, 9, cf. GREGORIAN, CL. 192, CHEST. V 137/63, ALR II/I MN 73, 2 652/833, ib. 75, 2 657/833, ALR SN IV h 1 223/172, ALRM SN III h 1 039/172, A II 10, III 16.

2. (Regional) Cf. troacă **(3)**. Cf. ȘEZ. VII, 189, ALR SN I h 171/157, ALRM SN I h 117/157.

3. (Transilv.) Cf. troacă **(4)**; (regional) trocușor. *În toate zilele trebuie împlute trocuțele ... cu apă limpede.* ECONOMIA, 106/21, cf. A I 21. ✦ Strachină de lemn. Cf. ALR II 3 962/250, A II 7. ✦ (Prin Bucov.) Lădiță la sucală, în care se pun țevile, mosoarele, ghemele. Cf. GLOSAR REG.

4. (Prin Maram.) Cf. troacă **(5)**. Cf. ALR II 5 757/316. *Iel, trocuța acee — ca o troacă de mușîni, de 'chibrite — să uită la ie.* O. BÎRLEA, A. P. II, 371.

— Pl.: *trocuțe*. — Și: **trocúț** (LB, POLIZU, A I 21) s. n., **treceúță** (I. IONESCU, ap. CADE), **treucúță** (CADE, SADOVEANU, O. XIV, 103, CHEST. II 460/159) s. f.

— **Troacă** + suf. *-uță*.

TROFÉU s. n. **1.** (În antichitate) Armura unui dușman învins care era așezată pe un trunchi de copac sau cu care se împodobea învingătorul în semn de victorie; p. ext. pradă de război (care se ia în semn de biruință). *Cinci tunuri și cinci steaguri sînt trofeile (semnele de biruință) acestei izbînde.* AR (1829), 21[1]/31. *Această oaste era rînduită în caré (figură în patru colțuri) în mijlocul căruia să adunaseră în sfîrșit toate trofeiurile (semnele de biruință).* CR (1829), 232[1]/12. *Încărcați cu trofee, moldovenii atăcară cetatea.* ASACHI, S. L. II, 100, cf. ȘTAMATI, D. *Îndată capul său i-a retezat; Apoi înfingînd în lance acest sîngeros trofeu, Se întoarce de-l închină lui Ștefan.* NEGRUZZI, S. I 131. *Acele duo infernale trofeuri era capul lui Vintilă-Vodă, domnul Țerei Muntenești, și capul lui Ioan cel Cumplit.* HASDEU, I. V. 175. *Cadavre sînt înfipte de turci pe parapetul redutei ca trofee.* MAIORESCU, D. II, 94. *La capul lui zice că s-ar fi aflat „un trofeu ca un candelabru, ... de care era aninată armătura mortului".* ODOBESCU, S. II, 186. *Mihai se-ntoarce-ncărcat de trofee.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 221, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Principalii biruitori par însă a fi fost chiar acum tot geții, căci trofeele sînt luate de ei.* PÂRVAN, G. 78, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Consulii și generalii romani, încărcați de trofee și osteniți de victorii, se retrăgeau la coarnele plugului.* C. PETRESCU, R. DR. 39. *Unul din secretari s-a repezit, mi-a luat teza și cartea, oferindu-le domnului scrisoarea ca pe niște trofee smulse inamicului.* BRĂESCU, A. 181. *Nu erau alte podoabe pe pereți decît arme și trofee.* SADOVEANU, O. X, 295. *Ostași care își poartă trofeele în triumf.* VINEA, L. I, 197. *Trofeul acestor munteni nu e capul dușmanului.* V. ROM. septembrie 1970, 17. ◇ (Prin analogie) *Evantaiul avea un preț deosebit din pricina diferitelor iscălituri de la diferitele baluri, alcătuind un adevărat trofeu.* REBREANU, I. 139. *Alege-ți, dar, tu singură trofeul Ce te-ar putea despăgubi de morții Căzuți în fața porții.* MINULESCU, VERS. 216. *În sacii răsunînd de cristale sînt, de bună seamă, trofeele tale.* CĂLINESCU, L. L. 41. ◇ Fig. *Cîntice poporane, ... în voi își depune o națiune trofeele eroilor săi.* ODOBESCU, S. I, 183. *Trebuie să arunci în flacăra iubirii totul; tot ceea ce ai fost, tot ceea ce ești, tot ce vei fi ... Dureri și biruințe trecute, toate trofeele amintirii.* CAMIL PETRESCU, T. II, 219. ✦ Fig. (Rar) Victorie, biruință. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DN[2].

2. Monument ridicat în amintirea unei victorii sau în cinstea unui erou (pe care se așază armele învinsului). Cf. ARISTIA, PLUT. *Să rădice un neperitor trofeu al libertății noastre în chiar locul unde oștirile imperiale au triumfat* (a. 1869). URICARIUL, I, 178, cf. COSTINESCU. *Aceste arme ... Fac parte din trofeul ce-mi fu-nălțat de țară.* MACEDONSKI, O. I, 168, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN[2], M. D. ENC., DEX. ✦ Ornament care reprezintă atributele unei arte sau ale unei științe. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D.U., CADE.

3. Parte a unui animal vînat, păstrată pentru valoarea sau frumusețea ei excepțională. *Adevăratul vînător are ca obiectiv un trofeu de bună calitate.* VÎN. PESC. februarie 1964, 3. *Se întorsese acasă cu cel mai frumos trofeu obținut vreodată în incursiunile lui cinegetice.* V. ROM. iulie 1970, 27.

— Pl.: *trofee* și (învechit) *trofeuri, trofeiuri*.

— Din fr. **trophée**.

TRÓFIC, -Ă adj. (Fiziol.) Care se prezintă în bune condiții de troficitate. *Natura acestei turburări trofice nu poate fi admisă fără rezerve.* PARHON, B. 32, cf. DN[2], D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trofici, -ce*.

— Din fr. **trophique**.

TROFÍCĂ s. f. v. **trafică**[1].

TROFICITÁTE s. f. (Fiziol.) Ansamblul funcțiilor necesare nutriției și dezvoltării normale a unui țesut sau organ. Cf. DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— **Trofic** + suf. *-itate*.

TROFÍNE s. f. pl. Totalitatea substanțelor nutritive pe care organismul le încorporează din mediul extern. D. MED.
— Cf. trof-o, troficitate.

TROFONDÁ s. f. v. **trufanda.**

TROFOPATÍE s. f. Maladie care afectează nutriția generală. DN², cf. DEX.
— Pl.: *trofopatii.*
— Din fr. **trophopathie.**

TROFTOLÓG s. n. v. **taftolog.**

TROG s. n. Vale glaciară. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *troguri.*
— Din germ. **Trog.**

TRÓGĂR s. m. v. **troagăr¹.**

TROGLOBÍE s. f. (Biol.) Vietuitoare care trăiește în peșteri, fiind adaptată la condițiile acestui mediu. *Troglobiile propriu-zise, adică acele viețuitoare cari trăiesc numai în peșteri, sînt relicvii caracteristice, adică adevărate „fosile vii".* ENC. TEHN. I, 439, cf. DEX. ◇ (Adjectival) Cf. M. D. ENC. *Animale troglobii.* DEX.
— Pl.: *troglobii.*
— Din fr. **troglobie** (termen creat de E. Racoviță).

TROGLODÍT, -Ă s. m. și f. **1.** Numele unei populații antice care locuia, după informațiile istoricilor antici, în peșterile din Africa. *Slobozind asupra lor mai înainte pre aceia cîți dintr-înșii era troglodiți ... Sînt aceștia o parte etiopicească ce lăcuiesc în cîmpi, ca dobitoacele.* AETHIOPICA, 47ᵛ/16, cf. SCRIBAN, D.

2. Om preistoric locuitor al cavernelor. *De la întîiul cuțit de plug făcut din bucata de fier căzută din cine știe ce astru, pe vremea bunilor troglodiți ..., ce cale uriașe am străbătut.* ANGHEL, PR. 81. *Am retrăit o noapte luminoasă din era terțiară, Nefericit și singur ca primul troglodit.* TOPÎRCEANU, O. I, 28. *Cei rămași fără locuințe să se aciuiește în iarna care vine printre ruine? Ca troglodiții?* V. ROM. iulie 1954, 30. *Pitorescul sordid al bordeielor ca niște caverne de troglodiți.* ib. septembrie 1969, 6, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ (Adjectival) *Populație troglodită.* DEX.

3. Fig. Persoană care trăiește în stare de primitivitate. Cf. CRĂINICEANU, IG. 39. *În aprigul Neculai Isac nu-e nimic tandru, și cu alît mai puțin în troglodiții din faimoșii Bordeieni, în ochii cărora însă d-sa descoperă un punct de soare.* IBRĂILEANU, S. 19. *Din ograda fără împrejmuire coborau cărări oable înspre niște bordeie de troglodiți.* SADOVEANU, O. XVII, 517, cf. SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX. ◆ Epitet dat unui om grosolan, necivilizat, retrograd. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *troglodiți, -te.*
— Din gr. τρογλωδύτης, fr. **troglodyte.**

TROGLODÍTIC, -Ă adj. (Rar) Care se referă la troglodit **(3)**; care se caracterizează prin primitivitate și mizerie. *Acolo am văzut locuințe troglodițice, mai înfiorătoare decît cocioabele.* V. ROM. mai 1969, 31.
— Pl.: *troglodițici, -ce.*
— Din fr. **troglodytique.**

TROGLODITICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Care aparține troglodiților **(1)**; care se referă la troglodiți, privitor la troglodiți. *Iar pre cei din țara trogloditicească ... iuți la picioare și prea aleși la săgetătură, i-au rînduit ca să facă supărare celor de la cornul stîng.* AETHIOPICA, 57ᵛ/22.
— Pl.: *trogloditicești.*
— **Troglodit** + suf. *-icesc.*

TRÓGNĂ s. f. v. **troahnă.**

TROHÁIC, -Ă adj. Care este format din trohei. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *„Epigonii" încep și continuă mai mult de jumătate de poezie cu efuziuni lirice, cu ditirambe la adresa predecesorilor, ceea ce ... cere ritmul trohaic.* IBRĂILEANU, S. L. 159, cf. SCRIBAN, D. *Asachi ... a simțit nevoia să dea compunerii sale cadența trohaică a versului popular de șapte și opt silabe.* LL I, 21, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ *Metru trohaic* = sistem de versificație care are la bază troheul. *Tot o excepție e „Glossa". Pesimistă și totuși în metru trohaic.* IBRĂILEANU, S. L. 161, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *trohaici, -ce.*
— Din fr. **trochaïque.**

TROHANTÉR s. n. v. **trocanter.**

TROHÉU s. m. Picior de vers alcătuit dintr-o silabă lungă și una scurtă (în metrica poeziei antice) sau dintr-o silabă accentuată și una neaccentuată (în poezia modernă). *Cînd două trochee sau două iambe vin unul după altul, cîntarea sau declamarea devine mai gravă sau mai maiestoasă.* HELIADE, O. II, 144, cf. STAMATI, D., MAIORESCU, CR. I, 42. *De ce dorm, îngrămădite între galbenele file, Iambii sutlori, troheii, săltărețele dactile?* EMINESCU, O. I, 137. *Căci tu ești cel mai prost poet În Siracusa. Troheii schiopi și iambii duri.* COȘBUC, P. I, 85, cf. ALEXI, W. *Troheul e mai viu și face impresia că e mai scurt decît versul iambic de aceeași măsură.* IBRĂILEANU, S. L. 161, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX.
— Scris și: *trocheu.* — Pl.: *trohei* și (învechit, n.) *trohee.*
— Din lat. **trochaeus**, fr. **trochée**, it. **trocheo.**

TRÓHNĂ s. f. v. **troahnă.**

TROHNĂRÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A avea guturai; (regional) a trohni (Drăgușeni — Tîrgu Neamț). GLOSAR REG.
— Prez. ind.: *trohnăresc.*
— **Troahnă** + suf. *-ări.*

TROHNĂRÍE s. f. (Prin Mold.) Epidemie, molimă (de răceală). *Cînd zac mulți în sat de aceeași boală, umblă o trohnărie în sat.* ȘEZ. XIX, 112.
— **Troahnă** + suf. *-ărie.*

TROHNEÁLĂ s. f. (Prin Mold.) Guturai; răceală; (popular) troahnă. SCRIBAN, D.
— Pl.: *trohneli.*
— **Trohni** + suf. *-eală.*

TROHNÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Prin Maram., Transilv. și nordul Mold.) A fi bolnav (de troahnă); (regional) a trohnări. Cf. DR. IV, 749. *Ce face unchiețul? — Ia, trohnește de ieri, nu știu ce are.* Com. din BILCA — RĂDĂUȚI, cf. ALR II/I h 107/362, LEXIC REG. 62, 115. ◇ Refl. *Ion s-o tîhnit.* CV 1952, nr. 5, 40.

2. Refl. (Regional; despre alimente) A se strica, a se altera. Cf. DR. IV, 749, com. din ZAGRA — NĂSĂUD.
— Prez. ind.: *trohnesc.* — Și: **tîhni** vb. IV.
— V. **troahnă.**

TROHNÍT, -Ă adj. (Regional) **1.** Bolnav de troahnă; răcit **(2)**. Cf. SCRIBAN, D.

2. (Despre fîn; în forma *trocnit*) Încins, aprins, stricat. Com. din SASCA MONTANĂ — MOLDOVA NOUĂ.
— Pl.: *trohniți, -te.* — Și: **trocnít** adj.
— V. **trohni.**

TROHOÍDĂ s. f. Cicloidă. LTR², cf. DN², DEX.
— Pl.: *trohoide.*
— Din fr. **trochoïde.**

TRÓHOT s. n. (Prin Mold., Munt.) Sfărîmături de fîn; știoh. Cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *trohoturi* și *trohote.*
— Cf. stroh.

TROIÁN¹ s. n. **1.** Întăritură primitivă făcută de popoarele antice, constînd dintr-un dig lung de

pămînt, cu șanț de apărare. *Aceștia locuiesc di[n]spre răsărit, spre troianul ce au făcut robii tătărăști.* HERODOT (1645), 216. *Semnele puterii lui* [Traian] *pe unde au tras troian.* URECHE, L. 60. *Numele trăiește între noi pănă astădzi cu șanțul cela ce să dzice troianul.* M. COSTIN, O. 43. *Pe unde mergea, drumuri mari de piatră și șanțuri groaznice trăgea, ... cărora încă troianuri le zicem.* C. CANTACUZINO, CM I, 14. *Mitropolia ... este așezată pe un deal în chip de troian.* TÎMPEANUL, G. 28/15, cf. DDRF. *S-au grămădit toate năvălirile veacurilor, bătînd repetat, ca și crivățurile și viscolele, întăi în troianurile vechilor străjeri ai Romei.* SADOVEANU, O. XII, 209. *Că metafizică n-ar fi creat Ca alte glorioase seminții, Doar apeducte, colisee, foruri, drumuri, Eterna urbe, castre și troiane de hotar.* CONTEMP. 1966, nr. 1 022, 1/6. ◇ Fig. *Un troian neînvins în contra încălcării otomanilor.* ASACHI, S. L. II, 89. ◆ (Prin vestul Olt.) Închisoare. *L-a loat la troian.* VÎRCOL, V. 101.

2. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de") Cantitate mare de zăpadă adusă de vînt și depusă în valuri sau în dune; nămete, (regional) omăt[1]. V. noian. *Troianii omeților de vivor și vicol în toate părțile spulbărați.* CANTEMIR, HR. 297. *Napoleon ... pe care l-am urmat ... în troienele zăpezilor Rusiei.* NEGRUZZI, S. I, 294. *Zăpada lor cea veche, ce vara n-o dezgheață, Își șuie-n cer troienii sau stă a-i prăvăli!* BOLLIAC, O. 73. *Sufla cu tărie vîntul cel de miazănoapte, aducînd cu sine troiene de zăpadă deasă.* FILIMON, O. I, 178, cf. COSTINESCU. *Deschisei un oblon al ferestrei și-aruncai pistolul pe un troian de ninsoare.* EMINESCU, G. P. 58. *Troienii se ridicau namilă pînă în tinda creștinului.* DELAVRANCEA, S. 181. *Sub troiane de ninsoare zace stîncă, zace val ...* MACEDONSKI, O. I, 163. *Pînă-n piept se îngropau bieții cai în troiene îngrămădite de vijelie de-a curmezișul drumului.* VLAHUȚĂ, O. A. 344, cf. DDRF. *Luptă prin troiene cu crivățul vrăjmaș, Spre dunga luminoasă ce-o-nseamnă un oraș.* ANGHEL — IOSIF, C. M. I, 35, cf. ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, VĂZD. 168. *Să trimită Vasile oameni să razе troienele de la poarta cimitirului.* AGÎRBICEANU, S. 119. *Afară, viscolul zidise troiene pînă la streșini și împresurase satul cu întăriturі de albă cetate.* C. PETRESCU, R. DR. 108. *Iarna eremitul avea să rămîie îngropat acolo de troiene cincișase luni.* VOICULESCU, P. I, 162. *Din troienele tale imaculate, Vîntul taie marmuri pentru palate.* CĂLINESCU, L. L. 51. *Dincolo de șoseaua din mijloc se-ngrămădeau troienii, cît statul de om.* V. ROM. noiembrie 1953, 116. *Un sat, cum sînt satele de la munte, pierdute în brădet, vara, și în troieni mai înalți decît statura omului, în lunile de iarnă.* PAS, L. II, 156. *Mama a luat dintr-o legătură bani și s-a dus prin troiene să scoale crîșmarul.* CAMILAR, C. 90. *Clocotesc rîuri pe străzi Și pier troienele sub o ploaie deasă.* V. ROM. mai 1969, 33. *Se prăbușise peste oraș un troian de zăpadă.* ib. mai 1970, 7, cf. ALR I 1 252. ◇ Fig. *Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă, Lungi troiene călătoare, adunate-n cer grămadă.* ALECSANDRI, P. III, 9. ◇ Loc. adv. **În troiene** = formînd grămezi (ca niște valuri). *Un clopot trist suna și zăpada căzuse în troiene.* ANGHEL, PR. 141. ◆ P. ext. Cantitate mare; grămadă, morman **(1)**. *Stîrvurile-n cîmpuri dzăcînd aruncate Să strîngă troiane de vicol suflate.* DOSOFTEI, PS. 55/8. *Atîta pulbere era, cît, dacă bătea vîntu, să strîngea troiane în rîpi și pe la garduri.* N. COSTIN, L. 560. *Strîmbălemne ... trece iute prin zăvoaie Și sub brațul său puternic totul pîrîie, trăsnește ... Ș-un troian de crengi, de arbori pe-a lui urmă se clădește.* ALECSANDRI, P. III, 239. *Vîntul adunat-a de flori de tei troiene.* EMINESCU, O. I, 97, cf. DDRF. *Descopere multe Vechi și străbune comori și troiane de-argint și de aur.* COȘBUC, AE. 19, cf. BARCIANU. *Erau numai hățișuri, numai copaci bătrîni și fioroși, numai troian de frunze moarte.* GALACTION, O. A. I, 231. *Ne plimbam pe bulevarde, Prin troiene de semințe.* BLAGA, POEZII, 336. *Lucu, zăpăcit și stîngaci, revărsă troianul ruginiu al crizantemelor la picioarele călătoarei.* VINEA, L. I, 12. *Lasă gunoiul în casă nemăturat de se face troian.* Com din ZAGRA — NĂSĂUD. ◇ Fig. *Ce s-au făcut acele troiene de popoare?* BĂLCESCU, ap. ȘĂINEANU, D. U. *Imens troian de artă, Acropole sclipește.* VOICULESCU, POEZII, II, 42.

3. (Învechit și regional) Pajiște, cîmpie. Cf. LB, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *Meri pă troian cu vit'ele.* DENSUSIANU, Ț. H. 338.

4. (Învechit și regional) Stradă, uliță. Cf. ANON. CAR., POLIZU, DR. III, 422. *Și mi-apuci pe cel troian, Șezi cu mîndre la divan.* HODOȘ, C. 52. ◆ (Regional) Cărare făcută de animale. Com. din ORAVIȚA, CHEST. IV 26/918. ◆ (Prin vestul Olt.) Urmă lăsată de sanie, de car sau de apa care se scurge. Cf. CADE, VÎRCOL, V. 101, ALR I 814/856, ALR SN III h 865/848, ALRM SN II h 682/848. ◆ P. anal. (Prin nordul Munt.) Model de cusătură în formă șerpuitoare. Cf. RĂDULESCU-CODIN.

5. (Regional; și în compusul **troianul-cerului,** H V 57) Calea lactee. Cf. BARCIANU, DR. III 423, H XIV 88, ALR I 1 226/178, 782.

— Pronunțat: *tro-ian.* — Pl.: *troiene* și *troiane,* (învechit și regional) *troianuri* (ALR I 1 252/424, 522, 526, 530, 540, 618, 684, 695, 760), (regional) *troienuri* (ib. 1 252/986), (m.) *troieni* și (învechit) *troiani.*

— De la numele topic **Troian.**

TROIÁN[2], -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Troiei, privitor la Troia; din (sau de la) Troia. Cf. DRLU, DL, DM, M. D. ENC., DEX. ◇ *Calul troian* = mijloc perfid folosit de cineva pentru subminarea acțiunilor cuiva. Cf. M. D. ENC., DEX.

2. S. m. și f. Locuitor al Troiei. DEX.

— Pronunțat: *tro-ian.* — Pl.: *troieni, -e.*

— **Troia** (n. pr.) + suf. *-ean.*

TROICÁR s. n. v. **trocar[2].**

TRÓICĂ s. f. Sanie la care sînt înhămați trei cai unul lîngă altul. Cf. ALEXI, W., TDRG, CADE. *Trecu în trap o trăsură rusească: roți cu cauciuc, înhămătură de troică.* C. PETRESCU, Î. I, 220. *Te aduce-o năzdrăvană troică.* BENIUC, C. P. 59. ◇ Loc. adv. **În troică** = cîte trei în linie (la ham). *Mitrea se opri o clipă ca să privească o sanie cu cai înhămați în troică.* SADOVEANU, O. XVII, 273. ◆ (Prin estul Munt.) Căruță cu două roți, trasă de un singur cal; șaretă. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *troici.* — Și: (prin estul Munt.) **trúică** s. f. SCRIBAN, D.

— Din rus. **тройка.**

TROIENÍ vb. IV. **1.** Tranz. A acoperi cu troiene de zăpadă; a întroieni, a înzăpezi, (popular) a nămeți, (învechit și regional) a omeți **(1)**. *Un vînt ... cu ninsoare ne-au troinit.* AR (1829), 197[1]/18. *Iarna viscolu-l ascult ... Troienind cărările.* EMINESCU, O. I, 123. *Zăpada le-a troienit ușa pe dinafară.* DELAVRANCEA, H. T. 41. *Dinaintea ușii, un morman de zăpadă adunat de vîrtej troienise scara.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 39, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Privi pe lunga uliță ... troienită de omăt.* AGÎRBICEANU, S. 135. *Afară, viscolul troienea ușa și ferestrele casei.* BUJOR, S. 33, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Afară era un viscol care troienise străzile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 40. [Viscolul] *astupa drumurile, troienea porțile, ne izbea în piepturi și ne ținea în loc.* SADOVEANU, O. VII, 274, cf. SCRIBAN, D. *Așteptarea e un suspin necontenit în hornul unei cocioabe troienite de iarnă.* VINEA, L. I, 309. (Fig.) *Fulgi moi și grași îmi troienesc În pace lumea ca de scrum.* BLAGA, POEZII, 64. ◆ Refl. A se strînge în troiene[1] **(2)**. *Zăpada se troienise peste bulgării de pămînt răscolit de obuze.* REBREANU, NUV. 276.

2. Refl. A rămîne imobilizat în mijlocul zăpezii; a se întroieni, a se înzăpezi. *Ne-am troienit? ... Iaca! na, și alta acum.* ALECSANDRI, T. 394, cf. TDRG.

3. Tranz. A acoperi un obiect îngrămădind ceva peste el. *Adormi-vom, troieni-va Teiul floarea-i peste*

noi. EMINESCU, O. I, 101. *Andrei privește din umbră cum bieții oameni așază racla, cum o troienesc cu flori, îi aprind făclii.* GALACTION, O. 258. ◇ Fig. *Cum n-oi mai fi pribeag De-atunci înainte, M-or troieni cu drag Aduceri aminte.* EMINESCU, O. I, 216. *Uiți și lauda și vrășmășia cu care a fost troienit ani de-a rîndul.* LOVINESCU, S. I, 271. *Zi cu zi l-au troienit Vremea și uitarea.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 7. ✦ A îngrămădi, a aduna ceva la un loc. *Dragul codru, troienindu-și frunza toată.* EMINESCU, O. I, 83. *Și rozele prin care se-mpodobește vara Vor troieni petale la toamnă pe cărări.* PILLAT, P. 45.

— Prez. ind.: *troienesc.* — Și: (învechit) **troini** vb. IV.

— V. **troian**[1].

TROIENÍRE s. f. Acțiunea de a (se) troieni; întroienire, înzăpezire, (popular) nămețire. Cf. PAMFILE, VĂZD. 169, DL, DM, DEX.

— V. **troieni.**

TROIENÍT, -Ă adj. Acoperit cu troiene de zăpadă; întroienit, înzăpezit, (popular) nămețit. *Nu putură să meargă pe poteci mai scurte, pentru că erau toate troienite.* AGÎRBICEANU, A. 434. *Fereastra e-o poemă de plumb și de scîntei ... Orașul doarme troienit.* BACOVIA, O. 129. *Pe vîrfuri troienite luceferii scînteie.* PILLAT, P. 26. *Satele erau troienite, lumea se închidea în ogrăzi înzăpezite.* CAMIL PETRESCU, O. I, 544. *Abia au putut deschide ușa, atît de troienită era.* SBIERA, P. 250. ◇ Fig. *Și-aleargă-n vînt și-n noapte năuc și sugrumat De gînduri troienite.* COȘBUC, P. I, 134. *Tăcerea umple beznele troienite în juru-i.* VINEA, L. II, 30.

— Pronunțat: *tro-ie-.* — Pl.: *troieniți, -te.*

— V. **troieni.**

TRÓINĂ s. f. v. **troahnă.**

TROINÍ vb. IV v. **troieni.**

TRÓINIC[1] s. n. (Prin Mold.) Sfoară foarte groasă. SCRIBAN, D.

— Pl.: *troinice.*

— Din rus. **тройник.**

TRÓINIC[2]**, -Ă** adj. (Regional) **1.** Care este cuprins de o boală grea; buimăcit de boală; toropit[1] **(1).** Cf. ANON. CAR. *Tare mi-i bolnav băietul. Stă troinic de-o bucată de vreme.* CONTEMPORANUL, V, 291, cf. DR. IV, 749, 750. *Cînd boala se arată, copiii ard, sînt troinici, ... țipă prin somn.* ȘEZ. I, 255.

2. (Rar; în sintagma) *Somn troinic* = somn adînc. *O fură un somn troinic.* SCRIBAN, D.

— Pl.: *troinici, -ce.*

— Etimologia necunoscută.

TROINICÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A zăcea greu bolnav, a fi toropit de boală; a boli. Cf. DR. IV, 750, ȘEZ. V, 164.

— Prez. ind.: *troinicesc.*

— V. **troinie**[2].

TRÓIȚĂ s. f. **1.** (În religia creștină) Unitate mistică a celor trei ipostaze divine: Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul și Duhul Sfînt; treime, trinitate **(1).** *Întru această troiță nece unul nu iaste mai vechiu și nece mai apoi, nece mai mare, nece mai mic.* PSALT. 337. *Acesta amu iaste unul den troiță, unul născut fiiul.* CORESI, EV. 462. *Ei-și vor rădica mîinile sale și vor slăvi în sv[i]nta tro[i]ță întru tatăl și fiiul și d[u]hul sv[i]nt.* COD. TOD. 222. *Troiță sf[i]ntă, curățește mulțimea păcatelor noastre.* PARACLIS (1639), 247. *Svîntă troiță nedespărțită și neschimbată, ție ne închinăm.* VARLAAM, C. 146. *Biserica cu altariul dinpreună cu tinda, închipuind sfînta și nedespărțita troiță* (a. 1654). GCR I, 172/29. *De pururea fiind și nedespărțită și neturburată troiță ne-ai arătat.* DOSOFTEI, PS. 509/11, cf. ANON. CAR. *Ca să cunoască fieștecarele cum că se afla taină sfînta troiță la acest lucru prea slăvit.* ANTIM, P. 25. *Celi trii pluguri sînt sfînta troiță* (cca 1750). GCR II, 62/35. *Cu ajutorul sfintei și de viață făcătoarei troițe* (a. 1757). URICARIUL, XVII, 471. *Dănțuiți în ceriuri dinpreună cu ței fără de trupuri, stînd înaintea troiței de-a pururea sfinților.* MINEIUL (1776), 37r2/21. *Învrednicindu-te razelor adevăratei și fericitei troiță.* VARLAAM — IOASAF, 182r/15, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., CLEMENS, POLIZU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Grup de trei persoane sau de trei lucruri. *Baba însă voia cu orice chip să aibă o troiță nedespărțită de nurori.* CREANGĂ, P. 8, cf. TDRG, CADE. *Sta înfiptă o troiță de lumînărele aprinse, legate cu un firicel de lînă neagră.* BRĂESCU, A. 91.

2. Cruce mare de lemn sau de piatră (împodobită cu picturi, sculpturi, inscripții), și uneori încadrată de o mică construcție, așezată la răspîntii sau pe lîngă fîntîni sau în locuri legate de un anumit eveniment; (regional) rugă[1]. *Uite o șleahtă chiar din Spineni, care e la o distanță bună, dincolo de-o luncă și-o troiță.* IOVESCU, N. 151. *La o răspîntie era o troiță sub o pălărie de șindrilă veche.* GALACTION, O. 60. *Lîngă troiți drumeții beau zările din cînturi.* LESNEA, VERS. 148. *Troițele cu capul Atîtor sfinți uitați ne făceau semn.* PILLAT, P. 132. *Cum trecură podul de lemn, Stoica oprește la fîntîna cu șipot, acoperită de o troiță de stejar.* CAMIL PETRESCU, O. I, 324. *Dacă vrei, putem lua o birjă pînă la o troiță.* VINEA, L. II, 103, cf. DEX, VÎRCOL, V. 101, ALR SN III h 906. ✦ Icoană formată din trei părți, dintre care cele laterale sînt prinse cu balamale de cea din mijloc. V. triptic. *În părete, o mică candelă lumina o vechie troiță de lemn.* ODOBESCU, S. I, 66, cf. DDRF, CADE.

3. (Rar; în sintagma) *Sfînta troiță* = numele unei sărbători în religia creștină. Cf. SCRIBAN, D.

— Accentuat și: *troiță.* — Pronunțat: *tro-i-.* — Pl.: *troițe* și (rar) *troiți.* — Și: (regional) **trăiță** (SCRIBAN, D., ALR SN III h 906/886), **trúlță** (ib. h 906/876) s. f.

— Din slavonul **троица.**

TROLEIBÚS s. n. v. **troleibuz.**

TROLEIBÚZ s. n. Vehicul rutier de transport urban în comun, cu tracțiune electrică, asemănător cu autobuzul, prevăzut cu troleu; troleu **(2).** *Fotoliile le-acopere cu huse, Blestemă automobile, troleibuse.* CĂLINESCU, L. L. 27. *Încă un foșnet caracterizează viața orașului: abia perceptibila alunecare a troleibuzelor în lungul marilor bulevarde.* BOGZA, M. S. 127. *Sînt atîția oameni care merg în fiecare zi cu troleybuzul.* V. ROM. ianuarie 1954, 107. *Se vor îmbunătăți tipurile de autobuze și troleibuze.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 837. *El, ce știa din lume doar frunza și cobuzul, Ne va conduce-n anii ce vin cu troleibuzul.* HOREA, P. 108. *Traseele liniilor de troleibuze sînt revizuite și completate.* RL 1967, nr. 6 997, 1/4.

— Scris și: *troleybuz.* — Pl.: *troleibuze.* — Și: **troleibús,** (regional) **trolibús** s. n.

— Din fr. **trolleybus,** engl. **trolley bus.**

TROLÉU s. n. **1.** Dispozitiv instalat pe vehicule cu tracțiune electrică și care permite luarea energiei electrice de la o conductă aeriană. *Răsfoind cărticica, acolo în huietul lumii ..., în huruitul tramvaielor, în șuierul troleelor scăpărînd pe sîrme ..., am dat de stihurile acestea.* I. BOTEZ, B. I, 111. *Dacă acul se găsește pe o rampă ..., funcționarea automată a acelor se realizează printr-un contact special, montat pe firul aerian și acționat prin trecerea troleului.* ENC. TEHN. I, 198. *Trage de funia troleului și ține tramvaiul în stație pînă ce urcă toți studenții.* V. ROM. iulie 1954, 174.

2. (Impropriu) Troleibuz. DEX.

— Pl.: *trolee.*

— Din fr. **trolley,** engl. **trolley.**

TROLIBÚS s. n. v. **troleibuz.**

TROLÍU s. n. Dispozitiv pentru deplasarea (în sens vertical) a unei sarcini, alcătuit din una sau din două tobe care se pot roti în jurul axelor lor și pe care se înfășoară un cablu fixat cu un capăt de tobă și cu celălalt de sarcina pe care trebuie să o deplaseze. V. macara **(1)**. *Troliile ... vor fi înzestrate cu dispozitivele de siguranță.* PREV. ACCID. 29, cf. NOM. MIN. I, 42. *Printr-o mai bună folosire a troliilor, ... se pot economisi lunar zeci de mii de lei.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 854. *A propus ... să se înlocuiască troliile pe șenile ... cu trolii instalate pe autocamioane.* ib. nr. 4 863. *Pentru curățirea vegetației apelor, gospodăria dispune de ... două tractoare puternice cu troliu.* VÎN. PESC. octombrie 1964, 1.
— Pl.: *troliuri* și (rar) *trolii*.
— După fr. **treuil**.

TROLOCÍ vb. IV v. **întroloca**.

TROLOCÍT, -Ă adj. v. **întroloeat**.

TROMBÁCI s. m. v. **trubaci**.

TRÓMBĂ[1] s. f. **1.** Coloană înaltă de apă de formă conică, ridicată de vîrtejurile de vînt, care o fac să se învîrtească cu mare iuțeală în jurul ei înseși. V. trîmbă **(I 3)**. Cf. GENILIE, P. 62, STAMATI, D., COSTINESCU, ALEXI, W., CADE. *Coverta era să fie sorbită de-o trombă marină.* BART, E. 275, cf. SCRIBAN, D. *Cînd apar pe mare, se formează o coloană lichidă, cunoscută sub numele de trombă marină.* CIȘMAN, FIZ. I, 555. ✦ Vînt în formă de vîrtej cu axă verticală sau puțin înclinată și cu o viteză foarte mare; p. ext. coloană de fum, de praf, de zăpadă etc. ridicată de un vînt puternic; vîrtej. Cf. STAMATI, D. *Sub trompa de fum.* VLAHUȚĂ, D. 229, cf. SEVERIN, S. 140. *Prin viscolul crunt, prin trombe de vînt.* CONTEMP. 1949, nr. 165, 9/1. *Se formează atunci așa-numitele trombe, în care aerul capătă o mișcare foarte rapidă de rotație, în jurul centrului.* CIȘMAN, FIZ. I, 555. *Trombe uriașe de viscol îi prindea în mijloc.* VOICULESCU, P. II, 143, cf. DEX. (Ca termen de comparație) *După o scurtă șovăire am pornit ca o trombă.* BRĂESCU, A. 141.
2. (Rar) Trompă[1] **(2)**. Cf. CADE, SCRIBAN, D.
— Pl.: *trombe*. — Și: (învechit, **1**) **trómpă** s. f.
— Din fr. **trombe**, it. **tromba**.

TRÓMBĂ[2] s. f. v. **trompă**[1].

TROMBÍNĂ s. f. (Biol.) Enzimă care participă la procesul de coagulare a sîngelui. Cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *trombine*.
— Din fr. **thrombine**.

TROMBIȚÁRE s. f. v. **trîmbițare**.

TRÓMBIȚĂ s. f. v. **trîmbiță**.

TROMBLÓN s. n. **1.** (Învechit) Pușcă cu țeava foarte scurtă și răsfrîntă la gură. DEX.
2. Dispozitiv care se atașează la pușcă, servind pentru lansarea grenadelor.
— Pl.: *trombloane*.
— Din fr. **tromblon**.

TROMBOCHINÁZĂ s. f. (Biol.) Enzimă prezentă în țesuturi, care, în contact cu ionii de calciu, provoacă coagularea sîngelui; tromboplastină. Cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *trombochinaze*.
— Din fr. **trombokinase**.

TROMBOCÍT s. n. (Biol.) Celulă sanguină de forma unei plăcuțe, care are un rol important în coagularea sîngelui; plachetă sanguină. Cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *trombocite*. — Și: **trombocítă** s. f. DEX.
— Din fr. **thrombocyte**, germ. **Thrombozyt**.

TROMBOCÍTĂ s. f. v. **trombocit**.

TROMBOCITOPENÍE s. f. (Med.) Scădere anormală a numărului de trombocite din sînge, manifestată prin hemoragii, purpură, amețeli etc. Cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *trombocitopenii*.
— Din fr. **thrombocytopénie**.

TROMBOCITÓZĂ s. f. (Med.) Înmulțire excesivă a trombocitelor. DEX.
— Pl.: *trombocitoze*.
— Din germ. **Thrombozytose**.

TROMBOFLEBÍTĂ s. f. Proces mixt de inflamație a peretelui venos cu formare de cheaguri care pot duce la obturarea totală sau parțială a venei și la provocarea emboliilor. Cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *tromboflebite*.
— Din fr. **thrombophlébite**.

TROMBÓN s. n., s. m. **1.** S. n. Instrument muzical de suflat făcut din alamă, mai mare decît trompeta, cu timbrul mai aspru și mai puternic decît al acesteia. *Un sforăit năstrușnic și gros ca un trombon.* ANGHEL — IOSIF, C. M. I, 172. *Aerul, astfel sorbit, era înapoiat aerului subt forma ruptă și zguduitoare a unei furtunoase note de trombon.* HOGAȘ, M. N. 174, cf. CADE. *Fanfara liceului: tobe, flaute, piculine, trompete, timpane, tromboane.* I. BOTEZ, B. I, 149, cf. SCRIBAN, D. *Și-i întrecea pe toți, grohăind ca dintr-un trombon.* CAMILAR, N. II, 143. *Țimbalele și tromboanele iritau aerul.* BARBU, PRINC. 201. *O simetrie mai acuzată încă apare în seria concertului pentru flaut, oboi, clarinet, corn, trompetă, trombon.* M 1965, nr. 4, 34/1, cf. DEX. ✧ Fig. *Pe tromboanele largi ale amînduror nărilor sale își revărsa ... răsuflarea vijelioasă.* HOGAȘ, M. N. 186.
2. S. m. (Rar) Trombonist **(1)**. CADE.
3. S. n. (Familiar și peiorativ) Gură (considerată ca organ al vorbirii). DEX.
4. S. n. (Familiar; la pl.) Minciuni; păcăleli; exagerări. DEX.
5. S. n. Numele unui joc de cărți. UDRESCU, GL., com. din CLUJ-NAPOCA.
— Pl.: (n.) *tromboane* și (m.) *tromboni*.
— Din fr. **trombone**.

TROMBONÍ vb. IV. Tranz. (Familiar) A minți; a păcăli; a exagera.
— Prez. ind.: *trombonesc*.
— V. **trombon**.

TROMBONÍST s. m. **1.** Instrumentist care cîntă la trombon; (rar) trombon **(2)**. Cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.
2. (Familiar) Epitet dat unei persoane căreia îi place să exagereze, să mintă. DEX.
— Pl.: *tromboniști*.
— Din fr. **tromboniste**.

TROMBOPLASTÍNĂ s. f. (Biol.) Trombochinază. Cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *tromboplastine*.
— Din fr. **thromboplastine**.

TROMBOZÁRE s. f. (Med.) Îmbolnăvire de tromboză. *Trombozarea unei artere poate fi urmarea unui proces patologic.* ABC SĂN. 362.
— De la **tromboză**.

TROMBÓZĂ s. f. Obturare parțială sau totală a unei artere sau vene prin formarea unui cheag de sînge. Cf. BIANU, D. S. *Al treilea accident în evoluția traumatismelor vasculare îl reprezintă tromboza.* A. POP, CHIRURG. 78. *Fibrina determină tromboza vasului întreg, ceea ce viteza circulației împiedică atunci cînd e vorba de artere.* PARHON, B. 16. *Ea interesează alteori de la început întreg abdomenul, neputîndu-se fixa într-un punct precis de pornire, ca în tromboza vaselor mezenterice.* BELEA, F. A. 172. *În cursul evoluției se mai pot produce*

rupturi de varice și tromboze varicoase. ABC SĂN. 381, cf. DEX.

— Pl.: *tromboze.*
— Din fr. **thrombose.**

TROMF s. n. v. **tronf.**

TRÓMNĂ s. f. v. **troahnă.**

TRÓMPĂ[1] s. f. **1.** (Învechit) Trompetă **(1).** *Se și adună o comisie ... spre a cunoaște dacă, în locul trombei marine, trîmbița ar putea sluji ... la corăbii.* AR (1829), 175[1]/11. *Trec orele și iată cocoșul se aude, Ce îi străbate-auzul ca ultima cea trombă Ce chiamă la viață pe trapasați din secoli.* HELIADE, O. I, 215. *La sunetul unui clarinet și o trombă ..., bunii cizmari și croitori, uitînd taxele cele grele, joacă ca niște disperați.* FILIMON, O. II, 93. *Prin sunetul trompelor cheamă la judecată pe toți morții și viii.* Id. ib. 147, cf. COSTINESCU. *Tromba de moarte purtătoare Cu glasul ei lugubru răcnește la popoare.* EMINESCU, O. I, 24. *Trompeții începură a sufla în trompe.* SANDU-ALDEA, U. P. 127, cf. CADE, SCRIBAN, D. ◆ (Rar) Corn de vînătoare. CADE. ◆ Claxon. *Auzind trompa automobilului oprit la poartă, cucoana Catinca ieși din grădiniță.* TEODOREANU, M. II, 127. *Țîșnise dintr-un taxi, la poarta locuinței lui, anunțată de o sonoră răbufnire de trompă.* VINEA, L. I, 61.

2. P. a n a l. Organ muscular tubular provenit mai ales din dezvoltarea musculaturii nărilor care prelungește nasul la elefant, la tapir etc. și care servește la pipăit și la apucat; (rar) trombă[1] **(2).** Cf. COSTINESCU, CADE, SCRIBAN, D. *Colții de la trompă, mari cît niște coarne.* ARGHEZI, S. V, 202. *Elefanții trec cu trompa groasă.* CĂLINESCU, L. L. 10. *Un elefant frumos cu trompă prietenoasă.* V. ROM. martie 1970, 13. ◆ Prelungire a capului sau a gurii la unele animale, a armăturii bucale la nevertebrate și la insecte. Cf. COSTINESCU. *Fluturi albi trompa-și desfac — resort de ceasornic.* BLAGA, POEZII, 327, cf. CADE, SCRIBAN, D., CHEST. VI 58/28, ib. 60/25.

3. (În sintagma) *Trompa lui Eustache* sau (rar) *trompa lui Eustah, trompa urechii* = canal interior al urechii care face legătura între timpan și faringe; (învechit, rar) trompeta lui Eustahie. Cf. TURNESCU, MED. OP. 290[r], COSTINESCU, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

4. (Anat.; și în sintagma *trompă uterină,* M. D. ENC.) Canal prin care se elimină ovulele formate în ovar; oviduct; (învechit, rar) trompeta mătricei. *Trompele sau organele ce servesc la primirea și transportul ovulilor.* ENC. VET. 81, cf. DL, DM, DEX.

5. (Tehn.; și în sintagma *trompă de apă*) Dispozitiv folosit în scopul realizării vidului prin antrenarea gazului de către o vînă de apă sub presiune. Cf. CADE. *Dintre pompele de vid amintim trompa de apă.* MARIAN — ȚIȚEICA, FIZ. I, 177. ◆ (Rar; și în sintagma *trombă de vînt,* ABC MAR.) Tub (de pînză sau de metal) prin care se ventilează încăperile de jos ale unui vapor. Cf. COSTINESCU. *Crîmpeie de cîntece, strigăte, glume și înjurături se ridicau de jos, din fundul vasului, pe tromba de ventilație, pînă sus pe punte, într-un bîzîit confuz, nepotolit.* BART, S. M. 96. ◇ *Trombă de zgură* = canal pentru evacuarea zgurii. Cf. ABC MAR.

6. (Arhit.) Element de construcție în formă de boltă trunchiată, înlesnind de obicei trecerea de la un plan pătrat la un plan poligonal sau circular. *Bolțile în formă de trompă conică.* MON. IST. II, 137. *El ne înfățoșează un plan patrat cu o cupolă emisferică sprijinită de patru trompe de unghi ce fac trecerea de la planul patrat la acela circular.* NAUM, IST. ART. 108, cf. CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *trompe.* — Și: (astăzi rar) **trómbă** s. f.
— Din fr. **trompe.** — **Trombă** < it. **tromba.**

TRÓMPĂ[2] s. f. v. **trombă**[1].

TROMPÉT s. m. Trompetist. Cf. COSTINESCU. *Trompeții se urcară pe parapetul cupolei.* SANDU-ALDEA, U. P. 134; cf. CADE. *Maiorul ... s-a întors aseară tîrziu la Amara, întovărășit numai de aghiotantul său și de trompetul detașamentului.* REBREANU, R. II, 272. *Șase trompeți de la artilerie ... tăinuiesc între ei făcînd școală.* BRĂESCU, V. 93. *Pe capra unuia din pompe, un trompet desculț, cu capul gol și îmbrăcat în cămașă cu rîuri ..., sufla din goarnă.* P. CONSTANT, R. 120, cf. IORDAN, L.R.A. 54, SCRIBAN, D. *Fusese trompet cu faimă la regiment și era agent electoral temut.* VORNIC, P. 43. *Aceste furtuni de sunete suflate erau apoi asaltate vijelios de izbucniri înalte și repetate de trompeți.* PREDA, R. 215.

— Pl.: *trompeți.*
— Din fr. **trompette.**

TROMPETÁ vb. I. I n t r a n z. (Rar) A cînta din trompetă. Cf. COSTINESCU, BUL. FIL. III, 270.
— Prez. ind.: *trompetez.*
— V. **trompetă.**

TROMPETÁR s. m. (Învechit, rar) **1.** Trompetist. COSTINESCU.

2. Crainic, sol. *Trimise la Sibiiu pe un trompetariu cu așa-numite regalii.* BARIȚIU, P. A. I, 255, cf. 256.

— Pl.: *trompetari.*
— **Trompetă** + suf. *-ar.*

TROMPETÁȘ s. m. (Învechit) Trompetist. *Ai hotărît să te faci trompetaș?* ALECSANDRI, ap. CADE, cf. DL, DM, DEX.

— Pl.: *trompetași.*
— **Trompetă** + suf. *-aș.*

TROMPÉTĂ s. f. **1.** Instrument muzical de suflat alcătuit dintr-un tub de alamă îndoit de două ori și terminat la un capăt cu o deschizătură în formă de pîlnie; goarnă, trîmbiță **(I 1),** (învechit) **trompă**[1] **(1),** (regional) plașcă[3]. Cf. STAMATI, D., ARISTIA, PLUT. *Pe cîmpul României Trompeta cînd răsună, La glasul datoriei Oștirea se adună.* ALEXANDRESCU, O. I, 267, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Trompetă să dărîme zidurile Ierichonului ai spune că s-a făcut glasul elefantului.* ANGHEL, PR. 115, cf. CADE. *Eu sînt o-ncrucișare de harfe Și trompete.* MINULESCU, VERS. 103. *Toba mare, darabana, diferite trompete, heliconul și tuba ... sînt produse de fabrici.* ALEXANDRU, I. M. 10. *Melodia trompetei se deapănă scînteietor, cu o vervă ce compensează elementele de visare melancolică.* M 1965, nr. 1, 34/2. ◇ (Prin metonimie) *Sangiacul trămise o trompetă și ceru a parlamenta.* BĂLCESCU, M. V. 211. ◇ F i g. *În jurul meu, un ocean de fulgere, Porni tăria toată pe distrugere! Și zboară-n țăndări stele și comete! Ce trăznete și tunete — cerești le trompete!* BENIUC, V. 14. ◇ E x p r. **Cu surle și trompete** = cu multă zarvă. *Debarcarea în Anglia era anunțată cu surle și trompete.* T. POPOVICI, S. 95.

2. (Învechit, rar; în sintagma) *Trompeta mătricei* = oviduct; (învechit, rar) trîmbița matchii, trîmbița mitrii. CORNEA, E. I, 211/2.

3. (Învechit, rar; în sintagma) *Trompeta lui Eustahie* = trompa lui Eustache. POLIZU, P. 100.

— Pl.: *trompete.* — Și: (regional) **trumbétă** s. f. H VI 56, XVI 313.
— Din fr. **trompette,** germ. **Trompete.**

TROMPETÍST, -Ă s. m. și f. Persoană care cîntă la trompetă; gornist, trîmbițaș, trompet, (învechit) trompetaș, (învechit, rar) trompetar. Cf. COSTINESCU. *N-apucaseră trompetiștii ... să-și încerce instrumentele.* PAS, Z. IV, 40. *Acesta a alcătuit cu ei o orchestră formată din doi vioriști, doi flautiști, un oboist ..., doi trompetiști.* ALEXANDRU, I. M. 17. *Melodia se sfîrșise și Gavrila ... îl sărută pe trompetistul slab, care de-abia mai putea răsufla.* V. ROM. decembrie 1964, 58.

— Pl.: *trompetiști, -ste.*
— Din fr. **trompettiste.**

TROMPF s. n. v. **tronf.**

TRON[1] s. n. Scaun, jeț (sculptat și împodobit) pe care stau monarhii la ceremonii; p. e x t. simbol al domniei. Cf. KLEIN, D. 184, 441. *Au mers și el înăuntrul căsii divanului unde ședea craiul în tron* (a. 1799). GCR II, 169/27, cf. DRLU, LB, POLIZU. *Sala tronului era împodobită cu o sofa.* FILIMON, O. I, 109. *Eu, Despot, domn Moldovii prin însăși voia țării, Și-ajuns prin mine însumi la culmile puterii, Azi sînt căzut din tronul lui Ștefan celui Sfînt.* ALECSANDRI, T. II, 191. *Într-o sală-ntinsă, printre căpitani, Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.* BOLINTINEANU, O. 36. [A ajuns] *de pe un tron în lanțuri și-n frunte cu o pată.* MACEDONSKI, O. I, 248, cf. DDRF. *Fatma stă răzimată de-al tronului pilastru.* COȘBUC, P. I, 53, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Dispară-o lume, tron de tron să ardă; Dar nici o lacrimă să nu se piardă Din plînsul și din sîngele vărsat!* CERNA, P. 107, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Alexandru intră în biserica domnilor, apoi ieși și trecu la palat, unde îl aștepta tronul împodobit cu covoare.* SADOVEANU, O. V, 691. *Între lungile șnururi de mătase ... se afla tronul, pe care sta un bărbat.* BARBU, PRINC. 198. *Canapeaua ... are spătarul înalt, ca un tron voievodal.* V. ROM. iulie 1970, 10. ◇ Fig. *De te-nalți și zbori cu mintea la tronul dumnezeirei, ... Nu te-ngîmfa.* CONACHI, P. 109. *Cîștigul ... Trufaș înaintează spre tronul său de rege.* MACEDONSKI, O. I, 45. *Inel, și ce mîndrețe! Din piatra tronului din rai Cioplit în flori maestre.* COȘBUC, P. I, 67. *Prelunga sărutare Ce-mi trimite sfîntul soare de pe tronu-i mișcător.* EFTIMIU, Î. 109. *Curg, oarbe, din adîncuri a beznelor căpodii Și-nvinsă pleacă ziua din tronul nalt al firii.* VOICULESCU, POEZII, I, 52. *Înspre tronul moalei Vineri ... Am vibrat înflăcărat.* I. BARBU, J. S. 102. ◇ Expr. **A (se) urca** (sau **a (se) sui, a (se) ridica, a (se) înălța) pe tron** = a ocupa (sau a face pe cineva să ocupe) domnia, a fi încoronat (sau a încorona pe cineva) ca monarh. *Amoriul unei frumoase sclave creștine ... îl va conduce și-l va înălța pe tronul Cumaniii Mari.* ASACHI, S. L. II, 53, cf. POLIZU. *În locul lui se sui pe tron Ștefan.* NEGRUZZI, S. I, 144. *Pe tron s-a ridicat fiul său.* CARAGIALE, O. II, 284, cf. CADE, SCRIBAN, D. ◆ Fig. Putere suverană a monarhilor; domnie. *Semînția lor din tronul stăpînirii să nu lipsească, ce cît lumea să trăiască.* CANTEMIR, IST. 177. *Iliaș, urmînd la tronul părintelui său, după o scurtă ... domnie, se duse la Constantinopol.* NEGRUZZI, S. I, 143. *Și călcînd cu desperare peste undă, peste vînt, Va ști să meargă-nainte; sau la tron, ori la mormînt!* HASDEU, R. V. 153. *Tu ești cel mai bun sprijin al tronului meu, și pe tine te voi asculta.* ALECSANDRI, T. 1 490, cf. COSTINESCU. *În ziua asta-și dau cuvînt Să șteargă tronuri și hotare, Să facă pace pe pămînt.* DEMETRESCU, O. 80, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Cum zace jefuită de tronuri și de stea, De tot ce fu într-însa mărire înnăscută.* VOICULESCU, POEZII, II, 82. *Nu lipsea smeritul Macarie ..., cel ce se tîrîse la picioarele tuturor tronurilor.* BARBU, PRINC. 140. *În depărtări slujești mai bine tronul.* T iulie 1964, 54. *Ian răspunde-mi tu, vlădică, Om sălbatec, făr' de frică, Cum te bate Dumnezeu Ca să surpi tu tronul meu?* BALADE, III, 99. ◆ Scaun, jeț special pe care stau prelații (suveranii sau alte personalități), în timpul unor ceremonii religioase. Cf. COSTINESCU. *Bătrînul cu-a lui cîrjă sus genele-și ridică ... Din tronu-i se coboară, cu mîna semn îi face Ca-n sus să îl urmeze.* EMINESCU, O. I, 93, cf. DL, DM, DEX.

— Pl.: *tronuri.*

— Din lat. **thronus,** ngr. θρόνος, fr. **trône,** germ. **Thron.**

TRON[2] s. n. **1.** (Popular) Ladă în care țăranii păstrează diverse obiecte.

a) Ladă, sipet în care se păstrează haine, rufe etc. *Cînd va fura neștine de sparge vreun zid sau ușe sau secriiu (tron* MUNT.) ..., *să-l scoață den locul lui o samă de vreame.* PRAV. 33, cf. CIHAC, II, 423. *Tu-n vac de vecie n-ai nici lăscaie chioară-n pungă or în tron or în lacră.* JIPESCU, O. 66. *După ce troanele fură așezate, leica Safta le deschise pe toate și începu ... să scoată, bucată cu bucată, velințele, cătrințele.* SLAVICI, N. I, 91. *Într-unul din tronurile casei, zînele aveau o legătură cu trei rînduri de haine.* ISPIRESCU, L. 149, cf. DDRF, TDRG. *Lăzile sau tronurile făcute din scînduri de fag se văpsesc în negru.* PAMFILE, I. C. 409, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Tronurile din casele muntenilor ... perpetuează, pînă astăzi, anumite mobile gotice.* OPRESCU, S. 165, cf. DEX, H IV 158, JAHRESBER. V, 190. *Suie pe preoteasă în pod, închisă într-un tron, ca să audă cum cîntă Păcală.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 249, cf. ALR II/I MN 136, 3 892/728, 762, 784. ◆ (Și în sintagma *tron de zestre*) Ladă de zestre, v. l a d ă. *Nu împlinise încă cincisprezece ani, cînd troanele de zestre ... erau pline de altițe, de cătrințe.* SLAVICI, N. I, 90. *Darurile de care se îngrijește mirele ... sînt ... o ladă, numită în unele părți în decursul nunții și tron.* MARIAN, NU. 238.

b) Ladă în care dulgherul își păstrează uneltele (Serdaru — Găești). *Tronul, în care* [dulgherul] *își păstrează sculele.* H IV 280.

c) Ladă în care se pune mîncare pentru plugarul plecat la cîmp. Cf. ALR II/723, L. ROM. 1959, nr. 6, 54.

d) Ladă în care se ține făina de porumb (Rîușor — Făgăraș). Cf. VICIU, GL.

e) Ladă în care se pune carnea de porc la saramură. *Apoi se așează* [carnea] *într-un hîrdău, tron ori albie și i se dă sare.* MUSCEL, 104.

f) Ladă întrebuințată la stinsul varului. *Puind var în tron, toarnă apă din destul, și-l amestecă.* GRECU, P. 95.

g) Ladă la moară; postavă. ALR SN I h 119, ALRM SN I h 176.

h) (În forma *trun*) Pat mobil întrebuințat ziua ca ladă. CV 1951, nr. 2, 35.

2. (Regional) Sertarul mesei (Mărtănuș — Tîrgu Secuiesc). Cf. ALR I 702/200.

3. (Popular) Sicriu. *Sicriul, numit ... în Transilvania ... tron, ... se face totdeauna după starea mortului.* MARIAN, Î. 235, cf. TDRG, STERESCU, N. 1 054. *Așchiile de la tronul mortului să se lepede pe apă.* GOROVEI, CR. 12, cf. DUMITRAȘCU, STR. 27, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DEX. *Acas' l-aducea, Tron că mi-i făcea, Popii că-i stringea, Pe el că-l slujea Și mi-l îngropa.* MAT. FOLK. 197, cf. VICIU, GL., ALR I/II h 297/825, ALRM I/II h 416. *Frunzuleană de argint, Cine m-o băga-n pămînt Să-mi facă tronu de nuc Și capacu de argint.* ȘEZ. XII, 87. *Ca să-i meargă pomina Sipică că aduna, Tron de sipică-ngrădea, Între flori că-l așeza.* PĂSCULESCU, L. P. 174. *La noi morți să pun în tron făcut din patru blăni bătute în cuie.* GR. S. V, 101, cf. 105, 124, CIAUȘANU, GL. *Să suie ăl viu cu picoarele pe tron, în groapă, cînd îl zloboade pe mort.* ALRT II 286, cf. ALR II/I MN 89, 2 712/791, 928, ALRM I/II h 416, LEXIC REG. II, 42. *Cu lacrămi că mi-l scălda, Tron de ceară că-i făcea, Pe Oancea că-l îngropa.* BALADE, III, 328, cf. CL 1971, 250.

4. (Regional) Împrejmuire de lemn care formează îngrăditura unei fîntîni de la pămînt în sus (Ștefănești — Urziceni). Cf. CHEST. II 455/95.

— Pl.: *tronuri* și (regional) *troane.* — Și: (regional) **trun** s. n., **troână** (CIHAC, II, 423, ȘĂINEANU, D. U.) s. f.

— Din germ. dial. **Truh(e)n.**

TRONĂ vb. I. Intranz. **1.** A se afla pe tron[1], a domni (peste o țară); a guverna. Cf. COSTINESCU. *Dulce e viața în săli de-alabastru ... În vie lumină tronînd.* MACEDONSKI, O. I, 143, cf. DN[2], DEX. ◇ Fig. *Dacă dreptatea ... ar fi tronat în sufletul acestor instigatori ..., n-ar fi împiedicat înființarea unor școli.* SBIERA, F. S. 228. *Acest procedeu era foarte bun, căci gonea în lumea esențelor pure toate entitățile îndoielnice care tronaseră cîtăva vreme cu prea mult exclusivism.* PETICĂ, O. 432. *Reîntoarcerea trona în mințile tuturor.* V. ROM. iulie 1969, 36.

2. Fig. A sta ca pe un tron[1], a ocupa locul de onoare; p. ext. a fi plasat într-un loc foarte evident. *Patroana, ca un Budha, tronează sus, la casă, Umplînd cu cifre golul fatalului registru.* ANGHEL — IOSIF, C. M. I, 96. *Cuvîntul cel dintîi din inscripție ... trona singur în șirul întîi.* AGÎRBICEANU, A. 541. *Nadina trona în loja ei ca un idol satisfăcut de adorația credincioșilor.* REBREANU, R. I, 201. *Lîngă masă ..., în sufrageria uriașă ... trona și un boloboc de vin.* I. BOTEZ, I, 39. *Acolo tronează cei asupra cărora se va adjudeca peste a doua minută lotul.* SADOVEANU, O. IX, 324. *Nevastă-ta tronează acum la casă, cu briliante în urechi.* ARGHEZI, S. XI, 32. *Mareșalul C., care trona pe un sac îndesat cu lînă, se simți dator a se ridica în picioare.* CĂLINESCU, S. 153. *Mașina tip sport, în care trona un lup brun.* VINEA, L. I, 47, cf. DN[2]. *Deasupra tuturor tronează șeful sau presupusul șef al generației.* V. ROM. decembrie 1970, 60, cf. DEX.

— Prez. ind.: *tronez.*

— Din fr. **trôner.**

TRONÁR s. m. (Regional) Tîmplar care face lăzi și sicrie. Cf. JAHRESBER. V, 190, LEXIC REG. II, 42.

— Pl.: *tronari.*

— **Tron**[2] + suf. *-ar.*

TRONÁRE s. f. Faptul de a trona. Cf. DEX.

— Pl.: *tronări.*

— V. **trona.**

TRÓNĂ s. f. v. **troahnă.**

TRONC[1] interj. **1.** Cuvînt care redă zgomotul produs de o ciocnire, de o cădere, de un obiect trîntit etc.; tranc[1] **(1).** Cf. POLIZU. *Boii pornesc ca niște zmei, Însă deodată, hodoronc, Dăm într-un șanț cu toții, tronc!* ALECSANDRI, T. 958, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 424. *Talpa iadului atunci face țuști! înlăuntru și dracii tronc! închid poarta după Ivan.* CREANGĂ, P. 311, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., IORDAN, STIL. 16, DEX, PĂSCULESCU, L. P. 109, ALR SN V h 1 468/928. ◇ Expr. **A-i cădea** (sau **a-i pica**) (cuiva) **(cu) tronc (la inimă)** = a-i deveni cuiva drag dintr-odată, pe neașteptate. *I-a căzut la inimă tronc.* PANN, P. V. II, 93/9. *V-o picat tronc la inimă vro cuconiță frumușică.* ALECSANDRI, T. 11. *I-a căzut tronc la inimă.* CONTEMPORANUL, VI[2], 4. *Nu cumva crezi că Irinei i-a căzut tronc la inimă?* GANE, N. I, 64. *Așa-i că ți-a căzut tronc la inimă? — Mai așa, măi Chirică!* CREANGĂ, P. 166. *Îi căzuse tronc la inimă cîntecul lui.* ISPIRESCU, U. 109. *Era atît de frumoasă, încît feciorul de împărat, cînd a văzut-o, i-a căzut tronc la inimă.* REV. CRIT. I, 41. *Tare mă tem să nu-i fi căzut domnu Arsene tronc la inimă, că doar are chip frumos.* HOGAȘ, M. N. 230, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DEX. *Îndată li fura fata mințile și li cădea tronc la inimă.* SBIERA, P. 139. *Cum ajunse, îi căzu cu tronc o despuiată.* STĂNCESCU, B. 166. *Cum îl văzuse pe junelașul osîndit, i-a căzut tronc la inimă.* MERA, L. B. 266. *Îi căzuse fata cu tronc la inimă.* I. CR. II, 283. *Are o secretară, dragă jude, o matahală ... Mi se pare că i-a căzut cu tronc.* STANCU, R. A. V, 164, cf. ZANNE, P. II, 202. ✦ Cuvînt care sugerează caracterul brusc și neașteptat al unei acțiuni, al unei întîmplări etc. *Trîntește cuvîntul, tronc, Ca cloșca cînd face clone.* PANN, P. V. I, 4/8. *Tronc! tocma cînd o să ne apucăm de treabă! Ești așa de struluibatec, încît sînt sigur c-ai uitat tot ce ți-am spus.* NEGRUZZI, S. III, 49, cf. COSTINESCU. *Și tronc, se apucă recomandatul de face vreo năzbîtie, de-ți vine silă.* GHEREA, ST. CR. I, 285. *Nici d-ta, moșule, nu ești botezat în apa toată, de spui așa, tronc, că ești Dumnezeu.* VISSARION, B. 112, cf. SCRIBAN, D., DEX. *După ce se cununară la biserică și veniră acasă, de se așezară mesele, tronc! Șarpele: — Dați-mi pe ginere, afară ...* RĂDULESCU-CODIN, Î. 209. ◇ Expr. (Familiar) **Tronc, Mărico** (sau **Marghioalo**), se spune cînd cineva face sau spune ceva nepotrivit, cînd o nimerește ca nuca-n perete. *Minunată femeie, groasă și frumoasă, dar cam prostană, zicînd adese niște vorbe chisnovate, la care tată-meu răspundea: tronc, Mărico!* NEGRUZZI, S. I, 246. *În zădar!... Am cercat de toate și n-am nimerit ... Am intrat în slujbă, acu patru ani ... — Tronc, Mărico! — ai și găsit chip.* ALECSANDRI, T. 563, cf. COSTINESCU. *Tronc, Mărico! așa-mi ești? Bravo flăcău.* CONTEMPORANUL, III, 656, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DEX. *Tronc, Marghioalo, știu că se înțelegeau bine.* MERA, L. B. 35, cf. ROMÂNUL GLUMEȚ, 48, ZANNE, P. VI, 196. ◇ Expr. **Hodoronc-tronc** v. hodorog[1].

2. (În forma *tronca;* în corelație cu tranca) Cuvînt care redă zgomotul produs de două obiecte care se lovesc unul de altul în cadență regulată, monotonă. *De inima căruței atîrnau păcorița cu feleștiocul și posteuca, care se izbeau una de alta cînd mergea căruța și făceau: tronca, tranca! tronca, tranca.* CREANGĂ, P. 106, cf. TDRG, CADE, DEX.

— Și: **trônca** interj.

— Onomatopee.

TRONC[2]**, -OÁNCĂ** adj. (Prin Ban. și Transilv.) Prost, tont **(1).** Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 197. *Ă, ce tronc e Vasile!* id. ib. *Las-o în pace, măi, că-i troancă rău.* MAT. DIALECT. I, 270.

— Pl.: *tronci, -oance.*

— Cf. tronc[1].

TRÓNCA interj. v. **tronc**[1].

TRONCALĂU s. m. v. **trăncănău**[2].

TRONCÁN[1] s. m. (Regional) Animal bătrîn și slab (Săveni — Slobozia). COMAN, GL.

— Pl.: *troncani.*

— Etimologia necunoscută.

TRONCÁN[2]**, -Ă** s. m. și f. v. **trunean.**

TRONCĂÍ vb. IV. Intranz. (Regional) **1.** A troncăni **(1).** Cf. UDRESCU, GL. *Așa troncăie ăsta cu bocancii lui, parc-ar fi în butuci.* id. ib.

2. Fig. A troncăni **(2).** Cf. HEM 2 211.

— Prez. ind.: *tróncăi.*

— **Tronc**[1] + suf. *-ăi.*

TRONCĂIÁLĂ s. f. (Regional) Troncăneală. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *troncăieli.*

— **Troncăi** + suf. *-eală.*

TRONCĂÍT s. n. (Regional) Troncănit[1]. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *troncăituri.*

— V. **troncăi.**

TRONCĂITÚRĂ s. f. (Regional) Troncăneală. Cf. UDRESCU, GL. *S-aud troncăituri de picioare în tindă.* id. ib.

— Pronunțat: *-că-i-.* — Pl.: *troncăituri.*

— **Troncăi** + suf. *-tură.*

TRONCĂNEÁLĂ s. f. Zgomot produs de obiecte care se izbesc unele de altele; trăncăneală[1] **(2),** troncănit[1], (regional) troncăială, troncăitură, troncănitură **(1).** *N-am mai pomenit așa om somnoros ... toată ziulica doarme, dar noaptea aud niște troncăneli, cel de sus îl știe ce face ...* V. ROM. ianuarie 1965, 66, cf. ALR I 1 476/768, UDRESCU, GL.

— Pl.: *troncăneli.*

— **Troncăni** + suf. *-eală.*

TRONCĂNÍ vb. IV. Intranz. **1.** A face zgomot izbindu-se de ceva sau izbind un obiect de ceva; a trăncăni[1] **(1),** (regional) a troncăi **(1).** *Omul care e flecar Troncănește ca un car.* PANN, P. V. I, 28/3, cf BARCIANU, SCRIBAN, D., DR. I, 99, DEX. *Cînd a sărit împăratu și țiganu în el, le-a troncănit oasăle de cazan.* ȘEZ. VI, 109, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, ALR I 352/878, ib. 353/835. ◇ Tranz. *Își troncăne ghetele prin*

praf. CONV. LIT. XLII, 141. *Troncănește vasele în pod.* MAT. DIALECT. I, 14.

2. Fig. A trăncăni[1] **(2)**, a flecări, a pălăvrăgi; (regional) a troncăi **(2)**. *Silă de vorbă îmi face, Tot să troncănească-i place.* PANN, P. V. I, 15/20, cf. HEM 2 211, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DEX. *Toi troncănește întruna.* ȘEZ. IX, 145, com. MARIAN. *Casa ce nu troncănește pustie se socotește.* ZANNE, P. III, 75. ◆ Tranz. A spune ceva nepotrivit, nelalocul lui; a trînti[1]. *Moș Nichifor îndată troncănea câte una cam de aceste: „Ia mai daţi-vă și pe jos".* CREANGĂ, P. 107.

— Prez. ind.: *troncănesc* și (regional) *tróncăn* (ALR I 1 340/780), pers. 3 și (regional) *troancăne* (DR. V, 313).

— **Tronc**[1] + suf. *-ăni.*

TRONCĂNÍRE s. f. Acțiunea de a troncăni și rezultatul ei. *Așa sînt, bunăoară, cei care fac să se miște mesele, silesc obiectele să zboare cu hodorogeli și troncăniri.* MĂCEDONSKI, O. IV, 142, cf. DEX.

— Pl.: *troncăniri.*

— V. **troncăni.**

TRONCĂNÍT[1] s. n. Troncăneală; (regional) troncăit. *Iar de troncănitul potcoavelor grele În munți se răsună.* C. STAMATI, ap. CADE, cf. DEX.

— Pl.: *troncănituri.*

— V. **troncăni.**

TRONCĂNÍT[2], -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.) Repezit la vorbă; grosolan, bădăran. Cf. UDRESCU, GL. *E cam troncănit (la gură), nu-și ia seama la vorbă.* id. ib. ◇ (Substantivat) *Troncănita aia mi-a zis cîteva, de-mi plesnea obrazul de rușine.* id. ib.

— Pl.: *troncăniți, -te.*

— V. **troncăni.**

TRONCĂNITÚRĂ s. f. (Regional) **1.** Troncăneală. Cf. UDRESCU, GL. *O troncănitură de ușă a zguduit toate ferestrele.* id. ib.

2. Fig. Trăncăneală[1] **(2)**, sporovăială, flecăreală. *Ce să-ți faci d-ta zilele negre pentru troncăniturile unui om ca Costa.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG.

— Pl.: *troncănituri.*

— **Troncăni** + suf. *-tură.*

TRÓNCĂT s. n. Zgomot produs de rostogolirea unui lucru, de izbirea unui obiect de altul etc.; huruit. *Nici chiar troncătul de zdraveni bolovani în rostogol Nu-ngrozesc ca uriașul ce s-arată crunt la lume.* ALECSANDRI, P. III, 238. *Ileana le spuse cum că a auzit troncote prin pivniță.* CONV. LIT. VI, 228, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DEX.

— Pl.: *troncăte.* — Și: (regional) **tróncot** s. n.

— **Tronc**[1] + suf. *-ăt.*

TRONCÓN s. n. Parte a unui con cuprinsă între bază și o secțiune paralelă cu baza; trunchi de con. *Uriașele tronconuri din zare merită o călătorie pînă acolo.* BOGZA, C. O. 160, cf. DN[2], DEX.

— Pl.: *tronconuri.*

— Derivat regresiv de la **tronconic.**

TRONCÓNIC, -Ă adj. Care are forma unui trunchi de con. *După ce nisipul a fost măcinat, acesta alunecă într-un cilindru ... de formă tronconică.* IOANOVICI, TEHN. 83. *Pana tronconică are o secțiune circulară, cu diametrul puțin mai mare la un capăt decît la celălalt.* SOARE, MAȘ. 45. *Dacă tubul e tronconic, bobina va fi conică.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 80. *Siluetele lor [ale munților] sînt tot atît de perfect tronconice și cresc neîncetat.* BOGZA, C. O. 161. *Acestor piese li se dă o formă tronconică.* CIȘMAN, FIZ. II, 388, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tronconici, -ce.*

— Din fr. **tronconique.**

TRÓNCOȘ, -Ă adj. v. **trencheș.**

TRÓNCOT s. n. v. **troncăt.**

TRONCOTÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A mormăi, a bombăni (pentru a-și manifesta nemulțumirea, indignarea) (Caransebeș). Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 197. *Toată ziua mi-o troncotit la cap.* id. ib.

— Prez. ind.: *troncotesc.*

— **Tronc**[1] + suf. *-oti.*

TRONÉCI s. n. (Regional) **1.** Tronișor **(1)**. Cf. TDRG. *S-au aprins lumini, candele-n troneciuri.* LUNGIANU, ap. CADE, cf. RĂDULESCU-CODIN, JAHRESBER. VIII, 318.

2. Sertar. SCRIBAN, D.

— Pl.: *troneciuri* și *tronece* (SCRIBAN, D.).

— **Tron**[2] + suf. *-eci.*

TRONF s. n. (Prin Transilv.) **1.** (La jocul de cărți) Atu. Cf. KLEIN, D. 441, LB, ISER, CIHAC, II, 534, SCRIBAN, D., CABA, SĂL. 101.

2. (Învechit) Acont. Cf. MICU, ST. 152, LB, ISER.

— Pl.: *tronfuri* și (m.) *tronfi* (LB, com. din SCĂRIȘOARA — ABRUD). — Și: **tromf** (LB, CIHAC, II, 534), **trompf** (MOLNAR), **troanf** (MAT. DIALECT. I, 195), **troamf** (ib. 100, 270) s. n.

— Din magh. **tromf**, germ. **Trumpf.**

TRONFĂLÍ vb. IV. Tranz. (Prin Transilv.) **1.** (La jocul de cărți) A folosi atuul, a bate cu atuul. Cf. LB, ISER, com. din HBRECLEAN — ZALĂU.

2. (Complementul indică o persoană) A da cuiva un răspuns care nu admite replică, a pune pe cineva la punct. Cf. LB, ISER, com. din ALBAC — ABRUD, din CÎMPENI și din SCĂRIȘOARA — ABRUD.

3. (Învechit, în forma *tronfolui*) A aconta. Cf. LB, ISER.

— Prez. ind.: *tronfălesc.* — Și: **tronfăluí** (CIHAC, II, 534), (învechit) **tronfolui** (LB, ISER) vb. IV.

— Din magh. **tromfol.**

TRONFĂLUÍ vb. IV v. **tronfăli.**

TRONFOLUÍ vb. IV v. **tronfăli.**

TRONIȘÓR s. n. (Popular) Diminutiv al lui tron[2].

1. Ladă mică; (regional) troneci **(1)**. Cf. tron[2] **(1)**. *Și orice dintru lucrurile ceale scumpe într-un tronișor le bagă și le pune* (a. 1803). CAT. MAN. I, 373. *Prometeu, cum simțea de unele ca acestea, numaidecît punea mîna pe aceste răutăți și le închidea într-un tronișor ce și-l făcuse într-adins pentru aceasta.* ISPIRESCU, U. 85, cf. DDRF.

2. Sicriaș; (popular) tronuleț. Cf. tron[2] **(2)**. *Altă fată dinaintea ei îl deschide tronișorul și un copilaș scoate dintru dînsul.* GRECU, P. 113. *Tu de ce nu-mi faci Tronișorul meu, Mic de călușel?* MAT. FOLK. 139.

— Pl.: *tronișoare.*

— **Tron**[2] + suf. *-ișor.*

TRONSÓN s. n. (Tehn.) Parte dintr-un obiect, dintr-un organ de mașină sau dintr-o construcție avînd o particularitate distinctă și delimitată prin anumite elemente de legătură sau repere. *În felul acesta s-a procedat în ultimul timp la construcția tronsoanelor pentru turlele de foraj.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 850. *Parcursul lung de doi kilometri și jumătate s-a împărțit în două tronsoane.* V. ROM. aprilie 1961, 165. ◆ Parte, fragment (muzical). *Seria a fost repartizată oblic, pe tronsoane egale de cîte 3 sunete.* M 1965, nr. 4, 35/1, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tronsoane.*

— Din fr. **tronçon.**

TRONTĂLÁN, -Ă adj. v. **tontălan.**

TRONULÉȚ s. n. (Popular) Tronișor **(2)**. *Tu dă ce nu-mi faci Tronuleţu meu?* I. CR. IV, 291. *Pămîntu crăpa, Unde se-ntrupa Și el să făcea: Tronuleţul lui, Negru călușel.* BALADE, I, 429.

— Pl.: *tronulețe.*

— **Tron**[2] + suf. *-uleț.*

TROONÓC s. n. v. **tohoc.**

TROP[1] interj., s. f. **1.** Interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul făcut de picioare în timpul mersului sau în timpul dansului; rop **(1).** *Se prinde în joc lîngă o fată ... Şi tropai, tropai ! ropai, ropai ! i se aprind lui Ipate al nostru călcăile* CREANGĂ, P. 163, cf. BARCIANU, TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DEX. *Şi sărim în hop şi-n trop, Că e ziua de uncrop.* ALECSANDRI, P. P. 384. *Tropo-tropo pe podele Că cizmele nu-s a mele.* DOINE, 293. *Tropa, tropa pe cărare.* ŞEZ. VII, 79, cf. ZANNE, P. II, 632, PASCU, C. 110. *Opa, tropa prin obor, Op şi eu cu capul gol* (Mămăliga). GOROVEI, C. 221.

2. S. f. art. (Prin Ban.; în formele *tropa, troapa)* Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. Cf. VARONE, D. 151, id. JOC. ROM. N. 130, ARH. FOLK. III, 156.

— Şi: **trópa** interj., s. f., **trópai, trópo** interj., **troápa** s. f. art.

— Onomatopee.

TROP[2] s. m. Figură de stil. *În meşteşiugul cuvîntului nedeprinsă şi în tropurile ritoriceşti neînvăţată fiind.* CANTEMIR, IST. 147, cf. DRLU. *Ce elocinţă a ieşit vreodată din adîncimea deşertului tropelor lui Dumarsais şi ce adevăr din argumentaţiile sofistice ale şcoalei.* NEGULICI, E. I, 144/12, cf. POLIZU, BĂLĂŞESCU, GR. 123/10, COSTINESCU. *Ce e vestmîntul în sculptură e tropul în poezie.* MAIORESCU, CR. II, 392, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Cercetările asupra izvoarelor, circulaţiei şi a nenumăratelor transformări ... a tropilor.* VIANU, L. R. 29, cf. DN[2]. *Cu privire la tropi, autorul analizează feluritele categorii de epitete, apoi metafora, ... metonimia.* V. ROM. iulie 1970, 149, cf. DEX.

— Pl.: *tropi* şi (învechit, n.) *tropuri.* — Şi: (rar) **trópă** s. f. POLIZU, ALEXI, W.

— Din ngr. τρόπος, lat. **tropus,** fr. **trope.**

TROP[3] s. n. (Cu sens neprecizat, probabil) Un fel de postav. *Lista de comande ... „cartonuri, basmale purţulan, umbrele de pînză de cele mai bune, tropiur[i] fine"* (a. 1796). IORGA, S. D. VIII, 85. *Tocuri macava, leg[ă]turi cuţite cu alamă, mici, 200 piepteni, trop urdinar* (a. 1796). id. ib.

— Pl.: *tropuri.* — Şi: **trópiu** s. n.

— Cf. t r o p a o r.

TROP[4] s. n. v. **trap**[1].

TRÓPA[1] s. f. art. (În limbajul jucătorilor de cărţi; în e x p r.) **A da tropa** = a pierde (Giarmata — Timişoara). Cf. cv 1951, nr. 5, 28.

— Din magh. **tropa,** scr. **tropa.**

TROPÁ[2] vb. I. I n t r a n z. (Familiar; prin Transilv. şi Ban.) A suferi o înfrîngere, a da greş. Cf. LEXIC REG. II, 55. *Am tropat-o şi de data asta.* MAT. DIALECT. I, 100. *Am tropat-o cu toate planurile.* ib. 196.

— Prez. ind.: *tropez.*

— V. **tropa**[1].

TRÓPA[3] interj., s. f. v. **trop**[1].

TRÓPAI interj. v. **trop**[1].

TROPÁNCĂ s. f. (Prin Dobr.; mai ales art.) Numele unui dans popular în ritm de horă cu sărituri şi lăsări pe vine; melodie după care se execută acest dans. Cf. TDRG. *Acum se cîntă un cîntec repede, tropănca (tropăita).* AN. DOBR. XI, 38, cf. VARONE, D. 151, H II 282; XIV 347.

— Şi: **tropánca, tropînca** (VARONE, D. 151) s. f. art.

— Din bg. **тропанка.**

TROPÁOR s. n. (Învechit, rar) Un fel de postav. ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

— Pl.: *tropauri.* SCRIBAN, D.

— Din germ. **troppauer** [Tuch].

TROPÁR s. n. **1.** Scurtă cîntare bisericească de laudă în cinstea unui sfînt sau a unui eveniment religios; imn. *Cu tropare şi condace şi cu în tot chipul de cîntări.* DOSOFTEI, V. S. [prefaţă] 4/32. *Tropariul de la naşterea Domnului.* C. CANTACUZINO, CM I, 12. *Tocmealele svinţilor le audzim într-alte limbi, cumu-s ... troparele* (a. 1702). IORGA, S. D. XIII, 135. *Cum scrie Ioan Damaschin, la un tropariu al canonului de la înălţarea cinstitei cruci.* ANTIM, P. 116. *Aduce întîi preoţii curţii cu protopsalt şi cu alţi cîntăreţi înlăuntrul spălătoriei, cîntînd tropariul şi condacul zilii.* GHEORGACHI, CER. (1762), 287. *Tropariul apostolului.* MINEIUL (1776), 2[r2]/2, cf. DRLU. *Primiţi ca un tropariu mîngîitor aceste cuvinte de cîntare.* DRĂGHICI, R. 117/23. *În biserică ceteam şi cîntam pe dinafară toate troparele.* CREANGĂ, O. 254, cf. MACEDONSKI, O. III, 100. *Preotul începe ... tropariul zilei sau al sfîntului de rînd.* MARIAN, NA. 121, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Mulţimea ... idolilor s-au zdrobit, precum se vede la troparul ... de la vecernie.* MURNU, GR. 58. *La moarte nu-mi aduceţi mie ... ostenitele tropare Cu rostul lor cel lînguielnic.* GOGA, POEZII, 255, cf. TDRG. *Avea ... cîteva tropare şi condace pe care el le cînta cu nespusă dulceaţă.* AGÎRBICEANU, S. 225, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Să cînte el troparul pe adevăratul lui glas.* STĂNOIU, C. I. 100, cf. SCRIBAN, D. *Popa şedea alăturea de el, Bolborosindu-i fel de fel, Molitve, psalmi, ectenii şi tropare.* ARGHEZI, S. V, 115. *Preoţi ... intonează axioane şi irmoase, tropare şi condace.* VIANU, L. R. 51. *Drept luminare aş vrea o floare. Drept rugăciuni şi tropare vîntul să bată, iarba s-aplece mai tare.* ISANOS, Ţ. L. 63. *Al doilea cîntăreţ cîntă troparul şi condacul praznicului.* BARBU, PRINC. 218, cf. DEX. *Condacul umple sacul Şi troparul hambarul.* CREANGĂ, A. 93, cf. ZANNE, P. VI, 526.

2. (Regional) Pînză cu care se acoperă mortul; giulgiu. Cf. VICIU, GL., ALRM I/II h 415/136.

— Pl.: *tropare* şi (rar, m.) *tropari.* — Şi: (învechit) **tropáriu** s. n.

— Din slavonul **тропарь.**

TROPÁRIU s. n. v. **tropar.**

TROPÁRNE s. f. (Prin Bucov.) „Casa morţilor". PAMFILE, D. 68. *Nu peste mult aude că a murit şi a fost îngropat în troparne.* id. ib.

— Pl.: *troparne.*

— Cf. t r o p a r.

TRÓPĂ s. f. v. **trop**[2].

TROPĂÍ vb. IV. I n t r a n z. A face zgomot lovind pămîntul cu picioarele (jucînd, alergînd, păşind apăsat etc.); (popular) a tropoti **(1),** (regional) a tupăi **(3),** a tupăni **(2).** Cf. LB. *Pă cîmpie răspîndite, scadroanele tropoiesc.* HELIADE, O. I, 100. *Tropoia din picioare, de trosnea toată corabia.* GORJAN, H. IV, 100/30. *Cavaleri şi dame tropăiau de răsuna pămîntul în sunetul unei cobze.* NEGRUZZI, S. I, 104, cf. POLIZU, HEM 2 211, BARONZI, L. 100, COSTINESCU, CIHAC, II, 424. *Deschideţi iute, zise Ivan, tropăind şi frecîndu-şi mîinile.* CREANGĂ, O. 142, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 72, BARCIANU. *Tropăia-n tacturi iuţi ..., care cădeau în zdrăngănitul cobzei.* SANDU-ALDEA, U. P. 154, cf. ALEXI, W. *Pasul mic şi salt în joc ... Tropăieşti destul în loc.* GORUN, F. 193. *Pătrundea slab strigătul pompierului din turn, care tropăia cu ciobotele lui grele.* DUNĂREANU, CH. 174, cf. TDRG. *Tropăi din nou cu picioarele în duşumea.* ARDELEANU, U. D. 129. *Cîteva femei bătrîne, care tropăiau în jurul patului.* REBREANU, NUV. 50. *Hamalii trecură prin antret, tropăind cu toată talpa.* C. PETRESCU, C. V. 293. *Am şters-o ..., alăturîndu-mă fără zăbavă lîngă un băiat ce tropăia, legat în curele şi clopoţei, ca un cal de rasă.* BRĂESCU, A. 113. *Tropăiam cu picioarele goale prin praf.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 272. *Moş Neculai tropăia cu ciubotele-i mari, suind şi coborînd scările.* SADOVEANU, O. I, 640. *Corîvoiul tropăia şi ridica colbul, speriind berzele ce mergeau la pas.* CĂLINESCU, S. 186. *Minerii încep ... să tropăie pe afară.* BOGZA, A. Î. 165. *Călare pe calul alb, tropăie*

deasupra balaurului. STANCU, D. 223. *Vă îndreptați spre ieșire, tropăind fără teamă.* PAS, Z. I, 67. *Caii albi o depășiră și se opriră ..., tropăind pe asfaltul sonor.* VINEA, L. I, 10. [Răspunde] *de la fereastră, tropăind de satisfacție.* H. LOVINESCU, T. 219. *Caii ... tropăiau neliniștiți.* PREDA, Î. 60. *Fata ... fugi, tropăind din tocurile înalte ale unor pantofi vechi.* T. POPOVICI, S. 93. *Au tropăit amîndoi ... pînă cînd le-a venit sania.* V. ROM. octombrie 1958, 55. *Noi jucăm și tropăim, Pămîntul să-l netezim.* ALECSANDRI, P. P. 384. *Unde mă duc ... cu papucul tîrșind, Cu condurul tropăind?* TEODORESCU, P. P. 273. *Și numai ce aude pe sîntă Vinere tropăind pe prispă.* SBIEBA, P. 308. *Calul forăia din nas și tropăia din picioare.* RETEGANUL, P. III, 72. *Să văd apa șurăind Și pe mîndra mea venind, În cizme roșii tropăind.* DOINE, 256. *Nu mult o șezut supt pod, că numai ce s-o auzit tropăind pe drum.* VASILIU, P. L. 135. *Vine soția lui Dinu, Cu cizmuțe tropăind.* ȘEZ. XIII, 190. *Stați, voi cai, de-a tropoi Și vă dareț a sufla.* DENSUSIANU, Ț. H. 122. *S-aude vinul șărpuind, Birtășița tropănind.* L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198. *Te văzui pe drum trecînd, ... Cu papucii troponind.* CIAUȘANU, V. 69. *Da io, cînd la drum pornesc, Cu cizmele tropăiesc.* PODARIU, FL. 57. *Din trupăt trupăia.* ARH. FOLK. III, 118. *Și la dînșii că-mi ieșea, Din papucei tropăind.* BALADE, II, 24. *Cînd ... tropăia p-acolo, vine vulpea.* O. BÎRLEA, A. P. I, 130. (Fig.) *Privirea i se îndreptă spre turnușoarele de spumă ce tropăiau în hîlboana iazului.* REBREANU, NUV. 80. ◇ (Subiectul indică un obiect de încălțăminte) *Tocmai stinsesem lumînarea ..., cînd aud tropăind prin sală ciubotele grele.* VLAHUȚĂ, O. A. 203. ◇ Tranz. (Complementul indică un obiect de încălțăminte) *Mergeau greoi ..., tropăindu-și cizmele pe bolovanii străzilor.* ARDELEANU, D. 240. *Vin soldați din bătălii, Tropăindu-și cizmili.* FOLC. MOLD. II, 181.

— Prez. ind.: *trópăi* și *tropăiesc.* — Și: (învechit și regional) **tropoí,** (regional) **tropui** (ALR I 1 476/735), **tropăi, tropăní** (ALR I 1 475/805, 808, 810, 878, ib. 1 476/21, 800, 805, 874, 878, 890), **troponí** vb. IV.

— De la **trop¹.**

TROPĂIÁLĂ s. f. Zgomot produs de pașii grei ai unui om, de copitele unui animal etc. sau produs prin lovirea pămîntului cu picioarele; tropăit, tropăitură, treapăd. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF. *După multă tropăială, un fluierat asurzitor făcu din recruți statui de piatră.* BRĂESCU, V. A. 54. *Majoritatea dansurilor au fost punctate ritmic de acea tropăială tipic spaniolă.* CONTEMP. 1966, nr. 1 005, 6/3, cf. DEX.

— Pl.: *tropăieli.* — Și: (regional) **tropoiálă** s. f. ALR I 1 476/825.

— **Tropăi** + suf. *-eală.*

TROPĂICÚȚĂ s. f. (Regional) Numele unui dans popular (Mastacani — Galați). Cf. H III 312.

— Pl.: *tropăicuțe.*

— Cf. tropăi.

TROPĂÍRE s. f. Acțiunea de a tropăi. Cf. POLIZU, COSTINESCU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— V. **tropăi.**

TROPĂÍT s. n. Tropăială, tropăitură; ropot **(1),** (regional) rapăt **(1).** *O cireadă de elefanți ... făcea un zgomot, un sberet și un tropoit atît de mare.* GORJAN, H. II, 89/35, cf. DDRF. *Pe cînd alunga băiatul cîinii, cei din casă auziră în tindă un tropăit de ghete.* SĂM. III, 661. *Din depărtare se aude tropoitul feciorilor ce joacă cîrligul.* DENSUSIANU, Ț. H. 246. *Nu se auzea tropoit de cai.* BRĂESCU, A. 169. *Aud un tropăit de cai.* PREDA, Î. 87. *Deșteptat de tropăitul lor, Biriță-tatăl ridică mirat capul.* id. M. 104. *Îndată ce răsună tropăitul cizmelor nemțești în Paris, se întoarse acasă.* T. POPOVICI, S. 11. *Auzi deodată, în urma ei, tropăitul focos al unui cal.* id. SE. 10. *Aud apoi tropăit de iepure.* VÎN. PESC. august 1964, 15, cf. DEX.

— Pl.: *tropăituri.* — Și: (învechit și regional) **tropoit,** (regional) **trupănit** (ALR I 1 476/815) s. n.

— V. **tropăi.**

TROPĂÍȚA s. f. sg. art. Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. *Tropăita bulgărească aduce bine aminte de bătuta noastră.* V. ROM. aprilie 1956, 153.

— V. **tropăi.**

TROPĂITÚRĂ s. f. Tropăială, tropăit. *La joc, la tropoitură, pe fete le îmbulzea.* PANN, ap. CADE, cf. POLIZU. *Atunci s-a pornit un hohot, aplauze, tropăituri, șuiere, răcnete.* CARAGIALE, ap. CADE, cf. DDRF. *Flăcăii joacă brîul mare-n bătătura crîșmei, frămîntînd pămîntul într-o tropăitură soră cu ritmul cobzei.* SĂM. II, 25. *În tropăituri dese și-ndesate, alungă tot prisosul de putere.* LUNGIANU, CL. 55. *Am năvălit ..., speriați de tropăiturile noastre.* BRĂESCU, A. 141. *În tindă porniră vuiete și tropăituri.* SADOVEANU, O. IV, 480. *Răsunară tropăituri în sălită, dincolo de prag.* V. ROM. noiembrie 1953, 117. *Vlad le auzi tropăiturile și ridică fruntea.* ib. iulie 1954, 64. *Au ieșit repede la auzul tropăiturilor pe trepte.* PAS, Z. IV, 261. *Ținu cu tot dinadinsul să-și anunțe prezența ... prin tropăituri și manevrări zgomotoase.* VÎN. PESC. aprilie 1964, 15, cf. DEX.

— Pronunțat: *-pă-i-.* — Pl.: *tropăituri.* — Și: (învechit) **tropoitúră,** (regional) **topănitúră** (ALR I 1 476/79) s. f.

— **Tropăi** + suf. *-tură.*

TROPÁNCA s. f. art. v. **tropancă.**

TROPĂNÍ vb. IV v. **tropăi.**

TROPĂRÉL s. n. Diminutiv al lui tropar **(1).** *Și veni fratele mortului, rugîndu-să să-i facă un tropărel frățîne-său, să să mîngîie în jalea sa.* DOSOFTEI, V. s. decembrie 196r/24.

— Pl.: *tropărele.*

— **Tropar** + suf. *-el.*

TRÓPCĂ s. f. Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. *Nuntașii se prind la joc ... cam cu următoarele jocuri: ... tropca, țăpoiul.* SEVASTOS, N. 282. *Cînd se juca tropca, se băteau trei pași mărunți la dreapta.* PÎRVESCU, C. 44, cf. TDRG, PAMFILE, J. III, 10, VARONE, D. 151, id. J. ROM. N. 130, H I 190, 351, XII 120, 149, 158.

— Cf. trop¹.

TRÓPET s. n. v. **tropot.**

TRÓPIC¹, -Ă adj. (Învechit, rar) Care ține de **trop²,** referitor la **trop².** *Vom putea întocmi un dicționariu etimologhic, sinonimic, omonimic și tropic.* BĂLĂȘESCU, GR. 120/18.

— Pl.: *tropici, -ce.*

— De la **trop².**

TRÓPIC², -Ă adj., s. n. **1.** S. n. Fiecare dintre cele două paralele situate la latitudinea de 23°27′, nord sau sud de ecuatorul terestru, unde, în timpul celor două solstiții, soarele trece la zenitul locului. *Soarele din tropicul himerinos spre tropicul therinos se întoarce.* CANTEMIR, IST. 157, cf. GHEOGRAFIE, 9r, 14r. *Locul ... este călduros, căci să află supt drumul soarelui, drept prin mijlocul pămîntului, care cuprinde amîndoaî tropicile.* AMFILOHIE, G. 135/21, cf. GHEOGRAFIA, II, 49r, SUCEVEANU, I. A. I, 8r, DÎ, 2v/10, GENILIE, G. 77/23, VALIAN, V., RUS, I. I, 20, LAURIAN, M. IV, 192/2, NEGULICI, STAMATI, D., FONTANIN, C. 92/1, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Înainte de a trece tropicul, i-a prins o furtună cumplită.* BART, E. 275, cf. SCRIBAN, D., LTR, DN², DER, M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Fără liman m-aruncă la capetele firii Lăuntricele mele cumplite depărtări,*

Cînd tropicul iubirii cu jungla de visări, Cînd dincolo de cercul polar al amintirii. VOICULESCU, POEZII, II, 87. ◇ *Tropicul cancerului* (sau *racului*) = paralela de 23°27′ latitudine nordică. Cf. MARIN, P. 5/4. *Cel ... care se află în emisferul boreal se numește tropicul cancerului.* DRĂGHICEANU, C. 30. *Unul din ei ..., descris de soare la epoca solstițiului de vară, poartă numirea de tropicul racului.* CULIANU, C. 159, cf. 89, BARCIANU, CADE. *Aș vrea să le văd dansate de sălbatici, în Honolulu, sub tropicul cancerului.* C. PETRESCU, C. V. 167, cf. LTR, DER, M. D. ENC. *Tropicul capricornului* = paralela de 23°27′ latitudine sudică. Cf. MARIN, P. 5/9. *Cel ... așezat în emisferul austral se numește tropicul capricornului.* DRĂGHICEANU, C. 30. *Al doilea paralel descris la epoca solstițiului de iarnă se numește tropicul capricornului.* CULIANU, C. 159, cf. 90, BARCIANU, CADE, LTR, DER, M. D. ENC. ◇ (Adjectival) *An tropic* V. a n.

2. S. n. pl. Regiune aflată în jurul celor două tropice[2] **(1)** terestre; zonă tropicală. *Păsările migratoare Se rentorc din tropice.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 193. *Căldura a devenit de nesuportat. Parcă ne-am afla la tropice.* STANCU, U.R.S.S. 168, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ Loc. adj. **De tropice** = de la tropice[2] **(1)**, din regiunea tropicală. *Struguri de Constantinopol ..., fructe bizare și aurite de tropice.* C. PETRESCU, C. V. 119, cf. DEX.

3. Adj. Tropical. *Adeseori să află în țările tropice pe înalții munți plinte care să găsesc numai la poluri.* J. CIHAC, I. N. 273/19. *Zona cea caldă sau tropică.* LAURIAN, M. IV, 192/14, cf. POLIZU. *De pe mare se zăreau din departe arborii nalți și verdeața plantelor tropice.* F (1879), 1, cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Cît de altfel decît la noi se înfățișează o pădure în regiune tropică.* BLAGA, Z. 209. ◇ *Cerc tropic* = tropic[2] **(1)**. *Între cercurile tropice, razile soarelui cad perpendicularîu pe fața pămîntului.* STAMATI, F. 155/11. ◇ Expr. (Rar) **Căldură tropică** = căldură tropicală, v. tropical. SCRIBAN, D.

4. S. n. (Învechit; în sintagma) *Tropic ceresc* = fiecare dintre cele două paralele, aflate la nord și la sud de ecuatorul ceresc, descrise de mișcarea aparentă a soarelui în jurul pămîntului în epoca solstițiului de iarnă, respectiv a solstițiului de vară. *Tropicele cerești sînt niște cercuri mici, paralele cu ec[u]atorul.* DRĂGHICEANU, C. 30. *Între diferiții paraleli astfel descriși* [de soare] *acei corespunzători la epocile solstițiilor poartă numirea comună de tropici cerești.* CULIANU, C. 159.

— Pl: *tropici, -ce.* — Și: (învechit, rar) **trópicus** (GRECEANU, Î. 118/4), **tropicós** (GHEOGRAFIE, 9[r], 14[r]) s. n.

— Din lat. **tropicus**, ngr. τροπικός, fr. **tropique**

TROPICÁL, -Ă adj. Care ține de tropice[2] **(2)**, care se află în regiunea tropicelor; tropic[2] **(3)**. Cf. BARASCH, M. II, 229/7, MARIN, F. 491/39, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Îmi părea ... o floare mare, una din acele flori tropicale care atrag irezistibil, amețesc și omoară.* IBRĂILEANU, A. 155. *Pe punte te sufocă o aromă De sînge tropical.* MINULESCU, VERS. 346. *În Coco erau mai multe suflete ... ca niște plăci de gramofon căpătate în tribulațiunile vieții lui de pasăre tropicală.* TEODOREANU, M. II, 194. *Palmierii lung ne șoptesc în cale, Cu stînci coralifere din ape tropicale.* PILLAT, P. 26, cf. SCRIBAN, D. *O grădină tropicală de o exuberanță vegetală.* V. ROM. iulie 1954, 221. *Ne aflăm în plină lumină a iernii tropicale.* TUDORAN, O. 306, cf. DN[2]. *Se precizează perfect două zone: una boreală ..., alta tropicală.* GEOLOGIA, 74, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ *An tropical* v. a n. ◇ Expr. **Căldură tropicală** = căldură dogoritoare, caniculară, toridă. *Se întorcea de la redacție pe o căldură tropicală.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 60, cf. CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tropicali, -e.*

— Din fr. **tropical.**

TROPICALIZÁ vb. I. Tranz. A efectua un ansamblu de operații pentru a adapta o piesă, un aparat, o instalație etc. la clima tropicală. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *tropicalizez.*

— Derivat regresiv de la **tropicalizare.**

TROPICALIZÁRE s. f. Ansamblu de operații executate pentru a adapta o piesă, un aparat, o instalație etc. la clima tropicală. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tropicalizări.*

— După fr. **tropicalisation.**

TROPICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Care se referă la trop[2]. Cf. CANTEMIR, IST. 21.

— Pl.: *tropicești.*

— **Trop[2]** + suf. *-icesc.* Cf. ngr. τροπικός.

TROPICÓS s. n. v. **tropic[2].**

TRÓPICUS s. n. v. **tropic[2].**

TRÓPILI adv. (Regional) La trap[1] **(2)** (Izbuc — Vașcău). Cf. TEAHA, C. N. 275. [Calul] *merge tropili.* id. ib.

— Cf. trop[1].

TROPÍNĂ s. f. v. **tulpină[1].**

TROPINI subst. pl. (Bot.; regional; în compusul) **Burete-de-tropini** = ghebe (*Agaricus melleus*). PĂCALĂ, M. R. 27.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

TROPÍSM s. n. Tendință de orientare a unui organism (fixat) spre o anumită direcție, sub influența unei excitații exterioare, ca lumina, căldura, gravitația, umiditatea etc. *Tropisme, la plante, diferite curbături de creștere.* ENC. ROM. 1 134. *Tropism e tendința pe care o au unele insecte de a zbura către lumină.* MARINESCU, P. A. 47, cf. DL, DM. *La pești, ca și la alte animale, deosebim tropisme și reflexe.* VÎN. PESC. iunie 1962, 13, cf. DER, DN[2], BOTANICA, 59, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tropisme.*

— Din fr. **tropisme.**

TRÓPITE s. n. pl. v. **tropot.**

TROPIȚĂ s. f. (Regional) Femeie mică de statură, scundă. Com. din ZAGRA — NĂSĂUD.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *tropițe.*

— Etimologia necunoscută.

TRÓPIU s. n. v. **trop[3].**

TROPÎNCA s. f. art. v. **tropancă.**

TRÓPO interj. v. **trop[1].**

TROPOÍ vb. IV v. **tropăi.**

TROPOIÁLĂ s. f. v. **tropăială.**

TROPOÎT s. n. v. **tropălt.**

TROPOITÚRĂ s. f. v. **tropăitură.**

TROPOLÍ vb. IV v. **tropoti.**

TROPONÍ vb. IV v. **tropăi.**

TROPOPÁUZĂ s. f. (Meteor.) Strat al atmosferei aflat între troposferă și stratosferă. *Troposfera se termină printr-o zonă de tranziție, tropopauza.* LTR. *În regiunile ecuatoriale, tropopauza apare mult mai sus.* CIȘMAN, FIZ. I, 541, cf. DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **tropopause.**

TRÓPOS s. n. (Învechit) **1.** Fel, chip, mod, procedeu; modalitate **(1).** *Spre aceasta dar aflînd noi acum troposul cel mai folositor cu care, depărtînd stricăciunea ..., să îndestulăm de trebuincioasele lor cheltuiale* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 314. *De cînd au jurat, s-au stins casa lui, şi cu acest tropos caută să mănînce bani* (sec. XVIII). IORGA, S. N. 128. *Pentru ca să se areate fieştecărui stăpîn de moşie troposul de a ţinea cuptoare.* COD. SIEV. 32, cf. POLIZU, DDRF, TDRG. *Ca să arăte cu alt tropos împărătescul şi crăiescul său dar.* ap. GÁLDI, M. PHAN. 263, cf. SCRIBAN, D.

2. Manieră, mod de a se comporta sau de a se prezenta (în societate). *Baronu, ruşinat să vede de acest tropos, s-o coborît la cea întîi staţie.* ALECSANDRI, T. 72, cf. BARCIANU, TDRG, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. ◆ (La sg.) Amabilitate, politeţe; bunăcuviinţă; menajament, tact, blîndeţe. Cf. GHEŢIE, R. M., ALEXI, W. *Trebuie să-l facem a înţelege cu tropos subţire că un om înzestrat cu ... rang de prinţ îşi necinsteşte evghenia cînd se lasă pe lene.* ALECSANDRI, T. 1 237. *L-om arestui, n-aibi grijă, însă cu forme, cu tropos; căci vărul ... îl ocroteşte.* id. ib. 1 403.

3. (Rar) Posibilitate; trecere, autoritate. *Poliţi de aceştea să ne trimeţi noao, să le vindem, că noi avem tropos pretutindenea* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 148.

— Pl.: *troposuri.* — Şi: **trópus** s. n. BUL. COM. IST. II, 147.

— Din ngr. τρόπος.

TROPOSFÉRĂ s. f. (Meteor.) Stratul inferior al atmosferei care atinge suprafaţa solului şi în care se produc fenomenele meteorologice obişnuite. Cf. LTR. *Partea inferioară a atmosferei, care se întinde pînă la o înălţime de circa 11 km, se numeşte troposferă.* CARAFOLI — OROVEANU, M. F. I, 72. *Meteorologia îşi limitează preocupările mai ales la troposferă.* CIŞMAN, FIZ. I, 542, cf. DN², DER, M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **troposphère.**

TROPOSÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A însăila (Zimnicea). ALR SN II h 525/899.

— Prez. ind.: *troposesc.*

— Din bg. **тропосам.**

TRÓPOT s. n. **1.** Zgomot produs de copite sau de picioare încălţate care izbesc pămîntul; mişcare precipitată care produce acest zgomot; (popular) tropotit, tropotură, (regional) tropoteală, tropotică, ropăit. Cf. ANON. CAR. *Simţea de departe apropiindu-se tropote de cai.* ASACHI, S. L. II, 68. *Nu se auzea ... numai tropotul cailor şi pasul oamenilor.* NEGRUZZI, S. I, 167, cf. POLIZU. *Tropotul cailor şi sunetul zurgălăilor aveau ceva fantastic.* ALECSANDRI, ap. CADE, cf. COSTINESCU. *Dar ce aud! ... un tropot ..., o fiinţă înaintează repede, fugind.* BOLINTINEANU, O. 350. *Artistul a imitat tropotul cailor.* ODOBESCU, S. III, 97. *Urlă cîmpul şi de tropot şi de strigăt de bătaie.* EMINESCU, O. I, 148. *Zgomote nehotărîte vin din depărtare ... Parcă sînt tropote de cal.* CARAGIALE, O. I, 290. *Şi-n tropotul mare, trei zile goneşte ... Arabul e-n viaţă şi calul soseşte.* MACEDONSKI, O. I, 16. *Au vînzolit limanurile mărilor ş-ascunzătorile munţilor, zguduind pămîntul sub tropotul cailor lor.* VLAHUŢĂ, R. P. 14, cf. DDRF. *Cu tropote roibii de spaimă pe mal Rup frînele-n zbucium şi saltă.* COŞBUC, P. I, 205, cf. BARCIANU. *Deodată ... a auzit tropot de cal.* SANDU-ALDEA, U. P. 21, cf. ALEXI, W. *Tropotul vostru din greu apăsat Tărîmul să stea să-l scufunde.* GOGA, POEZII, 30, cf. TDRG. *Porni să se ridice tot mai des tropotul încălţămintelor.* AGÎRBICEANU, S. 128. *De tropotele jucătorilor se hurducă pămîntul.* REBREANU, I. 12. *Un om, în amurg pe-o stradă ... trecea — Sub tropot, şi-a lumei grămadă ... — Uitasem că toamna venea.* BACOVIA, O. 69. *Elevii s-au ridicat în picioare în mare tropot.* SADOVEANU, O. XVII, 518. *În pocnete de bice şi tropote de cai Intrai în amiţire cu zgomotos alai.* PILLAT, P. 86, cf. SCRIBAN, D. *Dinspre sat ... se auziră lăutarii şi tropotele cailor.* CĂMIL PETRESCU, O. I, 95. *Am să cînt, să descînt Această nouă viaţă ce arde, Ce vine năvalnică-n tropot.* BENIUC, V. 127. *Tumultul oraşului, orchestrat ... din tropot de copite şi paşi.* VINEA, L. I, 124. *Curtea se umplu de strigăte, de tropot de paşi.* BARBU, PRINC. 32, cf. M. D. ENC., DEX. *Codrul negru clocotea ... De-un greu tropot tropotea.* ALECSANDRI, P. P. 209. *Prin codri s-auzea tropot Mare şi pripit.* TEODORESCU, P. P. 624. *Codru-i mare, Frunză n-are; O avut Şi o-a pierdut De tropotul cailor, De sunetul armelor.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 287. *Eu aud Tot tropote de cai murgi.* DOINE, 103. *S-aude un tropot de care, viind de departe.* VASILIU, P. L. 134. *Nouă vînturi băcă, Din trupăt trupăia.* ARH. FOLK. III, 118. *Eu cu cîntecu-mi mă-nchin, Ca calul cu tropotul.* BALADE, II, 164. ◇ Fig. *Asculţi cum drumurile scad Al tinereţii tropot.* LESNEA, VERS. 115. *Întunecat şi vijelios pe un tropot infernal, în suire de la un capăt la altul al pianului, ... glasul lui Giuseppe se năpusti deodată într-un iureş de deznădejde finală.* VINEA, L. II, 314. *Valurile-n tropot fără frîu Vuiesc.* DEŞLIU, M. 37.

2. Art. Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. *Cînd aburii vinului şi ochii crîşmăresei au produs efectul lor, încep horele, tropotele.* NEGRUZZI, S. I, 315, cf. H XVIII 78.

— Pl.: *tropote.* — Şi: (regional) **drópot** (ŢIPLEA, P. P. 109), **troápăt** (ALR I 1 476/357), **trúpăt, trópet** (ALR I 1 476/582, 780) s. n., **trópite** (ALR I 1 476/370) s. n. pl.

— Din bg. **тропот,** scr. **tropot.**

TRÓPOTA[1] s. f. sg. art. (Prin Maram.) Numele unui joc popular cu bătaie din picior; melodie după care se dansează acest joc. Cf. ALR I 1 477/362. *De mîncare nu şti fa! Numa bate tropota.* LEXIC REG. 13.

— V. **tropot.**

TROPOTÁ[2] vb. I v. **tropoti.**

TROPOTEÁLĂ s. f. (Regional) Tropot **(1)** (Ciumegiu — Salonta). ALR I 1 476/315.

— Pl.: *tropoteli.*

— **Tropoti** + suf. *-eală.*

TROPOTÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Popular) A tropăi. Cf. ANON. CAR., DRLU, LB. *Crai-noul, resărind, Văzu o fiară neagră pe cîmpuri tropotind.* ALECSANDRI, POEZII, 373, cf. CIHAC, II, 424. *Mîlnea-nealecă, calul său tropotă, Fuge ca vîntul.* BOLINTINEANU, O. 74. *Începu şi el să tropote în faţa mea.* ODOBESCU, S. III, 251. *Se scutură de praf ..., ba tropoti chiar cu picioarele ca să-şi cureţe încălţămintea.* SLAVICI, O. I, 265. *Se-adună cerc şi iar se-ntind Şi bat pămîntul tropotind În tact uşor.* COŞBUC, P. I, 57, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Singuri, după zicala fluierei, chibzuiesc a sări şi tropoti în dreapta şi în stînga.* DENSUSIANU, Ţ. H. 279. *Tropoteau prin colţuri şi îşi frecau palmele.* AGÎRBICEANU, S. 104, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Calul nu tropotă pe drum.* SADOVEANU, O. V, 527, cf. SCRIBAN, D. *Pegasul meu va fi departe, Tropotind sălbatic fără drumuri.* BENIUC, C. P. 53. *Dacă închide ochii, poate tropoti o herghelie de cai în jurul ei.* VORNIC, P. 202. *Oare de cînd Vin aşa tropotînd?* ISANOS, V. 125. *Tropotea mărunt şi necheza încetişor.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 39, cf. M. D. ENC., DEX. *De-un lung chiot chiotea, De-un greu tropot tropotea.* ALECSANDRI, P. P. 209. *Te văd pe drum trecînd, În cizmuţe tropotind.* RETEGANUL, TR. 112. *Trec voinicii Dunărea Cu papucii trăpotind.* ŞEZ. III, 55. *Pă pod'el'e-oi dropot'i, T'eil'e (cheile) mîi-or dzurăi.* ŢIPLEA, P. P. 7, cf. ALR SN V h 1 465. *Venea mîndra cu bucate, Cu cizmuţe tropotind.* FOLC. TRANSILV. II, 524. (Fig.) *Departe, în cetate, viaţa tropota ... O, simţurile-mi toate se enervau fantastic.* BACOVIA, O. 47. ◇ (Subiectul indică un obiect de încălţăminte) *Cizmele flăcăilor tropoteau greu pe uliţa zbicită.* REBREANU, R. I, 125. ◇ Tranz. (Complementul indică încălţămintea) *Merge dalba Todoriţă ... Cizme roşii tropotind.* POMPILIU, B. 16. ◆ Fig. (Prin Maram.) A risipi banii, a-i cheltui la chefuri. Cf. LEXIC REG. 13.

2. Tranz. (Regional) A călca ceva (în picioare) (Moftinu Mic — Carei). Cf. ALR SN V h 1 360/334. ✦ Tranz. A lovi de repetate ori. *Ca pe orz, pe moșieri Tropotește îmblăciul.* LESNEA, VERS. 309. ✦ A bate mămăliga, după ce e gata, cu lingura (sau cu o lopățică) să se îndese; a tăpși. Cf. ALR SN IV h 1 113.

3. Intranz. (Învechit) A bate din palme; a aplauda. *Toate limbile se plăseadze (tropotit* D, în sus împletiți c²) *cu mărule, strigați dzeului cu glas de bucurie.* PSALT. 90, cf. SCRIBAN, D. ◇ Fig. *Păraole tropoti-vor cu mînule depreună, munții bucura-să-vor.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 249/12.

— Prez. ind.: *tropotesc.* — Și: **tropotá** (pers. 3 și 6 *trópotă*) vb. I, (regional) **trăpotí, topotí** (ALR SN IV h 1 113/310), **tropoli** (A I 12), **dropotí,** vb. IV.

— V. **tropot.**

TROPOTÍCĂ s. f. (Regional) Tropot **(1).** Cf. ALR I 1 476/359.

— **Tropot** + suf. *-ică.*

TROPOTÍRE s. f. (Popular) Acțiunea de a tropoti **(1).** Cf. LB, DEX.

— V. **tropoti.**

TROPOTÍT s. n. (Popular) Tropot **(1).** *Auzi! Ca valuri după val Năvalnic tropotit de cal!* COȘBUC, P. I, 284. *Am auzit iară tropotit de cal.* V. ROM. august 1958, 82, cf. DEX. ✦ (Prin Maram.) Parte a unui dans popular care constă din bătăi ritmice cu piciorul în pămînt. *În Maramureș, jocul ce-l dansează feciori și fete, perechi-perechi, stă din două părți: dropotit și învîrtit.* ȚIPLEA, P. P. 109.

— Pl.: ? — Și: (regional) **dropotít** s. n.

— V. **tropoti.**

TROPOTÍTA s. f. sg. art. Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. *Haid', Țigane, cîntă deasa, Cîntă, cioară, tropotita.* COȘBUC, P. II, 66, cf. VARONE, D. 151, id. J. ROM. N. 130.

— V. **tropoti.**

TROPOTITÓR, -OÁRE adj. (Rar) Răsunător **(3).** *Tot cam de pe atunci trebuie să fie „O călărire în zori" . . ., ecou tropotitor . . . al liricii lui Bolintineanu.* CĂLINESCU, E. 98.

— Pl.: *tropotitori, -oare.*

— **Tropoti** + suf. *-tor.*

TROPOTITÚRĂ s. f. (Popular) Tropot **(1);** bătaie ritmică din picior. Cf. LB. *Bateți cu necaz pămîntul . . . Dați cu toți tropotitura tot mai scurt, și trop!* COȘBUC, P. II, 66, cf. ALR I 1 476/61, 302.

— Pl.: *tropotituri.*

— **Tropoti** + suf. *-itură.*

TROPOȚÉL[1] adv., s. n. (Regional) **1.** Adv. Cu pași deși și mărunți; ușurel. *Tropoțel pe lîngă horn, Am un fin ca și un domn.* MARIAN, NU. 686, cf. DL.

2. S. n. sg. art. Numele unui dans popular (Ineu — Arad). Cf. ALR II 4 336/64.

— **Tropot** + suf. *-el.*

TROPOȚÉL[2] s. m. (Regional) Numele unei plante cu frunze mici și cu flori galbene mirositoare. Cf. H XVI 216, 287, ȘEZ. XV, 135.

— Etimologia necunoscută.

TROPOȚÍCA s. f. sg. art. (Prin nordul Mold.) Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, J. ROM. N. 130, id. D. 152, DL, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI. *Muzica cîntă tropoțica . . . Măi feciori cu spete late, Să dați mîna după spate, Tropoțica s-o bătem.* ȘEZ. XVIII, 44, cf. GLOSAR REG., SCL 1975, 264.

— **Tropot** + suf. *-ică.*

TROPOZĂN s. n. v. **trapazan.**

TROPȘÍ vb. IV v. **stropși.**

TROPUÍ vb. IV v. **tropăi.**

TRÓPUS s. n. v. **tropos.**

TROPUZÁN s. n. v. **trapazan.**

TROSC interj. (Adesea în legătură cu alte interjecții, mai ales cu „pleosc") Cuvînt care redă zgomotul produs de o cădere, de o lovitură etc. *Pe la orele 3 d. a., trosc, pleosc, intră în curte opt cai cu doi surugii.* GHICA, S. 240. *Hi, pliosca, trosca, Hi, trosca, pliosca.* ALECSANDRI, T. 397, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 419. *Ajung la pădure, opresc carul; poc! poc! trosc! Se aude în toate părțile.* SEVASTOS, N. 82, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., IORDAN, STIL. 91, M. D. ENC., DEX, ȘEZ. V, 164. *Și unde prinde a-l bate pe bietul mort și a-l ucide! Troasc, pleoasc! Bate, nu șagă!* FURTUNĂ, V. 49, cf. ALR SN V h 1 468/192, ib. h 1 469. *Atunci fata babii o făcut trosc! d'i pămînt.* O. BÎRLEA, A. P. I, 589. ◇ (Cu valoare verbală) *Atunci apuc o prăjină și . . . trosc!* ALECSANDRI, T. 49. *Știu plăti celui ce se obrăznicește cu mine, și . . . trosc . . . ,pliosc!* GANE, N. I, 38. *Apoi ia o drughineață groasă de stejar în mînă . . . și pîc! la tîmpla dracului cea dreaptă, una! . . . Trosc! și la stînga una!* CREANGĂ, P. 55. *N-apuc să răspunz, domnule, și șart! part! trosc! pleosc! patru palme.* CARAGIALE, O. VI, 202. *Și odată plioasc! troasc! în femeie, și dă-i la spinare și dă-i.* FURTUNĂ, C. 73. *Bolbuc în genune, Trosc peste pădure* (Curcubeul). GORUNEI, C. 123. ◇ Expr. **Trosc cu bita-n baltă!** se zice despre o persoană care face o boacănă. ◇ (Substantivat) *S-așa tot cu trosc . . . ne-am coborît dealu Strungăi.* ALECSANDRI, T. 49. *Numai ce se auzi un durăt, și după aceea un trosc! în tindă jos.* SBIERA, P. 10.

— Și: (regional) **trósca, troasc** interj.

— Onomatopee.

TRÓSCA interj. v. **trosc.**

TROSCĂÍ vb. IV. Intranz (Regional) **1.** A face zgomot, a trosni[1] **(1);** (regional) a troscăni **(1).** Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, BL VI, 151, SCRIBAN, D.

2. (În expr.) **A troscăi din gură** = a vorbi verzi și uscate. Com. din URCA — CÎMPIA TURZII. (Tranz.) **A-l troscăi pe cineva** = a mustra pe cineva, a-i adresa cuiva vorbe aspre, insultătoare. ib.

— Prez. ind.: *troscăiesc* și *tróscăi* (TDRG, SCRIBAN, D.).

— **Trosc** + suf. *-ăi.*

TROSCĂITÓR, -OÁRE adj. (Regional) Care **troscăiește (1).** *Frunzele se așternură, covor troscăitor, pe pămîntul pădurilor.* ap. TDRG.

— Pronunțat: *-că-i-.* — Pl.: *troscăitori, -oare.*

— **Troscăi** + suf. *-tor.*

TROSCĂNEÁLĂ s. f. (Bot.; regional) Numele unei plante nedefinite mai îndeaproape, probabil floarea-untului. Cf. PĂCALĂ, M. R. 18.

— Cf. **troscot**[1].

TROSCĂNÉL s. m. (Bot.; regional) Troscot[1] *(Polygonum aviculare).* BORZA, D. 134.

— Cf. **troscot**[1].

TROSCĂNÍ vb. IV. Intranz. (Regional) **1.** A trosni[1] **(1);** (regional) a troscăi **(1).** Cf. TDRG, CADE, BL VI, 151. *Beau voinicii și se duc Din pistoale troscănind.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 288, cf. ALR SN IV h 1 069/833.

2. Tranz. A zgîlți. *Troscănește, mă, carul, să se așeze prunele.* CV 1951, nr. 5, 25. ◇ Refl. *Căzui de să troscăniră toate-n mine,* ib.

— Prez. ind.: *troscănesc;* pers. 3 și *tróscăne* (ALR SN IV h 1 069/833).

— **Trose** + suf. *-ăni.*

TRÓSCĂT s. m. v. **troscot**[1].

TRÓSCĂȚ s. m. v. **troscot**[1].

TROSCĂȚÉL s. m. v. **troseoțel.**

TRÓSCÎT s. m. v. **troscot**[1].

TROSCOBÎRȚĂ s. f. (Regional; mai ales la pl.) Obiecte mărunte, neînsemnate; calabalîc (Topleț — Orșova). Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198. *Și-au luat troscobîrțele din cazarmă.* id. ib.

— Pl.: *troscobîrțe.*
— Etimologia necunoscută.

TRÓSCOD s. m. v. **troscot**[1].

TROSCÓI s. n. (Prin Ban.) Clopot care se atîrnă la gîtul boilor; (regional) troască. Cf. PRIBEAGUL, P. R. 58.

— Pl.: *troscoaie.*
— **Troască** + suf. *-oi.*

TRÓSCOT[1] s. m. (Bot.) **1.** Numele a două plante erbacee din familia poligonacee: **a)** (și, regional, în sintagma *troscot gras*, CONV. LIT. XXIII, 1 058, BORZA, D. 134) plantă anuală cu tulpina ramificată, de obicei întinsă pe pămînt, cu frunze mici și cu flori hermafrodite verzi, pe margine roșii sau albe; se întrebuințează în medicină; troscoțel, (rar) tîrșoară, (regional) brebenel, costrei, hericică, iarba-găinilor, iarbă-noduroasă, iarbă-roșie, laba-găinii, porcin, sporiș, tîrsoacă, torțel, trăgănător, troscănel, troscovă *(Polygonum aviculare* și *arenarium).* Cf. LM, COSTINESCU, CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, D. 358. *Troscotul (Polygonum aviculare) ... abundează în aceste părți.* GRECESCU, FL. 758, cf. N. LEON, MED. 71, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DS, BUJOREAN, B. L. 395, SCRIBAN, D., MIHĂILĂ, Î. 72; **b)** (regional) răculeț *(Polygonum bistorta).* Cf. DAMÉ, T. 185, CONV. LIT. XXIII, 1 058, BORZA, D. 134. *Deșting ca roa graiurele meale, ca sloata spre troscot.* PSALT. 312. *Să se așteapte ca ploaia ..., ca sloata spre troscot.* CORESI, PS. 410/8. *Cum să pogoară ploaia pre troscot, de nu face sunet, așia și mărimea lui au pogorît.* VARLAAM, C. 123. *Ca otava ... și că troscotul ce se face prin curți.* NEAGOE, ÎNV. 67/14. *Să să pogoare ... cuvintele meale ca ploaia pre troscot.* BIBLIA (1688), 150[2]/1, cf. COTEANU, PL. 20. *Să culegi ... troscot de pîngă drum* (a. 1821). IORGA, S. D. XVII, 78. *Un tînăr plăieș, a cărui cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lîngă ziduri.* NEGRUZZI, S. I, 169, cf. POLIZU, BARONZI, L. 146. *O humă sură și jilavă, pe care nu se prinde ... nici troscot, nici ciulini.* ODOBESCU, S. III, 187. *Boii ... se tot zmuceau din funie, văzînd troscotul cel fraged și mîndru de pe lîngă drum.* CREANGĂ, P. 40. *Privește pe bătătura lor ... puii cari ciugulesc troscotul.* DELAVRANCEA, T. 142. *Întins pe troscot ..., Cassian doarme somnul cel fără deșteptare.* VLAHUȚĂ, N. 206. *Ca să uit ce-am învățat, Tu mi-ai așternut în pat Troscot și sulfine.* COȘBUC, P. I, 184, cf. DDRF, BARCIANU. *Cînd vine bolnavul de la fîntînă acasă, să aleagă trei fire de troscot de pe drum.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 71, cf. TDRG, PAMFILE, A. R. 150. *Apa ... așternuse renia cu nisip, prin care numai troscotul, șovarul și costreiul răzbeau.* CHIRIȚESCU, GR. 10. *Iată pentru ce-i învoii să pască slobodă patlagina, troscotul și chirul.* HOGAȘ, M. N. 11. *Alături de pir, troscotul este tot o buruiană îndărătnică.* SIMIONESCU, FL. 330. *Un turbure murdar, ca verdele troscotului prăfuit din marginea de șanț.* C. PETRESCU, C. V. 366. *Căci troscotul și pirul încep să netezească Movilele sub care zac aprigii războinici.* VOICULESCU, POEZII, I, 66. *Acest nou oaspete ... se împiedica în troscot și nalbă.* SADOVEANU, O. X, 501. *A putut să-și strecoare ... pipăitul prin troscotul țepos.* ARGHEZI, S. VII, 44. *Troscotul ieșea nestăpînit prin interstițiile caldarîmului.* CĂLINESCU, S. 5. *Sta ... sprijinit cu cotul într-o mogîldeață de pămînt lutos, care se ivea din troscotul rar.* CAMIL PETRESCU, O. II, 382. *Caii ambulanțelor rupeau trascotul.* CAMILAR, N. I, 139. *Sînt locuri unde crește doar troscotul și pirul.* HOREA, C. 27. *Dădurăm peste un fel de izlaz, cu troscot mărunt.* BĂNULESCU, I. 71. *Pe cel cîmp nemărginit ... Și cu troscot coperit.* ALECSANDRI, P. P. 80. *Inima* [cutăruia] *să se plămădească cum se plămădește troscotu pe drum.* ȘEZ. IV, 191. *La oițe fluiera, Pe troscăt le întorcea, Pe troscătul drumului.* ANT. LIT. POP. I, 371. *Pe cel drum cam părăsit ..., Cu troscot verde-nvelit.* BALADE, I, 325. *Troscătu bruma să-l bată, Pe badea focul să-l ardă.* FOLC. TRANSILV. II, 45. *Pe-un colnic vechi de demult, Cu troscot verde crescut.* FOLC. MOLD. I, 81, cf. ALRM SN II h 457. ◇ Expr. **A mînca troscot** = a mînca mîncare proastă. Com. GRAUR. (Adverbial) **(A fi) uscat troscot** = (a fi) foarte uscat. *Uscați îs covrigii, cumătră? — Uscați troscot.* ALECSANDRI, T. 1 538. ◇ Compuse: (regional) **troscot-de-apă** sau **troscotul-broaștelor** = sălcuță *(Polygonum amphibium).* BORZA, D. 134; **troscot-porcesc** sau **troscot-sămos** = iarbă-roșie *(Polygonum lopathifolium).* id. ib. 135; **troscot-roșu** sau **troscot-piperat** = dintele-dracului *(Polygonum hydropiper).* id. ib.; **troscot-de-cereale** = hrișcă-deasă *(Polygonum convolvulus).* id. ib. 134; **troscot-gras** = iarbă-grasă *(Portulaca oleracea).* Cf. BABCIANU, ALEXI, W., TDRG, BORZA, D. 136; **troscot-ameițitor** = sălbăție *(Lolium temulentum).* CONV. LIT. XXIII, 1 058, TDRG, PANȚU, PL.; **troscot-de-cîmp** = scîrțiitoare *(Polycnemum arvense).* BORZA, D. 133.

2. (Regional) Coada-racului *(Potentilla anserina).* BORZA, D. 137.

3. (Regional) Cîrligioare *(Bidens cernuus).* BORZA, D. 31.

4. (Regional) Cimbrișor *(Thymus serpyllum).* CATANELE, 25.

5. (Regional) Talpa-gîștei *(Chenopodium rubrum).* BORZA, D. 46.

— Și: (regional) **tróscotă** (BORZA, D. 134) s. f., **tróscod** (H III 226), **tróscut** (H X 85, 315, ALR II 6 271/705, ALRM SN II h 457), **tróscît, tróscăt, tróscăț** (H I 268), **troáscăt** (ALR II 6 271/705, ALRM SN II h 457/705), **trăscot** s. m.

— Din v. sl. троскотъ.

TRÓSCOT[2] s. n. (Regional) **1.** Zgomot, trosnet[1] **(1).** *Dar deodată se aude troscotul unei birje.* HASDEU, I. V. 159. *Cînd le trînti* [uscăturile] *pe-afară, făcu troscot, De ne cutremurarăm.* MURNU, O. 148. *Un troscot, ca de vreascuri zdrobite, ... venea deslușit dinspre pădure.* ap. CADE, cf. SCRIBAN, D.

2. Clopot care se atîrnă la gîtul oilor; talangă **(1)** (Runcu Salvei — Năsăud). Cf. CHEST. V 157/66.

— Pl.: *troscote.*
— De la **trosc.** Cf. ucr. dial. троскýот, троскоту.

TRÓSCOTĂ[1] s. f. (Prin Transilv.) Persoană guralivă. Cf. PAȘCA, GL., com. din SOHODOL — ABRUD. ◆ (La pl.) Vorbe nesocotite (Bonț — Gherla). COMAN, GL.

— Pl.: *troscote.*
— Postverbal de la **troscoti.**

TRÓSCOTĂ[2] s. f. v. **troscot**[1].

TROSCOTÍ vb. IV. Intranz. (Prin Transilv.) A flecări, a trăncăni[1], a sporovăi. Cf. LB, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., com. din SOHODOL — ABRUD.

— Prez. ind.: *troscotesc.*
— V. **troscot**[2].

TROSCOȚÉL s. m. (Bot.) **1.** Numele mai multor plante erbacee din familia poligonacee: **a)** troscot[1] *(Polygonum aviculare).* Cf. LB, POLIZU, BARONZI, L. 146, LM, PĂCALĂ, M. R. 19, BORZA, D. 134, CABA, SĂL. 93; **b)** (regional) răculeț *(Polygonum bistorta).* Cf. PĂCALĂ, M. R. 19, PANȚU, PL., BORZA, D. 134; **c)** (regional; și în sintagma *troscoțel mărunt*, PĂCALĂ, M. R. 19) sălcuță *(Polygonum amphibium).* BORZA, D. 134; **d)** (regional) hrișcă *(Polygonum fogopyrum).* COTEANU, PL. 20; **e)** (regional) iarbă-roșie *(Polygonum lapathifolium).* BORZA, D. 135. *Prin curtea cea largă acum prindea a crește troscoțel și romaniță.* N. REV. R. I, nr. 10, 157 (supl.). *M-am trîntit pe niște troscoțel înrourat.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 19. *Pe-ale drumuri părăsite,*

Cu troscoțel cutropite. POP., în F (1874), 110, cf. H XVII 7, XVIII 4, 168, 302. *Frunză verde troscoțel, Mi-a trimis badea inel.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 126. *Troscoțel de lîngă cale, Voie bună dumitale.* MARIAN, NU. 681. *Calu-i păștea la troscoțel de pe marginea drumului.* RETEGANUL, P. P. 19. *Pă cel drum cam părăsit ..., Cu troscoțăl învălit.* ALEXICI, L. P. 38. *Foaie verde troscățăl, Tot pe loc și mărunțăl.* PĂCALĂ, M. R. 238. *Pe drum de la șipoțel Poate crește troscoțel.* ANT. LIT. POP. I, 163, cf. ALRM SN II h 457.

2. (Regional) Numele a doi arbuști: **a)** coacăză *(Bruckenthalia spiculifolia).* BORZA, D. 34; **b)** iarbă-neagră *(Calluna vulgaris).* BORZA, D. 38.

3. (Regional) Scîrțîitoare *(Polycnemum arvense).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 058, BARCIANU, TDRG, PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 133.

4. (Regional) Iarbă-grasă *(Portulaca oleracea).* Cf. LB, ALEXI, W.

5. (Regional) Mătreață *(Peplis portula).* BORZA, D. 126.

— Și: (regional) **troscățél** s. m.
— **Troscot[1]** + suf. *-el.*

TROSCOȚÉNE adj. pl. (Regional; în sintagma) *Mere troscoțene* = mere pădurețe (Corodești — Vaslui). Cf. I. CR. V, 278.

— **Troscot[2]** + suf. *-ean.*

TRÓSCOVĂ s. f. (Bot.; regional) **1.** Troscot[1] **(1 a)** *(Polygonum aviculare).* Cf. COTEANU, PL. 20, LB, CONV. LIT. XXIII, 1 058, GHEȚIE, R. M., CADE, BORZA, D. 134.

2. Scîrțîitoare *(Polycnemum arvense).* BORZA, D. 133.

— Pl.: *troscove.*
— Etimologia necunoscută. Cf. t r o s c o t ă[2].

TROSCOVÍN s. n. v. **tescovină.**

TROSCOVÍNĂ s. f. v. **tescovină.**

TRÓSCUT s. m. v. **troscot[1].**

TROSNEÁLĂ s. f. (Rar) **1.** Trosnitură **(1).** Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF.

2. Pocnitură (de bici) (Bogați — Pitești). Cf. H IV 76.

— Pl.: *trosneli.*
— **Trosni[1]** + suf. *-eală.*

TRÓSNET[1] s. n. **1.** Trosnitură **(1).** *Spumoasele torente ... fugea la vale răpezi, Lovind din piatră-n piatră și vîjiind cu trosnet.* HELIADE, O. I, 338. *Trosnetele și jocurile corăbiei cu vremea cea rea le atribuiam prezenței unui biet mitropolit.* GHICA, S. 383, cf. COSTINESCU. *Niște trosnete și pocnete se auziră, de credeai că s-a despicat pămîntul.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. DDRF, TDRG. *Troznetele răgușite, aspre, îi farmecă urechile.* REBREANU, NUV. 115. *În mijlocul verii avu senzația de iarnă, cu trosnetul lemnelor și flacăra jucînd dilatată pe pereți.* C. PETRESCU Î. II, 243. *Butucii ard în sobă cu trosnet și scîntei.* PILLAT, P. 149. *O răpăială și un trosnet general ... mina e zguduită cu violență din temelii.* BOGZA, A. Î. 177. *Casa de lemn răsuna întreagă la cel mai mic trosnet.* VINEA, L. II, 316. *Trosnetele și pocniturile tulburau liniștea dimineții de vară.* PREDA, M. 165. *Auzea trosnetul porumburilor rupte de Ardeleanu.* T. POPOVICI, S. 357. *Se auzi un trosnet de crengi sfărîmate.* BARBU, Ș. N. II, 290. *Ce trosnet de stihie cînd crapă antracitul.* VULPESCU, P. 145. *Barca taie cu trosnete lungi pîclea de gheață din apă.* BĂNULESCU, I. 13.

2. (Popular) Pocnitură (de bici). *Morăriță, mai șireată, De trosnetul Bicelor, De scîrțîitul Carelor, ... Puse coada pe spinare Ș-apucă pe drum la vale.* TEODORESCU, P. P. 143. ✦ Detunătură (de armă); trosnitură **(2).** *Falnica oștire a lui Mateiaș, învălmășită ... de trosnetul sinețelor ce-o împroșcau de pretutindeni.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *La atac! ... nu se mai auzeau decît pîrîituri și troznete.* V. ROM. aprilie 1970, 74.

— Scris și: *troznet.* — Pl.: *trosnete.*
— **Trosni[1]** + suf. *-et.*

TRÓSNET[2] s. n. v. **trăsnet.**

TROSNÍ[1] vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Mai ales despre lemne și obiecte de lemn) A produce un zgomot caracteristic prin rupere, prăbușire, ardere, apăsare, izbire, din cauza gerului sau a căldurii prea mari; a crăpa, a pocni, a pîrîi, a plesni cu zgomot, (regional) a pîrpîi, a troscăi **(1)**, a troscăni **(1).** *Copaciul mare ... începînd să trosnească.* PANN, P. V. I, 92/17, cf. POLIZU. *În păduri trăsnesc stejarii! E un ger amar.* ALECSANDRI, P. III, 17, cf. COSTINESCU. *Vîlvoi de foc ieșeau pe gura vetrii și grinzile trosneau scăpărînd țăndări înflăcărate.* ODOBESCU, S. I, 157. *Turnuri ca facle negre trăsnesc arzînd în vînt.* EMINESCU, O. I, 62. *Auz ... trosnind podelele putrede ca de pas de om.* CARAGIALE, O. III, 98. *Îi place să-i trosnească chibriturile: e semn că vin bani.* ib. 247. *Venea ... ursul de duduia pădurea, trosnea uscăturile.* ISPIRESCU, L. 329. *În sobă trosnesc lemnele prididite de para unui foc lacom.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 137. *O cracă trosnește, se rupe arzînd.* BELDICEANU, P. 60. *Veneau, cu fete și feciori, Trăsnind rădvanele de crai.* COȘBUC, P. I, 55. *S-a pus o geruială ... de trosneau lemnele.* DELAVRANCEA, V. V. 178. *Crenguțele uscate de pe jos trosneau cînd și cînd.* SANDU-ALDEA, U. P. 72, cf. ALEXI, W. *Aud trosnind gătejele uscate subt pasul lui puternic.* ANGHEL, PR. 172. *Acoperișele clădirilor trozneau sub greutatea omătului.* AGÎRBICEANU, S. 7. *Așternut de foi uscate, care trozneau sub pași noștri.* HOGAȘ, DR. I, 16, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Nisipul aleii trosnește ca focul din vatră.* MINULESCU, V. 147. *Cine știe cărui Nea-Ion i-o trozni ... sub tîrnăcop ulciorul cu aur!* GALACTION, O. 146. *Un vreasc cu un dop de rășină trosni.* C. PETRESCU, Î. II, 10. *Trosnesc ... cărbunii în soba mare de tuci.* I. BOTEZ, ȘC. 51. *Corabia, o coajă de nucă costelivă, Trosnea în pumnii mării.* VOICULESCU, POEZII, I, 148. *O creangă care trosnește ușor înfioară tot codrul.* SADOVEANU, O. III, 65. *Trosnea uscat din ace pin și cedru.* PILLAT, P. 183. *Lada mea trosnea ca focul de nuiele.* CĂLINESCU, L. L. 67. *Salcîmii trosnesc, le crapă coaja de ger.* STANCU, D. 96. *Ușa trozni, sări din clampă, și în birou țîșni un omuleț.* V. ROM. martie 1954, 9. *Mobilele pocneau, trosneau pe multe tonuri.* DEMETRIUS, A. 72. *Se făcuseră focurile și lemnele trosneau.* BARBU, PRINC. 56. *Hainele ... trosneau la cea mai mică mișcare, prinseseră cruste de gheață.* BĂNULESCU, I, 19, cf. SCL 1975, 357. *Trupu-i ardea, Oasele trăsnea, Para pîlpîia.* ALECSANDRI, P. P. 119. *Poteceaua din pădure Pardosită cu alune ... Să-mi calce murgul pe ele, Să-i trosnească sub picere.* TEODORESCU, P. P. 326. *Cînd trăsnește ușa, e semn că te vei muta din acea casă.* ȘEZ. III, 150, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 21, ALR SN V h 1 469, UDRESCU, GL. *Se scarpină dracul în deal Și trosnește păduchile în vale,* se zice cînd se întîmplă o nenorocire pe neașteptate. ZANNE, P. VI, 571, cf. III, 104. ◇ T r a n z. f a c t. *Prinseră a ieși soldații ..., rupînd harbujii din vrej, trosnindu-și-i la ureche, în pumni.* CAMILAR, N. I, 410. ◇ F i g. *Dacă munca trosnește din brațe, din piatră, din fier, — Mulțimea anonimă se va avea în vedere.* BACOVIA, O. 97. *Aud deodată cu-nfiorare cum Trosnește amintirea ca o castană coaptă.* PILLAT, P. 68. ◇ (Despre foc, jar etc.) *Focul bubuie și trosnește în cămin.* ODOBESCU, S. I, 153. *O flacără trosni, aițîndu-le și pe celelalte.* REBREANU, R. I, 206. *În vatra ei o să trozncască jarul.* ARGHEZI, S. VII, 8, cf. ALR II/I h 280/886, ALRM II/I h 393/886. ✦ F i g. (Familiar) A avea răsunet, a deveni vestit. *S-ar fi cuvenit să facem niște întruniri, niște manifestații, să trosnească.* PAS, Z. IV, 224. ✦ A produce un zgomot prin sfărîmare între dinți. *Pîinea prăjită trosnește prea tare în dinți.* PAS, Z. I, 69. *Purcel a cărui crustă trosnește printre dinți.* T Iulie 1964,

61, cf. ALR SN IV h 1 069. ✦ Tranz. A sfărîma între dinți producînd zgomot. *Hangița adusese alune și Șîrbu trosni cîteva în fălcile lui puternice.* BARBU, PRINC. 187. ✦ A lovi făcînd zgomot. *Aud buzduganul trosnind în ușă.* RETEGANUL, P. V, 29. (Fig.) *Furtuna urlă și trosnește Și prin păduri brazi uriași doboară.* GORUN, F. 147.

2. (Subiectul indică părți din corp) A pîrîi din încheieturi. *Cînd mănîncă îi troznesc fălcile.* PANN, P. V. II, 48/14. *Gura, așa de căscată . . ., trosnise din încheieturile fălcilor.* DELAVRANCEA, S. 154. *Degetele-i trosneau într-o crispație desperată.* VLAHUȚĂ, D. 200. *Mîinile îi troznesc.* GALACTION, O. 258, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Genunchii trosneau cînd încerca să-i miște.* C. PETRESCU, Î. II, 242, cf. SCRIBAN, D. *Trosneau picioarele precum se rupe O cracă de stejar.* CĂLINESCU, L. L. 145. *Omul adormit . . . se întinse, oasele îi trosniră.* STANCU, R. A. III, 212. *Trupul lui odihnit trosni din toate încheieturile.* VINEA, L. I, 55. *Căscă de-i trozniră fălcile.* V. ROM. martie 1955, 103. *Trosnesc în mine oasele de muncă.* IL iulie 1960, 88, cf. ZANNE, P. III, 635. ◇ Fig. *Scoicile ascultă în trupul pietrișului Cum troznesc, trezindu-se, oasele Crișului.* BENIUC, V. 100. ◇ Expr. **A bea de-i (sau pînă-i) trosnesc** (ori **să-i trosnească**) **urechile** (sau **fălcile**) = a bea foarte mult. Cf. JIPESCU ap. TDRG, ZANNE, P. III, 458, UDRESCU, GL. **A-i zice** (sau **a-i trage**) (cuiva) **cîteva să-i trosnească urechile** (sau **fălcile**) = **a)** a vorbi cuiva aspru, fără menajamente. Cf. ZANNE, P. II, 121, UDRESCU, GL., **b)** a pălmui. UDRESCU, GL. ✦ Tranz. fact. A face să pîrîie încheieturile, întinzîndu-și membrele sau alte părți ale corpului. *E dezgustător, zise Cozmin, trosnindu-și degetele.* DELAVRANCEA, ap. TDRG, cf. DDRF. *Își trosni încheieturile degetelor.* C. PETRESCU, C. V. 345. *Oamenii căscau, se ridicau, își trosneau oasele.* VOICULESCU, P. II, 153. *Își trosni pe rînd degetele mîinilor.* V. ROM. februarie 1955, 231. *Mă duc să mă culc, răspunse Drugu, întinzîndu-și spinarea de-a lungul porții și trosnindu-și mușchii.* PREDA, Î. 58. *Și-și trosnea degetele pătate de cerneală.* T. POPOVICI, S. 10.

3. (Popular) A plesni, a pocni din bici. *Cu biciul . . . să trăznească.* BĂRAC, A. 69/22. *Surugiii . . . trăsneau din bici, chiuiau cît le lua gura.* GANE, N. III, 131. *Cînd va avea biciul în mînă, . . . va trosni asupra vrăjmașilor săi.* ISPIRESCU, L. 215, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Doi voinici, cu mîini voinice, Au trosnit în hău din bice.* ARGHEZI, S. P. 122. *Sf. Ilie îmblă cu cai de foc, trosnind cu un bici.* H IV 14. *El luă biciul, trosni de trei ori.* id. IV 66, cf. 76. *Trosniți, măi! — Hăi, hăi!* TEODORESCU, P. P. 139, cf. ALR II/I MN 99, 2 793/157. ✦ (Despre arme de foc) A se descărca, producînd zgomot puternic; a detuna, a bubui. *În ceasul acela trăsniră 21 de tunuri.* GT (1839), 78[2]/29. *În momentul cînd trăzni arma, văzui pe nenorocitul clopotar căzînd de-a roata în aer.* GANE, N. I, 162. *Turcii, . . . trosnind din sinețe, spărgeau porțile cetății.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *La Cetate trăsneau din răstimp în răstimp bombardele, cutremurînd dealul.* SADOVEANU, O. XIII, 521. *Atunci, toate armele trăzniră!* CAMILAR, N. I, 74. *Trăznesc toate armele posibile.* V. ROM. iulie 1969, 34. *Porniram Și veniram . . . Bînd Și chiuind Și din pistoale trăsnind.* TEODORESCU, P. P. 174. *Porniram . . . Bînd și chiuind, Din pistoale trosnind.* FUNDESCU, L. P. II, 144, cf. ALR SN V h 1 466. ◇ Tranz. *Aguș pistoale Trăsnește, Nicopole Se-ngrozește.* TEODORESCU, P. P. 612.

— Scris și: *trozni.* — Prez. ind.: *trosnesc.* — Și: (popular) **trăsni** vb. IV.

— Cf. trăsni[1].

TROSNÍ[2] vb. IV v. **trăsni[1]**.

TROSNÍRE s. f. Faptul de a trosni[1].

1. Cf. trosni[1] **(1)**. Cf. POLIZU, DDRF. *Zburau . . . Pietrele, . . . Surd răsunau de trozniri și de vuiet izbitele ziduri.* MURNU, I. 249.

2. Detunătură (de armă); trosnitură **(2)**. *Aud de-un ceas Trosniri de puști și răcnete nebune.* COȘBUC, P. I, 139.

— Scris și: *troznire.* — Pl.: *trosniri.* — Și: (popular) **trăsnire** s. f. LM.

— V. **trosni[1]**.

TROSNÍT, -Ă adj. (Impropriu) Care trosnește[1] **(2)**. *Împovărate . . . harabalele „boierești" . . . se învălmășeau cu sărăcăcioase briști . . . și cu bietele care bătrînești, troznite din toate mădularele, și abia urnite de doi juncani.* CONV. LIT. XLIV[2], 71.

— Scris și: *troznit.* — Pl.: *trosniți, -te.*

— V. **trosni[1]**.

TROSNITÓR, -OÁRE adj., s. f. **1.** Adj. Care trosnește[1] **(1)**. *Descălecai la flăcăraia trosnitoare a brazilor.* ODOBESCU, S. III, 212, cf. TDRG, CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. S. f. (Regional) Varietate de struguri care se păstrează pentru iarnă (Enisala — Babadag). Cf. H XIV 340.

— Pl.: *trosnitori, -oare.*

— **Trosni[1]** + suf. *-tor.*

TROSNITÚRĂ s. f. **1.** Zgomot produs de un obiect cînd crapă, cînd plesnește, cînd este rupt sau lovit; pîrîitură **(1)**, pocnitură **(1)**, pîrîit, trosnet[1] **(1)**, (rar) trosneală **(1)**, (regional) pîrpîit, troscot[2] **(1)**. Cf. POLIZU. *Cînd atingi acea regiune* [a spinării], *se simte o scultațiune de trăsnituri (de oase cînd se freacă).* I. IONESCU, D. 483. *Un zgomot s-auzi, o trosnitură care cu nimic nu se poate compara, la întîlnirea celor două titve smăcinate una de alta.* CARAGIALE, O. I, 58. *Auzi o troznitură și simți că s-a rupt ceva în mîinile lui.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. DDRF. *Nu s-auzi decît o trosnitură seacă; și catargul se frînse în două.* N. REV. R. I, nr. 1, 11 (supl.), cf. CONV. LIT. XLV, 367. *Ascultă cîteva clipe . . . trosniturile de ger, în acoperișurile de șindrilă.* AGÎRBICEANU, S. P. 40. *În prima rafală . . . se auzi o trosnitură seacă sus în catargul din provă.* BART, S. M. 51. *Cum se repezea vîntul, pereții aveau niște trosnituri ușoare.* CAMILAR, N. II, 266. *Minerii . . . aud trosniturile lemnului bătrîn.* V. ROM. ianuarie 1965, 65. *Nu mai aude . . . decît croncănitul corbilor, trosniturile crengilor.* RĂNULESCU, I. 11.

2. Detunătură (de armă); trosnet[1] **(2)**, trosnire **(2)**. *Deodată o trosnitură zgudui tăcerea, urmată de un șuierat ascuțit.* REBREANU, NUV. 292.

— Scris și: *troznitură.* — Pl.: *trosnituri.* — Și: (regional) **trăsnitură** s. f.

— **Trosni[1]** + suf. *-tură.*

TROȘ s. m. (Munt.) Încălțăminte veche, uzată, deformată. Cf. SCRIBAN, D., UDRESCU, GL. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O femeie cu niște troașe de ghete venea pe drum.* ALAS 17 II 1929, 2/2. *Niște troși de pantofi.* UDRESCU, GL.

— Pl.: *troși.* — Și: **truș** (SCRIBAN, D.) s. m., **troáșă** s. f.

— Cf. troacă.

TROȘENÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A prăși, a săpa. Cf. PAMFILE, A. R. 73.

— Prez. ind.: *troșenesc.*

— Etimologia necunoscută.

TROȘENÍRE s. f. (Regional) Acțiunea de a troșeni; prășire. Cf. PAMFILE, A. R. 73.

— Pl.: *troșeniri.*

— V. **troșeni.**

TROȘENÍT s. n. (Regional) Prășit. Cf. PAMFILE, A. R. 73.

— V. **troșeni.**

TROȘÍE s. f. v. **trușie.**

TROŞMÉI s. n. (Prin Bucov.) Mămăligă vîrtoasă. Cf. DDRF, ŞEZ. III, 91, ib. V, 7.
— Pl.: *troşmeie.*
— Cf. trușnic.

TROŞNÁR subst. (sg.) (Regional) Vas în care se pune laptele la prins (Petrila). A III 17.
— Etimologia necunoscută. Cf. trușie.

TROŞNEÁG subst. (Regional) „Fel de fel de mîncare" (Caransebeș). L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198.
— Cf. trușnic.

TROTÁ vb. I. Intranz. (Despre cai de curse) A merge la trap; a avea un trap frumos și elegant. Cf. COSTINESCU, ENC. VET. 137, ENC. AGR. III, 772, DN², DEX. ◇ (Prin analogie) *Petrecu ... mîna pe sub brațul stîng al Lolei și începu s-o poarte ușor și ritmic prin odaie, trotînd mărunt.* CĂLINESCU, C. N. 84.
— Prez. ind.: *trotez.*
— Din fr. **trotter.**

TROTÁL s. n. v. **trotuar.**

TROTÉUR s. m., adj. **1.** S. m. Cal dresat pentru mersul la trap; trăpaș. Cf. COSTINESCU, DN², DEX.
2. Adj. (În sintagma) *Pantofi troteur* = pantofi pentru femei, comozi și rezistenți. Cf. DEX.
— Pronunțat: *-tör.* — Pl.: *troteuri.*
— Din fr. **trotteur.**

TROTÍL s. n. (Chim.) Trinitrotoluen. Cf. MACAROVICI, CH. 569. *La școală este trotil să aruncăm* [în aer] *și zece cargoboturi.* V. ROM. septembrie 1954, 48, cf. DL, DM, DN², DC, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *trotiluri.*
— Din germ. **Trotyl.**

TROTINÁ vb. I. Intranz. (Despre cai) A avea un trap foarte scurt, a bate pasul aproape pe loc. DN², DEX.
— Prez. ind. pers. 3: *trotinează.*
— Din fr. **trottiner.**

TROTINÉTĂ s. f. Jucărie constînd dintr-un suport de lemn pe două roți, pusă în mișcare prin împingerea cu un picior. Cf. IORDAN, L.R.A. 175, ENC. TEHN. I, 448, DL, DM, DN², DEX.
— Pl.: *trotinete.*
— Din fr. **trottinette.**

TRÓTIOȘ, -Ă adj. (Prin Transilv. și Maram.; despre oameni) **1.** Care umblă rău (avînd un defect la picioare). Cf. MAT. DIALECT. I, 100.
2. Îmbrăcat neglijent, dezordonat. Cf. LEXIC REG. 23, com. din CÎMPENI.
— Pl.: *trotioși, -e.*
— Din magh. **trottyos** „greoi"; „care nu stă bine, prea lung".

TROTÓC s. m. (Regional) Cal trăpaș. *Trăsura principesei Z., cu doi suri, trotoci de rasă.* ap. TDRG.
— Pl.: *trotoci.*
— Cf. rus. **трот.**

TROTUÁR s. n. Porțiune marginală amenajată de-a lungul unei străzi, de obicei mai ridicată decît partea carosabilă, rezervată circulației pietonilor. Cf. STAMATI, D. *Nu videai decît bolnavi și murinzi ... pe pietrele trotuarelor.* NEGRUZZI, S. I, 291. *Unde se pomenea trotuar sau bulevard pe acel timp!* GHICA, S. 42, cf. COSTINESCU, LM. *Călca mîndru pe trotoarele capitalei.* GANE, N. III, 182. *Un cetățean șade jos pe marginea trotuarului.* CARAGIALE, O. II, 214. *Soarele ... pune aerul în clocot și topește asfaltul de pe trotuar.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Craca unui salcîm umbrea o bucată de trotuar.* CONV. LIT. XLII, 141. *Aproape tot trotoarul din fața Curții de apel era ocupat.* BUJOR, S. 145, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Cîte-un vîrtej de aer se răsucea pe stradă, măturînd praful ... și aruncîndu-l pe trotuare.* REBREANU, R. I, 43. *Pe trotoare se vedea lumea, care ieșea de la grădina publică.* BACOVIA, O. 219. *Pe trotuarul negru, felinarul desenează O enormă violetă.* MINULESCU, VERS. 154. *Nu e chip de dimineață Să mai bați trotoarele.* TOPÎRCEANU, O. I, 249. *Un claxon de automobil îl alungă pe trotuar.* C. PETRESCU, C. V. 122. *Am ieșit ... alergînd ca să ne dăm pe gheață la marginea trotuarului.* BRĂESCU, A. 129. *Trotuarele erau albe ca de argint mat.* TEODOREANU. M. II, 115, cf. SCRIBAN, D. *Edilitatea făcuse cele dintăi trotuare de asfalt în acel oraș.* SADOVEANU, E. 82. *Trotuarele îmbîcsite de lume tărăgănată îl dezgustau.* ARGHEZI, S. XI, 84. *Lăsa scaietele să crească în crăpături de trotuar.* CĂLINESCU, B. I. 5. *Se pierdea cu pasul rar Prin pîcla serii, pe trotuar.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 16. *O șăntimelă mi-a făcut semn să trec pe trotuarul celălalt.* V. ROM. martie 1971, 10. ◇ Expr. **A face trotuarul** = a umbla pe trotuar în vederea practicării prostituției. *E ca o cantilenă pe care o îngînă prostituatele cînd fac trotuarul.* VINEA, L. I, 142.
— Pronunțat: *-tu-ar.* — Scris și: *trotoar, trotuoar.*
— Pl.: *trotuare.* — Și: (formă coruptă) **trotál** s. n. DIACONU, VR. XCV, BL III, 46, L. ROM. 1969, 275, VÎRCOL, V., 101, CIAUȘANU, V. 205, COMAN, GL., UDRESCU, GL.
— Din fr. **trottoir.**

TROTUȘ, -Ă adj. (Prin nordul Mold.; în sintagma) *Măr trotuș* = varietate de măr[1] cu fructe dulci, de culoare roșie; p. restr. fructul acestui măr[1]. Cf. BULET. GRĂD. BOT. I, 80. *Cîteva mătuși tinere ... mi-au umplut buzunarele cu mere trotușe.* SADOVEANU, O. XVIII, 406, cf. ȘEZ. V, 42, XV, 69.
— Accentul necunoscut. — Pl.: *trotuși, -e.*
— Etimologia necunoscută. Cf. n. pr. Trotuș.

TROȚÉL s. m. v. **torțel[1].**

TRRU interj. v. **ptru.**

TRU interj. v. **tr[1].**

TRUBÁCI s. m. (Învechit) Trîmbițaș (la vînătoare). *Trombacii curței călări mergînd trimbița.* BELDIMAN, E. 16/21. *Din a trumbacilor ceată Unul, zise, va lipsi.* NEGRUZZI, S. II, 77. *Trubaci gătitănați, cu cornul de vînătoare încolăcit subt umere.* ODOBESCU, S. III, 44, cf. CADE, SCRIBAN, D., DEX.
— Pl.: *trubaci.* — Și: **trumbáci, trombáci** s. m.
— Din rus. **трубач.**

TRUBADÚR s. m. Poet liric medieval care își compunea versurile în vechea provensală și le prezenta în formă de cîntec, cu acompaniament muzical, la petrecerile de curte ale marilor feudali (v. menestrel, rapsod, truver); p. ext. poet peregrin. *Copilul ... luă cariera de poet trubadur și începu a rătăci prin provinciile Spaniei, cîntînd frumusețile castelanelor.* FILIMON, O. II, 285. *Spune-ne acel cîntic frumos ... Pre care trubadurul îl cînt-adeseori.* NEGRUZZI, S. II, 64, cf. COSTINESCU. *N-au avut nemic comun cu oamenii, artiștii, trubadurii și menestrelii.* IONESCU-RION, S. 240. *Pe unul din geamurile nesparte, niște pete de praf se îmbinau astfel, încît alcătuiau un cap de trubadur, cu o pană mare la pălărie, cîntînd.* DUMITRIU-SAMFIRESCU, R. 198, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Anii pribegiei lui Eminescu ... ani de trubadur rătăcitor.* SADOVEANU, E. 132. *Caracterul acestei poezii, cîntată de trubaduri pe la curțile nobililor, e exaltarea pînă la divinizare a femeii și a iubirii.* OȚETEA, R. 193. *Ignorarea în care a fost „menținută ... poezia lirică a trubadurilor și truverilor.* VIANU, L. R. 21. *Femeia adorată încetează de a mai fi ... un obiect de fetișizare, ... după vechea tradiție poetică a trubadurilor.* V. ROM. ianuarie 1965, 111, cf. DEX. ✦ Poet care compunea versuri în maniera poeților medievali. *Alecsandri ... a reînviat muza populară ..., care era amenințată a se pierde în gura țiganilor lăutari, care au urmat vechilor trubaduri ce a avut poporul odinioară.* BOLINTINEANU, O. 357. *Nici un amabil cîntăreț trubadur pămîn-*

tean din vechime nu s-a aflat ca să ne lase descrierea taliei lor, mlădiită subt un port strălucitor. ODOBESCU, S. I, 417. *Chiar eu, în gentil trubadur ... Mă schimb, aşteptîndu-mi regina.* MACEDONSKI, O. I, 194. *Unde ni-s entuziaştii, visătorii, trubadurii, Să ne cînte rostul lumii şi splendorile naturii?* VLAHUŢĂ, S. A. I, 123. *O! şi vei uita pe bietul trubadur, te-ncredinţez.* T. DEMETRESCU, O. 50. *În larma eternă a străzei un glas de trubadur.* ANGHEL, PR. 190.

— Pl.: *trubaduri.*

— Din fr. **troubadour.**

TRÚBĂ s. f. (Regional) Trîmbiţă **(I 1).** *Pune truba la gură şi cheamă oamenii din rîpă.* SADOVEANU, O. XIII, 238.

— Pl.: *trube.*

— Din ucr. **трубa,** rus. **труба.**

TRUBUÍ vb. IV v. **trebui.**

TRUC[1] s. n. Acţiune abilă prin care se maschează realitatea; şiretlic, stratagemă, vicleniе întrebuinţată pentru atingerea unui scop. V. t e r t i p. Cf. ALEXI, W. *Trei sute cincizeci de cuvinte nu de locuţiuni, care toate înseamnă ... un truc, o stratagemă, un vicleşug menit să întîrzie ceasul hotărîrii.* C. PETRESCU, C. V. 93, cf. SCRIBAN, D. *Aglae se împrumutase din nou, prin trucul ei, de la Pascalopol.* CĂLINESCU, E. O. I, 49. *Se opri să-şi aprindă o ţigară, truc răsuflat al celor care vor să cîştige timp.* VINEA, L. I, 9. *Crezi că prin acest truc izbutea a pătrunde sufletul femeii orientale?* CONTEMP. 1956, nr. 483, 1/3. *Folosind un truc l-a urcat în tren.* PREDA, R. 27. *Am avut de luptat cu ... succesul ... cu trucul vulgar şi efectul ieftin.* T iulie 1964, 16, cf. DEX.

— Pl.: *trucuri.*

— Din fr. **truc.**

TRUC[2] s. n. Cadru suspendat, în general prin resorturi, pe una sau pe două perechi de roţi, pe care se montează cupeul unui vagon de tramvai. Cf. LTR, M. D. ENC., DEX. ✦ (Regional) Vagon de cale ferată forestieră, cu care se transportă buşteni (Stulpicani — Gura Humorului). LEXIC REG. II, 118.

— Pl.: *trucuri.*

— Din fr. **truc,** germ. **Truck.**

TRUC[3] s. n. v. **druc.**

TRÚCA[1] interj. (Regional) Strigăt cu care se cheamă curcile (Moiseiu — Vişeu de Sus). GLOSAR REG.

— Cf. germ. T r u t h e n n e „curcă".

TRUCÁ[2] vb. I. T r a n z. A schimba ceva pentru a înşela, a da o aparenţă falsă. *Mizeria lui era considerabil trucată spre a emoţiona.* CĂLINESCU, S. 17. *O aruncă pe Marinka în pat. Aceasta cade într-o pivniţă ... Patul fusese trucat.* LL I, 92, cf. DN[2], DEX.

— Prez. ind.: *truchez.*

— Din fr. **truquer.**

TRUCÁJ s. n. Procedeu tehnic folosit în teatru şi în cinematografie pentru a crea o iluzie optică sau acustică spectaculoasă. Cf. DN[2]. *Autorul intervine imediat cu o surpriză, un trucaj scenic.* V. ROM. iulie 1970, 106, cf. DEX.

— Pl.: *trucaje.*

— Din fr. **truquage, trucage.**

TRUCHINÁRĂ s. f. v. **trupinar.**

TRUCHÍNĂ s. f. v. **tulpină.**

TRUCIC, -Ă adj. (Regional) Prostănac (Chizătău — Lugoj). Cf. ALR SN V h 1 240/76.

— Pronunţat monosilabic. — Pl.: *trucichi, -e.*

— Etimologia necunoscută.

TRUCIDÁT, -Ă adj. (Latinism rar) Ucis, măcelărit[2]. *5 spînzuraţi, 22 puşcaţi, iar 16 măcelăriţi şi trucidaţi.* BARIŢIU, P. A. II, 498.

— Pl.: *trucidaţi, -te.*

— Din lat. **trucidatus.**

TRUCT subst. (Regional) Clanţă (Făureşti — Drăgăşani). CHEST. II 164/84. [Ca să deschidem uşa] *apăsăm pe tructul broaştei.* ib.

— Pl.: ?

— Cf. germ. D r ü c k e r „clanţă".

TRUCTĂRÍT s. n. (Regional) Executarea motivelor pe cămăşile ţărăneşti (Semlac — Sînnicolau Mare). Cf. ALR I 1 762/51.

— Cf. germ. (g e) d r u c k t.

TRUCUÍT, -Ă adj. (Regional) Tipărit[2] **(1)** (Glimboca — Caransebeş). ALR SN IV h 925/27, ALRM SN II h 755/27. *Cartea-i trucuită.* ALR SN IV h 925/27.

— Pl.: *trucuiţi, -te.*

— Cf. germ. d r u c k e n.

TRUCULÉNT, -Ă adj. (Livresc) Aspru, brutal, violent; care sfidează bunul simţ. Cf. DN[2]. *Comicul întotdeauna truculent la G. Călinescu colorează sfîrşitul escapadei amoroase.* V. ROM. noiembrie 1964, 123, cf. DEX.

— Pl.: *truculenţi, -te.*

— Din fr. **truculent.**

TRUCULÉNŢĂ s. f. (Livresc) Asprime, brutalitate, violenţă; sfidare a bunului simţ, lipsă de jenă. *Truculenţa lui era enormă, tare pe respiraţii savante.* CĂLINESCU, C. O. 237, cf. DN[2]. *Hazul acid şi ... truculenţa acestei comedii irlandeze.* T septembrie 1966, 81. *Reproşează criticului a fi ignorat fiorul liric, dezvăluind doar valorile picturale, truculenţele.* CONTEMP. 1967, nr. 1 067, 3/5, cf. DEX.

— Pl.: *truculenţe.*

— Din fr. **truculenee.**

TRUD[1] s. n. v. **trudă.**

TRUD[2]**, -Ă** s. m. şi f. **1.** (Prin nord-vestul Munt.) Pîine de calitate inferioară, neagră, arsă sau necoaptă. Cf. UDRESCU, GL. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Trud de pîine.* id. ib. ✦ Mămăligă grunjoasă, nefiartă, tare. UDRESCU, GL.

2. F i g. (Şi f. în loc de m.; regional) Om prost, incapabil; om nesimţit, neruşinat. Cf. RĂDULESCU-CODIN, L. ROM. 1959, nr. 3, 67. *Mi-a zis taica să mă-nsor. Să mă-nsor, să-mi iau pe truda, C-are boi de-mi bate ciurda.* POLC. TRANSILV. II, 77, cf. UDRESCU, GL. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Nu ştiu ce să mă fac cu truda asta de Pătru.* L. ROM. 1959, nr. 3, 67. *Vai ce trud de om fără obraz!* UDRESCU, GL.

— Pl.: *truzi, -de.*

— Etimologia necunoscută. Cf. t r î n d.

TRÚDĂ s. f. **1.** Efort fizic sau intelectual susţinut; muncă grea, obositoare, r o b o t ă[1] **(2),** t r u d i r e **(1),** (regional) m o r î n c e a l ă **(1); strădanie,** silinţă; trudnicie. *Plugariul cu multă trudă ară şi seamănă cu nevoinţă.* CORESI, EV. 78. *Cu socotinţă şi cu iubire de trudă, slujirea şi lucrul lui Dumnezeu iaste a face.* PRAV. GOV., ap. GCR I, 89/3. *Cu truda trudi şi ca un plugariu usteni.* VARLAAM, C. 276. *Pentru truda ce va fi pus acolo ..., trei ai să să hrănească cu roada lui.* PRAV. 4. *Truda noastră cu gînd bun priimeşte* (cca 1670—1675). GCR I, 207/5. *Priimeşte ... această puţină trudă a noastră, care am făcut.* M. COSTIN, O. 42. *Să-şi ia simbria nevoinţii şi trudelor celor multe.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 147[v]/13. *Să vor odihni întru împărăţia ceriului în veaci, după trudele şi ostenealele sale.* CHEIA ÎN. 74[r]/31. *S-au sfîrşit victoria ... cu uşoară trudă şi cu puţin sînge.* N. COSTIN, LET. II, 69/9. *Şi aşe, nici truda mea pînă într-atîta în deşert fără mulţemită şi fără folos ar fi rămas.* CANTEMIR, IST. 3, cf. CLEMENS, LB. *Să se*

legiuiască niște legi potrivite ... cu truda ce are acel post (a. 1827). URICARIUL, VII, 98, cf. DRLU, I. GOLESCU, C. *Au început a căuta ... ceva de mîncare, dar truda i-au fost în zădar.* DRĂGHICI, R. 41/31. *Neînvățatul, scutit de o trudă așa mare, într-o leneșă odihnă găsește tot desfătare.* CONACHI, P. 287. *La rău a sta-mpotrivă, ... e chipul cel mai sigur De a-l stîrpi cu totul; căci fără de aceasta zadarnică e truda.* NEGRUZZI, S. III, 234. *Goi, sarbezi, rupți de foame și obosiți de trude.* ALECSANDRI, POEZII, 473, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 424, LM. *Ninsoarea mai încetase și după multă trudă am găsit drumul.* CREANGĂ, O. 195. *Cînd am cîștigat sufrajele unui eminent critic ..., încetez a mai mă-ndoi de mica însemnătate a trudei mele.* CARAGIALE, O. VII, 47. *Trudeașa mari trebuiau spre-a naște poporul romanic.* COȘBUC, AE. 12. *O clip-a sfârîmat nătîngă Prisosul lunilor de trudă.* GOGA, POEZII, 72. *Rodul trudei noastre se risipește-n vînt,* CERNA, P. 85. *Viața de trudă istovitoare, supt arșița ... soarelui de vară, învie într-un pătrat de pînză.* ANGHEL, PR. 172, cf. TDRG. *Fața lui Ghiță se înroșea subt truda înghițitului.* HOGAȘ, M. N. 69, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Noi toți ... trăim de pe urma trudei acestui țăran.* REBREANU, R. I, 12. *V-a doborît alături deopotrivă Amarul trudei fără de hodină.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 109. *Fratele ... să puie mai multă trudă pentru îndreptare.* STĂNOIU, C. I. 145. *Plecau, lăsînd în urma lor ce agonisiseră ... cu chiverniseală și trudă.* BRĂESCU, A. 69. *După-atîta trudă, azi sînt puternic și bogat.* VOICULESCU, POEZII, I, 27. *O samă de călăreți intraseră asudați ... ca după o trudă năpraznică.* SADOVEANU, O. X, 366. *Se-oprește, frînt în două de truda seculară.* PILLAT, P. 58, cf. SCRIBAN, D. *Unii munceau tăcut ..., silindu-se să scoată din trudă cît mai multă ispravă.* ARGHEZI, S. XI, 97. *Cu truda lui scotea un firicel de apă.* BLAGA, POEZII, 398. *Nu puteți, degeaba-i orice trudă, Să legați cu lanțuri primăvara.* BENIUC, V. 80. *După o zi de trudă, seara ne cheamă la cină.* HOREA, P. 48. *Aș fi vrut ca ..., făcînd bilanțul anilor și al necontenitei mele trude spre mai bine, să nu-mi pot reproșa nimic.* T august 1964, 75. *Nici am casă, nici moșie, Numai trudă și mînie.* RETEGANUL, CH. 101. *Și lui Dumnezeu îi-e ciudă, C-am crescut cu multă trudă.* BUD, P. P. 7, cf. PODARIU, FL. 33. *Muncesc din toată truda me pentru iel.* O. BÎRLEA, A. P. II, 464. ◇ Fig. [Grădinarul] *visînd la truda florii din răzoare.* PILLAT, P. 245. ◇ *Cal de trudă* = cal care este întrebuințat la ham. DR. V, 99. ◇ Loc. adv. **Cu trudă** = cu greutate, foarte greu. *Dar el dormea, cu capul pe-o piatră ..., abia suflînd, cu trudă.* VOICULESCU, POEZII, I, 71. ◇ Loc. vb. (Învechit) **A face trudă** = a (se) trudi. *Sîntul ... zise căpitanilor: „faceți trudă și blemați cu mene".* VARLAAM, C. 393. ◇ Expr. **A-și da (toată) truda** = a depune toată silința, străduința; a se strădui. *Îmi dau toată truda, să citesc din ochii lui, ce-i face bucurie și ce-i este plăcut.* F (1885), 15. (Cu parafrazarea expresiei) *Toate chipurile și toate trudile ți le-ai dat, numai ca să mă vezi norocit și însămnat între moldoveni.* KOGĂLNICEANU, S. 54. ✦ Oboseală; (regional) turuială[2]. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Nici pe picioare putea să stei de multă trudă și osteneală.* DRĂGHICI, R. 40/21, cf. POLIZU. *Pe patu-mi de trudă dormeam obosit.* ALEXANDRESCU, O. I, 90, cf. CIHAC, II, 424. *Simt izbînda-n depărtare printre trudă și noi lupte.* MACEDONSKI, O. I, 231. *Se întîmplase ca mitropolitul ... să intre și în casa părintelui Gavril, pentru a se odihni de truda liturghiei ce auzise.* I. NEGRUZZI, S. I, 15, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Către corăbii mă-ntorc sfîrșit de bătăi și de trudă.* MURNU, I. 8. *Și nimeni truda nu v-alină, Doar bunul ceriului părinte.* GOGA, P. 9, cf. TDRG. *M-am dus să cumpăr covoare, Să ți le pun sub picioare, Să nu simți la glezne trudă.* CĂLINESCU, L. L. 138. *Animalele ... cad în ogradă, aproape moarte, de groaznica trudă.* BOGZA, C. O. 272. *Tîrziu, cînd ziua și-a-mplinit chemarea ..., În ochii tăi îmi odihnesc eu truda Cum, liniștită, între maluri marea.* BENIUC, M. 101. *Cu cît intra în cîmpia Udeștilor, truda îl părăsea și grăbea tot mai tare.* CAMILAR N. I, 18. ◇ Loc. adj. (Învechit) **Fără de trudă** = care nu obosește niciodată. *Svențele scaune pre carii odihnește Dumnedzău cel fără de trudă.* VARLAAM, C. 378.

2. Rezultatul unei munci susținute; agoniseală, cîștig, folos. *Se răpsească striinrii truda lui.* PSALT. HUR. 96r/7. *Să ispitească împrumut detoriul toate cîte-s ale lui și se rapă striini trudul* (o s t e n i a l e l e D) *lui.* PSALT. 235. *S-am fi buni și drepți ..., să nu cumva truda noastră și usteneala să piardem.* CORESI, EV. 19.

3. Chin, suferință, durere, necaz; trudire **(2).** *Vezi plecarea mea și truda* (u s t e n i t u l H) *mea și lasă toate păcatele meale.* PSALT. 43. *Cîte sînt în lumea aceasta ... multă trudă și usteneală au, iară dulceață puțină.* CORESI, EV. 27. *Rahila ... în naștere mare dureare pătia. Și cînd ară păți în naștere trudă mare dzise ei moașa: nu te teame.* PO 121/14. *Veniți la nuntă și la ospăț! Veniți, nu la lucru, nice la trudă, ce la veselii!* VARLAAM, C. 233. *Că gura i-i plină de amărăciune, De blăstăm, de hulă ... supt limba lui iaste trudă și dureare.* DOSOFTEI, PS. 33/5. *Prin aceastea căi veî intra în laturea făr'de trudă, întru împărăția ceriului* (a. 1689). GCR I, 285/34, cf. ANON. CAR. *Munte cu pustie, Cu trude nemernicind prorocul Ilie.* MINEIUL (1776), [prefață] 2/6. *Acest metal i-au făcut a-și lăsa a lor patrie a suferi atîte truzi.* IST. AM. 25r/2. *O maică murind ... întru truzile ceale cumplite a morții.* BELDIMAN, N. P. II, 122/25. *Fericirilor trecute, care nu-i să mai veniți, Truda gîndurilor mele, pomeniri, ce mă munciți?* CONACHI, P. 140, cf. POLIZU, COSTINESCU, CIHAC, II, 424. *N-am plîns de moartea lui; am plîns de truda vieții, de cît suferise această iritabilă natură de la împrejurări.* CARAGIALE, O. III, 5, cf. DDRF. *Milă puternica Iuno purtînd de trudele morții ..., din ceruri trimite pe Isis Lupta s-o curme.* COȘBUC, AE. 83. *O trudea vreo taină și-ar fi vrut s-o spuie, Și, de multă trudă, n-a vorbit deloc.* COȘBUC, P. I, 245, cf. BARCIANU. *Simțea o trudă ascunsă în Elena lui.* D. ZAMFIRESCU, A. 84, cf. ALEXI, W. *Multă li-i truda ce au pentru tine.* MURNU, I: 132, cf. TDRG. *Așa își zicea și el, în ceasurile de trudă și de obidă, cînd vedea că munca lui ... n-avea mai nici un spor.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 100. *Te găsesc slăbit, parcă ai avea în tine o trudă.* SADOVEANU, O. XIV, 65, cf. CADE. *Din pricina oboselii și a trudei, fața fetișcanei avea o frumusețe neasemuită.* STANCU, R. A. III, 219, cf. ȘEZ. V, 165. *Ah, amar și grea durere, Trudă fără mîngîiere!* FOLC. MOLD. I, 259. ◇ Fig. *Parfumul rozelor ude Tomnatic suspin În zori, în tăcutele trude, Te chiamă pe tine, puțin.* BACOVIA, O. 111. ◇ (În imprecații) *Lasă-l trudii.* PAMFILE, A. R. 263. *Hai, mîndră, cu mine-n lume. Mergă truda, să vin mine, Să-mi fac neamu de rușine.* DOINE, 34. *Lasă-le-n trudă.* ALR II/284. *Lasă-l trudii lui.* A I 24. *Dusu-s-a badea cu caru, Mîn-ce-l truda și amaru.* FOLC. TRANSILV. II, 55.

4. (Învechit, rar) Învinuire, imputare. *I[i]sus zise lor: ce trudă dați muieriei, lucru bun fece derept mine.* TETRAEV. (1574), 247.

5. (Prin Bucov.; în sintagma) *Truda mea* = numele unei hore. Cf. VARONE, D. 152, id. J. ROM. N. 130.

— Pl.: *trude* și *truzi*. — Și: (învechit) **trud** s. n. — Postverbal de la **trudi.**

TRUDÉLNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Trudnic **(1).** *Cercetarea rece și trudelnică a motivelor prozaice ce pun în mișcare societatea.* CONV. LIT. VIII, 345.

— Pl.: *trudelnici, -ce.*
— **Trudi** + suf. *-elnic.*

TRUDÍ vb. IV. **1.** Intranz. și refl. A depune eforturi susținute pentru a îndeplini ceva, a munci din greu, a r o b o t i; a-și da silința, a se strădui; (învechit și popular) a se osteni **(3).** *În deșert trudiră-se ziditorii.* PSALT. HUR. 112r/4. *Se nu Domnul zidire casa, în deșert munciră-se (trudiră-se* CH, *să trudiră* D, *trudi-se* V) *zidind.* PSALT. 274. *Noi ... carii ne-am trudit acicea, noi ne rugăm și ne milcuim fiecărora careț veți ceti ... să dereptați.* CORESI, EV. 6. *Ieși într-această*

lume ca un plugariu în țarină sa să trudească, iară nu să odihnească. VARLAAM, C. 276. *Mulți oameni învățați au trudit și au ostenit, de au scris istorii* (a. 1650). GCR I, 146/31. *Omul ... treace ca o umbră rară, zădar să trudește de dzi pînă-n sară.* DOSOFTEI, PS. 130/4. *Și am trudit ... să îmulțesc talantul Domnului.* ANTIM, P. XXV. *Batăr și eu mă trudesc, Și tot ca ei nu trăiesc* (a. 1818). GCR II, 226, cf. LB. *Unul se strudește și altul se folosește.* I. GOLESCU, ap. DDRF. *N-am putut tăia nici un cui și destul m-am trudit cu ele.* BĂRAC, T. 10/9. *Se trudea să se deie jos de pe vatră.* NEGRUZZI, S. I, 91, cf. POLIZU. *Așteaptă, să te hurduc pînă ți-o ieși sufletul ... — Degeaba te trudești.* ALECSANDRI, T. I, 431. *Cît am trudit, cît am muncit Și cu nimic n-am folosit.* MACEDONSKI, O. I, 38. *Trudește, făcătorule de bine. Veni-vor, roiuri, alții după tine Și vor culege rodul — bogăția.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 26, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Se trudea să mă-nțeleagă ... Cînd i-am spus povestea-ntreagă.* GOGA, POEZII, 122, cf. TDRG. *Mă trudesc, Magdo, să te pricep și nu pot.* HOGAȘ, DR. I, 176. *Profira se trudea să curețe puțin pămîntul de pe hainele și figura mortului.* REBREANU, R. II, 201. *Trudeam Să descifrăm întîiul nostru vis.* MINULESCU, VERS. 340. *Madam Malca se trudi să se ridice de pe scaun.* BRĂESCU, A. 44, cf. CADE. *De ce nu te bizui pe oameni care trudesc din greu?* CAMIL PETRESCU, O. II, 24. *Se trudea să-și deschidă loc de trecere.* C. PETRESCU, A. R. 61. *Noi ăștia care trudim n-avem la dispoziție toată ziua ... pentru așa ceva.* VINEA, L. I, 241. *Îmi dau seama că nu sînt încă ceea ce trebuie, dar mă trudesc cinstit să fiu.* DEMETRIUS, C. 9. *Omul trebuie să trudească pînă-i vine ceasul.* T. POPOVICI, S. 139. *Io am visat Vis adevărat Că-n zadar muncim, Că-n zadar trudim.* TEODORESCU, P. P. 463. *Tuturora am să li spun să nu se mai trudească aice, că voi li furați toată pînea.* SBIERA, P. 17. *Trandafir ... Răsădit de fată mare, S-o trudit și l-o-ngrădit.* MÎNDRESCU, L. P. 26. *Haida, mîndro, să sărim, Că la joc ne cam trudim, Dar la lucru ne codim.* DOINE, 128. *De-aș ști eu cînta ca cucu, Nu m-aș mai trudi la lucru.* FOLC. TRANSILV. II, 215. ✦ Tranz. A supune la un efort, a obosi. V. turui[2]. *Oștenii ... să se silească numai a-i aținta, a-i trudi, fără a cădea în război.* BELDIMAN, N. P. I, 90/14. *Ne trudim ciolanele să nu se deprindă cu lenea.* DELAVRANCEA, O. II, 193, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Să vie el cu oastea lui aici; să nu mai umble a trudi o mulțime de norod pînă la dînsul.* VASILIU, P. L. 227, cf. ALR II/I h 96.

2. Refl. A se chinui, a se munci, a se căzni; a se necăji, a se întrista, a suferi. *Și preț izbăvire sufletului său trudi-se cinre vru în veci.* PSALT. HUR. 41[r]/17. *Ustenii* (steniis, osteniiu-mă D, *trudiiu-mă* H) *în suspirile meale ..., cu lacrămile meale așternutul mieu udă-se.* PSALT. 8. *Sufletul lui cel derept, văzînd și auzind faptele lor ceale reale, să trudea.* N. TEST. (1648), 188[r]/27. *Mă trudesc fără vreame cu suspini, cu jeale.* DOSOFTEI, PS. 23/9, cf. ANON. CAR. *Cu viață sihăstrească ... să trudea.* MINEIUL (1776), 169[r1]/2. *După atîtea dureri, ce te mai trudești în gînd.* BELDIMAN, O. 10/1, cf. CLEMENS. *Viață, curmă-te de plînsuri, ca să nu mă mai trudesc!* CONACHI, P. 257. *Plîngeți omul ce-n amiază ... Întuneric întîlnește Și-n durere se trudește.* BELDICEANU, P. 109, cf. DDRF, BARCIANU. *Oamenii se trudesc în nenumărate feluri și de aceea e greu de umblat cu sufletul lor.* D. ZAMFIRESCU, A. 92, cf. ALEXI, W. *Să se trudească iar cu copil mic.* REBREANU, R. I, 148. *Cît ne luptăm noi și ne trudim și cu preoți și cu desfăcătoare.* SADOVEANU, O. VII, 286. *Mereu culcat, Silion se trudi nițel cu sticlele și umplu paharele.* VINEA, L. I, 176. (Refl. recipr.) *E păcat să ne trudim unii pe alții.* D. ZAMFIRESCU, A. 147. ◇ Expr. (Impersonal; regional) **Se trudește de ploaie** = se pregătește îndelung de ploaie. *După secetă, întîia ploaie trebuie să vie noaptea, pe furiș ... mai ales după ce „se trudește mult de ploaie".* PAMFILE, VĂZD. 240. ✦ Intranz. și refl. (Popular) A se zbate, a se chinui în dureri mari, a se lupta din greu (la naștere, în ceasul morții). *Cel ce este în agonie se canonește prea mult pînă să-și dea sfîrșitul, adecă ... se trudește cu moartea.* MARIAN, Î. 35, cf. TDRG, CADE. *Muierea mi se trudește cu durerile nașterii.* RETEGANUL, P. I, 12, cf. ȘEZ. V, 165. *Trudea mama lui să-l nască.* I. CR. II, 234. ◇ Expr. (Refl.) **A se trudi de facere** (sau **de naștere**) = a fi în durerile nașterii. *După ce a început femeia a se trudi de naștere, moașa pune pe masă un cot de pînză nouă.* MARIAN, NA. 152, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Femeia care se trudește de facere încuie și descuie de trei ori lacătul.* CANDREA, F. 373. ✦ Tranz. A supune la chinuri, la torturi, a căzni, a schingiui; a pricinui cuiva suferințe morale, a supăra pe cineva, a necăji, a chinui. *Auzi amu J[i]sus că zise oarecine județului de gloate: „Nu trudi învățătoriul, nici nevoi pre el".* CORESI, EV. 384, cf. VARLAAM, C. 293, CLEMENS. *Un ceas nu-mi prisosește Să-ți spui ce mă trudește.* I. VĂCĂRESCUL, ap. GCR II, 161/33. *A pune la muncă pe-o copilă În vîrsta ei, trudind-o cu rugă și cu post.* COȘBUC, S. 4, cf. TDRG. *Cu nouă bice le bătea, Le bătea și le trudea, Pînă fierea le crepa.* ȘEZ. IV, 157. *Nouă meșteri mari, Luați de-o ziditi, Să nu mi-o trudiți.* BALADE, III, 54.

— Prez. ind.: *trudesc.* — Și: (învechit, rar) **strudí** vb. IV.

— Din v. sl. трꙋдити сѧ.

TRUDÍRE s. f. Faptul de a (se) trudi.

1. Efort, muncă grea; trudă **(1)**. Cf. DRLU. *În trudirea cărților limbii patriei, cu sațiu am petrecut* (a. 1826). GCR II, 252/14, cf. POLIZU, DDRF. *Dup-atîta trudire, Pentru pămîntul italic li-e închis rotogolul tutindeni!* COȘBUC, AE. 16. *Vrei tu să-mi faci fără rost și zadarnică munca să-mi fie, Cum și atîtea trudiri cu sudori?* MURNU, I. 68, cf. DHLR I, 257. *Trudire și mișcare. Prin munci neodihnite ajungi adînc și mare.* ARGHEZI, S. V, 189.

2. Trudă **(3)**. *Fost-au destul, o tovarăși, bătuți de trudiri și de-amaruri!* COȘBUC, AE. 16.

— Pl.: *trudiri.*

— V. **trudi.**

TRUDÍT, -Ă adj. **1.** Ostenit peste măsură, foarte obosit. *Iaste trudit și ustenit de cale.* VARLAAM, C. 45. *Au poftit domnul pe pașa să se odihnească ..., fiind trudit și ostenit de vale.* GHEORGACHI, LET. III, 326/18. *Fiind trudit și ostenit de drum ..., au șezut lîngă harbuzărie să să odihnească puțintel* (a. 1808). GCR II, 200/28, cf. LB. *Fiind foarte trudit de lucru, l-au furat un somn.* DRĂGHICI, R. 106/11. *Intră obosit și trudit și vede că îi aduc dulceață.* NEGRUZZI, S. I, 70. *Nu te teme, că-i trudit de pe drum și are să se culce îndată.* ALECSANDRI, T. 316. *De-abia îl țineau picioarele de trudit ce era.* CREANGĂ, P. 302. *Foarte trudit, omul își încolăcește brațele pe masă și-și așază pe dînsele capul.* CARAGIALE, O. I, 57. *Ce trudit mă simt sub cruda suferințelor povară!* VLAHUȚĂ, O. A. 45, cf. DDRF. *Colo se vede cum vine Carul cu boii trudiți.* COȘBUC, P. II, 63, cf. ALEXI, W. *Privește ale mele Trudite brațe slabe întinse către tine.* PETICĂ, O. 186. *Dormea liniștit, cum dorm țăranii trudiți de sapă.* MIRONESCU, S. A. 35. *Trudit apoi, m-am așezat pe-o stîncă.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 63. *O țigancă ..., descărcînd trei rînduri de desagi, se așeza trudită.* BRĂESCU, A. 50. *Din vreme în vreme caii se opreau trudiți, tremurînd pe picioare.* SADOVEANU, O. VI, 348. *Hamalii încetaseră lucrul și ... dormeau trudiți.* BART, S. M. 59. *Și trudit, Lîngă vatră prigonit, Privegheam prelung tăciunii.* I. BARBU, J. S. 49. *În zorile ce abureau a pîine Trudit mă coboram din Calea Laptelui Pe bulevarde sure.* JEBELEANU, C. 18. *Cît îi invidiez pe cei care ... muncesc și se întorc trudiți acasă.* V. ROM. ianuarie 1965, 70. *Gazda mare-i om gîndit, Săracu-i tare trudit!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 414. *Toderică, fiind pirotit (trudit, obosit de nedormire) ..., s-a culcat și îndată a adormit ca mort.* RETEGANUL, P. II, 74, *Ești trudită, draga mătușii; ... du-te de te culcă oleacă și te odihnește.* ȘEZ. I, 60, cf. ALRM I/I h 140, A V 18. ◇ Fig. *S-a oprit trudita moară, Doarme apa la irugă.* GOGA, POEZII, 43. *De sus alină-*

toare ... Pe lumile trudite odihna se desprinde. VOICULESCU, POEZII, I, 52. *Pleşuvii munţi îngenuncheau în zare, Trudiţi de mers ca peregrini bătrîni.* PILLAT, P. 132. *Soare potolit Spre golfuri de-ntuneric va luneca trudit.* I. BARBU, J. S. 10. ◇ (Substantivat) *Spre cei trudiţi cu boare eu mă plec.* COŞBUC, P. I, 289. ◆ Care exprimă oboseală, trudă **(1)**. *Abia i se mai mişcau ochii ..., lăsînd cu lene o căutătură trudită şi întunecală.* VLAHUŢĂ, N. 127.

2. Supus la eforturi, la munci grele; muncit, trudnic **(2)**. Cf. DRLU. *O, popor, tu eşti trudit; Iar mişeii ţi-a-ngrădit Drumul la dreptate.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 44. *Şi-ndată porneşte la lucru trudita robime a muncii.* VOICULESCU, POEZII, I, 30. *Acasă aducea bănuţii pe care-i cîşiga cu sudoarea lui de copil trudit prea de timpuriu.* V.ROM. mai 1954, 84. *Imagini ale neamului său de ţărani amăriţi şi trudiţi îi năvălesc în minte.* ib. ianuarie 1970, 61. ◇ (Adverbial) *Am luat ucenicia militară de la început cu întoarceri pe loc explicate trudit, ... strigăitor de caporali care vizau perfecţiunea.* BRĂESCU, A. 223. ◇ Loc. adv. (Rar; în forma negativă) **Pe netrudite** = fără efort, fără osteneală. *Acolo ei sosiră, Pe netrudite calea-şi isprăviră Numa-ntr-o zi.* MURNU, O. 119. ◆ (Substantivat) Truditor. *N-oi mai jeli trudiţii la praguri boiereşti.* DEŞLIU, G. 49.

3. Supus la necazuri şi încercări grele, chinuit; trudnic **(3)**. *Cel mai mîhnit suflet în trupul cel mai trudit!* CARAGIALE, O. III, 5. *Nu s-auzea decît suflarea trudită a bolnavului.* VLAHUŢĂ, O. A. II, 40. *La voi aleargă totdeauna Truditu-mi suflet să se-nchine.* GOGA, P. 8. *Părea un sol venit S-aducă mîngăiere în sufletul trudit Al celor ce pierdură nădejdea.* PETICĂ, O. 181. *El nu mai era; ... truditu-i suflet dobîndise alinare.* SADOVEANU, E. 101. *Să fie fala ... A celor ce-au pierit în lupte, Ca din truditele noroade Duşmani să nu se mai înfrupte.* BENIUC, M. 91. *Ca cerul peste ape mă aplec Peste sufletul meu singur şi trudit.* ISANOS, P. 379.

4. (Regional) Puţin rezistent, plăpînd, slab. *Un bărbat oacheş, cu o fămeie oachişă, izvodeşte odrasla trudită ... şi scurtă de trai.* PISCUPESCU, O. 141/21, cf. ALR II/I h 82/172.

— Pl.: *trudiţi, -te.*

— V. **trudi.**

TRUDITÓR, -OÁRE adj. (Şi substantivat) (Persoană) care trudeşte **(1)**. Cf. LB. *E dulce odihna duminecă şi de mare preţ pentru omul truditor.* F (1883), 62, cf. DDRF. *Voinic, cu mijlocul supt ca la toţi truditorii din greu.* SADOVEANU, O. XVIII, 593. *Să mă sui în nori La înalţii dregători, Să-i pogor pe căpriori Pînă jos, la truditori.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 170. *El aruncase truditorilor ... insulte că sînt înapoiaţi.* PAS, Z. IV, 240, cf. ALR I 455/295. ◇ (Adverbial) *Truditor să rup din pămînt rădăcina.* COŞBUC, AE. 49.

— Pl.: *truditori, -oare.*

— **Trudi** + suf. *-tor.*

TRÚDNIC, -Ă adj. **1.** Care cere mult efort fizic sau intelectual; obositor, epuizant, extenuant; (învechit) trudos **(1)**, (învechit, rar) trudelnic. *Trudnică mîcenicie.* DOSOFTEI, V. S. [prefaţă] 4/20. *Această ... foarte trudnică meargere face ca să obosească toată oastea.* BELDIMAN, N. P. I, 84/16. *Întru această trudnică slujbă totdeauna trebuia să lucreze necontenit.* DRĂGHICI, R. 151/22. *Gospodarului ..., pe lîngă trudnica lui muncă ..., îi creşte şi rodeşte sămănăturile.* I. IONESCU, C. 96/3. *O trudnică răbdare pentru rod vremelnic.* NEGRUZZI, S. II, 252. *Plugari ce-şi pregătesc cina, prin care vor sfîrşi trudnica lor zi de muncă.* ODOBESCU, S. I, 24. *Şi te-nţeleg — te simt aproape: Cu aceeaşi suferinţă-n faţă, ... Sătul de trudnica-ţi viaţă.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 49, cf. DDRF. *Aş dori locaş ticnit să-mi fie ... şi hotar la luptele pustii şi trudnice călătorii!* OLLĂNESCU, H. O. 133, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Deteră ... de-o crîncenă, trudnică muncă.* MURNU, I. 235, cf. TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Pe cît era de trudnică viaţa lui de negustător, pe atîta de bine îi sporeau cîştigurile.* SADOVEANU, O. XV, 424. *Trebuiră să-şi continue drumul trudnic.* TUDORAN, P. 610. *Se întrunesc plugarii, veniţi de la munca trudnică a cîmpului.* V. ROM. decembrie 1964, 155. ◇ (Adverbial) *Şi din tot ce-ai semănat Trudnic, să nu-ţi pese Că din lutul blestemat Nici un fir nu iese.* VOICULESCU, POEZII, I, 49. *Nu băgam samă la cărăuşii care se tîrîiau trudnic pe un drum deşfundat.* SADOVEANU, O. VI, 559. *Inima-i bătea trudnic, ... de spaimă.* V. ROM. mai 1958, 59.

2. Muncit **(2)**, trudit **(2)**. *Celelalte figuri de trudnici zilieri rămîn şterse.* CIAUŞANU, R. SCUT. 16. *Luna ... să vegheze aşternutul maşter În care doarme trudnica nevastă.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 109. *Trudnicele fiinţe îşi strîngeau uneltele.* BARBU, PRINC. 161. ◇ (Substantivat) *Au trăit pînă ce-au isprăvit osînza pămîntului ... amestecată cu lacrimile şi sîngele trudnicilor.* SADOVEANU, O. XVII, 185. ◆ Care exprimă oboseală, trudă **(1)**. *Aş vrea să beau puţintică apă ... îngînă ea cu trudnic glas.* SADOVEANU, O. V, 531. *Îşi pironi ochii trudnici în soarele care asfinţea într-o mare de foc şi sînge.* id. ib. VI, 351. ◇ (Adverbial) *Tata a privit în juru-i trudnic şi a oftat.* id. ib. XVII, 409. *Ai dreptate, Alexa, murmură Potcoavă trudnic.* id. ib. XVIII, 29.

3. Chinuit, trudit **(3)**, (învechit) trudos **(2)**. *Dar tot începe În trudnicul meu suflet amintirea.* SĂM. III, 136. ◆ Chinuitor. *Frica ..., aruncîndu-l în nişte trudnice gîndiri, i-au ridicat cu totul pofta mîncării.* DRĂGHICI, R. 73/6.

— Pl.: *trudnici, -ce.*

— Din slavonul трудьнъ.

TRUDNICÍE s. f. Trudă **(1)**. Cf. DDRF. *Pare atît de tăcută şi de tristă coloana muncitorilor ... fiecare se gîndeşte la trudnicia vieţii lui.* SAHIA, N. 43.

— Pl.: *trudnicii.*

— **Trudnic** + suf. *-ie.*

TRUDÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) **1.** Trudnic **(1)**. *Agonisiţi hrana voastră cu trudoase osteneli.* MARCOVICI, D. 125/2. *Sau numai-n aste locuri d-osîndă, doliu, vină, O să păşeşti ca mine trudosul drum spinos.* C. A. ROSETTI, C. 227/9.

2. Trudnic **(3)**. *Năvala insectelor noptoase care, prin ciupirile lor, fac somnul şi mai trudos decît asomnia.* MAN. SĂNĂT. 194/27.

— Pl.: *trudoşi, -oase.*

— **Trudă** + suf. *-os.*

TRUF s. m. v. **trufă**[2].

TRUFANDÁ s. f. **1.** Produs alimentar (mai ales fruct sau legumă) care apare pe piaţă la începutul sezonului. Cf. COSTINESCU. *După cîteva săptămîni, mazărea şi bobul ies trufanda* (a. 1892). ap. TDRG. *Cînd vindea salată, Conopida-nvoaltă, Trufanda curată, Nu răcnea în piaţă.* PR. DRAM. 257, cf. CIHAC, II, 624. *El o să se tot plîngă că nu i-ai dat mezelicuri şi trufandale.* ODOBESCU, S. III, 39. *El cel dintîi mînca trufandale.* GANE, N. III, 162. *Ziafeturi peste ziafeturi zi şi noapte, cu toate bunătăţile şi trufandalele.* CARAGIALE, O. II, 230. *Cojile de măr ... le mîncă cu multă poftă, ca pe nişte trufandale.* ISPIRESCU, L. 161, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 71, GOROVEI, CR. 183. *Le va duce zarzavaturi, trufandale de care nu prea se prea găsesc prin Slatina.* BASSARABESCU, V. 42. *Jos, în stradă, oraşul vuia de trei ceasuri, de cînd au început olteni să strige trufandalele sezonului.* C. PETRESCU, A. 377. *Azi eşti frumoasă şi proaspătă ca o trufanda.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 131, cf. DS. *Caise, piersici, struguri, rodii Şi trufandalele din patru zodii.* ARGHEZI, S. V, 145. *Să porţi trufandale în coşuri, să salţi voinicește cobiliţa pe umeri.* PAS, Z. I, 13. ◇ Fig. *Ai fost la oraş, ce mai veşti? ... ceva politică, trufanda!* CONTEMPORANUL, VI[2], 11. *Povestea e o trufanda care mi s-a adus ... şi-o vînd aşa cum am cumpărat-o.* SADOVEANU, O. X, 337. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Trei cireşe mai pîrguite văzînd, Le luă-ntr-un ciur le puse ... ca lucru trufanda.* PANN, H. 37/4. *Pastramă trufanda.* CARAGIALE, O. II, 193. *Coborînd Negoiţă-n tîrg cu nişte vişine trufandale de*

în zare. ib. 234. ✦ (Adjectival; prin nordul Munt.) Mîndru, fanfos. RĂDULESCU-CODIN, 74. ✦ (Prin analogie; prin Mold. și nord-estul Munt.; și în sintagma *caș trufanda*) Caș preparat din cel dintîi lapte muls de la oi. Cf. CHEST. V 56/10, 91/10, 21, 46, 84.

2. Fig. (Rar) Prinos. ȘIO II$_1$, 365, cf. ȘĂINEANU D. U.

— Pl.: *trufandale.* — Și (prin vestul Olt.) **trofondă** s. f. SCRIBAN, D., BOCEANU, GL.

— Din tc. **turfanda.**

TRUFANDAGÍU s. m. (Rar) Amator de trufandale **(1)**. *Românul e trufandagiu.* ALAS 29 V 1938, 13/3, cf. IORDAN, L.R.A. 159.

— Pl.: *trufandagii.*

— **Trufanda** + suf. *-giu.*

TRUFÁȘ[1], -Ă adj. **1.** (Și substantivat) (Persoană care are încredere exagerată în calitățile proprii; plin de trufie **(1)**; mîndru, orgolios, îngîmfat, (învechit, rar) trufitor. *Să nu clevetească menre trufașii.* PSALT. HUR. 107^r/5. *D*[um]*n*[e]*dzeu trufașilor* (făloșilor N. TEST. 1648, celor mîndri BIBLIA 1688) *protiveaște-se, e smeriților dă bunrătate.* COD. VOR. 128/8. *Tu oamerii plecați spășești, Doamne, și ochii trufașilor* (mărdrilor D) *pleci.* PSALT. 27. *Ca un măreț și ca un trufaș părea-le acesta.* CORESI, EV. 310. *Zdrobi prea înălțatul și trufașul ... vrăjmașul.* COD. TOD. 193. *Era la hirea sa Barnavschii Vodă, foarte trufaș.* M. COSTIN, O. 103. *Aceastea cuvinte afiță ... pre trufașul și sîmățul acela boiarin.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 188^r/34. *Fiind trufaș și mult de sine socotind, să fece a fi de niam mare.* N. COSTIN, L. 438. *Au îmblat oamenii lui pe marginea turcească hulind numele domnului și zicînd că e rău și trufaș.* ȘINCAI, HR. III, 96/21, cf. CLEMENS, LB. *Omar acum a sosit ... — Cine? Trufașul acela? Acel lepădat Omar?* HELIADE, O. I, 407. *Chiar înțeleptul se amăgește, dar mai puțin decît trufașul.* MARCOVICI, C. 63/7. *Îi făcură nestatornici, trufași, ghiftuiți de patimi.* CONACHI, P. 303. *Umilința ce arătau către dînsul acești aspri și trufași nobili ... înșelă pe Mihai.* BĂLCESCU, M. V. 399, cf. POLIZU. *Acest mîndru și trufaș Caragea ..., cum se poate ca el să mă supuie la această nemaiauzită înjosire?* FILIMON, O. I, 173, cf. BARONZI, L. I, 122. *Cunoști ... pe-acel străin trufaș ...?* ALECSANDRI, T. II, 87, cf. LM. *Mircea cel Mare, biruitorul de la Rovine, alungînd de pe hotarele României oastea sfărîmată a trufașului sultan Baiazid.* VLAHUȚĂ, R. P. 33, cf. DDRF. *Dac-aș mai fi cum am fost, să fiu ca nemernicul ăsta Care se-ngîmfă trufaș.* COȘBUC, AE. 93, cf. ALEXI, W., DHLR I, 362, PASCU, S. 349, JAHRESBER. VIII, 202, DR. IV, 427, 430, ȘĂINEANU, D. U. *Am dus în spinare dușmănia neîmpăcată a unor oameni puternici și trufași.* GĂLĂCTION, O. 32, cf. ROSETTI, L. R. III, 73. *Și prostul, ca și porcul, orb și trufaș, înjură.* ARGHEZI, S. V, 225. *Mînios și trufaș, Titus Androne n-a mai stat de vorbă.* VINEA, L. I, 119. *Nurori pizmașe Și soacre trufașe.* TEODORESCU, P. P. 413, cf. BALADE, I, 289. ✧ (Adverbial) *Filibaș îi întinse trufaș mîna și rosti tare și răspicat.* REBREANU, NUV. 66. ✦ Care exprimă, trădează trufie **(1)**. *Ochii trufași smerești-i.* PSALT. HUR. 12^v/23. *Această trufașă și de mirat socotială a lor, Dumnăzău o au strămutat.* N. COSTIN, L. 68. *Știința înțelepciunii nu în scaunele trufașe și înalte, ce în capetele plecate și învățate locuiește.* CANTEMIR, IST. 58. *Ai rîsipit gîndul cel trufaș și semeția cea împrotivnică.* MINEIUL (1776), 170^{r2}/19. *Negreșită urmă a înșălăciunii ... ce răsare și din viețuire trufașă și desfătătoare.* PISCUPESCU, O. 175/9. *Nobila și trufașa lor căutătură îndrăznește a se aținta pe scaunul nepărtinitorului judecător.* MARCOVICI, C. 113/14. *Ar fi scăpat ... de influența trufașă a unor prelați de rit latin.* BARIȚIU, P. A. I, 214. *Balcane, ... tu stai în adormire ademenit de visuri nebune și trufașe.* ALECSANDRI, P. III, 434. *Gura-i zîmbește cu o trufașă nepăsare.* ODOBESCU, S. III, 57. *E o mare deosebire între pesimismul trufaș și revoltat de la începutul acestui secol și între pesimismul domol de la mijlocul secolului.* GHEREA, ST. CR. II, 299. *Vom face pe-ai voștri părinți S-ascundă trufașul lor chip.* COȘBUC, P. I, 155. *Nici o inscripție trufașă nu arăta numele binefăcătorului.* SADOVEANU, O. X, 100. *Îmi ispășeam trufașa vină.* VOICULESCU, POEZII, I, 47. *Doar fața îi răsare: trufașă, crudă, rece.* PILLAT, P. 31. *Tînărul pleca din prăvălie cu un aer trufaș și mușcător.* PREDA, R. 7. *Își reluă instinctiv atitudinea corectă, ținuta ușor trufașă.* V. ROM. februarie 1969, 30. ✦ (Despre oameni) Chipeș, bine făcut. *Albert, craiul Lehiei, trufaș, semeț, ușor, Adimenit, se crede stăpîn pe viitor.* ALECSANDRI, P. III, 198, cf. ALR II/95, 833.

2. Strălucitor, splendid (ca aspect, înfățișare); falnic, semeț, maiestuos, superb. *Padova în Italiia ... iscusită și trufașă în meșteșuguri.* N. COSTIN, L. 109, cf. ANON. CAR., LB, DDRF. *Zări pe sprinceana dealului înălțîndu-se trufașă ... cetățuia Neamțu.* NEGRUZZI, S. I, 168. *Codrul zice: Dragul meu, Încetează plînsul tău, Căci din brazii mei trufași Face-ți-oi voinici ostași.* ALECSANDRI, P. III, 157. *Colo înalte rîpe se înveresc în nor, Cu creștetul fantastic, trufaș și visător.* BOLINTINEANU, O. 241, cf. LM. *Visa ... să se arate frumoasă și împodobită în haine trufașe și în pietre nestemate.* ODOBESCU, S. III, 206. *Colo se ridic trufașe Și eterne ca și moartea piramidele-uriașe.* EMINESCU, O. IV, 113. *Brazii trufași ai codrilor se frîngeau cu glasuri de trăsnet.* HOGAȘ, M. N. 176. *Numai casa lui de piatră se înalță trufașă cu acoperișul de tinichea roșie.* REBREANU, NUV. 112. *Se uită în zări catedrala, Cu turnu-i sever și trufaș.* BACOVIA, O. 40. *Am ajuns în sfîrșit pe înălțimea sură și trufașă.* GALACTION, O. 346. *Din clarul miez al vîrstei rîd tinereții tale, Trufașa-ți frumusețe în față o privesc.* VOICULESCU, POEZII, II, 256. *Cădea-vor în cenușă Trufașe brațe albe și visuri, la un loc.* PILLAT, P. 234. *Pașii oamenilor sună sonor pe caldarîm; lămpi ... se înalță trufașe în două-trei locuri.* SADOVEANU, E. 114. (Glumeț) *Cozonaci ... se înălțau trufași deasupra paștilor cu ochi negri, de stafide.* BRĂESCU, A. 81. ✧ Fig. *Să încînte pe răsfățatul șah, în pomposul și trufașul său repaos.* ODOBESCU, S. III, 111.

— Accentuat și: *trúfaș.* BARCIANU, CADE, ALR II/95, 833. — Pl.: *trufași, -e.*

— **Trufă[1]** + suf. *-aș.*

TRUFÁȘ[2], -Ă adj. (Prin Maram.) Glumeț, (regional) trufos. Cf. LEXIC REG. 15.

— Pl.: *trufași, -e.*

— **Trufă[3]** + suf. *-aș.*

TRÚFĂ[1] s. f. **1.** (Învechit și regional) Trufie **(1)**. *Mute se fie rosturile hicleane ce grăiescu spre derepți fărăleage cu trufă* (cu trufășie H, în semeție D) *și cu batgiocuri.* PSALT. 53. *Și va fi și ocărîrea începătoare trufei.* CORESI, EV. 15. *Cu trufă făcuse împrotiva lui* [Dumnezeu]. PO 238/24. *Măriile, trufele, mîniile* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 230/9. *Nu numai oamenii pieru cu aceia cu trufa și cu lauda, ce și îngerii.* COD. TOD. 219. *Acesta birui trufa turcilor.* MOXA, 361/1. *Unde va hi acolo trufa lumiei?* VARLAAM, C. 101. *Să va istovi trufa voastră întocma cu cenușa.* BIBLIA (1688), 368^2/36, cf. COD. PUȘC. 150. *Venea cu mare trufă, cu vro 500 de oameni.* N. COSTIN, LET. II, 49/6, cf. ANON. CAR. *Cu înaltă trufă fălindu-se că ... mare oaste turcească au șters de pre fața pămîntului.* ap. ȘINCAI, HR. II, 60/21. *Ne rugăm foarte mării tale Să-ți mai cruți ha trufă timpurie ... Că încă nu ești domn în țigănie!* BUDAI-DELEANU, Ț. 406, cf. DDRF, DHLR II, 501, DR. IV, 427, ROSETTI, L.R.II, 56, 57, 59. *Alte* [strune] *de tufă Mult zice cu trufă.* MAT. FOLK. 187. ✧ (Regional) *Cojoc de trufă* = cojoc de sărbătoare. Com. din SASCA MONTANĂ — MOLDOVA NOUĂ. ✧ Loc. adv. (Învechit) **În** (sau **spre, pre**) **trufă** = pentru a se mîndri; pentru a fi lăudat. *Nu vă lăudareți, nece grăireți înralte în trufă* (mîndreațe D). PSALT. 319. *Gura lor grăiaște pre trufă* (cca 1569—75). GCR I, 12/13. *Mulți amu oameni au fost făcut bunătățile și nemica d-însele n-au avut folos, c-au fost făcînd tot în laudă și în trufă.* CORESI, EV. 49. *Ai tălmăcit* [scriptura] *spre limba cea de moșie a locului, nu spre trufă, precum acela, ce*

pentru mîntuirea noroadelor. BIBLIA (1688), [prefață] 8/38. ✦ Ceea ce este plin de trufie, de orgoliu. *Glasul său închiseră; rostul lor grăia trufă* (t r u f ă ș i e H, m î n d r i c D). PSALT. 23, cf. CORESI, PS. 34/8.

2. (Învechit, rar) Trufie **(2)**. *Jelaniia trupului și jelaniia ochilor și trufa viațeei.* CORESI, L. 193/11.

— Pl.: *trufe.*

— Lat. **trufa** (< gr. τρυφή).

TRÚFĂ[2] s. f. **1.** Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile de culoare violetă-negricioasă, în formă de cartofi care cresc în pămînt *(Tuber). Nu plecarăm însă fără a ne sătura de renumitele pastete de ficat de gîscă cu trufe.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 90. *Mușchi de căprioară împănat cu truffe.* ALECSANDRI, T. 1 260, cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., NICA, L. VAM. 245, ȘĂINEANU, D. U., BORZA, D. 197. *Hrăniți cu trufe și pilaf.* VULPESCU, P. 107.

2. Produs de cofetărie făcut din cremă de ciocolată. DEX.

— Scris și: (după fr.) *truffă.* — Pl.: *trufe.* — Și: (regional) **truf** s. m. ȘEZ. XV, 136.

— Din fr. **truffe.**

TRÚFĂ[3] s. f. (Prin Maram. și nord-vestul Transilv.) Glumă, (regional) trufășag. Cf. CABA, SĂL. 101, T. PAPAHAGI, M. 235, ALR I 1 332/247, 315, 335, 343, 345, 354, 355, 357, ALR SN V h 1 242/353, ALRM SN III h 1 059/353. ◇ L o c. a d j. **De trufă** = (despre nume) de rîs, de batjocură. Cf. ALR I 1 495/343. ✦ (La pl.) Vorbe de clacă, palavre; baliverne (Groși — Baia Mare). Cf. ALR II /I h 29/349.

— Pl.: *trufe.* — Și: **tréfă** (CABA, SĂL. 101), **tréifă** (ALR II 2 627/325) s. f.

— Din magh. **trufa, tréfa.**

TRUFĂLÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin Maram.) A glumi; (regional) a trufi[2], a trufui. Cf. ALR I 1 332/339, 345, 357, ARH. FOLK. VI, 300, LEXIC REG. 13.

— Prez. ind.: *trufălesc.* — Și: **trufăluí** (ALR I 1 332/343), **trufuluí** (DRLU, LB, POLIZU, CIHAC, II, 534, LM), **trefălí** (CABA, SĂL. 101, COMAN, GL), **trifălí** (ALR I 74/302, ib. 1 332/337, LEXIC REG. 72) vb. IV.

— Din magh. **trufál, tréfál.**

TRUFĂLUÍ vb. IV v. **trufăli.**

TRUFĂȘÁ vb. I v. **trufăși.**

TRUFĂȘÁG s. n. (Regional) Glumă, (regional) trufă[3] (Almaș — Brad). ALR I 1 332/65.

— Pl.: *trufășaguri.* — Și: **trifășág** s. n. ALR I 1 332/302.

— Din magh. **trufaság, tréfaság.**

TRUFĂȘÍ vb. IV. R e f l. (Învechit) A se trufi[1] **(1)**. *Pus-ai lor reu, lepădatu-i-ai cîndu măriră-se* (t r u f i i a s e c[2], s ă *trufășiia* H). PSALT. 145. *Oarecarii se așa fără de o nevoie trupească trufășaște-se și tocmeala postului întru săbor depreună dezleagă.* PRAV. GOV., ap. TDRG, cf. ANON. CAR., SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *trufășesc.* — Și: **trufășá** vb. I. ANON. CAR.

— V. **trufaș[1].**

TRUFĂȘÍE s. f. (Învechit) Trufie **(1)**. *Prinși vor fi în trufășia sa, de giurămentele menciurilor vesti-vor.* PSALT. HUR. 49[r]/26. *Boiarii fiind împresurați de multimea grecilor și ocăriți de trufășiia lor, ... făcură sfat în taină.* C. CANTACUZINO, CM I, 144. *Unde era trufășiia Diei, acolo era vindecările m*[u]*cinicilor* (ante 1633). GCR I, 84/14. *Atunci ... să va sătura și mîndrul de trufășie.* ANTIM, ap. TDRG, cf. DDRF, CADE. ✦ Ceea ce este plin de trufie, de orgoliu. *Rostul loru grăiră trufășie.* PSALT. HUR. 10[v]/24.

— Pl.: *trufășii.*

— **Trufaș[1] + suf.** *-ie.*

TRUFÍ[1] vb. IV. R e f l. A se mîndri, a se semeți, a se fuduli; a avea o atitudine plină de trufie **(1)**; (învechit) a se trufăși. *Pus-ai lor reu, lepădatu-i-ai cîndu măriră-se (trufiia-se* c[2], *s ă t r u f ă ș i i a* H). PSALT. 145. *Datori sîntem a ne teame și să ne smerim, decît să ne trufim și să ne mărim.* CORESI, EV. 19. *Ce te trufești, căce ai aveare multă și aur și slugi și alte multe* (a. 1642). GCR I, 96/18. *Să trufise, să mărise și făcea și zulumuri țării.* R. POPESCU, CM I, 436. *Trufindu-să leavul cu adeverința domniei țării, ... trimite cărți în cetate la Dispot Vodă.* N. COSTIN, L. 471. *Să nu se trufească asupra altora:* ANTIM, P. 171. *Luați în urechi ... cei ce vă trufiți întru noroadele neamurilor.* MINEIUL (1776), 82[rI]/19, cf. MAIOR, P. 43/22. *Nimene să nu să trufească sau să se laude întru zilele ceale bune ale sale.* ȚICHINDEAL, F. 188/4. *Se bucura și se trufea că este domn de două țări.* DIONISIE, C. 209. *Întunecat ... de multa învățătură elinească și franțozească în care să trufea.* ZILOT, CRON. 80, cf. LB. *Cum se-nalță, se trufesc, De l-e silă cînd vorbesc.* MUMULEANU, C. 97/3. *Se trufi și se înălță cu mintea, de cînd ... se rudi ... cu împăratul.* BĂLCESCU, M. V. 90, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Aceasta este pedeapsă de la Dumnezeu pentru că m-am trufit cu mintea.* STĂNOIU, C. I. 159. *Îl văzui și-mi aminții ... cît se trufea cu aceste prietenii.* STANCU, R. A. III, 257. ◇ (Cu forma negativă a gerunziului) *Și, netrufindu-să, să socotească că ... toți avem să ne facem pămîntu* (a. 1851). CAT. MAN. I, 434. ✦ T r a n z. A se desfăta. *Că mi-a dat-o maică-sa Trupul să-mi trufesc cu ea.* ANT. LIT. POP. I, 382.

— Prez. ind.: *trufesc.*

— V. **trufă[1], trufie.**

TRUFÍ[2] vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A glumi; (regional) a trufăli, a trufui. Cf. LB, CIHAC, II, 534, ALR I 1 332/61.

— Prez. ind.: *trufesc.*

— V. **trufă[3].**

TRUFÍE s. f. **1.** Atitudine disprețuitoare și aroganță; aroganță, fală, îngîmfare, mîndrie, orgoliu, semeție, (învechit și regional) trufă[1] **(1)**, (învechit) trufășie. *Voi fringe jos pre trufia vo*[a]*stră și pre mărîa trufiei vo*[a]*stre* (a. 1560). GCR I, 4/33. *Să învețe pre toți trufiia să urască.* CORESI, EV. 14. *Să părăsească naravurile trupului, cealea realele, trufiile și mîndriile.* COD. TOD. 227. *Mărimea deșartă, trufia.* PARACLIS (1639), 252. *Nedreptatea și fățărniciia și trufiia îți va întuneca mintea.* NEAGOE, ap. GCR I, 170/19. *Mai tare ai pune mărturie împot*[r]*iva ta despre trufiia inimii tale, de cît despre smerenie* (a. 1685). GCR I, 277/17. *Cine își crede mai mult șie decît altuia, în greșala trufiii să nu cază, peste putință iaste.* CANTEMIR, HR. 478. *Păcatul cel dintăi este trufia.* ANTIM, P. 96. *I-au lepădat de la sine cu respunsuri pline de varvaricească trufie.* ap. ȘINCAI, HR. I, 183/8. *Toată moliciunea și trufiia ostașilor se vede nesmintită.* BELDIMAN, N. P. I, 87/3, cf. CLEMENS, LB. *Un om așezat de prejudecățile trufiii în treapta cea mai de jos.* MARCOVICI, D. 199/7. *Curajul i-i la brațe, slăbiciunea la trufie,* CONACHI, P. 4. *Vorba sa era plăcută și temeinică, fără trufie și îngîmfare.* NEGRUZZI, S. I, 157, cf. POLIZU. *Că tot ce nu e la locu-i va cădea trufia lor.* ALEXANDRESCU, O. I, 77. *Cît sînge ... Pentr-un monarh despotic și oarba sa trufie!* ALECSANDRI, P. II, 87, cf. CIHAC, II, 708. *O mare, puternică, adîncă ..., Trufia omenească tu crud o umilești.* BOLINTINEANU, O. 234. *Încercările ... de a face să se admită cooperarea regulată a armatei noastre le respinge cu trufie.* MAIORESCU, D. II, 74. *Sufletul ei cerea zgomotul veseliilor, strălucirea averilor, vîlva trufiilor.* ODOBESCU, O. I, 206. *Acum se-ncearcă cruzii, în oarba lor trufie, să ne răpească limba, dar morți numai o dăm.* I. NEGRUZZI, S. I, 395, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Cînd doamna îi puse în deșt inelul cu matostat, plesnea de trufie.* DELAVRANCEA, O. II, 99. *Ochii albaștri zvîrleau din ei o trufie, care își bătea joc de toată prefăcătoria lumii.* POPA, V. 321. *Întinse cu trufie palma și primi*

cei cîțiva gologani. SADOVEANU, O. VIII, 156, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 260, ROSETTI, L. R. II, 56, 59. *Umilește ... trufia și cruzimea sigură de sine.* VIANU, L. U. 73. *În palatul prefecturii teama zvîcni de sub trufia înalților slujbași.* VORNIC, P. 214. *Te-am adus în fața acestor martori pe care trufia i-a zdrobit.* BARBU, PRINC. 71. *Distanța ce-l separă de oameni ... [e] creată de el însuși în exacerbata lui trufie, vanitate și creație solitară.* T iunie 1964, 71. *Împăratul cu trufie zise: „să mi-o dai mie".* TEODORESCU, P. P. 117. *Lelița Mărie Plină-i de trufie Cu a sale gene, Ochișori, sprîncene.* BALADE, I, 312. ◇ Fig. *Trufia în trăsură, mizeria pe jos, Lărgea prin tot orașul un haos zgomotos.* MACEDONSKI, O. I, 48. ◇ Loc. adv. **Cu trufie** = în mod arogant, trufaș[1] **(1)**. *Midas ... răspunse cu trufie că Pan cîntase mai frumos.* ISPIRESCU, U. 10. (Învechit) **În** (sau **spre**) **trufie** = pentru a se mîndri; pentru a fi lăudat. *Să va înălța firea lui spre trufie.* CHEIA ÎN. 91[r]/13. *Cei ce au grăit rău ..., în trufie și în defăimare.* ANTIM, P. XXIV. ◇ Expr. (Învechit, rar) **A se da întru trufii** = a se deda unor fapte urite. *Acest nenorocit prințip ... au slobozit frîul stăpînirii ..., vrînd a afla vreame a să da întru trufii.* BELDIMAN, N. P. II, 97/10. ◆ Fig. Măreție, grandoare. *Noi a nașterii trufie nicidecum n-am cunoscut; Fără patrie, rudenii, roabe de la început.* HELIADE, O. I, 405. *Luna galeșă ce-ncepe să se-nalțe cu trufie.* NEGRUZZI, S. II, 15. *Au zidit munte pe munte în antica lui trufie.* EMINESCU, O. IV, 117.

2. (Învechit) Sentiment de încredere în calitățile proprii; mulțumire, satisfacție, plăcere, (învechit, rar) trufă[1] **(2)**. *Așijderea iaste și celor din năpăști și în nevoi, nebiruită să-ș aibă mîndriia sufleteasca și a vieții trufie.* CORESI, EV. 398. *Beat de trufie, am deschis brațele ca să mă adăp de dulcea-i suflare.* MARCOVICI, C. 18/6.
— Pl.: *trufii.*
— **Trufă[1]** + suf. *-ie.*

TRUFÍRE s. f. (Rar) Faptul de a se trufi[1] **(1)**. Cf. COSTINESCU, LM.
— V. **trufi[1].**

TRUFITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Trufaș[1] **(1)**. Cf. COD. PUȘC. 84.
— Pl.: *trufitori, -oare.*
— **Trufi[1]** + suf. *- tor.*

TRUFÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Maram.; despre oameni) Glumeț, (regional) trufaș[2]. Cf. CL 1968, 313, ALR SN V h 1 242, ALRM SN III h 1 059.
— Pl.: *trufoși, -oase.*
— **Trufă[3]** + suf. *-os.*

TRUFUÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A glumi; (regional) a trufăli, a truli[2]. Cf. POLIZU, CIHAC, II, 534.
— Prez. ind.: *trufuiesc.* — Și: **trăfui** vb. IV. DR. IV, 1 083, T. PAPAHAGI, M. 235.
— **Trufă[3]** + suf. *-ui.*

TRUFULUÍ vb. IV v. **trufăli.**

TRUFULUÍRE s. f. (Regional) Faptul de a trufului. Cf. DRLU, LB, LM.
— V. **trufului.**

TRUGNÍ vb. IV v. **trieni[1].**

TRÚICĂ s. f. v. **troică.**

TRUIÉL s. n. v. **trior.**

TRUIELÁ vb. I v. **triora.**

TRÚIER s. n. v. **trior**

TRUÍSM s. n. (Livresc) Adevăr banal, cunoscut de toată lumea; banalitate. Cf. ALEXI, W. *Vine pe urmă o prefață în proză, ... o îngrămădire de truisme morale și de locuri comune cărturărești.* IORGA, L. II, 598, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Profesorul de matematică întocmise chiar o listă de zece asemenea truisme pe care le recitea la masă în hazul nostru.* I. BOTEZ, B. I, 84. *„Impresiile" sînt de altfel ... niște truisme ale romanisticei, niște adevăruri care sar în ochi.* CĂLINESCU, I. 6. *Ca să poți gusta arhitectura perfectă ca un truism a prozei lui France, trebuie ... o bună educație estetică.* RALEA, S. T. III, 235. *Această afirmație este, de fapt, un truism.* VARLAAM — SADOVEANU, 362. *A devenit aproape un truism a afirma că există două forme de timp.* SCÎNTEIA, 1971, nr. 9 011, cf. DEX.
— Scris și: *truizm.* SCRIBAN, D. — Pl.: *truisme.*
— Din fr. **truisme.**

TRÚIȚĂ s. f. v. **troiță.**

TRÚIUR s. n. v. **trior.**

TRUIUBÁ vb. I v. **triora.**

TRÚJNICĂ s. f. v. **strîjnic.**

TRUL s. m. v. **trulă[1].**

TRÚLĂ[1] s. f. (Regional) Persoană neîndemînatică, grosolană. Cf. CV 1952, nr. 3, 42. ◆ Persoană care se îmbracă prost, neîngrijit (Crișcior — Brad). Cf. PAȘCA, GL. ◆ Persoană zăpăcită, țicnită. (Adjectival) *Vorbește și el vrute și nevrute. Îi cam trul.* H. LOVINESCU, T. 221.
— Și: **trul** s. m.
— Din germ. **Troll.**

TRÚLĂ[2] s. f. v. **turlă.**

TRULÍNCĂ s. f. v. **turlică.**

TRULÍȘCĂ s. f. v. **turlișcă.**

TRUMBÁCI s. m. v. **trubaci.**

TRUMBÉTĂ s. f. v. **trompetă.**

TRÚMBEȚĂ s. f. v. **trîmbiță.**

TRUMBIȚÁȘ s. m. v. **trîmbițaș.**

TRUMURÚG s. m. v. **tumurug.**

TRUN s. n. v. **tron[2].**

TRÚNĂ s. f. v. **troahnă.**

TRUNC s. m. (Învechit) Trunchi[2] **(1)**. Cf. LB, COSTINESCU, TDRG.
— Pl.: *trunci.*
— Din lat. **truncus.**

TRUNCÁ vb. I v. **trunchia.**

TRUNCÁN, -Ă s. m. și f. (Regional) Persoană robustă, viguroasă. Cf. SCRIBAN, D., BL X, 44. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Un troncan de băiat.* SCRIBAN, D. *O troncană de fată.* id. ib.
— Pl.: *truncani, -e.* — Și: **troncán, -ă** s. m. și f.
— **Trunc** + suf. *-an.*

TRUNCÁT, -Ă adj. v. **trunchiat.**

TRÚNCHE s. m. v. **trunchi[2].**

TRÚNCHEȘ, -Ă adj. (Despre oameni; prin nord-vestul Munt.) Bine dezvoltat, mare, gros; trunchios **(2)**. Cf. UDRESCU, GL. *O fată truncheșă.* id. ib.
— Pl.: *truncheși, -e.*
— **Trunchi[2]** + suf. *-eș.*

TRUNCHÉT s. n. v. **trinchet.**

TRUNCHI[1] adj. (Învechit, rar) Lipsit de ... *Au hirotonit pre diaconul Ioan, cel trunchiu de o mînă.* ȘINCAI, HR. I, 207/14.
— Din lat. **truncus.**

TRUNCHI[2] s. n. **1.** Partea cea mai groasă a unui copac, cuprinsă între rădăcină și locul de unde pornesc

ramurile principale, t u l p i n ă¹ (1), (învechit) t r u n c; p. e x t. copac. Cf. ANON. CAR., DRLU. *Așa vorbea uimită cu trunchiurile surde Și lacreme pîraie pica de pe-a ei față.* HELIADE, O. I, 311, cf. NEGRUZZI, S. I, 103, POLIZU. *I-am atras aci în desime și i-am închis în trunchiul copacilor.* ALECSANDRI, T. I, 422, cf. CIHAC, I, 289, LM. *Pare-că și trunchii veciniei poartă suflete sub coajă, Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.* EMINESCU, O. I, 85. *Trunchii pădurilor se ajungeau cu ramurile lor.* id. P. L. 51. *Furtuna care va dezrădăcina trunchiul ... ar putea să-i strice coafura.* I. NEGRUZZI, S. V, 492. *Trunchiurile albe sclipesc în rama umbrei Și parcă ard la raza cea galbenă de sară.* PĂUN-PINCIO, P. 60, cf. BARCIANU. *Plopii din fața caselor aveau pe trunchiuri o strălucire de argint viu.* SANDU-ALDEA, D. N. 57, cf. ALEXI, W., PAMFILE A. R. 88. *Se duse drept în fața Floricăi, care se răzimase de trunchiul copacului.* BUJOR, S. 27. *Se mistuia, pentru o clipă, ... ca înghițit parcă de trunchiul mohorît al uriașului codrilor.* HOGAȘ, M. N. 130. *Pe trunchiuri negre pune Capiteluri de zăpadă.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 52, cf. DS. *Albe ca niște stîlpi subțiri de zăpadă se ridicau drepte trunchiurile* [mestecenilor]. SADOVEANU, O. III, 125. *În soare, codrul cu trunchiuri de cărbune Întinde umbre-albastre pe proaspătul omăt.* PILLAT, P. 75. [Furnicile] *au năvălit puzderie pe trunchi.* CĂLINESCU, C. O. 43. *Burnița ... Se scurge-n ramurile joase, Cu murmurînde picături Pe trunchii palidei păduri.* V. ROM. octombrie 1954, 25. *Amintirea lor ... Înscrisă în inimă Ca anii cercuiți În trunchiul stejarului.* BENIUC, V. 24. *Se auziră... lovituri repetate în trunchii copacilor.* BARBU, PRINC. 143. *Dafinul se desfăcu în două, și fata peri cu flori cu tot, în trunchiul său.* POPESCU, B. II, 34, cf. ALR SN I h 220, ALRM SN I h 419. ◇ F i g. *A supt astfel și limba română măduva înțelesului primitiv din trunchiurile celor mai multe cuvinte ale sale.* MAIORESCU, CR. III, 377. *Adeveritul mare, singur trunchi: Bălcescu, început de calendare.* I. BARBU, J. S. 37. *Apropierea aceasta provine din trunchiul comun pe care vederile lor au înflorit.* VIANU, M. 43. *Consolidarea perioadei bogate, cu numeroase determinări, pe trunchiul a două sau trei propoziții principale.* CONTRIBUȚII, I, 122. *Și zilele trec Cu soare și ploaie, Lemnarul e trunchi Ce nu se îndoaie.* HOREA, P. 67. *Afinitățile fundamentale, pe trunchiul cărora s-a altoit talentul său robust și trainic.* V. ROM. septembrie 1970, 138. *Armata populară, organizată pe vigurosul trunchi al pandurimii ..., ia drumul Bucureștiului.* ib. ianuarie 1971, 40. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv, sugerează ideea de puternic, robust, rezistent) *Acest copil e trunchi.* SCRIBAN, D. (Adverbial) *Vlăjganul, trunchi de puternic și spîn ca un lipovan, n-avea urechi s-audă.* BRĂESCU, V. 94. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de") *Un trunchi de copil.* DDRF. *Era acest Costan al Șărpoaiei un trunchi de om, închegat ca din granit.* DAN, U. 216. ◇ (Regional; în sintagma) *Trunchi sălbatic* sau *trunchiul pădurețului* = portaltoi. ALR SN I h 220. ✦ (Anat.) Parte a unui nerv pînă la nivelul ramificațiilor. *O pareză a trunchiurilor nervoase.* A. POP, CHIRURG. 521. ✦ F i g. Linie directă a unei familii din care pleacă ramurile colaterale. *Nepoții nu după număr, ci după trunchi să împărtășesc din moștenirea unchiului lor.* PRAVILA (1814), 157/20, cf. COSTINESCU. *Antropologia vorbește de ginte, rase, trunchiuri, ramuri.* MAIORESCU, L. 122, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

2. Tulpină¹ de copac tăiat de la nivelul solului (uneori curățată de crengi și de coajă); buștean. *Găsind ... un trunchi de copaci foarte uscat, au tăiet două bucățele de lemn.* DRĂGHICI, R. 69/17. *Vînătorii osteniți s-așază Unii pe trunchi, alții lungiți.* ALECSANDRI, P. III, 139, cf. COSTINESCU, CIHAC, I, 289. *Se hotărî a sta în picioare pe un trunchi de pom tăiat.* ISPIRESCU, L. 73. *Pădurile ... se prefăcură într-un val înalt și nestrăbătut de trunchiuri de copaci.* HOGAȘ, M. N. 167, cf. SEVERIN, S. 39, NICA, L. VAM. 245. *Vorbi Ioanide, întins pe un trunchi lat ca un pat.* CĂLINESCU, B. I. 69. *Ne-am odihnit puțin pe-un trunchi, primitor răsturnat, la un colț de uliță.* BLAGA, H. 53. *Trunchiurile brazilor, din care se mai auzea parcă foșnetul pădurii, au fost transformate în vagoane de scînduri.* BOGZA, C. O. 130. *Patru oameni lăsară pușlile și începură să dea trunchiurile la o parte.* V. ROM. noiembrie 1953, 13. [Rîul] *a cărat amar de ani Buturugi și bolovani, Rădăcini fărîmițate, Trunchiuri mari încălecate.* DEȘLIU, M. 22. *Fata o pus mîna pe-un trunchi de copac și i-o tăiet degetul.* VASILIU, P. 133, cf. ALR II 6 406/36, 53, 76, 105, 250, 414, 520, 531, 537, 723, 728, 762, 784, 791, 872, MAT. DIALECT. I, 196. ◇ (Ca termen de comparație, sugerează ideea de nemișcare, de neclintire, de înțepenire) *Ea era ca trunchiul și nu se mișca deloc.* EMINESCU, P. L. 20. ✦ (Regional) Bucată de lemn tăiată sau despicată (dintr-un copac). Cf. ALR I 984/75, 85, 90, 112, 728, ib. 1 988/122, A III 17. ◇ E x p r. (Rar; despre o mîncare) **A cădea trunchi la stomac** = a se mistui greu, a cădea greu. SCRIBAN, D. ✦ F i g. (Rar) Fragment, parte, frîntură dintr-o operă, dintr-o lucrare etc. *Și timpul și spesele ar fi crufate, publicîndu-se îndată ... acele trunchiuri de material.* ODOBESCU, S. II, 325.

3. Bucată groasă de lemn pe care se sparg lemnele de foc; butucul pe care cioplește rotarul. Cf. COSTINESCU. *Ce le pasă: lemne la trunchi sînt, slănină și făină este în pod deavalma.* CREANGĂ, A. 38, cf. DAMÉ, T. 41, CANDREA, F. 165, 241, PAMFILE, I. C. 125, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Îmi vine să iau pruncii și să-i tai la trunchi.* CAMILAR, N. I, 214, cf. GOROVEI, CR. 619, com. MARIAN. *Se iau de la trunchi 9 surcele și se pun în o strachină cu apă.* ȘEZ. VI, 97, cf. A V 15, VI 26, ALRM SN I h 383. *Așchia nu sare departe de trunchi* [=copiii seamănă cu părinții]. Cf. ȘEZ. I, 221, ZANNE, P. V, 115. *Banii nu se culeg de la trunchi ca surcelele* = banii se obțin cu greutate. Cf. CREANGĂ, A. 120, ZANNE, P. V, 63. ✦ Butuc pe care se taie carnea la măcelărie; p. e x t. (învechit) local unde se despica și se vindea carnea; măcelărie. *Fietecare trunchiu de meserniță și prăvălie de carne deschisease.* CANTEMIR, IST. 174. *2 trunchiuri i 2 crășme să fie scutite de toate angăriile i de agiutorință* (a. 1775). IORGA, S. D. XXII, 20. *Se aibă blănarii două trunchiuri ale lor deosebite* (a. 1792). URICARIUL, IV, 128/2. *Să nu fie volnici ... a ține trunchi ca să taie carne* (a. 1823). ib. III, 280. *1 trunchi di tăiat carni* (a. 1828). IORGA, S. D. VII, 148, cf. COSTINESCU. *Să nu se ocupe cu crîșmăritul, nici să ție trunchiuri ori căsăpii de carne.* N. A. BOGDAN, C. M. 24, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. ✦ (În trecut) Butuc pe care călăul decapita osîndiții la moarte. *Puse capul pe trunchiul pregătit, lîngă care sta călăul.* NEGRUZZI, S. I, 108.

4. Corpul unui om sau al unui animal, considerat fără cap și membre; p. e x t. corp, trup. *L-au tăiat tot cîte-o bucățea ... pînă au rămas numai trunchiul.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 173r/25, cf. DRLU, POLIZU. *Oameni buni, priviți aceste capete despărțite de trunchiul lor.* FM (1862), 55/1, cf. CIHAC, I, 289. *O jiganie cu patru picioare, cu șeale de cal și cu trunchiul de om.* ISPIRESCU, U. 74, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 30, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. [În pat zăcea] *un biet trunchi dă om pustiu, nemîncat și neîngrijit, împietrit în fundul patului!* KLOPȘTOCK, F. 86. *Răsare Din coasta bărbătească al Evei trunchi de fum.* I. BARBU, J. S. 64. *Luai pildă pentru trunchi De la urcioare.* ARGHEZI, VERS. 68. *Pămîntule larg, fii trunchiul meu, Fii pieptul acestei năpraznice inimi.* BLAGA, POEZII, 61. *Începu să se ridice mai întîi în coate, apoi în mîini, cu trunchiul întreg.* VINEA, L. II, 67. *Fețile mai lungi și mai late se vor întrebuința la trunchi.* BĂLEA, P. A. 21. *Localizarea lor de predilecție este pe gît, membre, trunchi.* ABC SĂN. 325.

5. (Mat.; în sintagma) *Trunchi de piramidă* (sau *de con, de prismă*) = corp geometric obținut prin secționarea unei piramide (sau a unui con etc.) printr-un plan paralel cu baza și aflat între acest plan și bază. Cf. MELIK, G. 205, 227, CADE, DL. *I se ceruse să afle volumul unui trunchi de con.* PREDA, D. 39, cf. DM, DER, M. D. ENC., DEX.

6. (Regional) Fîşie dintr-o suprafaţă mai mare de teren agricol; (învechit şi regional) obraţ **(2)**. *Lungimea se desface în părţi egale ... de cîte 16 prăjini lungime, cari se numesc după localitate: obraţe, trunchi sau date.* I. BRĂESCU, M. 38. *Fac din aceste fîşii o singură bucată, pe care o curmă în cinci părţi, dobîndind astfel nişte trunchiuri.* PAMFILE, A. R. 18, cf. 25.

— Pl.: *trunchiuri* şi (m.) *trunchi*, (regional) *trunche* (ALR II 6 406/36, 76, A IV 3), *trunţi* (ALR I 965/94, 831, 984/85, ALR II 6 406/53, A I 21, 23, 31, 35). — Şi: (învechit) **trúnchie** (HELIADE, O. I, 319) s. f., (regional) **trúnche** (pl. *trunţi* ALR I 984/75) s. m.

— Lat. **trunculus.**

TRUNCHÍ[3] vb. IV v. **trunchia.**

TRUNCHIÁ vb. I. Tranz. **1.** A tăia, a reteza, a ciunti, a mutila. Cf. DRLU. *Să nu-mi zică pe nume, ... De nu ţi-oi trunchia capul ce se-ngîmfeaz-atîta.* HELIADE, O. I, 314, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN[2], DEX. ✦ Fig. A suprima unul sau mai multe pasaje dintr-o lucrare, dintr-o operă literară etc. Cf. COSTINESCU. *Acea scenă nu poate fi trunchiată fără pagubă.* CARAGIALE, O. III, 59. *Fraza ... a fost trunchiată.* LOVINESCU, S. I, 190, cf. ŞĂINEANU, D. U. *A trunchia o poemă.* SCRIBAN, D., cf. DN[2], DEX. ✦ Fig. A nu prezenta ceva în întregime, a omite; a mutila; a denatura, a falsifica. *Acest fel de a potrivi lucrurile trunchiază realitatea psihică.* RALEA, S. T. II, 49. ◇ Refl. pas. *Orice suprimare a vreuneia din părţile aparatului acestuia exterior ar fi păgubitoare, fiindcă ... prin suprimarea aceea s-ar trunchia înţelesul.* CARAGIALE, O. III, 59.

2. (Regional; în forma *trunchi*) A tăia un copac în bucăţi. Cf. ALR I 984/295, 596.

— Pronunţat: *-chi-a.* — Prez. ind.: *trunchiez.* — Şi: (învechit) **trunceá** (COSTINESCU) vb. I, (regional) **trunchí** (prez. ind. *trunchiesc*) vb. IV.

— V. **trunchi[2].** Cf. fr. tronquer.

TRUNCHIÁRE s. f. v. **trunchiere.**

TRUNCHIÁŞ s. n. (Rar) Trunchiuleţ. *Cade coaja jos şi lasă să crească slobod trunchiaşul.* COD. SILV. 27.

— Pl.: ?

— **Trunchi[2]** + suf. *-aş.*

TRUNCHIÁT, -Ă adj. **1.** Tăiat, retezat, ciuntit, mutilat. Cf. DRLU, ARISTIA, PLUT., COSTINESCU. *Adormi de somnul veciniciei, supt o îngustă lespede ..., trunchiat azi în două bucăţi.* ODOBESCU, O. I, 428. *Stanuri negre şi trunchiete despicau pe ici, pe colo negurile.* EMINESCU, P. L. 38. *Par gata să se desprindă tot felul de vedenii fantastice: balauri încolăciţi pe stînci năruite, trupuri trunchiate, braţe întinse în întuneric.* VLAHUŢĂ, R. P. 97, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.; ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Detaşamentul se destrăma, tîrîndu-se ca o rîmă trunchiată.* BRĂESCU, A. 226. *Pe car era aşezată o piramidă trunchiată.* CAMIL PETRESCU, O. II, 510, cf. DEX. ✦ Fig. (Despre cuvinte, texte, lucrări etc.) Din care s-a suprimat o parte; fragmentat; mutilat. *Versurile plane de cinci silabe sunt isotone cu cele trunchiate de patru silabe.* HELIADE, O. II, 152, cf. COSTINESCU. *Aceeaşi regulă ţi se impune cînd silaba în urma căreia a venit cezura este trunchiată.* MACEDONSKI, O. IV, 42. *Din nenorocire cronica s-a păstrat trunchiată.* BUL. COM. IST. II, 10, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Era un vis ... nedesluşit şi truncheat.* SADOVEANU, E. 220. *Era ... colportor de ştiri truncheate.* CĂLINESCU, S. 608, cf. DEX. ✦ Fig. Întrerupt, curmat. *Glasuri, acum prelungi şi tremurătoare, acum trunchiate şi repezi, porneau spre afară.* HOGAŞ, M. N. 135.

2. (Despre frunze, fructe) Care are forma naturală asemănătoare unui obiect retezat, ciuntit. *Siliculele ... sînt mai lăticele ... vîrful rotundat sau oarecum trunchiat.* GRECESCU, FL. 77, cf. CADE.

— Pronunţat: *-chi-at.* — Pl.: *trunchiaţi, -te.* — Şi: (învechit) **truncát, -ă** adj.

— V. **trunchia.**

TRÚNCHIE s. f. v. **trunchi[2].**

TRUNCHIÉR s. m. **1.** (Regional) Butuc de lemn (de brad). Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Seara, în asfinţitul soarelui, gospodina pune pe truncher fundul de mămăligă, ceaunul, melesteul.* PAMFILE, CER. 87.

2. (Prin Mold.) Măcelar care taie carnea pe trunchi[2]. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *trunchieri.*

— **Trunchi[2]** + suf. *-ar.*

TRUNCHIÉRE s. f. Acţiunea de a trunchia; tăiere **(1)**, ciuntire. Cf. DRLU, COSTINESCU. *Ţara ... n-a fost scutită de cea mai aspră trunchiare.* EMINESCU, N. 156, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Această nepăsare vinovată a înlesnit trunchierea vechilor noastre monumente.* PETICĂ, O. 405, cf. DN[2], DEX. ✦ (Concretizat) Parte, fragment. *Fr. „pas" sau românescul „fir" nu sînt truncheri de frază, ci cuvinte izolate.* DR. VI, 496.

— Pl.: *trunchieri.* — Şi: **trunchiáre** s. f.

— V. **trunchia.**

TRUNCHIÓS, -OÁSĂ adj. (Popular) **1.** (Despre copaci) Care are trunchiul[2] **(1)** mare şi gros. UDRESCU, GL. *Un măr trunchios;* id. ib.

2. (Despre oameni) Care are corpul bine dezvoltat; puternic, zdravăn, robust, (regional) truncheş. *Un soi de oameni mărunţei de stat, trunchioşi, bruneţi la faţă.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 94, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Oricît de trunchios şi îndesat ar fi, e timid.* AGÎRBICEANU, S. 14, cf. IORDAN, L.R.A. 191, BUL. FIL. VII—VIII, 361. *Un ialomiţean negru la chip, cu ochi de tătar trunchios.* IL septembrie 1961, 22. *Bătrîna făcu un prunc frumos şi trunchios, cum n-a mai fost altul sub soare.* FRÎNCU — CANDREA, M. 259, cf. ALR II/I MN 50, 2 276/235, ALRM II/I h 144/235, UDRESCU, GL.

— Pl.: *trunchioşi, -oase.*

— **Trunchi[2]** + suf. *-os.*

TRUNCHIŞÓR s. n., s. m. **1.** S. n. Trunchiuleţ. Cf. TDRG.

2. S. m. (Regional) Bucată mică de lemn tăiată dintr-un copac (Cîmpuri — Panciu). Cf. ALR I 1 988/592. *Tai trunchişori de lemne.* ib.

— Pl.: (n.) *trunchişoare* şi (m.) *trunchişori.* — Şi: (învechit) **truncuşór** s. n. TDRG.

— **Trunchi[2]** + suf. *-(i)şor.*

TRUNCHIULÉŢ s. n. Diminutiv al lui trunchi[2]; trunchişor **(1)**, (rar) trunchiaş, (regional) trunchiuţ. Cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG, DL, DM, DEX.

— Pl.: *trunchiuleţe* şi (rar, m.) *trunchiuleţi* (ALEXI, W.).

— **Trunchi[2]** + suf. *-uleţ.*

TRUNCHIÚŢ s. n. (Regional) Trunchiuleţ. Cf. LB.

— Pl.: ?

— **Trunchi[2]** + suf. *-uţ.*

TRÚNCUŞ adj. (Prin Transilv.) Originar, băştinaş. Cf. cv 1951, nr. 9—10, 45. *Eu n-am venit de cine ştie unde, sînt truncuş de-aici!* ib.

— **Trunchi[2]** + suf. *-uş.*

TRUNCUŞÓR s. n. v. **trunchişor.**

TRUNJI s. m. pl. v. **trind[2].**

TRUP s. n. **I. 1.** (Popular) Corp (al unei fiinţe); (învechit şi popular) pieliţă **(II)**. V. organism. *Cumu iaste trupulu fără sufletu mortu, aşa şi credinţa fără lucru moartă iaste.* COD. VOR. 122/3. *Păzie sufletu lui pănă cîndu-l luară din trupu* (începutul sec. XVI).

GCR I, 2/37. *Eu le voiu z[d]robi şi pre trupurele voastre ceale moarte* (a. 1560). id. ib. 5/17. *Nu vă grijireţi ... trupurele voastre în ce vă veţi îmbrăca* (a. 1574). id. ib. *8/20. *Au luminat sufletele şi trupurele noastre.* CORESI, EV. 174. *Acela va fi moştenul tău, carele den trupul tău va ieşi.* PO 50/22. *Trupe, astădzi unde-ţi sînt ţie ... dezmierdziile tale.* COD. TOD. 226. *Păru-i că văzu un tăciune aprins ieşind den trupul mueriei lui.* MOXA, 352/12. *Tu eşti păzitoriu sufletelor şi trupurelor noastre.* PARACLIS (1639), 250. *C-au venit pre lume în trup de om.* VARLAAM, C. 22. *Se va atinge de trupul cuiva cu mînie.* PRAV. 907. *Lumina trupului iaste ochiul.* N. TEST. (1648), 8V/16. *Şarpele ... ştie că ... deaca i să* [va] *zdrobi capul, deci tot trupul lui va rămînea cu dinsul zdrobit şi sfărîmat.* NEAGOE, ap. GCR I, 167/6. *Trupul mieu, mărgînd la odihnă, S-a răposa.* DOSOFTEI, PS. 45/1. *Să ne deşteptăm sufletele din somnul cel greu al trupului.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/37. *Sufletul din trupu cu nevoie desparte-să.* MOLITVENIC (sec. XVII), 302. *Semne multe avea pe trup de la războaie.* NECULCE, L. 93, cf. ANON. CAR. *Altul e trupul oamenilor şi altul trupul dobitoacelor* (a. 1698). GCR I, 316/28, cf. LEX. MARS. 197, MAN. GÖTT. 10. *Să-i înveţe cum să stea cu trupul drept, atîta înaintea celor mari, cît şi în biserică* (a. 1810). IORGA, S. D. XII, 201, cf. CLEMENS, DRLU, LB. *Trupul îţi slăbeşte şi nu află liniştire.* DRĂGHICI, R. 61/18. *Fantasia ... o înaltă stăpînă peste trup, suflet şi minte.* CONACHI, P. 280. *Pămîntul era acoperit de dărîmături şi de trupuri moarte.* BĂLCESCU, M. V. 580. *Frumoşi la trupuri ... Încît alţi cai asemenea nu să afla-n herghelii.* PANN, E. II, 25/17, cf. POLIZU. *Calul era mic de trup, dar plin de foc.* NEGRUZZI, S. I, 42. *Toate în fine armonizau de minune cu un trup de o formă minunată.* FILIMON, O. I, 105. *În zadar hidra turbează Trupu-i groaznic încordează.* ALECSANDRI, P. II, 17, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 425. *Astfel vine mlădioasă, trupul ei frumos şi-l poartă.* EMINESCU, O. I, 419. *Un tremur o cuprinde în tot trupul şi ochii i se păinjenesc.* CREANGĂ, A. 26. *Îi mai trebuia şi trupul chinuit şi nemîngăiat?* CARAGIALE, O. III, 9. *Piept la piept, a voastre trupuri S-au aprins de-acelaşi dor.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 73, cf. DDRF, BARCIANU. *Mlădiul trup i-l încingea Un brîu de-argint.* COŞBUC, P. I, 57, cf. ALEXI, W. *Negreaţa trupului îţi vine dintr-o pricină pe care n-o ştii.* PAMFILE, B. 51, cf. DHLR I, 258, *Un fior îi trecu prin tot trupul, gîndindu-se la Sandu.* BUJOR, S. 94. *Îmi fierbea tot trupul.* GALACTION, O. 107. *Mare la trup, te-ai aştepta să fie din această pricină greoi şi stîngaci în mişcări.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 81. *Trup lin de şarpe lunecă-n tufiş.* VOICULESCU, POEZII, II, 17. *Parcă prin fiecare părticică a trupului meu ies fiori de frig!* SADOVEANU, O. III, 337. *Atît ţi-am privit trupul, că l-am furat cu ochii.* PILLAT, P. 232, cf. DR. IX, 428, PUŞCARIU, L. R. I, 193, 197, ROSETTI, L. R. III, 89, 92. *Eşti bun şi ţi-este milă De trupul meu prea gingaş, de copilă.* ARGHEZI, S. V, 86. *Trupul său nu era făcut pentru munca sedentară.* CĂLINESCU, B. I. 61. *Într-o odăiţă alăturată se auzea ploaia duşului biciuind trupul gol.* STANCU, R. A. IV, 407. *De la creştet la picioare trupul ei amplu şi mlădios părea gata de luptă.* VINEA, L. II, 276. *Noapte Liniştitoare-a trupurilor, soră, Ce faci din vuietele zilei şoapte, Te-apropie.* JEBELEANU, S. H. 12. *Nicodim avea un trup slăbănog, plin de oase.* BARBU, PRINC. 105, cf. MIHĂILĂ, Î. 112. *Ne-au vorbit îndelung de felul în care şi-au educat ... expresivitatea trupului şi a vocii.* T mai 1964, 74. *Şi unde pica, Trupu-şi despica* ALECSANDRI, P. P. 192. *Ochii tăi cei negrişori Umple-mi trupu de fiori.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 31. *Cum nu-i doru mare dor, Că să bagă-n trup de om.* MÎNDRESCU, L. P. 46. *Voinicel tras prin inel Şi cu trupu subţirel.* ŞEZ. II, 5, cf. ALRM I/1 h 1, ALR II 3 185/551, 791. *Pe şerpe-l lovea, Trupu-i zdrumica.* BALADE, I, 317. *Trupul cu păcatele, Sufletul cu faptele.* FOLC. TRANSILV. II, 355, cf. FOLC. MOLD. II, 525. *Te loveşti la un deget şi te doare tot trupul.* ZANNE, P. II, 106. *În trup sănătos, minte sănătoasă.* id. ib. 706. *Sufletul cînd pătimeşte, Tot trupul se topeşte* (= viaţa spirituală influenţează starea fizică). id. ib. 439. *Trupul sluga sufletului* (= în viaţă omul trebuie să urmărească idealuri înalte). id. ib. 447, VIII, 604. *Orice trup cu umbra sa* (= fiecare om are obiceiurile sale). id. ib. II, 447. *Ochiul trupului vede bine, dar al dracului mai bine* (= banul e ochiul dracului). id. ib. 343. *Vacă brează, Cu coarnele iernează, Cu trupul vărează* (Grinda). SADOVEANU, P. C. 9. ◇ (Prin analogie) *Părăsiţi rămîn în urmă Şi cu trupul gol castanii.* GOGA, POEZII, 290. *Cavalerii şi poliţia veniseră să deschidă un culoar prin trupul mulţimii.* V. ROM. februarie 1963, 40. ◇ Fig. *Vino, pînă cînd nu sînt Tot un trup cu ăl pămînt!* I. VĂCĂRESCUL, P. 444/6. *Timpul mort şi-ntinde trupul şi devine veşnicie.* EMINESCU, O. I, 133. *Ne depărtăm de ponton, ocolind cu grijă trupurile cîtorva caice turceşti.* DUNĂREANU, CH. 131. *O ţară-şi frînge trupul în agonii de aur.* VOICULESCU, POEZII, II, 130. *Vreo două vapoare de marfă acostate la cheiul vechi de piatră îşi prăjeau la soare trupurile uriaşe.* BART, S. M. 59. *La poalele munţilor, alţi oameni, muncitori ai carierelor, le sfîrtecă trupul şi adună în mormane bulgării de dalamită.* CONTEMP. 1948, nr. 107, 7/2. *Trupul galben şi rotund al soarelui plutise încă multă vreme în ceaţa depărtată.* BARBU, P. 222. *Bocancii îi lunecau pe nisipul muiat — şi omul căuta să înfigă ... vîrful încălţămintei în trupul gros al dunei pentru a putea înainta.* BĂNULESCU, I. 25. ◇ Loc. adj. (Învechit) **De trup** sau **de un trup** (cu cineva) = care este născut din ...; care este din aceiaşi părinţi cu cineva; de sînge. *Oricine-şi va găsi fata sa cea de trup curvind cu cineva, poate să-i facă moarte.* PRAV. 101. *Au trimis nişte fraţi ai lui mai mici şi pre un ficior a lui de trup.* NECULCE, L. 224. *Visteria aceea ar fi venit în mînele măritului Andrei ... fratele de un trup al numitului răposatului comitului Ştefan.* ŞINCAI, HR. II, 90/25. **După trup** = după origine. *Noe, plăcutul al tatălui celui fără început şi făcătoriului a toată făptura, rădăcina după trup şi strămoşul neamului omenesc* (cca 1750). GCR II, 50/1. ◇ Loc. adv. (Învechit) **Pre trup** = în ce priveşte trupul; trupeşte **(1)**. *Iaste feciorul lu Avraam, nu carele se-au născut pre trup dentr-însul ..., ce carii au bunătăţile lui Avraam.* CORESI, EV. 411. *Den ruda lui David pre trup, Hristos are a veni.* id. ib. 442. (Rar) **Trup la trup** = în luptă dreaptă, corp la corp, piept la piept; p. ext. înverşunat, aprig. Cf. DL, DM. (Fig.) *Un străin ... luptîndu-se trup la trup, fără deprinderi pregătitoare, cu un text slavon.* ODOBESCU, S. I, 357. **(Cu) trup şi suflet** sau (rar) **cu trupul şi cu sufletul** = cu totul, în întregime, fără rezervă. Cf. POLIZU. *I-am văzut pe toţi unindu-se cu trupul şi cu sufletul la glasul ţării.* GHICA, S. XIX. *Era trup şi suflet cu dînsul.* ISPIRESCU, U. 104, cf. DDRF, BARCIANU. *Toată familia Herdelea era cu trup şi suflet de partea lui Ion.* REBREANU, I. 60, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Iloveanu s-a dat trup şi suflet acestor schimbări.* C. PETRESCU, R. DR. 95. *Chemase pe fostul zapciu ..., omul devotat lui trup şi suflet.* CAMIL PETRESCU, O. II, 654. *I se vînduse trup şi suflet.* BENIUC, M. C. I, 24, cf. CIAUŞANU, GL., ZANNE, P. II, 448. **Numai cu trupul** = numai cu ceea ce eram îmbrăcat, numai cu ce aveam pe mine. *Lăsîndu-mi trăsura cu tot ce avusesem lîngă mine, scăpai numai cu trupul în trăsura d-lui Filip.* ap. GHICA, A. 630. ◇ Expr. **A(-şi) pleca trupul** v. pleca. **(A fi, a se simţi** etc.) **trup din trupul cuiva** (sau **a ceva**) = (a fi, a se simţi etc.) descendent al cuiva; fig. a face parte integrantă din ceva. *Nu te-ai simţit ... o clipă măcar trup din trupul şi suflet din sufletul larg al naturii.* HOGAŞ, M. N. 55. *Drept ar fi s-o cumpăr eu moşia, că a noastră a fost, trup din trupul pămînturilor mele.* REBREANU, R. I, 145. *Îi caut urmele-n zadar ..., Dar înseşi florile acestea Sînt trup din trupul lui solar.* V. ROM. octombrie 1964, 69. **A fi** (sau **a se face**) **trup şi suflet cu cineva** = a se identifica cu aspiraţiile cuiva; a fi foarte strîns legat de cineva. *Printre aceştia, unul, pe nume Şilen, era trup şi suflet cu dînsul.* ISPIRESCU, U. 104. *Se cunoscu cu Pan ... şi se făcu trup şi suflet cu dînsul.* id. ib. 107, cf. DL, DM, DEX, CIAUŞANU, GL. **A fi** (sau **a se face**) **un trup** = a se uni, a se contopi. *Aceasta iaste muiare*

lui, carea au fost împreunat cu dînsa, să fie un trup. PRAV. 166. *Craiul prus ... cu oastea s-a făcut un trup cu muscalii şi dînd război au biruit.* DIONISIE, C. 226/15. (Învechit, rar) **A fi trupul cuiva** = a fi rudă de sînge cu cineva, a fi din aceeaşi familie cu cineva. *Blaţi, să-l vindem izmailteanilor şi să ne ţinem mănule noa[s]tre despre el, că-i fratele nostru şi trupul nostru.* PO 129/21. (Învechit, rar) **A se face trup** = a lua fiinţă, a se întrupa, a se concretiza. *Aceasta era ideea, ce junimea ... cu un cuget voia a o înfăptui, şi ideea se făcu trup.* FM (1857), 21. (Regional) **Trup de om,** se spune despre un om frumos, bine făcut. Cf. ALR I 96/337. ◆ Corpul fără cap (şi fără membre) al unei fiinţe; trunchi[2] **(4).** *Oricine va face bani mincinoşi ... să i se taie capul, după-aceea să-i ardză trupul în foc.* PRAV. 76. *Această jigănie ... îşi dă tot trupul spre uciderea şi spre zdrobire, iar capul şi-l păzeşte şi-l fereşte.* NEAGOE, ap. GCR I, 167/7. *Acolo aflară nişte oameni cu obraze ca de om şi cu trupurile de şarpe.* ALEXANDRIA (1794), 69/11. *Ţ-ai fi boit obrazul şi trupul cu văpsă roşie.* DRĂGHICI, R. 158/30. *Îi zboară capul cît colo de la trup.* CREANGĂ, P. 226. *Îşi strîngea bine pe trup mintenaşu-i de şiac.* SADOVEANU, E. 124. *Avea sandale plate în picioare, iar pe trup o rochie simplă.* CĂLINESCU, B. I. 143. *Femeia cu trupul de peşte.* VIANU, L. R. 54. *Capul îl durea şi mai tare decît trupul.* STANCU, R. A. III, 66. *A rămas o clipă cu capul în piept şi cu braţele atîrnînd peste mînere, de-a lungul trupului.* VINEA, L. I, 158. *Mîinile lui ... se lăsară moi pe lîngă trup şi faţa i se înnegură, cuprinsă de amărăciune.* V. ROM. decembrie 196, 55. *Că mi-e murgul scurt în gît, Scurt în gît şi lung în trup, Trec prin Olt de nu mă ud.* BALADE, II, 314. *I-o zburat capu d'i la trupu lui.* O. BÎRLEA, A. P. I, 216. *Capul cînd te doare, tot trupul boleşte.* ZANNE, P. II, 46. *Genunchele cu mult mai aproape decît călciiele la trup* = iubim mai mult pe cei care ne sînt apropiaţi decît pe cei străini. id. ib. 164. *Trupul îl bagă în casă, Iară capul afară îl lasă* (Cuiul). GOROVEI, C. 117. *Trupul, capul mi-e totuna, Pe-un picior stau totdeauna, Am cămăşi nenumărate Şi le port toate-mbrăcate* (Varza). id. ib. 124. ◆ (De obicei însoţit de determinări) Cadavru. *Puseră trupurele* (mortăciunile D) *şerbilor tăi mîncare păsărilor ceriului.* PSALT. 163. *Acest ... cinstit trup a lu Lazăr ... de acolo-l aduse.* CORESI, EV. 98. *Iaca un cuptoriu afuma şi pară de foc trecu pentre ceale trupure.* PO 51/23. *Giudeţul cel mirenesc face-i moarte şi după moarte trupul lui îl arde în foc.* PRAV. 211. *De desime mare de trupuri se făcuse mare putoare în tabăra lor.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Deaca vădzură sv[i]nt[u]l trup* [al sfîntului ucis], *plînsără mult.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 160[r]/9. *După ce l-au omorît, trupul lui l-au băgat în foc şi i-au dat cenuşa în vînt.* R. POPESCU, CM I, 284. *Fura trupurile sfinţilor şi le îngropa.* (a. 1750). GCR II, 62/27. *Merse împăratul să facă vizită cîmpului bătăliei ..., iar un soldat ..., ce era ascuns în trupuri, de frică ... lovi pe împăratul.* VĂCĂRESCUL, IST. 252, cf. DRLU. *Nelegiuitul vînător să o omoare Şi pe dînsa lîngă trupul iubitei ei surioare.* CONACHI, P. 87. *Uciseră pe prinşii lor; trupurile lor le aruncară într-un şanţ.* BĂLCESCU, M. V. 393, cf. POLIZU. *Lumina candelilor se răsfrîngea pe opt trupuri de voinici fără suflare.* ALECSANDRI, T. 1 501. *Ducînd la groapă trupul reginei dunărene.* EMINESCU, O. I, 442, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 16. *Trupurile răposaţilor mai ales se ardeau.* NAUM, IST. ART. 53. *Şi pe trupul lui zgîrcit, M-am plecat şi l-am bocit.* I. BARBU, J. S. 54. *Pe cîmpul Turzii, pîrjolit de sete, Reînverzit de trupuri de soldaţi, Lăsat-a tata ... Puterea bărbătească-a unui braţ.* LABIŞ, P. 34, cf. CL 1968, 313. *Oltule, cîine spurcat, Ce vii mare, tulburat ... Aduci plăghii şi butuci Şi căpestre de cai murgi Şi chiar trupuri de haiduci.* ALECSANDRI, P. P. 291. *Iară trupul Siiului Dus-a apa Prutului.* BALADE, III, 114. ◇ Expr. **A trece** (sau **a călca**) **peste trupul cuiva** = a întrebuinţa orice mijloace spre a-şi atinge scopul. *Ar fi trebuit să calce peste trupul meu ca să se ducă a se cununa cu el.* NEGRUZZI, S. I, 52, cf. DL, DM. ◆ (Învechit şi regional) Organ genital. Cf. PO 54/12, VARLAAM, C. 404, BIBLIA (1688), 25[2]/23. *Ori* [zînele] *îi scrintesc* [voinicului] *o spată, Sau trup îi leagă, ca să nu poată Mai mult însura.* BUDAI-DELEANU, T. V. 51, cf. DRLU, CANDREA, F. 16, REV. NOUĂ, I, 104, 150, DR. V, 315, ARH. FOLK. III, 93, 156, CIAUŞANU GL., ALR I 96/96, ib. 1 099/45, 704, 808, 810, 860, ib. 1 103/704, com. din FRATA — TURDA. ◆ (Prin Munt.) Poală la cămaşă. Cf. ALR I 1 873/805, ib. 1 882/786, 792, 926, ALR II 3 315/791. ◆ (Regional) Ham (Rădăşeni — Fălticeni). GLOSAR REG.

2. Partea principală a unui obiect, a unei construcţii etc.; p. ext. obiectul însuşi. *5 015 de miie se numera pre carile trupul apei Nilului prăvelindu-se merge.* CANTEMIR, IST. 139. *Trupul coşeriului a căruie înălţime trebuie să fie de 12 palme.* I. IONESCU, C. 167/17. *Trupul carmacelor este o frînghie răsucită din trei sfori de cînepă.* ANTIPA, P. 327, cf. PAMFILE, CER. 163. *Trupul de jos al morii nu-l vedeam.* SADOVEANU, O. II, 11, cf. I. CR. III, 226, ALR II 5 011/272, 551, 769, ib. 6 641/349, 531, ib. 6 673/219, 520, ib. 6 674/531, ALR SN I h 135, 136, ALRM SN I h 92, A VI 19. ◇ (Prin analogie) *Deodată un pîlc negru nelămurit se desfăcu din trupul satului.* SADOVEANU, O. I, 295. *O casă singuratică, despărţită de trupul tîrgului, în mijlocul unei grădini.* id. ib. 66. ◆ (Învechit, rar) Cuprins, conţinut al unei cărţi. *Macar că tot trupul istoriii unul şi nedespărţit ieste, însă în doaîsprădzeace părţi a-l împărţi am socotit.* CANTEMIR, I. I. I, 6. ◆ (Regional) Parte a războiului de ţesut formată din cele două tălpi orizontale pe care se sprijină celelalte părţi ale acestuia; patul războiului. *Lemnele cele groase ... alcătuiesc patul, stratul sau trupul războiului.* DAMÉ, T. 134, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. ◆ (Regional) Parte a mesei de tras doage. *Masa de tras doage are: pat, trup sau faţă.* DAMÉ, T. 87. ◆ (Popular) Trunchi[2] (de copac), tulpină[1] **(1).** Cf. DRLU. *Gorunule din margine de codru, ... Ascult cum creşte-n trupul tău sicriul, Sicriul meu, Cu fiecare clipă care trece.* BLAGA, POEZII, 7, cf. H II 26, ALR I 965, ib. 966, A II 6, 8, 12. ◆ (Regional) Bucată de lemn tăiată sau despicată dintr-un copac (Mîrşani — Caracal). Cf. ALR I 984/880.

3. (De obicei urmat de determinări) Întindere neîntreruptă, suprafaţă de pămînt (cultivabil), care alcătuieşte un tot. [Italia] *mai pre urmă şi aceea toată la trupul împărăţiii greceşti s-au alăturat.* CANTEMIR, HR. 90. *Făcînd aceste trei trupuri* [de moşii] *masă s-au găsit de toţi stînjenii vro 2170* (a. 1709). URICARIUL, XXIII, 271. *Li s-au luat întreagă o a patra parte către trupul moşiei Balinţii* (a. 1818). ib. XV, 251. *Se vînd cu mezat două trupuri de loc ce sînt pe pămîntul mănăstiri*[i]. GR (1833), 108[2]/3. *Dumnialui, puindu-şi oameni la coasa ţinutului, ... a pus de a cosit şi din trupu fineţii mele* (a. 1840). IORGA, S. D. XVI, 352. *Restul să se deie în alt trup de moşie* (a. 1852). URICARIUL, III, 255. *A lăsat ... ca danie, un ţinut la hotar, neam de neamul ei să-l stăpînească, rămînînd ţinutul nedesligită parte din trupul împărăţiei.* CARAGIALE, O. II, 285. *Alegerea trupurilor din moşia Horodişte din Dorohoi.* I. BRĂESCU, M. 7. *Moşia lui Lazaride ... acum face un trup cu moşioara noastră părinteaască, cumpărată tot de el.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 40, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Tatăl meu era arendaşul trupului de moşie Dideştii.* GALACTION, O. 7. *Îşi avea pămîntul într-un singur trup, la vreo trei kilometri de sat.* V. ROM. iulie 1958, 26, cf. CIAUŞANU, GL., A II 6.

4. (Învechit) Porţiune determinată de materie; corp. Cf. ŞINCAI, ÎNV. 125. *Materia fizicii iaste trupul cel firesc şi acelea din cîte se alcătuieşte el.* MOLNAR, RET. 14/3, cf. GHEOM.-TRIGON. 2[v]/13. *Vom deosăbi trei feluri de trupuri.* ASACHI, G. 1[r]/15, cf. LAZĂR, A. 12[v]/19, V. POPP, A. M. 7. *S-au văzut adesă căzînd din aer globuri (trupuri rătunde) înfocate.* AR (1829), 15/6, cf. ÎNV. ŞT. 10, 70. *Milă cubică este un trup sau volum de o milă lung, una lat şi una înalt sau adînc.* GENILIE, G. 68/5. *Trupurile* [se măsoară] *prin un trup regulat (cubul).* D. ASACHI, T. 1/7, cf. KRETZULESCU, M. 3/15, CONV. MEC. 1/15, MARIN, P. 3/16. *Lincsul ... prevede prin trupuri oricît de groase.* CONACHI, P. 269. ◇ *Trup ce-*

resc = corp ceresc. *Arată astronomii aşăzămîntul şi orînduiala ceririlor la mărime, la depărtare ... de toate trupurile cereşti.* AMFILOHIE, G. F. 12r/12. *Măsoară depărtarea şi mărimea trupurilor cereşti de pre pămînt.* PISCUPESCU, O. 91/20. *Au alcătuit o moară ce nu să pune în lucrare nici prin vînt, nici prin apă, ... decît cu un trup ceresc adecă cu soarele.* CR (1829), 258²/9. *Cu deznădăjduire privea la un aşa necunoscut trup ceresc.* SIBINEANU, C. 3/20. *Geografie astronomică ... descrie relaţiile pămîntului cu trupurile cereşti.* GENILIE, G. 65/7. *Soarele împreună cu toate trupurile cereşti se învirtesc în giurul lui.* SĂULESCU, HR. I, XXVIII/14. *Pămîntul este trup rătund ca şi celelalte trupuri cereşti.* CR (1838), 27²/58, cf. RUS, I. I, 1. *Trup pămîntesc* = globul pămîntesc. *Noroadele, pre trupul acest pămîntesc, au ţinut ... în mare preţuire bunele moralicesti.* ŢICHINDEAL, F. I/2. ✦ Materie, substanţă (organică sau anorganică). *Fierul ...este cel mai greu decît toate trupurile.* AMFILOHIE, G. F. 209r/14. *Un trup solid ce să scoate de prin minuri (ocne).* VÎRNAV, L. 138r/7, cf. DRLU. *Acelc trupuri neorganice, care alcătuiesc învăţătura cea vîrtoasă a pămîntului nostru să numesc mineralii.* J. CIHAC, I. N. 335/4. *Deschilinirea între trupurile organice şi neorganice este în creştere.* ANTROP. 9/24. *Venin sau otravă numim acele trupuri, care ... aduc moarte.* CALENDARIU (1844), 66/24. *Iscodind tainele firii, au descoperit un trup aşezat ... în toată firea, în aer, apă, în coaja pămîntului.* I. IONESCU, C. 82/26, cf. FM (1847), 23. *Prin eter, foc, trup opac, Văz tot prin el, după plac.* I. VĂCĂRESCUL, P. 361/8, cf. STAMATI, F. S. 52, ROM. LIT. (1858), 332, 370. ◇ Fig. *Strîngeţi-i dară pre ei, ca şi la aceale lucruri să caute ..., care nu au trup.* PETROVICI, P. 85/13. ◇ *Trup străin* = corp străin, v. corp. *Alcoolul este vinarsul (rachiul) despuiat, prin distilaţiune, de ... trupurile străine.* MAN. SĂNĂT. 114/17. ✦ Făptură, creatură, fiinţă, persoană. *Sînt trupure de nălţime şi trupure de pămînt; iară altă cinste nălţimea, altele de pre pămînt* (cca 1569—1575). GCR I, *14/3. *Ai dat lui puteare spre toate trupurile.* CORESI, EV. 184. *Aceştia rătăciră şi îmblară pre urma altor trupuri* (a. 1618). GCR I, 49/25. *Şi den toate dobitoacele ... şi den tot trupul cîte două ... să bagi în chivot pentru să le hrăneşti cu tine, parte bărbătească şi parte femeiască să fie.* BIBLIA (1688), 5¹/19. *Samănă-s*[ă] *trup sufletesc, scoală-s*[ă] *trup d*[u]*hovnicesc; iaste trup sufletesc şi iaste d*[u]*hovnicesc* (a. 1698). GCR I, 317/1. [La teatru] *să întîmplă de vin şi alte trupuri străine.* GOLESCU, Î. 90. *Struna nevăzută trage trupurile toate, Şi trăgîndu-le şi le mînă pe nişte căi neschimbate.* CONACHI, P. 260. ✦ Exemplar dintr-o carte; volum. *Afară din mineiele ce sînt dator..., 50 de trupuri, să nu fiu slobod a vinde nici un mineiu* (a. 1807). IORGA, S. D. XII, 163. *Una sută evanghelii ... se află de vînzare, cine va voi să se îndrepteze la redacţie, unde se va înştiinţa de preţul lor, după suma de trupuri ce va voi să cumpere.* CR (1831), 40²/36. *Cîte trupuri de Halima nu vor avea următoarea iscălitură ... se vor cunoaşte de retipărite de alţii.* GORJAN, H. IV, II/5.

II. 1. Grupare, colectivitate de persoane unite prin interese comune; corp. V. breaslă, tagmă. [Apostolii] *sfînta evanghelie propoveduiră, şi noao viaţa a ceriului, lăcuitorilor de pre pămînt învăţară ... şi pre toţi întru un trup cu sfînta botejune împreunînd.* CORESI, EV. 2. [Fiii şi cu nepoţii în privinţa moştenirii] *socotindu-să toţi aceştia a fi un trup.* PRAVILA (1814), 157/15. *Multe obşte s-au făcut întru toate noroadele ..., apoi, cîte puţin, cîte puţin au alcătuit osăbit corpor ..., trup în trup şi obşte în obşte.* ŢICHINDEAL, F. 258/40. *Această cetate i-a dat un bal foarte măreţ în sala cea frumoasă, unde trupul judecătoresc îşi face hotărîrile sale.* CR (1829), 97²/8. *Calicut a fost ajuns a face un trup, o breaslă deosebită, cu privilegiile şi scutirile, cu administraţia sa.* KOGĂLNICEANU, S. A. 81. ✦ (Urmat de determinări genitivale sau introduse prin prep. „de") Unitate militară; corp de armată. *Un trup de oaste prea bun.* BELDIMAN, N. P. II, 157/17, cf. DRLU. *Un trup de cavalerie a trecut apa aceasta.* CR (1829), 33¹/7. *Înaintînd armia de sub comanda Buzeştilor ... pînă la satul Putinei, dete peste un trup de tatari,pe care cum îl isbi, îl birui.* F. AARON, I. II, 161/3. *Ambele trupuri de armie protivnice se arătară una în faţa altia.* BĂLCESCU, M. V. 430. *Un trup de lănceri ... deschidea marşa.* NEGRUZZI, S. I, 167, cf. CADE. *Toate trupurile de oaste, care numărau la începutul toamnei optzeci de mii de viteji, s-au prăpădit.* SADOVEANU, O. XII, 379. *A curma abuzurile eteriştilor răzleţiţi de trupul cel mare al armatei.* OŢETEA, T. V. 194. ✦ (Învechit) Organ de conducere. *Pre toţi i-au împreunat supt o stăpînie, cum ar fi supt un trup al stăpîniei sale.* N. COSTIN, L. 76. *Împăratul ... cu trupurile Franţei, adică cu miniştrii ţiind sfat.* DIONISIE, C. 212.

2. Unitate, totalitate a mai multor elemente de acelaşi fel. *Îi sileşte a răspunde de fieşcare prăvălie cîte taleri 1000 ..., nesocotindu-i ca pe un isnaf, a da drept un trup de fabrică toţi acest avaet, ci deosebit* (a. 1824). DOC. EC. 324. *Preţul unui trup în două volumuri este de cinci sfanţi* (a. 1850). ib. 970.

3. (Învechit, rar; în sintagma, calc după fr. *corp de lois) Trup de legi* = corp de legi; corpus. *Făcu a se alcătui un codic de legi, cunoscut şi întrebuinţat pînă astăzi supt nume de trupul legilor lui Iustinian.* SĂULESCU, HR. I, 152/26.

— Pl.: *trupuri* şi (învechit) *trupure, trupore* (GCR I, 9/24, CUV. D. BĂTR. II, 215/5), (regional) *trupe* (MAT. FOLK. 867, ALR I 96/850), (m.) *trupi* (BARBU, PRINC. 125, ALR I 96/361). Voc. şi: (învechit) *trupe*. — Şi: (învechit, rar) **trupt** subst. PANN, E. I, 58/17.

— Din v. sl. троупъ.

TRUPÁ vb. I. Refl. (Regional) A se uni, a se împreuna într-un singur tot (Moreni — Iaşi). Cf. GRAIUL, I, 478. *S-o tras douo primării la un loc, s-o trupat, cum o vinit ložili amu.* ib.

— Prez. ind.: *trupez.*

— V. **trup.**

TRUPAGÍU s. m. (Depreciativ) Ofiţer sau subofiţer care face serviciu la trupă. Cf. IORDAN, L.R.A. 159, SCL 1977, 191.

— Pl.: *trupagii.*

— **Trupă** + suf. *-agiu.*

TRUPÁI s. n. v. **tulpan¹.**

TRUPÁN s. n. v. **tulpan¹.**

TRUPÁR s. n. (Regional) **1.** Pocladă pentru cal (Baia — Fălticeni). Cf. A VI 16.

2. Ham (Rădăşeni — Fălticeni). GLOSAR REG.

— Pl.: *trupare.*

— **Trup** + suf. *-ar.*

TRUPÁŞ, -Ă adj. (Prin Transilv.) Foarte sărac; sărac lipit pămîntului. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *trupaşi, -e.*

— **Trup** + suf. *-aş.*

TRUPÁZ subst. v. **turpaz.**

TRÚPĂ s. f. **1.** Grup, colectivitate de oameni. Cf. STAMATI, D., POLIZU, COSTINESCU. *Întrai în sală unde se joacă cărţi, tîrînd după mine trupa zgomotoasă.* BOLINTINEANU, O. 393, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Mîine dimineaţă, ieşim toată trupa la plimbare.* C. PETRESCU, C. V. 12, cf. SCRIBAN, D., ALR I 456/65, 308. ✦ Mulţime de insecte, de animale. *Parcă te văz frumoasă, de fluturi ocolită, zburdalnicei lor trupe cu gruţie zîmbind.* ALEXANDRESCU, O. I, 156, cf. COSTINESCU.

2. Totalitatea militarilor care îşi fac serviciul militar; (la pl.) forţele armate ale unei ţări, ale unui regiment, ale unei specialităţi etc.; oaste¹ **(1).** Cf. STAMATI, D., POLIZU. *Sînt fericit ... de a putea anonsa trupelor de sub comanda mea realizarea unei dorinţi* (a. 1866). URICARIUL, VII, 239, cf. CANELLA, V., COSTINESCU. *Spre calamitatea trupelor aliate, plouă mereu.*

MAIORESCU, D. II, 97. *Îl vedeai mergînd pe lîngă trupă, în pas reglementar.* BACALBAȘA, S. A. I, 4, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Trupele au fost puse sub conducerea colonelului.* SADOVEANU, O. XVII, 496. *Ilustru om de stat, mare conducător de trupe, mare artist.* CĂLINESCU, C. O. 36, cf. SCRIBAN, D. *Dă ordin maiorului Solomon să retragă trupele.* VIANU, L. R. 68. *Trebuie să-l somăm pe agresor să-și retragă trupele din regiunea litigioasă.* VINEA, L. I, 363. *Retragerea imediată a tuturor trupelor noastre de pe toate fronturile, în interiorul granițelor țării.* V. ROM. octombrie 1964, 35, cf. DN². *Treceau trupe în marș forțat spre centrul orașului.* ib. martie 1971, 33. *Antonius ... vine cu trupe în Dobrogea.* H. DAICOVICIU, D. 95, cf. DEX. *Cînd a fost la miez de noapte, Vine trupa, nu mai poate.* MÎNDRESCU, L. P. 37. *Și cu bandele ziceau, Tot ziceau și nu-nceta Să aibă curagiu trupa.* RETEGANUL, TR. 71, cf. ALR SN IV h 964. *Multă lume se pierdea, Da' multă trupă era.* BALADE, II, 420. *Nici aud cucu cîntînd, Nici mierla șuierînd, Numa trupe-ntregi mergînd.* FOLC. TRANSILV. I, 169. ◇ *Copil de trupă* v. copil. ◆ Denumire generică pentru soldați. *Nimeni n-are voie să iasă din sat fără voia ofițerului care rămîne aci cu trupa!* REBREANU, R. II, 241. *Ofițerii sînt toți mult mai tăcuți decît trupa.* CAMIL PETRESCU, U. N. 256. *Odată cu muzica ... a pornit și trupa.* SAHIA, N. 119, com. din DEDA — REGHIN.

3. Colectiv de actori ai unui teatru sau ai unui circ; ansamblu. Cf. STAMATI, D., POLIZU. *Am plecat din București ca să-mi completez trupa în provincie.* ALECSANDRI, T. I, 867, cf. COSTINESCU. *Juca cu trupa lui proprie în provincie.* CARAGIALE, O. I, 11. *Acel templu ... poate însemna și un repertoriu și o trupă de actori.* MAIORESCU, CR. I, 335. *Îi vorbește de noua trupă a operei.* DELAVRANCEA, S. 136, cf. SEVERIN, S. 48, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Venise la Iași o trupă de actori despre care se dusese vestea.* BRĂESCU, V. 22. *Și-a alcătuit o trupă de amatori și a început să joace.* SADOVEANU, E. 68. *A venit o trupă de operete.* ARGHEZI, S. XI, 150, cf. CĂLINESCU, C. O. 226. *Un tinerel ..., corist în trupa madamei Carl.* VIANU, L. R. 53. *Regizorii invitați de la alte teatre pot îmbogăți experiența trupei.* T septembrie 1962, 79. *Există și publicul imens al conferințelor, al simpozioanelor, al trupelor de amatori.* ib. august 1964, 87, cf. DEX.

— Pl.: *trupe.*

— Din fr. **troupe.**

TRUPĂÍ vb. IV v. **tropăi.**

TRUPĂNÍT s. n. v. **tropăit.**

TRÚPĂT s. n. v. **tropot.**

TRÚPCĂ[1] s. f. (Regional) Cojocel croit pe talie. SCRIBAN, D.

— Pl.: *trupce.*

— Etimologia necunoscută. Cf. trup.

TRÚPCĂ[2] s. f. (Regional) Trîmbiță **(I 1).** *Trîmbițașul s-a ridicat cu trupca la gură.* CAMILAR, C. 40, cf. 46, GLOSAR REG.

— Pl.: ?

— Din ucr. **трубка.**

TRUPCHÍNĂ s. f. v. **tulpină.**

TRUPEÁN, -Ă adj. (Învechit, rar) Care este născut din trupul cuiva; (învechit) trupesc. *Cine-și va învăța feciorii lui ceĭ trupeni după dragostea lor cuvinte spurcate.* PRAV. GOV., ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D. ◇ (Substantivat) [Copilul] *sînge priimește de la muiere ... și trup de la om, se chiamă și trupeni.* PRAV. GOV., ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *trupeni, -e.*

— **Trup** + suf. *-ean.*

TRUPÉSC, -EÁSCĂ adj. (În opoziție cu sufletesc) **1.** Privitor la trup **(I 1),** care ține de trup; corporal, fizic. *Avea Nichifor pre lîngă bărbăția trupască și cea sufletească.* MOXA, 393/29. *Să izbăvască pre robul său ... de toată durerea sufletească și trupască.* PARACLIS (1639), 245. *Pre toți să-i slobodzească de toată certarea trupască.* PRAV. 271. *De la tatăl D[u]mn[e]zău ... bună sănătate, pace trupească și sufletească* (a. 1683). GCR I, 268/30, cf. ANON. CAR. *Sănătate trupească și spășenie sufletească poftim sfinții sale* (a. 1726). IORGA, S. D. XIV, 32. *Împlini dară pentru noi toată socotința trupească.* VARLAAM — IOASAF (1786), 6[v]/6, cf. CLEMENS, DRLU, LB. *Se îndeletnicea cu feluri de trupești mișcări.* DRĂGHICI, R. 152/8. *Partea I cuprinde funcțiile vegetative sau a vieții trupești.* ANTROP. XV/15. *Să nu laude frumusețĭ trupești.* PANN, E. I, V/13, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Omoară durerea trupească, orice simțire din om.* SLAVICI, O. I, 308. *Oricine venea, pătimaș de boală trupească ori sufletească, aici îndată își găsea alinare.* VLAHUȚĂ, R. P. 75, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Au pus preț pe cele spirituale mai mult decît pe cele trupești.* SADOVEANU, O. IX, 242. *Nu ne trebuiesc numai pentru mulțumirea trupească.* CĂLINESCU, C. O. 79. *Romanticii aveau o oroare ... de bătrînețea trupească.* BLAGA, Z. 206. *Unde te întorci, nu dai decît ... de mizerie sufletească și trupească.* H. LOVINESCU, T. 241, cf. DEX. *Deprinderea și mișcarea trupească din copilărie întărește trupul și face să piară slăbiciunea.* POPESCU, B. I, 63. ◆ (Învechit) Care este născut din trupul cuiva; care este din aceeași familie cu cineva; de sînge, (învechit, rar) trupean. *Semenția de pe trup anume trupăscu* (a. 1581). în L. ROM. 1965, 450. *Părinții ceia ce-și vor hotri featele sale ceale trupești* (ce sînt făcute de trupul lor MUNT.). PRAV. 176. *Murind frate-său cel trupesc, îi rămase o copilașă.* MINEIUL (1776), 179[v2]/14. *Cinsteaște-i ca pre părinții tăi cei trupești* (a. 1824). IORGA, S. D. XII, 211. *Propriii lor fii trupești și sufletești.* FM (1861), 118. ◆ Senzual, sexual; (învechit) pieliței. *De pohtele trupești să grijim trupul.* CORESI, EV. 46. *Și-i certați ... să nu iubască viața cea trupască spurcată* (ante 1618). GCR I, 50/20. *Cei mai mici și fără de vrîstă să ceartă mai puțin la toate păcatele trupești.* PRAV. 260. *Nice urmă de păcat trupăsc.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 83[r]/25. *Iaste zis (măcar că iaste împreunare trupească) „unde Dumnezeu au împreunat omul să nu despartă".* ANTIM, P. XXVII. *Ne iartă noao păcatele și omoară gîndul nostru cel trupesc, ca lepădînd pre omul cel vechiu întru cel nou să ne îmbrăcăm* (a. 1715). GCR II, 16/23. *Pentru păcatul trupăscu* (a. 1725). CAT. MAN. I, 332. *A dobîndi toate pohtele trupești cele fără păcat.* VĂCĂRESCUL, IST. 249. *A-și împlini ... poftele, mai ales cele trupești.* NEGRUZZI, S. I, 91, cf. COSTINESCU, DDRF. *Se batjocorea pe sine, și-i venea să sucească omului trupesc din el grumazul ca la un pui de pasăre.* AGÎRBICEANU, L. T. 340, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *S-au despărțit pentru totdeauna de viața trupească.* CĂLINESCU, C. O. 114.

2. (Învechit) Care se referă la materie, la viața materială; material **(I 1),** concret. *Cîți se dau bucatelor trupești și pohtelor, aceia pîntecele-ș au Dumnezeu și Domn.* CORESI, EV. 402. *Cu cîtu-s mai de cinste ceale sufletești decît ceale trupești* (ante 1633). GCR I, 88/35. *Cum iase din sămînță hrană trupască de viață, așea și din cuvîntul lui Dumnedzău iase hrană sufletească.* VARLAAM, C. 276. *Numai prin singure faptele sale trupești ... au scornit acea leage.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Sîntem datori a ceare de la D[u]mnezeu ... toate lucrurile ceale d[u]hovnicești, iară după aceea și lucrurile ceale trupești* (a. 1774). GCR II, 101/9. *Corbul îi aducea lui hrană trupească Iar acum noao hrana cea sufletească.* MINEIUL (1776), [prefață] 2/7, cf. DRLU.

— Pl.: *trupești.*

— **Trup** + suf. *-esc.*

TRÚPEȘ, -Ă adj. (Despre ființe) Corpolent, voinic, zdravăn; bine făcut, (rar) trupos. *Slobozim mai mult sînge celor mai trupeșe sau mai tari* [dobitoace]. CALENDARIU (1814), 186/3, cf. LB. *După ideea mea, boieru trebuie să fie om trupeș.* PR. DRAM. 227, cf. POLIZU. *Îndată apare un om înalt, trupeș, frumos îmbrăcat.* GHICA, S. 156. *Unde-i mai găsi așa bujor de trîmbițaș*

ca mine, trupeș și cu piept de buhai? ALECSANDRI, T. 917, cf. COSTINESCU, ÎM. *Strigă ... o femeie cam trupeșă, ce nu-i puteai zice nici tînără, nici frumoasă.* ODOBESCU, S. I. 65. *Se opreau la niște saci cu bucate, ... la un cal trupeș, la un vraf de lemnărie.* SLAVICI, N. I, 137. *Doi plăieși înalți și trupeși merg pe lîngă cai.* VLAHUȚĂ, R. P. 86, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 232, BARCIANU. *Principi pe cai trupeși și albi ca nea de faur ... veneau.* COȘBUC, P. II, 198, cf. ALEXI, W. *Dînsul e trupeșul Aias.* MURNU, I, 58, cf. DHLR I, 372, PASCU, S. 283, ȘĂINEANU, D. U., CADE. [Vorbește] *unei femei trupeșe, care trece prin fundul scenei.* H. LOVINESCU, T. 358. *Trimetea de îndată un elev, dintre cei mai vîrstnici și mai trupeși, să meargă la locuința absentului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 13/1, cf. ȘEZ. V, 165. *Iacă vine un armăsar trupeș și semeț și iute la picior.* MERA, L. B. 125. *Oi trupeșe.* CHEST. V 76/52. ◇ (Despre corpul, înfățișarea ființelor) *Un bătrîn de o talie naltă și trupeșă sta îngenunchiat.* ODOBESCU, S. I, 440. *Trupul său trupeș.* COȘBUC, AE. 140. ◇ (Prin analogie, despre obiecte) *Grindeiul cel trupeș despintec-adîncul.* id. ib. 190. ◆ (Peiorativ) Gras. *Nu simte că, așa destul de trupeșă cum a devenit, nu mai prind anumite grații.* CAMIL PETRESCU, U.N. 427.

— Pl.: *trupeși, -e.*

— **Trup** + suf. *-eș.*

TRUPEȘÍE s. f. Constituție fizică robustă; (rar) trupoșie. Cf. COSTINESCU. *Pe semne c-ai mintea „ca de prunc într-atîta trupeșie“* ODOBESCU, S. I, 173, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

— **Trupeș** + suf. *-ie.*

TRUPÉȘTE adv. (În opoziție cu s u f l e t e ș t e) **1.** Din punctul de vedere al trupului **(I 1)**; relativ la trup; fizicește. *Cine îmblă după trup, trupește se grijașe.* CORESI, EV. 116. *Pre nebun nu-l pot certa trupește.* PRAV. 267, cf. ANON. CAR. *Am găsit ... nu cu vicleșug să te vatăm, au trupește au sufletește.* ANTIM, P. XXIV. *Gustînd pîine și apă și nicidecum trupește odihnindu-să au petrecut opsprezeace luni* (a. 1809). GCR II, 203/21. *Ei și rodul lor nu pot fi pedepsiți trupește fără hotărîrea giudecății* (a. 1818). id. ib. 220/30, cf. DRLU, LB. *Trîndăvie ... vătămătoare și trupește și sufletește.* DRĂGHICI, R. 156/30, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Mic cît ești trupește la măsurătoare.* ARGHEZI, S. V, 244, cf. DEX. ◆ În mod senzual, sexual, în ceea ce privește viața sexuală. *Cela ce va face pre vreo fecioară să greșască trupește... să va certa.* PRAV. 173, cf. SCRIBAN, D. *Nu venise doar la fostă nevastă ... de care nu se legase trupește niciodată.* DEMETRIUS, A. 329. ◆ (În textele bisericești) Cu trup, întrupat. *Fiiul lui Dumnedzău născut trupește.* VARLAAM, C. 402. ◆ În realitate, într-adevăr. *Matei nu cu mintea au văzut pre H[risto]s și l-au năluciț pre el, ci trupește cu dînsul au fost ..., văzîndu-l pre el în trup* (a. 1700–1725). GCR II, 20/26.

2. (Învechit, rar) Din punct de vedere material. *Știința și sufletească easte de folos omului și trupește de treabă.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Țara măriii tale să o aduci la bine și trupește și s[u]fl[e]tește* (a. 1679). DOSOFTEI, ap. GCR I, 240/9.

— **Trup** + suf. *-ește.*

TRUPÉTE s. m. (Familiar) Soldat (fără grad). Cf. SCRIBAN, D. *Mă cunoșteau acum o mulțime de trupeți și de subofițeri de la trupă.* V. ROM. aprilie 1970, 70.

— Pl.: *trupeți.* — Și: **trupéț** s. m. Com. GRAUR.

— **Trupă** + suf. *-ete.*

TRUPÉȚ s. m. v. **trupete.**

TRUPIÉR s. m. (Rar) Soldat de trupă **(2)**. Cf. SCRIBAN, D. ◇ (Adjectival) *Ofițer trupier* = ofițer care face serviciu la trupă. id. ib.

— Pl.: *trupieri.*

— Din fr. **troupier.**

TRUPINÁR s. n. (Prin nordul Mold.) **1.** Bucată de lemn dintr-un trunchi[2]. SCRIBAN, D. ◆ (În forma *turpinar*) Trunchi[2] căzut cu capătul gros la vale (Poiana Grințieșului — Borsec). ARVINTE, TERM. 173.

2. Furcă sau țăpoi (cu coadă lungă) folosit la clăditul părții de sus a stogului de fîn. *Dai fîn la clădit cu furca sau cu țăpoiul și mai pe urmă ... cu trupinarul.* PAMFILE, A. R. 162, cf. SCRIBAN, D., ALR II 5 033/551, ib. 5 034/414, 531, 537, A VI 16, GLOSAR REG.

— Pl.: *trupinare.* — Și: (regional) **turpinár** (ALR II 5 034/414, 537, GLOSAR REG.), **tulpinár** (ALR II 5 034/531) s. n., **trupináră** (BARCIANU, ALEXI, W.) s. f.

— **Trupină** + suf. *-ar.*

TRUPINÁRĂ s. f. v. **trupinar.**

TRUPÍNĂ s. f. v. **tulpină[1].**

TRUPINÍCĂ s. f. (Regional) Buturugă, ciot. L. ROM. 1969, 261. *Trupinică scorbură, Șede jos și bolbură* (Putineiul). GOROVEI, C. 314, cf. PASCU, C. 97.

— Pl.: *trupinici.*

— **Trupină** + suf. *-ică.*

TRUPINÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Cu tulpina[1] groasă. *Beciicherec acum drept s-alăturasă După un copăcel trupinos de-aproape.* BUDAI-DELEANU, T. V, 58, cf. 163.

— Pl.: *trupinoși, -oase.*

— **Trupină** + suf. *-os.*

TRÚPIȘTE s. f. (Învechit, rar) Statuie, chip cioplit, idol. *Zdrobind toate trupiștile ceale cioplite.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 185[v]/32, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *trupiști.*

— **Trup** + suf. *-iște.*

TRÚPIȚĂ[1] s. f. Parte a plugului, legată de grindei, alcătuită din cormană, plaz[1] și bîrsă (LIUBA — IANA, M. 107, DAMÉ, T. 36, TDRG, PAMFILE, A. R. 34, 36, 37, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., ALR II 5 011/2, 29, 987, UDRESCU, GL.); p. r e s t r. (regional) plaz[1] **(1)** (ALR SN I h 22/2, ALRM SN I h 16/2); bîrsă (ALR SN I h 21, ALRM SN I h 15); „parte a plugului care intră în pămînt“ (VÎRCOL, V. 101). Cf. H V 16, 36, IX 6, 37, XI, 87, 247, XVI 4, 31, 47, XVIII 26, 46, 261, 283, 287. *Făcu un plug mare, negru ... Cu trupiță mare, neagră.* MAT. FOLK. 1 585. *O nevastă frumușea, ... Eu cu ochii după ea, Mi se frînse trupița.* ȘEZ. XXI, 4, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 206, MAT. DIALECT. I, 140. *Frînsei la plug trupița.* BALADE, II, 510.

— Pl.: *trupițe.* — Și: (prin nord-vestul Munt.) **tîrpiță** s. f. UDRESCU, GL.

— Din scr. **trupica.**

TRUPÍȚĂ[2] s. f. (Rar) Trupșor. Cf. JAHRESBER. VIII, 112, 151. *Din a lui guriță Va crește-o vioriță ... Din a lui trupiță Floare de lupiță.* POP., ap. GCR II, 344.

— Pl.: *trupițe.*

— **Trup** + suf. *-iță.*

TRUPLÍNĂ s. f. v. **tulpină[1].**

TRUPÓS, -OÁSĂ adj. (Rar) Trupeș. Cf. DRLU, POLIZU. *Ăști oameni, cei mai trupoși și vîrtoși.* JIPESCU, ap. TDRG, cf. BARCIANU, ALEXI, W., PASCU, S. 74.

— Pl.: *trupoși, -oase.*

— **Trup** + suf. *-os.*

TRUPOȘÍE s. f. (Rar) Trupeșie. Cf. JIPESCU, O. 36.

— **Trupos** + suf. *-ie.*

TRUPȘÓR s. n. Diminutiv al lui t r u p; (popular) trupșorel, (rar) trupiță[2], trupuleț, trupurel, trupuț. Cf. ANON. CAR. *Căzu viteazul ... iară cel tare Suflet al lui părea că din frîntul Trupșor acuș, acuș îi sare.* BUDAI-DELEANU, Ț. 281, cf. DRLU, LB. *O, trupșor plin de dulceață!* BĂRAC, A. 22/1. *De trupșorul meu milă ... nu ai.* PANN, E. I, 76/20, cf. POLIZU. *Trupșoru-i gingășel Părea tras printr-un inel!* ALECSANDRI, P. I, 91, cf. LM. *Crede-mă, voi mătura toți cîmpii cu trupșorul matale!* GANE, N. II, 152, cf. DDRF, BARCIANU. *Dar așa te place dorul: ... Cînd te strînge el, să-ți strîngă Tot trupșorul.*

COȘBUC, P. I, 104. *Ți se mlădie de pieptu-mi trupușorul tău plăpînd.* DAVILA, V. V. 24, cf. ALEXI, W., DHLR I, 363. *Numaidecît își tocmiră trupșoarele pe picioare, oblindu-se.* AGÎRBICEANU, S. 196, cf. PASCU, S. 166. *Copilul dormea în pragul ușii ... cu trupșorul strîns în scutece.* GALACTION, O. 160. *Și doar fiori de groază, cînd și cînd, Treceau pe trupușorul lui plăpînd.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 137. *Pîraiele ... rîd pe stînci Și duc trupșorul nimfelor pe mîni.* PILLAT, P. 188. *Ține strîns la piept trupșorul cald al copilașului.* CAMIL PETRESCU, O. I, 11. *Purta opincuțe. Pe trupșor, țundră aspră.* STANCU, R. A. III, 156. *Treci lîngă copil, Marie, că-i arde rău trupșorul.* DAVIDOGLU, M. 86. *Trupșorul ei miroase ca pîinea caldă.* H. LOVINESCU, T. 181, cf. DEX. *Zidul rău mă strînge, Trupușoru-mi frînge.* ALECSANDRI, P. P. 190. *Păhărel vărsa pe brațe de domn, Pe trupșor de om.* TEODORESCU, P. P. 46. *Trupușorul sprintenel Parcă-i tras printr-un inel.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 28. *Cinașă te-a făcut La trupșor ca cînepa, La obraz ca hîrtia.* MÎNDRESCU, L. P. 92. *Ți-i mersul legănat, Trupșorul dezmerdat.* ȘEZ. I, 49. *Că-i trupșor nevinovat, Sînge de creștin curat.* BÎRLEA, B. I, 90. *Au ți-e greu pocladul tău, Au ți-e greu trupșorul meu?* BALADE, II, 222. *Dară eu, trupșor de om, Cum să nu trag eu la dor?* FOLC. TRANSILV. II, 318. ◇ (Prin analogie; fiind vorba despre plante) *Acele mici trupșoare violacee păstrînd în pețiolul lor de ametist grația visătoare a lăstarelor de soi.* KLOPȘTOCK, F. 53.

— Pl.: *trupșoare.* — Și: **trupușór** s. n.

— **Trup** + suf. *-(u)șor.*

TRUPȘORÉL s. n. (Popular) Trupșor. Cf. PASCU, S. 145, DR. VI, 240. *Trupșorelul tău Nici să mucezască, Nici să putrezască.* MAT. FOLK. 139. *Luminate de-mpărat, Trupșurel fără păcat.* GRAIUL, I, 52. *Merse cît un jap de loc Și-i arse trupșorelu-n foc.* BALADE, I, 330.

— Pl.: *trupșorele.* — Și: **trupșurél** s. n.

— **Trupșor** + suf. *-el.*

TRUPȘURÉL s. n. v. **trupșorel.**

TRUPT subst. v. **trup.**

TRUPULÉȚ s. n. (Rar) Trupșor. POLIZU.

— Pl.: *trupulețe.*

— **Trup** + suf. *-uleț.*

TRUPURÉL s. n. (Rar) Trupșor. *Ce-i mai bun ca oaia bună, Că hrănește Sufletele Și învește Trupurele.* MARIAN, S. R. I, 20.

— Pl.: *trupurele.*

— **Trup** + suf. *-urel.*

TRUPUSEÁLĂ s. f. (Rar) Acțiunea de a **trupusi**. Cf. BL VI, 171.

— **Trupusi** + suf. *-eală.*

TRUPUSÍ vb. IV. Tranz. (Rar) A înșăila. Cf. BL VI, 171.

— Prez. ind.: *trupusesc.*

— Din bg. **трупосвам.**

TRUPUȘÓR s. n. v. **trupșor.**

TRUPÚȚ s. n. (Rar) Trupșor. Cf. LB. *Pînă nouă nu ni[-i] da, La trei inși trei sărutate Și trupuțul jumătate.* BUD, P. P. 7.

— Pl.: *trupuțe.*

— **Trup** + suf. *-uț.*

TRÚSĂ s. f. Geantă sau cutie specială în care se țin instrumente, unelte etc. necesare exercitării unei profesiuni sau pentru toaletă; totalitatea instrumentelor, uneltelor etc. din această geantă sau cutie. Cf. CADE. *Își așezase trusa de voiaj pe mescioara de la fereastra compartimentului.* REBREANU, R. I, 13. *Soldatul uitase să strămute dintr-o tunică în alta toate instrumentele nichelate care alcătuiau trusa de concentrare a domnului comandant.* C. PETRESCU, Î. I, 3. *Mi-a tras măselele ... cu cleștele dulgheresc din trusa lui Guman.* KLOPȘTOCK, F. 153, cf. SCRIBAN, D. *Își cumpăraseră puține, dar complete truse de porțelan și cristal.* CĂLINESCU, C. N. 363. *O trusă de instrumente trebuie să însoțească întotdeauna (pe) medicul practician în deplasările sale.* A. POP, CHIRURG. 481. *Se închină, scoțîndu-și pălăria, pe care o strîngea cam tare ..., dimpreună cu trusa lui de chei.* VINEA, L. I, 185. *Caută în trusă un termometru.* H. LOVINESCU, T. 261. *Alelele se găsesc dinainte pregătite în truse speciale.* BELEA, P. A. 109. *Avînd în trusa de pescuit ... peștișori și diverse alte năluci, putem pleca liniștiți la pescuitul răpitorilor.* VÎN. PESC. octombrie 1964, 22. *M-am repezit la trusă, i-am făcut o injecție de adrenalină.* V. ROM. decembrie 1966, 17, cf. DN². *A descoperit o adevărată trusă medicală.* H. DAICOVICIU, D. 186, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *truse.*

— Din fr. **trousse.**

TRUSÓU s. n. Rufărie de corp, de pat, de masă etc. confecționată mai ales pentru o fată (în vederea măritișului). Cf. COSTINESCU, DDRF, ALEXI, W. *Fata avea totuși un trusou modest și cele ce-i trebuiesc în casă.* REBREANU, I. 138, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Mai tîrziu, cînd se spăla trusoul și se întindeau albiturile de-a latul curții, veneau rudele.* BRĂESCU, A. 98. *Astă-primăvară le-a făcut trusoul de dantelă roză.* TEODOREANU, M. II, 284. *Tratativele mergeau în aluzii ... pînă la trusou.* CĂLINESCU, C. N. 120. *Pe lîngă trusoul de nuntă, aveau și o mașină de cusut.* PAS, Z. I, 241, cf. DN², CL 1968, 316, DEX. (Prin analogie) *Se gîndește să-și comande din străinătate un trusou complet de unelte pentru reparat ceasornice.* DEMETRIUS, A. 36. ◇ Fig. *Aș putea face trusoul de primăvară al tuturor livezilor cu albul din mine.* TEODOREANU, M. II, 62. ◆ Rufărie pregătită pentru un nou născut. Cf. DL, DM, DN², FD III, 197.

— Pl.: *trusouri.* — Și: (formă coruptă) **tîrsău** s. n. ARHIVA, XXXIX, 56.

— Din fr. **trousseau.**

TRUSPÁTRU num. col. v. **tuspatru.**

TRUST s. n. **1.** (În economia capitalistă) Formă de monopol în care, prin fuziunea, de regulă sub formă de societăți pe acțiuni, întreprinderile participante își pierd independența de producție și de desfacere. Cf. ALEXI, W. *Înființarea așa-numitelor „trusturi" industriale sau comerciale.* N. A. BOGDAN, C. M. 175, cf. CADE. *Războirea dintre cele două trusturi.* C. PETRESCU, A. 276. *Drugan nu era o persoană. Era o bancă. Era chiar mai mult decît o bancă. Era un trust.* STANCU, R. A. IV, 324. *Da, i-am văzut pe toți, deșuși ... pe regii de trusturi, pe marii bancheri.* DEȘLIU, G. 44, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. (În economia socialistă) Unitate economică ce cuprinde mai multe întreprinderi din aceeași ramură sau din ramuri diferite, de obicei separate teritorial, și care asigură conducerea operativă, controlul activității întreprinderilor subordonate. Cf. CV 1949, nr. 9, 30. *Inovații și raționalizări la trustul nr. 3.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 392, cf. DN², HRISTEA, P. E. 157, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *trusturi.* — Și: (rar) **trest** s. n. ALEXI, W., CV 1949, nr. 9, 30.

— Din fr. **trust,** engl. **trust.** — Pentru sensul **2,** rus. **трест.**

TRUSTÉI, TRUSTÉLE num. col. v. **tustrei.**

TRUSTIÉR, -Ă s. m., adj. **1.** S. m. Asociat sau acționar al unui trust **(1);** trustman. *Povestea sentimentală ... a unei zănatice fiice de trustier.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 15/4.

2. Adj. Al unui trust **(1),** referitor la un trust, de trust. *Beneficiile trustiere continuă.* CONTEMP. 1949, nr. 156, 10/1, cf. DN², DEX.

— Pronunțat: *-i-er.* — Pl.: *trustieri, -e.*

— **Trust** + suf. *-ier.*

TRÚSTMAN s. m. Asociat sau acționar al unui trust **(1)**; trustier **(1)**. *S-a purces la turnarea unui film ... așa cum au hotărît trustmanii.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 16/2. *Informația e doar un mijloc folosit de proprietarul ziarului spre a scoate prin șantaj o mai mare sumă de bani de la trustman.* V. ROM. martie 1954, 271, cf. DN², DEX. ◇ Fig. *Acei scriitori care nu au curajul de a privi realitatea în față ... continuă să se scalde în apele „miturilor" literare aruncate pe piață de trustmenii culturii.* CONTEMP. 1948, nr. 104, 24/7.
— Pl.: *trustmani* și *trustmeni*.
— De la **trust**.

TRUSTRÉI num. col. v. **tustrei**.

TRUȘ[1] s. m. v. **troș**.

TRUȘ[2] s. n., s. m. v. **tîrș**[2].

TRÚȘCĂ s. f. (Maram.) Curcă. Cf. BĂCESCU, PĂS. 166, L. ROM. 1966, 580, ALR I 1 011/347, 348, 350, 357, GLOSAR REG.
— Pl.: *truște* (ALR I 1 011/347, 350, 367, GLOSAR REG.) și *truști* (ALR I 1 011/348).
— Din ucr. **трушка**.

TRUȘCHE s. f. pl. v. **truște**.

TRUȘCHINĂ s. f. sg. (Regional; în expr.) **A pica trușchină** = „a pica de tot". FRÎNCU — CANDREA, M. 106. **De tuștină** = de tot. VICIU, GL.
— Accentul necunoscut. — Și: **tuștină** s. f. VICIU, GL.
— Etimologia necunoscută.

TRUȘCÓI s. m. (Maram.) Curcan *(Meleagris gallopavo)*. ALR I 1 012/347, 348, 350, 351, 361, ALR SN II h 382/353, GLOSAR REG.
— Pl.: *truștoi*.
— **Truștcă** + suf. *-oi*.

TRUȘÍE s. f. **1.** (Prin Olt.; în forma *troșie)* Murătură **(1)** (Desa — Calafat). GL. OLT.

2. (Ban., Olt.) Magiun, marmeladă. *Ea pune murăturile, face magiunul, troșia.* AL LUPULUI, P. G. 65, cf. 168, H XVIII 146, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198, TOMESCU, GL., ALR I 873/24, MAT. DIALECT. I, 140.

3. (Olt.) Putină (în care se păstrează struguri conservați în must). Cf. IORGA, S. D. XIV, 100, DAMÉ, T. 85, H XI 5. *Aoleo, ce-mi place mie: Strugurelul din trușie.* CIAUȘANU, V. 205, id. GL. ◆ (Prin sud-estul Munt.) Struguri conservați în vin. CV 1949, nr. 8, 34.

4. (Prin nord-estul Olt.) Vas în care curge țuica. LEXIC REG. 87. ◆ Vas în care se mulg oile. Cf. LEXIC REG. 87.
— Pl.: **(1)** *trușii*. — Și: (regional) **troșie, túrșie** (ALR II/29) s. f.
— Din bg. **трушия**. — **Turșie** < scr. **turšija**.

TRUȘNEÁLĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Faptul de a **trușni**; răstire; nemulțumire **(2)**, îmbufnare, (regional) truștuială. Cf. CIAUȘANU, V. 206, id. GL.
— Pl.: *trușneli*.
— **Trușni** + suf. *-eală*.

TRÚȘNEC s. n. v. **trușnic**.

TRUȘNÍ vb. IV. **Intranz.** (Prin nord-estul Olt.) A se răsti[1]; a fi nemulțumit **(1)**, a se îmbufna; (regional) a truștui. Cf. CIAUȘANU, V. 205, id. GL., MAT. DIALECT. I, 237.
— Prez. ind.: *trușnesc*.
— Etimologia necunoscută.

TRÚȘNIC s. n. (Mold. și prin Transilv.) **1.** Turtă care rămîne în teasc după ce s-a stors uleiul din semințele de floarea-soarelui, de cînepă, de dovleac etc.; (regional) tescovină. Cf. CONV. LIT. XLIV$_2$, 268, TDRG, ARHIVA, XXVIII, 74, CADE, SCRIBAN, D., ȘEZ. VIII, 33, VICIU, GL., com. din BILCA — RĂDĂUȚI, A V 14, 15, 16, 33, 34, VI 8, 14, 26, 32.

2. Mîncare fiartă prea tare (COMAN, GL.); mămăligă vîrtoasă (A V 15, 16, VI 26, GLOSAR REG.).
— Pl.: *trușnice*. SCRIBAN, D. — Și: **trúșnec** (VICIU, GL., SCRIBAN, D.), **strúșnic** (SCRIBAN, D., com. din ANDRIEȘENI — IAȘI), **trîjnic** (com. D. POP) s. n.
— Etimologia necunoscută.

TRUȘNÍT, -Ă (Prin nord-estul Olt.; despre oameni) Pus pe ceartă, arțăgos. CIAUȘANU, V. 206, id. GL.
— Pl.: *trușniți, -te*.
— V. **trușni**.

TRÚȘTE s. f. pl. **1.** (Prin sud-vestul Transilv.) Obiecte casnice mărunte; catrafuse. Cf. MAT. DIALECT. I, 270, LEXIC REG. II, 103.

2. (Prin Ban.; în forma *trușche)* Legături, traiste cu merinde. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 206, NOVACOVICIU, C. B. II, 21.
— Și: (Ban.) **trușche** s. f. pl.
— Etimologia necunoscută. Cf. **troș**.

TRUȘTUÍ vb. IV. **Intranz.** (Prin nord-estul Olt.) A se răsti[1]; a fi nemulțumit **(1)**, a se îmbufna; (regional) a trușni. Cf. CIAUȘANU, V. 206, id. GL., MAT. DIALECT. I, 237.
— Prez. ind.: *truștuiesc*.
— Etimologia necunoscută. Cf. **troșni**.

TRUȘTUIÁLĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Faptul de a truștui; (regional) trușneală. Cf. CIAUȘANU, V. 206, id. GL.
— Pl.: *truștuieli*.
— **Truștui** + suf. *-eală*.

TRUȚ[1] s. n. (Prin Transilv.) Faptă făcută în ciuda cuiva; ciudă. Cf. LB, LM, MAT. DIALECT. I, 217. ◇ Loc. adv. **În truțuri** = în ciuda cuiva. ib. *Dumneaei umblă în truțuri.* ib.
— Pl.: *truțuri*.
— Din germ. **Trotz**.

TRUȚ[2] s. n. v. **duț**.

TRUȚULÍ vb. IV. **Intranz.** (Regional) A-i face cuiva în ciudă (Someș Guruslău — Zalău). Cf. MAT. DIALECT. I, 217.
— Prez. ind.: *truțulesc*.
— De la **truț**[1].

TRUVÁBIL, -Ă adj. (Franțuzism) Care poate fi găsit, de găsit. Cf. SCL 1960, 238, DN².
— Pl.: *truvabili, -e*.
— Din fr. **trouvable**.

TRUVÉR s. m. Poet liric medieval care își compunea versurile în limba franceză și le prezenta în formă de cîntec, cu acompaniament muzical, la petrecerile de curte ale marilor feudali. V. **menestrel, rapsod, trubadur**. *Cîntăreți nomazi — Fantomele medievalilor „truveri".* MINULESCU, VERS. 348. *Ignorarea în care a fost menținută ... poezia lirică a trubadurilor și truverilor.* VIANU, L. R. 21, cf. IST. LIT. ROM. I, 145, DN². *E o legendă veche rămasă din străbuni. E de-un truver cîntată.* T iulie 1964, 43. *Aprindeți focul la castel Și invitați la chef truverii!* VULPESCU, P. 105, cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *truveri*.
— Din fr. **trouvère**.

TRUZMÉL s. n. v. **truznel**.

TRUZNÉL s. n. (Regional) **1.** Crîng la moară (Arpașu de Jos — Victoria). ALR SN I h 162/172, ALRM SN I h 109/172.

2. (În forma *truzmel)* Lemn gros, adus întreg din munte. N. REV. R. VIII, nr. 6, 88.
— Pl.: *truznele*. — Și: **truzmél** s. n.
— Etimologia necunoscută. Cf. **prisnel**.

TST interj. v. **st**.

TŢ interj. v. ţ[2].

TU[1] pron. pers. 2 sg. (Folosit şi cu valoare generală, impersonală) **A.** (Înlocuieşte numele persoanei căreia i se adresează vorbitorul)

1. (La nominativ; cu funcţie de subiect, marcînd adesea insistenţa asupra lui; aşezat înaintea predicatului; şi în construcţii eliptice de predicat) *Şi tu şedzi de giudeci după leage.* COD. VOR. 46/10. *Săracului tu fii agiutoriu.* PSALT. 15. *Deaca veri îmbătrîni, tu te veri pocăi.* CORESI, EV 74. *Tu, ome, rabdă în Domnul, ca să-ţi ajute.* id. ib. 48. *Tu ştii cum am slujit eu ţie.* PO 102/16. *De-i va fi dzis „tu ai fost hain", nu să va certa.* PRAV. 233. *Tu cerci de-amănuntul inema.* DOSOFTEI, PS. 25/19, cf. CLEMENS, DRLU, LB. *Tu m-ai povăţuit prin mulţimea primejdiilor.* MARCOVICI, D. 4/14. *Necazul meu ... tu l-ai pricinuit.* CONACHI, P. 107, cf. POLIZU, COSTINESCU, CIHAC, II, 289. *Cum? ... Şi tu, vere Lăcustă?* ALECSANDRI, T. 461. *Ai voit, amice, să citesc eu cartea românească ce tu ai compus.* ODOBESCU, S. III, 9. *De te-ndeamnă, de te chiamă, Tu rămîi la toate rece.* EMINESCU, O. I, 194. *Ştefane, măria-ta, Tu la Putna nu mai sta.* id. ib. 183. *Să plîngă o muiere, dar tu fii om!* MACEDONSKI, O. II, 152. *Noapte, tu eşti sclava neagră a veciei, iară eu Sînt regină.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 7, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 22, BARCIANU. *Tu taci şi-asculţi povestea ei Şi stai îngîndurată.* COŞBUC, P. I, 192, cf. ALEXI, W. *Toţi, duşmani? ... Şi tu, Oană?* DELAVRANCEA, O. II, 74. *Şi tu nu ai tot atîtea regrete?* C. PETRESCU, Î. II, 154. *Tu să rămîi, căci tu eşti doar lumină.* VOICULESCU, POEZII, I, 17. *Tu nu ştii cîte am eu, nici cîte gîndesc.* SADOVEANU, O. X, 526. *Tu, fata craiului pribeag, Spre întîlnirea celui drag Să vii cu lung chervan.* PILLAT, P. 38, cf. PUŞCARIU, L. R. I, 136, ROSETTI, L. R. I, 109, BUL. FIL. VII—VIII, 18, BL XIII—XIV, 140, 144. *Mă-ntreb de-i cu putinţă ca tu să mă iubeşti.* CĂLINESCU, L. L. 100. *Tu eşti în vară, eu sînt în vară.* BLAGA, POEZII, 151. *Tu o ştii pe Zambila?* STANCU, D. 506. *Tu vei rămîne nufărul de nea.* BENIUC, C. P. 50. *Tu nu ştii ce înseamnă să fii un intelectual de ţară fără nici o putere.* V. ROM. decembrie 1964, 51. *Tu n-ai să mîngîi fruntea mea.* VULPESCU, P. 19. *Doar tu mi-ai făcut ceva De nu te mai pot uita.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 9. *Tu îl mîi sara la boi, Lui i-e calea pe la noi.* FOLC. TRANSILV. I, 55. *Eu ţi-am dat voie în pat şi tu m-ai băgat sub pat.* ZANNE, P. III, 2. *Bogăţia trece dealu Şi tu rămîi cu amaru.* id. ib. V, 93. ◇ (Aşezat după predicat; adesea între predicat şi pronume se intercalează adverbul „şi", care subliniază subiectul) *Rogu-te se asculţi tu noi.* COD. VOR. 58/2. *Fiiul meu eşti tu.* PSALT. 2. *Blăstemat fii tu între toate jigăniile.* PO 20/5. *Cît vii fi tu niguţitoriu, cu boierii să nu faci* (a. 1784). GCR II, 135/7. *Toate cîte le faci tu sînt bine făcute.* MARCOVICI, D. 5/11. *Mai pomeneşti-l tu oare?* CONACHI, P. 99. *Cearcă şi tu, să vezi cum ţi-a sluji norocul.* CREANGĂ, P. 187. *De ce vrei tu să mă otrăveşti pe mine?* CARAGIALE, O. VI, 271. *Acum însă m-ai mîncat tu pe mine.* ISPIRESCU, L. 5. *Spune-mi drept Vii şi tu?* COŞBUC, P. I, 240, cf. PAMFILE, J. II, 170. *Cine e de vină că nu poţi pleca şi tu ca alţii?* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 3. *Cum primişi la umbră tocmai tu duşmanii...?* VOICULESCU, POEZII, I, 54. *Cumpără tu lumînări, cumpără tu cruce, cumpără tu tămîie, se duse dracului polul.* în BL VI, 254, cf. X 53, 55. *Rabdă şi tu măcar un exemplu.* ARGHEZI, S. VII, 79. *Of,... mare mîncăcios mai eşti şi tu, măi Luţă!* CAMIL PETRESCU, O. III, 25. *Pe unde paşti tu caii, nu e grîul vostru.* STANCU, D. 36. *Pod mereu pînă-n Braşeu, Să treci, bade, tu şi eu.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 140. *Hai, arată-mi tu apa.* RETEGANUL, TR. 17. *De-s gata de moarte, Spune-le tu toate.* FOLC. MOLD. I, 85. *Unde pui tu mîna, pune şi Dumnezeu mila.* SADOVEANU, O. X, 559. ◇ (În corelaţie cu alte subiecte, indică paralelismul sau opoziţia, evidenţiindu-se astfel subiectele) *Tu credinţă ai, iară eu lucru amu.* COD. VOR. 120/6. *Nici tu, nici altcineva ... nu se va spăsi.* CORESI, EV. 67. *Pe lîngă plopii fără soţ, Adesea am trecut; Mă cunoşteau vecinii toţi, Tu nu m-ai cunoscut.* EMINESCU, O. I, 190. *Nici tu nu eşti de împărat, nici împărăţia de tine.* CREANGĂ, P. 186. *Tu te duci, bade sărace, Eu cu dorul tău ce-oi face?* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 110. *Tu că m-ai peţit, Io că n-am primit.* BALADE, I, 321. *Tu cu boieria ta, Eu cu haiducia mea.* ib. II, 313. *Cum tu mie şi eu ţie* = cum te-ai purtat cu mine, aşa mă voi purta şi eu cu tine. ZANNE, P. IV, 207. ◇ (Urmat de pronumele personal de întărire „însuţi") *Tu însuţi de tineş roagă pre Dumnezeu.* CORESI, EV. 323. *Tu însuţi eşti aicea venit şi veri să biruieşti.* PO 60/26. *Ci te-ai crezut, mărturiseşte-o, tu însuţi, mare, drept şi bine!* VOICULESCU, POEZII, I, 24. ◇ (Regional; alături de „dumneata" pleonastic) *Vezi tu bine, d-ta.* DR. VI, 469. *N-ai mai venit tu d-ta pe la noi.* ib. ◇ (Urmat de „unul", „una", exprimă ideea de izolare dintr-o mulţime) *Făcut-ai tu unul inimile lor!* CORESI, EV. 61. *Numai tu unul, cunoscînd ceea ce ne este de folos, ne vei da bunătăţile.* MARCOVICI, D. 6/10. ◇ (Adresîndu-se sie însuşi) *Auzi obrăznicie? Tu, cu optzeci de mii de fălci de moşie, şi el, un ghiorlan, c-un petec de pămînt ... !* CREANGĂ, A. 155. *Să te ţină închis ca la puşcărie şi să nu dormi tu toată noaptea.* PREDA, D. 47. ◇ (Substantivat) *Fiecare tu era controversat.* EMINESCU, P. L. 68, cf. 117. *Prietinul cu care venisem îl cunoştea din copilărie, îşi ziceau tu.* VLAHUŢĂ, ap. CADE.

II. (La dativ) **1.** (Cu funcţie de complement indirect)

a) (În forma accentuată *ţie;* aşezat după predicat; şi în construcţii eliptice de predicat) *Şi de-aci vor cunoaşte că e numele ţie domnulu.* PSALT. HUR. 71[r]/20. *Eu voiu arăta ţie dîin lucrurele meate.* COD. VOR. 120/10. *Să cîntu ţie slava mea.* PSALT. 51. *Să facem trei coperimînturi, unul ţie, unul lu Moysi, unul lu Ilie.* CORESI, EV. 532. *În cinste da-voiu ţie acel pămînt.* PO 74/3. *Mă rog ţie, doamne, cu inema toată.* DOSOFTEI, PS. 29/5. *Noi sîntem supt mîna lui Darie şi nu cutezăm să ne închinăm ţie.* ALEXANDRIA (1794), 80/18. *Aş voi să mă rog ţie.* MARCOVICI, D. 6/19. *Mai mult mă robesc ţie.* CONACHI, P. 84. *Mă rog ţie, nu mă refuza.* CARAGIALE, O. VI, 237. *Mă-nchin ţie, zăpadă, cu cîntec de slavă.* CĂLINESCU, L. L. 51. *Lumea toată de pe lume Ne-a şi pus urîte nume, Mie grîu, ţie tăciune.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 65. *Cele mai grele lucruri care sînt în lumi sî li dei ţîi, sî le faci tu.* O. BÎRLEA, A. P. I, 202. *Untul mie, zara ţie.* ZANNE, P. IV, 192. ◇ (Învechit; precedă predicatul) *Ţie zîse înrema mea.* PSALT. 46. *Ce ţie nu place, altuia să nu faci!* CORESI, EV. 343. *Eu ţie voiu răspunde.* PO 280/24. *Ţie, doamne, neavutul caută.* DOSOFTEI, PS. 34/13. ◇ *O moarte!..., ţie se cuvine să ştergi ... împărăţiile.* MARCOVICI, C. 19/14. *De-acum pe vecinicie ţie sufletul îmi vînd.* ALECSANDRI, P. I, 10. *Mi-e prieten numai mie, iară ţie duşman este.* EMINESCU, O. I, 147. ◇ (Însoţit de pronumele personal de întărire „însuţi") *Şi ţie însăţi în suflet întra-va armă.* CORESI, EV. 515. *Şi însăşi ţie pren sufletu-ţi armă treace-va.* id. ib. 518. ◇ (Urmat de „unul", „una", exprimă ideea de izolare dintr-o mulţime) *Ţie unuia voiesc a jertfi acest an nou.* MARCOVICI, D. 2/4. ◇ (Învechit; face corp fonetic comun cu pronumele reflexiv în forma neaccentuată „-şi", aşezat enclitic şi avînd valoare de pronume posesiv) *Fie măra ta spre bărbat dereapta ta şi spre fiiul omului ce învîrtoşat-ai ţie (ţieş c[2]).* PSALT. 167. *Sfeatul cela nebunescul ţieş priimeşti.* CORESI, EV. 400, cf. TDRG.

b) (În forma neaccentuată *îţi;* precedă predicatul) *Îţi fac făgadă de rugăciune.* DOSOFTEI, PS. 45/18. *Chiar tot de ai fi pierdut, îţi rămîne acela care toate le-a făcut.* MARCOVICI, D. 14/28. *Ce îţi cere trebuinţa, ce îţi cere slăbăciunea.* CONACHI, P. 297. *Eu nu îţi cei în parte nimica pentru mine.* ALEXANDRESCU, O. I, 87. *Eu îţi zic: ai milă de mine.* EMINESCU, P. L. 90. *Norocul îţi rîde.* CREANGĂ, P. 189. *Îţi foarte mulţumesc, dragul meu iubit.* ISPIRESCU, L. 35. *Îţi arăt eu coc, valţ şi bluză ... !* SADOVEANU, O. X, 520. *Îţi sînt dator o lămurire, amicu meu.* M. I. CARAGIALE, C. 69, cf. DR. VII, 14. *Îţi spune lucrurile astea fratele tău.* SAHIA, N. 53, cf. ROSETTI, L. R. IV, 93. *Scoate cizmele, îţi spun că mă apucă dracii şi izbesc.* STANCU, D. 196. *Pînă atunci îţi las drept chezăşie Amintirea mea.* BENIUC, C. P. 36. *Tocmai îţi sfîr-*

şeam haina. CAMILAR, N. 88. *Îţi mulţumesc c-ai apărut.* BANUŞ, P. 180. *Eu îţi spun de la inimă Că nu-ţi bagă nici o vină.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 271. *Cine îţi zvîrle o piatră, zvîrle-i o pîne.* ZANNE, P. IV, 45. *Banii sînt rotunzi, bată-i să-i bată, îţi scapă printre degete şi se duc de-a dura* = banii se cheltuiesc foarte repede. id. ib. V, 34.

e) (În forma neaccentuată *ţi*, rostită cu „i" plenison; precedă predicatul; se află independent sau legat de pronumele personal „l-" ori de formele conjuncte de indicativ prezent, persoanele 1 sg. şi 3 pl., ale verbului „a fi") *Înraintea lu chiesariu ţi se cade să stai.* COD. VOR. 90/11. *Şi ţi se va ivi şi ţi se va întări ce-au fost pentru milosîrdia ceaia nespusa.* CORESI, EV. 519. *Eu ţu voiu spune tot* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 316/6. *M-oi închina cu rugă În frica ta ce ţi-s slugă.* DOSOFTEI, PS. 21/4. *Supt sfinta mînă nu ţi să pleacă.* id. ib. 48/5. *Sîrguinţa de a săvîrşi cu cinste trebile ce ţi să încredinţează.* MARCOVICI, D. 10/3. *Nu ţi s-a zis.* BĂLCESCU, M. V. 581. *Dacă i-ai fi văzut aceşti ochi . . . , ţi s-ar fi părut că-i revezi în fiecare vînătă stea a dimineţei.* EMINESCU, N. 40. *De-un semn în treacăt de la ea El sufletul ţi-l leagă.* id. O. I, 189. *Urlau dobitoacele de ţi se făcea părul măciucă.* ISPIRESCU, L. 7. *Puiul meu e bun şi tace, Nŭ ţi-l dau şi du-te-n pace.* COŞBUC, O. I, 234. [Basmul] *ţi-l voi povesti odată de-a-ntregul.* M. I. CARAGIALE, C. 79. *Ţi le pot oferi, dacă vrei.* SAHIA, N. 26. *Toate ţi se întîmplă.* STANCU, D. 97. *Ţi se uită drept în ochi.* CAMILAR, N. 96. *Zi-i pe nume să ţi-l spun,* se spune cînd nu-ţi aminteşti imediat ceva. ZANNE, P. IV, 518. *Cum măsori ţi se va măsura.* id. ib. V, 421. ◇ (Aşezat după verb; *-ţi-* se află legat de un gerunziu şi de unul dintre pronumele personale: „-l", „-le", „-i" sau de un verb şi de un pronume reflexiv în formele inversate) *Zice-ţi-se-va de toate.* COD. VOR. 40/14. *Rogu-ţi-me în lu[n]gă rebdare se asculţi minre.* ib. 74/14. *Ispovedeaşte-ţi-se ţerira.* PSALT. 50. *Să te veseleşti . . . cade-ţi-se.* CORESI, EV. 22. ▭ *Aducîndu-ţi-l aici. Dîndu-ţi-le pe cele mai frumoase. Văzîndu-ţi-i pe cei dragi. Cumpărîndu-ţi-se cărţile dorite.*

d) (În forma neaccentuată *ţi*, precedă predicatul; se află proclitic, *ţi-*, cînd cuvîntul următor începe cu vocală sau enclitic, *-ţi*, cînd cuvîntul precedent se termină cu vocală) *Nu-ţi voru preemi mărturiia.* COD. VOR. 42/3. *Răul ce-au făcut fratele tău şi ţi-au greşit să nu-l pomeneşti.* CORESI, EV. 48. *Nici un folos nu-ţi va fi de-ţi veri piiarde sufletul.* id. ib. 73. *N-ai spus mie că ţi-e muiare.* PO 45/7. *Eu totu-ţi voiu spune* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. I, 324/19. *Mult îm pare rău unde ţi-au făcut atîta ruşine.* PRAV. 223. *Scoţ din greutate pre carii-ţ vor bine.* DOSOFTEI, PS. 26/2. *Pentru ce nu părăseşti relele năraviri, cînd odată cunoşti că-ţi aduc necinste . . . ?* MARCOVICI, D. 10/13. *Aceasta nu ţ-au fost de mai multă bucurie decît să fi venit cu noi?* DRĂGHICI, R. 35/24. *Omule, . . . spune-mi duhul tău măcar vre un lucru de-ţi chizăşluieşte-n lume?* CONACHI, P. 276. *Decît doi ţ-oi da, mai bine un na.* PANN, P. V. III, 117/16. *Taci, nu ţi-e iertat să vorbeşti.* EMINESCU, P. L. 63. *Iaca-ţi mai dau o dată carul, dar asta ţi-a fi cea de pe urmă.* CREANGĂ, P. 45. *Sufleur ţi-am fost, regizor ţi-am fost, director ţi-am fost, fabricant de roluri ţi-am fost.* CARAGIALE, O. VII, 347. *Şi dacă ţi-am făgăduit atunci, a fost să te împac.* ISPIRESCU, L. 2. *Cînd eşti voinic ţi-e deala-ntins Ca şesul.* COŞBUC, P. I, 228. *Frumos ţi-ar sta să te vezi luat pe sus şi dat afară.* M. I. CARAGIALE, C. 18. *Tare-ţi mulţămesc . . . pentru ajutorul care-l dai.* SADOVEANU, O. X, 365. *Ţi-aducem un cal, un steag, un arc.* PILLAT, P. 39. *Nu-ţi mai dau plicuri, că le strici.* ARGHEZI, S. VII, 159. *Ţi-o dau, maică, ţi-o dau.* CĂLINESCU, C. O. 16. *Petale roşii de muşcată Ţi-ar fi-nflorit pe gura caldă.* BENIUC, C. P. 55. *Ţi-am spus să taci.* CAMILAR, N. I, 90. *Rumenele-s de-un zlot rău, Dar şti dracul cum le-ai pus Că pe nas nu ţ-o ajuns.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 441. *Eu ţi-oi spune-adevărat, Nu mintesc, că e păcat.* FOLC. TRANSILV. I, 278. *Cît ţ-a da iel, dumneta să primeşt'i.* O. BÎRLEA, A. P. I, 206, cf. ALR SN VI h 1 630. *Cînd nu-ţi sună-n buzunare, Pătimeşti de gălbinare.* ZANNE, P. III, 36. ◇ (Cînd verbul este la conjunctiv sau la infinitiv, pronumele se află după „să", „a") *Oarece are a-ţi grăi.* COD. VOR. 51/14. *Pasă de întreabă pre Andrei de va vrea să-ţi dzică să mergi să ucizi.* PRAV. 322. *Să-ţi povestesc . . . laudele toate.* DOSOFTEI, PS. 31/2. *Pas' să ţi-o plătească.* NECULCE, L. 21. *Fereşte-mă de-a-ţi da ochii în cercetări îngîmfate.* CONACHI, P. 259. *Să-ţi spun . . . cît îmi eşti de dragă.* EMINESCU, O. I, 82. *Cînd spunea cîte una, . . . te făcea să-ţi sară inima din loc de frică.* CREANGĂ, A. 120. *Vreau să-ţi scriu . . . pentru a-ţi anunţa că Delavrancea mi-a scris.* CARAGIALE, O. VII, 8. *Dorinţa ce ai o să-ţi aducă întristare.* ISPIRESCU, L. 1. *Să-ţi cînte poezia acei ce-nduioşare Găsesc în vorbe simple.* DENSUSIANU, L. A. 94. *Cine să-ţi mai cînte . . . ?* VOICULESCU, POEZII, I, 54. *Să-ţi crape măselele-n gură Şi dinţii cu detunătură.* ARGHEZI, VERS. 106. *O să-ţi deie tetea ceai de mintă.* CAMILAR, N. I, 56. *Să ies şi eu la portiţă, Să-ţi mai dau a mea guriţă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 49. ◇ (Aşezat după predicat sau după un verb la gerunziu; folosit enclitic) *De-ţi Domnul după înrema ta.* PSALT. 32. *Grăiia amu: „Doamne, mulţemescu-ţi!"* CORESI, EV. 15. *Fie-ţi îngerii aproape, Somnul dulce.* EMINESCU, O. I, 207. *Zicu-ţi şi eu o cîntare De alean şi întristare.* ARGHEZI, S. II, 104. *Găseşte-ţi altă victimă.* LABIŞ, P. 234. ◇ *(-ţi-* se află în formele compuse inversate ale verbului ori în cele reflexive inversate sau legat de un verb la gerunziu şi de pronumele „-o") *Viaţă cerşiutu-ţi-au şi datu-i-ai lungi zile în veacu de veacu.* PSALT. 34. *Să te bucuri cade-ţi-se.* CORESI, EV. 22. *Ce veri ceare da-ţ-voiu.* id. ib. 541. *Mărturisi-ţi-voi, Doamne, a ta dereptate.* DOSOFTEI, PS. 26/17. *Spune-ţi-voi cît îmi eşti dragă.* EMINESCU, O. I, 231. *Gura săruta-ţi-oi, Chica împleti-ţi-oi, Inim-alina-ţi-oi.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 113. *Porunci-ţ-aş doar pe lună, Porunci-ţ-aş voie bună.* id. ib. 133. *Larg în casă face-ţ-oi.* FOLC. TRANSILV. I, 211. ▭ *Aducîndu-ţi-o, ţi-am făcut o bucurie.* ◇ (Regional; folosit proclitic şi reluat după verb cu intenţia de a insista asupra complementului) *Să nu spui la ńime ce ţ-am spusu-ţ.* ALR I 343/350, ib. 343/269.

e) (Forma accentuată *ţie* este urmată de forma neaccentuată, *ţi*, care reia complementul indirect exprimat prin forma accentuată; ambele forme sînt aşezate înaintea predicatului sau, mai rar, forma accentuată este aşezată înaintea predicatului, iar cea neaccentuată după predicat) *Ţie toată lumea cu frică-ţ slujeaşte.* DOSOFTEI, PS. 50/9. *Ţie-ţi dau tot, tu eşti viaţa mea şi fericirea vieţii mele.* ALECSANDRI, T. I, 436. *Cîte ţărmuri înflorite, ce palate şi cetăţi, Străbătute de-al tău farmec ţie singură-ţi arăţi.* EMINESCU, O. I, 130. *Şi-n loc de imnuri sfinte Cum ţie ţi se cîntă, Blesteme mi se-aduc.* DENSUSIANU, L. A. 46. *Stă în pom pitit, pe cînd Ţie ţi-a venit un gînd.* ARGHEZI, VERS. 419. *Şi eu ţie ţi-am plăcut.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 18. *Ţie toată ţ-o voi da, Zilele de-mi vei lăsa.* id. ib. 490. *Că eu ţie că ţi-am spus La mine să nu mai vii.* BALADE, I, 300. *Mă duc, maică, de la tine, Dorul meu ţie-ţi rămîne.* FOLC. TRANSILV. I, 7. (Cînd verbul este la conjunctiv sau la infinitiv, forma neaccentuată este aşezată după „să", „a") *Ţie, tată, . . . o să-ţi cumpăr o pereche de cizme.* STANCU, D. 134. ◇ (Forma neaccentuată *ţi*, adesea enclitică, este urmată de cea accentuată şi anticipează complementul indirect exprimat prin forma accentuată; forma neaccentuată este aşezată înaintea predicatului, iar cea accentuată după predicat sau, mai rar, ambele forme sînt aşezate după predicat; adesea între forma neaccentuată şi cea accentuată se intercalează adverbul „şi", care subliniază complementul indirect) *Martoru . . . celora ce-ţi voiu ivi ţie.* COD. VOR. 77/12. *Tatăl . . . da-ţ-va ţie aiavea.* CORESI, EV. 51. *Doamne, rabdă de mă mai aşteaptă şi totu-ţi voiu plăti ţie.* id. ib. 283. *Ai zis că ţi-e ţie soră.* PO 45/8. *Ia sus cest poroboc şi-l ţine mie şi-ţi voi plăti ţie.* ib. 183/9. *Stăpînirea ţ-au lipsit şi ţie-ndată.* CONACHI, P. 270. *Iubind în taină am păstrat tăcere, Gîndind că astfel o să-ţi placă ţie.* EMINESCU,

o. I, 200. *Creă că ți se va încrîncena și ție carnea pe tine.* CREANGĂ, P. 77. *Eu l' nu-ți sînt amic ție?* CARAGIALE, O. I, 228. *Ce-mi dai să-ți dau ție măciuca?* VLASIU, A. P. 94. *Ți-oi da eŭ ție și pămînturile și casele amîndouă.* REBREANU, I. 269. *Dar nu veni cu soție, Că, zău, nu-ți voi da nici ție.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 48, cf. 235. *Și ți-am spus, bădiță, ție, Cît ai fost de omenie.* FOLC. TRANSILV. I, 120. *Mulțumescu-ți ție, frate . . . l* ib. 214. *Caută muiere să-ți placă ție, iar nu altora.* ZANNE, P. IV, 463. ◇ (Forma neaccentuată *îți* este urmată de cea accentuată și anticipează complementul indirect exprimat prin forma accentuată; forma neaccentuată este așezată înaintea predicatului, iar cea accentuată după predicat) *Virtuți mari, fapte cumplite îți sînt ție cunoscute.* ALEXANDRESCU, O. I, 72. *Îți arăt eu ție scrisoare.* SADOVEANU, O. X, 520. ◇ (Forma neaccentuată este însoțită de pronumele de politețe) *Dumitale îți dau botfori și pinteni.* SADOVEANU, O. X, 513. *Așa ți se pare dumitale . . . ?* id. ib. 611.

2. (Precedat de adverbele de comparație „asemenea", „întocmai", „aidoma", are funcție de complement circumstanțial de mod; în forma accentuată *ție* sau, mai rar, în forma neaccentuată *ți*) *Rîvna de a îndatora pe cei asemenea ție.* MARCOVICI, D. 10/1.

3. (În construcții unipersonale, cu funcție de subiect logic; în forma neaccentuată *ți*) *Nu ți-e cu iscodire trebuința.* CORESI, EV. 323. *Nu-ți fie greu de fecior și de slujnică.* PO 67/19, cf. 120/20. *Pre împăratul te-ai luat? și la împăratul ți-e a merge.* N. TEST. (1648), 168ᵛ/3. *De om ce varsă sînge Ți-i greață a te atinge.* DOSOFTEI, PS. 20/20. *Ce ți-i voia, măi?* NECULCE, L. 21. *A scăpa ți-i voia.* CONACHI, P. 259. *Roiesc ploșnițele roșii, de ți-i drag să te uiți la ele.* EMINESCU, O. I, 46. *Mă mir că nu ți-i oarecum, să-ți fie.* CREANGĂ, P. 127. *Fată frumoasă și harnică, fie-ți milă de mine.* id. ib. 286. *Ți-este frică? . . . Dă-mi șapa.* MACEDONSKI, O. II, 180. *Să fiu chiar șchioapă, ce-i apoi? Că ce ți-e drag tot drag rămîne l* COȘBUC, P. I, 182. *Ți-e rușine cu mine, cu piciorul meu?* SAHIA, N. 55. *Ți-i frică să nu ucizi.* CAMILAR, N. I, 44. *Luna mere rostogol Și ți-a fi, mîndră, cu dor.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 133. *Ori ți-i foame, ori ți-i sete, Ori ți-i dor de codru verde.* id. ib. 230. *Ce ț-ă drag.* ALR II/791, ib. 812. *Se usucă toate-n lume, De ți-i rău sau de ți-i bine.* FOLC. TRANSILV. I, 128. *Ți-e milă de dracul și el scoate coarne.* ZANNE, P. VI, 594. ◇ Expr. **Că ți-e** (sau **ți-i**) v. f i. ◇ (Întărit prin forma accentuată *ție*) *Daca ție ți-e foame, . . . tătuțu te pune la masă.* ARGHEZI, S. VII, 78.

4. (Cu valoare de dativ etic; în formele neaccentuate *îți, ți*) *Unde ți-l și înflară de coadă și de picioare.* ȚICHINDEAL, F. 199/20. *Cîtu-ți ține ziuliță I-aș cînta doina, doiniță.* EMINESCU, O. I, 2. *O ia în spate și pe ici ți-i drumul.* CREANGĂ, P. 159. *Dînd fundurile afară la cîte o bute, horp l ți-o sugea dintr-o singură sorbitură.* id. ib. 261. *Unde ți-e Dumnezeul dreptății, Ilie?* STANCU, D. 491. *Pentr-o fîr' de parastas, Îți zbiară pîn' la amiaz.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 470, cf. 468. *Așa ți le înșira toate de bine, cît socoteai că-s sleite.* SBIERA, P. 98. *Muierea îți judecă pe dracul și ți-l scoate și dator.* ZANNE, P. II, 278. ◇ (Întărit prin pers. 1 sg.) *Mi-au lunecat ciubotele și am căzut în Ozana cît mi ți-i băietul l* CREANGĂ, A. 23. *Repede mi ți le-a înfulicat și le-a forfăcut de parcă n-au mai fost.* id. P. 261.

III. (La acuzativ) **1.** (Cu funcție de complement direct)

a) (În forma accentuată *tine;* precedat de prepoziția „pe" și așezat după predicat; și în construcții eliptice de predicat) *Cine au pus pre tine domn cap de dinainte . . . ?* PO 183/25. *Omule, . . . spune-mi ești stăpîn pe tine?* CONACHI, P. 276, cf. DR. VII, 4. *Pe cine să iubesc? Tu mi-ai spus odată-așa Că pe tine, de voiu vreq.* JARNÍK —BÎRSEANU, D. 42. *Amu-s mănioasă pe tini.* ALR I 1 545/295. ◇ (Precedă predicatul) *Pre tine am de-mi ești nedeajde.* DOSOFTEI, PS. 43/8. *Iată-mă în genuche; pe tine chem.* MARCOVICI, C. 9/3. ◇ (Învechit; fără prepoziție) *Că nu e deîn moarte a pomeni tire.* PSALT. 7. *N-am vădzutu lumină den vecu, ce acum vedemu tine roditoare Domnului* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 346/13. *Aceia de sineș stau e tine părăsiră toți* (cca 1600). ib. 228/19. *Pentru care lucru tine, Doamne sfinte, Mînie pizmașul cu reale cuvinte.* DOSOFTEI, PS. 34/7. ◇ (Urmat de pronumele personal de întărire „însuți") *Iubește aproapele tău ca tinre însuți.* COD. VOR. 118/7. *Rîsul are trei frați: pe nebun, pe nărod și pe tine însuți.* ZANNE, P. II, 700. ◇ (Învechit, rar; în locul nominativului). *Dzisă sv*[î]*nt*[u]*l apostol tine voi să fii meșterul tămăduințelor.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 126ʳ/3.

b) (În forma neaccentuată *te;* precedă predicatul; se află independent sau proclitic mai ales cînd cuvîntul următor, adesea un verb auxiliar, începe cu o vocală) *Te știu că ești mai înțelept de toți.* COD. VOR. 74/11. *Calea celora ce cugetă rău spre moarte te va duce.* CORESI, EV. 48, cf. 34. *Ieși den mănăstire și eu te voi lua.* PRAV. 193. *Cu a lor păgînătate Să-i urnești la răutate, Că te, doamne, miniiară.* DOSOFTEI, PS. 22/1. *Te voi face de vii fi mai mare în Chipru, giudecătoriu.* NECULCE, L. 24. *Judecătoriu asuprealelor meale . . . să fii te poftesc.* CANTEMIR, IST. 3. *Te auz totdeauna dzicînd.* ANTIM, P. XXVIII. *De nu ești încă fericit, cine te oprește de a fi?* MARCOVICI, D. 10/11. *Cine oar' poate să fie omul care te-a îngrozit?* ALEXANDRESCU, O. I, 72. *Eu te văd cu ochii sufletului.* ALECSANDRI, T. 463. *Tu rămîi la toate rece, De te-ndeamnă, de te cheamă.* EMINESCU, O. I, 198. *Te sfătuiesc ca un tată.* CREANGĂ, P. 286. *Dumneata gîndești că . . . nu te mai vede nimeni.* CARAGIALE, O. I, 141. *Te rog, mustrări prea multe nu-mi face.* MACEDONSKI, O. II, 129. *E uscat-acum țărna ce te copere.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 9. *Și te vor duce la război, Să mori tu, cel crescut de noi l* COȘBUC, P. I, 113. *Te pot scuti de cheltuiala călătoriei mele.* REBREANU, I. 242. *Te-am lăsat, locotenente.* C. PETRESCU, Î. II, 77. *Chemare sau tăcere? Surîsul îndoielnic te lasă-n întrebare.* PILLAT, P. 30. *Tătuțu te ia de ceafă și te-aruncă pe fereastră.* ARGHEZI, S. VII, 78. *Te chem în veacul meu Spre-o primăvară nouă.* CĂLINESCU, L. L. 109. *Te așteaptă boierul lîngă scări.* STANCU, D. 466. *Suflete, te-aud cum țipăr.* BENIUC, C. P. 12. *Te rog nu denatura textele sacre.* VINEA, L. II, 305. *Eu de drag te-aș băga-n sîn, Și de drag te-aș semăna Și cu drag te-aș secera.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 7. *Că eu te-oi cinsti Și te-oi dărui.* BALADE, I, 315. *Din fereastră de la noi Te-am văzt, mîndră, la război.* FOLC. TRANSILV. I, 40. *Rîsul pește măsură te arată de om prost.* ZANNE, P. II, 700. *Îi dai pîne și el te blastămă.* id. ib. IV, 45. ◇ Expr. (Familiar) **Te fac o tablă** (sau **o carte** etc.) = joc cu tine table (sau cărți etc.). Cf. IORDAN, STIL. 167. (Argotic) **Te fac un film** = te duc la un film. ◇ (Cînd verbul este la conjunctiv sau la infinitiv, forma neaccentuată se află după „să", „a") *Se sfetuiră se te roage așa.* COD. VOR. 52/5. *În moarte nu-i nime să te pomenească.* DOSOFTEI, PS. 23/7. *Temerea poate . . . să te aducă la porniri vătămătoare.* MARCOVICI, D. 13/13. *A nu te iubi . . . nu mi-a mai rămas putere.* CONACHI, P. 84. *Mă jur p-astă cruciliță Să te țin ca un bădiță l* ALECSANDRI, P. I, 5. *Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita?* EMINESCU, O. I, 127. *O s-o întîlnim venind să te prăpădească.* ISPIRESCU, L. 4. *Cu valsul ăsta țin să te duc la lăcașul din urmă.* M. I. CARAGIALE, C. 10. *Sufletu-mi dorește să te răsădească Și să-și înfrățească soarta lui cu tine.* VOICULESCU, POEZII, I, 31. *În cîșlegile ce vin, am de gînd să te mărit.* SADOVEANU, O. X, 526. *Inimă de putregai, N-am un cuțit să te tai.* FOLC. TRANSILV. I, 178. ◇ (Așezat după predicat sau după un verb la gerunziu; folosit enclitic) *Rogu-te să asculți tu noi.* COD. VOR. 58/2. *Înțelegu-te și deregu-te în calea aceasta ce mergi.* PSALT. 55. *Doamne, știia-te că rău om ești.* CORESI, EV. 315. *Îmblă cu noi, Doamne, roguⁿ-te.* PO 294/13. *Rogu-te, să fiu îngăduit macar trei zile.* CREANGĂ, P. 319. *Cînd sărutîndu-te mă-nclin, Tu iarăși mă sărută.* EMINESCU, O. I, 175. *Pe El-Zorab nu-l vei vedea De-acum, urmîndu-te la pas.* COȘBUC, P. I, 111. *Bată-te crucea.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 318. ◇ (*-te* apare în formele compuse inversate ale verbului)

Vreame de voiu dobîndi, chema-te-voiu. COD. VOR. 64/2. *Domnul . . . rădica-te-va se ţiri pămîntul.* PSALT. 70. *Putearea lu Dumnezeu păzi-te-va.* CORESI, EV. 52. *Foarte înmulţi-te-voi pre tine,* PO 53/16. *Eu da-te-voiu spre mare muncă şi rea morte omori-te-voiu* (cca 1580). CUV. D. BĂTR. II, 153. *Privi-te-voi cu ochii în lacrime fierbinţi.* EMINESCU, O. IV, 430. *Vede-te-aş împărat.* CREANGĂ, P. 189. *Bătute-ar norocul!* STANCU, D. 464. ◇ (Învechit şi regional; reluat după verb cu intenţia de a insista asupra complementului) *Te vor încunjura-te năroade de gloate.* DOSOFTEI, PS. 25/11. *Ti-oi vedea-te fără zăbavă.* id. ib. 48/20. *Te-am văzutu-te eu cînd te-ai suit în măr.* Com. D. POP. *Unde te-ai tăvălitu-te . . . ?* id.

c) (Forma accentuată *tine,* precedată de prepoziţia „pe", este urmată de forma neaccentuată *te,* care reia complementul direct exprimat prin forma accentuată; ambele forme sînt plasate înaintea predicatului) *Eu pre tine te voiu creaşte.* PO 170/15. *Pe tine, an tînăr, te văz cu mulţămire!* ALEXANDRESCU, O. I, 86. *Dar pe tine cum te cheamă?* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 12. *De-a lungul vieţilor, pe tine te caut doar, Părinte-al meu!* VOICULESCU, POEZII, I, 27. *Ori iubesc alta, ori ba, Pe tin' nu te pot uita.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 81, cf. 110. *Cine pe tin' te-a adus Şi în calea mea te-a pus . . . ?* BALADE, I, 343. ◇ (Cînd verbul este la conjunctiv sau la infinitiv, forma neaccentuată se află aşezată după „să", „a") *Calul ţi se poticnească, Pe tine să te trîntească.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 266. ◇ (Învechit, fără prepoziţie) *Caută tine cu pietri să te ucigă.* CORESI, EV. 94. ◇ (Forma neaccentuată *te,* uneori enclitică, precedă pe cea accentuată şi anticipează complementul direct exprimat prin forma accentuată; forma neaccentuată este aşezată înaintea predicatului, iar cea accentuată după predicat sau, mai rar, ambele forme sînt aşezate după predicat ori după un verb la gerunziu) *Te voiu întreace pre tine.* PO 143/16. *Rugămu-te derept aceaea pre tine.* ib. 178/19. *Eu astăzi te nasc pe tine.* DOSOFTEI, PS. 14/19. *Di va vini, atunce ti şterg pre tini, craiule* (a. 1830). GCR II, 360. *Te perd pe tine?* CONACHI, P. 103. *Deasupra tuturora va vorbi vrun militel, Nu slăvindu-te pe tine . . ., lustruindu-se pe el.* EMINESCU, O. I, 134. *Şi o să te rădicăm pe tine în scaun.* ISPIRESCU, L. 3. *Ce te interesează pe tine?* SAHIA, N. 95. *Trebuie să te trimet pe tine . . . să-l cauţi.* SADOVEANU, O. X, 542. *Auzii pe maică-ta Dojenindu-te pe tine.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 61. *Bată-te, lele, pe tine Cele patruzeci de zile.* id. ib. 259. *Io t'e scot şî pă t'iñe.* O. BÎRLEA, A. P. I, 124. ◇ (Învechit; fără prepoziţie) *Ustenescu-te tinre.* COD. VOR. 58/1. *Te părăsiră tine toţi* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 228/18.

2. (Precedat de diverse prepoziţii sau adverbe)

a) (În forma accentuată *tine;* cu funcţie de atribut, complement indirect, complement circumstanţial de mod, de loc etc.) *Dadăt-ai celor ce se tem de tinre izbăvire.* PSALT. HUR. 50[r]/2. *Nime n-au venitu . . . a grăi de tinre ceva reu.* COD. VOR. 102/8. *De la tire e (tenre-i H) fântăra viaţeei.* PSALT. 66. *Ce văm face atunce, fraţilor, cînd nimea nu va fi să stea derept tine . . . ?* CORESI, EV. 37. *Rogu-te să nu fie sfadă între mine şi între tine.* PO 46/8. *Vor aştepta de la tene.* COD. TOD. 214. *Cinstit sămt şi eu ca şi tine.* PRAV. 227. *Mă bucur de tine.* DOSOFTEI, PS. 18/1. *Şi eu sînt mădular al aceştii orînduieli . . . ca tine.* MARCOVICI, D. 5/5. *Omule! . . . tu cela ce . . . crezi că jivinele toate sînt pentru tine zidite.* CONACHI, P. 267. *Aleargă către tine, căci Vremea a sosit!* ALEXANDRESCU, O. I, 86. *Nu-mi pasă de tine.* ALECSANDRI, T. 465. *Pe freamătul de frunze La tine tu mă chemi.* EMINESCU, O. I, 129. *A, cît de pustie-i lumea şi viaţa fără tine!* VLAHUŢĂ, O. A. I, 9. *Şi toate plîng cu tine, Şi toate te-nţeleg.* COŞBUC, P. I, 214. *Nimic nu ştiu de tine, senina mea iubire.* CERNA, P. 12. *Mă uitam la tine adineauri.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 3. *Smerită vezi cum pleacă de la tine Atîtea bunuri.* VOICULESCU, POEZII, I, 23. *De ce spre tine pleacă dorinţa mea pustie?* PILLAT, P. 24. *Să merg cu tine alături îmi este interzis.* CĂLINESCU, L. L. 128. *Cine mai e ca tine!* STANCU, D. 97. *Eu mă duc, mîndro, de mîne Dorul meu la ţin' rămîne.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 111. *Ca mîine Mă-ntorc la tine.* BALADE, II, 155. *Draga mea floare de munte, Ca tine nu mai sînt multe.* FOLC. TRANSILV. I, 36. *Lada la mine şi cheia la tine.* ZANNE, P. III, 202. *Pînea nu vine singură la tine.* id. ib. IV, 43. (Glumeţ) *Tu şi cu tine fac doi.* ALECSANDRI, T. I, 466. ◇ E x p r. **În tine** = în sinea ta. *Şi de plînge, de se ceartă, Tu în colţ petreci în tine.* EMINESCU, O. I, 196. ◇ (Învechit; face corp fonetic comun cu pronumele reflexiv în forma neaccentuată „-şi", care este aşezat enclitic şi are valoare de pronume posesiv) *Tu ce grăieşti de tineş, c-au deşchis ochii tăi?* CORESI, EV. 171, cf. 323. *Iată cealea ce tocmeşti tu de tineşi.* CCR 149/12, cf. TDRG.

b) (Învechit şi regional; în comparaţii, în forma *tu;* literar în e x p r.) *Să fim şi noi creştini ca şi tu* (cca 1580). CUV. D. BĂTR. II, 149/2. *Citu-i Maramureşu, Nu-i feeior ca eu şi tu.* Com. din DEDA — REGHIN. ◇ E x p r. **Tu ca tu,** se spune pentru a arăta că într-o anumită situaţie persoana a 2-a e pe plan secundar. Cf. SCL 1960, 516, 517.

IV. (La vocativ; adesea însoţind un substantiv la vocativ) *Tu, singura mea stăpînă, tu viaţă, tu mîngăiere, Ţi-ai mărturisit durerea.* CONACHI, P. 101. *Tu, care eşti pierdută în neagra vecinicie, Stea dulce şi iubită a sufletului meu!* ALECSANDRI, P. I, 119. *Lună, tu, stăpîna mării, pe a lumii boltă luneci.* EMINESCU, O. I, 130. *Tu! . . . nu vezi . . . nu-ţi aflu nume.* id. ib. 82. *O, calul meu! Tu fala mea, De-acum eu nu te voi vedea.* COŞBUC, P. I, 112. *Griji, tu fată, fii cuminte!* AGÎRBICEANU, S. 48. *Tu, io te întreb cine-o umblat în ladă.* VLASIU, A. P. 30, cf. PRIBEAGUL, P. R. 54, cf. SCL 1977, 191. *Frunză verde, frunzulică, Ce să facem, tu, lelică?* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 61, cf. ALRM I/II h 283, ib. h 284. *Frunză verde de pe vie, Acasă eşti, tu, Mărie?* FOLC. TRANSILV. I, 41. *Noroc bun, tu vulpe!* O. BÎRLEA, A. P. I, 115. ◇ (Precedat de o interjecţie) *O, tu! care din sînul nefiinţii ai scos pe acest luminos soare.* MARCOVICI, C. 9/4. *O! tu, gerule năprasnic, vin', îndeamnă calul meu, Să mă poarte ca săgeata unde el ştie şi eu!* ALECSANDRI, P. III, 12. *O, tu crai cu barba-n noduri . . . !* EMINESCU, O. I, 83. *O, tu aceea de altădată, Ce te-ai pierdut din drumul lumii!* ARGHEZI, VERS. 88. ◇ (Familiar; însoţind vocativul unui s. f. pl.) *Tu păsărilor, nu ştiţi voi unde-s curţile lui Verea Vileazul?* VASILIU, P. L. 187.

B. (La dativ şi la acuzativ; formele neaccentuate au valoare de pron. refl.)

I. (La dativ) **1.** (Pe lîngă verbe active pronominale are funcţie de complement indirect)

a) (Rar; în forma neaccentuată *ţi;* precedă predicatul) *Tu singur ţi sapi mormîntul.* CONACHI, P. 109. *Ah! ţi adă aminte că prin jurăminte Legat sînt de tine.* ALECSANDRI, T. 463. *Cum ţi vei aşterne, aşa vei dormi.* ZANNE, P. III, 4.

b) (În forma neaccentuată *ţi;* precedă predicatul; folosit independent, proclitic şi enclitic) *De-ţi veri aduce aminte că are ceva pizmă fratele tău spre tine, . . . te împacă cu fratele tău.* CORESI, EV. 48. *Întră lăuntru la muiarea frăţini-tău şi ţi-o ia muiare.* PO 131/14. *Ţi-aduci aminte cum pe-atunci Cînd ne primblam prin văi şi lunci.* EMINESCU, O. I, 235. *Dar aista cal ţi l-ai ales?* CREANGĂ, P. 197. *Îţi mulţumesc din suflet că ţi-ai mai adus aminte de mine.* CARAGIALE, O. VII, 351. *Ţi-ai frînt vrun picior, ţi-ai tăiet capul şi nu-l mai poţi lipi la loc?* DELAVRANCEA, T. 15. *Dacă . . . ţi-ai găsit femeie, n-oi veni.* SADOVEANU, O. XXI, 313. *Nu-ţi băga ace-n călcîie.* ZANNE, P. V, 5. ◇ E x p r. (Impersonal) **Ţi-ai găsit!** v. g ă s i. ◇ (Cînd verbul este la conjunctiv sau la infinitiv, pronumele se află aşezat după „să", „a") *Cine sînt eu ca să-ţi aduci tu aminte de mine?* MARCOVICI, D. 1/18. *Spre a-ţi aminti trecutele petreceri, Condeiu-n mînă tu mi-l pui.* EMINESCU, O. IV, 333. *Singur să-ţi faci în lume legi.* BENIUC, C. P. 41.

Să-ți aduci bine aminte De ale noastre cuvinte. JARNÍK — BÎRSEANU, D. 118. *Te-ai căznit să-ți pui cercei.* ZANNE, P. III, 96. ◇ (Așezat după predicat sau după un verb la gerunziu; folosit enclitic) *Adu-ți aminte, o ome, de moartea ta.* CORESI, EV. 48. *Ia-ți un toiag și să nu mai vii la această casă.* PRAV. 324. *Acum tu ... fă-ți idee cu de-adinsul.* CONACHI, P. 264. *Apropiindu-ți prin vrajă ființa mea ..., eu voi deveni om de rînd.* EMINESCU, P. L. 47. *Ia-ți bani cît ți-or trebui.* CREANGĂ, P. 185. *Fă-ți idee d-ta.* CARAGIALE, O. VI, 156. *Părintele, fă-ți pomană cu mine.* STANCU, D. 72. *Măi bădiță Ionaș, Fă-ți fîntînă la prilaz.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 48. ◇ *(-ți-* se află în formele compuse inversate ale verbului sau legat de un verb la gerunziu ori la imperativ și de unul dintre pronumele „-i", „-o", „-l", „-le") *Lucratu-ți-ai sau ai strîns?* CORESI, EV. 401. *Hai, ia-ți-l, zise-n sfîrșit.* EMINESCU, P. L. 21. ▭ *Grăbește-te și cumpără-ți-o. Explicîndu-ți-le. Ai greșit aducîndu-ți-i în casă.* ◇ (Întărit prin forma accentuată *ție) Fă-ți ție.ș un șarpe și-l pune el spre semn.* CORESI, EV. 463. *Cîte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți, Străbătute de-al tău farmec ție singură-ți arăți.* EMINESCU, O. I, 130. *La alți le-ai făcut pe voie, Ție ți-ai făcut nevoie.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 223. *Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face.* CADE. ◇ (Însoțit de pronumele personal de întărire „însuți") *Pentru ce aștepți de la ceilalți oameni o fericire ce-ți poți face însuți?* MARCOVICI, D. 10/17. *Teme-te numai de relele ce însuți ți-ai uneltit.* id. ib. 16/10.

2. (Ca marcă morfologică a diatezei reflexive; precedă verbul; în forma *îți* folosit independent; în forma *ți* folosit independent, proclitic și enclitic) *Și adînc privind în ochii-i, ți-ar părea cum că înveți Cum viața preț să aibă.* EMINESCU, O. I, 160. *Ah! atuncea ți se pare Că pe cap îți cade cerul.* id. ib. 227. *Închipuiește-ți d-ta, un caraghios.* CARAGIALE, O. VI, 167. *Tu nu-ți închipui ce urmări grele poate să aibă!* REBREANU, I. 243. *Nu-ți mai pasă.* id. ib. 449. *De vrei să mănînci pîine, nu-ți bate joc de tărîțe.* ZANNE, P. IV, 50. ▭ *Îți revii îndată.* ◇ (În forma *ți;* așezat după verb; folosit enclitic) *Închipuindu-ți lăcrămoasele ei gene.* EMINESCU, O. I, 160. *Închipuiește-ți răniții, luptînd cu valurile toată noaptea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 328. ◇ (Întărit prin forma accentuată *ție) Ce-ți pasă ție, chip de lut, Dac-oi fi eu sau altul?* EMINESCU, O. I, 181.

II. (La acuzativ; în forma neaccentuată *te)* **1.** (Pe lîngă verbe active pronominale are funcție de complement direct; precedă predicatul; folosit independent, sau proclitic) *Să ești și păcătos, nu te mîhni.* CORESI, EV. 5. *Nu te vei face vrednic de-a fi părtaș acei lumi fericite.* MARCOVICI, D. 16/2, cf. 14/14. *Prietășug! dar din ceriuri ..., Ce te naști dintr-o vedere și te-adaogi prin credință ...!* CONACHI, P. 81. *Te duci, iubită scumpă!* ALECSANDRI, P. I, 138. *Și te-ai dus, dulce minune.* EMINESCU, O. I, 55. *Dar cînți, cînți, nu te-ncurci.* CREANGĂ, P. 299. *Cu ochii închiși te-ai crede într-un codru pe-o vijelie cumplită.* VLAHUȚĂ, R. P. 5. *Nu te mira că-mi prinzi privirea Păienjenită de durere.* VOICULESCU, POEZII, I, 26. *Am auzit că te-nsori, bade Mitre.* SADOVEANU, O. X, 523. *Te-ai fi crezut la marginea lumii.* CĂLINESCU, C. O. 25. *Te mulțumești cu-atîta mîngîiere.* ARGHEZI, S. II, 195. *Te legeni ca o dună de nisip.* BENIUC, C. P. 58. *Primești ordin, te duci.* CAMILAR, N. I, 12. *Amețitoare apă, ce limpede te clatini!* LABIȘ, P. 27. *De urît te poți ascunde, Dar de dragoste n-ai unde.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 9. *Am văzut numai copaci mari, nalți și groși, cît te spăriai cînd priveai la ei.* SBIERA, P. 180. ◇ (Învechit și regional; în forma *ti,* cînd e urmat de verbul auxiliar „-i") *Cu prea cuviosul, cuvios ti-i face.* DOSOFTEI, PS. 52/17. *Și eu, maică, n-am venit, Tare ti-i fi amărît.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 423. *Unde-i zbora, acolo ti-i mărita.* ALR II 4 366/192. *Viteaz dacă-i fi Și ti-i bizui.* BALADE, I, 290. ◇ Expr. (Impersonal) **Te miri cine** v. mira[1]. **Te miri ce** v. mira[1]. **Te miri cum** v. mira[1]. **Te miri unde** v. mira[1]. **Te miră de nu** v. mira[1]. ◇ (Învechit și regional; precedă un verb la imperativ, forma afirmativă) *Te scoală și stă spre picioarele tale.* COD. VOR. 78/7. *Te oprește de vrajbă și te lasă de ceartă.* CORESI, EV. 48. *Du-o pre ea și te du.* PO 45/10. *Cu a ta poruncă, Doamne, te ridică.* DOSOFTEI, PS. 25/9. *Moșule, mergi de te culcă.* EMINESCU, O. I, 49. *Ce e rău și ce e bine Tu te-ntreabă și socoate.* id. ib. 194. *Hai, încalecă iute pe cal și te du la nuntă.* CREANGĂ, P. 170. *Fii cuminte și te liniștește.* SADOVEANU, O. XXI, 357. *Te calicește, strînge subt zăvoare Neînceputele urcioare de izvoare.* ARGHEZI, S. II, 158, cf. ALR SN VI h 1 622. *Te bucură că te afli sănătos.* ALR II 3 245/334. ◇ (Cînd verbul este la conjunctiv sau la infinitiv, pronumele se află după „să", „a") *De grija cestii lumi și de pohta ei a te feri și a fugi.* CORESI, EV. 72, cf. 22. *Să nu te blastăm* (a. 1784). GCR II, 135/11. *Gîndește la mijloacele cele mai bune ca să te aperi de nenorocire.* MARCOVICI, D. 16/26. *Ca să te-ncredințezi de aceste ..., Cetește mai jos.* CONACHI, P. 221. *Numai să te ții bine de carîmbi și de speteze, că am să mîn iepele ... de au să scapere fugind.* CREANGĂ, P. 126. *Să nu te sperii.* ISPIRESCU, L. 4. *Frumos ți-ar sta ... să te vezi luat pe sus și dat afară.* M. I. CARAGIALE, C. 18. *Ca...să te duci la nuntă ..., trebuie să ai măcar cu ce să te îmbraci.* STANCU, D. 327. *Să te-adăpi cu lingura Pîn' ți-i sfîrși viața!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 260. *De casă nouă să te ferești, de muiere tînără să te lipsești.* ZANNE, P. III, 73. ◇ (Așezat după verb, mai ales cînd acesta este la imperativ sau gerunziu, forma afirmativă; folosit enclitic) *Derept ce lenești-te?* COD. VOR. 42/8. *Pleacă-te Domnului și roagă elu.* PSALT. 67. *Întoarce-te, sufletul mieu, întru răpausul tău!* CORESI, EV. 28. *Scoală-te, derept aceaea și îmblă acel pămînt.* PO 47/10. *Fereaște-te de cutare lucru.* PRAV. 306. *Întreabă-te: perdut-am oare tot?* MARCOVICI, D. 14/27. *Muritoriule ..., Du-te, suie-te cu Platon pănă mai presus de ceriuri.* CONACHI, P. 275. *Deschide-te, pungulițâ.* ODOBESCU, S. I, 10. *Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină.* EMINESCU, O. I, 1. *Culcă-te și te odihnește.* CREANGĂ, P. 158. *Coboară-te în rîpă după cîne.* SADOVEANU, O. X, 629. *Șterge-te bine pe picioare.* STANCU, D. 463. *Tîrăște-te la vale, îi spuse căpitanul.* CAMILAR, N. I, 53. *Eu, mîndruță, plec, mă duc, Pleacă-te să te sărut.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 111, cf. ALR SN VI h 1 622. *Ține-te, pînză, să nu te rupi.* ZANNE, P. III, 270. ◇ *(-te* apare în formele compuse inversate ale verbului) *Cu aleșii alesu veri fi și cu întorții răzvrăti-te-veri.* PSALT. 27. ◇ Expr. **Du-te-vino** v. duce. ◇ (Întărit prin forma accentuată *tine) Tu așază-te deoparte, Regăsindu-te pe tine.* EMINESCU, O. I, 194. *Să nu te bocești pe tine.* SADOVEANU, O. X, 557. *Doctore, vindecă-te mai întîi pe tine (apoi pe mine),* se spune despre cei care sfătuiesc pe alții, deși chiar ei au nevoie de sfaturi. Cf. ZANNE, P. V, 270. *Înnegrind pe altu, nu te albești pe tine.* id. ib. 339. (Întărit prin forma accentuată *tine,* urmată de pronumele personal de întărire) *Să te vezi pe tine însăți.* EMINESCU, O. I, 76. ◇ (Întărit prin pronumele de politețe) *Dacă mă întrebai pe mine, în loc să te întrebi pe d-ta, ai fi aflat că am fost prinși destui.* SADOVEANU, P. M. 117. ◇ (Însoțit de pronumele personal de întărire „însuți") *Este cu greu ... a te însărcina însuți cu această prefacere.* MARCOVICI, D. 10/20.

2. (Cu valoare de reflexiv reciproc) *Pasă mainte de te împacă cu fratele tău.* CORESI, EV. 48. *Cu dînsele nu este chip de a te bate.* ISPIRESCU, L. 6. *Și-s cu buze subțirele, ... Să te tot săruți cu ele.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 28.

3. (Ca marcă morfologică a diatezei reflexive; precedă verbul; folosit independent sau proclitic) *Nu te leni de a ta spăsenie.* CORESI, EV. 5. *Omule, ... nu te-ngîmfa.* CONACHI, P. 109. *Cu drept cuvînt te așteptai să fi răsplătit prin laude meritate.* ODOBESCU, S. III, 10. *Ochii ... limpeziți, nespus de adînci, te-ai fi uitat zile întregi în ei.* EMINESCU, P. L. 122. *Spune-i că te prinzi să-i dai în girezi tot grîul cît îl are semănat.* CREANGĂ, P. 155, cf. 33. *Te-ncrezi prea lesne poate?*

MACEDONSKI, O. II, 257. *Nimic nu zici Cînd fusul se desfiră. Te uiți la el și nu-l ridici.* COȘBUC, P. I, 192. *Te-ai apucat să scrii un roman.* M. I. CARAGIALE, C. 114. *Sperii copiii, unde te trezești?* SAHIA, N. 53. *Te-i ruga pentru mine.* SADOVEANU, O. X, 532. *Ce dracu te ții după mine, muiere?* STANCU, D. 136. *De ce te porți așa de rău cu ei?* BENIUC, C. P. 26. *Altfel am sacrificat eu ditamai pasăre, nu te teme.* VINEA, L. II, 311. *La ce te gîndești Și la ce poftești?* BALADE, I, 286. ◇ (Precedă un verb la imperativ, forma afirmativă) *Te lasă de ceartă.* CORESI, EV. 48. *Te-ndură și miluiește pe mișel ce te dorește.* DOSOFTEI, PS. 18/5. *De Dumnezeu te teame.* BIBLIA (1688), [prefață] 5/10. *Te repezi pînă acasă.* STANCU, D. 196. *Te uită, piersicii din dealul viilor!* BENIUC, C. P. 43. *Ia te uită — și la ei Cresc dediței.* BANUȘ, P. 282. *Ia te uită, dumnealui gata-i cu plecarea.* DEȘLIU, M. 59. ◇ (Cînd verbul este la conjunctiv sau la infinitiv, pronumele se află după „să", „a") *Încetează dar de a te mai plînge.* MARCOVICI, D. 10/21. *Tu trebuia să te cuprinzi De acel farmec sfînt.* EMINESCU, O. I, 192. *Îți vine a te juca, jupînești, așa-i?* CREANGĂ, P. 121. *Altădată să nu te mai apuci să joci cu oamenii bătrîni dacă nu știi juca.* CARAGIALE, O. I, 224. *Pîine și sare, Să te uiți la soare.* ZANNE, P. IV, 54. ◇ (Așezat după verb, mai ales cînd acesta este la imperativ, forma afirmativă; folosit enclitic) *Nevoiaște-te și ieși curundu dintru Ier*[u]*s*[a]*l*[i]*m.* COD. VOR. 42/1. *Nădăiaște-te în Domnul și fă dulceață; împle pămîntul.* PSALT. 67. *Milostivește-te de noi.* CORESI, EV. 76. *Teme-te dar mai puțin de viitor.* MARCOVICI, D. 16/14. *Mulțămește-te în starea ce ț-a dat sfînta voință.* CONACHI, P. 273. *Uitîndu-te în el, pari a te uita în cer.* EMINESCU, P. L. 66. *Uit'te, florile cele frumoase ... cum umplu văzduhul de miroznă.* CREANGĂ, P. 123. *Îndîrjește-te, strînge în tine îndîrjeală multă.* SAHIA, N. 40. *Uită-te în ochii mei.* SADOVEANU, O. X, 223. *Tu înțelege-te cu moș Alexa baciul.* id. ib. X, 533. *Uită-te în oglindă să vezi hîrca din tine.* VINEA, L. I, 15. *Și uită-te, noaptea e rece Și vara-i alături, dar frunzele pică.* LABIȘ, P. 175. ◇ *(-te-* apare în formele compuse inversate ale verbului) *Gînditu-te-ai tu bine Ce vrei să faci?* MACEDONSKI, O. II, 153. *Urîtu-te-ai cu lucru.* FOLC. TRANSILV. I, 218. ◇ (Învechit și regional; însoțind verbe care în limba literară de astăzi nu mai sînt reflexive) *Paște-te* (te veri hrăni H) *întru bog ăției.* PSALT. 67. *Să nu te ivești oamenilor că te postești.* CORESI, EV. 44. *Nici să te nădăjduești cestii lumi.* id. ib. 69. *Mult te greșeai, draga mea!* CONACHI, P. 221. *Cum de te-ai păcătuit Să te-apuci de plugărit...?* ALECSANDRI, P. P. 169.

C. (La dativ; în formele neaccentuate *ți, îți* are valoare de adj. pos.; cu funcție de atribut al substantivului pe care îl determină sau de complement al verbului pe lîngă care stă)

I. (Indică posesia; stă pe lîngă un verb; are rol de complement indirect) *Pînă în cutare loc ți-am văzut boul.* PRAV. 12. *Îț voi întra-n sfînta casă.* DOSOFTEI, PS. 21/1. *Cîrmuiește-ți casa cu înțelepciune.* MARCOVICI, D. 11/27. *Apoi lasă-ți, băiete, satul cu tot farmecul frumusețelor lui.* CREANGĂ, A. 117. *Mă țîngăule, zice unchiul, ia-ți calul și mergi de-ți caută de treabă!* CARAGIALE, O. I, 222. *Să-ți trăiască calul, Făt-Frumos, îi mai zise ea.* ISPIRESCU, L. 5. *Băiete, ... leagă-ți calul de un mesteacăn, cum fac și eu.* SADOVEANU, O. X, 629. *Acesta ți-i omul după care umblai?* id. ib. 637. *Scoate pipa și-aprinde-ți-o.* ARGHEZI, VERS. 709. *Crișule cu ocolitul umblet, Tare-ți este apa turburată.* BENIUC, C. P. 79. *N-ai să-ți mai vezi livada.* CAMILAR, N. I. 85. *Ori te-a nins, Ori te-a ploua, Ori floarea ți s-a uscat?* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 231. *Murgu ți l-oi adăpa.* MAT. FOLC. 818. *O banii ți i-ai gătat ...?* BALADE, II, 7. *Dacă-ți este casa goală, bagă mărăcini în ea.* ZANNE, P. III, 73. *Unde nu-ți fierbe oala, nu-ți băga lingura.* id. ib. IV, 17. *Parcă ți s-au înecat corăbiile.* id. ib. 205. ◇ (Anticipează un adj. pos.) *Scoală, ia-ți patul tău și îmblă!* CORESI, EV. 143. *Unde ți-i slava și împărăția ta, D*[u]*mn*[e]*dzăul mieu?* BIBLIA (1688), [prefață] 6/28. *Cum să nu-ți iei tu dreptul tău?* EMINESCU, P. L. 18. ◇ (Stă pe lîngă un substantiv sau un adjectiv plasat înaintea substantivului) *Să-ți dau a mea iubire sau templu-ți să slăvesc.* C. A. ROSETTI, C. 227/13. *Din pleiada-ți auroasă și senină Se stinse un luceafăr.* EMINESCU, O. I, 1. *Tot mai citesc măiastra-ți carte.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 31. *Tu te-nvăluiși în manta-ți împodobită cu hermină.* VOICULESCU, POEZII, I, 24. *Du-te-n cale-ți, mergi cu bine.* ALECSANDRI, P. P. 31. *Costică, batista-ți pică. Ia-o, Leană, și-o ridică.* ZANNE, P. III, 22.

II. (Indică apartenența) **1.** (Cu referire la o parte a corpului interlocutorului; stă pe lîngă un verb) *Se-ți tundzi capulu.* COD. VOR. 30/14. *Ardică-ți ochii către cer.* MARCOVICI, D. 15/19. *Deschide-ți ochii și ... zi că toate sînt prea bine.* CONACHI, P. 273. *Dragă puiule, băiete, trage-ți mîna din cel joc.* ALECSANDRI, T. 8. *Abia ți-ai întins mîna, sare ivărul la ușă.* EMINESCU, O. I, 155. *Îți sărut mîna pentru voința ce ai de a mă face fericit.* id. P. L. 114. *Ia tacă-ți gura, măi Gerilă.* CREANGĂ, P. 252. *Șterge-ți ochii de lumină.* MINULESCU, VERS. 310. *Unde ți-s mîinile să-ntoarcă În aer căile luminii?* ARGHEZI, VERS. 89. *De ce-ți ard ochii-ntunecați și tremuri?* BENIUC, C. P. 42. *Și tremura de poftă lutul Pe unde ți-ai fi pus piciorul.* id. ib. 56. *Struțișor cu viorele, Dulce ți-i gurița, lele.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 25, cf. 277. ◇ (Stă pe lîngă un substantiv sau un adjectiv plasat înaintea substantivului) *Notele murinde ... Zbor sub mîna-ți tremurînde.* EMINESCU, O. I, 18. *Pe palida-ți frunte nu-i scris Dumnezeu.* id. ib. 22. *Inima-ți frămîntă Doruri vii și patimi multe.* id. ib. 226.

2. (Cu referire la stări sufletești, facultăți intelectuale, noțiuni abstracte etc.; stă pe lîngă un verb) *Fugi pentru să-ț scuteși viața.* PRAV. 115. *Să să laude cu tine, Carii-ț vor numelui bine.* DOSOFTEI, PS. 22/8. *De-oi scăpa eu și tu, atunce ți-i schimba numeli din Purice Movilă.* NECULCE, L. 10. *Cînd te vei afla într-o stare deznădăjduită nu-ți pierde îndrăzneala.* MARCOVICI, D. 14/16. *Nu-ți mai pierde vremea.* id. C. 19/12. *Omule, ... unde ți-i înțelepciunea ...?* CONACHI, P. 109. *Omule, ce-ți mîi vederea păn' la cereasca cămară ..., ești stăpîn pe tine?* id. ib. 276. *Biruie-ți durerea.* BĂLCESCU, M. V. 580. *De-un semn în treacăt de la ea El sufletul ți-l leagă, Încît să n-o mai poți uita.* EMINESCU, O. I, 189, cf. 15. *Vezi cît ești de avan, moș Nichifor, cum îți încarci sufletul de păcate?!* CREANGĂ, A. 134. *Prietenă Elisabeta, îți înțelegem disperarea.* SAHIA, N. 42. *Își bătea c-o vărguță carîmbii cizmulițelor.— Îți bați boieria, rînji el.* SADOVEANU, O. XXI, 296. *Glasul, ca o bătaie de aramă, Ți s-a-ncetinat.* ARGHEZI, S. II, 159. *Bagă-ți mințile-n cap, netotule.* STANCU, D. 146. *De ce la ieslea clipei viața să ți-o legi?* BENIUC, C. P. 41. *Cînd ți-ascunzi slăbiciunile ești ridicul.* VINEA, L. I, 110. *Eu mă ducl mîndră, la Blaj Și-ți iau și doruțul tău, Dar nu ți-, voi ținea rău.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 112. *Glasul ți-am auzit, La tine am ieșit.* BALADE, I, 311. ◇ (Anticipează un adj. pos.) *Te-ai luat tu dulceața ta în viața ta.* CORESI, EV. 362. *Pierzîndu-ți timpul tău cu dulci nimicuri.* EMINESCU, O. I, 119. *Trăiește-ți, Doamnă, viața ta!* COȘBUC, P. I, 152. ◇ (Stă pe lîngă un substantiv sau un adjectiv plasat înaintea substantivului) *Cu cuvîntul rugăciuniei firea-ți vei curăți și mintea-ți veri lumina.* CORESI, EV. 52. *Nimea nu va sta dentre noi în aleanu-ți.* PO 73/11. *De sfînta-ți cătătură Pizmașii s-or face zgură.* DOSOFTEI, PS. 20/15. *Toată încrederea ce am în cunoștințele-ți ... cinopedice.* ODOBESCU, S. III, 43. *Aceasta este arta ce sufletu-ți deschide Naintea veșniciei.* EMINESCU, O. I, 60. *Pentru propria-ți viață, Unde ai judecătorii ...?* id. ib. 226, cf. 38. *Glasu-ți Plutea ca o duioasă cantilenă.* DENSUSIANU, L. A. 21.

3. (În forma *ți;* enclitic; precedat de cuvinte cu valoare prepozițională) *Mișeaua mea rugă nainte-ți să iasă.* DOSOFTEI, PS. 50/4. [Pronia] *privegheză asupră-ți cum și asupra iubiților tăi.* MARCOVICI, D. 7/16. *Și-am zvîrlit asupră-ți, crudo, vălul alb de poezie.* EMINESCU, O. I, 29. *Se risipesc toate dimprejuru-ți.* id. P. L. 55. *Nu vezi tu că îndărătu-ți e-ntuneric și pustiu?* VLAHUȚĂ,

S. A. I, 44. *Nu-i nimeni să stea împotrivă-ți.* Com. din DEDA — REGHIN.

III. (Indică raporturi între rude etc.; stă pe lîngă un verb) *E tu cinre ești ce-ți osîndești soțulu?* COD. VOR. 130/3. *Ia-ți feciorul cel unul născut al tău.* PO 70/9. *Binecuvîntează-ți copiii.* ALECSANDRI, T. I, 468. *Trezește-ți copilul din somn.* CREANGĂ, P. 173. *Făt-Frumos ți-a furat fata.* EMINESCU, P. L. 12. *Ploaia d-o pica, Pruncu ț-o scălda.* BALADE, II, 166. ◇ (Anticipează un adj. pos.) *De-ți veri bate feciorul tău cu toiagul, n-are a muri.* CORESI, EV. 71. *Mi-ascultă mișea rugă La greu, ce-ț sînt a ta slugă.* DOSOFTEI, PS. 20/2. *Doar s-a-ndura Dumnezeu Ca să-ți mîntui neamul tău!* EMINESCU, O. I, 183. ◇ (Stă pe lîngă un substantiv) *Nimea nu va fi să stea derept tine, ... nici tată-tău, nici muma, ... nici nepoți-ți.* CORESI, EV. 87. *Și împarți aceaea ... nu rudeloru-ți, ... ce mișeilor.* id. ib. 434. *Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul, Dacă fiii-ți mîndri aste le nutresc.* EMINESCU, O. I, 15, cf. 84. *Consoarta-ți trăiește.* MACEDONSKI, O. II, 153, cf. L. ROM. 1977, 231.

IV. (Arată că interlocutorul este autorul acțiunii, faptei, operei etc. în discuție; stă pe lîngă un verb) *Să-ți înțeleagă sfintele cuvinte.* DOSOFTEI, PS. 31/22. *Ne-nțeles rămîne gîndul Ce-ți străbate cîmturile.* EMINESCU, O. IV, 396, cf. I, 170. *Ba păzește-ți treaba, jupîneșică, șezi binișor unde șezi.* CREANGĂ, A. 133. *Ți-e drumu-ndelungat.* COȘBUC, P. I, 230. *Dacă ți-i așa vorba, socrule, bine.* REBREANU, I. 270. *Te-am făcut să-ți vezi visul cu ochii.* M. I. CARAGIALE, C. 130. *Caută-ți de treabă.* SADOVEANU, O. X, 531. *Haide, bade, șerile, Nu-ți uita cărările.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 107. *După vînt, pe mare, călătoria să ți-o faci ca să nu te îneci în mare.* ZANNE, P. V, 112. ◇ (Anticipează un adj. pos.) *Scoală de te botează și-ți spală păcatele tale.* COD. VOR. 41/9. *Să-ți vezi de rînduielile tale de față mare.* SADOVEANU, O. X, 526. ◇ (Învechit; reluat după verb) *Te vor încungiura-te năroade de gloate Carile ț-au fînulu-ți poruncile tale.* DOSOFTEI, PS. 25/12. ◇ (Stă pe lîngă un substantiv) *An nou! Aștept minunea-ți ca o cerească lege.* ALEXANDRESCU, O. I, 87. *Întreprinderea-ți fu dreaptă, a fost nobilă și mare.* id. ib. 72. *Privesc la surîsu-ți rămas încă viu.* EMINESCU, O. I, 37, cf. 1, 30. *Rîsu-ți lumea veselește, Plînsu-ți lumea amărește.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 15.

— Dat.: *ție* (învechit, *ție* CUV. D. BĂTR. II, 314/12, TDRG), *îți, ți* (învechit, *ți*); acuz.: (pe) *tine* (învechit, *tene* PSALT. 66, TDRG, L. ROM. 1974, 218), *te* (învechit și regional, *ți*), (învechit și regional) (ca) *tu*.

— Lat. **tu.**

TU[2] adv. (În expr.) **Nici tu ..., nici tu** sau (rar) **fără tu ..., fără tu ...** sau **nu tu ..., nu tu** = nimic din ceea ce ar trebui sau te-ai aștepta să fie. *Vă puteți închipui ce vra să zică a te scălda în Bistrița, ... tocmai în postul cel mare. Și nici tu junghiu, nici tu friguri, nici o altă boală nu s-a lipit de noi.* CREANGĂ, A. 28. *Nici tu sat, nici tu tîrg, nici tu nimica. De ce mergi înainte, numai peste pustietăți dai.* id. P. 201. *El, biet, își înghițea amarul și răbda. Nici tu joc, nici tu veselie, nici tu dezmierdare.* ISPIRESCU, L. 386. *Ca să nu fie rușinați, li se dădură 300 de lei fără tu boi, fără tu vaci cu lapte.* TDRG. *În zece-cincisprezece ani de zile, nene, nu tu muncă, nu tu cheltuială, a ieșit avocat și să te ții parale!* PETICĂ, O. 206, cf. IORDAN, STIL. 125, BUL. FIL. VII—VIII, 17, 18, SCRIBAN, D., GRAUR, E. 158, PAMFILE, J. II, 170. *Nici tu carul tău, nici tu vitele tale.* ZANNE, P. V, 129.

— Din bg. [ни]то [... НИТО].

TU[3] interj. (Regional) Cuvînt cu care, în timpul vînătorii, se strigă la iepuri (Ciobanu — Hîrșova). Cf. H II 253.

— Onomatopee.

TUALÉT s. n. v. **toaletă.**

TUALÉTĂ s. f. v. **toaletă.**

TUARÉGI s. m. pl. Populație care locuiește în partea centrală a Saharei și în deșerturile din nordul Nigerului. *Sahara cu munții săi goi în care se ascund tuaregii.* RALEA, S. T. III, 305, cf. DER, M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **Touaregs.**

TUÁST s. n. v. **toast.**

TUB s. n. **I. 1.** Piesă cilindrică, goală în interior, din metal, sticlă, cauciuc, material plastic etc., avînd diverse utilizări. V. țeavă. Cf. AMFILOHIE, G. F. 75[r]/17, MARIN, PR. I, 20/33, COSTINESCU, DDRF. *Să luăm în adevăr un tub de sticlă.* PONI, F. 18, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Avea vreo patru feluri de tuburi scurte, ... care se potriveau la țeava mașinii.* AGÎRBICEANU, S. 174, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tabla tuburilor sună aiurarea tuturor.* BACOVIA, O. 106, cf. SCRIBAN, D. *La scurgeri, la instalațiile de canal, se pot întrebuința tuburi de ciment sau de bazalt.* SOARE, MAȘ. 220, cf. IONESCU-MUSCEL, FIL. 416. *Un tub aducea pe subt pămînt apa din rîu.* ARGHEZI, S. XI, 153. *Galeria e lungă și netedă ca un tub de ciment.* BOGZA, Ț. 66. *A primit un glonte în vezică și are o rană deschisă cu un tub la ieșală.* DEMETRIUS, A. 278, cf. LTR[2], DER. ◆ (La unele instrumente muzicale) Țeavă (prevăzută la un capăt cu o ancie) care produce sunete de diferite înălțimi (în funcție de lungimea și de diametrul piesei respective) cînd trece un curent de aer prin ea. *Vom studia tuburile de orgă.* PONI, F. 329. *Din depărtare, zgomotul bate în auzul slăbit și geme ca muzica unor tuburi dezacordate.* BACOVIA, O. 230. *Buciumul cu tubul drept și conic ... nu este cunoscut decît în Munții Apuseni.* ALEXANDRU, I. M. 11, cf. DL, DM, DEX. ◆ Înveliș cilindric din metal sau din carton, în care se află explozibilul (și proiectilele) unei arme de foc. Cf. DL, DM, LTR[2]. *Nu se recomandă folosirea cartușelor cu tubul lung.* VÎN. PESC. octombrie 1964, 15, cf. DEX, ALR I 1 412/394. ◆ (Învechit) Telescop **(1).** STAMATI, D., POLIZU. ◆ (Regional) Sticlă de lampă. I. CR. VI, 126.

2. Recipient subțire din metal sau din carton în care se țin diferite paste alimentare sau preparate cosmetice ori medicale. Cf. CADE. *Toată lumina primăverii închisă în tuburi de pastă de dinți.* C. PETRESCU, R. DR. 73. *A luat apoi tubul de pastă și a pus cîte un moț ... în vîrful galoșilor trîntiți pe jos.* I. BOTEZ, B. I, 136. *Dădu la iveală din buzunărelul hainei un tub de aluminiu, ... luînd cu vîrful degetelor o pilulă.* V. ROM. martie 1954, 165. *Într-un tîrziu, grăbită, ai scos un tub de ruj.* BENIUC, C. P. 41. *Cum îi poate fi cuiva care a înghițit un tub de pastile de veronal.* VINEA, L. II, 195. *Se ridică și ia un tub de medicamente.* H. LOVINESCU, T. 365. ◆ Recipient pentru păstrarea gazelor comprimate. Cf. NICA, L. VAM. 245.

3. Sistem tehnic avînd o carcasă în formă de tub **(I 1)**; spec. corp tubular izolant în care se introduc unele conducte electrice de interior. Cf. M. D. ENC., DEX. *Tub electronic* = aparat sau dispozitiv de forma unui tub **(I 1),** cu vid sau cu un gaz rarefiat, conținînd mai mulți electrozi între care trece un curent electric. Cf. DL, DM, LTR[2], DER, M. D. ENC., DEX. *Tub videocaptor* = tub electronic folosit în televiziune, care transformă imaginile luminoase în succesiuni de semnale electrice. Cf. M. D. ENC. *Tub Geissler* = tub **(I 1)** conținînd un gaz la presiune joasă, în care se produc descărcări electrice, folosit ca sursă de lumină (pentru reclamele luminoase). Cf. PONI, F. 297, SCRIBAN, D., DL, DM, LTR[2].

II. 1. (Anat.) Canal sau conduct natural care se găsește în diferite țesuturi și organe și prin care circulă aer, hrană etc. *Tubii* [renali] *pot fi comprimați prin țesutul sclerotic.* PARHON, B. 21, cf. DER, M. D. ENC., DEX. ◇ *Tub digestiv* v. digestiv. *Tuburile lui Malpighi* = principalele organe de excreție la insecte. DER, M. D. ENC. *Tub fonator* = organ (în formă de canal) cu care se realizează sunetele în vorbire, mărginit în partea posterioară de laringe și în partea anterioară de buze și de nări. Cf. PUȘCARIU, L. R. I, 61, DL, DM, DEX.

2. (Bot.) Partea inferioară și tubulară a caliciului sau a corolei gamopetalelor. *Staminele sînt inserate pe tubul corolei.* GRECESCU, FL. 7, cf. M. D. ENC. ◇ *Tub polinic* = prelungire cilindrică formată prin germinarea polenului ajuns pe stigmat. Cf. SANDU-ALDEA, S. 143, cf. DER, M. D. ENC.

— Pl.: *tuburi* și (învechit, m.) *tubi* (MARIN, PR. I, 20/33). — Și: (regional) **tup** s. n. ALR SN III h 852/928.

— Din lat. **tubus**, fr. **tube**, it. **tubo**, germ. **Tube**.

TUBÁ vb. I. Tranz. A introduce o coloană de tuburi în interiorul găurii de sondă, pentru consolidarea pereților acesteia. *Cînd sonda veche nu mai are țiței, se pot recupera coloanele metalice cu care a fost tubată.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 855.

— Prez. ind.: *tubez.*

— Din fr. **tuber.**

TUBÁC s. m., s. n. v. **tabac²**.

TUBÁJ s. n. Metodă de examen clinic și de laborator, care constă în introducerea unui tub de cauciuc în stomac sau în duoden pentru extragerea și analiza sucurilor respective. Cf. DL. *Recoltarea sucului gastric se face prin tubaj cu ajutorul unei sonde de cauciuc.* ABC SĂN. 12, cf. DN², DER, M. D. ENC., DEX. ◇ *Tubaj laringian* = introducerea unui tub metalic în laringe în caz de asfixie. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tubaje.*

— Din fr. **tubage.**

TUBALHANÁ s. f. v. **tabulhana.**

TUBÁRE s. f. Acțiunea de a tuba. Cf. DL, DM, LTR², DN², DER, M. D. NEC., DEX.

— Pl.: *tubări.*

— V. **tuba.**

TUBARÓJĂ s. f. v. **tuberoză.**

TUBARÓZĂ s. f. v. **tuberoză.**

TÚBĂ¹ s. f. Instrument muzical de suflat cu registru grav, făcut din alamă și constînd dintr-un pavilion larg, un tub răsucit și un mecanism de pistoane. *Cornuri, buciume și tube sună falnice fanfare.* ALECSANDRI, P. III, 94, cf. TIM. POPOVICI, D. M. *Toba mare, darabana, diferite trompete, heliconul și tuba ... sînt produse de fabrici.* ALEXANDRU, I. M. 10, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tube.*

— Din fr. **tuba.**

TÚBĂ² s. f. v. **tobă.**

TUBĂU s. m. (Bot.; regional) Mătasea-broaștei *(Conferva vulgaris)*. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

TUBÉRCUL s. m. **1.** (Bot.) Tulpină subterană, scurtă și îngroșată, care înmagazinează substanțele de rezervă ale unor plante și care poate servi și ca organ de înmulțire; (rar) tuberozitate **(2)**. Cf. BREZOIANU, A. 112/27, id. R. 244/1, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DS, SCRIBAN, D. *O tubercul extrasă din pămînt, zbîrcită și uscată, părea și capul întreg al fostului proprietar.* C. PETRESCU, A. 332. *Prin folosirea tuberculilor mari se obțin sporuri însemnate de recoltă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 910. *Toamna tuberculii se lasă în pămînt.* VÎN. PESC. martie 1964, 17, cf. BOTANICA, 33, M. D. ENC., DEX, H X 30.

2. (Med.) Proeminență patologică apărută pe vase, cartilaje, piele, organe etc. Cf. EPISCUPESCU, PRACTICA, 99/23. *Apofisele au luat deosebite numiri: ... mai mici, s-au numit tubercule.* KRETZULESCU, A. 18/17, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, SCL 1960, 710, DER, M. D. ENC., D. MED., DEX.

3. (Med.) Leziune elementară de origine tuberculoasă **(II 2)**; (rar) tuberozitate **(3)**. *Mișcările necontenite ale unei cause însuflețite căsună pe suprafața din năuntru plămînilor formarea de tubercule, semințe statornice a stricării și desorganisațiunii plămînilor.* MAN. SĂNĂT. 223/6, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., D. MED.

— Pl.: (m.) *tuberculi* și (n.) *tubercule.* — Și: **tubérculă** s. f.

— Din fr. **tubercule.**

TUBERCULÁT, -Ă adj. **1.** (Despre plante) Cu tuberculi **(1)**; (învechit) tuberculos **(III)**. Cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

2. Care are proeminențe, cu proeminențe; (învechit) tuberculos **(I)**, tuberos. *Pețioluri ce au baza tuberculată.* GRECESCU, FL. 205. *Sămînță mare ..., pe laturi plană, peste tot fin tuberculată.* FLORA R.P.R. II, 166.

— Pl.: *tuberculați, -te.*

— **Tubercul** + suf. *-at.*

TUBÉRCULĂ s. f. v. **tubercul.**

TUBERCULÍNĂ s. f. Lichid steril care conține produși toxici din culturile de bacili tuberculoși, folosit la diagnosticarea persoanelor infectate cu acest germen. Cf. BIANU, D. S., DL, DM, DN², DER, M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **tuberculine.**

TUBERCULIZÁ vb. I. Refl. și tranz. A (se) îmbolnăvi de tuberculoză; (popular) a se oftica **(1)**. Cf. BL VI, 81. *Dar plămînii, pe care i-a tuberculizat acidul, nu sînt înscriși în registru.* BOGZA, A. Î. 110, cf. DN², DEX.

— Prez. ind.: *tuberculizez.*

— Din fr. **tuberculiser.**

TUBERCULÓS, -OÁSĂ adj., s. m. și f. **I.** Adj. (Învechit) Cu proeminențe, cu umflături; tuberculat **(2)**. *Apofisele ... la vîrf sînt tuberculoase sau îmflate, avînd două tubercule sau îmflături, de care se prind mușchii.* KRETZULESCU, A. 24/20, cf. CADE.

II. 1. Adj., s. m. și f. Bolnav de tuberculoză. V. ftizic, oftico s, atacat. Cf. DESCR. APE, 96/8, PARAB. 287/21, POLIZU, TURNESCU, C. 29ᵛ, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *50—80% din alcoolici devin tuberculoși.* MARINESCU, P. A. 124, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Se arată gingași față de tuberculoasa Ana.* CĂLINESCU, C. O. 242. *A murit el de o boală de inimă, nu nevasta tuberculoasă.* PAS, Z. I, 88, cf. L. ROM. 1966, 277, SCL 1967, 179, 199, M. D. ENC., DEX. ✦ Fig. (Regional) Lipsit de putere, plăpînd (Țigănești — Alexandria). Cf. ALR I 1 557/900.

2. Adj. Care este de natura tuberculului **(3)**, care ține de bacilul tuberculozei. Cf. CADE, SCRIBAN, D. *Abces tuberculos.* A. POP, CHIRURG. 334. *Marea majoritate a pleureziilor ... sînt de natură tuberculoasă.* BELEA, P. A. 378. *Infecția tuberculoasă formează abcese.* ABC SĂN. 111.

III. (Învechit; despre părți ale plantelor) În formă de tubercul **(1)**; (despre plante) cu tuberculi; tuberculat **(1)**. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U. *Plantă erbacee, tuberculoasă, de un verde deschis ..., cu tubercule întregi ovoide.* ENC. AGR. III, 610, cf. SCRIBAN, D. ✦ Caracteristic tuberculului **(1)**. *Rădăcinile leguminoaselor ... prezintă adeseori modificări tuberculoase.* ARHIVA, II, 433, cf. ȘĂINEANU, D. U.

— Pl.: *tuberculoși, -oase.* — Și: (forme corupte) **turbiculós, -oăsă** (GLOSAR REG.), **turbicălós, -oásă** (SCL 1967, 197) adj.

— Din fr. **tuberculeux.**

TUBERCULÓTIC, -Ă adj. (Rar) Care provoacă tuberculoza. *Laptele să fie curățit de bacterii tuberculotice.* F (1884), 117.

— Pl.: *tuberculotici, -ce.*

— De la **tuberculoză.** Cf. germ. tuberkulotisch.

TUBERCULÓZ s. n. v. **tuberculoză.**

TUBERCULÓZĂ s. f. Boală infecțioasă și contagioasă, produsă de localizarea bacilului Koch la plămîni, ftizie, (popular) oftică **(1)**, la intestine, la oase etc., care poate provoca distrugerea țesutului, supurații etc. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S. *Bacilii tuberculozei formează grupuri neregulate sau sînt dispuși ca degetele mîinii.* BABEȘ, O.A. I, 39, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *E vorba de bacterii și de tuberculoză, E vorba de bacilul Koch.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 156, cf. SCRIBAN, D. *Dulgherul a murit de tuberculoză și rachiu.* ARGHEZI, S. XI, 15. *O femeie moare de tuberculoză sub ochii noștri.* CĂLINESCU, C. O. 239. *Personagiul povestirii, Varvara, e o spălătoreasă bătrînă, măcinată de reumatism și tuberculoză.* V. ROM. martie 1954, 262. *Curînd după aceea, legitimul a murit de tuberculoză galopantă.* VINEA, L. I, 390. *Vitamina D_2 se mai întrebuințează în caz de tuberculoză a pielii.* BELEA, P. A. 289, cf. DN², L. ROM. 1966, 277, SCL 1967, 197, 199, 200. *A efectuat remarcabile cercetări speciale în tuberculoză.* ABC SĂN. 387, cf. CL 1968, 133, M. D. ENC., DEX, ALRM I/I h 167.

— Scris și: *tuberculoză.* BARCIANU. — Și: (regional) **tuberculóz** s. n. ALRM I/I h 167/878.

— Din fr. **tuberculose**, germ. **Tuberkulose.**

TUBERÓS, -OÁSĂ adj. Tuberculat **(2)**. Cf. CAIET, 70r/14, MIHALI, C. 134/11, COSTINESCU. *Rădăcini tuberoase.* CADE, cf. SCRIBAN, D., DN².

— Pl.: *tuberoși, -oase.*

— Din fr. **tubéreux**, lat. **tuberosus.**

TUBERÓZĂ s. f. (Bot.) **1.** (Și în sintagmele *tuberoză albă*, BORZA, D. 133, *tuberoză de grădină*, id. ib.) Chiparoasă *(Polyanthes tuberosa)*. Cf. CADE, SIMIONESCU, FL. 399, SCRIBAN, D. *Zveltele tuberoze ... dau floarea lor de mărgean alb.* ARGHEZI, S. VIII, 247. *Un buchet de tuberoze veștede i se rostogoli la picioare.* VINEA, L. I, 60, cf. H XVIII 277. ◇ Fig. *Luna toarnă pe parchet Blonde tuberoze.* TOPÎRCEANU, P. O. 100.

2. (Regional; în formele *tubarojă, tubaroză)* Bujor *(Paeonia officinalis)*. BORZA, D. 123.

— Scris și: *tuberosă*. PANȚU, PL., SIMIONESCU, FL. 399. — Pl.: *tuberoze.* — Și: (regional) **tubarózăș, tubarójă** s. f.

— Din fr. **tubéreuse**, germ. **Tuberose.** — **Tubarojă** < magh. **tubarózsa.**

TUBEROZITÁTE s. f. **1.** Proeminență osoasă pe care sînt fixați mușchii și ligamentele. *Apofizele au luat deosebite numiri: dacă sînt largi, glodoroase, s-au numit tuberozități.* KRETZULESCU, A. 18/16, cf. 37/17, COSTINESCU, DN², DER, DEX.

2. (Rar) Tubercul **(1)**. Cf. COSTINESCU. *Cartofu e o tuberozitate.* SCRIBAN, D.

3. (Rar) Tubercul **(3)**. *Tuberozitățile unui plămîn bolnav.* SCRIBAN, D.

— Pl.: *tuberozități.*

— Din fr. **tubérosité.**

TUBICA interj. (Regional) Cuvînt cu care se cheamă porumbeii (Sînnicoară — Cluj). Cf. cv 1952, nr. 5, 40.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

TUBIFÓRM, -Ă adj. Tubular **(1)**. *Un braț al furcii e tubiform și prin el circulă banda de bumbac.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 177, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tubiformi, -e.*

— Din fr. **tubiforme.**

TÚBING s. n. (Tehn.) Țeavă de extracție la sondele petroliere. Cf. ENC. TEHN. 476, LTR², DL, DM, DN². *La nevoie manevrăm erectorul și montăm tubinguri de metal.* T iulie 1964, 41, cf. DER, DEX.

— Pl.: *tubinguri.*

— Din germ. **Tübbing.**

TUBULÁR, -Ă adj. **1.** Care este în formă de tub **(II)**; tubiform, tubulos. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *La cleștele de sudat se fixează o bară directivă tubulară.* IOANOVICI, TEHN. 172, cf. SCRIBAN, D. *Chei tubulare.* SOARE, MAȘ. 38. *Platinele sînt acționate direct de cartela tubulară metalică a cilindrului.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 322, cf. PREV. ACCID. 84. *Cazane tubulare de înaltă presiune.* NOM. MIN. I, 180. *Vergile tubulare ... sînt greu de procurat.* VÎN. PESC. august 1964, 22. ◇ Fig. *Își dezmorțesc aripile ... umplînd văzduhul de zgomotul acela tubular și sec al penajului.* VÎN. PESC. februarie 1964, 15.

2. Care este în formă de tub **(II 1)**. *La șoricioaica bătrînă, glanda submaxilară se apropie de aceea a masculului prin ipertrofia segmentelor tubulare.* PARHON, B. 20.

— Pl.: *tubulari, -e.*

— Din fr. **tubulaire.**

TUBULATÚRĂ s. f. Ansamblu de țevi care comunică între ele și fac parte dintr-un sistem tehnic. Cf. NOM. PROF. 29, LTR², DL, DM, DN², DEX.

— Pl.: *tubulaturi.*

— Din fr. **tubulature.**

TUBULÉȚ s. n. Tubușor. DL, DM, DEX.

— Pl.: *tubulețe.*

— **Tub** + suf. *-uleț.*

TUBULHANÁ s. f. v. **tabulhana.**

TUBULHÁNĂ s. f. v. **tabulhana.**

TUBULÓS, -OÁSĂ adj. Tubular **(1)**. *Din coaja rinichiului, ce ocupă toată circonferința, se desfac niște despărțituri ce îmbrățișează oarecum substanța cea tubuloasă.* KRETZULESCU, A. 325/24. *Tulpină tubuloasă.* CADE. *Celule poligonale sau tubuloase.* SĂVULESCU, M. U. II, 374, cf. SFC VI, 117.

— Pl.: *tubuloși, -oase.*

— Din fr. **tubuleux.**

TUBULÚRĂ s. f. Bucată scurtă de țeavă montată etanș la un recipient sau la o conductă pentru a realiza un racord cu o altă conductă, cu un aparat etc. Cf. COSTINESCU, LTR², DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tubuluri.*

— Din fr. **tubulure.**

TUBUȘÓR s. n. Diminutiv al lui tub **(I 1)**; tubuleț. *Vergele pe care se înșiră șaibe metalice ... și tubușoare.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 299, cf. DL, DM, DEX.

— Pl.: *tubușoare.*

— **Tub** + suf. *-ușor.*

TUC¹ interj. (Regional; repetat) **1.** Cuvînt care imită strigătul caracteristic al curcanilor (Ieud — Arad). Cf. ALR II 5742/64.

2. Cuvînt care imită strigătul caracteristic al turturelelor (Moiseiu — Vișeu de Sus). Cf. GLOSAR REG.

— Onomatopee.

TUC² interj. v. **tucu¹.**

TUCÁN¹ s. m. Gen de păsări acățătoare din regiunile tropicale ale Americii de Sud, cu ciocul mare și puternic și cu penajul viu colorat *(Rhamphastos)*; pasăre din acest gen. M. D. ENC., DEX.

— Pl: *tucani.*

— Din fr. **toucan.**

TUCÁN² s. m. (Regional) Om robust, vînjos, gras. Cf. CIHAC, II, 425, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., I. CR. II, 109. ◆ Om naiv, neștiutor, nepriceput; p. ext. prost. *Acest mizerabil advocat e silit să puie toate într-o lumină strălucită ... pentru a înșela, în școală și în biserică, pe tucanii cei mici care intră abia în scenă, asupra valoarei vieții reale.* EMINESCU, N. 106, cf. I. CR. II, 109, L. ROM. 1969, 576, 577, SCL 1977, 191.

— Accentuat și: *túcan.* CIHAC, II, 425. — Pl.: *tucani.*

— **Tucă²** + suf *-an.*

TÚCĂ[1] interj. v. **tucu[1]**.

TÚCĂ[2] s. f. v. **tutcă**.

TÚCĂ[3] s. m. v. **tătucă**.

TÚCĂȚ s. n. v. **tuhăt**.

TUCERÍE s. f. (Rar) Produse fabricate din tuci, articole din tuci. *Tucerie comercială (plite, rame, bucele, grătare, ceaune, cratițe).* NOM. MIN. I, 92.

— **Tuci** + suf. *-ărie*.

TUCI s. n. **1.** (Învechit și regional) Bronz. *Ceea ce este scris pe marmură și pe tuci să șterge cu vremea.* MARCOVICI, C. 134/16, cf. POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., RUDOW, XIX, 412, ALR II 4 268/605. ◆ Clopot (de bronz). *Religiosul sunet ... În aer se răvarsă din turnul goticesc; Pe călător oprește, și tuciul cîmpenesc Ne-nsuflă-n locul zilei o sfîntă mîngîiere.* HELIADE, O. I, 75. *Tuciul bate din vreme în vreme și ne vestește a vieții nesimțită curgere.* MARCOVICI, C. 35/7.

2. Fontă. Cf. MUMULEANU, în L. ROM. 1969, 55. *Nu vă faceți sobele voastre ... nici de tuci sau tinichea.* MAN. SĂNĂT. 28, cf. POLIZU, COSTINESCU, CIHAC, II, 624, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Toată mobila i se părea aceeași; același pat de spital, ... ligheanul și ibricul de tuci.* VLAHUȚĂ, D. 27, cf. CANDREA, F. 97, MOLIN, R. B. 288. *Cuțitul... poate să fie făcut și din tuci, însă cu tăișul oțelit.* PAMFILE, A. R. 42, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Turna rîntașul rumenit peste ciorba ce clocotea într-o oală zdravănă de tuci.* REBREANU, I. 308. *Stam în picioare lîngă soba de tuci.* I. BOTEZ, B. I. 102, cf. SCRIBAN, D., MACAROVICI, CH. 66, 411. *Îi făcu loc și intrară amîndoi printr-o odaie goală în care ardea o sobă de tuci.* V. ROM. martie 1955, 123. *Alături de soba mică de tuci, o cană mare de metal lîngă un lighean cu apă.* BENIUC, M. C. I, 136. *Era împînzită de frînghii ..., de vase de aramă sau de tuci.* PREDA, R. 206. *Nu rămăseseră decît oalele de tuci.* BARBU, PRINC. 308, cf. DEX, H XI 230, ALR SN II h 579, ALRM SN I h 390. ◇ (Ca termen de comparație, cu aluzie la aspectul acestui aliaj) *Lucesc în juru-i ziduri ca tuciul lustruiți.* EMINESCU, O. I, 93. *Negru ca tuciu.* ALR SN IV h 1 214/784. (Cu aluzie la greutatea acestui aliaj) *Povară mi-e mintea, ca tuciul.* ARGHEZI, V. 86. ◇ Fig. *În urma lui, copacul se stinse deodată și rămase de tuci.* VINEA, L. I, 313. *Smerite slugi Sé-ațîn la porți Și-așteaptă clinchenitoare sănii Purtate lin, prin viscol, De vizitii de tuci.* V. ROM. ianuarie 1965, 32.

3. Nume dat unor obiecte sau unor părți de obiecte confecționate din tuci **(2)**.

a) (Munt., Olt., Dobr., sudul Mold.) Ceaun. *Afîrnă căldărușa ori tuciu de cîrligu crăcanilor.* JIPESCU, O. 153. *Cînd zeama s-a înălbăstrit bine se dă tuciul sau vasul de pe foc.* PAMFILE — LUPESCU, CROM. 83, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Dintr-un tuci arid și hîd, Sub copac au prins să sară Floricele care rîd.* D. BOTEZ, F. S. 42, cf. SCRIBAN, D., H II 13, 32, 64, 120, 168, 226, IV 144, 284, V 56, XI 148, 277, 380, XVI 161. *Să nu te speli din tuciul de mămăligă că e rău.* I. CR. III, 180, cf. 275, GR. S. V, 123. *Odată se făcu pe tot corpul negru ca tuciul de mămăligă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 205, cf. ALR I 686/768, îb. 707, ALR II 3 370/762, ALRM SN I h 269. *Cînd are sare și crăcane, n-are mălai și tuci; cînd are mălai, n-are găteje și sare* (= cînd se trece peste un necaz, apare altul). Cf. ZANNE, P. IV, 108.

b) (Regional) Bîrsa plugului (Teleormanul — Alexandria). H XIV 161.

c) (Regional) Parte a morii, nedefinită mai îndeaproape (Gărvăn — Măcin). Cf. H XIV 351.

— Pl.: **(3)** *tuciuri*. — Și: (regional) **tiúci** s. n. H XIV 351, ALR I 707/677, 695, 727, 808, 842, 856, 874, 986, ALR SN II h 579, ALRM SN I h 390.

— Din tc. **tuç**.

TÚCIE s. f. (Prin Bucov.) **1.** Piclă de toamnă (GLOSAR REG.); vreme neguroasă, cețoasă și umedă (com. din VICOVUL DE SUS — RĂDĂUȚI). ◆ Furtună. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

2. Fig. Om ușuratic, flușturatic; om prost. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

— Din ucr. **туча**.

TUCIURÍU, -ÍE adj. (Despre piele, ten) De culoarea tuciului **(2)**; p. ext. (despre oameni) cu pielea feței de culoare închisă, brunet, oacheș **(3)**, negricios. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cu tuciuriii ăia de păgîni.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 14, cf. SCRIBAN, D. *Avea două rînduri de foale și de nicovale, la care meșterii tuciurii lucrau de zor.* CAMIL PETRESCU, O. II, 160. *Oacheș, aproape tuciuriu.* STANCU, D. 34. *Fratelui mamei ... i se spunea Cioroiul, fiindcă era tuciuriu și buzat.* PAS, Z. I, 99. *Mie-mi plac blondele și asta-i tuciurie.* BENIUC, M. C. I, 170. *Soldatul tuciuriu se plecă spre pămînt, făcîndu-se că nu-l aude.* CAMILAR, N. 373. *Îi găsi trebăluind prin curțile lor, pline ... de copii cu fața tuciurie.* PREDA, R. 203, cf. SCL 1960, 240. *Își țintuise ochii pe un bărbat tuciuriu, nepuțîndu-și dezlipi privirile de la obrajii lui.* V. ROM. decembrie 1964, 57, cf. HRISTEA, P. E. 53. ◇ (Substantivat) *Ai cam multe măsele, părinte, șuguie al lui Zgămîie, Petre, tuciuriul.* STANCU, D. 123, cf. 11. ◆ Livid, pămîntiu (din cauza unei vești rele, a unui necaz etc.). *Cînd ... i-a mărturisit că nimic nu-i adevărat din ce i-a spus în legătură cu copiii, s-a făcut tuciuriu la față.* V. ROM. decembrie 1964, 33.

— Pl.: *tuciurii*. — Și: (regional) **tiuciúliu, -ie** adj. CIAUȘANU, V. 204.

— **Tuci** + suf. *-uriu*.

TÚCMA adv. v. **tocmai**.

TÚCMAI adv. v. **tocmai**.

TÚCNA adv. v. **tocmai**.

TUCOÁIE s. f. (Prin vestul Transilv.) Curcă. Cf. ALR I 1 011/93, TEAHA, C. N. 275.

— Pl.: *tucoaie*. — Și: **turcoáie** s. f. TEAHA, C. N. 276.

— **Tucă[2]** + suf. *-oaie*.

TUCÓI s. m. v. **tutcoi**.

TUCOIÁ vb. I. Refl. (Regional; despre curcani) A-și roti coada (Remetea — Beiuș). A I 12.

— Prez. ind. pers. 3: *tucoáie*.
— V. **tucoi**.

TUCȘÉRI s. m. v. **tușer**.

TÚCTĂ s. f. v. **tutcă**.

TÚCU[1] interj. (Regional; repetat sau întărit prin „tu", „tuc") Cuvînt cu care se cheamă găinile. Cf. DR. IV, 1 016, ALR SN II h 365, A I 22, 23, 34.

— Și: **tuc** (ALR SN II h 365), **túcă** (DR. IV, 1 016, ALR SN II h 365) interj.

— Formație expresivă.

TÚCU[2] s. m. art. v. **tătuc**.

TUCULÍ vb. IV. Tranz. (Regional; cu complementul „găinile") A prinde (Bonț — Gherla). PAȘCA, GL.

— Prez. ind.: *tuculesc*.
— De la **tucu[1]**.

TUDĂMÁNĂ s. f. v. **tudumană**.

TUDĂȘLÍ vb. IV. Intranz. (Prin nordul Transilv.) A se interesa despre ceva (de la cineva); a iscodi

a se informa. Cf. PAȘCA, GL., MAT. DIALECT. I, 289, com. din CUZDRIOARA — DEJ.
— Prez. ind.: *tudășlesc*. — Și: **tudujlí** vb. IV. MAT. DIALECT. I, 289, com. din CUZDRIOARA — DEJ.
— Cf. magh. t u d a k o z, t u d a k o l.

TUDELÍȚĂ s. f. (Bot.; regional) Albumeală *(Leontopodium alpinum, Gnaphalium Leontopodium)*. Cf. TDRG, SCRIBAN, D., BORZA, D. 98.
— Pl.: *tudelițe*.
— Etimologia necunoscută.

TUDÉSC, -Ă adj. (Învechit, rar) German. [În gravura lui Dürer] *geniul tudesc se vădește cu toate naivele sale amănunte*. ODOBESCU, S. III, 58, cf. CADE.
— Pl.: *tudești*.
— Din fr. **tudesque**.

TUDILA adv. (Regional) Repede, degrabă, fuga (Borca — Suceava). Cf. ȘEZ. III, 23. *Prostul ieși degrabă din coșar și tudila prin umbra gardurilor ca s-ajungă acasă*. ib.
— Accentul necunoscut.
— Etimologia necunoscută.

TUDINĂ s. f. (Regional; în e x p r.) **A da (sau a azvîrli) de tudină** = a da de ripă, v. r i p ă[1]. Cf. I. CR. V, 183, 374.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

TUDOMÁN s. n. v. **tudumană.**

TUDOMANÍE s. f. v. **tudumană.**

TUDOMĂNÍ vb. IV v. **tudumăni.**

TUDORUSÁLII s. f. pl. v. **todorusale.**

TUDORÚȚE s. f. pl. v. **todorusale.**

TUDUJLÍ vb. IV v. **tudășli.**

TUDUMÁN s. n. v. **tudumană.**

TUDUMÁNĂ s. f. (Învechit) **1.** (Transilv.) Protestare, protest. *Petru de Stridiu și Vladislav de Nadaș ... scriu tudămana aceluiaș Ioan de Betlen împotriva castelanului*. ȘINCAI, HR. I, 376/2. *Nu după multă vreme veni la mine Naghiseghi și-mi dede o protestație sau tudumană*. ap. id. ib. III, 201/17, cf. KLEIN, D. 441, LB, LM, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 110, BL II, 52.

2. (Prin Maram., Mold.) Mărturie, dovadă. *Cu todomană au felăluit* (a. 1690). IORGA, S. D. XII, 234, cf. ȘEZ. VII, 184. *Cu todomană, iniț și mă scoat'eț*. O. BÎRLEA, A. P. II, 426.

3. (Prin Maram.) Strigăt de ajutor. LEXIC REG. 15.
— Pl.: *tudumane*. — Și: **tudumán** (LB, LM, MÎNDRESCU, UNG. 110, BL II, 52, ȘEZ. VII, 184), **tudomán** (LM, BL II, 52), **todomán** (KLEIN, D. 441, BB, LM, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 110) s. n., **todomănă, tudămănă, tudomanie** (LM), **tudumanie** (ib.), **todomanie** (ib.) s. f.
— Din magh. **tudomány.**

TUDUMANÍE s. f. v. **tudumană.**

TUDUMĂNÉL s. m. (Învechit, prin Transilv.) Tudumănitor. *Tuți șepte s-au iscălit tudumănei episcopilor acestora, carii tudumănia să nu înceapă S. Chiril Alecsăndreanul soborul împotriva lui Nestorie*. ȘINCAI, HR. I, 77/9.
— Pl.: *tudumănei*.
— **Tuduman** + suf. *-el*.

TUDUMĂNÍ vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Învechit; Transilv. și Maram.) A protesta, a se împotrivi. *A strigat și a tudumînit tari* (a. 1628). IORGA, S. D. IV, 27. *El, înaintea mea ca înaintea unui cancelariu, tudumănește*. ap. ȘINCAI, HR. III, 201/18, cf. KLEIN, D. 441, LB, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 110, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., BL II, 52, VAIDA, COMAN, GL.

2. T r a n z. (Învechit; Transilv. și Maram.) A face cunoscut, a declara, a mărturisi. *Mitropolitul ... l-au mers cu biblia la dînsul și i-au tudumănit să nu facă lucru rău ca acesta*. ap. ȘINCAI, HR. II, 276/30. *Tudumănim supt giurămîntul ce l-am făcut despre aceasta că noi nu vrem să ne lăsăm de unirea ce o am făcut*. ap. ȘINCAI, HR. III, 190/35, com. din MARAMUREȘ. ✦ (Prin Maram.) A da de știre strigînd. LEXIC REG. 13.

3. I n t r a n z. (Prin Transilv. și Maram.) A cere ajutor; a se văita. Cf. COMAN, GL., ALR SN IV h 977/353.

4. I n t r a n z. (Regional; în forma *todomăni*) A bolborosi; a flecări (Botinești — Lugoj). Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 194.
— Prez. ind.: *tudumănesc*. — Și: **tudomăni** (LM, MÎNDRESCU, UNG. 110, BARCIANU, ALEXI, W., VAIDA, com. din MARAMUREȘ), **todomăni** (KLEIN, D. 439, LB, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 110, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., L. COSTIN, GR. BĂN. II, 194), **tondomăni** (MÎNDRESCU, UNG. 110) vb. IV.
— V. **tudumană.**

TUDUMĂNITÓR s. m. (Învechit, prin Transilv.) Persoană care protestează; (învechit) tudumănel. *S-au milostivit atotputernicul Dumnezeu a certa mîndria Sănței biserici Romei prin mădulările ei, adecă prin protestanți (ce s-ar zice tudumănitori) sau luterani și calvini*. ȘINCAI, HR. II, 135/32.
— Pl.: *tudumănitori*.
— **Tudumăni** + suf. *-tor*.

TUÉR s. n. v. **tuior.**

TUF s. n. Rocă formată prin acumularea și consolidarea cenușei, nisipului etc. provenite din erupțiile vulcanice. *Tof sau puteolană împietrită*. IST. NAT. 13. *Pături de tuf*. IC. LUM. (1841), 287/17, cf. ȘTAMATI, M. 6, MIHAIL, C. 207, BARCIANU, ALEXI, W., NAUM, IST. ART. 51, CADE, CANTUNIARI, L. M. 125, 172. *Peste orizontul tufului gros din unitățile menționate mai sus, se așază orizontul argilelor cu sare*. MG I, 130. *Prezența unui nivel de tuf andezitic, intercalat între argile compacte*. GEOLOGIA, 23, cf. DN[2], DER, DEX. ◇ *Tuf calcaros* = rocă sedimentară, de culoare cenușie, galbenă sau brună, poroasă și ușoară, formată prin depunerea calcarului din apele minerale. Cf. CADE, CANTUNIARI, L. M. 150. [Aragonitul] *ia naștere prin depunere din ape termale, din cochilii sau din tufuri calcaroase*. GEOLOGIA, 15, cf. DEX.
— Pl.: *tufuri*. — Și: (învechit) **tof** s. n.
— Din fr. **tuf**, germ. **Tuff**. — **Tof** < lat. **tofus**.

TUFÁN s. m., s. n. **1.** S. m. Tufar **(1)**. *Pădurea măruntă de tufani și mărăcini se află la răsărit*. I. IONESCU, M. 634. *Să ducă ei pe pat de tufani cerb trîntit din muche de stîncă?* DELAVRANCEA, S. 172. *Pădurea era cam rară, mai mult tufan decît copaci mari*. CONTEMPORANUL, VI[2], 299. *Ascunși din nou printre stînci, prin tufani, în copaci ... pîndeau cu uimire nemărginită*. V. ROM. ianuarie 1970, 12, cf. ȘEZ. V, 165, ALR I 988/878. *Pîn tufani, Pîn aluniș, Lua drumu D-a curmeziș*. BALADE, II, 386. *Azi mlădiță de tufan, Mîine coadă de ciocan*. ZANNE, P. I, 12.

2. S. m. Nume dat mai multor specii de stejar *(Quercus pubescens, petraea, sessiliflora, conferta, lanuginosa* și *robur)*. *Să-i lungească pe spinare un tufan de patru ani*. GORJAN, H. I, 20/35. *Munții sînt plini de brazi, ... tufani*. TÎMPEANUL, G. 4/17, cf. PĂLIZU. *Culcă-te și dormi în pace subt acești frumoși tufani*. BOLLIAC, O. 169. *Tufani, palteni, ghindarii se îngroziră foarte*. ALEXANDRESCU, O. I, 196. *Găsești cîte o mică*

dumbravă de vechi tufani sub care se adăpostesc turmele de oi. ODOBESCU, S. III, 17, cf. DDRF, BRANDZA, FL. 213, BARCIANU, GRECESCU, FL. 527, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB. *Se ia o țapă de tufan de la car și un cuțit de furat.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 175. *Iedera se aciuase așa micuță, pipernicită ... pe lîngă tulpina tufanului secular.* CONV. LIT. XLIII, 1 147, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SIMIONESCU, FL. 222. *Mi-a ajutat să mă urc într-un tufan crengurós.* VOICULESCU, P. I, 112. *Spînzurat într-un tufan la un cuib.* IOVESCU, N. 121, cf. BUJOREAN, B. L. 396, BUL. FIL. VII—VIII, 285. *Lîngă porumb, un tufan bătrîn și încîlcit, lăsa o umbră deasă, neagră.* PREDA, Î. 149, cf. BORZA, D. 143, H IV 52, V 335, XVI 40. *L-a găsit trăsnit lîng-un tufan.* GRAIUL, I, 247. *Tăie un tufan Mare, minunat.* ȘEZ. XII, 184. *Prin tufanii după partea de din jos a pădurii, ... începu să s-arăte luna.* PLOPȘOR, C. 11, cf. ALR I 988/786, 860, ib. 1 948/588, 760, 865, 922, 990, ALR SN III h 625. *Vremea prînzului venea, La un tufan că trăgea.* BALADE, II, 176. *Foaie verde de tufani, Tu lipsești, bade, de ani.* FOLC. TRANSILV. II, 68. *Plînge corăbiatul că i-a plecat satul (Tufanul).* PASCU, C. 213. *Cade omul din tufan, Și tot se odihnește-un an,* se spune cuiva care vrea să plece mai repede dintr-o vizită. Cf. ZANNE, P. II, 510. ◆ (Învechit și regional) Buștean scurt de stejar. *Are tot aci aproape o magazie de o sumă stînjini lemne tufani de cer pe care îi vinde.* CR (1834), 138²/35, cf. SCRIBAN, D.

3. S. m. Fig. (Popular) Copil nelegitim; bastard. Cf. SCURTU, T. 70, UDRESCU, GL.

4. S. n. (Regional) Bucată de lemn; ciomag, bită. *Moldovenii, dînd peste dînșii, îi buchisară cu tufanul pe gadine.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Deprinși ... a aduce din tulpină Tufanele de lemn de foc.* ap. TDRG. *Turcul zice-aman, aman, Eu îi trag cu ăl tufan.* TEODORESCU, P. P. 300. *Ioniță Bîrlădeanu Cari bati cu tufanu.* VASILIU, C. 58. *Nică căpitanu, Care bate cu tufanu.* ZANNE, P. VI, 234.

5. S. n. (Regional) Numele unei hore (Oveselu — Drăgășani). Cf. VARONE, J. R. 52, id. D. 152.

— Pl.: (m.) *tufani* și (n.) *tufane.*

— **Tufă** + suf. *-an.*

TUFÁR s. m. **1.** Nume generic pentru arbori cu ramuri dese, crescute direct de la rădăcină, în formă de tufă **(1)**; tufan **(1)**. *Șivel după un tufariu să trasă.* BUDAI-DELEANU, T. 275. *Pe marginea* [viei] *avînd Vangheli apărătură, tufari, prin care sînt și pomi roditori* (a. 1812). URICARIUL, XIV, 230/19. *Pînă unde să fie lacu imașului ..., pînă la tufării Miroslavei* (a. 1816). ib. II, 26/30. *Putea să facă măcar o colibă de tufari.* DRĂGHICI, R. I, 45/16. *Ins-acesta, nestatornic, de pe un pe alt tufar Mereu saltă.* ASACHI, S. L. I, 107. *Ea culege fragi și mure De sub brazi, de prin tufari.* ALECSANDRI, P. III, 257. *S-auzi o foșnire în frunzele unui tufariu.* EMINESCU, N. 122. *Tufarii argintați de lumina putregaiurilor* [îi păreau] *niște dihănii cu ochi de sticlă.* GANE, N. I, 142. *Plecîndu-se... pe la rădăcinile celor tufari, după mlădițe fragede.* CREANGĂ, P. 316. *Ca din pușcă, sări o căprioară dintr-un tufar.* SLAVICI, ap. CADE. *Nori greî și groși acoper cerul; ploaia deasă cade și vîntul vîjîie peste tufari.* GHEREA, ST. CR. II, 87. *Prin tufarii de arin Se rotește coasa bine, Cînd norocu-i lîngă tine.* BELDICEANU, P. 88. *Răsună-n giur tufarii Din care, fără tropote, Ies repede ogarii.* F (1890), 499, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., TDRG. *De pe dealuri, de la munte, cobora o întreagă pădure de cetini și de tufari.* AGÎRBICEANU, S. P. 29, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Călărești se vedeau sărind de prin tufari.* GALACTION, O. 50. *Un zbor de potîrnichi a izbucnit ca un tunet, spărgînd desimea tufarilor.* SADOVEANU, O. IX, 280. *Fructele mari și zemoase ne îmbiau să pătrundem tot mai adînc în jungla tufarilor.* VÎN. PESC. decembrie 1961, 19. ◆ (Rar) Copac tînăr. Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D.

2. Fig. (Regional) Copil nelegitim; bastard. Cf. SCURTU, T. 70.

3. (Regional) Tufiș **(1)**. Cf. LB, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., CHEST. IV 102/377, ib. 104/102, ALR SN III h 634, ALRM SN I h 396/833, ALR II 6 359/812, ib. 6 389/102, A II 8.

4. (Bot.; regional) Spălăcioasă *(Senecio vernalis).* BORZA, D. 159.

— Pl.: *tufari* și (rar, n.) *tufare* (CONTEMPORANUL, III, 782). — Și: (regional) **stuhár** s. m. TDRG.

— **Tufă** + suf. *-ar.*

TÚFĂ s. f. **1.** (Atestat prima dată în 1512—1513, cf. MIHĂILĂ, D.) Nume generic pentru arbuști cu ramuri dese, crescute direct de la rădăcină; grup de lăstari, de flori sau de graminee perene, crescute dintr-o rădăcină comună. *Văzu după spate un areale acățat cu coarnele întru tufă de spini.* PO 71/22. *Va avea neștine părî cu altul pentru niscare tufe de vie.* PRAV. 71, cf. ST. LEX. 173r²/9. *Costișul cu tufele, păn în muche* (a. 1672). IORGA, S. D. V, 34. *Tufele ierbii le-am dat voao.* BIBLIA (1688), 6r/12. *Au ieșit domnul cu toată oastea ... în deal la vii, în marginea tufelor* (a. 1689). MAG. IST. V, 98/32, cf. LEX. MARS. 209, 242. *O frică de turci să sfeti și ei, tîlharii cei mai mulți, rezemară păn tufile Colintina* (a. 1782). GCR II, 127/41. *I-au trimis ... din Africa o tufă de grîu care avea trei sute patruzeci de spice* (a. 1796). BV II, 388. *Vulpea, în niște tufe aproape, au născut fii* (a. 1812). GCR II, 210/36. *Îl lepădă* [pe țap] *de pe spate într-o niște tufe.* TICHINDEAL, ap. GCR II, 214/21, cf. LB. *Zărește printre niște tufe de flori în acea grădină că se deschide o portiță ascunsă.* GORJAN, H. I, 4/32. *Pîndașul, sosind iute din tufe, l-a și prins.* NEGRUZZI, S. II, 302/14, cf. POLIZU. *Voi, ca niște nebuni, Cînd nu tremurați în tufe, vă desfătați în minciuni.* HASDEU, R. V. 79. *La fereastra din grădină, sub o tufă de sulcină.* ALECSANDRI, P. II, 185, cf. CIHAC, II, 708. *Tufele de măturiș ... cresc verzi, adînce, dese.* EMINESCU, O. I, 43. *Se culcă sub o tufă, gîndindu-se ce să mai facă.* CREANGĂ, A. 295. *Tufe mari de alun ne chemau la umbră.* VLAHUȚĂ, O. A. 433, cf. DDRF. *Pe alocuri, vreo tufă de alior ... plîngea stropi de lapte.* SANDU-ALDEA, D. N. 113, cf. ALEXI, W. *Soarele cade în spre seară peste tufe uriașe de liliac.* PETICĂ, O. 263, cf. DHLR I, 198. *Între niște tufe de alun aproape de drum, zări o siluetă albă.* REBREANU, I. 103. *Acolo, ca-ntr-un templu, De-atîtea dimineți Contemplu O tufă de scaieți.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 22. *Tufe de fasole înălțate pe araci au adunat subt ele toată umbra.* CAZIMIR, GR. 179. *Din tufe săreau licurici.* BRĂESCU, A. 143, cf. DS. *Citeodată, un iepure roșcat izbucnea dintr-o tufă întunecoasă.* SADOVEANU, O. I, 361. *Lasă orice tufă de zmeurel să-l fure.* PILLAT, P. 134, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 273, BL V, 115. *Prin curți înfloriseră tufele de liliac.* CONTEMP. 1955, nr. 477, 3/1. *Stăteam tolăniți... Pe nisipul arzător, Împestrițat cu tufe de arinii și răchite.* BENIUC, V. 23. *Se legănau cu înfiorări ușoare chipurile portocalii și mate ale tufelor de flori tîrzii.* VINEA, L. I, 50. *O mirișie largă, plină de trifoi, de mohor înalt și de tufe.* PREDA, Î. 145. *Auzi ușa deschizîndu-se și văzu intrînd înăuntru un braț de tufe de trandafiri albi și roșii.* V. ROM. noiembrie 1964, 52, cf. SCL 1965, 929, L. ROM. 1967, nr. 2, 145. *Unde-s tufe prin potici, Sînt mormînturi de voinici.* ALECSANDRI, P. P. 35. *L-am mutat În tufa mohorului, Unde-i locul corbului.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 204. *Sub tufă de păducel Șede-un tînăr voinicel.* HODOȘ. P. P. 188. *Pe dealul cu tufele Spală lelea rufele.* ȘEZ. IV, 236. *Se-nvîrte mai pe depărtișor împrejurul tufei ... și deodată se răpede la tufă, cum s-ar repezi uliul la găini.* VASILIU, P. L. 236, cf. H 325, XVI 15, ALR I 988, ALR SN I h 196/605, ib. III h 635/27, ALRM SN I h 153, com. din PODENI — AIUD. *Și vă faceți voi dîrjele Din tufe de răchifele.* BALADE, II, 365. *Să văd cine m-o jeli! Tufele și marginile Cînd ședeam cu nacile.* FOLC. TRANSILV. I, 23. *La tufa de mărăcine Nici-o pasăre nu vine.*

FOLC. MOLD. II, 221. *Nu știi din ce tufă sare iepurele.* ZANNE, P. I, 491. *A fi lemn de tufă* (= a nu fi bun de nimic). id. ib. 205. *Fie tufa cît de mică, își are și ea umbra ei* (= fiecare om își are năravul sau greșelile lui). id. ib. 299. *Branițe nu se face de-o tufă* (= o singură faptă bună nu este suficientă pentru a considera pe cineva om de treabă). id. ib. 123. *Ce-i viu sub tufă și nu suflă?* (Ouăle sub cloșcă). SBIERA, P. 321, cf. GOROVEI, C. 265. ◇ Fig. *Ascuns poetul stă la pîndă În tufe groase de-nțuneric.* BENIUC, C. P. 20. (Simbolizînd lipsa totală de lucruri, de oameni, de bani etc.) *Tufă-n frunte, tufă-n pungă.* FILIMON, O. II, 180. *Scot capu pe fereastră și încep a striga: „Guliță! Ioană" . . . tufă . . .* ALECSANDRI, T. 73, cf. CIHAC, II, 708. *Nimic în pungă, tufă-n capete.* JIPESCU, O. 124. *Să fii nevoit să trăiești cu una beteagă pînă la sfîrșitul vieței și copii, tufă.* CREANGĂ, P. 118. *Ceva foale ori vrun dichis în casa lui, tufă.* ISPIRESCU, L. 207, cf. DDRF. *Ia bani cu dobîndă ca să petreacă în străinătate, și cînd la plată, tufă.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 88, cf. TDRG. *Au rămas cu buzele umflate și cu tufă-n pungă.* SBIERA, P. 272. *Tufă în cap, tufă în pungă,* se spune despre cineva prost și sărac. Cf. ZANNE, P. I, 299. *Foaie peste foaie și la mijloc tufă* (= nimic). id. ib. 182. ◇ Expr. **A se da după tufă** = a se ascunde. Cf. ZANNE, P. IX, 533. (Regional) **Copil de tufă** = copil nelegitim; bastard. Cf. ALR I/II h 211/815. **Tufă de Veneția** = nimic, deloc; nimeni. Cf. POLIZU. *Nu mă mulțumeam cu trei, patru sute dă franci pă lună! Acuma tufă de Veneția și clei dă ogar!* BACALBAȘA, S. A. 133, cf. ALEXI, W. *Dar ăștia? Și arată spre pedagogi. — Tufă de Veneția.* CONV. LIT. XLV, 376, cf. BUL. FIL. IV, 125, 129, ZANNE, P. I, 299. **Tufă-n pungă** sau **tufă-n buzunar** = om fără bani; calic. *Ajungi . . . să dai mîna cu niște tufă-n buzunar!* ALECSANDRI, T. 1 661. *Voi cei tufă-n pungă, răi de plată.* I. NEGRUZZI, S. I, 157. **A fi tufă de parale** = a fi lipsit de bani, sărac. *Mi-au mărturisit că-s tufă de parale.* ALECSANDRI, T. 1 105. *Nu v-ați da fetele după evgheniști, tufă de parale.* id. ib. 1 235. (Rar) **Tufă de om** = persoană fără importanță. Cf. BARCIANU. ◇ Compuse: **tufă-lemnoasă** = numele a doi arbuști din familia leguminoaselor: **a)** *Caragona frutex.* Cf. BRANDZA, FL. 547, TDRG, SIMIONESCU, FL. 176, BORZA, D. 40; **b)** *Caragona arborescens.* id. ib.; **tufă-păstăioasă** = *Cytisus virgatus.* Cf. CONV. LIT. XXIII 1 058, BARCIANU, TDRG. ◆ (Prin analogie) Păr mult și des; (determinat prin „de păr") smoc, claie. Cf. COSTINESCU. *Părul alb, bogat atîrnă în tufe groase.* IORGA, C. I. I, 126, cf. DR. I, 474. *Îi mîngîia capul gol, acoperit de tufe de păr ca zăpada.* SADOVEANU, O. II, 336. ◇ *Tufele sprîncenelor* = sprîncene dese, bogate. *Ochii îi luceau foarte negri sub tufele sprîncenelor.* SADOVEANU, O. VII, 268. *Ochii aveau o viață puternică, ei se zbăteau neliniștiți în tufele sprîncenelor.* CAMILAR, N. II, 230.

2. (Regional) Tufiș (1). Cf. PUȘCARIU, ET. WB., CHEST. IV 105/102, ALR SN III h 634, A II 12.

3. (Munt., Olt., Dobr.; și în sintagmele *tufă albă*) BRANDZA, FL. 213, GRECESCU, FL. 528, SIMIONESCU, FL. 41, BORZA, D. 143, *tufă rîioasă,* CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL. 213, GRECESCU, FL. 528, DS, BORZA, D. 143, *tufă rîioasă albă,* CONV. LIT. XXIII, 1 058, BORZA, D. 143) Nume dat mai multor specii de stejar *(Quercus pubescens, sessiliflora, frainetto, cervis, conferta* etc.). Cf. GRECESCU, FL. 528, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, DR. XI, 63, 73, BORZA, D. 52, 143, H II 100, 176, 218, 261, IV 71, XII 105, 169, MAT. FOLK. 1 210, CHEST. II 78/98, ALR I 988, ib. 1 948, ALR SN III h 624, ib. h 625. ◇ *Gogoși de tufă* = gogoși de ristic, v. ristic; fig. minciuni; nimicuri, fleacuri. Cf. DDRF, BARONZI, L. I, 58, 150, PAMFILE—LUPESCU, CROM. 211. *Cînd aduni gogoși de tufă sau răsteie în casă, nu-ți mai ouă găinele.* GOROVEI, CR. 133. *Gogoși, domnule Tair, . . . Gogoși de tufă!* STANCU, R. A. V, 199, cf. ZANNE, P. II, 743, ALR I 988/898, ALR II 6 383/723, 812, ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 22. ◆ Stejar tînăr. Cf. ALR I 988/760, 890, 940. ◆ (Rar) Ramură, creangă (de stejar). Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D.

4. (Transilv., Maram., Ban. și Mold.; și în sintagma *tufă albă,* DOINE, 277) Alun *(Corylus avellana).* Cf. LB, HEM 945, BRANDZA, FL. 213, CANDREA, Ț. O. 53. *Ca să ai mană la vacă . . . să iei un băț de tufă — alun și să-l vîri în pămînt.* PAMFILE, VĂZD. 89, cf. BUL. FIL. VII—VIII, 285, BORZA, D. 40, SCL 1977, 192. *Fă-mă, doamne, lemn de tufă Să mă taie mîndra furcă.* F (1885), 403. *Dă în mărginea drumului . . . de-o tufă care avea mai multe rămurele.* MARIAN, O. I, 9. *Lemn de tufă În patru despicat, În pulbere-aruncat.* ȘEZ. I, 118, cf. VICIU, GL., ȚIPLEA, P. P. 118, ALR I 888, ib. 988, ALR II 6 389, A I 17, 20, 31, V 15, 17, 19, 22, 31, VI 4.

5. (Regional) Ciomag, bîtă. *Pe jupîn îl ciomăgesc, că e măgar îi arată, Cu tufele-i mulțămesc.* ALEXANDRESCU, O. I, 303. *Scoase . . . o tufă groasă, noduroasă Și-i trase vreo cinci și șase.* TEODORESCU, P. P. 296. *Dă-i cu tufa că ies bani,* se spune despre cei lacomi. Cf. ZANNE, P. I, 299.

— Pl.: *tufe.*
— Lat. **tufa.**

TUFĂÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A bate, a lovi, a pocni. *Fetele de joc urmează pe tineri și, cînd aceștia ies din casă și tufăiesc în turecii cismelor, le învîrt pe fețe și chiuie.* PAMFILE, CR. 48.

— Prez. ind.: *tufăiesc.*
— Cf. tofăi.

TUFĂIOÁRĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Tufișoară. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *tufăioare.*
— **Tufă** + suf. *-ioară.*

TUFĂIÓR s. m. (Prin nord-vestul Munt.) Diminutiv al lui tufan. UDRESCU, GL.

— Pl.: *tufăiori.*
— **Tufan** + suf. *-ior.*

TUFĂNÍCĂ s. f. (Bot.) **1.** Crizantemă cu flori mici; (popular) tătăișă[1], (regional) tufăniță *(Chrysanthemum indicum, morifolium, roseum).* Cf. DAMÉ, T. 186. *Prin grădini se ivîră tufănele albe.* SANDU-ALDEA, D. N. 151, cf. PAMFILE, A. R. 263, BULET. GRĂD. BOT. V, 56, COMȘA, N. Z. 34. *Tufănicile . . . nu miros.* M. I. CARAGIALE, C. 44, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tufănica este cînd albă ca omătul . . ., cînd galbenă ca floarea-soarelui.* GALACTION, O. 324. *În colțuri sînt așezate ghivece cu palmieri, iar pe birouri vase cu flori de tufănică.* SAHIA, N. 113. *Am întîlnit o fată cu tufănele-n brațe.* PILLAT, P. 83, cf. DS, SCRIBAN, D. *Atunci moare din fiecare floare cîte una . . .: un mărgăritar, o tufănică, o garoafă.* ARGHEZI, S. VII, 148. *În fața covercii, steble de garoafe, de tufănică.* STANCU, D. 210, cf. BORZA, D. 47. *Fetele . . . ne-au aruncat în brațe flori de tufănică.* V. ROM. octombrie 1964, 57. *Pînă la intrarea în școală ducea o potecă . . . mărginită de tufănele îmbobocite.* ib. octombrie 1970, 32, cf. H I 129, II 243, IV 84, 153, V 49, VII 49, IX 338, 396, 472, XI 246, XII 24, 259, XIV 301, XVI 42. *Siminogul . . . crește clădării la un loc: samănă cu tufănica invoaltă, măruntă și gălbioară.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 305, cf. ALR II 3 407/769. ◇ (Regional) *Tufănică albă* = granat *(Chrysanthemum parthenium).* BORZA, D. 47. ◆ (Regional) Margaretă *(Chrysanthemum leucanthemum).* CONV. LIT. XXIII, 1 058, CADE, BORZA, D. 47.

2. (Regional) Nalbă *(Althaea rosea).* BORZA, D. 17.

3. (Regional; în sintagma) *Tufănică galbenă* = rujă-galbenă *(Rudbeckia laciniata).* BORZA, D. 150.

4. (La pl.; în forma *tufănele*) Lipscănoaice *(Coreopsis tinctoria).* BORZA, D. 51.

— Pl.: *tufănici* și *tufănele.* — Și: (regional) **tufinică** s. f. H V 49.
— De la **tufă.**

TUFĂNÍȚĂ s. f. (Bot.; regional) Tufănică **(1)** *(Chrysanthemum indicum). Să sădești pe-al meu mormînt, La căpătii, măr mărunt. La picioare, tufăniță, C-am fost, bade, cu credință.* FOLC. TRANSILV. I, 128.
— Pl.: *tufănițe.*
— De la **tufănică,** cu schimbare de sufix.

TUFĂRÁȘ s. m. (Regional) Diminutiv al lui tufa **(1).** *Hai în ciia tufărași, Si prindem pi potirași.* VASILIU, C. 75.
— Pl.: *tufărași.*
— **Tufar** + suf. *-aș.*

TUFĂREÁG subst. (Regional) Pădure mică la șes, zăvoi (Vîrtopu — Tîrgu Jiu). Cf. CHEST. IV 104/846.
— **Tufar** + suf. *-eag.*

TUFĂRÍ vb. IV. Intranz. (Prin Olt.; despre frunze) A fîșîi. Cf. ALR I 963/842, 850, 856.
— Prez. ind. pers. 6: *tufăre* și *tufăresc* (ALR I 963/856).
— **Tufă** + suf. *-ări.*

TUFĂRÍE s. f. Tufiș **(1).** *Era un deal încărcat cu tufării de stăjari.* ap. ȘINCAI, HR. III, 155/22. *Îmbla ... prin tufăriile și ierburile insulei.* EMINESCU, P. L. 99. *D-a lungul tufăriilor dese și verzi, printre plute bătrîne, ..., Riul-Tîrgului își resfiră apele.* DELAVRANCEA, T. 115, cf. BARCIANU, CADE. *Copiii au fugărit vitele din stanițe în tufării.* CAMILAR, C. 53. *Se dau la căutat prin toate vizuniile, prin toate tufăriile.* VASILIU, P. L. 120, cf. CHEST. IV 105/20, A II 8.
— Pl.: *tufării.*
— **Tufă** + suf. *-ărie.*

TUFĂRÍME s. f. Tufăriș **(1).** *Cînd răcoarea-și țese plasă Și prin tufărimea deasă Aur roșu se strecoară, Parcă se aude-o goarnă.* V. ROM. iunie 1954, 19.
— Pl.: *tufărimi.*
— **Tufar** + suf. *-ime.*

TUFĂRÍȘ s. n., s. m. **1.** S. n. Tufiș **(1)**; tufărime. *Se speriau toți graurii din tufărișuri.* GANE, ap. CADE. *Tu te pierzi prin tufăriș.* MACEDONSKI, O. I, 237. *Curpenul ... crește prin păduri, tuferișe.* GRECESCU, FL. 22. *O lugă-ncoace ca să intre-n tufăriș.* DAVILA, V. V. 30, cf. PASCU, S. 353. *Cîrnesc boii-ntr-un tuferiș și hai, din butură-n butură.* LUNGIANU, ap. CADE. *Copacii răsturnați și tufărișul întins pe pămînt prindeau picioarele.* IBRĂILEANU, A. 161, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Tufărișurile și dumbrăvile de primprejur trebuie să fi fost pe atunci și mai multe și mai desfătătoare.* GALACTION, O. 314. *A stat ascuns în tufărișurile de la podul Bîrladului.* POPA, V. 67, cf. DS. *Vin apoi tufărișuri de ceai, lanuri de trestie de zahăr.* RALEA, O. 56. *Lăsa în stînga via cea mare ..., mărginită cu tufărișuri spinoase.* CAMIL PETRESCU, O. II, 7. *Stam risipiți prin tufărișurile de pe malul rîului și pîndeam mișcarea de dincolo.* V. ROM. mai 1955, 53. *În valea de dincolo de coasta dealului ... se întindea frontul nostru într-un tufăriș de răchită.* ib. martie 1957, 62, cf. H III 98, IV 52, 71, IX 387. *Badea lasă oile În pădurea cu foile, Lasă turma cea de miei În tufărișul de tei.* ȘEZ. VIII, 30, cf. GRAIUL, I, 420, VÎRCOL, V. 101, com. din MARGINEA — RĂDĂUȚI, CHEST. IV 105/566a, ALR SN III h 634, ALRM SN II h 439, A II 8. ◇ Fig. *Mîna stîngă înălța cu fereală țigara înspre tufărișul bătut de toamnă al bărbii și mustăților.* SADOVEANU, O. IX, 425. ◆ (Regional) Aluniș (Mihăileni — Miercurea Ciuc). ALR II 6 389/574. ◆ (Rar) Ramuri, crengi. *La căruțe se aprinse foc din tufărișuri și spini uscați.* SADOVEANU, O. XIII, 570. ◆ (Regional) Rariște **(1)** (Strehaia). ALRM SN I h 399/848.

2. S. m. (Prin sud-vestul Transilv.) Copil nelegitim. Cf. SCURTU, T. 70, ALR I/II h 211/831, A III 2, 9.

— Pl.: (n.) *tufărișuri* și (regional) *tufărișe* (ALR SN III h 634/430), (m.) *tufărișii.* — Și: **tuferíș,** (regional) **tufiríș** (com. din MARGINEA — RĂDĂUȚI) s. n.
— **Tufă** + suf. *-ăriș.*

TUFĂRÍȘTE s. f. (Prin vestul Transilv.) Aluniș; (regional) tufișie. A I 23, 35.
— Pl.: *tufăriști.*
— **Tufă** + suf. *-ărișie.*

TÚFĂT s. n. v. **tuhăt.**

TUFCEÁ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Tufișoară. UDRESCU, GL. *S-a suit într-o tufcea. Mi-a tăiat cîteva tufcele.* id. ib.
— Pl.: *tufcele.*
— **Tufă** + suf. *-icea.*

TUFCEÁN s. m. v. **tufceană.**

TUFCEÁNĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Tufișoară. Cf. UDRESCU, GL. *Mi-a furat cîteva tufcene de la Comarnic.* id. ib.
— Pl.: *tufcene.* — Și: **tufceán** s. m. id. ib.
— **Tufă** + suf. *-iceană.*

TUFEÁN s. m. (Prin Olt. și nord-vestul Munt.) Copil nelegitim. Cf. SCURTU, T. 70, ALR I/II h 211/800, LEXIC REG. II, 33, UDRESCU, GL.
— Pl.: *tufeni.*
— **Tufă** + suf. *-ean.*

TUFEÁNCĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Fetiță nelegitimă. Cf. LEXIC REG. II, 33.
— Pl.: *tufenci.*
— **Tufean** + suf. *-că.*

TUFÉC[1] s. n. (Învechit) Pușcă. Cf. RUDOW, XIX, 412, ȘIO II_2, 123.
— Pl.: *tufecuri.* — Și: **tiufée** s. n. H II 290.
— Din tc. **tüfek.**

TUFÉC[2] s. n. (Învechit și regional) Saltea. *Un tufec umplut cu paie* (a. 1860). ap. CIHAC, II, 625, DDRF; BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: ?
— Din rus. **тюфяк.**

TUFECCÍ-BAȘÀ s. m. (Învechit) Comandantul gărzii domnești în timpul domniilor fanariote. *Tufecci-bașa, 40 lei pe lună* (a. 1761). ap. ȘIO II_2, 124. *Tufigi-bașa l-au întrebat* (a. 1777). GCR II, 114/34. *Acum două zile ne-a venit știre că tufeccibașa domnului s-a dus în județul Mehedințului* (a. 1801). IORGA, S. D. XII, 138. *Tufecci-bașa Vasile ... scrisăse partea aceea.* BELDIMAN, E. 16/9. *Aveam odaie în curtea domnească, alături cu odaia lui tufeccibașa.* GHICA, S. 3, cf. RUDOW, XVII—XIX, 412, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM.
— Scris și: *tufeccibașa.* — Pl.: *tufecci-bașale.* — Și: **tufigí-bașà** s. m.
— Din tc. **tüfekçi başı.**

TUFECCÍU s. m. (Învechit) Lefegiu în garda domnească, în timpul domniilor fanariote. *Tufecciii, aflîndu-să și-ntr-alte furtușaguri, i-au surgunit domniia de aici* (a. 1742). IORGA, S. D. VI, 257. *Lefele cihodarilor, șatîrilor, a copiilor din casă, tufeccii, leventi ... să nu să oprească* (a. 1773). URICARIUL, IV, 25/8. *Ar fi bini Să mai iei oameni cu tini, Măcar doi, trei tufigii* (a. 1777). GCR II, 114/37. *Vasile tufecciu, nepotu Răducanului* (a. 1803). IORGA, S. D. VIII, 40. *Atanase tufecciul ... era poroncitoriu.* BELDIMAN, ap. GCR II, 245/2. *Caragea pierduse doi cîrcserdari ș-un tufecciu, loviți de gloanțele Jianului.* GHICA, S. 289. *Tufecciii, arnăuții și satîrașii își curățau armele.* FILIMON, O. I, 109, cf. ȘIO II_2, 123, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ◆ Armurier. *Covacii, tufecciii, fișicciii și cuțitarii* (a. 1835). DOC. EC. 598, cf. POLIZU. *În Cerneț este un tufecciu și în Severin trei ... Ei dreg puștile sătenilor.* I. IONESCU, M. 712, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG. *Găsim pe atunci nu mai puțin de 41 bresle și anume: breasla bacalilor, breasla tufecciilor sau armurierilor.* N. A. BOGDAN, C. M. 178, cf. ȘIO II_2, 124, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Iar cumnatul*

cel hain, Tufecciul din Măcin, Pe Gheniș îl fereca. ALECSANDRI, P. P. 131.
— Pl.: *tufeccii.* — Și: **tufícciu, tufígíu, tufíngíu** (BL VII, 124) s. m.
— Din tc. **tüfekçi.**

TUFERÍȘ s. n. v. **tufăriș.**

TUFÉT s. n. (Prin Transilv. și Maram.) Loc acoperit cu tufe **(1)**; pădure de tufișuri **(1)**. Cf. DR. XI, 73, 80, ALR SN III h 634/362, ALRM SN II h 439/362. ◆ Aluniș. ALR II 6 389/353, 362.
— Accentuat și: *túfăt.* ALR II 6 389/353. — Pl.: *tufeturi.*
— **Tufă** + suf. *-et.*

TUFICCÍU s. m. v. **tufecciu.**

TUFIGÍ-BAȘÀ s. m. v. **tufecci-baș.**

TUFIGÍU s. m. v. **tufecciu.**

TUFINGÍU s. m. v. **tufecciu.**

TUFINÍCĂ s. f. v. **tufănică.**

TUFIRÍȘ s. n. v. **tufăriș.**

TUFÍȘ s. n., s. m. **1.** S. n. Mulțime de copaci tineri, stufoși; desiș de tufe **(1)**, t u f ă r i e, t u f ă r i m e, (regional) t u f ă **(2)**, t u f a r **(3)**; p. e x t. loc pe care se află tufe, (regional) t u f e t; tufăriș **(1)**, (regional) tufiștină. Cf. POLIZU. *Mai mult de jumătate din întinderea de pământ ocupat de pădure este tufiș.* I. IONESCU, M. 130, cf. COSTINESCU. *Văzu tufișuri mari.* EMINESCU, P. L. 97. *S-a auzit din umbra unui tufiș glas de privighetoare.* CARAGIALE, O. III, 58, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 64, 214. *Zboară mierlele-n tufiș Și din codri noaptea vine Pe furiș.* COȘBUC, P. I, 47, cf. JAHRESBER. VIII, 203, ALEXI, W., DHLR I, 362. *Restul grădinii e numai tufișuri dese de lemn cînesc, de baiachină și de rugi.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 10. *Începură a se depărta de drumul cel mare, furișîndu-se prin tufiș spre pădure.* BUJOR, S. 154, cf. PASCU, S. 353, ȘĂINEANU, D. U. *Tufișele erau pustii.* BĂCOVIA, O. 183. *Din tufișuri, De prin tainice ascunzișuri, Se ivesc pe jumătate Păsărele ciufulite.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 30. *Doar din tufiș privighetori mlădii Întind liane lungi de melodii.* VOICULESCU, POEZII, II, 181. *Umbrele umpleau tufișurile și lacul dormea liniștit în amurg.* SADOVEANU, O. I, 105. *Ciinii tăi zburdalnici alungă din tufiș Tărcate cotofene.* PILLAT, P. 148, cf. BUL. FIL. V, 23, 39, STOICA, VÎN. 26, DR. VI, 327, XI, 72, 73, 82. *Un miel s-apropie printre tufișuri.* BLAGA, POEZII, 45. *Ocoleau printr-o pădurice tînără de tot, mai mult tufiș și lăstăriș.* V. ROM. iulie 1954, 14. *Ochii lor mă privesc ea murile coapte din tufiș.* BENIUC, V. 22. *Fata ... pieri în tufișul sălciilor, tremurînd.* PREDA, M. 18. *Începură să apară tufișuri de mesteacăn.* V. ROM. mai 1963, 19. *Ziua se deslușesc tufișuri risipite că-n joacă, de merișor și măcieșe.* ib. decembrie 1966, 47, cf. ȘEZ. IV, 178, com. din MARGINEA — RĂDĂUȚI, GREANGĂ, GL., CHEST. IV 102/172 b, ib. 105/30, ALR SN III h 634, ALRM SN II h 439. *Sub tufișul mic șede iepurele.* Cf. ZANNE, P. IX, 533. ◇ (Adjectival) *O plantă tufișă, care acolo se cultivează pentru rădăcinile sale.* F (1871), 558. ◆ (Prin Mold. și Transilv.) Aluniș. ALR II 6 389/346, A I 20, V 33, VI 4, IX 4, GLOSAR REG. ◆ (Rar) Ramuri, crengi. *Proptele și mănunchi de tufiș legați cu fringhii sprijină și întăresc taracii.* ODOBESCU, S. III, 109.
2. S. m. (Regional) Copil nelegitim. Cf. SCURTU, T. 70, ALR I/II h 211/874.
— Pl.: (n.) *tufișuri* și (rar) *tufișe*, (m.) *tufiși.* — Și: (rar) **stufíș** s. n. JAHRESBER. VIII, 203, SCRIBAN, D.
— **Tufă** + suf. *-iș.*

TUFIȘOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui t u f ă **(1)**; tufușoară, (regional) tufăioară, tufcea, tufceană, tufiță, tufuliță, tufuță. *Stejarii ... privesc ... subt dînșii niște slabe tufișoare.* CONACHI, P. 260, cf. DL, DM, DEX.
— Pl.: *tufișoare.*
— **Tufă** + suf. *-ișoară.*

TUFÍȘTE s. f. (Prin vestul Transilv.) Aluniș; (regional) tufărișteș. ALR II 6 389/310, A I 12.
— Pl.: *tufiști.*
— **Tufă** + suf. *-iște.*

TUFÍȘTINĂ s. f. (Regional) Tufiș **(1)**. VAIDA.
— Pl.: *tufiștine.*
— **Tufă** + suf. *-iștină.*

TUFÍT s. n. Rocă sedimentară alcătuită din material detritic mărunt și din cenușă vulcanică. DL, cf. LTR², M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *tufite* și *tufituri.*
— Din fr. **tuffite**, germ. **Tuffit.**

TUFÍȚĂ s. f. (Regional) Tufișoară. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Să mă-ngroape îndeaproape, La margine de pădure, Sub o tufiță de mure.* FOLC. TRANSILV. II, 536.
— Pl.: *tufițe.*
— **Tufă** + suf. *-iță.*

TÚFLĂ s. f. **1.** (Prin Mold.; la pl.) Pislari **(2)**. SCL 1977, 192.
2. (Argotic) Poșetă; portmoneu. Cf. DR. VII, 167, BUL. FIL. IV, 125, 129, 200, V, 241, DR. IX, 326. ◇ E x p r. **A face tufla** = a fura. ib. IV, 103, 107.
— Pl.: *tufle.* — Și: **túfli** (BUL. FIL. II, 207), **túflu** (ib. IV, 200) subst.
— Din rus. **туфля.**

TUFLEÁC subst. (Regional) Crac de cioareci (Roșia — Beiuș). ALR II 3 316/310.
— Pl.: ?
— Cf. t u f l e u.

TUFLÉU s. n. (Prin vestul Transilv.) **1.** Tulpina porumbului; tuleu **(I 1)**. Cf. TEAHA, C. N. 274, 276.
2. P. a n a l. Fluierul piciorului. Cf. DR. V, 302, ib. IX, 425, ALRM I/I h 89, TEAHA, C. N. 276. ◆ (În forma *tofleu;* ironic) Picior lung și subțire (Ineu — Arad). ALR II/I MN 44, 2 233/64. ◆ (În forma *tofleu*) „Piciorul de la genunchi în jos". REV. CRIT. IV, 146. ◆ (În forma *tofleu*) Pulpa piciorului (Chișindia — Vașcău). CV 1950, nr. 11—12, 39.
— Pl.: *tufleie.* — Și: **tofléu** s. n. REV. CRIT. IV, 146, CV 1950, nr. 11—12, 39, ALR II/I MN 44, 2 233/64, ALRM I/I h 89, TEAHA, C. N. 276.
— Cf. t u l e u, t u j l e a n.

TUFLÍ¹ vb. IV. **1.** T r a n z. (Familiar; complementul indică o căciulă, o pălărie etc.) A pune pe cap cu o mișcare rapidă și neglijentă; a înfunda, a îndesa, a plesni. Cf. CIHAC, II, 425. *El tuflește cușma pe cap, o îndeasă pe urechi și habar n-are.* CREANGĂ, P. 39. *Se așăza turcește pe divan cu ciubucul în mînă, își tuflea fesul pe cap și striga.* I. NEGRUZZI, S. I, 320, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 87, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. *Își tufli pălăria aruncînd o singură fugară privire în oglindă.* C. PETRESCU, C. V. 362. *Își îmbrăcau într-o clipită straiele albe și își tufleau în cap pălăriile ca ciupercile.* SADOVEANU, O. VI, 613, cf. III, 10. *Își tuflise pe cap ... o tichiuță tiroleză roșie.* GALAN, B. II, 212. *Și-avea o căciulă nouă, pe care și-o tot tuflea, cînd pe frunte, cînd pe ceafă.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 27. *Ce să am, făcu cela tuflindu-și căciula-n cap.* I. CR. II, 248. ◇ E x p r. **A tufli căciula pe urechi** = a se preface că nu știe nimic despre un anumit lucru de care e vinovat. Cf. ZANNE, P. III, 44. ◆ (Prin Bucov.) A lovi pe neașteptate pe cineva. LEXIC REG. 110.
2. (Mold.) A lua mult în gură, a mînca repede, a înfuleca, a îndesa. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., ȘEZ. IX, 156. (A b s o l.) *Tuflește în gură cît nu-i înceape.* ib. 156.

3. (Prin Mold.) A ascunde ceva repede (în sîn, în traistă sau în buzunar). Cf. ŞĂINEANU, D. U., ŞEZ. V, 165.

— Prez. ind.: *tuflesc*. — Şi: **teflí** vb. IV. Com. din VICOVU DE JOS — RĂDĂUŢI şi din VICOVU DE SUS — RĂDĂUŢI.

— Formaţie expresivă.

TÚFLI[2] subst. v. **tuflă**.

TUFLÍ[3] vb. IV v. **tulí[1]**.

TUFLÍT, -Ă adj. (Despre pălărie, căciulă etc.) Pus în grabă, în mod neglijent; îndesat. *O femeie cu pălăria tuflită şi cu văpselele prelinse pe obrazul îndestul de bătrîn.* C. PETRESCU, C. V. 59.

— Pl.: *tufliţi, -te*.
— V. **tufli**.

TUFLÓS, -OÁSĂ adj. v. **tufos**.

TÚFLU subst. v. **tuflă**.

TUFOÁIĆĂ s. f. (Regional) Nume dat unei femei care a născut fără a fi măritată (Peştişani — Tîrgu Jiu). Cf. ALR II/836.

— Pl.: *tufoaice*.
— **Tufă** + suf. *-oaică*.

TUFÓI s. n., s. m. (Regional) **1.** S. n. Augmentativ al lui **tufă (1)**; tufă mare şi deasă. *Locul . . . e astupat cu tufoniu (tufă deasă) ca vitele să nu treacă peste el.* LIUBA — IANA, M. 102, cf. ALR I 988/837, ALR II 6 364/2, 325, 334, ALR SN III h 634, ALRM SN II h 439.

2. S. m. Copil nelegitim (Peştişani — Tîrgu Jiu). Cf. ALR II/836.

— Pl.: (n.) *tufoaie* şi (m.) *tufoi*.
— **Tufă** + suf. *-oi*.

TUFÓS, -OÁSĂ adj. (Despre arbori) Cu frunze multe şi dese; (despre păduri) care are arbori cu frunze multe şi dese, stufoşi; p. ext. (despre un loc) plin cu tufe **(1)**. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX. *Nu vede altă decît copacii acei tufoşi.* BELDIMAN, N. P. II, 151/25, cf. CLEMENS, LB. *Să să suie într-un copaci înalţ, . . . tufos şi des la crengi.* DRĂGHICI, R. 40/30. *Dincoace în pădure, pe înalt, tufos stejar, Tupilat văzu-ntre frunze pe Amorul cel fugar.* ASACHI, S. L. I, 107. *Cînd printr-un bărc tufos trece, Iată izvor bun şi rece.* BĂRAC, A. 65/1. *Găsiră pe tinerii amanţi . . . lîngă un izvor, sub umbra unor fagi tufoşi.* NEGRUZZI, S. I, 108, cf. COSTINESCU, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *M-am încurcat într-un făgiţel tufos.* SADOVEANU, O. I, 96, cf. SCRIBAN, D., ALR I 988/35, ALR II 6 364/27, 36, 228, 250, 260, 272, 279, 284, 316, 349, 365, ib. 6 365/316, A II 12. *Taie-o tufă cam tufoasă.* BALADE, II, 310. *Jos subţire, Sus tufos Şi mai multe mărunţele* (Mărul). GOROVEI, C. 227. ◇ **Fig.** *Alcătuiesc un ciudat amestic şi o tufoasă îngrămădire de felurite scrieturi.* NAUM, IST. ART. 46. *Stil tufos.* ap. PUŞCARIU, L. R. I, 398. ◇ (Prin Ban.) *Mere tufoase* = numele unei specii de mere nedefinite mai îndeaproape. Cf. DR. I, 360, BUL. GRĂD. BOT. I, 80. ✦ (Despre barbă, mustăţi etc.) Cu păr mult şi des; (regional) tufucos. *Coada în sus întoarsă, creaţă şi tufoasă îi este.* CANTEMIR, ap. DDRF. *Avînd o barbă tufoasă.* IST. AM. 29[r]/7. *Barbele lor fiind tufoasă.* BELDIMAN, N. P. II, 176/24. *Am văzut . . . pe Alitiţă . . . cu barba lui cea tufoasă.* GANE, N. I, 155. *Davidică, flăcău de munte . . . cu sprîncenele tufoase.* CREANGĂ, A. 85. *Figura vechiului lui stăpîn ce sta pe acelaş jeţ unde stă acum potrivnicul, se refăcea la loc . . . cu tufoasele sprîncene ce adumbreau ochii buni.* ANGHEL, PR. 44, cf. DR. V, 294, COSTINESCU, ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Îşi trecu mîna prin părul-i alb ca neaua, îşi mîngîie mustăţile tufoase.* SADOVEANU, O. I, 657, cf. PUŞCARIU, L. R. I, 398, SCRIBAN, D. *Şi mi-i face coama groasă Şi coada tufoasă.* MAT. FOLK. 1 463, cf. ALR I 47/227, 370, ALR SN III h 680, ALRM SN II h 490.

— Pl.: *tufoşi, -oase*. — Şi: (regional) **tuflós, -oásă** adj. GLOSAR REG.
— **Tufă** + suf. *-os*.

TUFTÚR subst. v. **taftur**.

TUFUCÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre păr, barbă etc.) Tufos (Ineu — Arad). Cf. ALR SN III h 680/64, ALRM SN II h 490/64.

— Pl.: *tufucoşi, -oase*.
— De la **tufă**.

TUFULÍŢĂ s. f. (Regional) Tufişoară. Cf. RĂDULESCU-CODIN, Ţ. 307, ALR I 988/186.

— Pl.: *tufuliţe*.
— **Tufă** + suf. *-uliţă*.

TUFUŞOÁRĂ s. f. Tufişoară. Cf. PHILIPPIDE, P. 63, BARCIANU, ALEXI, W. *S-apucă şi-şi pune căciula în vîrful unei tufuşoare.* VASILIU, P. L. 236, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *tufuşoare*.
— **Tufă** + suf. *-uşoară*.

TUFÚŢĂ s. f. (Regional) Tufişoară. *Din pociumbi făclii arzînd, Din nuiele luminele, Din tufuţă Luminuţă.* T. PAPAHAGI, M. 76, cf. ALR I 988/578.

— Pl.: *tufuţe*.
— **Tufă** + suf. *-uţă*.

TUG s. n. Unealtă pentru lustruitul pieilor, folosită în tăbăcărie. [Pieile] *se udă puţin cu apă, se îndreaptă la masă şi se lustruiesc cu tugul.* I. TONESCU, M. 703.

— Pl.: *tuguri*.
— Etimologia necunoscută.

TÚGĂ s. f. v. **tigvă**.

TUGEÁSCĂ s. f. v. **tiubgească**.

TUHÁN s. n. (Regional) Vînt puternic (Livezile — Panciu). Cf. H XI 448.

— Cf. rus. ТУХА „viscol", tc. TUFAN „furtună".

TUHÁRCĂ s. f. v. **tohoarcă**.

TUHĂÍ[1] vb. IV v. **tiohăi**.

TUHĂÍ[2] vb. IV v. **ţuhăi[1]**.

TÚHĂT s. n. (Prin Ban.) Plapumă groasă, umplută cu fulgi; pilotă **(1)**. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198, ALR II/I MN 138, 3 898/29, ALRM II/I h 362/29.

— Pl.: ? — Şi: **túfăt** (L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198), **túcăţ** (ALR II/I MN 138, 3 898/29, ALRM II/I h 362/29) s. n.
— Din germ. **Tuchet**.

TUHEN subst. (Regional) „Copac (de podoabă)". L. COSTIN, GR. BĂN. 206.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

TUHLEÁN s. m. v. **tulean**.

TUHOÁRCĂ s. f. v. **tohoarcă**.

TUHÓC s. n. v. **tohoc**.

TUHUÍ vb. IV v. **ţuhăi[1]**.

TUHUÍRE s. f. (Învechit, rar) Tuse puternică. *Numirea de ţuhuire este împrumutată de la apucatul şi mişcarea ce face cineva tuşind.* MAN. SĂNĂT. 299/9.

— Formaţie onomatopeică.

TUI[1] interj. (Regional; repetat) Cuvînt cu care se strigă puii la mîncare (Fibiş — Lipova). LEXIC REG. 120.

— Formaţie onomatopeică.

TUI[2] s. m. v. **ţoi[1]**.

TUI[3] s. n. (Învechit) Însemn al puterii și al rangului ierarhic reprezentat printr-o lance cu semiluna (sau cu o măciulie de metal) în vîrf și cu două sau trei cozi albe de cal. *Îi trimisăsă împărăția și steagul cu tuiuri de Muldova.* M. COSTIN, O. 44, cf. N. COSTIN, L. 584. *I-au dat turcii ... căftan și șlic, și buzdugan și un tui.* NECULCE, L. 68. *Venit-au și boiarii de la Poartă cu steagul domniei și cu tuiurile.* R. GRECEANU, CM II, 16, cf. GHEORGACHI, CEB. (1762), 227. *Să adună domnul cu hanul și cu pașii cei cu trei tuiuri* (a. 1799). CAT. MAN. I, 71. *Miniștrii lui Vogoridi, vrînd pe toți a-i afița, Tuiuri numai că așteaptă cît pute încredința.* BELDIMAN, E. 80/18. *Au ieșit ... supt comanda lui Imbrain ... pașii de trii tuiuri.* AR (1829), 33[2]/17. *Unde-ți sînt voinicii, pașo cu trei tuiuri?* BĂLCESCU, M. V. 177. *Printr-un compliment demn de un pașă cu trei tuiuri, felicită pe ciocoi de bună venire.* FILIMON, O. I, 164. *Sub ochii lui ... Apar... Și tuiurile oastei de oaste părăsite!* ALECSANDRI, P. III, 293, cf. CIHAC, II, 625. *Purtau ... steagul cel mare și două tuiuri turcești.* ODOBESCU, S. I, 73, cf. DDRF, BARCIANU, ȘIO, II[2], 124, ALEXI, W., TDRG, I. BRĂESCU, M. 72. *Sînt arme turcești ... tuiuri și altele multe semne ostășești.* RĂDULESCU-CODIN, ap. CADE, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Aga a ridicat tuiurile și trîmbițașii au sunat ieșirea slăvitului stăpîn din serai.* SADOVEANU, O. XII, 269, cf. ROSETTI—CAZACU, I.L.R. I, 341, 478. *Găsind acolo semnele domniei, adecă tuiurile și stindardele, se preumblau cu ele pe toate ulițele orașului.* V. ROM. ianuarie 1966, 180. *Păzea cele șase tuiuri ale Înaltului Sultan.* BARBU, PRINC. 83, cf. H IV 87. *Nu e nici topuz, nici tui,* se spune despre cineva fără nici o putere. Cf. ZANNE, P. IV, 668. ◆ P. anal. Ornament în forma unui tui[8], care se aplica pe chipiul sau pe coiful militarilor. V. panaș. *Mulțimea, încremenită o clipă, izbucnește în huiduieli, urlă în clocot, iar coiful colonelului, cu tui de coadă de cal, se dă speriat înapoi.* CAMIL PETRESCU, O. II, 257.

— Pl.: *tuiuri.*

— Din tc. **tuğ.**

TUI[4] s. n. v. **tuie.**

TUÍ[5] vb. IV. Tranz. și refl. recipr. (Regional) A (se) tutui[1]. Cf. LB, POLIZU. *Se grăbesc a tui persoanele cu care au cea mai mică relație.* ap. TDRG. *Ian auzi-i cum se tuiesc! ba tu, ba tu!... Dă cine sînteți voi, în sfîrșit?* ALECSANDRI, T. 1 137, cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D. *Ce mă tuiești, că doară nu-s de-o pănură cu tine!* Com. MARIAN. *Să nu mă tuiești, că n-am păzît porcii împreună!* CIAUȘANU, GL., cf. LEXIC REG. II, 33.

— Prez. ind.: *tuiesc.*

— V. **tu.**

TUI[6], TÚIE adj. (Prin Olt. și nord-vestul Munt.) Țicnit, smintit, zăpăcit; (regional) tuiac. V. tuieș. Cf. SCRIBAN, D., ARH. OLT. XXI, 277, CIAUȘANU, GL., UDRESCU, GL. ◇ (Substantivat) *Averea se duse toată: Rămăsei cu tuia-n vatră!* CIAUȘANU, V. 118. ◆ (Prin sud-vestul Transilv. și nord-vestul Munt.) Amețit de băutură. H XVIII 315, UDRESCU, GL.

— Pl.: *tui.*

— Etimologia necunoscută. Cf. tehui, hututui, tuieș.

TÚIA s. f. (Bot.) Arborele-vieții *(Thuja occidentalis). Lemne De chedru și de tuie ... în vatră arzînd, mireasmă dulce Împrăștiau.* MURNU, O. 81, cf. GRECESCU, FL. 538, CADE, SIMIONESCU, FL. 391, ENC. AGR., DS, LTR[2]. *Arbori funebri și grațioși de thuya.* VINEA, L. I, 192, cf. BORZA, D. 169, DN[2], DEX.

— Scris și: *thuia* (DS), *thuya.* — Pl.: *tuia.*

— Din gr. θύια, fr. **thuya.**

TUIÁC, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt. și prin sudul Olt.) Aiurit, năuc; amețit de băutură; (regional) **tui[6].** LEXIC REG. 39, UDRESCU, GL.

— Pl.: *tuiaci, -ce.* — Și: (prin sudul Olt.) **tuinác, -ă** adj. LEXIC REG. 39.

— **Tui[6]** + suf. *-ac.*

TUIÁG s. n. v. **toiag.**

TÚICĂ[1] s. f. (Regional) Bită, ciomag. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 206.

— Pl.: *tuici.*

— Etimologia necunoscută.

TÚICĂ[2] s. m. v. **tătuleă.**

TÚIE s. f. (Mold.) Dor fierbinte de ceva, patimă. *Trec Dunărea, mă gîndesc; Trec hotarul țării mele, De m-apuc-un tui și-o jele, De pe la dragile mele.* PAMFILE, C. Ț. 187. *Îl apucă din nou tuia însurătorii.* id. VĂZD. 22. *Pălindu-l pe băiet tuia însurătului, trimite pe mă-sa la împărat să-i ceară fata de nevastă.* ȘEZ. VI, 13, cf. V, 139.

— Pl.: *tui.* — Și: **tui** s. n.

— Etimologia necunoscută. Cf. toi[3].

TUIEGÍ vb. IV v. **tolegi.**

TÚIEȘ, -Ă adj. (Regional) Țicnit, smintit, zăpăcit, (regional) tui[6]; slab de minte, prost, idiot. *Leneș ... somnoros ... tuieș ... cînd îi poroncesc cîte ceva ..., se uită la mine cu ochii bolditi, ca o broască la soare.* ALECSANDRI, T. 600, cf. CIHAC, II, 625, DDRF, PHILIPPIDE, P. 232. *Mă uit ... la dînșii, Tuieși cum umblă.* COȘBUC, AE. 64, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., L. ROM. 1961, 569, com. MARIAN. [Î]*l ținea de un argat nebun și tuiș.* ȘEZ. XII, 58, cf. I. CR. III, 377, COMAN, GL., ALR I 1 518/350, 355, MAT. DIALECT. I, 196, PASCU, C. 233. ◇ (Substantivat) *Îmbrobode-te cu tulpanul ista. — Nu cumva m-oi găti! Doar merg la joc! — Nu-i vorba asta, dar să mergi ca o tuișă?* CONTEMPORANUL, VI[2], 8. *Să-mi arunc a mele fețe! ... La stropșiți, la niște tuieși.* PR. DRAM. 365. ◆ Fățarnic, ipocrit (Maidan — Oravița). Cf. ALR I 1 552/24.

— Pl.: *tuieși, -e.* — Și: **túiș, -ă** (accentuat și *tuíș* ALR I 1 552/24), (prin Transilv.) **túloș, -ă** (VÁIDA, IZV. V, nr. 2—3, 15, LEXIC REG. 23, MAT. DIALECT. I, 217), **túihoș, -ă** (CABA, SĂL. 93, ALR SN V h 1 240/334, LEXIC REG. 10, 73) adj.

— **Tui[6]** + suf. *-eș.*

TUIEȘÍ vb. IV. (Prin Transilv.) **1.** Refl. A se zăpăci, a se năuci. Cf. MAT. DIALECT. I, 196. *M-am tuiești de cap de-atîta muncă.* id. ib.

2. Tranz. „A îndupleca" (Căianu — Cluj). PAȘCA, GL.

— Prez. ind.: *tuieșesc.* — Și: **tuloșí** vb. IV. MAT. DIALECT. I, 196, 217.

— V. **tuleș.**

TÚIET s. n. v. **tolet.**

TUIGÍU s. m. (Învechit) **1.** Persoană care confecționa tuiuri[3]. *Ahmet-Aga ... odinioară tuigiu — făcătoriu de tuiuri pentru sultan* (a. 1859). URICARIUL, V, 171, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

2. (În forma *tuiungiu*) Copil de casă (Bîrlad). COMAN, GL.

— Pl.: *tuigii.* — Și: **tuiungíu** s. m.

— Din tc. **tuğcu.**

TÚIHOȘ, -Ă adj. v. **tuieș.**

TUIHȚÚI s. m. (Regional) Numele unei păsări nedefinite mai îndeaproape. Cf. BĂCESCU, PĂS. 166.

— Pl.: *tuihțui.*

— Etimologia necunoscută. Cf. tui[2], țui.

TUINÁC, -Ă adj. v. **tuiac.**

TUIÓR s. n. Navă care remorchează șlepuri în porțiunile unde curentul apei este foarte puternic, deplasîndu-se cu ajutorul unui cablu fixat la un capăt pe

fundul apei sau pe mal și la celălalt pe tamburul său. Cf. LTR², DN³, L. ROM. 1966, 302, DEX.

— Pl.: *tuioare.* — Și: **túer** s. n. LTR², L. ROM. 1966, 302.

— Din fr. **toueur.**

TÚIOȘ, -Ă adj. v. **tuleș.**

TUIOȘÍ vb. IV v. **tuleși.**

TÚIȘ, -Ă adj. v. **tuleș.**

TUITÁNĂ s. f. v. **toltan.**

TUIUNGÍU s. m. v. **tuigiu.**

TUJ s. m. (Prin Bucov.) Lovitură dată cu pumnul. Cf. ȘEZ. III, 91.

— Pl.: *tuji.*

— Postverbal al lui **tuji**[1].

TUJÉR s. m. v. **tușer.**

TUJÍ[1] vb. IV. Tranz. (Prin Bucov.) **1.** A lovi tare pe cineva; a bate, a cotonogi. Com. din VICOVU DE SUS — RĂDĂUȚI. *L-a tujit din bătaie.* GLOSAR REG.

2. A lua cu forța un obiect de la cineva. Com. din VICOVU DE SUS — RĂDĂUȚI.

— Prez. ind.: *tujesc.*

— Din ucr. **тузити.**

TUJÍ[2] vb. IV. Tranz. (Prin Ban.) A acuza, a învinui, a pîri. Cf. JAHRESBER. III, 329, GĂMULESCU, E. S. 197.

— Prez. ind.: *tujesc.*

— Din scr. **tužiti.**

TUJLEÁN s. m. (Regional) Tulpina porumbului strujan; partea lemnoasă a tulpinei fără frunze și știuleți; tuleu (**I 1**). Cf. DDRF, TDRG. *Coceanul ... se mai numește strujean, ... tujlean.* PAMFILE, A. R. 87, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., MARIAN, SA. 117, H XII 286, 355, VICIU, GL., A V 14, 25. ◆ (Prin Mold.) Tulpină a unor plante erbacee; (regional) hluj. Cf. DDRF. *Se iau ... de la bob tușlenii.* PAMFILE—LUPESCU, CROM. 149. *Rostopasca e o buruiană ce crește pe la locurile grase și, cînd îi rupi tujleanul, dă un roș cărămiziu.* ȘEZ. I, 71, cf. A V 14. ◆ (Prin Transilv. și Bucov.) Parte din tulpina porumbului, care rămîne în pămînt după ce planta a fost tăiată de pe cîmp; cotor. Com. MARIAN, cf. ALR SN I h 116, ALRM SN I h 82, LEXIC REG. 23.

— Pl.: *tujleni.* — Și: **tușleán, dujleán** (VICIU, GL.) s. m.

— Cf. tulean, strujan, tuluj.

TUJLENÁȘ s. m. Diminutiv al lui tujlean; tulpinița unor plante erbacee. Cf. N. LEON, MED. 67. *Fierbi buruiana ce se cheamă șopîrlaiță și zeama o ții în gură, iar tujlenașii îi pui pe-o petică și-i legi în jurul gîtului.* ȘEZ. III, 12, cf. CANDREA, F. 318.

— Pl.: *tujlenași.*

— **Tujlean** + suf. *-aș.*

TUJLÍGĂ s. f. (Regional) Scorbură (Cîmpuri — Panciu). ALR I 961/592.

— Pl.: *tujligi.*

— Etimologia necunoscută.

TUL[1] s. n. Țesătură foarte fină și străvezie de mătase sau de bumbac, alcătuită din ochiuri rotunde sau poligonale. V. tulpan[1]. Cf. POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Otilia era îmbrăcată cu rochia de tul.* CĂLINESCU, E. O. I, 46, cf. DN³, M. D. ENC., DEX. (Fig.) *În anii aceștia de tinerețe a teatrului, întrasem un tînăr obosit de rolurile de miei comedioare de mucava și tul vopsit.* T iulie 1964, 14. ◆ (Regional; în forma *til*) Vălul miresei (Pecica — Arad). ALR II/I h 160/53. ◆ Dantelă (Negreni — Slatina). ALR SN IV h 1 208/791, ALRM SN III h 1 025/791.

— Pronunțat: *tül* și, regional, *tiul* (SCRIBAN, D., IORDAN, L.R.A. 44). — Pl.: *tuluri.* — Și: (regional) **til** s. n.

— Din fr. **tulle**, germ. **Tüll.**

TUL[2], **-Ă** adj. (Maram.; despre oameni) Tont, nătărău; zăpăcit. Cf. DR. IV, 1 088. *Hei tu, mîndrulica mea, Tulă ești, Bolundă ești.* T. PAPAHAGI, M. 97. *Bea-mi-aș vin și cu borcut ... Nu cu tine, tul și mut.* BÎRLEA, L.P.M. II, 273, com. din DRAGOMIREȘTI — SIGHET.

— Pl.: *tuli, -e.*

— Cf. trul.

TULAGHÍN subst., adv. (Prin vestul Transilv.) **1.** Subst. Proprietate. CABA, SĂL. 101.

2. Adv. Propriu, adevărat. Cf. JAHRESBER. VI, 81. ◇ (Cu rol de întărire) *El tulaghin.* VAIDA. ◇ Loc. adv. **Cu tulaghin** = propriu-zis, cu siguranță. id.

— Din magh. **tulajdon.**

TÚLAI[1] interj. (Regional) Exclamație care exprimă spaimă, mirare etc.; vai! valeu! ajutor! *Oi să bat pe po*[pa] *Samoil pănă va striga: tulai* (a. 1767). IORGA, S. D. XIII, 264. *M-au bătut ... și m-au trîntit jos în curte; au strigat: tulvai mumă-sa* (a. 1821). id. ib. XII, 210, cf. DDRF. *Tulai, maică! Nici luminița nu-i aprinsă! țipă Floare.* AGÎRBICEANU, S. 84, cf. DR. III, 807. *O femeie țipă desperată: — Tulai! Săriți c-o omoară!* REBREANU, I. 28, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Tulvai doamne, că faceți moarte de om!* T. POPOVICI, SE. 12, cf. MÎNDRESCU, UNG. 111. *Tulai, doamne! striga Lina.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 12. *Mă dusei la rîul sec, Dorul mîndrei să-l înec, Și-l băgai în valea seacă: Tulai, tulai, că se-neacă!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 393, cf. CONV. LIT. XX, 1 019. *După ce să sătură bine, prinde pe fata împăratului în brațe, dar nime nu-l vede, fără ea striga tulvai, să o lase.* RETEGANUL, P. II, 76, cf. BRAN, S., VAIDA, JAHRESBER. IV, 332, ALEXICI, L. P. 181, VICIU, COL. 11, IZV. IV, nr. 11—12, 11, BL IV, 135, 174, VI, 180, ALR SN IV h 977. *Și se pune pe-un rozor, Și strigă: „Tulai, că mor!"* FOLC. TRANSILV. II, 75.

— Și: **túlval, túlvăi** (ALR SN IV h 977/95), **túluai** (VAIDA, ALR SN IV h 977), **túluvai** (BL VI, 180), **tólvai** (PRIBEAGUL, P. R. 53, CV 1951, nr. 6, 27, ALR SN IV h 977), **túloaie** (com. DRĂGANU, ALR SN IV h 977, accentuat și *tuloáie* MÎNDRESCU, UNG. 111, ALR SN IV h 977) interj.

— Din magh. **tolvaj** „tîlhar".

TÚLAI[2] interj. (Regional) Țuști! zbughi! Cf. CADE, DL, DM. *Copilul luă inelul, îl ascunse în buzunar și tulai pe ușă afară.* CĂTANĂ, ap. TDRG, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 206.

— De la **tull**[1].

TULÁN s. m. v. **tulean.**

TULAREMÍE s. f. Boală infecțioasă și contagioasă a rozătoarelor, produsă de o bacterie și transmisibilă animalelor domestice și omului, manifestată prin febră, frisoane, vărsături etc. Cf. ENC. VET. 837, DN³, M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **tularémie.**

TÚLAȚ subst. v. **tulăț.**

TÚLĂ s. f. (Regional) Cărămidă groasă, nearsă, făcută din pămînt amestecat cu paie; chirpici. Cf. ARHIVA, XXII, 287, PAMFILE, A. R. 263. *Casele se deosebeau. În majoritate erau din gard bulgărit sau din „țule" — un fel de cărămiți mari și groase, făcute din pămînt.* DRAGOMIR, O. M. 49, cf. SCRIBAN, D., L. ROM. 1959, nr. 6, 54, SCL 1977, 192, ALR II 3 791/682, 705, 899. ◆ Tăbliță de tinichea care se pune de-a curmezișul hornului. Cf. RĂDULESCU-CODIN, 75.

— Pl.: *tule.* — Și: **túvlă** s. f. SCRIBAN, D.

— Din bg. **тухла**, tc. **tuğla.**

TULĂIÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre păsări) Care are multe tuleie **(III 1)** (Suceava). T. PAPAHAGI, C. L.
— Pl.: *tulăioși, -oase.*
— **Tulău** + suf. *-ios.*

TÚLĂȚ s. m. (Prin Ban.) Bucșă la roată. ALR SN II h 342, ALRM SN I h 223.
— Pl.: *tulăți.* — Și: **túlaț** subst. ALR II 5 610/47.
— Din scr. **tulac.**

TULĂU subst. v. **tuleu.**

TULĂUÁȘ s. m. (Regional) Tuleu **(I 1).** Cf. PAMFILE, A. R. 87.
— Pl.: *tulăuași.*
— **Tulău** + suf. *-aș.*

TULBÁN s. n. v. **turban.**

TÚLBĂ s. f. v. **tolbă.**

TULBÉNT s. n. **1.** (Prin Ban., Transilv., Bucov.) Văl de mireasă. Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Asemenea pînză... întrebuințează și miresele românești, cu numele tulbent,... cu care așa se învăluiesc, acoperind tot capul, cît numai ochii lor se pot vedea.* MARIAN, NU. 249.

2. (Ban.) Panglică cusută cu fir, pe care o poartă femeile tinere pe cap sau pe frunte. Cf. MARIAN, NU. 705, JAHRESBER. XVII, 135, CADE, H XVIII 279, VICIU, GL. ✦ Căiță împodobită cu bani, pe care o poartă femeile. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 206, ALR II 3 287/36.
— Pl.: *tulbente* și *tulbenturi.* — Și: **turbént** (MARIAN, NU. 705, ȘIO II$_1$, 366, SCRIBAN, D.), **turbénțiu** (MARIAN, NU. 239, 249), **dulbént** (VICIU, GL.) s. n.
— Din tc. **tülbent,** scr. **tulbenta, dulbent.**

TULBÍ vb. IV. Intranz. (Regional; despre vite) A slăbi. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.
— Prez. ind. pers. 3: *tulbește.*
— Etimologia necunoscută.

TULBÍNĂ s. f. v. **dălbină.**

TULBÍȚĂ s. f. (Învechit) Diminutiv al lui tolbă **(1).** *Ăle săgeți amănă scoase din tulbiță.* DOSOFTEI, PS. 26/6. *În tulbița sa mă aseunsă* (a. 1683). GCR 243/26, cf. DDRF, TDRG.
— Pl.: *tulbițe.*
— **Tulbă** + suf. *-iță.*

TULBOÁCĂ s. f. (Regional) Bulboacă (Zaguieni — Caransebeș). Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198.
— Pl.: *tulboace.*
— Cf. bulboacă.

TÚLBUR s. n. (Rar) Tulburare **(2).** *Tulbur* (a. 1559—1560). în SCL 1974, 155. *Aburi de îndoială și de turbur săreau uneori în unghere de inimă.* POPA, V. 39, cf. IORDAN, L.R.A. 247.
— Și: **túrbur** s. n.
— Postverbal de la **tulbura.**

TULBURÁ vb. I. **1.** Tranz. și refl. A face să-și piardă sau a-și pierde limpezimea, claritatea, transparența. *Și adus-ai spre mare caii tăi ce turbură ape multe.* PSALT. 322. *Fire are lumina ce iase den ea să turbure udăturile trupului ... și așa se bolnăvește:* CORESI, EV. 81, cf. ANON. CAR., LB. *Spumoasele ei unde pînă în fund turburam.* NEGRUZZI, S. II, 72, cf. CIHAC, I, 291. *Un mistreț odată turburase rîul... Merse de bău.* BOLINTINEANU, O. 194, cf. DDRF. *Unde vede apa rece, Ea o turbură și trece.* VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, S. III, 36, cf. PASCU, S. 179, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cum îndrăznești să turburi apa mea?* ARGHEZI, S. V, 51. *Nu vre la ea să se plece, Făr' o turbură și-o trece.* RETEGANUL, TR. 13, cf. ALR SN III h 834, ALRM SN II h 654. *Florile mi le-ai călcat, Apele mi-ai turburat, Livezi Verzi Mi-ai încurcat.* BALADE, II, 255. *Nu turbura fîntîna ce te-a îndestulat.* ZANNE, P. I, 161. ◇ Absol. *Buturugă bulbură șede jos și tulbură* (Putineiul). GOROVEI, C. 314. ◇ Fig. *Ca să turbure și mai mult apele, își mai permite a vorbi cu oarecare ceremonie zeflemistă.* SĂM. V, 299. *Fusese om tăcut, ursuz și deci nu tulburase multă apă în capitală.* REBREANU, I. 273. *E ... o minte prea suplă ca să nu realizeze apele ce tulburăm.* TITULESCU, D. 696. *Mă temeam să mă mișc ... să nu turbur apele tăcerii.* DEMETRIUS, A. 200. ◇ Expr. **A tulbura apa ca să pescuiască** v. pescui. ◇ Intranz. *Murăș, Murăș, apă lină, Nu-nvolba, nu tulbura, Că mîndra-i pe malca ta.* FOLC. TRANSILV. I, 43. ✦ Refl. (Despre ape) A se agita, a se învolbura. *N-am om cînd se turbură apa să mă arunce în lac.* CORESI, EV. 58. *Văile de ape împle-se-vor și marea se va turbura.* PARACLIS (1639), 256. *Doamne, n-am om ca, după ce să va turbura apa, să mă arunce în scăldătoare.* CHEIA ÎN. 56^r/9. *Cînd nu gîndești, să tulbură mările și ceriul nuoreadză.* NECULCE, L. 335. *Marea s-a tulburat.* DRĂGHICI, R. 111/27. *O icoană palidă ... a largurilor marine atunci cînd valul se turbură și tinde spre violet.* VINEA, L. I, 8. *Marea-i grăia: ... Că de rău vei da ... Că m-oi tulbura Și m-oi învolba.* POP., ap. GCR II, 329. *Eu dacă ți l-oi cînta, Apele s-or tulbura.* ALECSANDRI, P. P. 98. *Livezi verzi se veștejea, Ape reci să tulbura, Văi adînci că răsuna.* ȘEZ. II, 78. *Munții se cutremura, Maluri mari că se surpa, Apele se turbura, Vîntu-n cale se oprea.* BALADE, III, 273. *De cînd mîndra m-o lăsat, Izvoarele au secat Apele s-au tulburat,* FOLC. TRANSILV. II, 56, cf. O. BÎRLEA, A. P. I, 386. *Frunza-n cărare pica Apele se tulbura, Văile se răsuna.* FOLC. MOLD. II, 687. (Prin analogie) *S-au turburat țărîțele într-însul,* se spune despre cei care se supără repede. Cf. ZANNE, P. IV, 143. ◇ Tranz. *Înger pogoriia ... la scăldătoare și turbura apa.* BIBLIA (1688), 816^1/47. *Izvoarele își tulburau adîncul ca să-și azvîrle afară undele lor.* EMINESCU, N. 5. ◇ Fig. *Nu lasă nice a se turbura cu valurile lumiei aceștiia firile lor.* CORESI, EV. 3. *Oastea vizirului se tulbură toată, năpădită ca de-o furtună.* VLAHUȚĂ, R. P. 25. *De-acuma toate s-au tulburat în jurul meu ... Trece peste mine un vîrtej mare!* SADOVEANU, O. V, 555. ✦ Tranz. Fig. (Învechit; cu complementul „limba") A încurca, a amesteca. *Domnul acolo turbură limba a tot pămîntului.* PO 41/13. ✦ Refl. (Despre cer) A se înnora, a se întuneca; (despre vreme) a se schimba în rău, a se strica. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Într-adevăr, se turbură vremea, grăi gospodina grăbit. Trebuie să ne mutăm în casă.* SADOVEANU, O. X, 523. *S-a tulburat cerul.* V. ROM. septembrie 1970, 26. ◇ Tranz. *Paparudă rudă, Vino de mă udă, Cu urcioru cioru, Să turbure ceru.* ȘEZ. I, 155.

2. Refl. (Despre ochi sau vedere) A-și pierde claritatea, a vedea ca prin ceață; a se împăienjeni. *Mi s-au turburatu-mi vedearea de spaimă.* DOSOFTEI, PS. 23/13. *Turburatu-s-au de mînie ochiul meu.* KLEIN, ap. GCR II, 185. *Căpitanul, d-auzea, Și firea i se strica, Ochii-n cap i se tîrbura.* BALADE, II, 283. ◇ Tranz. *Lacrimi de ciudată fericire îmi tulburau vederea.* GALACTION, O. 102. *Se-nvîrtea cu mine lumea tot mai tare, Turburînd vederea-mi împăienjenită.* VOICULESCU, POEZII, I, 46.

3. Refl. și tranz. Fig. A-și pierde sau a face să-și piardă liniștea; a (se) emoționa, a (se) îngrijora, a (se) neliniști. V. nepăciui. *De frica lor nu vă temereți, nece vă turburareți.* COD. VOR. 154/12. *Scărbiiu cu grija me și turburai-me* (smentiiu-mă H). PSALT. 104. *Auzi Irod împărat, turbură-să și tot Ier*[u]*s*[a]*limul cu nusul.* TETRAEV. (1574), 202. *Fiind singuri învăluiia-se și se turbura.* CORESI, EV. 265, cf. N. TEST. (1648), 4^r/14. *Iară ea spre chemarea cea făr' de veaste s-au turburat cu totul.* AETHIOPICA, 7^v/10. *Mîhia ta ... venindu-ne asupră, ... ne-am turburat.* MINEIUL (1776), 163^{v2}/14. *Ce este aceasta ce au turburat atît de înfricoșat sufletul meu?* KOTZEBUE, U. 24^r/1. *Se turbură l-duzul acestui mare nume.* HELIADE, O. I, 314. *Mă turbur și mă rătăcesc privindu-mă.* MARCOVICI, C. 11/17, cf. POLIZU. *Mișcările lui stăpînite, încete, o tulburau.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Argatul și dînsul*

cătă asupra domniței ... și o văzu că se tulburase oarecum. ISPIRESCU, L. 240. *Apropierea ei îl tulbura.* REBREANU, R. I, 244. *Nu cinstea și inima lui Badea îl tulburau pe Constantin, ci prietenia cu Mușat.* GALACTION, O. 141. *Afla neapărat un amănunt care-l tulbura.* CĂLINESCU, C. O. 47. *O nouă problemă gravă i se ivi acum și îl tulbură adînc.* CAMIL PETRESCU, N. 29. *Nădejdi îndepărtate Mă tulbură din cînd în cînd.* V. ROM. ianuarie 1954, 20. *Apropierea ei îl umple și îl tulbură.* VINEA, L. I, 234. ◆ Tranz. A excita, a răscoli, a stîrni, a agita. *Atît de bine știe cu chip amăgitor Să tulbure simțirea oricărui muritor.* ALECSANDRI, T. II, 199. *Căci n-ai zîmbet, nici privire... Ca să scoți pe om din minte Și să tulburi vro simțire.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. ◇ Refl. *Simțirile-ndată de tot i s-au turburat.* PANN, E. I, 103/13. ◆ A-și pierde sau a face să-și piardă judecata limpede, normală; a (se) zăpăci, a (se) întuneca. *Nemica amu alta așa nu poate ... să turbure cugetele omenești.* CORESI, EV. 289. *Tulburară mintea craiului.* GHEORGACHI, LET. II, 300/10. *I s-au turburat mintea.* AETHIOPICA, 14^{v}/21. *Spaima ... îi tulburase mintea.* DRĂGHICI, R. 159/27. *Lui Harap Alb i se tulburau mințile, uitîndu-se la față.* CREANGĂ, P. 275. *El era convins că civilizația a rătăcit și turburat conștiința.* IONESCU-RION, S. 299, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *De-mi turburi gîndul cu-ale tale gînduri mici, Te gonesc de lîngă mine.* EFTIMIU, Î. 22. *Nu mai pălăvrăgi. Nu mai turbura mintea băiatului.* STANCU, D. 252. *Tăcerea înțepenită a lui Ilie îi turbura mintea.* PREDA, D. 92. *Tulbura-i-s-ar mintea Cum s-o tulburat a mea.* DOINE, 64, cf. ALR II 3 711/235.

4. Tranz. și refl. Fig. A scoate sau a-și ieși din fire, a (se) supăra foarte tare; a (se) mînia. *Ei cu urgie și eu mînie împlură-se ... și turburară-se, și luară pietri să arunce într-însul.* CORESI, EV. 168, cf. HERODOT (1645), 247. *L-au găsit pe Haizler turburat de Bălăceanul și mănios ca pe un urs împușcat.* IST. Ț. R. 22. *Prea înalta Poartă se turbură asupră-i.* VĂCĂRESCUL, IST. 278. *Rîmleanii ... să turburară și ei încă avea doisprezeace sfeatnici de judeca Rîmul și făcură sfat.* ALEXANDRIA (1794), 63/11. *Îndată turbură pre cîți îl aud încît, aprinzîndu-se și aceștia ..., slobod scîntei din ochi.* MOLNAR, RET. 8/3. *Asupra ispravnicilor ne vom turbura foarte* (a. 1813). DOC. EC. 161. *Cum mă vor vedea* [nebunii], *toți să vor turbura atît încît spitalul să va amesteca.* GOLESCU, Î. 34, cf. DRLU. *Ce-ți făcu de te-ai tulburat?* PR. DRAM. 212. *Cum să nu mă tulbur ... dacă m-o lăsat în mijlocul drumului!* ALECSANDRI, T. 404. *Împăratul, văzînd așa mare obrăznicie, ... se turbură grozav.* CREANGĂ, P. 83. *Mă tulbură lipsa de pasiune, absența dragostei.* ARGHEZI, B. 20. *Această mulțumire a lui îi tulbură grozav pe țărani.* V. ROM. martie 1955, 101. *Împăratul să turbura, La arnăuți poruncea Capul de i-l reteza.* BALADE, III, 127. *Ce e mic mititel, Se tulbură Vodă de el?* (Puricele). GOROVEI, C. 310. ◆ Refl. A se revolta, a se răzvrăti. *Mulți împărați se vor turbura și boierii vor peri în război.* PARACLIS (1639), 256. *Să dea de știre la căpitanul polcului că tot Ierusalimul s-au turburat.* BIBLIA (1688), 849^{2}/21, cf. M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Atunce, pe acee vreme, toată Evropa să tulburasă cu oști.* NECULCE, L. 161. *În mai multe rînduri se tulburasă cu scop de a căpăta privilegii.* ASACHI, S. L. II, 8. *Noroadele nu se tulbură din pricina binelui.* SADOVEANU, O. X, 248. ◇ Tranz. *Acești oameni tulbură orașul.* N. TEST. (1648), 156^{v}/28. ◆ Tranz. A pedepsi **(2)**. *Și-i turbura-n urgie În munca cea cu vecie.* DOSOFTEI, PS. 14/11.

5. Tranz. Fig. A deranja, a stînjeni, a incomoda, a stingheri, a perturba **(1)**. *Nu mai turbura odihna acestui proroc* (a. 1783). GCR II, 132, cf. DRLU. *Eu n-am venit, o umbre! Să turbur pacea voastră.* HELIADE, O. I, 179. *Aici legea și vrăjmașii Amorul ne-au turburat.* MUREȘANU, P. 18/14. *Nu o să-mi turburi oare și pacea din mormînt?* ALEXANDRESCU, O. I, 100. *Nu voiesc a tulbura bucuria.* FM (1861), 171. *Nu i-a prea plăcut ... că i-au turburat tabietul.* CARAGIALE, O. II, 237. *N-am venit să-ți tulbur somnul.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 12. *Nu vrea să turbure prin prezența lui cele dintîi clipe ale revederii.* SANDU-ALDEA, D. N. 80. *Cîntăreții de vioare, Cu lungi note turburară ... Seara tainică de vară.* PETICĂ, O. 89, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *De fiecare dată o oprise gîndul că așa va turbura fără folos un ceas de mult așteptat.* C. PETRESCU, Ç. V. 171. *Un murmur de glasuri ne tulbură liniștea.* VOICULESCU, P. II, 259. *Deodată, un huruit răsunător tulbură tăcerea zilei.* SADOVEANU, O. I, 67. *Organizase și tăcerea apartamentului în așa fel ca nimic să nu i-o turbure.* ARGHEZI, S. XI, 30. *Ca să nu-ți tulbur somnul, Eu nici nu mai respir.* CĂLINESCU, L. L. 106. *Nu numai o durere îți poate tulbura o fericire, ci și altă fericire.* BLAGA, Z. 18. *N-am îndrăznit să vă tulburăm.* STANCU, R. A. IV, 38. *Nici un suspin nu tulbură liniștea din odaie.* V. ROM. martie 1954, 110. *Dureroase aduceri aminte Ne tulbură.* LABIȘ, P. 53. *Pretindea că are un cocoș ce-i tulbură noapte de noapte somnul.* V. ROM. februarie 1964, 75. *Nu mai are rost să le tulbur liniștea.* ib. ianuarie 1971, 15. *Mereu îi tulbura treburile și liniștea lui.* ȘEZ. V, 135. ◇ Refl. pas. *Astă scenă posomorîtă se turbura încă și de urletul crivățului, care cu furie dărma stejarii.* ASACHI, S. L. II, 110. *Domnitoriul Moldovei căpătă favorul Poloniei, însă cu toate aceste, domnia lui se tulbură de către nepoții săi.* IST. M. 74/6. ◆ (Învechit) A strica ordinea, rînduiala. *Celitorii, ... carii vor să știe patimile Ierusalimului în chipul lor cel adevărat, vor mărturisi că nu le-am turburat rîndul lor* (a. 1821). GCR II, 236/32. ◇ Refl. *Toate lucrurile besericei și împărățeștile turbură-se și răsipescu-se.* CORESI, EV. 13. ◆ Tranz. și refl. A (se) clinti; a (se) mișca; a (se) deplasa. *Nici frunzele măcar nu s-au turburat.* BELDIMAN, N. P. I, 102/4. *Ai grijă de fiu-meu. Vezi să nu mi-l turbure din loc. Ar fi groaznic lucru pentru mine.* BASSARABESCU, S. N. 14. ◆ Fig. (Învechit; cu complementul „cărarea") A face să se piardă, a șterge **(I 4)**. *Ciia ce vă fericesc pre voi vă rătăcesc și cărarea picioarelor voastre o turbură.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 266/18.

6. Tranz. A întrerupe sau a deranja cursul normal, funcționarea normală, a deregla.

— Prez. ind.: *túlbur.* — Și: **turbúră** (imper. negativ pers. 2 și, învechit, *nu turburareți)* vb. I.

— Lat. ***turbulare.**

TULBURÁRE s. f. Acțiunea de a (se) tulbura și rezultatul ei.

1. Pierdere a limpezimii, a transparenței unui lichid. *Vinul cel alb este ... mai mult supus turburării.* PENESCU, M. 64, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DEX. ◆ Învolburare a unei ape, a atmosferei etc.; (învechit) tulburat^{1}, tulbureală. *Turbîrarea undelor ei tu îmblînzești,* CORESI, EV. 266. *Cel ce întra întîiu după turburarea apei sănătos să făcea.* BIBLIA (1688), 816^{1}/48. *Marea cu sunete groaznice va vîjîi și val va fi și turburare* (a. 1700—1725). GCR II, 23/34, cf. CLEMENS, COSTINESCU. *Eu eram vesel ca vremea cea bună și copilăros ca vîntul în turburarea sa.* CREANGĂ, A. 34. *Iubirea e înțeleasă ca o tulburare a apelor, ca o cutremurare a întregii făpturi.* IST. LIT. ROM. I, 144.

2. Fig. Neliniște sufletească, îngrijorare, frămîntare, emoție; tulbureală **(2)**, (rar) tulbur, (învechit) nepace. *Turburarea sufletească ... să mi-o răsipești.* PARACLIS (1639), 245. *Văzu că toate aceaste de aici pustii și deșarte sînt și turburare duhului.* VARLAAM—IOASAF, 10^{r}/26. *Cu multă turburare iaste această viață a noastră.* MOLNAR, RET. 119/14. *Te afli în niște turburări pe care eu nu le știu.* BELDIMAN, N. P. I, 10/4. *Să bucură fără turburare de fericirea cea de acum.* MARCOVICI, D. 13/16. *O întîmplare îngrozitoare lăți aici turburare și larmă nespusă.* GT (1839), 2^{1}/9. *Prin patimi omul se mișcă; însuși sufletul prin ele Se rădică cu virtute și biruie cele grele. El nu se înfricoșează de vro nouă tulburare.* CONACHI, P. 279. *Văzui pieptul tău tînăr bătînd de turburare.* ALEXANDRESCU, O. I, 149. *Se sculă după sofa plină de turburare.* FILIMON, O. I, 141. *Ferice de acela ce-n tulburare-i poate Pe-un cal să se arunce și prin văzduh să-noate.* ALECSANDRI, P. I, 133. *Nimeni nu*

bágă în seamă această turburare. BOLINTINEANU, O. 418. *Cine știa că inima ei o să aibă asemenea turburări?* EMINESCU, P. L. 84. *Să vadă supărarea și tulburarea celorlalte zeițe.* ISPIRESCU, U. 10, cf. DDRF. *Se liniștea îndată de ușoara tulburare pe care tot i-o aducea întrebarea.* AGÎRBICEANU, S. 12, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Nu i-am destăinuit nimic din teribila tulburare ce mă întorsese ... pe dos.* VOICULESCU, P. I, 302. *Făcu drumul la Iași cu tulburare.* SADOVEANU, O. IX, 160. *Trase acul din împunsătură și începu să coasă repede pentru a-și ascunde astfel turburarea.* V. ROM. martie 1954, 111. *În turburarea lui nu găsea nimic mai mult de spus.* VINEA, L. I, 260. ✦ Mînie[1] **(1)**, furie. *Îi fremătau buzele subțiri de tulburare.* SADOVEANU, O. V, 654. *Fraților, să dați iertare, Că am fost în turburare, Căci, în cugete curate, Acuma vă dau dreptate.* TEODORESCU, P. P. 106.

3. Fig. Dezordine; răzvrătire, răscoală[1] **(1)**; tulbureală **(3)**, (învechit) neașezare, tumult[1] **(3)**, (învechit, rar) rocoșeală. *Văzînd turburarea cetății oftă* (a. 1600—1625). GCR I, 67/31, cf. PARACLIS (1639), 258. *Făcură turburare mare între oameni* (a. 1642). GCR I, 100/22. *Să spăriiesă Tomșea vodă de o turburare ca aceie.* M. COSTIN, O. 61. *Și să vor ivi oarecarii oameni și vor face turburare.* FL. D. (1693), 4[v]/12. *Multe mestecături, turburări și îndemnări au făcut ca să strice turcii pacea cu moscalii.* NECULCE, L. 199. *Întărindu-te întru prea naltul ... scaun al d[o]mniei ... cu pace și fără turburare* (a. 1700). GCR I, 337/17. *Radul vodă ... trăgea pe boieri cu cuvinte blînde să nu facă vreo tulburare.* AMIRAS, LET. III, 139/23. *S-au și făcut mare tulburare în pămîntul nostru* (a. ?). BUL. COM. IST. IV, 53. *Boieriu iubitor de turburare au biruit pre împroticnic* (a. 1808). GCR II, 198/5, cf. DRLU, LB. *Acest regat, căzînd în tulburări civile, se subjugă de Vasile II.* BĂLCESCU, M. V. 7. *Se iviră oameni de acei care caută a se folosi de orice tulburare.* NEGRUZZI, S. I, 217, cf. COSTINESCU. *Se făcu o tulburare și o rescoală între dînșii de nu-i mai putea da nimeni de căpătîi.* ISPIRESCU, L. 375. *În oraș a fost mare tulburare și spaimă.* N. A. BOGDAN, C. M. 97, cf. SEVERIN, S. 158, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Vorbește de niște tulburări țărănești izbucnite undeva, prin Moldova.* REBREANU, R. I, 299. *Cetatea era bîntuită de tulburări.* H. DAICOVICIU, D. 69, cf. ZANNE, P. I, 518.

4. Deranjare, incomodare, stingherire. *Este un sistem muzical încheiat, cu uvertura, cu pauzele ... și nu suferă tulburarea cu alte instrumente.* CĂLINESCU, C. O. 125. *Ar fi multe de spus, dar nu vreau să fac tulburare mesii.* BARBU, PRINC. 98.

5. Dereglare a funcției unui organ anatomic, a unei facultăți fizice sau psihice. Cf. CADE. *Avea ... turburări viscerale.* CĂLINESCU, C. O. 60. *S-au semnalat tulburări de vedere.* DANIELOPOLU, F. N. II, 38. *Prin închegarea sa în stomac, poate provoca tulburări.* BELEA, P. A. 244. *Tulburarea se datorește în special unor cauze care țin de urechea internă.* ABC SĂN. 192. *Medicul să stabilească o tulburare a funcțiunilor.* VIANU, P. 140.

— Pl.: *tulburări.* — Și: **turburáre** s. f.
— V. **tulbura.**

TULBURÁT[1] s. n. (Învechit) Tulburare **(1)**. *Tu vlădești cu țirutul mariei,[¶] turburatul[‖]* (t u r b u r a r i a D) *undelor ei tu îmblăndzișii.* PSALT. 182, cf. CORESI, PS. 242/11.

— Și: **turburát** s. n.
— V. **tulbura.**

TULBURÁT[2], -Ă adj. **1.** (Despre lichide) Lipsit de limpezime, de claritate, de transparență; (despre ape; în opoziție cu l i n) agitat, învolburat; tulbure **(1)**. *Și aruncă pre ei ... în cea apă turburată și cu valuri.* CORESI, EV. 82, cf. ANON. CAR. *Fața unui lac turburat îl privește.* MARCOVICI, C. 13/21. *Valuri tulburate de pohoaie.* CONACHI, P. 293. *Frumoasa-i limpezime în clipă turburată Se schimbă-n largi troiene de spume argintii.* ALECSANDRI, P. I, 135. *Zgomotul creștea ca marea turburată și înaltă.* EMINESCU, O. I, 144. *O apă ... putem zice cel mult tulburată.* ATILA, P. 78. *Lotca porni domol pe o ulicioară cu draperii de sălcii, sărutînd undele turburate.* I. BOTEZ, ȘC. 180. *Mă visez tot în cabina vaporului balansat de valurile oceanului tulburat.* BART, S. M. 41. *Face-te-ai adînc și lat Ca potopul tulburat.* ALECSANDRI, P. P. 233. *Oltule, rîu blăstămat, Ce vii mare, turburat Și cu sînge-amestecat?* BALADE, III, 224. ✦ (Despre cer) Înnorat, întunecat; (despre vreme) cu cerul înnorat; ploios, cețos, urît. *După vreme bună și senină, vreme rea și turburată.* URECHE, L. 205. *Cerul era turburat; nori groși se primblau ca niște munți pe el.* NEGRUZZI, S. I, 57. *Și prin noaptea tulburată Trece luna desmățată.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 135, cf. ALR I 1 234/100, 103. *Pă rouă, pă ceață, Vreme turburată.* BALADE, I, 416.

2. (Despre ochi, privire) Tulbure **(2)**. *Ochii tăi turburați și fața-ți pălită mă fac să crez că în sufletul tău se petrece ceva neobicinuit.* FILIMON, O. I, 111. *Cu ochii înroșiți și tulburați de băutură.* REBREANU, I. 25.

3. Fig. (Despre oameni și manifestările lor) Cuprins de neliniște, emoționat, zbuciumat, agitat; tulbure **(3)**. *Nu de toate vînturile ce-s de năpaste să ne ivim de toate turburați.* CORESI, EV. 271. *Am voi ... ca inima ... să nu fi fost tulburată de-a patimilor pornire.* CONACHI, P. 266. *Liniștea domnea pretutindeni, numai inima mea era turburată.* NEGRUZZI, S. I, 57. *Citeodată Sta pe gînduri, tulburată.* ALECSANDRI, P. I, 95. *Am văzut-o roșie, sfioasă, turburată.* EMINESCU, P. L. 90. *Și mai stînd el pe gînduri oleacă, cum e omul tulburat, își aduce aminte de aripa cea de albină.* CREANGĂ, P. 270. *A-nceput să se plimbe de colo pînă colo mai turburată ... decît o văzuse el vreodată.* CARAGIALE, O. II, 296. *Fu scurtă cariera ce-avu, dar turburată.* MACEDONSKI, O. I, 258. *Veronica veni turburată și cu ochii în pămînt.* GALACTION, O. 319. *Suspină, tulburat de amintirile-i depărtate.* SADOVEANU, O. I, 658. *Umblăm turburați și fără de voie, Printre stihiile nopții te iscodim.* BLAGA, POEZII, 126. *Tulburat, el strînse din nou brațul prietenului său.* CAMIL PETRESCU, N. 6. *Sînt prea turburat ca să mai știu să-ți răspund acum.* DEMETRIUS, C. 55. *Era turburat și nu voia să i-o arate.* BARBU, PRINC. 56. *În turburatu-mi suflet am construit o arcă — În formă nălucire de biblic corăbier.* I. BARBU, J. S. 8. (Prin analogie) *Înalta oblăduire nu simte trebuința de a se amesteca în traiul mai mult sau mai puțin turburat al lighioanelor sălbatice.* ODOBESCU, S. I, 38. ✦ Mînios **(1 1)**, furios. *S-au arătat prea strașnic grăind cu boierii prea tulburat* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 226/4. *Las' că vă judec eu acuși, necuraților, voi scoate incul din voi, zice Ivan tulburat.* CREANGĂ, P. 304. *Îl aruncă* [buzduganul] *mult mai îndărăt, izbind și pe zmeu în cap; iară zmeul veni turburat, se luptă cu Prîslea ... și rămase și el mort.* ISPIRESCU, L. 86. *Turcule, Bogatule, Ce vii așa tulburat ...?* BALADE, II, 213. ✦ Amețit de băutură. *Brațele goale, ciolăn oase ... se ridicau mereu peste capetele tulburate, amenințînd ori prevestind o primejdie.* REBREANU, I. 34, cf. ALRM I/I h 193. ✦ (Învechit) Revoltat **(1)**, răsculat. *Era băseareca* (m u l ț i m e a, N. TEST. 1648, a d u n a r e a BIBLIA 1688) *turburată.* COD. VOR. 10/14, cf. CORESI, L. 92/9.

4. Fig. (Despre stări sociale, politice) Tulbure **(4)**. *Turburata stăpînire a papei iaste pricină dejghinării besearicilor* (a. 1699). GCR I, 328/10, cf. DRLU. *Să mi-i trimeți cît se poate mai în grabă, fiindcă vremile sînt foarte tulburate.* KOGĂLNICEANU, S. 225, cf. GT (1839), 16[2]/50. *După pribegirea domnului Dimitrie Cantemir, Moldavia rămăsese într-o stare tulburată.* NEGRUZZI, S. I, 179, cf. GALAN, Z. R. 290.

5. Deranjat, stingherit. *Odihnă turburată de visuri obositoare.* MARCOVICI, C. 7/1. *Era prea absorbit de gînduri și se ferea să fie tulburat.* V. ROM. octombrie 1964, 53.

6. (Despre funcția unor organe sau facultăți fizice ori psihice) Care și-a pierdut echilibrul normal; care s-a dereglat. *De dor, de năcaz mintea turburată, De jele, de amar inima pătrunsă.* BUDAI-DELEANU, T. V. 100. *Unii sînt turburați la minte din*

naștere. SEVEBIN, S. 36. *Fire-ai, Leno, blăstemată De-a mea minte tulburată!* ALECSANDRI, P. P. 237, cf. ALR SN V h 1 241/334. *Cîntă-mi mie înc-o dată Că mi-e mintea tulburată.* FOLC. TRANSILV. II, 314.

— Pl.: *tulburați, -te.* — Și: **turburát, -ă** adj.

— V. **tulbura.**

TULBURÁTIC, -Ă adj. (Regional) Nebunatic **(2)**, zvăpăiat. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *tulburatici, -ce.*

— **Tulbure** + suf. *-atic.*

TULBURĂCIÚNE s. f. (Învechit, rar) Tulburează **(1)**. (Fig.) *Voi scoate dintru adîncul turburăciunei păcatului mult vînat.* ANTIM, P. 141.

— Pl.: *tulburăciuni.* — Și: **turburăciúne** s. f.

— **Turbura** + suf. *-ciune.*

TULBURĂTÓR, -OÁRE adj., s. m. și f. **1.** Adj. Fig. Care neliniștește, care emoționează, care tulbură **(3)**. *O mie de cugetări turburătoare rumple sufletul său.* BELDIMAN, N. P. I, 55/22. *Piară-mi ochii turburători din cale.* EMINESCU, O. I, 199. *Zîmbet dătător de visuri și tulburător de minți, Șterge-te din al meu cuget.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Poveștì turburătoare îți spune la ureche.* MACEDONSKI, O. I, 23. *Să nu cunoască plînset și chin turburător!* COȘBUC, S. 83, cf. PETICĂ, O. 370. *Făceau pentru mine cea mai tulburătoare simfonie.* IBRĂILEANU, A. 46. *Ceea ce dă însă acestor romane o trăsătură adînc tulburătoare este motivul grav și solemn al nedreptății sociale și naționale.* GUSTI, P. A. 99. *S-a odihnit într-un anin, în care noaptea concertează turburătorul suspin al privighetorii.* ARGHEZI, S. VIII, 33. *Sunetul lui pierdut, timbrul lui turburător și cald.* VIANU, L. R. 264. *Folclorul muzical cu instrumente bizare și tulburătoare stîrnește frenezia dansului.* RALEA, O. 54. *Un dor tulburător te-ncinse Lui să-i închini nemaivăzut altar.* LABIȘ, P. 19. *Tragedia Oedip poartă în ea semnificații de o tulburătoare permanență umană.* V. ROM. februarie 1963, 163. ◇ (Adverbial) *O vrajă uriașă, năvalnic risipită, Purta pînă-n adîncuri, tulburător, fiorii.* VOICULESCU, POEZII, I, 7. *Și dacă stai privindu-i, turburător deodată La tine parcă altul se uită.* PILLAT, P. 20. ◇ Loc. adv. **Tulburător de ...** = foarte, extraordinar. *După asta, generalul s-a iscălit cu mîna sigură, dar tulburător de încet pe colțul schiței.* V. ROM. octombrie 1964, 48. ✦ (Despre arome, mireșme) Care amețește; îmbătător. *Ia-ți fardurile că nu fac parale! Ia-ți și esențele tulburătoare.* ANGHEL—IOSIF, C. M. II, 94. *Trandafiri nu mai văzusem ... nu ajunsese pînă la mine turburătorul lor parfum.* GALACTION, O. 57.

2. S. m. și f. Persoană care instigă, care ațină. Cf. DRLU. *În gazetele Varșoviei ... se coprinde că din deosebite părți intră în rigat turburători, cari ... se silesc să ațîțe iarăși turburări.* CR (1833), 99²/22. *Din pacinici ce erau mai-nainte deveniseră arțăgoși și turburători.* GHICA, ap. CADE. *A pus mîna pe spadă, pornind împotriva tulburătorului prorocirii.* V. ROM. ianuarie 1970, 20. *A început să ... le explice oamenilor cum devine cazul cu gospodăria și ce-i așteaptă pe tulburători.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 413. ✦ (Învechit) Persoană care produce supărare; potrivnic, dușman. *Protivitoriu va fi alcaneșului tău și turburătoriu cui tine turbură.* PO 257/3. ✦ Persoană care tulbură liniștea publică. Cf. COSTINESCU. *Turburătorii angajați de poliție fuseseră ... reduși la tăcere.* C. PETRESCU, Î. II, 132. *Este turburător al ordinei publice.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 908.

— Pl.: *tulburători, -oare.* — Și: **turburătór, -oáre** adj., s. m. și f.

— **Tulbura** + suf. *-(ă)tor.*

TÚLBURE adj. **1.** (Despre lichide; în opoziție cu limpede) Lipsit de transparență, de limpezime; (despre ape; în opoziție cu lin) agitat, învolburat; tulburat² **(1)**, (popular) tulburos **(1)**. *Curățește izvoarăle ceale turbure și tinoase.* MINEIUL (1776), 68ʳ¹/16. *Apă turbure sau cu noroi.* CALENDARIU (1814), 188/21. *E turbure azi lacul.* HELIADE, O. I, 343. *Apele de pucioasă ... sînt ... limpezi, ... însă cîteodată tulbure (neprevezii).* FĂTU, D. 96, cf. COSTINESCU. *Și frămîntă-n valuri roșii marea turbure și caldă.* EMINESCU, O. IV, 123. *Ne ungeam cu leșie tulbure.* CREANGĂ, A. 28. [Jiul] *intră și se mistuie în valurile tulburi ale Dunării.* VLAHUȚĂ, R. P. 14. *Izvoarele-s departe și turbure în unde.* PETICĂ, O. 153, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Dar unda tulbure le-ngrcapă ... subt răchitele din vale.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 20. *Deodată se arată Siretul, tulbure, venind mînios, cu albia plină pînă sus.* SADOVEANU, O. III, 80. *Fluierînd și sărind sprinten peste băltoacele turburi.* C. PETRESCU, A. R. 48. *Apa fîntînilor, în cătun, e mereu turbure.* STANCU, D. 89. *Priveau ... apele turburi ale Dunării.* DEMETRIUS, A. 224. *Goniți de apa tulbure, peștii cuprinși de amețeală își vor căuta refugiul.* VÎN. PESC. februarie 1964, 9. *Apa Deltei se întinde pretutindeni, tulbure și goală.* BĂNULESCU, I. 12, cf. DEX. *Ea în palme să-ți tot cară Apă turbure și-amară.* ALECSANDRI, P. P. 18, cf. ALR I 426. *Tisă, Tisă, apă iute, Ce vii tulbure din munte?* FOLC. TRANSILV. I, 264. *Apa tulbure de tot.* FOLC. MOLD. I, 538. *Apa, cît de tulbure, tot stinge focul.* ZANNE, P. I, 101. ◇ Fig. *Căci mugind ca Oltul, sufletul meu trece Tulbure prin viață.* VOICULESCU, POEZII, I, 31. *Limpede suflet, turbure sînge al meu, Cum puteți oare trăi împreună?* PILLAT, P. 261. ◇ Expr. **A pescui în apă tulbure** v. apă. ✦ (Despre cer) Înnorat, întunecat; (despre vreme) cu cerul înnorat; ploios, cețos, urît. *Și demineața astăzi vreame turbure că să rușește ceriul nuoros.* N. TEST. (1648), 21ʳ/15, cf. ANON. CAR. *Cearcănul ... împrejurul soarelui ... însemnează vreame turbure.* CALENDARIU (1814), 78/3. *Vremea e turbure, curînd o să tune.* NEGRUZZI, S. I, 58, cf. POLIZU. *Un cer hursuz, tulbure și fără soare sta încrementt deasupra cîmpiilor moarte și pustii.* VLAHUȚĂ, O. A. 128, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cerul era turbure către asfințit.* SAHIA, N. 91. ✦ Prin care nu poate trece lumina, lipsit de transparență; opac¹ **(1)**. *Negură turbure învăluia corabia.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 125ᵛ/23. *Ce surdă simpatie, Nori turburi, nori metalici, spre voi întins mă poartă?* I. BARBU, J. S. 15. ✦ Lipsit de lumină, întunecat, cețos. *Se ducea în turburea împărăție a umbrelor, de unde venise pe pămînt.* EMINESCU, N. 26. ✦ Neclar, vag. *Făclia arunca o lumină turbure.* EMINESCU, N. 52. *În odaie însă stăpînea un întuneric tulbure, cenușiu.* REBREANU, NUV. 225. *Un întuneric turbure acoperă munții.* BOGZA, C. O. 63. *Prin crăpătura zidului pătrunde o luminozitate tulbure.* H. LOVINESCU, T. 189. *Se uită în lumina tulbure să distingă pe ceasul lui de mînă ora.* V. ROM. mai 1963, 26. ◇ Fig. *Din confruntări a ieșit la iveală un fapt care a aruncat o lumină turbure asupra acestora.* PAS, Z. IV, 244. (Despre culori) *Născură ... flori cu frunze galbene și c-o colorare stînsă și turbure.* EMINESCU, P. L. 22. ✦ Fig. Confuz, încurcat, greu de înțeles, nedeslușit. *Luna palidă trecea prin nouri mari ca o față limpede prin mijlocul unor vise turburi și seci.* EMINESCU, N. 33, cf. 75, CADE. *Porunci grăbite se desprind din zgomotul turbure.* REBREANU, NUV. 111. *Deocamdată nu primeam decît veștì tulburi despre năvăliri.* SADOVEANU, O. XI, 347. *Și deodată ... izbucni un șipot turbure, un fel de urlet muzical, răgușit și prelung, care se plimbă tremurător pe mai multe note.* VINEA, L. II, 313. *Era ... un amestec de vorbe turburi și strădunțe caraghioase.* DEMETRIUS, A. 8. ✦ Dubios, suspect. *În afacerile turburi ale fostului factor poștal ... domnul Lică Cartojan fusese acela care îl scosese la liman.* C. PETRESCU, Î. II, 141. ✦ (Regional; despre ouă) Clocit. ALR II 5 717/157, 219, 228, 250, 272, 279, 682, 848; GLOSAR REG.

2. (Despre ochi, privire) Lipsit de limpezime, de claritate; împăienjenit; tulburat² **(2)**. *Umflat la față... cu ochii roși și tulburi.* NEGRUZZI S. II, 206. *Născură din petriș ... flori ... ca turburii ochi, ai morților.* EMINESCU, N. 28. *Peste ochii mari și tulburi cad pleoapele-obosite.*

VLAHUȚĂ, S. A. I, 25. *Și ochii ei sînt tulburi.* COȘBUC, P, II. 201. *Rătăcitor, cu ochii tulburi, Cu trupul istovit de cale, Eu cad neputincios, stăpîne, În fața străluciriī tale.* GOGA, P. 5. *Bădicul era roșu de mînie, era cu ochii tulburi.* AGÎRBICEANU, A. 393, cf. CADE. *În colțul ochilor verzi, tulburi, ai moșneagului străluceau două picături de argint.* MIRONESCU, S. A. 34. *Cu ochii turburi ... vorbeau sinistru, monosilabic.* BRĂESCU, A. 236. *Ea văzu privirea-i tulbure și-i luă brațul.* SADOVEANU, O. IX, 127. *Își văzu ochii tulburi și fruntea plină de sudoare.* STANCU, R. A. III, 164. *Avea ochii turburi și stinși.* VINEA, L. II, 81. *A lăsat lucrul, s-a întors, m-a privit, a oftat. Ochii îi erau tulburi, bolnavi.* V. ROM. ianuarie 1966, 59. ◇ (Adverbial) *Ochiul vedea turbure la țintă.* ODOBESCU, S. III, 208, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tudor privi tulbure la bătrîn. Se trase într-un colț, dădu cu apă rece pe ochi, apoi se așeză pe un scăunaș.* SADOVEANU, O. V, 569.

3. Fig. Tulburat[2] **(3).** *Cu cîteva cuvinte, Caragiale zugrăvește o întreagă stare sufletească, o stare tulbure și dureroasă.* GHEREA, ST. CR. II, 137. *Cînd am fost eu în joc, interesat prea tare și cu sufletul nesigur și tulbure, m-am pierdut întotdeauna în conjecturi.* IBRĂILEANU, A. 94. *Secolul nostru și-a arătat preferințele pentru vîrsta tulbure a pubertății.* RALEA, S. T. I, 132. *Făcui-am ... Din turbure viață, armonioase arte.* PILLAT, P. 194, cf. DEX. ◆ Fig. Care exprimă tulburare **(2).** *Pictorul ieși zîmbind cu răutate ..., încîntat de mutrele ce le tăia Cezara ... contrazicătoare, turburi, desperate.* EMINESCU, P. L. 77. *Începu să rîdă, un rîs turbure, înfiorat de emoție.* DEMETRIUS, A. 123. ◆ Nedefinit, neclar, confuz, nebulos **(4).** *În timpul din urmă raporturile noastre au devenit tot mai tulburi.* IBRĂILEANU, A. 79. *Un sentiment tulbure îl stăpînea.* BARBU, PRINC. 27. *Post-pașoptiștii aparțin unei epoci ... de izolare în cripta gîndurilor tulburi și a experiențelor de viață interioară.* V. ROM. ianuarie 1965, 98. ◆ Lipsit de luciditate. *Înțelegerea lui Isidor Abramovici deveni turbure.* SAHIA, N. 86. ◆ Amețit de băutură. *Societatea lor „sugativă" iar avea fonduri. El era tulbure la cap.* IOVESCU, N. 200, cf. ALRM I/I h 193.

4. Fig. (Despre situații sociale, politice) Nesigur **(1),** agitat; tulburat[2] **(4),** (învechit) neașezat. *Atmosfera era încă tulbure și nu trecuse de la revoluție decît doi ani și ceva.* SAHIA, N. 29. *Goethe observa față de epocile turburi și demonice aceeași atitudine ca și față de demonici izolați: le iubea, le admira, dar nu le accepta.* BLAGA, Z. 242.

— Pl.: *tulburi.* — Și: **túrbure,** (rar) **túrbur** (EMINESCU, O. IV, 364) adj.

— Lat. ***turbulus.*** Cf. lat. turbulentus.

TULBUREÁ s. f. v. **turburea.**

TULBUREÁLĂ s. f. **1.** Faptul de a fi tulbure **(1);** starea, însușirea a ceea ce este tulbure; (concretizat) lichid tulbure; parte tulbure, impură a unui lichid, (regional) turbuseală; (învechit, rar) tulburăciune. *Cu această turbureală să se ude sau să se spele petele.* PISCUPESCU, O. 304/11. *Marile tulbureli ale rîurilor umflate de ploi.* ATILA, P. 78. *Nălucile de culoare închisă sînt mai greu acoperite, formînd pată întunecoasă în tulbureala lăptoasă.* VÎN. PESC. august 1964, 11, cf. DEX. *S-au dus oamenii mei ... pînă odată au ajuns la un munte atît de înalt de să pierdea cu creștetul în tulbureala norilor.* MERA, L. B. 222. *Asta e tulbureală de vin de pe fundul vasului.* UDRESCU, GL. ◆ (Învechit) Învolburare, tulburare. *Rădicîndu-să turbureala mării dintr-adîncul fundurilor.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 216[r]/16. ◆ (Regional) Vreme urîtă, închisă. UDRESCU, GL. *E tot o tulbureală p-afară, nu se luminează.* id., ib.

2. Fig. (Învechit) Neliniște sufletească, îngrijorare, frămîntare; tulburare **(2).** *Să lăsăm amu mulțimea păcatelor vieții aceștiia și grijile turburealei și vorovile.* CORESI, EV. 212. *Mi-i sufletul în groadză și-n grea turbureală.* DOSOFTEI, PS. 23/1. ◆ Mînie[1], furie. *Și rămîi acolo puținea vreame, pînă se va turna turbureala frățini-tău ... și va uita ceaia ce pre el ai făcut.* PO 93/14.

3. Fig. (Învechit) Dezordine; răzvrătire, răscoală[1] **(1),** tulburare **(3).** *Turbureala ce să feace în sv[î]nta besearică.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 5[r]/12. *Auzind aceste vești de căzaci și boierii, cari era caimacani în Iași, era bucuroși de una ca această tulbureală.* N. COSTIN, LET. II, 31/1, cf. COSTINESCU.

— Pl.: *tulbureli.* — Și: **turbureálă** s. f.

— **Tulbure** + suf. *-eală.*

TULBURÉL, -EÁ adj., s. n. **I.** Adj. Diminutiv al lui tulbure. Cf. tulbure **(1).** *Nu mai vezi pămînt uscat, Ci tot ape tulburele, Umblînd corăbii pe ele.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 320.

II. S. n. Vin nou care nu s-a limpezit încă. Cf. CADE. *Prînzisem cu cîteva măsuri de turburel ce nu se liniștise încă între doagele bolovocului.* I. BOTEZ, ȘC. 98. *Masă comună ..., sosuri lungi, fripturi negre, muzică militară. Turburel.* BRĂESCU, V. A. 75. *Sorbind rar și adînc din paharul de tulburel „dat în fiert".* P. CONSTANT, O. 138, cf. IORDAN, STIL. 188. *Un vin păstrat în crama strîmtă ... se vindea ca tulburel.* CAMIL PETRESCU, O. II, 519, cf. DEX.

— Pl.: *tulburei, -le.* — Și: **turburél, -eá** adj., s. n.

— **Tulbure** + suf. *-el.*

TULBURÍME s. f. (Rar) Tulbureală **(1).** *În felul tulburimilor și albușurilor ușoare ale apei.* ARGHEZI, ap. SCL 1977, 192.

— Pl.: *tulburimi.*

— **Tulbure** + suf. *-ime.*

TULBURÍU, -ÍE adj. (Rar) Tulbure, întunecat. *Sus, cerul turburiu, cum e cerul ades pe mare.* BASSARABESCU, ap. TDRG, cf. CADE, DEX.

— Pl.: *tulburii.* — Și: **turburíu, -ie** adj.

— **Tulbure** + suf. *-iu.*

TULBURÓS, -OÁSĂ adj. (Popular) **1.** Tulbure **(1).** *În oul acesta se află o umezală turburoasă.* ANTROP. 260/1. *Ploaia spumegă-n turburoase unde.* BOLINTINEANU, ap. ȘĂINEANU, D. U., cf. DEX. [Murgule] *pare-ți apa tulburoasă?* POMPILIU, B. 20. *Mîncă pită tărîțoasă Și bea apă tulburoasă.* MARIAN, D. 307. *Nu știu apa-i tulburoasă Or nu mi-i mîndra voioasă.* I. CR. IV, 25, cf. ALR I 426/28, 30. *Marea dacă auzea Tare se mai mînia, Tulburoasă îmi venea.* BALADE, I, 359. ◆ (Despre vreme) Întunecat, posomorît; tulbure. Cf. DEX. *Ce mi-ai mînecat, Dis-de-dimineață, Pe rouă pe ceață, Vreme turburoasă.* MAT. FOLK. 67.

2. (Despre oameni) Care se supără, care se mînie ușor. *Sînt închiși, turburoși și grei de milă și de dragoste.* PISCUPESCU, O. 141/6.

— Pl.: *tulburoși, -oase.* — Și: **turburós, -oásă** adj.

— **Tulbure** + suf. *-os.*

TÚLCĂ s. f. v. **turcă[1].**

TULCÉR s. n. v. **tolcer.**

TULCHÍN s. m. v. **tulichină.**

TULCÍNĂ s. f. v. **tulichină.**

TULDÁȘ s. n. v. **toldaș.**

TULDĂU s. n. v. **toldău.**

TULDOÁIE s. f. (Regional) Bucată de lemn care se adaugă la o bîrnă pentru a o prelungi; (regional) toldău **(2)** (Mag — Sibiu). Cf. CHEST. II 125/56.

— Pl.: ?

— Cf. tuldău.

TULDUÍ vb. IV v. **toldui.**

TULDUZÁ vb. I. Tranz. (Regional) A aduna (Crișcior — Brad). PAȘCA, GL.
— Prez. ind.: *tulduzesc.*
— Din magh. **toldoz.**

TULEÁLĂ s. f. (Rar) Tulire. Cf. POLIZU, COSTINESCU.
— **Tuli**[1] + suf. *-eală.*

TULÉAN s. m. **1.** (Popular) Tulpina porumbului, strujan; partea lemnoasă a tulpinei fără frunze și știuleți; tuleu **(I 1).** *Vitele le hrănesc iarna cu paie, strujeni (aici se numește tuleni, în alte locuri coceni).* I. IONESCU, M. 549, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W. *Coceanul ... se mai numește strujean, ... tulean.* PAMFILE, A. R. 87, cf. DR. III, 1 068, CADE. *Se pomenește într-o porumbiște ..., tăie în dreapta și-n stînga tulenii uscați.* REBREANU, NUV. 116, cf. SCRIBAN, D., H IX 84, XVIII 261, VAIDA. *Șapte roade pe-un tulhean, Trei grăunțe p-un ciocan.* REV. CRIT. IV, 147, cf. I. CR., IV, 219, CABA, SĂL. 93, ALR II 5 150/284; 316, ib. 5 283/284, ALR SN I h 117, A I 12, 13, III 10, 16, 17, 18, 19, LEXIC REG. 67, MAT. DIALECT. I, 217, PORȚILE DE FIER, 349. ◆ (Prin Transilv. și Maram.) Parte din tulpina porumbului care rămîne în pămînt după ce planta a fost tăiată de pe cîmp; cotor. Cf. ALR SN I h 116, ALRM SN I h 82, LEXIC REG. 23, MAT. DIALECT. I, 27. ◆ (Regional; la pl.; în forma *tulheni)* Tulpini de porumb rămase în ieslea vitelor (Ciubăncuța — Dej). Cf. COMAN, GL.

2. (Prin sud-vestul Transilv.) Știulete de porumb. Cf. A III 1, 4. ◆ Știulete de porumb desfăcut de boabe; cocean. Cf. ALR I 903/94, A III 2, 7, LEXIC REG. 73.

3. (Regional; în forma *tulan)* Tuleu **(III 1).** *Ei păzeau șoimul pînă scotea pui și îndată ce le da tulanii la aripi îi răpeau și-i duceau acasă la ei.* I. CR. IV, 46.
— Pl.: *tuleni.* — Și: (regional) **tulán, tulheán, tuhleán** (TDRG, PAMFILE, A. R. 87, SCRIBAN, D.) s. m.
— Cf. tuleu.

TULEÁNĂ s. f. (Regional) Loc de pe care s-a cules porumbul. Cf. BOCĂNEȚU, T. A. 214, 221, 224.
— Pl.: ?
— De la **tulean.**

TULEÁRCĂ s. f. **1.** (Regional) Căciulă mare și veche (Suceava). ȘEZ. IX, 155. *Ia-ți tulearca de pe cap.* ib.

2. (În forma *tiulearcă*) Un fel de chipiu, de diferite forme, pe care îl poartă flăcăii cînd merg la urat de Anul nou. [La Sf. Vasile, flăcăii umblă] *unși cu tăciuni pe obraz ... și pe cap cu fel de fel de tiulerce (chipiuri) făcute de ei.* ȘEZ. III, 183.
— Pl.: *tulerce.* — Și: **tiuleárcă** s. f.
— Etimologia necunoscută.

TULEÁȘCĂ s. f. (Regional) Om nătăfleț. Cf. PAMFILE, J. III, 170.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută. Cf. tul[2].

TULÉI subst. v. **tuleu.**

TULEÍȘTE s. f. (Regional) **1.** Loc cultivat cu porumb; porumbiște. Cf. DR. XI, 83. *Prin tuleiștea sură trecu un vînt ușor, Înconjurînd hotarul în toamna timpurie.* HOREA, P. 57, cf. ALR SN I h 119, FD I, 185.
2. Loc pe care a fost cultivat porumb și pe care au rămas, după recoltare, tuleii plantelor; porumbiște. V. miriște. Cf. ALEXI, W., DR. XI, 83, H XVIII 4, 268, 287, TEAHA, C. N. 276.
— Pl.: *tuleiști.*
— **Tuleu** + suf. *-iște.*

TULEPÁN s. m. v. **tulipan**[1].

TULÉU s. m., s. n. **I.** S. m., s. n. **1.** Tulpina porumbului, cocean, (regional) covrag, hacean, strujan, tufleu **(1),** tulăuaș; partea rămasă din tulpină după recoltare, (regional) hluj; partea lemnoasă a tulpinei fără frunze și știuleți; (popular) tulean, (regional) tujlean. *Fiecare tuleu trebuie să fie cu trei, mai puțin cu doao șuhuri de departe de ceialalți.* ECONOMIA, 42/3. *Învățătura de a face sirup și zahăr din mustul tuleilor de cucuruz* [Titlu]. ÎNV. ZĂH., cf. CONV. LIT. XX, 1 020. *Pun să șadă un om ... cu pipă de tuleu în gură.* MARIAN, NU. 700, cf. TDRG. *Erau spicele mari ca tuleii de cucuruz.* PAMFILE, A. R. 4, cf. MOLIN, R. B. 288. *Pe această funie am înșirat douăzeci de puști de tuleu, făcute de noi.* VLASIU, A. P. 61. *Cucuruzul se rupe de pe „tulei", cu „pănușă" cu tot.* PRIBEAGUL, P. R. 74. *Mai am de tăiat niște tulei de cucuruz și de floarea-soarelui.* V. ROM. februarie 1952, 103. *Făceam moriști din tulei de cucuruz.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 342, cf. SCL 1971, 169, 170, 171, JARNÍK—BÎRSEANU, D. 308. *De-ar fi pușca de tuleu, Cătănia-n satul meu.* RETEGANUL, TR. 55, cf. VAIDA. *Dragostea cea de nevastă ... Te uscă ca p-un tuleu.* DOINE, 246, cf. MAT. FOLK. 1 034. *Frunză verde de tuleu, Însoară-mă, taică-meu.* ȘEZ. VII, 164, com. BĂNUȚ, com. din TĂRCĂIȚA — BEIUȘ, din ORAVIȚA și din TIMIȘOARA, cf. CHEST. V 43/78, ib. II 318/1, ALR II/I MN 115, 3 774/36, 53, ALR II 5 150/36, 53, 64, ALR SN I h 117, A I 12, 17, 20, 21, 22, 23, 26, 31, 35, II 12, IV 5, TEAHA, C. N. 276. *Și-i dă drumu-n cucuruze Să pască tulei și frunze.* FOLC. TRANSILV. II, 542, cf. GOROVEI, C. 370. ◆ (Prin Ban.) Ogrinji[1] **(1).** Cf. ALR I 953/45, 63. ◆ Tulpină, mai ales a unor plante ierboase; (regional) hluj. *Străbat la rădăcinile ceale mai șapțiri ... și prin aceastea la paiul și tuleul bucatelor și a ierburilor.* ECONOMIA, 10/4. *Frunze de tăbac, ce rămîn pe tulei.* CĂLENDARIU (1814), 180/24, cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 425, LM, BARCIANU, ALEXI, W., JAHRESBER. XXVI—XXIX, 42, ȘĂINEANU, D. U., com. din NERĂU — SÎNNICOLAU MARE ALR I 1 908/554, ALR II 2 115/250, ALRM SN I h 130/551. ◆ Puzderie de cînepă. *Adună paie, gițeje și tuleie de haldan, cu cari fac foc.* PAMFILE, CR. 198, cf. 248. ◆ (Regional) Trunchi de arbore. Cf. ALR I 965/215, 361, ALR II 6 102/784, ALR SN I h 220/784. *Tuleul lemnului.* TEAHA, C. N. 276. ◆ Parte din tulpina cerealelor, în special a porumbului, care rămîne în pămînt după ce planta se taie de pe cîmp; cotor; (regional) tulihan. *Cu această grăpare să scot din pămînt tiuleile holdelor și o mulțime de buruieni.* I. IONESCU, C. 119/21; cf. TDRG, ȘEZ. VII, 184, ALR SN I h 116. ◆ (Regional) Rădăcină de hrean. Cf. ALR I 863/345, ALR SN I h 191/551.

2. (Regional) Știulete; (regional) tulihoi. Cf. LB, BARCIANU, ALEXI, W., JAHRESBER. XXVI—XXIX, 42, FD III, 204, ALR I 906/150, ib. 907/90, ALR II 5 135/157, ib. 5 148/102, 172, ALR SN I h 108, A II 3, 6, 7, 8, 12, LEXIC REG. II, 64. ◆ (Prin sud-vestul Transilv.) Rodul tînăr al porumbului (înainte de a se forma mătasea și boabele). Cf. ALR SN I h 105, A II 3, 7, 8, 12. ◆ (Regional) Parte lemnoasă a fructului de porumb pe care sînt așezate boabele; știulete (curățat de boabe), cocean, (regional) ciocan, ciocălău. Cf. VUIA, PĂST. 35, GREGORIAN, CL. 63. *Fașem ... fog dă tul'ei.* ALRT II 15, cf. ALR I 903/77, 79, 90, 96, 98, 116, 129, 131, 144, 150, 156, 158, 160, 166, 170, 302, A III 12. ◆ (Regional; prin analogie cu forma știuletelui) Con de brad. Cf. ALR I 974/94, 156, 160, 166, 174, 302. ◆ (Regional) Floare de papură. Cf. ALR I 1 907/194.

3. (În sintagma) *Tuleu gras* = soi românesc de prune cu creștere viguroasă și fruct mare ovoid-alungit de culoare vinătă-închis. Cf. M. D. ENC. ◆ (Prin Olt. și vestul Munt.; și în sintagma) *Prună de tuleu* = varietate de prune (RĂDULESCU-CODIN, ALR II 6 082/784) mari, rotunde și turtite la capete (GL. OLT.).

II. S. n. P. anal. Nume dat părților unor obiecte asemănătoare, ca formă, cu tuleul **(I 1).**

1. (Regional) Dîrjala îmblăciului. Cf. ALR I 922/80, 227.

2. (Regional) Partea de fier a sfredelului dintre mănunchi și floare. Cf. ALR II 6 641/310, 353, 365, 551, ARVINTE, TERM. 172.

3. (Regional) Partea mai lungă a scoabei (Bîrsana — Sighetul Marmației). Cf. ALR II 6 673/353.

4. (Regional) Partea de deasupra a jugului. Cf. ALR I 831/109, 136.

5. (Regional) Fluierul piciorului. Cf. DR. IX, 425, ALRM I/I h 89/63. *Tuleul piciorului.* TEAHA, C. N. 276.

6. (Prin estul Transilv. și Ban.; în sintagma) *Tuleul cozii* = parte de la rădăcina cozii la animale; (popular) noadă **(1)**. Cf. DR. V, 307.

III. S. n., (rar) s. m. **1.** Cotor al penelor încă nedezvoltate care acoperă corpul păsărilor; (regional) tulan. *Puii păseruicăi ... încă golași, fără tuleie fiind ..., prada șoarecelui se făcură.* CANTEMIR, IST. 193. *Un pui cu tuleie Muma îl numește, Noaptea-l încălzește Pînă va zbura.* BOLLIAC, O. 78, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 425. *Găsi ... zece puișori de găină, piuind somnoroși sub tuleiele lor umede.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 60. *Curcanul fu curățit de pene și tiuleie.* CONTEMPORANUL, V$_2$, 198. *Îl spală și freacă pe spate ..., pînă ce-i ies din piele niște boțuri ca tuleiele de găină.* MARIAN, NA. 390, cf. DDRF, BARCIANU. *Puișorii ... tremură din aripioarele cu tiuleie moi.* SĂM. I, 279, cf. ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, J. I, 136, DR. I, 290, JAHRESBER. XXVI—XXIX, 42, ȘĂINEANU, D. U., CADE, BL I, 21. *Puiul din fierătură tot mai avea pe ici, pe colo cîteva tuleie.* I. BOTEZ, B. I, 156, cf. SCRIBAN, D. *De-o fi deochiat de păsărele, Să le cază penele, Să rămîie tuleiele.* CANDREA, F. 190, cf. ȘEZ. V, 162, MAT. FOLK. I, 548. *Un pui mai mic scoate un tiuleu din aripă și-l bagă-n el pe Vasile-a Popii.* VASILIU, P. L. 129. *Țiganul prinse gîsca, o tăie, o jumuli de pene și tiuleie.* I. CR. III, 157, com. din PĂU ȘEȘTI OTĂȘĂU — BĂILE GOVORA și din SMÎRDIOASA — ZIMNICEA, cf. ARH. OLT. XXI, 277, CHEST. VIII 55/1. *Doi purcei negoței Bate gîsca la tiulei* (Cobza). GOROVEI, C. 91.

2. Fir de păr abia crescut în mustața sau în barba tinerilor; p. ext. fir de păr mai gros decît celelalte. Cf. HEM 2501. *Cînd abia începuse tuleiele bărbei să-i umbrească pelița copilărească, el vorbea pe de rost toate limbile.* ODOBESCU, S. III, 177. *Doctorul ... l-a mîngîiat pe tînăr, apucîndu-l în glumă de tuleiele din barbă.* CARAGIALE, O. I, 25, cf. DDRF. *O, crunt copil, ... pe neașteptate tuleiele ușoare Veni-vor să te-nfrunte în îngîmfarea ta.* OLLĂNESCU, H. O. 315. *Scot cu ifos piepturile înainte și-și răsucesc tuleiele de mama focului.* SĂM. III, 168, cf. BARCIANU. *Îi strivi nainte De-a fi mijit sub tîmpla lor tuleiul.* MURNU, O. 189, cf. TDRG. *Atunci pleacă flăcăii ... cu tiuleie (comparație cu puișorii de pasăre) spre poarta țarinii.* PAMFILE, J. I, 20. *În jurul buzelor îi mijeau tuleie răsucite.* CHIRIȚESCU, GR. 192. *Ce bruma de tuleie îi mai răsar supt nas.* GÎRLEANU, N. 50, cf. JAHRESBER. XXVI—XXIX, 42, ȘĂINEANU, D. U., CADE, BL I, 21. *Are un obraz uscat, golit de sînge, cu tuleie în barbă.* C. PETRESCU, C. V. 210. *Mai greu le venea fetelor de măritat, care trebuiau să se lase strînse și sărutate de niște mucoși fără tuleie.* VLASIU, A. P. 302. *Mai va să curgă apă pe Moldova pînă ce i-or crește întregi tuleiele acestui pui de om.* SADOVEANU, O. XIII, 82, cf. SCRIBAN, D. *Are cîteva tuleie în barbă și nu vrea să le radă.* STANCU, D. 73. *Tuleiele negricioase ale mustății presărate cu puful blond al adolescenței și le lăsase întregi.* V. ROM. martie 1954, 97. *Cu fața plină de tuleie ... Darie cel tînăr se arătă la prag.* CAMILAR, N. II, 18. *Nu ți-au crescut încă nici tuleie în barbă.* GALAN, Z. R. 303. *Sprîncenele abia mijite ale lui Giuseppe se înălțară a mirare: două tuleie de un blond-roșcat.* VINEA, L. I, 130. *Pretinzi, desigur, ... să-mi rad și-orice tulei.* T IULIE 1964 59. ◇ Expr. **A mîji** (sau **a-i mîji** cuiva) **tuleiele** v. mîji[1]. ◆ Fire rare de păr care se observă uneori pe fața femeilor. *Mi-ai învățat-o ... să-și smulgă tuleiele dupe obraji.* PR. DRAM. 210. *Pe lîngă gură cresc niște tulei de pluș.* CĂLINESCU, L. L. 69. *Era bondoacă, obeză, cu tuleie la gură.* PAS, Z. I, 81. *Fata cu tulei, n-o ținea pe vatră.* ZANNE, P. II, 127.

— Pl.: (m.) *tulei* și (n.) *tuleie*, (regional) *tuleață* (ALR I 831/136, ALR II 5 148/172, ALR SN I h 108, ib. h 116/784, A III 8, 12). — Și: (popular) **tuléi** (HEM 2 501, COSTINESCU, CIHAC, II, 425, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, A. R. 87, DR. I, 290, JAHRESBER. XXVI—XXIX, 42, ȘĂINEANU, D. U., CADE, BL I, 21, SCRIBAN, D., GOROVEI, C. 370, RĂDULESCU-CODIN, 75, ALR I 965/361, ib. 974/94, ALR II 6 641/353, ib. 6 673/353, LEXIC REG. 67), (regional) **tulău** (ALR I 903/129, 160, 302, ib. 974/160, ALR SN I h 108/130, ib. h 115/130, I. CR. II, 247), **tulhéi** (com. BĂNUȚ), **tiuléu** (PAMFILE, J. I, 136, ȘEZ. V, 162, ALR I 903/150, ib. 906/150, ib. 907/194), **tiuléi** (ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.) subst.

— Cf. scr. t u l a j.

TULGÍCĂ s. f. (Regional) Lemn scurt, pus în partea din față a plutei, pe care se sprijină cîrma. Cf. ARVINTE, TERM. 173.

— Pl.: *tulgici.*

— **Toldie** + suf. *-ică.*

TULHANÁ s. m. v. **dulhana.**

TULHEÁN s. m. v. **tulean.**

TULHÉI subst. v. **tuleu.**

TULHUÍ vb. IV. Tranz. (Cu sens neprecizat, probabil) A prăda, a jefui. *Colonizarea cerchezilor în Dobrogea, cari „tulhuind oierii cu totul", pe mulți i-au dizgustat de oi.* ap. DRAGOMIR, O. M. 58, cf. SCL 1977, 192.

— Prez. ind.: *tulhuiesc.*

— Etimologia necunoscută. Cf. t u l v a i.

TULÍ[1] vb. IV. **1.** Refl. (Învechit și regional) A se ascunde, a se adăposti. *Am pățit rău ... din loc în loc tulindu-mă de-am încungiurat Mesopotamia.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 158^r/31. *Mearsără zifeanii la Saul de-i spusără că să tuliaște David la dînșii.* id. PS. 177/2, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., com. din SRAJA — RĂDĂUȚI, ALR I 1 324/345, ALR II/105. ◆ Tranz. A lua ceva pe neobservate, a dosi, a fura. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

2. Intranz. (Regional; mai ales despre turme de oi; adesea complinit prin „la vale", „devale") A porni; a coborî. *La Sîntă-Măria Mare Tulesc oile devale.* MUSCEL, 83, cf. TDRG, PAMFILE, S. T. 35. *Îmi spunea cum toamna, spre sfîrșitul lui noiembrie, o tulesc devale, pe rînd, oile de la tîrla lui Panțuroiu și toți ciobanii și baciul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 50. *Cîrduri de hăitași pornesc să coboare Și tulesc în găvanele-adînci.* VOICULESCU, POEZII, I, 162, cf. DR. VIII, 283. *Vătuiul o tulește devale ... și-a fost dus.* PILLAT, P. 141. *Din vîrful munților vedeai șesul spre care mergeai tulind la vale.* PUȘCARIU, L. R. I, 163, cf. 319, SCRIBAN, D. *Țînci ursuzi ... Fetișcane ... O porneau în turmă bleagă, Să culeagă Ierburi noi, crăițe, melci... Era umed în bordei ... Și tuleam și eu cu ei.* I. BARBU, J. S. 42, cf. H IV 152, 155, XVII 17, 37. *Ciobănaș cu chica lungă ... Cînd tulești sara-n zăvoi ... Mînă-ți turma mai spre noi.* VICIU, GL., cf. ALR I 1 341/764, 770, 772, 776, ALR II/784, ANT. LIT. POP. I, 163. ◇ Tranz. (Rar) Cf. TDRG. *Frunză verde micșunea, Hai, Doamne, Măria ta, Știu ascunsă cărărea Printre stînci strimtă văicea Să nu simță păsărea: Te tulesc în țeara mea.* TEODORESCU, P. P. 478.

3. Intranz. (În expr.) **A o tuli** (**la** sau **de fugă, la sănătoasa, la deal, mîncînd pămîntul** etc.) = a fugi (repede și pe furiș); a o șterge. *Văzînd așa luminație, fură cuprinși de o groază cu totul neobișnuită; și ... o tuliră toți de-a fuga îndărăt.* GORJAN, H. IV, 49/4. *Ia s-o cam tulim după aici, că mi să bate ochiul stîng.* PR. DRAM. 264, cf. POLIZU, COSTINESCU, CIHAC, II, 426. *Și vrea s-o tulească, ș-a căzut peste tarabă și s-a făcut praf.* CARAGIALE, O. I, 85. *Cum dete florile,*

o tuti d-a fuga și se apucă de lucru prin grădină. ISPIRESCU, L. 165. *Ghiță o îmbrînci cît colo ... ș-o tuli pe cărare la deal, într-o hămăială de cîini, asurzitoare.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 50, cf. DDRF, BARCIANU. *Puneam cărțile în ghiozdan ... ș-o tuleam la poarcă, la arșice și la zmeu.* DELAVRANCEA, H. T. 108. *Un iepure ... o tuli-nspre pluguri ..., goni nebun de frică, și se pierdu-ntr-un tufiș.* SANDU-ALDEA, U. P. 179, cf. TDRG. *Boii o tuliră prin pădure și nu s-au mai oprit decît acasă, în sat.* AGÎRBICEANU, S. P. 15, cf. CADE. *Dădu să intre; în prag însă își aduse aminte de datorie, îi fu rușine și se gîndi s-o tulească.* REBREANU, NUV. 66. *Îmi azvîrli mîna ș-o tuli spre Moldova.* CAZIMIR, GR. 7. *Roiesc pescărușii și, val după val, Tulind-o din mare, se culcă pe mal.* LESNEA, VERS. 81. *Ș-o tuleau în fugă năprasnică spre cotlonul lor știut.* SADOVEANU, O. VI, 613, cf. SCRIBAN, D. *Din pîrjol, ca de obicei, Au tulit-o-n cîrd și ei.* ARGHEZI, S. P. 82. *Apoi le făcea din ochi semn s-o tulească din fața sa.* PAS, Z. I, 283. *Mustea se repezi pe scări în jos și, cînd se văzu în stradă, o tuli mîncînd pămîntul.* BENIUC, M. C. I, 258. *Cei trei o tulesc repede spre ușă.* H. LOVINESCU, T. 230. *Vinovata încremeni de groază și o tuli din odaie.* PREDA, R. 6. *N-a mai avut pe unde s-o tulească ... și s-a furișat în casă, închizînd ușa în urma lui, în grabă și cu grijă.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 414. *Frunză verde arțăraș, Ia ascultă, ciobănaș, Te văz român cu coraj: Să mergem, să o tulim, În păduri să odihnim, Pe vrăjmași să ocolim, Mîine noapte să-i lovim.* TEODORESCU, P. P. 479. *Oaspeții de pe pat se scoală și înhață slănina și o tulesc la fugă către pădure.* SBIERA, P. 269. *Morariu, de meșter mare, Văzînd atîtea care cu povară ..., Luă coasa pe spinare Ș-o tuli la deal pe vale.* MÎNDRESCU, L. P. 220. *Morărița, Iute ca crița ... A pus coada pe spinare Și-a țulit-o-n lunca mare.* MARIAN, S. R. I, 28. *Cum îl zăriră, o tuliră în ruptul capului către casă.* RETEGANUL, P. P. 23. *O tuliră buluc unul peste altul la fugă.* ȘEZ. VI, 132, cf. GRAIUL, I, 502, com. din ZAGRA — NĂSĂUD, din ORAVIȚA, din STRAJA — RĂDĂUȚI și din VICOVU DE SUS — RĂDĂUȚI, ALR SN V h 1 429/219, 574, 605, 791. *Oaste-ntr-ajutor că-i da, ... Mulți tătari că mi-și vedea, Fuga-ndărăt o tulea, Numai Radu rămînea.* BALADE, III, 79, cf. FOLC. MOLD. I, 269. (Prin Mold.; la imperativ, avînd, de cele mai multe ori, valoare de interjecție) **Tule-o** (sau **tulea**), **băiete!** = pleacă! fugi! șterge-o! întinde-o! Cf. DR. V, 421, ȘĂINEANU, D. U. *Au încărcat pe calul său și pe al zmeului mulțime de bine, ... s-au suit și ei deasupra și tule-o, băiate, pin aer zburînd.* SBIERA, P. 65. *Tîndală ... ia sacul în spate și tulea, băiete, în pădure.* ȘEZ. III, 131, cf. V, 148, com. MARIAN. *Vulpea atunci, tulea, băiete; s-a scăpat.* I. CR. II, 46, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI. *Tiulea-n sus, tiulea-n jos, Vine seara burduhos* (Fusul). GOROVEI, C. 168, cf. PASCU, C. 211.

— Prez. ind.: *tulesc;* imper. și *tule, tulea.* — Și: (regional) **tiuli** (TDRG, BL III, 44, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI; imper. *tiulea*), **tufli** (L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198) vb. IV.

— Din v. sl. ***tuliti** (cf. bg. т у л я, scr. t u l i t i).

TULÍ² vb. IV. (Regional) T r a n z. A căptuși cu tule (un cuptor etc.). Cf. SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *tulesc.*

— V. **tulă.**

TULIÁC s. m. v. **tureatcă.**

TULICHÍN s. m. v. **tulichină.**

TULICHÍNĂ s. f. (Bot.) **1.** (Și în sintagma *tulichina lupului*, BORZA, D. 57) Arbust veninos cu flori albe sau trandafirii plăcut mirositoare, cu fructe roșii de forma boabelor de mazăre; crește în regiunile muntoase; (regional) afin-sălbatic, cleiță, dafin, lemn-ciinesc, liliac-sălbatic, mălin-sălbatic, pătachină, piperul-lupului, teiul-lupului, tulichioară, țapchin, țolul-lupului *(Daphne mezereum). Iată mintă, săbiuță ..., tulichina ... Toate într-un smoc de flori.* NEGRUZZI, S. I, 97, cf. HEM 438, CIHAC, II, 425, MARIAN, CH. 9, CONV. LIT. XXIII, 1 058, DDRF, BRANDZA, FL. 109, BARCIANU, GRECESCU, FL. 513, N. LEON, MED. 72, BIANU, D. S., PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SIMIONESCU, FL. 59, DS, BORZA, D. 57. *Foaie verde tilipin, După nor îi și sănin.* ȘEZ. II, 9. *Foaie verde tilichin, Am la inimă suspin.* I. CR. IV, 56, cf. ȘEZ. XV, 133.

2. (Regional) Tămîiță **(II 11)** *(Daphne cneorum).* Cf. BORZA, D. 57.

3. (Regional; și în sintagma *tulichină galbenă*, BORZA, D. 57) Iederă-albă *(Daphne blagayana).* id. ib.

4. (Regional; în forma *tulipin*) Pochivnic *(Asarum europaeum).* Cf. BORZA, D. 25.

5. (Prin sudul Transilv.) Smirdar *(Rhododendron kotschyi).* Cf. BORZA, D. 147, ALR II 6 289/130.

— Pl.: *tulichine.* — Și: (regional) **tulichín** (GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., SIMIONESCU, FL. 87) s. m., **tulipină** (CIHAC, II, 425, ȘĂINEANU, D. U., BORZA, D. 57) s. f., **tulipín** (COTEANU, PL. 20, LB, POLIZU, LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., DHLR I, 23, CADE, SIMIONESCU, FL. 59) s. m., **tuluchínă** (ALEXI, W.) s. f., **tulucHín** (ALR II 6 289/130) s. m., **tulchín** (CONV. LIT. XXIII, 1 058, BIANU, D.S., PANȚU, PL., BORZA, D. 57) s. m., **tulpínă** (MARIAN, CH. 9, GRECESCU, FL. 513, BIANU, D. S., PANȚU, PL.) s. f., **tulpín** (CONV. LIT. XXIII, 1 058, DDRF, BRANDZA, FL. 109, BIANU, D.S., PANȚU, PL., BORZA, D. 57, ȘEZ. XV, 133) s. m., **tulcínă** (MARIAN, CH. 9, CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL. 109, N. LEON, MED. 72, BIANU, D. S., PANȚU, PL., BORZA, D. 57, ȘEZ. XV, 133), **tulpțínă** (DR. V, 558) s. f., **tilichín** (CONV. LIT. XXIII, 1 056, BARCIANU, BIANU, D.S., PANȚU, PL., ENC. AGR., BORZA, D. 57, H V 495, ȘEZ. XV, 133), **tilipín** (DDRF, PAMFILE — LUPESCU, CROM. 63, CADE BORZA, D. 57, MARIAN, NU. 11, VASILIU, C. 44, ȘEZ. XV, 133, A V 25), **tîrlichin** (BORZA, D. 57), **turlíptin** (id. ib.) s. m., **trelebínă** (BARONZI, L. 146), **tulcipe** (BORZA, D. 57) s. f.

— Etimologia necunoscută.

TULICHIOÁRĂ s. f. (Bot.; regional) **1.** Tulichină **(1)** *(Daphne mezereum).* BORZA, D. 57.

2. Lemn-cîinesc *(Ligustrum vulgare).* Cf. DAMÉ, T. 183, BORZA, D. 99.

— Pl.: *tulichioare.*

— **Tulichină** + suf. *-ioară.*

TULICÍPE s. f. v. **tulichină.**

TULIHÁN s. m. (Regional) Bucată din tulpina cerealelor, în special a porumbului, care rămîne în pămînt după ce planta se taie de pe cîmp; tuleu (Moftinu Mic — Carei). Cf. ALR SN I h 116/334.

— Pl.: *tulihani.*

— De la **tuleu.** Cf. t u l i h o i.

TULIHĂU s. m. (Regional) **1.** Tulpina porumbului fără frunze (Vicovu de Sus — Rădăuți). Cf. GLOSAR REG.

2. (La pl.; în forma *tiulihei*) Vreji de cartofi (Marginea — Rădăuți). ALR SN I h 196/386.

— Pl.: *tulihăi.* — Și: **tiulihéi** s. m. pl.

— De la **tuleu.** Cf. t u l i h o i.

TULIHÓI s. m. (Regional) Știulete. PAMFILE, C. 54.

— Pl.: ?

— De la **tuleu.** Cf. t u l i h ă u.

TULIMEÁN s. m. (Învechit) Ostaș din armata turcească. *Ia cu dînsul două tunuri și o mie de oșteni, ... și delii, și tiuliumeni.* BELDIMAN, E. 86/34. *Au ieșit turci tulimeni de la Dii, pentru ca, unde vor găsi grîu, să-l aridice* (a. 1822). IORGA, S. N. 183. *Pașa ... ceru ajutor. I se trimiseră ... cîteva mii de tulimeani (miliție).* NEGRUZZI, S. I, 285, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

— Pl.: *tulimeni.* — Și: **tulumeán** (SCRIBAN, D.), **tiuliumeán** s. m.

— Cf. tc. t ü l ü m e n „om necioplit".

TULÍNCĂ s. f. v. **tilincă.**

TULIPÁN[1] s. m. (Bot.; regional) **1.** Nume dat mai multor specii de lalele *(Tulipa biebersteiniana, gesneriana, oculus-solis, praecox).* Cf. COTEANU, PL. 19. *Flori cerute ... rojmarin, mușcate creț ..., tilipan, adecă lalele* (a. 1801). IORGA, S. D. VIII, 86, cf. KLEIN, D. 488, LB, POLIZU. *Adoratorul numai un tulipan așteaptă de la adorata sa, pentru ca să fie fericit.* F (1872), 170, cf. LM. *Frunză verde tulepan.* EMINESCU, L. P. 19, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BRANDZA, FL. 436, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 366, ALEXI, W., TDRG, BULET. GRĂD. BOT. V, 59, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Pe lîngă perete ..., se află lada cu zestrea femeii, colorată cu roșu și cu picturi de flori de „tulipan" (laleă).* PRIBEAGUL, P. R. 31, cf. SCRIBAN, D., BORZA, D. 173. *Dă, Doamne, pe gîndul meu, Să fie codrul birău ..., Tulipanul vicișpan, Să trăiesc de-al meu măgan.* RETEGANUL, TR. 34. *Fost-ai, nană, cînd ai fost ..., Fosta-i pup de tulipan!* DOINE, 245. *La grădina cu tulpanul Își adapă neica calul.* HODOȘ, P. P. 45. *Frunză verd'ze tulipan.* DENSUȘIANU, Ț. H. 167, cf. ȘEZ. XV, 52, T. PAPAHAGI, M. 54, ȘEZ. XXII, 88, ALR II/2. *Să crească cît tulipanul, Să nu ne vadă dușmanul.* FOLC. TRANSILV. II, 518.

2. Coprină *(Narcissus poëticus).* BORZA, D. 115.

3. (Și în sintagmele *tulipan de iarbă,* ALR II 6 270/157, *tulipan de grădină,* ALR SN III h 659/157, ALRM SN II h 475/157) Stînjenel *(Iris germanica).* BORZA, D. 88, ALR II 6 270/157, ALR SN III h 659/157, ALRM SN II h 475/157.

4. (Și în sintagmele *tulipan galben,* BORZA, D. 83, *tulipeni galbeni,* PANȚU, PL.) Crin galben *(Hemerocallis fulva).* Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, 59, BORZA, D. 83.

5. (În forma *tulupan*) Bujor *(Paeonia)* (Sibiu). ALR I 1 910/125.

— Pl.: *tulipani.* — Și: **tulipánă** (GRECESCU, FL. 559, BORZA, D. 173) s. f., **tulepán, tulupán, tulpán** s. m., **tulipéni** s. m. pl., **tulpén** (CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL. 436, PANȚU, PL., BORZA, D. 173, ȘEZ. XV, 52), **tilipán, talapán** (CONV. LIT. XXIII, 1 055, BORZA, D. 173), **dulipán** (H XVIII 168) s. m.

— Din magh. **tulipán,** germ. **Tulipan(e).**

TULIPÁN[2] s. n. v. **tulpan**[1].

TULIPÁNĂ s. f. v. **tulipan**[1].

TULÍPĂ s. f. **1.** (Bot.) Lalea *(Tulipa).* Cf. COSTINESCU, BRANDZA, FL. 436, CADE. *Nu părăsise țara tulipelor pentru a savura frumusețile Bucegilor.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 7/1. *Iată din nou liliacul ... și paharele galbene și roșii pe tulpina verticală a tulipei.* ARGHEZI, S. VIII, 335, cf. DN[2], DEX. ◇ Fig. *O droaie de mari fluturi ar sta îngrămădită Peste urechea mea — tulipă inedită.* CĂLINESCU, L. L. 178. ◇ *Tulipă de pădure* = lalea de pădure *(Tulipa sylvestris).* Cf. BRANDZA, FL. 436.

2. (Rar) Sticlă de lampă. Cf. CADE.

— Pl.: *tulipe.*

— Din lat. **tulipa,** fr. **tulipe.**

TULIPÉNI s. m. pl. v. **tulipan**[1].

TULIPÍN s. m. v. **tulichină.**

TULIPÍNĂ s. f. v. **tulichină.**

TULÍRE s. f. Acțiunea de a (o) t u l i[1] **(3);** (rar) tuleală. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF. *După mai multe încercări zădarnice de scăpare și de tulire nereușite, el* [peștele] *începe a se zbate furios.* ATILA, P. 74.

— V. **tuli**[1].

TÚLIȘTE s. f. v. **toriște.**

TULÍT, -Ă adj. (Regional; despre grîne) Culcat la pămînt (de ploaie, vînt etc.); căzut, trîntit. Cf. TDRG. *Dacă pînea nu-i în picioare, dreaptă, ridicată, ci-i culcată, căzută sau picată, tulită ..., plugarul iarăși se întristează.* PAMFILE, A. R. 116, cf. ALR II 5 200/605.

— Pl.: *tuliți, -te.*

— V. **tuli**[1].

TULITÚRĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Coborîrea turmelor de oi de la munte la șes. Cf. UDRESCU, GL.

2. Povîrniș, coboriș. *Le-am dat drumul oilor pe tulitură la vale.* UDRESCU, GL.

— Pl.: *tulituri.*

— **Tuli**[1] + suf. *-tură.*

TÚLIU s. n. (Chim.) Element care face parte din seria pămînturilor rare. Cf. CADE, SCRIBAN, D., ENC. TEHN. I, 78, MACAROVICI, CH. 398, M. D. ENC., DEX.

— Și: **túlium** (scris *thulium)* s. n. CADE.

— Din fr. **thulium.**

TÚLIUM s. n. v. **tuliu.**

TÚLNEC s. n. v. **tulnic**[1].

TÚLNIC[1] s. n. (Atestat pentru prima dată în 1661—1665, cf. D. BOGDAN, GL. 112) Instrument muzical popular de suflat, în formă de tub conic, lung aproximativ de 2 m, făcut din lemn sau din coajă de tei, folosit pentru chemări, semnale etc.; bucium. Cf. LB, LM. *Odată se auzi tulnicul departe prin munți.* F (1875), 14. *Toți ceialalți sînt ocupați cu cumpărarea ... lucrurilor de casă ...: coase, știenguri, greble, tulnice.* MARIAN, NU. 75, cf. DDRF, REV. CRIT. IV, 147, GHEȚIE, R. M. *Veneau păcurarii cu tulnice-n mîini.* COȘBUC, P. II, 204, cf. BARCIANU, TIM. POPOVICI, D. M. *Din mii de tulnice răsună a vieții veșnică fanfară.* GOGA, POEZII, 231, cf. TDRG, PAMFILE, S. V. 154, DR. V, 423, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Sunet lung de tulnic Surpă în cleștare Bolți cu-o tremurare.* PILLAT, P. 253, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 163, SCRIBAN, D. *În fiecare seară se mai aude cîntecul femeilor din tulnic.* BOGZA, Ț. 46. *Oamenii cîntau seara din tulnice.* STANCU, R. A. III, 197, cf. ALEXANDRU, I. M. 44. *Un colț de piatră ca un tulnic cheamă.* HOREA, C. 141. *Se specifică în partitură o serie de tulnice maramureșene.* M 1965, nr. 2, 38, cf. H XVIII 78, VICIU, GL., ALR I 1 458/61, 63, 90, 93, 98, 100, 103, 290, ALR SN V h 1 278. ◆ Corn de vînătoare. Cf. ALEXI, W., ALR SN III h 728/310.

— Pl.: *tulnice* și (regional, m.) *tulnici* (ALR I 1 458/93, 98). — Și: (regional) **túlnec** s. n. PAMFILE, J. II, 39, ALEXANDRU, I. M. 44, VICIU, GL., ALR I 1 458/65.

— Etimologia necunoscută.

TÚLNIC[2] s. n. (Prin Bucov.) Vreme neguroasă. V. m o î n ă[1]. Cf. PAMFILE, VĂZD. 107, ȘEZ. V, 165.

— Pl.: *tulnice.*

— Etimologia necunoscută.

TÚLNIC[3]**, -Ă** adj. (Prin Munt.) Nebun, smintit; zăpăcit, năuc; (regional) tulnicit. Cf. SCRIBAN, D., RĂDULESCU-CODIN, I. CR. XI, 126, ALRM I/I h 193/782. ◇ (Substantivat; ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Încotro o fi apucat-o tulnicu ăla de băiat?* UDRESCU, GL. 273. ◆ (Regional) Beat (Rîmnicu-Vîlcea). LEXIC REG. 87.

— Pl.: *tulnici, -ce.*

— Cf. t u l[2].

TULNICÁ vb. I. I n t r a n z. A suna din tulnic[1]. Cf. ALEXI, W. *Și te du ... la poartă de rai; De-acolo-mi tulnică.* ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D. *Mi-e sete de răcoarea de cetină și culmi, ... cînd tulnică a jale, prin văi cu umbre, dacii.* VULPESCU, P. 81, cf. SCL 1977, 192.

— Prez. ind.: *túlnic.* — Și: (rar) **tulnící** vb. IV. Com. URSU.

— V. **tulnic**[1].

TULNICÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a t u l n i c a. Cf. ALEXI, W.

— V. **tulnica.**

TULNICÁȘ s. m. Persoană care tulnică; buciumaș, (rar) tulnicer. *Tulnicașul se suie pe o movilă, îl apucă* [tulnicul] *cu ambele mîni și suflarea se face cu jumătatea buzelor bine lipite de gura instrumentului.* PAMFILE, J. III, 38. *Tulnicașul, stînd pe un loc mai înalt, îl ține* [tulnicul] *cu amîndouă mîinile.* ALEXANDRU, I. M. 43, cf. DEX.
— Pl.: *tulnicași.*
— **Tulnic**[1] + suf. *-aș.*

TULNICEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Faptul de a (se) tulnici[1]; zăpăceală. Cf. UDRESCU, GL. *Are cîte o tulniceală, n-ai văzut? O ia nițel anapoda, da-și revine.* id. ib.
— Pl.: *tulniceli.*
— **Tulnici**[1] + suf. *-eală.*

TULNICÉR s. m. (Rar) Tulnicaș. Cf. SCL 1977, 192.
— Pl.: *tulniceri.*
— **Tulnici**[2] + suf. *-ar.*

TULNICÍ[1] vb. IV. Refl. (Prin Munt.) A se zăpăci, a se buimăci. *Stăpînul meu e nebun!... eu, un biet rob cinstit și în primejdie, să mă tulnicesc și eu!* VISSARION, B. 126, cf. DL, DM, RĂDULESCU-CODIN. *S-a tulnicit (de tot) copilu-ăsta; umblă capiu toată ziulica, el știe pe unde.* UDRESCU, GL.
— Prez. ind.: *tulnicesc.*
— V. **tulnic**[3].

TULNICÍ[2] vb. IV v. **tulnica.**

TULNICÍT, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.) Care se tulnicește[1]; tulnic[3]. Cf. ALR I 11/772, UDRESCU, GL.
— Pl.: *tulniciți, -te.* — Și: **turnicit, -ă** adj. ALR I 11/772.
— V. **tulnici**[1].

TÚLOAIE[1] interj. v. **tulai**[1].

TULOÁIE[2] s. f. (Bot.; regional) Negrușcă *(Nigella arvensis).* BORZA, D. 116.
— Etimologia necunoscută.

TULPÁN[1] s. n. **1.** Pînză de bumbac, de lînă sau de mătase, foarte subțire și străvezie; muselină. V. tul[1]. *Au luoat ... 2 ștuci de tulpan* (a. 1720). IORGA, B. R. 328. *Mîneci de tulpan cu colțurile de fir* (a. 1730). id. S. D. V, 318. *1 năframă de mînă ..., 1 năframă* [de] *tulipan* (a. 1745). URICARIUL, XI, 225. *1 paplomă de tulpan* (a. 1809). ib. X, 254. *Juna fată era îmbrăcată cu rochie albă de tulpan.* FILIMON, O. I, 302, cf. COSTINESCU, LM. *Alții călcau cu iuțeală pe o fișie de tulpan întinsă.* ODOBESCU, S. I, 136, cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 366, ALEXI, W., TDRG. *Pînzeturile astfel pictate se numeau tulpane.* PAMFILE, I. C. 311, cf. PAMFILE — LUPESCU, CROM. 192, ȘĂINEANU, D. U. *Îl pisezi zdravăn și-l treci printr-un tulpan curat, binișor-binișor, pînă se cerne toată pudra.* BASSARABESCU, S. N. 28, cf. CADE, SCRIBAN, D., ROSETTI — CAZACU, I.LIR. I, 334. *Ancuța Grădișteanu, legată cu un turban de tulpan ..., se uita la Haretia stolniceasa.* BARBU, PRINȚ. 139. *Cămeșuică de trupai, Ca să-ți fie de bun trai.* MARIAN, NU. 345.
2. Basma (în trei colțuri) făcută de obicei din tulpan **(1)**, cu care femeile (de la țară) își acoperă capul. *Tulpane de nemeteț* (a. 1658). URICARIUL, XVI, 202. *Turcii ... l-au căznit ... pănă și tulpanuri supțiri, îl făcea de înghițea* (a. 1676). LET. II, 235/27, cf. KLEIN, D. 441, LB. *Intrară mai întîi trei femei îmbrobodite la cap cu tulpanuri albe.* FILIMON, O. I, 196. *Mămico fa, ... ți-oi aduce un tulpan nou.* ALECSANDRI, T. 52, cf. CIHAC, II, 625, LM. *Am să-i duc un fes roș și un tulpan undelemniu.* CREANGĂ, P. 134. *Efimița ... legată la cap cu tulpan alb.* CARAGIALE, O. VI, 59. *Hai, mătușă, ia vro cinste, vrun tulpan să-ți dau.* CONTEMPORANUL, II, 143. *Mai leagă de dînsele* [de luminări] *... un ștergari sau tulpan.* MARIAN, NA. 174, cf. DDRF, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 366, ALEXI, W., TDRG. *Femeile gospodarilor cu stare precum și fetele mari nu poartă niciodată tulpan.* PAMFILE, I. C. 364. *Gherghina își legă tulpanu pe cap ca nevestele.* BUJOR, S. 76, cf. CADE. *De prin balcoane, ... Albe tulpane Filfiie-n soare.* TOPÎRCEANU, O. A. I 4. *Umbla ... îmbrobodită cu tulpan nou.* BRĂESCU, A. 94. *Femeile ascultau ... cu figurile ascunse în tulpane.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 358. *Astupîndu-și gura cu marginea tulpanului, a început să plîngă încetișor.* POPA, V. 224, cf. SCRIBAN, D. *Femeia tăcu și-și potrivi pe cap tulpanul cu amîndouă mîinile.* SADOVEANU, O. III, 290. *Figura minusculă, înconjurată călugărește cu un tulpan alb.* ARGHEZI, S. VII, 216. *Una* [o țărancă] *... cu părul ca de cîlți căzîndu-i din tulpan.* CĂLINESCU, C. O. 103. *Lîngă poartă o fată cu busuioc la ureche. Tulpanul era alb.* STANCU, R. A. I, 9. *Nu se mai despărțea de tulpanul negru.* PAS, Z. I, 29. *Vîrful nasului ... ivit singuratic în deschizătura întunecată a tulpanului.* GALAN, Z. R. 170, cf. H II 31, 63, 89, 126, 208, IV 12. *Ți-a mai cumpărat ... Tulpane, călțuni.* TEODORESCU, P. P. 164. *Unii oaspeți au așternut cîte un suman, ... cîte un tulpan.* SBIERA, P. 199. *În locul colacilor se poate duce ... o căsîncă ori tulpan.* ȘEZ. I, 37, cf. CARDAȘ, C. P. 123. *Supțirica spală grîu, Cu tulpan cărămidziu.* VASILIU, C. 104. *Femeia care-și va drege tulpanul din cap va rămînea văduvă.* GOROVEI, CR. 350, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, ALR I 1 876, ALR SN IV h 1 164, ALR II 3 286 bis/386. *Puținele ce-au rămas Au pus tulpanul pe nas.* FOLC. TRANSILV. II, 543. *Fetele ... Pun tulpanele pe frunte, La băieți să nu se uite.* FOLC. MOLD. II, 339. *Ce-i căciulă nu-i tulpan.* ZANNE, P. III, 38 ◇ Fig. *Cu tulpan albastru iese la fereastră-ntîia stea.* LESNEA, A. 25. *Luna-și leagă fruntea rece Cu tulpane străvezii.* JEBELEANU, V. A. 98.
3. (Prin confuzie) Turban **(1)**. *Mă-ntîlnii c-un turculean, Cu fes roș și cu tulpan.* ȘEZ. II, 183.
4. (Regional) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape (Vișani — Rîmnicu Sărat). Cf. H XII 242.
— Pl.: *tulpane* și (rar) *tulpanuri.* — Și: (învechit) **tulipán**, (regional) **trupán** (MARIAN, NU. 815, TDRG), **trupái** s. n.
— Din ngr. τουλπάνι.

TULPÁN[2] s. m. v. **tulipan**[1].

TULPĂIÓR s. n. Diminutiv al lui tulpan[1] **(2)**; tulpănaș. Cf. CIAUȘANU, V.
— Pl.: *tulpăioare.*
— **Tulpan**[1] + suf. *-ior.*

TULPĂNÁȘ s. n. Diminutiv al lui tulpan[1] **(2)**; tulpăior, tulpănel. Cf. BARONZI, L. 95. *Obiectele cari servesc ... spre înfășarea unui copil sînt următoarele: ... cîteva scutece, un oghelaș, un tulpănaș și o căiță.* MARIAN, NA. 89, cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 367. *Tulpanaș cu două fețe, Dragostele-s cu blîndețe, Tulpanaș cu două flori, Dragostele-s cu fiori.* SEVASTOS, C. 45. [Femeile] *umblă cu fustă, cu cătrință. În cap cu tulpănaș.* GRAIUL, I, 479.
— Pl.: *tulpănașe.*
— **Tulpan**[1] + suf. *-aș.*

TULPĂNÉL s. n. Diminutiv al lui tulpan[1] **(2)**; tulpănaș. Cf. CADE. *Fetițele de trei-patru ani, cu ghetuțe în picioare și cu tulpănele negre în cap asemeni săliștencelor.* V. ROM. decembrie 1954, 74.
— Pl.: *tulpănele.*
— **Tulpan**[1] + suf. *-el.*

TULPĂNÉLE s. n. pl. (Prin Bucov.) Numele unor floricele nedefinite mai îndeaproape. Cf. ȘEZ. XV, 136.
— **Tulpan**[2] + suf. *-ele.*

TULPÉN s. m. v. **tulipan**[1].

TULPÍCI subst. pl. v. **tălpig.**

TULPÍN s. m. v. **tulichină.**

TULPINÁ vb. I. Refl. (Rar) A se transforma în tulpină[1] **(1)**. *Era un an cît cinci ... Ai fi zis că fitece bob să-nsutise, fitece ramură să tulpinase.* DELAVRANCEA, S. 54.
— Prez. ind. pers. 3: *tulpinează.*
— V. **tulpină[1]**.

TULPINÁL, -Ă adj. Care se referă la tulpină[1] **(1)**, care aparține tulpinii. *Frunze tulpinale.* ENC. AGR. III, 599.
— Pl.: *tulpinali, -e.*
— De la **tulpină[1]**.

TULPINÁR s. n. v. **trupinar.**

TULPÍNĂ[1] s. f. **1.** Parte a unui arbore cuprinsă între rădăcină și coroană, care susține ramurile și prin care trece seva la diverse părți ale plantei, trunchi[2] **(1)**; parte a unei plante erbacee din care pornesc ramurile și frunzele. *Și chedrii ... Domnul îi detună De-i frînge cu trupină, cu crengi împreună.* DOSOFTEI, PS. 87/10. *Cuvintele și graiurile lătinești, ca niște crăngi dintr-o trupină și ca niște zmicele dintr-o rădăcină, dintr-acea elinească răsar și să despart.* CANTEMIR, HR. 102. *Toată floarea, ce răsare din rădăcina ei, creaște cu tulpina și să înalță de la pămînt* (a. 1742). GCR II, 30/13. *Am pus piatră hotar lîngă tulchina unui cireș* (a. 1763). URICARIUL, XX, 406, cf. LB. *Au crăpat puțin cu toporul său tulpina copaciului.* DRĂGHICI, R. 102/5. *Văzu-n vale, nu departe, Un copaciu gros la tulpină, Uscat păn-la rădăcină.* PANN, P. V. I, 90/1, cf. POLIZU. *Bătrînul Dan ascultă grăind doi vechi stejari Crescuți dintr-o tulpină pe culmea cea de munte.* ALECSANDRI, P. III, 282, cf. CIHAC, II, 425. *Iepurile fricos și vulpea vicleană ... fiecare după firea sa, se silesc a-și minți gonacii și a încurca dîra lor printre tulpinele despuiele.* ODOBESCU, S. III, 41. *Și te bagă din grădină, Și te dă după turpină.* EMINESCU, L. P. 98. *Iaca mătușa Mărioara c-o jordie în mînă, la tulpina cireșului!* CREANGĂ, A. 48. *Se învoiră ca Făt-Frumos și cu credincioșul său să aștepte la tulpina unui copaciu bătrîn, pînă s-o întoarce lupul.* ISPIRESCU, L. 77. *Rămase cătva timp în picioare, rezimată cu spatele de tulpina unui nuc.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 128, cf. DDRF. *Este-un plop frumos, Plop cu frunza plină, Neted la trupină.* COȘBUC, P. II, 141, cf. BARCIANU, GRECESCU, FL. 5. *Un om ... se ascundea într-o tulpină scorburoasă.* DAVILA, V. V. 40, cf. ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, COM. 70, DHLR I, 366, SEVERIN, S. 39. *Era o tulpină ierboasă, plină de boboci galbeni.* GALACTION, O. 349. *Și din treacăt, ici și colo, să culegi Sînziene cu tulpinele întregi, Margarete, scînteioare și aglice.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 32. *Precum vezi, e o tulpină cam deșirată și îndestul de strîmbă.* C. PETRESCU, Ç. V. 351. *Tulpina se-ncovoaie, deși pornise dreaptă.* VOICULESCU, POEZII, I, 88, cf. DS. *Visez ori ți-ai schimbat aievea Învoltul trup într-o tulpină?* PILLAT, P. 61, cf. SCRIBAN, D., DR. X, 449, GIUGLEA, U. 90. *Și-au gătit la cald o casă În pămînt pe sub tulpini.* ARGHEZI, C. O. 89. *Încerca să-și explice formarea diferitelor părți ale plantelor (frunze, potirul,... tulpina, rădăcina).* BLAGA, Z. 154. *Mustește și svîcnește ... Puterea primăverii în inimi și-n tulpini.* DEȘLIU, G. 7, cf. FD II, 161. *Răsare primăvara în grădină Cu muguri verzi pe crengi și pe tulpină.* HOREA, P. 37. *Am călcat ... prin niște alior înalt, cu tulpini dese.* BĂNULESCU, I. 67. *Se ascunse și se iți de cîteva ori, strengărește, de după o tulpină de fag.* V. ROM. septembrie 1970, 57. *Floricică de la munte ... Ieși din umbră, din tulpină, Să-ți văd fața la lumină.* ALECSANDRI, P. P. 31. *Iar la rădăcină, La verdea tulpină, Pe cîmp mohorît Oști mi-au tăbărît.* TEODORESCU, P. P. 50. *Două flori dintr-o grădină, Amîndouă-ntr-o tulpină, Crescute din rădăcină.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 73. *Mai în jos către tulpină, Cînt-o păsărea streină.* MÎNDRESCU, L. P. 14, cf. HODOȘ, P. P. 139. *Din crescut mi-o crescut Doi meri nalți, rămurați, Di tulchină dipărtați.* MAT. FOLK. 1 474, cf. ALR I 965, îb. 966, ALR II 5 176/414, A I 20, 21, 31, III 2, 3, 5, 12, 16. *Și pe Bîcul mi-l lega D-un copaci cu foaia lată, Cu tulpina Vîrtoșată.* BALADE, II, 82. *Poama nu cade departe de tulpina ei* (= copiii seamănă părinților). ZANNE, P. I, 263. *Am un pom: La tulpină verde, La mijloc uscat, La vîrf înflorit* (Pămîntul, aerul și cerul). GOROVEI, C. 275. *Stejar verde, Vîrfu-i arde; La trupină. Are albină* (Păunul). id. îb. 278. ◇ (Prin analogie) *Șase stîlpure ieșiia den trupina sfeașnicului, de o laturi trei, de altă iarăși trei.* PO. 306/2. ◇ Fig. *Coloana vertebrală sau osul spinării este acea lungă tulpină găunoasă ce se încovoaie.* KRETZULESCU, A. 19/6. *Nu bănuia voința neînduplecată care îi străbate, ca o tulpină de foc, făptura mîndră.* VINEA, L. II, 162. ◇ (Regional) *Trupina cozii* = rădăcina cozii, v. rădăcină. Cf. DR. V, 306. *Tulpina cornului* = partea mai groasă, de la baza cornului unui animal. Cf. DAMÉ, T. 32. *Tulpina morii* = parte a morii nedefinită mai îndeaproape. Cf. DR. XI, 125. ✦ (Prin Olt.; în forma *trupină*) Butuc de vie. ALR SN I h 225, ALRM SN I h 153. ✦ (Regional; și în sintagma *tulpină sălbatică*, ALR SN I h 220/723) Portaltoi. îb. h 220. ✦ Fig. Trup omenesc. *Tulpina-mi se-ncovoaie, nu se frînge.* ARGHEZI, S. V, 86. *V-am văzut.... femei întregi, cu tulpina subțire și cu sprînceana dreaptă.* id. îb. VIII, 12. ✦ (Învechit) Corp de moșie. *Un mod original de împărțeală este fracționarea tulpinei moș sau tei în ocale, litre și dramuri sau în lei și bani.* I. BRĂESCU, M. 26.

2. (Învechit și popular) Parte a trunchiului unui copac rămasă (în pămînt) după tăiere; buștean. *Tăind copacii unii păduri și lăsînd numai trupinile, le îmbrăcasă cu port și cu arme oștenești.* CANTEMIR, HR. 79, cf. H IX 493. *Să mergi și pînă dimineața toată pădurea din jos de casa ta să fie tăiată, trupinile scoase, locul arat.* RETEGANUL, P. V, 48, cf. COMAN, GL. *Și din zborul ce zbura, Mititica păsărea P-o turpină s-așeza.* UDRESCU, GL. ✦ (Regional) Butucul rotarului (Negreni — Slatina). ALRM SN I h 383/791.

3. (Popular) Partea de la mijloc a unui stog, a unei căpițe de fîn etc. dintre podină și vîrf. *O însemnată îmbunătățire pentru stogurile aceste cu pîne este de a pune tulpina lor după obiceiul englezesc pe gratie de lemn rădicată de 1 sau 2 palme de la pămînt.* I. IONESCU, C. 137/6, cf. TDRG, SCRIBAN, D., DL, ALR SN I h 71, îb. h 135, ALRM SN I h 92.

4. (Regional) Scorbură. ALR I 961.

5. Fig. Origine a unui popor, a unei familii, a unei persoane; viță, neam, spiță. *Dumnedzeu ... te-a rumpe de unde ți-i locul. Că te-a săpa de la rădăcină, De nu ți-s-a mai ști de trupină.* DOSOFTEI, PS. 173/20. *De la ieșirea acestei Istorie ..., au învățat a-și cunoaște trupina și ființa sa.* MAIOR, în BV III, 59, cf. ȚICHINDEAL, F. 275/6. *La slavi și la germani ... termenul vlach se aplică într-un mod generic către toate popoarele ieșite din tulpina romană.* HASDEU, I. C. I, 38, cf. BARCIANU, TDRG, SCRIBAN, D. *Toate tot după neam merg, La tulpină lor alerg* (= fiecare procedează după firea sa). Cf. ZANNE, P. IV, 488. ✦ Limbă care stă la baza unei familii de limbi. *Limbistica admite tulpine, ramificări, familii.* MAIORESCU, L. 122.

6. (Lingv.; ieșit din uz) Temă[1] a unui cuvînt. *Precum cuvîntul e analizat din frază, astfel tulpina poate fi analizată, prin eliminarea succesivă a tuturor elementelor dezinențiale sau derivative, din diferitele forme flexionare sau derivate ale unui cuvînt.* PUȘCARIU, L. R. I, 107. *Analogia formelor cu un „a" accentuat în tulpină credem că a acționat cu un efect mai simțitor în răspîndirea fenomenului.* SCL 1954, 82.

— Pl.: *tulpini* și (rar) *tulpine.* — Și: (învechit și popular) **trupină**, (regional) **turpină, truplină** (A IV 4), **tropină** (VÎRCOL, V., CHEST. IV 107/172, ALR I 966/122), **tîlpină** (îb. I 965/85, îb. 966/80), **strupină** (îb. I 966/343) s. f.

— Din v. sl. ***trupina*** (cf. bg. трупина, scr. trupina).

TULPÍNĂ[2] s. f. v. **tulichină.**

TULPINÍŞ s. n. (Rar) Firele care alcătuiesc tulpina[1] unor plante erbacee. *Floarea . . . trăieşte fără să ştie că petalele ei au tremurat şi cu căzut şi că secera de sticlă a lunii a trecut prin tulpinişul ei.* ARGHEZI, S. IX, 89, cf. SCL 1977, 193.
— Pl.: *tulpinişuri.*
— **Tulpină[1]** + suf. *-iş.*

TULPINÍŢĂ s. f. Diminutiv al lui t u l p i n ă[1] **(1)**; tulpioară. *Firişoarele de orez cu tulpiniţele subţiri şi frunzele fragede, albe-gălbui, cît stătuseră în apă, fuseseră cuprinse de îngheţ.* V. ROM. iulie 1954, 188. *Pe cine mi-ai legănat, Pe cin' la foc mi-ai scăldat? P-o tulpiniţă de soc P-o fiică făr' de noroc.* BIBICESCU, P. P. 113.
— Pl.: *tulpiniţe.*
— **Tulpină[1]** + suf. *-iţă.*

TULPIOÁRĂ s. f. Tulpiniţă. *Vai de voinicul străin! Ca un măr singur la drum . . . Cîţi drumaşi călătoresc, Toţi în el zburătoresc. Crengile că i le frîng, Tulpioara cu foc plînge, Chiar cu lacrime de sînge.* MARIAN, O. II, 351. *Cine pe drum trece, Merele-i culege . . . Crăcile că-i frînge, Tulpioara-i plînge.* TEODORESCU, P. P. 282, cf. PAMFILE, C. Ţ. 33.
— Pl.: *tulpioare.*
— **Tulpină[1]** + suf. *-ioară.*

TULPŢÍNĂ s. f. v. **tulichină.**

TULT s. m. **1.** Veche monedă turcească şi austriacă de argint care a circulat şi în ţările româneşti. *Aşa au dat . . . 5 ruble de om într-o lună care fac 50 lei proşti şi un tult.* N. COSTIN, LET. II, 112/22. *Cară, ialoviţă, chile, văcărit şi adăoşag peste văcărit cîte un tultu de vită.* NECULCE, L. 361. *Acest Apostol l-a cumpărat popa Pătru . . . cu patru lei şi un tult* (a. 1721). IORGA, S. D. XIII, 87, cf. LB, LM, BARCIANU, ŞIO II[1], 367, TDRG, I. BRĂESCU, M. 79, ŞĂINEANU, D. U., H XVIII 315. *Cine-i dă un tult şi-un zlot Să-l dea cu fune cu tot.* HODOŞ, P. P. 197. *Tulţ, tulţ, că-s mai mulţ, Florinţ, florinţ, că-s mai cuminţi.* ALEXICI, L. P. 171, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 207. *Un ort, un zlot, un tult şi o oală cu unt,* se spune despre un preţ cam pipărat. ZANNE, P. V, 461.
2. Vamă constînd în a treia parte din valoarea mărfii plătită la trecerea hotarului, a unui curs de apă etc. *1 leu 3 pt. au plătit tultul Bărladului* (a. 1742). BUL. COM. IST. I, 259. *Să nu plătească tult sau 22[1]/2 bani pentru un vas* (a. 1747). ŞTEFANELLI, D. C. 44.
— Pl.: *tulţi.*
— Din tc. **tult.**

TÚLTURĂ s. f. v. **turtură.**

TÚLUAI interj. v. **tulai[1].**

TULUBĂŢ s. m. **1.** (Regional) Trunchi de copac (căruia i s-a curăţat coaja). Cf. ALR I 965/360, LEXIC REG. 110. ✦ Om gras. LEXIC REG. 110. ✦ (Adjectival; despre cap) Rotund (Ieud — Vişeu de Sus). Cf. ALR I 3/347.
2. (Bucov.) Corpul unui animal (mai ales al oii) jupuit de piele. Com. MARIAN. *Am cumpărat numai tulubăţul, pielea ş-o oprit-o el.* Com. din BILCA — RĂDĂUŢI şi din STRAJA — RĂDĂUŢI, cf. LEXIC REG. 110.
3. (Regional) Partea moale a corpului albinei (Vad — Sighetul Marmaţiei). Cf. CHEST. VI 67/32.
— Pl.: *tulubeţi.*
— Din ucr. **тулубець.**

TULÚC s. m. (Regional) **1.** Viţel între unu şi trei ani; junc, juncan; (regional) tulucan, tulucaş. Cf. TDRG, Ţ. PAPAHAGI, C. L. *Viţelul de la 2—3 ani este „june" sau „tuluc".* PRIBEAGUL, P. R. 70, cf. CL 1964, nr. 1, 70, CONV. LIT. XX, 1 020, REV. CRIT. IV, 147. *Se bat doi tuluci şi bine trebuie să bagi de samă ca să nu te ajungă vîrful unui corn.* MERA, L. B. 206. *Supărat i omu atunci Cînd dă boii d'ept tuluci, Vaca d'ept mălai la prunci Şi fetele după slugi.* ŢIPLEA, P. P. 95. *Ş-o-ngiugat doisprîdzăci tulungi Cu coarnili lungi.* VASILIU, C. 173, cf. CABA, SĂL. 93. *Am drăguţă, nu-i de-aici, Nici nu umblă cu opinci, Ci cu cizme de tuluc, Cînd îmi vine dor, mă duc.* BÎRLEA, C. P. 218. *Gazda o prins patru tuluci În coarne lungi.* ARH. FOLK. VII, 96, cf. ALR I 1 080/59, 61, 80, 302, 305, 308, 315, 348, A I 12, 13, 17, 21, 23, 24, 26, 31, 32, 34, FOLC. TRANSILV. II, 620. ◇ (Adjectival) *Dragu mi-s boii cailaci, De mîndra cu poale largi, Şi mi-s* [dragi] *boii tuluci.* DOINE, 56. ✦ Persoană sau animal dolofan, foarte gras (Coverca — Vatra Dornei). Cf. A V 14. ✦ Om cumsecade. Cf. VAIDA.
2. Pui de lup. Cf. BUGNARIU, N.
3. (Iht.) Zglăvoacă *(Cottus gobio)* (Ceahlăul — Piatra Neamţ). Cf. H X 423.
— Pl.: *tuluci.* — Şi: **tulúnc** (T. PAPAHAGI, C. L.), **tulúng** s. m.
— Din magh. **tulok.**

TULUCÁN s. m. (Prin Transilv. şi Măram.) Tuluc **(1)**. Cf. CADE. *Am acasă şease boi, Tulucani mai mici, vo doi.* BÎRLEA, L.P.M. I, 25.
— Pl.: *tulucani.*
— **Tuluc** + suf. *-an.*

TULUCÁŞ s. m. (Regional) Tuluc **(1)** (Tărcăiţa — Beiuş). A I 24.
— Pl.: *tulucaşi.*
— **Tuluc** + suf. *-aş.*

TULUCHÍN s. m. v. **tulichină.**

TULUCHÍNĂ s. f. v. **tulichină.**

TULÚG s. m. **1.** (Prin Ban. şi Transilv.; mai ales la pl.) Tuleu de porumb folosit ca hrană pentru vite; cocean. Cf. DDRF, TDRG, JAHRESBER. XVIII, 369, GĂMULESCU, E. S. 197, H XVIII 261, VICIU, GL., L. COSTIN, GR. BĂN. 206, ALR I 138/18, ALR SN I h 116/105, ib. h 117/2, ALRM SN I h 82/105, A II 8. ✦ Parte din tulpina porumbului care rămîne în pămînt după ce planta a fost tăiată de pe cîmp. Cf. BOCEANU, GL. ✦ Resturi de fîn (Micești — Alba Iulia). Cf. ALR I 953/136.
2. (Prin Ban.; în forma *tuluj)* Ştiulete de porumb curăţat de boabe; cocean. Cf. ALR I 700/18, ib. 903/1, 12.
— Pl.: *tulugi.* — Şi: **tulúj** (L. COSTIN, GR. BĂN. 206, ALR I 700/18, ib. 903/1, 12, A II 8), **hulúg** (SCRIBAN, D.) s. m.
— Din scr. **tuluz.**

TULÚJ s. m. v. **tulug.**

TULUJÁR s. m. (Prin sudul Ban. şi vestul Olt.) Claie de tulugi **(1)**. Cf. GĂMULESCU, E. S. 197, H IX 84, ALR SN I h 118/2.
— Pl.: *tulujari.*
— **Tuluj** + suf. *-ar.*

TULUJÍŞTE s. f. (Prin sudul Ban.) Loc cultivat cu porumb; porumbişte. Cf. GĂMULESCU, E. S. 197, H IX 43, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198, FD I, 185, ALR SN I h 119/105, 836, ALRM SN I h 84/105. ✦ Loc de pe care s-au tăiat tuleii de porumb. Cf. H XVIII 261, 277.
— Pl.: *tulujişti.*
— **Tuluj** + suf. *-işte.*

TULULIÚC adj. v. **tililic.**

TULULUÍT, -Ă adj. (Prin Ban.) Ameţit de nesomn Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 206, NOVACOVICIU, C. B. I, 21.
— Pl.: *tululuiţi, -te.*
— Etimologia necunoscută. Cf. t u l[2].

TULÚM s. n. **1.** (Învechit) Burduf în care se păstrează sau se transportă untdelemnul. *Un tulum* (a.

1766). FURNICĂ, I. C. XXVII. *Tulumuri cu 2 lădiți untdelemn* (a. 1855). id. ib. 419, cf. CIHAC, II, 625, DDRF, ȘIO II$_1$, 367, TDRG. *Toată marfa se transporta în poloboace sau țuhaluri mari, iar untdelemnul se aducea numai în burdufuri sau tulumuri de capră.* N. A. BOGDAN, C. M. 182.

2. (Învechit) Sul de blănuri sau de piei, cuprinzînd 20—40 de bucăți. Cf. ȘIO II$_1$, 367. *Șingeapul se vîndea la leși cu 2 lei tulumul (1 pachet) și încă te ruga să-l iei, căci se găsea cu prisosință pretutindeni.* N. A. BOGDAN, C. M. 53.

3. (Prin sud-vestul Munt.) A treia parte dintr-un pogon de vie. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *tulumuri.*
— Din tc. **tulum.**

TULUMBAGÍU s. m. (Învechit) **1.** Pompier; (învechit) tulumbar. *Tulumbagiul cu emacul lui* (a. 1815). URICARIUL, V, 444. *Un mare număr de tulumbagii ... se repeziră asupra focului.* CR (1829), 129^1/17. *Pompierii (tulumbagiii) sub doi căpitani.* BĂLCESCU, M. V. 627. *Cheamă un tulumbagiu să-i toarne o cofă de apă.* ALECSANDRI, T. 1 139. *Trimisese tulumbagii să stropească butoaiele întruna, ca nu cumva să se încingă.* CARAGIALE, O. III, 128, cf. DDRF, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 367, TDRG. *Și „iangînele" (incendiile) sunt preîntîmpinate prin organizarea coșarilor, a saccagiilor, a tulumbagiilor.* C. GANE, TR. V. 386, cf. BL VII, 122. *Tulumbagii ... vegheau la stînsul focurilor.* BARBU, PRINC. 235.

2. Fabricant de tulumbe și stropitori. ȘĂINEANU, D. U.

— Pl.: *tulumbagii.*
— Din tc. **tulumbacı.**

TULUMBÁR s. m. (Învechit) Tulumbagiu **(1)**. *Nu s-a putut stinge focul decît la 11 ceasuri, cu toată silința tulumbarilor și a unei mulțime de persoane din toate clasurile.* CR (1832), 147^2/39, cf. POLIZU.

— Pl.: *tulumbari.*
— **Tulumbă** + suf. *-ar.*

TULUMBÁȘ s. m. (Regional) Pompier specializat în mînuirea tulumbei **(1)**. *Are 120 membri pompieri, împărțiți pe categorii, în: suitori ..., tulumbași, sacagii.* PĂCALĂ, M. R. 392.

— Pl.: *tulumbași.*
— **Tulumbă** + suf. *-aș.*

TULÚMBĂ s. f. **1.** (Învechit) Furtun; pompă (de incendiu) cu furtun. *S-au înmulțit tulumbele cu cele ce au venit dă la Kiev* (a. 1811). DOC. EC. 116. *Mașuri de tulumbe, de cînepă* (a. 1828). IORGA, S. D. VIII, 75. *Corăbierii ... au început a scoate apa cu pompe (tulumbe).* DRĂGHICI, R. 10/21. *În năuntru palatului o machină este făcută în formă de tulumbe, care aduce apa din rîu pînă deasupra acoperemîntului.* KOGĂLNICEANU, S. 94. *Toți tinichigiii de la Milan fac tulumbe pentru această treabă.* I. IONESCU, C. 202/18. *Să nu remîie înăuntru [țevii] nici o urmă de pojghiță, care, prin tragerea suflării, ar face lucrarea unei clape de tulumbă.* MAN. SĂNĂT. 109/5. *Se ducea dracului tîrgu, de zăbovea tulumbele încă 10 minute.* PR. DRAM. 264, cf. POLIZU. *Acolo am găsit și eu hîrtiile mele vrafuri pînîre spalirile de portocali și de iasomii, amestecate cu apă căzută din cer și din tulumbele pompierilor.* GHICA, A. 5, cf. DDRF, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 367. *Din pieptul calului țîșnea că dintr-o tulumbă un șiroi de sînge.* SANDU-ALDEA, U. P. 74, cf. ALEXI, W., TDRG, DR. V, 312, ȘĂINEANU, D. U., BL VII, 122. *Pomii, nestînjeniți de estetica municipală și de știința urbanistică, prezintată în parcuri cu foarfecă și tulumbe, își urzesc slobod caierul de umbră și frunze.* ARGHEZI, S. XI, 84, cf. ROSETTI — CAZACU, I.L.R. I, 338. *Trompeta pompierilor înfiora lumea, cerînd deznădăjduit apă la tulumbe.* CAMIL PETRESCU, O. II, 228. *La pompieri, să lupte cu tulumba cu apă, nu cu tunul și pușca.* V. ROM. decembrie 1954, 142. *O comisie sanitară turna cu tulumba acid fenic pe jos și pe pereți.* PAS, Z. I, 216. *Un călugăr ... învățase să umble cu tulumbele de la prundul Dîmboviței.* BARBU, PRINC. 169, cf. ALR SN III h 909/172. ◇ *Tulumbă de casă* = pompă manuală, folosită pe lîngă casă pentru lucrări ușoare. Cf. POLIZU. *Tulumbă pneumatică* = pompă pneumatică. id. ib.

2. (Olt.) Ceată, grămadă (de oameni), pîlc. Cf. SCRIBAN, D. ◇ Loc. adv. **Tulumbe-tulumbe** = pîlcuri-pîlcuri; neîntrerupt, compact. *Pe dealu Comoștenilor venea turcii tulumbe-tulumbe călări cîte zăce-doisprăzăce.* GRAIUL, I, 70.

— Pl.: *tulumbe.*
— Din tc. **tulumba.**

TULUMBÍȚĂ s. f. **1.** (Învechit) Irigator, (învechit) clistir. Cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 367, ALEXI, W.

2. (Regional) Stropitoare (Sălcioara — București). ALR SN IV h 1 041/928.

— Pl.: *tulumbițe.*
— **Tulumbă** + suf. *-iță.*

TULUMBUÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) A arunca, a împroșca apa cu tulumba **(1)**. Cf. DL, DM.

— Prez. ind.: *tulumbuiesc.*
— **Tulumbă** + suf. *-ui.*

TULUMBUÍRE s. f. (Învechit, rar) Acțiunea de a tulumbui. *Tulumbuirea nu sluji la nimic. În curînd, aținte de vînt, flăcările băturâ din aripi.* MACEDONSKI, O. III, 55.

— Pl.: *tulumbuiri.*
— V. **tulumbui.**

TULUMBÚM interj. (Regional) Cuvînt care imită sunetul clopotului. *Tulumbum, Tulumbum, Din Țarigrad adus Și sus pus* (Clopotul). GOROVEI, C. 85, cf. PASCU, C. 111.

— Onomatopee.

TULUMEÁN s. m. v. **tulimean.**

TULÚNC s. m. v. **tuluc.**

TULÚNG s. m. v. **tuluc.**

TULUPÁN s. m. v. **tulipan^1.**

TULUȘCÁN s. m. v. **toloșcan.**

TULUȘCĂNÉL s. m. (Prin Bucov.) Om prost. Cf. LEXIC REG. 118.

— Pl.: *tulușcănei.*
— **Tulușcan** + suf. *-el.*

TÚLUVAI interj. v. **tulai^1.**

TÚLVAI interj. v. **tulai^1.**

TÚLVĂI interj. v. **tulai^1.**

TULVURÁR s. m. (Regional) Nume depreciativ dat locuitorilor de la cîmpie care poartă tulvuri; (regional) tulvurea **(1)**, turuiman **(1)** (Săpata de Sus — Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *S-a pripășit în sat la noi un tulvurar și s-a însurat aci.* id. ib.

— Pl.: *tulvurari.*
— **Tulvuri** + suf. *-ar.*

TULVÚREA s. m. art. (Regional) **1.** Tulvurar (Săpata de Sus — Pitești). Cf. UDRESCU, GL.

2. Tulvurică (Săpata de Sus — Pitești). Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: ?
— **Tulvuri** + suf. *-ea.*

TULVÚRI s. m. pl. (Regional) Pantaloni de dimie neagră, largi, caracteristici locuitorilor din Cîmpia Dunării (Săpata de Sus — Pitești). Cf. UDRESCU, GL.

— Etimologia necunoscută.

TULVURÍCĂ s. m. (Regional) Nume depreciativ dat copiilor cu pantalonii scurți; (regional) tulvurea **(2)** (Săpata de Sus — Pitești). Cf. UDRESCU, GL. *Hai, tulvurică, hai mai iute!* id. ib.
— Pl.: ?
— **Tulvuri** + suf. *-ică.*

TÚMA adv. v. **tocmai.**

TUMÁC s. m. v. **turmac.**

TUMÁN s. n. (Regional) Ceață; negură **(1)** (C. A. Rosetti — Tulcea). Cf. ALR I 1 263/675.
— Pl.: *tumanuri.*
— Din rus., ucr. **туман.**

TUMĂNÍ vb. IV. Tranz. și refl. (Regional) A(-și) pierde mintea, a (se) zăpăci, a (se) buimăci. Cf. DR. II, 762, L. ROM. 1967, 312. *Da' nu te-o tomonit?* I. CR. IV, 251. *De cînd s-a dat în dragoste cu fata, umblă tumănit de cap pe toate drumurile.* PAMFILE, VĂZD. 179, cf. UDRESCU, GL. ◆ Tranz. A prosti pe cineva. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.
— Prez. ind.: *tumănesc.* — Și: **tomăní** (SCRIBAN, D.), **tomoni** vb. IV.
— Din ucr. **туманити.**

TUMBÁC s. n. v. **tombac[1].**

TÚMBĂ[1] s. f. Săritură peste cap cu rotire a corpului în aer. *Tumba! aid, s-a isprăvit, Geaba te-ai împotrivit.* PANN, E. V, 137/13, cf. POLIZU, CIHAC, II, 290, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *Săvulescu a început să chiuie ..., să facă tumbe în așternutul patului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 248, cf. GR. S. VI, 359. *Am mai făcut două tumbe.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 279. *Îmi vine să rîd de orice ..., să fac tumbe.* H. LOVINESCU, T. 6. *Cine se rezimă de umbră Dă-ndată peste cap tumbă.* ZANNE, P. II, 449, cf. PASCU, C. 219. ◇ Fig. *Nu se pot mîngîia boierii cînd cad de-a rostogolul din culmea lor ... Dureroasă-i tumba!* ALECSANDRI, T. 1 449. *Căci arta nu consistă a face tumbe bine: Ci să știi a le face atunci cînd timpul vine.* BOLINTINEANU, O. 150. *În hohot pufnește motorul, În tumbele repezi de roți.* V. ROM. ianuarie 1954, 173. ◇ Expr. **A se da (de-a) tumba** = a se rostogoli dîndu-se peste cap. *Iaca mătușica se dă de-a tumba.* ALECSANDRI, T. 541. *Se dau tumba sau făceau roata pe lîngă porțile ei.* MACEDONSKI, O. III, 25. *Îi venea să se dea tumba de bucurie.* SANDU-ALDEA, U. P. 15, cf. TDRG, PAMFILE, J. I, 333. *Și-a scrîntit, fără îndoială, vrun picior, dîndu-se de-a tumba pe vro căpiță de fîn.* HOGAȘ, M. N. 28. *Puțini cîini ca el ... se dădeau tumba prin iarbă la șosea.* GALACTION, O. 303. *Arăta cîte isprăvi știe să facă animalul care se dădea tumba la circ și saluta cu laba ca un soldat.* PAS, Z. I, 58, cf. ALR SN V h 1 434/414. **A-l da** (pe cineva) **tumba** (sau **tumba peste cap**) = a-l face (pe cineva) să se rostogolească, dîndu-se peste cap. *Îi înfige cuțitul drept în ochi și îl dă tumba peste cap.* ISPIRESCU, L. 371. *Beșleaga nici o palmă nu i-a dat Și-ntr-un harar l-a băgat, Hararul la gură a legat, Tumba în Dunăre l-a dat.* REV. CRIT. III, 27. ◇ (În construcția) *De-a tumba* = numele unui joc de copii. Cf. PAMFILE, J. IH, 34. ◆ (La pl.) Mișcări vioaie, giumbușlucuri. *Milescu, care niciodată nu ducea glumele prea departe, se opri din tumbe și veni lîngă dînsa.* D. ZAMFIRESCU, R. 67.
— Pl.: *tumbe.*
— Din ngr. τοῦμπα.

TÚMBĂ[2] s. f. v. **tombă.**

TUMBĂRÁU s. n. v. **tomberon.**

TUMBÉCHI s. n. v. **tumbelechi.**

TUMBELÉCHI s. n. Tobă mică de aramă, de formă semisferică, care făcea parte din instrumentele fanfarei turcești. *După dînșii, veneau meterhaneoa și umbechiurile în sunetul surlelor și tobelor, și în urmă oastea.* GHICA, S. 322. *În curte erau așezate două bande de muzică instrumentală; una se compunea de tumbelehiuri, tobe mari și meterhanele.* FILIMON, O. I, 110, cf. CIHAC, I, 625. *Să bată, să bată, aci tembelicul!* BOLINTINEANU, ap. ȘIO II$_2$, 125, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Pe aici era punctul obștesc pe unde „caimacanul", cel mai iscusit contrabandist de mărfuri, își strecura ... tumbechiurile.* CONV. LIT. XLIII, 925. *Scrieri din veacul al XVIII-lea, pomenesc numele multor instrumente muzicale: ... nagarele sau tumbelechiuri, naiuri.* ALEXANDRU, I. M. 13, cf. DEX.
— Pl.: *tumbelechiuri.* — Și: (învechit) **tumbeléhi, tumbéchi, tembelíc** s. n.
— Din tc. **dümbelek.**

TUMBELEHÉL s. n. (Învechit) Diminutiv al lui tumbelechi. *În larma țambalagiilor se prelungesc metarhanelele și tumbelehelurile în jurul cărora se aduna toată gură-casca mahalalii.* C. PETRESCU, C. V. 77.
— Pl.: *tumbelehéluri.*
— **Tumbelehi** + suf. *-el.*

TUMBELÉHI s. n. v. **tumbelechi.**

TUMBÉLNIȚĂ s. f. (Regional) Unealtă de fierărie nedefinită mai îndeaproape (Mălini — Fălticeni). H XII 431.
— Pl.: *tumbelnițe.*
— Etimologia necunoscută.

TUMBURÚG s. m. v. **tumurug.**

TUMBUȘÍ vb. IV v. **timbuși.**

TUMEFÁCȚIE s. f. Umflătură care apare într-o parte a corpului datorită unei infecții, unei tulburări circulatorii etc. *Tumefacțiune (umflătură) a închieieturei.* MAN. SĂNĂT. 360/1, cf. TURNESCU, C. 134[r], COSTINESCU. *Tumefacțiile (hematomele) trebuiesc să fie considerate ca vătămări.* COD. PEN. R.P.R. 507. *În ce privește pleoapele, notez tumefacția lor frecventă.* PARHON, B. 62, cf. DEX. ◇ Fig. *Cînd apare „geniul", adică conștiința puterii, se ivește și tumefacția eului.* CĂLINESCU, C. O. 235.
— Pl.: *tumefacții.* — Și: (învechit) **tumefacțiúne** s. f.
— Din fr. **tuméfaction.**

TUMEFACȚIÚNE s. f. v. **tumefacție.**

TUMEFIÁ vb. I. Refl. (Despre țesuturi) A-și mări volumul datorită unei tumefacții; a se umfla. Cf. DL, DM, DN^2, DEX.
— Pronunțat: *-fi-a.* — Prez. ind. pers. 3: *tumefiază.*
— Din fr. **tuméfier.**

TUMEFIÁT, -Ă adj. (Despre țesuturi) Care prezintă o tumefacție; umflat. Cf. GRECESCU, FL. 68. *Se plîngea de mîncărimi în axila dreaptă, în același timp pielea era ușor tumefiată și înroșită.* BABEȘ, O. A. I, 13. *Figura tumefiată cu vinișoare vinete a manichiuristei.* C. PETRESCU, C. V. 260. *Părinții își netezi barba afumată, se ciupi de nasul tumefiat.* CĂLINESCU, C. N. 286. *Fibrele colagene sînt subțiate și înlocuite pe alocurea cu grămezi amorfe constituite de resturi fibrilare tumefiate.* PARHON, B. 60. *Privirile mi s-au fixat pe fața desfigurată, tumefiată de lovituri.* V. ROM. decembrie 1966, 16. *Suslănescu îl recunoscu: era domnul Varga în zdrențe, cu nasul tumefiat și vînăt.* T. POPOVICI, S. 376, cf. DEX.
— Pronunțat: *-fi-at.* — Pl.: *tumefiați, -te.*
— V. **tumefia.**

TUMEFIÉRE s. f. Faptul de a se tumefia. *Crezu a constata o tumefiere a unui ganglion submaxilar.* CĂLINESCU, B. I. 57. *Avea pe față și urmele unei tumefieri, poate se lovise în cădere.* V. ROM. ianuarie 1969, 38, cf. DN^2, DEX.
— Pronunțat: *-fi-e-.* — Pl.: *tumefieri.*
— V. **tumefia.**

TUMFEÁ s. f. v. **timf.**

TÚMITE adv. v. **tomite.**

TÚMNA adv. v. **tocmai.**

TUMOÁRĂ s. f. v. **tumoare.**

TUMOÁRE s. f. Masă de țesut care se dezvoltă într-un organism prin înmulțirea exagerată, patologică, a unor celule; (popular) bolfă, creștătură, umflătură. *Tumori la închieieturi.* MAN. SĂNĂT. 359/25, cf. MAT. MEDIC. 73, TURNESCU, C. 5[v], COSTINESCR, BARCIANU, ALEXI, W. *Nu orice umflătură este o tumoară, așa de exemplu un abces.* BIANU, D. S. *Tumorile cele mari prezintă o mare diferență de consistență și de degenerare între ele.* BABEȘ, O. A. I, 453, cf. ȘĂINEANU, D. U., IORDAN, L.R.A. 87. *Sub numirea de tumoare din punct de vedere clinic înțelegem numai înmulțirea de țesut ce se naște prin reproducere.* A. POP., CHIRURG. 389. *O tumoare a canalului lacrimal.* CĂLINESCU, C. O. 111. *Prin progresul inundator al tumorii, cea mai mare parte a mușchilor zigomatici a fost prinsă la rîndul ei.* PARHON, O. A. I, 163. *Tumoare care poate proveni din diferite țesuturi.* ABC SĂN. 352. ◇ *Tumoare malignă* v. m a l i g n. *Tumoare benignă* v. b e n i g n. (Ieșit din uz) *Tomoare albă* = osteoartrită tuberculoasă. Cf. BIANU, D. S.

— Pl.: *tumori.* — Și: **tumóră** (DEX), (rar) **tumoáră** s. f.

— Din fr. **tumeur,** lat. **tumor, -oris.**

TUMORÁL, -Ă adj. Care se referă la tumoare. *Celulă tumorală.* SCL 1964, 414.

— Pl.: *tumorali, -e.*

— **Tumoare** + suf. *-al.* Cf. fr. t u m o r a l.

TUMÓRĂ s. f. v. **tumoare.**

TUMPINÁ vb. I v. **tîmpina.**

TUMPINĂTÓR s. m. sg. v. **tîmpinător.**

TUMPINĂTÚRĂ s. f. v. **tîmpinătură.**

TÚMUL s. m. Movilă conică sau piramidală, din pămînt sau din piatră, pe care unele popoare din antichitate o înălțau deasupra mormintelor. Cf. ARISTIA, PLUT. *A doua specie se compune de grămezi de pămînt, tot conice, dar cu mult mai proeminente decît tumuli*[i] *funerari din epoca romană.* ODOBESCU, S. II, 141, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Romanul își alegea locuința de pe urmă în tumuli adesea strălucitori.* NAUM, IST. ART. 33. *Un text mai lung ... s-a găsit ... într-un tumul tracic.* H. DAICOVICIU, D. 19.

— Pl.: *tumuli.* — Și: **túmulus** (ȘĂINEANU, D. U., CADE, DN[2], DEX), (învechit, rar) **tumúlt** (ARISTIA, PLUT.) s. m.

— Din lat. **tumulus.**

TUMULÁR, -Ă adj. Care aparține unui tumul, privitor la tumuli; p. e x t. de mormînt, funerar. *Inscripțiunile murale și tumulare de la Bălinești.* ODOBESCU, S. II, 222. *Pe groapă n-au să-mi toarne pietroiul tumular.* MACEDONSKI, O. I, 44, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DN[2]. *În necropola tumulară de incinerație, s-au găsit ... obiecte grecești.* H. DAICOVICIU, D. 42. ◇ (Învechit) *Piatră tumulară* = piatră de mormînt, piatră funerară. Cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U.

— Pl.: *tumulari, -e.*

— Din fr. **tumulaire.**

TUMÚLT[1] s. n. **1.** Zgomot mare; larmă, zarvă, vacarm. *Tumultul se răsfiră.* Cf. ARISTIA, PLUT. FM (1861), 80. *Auzu-i se umple de-un vesel tumult.* MACEDONSKI, O. I, 144. *Un tumult asurzitor de glasuri zbucni și mai năpraznic din gloata înfierbîntată.* VLAHUȚĂ, O. A. 156, cf. ALEXI, W. *Un tumult de voci, de graiuri amestecate, răsuna vesel.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 5, cf. SEVERIN, S. 62. *Sînt mii, și gloata crește Ca tumultul de ovații.* MINULESCU, VERS. 156. *Mașinile ... îl dezgustau cu brutalitatea, cu murdăria și cu tumultul lor.* GALACTION, O. 116. *A fost ca un semnal al erupției, cutremurînd sala în tumult de aplauze și chemări.* C. PETRESCU, C. V. 252. *Cu răstit tumult Răbufnește vîntul.* LESNEA, C. D. 69. *În tumultul și trepidația de pe cheiuri mi s-a părut că aud o vorbă românească.* BART, S. M. 33. *Un om făcut să distrugă idoli, să provoace scandal și tumult.* OPRESCU, S. 58. *Nefericitul leu, în clipa morții, De-abia mai suflă-n larmă și tumult.* ARGHEZI, S. V, 100. *Tumultul străzii se potolește abia către zori.* V. ROM. februarie 1954, 197. *Trăsura se depărta încet de tumultul pieței.* VINEA, L. I, 11. *Ridică mîna, parcă pentru a atrage atenția asupra tumultului de urale.* H. LOVINESCU, T. 238. *Se auzeau claxoane, ploaia nu reușea să potolească tumultul unei dimineți oarecare.* V. ROM. decembrie 1958, 27. *Tumultul pădurii Sublim e ca focul Acelui luceafăr Ce luce-n zenit.* HOREA, P. 68. *Aud de sus tumultul Parisului.* T Iulie 1964, 64. ✦ Învolburare, curs repede, tălăzuire a unor ape. *Întreabă undele și ele răspund pasionate în tumulturi gigantice de talaze.* ARGHEZI, C. I. 156. *Pluta s-a desprins de la țărm și vîrtejurile puternice ale Oltului o prind în tumultul lor grandios.* BOGZA, C. O. 373.

2. Fig. Agitație, tulburare, frămîntare, zbucium sufletesc. *Simt din nou tumultul vieții și renasc dintre ruine.* MACEDONSKI, O. I, 220. *Și-ncet mă îndrum spre locul tăcut și ferit De-al vieții tumult.* NECULUȚĂ, Ț. D. 11. *Pentru-ăst simț mult, pentru-ăst tumult, Un nume caut și nu găsesc, Cu toate simțurile lumea răscolesc.* GORUN, F. 137, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Ploaia plînge pe drum Pe un adînc tumult, Pe urma unui mic pantof într-un parc de demult.* BACOVIA, O. 66. *Cu inima în tumult, preotul se apropie de pat.* GALACTION, O. 202. *Tumult de chin și răzvrătire treceau prin versul zbuciumat.* VOICULESCU, POEZII, I, 86. *Viața noastră de toate zilele cu tumulturile, bucuriile și durerile ei.* CĂLINESCU, C. O. 163. *Din acest tumult lăuntric ar fi vrut să-i spuie ceva, totuși, prietenului său.* CAMIL PETRESCU, O. II, 347. *Nici ea nu reușea să se descurce bine în acest tumult de sentimente care îi erau noi.* V. ROM. septembrie 1955, 148.

3. (Învechit) Răzvrătire, răscoală[1], tulburare **(3).** Cf. STAMATI, D. *Temîndu-se pe semne de vreun tumult al poporului, episcopul deschide procesul.* F (1871), 91.

— Pl.: *tumulturi.*

— Din fr. **tumulte,** lat. **tumultus.**

TUMÚLT[2] s. m. v. **tumul.**

TUMULTÓS, -OÁSĂ adj. v. **tumultuos.**

TUMULTUÓS, -OÁSĂ adj. **1.** Plin de tumult[1] **(1),** zgomotos, gălăgios; impetuos. *Se pornea ... ca să vîneze, cu sprintena și tumultoasa lui haită de arcași.* ODOBESCU, S. III, 54. *Plînsori sfîșietoare împinse de blestem ... cresc tumultoase în valuri rînduri, rînduri.* EMINESCU, O. I, 94. *Buimaci de somn se-ntind giganții trosnind a lor închieturi Și tumultuoși pornesc să cînte preludiul unei uverturi.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 37. *Trenul ne purta spre tumultoasa capitală.* C. PETRESCU, S. 191. *Trec prin fața tribunelor contopindu-se într-o tumultoasă revărsare de entuziasm.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 749. *O tumultoasă comemorare arată ca o simfonie.* VINEA, L. II, 264. *Temperament tumultuos, poetul se simte în largul său în mijlocul manifestațiilor populare.* V. ROM. ianuarie 1965, 137. ◇ (Adverbial) *Vuietul de glasuri ... ieșea pe ferestruie și se spărgea tumultuos de pereți, în largul și răsunătorul gol al sălii.* VLAHUȚĂ, O. A. 161. *Altul fredona tumultuos, călare pe bancă.* CĂLINESCU, C. N. 95. ✦ (Despre ape) Învolburat, clocotitor. *Fluvii mari cu tumultuoase și spumegate valuri ... îi treceau pe dinaintea ochilor.* ANGHEL, PR. 43. *Undeva, în vale, șarpele tumultuosului rîu, Ai cărui solzi răsfrîngeau sărăcia pămîntului.* V. ROM. octombrie 1964, 68. (Adverbial) *Fluviul uriaș care curge tumultuos pe aproape îmi aduce un pic de răcoare.* SCÎNTEIA 1953, nr. 2 795. ✦ (Rar; despre vînt) Vijelios, năvalnic. *Fenela, tremurîndă ca o frunză de plop suflată de vînturi tumultoase, ajunse la ușa camerii lui.* F (1869), 307.

2. Fig. Agitat, zbuciumat, tulburat. *Dar mi-ai părut prea fraged, prea gingaș, la-nceput, Tumultuosu-mi geniu întreg să ți se-nchine.* VOICULESCU, POEZII, II, 304. *Sînt forme în mișcare, forme agitate, tumultuoase.* BĂCĂ, z. 83. *Se agață atunci de reazemul iubirii, sentiment pe care l-a risipit cu ușurință și indiferență în tumultoasa lui viață.* T iunie 1964, 71.

3. Abundent, mare, bogat; prodigios. *A domnit atunci cînd tumultuoasa înflorire a barocului era în toi.* M. I. CARAGIALE, C. 23. *Întreg talentul tumultuos și puterea profund evocatoare de viață a lui Liviu Rebreanu se vădesc în „Răscoala".* GUSTI, P. A. 97. *Prin materia tumultuoasă a acestui vast spațiu de piatră, linii de forță, vizibile și adînci, trec ... spre valea cea mare prin care curge Oltul.* BOGZA, C. O., 111.

— Pronunțat: *-tu-os.* — Pl.: *tumultuoși, -oase.* — Și: **tumultós, -oásă** adj.

— Din fr. **tumultueux.**

TÚMULUS s. m. v. **tumul.**

TUMURLÁC s. m. v. **tumurug.**

TUMURLÚC s. m. v. **tumurug.**

TUMURÚG s. m. **1.** (Învechit și popular) Lemn lung și rotund (întrebuințat în construcții). (CADE, com. MARIAN, I. CR. I, 121, ALR II/I MN 126, 3 840/551, 605); bușteau (PAMFILE, A. R. 263, com. MARIAN, CREANGĂ, GL.); trunchi[2] **(1)** (ALRM SN I h 419). *L-au pus să șadă pe un tumurug* (a. 1819). URICARIUL, VII, 75, cf. IORGA, S. D. XXI, 416. *Un pod pe apa Biala, fără nici un tumurug, ci numai cu o arcadă de lemn.* KOGĂLNICEANU, S. 8. *Tumurugi de lemn care se pun spre apărarea mușchiului* (a. 1847). URICARIUL, X, 400. *Voi fi dator a cerca tumurugii de care să sprijină odgonul* (a. 1860). GIURESCU, P. O. 120. *Începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de ... grinzi, ista de tumurugi.* CREANGĂ, P. 48. *Dau de-un om tăind un tumurug de fag cu coada toporului.* F (1885), 450. *Pleacă și rîndunelele, rosti bătrîna, întorcînd răpede luntrea ca să nu se lovească de un tumurug mare ce plutea pe apă.* CONTEMPORANUL, VII, 29, cf. PHILIPPIDE, P. 150. *Bîrne și tumurugi, pliviți din drum veneau de-a valma.* CONV. LIT. XLIII, 921. *O curte imensă ... se încheia în două porți de lemn, cu niște tumurugi de stejar cît bușteanul.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 57, com. MARIAN, ȘEZ. II, 151, I. CR. II, 248. *Se pune pe tomurluciu porților și portițelor ... iarbă verde și crăngi de răchită.* GOROVEI, CR. 349. ✦ (Regional; în construcția) *La tumurluc* = numele unui joc de copii. Cf. ALR SN V h 1 289/899.

2. (Munt.) Butuc în care se prind picioarele deținuților; p. ext. temniță, închisoare. *Oamenii din plebe, în limbagiul lor caustic, dă închisorilor cînd numele de bodîrlău, cînd iarăși de tumurluc.* FILIMON, O. I, 392. *Și-l duse la tumurluc.* ISPIRESCU, ap. ȘĂINEANU, D. U., cf. DDRF, BARCIANU, BUL. FIL. IV, 202, SCRIBAN, D.

— Pl.: *tumurugi.* — Și: (regional) **tumurúgă** (SCL 1975, 277, com. MARIAN) s. f., **tumburúg** (I. CR. II, 248), **tumurlúc, tumurlác** (DR. III, 432), **trumurúg** (PAMFILE, A. R. 263), **tomurlúci** s. m.

— Din tc. **tomruk.**

TUMURÚGĂ s. f. v. **tumurug.**

TUN[1] s. n. **1.** (Învechit și popular) Tunet **(1)**. *De glasulu tunrulu tău spămîntă-se.* PSALT. HUR. 86[r]/22. *Glasul tunetelor* (t u n e t e l o r ç, t u n e t u l u i ç[2] D) *tale în roată lumireadză fulgerele tale toată lumea.* PSALT. 154. *Rugați pre Domnul cum să steà tunurele lu Domnedzeu și grindinea.* PO 208/7. *Și unde striga el, se răsuna văzduhul ca de tun.* MOXA, 403/34. *În tunure și în fulgere și în cutremur de pămînt.* VARLAAM, C. 344. *Să arătă un măr mare și tunuri și fulgere mari să făcură.* id. ib. 443, cf. LB, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Vine smeul cu două capete vuind că tunul.* SBIERA, P. 93. *Cînd auzi primăvara tunînd întîia oară ... să zici: Tunu ca ciurul, Capu ca fierul.* ȘEZ. I, 126. *Da eu cum nu voi ofta, Că greu tun a ploaie vine.* BIBICESCU, P. P. 274, cf. BUD, P. P. 83. *Prin alte părți se crede că Arhanghelul Gavril este acel ce poartă piatra și rînduiește cu tunul.* PAMFILE, VĂZD. 143. *Cu palos de tun, Cu sabie de fulger Tăind,* GR. S. V, 155, cf. ALRT II, 332, ALR I 1 241/93, 315. *Dumnezeu tunuri a dat, Pe toți dracii i-a detunat.* FOLC. MOLD. I, 310. ◇ Expr. (Regional) **Din tun după semn** = din nimic. *Apoi pe Ioniță au necaz că și-a făcut atîta avere, te miri de unde, din tun după semn.* IOVESCU, N. 155. **A (nu) face (nici un) tun pe senin,** se spune despre cineva care se laudă fără să fi făcut vreo ispravă. Cf. COMAN, GL., ZANNE, P. IX, 426, UDRESCU, GL. **E tun** = e vreme grea. Cf. CIAUȘANU, GL. ✦ Trăsnet **(1)**. *Era de tun de fulger să moară.* M. COSTIN, ap. CADE, cf. ARH. FOLK. I, 126, 127, ALR I 1 243/320, 324, 375. ◇ Compus: (Bot.; regional) **iarba-tunului** = **a)** borșișor *(Sempervivum schlehani).* Cf. TDRG, PAMFILE, VĂZD. 81, BORZA, D. 159; **b)** urechelniță *(Sempervivum tectorum).* BORZA, D. 159; **iarbă-de-tun** = urechelniță *(Sempervivum tectorum).* id. ib.

2. Nume generic dat gurilor de foc de artilerie; gură de foc de artilerie cu traiectorie întinsă; (regional) top[3]. *Purtătoriu de grijă tunurilor.* SIMION DASC., LET. 23. *Au slobozit nemții cîteva tunuri de au stricat un vas turcesc.* IST. Ț. R. 26. *Cu multă oaste și cu multe tunuri grele și mari.* NECULCE, L. 132. *Cu tunurile dînd, mare veselie în toată politiia s-au făcut de domnie noao.* R. GRECEANU, CM II, 15. *Îndată au scos tunurile și au pus toate la rînduială de bătălie.* IST. CAROL XII, 26[v]/15. *Perirè.... cinci sute de machedoneani, de tunuri.* ALEXANDRIA (1794), 57/4, cf. DRLU, LB. *Împrejurul acestii curți, pe lîngă zidul caselor, poate sînt peste cinci sute tunuri mari și mici.* GOLESCU, Î. 26. *Se aud huiete de tunuri.* DRĂGHICI, R. 19/20. *Tunul cel de lemn răsună, Cît din ceriu pare că tună.* BĂRAC, ap. GCR II, 240/5. *Oastea sa se urca la șepte mii oameni ... și nouă tunuri, dintre care trei de baterie și șase de campanie.* BĂLCESCU, M., V. 466. *Să cutremura pămîntul de sunetul tunelor, cînd le slobozea* (a. 1849). IORGA, S. D. XIII, 177, cf. COSTINESCU, DDRF. *Tunurile însă, care pe atunci purtau ele numele de puști, erau cunoscute.* XENOPOL, I. R. IV, 158, cf. ALEXI, W., BOGDAN, O. 427, TDRG. *În toate zilele în zori ... se dădea cîte o lovitură de tun.* N. A. BOGDAN, C. M. 121, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Erau treizeci de tunari ... lîngă două cupole de tunuri neisprăvite.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 8. *Patru tunuri trag în fața noastră, la zece pași.* CAMIL PETRESCU, U. N. 364. *O parte din sat ... căzuse sub bătaia tunului.* C. PETRESCU, Î. II, 204. *La marginea orașului așteaptă un regiment cu tunuri.* SAHIA, N. 40. *Urletul de tunuri nu avea zăstîmpuri.* VOICULESCU, POEZII, I, 45. *Rezemat de manivela unui tun, privea înduioșat.* BART, S. M. 66, cf. SCRIBAN, D. *El preciza cîtă muniție trebuie să aibă fiecare detașament: 100 cartușe ..., un tun blindat.* PAS, Z. IV, 218. *Au trebuit să trimită cavaleria și ceva tunuri,* VINEA, L. I, 384. *De ce trag tunurile?* H. LOVINESCU, T. 164. *Tunurile duruiau din răsărit Tot mai aproape, sub zările-n fum.* LABIȘ, P. 29. *Primise defilarea trupelor și a școalelor, în sunet de trîmbițe, în bubuituri de tun.* V. ROM. ianuarie 1965, 5. *O, vaiete și bocete pierdute, În bubuitul tunului.* ib. octombrie 1970, 3. *Înceri cu tunuri mari Ce sparg ziduri cît de tari.* ALECSANDRI, P. P. 210. *Nu te-or bate tunurile, Că te-or bate lacrimile.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 316. *Cînd zorile se părsa, Tunurile slobozea.* HODOȘ, P. R. 228. *Toți voinicii se ivea, La hotar se-nțepenea Și de luptă s-aprindea, Tunurile duruia, Săbiile îmi sclipea.* BALADE, II, 215. *Dă Iancu cu tunurile, De răsună dealurile.* FOLC. TRANSILV. I, 16, cf. O. BÎRLEA, A. P. I, 140. *La urechile surdului poți da și cu tunul,* se spune cînd cineva nu înțelege ceva, oricît îi vorbești. Cf. ZANNE P. II, 755. ◇ Expr. **(Poți) să dai (sau să tragi) cu tunul,** se spune cînd cineva doarme adînc și nu se trezește ușor sau despre un loc unde nu se află nici o ființă vie. Cf. PAMFILE, J. III, 28, CADE, DM, DEX, ZANNE, P. IV, 670. **A scăpa ca din tun** (sau **ca din**

gura tunului), se spune cînd cineva reușește să fugă, scăpînd de o situație neplăcută. Cf. PAMFILE, J. II, 170, DL, DM, DEX. (Rar) **A pune gîndurile pe tun** = a pune gînd rău cuiva. L. ROM. 1959, nr. 5, 77. (Rar) **Nu e bun d-un tun** = nu e bun de nimic. ib. 76. ◇ (Ca termen de comparație sau adverbial; pe lîngă un adjectiv, îi dă valoare de superlativ; pe lîngă un verb, îi intensifică acțiunea) *Tăi lemnul ... și e sănătos ca tunul.* ALECSANDRI, T. 613. *S-a culcat îmbrăcat pe mîndîr și a dormit tun pînă la ziuă.* CARAGIALE, ap. CADE. *Aproape de dînsul erau trei lipoveni pescari, doi nu așa de beți, dar al treilea tun.* CONTEMPORANUL, VI, 34, cf. DDRF. *Geamurile înghețate tun.* DELAVRANCEA, H. T. 252. *Dunărea amorțise, înghețase tun.* SANDU-ALDEA, U. P. 34, cf. ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, J. II, 170. *Așezară porcul înghețat tun în sanie.* AGÎRBICEANU, S. 283. *Zenobia ..., de mîndră că era soacră mare, se îmbătase tun.* REBREANU, I. 257, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Era sănătos tun.* STĂNOIU, C. I. 128, cf. SCRIBAN, D. *Părea că și fata străină doarme tun.* ARGHEZI, VERS. 139. *Sînt sănătos tun, nu vezi?* CĂLINESCU, C. O. 34. *Majorul ..., beat tun, abia ținîndu-se pe picioare.* CAMILAR, N. I, 40, cf. SCL 1977, 193. *Nu căta că sînt bătrîn, Că la drum sînt iute tun.* ȘEZ. V, 151, cf. CIAUȘANU, GL., CHEST. VIII 109/12, ALR I 1 724/24, 174, 750, ZANNE, P. II, 707. ◇ (Eliptic) *Noroi uscat, făcut tun de arșița soarelui.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Porni ... tot mai des tropotul încălțămintelor pe zăpada-tun.* AGÎRBICEANU, S. 128. ◇ Expr. **Tun de beat** = foarte beat. Cf. ALR I 1 724/49. **A face** (pe cineva) **tun** = a îmbăta (pe cineva) foarte tare. Cf. DR. IV, 729. ✦ (Învechit; la pl.) Lovituri de tun **(2).** *Împărăția pre departe pre tunci ... cu sacalășe și cu tunure.* MOXA, 404/14. *Inicerii ... au slobozit cîteva tunuri ..., dar nice una n-au nemerit* (a. 1716). GCR II, 19/14. *Căpitanul ... au poruncit ... să sloboadă tunuri vestitoare vreunei alte corăbii.* DRĂGHICI, R. 11/1.

3. (În sintagma) *Tun electronic* = aparat folosit pentru producerea și dirijarea unui fascicul de electroni[1] într-un tub electronic. Cf. ENC. TEHN. I, 158, M. D. ENC., DEX.

4. (Regional; în construcțiile) *De-a tunul* = numele unui joc de copii. Cf. PAMFILE, J. I, 52. *Bătăile cu tunuri* = numele unui joc la care participă șase persoane și care se joacă pe un desen cu pătrate făcut pe hîrtie. Cf. PAMFILE, J. I, 46, 47.

— Pl.: *tunuri* și (învechit) *tune,* **(1)** *tunure.*

— Postverbal de la **tuna.**

TUN[2] s. n. v. **turn.**

TUNĂ vb. I. **1.** Intranz. impers. A se produce un tunet **(1);** a se auzi tunetul. Cf. ANON. CAR. *Plesmuiaște norii în văzduh și aci cu trăsnirea și lucirea tună.* MOLNAR, RET. 6/2, cf. CLEMENS, LB. *Brazii înălțați pîn' unde tună.* CONACHI, P. 260. *Să închid fereastra ..., curînd o să tune.* NEGRUZZI, S. I, 58, cf. COSTINESCU. *Dintr-un nor depărtat s-auzi tunînd, ca un zgomot produs într-o altă lume.* VLAHUȚĂ, O. A. 368, cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Tune, fulgere, că-i bine! Mai aud și surzii, poate.* EFTIMIU, Î. 70. *Dar a tunat. Zări sparte. Un trăsnet fără veste ...* VOICULESCU, POEZII, II, 111, cf. SCRIBAN, D. *Tună și odaia neagră ... se văzu dintr-o dată parcă uriașă.* BARBU, PRINC. 85, cf. ȘEZ. I, 126, PAMFILE, VĂZD. 152, ALR II/95. *Auzeam cînd cade brumă, Și amu n-aud nici cînd tună.* FOLC. TRANSILV. I, 309, cf. ZANNE, P. I, 210. ◇ Expr. **A tunat și i-a** (sau **ne-a, v-a) adunat,** se spune despre oamenii care se întovărășesc fiindcă au aceleași defecte. *Moș Vasile era un cărpănos și-un pui de zgîrie-brînză ca și mătușa Mărioara. Vorba ceea: „au tunat și i-au adunat".* CREANGĂ, A. 50. *A tunat și ne-a adunat.* IL, mai 1965, 18, com. din PIATRA NEAMȚ, ZANNE, P. I, 82. **Unde dai și unde tună,** se spune despre cineva care gîndește într-un fel și vorbește altfel. Cf. ZANNE, P. IV, 332. **Unde tună și unde fulgeră** = unde dai și unde crapă, v. crăpa. UDRESCU, GL. **A tuna și a fulgera** v. fulgera. ✦ (Învechit și popular; subiectul este „cerul", „norii", „Dumnezeu" etc.) A face să se producă tunetul. *D[u]mnedzăul slaveei tunră.* PSALT. HUR. 23[r]/6. *Și tură din ceriu Domnul.* PSALT. 26. *Tună de în ceriu Domnul.* CORESI, ap. TDRG. *Răsăritul s-au mîntuit de împărăția lui Anastasie celui fără de nici o credință, carele, tunînd cerul, fugea dintr-o chilie într-alta.* ȘINCAI, HR. I, 97/29. *Năvalnic afară bate vîntul. De-al fulgerelor vuiet văzduhurile tună.* COȘBUC, P. I, 141. *Împăratul olimpic ... tună-n văzduh.* MURNU, I. 14. *De-ar veni luna lui mai, Să-mi aud cerul tunînd, Să văd norii fulgerînd.* ALECSANDRI, P. P. 287, cf. H III 5, ANT. LIT. POP. I, 72, FOLC. MOLD. II, 128. ✦ Tranz. impers. (Regional; mai ales în imprecații) A lovi trăsnetul **(1);** a trăsni[1]. Cf. CADE. *Vai, tuna-te-ar, lume rea!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 366. *Cine crede-nt-un drăguț Tuie-o dint-un noruț.* ȚIPLEA, P. P. 31. *Cine crede-ntr-on bărbat Tune-o din senin!* BÎRLEA, L. P. M. I, 75. ✦ Tranz. (Regional; cu subiectul „Dumnezeu", „Sfîntul Petru") A lovi cu trăsnetul **(1).** *Tună, Doamne, talerii, Ei m-o-nvățat a iubi.* MÎNDRESCU, L. P. 127. *Du-te, Petre, aleargă, Petre, Și ia tunul și-l tunează* [pe Iuda]. MARIAN, S. R. I, 16. *Cine crede la drăguț Tună-l, Doamne, din noruț!* RETEGANUL, CH. 45. ◇ Intranz. *Tună peste ei, Doamne, mîndria lor s-o zdrobești.* BELDIMAN, O. 60/17. *Tună, Doamne, și trăsnește, Tună-n cine despărțește Dulcea dragoste-nfocată.* ALECSANDRI, P. P. 22, cf. FOLC. TRANSILV. I, 116. (Fig.) *Poetul ... să fulgere păcatul ... Să tune-n mișelii.* CONTEMPORANUL, I, 205. ✦ Tranz. (Maram.) A lovi, a izbi; a atinge. *Ș-asar' am trecut pîn codru Ș-am tunat frundza cu cotu.* ȚIPLEA, P. P. 55, cf. BUD, P. P. 83. *O tuna-o de pămînt ș-o sparge.* T. PAPAHAGI, M. 172, cf. ALR I 1 435/354. ✦ Intranz. (Prin Maram. și vestul Transilv.) A ajunge pînă ... *Și pe murg a-ncălecat, Pe murgușul cel de vînt, Ce-i tună coama-n pămînt.* BUD, P. P. 4. *Poate crește grîu-n tindă Să-i tuie cu spicu-n grindă.* COM. SAT. V, 78, cf. T. PAPAHAGI, M. 235.

2. Intranz. (Despre diferite surse de zgomot) A vui, a bubui, a răsuna foarte tare; a trăsni[1] **(3).** *Stîncă ... Ce din vîrf de munte saltă, Tună, se rostogolește.* ALECSANDRI, P. II, 15. *Clopotul din turlă înviorșunat tuna.* VOICULESCU, POEZII, I, 20. *Barnarul închis în canal de scînduri freamătă sub picioarele mele, fierbe, se zbate, tună.* SADOVEANU, O. VII, 342. *Bubuitor, furtuna lung pe zăvoi răsună, Ca o caleașcă-n goană pe o podișcă tună.* PILLAT, P. 140. *Acum sînt valul nesfîrșit ce tună.* id. ib. 200. *Tu nu vezi că a tunat ceva? ..., trebuie să fie explozie la Arsenal.* CĂLINESCU, C. N. 342, cf. ALR II 4 418/64, 284, 310, 349, 365, 704, 876. *Ce tună-n păgăună Și ciutele s-adună?* (Clopotul). GOROVEI, C. 88. ✦ (Despre glas, cuvinte etc.) A răsuna puternic; (despre oameni) a vorbi cu glasul ridicat; a striga. *Glasul Domnului spre ape zeul slaveei tură.* PSALT. 48. *Astădzi tună glas de bucurie în toate semințiile oamenilor.* VARLAAM, C. 436. *Glasul Domnului tună într-apă multă.* DOSOFTEI, PS. 87/1. *Au brațul tău iaste asupra Domnului, au cu glas ca el tună?* BIBLIA (1688), 388[2]/47. *Glasul graiurilor tale ... au tunat.* MINEIUL (1776), 16[v1]/3. *Ca-ntr-un fund dogit de clopot tună-n gura lor cuvîntul.* IOSIF, P. 63. *Aceasta e! tună glasul directorului.* C. PETRESCU, C. V. 133. *De dimineață pînă seara au bubuit covoarele și au tunat poruncile.* TEODOREANU, M. U. 140. *Să bubuie glasuri, să tune cuvîntul, Să fulgere slova în spartul Apus.* VOICULESCU, POEZII, II, 131. *Aha! aceștia sînteți voi? tună Duca.* SADOVEANU, O. X, 358, cf. SCRIBAN, D. *Ce faci acolo? tună glasul profesorului.* CĂLINESCU, C. O. 64. *Domnul să fugărească duhurile ..., tună el din glas.* CAMILAR, N. II, 431. *Dă-i drumul tună de departe generalul.* VINEA, L. I, 388. *Bă! tună el cu chipul înfepenit ca de lemn.* PREDA, D. 156. *Bă-i adevărul adevărat! tună Domnitorul.* BARBU, PRINC. 227. (Impersonal) *Și fuge el tot înainte și în urma lui tună: hoțule-i, nătărăule-i!* CONTEMPORANUL, III, 700. ◇ Expr. **A tuna (și a fulgera) împotriva** (sau **contra) cuiva** (sau **a ceva**) = a vorbi cu multă vehemență împotriva cuiva (sau a

ceva). *Către aceasta aduc pre Tiferon împotriva lui Diodor ... tunînd, precum fără sfîrșit să fie la aceștia basnile.* CANTEMIR, HR. 173. *Acest orator a tunat contra luxului.* COSTINESCU, cf. ȘĂINEANU, D. U., M. D. ENC. ◆ Tranz. (Învechit; complementul indică ceea ce se rostește) A pronunța cu glas ridicat, a spune răspicat. *Prin limba și gura Ciacalului, cuvintele își tunase.* CANTEMIR, IST. 65. *Pentru noi nu rămîne nici o blagoslovenie, ci singur blăstemul acela carele judecătoriul H[ristos] îl va tuna la urechile osîndiților.* MAIOR, P. 167/15. ◆ (Prin Ban.) A lătra. H XVIII 304, ALR I 1 155/28, LEXIC REG. II, 38.

3. Intranz. A trage cu tunul[1] **(2)** sau (mai rar) cu alte arme de foc. *Turcii nu continea întrunã tunînd asupra coloanelor noastre.* AR (1829), 63[1]/22. *Urcînd douăsprezece tunuri mari într-un deal înalt, le îndreptă spre armia noastră și începu a tuna asupră-i.* BĂLCESCU, M. V. 114, cf. COSTINESCU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Vine ... Din pistoale dînd Și din puști tunînd.* SEVASTOS, N. 114. ◆ Tranz. (Regional) A omorî sau a răni cu tunul[1] **(2)**. *Curțile cînd ocolea, Multe streje că punea, Cincizeci de feciori tuna.* BĂLADE, II, 420. *Cum m-o tunat — zice — cu tunu!* O. BÎRLEA, A. P. I, 140.

4. Intranz. (Învechit și popular) A pătrunde undeva cu forța, pe neașteptate, cu mult zgomot, a da buzna, a năvăli **(2)**; a intra. *Asan ... cu mare îndrăznire tună în ținuturile ceale de către Strimon.* MAIOR, IST. 218/6. *Curtoții s-au întrarmat și unindu-se cu Radul X au tunat în Țeara Birsei.* ȘINCAI, HR. II, 323/36, cf. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 23, TDRG. *Tunăm în casă, eram tustrei.* BĂNUȚ, Ț. P. 38, cf. CADE, SCRIBAN, D., H. IX 35. *Trei cocoși negri cîntară, Trei turci în țară tunară.* POMPILIU, B. 58. *Tureu-n casă că tuna Și vin roșu aducea.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 489, cf. MARIAN, S. R. II, 159. *Ceața-n casă mi-a tunat.* HODOȘ, P. P. 157. *Tun în casă, focu-i stins, Ies afară, lemne nu-s.* MAT. FOLK. 1 003. *Poarta-n două despica, Ca să tune junii buni.* VICIU, COL. 25. *Boierii tremura dă frică cîn tunam la ei în casă.* GRAIUL, I, 19, cf. BREBENEL, GR. P. 6, com. din SASCA MONTANĂ — MOLDOVA NOUĂ. *Nora-n casă că tuna: Bună seara, soacra mea.* DENSUȘIANU, Ț. H. 93, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 22, GR. S. V, 124, ARH. FOLK. III, 156, VI, 384, ALRT II, 18, ALR I 313/18, 122, 129, 131, 170, ib. 655/144, ib. 1 505/140. *Mi-o tunat ceva-n ochi.* ALR II 2 026/47, 141. *Îi tună apă pe gură și pe nas.* ib. 2 155/2. *Mi-o tunat o țandără în mînă.* ib. 2 290/141. *Tună frigu în mini.* ib. 2 444/102, ib. 3 164/141, ib. 4 404/130, 141, 848, ib. 4 591/130, 157. *Tună plugu afund.* ALR II/141, cf. A II 7, III 1, 2. *Măi Dumitre, Făt-Frumos, Ce tuni în casă plîngînd, Ieși afară suspinînd ...?* BALADE, I, 456. *Dar turcii i-au oblicit, La cetatea lor au vint Și-n cetate au tunat.* FOLC. TRANSILV. II, 405. (Glumeț) *Cum se uită niște fete La chemeșa ruptă-n spete Și nu tună s-o cîrpască.* ib. I, 145. (În imprecații) *Vină aici, boală, c-acuși tună dracu-n-coșul tău!* SADOVEANU, O. IX, 17. *Tune dracu-n pielea lor.* CĂLINESCU, E. O. I, 108. *Tune-n tine sabia lui Irod!* BENIUC, V. CUC. 96. *La fereastra mîndrei mele Latră cîni, latră cățele, Tune turbu-n tine, cîne, Și-n stăpînul de te ține.* HODOȘ, C. 69. *Că să tune dracu-n tine De te vei lăsa de mine.* MAT. FOLK. 953, cf. DOINE, 256, COMAN, GL. ◇ Fig. *Marfa bună se deșache, Om frumos tună-n păcate.* DOINE, 234. ◇ Expr. **A-i tuna cuiva (ceva) în minte** (sau **în cap**) = a-i trăsni cuiva (ceva) prin minte, v. trăsni[1]. *Cine știe, îi tună-n minte și-mi trîntește-o boroboață.* CONTEMPORANUL, I, 510. *Așa-i omul cînd îmbătrînește. Numai prostiile-i tună în cap.* BENIUC, V. CUC. 15. *Ce-i mai tună în cap, aduce toată făina ..., o toarnă peste vin și începe a o mesteca de mălai.* SEVASTOS, ap. TDRG. (Regional) **A(-i) tuna cuiva soarele în cap** = a-l durea capul pe cineva. Cf. PĂCALĂ, M. R. 252, 159. (Regional) **A tuna în gălbenare** = a se îmbolnăvi de gălbenare. Cf. ALR I 1 643/107. (Regional) **A tuna în groapă** = a muri. *Să n-ai parte d-altă fată, Pînă n-oi tună în groapă.* HODOȘ, P. P. 133. ◆ Tranz. (Învechit, rar; complementul indică bani) A băga, a investi. *Și capital am tunat eu în boltă* (a. 1778). IORGA, S. D. XII, 97.

5. Intranz. (Regional) A veni la vale, a coborî. Cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În special pentru umblarea prin munți avem, pe lîngă „sui", „urcă" și „pogorî (coborî)", cuvinte dialectale ca „guri" sau „gui", „tuna", „tuli", „urla".* PUȘCARIU, L. R. I, 319, cf. DR. VIII, 283. *Pe așa spurcată de iarnă ai luat dumneata drumul în picioare, ca să tuni tocmai în Valea Cucului.* BENIUC, V. CUC. 48. *Brad încetinat, De unde-ai tunat, Din vîrșor de munte.* MARIAN, Î. 101, cf. VICIU, GL., DENSUȘIANU, Ț. H. 96, TODORAN, GL., ALR I 1 341/26, ALR II 2 469/833, A III 1, 2. (Refl.) *Să mă tun în jos la țară ... Că mi-i voia să mă-nsor.* DENSUȘIANU, Ț. H. 139. ◇ Fig. *Urgia ta tună asupră-mi.* MARCOVICI, C. 100/4. ◆ Tranz. (Regional) A aduce în vale; a coborî. *Și-o tunat fînul acasă.* VICIU, GL. *Vacile le tuń aicia.* A III 18. (Refl. pas.) *Se tună brînza de la munte.* DR. V, 424. ◆ (Regional) A ieși de undeva, a pleca. *Tui, izdate, Blestemate, Tu să ieși și să plesnești, Pe cutare să-l părăsești.* ALRT II, 261.

— Prez. ind.: *tun;* pers. 3 și (regional) *tunează;* conjunct.: pers. 3 și (regional) *să tuie;* imper.: și (regional) *tui.*

— Lat. **tonare.**

TUNÁCI adj. (Prin Ban.; despre oameni) Aprig, îndrăzneț, înfigăreț. Cf. CADE, DR. V, 425, com. din SASCA MONTANĂ — MOLDOVA NOUĂ.

— **Tuna** + suf. *-aci.*

TUNÁR s. m. (Atestat prima dată la 1530, cf. D. BOGDAN, GL.) Militar care servește într-o unitate de artilerie, artilerist, (turcism învechit) topciu; servantul unui tun[1] **(2)**. Cf. N. COSTIN, LET. II, 73. *În toată armia nu era un singur tunar bun.* IST. CAROL XII, 21[1]/11. *Numiților tunari să le dea cîte zece florinți.* ȘINCAI, HR. II, 78/15, cf. DRLU, LB. *Batalionul al doilea de tunari (topcii) este cu totul în răzvrătire.* CR (1829), 194[2]/6. *Puștașii sau tunarii sub căpitanul cel mare al darabanilor.* BĂLCESCU, M. V. 645, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF. *Tunarii 500 pentru artilerie* (a. 1893). URICARIUL, XXII, 425, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Eram treizeci de tunari deasupra satului ..., lîngă două cupole de tunuri neisprăvite.* TOPÎRCEANU, O. A. II, 8, cf. SCRIBAN, D. *La cele patru colțuri ale locului de adunare e cîte un tun cu tunarii săi, așezați după regulile ostășești.* CAMIL PETRESCU, O. II, 352. *Isprăvile lui de tunar iscusit.* STANCU, R. A. III, 13. *Atît a așteptat tunarul nostru. Sare fulgerător din groapă, reperează; încarcă, trage.* V. ROM. mai 1954, 155. *Tunarii îndeplineau un rol de seamă ... la diverse solemnități de curte ... cînd se trăgea cu tunul.* STOICESCU, C. S. 176, cf. ALR II 4 944.

— Pl.: *tunari.*

— **Tun**[1] + suf. *-ar.*

TUNÁT[1] s. n. (Învechit, rar) Acțiunea de a tuna **(1)** și rezultatul ei. *Muri curînd de tunat și de fulger și fu îngropat.* MOXA, 370/2.

— V. **tuna.**

TUNÁT[2]**, -Ă** adj. (Regional; despre oameni) Care nu este în toate mințile; zăpăcit, țicnit. *Ce să-i mai vorbesc, că-i așa de tunat.* CV 1950, nr. 4, 41. *Așta e tunăt la cap, nu-l vezi? N-ai cu cine te înțelege.* UDRESCU, GL.

— Pl.: *tunați, -te.*

— V. **tuna.**

TUNĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Care se referă la tunuri[1] **(2)** sau la tunari. *Ivirea flotilii de la Ruşciuc ce să compunea de 9 caice mari și de 20-șalupe tunărești.* CR (1829), 30[1]/17.

— Pl.: *tunărești.*

— **Tunar** + suf. *-esc.*

TUNĂRÍ vb. IV. Intranz. (Învechit, rar) A trage cu tunul[1] **(2)**. Cf. CADE, DL, DM, SCL 1970, 16.
— Prez. ind.: *tunăresc*.
— V. **tunar**.

TUNĂRÍE s. f. (Învechit) Mulțime de tunuri[1] **(2)**; artilerie. *Din fortărețe mai toată tunăria o transportă la Sibiu.* BARIȚIU, P. A. I, 239, cf. DDRF, SCRIBAN, D.
— Pl.: *tunării*.
— **Tun**[1] + suf. *-ărie*.

TUNĂRÍME s. f. (Rar) Mulțime de tunari. Cf. SCRIBAN, D.
— **Tunar** + suf. *-ime*.

TUNĂRÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a tunări; tragere cu tunul[1] **(2)**. *Văzînd ai noștri că nu izbutesc astfel, se mărginiră a urma cu tunărirea înfricoșătoare de bombe și ghiulele.* BĂLCESCU, M. V. 151, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE.
— V. **tunări**.

TÚNĂT s. n. v. **tunet**.

TUNĂTÓR, -OÁRE adj., s. f. **1.** Adj. Care tună **(2)**, care bubuie (tare); (despre glas, voce) puternic, răsunător **(1)**, (franțuzism) tonitruant. Cf. ANON. CAR., DRLU. *Auzii glasul aramei tunătoare.* ALEXANDRESCU, O. I, 82. *Apucă ... Tunul cel mai tunător.* ALECSANDRI, P. III, 482, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Nu e tunet tunător, E om viu suferitor.* DEȘLIU, M. 7. ◇ (Adverbial) *După o pauză, tunător, aproape răstindu-se una la alta, își întîlniră glasurile într-unul singur.* BASSARABESCU, V. 23. *Atunci boier Stoicea ... porunci tunător.* GALACTION, O. 52.

2. S. f. (Bot.; regional) Numele unei plante nedefinite mai îndeaproape (Hîrtiești – Cîmpulung). Cf. H IX 265.
— Pl.: *tunători, -oare*.
— **Tuna** + suf. *-tor*.

TUNĂTÚRĂ s. f. (Regional) Tunet, bubuitură. Cf. POLIZU, ALEXI, W., ALR I 1 241/542.
— Pl.: *tunături*.
— **Tuna** + suf. *-(ă)tură*.

TUNCÁ vb. I v. **tonca**.

TÚNCENI adv. v. **atuncini**.

TUNCHI s. m. v. **tenchi**[1].

TUNCHÍȘTE s. f. v. **tenchiște**.

TÚNDE vb. III. **1.** Tranz. (Complementul este „părul", „mustața", „barba") A tăia sau a reteza (pînă la piele). V. tușina. *Să-i fie tuns lui tot părul și barba.* CORESI, EV. 425. *Își taie din urechi puțintel și tunde părul și-și încruntează nasul și obrazul.* HERODOT (1645), 229. *La ceafă tundea părul, să fie capul tot slobod de sudori și în răcoreală la ostenele.* M. COSTIN, O. 271, cf. CLEMENS, LB, POLIZU, COSTINESCU, CIHAC, I, 290, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *După ce voi muri eu, Să-mi tunză tot părul meu.* BALADE, II, 373. *Leano, bine-ai mai ajuns, Că și păru ți l-ai tuns!* FOLC. MOLD. II, 343. (Refl. pas.) *Părul să tunde și să taie.* CHEIA ÎN. 29[r]/14. *Se observă... la toate popoarele anumite practice, cînd se tunde părul.* CANDREA, F. 37. *Copilului mic, pînă la anul, să nu i se tundă părul.* ȘEZ. III, 121. ◇ (Complementul indică o persoană sau capul unei persoane) *Te curățește ... și te blagosloveaște cu ei, cum se-ți tundzi* (razâ N. TEST. 1648, razâ BIBLIA 1688) *capulu.* COD. VOR. 32/1. *Mare jăle să făcea în toți varvarii și sîngur Mardonie încă tare plînsă și tundea pre sine.* HERODOT (1645), 477. *Scoală de-ți tunde capul și te desbracă de haine luminate.* VARLAAM — IOASAF, 16[r]/26. *Văzînd profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă.* CREANGĂ, A. 27. *Îl tunseseră de cîteva ori, cînd fusese mic.* V. ROM. noiembrie 1964, 29. *Mă puseră-ndată jos Și mă tunseră frumos.* HODOȘ, P. P. 227. *M-oi duce la frizer, m-a tund'e.* O. BÎRLEA, A. P. II, 438. *Că ne duce ca pe boi Și ne tunde ca pe oi.* FOLC. MOLD. I, 359. *Unul te tunde, altul te rade,* se spune cînd cineva este deposedat de bunurile sale. Cf. ZANNE, P. IV, 414. (Refl. pas.) *Iară de ce se tunde capulu-i?* CORESI, EV. 426. *Cînd copilul se tunde, adică se ia moț ..., trebuie ca să fie în ani nesoț.* ȘEZ. XII, 168. ◇ Refl. (fact.) Cf. COSTINESCU, DDRF. *Se răsese și se tunsese cu breton pe frunte.* SANDU-ALDEA, D. N. 14, cf. CADE. *Am fost la bărbier și mi-am ras barba, iar mai ales m-am tuns.* SADOVEANU, O. IX, 439, cf. SCRIBAN, D. *Să faci baie, să te tunzi, să te speli pe dinți.* ARGHEZI, S. XI, 172. *E foarte important să te razi zilnic, să te tunzi la timp.* V. ROM. aprilie 1971, 34. *Cînd te tunzi, strînge-ți părul ... să nu-l calce oamenii.* ȘEZ. II, 194. *Frumușel că mă tundeam: Rădeam Barba Voinicește, Lăsam Chica Haiducește.* BALADE, II, 247. *Chelul lesne se tunde.* ZANNE, P. II, 518. *Multe-am tras Și nu m-am ras, Nici de asta nu m-oi tunde,* se spune cînd cineva nu se descurajează în fața unei noi încercări. id. ib. III, 326. ◇ Expr. (Tranz. și refl.) **A (se) tunde (de) călugăr** (sau **monah**) = a tăia părul de pe capul unui bărbat înainte de a-l călugări (sau a se supune acestui ritual); p. ext. a (se) face călugăr, a (se) călugări. *Pre Mihail, fiiul său ..., l-au tuns monah.* ȘINCAI, HR. I, 177/29. *De mă veți vedea aproape de moarte, să mă tundeți călugăr.* NEGRUZZI, S. I, 159, cf. COSTINESCU, BARCIANU. (Eliptic) *Călugărul falnic... post 50 zile ..., că cine se tunde, se leapădă de lume.* PRAV. GOV., ap. TDRG. *Tocmai se întîmpla să-l tundă pe Nicoară la Neamțu și să-l binecuvînteze ... în tagma monahicească.* SADOVEANU, O. XIII, 26, cf. DL, DM. **A tunde** (pe cineva) **pilug** (sau **brebenel, cocean, ridiche**) v. cuv. **A tunde** (pe cineva) **bine** = a bate (pe cineva) foarte tare. *L-a tuns bine, cum să cuvine.* PANN, P. V. II, 29/16, cf. ZANNE, P. III, 417. **A-i tunde** (cuiva) **botul** = a întrerupe pe cineva din vorbă, a-i tăia vorba. Cf. ZANNE, P. II, 20. ✦ Tranz. A tăia părul sau lîna de pe corpul unor animale. V. tușina. *Iuda mearse sus a tunde oile sale.* PO 132/2. *Tunde cineva oile altui păcurari* (a. 1832). IORGA, S. D. XII, 180, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Stăpînul meu a pus de și-a tuns oițele și a tuns și oaia finului său.* ISPIRESCU, L. 208, cf. DDRF, BARCIANU. *Badea Ilie era cu foarfecele de tuns oile în coama mînzului.* AGÎRBICEANU, S. 340, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Eu le pasc, Tu le păzești; Eu le mulg, Tu le-nmulțești; Eu le tunz, Tu mi le crești!* TEODORESCU, P. P. 41. *Un cioban ține oaia, iar altul o tunde cu foarfeca, începînd de la cap.* CHEST. V 159/6. *Tunde oaia, dar nu-i lua și pielea.* ZANNE, P. I, 567. (Refl. pas.) *Se tunde* [oaia] *cu foarfeca începînd de la cap.* CHEST. V 159/6. *În ziua de sfîntu Toader se tund vitele în frunte să se facă frumoase.* ZANNE, P. I, 72. ✦ P. anal. (Complementul indică iarbă, crengile copacilor, vița de vie etc.) A tăia, a scurta; (regional) a tușina **(4)**. *Tunde crengile copacilor.* DRĂGHICI, R. 151/31, cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Se afla în grădină și tundea trandafirii.* VINEA, L. I, 103, cf. ALR I 976/61, 750, 780, A III 18. (Refl. pas.) *Frăgarii ..., cu cît se tund mai mult, cu atîta se fac mai tufoși.* ECONOMIA, 213/10.

2. Tranz. (Regional; în expr.) **A tunde stupii** = a tăia fagurii dintr-un stup pentru a recolta mierea; a curăți stupul; a reteza **(2)**. Cf. TDRG, CADE. **A tunde spuma** = a lua spuma de pe zerul care fierbe (cînd se face urda). Cf. CHEST. V 84/66.

3. Intranz. (Familiar; în expr.) **A o tunde (la sănătoasa** sau **la fugă** sau **pe-aci încolo)** = a fugi (pe furiș); a o tuli. *Iese pe ușă, pune mîna pe iapă și pe-o secure și tunde-o!* CREANGĂ, O. 151. *Lua în mînă o nuieluță și tunde-o, băiete, razna prin pădure.* BACALBAȘA, S. A. I, 147, cf. DDRF, BARCIANU. *Băga de seamă vreun bou reslățit și o tundea pe-aci încolo.* AGÎRBICEANU, S. P. 14, cf. CADE, SCRIBAN, D. *A tuns-o așa, iepurește.*

BENIUC, V. CUC. 41. *Hanul... a tuns-o la fugă dimpreună numai cu vreo cîțiva tătari, cari au mai putut scăpa teferi.* MARIAN, T. 271. *Și tunde-o, băiete, la fugă.* I. CR. III, 206. *Tund'e-o la bătrînu, mîncîn focu!* O. BÎRLEA, A. P. II, 556, cf. ALR SN V h 1 429/365.

— Prez. ind.: *tund* și (regional) *tunz*, (Ban., prin Transilv. și Marama) *tung* (LB, ALRM I/I h 133, ALR I 60, A 1, 12, 13, 17, 21, 22, 23, 26, 31, 35, 36, II 3, 5, 8, 11, 12), (regional) *tunt* (ALRM I/I h 133), pers. 4 accentuat și (regional) *tundém* (ALR II 3 445/928, A I 23, 31); perf. s.: pers. 1 *tunsei*, pers. 4 accentuat și (regional) *tunsérăm* (ALR I 7/878); conjunct. prez. pers. 3 și (regional) *să tunză* (L. ROM. 1962, 101, A II 5), *să tungă* (ALR I 7/28, 339, A II 3, 5, 8, 11); part.: *tuns*; ger.: *tunzînd* și (regional) *tungînd* (L. ROM. 1968, 311).

— Lat. **tondere.**

TÚNDERE s. f. **1.** Acțiunea de a (se) t u n d e **(1)** și rezultatul ei. Cf. DRLU, LB, POLIZU, COSTINESCU. *Această datină, numită tunderea sau retezarea părului, se efectuiește... de regulă în ziua onomastică a copilului.* MARIAN, NA. 409, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 74. ✦ Tăiere, scurtare a lînii sau a părului de pe animale. *Tunderea oilor se face odată cu începutul căldurilor de vară, cînd oile încep să năpîrlească.* PAMFILE, I. C. 5. *Aveau... un mînz trecut de un an, la tunderea căruia era poftit și Ioniță.* AGÎRBICEANU, S. 339, cf. IONESCU-MUSCEL, FIL. 399.

2. Operație de fihisare a țesăturilor cu ajutorul unor mașini speciale, care constă în uniformizarea înălțimii fibrelor de la suprafață. Cf. LTR², M. D. ENC., DEX.

3. (Învechit) Retezare (prin fraudă) a unei părți din monedele de aur. *O altă speculație și mai netrebnică se face aici cu tunderea monedelor de aur; ... prăvăliașii și negustătorii ar trebui să se înțeleagă într-o unire și să nu mai primească monede lipsă.* CR (1836), 41¹/33.

— Pl.: *tunderi.*

— V. **tunde.**

TUNDERETE adv. (Prin Transilv.) Peste tot, pretutindeni. ○V 1951, nr. 5, 25.

— Accentul necunoscut.

— Cf. t u t i n d e n i.

TÚNDRĂ s. f. Zonă situată dincolo de limita polară a pădurilor, în care perioadele de vegetație sînt foarte scurte, predominînd mușchii, lichenii, arbuștii pitici. *Ierburi mărunte, ... ca un adevărat covor, împodobit cîteva săptămîni cu flori, neașteptat de mari, apoi ... sub zăpadă și gheață. Acesta e ținutul trist al tundrei.* MEHEDINȚI, G. F. 171, cf. ALEXI, W., CADE. *Unchiașul ... umblase în vremea oștei tocmai prin tundrele Mării Albe.* I. BOTEZ, B. I, 159, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tundre.*

— Din fr. **toundra**, rus. **тундра.**

TUNDULÚC s. m. V. **turdúluc.**

TUNÉL s. n. **1.** Construcție subterană care traversează un masiv muntos, un deal sau care trece pe sub o apă etc., fiind folosită pentru circulația vehiculelor, a pietonilor, sau pentru alte scopuri. *Arhitectul podului numit tunel (un drum zidit pe supt rîul Tamisa) au aflat o putere nouă, care ar covîrși pre a abuzului.* AR (1829), 35²/34. *Tunel să numește calea care duce prin un munte, sau pe supt vreun rîu, pănă de ceea parte.* GT (1838), 54, cf. STAMATI, D., POLIZU, COSTINESCU. *Trecînd odată pe sub o hrubă lungă care-i zic tunel și găsindu-ne prin întunerec, ... și-a întins botu să mă sărute.* ALECSANDRI, T. 72. *O gură neagră se cască în masa vînătă de piatră, toți se reped la geamuri să le închidă, intri-n întuneric. E primul tunel.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 33. *Abia are vreme să zărească și să se încredințeze că tunelul e ca o hrubă boltită cu piatră temeinică.* SP. POPESCU, M. G. 33, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ne poartă nerăbdarea mută ... Prin noaptea negrelor tunele Și gările cu firme-albastre! ...* MINULESCU, VERS. 119. *Cînd s-a luminat de ziuă, parcă am ieșit dintr-un tunel.* CAMIL PETRESCU, U. N. 392, cf. SCRIBAN, D., LTR². *Drept în față se întindea o alee asfaltată, ca un tunel din castani bătrîni.* PREDA, M. S. 18. *Nu uitați că tunelul va fi gata înainte de termen.* T iulie 1964, 37. *Un tunel de cîteva zeci de metri ... pare a te duce într-o lume necunoscută.* V. ROM. mai 1969, 20, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin analogie) *Las povîrnișul viei să cadă-n praf de soare Și-ntr-un tunel de frunze umbrite în pătrund.* PILLAT, P. 72. *Tuneluri de verdeață conduc în băi de umbră Punctate de topazul corolelor de nuferi.* PERPESSICIUS, S. 81. *Stejari bătrîni își împreunau crengile groase în tunele fără sfîrșit.* V. ROM. septembrie 1970, 56. ✧ F i g. *În noaptea aceea ..., înfundat într-un „tunel de viață" n-a mai închinat pentru ceilalți.* DELAVRANCEA, V. V. 125. *Mă uit napoi: ce lung mi-o fi tunelul!* BENIUC, C. P. 13. ✧ *Tunel aerodinamic* = instalație experimentală, în formă de tunel **(1)**, pentru determinarea forțelor aerodinamice exercitate de un curent de aer asupra unor modele sau machete de avioane, de aripi etc. Cf. DT, LTR², DER.

2. (Rar) Local de consumație în forma unei galerii, amenajat de obicei în subsol. *Tinerii gălăgăuși, ... cari bat trotuarele Bucureștilor, umplu cafenelele și tunelurile, joacă toată noaptea biliard.* GHEREA, ST. CR. I, 336, cf. SCRIBAN, D., DL, DM.

— Pl.: *tuneluri* și *tunele.* — Și: (formă coruptă) **turnél** s. n. VÎRCOL, V.

— Din fr. **tunnel**, germ. **Tunnel.**

TUNELÍST s. m. Muncitor specializat în construirea de tuneluri **(1)**. Cf. LEG. ÉC. PL. 294. *Străpungînd metru cu metru muntele, în cei patru ani, tuneliștii au căptușit această cavernă cu un adevărat munte de beton.* CONTEMP. 1955, nr. 480, 3/3, cf. DN², DEX.

— Pl.: *tuneliști.*

— **Tunel** + suf. *-ist.*

TUNESLÍU, -ÍE adj. (Învechit, rar) Care provine din Tunis. *Catifea cu aur și sadea de Veneția, ... fesuri tuneslii, basmale de Triesti, de Franța și de Engletera, tulpan mosc.* FILIMON, O. I, 223.

— Pl.: *tuneslii.*

— Din tc. **Tunuslu, Tünisl.**

TÚNET s. n. **1.** Zgomot puternic care însoțește o descărcare electrică atmosferică (fulger sau trăsnet); (învechit și popular) tun¹ **(1)**, (popular) bubuit, (regional) durăt, durduit, durduitură, hurueală. *Codrul tot ardea cu foc, cu fulgere și cu tunete.* CORESI, EV. 177. *Că ce-i ca un tunet carele să aude peste toate locurile, așea și învățătura lui Ioan.* N. TEST. (1648), 191ʳ/27. *Să feace tunet din ceri și căzură toți idolii de să sfărmară.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 7ᵛ/16, cf. ANON. CAR. *Vin puțin, cules timpuriu, tunet, fulgere, peste primăvara ieftin* (a. 1733). GCR II, 26/25. *De unde sînt tunitile și trăsnitile și fulgerii?* (a. 1750). id. ib. 64/20. *Cela ce întărești tunetul și zideși duhul, întărește-mă, Doamne, că să te laud după adevăr.* MINEIUL (1776), 167ᵛⁱ/1. *Ei zic că tunetul ar fi avînd oareșcare putere.* IST. AM. 77ʳ/2, cf. DRLU, LB. *Să părea că cerul arde într-o flacără de foc și tunetele cele înfricoșate să părea că au să-l despice.* DRĂGHICI, R. 9/14. *Că tunetul să porneaște; Și răsunetul trăznește.* BĂRAC, ap. GCR II, 240/3, cf. POLIZU. *Tunetul vuia în depărtare.* NEGRUZZI, S. I, 57, cf. CIHAC, I, 290, BARCIANU, CANELLA, V. *Cînd tunetul se poartă vuind din loc în loc, ... Îmi place a sta singur pe-o stîncă dărîmată.* ALECSANDRI, P. I, 193, cf. COSTINESCU. *Cerul se-ntunecă, munții se clatină, Mihnea tresare; Fulgerul scînteie, tunetul bubuie, Calul său cade.* BOLINTINEANU, O. 74. *Pașii lor amestec cerul, caii tropotă, iar bouri Ca de tunete un secol împlu halele de nouri.* EMINESCU, O. IV, 136. *Fulgere dese, orbitoare, spintecă cerul din ce în ce mai posomorît și tunete prelungi se aud bubuind în depărtare.* VLAHUȚĂ, R. P. 77, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 65, 183, PONI, F. 226.

Tunetul urlă prin cer și se zguduie zarea de fulger. COȘBUC, AE. 13, cf. ALEXI, W., TDRG, BIANU, D. S. *Despre tunet, tun, durat sau bubuit, ... poporul român crede că are mai multe pricini.* PAMFILE, VĂZD. 81, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, MINULESCU, VERS. 100. *Acum răsună totul în aspră vijelie. Ca tunetu-n pădure, un glas adînc învie.* PILLAT, P. 101. *O scînteiere crudă umplu ripa, tunetul zgudui munții.* SADOVEANU, O. VIII, 243, cf. SCRIBAN, D. *Tunetul urlă, fulgeru-i lovește-n frunți.* ARGHEZI, S. V, 233. *Și zboară-n țăndări stele și comete! Ce trăznete și tunete — cerești trompete!* BENIUC, V. 14. *În depărtare se auzi ca un tunet galopul unei turme de bizoni.* H. LOVINESCU, T. 6. *Au detunat tunetele și-au scăpărat fulgerele și s-a rupt un potop de apă încît a înecat toate.* V. ROM. septembrie 1970, 26. *S-a sfărîmat pe undeva, chiar pe deasupra noastră, un tunet greu.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 5. *Dar sub măr, păr, pat de brad De mulți măiestri e lucrat, Pe la fund cu tunete, La fusteț cu fulgere.* POP., ap. GCR II, 327, cf. MARIAN, O. II, 112. *Luminarea din ziua de Paști ... e bună de păstrat vara cînd sînt furtuni cu tunete.* ȘEZ. I, 191. *Hub hubureză, de pe deal nechează și nime nu cutează (Tunetul).* SBIERA, P. 324. *Urlă lupul la hotară. Și s-aude-n altă țară (Tunetul).* ȘEZ. XIII, 32. ◇ Fig. *Unde-i Alexandru carele au răsturnat Persia? Unde-i Schipion, tunetul Rîmului?* ARHIVA, R. I, 60/26. *Din dinți stringe și înjură, Dîndu-i tunete din gură.* BĂRAC, A. 62/16. *Cine-i tunetul ce moare umplînd lumea de alarmă?* EMINESCU, O. I, 28. ◇ *Melc de tunet* v. melc. ◇ Loc. adj. **De tunet** = puternic, răsunător, ca tunetul **(1)**. *Atunci răsunară, deodată, silabe energice — pe un timbru ciclopic, de tunet înfundat.* VINEA, L. I, 388. ◆ (Rar) Trăsnet **(1)**. *Certatu-l-au D[u]mn[e]zeu cu tunete, cu grindeni mari.* CHEIA ÎN. 91v/20. *Căzu tunet cu fulger din cer și-l arsă* [pe căruș] (a. 1692). GCR I, 296/28, cf. COSTINESCU. *E frumos, lovi-l-ar tunetul!* STANCU, D. 190, cf. ALR I 1 243/315. *Ianoș bătrînul, Barba cît brîul, Bată-l tunetul!* BALADE, II, 263.

2. P. anal. Zgomot puternic, răsunător; gălăgie mare, vacarm; vuiet. *Munții-și spun în tunet durerea lor mugindă.* EMINESCU, O. I, 20. *Începu a se cutremura biserica și se auziră niște pocnete și tunete.* ISPIRESCU, L. 99. *E-al răzvrătirii noastre tunet.* GOGA, P. 50, cf. CADE. *Tunetul foii de aramă lovită cu ciocan de lemn zbucni în poiană.* SADOVEANU, O. XII, 22. *E tunetul căruții ce trece peste pod.* PILLAT, P. 159. *Cînd auzi rostogolindu-se cu tunete și ropote o cascadă, ce alteeva poți face decît să asculți?* CĂLINESCU, C. O. 181. *Bubuiturile umpluseră casa de tunete și acum toți erau în așteptare.* V. ROM. august 1955, 34. *Și-acum acest palat al umbrei se va surpa cu tunet.* T iulie 1964, 64. ◇ (Urmat de determinări ca „glonț", „armă" etc., de obicei, introduse prin prep. „de") *Tunetul artileriei au vestit ieri în această capitalie sosirea ducheșei.* AR (1829), 30²/41. *El, sub tunetul de tun, S-a bătut ca un nebun.* COȘBUC, P. I, 132. *Tot mai des se-nalță-n zare trombe Și cicloane pîn' la ceruri sus, Cad apoi cu tunete de bombe Pe talazuri roșii în apus.* BENIUC, V. 40. ◇ (Urmat de determinări ca „glas", „aplauze" etc., introduse prin prep. „de") *Tunete de glasuri s-aud strigînd: Trăiască Ștefan!* VLAHUȚĂ, R. P. 195. *Atunci un tunet de urale și de aplauze ... izbucni din piepturile camarazilor.* MIRONESCU, S. A. 109, cf. SCRIBAN, D. *Tunete de aplauze zguduiră sala.* CĂLINESCU, S. 812. *Așa ... așa ..., se auzi deodată un tunet de voci. Vuietul se potoli greu.* CAMIL PETRESCU, O. II, 184.

— Pl.: *tunete* și (învechit) *tuneture* (PO 242/22, 208/25, DHLR II, 163, BUL. FIL. V, 37), (regional) *tunețuri* (ALR I 1 241/348). — Și: (regional) **túnit** (ALR I 1 241/528, accentuat și *tunít* ib. 1 241/90), **túnăt** (ib. 1 241/65, 255, 259, 283, 290, 298, 337, 363) s. n.

— **Tuna** + suf. *-et*.

TUNEZISĂ s. f. (Bot.; regional) Șopîrliță (*Veronica teucrium*). Cf. BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 179.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

TÚNGSTEN s. n. (Chim.) Wolfram. Cf. PONI, CH. 30, CADE. *Fontele speciale pot fi cu tungsten, molibden, titan, vanadiu s. a., întrebuințîndu-se la fabricarea oțelurilor speciale respective.* IOANOVICI, TEHN. 44. *Tungsten (Wolfram), metal greu ... este extras din wolfram și din alte minereuri.* ENC. TEHN. I, 407. *Sîrmă de tungsten pentru filamente.* NOM. MIN. I, 91. *Wolframul sau tungstenul se găsește în natură sub formă de wolframați.* MAGAROVICI, CH. 406, cf. LTR², DL, DM, DN², DER, M.D. ENC., DEX.

— Din fr. **tungstène**.

TUNICÁT, -Ă adj. (Despre bulbi) Ale cărui frunze protectoare se acoperă complet unele pe altele. Cf. ENC. AGR. III, 104, LTR².

— Pl.: *tunicați, -te.*

— Din fr. **tuniqué**, lat. **tunicatus**.

TUNÍCĂ s. f. **1.** Îmbrăcăminte (largă) purtată de unele popoare din antichitate, cea bărbătească fiind scurtă pînă la genunchi, cea feminină, lungă și strînsă în talie. *În toată nuditatea, expuși la ger, la vînturi, Tunice pelicee le, coperiră corpul.* HELIADE, O. I, 387, cf. STAMATI, D. *În forma unei tunice romane.* FM (1855), 6, cf. ARISTIA, PLUT., COSTINESCU. *Acea mîndră și sprintenă fecioară de marmură, care s-avîntă, ageră și ușoară, sub creturile dese ale tunicei spartane.* ODOBESCU, S. III, 55. *Traian, în tunică scurtă ... și cu toga pe umeri, ieșe cu alți doi soți de sub portic.* id. ib. 73. *În for purtau tunică cu ciucuri elinești.* MACEDONSKI, O. I, 138, cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Partea de jos a pieptului ... e acoperită de un fel de tunică.* H. DAICOVICIU, D. 176, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Haină (de uniformă militară, școlară etc.) de obicei încheiată pînă la git și care se poartă peste cămașă. *Trețele ... de la mîneca tunicei sînt orizontale* (a. 1874). URICARIUL, XXII, 481. *Din tunică soldățească un biet laibăr a rămas.* CONTEMPORANUL, I, 567, cf. DDRF, BARCIANU. *Colonelul ... se uita într-un jurnal ilustrat, tihnit, grav, ... cu tunica strînsă pe el ca de paradă.* D. ZAMFIRESCU, R. 11, cf. ALEXI, W., CADE. *Constantin ... a pus jos tunica soldățească și a secerat cu îndîrjire.* GALACTION, O. 137. *Militari cu tunici strînse.* C. PETRESCU, Î. I, 12. *Colonelul ... lucra în cabinetul său, cu storurile lăsate, descheiat la tunică.* BRĂESCU, O. A. I, 133. *Tunica scurtă, căzăcească îi strîngea pieptul lat în care gemea înăbușit o vijelie.* SADOVEANU, O. I, 187, cf. SCRIBAN, D. *Nu se văd decît uniforme nisipii, iar între gulerele tunicilor și bonete, golul fețelor confundate de distanță.* V. ROM. ianuarie 1969, 41. *Cîțiva oameni în tunici militare ciopleau ... sălcîmii doborîți în iarbă.* BĂNULESCU, I. 83, cf. L. ROM. 1973, 132. *Că sîntu Nichita ... Stă-n mijloc de casă, Cu sabia scoasă; Cu tunica scurtă.* TEODORESCU, P. P. 189. *Șepte bunghi de la manta, La tunică tot așa,* ȘEZ. I, 73. *Trece-un tren cu cinci vagoane, Încărcate cu mantale, Cu mantale, cu tunici, De la regimentul cinci.* FOLC. MOLD. I, 139. ◇ (Simbolizează persoana îmbrăcată într-o asemenea haină) *N-apuca să facă zece pași și tunica roșie îi apărea ca din pămînt.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 67.

3. Haină (de lux) asemănătoare cu tunica **(2)**, de obicei împodobită. Cf. COSTINESCU. *Din real ieșit afară nu mai ești ca orișicare ... Te-nzestrezi cu mîneci roșii la tunică de satin.* MACEDONSKI, O. I, 29. *Cu fusta largă și încrețită de lînă vișinie ..., fața călărea bărbătește și tunica de catifea strînsă pe mijloc, cu puf de blăniță la gît și la mîneci, o ținea dreaptă în șa.* SADOVEANU, O. V, 57. *Mărețul Solomon Nu-și bălsăma talarul și tunica Cu mir și cinamon.* CĂLINESCU, L. L. 94.

4. Haină cu mîneci, lungă (pînă la genunchi), făcută de obicei din postav, pe care o poartă ciobanii pe umeri. *Cei doi ciobani stăteau lungiți pe tunici.* PREDA, Î. 148, cf. 151, com. din TROIANU — ROȘIORI DE VEDE.

5. (Anat.) Membrană fibroasă care învelește unele organe ale corpului, vase sanguine etc. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Tunica medie a coronarelor atinge maximul dezvoltării sale.* PARHON, B. 16, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

6. (Zool.) Membrană de consistență gelatinoasă care acoperă corpul unor animale marine. Cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

7. (Bot.) Înveliș cărnos al unui bulb. Cf. COSTINESCU, CADE, DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX. ✦ (Rar) Numele a două plante: **a)** *Tunica saxifraga.* CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL. 191; **b)** *Tunica illyrica.* BRANDZA, FL. 191.

— Accentuat și: *túnică.* BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. — Pl.: *tunici* și (învechit) *tunice.* — Și: (regional) **tunincă** s. f. JAHRESBER. VII, 68, 88, DR. IV, 718.

— Din lat. **tunica,** fr. **tunique.**

TUNICIÉR s. m. (La pl.) Încrengătură de animale marine cu corpul în formă de sac sau de butoiaș acoperit cu o tunică **(6)** *(Urochordata);* (și la sg.) animal din această încrengătură. Cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-ci-ér.* — Pl.: *tunicieri.*

— Din fr. **tuniciers.**

TUNINCĂ s. f. v. **tunică.**

TUNIT s. n. v. **tunet.**

TUNS[1] s. n. Faptul de a (se) tunde.

1. Cf. tunde **(1).** Cf. POLIZU, BARCIANU. *La d-voastră se fac și abonamente? — Da: 12 rasuri, 3 franci... vine un ras ori un tuns 2,5 santimuri.* CARAGIALE, O. VI, 176, cf. DDRF, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✦ Tăierea părului sau a lânii de pe corpul unor animale. Cf. POLIZU, COSTINESCU, BARCIANU. *Tunsul sau tunderea oilor se face odată cu începutul căldurilor de vară.* PAMFILE, I. C. 5, cf. CADE. *Alte turme, mii, Cu lână de nea Ce la tuns or sta.* PILLAT, P. 252. ✦ (Regional) Tăierea, curățirea viței de vie, a pomilor etc.; (regional) cosorit. Cf. H XVIII 3, 291.

2. (Regional) Cf. tunde **(2);** retezat[1] **(2).** *Iar răteztul sau, cum i se mai zice prin unele locuri din Țara Românească, tunsul stupilor se face în următorul chip.* PAMFILE, Ș. V. 209, cf. CADE, CHEST. VI 2 supl., 33 supl.

— Pl.: (rar) *tunsuri.* POLIZU, SCRIBAN, D.

— V. **tunde.**

TUNS[2]**, -Ă** adj. **1.** (Despre păr, barbă sau mustață) Tăiat, scurtat, retezat; (despre capul unei persoane, p. ext. despre o persoană) cu părul, barba, mustața tăiate, scurtate, retezate. Cf. tunde **(1).** *Barba tunsă.* CORESI, EV. 426, cf. LB, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Cum făcuse și el urmata, purta părul tuns.* AGÎRBICEANU, S. 25. *Lizuca nu e frumoasă, e tunsă mic, e neîngrijită.* IBRĂILEANU, S. 7, cf. CADE. *Avocatul Baloleanu ... era foarte voinic, avea o bărbuță cafenie tunsă energic și un început de chelie.* REBREANU, R. I, 33, cf. SCRIBAN, D. *Moș Gavril își frecă barba tunsă scurt și iar parcă se răstește la noi.* SADOVEANU, O. III, 92. *Îi plăcea bărbatul ăsta voinic, cu fruntea dreaptă și mustața plină, tunsă scurt.* CAMIL PETRESCU, O. I, 275. *Își strigau pe isonul de dincolo marfa la care jinduiau cîțiva băieți de prăvălie descuiți și tunși chilug.* C. PETRESCU, A. R. 8. *Copiii și-au apropiat una de alta cele cinci căpățîni ... tunse și au ținut sfat în șoaptă.* V. ROM. octombrie 1954, 9. *A vrut să se apropie de o masă vecină unde ședea o femeie cu părul roșu, tunsă băiețește.* IB. octombrie 1970, 36. *Măi bădiță cu păr tuns, Ne-am iubit pe sub ascuns, Cine ne-a văzut, ne-a spus.* DOINE, 13, cf. ALR I 16/28. ◇ (Substantivat) *Tunsul, felegunsul, cîinii după dînsul.* CREANGĂ, A. 33, cf. PAMFILE, J. II, 98. *Tunsul, bunsul, cu căței după dînsul.* ap. TDRG. *Tunsul lesne se piaptănă.* ZANNE, P. III, 417. ◇ Fig. *Coroana literei, mărăcinii, Jos în lumina tunsă, grea, de sobă.* I. BARBU, J. S. 81. ◇ Expr. (Regional) **Doar nu-s tuns, nici ras pe cap,** se zice cînd cineva refuză să facă ceva ce nu-i convine. Cf. ZANNE, P. III, 416. **Tuns pe oală** v. oală. **Tunsă, rasă, asta e!** se zice pentru a curma vorba cuiva; arată că nu mai este nimic de zis. Cf. ZANNE, P. III, 415. **Ba (că) (e) tunsă, ba (că) (e) rasă** sau **c-o fi tunsă, c-o fi rasă** = ba că-i una, ba că-i alta; în sfîrșit, după multă vorbă. *Ce mai ... tura-vura, c-o fi tunsă, c-o fi rasă, l-a pus pe Galibardi de i-a botezat un copil.* CARAGIALE, O. VI, 61, cf. CADE, ZANNE, P. III, 332, 414,415. **Ori tunsă, ori rasă** v. ras[2]. **Nici tuns, nici ras** v. ras[2]. **Tu zici rasă, ea zice tunsă** sau **unul zice tunsă, altul rasă** v. ras[2]. **A scăpa tuns** = a ieși bătut. Cf. ZANNE, P. IV, 417. **A i se duce** (sau **a-i merge)** (cuiva) **vestea ca de popă tuns** = a răsfîrni vîlvă cu o faptă neobișnuită; a se răspîndi foarte repede o veste rea despre cineva. *La iad ai tras un guleai de îi s-a dus vestea ca de popă tuns.* CREANGĂ, P. 319, cf. DDRF, DELAVRANCEA, S. 42, CADE, SCRIBAN, D., DL. **A fugi** (sau **a se păzi)** (de cineva) **ca de popă tuns** = a evita pe cineva. Cf. SCRIBAN, D. (Substantivat) **A nu mai fi decît trei tunși și un chel** = a nu mai fi decît prea puțini și de mică însemnătate. Cf. COSTINESCU. **Rase, tunse** v. ras[2]. ✦ (Despre păr) Care a fost detașat de rest, care a fost tăiat. *Nu se poate lepăda oriunde părul tuns sau rămas pe piepteneș.* CANDREA, F. 39. ✦ (Despre lîna sau părul unor animale) Tăiat de pe corp; p. ext. (despre animale) cu lîna sau cu părul tăiat. Cf. COSTINESCU, CADE, DL, DM. ✦ (Despre iarbă, cereale) Retezat de la pămînt; (despre arbuști, copaci) cu vîrful retezat. *Copaci mulți, și mari, în rînd sădiți, și ramurile toate împreunate, apoi deasupra tunși drept, văzîndu-să întocmai ca un înveliș verde.* GOLESCU, Î. 133, cf. COSTINESCU. *În lungul liniei ferate au defilat rotilor căsuțe curate cu împrejmuiri de garduri vii, corect tunse.* SADOVEANU, O. IX, 218. *Grîul tuns de la pămînt parcă ar fi fost păscut de oi.* CARABELLA, A. D. 18. ✦ Fig. (Despre cîmp) Cu iarbă, holdele etc. tăiate. *Cîmpia dobrogeană suia și cobora, desfășurînd ogoarele tunse de recoltă și drumurile albe, cu căsuțe puține, una în deal și alta în vale.* GALACTION, O. A. I, 121. *Mirișteа-i tunsă chilug Peste tot unde-au trecut.* D. BOTEZ, F. S. 86.

2. (Regional; despre stupi) Care a fost tuns **(2).** Cf. CADE.

3. (Despre spice) Care nu are mustăți. *Cînd un spic nu are mustăți, se zice că-i tuns sau golaș.* PAMFILE, A. R. 96. ◇ *Grîu tuns* (sau, rar, *grîu cîrnău tuns,* PANȚU, PL.) = grîu fără mustăți; (regional) tunsan **(1)** *(Triticum hybernum). Se cunosc mai multe feluri de grîie, cumu-i cel tuns.* I. IONESCU, C. 170/22, cf. TDRG, CADE, H I 187, III 139, VII 244, XI 130, XIV 209, ALR II 5 182/102, 310, 353, 362.

— Pl.: *tunși, -se.*

— V. **tunde.**

TUNSÁR s. m. (Prin Mold.) **1.** (Bot.) Grîu tuns v. tuns[2] **(3)** *(Triticum hybernum).* Cf. TDRG, PAMFILE, A. R. 103.

2. Mînz a cărui limită de vîrstă variază, după regiuni, de la cîteva luni pînă la trei ani. Cf. H III 139, 226.

— Pl.: *tunsari.*

— **Tunde** + suf. *-ar.*

TUNSĂTÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **tunzător.**

TUNSĂTÚRĂ s. f. (Regional) Tunsoare **(1).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Urîtă tunsătură ți-a făcut.* UDRESCU, GL.

— Pl.: *tunsături.*

— **Tunde** + suf. *-ătură.*

TUNSOÁRE s. f. **1.** Faptul de a (se) tunde **(1),** tuns[1] **(1);** fel de a (se) tunde, tunsură, **(regional)** tunsătură. *Cînd au fost la tunsoare, hărăzit-au coconului partea noastră de moștie* (a. 1656). ap-

HEM 2 408, cf. COSTINESCU, DDRF, CADE, SCRIBAN, D. *Tunsoarea i-a redus individul la sfert, și capul mare și gîtul gros sînt așezate pe un monstru mic.* ARGHEZI, S. VIII, 124. ◆ Tunsul[1] animalelor. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., BOGDAN, C. M. 127, ȘĂINEANU, D. U. *Dacă animalul a fost spălat înainte de tunsoare,.... lîna va fi ceva mai cînată.* IONESCU-MUSCEL, EIL. 411, cf. CHEST. V 159/3.

2. (Prin Transilv.) Recoltare **(1)**. Cf. TDRG, CADE. *Posesorul vinde roada anului sau primăvara cînd e mărul înflorit și aceasta se numește pe o tunsoare, sau toamna cînd poamele sînt cîpte.* FRÎNCU — CANDREA, M. 14.

— Pl.: *tunsori.*

— **Tuns**[1] + suf. *-oare.*

TUNSÚRĂ s. f. **1.** Fel de a (se) tunde **(1)**; tunsoare **(1)**. *Aice este locul a pomeni și de tunsura acia, de care au scris un Simion Pascal.* M. COSTIN, O. 270. *Doo feluri de tunsuri au luat ardelenii noștri de la rîmleni.* id. ib. 271, cf. KLEIN, D. 441, DRLU, LB, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D. ◆ Tunsul[1] animalelor. Cf. LB, BARCIANU, ALEXI, W. ◇ Loc. adj. **De tunsură** = (despre lînă) tunsă[2]. *Apoi lîna de tunsură, unde va mai rămînea, socotește la ce preț va să iasă?* (a. 1787). IORGA, S. D. VIII, 13. ◆ (Concretizat; regional) Lîna tunsă de pe oi, de pe miei. Cf. COSTINESCU. *Mițele sînt tunsura mieilor.* JIPESCU, ap. CADE, cf. BARCIANU.

— Pl.: *tunsuri.*

— **Tuns**[1] + suf. *-ură.* Cf. lat. t o n s u r a.

TUNT, -Ă adj. v. **tont.**

TUNULÉȚ s. n. Diminutiv al lui t u n[1] **(2)**. *Poarta cetățuii să o aperi din două tunulețe ca să nu o poată sparge cu 10 de tunuri.* BARIȚIU, P. A. II, 481.

— Pl.: *tunulețe.*

— **Tun**[1] + suf. *-uleț.*

TUNURÉIE s. n. pl. **1.** Diminutivul lui t u n u r i. V. t u n[1] **(2)**. *Chemînd la sine pe cele trei regimenturi de la Poarta-de-Fer și aducînd tunuri din cetăți (că numai două tunurele aveam cu noi), apoi să cerce norocul.* ȘINCAI, HR. III, 154/14. *Na-ți, măicuță, trei parale ... Și cumpără tunurele Și prinde-a tuna cu ele.* MARIAN, S. R. I, 15.

2. (Bot.; regional) Circiumărese *(Zinnia elegans).* BORZA, D. 189.

— **Tunuri** (pl. lui *tun*[1]) + suf. *-el.*

TUNZĂRÍE s. f. (Regional) Porțiune golașă dinspre vîrful unui munte (Covercа — Vatra Dornei). Cf. A V 14, GLOSAR RĂC.

— Pl.: *tunzării.*

— **Tunde** + suf. *-ărie.*

TUNZĂTÓR, -OÁRE s. m. și f. **I. 1.** S. m. și f. (Învechit și regional) Persoană care se ocupă cu tunsul[1] **(1)**; frizer, bărbier. Cf. DRLU, LB, POLIZU, COSTINESCU, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. ◆ (Regional) Persoană care tunde oile. *Tunsul se făcea pe sub munte. Pentru cei ce mergeau în munții Oltului, centrul tunzătorilor era regiunea Tîleților.* DRAGOMIR, O. M. 201, cf. CHEST. V 159/66, 73, UDRESCU, GL.

2. S. f. (Regional) Loc unde se tund oile. Cf. SCL 1977, 193.

3. S. m. Muncitor care se ocupă cu operația de tundere **(2)** a postavului. *Tunzător de postavuri.* NOM. PROF. 35.

II. S. m. (Prin Dobr.) Numele a două specii de insecte: **a)** cărăbuș *(Melolontha melolontha)* (Sibioara — Constanța). Cf. ALR I 1 898/988; **b)** gîndac de culoare roșie care suge laptele din spicele de orz sau de grîu. Com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ.

— Pl.: *tunzători, -oare.* — Și: (regional) **tunsătór, -oáre** s. m. și f. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— **Tunde** + suf. *-ător.*

TUNZÚF s. n. v. **tenzuh.**

TUNZÚH s. n. v. **tenzuh.**

TUO interj. v. **tio.**

TUÓC s. n. v. **tohoc.**

TUONÓC s. n. v. **tohoc.**

TUP[1] interj. **1.** Cuvînt care imită zgomotul înfundat produs de lovirea sau căderea unui corp tare; buf. Cf. SCL 1960, 786, 790, 792, 793, ALR SN V h 1 468, ◇ (Cu valoare verbală) *Minușiță moartă, Cine mi te poartă? Taica burete, Tup de părete.* ZANNE, P. III, 289.

2. (Prin vestul Transilv.) Cuvînt care exprimă un îndemn în timpul dansului popular. Cf. CONV. LIT. XX, 1 020.

— Onomatopee.

TUP[2] s. n. v. **tub.**

TUP[3] subst. (Prin Transilv. și Maram.; într-un joc de copii) Copil care închide sau își acoperă ochii pentru a nu vedea unde se ascund ceilalți jucători. *Care rămîne pe urmă cu degetul este vataful, tupul, baba-oarbă; după felul jocului.* PRIBEAGUL, P. R. 148. ◇ (În construcția) *De-a tupul* = **a)** de-a v-ați ascunselea, de-a baba-oarba. *Copiii se joacă: „De-a poarcă" (ca și golful englezilor), „De-a popicu", „Roata" ... „De-a tupu" (V-ați ascunselea).* PRIBEAGUL, P. R. 147, cf. SCURTU, T. 160, VAIDA, LEXIC REG. II, 114; **b)** (prin Maram.) ineluș-învîrtecuș. Cf. ALR II 4 352/362.

— Și: (prin Ban.) **túpa** s. f. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198.

— Postverbal de la **tupi.**

TUP[4] subst. (Învechit, rar) Blană. *Condeile ce s-au mai dat la nuntă, însă: 1 giubea ... cu haĭea și cu tup dă jder, dă purtare* (a. 1815). IORGA, S. D. VII, 45.

— Din tc. **tup.**

TÚPA s. f. v. **tup**[3].

TUPĂÍ vb. IV. (Prin Ban.) **1.** I n t r a n z. A produce un zgomot înfundat prin cădere, izbire; a bufni. Cf. ALR SN V h 1 468.

2. T r a n z. A lovi, a bate. *Io-l întreb de sănătate, El mă tupăie pe spate.* HODOȘ, P. P. 194. *Bine l-o mai tupăit, că nu s-o mai sculat de acolo.* L. COSTIN, GR. BĂN. 207.

3. I n t r a n z. A tropăi. *Nu tupăi așa tare, că s-aude.* L. COSTIN, GR. BĂN. 207. *Tupăie prim pod.* ALET II 8, cf. 319, ALR I 1 475/12, ib. 1 476/12.

— Prez. ind.: *tupăi.*

— **Tup**[1] + suf. *-ăi.*

TUPĂNÉLE s. f. pl. (Regional) Tropote **(1)** (Vermeș — Buziaș). Cf. ALR I 1 476/77.

— De la **tupăni.**

TUPĂNGEÁ s. f. v. **tapangea.**

TUPĂNGEÁLĂ s. f. v. **tupungeală.**

TUPĂNGÍ vb. IV v. **tupungi.**

TUPĂNÍ vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Regional) A produce un zgomot înfundat prin cădere, izbire; a bufni. *Care nu e faur se miră cum faurul veara în căldurile ceale mari toată zioa tupănește cu ciocanul.* ȚICHINDEAL, F. 117/20. *A tupăni cu ciomagul.* BARONZI, L. 122.

2. (Prin Ban.) A tropăi. Cf. ALR I 151/35, ib. 1 475/49, ALR SN V h 1 465/76.

3. (Regional; despre inimă) A bate, a zvîcni (Măcești de Jos — Băilești). Cf. ALRM II/I h 117/872.

— Prez. ind.: *tupăn* și *tupănesc* (ALR I 151/35).

— **Tup**[1] + suf. *-ăni.*

TÚPCĂ² s. f. v. **tutcă.**

TUPCÓI s. m. v. **tutcoi.**

TUPELÍ vb. IV. = **a (se) pitula.** Cf. TEAHA, C. N. 276.

TUPÉT s. n. v. **tupeu.**

TUPÉU s. n. Îndrăzneală exagerată, cutezanță; obrăznicie, impertinență. Cf. COSTINESCU. *Are încă tupetul să se laude că el n-are frică de coarne?* CONTEMPORANUL, VI₂, 196, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D., U., CADE, SCRIBAN, D. *Poate că această întreagă adunare avea încredere în „tupeul" și prezența de spirit a lui Silion.* VINEA, L. II, 37, cf. GRAUR, E. 49, DL, DM, DN², DEX.

— Pl.: (rar) *tupeuri.* — Și: **tupét** s. n.

— Din fr. **toupet.**

TUPÍ vb. IV. 1. Refl. și tranz. (Prin Transilv. și Mold.) A (se) ascunde (ghemuind sau ghemuindu-se); (popular) a (se) piti **(1)**, a (se) pitula **(1).** Cf. SCRIBAN, D. *Ciobanii, cînd mi-l vedeau, Se tupeau ca broaștele, Fugeau ca șopîrlele.* ȘEZ. XII, 95. *Cazacii ... tot s-o tuchit jos și pîndea pi turci.* GRAIUL, I, 319, cf. ALR I 1 324/341, 508, com. din MĂGURA ILVEI — NĂSĂUD, TEAHA, C. N. 276. ◇ Tranz. (Complementul indică o parte a corpului, mai ales capul) *S-o trezît Vasîli dîn somn ș-o văzut cî-i balaur, o tuchit capu gos.* GRAIUL, I, 339.

2. Intranz. (Regional; la jocul *mija)* A închide sau a-și acoperi ochii pentru a nu vedea unde se ascund ceilalți jucători; a mîji **(I 2)** (Gherța Mare — Satu Mare). Cf. ARH. FOLK, VI, 239, 300. *Copiii să ascund. Unu mnije, adecă tupe.* ib.

3. Tranz. (Învechit, rar; cu sens neprecizat, probabil) A netezi **(1).** *Și corăbiile cu mare repegiune sărea valurile pe cari Posidon le tupe înainte corăbii noastre* (cca 1750—1780). GCR II, 84/12, cf. DDRF.

— Prez. ind.: *tupesc.*

— Cf. piti, tupila.

TUPILÁ vb. I v. **pitula.**

TUPILÁRE s. f. v. **pitulare.**

TUPILÁȘ adv. (Regional; de obicei în legătură cu verbe de mișcare) Pe furiș, pe ascuns, pe neobservate; (popular) pituliș **(1)**, pituluș¹ **(1)**, (regional) tupiș. Cf. PASCU, S. 350, 367, ȘEZ. VII, 81.

— **Tupila** + suf. *-aș.*

TUPILÁT, -Ă adj. v. **pitulat.**

TUPILEÁGĂ s. f. (Ornit.; regional) Numele unei păsări nedefinite mai îndeaproape, probabil pitulice (Făget — Lugoj). Cf. H XVIII 71.

— Pl.: ?

— Cf. tupili.

TUPILÍ vb. IV v. **pitula.**

TUPILÍȘ adv., s. n. v. **pituliș.**

TUPILÍT, -Ă adj. = **pitulat.** *Aflară pe Sturzul nostru cel fălos ..., stînd tupilit, sgulit și foarte întristat.* MARIAN, O. I, 274. *O găsește turturica într-un vîrf de copac, tupilită cu toți puii lîngă dînsa.* MERA, L. B. 20, cf. TEAHA, C. N. 276.

TUPILÚȘ adv. v. **pituluș¹.**

TUPÍȘ adv. (Regional; de obicei în legătură cu verbe de mișcare) Pe furiș, pe ascuns, pe neobservate; (regional) tupilaș. Cf. ALR I 1 324/592, 594. *Umblă turcii tot tuchiș, Tot de frica lui Ghimiș.* BALADE, II, 437.

— **Tupi** + suf. *-iș.*

TUPÍT, -Ă adj. **1.** (Prin Transilv. și Mold.) Ascuns (și ghemuit); (popular) pitit, pitulat. *Sî si pui cu gura la borti tuchit jos la pămînt.* GRAIUL, I, 506, cf. ALR II 3 480/310, TEAHA, C. N. 276. ◇ (Prin nord-vestul Transilv.; substantivat, f. art.; în construcția) *Dă-a tupitul* = de-a v-ați ascunselea, v. ascunș. Com. din MĂGURA ILVEI — NĂSĂUD și HUSASĂU — SALONTA. ✦ (Adverbial) Pe furiș, pe ascuns, pe neobservate. *Mă duc tuchit,* ALR I 1 324/610, ib. 1 324/80, ib. 1 428/90.

2. (Regional) Cocoșat (Gherța Mică — Satu Mare). ARH. FOLK. VI, 287. (Substantivat) *Tupt'iții s-o făcut așa, că nu li-o așternut cîn i-o legănat, cîn i-o culcat.* ib.

— Pl.: *tupiți, -te.*

— V. **tupi.**

TÚPIȚĂ s. f. (Regional) **1.** Secure veche și strîcată. Cf. PAȘCA, GL., com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

2. (Prin Maram. și nordul Transilv.) Epitet depreciativ pentru o femeie grasă, mătăhăloasă. Cf. PAȘCA, GL., LEXIC REG. 15. ✦ (Prin Bucov.) Persoană foarte slabă. LEXIC REG. 111.

— Accentuat și: *tupiță.* Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI. — Pl.: *tupițe.*

— Din ucr. **тупица.**

TUPLICÁ vb. I. Refl. (Regional) A se apleca. Cf. DR. II, 900.

— Prez. ind.: *túplic.*

— Cf. tupi.

TUPLICÁT, -Ă adj. (Regional) Care stă plecat, pleoștit (Prundu Bîrgăului — Bistrița). Cf. ALRM SN III h 1 208/219.

— Pl.: *tuplicați, -te.*

— V. **tuplica.**

TUPOLTÁC s. n. (Învechit; cu sens neprecizat, probabil) Postav (gros). *6 co[ț]i tupoltăc finet* (a. 1747). IORGA, S. D. XII, 45, cf. DR. IV, 781.

— Din germ. **Doppeltuch.**

TUPSECÁ vb. I v. **topseca.**

TUPȘÍ¹ vb. IV. Intranz. (Prin Ban.) A intra repede, prin surprindere. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198, NOVACOVICIU, C. B. I, 22.

— Prez. ind.: *tupșesc.*

— Etimologia necunoscută.

TUPȘÍ² vb. IV v. **tăpși.**

TUPTÍL adv. v. **tiptil.**

TUPTILEÁCĂ s. f. v. **pitpalacă.**

TUPTILEÁGĂ s. f. v. **pitpalacă.**

TUPTILEGÓI s. m. v. **pitpălăcoi.**

TUPTILÓI s. m. v. **pitpălăcoi.**

TUPUÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A produce un zgomot înfundat prin cădere, izbire; a bufni (Izbiceni — Corabia). Cf. ALR SN V h 1 468/886.

— Prez. ind.: *tupui.*

— **Tup¹** + suf. *-ui.*

TUPUNGEÁLĂ s. f. (Prin Munt. și Olt.) Bătaie zdravănă (cu pumnii). Cf. SCRIBAN, D., CV 1960, nr. 4, 38. *Bogătanul îl muncea să-l sleiască și-l procopsea cu tupungeli.* STANCU, D. 39, cf. DL, DM.

— Pl.: *tupungeli.* — Și: **tupăngeálă** (pl. și *tupăngele* LEXIC REG. 57) s. f. SCRIBAN, D., LEXIC REG. 57.

— **Tupungi** + suf. *-eală.*

TUPUNGÍ vb. IV. Tranz. (Prin Munt. și Olt.) A bate foarte tare pe cineva (cu pumnii). Cf. SCRIBAN, D. *Jandarmul Niculae Mîțeluș l-a chemat-o la post, a tupungit-o, a stîlcit-o, a călcat-o în picioare.* STANCU,

D. 233. *Te snopesc, Ștefano. Te tupungesc, Ștefano.* id. B. A. II, 313, cf. DL, DM, I. CR. XI, 26, CIAUȘANU, GL.

— Prez. ind.: *tupungesc.* — Și: **tupăngí** vb. IV. SCRIBAN, D., I. CR. XI, 26, CIAUȘANU, GL., LEXIC REG. 57.

— Cf. t u p ă n g e a.

TUPUSTÍ vb. IV. T r a n z. (Prin nord-vestul Transilv. și Maram.) A ascunde (acoperind cu ceva). Cf. COMAN, GL., com. din HUSASĂU — SALONTA, LEXIC REG. 23.

— Prez. ind.: *tupustesc.* — Și: (prin Maram.) **tupuzlí** vb. IV. LEXIC REG. 23.

— Cf. magh. t a p a s z t „a astupa cu lut".

TUPÚȚUL s. n. art. (Regional; în l o c. a d v.) **De-a tupuțul** = tiptil, pe ascuns. ALR I 1 324/302. *Mărg d-a tupuțu.* ib.

— **Tup³** + suf. *-uț.*

TUPUZLÍ vb. IV v. **tupusti.**

TUR¹ interj. (Repetat) **1.** (Pronunțat cu „r" prelungit) Cuvînt care imită cîntecul caracteristic turturelei. Cf. ALR II 5 753/27, 812, ÂI 22, UDRESCU, GL.

2. (Prin nord-vestul Munt.) Strigăt cu care se cheamă păsările de curte la mîncare. Cf. UDRESCU, GL.

— Onomatopee.

TUR² s. n. **1.** Mișcare circulară cu caracter periodic a unui corp în jurul unui ax sau al unui punct fix, efectuată pînă la revenirea corpului în poziția inițială; învîrtitură. V. t u r a ț i e. Cf. COSTINESCU, CADE. *Numărul turelor roții conducătoare.* ENC. TEHN. I, 229. *Volantul se învîrtește cu viteză de circa 80 ture/minut.* IONESCU-MUȘCEL, FIL. 104. *Același număr de ture se face și la demînarea înfășării.* BELEA, P. A. 22, cf. DL, DM. *Revine la normal după mai multe tururi de manivelă.* VÎN. PESC., octombrie 1964, 14, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ *Tur de orizont* = **a)** observarea succesivă, cu un instrument optic sau cu ochiul liber, a unei regiuni, a unei porțiuni de teren etc. (de obicei cu scopul de a întocmi un plan, o schiță etc.) pînă la revenirea în poziția de vizare a punctului de la care s-a pornit. Cf. DT, DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX; **b)** (f i g.) privire de ansamblu asupra unei probleme. *Ieri seară am făcut un interesant tur de orizont al situației cu Harold.* CONTEMP. 1949, nr. 162, 14/4, cf. DL, DM. *Turul de orizont pe care-l faci cu maistrul ... nu-i lipsit de un anumit farmec.* IL august 1960, 28. *Să facem un tur de orizont ... asupra dramaturgiei universale.* T august 1964, 46, cf. DN², DEX. ✦ Mișcare liniară pe un traseu, cu revenire la punctul de plecare. V. î n c o n j u r, o c o l, r a i t ă. *Orhestru joacă repede, baronul face un tur iute și cu multe grimase cu cucoana Caliopi, pînă ce ea, obosită, cade pe un jilț.* NEGRUZZI, în PR. DRAM. 482. *Domnișoară, vă rog să-mi faceți onorul de a-mi acorda un tur de valț.* ALECSANDRI, T. 1 427, cf. COSTINESCU, ALEXI, W. *Făcură cîteva ture în jurul terenului.* AGÎRBICEANU, L. T. 164. *Cînd se gîndi la cadrilul al doilea și la primele tururi, plînse de-a binelea.* REBREANU, I. 135, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Mă duc să fac un tur prin parc.* CADE. *Prefectul porni la dans, în pași icniți, transpirînd de la primul tur.* P. CONSTANT, R. 173, cf. SCRIBAN, D. *Radu Ioniță a putut să meargă două ture umăr la umăr cu Zatopek.* SP. POP. 1950, nr. 1 734, 1/4. *După fiecare tură, măsura distanța parcursă: o tură cu roata dreaptă, o tură cu roata înclinată înlăuntru.* V. ROM. mai 1954, cf. DL. *Mai facem un tur și ne întoarcem.* PREDA, R. 154. *Înlătură repede beteșugul semănătorii și-i urmări funcționarea o tură întreagă.* MIHALE, O. 443. *Au făcut turul României din șantier în șantier.* CONTEMP. 1971, nr. 1 295, 3/7, cf. DEX. ◇ (După germ. *Tour-Retour*) *Tur-retur* sau *tur și retur* = dus și întors, plecare și înapoiere. Cf. DL, DM, DEX. ✦ (Sport) Parcurs sub formă de circuit care trebuie străbătut de către concurenți într-o competiție sportivă (ciclism, motociclism, caiac-canoe etc.). *Mîine, pe circuitul de lîngă stadionul 23 August, se vor desfășura trei curse importante ... Programul va începe la ora 8, cu desfășurarea campionatului de juniori* [ciclism]: *28 ture (47,600 km.) cu sprint la fiecare 2 ture.* SP. POP. 1958, nr. 3 216, 6/4, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

2. (La jocul de cărți) Ciclu de jocuri în care fiecare partener distribuie, pe rînd, cărțile. *Le arată tot felul de tururi cu cărțile, de păcăleli, de joeuri de societate.* BRĂESCU, M. B. 64, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

3. (Sport) Parte a unui campionat cuprinzînd jumătate din totalul etapelor. *Etapa a doua ... la baschet s-a desfășurat duminică ..., aducînd pe teren echipele de categoria a III-a, calificate în primul tur al competiției.* SP. POP. 1950, nr. 1 784, 2/4. *Campionatul categoriei A la polo pe apă programează mîine în capitală și în țară ultima etapă a turului.* ib. 1958, nr. 3 216, 6/1, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX. *Voleibaliștele ... s-au calificat pentru turul următor al competiției.* RL 1977, nr. 10 318.

4. (În sintagma) *Tur de forță* = acțiune care cere efort, perseverență, îndemînare; întreprindere îndrăzneață. *Eu tocmai mă gîndeam la acel tur de forță al cazacilor cari la 1877 au trecut Dunărea pe cai.* SANDU ALDEA, A. M. 69. *O constituție gingașă ..., cum e cea femeiască, nu poate răspunde la „tururile de forță" cu care domnul doctor se pare obișnuit.* HOGAȘ, M. N. 101. *Părea un scamator, care, după cele dintîi tururi de forță, se pregătește pentru un număr final.* C. PETRESCU, Î. I, 13, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tururi* și *ture.* — Și: **túră** s. f.

— Din fr. **tour,** germ. **Tour.**

TUR³ s. n., s. m. **I.** S. n., s. m. (Familiar) Parte a pantalonilor care acoperă regiunea dorsală a corpului; p. ext. partea dorsală a corpului omenesc. Cf. CIHAC, II, 427, DDRF, BARCIANU, TDRG, ALEXI, W. *Tocmai atunci se simți apucat de turul nădragilor lui de pînză albă.* CONV. LIT. XLIV, II, 73. [Pantalonii] *nu mai au tur.* DELAVRANCEA, O. II, 354, cf. CADE. *Liber oricine să folosească dicționare, cărți, caiete, notițe scrise pe cerul gurii ori pe turul pantalonilor, numai treabă bună să facă.* I. BOTEZ, B. I, 47. *Vă iau de turul ismenelor și vă arunc în foc!* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 214. *S-a grăbit să-și șteargă degetele-i negre de turul șalvarilor.* SADOVEANU, O. XVI, 26. *Uscau la vînt și soare tot felul de obiele, Pulpane de caftane ori tururi de nădragi.* I. BARBU, J. S. 120. *S-a urcat prudent la tavan, dînd drumul la robinetul unui duș special, care însă a țîșnit de jos, de la spate, stropindu-i turul pantalonilor.* V. ROM. iulie 1954, 293. *Ce e, mă? Unde mergeți? De ce lăsați treabă? — Mai dă-o în turul dracului, îi răspunse unul.* PAS, L. I, 266. *Sînteți hîște proști, v-a agățat Bădîrcea de turul pantalonilor.* PREDA, D. 165. *Mîinile începură să-i asude, rece, de aceea și le șterse, copilărește, de turul pantalonilor.* T. POPOVICI, S. 14. *Tot cărînd la gunoi, Mi s-a tocit turul Nădragilor Și fundul Căciulilor.* TEODORESCU, P. P. 128, cf. ȘEZ. XII, 170. *Cu turul nădragilor, Fac pîrtie vacilor, Și cînd merg pe cositură, Îmi dau pășile-n guri.* PAMFILE, C. Ț. 335, cf. ZANNE, P. II, 174. ◇ E x p r. (Regional) **A se ține după turul cuiva** = a căuta protecția cuiva; a se ține scai, a se linguși. UDRESCU, GL. **A-l ținti turul** = a fi îngrijorat, a nu mai putea de frică. id. ib. **A-i sta-n tur** = a sta gata să răbufnească, a fi pus pe ceartă; a fi supărat. id. ib. **A-i pîrli** (cuiva) **turul** = a tremura de frică. id. ib.

2. S. m. (Regional) Bucată de pînză în formă de romb care se coase la îmbinarea celor doi craci ai izmenelor (sau ai altor obiecte de îmbrăcăminte de forma acestora), pentru a le lărgi. *Și în loc deci de a avea o formă dreptunghiulară, între picioare li se pune* [izmenelor] *turii, două triunghiuri isoscele cu laturi de cîte 8—6 dm, iar turul se coasă cu cracul.* ȘEZ. IX, 37. *Din pînză se*

croiește și ismene. Ele au tur, craci și veacă, prin care se bagă brăcinariu. BREBENEL, GR. P.

3. S. m. (Învechit; la pl.) Cioareci, itari. *Turi, tureci, itari și cioareci să zic nădragii cei țărănești și proști ce-i port țăranii.* I. GOLESCU, C. 175/17.
— Pl.: (m.) *turi* și (n.) *tururi.*
— Cf. scr. t u r.

TURÁ[1] s. f. **1.** (Învechit) Monogramă a sultanului otoman, care se aplica pe acte sau pe monede, pentru a le autentifica. *Atunce chemînd pe vizirul i-au arătat toate cele ce scria; apoi au învălit toate cărțile într-un sandal verde și au pecetluit sandalul cu turaoa* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 241/19. *Am pus de a topit niște scule de aur . . ., le-am făcut bulgări de aur . . . și i-am trimis . . . ca să-i bată la tarapana cu tura de mahmudele și beșlici.* GHICA, S. 506, cf. CIHAC, II, 625, DDRF, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 368, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., ZANNE, P. V, 721. ◆ Fața monedei pe care este imprimată emblema. *De cînd n-am văzut paraoa, I-am uitat cum e turaoa.* PANN, P. V. I, 17^2/4, cf. CIHAC, II, 625, DDRF, ȘIO II$_1$, 368. *Numai cît fiecare gologan are turaua și izicul său; și de unde pînă acum căzuse gologanul tot cu turaua-n sus, se întîmplă într-o zi, să cadă, gologanul și cu izicu-n față . . .* HOGAȘ, H. 22, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DEX.

2. P. gener. (Învechit și regional) Orice efigie, monogramă sau pecete; semnătură, iscălitură. *Bonaparte, sosind și el la Viena, au poruncit de au făcut din aurul vistierilor Vienii galbini pe numele și chipul lui . . ., precum se văd galbinii pe turaoa Franciei.* DIONISIE, C. 215. [Să adune] *toate dramurile i cantarile și să le facă îndreptări după aiarul dramurilor i al cantarilor Țarigradului ce să vor găsi cu turaoa împărătească* (a. 1824). DOC. EC. 337. *Pun numai turaoa mea.* GHICA, ap. RUDOW, XIX, 413, cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 368. *Ei, dar un pergament, peceți, tura, vezi bine, Așa stafii pe cin' n-or speria?* GORUN, F. 72. *Ștefănică scoase din sîn o coală de hîrtie scrisă ceteț și cu turaua mincinuoasă a ispravnicului.* ap. TDRG, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Du-te cu pace . . . și să-ți dau carte cu turaua mea; ca să nu ai pe cale nici o sminteală.* SADOVEANU, O. XIII, 891, cf. SCRIBAN, D. *A-și pune turaua.* ZANNE, P. V, 642.

3. (Regional) Numele unui joc de noroc la care cîștigă cel ce ghicește pe care parte va cădea moneda aruncată în sus; rișcă[1] **(1 a).** *În fundul curții se vedeau diferite grupe de mașalagii și pungași: unii jucau nuci, alții „iasîc și tura".* FILIMON, O. I, 109, cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 368, CADE, SCRIBAN, D., ZANNE, P. V, 642.

4. (Învechit) Pachet sau legătură care cuprinde un număr fix de obiecte (10 sau 12) de același fel. *Lucrîndu-s[ă] piile, 55? mari, turale 55 și 60 mici, turale 6, . . . socoteală nu trimisăm pănă voi izbrăni vînzaarea săului* (a. 1804). IORGA, S. D. XII, 152. *Ață neagră, . . . idem neagră cu turaua* (a. 1847). N. A. BODAN, C. M. 162. *Prețul seftianelor este pînă la 3 galbeni turaoa, adeca 10 piei.* I. IONESCU, M. 704, cf. 739, SCRIBAN, D., DL, DM.

5. (Rar; cu sens colectiv) Fibrele unei plante exotice din care se face o anumită calitate de ață. *Se numește mreajă . . . o rețea simplă și foarte ușoară, împletită dintr-o ață foarte subțire, făcută din tura (fibrele unei plante care se aduce din Asia Mică).* ANTIPA, P. 498.
— Pl.: *turale.*
— Din tc. **tura.**

TURÁ[2] s. f. (Prin Mold.) Parte de pe capetele ieșite în afară ale grinzilor de la podurile caselor. Cf. SCRIBAN, D. *Pe capetele grinzilor din afara casei se așezau costoroabele, cîte trei de fiecare parte a casei, și formau durăua.* ȘEZ. XXIV, 33, cf. CHEST. II 208/182, ib. 217/181, 205.
— Pl.: *turale.* — Și: **tureá** (CHEST. II 217/205), **durá** s. f.
— Din tc. **tura.**

TURÁICĂ s. f. (Regional) Zbîrnîitoare (Pecinișca — Băile Herculane). ALR SN V h 1 304/2.
— Pl.: ?
— Cf. t u r u i.

TURALÍU, -ÍE adj., s. m. (Învechit și regional) **1.** Adj. (Despre monede) Care are tura[1] **(1).** *Împăratul, rămîind foarte mulțumit, porunci . . . de întîi dete o mie de galbeni tot d-ei turalii.* GORJAN, H. IV, 27/29, cf. ȘIO II$_1$, 368, BARCIANU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL. *Tot parale turalii, Luate de la beșlii.* PĂSCULESCU, L. P. 234, cf. MAT. FOLK. 89, BALADE, II, 299.

2. S. m. Veche monedă turcească de aur (care purta tura[1] **1).** *Turalii de aur cu zimți ascuțiți.* BARONZI, L. 123, cf. ȘIO II$_1$, 369, I. BRĂESCU, M. 79, SCRIBAN, D.
— Pl.: *turalii.*
— Din tc. **turalı.**

TURÁN, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană de origine turcă sau uralo-altaică; (la m. pl.) popor de origine turcă sau uralo-altaică. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, LOVINESCU, C. V, 81.

2. Adj. Care aparține turanilor **(1)**; de origine turcă sau uralo-altaică; turanic **(1).** *Toate aceste orașe slave erau cetăți întărite, cari primeau în zidurile lor pe barbarii turani numai atunci cînd veneau pentru daraverile lor.* XENOPOL, I. R. II, 205. *Familia limbilor turano-mongolice (turco-tătare sau turce) cuprinde o serie de limbi, dintre care majoritatea sînt vorbite în Uniunea Sovietică.* GRAUR, I. L. 208.
— Pl.: *turani, -e.*
— De la n. pr. **Turan.**

TURANGHEÁ s. f. (Regional) Un fel de basma (Poiana — Slobozia). Cf. H VII 392.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

TURANIÁN, -Ă adj. Turanic **(1).** *Aceste texte . . . sînt o dovadă grăitoare a condițiilor favorabile vieții și dezvoltării obștilor de agricultori și crescători de animale sub stăpînirea popoarelor germanice, slave și turaniene.* PANAITESCU, O. Ț. 22.
— Pl.: *turanieni, -e.*
— Din fr. **touranien.**

TURÁNIC, -Ă adj. **1.** De origine turcă sau uralo-altaică; turan **(2)**, turanian. *Dacia fu copleșită sau de aceste popoare la prima lor ciocnire, sau de altele de neam turanic.* XENOPOL, I. R. II, 37, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Dacă un cuvînt ca «cioban» se găsește și în alte dialecte decît cel daco-român, aceasta nu însemnează că e un cuvînt turanic împrumutat în epocă străromână.* PUȘCARIU, L. R. I, 314, cf. DL, DM, DN^2.

2. (Rar) Ca al turanilor **(1).** *Purta o mustață turanică, răsucită în jos.* CAMIL PETRESCU, O. I, 218.
— Pl.: *turanici, -ce.*
— Din germ. **turanisch.**

TURÁȚIE s. f. **1.** Mișcare circulară a unei piese în jurul unui ax; învîrtitură, rotație **(1).** V. t u r ț^2. Cf. V. MOLIN, V. T. 82. *La fiecare turație completă a roții (A) și deci a indicatorului de cadran, corespund 200 rotații pentru tamburul măsurător.* IONESCU-MUSCEL, TES. 101. *Un ac indică . . . numărul de turații transmise clamei corespunzător numărului de răsuciturî,* id. FIL. 58. *Viteza mașinii atinge pe minut 2200 turații.* CONTEMP. 1949, nr. 159, 3/4. *Rotativele scuipă munți de ziare, învîrtindu-se cu maximul de turații.* BOGZA, A. Î. 251, cf. DL, DN^2, M. D. ENC., DEX.

2. Număr de rotații efectuate de un corp rotitor într-o unitate de timp. *Motorul a intrat în turația sa de regim.* ORBONAȘ, MEC. 132. *Un motor cu șaibă de 220 mm diametru și o turație de 950/minut, acționează o transmisie cu 250 ture pe minut.* ENC. TEHN. I, 230. *Aceste unituri dentare moderne au turații mari de turbină.* ABC SĂN. 374. *Să ambaleze motorul, adică să-l*

supuiel la variații rapide și repetate ale turației. CIȘMAN, FIZ. I, 314, cf. DL. *Au mers pe linia creșterii randamentelor și turațiilor la războaiele de țesut.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 860, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *turații.*

— **Tur²** + suf. *-ație.*

TURA-VURA interj. (Și repetat) Cuvînt care redă o discuție prelungită și fără rost, o vorbărie. *Ba că dă-mi-o, bă că nu ți-o dau, din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o țuică.* CARAGIALE, O. VI, 96, cf. RUDOW, XIX, 413, TDRG, JAHRESBER. XIX—XX, 18, 43, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Cît de mare-i ziulica, Nici că le-mai tace gura: Tura-vura, tura-vura, De nu mai auzi nimica.* D. BOTEZ, F. S. 82, cf. GRAUR, E. 20, ȘEZ. XVIII, 172. *Tura, Vura, Neamului În mijlocul satului* (Trîmbița). PAMFILE, C. 34, cf. PĂSCU, C. 113. ◇ Expr. (Substantivat) **Ce mai tura-vura?** = ce să mai lungim vorba? ce mai încoace-încolo? Cf. CADE. *Ce mai tura-vura, trebuia să fie prieteni.* BRĂESCU, A. 129. *Și-apoi, ce mai tăra-vura, era colonel și pace!* id. M. B. 116, cf. G. M. ZAMFIRESCU, ȘF. M. N. I, 164, CONTEMP. 1948, nr. 112, 6/4. *Ce mai tura-vura. Popa se zvîrcolea de parcă ar fi fost tras pe frigare.* STANCU, D. 441, cf. CIAUȘANU, GL.

— Onomatopee.

TÚRĂ¹ s. f. Serviciu succesiv, alternativ; totalitatea persoanelor care muncesc în același timp și după același program într-o întreprindere sau instituție în care se lucrează cu mai multe schimburi; interval de timp cît lucrează astfel aceste persoane; schimb. Cf. BARCIANU, IORDAN, L.R.A. 54. *Eu am terminat tura! N-am nevoie de ore suplimentare.* CONTEMP., 1948, nr. 112, 6/1, cf. DL, DM. *Cred că ți-a venit timpul să intri în tură.* IL mai 1965, 31, cf. DN². *Îi la muncă! a spus ea rîzînd. Îi în tură, nu-ți fie teamă!* LĂNCRĂNJAN, C. III, 103. *În tura de noapte nu avusesem nici un caz din ăsta.* V. ROM. iunie 1970, 36, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *ture.*

— Sg. refăcut după **ture** (pl. lui *tur²*).

TÚRĂ² s. f. Piesă în formă de turn, la jocul de șah, care se deplasează numai în linie dreaptă (orizontal și vertical); turn **(2)**, (rar) turlă **(3)**. Cf. BL, VII, 139. *Alecu Golescu mută scurt tura de fildeș ..., dar se vede că nu-i e gîndul la joc.* CAMIL PETRESCU, O. II, 335, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *ture.*

— Din fr. **tour.**

TÚRĂ³ s. f. (Ornit.; regional) Turturea *(Streptopelia turtur).* Cf. ALR I 1 036/308, ALR II 5 753/310.

— Pl.: *ture.*

— Formație onomatopeică.

TÚRĂ⁴ s. f. v. **tur²**.

TURĂÍ vb. IV v. **turui¹**.

TURĂLÍE s. f. (Regional) Scîndură care se pune la acoperișul caselor ce nu au streașină, pentru a feri pereții de ploaie. Com. din FĂLCIU — BÎRLAD.

— Pl.: *turălii.*

— Cf. **t u r ă²**.

TURB s. n. v. **turbă¹**.

TURBÁ vb. I. **1.** Refl. (Învechit) A se tulbura, a-și pierde firea, a se zăpăci. *Și să și foarte suflă cu turbureală și ceia ce scîrbesc de se sirepesc și se de purirea turbă, deci și noi amu cevaș puținel de sirepiia lor de neturburăm.* CORESI, EV. 270. *Eroul nu se turbă și răpede se scapă Din brațele robuste ce vrea să și-l înclește.* HELIADE, O. I, 330. ◇ Expr. (Regional) **A se turba la cap** = (despre oi) a căpia. Cf. ALR I 1 801/129. ◆ (Rar) A-și pierde limpezimea, a se tulbura. *A căzut fiara aceia și pe pămînt s-a lățit, Ochii-n lacrimi i se-neacă și se turbează cumplit.* PANN, E. II, 73/20. ◆ (Rar) A se agita [Norodul grecesc] *de cîțiva ani s-au turbat* (a. 1822). GCR II, 243/5.

2. Intranz. și (învechit) refl. A se mînia peste măsură; a se înfuria, a-și ieși din fire (de ciudă, de furie, de durere, de ură etc.); a cădea într-un acces de furie, a-și pierde mințile. *Împăratul de mînie neguriată să turba.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 168ᵛ/22, cf. ANON. CAR. *Nu mă mir dară nemica de spaimă ce te-au cuprins și te face de turbezi pentru că fărădelegile tale ți se arată înainte.* MAIOR, P. 119/5, cf. CLEMENS. *Chelul ... de-i va zice chel, să aprinde, să turbează de mînie.* MUMULEANU, C. 33/14, cf. DRLU, LB. *Turbează apostatul, o spumă e, un foc!* HELIADE, O. I, 193. *O turbat, nu-i de șagă.* NEGRUZZI, în PR. DRAM. 458, cf. POLIZU. *Da dați-mi pace! ... Ați tîrbat?* ALECSANDRI, T. 889. *Tîrbez de durere de dinți.* COSTINESCU. *Baba începu să turbe, să răstoarne casa cu susu-n jos și să bată fala.* EMINESCU, N. 20. *Cînd gîndesc ... că am să mă întorc iar la dînsa acasă, îmi vine să turbez, să tau cîmpii, nu altă ceva.* CREANGĂ, P. 123. *Și să nu turbezi de mînie cînd cugeți că sînt guri rele, invidioși și ignoranți.* CARAGIALE, O. IV, 282. *Cînd auzi dascălul de fuga copiilor, turbă de mînie.* ISPIRESCU, L. 276, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ea părea că turbează la auzul cîntecului.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 68, cf. TDRG. *Judecătorul turbează și așteaptă dintr-o clipă într-alta sosirea unei comisiuni de la tribunalul din Bistrița.* REBREANU, I. 182, cf. CADE, PUȘCARIU, L. R. I, 243, 263, IORDAN, STIL. 375, SCRIBAN, D. *Îmi vine să turbez de ciudă.* STANCU, D. 309. *Turbă de necaz, gîndindu-se că cu cîteva luni în urmă plătise o sumă grasă altuia.* V. ROM. februarie 1955, 237. *Turbă de furie, dar se stăpînește.* H. LOVINESCU, T. 227, cf. SCL 1965, 929, CL 1965, 416. *Mane-n lături se zărea, Toma turba și răcnea.* ALECSANDRI, P. P. 74. *Doară eu n-am nebunit Să jelesc p-un prăpădit, Doară eu nu am turbat Să jelesc p-un blăstămat.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 123. *Meșterii cei mari, Calfe și zidari, Mult înveselea Dacă o videa, Iar Manea turba, Mîndra-și sărata.* BALADE, III, 11. ◇ Fig. *Și cînd fumegă munții, vulcanul cînd turbează ..., Al meu suflet te vede în orice meteor.* HELIADE, O. I, 159. *Înființîndu-să o furtună foarte cumplită, cu așa sălbăticiune s-au turbat marea, încît undele ei se înălța ca niște case.* DRĂGHICI, R. 9/18. *Talazurile negre ce turbă, se răstoarnă.* EMINESCU, O. I, 17. *Pleacă-n pămîntul eolic, în țara furtunelor, pe unde Austru turbează-n vîrtejuri.* COȘBUC, AE. 12. ◇ Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. „împotriva", „contra", „asupra") *Turbîndu-să spurcatul Theofil, împărat asupra sfîntelor icoane.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 60ᵛ/28. *Ies pe ușmă și la ulițe și, călcînd pre trupuri moarte, turbează și asupra mormîntului.* MOLNAR, RET. 34/7. *Turbînd împrotiva creștinilor.* ȘINCAI, HR. I, 22/21, cf. COSTINESCU. ◇ Expr. (Intranz.) **A turba după ceva** (sau **cineva**) sau **a turba să ...** = a-i plăcea ceva (sau cineva) foarte mult, a dori foarte mult să ... Cf. COSTINESCU. ◆ Tranz. fact. A face pe cineva să se înfurie peste măsură, să-și iasă din minți. *Cea mai mică împotrivire mă mînie ..., mă turbează și, zău, mă te m să nu fac vrun păcat într-o zi.* ALECSANDRI, T. 523. *Mai potolește-te și dumneata, coană Acrivilo, pentru Dumnezeu! nu-l mai turba!* CARAGIALE, O. II, 227. *Unul încercînd să-l scoată din fire, ceilalți turbîndu-l cu indiferența lor.* BRĂESCU, A. 219. *Și pe-mpăratu-l turba Și tare mi-l supăra.* BALADE, II, 360.

3. Intranz. A se îmbolnăvi de turbare **(I 3)**. Cf. ANON. CAR., POLIZU, COSTINESCU. *E o frumusețe afară la cîmp de turbă haita!* CREANGĂ, P. 116, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. *Cum? țipă Hotineanu. Vrai să mori? Să turbezi? Ești nebun, măi Axinte?* SADOVEANU, O. VI, 594, cf. SCRIBAN, D. *Primăvara turbează cîinii.* STANCU, D. 174. *Pe fereastră, nimănui să nu dai de mîncare că turbă.* ȘEZ. I, 126. *Cine au fost mușcat sau numai îmbălat de un tricolici prifăcut în cîne, turbă și el și trebuie să moară.* SBIERA, P. 318. *Să nu se dea la cîini mămăligă fierbinte sau prăjită la*

foc, căci turbează. GOROVEI, CR. 49. *Cînd bate vîntul turbat, mai ales primăvara, ... vietatea turbează.* PAMFILE, VĂZD. 44, cf. ALR I 1 500/28. *M-ar da de mîncat la cîine, Nici cîinii nu m-ar mînca, Că se tem că vor turba.* FOLC. MOLD. II, 514. *Pe mine cîți cîini m-au lătrat, Toți au turbat* (= cine s-a legat de mine a pățit-o). ZANNE, P. I, 336.

— Prez. ind.: *turbez* și *turb.*

— Lat. **turbare.**

TURBĂLIE s. f. v. **turbolie.**

TURBĂN s. n. **1.** Acoperămînt pentru cap, format dintr-o fîșie lungă de stofă, de mătase sau de pînză, de obicei albă, pe care o poartă bărbații din unele țări orientale, înfășurată de mai multe ori în jurul capului; cealmă. Cf. LB. *Sultanul trebuie să îngăduie cîte ceva, de cumva nu vrea să-și piarză turbanul cu capul deodată.* GT (1838), 30²/33, cf. STAMATI, D., POLIZU. *Negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru acel cutezător* [arnăut], *dacă în căderea sa turbanul nu i s-ar fi desfășurat.* NEGRUZZI, S. I, 21, cf. COSTINESCU, LM. *Celali purtînd pe cap turbanul Țesut din verde ibrișim Psalmodiază Alcoranul.* MĂCEDONSKI, O. I, 55. *Îți pui turbanul pe-o ureche și strigi: Allah!* I. NEGRUZZI, S. V, 34, cf. DDRF, RUDOW, XIX, 413. *Turbanul îi cade și-l lasă căzut.* COȘBUC, P. I, 206, cf. BARCIANU, ȘIO II$_1$, 367, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Un turban murdar, ce le înfășura capul, era toată averea lor.* BRĂESCU, A. 232. *În loc de pălărie, își răsucea cu artă pe cap un fel de broboadă, ca un turban de mătase aurie cu bande verzi.* BART, E. 100, cf. SCRIBAN, D. *Budha de fontă, așezat chinezește și purtînd în cap un enorm turban de aramă.* ARGHEZI, S. XI, 153, cf. DL. *Îl aduseseră 300 de ceauși cu turbane uriașe, roșii.* BARBU, PRINC. 196, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ (Prin metonimie) *Mihai Viteazu . . . gonea dîra de sînge și turbane risipite pînă în văgăunile Balcanilor.* VLAHUȚĂ, R. P. 17. *Căci turbane împletite, Cercetînd cu sîrg Coranul, . . . Spun: „Fintîna-i fermecată".* PILLAT, P. 14. ◇ Fig. *Amurgul, cu turban de neguri strîns pe cap, Îl duce sub un cer de sticlă roz și verde.* PILLAT, P. 127. *În candel, pînza lunii se răsuci — turbane — Și-o stea ilic de umbră cusu cu ibrișim.* I. BARBU, J. S. 32.

2. Acoperămînt pentru cap, format dintr-o fișie din diverse materiale textile, pe care femeile și-o înfășoară în jurul capului, în loc de broboadă sau de pălărie. *26 nasturi vechi ce au fost la un tărban fără mărgăritar* (a. 1745). URICARIUL, XI, 225, cf. ȘIO II$_1$, 367. *Își dă singură palme, își rupe turbanurile și cade pe un scaun.* PR. DRAM. 215. *Eu sînt cea mai mare . . . Port un turban de mătasă.* NEGRUZZI, S. II, 128. *Cucoanele cele tinere se purtau legate la cap cu turban.* GHICA, ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Ancuța Grădișteanu, legată cu un turban . . ., se uita la Haretia.* BARBU, PRINC. 139, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *turbane* și (învechit) *turbanuri.* — Și: (învechit) **tulbán** (LB, LM), **tărbán,** (prin Munt.) **durbán** (POLIZU, ȘIO I, 367) s. n.

— Din fr. **turban.**

TURBÁRE s. f. **1. 1.** (Învechit, rar) Tulburare a rațiunii, pierdere a dreptei judecăți. *Care fără odineoară de demult cu întuneareul turbării idolești împiclată era.* VARLAAM — IOASAF, 6r/23. ◇ (Popular) **Turbare de cap** = tulburare, zăpăceală, confuzie. *Turbare de cap și frîntură de limbă ca la acești nefericiți dascăli nu s-a mai dat a vedea.* CREANGĂ, A. 84. ✦ (Regional) Tulburare, înfiorare. *Și eu am iubit . . . cunosc din tinereță această dulce turbare.* EMINESCU, P. L. 76.

2. Mînie nestăpînită, furie; violență, înverșunare; (popular) turbă[1] **(I 1),** (învechit) turbăciune **(I 1),** turbătură **(1).** *Pentru a treia oară să începu bătălia cu mai multă turbare și vărsare de sînge.* IST. CAROL XII, 70r/20. *Dară iată lîngă toate aceastea încă îl gonesc cu iuți corăbii turbările protivnicilor vrăsmași.* MOLNAR, RET. 38/22, cf. DRLU. *Acel iad, locul turbării și al muncilor de veci, Gătit tiranilor lumii, tu acolo să petreci* HELIADE, O. I, 459. *Cei mai juni se apărau cu turbare.* NEGRUZZI, S. I, 152, cf. POLIZU. *Subt aer de blîndețe urmam a mea turbare.* ALEXANDRESCU, O. I, 294. *Scepticismul, monstru de sînge, părinte al turbării și al sinucidului.* FILIMON, O. I, 136, cf. COSTINESCU. *Se aruncă cu turbare asupra lor.* BOLINTINEANU, O. 331. *E ură și turbare În ochii lor cei negri, adînci și deșperați.* EMINESCU, O. I, 62. *Se răpezi la dînsul cu turbare.* ISPIRESCU, L. 28, cf. DDRF. *Dînsul prin vorbe-mblînzește turbarea și-alină mînia.* COȘBUC, AE. 14, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. *Și-a jurat în gîndul lui, învîrtind cu turbare hora din bătătură, că într-un an va pune galonul de sergent.* GALACTION, O. 128. *Nu trece! nu trece! gemu c-un fel de turbare Tudor.* SADOVEANU, O. V, 567, cf. SCRIBAN, D. *A ras cu atîta turbare tot ce făcuse, silit să cumpere și scule de ras.* ARGHEZI, S. VII, 215. *Ridică de jos lada . . ., și o trînti cu atîta turbare în mijlocul odăii de pămînt, încît scîndurile zburară din încheieturi.* V. ROM, aprilie 1963, 31. *Vătășelu cu turbare Îmi luă donița cu căldare.* BALADE, II, 311. ◇ Fig. *Vîntul suflă cu turbare.* ALECSANDRI, P. II, 124. *Fulgerele adunat-au contra fulgerului care În turbarea-i furtunoasă a cuprins pămînt și mare.* EMINESCU, O. I, 146. *Oltul se rostogolea . . . și se frîngea de mal, plin de turbare.* GALACTION, O. 74. *Eu aș vrea să-mi stea ferit de turbarea de fier măcar craniul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 364. *Se scorni un vînt furios, fără să fie pe cer măcar o palmă de nor, și începu să sufle cu așa turbare și putere, încît încovoia pînă la pămînt crăcile copacilului.* POPESCU, B. II, 48.

3. Boală infecțioasă acută, specifică unor animale și ocazională la om, caracterizată prin accese nervoase violente, stări de agitație, urmate de paralizie și apoi de moarte; rabie, (popular) turbă[1] **(I 2),** (învechit și regional) turbăciune **(I 2),** (regional) nebuneală **(I 1),** turbătură **(2).** Cf. DRLU, LB, POLIZU, CUPARENCU, V. 41, COSTINESCU, DAMÉ, T. 30, BARCIANU, ALEXI, W. *Turbarea la vite vine . . . din cauză că a fost vita mușcată de altă vită turbată.* GRIGORIE-RICO, M. P. II, 22, cf. CANDREA, F. 69, BIANU, D. S. TDRG, PAMFILE, S. T. 35. *Turbarea este fără îndoială o boală infecțioasă contagioasă, o boală prin plăgi particulare.* BABEȘ, O. A. I, 522, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Femeile erau furioase de parcă le apucase turbarea.* V. ROM. februarie 1955, 168. *Omul se infectează cu virusul turbării în urma mușcăturilor de cîine turbat.* BELEA, P. A. 530. *Se studiază virusul turbării la carnasierele sălbatice.* VÎN. PESC. august 1964, 6, cf. ABC SĂN. 365, H II 122, VI 11, XII 303, XIV 22, 67, 113, XVI 228, XVII 22. *Să nu dai nimic pe fereastră, căci e rău de turbare.* ȘEZ. XII, 165, cf. ALR I/I h 127, ALRM I/I h 178. ◇ Compus: **gîndac-de-turbare** v. gîndac. ✦ Un fel de boală la albine. *Turbarea . . . se cunoaște dintru aceea că albinele atîta sboară încoace și încolo pînă cad și mor.* ECONOMIA, 199/15.

II. (Bot.; regional) **1.** (Și în compusul **turbare-cornută,** BORZA, D. 58) Ciumăfaie *(Datura stramonium).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL. 344, DAMÉ, T. 184, GRECESCU, FL. 423, ȘEZ. XV, 150, BIANU, D. S., TDRG, PAȘCU, S. 86, PANȚU, PL. 319, CADE, DS, SCRIBAN, D., BORZA, D. 58.

2. Dafin *(Laurus nobilis),* BORZA, D. 97.

3. (Și în compusul **turbarea-cîinelui,** BORZA, D. 161, H V 208, XI 327, XIV 6, 84) Zîrnă *(Solanum nigrum).* BORZA, D. 161.

— Pl.: *turbări.*

— V. **turba.**

TURBÁT, -Ă adj., s. m. **1.** Adj. Foarte furios, violent, sălbatic; rabiat. *Fapta cea cumplită a domnilor turbați le arată de pururea înaintea ochilor grijii și primejdii.* N. COSTIN, L. 349. *Era un păgîn rău, turbat și mare sorbitoriu de sînge asupra creștinilor.* NECULCE, L. 283, cf. ANON. CAR., DRLU, LB. *Ce foc era pe țară! . . . Jungheri și pradă mare! Era turbați păgînii.* HE-

LIADE, O. I, 222. *Vespasian ... cu fire turbată i-au închis iar în cetate.* BĂRAC, ap. GCR II, 241/6, cf. POLIZU. *Hoț turbat și fără lege, care prăzi și pustiești!* NEGRUZZI, S. I, 119. *Nu s-a stins românul în sectele barbare Cînd monștrii tiraniei turbați-l perseca.* FM (1861), 64. *Cum veniră de turbați, Ca balauri încruntați, Cu o falcă-n cerul sfînt Și cu alta pre pămînt!* ALECSANDRI, P. II, 18. *Regina ... ieșea apoi în balcon ca să vază ce e jos, unde urla mulțimea turbată.* CARAGIALE, O. I, 1, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Vrăjmașul zăticnit din cale, turbat că nu răzbește sus, Aduse grabnic patru tunuri.* VOICULESCU, POEZII, I, 41. *Atunci îl văzură neamurile lui, turbat ca fiara, cu ochii crunți și cu obrazul ca de var.* SADOVEANU, O. V, 710, cf. SCRIBAN, D. *Apoi s-a repezit turbat și a dărîmat cu pumnii toate cărțile lui.* V. ROM. august 1958, 77. *Ca să mi te-omoară Pentru-a ta comoară, ... Și cai mai dedați, Și cîni mai turbați.* BALADE, II, 467, cf. ZANNE, P. I, 373. ◇ Fig. *Cu neputință era să scape corabia de înfricoșatul minut al acufundării ei de turbatele valuri.* DRĂGHICI, R. 11/12. [Slănicul] *îngîmfat și turbat se aruncă, răstogolind petre și bolovani.* NEGRUZZI, S. I, 316. *Nu bine apucasem a mă pune la adăpost, că pietrele turbate au și trecut de-a roata pe deasupra capului meu.* GANE, N. III, 112. *Voi aruncați-mă-n mări și-necați-mă-n valuri turbate.* COȘBUC, AE. 63. *Dîmbovița asta e turbată cînd se umflă.* V. ROM. noiembrie 1953, 16. *În spatele nostru, aproape, mitralierele lui trăgeau turbate, împușcînd în neștire, disperate.* ib. octombrie 1964, 55. (Expr.) **A se face dunăre turbată** v. dunăre. ◇ (Substantivat) *Ce poate face el cu sabia împotriva atîtor turbați?* CAMIL PETRESCU, O. II, 406. ◆ Fig. Foarte mare, intens, grozav, strașnic. *Și văzînd pre Dioclițian atîta mînie turbată ce are asupra creștinilor ,..* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 101[r]/7. *Diavolul, bine știți, creștinilor, că puroiul e turbată mînie asupra noastră.* MAIOR, P. 15/4. *Transilvania, care fusese sîngerată de un război civil turbat.* BARIȚIU, P. A. III, 34. *Această streină zamă cu iuțime-nveninată Au vîrît în a lui patimi o aprindere turbată.* CONACHI, P. 297. *Aerul răsună de țipete turbate Și mii de cai înoată în umbre-ntunecate.* BOLINTINEANU, O. 52. [Deznădejdile] *în grozav vîrtej se strîng, Sbuciumînd tot mai turbate.* MACEDONSKI, O. I, 200, cf. DDRF. *Un fiu De împărat odată În piept cu dor turbat de viu S-a îmbrăcat în față.* COȘBUC, P. I, 70. *Într-o zi, prin mijlocul lui faur, fusese viscol mare, vînt turbat.* AGÎRBICEANU, A. 485, cf. SCRIBAN, D. *Că Vîlcan un vis visa: Ploaie Rece și turbată, În caic Marfă Udată.* BALADE, II, 97. ◇ (Adverbial) *Demonul geloziei turbat mă sfîșia.* HELIADE, O. I, 168, cf. DDRF, SCRIBAN, D. *Idoli străini, mari băutori de sînge, Turbat s-au apucat aici să bea.* BENIUC, V. 93. ◆ Scos din minți, înnebunit (de durere, de spaimă, de dragoste, de gelozie, de întristare etc.). *Cînd să vor iubi amîndoi, răpitoriul cu fata cea răpită, nu să va certa răpitoriul, de vreme ce iaste un lucru, cum are fi turbat de dragoste.* PRAV. 188. *Și calu-i turbat zbura necurmat, Mînat ca de-a spaimelor zînă.* EMINESCU, O. IV, 96. *Alerga turbată de colo-colo, întrebînd, frîngîndu-și mîinile și rostind vorbe fără șir.* VLAHUȚĂ, O. A. 426, cf. DDRF. *Tu-mi spui de cîte toate, cînd eu mă simt turbat De dragul tău!* COȘBUC, S. 60, cf. ȘĂINEANU, D. U. *De-al tău dor umblu turbată.* FOLC. TRANSILV. II, 224. *Feți mari, nimăritate, Li fac-di umbli turbați.* FOLC. MOLD. II, 225. ◇ Expr. **A fi turbat după ceva** (sau cineva) sau **a fi turbat să...** = a fi foarte pasionat după ceva (sau cineva), a dori foarte mult să... Cf. SCRIBAN, D.

2. Adj. Bolnav de turbare **(I 3)**. *Ce, nemic isprăvind, ca niște oameni turbați, au năvălit cu arme și l-au omorît.* N. COSTIN, L. 593, cf. ANON. CAR. *Oile sînt ca turbate.* CALENDARIU (1814), 187/20, cf. DRLU, LB. *La țîrla oilor unui Petre Mocanu, ... ieșind un lup turbat și năvălind asupra unui cioban ..., l-au mușcat.* CR (1836), 56[1]/47, cf. POLIZU. *Spînul se răpede ca un cîine turbat la Harap Alb.* CREANGĂ, P. 278. *Un lup ... cu o limbă ca de dihanie turbată.* ISPIRESCU, L. 17. *E timp să fie sugrumat ca un cîine turbat.* IONESCU-RION, S. 284, cf. DDRF. *Sînt eu la urmă vinovată, Că Leana umblă ca turbată, Să-l vadă în casa lor intrînd Odată?* COȘBUC, P. I, 129, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Mie-mi păru deodată Maria speriată Că strigă, și la dînsa se dă un lup turbat.* BOLLIAC, O. 104, cf. CANDREA, F. 173. *A murit sărmanul mușcat de un lup turbat.* HOGAȘ, DR. II, 46. *Rănile grave la cap, produse de lupii turbați, rezistă uneori la tratament.* BABEȘ, O. A. I, 125, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *S-a înfundat în popușoaie și-a alergat în desișul lor, cum aleargă vitele turbate de-o spaimă care nu mai trece.* POPA, V. 63, cf. SCRIBAN, D. *Ca pe javrele turbate o să vă împuște.* STANCU, D. 153. *Parcă vorbesc de un cîine turbat.* VÎNEA, L. I, 76, cf. H III 315. *Vai, că m-a mușcat Un cîine turbat! BALADE, III, 105. Murgule, ori ești turbat, Pe badea unde l-ai lăsat?* FOLC. TRANSILV. II, 211. *Acuma sosăs iepele. Dă îs ca turbate!* O. BÎRLEA, A. P. I, 491. *Bărbatu l-am fermecat: Cu trei nuieli din gard, Cu păr de cîni turbat.* FOLC. MOLD. II, 356. *Umblă pe drum beat ca cîinele turbat.* ZANNE, P. III, 462. *Într-o scorbură uscată, Șede-o cățea turbată* (Sabia). TEODORESCU, P. P. 243. ◇ (Substantivat) *Ca un turbat au fost lăsînd steagul său, ... și au fost făcînd multe vitejii.* HERODOT (1645), 494. *Ca un turbat răcnește.* BĂRAC, A. 31/3. *În durerea lui strigă că un turbat.* BOLINTINEANU, O. 294.

3. Adj. (Popular; mai ales în basme; în sintagma) *Vînt* (sau *aer*) *turbat* = vînt (sau curent de aer) foarte puternic, din straturile cele mai înalte ale atmosferei. *Îl vîri într-un stol de corbi ce se urcase pînă la vîntul turbat.* ISPIRESCU, L. 46. *Ciocîrlanul ajunge tocmai lîngă ceriu în aerul cel turbat.* MARIAN, O. I, 350. *Vîntul turbat suflă sus ..., nu suflă niciodată pe pămînt, că de-ar sufla numai oameni și dobitoace turbate ai vedea.* PAMFILE, VĂZD. 44, cf. CADE, SCRIBAN, D., H II 69. *Ciocîrlia se urcă-n sus pînă la vîntul turbat și turbînd aduce pe pămînt turbă.* ib. 127, cf. 207, IV 15. *Vîntul turbat suflă sus, sus, deasupra vîntului istuilant.* ȘEZ. V, 142. *Tu ca să te duci La muntele nalt, La vîntul turbat.* BALADE, I, 396. *Să vie un vîn turbat să-l ia.* O. BÎRLEA, A. P. I, 545. *Pe cale, pe cărare, Cu 99 vînturi s-a-ntîlnit, Cu vîntul turbat Cum s-a întîlnit, l-a trîntit.* FOLC. MOLD. I, 223.

4. S. m. sg. art. (Învechit și regional) Demon, diavol. *Și goni turbatul.* CORESI, EV. 249, cf. DDRF, CANDREA, F. 118.

5. Adj. (Învechit, rar) Care este stăpînit de diavol; posedat. *Aduseră către-însul om mut și turbat.* CORESI, EV. 249, cf. DDRF.

— Pl.: *turbați, -te.*
— V. **turba.**

TURBĂ[1] s. f. **1. 1.** (Popular) Turbare **(I 2)**. *Aceste gînduri negre-n mine turba-mplîntă.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U. *Poți tu să-i stăpînești mintea? Da cînd o apuca iar turba ca adineaori?* CARAGIALE, O. VI, 288. *Tot ce-ai făcut pe urmă, întîi grija de sufletul răposatului, apoi spaimele și turba ta cînd îți pomeneam de el ... puneau mai mult temei bănuielii mele.* id. ib. 296, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. ◆ (Regional) Epitet injurios dat unei persoane. *Da' ce ai tu cu munca mea? strîmba-i-ar D-zeu gura! prinse a țipa baba. — Taci, turbo!* DUNĂREANU, CH. 73, cf. COMAN, GL.

2. (Popular) Turbare **(I 3)**. Cf. COSTINESCU. *Se auzi ... un lătrat de cîini atît de zgomotos și înverșunat, încît s-ar fi zis că a dat turba într-înșii.* GANE, N. II, 47. *Se scoală ovreiul de jos, apucat că de turbă, îl înhață de piept pe Iusuf, și haide ... la judecată.* CARAGIALE, O. II, 196, cf. DDRF, TDRG. *S-a izbutit împotriva ciumei, holerei, dalacului, turbei ... și gutunarului.* HOGAȘ, DR. II, 54, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., H I 174, II 127, X 25, 72, 216, XII 279, XVIII 81. *De turbă rar animal care scapă.* ȘEZ. III, 205. *Tune turbu-n tine, cîne, Și-n stăpînul de te ține.* HODOȘ, C. 69, cf. ALRM I/I h 178, ALR II/141. ◇ Compuse: **gîndac-de-turbă** v. gîndac; **cățel-de-turbă** v. că-

t e l. ✦ (Depreciativ) Cîine. *Îndrăzni-vor să mai zică: „Țibă! tio! cotarlă, turbă, pentr-un lucru de nemică!“* CONTEMPORANUL, I, 835, cf. TDRG, SCRIBAN, D., H X 498, XII 301, ALR I 1 156/675.

II. (Bot.; prin Ban. și Olt.) Ricin *(Ricinus communis)*. BORZA, D., 148.

— Pl.: *turbe*. — Și: (prin Ban. și Olt.) **turb** s. n. BORZA, D. 148, ALRM I/I h 178.

— Postverbal al lui **turba**.

TÚRBĂ[2] s. f. Varietate de cărbune format din carbonizarea parțială a unor resturi de plante de mlaștină, constituind un combustibil de calitate inferioară; (învechit) turfă, (regional) mărăcie. Cf. ER 118[v]. *Turba ... provine și ea din materie vegetală.* BARASCH, I. N. 62/14, cf. COBÎLCESCU, G. 44. *Turba sau torful provine din descompunerea vegetalelor în timpurile noastre.* PONI, CH. 128. *Nisipul bine uscat soarbe ... mai puțină căldură decît turba.* MEHEDINȚI, G. F. 31. *Turba este un cărbune de cea mai tînără formațiune.* IOANOVICI, TEHN. 11, cf. DS, CANTUNIARI, L. M. 118, MACAROVICI, CHIM. 322, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN[2], DER. *Nămolul de turbă, bogat în principii organice și anorganice, este mult folosit în terapeutică.* ABC SĂN. 368, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *turbe*.

— Din fr. **tourbe**.

TÚRBĂ[3] s. f. (Învechit, rar; la pl.) Gălăgie, larmă, tumult[1]. ARISTIA, PLUT.

— Pl.: *turbe*.

— Din lat. med. **turba**.

TURBĂCÍ vb. IV v. **tărbăci**.

TURBĂCÍNE s. f. v. **turbăciune**.

TURBĂCIÚNE s. f. **1. 1.** (Învechit) Mînie, furie; înverșunare; turbare **(I 2)**. *Un norod mare de oameni vine tăcînd și mîhnit, Din ochi vedem turbăciune, spre care era pornit.* BELDIMAN, O. 91/16. *Să afla gata de război cu o mare turbăciune.* DRĂGHICI, R. 182/4. *Din turbăciune oarbă cu lăcomia unită Și din vrajbă, tirania ca o ciumă ieșită.* CONACHI, P. 302. *Cînd din văi cu turbăciune aquilonul se ridică.* NEGRUZZI, S. II, 15. *Fețe urîte ..., cu ochi negri și cu capete strîmbate de turbăciune!* EMINESCU, G. P. 89. *De cîte ori în turbăciunea lor se prea apropiau de călăreț, îmtîlneau glodnțele lui și copitele fugarului.* GANE, N. I, 11, cf. SCRIBAN, D. ◇ Fig. *Îl îmbărbăta să nu se sparie de turbiciunea focului.* DOSOFTEI, V. S. februarie 52[r]/15. ✦ (Regional) Epitet injurios dat unei persoane. *Ardă-te-ar focul, turbăciunea dracului!* SĂM. V, 177.

2. (Învechit și regional) Turbare **(I 3)**. Cf. COSTINESCU. *Țarca e bună de leac și în contra turbăciunei.* MARIAN, O. II, 59, cf. DDRF, N. LEON, MED. 149, TDRG, CADE. *Aveau să-l omoare ca pe un cîine veninat de turbăciune.* POPA, V. 137, cf. SCRIBAN, D., SCL 1960, 241. *Se primblă animalele prin acest fum, pentru a le feri de turbăciune.* ȘEZ. VIII, 104, cf. ALRM I/I h 178. ✦ (Concretizat) Animal (turbat); fiară. *Gîfîind ca o turbăciune.* POPA, V. 281, cf. SCL 1977, 193.

II. (Bot.; regional; și în compusul **turbăciunea-cîinelui**, H I 187, VII 438, XII 148) Numele unor plante (H I 129): **a)** (și în compusul **turbăciunea-cîinelui**, H VII 480) măselariță *(Hyoscyamus niger)*. H II 252, ALR I 1 927/988; **b)** (în compusul **turbăciunea-cîinelui** = ciumăfaie *(Datura stramonium)*. BORZA, D. 58; **c)** (în compusul) **turbăciunea-cîinelui** = zîrnă *(Solanum nigrum)*. id. ib. 161.

— Pl.: *turbăciuni*. — Și: (învechit, rar) **turbielúne**, (regional) **turbăcíne** (ALRM I/I h 178) s. f.

— **Turba** + suf. *-(ă)ciune*.

TURBĂRÍE[1] s. f. (Bot.; regional) Ciumăfaie *(Datura stramonium)*. BARCIANU, ALEXI, W., BORZA, D. 58.

— Pl.: *turbării*.

— **Turba** + suf. *-(ă)rie*.

TURBĂRÍE[2] s. f. Mlaștină în care s-a acumulat un strat de turbă[2]; regiune bogată în turbă[2]; (rar) turbieră. *O colectivitate de obiecte, tot aceleași din falezele Bretaniei pînă în turbăriele Livoniei.* ODOBESCU, S. II, 256, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ne-am întors urechile spre șesul rîului, rămășiță a unui vechi lac alpin, rupt de turbării, mărghile și sorburi.* V. ROM. iulie 1954, 6, cf. DL, DM, DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *turbării*.

— **Turbă[2]** + suf. *-ărie*.

TURBĂTÓR, -OÁRE adj. (Rar) Care stîrnește mînia, care înfurie. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *turbători, -oare*.

— **Turba** + suf. *-(ă)tor*.

TURBĂTÚRĂ s. f. **1.** (Învechit) Turbare **(I 2)**. *Și arăta vederat pornit de turbătură spre mînie cît vrea să să-ntindă cu gurile să-l mănînce.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 180[v]/17. *Iară cumpliții aceia în mai multă turbătură să-ncinsără.* id. ib. noiembrie 113[r]/34. *După răzsîpa împărății constantinopolitiană și a altor megiiașe crăii, prin turbătura turcească răzsipi ... multe de bun neam și încă împărătești, crăiești și domnești streine familii.* CANTEMIR, HR. 25, cf. TDRG.

2. (Regional) Turbare **(I 3)**. *De turbătură* (a. 1821). IORGA, S. D. XVII, 78, cf. COSTINESCU, H X 491, ALRM I/I h 178.

— Și: (învechit, rar) **turbitură** s. f.

— **Turba** + suf. *-(ă)tură*.

TURBĂVÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se supăra, a se cătrăni (Pui — Hațeg). Cf. ALR I 1 565/118.

— Prez. ind.: *turbăvesc*.

— Cf. t u r b a.

TURBEÁZĂ s. f. (Bot.; regional; în compusul) **Turbeaza-cîinelui** = mutătoare *(Bryonia alba)*. BORZA, D. 34.

— De la **turba**.

TURBELARIÁT s. n. (La pl.) Clasă de viermi mici, cu corpul moale și lat în formă de frunză și cu tegumentul acoperit cu cili vibratili, (rar) t u r b e l a r i i *(Turbellaria)*; (la sg.) vierme din această clasă. Cf. DER, M. D. ENC.

— Pl.: *turbelariate*.

— Din fr. **turbellariés**.

TURBELÁRII subst. pl. (Rar) Turbelariate. Cf. SIMIONESCU, F. R. 444.

— Din **Turbellaria**, numele științific al turbelariatelor.

TURBÉNT s. n. v. **tulbent**.

TURBÉNȚIU s. n. v. **tulbent**.

TURBICĂLÓS, -OÁSĂ adj. v. **tuberculos**.

TURBICIÚNE s. f. v. **turbăciune**.

TURBICULÓS, -OÁSĂ adj. v. **tuberculos**.

TURBIDIMÉTRU s. n. (Fiz.) Instrument pentru măsurarea gradului de tulbureală a unei suspensii. Cf. DL, DN[2], DER, M. D. ENC.

— Pl.: *turbidimetre*.

— Din fr. **turbidimètre**.

TURBIDITÁTE s. f. **1.** Concentrație de particule solide în suspensie în apa rîurilor și a lăcurilor. *Turbiditatea și mineralizarea apelor din rîuri este nesemnată.* MG I, 450, cf. DER.

2. (Tehn.) Proprietate a unui mediu dispers (suspensie, emulsie etc.) de a împrăștia lumina incidentă. Cf. DER, M. D. ENC.

— Din fr. **turbidité.**

TURBIÉRĂ s. f. (Rar) Turbărie[2]. Cf. DS. *În acele locuri aveți să dați peste turbiere.* SADOVEANU, O. IX, 219.

— Pl.: *turbiere.*

— Din fr. **tourbière.**

TURBILIÓN s. n. v. **turbion.**

TURBILÓN s. n. v. **turbion.**

TURBÍNĂ s. f. Motor alcătuit dintr-un stator și dintr-un rotor cu palete fixat-pe un arbore, care transformă energia potențială a unui fluid în energie mecanică. *Asemenea mori (morile cu turbine) se cred a fi o invențiune cu totul nouă.* ODOBESCU, S. II, 107, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Curentul de la turbina puțului trei.* ARDELEANU, V. P. 240, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Este nevoie, de la o turbină cu rotațiuni foarte înalte, să se obțină mișcări rotative reduse la elice.* ENC. TEHN. I, 268. *Turbinele, în care fluidul produce direct o mișcare de rotație, la fel ca roțile morilor de apă,* SOARE, MAȘ. 107. *Au învîrtit ... turbinele metalice ale uzinelor electrice.* BOGZA, C. O. 222, cf. DN[2]. *Cu ajutorul electroborului se forează cu o viteză mult mai mare decît la forajul cu turbină.* SCÎNTEIA, 1961, nr. 5 389. *Aceste unituri dentare moderne au turații mari de turbină.* ABC SĂN. 374, cf. H IV 118, DEX. ◇ *Turbină de foraj* = motor hidraulic la care se montează o sapă, și care se introduce în gaura de sondă, servind la executarea lucrărilor de foraj; turbobur, turbofor. Cf. M, D. ENC.

— Pl.: *turbine.*

— Din germ. **Turbine,** fr. **turbine.**

TURBÍNCĂ s. f. (Învechit) Sac soldățesc de merinde; traistă[1] **(1).** *Doamne, ... blagoslovește-mi turbinca asta, că ori pe cine oi vrea eu, să-l vîr într-însa.* CREANGĂ, P. 300, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., GRAUR, E. 35. *Turbinca înghițitoare de draci.* IST. LIT. ROM. I, 85. *Și cu melu ei-mi sosiră, La turbincă-l așeza.* FOLC. MOLD. II, 107. ✦ (Argotic) Buzunar mare; portofel. BUL. FIL. V, 193.

— Pl.: *turbinci.*

— Din ucr. **торбинка.**

TURBIÓN s. n. (Rar) Vîrtej (de apă sau de aer). Cf. COSTINESCU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., LTR[2], DN[2], DER, DEX. (Fig.) *Se munceau în darn să puie bună orînduială în acel turbilion de popol.* FILIMON, O. II, 182.

— Pl.: *turbioane.* — Și: (învechit) **turbilón** (COSTINESCU, ALEXI, W.), **turbilión** s. n.

— Din fr. **tourbillon.**

TURBIONÁR, -Ă adj. (Despre mișcarea unui fluid) Care este însoțită de vîrtejuri, cu vîrtejuri, turbulent **(2).** Cf. DN[2].

— Pl.: *turbionari, -e.*

— Din fr. **tourbillonnaire.**

TURBITÚRĂ s. f. v. **turbătură.**

TURBOBÚR s. n. Turbină de foraj, v. t u r b i n ă. Cf. LTR[2]. *Ca aspect exterior electroburul nu se deosebește prea mult de turbobur.* SCÎNTEIA, 1961, nr. 5 389, cf. DN[3].

— Pl.: *turbobururi.*

— Din rus. **турбобур.**

TURBOCOMPRESÓR s. n. Compresor format dintr-un stator și dintr-un rotor cu palete, folosit la comprimarea gazelor. Cf. LTR[2], DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *turbocompresoare.*

— Din fr. **turbocompresseur.**

TURBOFÓR s. n. Turbină de foraj, v. t u r b i n ă. Cf. LTR[2], DL, DM, DN[2], DER, DEX.

— Pl.: *turbofoare.*

— Din fr. **turbophore.**

TURBOGENERATÓR s. n. Generator electric de mare putere, acționat de o turbină cu aburi. Cf. LTR[2], DL, DM, DN[2], DER, M. D. ENC. (Adjectival) *Primele grupuri turbogeneratoare ... puse în funcțiune.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 516, cf. DEX.

— Pl.: *turbogeneratoare.*

— Din fr. **turbo-générateur.**

TURBÓLIE s. f. (Regional) Numele a două plante erbacee: **a)** hasmațuchi, (regional) turbure[2] *(Anthriscus cerefolium).* GOTEANU, PL. 18; **b)** turiță mare, v. t u r i ț ă *(Agrimonia eupatoria).* ANON. CAR. DR. IV, 161.

— Pl.: *turbolii.* — Și: **turbálie** s. f. COTEANU, PL. 18.

— Din magh. **turbolya.**

TURBOPÓMPĂ s. f. Agregat format dintr-o pompă și o turbină de acționare folosită pentru asigurarea unor debite de pompare mari. Cf. LTR[2], DN[2], DER, DEX.

— Pl.: *turbopompe.*

— Din fr. **turbopompe.**

TURBOPROPULSÓR s. n. Agregat alcătuit dintr-o turbină cu gaze și un compresor, folosit la propulsia prin elice a unui avion. Cf. LTR[2], DL, DM, DN[2], DER, DEX.

— Pl.: *turbopropulsoare.*

— Din fr. **turbopropulseur.**

TURBOREACTÓR s. n. Reactor alcătuit dintr-o turbină cu gaze și un compresor, folosit la propulsia prin reacție a unui avion. Cf. LTR[2], DL, DM, DN[2], DER, DEX.

— Pronunțat: *-re-ac-.* — Pl.: *turboreactoare.*

— Din fr. **turboréacteur.**

TURBÓS, -OÁSĂ adj. (Despre terenuri, locuri) Cu turbă[2]; (regional) turfos. Cf. ER 115[v]/9. *Locuri turboase, ... mlaștini.* ENC. AGR. III, 121.

— Pl.: *turboși, -oase.*

— **Turbă**[2] + suf. *-os.*

TURBOSUFLÁNTĂ s. f. Suflantă cu rotor. Cf. LTR[2], DER, M. D. ENC.

— Pl.: *turbosuflante.*

— Din fr. **turbosoufflante.**

TURBOVENTILATÓR s. n. Agregat format dintr-un ventilator și o turbină care îl antrenează, utilizat pentru realizarea tirajului forțat în anumite instalații etc. Cf. DN[2], DER, M. D. ENC.

— Pl.: *turboventilatoare.*

— Din fr. **turboventilateur.**

TURBUCÁLĂ s. f. (Regional) Norol[1] subțire (Drajna de Sus — Vălenii de Munte). Cf. HEM 2 340, PASCU, S. 217, H XI 323.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

TURBULÉNT, -Ă adj. **1.** (Livresc) Care face gălăgie; care produce dezordine; zgomotos; neastîmpărat, nesupus, revoltat. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Au devenit foarte turbulenți și arțăgoși.* REBREANU, R. II, 116. *Îl vedea utilizînd cu îndemînare toate apucăturile de școlar leneș și chiulangiu, turbulent și palavragiu.* C. PETRESCU, C. V. 107, cf. SCRIBAN, D. *Acolo se drată mai mult turbulent și nedomolit, dezvăluindu-și temperamentul pasionat.* SADOVEANU, E. 200. *Directorii de ospicii primeau tradițional juni turbulenți în scopul de a-i potoli.* CĂLINESCU, C. O. 22. *Copilul lăsat la voia lui e turbulent.* BALEA, S. T. III, 110, cf. DN[2], DEX.

2. (Fiz.) Care prezintă turbulență **(2)**; agitat, turbionar. Cf. SOARE, MAȘ. 222. *Cînd fluidul depășește*

anumită viteză de curgere printr-un tub, se formează vîrtejuri și curgerea, din laminară, devine turbulentă. CIȘMAN, FIZ. I, 317, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *turbulenți, -te.*

— Din fr. **turbulent**, lat. **turbulentus.**

TURBULÉNȚĂ s. f. **1.** (Livresc) Gălăgie, zgomot; dezordine; nesupunere, revoltă. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W. *O recalcitranță la ordine, o turbulență care îi făcea chiar bătăuși și greu de ținut laolaltă.* CĂLINESCU, E. 32, cf. DT. (Fig.) *Temperatura, turbulența boalei ... l-au obosit și l-au mușcat.* GALACȚION, O. A. I, 57, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. (Fiz.) Stare a unui fluid în masa căruia există vîrtejuri. Cf. DT. *La vitezele mici, vîrtejurile și turbulența nu apar încă.* CIȘMAN, FIZ. I, 318, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **turbulence**, lat. **turbulentia.**

TÚRBUR[1] adj. v. **tulbure.**

TÚRBUR[2] s. n. v. **tulbur.**

TURBURÁ vb. I v. **tulbura.**

TURBURÁRE s. f. v. **tulburare.**

TURBURÁT[1] s. n. v. **tulburat**[1].

TURBURÁT[2], **-Ă** adj. v. **tulburat**[2].

TURBURĂCIÚNE s. f. v. **tulburăciune.**

TURBURĂTÓR, -OÁRE adj. v. **tulburător.**

TÚRBURE[1] adj. v. **tulbure.**

TÚRBURE[2] s. f. (Bot.; regional) Hasmațuchi, (regional) turbolie, turburea *(Anthriscus cerefolium).* Cf. DRLU, LB, POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL. 238, GRECESCU, FL. 260, BIANU, D. S., CADE, BORZA, D. 20. ◇ *Turbure sălbatică* = hașmaciucă *(Anthriscus silvestris).* BORZA, D. 20.

— Din magh. **turbolya, turbulya** (prin apropiere de *turbure*).

TURBUREÁ s. f. (Bot.; regional) Hasmațuchi, (regional) turbure[2] *(Anthriscus cerefolium).* Cf GRECESCU, FL. 260, BIANU, D. S., PANȚU, PL., BORZA, D. 20.

— Și.: **tulbureă** s. f. BORZA, D. 20.

— Cf. t u r b u r e[2].

TURBUREÁLĂ[1] s. f. (Bot.; regional) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina și ramurile acoperite cu peri aspri, cu flori albe sau roșietice; crește prin tufișuri, la marginea pădurilor; hațmațuchiul-măgarului *(Torilis arvensis).* Cf. BORZA, D. 170.

— Pl.: *turbureli.*

— **Turbure**[2] + suf. *-eală.*

TURBUREÁLĂ[2] s. f. v. **tulbureală.**

TURBURÉL, -EÁ adj., s. n. v. **tulburel.**

TURBURÍU, -ÍE adj. v. **tulburiu.**

TURBURÓS, -OÁSĂ adj. v. **tulburos.**

TURBUSEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Lichid amestecat cu impurități; tulbureală **(1)**; p. r e s t r. impuritățile din lichid. Cf. UDRESCU, GL. *S-a lăsat turbusala din ulei la fundul sticlei.* id. ib. ◇ E x p r. **A avea (o) turbuseală la cap** = a avea mintea tulbure; a fi amețit de băutură, de nesomn etc. id. ib.

2. Vreme întunecată, cu ceață și ploaie. UDRESCU, GL. *E o turbuseală pe-afară, de nu-ți vine să pleci.* id. ib.

— Pl.: *turbuseli.*

— Cf. t u r b u r e a l ă[2].

TURC, -Ă s. m. și f., adj. **I. 1.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Turciei sau este originară de acolo; p. e x t. persoană de religie mahomedană; (la m. pl.) popor, națiune care trăiește în Turcia; otoman **(1)**, (învechit) osman **(1)**, osmangiu, osmanlîu **(1)**, (regional) turcalău, turcan[1], turcel[1]. *Birui întîiu sirianii, ai doii turcii* (a. 1550—1580). GCR I, 6/5. *Înțelegîndu turcii că țara iaste deșartă de domnu, cercară pre cine vor trimite în locul lui Pătru Vodă.* URECHE, L. 205. *Acolo să tăbărîră pănă a sosi turcii* (a. 1651). GCR I, 150/7, cf. ANON. CAR. *Și au început a se bate cu turcii și l-au rănit un turc la o mînă puțintel* (a. 1716). GCR II, 19/32, cf. MAN. GÖTT, *Află turcii cum că podul Jîlției este stricat, Să îndeletnicesc cu rîvnă, se apucă de lucrat.* BELDIMAN, E. 51/29, cf. CLEMENS, LB, POLIZU. *Pare că privește încă acei ochilari fuguieți pe nasul lui uriaș ca un turc calare pe un harmasar roib.* NEGRUZZI, S. I, 8. *Era gelos ca un turc.* FILIMON, O. I, 124, cf. CIHAC, II, 427. *Cît se vînturau turcii prin țară și pe la hotare, nici el, nici boierii, nici norodul nu mai aveau chip să răsufle din sălbătăciile lor.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. DDRF, BARCIANU. *I-au pus turcii numaidecît la închisoare.* PAMFILE, CER. 191. *Dar vîntul e plecat din zori pe mare Și ca un turc agale n-a sosit.* VOICULESCU, POEZII, II, 21. *Colo-n umbra nucului Stă din vremea turcului... Hanul rîndunicilor.* PILLAT, P. 124, cf. SCRIBAN, D. *Biserica, aci, în drumul tătarilor, al turcilor, nu este un loc de extaze, ci un castel de apărare.* CĂLINESCU, C. O. 161. *Cel mai frumos inel ... împodobea acuma lacoma mînă a turcului.* BARBU, PRINC. 179. *Decît roabă turcilor, Mai bin' hrană peștilor!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 496. *Trecu-mi turcii Dunărea Tot doi-trei alături.* FOLC. TRANSILV. I, 86. *Turcu să băgase-n lac că să să spele.* O. BÎRLEA, A. P. II, 536. ◇ (Prin metonimie) *Pre celalalt Dracula, pre carele îl pusese turcul în Valahia, l-au întărît și el.* ȘINCAI, HR. II, 42/4. *Frate, te-ai luptat bine cu turcul! ... și l-a bătut pe umeri.* CAMIL PETRESCU, O. II, 89. *Zvonul ajungea Pînă-n țeara turcului.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 491. *Cum e turcul (așa) (e) și pistolul* (= cum e omul așa sînt și faptele lui, prietenii lui). *Caută să-ți fie supușii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e turcul e și pistolul.* NEGRUZZI, S. I, 250. *Cum e turcul așa-i și pistolul!* IONESCU-RION, S. 103, cf. PAMFILE, J. II, 93, CADE, SCRIBAN, D. *Tot cu gîndul la rele, Comane! — Cum e turcul — și pistolul, domnule Lucu!* VINEA, L. I, 240, cf. ZANNE, P. VI, 415. *Turcul plătește* sau *turcul să plătească,* se spune despre cineva care este silit să plătească, vrînd-nevrînd, paguba sau cheltuiala făcută de alții. *După zicătoarea românească „turcul să plătească".* GHICA, S. 53, cf. TDRG, PAMFILE, J. II, 170, CADE, ZANNE, P. IV, 416. *Turcul te bate, turcul te judecă,* se zice cînd nu te aștepți să ți se facă dreptate, pentru că cel care te judecă este interesat în cauză. Cf. TDRG, CADE, ZANNE, P. VI, 414. *Nici turc nu-i, nici turlac,* se zice despre omul lipsit de orice însemnătate. *Căci el după proverb: nici turc nu-i, nici turlac.* DONICI, F. II, 26/10, com. din PIATRA NEAMȚ, ZANNE, P. VI, 424. ◇ (Prin nord-vestul Mold.) *Vînt de la turc* = vînt care bate dinspre sud. *Prin jud. Botoșani se numesc vînturile după națiunile dincotro vin; astfel, se zice vînt de la rus sau de la moscal, vînt de la ungur, vînt de la neamț și vînt de la turc.* PAMFILE, VĂZD. 55, cf. H X 407. (Regional) *Boala turcilor* = ciumă. *Prin jud. Brăila, credința populară, numind ciuma boala turcilor, ... și-o închipuie ca o femeie.* PAMFILE, DUȘM. 318. ◇ E x p r. **(Doar) nu dau** (sau **vin**) **turcii** sau **(ce,) au năvălit turcii?,** se spune pentru a modera graba neîntemeiată a cuiva. *Ho, ... hoo...; că n-o fi dat turcii.* CONV. LIT. XLIV[1], 38, cf. ȘIO II[1], 369, CADE. *Ho, că vin, doar nu dau turcii.* H. LOVINESCU, T. 282. *Dă-mi drumul,... își ieși Ilie din fire. Ce dracu, au năvălit turcii, sau ești nebun?* PREDA, D. 97, cf. ZANNE, P. VI, 421. **Pareă te-alungă turcii** sau **pareă-l aleargă turcii (pareă-l gonesc turcii, pareă l-au luat turcii la goană), pareă dau turcii și tătarii,** se spune cuiva sau despre cineva care e foarte grăbit. Cf. ZANNE, P. VI, 421, CADE, SCRI-

BAN, D. **A fi turc** (sau **ca turcul**) = a fi foarte încăpățînat, a nu vrea să înțeleagă, a nu ține seama de nimic. Cf. TDRG, MUSCEL, 89. *E ca turcul: nu vrea să știe de nimic.* PAMFILE, S. T. 85, ZANNE, P. VI, 423. **(Parcă) se bat turcii la gura lui,** se spune despre cineva care mănîncă lacom sau care vorbește repede. Cf. CADE, ZANNE, P. VI, 423. **A mînca cît un turc din cei calici** v. mînca. (Prin nord-estul Olt.) **Eu văd turcul ce gîndește** = eu știu ce vrei. Cf. MAT. DIALECT. I, 237. (Prin vestul Transilv.) **A tăia turcul,** se spune între copii, la scăldat, cînd își astupă nările apoi se dau în apă adîncă. POMPILIU, CONV. LIT. XX, 1 020. ✦ P. ext. (Regional) Păgîn. Cf. PAMFILE, C. 54, ALR II/I h 146/769, ib. MN 103, 2 774, ALR II/705, 762.

2. S. m. (Regional) Unul dintre personajele jocului popular numit capră, înfățișînd un bărbat cu fes pe cap, care are rolul de conducător al jocului și pe cel de a strînge banii. *Mai întîi intră un general, un căpitan . . ., un turc . . ., apoi țiganul cu ursul.* PAMFILE, CR. 194.

3. S. m. (Bot.; la pl.) Păpădie *(Taraxacum officinale).* BORZA, D. 168.

II. Adj. Care aparține Turciei sau turcilor **(I 1),** originar din Turcia; privitor la Turcia sau la turci; turcesc. *Un agă turc consimțise să asiste la ceremonia de instalare.* IORGA, L. I, 331, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Elemente lexicale . . . de proveniență greacă, ungurească, turcă.* VIANU, L. R. 547. *Sînt vorbite limba turcă (sau osmană) în Turcia și limba mongolă în R. P. Mongolă.* GRAUR, I. L. 208. [Cartea] *pledează pentru emanciparea femeilor turce.* H. LOVINESCU, T. 281. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de turci **(I 1).** Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Limba folosită în actele oficiale emanate de la Constantinopol . . . era turca.* VARLAAM—SADOVEANU, 77. *Cunoaște domnia ta mai multe graiuri? — Latina, franceza, turcaș* BARBU, PRINC. 36.

— Pl.: *turcî, -ce.*

— Din tc. **türk.**

TURCABÁN subst. (Bot.; regional) Coronișteț *(Coronilla varia).* BORZA, D. 52, cf. H IX 436.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută. Cf. turc.

TURCABÉȘ subst. (Regional) Numele unei plante nedefinite mai îndeaproape (Voinești — Cîmpulung) Cf. H IX 493.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută. Cf. turc.

TURCAFLÉȚ s. m. (Prin nord-vestul Munt., depreciativ) Tînăr înfumurat, excentric și ușuratic; mutunache. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *turcafleți.*

— Contaminare între **turcaleț**[2] și **fleț.**

TURCALĂU s. m. (Regional) Turc **(I 1).** în SCL 1977, 193.

— Pl.: *turcalăi.*

— **Turc** + suf. *-alău.*

TURCALÉȚE s. m. v. **turculeț.**

TURCALÉȚ[1] s. n. Zmeu făcut din hîrtie (PASCU, C. 240) legată cu ață în două colțuri și cu o coadă mică de cîrpă (PAMFILE, J. I, 350) și care, atunci cînd e înălțat, se clatină mereu (SCRIBAN, D.). *Mare fabricant de turcalețe.* T. decembrie 1964, 9, cf. SCL 1977, 193. ◇ (Adjectival) Cf. CADE. *Am copilărit pe aceeași stradă de tîrg de provincie, agățați de cozile acelorași smeie turcalețe.* T. iulie 1968, 53.

— Pl.: *turcalețe.*

— Cf. turcaleț[2].

TURCALÉȚ[2] s. m. v. **turculeț.**

TURCÁN[1] s. m. (Regional) Turc **(I 1).** *Să nu mă întreacă nime, Nici turcan, nici ungurean, Nici moldovean gălățean.* PAMFILE, C. Ț. 269.

— Pl.: *turcani.*

— **Turc** + suf. *-an.*

TURCÁN[2] s. m. v. **tutcan.**

TURCÁN[3], **-Ă** adj., s. m. și f. v. **țurcan.**

TURCARÉȚE subst. (Bot.; regional) Măseaua-ciutei *(Erythronium dens canis).* Cf. GRECESCU, FL. 560, TDRG, PANȚU, PL., BORZA, D. 66.

— Pl.: ?

— Cf. turcalete.

TURCÁȘ s. m. (Prin Transilv.) Flăcău mascat care umblă cu turca[1] **(1).** *Jocul turcașului . . . stă în a se încovoia și a se clănțăni, ducîndu-se de la ușă pînă în fundul casei.* PAMFILE, CR. 164, cf. 162, DR. VI, 279, CADE, VICIU, COL. 205.

— Pl.: *turcași.*

— **Turcă**[1] + suf. *-aș.*

TÚRCĂ[1] s. f. **1.** (Prin Transilv., Mold., Bucov.; și în sintagma *baba turca,* SCRIBAN, D.) Obicei practicat cu ocazia Crăciunului și a Anului nou, mai ales la țară, constînd în jocuri executate pe la casele oamenilor de către un flăcău mascat în chip de capră cu clopoței la gît; p. ext. flăcăul mascat astfel; capră, brezaie. Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 427, EM. *În sărbătorile Crăciunului și-n ziua de Anul nou se îmblă cu turca.* MARIAN, O. II, 405, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Tineretul român umblă cu turca, capra sau brezaia, nume ce-l poartă unul din flăcăii mascați.* PAMFILE, CR. 162. *Cerbașii (cei cu cerbul) . . . și ei au jucrș mai mult cu facerea cerbului (acesta e turca din alte părți).* DENSUSIANU, Ț. H. 259, cf. DR. II, 852, ib. VI, 278, CADE, SCRIBAN, D. *Jocurile cu măști: turca sau cerbul.* IST. LIT. ROM. I, 16, cf. H II 228, XVIII 310. *Acuma nu se mai „imblă cu tulea".* ARH. FOLK. V, 127, com. din BRAȘOV, ALR II/I h 212, ALR II 4 839/310. ◇ (Regional) *Ospățul turcei* v. ospăț. ✦ Mască înfățișînd un cap de animal sau de pasăre împodobit cu panglici și mărgele, purtat de turcă[1] **(1).** Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. ✦ Fig. (Regional; în forma *țurcă)* Femeie îmbrăcată nepotrivit; femeie fără minte. COMAN, GL. *Țurcă, țurcă, Rea de furcă, Pune furca și te culcă.* ANT. LIT. POP. I, 205.

2. Stafie, nălucă. *Noaptea . . . toate stihiile năpădesc pe mine . . . strigoii, moroii . . ., turca.* ALECSANDRI, T. 616, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D.

3. Numele unei păsări fantastice, din credințele populare. *Cînd a băgat Noe în corabie din toate păserile pămîntului cîte-o părechie, a voit să bage și o pareehie de turce.* MARIAN, O. II, 404, cf. BĂCESCU, PĂS. 166.

4. (Prin Mold.) Numele unui joc nedefinit mai îndeaproape. Cf. VARONE, JOC. ROM. N. 130.

— Pl.: *turci* și *turce.* — Și: (regional) **túlcă, țúrcă** s. f.

— Etimologia necunoscută.

TÚRCĂ[2] s. f. v. **tutcă.**

TÚRCĂ[3] s. f. v. **țurcă**[1].

TÚRCĂ[4] s. f. v. **țurcă**[2].

TURCĂRÁNIE s. f. (Regional) Turcime (Sabasa — Vatra Dornei). Cf. A V 25, GLOSAR REG.

— De la **turc.**

TURCEÁC s. m. (Ornit.; regional) Numele a două specii de ciocănitoare: **a)** ciocănitoare sură *(Picus canus).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 166; **b)** *(Dendrocopus).* id. ib.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

TURCÉL[1] s. m. (Prin Maram.) Turc **(I 1).** *Cînd în țîrgu și-o sosit, Dinainte le-o ieșît Tăt un fecior d'e tur-*

cel: — De vîndut îi nevasta? T. PAPAHAGI, M. 109, cf. 100, 235.

— Pl.: *turcei.*

— **Turc** + suf. *-el.*

TURCÉL[2] s. n. v. **toleer.**

TURCÉR s. n. v. **toleer.**

TURCÉSC, -EÁSCĂ adj. Care aparține Turciei sau turcilor **(I 1)**, originar din Turcia; propriu Turciei sau turcilor, privitor la Turcia sau la turci; turc **(II)**; otoman **(2)**, (învechit) osman **(2)**, osmanic, osmanlîu **(2)**; p. ext. mahomedan. *De împărăția turcească destul am povestit, ci iarăși de altile să povestim și să arătămu înainte.* URECHE, L. 123. *Au chiemat grămăticul grecesc, logofătul rumânesc, azagiu turcesc.* IST. Ț. R. 8. *Împăratul turcescu ... trimis-au și el oastea lui la persi.* NECULCE, L. 297, cf. ANON. CAR. *Luo țara turcească, într-o zi și ucisă pre Criz împărat.* ALEXANDRIA (1794), 54/1. *Au pierit toate Și nu de moarte firască, Ce de sabie turcească* (sfîrșitul sec. XVIII). GCR II, 112/32. *O coală de hîrtii torciască* (a. 1797). BUL. COM. IST. IV, 131. *Să dea pe seama lui Alexandru în mînile craiului 70.000 ... de galbeni turcești.* ȘINCAI, HR. II, 20/15. *Deasupra sînt ziditi de case, din care una este împodobită după obiceiul chinezesc și turcesc.* GOLESCU, Î. 55, cf. LB. *Război ruso-turcesc.* AR (1829), 182[2]/23. *Alexandru Lăpușneanul ..., fugind la Constantinopol, izbutise a lua oști turcești.* NEGRUZZI, S. I, 137, cf. POLIZU. *Într-unul din cele patru unghiuri era o vatră întocmai ca cele obicinuite la cafenelile turcești.* FILIMON, O. I, 102. *Mor după el cînd îmi zice că mă iubește ca o sabie turcească.* ALECSANDRI, T. 1 093. *Ș-au aruncat cele dintîi obuze turcești în primăvara anului 1877.* VLAHUȚĂ, R. P. 16. *Irmilicul turcesc, monedă de argint, valora 121/2 lei cursul fiscului.* CLIMESCU, A. 214, cf. BARCIANU, ȘIO II[1], 369. *Și scriu verseturi din Coran De-a lungul templului turcesc ...* MINULESCU, VERS. 37. *Trebuia să cumpăr două gheme de ață turcească.* BRĂESCU, A. 105. *În fundul portului e ancorată o corăbioară turcească.* BART, S. M. 49. *Sub luna plină va dormi la noapte Un țintirim turcesc pe o vălcea.* PILLAT, P. 112, cf. SCRIBAN, D. *Lupta împotriva opresiunii turcești.* VIANU, L. R. 662. *Tablouri întunecoase, șaluri turcești.* DEMETRIUS, A. 13. *Ele au intrat normal în categoria cuvintelor turcești.* GRAUR, E. 50. *Lucrez cu parale turcești și grecești.* BARBU, PRINC. 53. *Se așeza în poziție turcească, cu șapca în față și începea să cînte.* V. ROM. februarie 1971, 10. *Lasă legea creștinească Și te dă-n legea turcească.* ALECSANDRI, P. P. 211. *Trei voinici că mi-a sosit ... Cu pușile tătărești ... Și cu ciubote turcești.* ȘEZ. I, 44. *Ia intră-n odaia mea, Umple cu galbeni poala, ... Cu mahmudele Turcești, Cu rubiele Arăpești.* BALADE, II, 109. *Și-i dus în țara turcească, Dumnezeu să-l prăpădească!* FOLC. TRANSILV. II, 267. ◇ *Dreptate (sau judecată) turcească* = dreptate (sau judecată) arbitrară. Cf. PAMFILE, J. II, 170, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., ZANNE, P. VI, 425. *Dobîndă turcească* = dobîndă cămătărească. Cf. DDRF, ZANNE, P. V, 268, VI, 425. *Cafea turcească* = băutură preparată din boabe de cafea prăjite și măcinate fin, fierte în apă cu zahăr. *Se deprinde a bea cafea turcească.* NEGRUZZI, S. I, 69. *Cum vă place cafeaua, domnule director? Turcească sau nemțească?* ALECSANDRI, T. 882. *La aroma îmbătătoare a unei cafele turcești, ochii lui ... se pierdură iar în acea intensivă visătorie.* EMINESCU, N. 35. *Acoperiți de un nor de fum de tutun și gîdilați la nas de o cafea turcească.* IONESCU-RION, S. 321, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Mie îmi place cafeaua turcească.* SADOVEANU, O. IX, 319. ◇(Substantivat, f.) *Să-mi faci o turcească la filigean, caimac gros, dulce și bine fiartă.* P. CONSTANT, R. 85. *Sorbise turceasca pe gînduri.* C. PETRESCU, O. P. 189. *Își prepară, cu belșug de dichisuri, turceasca.* STANCU, R. A. V, 259. *Baie turcească* = baie de abur. *Într-o zi m-a dus la o baie turcească de abur fierbinte.* CAMIL PETRESCU, T. II, 217. *Era fraged și trandafiriu, ca ieșit de sub un duș rece, după o baie turcească.* VINEA, L. I, 16. *Zmeu turcesc* = turcaleț[1]. Cf. CADE, SCRIBAN, D. (Prin nord-vestul Munt.) *Mere turcești* = varietate de mere, lunguiețe, de culoare roșie. Cf. UDRESCU, GL. (Regional) *Pere turcești* = pere murgi, v. murg[2]. *Struguri turcești* = varietate de struguri. ȘĂINEANU, D. U. *Alune turcești* = fructele comestibile ale unui arbust *(Corylus Colurna, Corylus tubulosa).* Cf. PANȚU, PL. *Dovleac* (sau *bostan) turcesc* = varietate de dovleac cu fructul mare, turtit, comestibil; dovleac alb. [Bostanii] *se numesc ... cei albi, turcești.* PAMFILE, A. R. 179, cf. CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 54, ALR I 855/725, ib. 856/378, 381, 510, 512, 523, 530, 532, 550, 556, 558, 582, 584, 590, 592, 596, 600, 708. *Porumb* (sau *păpușoi) turcesc* = varietate de porumb cu știulete gros, format din multe rînduri de boabe de culoare albicioasă. Cf. PAMFILE, A. R. 68, ȘĂINEANU, D. U. *Izmă turcească* = izmă creață *(Mentha suaveolens).* BORZA, D. 111. *Tutun turcesc* v. tutun. (Prin nord-vestul Munt.) *Găină turcească* = specie de găină pitică. UDRESCU, GL. ◇ Expr. **(A fi) ca o** (sau **cu obraz de**) **babă turcească,** se spune despre bărbații spîni și cu zbîrcituri pe față. *Omul spîn, cu obraz de babă turcească, rămase afară.* C. PETRESCU, R. DR. 22, cf. 31, ZANNE, P. II, 5. **Față turcească** = față încruntată. *Azi, intrînd la starițul tău, am făcut o față cătrănită și turcească.* EMINESCU, N. 97. ✦ (Rar; substantivat, f.) Limba turcă **(II)**. Cf. TDRG, SCRIBAN, D.

— Pl.: *turcești.* — Și: (învechit, rar) **torcésc, -eáscă** adj.

— **Turc** + suf. *-esc.*

TURCÉȘTE adv. În felul turcilor **(I 1)**, ca turcii; în limba turcă **(II)**. *Au pecetluit azmazarurile care au scris turcește la pașa.* IST. Ț. R. 8. *Și dintr-acei doi turci ce scosăse pre Iordachi de la închisoare, era unul slugă la Antioh Vodă, învățat turcește.* N. COSTIN, LET. II, 96/11, cf. LB. *Călărașii de Țarigrad trebuia să știe turcește ca și cei de Galați.* BĂLCESCU, M. V. 649, cf. POLIZU. *Legat la cap turcește cu un taclit în vărgulițe.* FILIMON, O. I, 138. *După gard străin cucoșul se preîmblă-ncet turcește.* EMINESCU, O. IV, 223, cf. DDRF, ȘIO II[1], 369. *Știind bulgărește și turcește, făcuse bune treburi cu proviantul.* GALACTION, O. 110, cf. SCRIBAN, D. *Și șezînd el iepurește Și la cap legat turcește, A-nceput a cimili.* MARIAN, SA. 236. *Deodată-mi striga turcește.* MAT. FOLK. 112. *Că prea m-ai furat Hoțește Și m-ai ispitit Turcește!* BALADE, II, 84. ◇ Expr. **A sta** (sau **a ședea, a se așeza**) **turcește** = a sta jos cu picioarele încrucișate sub corp, ca orientalii. *Cîntăreți cu flautul ... șed turcește, cu picioarele încrucișate sub dînșii.* ODOBESCU, S. III, 111. *Așa turcește cum stăteam dinaintea focului ... mă ospătai și eu după putință.* HOGAȘ, M. N. 183. *Baba se așează jos turcește.* I. BOTEZ, ȘC. 75. *Olguța scria ... așezată turcește pe o pernă.* TEODOREANU, M. II, 74. *În fața mea, bătrînul pufăia pașnic, așezat turcește jos pe un plocad.* VOICULESCU, P. II, 81. *Cucoanele grece ... stăteau turcește pe divan.* C. GANE, TR. V, 354. *Se așezară toți turcește pe sofa, flecărind.* CĂLINESCU, C. N. 84. *Toți băieții s-au așezat turcește în jurul focului.* SADOVEANU, O. VI, 619, cf. SCRIBAN, D. *Așezat turcește pe covoare și perine, citea cu picioarele îndoite subt el.* CAMIL PETRESCU, O. I, 28. *Patru calfe și ucenici ... așezați turcește pe-un podiu înalt.* C. PETRESCU, A. R. 53. *Niculaie, care nu avea scaun, se așeză turcește pe pămînt.* PREDA, M. 24. *Ședea turcește într-un colț, numai ochi și urechi.* V. ROM. octombrie 1970, 45. (Fig.) *Foile calendarului n-apucaseră să arate sosirea iernii, și ea se așezase turcește pe întinderea țării.* PAS, L. I, 128. **A vorbi** (sau **a grăi, a bolborosi**) **turcește** = a vorbi o limbă neînțeleasă; a rosti cuvintele neclar (din cauza băuturii). *Ca și cînd le-aș fi grăit turcește; m-au luat la trei parale.* ALECSANDRI, T. 125. *Li se aduc ... 12 buți pline cu vin de cel hrănit, de care cum bei cîte oleacă, ... ți se încleie limba în gură și începi a bolborosi turcește.* CREANGĂ, P. 260, cf. ȘIO II[1], 369. *Ce dracu, vorbesc turcește?* H. LOVINESCU, T. 208. *Limba-n gurî și-ncîlcește, Și-ncep a vorbghi turcește.* ȘEZ. II, 212, cf. ZANNE, P. VI, 426. ✦ (Substantivat) Limba turcă **(II)**. *Te rog*

încă să cauți pe la vreun filozof turc, prieten d-ai tăi, această scriere: ... Istoria Tesalonicului în turcește. BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 607. *În turcește substantivele nu cunosc diferențe de gen.* GRAUR, E. 50. *Citi mai întîi pe turcește, apoi făcu tîlcuirea pe românie.* BARBU, PRINC. 288. ◆ Fig. Arbitrar, despotic. [Procurorul] *lucrează turcește.* C. PETRESCU, C. V. 131, cf. SCRIBAN, D.

— **Turc** + suf. *-ește.*

TURCHEÁZ, -EÁZĂ adj. v. **turchez.**

TURCHESTÁN adj. (În sintagma) *Pepene turchestan* (și substantivat, m.) = varietate de pepene galben cu miezul dulce și parfumat. Cf. ALR I 857/255.

— Pl.: *turchestani.* — Și: (regional) **turcuțăn** s. m. ALR I 857/255.

— De la n. pr. **Turkestan.**

TURCHÉZ, -EÁZĂ adj., s. n. **1.** Adj. (Popular) Albastru-verzui (ca peruzeaua); turcoaz **(2)** (v. turcoaz ă). Cf. DDRF. *Gîturile lor erau lungi, cu coamele pieptănate, împletite în cozi, cu panglici galbene, roșii, turcheze.* STANGU, D. 5. *Cicoare (ce-și deschide floarea sa turcheză).* H IV 143. *Ia-mi și mie niște stambă turcheză.* BOCEANU, GL., cf. PAȘCA, GL., COMAN, GL., TOMESCU, GL., ALR I 29/805, ib. 30/780, ib. 32/760, 776, 792, 810, 878, 890, ib. 1 035/808, ib. 1 047/890, ib. 1 179/810, 1 484/810, ib. 1 871/926, ib. 1 941/735, ALR II 3 403/784, 791, 848, ib. 3 414/812, ALR SN III 659/791, ib. IV h 1 217, ib. h 1 228. ◇ Fig. *Zi, mă zi, de inimă turchează!* ALAS 5 I 1930, 7/1. ◇ (În descîntece) *Tu soare alb, tu soare negru, tu soare roșu, tu soare turchez, ... să răsai și să apui, în capu cutăruia să nu te mai pui.* ȘEZ. VI, 99. *Fugi, bubă galbină, Bubă verde, Bubă turchează.* MAT. FOLK. 1 588. *Bubă turchează ... Nu încuțita, Nu înjunghia.* ȘEZ. XII, 187. ◇ *Grîu turchez* = varietate, specie de grîu. Cf. H IX 35. ◆ (Regional; despre ochi) Căprui (Zidurile — Găești). ALR I 31/750. ◆ Fig. (Regional) Care este în stare de ebrietate (Mătău — Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.

2. S. n. (Regional) Culoare albastră-verzuie. *Iar printre dungi, mătasea — în culoarea foii porumbului — bate prin unele părți în turchez.* IOVESCU, N. 91, com. din TURNU-MĂGURELE.

3. S. n. (Regional) Albăstreală pentru rufe (Grădiștea — Rîmnicu Vîlcea). Cf. ALR SN IV h 1 227/812. *Scrobie cămășile cu turchez.* ib.

— Pl.: *turchezi, -e.* — Și: (regional) **turcheáz, -eăză** (COMAN, GL., ALR I 1 484/768, 795, 890, 896, ALR II 3 403/762, ALR SN III h 659/762), **turghéz, -eázã** (CADE, SCRIBAN, D.) adj., s. n., **turchézã** adj.

— Din it. **turchese.**

TURCHÉZĂ adj. v. **turchez.**

TURCHEZÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se ameți de băutură (Mătău — Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.

— Prez. ind.: *turchezesc.*
— V. **turchez.**

TURCHÍN, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. De culoare albastră închisă. DN².

2. S. f. Varietate de turcoază. ib.

— Pl.: *turchini, -e.*
— Din fr. **turquin.**

TURCHÍZĂ s. f. (Rar) Turcoază **(1)**, peruzea. *Un brîu de tirchiz și brileanturi.* AR (1829), 180²/16. *Lacul întins, albastru, cu tăciuni de zmarald, ametist și turchiză și pardosit, pe marginile atinse de maluri.* ARGHEZI, S. IX, 223, cf. SCL 1977, 194, PAȘCA, GL.

— Pl.: *turchize.* — Și: (învechit, rar) **tirchíz** subst.
— Din germ. **Türkis,** magh. **türkiz.**

TURCÍ vb. IV. **1.** Refl. A renunța la naționalitatea sa, adoptînd limba, obiceiurile și, în special, religia turcilor **(I 1)**; a deveni turc. [Iliaș Vodă] *s-au dus la Țarigrad de s-au turcit.* R. POPESCU, CM I, 292. *Ion Vodă ... să turcisă, ca, cu legea turcească, să poată scăpa de moarte.* N. COSTIN, L. 538. [Murat II] *întoarse armele asupra Castriotului ... care se făcuse apostat turcindu-se întîi din grec și iarăși făcîndu-se creștin.* VĂCĂRESCUL, IST. 257. *S-au pus la prinsoare și s-au osîndit că au să se turcească, au să se sugrume.* ȘINCAI, HR. II, 266/17, cf. POLIZU. *Dintr-o împrejurare sau dintr-alta, de voie sau de nevoie, s-a turcit.* GHICA, A. 18, cf. DDRF, BARCIANU, ȘIO II₁, 369, ALEXI, W. *La 1551, ...se turci Ilie Vodă Rareș al Moldovei.* IORGA, C. I. II, 99. *Era un creștin renegat, un olandez care se turcise.* CAMIL PETRESCU, T. II, 179. *Turcește-te, Iancule, Și te dă pe legea noastră.* MAT. FOLK. 731. *Dar de cînd el s-a turcit, Frate-so l-a părăsit.* BALADE, II, 53. ◆ Tranz. A sili pe cineva să adopte limba, obiceiurile și, în special, religia turcilor **(I 1)**. *Atunce, cîndu-i tăie feciorii, au fost dzicînd unul să-l turcească, să nu-l taie, dar tată-său l-au îmbărbătat tare, să nu-ș lasă legea.* NECULCE, L. 279. *Au și luat pe doamna lui Grigorie Vodă cu toată casa sa și averea, în saraiele împărătești să-i turcească.* MUSTE, LET.² III, 11. *Turcii ș-au băgat în cap să cuprindă țeara Ardealului și să o turcească.* ȘINCAI, HR. III, 94/23, cf. CLEMENS, POLIZU. [Turcii] *prindeau la tineri și-i duceau în țara lor, unde îi turceau și îi băgau în oastea ianicerilor.* ISPIRESCU, M. V. 5, cf. DDRF. *Împăratu-i întreba: — Turcit-ați pe Iancu Vodă?* MAT. FOLK. 732. *Noi pe el nu l-am turcit, El pe noi ne-a românit!* BALADE, II, 77.

2. Tranz. (Familiar) A bate pe cineva. *Să nu afle taică-tău ce-ai făcut, că te turcește.* Com. din BUZĂU, cf. SCL 1977, 194.

3. Refl. Fig. (Familiar) A se ameți de băutură, a se îmbăta. *În sara aceea, mă cam turcisem eu, nu prea eram obișnuit cu vinul.* SADOVEANU, O. I, 122.

— Prez. ind.: *turcesc.*
— V. **turc.**

TÚRCIC, -Ă adj. (În sintagma) *Limbă turcică* = (la pl.) familie de limbi din care fac parte turca, tătara etc.; (la sg.) fiecare dintre limbile care aparțin acestei familii. Cf. DER, DEX. ◆ Care aparține familiei de limbi turcice **(1)**, privitor la limbile turcice. *O serie de broșuri ... importante pentru studiul diferitelor aspecte (în special al sintaxei) idiomelor turcice vorbite în Dobrogea.* SCL 1967, 54, cf. DEX.

— Pl.: *turcice.*
— Din germ. **türkisch.**

TURCÍE s. f. (Învechit) Turcire. *Laonic ..., istoric grec ..., cînd au luat sultan Mahmed Țarigradul, au căzut la robie, apoi și la turcie.* CANTEMIR, HR. 126. ◇ Loc. adv. **Pe turcie** = **a)** în limba turcă **(II)**; turcește. *I-au trimis împăratul Alexandru decret (ferman, pe turcie).* DIONISIE, C. 231. *Mă întîmpină un om ... cînd eream să trec pă lîngă o apazvîrlă (mașină ce aruncă apa în sus, sau șadrivan pă turcie).* GORJAN H. IV, 109/27; **b)** arbitrar, despotic; turcește. *Nu mai rînduia la veliți boieri ... să cerceteze pricina jeluitorilor, ci măria sa hotărea judecata pe turcie.* DIONISIE, C. 168, cf. SCRIBAN, D.

— **Turc** + suf. *-ie.*

TURCÍME s. f. Mulțime de turci **(I 1)**; totalitatea turcilor; (regional) turcăranie. *Văzînd atîta turcime cu împăratul.* URECHE, ap. DDRF. *Și de la Pagul n-au putut merge mai nainte, că i-au ieșit turcimea și cu tătărîmea înainte.* NECULCE, L. 97. *Ce foc era pe țară! ... Turcime în tot satul!* HELIADE, O. I, 222. *Turcimea-nvrăjbită se rupe deolaltă.* COȘBUC, P. I, 205, cf. ȘIO II₁, 369, SCRIBAN, D. *A scos sabia și s-a repezit într-o ceată de soldați turci ... Spaima a intrat în turcime.* STANCU, D. 23. *Cadînimea Leșina Și turcimea Alerga.* TEODORESCU, P. P. 607, cf. BALADE, II, 81.

— **Turc** + suf. *-ime.*

TURCÍRE s. f. Acțiunea de a (se) turci; (învechit) turcie. Cf. POLIZU. *Hassan e turc în fine, dar numai prin*

ürcire, Pe cînd al meu, din contra, e neaoș musulman. MACEDONSKI, O. IV, 96.
— Pl.: *turciri.*
— V. **turci.**

TURCÍSM s. n. Termen, expresie sau construcție împrumutată din limba turcă (și neasimilată). Cf. CADE. *S-au pierdut cele mai multe grecisme și turcisme din epoca fanariotă.* PUȘCARIU, L. R. I, 367, cf. 368, SCRIBAN, D. *O serie de cuvinte care caracterizează graiul moldovenesc, și între care locul de frunte îl ocupă turcismele, nu se întîlnesc decît cu totul sporadic în graiurile de peste munți.* SCL 1955, 122, cf. L. ROM. 1966, 219, DEX.
— Scris și: *turcizm.* SCRIBAN, D. — Pl.: *turcisme.*
— **Turc** + suf. *-ism.*

TURCÍT, -Ă adj. Care a adoptat limba, obiceiurile și, în special, religia turcilor **(I 1).** *Au ținut Scarlat fata lui Ilieș Vodă celui turcit.* NECULCE, L. 16. *Muntenia cădea în pericolul de a intra cu totul sub stăpînirea turcească, prin acel Basarab turcit, Mohamed-Bei, care ... ceruse de la sultan domnia pe sama lui.* XENOPOL, I. R. IV, 220. [Bălcescu] *a înfierat cu putere pe boierii cosmopoliți, fără patrie, turciți și franțuziți, după cum le dictau interesele.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 540. *Iancule, român turcit, Ce te porți așa gătit?* TEODORESCU, P. P. 292. *C-a strigat și-a omorît Pe fratele lor cel turcit.* BALADE, II, 55. ◆ (Neobișnuit) Plecat, supus turcilor **(I 1).** *Ion Vodă scrisese către doi dintre cei mai puternici din aristocrația polonă, rugîndu-i să-i ajute, la nevoie chiar contra poruncelor turcitului lor rege.* HASDEU, I. V. 111.
— Pl.: *turciți, -te.*
— V. **turci.**

TURCMÉN, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Turkmeniei sau este originară de acolo; (la m. pl.) populație care locuiește în Turkmenia; (rar) turcoman[1]. Cf. DEX.

2. Adj. Care aparține Turkmeniei sau turcmenilor **(1),** privitor la Turkmenia sau la turcmeni, originar din Turkmenia. *Noul film ..., o producție națională turcmenă.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 12/3, cf. DEX. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de turcmeni. Cf. GRAUR, I. L. 208, DEX.
— Pl.: *turcmeni, -e.*
— Din rus. **туркмен,** fr. **turkmène.**

TURCOÁICĂ s. f. **1.** Femeie care face parte din populația de bază a Turciei sau care este originară de acolo; otomană, (învechit) osmană, osmanlie, turcoaie[1] **(1).** [Iliaș Vodă] *să dăzmierda cu ... turcoaice tinere.* R. POPESCU, CM I, 292. *O turcoaică ... cu acest foc a pierdut toată starea și averea sa.* CR (1833), 195[1]/29, cf. POLIZU, DDRF, PHILIPPIDE, P. 151, BARCIANU, TDRG, PASCU, S. 119, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., L. ROM. 1966, 49, SCL 1970, 338.

2. (Bot.; regional; la pl.) Circiumărese *(Zinnia elegans).* BORZA, D. 189.
— Pl.: *turcoaice.*
— **Turc** + suf. *-oaică.*

TURCOÁIE[1] s. f. **1.** (Învechit) Turcoaică **(1).** *Zborovschi cu oaste căzăcească au lovit Dașovul, de l-au ars și l-au prădat și multe turcoaie au robit și mult plean au luat.* URECHE, L. 198, cf. 156. *Și multe turcoaie au robit.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Au slîns prepusul ce era asupra lui despre credință pentru căsătoria cu turcoaia cea din Țircasia.* ȘINCAI, HR. III, 58/16, cf. TDRG, CADE, L. ROM. 1966, 49, SCL 1975, 373. *Și noi cinste îți vom da, De turcoane taleru Și de copil sfanțicu.* FOLC. TRANSILV. II, 554.

2. (Regional; la pl.) Varietate de prune mari (Caransebeș). Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 198. *Mîncai niște turcoane.* id. ib.
— Pl.: *turcoaie.*
— **Turc** + suf. *-oaie.*

TURCOÁIE[2] s. f. v. **tucoaie.**

TURCOÁZ adj. invar. v. **turcoază.**

TURCOÁZĂ s. f., adj. invar. (Livresc) **1.** S. f. Peruzea; (rar) turchiză. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Se mulțumi să țină într-un buzunar ... o turcoază și un rubin.* CĂLINESCU, C. N. 303, cf. CANTUNIARI, L. M. 118, LTR[2], DN[2], DEX.

2. Adj. invar. (În forma *turcoaz)* De culoare albastră-verzuie (ca peruzeaua); (popular) turchez **(1).** Cf. DEX.
— Scris și: (învechit) *turcoasă.* ALEXI, W. — Pl.: *turcoaze.* — Și: **turcoáz** adj. invar.
— Din fr. **turquoise.**

TURCOFÍL, -Ă s. m. și f. Persoană care manifestă simpatie pentru poporul turc. *Neconvenindu-i biruința partidei boierilor mărunți, a turcofililor din rangurile mai de jos, el nu voi să servească dintru întîi pe Vodă Sturdza.* IORGA, L. II, 498, cf. IORDAN, L.R.A. 221. ◇ (Adjectival) *Cine știe dacă și turcofilul rege al Poloniei nu s-ar fi grăbit de a lua parte la vînatul leului român.* HASDEU, I. V. 71.
— Pl.: *turcofili, -e.*
— Din fr. **turcophile.**

TURCOFÓB, -Ă s. m. și f. Persoană care dezaprobă, care este împotriva a tot ce este turcesc. *Știi încă starea tutulor celor de aci, că sînt turcofobi.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 553, cf. FORM. CUV. I, 192.
— Pl.: *turcofobi, -e.*
— Din fr. **turcophobe.**

TURCÓI[1] s. m. (Bot.; regional) Busuioc-sălbatic *(Prunella vulgaris).* Cf. LB, LM.
— Pl.: *turcoi.*
— **Turc** + suf. *-oi.*

TURCÓI[2] s. m. v. **tuteoi.**

TURCOLÓG s. m. Specialist în turcologie. *Materialele culese de cei doi turcologi n-au fost încă publicate.* SCL 1967, 51.
— Pl.: *turcologi.*
— Din germ. **Turkologe.**

TURCOLOGÍE s. f. Ramură a științei care se ocupă cu studiul limbii turce. *Pentru transcrierea fonetică a materialelor utilizăm exclusiv inventarul de litere al alfabetului latin, precum și un număr suficient de semne diacritice (general cunoscute în turcologie).* SCL 1967, 53.
— Din germ. **Turkologie.**

TURCOMÁN[1] s. m. (Rar) Turcmen. *3000 de familii armenești, alungate din Armenia prin cumplita năvălire a turcomanilor, vin în Moldova.* XENOPOL, I. R. III, 210. *Ștefan cel Mare primește în 1472 o scrisoare de la Uzun Hassan, capul oardei albe a turcomanilor, care era și el în dușmănie cu turcii.* id. ib. IV, 42. *La 1472 a biruit pe Uzun, șah al turcomanilor.* SADOVEANU, O. XIII, 944.
— Pl.: *turcomani.*
— Din fr. **turcomane.**

TURCOMÁN[2] s. m. (Popular; peiorativ) Turc **(I 1).** *De-ți găsi vreun dușman, Vreun grec ori vreun turcoman.* ȘEZ. IV, 132. *Nedea ... nu-i hoț pentru sărmani, Și-i hoț pentru turcomani.* PAMFILE, C. Ț. 39.
— Pl.: *turcomani.*
— **Turc** + suf. *-oman.*

TURCOMERÍT, -Ă adj. (Învechit) Care este partizan al turcilor **(I 1).** *Pe vremea mea erau multe rele; oamenii se găseau cam turcomeriți.* NEGRUZZI, S. I, XXXIV, cf. DDRF, ȘIO II[1], 369, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. ◆ Fig. Arbitrar, despotic. *Nici ești un părinte blînd,*

dizmierdător ... Eşti prea turcomerit. ALECSANDRI, T. 1 233, cf. ŞIO II$_1$, 369, SCRIBAN, D.
— Pl.: *turcomeriţi, -te.*
— Din ngr. τουρκομερίτης.

TURCULEÁN s. m. (Rar) Turculeţ **(I)**. *Mă-ntîlnii c-un turculean Cu fes roş şi cu tulpan.* ŞEZ. II, 183.
— Pl.: *turculeni.*
— **Turc** + suf. *-ulean.*

TURCULÉŢ s. m. **I.** Diminutiv al lui t u r c **(I 1)**, (rar) t u r c u l e a n, (regional) t u r c u ţ; copil de turc. *Cadînele ... fugeau desculţe şi cu ... turculeţi în braţe.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. DDRF, RUDOW, XIX, 413, TDRG. *Un turculeţ de-o şchioapă face meremetul narghilelor, potrivind c-un cleşte de aramă un cărbune cu pălpit de rubin în spuza viorie.* TEODOREANU, M. U. 93. *Turcaleţul se zbătu în loc şi se trase îndărăt cîţiva paşi.* SADOVEANU, O. XIII, 336. *O vară întreagă a tot lucrat la învelirea bisericii din satul nostru ... ajutat de turculeţul buzat.* STANCU, R. A. II, 356. *Dar dacă se urcă niscai turculeţi într-o barcă şi vin pînă dincoace.* PAS, L. I, 268. *Împărat s-a sfătuit Cu-n turcuţ micuţ, isteţ, Turculeţ cu părul creţ.* CORCEA, B. 108. *Se-alesese un turculeţ mititel Cu cojocul scurticel.* MAT. FOLK. 91. *Turculeţul Mărunţel, Feciorul Lui Ciupăgel.* BALADE, II, 139.

II. (Ornit.; prin Ban. şi Transilv.) Sticlete *(Carduelis carduelis).* Cf. MARIAN, O. I, 393, DDRF, BARCIANU, ŞIO II$_1$, 369, ALEXI, W., TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DOMBROWSKI, P. 101, BĂCESCU, PĂS. 166, L. COSTIN, GR. BĂN. 207.

III. (Bot.) **1.** (Prin Munt.) Floarea-paştelui *(Anemone nemorosa).* Cf. TDRG, PANŢU, PL., ŞĂINEANU, D. U., CADE, BORZA, D. 19.

2. (Prin Munt.) Păpădie *(Taraxacum officinale).* Cf. ALR I 1 919/792, UDRESCU, GL. ◇ (În construcţia) *Bătaie în turculeţi* = numele unui joc de copii care constă în a lovi unul măciulia păpădiei celuilalt, iar cel la care se rupe măciulia se consideră bătut. id. ib.

3. (Regional; în forma *turculeţ*) Pătlagină moale *(Plantago media).* CADE.

4. (Regional) Numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. Cf. H IV 83, XI 95.

— Pl.: *turculeţi.* — Şi: (regional) **turcaléţ, turcaléte** s. m.

— **Turc** + suf. *-uleţ.* — **Turcalete** : sg. refăcut după pl. *turcaleţi.*

TURCUNÉL s. m. (Ornit.; prin Ban.) Piţigoi *(Parus major).* Com. din BANAT.
— Pl.: *turcunei.*
— Cf. t u r c u l e ţ.

TURCÚŢ s. m. (Regional) Turculeţ **(I)**. *Lasă, turcuţ, dumniata, Mîna mea cea din dreapta, Să-mi tocmesc eu cununa.* CĂTANĂ, B. 143. *Cînd o fost pe şesurele Cătă turcu s-o rugat: — Lasă-mă, turcuţ, de mînă Să-mi tocmesc inelele.* T. PAPAHAGI, M. 94. *Pusu-s-a de s-a vorbii, Împărat s-a sfătuit C-un turcuţ micuţ, isteţ.* BALADE, II, 48.
— Pl.: *turcuţi.*
— **Turc** + suf. *-uţ.*

TURCUŢÁN s. m. v. **turchestan.**

TURDEÁN s. n. (Regional; de obicei art.) Numele unui vînt. Cf. COM. SAT. II, 105, DR. VII, 403, ALR I 1 231/140, 148.
— **Turda** (n. pr.) + suf. *-ean.*

TURDUCÁ vb. I v. **turduluca.**

TURDULICÁ vb. I v. **turduluca.**

TURDULÚC s. m. (Regional) Tăvălug **(1)** (Beclean — Dej). ALR SN I h 26/260, ALRM SN I h 12/260. ◇ (Ca termen de comparaţie) *Un copil frumos şi grăsuţ ca un turduluc.* RETEGANUL, P. III, 59. *E ca un turduluc de gras.* Com. din NĂSĂUD. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Un turduluc de copil.* Com. din ZAGRA — NĂSĂUD şi din NĂSĂUD. ◇ (Ca determinant al unui adjectiv, căruia îi dă valoare de superlativ absolut) *E gras turduluc.* Com. din NĂSĂUD. ◇ E x p r. **A se da** (sau **a se duce**) **de-a turdulucu** = a se da (sau a se duce) de-a rostogolul, de-a dura, de-a tumba. Com. din ZAGRA — NĂSĂUD, cf. ALR I 367/215, 217, 268, 269, 351, ALR SN V h 1 434/219.

— Pl.: *turduluci.* — Şi: **tundulúc** s. m. ALR SN V h 1 434/219.

— Formaţie onomatopeică. Cf. t ă v ă l u g.

TURDULUCÁ vb. I. T r a n z. şi r e f l. (Regional) A (se) rostogoli; a (se) tăvăli, a (se) da de-a dura, a (se) da de-a tumba. *Atunci iute sări în picioare, dar din sînu-i se turdulică nuca cea de aur şi se desfăcu oblu în două.* RETEGANUL, P. I, 148, com. din ZAGRA — NĂSĂUD, CV 1951, nr. 3, 44, ALR I 367/347, 359, 360, MAT. DIALECT. I, 289.

— Prez. ind.: *turdulúc.* — Şi: **turdulicá, turducá** (ALR I 367/351, 354, 355; prez. ind. *turdúc* ib. 367/355 şi *túrduc* ib. 367/351, 354) vb. I.
— V. **turduluc.**

TURE interj. (Prin Ban.) Stai! L. COSTIN, GR. BĂN. 207.
— Cf. t r.

TUREÁ s. f. v. **tura**[2].

TUREÁC[1] s. m. v. **tureatcă.**

TUREÁC[2] s. n. v. **cureac.**

TUREÁCĂ s. f. v. **tureatcă.**

TUREÁPCĂ s. f. v. **tureatcă.**

TUREÁTC s. m. v. **tureatcă.**

TUREÁTCĂ s. f. **1.** Partea cizmei care acoperă pulpa piciorului de la gleznă în sus pînă la genunchi; carîmb. *Să încălţă cu ciboţi largi şi, aşa, intră în vistiaru şi întăi băgă în turetci, cît au încăput şi, apoi, împlu sinurile.* HERODOT (1645), 350. *Cu tureatce de aramă înfocate încălţat îl munciră.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 4^v/9. *Mai bine să-i de o părechi de ciubote, nu pre lungi în turiace* (a. 1724). IORGA, S. D. XI, 56, cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 427, COSTINESCU, LM. *Ciubotele aveau turetci, cari îngropau în ele pantalonii individului.* EMINESCU, N. 34. *N-a rămas ladă, saltar, tureatcă de cismă, astupătoare de sobă, unde să nu-ţi fi băgat mîinile.* GANE, N. III, 38. *Să nu spun minciuni, dar peste o dimerlie de fasole i-au curs atunci din turetce.* CREANGĂ, A. 99. *Pintea cu jandarmii! — şopti bărbatul scoţîndu-şi cuţitul de pe tureac.* SLAVICI, N. II, 194. *Grecul răpede vîrî cuţitul în tureatca ciubotei şi, deschizînd uşa, o luă la goană.* CONTEMPORANUL, VI$_1$, 121. *I s-a părut că unul din ei are o coadă de cal vîrîtă pe tureacul cismei.* MARIAN, S. R. II, 49, cf. GHEŢIE, R. M. *Să bată icul spre a lărgi turiacul cizmelor după trebuinţă.* LIUBA — IANA, M. 126, cf. DDRF, JAHRESBER. V, 138, BARCIANU, ALEXI, W. *El e, că-i cu gîtul ca tureacu şi nu mai poate săracu!* MUSCEL, 71, cf. TDRG. *Aceştia ies din casă şi ţufăiesc în turecii cismelor.* PAMFILE, CR. 48. *Tureatca sau carîmbul e înaltă pînă la genunchi şi unii o aveau mai înainte răsfrîntă în jos.* id. I. C. 347. *Pune o piatră în tureatca unei ciobote.* GOROVEI, CR. 361. *Îşi vîrî cuţitul în tureacul călţunilor.* AGÎRBICEANU, S. 163, cf. id. A. 152. *Flăcăii ... îşi pleznesc tureacii cizmelor cu palmele năduşite.* REBREANU, I. 12, cf. DR. III, 838, GR. S. I, 350, DR. IV, 1 514, 1 520, ŞĂINEANU, D. U., CADE, BL I, 39. *Coada cravaşei înfiptă în tureatca strînsă pe pulpă a cismei.* C. PETRESCU, O. P. I, 46, cf. GR. S. VI,

330, 364, DR. VII, 528. *Unii dintre țărani poartă haine negre și cămașă românească fără cravată, însă se deosebesc de meseriași prin cismele cu turecii tari.* PRIBEAGUL, P. R. 35, cf. 19. *Pășind cît putea mai ușor cu ciubotele-i de marochin roș cu turetci.* SADOVEANU, O. X, 273, cf. XIII, 688, BL V, 115, BUL. FIL. V, 314, SCRIBAN, D. *După el coborî și o slugă mustăcioasă, care era pe capră, înarmată cu pistoale la brîu și cuțit în tureatca cizmelor scurte.* CAMIL PETRESCU, O. II, 150, cf. GRAUR, E. 82. *Avea chimir lat, bătut în ținte, cizme cu tureac lung și pinteni mari.* T. POPOVICI, SE. 8, cf. 515. *Bărbații purtau cizme cu tureac tare, pantaloni negri.* V. ROM. februarie 1971, 17. *S-au dat să-l caute și ... au aflat floarea în tureatca ciubotei.* SBIERA, P. 101, cf. CONV. LIT. XX, 1 020, com. MARIAN. *Băga mîna pre tureac, Scoate cuțîl de casap.* RETEGANUL, TR. 21, cf. VAIDA, ȘEZ. I, 276. *Să rup turetcili.* MAT. FOLK. 1 404. *În fiecare seară o chema pe dînsa să-i tragă cismele și totodeauna după ce i le trăgea o lovea cu tureacul peste nas.* MERA, L. B. 190, cf. ȚIPLEA, P. P. 118, com. din BILCA — RĂDĂUȚI și din STRAJA — RĂDĂUȚI, IORDAN, L. M. 195. *Cine dracu și-o văzut Ciucuri roșii ca la drac, Cizme fără turiac.* BÎRLEA, C. P. 291, cf. 20, T. PAPAHAGI, M. 235. *Să facă cizme de oaie Că de cal nu ne pę plac, Că-s pę tari la turiiac.* ARH. FOLK. I, 170. *Cizmă neagră-n tuliiac, Pe su talpă nici de leac.* ALRT II, 106, cf. 330, ALR II 3 343/102, ib. 3 352/219, ALR SN IV h 1 193/310, ib. h 1 195, A VI 26. *Dacă vrea Dumnezeu și tureatcă (turueatcă) se face.* ZANNE, P. VI, 651. ◇ Fig. (Sugerează lipsa de rușine, impertinența, obrăznicia) *Tu n-ai obraz, ai tureatcă.* CV 1950, nr. 4, 45. ◇ Expr. **A călca pe tureatcă** = a greși din cauza lipsei de experiență, de prudență etc. *O să fii om întreg ... n-o s-ajungi să calci pe tureatcă.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 29. **A fi tureatcă** = (despre elevi) a fi nepregătit la lecție, a fi clei. Cf. BUL. FIL. IV, 142, V, 205. **A umbla cu pila în tureatcă** = a fi viclean. Cf. ZANNE, P. V, 494. **A fi la tureac** = a fi deznădăjduit, a fi gata de orice. Cf. ZANNE, P. III, 418. **A lua foc în turetci** = a fi înșelat, păcălit într-o afacere. Cf. ZANNE, P. III, 418. (Prin Olt. și Munt.) **A o ține turuiac** = a vorbi mult și cu insistență pentru a susține un punct de vedere; a nu renunța, a nu ceda; a o ține una și bună; a cicăli. Cf. CIAUȘANU, GL., LEXIC REG. 32, 39, UDRESCU, GL. **A se face turuiac** = = a se îmbăta. LEXIC REG. 39, cf. L. ROM. 1960, nr. 5, 36. ✦ Epitet pentru o persoană cu idei învechite, retrograde. *Te mai și poreclesc retrograd! ... tureatcă!* ALECSANDRI, T. 39, cf. ȘĂINEANU, D. U., ZANNE, P. III, 418. ✦ Fig. Om prost; ciubotă. Cf. SCRIBAN, D. ✦ (Regional) Trunchi de copac (Arieșeni — Vașcău). Cf. ALR I 965/93. *Tureacu lemnului.* ib.

2. (Învechit și popular) Un fel de ciorap fără talpă, făcut din dimie sau din postav, care îmbracă piciorul de la gleznă pînă la genunchi; tuzluc[1] **(1)**, (regional) pulpar, turecar. *Turecii sînt ... de dimie și se întind pe membrele inferioare de la dosul piciorului pînă sub genunchi.* MANOLESCU, I. 231, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Turecii tot de dimie albă ... se îmbracă iarna peste cioareci pentru a-i feri de murdăreală.* STOIAN, PĂST. 67, cf. SCRIBAN, D., H II 4, 31, 81, 118. V 56, XII 33. *Unde-ți mînjiși turuiecii așa?* BOCEANU, GL. *Tureci ... de dimie albă dată la piuă.* GR. S. VI, 67, cf. TOMESCU, GL., CHEST. V, 165/83, ALR I 1 878, 810, ALR SN IV h 1 186/53, A VI 26. ✦ (Prin nord-vestul Munt.) Om care poartă tureci **(2)** (UDRESCU, GL.); p. ext. om cu picioare butucănoase, mari, otova (id. ib.). ✦ (Prin Olt.; la pl.) Ciorapi (scurți și groși). Cf. H IV 211, I. CR. IV, 121, N. REV. R. XIV, 349, TOMESCU, GL.

3. (Învechit; la pl.) Ițari, cioareci. *Turi, tureci, ițari și cioareci se zic nădragii cei țărănești și proști ce-i port țăranii.* I. GOLESCU, C.

4. (Regional) Fiecare dintre cele două părți ale pantalonilor, ale ițarilor etc., care acoperă picioarele omului; crac. Cf. ALR SN IV h 1 169 ib. h 1 176, ib. h 1 177.

5. (Regional; în forma *turuiac*) Un fel de pernă pe care se șade de obicei la vatră pe lîngă foc (Galicinica — Băilești). Cf. I. CR. IV, 121.

— Pl.: *turetci* și *turetce*. — Și: (prin Transilv.) **tureác**, (regional) **turiác** (pronunțat *-ri-ac*), **tuliác** s. m., **tureácă** (GR. S. I, 350, BL I, 39, com. din fostul județ DÎMBOVIȚA) s. f., **tureáte** (SEVASTOS, N. 98, TDRG, FD IV 64) s. m., **tureápcă** (ALR SN IV h 1 195/551, pl. *turepci* ib.) s. f., **turéci** (ALEXI, W.), **turuiác** s. m., **turuiácă** (ALR SN IV h 1 195/365, pl. *turuieci* ib.), **turueátcă** s. f., **turneág** (N. REV. R. XIV, 349) s. m., **turneá** (ib.) s. f.

— Cf. tur[3].

TURÉC subst. (Regional; în construcția) *Deaturecul* = numele unui joc de cărți (Făget — Lugoj). Cf. H XVIII 78.

— Etimologia necunoscută.

TURECÁR s. m. (Prin nord-vestul Munt.) Un fel de ciorap fără talpă care îmbracă piciorul de la gleznă pînă la genunchi; jambieră, (învechit și popular) tureatcă **(2)**. Cf. UDRESCU, GL. ✦ P. ext. Nume (depreciativ) dat unei persoane care poartă turecari. Cf. UDRESCU, GL. *S-au strîns turecarii la taifas.* id. ib.

— Pl.: *turecari*.
— **Tureac** + suf. *-ar*.

TURÉCI s. m. v. **tureatcă**.

TURECIOÁIE s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Femeie cu picioarele butucănoase, cu mers rar și apăsat. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: ?
— **Tureac** + suf. *-oaie*.

TURECÍT, -Ă adj. (Regional) „Bătut greu" (Bonț — Gherla). COMAN, GL.

— Pl.: *tureciți, -te*.
— Cf. t u r e a c.

TURÉLĂ s. f. **1.** Locaș blindat (în formă de turn mic acoperit cu o cupolă) care se poate roti în jurul unui ax și care adăpostește armament de artilerie la tancuri, nave de luptă, cazemate etc. *În ele trebuia să țintească tunurile din turelele cu eclipsă.* SANDU-ALDEA, U. P. 134, cf. CADE, SCRIBAN, D., ENC. TEHN. I, 464. *Porniră în fugă tancurile de pe deal ... împroșcînd foc din țevile tunurilor; pe alocurea turelele se deschideau deodată, săreau afară niște oameni negri.* CONTEMP. 1949, nr. 162, 6/2. *Turela celui din față se roti, încet, apoi țeava scuipă o flacără lungă.* V. ROM. ianuarie 1955, 103. *Tancul se opri, își roti turela, căutîndu-și adversarul.* T. POPOVICI, S. 421, cf. DN², DER, M. D. ENC., DEX.

2. Cap-revolver. *Port-cuțitul* [la strungul-revolver] *este construit dintr-o turelă numită cap-revolver, ce poate roti în jurul unei axe.* IOANOVICI, TEHN. 282.

— Pl.: *turele*.
— Din fr. **tourelle**.

TURÉU subst. (Min.; regional) Bucată de lemn așezată în pereții galeriei sau între grinzi; bandaj (Borșa — Vișcu de Sus). L. ROM. 1968, 406.

— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută. Cf. t u r a².

TURF[1] s. n. (Livresc) Hipodrom. *Așternu pe pînză și pe carton ... chipuri diafane de cai de alergătoare... și de jochei pestriți, expuși la vederea amatorilor pe înverzitul turf.* ODOBESCU, S. III, 149, cf. ALEXI, W. *Un lucru foarte curios care m-a impresionat îndeosebi pe turf.* ALAS 1 IV 1934, 8/4, cf. CADE, DN², L. ROM. 1973, 35. ✦ P. ext. Cursă de cai. Cf. DN², DEX.

— Pl.: *turfuri*.
— Din fr. **turf**.

TURF² s. n. v. **turfă**.

TURFĂ s. f. (Învechit) Turbă[2]. *Turfa ... iaste pămînt negru, plin de rădăcini de trăstie, de rogoz, de papură și de ierburi care cresc în bălți.* ECONOMIA, 12/9, cf. I. NAT. 38, CAIET, 105[v]. *Turfă (pămînt burețos).* FILIPESCU, D. I, 16/27. *Cenușa de turf ... este bună pentru fînațe, trifoaie, legumi.* id. ib. 72/3. *Torfă (un soi de pămînt care se întrebuințează ca material de foc).* LITINSCHI, M. 8/3, cf. POLIZU, DDRF, MÎNDRESCU, I. G. 96. *Turba sau torful provine din descompunerea vegetalelor.* PONI, CH. 128, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., JAHRESBER. X, 215.
— Pl.: *turfe.* — Și: **tórfă** s. f., **torf, turf** s. n.
— Din magh. **turfa,** germ. **Torf.**

TURFÍST s. m. (Livresc) Persoană care frecventează cursele de cai (și care face pariuri). Cf. L. ROM. 1973, 35, DEX.
— Pl.: *turfiști.*
— Din fr. **turfiste.**

TURFÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Transilv.) Care conține **turbă**[2]; turbos. *Un pămînt turfos.* DDRF, cf. JAHRESBER. X, 215.
— Pl.: *turfoși, -oase.* — Și: (învechit) **torfós, -oásă** adj. CAIET, 111[r]/15, LITINSCHI, M. 12/14.
— **Turfă** + suf. *-os.*

TURGESCÉNT, -Ă adj. (Med.) Umflat. DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *turgescenți, -te.*
— Din fr. **turgescent.**

TURGESCÉNȚĂ s. f. **1.** (Med.) Umflare a unui țesut datorită acumulării de lichide (sînge, limfă etc.) din cauza unui obstacol ivit pe traiectul vaselor sanguine sau limfatice. *Fără nici o iritațiune, turgescența ar fi imposibilă.* ARHIVA, II, 433, cf. DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

2. (Bot.) Umflare a celulei vegetale, datorită apei care a pătruns în interiorul ei, fapt care creează elasticitatea și rigiditatea plantei. Cf. ENC. ROM. *Dacă presiunea osmotică din afară este mai mică, membrana protoplasmică se va întinde și are loc o umflare (turgescență).* MACAROVICI, CH. 73, cf. DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **turgescence.**

TURGHÉZ, -EÁZĂ adj. v. **turchez.**

TURHÁN s. m. v. **tarhan.**

TURIÁC[1] s. m. v. **tureatcă.**

TURIÁC[2] s. n. (Regional) Condei (Jupa — Caransebeș). L. COSTIN, GR. BĂN. II, 199. *Nu scrie bine turiacu.* id. ib.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

TURICE s. f. (Bot.; regional) Turiță mare *(Aremonia agrimonoides).* Cf. DDRF, BORZA, D. 22.
— Accentul necunoscut. — Pl.: ?
— Cf. t u r i c e l.

TURICEÁ s. c. f. v. **turicel.**

TURICÉI s. m. pl. (Regional) Poturi. Cf. BARCIANU.
— Cf. t u r c a c.

TURICÉL s. m. (Bot.) **1.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunzele bazale dispuse în rozetă și acoperite cu peri, cu flori mici, albe sau gălbui; (regional) turnică, turniță, turnuriță, turnușel *(Turritis glabra).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 058, DDRF, BRANDZA, FL. 121, BARCIANU, GRECESCU, FL. 54, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 173.

2. (Regional) Giscariță *(Arabis hirsuta).* BORZA, D. 22.

3. (Regional; în forma *turicea*) Bărbușoară-de-munte *(Arabis turrita).* BORZA, D. 22.
— Pl.: *turicei.* — Și: **turiceá** s. f.
— Etimologia necunoscută.

TURICIOÁRĂ s. f. (Bot.; regional) Turiță mare *(Agrimonia eupatoria).* Cf. GRECESCU, FL. 219, TDRG, PASCU, S. 161, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 12.
— Pl.: *turicioare.*
— **Turiță** + suf. *-ioară.*

TURÍGĂ s. f. v. **turugă.**

TURÍLĂ s. f. (Ornit.) Pasărea-ogorului *(Burhinus oedicnemus). Turila ... numită de localnici pasărea-ogorului este o specie caracteristică deșerturilor.* VÎN. PESC. aprilie 1964, 4.
— Pl.: ?
— Cf. bg. т у р и л и к.

TURINGÍU, -ÍE adj. v. **turungiu.**

TURÍSM s. n. **1.** Activitate cu caracter recreativ sau sportiv, constînd din parcurgerea pe jos sau cu diferite mijloace de transport a unor distanțe, pentru vizitarea regiunilor pitorești, a localităților, a obiectivelor culturale, economice, istorice etc. V. d r u m e ț i e. Cf. CADE. *Consiliul ... va elabora un plan pentru dezvoltarea turismului.* TITULESCU, D. 502, cf. SCRIBAN, D. *În turism alături de dezvoltarea fizică se formează deprinderile vieții în colectiv și disciplina.* CONTEMP. 1952, nr. 26, 2/3. *Să nu fie vreo înștiințare de la oficiul intercultural de turism.* VINEA, L. I, 6, cf. DN[2], DER. *Turismul oferă corpului un minunat prilej de a se călî, prin acțiunea binefăcătoare a factorilor naturali ai mediului extern, îmbinată cu mișcarea.* ABC SĂN. *O caracteristică principală a turismului de azi este mobilitatea sa.* CONTEMP. 1970, nr. 1 234, 2/4, cf. DEX.

2. Autoturism. *Cele două camioane regimentare și turismele comandanților așteptau loc de încolonare.* SADOVEANU, O. XVII, 263. *Un turism veni din direcție contrarie.* PREDA, R. 96. *Ajunse în fața casei ... tocmai cînd se deschidea poarta și un turism cenușiu țîșni ca o săgeată.* T. POPOVICI, S. 361, cf. DN[2], DEX.
— Scris și: *turizm.* SCRIBAN, D. — Pl.: **(2)** *turisme.*
— Din fr. **tourisme.**

TURÍST, -Ă s. m. și f. Persoană care practică turismul **(1).** V. e x c u r s i o n i s t. *Pe zidul cetățuiei este un foișor luminat, cu trei ferestre mari, din care turistul se bucură de o minunată panoramă.* RUSSO, S. 198. *Vie cel mai îmblat turist și arate un alt oraș în lume care să se asemene în ceva cu capitala românilor.* BOLLIAC, O. 253. *Spuind domnitorului că acest turist avea să scrie impresiunile lui de călătorie ..., consulul Franciei cerea pentru călător înlesniri de transport prin țară.* GHICA, S. 161, cf. COSTINESCU. *Turistul are să facă excursiunea pe apă peste lacul Balaton cu vaporul.* F (1879), 249, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Noi, turiștii, sîntem ținuți să cunoaștem și limbile orientale, altfel n-am putea vizita locurile unde vechea omenire a lăsat cele mai adînci și mai măreațe urme despre trecutul său.* HOGAȘ, H. 93, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *S-a urcat în automobil cu hainele lui cadrilate, care-i dau înfățișare de turist american.* C. PETRESCU, C. V. 386. *Purta de regulă un costum de turist.* BRĂESCU, V. 139, cf. SCRIBAN, D. *Veneau ... cu cîte un detaliu al costumului, care-i clasa „turiști".* ARGHEZI, S. XI, 73. *Ipostaza lui de turist pasionat ... este interesantă.* CĂLINESCU, S. C. L. 85. *Așezat la fereastra unui „Pullmann", turistul privește un peisaj monoton de păduri.* V. ROM. noiembrie 1954, 67. *Nu mai calcă nici un turist pe aici.* H. LOVINESCU, T. 143, cf. DN[2]. *Interesul pentru vînatul de la noi era mare și în trecut ... pentru vînătorii sau turiștii străini.* VÎN. PESC. august 1964, 5. *Navele fluviale „Oltenița" și „Carpați" vor face curse regulate cu turiști români și străini.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 589. *Iată-mă redus la condiția de turist.* V. ROM. mai 1969, 16. *Statisticile pe plan mondial arată o accentuată creștere a grupurilor de turiști.* CONTEMP. 1970, nr. 1 234, 2/4, cf. DEX.
— Pl.: *turiști, -ste.*
— Din fr. **touriste,** germ. **Tourist.**

TURÍSTIC, -Ă adj. Care aparţine turismului **(1)**, privitor la turism. Cf. SCRIBAN, D. *Bazele turistice au fost amenajate pentru a putea adăposti un număr cît mai mare de excursionişti.* CONTEMP. 1952, nr. 229, 2/1, cf. DN³. *Pe unele trasee turistice vor fi amenajate, la răspîntii de drumuri, hanuri în stilul celor cu tradiţie la noi.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 912. *Localitatea are un climat continental, uşor stimulant şi constituie un centru turistic.* ABC SĂN. 71. *Era un complex turistic, hotel, restaurant, bar.* V. ROM. iulie 1970, 5, cf. DEX.

— Pl.: *turistici, -ce.*
— Din fr. **touristique,** germ. **touristisch.**

TURÍŞ s. n. **1.** (Prin Maram.) Resturi de paie, de fin etc. nemîncate de vite, care se dau cailor; ogrinji¹ **(1)**. Cf. BUD, P. P. 83.

2. (Prin nordul Transilv. şi Maram.) Loc unde se dă oilor de mîncare iarna (CHEST. V 14/24, 25, 26, 27, 28, 32, 109, ALR SN III h 803, ALRM SN II h 620); loc bătut de vaci şi oi (H XVII 5); adăpost de iarnă pentru oi (PAŞCA, GL.); ocol (FOLC. TRANSILV. II, 620). *Auzit-am auzit Că s-a născut fiul sfînt, În ieslea boilor, În turişul oilor.* BUD, P. P. 58, cf. PAMFILE, CR. 119. *Rogu-vă a ne-ngropa: În turiş de oi, În staul de miei.* FOLC. TRANSILV. I, 567.

3. (Prin vestul Transilv.) Cărare prin zăpadă. Cf. COMAN, GL., CHEST. IV 28/281. ✦ Lunecuş; gheţuş. Cf. ALR I 1 257/315, ALR SN V h 1 310, ALRM SN III h 1 110, LEXIC REG. 10.

4. (Regional) Pietriş care cade de pe munte la vale (Lugaşu de Jos — Oradea). CHEST. IV 94/296.

— Accentuat şi: *túriş.* ALR I 1 257/315, ALRM SN III h 1 110, LEXIC REG. 10. — Pl.: *turişuri.*
— Cf. t u r i ş t e.

TURÍŞĂ vb. I. R e f l. (Prin Maram. şi vestul Transilv.) A se da pe gheaţă. Cf. ALR I 1 257/278, 333, 337, 339.

— Prez. ind.: *túriş.* — Şi: **tiuriúşă** vb. I. ALR I 1 257/341.
— V. **turiş.**

TURIŞÁT s. n. (Prin Maram. şi vestul Transilv.) Faptul de a s e t u r i ş a. *Frigul pregătise un magnific loc de turişat.* F (1879), 44, cf. PRIBEAGUL, P. R. 57.
— V. **turişa.**

TÚRIŞTE s. f. v. **toriştе.**

TURIŞTÍ vb. IV v. **toriştі.**

TURIŢÁR subst. (Prin vestul Transilv.) Griu plin de turiţă **(1)**. TEAHA, C. N. 276.
— **Turiţă** + suf. *-ar.*

TURIŢÁT, -Ă adj. (Regional) Roşu-aprins (Bocşa). LEXIC REG. II, 38.
— Pl.: *turiţaţi, -te.*
— **Turiţă** + suf. *-at.*

TÚRIŢĂ s. f. (Bot.) **1.** Plantă erbacee din familia rubiaceelor, cu tulpina în patru muchii, acoperită cu ghimpi mici îndoiţi, cu flori albe sau verzi şi cu fructe acoperite cu peri curbaţi la vîrf, care se agaţă de hainele oamenilor, de lîna oilor etc.; (regional) asprişoară, cîinii-babei, cornăţel, lipici, lipicioasă, scai mărunt *(Galium aparine).* Cf. COTEANU, PL. 15, LB, LM, CONV. LIT. XXIII, 1 058, DDRF, GHEŢIE, R. M., BRANDZA, FL. 247, BARCIANU, N. LEON, MED. 72, ALEXI, W., TDRG. *Lîna ... spălată se usucă, apoi se aleg gunoaiele, cum sînt turiţele, cornacii, paiele, scaii ş. a. cari se află în lînă.* PĂCALĂ, M. R. 309. *Le-am ajutat să se cureţe de turiţele şi scaieţii din fîn, ce se agăţase de scurteici şi de fote.* AL LUPULUI, P. G. 76. *Cînd s-au potolit vijeliile ... am ieşit din straturile noastre, plini de turiţă şi lipic.* CIAUŞANU, R. SCUT. 15, cf. CADE, SIMIONESCU, FL. 169. *Ne policneam la fiecare pas, ni s-au aninat de straie scai şi turiţe.* SADOVEANU, O. VIII, 371, cf. SCRIBAN, D., BORZA, D. 74, H I 19, 415, II 11, III 139, 243, 437, VII 27, IX 338, 436, XIV 103, 436, XVI 21, XVIII 168, CANDREA, Ţ. O. 53. *Să-mi fac verde cununiţă, Cununiţă de turiţă Să mai vii badea, bădiţă.* ŞEZ. II, 212, cf. VICIU, GL. *Are casă la uliţă, acoperită cu turiţă.* ŞEZ. XV, 136, com. din TURNU MĂGURELE. *Frunză verde de turiţă, Am drăguţ peste uliţă.* BÎRLEA, C. P. II, 40, com. din TĂRCĂIŢA — BEIUŞ.

2. Numele a două plante erbacee din familia rozaceelor: **a)** (şi în sintagma *turiţă mare,* COTEANU, PL. 21, LB, POLIZU, LM, CONV. LIT. XXIII, 1 058, DDRF, BRANDZA, FL. 44, GRECESCU, FL. 219, ALEXI, W., TDRG, DR. V, 556, CADE, VOICULESCU, L. 216, BORZA, D. 12, ŞEZ. X, 139) plantă cu tulpina dreaptă, cu frunze păroase pe faţa inferioară, cu flori galbene-aurii grupate în formă de ciorchine şi cu fructe cu ghimpi mici la bază; (regional) asprişoară, boitoreană, buruiană de friguri, canipoală, coada-racului, cornăţel, dumbravnică, lipici, lipicioasă, mătcuţă[8], scai mărunt, scăişor, sora-fragilor, turicioară *(Agrimonia eupatoria).* Cf. BARONZI, L. 146, DAMÉ, T. 186, GRECESCU, FL. 219, PĂCALĂ, M. R. 21, ŞĂINEANU, D. U., MIRONESCU, S. 622, SCRIBAN, D., BORZA, D. 12; **b)** (în sintagma *turiţă mare) (Aremonia agrimonoides).* BORZA, D. 22.

3. C o m p u s: (regional) **turiţă-albă** = **a)** găinuşi *(Isopyrum tholictroides).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 058, BRANDZA, FL. 518, TDRG, PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 89; **b)** aglică *(Filipendula vulgaris).* BORZA, D. 70.

4. Numele a două plante erbacee din familia compozeelor: **a)** (prin Mold.) cîrligioare *(Bidens cernuus).* BORZA, D. 31; **b)** (şi în sintagma *turiţă mare,* id. ib.) dentiţă *(Bidens tripartitus).* id. ib.

5. (Prin vestul Transilv.) Cununiţă *(Spiraea ulmifolia).* BORZA, D. 164.

6. (Prin Munt.) Haţmaţuchiul-măgarului *(Torilis japonica).* BORZA, D. 170.

7. (Regional) Plantă erbacee cu flori albe, rar gălbui, dispuse în mici umbele; (regional) haşmaciucă *(Anthriscus silvestris).* BORZA, D. 20.

8. (Regional) Hrana-vacii *(Spergula arvensis).* Cf. SCRIBAN, D.

9. (Regional) Lipici *(Echinospermum lappula).* Cf. GRECESCU, FL. 413, TDRG, SCRIBAN, D.

10. (Prin Maram. şi vestul Transilv.) Neghină *(Agrostemma githago).* ALR II 5 173/346, TEAHA, C. N. 276.

— Accentuat şi: *turíţă.* LB, TDRG, SCRIBAN, D., DL. — Pl.: *turiţe.* — Şi: (regional) **turiuţă** (BORZA, D. 12), **táriţă** (id. ib. 31) s. f.

— Din scr. **turica.**

TURIŢÉL s. m. v. **torţel¹.**

TURIUŢĂ s. f. v. **turiţă.**

TURJ s. m., s. n. v. **tirş²,**

TURJÁN s. m. v. **strujan.**

TURLÁC¹, -Ă s. m., adj. (Regional) **1.** S. m. (În e x p r.) **Nici turc, nici turlac (ia, un fleac),** se zice despre cel care nu aparţine în mod clar unei specii sau grupări, unei tagme. *Starc-i fizică* [a liliacului] *nu e de lăudat, Căci el după proverb: nici turc nu-i, nici turlac.* DONICI, F. II, 26/11, cf. RUSSO, S. 14, SCRIBAN, D., SCL 1977, 194, MAT. FOLK. 1 166.

2. Adj. Ameţit de băutură, c h e r c h e l i t, b e a t; p. e x t. zăpăcit, năuc. *Cei mai socotitori din boieri, cît şi din orăşeni umblu turlaci, mirîndu-se de această reformă* (a. 1821). ap. ŞIO II₁, 369, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Acest om este cu duhul lui Bacus într-însul, celui ce noi îi zicem pre limba noastră: ... şi-a încălzit măseaua; este turlac.* ISPIRESCU, U. 103. *El e cam turlac la cap.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 295. *Mitocani, îmbrăcaţi fercheş, turlaci, ceea ce nu-i împiedică a discuta politică înaltă.* REV. NOUĂ I, 339, cf. DDRF. *De nu sînt fire, Nici stîlpi nu s-or mai găsi, Şi cînd vin turlac acasă N-am*

de ce mă mai lovi! SĂM. II, 63, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, J. III, 96, ȘĂINEANU, D.U., SCRIBAN, D. *Cît să-ți dau? — un clondir, două ... Îi văzuse turlaci pe amîndoi și zicea că se face de rîs.* PAS, L. II, 16. *Am p-aci niște băieți, Ieniceri, turlaci și beți.* TEODORESCU, P. P. 557, cf. CIAUȘANU, GL. *S-a sculat Cu capul de somn umflat Și la minte cam turlac.* BALADE, II, 286.

— Pl.: *turlaci, -ce.* — Și: **turleác, -ă** s. m., adj. HEM 1 064, H V 148, MAT. FOLK. 707, 1 177, ZANNE, P. VI, 424.

— Din tc. **torlak**, bg. **турлак**.

TURLÁC² s. m. v. **turmac.**

TURLÁȘ s. m., s. n. **1.** S. m. (Prin nordul Mold.) Sloi de gheață care plutește pe apă. Cf. DDRF, ȘEZ. II, 44.

2. S. n. (Prin nordul Transilv. și Maram.) Cantitate mare de apă; șuvoi[1] **(I 1).** Cf. BUGNARIU, N., ALR SN III h 788/346. ◇ (Adverbial) *De dureri și de năcaz, Lacrămile-mi curg turlașă.* BUGNARIU, N.

— Pl.: **(1)** *turlași* și **(2)** *turlașuri.* — Și: (regional) **turlấță** s. f.

— Din magh. **torlasz.**

TURLÁȚĂ s. f. v. **turlaș.**

TÚRLĂ s. f. **1.** Construcție de forma unui cilindru sau a unei prisme poligonale, care face parte din complexul arhitectural al marilor clădiri (în special al bisericilor), înălțîndu-se deasupra acoperișului. *Făcu ... crucele pre turle, tot poleite cu aur* (a. 1654). GCR I, 172/33. *Să strînsă sv[i]ntul acesta săbor în trula, în polata.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 18r/31. *Rășipi și turnul, și pisteriu, și tinda besericei, ... și lăsă numai altarul și turla cea naltă din mijlocul besericei.* NECULCE, L. 172. *Șepte înalte și cu mare meșterșag făcute trule avea.* CANTEMIR, IST. 131. *Zidurile le-au înoit de iznoavă și trule de pre la biserici ce au fost căzute, și văsmînte multe au făcut* (a. 1760). GCR II, 74/21, cf. POLIZU. [Biserica de la Argeș] *Pare-o scală nestimată ... Cu măiestrele-i cioplele, Cu-a ei turle învîrtele.* ALECSANDRI, POEZII, 591, cf. COSTINESCU, CIHAC, II, 708, LM. *Mica turlă rotunjită a bisericuței lui Bucur.* ODOBESCU, S. I, 105. *Soarele-și împrăștie cele din urmă raze pe turlele bisericilor.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 329, cf. DDRF, BARCIANU, IOSIF, P. 24. *Un sunet de clopot din turlă se frînge.* PETICĂ, O. 79, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Asculți cum sună clopotele-n turlă?* MINULESCU, V. 94, cf. GALACTION, O. 193. *Turla ... apasă boltă grea de cărămidă.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 294, cf. BRĂESCU, V. 79. *Acolo, în vîlceaua de sub munți, între păduri, se ridică în liniște turlele bisericilor mănăstirești de la Neamț.* SADOVEANU, O. IV, 142. *Cînd pe turlele cetății medievale Flori de umbră, liniștite, s-au lăsat, Sună tropot.* PILLAT, P. 44, cf. SCRIBAN, D. *Zvelta biserică a Ienii, cu cele două turle sprintene.* CĂLINESCU, C. O. 189. *Biserica gălbuie înalță spre cer aceeași turlă subțire cu crucea ruginită în vîrf.* STANCU, R. A. I, 7. *Se făcuse tîrziu, ceasul din turla bisericii arăta șase jumătate.* V. ROM. ianuarie 1965, 74, cf. DEX, ALR II/I h 177, ALR SN III h 908. ◇ Fig. *Departe, înainte, răsar din neguri de brădet „Pietrele Doamnei", turle de castele, scînteietoare-n lumina rumână a dimineții.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 164. *Sus pe limpezi stîlpi de rugăciune Bolți de dor sub turle mari de gînd.* VOICULESCU, POEZII, II, 94. *Soare scade dinspre amiaz; Mai săgetează Roiuri de rază Peste bătrîne turle de brazi.* DEȘLIU, M. 28.

2. Construcție de lemn, de metal etc. așezată deasupra gurii unei sonde, care servește ca element de sprijin pentru manevrarea unor piese grele în cursul forajului sau exploatării sondei. *Turlă pentru sondă, metalică.* NOM. MIN. I, 114. *Echipele de turliști ... au transportat de curînd o nouă turlă de foraj rapid.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 400. *Se zăresc printre brazii înalți turlele sondelor, răsărite ca din pămînt în noua regiune petroliferă a țării, Pitești.* ib. 1953, nr. 2 785. *Se trezi sub turla de scînduri a sondei.* V. ROM. februarie 1963, 38, cf. DEX.

3. (La jocul de șah; rar) Tură², turn. *Așa eram prinsă în gînduri despre doamna asta de regină, că n-am păzit turla.* D. ZAMFIRESCU, Î. 4.

— Pl.: *turle.* — Și: (învechit) **trúlă** s. f.

— Din ngr. τοῦρλα.

TURLĂCEÁLĂ s. f. (Regional) Beție; (regional) turlăcie. Cf. PAMFILE, J. III, 96.

— **Turlăci** + suf. *-eală.*

TURLĂCÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se ameți de băutură; a se chercheli, a se îmbăta. *Împăratul ... pusese la masă ... niște vin mai bătrîn și decît dînsul. Ercule își încălzi măseaua și se cam turlăci.* ISPIRESCU, U. 33, cf. DDRF, RUDOW, XIX, 413, ȘIO II₁, 370, PAMFILE, J. III, 96, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., MAT. DIALECT. I, 237. ◇ Tranz. fact. [Pe bătăuș] *să-l turlăcești țeapăn.* JIPESCU, ap. TDRG. *Acest vin m-a turlăcit.* SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *turlăcesc.*

— V. **turlac.**

TURLĂCÍE s. f. (Regional) Beție; (regional) turlăceală. Cf. PAMFILE, J. III, 96.

— **Turlac** + suf. *-ie.*

TURLĂCÍT, -Ă adj. (Regional) Amețit de băutură; cherchelit. *Amețit, a început să se împleticească și el, ușor turlăcit.* VOICULESCU, P. I, 130.

— Pl.: *turlăciți, -te.*

— V. **turlăci.**

TURLĂȘÍ vb. IV. Tranz. (Prin Transilv.; complementul este „pămîntul") A surpa. Cf. ALR I 395/290, 295.

— Prez. ind.: *turlășesc.*

— V. **turlaș.**

TURLEÁC, -Ă s. m., adj. v. **turlac¹.**

TURLÍCĂ s. f. (Regional) Instrument primitiv de suflat, fără găuri laterale, făcut din coajă de salcie; țilincă **(I 1)**, (regional) turlișcă. V. trișcă¹. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 207, ALR I 1 469/24.

— Pl.: *turlici.* — Și: **trulínică** s. f. ALR I 1 469/69.

— De la **turlu.** Cf. turlișcă.

TURLICĂÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A cînta din fluier (Valea Timișului — Caransebeș). L. COSTIN, GR. BĂN. II, 199. *Nu turlicăi cu fluiera aici.* id. ib.

— Prez. ind.: *turlicăi.*

— V. **turlică.**

TURLÍCICĂ s. f. v. **turlișcă.**

TURLÍE s. f. (Ornit.; regional) Culic-mare; (regional) turloi *(Numenius arquata)* (Techirghiol). BĂCESCU, PĂS. 77, 166.

— Pl.: *turlii.*

— Probabil formație onomatopeică.

TURLÍG s. n. (Prin sud-vestul Olt.) Partea încovoiată a unui obiect; cîrlig. Cf. LEXIC REG. 57.

— Pl.: *turlige.*

— Etimologia necunoscută.

TURLIPTÍN s. m. v. **tulichină.**

TURLÍST s. m. Muncitor specializat în montarea turlelor **(2).** Cf. LEG. EC. PL. 289. *În vocabularul presei noastre apar ... șarjă, turlist etc.* CV 1949, nr. 1, 26. *Echipele de turliști ... izbuteau să mute turlele de sondă întregi,* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 400. *Muncitori calificați în anumite meserii: sondori, turliști, mecanici.* ib. 1960, nr. 4 857.

— Pl.: *turliști.*

— **Turlă** + suf. *-ist.*

TURLÍȘCĂ s. f. (Regional) Turlică (Cărbunari — Moldova Nouă). Cf. ALR I 1 469/9.

— Pl.: *turliști.* — Și: **turlicică** (ALR I 1 469/5, pronunțat *-li-cică*, pl. *turlicichi*), **trulișcă** (ARHIVA, XIX, 43, SCRIBAN, D., VICIU, GL., PASCU, C. 233, pl. *trulișteși truliști* SCRIBAN, D.) s. f.

— Cf. t u r l i c ă.

TURLIȘOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui t u r l ă **(1)**; turnuleț. *În sfîntul oltar deasupra preastolului încă făcu un lucru minunat, cu turlișoare vărsate* (a. 1654). GCR I, 172/23, cf. TDRG.

— Pl.: *turlișoare.* — Și: **turlișór** s. n. JAHRESBER. VIII, 112.

— **Turlă** + suf. *-ișoară.*

TURLIȘÓR s. n. v. **turlișoară.**

TURLÍU interj. (Învechit) Exclamație care exprimă admirație față de ceva frumos, nostim. Cf. ȘIO II$_1$, 370. ◇ L o c. a d j. **Turliu-turliu** = gătit frumos, dichisit. Cf. ȘIO II$_1$, 370, ALEXI, W.

— Și: **tiurlíu** interj. ap. ȘIO II$_1$, 370.

— Din tc. **türlü** „soi, fel".

TURLÓI s. m. (Ornit.; regional) Culic-mare; (regional) turlie *(Numenius arquata)* (Tîrgu Neamț). Cf. BĂCESCU. PĂS. 77, 166.

— Pl.: *turloi.*

— Probabil formație onomatopeică.

TURLÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Cu turle **(1)**. *Cînd voiești ca să zugrăvești bisearică turloasă, sus în trulă fă un ocol cu fealiuri de fealiuri de văpseale* (a. 1805). ap. GRECU, P. 295, cf. 414.

— Pl.: *turloși, -oase.*

— **Turlă** + suf. *-os.*

TÚRLU interj. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** (Repetat) Cuvînt care redă sunetul fluierului. Cf. UDRESCU, GL. *A luat un fluieraș și toată ziua: turlu-turlu, pe lîngă oi.* id. ib.

2. Cuvînt care redă zgomotul produs de o ploscă plină cînd se deșartă sau cînd bea cineva din ea. Cf. UDRESCU, GL.

— Onomatopee.

TURLÚC[1] s. n. **1.** (Regional) Groapă în care se fac cărbuni de lemn; cărbunărie. Cf. DDRF, CIHAC, II, 626, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. ◆ Grămadă, stivă de lemne din care se fac cărbuni. Cf. CIHAC, II, 626, GHEȚIE, R. M.

2. F i g. Vizuină. SCRIBAN, D. ◆ Local cu reputație proastă. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *turluce.*

— Din tc. **torluk.**

TURLÚC[2] s. m., s. n. v. **tuzluc**[1].

TURLUÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** A cînta (prost) din fluier. Cf. UDRESCU, GL.

2. A bea cu zgomot din ploscă. Cf. UDRESCU, GL. *Mai turluie, dacă e ce!* id. ib.

— Prez. ind.: *tûrlui.*

— V. **turlu.**

TURLUIÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Cîntec (stîngaci) din fluier; (regional) turluit[1], turluitură. Cf. UDRESCU, GL. *M-a amețit cu turluielile.* id. ib.

— Pl.: *turluieli.*

— **Turlui** + suf. *-eală.*

TURLUÍT[1] s. n. (Prin nord-vestul Munt.) Faptul de a t u r l u i; (regional) turluială, turluitură. Cf. UDRESCU, GL.

— V. **turlui.**

TURLUÍT[2]**, -Ă** adj. (Prin nord-vestul Munt.) Zăpăcit, țicnit, aiurit. UDRESCU, GL.

— Pl.: *turluiți, -te.*

— Cf. t r u l, t u t u i t[2].

TURLUITÚRĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Cîntec (stîngaci) din fluier; (regional) turluială, turluit[1]. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *turluituri.*

— **Turlui** + suf. *-tură.*

TURLULÍȚĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui t u r l ă **(1)**. UDRESCU, GL. *Are la casă un foișor cu turluliță.* id. ib.

— Pl.: *turlulițe.*

— **Turlă** + suf. *-uliță.*

TURLULIÚ adj. invar. (Rar) Zăpăcit, țicnit, nebun. *Să te trezești pe urmă ... turluliu la minte ... și cu ochii scurși de plîns.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 307.

— Cf. t u r l u i t[2].

TURMÁC, -Ă s. m. și f. (Prin Munt., Olt. și Dobr.) **1.** Bivol tînăr (între unul și doi ani). V. m a l a c. Cf. POLIZU, COSTINESCU, CIHAC, I, 292, DDRF, BARCIANU, JAHRESBER. VIII, 118, ALEXI, W., PUȘCARIU, ET. WB., TDRG, CHIRIȚESCU, GR. 255, PASCU, S. 192, NICA, L. VAM. 248, CADE, ROSETTI, L. R. III, 72, SCRIBAN, D., NOM. MIN. I, 377, SFC VI, 48. *O turmacă la frigare, Ca să-i fie de gustare.* TEODORESCU, P. P. 578, cf. VÎRCOL, V. 12, com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ, CHEST. II 418/90, ALR I 1 082/898, com. din NOVACI și din SEGARCEA. — BĂILEȘTI. ◇ (Ca epitet depreciativ dat unei persoane, cu aluzie la modul de comportare) *Pentru a fi păstrați la putere, turmacii ăștia ar fi în stare să defileze prin fața palatului ... în patru labe.* STANCU, R. A. I, 231. (Precedă termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Cînd s-or îndîrji turmacii ăia de boieri pe noi, te pomenești că ne-or pune și la jug.* JIPESCU, O. 157. ◆ P. e x t. (Prin nord-vestul Munt. și nord-estul Olt.) Mînzat **(I 1)** (ȘĂINEANU, D. U., MAT. DIALECT. I, 237, LEXIC REG. II, 17); junc, gonitor (MAT. DIALECT. I, 237).

2. (Regional) Epitet dat unui om scund și îndesat. Cf. CADE, SCRIBAN, D., RĂDULESCU-CODIN. ◆ Epitet dat unui om înalt și voinic. *Turmacul a ridicat singur un buștean și l-a dus la spinare pînă acasă.* UDRESCU, GL. (Precedă termenul calificat) *Turmac de om.* CADE, cf. VÎRCOL, V. 12. *S-a făcut un turmac de băiat, gros în spete.* UDRESCU, GL.

3. (Prin nordul Munt.) Porc gras. VÎRCOL, V. 12.

— Pl.: *turmaci, -ce.* — Și: (regional, **2) turlác** (VÎRCOL, V. 101), (suspect, **1) tumác** (PAMFILE, A. R. 263 s. m.

— Din bg. **турмак.**

TURMALÍN s. n. v. **turmalină.**

TURMALÍNĂ s. f. Nume dat mai multor silicați naturali de sodiu, calciu, magneziu și aluminiu, cu bor, cristalizați în formă prismatică sau de ac, dintre care unele varietăți sînt pietre semiprețioase; se utilizează în optică, radiotehnică etc. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., NICA, L. VAM. 248, CADE, SCRIBAN, D., CANTUNIARI, L. M. 118, LTR. *Prin 1703 începuseră a sosi în Europa cele dintîi pietre de turmalină, aduse din Ceylon.* CIȘMAN, FIZ. II, 216, cf. DL, DM. *Turmalina este un silicat foarte complex.* GEOLOGIA, 15, cf. DER, DC, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *turmaline.* — Și: (învechit) **turmalín** s. n. BARCIANU, CANTUNIARI, L. M. 118.

— Din fr. **tourmaline**, germ. **Turmalin.**

TURMÁR s. m. (Regional) Porcar (Săpînța — Sighetul Marmației). Cf. CHEST. V 19/72.

— Pl.: *turmari.*

— **Turmă** + suf. *-ar.*

TURMÁŞ s. m. (Prin nord-vestul Transilv.) **1.** Persoană care se însoţeşte cu alta în vederea alcătuirii unei stîni pentru văratul oilor; (regional) tormănaş. V. sîmbraş. Cf. ALR I 1 793/243, 257.

2. Stăpîn al unei stîni. Cf. ALR I 1 789/243, 255.

— Pl.: *turmaşi*.

— **Turmă** + suf. *-aş*.

TÚRMĂ s. f. **1.** Grup de oi sau de alte animale (domestice sau sălbatice) care trăiesc împreună. V. b o t e i, c i o p o r, c i u r d ă, h e r g h e l i e, p î l c, t î r l ă[1]. *Rădică ca oile oamerii săi şi-i sui ca turma pustinie.* PSALT. 160. *Departe de ei o turmă de porci mulţi păştea.* TETRAEV. (1574), 212. *Ei se duseră şi intrară în turma porcilor.* CORESI, EV. 232. *Trimeate-ţi-voiu un ied den turmă.* PO 132/18. *Deacă crescură, lor le era viaţa cu porcarii, de păştea turme.* MOXA, 355/21. *Strînsă toate cirezile şi turmile tătăni-său şi le junghie, ca să ospiteze pre perşi.* HERODOT (1645), 54. *Cela ce va fura oaie, sau bou, sau cal ..., den cîmp sau den turmă ..., să se cearte cu ocna.* PRAV. 118. *Oile ceale de turmă înţeleg şi cunose glasul păstoriului său.* EUSTRATIE, ap. GCR I, 76/26. *Era acolo lîngă munte o turmă mare de porci păscînd.* N. TEST. (1648), 46^{v}/2. *Cu nevoinţă a fi ... să nu pască turmele şi hergheliile iarba.* N. COSTIN, ap. GCR II, 11/20, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 196. *Turme de oi şi casele cu totul ... le-au înecat* (a. 1729). GCR II, 25/31. *Multe turme de oi şi mai multe cîrduri de capre.* AETHIOPICA, 62^{r}/1. *O cîmpie mare ... unde poate vedea omul turme de căprioare.* GOLESCU, Î. 45, cf. CLEMENS, DRLU, LB. *Au văzut deodată viind pre dînsul o turmă de un soi de dobitoace necunoscute lui.* DRĂGHICI, R. 64/12. *Pe cîmpie Îngraşă cirezi şi turme.* CONACHI, P. 291. *Sînt turmele multe şi frumoase ce pasc văile.* RUSSO, S. 126, cf. POLIZU, FM (1862), 61. *Turma zbiară la păşune; Mieii sprinteni pe colnice fug grămadă-n răpegiune.* ALECSANDRI, P. III, 33, cf. CIHAC, I, 292. *Urma-vom cu ochii ... turmele nesfîrşite de animale.* ODOBESCU, S. III, 79. *Pe cărări fără de urme Vin cerboaicele în turmă.* EMINESCU, L. P. 121. *Nenumărate herghelii de cai, cirezi de vite şi turme de oi ies din ea.* CREANGĂ, P. 291. *Turme de vite se scoboară la adăpat.* VLAHUŢĂ, R. P. 11, cf. DDRF. *Turmele s-aud mugind.* COŞBUC, P. I, 47, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Trec pe vale, la iernat, Turmele mărunte.* IOSIF, P. 52. *Nea Ion are o turmă de cai.* DR. V, 238, cf. GALACTION, O. 62, TOPÎRCEANU, O. A. I, 16, DS. *Am de furcă c-o turmă de mistreţi.* SADOVEANU, O. I, 213, cf. SCRIBAN, D. *Aş fi avut azi cîteva mii de oi ... şi aş fi străbătut lumea cu turmele mele.* ARGHEZI, S. VII, 191. *Turma* [de bivoli] *se scurse încet ca o lavă groasă.* CĂLINESCU, E. O. I, 109. *Mari turme cu clopote vin Prin amurgul gorunilor sferici.* BLAGA, POEZII, 137, cf. V. ROM. iulie 1954, 76. *Se auzi ca un tunet galopul unei turme de bizoni.* H. LOVINESCU, T. 6. *Se cobor la vale Trei turme de miei Cu trei ciobănei.* ALECSANDRI, P. P. 1, cf. H VIII$_1$ 109, 170, VIII$_2$ 143, 283, IX 284, XI 232, 417, XII 327, XIII 151, XIV 446, XV 4, 150, XVI 4. *Lungu-i drumul şi bătut, Nu-i bătut de car cu boi, Nici de turmele de oi.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 200. *Îţi dau turme de oi, cirezi de boi.* RETEGANUL, P. V, 7, cf. DIACONU, VR. 54, CHEST. V 15/5, 10, 15, 17, 20, 23, 34, 38, 49, 58, 63, 65, 70, 75, 85, 90, 93, ib. 17/2, 14, 16, 19, 21, 22, 24, 26, 46, 48, 55, 69, 73, 75, 77 b, ib. 18/27, 94, ib. 19/7, 8, 12, 24, 32, 39, 40, 44, 62, 68, 78, 80, 91, 99, ALR I 1 798/516, ALR SN III h 676/29, 235, 284, 325, ALRM SN I h 205/836, ib. h 256, A VI 3, MAT. DIALECT. I, 100. *La o tîrlă se ducea, Trei turme de oi mulgea.* BALADE, I, 332. *Trî turme de oi Se suie la munte.* FOLC. TRANSILV. I, 198. *Nu ne trabă ... turme de porci.* O. BÎRLEA, A. P. II, 370. ◇ (În proverbe şi zicători) *O turmă şi un păstor,* se zice pentru a exprima ideea de unire sub o singură conducere. Cf. CORESI, EV. 483, N. TEST (1648), 119^{v}/16, NECULCE, L. 321, ALEXANDRESCU, O. I, 86, ZANNE, P. I, 673. *Cum e păstorul, aşa şi turma.* id. ib. V, 489. *Vai de turma fără păstori!* id. ib. *O oaie rîioasă toată turma o umple.* id. ib. I, 567. *Şi ciobanul din laptele turmei lui mănîncă* (= fiecare se hrăneşte din rodul muncii lui). id. ib. V, 172. *Unde-i turmă şi pagubă.* id. ib. IX, 723. *Ochiul stăpînului îngraşă turma.* id. ib. IV, 622. *Ţi-a pierit turma?* (formulă cu care cineva se adresează, în glumă, unui om necăjit). id. ib. IX, 723. ◇ Fig. *Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur.* EMINESCU, O. IV, 110. *Turma de gînduri s-a pierdut în munte, Şi-i veşteda-n creier pajiştea de aur.* VOICULESCU, POEZII, I, 135. (Cu aluzie la aspectul unui grup) *Şi din turmele de stînci ... Vezi oraş cu dome albe.* EMINESCU, O. IV, 118. *În dreapta se-nalţă surele metereze ale Bucegilor, turme de stane se-nşiră pe creste.* VLAHUŢĂ, R. P. 140. *Nu se vedea apropiindu-se decît o turmă de căciuli rotate.* AGÎRBICEANU, S. 123. *Vastele păduri Stau veştede sub greaua turmă De nori haotici.* I. BARBU, J. S. 12. *Asfinţitul soarelui regăseşte această turmă de stînci din nou în mijlocul cîmpiilor.* BOGZA, C. O. 296. *Turme de nori împrăştiate.* BENIUC, V. 129. (Sugerează un grup numeros) *Pruncii cei româneşti ... în anii cei dintîi, cînd se învaţă latineşte, ... turme de cuvinte româneşti bagă în vorba cea latinească.* MAIOR, IST. 235/8. *Şi-n calea lor au întîlnit turme întregi de suflete.* GANE, N. III, 20. ✦ P. e x t. Cird de păsări. *Toamna, ei* [dropiolii] *duc turmele de puî să pască tărînele înţelinite.* ODOBESCU, S. III, 14. *Pe vîrful gunoiului ricîia o turmă de găini.* D. ZAMFIRESCU, V., T. 92, cf. CADE. ✦ Haită. *Un mascur sălbatic ... gonit de o turmă de cîini.* BELDIMAN, N. P. II, 188/17, cf. ALR SN III h 676.

2. Fig. (Adesea depreciativ) Mulţime, grup (mare) de oameni (supuşi, docili); ceată (în dezordine). Cf. DRLU. *Ce pasă bietei turme, în veci nenorocită, Să ştie de ce mînă va fi măcelărită Şi daca are unul sau mulţi apăsători?* ALEXANDRESCU, O. I, 87, cf. COSTINESCU. *Mă văzui între pereţii posomorîţi ai şcolii, în mijlocul unei turme de băieţi cari făceau o larmă asurzitoare.* GANE, N. III, 63. *Pentru semenii din turmă Va-ncepe să lucreze-adînc lopata.* MINULESCU, VERS. 233. *Are o pornire de milă adîncă pentru turma celor obijduiţi, batjocoriţi şi flămînzi.* SADOVEANU, O. VI, 249. *Pînă acum, omenirea nu s-a cunoscut decît sub aspectul turmei, apoi, al individului.* H. LOVINESCU, T. 407. *Erau beţi de pe acum ..., să poată spune de cum intrau în turmă cuvinte de spirit care făceau să rîdă pe curteni.* BARBU, PRINC. 140. ◇ (Adverbial) *A plecat băiatul cu fluierul ... După el, turmă, noi.* STANCU, D. 170. ◇ L o c. a d v. **În turmă** = cu grămada, în grămadă. *Cîntaţi, poeţi, în coruri şi-n turme adunaţi.* CONTEMPORANUL, I, 204. *Sufocaţi de-atîta mers în turmă, Noi ne mişcăm împinşi din urmă.* CAMIL PETRESCU, V. 17. *Rămase în urmă o companie înşirată în turmă.* C. PETRESCU, Î. 133. (Fig.) *Cu inima-ntr-un ritm, Bat secundele ce-n turmă Ne-ncetat au tot murit.* ARGHEZI, V. 78. ✦ Populaţia unei ţări; popor. *Boierii ... au văzut că turma nu poate fi fără păstor.* NEGRUZZI, S. I, 149. *Şi fiul tău va creşte ... Şi-i va lăsa Duşanta toiagul peste turmă.* COŞBUC, S. 90.

3. Fig. (În limbajul bisericesc) Mulţimea credincioşilor. *Paşteţi ceea ce e întru voi turma lui D*[ům]*n*[e]*dz*[e]*u.* COD. VOR. 162/7. *Mulţi amu mincinoşi proroci ... omoriia cu cuvintele cealea mincinoasele turma lu Hristos.* CORESI, EV. 195. *Mulţi de în turma lui H*[risto]*s i muncia, şi păstorii turmeei încă i sluţea rău.* MOXA, 369/21. *Împărate Hristoase! ... cruţă turma ta, rugămu-te păstoriu bun, miluieşte săborul tău* (a. 1633). GCR I, 86/15. *Svîntul Nifon ... află turma neplecată şi neascultătoare şi besearica răzvrătită* (a. 1650—1675). id. ib. 193/1. *Vă hirotonesc ep*[i]*sc*[o]*p pre cest ucinic al meiu Climent. Căruia încredinţez ... turma astădz.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 155^{v}/29. [Arhiereul] *arc datorie pînă la vărsarea sîngelui să nu-şi părăsească turma.* ANTIM, P. XXVII. *Eu, smeritul lor păstor, nu lipsesc de a-mi îndoi rugăciunile pentru turma mea* (a. 1774). URICARIUL, I, 175. *Porunci ce sînt date arhiereilor către paza cea cu deadinsul a turmei ceii cuvîntătoare* (a. 1794). GCR II, 153/15. *Ca un Argos cu mulţi ochi priveghează totdeauna pentru paza turmei cei creştineşti.*

MOLNAR, RET. 38/1, cf. COSTINESCU. *L-a povățuit să se poarte frumos și să păzească nainte cu sfințenie casa Domnului și turma ce i se încredințează.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. SCRIBAN, D. *Turma credincioșilor rămînea fără păstori.* OȚETEA, R. 305. *Bolnavu-i din turma mea ... eu trebuie să-l alin.* CAMILAR, N. II, 431.

4. (Învechit) Unitate militară de cavalerie. *Subt patru steaguri au început bătaia ..., avînd opt turme de călăreți și una de pedestrași.* ȘINCAI, HR. II, 20/36. *Ardelenii s-au înturnat acasă, lăsînd pe Kemeni cu vreo cîteva turme lîngă prințul cel nou.* id. ib. III, 55/3. *Cuprinzînd romanii cetatea, trimeseră în toate părțile turme de ostași asupra rămășițelor dachilor.* MAIOR, IST. 6/15, cf. DRLU. *La aripa dreaptă se așezară două turme de cinci mii din cei mai buni călăreți.* BĂLCESCU, M. V. 145, cf. SCRIBAN, D.

5. (Regional) Numele unei constelații nedefinite mai îndeaproape (Livezile — Panciu). Cf. H XI 441.

— Pl.: *turme.*

— Lat. **turma.**

TURMĂTĂ s. f. v. **tîrnomată.**

TURMÉNT s. n. (Livresc) Suferință, tortură (fizică sau morală); chin. *Atîtea turmente, nelegiuiri și omoare N-au făcut ca să fumeze pe lugubrele-ți altare Destul atîtea-njunghieri?* HELIADE, O. I, 295. *Nu se putea liniști de turmentele spiritului.* FILIMON, O. II, 160, cf. COSTINESCU. *Cîte turmente în cercu-i infernal Se-nchid și se frămîntă ... Cînd amăgirea-ncepe.* MACEDONSKI, O. II, 21. *Trebuie să ia un sfîrșit acest turment, mult ... mai chinuitor decît desperarea.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 118, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., DN^2.

— Pl.: *turmente.* — Și: (învechit) **turméntă** s. f. COSTINESCU.

— Din fr. **tourment.**

TURMENTÁ vb. I. (Livresc) **1.** Tranz. A frămînta, a chinui, a tortura. *În inimă-ncuibată invidia-l cuprinde, L-agită și-l turmentă.* HELIADE, O. I, 390. *Cearcă să uite relele presimțiri ce o turmentă.* FILIMON, O. II, 256, cf. COSTINESCU. *Mă turmenta grija despre cariera care trebuie să-i dau.* LĂCUSTEANU, A. 230, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., DN^2. ◇ Refl. Cf. COSTINESCU, CADE. ✦ A hărțui, a supăra, a deranja. *Creditorii îl turmentă.* ȘĂINEANU, D. U., cf. CADE. ✦ A preocupa, a tulbura. *Post-pașoptiștii sînt și ei turmentați de imaginea ruinelor, ca și înaintașii.* V. ROM. ianuarie 1965, 104.

2. Refl. A se ameți de băutură; a se îmbăta. Cf. DL, DM, DN^2.

— Prez. ind.: *turmentez* și *turmént.*

— Din fr. **tourmenter.** — Pentru sensul **2**, cf. turmentat.

TURMENTÁRE s. f. (Livresc) Acțiunea de a (se) turmenta și rezultatul ei. Cf. COSTINESCU, DN^2.

— Pl.: *turmentări.*

— V. **turmenta.**

TURMENTÁT, -Ă adj. (Livresc) **1.** Frămîntat, agitat, chinuit, torturat. *Turmentați mai cu seamă de diploma regelui Matei Corvin din 1467,* HASDEU, I. C. I, 17. *Suspina și era foarte turmentată în internul său.* F (1871), 295, cf. BARCIANU, CADE, SCRIBAN, D. (Glumeț) *Primesc pe toți românii, fără deosebire de coloare politică. Fie reacționar, progresist, liberal-național, național-liberal, moderat, turmentat.* ALECSANDRI, S. 11, cf. DN^2. ✦ Care are un relief accidentat, cu aspect neregulat. *Prin toate erele, Ce prund fierbinte, turmentat.* BLAGA, POEZII, 379. ✦ (Pictură) Care prezintă straturi suprapuse. *Fundalul cenușiu, apăsător, pensulat într-o pastă turmentată, și închipuind perspectivele războiului.* V. ROM. aprilie 1963, 149.

2. Amețit de băutură; beat. *Dascălii au dat afară pe Cetățeanul turmentat.* CARAGIALE, O. VI, 145, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Eram cam turmentat de băutură.* STANCU, R. A. III, 327, cf. DN^2, DEX.

— Pl.: *turmentați, -te.* — Și: **tormentát, -ă** adj. L. ROM. 1966, nr. 3, 273.

— V. **turmenta.** Cf. fr. tourmenté.

TURMENTÁȚIE s. f. (Rar) Faptul de a (se) turmenta. Cf. BUL. FIL. VI, 11, 12.

— Pl.: *turmentații.* — Și: **turmentațiúne** s. f. BUL. FIL. VI, 11.

— De la **turmenta.**

TURMENTAȚIÚNE s. f. v. **turmentație.**

TURMÉNTĂ s. f. v. **turment.**

TURMETĂ s. f. v. **tîrnomată.**

TURMÍȚĂ s. f. (Regional) Turmuliță. Cf. LB, TDRG, ALR SN II h 390/64.

— Pl.: *turmițe.*

— **Turmă** + suf. *-iță.*

TURMIZÓL s. n. v. **turnesol.**

TURMULÍCE s. f. (Într-o poezie populară) Turmuliță. *Frumușel vis îmi visai, A turmulice de oi.* MAT. FOLK. 1 274.

— Pl.: *turmulici.*

— **Turmă** + suf. *-ulice.*

TURMULÍȚĂ s. f. Diminutiv al lui turmă **(1)**; (regional) turmiță, turmulice, turmușoară, turmuță. *Un ciobănaș, fluierînd, Turmulița-și îngrijì.* I. VĂCĂRESCUL, P. 217/6. *Îl puse să-i ducă turmulița de oi la pășune.* ISPIRESCU, L. 262, cf. CADE. *Îi dădură o turmuliță de gîște în seamă.* MERA, L. B. 189. *Rău mă doare inima, Că pierdui turmulița!* BALADE, II, 508.

— Pl.: *turmulițe.*

— **Turmă** + suf. *-uliță.*

TURMUȘOÁRĂ s. f. (Regional) Turmuliță. *Strămoșii lor au venit din Ardeal, aducîndu-și ... turmușoarele de vite.* ȘEZ. IV, 16. *Ș-avui plug cu șease boi Și turmușoare de oi.* ib. IX, 95, cf. ALRM SN I h 256/769.

— Pl.: *turmușoare.*

— **Turmă** + suf. *-ușoară.*

TURMÚȚĂ s. f. (Regional) Turmuliță. Cf. FD IV, 262. *Nici un ban pe ei* [pe cai] *n-am dat, Că i-am luat cu turmuța Și i-am mînat cu ciurduța.* MÎNDRESCU, L. P. 185. *O mică turmuță De mîndre mieluțe.* MARIAN, NU. 767, cf. ALR SN II h 390/310, 334.

— Pl.: *turmuțe.*

— **Turmă** + suf. *-uță.*

TURN s. n. **1.** Construcție prismatică sau cilindrică clădită separat sau făcînd parte dintr-un complex arhitectural, fiind de obicei mai înaltă decît celelalte construcții. *Fuiu ca de noapte corbu în turnu* [nișteC^2, jărîșteD]. PSALT. 208. *Sădi viia. Și cu gard îngrădi ... și zidi turn.* CORESI, EV. 296. *Întinse cortul său den turnul Ederului.* PO 121/23. *Ș[i] cetatea lui H[risto]s și turnure cu cornure, împletite cu mărgăritaru.* COD. TOD. 218. *Văzînd cei din turnuri pre dînsul, sărea jos.* HERODOT (1645), 207, cf. ST. LEX. 170^{r1}/10. *Acolo iaste o besearecă și un turn înalt, ... tot de pietri cioplite cu mare cheltuială* (cca 1660—1680). GCR I, 176/11. *Au zidit un turn, ca văzînd oamenii turnul acela să-l pomenească pre dînsul.* CHEIA ÎN. 74^{r}/8. *Veniți să ne zidim noao cetate și turnu, căruia vîrful va fi pînă în ceriu.* BIBLIA (1688), 7^{2}/35. *Acolo au început turnul Vavilonul.* N. COSTIN, L. 68. *Au dzis căluGărilor să dea turnul, că nu vor lua a mănăstirii nemică.* NECULCE, L. 106, cf. LEX. MARS. 160. *Limba slovenească, una din cele 72 de la facerea turnului* (cca 1750). GCR II, 50/28. *Un turn înalt, de lemn roșu de India* (a. 1783). id. ib. II, 130/24. *Au trimis carte lui Lichir, cu carea poruncea să-i trimiță meșteri arhitecți, să zidească turn.*

(a 1812). id. ib. II, 207/15, cf. CLEMENS, LB. *Pe insula de lîngă Alexandria ... orîndui a se zidi turnul luminătoriu de marmură albă.* AR (1829), 204 [1]/36. *Închisoarea Brandei era în unul din turnurile cetăţei.* ASACHI, S. L. II, 55. *Deschiseră visteriile lui Darie şi găsiră douăsprezeace turnuri pline de galbeni.* ALEXANDRIA, 87/9. *Pentru adăpostirea lor ..., zidi aproape de biserică şi un turn de piatră.* NEGRUZZI, S. I, 213, cf. POLIZU. *Turnurile cele-nalte Ca fantome de mari veacuri pe eroii lor jălesc.* ALEXANDRESCU, O. I, 73. *Zmeul are gînd rău cu noi, ziua ne pune la muncă şi noaptea ne-nchide în turnul ăsta plin de şoareci.* ALECSANDRI, T. I, 440, cf. CIHAC, II, 428. *Roma arde ... Şi în nunta ei grozavă turnuri negre ea aprinde.* EMINESCU, O. IV, 123. *Turnul Colţii să-l fi cerut pe masă, kir Ianulea pe masă i l-ar fi adus.* CARAGIALE, O. II, 230. *Se coborî un călugăr din turnul bisericii.* ISPIRESCU, L. 99. *Bucureştii ... Rămase-n urma noastră în ceaţă învelit, Cu turnuri de biserici, cu teatre şi palate.* MĂCEDONSKI, O. I, 46, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Tăcută străluceşte biserica străbună, Cu turnuri răsucite ascunse sub cupole.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 125, cf. PETICĂ, O. 181, ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Cheia ce mi-ai dat aseară Mi-a căzut din turn, Pe scară.* MINULESCU, V. 14, cf. GALACTION, O. 346. *În urmă se zăreau pe jumătate, ca dintr-o apă, numai turnurile cetăţii domneşti.* SADOVEANU, O. XIII, 418, cf. BART, S. M. 44, SCRIBAN, D. *Te duci colo,... pînă în creştetul turnului.* ARGHEZI, S. XI, 80. *Te întîmpină ... un turn sumbru cu orologiu.* CĂLINESCU, C. O. 159. *Rămăsese nemişcat şi strîmb, în poziţia înclinată a turnului din Pisa.* VINEA, L. I, 297, cf. DN[2]. *Treceam pe sub turnul cel cu orologii.* V. ROM. februarie 1969, 15, cf. DEX. *Fă-mă puiul cucului, Pe turnul Sibiului.* FOLC. TRANSILV. II, 43. ◇ Fig. *Cine-şi face zid de pace, turnuri de frăţie, Duce viaţă fără greaţă, într-însa bogăţie.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 205/34. *Cruţă pe-Ahile vitezul, Care-n grozavul război tuturora, e turn de-apărare.* MURNU, I. 11. *Dînsul e trupeşul Aias, aheilor turn de tărie.* id. ib. 58. ◇ *Turn-lanternă* = turn de mici dimensiuni, prevăzut cu ferestre, aşezat deasupra unei cupole sau deasupra încăperii unei scări ca luminator. Cf. DER, M. D. ENC. *Turn de apă* = castel de apă, v. castel. DL, DM, DEX. *Turn de răcire* = construcţie de lemn, de piatră, de beton armat etc. folosită la răcirea apei care circulă în circuit închis într-o instalaţie, pentru a putea fi folosită din nou. Cf. LTR, DER, M. D. ENC., DEX. *Turn de sondă* (sau *al sondei*) = turlă la sondă. *Toate turnurile sondelor (din lemn sau din metal) vor avea construite treptele scărilor la distanţe de aproximativ 25 cm.* PREV. ACCID. 53, cf. DL, DM, DEX. *Turn de extracţie* = construcţie de suprafaţă situată deasupra gurii unui puţ de mină şi în care se găsesc organele de ghidare a cablurilor instalaţiilor de transport din puţ şi platformele pentru încărcarea şi descărcarea coliviilor. Cf. LTR, DER, M. D. ENC., DEX. *Turn de săpare* = instalaţie provizorie de suprafaţă, montată în vederea săpării unui puţ de mină, în cadrul căreia se află dispozitivele care fac legătura între instalaţiile din interiorul puţului şi cele din afară. Cf. LTR, DER, M. D. ENC. ◇ Expr. **Turn de fildeş** (sau **de ivoriu**), se zice pentru a arăta izolarea de viaţă, de realităţile înconjurătoare a unui artist, scriitor, om de ştiinţă etc. *S-a închis în mincinosul turn de ivoriu al studiului.* GALACTION, O. A. I, 77. *Eu să rămîn deoparte, cu ochii către stele, În turnul de ivoriu al visurilor mele?* TOPÎRCEANU, O. I, 84. *Căpitanul vaporului, închis în turnul lui de fildeş, ... habar n-avea de ce s-a întîmplat pe punte.* BART, S. M. 101. *Tîrăsc cu mine un turn de fildeş din care nu pot ieşi.* CĂLINESCU, C. O. 124. *Nu s-a lăsat nici un moment ispitit de teoriile ... turnului de ivoriu.* V. ROM. iunie-iulie 1963, 431, cf. DEX. **Ca în turnul Babilonului** (sau **turnul lui Babel**), se spune despre o situaţie în care oamenii nu se înţeleg, avînd fiecare altă părere. Cf. COSTINESCU, ZANNE, P. VI, 18. **A fura** (sau **a vinde**) **turnul Colţei**, se spune cînd i se aduce cuiva o învinuire imposibil de crezut. Cf. DDRF, ZANNE, P. VI, 61. ◆ Clopotniţă. Cf. MAN. GÖTT. 135, COSTINESCU. *Un clopot a sunat ... De nuntă sau de moarte, în turnul vechi din sat.* PILLAT, P. 90. *În limpezi depărtări aud din pieptul unui turn Cum bate ca o inimă un clopot.* BLAGA, POEZII, 7, cf. ALR II/I h 177. ◆ (Rar) Coş de fabrică. *Dincolo de şirul munţilor, fabrica de locomotive se înalţă ..., şi turnurile ei, asemenea unor gîturi de păsări însetate, decorează golurile dintre piscuri.* SAHIA, N. 13. ◆ (Regional) Coşul sobei; horn (Mîrja — Băile Slănic). Cf. ALR I 684/584.

2. (La jocul de şah) Tură[2]. *Cade-n şahul de pe masă şi răstoarnă pe covor Doi nebuni peste un rege şi un turn peste regină.* ALECSANDRI, POEZII, 87. *Fata făcuse o mişcare greşită, primejduind unul din turnuri.* D. ZAMFIRESCU, Î. 3, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN[2], DEX.

3. (Prin nordul Munt.) Cornul de deasupra, mai mare decît toate celelalte, al stelei cu care umblă copiii la urat în timpul sărbătorilor de iarnă. *Steaua se închină astfel: ... o apleacă cu turnul — cornul din vîrf — uşor, de trei ori spre pămînt.* PAMFILE, CR. 135, cf. 127.

— Pl.: *turnuri* şi (învechit) *turnure*, (regional) *turne* (ALR SN III h 908/53). — Şi: (regional) **tun** s. n. ALR SN III h 908/605.

— Din germ. **Turn.** — Pentru unele sensuri, cf. fr. tour.

TURNÁ[1] vb. **I. A.** (Învechit) **I. 1.** Refl. A se întoarce, a reveni, a se înapoia; (popular) a se înturna. *Toarnă-se* [întoarce-se-vor H, întoarce-s-or D] *spre seară... şi încungiură cetatea.* PSALT. 112. *Păcătosul în ce chipu se poate turna la Dumnezeu* (a. 1564). BV I, 520/29. *Zise Domnul lui Iacov: toarnă-te la pămîntul tătîni-tău şi la rudele tale.* PO 104/14. *Şi ... mă voi turna cu pace la casa tătîni-meu* (a. 1683). GCR I, 273/37. *În acela pămînt, de unde fui luat, osîndiiu-mă să mă tornu.* MOLITVENIC (sec. XVII), 305, cf. ANON. CAR., CIHAC, I, 283, TDRG, DHLR II, 486, CADE. *Di ici cini-o plecat Îndărăpt nu s-o turnat.* GR. S. V, 338. (Fig.) *Păcătosul în ce chipu se poate turna la Dumnedzeu* (a. 1564). BV I, 520/29. ◇ Intranz. *Iară demineaţă, turnînd în oraş, flămînzi.* N. TEST. (1648), 27[r]/33. ◆ Intranz. A se abate din drum. *Iuda mearse în gios de la fraţii săi şi turnă la un om den Odola.* PO 130/27.

2. Tranz. (Folosit şi absol.) A da înapoi, a restitui. *Aprumuţă păcătosul şi nu toarnă* (vor întoarce C[2], întoarce HD), *dereptul miluieşte şi dă.* PSALT. 69, cf. ANON. CAR.

3. Tranz. şi refl. A (se) îndrepta în altă direcţie. *Întoarce-nă, Dzeu, spăsenia noastră şi toarnă* (întoarce VD, întorseşi H) *urgiia ta de la noi.* PSALT. 175. (Fig.) *Întorşiu-me* (turnai-mă CC[2]) *spre strasti cînd înghimpă-ne spiru.* ib. 54. *Îmblînzit-ai toată mînia ta, turnatu-te-ai* (întorsu-te-ai D, întors-ai HV) *de mînie încinsa ta.* ib. 175.

4. Tranz. (Complementul indică privirea) A orienta în altă direcţie. *Turnînd a ei căţare spre bolţile cereşti.* BOLINTINEANU, ap. ŞĂINEANU, D. U. ◆ Refl. A se întoarce (pentru a se adresa) către cineva. *Apoi, turnîndu-se către Ana ... — Fata asta, oricine ar fi, se socoteşte arestată.* BOLINTINEANU, O. 404.

5. Refl. A se schimba, a se transforma. *Rămîi acolo puţinea vreame, pînă se va turna turbureala frăţini-tău... şi pînă cînd mînia lui de pre tine întoarce-se-va.* PO 93/13. ◇Tranz. *Mînă Dumnedzeu marea cu un vînt tare..., suflînd toată noaptea, şi o turnă în uscat şi se împărţi apa în doao laturi.* ib. 226/10.

6. Tranz. A abate pe cineva de la un rău, a face să revină; a îndrepta, a converti. *Nu toarnă* (ntoarce D, întorseşi H) *omul în smerenie şi zis-ai: întoarceţi-vă, fiii oamenilor.* PSALT. 188.

II. 1. Tranz. (Regional) A răsturna **(I 1)**, a doborî, a trînti. *Izbuti să-l îndoiască oleacă şi mai să-l toarne*

jos. ap. TDRG. *Cînd l-am plesnit la cap, l-am şi turnat la pămînt.* SĂDOVEANU, O. IV, 118. *În unghii mi-l lua, În pămînt că mi-l turna, Cu colb mi-l acoperea ... Şi de tot mi-l ucidea.* BIBICESCU, P. P. 325. ◇ Refl. pas. *Se „toarnă" oaia la pămînt ..., se tunde după cum se ştie.* CHEST. V. 159/77.

2. Refl. (Rar) A se lăsa să cadă, a se trînti; a se răsturna **(I 4).** *Cetăţeanul ... a venit şovăind pînă la mijloc şi s-a turnat pe un scaun în faţa tribunii.* CARAGIALE, O. V, 143.

B. Tranz. **I. 1.** (Folosit şi absol.) (Complementul indică un lichid) A face să curgă (în sau pe, peste ceva); a vărsa. *Vasul cel fără de fund, măcar cîtă apă ai turna într-însul, nu-l mai poţi împlea.* URECHE, L. 179. *Vei lua den untdelemnul unsorii şi-l vei turna pre capul lui şi vei unge pre dînsul.* BIBLIA (1688), 60[1]/25. *Au topit banii ce-au luat de la turci şi i-au turnat în gura lui Ramadanovschii. Şi aşe ş-au luat plata după fapta lui.* NECULCE, L. 62. *Împleţi vasele de apă; ... turnaţi acum şi aduceţi* (a. 1698). GCR I, 317/33, cf. ANON. CAR., DRLU, LB. *Cînd toarnă pietrarii apă în var ..., să aprinde.* DRĂGHICI, R. 113/14. *Într-un balcon foarte împodobit ... patru lei turna pă gurile lor ... apă.* GORJAN, H. I, 66/2. *Zidurile le răstoarnă Şi foc cu cătran le toarnă.* BĂRAC, ap. GCR II, 238/14. *Turnaţi şi umpleţi pahare!* I. VĂCĂRESCUL, P. 173/5, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Tînăra copilă ... Eroului la masă în cupă turna vin.* BOLINTINEANU, O. 63. *Fata împăratului Roş ... toarnă apă moartă să steie sîngele.* CREANGĂ, P. 278. *A turnat vin şi i-a întins gazdei bărdaca plină.* GARAGIALE, O. II, 278. *Baba ... turnă apă pe vatră şi stinse focul.* ISPIRESCU, L. 347, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Tata, cu mîinile murdare de pămînt din florărie, cere să-i toarne să se spele.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 299. *Îşi turnă într-un păhărel din vinul roşu.* AGÎRBICEANU, A. 138. *Luînd o butelcă de Cotnari, o destupă iute şi ne turnă la fiecare.* HOGAŞ, DR. II, 29, cf. SEVERIN, S. 143, CADE. *Toarnă pe covoare parfume tari.* BACOVIA, O. 39, cf. C. PETRESCU, Î. II, 174. *Aştepta cu ştergarul pe umăr şi cu oala în mînă, gata să-i toarne.* BRĂESCU, O. A. I, 138. *Vodă întinse pocalul şi armaşul turnă vin.* SADOVEANU, O. V, 629, cf. SCRIBAN, D. *Turnaţi-mi iute în pocal.* CĂLINESCU, L. L. 182. *Lasă-le pustia de răsaduri ... Torni pe ele puţină apă cînd ajungi acasă.* V. ROM. ianuarie 1954, 79. *De ce să turnăm noi apă de trandafiri în veninul lui?* T iunie 1964, 25. *Şi-a turnat nişte vinars în pahare.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 31. *Toarnă vin Peste pelin, Să-nec chin.* TEODORESCU, P. P. 332. *Să meargă la troacă să toarne apă într-însa.* SBIERA, P. 209. *Apa în care s-au spălat peştii ... nu e bine a se turna în calea vitelor mulgătoare.* GOROVEI, CR. 10. *Apă rece că turna, Cu apă se răcorea.* BALADE, II, 123. ◇ (Complementul indică o cantitate de lichid) *Să le toarne cofe de apă.* GHEORGACHI, CER. 296. *Nemaiştiind ce să fac, i-am turnat pe gît cîteva linguriţi de apă de Colonia.* NEGRUZZI, S. I, 62. *N-ai venit deciît Să-mi torni ... pe gît Un păhărel de coniac, ca eu să tac.* MINULESCU, VERS. 305. *Mai turnă un rînd de ţuici.* V. ROM. aprilie 1955, 142. *Dădu pe gît ce mai rămăsese în paharul de coniac ... şi-şi mai turnă unul.* VINEA, L. I, 166. *A fost ca şi cum mi-ai fi turnat o găleată de apă rece pe cap.* H. LOVINESCU, T. 322. *Prietene, mai toarnă încă-un pahar de vin!* HOREA, P. 55. *Femeia aşteaptă să fiarbă ceaunul ca să-l toarne pe cămeşi.* ŞEZ. I, 60. *Mîna p-o coţă punea, Cincispreci oca vin turna.* BALADE, II, 236. ◇ (Complementul indică materii în formă de pulbere, granule, bucăţi etc.) *Îl unseră cu untdelemn pre cap şi-i turnară jăratec aprins* (a. 1698). GCR I, 320/31. *În acoperemînt se fac obloane de turnat popuşoii în coşer.* I. IONESCU, C. 168/10, cf. COSTINESCU. *Peste frunzari toarnă ţărnă şi peste ţărnă aşterne o rogojină.* CREANGĂ, P. 29. *Scoate o basma din sîn şi toarnă în ea banii din ulcică.* CARAGIALE, O. VI, 287 cf. DR. XI, 125. *Palma vînjoasă, rotindu-se, toarne Mănoasă sămînţă în brazde.* LABIŞ, P. 42. *Turnaţi nutreţ în troacă.* T iulie 1964, 61. *Care voinic îi frumos, Cît ce-ajunge, toarnă-n coş.* MÎNDRESCU, L. P. 96. *Pune-oi mîna pe durda, ... Turna-oi gloanţe cu mîna.* ŞEZ. V, 30, cf. ALR II 6 715/514. *Două cioară-Mi duc la moară, Doi cocoşi Îmi toarnă-n coş.* ANT. LIT. POP. I, 159. *Mîna pe durdă punea ..., Gloanţe cu pumnu turna.* BALADE, II, 350, cf. FOLC. TRANSILV. I, 141. *Ş-a turnat grîu şi secară, Ca să facă-o azimioară.* FOLC. MOLD. I, 122. ◇ (Complementul indică o cantitate de materie) *Pe ţol toarnă o movilă de galbeni.* CREANGĂ, P. 69. *Îi turnă în traistă cîţiva pumni de nuci şi de prune uscate.* AGÎRBICEANU, S. 182. *Au făcut un jăratec ca o mare de foc, au turnat acea părechie de desagi cu tămîie deasupra.* SBIERA, P. 7. *Torni un pumn de sare.* ŞEZ. I, 49. ◇ Fig. *Cu-al vorbelor duios şirag Se-ntrec să toarne alinări.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 99. *Ceilalţi se dezmorţiră ca şi cînd le-ar fi turnat în suflet o undă de bucurie.* REBREANU, I. 33. *Soarele turna din vîrful brazilor bogăţia-i de foc.* GALACTION, O. 40. *Fără a ne da seama, turnăm simţemintele şi stările noastre sufleteşti în lucrurile din jurul nostru.* BLAGA, Z. 49. *Tremur tot. Perdelele lăsate mi-au turnat otravă în sînge.* CAMIL PETRESCU, U. N. 217. *Şi oamenii ăştia! ... Cu vadra îţi toarnă bucuria!* PREDA, D. 140. *Florile nu mi-au turnat în palme Miresmele iuţi ori subtile.* VULPESCU, P. 19. ◇ Expr. **A turna gaz** (sau **ulei, untdelemn, spirt) peste** (sau **în) foc** = a înfăţîşa pe cineva care este deja înfuriat; a înverşuna şi mai tare lucrurile. *Nu vrea să mai toarne şi el gaz în foc.* SANDU-ALDEA, D. N. 87. *Nu voiesc să torn gaz peste foc.* TITU-LESCU, D. 744. *Mai turnam şi eu şi generalul untdelemn peste foc.* PAS, Z. IV, 192. *Nu mai turna şi tu gaz peste foc.* H. LOVINESCU, T. 409. *Altă greşeală şi asta ... nu se mai toarnă gaz pe foc, nu se mai procedează aşa.* V. ROM. decembrie 1970, 53. *A turna oleu în foc.* ZANNE, P. I, 181. **A turna sare** (sau **oţet) pe rană** v. rană. **A-i turna (cuiva) leşie pe inimă** v. leşie. **A turna ulei pe rană** = a alina necazurile cuiva, vorbindu-i cu înţelegere şi compasiune. DEX. **A turna în el** sau **a turna ca într-un vas** (sau **sac) spart,** se spune despre cineva care bea (sau mănîncă) foarte mult. *Gruia ... nu bea vin cum se bea, Cu cupa şi cu felea ..., Ci turna în el cu dejea.* BIBICESCU, P. P. 293, cf. ZANNE, P. III, 350, IV, 175. (Eliptic) *Vede că nu (-i) mai încape Şi toarnă pînă să crape.* id. ib. II, 783. (Regional) **A turna bobocilor** = a nu avea de lucru; a vorbi cu nesocotinţă. Cf. BARONZI, L. 43, ZANNE, P. I, 325. (Regional) **A turna pe cămăşi** = a opări rufele. *Primăreasa, pînă n-am turnat pe cămeşi, nu m-a lăsat.* CONTEMPORANUL, VII[2], 5. *Zoli pînă către sară toate cămeşile ..., s-a apucat de turnat pe ele.* ŞEZ. I, 59, cf. ALR I 637/18. ✦ Intranz. impers. (Familiar; de obicei cu determinările „cu găleata", „cu cofa" etc.) A ploua torenţial. *De cu noapte a început a turna... Pieţele, ogrăzile, locurile virane sînt mări şi lacuri.* CARAGIALE, O. II, 162. *Joe ... trimise asupra locului o vijelie şi o ploaie de turna cu ciutura.* ISPIRESCU, U. 12, cf. DDRF, TDRG. *Începură ... pe primăvară nişte sfinte de ploi; torna cu găleată nu altăceva.* PAMFILE, D. 92, cf. CADE. *Există şi răstimpuri ... Cînd parcă nu mai toarnă-aşa, de sus.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 370. *Turna cu găleata în ziua aceea.* Ç. PETRESCU, O. P. I, 143. *De deasupră-ne turna cu găleata parcă, răpăiau pe pămînt stropii.* SADOVEANU, O. VI, 559, cf. SCRIBAN, D., ALR SN III h 787. ✦ Refl. Fig. (Rar) A veni în cantitate, în număr mare. *Cad săgeţile în valuri care şuieră, se toarnă.* EMINESCU, O. I, 148. *Din titanicele arcuri ploaie de săgeţi se toarnă.* id. O. IV, 137. ✦ Refl. (Rar; despre ape curgătoare) A se vărsa. *Rîul Doamnei ... taie şesul Ilfovului şi merge de se toarnă-n Dunăre.* VLAHUŢĂ, R. P. 121. ✦ (Prin Transilv. şi nordul Ban.) A voma. Cf. DRLU, LB, BARCIANU. *Ulioaica ... se repede la el şi-l înghite de bucurie; însă iute îl toarnă iarăşi, vesel şi întreg cum era mai nainte.* MERA, L. B. 66, cf. ALR II/I h 38, ALRM I/I h 204, A III 18.

2. A vărsa un material lichid într-un tipar, pentru a obţine, prin solidificare, un obiect de forma tiparului. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, ALEXI, W. *Turnînd*

argint și aur Un meșter mare ... Dă lucrului său frumusețe rară. MURNU, O. 104, cf. TDRG, CADE. *De la locul de topire, fonta este transportată pentru a fi turnată în tipare.* IOANOVICI, TEHN. 80. *În secția de olărie... cîțiva oameni pregătesc aluatul. Alții îl cară mai departe pentru a fi turnat în tipare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 758. ◆ (Complementul indică obiectul obținut) A confecționa prin turnare[1] **(II 2).** *Turnă patru verigi de aur.* BIBLIA (1688), 66[2]/32. *Adună toate căldările rele ..., le topi și tornă un tun de aramă.* BARIȚIU, P. A. II, 333. *Clopote turnate de meșteri de demult sună armonios orele.* SADOVEANU, O. IX, 241. *Vedeați numai ruine ... Și clopote de-aramă turnate de-alămari.* PILLAT, P. 99. *Lucrările turnate din wiplă prezintă pericolul de a se fractura.* ABC SĂN. 391. *Trei feciori dă-mpărat ... i-a turnat o kieie.* O. BÎRLEA, A. P. I, 561. (Refl. pas.) *Cu cheltuiala sfintei besereci s-a turnat* [clopotul] (a. 1829). IORGA, S. D. XV II, 175. *Cînd se toarnă un clopot, pentru ca să sune frumos, trebuie să se scornească o minciună.* GOROVEI, CR. 65. *Pe partea cealaltă a Bistriței ... se toarnă un pilon.* CĂLINESCU, C. O. 251. ◇ Fig. *Atît vechea satiră teatrală a romanilor, cît și atellana de origină oscă n-au fost turnate dupe tipar grecesc.* ODOBESCU, S. I, 44. *La ce-am începe ... A turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă.* EMINESCU, O. I, 137. *Ca să poți turna un vers nepieritor, trebuie să arzi de-un gînd, de-o simțire nestăpînită.* VLAHUȚĂ, O. A. 401. *A ... turna în versuri de lavă și în forme nepieritoare.* IONESCU-RION, S. 239. *S-a pomenit într-adevăr cu o inspirație și s-a oprit s-o toarne într-o formă poetică.* REBREANU, I. 103. *Românii vor să toarne ei tiparul propriei lor vieți naționale.* TITULESCU, D. 774. *Conștiința felului său poetic Hasdeu a turnat-o ... și în versuri.* VIANU, L. R. 128. *Punctul de plecare îl formează tiparul slav în care au fost turnate primele împrumuturi din franțuzește.* GRAUR, E. 47. ◆ Arte) A realiza în bronz forma definitivă a unei sculpturi după un mulaj de ghips. M. D. ENC., DEX.

3. Fig. (La participiu; despre obiecte de îmbrăcăminte sau încălțăminte) A se potrivi foarte bine pe corpul cuiva. *Era îmbrăcată într-o rochie neagră, lungă, bine turnată și strînsă pe trup.* STANCU, R. A. II, 142.

II. Fig. **1.** (Familiar) A face un lucru cu ușurință, fără economie, din belșug. *Ce mai lăicere o să toarne Catinca mea la iarnă!* ap. TDRG. *Împăratul porunci să-i toarne lui Neghiniță o casă cu zece caturi.* DELAVRANCEA, V. V. 44. *Ieșea popa cu darurile ... Turnam și eu la cruci de-mi umbla mîna dreaptă meliță.* ap. TDRG. *M-am gîndit: gîrla colea, gheața de pomană ... Ia să-mi torn eu o ghețărie.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 65, cf. CADE. *Își scoase din sîn tabacherea ... și, deschizînd-o încetișor, își turnă o țigară pîndecoasă.* MIRONESCU, S. A. 42, cf. SCHIBAN, D. *Bucuros, se și vedea că toarnă Vreo două șube calde, pentru iarnă.* ARGHEZI, S. V, 93. ◇ Expr. **A turna (la) copii** (sau **plozi** etc.) = a procrea, a naște mulți copii. *Țiganca lui într-una îi turna la puradei.* ap. TDRG. *Abia de la cincizeci de ani înainte să înceapă a turna plozi.* GALAN, Z. R. 64. *Toarnă asta la copii, anul și copilul.* UDRESCU, GL. **A turna propele la fălci** = a trage cuiva pumni, a bate pe cineva. *Îți toarnă niște propele la fălci de-ți strămută căpriorii.* ALECSANDRI, T. 5.

2. (Familiar) A compune, a redacta, a spune ceva în grabă, fără a se gîndi mult (cu abundență de cuvinte). *Inamoratul intrase în cdăiță ... și numaidecît începuse să-și toarne declarația.* CARAGIALE, O. I, 8. *Toarnă de ciudă un monolog enorm.* id. ib. 11, cf. II, 182. *Discursuri, de-altă parte, turnatu-s-au mai multe, Și pare c-o să fie și lume să le-asculte.* MACEDONSKI, O. I, 42. *Multe prostii mai toarnă și mocofanu ăsta.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 97. *Într-un ceas îți toarnă un foileton.* id., ap. CADE. *Ăsta-i bun de urător, le toarnă ca pe scoc.* UDRESCU GL. 283. ◆ A spune sau a formula ceva în scris, cu scopul de a induce în eroare, de a pedepsi pe cineva. *A fost silit să-i toarne o minciună de cele gogonate.* ALECSANDRI, T. 194, cf. 434. *Să-i torni, domnule talxalor, un proces-verbal drastic.* BART, S. M. 89. *Toarnă și tu acolo tot ce știi mai impresionant, lăcrimează, vorbește despre principii, îmblînzește-i.* DEMETRIUS, C. 23. *Inima mea tot îmi toarnă Să mai iubesc pîn' la toamnă.* BIBICESCU, P. P. 78. ◇ Expr. **A turna gogoși** = a spune un neadevăr, a minți. *Îi turnau fel de fel de gogoși, care de care mai umflate.* CARAGIALE, O. II, 225. **A-i (sau a i le) turna** (cuiva) = a-i vorbi cuiva deschis, pe șleau. *Le-aș turna una să mă țină minte și să mă pomenească.* C. PETRESCU, O. P. I, 47. *Am să-i torn eu cîteva, să-l ardă la ficați.* UDRESCU, GL. ◆ A denunța pe cineva; a pîrî. *Băgase spaima în ofițeri: pe unul îl turnă la garda pieței pentru că a umblat fără mănuși.* BACALBAȘA, S. A. I, 18. *Nu puteai scăpa o vorbă în fața lui ... Imediat te turna.* V. ROM. iunie 1970, 44. *Cineva l-a turnat și, fiind arestat, se frămînta ce o să se aleagă de frizeria lui.* ib. februarie 1971, 8.

3. (Popular) A pune, a așeza în (sau pe) ceva. Cf. TDRG. *Își trase cizmele cele mari de iuft, ... își turnă în cap o căciulă cît o oboroacă.* SADOVEANU, O. I, 473. *Boierul ... puse un cazan cu lapte să fiarbă pe foc și, cînd clocotea, a turnat pe țigan în cazan.* ȘEZ. I, 8. *Flăcăii ... mai cu samă de basmale și zgărdiți le golesc pe fete. Cu basmaua ... să șterge pe obraz, iar zgărdița o toarnă pe pălărie.* ib. III, 109. *Că moartea cînd ar să vie Nu dă veste nimănuie, ... Că-l ia din scaun zugrăvit Și mi-l toarnă în mormînt.* ib. V, 14. *Pe băiețel l-o luat, În lădiță l-o turnat Și în marea că l-o dat.* BALADE, II, 208. ◇ Expr. (Argotic) **A turna** (pe cineva) **în ghips** = a bate foarte tare. Cf. BUL. FIL. II, 207. ◆ A impune cuiva anumite obligații sau îndatoriri. *Boierul ... le turna boieresc greu.* ȘEZ. IV, 17.

4. (Popular; urmat de determinări, introduse prin prepoziția „la", care indică locul) A închide. *În fiece moment sosesc arestați, pe cari sergenții și bătăușii îi aduc în ghionturi, ca să-i toarne la beci.* CARAGIALE, O. I, 237. *După faptă și plată! Au să vă toarne la dubă! la ocnă!* CONTEMPORANUL, IV, 503. *Sergen-major, să mi-l torni patru zile la dubă.* BACALBAȘA, S. A. I, 67. *Fără multă socoteală Te și toarnă la oprealâ.* ap. TDRG. *Mă toarnă la „pîrnaie", că am părăsit straja.* CHIRIȚESCU, GR. 16. *Nu ți-a plăcut armata ..., fiindcă militarii te turnară la Văcărești.* PAS, Z. IV, 192. *Era omul direcției, gata să toarne la carceră un muncitor pentru nimica toată.* T. POPOVICI, S. 197. ◇ Expr. **A turna la** (sau **în**) **gros** v. gros.

— Prez. ind.: *torn.* — Și: (învechit, rar) **torná** vb. I.

— Lat. **tornare.**

TURNÁ[2] vb. I. Tranz. A înregistra pe o peliculă secvențele care vor alcătui un film; p. ext. a realiza un film cinematografic. *Auzim ... despre cutare regizor de cinematograf că a turnat un film nou.* PUȘCARIU, L. R. I, 387. *Va părăsi ... astfel de filme și producătorii vor înceta să le mai turneze.* CONTEMP. 1955, nr. 473, 2/4, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *turnez.*

— Din fr. **tourner.**

TURNAGÍU s. m. (Învechit) Locotenent de ieniceri. *Au oprit Ioan Vodă un turnagiu cu puținței ieniceri.* R. POPESCU, CM I, 511. *Rînduit-a la Craiova pe un turnagiu și pe un derviș-aga, să fie la scaun să judece pricinile țării.* DIONISIE, C. 176, cf. RUDOW, XIX, 413, TDRG, ROSETTI — CAZACU, I.L.R. I, 338.

— Pl.: *turnagii.*

— Din tc. **turnacı.**

TURNÁNT, -Ă s. f., adj. **1.** S. f. Mică etajeră pentru cărți, care se poate învîrti în jurul unui ax central. Cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DL, DM, DN[2], DEX.

2. Adj. Care se învîrtește în jurul unui ax central; rotitor **(2).** *Reflectoare care te orbesc, faruri turnante, lanțuri de becuri multicolore ... se-ncrucișează*

ca într-o feerie de iluminație fantastică. BART, S. M. 39. *În loc să întorci cu cleștele... 15 forme, e mai simplu să înșiri aceste forme pe o masă turnantă.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 858. *Spectatorii se deplasează cu ajutorul unui planșeu turnant.* T septembrie 1966, 53, cf. DN[2]. ◇ *Ușă (sau poartă) turnantă* = ușă (sau poartă) formată de obicei din patru aripi, care se rotesc în jurul unui ax vertical central. *Valsînd la răstimpuri pe propria-i axă cu un vuiet înăbușit, ușa turnantă de la intrare își revarsă înăuntru ... partenerii.* VINEA, L. I, 124. *Ori de cîte ori ușa turnantă scîrțîia, tresărea și se întorcea spre ea.* T. POPOVICI, SE. 572, cf. DEX. *Placă turnantă* = disc de oțel sau de fontă, prevăzut cu segmente de șine, care, rotindu-se în jurul unui pivot central, servește la întoarcerea vehiculelor ușoare de cale ferată, la trecerea de pe o linie pe alta etc. Cf. CADE. *Plăcile turnante vor fi imobilizate prin dispozitive solide.* PREV. ACCID. 70, cf. M. D. ENC., DEX. *Scenă turnantă* = scenă rotativă care permite schimbarea rapidă a decorurilor unui spectacol. *Învîrtirea scenei turnante, cu actorii care ies ca în ceasurile cu cuc dintr-o arcadă.* CĂLINESCU, C. O. 126, cf. DN[2]. (Substantivat) *O turnantă demontabilă a fost construită pe scena Teatrului Național.* CONTEMP. 1949, nr. 126, 11/3. *Acești regizori ... nu pretind decoruri exotice ... și nu folosesc turnanta ca pe un paliativ universal.* T ianuarie 1962, 43.

3. S. f. Loc unde cotește (în forma unui arc de cerc) un drum, spec. o pistă sportivă; cotitură. Cf. DM, DN[2], DEX. ✦ Fig. Moment de cotitură în evoluția cuiva. *Călătoriile în Italia vor constitui poate cea mai mare turnantă în activitatea lui Dürer.* CONTEMP. 1971, nr. 1 281, 7/4.

— Pl.: *turnanți, -te.*

— Din fr. **tournant.**

TURNÁRE[1] s. f. Acțiunea de a t u r n a[1] și rezultatul ei.

I. (Învechit) Întoarcere, revenire, înapoiere, întîrnare. Cf. t u r n a **(A I 1)**. Cf. ANON. CAR.

II. 1. Vărsare a unui lichid (sau a unor materii sub formă de pulbere, granule, bucăți etc.) în (sau pe, peste) ceva. Cf. t u r n a **(B I 1)**. Cf. LB, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. ✦ (Concretizat; învechit) Lichid, substanță care se varsă. *Și puse Iacob stîlpul ... și vărsă pre dînsul turnare și vărsă pre dînsul untdelemnu.* BIBLIA (1688), 26[2]/6. *Și nu veți aduce pre el altă tămîie, luare jărtvă și turnare să nu turnați pre dînsul.* ib. 61[1]/55. ✦ (Prin Transilv.) Vomare. Cf. DRLU, LB, BARCIANU.

2. Vărsare a unui material lichid într-un tipar, pentru a obține, prin solidificare, un obiect de forma tiparului; confecționare a unui obiect în acest fel. Cf. t u r n a **(B I 2)**. Cf. POLIZU, COSTINESCU. *Turnarea unui clopot.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 77, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Turnarea fontei se face ... în panouri.* IOANOVICI, TEHN. 37, cf. DS. *Se atrage atenția ... asupra importanței acestui statui, se cere insistent turnarea ei în bronz.* OPRESCU, S. 113. *S-au luat o serie de măsuri în vederea reorganizării muncii în hala de turnare.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 398. *Au început lucrările premergătoare turnării betonului în baraj.* ib. 1966, nr. 6 943. ◇ Fig. *Partida unionistă sau mai bine fuzionistă luera din răsputeri pentru formala turnare a marelui principat al Transilvaniei.* BARIȚIU, P. A. III, 424. *Meșteșugita turnare a unui vers.* SĂM. IV, 239.

— Pl.: *turnări.*

— V. **turna[1].**

TURNÁRE[2] s. f. Acțiunea de a t u r n a[2]. *A fost comandat un scenariu, au fost distribuite rolurile ... și s-a purces la turnarea unui film.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 16/1. *Regizorul a acceptat filmul și a început turnarea.* ib. 1956, nr. 519, 4/6, cf. DN[2].

— Pl.: *turnări.*

— V. **turna[2].**

TURNÁRI subst. (Bot.; prin Transilv.) **Mutătoare, împărătească** *(Bryonia alba).* Cf. BORZA, D. 34.

— Cf. t u r n a[1].

TURNÁT[1] s. n. **I.** (Învechit) Faptul de a s e t u r n a[1] **(A I 1)**; întoarcere, revenire, înapoiere. Cf. ANON. CAR.

II. Faptul de a t u r n a[1] **(B 1)**; vărsat. *Cea mai bună lucrare la această boală este seăldatul sau turnatul cu apă rece peste oi.* LITINSCHI, M. 161/3. *Oameni pentru care răsăritul lunii e același lucru ca și turnatul unei mămăligi pe masă.* IONESCU-RION, S. 231, cf. CADE, DEX.

— V. **turna[1].**

TURNÁT[2], -Ă adj. **1.** (Regional; în sintagma) *Plăcintă turnată* = clătită (Toplița). Cf. ALR SN IV h 1 077/228. ✦ (Substantivat) Preparat culinar din jumări de slănină amestecate cu lapte acru încălzit și care apoi se toarnă peste mămăligă (Runcu Salvei — Năsăud). Cf. CHEST. V 86/66, VIII 21/27. *Coleșă cu turnat.* ib.

2. Care a fost supus operației de turnare[1] **(II 2)**. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Confecționarea din fontă a pieselor pentru motoarele Diesel, ... care înainte erau fabricate ... din oțel turnat.* ◇ Fig. *E Filip, trandafiriu și ras cu perdaf, turnat în hainele lui închise.* VINEA, L. II, 59.

3. Fig. (Despre obiecte de îmbrăcăminte sau încălțăminte) Care se potrivește (cuiva sau la ceva) întocmai, care este exact pe măsură. [Condurul] *era turnat pe piciorul ei.* ISPIRESCU, L. 187, cf. DDRF. *Mustăți mici, negre, parcă lipite; haine turnate.* BASSARABESCU, V. 69. *Sacoul turnat pe trup și pantalonii albi ... făceau senzație în tot portul.* BART, E. 106, cf. IORDAN, STIL. 138.

— Pl.: *turnați, -te.*

— V. **turna[1].**

TURNÁȚ s. n. v. **țurnaț.**

TURNĂRÍE s. f. (Învechit, rar) Turnir. *Practica duelului, din care se iseă turnăria seau lupta de bunăvoie cu armile.* SĂULESCU, HR. I, 131/9.

— Pl.: *turnării.*

— Cf. t u r n i r.

TURNĂTÓR, -OÁRE subst. **A. 1.** S. f. (Învechit) Înapoiere, restituire. Cf. DA II[1], 847.

2. S. f., s. n. (Prin Munt.) Fir de urzeală care nu încape în spată (și care se face ghem, rămînînd pe lîngă război); minz **(3)**, (regional) întorcător, întîrnătoare. Cf. ALR I 1 291/725, 768.

B. I. 1. S. f. (Învechit) Vas cu care se toarnă; cupă, pahar. *Și vei face blidele ... și tornătorile, întru care vei turna cu iale, de aur curat vei face pre dînsele.* BIBLIA (1688), 57[1]/54, cf. PASCU, S. 125.

2. S. m. și f. Muncitor specializat în operația de turnare[1] **(II 2)**. Cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., MOLIN, V. T. 65, ȘĂINEANU, D. U., CADE, NOM. PROF. 20, SCRIBAN, D., GHUGLEA, U. 70. *Turnătoarea ... și bobinatoarea ... dau cu regularitate două norme pe zi.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 533. *Din mîinile lui au ieșit cei mai buni turnători din țară.* V. ROM. octombrie 1954, 107. *Astăzi era grevă ... Trec prin Barieră și prin Colentina să văz ... cum s-au purtat turnătorii și săpunarii noștri.* PAS, Z. IV, 232. *Un turnător ... dădu niște comenzi scurte.* CONTEMP. 1955, nr. 477, 3/2, cf. GALAN, B. I, 11, ALR II 4 269/76, 365, 682, 791, 872.

II. S. m. și f. (Familiar) Epitet depreciativ dat unei persoane care pîrăște, care denunță; delator, **denunțător**. *Fusese amendat de un funcționar nou și zelos și bănuiam că fusese informat de turnătorul acela.* PREDA, R. 14,

cf. v. ROM. august 1966, 15. *Nu prea îl agream noi, mai ales că îl ştiam de turnător.* ib. iunie 1970, 44.

— Pl.: *turnători, -oare.* — Şi: (învechit, **B I 1) tornătoáre** s. f., (regional, **B I 2) tornătór** (ALR II 4 269/872) s. m., **(A 2) tîrnătór** (ALR I 1 291/710) s. n.

— **Turna**[1] + suf. *-ător.*

TURNĂTORÍE s. f. **I. 1.** Tehnica turnării metalelor; meseria de turnător **(B I 2).** Cf. MOLIN, V. T. 65, ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Studiul turnătoriei cere cunoştinţe speciale.* IOANOVICI, TEHN. 75, cf. DS, SCRIBAN, D.

2. Atelier sau secţie într-o întreprindere metalurgică, în care se execută operaţia de turnare[1] **(II 2).** *Adună clopote din turnurile bisericelor şi le duc la turnătorie.* BARIŢIU, P. A. II, 333, cf. COSTINESCU, DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Piesa gata turnată va fi cu defecte ..., rezultînd în cazul acesta pagube însemnate pentru turnătoria respectivă.* IOANOVICI, TEHN. 75, cf. SCRIBAN, D. *Cugetarea, care n-a intrat încă în amestecul eprubetelor şi în tiparele turnătoriilor, ne întoarce iarăşi cu faţa spre lumină.* SADOVEANU, E. 62. *După orele de serviciu trece pe lîngă turnătorie să vadă ce mai fac tovarăşii.* V. ROM. octombrie 1954, 107. *Am cerut să mergem de-a dreptul la turnătorie, spre a cunoaşte povestea facerii în lumea motoarelor.* CONTEMP. 1955, nr. 481, 3/2, cf. CAMILAR, N. II, 102, L. ROM. 1965, nr. 3, 327. ◇ Fig. *Din belşugul de verdeaţă, Cărăbuşul de aramă Vine din turnătoria Verii.* BLAGA, P. 32.

II. Fig. Pîră, denunţ, delaţiune. *I-a tras o predică despre turnătorie, după care l-a miruit în numele sfintei treimi.* V. ROM. iunie 1970, 45, cf. DEX.

— Pl.: *turnătorii.* — Şi: (învechit, rar) **tornătoríe** s. f. BARCIANU.

— **Turnător** + suf. *-ie.*

TURNĂTÚRĂ s. f. **1.** Faptul de a turna[1] **(B I 1).** Cf. POLIZU, COSTINESCU. *Peste omul mort toţi cei de faţă aruncă pămînt şi se spală dintr-o turnătură de apă.* GOROVEI, CR. 178, cf. SCL 1977, 194.

2. (Popular) Boală caracterizată prin umflarea şi înroşirea pielii (atribuită de superstiţioşi turnării unei ape vrăjite sau lăsării unui obiect vrăjit în calea cuiva). *Turnătură vine din blestem, bube, zăcare, troahnă; pielea se umflă şi înroşeşte.* N. LEON, MED. 150, cf. CADE, SCRIBAN, D. ✦ (Concretizat; în superstiţii) Obiect descîntat, cu putere de vrajă, de farmece. *Dacă află cineva vreo turnătură, adecă vreun fapt în cărare, apoi e bine să ia foc viu ... şi să ia un hîrleţ şi să răstoarne acea turnătură.* GOROVEI, CR. 112.

3. Faptul de a turna[1] **(B I 2).** Cf. POLIZU, COSTINESCU. ✦ (Concretizat; rar) Obiect de metal obţinut prin operaţia de turnare[1] **(II 2).** Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *turnături.*

— **Turna**[1] + suf. *-ătură.*

TURNĂŢÉI s. m. pl. Un fel de aluat subţire făcut din făină, ouă şi puţin lapte sau apă, care se toarnă puţin cîte puţin în supă (sau lapte) cînd fierbe; zdrenţe. Cf. TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Supă cu turnăţei.* S. MARIN, C. B. 41.

— **Turnaţi** (pl. lui *turnat*[2]) + suf. *-ei.*

TURNĂŢÍCĂ s. f. (Regional) Clătită (Piua Petrei — Feteşti). Cf. ALR SN IV h 1 077/705.

— Pl.: *turnăţele.*

— **Turnat**[2] + suf. *-ică.*

TURNEÁ s. f. v. **tureatcă.**

TURNEÁG s. m. v. **tureatcă.**

TURNEÁN s. m. (Învechit, rar) Pustnic care trăia retras pe vîrful unui munte înalt sau pe capitelul unei coloane; (învechit şi popular) stîlpnic. *Alipie turneanul* (a. 1805). Cf. GRECU, P. 414.

— Pl.: *turneni.*

— **Turn** + suf. *-ean.*

TURNEÁTCĂ s. f. v. **tureatcă.**

TURNÉE s. f. v. **turneu.**

TURNÉL[1] s. n. (Ieşit din uz) Turnură (la rochie). Cf. POLIZU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *turnele* şi *turneluri.*

— Din fr. **tournelle.**

TURNÉL[2] s. n. v. **tunel.**

TURNÉR s. n. v. **turnir.**

TURNESÓL s. n. (Chim.) Materie colorantă, sub formă de pulbere, bucăţi sau cuburi, de culoare albastră, extrasă din unele specii de licheni. *Văpseală tare ... turmizol* (a. 1754). IORGA, S. D. XII, 67, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Unele specii de licheni ... produc o materie colorantă din care se prepară turnesolul.* BOTANICA, 119, cf. DL, DM, DC, M. D. ENC. ◇ *Tinctură de turnesol* = soluţie a materiei descrise mai sus, care se întrebuinţa ca reactiv chimic. *Se dă nume de acid corpilor ce au proprietatea de a roşi tinctura de turnesol.* MARIN, PR. I, XIV/11. *Un chimist moaie în oxizi şi acizi tinctura de turnesol.* IONESCU-RION, S. 243. *Proprietatea de a înroşi tintura albastră de turnesol.* PONI, CH. 30, cf. BARCIANU, CADE. (Eliptic) *Cînd punem ... picături de turnesol într-o soluţiune şi nu se va arăta nici o schimbare ..., această compoziţiune este neutră.* BARASCH, M. III, 155/28. *Hîrtie de turnesol* = hîrtie colorată în albastru, impregnată cu soluţie de turnesol, care se întrebuinţează ca reactiv chimic pentru determinarea caracterului de acid sau de bază al unei soluţii sau al unei substanţe. Cf. ALEXI, W. *Precipitatul de clorură de argint se spală bine cu apă, pînă ce ne convingem cu hîrtia de turnesol că este cu totul liber de acizi.* ORBONAŞ, MEC. 453. *Se spală pînă ce hîrtia de turnesol arată reacţiunea neutră cu apa de spălare.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 61. *În soluţii diluate acizii ... înroşesc hîrtia albastră de turnesol.* MACAROVICI, CH. 108.

— Şi: (învechit, rar) **turmizól** s. n.

— Din fr. **tournesol.**

TURNÉTIC, -Ă adj. (Regional) Nebun, smintit; prost, nătărău. Cf. DDRF, H XII 302.

— Pl.: *turnetici, -ce.*

— Cf. t u r u i e t i c.

TURNÉU s. n. **1.** Deplasare pe care o face un artist sau un ansamblu artistic în mai multe localităţi sau ţări, pentru a da o serie de reprezentaţii. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. *În stagiunea următoare, Millo ... întreprinde cu „Baba Hîrca" un mare turneu.* SADOVEANU, E. 70. *Turneele teatrelor, festivalurile şi recitalurile date de artişti de frunte nu constituie decît una din formele activităţii cultural-artistice.* CONTEMP. 1954, nr. 408, 2/1. *E a douăzeci şi doua seară de turneu şi s-au obişnuit.* DEMETRIUS, A. 333. *În urma turneului din Egipt, artiştii români au fost solicitaţi să sprijine ... înfiinţarea unui teatru de marionete la Cairo.* T august 1964, 110, cf. DEX. ✦ Călătorie oficială pe care o face o personalitate (politică) în diverse localităţi sau ţări. Cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Se afla pe drum, în turneul de constatări, observaţie şi îmbărbătare.* REBREANU, R. II, 84. *Vizita unui ministru în turneu să afle stările ţării.* C. PETRESCU, R. DR. 204, cf. DN[2], DEX. ✦ Călătorie întreprinsă de cineva cu intenţia de a vizita pe rînd mai multe localităţi sau mai multe persoane. Cf. CADE. *Îmi încep turneul printre industriaşi, negustori şi burghezia de mijloc.* VINEA, L. I, 138.

2. (Sport) Concurs, competiţie cu mai multe serii de jocuri, de meciuri. *Jucătorul român ... a repurtat cea de a treia victorie la turneul internaţional de tenis de la Monte Carlo.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 943, cf. DN[2]. *La Istambul au continuat meciurile din cadrul turneului balcanic de box.* RL 1967, nr. 7 001, cf. DEX. *Turneul*

internațional masculin de handbal ... a luat sfîrșit. RL 1977, nr. 10 311.

— Pl.: *turnce* și (rar) *turneuri* (CADE). — Și: (învechit, rar) **turnée** s. f. ALEXI, W.

— Din fr. **tournée.** — Pentru sensul **2,** cf. fr. t o u r n o i.

TURNÍCĂ s. f. (Bot.; regional) **1.** Turicel *(Turritis glabra).* Cf. GRECESCU, FL. 54, PANȚU, PL., BORZA, D. 173.

2. Giscariță *(Arabis hirsuta).* Cf. BORZA, D. 22.

— **Turn** + suf. *-ică.* Cf. lat. t u r r i t i s.

TURNICHÉT s. n. **1.** Rolă montată pe un ax vertical servind la schimbarea direcției unei parîme sau a unui lanț de ancoră. Cf. ABC MAR., LTR[2], DN[2].

2. Masă rotativă pe care se așază sticlele spre a fi umplute și trecute apoi pe o platformă de ambalaj. Cf. LTR[2].

— Pl.: *turnichete.*

— Din fr. **tourniquet.**

TURNICÍT, -Ă adj. v. **tulnicit.**

TURNÍR s. n. Competiție organizată în cadrul unor serbări medievale în apusul Europei, în cursul căreia cavalerii își disputau întîietatea în mînuirea armelor; (învechit, rar) turnărie. *Se siliră cît putură să facă pe Bathori a-și petrece vremea prin turnire și alte plăceri.* BĂLCESCU, M. V. 270, cf. STAMATI, D. *O pompă solemnă ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vrîstei de mijloc.* NEGRUZZI, S. I, 36. *Domnul marchiz de Posa ... a sfărămat o lance La Rheims într-un turnir.* I. NEGRUZZI, S. VI, 187, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ei nu mînuiau armele și nu făceau acele încîntătoare ... turniruri pline de freamăt de la alte curți.* BARBU, PRINC. 44, cf. DN[2], DEX.

— Pl.: *turnire* și *turniruri.* — Și: (învechit) **turnér** s. n.

— Din germ. **Turnier.**

TURNÍST s. m. (Învechit, rar) Persoană care lupta în turnir. *Din cavalieri se înființe turniștii.* SĂULESCU, HR. I, 132/9.

— Pl.: *turniști.*

— Cf. t u r n i r.

TURNIȘÓR s. n. Turnuleț. Cf. DRLU, LB, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *turnișoare.*

— **Turn** + suf. *-ișor.*

TURNÍȚĂ s. f. (Bot.; regional) **1.** Turicel *(Turritis glabra).* Cf. GRECESCU, FL. 54, PASCU, S. 256, PANȚU, PL., BORZA, D. 173.

2. Giscariță *(Arabis hirsuta).* Cf. PASCU, S. 256, BORZA, D. 22.

— Pl.: *turnițe.*

— **Turn** + suf. *-iță.* Cf. lat. t u r r i t i s.

TURNIÚRĂ s. f. v. **turnură.**

TURNUÍT, -Ă adj. (Rar) Prevăzut cu turnuri **(1).** *Portu-i ascuns și-i ținut puternic în brațe de două ziduri de stînci turnuite.* COȘBUC, AE. 61.

— Pl.: *turnuiți, -te.*

— De la **turn.**

TURNUJÉL s. m. v. **turnușel.**

TURNULÉȚ s. n. Diminutiv al lui t u r n **(1);** turlișoară, turnișor, turnușor, (regional) **turnuț.** *Sus, pe brîul muntelui din față, răsar dintre copaci turnulețele mînăstirei Arnota.* VLAHUȚĂ, R. P. 105, cf. DDRF. *La marginea prăpastiei se arăta bisericuța ... Avea turnuleț și alcătuire după toată rînduiala.* SADOVEANU, O. IX, 187, cf. CADE, SCRIBAN, D. ◇ F i g. *Se uita ... la turnulețele de vase și de farfurii de pe masă.* AGÎRBICEANU, S. P. 35.

— Pl.: *turnulețe.*

— **Turn** + suf. *-uleț.*

TURNUMÁTĂ s. f. v. **tîrnomată.**

TURNUMÁTRĂ s. f. v. **tîrnomată.**

TURNUMĂTÁR subst. (Regional) Încăpere în care se ține pleava; (regional) plimnicer. Com. din BISTRIȚA.

— Pl.: ?

— **Turnumată** + suf. *-ar.*

TURNUMEÁTĂ s. f. v. **tîrnomată.**

TURNÚRĂ s. f. **I. 1.** (Ieșit din uz) Formă, ținută a corpului; aspect, înfățișare; aer, aparență. *Lipicescu-i tînăr ..., are turniură ciocoiască.* ALECSANDRI, T. 1 385, cf. COSTINESCU, CADE, SCRIBAN, D.

2. Perniță sau bucată de stofă pe care femeile o purtau odinioară sub rochie, la spate, mai jos de talie; (ieșit din uz) turnel[1]. *Madam' Piscopesco ... încovoindu-se de talia ei elegantă în fața oglinzii, așa ca să-și poată vedea turnura.* CARAGIALE, O. II, 129. *Ideile romantice din acea vreme ne vor face tot aceeași întipărire ca niște grece din Athena veche cu turnură.* GHEREA, ST. CR. I, 321, cf. ȘĂINEANU, D.U., CADE. *Aruncase pe jos ... toate pernuțele și formele de cîrpă (turniure indispensabile cucoanelor de atunci).* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 296. *Olguța pretindea că Neculai slujise odinioară de cuier automat. În extremitatea musteții din stînga își atîrnau cucoanele rochiile cu turnură.* TEODOREANU, M. II, 73, cf. SCRIBAN, D. *Încorsetată ca pe atunci, cu turnură și brasiere de volănașe.* VINEA, L. II, 106, cf. DN[2], DEX.

II. 1. Fel în care se prezintă lucrurile, fenomenele etc. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Aceste lupte au început acum să ia o turnură revoluționară, transformîndu-se în greve politice generale.* CONTEMP. 1948, nr. 104, 9/6, cf. DN[2]. *Blîndețea ... l-a ajutat să dea turnura voită lucrurilor.* V. ROM. martie 1970, 38, cf. DEX. ✦ S p e c. Formă dată exprimării, fel de a aranja cuvintele. *Din copist se transformă în corector și schimbă cuvîntul sau dă o altă turnură frazei.* BUL. COM. IST. I, 22.

2. Schimbare (neașteptată) intervenită în desfășurarea unor împrejurări, a unor evenimente etc.; cotitură, întorsătură. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Flaubert nu descria niște personaje de inițiativă, apte să dea o turnură evenimentelor, caracteristica lor fiind tocmai pasivitatea, apatia.* V. ROM. ianuarie 1963, 160, cf. DN[2], DEX.

— Pl.: *turnuri.* — Și: (rar) **turniúră** (pl. *turniure*) s. f.

— Din fr. **tournure.**

TURNURÍȚĂ s. f. (Bot.; regional) **1.** Turicel *(Turritis glabra).* Cf. BRANDZA, FL. 121, BARCIANU, PASCU, S. 256, PANȚU, PL., BORZA, D. 297.

2. Giscariță *(Arabis hirsuta, Arabis glabra).* Cf. PASCU, S. 256, PANȚU, PL., BORZA, D. 22.

— **Turnur** (pl. lui *turn*) + suf. *-iță.*

TURNUȘÉL s. m. (Bot.; regional) **1.** Turicel *(Turritis glabra).* Cf. BRANDZA, FL. 121, PANȚU, PL., BORZA, D. 173.

2. Giscariță *(Arabis hirsuta).* BORZA, D. 22.

— Și: **turnujél** s. m. CONV. LIT. XIII, 1 058.

— **Turn** + suf. *-ușel.*

TURNUȘÓR s. n. Turnuleț. (F i g.) *Privirea i se îndreaptă spre turnușoarele de spumă ce tropăiau în hîlboana iazului.* REBREANU, NUV. 80.

— Pl.: *turnușoare.*

— **Turn** + suf. *-ușor.*

TURNÚȚ s. n. (Regional) Turnuleț. Cf. LB, TDRG.
— Pl.: *turnuțe*.
— **Turn** + suf. *-uț*.

TURÓI s. m. (Regional) Turturoi (Mezîad — Beiuș). Cf. ALR I 1 037/308.
— Pl.: *turoi*.
— **Tură**[3] + suf. *-oi*.

TURPÁZ subst. (Prin Munt.; și în construcția *de-a turpazu*, ALR SN V h 1 289/784) Numele unui joc de copii cu pietricele. Cf. L. ROM. 1961, 24.
— Și: **turpúz** (L. ROM. 1961, 24), **trupáz** (ALR SN V h 1 289/784) subst.
— Etimologia necunoscută.

TURPINÁR s. n. v. **trupinar**.

TURPÍNĂ s. f. v. **tulpină**[1].

TURPITÚDĂ s. f. v. **turpitudine**.

TURPITÚDINĂ s. f. v. **turpitudine**.

TURPITÚDINE s. f. (Livresc) Infamie, josnicie, mîrșăvie. *Astfel ni se arată în urmă seclul zece, în toată turpitudinea superstițiunei.* F (1868), 44, cf. COSTINESCU. *Caligula cel nebun, înaintea căruia senatorii romani ajung la ultima turpitudine.* MAIORESCU, CR. III, 169, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Satira ... devine un nemilos instrument critic de demascare a turpitudinii orînduirii sociale feudale.* CONTEMP. 1949, nr. 156, 6/3. *Narează întîmplările unei familii ..., în care îngrămădește toate turpitudinile.* SADOVEANU, E. 254. *Am cunoscut ... turpitudinile politicianiste, trădările, parvenirile.* V. ROM. iunie-iulie 1963, 81, cf. DN[2].
— Pl.: *turpitudini*. — Și: (învechit, rar) **turpitúdină** (COSTINESCU), **turpitúdă** (id.) s. f.
— Din lat. **turpitudo, -inis**, fr. **turpitude**.

TURPIȚĂ s. f. v. **trupiță**[1].

TURPÚZ subst. v. **turpaz**.

TURȘ s. m., s. n. v. **tirș**[2].

TURȘÁR s. m. v. **tirșar**.

TURȘÉNI s. m. pl. v. **tirșan**.

TÚRȘIE s. f. v. **trușie**.

TURȘINÁ vb. I v. **tușina**.

TURȘÓS, -OÁSĂ adj. v. **tirșos**.

TURȘÚG s. m. (Regional) **1.** Tufă al cărei vîrf a fost mîncat de vite (Vima Mare — Dej). Cf. ALR I 988/270. ◆ Fig. Termen depreciativ pentru un cal slab dezvoltat. Cf. DR. V, 238. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Am cumpărat niște turșugi de cai.* ib.
2. Protap (la car) (Buciumi — Zalău). ALR I 829/285.
— Pl.: *turșugi*.
— **Turș** + suf. *-ug*.

TURTÁLE s. f. pl. (Regional) Nume dat unui fel de prăjituri făcute la sărbătorile mari (Boșorod — Hațeg). Cf. CHEST. V 8/5.
— Cf. t u r t ă.

TURTÁN s. m. (Bot.; regional) Asmățui (*Anthriscus cerefolium*). Cf. BARONZI, L. 146.
— **Turtă** + suf. *-an*.

TURTÁR s. m. (Ieșit din uz) Persoană care face și vinde turtă dulce. Cf. LB. *Bărbieri ..., turtari ..., tabaci* (a. 1835). DOC. EC. 607, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., NOM. PROF. 47, H XVIII 284.
— Pl.: *turtari*.
— **Turtă** + suf. *-ar*.

TURTÁȘE adj. pl. (Regional; în sintagma) *Mere turtașe* (și substantivat, n.) = varietate de mere de formă turtită (Bonț — Gherla). Cf. COMAN, GL.
— **Turtă** + suf. *-aș*. Cf. t r o t u ș.

TURȚÁTĂ s. f. v. **tortată**.

TÚRTĂ s. f. **I. 1.** Preparat alimentar de formă rotundă și turtită, din aluat nedospit sau din mălai, copt în cuptor; (popular) pîine, (regional) pacea, plahniță, plăcintă[1]. V. a z i m ă, c o c ă, m ă l a i **(II 4)**, p o g a c e. *Coapseră ... turte de azime în spuză, pentru că nu ș-a dospit.* BIBLIA (1688), 48[1]/28, cf. ANON. CAR., DRLU, POLIZU, COSTINESCU. *Se coceau pe vatra sură două turte în cenușă.* EMINESCU, O. I, 84. *Gătitu-le-ați ceva bob fiert, găluște, turte cu julfă și vărzare?* CREANGĂ, A. 10. *Am pus turta în foc să se coacă.* ISPIRESCU, L. 335, cf. MANOLESCU, I. 275. *Prînzul prin iarbă-și gătesc și-așternu cu grăbire prin iarbă Turte de-alac sub mîncări.* COȘBUC, AE. 131, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 143, TDRG, PAMFILE, CR. 4, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Mi-a risipit mălaiul ... Și nu mai am cu ce să-mi fac turte.* BĂNULESCU, I. 29. *Și-mi fă iute-o turtă lată Să nu-ncapă pe lopată.* ALECSANDRI, P. P. 310, cf. H II 81, 119, X 436, COM. MARIAN. *Cînd eram la mama fată, Mîncam turtă coaptă-n vatră.* ȘEZ. III, 60, cf. V, 51, VICIU, GL., BUD, P. P. 83, ALR SN IV h 1 072, ib. h 1 073. *Și să-i facă subt firidă Cîte-o turtă nedospită.* ANT. LIT. POP. I, 488. *Și pe toți îi prăpădea, Cît se coace-o turtă-n foc, Toți turcii fură pologi!* BALADE, II, 48. *Ține bine pe mîndra, Tot cu turte-n lapte dulce.* FOLC. TRANSILV. I, 205. *De un deget în turtă și de o unghie în brînză*, se spune cînd este vorba de zgîrcenie. Cf. ZANNE, P. III, 487. *Băgai mîna în spuză Și scosei pe bălan de buză (Turta).* PAMFILE, C. 18. *Scot pe roșu Și vîr pe neted (Turta).* ȘEZ. VII, 124. *Turtă peste turtă Și la mijloc urdă* (Plăcinta). GOROVEI, C. 293. *Turtă peste turtă, fusul meu în nasul tău* (Rîșnița). SBIERA, P. 320. (Fig.) *Se coace turta humii În arșiță.* ARGHEZI, V. 34. ◇ *Turtă de brad* v. b r a d. (În practicile bazate pe superstiții) *Turta vacii* = cea dintîi turtă **(I 1)** care se coace la Bobotează și care se dă vacilor să o mănînce, ca să dea mai mult lapte. Cf. PAMFILE, CR. 4. *Turta furnicilor* = turtă **(I 1)** unsă cu unt și cu brînză, care se dă copiilor s-o mănînce departe de casă, pentru a îndepărta furnicile. MUSCEL, 27. *Turte rupte* = bucăți de turtă **(I 1)** presărate cu zahăr și nucă sau julfă, care se împart în ajunul Crăciunului vecinilor și rudelor pentru sufletul celor morți. Cf. PAMFILE, CR. 17. ◇ E x p r. **A sta pe loc ca turta-n foc** = a sta nemișcat; p. e x t. a nu acționa. *De cîte ori îi ceruse ajutor, el stătuse în loc ca turta-n foc.* ISPIRESCU, ap. TDRG, cf. PAMFILE, J. III, 96. **A(-i) rupe** (sau **a frînge** cuiva) **turta (pe cap)** = a sărbători, cu un anumit ritual, împlinirea unui an de la nașterea unui copil. Cf. MARIAN, NA. 415, GOROVEI, CR. 324. *Are omul o fată căreia îi rupe turta și a găsit pretext ca să dea o masă cunoscuților.* CĂLINESCU, E. O. II, 31. (Fig.) [Povestea] *mulți au botezat-o precum s-au priceput Și-n multe țări pe capu-i s-a frînt cîte o turtă.* MACEDONSKI, O. II, 47. **A(-și) trage spuza** (sau **cenușa**, rar, **jarul**) **pe** (sau **la**) **turta sa** = a se îngriji de interesele proprii, neglijîndu-le pe ale altora; a trage jar la oala sa, v. o a l ă. *Dacă băteau pe turci, tot pe turta lor trăgeau spuza.* GHICA, S. 492. *Ai cercat să mă strici cu Florica, pentru ca să tragi cenușă pe turta ta.* ALECSANDRI, T. 930, cf. DDRF, BARCIANU, PAMFILE, J. II, 170, CADE. *Fiecare își trage jarul la turta lui.* CONTEMP. 1954, nr. 426, 4/3. *S-ar putea ca tu ... să tragi spuza pe turta ta, dar noi ne dăm seama.* PREDA, Î. 110, cf. LĂNCRĂNJAN, C. I, 174, ȘEZ. I, 219. **A-i lua** (cuiva) **turta de pe spuză** = a înșela, a păcăli pe cineva. Cf. PANN, P. V. I, 167/3, ZANNE, P. IV, 156. **A-i coace** (cuiva) **turta** v. c o a c e.

(Regional) **A da turtă zilei** = a face pomană în ziua cînd a scăpat dintr-o mare primejdie. Cf. CIAUȘANU, V. 206. (Regional) **Pe turtă** = (despre slujitori) fără simbrie. id. ib. **A cădea turtă** = a surveni pe neașteptate. *Ce noroc căzu azi, Doamne, din cer turtă peste mine!* ap. TDRG. **A face turtă** = **a)** a strivi, a turti. Cf. POLIZU, DDRF. *De se răsturna [sania] ..., eram expus să fiu făcut turtă.* ap. TDRG, cf. CADE. *L-a făcut [plugul] pe tot turtă și fărimă.* PĂSCULESCU, L. P. 25; **b)** a bate pe cineva foarte tare. *Las' că te-oi prinde eu! Am să te fac turtă!* GANE, N. III, 61, cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D., ZANNE, P. IV, 157. **A se face turtă pe jos** = a se întinde la pămînt. ap. TDRG. ◇ Compus: (regional) **turtă-caldă** = numele unui joc de cărți. Cf. H XVI 5. ✦ Fig. Epitet depreciativ pentru o persoană lipsită de putere fizică sau de energie, de inițiativă. V. **mălai (II 3)**, **mămăligă (2)**. *Sînt bărbat o dată, zdravăn, iar tu, pace ... turtă, clei!!* CONTEMPORANUL, I, 881. *Cad și eu aice, Colea, turtă, bof, posmol.* ap. TDRG. *Un tremur îl cuprinse și se lăsă jos, turtă.* MIRONESCU, S. A. 73. ◇ (Atribuie valoare superlativă cuvintelor care exprimă senzații sau stări sufletești). *Se amorezase turtă.* BACALBAȘA, S. A. I, 147. (Expr.) **(A fi) beat turtă** sau **a fi turtă** = (a fi) foarte beat. Cf. DDRF. *Diacul a început să plîngă cu sughițuri. Era turtă beat!* AGÎRBICEANU, S. 249, cf. SCRIBAN, D. *Era beat turtă și a treia zi la prinz.* ARGHEZI, S. XI, 24. *Erau amîndoi turtă.* PAS, Z. I, 226. *Îl găsește beat turtă.* I. CR. I, 78, cf. ZANNE, P. III, 466. **A se îmbăta** (sau **a se face, a se coci**) **turtă** = a se îmbăta foarte tare. *Se îmbătă boierul de se coclise turtă.* ISPIRESCU, L. 181, cf. CADE. *Visase că l-a avansat și s-a îmbătat turtă de bucurie.* REBREANU, NUV. 74, cf. CIAUȘANU, GL. ✦ (Regional) Lipic; răsunoi **(1)**. Cf. ALR SN IV h 1 075, A VI 33. ✦ (Regional; mai ales la pl.; și în sintagmele *turte (fripte) în unsoare*, CHEST. VIII 26/6, ALR SN IV h 1 074/2, *turte-n tigaie*, ib. h 1 074/872, *turte acre*, CHEST. VIII 26/6, ALR SN IV h 1 074/36) Plăcintă făcută din aluat de pîine; scovardă, (regional) turtică, turtișoară, turtiță. Cf. CHEST. VIII 26/6, ALR SN IV h 1 074. ✦ (Mai ales în Munt. și Olt.) Pîine din făină de porumb. Cf. ALR I 766. ✦ *Turtă de mămăligă* sau *turtă-n foc* = mămăligă (amestecată cu făină), rotunjită în formă de turtă **(I 1)** și coaptă pe vatră. Cf. CHEST. VIII 16/12, 20/13. *Turtă cu brînză* = bulz de mămăligă. ALR I 1 814/932. ✦ (Regional) Turtă **(I 1)** făcută din mălaiul rămas de la borș și care se mănîncă de post. Cf. ȘEZ. V, 54.

2. Nume generic pentru diferite prăjituri și preparate din paste făinoase. *Cele mai alese pașteluri, turte, crofene (perișoare), pancove și alte dulcețuri.* ȚICHINDEAL, F. 446/10, cf. POLIZU, SCRIBAN, D., ALR II 4 036/192, ib. 4 039/29, 260, 414, 876, ALR SN IV h 1 078, ib. h 1 079/414, ib. h 1 081. ◇ *Turtă dulce* = produs de patiserie făcut din făină, miere și ouă; (regional) îndulcită. Cf. LB, POLIZU, MARIAN, NA. 136, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., NICA, L. VAM. 248, CADE. *Are să-mi cumpere ... turtă dulce.* BRĂESCU, A. 87, cf. SCRIBAN, D., S. MARIN, C. B. 244, com. MARIAN. *Nu te duce, badeo, duce, Că te țin cu turtă dulce.* FOLC. TRANSILV. II, 352. *Am lăsat-o-n deal la Cruce, Să v-aducă turtă dulce.* FOLC. MOLD. I. 182. (Fig.; eliptic) *Gura mîndrii e făcută Din smochină și din turtă.* FOLC. TRANSILV. I, 135. *Turte moldovenești* = numele unei prăjituri din foaie de plăcintă, cu nuci și cu sirop. Cf. S. MARIN, C. B. 29. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Turtă de cartofi.* id. ib. 157. ✦ (Regional; adesea urmat de determinările „de tăiței", „de plăcintă" etc.) Foaie de plăcintă. Cf. ALR SN IV h 1 080. ◇ *Turte tăiete* = tăiței. ALR II 4 034/353, 362. ✦ (Regional; la p. ; urmat de determinările „cu brînză", „cu lictar") Colțunași (Gheorghe Gheorghiu-Dej). Cf. ALR II 4 035/192. ✦ (Regional; la pl.) Clătite (Boiul Mare — Baia Mare). ALR SN IV h 1 077/272.

3. (Cu sensul precizat de determinări; și în sintagma *turtă furajeră*, M. D. ENC.) Produs rămas după extragerea uleiului din unele plante oleaginoase; mălai **(II 4)**. *Turtă ... de in.* LB. *Turtele de oloi ... îngrașă foarte degrabă pe vite.* I. IONESCU, C. 2/20. *Turtă de semințe.* COSTINESCU. *Ți-ai face pomană, conașule, și mi-i da niște turte de floarea-soarelui.* BRĂESCU, V. 47. *Vitele îngrășate cu orzul, borhotul, turtele acelor fabrici.* ATILA, P. 50. *Turtele de floarea-soarelui constituie un valoros nutreț.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 910, cf. VÎN. PESC. mai 1964, 4. ✦ *Turtă de ceară* = ceară obținută prin stoarcerea fagurilor (păstrînd, după ce se solidifică, forma vasului în care a fost fiartă). *Tulte* [sic] *de ceară* (a. 1752). IORGA, S. D. XII, 63. *O jupinească cumpără 10 turte de ceară.* PETROVICI, P. 154/9, cf. COSTINESCU, DAMÉ, T. 64, com. MARIAN, CHEST. VI 166/9, ALR II 3 407/36. (Eliptic) CHEST. VI 166/12. ◇ (Ca termen de comparație, sugerează paloarea accentuată, culoarea galbenă a pielii) *N-auzi tu, că era galben ca turta de ceară!* GHICA, S. 508. *I se face fața ca turta de ceară.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 56. *S-a făcut galbin ca turta de ceară.* JIPESCU, O. 16, cf. ZANNE, P. I, 139. *Pică cartea din mîinile tremurătoare ale bătrînului, galben ca turta de ceară.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 130. *Era palidă ca turta de ceară.* AGÎRBICEANU, A. 158, cf. CADE. *Galben ca turta de ceară, se ruga.* GALACTION, O. 288, cf. SCRIBAN, D. *I se îngălbenise tot trupul ca o turtă de ceară. Se îmbolnăvise.* PREDA, Î. 19. *Era galbin ca turta cea de ceară.* BARBU, PRINC. 236. *Cînd vei fi în primăvară, Să fii ca turta de ceară.* HODOȘ, P. P. 131, cf. FOLC. MOLD. I, 120. ✦ (Regional) Produs care rămîne după topirea unturii (v. jumară) și din care se extrage prin fescuire untura rămasă. Cf. PĂCALĂ, M. R. 428. *Productul rămas după luarea grăsimei se culege într-un săculeț și așa se pune apoi turta în scobitura adîncă a butucului numită oală.* id. ib.

4. (Învechit și regional) Pastă preparată din diverse amestecuri, care se aplică pe corp în scopuri terapeutice; cataplasmă. *O turtă de aluat amestecată cu muștar pisat.* PISCUPESCU, O. 257/23. *Turtă de hrean ras pe răzătoare, mălai, mei, miere de faguri și sare, toate puse pe piele de cal, se pune la gît pentru gîlci.* N. LEON, MED. 41.

5. P. anal. Nume dat unor părți de plante, unor piese etc., asemănătoare ca formă cu o turtă **(I 1)**. **a)** (Prin Olt.) Discul florii-soarelui, în care sînt înfipte semințele; pălărie **(2 b)**. Cf. GL. OLT. *Îi taie turta, o bate cu bățu, să vinture sămînța de floarea-soarelui.* ib.

b) (Regional; în sintagma) *Turta nălbii* = fructul de nalbă (Zimnicea). Cf. ALR II 6 309/899.

c) (Regional) Tîrcoală (la moară). Cf. ALR II 6 752/219, 886. ✦ Piuliță de sub fusul cringului (la moară) (Chizătău — Lugoj). Cf. ALR SN I h 165/76.

d) (Regional; la pl.) Grămezi, pale din fire de borangic (Secu — Strehaia). GL. OLT.

e) (Rar) Bucată dintr-o materie căreia i s-a dat forma de turtă **(I 1)**. *Informele turte de fier erau prefăcute de fauri în unelte felurite.* U. DAICOVICIU, D. 148.

II. 1. Numele a două specii de plante erbacee glimpoase, cu tulpina foarte scurtă, cu frunzele adînc crestate și cu flori alburii în capitule; (regional) ceapă-ciorească, ceapa-ciorii, ciripoi, cioropor, ciortopolog, ciumuhai, ciurul-zînelor, ciurul-zorilor, colacul-babii, găinușă, iarba-ciutei, iarba-lupului, mărul-ciobanului, nevăstuică, pălămidă[1], pîinea-babei, punga-babei, sita-zînelor, spinul-cerbului, tătăișa[1], turtă-dulce, turtea[1], turtică, turtie, turturea *(Carlina acaulis, Carlina vulgaris)*. Cf. POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 058, DDRF, BRANDZA, FL. 299, GRECESCU, FL. 326, CADE, VOICULESCU, L. 286, BUJOREAN, B. L. 396, SCRIBAN, D., BORZA, D. 41. ◇ (Prin Transilv.) *Turtă oloagă* = turtă **(II 1)** *(Carlina acaulis)*. Cf. BORZA, D. 41.

2. Compus: **turta-lupului** = **a)** numele popular al semințelor foarte toxice ale unui arbore din India *(Strychnos nux vomica)*, din care se extrage stricnina; nucă-vomică, (regional) ochiul-corbului. Cf. POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 058, BARCIANU, ALEXI, W.

Lipanul, turta-lupului și toate otrăvurile cari omoară și distrug peștele. ANTIPA, F. I. 208, cf. BIANU, D. S. *Nu pot fi nici gustoși și nu mai puțin sănătoși peștii prinși prin narcotice ca turta-lupului.* ATILA, P. 142. *Nu lipsea niciodată dintr-o băcălie de samă ... turta-lupului.* N. A. BOGDAN, C. M. 183, cf. CADE. *Cu turta-lupului pusă în carne se ucid lupii.* VOICULESCU, L. 286, cf. SCRIBAN, D., BORZA, D. 165. *Cuișoare jumătate de dram și turta-lupului două dramuri să le pisezi ca făina.* ȘEZ. X, 57, cf. I. CR. III, 338; **b)** (regional) dalac *(Paris quadrifolia).* BORZA, D. 124; **c)** (regional) curcubețică, mărul-lupului *(Aristolochia clematis).* Cf. H XII 20; **turta-vacii** = ciupercă comestibilă, cu pălărie convexă, galben-roșcată sau brună *(Boletus luteus).* Cf. CADE, SIMIONESCU, FL. 78, BORZA, D. 192; **turtă-dulce** = turtă **(II 1)** *(Carlina acaulis).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 058, BORZA, D. 41; (regional) **turta-cioarei** = pungulița *(Thlaspi arvense).* id. ib. 169; (regional) **turta-Domnului** = nalbă mică *(Malva pusilla).* id. ib. 107.

— Pl.: *turte* și (regional) *turți* (ALR SN IV h 1 073/219). — Și: (regional, **II 1) túță** s. f. ȘINCAI, în DR. V, 557, H III 209.

— Lat. **turta.**

TURTĂRÍȚĂ s. f. (Regional) Femeie care face sau vinde turte **(I 1).** V. p o g ă c e r e. Cf. LB, com. din BONȚIDA — GHERLA.

— Pl.: *turtărițe.*

— **Turtar** + suf. *-iță.*

TÚRTCĂ s. f. v. **turtucă**[2].

TURTEÁ[1] s. f. **I. 1.** Diminutiv al lui t u r t ă **(I 1);** turtișoară **(1),** (rar) turticică, (regional) turtucă[1]. Cf. COSTINESCU, TDRG, SCRIBAN, D. *Făicară C-aduna ... D-o turtică.* TEODORESCU, P. P. 670. *Pînă cram la maica, Gura mea mînca turtele.* DOINE, 4, cf. VICIU, GL. ✦ (Regional; și urmat de determinări) Lipie; răsunoi **(1).** *Face cîte-o turtică dă pîine.* ALR II/I MN 110, 2 801/769, cf. ALR SN IV h 1 065/762, ib. h 1 075/762. ✦ (Regional) Plăcintă făcută din aluat de pîine; scovardă (Valea Lungă Cricov — Pucioasa). ALR SN IV h 1 074/762.

2. P. a n a l. (Regional) Nume dat unor părți de plante sau obiecte, care se aseamănă ca formă cu o turtea **(I 1).**

a) Rotița de la fus. V. p r î s n e l. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

b) Receptacul. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU.

c) Cupulă (la ghindă). Cf. BARCIANU.

d) Floarea cuiului (Pipirig — Tîrgu Neamț). ALR II/551.

e) Partea pipei în care se arde tutunul. Cf. DDRF.

II. (Bot.; regional) **1.** (Și în sintagmele *turtea de munte,* BUJOREAN, B. L. 396, *turtea oloagă,* BORZA, D. 41) Turtă **(II 1)** *(Carlina acaulis, Carlina vulgaris).* Cf. COTEANU, PL. 29, LB, POLIZU, CONV. LIT. XXIII, 1 058, DAMÉ, T. 64, GRECESCU, FL. 326, N. LEON, MED. 65, PĂCALĂ, M. R. 15, CADE, BUJOREAN, B. L. 396, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., BORZA, D. 41.

2. (La pl.) Cașul-popii *(Malva neglecta).* BORZA, D. 107.

3. Ceapă *(Allium cepa)* (Cristești — Botoșani). Cf. H I 56.

4. Păpădie *(Taraxacum officinale)* (Avram Iancu — Abrud). Cf. ALR I 1 919/94.

— Pl.: *turtele.* — Și: **(I 1, II) turtică** s. f.

— **Turtă** + suf. *-ea.* — **Turtică:** cu schimbare de sufix.

TURTEÁ[2] s. f. v. **turtel**[1].

TURTÉL[1] s. m. **I.** (Învechit și regional) Tufă mică, arbust; lăstar. *Se ascunseră supt desime de turteale.* MOXA, 347/15. *Îs numa turțele.* A II 4. *Nu-i pădure deloc, numai niște turtei.* A III 5, cf. 16.

2. (Prin Transilv. și Ban.) Numele a trei specii de arbuști: **a)** ienupăr *(Juniperus communis).* ALR I 1 947/28, BORZA, D. 41; **b)** ienupăr pitic *(Juniperus sibirica).* id. ib.; **c)** cetină-de-negi *(Juniperus sabina).* id. ib. Cf. JAHRESBER. III, 329, TDRG, CADE, DENSUSIANU, Ț. H. 338, ALR I 1 947/227. *Pomă d'e turt'el.* ALR II 6 381/228. ✦ (Prin sud-vestul Transilv.; în forma *turtea)* Fructul de ienupăr. Cf. REV. CRIT. III, 172.

3. (Regional; în forma *turtea)* Ramură cu multe noduri. Cf. BARCIANU. ✦ (Prin sudul Transilv.) Copac bătrîn, gros și noduros. LEXIC REG. II, 64.

4. (Învechit, rar; în forma *turtea)* Rizom. *Rădăcina ... cuprinde obicinuit turteaua și vițele.* STAMATI, M. 25/9.

— Pl.: *turtei.* — Și: **turteá** s. f., (regional) **turtéu** (com. din sud-vestul Transilv.) s. m., **tărtéi** (BORZA, D. 41) s. m. pl.

— Cf. t u r t i. — **Turteu:** sg. refăcut după pl.

TURTÉL[2] s. m. v. **torțel**[1].

TURTERÉLE s. f. pl. v. **turturea.**

TURTÉȚ s. m. v. **torțel**[1].

TURTÉU s. m. v. **turtel**[1].

TURTÍ vb. IV. **1.** T r a n z. A deforma prin lovire, apăsare, tescuire, făcînd să capete o formă lătăreață ca o turtă **(I 1);** (regional) a plahniți. V. t ă f l ă g i, t ă p ș i, t î r ș i[1]. Cf. ANON. CAR., CLEMENS, DRLU, LB. *Ca trăsnetul de iute în dușmani năpustesc; A lor scuturi și arme, a lor zale-oțelite Cu pumnul le turtesc.* NEGRUZZI, S. II, 73, cf. POLIZU, CIHAC, I, 283. *Acu-i vremea să-i turtesc livda cu buzduganul.* ALECSANDRI, T. I, 450. *C-un gest de strengar, își turtește pe ceafă pălăria spartă în fund.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 4, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Mîinile sprijineau capela pe genunchi ..., înfricoșate pareă să n-o turtească.* REBREANU, R. I, 67. *Își scosese pălăria, turtind-o sub braț.* C. PETRESCU, A. R. 45. *Ne turteam nasul, în ajunul Anului Nou, de geamul băcăniilor.* BRĂESCU, A. 129, cf. SADOVEANU, O. II, 280. *Turti cu necaz mucul unei țigări ... de buza ceștei.* BART, S. M. 85. *Vroia să-i vadă și-și turtea nasul pe geam.* PREDA, R. 6, cf. ALR I 1 847/18, 782, 815, 932, ALRM II/I h 100. ◇ E x p r. **A-i turti** (cuiva) **fesul** v. f e s. **A-i turti** (cuiva) **pălăria** v. p ă l ă r i e. **A-și turti nasul** v. n a s. ◇ R e f l. *Luînd buzduganul, îl aruncă în slava cerului și, cînd căzu jos, se turti.* ISPIRESCU, L. 139, cf. CADE. *Mînecile i se turteau de zmuciturile polițistului ..., ca niște burlane de tinichea răscoaptă.* ARGHEZI, S. XI, 23. *Vencle se turtesc așa de mult, încît nu se mai pot face injecții în ele.* BELEA, P. A. 175. ✦ A strivi (pe cineva); a ucide prin strivire sau prin zdrobirea capului. *Buzduganul se-nvîrtea, Ca un vultur s-abătea, Pe păgîni îi și turtea!* ALECSANDRI, POEZII, 416. *Ghioaga ... cînd o învîrteam, Proașcă prin dușmani făceam, Cîte opt pe loc turteam!* id. P. P. 169. *L-au strîns numai în mîni și l-au turtit.* SBIERA, P. 98. *Numa nu l-o turt'it caru.* ALR SN V 1 338/334. *La dușmani groaznic eram: Cînd cu buzduganul dam, O sută pe loc turteam.* BALADE, I, 365, cf. O. BÎRLEA, A. P. I, 479. ◇ R e f l. p a s. *Trîntiră piatra la loc și să turti sv[i]nt[u]l trup a sv[i]n-t[u]lui m[u]c[e]nic.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 74[r]/27. *Trei mii s-au turtit de căderea unui zidiu.* IST. AM. 31[r]/21. ✦ F i g. A bate pe cineva foarte tare. Cf. SCRIBAN, D. *Fugi de aici, că te turtesc!* id. ib., cf. ALR II 3 598/130.

2. T r a n z. F i g. (Familiar) A nimici, a distruge. *Ai auzit ce mi-a făcut ...? Și crede el că m-a turtit pe mine.* REBREANU, I. 248. *Ți-am mai declarat o dată: eu vă turtesc.* PAS, Z. IV, 212. ✦ A depăși pe cineva în pricepere, cunoștințe etc. SCRIBAN, D. *Acest poetastru*

a fost turtit de un poet. id. ib. ✦ A învinge pe cineva într-o discuție, a reduce la tăcere. Cf. IORDAN, STIL. 375. ✦ A uimi pe cineva. Cf. CIHAC, I, 283. ✦ (Rar; complementul indică bani) A cheltui, a risipi. *Ce mai de-a cumpărături ... dar și bani mulți am turtit!* CONTEMPORANUL, VI, 24, cf. DDRF.

3. Refl. Fig. (Familiar) A-și pierde vlaga; a-și pierde curajul; a se blegi. Cf. DL, DM, DEX. ◇ Tranz. fact. *Măsoară pe Ghinea cu niște priviri care-l turtesc.* REBREANU, NUV. 133. *Știa că-i șterpelesc banii. Asta m-a turtit pur și simplu.* V. ROM. iulie 1970, 5. ✦ A se îmbăta foarte tare, a se face turtă, v. turtă **(I 1)**. *Bea de se turtește și coca se face.* PANN, P. V. I, 164/18. *Dînd cu ochii de vinul Drăgășanului, a lăcomit de-a băut pîn s-a turtit.* JIPESCU, O. 53, cf. ZANNE, P. III, 455. *Rău s-a turtit vagmistrul.* SANDU-ALDEA, A. M. 229, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. ◇ Tranz. *Vinul cel vechi îl turtise.* SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *turtesc.*
— V. **turtă.**

TURTÍCĂ s. f. v. **turtea[1].**

TURTICÍCĂ s. f. (Rar) Turtea[1] **(1)**, turtișoară **(1)**. Cf. POLIZU, CADE, DL, DM.
— Pl.: *turticele.*
— **Turtă** + suf. *-icică.*

TURTÍE s. f. (Bot.; prin Transilv.) Turtă **(II 1)** *(Carlina acaulis).* Cf. PANȚU, PL. 320, BUJOREAN, B. L. 396, BORZA, D. 41.
— **Turtă** + suf. *-ie.*

TURTÍRE s. f. Acțiunea de a (se) turti **(1)** și rezultatul ei. Cf. DRLU, POLIZU, COSTINESCU. *Spre a ajunge la o concluziune ... în privința formei elipsoidale a Pămîntului, trebuie să mai considerăm ceea ce se numește turtirea elipsoidului de revoluțiune.* CULIANU, C. 106, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *La acest tip de presă distingem ... organe distincte, destinate a ... executa turtirea.* IOANOVICI, TEHN. 133. *Din cauza turtirii Pămîntului, punctele de la suprafața lui sînt mai depărtate de centrul Pămîntului la ecuator decît la pol.* GEOLOGIA, 8, cf. DEX.
— Pl.: *turtiri.*
— V. **turti.**

TURTIȘE adj. pl. (Regional; în sintagma) *Mere turtișe* = numele unei varietăți de mere de culoare albă și roșie, cu gust dulce, care se coc toamna (Rădășeni — Fălticeni). Cf. ȘEZ. V, 43, BULET. GRĂD. BOT. I, nr. 3, 80.
— Accentul necunoscut.
— **Turtă** + suf. *-iș.* Cf. trotuș.

TURTIȘOÁRĂ s. f. **1.** Diminutiv al lui turtă **(I 1)**; turtea[1] **(I 1)**, turtiță **(I 1)**, (rar) turticică, (regional) turtucă[1]. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Scoală, maică, măicușoară, De-mi fă albă turtișoară.* TEODORESCU, P. P. 204, com. MARIAN. *Faci o turtișoară de grîu sarată.* ȘEZ. VI, 91, cf. ALR SN IV h 1 070/886, ib. h 1 074/514. ✦ (Regional) Lipie (Valea Lungă Cricov — Pucioasa). Cf. ALR SN IV h 1 075/762. ✦ (Regional) Plăcintă făcută din aluat de pîine; scovardă (Coropceni — Iași). Cf. ALR SN IV h 1 074/514.

2. Cf. turtă **(I 2)**. *Turtișoare coapte-n untură.* ALR SN IV h 1 077/886.

3. (Regional; în sintagma) *Turtișoară de nalbă* = fruct de nalbă; (regional) turta nălbii, v. turtă **(I 5 b)** (Gura Sărății — Buzău). Cf. ALR II 6 309/728.
— Pl.: *turtișoare.*
— **Turtă** + suf. *-ișoară.*

TURTÍT, -Ă adj. **1.** Întins, lățit (prin lovire, apăsare, tescuire); sfărimat. V. teșit. Cf. LB, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Un joben negru, turtit și eu resort.* VINEA, L. II, 316. *Și-ntr-un munte m-am suit, Cu nasul mai tot turtit.* MARIAN, SA. 102. *Cu căciula subțioară, Turtită, făcută pană.* ȘEZ. III, 38. ✦ (Despre persoane) Strivit, zdrobit. *Pre unii peste trei zile i-au găsit turtiți supt piatre* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 192/27. *Au rămas turtiți și hăcuiți, într-o baltă de sînge.* NEGRUZZI, S. I, 286. *Țuțuianu a fost scos de sub vagon, turtit ca o piftie.* PAS, Z. I, 146. ◇ Fig. *El rămînea turtit de viață, dar într-alte ticăloșii nu cădea.* AGÎRBICEANU, L. T. 78. ◇ Expr. **Turtit de supărat** = supărat foarte tare. Cf. TDRG.

2. Care are o formă plată. *Clavicula la partea dinăuntru ... se află rotundă și turtită.* KRETZULESCU, A. 41/20. *Stea turtită, în hăuri suptă.* I. BARBU, J. S. 134. *Ursuzul Grabinsky, cu profilul de pajură, lung cît o turlă și turtit ca un dovlecac.* ARGHEZI, S. XI, 105. *Frumos obiect, turtit ca o medalie.* CĂLINESCU, C. O. 140. *Un om negru, cu fața turtită, cu părul creț.* DEȘLIU, G. 41. *Sînt aduși crapi țepoși, știuci zvelte, mrene aurii, plătici turtite.* V. ROM. ianuarie 1965, 213. *Am scos la iveală un butoi argintiu, turtit.* BĂNULESCU, I. 76. ✦ (Despre nas) Lățăreț; (învechit) tîmpit, (regional) pepeșit, tîrtoș **(2)**. *Avea același varvar profil de calmuc ..., nasul turtit.* SĂULESCU, HR. I, 236/27. *Nasul lui turtit și ochii mici.* NEGRUZZI, S. I, 61. *Cu nasul turtit și cu gura largă.* FILIMON, O. I, 128. *Fruntea congestionată, nasul gros și puțin turtit la vîrf.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 25, cf. SCRIBAN, D. *Nasul lui borcănat și turtit îl ducea cu gîndul la cine știe ce pugilat.* VINEA, L. I, 337. *Am nasul turtit ca o pălăgică.* H. LOVINESCU, T. 119. ◇ P. ext. (Despre persoane) *Îi turt'id la nas.* ALR II/I h 18/235. ✦ (Despre ridicături de pămînt) Teșit; puțin înalt, scund, jos. *La poalele munților se întind o sumă de dealuri, din ce în ce mai turtite, cu cît te apropii de Dunăre.* MEHEDINȚI, P. 43. *În dosul unui dîmb turtit se zăresc tunurile.* REBREANU, NUV. 115. *Am suit, mai întîi, un munte turtit.* GALACTION, O. 345.

3. Amețit de băutură; beat. *Toți ceilalți erau turtiți de beutură.* AGÎRBICEANU, A. 296. *Din cheful tîrziu de noapte rămăsese destul de turtit.* id. ib. 464, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 121. *Nu mă durea capul și nici nu mă simțeam turtit.* V. ROM. iulie 1970, 6, cf. CHEST. VIII 109/8, ALR I 1 724/512.
— Pl.: *turtiți, -te.*
— V. **turti.**

TURTITÚRĂ s. f. Faptul de a (se) turti **(1)**; (concretizat) loc unde un obiect este turtit **(1)**, strivitură. Cf. ANON. CAR., COSTINESCU, UDRESCU, GL. *Are cazanul o turtitură la fund.* id. ib.
— Pl.: *turtituri.*
— **Turti** + suf. *-tură.*

TURTÍȚĂ s. f. **I.** Diminutiv al lui turtă; turtișoară.

1. Cf. turtă **(I 1)**. Cf. COSTINESCU. *Fac nouă turtițe, le ung cu miere și le dau la cuptor.* SEVASTOS, N. 78. *Fiecare fată frămîntă făina și-și face cîte-o turtiță.* MARIAN, S. R. I, 73, cf. DDRF, CADE. *La ce, maică, mă dezmierzi Cu turtiți, cu mere verzi, Că de azi, mîne mă pierzi.* MÎNDRESCU, L. P. 30. *Merge badea cel frumos Cu caru de odolean ..., Cu butuci De mere dulci, Cu loitrițe De turtițe.* PODARIU, FL. 8. *Sub tufă de păducel Șede-un tînăr voinicel Și merge mîndra la el Cu turtița caldă-n sîn.* HODOȘ, P. P. 188, com. LIUBA. ✦ (Regional) Răsunoi **(1)**. Cf. ALR SN IV h 1 065/848. ✦ (Regional) Plăcintă făcută din aluat de pîine; scovardă (Pipirig — Tîrgu Neamț). Cf. ALR SN IV h 1 074/551.

2. Cf. turtă **(I 2)**. Cf. ALR II 4 039/365, ALR SN IV h 1 078/365. *Stai, bădiță, nu te duce, Că ți-oi da turtiță dulce.* FOLC. MOLD. I, 351.

3. Cf. turtă **(I 3)**. *Și-o gătì ... Turtiță de ceară, Fie-i de vedeală.* POP., în IST. LIT. ROM. I, 48.

4. Cf. turtă **(I 4)**. *Seu de luminare, amestecat cu cenușă, se face turtiță și se leagă la buboi.* N. LEON, MED. 99.

5. P. anal. Bucată dintr-o materie căreia i s-a dat forma unei turtițe (I 1). Cf. turtă (I 5 e). *Cînd a căpătat o cantitate de ajuns de aceste fire .... face ceea ce se numește turtițe de scamă.* MAN. SĂNĂT. 169/30. *I-au rămas numai vreo cîteva fire de nisip ... și, frămîntîndu-le în mînă, a făcut dintr-însele o turtiță.* MARIAN, Î. 50, cf. ȘEZ. II, 102. *Din moluz face o turtiță ... și o pune pe apă.* I. CR. III, 241.

II. (Regional) Numele unei plante, probabil turtă (II 1) *(Carlina acaulis)*. Cf. PAMFILE, A. B. 263. *Lasă-mă, bade, de mînă, ... Să-ți fac verde cununiță, Cununiță de turtițe.* RETEGANUL, TR. 118, cf. FOLC. TRANSILV. II, 333.

— Pl.: *turtițe* și (regional) *turtiți*.

— **Turtă** + suf. *-iță*.

TURTOÁIE s. f. v. **turtoi**.

TURTÓI s. n. Augmentativ al lui turtă (I 1) (DDRF); (regional) turtă (I 1) din făină de porumb, (regional) burcă (H II 257, ALR II/705, com. din ALBEȘTI — CÎMPULUNG); mălai (II 3) dospit (com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ); turtă din făină de porumb și făină de grîu (SCRIBAN, D., ALR I 766/695, ALR SN IV h 1 073/728). *Mălaiele sau, precum le zicem noi, turtoăiele, ca să fie-n lege, trebuiesc frămîntate-n ulei de sămînță și coapte-n tăvi.* ALAȘ 8 I 1939, 3/3.

— Pl.: *turtoaie*. — Și: (regional) **turtoáie** s. f. ALR I 766/695.

— **Turtă** + suf. *-oi*.

TURTUCÁN s. m. (Regional) **1.** Conducător de șlep (ALR II 2 531/872); marinar (ALR SN III h 858/872).

2. Pescar cu vîrșa (Măcești de Jos — Băilești). ALR II/872.

— Pl.: *turtucani*.

— Etimologia necunoscută.

TURTÚCĂ[1] s. f. (Prin Maram.) Turtea[1] (11), turtișoară (1). *Fac turtucă d'e fărînă de grîu.* T. PAPAHAGI, M. 162.

— Pl.: ?

— **Turtă** + suf. *-ucă*.

TÚRTUCĂ[2] s. f. (Regional; și în sintagma *turtcă plîngătoare*, BĂCESCU, PĂS. 166) Turtrea (1) *(Streptopelia turtur)*. Cf. ALR I 1 036/61.

— Pl.: ? — Și: **túrtcă** s. f.

— Probabil formație onomatopeică.

TURTUCÓI s. m. (Regional) Turturel (1) (Beliu — Beiuș). Cf. ALR I 1 037/61.

— Pl.: *turtucoi*.

— **Turtucă**[2] + suf. *-oi*.

TURTULÁTĂ adj. (Regional) Gătită și frumoasă, asemenea chipurilor de pe turtele dulci (Cornești — Tîrnăveni). Cf. VICIU, GL.

— Pl.: *turtulate*.

— De la **turtă**.

TURTULEÁ s. f. v. **turturea**.

TURTULÍCĂ s. f. v. **turturea**.

TÚRTUR[1] s. n. (În dicționarele din trecut) Tremur, înfiorare, fior. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *turture*. BARCIANU.

— Formație onomatopeică. Cf. și durdură.

TÚRTUR[2], **-Ă** adj. (Prin Mold.; la pl.; în sintagma) *Mere turture* = varietate de mere cu gust acrișor. *Veneam acasă cu sînul încărcat de covrigi, mere turture, nuci poleite.* CREANGĂ, A. 14, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.

— Pl.: (f.) *turture*.

— Etimologia necunoscută.

TURTURÁ vb. I. Intranz. (Rar) A tremura (1). Cf. GCR II, 345. *Spune-mi, dragă Marioară, De ce plîngi, de ce oftezi, Că ești tristă porumbioară, pentru ce cam turturezi?* MARIAN, ap. GCR II, 307.

— Prez. ind.: *turturez*.

— V. **turturi**.

TÚRTURĂ s. f. (Regional) Turturea (1) *(Streptopelia turtur)*. Cf. T. PAPAHAGI, C. L., BĂCESCU, PĂS. 166. *Auzii o turtură*. VICIU, S. GL. *Se rădică o turtură ... și dă să se scoboare în lanul cel de mălai.* VASILIU, P. L. 189, cf. ALR I 1 036/305, 782, A I 17.

— Pl.: *turture*. ALR I 1 037/305, 782, A I 17. — Și: **túltură** (BĂCESCU, PĂS. 166) s. f., **túrture** (id. ib.) subst.

— Lat. ***turtur**, ***turtura**.

TÚRTURE subst. v. **turtură**.

TURTUREÁ s. f. **1.** (Și, regional, în sintagmele *turturică sălbatică*, BĂCESCU, PĂS. 166, *turturică plîngătoare*, id. ib.) Pasăre călătoare, mai mică decît porumbelul, brun-roșcată pe spate și cu pete negre tivite cu alb pe laturile gîtului; (rar) turturelă, (regional) porumbel-sălbatic, porumbelul-lui-Noe, tură[3], turtucă[2], turtură, turturiță, turturuță *(Streptopelia turtur)*. *Paserea află-și casă și turtureaua cuibu.* PSALT. HUR. 71[v]/3, cf. PSALT. 173, CORESI, PS. 230/5. *Adu mie... o turturea și un pui de porumb.* PO 51/4. *Să dea jărtvă ... o păreache de turtureale.* N. TEST. (1648), 68[r]/33. *Va aduce pentru greșala lui ... doauă turtureale.* BIBLIA (1688), 72[2]/9. *Cele mai de jos praguri le țineau jigăniile și păsările ..., porumbul, găina, turtureaua.* CANTEMIR, IST. 27. *Veniți ... să lăudăm pre turtureaua cea iubitoare de pustie.* MINEIUL (1776), 87[v1]/3. *Mă voiu închipui turtulealii, că nu-ș mai uită soția* (cca 1760). GCR II, 69/21. *Amărîtă turturea, Cînd rămîne singurea, Căci soția și-a răpus, jalea ei nu e de spus.* VĂCĂRESCUL, în PV 63, cf. CLEMENS, DRLU, LB. *O turturică de lîngă soția moartă Nici nu zboară, nici se duce, ci-și așteaptă trista soartă.* CONACHI, P. 87. *Pe înfloritele șesuri ... se primblă cocostîrcii, eotofenele și turturelele.* NEGRUZZI, S. I, 319, cf. POLIZU. *Privesc sosind prin aer zburători cu mîndre pene ..., duioase turturele cu dor lung, cu jale lungă.* ALECSANDRI, P. III, 55, cf. COSTINESCU, CIHAC, I, 292. *Turturica ... își scutură aripile și-și încovoie gușa argintie.* ODOBESCU, S. III, 35. *Un cuib de turturele Ca și fluturii de-ușor.* EMINESCU, O. I, 13. *Auzi turturelele cum se înghină / CREANGĂ, P. 129, cf. MARIAN, O. II, 200, DDRF. Părea că-mi plînge-n jur cu drag Un glas de turtur.* COȘBUC, B. 215, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *S-au dus privighetorile măiestre; Pustiu e cuibul blîndei turturele ...* IOSIF, P. 47, cf. GOROVEI, CR. 328, PĂCALĂ, M. R. 34. *Turturica e sfioasă, gingașă, ca o față mare.* GÎRLEANU, L. 131, cf. SIMIONESCU, F. R. 112, DS. *S-aude și mierla, și pupăza, și huruitul tainic al turturelelor.* SADOVEANU, O. IX, 352, cf. BĂCESCU, PĂS. 166. *La fereastra mîndrei mele Cîntă două turturele.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 105. *Porumbeii și turturelele prilejuiesc frumoase partide de vînătoare.* VÎN. PESC. august 1964, 21. *Iar mai jos, pe-o rămurea, Cîntă și o turturea, Tristă ca inima mea.* ALECSANDRI, P. P. 274. *Haide, pui de turturea, De-mi arată cărarea.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 200. *Cîntă turtureaua-n tarbă.* MÎNDRESCU, L. P. 54. *Fă-mă, Doamne, ce mi-i face, Fă-mă pui de turturea, Să mă duc la mîndra mea.* HODOȘ, P. P. 57. *Turturică, turtureo, Vino tu la casa mea.* BIBICESCU, P. P. 20. *Turtureaua își face cuibul numai din cîteva surcele.* ȘEZ. V, 83. *Turtureaua turuie mereu, ca roatele carului.* ib. XIII, 181, com. din TĂRCĂIȚA — BEIUȘ. *Săraca turtureaua, Supărată-i săraca Cînd îi moare soția.* BÎRLEA, C. P. 151. *Spune, mîndră turturea, Înghețată-i Dunărea.* POP., în DR. V, 536, cf. ALR I 1 036, A III 19. *O-i sunet de clopoțele, Ori-i glas de turturele?* BALADE, II, 414. *Cîntă ... Turtureaua-n pom uscat Pentru cei ce s-au lăsat.* FOLC. TRANSILV. II, 114. ◇ (Ca termen de comparație, simbolizează nevinovăția, dragostea, fidelitatea, tristețea etc.) *Sufletele sale, ca o turturea curată.* VARLAAM, C. 422. *Să vezi tu ... Nevăstuica mea, Cum îmi sare înainte*

Ca o turturea. NEGRUZZI, în PR. DRAM. 452. *Cîntă trist, pasere mică, Pentru mine, care stau Închisă ca o turturică.* MUREȘANU, P. 5/1. *Ca turturelele-n noapte mînate de spaima furtunii ... steteam.* COȘBUC, AE. 42. ◇ Fig. *Un suflet de turturică.* T august 1964, 54. (Ca termen de dezmierdare) *Turturica maichii!* DELAVRANCEA, O. II, 336. *Lasă, Toni turturică, prindem noi momentul.* DAVIDOGLU, M. 28. *Am avut o mîndruliță Și mi-a fost cam tinerea, Draga neichii turturea!* BIBICESCU, P. P. 17. (Ironic) *Ha-ha! S-a-ntors turtureaua noastră de la București.* BENIUC, V. CUC. 12. ◇ *Turturică rîzătoare* (sau *care rîde*), *turturică de casă* (sau *de India*), *turturică cu guler* (sau, regional, *cu tercalău la gît*) = numele unei specii de turturea **(1)** (care trăiește în Asia); (regional) lucru-rău *(Streptopelia risorius)*. Cf. BĂCESCU, PĂS. 166. ◆ (Regional; și în sintagma *turturea gugușea*, BĂCESCU, PĂS. 166) Guguștiuc *(Streptopelia decaocto)*. id. ib.

2. (Bot.; prin Bucov. și nordul Mold.) Turtă **(II 1)** *(Carlina acaulis, Carlina vulgaris)*. Cf. GRECESCU, FL. 326, MARIAN, O. II, 209, id. D. 198, BORZA, D. 41. *Cînd înfloresc turturelele, se coseşte iarba.* ȘEZ. XV, 136. *Leagă calul de zăbrele, Și-i dă fîn cu floricele, Și iarbă cu turturele.* ib., cf. A V 14, 20, GLOSAR REG. ◆ (Regional) Numele plantei *Saxifraga rocheliana* (Poșaga de Sus — Turda). Cf. BULET. GRĂD. BOT. XI, 52, BORZA, D. 156.

— Pl.: *turturele* și (regional) *turturere* (ALR I 1 036/280). — Și: **turturícă** (pl. și *turturici* ib. 1 036/96, 109, 125, 160, 880, 885, 896, 926, *turturice* DDRF, ALR I 1 036/290), (regional) **turtureáuă** (ALR I 1 036, ALR II 5 752/29, A I 21, 35, L. ROM. 1970, 206), **turtuleá, turtulícă** (ALR I 1 036/180) s. f., **turteréle** (ALR II 5 752/728) s. f. pl., **tortoreá** (ALR I 1 036/354) s. f.

— Lat. **turturella.** — **Turturică:** cu schimbare de sufix. — **Turtureauă:** refăcut după sg. art. — Pentru sensul **2**, cf. turtea[1].

TURTUREÁUĂ s. f. v. **turturea.**

TURTURÉL s. m. **1.** Bărbătușul turturelei **(1)**; turturoi, (regional) turtucoi, turturic, turturicoi. *E om și n-are oamă ..., Ca turturelul soață.* HELIADE, O. I, 366, cf. BARASCH, ap. BĂCESCU, PĂS. 166. *O turturică ..., topindu-se de dorul bărbățelului său, de dorul turturelului.* MARIAN, O. II, 204, cf. CADE, ARGHEZI, în SCL 1977, 194. *Vai, sărmanul turturel, Greu și-amar va fi de el.* ȘEZ. VIII, 80, cf. ALR I 1 037, A I 13, 24, 35, III 2. ◇ Fig. *Omul e născut ca turturel să fie.* I. VĂCĂRESCUL, P. 356/23. ◆ (Rar) Pui de turturea **(1)**. Cf. DDRF.

2. (Regional) Ornament care se pune în vîrful caselor țărănești. Com. din MOGOȘEȘTI-SLATINA.

— Pl.: *turturei* (ALR I 1 037) și (regional) *turtureli* (ib. 1 037/350, 760). — Și: (regional) **torturél** (ib. 1 037/347), **turturéu** (A VII 2) s. m.

— De la **turturică,** cu schimbare de sufix. — **Turtureu:** sg. refăcut după pl.

TURTURÉLĂ s. f. (Rar) Turturea **(1)** *(Streptopelia turtur)*. *Fedela turturellă Cu soțul vieței sale.* HELIADE, O. I, 365, cf. COSTINESCU, MARIAN, O. II, 200.

— Scris și: *turturellă.* — Pl.: *turturele.*

— De la **turturel.** Cf. și it. tortorella, fr. tourterelle.

TURTURELÚȘĂ s. f. Diminutiv al lui turturea **(1)**; turteluță. Cf. LB, MARIAN, O. II, 209, BĂCESCU, PĂS. 166.

— Pl.: *turturelușe.*

— **Turturea** + suf. *-ușă.*

TURTURELÚȚĂ s. f. Turturelușă. Cf. LB, MARIAN, O. II, 209, BĂCESCU, PĂS. 166.

— Pl.: *turturelușe.*

— **Turturea** + suf. *-uță.*

TURTURÉU s. m. v. **turturel.**

TURTURÍC s. m. (Regional) Turturel **(1)** (Purcăreți — Sebeș). Cf. A II 7.

— Pl.: *turturici.*

— Derivat regresiv de la **turturică.**

TURTURÍCĂ s. f. v. **turturea.**

TURTURICÓI s. m. (Regional) Turturel **(1).** Cf. ALR I 1 037/746, 865, 890.

— Pl.: *turturicoi.*

— **Turturică** + suf. *-oi.*

TURTURÍȚĂ s. f. (Ornit.; regional) Turturea **(1)** *(Streptopelia turtur)* (Lupeni). Cf. A III 3.

— Pl.: *turturițe* și *turturiți.*

— **Turtură** + suf. *-iță.*

TURTURÓI s. m. Bărbătușul turturelei **(1)**; turturel **(1)**, (regional) turoi. Cf. POLIZU, MARIAN, O. II, 207, PRIBEAGUL, P. R. 61, BĂCESCU, PĂS. 166, ALR I 1 037, A I 17, 20, 26, 31, III 1.

— Pl.: *turturoi.* — Și: (regional) **tuturól** s. m. ALR I 1 037/51, 378, 588, 782.

— De la **turturea,** cu schimbare de sufix.

TURTURÚȘ s. n. (Prin nord-vestul Munt.) Pușculiță de lut, de formă rotundă, în care-și păstrează copiii economiile. Cf. COMAN, GL., CV 1952, nr. 2, 38.

— Pl.: *turturușe* (COMAN, GL.) și *turturușuri* (id. ib.).

— **Turture** + suf. *-uș.*

TURTURÚȚĂ s. f. (Ornit.; regional) Turturea **(1)** *(Streptopelia turtur)* (Vașcău). Cf. A I 34.

— Pl.: *turturuțe.*

— **Turtură** + suf. *-uță.*

TURTUȘÍ vb. IV. Refl. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** A se așeza jos, a se așeza turcește. Cf. UDRESCU, GL. *Ne-am turtușit cu toții pe iarbă verde și așa am luat masa.* id. ib. ◆ A se ghemui, a se ascunde. Cf. UDRESCU, GL. *Ne-am turtușit toți sub cergă și am tăcut chitic.* id. ib.

2. A se gîrbovi, a se cocoșa. Cf. UDRESCU, GL. *S-a turtușit mătușa, a ajuns o scovergă.* id. ib.

— Prez. ind.: *turtușesc.*

— Etimologia necunoscută.

TURTUȘÍT, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Ghemuit. Cf. UDRESCU, GL. *L-am găsit eu turtușit în niște stufuri.* id. ib.

2. Cocoșat. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *turtușiți, -te.*

— V. **turtuși.**

TURTUȚEÁ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Corcoduș. Cf. VÎRCOL, V., LEXIC REG. 87.

— Pl.: *turtuțele.*

— De la **turtă.**

TURTUȚÉL s. m. v. **torțel[1].**

TURȚÁN s. n. v. **țurțan.**

TURȚÉL s. m. v. **torțel[1].**

TURȚIÉL s. m. v. **torțel[1].**

TURÚG subst. v. **turugă.**

TURÚGĂ s. f. **1.** (Prin Olt. și Ban.) **Buturugă** (CADE, L. COSTIN, GR. BĂN. 207); copac ale cărui crengi din vîrf au fost rupte sau tăiate (CADE, A III 3); **ciot** (ALR SN II h 610/836). *Aprindeam focul lîngă vreo „turugă".* AL LUPULUI, P. G. 87. ◆ (Prin nord-vestul Olt.) Copac bătrîn și scorburos. Cf. GR. S. V, 124. ◆ (Regional) Lemn gros; buștean. (Peștișani — Tîrgu Jiu). Cf. ALR II/836.

2. (În limbajul muncitorilor forestieri; în forma *turungă*) Par cu ajutorul căruia se ridică greutăți;

pîrghie **(1)** (Coverca — Vatra Dornei). ARVINTE, TERM. 173. ◆ (Regional; în forma *turug*) Porumb **(1)** (Rudina — Tîrgu Jiu). H IX 90.

3. (La pl.; în forma *turigi*) Coceni, tulpini (Bocșa). LEXIC REG. II, 38.

— Pl.: *turugi*. — Și: (regional) **turúg** subst., **turúngă, turígă** (L. COSTIN, GR. BĂN. II, 199) s. f.

— Cf. b u t u r u g ă, t u m u r u g.

TURUÍ[1] vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Familiar; adesea în e x p r. **a-i turui gura**) A vorbi repede și mult, a avea un debit verbal deosebit de mare (fără a spune lucruri importante); a durui. *Are condei lămurit și citeț, ... citește apostolu turuindu-i gura.* JIPESCU, O. 121. *Sporovoiește și-i turuie mereu gura și spune fel de fel de taine și pîre.* CARAGIALE, ap. CADE. *Le turuie gura, spuind verzi și uscate, numai să se afle în vorbă.* ISPIRESCU, U. 112, cf. DELAVRANCEA, O. II, 282, DDRF, ALEXI, W. *Îi turuie gura ca o moară hodorogită.* PAMFILE, J. III, 96. *A învățat să vorbească ca un pui de franțuz și-i turuia guriță de poezii franțuzești.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 276. *Paharele se goleau mai des și limbile turuiau mai slobode.* REBREANU, I. 153. *Ca moara îi turuie gura.* STANCU, D. 24. *Cum intră în atelier, începu să turuie despre arestarea Valeriei.* V. ROM. martie 1954, 133. *Să-l întrebați numai, să vedeți cum îi turuie gura.* BARANGA, I. 158. *Marele logofăt ... sta cu marele vornic Costache Ghica în spatele Principelui și-i turuiau în urechi.* BARBU, PRINC. 208. *Turuia întruna, încercînd să împrăștie, să spargă tăcerea.* V. ROM. ianuarie 1961, 55. ◇ E x p r. **A turui ca moara fără apă** v. m o a r ă. ◇ T r a n z. *Îmbulzindu-i în minte cuvintele pe cari le turuise întruna, ... îl duse gura anapoda.* DELAVRANCEA, ap. CADE, cf. SCRIBAN, D. *Priceputul director al localului îi turui la ureche o întreagă carte de bucate.* STANCU, R. A. IV, 209. *Cum oi fi ajuns să înțeleg și să turui atîta amar de cuvinte?* V. ROM. ianuarie 1966, 44. (În metonimie) *C-un ton declamator îți turuie un voivod sau o bătălie, aproape pe nerăsuflate.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. ◆ T r a n z. (Regional) A cicăli. Cf. UDRESCU, GL. *Nu-l mai turui, tu, că știe el ce face.* id. ib.

2. A hurui, a durui. *Și plugul că și-l pornea, Mergea, roatele turuind Și bicele tot plesnind.* MAT. FOLK. 77. ◇ F i g. *S-ar întoarce Ion, de la poartă, dacă nu i-ar turui în cap vorbele astea ca o darabană.* VLAHUȚĂ, CL. 64. ◆ (Regional) A gîlgîi. Cf. UDRESCU, GL. ◇ F i g. *Mai turuie plosca?* id. ib.

3. (Despre turturele și porumbei) A scoate sunetele caracteristice speciei; a gurlui. Cf. CADE, SCRIBAN, D., H II 88, III 325, IV 54, XIV 209, XVI 112. *Porumbeii satului ... Turuiră, guruiră.* MAT. FOLK. 1 121. *De atunci ... turtureaua turuie mereu, ca roatele carului, pe care l-a auzit.* ȘEZ. XIII, 181. *Porumbeii cum zburară ..., Turuiră, guruiră.* PĂSCULESCU, L. P. 23. *Turturica turuiește.* Com. din TĂRCĂIȚA — BEIUȘ, cf. ALR II 5 752/102, 723, 987, A I 24, UDRESCU, GL. ◆ T r a n z. (Regional; complementul indică păsările de curte) A chema la mîncare, prin anumite strigăte. Cf. UDRESCU, GL. *Se scoală de dimineață, Turuie găinile S-audă vecinile.* POP., ap. UDRESCU, GL.

4. (Prin sud-vestul Transilv.; despre găinile bolnave) A moțăi **(2)**, a dormita. Cf. MAT. DIALECT. I, 270. ◇ P. e x t. (Despre persoane) *Scoală-te, nu mai turui.* LEXIC REG. II, 103.

— Prez. ind.: *túrui* și *turuiesc*. — Și: (regional) **turăí** (ALR II 5 752/102), **torăí** (REBREANU, ap. SCRIBAN, D., com. din ALBAC — ABRUD și din CÎMPENI), (prin nord-vestul Munt.) **toroí** (L. ROM. 1959, nr. 2, 55) vb. IV.

— **Tur[1]** + suf. *-ui*.

TURUÍ[2] vb. IV. (Prin Transilv.) **1.** T r a n z. și r e f l. A (se) obosi foarte tare. V. t r u d i. Com. DRĂGANU, PAȘCA, GL. *M-am turuit destul pînă v-am văzut mari.* id. ib.

2. T r a n z. (Complementul indică **un drum**) A deszăpezi (Șieu Măgheruș — Bistrița). Cf. MAT. DIALECT. I, 289. *Trebuie să turuim drumul ăsta, ca să putem duce lemne pe el.* ib.

3. T r a n z. (Complementul indică un teren) A fertiliza ținînd oile să pască pe el mult timp (Șieu Măgheruș — Bistrița). Cf. MAT. DIALECT. I, 289. *Am avut bună holdă pe locul ăsta; l-am turuit astă-vară cu oile.* ib.

— Prez. ind.: *turuiesc*.

— Din magh. **tör.** — Pentru sensul **1**, cf. magh. t ö r i m a g á t. — Pentru sensul **2**, cf. magh. [utat] t ö r.

TURUIÁC s. m. v. **tureatcă.**

TURUIÁCĂ s. f. v. **tureatcă.**

TURUIÁLĂ[1] s. f. (Familiar) Faptul de a turui[1] **(1)**; debit verbal deosebit de mare; vorbărie. *Frate-meu mă învățase să citesc ca pe apă în cartea de citire; și dacă deschideam la „cînd cu ciuma lui Caragea ...", nu m-ar fi oprit nimeni din turuială.* DELAVRANCEA, ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Ascultîndu-i turuiala, Filip avu vreme să cerceteze hîrtiile ce-i fuseseră puse în mînă.* V. ROM. martie 1954, 77, cf. DEX.

— Pl.: *turuieli*.

— **Turui[1]** + suf. *-eală*.

TURUIÁLĂ[2] s. f. (Regional) Faptul de a (se) turui[2] **(1)**; oboseală, trudă (Crișcior — Brad). Cf. PAȘCA, GL.

— **Turui[2]** + suf. *-eală*.

TURUICÉL s. m. (Prin sudul Olt.) Ciorap gros. Cf. LEXIC REG. 43.

— Pl.: *turuicei*.

— **Turuiac** + suf. *-el*.

TURUIÉTIC, -Ă adj. (Prin Mold. și Bucov.) Nerod **(I 1)**, nătărău **(1)**; nebun **(I 1)**, smintit. *Pi semni, omule, tu ești turuietic* (a. 1773). GCR II, 94/37, cf. CIHAC, II, 626. *Femeia aceasta e turuietică.* Com. MARIAN. ◇ (Substantivat) *Ce-ți pui mintea c-o turuietică!* id. *Opt opinteșc, Miile plătesc Și un turuietic* (Plugul). SBIERA, P. 322, cf. PASCU, C. 113.

— Pl.: *turuietici, -ce*.

— Cf. t u r n i a c.

TURUIETÚRĂ s. f. v. **turuitură.**

TURUIMÁN, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.; și substantivat) **1.** (Persoană) care poartă pantaloni largi și cu turul[3] **(1)** mare; (regional) tulvurar. Cf. UDRESCU, GL.

2. (Persoană) lată în șolduri, voinică; (regional) turmac, curuiman. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *turuimani, -e*.

— Cf. t u r[3].

TURUIMÁNCĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Turuimană. UDRESCU, GL.

— Pl.: *turuimance*.

— **Turuiman** + suf. *-că*.

TURUÍT[1] s. n. **1.** Huruit, duruit. Cf. UDRESCU, GL. *S-aude turuitul sucălei.* id. ib.

2. Sunetele caracteristice scoase de turturele; gurluit, turuitură. Cf. UDRESCU, GL. *Îți place s-asculți turuitul turturelii?* id. ib.

— V. **turui[1]**.

TURUÍT[2], -Ă adj. (Regional) Foarte obosit. Com. din CRIȘCIOR — BRAD.

— Pl.: *turuiți, -te*.

— V. **turui[2]**.

TURUITOÁRE s. f. (Regional) Zbîrnîitoare (de speriat păsările); (regional) duiăitoare. Cf. ALR SN I h 47.

— Pronunțat: *-ru-i-*. — Pl.: *turuitori*. — Și: **torăitoáre** s. f. ALR SN I h 47.

— **Turui[1]** + suf. *-toare*.

TURUITÚRĂ s. f. Turuit[1] **(2).** *Cîntecul porumbelului este o gungunire şi o turuietură ce ne plac cînd le auzim.* ap. TDRG, cf. DL, H IV 272.
— Pronunţat: *-ru-i-*. — Pl.: *turuituri*. — Şi: (rar) **turuietúră** s. f.
— **Turuí**[1] + suf. *-tură*.

TURÚNGĂ s. f. v. **turugă**.

TURUNGHÍU, -ÍE adj. v. **turungiu**.

TURUNGÍ vb. IV. Tranz. (În limbajul muncitorilor forestieri) A ridica o greutate cu ajutorul turungii (Coverca — Vatra Dornei). ARVINTE, TERM. 173.
— Prez. ind.: *turungesc*.
— V. **turungă**.

TURUNGÍU, -ÍE adj. **1.** (Învechit şi regional) Portocaliu; roşiatic. *1 hasi turungiu* (a. 1731). FURNICĂ, I. C. 11. *Un gear turungiu şi alt gear, după aceala, fişţichiu* (a. 1795). IORGA, S. D. VII, 256. *Feţile ce se întrebuinţează mai mult în Mehedinţi sînt cicic, verde, gălbăn, turungiu.* I. IONESCU, M. 693, cf. TDRG, ŞIO II$_1$, 370, CADE, SCRIBAN, D. *Luceau ... ceaprazele şi felegelele de canavăţ turungii.* BARBU, PRINC. 138, cf. 19, com. MARIAN. *Roşaţă turungie, Roşaţă portocalie.* ŞEZ. II, 91. *Brîncă albă, Brîncă turungie.* MAT. FOLK. 619, cf. PAMFILE, B. 17. *Bubă turungie, Bubă cafenie.* ŞEZ. XII, 186.

2. (Prin confuzie) Tuciuriu (Braşov). Com. PUŞCARIU.
— Pl.: *turungii*. — Şi: (regional) **turunghíu, -íe** (PAMFILE, B. 17, ŞEZ. XI, 53), **turingíu, -íe** (ŞEZ. III, 197), (prin vestul Munt.) **sturungíu, -íe** (SCRIBAN, D.) adj.
— Din tc. **turuncu**.

TURVENEÁLĂ s. f. (Ban.) Pălăvrăgeală, taifas. LEXIC REG. II, 38.
— Pl.: *turvenele*.
— **Turvini** + suf. *-eală*.

TURVÍN subst. (Ban.) Dezbatere, discuţie; convorbire, taifas. Cf. TDRG, CADE, L. ROM. 1978, 346. *Ursu, înşepînd turvinu cu uomu nostu, îl întrebă.* JAHRESBER. II, 283, com. din ORAVIŢA. [Stau] *la turvin.* ALR SN V h 1 390/29, cf. SCL 1957, 512.
— Pl.: ?
— Din magh. **törvény** „judecată".

TURVINÍ vb. IV. Intranz. (Ban.) A ţine sfat, a discuta; a sta de vorbă, a sta la taifas; a vorbi. Cf. MÎNDRESCU, UNG. 111, TDRG, CADE, L. ROM. 1978, 346. *Şi-mi grăiesc Şi-mi ciormănesc Şi de Gruia turvinesc.* CORCEA, B. 89. *Şedea jos, cu faţa-n jos, Tot plîngînd şi suspinînd Şi de Gruia turvinind.* id. ib. 123, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 207, ANT. LIT. POP. I, 332, SCL 1957, 512.
— Prez. ind.: *turvinesc*.
— V. **turvin**.

TURVINÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Transilv.) Mînios, furios. Cf. L. ROM. 1978, 346, 347. *Nu fi aşa turvinos, bade! N-aş vrea să te împuşc.* GT (1899), nr. 247, 4, cf. REV. CRIT. IV, 340, MAT. DALECT. I, 27.
— Pl.: *turvinoşi -oase*.
— **Turvin** + suf. *-os*.

TURZÚC s. m. v. **tuzne**[2].

TURZUCÁ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică părul) A zbîrli. *Se plimba prin toală casa ..., turzucîndu-şi părul şi vorbind fără şir.* T. POPOVICI, S. 142, cf. L. ROM. 1978, 347.
— Prez. ind: *turzúc*.
— V. **turzuc**.

TUS adj. v. **tot**[2].

TÚSĂ s. f. v. **tuse**.

TUSĂRÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit şi regional) Care tuşeşte des, tuşitor; însoţit de accese de tuse, deranjat de tuse. *Tusăroase şi sughiţoase răspunsurile jigăniilor acestora.* CANTEMIR, IST. 372, cf. TDRG. ◇ (Substantivat) *Mario, vreai să te măriţi cu tusărosul ăla?* Com. din BUCIUM — ZALĂU.
— Pl.: *tusăroşi, -oase*.
— **Tuse** + suf. *-ăros*.

TUSCHÍE s. f. **1.** (Ban.) Pîrghie. Com. din BANAT, ALR II/I h 293/105. ✦ Bită mare (L. COSTIN, GR. BĂN. II, 199); retevei (LEXIC REG. 32). ✦ Ceatlău (cu care se strînge o sarcină de fîn, de lemne etc.). Com. din ORAVIŢA, ALR II 5 635/53. ✦ Cobilă (pentru plug) (Borlovenii Vechi — Bozovici). Cf. ALR I 895/12.

2. (Prin Munt.) Scîndurică lată servind pentru netezit. V. tapşă[1]. SCRIBAN, D.

3. (Regional) Aşchie, ţepuşă (Deta — Timişoara). Cf. VICIU, GL.
— Pl.: *tuschii*. — Şi: **tuşchíe** (VICIU, GL., L. COSTIN, GR. BĂN. II, 199, LEXIC REG. 32), **tiuschíe** (com. din BANAT, ALR II/I h 293/105, ALR II 5 635/53), **tuşche** (com. din ORAVIŢA), **ciuşche** (VICIU, GL.), **ciúscă** (com. din BANAT, pl. *ciuste* şi *ciusti* ib.) s. f.
— Cf. scr. ćuskija, magh. tüske.

TUSCÍNCI num. col. (Învechit şi popular; cu valoare adjectivală sau substantivală) Toţi cinci. *S-au strîns ... patriarşii tuscinci a toată lumea.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 61[r]/1. *Toţi aceştie tuscinci, ficiori cuparului celui bătrîn.* NECULCE, L. 100. *Pornesc tuscinci înainte.* CREANGĂ, P. 244, cf. PHILIPPIDE, P. 95, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., L. ROM. 1965, 340, ib. 1978, 347.
— **Tus-** + **cinci**.

TÚSE s. f. Act reflex care constă dintr-o inspiraţie scurtă urmată de o expiraţie bruscă şi zgomotoasă, de intensitate şi frecvenţă variabile (însoţită de expectoraţii), cauzat de îmbolnăvirea aparatului respirator, de alunecarea în traheе a unor corpuri străine etc.; p. ext. boală a aparatului respirator, caracterizată prin acest simptom. Cf. LEX. MARS. 249. *Vărsat, tuse, friguri* (a. 1733). GCR II, 26/27. *Boala esti tuse cu vătămare plămînilor* (a. 1795). IORGA, S. D. VII, 257. *Să nu ne apuce vîrsta bătrînă Cu tusa şi cu durere de oase.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 96, cf. CLEMENS, DRLU, LB. *Tusa ... este o însuflare afundă, carea o urmează o răsuflare puternică şi cu glas.* ANTROP. 116/1, cf. VALIAN, V. *Să apropiiară patru stihii ale trupului tău, hraconit, fiiare vearde, tusă albă şi sînge roşu.* ALEXANDRIA, 147/13. *Boala sa era numai o mare slăbiciune ..., pe urmă veni o mică fierbinţeală şi apoi puţină tusă.* NEGRUZZI, S. II, 154. *O tuse violentă amenînţa din ce în ce mai mult existenţa lui.* FILIMON, ap. TDRG, cf. COSTINESCU, CIHAC, I, 292. *Să trăiesc cu tusea şi junghiurile, cu ahurile şi palpitaţiile d-tale?* DELAVRANCEA, S. 111. *Iarna trecută îl apucase o tuse neîmblînzită.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 90, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Tusa la vite se vindecă de multe ori singură.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 209, cf. CANDREA, F. 220, BIANU, D. S., GOROVEI, CR. 421. *Începu să răsufle greu, să se înece într-un horcăit de tusă.* AGÎRBICEANU, S. 74. *Îşi strîngea mai mult genunchii sub bărbie, încercînd să-şi înfunde tusea.* SĂHIA, N. 115. *O voce înecată de tusă.* TEODOREANU, M. II, 19. *Paşi grăbiţi şi îndesaţi se auzeau şi tuse scurte şi tari în răcoarea zorilor.* SADOVEANU, O. I, 222. *Aude o tuse uşoară lîngă el.* VINEA, L. II, 295, cf. PREDA, Î. 100, ABC SĂN. 165. *Vocea, tusea, mersul ori vreun alt tic pot fi semne de recunoaştere.* V. ROM. decembrie 1966, 43, cf. H IX 315. *Găsi-l-ar sughiţ şi tuse P-ăl de face furci şi fuse.* TEODORESCU, P. P. 333, cf. ALR I 1 620/5. (Glumeţ) *Dă-mi ritmu-nveninat al Salomeei Şi tusea-n fa minor a Traviatei.* MINULESCU, VERS. 150. ◇ *Tuse convulsivă* (sau *măgărească, rea,* regional, *neagră*) v. cuv. (Glumeţ) *Tuse de cele cu urechile lungi* = tuse măgărească, v. măgăresc. *Îl apucase pe bietul cuconăşel o tusă de cele cu urechile lungi ... ca să nu zic vorbă proastă.* ALECSANDRI, T. 9. *Tuse seacă* (sau

în sec) v. sec. *Tuse uscată* v. uscat. (Regional) *Tuse în plin* = tuse cu expectorație. Cf. CV 1951, nr. 9—10, 43. (Regional) *Tuse coaptă* = tuberculoză. Cf. PĂCALĂ, M. R. 270. *Tuse din sfinte* = (în credințele populare) tuse pe care o capătă cel ce bea apă din baltă sau din pîraie, mai ales noaptea. Cf. N. LEON, MED. 150, GRIGORIU-RIGO, M.P. I, 178. ◇ Expr. **(A se întîlni) tusea cu junghiul** sau **tusea și junghiul** = (a se întîlni, a se întovărăși) doi oameni care se potrivesc prin trăsăturile negative. *Ne potrivim de minune...—Ca tusea cu junghiu'.* DELAVRANCEA, O. II, 363, cf. L. ROM. 1959, nr.2, 55, UDRESCU, GL. **A băga** (pe cineva) **în tuse** = a speria pe cineva. Cf. ZANNE, P. II, 784.

— Pl.: (rar) *tuse.* — Și: (regional) **tușă** s. f.

— Lat. **tussis.**

TÚSET s. n. (Rar) Acces de tuse, tuse prelungită; tușit, tușitură. *Se aud pe culuare, ... spre sălile de operație, glasuri și tusete.* C. PETRESCU, Î. II, 75. *Un tuset străin.* id. O. P. II, 259, cf. DEX.

— Pl.: *tusete.*

— **Tuse** + suf. *-et.*

TUSLAMÁ s. f. Mîncare preparată din burtă și din picioare de vacă. *Băieții cu șorțuri verzi aduceau tuslamalele și potroacele în castroane aburinde.* I. BOTEZ, ȘC. 24. *E o faptă slăvită să știi să mănînci o tuslama fierbinte.* id. B. I, 25, cf. BUL. FIL. XI—XII, 421, S. MARIN, C. B. 111.

— Pl.: *tuslamale.* — Și: **tuzlamá** (ȘIO II$_1$, 371, CADE, SCRIBAN, D., L. ROM. 1965, nr. 1, 20), (regional) **tușlamá** (RUDOW, XIX, 413) s. f.

— Din tc. **tuzlama.**

TUSLÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre îmbrăcăminte) Îmbîcsit de praf și de grăsime, murdar (Stănești — Curtea de Argeș). Cf. L. ROM. 1959, nr. 3, 67.

— Pl.: *tusloși, -oase.*

— Cf. tusluc.

TUSLÚC s. m. v. **tuzluc**[1].

TUSLÚG s. m. v. **tuzluc**[1].

TUSÓPT num. col. (Rar) Toți opt. *A da Dumnedzău potop Și ț-or muri boii tusopt.* VASILIU, C. 30.

— **Tus-** + **opt.**

TUSÓR s. n. Mătase fabricată din firele produse de larvele unor fluturi originari din Japonia, China și India, foarte elastică și rezistentă, care se folosește la confecționarea umbrelelor, a parașutelor etc. Cf. DT, DER, DEX.

— Din fr. **tussor.**

TUSPÁTRU num. col. (Popular; cu valoare adjectivală și substantivală) Toți patru. *Evanghelie cu învățătură den tuspatru evanghelistii aleasă.* CORESI, EV. 1. *Pre hatmanii leșești cu meșterșug i-au prinsu pre tuspatru.* NECULCE, L. 289. *Fietecare stîlp supt rădăcină patru lei de aramă ... avea și tus-patru cu dosurile la un loc.* CANTEMIR, IST. 126. *I-au închis pe tuspatru în serai* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 274/13. *I-a iubit ca pre ai săi și pre tuți-patru cu vreme i-a făcut chesari.* ȘINCAI, HR. I, 44/4. *Tus-patru punturile cardinale.* NEGRUZZI, S. I, 326, cf. BĂLĂȘESCU, GR. 52/18. *Din tus-patru părți a lumei se ridică-nalt pe ceruri ... nouri negri.* ALECSANDRI, P. III, 8. *La lucru! îmi șoptește un glas ce iese din tuspatru colțuri ale cabinetului.* id., ap. GHICA, S. 340. *Poate că-i convin tuspatru craii cărților de joc.* EMINESCU, O. I, 162. *Setilă atunci se ia după Harap-Alb și pornesc tuspatru înainte.* CREANGĂ, P. 242, cf. PHILIPPIDE, P. 95, TDRG. *Cînd dușmanul tău se mută într-altă casă, pune-i în tuspatru colțurile cîte o piatră.* GOROVEI, CR. 22. *Copitele potcovite ale tuspatru picioarelor sale ... scăpărau în toate părțile.* HOGAȘ, M. N. 186, cf. CADE. *Să-mi cresc copiii... S-ajung să mi-i văd cosind pe tuspatru.* MIRONESCU, S. A. 38. *Tuspatru se închinară adînc.* SADOVEANU, O. XI, 50, cf. SCRIBAN, D. *Evangheliștii de pe vremuri, tuspatru, predică-n pustiu.* PILLAT, P. 117. *Sînt uimiți de venirea ciudată a tuspatru pisoilor.* ARGHEZI, S. VIII, 113. *Eram născuți tuspatru în același an.* BLAGA, H. 14. *A dat foc hanului în tuspatru părțile.* CAMILAR, C. P. 94. *Tuspatru știau ce înseamnă această indicație.* V. ROM. august 1969, 58, cf. I. ROM. 1978, 347, JARNÍK — BÎRSEANU, D. 295. *S-au pus tuspatru pe lîngă o masă.* SBIERA, P. 274, COM. MARIAN. *Și le-au fost nunta tuspatrora în aceeași zi.* SEVASTOS, P. 11. *Plînjeți trus-patru păreți, Că de măicuța rămîneți.* ȘEZ. II, 46. *Cruce în truspatru cornuri de casă.* id. III, 192, cf. BL VI, 189, O. BÎRLEA, A. P. I, 138.

— Scris și: *tus-patru.* — Gen.-dat.: *tuspatru* (precedat de art. pos. sau de prep. „la") și (rar) *tuspatrora.* — Și: (învechit, rar) **tuți-pátru,** (prin Mold.) **truspátru** (scris și *trus-patru)* num. col.

— **Tus-** + **patru.**

TUSȘÁPTE num. col. (Popular; cu valoare adjectivală și substantivală) Toți șapte[1]. *Era derept aceaea șapte frați ... Și o luară pre ea tus-șapte.* N. TEST. (1648), 57^v/11. *Tuți-șepte s-au iscălit tudumăniei episcopilor acestora.* ȘINCAI, HR. I, 77/8. *Adunîndu-să tușșepti părțile de față ..., s-au învoit* (a. 1806). ȘTEFANELLI, D. C. 322,cf. CADE. *S-o dus la bălaur, i-o tăiet vîrful limbilor de la tus-șăpte capetele.* VASILIU, P. 226.

— Scris și: *tus-șapte.* — Și: (învechit) **tuți-șépte, tușșépte,** (f.) **tùte-șápte** (CORESI, TETR. 169) num. col.

— **Tus-** + **șapte**[1].

TUSȘÁSE num. col. (Popular; cu valoare adjectivală și substantivală) Toți șase. *Au giurat tusșese precum sînt drepți vecini* (a. 1723). IORGA, S. D. V, 103. *Cum ajung, odată într-o buluc în ogradă, tusșese.* CREANGĂ, P. 248, cf. PHILIPPIDE, P. 95, CADE. *Pune clopote la boi Și fă pleasnă de mătasă Și pocnește-n boi tus-șasă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 83.

— Scris și: *tus-șase.* — Și: (Mold.) **tusșése** num. col.

— **Tus-** + **șase.**

TUSȘÉSE num. col. v. **tusșase.**

TUSTRÉI, TUSTRÉLE num. col. (Popular; cu valoare adjectivală) Toți trei[1]; (învechit, rar, astăzi glumeț) amîntrei. *Patriarhul dusă tustreale crucile.* VARLAAM, C. 364. *Pe trustei feciorii îi va lăsa.* HERODOT (1645), 234. *Atîtea-s părțile ce s-au vinit a tustreale surorile.* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV, 16. *Tustrei viteajii sv*[i]*ntei troițe.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 61^v/7. *Au plinit atunce tustreli birurile, de le-au trimis la Poartă.* NECULCE, L. 17. *Pe tustrei feciorii lui Miron Logofătul, pre toți pre acestii i-au prins* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. II, 267/3. *Așa vei face și cînd vor ave în trustele locurile rămășiță.* AMFILOHIE, E. 108/4. *Tute-trele cărțile acestea se află la Rainald.* ȘINCAI, HR. I, 288/18. *Au să primească îndată poruncă a să porni la Constantinopole, spre a să deschide negoțiațiile în numele a trustei aliaților.* AR (1829), 44^2/33. *Tus-trei frații.* HELIADE, O. I, 221. *Chemă tustrei feciorii înaintea sa.* CREANGĂ, P. 184, cf. DDRF. *Stăpîni ai nemuririi ș-ai lumilor tustrele.* COȘBUC, S. 172. *Auzîtorii mei se compun ... din studinți de la tustrele facultățile universității.* SBIERA, F. S. 344. *La noi de jale povestesc A codrilor desișuri Și jale duce Mureșul Și duc tustrele Crișuri.* GOGA, P. 13. *Tustrei țăranii se opriră la vro doi pași de la ușă.* MIRONESCU, S. A. 32. *Să vie tustrei negustătorii și, cînd or fi la un loc, le dau avutul lor.* SADOVEANU, O. XV, 475. *Dar unde mai sînt astăzi ... Tustrei copiii veseli?* PILLAT, P. 73. *Și-a luat trustei cînii și s-a dus și a ajuns într-un sat.* ȘEZ. I, 68. ◇ (Învechit; art., precedă substantivul determinat) *Această întîe alegire să se facă către tustrelele curți, în unire cu Poarta.* AB (1829), 39^2/16. *Adună reprezen-*

tanții tustrelilor ieri. SĂULESCU, HR. I, 215/15. *Va urma pace și aleanță statornică între tustrelele puteri.* ASACHI, S. L. II, 105. *M-ăi întreba poate ... ce slujbe au făcut țărei tustreii mei răposați?* ALECSANDRI, T. 102. ◇ (Cu valoare substantivală) *Tustreale-ș deaderă sufletele.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 20[r]/26. *Tustrei, rămași în casă, au făcut voroavă cîtăva.* N. COSTIN, LET. II, 86/13. *Le-au tăiat capetele a tustrii.* NECULCE, L. 68. *Din credință și dragoste să naște nădejdea, iară din tustrele: bunanorocire și fericire* (a. 1774). GCR II, 99/25. *Tustrei au făcut alianță între sine.* ȘINCAI, HR. III, 2/22. *Tustrei se îndrumară în călătoria lor.* ASACHI, S. L. II, 77. *Se puseră tus-trei pe lucru.* NEGRUZZI, S. I, 343. *Numerii fundamentali sau cardinali ... sînt ... singur, amîndoi, amîntrei ori toți trei (tustrei).* BĂLĂȘESCU, GR. 52/17. *Plecară tustrei spre locuința lui.* EMINESCU, P. L. 83. *Mănîncă ei la un loc tustrei.* CREANGĂ, A. 144. *Tustrei țineați ochii în pămînt.* DELAVRANCEA, O. II, 21. *Tustrei erau veseli.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 50. *Trei aceste leacuri sînt Sufletului pe pămînt. Tu să-ncerci cu toate-trele.* COȘBUC, P. I, 185. *Am alergat tustrele înapoi în camera noastră.* AGÎRBICEANU, A. 344. *Ședeau acum tustrei pe lîngă foc.* MIRONESCU, S. A. 47. *Am trăit la fel tustrei.* MINULESCU, VERS. 282. *Au fost delicioase tustrele.* C. PETRESCU, C. V. 247. *Așa tăinuiau înțelepții, cu ifos tustrei.* VOICULESCU, POEZII, I, 146. *Au fost tustrei laolaltă în casă.* SADOVEANU, O. VII, 293. *Cine bea din amîndouă Cade la pămînt și moare. De tustrele de se-atinge, Pradă va cădea iubirii.* PILLAT, P. 15. *Tustrei au profetizat anumite laturi ale epocii ce avea să înceapă.* BLAGA, Z. 134. *Au rîs tustrei batjocoritor.* PAS, Z. I, 144. *Tustrele îl petrecură cu ochii.* CAMILAR, N. I, 230. *Se uită pe rînd la tustrei.* VINEA, L. I, 343. *Rideam tustrei și vorbeam tare.* T decembrie 1964, 22, cf. L. ROM. 1978, 347, 348. *Iară ei se întorcea, Spre casă tustrei mergea.* POP., ap. GCR II, 298. *S-au dus trustrei în pustiul acela.* SBIERA, P. 67. *Trei cîrduri de oi, ... Cu trei ciobănei, Tustrei verișori.* BALADE, II, 481. *Adunați-vă tustrele la crucea din sat.* FOLC. TRANSILV. II, 206, cf. O. BÎRLEA, A. P. I, 138.

— Scris și: *tus-trei, tus-trele.* — Gen.-dat.: *tustrei, tustrele* (precedat de art. pos. sau de prep. „la") și (învechit, rar) *tustrelelor.* — Și: (învechit și regional, f.) **tùte-tréle** (FRÎNCU — CANDREA, M. 106), (regional) **tustríi** (id. ib.), **tăstrí** (O. BÎRLEA, A. P. I, 275), **trustréi, trustéi, trustéle,** (f.) **toàte-tréle, tùte-tréi** (FRÎNCU — CANDREA, M. 106) num. col.

— **Tus-** + **trei[1].**

TUSTRÍI num. col. v. **tustrei.**

TUȘ[1] s. n. Cerneală specială, mai ales neagră, rezistentă la apă, folosită în unele lucrări de desen, în litografie, la aplicarea ștampilelor etc.; (și în sintagmele *tuș de China,* M. D. ENC., *tuș chinezesc)* substanță solidă sau lichidă, de culoare neagră, obținută din negru de fum, folosită la desen. Cf. MOLNAR, STAMATI, D., POLIZU. *Portretul ei, desenat cu tuș, era destul de bine.* BOLINTINEANU, O. 402, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, NICA, L. VAM. 248, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Avea ... păr negru ca tușul chinezesc.* TEODOREANU, M. II, 229, cf. DS. *În desenele în tuș ... ajunsese la o mare îndemînare.* OPRESCU, S. 87. *O pensulă muiată în tuș.* CĂLINESCU, C. O. 230. *Liniile trase cu tuș de pe planșetele de desen.* V. ROM. octombrie 1954, 125. *Se remarcă un bun desenator, executînd în tuș portretul lui Tudor Vladimirescu.* ib. decembrie 1964, 155, cf. DN[2], DEX. ✦ Desen executat cu aceste substanțe. *Tușurile și afișele din vremea ... războiului civil au exercitat o influență puternică în conștiințele oamenilor.* GL 1959, nr. 265, 7/3. *Reproduceri din grafica maestrului: acuarele, desene colorate, tușuri.* V. ROM. decembrie 1964, 160, cf. DEX.

— Pl.: *tușuri.* — Și: (învechit, rar) **túșă** s. f. DDRF, BARCIANU.

— Din germ. **Tusche,** rus. **тушь.**

TUȘ[2] subst. (Rar) Scurtă piesă muzicală, executată puternic de orchestră în momente solemne. *Un tuș al orchestrului anunță că tocmai bătuse miezul nopții și că începuse alt an.* I. NEGRUZZI, S. III, 170, cf. L. ROM. 1978, 349.

— Pl. : ?

— Din germ. **Tusch.**

TUȘ[3] s. m. v. **tluș.**

TUȘ[4] s. n. v. **duș.**

TUȘÁ[1] vb. I. Tranz. (Tehn.) A executa operația de tușare. Cf. DN[2], M. D. ENC.

— Prez. ind.: *tușez.*

— Din fr. **toucher.**

TUȘÁ[2] vb. I. Tranz. (Rar) A vopsi în negru. Cf. GHEȚIE, R. M.

— Prez. ind.: *tușez.*

— V. **tuși[1].**

TUȘÁR s. m. v. **tușer.**

TUȘÁRE s. f. (Tehn.) Operație de verificare a gradului de netezime a unor suprafețe metalice cu ajutorul unor unelte speciale sau cu piesa cu care suprafața verificată ajunge în contact, prin aplicarea unui strat de vopsea pe suprafața piesei cu care se verifică. Cf. LTR, DER, M. D. ENC.

— V. **tușa[1].**

TUȘAVERÁJ s. n. (La jocul de scrimă) Raport de puncte într-un meci. Cf. L. ROM. 1973, 116, ib. 1975, 378. *Ratînd calificarea la tușaveraj.* SPORTUL, 1978, nr. 8 911, 4/1.

— De la **tușă[1]** (prin analogie cu *golaveraj).*

TÚȘĂ[1] s. f. **I. 1.** Clapă la instrumentele muzicale cu claviatură; tastă **(1).** *Tușile clavirului.* NEGRUZZI, S. I, 194. *Degetele sale ... se primblă pe tușele instrumentului, scoțînd note armonioase.* ALECSANDRI, O. P. 192, cf. ALEXI, W., DN[2], DEX.

2. Mică piesă dreptunghiulară sau în formă de disc, fixată la capătul unei pîrghii articulate a mașinii de scris, de calculat, de cules; clapă. Cf. LTR[2], DEX. ✦ Clapă la ratieră; tastă. *Fiecare platină stă în contact cu clapa denumită și tastă sau tușe.* IONESCU-MUSCEL, TES. 310.

II. (A. plast.) Urma lăsată de pensulă, modul de aplicare a culorii cu pensula sau cu alte instrumente, prin care se poate defini maniera de lucru a unui pictor. *O fragmentare a tușei, o gamă clară, umbre colorate.* OPRESCU, A. M. 14. *Impresioniștii ... erau contra clar-obscurului, contra tușelor degradate, pasajelor treptate.* V. ROM. februarie 1963, 185, cf. L. ROM. 1970, 536, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Scriitorul știe să execute nu numai un desen cu tușa groasă și sumară, dar totodată să vadă, fără să insiste cu privirea.* GL 1961, nr. 9, 2/5.

III. (Sport) Linie care marchează limitele laterale ale unui teren de fotbal, de rugbi. [Arbitrul] *a fost neatent la semnalizările de la tușe.* SP. POP. 1950, nr. 1 784, 6/2. *Degajează cu mingi înalte, fără adresă, spre mijlocul terenului sau spre tușe.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 943, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ *Arbitru de tușă* = tușier. Cf. L. ROM. 1961, 30. ◇ Expr. (Calc după fr. *en touche)* **În tușă** = dincolo de tușă[1] **(III).** *Nu s-a jucat deschis, ci s-a preferat cîștigarea terenului prin lovituri în tușă.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 835. **A sta (sau a fi, a rămîne** etc. sau **a fi pus) pe tușă** = a sta (sau a fi obligat să stea) inactiv. ✦ Scoatere a mingii dincolo de tușă[1] **(III)** și repunerea ei în joc. DEX. ▭ *Arbitrul acordă tușă.*

IV. (La jocul de scrimă) Lovitură care atinge pe adversar; tușeu **(3).** Cf. DEX. *Lupta pe planșă a încetat*

să mai fie un schimb de „finețuri" ..., fiecare asalt, fiecare tușă presupunînd acum o mare descărcare de energie. SPORTUL, 1978, nr. 8 922, 2/2.

— Pl.: *tușe.*
— Din fr. **touche.**

TÚȘĂ² s. f. v. **mătușă.**

TÚȘĂ³ s. f. v. **tuș¹.**

TUȘCHE s. f. v. **tuschie.**

TUȘCHÍE s. f. v. **țusehie.**

TUȘCÓV s. m. v. **țușcov.**

TÚȘCURI subst. (pl.) = **șușcuri.** Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 17.

TUȘENEÁLĂ s. f. v. **tușineală.**

TUȘÉR s. m. (Învechit, prin Transilv. și Maram.) Negustor de vite (KLEIN, D. 442, GHEȚIE, R. M., CONV. LIT. XX, 1 019, VAIDA, REV. CRIT. IV, 337, VICIU, GL., FRÎNCU — CANDREA, M. 99, com. din MARAMUREȘ, com. BENIUC, MAT. DIALECT. I, 217) sau de cai, g e a m b a ș (GHEȚIE, R. M., DR. V, 237, ALR I 1 591/65, 278, 280, 285, 305, 308, 320, 341, 343, 345, 348).

— Pl.: *tușeri.* — Și: (regional) **tușár** (POLIZU, CIHAC, II, 626, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.), **tujér** (DR. V, 238), **tucșér** (ALR I 1 591/348), **teujér** (KLEIN, D. 438, com. BENIUC, ALR I 1 591/308), **tiujér** (DR. V, 238, ALR I 1 591/65, 295, 305, 320), **tiugér** (DR. V, 238), **chiujár** (FRÎNCU — CANDREA, M. 99) s. m.
— Din magh. **tőzsér.**

TUȘERÍE s. f. (Regional) Negustoric de vite. Com. din MARAMUREȘ.
— **Tușer** + suf. *-ie.*

TUȘÉU s. n. **1.** (Med.) Palpare a unui organ anatomic intern, a unei cavități anatomice naturale, spre a constata starea lor; metodă de investigare a unei cavități naturale; p. g e n e r. palpare. *Explorarea ... se face cu palma (tușeu).* ENC. VET. 432. *Tușeul poate fi completat cu mîna rămasă liberă.* ABC SĂN. 368, cf. DN², D. MED., M. D. ENC., DEX.

2. (Muz.) Modalitate de acționare, ca intensitate și colorit, asupra mecanismului pianului, care determină caracterul sonorității instrumentului, felul de a cînta al pianiștilor. DER. *A adus și în acest concert extraordinarul ei talent de interpretă, impresionînd prin virtuozitatea sa, diversitatea tușeului.* M 1965, nr. 2, 24, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

3. (Sport) Tușă¹ **(IV).** *Are o fandare superbă ... și tușeurile extraordinar de precise ... De ce nu veniți sîmbăta seara la sala de arme?* CAMIL PETRESCU, T. II, 32.

4. (A. plast.; impropriu) Tușă¹ **(II).** *Expune cîteva pînze care opresc atenția prin concepția nouă și îndrăzneala tușeului.* CAMIL PETRESCU, T. II, 11, cf. DN², DEX.

5. Calitate de finețe a suprafeței unei țesături, care se poate aprecia prin simțul tactil. Cf. LTR². *O țesătură poate să aibă tușeul moale sau aspru.* ib.
— Pl.: *tușeuri.*
— Din fr. **toucher.**

TUȘÍ¹ vb. IV. **1.** I n t r a n z. A expira brusc și cu zgomot aerul din plămîni, după o scurtă inspirație (de obicei ca simptom al unei boli); a avea un acces de tuse. *Tușea mai tare decît îi era obiceiul.* HERODOT (1645), 345, cf. MAN. GÖTT. *Răsuflă greu, tușește.* CALENDARIU (1814), 186/20, cf. DRLU, LB. *Tuși spre a-și drege glasul.* NEGRUZZI, S. I, 8, cf. COSTINESCU. *El tușește, își încheie haina plină de șireturi.* EMINESCU, O. I, 87, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Începu să tușească grozav.* AGÎRBICEANU, A. 313. *Ca de la întîmplare, cuconu Ioniță tușea puternic.* HOGAȘ, DR. II, 105, cf. ȘĂINEANU, D. U. *La geam tușește-o fată În bolnavul amurg.* BACOVIA, O. 43. *Ți-a venit să tușești.* C. PETRESCU, C. V. 225. *Se simți micșorat și slăbit și începu să tușească.* SADOVEANU, O. IX, 161. *Tușește din adîncul pieptului.* STANCU, D. 309. *Tuși de cîteva ori ca să aibă răgaz să-și adune gîndurile.* V. ROM. aprilie 1955, 183. *Și voi tuși cu sînge, ochii mei Vor deveni sticloși.* BENIUC, C. P. 24. *E o femeie care tușește nervos din cînd în cînd.* VINEA, L. II, 295. *Diaconul ... tuși cu înțeles.* BĂNULESCU, I. 24, cf. ALR I/I h 146. *Iarna Să-mi tușiți, Vara Să-mi ihniți!* BALADE, II, 272. ◇ T r a n z. (Cu complement intern) *Tușea necontenit, o tuse seacă.* BOLINTINEANU, O. 455. *S-auzi tușind o tusă-n sec, amară — Prin ziduri vechi ce stau în dărîmare.* BACOVIA, O. 15. ◇ F i g. *Nucile însă, ca și cum i-ar fi făcut în ciudă, tușeau mai tare și țipau mai ascuțit.* HOGAȘ, M. N. 154. *Nările tușesc nemulțumite, ... coama neagră, deasă, se ridică precum țepii unui arici.* IL ianuarie 1962, 56. ◇ E x p r. (Regional) **A tuși măgărește** (sau **sec**) = a avea tuse convulsivă. Cf. ALR II 4 192/723. ✦ T r a n z. A expectora; a scuipa. Cf. DRLU, POLIZU. (F i g.) *Șalupa, scuturată parcă de-un înec, tuși un nouraș de fum cenușiu.* GALAN, B. I, 48. ✦ T r a n z. P. e x t. (Regional) A insulta, a repezi pe cineva. Cf. UDRESCU, GL. *Să-l tușești cînd l-îi vedea!* id. ib.

2. T r a n z. (Regional) A-i face cuiva semn, a-i atrage atenția prin tuse. Cf. COSTINESCU. *Cum a văzut-o că trece pe lîngă dînsul, a încetat de îmblătit și a tușit-o.* MARIAN, S. R. I, 241. *Începe s-o tușească, crezînd că ar fi o altă femeie.* PAMFILE, S. T. 7. *Care mîndră m-auzea Pe fereastră mă tușea.* POP., în ALAS 19 IX 1937, 10/3. ◇ I n t r a n z. (Cu complementul în dativ) Cf. COSTINESCU.
— Prez. ind.: *tușesc.*
— Lat. **tussire.**

TUȘI² subst. pl. v. **gălătuș.**

TUȘÍCĂ s. f. v. **mătușică.**

TUȘIÉR s. m. (Sport) Arbitru secundar care supraveghează desfășurarea jocului de pe marginea terenului. *Arbitrul ... ajutat de tușieri ... a fluierat foarte mult.* SPORTUL, 1960, nr. 3 608, 4, cf. DN², M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *-și-er.* — Pl.: *tușieri.*
— **Tușă¹** + suf. *-ier.*

TUȘIÉRĂ s. f. Perniță îmbibată cu tuș¹, păstrată într-o cutie de metal, care se folosește la umezirea ștampilei. Cf. CADE, NOM. MIN. I, 212, DN², M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *-și-e-.* — Pl.: *tușiere.*
— **Tuș¹** + suf. *-ieră.*

TUȘIGÓS, -OÁSĂ adj. (Prin nord-vestul Munt.; și substantivat) (Persoană) care tușește rău, des. Cf. UDRESCU, GL. *Unde-o fi tușigosu-ăla de unchiaș?* id. ib.
— Pl.: *tușigoși, -oase.*
— **Tuși¹** + suf. *-igos.*

TUȘÍLĂ s. m. (Prin nord-vestul Munt.; depreciativ) Persoană care tușește mult. Cf. UDRESCU, GL.
— **Tuși¹** + suf. *-ilă.*

TUȘINÁ vb. I. T r a n z. **1.** (Complementul indică oi) A tunde pe sub pintece și între picioarele dinapoi pentru a ușura mulsul și suptul mieilor sau pentru ca oaia să nu se oărească, (regional) a s u v i n t r i (TDRG, PRECUP, P. 22, CADE, ȘEZ. V, 165, GR. S. VI, 246, CHEST. V, 15, 45, 49, 54, 65, 88, 94 supl., ALR II 3 445/2, 27, 95, 102, 228, 279, 310, 365, 386, 514, 520, 551, 833, A III 4, 18, V 8, 15, 16, 20, 21, 23, 27, 28, 31, 33, 34, 35, VI 4, GLOSAR REG.); a tunde lîna murdară de la extremități, a m i ț u i (CHEST. V, 44 supl., ALR II 3 445/53); a reteza lîna prea lungă (ib. V, 24 supl.); a tunde (DRLU, PĂCALĂ, M. R. 142) toamna (CHEST. V, 98 supl.) sau a

doua oară (ALR II 3 445/130); a tunde foarte mărunt (CHEST. V, 46 supl.). ◇ Refl. pas. *Oile să tușinează la fătat și să tund în postul sf. apostoli Petru și Pavlu.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 25/15. *Oile se tușinesc.* CHEST. V 159/37. *După ce s-a tușnat, se tunde restul.* ib. 159/45, cf. 159/27, ib. V, 17 supl. ◇ (Complementul indică partea tunsă) *În urma tunsului lînei, sî tușiniazî pîntecele, coada și picioarele.* DIACONU, P. 33. ✦ (Regional; complementul indică miei, cîrlani, mioare) A tunde, a mițui. Cf. CHEST. V, 40, 66, 68, 98 supl., ALR II 3 445/605, A VI 26. ✦ (Regional; complementul indică o blană) A scurta părul; a tunde. Cf. ALR II 3 445/182, 365.

2. (Complementul indică părul, barba sau mustața) A reteza, a tunde; a scurta. Cf. CIHAC, I, 291, TDRG, CADE. *Era un cadiu cărunt, cu barba tușinată rotund.* SADOVEANU, O. XIII, 868. *Purtau și puțină barbă, pe care o tușinau din scurt.* id. ib. XVI, 117, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, I. CR. III, 156, ALR I 60/18, 530, 594, 596, 610, 800, ALR II 3 445/414, 836. ◇ (Complementul indică persoana sau animalul căruia i se tușinează **(2)** părul) *Le curățim cozile și coamele de scai, îi mai tușinăm în frunte.* SADOVEANU, O. XIII, 733, cf. ALR II 3 445/182. ✦ (Regional) A tunde rău, urît (ca pe oi). Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI și din HERECLEAN — ZALĂU. ✦ (Rar) A frămînta, a mototoli. *Se strîmbă ironic ..., tușinîndu-și mustața.* T. POPOVICI, SE. 82.

3. (Complementul indică o țesătură sau o împletitură) A tăia firele destrămate de pe margini sau capetele rămase libere. Cf. CADE, SCRIBAN, D. *Tușinez o fustă.* PAMFILE, J. II, 170. *Tușinăm un gard di nuieli.* ALR II 3 445/531, cf. A VI 19. (Refl. pas.) *În urmă se tușinează rogojina, adică i se rătează capetele firelor de papură.* PAMFILE, I. C. 245. *Pînza s-a tăiat în bucăți, ... s-a tivit la capete și s-a tușunat pe laturi de diferite ațe.* id. ib. 282.

4. (Regional; complementul indică iarbă, arbuști) A tunde. Cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, CHEST. V, 66 supl., ALR I 60/596. [Copacul] *l-am tușînat.* ib. 981/542, cf. 550, ALR II 3 445/53, 414, 514, 987. ✦ (Complementul indică spicele de secară crescute în grîu) A tăia cu foarfecele sau cu secera. V. *secărăți* (Furcenii Vechi — Tecuci). Cf. ALR II 5 192/605. ✦ (Complementul indică porumbul) A prăși (ALR SN I h 100/723); a face prima prașilă (ALR II 3 445/723) (Căzănești — Slobozia).

5. (Regional) A lovi puternic pe cineva. Com. din LAZURI DE BEIUȘ — BEIUȘ.

— Prez. ind.: *tușinez* și (regional) *tușin* (DRLU, PĂCALĂ, M. R. 142, CADE, CHEST. V, 12, 65 supl., ALR I 60/594, ib. 981/550, ALR II 3 445/95, A III 4, 18, 33). — Și: (regional) **tușini** (com. DRĂGANU, ALR II 3 445/182, A V 15, prez. ind. *tușinesc*) vb. IV, **tușuná** vb. I, **tușuní** (ALR II 3 445/2, 250) vb. IV, **tușná** vb. I, **tușní** (CHEST. V, 73 supl.) vb. IV, **turșiná** (ALR II 3 445/279, com. din HERECLEAN — ZALĂU) vb. I, (prin Munt.) **toșení** (SCRIBAN, D.) vb. IV.

— Lat. **tonsionare.*

TUȘINÁRE s. f. Acțiunea de a tușina și rezultatul ei. Cf. DRLU, M. D. ENC., DEX.

— V. **tușina.**

TUȘINÁT[1] s. n. Faptul de a tușina. Cf. tușina **(1)**. *Pentru tușinat și tuns.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 25/14. *Tușinatul e numai tunderea lînei de la extremități.* DIACONU, P. 33, cf. CADE, DEX. *Se tunde* [oaia] *întîi la coadă, apoi împrejurul pulpei și pe cap. Acest fel de a se tunde se numește tușnat.* CHEST. V 159/45, cf. V, 53, 65 supl., A V 14.

— Pl.: *tușinaturi.* — Și: (regional) **tușnát** s. n.

— V. **tușina.**

TUȘINÁT[2], **-Ă** adj. **1.** (Despre oi) Tuns pe sub pîntece și între picioarele dinapoi; tuns a doua oară. Cf. DRLU, PĂCALĂ, M. R. 142, CADE, DEX, com. din SĂLIȘTE — SIBIU. ✦ *Lînă tușinată* = **a)** (și substantivat) lînă tunsă de pe pîntecele oii; tușinătură. Cf. ALR II 3 445/250, A V 33; **b)** lîna care se tunde toamna; tușinătură. Cf. CHEST. V 161/26.

2. (Despre păr, barbă, mustață) Tuns (scurt), retezat. *Mustața neagră și bățoasă o purta tușinată, dezgolindu-i buzele.* ADAM, R. 182, cf. CADE. *Moșneagul tăcea, cu ochii lui pătrunzători și cu barba-i tușinată.* SADOVEANU, O. V, 619. *Ucenicii cei tineri, fără bărbi și cu părul tușinat pe frunte și pe după urechi, se ridicară cu grabă.* id. ib. XII, 21. *Îmbătrînim, zise el zărindu-și în oglindă un fir alb în mustața insuficient tușinată.* CĂLINESCU, B. I. 418. *Își pipăia în neștire mustața neagră, tușinată.* CAMIL PETRESCU, O. II, 20. *În biroul secretarului ... se afla un singur om înalt, îndesat, cu mustață cenușie tușinată.* T. POPOVICI, SE. 210, cf. CHEST. V, 53 supl. ◇ (Despre persoane) *Era ras și tușinat și-avea o căciulă nouă.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 27.

— Pl.: *tușinați, -te.* — Și: (regional) **tușunít, -ă** (ALR II 3 445/250), **tușnát, -ă** (A V 33) adj.

— V. **tușina.**

TUȘÍNĂ[1] s. f. (Regional) **1.** Lînă care se tunde de pe pîntecele oii; tușinătură (Stănești — Tîrgu Jiu). CHEST. V, 86 supl. ✦ Lînă pe care dubălarii o smulg de pe piei. Com. din ZAGRA — NĂSĂUD.

2. Trunchi de copac retezat aproape de suprafața pămîntului; (regional) butușină (Baia de Fier — Tîrgu Jiu). Cf. CHEST. V, 3 supl.

— Postverbal de la **tușina.**

TUȘÍNĂ[2] s. f. (Regional) Loc mai adînc în albia unei ape curgătoare (Răcășdia — Oravița). CHEST. V, 61 supl.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

TUȘINĂTÚRĂ s. f. Lînă cu firul scurt, de calitate inferioară, tunsă de pe pîntecele, de pe picioarele și de pe coada oii; lînă tușinată, miță, (regional) tușină[1] **(1)**. Cf. CADE, ȘEZ. V, 165, DIACONU, P. 33, A III 1, 4, 12, 17, 18, V 14, 15, 27, 30, 34, 35, VI 19, 22, 33, LEXIC REG. 118. ✦ Lînă tunsă a doua oară, toamna (de pe oile țurcane); (regional) tușineală **(1)**, curățitură. Cf. STOIAN, PĂST. 60, CHEST. V 161/1, 21, 98, ALR II 3 445/130. ✦ Lînă tunsă de pe mioare. Cf. H XVII 228, CHEST. V 162/79.

— Pl.: *tușinături.* — Și: (regional) **tușnătúră** s. f. CHEST. V 162/9, LEXIC REG. 118.

— **Tușina** + suf. *-(ă)tură.*

TUȘINEÁLĂ s. f. **1.** (Prin sudul Transilv.) Lînă tunsă de pe oi toamna; tușinătură. Cf. CHEST. V 161/29, 83. ✦ Lînă tunsă de pe mioare; tușinătură (Beclean — Făgăraș). CHEST. V 162/9.

2. (Regional) Prima prașilă la porumb (Căzănești — Slobozia). Cf. ALR II 3 445/723.

— Și: (regional) **tușeneálă** s. f. CHEST. V 161/29, 83.

— **Tușini** + suf. *-eală.*

TUȘINÍ vb. IV v. **tușina.**

TUȘÍRE s. f. Acțiunea de a tuși[1] **(1)** și rezultatul ei; tuse. Cf. DRLU. *Obosește prin dese tușiri.* MAN. SĂNĂT. 223/30, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Învechit, rar) Respirație. *De unde i-e piialea și sîngele și tușirea și fiiarea, de unde i-e simțirea de toate?* CORESI, EV. 507.

— Pl.: *tușiri.*

— V. **tuși**[1].

TUȘÍT s. n. Faptul de a tuși[1] **(1)**; acces de tuse, (rar) tuset, tușitură. Cf. DDRF, BARCIANU. *Fata nu mai înceta cu tușitul.* ap. CADE, cf. ALEXI, W. *Să*

pune pe tușit și tușește întruna. BIANU, D. S. 756. *M-ai asurzit cu atîta tușit.* SCRIBAN, D., cf. DEX.

— V. **tuși**[1].

TUȘITÓR, -OÁRE adj. (În dicționarele din trecut; și substantivat) (Cel) care tușește (des); (învechit și regional) tusăros. Cf. LB, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *tușitori, -oare.*
— **Tuși**[1] + suf. *-tor.*

TUȘITÚRĂ s. f. (Rar) Tușit, tuse; zgomot produs de tuse. *Din cînd în cînd, niște tușituri înăbușite se auzeau venind din o odaie lăturalnică.* ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D., DEX.

— Pl.: *tușituri.*
— **Tuși**[1] + suf. *-tură.*

TUȘLAMÁ s. f. v. **tuslama.**

TUȘLEÁN s. m. v. **tujlean.**

TUȘNÁ vb. I v. **tușina.**

TUȘNÁT[1] s. n. v. **tușinat**[1].

TUȘNÁT[2]**, -Ă** adj. v. **tușinat**[2].

TUȘNĂTÚRĂ s. f. v. **tușinătură.**

TUȘNÍ vb. IV v. **tușina.**

TUȘPECTURI subst. pl. (Regional) Prăjituri (Sacu — Caransebeș). L. COSTIN, GR. BĂN. II, 199.

— Accentul necunoscut.
— Etimologia necunoscută.

TUȘȘÉPTE num. col. v. **tușsapte.**

TUȘTINĂ s. f. v. **trușchină.**

TUȘULÍ vb. IV v. **șutili.**

TUȘUNÁ vb. I v. **tușina.**

TUȘUNÍ vb. IV v. **tușina.**

TUȘUNÍT, -Ă adj. v. **tușinat**[2].

TUT[1] s. n. (Regional) Bucium (Aciliu — Sibiu). Cf. ALR I 1 458/129.

— Pl.: *tuturi.*
— Formație onomatopeică.

TUT[2]**, -Ă** adj., s. f. (Regional; și f. în loc de m.) **1. Adj.** (Adesea substantivat) (Persoană) slabă de minte, lipsită de îndeminare; nătîng **(I 1)**, tont. Cf. SCRIBAN, D. *Se găsea și un biet copil slab la minte, un lud, un tut.* BENIUC, M. C. I, 77, cf. L. ROM. 1973, 132. *Cîte tute, cîte mute, Toate au drăguți la munte.* MÎNDRESCU, L. P. 145, cf. CONV. LIT. XX, 1 020, ȚIPLEA, P. P. 118, com. din TURNU MĂGURELE și din STRAJA — RĂDĂUȚI. *Cîte tute, cîte mute, Toate au bărbat de frunte.* ȘEZ. XXIII, 7. *Să margă ... mut Și tut.* ARH. FOLK. VII, 98, cf. CV 1950, nr. 3, 36, ib. 1952, nr. 1, 34. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Așe o tută de om mai rar.* PĂCALĂ, M. R. 142.

2. S. f. Epitet dat unui om leneș, prăpădit, neîngrijit **(2)**, murdar **(1)**. Com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ, UDRESCU, GL. ◇ (Precedă termenul calificat) *N-am văzut tută de om ca ăsta; cură tranțele de pe el.* id. ib.

3. S. f. Cîine leneș, slab; javră. Cf. H II 28, XI 259, COMAN, GL., L. ROM. 1959, nr. 2, 55, UDRESCU, GL. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat) *Să omoare cînii cei tineri și să cruțe o tută de cățea ogîrjită!* PĂCALĂ, M. R. 154.

4. S. f. Epitet dat unei persoane pline de răutate. Cf. CONV. LIT. XLIV$_2$, 955. *Ce tută mi-e și alde frate-meu!* ib.

5. S. f. Epitet dat unei persoane care vorbește prea mult. Com. din RĂHĂU — SEBEȘ.

— Pl.: *tuți, -te.*
— Din germ. **Tute.**

TUTÁICĂ s. f. (Prin nordul Olt.) Hamac. Cf. CV 1950, nr. 4, 37.

— Pl.: ?
— Cf. ț u ț e i c ă.

TUTALĂU s. m. v. **tutălău.**

TÚTĂ[1] s. f. Instrument în formă de cilindru, folosit pentru a prinde și a scoate țevile rămase accidental în gaura unei sonde. *Unelte de instrumentație (dorn, coruncă, tută ...).* NOM. MIN. I, 44. *Instrumentația cu tuta se execută cînd diametrul interior ... al țevii e prea mic.* LTR[2], cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *tute.*
— Din germ. [Fang]**tute.**

TÚTĂ[2] s. f. v. **turtă.**

TUTÁÍ vb. IV. T r a n z. (Cu complementul „cîinii", p. e x t. „porcii") A alunga. Com. din ORAVIȚA, NOVACOVICIU, C. B. I, 22. ✦ (Complementul indică persoane) A striga în urma cuiva cuvinte neplăcute; a alunga; a batjocori. Com. din ORAVIȚA. *Tutăie-l, că mîne nu-l mai vezi.* L. COSTIN, GR. BĂN. 207, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 22.

— Prez. ind.: *tútăi.*
— **Tut**[2] + suf. *-ăi.*

TUTĂLĂU s. m. (Prin vestul Transilv.) Om (tînăr) mărginit la minte; prost. Com. din TĂRCĂIȚA — BEIUȘ, LEXIC REG. 73. ✦ Persoană care nu înțelege ce i se spune; surdo-mut. Cf. REV. CRIT. IV, 147.

— Pl.: *tutălăi.* — Și: **tutalău** s. m. REV. CRIT. IV, 147.
— **Tut**[2] + suf. *-ălău.*

TUTĂNEÁSĂ s. f. v. **tătăneasă.**

TUTCÁN s. m. (Prin Ban. și vestul Transilv.) Curcan; (regional) tutcoc, tutcoi. Cf. TDRG, DR. IV, 1 328, CADE, BĂCESCU, PĂS. 166. *Fă-mă, Doamne, ce mi-i face, Fă-mă peană de tutcan.* VICIU, GL. *Nu te înfoia ca un tutcan.* L. COSTIN, GR. BĂN. II, 199, com. din TIMIȘOARA, ALR I 1 012/51, 56, 59, 65, 87, TEAHA, C. N. 276.

— Pl.: *tutcani.* — Și: **turcán** s. m. TEAHA, C. N. 276.
— **Tutcă** + suf. *-an.*

TÚTCĂ s. f. (Prin Ban. și vestul Transilv.) Curcă *(Meleagris gallopavo). Nu de multe ori petrile sau feru înghițit topește acesta suc* [digestiv] *mai vîrtos în tutche.* ANTROP. 57/15, cf. TDRG, DR. IV, 1 328, ib. VII, 114, CADE, PRIBEAGUL, P. R. 61, BĂCESCU, PĂS. 116. *Se îngîmfase și se îmflase în pene ca o tutcă.* CĂTANĂ, P. B. II, 63, cf. VICIU, GL., com. din TIMIȘOARA și din VAȘCĂU, com. BENIUC, ALR I 1 011/51, 56, 59, 61, 63, 65, 69, 75, 80, 87, TEAHA, C. N. 276.

— Pl.: *tutci* și *tutche, tucce* (ALR I 1 011/59). — Și: **túcă** (com. din TĂRCĂIȚA — BEIUȘ și din LELEȘTI — BEIUȘ, ALR I 1 011/295, 302, 305, 308, 320, A I 12, 13, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 31, 33, pl. și *tuce* A I 13, 24, 26), **túpeă** (ALR I 1 011/315, A I 34, TEAHA, C. N. 276), **túctă** (ALR II 5 740/64), **túrcă** (A I 36) s. f.

— Din scr. **tuka.**

TUTCHEÁ s. f. (Regional) Curcă *(Meleagris gallopavo)* (Moinești). Cf. BĂCESCU, PĂS. 166.

— Pl.: *tutchele.*
— **Tutcă** + suf. *-ea.*

TUTCÓC s. m. (Prin vestul Transilv.) Curcan. Cf. TEAHA, C. N. 276, L. ROM. 1965, 33.
— Pl.: *tutcoci.*
— **Tutcă** + suf. *-oc.*

TUTCÓI s. m. (Prin vestul Transilv.) Curcan. Com. din VAŞCĂU, cf. ALR I 1 012/61, 63, 69, 75, 80, A I 13, TEAHA, C. N. 276.
— Pl.: *tutcoi.* — Şi: **tucói** (com. din TĂRCĂIŢA — BEIUŞ, ALR I 1 012/93, 295, 302, 305, 308, 320, A I 12, 13, 17, 20, 21, 23, 24, 26, 31, 32, 35, TEAHA, C. N. 276), **tupcói** (ALR I 1 012/315, A I 34), **turcói** (ALR I 1 012/85, A I 13, 36, TEAHA, C. N. 276) s. m.
— **Tutcă** + suf. *-oi.*

TUTEÁ s. f. sg. (Învechit) Oxid de zinc; (învechit) tuţie. *În pîntecele acestor munţi zac ... cobaltul, tuteaua, teluriul.* BĂLCESCU, M. V. 308, cf. POLIZU, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ŞIO II$_1$, 370, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D.
— Din tc. **tutya** „zinc".

TUTELÁ vb. I. Tranz. A avea pe cineva sau ceva în grijă; a proteja, a ocroti; a patrona. *Controlul financiar intern al unui minister ... asupra instituţiunilor şi întreprinderilor pe care le tutelează.* LEG. EC. PL. 168, cf. DN^2, SCL 1970, 19, M. D. ENC., DEX.
— Prez. ind.: *tutelez.*
— V. **tutelă.**

TUTELÁJ s. n. (Rar) Tutelare. Cf. DL, DM, DN^2, DEX.
— Pl.: *tutelaje.*
— **Tutelă** + suf. *-aj.*

TUTELÁR, -Ă adj. Privitor la tutelă **(I)**, care aparţine unei tutele, care constituie o tutelă; (fig.) care ocroteşte, care protejează. Cf. COSTINESCU. *Românii ... au invocat scutul tutelar al neutralităţii lor.* ODOBESCU, S. III, 380, cf. DDRF, BARCIANU. *Şi-i puserăm numele de Decebal, spre a învoca asupra lui, ca geniu tutelariu, pre maiestoasa umbră a marelui erou al Daciei.* SBIERA, F. S. 354, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Dragoste ... pentru viaţa de ţară, pentru pămîntul tutelar.* LOVINESCU, S. I, 304. *Bilanţul ... l-am încheiat îndurerat, în camera tutelară a judecătoriei.* KLOPŞTOCK, F. 310, cf. BUL. FIL. VI, 31, SCRIBAN, D. *Te cînt şi-acum din depărtare, Necunoscut, ascuns şi tutelar.* ARGHEZI, VERS. 23. *Tinerii caută în mod instinctiv umbrele tutelare ale unor înaintaşi iubiţi.* V. ROM. mai 1954, 252. *Părea, în modesta ei tăcere, o şcolăriţă de la călugăriţe, escortată de rude tutelare, într-un local public.* VINEA, L. I, 151, cf. DN^2. *Apare drept maestră şi zeiţă tutelară.* V. ROM. iunie 1970, 113. ◆ Care are în subordine o instituţie, o organizaţie (exercitînd atribuţii de coordonare, de control etc.) sau care are în dependenţa sa un teritoriu; care constituie o tutelă **(2)**, de tutelă. *O cotă de 4% ... la dispoziţia ministerului tutelar.* LEG. EC. PL. 159. *Autoritatea tutelară a Ministerului Finanţelor.* ib. 225.
— Pl.: *tutelari, -e.*
— Din fr. **tutélaire,** lat. **tutelaris.**

TUTELĂRE s. f. Acţiunea de a tutela şi rezultatul ei; ţinere sub tutelă; (rar) tutelaj. Cf. DN^2, M. D. ENC.
— V. **tutela.**

TUTELÁT, -Ă adj. Care se află sub tutelă **(1)**. *Dreptul de corecţiune ... între subiectul activ şi persoana tutelată.* COD. PEN. R.P.R. 485, cf. DN^2. ◇ (Substantivat) *Tutelatul de pînă ieri nu făcuse nici o obiecţie asupra gestiunilor trecute.* CĂLINESCU, E. O. II, 228.
— Pl.: *tutelaţi, -te.*
— V. **tutela.**

TUTÉLĂ s. f. **1.** Instituţie legală pentru ocrotirea şi administrarea intereselor unui minor sau ale unui interzis judecătoresc; epitropie, tutorat **(1)**, (rar) tutorie. V. curatelă. *Împăratului Arcadie i-a urmat fiiul său Teodosie II, subt tutela lui Antion Persul.* ŞINCAI, HR. I, 73/33, cf. STAMATI, D., COSTINESCU. *Tutela este o însărcinare personală, care nu poate trece la moştenitorii tutorelui.* HAMANGIU, C. C. 95, cf. DDRF, BARCIANU. *Împlinind 21 de ani, n-am voit să ies de sub tutela unchiu-meu, fratele mamei.* DELAVRANCEA, H. T. 56, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *În principiu, tutela este o sarcină gratuită.* PR. DREPT, 476. *Eu nu avusesem o tutelă familială în adevăratul sens al cuvîntului.* V. ROM. ianuarie 1971, 27. ◇ Fig. *Poezia, ca o tutelă eternă a omenirii, trebuie să-şi reformeze cu totul mijloacele sale cele vechi.* BOLLIAC, O. 40. *Odată formaţi artiştii de talent, ei nu mai au nevoie de tutela criticei.* GHEREA, ST. CR. III, 137. *„Mocănaşii" stau mereu sub tutela teatrului haiducesc.* IST. LIT. ROM. I, 78. ◆ Act referitor la tutelă **(1)**. *Am lăsat teancul de tutele în spinarea lui Ghiţă odăiaşu, să le rezolve el.* KLOPŞTOCK, F. 315.

2. Fig. Drept (abuziv) de a ţine sub ascultare; conducere, control, supraveghere stînjenitoare. *Nişte ipocriţi şi fanatici ..., vrînd să ţie lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basne ca să o sparie.* NEGRUZZI, S. I, 235, cf. COSTINESCU. *Nu era întîia oară cînd se adoptau de un sinod românesc ... tutele străine.* IORGA, L. II, 58. *Regele pierdu dreptul de a numi funcţionari, de a declara război, de a părăsi regatul, şi căzu sub tutela nobilimii.* OŢETEA, R. 92. *Sufletel suporta tutela Aurorei aşa cum Dante ar fi acceptat-o pe a Beatricei.* CĂLINESCU, B. I. 239. *Ar fi vrut să scape de orice tutelă, să n-aibă de dat socoteală nimănui.* T. POPOVICI, S. 230. *Cea mai înţeleaptă soluţie ..., unica în stare să mă scape de o tutelă nedorită a Magdei.* V. ROM. mai 1970, 15.

3. Fig. Sprijin, ocrotire, protecţie. Cf. COSTINESCU, ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN^2, DEX.

4. Administrare, control care se exercită asupra unei instituţii, organizaţii etc. aflate în subordine sau asupra unui teritoriu dependent; tutorat **(2)**. Cf. DN^2, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *tutele.*
— Din fr. **tutelle,** lat. **tutela.**

TUTÉLCĂ s. f. **1.** (Prin Olt. şi nord-vestul Munt.) Tilincă **(I 1)**. Cf. CADE, H XIV 94, ALR I 1 469/803, 805. ◇ Expr. **A-şi lua tutelca** (sau **a o lua tutelca**) = a pleca pe neaşteptate, a o şterge. Cf. COMAN, GL. *Şi-a luat tutelca de la noi.* UDRESCU, GL. **A umbla tuteica de colo-colo** = a face intrigi, a unelti. Cf. UDRESCU, GL. ◆ Epitet dat unei femei pîricioase, intrigante. Cf. UDRESCU, GL.

2. (Prin nord-estul Munt.) Tub la stropitoarea de grădină. Cf. LEXIC REG. 87. ◇ Expr. (În legătură cu verbul „a mînca") **A se face tuteică** = a se ghiftui, ib.
— Pl.: *tutelci.* — Şi: **totílcă** s. f. ap. MARDARIE, L. 323.
— Cf. tut^1.

TUTELCÚŢĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Diminutiv al lui tutelcă **(1)**. UDRESCU, GL. ◇ Expr. **A-şi lua tutelcuţa** = a-şi lua tutelca, v. tutelcă; a o şterge. *Şi, dacă văzui beleaua, Ochii crîngul şi văleeaua Şi-mi luai iute tutelcuţa.* id. ib.
— Pl.: *tutelcuţe.*
— **Tutelcă** + suf. *-uţă.*

TÙTE-ŞÁPTE num. col. v. **tuşşapte.**

TÙTE-TRÉI num. col. v. **tustrei.**

TÙTE-TRÉLE num. col. v. **tustrei.**

TUTÍNCĂ s. f. (Regional) Găină cu gîtul şi picioarele lungi (Ghilad — Timişoara). Cf. ALR II 5 705/36.
— Pl.: *tutinci.*
— Cf. tucă.

TUTÍNDENEA adv. v. **tutindeni.**

TUTÍNDENI adv. (Învechit) Peste tot, pretutindeni; p. ext. totdeauna **(1).** *Miluiaşte tutindinre cinre iubeaşte numele tău.* PSALT. HUR. 108r/1. *Omul acela ce spre oameri şi spre leage şi spre locul acesta toţi tutindirea învaţă.* COD. VOR. 34/1. *Era tutindinea mai îndrăzneţ decît alalţi ucenici.* CORESI, EV. 67. *Dentr-acea nebunie drăcească nu poate lesne a se dezbate ..., ce tutindinea iaste neputincios.* id. ib. 83. *În Eghipet tutindinea destulă pită era.* PO 145/4. *E ţinrutul mieu tutindiri* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 49/8. *Tutindinea birui.* MOXA, 397/36. *Cu multe ai îndereptat cu înţelepţiia ta această rudă tutindinele.* N. TEST. (1648), 167r/11. *Vom chema prea sfîntul tău nume, De-l vom vesti tutinderea-n lume.* DOSOFTEI, PS. 248/18. *Jupiter sus din văzduhuri Marea cea plină de pînze prinvind-o şi pline de pace Maluri şi ţări şi popoare tutindeni.* COŞBUC, AE. 16, cf. CADE, ROSETTI, I.L.R. I, 129, SCRIBAN, D., SCL 1965, 645, IST. L. ROM. II, 280. ◇ (Precedat de prep. „de", regional, „după", „dupre") *Fiind biserica în mijlocul cetăţii, să vedi de tutindirile din cetate.* HERODOT (1645), 132. *Au împăcat de tutinderele, cu tuţ vizirii* (cca 1650). IORGA, D. B. I, 81. *Blagosloviţi toţi pre Domnul, De tutinderea tot omul.* DOSOFTEI, PS. 351/10. *S-a strins după tutindini ..., şi au stătut la hotare.* BIBLIA (1688), 267¹/19. *Să face cunoscut tuturor lăcuitorilor ţării şi stăpînilor de moşii şi arindaşilor dupre tutindinea.* CR (1829), 299¹/24. *Ies roibii cu umblet ca vîntul, Răsar de tutindeni.* COŞBUC, P. II, 30.

— Şi: **tutínderea, tutíndirea, tutíndiri, tutíndere** (IST. L. ROM. II, 280), **tutíndinre, tutíndenea** (SCL 1965, 645), **tutíndini, tutíndinea, tutinderele, tutíndirile, tutíndinile, tiutínderea** (SCRIBAN, D.) adv.

— Lat. **totum** + **inde** + **-re.**

TUTÍNDERE adv. v. **tutindeni.**

TUTÍNDEREA adv. v. **tutindeni.**

TUTÍNDERELE adv. v. **tutindeni.**

TUTÍNDINEA adv. v. **tutindeni.**

TUTÍNDINI adv. v. **tutindeni.**

TUTÍNDINILE adv. v. **tutindeni.**

TUTÍNDINRE adv. v. **tutindeni.**

TUTÍNDIREA adv. v. **tutindeni.**

TUTÍNDIRI adv. v. **tutindeni.**

TUTÍNDIRILE adv. v. **tutindeni.**

TUTIÚN s. m., s. n. v. **tutun.**

TUTÓI[1] s. n. (Prin Transilv.) **1.** Bucium mic făcut din coajă de salcie, mesteacăn sau alun; (regional) tuturez **(1).** V. t u t[1]. *Tutoiul sau sufloiul ..., la un capăt mai larg, apoi subţiindu-se din ce în ce pînă ce se termină într-o găurice, e răsucit din scoarţă de mesteacăn sau salcie.* PĂCALĂ, M. R. 422, cf. CADE. *Instrumentul e numit bucium, corn, dîrlă, dîrloi, drîmboi, dudă, dudoi, hot, hurgoi, hurnoi, tulnec, tutoi sau tuturez.* ALEXANDRU, I. M. 44, cf. CHEST. V, 60 supl., ALR I 1 469/107, 109.

2. Corn din care sună văcarii pentru a se scoate vitele, în cireadă, la păscut; (regional) tuturez **(2).** Cf. PAMFILE, I. C. 64. *Auzi tutoiu; scoală-te şi dă vaca în ciurdă.* VICIU, GL., com. din SĂLIŞTE — SIBIU şi din BUNGARD — SIBIU, CHEST. V, 65 supl., ALR I 1 458/107, 109.

— Pl.: *tutoaie.*

— Formaţie onomatopeică. Cf. t u t[1].

TUTOÍ[2] vb. IV v. **tutui**[1].

TUTOÍ[3] vb. IV v. **tutui**[2].

TUTÓR, -OÁRE s. m. şi f. v. **tutore.**

TUTORÁT s. n. **1.** Tutelă **(1),** epitropie. *Remăsese, în fragedă vrîstă, sub tuturatul a doi fraţi mai mari.* NEGRUZZI, S. I, 143, cf. ALEXI, W., DL, DM, DN[2]. ◇ F i g. *Că nu ne era preste măsură destul tutoratul său absolutistic susţinut asupra cultelor şi asupra instrucţiunei scolastice.* BARIŢIU, P. A. III, 31. *Românii ... n-au lipsă în viitor de tutoratul aristocraţiei maghiare.* FM (1861), 30.

2. Administraţie, control care se exercită asupra unui teritoriu dependent; tutelă **(4).** *Poporul slovean..., văzînd că tutoratul german îl împiedica mult în dezvoltarea individualităţii sale, se bucură şi el în cîtva pentru aparifiunea diplomei.* BARIŢIU, P. A. III, 43. *Sîntem dară împărţiţi politiceşti subt mai multe pălării — subt tutoraturi.* FM (1861), 29.

— Pl.: *tutoraturi.* — Şi: (învechit, rar) **tuturát** s. n.

— **Tutore** + suf. *-at.*

TUTÓRE s. m. **1.** Persoană care exercită drepturile şi îndeplineşte obligaţiile ce îi revin, în baza tutelei **(1);** epitrop. V. c u r a t o r, i s p r a v n i c. *A murit în dechemvrie, lăsînd tutor fiiului său pre frate-său Andrei.* ŞINCAI, HR. I, 243/34, cf. KLEIN, D. 442, DRLU, LB. *Nici tutor (epitrop) la orfani să nu poată.* BARIŢIU, P. A. I, 288, cf. POLIZU, CIHAC, I, 292, COSTINESCU. *Sîntem ca nişte tutori în faţa unor minori.* MAIORESCU, D. II, 236. *Cînd consiliul de familie, adunat după lege, va lăsa tutela asupra mamei ..., el atunci va trebui să numească ca tutore pe cel de al doilea bărbat.* HAMANGIU, C. C. 91, cf. DDRF, BARCIANU. *Elena rîdea din toată inima. — Nu sînt tutoarea ta.* D. ZAMFIRESCU, R. 24, cf. ALEXI, W. *Mai tîrziu aceste denumiri ... au devenit sinonime cu tutore.* SEVERIN, S. 53, cf. ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Pentru administrarea acestor bunuri, fusese indicat ca tutor „unchiul Costache".* CĂLINESCU, E. O. I, 13. *Ar putea să-i fie tată sau poate unchi, unchiul din comedii, cel cu misiune de tutore.* VINEA, L. I, 148. *Tutorele are obligaţii privitoare la persoana minorului şi obligaţii privitoare la bunurile acestuia.* PR. DREPT, 476, cf. M. D. ENC., DEX. ◆ F i g. Protector. Cf. SCRIBAN, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE. ◇ (Atribuie calitatea ca un adjectiv) *Durerea de la tine mi-e încă o ispită, Tu, geniul tutore al geniului meu.* VOICULESCU, POEZII, II, 258.

2. Suport aşezat lîngă plante tinere, în special pomicole, pentru a le ajuta să crească în poziţie verticală. V. a r a c. *Primăvara, viţa de vie s-aşază pe tutori sau haragi.* SEVERIN, S. 52, cf. DS. *Pregătirea tutorilor pentru plantaţiile tinere.* ENC. AGR. III, 124. *Araci şi tutori.* NOM. MIN. I, 330. *Tutorii pentru pomi se execută din lemn tare.* LTR[2].

— Pl.: *tutori.* — Şi: **tutór, -oáre** (accentuat şi *tútor* LB, CIHAC, I, 292, BARCIANU, ALEXI, W.) s. m. şi f.

— Din lat. **tutor, it. tutore, fr. tuteur.**

TUTORÍE s. f. (Rar) Tutelă **(1),** epitropie. Cf. DRLU, LB, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *tutorii.*

— **Tutor** + suf. *-ie.*

TUTOVEÁNCA s. f. art. (Regional) Numele unei hore (Stoileşti — Ocnele Mari). Cf. VARONE, D., id. JOC. ROM. N. 48.

— **Tutova** (n. pr.) + suf. *-eancă.*

TUTRÍCE s. f. (Rar) Tutoare. *Tutriţa lui Atalaric ... cu grabă a trimis soli de pace.* ŞINCAI, HR. I, 99/11. *Mama nu este îndatorată a fi neapărat tutrice.* HAMANGIU, C. C. 90.

— Pl.: *tutrice.* — Şi: (învechit, rar) **tutríţă** s. f.

— Din lat. **tutrix, -icis,** fr. **tutrice.**

TUTRÍȚĂ s. f. v. **tutrice.**

TUTUBEÁCA s. f. art. (Prin Olt.; în expr.) **A se da de-a tutubeaca** = a se da de-a rostogolul. Cf. ALR I 300/860. *Ne jucam cu mingea sau ne dam de-a tutubeaca.* GL. OLT.

— Și: **tutubeácul** subst. art. ALR I/860.
— Cf. tuturigă.

TUTUBEÁCUL subst. art. v. **tutubeaca.**

TUTÚC[1] s. m. **1.** (Prin Ban. și Olt.) Bucată de lemn scurtă și groasă, butuc; scurtătură de lemn. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DR. I, 290, L. ROM. 1973, 127, VÎRCOL, V. 101. *Pune un tiutiuc sub roata căruței, să nu fugă la vale.* BOCEANU, GL., com. din ORAVIȚA, L. COSTIN, GR. BĂN. 207, NOVACOVICIU, C. B. I, 21. *S-așadză fiecari pr-un tutuc și s-apucă dă muls.* ARH. FOLK. III, 142, cf. CHEST. V, 61 supl., L. ROM. 1960, 36. ◇ Expr. **A îngheța** (sau **a se face**) **tutuc** = a îngheța foarte tare. *M-au adus sus, înghețat, făcut „tiutiuc".* AL LUPULUI, P. G. 9, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Oltețul a înghețat tutuc.* CIAUȘANU, V. 206.

2. (Regional; în forma *tiutiuc*) Butucul rotarului (Strehaia). Cf. ALRM SN I h 383/848.

3. (Regional) Jujeu la porc (Ghilad — Timișoara). Cf. ALRM SN I h 215/36.

— Pl.: *tutuci.* — Și: **tiutiúc** s. n.
— Din tc. **kütük.**

TUTÚC[2]**, -Ă** adj. (Regional) Naiv, prostuț (Bonț — Gherla). COMAN, GL.
— Pl.: *tutuci, -ce.*
— **Tut**[2] + suf. *-uc.*

TUTÚCA adv. v. **tiutiuca.**

TUTUFÁN, -Ă adj. (Prin vestul Transilv.) Prostănac. Cf. LEXIC REG. 67.
— Pl.: *tutufani, -e.*
— Cf. tut[2].

TUTUÍ[1] vb. IV. Tranz. A spune cuiva „tu" cînd i te adresezi; a vorbi cuiva în mod familiar, ca unui prieten; (regional) a tui[5]. *Ia-ți seama și nu mă tutui așa!* PR. DRAM. 333, cf. POLIZU. *Să nu-i zică pe nume, să n-o tutuiască.* EMINESCU, P. L. 67, cf. DDRF, BARCIANU. *Tutuia pe toată lumea în convorbirea lui imaginară cu oamenii de la putere.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 12, cf. ALEXI, W., TDRG. *Tocmai la cadrilul al doilea a început s-o tutuiască și să-i spună și din gură ceea ce-i scrisese de atîtea ori.* REBREANU, I. 146, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *E prietin cu toți ... și toți îl tutuiesc.* C. PETRESCU, C. V. 66. *Îl bătea peste obraz, îl tutuia cu ifosul nesuferit al celor din „cursul superior",* TEODOREANU, M. II, 259, cf. SCRIBAN, D. *Bătrînul ei părinte niciodată n-a tutuit pe acest copil al lui.* MOROIANU, S. 36. *De ce mă tutuiești dumneata pe mine?* STANCU, R. A. IV, 60, cf. PAS, Z. I, 99. *Vreau să am prieteni mulți ... Chiar cînd îmi pierd vremea cu de-alde tine, adăugă el tutuindu-l.* VINEA, L. I, 143. *O tutuia ca pe o femeie de rînd.* BARBU, PRINC. 89, cf. V. ROM. februarie 1971, 10. ◇ Refl. recipr. Cf. DDRF, BARCIANU. *„Frate" își ziceau, dar de tutuit nu se tutuiau.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 304, cf. CADE. *Se tutuia cu oricine la numai cinci minute după ce îl cunoseuse.* VINEA, L. I, 212. (Fig.) *Privirile noastre s-au tutuit spontan, sufletele noastre s-au îngemănat.* V. ROM. decembrie 1964, 90.

— Prez. ind.: *tutuiesc.* — Și: (învechit, rar) **tutoí** vb. IV. ALEXI, W.
— De la **tu** (după fr. *tutoyer*).

TUTUÍ[2] vb. IV. Tranz. și refl. (Regional) A (se) zăpăci. Cf. SCRIBAN, D. ✦ Refl. (Prin Olt.; în forma *tutuni*) A se prosti. Cf. PLOPȘOR, V. O. 15.

— Prez. ind.: *tutuiesc.* — Și: (prin Olt.) **tutuní** vb. IV.
— **Tut**[2] + suf. *-ui.*

TUTUÍ[3] vb. IV. **1.** Intranz. (Regional) A suna din bucium. Cf. PĂCALĂ, M. R. 142, DR. I, 92, CADE.

2. Tranz. (Prin sudul Transilv. și nordul Munt.) A scoate afară pe cineva; a alunga, a goni; (regional) a dudui. Cf. CADE, RĂDULESCU-CODIN, VICIU, GL., A III 5, 16, IV 3.

— Prez. ind.: *tutuiesc* (CADE) și *tútui* (PĂCALĂ, M. R. 142). — Și: **tutoí** (A III 5, 16, IV 3; prez. ind. și *tutóu* A IV 3) vb. IV.
— Formație onomatopeică. Cf. tutoi[1].

TUTUIÁLĂ[1] s. f. Faptul de a (se) tutui[1]. Cf. POLIZU, DDRF, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.
— Pl.: *tutuieli.*
— **Tutui**[1] + suf. *-eală.*

TUTUIÁLĂ[2] s. f. (Prin vestul Munt.) Zăpăceală; (regional) rătuteală. Cf. SCRIBAN, D.
— **Tutui**[2] + suf. *-eală.*

TUTUÍRE s. f. Faptul de a (se) tutui[1]. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF. *Ioanide nu clipi la tutuire și păstră o atitudine blîndă, nici paternă, nici complice.* CĂLINESCU, B. I. 35, cf. DL, DM, DEX.
— Pl.: *tutuiri.*
— V. **tutui**[1].

TUTUÍT[1] s. n. Faptul de a (se) tutui[1]. Cf. DDRF. *Tutuitul nu mai era o marcă de concesie sufletească, de intimitate.* în SCL 1977, 195, cf. DL, DM, DEX.
— Pl.: *tutuituri.*
— V. **tutui**[1].

TUTUÍT[2]**, -Ă** adj. (Prin Munt.; și substantivat) (Om) zăpăcit, distrat, aiurit. V. rătutit. *După drăcii d-astea caști gura de plătesc în gloabă, tutuitule!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 86, cf. SCRIBAN, D., BL IX, 59, LEXIC REG. II, 17. *Nu știu ce-am de la o vreme, sînt așa tutuită, că uit și de mine.* UDRESCU, GL. ✦ (Prin Olt.; în forma *tutunit*) Prostănac. Cf. PLOPȘOR, V. O. 15, ARH. OLT. VII, 158.

— Pl.: *tutuiți, -te.* — Și: (prin Olt.) **tutunít, -ă** adj.
— V. **tutui**[2].

TUTULÁN s. m. (Regional) Cîine mare, „vînăt" (Clopotiva — Hațeg). Cf. H XVII 8.
— Pl.: *tutulani.*
— Cf. tut[2].

TUTULÁU s. n. (Regional) Sticlă de lampă (Răchita — Sebeș). A II 6. *Tutulău de lampă.* ib.
— Pl.: *tutulaue.*
— Etimologia necunoscută.

TUTULÚC, -Ă adj. (Regional) Prostănac (Chizătău — Lugoj). Cf. ALR SN V h 1 240/76.
— Pl.: *tutuluci, -ce.*
— Cf. tut[2].

TUTULÚȘ s. n. (Regional) Trunchi tăiat. Cf. SCRIBAN, D. ✦ (În sintagma *tutulușul soacrii*) Masă care se servește luni după nuntă și la care ceea ce se primește de la meseni îi revine soacrei. Cf. UDRESCU, GL. ◇ Expr. **A-i face** (cuiva) **tutulușul** = a lua pe cineva la goană, a-l expedia; a certa. id. ib.
— Pl.: *tutulușuri.*
— Cf. tutuc[1].

TUTÚN s. m., s. n. **1.** S. m. (Bot.) Plantă erbacee din familia solanaceelor cu tulpina înaltă, cu frunze mari, ovale, rotunde sau lanceolate, de un verde închis, cu flori albe, roz sau roșii, reunite în buchete; tabac[2], (regional) duhan *(Nicotiana tabacum). Le lua ... de pogonul de tutun cîte patru lei.* NECULCE, L. 122. *A pus de au făcut peceți pe stupi ... și pe pogoanele de tiutiun* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 221/20. *Dijma tutunului ce a fost pe parte postelnicului* (a. 1779). IORGA, S. D. VII, 42, cf. COTEANU, PL., 16. *La Paragoi răsădesc mult tutun.* IST. AM. 18r/4. *În ostroavele cele mici, de Antilea, să face mult zahăr, tiutiun,*

bumbac. AMFILOHIE, G. 160/6, cf. POLIZU. *Insecta aceasta să stîrpește țara degrabă cu plînta tiutunului frecat și ades scuturat.* CUPARENCU, V. 46/10, cf. COSTINESCU, BRANDZA, FL. 344, DAMÉ, T. 184, GRECESCU, FL. 423. *Pun frunze de tutun pe măselele stricate, ca să le înceteze durerea.* N. LEON, MED. 72. *Astăzi tutunul se cultivă foarte mult în toate țările.* BIANU, D. S., cf. TDRG. *Tutunul se cultivă de săteni prin grădină.* PAMFILE — LUPESCU, CROM. 41, cf. CADE, SIMIONESCU, FL. 321, DS, BUJOREAN, B. L. 396. *Oi potrivi în tulea o frunză de tutun.* SADOVEANU, O. VIII, 516. *Plantație de tutun.* DEȘLIU, G. 42, cf. BORZA, D. 116. *Tutun, plantă exotică cultivată azi pe suprafețe întinse ale globului.* ABC SĂN. 368. *Pe alocuri vii și culturi de tutun îți amintesc că nu te afli într-un deșert.* VÎN. PESC. aprilie 1964, 3. *În geantă am zărit niște frunze mari de tutun.* BĂNULESCU, I. 79. ◇ *Tutun turcesc* (sau, regional, *țigănesc, leșesc, rotund, de pipă*) = varietate de tutun **(1)** cu tulpina ramificată și cu flori galbene-verzui; (regional) bacon, baconiță, duhan, duhăniță, tabac, tutuniță *(Nicotiana rustica).* Cf. CONV. LIT. XXIII, 1 059, BRANDZA, FL. 344, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 116, DEX. ◇ Expr. **A-i da** (cuiva) **frunză de tutun pe la nas** v. nas. ✦ (Regional) Regina-nopții; (regional) tutunaș, tutunel *(Nicotiana alata* și *silvestris).* Cf. BORZA, D. 116. ✦ (Regional) Barba-împăratului; (regional) tutunaș *(Mirabilis jalapa).* Cf. BORZA, D. 111.

2. S. n. (Cu sens colectiv) Frunze de tutun **(1)** (supuse unui tratament special), care se fumează, se prizează sau se mestecă; (familiar) regie[1], (popular) tabac, (regional) duhan, paciocl[1]. V. pașcă, mahorcă. *Titiun de țară* (a. 1777—1792). N. A. BOGDAN, C. M. 70. *1 teancu cu tiutiun moldovenesc* (a. 1784). IORGA, S. D. VII, 234. *Să ia tutunul cel vechi, care a fost pe dînsele, și să puie altul, ... pentru ca să nu le mănînce moliile* (a. 1790). id. ib. VIII, 18. *Le închină jartve fum de tiutiun.* IST. AM. 89[r]/21. *Titiun ..., vinu ..., rachiu* (a. 1805). BUL. COM. IST. IV, 137. *Tutiun pentru flăcăi* (a. 1818). ib. 143, cf. LB, POLIZU. *În București ocaua de tutun iaca se vinde cu 92 lei.* I. IONESCU, M. 224, cf. BARONZI, L. 162, CIHAC, II, 626, LM. *Abus de tutun și de cafea.* MAIORESCU, CR. II, 300. *Muri afumați, plini de mirosul tutunului.* EMINESCU, P. L. 27. *Încep a-i aduce care dincotro rachiu, tutun, lăutari.* CREANGĂ, P. 309, cf. DELAVRANCEA, O. II, 339, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Dacă n-aș avea tiutiunul și oleacă de rachiu, nu știu ce m-aș face.* DUNĂREANU, N. 92, cf. TDRG, NICA, L. VAM. 248. *Fumează un fel de tutun negru și ieftin.* BASSARABESCU, S. N. 13, cf. CADE. *Regia de tutunuri îi face mult rabat.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 157. *Rîse cu satisfacție, arătînd un dinte lipsă printre ceilalți, negri de tutun.* C. PETRESCU, Î. II, 138, cf. SAHIA, N. 79, VOICULESCU, L. 286. *Dumneavoastră veniți la Amsterdam pentru cumpărătură de tutunuri exotice.* SADOVEANU, O. IX, 233. *Dintr-un buzunar al piepților scotea punga cu tutun.* ARGHEZI, S. XI, 155. *Se bucură de amețeala subtilă și vagă pe care i-o dă tutunul savurat pe îndelete.* VINEA, L. I, 126, cf. GRAUR, E. 155, 156, V. ROM. ianuarie 1970, 39. *Mulți oameni și-au bătut capul, că de ce-i zic tutunului „tămîia dracului".* RETEGANUL, P. II, 64. *Vita scapă de căpuși dacă ... spălăm locul cu zamă de duhan fiert (tutun).* ȘEZ. IV, 122. *Se puse pe-o ciotîrcă ... să-și duhănească cea otravă de titiun.* ib. VIII, 65, cf. GRAIUL, I, 395, ALR I 1 538, ALR SN IV h 1 144, ALRM SN III h 964, A IX 1, 2, 3, 5. (Fig.) *Curînd amurgul de tutun Se strînge gata de zburat.* VOICULESCU, POEZII, II, 29. ◇ *Debit de tutun* = tutungerie. *Zărise așa ceva pe o carte poștală ilustrată, într-un debit de tutun.* TEODOREANU, M. II, 227. *În acel timp dobîndește și un brevet pentru un debit de tutun.* SADOVEANU, E. 93. ◇ Expr. **A bea** (sau **a trage**) **tutun** v. cuv. **Răbdare și tutun** v. răbdare.

3. S. n. Pachet de tutun **(2)**; (regional) paciocl[1]. *Ceru un tutun, îi spuse să-l treacă la cont.* REBREANU, I. 36. *Îmi mai rămîne și de-un tiutiun pentru tată-meu.* CAZIMIR, GR. 75. *Mîinile se întindeau spre prizonieri, dîndu-le bucăți de pîine, bucăți de mămăligă, tutunuri.* CAMILAR, N. II, 344.

— Pl.: (n.) *tutunuri.* — Și: (prin Mold.) **tiutiún, tutiún, tiutún, titiún, titión** (ȘEZ. V, 162, ALR I 1 538/378, 381, 550, 554, 556, ALR II 6 539/514), **titún** (ALR I 1 543/584), (învechit, rar) **titín** (BELDIMAN, ap. ȘIO II$_1$, 371) s. m., s. n.

— Din tc. **tütün,** ngr. τουτούνι, bg. **тутун, тютюн.**

TUTUNÁC, -Ă adj. (Regional) Prost (Girișu Negru — Salonta). LEXIC REG. II, 87.

— Pl.: *tutunaci, -ce.*

— **Tutuni**[2] + suf. *-ac.*

TUTUNÁR s. m. **1.** Fumător pasionat. Cf. COSTINESCU. *Despre tutunari și beutorii cei mari e cunoscut pe deplin că ei nu se bucură de un gust așa fin.* F (1882), 238, cf. L. ROM. 1959, nr. 3, 67, UDRESCU, GL.

2. Funcționar care era însărcinat cu supravegherea strîngerii birului pe tutun **(1)**. *Tutunarilor, ... să scrie tutunăritul de la tot omul* (a. 1708). IORGA, S. D. V, 348.

— Pl.: *tutunari.*

— **Tutun** + suf. *-ar.*

TUTUNÁȘ subst. **1.** S. n. Diminutiv al lui tutun **(2)**. *A ieșit rachiaș, a ieșit mîncărică, a ieșit tutunaș.* IOVESCU, N. 34.

2. S. m. (Bot.; regional) Regina-nopții *(Nicotiana alata).* BORZA, D. 116. ✦ Barba-împăratului *(Mirabilis jalapa).* BORZA, D. 112. ✦ Șerlai *(Salvia aethiopis).* BORZA, D. 154.

— Pl.: ?

— **Tutun** + suf. *-aș.*

TUTUNĂRÍE s. f. **1.** Plantație de tutun **(1)**; loc unde se cultivă tutun, tutuniște. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. (Învechit) Tutungerie. Cf. POLIZU, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *tutunării.*

— **Tutun** + suf. *-ărie.*

TUTUNĂRÍT s. n. **1.** Dare plătită în trecut de cei care cultivau tutun **(1)**. *Cînd au făcut socoteală c-au scăpat negreșit, Iată și tutunăritul iar îndoit i-au izbit.* ZILOT, ap. ȘIO II$_1$, 371, cf. LB. *Desființînd încă și multe ramuri de venit obștesc, cum oierit, vinăriciu, dijmărit, tutunărit și altele* (a. 1834). URICARIUL, V, 356, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF. *Nefiind obicei tutunăritul, să ia cîte un leu de pogon ce se află în țară semănat* (a. 1797). ap. ȘIO II$_1$, 371, cf. BARCIANU, TDRG, PASCU, S. 109, CADE, SCRIBAN, D. *În afară de văcărit, mai sînt amintite: ierbăritul ..., tutunăritul (pe pogonul de tutun), mădăritul (pe „maja" de pește), fumăritul.* OȚETEA, T. V. 52. *În 1708 se introduce tutunăritul — pe negustorii de tutun.* CV 1949, nr. 5, 24, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Slujbă care consta în încasarea impozitului pe tutun. *Cel ce a cumpărat slujba tutunăritului de la inspectorat* (a. 1733). IORGA, S. D. V, 140. *Carte de slujba tutunăritului* (a. 1785). ap. ȘIO II$_1$, 371. *Încărcătura vinăriciului, dijmăritului, oieritului, tutunăritului, vorniciilor și altor mai mărunte numite slujbe.* ZILOT, CRON. 79. *[Vrea să cumpere] huzmeturile acestor cinci județe, adecă dijmăritul cu tutunăritul și oieritul* (a. 1822). IORGA, S. D. VIII, 91.

— Și: (regional) **tiutiunărít** s. n. ȘIO II$_1$, 371.

— **Tutun** + suf. *-ărit.*

TUTUNÉL s. m. (Bot.; prin vestul Munt.) Regina-nopții *(Nicotiana alata* și *silvestris).* Cf. LEXIC REG. II, 17.

— **Tutun** + suf. *-el.*

TUTUNÉȘTE adv. (Regional) „Subțire, cum se taie tutunul" (Minerva — Turnu Severin). GL. OLT. *[Zarzavatul se toacă] foarte mărunt, tutunește.* ib.

— **Tutun** + suf. *-este.*

TUTUNGEREÁSĂ s. f. Tutungioaică **(1)**. Cf. DDRF, DL, DM, DEX.
— Pl.: *tutungerese.*
— **Tutungiu**[1] + suf. *-ăreasă.*

TUTUNGERÍE s. f. Prăvălie în care se vînd ţigări, tutun **(2)**, chibrituri etc.; debit de tutun, regie[1], (învechit) tutunărie **(2)**, (regional) trafică[1]. V. t ă b ă c ă r i e[2]. *Să nu facă ... sărării, tiutiungirii* (a. 1806). URICARIUL, X, 214, cf. POLIZU. *O tutungerie, o cîrciumă, o cizmărie.* GHICA, S. 535. *Tiutiungerie armenească.* ALECSANDRI, ap. ŞIO II$_1$, 371, cf. COSTINESCU. *M-am dus la tutungerie, cînd m-a trimes jupînul.* CARAGIALE, O. VI, 22, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PASCU, S. 185, CADE, SCRIBAN, D. *Fructării, tutungerii, berării, toate sînt deschise şi cercetate.* SADOVEANU, O. IX, 233. *Trăgea tot spre îndeletnicirea lui tat-su: un chioşc ..., o tutungerie, o librărie.* PAS, Z. I, 279, cf. V. ROM. ianuarie 1969, 37.
— Pl.: *tutungerii.* — Şi: (regional) **tiutiungerie, tiutiungirie** s. f.
— **Tutungiu**[1] + suf. *-ărie.*

TUTUNGÍ-BAŞÁ s. m. Slujbaş al curţii domneşti care se îngrijea de tutun **(2)**. *Tutungi-başa cu şerbeci-başa* (a. 1783). ap. ŞIO II$_1$, 371. *S-a făcut porunca către Vasile tutungi-başa să cerceteze jalba orăşenilor* (a. 1792). id. ib. *Orînduitul mumbaşîr tutungi-başa al măriii tale a adus pe aceşti mai jos numiţi înaintea mea* (a. 1804). TES. I, 343, cf. ŞIO II$_1$, 371, TDRG. *Luînd în caic cu dînsul numai două persoane, pe banul Caradja şi pe tutungi-başa ... de unde se vede că patima fumatului trebuie să-l fi stăpînit grozav.* C. GANE, TR. V. 264, cf. DL, DM, FORM. CUV. I, 147.
— Din tc. **tütüncü başı.**

TUTUNGIOÁICĂ s. f. **1.** Femeie care are concesia unei tutungerii sau care vinde într-o tutungerie; tutungereasă. Cf. DDRF, TDRG, CADE. *Le ia cu chirie de la tutungioaica din mahala, cinci lei bucata.* I. BOTEZ, B. 111, cf. UDRESCU, GL. ◆ Soţie de tutungiu **(1)**. Cf. DL.

2. (Familiar) Fumătoare pasionată. UDRESCU, GL. *S-a făcut o tutungioaică, mama focului!* id. ib.

3. (Rar) Femeie care lucrează într-o fabrică de tutun. *Echipajul trecu foarte aproape de primul grup al tutungioaicelor.* BARBU, G. 162.
— Pl.: *tutungioaice.*
— **Tutungiu**[1] + suf. *-oaică.*

TUTUNGÍU[1] s. m. **1.** Bărbat care are concesia unei tutungerii sau care vinde într-o tutungerie; (învechit) traficant[2]. *Holera nu s-a atins de tutungii sau de lucrători la fabrica de tabac.* CR (1831), 308/23, cf. POLIZU. *L-au trimis îndărăt la Samos, unde mi-ai spus că se făcuse tutungiu.* GHICA, S. 353, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ŞIO II$_1$, 371, ALEXI, W., TDRG. *Am omorît un tutungiu bătrîn.* ARDELEANU, U. D. 177, cf. CADE, SCRIBAN, D.

2. (Familiar) Fumător. Cf. SCRIBAN, D. *Mare tutungiu mai eşti!* id. ib.
— Pl.: *tutungii.*
— Din tc. **tütüncü.**

TUTUNGÍU[2], **-ÍE** adj. (În descîntece) Tutuniu. *Brîncă albă, brîncă tutungie. bubă albă, bubă neagră, bubă tutungie, bubă vişinie.* ŞEZ. XII, 184, cf. GR. S. V, 155.
— Pl.: *tutungii.*
— Contaminare între **tutuniu** şi **turungiu.**

TUTUNÍ[1] vb. IV. I n t r a n z. (Regional) **1.** A fuma. *Dar asta! Şi tu, bre, tutunişti.* KOTZEBUE, U. 35[r]/18. *Tutuneam or ... şedeam tolănit pe iarbă.* JIPESCU, O. 22, cf. DDRF, TDRG, ŞĂINEANU, D. U., CADE, UDRESCU, GL. ◆ R e f l. A prinde miros de tutun din cauza fumatului. Cf. UDRESCU, GL.

2. A arde potolit; a mocni **(1)** (Ungheni — Piteşti). Cf. UDRESCU, GL.
— Prez. ind.: *tutunesc.*
— V. **tutun.**

TUTUNÍ[2] vb. IV v. **tutui**[2].

TUTUNÍŞTE s. f. Loc pe care se cultivă tutun **(1)**; tutunărie **(1)**. Cf. DHLR I, 252, H IV 86.
— Pl.: *tutunişti.*
— **Tutun** + suf. *-işte.*

TUTUNÍT, -Ă adj. v. **tutuit**[2].

TUTUNÍŢĂ s. f. (Regional) Tutun turcesc *(Nicotiana rustica).* Cf. LB, POLIZU, BORZA, D. 116.
— Pl.: *tutuniţe.*
— **Tutun** + suf. *-iţă.*

TUTUNÍU, -ÍE adj. De culoarea frunzelor uscate de tutun **(1)**; galben-verzui, (în descîntece) tutungiu[2]. Cf. DDRF. *Mi s-a pecetluit în minte redingota lui tutunie.* CIAUŞANU, R. SCUT. 19, cf. CADE. *O mogîldeaţă tutunie, care aluneca pe tîrlicii plini şi calzi în odăiţa ei călugărească.* KLOPŞTOCK, F. 6. *Scrisul ... se desfăşura, cu cerneală verde, pe mai multe pagini mari de hîrtie scorţoasă şi tutunie.* VINEA, L. I, 93. *Figură blajină, cu mustaţa tutunie.* IL mai 1960, 37, cf. L. ROM. 1968, nr. 1, 45. *Bubă albă, Bubă neagră, Bubă ghivizie, Bubă tutunie.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 28, cf. CIAUŞANU, V. 206.
— Pl.: *tutunii.*
— **Tutun** + suf. *-iu.*

TUTURÁT s. n. v. **tutorat.**

TÚTURĂ s. f. (Bot.; prin nord-estul Olt.) Papură *(Typha angustifolia, Typha latifolia).* Cf. LEXIC REG. II, 33.
— Etimologia necunoscută.

TUTUREÁZĂ s. f. v. **tuturez.**

TUTURÉZ s. n. (Prin Transilv.) **1.** Bucium mic din coajă de alun; (regional) tutoi[1] **(1)**. Cf. CADE, SCRIBAN, D., ALEXANDRU, I. M. 44, VICIU, GL., PAMFILE, J. III, 37, ALR SN V h 1 278/130.

2. Corn din care sună văcarii pentru a se scoate vitele, în cireadă, la păscut; (regional) tutoi[1] **(2)**. *Răzbătea pînă la noi, cu întreruperi şi cu opinteli, un buhăit prelung şi învălătucit, de tuturez.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 177, cf. REV. CRIT. III, 172, ALR I 1 458/96.
— Pl.: *tutureze.* — Şi: **tutureáză** s. f. ALR SN V h 1 278/130.
— Formaţie onomatopeică. Cf. t u t[1].

TUTUREZÁ vb. I. I n t r a n z. (Prin Transilv.) A suna din tuturez. *Ciurdarul tutureza la cîte-o răspîntie, umflîndu-se, în cîte-un corn de bou.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 214. ◇ F i g. *Au cîntat cocoşii de miezul nopţii, au mai tuturezat încă, şi eu tot n-am pornit-o către casă.* id. ib. 304.
— Prez. ind.: ?
— V. **tuturez.**

TUTURÍG subst. v. **tuturigă.**

TUTURIGÁT, -Ă adj. (Regional) Rotund **(I 1)** (Cerneţi — Turnu Severin). Cf. ALR I 3/850.
— Pl.: *tuturigaţi, -te.*
— **Tuturigă** + suf. *-at.*

TUTURÍGĂ s. f. (Prin Olt.) **1.** Roată[1] **(1)**; obiect de forma unei roţi[1] **(1)**; cerc. Cf. CADE. *Încălecai p-o tuturigă rotundă.* I. CR. VI, 335, cf. CIAUŞANU, V. 206. ◇ L o c. a d v. (Şi construit cu verbele „a (se) da", „a (se) duce") **De-a(-n) tuturiga** (sau **tuturigu**) = de-a rostogolul, de-a roata. Cf. CIAUŞANU, V. 206, ALR I 367/878, LEXIC REG. 57. *[Săpunul] să face de dai cu iel de-a-n tuturigu.* GL. OLT. ◆ S p e c. Volant la maşina de treierat. Cf. SCRIBAN, D., I. CR. VII, 311.

2. Rotulă **(1)**. Cf. CADE, CIAUȘANU, V. 206.

3. Numele unui joc de copii; roată **(8)**. Com. din GORJ.

— Pl.: *tuturigi*. — Și: **tuturíg** subst.

— Probabil formație onomatopeică. Cf. d u r i g ă.

TUTURÍNDE adv. v. **tăturinderea.**

TUTURÍNDENE adv. v. **tăturinderea.**

TUTURÍNDEREA adv. v. **tăturinderea.**

TUTURÍȘCĂ s. f. (Regional) Fluier confecționat din coajă de salcie (Almaș — Brad). Cf. ALR I 1 469/65.

— Pl.: *tuturiști*.

— Cf. t u t u r c z.

TUTURÓI s. m. v. **turturoi.**

TUTURÚZ s. m. (Prin nord-estul Olt.) Om prost. LEXIC REG. II, 33.

— Pl.: *tuturuzi*.

— Cf. t u t².

TUȚ[1] s. m. (Învechit) Duzină; garnitură, set; (învechit) tuțin. *1/2 tuț oglinzi* (a. 1747). IORGA, S. D. XII, 45. *1 tuț cutii cu oglinzi să se deschiză ca cartea, cu piaptenile lor rari* (a. 1766). FURNICĂ, D. C. 25.

— Pl.: *tuți*. FURNICĂ, D. C. 25.

— De la **tuțin.**

TUȚ[2] **s. m.** v. **tătuț.**

TÚȚĂ s. m. v. **tătuț.**

TUȚĂN s. n. v. **tuțin.**

TÚȚIE s. f. (Învechit) Oxid de zinc; (învechit) tutea. *Mercur prițipitat roșu zece grăunțe. Tuție bună douăzeci de grăunțe.* PISCUPESCU, O. 315/12.

— Din germ. **Tuzia.**

TUȚÍN s. n. (Învechit) Duzină; p. e x t. garnitură, set; (învechit) tuț[1]. *1 tuțăn deto piapteni rari* (a. 1766). FURNICĂ, D. C. 25. *1 tuțin filigen[e] albastre, cu mănuș[i], de cafea* (a. 1777). id. I. C. 42. *A făcu[t] cu tuțănu 4 fesnice de arcit, o solnițe* (a. 1778). IORGA, S. D. XII, 97, cf. KLEIN, D. 442, CLEMENS, LB, POLIZU, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. ◆ (Prin Olt.; în forma *tuțun*) Pachețel. SCRIBAN, D. *Un tuțun de lumînări.* id. ib.

— Pl.: *tuținuri*. — Și: (învechit) **tuțină** (GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.) s. f., **tuțăn, tuțún** s. n.

— Din germ. **Dutzend.**

TUȚÍNĂ s. f. v. **tuțin.**

TUȚI-PÁTRU num. col. v. **tuspatru.**

TUȚI-ȘÉPTE num. col. v. **tușșapte.**

TUȚÚN s. n. v. **tuțin.**

TÚUĂ interj. (Regional) Strigăt cu care se alungă cînele; (regional) țibă. Cf. A IX 5.

— Formație expresivă.

TUVÁL s. n. v. **toval.**

TUVLÁR s. m. (Regional) Cărămidar. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *tuvlari*.

— **Tuvlă** + suf. *-ar*.

TÚVLĂ s. f. v. **tulă**[1].

TUZ s. m. (Prin Transilv., nordul Mold. și al Munt.; la cărțile de joc) As. Cf. POLIZU, CIHAC, II, 428, JAHRESBER. II, 211, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., L. ROM. 1965, 106, H III 312, XVII 240, MAT. DIALECT. I, 270, LEXIC REG. II, 75, 103, 127.

— Pl.: *tuji* și *tuzi* (LEXIC REG. II, 127), (n.) *tuzuri* (MAT. DIALECT. I, 270, LEXIC REG. II, 75, 103).

— Din rus. **тузъ**, ucr. **тузъ.**

TUZLÁ s. f. (Învechit) Loc amenajat pentru extragerea sării din apa de mare. *La podul de piatră sînt tuzula, ... sărărie, că se revarsă marea pe vreme ... și, închegîndu-se, face sare* (a. 1715). ARHIVA R. II, 46/23. *Sînt numai tuzlale și sare de mare* (a. 1812). URICARIUL, IV, 352/15, cf. DDRF, TDRG, SCRIBAN, D. ◆ Sare extrasă din apa de mare. Cf. CIHAC, II, 626, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *tuzlale*. — Și: **túzlă** (GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.), **tuzulá** s. f.

— Din tc. **tuzla.**

TUZLAMÁ s. f. v. **tuslama.**

TÚZLĂ s. f. v. **tuzla.**

TUZLÚC[1] s. m., s. n. **1.** S. m. (Învechit și regional; mai ales la pl.) Jambieră (în special de aba); ciorap care acoperă pulpa piciorului; (învechit și popular) tureatcă **(2)**, (regional) pulpar. Cf. POLIZU. *Se lua 6 bani de vadra de rachiu ...; 60 carul cu aba de tuzluci.* FILIMON, O. I, 183. *Straile ce fac abagiii sînt tuzluci, nadragi, mintene.* I. IONESCU, M. 697, cf. CIHAC, II, 626, GHEȚIE, R. M., DDRF, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 371, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D., CADE. *E încălțat cu meși roșii și tuzluci de saftian.* CAMIL PETRESCU, O. I, 221. *Un turc ... cu poturi găitănați, strînși de la genunchi în jos ca tuzlucii și cu picioarele goale în calevri de lemn și toval.* id. ib. II, 68, cf. H II 31, III 364, V 184. *N-are nici tuzluc, nici ipingea* (= e lipsit de toate). ZANNE, P. III, 419. ◆ (Prin Olt.) Un fel de cizme de aba sau ciorapi cu talpa groasă care se poartă fără altă încălțăminte. *Tuslugii sînt ca o cizmă de dimie.* MANOLESCU, I. 237, cf. CADE, PLOPȘOR, V. O. 15. ◆ (Regional) Obiele care se înfășoară pînă sus pe pulpa piciorului. *Tusluci cu ciucuri.* I. CR. VII, 311.

2. S. n. (Prin nord-estul Munt.; în forma *turluc*) Papuc de casă; cipic. LEXIC REG. II, 33.

3. S. n. (Regional) Haină murdară, urîtă, veche (Stănești — Curtea de Argeș). L. ROM. 1959, nr. 3, 67.

— Pl.: (m.) *tuzluci* și (n.) *tuzlucuri*. — Și: **tuslúc, tozlúc** (DDRF, ȘIO II$_1$, 371), **tnslúg** s. m., **turlúc** (POLIZU, ALR I 1 878/890, LEXIC REG. II, 33) s. m., s. n.

— Din tc. **tozluk.**

TUZLÚC[2] subst. (Învechit) Apă sărată. Cf. CIHAC, II, 626, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl: ?

— Din tc. **tuzluk.**

TÚZNIC, -Ă adj. (Regional) Anormal, smintit (Muiereasa de Sus — Rîmnicu Vîlcea). GL. OLT. *Au rămas așa și tuznici, a și murit.* ib.

— Pl.: *tuznici, -ce*.

— Cf. t u t².

TUZÚC[1] s. m. **1.** (Prin Transilv.) Fiecare dintre parii pe care se împletesc nuielele unui gard sau care servesc la consolidarea unui mal. *Bat tuzuci și împletesc gard de răchită.* v. ROM. mai 1955, 24, com. BENIUC. *Ești tare, mă, ca un tuzuc.* Com. din LUPȘA — TURDA.

2. (Regional; la pl.) Pădurice tînără, deasă și stufoasă (Călugiri — Vașcău). Cf. TEAHA, C. N. 276.

— Pl.: *tuzuci*.

— Cf. t u r ș u g.

TUZÚC[2] s. m. (Prin vestul Transilv.) Dropie *(Otis tarda)*. Cf. ALR II 6 203/64, 316.

— Pl.: *tuzuci*. — Și: **turzúc** s. m. ALR II 6 203/316.

— Din magh. **túzok.**

TUZÚH s. n. v. **tenzuh.**

TUZULÁ s. f. v. **tuzla.**

TVÉRDU s.m. invar. Numele literei „t" din alfabetul chirilic. *Mă puse întâi la buchi, dar ... într-o zi era să mă înăduş cu un tverdu, ce mi se prinsese în gît.* NEGRUZZI, S. I, 247, cf. CADE.

— Şi: **tvírdo** (CADE), **férdu** (id. ib.) s.m. invar.
— Din slavonul ТВЕРДО, ТВРЬДО.

TVÍRDO s.m. invar. v. **tverdu.**

TVORÉBNIC s. m. v. **dvorebnic.**

TVORÉNIE s. f. (Învechit) Creaţie. *Chipul acela a lui Dumnedzău carele pusease şi-l arătase Dumnedzău în tvoreniia sa, adecă în om, şi întâiu întru Adam.* VARLAAM, C. 142. *Precum să veade la poematele lor, adecă tvoreniile canoane şi stihire, în toate făpturile ... pre meşterşug.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 193r/7, cf. DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., ROSETTI — CAZACU, I.L.R. I, 129.

— Pl.: *tvorenii.*
— Din slavonul ТВОРЕНИЕ.

TVORÉŢ s. m. (Învechit) Creator. *Iaste neasămănată plata tvoreţului celui de sus de la tvoreniia cea de gios.* VARLAAM, C. 212. *Acesta preacuvios preut fiind tată ... fericitului Teofan, tvoreţului canoanelor.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 24r/9. *Nu s-ascund de către tine, tvoreţu mieu, D*[oa]*mne s*[fi]*nte.* id., ap. GCR I, 242/2, cf. DDPF, JAHRESBER. V, 138, TDRG, DR. III, 410, CADE, SCRIBAN, D. ✦ P. restr. Autor, scriitor. *Eeateu, tvoreţul, nici într-un chip nu-i lăsa să viclenească pre împăratul perşilor.* HERODOT (1645), 287, cf. DR. III, 410.

— Pl.: *tvoreţi.*
— Din slavonul ТВОРЕЦЪ.

TWIST s. n. Dans modern (de origine americană[2]) caracterizat prin mişcări de răsucire ale întregului corp şi prin balansări ritmice. Cf. T iunie 1964, 86, DN[2], DEX.

— Pronunţat: *tuist.* — Pl.: *twisturi.*
— Din engl. **twist.**